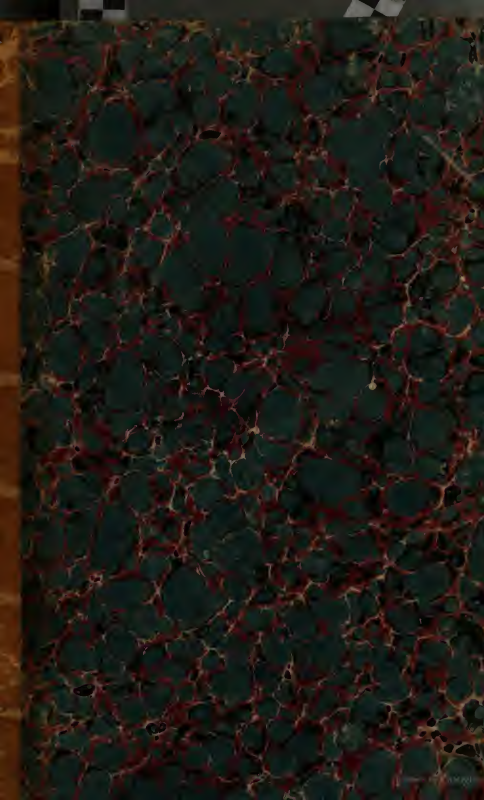

D. D. CYPRIANI
DE MAROJA,
MAGNI PHILIPPI IV.
Hiſpaniarum Regis potentiſſimi,

AC S. INQVISITIONIS MEDICI, ET MINISTRI;
IN CELEBERRIMA PINTIANA ACADEMIA
primò Methodicæ, Veſpertinæ, & Primariæ Hippocratis Cathedræ;
deinde verò Primariæ Auicennæ Moderatoris perpetui,

OPERA OMNIA MEDICA
TRIBVS ABSOLVTA PARTIBVS,

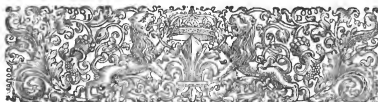
Quarum:
- I. Febrium naturam in communi, & in ſingulari, earumdemque cauſas, ſigna, & curationem exhibet; cum breui Tractatu de Morbi Gallici natura, & curatione; & celebri Quæſtione de partium materialium diuerſitate in mixtis.
- II. Praxim vniuerſalem de internorum morborum natura, & curatione complectitur variis ornatam obſeruationibus, & diſputationibus.
- III. Conſultationes, Obſeruationes, & Annotationes Medicas continet, vnà cum plurimis Diſputationibus phyſicis ad Praxis Medicinæ complementum valdè neceſſariis.

Editio altera diligenti curâ recognita, prioribus emendatior, copioſiſſimiſque Indicibus locupletior.

LVGDVNI,
Sumptibus LAVRENTII ARNAVD, & PETRI BORDE.

M. DC. LXXIV.
CVM SVPERIORVM PERMISSV.

IOANNES-LAZARVS GVTIERREZ, SEPVLBEDENSIS,

Medicinæ Pintianæ Doctor, in eadémque alma Academia primùm liberalium Artium, deinde Chirurgicæ, nunc Methodicæ Cathedræ publicus Professor:

Lectori Benevolo *Opus suo Authore dignum commendat.*

CVRNAM grandis ille Hippocrates Cous, Apolline satus (Lector amice) Archiater omnium Medicorum calculo æstimetur, nostrum iamdudum torsit ingenium. Aliquando placuit, proindè Primatem inter veteranos considere, quia omnium primus rei medicæ inuentor reputetur. Displicuit postmodùm hoc; cùm Medicinæ scientiam ante Diuinum Hippocratem, quidam Apollinem primùm tractasse, alij Mercurium, hi Pæonem, Chironem Centaurum illi, non pauci Æsculapium, mox Podalyrium, & Machaonem asseuerent. Vnde si sæcula spectes, antiquiora sunt quàm Hippocratica, quæ Medicinæ leuamina viderunt. Venit in mentem, in eo prudentissimi Senis prioritatem stetisse, quia quæ in afflıgentia mala humano corpori proficua remedia hominum industria experiebatur, cùm ad Apollinis Templum sculpta seruarentur, solerti curâ, curiosáve solertiâ posteritati præuidens Hippocrates recollegit prouidè, atque hinc inde compositis remediis singula suis adaptauit malis. At quamuis in hoc eximiâ laude Senis piissimi prouidentia digna censeatur; ipse tamen proinde non videtur ex Empyricorum turba sequestratus: quippe hoc remedium epilepsiæ profecisse, alterum paralysim curasse, illud sedasse inflammationem, istud temperasse febrem assequi, rem paruam in Medico putauit Galenus. *Non enim scire, quod fieri oporteat* (inquit) *id magna res est, vt quod omnibus hominibus natura insit; sed quibus rationibus illud efficias.* Putabat insignis Pergamenus, Medicinæ culmen non æquè experimentum, ac rationem adquirere, sed hanc illi multis numeris præstare: vnde quamuis sola experientia finem medicum aliquando attingat, sæpius tamen ab eo deflectit; rationem verò, si quandò assequi non accidat, plerumque eundem consequi

Victoria tom. 1. Theatr. Deor. Gentil. lib. 5. cap. 7.

6. method. cap. 2.

ã 2 expe

experimur. Ergo quia Hippocrates infinitas penè morborum schedas congesserit, quamuis aliquâ gratiâ, supremâ tamen sede dignus non est. Vnde ergo diuinitas, ac prælatio inter veteranos Appollineos illi adscribitur? Meo iudicio (si fas sit interponere) exinde putarim, illum in puppi nauis primam sedem meruisse, quia illorum remediorum, quibus morbos leuabat, naturas primus adinuenit, rationes primus adumbrauit, vt & ipse Galenus profitetur. Nec ex eo solùm, sed ex continua ægrotantium inuisione, & remediorum vsu nobis præcepta communia, diagnostica, ac prognostica reliquit, ex plurimis singularibus vniuersam doctrinam deducens, quibus posteritatem erudiret, ac humanam mentem illustraret. Nec ex eo solùm, sed & ægrotos certos in medium protulit, in quorum imagine exitum faustum, aut infelicem nobis ocurrentes præuideamus, ne casus accidat, qui singulari experimento notatus, ad certa opera certâ luce non dirigat. Decet quippe omnem Magistrum (nedum tantum) factorum exempla adducere, vt Galenus optat, quo illa, quæ vniuersim in doctrinis concluduntur, ad veram praxim reducta, firmiùs pertinaces reuincant, aut veriùs ingenuos informent. Ergo maximus Hippocrates inter primates senior, inter priores primus reputatur, quia quæ vulgarium inquisitio remedia fuit adepta, quæ languentium industria recollegit, quæ fuerunt morbis experta, quæ explorata accidentibus, ratione, ac iudicio explanauit, firmauit, posteritatique consulens commendauit. O stupendum hominis ingenium! O miraculum naturæ!

1. de natural. facult. c. 3.

Method. c. 6.

Hinc velim mille encomiis (Lector beneuole) ingenium, ac morem eruditissimi D.D. Cypriani de Maroja extuleris: in eo quippe habes ad vnguem sculpta, quæ in Diuino Hippocrate antea delineabam. Primus est hodie Medicinæ Pintianæ, si non inuentor, moderator: velut suis fuerunt curriculis doctissimus Mercatus, sapientissimus Polancus, eruditissimus Martinus Polo, præstantissimus Abbas Santa-Cruz, ac (vt innumeros, grauissimósque omittam) scientissimus Barba. Primus est hodie, qui neglectâ maledicorum calumniâ, elucubratos indefessâ rotâ labores, lucem subire Iunosciam maluit, quàm sub modio repositos ærugini, aut tempori extinguendos relinquere. Primus est hodie, qui quæ propriâ experientiâ, aut doctissimorum obseruatione remedia ad Apollinis templum, id est prudentissimorum practicantium libros, pendentia habuit, in vnum collecta dedit, atque subtili ratione posteris reliquit duplici partita volumine: Primo febrium omnigenarum securæ, ac eruditæ medelæ adscripto: Secundo internorum morborum certæ, ac doctæ curationi dicato. In vtroque grandis dubia iactat, sed grandiori ingenio dissoluit; namque quæ theoriam sapiunt, Lycæum non desiderant; quæ praxim, pergamenum non exoptant; nec quæ Hippocrates breuiloquus ex more habuit Græco, nostrum Marojam ex natura fugiunt. Ille in paucis multa dedit; iste multa in paucis, non resoluens aliena, resumit propria; non destruens prisca, noua componit: namque breuiloquus est, qui laconicus: is verò nihil omittens, omnia profert; dicens multa, scribit pauca; id quod in Hippocrate suâ ætate, in nostro Maroja istâ est admirandum.

Demùm, si insignis Cous morborum, ac medicaminum naturas contemplatus, rationes, vnde illa operentur, subtilissimè calluit, noster Doctissimus Maroja in suis præclaris scriptis idem eximius Philosophus obseruat; & ne exempla, curationem, aut historias ægrotantium indecenter omitteret,

en

en Lector amice, tertium opus. Tertium (inquam) ordine, non dignitate loco, non pretio, vbi obseruationes exprimit, non imprimit; explicat, non implicat, illorum more, qui quasdam scripserunt, quibus factorum, aut accidentium rationes adhibere non curarunt; quid fieri oporteat aduertentes, sed non quibus rationibus, vt Galenus optat, & Maroja cordatus præstat. Accedunt iis nonnulla huic operi inserta, quæ quia nunquam ab aliis elaborata, ingeniosos non infructuosè delectabunt, & quia ex ore huius grauissimi Authoris definiuntur, non sine authoritate; & ratione conuincent. Accipe ergo, Primarij nostri opus tertium, quod iamiam quasi arata rugis fronte, cocto, ac maturo consilio, tibi consulens, & priùs vniuersæ Reipublicæ, in lucem prodit. Nocturna versato manu, versato diurna: namque, si mores, ac Authoris eruditio ex operibus aliis collecta, assensum historiæ firmum præstare habent, vt Galenus supponit; iam nihil superest tibi suadendum, STVDIOSE LECTOR, qui Magistrum habes virtute præstantem, eruditione fulgentem, moribus humanum, ac in Medicina exercenda penè diuinum, vt in tuam vtilitatem, & maledicentium opprobrium eiusdem operis Authorem, ac Mecœnatem habeas, ac tanti beneficij gratissima memoria cum tua perennet. Vale.

Doctor IOANNES-LAZARVS GVTIERREZ.

AD LECTOREM BENEVOLVM.

CVM salute nihil optabilius in humana vita sit, nonne pergrato (CANDIDE LECTOR) excipi debent animo tot Medicinæ Procerum elucubrationes, vtilissimáque consilia, quibus æterna sibi præstruxere monumenta, dum quotidianis mortalium morbis consultum esse voluere. Quoniam verò mortem effugere sit impossibile, cùm facilè singula mortalium bona mutentur, ac citò euanescant; vitam celeri præterlabentem cursû, aut salutem, quâ perpetuò frui peroptamus, restituere, aut quoquo modo reparare nequimus aliter, quàm Medicinâ; ipsa enim affligentes morbos à corpore pellit; debilitatas vires restaurat, amissam pulchritudinem exsuscitat, emaciatúmque iuuenilis splendoris florem rediuiuum facit: imò dum corporis detrimentis resarciendis intenta est, ad animi etiam oblectamenta non parum confert, dum ingenium acuit, pacatámque animam sanum ac vegetum corpus beatè, & hilariter inhabitare facit. Abeant igitur insani, vesanâ, & absurdâ opinione imbuti, superuacaneum existimantes remedia ægris ad debellandos morbos adhibere, antidota nulla prorsus admittenda fore putantes, nullumque à Medicis in grauiori etiam morborum conflictu expetendum esse solatium; cùm cuique (vt ipsi blaterant) statutus sit in hoc sæculo vitæ terminus, præfixúsque interitus. Horum insania ex absurdis consequentibus perfacilè euincitur. Frustra enim, si

verè opinarentur, à periculis circumdantibus homines effugerent: Frustra Medici in omni Republica benè instituta ad visendos ægros admitterentur: Frustra tot herbarum, radicum, florum, arborum varietas à supremo rerum Authore condita fuisset, si nihil ad hominum commodum conferre possent: Frustra tandem Deus hæc omnia mortalium pedibus subiecisset (quæ tamen ad vnicam eorum salutem creata videntur) si ex iis ad sui conseruationem, & vitæ fruitionem nullam possent vtilitatem capere.

Ne verò (BENEVOLE LECTOR) erroris ex se odibilis, apudque solos amentes plausibilis oppugnatio te cum tædio detineat, ad præsentis Operis lectionem oculorum aciem conuertas, in quo nec nimia in scribendo breuitas ignorantiam, nec copiosa verborum multitudo confusionem parit. Quapropter in prima Parte, vt Tyronibus curandi via patefiat, diligenter, & accuratè ea, quæ ad febrium exactam notitiam, causarum, & symptomarum inuestigationem spectant, dilucidè pertractata inueniuntur, adhibitâ etiam cuiuslibet febris curatione ex probatissimis Authorum scriptis deprompta, quotidianáque obseruatione comprobata. Sed quia intellectus humanus rebus vulgaribus non acquiescit, ideò in hoc Opere plurima notatu digna, in controuersiam tamen posita, maximâ cum claritate, & subtilitate, ad febrium, & aliorum morborum curationem soluuntur; in eóque (ne quid vtile desit) nihil scribitur, quod ratione tutissimâ ibi adiunctâ non muniatur.

Pars secunda nouam, & antiquam Medicinæ praxim complectitur. Nouam quia nouos, insolitósque casus exhibet, eorum adhibitis curationibus, quæ, vt exemplar, practicantium animos excitent, instruant, & ad benè, facileque curandum tutissima remedia suppeditent. Antiquam, quia priscorum Medicinæ Principum dogmata in ea traduntur, nihil adhibendo eorum præceptis dissonum; imò ita ea exponit, vt quibusdam decisionibus, curandi modo, & remediorum exhibitione additis, magis nota, excultioráque euadant.

Tertia tandem Pars, quam veræ Practicæ Medicinæ complementum dixeris, Consultationes, Obseruationes, & Annotationes, vnà cum variis disputationibus, & quæstionibus physicis, & medicis comprehendit, ad plurium morborum diagnosim, & prognosim valdè necessariis, in quibus haud pauca scitu digna, nondum tamen ab antiquis excogitata, sed nouiter ab Authore proposita, maximâ cum claritate in controuersiam posita, & demùm cum vtilitate soluta sunt.

Hæc (AMICE LECTOR) placido respice vultu, hilari excipe animo; quæ si fortè in aliquo tibi displiceant, attende priùs, quod hîc nihil scribitur, quin valida ratione firmetur; ideóque si bono in Authorem fueris animo, omnia laude digna tibi apparebunt, quibus benè vtere, fruere, & vale.

ILLVSTRI

ILLVSTRI D. D.
CYPRIANO DE MAROIA,

Virtute, atque ſcientia vndique prædito; ſanguine, & litteris pariter conſpicuo, ſibique multis ex titulis venerando:

Suus alumnus, atque diſcipulus Doctor COSMAS GIL-NEGRETE, *Olim in Vallis-Oletana Academia Artium Cathedræ Moderator, nunc Liuiæ publicus Medicinæ Profeſſor D. C. O.*

NONNE abſque pauore præceps mei creſcet audacia? Nonnè (ô facunde Doctor, æui ſapientia noſtri) lumine captus, *trepidúſque miniſtro prætentans baculo terram*, de nitentibus iudicium radiis proferre poterit?

Splendidior liquidis cum Sol caput extulit vndis?

Nonne ruſticis induta moribus, prælio metaphyſico, arduoque mens inchoabit repentè? Sanè, quod minimè, fantur omnes. Sic ego tuæ ſemper doctrinæ alumnus, ruſticus tamen ipſe, attonitis inhians animis, tuum nimis argutè elaboratum perſpexi volumen, eidemque totius doctrinæ lepido, atque lucido armario; priùs tamen fulgore orbatus adhæſi: & quidem (ô excedens prodigium) caliginem me ſepientem expulit, *ſomnoſque excutit inertes*: at dum magis in illum tendebam ardentia lumina, eo magis mentem ſtupor vrgebat inermem. Dum magis animus paſcebatur, illud intuitu ardeſcente tuendo; eo magis

————————cor ſalit attonitum,
Et timor informem ducit in ore notam.

Proſequor pauitans, dum tuæ mirificæ doctrinæ quidpiam addere tendo; obmuteſcit enim lingua, calamus hæret, animuſque ſtupet perterritus. Tu mihi prima dediſti Medicinæ cunabula, necnon continuè ſub te tolerare Magiſtro militiam Palladis, & graue Apollinis opus, tua cernere facta aſſueui. Si igitur quæcumque habeo, omnia tibi accepta refero, haud immeritò obſtupet cupiditas:

Atque animo incerto fluitans errore vagatur.

Tentat beneficia reddendi typum ignorans, cum meritam tibi gratiam perſoluere, vel minima ex parte nullo modo poſſit. Sed mœrens pectus abſque ſolamine conſtitutum, dictis mulceat ſuauibus D. Baſillius *homil.* 35. cùm *pauperis eſt* (inquit) *debitum laude ſolaere.* Sed tali in diſputando proceritati, tali in obſeruationibus nouitati, tot remediorum agmini, tantæque in arguendo ſubtilitati, quid in laudando ſufficiet? honor quis? quæ laus? quod carmen

Daphnim tuum tollere valebit ad aſtra?

Si ipſa, tuaque virtus ſupra micantia ſydera ſæpe congenita, ſæpius curſu cacumina totius laudis petit.

Quibus ergo te tælo laudibus æquem?
Non ego ſum ſatis ad tanta præconia laudis.
Cantetur toto nomen in orbe tuum.

Felices ſe fateantur Areuallenſes incolæ tot annis à Parca immunes tuâ protegente medelâ; cum

Saucia ſubgelidis ardebat vita periclis.
Immenſuſque calor frigus lethale coquebat.

Haud ſileat Sancti Stephani de Gormaz cognominatum oppidum, quod primos tibi vitales tradidit auras, primámque ibi lucem hauſiſti, ipſo ſemper, & vbique aſtante tuæ nobilitatis

tatis ærario, quod iuxta domum tuam vidisti multiplici illustrem honore.

Stirpe genus clarum, cæloque affinis origo.

Vocem pectore erumpat Complutensis, atque Pintiana Athenas, dum in vtraque puero, nondumque iuueni, omnis tibi sermo cum libris erat, omni cogitatione, atque studio optimis incumbenti disciplinis, ac artibus, sine ductore virtuti incumbenti directè, sine pædagogo summis instructo moribus, quem si Galenus *lib. Vtrum animi mores corporis temperat. sequantur*, videret, non vtique diceret: *Reperies enim paucos admodum pueros naturâ ad virtutem propensos, sed à parentibus, & pædagogis ad eam minis, increpationibusque conuerti.* Sed tu, ô Magister inclyte, vnicus inter omnes sine duce, aut parente integer vitæ, purusque sceleris, euasisti pietate insignis, & verâ bonus simplicitate. At quid mirum adest? Si tua

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè
Fortuna secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausúve petit clarescere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis;
Diuitiis animosa suis, immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.

Academia, inquam, prorumpat vtraque, aditum patefaciens ad summos tibi adeptos honores in ipsis. Complutum enim bonarum Artium Bacchalaureatum, & Licentiaturam primo tibi contulit loco; & rursus Bacchalaureatum in salutari doctrina. Oxamo Licentiatum, ac Doctorem te condidit in eadem Apollinea scientia; tandemque in Regali Pintia Licentiati, & Doctoris splendorem, iuxta eandem delphicam disciplinam mirificè fuisti adeptus, vbi Methodicam Cathedram, Vespertinam deinde, vltrà Hippocraticam Primariam, & demùm omnium Primam Auicennæ dictatam sapienter, miramque doctrinam diffundens gessisti.

Voces tota Vallis-Oletana ciuitas per æthera iactet, eiusque rumor feriat aurea sydera, cùm te Asclepiadem mereatur dulci amplexu tenere, tuaque medelâ suauis, multo iam tempore, &

Nunc mulcet succis, ligat inde, ac vellera mollis
Circundat tactu, & torpentes mitigat artus.

Insequatur remediorum murmur vbique præstantium, quibus quoscumque morbos rectè fugas, sapienter euellis, quemuisque lenis dolorem, adeò vt rectè à Galeno *lib. 6. de compos. medicam. secundùm loc. cap.* 3. manus Dei per hæc verba vocitentur. *Quocirca si pronuntiaueris pharmaca nihil esse sola per se, rectè dixeris; nihil enim sunt, nisi nacta fuerint vtentem: iuuant enim maximè, si is, qui eis vtitur, in rationali methodo fuerit exercitatus, & cum hoc naturâ prudens.*

In tuâ centenas aptent praconia voces.

Tot discipuli ad diuersa loca dispersi, qui iam diu euadentes Magistri, tumque salutiferam scientiam, tumque inæstimabilem praxim, quam è tuo hausere perenni fonte, opimè impartiuntur hominibus, ac cunctis morbidis obsistentes ictibus; illa verò subtilia iuuenum genia Apollini tradita arripientes mirificè in totius Machaoniæ doctrinæ culmina,

Scandant super titulos, & aucta laudis honores.

Quot edidisti volumina? Illud febrium naturam, causas, signa, prognosim, & pharmaceuticem, aliaque quamplurima, & diuersa sigillatim finitimum vsque apicem apertè dilucidans: aliud internas in lucem adducens affectiones humanas, cæteraque de aliis, de crisibus vtpotè, pulsibus, lotio, microtechni, &c. nitidam perararunt papyrum, & hic tandem liber doctrinâ profundâ, argutie subtili, lepidâ eruditione, breuitate diffusa, veterique nouitate adeò præfulcitus, vt ipsa buccina volucris, & aligeræ famæ se inualidam tanto oneri clamitet.

Totat decurrat vrbs tuas carmine laudes.
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Sed quid moram molitur, & complexa pedes hæret in primo limine? Vocem ego premam, ipsoque obmutens ore, digito compescam labellum: *Satius enim* (vt refert Salust.) *est silere, quàm pauca tenuiter, & ieiunè dicere:* immò ad quid

Expediam dictis, & te tua facta docebo.

Quia (vt Imperator commonefacit rectè) *superfluum est priuatum testimonium, vbi publica monumenta sufficiunt.* Viue Medicinæ decus supremum, viue diutissimè, vt tua salutifera scientia Æsculapij nouos, & tuos creet alumnos. Vale.

Doctor

COSMAS GIL-NEGRETE.

AVTHO

ELENCHVS AVTHORVM,

Qui toto hoc opere fideliter citantur.

A

ACTVARIVS.
Auerroès.
Æmilianus.
Aretheus.
Aristoteles.
Aetius.
Alpinus.
Alphonsus Lupeius.
Auicenna.
Albucasis.
Alchabitius.
Athenaus.
Apollonius.
Aloisius Luisinus.
Ambrosius Paræus.
Andreas Laurentius.
Andreas Vesalius.
Ambrosius Nuñez.
Amatus Lusitanus.
Alfonsus à Carranza.
Augustinus Nyphus.
Ambrosius Calepinus.
Ausonius.
Albertus Magnus.
Antonius Musa.
Arnaldus de Villanoua.
Alexander Aphrodiseus.
Argenterius.
Aldrete.
Archigenes.
Artemidorus.
Argelata.

B

BOetius.
Bernardus de Senis.
Brassauolus.

C

CArranza.
Cassiodorus.
Cardanus.
Caietanus.
Caluus Valentinus.
Casaneus.
Carolus Clusius.
Cælius Rhodiginus.
Cælius Aurelianus.
Cicero.
Ciruelus.
Conradus.
Cornelius Gallus.
Cornelius Tacitus.
Cornelius Celsus.
Clarus Augurius Ferrerius.
Conimbricenses.
Crito.
Costeus.
Christophorus à Vega.

D

DAnza.
Deodatus.
Diocles.
Dioscorides.
Didacus Merinus.
Diana.
Diuus Augustinus.
Diuus Hieronymus.
Diuus Ioannes Euangelista.
Diuus Lucas.
Diuus Thomas.
Donatus Antonius.

E

ECclesiastici liber.
Erasistratus.
Erasmus.
Eustachius Rudius.
Epicurus.
Euenor.
Euripides.
Empyrica Epiphany.

F

FAllopius.
Fernelius.
Franciscus de Torreblanca.
Franciscus à Leiua.
Franciscus Suarez.
Franciscus Iuntinus.
Ferrariensis.
Fonseca.
Franciscus Vallesius.
Fragosus.

G

GAlenus.
Garcias de Horto.
Gaspar Brauo.
Gentilis.
Genesis.
Gesnerus.
Guido.
Gordonius.

H

HAlyabbas.
Heurnius.
Hieronymus Mercurialis.
Hieronymus Capibaccius.
Hippocrates.
Hieronym. Fracastorius.
Hieremias Triuerius.
Homerus
Holertus.
Hugo.
Hippolytus.
Horatius Augenius.
Hugo Senensis.

I

IAcobus Forliuiensis.
Iacobus Claromōtanus.
Ianus Cornarius.
Iacobus de Lencampus.
Ioannes de Vigo.
Ioannes Lusitanus.
Ioan. Baptista Theodosius.
Ioannes Baptista Cortes.
Ioannes Tragautius.
Ioannes Colle.
Ioannes Philippus.
Ioannes Baptista Alfianus.
Ioannes de Sacrobosco.
Ioannes de Saxonia.
Ioannes Hispalensis.
Ioseph Galeanus Siculus.

L

LAcuna.
Lazarus de Soto.
Lactantius Firmianus.
Leiua Cordubensis.
Leonardus Botallus.
Liber Prouerbiorum.
Lipsius.
Lucanus.
Ludouicus Mercatus.
Ludouicus Lobera.

M

MAchabæorum libri.
Mathiolus Senensis.
Marcellus Medicus.
Marcus Musurus.
Matamoros.
Magninus.
Matthæus de Gradi.
Manardus Hispalensis.
Manardus Ferrariensis.
Manilius.
Martinus del Rio.
Matthæus Curtius.
Macrobius.
Menodotus.
Menander.
Mesues.
Mena.
Medranus Salmanticensis.
Moxius.
Mundinus.

N

NVñez de la Serna.

O

OTheus.
Obietus.
Ochagauia.
Ouidius.

P

PAulus Æginetà.
Paulus Iurisconsultus.
Paparella.
Parmenides.
Pereira.
Peramatus.
Pereda.
Petrarcha.
Petrus Steue.
Petrus Apponensis.
Petrus de Largelata.
Petrus Garcia.
Periander.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Praxagoras.
Propertius.
Ptolomeus.

Q

QVercetanus.
Quintus Serenus.

R

RHasis.
Rabbi Moises.
Rembertus Dodoneus.
Rondeletius.
Ruellius.

S

SAncta-Cruz.
Salius Diuersus.
Saladinus.
Seneca.
Sennertus.
Skenckius.
Segarra.
Seneca.
Schola Salerni.
Soto.
Syluaticus.
Scotus.
Stobeus.

T

THales.
Theophrastus.
Theophrastus Paracelsus.
Theodoricus.
Thessalus.
Titelmanus.
Thomas de Garbo.
Thomas à Veiga.
Trallianus.
Trincauellius.

V

VAsquez.
Valescus de Taranta.
Vallesius.
Verinus.
Villalobos.
Vlpianus.

Z

ZAcutus.
Zeno.

SERIES LIBRORVM, QVÆSTIONVM, ET PARAGRAPHORVM,

Quæ in Tractatu de Febribus continentur.

LIBER PRIMVS.

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IV.

LIBER V.

SECTIO VNICA.

Series Librorum,

TRACTATVS BREVIS

De morbi gallici natura, & curatione. p.161

SERIES LIBRORVM, QVÆSTIONVM, ET PARAGRAPHORVM,

Quæ in Praxi vniuersali de internorum Morborum natura, & curatione continentur.

LIBER PRIMVS.

V.De

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IV.

XII. De

SERIES OBSERVATIONVM, ANNOTATIONVM, DISPVTATIONVM, ET QVÆSTIONVM

ad Philoſophiam & Medicinæ theoriam, & illius praxim attinentium.

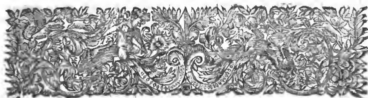
LIBER PRIMVS.

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IV.

D. D. CY

D. D. CYPRIANI DE MAROJA, DOCTORIS MEDICI; TRACTATVS DE FEBRIBVS

In quinque Libros diuisus:

Cui adjunguntur breuis Tractatus de Morbi Gallici natura & curatione; Quæstioque celebris de partium diuersitate in Mixtis.

LIBER PRIMVS.

De Febrium natura.

LICET Galenus 1. *de differentiis febrium*, Febris definitionem non adduxerit; fortasse quia ex ipso nomine quid sit, innotescit, vt notat Valles. 1. *etiam de different. febrium*; siquidem Latini omnes vno ore febrem à verbo *ferueo*, originem sumere testantur; & forsan eam ibi non tradidit, quia alibi millies febrem definiuisse inferiùs constabit: tamen vt quid esse rei intelligatur, visum fuit nobis ab eius definitione exordiri.

QVÆSTIO I.

Quid sit febris.

PLures ab Authoribus febris definitiones assignantur, vt ex eorum scriptis facilè deducitur: placuit tamen nobis magis probatam, & ab omnibus receptam definitionem tradere, quam ex variis Galeni, & Hippocratis locis Auicenna collegit, eamque adducit *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 1. *cap.* 1. quæ talis est: *Febris est calor extraneus accensus in corde, & procedens ab eo mediantibus spiritu, & sanguine per arterias, & venas in totum corpus; & inflammatur in eo inflammatione quæ nocet operationibus naturalibus, non sicut caliditas iræ, & laboris, cùm non vltimatur.* Quæ definitio sufficienter febris naturam explicat; nos tamen clarioris doctrinæ gratiâ quamlibet illius particulam seorsim examinare conabimur. Quamuis febris naturam in calore præter naturam sitam esse omnes autument, in modo tamen dicendi plurimùm euariant, diuersimodè calorem accipientes, quorum opinionum fundamenta trademus, veriorem, certioremque sententiam eligemus, & minùs probabiles redarguere tentabimus.

Definitio febris.

Primus dicendi modus.

Donatus ab Altomari *lib.* 1. *de medendis febribus, cap.* 1. quem etiam alij sequuntur, asserit calorem siccitati adiunctum febrem constituere, ita vt siccitas intret illius essentiam; quæ opinio probatur primò ex Hippocrate, qui *in libris epidem.* passim febrem appellat ignem, non alia ratione, nisi quia

febris est passio calida, & sicca; quæ qualitates in gradu intenso disponunt ad ignem.

Secundò probatur ex eodem 1. *aphor. text.* 16. vbi victum humidum febricitantibus conuenire ait, qui non deberet offerri, si solummodò esset passio calida, quæ potiùs frigida exposcit auxilia.

Tertiò probatur ex Galeno *in comment. sententia allata*, vbi asserit, quod febris passio calida, & sicca est; est enim conuersio natiuæ caliditatis ad igneam naturam.

Vltimò probatur ex eodem Galeno 9. *methodi*, *cap.* 14. vbi inquit: *Febri, quà febris est, refrigeratio, & humectatio conuenit.* Cùm ergo humiditas opponatur siccitati, & non calori; liquidò constat, quod febris non in calore solùm, sed etiam in siccitate est constituta; siquidem in febribus remedia siccitati propellendæ ex Authorum placitis adhibentur.

Huius placiti refutatio. Hoc tamen placitum facilè redarguitur ex eodem Galeno 1. *methodi*, *cap. vltimo*, vbi inquit, homines inuenisse nomen febris, quoniam non erat illis facile dicere Calor tantus, quantus operationibus noceat. Itaque hæc duo in Galeni sententia idem significant, videlicet febris, & calor tantus quantus operationibus officere valeat: ergo in Galeni doctrina febris tantummodò per calorem constituitur. Et *lib.* 1. *de differentiis febrium*, *cap.* 1. ait: *Febris substantia in genere caloris, qui est præter naturam, consistit.* Si ergo simul in siccitate eam collocaret, ibi vbi ex professo de febrium pertractat natura, de ipsa mentionem faceret.

Et rationibus suadetur; nam detur homo solo calore præter naturam in toto corpore laborans; necessariò istum febricitare dicemus, cum habeat pulsum febricitantium, & reliqua accidentia quæ febrem consequuntur. Quod si hoc non admittis, finge hominem laborantem humida cordis intemperie, qui in febrem incidat; iste vtique habebit febrem sine siccitate, nam non possunt compati in gradibus intensis in eodem subiecto simul humiditas, & siccitas. Neque sufficit dicere, tunc humiditatem remitti à siccitate febrili. Nam hoc fieri debet in tempore, & per motum alterationis; & illo tempore donec humiditas prædominans corrumpatur, non potest dari siccitas in gradu præternaturali: & cùm ex alia parte tali tempore detur febris, necessariò dicendum est, ad febrem non requiri siccitatem. Quod etiam constat in intemperiebus calidis, & humidis, in quibus benè compatitur calor cum humiditate; & qui hac temperie constant, sunt procliues ad febrem, vt omnes admittunt. Idemque affirmare possumus in his qui hydrope anasarca tenentur, & febribus corripiuntur, in quibus dominium humiditatis cum calore in corde constituere est necessarium.

Ex his respondetur ad loca, & authoritates Hippoc. & Galeni, ideo eos febrem ignem, & passionem calidam, & siccam appellasse, quia per febrem facilè corpus exsiccatur, & in ordine ad hoc victum humidum febricitantibus instituont; non tamen inde sequitur, quod siccitas sit de essentia febris.

Secundus dicendi modus.

Alij nomine caloris non intelligunt qualitatem solam, sed concretum ex substantia, & calore, ita vt asserant, substantiam calidam habere rationem febris, Galeni authoritate ducti, qui *lib. aduersus Lycum*, & 1. *aphor. comment.* 14. calorem duobus accipit modis, & pro qualitate in abstracto, & pro corpore calido; & inquit febrem esse conuersionem innati calidi ad igneam naturam: quod duplici ratione probare intendunt, quarum prima est: Febris calido innato est contraria; sed calidum innatum est substantia: ergo febris est substantia. Maior probatur, nam à calore febrili calidum innatum dissipatur, & resoluitur: ergo cum illo videtur habere oppositionem; hæc enim est contrariorum lex, vt sub eodem genere collocentur. Minor certa est, neque probatione indiget.

Secunda ratio est, nam febris hecticæ natura consistit in conuersione calidæ, & humidæ substantiæ in igneam naturam, vt illius species, seu differentiæ declarant: ergo non solùm consistit in mutatione caloris pro prima tantùm qualitate sumpti.

Huius sententiæ impugnatio. Sed hæc sententia facilè impugnari potest; nam licèt Galenus calorem pro substantia calida sumat, non tamen inde sequitur, quod febris sit substantia, sed potiùs quod sit calor præter naturam pro qualitate sumptus; quapropter 8. *methodi*, *cap.* 1. & *de inæquali intemperie*, *cap.* 8. febrem intemperiem appellat; & probari potest ex Aristotele *c. de substantia*, vbi ait: *Substantiæ nihil est contrarium*: ergo si febris in genere substantiæ collocatur, non potest contrariari calido innato. Verùm si dicas, quod non contrariatur in ratione substantiæ, sed in ratione caloris: Respondeo, quod vnus calor non differt specie ab alio; ea enim quæ sunt eiusdem speciei, non sunt inter se contraria, vt docet Aristoteles 10. *Metaphysicæ*, *cap.* 6. Non enim albedo albedini, frigus frigori opponuntur; ac per consequens neque calor calori. Vlteriùs cùm vni vnum sit contrarium, & calori contrarietur frigus, non potest vnus calor alteri contrarius fieri. Demùm idem probatur ex Aristotele, qui morbum & sanitatem in categoria qualitatis collocat: ergo febris non potest pertinere ad prædicamentum substantiæ.

Ad argumenta ergo respondetur. Ad primum, febrem non contrariari per se calido innato, sed ex accidenti, quatenus suo calore calidi innati substantiam dissipat, & resoluit.

Ad secundum respondetur, quod licèt in febribus hecticis talis substantiæ mutatio accidat; nihilominus est nimis per accidens, nihilque deseruit ad constitutionem naturæ febris, quam inquirimus; siue enim substantiæ mutatio ibi sit, vel non sit, cùm ratio caloris præter naturam accensi in corde actiones vitiantis ibi reperiatur, sufficienter per hoc optimè febris essentia saluatur.

Tertius dicendi modus.

Alia fuit Fauentini opinio, qui asserit febrem non esse aliquam ex primis qualitatibus, sed corporis temperaturam ad calorem vergentem, ita vt nullus detur morbus, qui sit prima qualitas, sed temperamentum in aliquam primam qualitatem inclinans, tanquam in extremum. Existimat enim primas qualitates in gradibus remissis adhuc non manere in mixtis formaliter, sed temperamentum esse quandam quintam qualitatem, quæ ex primarum actione, & reactione resultauit. Quæ opinio habere potuit fundamentum in verbis Auicennæ, qui *fen.* 1. *primi*, *doctrina tertia*, temperamentum definiens dixit, esse qualitatem ex actione, & passione contrariarum qualitatum in elementis inuentarum resultantem. Huius sententiæ etiam fuere Durandus, & alij; præcipuum tamen fundamen-

tum

tum eſt; nam plus repugnat medium cuiuis extremorum, quàm medium alteri medio: ſed vnum medium cum altero ſimul in eodem ſubiecto dari non poteſt, quoniam in eodem ſubiecto non poſſunt exiſtere duæ temperaturæ: ergo neque poterunt eſſe ſimul temperatura in eodem ſubiecto, & prima qualitas; ſiquidem temperatura habet rationem medij, & prima qualitas habet rationem extremi, & plus diſtat à medio, quàm medium alterum; atque adeo non poteſt dari cum illo. Si igitur febris eſt qualitas prima, cùm ſit extremum, dari non poteſt cum temperamento, quod medij rationem ſortitur; ac per conſequens febris non poteſt conſtitui per calorem.

Hæc tamen ſententia ſuſtineri nequit, & eſt Philoſophis indigna; nam vt inquit Vega, negare primas qualitates in mixtis, eſt contradicere ſenſui, & intellectui; experimur enim quotidie corpora noſtra à calore, & frigore immutari, & lignum recipere calorem actualem ab igne: quod ita euidens eſt, vt non indigeat impugnatione. Et quia communior ſententia tenet, temperaturam eſſe proportionem primarum qualitatum, fruſtrà illam quintam qualitatem à primis diſtinctam Authores oppoſiti imaginantur; neque actio aliqua illi attribui poteſt, quæ primis qualitatibus non conueniat: ideoque ruit Fauentini ſententia.

Hac ſuppoſitâ doctrinâ ad fundamentum reſpondetur, quod temperamentum, quod medium vocant, non differt à primis qualitatibus, quæ non habent rationem extremi, cùm plurimùm diſtent ab illo; cum hoc tamen per noui gradus acceſſum poteſt quælibet ex illis intendi, vt contingit in febre per acceſſum caloris, quæ quidem dum augentur, licèt magis accedant ad extremum, non tamen extremi rationem habent. Neque ex hoc ſequitur, quod ſi vna ex primis qualitatibus intendatur, aliæ tres inuariatæ maneant, vt Doctiſſimus Maranoros reſpondet. Nam in febre, verbi gratiâ, licèt ſiccitas, & humiditas in eodem gradu perſeuerent, frigus tamen per aduentum febris neceſſariò remittitur, cùm certum ſit, quod per aduentum vnius qualitatis, ei oppoſita remittatur; ibi enim datur motus alterationis, qui inter contraria verſatur, vt docet Ariſt. 1. *de cælo*, *cap.* 3. & categoria de actione & paſſione, de ſpeciebus motus pertractans. Si enim per graduum caloris intenſionem frigus inuariatum maneret, & ſub eodem gradu, iam ſequeretur, quod calor, & frigus in gradibus intenſis ſimul idem informarent ſubiectum, & quod ſimul exiſterent; quod eſt contra legem contrariorum; ſiquidem ab eodem ſubiecto mutuò ſe expellunt, vt inſinuat Ariſtot. 1. *Phyſicorum*, *capite* 7. & 4. *Metaphyſ. capite* 5.

Lib. 1. de feb. diſputat. 1. § 11.

Quartus dicendi modus.

Alij cenſent, febrem conſiſtere in mutatione calidi innati ad igneam naturam, non verò in calore, qui huius mutationis eſt terminus; inter quos Donatus ab Altom. qui licèt aſſerat, febrem paſſionem eſſe calidam, & ſiccam, inquit tamen non in ipſo calore, & ſiccitate febris naturam ſitam eſſe, ſed in actione, quæ ad illa terminatur. Quam ſententiam probant primò ratione quadam ex Truſiano deprompta. Nam ſi febris natura in termino motus alterationis ſita eſſet, ſequeretur omnem febrem eſſe hecticam. Sequela probatur, nam in hectica (vt ſuo loco dicemus) partes ſolidæ ſunt æqualiter in calefacto

A eſſe, & propterea Galenus *lib. de inæquali intemperie*, hecticam febrem intemperiem æqualem vocat: ergo ſi aliæ febres haberent ſuum eſſe in calefacto, omnes eſſent hecticæ. Dicendum ergo eſt, eas in calefieri ſuum eſſe habere.

Secundò arguit Donatus ab Altom. nam ſi Galenus febrem per terminum motus definiiſſet, vtique febris eſſet ignis; nam calefactio tendit in ignem tanquam in terminum: & vt magis confirmetur hæc ſententia, ſibi ipſi obiicit Donatus, dicens: In febre hectica partes ſolidæ ſunt in calefacto eſſe, ita vt intemperies illa calida, & ſicca ſeu febris, facta ſit, & non fiens: ergo febris hectica non poteſt conſiſtere in illa mutatione, ſed potius in termino illius. Ipſe tamen ſibi ipſi reſpondet, quod quamuis in febre hectica partes ſolidæ incalcuerint, & propterea febris æqualis intemperies dicatur; tamen adhuc ille calor non eſt B vndequaque ad igneam naturam conuerſus, imò paulatim conuertitur; in qua conuerſione febris conſiſtit.

Huius tamen opinionis fundamenta leuia ſunt, & contra illam efficaciter argumentor. Nam morbus, & ſanitas ſunt contraria: ergo debent eſſe ſub eodem genere: ſed ſanitas non eſt in genere actionis: ergo neque morbus, ac per conſequens febris non eſt conuerſio calidi innati ad igneam naturam. Primus diſcurſus eſt euidens, cùm morbus, & ſanitas taliter opponantur, vt mutuò ab eodem præcisè ſubiecto ſe expellant. Secundus etiam eſt veriſſimus, nam vt conſtat ex Galeno *de different. morb. cap.* 1. ſanitas non conſiſtit in actione, ſeu operatione viuentis, ſed potiùs in ſymmetria, & debita proportione eorum, quæ ſunt neceſſaria ad rectè operandum: ergo ſimiliter morbus non poteſt conſiſtere in aliqua operatione, ſed in ametria, & improportione eorum, quæ ſunt ad eanC dem operationem. Cùm ergo febris morbus ſit, non poteſt conſiſtere in aliqua operatione, ſed in termino illius.

Refutatur Donatus.

Prætereà ille calor factus in hecticis lædit actiones ſenſibiliter: ergo ad aliquod morbi genus debet reduci: ſed non poteſt reduci niſi ad genus morbi intemperiei calidæ, vel ad febrem: ergo iam hecticæ intemperies facta valebit febrem conſtituere; ac per conſequens febris non poteſt conſiſtere in illa conuerſione ad igneam naturam.

Ad rationes ergo in oppoſitum reſpondetur, ad primam ex Truſiano, quod terminus huius actionis eſt duplex, calor ſcilicet æqualis, & inæqualis; inæqualis conſtituit febres putridas, æqualis verò hecticas, & ſic argumentum non concludit.

Ad Donati rationem reſpondetur, non benè inferri, quod ſi febris per terminum definiretur, D eſſet ignis; nam febris non eſt terminus vltimus cafactionis, qui omninò natiuum temperamentum euertit; ſed ſolùm eſt terminus non vltimatus, ſub quo viuere poteſt homo, ſuaſque operationes ſaltem læſas efficere; ſimilique modo ad alia, quæ in huius ſententiæ confirmationem traduntur, reſpondere poſſumus.

Quintus dicendi modus.

Eſt etiam aliorum conceptus, qui exiſtimant reuerà calorem præter naturam habere rationem febris; intendi tamen non per additionem gradus ad gradum, ſed per maiorem caloris in ſubiecto participationem, ſeu intradicationem; non enim inquiunt, quod aliquis nuuus caloris gradus producitur, dum intenditur calor, ſed quod calor

naturalis intenditur, & fit præter naturam per maiorem intadicationem in subiecto: quam sententiam tuentur omnes, qui asserunt, intensionem fieri per illam maiorem intadicationem, quæ habet authorem D. Thom. 1. 2. *quæst.* 52. *articul.* 1. eamque sequitur Soncinas 8. *Metaph. quæst.* 21. Iauellus *quæst.* 6. & alij quamplures, quorum fundamenta tradere non est oportunum; potiùs enim pertinent ad libros de generatione, & corruptione, quàm ad tractatum de febribus.

Hic dicendi modus non placet. Sed licèt hæc sententia probabilis sit, nunquam tamen mente callere potui, quid per intradicationem maiorem in subiecto intelligere velint. Quapropter contraria à nobis amplectenda est, quæ asserit, intensionem fieri per additionem nouam gradus ad gradum; & præter hoc dicimus (licèt Pater Rubius contrarium defendat) quod quamuis illi gradus sint eiusdem perfectionis specificæ completæ, differunt tamen perfectione specifica incompleta; ad quod intelligendum stat appositissimum exemplum in materia, & forma substantiali, quæ inter se differunt specie incompleta, & sic vnum est perfectius alio; nam forma est perfectior materiâ; & tamen quatenus inter se vniuntur, & constituunt speciem completam, nequaquam forma est perfectior materiâ; nam tunc forma consideratur vt est vnita materiæ, & sic perfectione speciei completæ distingui non possunt, cùm ipsa materia, & forma entitates quædam incompletæ sint, quæ vnum ens completum constituunt. Ita similiter gradus intensionis licèt in specie cōpleta æqualem obtineant perfectionem, specie tamen incompleta differunt, vnusque est perfectior alio perfectione incompleta: nisi etiam velimus dicere, quod differunt perfectione indiuiduali, vt vult Murcia de la Llana, & alij. Verùm huius doctrinæ probatio, sicut oppositæ impugnatio, pendet etiam ex libris de generatione; eam tamen accuratè satis pertractauit pater Hurt. de Mendoza Societatis Iesu *disputat.* 2. *de anima*, *sect.* 5. & *disput.* 5. *de alteratione*, *sect.* 4. eamque defendunt grauissimi Theologi, Scotus, Guillelmus de Ocham, Durandus, Gregorius, Suarez, Bañez, & alij quamplurimi, licèt aliqui illorum vni gradui magis quàm alteri maiorem perfectionem non tribuant.

Sextus dicendi modus.

Alij alium dicendi modum excogitarunt, dicentes morbum esse relationem quandam improportionis, inter quos Vega *lib.* 3. *de arte medendi*, *cap.* 1. & 1. *de differentiis febrium*, vbi febrem esse ametriam, seu relationem improportionis dicit, probatque suam sententiam ex pluribus Galeni locis, & maximè *lib. de different. morborum*, *cap.* 1. vbi sanitatem vocat symmetriam, & proportionem, morbum verò ametriam & disproportionem. Constat verò, prædicta nomina relationem importare. Secundò probatur ex Aristotele 5. *Physic. cap.* 2. vbi inquit, quod ad sanitatem, vel morbum non datur per se motus; ad quantitatem verò, qualitatem, & vbi, datur per se motus: ergo ad illa prædicamenta non possunt pertinere morbus, & sanitas; debent ergo pertinere ad prædicamentum relationis, ad quam nullus motus per se datur. Et 7. *Physicorum*, *cap.* 3. expresse asserit, morbum, & sanitatem esse ad aliquid, & rationibus suadetur. Primò, nam morbus est à quo læduntur actiones, sed sic est, quod quantitas, & qualitas, & reliqua non causant actionum læsionem absolutè, sed in quantum sunt improportionata, & immoderata: ergo immoderatio, & improportio est ratio formalis constitutiua morbi. Secundò, quia si calor verbi gratiâ esset morbus, contraria illius qualitas esset sanitas, nempe frigiditas; nam aliàs vni duo contraria erunt, nempe frigiditas, & id in quo sanitas consistit: ergo verum erit dicere, quod in sensu formali frigiditas est sanitas; quod est falsum: ergo etiam erit falsum dicere, calorem esse morbum.

Vega redarguitur. Sed hæc Vegæ sententia non multùm recipitur in Scholis, & contra eam omnes insurgunt asserentes, morbum non posse consistere in ratione illa disconuenientiæ, & improportionis, quam qualitas, quantitas, & similia dicunt ad ipsum subiectum. Quod probatur primò, nam morbus est affectus præter naturam per se primò actiones lædens: ergo ad morbum pertinet destruere aliquid eorum, quæ sunt propter ipsam actionem; nam si omnia quæ concurrunt ad actionem eliciendam, eodem modo se habent, non læditur actio, sed sicut antea illæsa manebit: sed per relationem nil ex his, quæ concurrunt ad actionem, destruitur: ergo in illa non potest consistere ratio formalis morbi. Secundò probatur, nam seclusa omni relatione, calor excedens lædit actiones immediatè: ergo impertinenter adducitur talis relatio ad constituendum morbum.

Tertiò probatur. Nam sequeretur, nunquam Medicum vti posse vera curatione, prout à præcautione distinguitur. Sequelam probo; nam curatio fit per contraria ipsi morbo: sed nunquam Medicus potest adhibere contrarium relationi, nec tollere immediatè ipsam, sed vtmultùm, auferre fundamentum, quod est illius causa: ergo nunquam vera vteretur curatione. Nam licèt Aristoteles *cap. Ad aliquid*, dicat relationes esse contrarias, omnes tamen qui benè sentiunt, asserunt dici contrarias, non quia reuerà tales sint, sed ratione fundamentorum, quæ inter se contrariantur; & ita Aristoteles posuit exemplum in virtute, & vitio, quæ sunt inter se opposita fundamenta diuersarum relationum. Neque datur contrarietas, nisi in his, ad quæ datur per se motus, vt docet Caietanus, & cum eo Pater Fr. Didacus de Iesu, Ordinis Excalceatorum Fratrum Beatæ Mariæ de Monte Carmeli, *cap. de Ad aliquid*; quod communiter ab omnibus recipitur. Si igitur relatio per se nullum habet contrarium, non poterit morbus in illa consistens auferri per veram curationem.

Quartò probatur. Nam sequeretur, quod morbus, & sanitas non differrent specie, quod est impossibile, iuxta illius sententiam; siquidem proportio, & improportio sunt relationes specie differentes. Sequelam probo; nam si v. g. viuens requirat in statu naturali calorem vt quinque, & frigus vt tria, necesse est calorem dicere relationem excessus ad frigiditatem, & in ea relatione sanitatem consistere, quia secundùm naturam est. Tunc sic: si vlteriùs crescat calor, & fiat morbosus, dicit similiter relationem excessus ad frigiditatem, in qua relatione consistit morbus: sed istæ relationes specie non distinguntur, quia non habent à quo sumant diuersitatem, cum habeant eadem fundamenta formalia, nempe calorem, & eosdem terminos, nempe frigus: ergo morbus, & sanitas specie non differrent. Cùm igitur relatio non sit operatiua, neque dispositiua, neque per veram contrarietatem auferri potest, neque in illa potest consistere morbus, ac per consequens febris non potest esse relatio in calore excedenti fundata.

Ex his respondetur ad authoritates, & fundamenta oppositæ sententiæ; & ad Galeni locum dicimus, quod dum ait, morbum esse ametriam, sanitatem verò symmetriā, loquitur de his, non prout formaliter relationes sunt, sed prout sunt fundamenta, & ipsæ res,

res, in quibus relationes proportionis, & improportionis fuodantur.

Ad locum Aristot. *ex 5. Physicorum*, respondetur verum esse, ad sanitatem, vel morbum non dari per se motum; nam licèt ad calorem, verbi gratiâ, detur per se motus, non tamen datur ad ipsum, quatenus est dispositio in qua formale morbi coosistit, si dicamus cum Vallesio, morbum, & sanitatem ad primam qualitatis speciem pertinere. Quod si morbus sit aliquid priuatiuum, vt vult Doctor Santactuz Couartuuiensis Abbas dignissimos, & à cubiculo Regio meritissimus, neque ad illum potest dari per se motus, cùm nihil sit, & in sanitatis defectu suum esse formale habeat.

Ad alium Aristot. locum *ex 7. Physic.* respondetur, ideò dixisse sanitatem, & morbum esse ad aliquid, non quia reverà sint relationes secuodùm esse, sed solùm secundùm dici; quod quidem habent omnia accidentia absoluta, & relatiua; nam omnia dicunt ordinem ad suum subiectum, & hanc ob causam dicuntur ab omnibus entis entia.

Ad primam rationem respondetur, quod licèt de qualitanbus, aut quanritate non verificetur, quod sint proportiones, aut symmetriæ; verificatur tamen de illis, quod sint res proportionatæ, aut improportionatæ fundamentaliter, & immediatè fundant relationem proportionis, aut impropor-tionis, quæ per ametriam, & symmetriam intelliguotur; & vt sic lædunt actiones immediatè, & habent rationem morbi, præcisa illa relatione formali.

Ad secundum respondetur, calorem vt sic, esse passibilem qualitatem, cui contrariatur frigiditas; at verò quatenus ille calor est dispositiu, est morbus, cui non contrariantur duo, sed solùm vnum, nempe sanitas, quæ est dispositio contraria. Alia quamplurima adducere poteram circa improbationem sententiæ Vegæ, quæ potiùs ad libros *de morbo, & symptomate* spectant, eaque ad illum locum remitto. Cùm igitur constet, morbum non esse relationem, necessariò fateri tenemur, febrem non esse inter relationes reponendam, sed potiùs per calorem constitui.

Septimus dicendi modus.

Alij opinantur, & maxima cum probabilitate, morbum non in positiuo, sed in priuatione sanitatis consistere; atque adeò febrem priuationem quandam esse, neque per calorem constitui posse; nam calor ille additus se habet tantummodò materialiter, sicut dum quantitas augetur, ita vt ex eius augmento lædatur actio: illa auctio, seu additio quantitatis se habet merè materialiter; priuatio verò saoitatis, orta ex additione illa, est in qua formaliter morbi essentia constituitur. Quorum sententia habet non leuia fundameota, ea tamen in præsenti omitto, cùm ipsa in tractatu de morbis adducantur: & licèt hæc sententia mihi non displiceat, quia tamen probabilior ceosetur eorum sententia qui asserunt, morbum esse de prima specie qualitatis, ideò asserimus, febrem non in priuatione consistere, sed potiùs in quadam dispositione, & entitate positiua actionibus officiente. Neque in contraria opinione inuenio fundamentum ad probandum, quod priuatio sit causa illius actionis læsæ, quæ in augmento consistit; nam cùm illud, quod in actiooe adaugetur, sit quid reale positiuum, necessariò causam positiuam expostulat, & non priuatiuam; quo casu, cùm à positiua causa augmentum actionis læsæ, siue ipsa læsio immediatè fiat, in ipsa causa positiua actionis morbi formalitas constituitur.

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

A *Octauus dicendi modus.*

Alia est opinio Gentilis *quæst. 4. extrauagantium* (licèt *fen. 1. lib. 4.* sententiam mutet,) qui asserit, febrem suscitari, non per accessum alicuius gradus caloris præter naturam, sed per aduentum alicuius qualitatis extraneæ, quæ calorem naturalem acuat, illumque acriorem, & maligniorem reddat, & ob id magis ad ignis naturam accedat. Quæ sententia probatur primò, nam febris, teste Galen. *1. aphor. comment.* 16. Est conuersio calidi innati ad igneam naturam: sed per alias qualitates igneus redditur, videlicet per siccitatem, raritatem, vel leuitatem: ergo sine sui intensione calor ille est febris constitutiuus.

Secundò probatur ex Galen. 12. *methodi, cap. 3.* vbi inquit, quod in febre syncopali pulsus fiot parui, rari & tardi, qui remissi caloris sunt signa: ergo in febre syncopali non intenditur calor per additionem; imò in hac febre remissior percipitur, quàm

B in statu naturali.

Tertiò, nam in febris rigore, horrore, & frigore est vera febris; & tamen calor est remissus: ergo in illa non requiritur vlterior caloris gradus.

Quartò probatur ex Galeno 6. *epidem. part. 4. com.* 30. vbi asserit esse quasdam febres ardentes, in quibus prodit frigida respiratio: ergo cùm frigoris soboles sit, & nullum caloris intensioris signum detur, dicendum est, ad rationem febris nun requiri caloris intensionem, sed solùm aliarum qualitatum additionem, quæ innatum calidum ad igneam conuertant naturam.

Hæc tamen Gentilis sententia est contra Galenum, & ferè contra omnes Medicos, qui asserunt, calorem febrilem esse intensiorem naturali; ita enim Galenus 2. *method. cap. 7.* & 8. *method. cap. 1.* febrem calorem adauctum appellat: & Auic. definiens febrem, eam vocat calorem succensum in *Gentilis refutatur.*

C corde; ipseque Gentilis *super fen. 1. lib. 4. Auicen. c. 1.* mutauit sententiam, & febrem calorem adauctum, & succensum in corde vocauit. Idemque asserunt Brauus Petrafitanus, Valles. Veiga, Mercatus; neque io tradendis Authoribus est quod immoremur: & rationibus ostenditur, nam contraria contrariis curantur: sed febris auxiliis refrigerantibus curatur: ergo ipsa in calore adaucto consistit, alias enim impertinenter refrigeratio adhiberetur. Nam si ibi solùm calor naturalis datur, & remedia refrigeraotia adhibentur, potiùs per illa calor naturalis extingueretur, quàm curaretur febris; atque adeò noo erit curatio, sed caloris naturalis deperditio; melius enim foret in febrium curationibus ea adhibere remedia, quæ qualitati illi aduersantur, per quam in hac opinione calor febrilis acrior, & maligoior redditur, & ad igneam naturam conuertitur.

D Secundò probatur; nam si aliqua causa calefaciens accedat, quæ caloris aliquem gradum præter naturam in corde producat, qui in vniuersum corpus diffundatur, necessariò febrem efficere valebit; quod neque aliquis negare audebit, nam signa ex illo calore prodeuntia febrem ostendunt: ergo tunc temporis febris constituitur per augmentum caloris, & non per adhæsum qualitatis extraneæ.

Oportet ergo respondere ad rationes in oppositum. Ad primam ex Galeno desumptam dicimus, febrem fieri per conuersionem calidi innati ad igneam naturam; quia talis caloris mutatio, seu conuersio est motos quidam alterationis, per quem calor intensior producitur; & hoc modo febris est conuersio ad igneam naturam, alio verò modo minimè.

Ad secundum respondetur, quod in febre syncopali pulsus fiunt parui, tardi, & rari, non quia calor fe-

brilis in corde non sit intensus, sed quia facultas vitalis ob propriam debilitatem, & ob aggrauationem, aliásve causas, non potest arterias mouere, neque dilatare, quo tempore ægro appropinquat mors.

Ad tertium respondetur, quod rigor, horror, & frigus in principiis accessionum non sunt de intrinseca febris ratione, sed accidentia quædam febrem concomitantia.

In infebribus ardentibus aer frigidus exspiratur, & quare.

Ad vltimum, quod difficilius est, respondetur quod in aliquibus febribus ardentibus ægri aërem frigidum exspirant, non quia calor cordis non sit intensus, cùm habeant linguam aridam, & nigram, & maxima premantur siti, quæ signa calorem esse adauctum demonstrant; sed quia maximum fit spirituum vitalium dispendium, qui valebant aërem inspiratum calefacere, ex quorum defectu aër frigidus exspiratur; quod esse signum mortale in morbis acutis, docuit Hippocrat. 1. *prognostic.*

Dubium.

Sed dices: Si cor in febribus ardentibus calidissimum est, qua ratione in defectu spirituum aër per respirationem attractus non calefit à cordis calore? Respondetur, aërem iuxta cor parum, aut nihil detineri; habent enim eo tempore ægri respirationem crebram nimis, & celerem, ita vt citò aër inspiretur, & exspiretur antequam à corde, vel aliis partibus alterationem sensibilem subeat.

Quod si æger iam morti propinquus sit, ex præferuida febre cor frigida intemperie afficitur; nam ipsa, vt Galen. loco allegato testatur, corpus cordis cremauit, & posttremò refrigerauit, vt patet in lignis crematis, quorum carbones frigidiores fiunt.

Dubium.

Verùm in dubium vertitur, à quo efficienti illa frigiditas resultat; non enim sufficit dicere, illam ex caloris defectu prouenire, nam cùm frigiditas illa positiua sit, causam etiam positiuam requirit.

Antiquorum sententia de partium diuersitate.

Cui dubio admissâ doctrinâ de partium diuersitate, non tamen sub vna exquisita parte quantitatis, vt quidam fingunt, neque hoc antiqui dixerunt, neque talis pars assignari potest, nec adhuc intelligi, cùm nulla pars quantitatis exquisita detur, quæ non sit verè quanta, ac per consequens diuisibilis in alias partes; ita vt sit diuisibilis in semper diuisibilia, vt tenent omnes, qui asserunt, quantitatem continuam, non solùm ex indiuisibilibus, sed ex partibus quantitatiuis componi. Sed cum subtili Magistro Ponce de Santacrux *opusc.* 3. *de temperam. cap.* 6. & tota antiquitate dicimus, quod partes mixti ita se habent, vt minimum vnius partis tangat minimum alterius; ex quibus si partes calidæ vi caloris absumuntur, ex frigidis oritur frigiditas positiua, quæ antea ex vi caloris erat remissa; ad quod iuuant membranæ cor inuoluentes, & arteriæ, quæ frigidæ naturâ sunt, à quibus etiam positiuè refrigeratur cor; neque ad hoc opus est adducere illam satis diffusam quæstionem de partium diuersitate sub eadem exquisita quantitatis parte.

Sed instabis ex Arist. 4. *meteor.* 2. Cocta crassiora, & calidiora euadunt: ergo & ea quæ aduruntur, calidiora fiunt: ergo ex vi caloris cor adurentis, cor non poterit reddi frigidius.

Benedicti Matamoros sententia.

Hanc doctrinam verissimam censet Doctissimus Matamoros, qui *lib.* 1. *de febribus, tract.* 1. *disp.* 10. asserit per vstionem, putredinem, aut coctionem, quamlibet rem calidiorem semper reddi, nisi fortè in ipsa re adsit mutatio substantialis, & producatur forma, quæ illam frigiditatem excedentem expostulet: idemque testatur *lib.* 4. *de febribus, tract.* 1. *disp.* 10. & exemplum posuit in lignis, quæ per

A vstionem formam substantialem amittunt, & conuertuntur in carbones ipso ligno frigidiores; & in spiritu vitali, cùm transit in animalem; & sanguine, dum conuertitur in lac, & in aliis huiuscemodi, in quibus frigiditas à forma denuò adquisita pullular. Sed quia cor in illo statu nondum viuentis formam amisit, ideo vt certum tenet, quod nec ab ipso, neque à cordis partibus frigiditas illa prouenire potest. Hæc tamen solutio non satisfacit, neque est ad mentem Galeni, qui 3. *method. cap.* 6. aliqua medicamenta docet per vstionem fieri mitiora, & minùs calida: & *lib.* 9. *simpl.* in prooemio mouet quæstionem hanc, quam inter antiquos fuisse agitatam testatur, vbi expressè asserit, acria, & mordacia medicamenta vstione mitiora, & minùs calida fieri; si verò medicamenta antea non erant acria, nec calida nimis, vstione B talia fiunt, quia per vstionem adquirunt calorem, quo anteà carebant. Quam doctrinam vt verissimam amplectitur Valles. 9. *controuers. cap.* 7. Neque ad hoc est necesse, quod forma substantialis amittatur, sed solùm quod tenue, & igneum est, resoluatur, aut euaporetur; quo deficiente non mirum si à propria forma talis frigiditas in partibus producatur: quod probari potest in conuulsione ex siccitate, quæ superuenit ex defectu substantiæ humidæ, vbi siccitas illa positiua ab interno principio procedit, neque ibi aliquam causam positiuam assignare possumus, vt *cap. de conuulsione*, probaui; & tamen partes siccæ, & conuulsæ manent sub propria forma substantiali: & in rigore febrili, in quo partes extremæ refrigerantur positiuè ab ipsis partibus exsanguibus statim ac C spiritus ad intra recurrunt. Sunt enim tunc hæc omnia in statu violento, & sub illo absque formæ substantialis amissione conseruari possunt. Idemque affirmare possumus de medicamentis, & aliis rebus calidis, quæ per vstionem clementiora, & benigniora fiunt, & calorem aliquem deperdunt; nam reverà sub forma antea præexistenti in statu sibi non debito conseruari possunt. Sed de hoc puncto fortasse in sequentibus erit sermo.

Nonus dicendi modus.

Alij alium modum excogitarunt asserentes, febrem non esse calorem superadditum, sed caloris effectum: quod probare intendunt ex Arist. 5. *Physic. cap.* 2. vbi ad morbum, vel sanitatem inquit non dari per se motum: sed ad calorem datur per se motus: ergo non potest habere rationem morbi. Secundò nam calor est passibilis qualitas: sed morD bus in certiori opinione, est habitus, seu dispositio: ergo calor non potest esse morbus.

Tertiò; nam si calor est morbus in intemperie, quantitas, & figura vitiata erunt etiam morbi, & consequenter incideremus in Fuchij sententiam, qui asserit, morbum diuagari per plura prædicamenta, & esse quid transcendens.

Sed hæc fundamenta leuia quidem sunt, & sic ad primum dicimus, quod calor dupliciter sumi potest, aut prout est passio, seu passibilis qualitas, & tunc pertinet ad tertiam speciem qualitatis: vel prout malè, vel benè disponit subiectum in ordine ad operationem; & tunc pertinet ad primam speciem qualitatis, quæ est habitus, aut dispositio, quo tempore veram morbi rationem habet.

Ad secundum respondetur, verum esse, non dari ad morbum per se motum; & licèt detur ad calorem, non tamen terminatur ad illum, prout est dispositio, sed potest esse terminus calefactionis.

nis. Ad vltimum respondetur, quod calor, quantitas, & alia non sunt morbi sub ea ratione, quà ad varia pertinent prædicamenta, sed quatenus subiectum malè disponunt in ordine ad esse, vel operari; & sub hac ratione ad primam speciem qualitatis spectant, & formaliter morbum constituunt.

Decimus dicendi modus.

Licet Gentilis de Fulgineo *quæst. 4. extrauagantium*, asserat febrem fieri, non per nouum caloris gradum superadditum, sed per alterius qualitatis adhæsum, quæ ipsum calorem igneum reddit; cum hoc tamen *fen. 1. lib. 4.* sententiam mutans, asserit calorem illum adauctum constituere febrem, ad quam constituendam non concurrit calor naturalis cordis; censet enim calorem naturalem, & præter naturam specie differre inter se, quod nos neutiquam concedimus. Hanc sententiam, quantum ad primam partem, videlicet quod caloris gradus supperadditi solummodò habeant rationem febris, sequitur Benedictus Matamoros; quæ probatur primò, nam in illo febris ratio sita est, quod actionibus naturæ incommodat: sed calor cordis superadditus est huiusmodi: ergo gradus superadditi caloris habent rationem febris. Maior certa est, & minor probatur; nam gradus superadditi sunt ab externo principio, passo non conferente vim; sunt enim quid violentum ad corruptionem disponens: ergo in illis consistit febris, & non in gradibus naturalibus præexistentibus, ad quos natura habet naturalem inclinationem, quia illis conseruatur, & fruitur ad suas obeundas actiones.

Secundò probatur, nam illud est causa alicuius effectus, quo posito ponitur effectus, & ablato aufertur: sed posito vlteriori calore, statim ponitur actionum læsio; & ablato, talis læsio aufertur: ergo vlterior ille calor est causa læsionum, & non calor naturalis; & consequenter est febris.

Tertiò probatur, nam ille dicitur morbus, qui sui ablationem per remedia contraria exposcit: sed solùm calor additus suam ablationem exposcit: ergo solus calor additus est verè morbus; nam qui auferret gradum præexistentem naturalem, potiùs nouum morbum frigidum induceret. Fateor equidem hanc sententiam tutò defendi posse, est enim veritati consona; tamen quia à nobis probabilius censetur, febrem constari ex gradibus præexistentibus, & superuenientibus, ex quibus vnus calor specie fit, & vnus numero totalis calor, vt breuiter trademus, ideò ad huius sententiæ argumenta respondere conabimur. *Ad Gentilem responsiones.*

Ad primum respondetur negando minorem, videlicet quod solus calor præternaturalis superadditus actionibus incommodet; nam cùm ex vtroque calore vnus calor totalis procedat, totus ille calor actionibus incommudat: longè enim aliud est dicere, calorem superadditum solum lædere actiones; ac dicere, quod ratione illius ipsæ actiones à toto calore illo ex vtrisque constituto lædantur: primum negamus, secundum verò fatemur. Ad probationem dicimus, totum illum calorem extraneari per aduentum caloris extranei; & totus ratione graduum superuenientium disponir ad corruptionem, & est contra inclinationem subiecti; nam subiectum non petit illum calorem quomodocunque, sed illum petit proportionatum, & in tot gradibus ad sui conseruationem, & ad benè operandum: & quia hoc illi deficit per aduentum caloris adaucti, ideò illi deficit ratio

A caloris naturalis, & totus præter naturam existit.

Sed obiicies: Natura vtitur illo calore ad suas actiones, siquidem concoquit alimentum, & humores ad benigniorem statum reducit, vt patet in morbis, qui ex vi naturæ salubriter terminantur: ergo ille calor est naturalis, siquidem illo vtitur natura vt instrumento naturali. Respondetur, verum esse, naturam vti illo calore vt instrumento ad suas actiones; tamen sicut ipsæ actiones pro illo statu ab ipsa natura fiunt morbosæ, & cum læsione sensibili, ita similiter ipse calor, qui est talium actionum instrumentum, morbosus, & præter naturam existit; deficit enim ratio proportionati ad naturam, vt perfectè, & cum proportione naturali operationes eliciat.

Ad secundum respondetur, quod posito calore superaddito ponitur læsio actionum; tamen talis B læsio non fit solum ab illo, sed à toto calore composito ex naturali, & præter naturam, qui ratione superadditi totus fit præternaturalis, & à toto illo actiones læsæ principium nanciscuntur.

Ad tertium respondetur, remedia esse adhibenda, quæ morbum tollant: sed quia febris insurgit ratione graduum superuenientium, ex eorum detractione febris aufertur; nam statim natura ablato impedimento pristinum statum recuperat, & suas perfectè operationes elicit.

Sed obiicies: Si totus ille calor sit præter naturam per aduentum gradus superadditi, qui se habet vt forma dans esse calori præter naturam, quî fit, vt per auxilia refrigerantia tollatur gradus superadditus, & alij qui antea præexistebant, remaneant? *Obiectio.*

Respondetur facilè gradum illum superadditum esse in subiecto violenter, & esse naturæ igneæ; *Illius dilutio.* C nam per illum conuertitur calidum innatum in igneam naturam, & sic facilè euolat: calor verò antea existens, licèt factus sit præter naturam, regitur tamen, & gubernatur ab ipsa natura, tanquam à proprio subiecto; & ille est per modum habitus; & hanc ob causam diutiùs retinetur, & conseruatur.

Authoris sententia proponitur.

Ex dictis, & fundamentorum contrariorum euersione constat, calorem non esse febrem eo modo, quo ab illis proponitur; quapropter dicendum est, febrem constitui per calorem naturalem, & gradus superadditos caloris præter naturam, ita vt ex vtroque fiat vnus intensione calor, qui totus sit febrilis, & morbosus, cui tribuitur in actionibus virtus, & vitium. Hanc sententiam tradit Auerroës *5. collect. cap. 3.* sic febrem definiens: D *Febris est calor compositus ex calore naturali, & extraneo putredinali, missò à corde ad totum corpus, & lædens omnes actiones ac passiones.* Eamque tuentur Donatus ab Altomari, licèt in hoc varius extitisset *1. parte de medendis febribus, cap. 10.* Ludouicus Mercatus, Veiga, & alij quamplurimi; eamque præcipuè tenent qui asserunt, gradus intensionis habere eandem perfectionem indiuidualem, ita vt vnus non sit perfectior alio. Quæ sententia probatur primò ex Galeno, vbi febrem appellat conuersionem caloris in igneam naturam: ergo ex illa conuersione totus igneus remanebit, aliàs si calor naturalis inuariabilis, vt antea existit, non potest dici de illo, quod conuertitur in igneam naturam: ergo in toto illo consistit ratio febris. *Probatio conclusionis.*

Secundò probatur. Nam calor naturalis, & præter naturam per intensionem fiunt vnus calor totalis: ergo à toto illo actiones producentur;

nam ibi remissus non operatur sine intenso, neque intensus sine remisso, cùm vterque sit in actu: ergo totus ille calor operatur, ac consequenter actionum læsio à toto illo calore dependet. Cùm enim calor naturalis, & præter naturam specie non differant, vniuntur inter se in eodem subiecto, & fit ex vtroque vnus per veram actionem.

Cuiusdam responsio. Huic argumento respondent quidam, verum esse, totum illum calorem fieri vnum, & calefactionem ab eo dimanantem esse totaliter vnam; tamen cùm ille calor in se diuersos gradus intensionis habeat, quorum quidam naturales, alij verò præternaturales sunt, in quos diuidi potest; ita similiter actio illis correspondens, quæ actio media est per vtriusque caloris participationem, habet aliquid gradibus naturalibus correspondens, & aliquid, quod similiter gradibus præter naturam correspondeat, vt patet in suppuratione, quæ est actio media, quia ab vtroque calore dependet, vt docet Galen. *lib. 5. simplic. cap. 6. & 2. de different. febrium, cap. etiam 6.* de qua dicimus aliquid in illa reperiri, quod calori naturali tribuatur, vt materiam coquere, albam, & æqualem reddere; & aliquid quod necessariò tribuendum est calori præter naturam, vt humorem putrefacere, fœtorem inducere, & similia.

Illius improbat... Huius tamen solutio non satisfacit, nam licèt ibi reperiatur aliquid quod potiùs referatur ad calorem naturalem, quàm ad calorem præter naturam, nihilominus nihil assignari potest, quod simul non sit effectus vtriusque caloris, cùm totus ille calor sit debitè approximatus materiæ, & quælibet materia disposita ad recipiendam actionem vtriusque caloris: & sicut tota actio est vna totaliter, & est actio præter naturam; ita similiter totum agens illius actionis productiuum debet esse præter naturam; eluceat enim magis in effectu actio vnius caloris quàm alterius, quia vnus in operando est potentior alio; tamen illa actio, & effectus absolui non potest ab influxu totius caloris.

Tertiò probatur, nam sequeretur, quod morbus, & sanitas essent simul in eodem subiecto, ac per consequens, quod illud subiectum efficeret actiones perfectè ratione sanitatis, & imperfectè simul ratione morbi, quod est impossibile: ergo. Sequelam probo; nam calor ille præexistens naturalis per te non est morbus, siquidem non habet rationem febris; neque dispositio neutra: ergo est sanitas. Sed ex alia parte adest calor additus febrilis, qui est verè morbus: ergo intentum.

Eiusdem responsio alia. Respondet etiam ipse, quod ibi tantùm remanet sanitas fundamentalis; nam per aduentum caloris præter naturam aufertur proportio, & symmetria naturalis caloris, in qua consistebat sanitas; licèt ibi calor naturalis remaneat: manetque morbus formaliter, qui actu ipsas actiones vitiat, & impedit ne fiant secundùm naturæ regulas.

Huius authoris lapsus improbatur. Sed hæc responsio non est ad rem, nam sequeretur ex illa, quod iam sanitas, & morbus essent relationes quædam, & incideremus in Vegæ sententiam, qui morbum & sanitatem dicit esse ad aliquid. Sequelam probo, nam sanitas formaliter per aduentum caloris aufertur: sed nihil aufertur præter ipsam relationem proportionis, & symmetriæ: ergo in relatione proportionis consistit sanitas formalis. Maior à te conceditur: minor etiam probatur, nam si ibi manet calor naturalis, qui est fundamentum relationis, nihil naturale deperditur præter ipsam relationem; aut assignari debet, quid sit illud, quod deperditur, in quo formaliter sanitas consistebat; imò cum ibi maneat fundamentum, nempe ipse calor, & subiectum viuens, quod est terminus huius relationis proportionis, necessariò remanere debet ipsa relatio; nam posito fundamento, & termino, ipsa relatio statim insurgit, & sic adhuc ipsa proportio, & symmetria remanebit.

Scio posse responderi, ideo proportionem, seu relationem deperdi, quia licèt calor naturalis ibi maneat, in quo consistit sanitas fundamentalis; non tamen manet proportionatus fundamentaliter, in quo vt sic consistit formaliter sanitas. Dixi in calore proportionato fundamentaliter sanitatem formaliter consistere, & non in calore proportionato formaliter, quia vt sic relationem inuolueret, per quam talis formaliter denominaretur; & per consequens sanitas, & morbus essent relationes.

Hæc tamen solutio non conuincit, imò ex illa incidere videtur in nostram sententiam; nam si calor non manet proportionatus (de naturali calore loquor,) ergo manet improportionatus: ergo morbosus; siquidem morbus formaliter est fundamentum relationis improportionis, quam calor naturalis iam improportionatus fundare poterit. Dicendum ergo est, calorem naturalem vt tantum, habere rationem formalem sanitatis; sic etenim se habet vt dispositio in ordine ad esse, & operari ipsius subiecti viuentis: si verò non maneat vt tantus, sed illi gradus caloris præter naturam addantur, nullo modo manet proportionatus, & sic immediatè, neque est sanitas formalis, neque fundamentalis, sed tunc morbosus efficitur, & lædit actiones, quia neque benè regi, aut gubernari à natura potest, donec gradus præternaturales superadditi, ratione quorum fit morbosus, auferantur.

QVÆSTIO II.

Vtrum febris habeat ortum à principio intrinseco, vel extrinseco.

ACcedimus iam ad explanandam secundam definitionis febris particulam, in qua Auicen. asserit, febrem esse *calorem extraneum*. Hæc quæstio satis difficilis est, & metaphysica, & pro vtraque parte habet non contemnendas rationes, quarum vim examinabo, vt inde rei veritas elucescat.

Prima sententia tenet, febrem esse calorem ab intrinseco pullulantem principio, nempe à forma ipsius cordis. Sed vt hæc sententia intelligatur, supponere oportet, iuxta horum opinantium dicendi modum, quod cor calidissimum est omnium, quæ sunt in nostro corpore, ita vt à nullo eorum, quæ sunt in corpore, calefieri possit; imò plus caloris possider, quàm repræsentat, & membris reliquis communicat ob igneas particulas, quibus constat, quæ partes aqueas exsuperant; remittitur tamen aëris attractu per respirationem, & pulsum, & ventilatione per poros, & cerebri, & aliarum partium exsanguium frigiditate. Oportebat enim maiorem obtinuisse calorem, quia aliis membris impartiri deberet, & ne facilè à frigiditate offenderetur illud membrum, quod est caloris naturalis fons, & vitæ principium. Quando ergo cordi aliquid superueoit, quod aëris ingressum impedit, aut aëris ingredientis frigiditatem remittit, ipsum cor à seipso calorem vlteriorem

vlteriorem producit, qoo plus quàm antea vniuersum excalefacit corpus; & hic calor denuò productus à corde induit rationem febris, & actiones lædit; posteà verò semotis iis, quæ aëris liberum ingressum prohibebant, statim calor ille naturalis attemperatur, & ad pristinum redit statum, & actionibus naturalibus commodat.

Quod febris oriatur à principio intrinseco, probatur.

Hoc supposito hæc sententia probatur primò Galeni authoritate 2. *de temperam. cap.* 3. vbi ait, cor calidius esse omnibus partibus, quæ sunt in nostro corpore: ergo non potest calefieri ab illis. Si verò respondeas cor calidius esse particulis omnibus, dum ipsæ suot in statu naturali; non verò ipsis dum ab aliqua causa calida, & præter naturam nimis alterantur.

Contrà; nam si aliqua causa præter naturam esset in nostro corpore cor calefaciens, maximè fuligines, quæ ex coctionibus, putrefactionibus, vel vstionibus eleuaotur: sed illæ non possunt esse calidiores corde: ergo neque illud calefacere. Maior, in qua tota vis est, probatur; nam fuligines cordis ita se habent respectu illius, sicuti illæ quæ eleuantur ab igne respectu ignis: sed istæ non sunt igne calidiores, neque ita calidæ: ergo neque illæ erunt calidiores ipso corde, neque enim videtur maior ratio vnius quàm alterius.

Secundò fuligioes magis calidæ in nostro corpore sunt illæ, qoæ ex membro calidiori eleuantur: ergo cùm cor sit magis calidum cotum quæ sunt in oostro corpore, illius fuligines magis calidæ erunt. Tunc sic: non possunt esse calidiores corde: ergo neque poterunt illud calefacere. Antecedens patet, oam effectus nequit esse intensior suâ caosâ.

Tertiò, si ob aliqoam rationem calor febrilis non potest oriri à principio intrinseco, maximè quia morbus est quid violentum, quod ab externo principio originem trahere debet: sed hoc non tollit, quod aliqui morbi à tali oriantor principio: ergo pari ratione febris ab eodem oriri poterit. Minorem probo ex Galen. *de different. morborum cap.* 3. *&* 9. vbi linguæ magnitudinem & sextum digitum constituit inter morbos generationis, hoc est à primæua productione ortos. Constat ergo, huiusmodi morbos ab interno principio proficisci.

Quud si dicas, ibi solum principium materiale se habere tantùm præter naturam, nam suppeditatur materia in quantitate maiori quàm requiritur, non tamen est defectus in principio elicitiuo. Hoc, inquam, non valet; nam licèt læsio superueniat ratione materiæ quæ suppeditatur, ea tamen materia disponitur à forma efficienter, & vltra hoc ipsa forma per potentiam nutritiuam, & augentem, tumefactam linguam, & sextum digitum nutrit, ac auger, sicque morbum genitum conseruat; qood non efficeret, si talis morbus esset quid extrinsecum, potiùs enim illum corrumperet.

Vlteriùs dantur plures morbi in intemperie, qui à principio interno oriuntur; nam quidam laborant naturaliter frigida cerebri, vel calida intemperie, quam ex principiis generationis contraxerunt; pluresque sunt morbi hæreditarij in intemperie, qui veram morbi rationem induunt; quæ intemperies non potest tribui tantùm materiali principio, sed etiam efficienti. Tum aliqui sunt morbi immateriales, quorum nullam causam efficientem immediatam extrinsecam assignare possumus, nisi ad causas internas recurramus, vt patet in conuulsione ex inanitione, quæ etsi possit tribui causis externis exsiccantibus, nempe excrementis calidis, & siccis; probabilius tamen censemus suppositâ inanitione, & defectu substantiæ humidæ, quæ euacuatur; quod talis siccitas, & densitas partium, quæ conuelluntur, ortum habet à partibus siccis, & terreis remanentibus, quæ in defectu humidarum sine vllo impedimento vlteriorem siccitatem producunt; quod vtique contingeret etiamsi nullum foret in corpore excrementum siccom: de quo puncto egimus *tract. de conuulsione.* Præterea ex solo recursu spirituum vitalium ad cor partes corporis externæ refrigerantur, etiamsi nulla accedat causa externa, quæ ipsas refrigeret; quem euentum omnes reducunt partim ad excrementa aquea, quæ in ipsis partibus colliguntur; partim ad partes exsangues viuentis, vt dum de rigore fiet sermo, notum faciemus: ergo cùm illa frigiditas oriator ab illis partibus, dicendum est, morbum oriri posse ab interno principio.

Violentum quid sit.

Si verò obiicias ex Arist. violentum esse à principio extrinseco, passo non conferente vim, idest passo resistente ad talem motum, seu actionem, quoniam ad illam, & illius terminum nullam habet inclinationem: sed morbus est quid violentum: ergo debet esse à principio extrinseco, ac per consequens nullus est assignabilis morbus, qui ex intrinsecis oriatur.

Violentum est du[plex].

Respondetur, quod morbus eo tempore rigorosè loquendo, non est violentum, vt accipitur ab Arist. Nam violcotum rigorosè sumptum habet duo; & quod sit à principio extrinseco, & quod ad illud passum non habeat inclinationem, vt patet in calefactione aquæ, quæ fit a principio extrinseco, & est contra naturam, & inclinationem aquæ, in qua recipitur. Sumitur ergo violentum in nostro casu latiori significatu; nam febris, quatenus dependet ab interno principio, naturalis est censenda; & tamen quia ad illam non inclinatur subiectum, & est contra illius naturam, eiusque actiones vitiat, ideo dicitur violenta. Eodem modo philosophamur de motus natura, & eius termino; nam licèt ad rationem illius requiratur, quod sit ab intrinseco, & iuxta inclinationem subiecti, vt patet in aqua dum pristinam frigiditatem recuperat, quæ frigiditatem sibi conuenientem, & naturalem in seipsa producit, & hoc est de ratione motus naturalis absolutè; non tamen possumus negare, quod motus naturalis saltem secundùm quid oriatur ab extrinseco, vt patet in motu cœlorum, qui licèt procedat ab intelligentia effectiuè, non tamen dicitur violentus, sed naturalis, quia ex parte passi est ad illum inclinatio. Aqua etiam calida, si ab aliquo extrinseco refrigeretur, ea refrigeratio confert aquæ, etiamsi ab extrinseca causa producatur. Ita similiter ad rationem violenti secundùm quid non oportet, vt dimanet ab externo principio; quod quidem constare arbitror in sensatione dolorifica, quæ est actio immanens, & vitalis, necessariò à principio vitali procedens, vt omnes fatentur; & nihilominus est violenta, quia non inclinatur ad illam subiectum, imò eam renuit. Passiones etiam animæ dum modum excedunt in mania, melancholia morbo, & aliis, sunt actiones vitales, & tamen sunt contra naturam, easque compescere intendimus. Neque sufficit asserere, ibi adesse morbum, qui est quid extrinsecum; nam morbus est dispositio, qui vt talis est, solùm habet informare, & male disponere subiectum, non verò aliquid efficere. Actiones ergo, quæ ibi producuntur, ab anima mediis suis potentiis proficiscuntur. Pari ratione pulsus magnus, celer, & creber, qui datur in febre ardenti, fit ab ipsa anima mediâ potentiâ vitali, non verò ab ipsa febre;

nam

nam febris solùm mutat vsum, illumque adauget; ipsaque actio pulsifica, cùm sit vitalis, tota refunditur in facultatem vitalem, tanquam in animæ instrumentum; & nihilominus talis actio est præter naturam, & adaucta, limitesque naturæ excedens: ergo non implicat aliquod accidens præter naturam ab intrinseco oriri: ergo neque febris.

Quartò, si attractio aëris per pulsum; & respirationem est ad attemperandum calorem fuliginum, quæ cordis calorem intendunt: ergo quo maior fuerit fuliginum multitudo, maior esset necessitas attemperandi: sed in principio febris est maior copia fuliginum, vt patet ex pulsu, & respiratione, in quibus compressio est dilatatione maior, non alia de causa, nisi quia maior necessitas est expellendi fuligines, quia est illorum maior copia: ergo tunc esset maior etiam necessitas attemperandi calorem; cuius contrarium experimur, siquidem tunc est multò maior compressio, quàm dilatatio.

Quintò, si febris non oriretur à principio intrinseco, sequeretur quod febris hectica esset curatu facilior quàm quælibet alia species febris. Sequelam probo, nam non habet principium, nec causam suæ conseruationis; dicemus enim suo loco, esse independentem ab extrinseco, & sine causa extranea conseruari: ergo facilè remouebitur à subiecto; ideo enim dicimus, aquam calidam ablato calefacienti ad pristinam frigiditatem se reducere, quia caliditas recepta in aqua, non habet à quo conseruetur. Et confirmatur: Febres putridæ, v. g. perseuerant quousque illarum causa euacuetur, seu quomodocumque auferatur; quâ ablatâ facilè æger sanitatem amissam restaurat: ergo pari ratione febris hectica perseuerabit tantùm quousque auferatur causa extrinseca productiua illius: at eâ ablatâ diu perseuerat: ergo quia habet causam intrinsecam, à qua pendet, & conseruatur.

Denique nullâ ratione constat, fuligines esse calidiores corde: ergo neque potest cor ab illis calefieri. Antecedens probo: Si aliqua esset, maximè quia fuligines sunt tenues, raræ, & leues, quæ qualitates ostendunt fuligines esse igneæ naturæ: sed sunt plura frigida, tenuia, leuia, & rara: ergo ex iis qualitatibus non deducitur esse corde calidiores. Minor probatur; nam sunt plures liquidæ, tenues, & raræ, vt liquores, veluti succi arantiorum, & limonum, & agrestæ, qui etsi tenues, sunt frigidi; & aliæ res densiores, & grauiores, quæ sunt calidæ nimis, vt arsenicum, calx viua, & aliæ. Ex quibus colligitur, quod raritas, & tenuitas sunt qualitates quæ indifferenter se habent ad calorem, & frigiditatem; atque adeo non benè infertur: Est tenuis aut rara: ergo est calida.

Ex dictis constat, quantam vim habeant rationes, & authoritates adductæ pro hac sententia; tamen quia Galen. & Auic. & fere omnium Medicorum sententia maximam habet probabilitatem, rationi absonum videtur ab ea recedere.

Conclusio tenenda.

Sit ergo prima conclusio. Omnis febris vt producatur, petit causam extrinsecam, per quam fiat. Hæc sententia facilè probabitur, si semel concedatur, intra corpus nostrum esse aliquam substantiam corde calidiorem, quæ coctione, vstione, vel putredine producatur; cum quo præcedentis sententiæ fundamenta ruunt. In primis quamplures docent, spiritus vitales esse calidiores corde:

Spiritus vitales an sint calidiores corde.

Ita Gentilis de Fulgineo *fen. 1. lib. 1. doct. 3. cap. 2.* Iacobus Foroliuiens. *q. 20.* Auerroës *2. collect. cap. 2.* Veiga *lib. artis medic. c. 28.* Peramatus *de temperam. cap. 6.* Petrus Garc. *in fen. 1. lib. 2. disp. 12. cap. 1.* qui omnes probant, spiritus vitales naturaliter esse corde calidiores, quamuis producantur ab illo.

Sed licèt hoc sit probatu difficile, probatur tamen ex eorum tenuitate, mobilitate, & calore, qui per animi affectus ad illorum præsentiam sequi solet; & ex immodico calore, qui persentitur, dum ad aliquam partem fluunt, ex quorum absentia partes refrigerantur nimis: quod si hoc non conuincat, ex argumentorum solutione patefiet.

Obiectio.

Neque obstat si obiicias, quod spiritus vitales producuntur à corde, vt à causa æquiuoca, quæ debet esse præstantior suo effectu; nam si non habet tantum calorem quantum spiritus vitales, non poterit illis impartiri, quod non habet.

Secundò, propter quod vnumquodque tale, & illud magis tale: sed spiritus sunt calidi propter calorem cordis: ergo ipsum cor erit ipsis spiritibus calidius.

Tertiò, qui dat formam, dat consequentia ad illam: sed cor dat spiritibus vitalibus formam: ergo dat illis calorem consequutum ad illam, ac per consequens est illis calidius.

His rationibus suasi aliqui, inter quos Vega, Mercatus, & alij, arbitrantur, quod licèt spiritus sint toto corde calidiores, non tamen sunt calidiores aliquibus partibus illius; nam in corde dantur aliquæ partes ipsis spiritibus calidiores, à quibus spiritus producuntur; & istæ sunt causa æquiuoca spirituum, & propter illas spiritus calorem accipiunt: quâ ratione soluuntur rationes proximè adductæ.

Nos tamen aliter opinamur, dicimusque, spiritus vitales esse toto corde, & singulis illius partibus calidiores, illorumque vlteriorem calorem immediatè procedere à propria spirituum forma, ex vi dispositionis antecedentis in ordine ad formæ illorum conseruationem: quod à simili probari potest in igne, ad cuius productionem non requiritur, quod subiectum habeat octo gradus caloris, sed sufficiunt sex, vel septem gradus, dummodo aliæ qualitates sint, vt siccitas, raritas, tenuitas, & leuitas, quæ materiam disponant: qua de causa faciliùs forma ignis, & cum minori calore introducitur in stupa, paleis, & similibus, quàm in ferro, lignis viridibus, & similibus. Ita similiter contingit dum in spirituum materia à corde introducitur eorum forma; nam cùm materia illorum rara, tenuis, leuis, calida, & sicca sit, sufficit remissior cordis calor, vt ipsa materia vltimatè disponatur, & formam spirituum recipiat, à qua deinde pullulat intensior calor ipsam spirituum formam conseruans, sicuti ab ignis forma octauus caloris gradus producitur ad eundem conseruationis finem, etsi ille calor non fuisset anteà receptus in materia ab agente, quod ipsum ignem produxit.

Quâ admissâ doctrinâ, facilè ad obiectiones respondetur. Ad primam, verum esse, cor esse spirituum æquiuocam causam, & sic cor est præstantius in forma substantiali, quam forma spirituum; nam cor informatur anima viuentis, spiritus verò minimè: at verò respectu formæ accidentalis formam spirituum consequentis, cor neque est causa vniuoca, neque æquiuoca, cùm non producat illam; producitur enim ille calor intensior immediate ab ipsa forma spirituum.

Ad secundam dicimus, quod spiritus sint calidi propter cor antecedenter, non tamen consequenter; nam calor qui sequitur ad formam spirituum, ab

ipsis

ipsis spiritibus immediatè dimanat, sicut propriæ passiones à forma.

Ad tertiam respondetur distinguendo maiorem; qui dat formam, dat consequentia ad formam, mediatè, idest mediante alia formâ, concedo maiorem; immediatè, nego maiorem: sed cor dat spiritibus formam, concedo minorem: ergo dat consequentia ad illato, distinguo vt distinxi.

Fuligines quæ ex corde eleuantur, sunt corde calidiore.

Ex hac doctrina colligimus, fuligines, quæ ex coctionibus, putrefactionibus, aut vstionibus eleuantur, esse calidissimas; sunt enim tenues, raræ & leues, & ex tenuioribus, & calidioribus partibus eleuatæ, sursumque ad ignis formam tapiuntur; quæ si intra corpus detineantur, aut non contemperentur, cor, & reliqua calefaciunt, & affectus procreant calidos: ad quarum attemperationem, expulsionem, & alios vsus natura fabrefecit pulsum, & respirationem, vt ex Galeno deducitur *de vtilitate respirat. cap. 3. & 4.* Cùm ergo ex coctionibus cordis, & aliarum partium calidarum fuligines eleuentur, non mirum si ex earum intra corpus detentione cor, & vniuersum corpus incalescant: non quia fuligines à partibus illum calorem in ea intensione recipiant, cùm partes illum producere nequeant; sed quia à fuliginum forma talis calor, vt dispositio formam consequens, dimanat, vt diximus de forma spirituum. Quapropter si contingat, quod viæ obstruantur, & pori constipentur, ita vt fuligines non attemperentur per aëris ingressum, vel non sufficienter expellantur, non mirum si eo tempore, corde ab illis calefacto, febris generetur.

Conclusionis nostræ probatio.

Hac supposita doctrina, nostra conclusio probatur primò. Non implicat adesse causam externam, quæ sit calidior corde: ergo si appropinquetur cordi, valebit generare febrem.

Dices, tunc febrem produci ab extrinseco, non tamen id esse necessarium, quia intrinsecè, in corde scilicet, est principium sufficiens, vt sine causa calida extrinseca producat vlteriorem calorem, qui rationem induat febris, dum scilicet cordis calor non attemperatur.

Hæc solutio non satisfacit, quare eam acriter impugno ex Caietano 1. *part. quæst. 67. art. 4.* Nam si ob aliquam rationem forma cordis valet producere calorem febrilem, vel aliam qualitatem excedentem morbosam, maximè quia forma mixti continet eminenter formas elementorum, & consequenter eorum qualitates in gradibus intensis: hoc assumptum est falsum: ergo etiam est falsum, quod forma cordis possit producere calorem febrilem. Maiorem admittunt qui contrariam tuentur sententiam: minorem probo. Quando aliqua forma continet aliam eminenter, producit in ipso toto effectum formalem formæ, quam continet, vt patet in anima rationali, quæ quia virtute continet vegetatiuam, & sensitiuam animam, dat toti effectum formalem sentiendi, & vegetandi. In formis etiam accidentalibus lumen receptum in aëre, quia continet eminenter calorem, producit in aëre in quo est, effectum quem continet, calorem scilicet. Neque ex altero principio colligere possumus, quod vna forma continet aliam eminenter, nisi quia illa forma continens producit effectum formalem alterius: ergo si forma mixti continet eminenter formas elementorum, & illorum qualitates excedentes, poterit producere effectus illarum; & consequenter sicut hæc propositio est vera, *Homo formaliter est vegetatiuus*; ita hæc, *Mixtum aliquando saltem erit igneum.*

Quod si dicas, hominem formaliter dici vegetatiuum, & sensitiuum, quia forma hominis fa- tem vt quo, dat vegetandi, & sentiendi effectum; tamen licèt ipsa forma virtute contineat effectum ignis, non potest talem effectum producere, ob impedimentum ex parte dispositionis corporalis illatum, ratione cuius antequam corpus ad illum statum deueniat, dissoluitur, ita vt nunquam dicatur homo igneus.

Sed hæc euasio est inutilis, neque ex alio principio deducimus, lumen v. g. producere posse calorem, quem virtualiter continet, nisi quia de facto illum producit; & animam rationalem dicimus esse eminenter vegetatiuam, quia experimur illam de facto esse principium vegetandi; sed nunquam videmus, neque aliquo experimento comprobamus, quod forma mixti producat formas elementorum, neque illorum qualitates summas: ergo signum euidens est, quod illas non continet.

Ex quo deduco aliud inconueniens; nam causa efficiens dum producit effectum, quem eminenter continet, in subiecto in quo est, debet esse præsens: ergo forma mixti dum producit formam aliquam elementi, quam continet, debet esse præsens: ergo iam illud subiectum habebit formam mixti, & elementi simul, imò & illius qualitates summas, quæ adhoc pro illo instanti repugnant ipsius naturæ.

Vlteriùs, ex opposito sequeretur, quod frigus illud productum ab aëre ad refrigerandum cor, esset cordi violentum; quod nullus admittere potest, cùm sit in viæ conseruationem, & viuens intendat ipsum attrahere. Sequelam probo: Illud frigus est à principio extrinseco, præterea est contra inclinationem cordis; siquidem ex sua natura inclinatur ad productionem intensioris caloris, ratione cuius naturaliter repugnat frigiditati aëris, tanquam illi violentæ. Si enim dictum est, quod violentum est ab extrinseco, & ad illud passum non confert vim: ergo frigus aëris est cordi violentum, siquidem est ab extrinseco, & cor suo calore illi opponitur; quodlibet enim agens inclinatur ad id, quod potest producere, & contrarium renuit, vt patet in grauibus, quæ naturaliter inclinantur ad motum deorsum, & contrario motui obsistunt. Quia ergo cor suo calore opponitur frigiditati aëris, non potest non esse violenta illi, & præter naturam.

Respondent contrarij assertores, quod viuens dupliciter consideratur, & vt viuens, & vt mixtum: vtrumque enim reperitur in composito viuente. Asserunt ergo, quod licèt viuens vt tale est, non producat morbum, nec qualitatem contra subiecti inclinationem, illam tamen producit vt mixtum, respectu cuius qualitates morbosæ dari non possunt; quia morbus est passio viuentis. Benè quidem concipi potest ratio viuentis sine ratione mixti, ita vt aliquid viuenti tribuatur illi conueniens in ratione mixti, & aliquid in ratione viuentis; productio enim qualitatum à forma prouenit, vt est forma mixti; actiones verò vitales ab eadem dimanant forma, vt forma viuentis est: ergo non implicabit, quod qualitates illæ excedentes procedant à forma viuentis, vt mixti forma est.

Sed licèt possit dari conceptus vnius sine alio, vt ratio tradita concludit, mihi tamen competit probare, qualitatem hanc morbosam non posse produci à forma, vt est forma mixti. Nam si ob aliquam rationem viuenti, vt tale est, repugnat morbum ab interno principio producere, maximè quia est contra illius inclinationem: sed talis morbus, vel qualitas præter naturam, est etiam contra inclinatio-

inclinationem viuentis, vt tale mixtum est: ergo viuenti, vt tale mixtum est, repugnat morbum, vel aliam qualitatem contra illius naturam producere. Maior non potest negari, siquidem omne agens naturaliter intendit suam conseruationem. Minor etiam patet, nam cùm illud numero viuens sit idem realiter, & entitatiuè cum mixto, easdem qualitates petit ad sui conseruationem, ac ipsum mixtum: ergo si tale mixtum producit qualitates, quibus destruitur viuens, eisdem qualitatibus seipsum destruit; quia dissoluto viuente mixtum etiam dissoluitur: ergo cùm mixtum producat, vt quodlibet agens, qualitates suæ conseruationi dicatas, non est dicendum, quod vt mixtum est, valet producere qualitates contra illius naturam, neque in viuente febrem.

Forma elementorum qua ratione contineantur in forma mixti.

Rogabis tamen, qua ergo ratione dicimus ex Scoti sententia *in 2. distinct. 15. quæst. vnica, §. sed tamen*, quod formæ elementorum virtualiter continentur in mixto, si forma mixti non habet virtutem eminentialem producendi illas? Respondetur iuxta magis probabilem sententiam, formas elementorum dici manere virtualiter in mixto, non quia per se, vel immediatè eas continet, sed quia continet aliquam virtutem, vel dispositionem debitam formis elementorum, quæ est quasi inchoatio quædam formarum elementorum in materia; hæc autem continentia est propria, quia forma mixti vsque ad certum gradum valet talem producere dispositionem; alia autem continentia formarum est remota, requiritque causam extrinsecam, quæ dispositionem hanc inchoatam ad intensiorem gradum debitum formæ elementorum peruenire faciat, vt inde introducatur elementorum forma, quæ tunc non producitur à forma mixti, sed ab aliquo agente extrinseco, siue illud sit causa particularis, siue vniuersalis; de quo impræsentiarum non curo.

Febris qua ratione non oriatur ab intrinseco, vt alij morbi.

Iterum inquires: Si alij morbi producuntur à forma hominis, vt suprà euidenter manet probatum, quare febris non poterit etiam ab eadem forma pullulare.

A quo determinetur forma viuentis, dum producit morbum in conformatione.

Hæc rogatio, si benè à me explicetur, totam rei ambiguitatem tollet: vt illi ergo fiat satis, suppono, quod natura semper ex se petit suam conseruationem, quam vt consequatur, producit qualitates sibi conuenientes, quibus conseruatur; viuentia tamen, quæ certam magnitudinem, & paruitatem petunt, vt eam adquirant, & adquisitam tueantur, petunt etiam materiam alimenti moderatam, & caloris naturalis viribus proportionatam; quæ si in maiori quantitate applicetur, virtus nutritiua eam conuertit in aliti substantiam, & quandoque adquirit maiorem quantitatem, quæ operationibus officit, vt patet dum à natiuitate quis comparat sextum digitum, vel aliud membrum secundùm magnitudinem improportionatum; aut dum editus est in lucem, & vulneratus est, camem in vulnere superctescentem habet actiones lædentem; tunc enim natura illum morbum in magnitudine producit, non per se, sed quia determinatur ex materiæ applicatione, & quasi per accidens, & hoc non est morbum producere iuxta naturæ propensionem, quoniam illius inclinatio est solùm ad producendam substantiam, & quantitatem, quæ suæ conseruationi debetur. Hæc autem determinatio inducta à materia alimenti est nimis per accidens, & quasi cogitur natura ad hunc morbum producendum, quia habet applicatam materiam alimenti potentiæ transmutatiuæ, quæ necessariò, & modo naturali operatur, & non potest discedere ab illa. Pari modo dicere possumus de intemperiebus ab ortu contractis; nam cùm anima nostra possit informare materiam sic vel aliter dispositam, & in quacumque materia non petat eandem indiuisibilem dispositionem, vt patet in hominibus biliosis, & pituitosis, qui temperamento maximè euariant, non implicat, quod anima introducatur in materia talem habente dispositionem, vt materia cerebro respondens sit magis, vel minùs frigida, aut iecur calore excedat, vt experimur in pluribus, qui ex generationis principiis iecoris calida intemperie laborant, & sic de aliis partibus. Neque omnes possunt esse simpliciter salubres; non tamen dicimus, quod anima naturaliter illam distemperiem appetit: tamen quia sub illius latitudine materiam informat, & determinatur ab illa, quatenus non est intemperies repugnans informationi illius; ideo anima concurrit ad conseruationem talis intemperiei: modò non disputo, an illa dispositio debeat dici naturalis respectu illius formæ, vel morbosa; hoc pertinet ad librum de differentiis morborum.

A quo determinatur forma dum producit morbum immaterialem.

Admittitur temperamentum ex coalteratione partium.

Sed quia non est sermo solùm de morbis ab ortu generationis contractis, sed de aliis, qui temporis tractu gignuntur, & in intemperie consistunt, ab internoque procedunt principio, dicimus etiam dari aliquod determinans, quod excitet viuentis formam ad eorum productionem, neque aliter fieri posse: quid autem sit, iam declaro, supponendo priùs, dari in nobis temperamentum ex coalteratione partium ab omnibus receptum; fuit enim conueniens, vt partes organicæ constarent diuerso temperamento; est enim anima actus corporis organici, &c. quæ partes suo temperamento agunt inter se, & ad mediocritatem temperiei actionibus accommodatam deueniunt. Ita sentit Auicenna *fen. 1. doct. 3. cap. 1.* quem sequuntur omnes. Fuit ergo necessarium, vt partes illæ haberent qualitates in maiori intensione, quàm actu elucent, vt sic refrangerentur inter se, & ex illis produceretur temperies proportionata: quapropter dicimus cerebrum esse suâ naturâ frigidum, etiamsi ex præsentia spirituum euadat calidum: cuius frigiditatem spirituum calor remittit, sicque temperies resultat conueniens conseruationi formæ, & operationibus, quas perficit in cerebro: quod si spiritus deficerent in cerebro, statim naturaliter cerebri frigiditas manifestaretur, quia forma illius habet virtutem ad producendam tantam frigiditatem, quanta sit conueniens, vt ex spirituum calore, & frigiditate cerebri fiat temperies, vt dixi, actionibus accommoda. Pari ratione, ex temperie ossium, carnium, & spirituum vitalium fit vna temperies; verùm si spiritus ad corterrahuntur, illicò partes ab intrinseco producunt qualitates, quas virtute continent, quæ ordinantur à natura, vt ex ipsis, & calore spirituum fiat temperies etiam ad earum conseruationem conducens. Neque hoc solùm conceditur partibus organicis, sed etiam similaribus, in quibus reperiuntur partes correspondentes diuersis elementis, ex quibus resultat temperies illis proportionalis, & in gradu sibi debito, in quibus etiam datur præter temperamentum qualitatiuum, aliud quod vocamus substantificum, ortum ex proportione substantiarum materialium elementorum, ita vt si in parte similiari præualeant partes elementi frigidi, talis pars similaris resultat à prædominio frigida: si verò præualeant partes elementi calidi, ea dicitur calida, quia iuxta prædominium partium determinatur forma ad productionem huius, vel illius qualitatis; tamen si propter aliquam causam præter naturam partes verbi gratiâ, frigidæ

Temperamentum substantificum admittitur.

frigidæ resoluantur, tunc quidem forma determinatur à partibus calidis ad productionem totius caloris, quem partes frigidæ remittebant; non tamen determinatur ad producendum calorem intensissimum, qualis est ille qui debetur formæ ignis; nam licet illæ partes igni correspondentes petant intensum calorem, cùm tamen sint informatæ forma mixti, petunt tantùm eum gradum debitum formæ mixti, vt sic ex illo, & frigiditate orta ab anima ratione partium frigidarum temperies accommodata resultet: quapropter si subuertatur temperamentum substantificum in corde, verbi gratiâ, ita vt ab aliqua causa præter naturam dissipentur partes frigidæ; tunc quidem cor remanebit magis calidum à calore partium calidarum; siquidem ille calor non potest auferri à partibus frigidis, quia supponimus eas fuisse abolitas: & idem dicimus de partibus calidis, si resoluantur; subuertitur enim temperamentum substantificum, & partes frigidæ præualent, vt accidit in hydrope, in qua iecoris temperamentum est subuersum, & frigiditas præualet, etiamsi causa subuertens temperamentum illius sit calida; quia ipsa potuit partes calidas resoluere, & dissipare, remanentibus frigidis, quæ in defectu calidarum intensam frigiditatem producunt, quæ habet tunc rationem morbi frigidi.

Satisfit interrogationi.

His igitur ita benè intellectis, facile est interrogationi satisfacere, si dicamus, quod temperamentum cordis est iustitiale, quod confert ad conseruationem, & actionum productionem: quapropter si non accedat aliqua causa præter naturam, quæ illud immodicè calefaciat, est impossibile quod à seipso intensiorem calorem producat; quia ibi sunt partes frigidæ, quæ illius ascensum ad intensiorem gradum cohibent: neque Auicenna *fen. 1. lib. 2. doctr. 6. capite 3.* asserit, quod frigus per se non concurrit ad actiones viuentis, sed solùm per accidens, quatenus temperat calorem, illumque moderatur, ne ad intensiorem perueniat gradum, quo actiones viciet: neque est aliquod, à quo cor determinetur, vt producat calorem febrilem, sicuti determinatur natura in aliis morbis intrinsecùs accidentibus. In conuulsione enim ex siccitate determinatur natura ad producendam siccitatem, eo quod deficiunt partes humidæ, quæ vel resoluuntur ab immodica febre, & hanc ob causam dixit Hippocrates 2. *aphorism. text. 26. Febrem conuulsioni superuenire melius est, quàm febri conuulsionem*; quia scilicet partes humidæ à calore febrili exhalantur, & resoluuntur, ex quarum defectu consurgit, quod partes siccæ remanentes intensiorem siccitatem, & densitatem producunt; quia non est humiditas, per quam cohibeatur: vel ipsæ partes humidæ euacuantur, de qua euacuatione, & conuulsione agit Hippocrates 5. *aphor. textu* 1. 2. 3. *&* 4. Idemque contingit in hydrope, in qua taliter subuertitur temperamentum iecoris, vt partes igneæ illius deficiant, & frigidæ remaneant ineptæ ad rectè peragendam sanguificationem, etiamsi calorem excedentem iecur habeat; nam requiritur temperamentum substantificum parum, aut nihil subuersum, vt suas eliciat actiones; & hæc est ratio propter quam Hippocrates 2. *prognost. text. 1.* hydropen consequutam ex morbis acutis docet esse malam, quæ non sedat febrem; imò tam calida, & sicca intemperie iecur affici solet in hydrope ad morbos acutos subsequuta, vt non possit chilum in sanguinem commutare, vt docet

A Galenus 6. *de locis affectis, cap. 1.* Quare cùm in febribus ardentissimis, in quibus vigent ingens calor, & siccitas, adhuc virtus sanguificandi operetur, & massam sanguinariam, licèt bile plenam producat, quod non accidit in hydrope; existimare oportet, quod in hydrope non solùm vitiatur sanguificatio ob læsionem temperiei qualitatiuæ, sed ob subuersionem temperamenti substantifici, vt dictum est. In rigore etiam non mirum, quod frigus in extremis manifestum fiat, quia vt dicemus tractatu de rigore, ex recursu spirituum vitalium ad intra, partes exsangues, quæ frigidæ naturâ sunt, frigiditatem producunt in partibus sensitiuis calidis, in quibus frigus illud persentitur; quod cùm lædat actiones, habet morbi veram rationem: & idem pari modo est philosophandum de aliis morbis intrinsecùs originem capientibus.

Dubium maximum circa febris productionem.

B. Verùm quia difficultas eximia est, vt magis conspicua existat, adhuc obiicies: Si conuulsio, exempli gratiâ, ex humidæ substantiæ defectu occasionaliter procedens efficienter à partibus siccis fit, quatenus forma illatum intensiorem siccitatem producit: ergo pari ratione febris poterit accidere ex defectu partium frigidarum, quo tempore forma existens in partibus calidis, intensiorem calorem producere valebit, quatenus à partibus frigidis, quæ euanuerunt, non potest talis caloris intensio impediri: ergo saltem eo tempore febris originem trahet ab intrinseco.

Ad illud responsio.

Respondetur, id non posse negari, si adfuisset aliqua causa extrinseca, quæ partes cordis frigidas destrueret, & febrem simul non produceret: tamen quia partes frigidæ non auferuntur ab extrinseco, nisi à calore immodico ipsas partes C frigidas resoluente, & earum frigiditatem remittente, hinc est, vt partes cordis calidæ non possint ascendere ad comparandum calorem febrilem, nisi à causa extrinseca calidissima illatum calor adaugeatur, & frigiditas partium frigidarum illius ab eadem causa remittatur. Quapropter ab extrinseco semper fit remissio frigiditatis partium cordis, quæ elemento aqueo, & terreo respondent; & earum resolutio, quæ cùm fiat à causa calida, ipsa simul partes calidas vlteriùs calefacit; & febrem inducit.

Causa conseruationis febris hecticæ inuestigatur.

Sed adhuc admittendo responsionem restat scrupulus; nam febris hectica, vt suo loco dicemus, licèt efficienter ab extrinseco dependeat, in sui tamen conseruatione non pendet ab illo, ex quo fit, quòd in eius curatione solùm contraria febri admouemus, nullâ habitâ ratione causæ: ergo tunc conseruatur D ab intrinseco; sed non minor virtus requiritur ad conseruandum, quàm ad producendum: ergo causa quæ febrem hecticam conseruat, eandem producere valebit; ignis enim, qui calorem productum conseruat, poterit etiam ipsum calorem producere. Respondetur dupliciter. Primò, ibi produci à calore febrili qualitatem quamdam secundam; quæ concurrit ad conseruationem caloris in genere saltem dispositionis; nam efficienter talis qualitas concurrere non potest, quia qualitates secundæ non dicuntur operatiuæ; & ex alia parte calor, cùm qualitas permanens sit, potest conseruari in alieno subiecto. Qua autem ratione possit conseruari, dicimus tractatu de febre hectica, quæstione An febris hectica dependeat à causa.

Vel secundò, & meliùs, respondetur, quod semel absumptis partibus frigidis cordis, partes calidæ intensiorem calorem comparant ab extrinseco productum; & cùm non impediantur à frigidis, calorem illum febrilem conseruant, & sic adest causa intrinseca coëseruatiua, quæ tamen in principio non valuit producere febrem, quia ibi præexistebant frigidæ partes, quæ febris productionem impediebant. Vt ergo causæ conseruantis, & efficientis virtus sit æqualis, petit etiam easdem conditiones; verumtamen quia virtus producendi calorem à partibus calidis cordis erat impedita à partibus frigidis tempore productionis febris; ideò non fuit potens producere febrem, sicque causam extrinsecam calidam petit, vt producatur: attamen ablato semel impedimento partium frigidarum per causam extrinsecam, partes illæ calidæ ablatâ causâ extrinsecâ, calorem productum ab ea conseruant; sicque assignare possumus causam intrinsecam conseruatiuam sine fictione qualitatis secundæ.

Ratio traditur propter quam ablata causa febris putrida, ipsa febris aufertur; hectica verò ablata causa perseuerat.

Hinc deducimus rationem, propter quam febres putridæ, ablatâ causâ humorali, statim auferuntur, & in morbis acutis, qui crisi terminantur, subsequitur crisis euacuatâ causâ morbificâ, etiamsi maneat dyscrasia calida; nam facile natura euincit intemperiem relictam, quia scilicet non est inhærens temperamentum substantificum, vt in febre hectica: at verò in febre hectica nunquam natura se ad sanitatem reducit, etiamsi causa auferatur, quia intrinsecùs adest principium febris habitualis conseruatiuum, quod non potest auferri nisi temperamentum illud restauretur, ad cuius nouam regenerationem non solum vti debemus remediis attemperantibus, quia hæc solùm qualitatem contrariam auferre tentabunt, quibus partes illæ calidæ, cordis maximè, obsistunt, & anima illas partes informans concurrit ad conseruationem illius caloris. Requiritur ergo etiam attemperatio per alimenta substantifica, quæ non solùm suis qualitatibus calori & siccitati opponantur, sed etiam partes frigidas & humidas deperditas restaurent, vt denuò ipsum temperamentum substantificum coalescat, partesque frigidæ, & humidæ olim absumptæ restaurentur, ita vt valeant calorem illum febrilem remittere, & attemperare; nam alio modo haudquaquam febris hectica deficiet, imò priùs hominem deficere faciet. Reliqua pete ex tractatu de febre hectica.

Hectica petit non solum qualitatem contrariam, sed substantiam alimentitiam eadem qualitate informatam.

Ex iis facilis iam apparet ad argumenta in contrarium responsio. Ad primum dicimus, fuligines esse calidiores corde: at fuligines ignis non possunt esse igne calidiores, neque ita calidæ, quia ab igne summè calido recipiunt totum calorem sibi debitum; quæ verò à corde procedunt, vltra calorem à corde receptum, alterum à propria forma accipiunt, quo corde calidiores euadunt.

Ad secundum respondetur eodem modo.

Ad tertium iam responsum est, quâ ratione febris non oriatur ab intrinseco, etiamsi alij morbi ab intrinseco nascantur.

Ad quartum dicimus, non omnes fuligines esse æquè calidas; & in principiis febrium, cùm calor remissus sit, plures vapores eleuat, qui cor offendunt, & cogunt facere maiorem compressionem cordis, & arteriarum: qui vapores etiam nomine fuliginum explicantur, & hæ non tantùm suo calore lædunt cor, quantum suâ multitudine opprimunt, & suffocant, illudque motum quodam-
A modo impedire valent, ita vt paruam eo tempore faciat dilatationem, benè verò magnam compressionem, vt trudat, & à se expellat fuligines, seu vapores illos nomine fuliginum comprehensos.

Ad quintum iam dictum est, quâ ratione febris habitualis difficilè separetur à subiecto, reliquæ verò febres facillimo negotio auferuntur.

Ad vltimum respondetur, constare fuligines, & spiritus esse calidus nimis ex eorum mobilitate, tenuitate, & raritate: & licèt dentur plures liquores, & succi frigidi tenuiores rebus densioribus, & calidis, tamen non dantur leues. Quia ergo præter tenuitatem, & raritatem habent spiritus, & fuligines leuitatem, & quæ leuia sunt calidi excessum habent, & quo calidiora, eò tenuiora; hinc deducimus spiritus, & fuligines ex-
B cedentem habere calorem: quod etiam constare arbitror ex calore, quem partibus corporis, cui applicantur, communicant.

QVÆSTIO III.

Vtrum calor febrilis sit accensus in corde.

VT hæc intelligatur quæstio, tanquam certum suppono, quod triplex datur calor in nostris corporibus: primus dicitur innatus, quia à nostræ generationis principiis originem ducit, & ab eo prima rudimenta efformantur: huius meminit Hippocrates 1. *aphor. textu* 14. Alter di-
C citur influens, qui mediantibus spiritibus vitalibus ex corde in vniuersum corpus dimandatur, de quo loquitur Hippocrat. 1. *aphorism. text.* 15. Ex iis duobus tertius resultat, quem actuatum appellant, qui est ad actiones viuentis accommodatus, & à quo omnia in corpore perficiuntur, qui nullo modo distinguitur à duobus primis, etsi contrarium senserit Ludouic. Mercat. nam licèt distinguatur ab vno ratione alterius, non tamen distinguitur ab vtrisque simul sumptis, & per modum vnius; efficitur enim ex vtroque calore, tanquam ex partibus, vnus totalis calor actuatus dictus, qui nequaquam distinguitur ab illis, eo modo, quo dicere solemus, quod totum non distinguitur à suis partibus simul sumptis, & vnitis, quia totum præter ipsas partes vnitas nihil est, nisi cum subtili Scoto eccitatem admittamus ab ipsis partibus distinctam. Hoc supposito, vt cer-
D tum tenendum est, per febrem mutari calorem actuatum: quod ita verum arbitramur, vt probatione non egeat; cùm enim calor actuatus habeat esse à calore innato, & influenti, ex cuiuslibet mutatione ipse necessariò mutatur, cùm non habeat esse ab illis condistinctum. Itaque ex intensione cuiusvis caloris existentis intra corpus necessariò calor actuatus intenditur, & fit morbosus, & actionibus officit; si verò suam seruauerit symmetriam, tunc naturæ familiaris existit, & illius actionibus deseruit.

Hac suppositâ doctrinâ dicendum est, calorem febrilem esse accensum in corde; quod constat ex definitione febris ab Auic. tradita: idemque insinuauit Galen. 1. *de differentiis febrium*, c. 3. & 10. *method. cap.* 8. & Auerroës 3. *collect. cap.* 3. & est sententia communis. Rationem reddit Galenus *lib.*

lib. de marasmo; nam ad febrem constituendam requiritur, quod cor, quod est focus caloris, succendatur, vt inde calor in reliquas corporis partes deriuetur; est enim cor fons, & principium caloris totius corporis, ex Hippocrate *lib. de corde*, ex cuius noxa læditur totum corpus, & sic ex intensione caloris illius totus corporis calor intenditur; sicut si cerebrum lædatur, & fit noxa in sensu, & motu, talis noxa in omnibus percipitur partibus sensui, & motui destinatis. Præterea, si iecoris actio vitiatur, ita similiter accretio, & nutritio omnium partium vitiantur; quod neutiquam accideret, si huiusmodi principia non essent communia, à quibus omnes partes beneficium, & incommodum recipiunt: quod non contingit quando aliqua pars particularis malè afficitur; tunc enim læsio actionis tantummodò in ipsa parte persentiri solet. Si igitur ex caloris intensione totum corpus læditur, cor pati necesse est, idque dilucidè ostendit etiam Galen. 5. *de locis affectis*, *cap.* 1. quod ita verum est, vt ex cordis læsione statim partes omnes adhuc principes trahantur in consensum, vt ipse Galenus testatur, & eleganter tradit Veiga t. *de differentiis febrium*.

Morbi communes ex læsione principiorum fiunt.

Obiectio.

Sed contra hanc doctrinam insurgere potest primò; nam si omnes partes, aut principaliores saltem, excepto corde, calidâ intemperie afficerentur, pulsus magni fierent, & alia accidentia, quæ febris naturam consequuntur: ergo eo casu febrem adesse iudicabimus, ac per consequens ad febris rationem non est necesse vt patiatur cor.

Secundò; nam si intra magnam arteriam aliquis humor putresceret, & spiritus, & sanguis præter naturam incalescerent, medio motu arteriarum, & spirituum totum corpus calefieret: ergo non est necessarium, quod à corde communicetur ille calor, sed sine cordis calore adaucto fieret febris.

Obiectionis dilutio.

Ad huiusmodi rationes respondetur, vtrumque casum esse impossibilem; nam cùm cor sit membrum calidissimum, & intra sphæram actiuitatis caloris aliarum partium, vel humoris intra magnam arteriam putrescentis, faciliùs alteratur, & recipit calorem, quàm reliquæ partes, à quo in totum corpus dimandatur; & tunc ille calor dicitur febrilis, antea verò minimè.

Præterea in definitione dicitur, quod calor febrilis accensus in corde, ab eo procedat mediantibus spiritibus, & sanguine in vniuersum corpus; non quod hoc semper requiratur ad febris constitutionem; nam licèt in partes proximas cordi calor procedat, impediri tamen potest processus in reliquas partes ab aliqua causa potentiori, vt patet in febre lipyria, in qua interiora vruntur, & extrema refrigerantur; & in febrium rigore, in quo calor in interioribus viget. Sufficit enim, quod mediis spiritibus, & sanguine calor ille communicetur; nam calor cordi inhærens non est tantæ actiuitatis, vt per continui alterationem totum corpus calefaciat: & hanc ob causam dicimus in definitione, quod calor ille procedit à corde, medio sanguine, & spiritibus: quod si non communicetur, hoc non tollit febris essentiam; verba enim, vt inquit Logicus, in definitione non dicunt actum, sed aptitudinem.

Subiectum febris quod sit.

Ex dictis clarè, cor esse præcipuum subiectum febris, & hanc ob causam in illius definitione ponitur; accidens enim optimè per subiectum, tanquam per differentiam definitur, cùm dicat ordinem ad illud, vt docet D. Thom. 7. *Metaphysicæ*; sic enim definimus album per subiectum, dum dicimus album esse corpus disgregatiuum visus. Et quia ex corde in vniuersum corpus calor febrilis diffunditur, ideò etiam in definitione ponitur vniuersum corpus, quod etiam est subiectum huius caloris receptiuum. Constat enim in probabiliori opinione, quod cùm morbus, & sanitas sint passiones viuentis, prærequirunt subiectum viuens, in quo recipiantur, quale est cor, & totum corpus: quod subiectum non solùm debet esse attributionis, aut denominationis, sed potiùs inhæsionis; quod quidem t. *tom. lib.* 5. *cap.* 10. sufficienter discussimus. Quod etiam probant Veiga, Vallesf. Vega, & alij, & nos fortasse procedenti sermone dicemus. Iste ergo calor verè morbus cùm sit, suum esse in facto habere debet in subiecto viuenti, & non in fieri: quod requiritur necessariò ad veram morbi constitutionem; morbus enim permanentiam dicit, & non est pathos, seu pathema, vt sequenti quæstione explicabitur.

D. D. de Marasmo Tract. de Febribus.

QVÆSTIO IV.

In qua vltimæ partis definitionis explicatio proponitur.

Svbdit vlteriùs Auicen. in definitione, quod *inflammatur inflammatione, quæ nocet operationibus*. Circa quod nulla est dubitatio, siquidem constat, cor, & vniuersum corpus, si inflammentur præter naturam, non posse perfectè suas elicere operationes.

Deinde prosequitur dum ait, *& vltimatur* (intelligitur calor febrilis) *non sicut caliditas laboris, & iræ, cùm non vltimatur*. Quæ Auic. verba variè ab Authoribus interpretantur.

Gentilis in huius loci expositione asserit, his verbis Auicen. constituere differentiam inter calorem febrilem, & iræ, vel laboris; nam calor febrilis, quia vltimatur, nocet operationibus; at verò iræ calor, vel laboris, nequaquam: nam irati, & qui immoderatè exercitantur, sani sunt.

Hæc tamen Gentilis expositio Benedicto Matam. non quadrat; inquit enim, falsum esse, calorem iræ, aut laboris non posse venire ad eam intensionem, quæ possit morbi rationem subire, quo tempore necessariò actiones læder.

Sed si quis Auicen. verba perpendat, cum Gentilis expositione quadrare non dubitabit; inquit enim Gentilis, quod cùm calor febrilis vltimatur, lædit operationes, non sicut calor iræ & laboris, cùm non vltimatur. Quibus non asserit calorem iræ, & laboris non posse lædere actiones, sed solùm dicit eas non lædere, vt febris cùm non vltimatur, id est cùm ad eam dispositionem non peruenit, vt ipse dicatur febris. Si verò tantam comparet intensionem, & talem subeat conditionem; vt operationibus officiat, reuerà morbi rationem subibit: quod nequaquam negauit Auicen. neque contrarium Gentilis intellexit.

Ludouicus Mercat. aliter Auic. mentem interpretatur; asserit enim solùm posse dici, vltimari calorem, cùm calor non solùm alteratur, sed etiam mutatur ad igneam naturam, nam id reuerà est vltimari, quod est vltimam dispositionem adquirere, quæ febrem constituat; & ideò aliud est (inquit) calorem intendi, & aliud in igneam mutari naturam. *Mercati expositio.*

Plini refutatio.

Iste philosophandi modus est inintelligibilis; nam si in illius opinione calor fit igneus, & febrilis per intensionem, vt ipse eodem expressit capite, in idem conincidunt, calorem intendi; & mutari in igneam naturam.

Alij aliter Auic. verba explicant; inquiunt enim, quod cùm morbus dicat temperamentem, calor febrilis permanentiam dicit, ad differentiam caloris iræ, vel laboris, qui facilè aufertur. Quod verò morbus dicat permanentiam, probat Galen. *lib. 2. methodi, cap. 3. & de differ. sympt. cap. 1.* vbi morbum non pathos, nec pathema dicit: hæc enim duo nomina passionem, aut rem in motu, seu in fieri important, quorum explicationem tradit etiam Aristot. in categoria qualitatis. Itaque morbus in suo conceptu formali permanentiam, seu durationem quandam includit.

Hæc tamen doctrina sic intellecta sustineri nequit; nam postquam Galen. *lib. 2. methodi, cap. eisdem*, asserit morbum, & sanitatem esse de genere permanentium, subdit: *Nam contrarium sanitati effectum, a quo lædi actiones dicimus, morbum tantum appellamus, siue diutinus hic, siue breuis sit, siue momento temporis duret*; quem sequitur Vega *1. de differ. febrium, cap. 1.* Pertus Garcia *disputat. 1. de locis affectis, cap. 3.* & alij. Sunt enim morbi aliqui breues, aliqui diuturni; quare si daretur affectus momento temporis durans, hoc est breuissimo tempore, qui sensibiliter læderet, & velut apoplexia fortis breuissimè interficeret, reuerà morbus dici mereretur. Vnde colligitur nomine permanentiæ Galenum noluisse durationem significare.

Alij verò meliùs Galeni exponunt verba, dicuntque morbum permanentiam dicere, nihil aliud esse, quàm suas partes, & suum esse in facto habere: quod expressè docuit Galen. *locis citatis*, vbi ait, actionem, & motum in ipso fieri essentiam habere; sanitatem verò, & morbum ex permanentium, & constantium genere esse: habent enim suas partes iam productas, & non in ipso fieri productionis; & hanc ob causam Galen. *1. de differ. febrium, cap. 1.* per exempla demonstrat, calorem febrilem in facto debere esse in vna ex tribus substantiis, spiritibus, humoribus, & partibus solidis. Et quamuis aliqui morbi suum esse habere videantur in ipso fieri, vt continui solutio, quæ à partium separatione differre non videtur; & conuulsio, quæ est inuita musculorum versus suam originem retractio; non tamen dicimus, morbum in motu ipso cunsistere, sed potiùs in termino ipsius motus; transacto enim motu illo, adhuc manet morbus, qui actiones lædit, sicque in ipsa motione quæ prætetiit, minimè consistere potest. Quapropter necessariò morbi formalitas consistit in termino illius; quod etiam probauimus prima quæstione, asserentes febrem non esse calefactionem, sed illius terminum, quatenus rationem habet prauæ dispositionis.

Hac suppositâ doctrinâ facilè erit Auicen. mentem callere, si dicamus, quod calor iræ, vel laboris benè potest esse intensior calore febrili, & actiones lædere; siquidem in ira experimur pulsum magnum, & celebrem, & quandoque mentis alienationem; illius tamen calor constituit morbum calidum, non tamen febrem; nam calor iræ dicitur vltimari quando ex vi illius tanta fit ebullitio, & succensio sanguinis, & spirituum iuxta cor, vt producatur calor, qui adhuc ablatâ causâ externâ, nempe ebullitione illa ex ira inducta, duret tempore sufficienti ad febris constitutionem: nam licet ex nimio labore quis calorem comparet excedentem; si tamen transacto labore non duret ille calor tempore sufficienti ad constituendam saltem febrem diariam, quæ perdurat vigintiquatuor horis, non dicitur calor ille vltimari, etiamsi calor ille intensior detur quàm in aliqua febre; dici tamen potest morbus calidus, quia actiones lædit, & habet aliquas partes graduales actu productas in facto, per quas in esse morbi calidi constituitur.

Quis morbus dicatur factus, vel fiens.

Sed quia nomine facti, & fientis vtimur, scire oportet, quid nomine vtriusque intelligatur: breuiter tamen dicimus, quod intemperies fiens ea est, quæ ita à causa dependet, vt eâ ablatâ ipsa etiam confestim auferatur, vt patet in febribus humoralibus, quæ ita depeodent à calore putredinali, vt putredine ablatâ facilè tollatur ipsa febris; quæ quidem licèt fiens dicatur, & dependens à causa, habet tamen aliquid factum dependenter ab illa, quod morbum constituit; & sic omnes febres humorales ratione illius facti sunt veræ febres. Intemperies facta dicitur, quæ more naturalis temperamenti subiectum informat, licèt causa productiua auferatur, vt sunt omnes dispositiones, quæ per modum habitus se habent, quæ adhuc semotâ causâ permanent, vt patet in febre hectica. Ex hoc procedit, quod Galen. *lib. de inæquali intemp. cap. 8.* omnes febres vocat inæquales intemperies, exceptâ febre hecticâ, quam æqualem vocat; quia in illa totus calor æqualitet, & independenter est productus, vt suo loco dicemus.

Tandem ad febris constitutionem calor debet esse productus in facto, in vna ex tribus substantiis, nempe in solidis membris, spiritibus, aut humoribus; vel vt posteà dicemus, in contentis, continentibus, & impetum facientibus; hac adhibita distinctione, quod si febris sit diaria, calor in facto spiritibus inhæreat, & in membris, & humoribus in fieri. Si verò sit febris hectica, membra habent calorem in facto æqualem; humores verò, & spiritus inæqualem, & fientem: & idem est dicendum de febre humorali, vt constat ex Galen. *1. de differ. febrium, cap. 1.* Ratio huius est, nam si causa febris productiua non habet calorem in facto, non poterit illum in corde producere, neque febrem causare, quæ etiam suum esse in facto requirit.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

De Febrium diuiſionibus.

EX præcedentibus claret, quid febris ſit: nunc autem ad æquiuncatinnem, & ambiguitatem tolleodam, febrium diuiſiones magis principales adducemus; cùm ſine illis exactè res nequeat cognoſci: & hanc ... quam Logici inter ſciendi modos diuiſionem cooſtituuot, per quam certa ab ... ſeparamus. Sed quia io diuidendis febribus abertatunt antiqui, ab his quæ principaliſſimæ ... diſcedeotes, vel minùs principales diuiſiones, & retum differentias principalioribus commiſcentes, ex quibus oulla vtilitas ſequi poteſt; ideo Galeo. *lib. 1. de differ. febrium,* eos increpat, & alias febrium diuiſiones proponit ex Hippocrate deſumptas *6. epidim. com. 1. text.* 29. quas inquit eſſe ex propria rei ſubſtantia depromptas, illaſque in ſequentibus nos examinare conabimur.

QVÆSTIO I.

De diuiſionibus febrium.

QVatoot febriom diuiſiones tradit Galenus, quas commemorare ptiùs decreui; quarum prima talis eſt: *Febrium hæ quidem manus ſunt mordaces, hæ verò mites; hæ autem non mordaces, ſed poſt inſurgentes; aliæ verò acutæ, ſed quæ manui ſuccumbunt.*

Secunda diuiſio: *Febres quædam ſunt ſtatim exardentes, quædam ſemper puſillæ, & ſiccæ.*

Tertia: *Febres aliæ ſunt ſalſugin oſæ, quædam flatibus plenæ, aſpectui graues, nonnullæ tactui humectæ.*

Quatta & vltima: *Febres aliæ vehementer rubidæ, pallidæ aliæ, & alia huiuſmodi.*

Circa harum febrium diuiſiones variè ſcripſerunt Authotes, quorum aliqui non benè Hippoc. & Galeni mentem calluerunt: quaptopter eas breuitet explicare tentabo, vt inde veritas eluceſcat.

Prima diuiſionis explicatio. Ex ptima igitur diuiſione deſumimus modum, quo calor tantùm immutat, & cognoſcimus materiam in qua calor ille exiſtit, vt docet Galen. 2. *de febribus, cap.* 1. vbi inquit, quod ex modo caloris dignoſcimus, an calor ſit in ſanguine, pituita, bile, vel melancholia. Hæc quidem diuiſio quadtimembris eſt, vt conſideranti patebit. Sunt etenim febtes aliæ mordaces, nomine quarum intelligimus febres hecticas, & quæ ex humore melancholico, & atra bile dependent; calor enim ſiccitati adiunctus mordacitatem, ſeu acrimoniam quandam ſenſui infert, non aliter quàm ſubſtantiæ continuitatem ctodendo, vt docuit Galenus 4. *ſimp. cap.* 2. vbi ptobat mordacitatem à calore, & frigore ortum habere, diuerſimodè tamen; nam frigus mordacitatem gignit exprimendo ſubſtantiam tenuem, eamque io arctiorem locum trudendo, vbi mordicare videtur. Calor verò, vt diximus, cuius actionem ſiccitas iuuat ſaltem in genere cauſæ diſpoſitiuæ materialis, illumque maioris efficit actiuitatis, & mordacem reddit; qui taliter dicitur, quando tactum pungit, & veluti corrodit; quod quidem efficere valent medicamenta calida, & ſicca nimis, vt Galen. loco ptoximè citato aſſeruit; talemque calorem medicamentis

A actibus ipſe comparauit 1. *de differ. febr. cap.* 7. quia talem noxam tactui inferre ſolent. At verò calor cum humiditate mitis, & ſoauis apparet, vt patet in calore febris ſanguineæ, qui ratione humiditatis taliter modificatur. Cùm ergo febres hecticæ, & quæ ex melancholia, & atrabile dependent, ex ſubiecto, vel ex cauſa ſicca, & præter naturam calida oriantur, illatum calor ab eatum principio illam mordacitatem producit in ſenſu, ſicque ſub primo diuiſionis membro comprehenduntur.

Sub ſecundo continentur febres mites, vt ſunt ſanguineæ, & ſpirituoſæ, quæ calore miti, & ſuaui diſtinguuntur à putridis, vt notat Galenus luco proximè citato.

B In tertio diuiſionis membro dicitur, quod aliæ ſunt non mordaces, ſed poſtea inſurgentes. Sub quo comprehenduntur febres pituitoſæ, quarum calor primo occurſu, vel primis diebus non ſentitur mordax, ſed poſtea dum creſcit febris. Nam cùm pituita ſit frigida, & humida, non ita facilè inflammatur, & ſuccenditur; eſt enim ſicut lignum viride, quod non ſtatim euincitur à calore, neque ab initio multam emitrit flammam, ſed fumoſam caliditatem cum vapore commixtam, vt docet Galenus 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 2. donec illa humiditas abſumatur, quæ mordacitatis generationem prohibet.

Sub quarto diuiſionis membro continentur febres bilioſæ, quarum calor ob humoris tenuitatem facilè à manus temperie euincitur, & tactui ſuc- C cumbit; & quia humor bilioſus eſt tenuis, calidus, & ſiccus, ideò febres acutas gignit, quarum calor etiamſi manus temperiei obediat, ſtatim mordax perſentitur, vt docet Galenus 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 5. & 2. *de criſibus, cap.* 3. vbi febris tertianæ ſigna annumerauit.

Secunda febris diuiſio explicatur. Secunda febrium diuiſio bimembris eſt, quæ quidem datur per caloris intenſionem, & remiſſionem; ſunt enim quædam febres ſtatim exardeſcentes, & nimis ſuccenduntur, vt febres ardentes, & acutæ; aliæ ſunt puſillæ, & ſiccæ, quales ſunt febres lentæ, & chronicæ, quæ paulatim, ideſt longo tempore corpora exſiccant.

Tertiã diuiſio explicatur. Tertia diuiſio, vt fert communis opinio, datur per materiam; quod quàm verum ſit, infra examinabimus; quædam enim ſunt ſalſæ, quarum nomine veniunt intelligendæ febres hecticæ, quæ tales

metaphoricè dicuntur; nam sicut salsa insuauitatem quandam præseferunt gustui, ita in subiectô sicco, & aspero calor insuauitatem quandam tactui repræsentat. Aliæ sunt flatibus plenæ, & aspectu graues, quibus verbis intelligimus cum Mercato, Vega, Brauo, & aliis febrem diariam comprehendi; nam licèt in se granes, aut horribiles non sint, tamen apparenter tales sunt; nam graues apparent eis, qui nondum earum naturam norunt, & iis, qui a tactu indicium sumunt. Cùm enim calorem ita intensum & extensum habent, grauitatis indicium præbent.

Vallesij sententia.

Hæc tamen expositio Vallesij non [illegible]adrat, qui *lib. de differ. febrium* [illegible] sub hoc membro [illegible] febres malignas, & pestilen- comprehendi [illegible] inquit sunt flatulentæ, & tumidæ, res [illegible] quia habent excrescentias, & exantemata in cute, sub quibus doctissimus Maramotos comprehendit etiam febres putridas: posuit tamen Valles. exemplum in pestilentibus, & malignis, tanquam ab excellentiori putredine ortis.

Valles. refutatur.

Sed vtriusque Authoris expositio non est ad rem; nam licet febres pestilentes ob excrescentias flatuosæ dici mereantur, non tamen inde sequitur, quod aliæ febres putridæ flatuosæ appellentur; siquidem nullam in cute excrescentiam habent, cuius ratione flatuosæ vocitentur. Vlteriùs, cùm febres diariæ dependeant ab spiritibus, qui magis ad flatus naturam accedunt, meliùs dici poterant flatuosæ, quàm illæ, quæ nullo modo à substantia flatuosa originem ducunt. Demùm potiori ratione febres dicentur humidæ, quæ ex humoribus dependent, quàm illæ, quæ ex spiritibus oriuntur, quas ipsi humidas vocant, & sub vltimo membro huius diuisionis comprehendunt, sub quo potiùs comprehendi arbitror febres omnes, quæ ex humoribus dependent, siue putridæ, siue pestilentes sint. Cùm igitur ex his tribus substantiis omnes febres dependeant, & nulla febris assignari potest, quæ in vna ex illis non subiectetur, vel efficienter ab illius calore producatur, hinc est, quod hæc tertia diuisio eadem sit cum illa celeberrima, quâ diuiditur febris in contentis, continentibus, & impetum facientibus.

Quarta diuisio explicatur.

Quarta, & vltima diuisio desumitur ex humorum coloribus; quæ quidem magis accidentalis est, potiusque est diuisio coloris quàm febris, vt bene annotauit Valles. conducit tamen ad cognoscendum humorem, in quo febris accenditur, vt ipsam meliùs curare possimus, ipsum humorem debito tempore, & occasione euacuantes.

QVÆSTIO II.

An febris sit diuisibilis per differentias essentiales.

An vnus calor specie differat ab alio.

PRo parte affirmatiua stat Galeni authoritas 1. *de differ. febr. cap.* 1. vbi inquit diuisiones suprà adductas sumi à propria febris substantia; idemque sentiunt Gentilis, & alij existimantes, calorem naturalem, & præter naturam specie differre, vt sunt Fernelius *lib. 4. Physiologiæ, cap.* 1. & 2. *de abditis rerum causis, cap.* 7. Conciliator *differ.* 39. & 87. ita vt iuxta horum sententiam, hæc diuisio caloris, vt alius naturalis, alius præter naturam, & alius cœlestis dicatur, sit diuisio generis in species, & non speciei in indiuidua. Quorum sententia relictis aliquibus inutilibus fundamentis, iis quæ fortiora sunt, stabilitur, quorum primus est: Effectus specie differentes causas differentes specie petunt, à quibus effectiuè producantur: sed effectus caloris naturalis, & præter naturam differunt specie: ergo petunt causas, quæ etiam specie differant. Maior constat in calore, & frigiditate, quæ specie differunt, & à causis calefacientibus, & refrigerantibus specie differentibus procedunt. Minor probatur, nam calor naturalis concoquit, & materiam perficit; calor verò præter naturam putrefacit, & materiam destruit: vnus generat, alter genitum corrumpit; qui effectus sunt maximè contrarij.

Secundò probatur; nam ea quæ se ad inuicem destruunt, & corrumpunt, sunt contraria: sed calor naturalis, & præter naturam sic se habent: ergo sunt contraria. Maior probatur; nam ex tribus principiis potest aliquid corrumpi, ex defectu nempe subiecti, vel conseruantis, vel à contrario: sed calor naturalis corrumpitur manente eodem subiecto, & eadem forma, à qua conseruatur: ergo ex defectu illorum corrumpi non potest. Relinquitur ergo, quod corrumpatur à contrario. Minor prioris syllogismi etiam probatur: Calor præter naturam corrumpit calorem naturalem, vt ex putredinis definitione constat; siqoidem est corruptio caloris natiui à calore extraneo: ergo calor naturalis, & præter naturam sunt contraria.

Tertiò: Nam febris diuiditur in febrem dispositionem, & in febrem quæ est habitus; siquidem diuiditur in febrem humoralem, quæ se habet vt dispositio; & in hecticam, quæ est habitus: sed habitus, & dispositio in probabiliori opinione differunt specie: ergo calor febris humoralis, & hecticæ eadem differentiâ differre debent.

Quartò. Nam potentiæ distinguntur per actus, ex Aristot. 2. *de anima*, aut saltem per ordinem ad illos actus: sed calor naturalis, & præter naturam, habent actus specie distinctos: ergo & ipsi specie distinguntur. Minorem probo, nam calor naturalis concoquit, conseruat subiectum, & illius actiones perficit. Calor præter naturam putrefacit, subiectum corrumpit, & illius actiones vitiat. Sed coctio & putredo, conseruatio subiecti & corruptio, perfectio & vitiom actionum sunt actus contrarij, & specie distincti: ergo & illorum potentiæ.

Vltimò probatur: Nam sequeretur, quod morbus & sanitas non distinguantur specie; quod non capit intellectus. Sequelam probo; nam si in calore præter naturam consistit febris, & in calore naturali sanitas, si ipsi calores specie non differunt, neque sanitas, & morbus.

Quod si obiicias, quod calor naturalis vt sic, non est salus, sed quatenus est benè disponẽs, & proportionatus viuenti; calor verò præter naturam est morbus, vt malè disponens, & improportionatus; contrà. Nam esse proportionatum vel improportionatum sunt differentiæ caloris naturalis, & præter naturã, cùm calor naturalis nihil aliud sit, quàm calor proportionatus subiecto in ordine ad se, & ad suas actiones, & econtrà dicendum est de calore præter naturam: ergo si in ratione proportionati, & improportionati calor est morbus, vel sanitas in ratione proportionis, vel improportionis, differre debent sicut differt morbus, & sanitas, ac per consequens different specie. His rationibus suum dogma fulciunt; quæ quantam vim habeant, iam aperiam, si priùs dixerim quibus modis accipiatur calor, vt inde statuatur conclusio responsiua quæstioni.

Suppo

Quibus modis accipiatur calor.

Supponendum ergo est primò, quod calor absolutè multipliciter accipi potest. Si enim consideretur vt potentia naturalis, calor naturalis, & præter naturam non distinguuntur specie, vt patet ex quarto argumento iam tacto; nam potentiæ distinguntur per actus: sed ex nullo principio deducitur, quod calefactio vnius caloris sit specie distincta a calefactione alterius: ergo neque calor præter naturam, & naturalis, à quibus dimanant.

Secundò supponere oportet, quod si considerentur vt sunt passibiles qualitates, etiam conueniunt in eadem ratione specifica; nam vt optimè probat Matamoros, naturale, & præter naturam sunt differentiæ accidentales, quæ calori accidentaliter competunt, vt patet in calore ignis, qui est illi naturalis: & si ideo calor ignis aquæ communicetur, est aquæ violentus, ex quo non licet inferre differentiam specificam.

Tertiò supponere oportet, quod huiusmodi calores possunt considerari vt sunt dispositiones quædam, quibus subiectum malè, vel benè se habet in ordine ad se, & ad operationes eliciendas; & hoc modo calor naturalis, & præter naturam differunt specie, non tamen in ratione caloris, sed in ratione benè, vel malè disponentis. Quibus suppositis.

Morbus, & sanitas specie differunt.

Statuitur conclusio: Calor naturalis, & præter naturam, prout pertinent ad sanitatem constituendam, vel morbum, differunt specie. Quæ conclusio probatur primò ex Aristot. 1. *Rhetoric. ad Theodectem, cap. 5.* vbi sanitatem virtutem corporis appellat: sed morbus est vitium corporis: ergo opponitur sanitati. Sed calor naturalis prout benè disponens est sanitas, calor præter naturam prout malè disponens est morbus: ergo inter se opponuntur.

Secundò probatur ex Gal. 1. *method. cap. 7.* vbi contraria ponit sanitatem, & morbum, sicut album, & nigrum.

Tertiò ex lege contrariorum; nam contraria sunt sub eodem genere, & mutuò se expellunt: sed morbus, & sanitas sunt huiusmodi: ergo sunt contraria. Maior certa est; minor quantùm ad primam partem ab illis etiam admittitur, videlicet quod contraria sint sub eodem genere. Quantùm ad secundam, scilicet quod morbus & sanitas mutuò se expellant, facilè probatur. Nam impossibile est, quod virtus, & vitium circa idem obiectum in eadem potentia, vel in eodem subiecto sint simul, vt patet in virtute, & vitio circa continentiam, vel temperantiam; siquidem idem homo non potest esse simul continens, & incontinens; temperatus, & intemperatus: sed sanitas est virtus quædam corporalis, morbus verò vitium: ergo est impossibile, quod dentur respectu vnius obiecti in eadem parte.

Quartò, nam elicere actionem perfectam coctionis ventriculi, v. g. & eam elicere læsam simul, est impossibile, sicut simul esse tenebras, & lucem: ergo etiam erit impossibile, quod dentur simul in eodem subiecto principia elicitiua harum actionum, quæ sunt sanitas, & morbus: cùm ergo sanitas, & morbus mutuò se expellant, & nequeant simul informare subiectum, liquidò constat, quod calor naturalis, & præter naturam, prout habent rationem sanitatis, & morbi, sunt contrarij, & specie differentes.

Obiectio.

Quod si contra hanc doctrinam insurgas, & asseras, quod tunc formale morbi, & sanitatis opponuntur, quando fundantur in qualitatibus A oppositis, vt calore, & frigore; at verò quando fundantur in qualitatibus eiusdem speciei, nempe in calore, ita vt calor vt duo, v. g. constituat sanitatem; calor verò vt tria morbum, nullo modo possunt distingui specie, sed solùm secundùm magis aut minùs; quod est secundùm intensum, vel remissum.

Responsio.

Respondetur facilè, quod calor remissus, & intensus non distinguuntur specie, vt ipsa ratio probat; distinguuntur tamen vt sunt sanitas, vel morbus: nam vt sic habent rationem dispositionis, quà subiectum benè, vel malè se habet; & vt sic dispositio in calore addito constituens formaliter morbum destruit dispositionem in calore naturali constitutam, quæ erat formaliter sanitas: quare fatendum est esse contraria, nam aliàs non mutuò se expellerent.

Obiectio secunda.

B Si verò pro secundo insurgas: Calor ille vt tantus, & benè disponens, qui est proportionatus Petro, & confert ad ipsius actiones rectè peragendas, si consideretur respectu Pauli, qui remissiorem calorem requirit, erit improportionatus illi, & inutilis ad suas actiones: ergo ratio proportionis, & improportionis in calore non constituit diuersitatem specificam, siquidem eadem ratio in eodemmet calore reperitur, qui non potest differre specie à seipso.

Ad illam solutio responsio.

Respondetur, quod licèt calori vt sic, accidat quod sit proportionatus Petro, & improportionatus Paulo, ita vt in Petro conferat ad salutem, & in Paulo ad morbum; ipsa tamen proportio, & improportio causant in calore diuersitatem specificam; nam n n sumitur calor quomodocunque, sed in Petro sumitur vt proportionatus, & sub hac ratione non potest esse Paulo improportionatus; neque sub hac ratione illi accidit, quod sit C proportionatus, vel improportionatus. Exempli gratiâ, corpori colorato accidit, quod sit album, vel nigrum; tamen ipsum numero corpus albedine affectum, & vt album, taliter est album, vt non possit esse nigrum. Quod si consideretur illud corpus nigrum reduplicatiuè, taliter est nigrum, vt non possit esse album; & hoc modo albedo constituit diuersitatem specificam, saltem accidentalem. Neque mirum, si diuersè consideretur, quod etiam secundùm diuersam considerationem diuersas species constituat, imò & diuersa genera; nam corpus vt album reducitur ad prædicamentum qualitatis, & econtrà: ita similiter dicendum est de calore, qui vt proportionatus, nequaquam potest esse improportionatus, & econtrà, licèt sub diuersis considerationibus possit constituere species distinctas: & quia hoc difficile est, alio exemplo comprobatur. Animali, v. g. absolutè D accidit, quod sit rationale, vel irrationale; tamen animali rationali vt sic, nequaquam esse irrationale, per se, neque per accidens potest competere, & econtrà. Sic similiter calori proportionato, vt sic, nequaquam accidit, quod sit improportionatus, nisi per intellectus considerationem fingendo entia rationis: quapropter licèt calori Petri accidat quod conueniat Ioanni, non tamen accidit illi vt est proportionatus.

Obiectio tertia.

Tertiò instabis: Illa proportio, vel improportio, in qua morbi, & sanitatis formalitas constituitur, est distincta à calore, vel non: si est distincta, incidimus in eorum sententiam, qui asserunt, temperamentum esse quintam qualitatem à primis realiter distinctam; cuius contrarium tuemur. Si non distinguitur, sequitur quod simul maneant morbus, & sanitas in eodem subiecto, quando in vna qualitate, nempe in calore naturali,

& præter naturam fundantur; cuius contrarium defendimus. Sequelam probo: nam sanitas verbi gratiâ, quæ in duobus gradibus caloris consistit, non aufertur ex additione alterius gradus, in quo consistit febris: ergo simul manent morbus, & sanitas.

Respondetur illam proportionem, vel improportionem non distingui à calore vt tanto; & quia per aduentum morbi, vel alterius gradus caloris tollitur calor vt tantus, licèt remaneat calor absolutè: ideo per aduentum morbi sanitas aufertur.

Ex his ad argumenta in principio proposita respondetur. Ad primum, quod calor naturalis, & præter naturam non differunt specie, neque habent effectus specie diuersos; vterque enim producit calefactionem. Ad probationem minoris respondetur, quod materiam coacoquere, & digerere, non sunt effectus primarij caloris, sed secundarij, per quos non infertur distinctio in potentiis.

Ad secundum, quod calor præter naturam non destruit, nec corrumpit calorem per se, quia per se calori tantùm frigus contrariatur; sed potius destruendo subiectum, cui calor naturalis inhæret.

Ad tertium respondetur, quod illa diuisio febris in dispositionem, & habitum, non est diuisio generis in species; quia ibi per habitum intelligimus morbos, qui difficilè remouentur à subiecto. Ad rationem verò habitus aliquid amplius requiritur, vt suo loco explanabimus.

Ad quartum respondetur, quod actus vtriusque caloris primarij non distinguuntur specie, atque adeò neque ipsi calores. Ad probationem dicimus, illos actus, quos annumerant, esse secundarios, qui non causant distinctionem in potentiis.

Ad vltimum respondetur, calorem naturalem, & præter naturam distingui specie, non sub hac ratione; nam vt sic sunt passibiles qualitates; sed quatenus sunt dispositiones naturales, vel præter naturam, sicut dictum est.

Conclusio. His igitur iactis fundamentis statuitur conclusio responsiua quæstioni. Nulla ex diuisionibus febrium, quæ adducuntur à Galen. datur per differentias essentiales, uec sumitur à propria febrium substantia, ita sentiunt Vega, Vallesi. Matamoros, & alij: quæ conclusio probatur primò. Nam calor est species infima, vt dictum est: ergo non potest diuidi in species. Secundò idem probatur de prima diuisione. Nam diuisio essentialis debet dari per aliquid intrinsecum: sed prima diuisio datur per aliquid extrinsecum: ergo non est essentialis. Minor probatur; nam mordacitas, quæ in primo membro diuisionis continetur, est quid calori extrinsecum, est enim qualitas quædam secunda à primis maximè distincta. De secunda diuisione idem etiam probatur, quæ est accidentalis; nam esse remissum, aut intensum, non causat diuersitatem specificam; calor enim remissus non differt specie à calore intenso.

De tertia diuisione idem fatemur, quæ datur per subiecta, vt aliqui volunt, quæ non potest esse essentialis; nam licèt calor febris hecticæ, diariæ, & putridæ petat diuersa subiecta, non tamen subiecta sunt de intrinseca entitate caloris. Ex quibus patet, quàm malè Mercatus probare nititur, huiusmodi diuisiones dari per differentias essentiales; non enim capit intellectus, quod illud, quod est intrinsecum rei, quale est subiectum caloris, & secunda qualitas, ipsam rem intrinsecè specificare queat.

Mercati lapsus.

De vltima diuisione idem claret; nam calor neque potest dici albus, vel niger intrinsecè, cùm albedo sit qualitas secunda ex primis originem ducens.

Galenus liberatur à calumnia.

Quid ergo dicendum est de Gal. cùm asserit huiusmodi diuisiones desumi ab ipsa rei substantia? Respondetur facilè, eas ita appellasse, quia ad vsus medicos, & febrium curationem maximè conducit cognoscere, an calor ille sit mordax, vel mitis, crescens, aut decrescens; & an sit in hoc, vel illo subiecto; atque adeò dicere possumus, quod calor febrilis medicè in species diuiditur, physicè tamen indiuisibilis est: & in sensu à Medicis accepto fuit loquutus Galen. dum asseruit huiusmodi præassignatas diuisiones esse essentiales.

QVÆSTIO III.

Vtrum tertia febris diuisio tradatur per materiam, an verò per causam efficientem.

HÆc quæstio supponit aliam toties controuersam, in qua inquiritur, an sanitas & morbus sint passiones viuentis, quam nos 1. *tom. lib. 5. cap.* 10. sufficienter discussimus, vbi diximus, quod licèt aliqui, inter quos Petr. Garc. *disp.* 61. *in lib. de locis affect. cap.* 1. arbitrentur morbum, & sanitatem dici passiones viuentis, non quia inhæsiuè requiratur, quod sint in subiecto viuenti, sed quod sint intra illud, & illud denominent, licet in subiecto non viuente inhæsiuè existant, quorum fundamentum desumitur ex Galen. *de diff. r. morb. cap.* 5. & ex Auic. *fen.* 1. *lib.* 1. vbi ait spiritus, & partes solidas esse subiecta propinqua sanitatis; & quia spiritus in probabiliore opinione non viuunt, cum hoc tamen sunt subiecta sanitatis & morbi, ratione quorum totum viuens denominatur sanum vel morbosum. Attamen nos contrariam tuemur sententiam, nempe quod sanitas, & morbus petunt subiectum viuens, cui immediatè inhæreant, & illud denominent, & est magis rationi consonum, & deducitur ex Aristotele *lib. de sen. u, & sensibili iuxta initium*; & ex D. Thoma in illius loci expositione. Illi ergo dicere poterunt, quod diuisio hæc datur per subiectam materiam; nam spiritus, & humores capaces sunt ad recipiendum febres, etiamsi non viuant. Nos autem qui contrarium testamur, dicimus hanc tertiam diuisionem dari potiùs per causam efficientem, propterea quod spiritus, & humores non sunt capaces ad morbum recipiendum, neque in illis succenditur febris, sed solùm calor præter naturam, qui cordi communicatus, & ab illo in vniuersas partes viuentes, habet rationem febris; ita vt illa febris efficienter procedat ex ipsis spiritibus, & humoribus. Quòd si hæc diuisio detur per materiam, tantummodò debet dari respectu vnius membri diuidentis, quatenus scilicet ille calor est in partibus solidis viuentis, quæ verè subiecta dici merentur sanitatis, vel morbi; qui quidem calor potest etiam concurrere effectiuè ad febris productionem, quatenus ex illis partibus ipsi cordi impartitur.

Sanitas, & morbus sunt passiones viuentis.

Hæc tamen diuisio, siue per materiam, siue per causam efficientem detur, magis propria à Galeno appellatur, quia vt inquit Valles. magis accommoda est ad curationem, & ad vsus medicos, quàm ea quæ ex intensione, & remissione caloris, aut modo motus, vel alterius dispositionis desumitur;

tur; nam benè (inquit) poteſt amittere febris aliquam intenſionem, & caloris modum; & tamen ipſa permanebit: ſi verò ſubiectum amittat, neceſſariò ex ſubiecti defectu ipſa etiam peribit. Ego autem dico, hanc diuiſionem eſſe magis propriam, & vniuerſalem; nam comprehendit omnes febrium differentias, quæ humano corpori accidere poſſunt; nam omnes deſumuntur ex contentis, continentibus, & impetum facientibus, quæ tria ſunt huius diuiſionis membra diuidentia: quod ita certum eſt, vt nullâ probatione egeat.

QVÆSTIO IV.

An febris diuiſio in putridam, diariam, & hecticam ſit adæquata.

Manardi & aliorum doctrina.

NIhil communius in medicina, quàm febris diuiſio in putridam, hecticam, & diariam, quam principaliſſimam vocant, eamque conncidere aſſeuerant cum ea, quam ex Hippocrate deduximus, in contentis ſcilicet, continentibus, & impetum facientibus; ita vt ſit febris adæquata diuiſio, vt cenſent Manard. 4. *epiſt. epiſt.* 4. Valleſ. 5. *controu. cap.* 23. Vega & alij. Quorum fundamentum eſt, nam calor febrilis aut eſt in facto in ſpiritibus, humoribus, aut partibus ſolidis, cùm nullum aliud reperiatur in corpore, quod ſubiecti rationem ſubeat; ſi enim in humoribus, potridam; ſi in ſpiritibus, ephemeram; ſi in partibus ſolidis, hecticam febrem conſtituit: atque adeò cùm non ſit aſſignabile aliud ſubiectum, nec cauſa intra corpus, hæc diuiſio videtur adæquata, & omnium febrium differentias amplectitur. Neque fieri poteſt, inquit Valleſ. vt calor cordis in totum corpus diſtribuatur, quin aliqua ex tribus his ſubſtantiis vehementer ſit calefacta: quod etiam probare videtur Galen. quodam exemplo adducto 1. *de differ. cap.* 1.

Contra banc tamen doctrinam ſic communiter acceptam aliqua obiici poſſunt, quæ illam difficilem reddunt; præcipuum tamen eſt, nam febris ex inflammatione orta non eſt facta in ſpiritibus, neque in membris ſolidis, neque in humoribus: ergo talis febris non eſt diaria, hectica, nec putrida, cùm non habeat calorem in vna ex tribus ſubſtantiis. Quod verò non ſit hectica, facile probatur, cùm non habeat calorem in facto in membris. Quod verò ipſa non ſit putrida, patet euidenter, idque contrarij aſſertores etiam defendunt; nam vt conſtat ex Galen. 1. *de different. febrium, cap.* 8. & libris de criſibus, pluribus in locis, in febribus putridis apparet ſignum coctionis, & cruditatis in vrina, & per illam indicamus de febrium putridarum temporibus; quod neutiquam accidit in febribus ex bubone, & inflammatione ortis. Quare longè aliud eſt, febrem dici putridam, aut eſſe ex putredine ortam: quapropter inquit Valleſ. 1. *de differ. febr. cap.* 8. quod tunc fiunt febres putridæ, quando non ſolùm puttida fuligo ad cor peruenit, ſed etiam humoribus admiſcetur, illoſque putrefacit. Itaque ſi fuligo humorem non infecerit, non excitatur febris putrida, neque vrina cruda redditur, cuius cruditas eſt ſignum euidens putridæ febris, vt docet Galenus 10. *methodi, cap.* 4. & 1. *de differ. febrium, cap.* 5. Differunt tamen quæ ex bubonibus febres oriuntur, ab iis quæ ex humorum putredine eueniunt: ergo iuxta Galeni, & Valleſ. doctrinam, febres quæ ex inflammationi-

Nota Valleſ. fundamentum.

A bus dependent, non ſunt inter putridas annumerandæ. Neque in hoc eſt ſequendus Vega, qui aſſerit, quod ſi ex inflammatione fumoſa fuligo ad cor perueniat, febrem putridam excitat; non enim in vrinis, & aliis excrementis aliquod putredinis ſignum conſpicitur.

Vega redarguitur lapſus.

Dices cum Valleſ. huiuſmodi febres eſſe diarias, ſiue per continui alterationem, ſiue per fumoſam fuliginem cor accendatur. Sed contrà eſt; nam ex nullo principio deducitur, quod quando per continui alterationem, vel per fuliginem dictam cor calefit, ſpiritus ſuccendantur, ita vt febris diaria excitetur: ergo talis febris non eſt diaria. Poſſet reſponderi, faciliùs ſpiritus concipere calorem adhuc quàm cor; eſt enim ſpiritus vitalis tenuiſſimus, leuiſſimus, & calidiſſimus, vt docet Galen. 3. *de naturalibus facultatibus, cap.* 14. & ob illius tenuitatem, raritatem, & intenſum calorem faciliùs ſuſceptat calorem quàm cor; & ſic calor B prius eſt in facto eſſe in ſpiritibus, quàm in corde; & hac ratione febris diaria excitatur. Hoc, inquam, non valet; nam ſequeretur ex hoc, quod homo ſemper ac febre corripitur, ſimul diaria febre laboraret. Sequela patet; nam illi ſpiritus naturaliter habent illas qualitates, quæ diſponunt ad ignem, magis quàm reliqua, quæ ſunt in corpore: ergo citiùs calorem in facto comparabunt, & cor calefaciendo febrem ephemeram excitabunt. Si verò dicas, non ſemper habere illam diſpoſitionem, & ſic ab aliis cauſis febres poſſe produci antequam ſpiritus calorem in facto concipiant, tunc ſic. Quando ex inflammatione febris excitatur, accidere poteſt, quod ſpiritus non habeant illam diſpoſitionem ad recipiendum calorem antea quàm cor: ergo in tali caſu febris illa non eſt diaria, neque ex ſpiritibus dependet; aut reddere rationem oportet, quare ſpiritus in C omni febre ex inflammatione ſint diſpoſiti ad ſuſcipiendum calorem in facto, & non in febribus ex humorum putredine, vel ex partibus ſolidis.

Valleſ. ſententia, & illius impugnatio.

Præterea ſecundò probatur; nam in febribus, quæ ex putredine alicuius membri, vt pulmonis, quando phthiſis ſit, & exulceratur, aut ex putredine recrementorum in inteſtinis excitantur, vaporibus putridis ad cor miſſis, à quibus cor alteratur, & febres accenduntur, non eſt aſſignabilis cauſa, ob quam calor præter naturam habeat eſſe in facto in ſpiritibus citiùs quàm in corde, vt dixi: ergo non poſſunt reduci ad diariarum genus; ac per conſequens cùm iſtæ febres non ſint hecticæ, nec putridæ, febris diuiſio tradita non eſt adæquata.

Rogabis tamen, ſi hæc diuiſio ita communiter recepta ſub ſe non complectitur omnes febrium D differentias, quæ ergo diuiſio aſſignari poteſt omnibus febribus adæquata, ita vt nullum ſit membrum diuidens, quod diuiſi rationem non participet?

Interrogatio.

Reſpondetur, diuiſionem tertiam à Galeno adductam, quam ſuprà explicuimus, eſſe magis propriam, & ſub ſe omnes febrium differentias comprehendere, per quam non diuiditur febris in putridam, diariam, & hecticam tantummodò, ſed potiùs diuiditur per materiam, vel cauſam immediatam efficientem, in contentis ſcilicet, continentibus, & impetum facientibus; quæ diuiſio latior eſt, quàm præcedens, ſiquidem non ſolùm continet tres ſubſtantias aſſignatas, ex quibus febres inſurgunt, ſed etiam alias; nam non ſolùm continentur humores, ex quorum putredine febres putridæ excitantur, ſed etiam fuligines ex bubo-

nibus

nibus eleuatæ, & excrementa, quæ in intestinis, & ventriculo putrescunt; & membra quæ putrida redduntur, & alia huiusmodi, quæ possunt febres suscitare non minùs ac spiritus, & humores; illæ tamen, cùm non fiant ex spiritibus, neque ex humoribus, aut partibus solidis, non possunt vocari putridæ, diariæ, aut hecticæ; dicuntur tamen febres in contentis, cùm intra corporis caua contineantur illarum causæ: neque assignari potest ratio propter quam sub contentorum nomine, sicut humores, non comprehendantur, & febres in contentis producant, & calorem non compareant in facto, sicut ipsi humores.

Hæc diuisionis expositio est magis consona doctrinæ Galeni; nam licet ipse 1. *de different. febr. cap.* 5. asserat, quod febris orta ex inflammatione per continuum facta, sit inter diarias adscribenda, & 1. *de differ. febr. cap.* 1. asserat febrem esse in vna ex tribus substantiis; ibi tamen adduxit regulam frequentiorem, & vniuersaliorem, vt possimus cognoscere causas frequentiores, & subiecta febrium; easque ad tres differentias reduxit. Hanc expositionem admittit Petrus Garcia *disputat.* 41. *de locu affect. capite* 3. vbi carpit Fernelium, qui appellat febrem putridam eam, quæ ex pulmonis putredine procedit; vbi etiam asserit non omnem febrem, quæ ex putredine nascitur, esse putridam; quod etiam tetigi *tom.* 1. *cap. de phthisi*, cuius probationem in hunc locum distuli.

QVÆSTIO V.

Vtrum febris synochus sine putredine sit inter diarias, vel humorales referenda.

Qvoniam quodlibet diuisionis membrum sub diuiso debet comprehendi, & adducta iam sit à nobis generalis febrium diuisio in contentis, continentibus, & impetum facientibus, meritò dubitatur ad quod huius diuisionis membrum sit referenda hæc febris? Et cùm certum sit, eam non esse ex continentibus, quia febres in continentibus sunt febres hecticæ; insurgit dubitatio circa alias febres. Et quod ad diarias non sit reducenda, probatur ex Galen. *libro* 9. *method. cap.* 1. vbi ait: *Quomodo enim dici vltrà diaria potest, quæ in tertium vsque diem extenditur, quando ex ipsa nominis ratione in secundo eam desistere par erat?* Secundò nam febris hæc oritur ex sanguine: ergo non potest esse diaria, siquidem diaria fit à calore spirituum in habitu, non verò à calore sanguinis. Quod verò non sit humoralis, etiam probatur; nam febris humoralis est febris putrida, secundùm generalem illam diuisionem febrium in putridam, diariam, & hecticam. Hæc febris non pendet ex putredine: ergo non est humoralis. Secundò, nam quoties sermo instituitur ab Authoribus de hac febre, eam dicunt esse diariam. Ex quibus constare videtur, hanc febrem, cùm nec sit diaria, nec putrida, nec hectica, non comprehendi sub generali illa diuisione febrium.

Hanc difficultatem soluere conatur Merc. & inquit, sanguinem aliquando calefieri citra putredinis labem, à quo calore, si spiritus succendantur, diaria plurium dierum excitatur: deinde subdit, talem febrem esse humoralem. Sed hæc duo inter se pugnant. Nam ille sanguis vel habet calorem in facto, vel non: si primum, ergo est febris humoralis; nam vt iam dictum est, vt febris sit, requiritur quod calor sit in facto in vna ex tribus substantiis: si secundum, non erit febris ex humore dependens, quia illius calor non est in facto, neque per modum permanentis in sanguine; & idem argumentum possumus formare de calore spirituum. Quod si dicas, calorem esse in facto in sanguine, & spiritibus, neque erit illa febris absolutè humoralis, neque diaria, sed habebit vtrumque simul.

Vallesius contrariam tuetur sententiam 1. *de differ. febr. cap.* 1. asserens, febrem hanc esse diariam naturâ, non tamen duratione; in illa enim spiritus inflammantur, qui simul feruere faciunt sanguinem, qui paratus est recipere illum calorem; qui sanguinis feruor valenter facit spiritus recalescere: in aliis verò febribus diariis sanguis non effervescit, neque ita calefit, quia non est ita calefactioni paratus; à cuius calore verò recepto in sanguine calefiunt nostri corporis partes, non verò à calore spirituum; & hoc probare nititur exemplo quodam de iis, quæ elixantur, aut friguntur, desumpto ex Aristot. 4. *meteor. cap.* 1.

Sed quia non potest reddi ratio, ob quam spiritus inflammati, qui sunt in corde, & arteriis in febre synocho, non valeant immediatè cor calefacere, & reliquas partes, antequam sanguis calefiat, à cuius calore succenditur cor; neque quare in aliis febribus diariis talis cordis calefactio immediatè fiat ab spiritibus; ideo aliâ viâ incedendum. Dicendum ergo est, quod synochus sine putredine est febris humoralis à sanguine dependens, qui in facto calorem præter naturam sustinet. Quod probatur primò ex communi dicendi modo, siquidem omnes dicunt, hanc febrem fieri ex sanguine inflammato. Secundò quia Galenus 9. *lib. method.* eam collocat inter febres humorales. Tertiò, quia sanguinis euacuatione, & habito respectu ad causam curatur; quod non contingit in diariarum curatione.

Dices: Ergo malè ab Authoribus inter diariarum sortem constituitur. Respondetur, hanc febrem diariam dici, non ratione identitatis causæ, sed propter similitudinem; neque aliter conciliari possunt Authorum loca, sunt enim in febre diaria, & febre synocho accidentia simillima; nam vtraque habet calorem vaporosum, & benignum: in vtraque etiam est vrina simillima fanis, pulsus magnus, tactus vaporosus, & blandus, & propter hanc rationem Galen. *lib.* 9. *methodi, cap.* 1. *in fine*, inquit: *At natura iis est eadem, quæ diariis; nomen autem non idem.* Quibus verbis non vult ostendere vtrique esse eandem naturam, sed inesse illis tantam similitudinem, ac si essent eiusdem naturæ: cum hoc tamen grauiora accidentia dantur in synocho, quàm in febre diaria, vt constat ex historia à Galeno tradita *lib.* 9. *methodi, cap.* 4. de iuuene laborante synocho sine putredine, qui maximum patiebatur æstum, & alia accidentia, quæ ibi quiuis legere potest. Ex iis facilis est responsio ad argumenta in principio pro vtraque parte proposita.

QVÆSTIO VI.

De aliis febrium diuisionibus.

PRæter iam traditas diuisiones febrem subdiuidunt Authores in febrem morbum, & febrem accidens; ita enim Galen. 7. *aphor. comment.* 42. vbi ex antiquorum sententia febrem in morbum, & morbi casum diuisit: quando enim humores putrescentes in venis, & in ambitu corporis, vt contingit in febribus intermittentibus, febrem accendunt, tunc hominem febricitare aiebant, idest laborare febre morbo; quando verò febris sequebatur ad aliquem morbum, vt ad aliquam inflammationem lateris, pulmonis, hepatis, aut inguinum, &c. talem febrem non morbum, sed casum morbi appellabant: idemque confirmat 4. *aphor. comment.* 73. & 1. *de arte curat. ad Glauc.* clariùs febrem subdiuidit, dicens: *Nonnullæ febres ex humoribus accenduntur, nonnullæ ex inflammationibus; & quæ ex inflammationibus fiunt, sunt veluti quædam accidentia partium laborantium.* Hanc diuisionem admittunt Eustachius Rudius *lib.* 3. *cap.* 7. Mercurialis 5. *suæ pract. cap.* 2. Valles. 5. *controu. c.* 23. Matamoros 1. *de different. febr. tract.* 2. *disp.* 8.

Ad huius diuisionis intelligentiam aduertere oportet, quod febres, quæ accidentia nominantur, dicuntur tales, non quia reuerà morbi non sint, cùm omnes febres sint affectiones præter naturam, quæ sensibiliter operationes lædunt; sed quia tanquam accidens, aliorum morborum naturam sequuntur.

Præterea aduertendum est, quod quemadmodum aliqui morbi inter se complicantur, ita complicari possunt febris morbus, & febris accidens; vt si quis laboraret febre tertiana, aut continua ex humorum putredine, & simul febre vexaretur ex aliqua inflammatione orta, tunc dicendum est, duplici febre laborare, nempe febre quæ est morbus, & alia quæ est accidens.

Sed licèt hæc vera sint, impugnari tamen possunt primò; nam Galen. 7. *aphor. cit.* inter febres morbos lipyriam constituit: sed lipyria ab inflammatione in partibus corporis profundioribus dependet: ergo febris ex inflammatione non est febris accidens.

Secundò probatur ex Auicen. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 1. *cap.* 1. vbi ait, quod febris quæ sequitur ad apostema, non sequitur ad illud immediatè, sed potiùs ad putredinem humoris existentis in illo: sed febres ex putredine humorum sunt verè morbi, & non morbi accidentia: ergo omnis febris ex apostemate, seu inflammatione est febris morbus.

Tertiò ex Galeno 2. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 4. vbi sic: *At quæ ex humorum putredine febres accenduntur, ab hoc ipso nominantur febres, & non sunt accidentia morborum, sed ipsi morbi.*

Ad hæc argumenta respondetur. Ad primum, quod febris lipyria est duplex, vel est febris morbus, de qua loco citato fecit mentionem Galenus, & hæc fit ex humoribus adurentibus, & putridis in venis profundioribus; non tamen fit ex inflammatione determinatæ alicuius partis. Quando sequitur inflammationem aliquam alicuius partis

A internæ, tunc dicitur morbus accidens, de qua egit Galenus *lib. de definitionibus medicis*, & 4. *aphor. comment.* 48. Quare dicendum, quod lipyria ex inflammatione interiori est febris accidens, & sic nihil contra nos.

Ad secundum respondetur, verum esse, febrem ex inflammatione immediatè pendere ex humorum putredine; cum hoc tamen dicitur febris accidens, quia dependet à morbo illo saltem mediante putredine illa humorum; quod sufficit ad habendam veram rationem symptomatis, vt patet in accidentibus, quæ coloribus, seu qualitate mutata, & ex his quæ excernuntur, aut retinentur præter naturam, desumuntur; quæ vera morbi symptomata appellantur, & immediatè fiunt ab actione læsa. Dicitur etiam febris accidens, quia nos ducit in cognitionem morbi, siue mediatè, siue immediatè ab illo procedat.

B Ad tertium respondetur, febres ex putredine generali dependentes dici morbos, quia tantùm ex causa morbifica dependent; quæ verò ex putredine humoris in inflammatione putrescentis insurgunt, dicuntur accidens, quia præsupponunt morbum, à quo tanquam à causa dependent, & vt accidens illius talem morbum ostendunt, siue mediatè, siue immediatè ab illo originem ducant, vt iam dictum est.

Diuiditur etiam febris à Galeno 8. *methodi, cap.* 1. in fientem & factam; quare febris hectica communiter facta vocitatur, & à causa independens; humoralis verò fiens, idest dependens à causa, licèt in ipso fieri febris non consistat, sed in illo, quod factum est, quamuis semper habeat suum esse à causa dependens. Neque sequendus est Mercatus, qui inquit, hanc diuisionem potiùs esse tribuendam calori, quàm febri, nescio quâ ductus ratione.

C Similiter diuiditur in febrem simplicem, & compositam. De simplicibus febribus egit Galenus 2. *de differentiis febrium, cap.* 2. de compositis verò ibi, *cap.* 7. Ex cuius doctrina colligitur, quod febris simplex est quæ ab vna simplici causa ortum ducit, vt tertiana, quartana, febris ardens, & aliæ, quæ ex vnico pendent humore, & nulli alteri morbo complicantur. Composita est quæ non à simplici causa oritur, sed à composita, vel alteri febri adiungitur, vt duplex tertiana, quæ ex humore bilioso, & pituitoso dependet; vel alteri febri adiungitur, vt si simul quis laboret febre tertiana, & quotidiana, aut quartana. Hoc autem nosse oportet ad curationem; nam morbi simplices simplicem exigunt curationem; compositi compositam, vt scriptum reliquit Galenus 1. *de arte curatiua ad Glauc. cap.* 13.

Præterea diuiditur febris in continuam, & inter- D mittentem, quæ diuisio plurimùm conducit ad curationem, & ad præsagiendum de febribus; nam vt ex Hippocrate constat, quocumque modo intermiserit febris, periculo vacat; continuæ verò difficilem admittunt curationem, difficiliusque de illis præsagimur. Tandem tam continuæ quàm intermittentes in alias, & alias subdiuiduntur; nam ex eis aliæ sunt breues, aliæ longæ & sine periculo, & ex his aliæ diurnæ, aliæ nocturnæ, aliæ salutares, aliæ minimè: quæ omnia nosse expedit, vt facilius ipsas curare, & de ipsis præsagium proferre possimus.

LIBER TERTIVS.

De causis febrium in communi.

POSTQVAM Galenus febrium generales diuisiones adduxit, iamiam *cap.* 3. de causis febrium in communi pertractare incipit, nosque vt tanti Magistri vestigia religiosè teramus, ipsius ordinem insequentes, de ipsis in præsenti agere decreuimus; exposita tamen priùs sequenti quæstione præambula ad cæteras.

QVÆSTIO I.

An febris detur per omnia genera causarum.

DIctum est ab Aristot. 2. *Physicorum*, *c.* 3. & ab omnibus communiter accipitur, quod sunt quatuor genera causarum, easque diuidunt in materialem, formalem, efficientem, & finalem. Et licèt hanc quæstionem Medici absoluant dum de morborum causis in communi pertractant; nihilominus vt febrium tractatui nihil desit, placuit nobis breuiter aliquid circa febrium omnes causas proponere, vt amplior causarum febrium cognitio habeatur.

De causa formali febrium. Quantùm ad causam formalem attinet, breuiter dicendum est, febrem illam non habere, imò ipsam febrem habere rationem causæ formalis; nam causa formalis, vt ex Aristotele adducitur, est quæ dat esse rei: sed febris dat esse febrile animali potiùs quàm ab alio recipiat: ergo febris habet rationem formæ. Præterea cùm febris sit accidens, & omne accidens sit quædam forma accidentalis subiectum accidentaliter denominans, non potest componi ex alia forma physica, & reali; habet tamen febris formam metaphysicam, quæ in differentia consistit, quatenus febris componitur genere, & differentia, vt constat ex eius definitione suprà à nobis tradita.

Febris habet causam materialem. Habet insuper causam materialem, quidquid dicat Vallesf. 4. *controuers. cap.* 3. nam cùm febris sit accidens quoddam, intelligi nequit fine materia, quæ se habeat vt subiectum illud sustentans; sic enim dicimus, materiam primam esse subiectum accidentium corporalium, & animam rationalem esse subiectum accidentium spiritualium; subiectum enim se habet vt causa materialis. Nam licèt causa materialis ex Aristot. sit ex qua aliquid fit, cùm insit, & in hac definitione solùm comprehendatur materia compositi substantialis intrinsecè remanens in illo; negari tamen non potest, quod accidens habeat causam materialem, nempe materiam primam, non ex qua componatur, sed à qua sustentetur: habet ergo febris, quæ accidens quoddam est, causam materialem, vt reliqua accidentia.

Nota. Aduertendum tamen est, quod materia prima, vt est sub viuentis forma, non recipit morbum per aliquam potentiam passiuam, quæ ad illum recipiendum dirigatur; nam cùm febris, seu morbus accidens sit contra naturam, ad quem passum non habet inclinationem naturalem, non recipit illum

A per potentiam naturalem, sed per obedientialem. Hæc tamen non distinguitur ab ipsa entitate subiecti coacti recipere.

De causa finali est aliquantulum difficilius, an scilicet febris, vel quiuis morbus illam habeat. Vallesf. & cum eo alij existimant, causam finalem non dari respectu alicuius morbi, quorum fundamentum est, nam quæ habent suam essentiam in aliqua imperfectione, cuiusmodi morbus est, non fiunt propter finem; natura enim non intendit corruptionem, & quia morbus est quædam viuentis imperfectio, & destructio, ideò per se non intenditur à natura, sed per accidens, vt dicitur de B corruptione 1. *lib. de generatione & corruptione.* *An habeat causam finalem.*

Sed licèt hoc fundamentum veritatem habeat respectu agentis naturalis, quod semper dum operatur, dirigitur in bonum, tanquam in finem; atque adeò non potest per se morbum producere, tamen benè potest morbus habere rationem causæ finalis respectu agentis cognoscitiui: nam si quis aliquem gladio percutit, continui solutionem intendens per se, vt disconuenientem ei, cui vulnus infligit, reuerà per se intendit morbum tanquam finem: eodem modo si quis ex electione alteri venenum tribuit, vt ex veneno morbus resultet, & consequenter mors, iste etiam morbum, & mortem tanquam finem intendit.

C Neque valet contra hoc contrarium fundamentum, qui asserunt finem, vt bonum quoddam intendi; morbum verò esse quid malum, in quo nulla est bonitas appetibilis.

Respondetur; quod agens cognoscitiuum tunc non operatur propter malum præcisè; nam quod malum est alteri, & morbosum, aliquam bonitatem habet appetibilem ab eo, à quo intenditur, & sic in ordine ad illud aliquam bonitatem includit.

Superest igitur sermo de causa febrium efficiente, de qua Galenus *lib.* 1. *de feb ibus*, *cap.* 3. mentionem fecit, vbi quinque febrium causas adduxit; inquit enim omnia incalescere, vel propter mo- D tum, vel propter putrefactionem, vel propter adhæsum, seu viciniam rei calidæ, vel propter detentum calidi effluxum, vel propter mixtionem calidæ substantiæ. Sed quia febrem nihil aliud esse constat, quàm calorem præter naturam, ab eisdem causis proficisci calorem, & febrem ipse eodem capite restatur, easdemque causas refert *lib. de causis morborum*, *cap.* 2. vbi de causis morbi calidi egit. Aduertere tamen oportet, quod ibi dixit, calorem fieri propter constitutionem; hic verò propter retentionem calidi effluuij, in quibus nulla datur diuersitas; nam constrictio non aliter calorem facit, quàm retentione substantiæ calidæ effluentis. Quod illic dixit, calorem scilicet fieri *De causa febrium efficiente.*

propter

propter cibum calidum, hic rem magis distinguens, vt notat Vallesf. dixit calorem gigni propter permixtionem calidæ substantiæ; sub qua differentia non solùm intelligimus cibum, aut potum calidum, sed medicamenta, & quæcunque alia calida, quæ interiùs assumuntur.

An sint plures vel pauciores febrium causæ.

Sed circa numerum causarum est difficultas, an sint plures, vel pauciores. Quod verò sint pauciores, probari potest; nam adhæsus, seu vicinia rei calidæ, & permistio calidæ substantiæ, idem sunt; vtraque enim causa suâ vicinitate calorem producit: ergo sub vnico membro contineri debent.

Secundò, nam putredo, & adstrictio eandem differentiam constituunt; adstrictio enim est causa prohibitæ ventiliarionis, ad quam sequitur putredo. Cùm ergo ex adstrictione putredo dependeat, sufficit assignare constrictionem, vt sub ea putredo humorum intelligatur.

Tertiò, quia putredo io tantùm calorem communicat, io quantùm passum est benè approximatum, & vicinum rei, quæ putrescit: ergo sub vicinia rei calidæ debet comprehendi.

Quod verò febrium causæ sint plures, quàm illæ, quæ traduntur à Galeno, etiam probatur; nam vt ex eodem Galeno patet loco, & capite citatis, ira, & tristitia calorem succendere valent: sed ira non continetur, neque tristitia, sub aliquo genere causarum ex assignatis: ergo. Similiter vigilia, & somnus calorem immodicum producunt, vt docet Hippocrates 6. *epidem. sect.* 4. vbi ait: *Manifestè qui vigilat, calidior est exterius; qui dormit econtrà, calidior est interius.* Sed ad nullam ex quinque causis vigilia, & somnus reduci possunt: ergo.

Secundò probatur, nam inedia calorem, & febrem succendit, vt omnes admittunt: sed inedia non constituitur à Galeno inter causas febris: ergo diminotè processit in earum anuumeratione.

Hæc tamen argumenta leuia sunt, neque ob eorum vim oportet à Galeni doctrina recedere, qui ad quinque caloris, & febris causas reduxit, sub quibus aliæ, si quæ sint, optimè comprehenduntur. Quem sequuntur Vega *lib.* 1. *de different. febrium*, Vallesf. 4. *lib. controu. cap. cit.* Eustachius Rudius *lib.* 3. *de humani corporis affectibus*, *cap.* 2. Benedictus Matam. 2. *de febrib. tract.* 1. *disput.* 4. & ferè omnes, quos legi, vno dempto Veiga Lusitano 1. *de differentiis febrium*, qui circa hoc singularem habuit sententiam, & vt singularem, & solutu facilem omittimus.

In causis febrium medicus diuersum operandi modum considerat.

Sed antequam argumentis satisfaciamus; & vt nostra doctrina magis pateſiat; supponere oportet, quod licèt causa calefaciens in tantùm calorem producat, in quantùm passo est debitè approximata, ita vt ferè omnes causæ ad hanc reduci videantur; cum hoc tamen Medicus diuersum in illis operandi modum considerat, penes quem quinque causarum differentias Galenus constituit: quod expressè ipse asserit *lib. & cap. de different. febrium citato*, dicens: *Quoniam non vnum videmus modum generationis, aut augmentationis caliditatis, &c.* Deinde postquam causas tradidit, ait: *Necesse omninò est, febrium causas reduci ad eos, quos proximè diximus modos.* Quibus suppositis ad argumenta respondetur.

Ad primum, quod Galenus alterationem à rebus extrinsecùs occurrentibus viciniam rei calidæ appellauit; à rebus verò interiùs assumptis permistionem rei calidæ; hæc enim maximè nosse conuenit, vt in curatione causas præscindamus.

Ad argumenta respondetur.

Ad secundum dicimus, quod non semper ex adstrictione, vel obstructione putredo concitatur; cùm ex rei putridæ adhæsu concitari soleat, vt elegantèr probat Vallesf. 5. *controuers. cap.* 26. & ita oportuit vtramque causam referre.

Ad tertium respondetur, verum esse, putredinem calorem producere io passo, vicinitate quadam, & approximatione; tamen non comprehenditur sub vicinia rei calidæ; quia nomine huius intellexit Galenus causas externas calefacientes; nomine verò putredinis intellexit calorem interiùs productum, non ex cibo, potu, aliáve re calida assumptis, sed potiùs calorem interiùs sine his causis conflagrantem. Ad alia argumenta, quibus nituntur probare, Galenum diminutè processisse in tradendis causis febrium, respondetur.

Ad primum, quod ira, & tristitia, & quæuis alia animi passio continentur sub moto; sunt equidem motiones quædam animæ, vt statim videbimus, & idem dicimus de somno, & vigilia.

Ad secundum, verum esse inediam calorem inducere, vt experientia ostendit, & Galen. insinuat 2. *aphor. comm.* 22. & aliis locis; tamen illum producit permixtione rei calidæ, aut vicinitate quadam; vt suo loco videbimus.

QVÆSTIO II.

An motus sit causa caloris.

HÆc quæstio maximè philosophica medicis rationalibus apprimè necessaria est, quibus non solùm competit scire, quod motus est caloris causa, sed etiam qua ratione illum producere valeat. Quod verò motus sit caloris effector, omnes concedere tenentur, experimentis conuicti, vbi nomine motus præcipuè venit intelligendus motus caloris, & ad hanc causam reducunt omnes iram, tristitiam, & alias animi passiones, de quibus omnibus in præsenti est agendum. In primis, quod motus calorem producat, docuit Arist. 3. *sect. probl. problem.* 12. 14. *&* 34. & *lib.* 2. *de cælo*, *cap.* 7. vbi ait, quod si sagitta sursum proiiciatur, in cuius extremitate plumbum sit constitutum, adeò ignitur, vt ipsum plumbum liquefiat; liquefactio autem à calore fit. Idem suadet motus ferri, quo percutitur silex; & motus rotæ molendini, vbi farina deficit. Id etiam suadet exercitium animalis, in cuius fine animal calidius euadit; quod etiam alia mille experimenta comprobant.

Si verò frigus ex moto aliquandò dependeat, id est omninò per accidens, vt v.g. dum mouetur aqua calida de vaso in vas, aut iusculum aliquod calidum intra proprium vas; tunc equidem aqua & iusculum resultant minùs calida, & infrigidantur, quia exhalatur empyreuma, idest exhalatio calida; per motum enim datur locus vt exhalatio exire possit partes separando. Idem accidit in motu sterquilinij. Vlteriùs in flabellatione faciei, aër in facie sentitur frigidus, non quia flabellatio calorem per se remittit, sed quia illo motu semouetur aër ab ipso animali calefactus, & loco illius per flabellationem succedit alter frigidus, à quo animalis facies postea infrigidatur. Præterea cùm in sole stamus, ampliùs recalescimus, quàm cùm mouemur; nam corpus nostrum vaporem de se quendam mittit tepidum, vt patet dum exspiramus, qui proximum aërem calefacit: at cùm mouemur, alter aër succedit magis frigidus nondum calefactus à vaporibus è corpore exeuntibus; & sic motio illa ex accidenti refrigerat, quod expressè docuit Aristotel. 5. *sect. prob. problem.* 34.

Manet itaque ex dictis experimentis, quod mo-

tus calorem causat; qua verò ratione id efficiat, maximè inter Authores controuertitur.

Prima opinio. Prima sententia asserit, motum localem esse causam per se efficientem caloris, ità vt motus sit causa æquiuoca illius, habens virtutem sufficientem ad calorem producendum: quæ suaderi potest ex Aristotele 10. *metaphys. cap.* 1. vbi ait, in vnoquoque genere esse deueniendum ad vnum primum, quod sit causa reliquorum, quæ sub illo genere continentur. Cùm igitur in genere motus, localis primus sit, non mirum si ipse sit causa reliquorum.

Impugnatur. Hæc tamen sententia facilè impugnari potest, nititur enim falso fundamento; nam in verbis Aristot. non dicitur, quod primum in vno genere sit causa, sed potiùs mensura: in quo optimè Aristot. nam primum in quolibet genere est aliorum eiusdem generis mensura, quia prout magis distant à perfectione primi cuiusque generis, imperfectiora dicuntur reliqua, quæ sub eo genere sunt. Si enim motus localis esset causa reliquorum motuum, causaret necessariò motum alterationis, & esset etiam per se causa infrigidationis, quæ similiter inter alterationis motus annumeratur. Vlteriùs si primum in vnoquoque genere esset causa reliquorum: ergo in genere animalium homo qui est primum, erit etiam omnium animalium causa; quod nequaquam dici potest.

Tandem motus localis est actus mobilis imperfectus; est enim tendentia quædam in terminum, & entitas modalis: ergo non potest attingere productionem caloris, qui est entitas perfecta, & permanens directè pertinens ad prædicamentum, ad differentiam motus, qui ob eius imperfectionem, & quia est quid incompletum, ponitur tantummodò in prædicamento reductiuè; causa enim principalis æquiuoca, vt omnes admittunt, non solùm est ita perfecta sicut effectus, sed etiam perfectior illo. Cùm ergo motus sit calore imperfectior, neque in genere causæ æquiuocæ principalis, neque vniuocæ principalis, neque vniuocæ ad illum calorem producendum concurrit; quare

Thoma de Garbo opinio. Alij aliâ viâ incedentes dicunt, motum localem calorem per accidens producere, quia per talem motum confricatio fit alicuius corporis mixti, quâ confricatione aufertur impedimentum, quod partes igni correspondentes intus inclusas detinebat, ne ad circunferentiam exirent; impedimento autem remoto ad circunferentiam ipsius corporis exeunt. Quam sententiam defendit Thom. de Garbo *in summa. lib.* 2. *tract.* 2. *quæst.* 6.

Improbatio illius. Sed hæc sententia facilè impugnatur iisdem argumentis, quibus probatur formas elementorum formaliter non manere in mixtis, in quibus repetendis non est cur immoremur. Quod si dicas, ibi non manere formaliter elementorum formas substantiales, sed solùm partes calidas igni correspondentes ad extra pullulare mediâ illâ fricatione. Contrà est, nam sequeretur, quod ex illa fricatione, aut motione corporis dissolueretur mixtum, siquidem partes igneæ, quæ sunt in centro, discontinuantur, & mouentur ad circumferentiam à centro tanquam à proprio loco discedentes. Præter hæc etiam debemus assignare causam efficientem, quâ illæ partes igneæ ad circunferentiam mouentur; illa enim confricatio corporis mixti, seu motio, quid imperfectius est ipso calore producto, ac per consequens in genere causæ principalis non potest illum producere, neque attingere partes centrales corporis nimis duri. Vega *lib.* 1. *de different. febrium, cap.* 4. aliter sentire videtur;

Vega opinio. asserit enim in omni mixto quatuor adesse elementa mixtum constituentia; sed elementum ignis ita in mixtis continetur, vt ferè extinctus sit, & oppressus à multitudine partium aliorum elementorum. Et quemadmodum ignis paruus eget ventilatione quadam, & transpiratione, vt accendatur, & flammam magnam edat; ita & is, qui in mixtis corporibus continetur: sed quia ignis in corpore mixto admodum denso existit, non accenditur nisi magna flabellatione, & ingressu aëris per potos, quo calor ille accenditur, & ad vlteriorem peruenit gradum.

Sed hæc Vegæ sententia sustineri nequit, habet enim plura inconuenientia; nam in primis explicari non potest, cur aër per motum localem non abeat per latera corporis mixti, cùm faciliùs ad latera, & cum minori impedimento moueatur, quàm corporis densissimi poros penetrando, partes ignitas in centro illius corporis existentes reaccendat. *Illius impugnatio.*

Secundò incidit in sententiam eorum, qui elementa formaliter manere in mixtis secundùm formas substantiales asserere videntur; quam doctrinam ipse proponit, & defendit *lib. de arte medendi, cap.* 1.

Tertiò, nam si ventilatione magna reaccenduntur partes ignitæ, vbi plures fuerint tales partes, maior contingit reaccensio: ergo in corpore calido, & igneæ naturæ, vbi necessariò sunt concedendæ plures partes igni correspondentes, meliùs generabitur calor, quàm in corpore frigido, denso, & terreo; cuius contrarium experimur, nam lapides qui sunt frigidæ naturæ, & corpora densa, & terrea, ex motu, & concussione facilius calorem comparant.

Quartò, nam in tantùm reaccenditur calor in quantum per motum remouetur illud, quod antea prohibebat talis caloris succensionem, videlicet frigiditas aliorum elementorum. Sed motus ille aëris ad intra non tollit partes elementorum frigidas, à quibus (vt iste Author asserit) ille calor extinguitur: ergo tali motu calor reaccendi non potest; motus enim non dissoluit mixtum, nec separat partes à partibus; & ita non remouet prohibens. Si enim motus, seu flabellatio in extremo igne illum extinctum suscitat, ideo fit, quia tali flabellatione separantur fuligines, quibus ille ignis suffocatur, quibus semotis facilè reaccenditur ignis, & flamma eleuatur, & denuò generatur ex materia præexistente, versus quam flabellatione illâ magis ignis compellitur, & illam igneam reddendo, simul cum aëre intra illius poros incluso ignis incrementum suscipit: hoc autem etiam reperitur in nostris corporibus, quæ ventilatione egent, & hanc ob causam sunt raræ contexturæ, & plures habent poros, vt aëris ingressu separetur fuliginosum excrementum, quod calorem innatum, & calorem spirituum suffocat; & vt aëris attractu generetur spiritus vitalis, tanquam ex materia: non tamen dicimus, quod aër illis attractus sit ordinatus ad remissionem qualitatis frigidæ elementorum, neque ad separationem partium frigidarum illorum, vt illis semotis calor reaccendatur. Sed quia huiusmodi fuligines in corporibus duris etiamsi aer per poros ad intimâ penetret, non enacuantur, nec aliqua ratione constat, quod in talibus corporibus dentur, aut produci possunt; ideò nulla intercedit similitudo inter productionem nostri caloris, & caloris aliorum corporum densorum, dum ab aliquo agitantur, & vehementer concutiuntur.

Tandem aër agitatus, & commotus inter duo corpora dura calesit, & tamen ibi non sit separatio

ratio partium frigidarum, nec diſtractio elemento-rom, cùm ibi aër ſolus ſit; neqoe intercedit fuligo aliqua in aëris poris incluſa, qoæ calorem ſuccendi prohibeat, quæ per motum ſeparetur, niſi tu eam fingere velis: ergo motus non cauſat calorem, aëre ad intima penetrante; nec tuuè dici poteſt, quod aër aërem penetret, etiamſi aër ipſe caleſiat, ac per conſequens aliam cauſam caloris in motu adducere tenemur.

Verior ſententia. Quare iis, & aliis omiſſis, communior, & verior ſententia eſt (quam nos in præſenti amplectimur) calorem produci per motum, inducta raritate in aëre colliſo, aut in mobili: quæ quidem raritas ſe habet vt conditio, aot diſpoſitio neceſſaria ea parte ſubiecti in ordine ad caloris productionem. Quam ſententiam ex Ariſt. accepimus 1. *meteor. cap.* 4. vbi flammas in ſuprema aëris regione accendi ait, rarefactâ materiâ, ex qua ſuccenduntur, & ex Alexand. Aphrodiſ. *ſect.* 4. *problem. quæſt.* 6. eamque ſequuntor Veiga 1. *de differ. febrium*, Valleſ. 4. *controuerſ. cap.* 3. Mercatus *tom.* 2. *lib.* 3. *de febribus*, & alij quamplurimi.

Valleſ. fundamentum. Sed licèt hi Authores vnanimiter hanc tueantur ſententiam, ooo tamen omnes eodem modo ſemel inducta raritate calorem produci aſſeront. Valleſ. loco iam citato inquit, quod aër colliſus ex attritu, & fricatione duorum corporum denſorum rareſcit plus quàm pro ſua natura, & ad ignis naturam diſponitur; incaleſcit tamen à calore ſolis, præſuppoſita illa aëris præter naturam raritate. Hunc dicendi modum fuit ſequutus Zinnara *in theorem. propoſit.* 45.

Illius improbatio. Iſte tamen philoſophandi modus non eſt verus, fruſtra enim ad cauſas vniuerſales confugimus, dum cauſæ particulares ſunt conſpicuæ. Cùm igitur detur aër, qui ex ſua natura calidus exiſtit, ſiquidem in propria forma virtualiter calorem continet, ſoſficienter inducta raritate, ab aëris propria forma dimanabit calor.

Obiectio. Sed dices: Si poſità in aëre raritate ab ipſo vlterior pullulat calor; quare ante raritatis productionem ab aëre ille calor noo emanauit? *Reſponſio.* Reſpondetur, quod ante illam raritatem prævalebat in aëre oppoſita qualitas, nempe denſitas, quæ ſicut anteà impediebat raritatis productionem, ita etiam calori producendo erat impedimento; eâ verò remotâ facilè ab aëris forma calor in maiori intenſione pullulabit: nam licèt calor in corporibus mixtis, & denſis reperiatur, ita vt denſitas in illis noo repugnet productioni caloris; non tamen omnia corpora calida exigunt in materia eandem diſpoſitionem, vt calorem producant: imò plura corpora calida & denſa, per denſitatis amiſſionem calorem etiam amittunt, vt patet in rhabarbaro, & ſublimato, & aliis; quæ quantò magis rareſcunt, tantò minùs calida, & efficacia euadunt. Debent ergo qualitates eſſe corporis naturæ conformes. Ita etiam dicendum de aëre, cui maximè conformis eſt tenuitas, & raritas, quibus adſtantibus ex propria ipſius forma calorem migrare certum eſt. Incidit in hanc ſententiam Valleſ. forſan quia *lib.* 5. *controuerſ. cap.* 3. exiſtimanit aërem in calore, & frigiditate eſſe temperatom, cuius forma virtute caloris gradum vltra mediocritatem non contioet.

Valleſij error circa raritatem. Miror equidem Valleſ. dixiſſe raritatem diſponere ad ignem, ſiquidem ipſe 4. *meteororum, cap.* 6. & 1. *ſimpl. cap.* 3. & alibi millies aſſerit, ignem eſſe naturâ denſiſſimum: ex cuius verbis oritur repugoantia; nam ſi denſitas eſt naturalis igni, qua ratione raritas diſponit ad illum, cùm ſit quid denſitati contrarium? In hoc etiam deceptus fuit, quia Galen. inſequutus *lib.* 1. *ſimpl. cap.* 3. & aliis in locis, exiſtimauit rarum eſſe, qood multos habet poros: ſi igitur ignis eſſet rariſſimus, neceſſariò illos habere debet, qui cùm non ſint exinaniti, debent repleri ſubſtantiâ aliquâ tenuiſſimâ; & cùm nulla tenuior igne ſit, repleri non poſſunt, ac conſequenter ne dentur vacui, fateri tenetor, ignem eſſe denſiſſimum nullos habentem poros, aërem verò quia rarus eſt, repleri ab igne, ita vt ignis per vniuerſum orbem ſit diſperſus, qoia à nulla alia ſubſtantia craſſiori aëris pori poſſunt repleri.

Rarum, & denſum quid ſint. Sed quia rari, & denſi natura in pororum multitudine, aut defectu, noo conſiſtit, vt Galen. cenſet, quanuis aliqui id probare intendant, nos tamen hanc quæſtionem Philoſophis relinquimus, eamque eleganter pertractat ſubtilis Petrus Garcia *ſen.* 1. *lib.* 1. *doct.* 2. *cap.* 7. *diſp.* 4. neque omnia in omnibus tradere eſt operatiuum, ideò ad alia properamus.

Mercati opinio. Ludouic. Mercat. 3. *de febribus, iam cit.* alium dicendi modum inuenit; aſſerit enim, calorem produci à motu locali, non quia motus localis particularis illum producit, ſed quia producendo raritatem, ex vi raritatis productæ per talem motum, motus cœli, qui eſt primus omnium, continet eminenter omnes qualitates, & ſic poſitâ illâ raritate, quæ diſponit ad calorem, ſtatim producit illum; ſicut poſitâ aliâ diſpoſitione, quæ frigus exigat, illud etiam producit, ita vt harum qualitatum productio ſemper motui cœlorum tribuatur.

Hæc tamen Mercati opinio facilè falſitatis conuincitur eiſdem rationibus, quibus ſuprà probauimus motum localem non eſſe per ſe cauſam caloris; & ita dicendum de motu cœlorum, qui in tantùm calorem gignere valet, io quantum per illum mobile diuerſis partibus vniuerſi applicatur; quod mobile medio lumine, aut aliis qualitatibus calorem in his inferioribus producit; non tamen motui vis producendi tribuitur, cùm non ſit altioris naturæ, quàm motus localis horum inferiorum.

Falſitatis conuincitur Mercatus. Cùm ergo nullo ex his modis conſtet calorem poſſe produci, & aër ex Ariſtot. & benè ſentientium opinione ſit calidus prope ſummum, & ratione vaporum, & qualitatum cœleſtium, quæ illum condenſant, & refrigerant, non permaneat purus, ſed potiùs ſit in ſtatu præter naturam, facilè amittit raritatem, & calorem ſibi connaturalem, ea contrariorum præſentia, donec accedente motu vehementi, medio illo ita attenuatur, & rareſcit, vt remoto impedimento pullulet calor ab ipſius interno principio, quo non ſolùm ipſe caleſit, ſed etiam corpora, quæ fricantur, in quorum medio mediâ fricatione aër attenuatur, & rareſit.

Quæ ſententia probata manet ex impugnatione aliarum, & eſt rationi magis conſentanea, eamque ſequitur Benedict. Matam. 2. *de febr. diſp.* 5. & alij.

Obiectio. Neque valet contra hanc doctrinam ſi dicas, quod calor eſt cauſa raritatis: ergo raritas non poteſt eſſe cauſa caloris; nam cùm vtrumque producatur ab alio tanquam ab agente æquiuoco, neceſſe eſt, calorem eſſe perfectiorem raritate, aut raritatem calore: ex quo ſequeretur idem eſſe perfectius, & imperfectius reſpectu eiuſdem, ſi ad inuicem producerentur.

Reſponſio. Reſpondetur, qood calor cauſat raritatem, vt agens æquiuocum, & ita perfectior eſt ipſa raritate: quando verò raritas calorem producit, illum efficit in genere cauſæ diſpoſitiuæ, ex quo nullum ſequitur inconueniens.

Vega obiicit. Secundò obiicit Vega; nam omnis ignis eſt pruna, aut flamma: ſed neutro modo ignis raritatem exigit: ergo raritas non eſt diſpoſitio connaturalia

igni. Minorem probo; nam pruna sunt corpora densissima, flamma verò dum rarescit, facilè corrumpitur, & in fumum vertitur: ergo raritas non disponit ad ignem, sed potiùs ad illius corruptionem.

Ad Vegam respondetur.

Respondetur cum Valles. diuisionem illam ignis in prunas, & flammas, non esse veri ignis elementaris, sed potiùs corporum ignitorum; & ita non valet argumentum ex iis, quæ in talibus corporibus accidunt, ad naturam veri ignis elementaris.

Quibus modis calor per motum producatur in viuentibus.

Ex dictis facilè constat, qua ratione motus inter caloris causas connumeretur: restat nunc dicere, an eodem modo in nostris corporibus calorem producat? Quod dubium facilè soluetur, si dicamus, ex motu calorem in nostris corporibus produci dupliciter: primò attenuatis spiritibus, & humoribus, & inducta noua raritate, à causa superiori producitur in ipsis spiritibus, & humoribus vlterior gradus caloris, qui corpus intensiùs calefacere valet.

Secundò producitur calor per motum localem, quatenus spiritus, & humores distribuuntur per vniuersum corpus, & accedentes ad omnes partes, illas calefaciunt; ita vt corpus secundùm plures partes calidius quàm antè euadat.

Sed quia animi passiones sub motu locali comprehenduntur, oportet etiam de illis differere, qua ratione calorem producunt.

QVÆSTIO III.

Vtrum anima rationalis, vt actus corporis est, sit potens calorem febrilem producere, imò & sanitatem, & morbum, mediis passionibus illius.

HÆc quæstio est nimis difficilis, ad cuios enodationem nonnulla sunt prælibanda. Suppono ergo primò, in viuentibus dari plures potentias, seu facultates, quarum dantur passiones, vt intellectus, voluntas, appetitus sensitiuus, & sensus interni, & externi. Omitto facultates vegetabiles, quæ sunt communes plantis. In iis ergo dantur passiones; quæ animi passiones vocitari possunt, quatenus ab animo proficiscuntur, vt à radice, & ei inseruiunt.

Quibus modis accipitur passio.

Secundò suppono ex Angelico Præceptore 1.2. *quest. 22. art. 1. in corpore*, quod passio, seu pati tripliciter dicitur: vno modo communiter, secundùm quod omne recipere est pati, etiamsi nihil abiiciatur; quare dicimus aërem pati dum recipit lumen, etsi nihil positiuum amittat, sed solùm tenebras, quæ tantùm luminis priuationem dicunt.

Alio modo dicitur propriè pati, quando passum aliquid recipit cum alterius abiectione; sed hoc dupliciter contingit: nam aut id, quod abiicitur, non est conueniens rei, vt dum corpus animalis sanatur, dicitur pati, quia recipit sanitatem ægritudine abiectà. Alio modo, quando è conuerso accidit, dum scilicet quis ægrotat; nam tunc recipit morbum, sanitatemque sibi conuenientem abiicit: qui modus passionis est propriissimus.

His tribus modis nobis passiones adueniunt; nam primo modo dicimus nos, intelligere, & sentire esse quoddam pati; sic enim huiusmodi potentiæ perficiuntur sine alterius amissione, vt dictum est de aëre dum illuminatur. Aliis verò duobus modis, nempe pati cum alterius abiectione, etiam nobis superuenit; sed tamen id euenire non potest sine corporali transmutatione sanguinis, & spirituum, aut transmutatiune corporali in melius, dum sanitatem amissam recuperamus abiecto morbo; aut in deterius, quod est magis propriè pati, quando corpus morbosum fit sanitatem deperdens.

Triplex datur appetitus in nobis.

Tertiò suppono ex Philosophorum consensu, quod ioxta triplicem appetitum in hominibos repertum, naturalem scilicet, rationalem, & sensitiuum, triplex etiam passio consurgit: primò, quando nullà præcedente cognitiune in re, quæ per passionem inclinatur, ipsa redit naturali propensione io perfectionem sibi debitam; & hac ratione dicimus ignem extra locum inclinari ad locum sibi debitum: & corporis partes fame naturali apprehensæ naturaliter appetunt cibum; qui appetitus dicitur naturalis, non distinctus ab appetente.

Secundò sumitur passio quando talis inclinatio fit mediâ cognitione aliqua animalis, quâ fertur in bonum cognitum, & apprehensum illi conueniens: quod si id quod apprehenditur, est malum, talis inclinatio est ad fugiendum illod; & hæc passio si fiat præcedente cognitione intellectus, pertinet ad appetitum rationalem, qui est ipsa voluntas; si verò fiat præcedente cognitione cogitatiuæ potentiæ, pertinet ad appetitum sensitiuum.

Appetitus sensitiuus duplex.

Quartò notandum est ex Diuo Thom. 1. 2. *q. 25. art. 1.* quod appetitus sensitiuus est duplex; alius irascibilis, concupiscibilis alius: modò non disputo, an differant specie, vel non, licet iuxta Angelici Doctoris mentem inter se specie differant, & consequenter illorum passiones. Concupiscibilis versatur circa bonum prosequendum, & malum fugiendum simpliciter acceptum; & sub hac consideratione quodlibet booom, vel malum excitat appetitum concupiscibilem, cuius dantur sex passiones, amor, desiderium, voluptas, seu gaudium, fuga, odium, dolor, seu tristitia. Per tres primas passiones appetitus hic fertur in bonum absolutè; per vltimas verò fugit, & declinat à malo absolutò. Veruntamen, quia sæpe bonum adipisci non potest, nisi detrahantur impedimenta, aut separentur, ita vt difficilè impedimenti ratione bonum adipiscatur, vel malum fugiatur, ita vt bonum, & malum sub hac consideratione habeat rationem ardui, & difficilis; ideò fuit necesse constituere appetituio irascibilem dictum, qui circa bonum & malum, arduum & difficile versetur, cuius dantur quinque passiones, spes, desperatio, timor, audacia, & ita; quæ omnes passiones animali concessæ sunt, vt se conseruet, & in bonum sui feratur.

Appetitus concupiscibilis passiones sex.

Sed quia per huiusmodi passiones corpus alteratur, ex quo subsequi solet salus, aut morbus, & quandoque mors inopinata, non erit extra rem breuiter illarum proponere naturam, iuxta doctrinam à Diuo Thoma traditam 1.2. *à quest. 22. vsque ad questionem 49. per plures articulos.* Tamen quia omnes passiones ex amore causantur, vt dicitur ab Angelico Præceptore *eadem parte, quest. 25. art. 2.* ab amore incipiendum esse iudico.

Amor quid sit.

Amor igitur est passio concupiscibilis, & est complacentia boni, siue conuenientia inter appetitum, & bonum; nam sicuti in amore naturali est quædam conuenientia inter appetitum naturalem, & bonum, vt patet in corpore graui; quod naturaliter appetit moueri in locum deorsum, ob concordantiam naturaliter inuentam inter ipsum graue, & locum deorsum; ita amor animalis cognitionem sequens nihil aliud est, quàm conuenientia inter appetitum

appetitum sensitiuum, & rem amatam, eo quod appetitus habet conuenientiam ad bonum, & complacentiam: vnde amor rectè definitur à Platone *in conuiuio*, quod sit appetitus, quo bonum quisque sibi adesse desiderat, & fertur in rem amatam. Cognitâ ergo obiecti conuenientiâ, ad quam sequitur complacentia, in qua amor consistit, sequitur motus ad illud bonum concupitum; qui motus dicitur desiderium, quod est tendentia, seu prosequutio in rem amatam, nondum tamen adeptam: sed hæc prosequutio nascitur ex amore, quasi ex radice, nihil enim prosequitur appetitus, nisi illud amet, & concupiscat.

Desiderium quid sit.

Voluptas, & delectatio quid sit.

Post desiderium sequitur in appetitu voluptas, gaudium, seu delectatio, aut lætitia, quæ accidit dum iam obiectum æstimatur vt præsens, & consequutum, in quo tanquam in re priùs amata, & optata quiescit; & in hoc differt a desiderio, quoniam desiderium versatur circa obiectum prosequendum. Sed aduertere oportet differentiam, quam tradit Diuus Thom. inter gaudium, & delectationem, 1. 2. *quæst.* 31. *art.* 3. nam gaudium solùm dicitur de iis qui secundùm rationem concupiscunt; sicque gaudium non attribuitur animalibus brutis: delectatio verò dicitur esse in illis.

Gaudij, & delectationis differentia ex Diuo Thoma.

His tribus passionibus aliæ tres opponuntur, quæ sunt circa obiectum contrarium, idest circa obiectum disconueniens, per quas appetitus quodam modo auertitur ab obiecto, ob illius disconuenientiam; sicque odium contrariatur amori, per quod obiectum vt inimicum appetitus abhorret. Sed quia parum interest abhorrere obiectum dissentaneum, nisi illud fugere etiam possimus; ideò post odium sequitur in appetitu fuga, seu auersio ab illo obiecto; quæ fuga opponitur desiderio, & versatur circa obiectum malum imminens, nondum præsens. Post fugam sequitur tristitia, vel dolor, qui contrarius existit voluptati, seu delectationi, quæ nihil aliud est quàm motus appetitus circa malum, seu disconueniens adeptum: vnde licèt sæpe de re præterita, aut futura contristemur, ea tamen vt præsens ad inducendam affectionem tristem habetur: quâ ratione Aloysius *de compescend. animi affectibus*, tristitiam asserit esse impendentis mali.

Odium quid sit.

Fuga appetitus quid dicatur.

Tristitia & doloris obiectum proponitur.

Sed notare oportet differentiam, quam Diuus Thomas constituit inter dolorem, & tristitiam 1.2. *quæst.* 35. *art.* 2. vbi asserit quod dolor sequitur apprehensionem sensus exterioris, qui accidit, eo quod subitò alteratur, aut corrumpitur natura, vt liquet ex Galeno *lib. de inæquali intemper.* cui etiam adiuncta est comprehensio interioris sensus, ad quam sequitur dolor, qui est appetitus passio, vt dictum est; tristitia verò vt fiat, petit fieri ex sola apprehensione interni sensus sine apprehensione exteriori, & sine corruptione, vel alteratione naturæ; sicque quotidie tristamur de rebus quæ nobis adueniunt, vt de morte patris, amici, vel familiaris, & aliis huiusmodi, quæ non alterant, nec corrumpunt antecedenter corpora, quibus infligitur talis passio. Huic tristitiæ opponitur gaudium, sicuti dolori voluptas. De his latiùs egimus in nostro tractatu manuscripto de dolore.

Differentia inter tristitiã, & dolorem statuitur.

Spei obiectum assignatur.

Supersunt nunc aliæ passiones, quæ ad appetitum irascibilem attinent, inter quas primum locum tenet spes; hæc versatur circa bonum arduum difficilè adipisci: ex quo sequitur, quod non petit obiectum iam adeptum, & præsens: differt à desiderio, quia desiderium tantùm est circa bonum adipiscendum, non verò circa arduum, & difficilis adeptionis: ita Diuus Thomas *eadem parte, quæst.* 4. *art.* 2.

A Spei opponitur desperatio, per quam appetitus auertitur, ac desistit ab obiecto alias appetibili, & conuenienti, ita vt amplius ad ipsum adipiscendum non moueatur, neque inclinetur, vtpotè non possibile adipisci. Hæc doctrina consonat iis, quæ dixit Diuus Thomas *eadem parte, quæst. & art. proximè citatis.*

Spei opponitur desperatio.

Audacia opponitur timori.

Tertia passio appetitus irascibilis est audacia, quæ opponitur timori, & differt ab illo sicut fuga à desiderio; est enim audacia quasi prosequutio boni ardui, vt arduum est, nihil obstante arduitate. Ita Diuus Thom. 1. 2. *quæst.* 45. *art.* 1. sic enim audaces vocamus, quia periculum contemnunt spe victoriæ ducti; tamen qui nullo modò periculum vincere possunt, & tamen periculum vincere tentant, isti non dicuntur audaces, sed temerarij.

Timor quid sit, & eius obiectum. Timoris sex proponuntur species.

B Timor est fuga obiecti ardui disconuenientis, & futuri, cui difficilè resistere possumus: ita Diuus Thom. 1. 2. *quæst.* 41. *art.* 2. Huius sex species tradunt Authores, iuxta mali diuersitatem, quæ homini aduenire potest; nam potest esse malum in operatione ipsius, vel in exterioribus rebus. In operationibus quidem duplex malum timeri potest. Primò quidem labor grauans naturam; quem laborem refugit, & timet homo, quia nimius & excedens est; tuncque timor dicitur segnities.

Secundò timetur in operatione turpitudo actionis opinionem detrahens; quapropter si turpitudo adsit in actu committendo, timor ille dicitur erubescentia, quæ idem est ac vulgari sermone; *salir colores al rostro*: si verò sit de turpi iam commisso, verecundia vocitatur. Quod si malum sit in rebus exterioribus, tripliciter timorem inducit, quatenus tripliciter hominis facultatem excedit ad resistendum. Primò quidem timorem causat ma-
C lum ratione suæ magnitudinis, vt si quis magnum malum contempletur, cuius exitum superare nequit, tunc timor ille dicitur admiratio. Secundò ratione dissuetudinis, quia scilicet aliquod malum dissuetum nostræ considerationi offertur, quod in nostra reputatione est magnum; & hic timor causatus ex insolita imaginatione, dicitur stupor. Tandem timorem infert malum aliquod ratione improuisionis, quia præuideri non potest; & hoc modo futura timentur infortunia: sic illos, quos morti propinquos videmus, in agonia dicimus esse constitutos; est enim agonia anxietas, quæ ità animum perturbat, vt ferè vltimum vitæ terminum anxius attingat. Quare Diuus Lucas *cap.* 22. de Christo Domino loquens, dixit: Et *factus est in agone, & prolixius orabat, &c.* Anxietas tamen non est agonia, licèt sit animi perturbatio vehemens.

Difficultas circa obiectum timoris.

Sed quia dictum est, timorem versari circa obie-
D ctum dissentaneum futurum, cui difficilè resistere possumus, insurgit difficultas, qua ratione id contingere possit. Et ratio dubitandi est, nam passio irascibilis nascitur ex apprehensione; at nullus sensus versatur circa futurum, siquidem de illo nullam habet speciem: ergo timor non potest versari circa illud. Licèt enim sensus interni possint operari obiecto absente per species in memoria reseruatas, illæ tamen species sunt de obiecto præterito, sicque nullo modo possunt repræsentare obiectum futurum.

Difficultatis solutio.

Huic difficultati respondetur, quod licèt sensus secundùm se non cognoscat futura, tamen ex præsentis obiecti cognitione, naturali instinctu ducitur in cognitionem futuri mali; sic enim formicæ præcognoscunt pluuias futuras, quod patet, nam ante pluuiam incipiunt grana tritici in terræ foraminibus colligere; sic etiam pisces præcognoscunt tem-

pestatem, eamque fugiunt, & in loca profundiora damnum timentes se immergunt: sed hoc non est cognoscere futura absolute, cum de illis speciem non habeant, sed solùm quatenus in suis causis præsentibus, à quibus phantasia mouetur, futuri euentus præcognoscuntur: circa hanc difficultatem lege Diuum Thomam 2. 2. *quæst.* 172. *art.* 1.

Aliud dubium circa timoris obiectum.

Sed adhuc instabis: Timemus Deum præsentem: ergo obiectum timoris non est futurum. Vlteriùs Deus est summa bonitas: ergo cùm Deus sit obiectum timoris, non potest dici, quod illius obiectum est malum. Vtrique obiectioni respondeo,

Dubij solutio.

quod timor per se primò semper versatur circa malum futurum, tanquam proprium obiectum; potest tamen respicere bonum, quatenus habet habitudinem ad malum, & hoc dupliciter: nam vel respicit bonum in quantum potest infligere pœnam, sic enim timemus Deum, aut iudicem, quia Deus potest infligere pœnam corporalem, aut spiritualem; iudex verò corporalem, & vtraque pœna est malum futurum; sicque satisfiet primæ obiectioni.

Vel bonum dicit habitudinem ad malum, quatenus priuat aliquo bono; & secundum hoc inquit Diuus Augustinus, quod nulla est causa timendi, nisi ne amittatur bonum amatum: amittere verò bonum amatum dicit priuationem boni, quæ priuatio quid malum est: quapropter timere possumus Deum, quatenus illum amittere possumus; ex quo euidenter infertur, quod obiectum timoris semper est malum, vel dicit habitudinem ad illud: ita Diuus Thomas 1. 2. *quæst.* 42. *art.* 1. Reliqua de timore, ex capite de melancholia pete.

Iræ & eius obiectum traditur.

Sequitur tandem vltima passio irascibilis, quæ est ira, quæ formaliter est appetitus vindictæ cum spe, propter contemptum in se, vel in suis, vt tradit Arist. 2. *Rhetor. ad Theodect. cap.* 2. de qua passione egimus tractatu de mania. Iræ obiectum est bonum, quia per iram excitatur animal ad obiectum, vt de illo vltionem, seu vindictam sumat; amat enim vindictam, & habet spem consequendi eam tanquam quid conueniens; abhorret tamen hominem, à quo contemptum fuit, & habet auersionem quandam circa illum, & ita per modum complexi habet pro obiecto bonum, & malum; & hæc est ratio, ob quam ira non habet contrarium, & dicitur passio composita: & quia in hac passione multæ aliæ continentur, ideò dicitur passio generalis. Est etiam ira tristitia quædam de malo arduo præsenti, quatenus arduum est, vt feratur; vel de boni ablatione, quatenus arduum est, & difficile tali bono carere, & propter arduitatem consurgit ad illud malum per vindictam superandum. Ex qua doctrina infertur, non habere contrarium, cùm sit passio ex pluribus composita; si enim aliqua illi contraria extitisset, maximè mansuetudo; ea tamen non est illi contraria positiuè, sed priuatiuè tantùm, quia est cessatio ab accessu, vel recessu ad obiectum, vt docet Diuus Thomas ex mente Philosophi 1. 2. *quæstione* 33. *art.* 3.

In animi passionibus transmutantur spiritus, & humores.

Denique suppono ex Diuo Præceptore 1. 2. *quæst.* 10. *art.* 3. & *quæst.* 22. *art.* 2. in animi passionibus transmutari spiritus, & sanguinem arterialem, mouerique ad intra, vel ad extra, iuxta exigentiam cuiuscumque passionis, ita vt in ira sit effetuescentia sanguinis, & spirituum circa cor; in gaudio moueantur ad extra veluti obiectum delectabile prosequendo; in tristitia ad intra, veluti rem noxam inferentem fugiendo, & sic de cæteris; & huiusmodi motio dicitur materiale passionis, ex qua sequi solent maximæ, & subitæ in corporibus mutationes, vt ex discursu patebit.

Sententia affirmans animam mediis passionibus morbum non posse producere refutatur.

His igitur præhabitis accedamus iam ad nostræ difficultatis punctum, an scilicet huiuscemodi passiones sint, vel possint esse caloris effectiuæ, vel inductiuæ sanitatis, vel morbi. Pars negatiua suadetur. Primò, nam anima rationalis, de qua præcipuè procedit nostra quæstio, mediis iis passionibus non potest producere morbum calidum, neque alterius naturæ, quia nec anima rationalis, neque alia spiritualis creatura potest corpus transmutare ad aliquam formam accidentalem, neque substantialem: ergo neque producere sanitatem, vel morbum. Antecedens est certum, & est Diui Thomæ 1. *part. quæst.* 110. *art.* 2. & probat Pater Suarez 2. *tomo Metaphys. disputatione* 25. *sect.* 6. §. 15. & est Theologorum communis sententia, qui omnes docent, materiam corporalem horum inferiorum non obedire Angelis, nisi quantum ad motum localem, non verò quantum ad alios motus. Consequentia etiam patet, nam cùm morbus, & sanitas sint qualitates quædam, quæ petunt produci per motum alterationis, si anima rationalis, neque alia substantia spiritualis creata non potest alterare materiam, neque erit potens producere morbum, nec sanitatem.

Si verò dicas, quod anima rationalis est actus corporis, sicque poterit corpus alterare, quod neutiquam conceditur Angelis, contrà est: nam Angelus est perfectioris virtutis quàm anima: ergo si Angelus non potest alterare materiam, neque anima id efficere valebit.

Secundò, nam anima est actus corporis, & perfectio illius: ergo non potest mediis suis passionibus inducere morbum. Antecedens constat ex animæ definitione: consequentia patet, quia anima solùm est causa productiua suarum passionum, & dispositionis conseruatiuæ, non verò corruptiuæ; nunquam enim dicimus, aquam in se producere calorem, neque ignem frigiditatem; quia calor est aquæ destructiuus, sicuti frigiditas ignis est corruptiua: ergo pari ratione, neque est dicendum, quod anima est productiua morbi, per quem disponitur homo ad interitum.

Potest responderi, animam posse producere morbum mediis suis passionibus, applicando actiua passiuis, quatenus applicando spiritus, & sanguinem, per eorum calorem lædit, vel perficit actiones, ita vt ille calor habeat rationem sanitatis, vel morbi.

Contrà est: Applicatio actiui ad passiuum debet fieri medio motu locali substantiæ calidæ, & iste motus adhuc non potest fieri ab anima: ergo neque producere morbum, vel sanitatem. Maior admittitur ab Angelico Doctore, imò recipitur ab omnibus. Minor probatur: nam motus localis non potest fieri immediatè ab anima, siquidem sanguis, & spiritus, qui mouentur, non viuunt; anima verò solùm mouet corpora viuentia, quæ informat: quapropter si aliqua corporis viuentis pars amiserit animam, statim ei deficit motus, & esthiomenon patitur.

Tertiò, anima non potest localiter mouere aliquod corpus, nisi per facultatem motiuam; nam vt moueat localiter corpus, debet aliud corpus expellere, vt corpus motum occupet nouam præsentiam localem: talis autem expulsio fieri nequit, nisi per impulsum introductum mediâ facultate motiuâ: ergo si spiritus, & sanguis mouentur ab anima localiter, fieri debet mediâ tali facultate; quæ facultas difficilè assignari potest.

Dices,

Dices, quod anima non mouet immediatè sanguinem, & spiritus, sed mediante appetitu, & imaginatione; nam secundùm passionum appetitus diuersitatem mouet sanguinem, & spiritus localiter, vt in ira iuxta cor, in verecundia ad faciem, &c.

Contra est. Actiones appetitus sensitiui sunt actiones immanentes: ergo neque ratione sui, neque ratione sui termini possunt inducere morbum, vel sanitatem, neque motum aliquem. Antecedens notum est, consequentia probatur; nam productio sanitatis, & morbi est actio transiens, quia fit media actione alteratiuâ reali, & transmutatiuâ subiecti; & idem statuo de termino producto per illam, & de motu locali, quo mouentur spiritus. Posset responderi, animæ passiones esse immanentes, vt argumentum probat, non tamen implicat, quod actio formaliter immanens sit virtualiter transiens, & terminum transeuntem producat; sicque quando animal variis afficitur passionibus, fit commotio, & concitatio in principio vitali, in corde scilicet, & media commotione, seu dilatatione, & compressione mouentur spiritus, & sanguis ad diuersas partes: ex qua motione insurgit, quod producatur terminus calefactionis, vel refrigerationis, & corpus transmutationem accipiat, vt suprà diximus ex Diuo Thoma 1. 2. *q.* 10. *art.* 3. & *quæst.* 22. *art.* 3.

Sed hæc solutio est inefficax, contráque eam efficaciter insurgo; nam vt cor sic, vel aliter moueatur in passionibus animi, debet saltem mutari vsus, vel alia ex causis continentibus pulsus; nam non mouetur sic, vel aliter cor, nisi in aliqua ex iis causis adsit mutatio, vt diximus in nostro tractatu de pulsibus, vbi probauimus, non posse mutari pulsum sine mutatione alicuius causæ continentis, licet contrarium tueatur Valles. existimans animi passiones per se, & immediatè pulsus mutationes causare: ergo priùs quàm in animi passionibus cor aliter moueatur, antecedenter debet aliqua ex causis continentibus aliter se habere, alioquin non variabitur pulsus, sed in eodem persister gradu: sed animi passiones non possunt talem pulsus causam immutare, quia non agunt circa causas pulsus: ergo anima mediis illis nullo modo valet producere sanitatem, vel morbum.

Quartò; nam si cor moueretur ad nutum imaginationis, & appetitus, iam actio cordis non esset naturalis, sed potiùs voluntaria: patet, nam esset in nostra potestate pulsus mutationes efficere, quoties imaginaremur aliquid, quod aliquam induceret animi passionem.

Quintò, nam detur casus, quo in ira, verbi gratiâ, efferuescat sanguis circa cor; non adquirit vlteriorem calorem quàm antea habebat: ergo non potest producere morbum calidum.

Dices: Per efferuescentiæ motum sanguinem rarefieri, quâ positâ raritate intensiorem consurgere calorem, quia est dispositio conferens ad ignem. Hoc, inquam, est inualidum; nam adhuc assignare debemus causam principalem caloris productiuam, cùm raritas sit infimæ perfectionis, neque efficienter concurrere valeat ad calorem producendum.

Demùm idem probatur de timore, & tristitia; nam istæ passiones non possunt producere morbum calidum, nam morbus calidus in corde semper adauget vsum pulsus; & differentia quæ ponitur in pulsu, debet tali vsui satisfacere: at in timore, & tristitia non datur talis pulsus differentia, quæ vsui adaucto caloris satisfaciat; siquidem pulsus magnus, celer & frequens est differentia ad hunc ordinata finem; ea tamen non datur in timore, & tristitia; siquidem Galenus 4. *de differ. pulsuum, cap.* 3. adducens differentias pulsus timoris, & tristitiæ, asserit dari in illis pulsus debiles, paruos, minutos, qui pulsus potiùs attinent ad vsum diminutum, quàm adauctum. Idem est affirmandum de gaudio, in quo spiritus deserunt cor, & mouentur ad extra: ergo ex tali illorum ad extra motione non poterit cor calefieri, & consequenter anima non valebit mediis suis passionibus producere calorem.

Conclusio vera statuitur.

Hæc sunt validissima argumenta pro parte negante, quibus non obstantibus sit conclusio. Anima rationalis mediis suis passionibus ad appetitum sensitiuum attinentibus, potest corpora transmutare, & morbum producere in intemperie calida, imò & alios morbos, & salutem, quandoque mortem. Quæ conclusio communiter est iam nostris temporibus recepta, pro cuius altiori intelligentia suppono ex Galen. *lib. artis medic. cap.* 99. quod animi passiones connumerantur inter res non naturales; quæ quidem tales dicuntur, eo quod sequuntur naturam animalis, & quod illud alterare queunt, certa tamen limitatione; si enim non exsuperant, neque excedunt mediocritatem, illud conseruant, & ad salutem tuendam conferunt, sicuti & aliæ res non naturales: si verò superfluunt, & proportionem debitam excedunt, animal conturbant, & naturam alterando, illam corrumpunt materialiter loquendo, vt philosophicè agamus; nam formaliter sunt actiones vitales, & de perfectione ipsius viuentis, sicque non per se, sed per alias causas morbos inducere valent, vt ex eodem Gal. constat loco proximè citato; corpus tamen alterant ex duplici causa.

Animi passiones inter res non naturales reponuntur.

Ex duplici causa animi passiones alterant corpora.

Primò ex parte obiecti, quando obiectum excellens est, & intensè operatur, & excitat potentiam ad illius prosequutionem, & fugam.

Secundò, ex parte dispositionis corporalis, cuius ratione vnus homo promptior est ad iram, quàm alius, & ex minori causa ad iram stimulatur, vt experimur in hominibus biliosis; & alter est paratior ad lætitiam, vt patet in quibus dominatur sanguis; & melancholici citiùs & faciliùs incidunt in timorem, & tristitiam, quàm alij, ob eandem rationem.

Argumenta proponuntur ad probandum nostram conclusionem.

Hoc igitur prænotato accedant iam argumenta nostram conclusionem confirmantia. Primum desumitur ex Hippoc. 6. *aphoris. text.* 22. vbi docet, timorem, & tristitiam esse melancholici affectus signa, quæ si perseuerauerint se habeant, melancholiam morbum gignunt, vt insinuat Galenus *in comment.* ergo animi passiones valent morbos producere.

Secundò probatur ex eodem Hippoc. 2. *epidem. sect.* 4. *textu vltimo*, vbi docet, quandoque curationem conuenire excitando animi passiones, quæ corpus alterant illud calefaciendo, vel infrigidando. Verba eius sunt hæc: *Curandum iram inferre reuocandi caloris causa, & effusionis succorum, & lætitiam, & timorem, & huiusmodi, &c.* Vbi etiam Valles. *in comment.* docet, ad curationem conueniens esse passiones animi excitare, quatenus corpus alterant, & qualitatem producunt, per quam morbus aufertur, succos, hoc est humores agitando, & spiritus, ita vt in morbis frigidis sit vtile iram excitare, vt suo calore morbum frigidum detrahens sanitatem restituat.

Tertiò *ex cap.* 17. *Prouerbiorum*, vbi dicitur: *Spiritus tristis exsiccat ossa, mens hilaris ætatem floridam facit.* Ex quibus elucet, tristitiam conferre ad

ficcum inducendum morbum; hilaritatem verò iuuare ad sanitatem, & denuò iuuentutem, si possibile fuisset, comparandam.

Quartò ex effectibus iræ, quos adducit Diuus Gregorius 3. *Moralium, cap.* 31. dicens: *Ira suis stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se praepedit, facies ignescunt, exasperantur oculi,* &c. Qui effectus varias mutationes corporis ex ira causatas ostendunt. Ex ira etiam aliqui resolutionem virium sunt passi, vt ait Galen. 12. *methodi, cap.* 5.

Quintò ex febris definitione, vbi dicitur, calorem iræ cùm vltimatur, id est, cùm habuerit esse in facto in vna ex tribus substantiis, ex quibus nostrum componitur corpus, habere rationem febris. Et Galenus 2. *de differ. febrium, cap.* 3. ait: *Ira feruore sanguinis, tristitia spirituum & humorum motu in corde producit febrem, & calorem succendit.* Et 1. *de sanitate tuenda, cap.* 8. inquit: *Iracundia, fletus, tristitia, cura immodica febrem accendunt, grauissimis valetudinibus initia præbent.* Et 4. *de causis pulsuum, cap.* 2. asserit, iræ pulsum esse magnum; pulsus autem magnus caloris incrementum demonstrat, ita vt dicat Arist. 2. *de partibus animalium, Ira calorifica est.*

Quod verò frigiditatem animi passiones producant, probatur sextò ex Galeno 2. *de causis sympt. cap.* 5. vbi ait, quod ex timore, & tristitia *homines interire solent, quorum*, inquit, *generatio in refrigerando consistit; suffocatur enim calor, eo quod totus sanguis vna commeat, & ad principium defertur.* Et 4. *de causis pulsuum, cap.* 4. Pulsus tristitiæ, & timoris vocat paruos, & languidos, qui indicant vsum esse per frigiditatem diminutum. Arist. etiam 2. *Rhetoric. ad Theodect. cap.* 13. inquit: *Timor frigiditas quædam est.* Et quia ætas senilis frigida existit, senes timidos vocat.

Idem septimò probatur de gaudio ex Galeno 2. *de causis sympt. cap.* 5. vbi asserit aliquos pusillanimes gaudio interiisse, dissoluto calore naturali: quod comprobat Auicen. *fen.* 2. *lib.* 1. *doct.* 2. *summa* 1. *cap.* 14. vbi ait, quod per subitum motum ad exteriora, qualis apparet in gaudio, interiùs refrigeratur corpus, & subitò aduenit syncopis, & mors. Neque oportet referre plurium historias, qui ex nimio gaudio mortui sunt. Circa hoc lege Plinium *lib.* 7. *nat. hist. cap.* 53. Aloysium Luisium *de compescendis animæ affectibus.*

Ex dolore etiam plures interiisse multæ narrant historiæ; ita Paulus Iouius *lib.* 32. qui refert quendam ex dolore subito interiisse. Galen. 5. *method. cap.* 1. asserit, nonnullos mori ex vehementi dolore: & vt alibi diximus, & refert Anselmus de excellentia Virginis cap. 5. *Mors Christi Domini nostri tanto dolore Virginem affecit, vt nisi speciali Dei gratiâ, & fauore confortaretur, viribus prorsus deficeret.*

Ex amore etiam morbos produci nullus dubitat, imò & insaniunt plures. Galen. *lib. de prænotionibus*, fœminam amore Piladis correptam, & malè se habentem agnouit; cùm enim Piladis mentionem fecissent, fœminæ pulsum diuersimodè alteratum percepit. Erasistratus etiam eadem ratione cognouit morbum Regis Antiochi amore productum, quia præsente fœmina quam diligebat, Regis pulsus variè fuit immutatus; qui enim intrepidè amant, in morbos incidunt ob mœrorem, solicitudinem, & alias vehementes animi passiones; non enim mente quiescunt, sed huc, & illuc vagantes varia cogitant. Vidi puellam maximo æstu nubendi oppressam, & insaniâ correptam, quæ dum de quærendo marito loquebatur, mitiùs se habebat, & per matrimonium illius mens ex toto acquieuit.

Quod verò animi passiones salutem procreent, constat ex textu Hippocr. suprà adducto; quidquid enim confert ad morbum remouendum, confert etiam ad salutem recuperandam. Cùm igitur in morbis frigidis liceat iram excitare, vt corpus calefiat, ita tunc ad salutem conducit mothuo auferendo, & frigiditatem corrumpendo, quâ ablatâ homo euadit sanus; & idem statuendum est de aliis animi passionibus.

Quod si contra hanc doctrinam obiicias, argumenta hæc solùm probare de aliquibus passionibus, quod corpora immutent versus calorem, non verò id probari de omnibus, siquidem timor, & tristitia potiùs affectus frigidos gignunt, sicque conferunt ad morbi melancholici productionem: ergo malè asserimus, dum absolutè hanc propositionem formamus, nempe: *Omnes animi passiones sunt productiuæ caloris.*

Respondetur facilè, quod animi passiones dum modum excedunt, sunt caloris effectiuæ, quatenus illis præsentibus mouentur, & agitantur humores, & spiritus; nam ex eorum motu calefiunt, inducta priùs in illis raritate, quæ se habet vt dispositio calorem exigens. Hic accommodari potest doctrina à nobis proposita de productione caloris ex motu. Cùm igitur ex vi motus calor insurgat, meritò animi passiones sub motu comprehendimus, easque Galen. morbi calidi causas vocat: quare licèt tristitia, & timor pulsus debiles, & paruos faciant, qui diminuti visus sunt signa; dicimus tamen fieri grauatâ naturâ à multitudine spirituum, & sanguinis ad cor confluentis: verumtamen ex illo motu humores illi & spiritus fulginibus admixti ob eorum tenuitatem, & raritatem, facilè succenduntur, & morbum calidum, vel febrem producunt. Quia ergo totum hoc occasionem habet ex motu, dicimus animi passiones motui subiici, & medio motu calefacere. Ante tamen quàm argumentis in contrarium positis satisfaciamus, quærendum est primò.

§. I.

Vtrum animi passiones possint interitum subitò causare.

Ratio dubitandi est, nam animi passiones sunt in conseruationem viuentis, vt per illas vtilia prosequatur, & noxia à se repellat; hoc autem potiùs ad vitæ tutelam attinet: ergo neutiquam possunt esse animi passiones interitus causæ. Fugere enim noxium, & vtile prosequi, ipsius viuentis est perfectio, non verò destructio.

Secundò: Animi passiones oriuntur ab intrinseco: ergo nequeunt interficere. Antecedens est notum: consequentia etiam patet; nam quæ ab intrinseco originem capiunt, sunt naturalia, & iuxta viuentis inclinationem, & sic non possunt dici violenta: cùm ergo mors aduenire subitò non possit, nisi causæ violentæ interuentu, non potest dici, quod animi passiones subitò interficere valeant.

Pro huius quæstionis enodatione supponendum est primò, quod non quælibet animi passio in quocunque gradu potest mortem inducere, sed requiritur, quod subitò, & maximè animam, hoc est spiritus, & sanguinem conturbet, & exagitet: ita Galenus 12. *method. cap.* 10. & 2. *de causis sympt. cap.* 2. & 5. *de locis affectis, cap.* 1. per subitum enim motum ad intra, vel suffocatur calor,

calor, & cordis motus impeditur, & animal subitò perit; vel si ad extra subitò moueantur spiritus, ita vt cor deserant, defectu caloris spirituum, quibus ad actiones indiget, non mirum si subitò, & inopinate mors hominem arripiat, & e medio tollat.

Vt mors inopinata contingat, robur vitale debet esse debile.

Suppono secundò, quod vt mors inopinata contingat, robur virtutis vitalis debet esse infirmum; si enim robustum, & validum est, valebit quidem passionis effectus superare, vt liquet ex eodem Galeno citato. Itaque duæ causæ reperiuntur in animi passionibus, à quibus mors insurgere potest, virtutis vitalis languor, & repentina, & subita mutatio causata ex vehementi passione, per quam humores, & spiritus subitò ad extra, vel ad intra mouentur, vt dictum est.

Quâ ratione homines quidam sunt timidi, & debiles, alij verò validi, & fortes.

Optabis tamen scire, à quo prouenit, quod quidam homines imbecillem habeant facultatem vitalem, ita vt facilè pereant; alij verò eam fortem, & robustam, ita vt animi affectus superent.

Respondetur cum Galeno 3. *de placitis Hippoc. & Plat.* & 3. *de locis affectis*, *cap.* 4. homines esse timidos, & pusillamines, quia sunt sine corde, hoc est, habent cor frigidum, & cum calore paruo, habentque paruam quantitatem spirituum vitalium, & sanguinis. Audaces verò dicuntur habere magnum cor, idest magnam copiam sanguinis, & spirituum. Huc voluit significare Auic. *fen.* 11. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 1. dum asserit: *Verùm illa quæ sunt plurimùm audacia, sunt ea quæ sunt magni cordis:* nam præter magnitudinem cordis requiritur magna spirituum & sanguinis copia, non enim sufficit cor habere magnum ad audaciam; nam animalia timida quædam cor magnum habere videntur, vt dicitur de ceruo, & lepore, quæ habent cor magnum secundùm mensuralem sibi proportionem: quod etiam docet Galen. *lib. de annot. vinorum*, & iuxta hanc considerationem Auic. 3. *de partibus anim. cap.* 4. inquit, quod animalia timida habent cor magnum; & rationem reddit, nam talia animalia sunt timida, quia non habent calorem proportionatum cordi, & sic parum caloris in magno conceptaculo facilè exsolescit, neque est tantæ actiuitatis, sicuti si calor ille esset vnitus, & in minori conceptaculo. Verumtamen quæ habent paruum cor, audacia esse solent, quoniam caliditas in illis est plurima, & vnita in conceptaculis cordis, vt rectè etiam tradit Auic. Quare absolutè dicendum est, ea animalia habere robur vitale validum, vt superare valeant animi passiones, ita vt ex vi illarum non pereant, quæ habent in corde magnam spirituum, & sanguinis copiam; ea verò dici infirma secundùm vires vitales, quæ in iis quodammodo deficiunt, siue cor magnum, siue paruum habeant; quâ de causa homines habentes pectus latum, quod est Indicium caloris intensi cordis, & habentes caloris abundantiam, audacissimi sunt, & animi passionibus vehementer resistunt; qui verò contraria constitutione gaudent, frigidiores sunt, neque habent ita validam virtutem vitalem, neque animi passionibus facilè obsistunt; imò ex vehementi passione vincuntur, & subitò perire solent, vt dicitur à Gal. 5. *de placitis*, *cap.* 5. Hanc ob causam Arist. *loco vt supra*, animalia exsanguia, & frigidiora, timida vocat, & inter signa cordis frigidi Galen. *lib. artis medic. cap.* 30. posuit segnitiem, & timiditatem, senesque timidi sunt, quia frigidiores.

Quare qui loca incolunt frigida sunt fortes, qui verò calida econtrà.

Neque facit contra hoc, quod Arist. asserit 14. *sect. probl. quæst.* 8. dum inquirit, cur timidi sunt qui loca feruida incolunt, fortes qui gelida; quasi diceret, quod homines habitantes in regione frigida sunt fortes, qui verò regionem incolunt calidam, sunt debiles; cuius contrarium accidere deberet, si calor esset causa audaciæ, & frigiditas timoris.

Dubij solutio ex Aristot.

Hoc dubium soluit ipse dicens, qui habitant in regione calida refrigerantur, quia eorum calor naturalis resoluitur, ac dissipatur à calore regionis; sicque consumpto humido, quod est caloris subiectum, & à proprio calore destituti, euadunt homines frigidi; qui verò regionem frigidam occupant, calidi persistunt, ob antiperistasin; colligitur enim eorum calor, & intra reconditus, & vnitus fortior redditur. His præhabitis facilis est nostræ conclusionis probatio ex his quæ anteacta quæstione adduximus ex Authorum placitis; diximus enim ex Plinij mente *lib.* 7. *naturalis hist. c.* 53. ex nimio gaudio quosdam subitò interiisse. Gal. 2. *de causis symptom. cap.* 5. aliquos pusillanimes ex gaudio interiisse refert, dissoluto calore naturali; quod probauimus ex Auicen. sententia, qui loco ibi citato, in nimio gaudio interiùs, & exteriùs corpus refrigerari ait, syncopenque & mortem subitam aduenire. Idem comprobauimus ex timore, & tristitia, ita vt ex vehementi dolore, & timore graui nonnullos mori asserat Galen. 5. *method. cap.* 1. & vt refert Anselmus *de excellentia Virginis cap.* 5. ipsa mors Christi Domini tanto dolore Virginem affecit, vt nisi speciali Dei gratiâ, & fauore confortaretur, viribus prorsus deficeret. Pater Suarez *tom.* 3. *in* 3. *partem Diui Thomæ*, *q.* 37. *art.* 16. *disp.* 1. 21. *sect.* 1. quærens causam, seu occasionem mortis Virginis Deiparæ Mariæ, ait: *Quamuis Beata Virgo Maria non fuerit mortua vi alicuius morbi corporalis, vi tamen amoris, & ardentissimi desiderij, & intensissimæ contemplationis obijsset.* Plures possem referre historias ex sacris literis, quæ nostram doctrinam corroborant; tamen quia à nemine dubitatur, eas consultò omitto.

Sed ne authoritatibus ratio non suffragetur, neque ratio deficere potest. Ex multis harum prima est: Mors aduenit subitò ratione morbi subitò maximam noxam inferentis: sed passiones animæ possunt producere morbum subitò maximam noxam inferentem: ergo & mortem subitam. Maior certa est, vt patet in syncope, quæ est præceps virium lapsus; & ob noxam, quam infert in principio vitali, imò & in reliquis vitæ principiis, mortem inopinatam producit. Minor etiam constat ex dictis superiori quæstione; nam in animi passionibus ita vehementer agitari solent spiritus, & taliter incalescunt, vt resoluantur, & defectu caloris pereat homo; & in nimio gaudio ita separantur à corde, vt refrigeretur cor, & defectu caloris homo statim deficiat. In subito etiam timore ad intra spiritus fugiunt, & calorem suffocando ad interitum hominem ducunt. Ex vehementi etiam dolore ita spiritus dissipantur, vt non maneant sufficientes pro vita conseruanda.

De causa mortis in timore, & tristitia, & de cordis suffocatione.

Sed dubitabis, & meritò, quænam sit causa mortis in timore, & tristitia; nam spiritus vitales per recursum ad cor, potiùs illud roborare deberent, imò ad hunc finem eos natura disposuit, vt obiecto timoris præsente spiritus iuxta cor colligerentur, vt sic ipsum cor fouerent, & liberarent ab obiecto timoroso. Vt ergo mors superueniat, debemus assignare qualitatem aliquam incompossibilem cum forma cordis, quæ ad aliam formam disponat.

Dices, ibi adesse densitatem quandam impropriam saltem, ex iuxtapositione partium spirituum ortam, quæ dicit incompossibilitatem cum forma viuentis, ab eaque extingui calorem naturalem.

Contrà

Contrà est, nam vt accidat mors, debet distemperari cor. Ita Galen. 5. *de locis affectis, cap.* 1. & ipsa dictat ratio: talis autem densitas non valet inducere distemperiem aliquam, siquidem densitas est qualitas secunda, quæ nequit producere primam, per quam distemperetur cor; neque in corde potest producere densitatem incompossibilem cordi, quia qualitates secundæ non producunt sibi similes: quare neque densitas prodncit densitatem, raritas raritatem, mollities mollitiem, & sic de singulis.

Respondetur ergo, & meliùs, densitatem ortam ex iuxtapositione partium spirituum, sanguinis, & fuliginum, quæ ad cor in timore magno confluunt, mortem inducere, quatenus motum cordis impediunt ita necessarium ad vitam, vt cessante illo, statim vita deficiat: hanc ob causam Galen. 2. *de præsag. ex pulsibus, cap.* 4. dubitat, an superstes esse quisquam posset, si arteria tempus duarum pulsationum quiescat, timoreque plenum est habere in pulsu intermissionem quandam. Est enim cordis motus necessarius valde, & sicuti vita à respiratione separari nequit, ita neque à motu cordis.

Sed iterum inquires, à quo ergo refrigeratur cor in timore, & tristitia? Non enim ab spiritibus, quia in probabiliori opinione sunt corde calidiores; neque à sanguine arteriali, qui cùm spiritibus sit admistus, habet calorem intensum nimis; neque à fuliginibus, quæ adhuc in statu naturali iuxtà nostram opinionem habent calorem adurentem.

Abbatis Couarruuiensis sententia, & illius impugnatio.

Doctissimus Abbas Couarruuiensis *lib.* 2. *de morbo, & sympt. cap.* 3. *quæst.* 1. reducit hanc causam ad condensationem, quæ contrariatur raritati naturali, quâ conseruatur calor, qui defectu raritatis deficit, sicque cor refrigeratur.

Verùm tanti huius Authoris placitum non probo; nam licèt densitas opponatur raritati, non tamen densitas est sui ipsius productiua, neque raritatem destruit, qualitatem ei oppositam producendo. Si ergo nihil tollit de eis quæ cordi conueniunt, neque eius actiones impedire valebit. Quia ergo existimamus cordis motum impedite, meritò dicimus, motum cordis aufereodo vitã priuare; nam defectu motus fuligines cor suffocant, vel suo calore consumunt spiritus vitales, & impediunt aëris attractionem ad eorum regenerationem; aut consumunt pabulum, quod deseruit ad cordis nutritionem: & sicuti defectu motus ad extra ignis extinguitur, & suffocatur, ita cordis calor extinguitur ex defectu ventilationis, & motionis, dilatationis, & compressionis; impedit enim densitas finem à natura intentum, quatenus motum destruit cordis ordinatum ad attemperationem caloris, & generationem spirituum animalium in cerebro; sicque resolutis spiritibus à calore fuliginum, & euaporatis partibus calidioribus cordis, non mirum, quod cor refrigeratum maneat à partibus frigidis, & ab aliis partibus exsanguibus propè cor sitis, & etiam ab excrementis aqueis, ita vt verificetur Galeni dictum, videlicet quod in timore, & tristitia cordis adest refrigeratio.

Secundò probatur hæc conclusio eisdem rationibus, & fundamentis, quibus probauimus aliquos morbos ex accidenti saltem originem ducere à principio intrinseco: neque ad hoc requiritur alia maior comprobatio.

Denique animi passiones valent inducere syncopen: ergo & mortem. Antecedens patet in nimio gaudio, vbi quis solet incidere in syncopen, eo

A quod spiritus deserunt cor, & ad extima veluti in prosequutionem rei gaudium inferentis, impetu violento mouentur. Quod autem ad syncopen sequatur mors, ita facile est, vt non egeat probatione; est enim syncopis morbus exactè peracutus, qui facillimè ad interitum ducit. Quare ad rationem in principio tactam respondetur, passiones animi per se esse ordinatas ad viuentis conseruationem, ex accidenti tamen lædere posse; sic enim dicimus calorem naturalem adiuuare naturam, esseque illius instrumentum; attamen ex accidenti eam destruit, vt alibi probauimus, neque in hoc est amplius immorandum.

§. II.

Vtrum ira aliquem interimere possit.

B HAnc disputationem mouet Valles. 5. *controuers. cap.* 8. eam tamen breuiter dissoluam, quæ fundamenta habet in verbis Galeni. In primis igitur non videtur, quod ita possit quemquam interficere; & probatur primò ex Galeno 2. *de causis sympt. cap.* 5. vbi ait: *Ab ira nemo interiit, vipote neque robore soluto.* Si ergo ex ira virtutis robur non soluitur, non potest interitum causare.

Secundò ex eodem 4. *lib. de causis pulsuum, cap.* 1. vbi pulsum iræ vehementem appellat; quæ pulsus differentia non comparatur robore dissoluto: ergo si robur virium seruatur in ira, vita haudquaquam deficere poterit.

Tertiò ex eodem 6. *epidim. sect.* 5. vbi explicans Hippocratem, dum inquit, *excandescentia retrahit cor, & pulmonem in seipsa, &c.* Galenus ait caloris vitalis debilitati remedium esse iram: igitur si in robore caloris stat robur vitalis facultatis, & per C iram roboratur calor, potiùs ira conducit ad vitam, quàm ad necem. Denique id probatur ex ipsa natura iræ; ea enim est feruor sanguinis circa cor: ergo nequit debilitare. Consequentia patet, nam in illo feruore, neque sanguis deserit cor, neque ad intra mouetur, vt timeamus suffocationem, sed solùm prope cor efferuescit. In oppositum etiam stat Galenus 10. *methodi, cap.* 5. vbi hæc tradit: *Tristitia verò, anxietates, & ira eo modo ladunt, quo multa vigilia, qua vires resoluunt.* Et paulò post ait: *In omnibus eiusmodi symptomatis manifestè videntur agrotantes tum animo linqui, tum viribus solmu esse.* Ergò iuxta Galeni mentem vires ira resoluit, & in animi deliquium incidere facit, ex quibus subsequi solet mors; nam adeò increscere possunt, vt mortem afferant inopinatam. Idem comprobare possumus ex Diuo Thoma 1. 2. *quæst.* 48. *art.* 4. *ad* 3. vbi ait, quod ex ira vehementi causatur im- D mobilitas exteriorum membrorum, & quandoque etiam mors. Et ratione probatur, nam ira causat maximam efferuescentiam spirituum, & sanguinis iuxta cor: ergo poterit intensissimum calorem causare, qui sit mortis causa. Antecedens notum est, consequentia probatur; nam ex feruore maximo spiritus rarefiunt, & attenuantur, & intensissimum calorem comparant, qui vires potest resoluere, imò & spiritus ipsos consumere, quibus consumptis homo vita orbatur. Cùm hæc Galeni loca repugnantiam inuoluant, ea conciliare curans Valles. asserit, quod si ira sola suo motu consisteret, potiùs virtutem excitaret, quàm extingueret; tamen etiamsi sola consisteret, suo etiam calore, & siccitate nocere posset, vigiliarum more; calefacit enim vehementer, ita vt Hippocrat. 6. *epidim. sect.* 5. *citata*, iram interdicat calidis naturis,

tis, & affectibus calidis. Verumtamen quia ipsa sola ratiffimè consistit, sed permiscetur cum aliquo metu, quia irati timere solent illos, à quibus contemptum acceperunt, contrariis motibus sanguine, & spiritu agitatis, lædere potest, & animi deliquium facere; tamen quia ex vitalium motu non discedunt à corde sanguis, & spiritus, & intra non est impetus ad extra, neque ad intra, ideò insurgit circa cor feruor, & ebullitio, & secundùm hoc non apparet, quod subitò interficere valeat.

Inquires tamen, quare in ira sunt motus contrarij se impedientes, in aliis verò passionibus vel est motus ad intra, vt in timore, & tristitia; vel ad extra, vt in gaudio, & desiderio.

Respondetur, quod quia in ira est tristitia de paruipensione, & contemptu illato à contemnente, ideò in ira datur retractio sanguinis, & spirituum ad interiora; fugit enim iratus contemptum illatum: sed quia ex alia parte vindictam quærit de paruipensione, & hanc consequi non potest, nisi mouendo se versus illum, à quo contemptum, & paruipensionem accepit, ideò spiritus, & sanguis mouentur ad extra in prosecutionem vindictæ: ex quibus resultat, quod isti motus inter se impediantur, & sic fit tantùm ebullitio, & efferuescentia circa cor; in aliis verò passionibus, quæ non sunt ex pluribus compositæ, solùm datur vnicus motus iuxta exigentiam passionis simplicis, quæ motum concitare valet.

Sed obiicies ex Auicen. *fen. 2. lib. 1. doctrina 2. summa 2. cap. 14.* vbi hæc profert verba: *Et motus quidem ad exteriora aut fit subitò, sicut fit cum est ira, &c.* Ergo in ira datur motus ad extra, ac per consequens non datur circa cor ebullitio.

Respondetur, quod per motum subitum ad exteriora, Auicen. intellexit motum sanguis ad caput, & faciem, non deserendo cor in quantitate sufficienti ad illius corroborationem; experimur enim in ira faciem, & oculos rubore comparare, ad differentiam pudefcentiæ, in qua aures rubescunt: quod docet Aristot. *sect. 32. problem. quæst.* 8. vbi quærit, quare pudefcentibus aures rubent, & oculi iratis? Et respondet, quia in ira sanguis mouetur ad faciem, & oculos; in pudefcentia ad aures. Et hæc est ratio ob quam irati maximè habent rationis vsum impeditum, scilicet ex nimio sanguinis feruore, & corporis conturbatione conturbantur sensus, delatis vaporibus sanguineis; & oculi conturbantur secundùm illud psalmi, *conturbatus est in ira oculus meus, &c.* Hæc doctrina est conformis doctrinæ D. Thom. 1. 2. *quæstione* 48. *art.* 3.

Ex dictis colligo, quod ira ex se, & ratione motus localis, qui iræ superuenit, non potest quemquam interficere violenter, eo quod ibi manent spiritus, qui cùm moueantur iuxta cor, ipsum corroborant, & firmant; tamen negari non potest, quod ratione caloris adquisiti interficere valeat: quod patet, nam cor ad sui conseruationem postulat caloris gradum, cum quo conseruari debet forma illius: sed ex ira potest produci tantus calor, sub quo non possit conseruari forma substantialis, & sub minori possit; quod quidem non est intellectu difficile: ergo ratione caloris ex ira potest mors subitò aduenire. Hac doctrina intellecta inueniemus nullam adfuisse repugnantiam in verbis Galeni circa iram, & illius effectus; intellectumque manet, quod animi passiones sunt productiuæ caloris, & valent producere morbum, conferuntque ad salutem, imò inopinatam mortem producunt propter subitum motum spirituum & sanguinis. Sed nunc in examen venit.

§. III.

A quo efficienter in animi passionibus moueantur sanguis, & spiritus.

Hæc quæstio est nimis necessaria, vt intelligamus qua ratione in passionibus animi spiritus, & sanguis mouentur; quotidie enim obseruamus, non solùm in animi passionibus, sed etiam in rigore febrili, in somno, & vigilia, spiritus, & sanguinem moueri à circunferentia ad centrum, vel econuerso. Pari ratione, statim ab assumpto cibo corpus secundùm externa refrigeratur, nobis ostendens calorem influentem intra recondi: sic etiam ventres hyeme, & vere natura sunt calidissimi ratione antiperistasis, quam adinuenit Aristoteles; collectis namque ad intra spiritibus ratione frigidi ambientis, ventres calidiores euadunt, citiusque & melius alimentum conficiunt.

Sed vt separemus certa ab incertis, suppono ex physicis, quod omne quod mouetur, id habet à se, vel ab alio. Si mouetur à se, vel mouetur à forma mediâ aliquâ virtute, vel qualitate à forma deriuatâ, quæ se habet per modum potentiæ actiuæ, quatenus est principium transmutandi aliud; vel à voluntate imperante, vt videre est in motu hominis progressiuo; viuentia enim à propria forma, & à principio intrinseco mouentur ad diuersas loci positiones. An verò grauia, & leuia mouentur à se, vel à generante, non est huius loci; sufficit tamen dicere, quod mouentur à se per virtutem instrumentalem in illis à generante derelictam. Si verò mouetur ab alio, mouetur per virtutem illi communicatam à principali agente, vt instrumentis separatis contingit, & in iis, quæ per impulsum ab alio communicatum mouentur. Cùm ergo spiritus, & sanguis moueantur, vno ex iis modis moueri debent.

Suppono secundò, sanguinem & spiritus non moueri à se, neque ab intrinseco; quod inde videtur constare, nam spiritus, & sanguis sunt entia quædam naturalia non viuentia (loquor iuxta communem Medicorum consensum:) ergo non possunt se mouere iuxta diuersas loci positiones. Consequentia patet, nam viuentia solùm possunt se mouere localiter in hanc vel illam partem; quia ergo spiritus, & sanguis in animi passionibus, in rigore, in somno, & vigilia diuersimodè ad extra, & intra, sursum, & deorsum mouentur, & non viuunt, necessariò fatendum est, ab aliquo extrinseco moueri. Id etiam constat, siquidem natura in suis motibus localibus est determinata ad vnum: ergo spirituum etiam natura debet esse determinata; ergo motus, quo diuersimodè mouentur, non fit ab eorum natura, sed ab aliquo extrinseco; quodlibet enim ens naturale habet locum determinatum ad quem mouetur secundùm excessum qualitatis prædominantis, & determinantis motum ad talem locum ordinatum; atque adeò non potest moueri à se iuxta diuersas loci positiones. Demùm spiritus sunt instrumenta facultatum: quod quidem ostendit Galen. *4. de locis effectis, cap. 1. & 6. de morbis popularibus, sect. 5. comment. 5.* in quo plures Medici conueniunt: sed instrumenta cuiuscumque facultatis sint, mouentur ad operandum ab ipsa facultate, & si sint instrumenta animæ, ab ipsa anima: ergo cùm spiritus sint instrumenta suarum facultatum, debent moueri ab extrinseco, & non à se. Propter huiusmodi rationes alij alium dicendi modum excogitarunt,

A quo mouentur spiritus, & sanguis in animi passionibus.

cogitarunt, dicuntque sanguinem, & spiritus moueri ab anima, nam res ab eodem principio habet operari, à quo habet esse. Quia ergo spiritus vitales habent esse ab anima prout existente in corde, ab eadem etiam accipiont virtutem operandi: quæ sententia fundari potest in verbis Gal. *lib. de tremore, rigore, & palpit.* vbi sanguinem & spiritus appellat substantiam per se mobilem, quia scilicet ab anima recipiunt virtutem motiuam; & idem statuit *12. methodi, cap. 5.* agens de syncope ex animi passionibus. Dubitabis tamen, quænam virtus motiua sit hæc. Respondetur, esse virtutem quandam agendi, per quam spiritus, & sanguis mouentur ad operandum; quæ virtus non continetur sub aliqua facultate viuentis, siquidem (vt diximus) spiritus, & sanguis non viuunt, sed est quædam virtus recepta in illis, tanquam in instrumentis; ea tamen ab anima prodiens, per quam spiritus, & sanguis iuxta exigentiam animæ, & passionum eius agitantur, & mouentur.

Sed obiicies: Spiritus, & sanguis producuntur per actionem vitalem, vt fert communior opinio; ergo hæc facultas debet produci per talem actionem: ergo erit vitalis.

Respondetur, non quidquid producitur per actionem vitalem, esse vitæ particeps, vt diximus de spiritibus, & sanguine, qui non viuunt, producuntur tamen per actionem vitalem; & in motu locali, vbi adquisitum per motum non dicitur vitale, licet motus in illud terminatus sit actio quædam vitalis. Hæc sententia probari potest à simili; nam semen per virtutem, quam accepit ab animali, à quo decisum fuit, est instrumentum ad generationem, & formationem fœtus: ergo pari ratione spiritus, & sanguis sunt instrumenta animæ ad mutum localem in effectibus ipsius: sed spiritus, & sanguis non habent talem virtutem à se, vt supra probauimus: ergo eam accipiunt ab anima, quatenus sunt illius instrumenta. Quod si dicas virtutem seminis pullulare à forma propria ipsius, ita vt separata ab anima adhuc operari possit, vt patet in semine deciso ab homine in vterum mulieris; quod nequit attribui spiritibus, qui vt moueantur, & operentur, egent præsentia animæ, quatenus sunt vinculum quoddam ipsius animæ cum corpore ad suppositi actiones exercendas, quæ fieri non possunt in animæ absentia.

Respondetur, verum esse hanc virtutem dependere ab anima quoad sui conseruationem, quatenus anima indiget illa ad productionem plurium actuum vitalium, quæ non possunt exerceri sine ipsius animæ concursu; tamen quia semen dum producit fœtum, & format, illum non producit per actionem vitalem, quia ipsum neque viuit, vt magis probabile est; ideò non petit tantam connexionem cum ipsa anima illius, à quo fuit decisum.

Sed iste dicendi modus multa continet difficillima, quæ videntur veritati dissona, contra quem sic insurgo. Nam motus iste ad diuersas loci positiones fit à forma substantiali spiritus per qualitatem aliis insitam ab anima: ergo esset vitalis. Consequentiam probo; nam ille motus est ab intrinseco, siquidem est à forma spirituum, & ad diuersas loci positiones, per quod differt à motu rerum inanimatarum, quæ ad locum determinatum mouentur, ex quo sequitur, quod spiritus viuant.

Secundò, nam spiritus, vel sint animæ instrumentum, siue coniunctum, siue separatum, debent moueri per virtutem receptam à principali agente, & non per virtutem quam habent à se; vt patet in serra, quæ mouetur à principali agente per impulsum ab illo communicatum: non verò per virtutem à serræ forma dimanantem: ergo illa virtus non pendet à forma ipsorum spirituum.

Dices, ad rationem instrumenti sufficere, quod talem virtutem recipiat à principali agente in tempore productionis illius, etiamsi virtutem illam instrumentum recipiat mediante propria illius forma, vt patet in semine, quod est instrumentum generationis, & recipit ab homine virtutem formatiuam mediante forma propria ipsius seminis.

Sed licèt hoc probabile sit, quod tamen id non accidat spiritibus, sic probo; nam vel ista potentia locomotiua in sanguine, & spiritibus reperta est animalis; & hoc non, quia potentia motiua animalis mouet per musculos, qui non dantur in spiritibus. Vel est potentia vitalis, qualis est illa quæ mouet cor, & arterias, & similiter cerebrum, quæ ad operandum non indiget musculis; & hoc non, quia huiusmodi facultas vel est de genere facultatum vegetabilium, vt plures tenent; vel est locomotiua pendens ab anima secundùm gradum sensitiuum, vt alij volunt: sed vtrumque est impossibile, siquidem vtraque est vitalis, & petit subiectum vitale: ergo cùm spiritus non viuant, nequeunt esse subiectum talis potentiæ. Vel est potentia naturalis, & non vitalis, & hoc implicat; nam moueret ad locum determinatum, & non ad intra vel ad extra, sursum vel deorsum, iuxta exigentiam affectus animi. Igitur dicendum est, spiritus, & sanguinem aliter moueri.

Hac ergo dimissa sententia, alij aliter opinantur, dicuntque motum istum in animi passionibus fieri ab aliqua facultate, quæ mouet animal ad prosequutionem, vel fugam obiecti; nam cùm viderint motum istum non esse simplicis voluntatis, siquidem volitio fieri potest sine corporali transmutatione; neque fieri ab apprehensione imaginationis, quia potentia apprehensiua non est formaliter, neque virtualiter motiua; fatentur motum istum sequi ad actionem appetitus sensitiui.

Quod si contra hanc sententiam adducas commune argumentum, quod actio appetitus est actio immanens: ergo neque ratione sui, nec ratione termini potest in externam materiam producere actionem transeuntem.

Respondetur, quod cùm appetitus sensitiuus resideat in corde, vt alibi diximus ex Diui Thomæ mente, per varios appetitus actus excitatur facultas vitalis cordis dilatatiua, & compressiua, vt varios faciat dilatationis, & compressionis motus, per quos mouentur sanguis, & spiritus. Eo enim modo (dicunt) quo facultas motiua, quæ residet in musculis mouet animal præcedente apprehensione, & appetitu, & obediente facultate executiua motus, eo quod talis facultas executiua dicit subordinationem naturalem; ita etiam posita appetitus actione, statim facultas mouetur iuxta diuersitatem actionis, seu passionis appetitus, ita vt posito appetitu vindictæ, statim subordinatione quadam naturali facultas cordis excitatur ad illum motum, per quem sanguis, & spiritus efferuescunt circa cor; & sic suo modo dicendum est de reliquis animi passionibus.

Quod si obiicias: ergo iam motus cordis esset voluntarius, siquidem mouetur eo modo, quo facultas locomotiua mouet, præcedente scilicet cognitione, & appetitu.

Respondetur negando consequentiam, nam cor est in perenni motu, seu actione, adhuc voluntate, & appetitu renuente, quod non euenit facultati motiuæ animalis motum exequenti; nam apprehenso obiecto possumus motum circa illud cohibere; at

verù

posito vindictæ obiecto, naturali simpathia, renuente adhuc voluntate, cor mouerit, ebullitionem, & efferuescentiam sanguinis producendo.

Sed iterum instabis: Motus cordis est indifferens: ergo vt fiat sic, vel aliter, debet determinari ab aliqua causa recepta in corde.

Respondetur, quod sine productione alicuius qualitatis in corde, subordinatione quadam, & naturali simpathia cordis facultas mouet sic, vel aliter in animi passionibus eo modo, quo facultas imperans mouet facultatem exequentem motum in musculis productione alicuius qualitatis determinantis musculum ad talem motum.

Denique insurgere poteris; nam sequeretur ex tali modo philosophandi, quod mutaretur pulsus sine mutatione alicuius causæ continentis; quod est contra communem sententiam, licet Valles. contrarium tueatur: nam si cor sic, vel aliter debet moueri in affectibus animi, debemus assignare causam aliquam continentem pulsus antecedenter variatam ad motum cordis sic, vel aliter faciendum: sed nulla datur antecedenter variata causa continens: ergo immediatè, & antecedenter sanguis, & spiritus mouentur ad actionem, seu passionem appetitus; si enim nec appetitus, nec alia causa antecedenter producit aliquid, quod excitet facultatem cordis aliquid immutando, impossibile videtur, quod pulsus mutetur, & variationem subeat.

Responderi potest, verum esse, pulsum non variari inuariatis existentibus causis continentibus illius, fit tamen illa mutatio ex motu sanguinis, & spirituum, qui animæ obediunt, & sunt illius instrumenta; & hoc accidit ob subordinationem, quam habent spiritus, & sanguis ad ipsam animam: motis ergo sanguine, & spiritibus, intensior calor producitur, qui vsum adaugendo mutat aliquam ex causis continentibus, ex cuius mutatione pulsus etiam immutatur.

Licèt iste modus dicendi quodammodò veritati appropinquet, multa tamen difficillima continet, quæ moderatione egent. In primis conuenio, quod motus iste fit a facultate motiua cordis, & arteriarum per subordinationem ad appetitum hac, vel illa passione affectum, absque eo quod appetitus influat aliquid per modum causæ efficientis in facultatem motiuam cordis, quod ipsam facultatem ad motum exagitet. Ignoro tamen qua ratione cor possit hoc, vel illo modo moueri ad tractionem sanguinis, & spirituum, nisi priùs varietur facultas vitalis, instrumentum, & vsus cordis; non enim ad hoc sufficit simpathia naturalis spirituum, & potentiæ motiuæ cordis; nam hæc dicit tantummodò conuenientiam quandam, proportionem, seu amicitiam, quæ interuenire, & intercedere potest inter spiritus, & motiuam potentiam vitalem. Vt ergo facultas antequam spiritus moueantur, ipsa excitetur ad motum, petit necessariò aliquid, ratione cuius aliter se habeat; nam si eodem modo omnia consistunt, non erit nouus motionis modus in spiritibus, neque in motu cordis.

Quare alij aliâ viâ incedentes dicunt, appetitum directum ab intellectu practico, vel ab imaginatione esse potentiam motiuam, quia solus ille mouet corpus; potentiam verò executiuam solùm se habere passiuè recipiendo motum. Ita sentiunt Caietanus *3. lib. de anima, cap. 6.* Ferrara *2. contra Gentes, cap. 8.* & videtur deduci ex Arist. *3. de anima, cap. 9. & 10.* & idem statuere videtur Angelicus Præceptor *1. parte, quæst. 75. art. 3. ad 5.* vbi ait, quod actus potentiæ, quæ obedit appetitui, non est mouere; & idem docuit opusculo de motu cordis, & ratione probatur; quia anima ita mouet corpus sicuti intelligentia cœlum, sed intelligentia mouet cælum per intellectum practicum, & appetitum absque aliqua potentia motiua in corpore cœli residente; ergo & anima mouet corpus per appetitum aut voluntatem, tanquam per potentiam passiuam, passiuè tantùm corpore se habente. Conimbricenses *3. de anima, cap. 13. quæst. 5. art. 2. & 3.* asserunt appetitum, & executiuam potentiam mouere tanquam duas causas subordinatas; appetitus tamen sit quasi causa vniuersalis, potentia verò executiua motus sit causa particularis, ex quibus vna potentia adæquatè integratur; quod probari potest, nam motus pendet ab vtraque simul concurrente, tanquam à principio effectiuo: ergo vniuntur per modum vnius agentis.

Sed vtrumque placitum est improbabile, & quantum ad primum iuxta magis probabilem opinionem cœlum mouetur ab intelligentia per potentiam motiuam distinctam à voluntate, quod adducit D. Thomas *quæst. 6. de potentia, art. 2. ad 12.* vbi ait: *Imperium Angeli requirit executionem virtutis, vnde oportet quod sit tactus quidam spiritualis ad corpus, quod mouet.* Et hoc planè supponit D. Thomas *1. part. quæst. 52. & 53. art. 2. ad 3.* & *quæst. 113. art. 6. ad 3.* quam sententiam vt veriorem amplectitur Pater Suarez *primo tomo suæ Metaphysicæ, disp. 18. sect. 8. §. 41. & 41.* sicque non solùm est necessarium imperium, & voluntas Angeli, sed etiam potentia motiua illius, & contactus ad corpus mouendum. Et ratione probatur ex modo, quo voluntas attingit suum obiectum; nam voluntas Angeli potest velle propinquum, & distans indifferenter: ergo si per ipsum velle mouet, eadem efficaciâ poterit mouere corpus distans, & propinquum. Consequens est planè absurdum, nam cùm habeat determinatam sphæram suæ actiuitatis, non potest agere in quacunque distantia. Cùm igitur Angelus in probabiliori sententia non possit se, & alia corpora mouere, nisi per potentiam motiuam; idem fatendum est de anima rationali, quæ dum ex vi imaginationis, & appetitus corpus immutat, ea immutatio efficienter fieri debet ab aliqua potentia motiua; cum quo ruit primæ sententiæ fundamentum. Vnde ad locum Diui Thomæ, in quo asserit, quod actus potentiæ executiuæ non est mouere, sed moueri; respondetur, quod mouere ibi significat idem, ac imperare; & quia facultas mouens est quodammodo imperata, vt infrà videbimus, ideo asserit, quod eius actus non est mouere, hoc est imperare; sed moueri, id est imperari, & obedire imperanti appetitui. Quantam verò vim habeat Conimbric. sententia, quod non sit admittenda, ex dicendis notum fiet.

His tamen omissis, in re tam difficili consentaneum iam est primam statuere conclusionem, quæ talis est: Appetitus sensitiuus mouetur ad operandum, hoc est ad consequendum bonum, vel fugiendum malum, ab obiecto repræsentato sub ratione boni, vel mali, tanquam à fine in quem tendit; & à potentia cogitatiua, tanquam à proponente finem, sine eo quod appetitus aliquam mutationem physicam, & realem in se recipiat ab obiecto repræsentato, aut à cogitatiua potentia. Hanc conclusionem tenet Scotus *in 1. distinct. 25. quæst. vnica,* & eius discipuli, & ex discipulis Diui Thomæ Ferrara *1. contra Gentes, cap. 44.* Pater Vazquez *in 1. 2. D. Thomæ, quæst. 44. art. 1. disp. 14. cap. 2.* Pater Rubius *3. de anima, quæst. 4.* Petrus Garcia *in fe. 3. Auicen. disp. 19. cap. 4.* Et ratione probatur primò exemplo desumpto ex motu rerum inanimatarum; nam lapis per suam naturam non solùm inclinatur ad

Prima conclusio maximè attendenda.

centrum, sed etiam per suam virtutem motiuam, per grauitatem scilicet illi superadditam: sed grauitas ad eliciendum suum actum est essentialiter sufficienter inclinata in genere causæ efficientis: ergo non petit, quod ab obiecto, neque ab altero principio efficienter adiuuetur: ergo pari ratione proposito obiecto appetitui sensitiuo à potentia cognoscente sub ea ratione, quâ est appetibile, appetitus efficienter sine adiuuamine obiecti, vel alterius rei mouebitur ad prosequendum, vel fugiendum obiectum illi propositum.

Secundò probatur ex diuerso modo, quo potentiæ cognoscitiuæ, & appetitus respiciunt suum obiectum; nam potentia cognoscitiua trahit res ad se, vt communiter dicitur, per expressam imaginem illarum, & quasi per generationem alicuius similis obiecti; nam species quibus vtitur, sunt vicariæ rerum, seu obiectorum, quæ cognoscuntur; appetitus verò suppositâ obiecti cognitione, veluti cæco impetu fertur ad obiectum cognitum, & illud non trahit ad se: ergo in eius latione non indiget altero concursu alterius potentiæ, neque ipsius obiecti; non enim dicimus centrum effectiuè mouere terram, vt ad illud terra descendat: neque debemus dicere, quod obiectum cognitum mouet effectiuè appetitum sensitiuum, neque rationalem, vt in illud feratur.

Tertiò, nam iuxta magis probabilem opinionem appetitus residet in corde; imaginatio verò in cerebro: ergo imaginatio non potest concurrere efficienter ad actionem appetitus producendam. Consequentiam probo, nam vt imaginatio aliquid agat in corde, debet ad illud transmittere aliquod, quod iuuet ad actionem appetitus residentis in illo.

Responderi potest, quod medio actu phantasiæ diffunduntur quædam qualitates ad cor, per quas appetitus immutatur.

Sed hoc totum est figmentum; nam illæ qualitates non sunt species obiecti, siquidem appetitus non vtitur speciebus, quia non est potentia cognoscitiua; imò iam supponit obiectum cognitum per phantasiam: neque notitia vnius potentiæ alteri manifestatur, neque excogitari potest, quid sit illa qualitas, quæ communicatur. Sed inquires, vnde prouenit, quod operante imaginatione, & percipiente obiectum sub aliqua ratione boni, v. g. statim insurgit appetitus ad prosequendum illum obiectum sibi conueniens; videtur enim quod si nihil ponitur in appetitu, per quod determinetur ad opus, quod non operabitur.

Respondetur, quod repræsentatio obiecti se habet vt conditio, quâ positâ appetitus elicit suum actum per naturalem simpathiam, & subordinationem harum potentiarum, ad quam confert quammaximè harum radicatio in anima; illa enim, seu suppositum per illam, est agens principale vtens iis facultatibus; atque adeò dum per vnam percipit obiectum aliquod sibi conueniens, per aliam illud appetit, & fertur in illud; non verò obiecto per vnam apprehenso, excitatur ad operandum per aliam; quæ excitatio non fit per actionem, seu efficientiam realem, sed potiùs finaliter, sicque dicere solemus, quod finis mouet.

Sed obiicies ex Caietano 1. *parte, quæst.* 80. *art.* 2. nam actus appetitus sunt specie diuersi: ergo debent effectiuè ab aliquo specificari: sed non specificantur ab ipso appetitu: ergo debent specificari ab obiecto. Maior certa est, siquidè plures actus differunt specie inter se, vt patet de timore & audacia, gaudio & tristitia, &c. Minor probatur, nam appetitus semper est eiusdem speciei: ergo cùm nihil aliud supersit præter obiectum, debent necessariò specificari per actiobe.

A Respondetur, quod actiones illæ specificantur per obiecta penes ordinem, quem dicunt ad illa; sic enim dicere solemus, quod potentiæ distinguntur per actus, & actus per obiecta, etiamsi obiecta per tales actus non producantur, aut non sint de actuum intrinseca ratione.

Iterum obiicies: Amor in diuinis, idest Spiritus sanctus, procedit à Verbo: ergo & in creatis appetitus procedit à phantasia, & amor intellectualis ab intellectu.

Respondetur, hoc potiùs probare nostram conclusionem, siquidem amor non procedit à Verbo, vt à causa, sed potiùs vt à principio; de ratione autem principij non est, quod effectiuè influat in principiatum, latiùs enim patet principium, quàm causa. Quare dicendum est cum D. Thoma 1. *p. q.* 33. *art.* 1. quod hoc nomen *principium*, nihil aliud significat, quàm id, à quo aliquid procedit quocumque modo; ad quod non requiritur effectiuus concursus.

B Tandem obiicies: Phantasma concurrit cum intellectu agente ad productionem speciei intelligibilis: similiter sensus interni operantur per species sensuum externorum: ergo & voluntas operabitur concurrente Verbo mentis ad actum illius, & appetitus sensitiuus concurrente imaginatione, aut notitia obiecti repræsentati per illam.

Respondetur, esse diuersam rationem; nam illæ potentiæ sunt potentiæ directæ ad cognitionem, & sic indigent speciebus repræsentantibus obiectum cognoscendum: at verò appetitus cùm ex natura sua solùm inclinetur ad obiectum, supposita cognitione illius ab altera potentia, per se, & sine adiuuamine alterius tendit in illud.

Rogabis tamen, quænam fuerit mens Diui Thomæ circa hanc difficultatem? Caietanus *loco suprà citato*, videtur indicare tenuisse contrariam sententiam, siquidem in corpore articuli docet apprehensum mouere appetitum, & appetitum moueri: C sed reuerà negari non potest, quin Sanctus Thomas nostram habuisset sententiam, quam præclarè ostendit *quæst.* 22. *de verit. art.* 12. vbi expresè negat efficientiam intellectus respectu voluntatis: & 1. *part. quæst.* 82. *art.* 4. inquit intellectum mouere voluntatem finaliter, & idem est intelligendum de phantasia respectu appetitus. Neque verba Caietani contrarium suadent; nam licèt appetitus moueatur, non tamen dicitur, quod moueatur effectiuè à potentia apprehensiua, sed solùm finaliter illi obiectum proponendo.

Accedat iam secunda conclusio, quæ ex dictis facilè colligitur: Appetitus, tam rationalis, quàm sensitiuus, mouent cæteras potentias inferiores per quandam efficaciam, seu efficientiam quasi moralem, & per subordinationem potentiarum; ex quo prouenit, vt operante voluntate, seu apetitu, D aliæ potentiæ quasi imperatæ suos actus eliciunt sine eo, quod voluntas, & appetitus concurrant ad actus potentiarum, quæ illi subordinantur. Circa hanc conclusionem eodem modo est philosophandum ac circa primam. Eam tenent Pater Suarez *loco suprà citato*, Pater Rubius 3. *de anima, quæst.* 2. Petrus Garcia *in fen.* 1. *Auicen. disp.* 29. *cap.* 4. Matamoros 2. *de febribus, disp.* 7. *tract.* 1.

Et probatur primò à simili; nam vt motus progressiuus animalis fiat, solùm requiritur, vt appetitui proponatur obiectum, ad quod prosequendum animal moueatur per facultatem executiuam motus, sine eo, quod voluntas, aut appetitus sensitiuus efficienter concurrant ad talem motum, sed solùm imperando: sed in passionibus animi obiectum proponitur appetitui prosequẽdum, vel fugiendum: ergo virtus motiua, seu executiua motus circa tale

obiectum

obiectum per se mouebitur sine ope ipsius appetitus; de facultate enim animali progessiua omnes id concedunt: ergo idem est concedendum de facultate motiua cordis, quæ sanguinem, & spiritus mouet in passionibus animi.

Secundò, potentia locomotiua in grauibus, & leuibus est sufficiens ad motum illis conuenientem: ergo & potentia vitalis motiua in viuentibus erit etiam sufficiens ad suum motum peragendum, licèt morali modo moueatur à voluntate, vel appetitu.

Sed rogabis: Si appetitus non mouet potentiam motiuam efficienter, qua ratione dicimus appetitum illam mouere.

Respondetur facilè, quod voluntas, seu appetitus dicuntur mouere per imperium (vt dixi) quod habent circa istas potentias, vel per applicationem obiecti ex cuius repræsentatione statim appetitus consurgit, & per potentiam motiuam illud adipiscitur.

Itaque iuxta nostrum philosophandi modum, præter qualitates in spiritibus, & sanguine constitutas, & præter simpathiam, quæ assignatur inter huiusmodi facultates, debemus constituere aliquod principium proximum effectiuum motus sanguinis, & spirituum, quod debet esse aliqua facultas motiua, quæ promptè illus sic, vel aliter moueat iuxta appetitus passionem. Cùm enim anima immediatè non moueat, sed media aliqua facultate directè ad categoriam qualitatis pertinente, necessariò debemus constituere potentiam istam motiuam in corde residentem, quæ sanguinem, & spiritus moueat.

Quare anima non mouet immediatè sanguinem, & spiritus.

Sed adhuc inquires, quare anima non potest immediatè, & sine potentia mouere spiritus, & sanguinem?

Respondeo cum Diuo Thoma 1. *part. quæst.* 117. *art.* 4. quod anima non potest per se localiter mouere corpus, quod non informat; & quia sanguis, & spiritus habent aliam formam distinctam ab anima, ideo eos immediatè mouere nequit; benè tamen eos mouere poterit per potentiam motiuam, & hæc est ratio ob quam si aliquod membrum mortificetur, non mouetur ab anima, quia scilicet non est illi vnita, neque informat illud.

Ex hac conclusione infertur, quod sanguis, & spiritus in animi passionibus mouentur à corde; quod quidem constat, consideratis iis quæ in animi affectibus reperiuntur: non enim fit talis motio à virtute apprehensiua, neque ab appetitu, vt dictum est: ergo debet fieri ab ea parte, in qua per animi passiones illius actiones variantur, spiritus & sanguis diuersimodè mouentur, & pulsus mutationes maximæ fiunt.

Quare cor mouetur iuxta passionis animæ indigentiam potius quam aliæ partes.

Sed rogabis iterum, quænam sit causa propter quam in passionibus iis cor mouetur potiùs quàm aliæ partes.

Respondetur, quod cor est subiectum appetitos, vt dicimus *cap. de mania*, cui quodammodo obedit cor, quantùm ad executionem motus. Vlteriùs illa pars debet consentire in animi passionibus, quæ maximè est determinata ad opus illarum; talis autem est cor, quod mouetur, & determinatur ad hunc, vel illum motum, iuxta passionis diuersitatem.

Qua facultas sit hæc, qua mouet sanguinem & spiritus.

Sed adhuc meritò dubitabis, quænam facultas sit hæc residens in corde, quæ mouet spiritus, & sanguinem. Auerroës asserit hos, & similes motus fieri à facultate quadam regitiua, ab omnibus aliis distincta. Sed hoc est ad libitum facultates fingere, & difficultatem effugere.

Benedicti Matamoros sententia.

Doctissimus Matamoros 2. *de febribus, tract.* 1. D. D. *de Maroja Tract. de Febribus. de causis febrium, disp.* 7. asserit cor mouere spiritus, & sanguinem intra, & extra, propriâ facultate naturali tractrice, & expultrice, distinctâ à facultate vitali compressiua, & dilatatiuâ cordis, & arteriarum; in cuius sententiæ comprobationem adducit Petrum Gare. *lib. de locis affectis, disput.* 4. *cap.* 5. qui asserit, quod tempore indigentiæ cor attrahit spiritus per facultatem quandam naturalem, sicuti cerebrum spiritus animales ad se retrahit tempore somni per facultatem quandam tractricem naturalem cerebro insitam. Ratio fundamentalis est, nam durante gaudio, v. g. semper ex natura huius passionis spiritus à corde versus partes externas pelluntur, quod neutiquam fieret si motu compressionis pellerentur, siquidem post eam sequitur dilatatio pulsus, quæ potiùs mouet versus cor.

Sed hæc ratio non vrget, nam licèt ex vi passionis gaudij spiritus ad extra ferantur, alij etiam visus

B mouendi ad intra vrgere possunt, ita vt ex vi illorum impediatur motio ad extra; nisi dicamus, quod tanta potest esse vis passionis, vt subitò motio tanta fiat ad extra, vt ex vi passionis etiam subitò pereat æger.

Quare respondetur, quod tempore necessitatis cor, & cerebrum attrahunt ad se spiritus mediâ dilatatione, eo modo quo diximus nostro tractatu de pulsibus; non verò per aliam facultatem attractricem distinctam à facultate pulsifica cerebri, & cordis.

Sed contra dicta est ratio efficax; nam in passionibus animi hæc facultas operatur præcedente cognitione, & ad nutum voluntatis, & appetitus: ergo iam operatur voluntariè, & consequenter totâ actio erit voluntaria, quam quidem facere, & factam sedare poterimus dum voluerimus; quod est de ratione voluntarij: quod est falsum, & contra experientiam, siquidem motum sanguinis, &

C spirituum compescere non possumus in animi affectibus.

Respondetur, idem etiam sequi inconueniens, si talis facultas esset naturalis distincta à pulsifica. Vt tamen soluatur ratio, suppono quod voluntarium stat dupliciter; nam voluntarium potest aliquid esse quoad applicationem obiecti, non tamen quoad operationem: v.g. voluntarium est alimentum capere ad nutritionem; tamen semel capto alimento, nutritio quæ fit ex illo non est voluntaria, sed actio necessaria, & à voluntate independens: & applicatio visus ad obiectum visibile est voluntaria, visio tamen eo tempore applicita est actiu necessaria; & hoc modo dicuntur istæ potentiæ subdi voluntati indirectè quoad applicationem, non verò quoad operationem; sed consequutione quadam necessariò operantur. Aliæ verò potentiæ subduntur vo-

D luntati, non solùm secundùm applicationem, sed etiam secundùm actionem; & istæ dicuntur directè voluntariæ. Quo supposito respondetur, quod licèt hæc facultas motiua in animi passionibus quodammodò subdatur voluntati, non tamen operatur liberè, sed necessariò, quia solùm subditur illi, quatenus voluntariè applicatur passio appetitus, & repræsentatio obiecti passionem inferentis; actio tamen motiua circa obiectum applicitum, non potest coërceri; & ita existente timore, necessariò spiritus intra recurrunt, & in verecundia ad faciem vergunt. Hæc doctrina est maximè conformis doctrinæ Sancti Thomæ *opusc.* 35. *de motu cordis*, vbi ait, quod licèt accidat ex animi passionibus, & apprehensione variatio in motu cordis, illa tamen variatio non est voluntaria, quia non fit per imperium voluntatis.

Quare existimare oportet, huiusmodi faculta-

Authoris sententia proponitur circa facultatem motiuam sanguinis, & spirituum.

tem esse vitalem, quæ dilatatione, & compressione vritur ad attractionem, & expulsionem spirituum, & sanguinis: quæ sententia desumitur ex Hippoc. *lib. de ossibus, in fine*, vbi ait: *Colorum mutationes contingunt, venas corde laxante, & constringente; pellit enim suo motu constrictiuo sanguinem in animi passionibus, vt in verecundia, & facit calorem rubrum.* Ex quibus colligitur inteotum, vbi nomine veoarum omnes intelligunt arterias. Idem docet Diuus Thomas *in 1. 2. quæst. 24. artic. 2. ad 2.* vbi asserit, quod in omni passione additur aliquid, vel diminuitur à naturali motu cordis, in quantum cor intensiùs, vel remissiùs mouetur secundum systolen, aut diastolen. Et ratione suadetur; nam spiritus, & sanguinem distribuit, & ad se allicit cor per motum dilatationis, & compressionis pro ratione vsus, tempore quo non adest aliqua animi passio: ergo per eundem motum pro ratione etiam vsus in animi passionibus spiritus, & sanguinem mouebit: ergo non est necessarium ad aliam facultatem distinctam recurrere; si enim dilatatio, & compressio cordis, & arteriarum deseruit ad distributionem caloris, & in animi passionibus tanta adest necessitas, vel colligendi calorem, vel distribuendi; quare non debet tribui compressionis, & dilatationis motui huiusmodi vnio, aut distributio caloris?

Hæc sunt quæ adducere potui circa hanc difficilem quæstionem, quæ si non satis acutè petractaui, & huius nodi non inueni solutionem sufficientem, id tribui debet ingenioli mei ruditati, vel quæstionis arduitati: amicè ergo quæ dixi accipias rogo.

§. IV.

Ad argumenta in contrarium posita responsiones.

VT clariùs argumentis in prima quæstione de passionibus animi positis satisfaciamus, supponendum est tanquam certum, quod hæc facultas vitalis motiua cordis semper operatur pro vsus indigentia, & necessitate finis: hic autem finis est duplex, alius inadæquatus, adæquatus alius. Inadæquatus est expellere fuligines, attrahere aërem ad moderationem caloris, & generationem spirituum vitalium, & animalium, calorem influentem partibus communicare, vt coctiones celebrentur, & totum corpus viuificare, & vtrique vitæ, tam sensitiuæ, quàm vegetatiuæ inseruire. Ex quibus, & aliis constituitur bonum animalis, & illius conseruatio, tanquam finis vltimus, & adæquatus; nam licèt motus cordis, quo hæc omnia consequuntur, non sit simpliciter necessarius ad vitam, cum hoc tamen ita ab illo eius pendet conseruatio, vt ipso cessante statim pereat animal, vt ostendit Galen. 5. *method. cap.* 1. & vitæ defectum per pulsus deficientiam iudicamus: & Hippocrates *lib. de dieta, circa medium*, sermonem instituens de motu cordis, per quem calor influens communicatur, sic ait: *In hoc anima, mens, prudentia, augmentum, imminutio, & permutatio.* Ibique etiam asserit omnem corporis permutationem, tam secundùm primas qualitates, quàm secundas, fieri medio motu cordis reciproco. Et *lib. de corde*, inquit: *Meus hominis in sinistro cordis ventriculo sita est.* Insinuans per hoc, quod per motum ventriculi sinistri cordis omnia gubernantur: & agens ibi de iis, quæ medio motu cordis impartiuntur, ait: *Hi fontes sunt humana natura, & hic flumina sunt, quibus totum corpus irrigatur, atque vitam homini conferunt.* Angelicus

A Doctor *opusc. de motu cordis*, radicem, & fontem perfectionum omnium in corde collocat.

Ex quibus facilè deducitur, quod cor mouet se motu illo reciproco, tanquam per medium ordinatum in finem vltimum, & adæquatum, quod est bonum ipsius animalis: & hoc exemplo declarari potest in cœlorum motu, qui habet puncta determinata, in quæ tendit secundùm suas partes; tamen hic motus tendit in bonum vniuersi, & rerum sublunarium, & ad illos terminos deuenit, quia sunt media, per quæ virtus cœlestis communicatur iis inferioribus. Sic similiter in motu cordis dantur termini, seu vbicationes motus reciproci illius, qui non sunt finis vltimus, sed medium necessarium ad finem vltimum consequendum, quatenus expellendo fuligines & aërem attrahendo, & alia efficiendo, consequitur vltimus finis, qui in vitæ conseruatione consistit; operatur enim cor vt

B pars princeps est, non solùm in gratiam sui, sed in aliarum partium vtilitatem, quidquid dicat Galenus 3. *de natural. facult.* Quia ergo in animi passionibus patitur, & alteratur natura, & proponitur obiectum quandoque bonum, quandoque malum, cordi competit, in quo residet appetitus, bonum prosequi, & malum euitare, vt sic vita conseruetur.

Verùm contra dicta instabis: Ex obiecti sola apprehensione sub ratione boni, vel mali, appetitiuus sensitiuus excitatur ad suas passiones, ad fugam nempe, vel prosequntionem obiecti sub hac, vel illa ratione repræsentati: ergo non est necessarius motus spirituum, & sanguinis ad conseruationem harum passionum. Consequentia patet, nam animi passio antecedit talem motum: ergo sicut antecedenter illa passio conseruatur, poterit etiam posteà permanere.

C Respondetur, quod licèt verum sit, quod potest produci, imò de facto producitur appetitûs passio antecedenter ad motum spirituum; non tamen potest conseruari sine tali motu: ad productionem enim huius, vel illius passionis sufficit naturalis dispositio cerebri & cordis, in quibus resident prædictæ facultates; ad earum tamen conseruationem plus aliud requiritur, vethi gratiâ in ira fuit necessaria maior caliditas in corde, vt perseuerater in executionem, vel appetitum vltionis, quàm ad productionem iræ, licet ad vtrumque requiratur caliditas, & siccitas, quæ sunt signa hominis patati ad irascendum, vt insinuat Galenus *lib. artis medicinalis:* atque adeò habent pulsus altos, & celeres, quia feruet sanguis, & versus altitudinem inclinat arteriam.

Sed iterum insurges: Quo tempore est appetitus vindictæ, est formaliter ira: ergo eo tempore debet

D esse pulsus, qui conueniat iræ: sed eo tempore neque est calor immodicus, neque sanguinis feruor circa cor: ergo neque poterit esse pulsus altus.

Respondetur verum esse, quod probat argumentum; nam pulsus variatio versus altitudinem, non datur statim ac ponitur ira; siquidem illam præsupponit, & est veluti signum illius: tamen iuxta considerationem medicam dicimus, pulsum altum adesse, quia paulò post superuenit tanquam iræ signum. Tandem instabis: Si motus cordis, & spirituum est ad conseruationem viuentis, qua ratione potest contingere, quod ex tali motu subitò, aut paulatim animal deficiat.

Respondetur, hoc esse nimis per accidens, nam in tristitia, v. g. per se intendit natura suam conseruationem, sanguinem, & spiritus in defensionem cordis ad intra reuocando; ex accidenti tamen ex eorum inculcatione suffocatio contingit. In gaudio similiter

similiter ad extra diffunduntor spiritus: tamen si ex tali motu affatim facto spititus attenuentur, & resolnantur, & inopinata subsequitur mors, est nimis per accidens, & præter intentionem naturæ; & idem proportionaliter est iotelligendum in aliis animi passiunibus.

Ex dictis facile erit iam argumeotis in principio traditis satisfacete. Ad primum ergo, quod probat Angelum, neque animam rationalem nun posse causare transmutationem aliquam accidentalem, neque substantialem: Respondetur, quod Angelus non sic se habet ad corpus sicut anima; nam anima est actus cotporis physici, dans illi esse, & consequenter operari, nam operari sequitur esse; immutat tamen anima cotpus medio appetitu elicito, qui est actus organi corporalis; ad apptehensionem enim animæ commouetur appetitus sensitiuus cum aliqua operatione corporali, neque sufficit apprehensio animæ ad immutanda cotpora exteriora, nisi immutetur proprium corpus. Quare vt spiritus, & sanguis, qui sunt veluti corpora animæ exteriora, quia ab anima non informantur, muueantur, oportet priùs vt sit immutatio aliqua in corpure per animam informato.

Ad teplicam respondetur, quod non benè infertur: Angelus est persectioris vittutis, quàm anima, & tamen non potest alterare materiam: ergo neque anima. Nam ignis est imperfectior Angelu, tamen comburit; & oihilominus Angelus comburere non potest, neque in se talem virtutem continet.

Ad secundum, quod probabat animam esse actum corporis perficieotem, & sic non posse producere morbum.

Respondetur, animam per se corpus perficere, & illi vitam præstare; ex accidenti tamen contrarium contingere potest, vt diximus de calote influenti, qui est instrumentum ad actiones vitales; cum boc tamen dicimus accidentaliter ad interitum ducere. Ad replicam desumptam ex aqua, quæ nunquam producit calotem, sed frigiditatem sui conseruatiuam, respondetur id prouenire ex homogenea aquæ natura, cuius partes sunt eiusdem rationis; in mixtis verò quæ habent partes diuersis elementis respondentes, contratium accidit; vnde fit, quod qualitas voi parti conueniens, sit alteri parti dissentanea, & sic ex accidenti saltem aliam partem destruat. Idem proportionaliter est asserendum de passionibus animi, quæ licèt conducant ad viuentis tutelam, tamen accidentaliter salrem ipsum destruunt viuens, si nimis excedant; tunc enim facultas vitalis motiua mouet spiritus, & sanguinem iuxta exigentiam passionis, ita vt licèt in bonum animalis talis superueoiat motio, ex accidenti tamen contrarium accidere potest.

Ad tertium respondetur, spiritus, & sanguinem localiter moueri à facultate motiua vitali, vt dictum est, ad quod requiritur necessariò mutatio in aliqua ex causis contioentibus; nam si inuariabiles existerent, eodem modu ac antea operarentur. Quia ergo variatur vsus pulsus per animi passiones, ita vt in tristitia adsit vsus roborandi cor, & in sui defensionem attrahendi spiritus ad illud; ideò tristitia præsente facultas attrahens cordis ad cor spiritus allicit, vt ipsum cor tueatur, & foueatur libereturque ab obiecto tristitiam iofetente; & eodem modo est philosophandum de aliis animi passionibus.

Ad quartum responsum iam suprà est; dicimus enim talem actiooem dici indirectè voluotariam, per applicationem scilicet obiecti, quod animi passionem excitat: actio tamen illa necessaria est, & cohiberi nequit.

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

A Ad quintum respondetur, quod in ira verbi gratiâ, efferuescit sanguis, & per motum efferuescentiæ intensiorem comparat calorem ratiune motus & fuligionm, quæ sanguini admiscentur; de hoc enim egimus disputatione de motu, vbi diximus, qua ratione motus sit causa caloris.

Ad vltimum de tristitia, & timore, iam supra tesponsum est; diximus enim huiusmodi passiones ratione motus, quem causant in sanguine, & spiritibus producere calorem. Ex iis iam patet qua ratione animi passiones sint caloris effectiuæ, imò & qua ratione valent producere sanitatem, & morbum: sicque huic difficili de passionibus animæ tractatui finem impònimus.

B

QVÆSTIO IV.

De aliis febrium causis, & quomodo calorem excitent.

HVcusque dictum est, qua ratione motus sit causa caloris, & quod animi passiones sub motu comprehenduntur: restat nunc agere de aliis causis calorem producentibus, quarum prima, quæ se offert, est putredo, cuius naturam inuestigare non est præsentis instituti; de ea enim agit Aristoteles 4. *meteor. capit.* 1. & 2. vbi veræ putredinis definitionem proponit, eamque explicat Valles. & Ludouicus Mercatus super illum locum. Et licèt putredo sit interitus proprij ac naturalis caloris in quovis humido ab alieno calore, & hac ratione non producitur calor, imò destruitur; & actio putredinis formaliter non tendat in calorem, sed in secundam quandam qualitatem caloris corruptiuam ex accidenti saltem; cum hoc tamen res quæ putrefit, in ipso fieri putredinis calidior euadit à calore externo rei putrescentis, quæ valet inducere morbum calidum, ita vt asserat Galenus *libr. de causis morborum, cap.* 2. se vidisse in columbarum agrestium excrementis ex putrefactione ignem accensum. Neque probatione eget, quod putredo in re quæ putrefit, sit caloris causa, quod quotidie conspicimus in humoribus, dum ex putredine incalescunt, & febrem succendunt; nam licet calor naturalis, & proprius ex vi putredinis deperdatur, quatenus exhalatur substantia calida rei quæ putrefit; ea tamen extraneum calorem, & putredinalem participat, ratione cuius excitat febrem. Verumtamen, quia illa actio, quæ datur in humoribus dum putrefiunt, non est vera putredo, præsertim cùm ibi actio caloris naturalis eluceat in morbis, qui terminantur ad salutem, quæ sæpe dicitur coctio, sæpe putredo, vel actio media, quæ dicitur suppuratio, ideò meritò quærimus:

§. I

Vtrum alteratio materiæ in febre putrida sit putredo, vel coctio, aut actio quædam media.

HÆc quæstio communiter in scholis studentium intellectum vexat, habet enim in se ingentes difficultates, quas pro meis viribus explanabo, vt illius veritatem indagemus. Pro qua intelligenda supono primò, quod tripliciter materia quæ-

cumque humoralis alterari potest, aut à calore naturali, per quem perficitur, & assimilatur naturæ; quæ actio, seu assimilatio dicitur coctio; aut à calore præter naturam, per quem calor naturalis destruitur, & dissipatur, eo modo, quo dicitur, dum de putredinis natura agitur; & hæc actio dicitur putredo: aut à calore naturali, & præter naturam simul, tuncque ab vtroque calore pullulat quædam actio in humore, quæ nomine suppurationis explicatur; quæ quidem datur in febribus putridis, dum terminantur ad salutem; & in tumoribus dum in suppurationem vertuntur. Circa hoc lege Galen. 1. *prognost. capite vltim.* & 1. *aphorism. commentar.* 47. & 1. *de different. febrium*, *cap.* 6.

Secundò notandum est, quod hîc agimus de ea alteratione materiæ, quæ datur in morbis, qui in salutem terminantur, in qua simul reperitur aliquid respondens calori naturali, & aliquid calori præter naturam; nam de hac actione insurgit præsens quæstio, non verò de alteratione inducta in materia febrili, quæ fatalem terminum habet; nam hæc benè potest alterari per actionem putredinalem, nulla percepta actione caloris naturalis; sicque talis actio erit tota à calore extraneo calidum naturale dissipante, eritque vera putredo.

Tertiò notandum est ex Galen. 1. *de differentiis feb. cap.* 6. *citato*, quod actio, quâ humores in venis alterantur, in febre putrida est similis actioni, quâ alterantur humores in inflammationibus contenti, aut in abscessibus: quæ quidem actio (vt dixi) si fiat superante natura, dicitur coctio; si verò superata, putredo nuncupatur: si verò vtriusque aliquid participet, rigorosè neque coctio, neque putredo appellatur, sed suppuratio dicitur. De hac ergo actione, per quam in morbo salubri humores alterantur, inquirimus quid sit.

Prima sententia quam Hugo tuetur.

Prima sententia asserit, talem alterationem esse coctionem, quam tenet Hugo 2. *aphor. comm.* 47. vbi ait, generationem optimi puris, seu suppurationem, esse actionem debitam calori naturali: in cuius sententiæ confirmationem adducit Galen. 5. *simpl. cap.* 9. vbi ait: *Vnum ex naturalibus operibus est suppuratio, nam illis quadam coctio perficitur.* Sed opus naturale habet authorem ipsum calorem naturalem: ergo & suppuratio. Et idem ostendit *primo prognost. comment. vltimo*, vbi inquit, quod Hippoc. appellat tumorem suppuratum, quando coctionem est adeptus.

Secundò probatur ex Auicen. *fen.* 4. *libro* 4. *tract.* 3. *cap.* 1. vbi ait: *Pus siue sanies bona fit à digestione naturali.* Sed hæc fit à calore naturali: ergo & pus.

Tertiò ex Arist. 4. *meteororum*, *cap.* 2. vbi sic: *Ea quæ in tuberculis apparent dum ad suppurationem peruenere, coctionem quandam receperunt.* Ergo si in iis, quæ suppurantur, recipitur coctio, intentum probat.

Quartò, nam suppuratio est quædam assimilatio humoris, qui suppuratur, ad ipsam naturam: sed assimilatio ad naturam fit mediante calore naturali, tanquam naturæ instrumento: ergo & suppuratio. Maior quidem constat ex Hippoc. 1. *prognosticorum, text. vlt.* vbi ait, quod pus debet esse album, læne, & æquale, quæ albedo est assimilatio quædam inducta à partibus albis, quales sunt partes spermaticæ: & idem testatur de sedimento in vrinis apparente, quod eadem proportione gignitur in venis ex humore febrem succendente. Minor etiam facilis probatu existit; nam natura transmutationem humoris efficit per calorem naturalem, qui vt instrumentum iuuat ad inducendam similitudinem, quæ recipitur in humore, iuxta illius capacitatem. Attamen quia humor ille est noxius, & ineptus ad vltimam assimilationem, ideo non vltimatè assimilatur, proptereàque actio in illo recepta dicitur ab Auicennistis coctio in nocitiuo: quare cùm ille humor siue in parte inflammata, siue in venis existens, transmutationem, & perfectionem per calorem naturalem ab ipsis partibus recipiat, fatendum est, talem perfectionem esse coctionem.

Sextò probatur. Nam de ratione puris optimi est, quod sit minimè fœtidum: ergo fit per coctionem. Antecedens patet, nam quæ putredine fiunt, fœtorem contrahunt, vt experimur in iis, quæ putrefiunt: ergo cùm pus non habeat fœtorem, non fit per putredinem, ac per consequens fieri debet per coctionem.

Tandem quando in vrina apparet sedimentum album, læue, & æquale, tunc dicimus humores febrem causantes esse coctos: ergo actio, per quam illi humores transmutantur, & corriguntur, est vera coctio. Antecedens notum est, siquidem ibi elucet victoria naturæ supra causam morbificam, quæ in coctione, & assimilatione consistit.

Hugo improbatur.

Sed hæc Hugonis sententia facilè conuincitur iis fundamentis, quibus stabilitur opposita, in qua quidam asserunt, actionem hanc esse putredinem; nam cùm ibi reverà detur calor putredinalis febrem accendens, non est à quo impediatur illius actio; necessariò ergo agit.

Vlteriùs, si calor ille extraneus non ageret materiam morbificam alterando, nunquam esset febris putrida, quæ vt fiat, petit calorem extraneum; imò cùm solùm à calore naturali coquente alteraretur humor ille, nunquam posset dari alteratus præter naturam, siquidem à principio in finem coquitur, & perficitur ab eo, quod est secundùm naturam. Quia ergo ibi datur calor præter naturam febrem producens putridam, & hic agit in humorem, necessariò actio hæc, de qua agimus, fit etiam à calore præter naturam; & sic absolutè non potest vocitari coctio, licet aliquid coctionis reperiatur in ea.

Ex quibus facile erit soluere fundamenta proposita, si dicamus, talem actionem coctionem dici, quatenus quodammodo à calore naturali perficitur, & humor aliquam suscipit assimilationem naturæ: non tamen absolutè coctio dici meretur, quia etiam à calore extraneo humor ille alterationem subit, & putredinem nanciscitur, ex qua febris putrida ortum trahit: vnde licèt ab Hippocrate dicatur, quod optimum debet esse minimè fœtidum, non tamen illa particola *minimè*, excludit omninò fœtorem, sed illius exiguitatem denuntiat, vt fatur Galen. *in comm.* nam cùm ibi magis eluceat coctio, quàm putredo, putredinis etiam accidentia delitescunt.

Secunda sententia præcedenti contraria.

Secunda sententia ex diametro præcedenti opponitur, quæ asserit, alterationem puris, & materiæ humoralis in febribus putridis esse veram putredinem; quam comprobant ex Hippocrate *lib. de vlceribus*, cuius verba transtulit Galen. 4. *methodi*, *cap.* 5. aiens: *Si caro aliqua telo tunc contusa, tunc cæsa sit, ita medendum est, vt quamcelerrimè suppuretur; nam & minus phlegmone tentabitur, & necesse est carnes, quæ cæsa sunt, & contusa, putrefactas, & in pus versas liquari.* Ergo si partes cæsæ, & contusæ putrefiunt, illa in pus versio erit putredo.

Secundò, ex eodem Galeno 1. *de differ. febrium, cap.* 7. & 9. vbi suppurationem vocat putredinem,

quæ

quæ cùm fiat à calore præter naturam, non poteſt dici coctio.

Tertiò, vbi relucet effectus putredinis cauſam putrefacientem aſſignare debemus: ſed in pure genito relucet fœtor, qui eſt effectus putredinis: ergo puris generatio eſt putredo.

Quartò, ſuppuratio fit à calore partis inflammatæ (& idem ſtatuo de alia alteratione, quæ in humoribus recipitur, dum febrem excitant putridam: ſed talis calor eſt præter naturam: ergo à tali calore fieri debet. Nullus negat maiorem, minor de ſe patet; nam calor ille eſt in actu ad operandum; & cùm ſit calor additus naturali, totus efficitur præter naturam, & conſequenter actio ab illo prodiens.

Dices, ibi etiam dari calorem naturalem, qui ſimul cum calore addito operatur, atque adeò huiuſmodi actio vtrique calori eſt tribuenda, eritque coctionis, & putredinis particeps.

B Contrà eſt, nam ſequeretur, quod humor ille moueretur ſimul duobus motibus contrariis, quod eſt implicatorium; nam humor ille, qui ſuppuratur, ſimul reciperet coctionem à calore naturali, & putredinem ab extraneo; coctio autem & putredo, motus contrarij ſunt, vt patet ex vtriuſque definitione; coctio enim perficit rem, quæ coquitur, & illius calorem, humidum ſicco admiſcendo; putredo verò rem quæ putreſcit, deſtruit, illiuſque calorem diſſipat, humidum à ſicco ſegregans: ſed calorem perficere, & humidum cum ſicco vnire; calorem diſſipare, & humidum à ſicco ſeparare, contraria ſunt: ergo talis humor moueretur motibus contrariis; ergo vt hoc fugiamus inconueniens, tutius erit aſſerere, talem actionem eſſe veram putredinem.

Secunda ſententia redarguitur. Sed hæc ſententia meritò impugnatur; nam ſi ſolà putredine fieret pus, & ſedimentum, quod C apparet in vrinis, ex quo coniicimus ſecuritatem, neutiquam poſſemus eam efficere coniecturam, quia per putredinem non oſtenditur victoria naturæ ſupra cauſam morbificam, ſed potiùs per coctionem; nam in tantum dicitur cauſa morbifica euicta, & ſuperata à natura, in quantum eſt cocta, non quatenus putrida: igitur ea actio, per quam humores alterantur, dum fit febris putrida, & per quam gignitur pus optimum, nequaquam abſolutè dici poteſt putredo. Denique nam ſola putrefactione non poteſt produci aſſimilatio humoris ad partes viuentes, cùm potiùs putredo ſimilitudinem deſtruat. Relinquitur ergo, quod in tali actione reluceat aliquod principium, cui talis ſimilitudo tribuatur; quod non poteſt eſſe principium putredinale.

Propter hæc fundamenta quidam ab iis extremis recedentes ſententiis, aliam excogitarunt mediam, D aſſeruntque actionem hanc, neque eſſe coctionem, neque putredinem, ſed habere inter vtramque naturam mediam; ita vt ſit actio media participans vtriuſque extremi naturam. Ita ſentiunt Valleſ. 1. *progn. ſt. comment. vltimo*, & 5. *controuerſ. capite* 4. Vega 1. *progn. ſt. cit.* Veiga *de differ. febrium*.

Valleſij ſententia, & illius comprobatio. Sed vt horum ſententia intelligatur, ſupponere oportet primò, quod in ſuppuratione relucent accidentia quædam putredinis, vt conſtat de fœtore, & calore putredinali, qui ibi reperitur. Similiter elucèſcunt accidentia coctionis, quatenus ibi humor perficitur, & naturæ aſſimilatur, & ad benigniorem deducitur ſtatum; quod oſtendit Galen. 2. *aphoriſm. com.* 37. & aliis locis. Quam ob cauſam antiqui actionem hanc quandoque coctionem, quandoque putredinem appellabant,

A iuxta exceſſum accidentium putredinem, aut coctionem concomitantium.

Secundò ſupponendum eſt tanquam certum, quod in parte inflammata, in qua humor ſuppuratur, adeſt neceſſariò calor præter naturam, ex quo, & ex gradibus caloris naturalis efficitur vnus calor totalis, & adæquatus, cui actio illa totalis, & adæquata tribui debet. Ratio eſt, nam iſti gradus cùm ſolùm differant numero, & vt alij volunt, ſpecie incompleta, non poſſunt informare vnum ſubiectum, quia ex omnibus vnus totalis reſultat calor; & idem ſtatuo de reliquis accidentibus ſolùm numero differentibus: nam quidquid præſtat vnum, præſtat & aliud, ſicque vno poſito alterum redundat accidens, naturaque nihil facit fruſtrà. Omitto in præſenti ſpecies intentionales, quæ etſi ſolo numero differunt, ſimul in eadem potentia recipiuntur, vt patet dum quis duo obiecta intuetur alba, aut nigra, à quibus ſimul recipit ſpecies numero tantùm differentes, quibus viſionem elicit; hæ enim realiter obiectum repræſentant, vt vna non valeat repræſentare obiectum alterius: quare neque ex omnibus efficitur vna ſpecies viſibilis, neque ad modum vnius ſe habent; ſecus verò contingit in reliquis accidentibus.

His igitur ſtatutis, probatur primò hæc ſententia. Calor à quo dimanat hæc actio, eſt vnus ex vtroque calore, naturali ſcilicet, & præter naturam, conflatus: ergo actio ab eo prodiens debet eſſe vna. Antecedens patet ex ſecundo notabili: conſequentia etiam patet, nam actio diuerſitatem numericam ſumit, non ſolùm à termino & ſubiecto, ſed etiam ab agente, vt ex phyſicis accepimus. Tunc ſic: Hæc actio vna non eſt coctio, nec putredo, vt iam ſuprà eſt inſinuatum: ergo eſt media inter vtramque.

Secundò: Hæc actio partim tribuitur calori naturali, partim caloti præter naturam, ſiquidem adeſt aliqua aſſimilatio humoris ad ipſam naturam, quæ non poteſt reſultare, niſi intercedat naturæ operatio, ex qua ſimilitudinis relatio inſurgat, quæ antea non erat. Pari ratione in ipſo humore relucet fœtor, qui putredinis ſoboles eſt: ergo cùm in effectu reluceat aliquid coctionis, & ſimilitudinis ad naturam, & aliquid putredinali cauſæ reſpondens, dicendum eſt, quod ab vtroque calore tanquam ab vnico comprincipio vnica actio procedit, quæ cùm non ſit abſolutè coctio, nec putredo, debet eſſe inter vtramque media.

Quod ſi aduerſus hunc dicendi modum inſurgas primò: Humor febrem putridam efficiens in ſalubritatem tendens, in ſtatu febris eſt perfectè coctus, vt ſigna coctionis oſtendunt: & eſt intensè putridus, vt accidentia putredinem conſequentia manifeſtant: ſed implicat humorem ſimul concoqui, & putreſieri: ergo & implicat, quod per actionem coctionis, & putredinis humor tales ſubeat alterationes; ſunt enim coctionis, & putredinis termini oppoſiti, atque adeo actiones illorum oppoſitæ eſſe debent.

Reſpondet Valleſ. id verum eſſe, dum per diuerſas actiones illi termini producuntur, non verò quando actio eſt vna, & terminus illius eſt etiam vnus; ſicuti enim actio eſt media, ita ſimiliter & terminus productus per illam: quare non eſt in terminis implicatio, cùm ſolùm ſit vnicus terminus.

Secundò poteſt obiici: Quod motu medio mouetur, non accedit ad vtrumque extremum, ſed quantùm ad vnum accedit, tantùm ab altero; aqua enim tepida, quantum recedit à calore,

D 4 tantùm

tantùm accedit ad frigns; corpus etiam calorem medium habens, per recessum à calore medio, accedit ad vnum extremorum, non autem ad vtrumque simul: ergo cùm humor qui suppuratur, simul adquirat terminum coctionis, & putredinis, non potest ad vtrumque extremum accedere vnica actione media.

Huic obiectioni satisfacit Valles. & inquit, id verum esse in iis qualitatibus, quarum alterutra inest mobili, vt calor, frigiditas, candor, aut nigrities: cæterùm id non requiritur in humore, dum suppuratur, qui nec petit esse concoctum, neque putridum, sed crudum; cuiusmodi est humor in morbi principio, qui habet priuationem vtriusque termini; tuncque motu medio potest simul ad vtrumque peruenire, præsertim quando ille terminus est etiam medius.

Tertiò obiicitur contra vltimam Valles. responsionem: In principio febris putridæ, aut inflammationis, humor ille est coctus: ergo non habet priuationem coctionis: ergo non incipit ab obiecto coctione nudo. Antecedens patet, nam sanguis verbi gratiâ, dum supputari incipit, potest esse bonus, & laudabilis, qui in iecore optimam recepit coctionem, per quam sanguinis formam adquisiuit; idem statuo de reliquis humoribus, ex quibus febris putrida fit.

Respondetur, sanguinem, & reliquos humores non dici crudos respectu actionis, quæ perficitur in iecore, per quam generantur, quam secundam coctionem appellamus; sed respectu tertiæ coctionis, quæ peragitur in venis, & reliquis partibus, quâ in principio morbi carent, per quam generatur in venis sedimentum, quod apparet in vrinis, & pus in inflammationibus inuentum; sicque respectu huius coctionis tertiæ, quam post secundam recipit sanguis, dicitur crudus.

Ex dictis iam clatet, quantam vim habeant horum opinantium fundamenta, quibus adhuc minimè assentiri possum; nam licèt sit nimis probabile, hanc actionem esse vnam adæquatè, respectu scilicet totius materiæ morbificæ, quæ tali alterationis mutui subiicitur; non tamen inadæquatè, & respectu diuersarum partium illius materiæ, actio illa potest esse vna, siquidem vt infra constabit, est impossibile, vt eadem materia circa eandemmet partem simul recipiat terminum ipsam materiam perficientem, & eam corrumpentem, quanuis terminus ille dicatur vnus, & ab vnica actione pendens. Hoc quidem magis dilucidabitur conclusionibus sequentibus.

1. Conclusio narranda.

Sit ergo prima conclusio: Materia morbifica, nec sola coctione perficitur, neque sola putredine ad corruptionem paratur. Hæc assertio facilè constat ex impugnatione fundamentorum primæ, & secundæ sententiæ; quarum vna per coctionem, altera per putredinem materiam morbificam alterari intendebat; ex earum tamen fundamentis percipitur illammet materiam aliquam perpeti coctionem, & putredinem.

2. Conclusio.

Sit secunda conclusio. Actio per quam disponitur materia morbifica vsque ad morbi statum, adæquatè est vna. Quæ conclusio probatur eisdem fundamentis, quibus Valles. suam comprobat sententiam; quæ & vlterius probatur. Vt actio dicatur vna, requiritur identitas agentis, subiecti, temporis, & termini. Sed actio hæc habet vnum numero agens, vnicum subiectum, & terminum, & vnico tempore fit. Igitur est actio vna. Maior recipitur ab omnibus, siquidem ex cuiusque variatione etiam ipsa variatur actio. Minor quoad singulas particulas probatur: in primis est idem agens, nam ibi datur calor mixtus ex vtroque calore conflatus, quorum neuter operatur sine alio; & cùm ille sit totalis, & adæquatus, à toto illo procedit actio, est enim totus in actu ad operandum, neque aliquid ex parte sui deficit.

Quod verò huius actionis subiectum sit materia adæquata humoris febrem excitantis, etiam patet; nam ille humor est intra sphæram illius caloris, ab eoque alterationem subit, per quam disponitur ad coctionem, & putredinem, continuóque alteratur à morbi initio vsque in illius statum, sine temporis differentia.

Quod tandem terminus huius actionis sit vnus adæquatè, respondens illi actioni, probatur; nam tota illa materia alteratur ab vnico agente, & vnica actione: ergo & terminus huius actionis debet esse vnus, præsertim in sententia opinantium, actionem identificari cum termino: in aliorum verò sententia etiam tenet verum; nam licèt vnius actionis possit assignari terminus primarius, & secundarius; non tamen terminatur in duplicem terminum primarium.

Obiectio contra conclusionem.

Quod si primò obiicias, hîc dari duplicem terminum, coctionis nempe, & putredinis, eo quod illa materia habet aliquid vtriusque, vt prima nostra assertione admisimus.

Ad illam responsio.

Respondetur, dari duplicem terminum inadæquatè, & adæquatè vnum; sunt enim quædam partes materiæ morbificæ putredini obnoxiæ, in quibus putridinis terminus recipitur; & aliæ coctioni magis aptæ, in quibus terminus coctionis elucet: verùm hi termini non sunt adæquati, quia neuter illorum recipitur in tota materia; sed potiùs inadæquati. Terminus verò adæquatus huius actionis est qui in toto humore adæquato recipitur. Sed vt luce clarior euadat nostra assertio, hoc exemplo demonstrari potest. Actio sangoificandi inadæquatè in materia chili magis disposita ad formæ pituitæ introductionem, illius formam inducit, & sic in quouis alio humore; at verò adæquatè in tota chili materia omnium humorum formas introducit, quorum formæ sunt terminus adæquatus actionis, quia actionem illius productiuam adæquatè terminant. Pari ratione est philosophandum in productione termini in materia febrili humorali recepti. Vnde infertur, quod cùm coctio, & putredo, per quas alteratur materia morbifica, motus contrarij sint, & in contrarios tendant terminos, ita vt terminus a quo vnius excludat terminum ad quem alterius, nequeunt simul immutare materiam morbificam secundùm eandem partem, bene tamen secundùm diuersam, iuxta quam doctrinam accipitur Galeni sententia *lib. artis medic. cap.* 89. vbi ait: *Coctio facit cessare putredinem manente substantiâ.* Atque adeò euidenter constat, simul in eadem parte non posse dari huiusmodi motus, eo quod vnus destruit alterum, & illius termini sunt oppositi.

Obiectio secunda.

Sed adhuc iis non acquiescit meos, nam licèt coctio, & putredo sint contrariæ in gradibus intensis, vt dicere solemus de calore, & frigiditate; & in iis gradibus non possint coëxistere subiecto, benè tamen in gradibus remissis, non excedentibus mediocritatem: quare in iis gradibus saltem saluari potest, quod termini coctionis, & putredinis vnicam materiæ partem afficiant, sicque vtraque actio poterit reperiri in eademmet parte materiæ morbificæ.

Obiectionis solutio.

Respondetur, disparem esse rationem inter coctionem & putredinem, calefactionem & infrigidationem; nullam enim inuoluit repugnantiam, si daretur corpus aliquod neque aliquem caloris, aut

frigidita

frigiditatis gradum possidens, quod simul vsque ad mediocritatis gradum calorem, & frigiditatem reciperet; siquidem in iis gradibus nulla datur contradictio, & hoc modo reperiuntur in mixtis; at verò termini coctionis, & putredinis, neque in gradu remisso, aut intenso possunt eandem occupare partem, quia in quolibet gradu contrarij existunt; quod quidem patet, nam coctio à principio calorem perficit, partes vnit, miscendo humidum cum sicco, & substantiam quæ coquitur, ad benigniorem statum deducit: econtrà putredo calorem natiuum dissipat, rem perdit, & humidum à sicco separat. Quæ omnia contrariè opponuntur iis, quæ coctioni adueniunt, neque vni, aut duplici actioni adæquatè conuenire possunt in vnica præcisè parte, vt ex definitione coctionis, & putredinis ab Aristot. tradita quivis colligere potest.

Obiectio tertia. Tertiò obiicitur contra nostræ conclusionis veritatem: Vni vnum est contrarium, ex Aristot. 1. *de cœlo*, *cap.* 2. *text.* 30. & 10. *Metaphys. cap.* 8. sed cruditas contrariatur coctioni: ergo non putredo.

Responsio. Respondetur, quod vnum est contrarium positiuum, non tamen implicat habere aliud contrarium priuatiuum; motus enim sursum opponitur motui deorsum, & habet quietem priuatiue oppositam. Coctio similiter, & putredo positiue opponuntur: cruditas verò priuatiuè coctioni opponitur.

Obiectio quarta. Quartò obiiciunt: Passum est in potentia ad recipiendum vtramque actionem, & ex alia parte vtrumque agens, calor nempe naturalis, & præter naturam, habet virtutem ad producendam eammet in passo: ergo illud passum simul mouebitur motibus contrariis.

Responsio. Respondetur, nec passum habere potentiam in eisdem partibus ad recipiendam coctionem, & putredinem, propter earum & suorum terminorum implicationem; benè tamen in diuersis: neque agens valet in eadem parte eas producere propter eandem rationem.

Obiectio quinta. Quintò arguitur ex Galeno 2. *aphorism. com.* 30. nam iuxta illius doctrinam in morbo salubri videtur, quod in statu minùs debet esse putredinis, quàm in aliis temporibus; siquidem ait: *Vbi morbi consistunt, necesse est esse meliores in iis, qui sanitati debent restitui.* Ergo si in statu illi morbi sunt meliores, ideò fit, quia à minori pendent putredine.

Illius responsio. Respondetur, eo loco solùm significare Galen. quod in principio materia fit cruda, & nondum adepta aliquam coctionem, ideoque deterior censetur quàm in statu: non tamen inde colligitur, quod in principio habeat maiorem putrefactionem, quàm in augmento, & statu; nam aliud est morbum esse intensiorem, aliud verò esse meliorem. Dicimus ergo, quod in statu morbus est intensior, & in eo vigent accidentia, quæ morbi intensionem, & vehementiam ostendunt. In eodem enim statu morbus est melior, quod cognoscimus ex signis coctionis, & ex aliis quibus ostenditur victoria naturæ supra causam morbificam.

Iuxta hanc doctrinam excludimus sententiam opinantium materiam morbificam non simul concoqui, & putrefieri, sed in diuersis temporibus, cuius contraria ratio, & experientia ostendunt; experimento enim discimus in principio simul materiam disponi ad coctionem, & putredinem, & vtrumque motum perfici vsque ad statum, licèt magis præualeat coctio, quàm putredo. Ratione etiam notum fit, quia circa initia causa putredinem inducens est remissior, quàm in augmento, & statu, in quibus vehementior in operando existit, vt accidentia vehementiora putredinem consequentia portendunt. Neque inuoluit repugnantiam, quod simul eadem materia morbi à principio in statum putrefiat, & coquatur; nam huiusmodi motus non fiunt circa eandem partem, sed circa diuersas ipsius materiæ, vt iam traditum est.

Ex hac secunda conclusione tertiam deduco, quæ talis est: Pus & materia morbifica recipiunt simul coctionem, & putredinem à principio morbi salubris vsque ad statum, ita vt non sit assignabilis pars sensibilis, quæ non participet vtramque actionem; non tamen per eadem minima insensibilia, sed per diuersa; ea tamen lege, vt multò magis intensa procedat coctio, quàm putrefactio; & multò magis extensa in pluribus minimis insensibilibus: sensibile autem minimum nullum est, in quo non inueniatur vtraque actio; respectu tamen diuersorum minimorum insensibilium, ex quibus minima sensibilia constant. Hæc conclusio est veluti corroboratio secundæ conclusionis, in qua diximus actionem alteratiuam humorum & suppurationem esse adæquatè vnam, inadæquatè plures; cùm enim coctio, & putrefactio non possint simul eandem materiæ partem exquisitam afficere, ob rationes ibi tactas, & inferiùs à nobis tradendas; & nulla sit sensibilis pars humoris, in qua non reluceant in morbo salubri accidentia coctionem concomitantia, & vigeant etiam putredinis aliqua signa, quæ ob eorum contrariam, & repugnantem naturam non possunt simul informare eandem præcisè materiæ partem, consultò dicimus, ab ipsa parte talem coctionem participari per minima illius insensibilia, quæ in morbo salubri sunt plura, quàm in morbo, qui ad mortem terminatur, sicuti econtrà accidit in morbo lethali: sensibiliter autem nulla pars est assignabilis, in qua non reluceant coctionis, & putredinis accidentia. *3. Conclusio.*

Verùm ad huius quæstionis maiorem intelligentiam primò aduertendum est iuxta magis probabilem sententiam, quod alimentum ex quo generantur humores, etiamsi magis homogeneum sit, semper habet partes, quæ diuersis respondent elementis, ex quibus incoctionibus resultant ex Galeni sententia saltem duo excrementa, tenue vnum, alterum crassum: neque ad hoc est opus probatione. Similiter alimentum nutritioni inseruiens non potest esse æqualiter secundùm omnes partes dispositum, vt sic conuertatur in alteri substantiam; quod quidem habet, tum ex parte sui, ob partium diuersitatem; tum etiam ex maiori, vel minori applicatione ipsius ad partes viuentis, à quibus medio calore naturali coquitur, & ad nutritionem disponitur magis illud, quod magis partibus viuentis appropinquat: ex quo fit, vt remaneant aliquæ partes alimenti, quæ magis ineptæ ex se sunt assimilationi, & minùs associantur calori naturali; quæ quidem possunt plus de calore præternaturam participare, & per illum ad putredinem disponi: licèt etiam aliquod beneficium à calore naturali suscipiant, siquidem quandam similitudinem iuxta earum possibilitatem nanciscuntur. Illas ergo partes humorum, quæ magis benignæ, & familiares naturæ sunt, ipsa natura ad se allicit, & assimilare intendit; reliquæ verò, vtpote magis dissimiles, & nutritioni ineptæ, non attrahuntur ita facilè, neque ita facilè beneficium à natura illatum suscipiunt; sicque à calore præter naturam alterantur, & putrefiunt. *Nota huiusmodi animaduersiones quæ veritatem doctrinæ declarant.*

Ex

Secunda animaduersio.

Ex hac prima animaduersione infertur secunda, non minùs necessaria ad propositi notitiam, nempe: Quod coctionem recipit, non adeò exactam similitudinem recipit, vt nutrire possit, quia causa putrefaciens, quæ ibi præsens existit, licèt in illis partibus putredinem inducere non potuerit, resistentiâ tamen suâ impedit perfectum assimilationis gradum, quem quidem induceret facultas concoquens, si non impediretur à causa putrefaciente. Sic similiter in partibus, quæ putrefiunt, licèt facultas concoquens non habeat victoriæ actionem, habet tamen resistentiam, per quam impedit, ne intensa putredo inducatur in minimis putrescentibus: ex quo nascitur securitas morbi, qui non potest esse periculosus; siquidem nascitur à materia quæ in pluribus partibus habet coctionem intensiorem, in paucis verò putrefactionem remissiorem, quarum praua qualitas cohibetur ex actione restitiua causæ concoquentis, & consortio plurimarum partium, quæ coctionem sunt adeptæ.

Tertia animaduersio.

Tertiò animaduerto, quod cùm istæ partes ob præsentiam causæ putrefacientis, & ob qualitates à natura alienas, quas receperunt, & quia sunt admistæ nimis partibus quæ putrefiunt, non possint omnimodè assimilari, nec nutrire; hinc est, vt etiamsi finiatur morbus, dummodò crisi perfecta non terminetur, indigent purgatione; nam quæ relinquuntur in morbis post iudicium, hoc est post morbi solutionem, aut iudicium non absolutum, recidiuas facere consueuerunt, vt docet Hippoc. 2. *aphorism. text.* 12.

Vltima animaduersio.

Demùm animaduerto, quod cùm duæ causæ oppositæ, concoquens, & putrefaciens, à principio morbi vsque ad statum semper sint applicitæ materiæ morbificæ, semper aguot in illam, quia à principio inueniunt materiam crudam, & priuatam termino actionis vtriusque, & in potentia saltem per diuersa minima ad coctionem recipiendam; ita vt toto morbi tempore vtraque intendatur actio in iis partibus materiæ, quæ magis apta est receptioni, & singulis causis sunt magis coniunctæ; ex quo sequitur, quod in statu quælibet pars materiæ sensibilis habet maiorem, & intensiorem vtramque actionem, ita vt quælibet pars sensibilis materiæ dicatur simul magis cocta, & putrefacta, quàm in principio, & augmento. Similiter, quia in morbo salubri multò fortior est causa concoquens, quàm putrefaciens, idcò multò plus cocta quàm putrefacta relucet materia; ita vt si causa putrefaciens v. g. produxit à principio in statum duos gradus putrefactionis in suis minimis, causa coquens producit quatuor, vel quinque; incipiente tamen vtraque causa à gradibus remissioribus, donec ad statum deueniant, in quo in gradu possibili iuxta actiuitatem vtriusque causæ, in diuersis minimis reperitur intensa coctio, & intensa putredo.

Ex hac doctrina infero quàm malè Valles. huiusmodi terminos attribuat vni actioni mediæ, quæ nec absolutè dicitur coctio, nec putredo, sed media inter vtramque; siquidem sequuntur inconuenientia à nobis superiùs tacta: nam licèt huiusmodi actio non sit putredo, neque coctio, sapit tamen naturam vtriusque, siquidem est media per participationem. Quapropter licèt in subiecto non habente aliquem caloris, aut frigiditatis gradum possint simul introduci vsque ad mediocritatem calor, & frigiditas; non tamen ad talem mediocritatem inducendam sufficit vna actio, sed requiruntur duo agentia, vnum ad inducendum frigus, & alterum ad producendum calorem: ergo A pari ratione dum terminus coctionis, & putredinis particeps inducitur, petit duas actiones, quia non minorem oppositionem, imò maiorem habent inter se coctio, & putredo, quàm calor, & frigiditas; nam etsi, vt dixi, calor & frigiditas in gradibus aliquibus nullam habeant contrarietatem, coctio tamen, & putredo in quocunque gradu contrariè se habent; nam est impossibile, quod duplici motu lationis idem mobile moueatur. Quia ergo in quocunque gradu coctio vnit partes, quæ erant separatæ, necesse est, vt amittant præsentiam quam habebant, & aliam adquirant; si enim localiter moueantur, & putredo in quolibet gradu partes vnitas disgreget, & ad contrariam vbicationem deducat, est impossibile quod tale mobile simul hoc duplici motu moueatur, siue motus producatur per vnam, aut duplicem actionem. Demùm in statu morbi est intensa coctio, & putredo; B imò intensior quàm in principio, & augmento: quod neque ipse negat, qui 2. *aphorism. comm.* 30. inquit: *In vigore intemperies maxima est, & succus summam putredinem comparauit; est enim hæc summa putrescentia morbi salutaris, quam & summam coctionem appellamus, vt aliis locis docuimus: symptomata etiam propria maxima sunt eo tempore, nam hæc cum morbo crescunt, & decrescunt.* Qua ergo ratione potest compati, quod in eodem subiecto reluceant simul accidentia putredinem, & coctionem connotantia? Vt ergo hæc effugiamus inconuenientia, securiùs dici potest iuxta bonæ Philosophiæ metas, quod illi termini licèt producantur in tota materia sensibili, & in qualibet illius sensibili parte; implicat tamen, quod per eadem minima insensibilia recipiantur, sed potius per diuersa, eo modo quo dictum est; sicque termini illi petunt fieri à duplici causa, & duplici actione, C quarum nulla respectu totius materiæ est adæquata; vtraque tamen per modum vnius totam materiam alterat, & adæquata dici meretur.

§. II.

Prosequitur Author causarum febrilium enumerationem.

PRæter causas à nobis superiùs traditas, aliæ supersunt, inter quas constituit Galenus calidi effluxus detentionem, sub qua comprehendimus cutis constipationem, aut obstructionem. Ad cuius intelligentiam supponere oportet ex Galeno 1. *de different. febrium, cap.* 3. quod corpora nostra duplici modo difflantur, & attemperantur; vel effusis ad exteriora vaporosis, atque fuliginosis excrementis per poros, & meatus, quibus cutis constat; D aut attracta per illos aërea substantia: ad hos enim vsus natura fabrefecit cutem totam foraminibus plenam. Quo supposito, si aliqua causa accesserit cutem densans, & meatus angustiores reddens, vapores calidi intrà detinentur, & humores, & spiritus ab illis succenduntur: & cùm ex alia parte ob prædictum impedimentum ventilatio deficit, necessariò incalescit corpus, & incidere solet in febrem; & hanc ob causam plures refrigerati febrem patiuntur diariam, quatenus frigus cutem densat, & meatus constringit; & si in humoribus morbosa dispositio apparet, vel adsit morbosus apparatus, ex diaria fit febris putrida, aut à principio putrida perseuerat.

De causa caloris ex cibo, & potu desumpta.

Aliam causam refert Galenus, nempe cibum, & potum; talia namque intus sumpta, vt antiquum vinum, cepa, allium, piperve, & huiuscemodi alia, præsertim in nimia quantitate, febrem

efficere valeot; non tamen id efficiunt, vt alimenta sunt, sic enim solùm habent hoc, quod est nostram substantiam nutrire, & in illam conuerti; sed potiùs calorem, & febrem succendunt, quatenus alterant, & calorem immodicum producunt; quibus quidem in humores conuersi, ex illis febres gignuntur, quia plus iusto calidiores ex iis alimentis humores generantur.

Vltimam causam constituit viciniam rei calidæ, circa quam nulla est apud Medicos dubitatio; cùm enim corpus intra sphæram actiuitatis caloris collocetur, ita vt calor illud attingat contactu aliquo virtuali, siue quantitatiuo, illud calefacere à nemine dubitatur.

Inedia an calorem excitet.

Sed licèt ad huiusmodi causas aliæ, quas tradunt Authores, reducantur, vt suprà in argumentorum solutionibus responsum est, de inedia tamen est aliquantolum difficilius, ad quam ex his causis reduci debet. Quod verò inedia, siue alimenti defectus calorem generet, quotidie obseruatur, & est iuxta mentem Galeni 2. *de ratione victus in morbus acutis, comment.* 24. vbi ait: *Corpus magis tum siccescit, tum ignescit iis qui consuetum relinquunt prandium.* Et ibi *commens.* 30. inquit, quod bilis humor in ipsis inediis amarior redditur. Et 8. *method. capite* 2. damnat inediam quia vehementes febres, & alia incommoda facit.

Sed qua ratione inedia id efficiat, examinate oportet. Valles. 4. *controuers. cap.* 3. asserit, quod in alimentorum defectu calor natutalis conuertitur ad excrementa biliosa, quæ ob eorum siccaio, & igneam naturam vlteriorem calorem comparant; & sic corpus calefaciunt, & febrem generant biliosam: quæ caloris comparatio à propria forma resultat, suppositâ illâ dispositione antecedenti.

Sed iste Author non explicat quare tempore inediæ calor naturalis conuertitur ad excrementa, & non antea; nam calor noster agens naturale est, semperque operabitur dum fuerit appropinquatum passum. Cùm igitur tempore inediæ non magis appropinquentur excrementa illa, quàm alio tempore, non potest contingere circa illa caloris actio magis quàm antea, ac consequenter iuedia hoc modo non potest esse febris causa.

Alij verò vt hanc defendant sententiam asserunt, ante defectum alimenti impediri actionem caloris naturalis erga illa excrementa ab humiditate ipsius alimenti; quorum sententia fundamentum habere potest in verbis Arist. *sect.* 24. *problem.* dum quærit, cur fundus vasorum non vrit, quæ aquam feruentissimam continent, sed plerique è fundo sustinentes illa deportant, aqua verò ipsa extracta maximè vrit.

Arist. problema proponitur.

Respondetur quidem, rationem esse, quia caloris fundi actio impeditur ab humiditate aquæ; & hanc ob causam metalla igni apposita non liquefiunt, si humiditati adiungantur; & calor in subiecto humido non est ita efficax in operando, sicut si siccitati adiungatur, ita vt communiter dicatur, quod siccitas est lima caloris, idest siccitas acuit calorem in suis actionibus; quod quidem humiditati denegatur.

Quare dicendum est iuxta Vallesij, & horum sententiam, excrementa magis incalescere deficiente alimento, quod suâ humditate caloris actionem circa excrementa impediebat, & simul excrementorum siccitatem remittebat: at verò semel amissâ humiditate, à propria excremento- A rum forma siccitatem pollulare necesse est, sicut semoto calefaciente ab aqua, ipsa à propria forma reducitur ad frigiditatem naturalem. Positâ ergo in excrementis siccitate, quæ est dispositio in excrementis biliosis ad calorem, non mirum si in illis intensior gradus caloris ab ipsis producatur, ita vt vniuersum corpus calefaciant, & febrem excitent. Sic similiter vasorum fundus aqnam non continens maximè vrit, quia calor habet siccitatem sibi adiunctam, cuius actio non impeditur eo tempore ab humiditate aquæ, quæ siccitatis actionem remittere solet: at verò præsente humiditate siccitatis ignis actio impeditur, ita vt metalla in aqua liquari minimè queant; & hoc fit, quia actio caloris ignis indiget actione siccitatis ipsius, vt ambo simul in metalla liquabilia cooperentur.

Alij verò dicunt, famem corpora exsiccare; B non quia excrementa corpora exsiccant, vt diximus; sed quia deficiente alimento, quod humidum reparat, corpus exsiccatur partim ab aëre ambiente, partim à calore naturali. Quod probatur ex Galeno 7. *aphorism. comment.* 59. vbi ad huiusmodi causas in fame, corporis exsiccationem reducit: & probari potest mille aliis locis; vbi asserit, calorem naturalem excitare fluorem, & dissipationem nostræ substantiæ: idemque testatur Auicen. *fen.* 1. *lib. primi, doct.* 4. *capite* 3. Hanc tueri possunt sententiam, qui inter mortis naturalis causas calorem naturalem constituunt; quæ sententia non est rationi absona, nec Authores habet infimæ notæ. Eam tamen pertractare pertinet ad libros de temperamentis, vbi de causis mortis naturalis agitur; dicta tamen sufficiant pro præsenti quæstione. Scire tamen licet, famem reduci ad viciniam rei calidæ. nam C alia excrementa, siue calor naturalis, in tantùm calefaciunt corpus, in quantùm illi sunt approximata.

QVÆSTIO V.

Num preter causas naturales febris à nobis assignatas, aliæ supersint altioris ordinis.

HÆc quæstio non solùm se extendit ad inuestigationem causarum febrilium altioris naturæ, sed etiam potest intelligi de eisdem causis respectu aliorum morborum. De omnibus ergo D veritas est examinanda.

Sed antequam ad quæstionis enodationem deueniamus, scire oportet, quod nomine causarum altioris ordinis intelligimus causas, quæ virtute naturali superant causas inferiores à nobis traditas, & alias, quæ in hoc orbe sublunari habent vim morbos progignendi; hæ quidem superant humanam naturam, quapropter Ethnici eas diuinas esse dicebant. Inter quas prima est Deus optimus maximus, qui primum diuinum dicitur. Secunda sunt Angeli, siue boni, siue mali, quia naturæ humanæ superant conditionem, & effectus mirabiles producunt.

Tertia sunt corpora cœlestia, & eorum fulgentia sydera, quæ omnem creaturam sublunarem corruptibilem excedunt: neque ob aliam rationem Gentiles Solem adorabant, nisi quia illius pulchri

pulchritudinem contemplabantur, eius ordinatum, & perpetuum motum, qui amplissima magnitudine, & potestate constat; est enim, vt inquit Plinius *lib. 2. naturalis historia, cap. 6. Non temporum modò, terrarumque, sed siderum etiam ipsorum, cœlique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem; hunc principale natura regimen, ac numen credere decet opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras; hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum, annumque semper renascentem ex vsu natura temperat; hic cœli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat; hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat, praeclarus, eximius, omnia etiam exaudiens, &c.*

Quid ergo mirum, quod sol, & reliqua sidera diuini nomen assequantur, cùm tot miranda ex ipsis nobis adueniant, præsertim cùm dicat Gal. 1. *prognost. Ea diuina appellari debere, quæ duntaxat vt mirabilia habentur.*

Quare aër diuinus appellatur.

Dubitabis tamen, & meritò, quam ob causam Galenus explicans Hippocratis mirabile dictum, nempe: *Et si quid diuinum est in morbis, eius disce prouidentiam*; asserit nomine diuini nos debere intelligere aërem, ita vt aër sortiatur rationem causæ diuinæ respectu aliquorum morborum, qui ex aëris temperie, & constitutione fiunt.

Respondetur, aërem ab antiquis diuinum appellari, quia nobis impartitur influentias à cœlo prodeuntes; quæ quidem cùm à cœlo, quod diuinum dicebatur, apud illos originem trahant, & in aëre recipiantur, vt sic nobis communicentur; ideò quodammodò rationem diuini participare visus est: fiunt enim ex eo morbi populariter grassantes, de quibus egit Hippoc. per libros epidim. & nos attingemus tractatu de febre pestilente. Cùm ergo aëris temperies adscititia plurimùm fiat ex variis aspectibus planetarum, & quotidie aër immutetur à qualitatibus cœlestibus, & hoc præcisè est necessarium ad huius mundi gubernationem, non mirum si inter diuina collocetur, & de eo maximam habeamus in morbis prouidentiam, ita vt ab illo etiam ad morbos profligandos sumatur indicatio, vt docet Galen. *lib. 3. methodi.* In præsenti tamen omittimus causas cœlestes, & aërem; nam sæpe illorum percipimus effectus, & secundùm naturæ ordinem fiunt, facileque possunt comprehendi sub causis à nobis antecedenter relatis, quatenus scilicet nostra immutant corpora, ea calefaciendo, vel refrigerando, aut aliter immutando. Est igitur sermo de aliis causis, quæ in modo operandi naturæ ordinem mutant, neque illius adscribuntur regulis; quod maximè expedit cognoscere, vt precibus, & orationibus potiùs Dei auxilium implorantes, quàm aliis auxiliis morbos deuastemus.

Est ergo prima causa Deus, qui immediatè valet producere morbos absque causarum secundarum actione; quidquid enim efficit cum causis secundis, se solo efficere potest, cùm omnia ex nihilo creauerit.

Neque obstat, morbum esse vitium quoddam corporale, Deus autem varia corrigit, & omnia perficit, atque adeò non poterit producere morbum. Quod confirmat Plato 2. *de Republ.* dum ait: *Causam malorum Deum esse, cùm bonus sit, omni ratione deuitandum, ac reiiciendum.* Cùm ergo morbus sit quid malum, quia priuationem dicit sanitatis, quæ est naturæ bonum, non videtur posse fieri à Deo. Hippocrat. etiam *lib. de morbo sacro*, inquit: *Deus est hominum purificator, & eos liberat ab omni malo.* Ergo non A producit morbum, qui hominem lædit.

Horum facilis est solutio; sæpe enim Deus suos affligit, vt plagis eos perficiat, siue per se immediatè, siue cum causis secundis. Ita dicitur *Tobiæ cap. 2. Permisit enim Deus, vt cæcitas Tobiæ eueniret, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicuti & sancti Iob.* Neque implicat, Deum posse producere malum pœnæ, vt diximus de Tobia, & Iob; ita vt illud malum sit propter aliquod bonum, vel vt hominem cruciet, & puniat, vt 4. *Regum, cap. 5.* dicitur de Giezi, qui leprâ fuit correptus, quia à Naaman talenta accepit: & de Saul 2. *Regum, cap. 16.* quem spiritus Dei malus agitabat; immò de omnibus damnatis, qui iustè puniuntur. Non verò potest producere malum culpæ; est enim Deus summa bonitas, splendor æternus, pulchritudo, & purificatio omnium rerum. Quia ergo morbus est malum pœnæ, illum adhuc immediatè producere valet. Qua de causa B Diuus August. *lib. aduersus Dimantrium, cap. 26.* ad illa verba Amos 3. *Non est malum in ciuitate, quod Deus non fecerit*, sic inquit: *Malum hoc, non peccatum, sed pœna intelligenda est: dupliciter enim appellatur malum; vnum quod homo facit, alterum quod patitur pœnâ; de pœnis ergo loquebatur Propheta.*

Sed quia ex Hippocrate *lib. de flatibus*, constat, quod medicina est appositio, & detractio; appositio deficientium, & detractio redondantium, fatendum est, quosdam morbos fieri adiectione rei præter naturam, qui eiusdem rei detractione curantur; alios verò fieri detractione, qui additione auferuntur. Si ergo Deus valet per se immediatè producere morbos, vel debet aliquid præter naturam producere, quantitatem scilicet adaugendo, aut numerum partium multiplicando, aut qualitatum temperiem subuertendo, illis extra C ordinem naturæ maiorem intensionem præbendo, ita vt proportionem non seruent, & actionibus officiant: vel aufert aliquod necessarium ad actiones eliciendas, abstrahendo concursum, quo cum causa secunda illud producebat; tunc etenim causa secunda ob defectum concursus causæ primæ operari nequit: v. g. potest Deus abstrahere concursum, cum quo potentia nutritiua operabatur; & inde non mirum si homo incidat in atrophiam: vel potest impedire illustrationem, aut descensum spirituum animalium ad aliquam partem corporis; sic enim statim homo incidet in paralysin illius partis: nam qui dat virtutem causis secundis ad agendum, potest earum virtutem detrahere, abstrahendo concursum iuxta naturæ regulas illis debitum; quod quidem fortasse magis propriè diuinum appellauit Hippocrates *loco supra citato*: nam licèt variè ab Authoribus interpretetur, quia D Hippocrates Author breuiloquus est, variè quælibet illius particula explicari potest, & ita facere hunc sensum. Si Medicus circa remediorum in morbis administrationem optimè se gerat, omnia debitè, & vt decet dispensando, & morbum aliàs superabilem superare nequeat, tunc existimare oportet, ibi esse aliquid diuinum; vel enim Deus medicamentorum vires frangit, vel morbi vires conseruat: quod quidem non facit Deus, vt naturans, quia vt sic causis naturalibus se accommodat; sed vt est agens intellectuale, quod producit aliquod bonum, vt dictum est; & hoc modo veniunt intelligendi Authores citati. Circa hanc difficultatem est legendus doctissimus Suarez *tom. 1. Metaphys. disputatione 11. de malo, sect. 3. §. 19.*

Ad

Aliæ causæ, quæ causas inferiores virtute naturali excedunt, & superant, sunt Angeli, siue boni, siue mali, de quibus dicimus, quod possunt morbos producere, & Dei permissu naturales causas subuertere, licèt non immediatè, vt diximus de Deo: idque constat ex pluribus sacræ Scripturæ locis. *Iob cap. 2. Sathan percussit eum vlcere pessimo, a planta pedis vsque ad verticem eius.* Et *capite 1.* eiusdem libri *Sathan interemit liberos Iob.* Et 1. *Regum cap. 16. Spiritus Domini malus arripiebat Saul. Lucæ cap. 8. Occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium iam à temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.* Qui quidem insaniâ lupinâ à dæmone commota laborabat, vt ex illius propriis signis facilè erat deducere. Propter peccatum Dauid misit Deus Angelum, vt peste Israël disperderet, qui interfecit septuaginta millia virorum, vt constat ex 2. Regum capite 24. Sed hoc ita notum est, vt à nemine dubitetur, vt ostendit Diuus Thomas 1. *part. q.* 115. *art.* 3. Idem Cesalpin. Fernelius, Valles. Martinus Delrio, D. Franciscus de Torreblanca, & alij.

Maiorem difficultatem habet explicare, quomodo morbos progignere valent? Quam quidem absoluemus, si semel sciamus, qua ratione nostra corpora immutare possunt; quod quidem breuiter efficiemus certas statuendo conclusiones.

Prima conclusio.

Sit ergo prima conclusio: Angeli nullam qualitatem corporalem immediatè possunt producere. Hæc conclusio est Diui Thomæ 1. *part. quæst.* 110. *art.* 2. vbi redarguit Auicen. qui dixit, omnes formas, quæ sunt in materia, procedere ab intelligentia. Hic sequutus fuit Platonicos, qui posuerunt formas, quæ sunt in materia, causari ex immaterialibus formis, quia formas materiales ponebant esse participationes quasdam immaterialium formarum. Huius conclusionis veritas probatur primò ab Angelico Præceptore in corpore articuli, vbi ait, quod causa debet formaliter, vel eminenter continere effectum; non autem constat ex aliquo capite, quod Angelus eminenter, vel formaliter contineat aliquam qualitatem corpoream. Neque sufficit dicere, Angelum esse perfectiorem animâ rationali: ergo si anima rationalis corpus informans est principium saltem *vt quo* productionis qualitatis corporeæ, meliùs eam valebit Angelus producere. Hoc, inquam, solùm probat, quod illud quod ab Angelo producitur, perfectiori modo producatur, quàm illud, quod ab anima rationali dependet. Hæc enim est lex naturæ, vt corporeum ab incorporeo nequeat immediatè alterari. Anima verò rationalis est forma corporis, quæ illi vnita, sicut dat esse hominis vltimatè, dat etiam qualitates, quibus in corpore conseruetur eo modo, quo aliorum corporum formæ materiales; in hoc enim omnes formæ conueniunt. Concludit ergo Diuus Thomas, quod qualitatis corporeæ productio debet fieri à composito ex materia, & forma; quia fieri debet ab aliquo simili illi composito, in quo recipitur. Quapropter vel immediatè à Deo, vel ab agente aliquo corporeo produci debet.

Secundò probatur. Si Angelus valet producere qualitates corporeas propter suam perfectionem, propter eandem valebit producere formas substantiales, quia etiam est perfectior illis, atque adeò nulla erit forma, exceptâ rationali, quæ non possit produci ab Angelo; sicque ad nutum suæ voluntatis qualemcunque formam poterit educere de materia, & quamcunque materiam transmutare: quod neutiquam credi potest. *Non enim Angelis Deus subiecit orbem terræ*, vt dicitur ad Hebræos 2. Si enim illis esset subiectus, possent quidem quascumque res generare, & producere: neque haberet verum Diui Thomæ doctrina *q.* 17. *de malo*, vbi ait: *Ad conuenientem vniuersi ordinem conuenire, vt infima a supremis non transmutentur, nisi per media.* Iuxta cuius doctrinam Angelus nequit corpora alterare, neque qualitates corporeas producere.

Conclusio secunda.

Sit secunda conclusio: Intelligentia creata non potest producere immediatè formam aliquam substantialem. Hæc conclusio communiter habetur, eamque docet Diuus August. 3. *de Trinitate*, Angelicus Præceptor 1. *part. quæst.* 102. *art.* 2. *citato.* Ratio est, nam forma, quæ in rerum natura producitur, vel est corporea, vt omnes formæ, quæ educuntur de potentia materiæ; vel incorporea, vt anima rationalis: harum nulla potest immediatè originem ducere ab Angelo. De anima rationali patet, quia fit ex nihilo, ac per consequens per creationem; creatio autem Creatorem petit infinitæ virtutis: quapropter solius Dei est opus, solusque Deus est verus Creator. Intelligentiæ verò cùm essendi modum habeant finitum, & limitatum, & operari sequatur esse, ipsarum operatio finita, & limitata est, ita vt neque creare, imò nec generare immediatè possint; sicque neque possunt educere de potentia materiæ formas corporeas, quod facilè etiam probatur; nam vt conclusione antecedenti probatum fuit, non possunt disponere materiam: ergo neque introducere formam. Patet antecedens, nam forma non introducitur, nisi in materia disposita. Si ergo non valent producere qualitates corporeas, quibus materia disponitur ad receptionem formæ, neque poterunt formam educere de illius potentia.

Conclusio tertia.

Tertia conclusio: Angeli vim habent, & efficaciam mouēdi corpora localiter. Hanc conclusionem tradit D. Thomas 1. *p. q.* 110. *art.* 3. & est communis; sic enim natura inferior in sui supremo attingitur a natura superiori; & Angeli custodes remouent ea, quæ nobis nocere possunt; nosque custodiunt. Et probatur à Philosophis, qui cœlorum motum Angelis motoribus tribuunt; & à Theologis docentibus, intelligentias assumere corpora, & ea localiter mouere; idque docent sacræ paginæ. Danielis capite 14. *Angelus Domini apprehendit Abacuch, & portauit eum capillo capitis sui, posuitque eum in Babylonem.* Iob capite 1. *Sathan agitauit ventos è regione deserti.* Magi etiam pacto inito cum dæmone mirabilia, & prodigiosa faciunt, applicando actiua passiuis, non verò aliter. Quæ omnia vt fiant, motum localem supponunt, per quem agens attingit passum. Quapropter D. Thom. *loco proximè citato in responsione ad* 2. ait: *Angeli causando motum localem, tanquam priorem, per eum causare possunt alios motus alterationis, adhibendo scilicet agentia corporalia ad huiusmodi effectus producendos, sicut faber adhibet ignem ad emollitionem ferri.*

Quod si instes: Angeli habent vim mouendi se localiter: ergo etiam habebunt vim aliter mouendi, nempe per alterationem.

Respondetur, fuisse necessarium, vt Angeli haberent potentiam motiuam localem, quâ se, & alia mouerent; non tamen fuit opus, vt haberent virtutem alterandi, cùm per motum localem applicando actiua passiuis, vt dictum est, possint alterationis motum producere.

Dubium circa motum localem Angelorum.

Rogabis tamen, an Angeli dum mouent localiter aliquod corpus, imprimant aliquem impulsum distinctum ab ipso motu, qui se habeat vt instrumentum ipsius motus.

Aliqui respondent affirmatiuè; nam sicut homo dum mouet, imprimit impulsum, ratione cuius

sit motus localis; ita etiam Angelus: est enim impulsus ille qualitas quædam ordinata ad motum localem producendum.

Alij aliter respondent, neque talem admittunt impulsum; nam Angelus immediatè (dicunt) mouet corpus, quia impulsus est instrumentum mouentis, quando motor separatur à mobili: at verò quando motor immediatè attingit mobile, & ei assistit, immediatè potest illud mouere absque impulsu, & hoc modo Angelus mouet se sine impulsu; neque sunt multiplicandæ entitates sine necessitate, neque Deus dum corpora mouet, imprimit impulsum, sed suâ virtute immediatè imprimit motum. Hæc secunda responsio magis rationi consonat.

Angeli medio locali motu possunt producere omnia morborum genera. Ex hac conclusione tertia deducitur quarta responsiua quæstioni, quæ talis est: Angeli siue boni, siue mali, per motum localem actiua passiuis applicando possunt omnia genera morborum producere. Hæc conclusio probata manet ex Angelico Doctore, & confirmata locis sacræ Scripturæ; quæ vt verissima ab omnibus recipitur.

Sed quia morbi omnes sub triplici morborum genere comprehenduntur, de omnibus est conclusio tenenda; & initium sumentes à morbis vtrique parti communibus, qui in soluta vnitate consistunt, facilè probatur; nam continui solutio fit per motum localem, non enim potest separari vna pars ab alia, nisi intercedat motus: ergo cum Angeli valeant producere talem motum, valebunt etiam continuum soluere, & partes à partibus separare. Idem fateri debemus de morbis partium organicarum, qui fieri nequeunt sine motu locali, vt patet discurrenti per singulos. Morbi in obstructione fiunt motis humoribus localiter ad partes, vbi fit obstructio; morbi in magnitudine adaucta fiunt confluente humore ad partes, in quibus fiunt; morbi in numero fiunt adaucto numero partium, quorum augmentum fieri non potest sine motu familiaris alimenti ad partes, quarum adaugetur numerus; & sic de reliquis.

Quia ergo Angeli mouere possunt localiter, & veram habent cognitionem morborum, & læsionis, quam inferre possunt, benè quidem poterunt medio motu locali humores ad partes mouere, & taliter applicare, vt inde tot sequantur morbi. De morbis partium similarium id etiam clarer; cùm enim hi sint morbi in intemperie, vt febris v. g. Angeli possunt mouere humores calidos, aut fuligines versus cor, & febrem excitare, aut mouendo humores crassos, possunt vias obstruere, & ventilationem eorum prohibere, vt inde sequatur putredo, quâ positâ febris insurgit. Similiter mouendo humores calidos, & frigidos versus cerebrum, phrenitidem, lethargum, maniam, melancholiam, & alios morbos progignere possunt; & cerebrum distemperando possunt talem cerebri dispositionem causare, vt varias animi passiones moueant, diuersa, & varia obiecta repræsentent, & multis, & variis imaginationibus, & repræsentationibus homines torqueant. Eadem ratione possunt producere pestem, mouendo scilicet putridos vapores, malignos, & contagiosos, ex cadaueribus, aquis stagnantibus, rebusque putridis, eosque impellendo versus hanc, vel illam vrbem, aut regionem. Circa hanc difficultatem legere possumus Caietanum 2. 2. *quæst.* 95. *art.* 3. Martinum Delrio *disquisit. magicarum libro* 3. *part.* 5. *quæst.* 4. *sect.* 3. Qui enim exactiùs scire velit plurima, quæ dæmones, vel magi virtute dæmonum efficere possunt, legat Martinum Delrio *lib.* 5. *disquisitionum magicarum, à quæst.* 2. *vsque ad* 25. vbi latè de corum potestate circa mutationes, quas efficere possunt in sensibus internis, & externis, & in omnibus facultatibus, quibus nostrum regitur corpus, sermonem instituit; neque est nostri instituti simul omnia pertractare. Hoc etiam scriptum reperies apud Vallesi. *lib. de sacra Philosophia, cap.* 8.

QVÆSTIO VI.

De reditus febrium causis per circuitus.

Hæc quæstio fuit etiam apud antiquos in controuersiam posita, quæ licèt à recentioribus sit agitata, tam tamen absoluere non grauabor, ne aliquid desit huic operi, quod studiosi requirant. Nihil enim notius morborum circuitibus; nihilque obscurius, quàm ipsorum circuituum causas referre. Ante tamen quàm causas requiramus, supponere oportet, quod hæc quæstio non solùm est de causis reditus febrium interpolatarum per circuitus, sed etiam de causis reditus febrium continuarum per accessiones, & de causis repetendi per circuitus aliorum morborum; de omnibus enim ferè eadem ratio assignari potest, & vno capite de omnibus egit Gal. 2. *de differentiis febrium, cap. vltimo.*

Præterea supponere oportet, quod huiusmodi circuitus repetere possunt cum ordine, ita vt determinatis horis adueniant, vt patet in aliquibus febribus, quarum accessiones eadem hora repetunt, de quibus inquit Hippoc. 4. *aphor. text.* 30. *Quibus accessiones fiunt, quacunque hora febris dimiserit, si eadem cras occupauerit, iudicium habet difficile.* Vel secundò tales circuitus repetunt sine ordine, ita vt anticipentur, aut postponantur; de quibus etiam Gal. *lib. de typis* egit.

Auerrois sententia. His igitur suppositis, prima sententia tenet, calorem naturalem esse principium motionis humorum, ita vt talis motio ad illum, tanquam ad causam efficientem referatur. Hæc sententia habet authorem Auerroëm 4. *collectan. cap.* 27. vbi agens de reditu febrium per circuitus, sic ait: *Et non est hæc operatio attribuenda calori putredinali simpliciter, sed calori naturali, &c.* Et paulò infra addit: *Et propterea mea sententia penitus est, quod natura istos circuitus cum calore intrinseco operatur.*

Eius improbatio. Hæc opinio facilè reiicitur; nam licèt calor naturalis digestionem humorum præternaturalium efficiat, non tamen dicitur, quod determinatis temporibus illos moueat; hoc enim munus est facultatis naturalis attrahentis, & expellentis: quæ licèt non operentur sine calore naturali, non tamen illi earum actiones tribuuntur; concurrit enim ibi calor in genere causæ dispositiuæ, de quo nuo euro in præsenti.

Auicennæ sententia. Aliorum opinio est humores repetere per circuitus à proprietate quadam occulta cuique humori insita, nobisque ignota; illa enim dicuntur proprietate fieri, quæcunque citra manifestam causam fiunt. Huius sententiæ author est Auicenna *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 4. *c.* 13. vbi ait: *Vnicuique enim humori est periodus, qui sibi conuenit, &c.* Quem sequuntur Costeus super eundem locum, & Fernelius 4. *de febribus, c.* 11. & alij. Quam sententiam sic probare intendunt; nam si non reducitur ille humorum circuitus ad proprietatem occultam, seu specificam cuiuslibet humoris, reduci debet necessariò ad qualitatem & quantitatem ipsius humoris peccantis: sed ab humoris qualitate, & quantitate fieri nequit: ergo fieri debet à proprietate occulta. Nam si fit à qualitate, aut quantitate, cùm non maneat semper

tanta

tanta quantitas, aut qualitas humoris, nō potest semper illam determinatam periodum efficere; non enim semper bilis, aut pituita in eadem quantitate, & cum eisdem permanent qualitatibus; ac consequenter neque bilis efficiet suas exacerbationes tertiis diebus, neque pituita vnoquoque die.

Secundò, nam fieri potest, vt duo homines simul tertianā febre laborent, atque alteri sit accessio duplò longior, & acerbior. Igitur illorum vnus plus duplò colligit bilis, quàm alter: ergo si simili victu vtuntur, & in eadem quantitate, tantùm bilis colligit vnus quotidie, quantùm alter toto biduo. Si ergo qui habet minorem quantitatem habet tertio die accessionem, quare qui habet duplò maiorem quantitatem, non habet quotidianam accessionem? Ergo cùm in vtrisque accessio talis non fiat ratione quantitatis, quia sic necessariò ipsis variatis ipsæ accessiones variarentur, dicendum erit, quod tales accessiones fiunt à proprietate humorum occulta.

Auicēna sententia aduertitur. Sed horum sententia facilè impugnabitur, si dicamus, quod confugere ad causas, & proprietates occultas nihil aliud est, quàm suam confiteri ignorantiam; non enim effectuum naturalium causas inuestigarunt, & eas non inuenerunt, & hanc ob causam ad occultas proprietates recurrunt; sed quia dante Deo eas inuenire curabimus, ideò ad eorum rationes respondetur. Ad primam dicimus, quod circuitus ille non reducitur solùm in quantitatem, & qualitates humorum, vt postea videbimus; sed etiam in tenorem vitium mouentium humores, eodem modo se habentium; quibus variatis non mirum si etiam ipsæ periodi varientur.

Ad secundam dicimus, quod ex duplò maiori quantitate procedit, quod febris accessio illius tertianæ, est duplò longior, & acerbior eā quæ fit à duplò minori quantitate, quod bene fieri potest sine interuentu causæ occultæ. Si enim à propria forma humores talem obtinuissent motum, necessariò dicere debemus, naturaliter ipsos moueri ad suum interitum, siquidem mouentur ad locum corruptionis mediā virtute naturali nobis ignotā. Similiter, si ab illa qualitate occulta, quæ semper est eadem, mouerentur: semper ille motus eodem modo fieri deberet; sed accessiones variari quotidie conspicimus, ita vt inter illas nullus seruetur ordo: ergo non semper talis motus potest reduci in illam eandem causam permanentem; nam aliàs non posset reddi ratio variationis effectus.

Aliorum sententia. Alij existimant, hunc euentum prouenire a facultate vehementi naturali transmittente, quæ in partem debilem humores noxios irritantes transmittit, cùm in tanta quantitate colliguntur, vt naturam partis excitent ad excretionem; & quia ventriculus, v.g. quotidie generat pituitam, quotidianas facit accessiones; & cùm post ventriculi coctionem secundo alterò die concoquat, producit bilem, quæ circuitus efficit tertianæ; & post secoris coctionem altero die succedit, quod melancholia ad lienem perueniens quarto die efficiat accessionem quartanæ.

Sed licèt hæc sententia vera sit, in quantum, asserit, quod isti humores mouentur à facultate expoltrice ab ipsis lacessita; non tamen explicat, qua ratione illos moueat ordinatè, & statutis temporibus; præterquam quod restabat probandum, quod pituita quotidie generatur in ventriculo, & altero die bilis in hepate, & quarto die melancholia; quapropter aliam causam tradere decreuimus.

Conciliatoris sententia. Aliam tradidit sententiam Petrus Apponensis *D. D. de Maroja Tract. de Febribus.*

A *different.* 88. qui asserit, huiusmodi circuitus, cuiuslibet morbi sint, fieri à virtute cœlesti, à Planetis communicata mediante corpore elementali. Sicut enim mare, & omne humidum permutatur secundùm ventorum motum, & stationem; ita similiter humores intra corpus permutati debent; talis autem permutationis radix originem habet à cœlo, quatenus mediante aëre suas corporibus inferioribus influentias impartitur. Non tamen omnibus Planetis talem, virtutem mouendi humores tribuit. Sed quia luna suum motum breuiùs peragit, illi motum pituitæ tribuit. Sicut Marti bilis motum, qui non ita celeritet mouetur sicut luna, neque ita pigrè sicut Saturnus, qui dominatur melancholiæ; & hanc ob causam humores mouentur iis, vel illis diebus ociùs, aut seriùs, secundùm motum celerem, aut tardum Planetarum, quibus subiiciuntur. Sanguinis etiam motum tribuit B Ioui qui supra sanguinem dominium habet. Quæ sententia fundamentum habet in verbis Aristot. 1. *meteor.* vbi ait: *Inferiora esse debere contigua lationibus superioribus, vt inde eorum virtus regatur, & gubernetur.* Cùm igitur omnia à cœlo dependeant, idem dicendum erit de motu humorum per circuitus. Et confirmatur ex Galeno 3. *de diebus decretoriis*, vbi morborum iudicium, & motionem humorum per crisim in causam cœlestem reducit; & quia cœlorum ordo perpetuus est, ideo perpetuò determinatis diebus, videlicet 7. 9. 11. aut 14. &c. morbi iudicantur, & non aliis diebus: ergo similiter ordinati circuitus in eandem causam reduci debent. Cùm ergo causa inferior permutabilis sit, & actio resultet ex proportione agentis ad resistentiam passi, ex diuerso modo huius proportionis actionis, finis citiùs, aut seriùs aduenit, ita vt terminus actionis inordinatè succedat.

Conciliator damnatur. Sed venia tanti viri hæc opinio falsa est, frustra C enim ad causas vniuersales confugimus, dum causas particulares adducere possumus. Neque ratio quam ipse insinuat, est sufficiens; nam si pituita refertur ad lunæ motum, qua ratione mouetur pituita quotidie, & luna vnico motu mouetur de mense in mensem?

Similiter si Mars aliquibus annis suum motum complet, quare illi motui correspondet motus bilis, quæ de tertio in tertium diem ordinatas efficit motiones? Vlteriùs, si sanguis est subditus Ioui, quare menstruæ purgationes, quæ sanguineæ sunt, lunæ ex omnium opinione, & non Ioui subiiciuntur.

Ex his facilè ad Aristotelis locum respondetur, necessariam fuisse mundi contiguitatem, vt influentiæ cœlestes à superioribus ad inferiora communicarentur; non tamen inde sequitur, quod eiusmodi influentiæ concurrant efficientet ad ope- D rationes inferiorum, sed tantummodò dispositiuè. Viuentia enim à seipsis efficienter mouentur. Item grauia, & leuia à se, vel à generante: & aqua à propria forma ad pristinam reducitur frigiditatem, & magnes à propria virtute ferrum attrahit, & rhabarbarum bilem, ita vt tales actiones à nemine cœlo tribuantur; sed hoc non indiget maiori impugnatione. Dedit enim Deus vnicuique virtutem operandi, sicut dedit esse, nam operari sequitur esse: non ergo virtus hæc operandi tribui potest cœlo, cùm vnicuique insita sit.

Ioberti sententia. Iobertus Delphinas *paradoxo 4. decadis secundæ*, ab his opinionibus, & à communi dicendi modo deuians, habuit singularem sententiam circa repetendi modum, & reditus febrium per circui-

tus. Existimat enim cor esse principium, & causam non solùm febrium continuarum, quæ indesinenter affligunt; sed etiam causam reditus febrium interpolatarum per circuitus. loquit enim, quod cor siccius, & calidius perseuerans, ex venis, aut aliis corporis partibus recipit excrementa calida, aut attrahit illa, cùm talia excrementa mittuntur ex aliis partibus in cor statutis temporibus, aut ab ipso corde attrahuntur; ideo statutis temporibus, & ordinatim febrium circuitus fiunt.

Iobertus impugnatur.

Hæc sententia vt singularis reiicienda est, non enim capit intellectus, quod cor omnium partium robustissimum, & illis nobilius, ab aliis talia recipiat, & attrahat excrementa; & quod partes ignobiles, & imbecilliores excrementa in partem ita nobilem, & robustam deponant: nam licet cor ratione intemperiei calidæ, & siccæ præter naturam debile reddatur, in principio tamen febrium fortissimas efficit actiones, ita vt vehementer attrahat sibi conuenientia, & excernat noxia; quo tempore ob nimiam illius resistentiam, licet calorem habeat præter naturam, non recipit tamen excrementa biliosa, vt iste Author imaginatur.

Si igitur non recipit excrementa, neque ex illis febrium circuitus efficiet: sufficit enim, vt febris pendens ex humore putrido fiat, quod cor à fuliginibus ex tali humore productis calorem præter naturam suscipiat; neque ad hoc est necesse humorem putridum in ipso corde recipi.

Causa reditus febrium assignatur.

Sed his opinionibus relictis, sit conclusio. Morborum reditus per circuitus ordinari fiunt à facultate naturali membri expellentis, irritata à quantitate, & qualitate humoris peccantis, & à debilitate membri recipientis, dummodò facultas expellens, & debilitas membri recipientis in circuitibus eundem tenorem seruent, & qualitas, & quantitas humoris noxij in ipsis circuitibus inuariabilis existat. Quod si ex iis aliquid deficiat, necessariò variatur ordo circuitunm, & reditus febrium, vt statim explanabimus. Hanc conclusionem desumimus ex Galeno *libro 2. de different. febr. capite vltimo*; eamque plurimis exemplis nititur suadere, eamque sequitur Valles. *5. controuers. capite 25.* & alij quamplurimi.

Mercati error.

Sed antequam ad probationem deueniamus, non est silentio prætereundus Ludouicus Mercatus, qui tertio de febrium causis inquit, tantummodò Galenum reducere causam reditus morborum per circuitus ad solam quantitatem natiuam humorum, & non ad qualitatem illorum, ductus iis Galeni verbis: *Nam cùm pituita maior sit secundum naturam in corpore copia, quàm flaua bilis, ideò singulis diebus moueri, & accessionem efficere, rationi consonum est: & quia bilis copia minor est quàm pituitina, maior tamen quàm melancholia, ideò tertium diem expectat; & melancholia, quia est frigida, & in minori copia, quartum, &c.*

Iste tamen Author non benè calluit Galeni mentem, neque fortasse caput vndecimum secundi libri de differentiis febrium attentè perlegit, vbi ad vtrumque, id est ad quantitatem, & qualitatem humorum, morborum reditus per circuitus expresè reduxit; ibi enim agens de humoribus facultatem naturalem irritantibus, ait: *Duplex autem est in omnibus entibus extraneum; alterum namque ex sui qualitate, alterum quantitate.*

A Postea verò agens de vi excretoria, quando ad suum opus excitatur, sic reliquit scriptum: *Siquidem vis excretoria tunc primum ad suum opus excitatur, quando aut superfluitatum multitudine aggrauatur, aut ex qualitate stimulatur.* Et paulò anteà dixerat de ordinatis circuitibus pertractans, debere cumulari eodem temporis statuto termino excrementa etiam, tum quantitate æqualia, tum qualitate similia. Sed quia Galeni verbis facilè conuinci potest, ad conclusionem deuenire tempus expostulat, ad cuius intelligentiam.

Primum suppositum.

Suppono primò, quod ad determinatos circuitus requiritur ex parte naturæ, vt docuit Galenus, quod membrum mandans, verbi gratiâ ventriculus, iecur, aut venæ, in quibus humor colligitur, & ad alias transmittitur partes, sit semper æquale in operando, ita vt eundem tenorem seruet in accessionibus. Pari modo membrum recipiens transmittenti obediat, & eodem modo excrementa recipiat; nam si virtus transmittens debilis sit, magis per vnum circuitum, quàm per alium, à minori quantitate, aut qualitate humoris irritabitur, & anticipabit accessionem; & si talis virtus robustior sit, minùs offendetur ab humoris qualitate, aut quantitate, & seriùs accessionem faciet. Idem etiam dicendum est de obedientia membri recipientis, & de quantitate, & qualitate humorum. Quæ omnia similem in circuitibus seruare debent proportionem, vt determinati circuitus eisdem temporibus fiant.

2. Suppositum.

Vlteriùs suppono tanquam certum, Auicennæ sententiam de humorum proprietate occulta, præter nostram, & Galeni sententiam, inter alias maximè vigere, & ita rationes, quæ nostram confirmant doctrinam, maximè pendent ex redargutione doctrinæ Auicennæ.

Conclusio vera probatur.

His suppositis sic primò probatur conclusio à simili: nam menstruæ purgationes in mulieribus fiunt determinatis temporibus per singulos menses: sed non accidunt à proprietate occulta: ergo accidunt à qualitate, & quantitate humorum. Minorem probo; nam cùm aliquibus mulieribus fluant menses biliosi, aliis pituitosi, aliis sanguinei, non potest proprietas illa eadem esse in diuersis humoribus; nam aliàs in febribus humores etiam diuersi eodem tempore suos circuitus efficerent, si eadem proprietas esset in omnibus; quod neutiquam audebunt concedere aduersarij.

Secundò probatur, quia multi homines ventrem deponunt eadem hora singulis diebus: sed in illa hora multitudo excrementorum simul cum eorum qualitate potest irritare naturam ad expulsionem: ergo eo tempore non est recurrendum ad proprietatem occultam: ergo idem fateri possumus de determinatis circuitibus morborum.

Tertiò, nam ordo circuituum perturbatur solùm ex maiori assumptione ciborum, aut rei non debitæ applicatione, ex Galeno 2. *de differentiis febr. capite vltimo, propè finem*: ergo ex eo fit, quia per cibi maiorem assumptionem adaugetur humoris quantitas, quæ facit accessionem anticipare; & consequenter anteà fiebant circuitus ordinati, quia eadem quantitas, & qualitas perseuerabat; vnde si æger inordinatè cibis vtatur, non solùm variari solent febrium circuitus, sed etiam febris insurgit continua; humor enim in tanta copia generatur, vt sit sufficiens ad resistendum naturæ,

ne

ne possit illum ad vasa minora, & ad alias partes trudere, ita vt intrà putrescens febrem continuam efficiat. Tunc sic: Sed ex ciborum maiori assumptione, vel alterius rei debita administratione, non est quod auferatur illa proprietas humorum occulta, seu facultas specifica cuique humori peculiari tributa: ergo neque etiam ratione illius debet permutari talis ordo. Tamen si aliquid alimenti, vel alterius rei addamus, aut detrahamus, quotidie variantur accessiones, quia variatur proportio agentis ad passum: ergo à quantitate, & qualitate humoris, habito respectu ad facultatem naturæ expultricem, fit talis morborum circuitus.

Quartò, nam si à proprietate humorum fierent circuitus, sequeretur, quod tot essent humores, quot circuitus, & è contra; & cùm solum sint tres humores circuitus efficientes, & in quolibet humore vna proprietas, essent solummodò tres circuitus, tres proprietates, & in tribus humoribus, cuius contrarium experimur; non enim solùm fiunt circuitus quotidiani, tertiani, & quartani; sed etiam circuitus quintani, septimani, & nonani, vt clarè docuit Hippocrates 1. *epidim. sect.* 3. *text.* 2. 7. *&* 9. quos circuitus nunquam vidisse Galenus fatetur; eos tamen admittit Auicenna *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 68. vbi de febre sextana, septena, & similibus proprium caput instituit, & confirmat Valles. *loco suprà citato*, qui asserit quod antequam medicinam discere cœpisset, febrem octonanam in quodam sene suspicatus fuit. Ego quidem senem Arcuali agnoui, qui postquàm febre quartana laborauit, in febrem octonanam incidit; absumpto enim humore quartanæ secundùm aliquam partem, humor qui remanebat in minori quantitate, non erat potens irritare naturam de quarto in quartum diem, eamque de octauo in octauum excitabat. Cùm igitur tot, & tam varij circuitus in humoribus inueniantur, clarè constat, non posse fieri tantummodò à tribus humorum proprietatibus.

Vltimò probatur conclusio ex Auicenna capite proximè citato, vbi tradens causas quintanæ, & septimanæ febris, inquit esse easdem cum causis quartanæ; cæterum propter humoris paupertatem fieri, vt febris quinto, aut septimo die repetat: nam quemadmodum febris quartana excitatur ab humore melancholico, qui in tanta quantitate quarto die naturam irritat, & non antea, quia non erat collecta sufficiens quantitas, vt naturam grauaret; ita similiter contingere potest, quod in maiori tempore paulatim coaceruetur quantitas humoris sufficiens ad constituendam quintanam, & non quartanam; quia quarto die non erat collecta sufficiens quantitas humoris, qui naturam irritaret, & quartanum circuitum constitueret; esset tamen collectus humor quinto die, ita vt naturam grauaret, & stimularet ad circuitum quintanum faciendum. Si ergo Auicenna ad paucitatem humoris reduxit circuitus quintanos, & sextanos, minimè reduci debent ad proprietatem occultam, ac per consequens vera est Galeni doctrina.

QVÆSTIO VII.

De causis reditus febris quotidianæ, tertianæ, & quartanæ per circuitum.

PRæcedens quæstio efflagitat, vt ad præsentem deueniamus. Quamuis enim in ipsa sufficienter adducta sit causa reditus ordinati, aut inordinati febrium per circuitum; non tamen ibi traditur ratio, propter quam ex pituita fiunt circuitus quotidiani, ex bile tertiani, ex melancholia quartani; quod dubium soluere tentabimus in præsenti quæstione.

Prima sententia tenet hoc procedere ex quantitate humoris peccantis; sed quia pituita reliquos humores multitudine superat, breuissimis mouetur interuallis; melancholia quoniam quantitate minima est, & ad motum pigra, longissimis, bilis quia quantitate medium seruat, mediocri interuallo mouetur. Dicunt ergo quantitatem pituitæ, quæ sufficit ad motum, & irritationem naturæ, vno die congeri; bilis duobus, & melancholiæ tribus diebus; & hanc ob causam quotidiani circuitus ad pituitam, tertiani ad bilem, & quartani ad melancholiam reduci debent. Huius sententiæ est author Verderius *in opusc. de morborum ac sympt. causis, lib.* 1. *cap.* 24. *&* 25.

Hæc tamen sententia sustineri non potest, quoniam licèt humores in statu naturali seruent huiusmodi proportionem, non tamen in statu præter naturam, in quo bilis potest excedere pituitam; quo tempore ratione alimentorum, & aliorum bilem generantium, plus congeritur bilis, quam pituitæ; & tamen non efficit bilis quotidianos circuitus, sed potius de tertio in tertium diem mouetur: ergo ratio repetendi per circuitus non potest tribui tali humorum proportioni, seu quantitati.

Præterea si quis habet bilis quantitatem naturali minorem, ita vt parum, aut nihil superet melancholiæ copiam, & propter aliquam causam præter naturam incidat in febrem biliosam, habebit reverà tertianos circuitus; & tamen congeritur bilis pluribus diebus, sicut melancholia, quia supponimus melancholiæ proportionem seruare: ergo ratio repetendi per circuitus in febribus non potest procedere ex quantitate humorum, eo modo, quo dictum est.

Idem argumentum efformari potest ex hominibus melancholicis, in quibus melancholia dominium habet, & plus vno die congeritur huius humoris, quàm alterius; & tamen efficit periodos, & circuitus quartanam febrem referentes. Neque sufficit dicere, quod adauctà quantitate melancholiæ insurget febris quartana duplex, aut quartana continua. Hoc enim non valet, nam adhuc in quartana duplici, aut continua manifestè apparent quarto die maiores exacerbationes, quàm aliis diebus; quarum exacerbationum causam in præsenti inquirimus, neque hoc tribui solùm potest quantitati humorum, siquidem possunt putrefieri, vt febrem putridam cum accessionibus constituant.

Qui verò asserunt, febrium circuitus ortum ducere ex humorum proprietate occulta, seu specifica, facilè conuincentur eisdem argumentis, quibus suprà eorum doctrinam refutauimus; neque oportet aliorum sententias iterum re-

petere, cum falsitatis superiùs semel sint conuictæ.

Quid tenendum. Dicendum ergo nobis est, reditum febrium tertianæ, quotidianæ, quartanæ, & similium per circuitus, prouenire ex quadam facilitate, aut promptitudine ad concipiendam putredinem, vel difficultate, aut resistentia ad illam recipiendam, simul cum reliquis conditionibus in præcedenti quæstione adductis. Hanc sententiam tradit Thomas de Garbo *in comm. de differentiis febrium.*

Ad huius doctrinæ intelligentiam vt certum tenendum, quod humores circuitus febriles efficientes necessariò putrescere debent, aut vti; quæ enim calidissima sunt naturà, adiunctâ siccitate ad vstionem sunt paratissima, vt monstrat Gal. 1. *de simpl. medic. facult.* Iuuenis enim ille, quem depinxit Galen. 10. *methodi*, vigesimumquintum suæ ætatis annum attingentem, calidum, & siccum, & itinere longo fatigatum, laborabat febre tertiana ex humorum adustione nata, vt ex verbis Galeni colligi potest, quanquam iste euentus ratò conspicitur; siquidem humores faciliùs putredinem contrahunt, ita vt febres omnes ex humoribus putridas appellemus; & generali febrium diuisione in putridam, ephemeram, & hecticam, omnes febrium species diuidi solent.

Secundum suppositum. Vlteriùs notare oportet, quod cùm humores sint diuersi, diuersisque constent qualitatibus, nequaquam possunt eodem tempore putredinem concipere; quæ enim sicciora, & frigidiora sunt, & crassiora, difficilè calorem, aut putredinem comparare possunt; quæ verò tenuiora, & calidiora, facilè vlteriorem calorem nata sunt recipere; quæcumque verò humidiora, maximè ad putredinem sunt parata.

Conclusio. Ex dictis facilè deducitur nostra conclusio, fieri scilicet circuitus tertianos ex bile, quia bilis habet plurimum siccitatis, ratione cuius causæ putredinem inducenti maximè resistit; neque agens ob impensam siccitatem bilis, ante tertium diem illam euincere potest: hinc oritur, vt de tertio in tertium diem suas faciat exacerbationes. Huic adiungitur calor naturalis bilis, qui putredinoso magis resistit, quàm humor, qui minùs caloris habet; calor enim cuiusque proprius plus calori præter naturam resistit, quàm frigiditas interna illius; non enim causæ putrefacienti obsistit frigiditas, sicut calor proprius cuiusque rei; & ita quæ naturà suâ sunt calidiora, minùs ad putredinem sunt parata, quàm quæ frigidiora; & hoc modo dicimus calorem naturalem plus resistere calori putredinali, quàm frigus, etiamsi inter vtrumque calorem nulla detur contrarietas, sicut inter calorem & frigus. Calor enim naturalis conseruat subiectum, cui inhæret, illudque fouet, & suarum partium vnionem tuetur magis, quàm quælibet alia qualitas; sicque plurimùm obsistit separationi partium, quam efficere tentat calor putredinem inducens; & hanc ob causam calori tribuunt Philosophi mixtionis opus. Quare quæ nimis calida sunt, non valdè putrescunt, quia non facilè dissolui possunt à calore extraneo. Quæ etiam frigida nimis existunt; difficilè etiam putrescunt, ob frigiditatis nimiæ resistentiam. Si verò calor rei, quæ corrumpitur, non multùm excedit, facilè euincitur à calore extraneo, cuius actionem iuuat frigus rei quæ putrescit; proptereaque dicitur ab Aristotel. 4. *meteor. cap.* 2. quod putredo communis passio est, tum proprij frigoris, tum alieni caloris; insinuans per hoc, quod frigus rei putrescentis disponit etiam ad corruptionem caloris ipsius rei quæ putrescit; quod

A non efficit calor naturalis ipsi rei inhærens, qui potiùs ipsam rem perficit, & à putredine liberat.

Pituita autem quotidie mouetur, & ocyùs quàm bilis; quoniam parum innati calidi habet, & humida naturaliter existit: quæ duo sunt potissimæ putredinis causæ, minusque obsistit causæ putrefacienti quàm bilis; & ita facilè ab illa causa quotidie euincitur. Accedit ad hoc, quod plus pituitæ secundum naturam quotidie aggregatur quàm bilis, & in minori tempore, quæ suâ copiâ, & crassitie obstruere ita solet, vt putredinem ex defectu ventilationis causet, & sua multitudine ita aggrauat naturam, vt quotidie eam excitet ad suî expulsionem.

Ob contrariam rationem, videlicet quia melancholia siccissima est, & inter alios humores crassissima, & solidissima, longè tardiùs putrescit,
B quàm reliqui humores; siccitas enim in subiecto solidiori, & crassiori maximè putredini obsistit; & cùm melancholia sit in minori quantitate, & tardiùs naturaliter congregetur, tardiùs etiam naturam stimulat, & sic suos facit circuitus de quarto in quartum diem.

Sanguis verò licèt humidus sit, & ratione humiditatis putredinem facilè concipere possit, habet tamen caloris innati, & influentis plurimùm, ratione cuius maximè obsistit putredini; & cùm ex alia parte naturæ familiarissimus sit, nunquam ab ipsa pellitur, donec formam substantialem amiserit, & in bilem, aut melancholiam, vel in pus transeat, ita vt nullum per se faciat febrilem periodum, nisi ratione humorum, in quos commigrauit.

Neque valet contra hanc doctrinam si dicas, *Obiectio.* quod Hippocrates *lib. de natura humana*, scriptum reliquit, omnem febrem fieri ex bile, ac conse-
C quenter, quod omnis febris debet habere periodos de tertio in tertium diem.

Respondetur enim, nomine bilis apud antiquos comprehendi tam bilem, quàm reliquos humores; & hanc ob causam Hippocratem dixisse, febrem quotidianam ortum ex bile habere, tertianam ex bile, quartanam verò ex atrabile; quod determinat Gal. 2. *de febrib. cap.* 1. *Responsio.*

Quod si aliquando contrarium accidisse comperiamus, scire oportet illud esse peccatum & monstruosum; nos autem tradimus illud, quod quotidie euenire conspicimus: & de tertianis, quartanis, & continuis circuitibus certis, & statutis temporibus respondentibus nulla certior causa excogitari potest; reliqua ex anteacta quæstione pete.

D

QVÆSTIO VIII.

An in febribus interpolatis humores extra venas putrescant.

CVm inter febres quædam continuæ sint, & continuò affligentes, quædam verò intermittentes, quæ ad inhorricationem deueniunt, vt monstrant Hippocrates 1. *epidem. commentar.* 3. *textu* 2. & Galenus 2. *de different. febrium*, examinare nunc oportet, quam ob causam febres intermittentes, aut continuæ fiunt, & vbi humor putrescit, quando ex illo huiusmodi febres excitantur. In hac quæstione dissoluenda Authorum sententias referam, mox magis rationi consonam

sonam eligam, & aliorum rationibus satisfaciam.

Gal. sententia. Prima sententia asserit, quod humores, si intra vasa putrescunt, febrem continuam; si verò extra vasa, interpolatam succendunt: quæ sententia habet authorem Galenum pluribus in locis, præcipuè tamen 2. *de crisibus*, *cap.* 3. & 6. & 2. *de differentiis febr. cap.* 2. & 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 5. quem sequitur Auicen. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 1. & fermè omnes iuniores. Inquiunt enim, quod in febribus interpolatis humor talem febrem producens, per omnes corporis partes defertur, atque ideò partes sensibiles attingens efficit rigorem, & horrorem, & ad ventriculum, & intestina descendens, vomitum, aut diarrhæam; si verò in ambitum totius corporis, sudorem excitare solet, vt videre solemus in tertiana exquisita, aut duplici, aut quartana: quo humore absumpto, aut enacuato, febris cessat, donec iterum humor denuò B accreuerit, aut in venis ad putredinem disponatur, & naturam stimulet, & excitet ad nouam accessionem, eumque extra venas propellat; quo tempore cùm humor sit extra proprium locum, facilè in loco sibi alieno corrumpitur, aut putresit, & nouam constituit accessionem, ita vt dicat Hippocrates 6. *aphor. textu* 20. sanguis si extra venas exierit, necessum est putrefieri, aut in pus verti.

At verò febris continua fit ex humoribus intra venas putrescentibus, quod communiter ab omnibus recipitur; & huius euentus rationem insinuat Auicen. *loco proximè cit.* nam cùm humor biliosus, verbi gratiâ, intra venas putrescens, sit vicinus alteri, facilè putredo illi communicatur; dum enim ille humor putrescit, disponit sibi vicinum ad putredinem; & cùm iam humor biliosus primò putrescens resoluitur, aut consumitur, C alter eiusdem naturæ illi vicinus, qui erat dispositus, incipit putrefieri, & nouam incipit accessionem antequam fieret intermissio febris; nam priùs quàm prima materia finiatur, succedit alia, ita vt continuò febris affligat; quod non contingit quando materia putrescit extra venas in poris, aut aliis locis, in quibus cùm non sit humoris copia, nec propinquitas illius humoris ad alium, finitâ vnâ materiâ expectatur alia, vt bene notat Gentilis super hunc Auic. locum; & non insurgit noua febris accessio, donec noua materia ad illam partem defluat, aut in ipsa congeratur. Et quia frequentiùs febre quotidiana laborantes multam in ventriculo congregant pituitam, & laborantes quartana melancholiam in liene; laborantes verò tertiana in iecore, bilis copia abundant, ideò Galenus 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 5. ita reliquit scriptum: *Quotidiana verò rarò aduenit, quin os ventriculi patiatur: quemadmodum quartana ex malè* D *affecto splene generatur: tertiana ex iecore laborante.* Ex quibus verbis deducitur, humorem febrem interpolatam efficientem extra venas putrefieri, & missis vaporibus calidis, & putridis ad cor, febrem intermittentem succendere, vt dictum est; in continuis verò cùm humor putrescens sit intra venas, putrem vaporem in cor continenter fundit, à quo assidua fit putrida febris.

Dubium. Sed dubium esse potest, quam ob causam in febribus intermittentibus humor extra venas pellatur; in continuis autem intra venas permaneat.

Dubij solutio. Hoc dubium facilè soluetur, si dicamus, id prouenire ex quantitate maiori, vel minori humoris, & ex robore, vel imbecillitate facultatis expellentis: si enim humor est in parua quantitate, ita vt A natura illum secernere possit, & ab aliorum humorum consortio segregare, illum è venis trudit ad locum vbi putrescit: at verò si humor paratus ad putredinem sit in tanta quantitate, vt natura non possit illum extra venas pellere, intra venas putrescens febrem continuam commouet.

Similiter si humor existens in venis putredini propinquus sit in parua copia, & tamen vis expultrix ita debilis appareat, vt illum humorem non secernat, non mirum si ab illo febris assidua fiat, quoniam suâ propinquitate alios infestabit humores, & ad putredinem disponet, quæ valeat assiduò putres vapores in cor fundere, & febrem continuam nuncupatam generare. Eodem modo licèt quantitas humoris intra venas sit magna, dum tamen vix expultrix ita valida sit, vt illum humorem expellere possit extra venas, reuerà non fiet febris continua, vel potiùs interpolata; ille enim B humor putridus separatus ab aliorum consortio non potest ita facile alios ad putredinem disponere, aut putres reddere, sicut si esset eis propinquus.

Hac suppositâ doctrina facilè reiicitur eorum sententia, quos refert Tralianus *lib.* 12. *cap.* 2. qui asserunt continuas febres loco non differre ab intermittentibus; sed tantùm quantitatis, aut qualitatis maioris, vel minoris ratione; ex dictis enim constat, quantitatem, & qualitatem febrem continuam, aut intermittentem producere, collatione facta ad potentiam expultricem, & ad ipsam naturam, quæ ipsos humores regit, & gubernat.

Contra hanc tamen Galeni doctrinam potest quis insurgere primò, quoniam si humores in febribus interpolatis extra venas putrescunt, sequeretur quod sedimentum vrinæ non esset pars materiæ morbificæ; vrina enim, vt docet Galenus 1. *de crisibus*, est signum eorum quæ sunt in venis. Cùm C igitur iste humor extra venas putrescit, illius putredo non poterit ex vrina deprehendi; ex quo sequitur secundum inconueniens, videlicet quod vrina in his febribus non possit significare tempora vniuersalia illarum, cùm in se nihil materiæ morbificæ contineat; coctione enim materiæ morbum efficientis morborum tempora distinguuntur; quam minime percipere ex vrinis poterimus, si in illis nihil illius materiæ remansit. *Obiectiones contra dicta.*

Tertiò sic argumentor; nam illud, quod remanet, ex putredine in cinerem degenerat: sed transacta putredine, nihil remanet in parte, neque per cutem euacuatur, quod cineris naturam referat: ergo dicendum est illum humorem intra venas putrefieri, cuius cineritium ad vrinas defertur, & est illarum sedimentum, per quod iudicamus de coctione, & cruditate causæ morbificæ.

Tandem in morbo regio maxima bilis copia funditur, & nulla sequitur putredo, neque febris; D ergo neque ex fusione humorum extra venas sequi valet; vtriusque enim eadem ratio videtur.

Sed quia hæc leuia sunt, non oportet propter illa à tanto Authore recedere, sed dicere tenemur, humores extra vasa putrefieri, quos procul dubio putredinis principium intra vasa contraxisse existimo; deinde natura eos, vt inutiles, ab aliorum consortio ad extra reiecit, ad partem scilicet vbi putrescunt, & accessionem faciunt. Quare ad argumenta respondetur. *Obiectionum dilutio.*

Ad primum negando sequelam, nam licèt humor putrescat extra venas, sedimentum tamen vrinæ est pars materiæ morbificæ: quod dupliciter contingere potest; nam licet humores moueantur extra vasa, tamen semper putrescit paulatim aliquid materiæ antecedens; quia tamen illa est in paruâ quantitate, accidit quod in die intermissionis non

generetur febris, generatur verò sedimentum ex materia illa antecedenti, & non ex ea, quæ extra vasa putrescit. Vel secundò & meliùs respondetur, quod transactâ accessione illud cineritium, quod remanet in parte, ex vi putredinis ad vasa recurrit, & per illa natura ad meatus vrinarios transmittit, & efficitur sedimentum, quod est pars materiæ morbificæ, per quam possumus de materiæ coctione, & cruditate iudicare, & vniuersalia morbi tempora distinguere: ex quo manet etiam solutum secundum argumentum.

Obiectionum dilutiones.

Ad tertium respondetur, aliquid remanere in parte transacta putredine, & aliquid ad venas, & alias partes recurrit; & est illud cineritium, quod postea fit materia sedimenti, quod cineritium appellatur propter quandam similitudinem, quia scilicet remanet transactâ putredine, sicut cinis transacto igne, & in colore cineri similis apparet; quod dilucidè insinuat Galen. 2. *de different. febrium, cap. vltimo*, §. *ex ipsis enim lignis dum alterantur.*

Ad vltimum respondetur, bilem in morbo regio non putrefieri, quia continetur intra poros, & facilè ab aere externo ventilatur, cuius occasione non putrescit; quod non contingit humori, dum in aliquo loco sit inclusus, vbi ob ventilationis defectum facillimè corrumpitur.

Fernel. sententia.

Alij verò, inter quos Fernelius 4. *de febribus, cap.* 10. licèt cum Galeno existiment, humorem in febribus interpolatis extra venas putrescere, asseruit tamen, harum omnium originem, & locum esse in prima corporis regione circum ventriculum, diaphragma, iecoris caua, lienem, pancreas, omentum, aut mesenterium; quæ quidem partes sunt quasi publica corporis sentina, in quam omne excrementum congregatur, ita vt tertianæ materia ex iecore, & cista fellis tanquam ex loco procedat; melancholia ex liene, ex qua C quartana gignitur, sicut pituita ex ventriculo, & intestinis, ex qua quotidianam ortum habere testantur: quod quidem frequenter contingere Galen. etiam asserit 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 5. iam citato.

Ex hisce autem locis febrium rigores, aut horrores, & frigus excitantur, delatis vaporibus ad partes sentientes, & ad totius corporis extrema, vt dum de rigore erit sermo, notum fiet; tum etiam vapor ex putredine ortus minimè coërcitus, in cor primùm per ignotos nobis ductus effertur, deinde per arterias effusus omne corpus implet, & calefacit, & febris ardorem mouet. Tandem supra modum dissolutus, & extenuatus, tum impetu proprio, tum impellente naturâ, interdum in sudorem, interdum per cutem insensibiliter euacuatur, & cessat febris accessio. Prætereà in ipso inuasionis impetu vna pars humoris ad ventriculum D confluit, vomitumque prouocat; alia verò per infernam aluum deiicitur; aliquando etiam exertatu quodam aut obstructionem aliquam humor, qui ad vnam partem deferri debebat, salubremque efficere accessionem, in partem principem decumbit, vt in os ventriculi, aut in caput, vel cor, aut maxima, pessimaque symptomata concitat, & febrem malignam producit, quæ aliàs mitis esset, & in salutem tenderet: de qua febre proprium caput suo loco trademus.

Iuxta hanc sententiam humor qui est proxima accessionis materia, extra venas putrescit, non tamen in corporis habitum propellitur, tanquam ad locum putredinis, vt vult Galenus *locis suprà citatis*: quæ sententia magis quotidiano experimento comprobatur, quàm rationibus; experimur enim quotidie, partes primæ regionis à nobis assi-

A gnatas, per huiusmodi febres malè affici: ex quo sumitur indicium, quod humor illas efficiens ad ipsas ex venis truditur, aut in ipsis paulatim congeritur; quod neutiquam contingeret, si intra venas, aut in totius corporis habitu humor putresceret.

Mercati sententia.

Alij verò aliter sentiunt, nempe febres continuas fieri, si in amplioribus venis humor putrescat; si in angustioribus, interpolatas: quod desumitur ex Alex. Aphrod. 2. *problem. problemate* 83. illumque sequitur Ludouicus Mercatus 6. *de putrid. febrium natura, & curatione*, qui pluribus rationibus hanc sententiam probare intendit contra Galeni, & aliorum antiquorum doctrinam; ex illis tamen magis probabiles rationes adducam, vt hæc opinio stabilita maneat: quarum prima est.

Nam videtur impossibile, crassissimam melan- B choliam quartanum circuitum effecturam, à vasis excidere, & per angustissima partium foramina permeare; idemque possumus asserere de crassa, & viscida pituita. Quis enim accessionis tempore ita breuiter ab humorum consortio illam separauit, & ad tenuitatem redegit? Quam quidem neque calor, neque medicamenta, nisi longo tempore, attenuare possunt.

Secundò probatur ex sudore, qui in declinatione febrium intermittentium succrescere solet; nam sudor generatur ex eadem materia, ex qua vrina producitur, & in eodem loco, licèt per diuersam regionem distribuatur: sed locus vrinæ est intra venas: ergo idem erit dicendum de loco materiæ sudoris.

Tertiò sic argumentor; quoniam sequeretur, quod in augmento, & statu febris intermittentis rigor febrem antecedens esset vehementior, & intensior. Sequelam probo, nam cùm rigor fiat ab humore ad sentientes partes transmisso, quantò magis succenditur & putrefit talis humor, magis acris, & mordax necessariò redditur, maioremque excitabit rigorem, & dolorem in partibus sentientibus; si enim, vt inquit Hippocrates, dum pus conficitur, dolores fiunt; & ille humor in pus quodammodo vertitur, donec illud pus fiat, dolor excitabitur, & rigor. Cùm rigor nihil aliud sit, quàm affectio dolorosa vnà cum concussione membrorum. Cùm igitur pus vsque ad morbi statum conficiatur, vsque ad illum rigores perdurare deberent, cuius contrarium experimur.

Quartò probatur; nam si humores extra vasa putrescunt, omnes febres intermittentes erunt de natura, & sorte ephemerarum. Probatur antecedens, nam pari ratione cor incalesceret ac dum aliqua corporis particula phlegmone laborat, & ab illa cordi calor communicatur. Quod si non velis eam ephemeram nominare, sed putridam; nam ex partibus putridæ febres aliquando insurgunt, vt docet Hippocrates, dum inquit: *Febres ex bubonibus omnes malæ, exceptis diariis*; sequeretur, quod nulla febris intermittens esset salubris, cuius contrarium docet Hippocrates dum asserit: *Exquisita tertiana septenis circuitibus terminatur*; quod tempus longissimum est: & Galen. 2. *de crisibus*, eam salubrem vocat.

Vltimò probatur; nam videtur creditu difficile, humorem extra vasa proiectum tam citò putrefieri, & simul excerni, vel insensibiliter resolui. Exemplum fidissimum adducam in paronychiis, & furunculis; qui quantumvis sint tumores paruissimi, in quibus parua humoris quantitas colligitur, cum hoc tamen non nisi plurimis diebus resolui,

folui, aut suppurari possunt, ex quo sic infero. Si parua humoris quantitas, & in vno loco collecta tanto indiget tempore ad suppurationem, vel resolutionem suscipiendam, procul dubio humores in his febribus, si extra vasa fundantur, non nisi longè maiori possunt putrifieri, & resolui. Cùm ergo breuiter finiatur accessio febrilis, dicendum est, illum humorem intra venas putrefieri, qui per venas ad vrinæ vesicam partim defertur, & est materia sedimenti; partim verò insensibiliter per cutem euacuatur, aut in sudorem conuertitur.

His rationibus addere possumus quæ contra Galeni sententiam tradidimus, quæ vim habent ad huius sententiæ confirmationem.

In tanta rerum varietate certius eligere tentabo, si priùs rationibus traditis satisfecerim.

Ad Mercati argumenta responsiones. Ad primam igitur respondetur, melancholiam crassam à vasis excidere posse in minimas partes diuisam; & idem dicimus de crassa, & viscida pituita: si enim sanguis crassus, & in grumos conuersus, in pectore detentus expellitur per sputum, nullâ apparente viâ, nec ductu, per quem deferatur, vt capite de sanguinis sputo probauimus ex Galeni, & omnium sententia; quare per vias nobis ignotas non poterit natura humorem crassum & viscidum secernere? Vlteriùs non est necessarium semper, vt humor ex venis transmittatur, sed quod in parte paulatim congregetur, & ibi putredinis initium nanciscatur, vt patet in humoribus præter naturam, qui etiam paulatim congeruntur, deinde putrescere solent.

Ad secundam respondetur, corpore existente sano eandem esse materiam sudoris & vrinæ, & esse intra venas tanquam intra locum vbi generatur; tamen corpore malè affecto, id non est necessarium, nam ex quauis morbi materia fieri potest, ita vt dicat Hippocrates, *in qua parte sudor, ibi humor*; non tamen determinat, quod sit intra venas.

Ad tertiam respondetur, non benè inferri, quod in augmento, & statu morbi febrilis rigor sit vehementior; imò ex eodem argumento concluditur, non fieri rigorem illis temporibus: nam cùm rigores illi fiant ex vapore, & tenuiore humoris parte, dum ille calor intenditur, resoluit, & extenuat illos, quibus absumptis non mirum, quod rigor cesset.

Ad quartam respondetur, quod istæ febres sunt verè putridæ, quales sunt illæ quæ aliquando ex bubonibus ortum ducunt, quæ excipiuntur à diariis, quoniam non solùm per caloris alterationem continuam cor calefaciunt, sed etiam per vapores putres cor petentes, ex illis febres succeduntur, & præter hoc in vrinis coctionis, & cruditatis signa attenduntur, & in illis reperitur illa pulsuum inæqualitas febrilis, quam connumerat Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc.* & alibi millies, quæ dicuntur malæ comparatione factâ ad ephemeras, quæ vigintiquatuor horarum spatio finiuntur; cum hoc tamen in ordine ad alias febres putridas, & continuas valdè salubres dici merentur.

Ad vltimum respondetur, humorem illum extra vasa putrescentem, facilè putrefieri ob loci commoditatem; nam inculcatus humor in parte non ita facilè difflatur, sicut humor furunculum constituens, cuius putredo impeditur ab aëre ambienti, & à frigiditate externa; & sic magis sine resolutione, aut putredine in parte detinetur, & aliquoties à frigiditate externa induratur, aut calore tenue illius exundare faciente, in schirrhi naturam conuertitur.

Authoris sententia. Hæ sunt, candide Lector, sententiæ quæ inueniuntur circa locum vbi humor putrescit in febribus interpolatis, quæ omnes deinceps suscipi possunt. In primis enim neque à vero abesse videtur Galeni doctrina, dum asserit, quod si intra vasa humores putrescunt, continuæ; si extra, febres intermittentes fiunt. Quod rigoris, & horroris insultu confirmari potest, & rationibus, quas suprà retigimus. Neque fundamento caret recentiorum doctrina, quod scilicet putredinis locus sit in prima corporis regione, quod non prætermisit Gal. cùm 1. *ad Glauc. cit.* dicat, pituitosas febres ex ventriculo, quartanas ex liene, tertianas ex iecore prodire; & id quotidianos euentus demonstret. Neque in hoc varius extitit Galen. vt quidam censuit, cùm ipse semper asserat, humores in his febribus extra venas putredinem comparare. Neque Alex. Aphrod. sententia ratione caret, dum ait, quod si materia febris in maioribus venis putrescit, per continuum earum in totum corpus serìem putredo communicatur, & continuæ febres fiunt. Si verò in minoribus & angustioribus vasis humor putrescit, febres fiunt intermittentes; ex angustioribus enim illis non tam facilè materia ad maiora vasa ægredi potest, ita vt febrem continuam constituat; & quia in minori copia est materia, breuiorem accessionem facit, & febrem intermittentem constituit. Hanc doctrinam tuetur Costeus *fen. 1. 4. doct. 1. cap. 1.* & eam vt veriorem eligere sum ausus, vtpote rationi magis consonam, & quæ nullo contrariorum fundamento euerti potest; ex qua concluditur, nullum esse determinatum locum putredinis in febribus intermittentibus, cùm plures inueniantur loci, in quibus humores possunt putrefieri, & febrem intermittentem excitare.

QVÆSTIO IX.

Vtrum tempus interualli in febre intermittente sit verè morbi tempus.

HVic dubio occasionem præbet Auic. *fen. 1. quarti, tract. 2. cap. 1.* vbi ait, quod in febribus intermittentibus destruitur febris donec noua materia accumuletur in loco putredinis. Pro qua intelligenda quæstione notandum est, febrem intermittentem eam esse, in qua inter vnam, & alteram accessionem ægrotus peruenit ad febris vacuitatem; quod quidem accidere solet cùm materia coniuncta vnius accessionis resoluitur priùs quàm alia de nouo adueniat, quæ nouam accessionem inducat: cuius contrarium accidit in febre continua, in qua noua portio materiæ incipit putrescere antequam præcedens sit consumpta, & resoluta; sicque nullum datur tempus, in quo æger à febre liber euadat. In hac ergo desertione prima sententia affirmat interuallum inter vnam, & alteram accessionem non esse morbi tempus. Primò, quia in febribus intermittentibus cessat febris tempore intervalli: ergo in illo non adest morbus. Patet consequentia, quia si aliquis adest, maximè febris. Antecedens constat ex Galen. 1. *de crisibus, cap. 3.* vbi sic: *Voco autem intermissionem, quando febris ad quietem desierit.* Et 4. *aphoris. comment. 43.* vbi inquit, quod Hippoc. per verbum *intermittere*, intelligit accessiones, quæ in quietem febre vacantem desinunt. Et 1. *de arte curat. ad Glauconem, cap. de tertiana exquisita*, idem statuit, & clarius

clariùs 4. *aphorism. comment.* 63, vbi expresè asserit, in febrium intermissionibus ad insebricitationem deuenire. Et ratione ostendi potest, nam temtempore interualli manent actiones illæsæ: ergo non manet morbus. Consequentia patet, quia morbus est affectus actiones lædens. Antecedens constat in febre quartana, in qua tempore intermissionis ad assueta sine læsione conuertitur æger. Denique si morbus maneret, non esset intermittens, sed continuus: ergo vt dicatur intermittens, interualli tempus non est tempus morbi; nam difficile intellectu est, quod detur morbi tempus, & quod non sit ibi morbus, qui eo tempore mensuretur. A

Alij contrarium opinantur, nempe tempus interualli esse morbi tempus: quod probare possunt ex Gal. 1. *de arte curat. cap.* 2. vbi agens de signis & causis febrium ephemerarum, distinguit febrem ephemeram ab intermittentibus, eo quod in ephemeris earum signa in totum abolentur accessione cessante; in intermittentibus autem remanet febris signum: ergo debet remanere febris, siquidem signum illud est symptoma ipsius febris, & ab ipsa febre dependens. Præterea in parte mandante, aut recipiente manet intemperies calida, quæ est causa putredinis sequentis accessionis. Si ergo media hac intemperie calida continuatur accessio præcedens cum consequenti, non mirum si morbos ille sit vnus, & tempus interualli sit etiam tempus morbi. B

Alij docent, tempus interualli non esse tempus morbi, siquidem tenera ibi non datur morbus, cùm non sint vitiatæ actiones sensibiliter; neque esse tempus sanitatis, quia actiones non sunt ita perfectæ, sicuti tempore salutis. Quia ergo nullus alius status assignari potest præter statum neutralitatis, ideò dicunt illud tempus esse dispositionis neutrius per abnegationem extremorum. Quapropter licet ibi detur aliqua intemperies calida, ea tamen non censetur morbosa, quia non est sufficiens ad actiones sensibiliter lædendas: est tamen sufficiens ad inducendam dispositionem neutram. Ex iis manet constituta controuersia. C

Pro cuius decisione, & vt veriorem eligamus sententiam, notandum primò, non omnes res eandem vnitatem habere, vt patet in quantitate continua, & discreta; nam quantitas continua ita est vna, vt habeat omnes suas partes termino communi copulatas; quantitas verò discreta alium vnionis modum sortita est, quia eius partes non copulantur termino communi, sed manent discretæ inter se; non tamen tollit discretio vnitatem totius, quod ex partibus illis est conflatum; sic enim numerus ex pluribus constat vnitatibus, quarum singulæ discontinuæ sunt inter se, & nihilominus vnum numerum constituunt; nam illæ vnitates sunt indiuisibiles partialiter, & vnum numerum totalem componunt, vt tres lapides constituunt vnum numerum ternarium, ita vt numerus tetnarius nequeat intelligi sine tali vnitatum discretione: & idem asserimus de quantitate successiua discreta, qualis est oratio, quæ ex pluribus syllabis constituitur, inter se nullam habentibus vnionem; & tamen vnicam orationem componunt. Pari ergo ratione sentiendum est de morbis, quorum aliqui continui sunt, & eorum partes copulantur termino communi, ita vt sine vlla cessatione tendant à principio in finem totius suæ durationis. Alij sunt intermittentes, quorum partes petunt non copulari termino communi, imò exigunt separationem, & discretionem inter se, ita vt tam essentiale sit morbo intermittenti habere partes discontinuas, & discretas, sicuti morbo continuo habere eas copulatas termino communi. D

Secundò notandum est, morbum intermittentem non dicere vnam simplicem naturam, sed complexam ex affectu ipso, & priuatione ipsius; dicit enim febrem diuisam in plures partes, quæ inter se sunt discretæ, & separatæ; & febris priuationem, per quam partes ipsæ fiunt discretæ, & discontinuæ, quatenus illo tempore discontinuo non datur febris: quemadmodum enim in Stoïcorum sententia dicere solemus, quod motus componitur ex partibus successiuis, & priuationibus illarum, quæ priuationes morulæ vocantur, ita vt motus nequeat concipi sine dictis partibus, & morulis, quibus intercipiuntur: sic etiam dicimus, quod mensis Maij habet 31. dies, in qua mensuratione tempos, quod mensurat mensem, non est tantùm illud, quod mensurat lucem, quod propriè dies est; sed etiam quod mensurat tenebras, quæ constituunt noctem, iuxta illud *Genesis* 1. vbi dicitur: *Appellauitque Deus lucem diem, & tenebras noctem.* Atque adeò sicut datur vnum tempus mensurans lucem, & tenebras, ex quibus vnus constituitur, pari modo in morbo intermittenti datur vnum tempus, quod mensurat morbi partes, quatenus morbus est, & quod mensurat interualla ipsius, quatenus est intermittens, ita vt ex vtroque constituatur conceptus morbi intermittentis.

Quod si inquiras, ad quod ergo prædicamentum pertinet talis morbus intermittens, numerus enim, & oratio pertinent ad quantitatis genus, & constituunt species quantitatis discretæ; morbus verò in probabiliori sententia est qualitas, & de eius prima specie. *Morbus intermittens ad quod pertinet prædicamentum.*

Respondetur, quod si consideremus formalitatem morbi, est de prima qualitatis specie; veruntamen si consideremus eius durationem, ea pertinet ad genus quantitatis, cuius duplex est differentia; alia enim est duratio continua, altera intermittens, seu discreta, cùm sit mensura partium durationis, quarum aliæ mensurant accessiones, aliæ mensurant priuationes. Et vt melius intelligatur, exemplo demonstrare nitar in voce sonora, quæ ex se dicit sonum, qui est qualitas de tertia specie; quatenus verò dicit durationem, & certum ordinem syllabarum secundum prius & posterius, & longitudinem aut breuitatem, constituit speciem quantitatis diuisæ, aut discretæ, quia est quid complexum, compositum ex rebus diuersorum prædicamentorum.

His iactis fundamentis, statuitur nostra conclusio. Tempus interualli morbi intermittentis, non ex qua parte morbus est, sed ex qua est intermittens, est ita intrinsecum morbo intermittenti, sicut & tempus accessionis, ita vt morbus intermittens intrinsecè vt talis est, ex intermissione, & accessione constituatur. Hæc conclusio probatur 1. ex Galen. *lib. de morbi temporibus, cap.* 5. & 6. vbi diuidens febris intermittentis circuitus, primam partem appellat accessionem, secundam verò interuallum.

Secundò probatur; nam si interuallum non est pars morbi intermittentis: ergo sine illo poterit esse morbus intermittens: sed implicat esse morbum intermittentem sine interuallo, sicuti esse album sine albedine: ergo interuallum est propriè morbi intermittentis.

Tertiò probatur à simili. Tota ratio intrinseca morbi secundùm suas partes continui destruitur amissâ continuitate, quia continuitas est de essentia

tia morbi continui, vt continuus est: ergo tota ratio intrinseca morbi intermittentis etiam destruitur amissâ intermissione, quæ etiam est de conceptu intermittentis, vt talis est; quando enim res non potest concipi sine alio, neque saluari sine illo, necessariò est dicendum, illud pertinere ad eius intrinsecam rationem.

Quartò, omnes accessiones constituunt tempus huius morbi, sed nequeunt illum constituere intermittentem sine intermissione: ergo intermissio pertinet ad integritatem essentialem illius.

Ex hac nostra conclusione deduco, malè asserere eos, qui dicunt morbum istum esse continuum continuitate causæ; nam cùm eo tempore intermissionis non reluceat aliquis effectus, qui in talem causam reduci queat, parum refert continuitas causæ, quæ cùm tempore interualli nihil efficiat sensibile, non potest vocitari causa. Neque sequenda est in hac parte Vallesij sententia 2. *de different. febrium, cap.* 3. Vegæ 2. *de different. febrium, cap.*9. Braui 1. *de differentiis febrium, cap.* 8. qui omnes iudicant tempore intermissionis adhuc manere febrem remissam; sic enim febris tertiana esset continua, & non intermittens: quod nullus dixit, eo quod in intermissione neque est sensibilis læsio, neque intemperies calida morbosa, à qua originem ducat.

Neque Authores primæ sententiæ aliquid concludunt; concedimus enim in interuallo vacare ægrum febribus continuis, non tamen febre cum intermissione; quæ quidem non potest dici intermittens, si intermissione careat: & idem iudicium fit de læsione actionum, quæ non petit fieri tempore interualli; neque morbus petit, vt semper lædantur actu actiones, sed quod possit eas lædere morbus continuus in quolibet tempore; intermittens verò tempore accessionis, non verò tempore intermissionis. Ex quibus sufficienter manet soluta controuersia, quæ quia parum conducit ad curationem, iustum est assequuta finem.

QVÆSTIO X.

In quo consistat natura rigoris.

PRæcedens quæstio nos mouet, vt ad præsentem deueniamus; siquidem rigores febrium interpolatarum inuasionem præcedunt, de quatum humorum puttedine, & loco in præcedenti egimus. Ad cuius intelligentiam supponere oportet ex Gal. 2. *de cauf. sympt. cap.* 6. & *lib. de rigore, tremore, &c. cap. etiam* 6. & ex Auicen. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 6. quod hæc tria, videlicet frigus, horror, seu horripilatio, quod idem est, & rigor, conueniunt in aliquibus, & in aliis disconueniunt: conueniunt quidem primò in hoc, quod in omnibus frigiditas in extremis partibus persentitur. Secundò in hoc, quod omnia hæc ab eisdem excitantur causis, vt benè loco allegato notat Auic. Disconueniunt tamen in hoc, quod in frigore solùm adest extremarum partium frigiditas sine concussione aliqua; in horrore verò, seu horripilatione præter frigiditatem adest etiam cutis leuis agitatio; in rigore tandem præter dicta vehemens concussio membrorum reperitur.

Differunt secundò, nam licet hæ affectiones ab eisdem causis excitentur, cum hoc tamen frigiditas à minori, horror à maiori, rigor verò à fortiori, & vehementiori causa ortum habent; nam si, v. g. humor dolorem, & molestiam inferens per sentientes partes deferatur, & leniter irritet, leuem etiam retractionem calidi innati ad interiora efficit, ratione cuius extremæ corporis partes frigidæ manent, destituuntur enim calido influenti, quod nomine calidi innati intelligi debet, vt animaduertit Galen. *locis citatis*. Si verò talis humor magis molestet, tunc etiam maiorem calidi innati retractionem ad partes interiores efficiet, & horror, seu horripilatio concitatur. Veruntamen si humor maximè irritet, non solùm horrorem, & frigiditatem valebit producere, sed etiam rigorem; nam cùm maximè calor ad intra reuocator, necessariò vehemens frigiditas extremarum partium resultabit; & quia humor vehementer irritat, ideò vehemens membrorum concussio, & commotio excitatur in ordine ad expulsionem humoris molestantis.

Ex dictis infertur, quatuor in rigore reperiri. *Quæ in rigore reperiuntur.* Primum dolorifica sensatio, modò fiat ab humore, siue vapore per sentientes partes delato, modò ab alia quauis re exteriùs occurrente, & noxam inducente, vt si alicui vlceri medicamentum aliquod mordax, & vehementer irritans applicetur. Secundò inuenitur motus & fuga caloris natiui ad interiores partes, qui rem molestantem fugit. Rursum cùm interiùs coërcitum calidum suffocari incipit, vehementer ad extra prorumpit, quo prodeunte membra vires recuperant, & humorem mouent, illum expellere conantia; atque hæc alternatim fiunt, donec vincente calore membra externa incalescunt, & succedit febris; aut vincente humore suffocatur calor, ægerque moritur, vt citatis locis insinuauit Galenus, & eleganter satis adduxit Vallef. 5. *controuers. cap.* 17. est enim hoc calidum innatum, quod spiritibus, & sanguini inhæret, animæ instrumentum, vt alibi probauimus, quod diuersimodè mouetur in ordine ad animi actiones eliciendas, vt patet ex animi passionibus, in quibus varios efficit motus pro diuersitate actus imaginationis, vt probat Galen. 2. *de causis sympt. cap.* 5. & communiter recipitur. Tertiò reperitur extremarum partium frigiditas. Tandem quartò inuenitur in rigore vehemens concussio membrorum, vt dictum est, in ordine ad expulsionem humoris noxam inferentis.

His sic statutis, vt certum supponimus, quod si quatuor tradita seorsum considerentur, in nullo eorum natura rigoris collocari potest; nam positâ essentia rei, necessariò ipsa res ponitur; posito verò quouis istorum, non ponitur rigor, si seorsim accipiantur: ergo in illis seorsim sumptis non potest consistere essentia rigoris. In primis enim non consistit in frigore, cùm hiberno tempore extremæ corporis partes refrigerentur, & nullus rigor excitetur. Neque in dolorifica sensatione, vt patet dum quis acu pungitur, aut ab aliquo alio obiecto molestante irritatur; & tamen illum rigere non videmus. Neque etiam collocari potest in retractione caloris natiui ad intra, nam in timore, & tristitia retrahitur calor, & nullus adest rigor. Tandem non consistit in vibratione, & concussione membrorum, quia ipsa datur sine rigore, vt patet in epilepsia, & aliis motibus conuulsiuis: Debet ergo consistere in horum duobus, vel tribus, vel pluribus, ex quibus simul sumptis rigoris natura constituitur.

Dicendum ergo est, rationem formalem rigoris sitam esse in refrigeratione dolorifica, vnà cum concussione totius corporis, vt desumitur ex Galeno *de rigore, & tremore, &c. cap.* 6. vbi rigorem *Ratio formalis rigoris in quo consistat.* definiens

definiens sic ait: *Rigor est perfrictio dolorosa cum quadam inaequali totius corporis concussione, agitatione que.* Idem sensit Auicen. *loco supra citato*, Gentilis *super eundem locum*, & est communis sententia. Quae definitio à Galeno tradita explicat perfectè naturam rigoris, & illum ab aliis sub eodem genere contentis distinguit. Perfrictio enim ponitur loco generis; nam est quid superius ad rigorem, horrorem, & refrigerationem, in quo omnia ista conueniunt; reliqua verò loco differentiae ponuntur. Particula *dolorifica*, excludit frigefactionem illam, quae lentè fit; nam ad rationem doloris requiritur, quod affatim natura alteretur, & corrumpatur, vt docet Hippocrates *lib. de flatibus*, & Galenus *lib. de inaequali intemperie.* Excludit etiam frigefactionem, quae fit subiectis calidis praeter naturam existentibus, quando ad pristinam sanitatem, & frigiditatem naturalem reducuntur, in quibus nullus reperitur dolor, atque adeò neque rigor. Per illam particulam, *cum quadam inaequali concussione totius corporis*, excluditur horror, in quo licet adsit dolorifica refrigeratio, & leuis cutis concussio, non tamen per illum vniuersum concutitur corpus, vt probat Galen. *loco iam citato.*

Neque valet contra dicta, si asseras cum Galeno, quod rigor est passio calidi innati, quem sequitur etiam Valles. loco vt suprà; nam licèt non detur rigor sine illo motu calidi influentis, non tamen (dicunt) est de intrinseca ratione illius, & hanc ob causam in definitione rigoris, illius non meminit Galenus; quod vtique faceret, si ad rigoris constitutionem esset necessarius talis motus; est tamen necessarius vt conditio sine qua non, siquidem ex spirituum motione ad intra partes extremae refrigerantur; si verò spiritus ibi permansissent, neutiquam dari posset in rigore perfrictio illa, quam statuit Galenus, praesertim cùm rigor excitatur ab humore calido, qui partes extremas calefaceret potiùs, quàm infrigidaret. Vlteriùs cùm rigor sit passio viuentis, requirit subiectum viuens, praecipuè in probabiliori opinione, quam nos defendimus, quae asserit morbum subiectari in subiecto viuenti: at verò spiritus, & sanguis, in quibus ille motus subiectatur, non viuunt, quidquid dicat Pater Hurtado *in Metaphysic.* Qui verò defendere conantur, quod subiectum morbificum non est necessarium vt sit viuens, sed solùm quod sit intra viuens, poterunt etiam defendere, quod talis motus est de intrinseca ratione rigoris, ita vt sine illo dari non possit.

Dubium. Ex dictis prodit alterum dubium, an scilicet motus ille concussiuus membrorum sit animalis, an naturalis, aut vtriusque particeps? Ad cuius dubij solutionem supponere oportet, quod iste motus concussiuus sit à facultate naturali expultrice, sub qua etiam facultatem pulsificam comprehendo. Est enim ibi praesens obiectum noxium, quod valet facultatem mouere & excitare ad expulsionem; ad quem motum etiam concurrit actio facultatis animalis expellentis, cùm sit in nostra potestate illum motum aliquo modo cohibere, & minorem reddere; quod minimè fieret, si totus esset naturalis, & à voluntate independens. Accedit ad hoc, quod musculi patiuntur sensationem dolorificam ab obiecto nociuo excitatam; quod obiectum expellere tentant musculi, vt sunt instrumenta facultatis expellentis animalis, & sic talem motum concussiuum efficiunt.

Soluitur dubium. Dicendum ergo est, munus vtriusque facultatis in illo motu reperiri, tamen vtrumque munus non

A esse de essentia rigoris, sed solùm munus facultatis naturalis; nam motus procedens à facultate animali concussiuus potest cohiberi, ita vt aegrotus volens, demere possit quidquid voluntarij accedit; quod cùm auferatur manente rigore, non est de intrinseca eius ratione; motus tamen ille prout dependet à facultate naturali, est rigori essentialis, qui nullo modo durante rigore ab ipso auferri potest, qui tamdiu durat quamdiu obiectum naturam irritat, & ad motum illum praeter naturam mouet.

Ex his clarè constat, rigorem non esse simplex accidens, sed potiùs aggregatum quoddam compositum ex pluribus accidentibus ad diuersa praedicamenta spectantibus; concussio enim est motus localis, qui reducitur ad praedicamentum *vbi*; refrigeratio verò, & sensatio dolorifica ad praedicamentum de actione; caetera verò ad praedicamentum qualitatis.

B Sed instabis: Quae pertinent ad diuersa praedicamenta vnicâ definitione definiri non possunt, vt patet in quantitate, quae longè diuersam habet definitionem à qualitate, & sic de aliis: sed rigor est aggregatum quoddam ad diuersa pertinens praedicamenta: ergo vnica definitione definiri non potest. *Obiectio.*

Respondetur distinguendo maiorem; illa quae pertinent ad diuersa praedicamenta, vt sic, non possunt definiri, concedo maiorem; illa verò quae ad diuersa praedicamenta spectant, & se habent per modum vnius, & vnum componunt, non possunt definiri, nego maiorem, & exemplum constituam in genere, & specie, quae aggregata quaedam sunt ex substantia, & secunda intentione, quae est accidens; & tamen vnica, & essentiali definitione ea Logici definiunt. Idem possumus asserere in accidentibus physicis, videlicet in albo, & nigro, quorum definitiones traduot omnes, licet componantur ex substantia, & accidenti, quae diuersa constituunt praedicamenta. *Ad illam responsio.*

C

Iterum dubitabis: Rigor est morbus: ergo debet constitui sub vnico praedicamento. Antecedens patet, nam laedit sensibiliter. Consequentia etiam est manifesta, siquidem morbus pertinet ad praedicamentum qualitatis.

Respondetur, plura dari in rigore, quorum quaedam morbum constituunt, alia verò sunt accidentia morbum consequentia; datur enim solutio continui insensibilis inducta ab humoris mordacitate noxam inferente, quae dolorem excitat in partibus sensitiuis. Datur etiam frigus productum in partibus carnosis, quod similiter iuuat ad inducendum dolorem: solutio autem continui, & frigus habent rationem morbi, & pertinent ad praedicamentum qualitatis; reliqua verò, vt sensatio

D dolorifica, & motus concussiuus, sunt actiones deprauatae, quae praesupponunt solutionem continui ab humore irritanti inductam; sicque pertinent ad praedicamentum actionis. Et quia per motum concussiuum partes quae concutiuntur, diuersum vbi adquirunt, ille motus reductiuè saltem ponitur in praedicamento *vbi*. Ex quibus omnibus aggregatim sumptis resultat rigor, qui neque absolutè est morbus, neque symptoma, sed est vtriusque particeps.

QVAESTIO

QVÆSTIO XI.

De causis rigorem efficientibus.

Cum etiam reperiantur in rigore, quæ ad illius essentiam attinent, tres etiam causas immediatas assignare possumus, quæ illum efficienter producunt. In primis reperitur frigiditas extremorum, quam prouenire censuit Galenus *lib. de tremore, rigore, &c. cap. 6.* ex defectu caloris natiui, qui ad corporis interiora refugiens, exteriora frigida relinquit; quæ causa dicitur priuatina, quatenus ex caloris defectu remanent extrema corporis frigida. Hæc tamen doctrina non rectè explicat causam rigoris effectiuam; nam licèt requiratur fuga caloris influentis, & defectus illius, talis defectus cùm nihil positiuum sit, non potest esse causa effectus positiui, qualis est illa frigiditas, quæ sentitur in extremis partibus; effectus enim positiui causam positiuam requirunt, atque adeò aliam causam inuestigare debemus, à qua efficienter, & positiue talis frigiditas dependeat.

Dicendum ergo est, quod cùm illæ partes destitutæ maneant à calore influenti, & plures ex illis sint exsangues, & seminales, quæ frigidæ naturâ sunt, facilè ad pristinam frigiditatem reducantur à propria forma, & partes carnosas sibi propinquas infrigident, ita vt frigiditas illa sensibiliter percipiatur, operationesque sensibiliter lædat; accedit ad hoc etiam, quod excrementa aquea, & serosa in poris partium contenta, ablato calore influenti illam frigiditatem intendere valent; similiter si humor rigorem efficiens frigidus sit, suâ frigiditate partium seminalium, & excrementorum frigiditatem adiuuabunt, donec tandem à calore febrili vincantur.

Contra dicta argumenta.

Contra dicta tamen non desunt non leuia argumenta. Primum sit: Partes spermaticæ sunt calidæ à prædominio: ergo ab illarum propria forma non potest illa frigiditas oriri. Antecedens probatur, nam partes illæ sunt factæ ex semine, semen autem est calidum, & humidum: ergo & illæ partes calidæ, & humidæ erunt, orta enim attestantur de suis principiis.

Secundum argumentum est: Refrigeratio, quæ in rigore fit, non est cum delectatione, sed potiùs cum dolore: ergo non potest fieri à partibus spermaticis dum ad pristinam reducuntur naturam. Antecedens constat ex rigoris definitione, vbi diximus, rigorem esse refrigerationem dolorificam. Consequens probatur, nam cùm res aliqua ad pristinam naturam reducitur, potiùs delectatur, quàm dolet; quia per talem reductionem non corrumpitur natura, sed potiùs perficitur: voluptas autem, & non dolor in naturæ reductione reperitur.

Tertium, nam vt ex Philosophia accepimus, formæ substantiales non sunt immediatè operatiuæ, sed indigent aliquo accidenti tanquam instrumento, vt operentur: ergo ab illis immediatè non potest frigiditas illa produci.

Tandem, quando rigor à causa calida excitatur, vt in tertiana exquisita, à calore illius causæ possunt calefieri illæ partes spermaticæ: ergo ab illarum forma eo tempore non pullulabit frigus.

Vera sententia.

Quamuis hæc argumenta vim aliquam habere videantur, non tamen nostram euertunt doctrinam, vt ex eorum solutione notum fiet; constat enim, quod ex sola caloris natiui ad interiora retractione, sine occursu alicuius causæ extrinsecæ refrigerantis, frigus extremarum partium percipitur: ergo ab aliquo intrinseco fieri debet talis refrigeratio. Cùm ergo partes spermaticæ sint in nostro corpore magis frigidæ, si calore influenti destituantur, facilè partes carnosas infrigidare valebunt, & frigus in rigore efficere.

Ad argumenta responsiones.

Ad argumenta ergo respondetur, ad primum negando antecedens; nam licèt partes spermaticæ fiant ex semine, tanquam ex materia; non tamen ex parte seminis spirituosa, quæ calida, & humida est; de hac enim benè probat argumentum: sed potiùs fiunt ex parte seminis crassiori, quæ in communi opinione est frigida à prædominio, & ita illæ partes etiam frigidæ manent.

Ad secundum respondetur concedendo antecedens, videlicet, quod illa refrigeratio non fiat cum delectatione: ad consequentiam verò respondetur, quod partes seminales, à quibus prodit frigiditas illa, non habent dolorificam illam sensationem; habent tamen illam partes carnosæ, quæ ex sua natura calidæ sunt, & ab excedenti frigiditate partium seminalium maximè offenduntur; & ita non concludit argumentum, nam illa frigiditas non prodit ex partibus carnosis, quæ corrumpuntur, & alterantur extra propriam naturam, sed ex aliis partibus, vt dictum est.

Ad tertium respondetur, quod formæ in statu præter naturam, & incompleto operantur sine aliquo accidenti, tanquam instrumento; sic enim aqua dum est in statu sibi violento, immediatè ablato calefaciente frigiditatem amissam recuperat: & formæ substantiales in statu incompleto, simplici quadam emanatione proprias producunt passiones; in statu verò completo & suæ naturæ debito, indigent formæ accidentibus iam productis tanquam potentiis, aut instrumentis, quibus operentur.

Ad vltimum respondetur, quod licèt causa calida rigorem excitet, non tamen ipsas partes frigidas calefacit; quia tam celeri impetu à partibus excutitur, vt non habeat sufficientem moram circa illas, vt eas calefaciat, atque ex consequenti vincit frigiditas natiua prædictarum partium, & excrementorum.

Dolor quomodo in rigore excitetur.

Ex dictis constat, qua ratione frigiditas in rigore producitur. Restat nunc scire, quomodo illa frigiditas sit dolorifica? Et facile respondetur ex Galen. *loco vt suprà*, quod præter dictas causas immediatè illa refrigeratio dolorifica fit ab humoris mordacitate, qui per sentientes partes commotus eas stimulat, & contristat, naturam partium corrumpendo, & continuum dissoluendo, quo concitatur motus ille vehemens concussiuus à facultate naturali expultrice, & adiuuatur à facultate animali eo modo, quo suprà diximus; cum quo etiam tradimus causam vltimam illius motus. Cuius naturæ sit humor rigorem excitans, explicuit Galen. *lib. cit. de tremore, &c. cap. 7.* vbi ad humores calidos, aut frigidos, tanquam ad causam reduxit, non quatenus calidi aut frigidi existunt tantùm; sed quatenus sua mordaci, & praua qualitate naturam irritare valent, ita vt quantò acriores humores sint, tantò magis naturam stimulent: quapropter humores calidi, vtpotè acriores, maiores excitant rigores, vt patet in tertiana exquisita; & in causone, cùm in sudorem præcedente rigore terminatur.

Sed quamuis Galenus ab acri, vel frigido humore concitari rigorem tantùm existimet, mihi tamen videtur etiam à flatibus præsertim crassioribus, & acribus excitari posse; siquidem sua mordacitate, & acrimonia poterunt irritare naturam ad efficiendum illum motum concussiuum. Sunt enim rigores

multi, qui repentè inuadunt, repentéque soluntur; hæc autem inuasio, & solutio repentina à vaporibus magis quàm ab humoribus fit, neque est ratio quæ contrarium suadeat. Ex quo infero, quod siue humor putrescat in vasis maioribus, vel minoribus, aut in ambitu corporis, vel in prima regione, ex illis partibus possunt vapores, & humores ex vi putredinis eleuari, qui partes sensibiles ferientes, eas irritent, & moueant ad efficiendum motum illum in ordine ad eorum expulsionem, ex quorum mala qualitate velut perterritus calor natiuus intrà reconditur, vt iam dictum est.

Ex dictis colligitur, quod humor, siue vapor rigorem efficiens, non debet esse quietus in parte aliqua, sed potiùs debet moueri; nam si non moueatur, ita vt attingat ad partes sentientes, & in eas deferatur, non producetur rigor; quare arcuati, aut causonide affecti non rigent, quoniam humor non est in motu, neque ex illa pituita, quam Praxagoras vitream appellat, consurgit rigor, neque frigus (etsi ipsa frigidissima sit) donec ipsa moueatur, quo tempore frigus & irritatio sentitur, & non antea.

QVÆSTIO XII.

Vtrum rigor maior à fortiori, vel debiliori virtute excitetur.

IN præcedenti quæstione diximus, quod humor magis acris, disconueniens, & in maiori quantitate magis naturam stimulat, si per sentientes partes deferatur, & intensiorem, & vehementiorem rigorem excitat; in præsenti verò testat examinare, an rigor maior concitetur à facultate illa expultrice fortiori existente, quàm ab ipsa debiliori. Ex duabus enim causis motus ille rigoris adaugetur, ex mobilitate scilicet humoris mordicantis, & vehementia facultatis, quam etiam iuuat acuties sensus, aut illius hebetudo: nam qui acuti sensus est, etiam ex leuissima causa dolet; qui verò hebetem sensum habet, magnam causam ad talis symptomatis generationem requirit, vt demonstrat Galen. *lib.* 10. *methodi, cap.* 4. & 2. *de causis sympt. cap.* 5.

Probatur ergo primò, quod rigor à debiliori facultate concitetur, ex Galen. 10. *methodi citato*, vbi ait: *Vires vbi valentes sunt, omnia contemnunt, ac tolerant; vbi infirmæ sunt redditæ, à quouis offenduntur.* Ergo vires infirmæ in rigore magis offenduntur ab humore mordicante, quàm vires validæ, ac consequenter ipsum humorem, vt magis infestantem, maiori impetu expellere tentabunt.

Secundò, nam qui sunt propè mortem, validos rigores habere solent: sed tales rigores non possunt fieri à virtute forti, cùm illà careant ægroti in illo statu: ergo necessariò fiunt à virtute debili. Et confirmatur; nam virtus debilis, & infirma à quauis leui causa stimulatur, & lacessitur, irritationemque percipit, ita vt calidi innati retractionem efficiat fortem, & consequenter fortem rigorem. E contra autem contingit forti virtute existente, quæ leuem causam irritantem contemnit.

Tertiò: Virtus pugnat aduersus omnia, quæ corpori præter naturam adueniunt: ergo virtus magis fortis, magis aduersus illa pugnabit: sed rigor est accidens corpori præter naturam adueniens: ergo virtus fortia magis aduersus illud pugnabit, quàm virtus debilis; ac per consequens rigor à vehementi virtute debilior reddetur.

Vera sententia. Contrariam tamen sententiam sequuntur ferè omnes, quam tradit Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 6. vbi expressis verbis sic reliquit scriptum: *Et de causis vehementis rigoris est vehementia virtutis expulsiua, &c.* Ad cuius doctrinæ intelligentiam supponere oportet cum Gentili, super eundem Auic. locum, quod virtus, quæ in rigore operari solet, est triplex, naturalis, animalis, & vitalis; quibus accedit in operando vehementia, aut debilitas; naturalis enim expultrix humores mouet, & membra comprimendo expellere nititur, & iuuamen ab animali facultate recipit, quæ membra concutiendo humorem etiam fecernit. Vitalis tandem facultas calorem influentem ad interiora retrahit. Quando igitur in hoc loco inquiritur, an robur facultatis maiorem excitet rigorem, de omnibus facultatibus est intelligenda quæstio. Sit ergo prima conclusio.

Prima conclusio. Si humor per sentientes partes deferatur, rigoremque efficiat, quo fortior fuerit expultrix naturalis, eò intensior concitabitur rigor. Quæ conclusio probatur primò ex dictis ab Auic. citato loco, vbi ad vehementiam virtutis rigoris vehementiam reducit.

Secundò probatur; nam maiores vires cum irritatione æquali vehementiùs expellunt, quàm minores: ergo si humor irritans per sentientes partes sit delatus, vehementiùs trudetur à viribus maioribus, quàm à minoribus; illa enim concussio membrorum, siue humorum expulsio, est opus naturale in bonum naturæ ordinatum; hoc autem opus melius perficitur à virtutis robore, quia fortiùs ei molestans, & noxium expellit; quod non ira vehementer debilis virtus efficere posset, ob eius languidam actionem.

Tandem, quo vehementiùs humor per sentientes partes defertur, magis irritat, maioremque excitat rigorem: sed quo vehementior est virtus, maiori impulsu ad partes humor defertur: ergo quo vehementior est virtus, maior excitabitur rigor.

Idem argumentum efformare possumus de facultate animali expultrice, quæ quo vehementior fuerit, vehementiùs humorem concutiet, & concussiuum motum efficiet; actio enim intensa non potest prouenire à virtute debiliter operante, & sic ille motus vehemens concussiuus non potest à debili virtute animali procedere.

Secunda conclusio. Sit secunda conclusio. Si virtus vitalis robusta sit, & causa rigorem efficiens fortis, & maximè naturam stimulans, vehementi impetu retrahit spiritus, & sanguinem ad interiora, vt postcà maiori ad extra impetu humores noxius repellat, & ad maiorem spiritus, & sanguinis retractionem sequitur intensior extremarum partium frigiditas. Hæc conclusio facilè ex dictis probari potest, quam etiam tradit Valles. *loco iam cit.*

Tandem vltima conclusio statuitur. Si virtus tam animalis, quam naturalis, & vitalis fortes sint, & humor irritans adsit, non multùm infestans, minor excitabitur rigor, quàm si humor esset in eadem quantitate, & qualitate, & viribus debilibus existentibus, & fortasse nullus rigor fiet; nam vt docuit Galen. *locis iam citatis*, contingere potest, quod si vires validæ sint, natura causam rigorem efficientem, & naturam stimulantem expellat per distinatas regiones, vtpote per infernam, & supernam aluum, & per vrinas, & per sudorem; ad quod maximè adiuuare potest actio concoctricis facultatis, quæ humores digerendo, & coquendo, ipsos mitiores reddat, ita vt nullũ rigorem producant: quod non

non possunt efficere vires, si debiles sint, cùm ipsæ à quauis causa offendantur, & ob earum impotentiam, nec humorem eoquere, neque extra pellere possunt, qui cum præsens sit, & suis qualitatibus naturam irritet, rigorem necessariò excitabit.

Ex iis respondetur ad argumenta in principio posita. Ad primum ex Galeno desumptum, dicimus, quod virtus valida omnia contemnit; quæ dum valida existit, si leuis causa sit, quæ irritet, eam spernit, aut suo calore digerit: de qua loquutus fuit Galenus dum dixit, virtutem validam omnia contemnere, debilem verò à quouis offendi, ab æquali causa naturam.

Ad secundum respondetur concedendo, quod qui sunt prope mortem, corripi solent maioribus rigoribus, quàm si vires validæ fuissent; nam in iis dum robusta erat virtus, natura humores per vias assignatas expellebat, ita vt ad sentientes partes non deferebantur, neque rigorem prouocabant: at verò dum vires infirmæ manent; non potest natura eos ad extra pellere, & sic eos transmittit ad partes sentientes, & eas irritando rigorem commouent, qui solet esse magnus; quia natura apponit vltimus conatus, vt illum humorem excutiat; non tamen probat argumentum, quod si ab æquali humorum portione, & simili qualitate natura irritaretur, viribus fortibus existentibus, rigor vehementior non fieret.

Ad confirmationem respondetur, verum esse, virtutem debilem magis offendi à leui causa, quàm fortem; non tamen ex hoc sequitur, quod virtus debilis rigorem intensiorem efficiat; nam cùm debeat retrahi calor refluens ad interna, citiùs, & velociùs retrahitur à virtute forti vitali, quàm à debili. Fortiusque humorem expellunt, & concutiunt membra, si virtus animalis valida sit, & naturalis, atque adeò fortiorem rigorem producunt.

Ad vltimum respondetur, facultatem naturalem pugnare aduersus ea, quæ sunt præter naturam, & ita quo magis robusta, maiori vi aduersus illa pugnabit; & hoc accidit in rigore, in quo vehementiùs aduersus humorem irritantem pugnat. Neque sequitur ineonueniens ex eo, quod maior rigor eoneitetur; nam rigor est symptoma, quod partim fit à morbo, partim à natura operante, vt docet Galenus 2. *de causis sympt. cap.* 1. vbi rigores vocat validos motus facultatis expultricis. Et *cap.* 2. *eiusdem libri*, tam ad naturam, quàm ad morbum rigorem redueit; & ita non mirum, quod ex vi irritationis natura rigorem conciter fortem; & licèt per se naturale opponatur illi, quod est præter naturam, tamen per accidens poterit illud adiuuare, vt contingit in rigore.

QVÆSTIO XIII.

Vtrum possit dari rigor non superueniente febre.

ANtequam de rigore tractatio finiatur, meritò vertitur in dubium, an possit dari rigor, quin febris superueniat. Pro qua intelligenda quæstione suppono, quod hic non agimus de rigore febribus acutis superueniente, per quem natura secernit humorem noxium, eumque criticè expellit; de quo rigore criticè facto fuit loquutus Hippocrates 4. *aphorism. textu* 58. vbi ait: *A febre ardenti habito rigore superueniente solutio.* Rigor enim tunc potiùs febrem soluit. Est enim noster ser-

D. D. de Marota Tract. de Febribus.

A mo de rigore non in febre, sed ante febrem.

Videtur enim in primis, quod rigor fieri non possit, quin superueniat febris, iuxta dictum Hipp. *lib.* 1. *de morbis, text.* 7. vbi ait: *Mala porrò supra mala fieri necesse est, velut si rigor corripuerit, ardor igneus superuenit.* Quibus verbis ostendit, ipsum saltem non cognouisse rigorem sine febre adueniemtem: quod etiam confirmat Galen. 2. *de caus. sympt. cap.* 3. qui censet antiquos, vt Hippocrat. nullum cognouisse rigorem, quin superueniat febris; & ita inquit: *Vetus quidem sermo est, rigori febrem semper succedere.* Idemque ostendit *lib. de inæquali intemperie*, vbi docet, antiquos rigorem non cognouisse sine febris aduentu. Neque valet si dicas, Hipp. fecisse mentionem rigoris, ad quem non sequitur febris, siquidem *lib.* 1. *epidim. sectione* 3. *in histor. vxoris Epicratis*, ait ipsam fortiter riguisse, & tamen non incaluisse. Hoc, in-
B quam non valet; nam loquitur Hippoc. ex mente aliorum, vt ipsius verba declarant; nam asserit: *Rigor fortiter corripuit, non incaluit, vt dicebant.*

Quod si obiicias ex Hippoc. 2. *prorrheticorum, text.* 31. ipsum cognouisse rigorem absque febre superueniente, siquidem ait: *Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt malæ.* Faeilè respondere possumus, Hippoer. cognouisse eos rigores, qui ob debilitatem virtutis non recalescunt, de quibus ibi egit, vt Gal. *in comm.* explicauit: non tamen inde colligitur, eum cognouisse rigores, qui non ex virtutis languore, sed ex crudi succi motu facti non recalescunt.

Sed quam ob causam Hippocr. tempore rigores omnes recalescebant, ita vt ad illos sequeretur febris, nondum constat. Tamen si Galen. credimus *lib. cit. de causis sympt.* reduci debet ad moderatam victus rationem, quâ suo vtebantur tempore, cuius ratione paruam humoris crudi, & excremen-
C torum generabant quantitatem; nihil enim perinde ac qui nunc viuunt, in salubri victu peccabant.

Vallesius tamen 5. *controuers. cap.* 17. existimat rigorem sine febre adfuisse tempore Hippocratis, tum propter loca citata; tum etiam propter alios morbos, qui ex magnis oriebantur cruditatibus, ex quibus poterat suscitari rigor non recalescens; nam si accidebat illo tempore hepiala febris, quæ ex vitrea pituita fit; quare ex commotione ipsius pituitæ sine putredine non poterat generari frigus, & concussio quædam rigorem concitans? Præterea, si illis temporibus producebatur ista febris ex humore nimis frigido dependens, iam illis temporibus multis cruditatibus replebantur homines, & aliquid in victu peccabant. Tandem, si ex medicamento mordenti supra vulnus imposito solet concitari rigor, &
D hoc cognouit Galenus, admiratione dignum est, quod hoc senex Hippocrates ignorasset, qui altiora medicinæ penetrauit. Quare Vallesf. sententiam, vt probabiliorem amplectimur; doctrina verò Hippocratis *ex* 1. *de morbis*, facilem admittit interpretationem, si dicamus, ibi agere de exquisito, & forti rigore, qui procedit à bile, à quauis alia causa calida, cui semper superuenit febris; non tamen agit de rigore ab excrementis frigidis prodeunte, cui non est necessarium, vt superueniat febris; & hæc de natura rigoris, & illius causis.

QVÆSTIO. XIV.

Quæ corpora sint magis ad febrem parata.

QVoniam ad febrem inducendam non solùm requiritur actiuitas causæ efficientis, sed dispositio passi, meritò inquirimus, quod corpus magis aptum sit receptioni caloris. Hanc dubitationem breuiter aperiam ex Galeni mente *lib.* 8. *methodi*, *cap.* 8. vbi ex octo intemperiebus inquit opportunissimam esse ad febrem, calidam, & siccam. Hæc citius inflammatur, quia magis ad ignis naturam accedit; est enim, vt iam traditum est, febris conuersio caloris ad igneam naturam. Hæc etiam facilè, & ocyssimè, si corripitur æget diaria febre, transit in acutam, & acuta in hecticam. Secundo loco constituitur calida, & humida, quæ etiam facilis est inflammationis, & putredini obnoxia. Tertium locum occupat intempeties calida simplex, quæ in reliquis moderationem seruat. Hæc equidem ad comparandum calorem præstantior est, & opportunior quàm reliquæ, quæ sequuntur. Hanc sequitur sicca tantùm, quæ in actiuis fit temperata, deinde intemperata, in qua qualitatum A primarum nullus datur sensibilis excessus: posteà frigida, & sicca: mox humida tantùm; & tandem frigida, & humida.

Neque oportet in hac quæstione tempus consumere, cùm rationi consonum sit, faciliorem esse transitum inter symbola, quàm inter dissymbola; & quia obseruato ordine à nobis proposito, à maiori qualitatum cum igne conuenientia, & analogia ad minorem gradatim descendimus, existimare oportet tempora in promptitudine ad calorem febrilem secundùm prædictum ordinem esse parata, licèt Auic. hunc ordinem mutasset, primo loco constituens calidam, & humidam temperiem; secundo calidam B & siccam, quem sequitur Veiga 1. *de differ. febrium*, *cap.* 4. sed vt certius teneo cum Gentile *in comm. Auic.* non fuisse loquutum ex propria sententia; nam ipse statim subdit, & corpora calida, & sicca iterum præparata esse ad febres calidas; nisi dicamus, quod Gal. annumerauit priùs intemperiem calidam, & siccam, quæ valet gignere febrem ex adustione, non verò putridam; Auic. verò primò mentionem fecit intempetiei calidæ, & humidæ, quia incepit ab intemperie magis accommodata ad excitandam febrem ex putredine oriundam. Hæc eadem computatio fieri, & obseruati debet in variationibus ætatum, cùm earum qualibet ab alia temperamento differat: & idem statuimus C de regionum, & temporum temperamento.

LIBER QVARTVS.

De Febrium vniuersali, & particulari curatione.

CVM in præcedentibus actum sit de iis, quæ magis pertinent ad naturam febrium putridarum, ipsa ratio expostulat, vt de ipsis priùs quàm de aliis sermonem instituamus; & antequam ad cognitionem, & curationem febrium in particulari descendamus, visum fuit nobis aliqua in medium adducere circa harum vniuersalem curationem: quibus definitis, faciliùs febrium particularium curationem explanabimus. Sit ergo:

QVÆSTIO I.

An curatio febrium putridarum debeat incipere à remotione causæ.

Notabile primum. PRo exacta quæstionis intelligentia supponere oportet primò, quod licèt febris sit de genere permanentium, vt primo libro probauimus; febris tamen putrida ita dependet à causa, vt auferri non possit, nisi causa auferatur; habet enim hæc febris aliquid factum, & permanens, eo modo, quo ibi diximus, ratione cuius morbum constituit; & aliquid fiens, ratione cuius febris hæc suum esse habet dependens à causa, & in fieri: quod non reperitur in aliis febribus, quæ contrariis tantummodò curantur, nullo habito respectu ad causam.

Notabile secundum. Secundò supponere oportet ex Galeno 11. *methodi*, *cap.* 10. quod aliquid potest esse prius in intentione, & posterius in executione; quæ duo dici possunt prima secundùm diuersos respectus: D potest enim esse intentio primò concepta, & alia primò executa. Est appositissimum exemplum in artifice, qui debet domum construere, qui in mente priùs concipit formam domus, deinde cogitans esse necessaria fundamenta, parietes, & alia, vt domus suam consequatur formam, incipit suum opus à fundamento, & reliqua apponens formam domus construit, itavt fundamenta, quæ erant posteriora in intentione, sint iam prima in executione; & è contra, forma domus, quæ fuit prima in intentione, posterior remanet in executione. Idem prorsus obseruamus in harum febrium curatione, nam priùs concipimus febrem auferri debere; sed quia auferri non potest sine causæ ablatione, primum quod exequitur, est remotio causæ.

Præterea supponimus ex communi Medicorum opinione, quod curatio duplex est; alia regularis, & ea dicitur, quæ fit secundùm regulam desumptam à modo existendi ipsius morbi, & cum minori *Notabile tertium.* naturæ

naturæ incommodo, v. g. curatio regularis intemperiei calidæ est infrigidatio, & curatio quæuis per contrarium adhibita, quæ directè contrariatur modo essendi ipsius morbi. Curatio verò coacta neque respicit modum essendi morbi, neque fit sine ægri maximo incommodo: verbi gratiâ, dum quis cogitur cibare ægrum in febris vigore, in quo nihil dare præcipit Hippoc. dicitur ipsum curationem coactam exercere; timetur enim tunc virium exsolutio, ad quam euitandam vritur tali victu, & modo curandi; quæ curatio, neque opponitur modo essendi morbi, siquidem illi non repugnat; neque fit sine maximo ægrotantis incommodo, siquidem accessio ex cibo adhibito prolongatur.

Vltimum notabile. Tandem supponere oportet, quod curatio absolutè solum morbum respicit, & illi contrariatur, vt mille in locis expressit Gal. quæ verò respicit tam morbum quàm causam, non potest dici curatio simpliciter, vt ducuit Gal. 10. *lib. method. c.* 1. sed habet aliquid curationis, & aliquid præcautionis; hæc tamen quia respicit modum essendi ipsius morbi, regularis dici meretur, licèt simpliciter non sit curatio.

Prima conclusio. His igitur suppositis, sit prima conclusio. Curatio regularis febrium putridarum debet incipere ab ablatione causæ. Probatur primò ex communi Philosophorum placito, qui asserunt, quod effectus dependens in conseruari à causa, non potest auferri, nisi prius auferatur causa: sed febris putrida est huiusmodi: ergo. Quod etiam comprobat Gal. *in arte medicinali*, dum inquit: *Vnamquamque causam prius abscindere debemus, deinde ad eam, quæ facta est, dyscrasiam peruenire.*

Secundò probatur; nam cura regularis est quando auxilium opponitur modo essendi morbi, & cum minori naturæ incommodo: sed modus essendi febris putridæ, est cum dependentia à causa: ergo curatio regularis illius debet incipere à detractione causæ, siquidem sine illius ablatione auferri non potest.

Si verò contra dicta obiicias, quod per curam coactam etiam causam morbi tollimus, vt constat in minoratione, per quam aliquid causæ morbificæ detrahimus, ex quo solet sequi salus. Respondetur id fieri maximo cum naturæ incommodo, & coacti vtimur tali remedio, quando natura illud difficilè tolerat.

Secunda conclusio. Secunda conclusio. De cura coacta Medicus cogitur incipere curationem febris putridæ ab ipsa febre, nullo habito respectu ad causam. Quæ conclusio est ad mentem Galeni *lib.* 10. *methodi*, *citat.* vbi ait: *Fieri tamen aliquando potest, vt ea sit febris magnitudo, quæ præsentem perniciem, nisi occurras, afferat; quo casu oportebit, hac prius submotâ, deinde ad causam submouendam accedere.* Tanta enim esse solet febris vehementia, vt timor sit, ne vires exsoluantur, & hoc inspiciens Galen. *lib.* 10. *meth. cap.* 4. iubet homines calidos in febris innasione nutrire, ne ex febris vehementia ante statum vites deficiant, quo tempore non possumus aduersus causam pugnare, sed solùm vires reficere, & morbum attempetare, & corrigere, licet non omninò negligatur causa. Vlteriùs secundùm hanc curationem cogitur aliquando Medicus aduersus causam pugnare, vt suprà diximus de minoratione materiæ efficientis morbum, quando scilicet timor est, ne æger ante statum decumbat, & ob materiæ multitudinem suffocetur, vt docuit Auicen. *fen.*4. *lib.* 1. *doctr.* 5. *cap.* 3°. vbi ait: *Et similiter cum non fuerimus securi, quod virtus vsque ad maturitatis horam perduret, euacuabimus eam, &c.* Quæ verba indicant, hanc curationem debere fieri coactè, ante tempus regularum à natura, in quo maturatio humoris fit, & illius euacuatio regularis; cocta enim medicare, & non cruda, neque in principiis, nisi turgeant, inquit Hippoc. Talis autem medicatio regularis est, quæ verò cogit Medicum ad expurgandum ante coctionem, coacta dici meretur, quæ etiam fit cum maiori virium dispendio, licèt ex ea sæpe consequatur salus. Ex dictis facilè colligitur, quod curatio regularis in febribus putridis incipit à causæ ablatione; coacta verò aliquando à morbo, vel symptomate, aliquando à causa, vt iam demonstratum est.

Sed cùm duplex sit causa in nostris corporibus, antecedens scilicet, quæ parata est ad putredinem; & coniuncta, quæ nihil aliud est, quàm humores putrescentes ex quibus febris putrida dependet, dubitari potest, an vtramque causam respiciat Medicus eam digerendo, & coquendo in ordine ad euacuationem; an vnicam tantùm? Cui dubio respondetur, quod vtramque materiam digerere, & disponere debemus naturam imitando, quæ vtrumque humorem digerit, & disponit. Itaque cùm natura auferre tentet putredinem, & hæc frequentiùs ex prohibita ventilatione dependeat, prohibita ventilatio ex obstructione, obstructio verò ex multitune humoris, aut ex crassitie, & viscositate illius, non potest Medicus putredinem cohibere, nisi ipsum humorem obstruentem auferat, à quo reliqua incommoda sequuntur. Sed quibus remediis talis humor auferi debet, nondum constat, hoc tamen determinabitur quæstione sequenti.

QVÆSTIO II.

An in febrium putridarum initio sit sanguis mittendus, vel expurgandum, vel quouis alio remedio vtendum.

Hæc quæstio maximè necessaria est in facultate Medica, quotidie enim febribus putridis corripimur, ad quarum ablationem magnis indigemus auxiliis, & in promptu ea habere debemus, quæ vt magis nobis pateant, in præsenti tradere decreuimus. Sed quod sanguis mitti debeat, probatur 1. ex Gal. 9. *methodi*, *cap.* 4. vbi docet, quod in febribus putridis sanguis est mittendus: & c. 15. inquit: *In omnibus febribus continuis saluberrimum est venam scindere, maxime in iis, quas putredo excitat humor.* Et *cap.* 14 ait: *Si vires permittunt, in febribus putridis in principio sanguis est mittendus.* Ergò ex Gal. sententia in febribus putridis debemus incipere à sanguinis missione.

Quod si obiicias: Humoribus qualitate peccantibus debetur ex purgatio: sed in febribus putridis humores qualitate peccant: ergo illis potiùs expurgatio, quàm sanguinis missiò debetur.

Ad illam responsio. Respondetur, quod humoribus suis qualitatibus infestatoribus, qui sunt cum sanguinis consortio, etiam debetur sanguinis missio, vt demonstrat Auicen. *fen.*4. *lib.*1. *doctrina* 5. *cap.* °. vbi sic: *Vnusquisque autem eorum, aut phlebotomatur propter sanguinis multitudinem, aut propter ipsius malitiam, aut propter vtrumque.* Ergò si propter sanguinis malitiam illum euacuamus venæ sectione, cùm hæc malitia sit peccatum in qualitate, iam sequitur ex Auicennæ sententia, quod humoribus qualitate peccantibus debeatur sanguinis extractio.

Quod sanguis mitti debeat, rationibus suadetur. Et rationibus probari potest, quoniam omnis putredo prouenit à prohibita ventilatione: sed

per sanguinis extractionem ventilantur humores: ergo per sanguinis missionem aufertur putredo; tollit enim sanguinis missio humorem obstruentem, à quo defectus ventilationis, & ipsa putredo dependet.

Secundò probatur, nam putredo ex omnium opinione à calore præter naturam procedit: sed sanguinis missio calorem præter naturam aufert: ergo à sanguinis missione est incipiendum; hæc enim saltem ex accidenti refrigerat, & febrem attemperat, quatenus per illam remouetur humor, à quo calor præter naturam dependet.

Tertiò, nam curatio regularis in febribus putridis incipit à remotione causæ, vt præcedenti quæstione probatum est: sed per sanguinis missionem remouetur, & separatur à corpore causa febrem putridam producens: ergo ab ea incipere debemus.

Quartò, nam in principiis febrium putridarum conuenit auxilium aliquod causam euacuans, eo quod si non auferatur causa, non potest auferri febris, quia dependet in conseruari ab illa: sed in principio non potest conuenire expurgatio: ergo necessariò conuenit sanguinis missio, ac per consequens debemus curationem incipere à sanguinis extractione. Maior constat, minor probatur ex illa aphoristica sententia quæ est veluti oraculum quoddam in Medicina, quæ asserit, *concocta medicari debere, & non cruda, neque in principiis, nisi turgeant, &c.* Vbi istud verbum, *medicari*, licèt ad sanguinis missionem, & alia auxilia se extendat, nihilominus ibi propriè accipitur pro expurgari.

Obiectio.

Si verò obiicias, hanc doctrinam veram esse quando simul cum febre putrida æger habet sibi adiunctam plenitudinem quoad vasa, vel quoad vires, quo tempore licebit sanguinem mittere, alio verò modo minimè. Respondetur, non solùm plenitudine existente sanguinis missionem fieri debere, sed etiam si plenitudinis signa non adsint; quod expressè Galenus insinuauit 8. *methodi*, *cap.* 4. vbi sic: *Nisi vitiosus humor penitus transpiret, necesse est vt putrefiat: ergo vt transpiret, maiori iam auxilio est opus; ac si quidem vel puer, vel senex erit, sanguinem detrahere non licet; inter has ætates, si robur ægro non deest, secanda est vena etiamsi plenitudinis signa non adsint.* Ecce quomodo Gal. sanguinem mittere iubet, nullà existente plenitudine.

Ad illam responsio.

Tandem probatur ex Galen. 6. *epidim. comment.* 1. *text.* 9. vbi asserit, quod si necessaria sit sanguinis missio, aut expurgatio, est incipienda curatio à sanguinis missione: sed in febribus putridis vtrumque auxilium exercetur: ergo semper incipiendum à sanguinis missione.

Ab expurgatione esse incipiendum probatur.

Quod verò incipere debeamus ab expurgatione, potest ostendi ex definitione purgationis à Galeno tradita 2. *lib. aphor. comment.* 17. vbi inquit, quod expurgatio est humorum qualitate peccantium euacuatio. Cùm ergo in febribus putridis humores sint eiusmodi, illis debetur expurgatio potiùs quam sanguinis missio.

Vt hanc quæstionem absoluamus supponere oportet cum Galen. 4. *de sanite tuenda*, *cap.* 4. & 4. *method. cap.* 2. quod si vitiosi tantùm succi sunt, hique citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est; sin humores vitiosi exigui sint, sanguis verò copiosus, audacter incipienda vena est, deinde aluum deiicere oportet, ratione habità de abundantis succi copia pariter, & specie.

Putredo per se non indicat sanguinis missionem.

Vlteriùs supponere oportet, quod putredo per se non indicat sanguinis missionem; nam si est in termino ad quem, cùm corrigi non potest, indicat sui ablationem, quæ optimè fit per expurgationem, de qua dicitur propriè, quod conuenit humoribus qualitate peccantibus; si verò est in motu, seu in fieri, indicat sui correctionem, quæ fit mediante coctione; hæc enim facit cessare putreditem manente substantià, vt ait Galen. *lib. artis medicin.*

Prima conclusio.

His igitur sic statutis sit conclusio. Omnibus febribus putridis, si habeant sanguinis miscellam inter humores ex quibus dependent, vel cum ipso sanguine misceantur, ita vt illum corrumpant, debetur sanguinis missio. Hæc conclusio argumentis, & authoritatibus suprà tactis facile probari potest.

Similiter: Omnis febris putrida, cuiuscunque generis sit, sanguinis missionem exposcit, si illi plenitudo aliqua adiungatur. Quæ conclusio ita facilis intellectu est, vt non indigeat probatione.

Secunda conclusio.

Sit secunda conclusio. Omnis febris putrida intermittens sanguinis missionem expostulat. Hanc conclusionem sequitur Mercatus *lib.* 6. *cap. de putridarum febrium generali curatione*; & est communis, quæ etiam probari potest argumentis in principio positis.

Obiectio.

Neque valet contra hanc sententiam si obiicias, quod humor febrem interpolatam constituens putrescit frequentiùs extra venas: ergo sanguinis missio in hoc casu non est exercenda, siquidem per illam non extrahimus humorem febrem producentem; imò ex hoc sequitur, quod vires debilitentur, & febris non curetur; siquidem extrahitur sanguis laudabilis, & intrà humor febrem accendens manet reconditus.

Responsio.

Respondetur quod licèt sanguinis missio tunc non euacuet causam coniunctam, euacuet tamen causam antecedentem, quæ ad putredinem parata est, præterquam quod deobstruit, & tollit prohibitam ventilationem, quæ est causa putredinis, vt diximus.

Obiectio alia.

Neque obstat, quod multoties crassities humorum obstruit, & est causa putredinis; crassities autem non tollitur per sanguinis missionem, potiùs enim crassities adaugebitur sanguine detracto, quatenus calorem remittit, qui talem materiam crassam attenuare deberet.

Responsio.

Respondetur quidem, crassitiem non impedire totaliter sanguinis missionem, sed illam per aliquod tempus interdicit, donec scilicet ipsa materia attenuetur; ipsà verò aliquo modo attenuatà, possumus benè sanguinem extrahere, & hanc ob causam Auic. de quartana agens, vt sanguinem extrahat, coctionem desiderat, per quam humor ille crassus, & terrestris attenuatur.

Nota circa sanguinem mittendum.

Licèt probatum sit omnibus febribus putridis venæ sectionem conuenire, non tamen licebit hoc salutari auxilio imprudenter, & temerè vti, sed hac vià procedendum. Quippe in febribus, in quibus humores abundant, ita vt sint signa aliqua plenitudinis, audacter sanguinem mittere conuenit; in quibus verò vnius humoris redundantia adfuerit, iste tamen, etsi vitiosus valdè, sanguini sit commixtus, & vires constent, tunc quidem sanguinem quoque extrahimus, parciùs tamen, viribusque custoditis, sine quibus nullum magnum auxilium sustineri potest. Si verò humor sit extra venas, vt in febribus interpolatis, parciùs adhuc sanguinem mittimus propterea quod nihil euacuatur causæ coniunctæ, licèt aliquid antecedentis euacuemus, vt iam traditum est.

Vlteriùs sanguinem mittes hac lege seruata, quod in febribus sanguineis plus extrahes quàm

in biliosis; in biliosis plus quàm in pituitosis; & hanc ob causam iubet Hippoc. 4. *acutorum*, in febribus acutissimis sanguinem mittere vsque ad animi deliquium: constat autem acutissimas febres fieri ex bile, & Galen. iubet in causonide, etiam eodem modo esse euacuandum. Febres verò pituitosæ maiorem indicant sanguinis euacuationem, quàm melancholicæ; in illis enim sanguinem extrahimus, præcipuè dum properant ad statum; nam vlteriori coctione pituita in sanguinem conuertitur: at si in principio sanguini sit admixta pituita, vt ex vrina deprehendi potest, à principio erit occasio sanguinem mittendi. In febribus quartanis à principio blandè est procedendum, nullum forte medicamentum adhibentes, donec humor ille crassus attenuetur, & accendatur, vt docet Galen. *lib. 1. de arte curatiua ad Glauc. cap. de quartana*; qui enim ab initio magnis vtuntur remediis, ex simplici duplicem, & ex duplici triplicem, aut fortè longiorem quartanam effecerunt, vt ibi etiam Gal. insinuat.

Quæ consideranda in venæsectione. Tandem aduertere oportet ex Gal. 1. *de arte curat. cap. 13.* quod ad sanguinem mittendum, & expurgandum debemus considerare naturam ægri, ætatem, consuetudinem, & anni tempus, quæ maximè conducunt ad huiusmodi remedia, vel ea prohibere solent. Pari ratione, si in prima corporis regione æger plurimis cruditatibus scateat, ante sanguinis missionem eas demere conuenit, vt iubet Galenus 11. *methodi, cap. 14.* in principio enim sanguis est mittendus, modò cruditas non sit. Et 9. *methodi, cap. 5.* inquit, quod differenda est sanguinis missio donec cruditas absumatur, quam quidem clysteribus, & vomitibus auferre tentabimus, aut aliquo medicamento lenienti per os assumpto. Sed quia non in omni hora est occasio exhibendi remedium, ideò oportet tempus ad auxiliorum administrationem accommodum quærere; quod quidem facere decreuimus quæstione sequenti.

QVÆSTIO III.

In quibus diebus liceat facere euacuationes ad harum febrium curationem.

CVm in morbis præcipuè acutis occasio exhibendi remedium sit præceps, & facilè transeat, vt inquit Hippoc. 1. *aphor. textu etiam* 1. ita vt occasio sit, in qua tempus non multùm consumitur, dicente eodem *libro de praeceptionibus, iuxta principium*; oportet in præsenti occasionem inuenire, in qua securiùs remedia ad ministrentur.

In primis ergo videtur, quod iu die maioris accessionis febrilis debemus iis vti remediis; quod probari potest primò, nam in die paroxysmi natura mouet: sed Medicus est imitator naturæ: ergo eadem die monere debet.

Secundò probatur, nam humores meliùs euacuantur dum mouentur, quàm si essent quieti: sed in die paroxysmi mouentur: ergo illo die debent euacuari. Et confirmatur, nam ideò turgente materia est vtilis purgatio, quia humor est in motu, & naturam habemus adminiculantem: sed in die paroxysmi etiam est humor in motu, & natura talem motum adiuuat: ergo illo die purgatio erit vtilis.

Tertiò, nam vt ex Galen. constat, & omnium consensu, crisis fit in die paroxysmi: ergo Medicus naturam imitando poterit euacuare in die accessionis.

Quartò, quoniam in quartana accessione vomitus prodest, vt quotidie obseruamus: ergo poterit medicus vomitum prouocare eodem die.

Quintò, ex Auic. *fen. 1. 4. tract. 2. cap. 7.* vbi ait: *Proinde, ne occurrat proxysmo, nisi ventrem habeat vacuum.* Ergo si in die paroxysmi venter non sit vacuus, ante paroxysmi aduentum licebit vti clysteri, aut alio auxilio, quod ventrem euacuet; ac consequenter dies accessionis est vtilis ad auxiliorum exhibitionem.

His tamen non obstantibus sit prima conclusio. *Prima conclusio.* In diebus accessionis non est adhibendum medicamentum purgans. Quam conclusionem desumpsimus ex Hippoc. *lib. de medicamentis purgantibus*, vbi bis asserit, quod in febribus vehementibus medicamenta purgantia dare non oportet: sed in ipsis accessionibus vehementior est febris, quàm in die remissionis: ergo in die accessionis non licet purgantia remedia propinare. Idemque fatetur Galen. *lib. quos, & quando purgare conueniat*, & Auicen. *loco suprà cit.* vbi ait: *Et non moueas in die paroxysmi aliquid, quantum possibile est tibi, neque cures febrem.* Quibus verbis non solum medicamenti purgantis vsum interdicit, sed aliorum medicamentorum exhibitionem prohibere videtur: rationemque insinuat Hippoc. loco iam citato; nam ventres cùm in febrium vigoribus calidi sint, nihil depurgantur, etsi medicamentum assumpserint, sequiturque ingens sitis, febrisque intensior redditur, omniaque æger abominatur, & plerunque perit.

Nam cùm medicamenta purgantia sint calida, & sicca, facilè febrem adaugent, cui competunt refrigerantia, & humectantia, vt docet Galen. 9. *method. cap. 14. & lib. supra cit.* Quare non oportet in die accessionis remedia calida offerre.

Probatio conclusionis. Huic rationi addimus aliam haudquaquam inutilem, nempe quod medicamentum purgans, cùm calidum sit, facilè conuertitur in naturam humoris peccantis, quem debebat trahere, adauctaque materiâ febrili, febris intensior redditur: est enim facilior transitus inter symbola propter similitudinem, quæ inter ipsos intercedit, quàm inter dissymbola, inter quæ nulla datur similitudo: & hanc ob causam Gal. 3. *de simpl. medic. facult. cap. 23.* asseruit, quod medicamentum purgans, si non euacuat, facilè transmutatur in humorem, quem debebat euacuare; intercedit enim inter illos similitudo, vt ipse notat *eodem lib. cap. 25.*

Vlteriùs hæc conclusio efficaciter probari potest ex iis, quæ quotidie conspicimus; nam in die accessionis mouet natura humorem, & illum expellere solet per sudorem, per fluxum sanguinis narium, per vomitum, aut per infernam aluum, vel per vrinas, &c. Sed iste motus naturæ ex medicamenti purgantis adminiculo perturbatur, & naturæ incommodat: ergo in die accessionis non licebit expurgare. Maior nota est, minor etiam facilè probatur; nam si per superiora, vtpote per nares, & superiorem aluum, natura humorem expellere tentet, ex medicamenti purgantis adhibitione ad inferiora humor ipse trahitur, & efficit contrarium motum. Si verò per sudorem natura humorem euacuare molitur, quæ euacuatio est ad extra, purgatio huic euacuationi opponitur mouendo humorem ad intra. Quod si per inferiora natura humorem expellere nititur, ex purgatione attefacta talis euacuatio naturam adiuuat, & plus euacuatur quàm pro vsu naturæ conueniat; imò ex tali euacuatione fieri solent superpurgationes,

& immodicæ euacuationes. Quamobrem cùm sequuti non sumus, per quam viam natura humorem secernere nititur, in die accessionis à purgatione esse abstinendum præcepit Hippoc. *lib. 1. de morbis*; imò taxat antiquos, qui tali die purgatoria medicamenta ægrotis dabant.

Conclusio secunda. Secunda conclusio sit: In febribus continuis habentibus quolibet die exacerbationes, benè possumus sanguinem extrahere quotidie, ad hoc tamen eligere debemus horam à tempore incrementi multùm elongatam: quod si vnum incrementum est maius alio, in die minoris incrementi sanguinem extrahere debemus; idemque obseruamus in febribus intermittentibus, in quibus sanguinem extrahimus in die intermissionis. Hanc conclusionem desumimus ex Galen. *lib. de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap. 21.* vbi tempore declinationis febris iubet sanguinem mittere; & est communis praxis, non enim licet laborem labori addere: quod quidem faceremus, si post sanguinis missionem statim subsequatur accessio febris: vtrumque quidem vires deiicit, & spirituum vitalium dispendium efficit, quod æger tolerare nequit: quapropter dictum est à Cornel. Celso, quod sanguinem mittere in febrium vigore, aut iuxta illum, est hominem iugulare. Cùm ergo dies, in quibus viget febris, & dies intermissionis illius sint securiores, minusque molestetur natura ex auxiliorum administratione, ideò illis diebus securiùs vtimur sanguinis detractione.

Conclusio tertia. Sit tertia conclusio: In die accessionis bene vti possumus clysteribus, & vomitiuis leuibus, præcipuè si per illas regiones natura euacuationem moliatur. Hanc doctrinam docuit Hipp. *lib. de medic. purgantibus*, vbi iubet in febribus vehementibus vti clysteribus; & Auic. *loco iam cit.* & est communis sententia; cùm enim illis diebus natura moueat humores, vt eos expellat, & tamen suum munus exequi perfectè non possit, ars medica illam adiuuare debet, secundùm Hippoc. doctrinam 1. *aphor. text. 21.* ibi: *Quæ ducere oportet quò maximè natura vergit, per loca conferentia eò ducere.* Hæc enim remedia leuia cum sint, neque vires deiiciunt, neque causam morbificam inflammare valent; quare tutò illis vti possumus.

Conclusio quarta. Sit quarta conclusio: Cùm in die accessionis natura humorem euacuare tentet, si perfectè operatur, totum opus naturæ est permittendum; si verò non perfectè, id est non integrè humorem euacuet, illam euacuationem adiuuare debemus. Hæc conclusio quantùm ad primam partem probatur ex Hippoc. *lib. de humoribus, & 1. aphor. text. 20.* vbi quæ iudicantur, & iudicata sunt integrè, medicamentis, aut aliter, neque mouere, neque nouare iubet; si enim natura perfectè operatur, non indiget vtique adminiculo alterius. Quando verò in deficiente morbum ipsa natura iudicat, id quod deficit, supplere nos conuenit, vt docet Galen. *in comment. sententia allata ex Hippoc.* & hæc est secunda nostræ conclusionis pars, quam etiam tradit Auic. *cap. iam cit.* dum ait: *Quod si natura non mouet, moue tu hora motus eius.* Itaque si natura pigrè operatur, & euacuationem inceptam consummare non potest, quod deficit, per artem supplere debemus, siue euacuatio fiat per sudorem, siue per aliam regionem.

Argumenta soluuntur. Ex his facilè ad argumenta respondetur. Ad primum, quod ars, seu Medicus imitatur naturam, illius defectus supplendo, non tamen omnia tentando; nam licèt in accessionibus humores moueantur, non tamen expedit illos humores mouere ad expulsionem, donec concoquantur, quibus

A concoctis subsequi solet crisis, & à natura expelluntur per se, vel cum Medici adiutorio.

Ad secundum respondetur, verum esse, quod humores moti meliùs euacuantur, quàm quieti; non tamen inde sequitur, quod quotiescumque mouentur, debeant euacuari, propter incommoda ab Hippocr. adducta.

Ad confirmationem dicimus, humores turgentes euacuationem petere, non solùm quia sunt in motu, sed quia ita praui, & maligni sunt, vt natura non possit eos ferre, quos molitur natura euacuare antequam in partem aliquam principem firmentur, & maiora incommoda afferant; non tamen benè infertur, quod omnes humores moti quouis tempore motionis euacuari debeant.

Ad tertium responsum est in tertia conclusione, vbi diximus, quod possumus clysteribus, & vo-
B mitiuis vti die accessionis.

Pari ratione ad quartum, & quintum iam responsum est in eadem conclusione.

QVÆSTIO IV.

Vtrum in principio febrium putridarum liceat aliquo pharmaco purganti vti.

DE hoc puncto egimus *cap. de curatione vlceris maligni anginosi*, vbi satis diffusè probauimus, nullà expectatà coctione vtendum esse medicamento purganti; tamen quia dignitas materiæ, de qua pertractamus, petit vt altiore examine disputetur, an liceat aliquando in febrium putridarum initio, siue febres continuæ sint, siue intermitten-
C tes, siue malignæ, siue alterius sortis, expurgare; quod punctum ita fecisse ingenia, vt Authores in varias sententias sint distracti, quidam purgationem amplectentes, quidam verò eam omninò renuentes, quidam denique in hanc, & illam partem inclinantes reperiantur: nos tamen quid tenendum in re tam difficili, & necessaria breuiter addiscemus, non studio contradicendi, sed veritatem assequendi ducti, ea etiam, quæ inter curandum spatio 28. annorum obseruauimus, referentes, vt sic Medicinam exercentes ex huius remedij exhibitione, vel non vsu, ægrorum salutem assequantur.

Pro qua quæstione intelligenda supponendum est, quod purgatio est humorum qualitate peccantium euacuatio, quæ dupliciter fieri potest, vel à natura, de qua Hipp. *1. aphorism. textu 2.* dicit: *In* *Purgatio quid, & quotuplex sit.*
D *perturbationibus ventris, & in vomitibus spontaneis, si talia deiiciantur, qualia conueniant, & ægri facilè tolerant, bonum, &c.* Vbi illa particula *sponte*, idem sonat, ac naturaliter; nobis ostendens, quod vt euacuatio humoris sit vtilis, debet esse humoris noxij morbum producentis, & eam facilè tolerare debet natura; si enim aliquod horum deficiat, non potest esse vtilis, etiamsi à natura, seu sponte fiat. Alia fit purgatio ab arte mediis auxiliis medicis, de qua etiam loco citato inquit Hippocrates: *Sic & vasorum inanitio, si talis fiat, qualis fieri debet, confert, & leuiter ferunt.* Et de omnibus dicitur, quod deiectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deiiciantur, qualia conueniant, & ægri facilè tolerant, confertunt; sin minimè contra.

Sed expurgatio artefacta multiplex est; alia dicitur radicalis, quæ totum humorem morbum inducentem protinus euacuat, & hæc debetur humoribus

moribus iam coctis, vel humoribus turgentibus, de qua loquitur Hippocrates 1. *aphorism. textu* 22. in illa sententia, quæ est veluti oraculum in Medicina, dum ait: *Concocta medicari, atque mouere, & non cruda, neque in principiis, modò non turgeant. &c.* Vbi Galenus præcipit humores turgentes statim subducere, ob incommoda ab ipso allata 4. *aphorism. textu* 10. ne scilicet inopinatè in aliquam partem principem decumbant, & subitam mortem afferant, vel si quiescant, adaugeant febrem, & vires debilitent: quæ omnia cessant adhibito medicamento purganti, veluti manum porrigente, quod humorem motum ad aluum deducat, vt docet Galenus 4. *aphorism. comm.* 1. Alia est purgatio, quam Auicennistæ minoratiuam vocant, per quam non radicaliter humor noxius euacuatur, sed potiùs illius aliqua portio detrahitur, vt sic natura reliquum humoris concoquat, & superet, de qua videtur loqui Hippoc. 2. *aphorism. text.* 29. dum inquit: *Incohantibus morbis, si quid tibi videtur mouendum, moue.* Vbi Galen. talem motionem ad sanguinis missionem extendit, & ad purgationem in principio febris factam; verba enim illius sunt hæc: *Vt igitur hæ citius eueniant* (coctiones scilicet) *melius est in principiis euacuare, quò minorem iam factam materiam faciliùs natura possit concoquere; morbo autem iam consistente, cùm iam natura concoxit, superfluum est euacuare, &c.* Vbi nomine euacuationis tam purgationem, quàm venæ sectionem intellexit, vt illius verba antecedentia ostendunt, quæ sanguinis missionem, & expurgationem complectuntur, vt cuilibet legenti patebit. Vtraque purgatio quoties fieri debet, administratur per medicamenta seligentia, quæ habent vim ad se alliciendi humorem noxium, propter familiaritatem substantiæ; hac tamen adhibitâ differentiâ, quod materiæ turgenti debetur medicamentum in minori dosi quàm si non turgeret. Ratio est, nam humores turgentes sunt tenuissimi, & habiles ad motum, & natura eorum expulsioni parata nimis, & sic leui suscepto auxilio, quod veluti manum porrigat, facillimè subducuntur.

Alia ex arte datur purgatio, quæ dicitur lenitiua, quæ deseruit ad euacuationem eorum, quæ in prima regione clauduntur, deponens fæces, & cruditates in ventre, & intestinis detentas, quæ suppleri solet aliquibus clysteribus euacuantibus, & emollientibus. Hæc non exercetur medicamentis trahentibus, sed solùm sua lenitate, & mollitie vias laxantibus, vt sic pateat exitus excrementis, & cruditatibus illius regionis, absque euacuatione eorum quæ in secunda regione continentur: in quem vsum conferunt cassiæ fistulæ pulpa, tamarindi, pruna damascena in aqua mulsa cocta, & quandoque senna cosfecta, & mercurialis. Nos autem sæpe vsi fuimus syrupo Principis cum decocto pugini, ex quo maximum commodum experti fuimus in pluribus ægris, in quibus non erat vtile tempus consumere, neque solis clysteribus fidem adhibere, ob eruditatum redundantiam; vrgebat enim necessitas altero die mittendi sanguinem, neque erat vtile differre auxilium.

Deinde sopponendum est, quod hîc non agimus de humoribus crudis sine febre, cùm certum sit, quod isti possunt expurgari, imò quotidie eos medicamento purganti euacuamus, vt contingit in gallica lue, in visceribus, in doloribus capitis, & aliis affectionibus, in quibus humorum præparatio ad expurgationem consistit in eorum attenuatione, & viarum apertione, vt sic fluidiores

A & ad motum expulsionis paratiores reddantur, promptéque tunc natura illius euacuationis est auxiliatrix; habent enim in se humores qualitates, quas nequit corrigere natura, sicque eorum expulsioni paratur. Agimus ergo de humoribus, à quibus pendet febris putrida; & de iis est nostra quæstio, an scilicet in principio, dum non sunt cocti, adsit aliquando occasio expurgandi eos ea purgatione saltem, quam minoratiuam vocant.

Prima sententia asserit, nonquam esse propinandum medicamentum purgans ante perfectam coctionem, nisi materia turgeat, ita vt nun liceat cruda existente materia aliquod medicamentum purgans offerre. Quod præceptum ita obseruatum ab aliquibus inuenimus, vt illud transgredi crimine plenum stamant, & Medicos illud transgre-

Sententia purgationem prohibent proponitur, & eius fundamenta.

B dientes, debere puniri indicent. Ita tenet Schola Valentina, & aliqui ex nostris, licèt pauci. Quæ probatur secundò authoritate Hippocratis à nobis adducta, vbi præcipit, neque in principiis, neque crudis humoribus esse expurgandum, nisi materia turgeat. Quod præceptum semper vniuersale est obseruandum.

Secundò probatur ex eodem 1. *aphor. text.* 24. vbi in principiis acutarum passionum ratò medicinis purgantibus vti iussit, & hoc cum præmeditatione faciendum: & Gal. *in commentario* ait, quod in acutis morbis raró purgamus, quia raró materia turget, nobis insinuans, quod solùm materiâ turgente est expurgandum, & hoc facere iubet cautè, & multâ consideratione. Ex qua doctrina potest sic formari argumentum. Vt purgetur materia turgens in principio, vtimur maxima præcautione: ergo materiâ non turgente, non licet expurgare. Consequentia patet; nam quando hu-

C mor est tenuis, & facilis ad motum, & quærit viam, per quam exeat, & ex aliâ parte naturam habemus adminiculantem, tunc maximâ meditatione est vtendum, vt expurgatio feliciter succedat: ergo quando hæc omnia deficiunt, erit impossibilis purgatio; non enim ex imparato possumus facilè paratum facere, & humores attenuare, vias aperire, & naturæ adminiculum præbere, vt benè succedat expurgatio: ergo meliùs erit eam interdicere.

Tertiò, humor crudus non cedit medicamento expurganti: ergo ipso crudo existente, non est remedium propinandum. Antecedens constat ex Hippoc. 4. *de ratione victus in morbis acutis, textu* 22. vbi exemplo inflammationis crudæ id probat dicens: *Quæcumque ea quæ inflammantur, morborum inter initia medicamento soluere conantur, ij nihil afferunt eius, quod intentum est, cùm non cedat affectio*

D *cruda.* Patet enim, quod si aliqua pars inflammetur, & in suppurationem tendat, & si aperiatur inflammatio antequam suppuretur, quod non exit aliquid, sed potius pars debilitatur, calor dissipatur, & affectio magis immedicabilis efficitur. Neutrum horum accidit, si expectemus coctionem illius humoris: igitur cùm humorum coctio proportione respondeat suppurationi, sicuti humor non cedit remediis, neque potest euacuari; ita similiter humor, qui nondum coctionem est adeptus.

Quartò probatur ex eodem Hippocrate 4. *etiam de rat. victus, text.* 44. vbi inquit: *Quod si vrina sit tenuis, vtitor clystere, & ne adhibeas medicamenta purgantia, ne febris in longum protrahatur tempus.* Igitur cùm vrina tenuis sit signum cruditatis, existente materiâ crudâ, est expurgandum.

Quintò

Quintò ex eodem Hippocrate *lib. de medicamento purgante*, vbi iubet medicamenta purgantia non esse propinanda in fortibus febribus, donec febris remiserit, sin minùs non intra quatuordecim dies: sed hæc purgatio non fit ante tempus statutum ab Hippocrate, nisi ob defectum coctionis: ergo ad purgationem expectare oportet coctionem.

Sextò probatur ex Gal. 3. *de præsagatione ex pulsibus*, *cap.* 6. vbi expressè asserit, quod ea quæ inflammantur ante coctionem, nec medicamento, neque aliter solui debent: sed in principio, & augmento febris humores inflammantur: ergo eo tempore medicamento purganti non sunt soluendæ.

Septimò ex eodem Galeno *lib. de sanguinis missione*, *c.* 9. dicente: *Vbi crudi succi exsuperant, antequam morbus fiat, cautè euacuabis; vbi verò iam febricitant, nequaquam.* Qui locus est intelligendus de purgatione, vt verba Galeni antecedentia ostendunt, in quibus de purgatione agebat: ergo si febris superuenit humoribus existentibus crudis, non est expurgandum.

Octauò probatur ex Auic. *fen.* 4. *lib.* 1. *doctrina* 5. *cap.* 4. qui prohibet expurgationem humore existente crudo, & asserit, quod euacuatis humoribus subtilibus, eorum minutio adaugebit grossitudinem, & viscositatem aliorum, qui non ita facilè cedunt medicamento purganti; imò sua viscilitate adhærent partibus, & medicamentis resistant.

Nonò probatur. Tunc debemus euacuare medicamento expurganti, quando naturam habemus adminiculantem: sed non coctâ materiâ eam non habemus adminiculantem: ergo non coctâ materiâ non debemus euacuare. Maior certa est, & desumpta ex Galeno 1. *aphorism. comment.* 22. Minor probatur. Natura in suis actionibus hunc seruat ordinem, quod primò retinet humorem, deinde illum concoquit, postea distribuit, & expellit, vt eo fruantur omnes partes, si vtilis est; si inutilis, illum expellere conatur ad extra, vt contingit in crisi perfecta, quod expressè asserit Galenus *loco proximè cit.* & 4. *aphori m. comment.* 22. vbi ait: *Oportet coctionem præire, subsequi verò discretionem, & postea euacuationem, vt bona sit crisis, seu iudicium.* Deinde subdit: *Vbi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant euacuationem; si verò aliter excernantur sine signis coctionis, exitialis est casus.* Quare cùm in morbi principio semper sint signa cruditatis, mala semper erit humorum talium euacuatio. Igitur cùm humores in principio non sint cocti, eosque natura retineat quousque concoquantur, natura non est intenta eorum expulsioni, neque eam auxiliatricem habere possumus.

Decimò, nam vt humores coquantur, requiritur quies, docente Galeno 4. *de ratione victus, comment.* 44. & experimento patet; nam per somnum vberiores fiunt coctiones; somnus enim dicitur quies, neque per illum distrahitur natura; per vigiliam verò, & motum à coctionibus natura distrahitur: sed dato medicamento expurgante perturbatur coctio, & natura distrahitur ab illa: ergo non debet dari.

Vndecimò, timorosum valde est propinare medicamentum purgans, dum corpus non est dispositum; nam facilè medicamentum transit in naturam humoris peccantis, eum quo maiorem nanciscitur similitudinem, ex Galeno 3. *simplic. c.* 25. ex quo morbi causa adaugetur, & morbus longior, & deterior fit.

Duodecimò probatur ratione Fallopij adducta *lib. de purgatione*, qui asserit, quod humor ante A putrefactionem erat similis medicamento purganti; at dum putrescit, amittit substantiæ modum, in quo medicamento purganti assimiliabatur; ex quo oritur, quod medicamentum non attrahat humorem peccantem, sed potiùs humorem bonum, cum quo habet similitudinem, ex cuius attractione sequuntur incommoda relata ab Hippocrate 4. *de rat. vict. textu* 11. *cit.* nempe colliquationes, substantiæ viuentis dissipatio, & destructio, corporis debilitas, & denique euictâ naturâ, & à morbo superatâ sequitur mors.

Denique probatur ex natura medicamenti purgantis, quod calidum, & siccum est, febremque adauget, & calorem euertit, & morbi regij speciem producit; commotâ enim bile, & non purgatâ, non sorbere vult æger, neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit; quando- B que alia purgat, aliquando nimium purgat, quod est maximè nocuum, ex eodem Hippocrate *lib. de medicam. purgant.* Si igitur tot, & talia sequuntur incommoda ex purgantis medicamenti administratione, quis Medicus audebit circa initia morborum tale offerre medicamentum.

Quod si contra hanc sententiam obiicias: Humores turgentes petunt expurgari, & tamen sunt crudi: ergo cruditas humorum non impedit expurgationem.

Respondetur, quod humores turgentes petunt expurgationem, non quia crudi; nam vt sic eam potiùs abhorrent, sed quia turgentes; cùm enim hinc, & illuc vage moueantur, & timor est ne decumbant in partem aliquam principem, & alia incommoda afferant, ideò statim medicamento purganti sunt euacuandi.

Iterum obiicies: In principiis morborum solet natura aliquas efficere euacuationes symptomaticas ipsius humoris peccantis, quibus me- C lius se habet æger: ergo medicus imitando naturam, poterit etiam aliquam tentare euacuationem, vt sic depositâ humorum copiâ, æger leuiùs reliquum pondus sustineat.

Respondetur verum esse, quod natura in principiis solet aliquas euacuationes efficere, quæ quandoque, licet rarò, prosunt; fiunt tamen cum magno virium dispendio, quia humor ille noxius non est segregatus à consortio innoxij, & simul cum illo innoxium excernitur, propterea que dicitur à Galen. 4. *aphorism. comment.* 21. *Quo enim in tempore à causis quidem morbum facientibus natura grauatur, adest autem cruditas humorum, tunc aliquid benè euacuari est impossibile.* Sed de hoc latiùs quæstione sequenti.

Oppositam sententiam sequuntur plures, inter quos Brauus Petrafitanus *lib.* 2. *de purgatione*, *cap.* 8. Valles. *lib.* 7. *controuersiarum*, *cap.* 13. Ma- D nard. Ferrariensis *lib. epist. ep.* 2. Alexander Trall. *lib.* 12. *capit. de tertiana notha.* Horat. Augen. *lib. epist. ep.* 2. Ioannes Langius *epist.* 39. Trincauellus *lib. de compositione medicam. cap.* 1. quam desumunt ex Rasi *tertio continentis*, *tractat.* 3. *cap.* 2. & *tractat.* 1. *cap.* 2. & est conformis doctrinæ Hippocraticæ à nobis adductæ 2. *aphorismorum*, *textu* 29. vbi inchoantibus morbis docet nos mouere: quam doctrinam admittit Gal. *de purgatione*, *& sanguinis missione*, vt iam suprà diximus: sed Hippoc. ibi non loquitur de purgatione in principio facta, dum humores turgent: ergo debet intelligi de alia purgatione minoratiua dicta humoribus non turgentibus debita. Minor, in qua tota vis est, probatur; nam dum humores turgent, statim radicaliter sunt euacuandi, ita vt nihil illorum remaneat in corpore, ob rationes à nobis

Sententia purgationem admittens in initio febrium putridarum proponitur.

nobis assignatas: sed per illam purgationem noo intendit Hippocr. totum humorem euacuare, vt constat ex Galen. *in comm.* vbi ait, quod in principiis debemus euacuare, quo minorem iam factam materiam faciliùs natura possit concoquere. Igitur non agit de purgatione debita humoribus turgentibus, sed potiùs de diminutione materiæ, vt sic reliquum materiæ natura superet; in turgentibus enim humoribus nihil superest euacuandum, & sic non est opus, vt natura concoquat, & superet. Quapropter existimo malè interpretari Galen. & Hippocr. ab ijs qui censent, ibi egisse de purgatione debita materiæ turgenti.

Secundò probatur ex eodem Hippocrate 4. *de ratione victus in morbis acutis, text. 76.* vbi in dolore pleuritico descendente iubet Hippoc. vti pharmaco purganti: igitur in morbi acuti principio, & non turgente materiâ, possumus expurgare.

B Tertiò probatur ex Auicen. *fen. 4. lib. primi, doctrina 5. cap. 3. in principio*, vbi docet, esse faciendam expurgationem humoribus crudis existentibus, si non fumus securi, quod virtus vsque ad maturitatis horam perueniet; timet enim suffocationem, & quod præ multitudine natura non poterit humores superare.

Quartò probatur ex Galen. 4. *de ratione victus, comm. 76.* vbi inquit: *Nam statim ab initio prius quam in partem aliquam confirmentur humores, medicandum; vel postea cùm ad maturitatem perducti fuerint: quam ob causam, & prima interdum die, & secunda, & quarta, & interdum quinta medicamenta dedimus, & non in quarta solum.* Sed sine turgentia possunt moueri humores in principio: ergo antequam firmentur in parte, sine eo, quod turgeant, debent medicari.

C Quintò probatur ex Alexandro Traliano *lib. 12. cap. de tertiana*, vbi vulgares Medicos increpat, qui humorum motiones discernere non laborant, neque aliquid dant, quod ventrem subducat. Vbi expressè asserit, quod non semel, sed bis oportet aluum subducere, antequam oberrantes noxam intulerint.

Sextò, ex Manardo Ferrariensi *lib. 13. epist. epist. 1.* vbi hanc confirmans sententiam, in hæc prorumpit verba: *Deum ergo immortalem testor, me, qui iam octo supra quadragesimum annos Medicinam variis in locis sum professus, in febrium putridarum principio, nisi aliquid aliud prohiberet, vsum medicamento aliquo purganti, nullumque ex tali medicamento vnquam cognouisse sequi ægrotantibus incommodum, quin potius modicam, & absque vlla notatu digna noxa purgationem.*

D Sed omissis authoritatibus, rationibus hanc sententiam stabilire oportet. Probatur ergo septimò; nam ideò in humoribus turgentibus euacuamus ob timorem imminentis periculi, ne scilicet in partem principem humores decumbant: ergo si timor est, quod humores decumbant in partem principem, eos debemus expurgare: sed dum non turgent, est timor talis decubitus in partem principem: ergo dum non turgent, sunt expurgandi. Minor probatur, nam dum humores mouentur ad partem principem, possunt firmari in illam: ergo vt non firmentur, eos expurgare debemus: sed sine turgentia mouentur ad partem principem, vt patet dum humores mouentur ad eandem determinatè, vt contingit in pluribus febribus, in quarum accessionibus humores in caput, vel os ventriculi irruunt; quo tempore nullus sanæ mentis compos eos quiescere desinet, sed totis viribus conabitur eos à partibus illis distrahere, & è corpore trudere, antequam firmentur;

A qui humores non dicuntur turgentes, siquidem non mouentur vagè, vel indifferenter; tamen quia possunt firmari in partem principem, vt turgentes sunt statim euacuandi.

Dices, eos debere euacuari sanguinis missione. Contrà, nam humores dum sunt separati à sanguinis consortio, nequeunt sanguinis missione euacuari; imò cum tunc exeat sanguis bonus, & laudabilis, eius euacuatio maximè minuit vires, & parum, aut nihil causæ morbificæ detrahitur.

Septimò, ideò in turgentia expurgamus, quia humores sunt in motu, & naturam habemus adminiculantem: sed sine turgentia humores possunt moueri, & naturam habere possumus adminiculantem: ergo sine turgentia petunt expurgari. Maior est Galeni 1. *aphorism. comm. 22.* & 4. *aphorism. comm. 1.* Minor probatur quantùm ad motum humorum; nam mouentur sæpe, & confluunt determinatè versus cor, os ventriculi, aut caput, sicque non deficit motus illorum. Et ex alia parte natura tentat eos expellere, ideoque irritata eos agitat, & mouet ad expulsionem; non tamen inuenit viam conferentem eorum expulsioni: ergo si adhibeamus medicamentum manum porrigens, & eos ducens per ventrem, eodem modo accidit purgatio, ac in humoribus turgentibus; turgentem enim materiam natura secernit, & ad varias partes indifferenter mouet; non tamen eam expellit, quia oberrat viam accommodatam expulsioni; tamen adiuta à medicamento trahenti, viam inuenit, & per illam ipsam materiam expellit, & se liberat à calamitatibus imminentibus. Cur ergo hoc denegandum humoribus, qui mouentur, & non turgent? Siquidem natura mouet eos humores, quia nimis noxij sunt, & vt se liberet ab eorum deterrimis qualitatibus. Si ergo adhibeamus medicamentum, quod eos attrahat, quare non poterit feliciter succedere expurgatio.

Octauò, tanta potest esse copia humorum in febribus, vt natura non possit eos corrigere, & emendare: ergo si detrahamus aliquam portionem illorum, poterit natura reliquam portionem corrigere, & concoquere.

Dices, eam portionem esse detrahendam sanguinis missione. Contrà est, nam tanta potest esse humorum cacochymia, vt sanguinis missione non satisfiat necessitati, ita vt materia superet naturam, & eam suffocet, & neutiquam attingat coctionem; quo tempore si humor secundùm aliquam portionem electiuè non euacuetur, est impossibilis coctio, neque signa coctionis in vrinis apparebunt. Igitur vt coquatur, debet electiuè euacuari; scimus enim vt opus naturale fiat, quod debet esse proportio inter agens, & passum; si enim resistentia passi vincit vim agentis, nulla erit victoria ex parte agentis, neque illius relucebit actio.

Nonò, contingere potest, quod natura irritata ab humorum prauitate, cupiat expellere illos, & tamen ob eorum multitudinem nequeat: ergo tunc temporis Medicus adhibendo medicamentum purgans, expulsionem intentam à natura adiuuare debet.

Decimò, quando natura est nimis grauata, & lacessita humoribus, est timor ne humores decumbant in partem principem, cùm non possit eos regere natura: ergo statim eos debemus expurgare, neque ob aliam rationem turgentem materiam euacuamus.

Vndecimò, humores possunt esse ita malignantis naturæ, vt non admittant coctionem: ergo vt medicamento euacuentur, non est expectanda coctio.

ctio. Patet antecedens in febribus malignis, & pestilentibus, in quibus statim præcipit Auicen. expurgare. Et Gal. 3. meth. cap. 12. in illa dira peste, quæ suo tempore contigit, liberati fuerunt quicunque corpus per ventrem expurgarunt.

Duodecimò, euacuationes plures symptomaticæ prodesse solent, quas efficit natura: ergo pari ratione prodesse possunt euacuationes electiuè factæ.

Tandem quoties euacuatur humor morbum efficiens, & natura potens est ferre talem euacuationem, euacuatio hæc conferre potest: sed medio pharmaco purganti in principio adhibito potest euacuari humor efficiens morbum, & ex alia parte æger potest habere vires ad sustinendam tum euacuationem illam, tum coctionem humoris, qui superest: igitur huiusmodi euacuatio conferre debet, atque adeò est exercenda.

Dices, verum esse humorem peccantem euacuari; tamen quia non est segregatus ab humore vtili, eam euacuationem non conferre, quia simul cum humore peccante euacuatur humor vtilis, qui peccantem humorem corrigit.

Sed hæc solutio non dirimit vim argumenti; nam euacuatio facta per venæ sectionem, & cucurbitarum scarificationem, non solùm euacuat humorem noxium, sed vtilem; & tamen vtraque euacuatio maxima cum vtilitate exercetur: ergo hoc non tollit euacuationem medicamento electiuè faciendam.

Hæ sunt rationes, & authoritates, quibus vtraque fulcitur opinio; quid tamen de vtraque sentiam, breuiter proponam: sed antequam conclusiones statuam, nonnulla suppono necessaria, quibus conclusiones elucidabo.

Suppono ergo primò, quod licèt methodicè procedamus, & Hippoc. præcepta amplectamur, vt Medici tamen rationales methodo Hippocratica vtimur, qui licèt tradat præcepta vniuersalia, quibus methodici solùm annectuntur, nunquam talia transgredientes præcepta; nos tamen talia obseruantes, ratione ducimur aliquando ea transgredi, quia magis doctrinalia, quàm vniuersalia esse censemus. Quapropter illud dogma, *Concocta medicari, atque mouere, & non cruda, neque in principiis, nisi turgeant*; licèt in plurimum sit obseruandum, non tamen semper: opponitur enim ei alia sententia, in qua inquit: *Incohantibus morbis, si quid tibi videtur mouendum, &c.* vbi ex sententia Galeni non potest intelligi de motione facta per purgationem tempore turgentiæ, sed vrgentiæ; quasi diceret, adesse in morbis tempus aliquod principij, in quo, etsi nulla sit turgentia, tanta potest esse vrgentia, vt cogamur recedere ab Hippoc. dogmate asserente, *Concocta medicari, & non cruda, &c.* Dogma etiam Hippocraticum est, vbi morbus peracutus est, extremè tenuissimo victu esse vtendum, quod est nihil dare, vt inquit Galenus 1. *aphor. comm.* 4. & 5. & tamen *comm.* 8. *eiusdem libri*, propter vrgentiam Galenus cogitur nutrire in ipso summo morbi vigore, quando aliquis casus superuenerit tobur naturæ dissoluens. Similiter 1. *aphorism. textu* 16. victum humidum febricitantibus conuenire ait Hippoc. Galenus tamen *in comm.* ob contrarias indicationes excipit hydropicos febrientes. Demùm in accessionibus abstinere oportet; nam & cibum dare nociuum est, ex eodem Hippoc. Verùm Galenus 10. *methodi, cap.* 4. excipit homines calidos, & biliosos febre ardenti correptos, quos dicit esse nutriendos, ne à calore febrili dissipentur. Ecce qua ratione dogmata Hippoc. non possunt esse vniuersalia, & cogimur

A aliquando ab eis recedere, quia vrget necessitas efficiendi aliud. Quare est impossibile, vt semper obseruemus illud præceptum Hipp. sicuti cogimur etiam recedere ab aliis.

Secundò suppono, quod purgatio duplex est, vt iam *alia quæst.* adduximus: vna regolaris, quando scilicet humores turgent, aut sunt concocti; tunc enim regulariter eos euacuamus: nam licèt turgentes humores non sint cocti, attamen quia non possunt concoqui ob eorum ineptitudinem, & motum, & natura adiuuat eorum expulsionem, ideò dicimus, quod purgatio illorum est regularis; imò contra medicinæ regulas esset expectare coctionem, vbi coctio desperata est. Quando verò humores sunt concocti, & eos critica euacuatione natura non secernit, & expellit, Medici regulare munus est naturæ defectum supplere, & eos medicamento expurganti euacuare: vtraque harum purgationum dicitur radicatiua, quatenus humorem peccantem radicitus euellit, de qua purgatione

B

fatus est Hipp. *primo lib. aphorism. textu* 22. à nobis toties repetito.

Alia est purgatio vrgens, siue coactè facta, in qua cogimur aliquid humoris euacuare, ob rationes à nobis in secunda sententia traditas, quæ vocatur communiter minoratiua, de qua loquuti fuere Hipp. Auicen. Galenus, & alij locis à nobis citatis, quæ perficitur in principio morbi, etiamsi humores sint crudi, eo quod timemus vel decubitum in aliquam partem nobilem, vel suffocationem naturæ, ob copiam humoris vitiosi, & quod non possit natura tantam humoris vitiosi sarcinam emendare, neque concoquere, nisi aliquid detrahamus, vt potentior maneat ipsa supra residuum; vel quia humores ita maligni, & pestilentes sunt, vt coctionem non admittant, quo in casu tutius

C auxilium est eos euacuare, imò & vt turgentes sunt tractandi; siquidem sua vi deleteriâ facillimè interficiunt. Hæc tamen purgatio non est ita secura sicut prima, ob rationes iactas in prima opinione; fitque cum maiori virium dispendio, eo quod humor inutilis non est separatus ab vtili, & natura in illius expulsione peruertit ordinem naturalem operandi; lacessita tamen, & irritata cogitur expellere, vt à maiori periculo liberetur; tuncque cùm ipsa non possit, indiget auxilio Medici, quo adiuta humorem aliquem expellit, deinde reliquum superat, & ad bonum deducit statum.

Tertiò suppono, quod cruditas coctioni aduersatur, eique opponitur priuatiuè; est enim cruditas coctionis priuatio, quæ quidem morbos ferè omnes progignit, vt ostendit Galen. *lib. de cibis boni & mali succi, cap.* 3. & est seminarium omnium malorum, siquidem ab ea obstructiones, mali ha-

D bitus, podagræ, febres diuturnæ, apoplexiæ, & alij innumerabiles morbi oriuntur, teste Auic. *fen.* 16. *lib.* 3. Sunt enim humores crudi, qui naturæ cultum non acceperunt, neque aliquam illius alterationem sunt perpessi, qui coctione indigent; & si laudabiles sint, per coctionem assimilantur naturæ, & in illam conuertuntur; si verò inepti sint ad nutriendum, à corpore expelluntur, postquam coctionem subierunt; antea verò minimè, nisi vrgente necessitate, vt dictum est à Galen. *lib.* 2. *method. cap.* 5. *iuxta finem.* Sed vt hoc clariùs appareat, scire conuenit, quod coctio est duplex; vna quæ circa alimentum, & humores proficuos versatur, per quam disponuntur, & conuertuntur in substantiam aliti, quam definit Galenus *lib.* 2. *de naturalibus facultatibus, cap.* 4. & *lib. de symptomatum differ. cap.* 4. per alterationem ciborum, siue alimentorum in propriam, ac conuenientem

eius,

eius, quod nutritur, qualitatem; & hæc coctio dicitur coctio in iunatiuo. Alia dicitur coctio in nocitiuo, quæ verſatur circa humores qui putreſiunt, de qua inquit Galen. *lib. artis medicinalis, cap.* 89. coctio facit ceſſare putredinem manente ſubſtantiâ: hæc enim corrigit humores, & eorum putredinem inhibet in iis morbis, qui ad ſalutem terminantur; tamen quia non poſſunt ob eorum ineptitudinem vltimatè aſſimilari, & in aliti ſubſtantiam conuerti, vt ſuperuacaneos natura tentat eos expellere, quæ ſi non poteſt adimplere, Medici munere adiuuatur, & pharmaco purganti è corpore pelluntur.

Suppono quartò ex Platone in vltimis ferè verbis dialogi *de natura*, & ex Gal. *de totius morbi temporibus, cap.* 1. quod ſicuti animalibus eueniunt ætates quædam inter ſe diuerſæ, ob temperiei illarum diuerſitatem; ita in morbis ſunt quædam tempora ætatibus correſpondentia, quæ diuerſificantur etiam penes diuerſa accidentia, quæ iis temporibus eueniunt, etiamſi morbus à principio in finem vnicus perſeueret: quæ quidem tempora quatuor ſunt, principium, augmentum, ſtatus, & declinatio. Verſatur tamen maximum diſcrimen inter ætates hominis, & tempora morborum; nam ætates in hominibus æquales iudicantur, aut parum diſſidentes, quia pueritiæ terminus eſt decimuſquartus annus, à quo termino incipit pubertas, & à pubertatis termino incipit iuuentus; at in morborum ætatibus eſt maxima differentia, nam quidam morbi ſunt chronici, quorum ætates menſibus, & annis terminantur; alij acuti, qui quatuordecim diebus finiuntur; alij acutiſſimi, qui ſeptimo die; alij exactè peracuti, qui quarto die fatalem terminum habent. Quia ergo ſunt ita diuerſi, alij breues, alij longi, non poſſunt conſtitui pro omnibus æqualia tempora, ſeu ætates. Sicque neque poſſunt habere æquale principium, neque augmentum, & ſic de reliquis.

Suppono quintò ex Galen. 1. *lib. prognoſt. comm.* 9. & *aphor. comm.* 12. quod principium, de quo loquimur, tripliciter accipitur. Primò pro prima inuaſione morbi: ſecundò pro ſpatio trium, vel quatuor dierum: tertiò pro tempore, quo apparent ſigna cruditatis. Verùm principij prima inuaſio cùm inſtantanea ſit, aut breuiſſimè durans, eſt inutilis ad remedia: ſecunda non artificioſa. Sola ergo relinquitur tertia principij ratio, quæ cruditatis notas habet, & eſt maximè vtilis, & morbi mutationes attingit, quæ coctione, aut cruditate magis innoteſcit, quàm aliis ſignis; & eſt totum illud tempus, in quo nullum, aut ſaltem obſcurum coctionis ſignum relucet, vt docet Gal. *toto primo lib. de criſibus,* præſertim *cap.* 17.

Sed licèt hoc principium ſic acceptum morbi augmentum non includat, tamen Hippoc. 2 *aphoriſm. textu* 29. augmentum cum principio confundit, & vtrumque ſub principio comprehendit; inquit enim: *Cum morbi incohoant, ſi quid tibi videtur mouendum, moue; cùm verò conſiſtunt, ac vigent, melius eſt quietem habere.* Vbi nullam fecit mentionem augmenti, illud intra limites principij claudendo: quod quidem ipſa ratio ſuadet; nam in augmento febris putridæ ſolemus mouere venæ ſectione, & aliis remediis, imò & expurgatione, & non ſolùm in principio vniuerſali; nam ſi non eſt depoſita ſufficienter cauſa morbifica in principio, neque adſit contraria indicatio, ſuademur in augmento eam deponere; quapropter eo tempore non eſt quieſcendum, vt in ſtatu morbi. Sic enim nos nomine principij non ſolùm intelligimus principium in tertia acceptione, ſed etiam augmentum, in quo licet etiam mouere ſanguinis miſſione, & quandoque expurgatione.

Prima concluſio.

His igitur ſuppoſitis, ſit prima concluſio. Humores qui determinatè in aliquem locum principem, & vitæ maximè neceſſarium irruunt, nullâ expectatâ coctione, ſi ſanguis ſit, venæ ſectione; ſi alius ſit humor à ſanguine, purgatione eſt reuellendus, & euacuandus.

Hæc concluſio probata manet iis, quæ in ſecunda ſententia adduximus; ſi enim turgentes humores illicò, nullâ expectatâ coctione purgamus, timentes ne in partem dilabantur principem, & mortem inopinatam efficiant, quantò magis illos purgare debemus, & diſtrahere, qui iam in partem irruunt. Quis enim poterit expectare humorum coctionem, quando ipſi ad pulmonem, vel caput, vel guttur, aut os ſtomachi violenter fluunt, & exitiales morbos pariunt? Quod inſpiciens Galenus *lib.* 14. *methodi, cap.* 8. ad ægrotum quendam ſexagenarium accedens, linguam tumefactam nimis habentem, vt eam ore continere non poſſet, ſtatim abſque aliqua præparatione pillulas ex aloë, ſcammoneo, & colocynthide compoſitas exhibuit, quibus reuulſione facta, à ſuffocationis periculo hominem liberauit. Et 13. *methodi, cap.* 21. ait plures vidiſſe ſanatos vna die, oculorum inflammatione tentatos, ſolâ purgatione factâ per aluum. Tralianus etiam *lib.* 4 *cap.* 1. *titulo de ſanguinis miſſione*, anginoſum quendam liberauit veſpere adhibita purgatione.

Sed quia poteris reſpondere, hæc omnia accidere poſſe ſine febre putrida, quo caſu non oportet expectare coctionem, nulla præmiſſa præparatione humores ad partem confluentes poſſunt expurgari.

Contrà eſt: Dum humores ſunt extra ſanguinis conſortium, debent euacuari, non per ſanguinis miſſionem, vt ipſa dictat ratio, & docet Galenus *de ſanitate tuenda cap.* 4. ergo per expurgationem: ſed dum in febribus putridis confluunt ad partem aliquam principem, confluunt ſæpe ſine ſanguinis conſortio, & miſcella: igitur debent expurgatione euacuari; tunc enim ſanguinis miſſio potiùs lædet, vireſque diminuet parum, aut nihil cauſæ morbificæ detrahendo. Debemus ergo purgatione vti, ne humor confluens in partem firmetur in illa. Quod inſpiciens digniſſimus Abbas Couarr. *lib.* 3. *de impedimentis magnor. auxil. cap.* 3. docet ex Galeni & Auicennæ ſententia, in ſupernatantia, ſeu humorum ſeparatione à ſanguinis conſortio eſſe expurgandum, quia ſupernantia impedit venæ ſectionem, & aliud remedium magnum expoſcit, quale eſt purgatio.

Quod ſi rationibus non ſuaderis, præualeat apud omnes quotidiana obſeruatio in febribus tertianis pernitioſis ob decubitum humoris in aliquam partem principem, in quibus millies obſeruaui, quod venæ ſectione deteriùs ſe habebant; & ingraueſcebant, donec medicamentum aliquod purgans die intermiſſionis, vel minoris acceſſionis exhibebam; quo (Deo fauente) quamplurimos tutos ſeruaui, & humorum motum ad partem compeſcui, ita vt febris pernitiem amittens; poſteà ſignis ſecuriſſimis firmabatur. Vidi etiam plurimos periiſſe, quia Medici de eis curam habentes, ſanguinem non ſemel, ſed pluries mittere iubebant, quia exiſtimabant morbum illum tot grauiſſimis ſymptomatibus lædentem, remedio magno, quale eſt venæ ſectio, eſſe profugandum: quo remedio viribus exſolutis, ægros miſerè perdebant. Quod quidem eorum proteruiæ ego attribuebam, ſiquidem in rebus dif-

ficillimis ſapientum eſt mutare conſilium, præcipuè cum rationes validiſſimæ, & obſeruationes id ſuadent.

Conclusio secunda.

Sit ſecunda concluſio. Humore quieto exiſtente, & præ multitudine naturæ coctionem impediente, ſi timor ſit, vt illum non poſſit concoquere natura, neque ad ſtatum peruenire, detracto priùs ſanguine, ante coctionem humores ſunt minorandi. Hæc concluſio fundatur in ſententia Galeni 2. *aphoriſmor. comm.*29. & in doctrina Auic. *fen.*4. *lib.*1. *doct.*5. *cap.*3. & à nobis tradita, & probata manet aliquibus rationibus; ſic enim humoris aliquâ portione euacuata, reliquum humoris natura concoquit, & ſuperat. Si enim adhibitâ ſanguinis miſſione adhuc vires grauentur nimis, coctioque in excrementis non apparet, neque elucet aliquod ſignum oſtendens naturam aliquid operari, exiſtimare oportet, quod humor peccans eſt inſuperabilis, & quod ſua multitudine, & prauis qualitatibus impedit naturæ regulationem, tuncque licebit eum minuere electiuè, illum euacuando, dummodo vires conſtent, & euacuationem, imò & reliqua morbi accidentia tolerare valeant vſque ad morbi vigorem, aliàs minimè id tentabimus efficere. His rationibus ductus Vallеſ. *lib.* 4. *methodi*, Regem noſtrum Philippum quinto die medicamento purganti euacuauit, habebat enim febris illa exacerbationes diebus paribus, quo remedio fuit optata ſalus conſequuta. Et ne deficiant exempla, dicam quod mihi contigit apud D. D. Ioannem Cheippum de Llanos, huius ſupremi Senatus Pintianæ Præſidem; ipſe enim fuit correptus febre ardenti, ad quam curandum acceſſit etiam D. Doctor Ferdinandus Sanchez de Eſpinoſa huius almæ Vniuerſitatis Primariæ Cathedræ digniſſimus Moderator, & D. D. Gaſpar Brauus Methodi Cathedram Regens, ex quorum etiam conſilio, vt par erat, ſanguinem miſimus, quo remedio febris nunquam minuebatur, erat enim ex ſua natura æger atrabiliarius, febriſque humoribus aduſtis fouebatur, & quoties venam ſecare iubebamus, toties ingraueſcebat malum: & licèt apparebant in vrinis ſigna aliqua coctionis manifeſta, morbus tamen cùm acutus fuiſſet, ex decidentia prorogatus fuit ad quadrageſimum: ſemper tamen magnas habebat quolibet die exacerbationes, neque ad ſtatum deueniebat; timebamus etiam virium reſolutionem, & quod deficeret antequam ad ſummum deueniret vigorem: & inito conſilio circa ea quæ agenda erant, controuerſum fuit, an eſſet exercenda ſanguinis miſſio, ſiquidem vires conſtabant cum morbi magnitudine; forſan enim ex illius vſu alleuiaretur æger, etſi illius adminiſtratione deterius antea ſe habuiſſet; hoc enim regulariter remedium exerceri deberet. Tamen cùm antea nihil proficere videretur, imò quilibet venæ ſectione, vt dixi, exacerbaretur, ex vtriuſque conſenſu coacti fuimus adminiſtrare medicamentum purgans, cui exhibuimus die 26. infuſionem ʒ. j. rhabarb. in ℥. ij. ß. decocti Pugini, cum ℥. iij. ſyrupi Perſici ſolut. quo feliciter purgatus fuit, & ſine moleſtia humorem bilioſum, & atrum eiecit, & ab eo die remiſſa fuit febris, donec quadrageſimo die ex toto fuit ſoluta; non enim fefellit iudicium circa ea, quæ ægro accidebant, ſiquidem natura ob humoris vinoſi redundantiam, & deterrimas qualitates, non erat potens illum vincere, & ſuperare, donec minori illius materiâ redditâ, reliquam remanentem vicit, & concoxit. Neque in hoc ægro obſeruatio me decepit, neque in aliis pluribus, quorum hiſtorias, & felices euentus referre poteram, quibus non ſolum factа priùs venæ ſectione, ſed ſtatim ante illam medicamentum purgans exhibui morbi materiam minuens; quod quidem maxima cum meditatione, vt inquit Hipp. feci.

Conclusio tertia.

Sit tertia concluſio: In morbis peſtilentibus, qui ſunt exactè peracuti, non eſt expectanda coctio, ſed ſtatim, ſi poſſibile eſt, ſunt euacuandi ſanguinis miſſione, & purgatione. Hæc concluſio iam etiam probata manet ex Gal. & Auic. priùs enim interficiet ægrum, quàm humor coquatur: non ergo oportet coctionem expectare. Itaque ſi adſit ſanguinis redundantia, ſtatim eſt euacuanda, parcè tamen, quia morbus hic maximè vires deiicit. Deinde expurgandum corpus; quod ſi non ſit ſanguinis multitudo, ſed alij vitioſi ſucci exſuperent, medicamento purganti ſtatim ſunt ſubducendi, modò non appareant carbunculi, bubones, & aliæ puſtulæ peſtilentes; tunc etenim tutius eſt motum naturæ adiuuare medicamentis trahentibus ad cutem, & alexipharmacis pugnare aduerſus deleteriam qualitatem, eo modo, quo dicemus *c. de febre maligna*, quàm medicamento purgante ad intrà humores peſtilentes reuocare, & naturæ motum impedire, vt eleganter oſtendit Doctiſſimus Magiſter Santa Cruz *lib.* 3. *de impedim. magnorum auxiliorum, cap.* 9.

Conclusio quarta.

Quarta, & vltima concluſio. In plurimis febribus putridis tutiſſimum auxilium eſt purgatio lenitiua. Hæc concluſio ex dictis infertur, eámque conſulunt plures, vt Antonius Muſa Braſſauolus *lib.* 4. *acut. comm.* 7. Vallеſ. Montanus, Maſſarias, Brauus, Vega, & alij; & fundatur in verbis Galen. 4. *de ſanitate tuenda, c.*5. vbi ait, quod cruditates, & humores vitioſi, qui in primis venis circa iecur, & meſenterium continentur, factâ ſanguinis euacuatione, ad corpus trahuntur. Idem aſſerit libro illi attributo inſcripto *Præſagium experimento confirmatum, & de euacuandi ratione per ſanguinis miſſionem*: & *lib.*9. *methodi, cap.*14. inquit, quod ſi adſit cruditas in ventriculo, aut inteſtinis, differenda eſt ſanguinis miſſio donec alimenta coquantur, & cruditates deſcendant, vel abſumantur. Idem ſentit Auerroës 7. *collectaneorum, cap.*1. Si enim eo tempore venam ſeces, ex prima regione ad ſecundam venæ exinanitæ attrahunt cruditates, quæ ſunt cauſæ obſtructionum, & maiora mala inferunt. Si verò coctionem earum cruditatum ſpectes, quia crudis humoribus debetur coctio, differtur remedium magnum, nempe ſanguinis miſſio, & morbus adaugetur, eo quod neque illius detrahimus cauſam, neque obſtructiones, quæ putridini occaſionem exhibent.

In hoc ergo conflictu, quid agendum? Vtemurne clyſtere? Bene quidem; ipſe tamen ea quæ in inteſtinis ſunt, ſubducere poterit, verùm ea quæ in venis iuxta iecur, & meſenterium, & in ventriculo continentur, nequaquam attinget, neque forſan vomitu poterunt euacuari. Ergo neceſſariò vtemur medicamento lenienti, quo blandè huiuſmodi cruditates euacuentur. Quapropter dum Medicus ex ægri relatu, & per alia ſigna agnoſcit clyſtere non poſſe deponi cruditates, & non oportet curationem differre, ſtatim leni vtetur medicamento.

Sed obiicies ex Gal. 4. *de ſanitate tuenda, cap.* 5. *in principio*, vbi agens de humoribus vitioſis, & crudis circa iecur, & meſenterium, inquit: *Deiectio verò in talibus tormina, & eroſiones creat, animique deliquia, nec notatu dignum quidpiam educit, quando crudi omnes ſucci pigri, atque ad motum inepti, propter craſſitudinem, frigiditatemque ſunt; quo fit, vt etiam omnes anguſtas vias obſtruant, per quas id, quod medicamentum deiicit, ferri ad aluum debeat. Itaque neque ipſi educuntur, & aliis ſunt impedimento.* Vbi quamlibet purgationem interdicit, ibique iubet homines ſeruare inquietos, & attenuantibus, & inſcindentibus humor〈e〉s

humores præparare citra manifestum calorem.

Admittimus Galeni doctrinam in sanis hominibus, quia ibi Galen. agit de sanitate tuenda, vel de hominibus lapsis sine febre; non verò potest esse vniuersalis hæc doctrina in omnibus, siquidem morbus potest esse acutus, ita vt non præbeat expectandi inducias, neque sit tempus ad humores præparandos; tuncque non erit tutum sanguinem mittere, quia facilè humores crudos in mesenterio, & prima regione contentos venæ exinanitæ attrahent, nouasque parient obstructiones, quæ erunt intensioris putredinis causæ. Necessariò ergo huiusmodi cruditates medicamento blando sunt euacuandæ; quod cùm non attrahat ex distantissimis partibus, neque obstructiones gignit, neque animi deliquia excitat, sed solùm quæ in prima regione sunt, maxima cum securitate euacuat. Neque obstat humorum pigritia ad motum, & eorum crassities; nam medicamento illo blande, & leniter à tunicis & venulis illis extrahuntur, neque tormina intestinorum nimis infestant; magis enim infestabunt humores, si intrà detenti putrefiant à calore febrili, vel rapiantur ad secundam regionem. Fatemur quidem, tutius fuisse ipsos humores attenuare, & concoquere, deinde eos euacuare; sed vrgente morbo haudquaquam potest eorum euacuatio differri, sicque cogimur eam efficere, eamque quotidie felicissimo euentu exercemus; & maxime hic curandi vsus præualet apud peritos Medicos huius vrbis Pintianæ, in quem vsum vti solemus syrupo Principis, qui suauiter omnes ventriculi, & totius primæ regionis cruditates deponit. Idem præstat etiam syrupus Regius, vel manna electa in decocto Pugini dissoluta, vel pulpa cassiæ in morsellorum forma, vel in eodem decocto liquata; quæ remedia suâ virtute secundam regionem ferme non attingunt, nisi successione ad id, quod euacuatur, aliquid humoris ex secunda regione confluat, & quod magis est, hoc vtili remedio plures febres abstuli, transactaque purgatione ad remissiorem statum deductæ fuere.

Hæc mihi videntur sufficere iis, qui rationi sunt addicti, & proteruiam fugiunt; aliis verò, neque aliæ rationes validiores erunt satis. Restat ergo solùm argumentis in contrarium pro prima sententia satisfacere.

Ad primum respondetur, illud præceptum Hipp. *Concocta medicari atque mouere, & non cruda*, non esse vniuersale, vt dictum est, sed solum comprehendere purgationem radicatiuam, quæ debetur humoribus turgentibus, aut coctis; non tamen comprehendit purgationem minoratiuam, quam vrgenter exercemus. Et eodem modo respondetur ad secundum desumptum ex Hippoc. 1. *aphorism. text.* 24.

Ad tertiam rationem desumptam ex inflammatione dicimus, quod regulariter semper id est obseruandum; tamen quia coactè natura humorem crudum aliquando separat, & euacuat, quia nimis irritans est, vt patet in euacuationibus symptomaticis, simili modo Medicus quandoque naturam æmulatur, & in principiis medicamentum purgans cogitur exhibere. Ad quartam respondetur, quod ibi loquitur Hipp. iuxta ordinem regularem, tunc enim expectatur coctio; tamen cogimur sæpè ante coctionem euacuare: quare vrina existente cruda, purgans offerimus medicamentum. Ad quintam, sextam, septimam, octauam, & nonam rationes eodem modo respondetur; nam in omnibus illis agunt Authores de purgatione radicatiua, & regulari, non verò de minoratiua, & coactè facta.

Ad decimam respondetur, verum esse quod pro-

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

bat argumentum, tamen quando humores ob aliquam rationem ex dictis non possunt concoqui, petunt seuacuari secundùm aliquam partem: deinde humor, qui remanet, debet concoqui, ad cuius coctionem quietem optamus.

Ad vndecimam, corpus disponitur secundum esse possibile, vt expurgetur; sed quia maius periculum imminet, si expurgatio non fiat, cogimur expurgare pauca præcedente dispositione.

Ad rationem Fallopij respondetur, aliquam interesse similitudinem inter humorem crudum, & medicamentum purgans, quæ est sufficiens ad illius euacuationem.

Ad vltimum respondetur, quod medicamenta purgantia, quibus hoc æuo vtimur, sunt benigna, neque ita calida, & sicca, sicuti ea quæ apud priscos Authores erant in vsu: & licèt ob calorem, & siccitatem aliquantulum lædere possunt, maior vtilitas sequitur ex eorum adminiculo, quatenus euacuant aliquam partem humoris febrem efficientis. Et licèt per se lædere parum valeant, ex accidenti tamen multùm prosunt, siquidem maximam portionem humoris peccantis euacuant.

QVÆSTIO V.

Vtrum euacuationes symptomaticæ aliquando possint esse vtiles.

IN anteacta quæstione quoddam adduximus argumentum, quo probare intendimus, euacuationes symptomaticas vtiles esse posse; & inde inferebamus nos etiam quandoque naturam imitando, euacuationes medicamento purganti esse mouendas, cruda existente materia; sed quia hoc nimis difficile, & necessarium est in praxi, ideò hanc excitamus quæstionem; nam si nullam vtilitatem adferunt, sunt in febribus coërcendæ; si verò vtiles censentur, sinendæ, aliquando iuuandæ, dum scilicet natura eas pigrè efficit.

Pro huius tamen quæstionis examine noto primò, quod euacuatio dicitur symptomatica, quia est euacuatio quædam, quæ morbum sequitur, & fit ex irritamento causæ morbificæ, quæ cogit naturam euacuare humorem eo tempore, quo deberet retineri; & ob hanc rationem Galenus 4. *aphor. comment.* 22. inquit, quod in iis euacuationibus nihil excernitur naturæ ratione, sed sunt casus earum dispositionum, quæ sunt in corpore præter naturam; quæ quidem quadrupliciter fieri possunt. Quædam enim est euacuatio symptomatica toto genere præter naturam, vt fluxus sanguinis ex naribus: alia non toto genere, sed multitudine; vt si quis per vomitum, aut per aluum aliquem humorem deiciat. De iis duabus euacuationibus mentionem fecit Galen. *libro de sectis, ad eos qui introducuntur, cap.* 18. Alia est euacuatio symptomatica, quæ desumitur ex qualitate eorum, quæ euacuantur, vt si morbus procedat ex bile, & loco illius euacuetur pituita, aut alius humor à bile distinctus, talis euacuatio dicitur symptomatica ratione qualitatis humoris, qui euacuatur. Hanc euacuationem, sicuti eam quæ quantitate excedit, complexus fuit Hippoc. 1. *aphorism. textu* 23. dicens: *Deiectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deiiciantur, qualia conueniant, &c.* Alia denique euacuatio symptomatica dicitur, quæ ante coctionis tempus aduenit, in qua humor noxius euacuatur; quæ differt ab euacuatione critica eo, quod

fit ante statum morbi, & sine signis perfectæ coctionis, & vltra hoc fit cum maiori virium dispendio, quia nondum est separatus humor vitiosus ab vtili; de qua loquitur Hippoc. 4. *aphorism. text.* 22. inquiens. *Incipientibus morbis, si atra bilis suprà, vel infra exierit, lethale.*

Nuto secundò, quod in præsenti non est sermo de euacuatione symptomatica ratione qualitatis humoris, neque de immodica euacuatione, cùm certum sit, quod huiusmodi euacuationes sunt cohibendæ. Sensus ergo quæstionis est, an illa euacuatio, quæ solummodò ratione temporis symptomatica appellatur, per quam humor morbum producens euacuatur, aliquando prodesse poterit; quæ quidem contingit sæpe, vel in principio vniuersali febris, vel in illius augmento, ad differentiam euacuationis criticæ, quæ in statu, aut post statum superuenit.

In qua re pro parte negatiua sunt non contemnenda fundamenta; in primis enim extat Hippoc. sententia 2. *de morbis popularibus*, vbi inquit: *Decretoria non decernentia partim lethalia, partim difficilis indicationis.* Huiusmodi sunt euacuationes symptomaticæ: ergo prodesse nequeunt. Et id probatur ex Galen. 4. *aphorism. comm.* 22. vbi inquit: *Quo enim tempore natura grauatur à causis morbum facientibus, adest tunc cruditas humorum, & aliquid benè euacuari est impossibile.* Et rursus subdit: *Si aliquid euacuetur sine signis coctionis, exitialis est casus.* Et 4. *aphorism. comm.* 2. ait: *Cùm aliquid excernitur casus ratione, neque inde vtilitas vlla prouenit, talis euacuatio prauæ affectionis est signum.* Et *comm.* 21. inquit: *Quare ab initio quidem nunquam ad bonum finem fiunt huiuscemodi deiectiones.* Hoc etiam colligitur ex Hipp. 4. *aphorism. textu* 22. siquidem ait: *Incipientibus morbis, si atra bilis suprà, vel infra exierit, lethale.* Idque rursus comprobat Galen. 2. *de humoribus, text.* 14. vbi cùm dixisset Hippoc. *Iudicantia in melius non statim apparent*; Galenus *in comm.* ait: *Iudicari in principio nullus potest.* Et statim in sui dicti confirmationem subdit: *Quare neque sudores, neque vomitus, neque alui profluxiones, neque parotides, neque sanguinis profluuia, quæ in principio apparuerunt, morbum iudicant.* Verum hæc omnia, & tanquam causæ, & tanquam signa, vtilia non sunt. Idemque statuit. 4. *aphorism. comment.* 46. vbi agens de rigore aduenientе ægro iam debili existente, inquit quod rigor est malum vt causa, quia vim corporis tangit, & debilitat; est etiam malum vt signum, quia significat vltimam virium imbecillitatem, cuius ratione vires non possunt euacuationem tentatam efficere.

Rationibus etiam suadetur hæc assertio primò; nam non aliâ de causa iubet Hippoc. non esse cruda, & incocta euacuanda, nisi quia vt feliciter succedat expurgatio, requiritur vt antecedat eorum coctio: ergo cùm euacuationibus symptomaticis non sint humores concocti, non potest feliciter succedere, ac per consequens euacuationes illæ non possunt esse vtiles.

Secundò, nam si huiusmodi euacuationes aliquam præstarent vtilitatem, maximè vt causæ, vel vt signa: sed nullo modo: ergo non possunt esse vtiles. Maior ab omnibus admittitur, minorem probo quoad vtramque partem. Non possunt adiuuare vt signum, nam omnia ita significant, qualia sunt, bona bene, mala male: sed omnis euacuatio symptomatica est mala vt signum, siquidem est signum prauæ affectionis: ergo vt signum nequit adiuuare. Et confirmatur, nam illa euacuatio symptomatica est præter naturam, & naturæ leges peruertit: quidquid enim

A est præter naturam, quia malum, petit sui ablationem; quod non esset admittendũ si prodesse posset. Quod verò sit mala vt causa, probatur. Nam immodicè vires deiicit; ergo est mala vt causa. Antecedens probo, nam per illam secernitur bonum cum malo, siquidem ante coctionem malum non est segregatum à bono. Vt ergo euacuatio sit accommoda, debet esse humoris inutilis; si verò vtilis cum inutili confunditur, & vtrumque simul excernitur, est impossibile, quod talis euacuatio non causet virium debilitatem, & quod sit vtilis.

Tertiò, euacuationes symptomaticæ solùm iuuãt dum vires constant: ergo solùm sunt vtiles ratione constantiæ virium: ergo non ratione sui. Prima consequentia probatur, nam eadem met euacuatio symptomatica, si superueniat viribus debilibus, maximè nocet: ergo in tantum habet esse vtilem, in quantum superuenit viribus constantibus: ergo vtilitas illius

B desumitur ex virium constantia potiùs, quàm ex symptomaticæ euacuationis natura.

Confirmatur; nam aliæ euacuationes symptomaticæ distinctæ ab eis, quæ ratione temporis tales dicuntur, vt illa, quæ in immodica quantitate fit, aut ea, quæ toto genere est præter naturam, solùm prosunt quando vires constant: ergo similiter in euacuationibus iis intempestiuè factis vtilitas aduenit ex virium constantia: ergo non ex earum natura.

His tamen dimissis statuitur 1. conclusio. Euacuationes symptomaticæ aliquando vtilitatem præstant, & in ægrotantis commodum fiunt. Hæc conclusio rationibus, & obseruationibus probatur. Hipp. namque 3. *epidim. sect.* 1. *ægroto* 3. ait, quod æger ille, qui in Dealcis horto decumbebat, decimoseptimo die sudauit cum signis cruditatis, & per sudorem meliùs se habuit, qui quidem quarto die fuit

C indicatus, & benè. 1. *etiam epidim. sect.* 3. *ægroto* 7. *in historia Metonis*, cùm ipse quarto die habuisset vrinam subnigram, & sedimentum subnigrum, illi sanguis ex naribus erupit, & sudauit, & iudicatus fuit, hoc est, meliùs se habuit. Eodem etiam libro *sect.* 3. *ægroto* 12. refert ægrotum illum octauo die cum signis lethalibus rigore fuisse correptum, & sudasse calidum, & a febre liber visus fuit.

Tertio epidim. sect. 3. *ægroto* 12. *in historia virginis Larissæ*, habebat vrinam tenuem sine subsidentia, & sexto die e naribus multùm fluxit, inhorruit, ac mox sudauit toto corpore multum, & calidum, & liberata fuit. Ægrotus etiam 10. eiusdem sectionis, Nicodemus Abderæ vrinam habens albam, multùm sudauit vigesimo, postea vigesimoquarto criticè per alium sudorem indicatus fuit. Sed quid exempla moror, cùm ferè nullus ex iis, quos in historiis epidimialibus refert Hippoc. liberatus fuerit, ad statumque sui morbi, & veram terminationem deue-

D nit, quin aliqua euacuatio symptomatica præcessisset, in cuius virtute potuit exonerata natura ad morbi vigorem peruenire, & illius victoriam reportare. Falluntur igitur qui dicunt rarò huiusmodi euacuationem symptomaticam vtilem esse posse, cùm millies apud Hipp. imò apud omnes qui veritatem confitentur, contrarium sit obseruatum.

Sed dimissis obseruationibus, rationibus nostram conclusionem comprobemus. Primò si hæc euacuatio symptomatica non posset adiuuare, maximè quia per illam simul euacuatur noxium, & innoxium, ob irritationem inductam à causa morbifica. Sed hæc ratio est nulla: ergo potest adiuuare. Maior videtur certa, nam si solùm euacuaretur causa morbifica, nulli dubium foret, quod talis euacuatio esset vtilis: si ergo lædit, maximè quia simul quod vtile est, excernitur. Minor etiam probatur,

nam

nam sanguinis missio euacuat simul noxium cum innoxio; & tamen maximè confert: ergo hoc non est denegandum euacuationi symptomaticæ.

Secundò, euacuationes arte factæ in morbi principio, & augmento adiuuant naturam, vt anteacta quæstione probauimus ex mente Gal. 2. *aphor. commene.* 29. & ex Auic. *fen.* 4. *lib.* 1. *doct.* 1. *cap.* 3. ergo quæ fiunt euacuationes eisdem temporibus ab ipsa natura, poterunt adiuuare illam; non enim minus euacuant humorem vitiosum, quàm si ex arte euacuaretur.

Tertiò, copia humoris symptomaticè euacuata, si intrò detineretur, posset suffocare, & ægrum perdere: ergo euacuatio illius humoris, etiamsi sit symptomatica, in bonum ægrotantis aduenire potest. Antecedens patet; nam illa multitudo materiæ intrà detenta, ob eius copiam, & prauam conditionem non posset regulari; ergo in minori quantitate regulabitur: sed quantitatem minorem reddit euacuatio symptomatica: ergo confert ipsi naturæ.

Quartò, si ob aliquam aliam rationem talis euacuatio non esset vtilis, ideò esset, quia humor, qui euacuatur, est crudus, & non regulatus à natura: sed hoc non obstat, vt patet in humoribus turgentibus, qui crudi vtiliter euacuantur: ergo hæc euacuatio intenta à natura vtilis est habenda; si enim humores turgentes natura non solùm moueret, sed euacuaret, ea euacuatio ab omnibus laudanda foret; imò cum minori virium dispendio fieret, quàm si medicamento purganti subducerentur humores; sic enim euitarentur incommoda, quæ ex humore turgenti adduxit Galen. Ergo cùm plura incommoda etiam sequi possint naturæ in præsentia prauorum humorum, quos nequit ipsa corrigere, si illorum aliqua portio euacuetur, à natura proculdubio residuum illorum melius sustineri, & corrigi poterit.

Vltimò ex Galen. 1. *de arte curatiua ad Glauconem*, *cap.* 14. vbi agens de euacuationibus symptomaticis, ait: *Quod si fuerit febris cum ventris profluuio, non est opus alia euacuatione, sed potius illi fidendum est, quamuis non sit pro multitudinis ratione, & sola sufficit.* Iam ergo sequitur, quod al quo modo confert, & quod euacuationes symptomaticæ vtiles esse possunt.

Secunda conclusio, euacuationes symptomaticæ sunt vtiles, quando vires ita validæ sunt, vt factâ euacuatione remaneant sufficientes ad coquendas reliquias humoris remanentis. Hæc conclusio est iuxta mentem Valles. 5. *controuers. cap.* 3. eamque tenent Matthæus Siluaticus *controuers.* 23. Trincau. *tract. de febre pestilenti*, *fol.* 153. & alij omnes, qui minoratiuam admittunt purgationem. Et rationibus probatur. Primò virtute forti existente, æger tolerat dispendium contractum ratione euacuationis symptomaticæ, in qua vtile simul cum inutili excerni solet: ergo bonitas huius euacuationis stabit in tolerantia, & constantia virium. Patet consequentia à contrario sensu; nam euacuationis malitia consistit in dispendio virium causato ab euacuatione vtilis cum inutili; ergo bonitas huius euacuationis stabit in constantia virium potentium tale dispendium sustinere, & illi resistere. Confirmatur. Vt aliqua fiat vtilis euacuatio, requiritur conferentia, & tolerantia, ita vt si aliquid horum deficiat, non possit dici vtilis, vt ex quamplurimis Hippocratis, & Galeni locis constare poterit: ergo vtilitas huius, sicuti & alterius euacuationis, desumi debet ex tolerantia, seu virium constantia ad sustinendam talem euacuationem, & virium dispendium causatum ex illa.

A Secundò. Si solùm quod est morbi causa, per aliquam regionem euacuaretur, talis euacuatio esset inutilis, si vires talem euacuationem tolerare non possent solùm ob virium languorem: ergo bonitas euacuationis stare debet in virium constantia talem euationem sustinentium.

Tertiò: Bonitas euacuationis symptomaticæ duo petit, & quod euacuetur portio humoris febrem producentis, & quod natura superior supra residuum relinquatur: sed hæc bonitas adest dum vires sunt constantes: ergo bonitas euacuationis symptomaticæ petit virium constantiam, & robur.

Ex dictis facilè colligimus, quare aliquæ euacuationes symptomaticæ sint vtiles, aliæ verò minimè; illæ enim, quæ fiunt cum virium firmitudine, & robore, & tolerant virium dispendium ex talibus euacuationibus causatum, faciuntque ob virium constantiam, quod non multùm de B vtili cum inutili euacuetur, viresque remaneant sufficientes ad superandam materiam derelictam, istæ quidem euacuationes dici debent vtiles; at verò illæ, quæ fiunt cum virium debilitate, inutiles iudicantur, quia ob virium languorem multùm de vtili, quod non potest retineri, excernitur cum inutili: sunt equidem vires morbo inferiores, faciléque succumbunt, neque possunt euincere, neque concoquere humoris residuum, deficiuntque in itinere antequam morbus ad statum perueniat. Quod quidem experimur in sudoribus diaphoreticis, & in fluxibus colliquantibus, in quibus natura simul cum morbo deficit. Quam doctrinam insinuauit Galen. 4. *aphor. comm.* 2. dum ait: *Cùm itaque natura superfluum euacuat, iuuatur animal; cùm verò alioquin excernitur casus ratione, neque inde vtilitas vlla prouenit, talis euacuatio prauæ dispositionis est signum, &c.* Quibus verbis ostenC dit, quod quando natura ob virium robur aggreditur euacuationem, veluti agens, & efficiens illam, tunc quidem iuuatur animal, quia signum est, quod vires constant, quæ vtile retinent, & noxium separant, & expellunt, aut saltem de vtili parum euacuant. Verumtamen quando natura quasi passiuè se habet, ita vt non possit actiuè operari, & ob virium languorem subiicitur morbo, tunc quidem non mirum si nulla ex tali euacuatione sequatur vtilitas, & mors inde adueniat.

His igitur ita intellectis, restat solùm ad Authores, & fundamenta respondere. Ad primum ex Hipp. in quo asserit, decretoria non decernentia partim esse lethalia, partim difficilis iudicationis, respondetur dupliciter. Primò, ibi non dixisse absolutè, & simpliciter, esse lethalia, quia licèt vt signa prauam denotent affectionem, & materiæ D multitudinem, & illius prauam conditionem, quæ longo tempore eget ad sui correctionem; cum hoc tamen vtilitatem quandam præstare possunt vt causa, quatenus per illam aliquid causæ morbificæ euacuatur, ex qua euacuatione fit, vt natura minùs oppressa, quod remanet causæ morbificæ, superet.

Vel secundò respondetur, quod istæ euacuationes difficilè iudicant, factâ comparatione ad criticas, quæ status tempore fiunt; quia istæ carent conditionibus, quibus abundant illæ; non tamen inde infertur, quod saltem imperfectè non indicent, licèt minùs securè, cum aliqua tamen ægri vtilitate. Ad Galeni locum *ex 4. aphor. comm.* 22. respondetur, quod ibi agit de euacuationibus criticis, respectu quarum si aliqua euacuatio fiat cum signis cruditatis, est impossibile, quod sit bona eâ bonitate

absolutâ, & perfectâ, quæ datur in euacuatione critica; non tamen negat, quod habeat saltem bonitatem quandam, licèt respectiuè dicatur mala, & exitialis. Et eodem modo respondetur ad alia loca ex Gal. deprompta. Et ad locum de humoribus respondetur, quod huiusmodi euacuatio vt signum semper est mala, quia vt dixi, malam, & deterrimam significat affectionem. Similiter semper est mala vt causa, non tamen est absolutè mala, vt ea euacuatio, quæ accidit in mala crisi, per quam æger tendit in mortem; sed solùm est mala, quatenus maiorem virium iacturam facit, quàm euacuatio salutaris, quæ criticè fit in morbi statu. Sed quia aliquam morbi causam euacuat, & vires permanent sufficientes vsque ad morbi vigorem, & possunt materiam remanentem euincere, dicitur quodammodò bona: neque mirum, quod idem diuersimodè acceptum, boni, & mali rationem subeat. Ad vltimam Galeni authoritatem desumptam *ex 4. aphorismorum, comm. 49.* vbi ait, quod rigor in febre ardenti superueniens ægro iam debili est malus vt signum,& vt causa; vt signum,quia significat maximam virium debilitatem, quæ non possunt humorem motum expellere; vt causa etiam est malus, quia ex vi concussionis factæ in rigore nimis debilitatur natura, sicque non potest illam motionem, & irritationem ferre; quapropter ex vtroque capite deficit æger: nos autem in præsenti non loquimur de quacumque euacuatione superueniente tempore cruditatis morbi, sed potiùs de illa, quæ superuenit viribus constantibus, & quæ possunt ad morbi statum vsque supra morbum perseuerare.

Ad primam rationem respondetur distinguendo consequentiam: non potest feliciter succedere euacuatio crudâ existente materiâ, ea felicitate, & securitate, quæ accidit materiæ coctæ, concedo consequentiam; non potest feliciter succedere, ita vt non possit aliquam vtilitatem præstare, nego consequentiam: nam vtilis est, quatenus euacuat humorem noxium, & minorem reddit materiam morbi, vt sic possit à natura superari.

Ad secundam respondetur concedendo, quod vt signum euacuatio symptomatica est bona, quia ostendit euacuati humorem noxium, licèt sit mala quatenus est signum prauæ affectionis: neque ex eo, quod sit præter naturam, statim petit sui ablationem; nam possunt esse alia fortiora, quæ illius ablationem impediant, vt patet in curatione febris humoralis, quæ est affectus præter naturam; & tamen non possumus eam auferre, nisi priùs causam detrahendo. Similiter si conuulsioni superueniat febris, non statim pugnamus aduersus febrem, imò licet eam conseruare: quare licèt euacuatio illa sit mala vt signum, cùm ex accidenti sit bona, non licet statim eam auferre, imò sæpe eam adiuuamus; vt in sequentibus dicemus: si verò euacuatio hæc consideretur vt causa, potest quodam modo esse bona, præsertim dum vires constant ad superandam morbi materiam. Neque bene colligitur malitia huius euacuationis, quia humor vtilis euacuatur simul cum inutili; nam si vires validæ sint, vtile retinent, & parum de illo excernitur.

Ad tertiam respondetur concedendo antecedens, videlicet quod euacuationes symptomaticæ solùm prosunt dum vires constant; distinguimus tamen consequentiã; sunt solùm vtiles ratione constantiæ virium, attenta euacuatione inutilis, quod euacuatur, concedo consequentiam; sunt solùm vtiles ratione constantiæ virium, non attentâ euacuatione inutilis, nego consequentiam. Ratio est, quia si euacuatio fieret viribus constantibus,& per illam humor noxius non euacuaretur, nequaquam posset esse vtilis: requiritur ergo non solùm constantia virium ad ferendum dispendium ex euacuatione procedens; sed etiam quod euacuetur humor noxius morbum faciens. Quapropter dicitur ab Hippoc. quod euacuationes iuuant, quando talia deiiciuntur, qualia conueniunt, & ægri facilè tolerant. Tolerantia igitur in euacuationibus desumitur ex viribus ægri; conuenientia verò accipitur ex qualitate humoris, qui euacuatur, qui morbum producebat. Ex quibus duabus causis procedit bonitas euacuationis, quarum si vna deficit, haudquaquam euacuatio prodest; si verò ambæ concurrant, euacuatio non potest non esse bona, etiamsi fiat cum signis cruditatis, vt docet Hippoc. *1. aphorism. textu 2. & 25. & 4. aphorism. textu 3.* vbi bonas appellat euacuationes, quæ fiunt cum conferentia, & tolerantia, nullâ habitâ consideratione, an materia sit cocta, vel cruda.

QVÆSTIO VI.

Vtrum euacuationes symptomaticæ sint iuuandæ, vel cohibendæ.

EX anteacta quæstione præsens infertur disputatio, quæ in praxi maximum habet locum, & in curatione febrium putridarum quotidie se offert. Pro qua intelligenda suppono primò, quod hic non agimus de ea euacuatione symptomatica, in qua euacuatur humor vtilis, qualis est ille, qui non causat morbum, vt contingere solet in febribus colliquantibus: neque agimus de euacuatione, in qua licèt euacuetur humor peccans, euacuatur tamen immodicè, ita vt vires deiiciat: neque est noster sermo de iis euacuationibus, in quibus etsi humor noxius euacuetur, plurimùm vtilis simul cum illo expellitur, vt patet in sudoribus diaphoreticis, & syncopticis; nam certum est, quod omnes huiusmodi euacuationes sunt cohibendæ, siquidem nequiquam prodesse possunt; imò omnes virium exsolutionem causant, & consequenter mortem. Est ergo noster sermo de illis euacuationibus, quibus euacuatur causa morbi ante coctionis tempus, quæ quidem ratione temporis solummodò symptomaticæ vocantur, de quibus diximus antecedenti quæstione, quod aliquando prosunt. Quia ergo contingere potest, quod natura efficiat hanc euacuationem diminute, ita vt censeat Medicus, quod si in vberiori quantitate fieret, maiorem etiam vtilitatem præstare posset, eo quod vires talem euacuationem ferre valent, & vltra hoc materiæ morbificæ residuum concoquunt, & vincunt; de hac igitur euacuatione sic intellecta meritò dubitant Medici, an adiuuari debeat, vel coërceri.

Secundò suppono, quod si ex tali euacuatione vires debilitarentur, ita vt timor sit, quod non possint durare vsque ad morbi statum, licet talis euacuatio conferat, quatenus humorem noxium euacuat; quia tamen eam euacuationem non tolerant vires, statim est cohibenda, & neutiquam adiuuanda: nam vt euacuatio sit bona, vtramque petit conditionem, vt dictum est, videlicet quod conferat, & natura facilè ferat: neque ob aliam causam Hipp. vtramque conditionem fuit amplexus,vt constat ex fine quæstionis antecedentis.

His

His igitur suppositis, prima sententia tenet, hanc euacuationem nunquam esse adiuuandam. Hæc sententia tribuitur Syluatico *controuers.* 17. qui in fine controuersiæ existimauit in cutis efflorescentiis, & maculis circa cutem apparentibus, non esse vtendum cucurbitulis, ne fieret humoris maculas producentis ad cutem attractio. Hoc dictamen sequitur Capibazeus 1. *aphorism. comm.* 20. Hæc sententia comprobatur iis rationibus, & authoritatibus, quibus in præcedenti quæstione probare intendebant, euacuationes has nunquam vtiles esse posse; si enim vtiles non sunt, sed potiùs lædunt, neque erit vtile, sed noxium eas iuuare: quapropter vt inutiles sunt detinendæ. Quæ probatur vlteriùs ex difficili Galeni loco 1. *de arte curatiua ad Glauconem, cap.* 14. vbi de euacuationibus symptomaticis inquit, non esse adiuuandas. Verba eius sunt hæc: *Neque si fuerit febris cum ventris profluuio, est opus alia euacuatione, verùm hæc sola sufficit, quamuis non sit pro multitudinis ratione; quicumque enim his plus adimunt, fore necessarium putantes, aut sanguinem mittere, aut expurgare tentauerunt, in grauiora pericula ægros duxerunt, &c.* Quibus verbis docet, maiora, & grauiora pericula sequi, si quis supra alui euacuationem aliam exciteт, vel à natura inceptam adiuuet. Quod confirmauit Auicen. dicens: *Soluere ventrem supra ventris solutionem, timorosum valde.* Ratio est, nam adhibito remedio euacuationem iuuante, potest contingere, quod euacuatio immodicè fiat, & vires nimis deiciat, quod vtique est fugiendum. Præterea cùm omne præter naturam petat sui ablationem per contraria, & euacuatio symptomatica sit præter naturam, debet auferri per contraria: ergo non debet adiuuari.

His tamen non obstantibus statuo conclusionem primam. Euacuatio symptomatica, quæ non est sufficiens, est adiuuanda. Hanc conclusionem tradit Trincauellus 1. *de arte curat. ad Glauc. c.* 14. §. *Neque si fuerit febris cum ventris profluuio:* & *de febre pestilenti, folio* 153. *iam cit.* quem sequitur Valles. 2. *lib. methodi, cap. vltimo*, & desumitur ex Hippoc. 1. *epidim. sect.* 3. *textu* 24. vbi Metonis historiam narrans asserit, Metonem fluxu sanguinis narium fuisse correptum, diminuto tamen, & cum signis cruditatis, illumque adiuuit capitis lotionibus, quibus in maiori copia sanguis effluxit, & meliùs se habuit. Galen. *in comm.* inquit, quod in hac historia duo docet Hippoc. 1. quod ad sanguinis fluxum è naribus, capitis balneum multùm est potens. Secundò, quod per conuenientem regionem, per quam natura vergit, debemus ducere humorem, etiamsi intempestiuè euacuetur.

Secundò probatur ex eodem Hipp. & omnium consensu: Humores turgentes statim sunt euacuandi, ad quos expellendos natura incitatur; & quia non potest, indiget aliquo manum porrigente, vt humorem motum ad aluum deducat: sed hoc est adiuuare, imò & excitare euacuationem symptomaticam: ergo euacuatio symptomatica est adiuuanda.

Tertiò ex Galen. 3. *de compositione medicamentorum secundùm locum, cap.* 3. vbi agens de parotidibus inquit, quod parotides non curantur sicut inflammationes reliquarum partium, quantùm ad primam curationis partem; sed potiùs dum fieri incipiunt, vtimur remediis attractoriis, quæ si non prosunt, accedimus ad cucurbitarum vsum: ergo cùm per parotides natura tentet euacuationem humoris peccantis, & expellere nitatur à parte nobili ad ignobilem, si talem expulsionem intempestiuè factam monet Galen. esse adiuuandam, clarè constat, quod euacuationes symptomaticæ sunt adiuuandæ.

Quartò ex Galen. 1. *aphorism. comm.* 21. vbi ait: *Oportet itaque Medicum naturæ motum animaduertere; & si quidem idoneus fuerit, ei conuenit subministrare, & adminiculari.* Sed istæ euacuationes sunt aliquando vtiles, vt iam antecedenter probauimus: ergo conueniens erit eis subministrare, & adminiculari, dum constat de earum imperfectione, & quod diminutè à natura fiunt.

Quintò, sæpe incipit natura transmittere humorem in partem ignobilem; & tamen non potest, qua de causa suffocatur, vt Cratoni contigit, cuius historiam narrat Hippoc. 1. *epid. sect.* 3. *ægro* 9. Ergo si tunc ille humor transmitteretur, procul dubio æger liberaretur ab imminenti periculo suffocationis: sed hoc consequitur adiuuando naturæ motum per medica auxilia: ergo aliquando conuenit eam adiuuare in suis motibus, & euacuationibus adhuc symptomaticè factis; licèt enim humor ille non pellatur extra corpus, euacuatur tamen à parte nobili, & mittitur ad ignobilem, & hoc modo rationem subit euacuationis.

Tandem probatur quotidianis obseruationibus. In febribus malignis, dum maculæ per cutem erumpere incipiunt, vtimur frictionibus, & cucurbitulis cum scarificatione, & sine illa, ex quarum vsu magnum commodum ægri percipiunt, & quodam modo euacuatur humor ille malignus, nullâ expectatâ coctione: sed hoc est adiuuare euacuationes symptomaticas, quas natura efficit, licèt pigrè: igitur sunt adiuuandæ.

Secunda conclusio. Eadem die quâ constat de imperfectione euacuationis symptomaticæ, eam iuuare debemus. Hæc conclusio est contra Syluaticum, qui censet periculo plenum esse talem adiuuare euacuationem, ob timorem superpurgationis; iudicat enim impossibile, quod Medicus possit præcognuscere finem, seu statum, quem ipsa est habitura euacuatio: experimur quidem sæpè naturam pigrè, & segniter has mouere euacuationes, & paulò pòst eas maximè adaugere. Similiter magno impetu concitari solent, deinde paulatim, & motu pigro fiunt, ita vt certè non possimus euacuationis quantitatem determinare, ac per consequens impossibile apparet, quod tales adiuuemus euacuationes.

Sed hæc non obstant, & sic tuenda est conclusio, quam docent Tralianus, Capibazeus, & Valles. *locis supra citatis*, vbi asserunt, quod morbi, & symptomata dum prosunt, sunt sinenda; & quandoque adiuuanda; imò si putantur vtilia, non solùm sunt adiuuanda, sed etiam si non fiunt, excitanda; & ex hoc non mirum, si aliquos morbos euellendo alios morbos ex arte producimus, quibus auxiliamur, sæpeque efficere solemus fectiones partium nostri corporis, & scarificationes, vt ab aliis morbis grauioribus liberemur; sic enim vomitum excitamus, & fluxum ventris promouemus, quando natura huiusmodi euacuationes tentat, si Medicus agnoscat ex eis aliquam sequi posse vtilitatem. Quapropter eadem die, qua cognoscitur turgentia, sine mora administramus medicamenta purgantia: in bubonibus, & parotidibus malignis, & pestilentibus illicò admouemus medicamenta ad extra humores ducentia; & in exanthematibus in cute apparentibus, statim cucurbitulas admouemus, si percipimus naturam pigrè suum opus perficere: & in febribus tertianis, & quartanis, dum est propensio ad vomitum, vomitiua statim exhibemus auxilia. Hoc respiciens Galenus 9. *methodi, cap.* 5. docet, quod

natura enacuat, est sufficiens, nihil est detrahendum, sed totum opus naturæ permittendum; sin minùs tantùm detrahes, vt ex ambobus perficiatur, quod postulas. Si huius conclusionis vlteriorem requiris probationem, probari potest eisdem rationibus, quibus probatur euacuationem criticam non integrè factam eadem die esse adiuuandam, in qua constat de illius diminutione.

Hippocrates etiam eam insinuare videtur in historia Metonis, vbi in fluxu diminuto sanguinis narium, statim lotionem capitis adhibuit. Sed quia Matthæus Siluaticus iudicat impossibilem esse cognitionem imperfectionis huius euacuationis, & consequenter, quod non debet adiuuari; vt tamen nihil desit quæstioni, restat nunc hoc ostendere, quod quidem non est multùm difficile inuestigare, iuxta Galeni mentem 9. *lib. methodi, cap.* 5. *citato*, & *de praecognitione ad Posthumum, cap.* 13. vbi ex impetu euacuationis, & copia eius, B quod euacuat, deprehendi docet; si enim euacuatio impetuosè fiat, non potest in non pauco tempore multùm effundere: quare si ei euacuationi aliquod addas, immodicam efficies, quod vtrique fugiendum; nam euacuationes, sicuti & alia, in principio paruiores esse debent, postea verò incrementum accipere. Quod si talis euacuatio debiliter, & remisse inceperit, non est illicò adiuuanda, etiamsi non sit pro multitudinis ratione, vt inquit Galenus 1. *de arte curatiua ad Glaucon. cap.* & 5. *à nobis citato*; nam potest adaugeri. Expectate ergo debemus illius incrementum; veruntamen si dum crescere deberet, remisse, & lentè fiat, & Medicus agnoscat aliquam esse consequendam vtilitatem ex illa, tam quidem medicamentis adiuuare licebit, quia diminuta, & imperfecta censetur. Sed quia humor irritans leni adhibito medicamento veluti manum porrigenti poterit velo- C ciùs moueri, & magnam excitare euacuationem, ex Trincauelli consilio tale medicamentum debet habere simul vim euacuandi, & corrobotandi, ne ex illius vsu immodica superorisis superueniat. Neque debent esse ita fortia medicamenta, sicut ea, quæ adhibentur ante inceptam euacuationem, sed benigniora, & remissiora, vt doctè obseruarunt Capibaccius, & alij. Quare in euacuatione tentata per aluum licebit solùm clysterem iniicere, vt humor concitatus ad partem fluat.

Ex iis fit satis rationi Siluatici, nam licèt modo scientifico assequi non possit, an illa euacuatio, quam natura mouet, sit sufficiens, vel non, vel possit minui, aut augeri; non tamen probat, quod saltem non possit cognosci artificiosà coniecturà, quæ maximè veritati appropinquat. Quare cùm in iis euacuationibus naturam habeamus adiutricem, si tamen ea non satisfacit, nihil vetat, vt auxiliis me- D dicis adiuuetur.

Restat ergo solùm ad authoritates in contrarium respondere. Ad Galenum *in lib.* 1. *de arte curatiua ad Glauc.* dicimus nihil affirmare contra nos; nam in febre cum ventris profluuio non est opus alia euacuatione, etiamsi non sit pro multitudinis ratione, quia talis fluxus potest incrementum accipere; & ne maior fiat, quàm oportet, quiescere debet Medicus. Quod si coniecturà quadam Medicus assequi possit, quod talis fluxus est profuturus diminutè, non erit abs re illi auxiliari.

Ad Auicen. respondetur, timorosum valde esse ventrem soluere supra ventris solutionem; non tamen inde infertur, quod non possit ventris solutio adiuuari per artem, sed solùm ostendit, quod id fiat cum præmeditatione: imò & ipse *fen.* 16. A *lib.* 3. *capite de cura fluxus ventris*, illum curat aluum per artem excitando fluxum; quod est ita rationi consonum, vt Hippocrates 6. *epidim. sect.* 2. *textu* 9. dicat fluxum fluxu, & vomitum vomitu curari debere, cui assentit Galen. *in comment.* Neque omne quod est præter naturam, statim debet auferri per contraria, quia potest ab alio potentiori impediri. Vel secundò dicimus, quod euacuationem adiuuando, curatione per contraria vtimur; nam cùm tanta adest humoris abundantia, euacuatione, quæ redundantiæ opponitur, auferri debet.

QVÆSTIO VII.

De tertiana exquisita.

INtermittentium febrium differentiæ numero tres traduntur à Galeno 1. *de differ. febrium, cap.* 2. quarum naturam, & curationem vniuersalem antecedenti sermone tradidimus: nunc autem accedimus ad curationem particularem cuiuscumque febris, initium habentes à tertiana exquisita, quæ est de numero intermittentium, vt ad alias deueniamus, quarum naturam, causas, signa prognostica, & curationem particularem breuibus amplectemur, vt tyrones faciliùs ea memoriæ commendent.

Est igitur tertiana exquisita *Febris intermittens cum forti rigore inuadens, à sincera bile procedens, repetens de tertio in tertium diem.* Hæc definitio est sufficiens, facitque hanc febrem differre ab aliis. *Febris* ponitur loco generis, in quo conuenit cum aliis febribus: reliquæ particulæ locum habent differentiæ. Particula *intermittens*, eam differre facit à continuis febribus, quæ indesinenter affligunt: per illam verò, *cum rigore inuadens forti*, differt à quartana, quæ à principio cum paruo rigore incipit.

Per illam particulam, *à sincera bile procedens*, differt etiam à febribus non humoralibus, vt ab ephemera, & hectica. Per illam tandem particulam, *repetens de tertio in tertium diem*, differt à febre quotidiana, quæ quotidie repetit; & à febribus quartanis, quintanis, & similibus, quæ aliis diebus repetunt, vt suprà dum de modo repetendi per circuitus egimus, dictum est.

Causa immediata est humor sincerus biliosus, qui quidem humor producitur ab alimentis calidis, & mordacibus, vt sunt allia, cepæ, piper, synapis, vinum, præsertim antiquum, & similia. His adiunguntur constitutio temporis calida, & sicca, ratione cuius plures tertianæ febres fiunt, vt dictat Hippocrates 3. *apher. textu* 21. Similiter ætas iuuenilis, & exercitium immoderatum, & quæcumque corpus calefacere valent.

Hæc febris facilè cognoscitur; inuadit enim cum valido rigore, qui intensior excitatur ab humore acri, vt suprà diximus; & quælibet accessio incipit etiam cum illo. Febris huius accessio tantùm ad duodecim horarum spatium prolongatur; breuior moltò etiam esse solet pro ratione quantitatis, & qualitatis ipsius bilis; nam multa bilis longiorem facit accessionem quàm pauca; & crassa, quam tenuis: ad quod etiam maximè iuuat dispositio, & vigor laborantis; vigor enim maior breuiorem efficit accessionem, quàm minor, quatenus citiùs euincit morbum, & causam morbificam expellit per sudorem, per vomitum, vel inferiorem aluum. Præterea calor illius in primo ma-

nus occorsu acris & mordax, deinde mitis apparet; ob humoris enim tenuitatem facilè euincitur à tactu. Similiter in rigore adest pulsus paruus, debilis; in augmento verò magnus, celer, & creber; in statu tandem maiorem celeritatem, magnitudinem, & crebritatem comparat; & illum inæqualitatis, præterquam febrilis, experiem percipimus.

Ex vrina etiam hanc febrem deprehendimus; nam ipsa erit flaua, rufa, aut subrufa. Circa hoc tamen aduertendum est, quod si humor magis vigear in iecore, & venis, vrina magis flaua apparebit, quàm si extra venas, & ad ventriculum humor pellatur.

Præsagium. Quantùm ad præsagium spectat, scire oportet, hanc febrem esse securissimam, ita vt septenis circuitibus terminetur, quod tempus longissimum esse testatur Hippocrates 5. *aphor. text.* 59. & 1. *epidim. comm.* 3. *text.* 8. air: *Tertiana exquisita citò iudicatur, nec est lethalis.* Quod intelligi debet si omnia obseruentur, tam ex parte Medici, quàm ex parte ægri, & assistentium.

Dubium circa præsagium. Sed non caret difficultate explicare, qua ratione citò febris hæc terminatur, cum dicat Hippocrates *lib. de natura humana: Tertiana est longior quotidianâ, & à minori bile fit.* Ex cuius verbis duo deduceuntur; & quod tertiana sit longior quotidianâ, quod est difficile intellectu, siquidem quotidiana pendet à pituita, quæ accessiones longas, & morbos diu perseuerantes gignit: & quod tertiana fiat à minori bilis copia, quæ morbos breues, & accessiones, quæ citò finiuntur, ob resolubilem bilis naturam procreat.

Respondetur dupliciter: primò illam doctrinam non esse Hippocratis, vt inquit Galen. Secundò, illa verba attenduntur respectu temporis interualli, quod datur inter vnam, & alteram accessionem, quod tempus in tertiana est longius, siquidem repetit de tertio in tertium diem; in quotidiana verò intermittenti parum durat quies, & interualli tempus, eo quod accessiones sunt longiores, & quotidie repetunt, sicque parum ægri quiescunt, & febre vacant: & quia minor copia bilis est in causa ad hoc vt tardius, aut longiùs accessio repetat, ideo dicitur in litera, *& à pauciore bile gignitur*: non autem loquitur de ipsa febris duratione, cùm certum sit, quod tertiana breuiùs, & citiùs quàm quotidiana terminatur: & quod sit hæc illius Authoris mens, verba eius sequentia ostendunt, dum air: *Quanto vero longiori tempore in tertiana corpus quiescit quàm in quotidiana.* Quia ergo iis vltimis verbis Author suam exponit sententiam, ambiguitatem omnem tollit.

Hic soler inquiri, an febris hæc sit morbus acutus? A qua quæstione liceat mihi in præsenti discedere, vt breuiori discursu, quæ pertinent ad eius curationem pertractemus.

Existimo enim, quod morbus acutus præter magnitudinem, & celeritatem, quam petit, debet etiam habere sibi adiunctum periculum, quod deficit tertianæ exquisitæ, imò & cuilibet febri intermittenti, vt ait Hippocrates 4. *aphor. text.* 43. est enim febris hæc morbus breuis, celeriterque properat ad statum; non tamen acutus, quia periculo vacat. Quod verò morbi acuti sint periculosi, docet Galen. 1. *de ratione victus, comm.* 8. & 3. *de diebus decretoriis*: & ex alia parte sunt continui, vt ipse air 5. *aphorism. comment.* 30. & Hippoc. 1. *epidim. sect.* 3.

§. I.

Curatio tertianæ exquisitæ.

Victus ratio. Exquisitam tertianam, vt quæ ex flaua bile dependet, refrigerantibus, & humectantibus curare debemus, vt muner Galen. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 9. Victus itaque debet esse refrigerans, & humectans. Aër ergo calidus, qualis est tempore æstatis, arte attemperetur, myrtilorum, rosarum, necnon salicis frondibus, aut aceto, vel aqua rosarum irroretur, vel fiat artificialiter intra cubiculum fontanella, quæ continuò fluens aërem temperet. Animi passiones euitentur, præcipuè ita, & quæ corpus calefaciunt. Cibus sit tenuis substantiæ, vt iura pullorum, cum succo arantij, vel limonis, lactuca cum aceto, & saccharo, borrago elixa, chicoreum, cucurbita, radix buglossæ & scortioneræ saccharo condita, & alia id genus. Aduertere tamen oportet, quod in ipsa accessione cibus non est offerendus, vt scriptum reliquit Hippocrates 1. *aphor. text.* 11. sed quatuor, vel sex horis ante accessionem illum exhibebimus, & si possibile fuerit ipsam accessionem expectare sine cibi oblatione, faciliùs, & cum minori noxa tolerabitur accessio: cum hoc tamen condonandum aliquid est naturæ, tempori, ætati, regioni, & consuetudini: reliqua obseruanda vt præcipit Hippocrates 1. *aphorij. textu* 17. & aliis sententiis ibi ab eo traditis.

Potus sit aqua hordei, aut scortioneræ, cui adinsicebimus aliquid syrupi violarum, granatorum, vel de acetositate citri.

Ventrem habeant lenem, aut clysteribus vtantur emollientibus, & refrigerantibus, qui confici possunt ex foliis lactucæ, maluarum, radicis bismaluæ, floribus violarum, borraginis, buglossæ, & hordeo, & similibus, ex quibus fiat decoctum, cuius accipe ℔. j. olei rosarum, & violarum ana ℥. j. ß. salis ʒ. j. catholiei, vel pulpæ cassiæ ℥. j. misce, & fiat clyster: aut vtatur suppositoriis communibus. Circa quorum vsum aduertere oportet, quod licèt ista remedia quolibet die fieri possent, dies tamen intermissionis est magis accommodus, illoque die eum minori ægrotantis incommodo illis vtimur.

Dubium circa sanguinis missionem. Victus regimine instituto, solet esse inter Medicos contentio, an in hac febre sit sanguis mittendus? Quam quæstionem suprà solutam reperies, vbi ex Gal. doctrina probauimus, febribus omnibus putridis sanguinis missionem conuenire, dummodò alia consentiant; nam licèt humor ille biliosus sit extra venas, & sit extra sanguinis consortium, sanguinem tamen non mittimus ratione causæ coniunctæ, sed ratione causæ antecedentis, quæ est bilis in venis existens, & sanguini admixta. At verò si humoris biliosi effusio ad ventriculum, vel intestina tanta sit, vt magna conciter symptomata, viresque deiiciat, oportet tunc virium reparationem expectare, & humoris mixtionem cum sanguine, deinde si opus fuerit, sanguinem extrahere.

Obiectiones contra dicta, & ad illas responsiones. Neque valet si obiicias, Galen. 1. *de arte curatiua cit.* nullam fecisse mentionem sanguinis mittendi; nam licèt ibi id non expressit, expressit tamen huic febri refrigerantia conuenire, inter quæ omnes constituunt sanguinis missionem; præterquam quod aliis locis id manifestè declarauit, vt quæstione 2. de harum febrium putridarum curatione tradidimus.

Neque euertit nostram doctrinam Auic. textus fen.4.

fen. 4. lib. 1. de sanguinis missione, vbi ait: *Caue ne agrum ad vnum duorum perducas, vel ad cruditatem frigiditatem, vel ad biliosorum ebullitionem.* Respondetur enim, quod ibi loquutus fuit Auic. de humoribus frigidis, vel calidis, quando sunt nimis separati à sanguinis consortio, quia per sanguinis missionem magis infrigidantur frigidi, & ebulliunt calidi; quod non contingit quando sanguini sunt admixti, tunc etenim simul cum sanguine euacuantur, & feliciter succedit sanguinis missio, quæ fieri debet primò ex basilica brachij dextri, deinde ex basilica sinistri, ad quam expectare debemus diem interpolationis febris.

Vlteriùs oportet humorem præparare, & attemperare syrupo acetoso, oxalidis, chicorei, violarum, granatorum, & similibus, cum aquis hordei, scortioneræ, buglossæ, chicorei.

Facta præparatione humorum, eos licebit euacuare pulpâ cassiæ in morsellorum forma cum saccharo, cui adiicere poteris tamarindorum carnem; B aut potione hac. ℞. rhabarb. electi ʒ. j. fiat infusio & expressio secundum artem in aqua chicorei, pulpæ cassiæ, vel catholici ʒ. iij. syrupi persici solutiui ℥. iij. misce, & fiat potus. Die verò sequenti abluatur ventriculus, & corroboretur assumendo ℥. iiij. vel vj. aquæ hordei ad crepaturam decoctæ, vel aquæ fontanæ, cum ℥. j. sacchari rosacei.

Sed quia hæc purgatio materiam euacuat, quæ effectura erat accessionem, expedit nobis etiam aliqua proponere, quibus aliquo modo auferatur materia accessionem efficiens. Ad quod aduertendum est, quod si in principio febrilis accessionis humor fertur ad ventriculum, ita vt in ipso dolorem, aut mordicationem vehementem producat, illius qualitatem mordacem compescimus haustu aquæ calidæ; hæc enim bilis acrimoniam obtundit, quod fidissimo experimento obseruaui. Cæterùm si humor ille vomitum aut nauseam conciC tet, vomitum adiuuabimus decocto hordei, cum syrupo acetoso, vel raphani decocto, & hordei, cum pauco oxymelite, quod tepidum assumatur, si nihil notatu dignum natura excreuerit; sic etenim longè minor solet fieri accessio, euacuato humore per vomitum, aut per intestina.

Declinante verò accessione, febris hæc solet in sudorem terminari, quem adiuuare possumus potu copioso aquæ stillatitiæ buglossæ, scortioneræ, aut borraginis, quibus addes aliquid succi granatorum, syrupi violacei, aut acetosi. Laudo etiam potum aquæ frigidæ fontanæ cum saccharo albo, quâ æger attemperatur, & copiam humoris per sudorem excernit.

Sed quia iecur sua intemperie calida solet esse huius febris causa, & ratione illius totum corpus incalescit, illud attemperabis ceroto santalino, D vnguento rosarum, & refrigerante Galeni, & similibus, quæ etiam tenuibus, & dorso admoueri debent. Conuenit etiam sæpe in die hoc epithema iecori admouere. ℞. aquarum chicorei, buglossæ, scortioneræ, & oxalidis ana ℥. iiij. aceti albi ℥. j. puluer. trium santalorum, rosarum, & coralli; rubri, ana ʒ. ß. misce. Hæc tamen omnia adhiberi debent transacta vniuersali purgatione.

Corrigit etiam magnoperè iecoris calidam intemperiem sanguinis missio ex saluatella manus dextræ, quam post purgationem fieri consulunt Medici.

Præter dicta auxilia vtitur Galenus balneis, quæ vim refrigerandi, & humectandi habent; ea tamen non trado, cùm iam à communi vsu recesserint. Tandem docet ipse esse vtendum auxiliis diu-

A reticis, ea tamen magis conuenire censeo nothæ, aut duplici tertianæ; quapropter paragrapho sequenti ea inuenire poteris.

§. II.

De notha, & duplici tertiana.

QVoniam tertiana notha, seu spuria, & duplex ab eisdem causis proficiscuntur, & in curatione non multùm euariant, in præsenti de vtraque instituitur sermo.

Initio ergo sumpto à tertiana notha, seu illegitima, dicimus quod licet de tertio in tertium diem repetat, quemadmodum diximus de tertiana exquisita, ab ea tamen differt constitutione, causâ, & accidentibus, quæ tertiana nominatur, quia de tertio in tertium eam repetere iudicamus; spuria verò, seu illegitima, quia amittit naturam, & conditiones aliquantulum febris tertianæ exquisitæ, licèt non ex toto: quod prouenire video ob miscellam alterius humoris, aut ob crassitiem humoris biliosi, cuius ratione accessiones longiores fiunt, morbusque diuturnior; non enim humor crassus, etsi biliosus, neque pituitosus, & melancholicus ita facilè attenuari potest, & dissipari, sicut bilis sincera, à qua tertiana exquisita dependet, quæ ita tenuis esse solet, & subtilis, vt vnica accessione finiatur, vt docuit Auic. *fen. 1. lib. 4. tract. 2. cap. 37.* Quod si humor pituitosus bili admisceatur, dicitur cholera maioris famæ; verùm si melancholia bili adiungatur, minoris famæ cholerani appellant barbari, eo quod tarò talis aduenire solet mixtio.

Distinctio inter notham, & duplicem tertianam.

Ex huiusmodi causis prouenit, quod constitutione, & accidentibus differat à legitima tertiana. Constitutione quidem, nam accessio longior est, & morbus diuturnior; nam humor crassus cùm sit, tardiùs consumitur, quàm tenuis, nisi illius parua sit copia, quo tempore non mirum si accessiones minores efficiat, & breuiùs terminetur morbus, præcipuè si vires validæ sint, ita vt facilè patuam humoris copiam dissipent, & expellant.

Quibus differat à tertiana exquisita, declaratur.

Contingere etiam solet, quod hæc febris, licèt inuadat quolibet tertio die cum rigore, nihilominus sit continua; nam potest esse tanta humoris quantitas, vt antequam humor accessionem efficiens resoluatur, natura denuò excitet rigorem ad alterius accessionis inuasionem: quod non contingit minori humoris copia existente; hæc etenim ante aliam accessionem resoluitur, aut expellitur, ita vt æger aliquibus horis sine febre maneat; ad quod maximè iuuat facultatis naturalis, & vitalis robur, vt suprà declarauimus, dum de rigore erat sermo.

Accidentibus etiam differt; nam rigor in hac non est ita vehemens, neque pulsus ita velox, & celer; illiusque inæqualitas magis percipitur quàm in tertiana exquisita; & secunda, tertia, vel quarta die pulsibus quædam duities succrescit, deinde ad maiorem peruenit duritiem. Calor prætetea mitior, & suauior existit, si febris ex pituita, & bile mixtis dependet, qui neque adeò confestim, & subitò diffunditur, neque ita breuiter quiescit. Si verò ex bile crassa, putrida, vel torrida fiat, calor magis mordax sentietur.

Ex diuersitate enim humorum necesse est etiam accidentia variari, quod clarè conspicimus in rigore, qui non est ita validus, & vehemens, eo quod fit à bile pituitæ admixta, qui validior solet esse dum morbus properat ad statum, quia humor magis

magis attenuatus, & calidus redditur, vt quotidie experimur in quartana febre. Similiter in vrina, quæ non est ita flaua, & succensa, sicut si à bile sincera dependeret; pituita enim bili admixta vrinæ colorem remittit: at verò in tertiana notha ex bile crassa pendente vrina magis flaua apparebit, quàm præcedens; refert enim colorem humoris putrescentis.

Habet insuper hæc febris, quod nox ante accessionem grauior existit, vt constat ex Hippoc. 6. *epidim. text.* 13. *comm.* 2. & quamuis hoc tertianæ naturam habentibus conuenire dicat Hippoc. non tamen conuenire potest tertianæ exquisitæ, in qua ante accessionem, neque diu, neque noctu vlla sentitur noxa, vt Gal. explicuit in huius textus commentario.

Præsagium. Hæc febris diu protrahi solet, ita vt incipiat autumno, & vere finiatur, vt insinuauit Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 8. nam hieme multa B pituitæ copia generatur, quæ bili admixta hunc morbum in longum tempus protrahit; diuturnitatem autem hanc pollicetur, si quolibet tertio die eadem horâ apprehenderit, vt demonstrat Galenus 4. *aphor. comm.* 30. ad quod maximè iuuat natura ægri; pituitosi enim, & qui largiori vini, & aquæ potu vtuntur, hoc longiori corripiuntur morbo. Quo fit vt eorum præcordia inflentur, ventriculusque plurimis cruditatibus abundet, crura intumescant, & decoloratio in facie appareat, & aliquando in hydropem incidant; quod quidem etiam euenire contingit, quia ægrotus Medici præceptis non paruisset, vt Galen. animaduertit *lib.* 1. *cit. de arte curat.* Si verò accessiones varientur, ita vt non sit fixa, & permanens causa, quæ hanc constituit febrem, vitesque ægri validæ, & sit natura biliosus, & Medici præceptis obediat, & omnia ritè fiant, accessionesque anticipentur, & augeantur, & cum signis aliquibus coctionis in C vrina, citiùs terminabitur morbus, vt docet Galen. *de crisibus*; properat enim velociori cursu ad statum.

§. III.

De duplici tertiana.

Si quis ea, quæ de notha tertiana scripsimus, in promptu habeat, facilè huius febris naturam, signa, & causas inuestigabit, neque erit opus ea bis proponere; referam tamen aliqua, quibus hæc febris à tertiana notha distinguitur, vt meliùs vtriusque natura innotescat. Est igitur tertiana duplex, *Febris dependens ab humoribus pituitoso, & biliosa inter se commixtis, quotidie repetens cum rigore, & de tertio in tertium cum maiori exacerbatione.* Hæc definitio exactè huius morbi naturam ostendit, neque D enim est necesse quamlibet illius particulam seorsim explicare. Dicitur *tertiana*, quatenus quolibet tertio die suas habet exacerbationes. Dicitur etiam *duplex*, eo quod accessiones sunt duplicatæ, siquidem quolibet die hominem apprehendit.

Duplicantur accessiones, quoniam humoris quantitas est adaucta cum qualitate, ita vt naturam irritet ad quouis die accessiones dictas faciendas.

Diximus in definitione, quod hæc febris dependet ab humoribus bilioso, & pituitoso mixtis, non quia non possit etiam dependere ab humore melancholico, sed quia hoc pertarum est, ideò nulla humoris melancholici facta est mentio in definitione, sed solùm humorum biliosi, & pituitosi A inter se commistorum, à quibus duplex tertiana exquisita prouenit frequentiùs.

Circa huius morbi cognitionem signis prætterquàm traditis opus non habemus; aduertere tamen oportet, quod si adest pituitæ redondantia, quæ bili admisceatur, frequentiùs grauator ventriculus, in quo maxima humoris crudi copia generari solet; si verò adest miscella humoris melancholici, in liene sentiri solet tensio, dolot, rugitus, aut inflatio; quæ signa demonsttant lienem esse partem mandantem, sicut iecur, & vessica fellis esse solent partes, à quibus humor biliosus in reliquas transfertur, vt 1. *de arte curatiua ad Glauc.* insinuauit Galenus. Quæ omnia obseruare diligenter oportet in huius febris curatione.

Sed ne aliquid intactum relinquamus, scire oportet, quod in definitione dicitur, quod humores debent esse mixti, ita vt vnam constituant febrem, & simul vnam efficiant accessionem, vt hanc febrem distinguamus ab hemitritæo, seu semitertiana, in qua quilibet humor suam facit accessionem ab alterius humoris accessione distinctam. Cum quo sufficienter tertianæ duplicis natura manifesta manet. Reliqua quæ diximus de tertiana notha huic accommodari debent.

§. IV.

Curatio notha, & duplicis tertianæ.

Circa harum febrium curationem diligenter se Medicus habere debet; sunt enim ita protetuæ conditionis, & naturæ, vt ægri his febribus plurimis diebus vexati existiment hoc non prouenire ex harum febrium rebelli natura, sed potiùs ex Medici negligentia, aut errore: oportet tamen seipsum à calumnia liberare morbum agnoscendo, & apud ægrotantes futura prædicendo; quod si bene assequi potest, à culpa liberabitur, vt inquit Hippoc. 1. *prognost. cap.* 1. Est enim maximè necessarium cognoscere, an morbus breuis, vel longus sit, vt victum instituere possimus; si enim minùs quàm oportet, æger cibatur, vires deiicimus, & non poterit ad morbi statum deuenire: in tenui quidem victu ægri maximè delinquunt, vt inquit Hippoc. 1. *aphor. text.* 5. si verò plus quàm decet eis offeramus, licèt sic vires adaugeamus, nihilominus coctionem impedimus, vt docet Galenus 1. *de arte curatiua ad Glauc. cap.* 10. conuertitur enim natura ad alimentum, tanquam ad id, quod est sibi familiare, & à mutua pugna cum morbi materia desistit. In valentioribus itaque viribus pauciori; in debilioribus verò largiori cibo esse vtendum monuit Galen. loco proximè citato. Ad hoc etiam consideranda ætas, regio, anni tempus, consuetudo, & substantiæ modus, quæ de cibotum, & medicamentorum adhibitione aliquid adhibere, aut detrahere faciunt.

Aliqua sunt animaduertenda circa huius febris curationem.

His ergo præuisis victus est instituendus, qui refrigeret, & humectet, non tamen sicut in tertiana exquisita; sed ei admisceatur aliquod inscindens, & attenuans, vt præcepit Galen. conueniunt ergo gallinarum ius, & caro illius, aut pulli decocta cum ciceribus, foliis, aut radicibus petroselini, oua sorbilia, pullorum carnes assæ cum succo agrestæ, & hepata gallinarum, lactuca, & borrago elixa cum sacchato, acero, & pauco oleo condita; item pira, & radix scorzoneræ, & cucurbita sacchatu condita. Potus sit aqua scorzoneræ, & cinnamomi, aut aqua cinnamomi per se, aut fœniculi, vel aqua in qua decoquatur hordeum,

deum, & fœniculum, vel cionamomi patum, vel aqua ex cotticibus citti.

Sed cùm dictum sit, in febtibus puttidis sanguinis dettactionem conuenire, videndum est, an tn prima corporis regione sint aliqua exctementa, & cruditates, quæ illam impedire valeant, quo tempore eas demere studebimus, adhibitis clysteribus, qui confici possunt ex decocto hordei, furfuris, camemali, meliloti, ficuum pinguium, betæ, mercurialis, parietariæ, foliorum maluarum, lactucæ, & similium; quorum decocto superaddes olei camemali, & violarum ana ℥. j. ß. succi betæ ℥. j. catholici, aut benedictæ ʒ. vj. Verumtamen si copia flatuum adsit, decoquantur simul anisum, fœoiculum, origanum, cyminuoi, catabe, & similia, ex quorum decocti ℔. vna cum prædictis oleis, & ℥. ij. mellis tosati petsici, & ℥. ß. diacatholici, vel pulpæ cassiæ parari potest clyster, qui ieiuno ventte iniici debet, aut coctione ventriculi iam peracta.

Quod si in ventriculo adsit crudotum humorum quantitas, & æger sit ad vomitum procliuis, illum prouocabimus decocto tepido ebibito seminis taphani, cum ℥. j. oxymelitis simplicis, aut syrupi acetosi.

Sed quia nec his adhnc huiusmodi rectementa euacuantut, aut quoridie denuò generantut, sanguinisque dettactionem impediunt, quam remorari minimè conuenir, ideò non erit abs re vti aliquo leui pharmaco, quod talia euacuet rectementa; in quem vsum conferunt quammaximè boli ex cassiæ fistulæ pulpa, & diacatholicum cum sacchato, aut manna in iure pulli, vel syrupus petsicus ex nouem infusionibus, vel syrupus Principis, cum decocto Pugini, aut ius, in quo decoquantur pruna damascena & berba mercurialis cum sacchato ebibitum.

His sic ordinaris, si nihil sit, quod sanguinis missionem probibeat, sanguinem mittere debemus ex basilica brachij dextri, deinde ex basilica brachij sinistri. Hoc tamen ohsetuare debemus, quod in tertiana notha sanguinem extrahete est vtile in die intermissionis; in duplici verò tertiana in die minoris accessionis. Quod si accessiones sint æquales, quolibet die venam aperire licebit; & boc faciendum est babito respectu ad ægrotantis vires, & temporis constitutionem, & ad alia, vt suprà tetigimus.

Interim dum hæc fiunt, humores præpatabimus ad coctionem, & expurgationem; incipiemus tamen à leuiotibus, fottiora enim medicamenta maiores obstructiones faciunt, quibus vti non oportet, donec aliquid materiæ sit euacuatum; cum enim iste motbus in longum protrahatur tempus, non potest semel adhibità purgatione auferri, sed eam repetere est necesse, hoc ordine seruato, vt semper à facilioribus exordium sumamus, quæ varia debent esse pro diuersitate miscellæ humorum. Eos itaque præparabis syrupo acetoso, qui maximè pto vtraque materia confert, syrupo adianti, chicorei, bortag. & scortioneræ, cum aquis chicotei, bottag. buglossæ, & aliis huiusmodi.

Factà aliquà præpatatione, si signa coctioois adsint, materiam euacuabimus infusione rbabarb. cum syrupo persic. solut. aut sytupo Regio, aut diacathol. & pulpa cassiæ in boli forma, aut ʒ. iiij. catholici in syrupo Regio dissoluti, cum decocto Pugini.

Quòd si nec bis malum quiescere videamus, magis inscindentibus, & attenuantibus vti oportet, qualia sunt syrupi duarum, vel quinque radicum, de bisantiis, syrupi liquiritiæ cum pauco

A oxymelite, cum decocto apij, petroselini, chicorei, fœniculi, aut graminis. Deinde iterum eadem pharmaca expurganria sunt assumenda, conuenitque etiam aliis vti fortioribus, præsertim in corporibus robustis: huius census sunt elect. diaphœnic. confectio barnech, simplex, & composita; elect. indum, pillulæ de agarico, de rhabarb., aggregatiuæ. Confert etiam per ioterualla assumere syrupum de chicoreo compositum, vt paulatim humorum reliquias detrahamus, qui potest adhiberi cum aliqua emulsiooe seminis cartami, vt eius actio vigoretur.

Verùm si his adhuc motbus non cedat, coosulit Galenus, & cum eo omnes practici, vt ad diureticorum vsum deueniamus, quæ vim inscindendi, aperiendi, & mouendi per vrinas habent; in quem vsum comprobant omnes mellicratum, in quo absinthij cimata bullierint, aut infusa fuerint:
B aut decoctum graminis, apij, petroselini, capill. veneris, carduus omnis generis, cum syrupo acetoso, aut de bisantiis, & pauco oxymelite: vel sic potionem efformabis. ℞. hordei mundi p. iiij. quinque radicum diuretic. ana ℥. j. radicis liquiritiæ rasæ ℥. ß. capill. ven. m. j. lupuli & absinthij, ana m. ß. graminis ℥. ß. quatuor seminum frigid. maiorum, seminis anisi, & fœniculi ana ℥. ß. florum viol. botrag. & buglossæ ana p. j. coquantur omnia in debita quantitate aquæ ad tertiæ pattis absumptionem, & colaturæ adde syrupi de bisanriis, & capill. ven. ana ℥. iiij. oxymel. simpl. ℥. j. sacchari quod sit satis ad gratum saporem, de quo assumat æger quolibet mane, aut tempore remissionis febris ℥. vj. Sed quia aliqui huius decocti saporem abhorrent, hæc omnia possunt instillari per balneum Mariæ simul cum succo chicot. bortag. & lupulorum, & huius distillationis assumere quotidie ℥. iiij. cum ℥. ij. syrupi ca-
C pill. ven. aut duar. radicum. Conueniuot etiam tabellæ diarthord. Abb. cum vino, aut aqua absinthites. Similiter maximè prodesse solet ius pulli, in quo decoquantur tadices diureticæ, bordeum, & lactucæ folia, quibos sufficienter decoctis, & expressis, cum saccbaro ius per plures dies propinetur.

Iecoris intemperies correctio.

Quod si vrina flaua appareat, & sitis vrgeat, ita vt iudicemus iecoris calidam intemperiem adhuc vigere, operæpretium erit sanguinem ex saloatella dettabere; sic enim maxime attemperatur iecur.

Interim tamen dum hæc fiunt, oportet ventriculi, iecoris, & splenis habere prouidentiam; istæ siquidem partes in his febribus maximè offenduntur. Oporret ergo iecut refrigerare vnguento rosaceo, & santalis; hæc enim prætetquam quod refrigerant, vim etiam corrobotandi possident;
D aut vteris boc vnguento. ℞. olei rosarum, absinthij, & nardini ana ʒ. j. pulu. trochisc. diatthod. & triasantali ana ʒ. j. puluer. coralli vtriusque præp. & absinthij ana ℈. j. ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum. Fouebis etiam iecur decoctione, quæ recipit foliorum chicorei, & fumariæ ana m. j. florum rosatum, & summitatum absinthij ana p. j. vtriusque spicæ, & calami aromatici ana ʒ. j. coquantur omnia secundum artem in debita quantitate aquæ, & colaturæ adde pulu. rosarum, & trium santalorum, & coralli rubri ana ʒ. ß. aceti ℥. j. quod spongià applicari debet, deinde ioungatur vnguento iam præscripto.

Ventriculi & prouidentia.

Ventriculum etiam roborabis fotu ex decocto absinthij, rosarum, camemali, vtriusque spicæ, calami aromatici, roris marini, mastichis, cinnamomi, cariophylorum, galangæ, aloes, cyperi,

&

& ſimilium: quod decoctum fieri debet in duabus partibus aquæ, & vna vini albi; mox ventriculum inunges vnguento hoc. ℞. olei roſarum, abſi[illegible]ij, & menthæ ana ℥. j. maſtichis ʒ. ß. pulu. abſinthij, diarrhod. Abb. aromatici roſarum, coralli rubri præp. ana ʒ. ß. ceræ quod ſufficiat ad vnguentum.

Spleni etiam admouere debemus fotum ex decocto radicum capparorum, tamariſci, abſinthij, ſcolopendriæ, camemali, meliloti, aniſi, & fœniculi, ceteraci, graminis, & ſimilium; deinde lienis regionem inunges vnguento deoppilatiuo Aggripæ, & dialtheæ, aut vnguentu, quod conficitur ex oleis amygd. amararum, capparorum, lilij albi, abſinthij, iridis, & anethi, in quibus, aut aliquibus ebulliat ſuccus abſinthij, aut ebulorum, vel vinum ad ſucci, vel vini conſumptionem; quibus addes pulueres capparorum, tamariſci, abſinthij, & euphorbij, ſeminis aniſi, & fœniculi, & cum cera vnguentum parabis, quod vim habet deobſtruendi, & emolliendi lienem induratum, & obſtructum à ſarcina humoris craſſi, qui in ipſo frequenter colligitur.

Interius etiam adhibere oportet ea, quæ vim deobſtruendi habent, vt troſchiſci de rhabarb. de eupatorio, & de capparis, cum vino abſinthites, & aliis quæ ſupra retulimus.

§. V.

De tertiana pernitioſa, & ſyncopali.

DE febribus continuis cum accidentibus latè egit Gal. *lib. 1. de arte curat. ad Glauc. cap. 12.* & nos in ſequentibus eis operam dabimus, præſertim *cap. de febre maligna.* Sed quia non minoris periculi eſt febris tertiana, etſi intermittens ſit, dummodò ſæuiſſimis accidentibus hominem arripiat, ideò illios ſpecies, ſeu differentias proponam, vt illius accidentibus occurramus; ſcimus enim ex Gal. 12. *lib. methodi cap. 1.* quod ſymptoma, quà tale eſt, nec curationis rationem indicat, neque primum immutat, ſed ſolùm habet rationem ſigni; tamen quando multam nanciſcitur magnitudinem, vt vires deiiciat, & in vitæ diſcrimen hominem conſtituat, tunc quidem habet rationem affectus, ſeu cauſæ, & ad ſe atripit Medici conſilium, quod demere tentat Medicus; non tamen neglecto morbo, a quo dependet, ſicque ſomnum laborioſum detrahimus, euacuationes ſymptomaticas immodicas cohibemus, dolores ingentes narcoticis ſedare ſolemus, etiamſi remedia aduerſus ſymptomata pugnantia non congruant morbo, vt ſic vires quieſcant, & reſtaurentur.

Neque facit contra hoc Græcorum omnium ſententia, dum vnanimiter profitentur, febrem omnem intermittentem periculo vacare. Nam vel loquuntur de febribus intermittentibus, quibus non adiungitur alter morbus; at verò iſtæ febres habent ſecum alios morbus, quorum ratione periculum inſurgit; nam ſi fluat humor bilioſus ad caput, adeſt ſimul cum tertiana delirium, capitis dolor ingens & vigilia, & ſic de ſingulis; quapropter periculum non ſequitur ex ſimplicitate tertianæ, aut febris intermittentis, ſed potius ex conſortio morbi, & accidentium, quæ ſuperueniunt, quorum remedia inueſtigamus. Vidimus plures tertianas intermittentes, quas nos ipſi curauimus, cum magnis, & lethalibus accidentibus, quæ homines è medio tollebant cum magno Medicorum opprobrio, de quibus pertractat Mercatus *tractatu de febribus.* Vel, vt alibi diximus, dogmata Hippoc. ſunt doctrinalia,

Hip. dogmata non ſunt vniuerſalia.

A quorum veritatem ſæpe, & frequentiùs experimur; non tamen ſunt vniuerſalia. Quapropter ſi febris intermittens inſurgat ex prauis humoribus, ita vt ipſa ſuo calore feruentiſſimo ſpiritus exſoluat, imò & in ſyncopen incidere faciat, tunc exiſtimare oportet, quod talis febris ex ſua natura eſt periculo plena; nam licèt in febre intermittente humores extra vaſa putreſcant, ex quo arguitur naturæ robur, & victoria ſupra illos; & ex alia parte magis diſtent à corde, quàm ſi intra vaſa collecti fuiſſent; cum hoc tamen diuturnitate, vel intenſione caloris vires deperdere poſſunt. Sed quia hoc rariùs accidit, ideò admittitur textus 43. Hippoc. 4. *aphoriſm.* & Gal. commentarius, vbi periculum abeſſe febribus intermittentibus quocumque modo proponunt. Neque admittitur aliquorum explicatio, qui aſſerunt, Hippocr. loqui de intermittentibus, quæ continuas inſequuntur, ita vt ſi febris ſit continua, deinde depoſita continuitate,
B intermittit, ſecura ſit, quia ad vacuitatem febris deuenit, & æger quieſcit. Hæc, inquam, explicatio Hippocratis, & Galeni doctrinæ diſſonat; nam Hippocr. poſuit illam particulam, *quocumque modo*; quæ complectitur omnem intermittendi modum, ſiue febris continua præcedat, vel non. Galenus etiam exemplum poſuit in tertiana, proferens verbum abſolutè de febre intermittente, quæ ſi in quietem deſinat, periculo caret, etiamſi vehementem, & longam ſatis habuerit acceſſionem, ad differentiam febris continuæ, quæ cùm continuò affligit, non eſt ſecura.

Sed quia ſunt plures febres intermittentes cum grauiſſimis, & lethalibus accidentibus, quæ ita vires diſſoluunt, vt ſyncopticæ dici merentur, de omnibus eſt inſtituendus ſermo, ſiue ſint tertianæ exquiſitæ, ſiue nothæ, ſiue duplices. Has agnouimus in quadam conſtitutione in præclaro oppi-
C do Arenali, & accidiſſe tempore Magiſt. Mercat. ex eius doctiſſimis accepimus ſcriptis, vbi harum febrium ſortes varias connumerat; eas tamen diſtinguit à febribus ſyncopalibus, ideoque febribus ſyncopalibus diuerſum curandi modum præbuit, & à tertianis pernitioſis ſeiungit, non alia ratione ductus, niſi quia iudicauit febrem ſyncopalem eſſe continuam; nos tamen, qui pluries experimento educti eas intermittentes percepimus, vt infrà rationibus etiam ſuademus, in animum induximus de omnibus vnico tractatu agere, & circa illas, quæ ſe obtulerint, difficultates abſoluere.

Mercati doctrina proponitur circa diſtinctionem tertianæ huius a febre ſyncopali.

Sed antequam earum tractationem aggrediar, ſupponere oportet doctrinam à me traditam 1. *tom.* vbi latè ſatis de ſyncope egi, vbi dixi ex mente Gal. *lib. 12. meth. cap. 1.* quod ſyncopis eſt ſubitus virium lapſus; in quo omnes conuenire video, licèt Auic. *fen. 11. lib. 3. tract. 2. cap. 6.* ſyncopen definiens illam particulam *ſubitò*, relinquat; & *cap. ſequenti*, contrarium ſtatuat dicens: *Et ad ſummum cum ſyncopis non ſit ſubitò, &c.* Idem ad-
D mittit Gentilis de Fulgineo, ibique in ſui dicti comprobationem rationes affert, quas nos ſuo loco tetigimus, vbi illam expoſuimus particulam, diximuſque illam denotare ſyncopis inuaſionem, quæ ſubitò fieri petit, hoc eſt, nullo præcedente alio morbo, licèt illi non implicet contrarium, nempe fieri poſt alterius morbi inuaſionem; ibique probaui non implicare, quod paulatim inſurgat cauſa ſpiritus diſſoluens, & lento motu ægrum ad ſyncopis terminum deducat; quo in caſu cùm ſit virium lapſus, licèt non ſubitus, erit vera ſyncopis; animo enim linquit æger, vires omnes ferè exſolutas habet, eadem remedia petit, ac ſyncopis;

Syncopis quid ſit.

quare ergo non dicetur syncopis, siue subitò, siue paulatim illius fiat introductio?

Virium essentia in spiritibus, & partibus solidis sita est.

Suppono secundò, quod virium essentia, quibus nostrum regitur corpus, in spiritu, & in solidarum partium temperatura consistit, docente Galeno *lib. 12. methodi, cap. 5.* Vt tamen syncopis adueniat, sufficit spirituum vitalium deperditio. An verò intemperies spirituum possit esse causa syncopis, tractatu proprio de syncope determinaui, nec est mihi in animo bis eadem repetere.

Quid sit lapsus virium.

Tertiò noto, quod nomine lapsus virium intelligimus ruinam omnium facultatum, quæ animal gubernant, licèt ex diuerso fonte prodeant, quas Plato animas vocat, vt docet Galenus *5. de locis affectis, cap. 1.* neque in hoc est inter Authores dissensio, habent enim omnes facultates in syncope actiones nimis diminutas, vt facile in vitali ex debilitate pulsus, illius paruitate, & inæqualitate innotescit; in animali ex diminuto sensu, & motu; in naturali ex defectu, aut minutione coctionis, retentionis, expulsionis, & aliorum ad graduum vegetabilem pertinentium. Huius ratio deducitur ex Gal. proximè citato, vbi ait, quod in suis operationibus ita reliquæ partes dependent à cordis temperie, vt ipsa benè se habente, illæ suas actiones perficiant; ipsa verò pereunte, actiones ipsarum quoque necessariò pereunt. Quia ergo in omni syncope maximè læditur cor, siue per se, siue per consensum, non mirum si iecur, & cerebrum statim patiantur, & malè suum opus exequantur; tunc etenim spiritus distribuere nequit cor, qui necessarij sunt ad vtriusque vitæ, sensitiuæ scilicet, & vegetatiuæ conseruationem.

Mens hominis in sinistro cordis ventriculo, ex Hippocrat.

Neque ob aliam rationem Hippocrat. *lib. de corde*, asserit quod mens hominis in sinistro cordis ventriculo sita est, nisi quia ibi sunt spiritus vitales, qui ab eo dimanantes, omnia gubernant, & vitam homini conferunt. Diuus etiam Thomas *opusc. de motu cordis*, radicem, & fontem omnium perfectionum in corde collocat, quatenus ab eo prodeunt spiritus omnia perficientes. Idque constat in facultatibus naturalibus: quapropter Galen. *2. de facultatibus naturalibus, cap. 9.* & *1. aphor. comm. 15.* asserit à maiori copia spirituum vberiores fieri coctiones, neque ventres hyeme, & vere natura sunt calidissimi; & somni longissimi, vberiorique vtimur alimento, nisi ratione huius vitalis spiritus, qui actione antiperistatica intrà detentus copiosus abundat, & actionibus naturalibus incommodat.

Omnes facultates à spiritu vitali ad sua opera.

Quòd facultas animalis, hac etiam mirabili substantia egeat, patet; siquidem eam constituunt materiam, ex qua spiritus animales gignuntur, vt clarè ostendit Gal. *lib. de vsu pulsuum, cap. 1.* & nos probauimus in nostro tractatu manuscripto de spiritibus. Si igitur omnes corporis partes, vt conseruentur, & suas actiones probè eliciant, petunt hanc spirituosam substantiam à corde per arterias communicatam, quid mirum, si ipsa deficiente partes omnes ab opere desistant, aut diminutè nimis operentur? Fit ergo lapsus omnium virium ob huius principij defectum.

Pars affecta in syncope est cor.

Ex hoc notabili vltimo notandum deducitur, nempe quod pars affecta per se, vel per consensum est ipsum cor, vt liquet ex Gal. *5. de locis affectis, c. 1.* nam si reliquæ partes nimis offendantur, non ex eo syncopis statim oboritur: quare in hydrope, & quauis iecoris immodica intemperie iecoris virtutem deiiciente, & in intemperie aut obstructione cerebri nimis cerebrum offendente, non statim subsequitur syncopis, quia non illicò damnum communicatur cordi, atque cor habet suarum virium iacturam. Requiritur ergo, quod cor nimis distemperetur, & offendatur, vt inde noxa reliquis partibus maior superueniat, vt docent Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 101.* Trincau. *6. de ratione curandi partium humani corporis affectus, cap. 52.* Valles. *7. controuers. cap. 8.* Mercatus *2. de intern. morb. curat. cap. 10.*

Ex hac doctrina infertur, quod si aliqua febris, siue intermittens, siue continua, habuerit comitem hanc virium omnium ruinam, quod talis febris debet nominari syncopalis; habet enim quæcumque ad syncopen constituendam pertinent, quæ etiam signis inferiùs tradendis demonstrabitur.

An febris intermittens possit esse syncopalis.

Sed vertitur in dubium, & meritò, an febris intermittens, vt exquisita tertiana, possit febris syncopalis rationem sortiri: quod dubium soluere expedit, vt meliùs curationem assequamur. Quod verò febris omnis syncopalis continuitatem seruet, deducitur ex Galeno *lib. 12. methodi, cap. 3.* & 4. vbi curationem adhibens solum vtitur frictionibus, & tenuissimo victu, neque innuit occasionem mittendi sanguinem, aut expurgandi ob virium summum decrementum; quod vtique non fieret, si esset aliqua intermissio, in qua vires restaurarentur, ita vt aliquod maius auxilium sustinere possent. Paulus *lib. 2. cap. 37. & 38.* eadem fermè verba Galeni adducit, eundemque curandi modum proponit: neque ex Auic. contrarium colligi potest, qui fen. *1. lib. 4. tract. 2. cap. 59. & 63.* de febribus iis agens, non exhibet medicamenta euacuantia, quibus daretur occasio, si adesset aliqua intermissio.

Præterea febres intermittentes periculo vacant, ex Hippoc. *4. aphor. textu 43.* nam vt inquit Galenus *in comm.* neque fiunt ab inflammatione interna, neque ex deterrima putredine; sed potiùs humores extra vasa putrescunt, & à corde maximè distant; febres verò syncopales pendent ab humoribus, qui prope cor putrefiunt, aut ad os stomachi confluunt, proptereaque syncopis ab eo humore prodiens, stomachica nuncupatur, quæ frequenter accidit, & continuò affligit, vt illius accidentia à Galeno adducta denunciant; quorum si naturam perpendas, facilè inuenies, non facilè adesse, & abesse, sed continua permanere, eaque inferiùs suo loco referam.

Propter huiusmodi rationes Mercatus, Petrus Garcia, & alij febres syncopales de genere continuarum esse adstruunt; neque esset syncopis morbus exactè peracutus, neque periculosus nimis, si interpolatione quadam fieret.

Febris intermittens potest esse syncopalis.

Nos tamen qui veritati studemus, nec verbis magistri sumus addicti, omniaque in Reipublicæ vtilitatem proferimus, contrariam sententiam vt magis veritati consonam tuemur, dicimusque febrem, syncopalem posse esse intermittentem; & quod magis est, febrem tertianam exquisitam, quam omnes securissimam vocant, & septenis circuitibus terminãdam, quandoque syncopalem esse. Hanc conclusionem rationibus, & obseruationibus demonstrare intendam, quam protegunt Montanus, Gentilis, Sauanarola, & alij. In primis experimento fidissimo comperimus plures febres de sorte intermittentium, transacta iam æstiuali constitutione nimis adurente, autumni tempore grauissimis accidentibus infestare, ita vt in ipsis conspicerentur labia liuida, coloris faciei mutatio insignis plumbi colorem referens, & extinctionem caloris natiui ostendens, virium ingens lapsus, anxietas, inquietatio, pulsus parui, & formicantes, aliquando tardi, & rari, & sæpe omni

genere

genere inæqualitatis inæquales; sudores frigidi, præsertim circa collum, & faciem. Quæ omnia repetiuntur in febre syncopali, & plerumque sunt signa mortalia, neque in magna syncope grauiora excogitari possunt accidentia, nisi mors superueniat; quam venturam in qualibet accessione expectabant ægri, & ego non sine ratione formidabam. Poteram quidem plurium referre historias, quos tertia accessio febris tertianæ nothæ intermittentis è medio sustulit, eum accidentibus à nobis suprà traditis, qui tempore inter vnam, & alteram accessionem omninò febrem habebant extinctam, & viribus tecteatis remedia maiora sustinebant, quibus eo tempore adhibitis, vt par erat, plures ab his febribus liberati.

Rationibus etiam suadetur hæc conclusio primò; nam non implicat quod febris tertiana intermittens fiat ex cholera prasina, vel æruginosa, vt determinat Auenzoar 3. *Theizir, cap. 7.* ergo neque quod talis febris sit syncopalis. Antecedens probatione non eget: Consequentia patet ex eodem Authore, vbi in hæc prorumpit verba: *Sed febris illa, quæ fit ex cholera prasina, vel æruginosa, est fraudulenta, & deceptibilis multum, & eius accidentia sunt difficillima, & perniciosiora, atque fraudulentiora valde, & pro maiori parte non euadunt infirmi, quin moriantur; & qui euadunt, liberantur cum difficultate, & post longum tempus.* Ergo cùm eiusmodi accidentia ostendant præsentaneam mortem ob virium maximum languorem ab illis illatum, demonstrant etiam hanc febrem esse syncopalem.

Secundò, si ob aliquam rationem febris intermittens non potest esse syncopalis, maximè quia humores qui eam producunt, extra venas, & distantes à corde putrescunt, ita vt vapores ad cor delati minùs offendant cor, & in minori quantitate ad ipsum deferantur, quàm si putredo esset intra venas, & cordi propinqua. Sed hoc non tollit, quod febris hæc sit syncopalis: igitur febris intermittens potest esse talis. Maiorem admittere debent qui contrarium defendunt, neque est excogitabilis alia ratio magis efficax. Minorem probo, nam vapores, seu fuligines ad cor peruenientes adhuc ex loco distanti talem possunt nancisci conditionem, & deterrimam qualitatem, vt cor petentes illius temperiem destruant, spiritus vitales corrumpant, & naturam in magnam virium iacturam deuenire faciant, ita vt syncopen inducant, cùm nihil aliud ad syncopen requiratur præter dicta. Agnoscens ergo Gal. quod humores ita praui possunt in nostris corporibus generari, vt veneni more interficerent, adducit ipse signa, quibus corpora prauis humoribus imbuta distinguantur ab eis, quæ venenum assumpserunt. Ita ostendit *lib. 6. de locis affectis, cap. 5.* Si igitur humores venenosam, & deleteriam habentes naturam generantur in nostris corporibus, quid mirum si eorum infectio cordi communicetur, etiamsi humores illi in ambitu corporis sedem habeant. Si ea venena, quæ cutem attingunt, vt venenum ex ictu phalangij, aut scorpionis, celerrimè ad cor deueniunt, & interficiunt, melius vapores maligni intra corpus congeniti suas vires cordi impartiri valebunt, etiamsi extra vasa suam originem capiant, sicque in hystericis affectionibus cor, imò & omnes partes nimis offenduntur, ob veneficam qualitatem ex fœmine corrupto ab vtero communicatam; ita vt mulieres iaceant sine sensu, & motu, & quod magis est, sine respiratione sensibili, & cum tanta pulsus paruitate, vt sensum tactus effu-

Humores intra corpus geniti veneni vim habent.

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

A giat, vt loco citato insinuat Galen. & nos sæpe vidimus.

Tertiò, nam febris syncopalis insurgit pluries ob decubitum humoris ad os stomachi, quæ syncopis stomachica vocatur, quæ potest esse intermittens; nam instante accessione quando humor deberet extra pelli, ob errorem, vel aliquam occasionem, quam infra recensebimus, ruit humor, & confluit ad illam partem, cui assentit cor, & maximè offenditur, propter mirabilem consensum, qui inter cor, & os stomachi intercedit; neque ob aliam rationem, vt alibi diximus, veteres os stomachi cor appellabant. Vel etiam potest humor transmitti versus eos, illiusque calorem suffocare, ibique permanere, donec absumpto humore accessio finiatur, & quietus maneat æger quousque altera accessio superueniat, in qua denuò accidentia syncopen referentia iterum eluceant. Neque

B inuenio causam, ob quam id non contingere possit, imò si veritati stare debemus, & obseruationes non fallunt, harum febrium sortes sæpe curauimus.

Denique nostram sententiam confirmat Gentilis *sen. 1. lib. 4. tractat. 2. cap. 54.* in expositione verborum Auicen. vbi ait: *Hæc* (supple febris) *syncopalis humorosa secundum plurimum est propter phlegma crudum repletionale, quod facit febrem dispartitum plurimum, &c.* Vbi exponens illud verbum, *dispartitum*, varias illius tradit significationes. Primò, plurimùm dispartitum, idem sonare potest, ac valde diuersum ab aliis febribus phlegmaticis, vt ex modo curæ notum fit, & ex suis accidentibus. Vel dispartitum est idem ac interpolatum, quia prorsus est interpolata, vel frequentiùs, quàm continua. Deinde ex propria mente rationem insinuat, quare febris hæc sit in-

C terpolata, dicens: *Quia forsan tantam malitiam continuè natura non frequenter sustineret.* Possunt equidem humores tantam malignitatem comparare, vt natura potens eos extra vasa repellat, ibique taliter putrefieri, vt suis halitibus ad cor delatis, non solùm syncopen inducant, imò mortem inopinatam efficiant.

Quare ad authoritates respondetur, signa ab Authoribus tradita posse etiam conuenire febri syncopali intermittenti. Quod si Authores non adduxerunt pro huius febris curatione remedia magna, quæ poterant admoueri die intermissionis febris, ex eo est, quia solùm proponunt auxilia, quæ conferunt in ipsa syncopis accessione, non tamen afferunt auxilia, quæ præcautoriè imminentem syncopen impedire valent, quæ sunt remedia magna, quæ pugnant aduersus causam illius, cui occurrimus die intermissionis.

D Ad rationem ex Hippoc. desumptam respondetur, eius doctrinam vt in plurimùm esse veram, non tamen esse vniuersalem: itaque febres intermittentes plerumque periculo vacant, ob rationem ibi assignatam; quandoque tamen valde criticæ existunt, vt iam probatum est, & ostendit Hippoc. 7. *epidim. text.* 81. iuxta enumerationem Vallesij, vbi expressè ait, quod ex esu carnis porcellorum, & porri, & ceparum, cucumeris, & alliorum, præcipuè in æstate, febres intermittentes fiunt cum rigore, quæ aliquando malignæ sunt, & ad morbos acutos perueniunt, in quibus cauere oportet quintam, septimam, aut nonam accessionem, quia in ipsis interficiunt.

Ad authoritates responsiones.

Ex dictis elatet, quod licèt causæ febris syncopalis duæ assignentur ab Authoribus, quæ fre-

H 2 quentiùs

quentiùs febrem hanc progignunt, non tamen aliæ desunt, à quibus excitari possint. Sed maioris claritatis causâ febris syncopalis est duplex: vna humoralis dicta, de qua agit Gal. *lib. 12. methodi, cap. 3.* & hanc prouenire existimat ex humoribus crudis os ventriculi plerumque offendentibus; quæ quia nascitur ex humorum crudorum copia, humoralis appellatur. Alia dicitur febris syncopalis minuta, maximè exitialis, quæ talis dicitur, vel quia breuissima est, ita vt vnicâ accessione destruat ægrum, vel quia statim minuit vires; quæ quidem dependet ab humoribus subtilibus, & calidissimis os ventriculi infestantibus, quæ ita prauæ naturæ sunt, vt celerrimè interficiant. Auicen. *fen. 1. lib. 4. tract. 1. cap. 55.* postquam dixit febrem hanc humorosam fieri ob phlegma crudum, ait ipsam etiam fieri ex cholera dominante grossa, & fit cum ea in visceribus adustio, & choleræ vomitus; & adducens curationem huius febris inquit, vinum conuenire illis febribus syncopalibus, quæ sanguineæ sunt. Neque in contrarium est ratio, quæ suadeat; nam humores suâ multitudine possunt calorem natiuum suffocare, & suis deterrimis qualitatibus spiritus vitales disperdere, & cordis temperiem labefactare. Quapropter fieri possunt à bile crassa, prasina, vel æruginosa, vt voluit Auenzoar, & ex vitellina, quæ per putredinem deprauatam malignitatem contrahunt, & maximè nocent; & vt dixi, in febre tertiana exquisita potest aduenire syncopis ratione decubitus humoris in os ventriculi, vel prope cor, & pessima conceitare symptomata. Neque sunt sequendi Authores, qui censent, hanc febrem non posse produci à bile porracea, vel æruginosa; quia (inquiunt) sunt venenosæ qualitatis, & antequam nimis offendant, natura ad extra vomitu, vel secessu eas trudit: quod si detineantur, citissimè interficiunt. Non; inquam, hoc valet; nam sicut natura venenum assumptum non semper expellit, sed intrà detentum interitum causat, pari modo contingere potest, dum natura intra se dictos humores habet: & sicut venena quædam longum petunt tempus, vt interficiant, idem potest iudicari de iis humoribus. Quod si facilè necem causent, eam antecedere potest syncopis.

Febris syncopalis est duplex.

Causa febris syncopalium.

Sed quia huiusmodi febres, & intermittentes, variè hominem afficiunt, iuxta partis affectæ diuersitatem, varia etiam, & diuersa nimis accidentia succrescunt, de qualibet seorsim mentionem breuiter faciam, vt sic exactiùs curationem aggrediamur.

§. VI.

De tertiana perniciosa, & syncopali, ob decubitum humoris in aliquam partem principem.

Prima sors tertianæ perniciosæ est, quando natura errans humores transmittit in partes principes, aut illis propinquas, vt capiti, ventriculo, & cordi; quod quidem accidit tempore inuasionis accessionis, quando humores agitari incipiunt; tunc enim errore commisso, natura eos transmittit ad partes assignatas, vel ob illius debilitatem, vel ob aliquod impedimentum; in aliquibus enim ob pinguedinem, & viarum angustiam, & obstructionem, aut ob animi vehementem timorem accidit, quod humores non possint ferri ad extima; sicque ad intra propulsi, in partem principem incumbunt, ibique maximè lædunt, & grauissimis symptomatibus torquent, donec finitâ accessione, & humore illo absumpto, accidentia compescuntur.

Sed quia signis quamlibet febris sortem demonstrare est opus, si ad os ventriculi confluat humor, præsertim biliosus, statim sentitur ibi morsus, & dolor, & sequi solet vomitus bilis æruginosæ, aut prasinæ, vel vitellinæ, aut tenuis, secundum diuersitatem humoris os ventriculi infestantis; quibus adiungitur anxietas, virium exsolutio, paruitas pulsus ob consensum huius partis cum corde, sudor frigidus faciei, & ceruicis, oculorum, canitas, & coloris faciei mutatio, quæ accidentia oey simè ægrum perdere solent.

Febris perniciosa ob humorem ad stomachum confluentem.

Cor pati, ad illudque humorem dilabi ostendunt pulsus paruitas, & illius inæqualitas collectiua, syncopis, seu virium omnium lapsus, spirituum vitalium consumptio, ad quæ inopinata subsequitur mors. Quod si humor sit tenuis, accidit oris amaritudo, sudor in toto corpore; si verò humor sit crassus, sudor frigidus in fronte apparet, & faciei rubor, cauitasque oculorum.

Febris syncopalis ob humorem versus cor motum.

Quod si ad caput humores trudantur, facilè percipies ex illius actionum læsione; si enim humor ad caput ascendit, transacta accessione liberatur; in die tamen intermissionis, aut somnolentus manet æger, aut delirè vicissim loquitur: at si caput patiatur ob vapores prauos, qui ex materia febrili eleuantur, ita vt somnus grauis, aut paraphrenitis insurgat, transactâ accessione, immunis æger euadit; quæ accidentia diuersificantur pro diuersitate humoris, ex quo originem ducunt.

Capitis affecti signa.

Tandem si in iecor humor pellatur, ex pulsibus dignoscitur, qui meliores, & cum magnitudine sunt, & ex iecoris grauitate, & dolore cum pondere. In principiis accessionum adest tussis sicca, sicut in iecoris inflammationibus; hæc tamen febris minùs periculosa existit, facilè tamen in continuam migrat, ob obstructionem venarum, quæ sunt in iecore, & propè ipsum. Imò iecur debile redditum facit incidere in hydropem.

Iecoris affectiis signa.

§. VII.

Curatio tertianæ cum decubitu humoris in partem nobilem.

Hæc febris fæuissima cum sit, citam expostulat curationem, siue in ventriculum, siue in cor, vel aliam partem irruat humor. Cognitâ igitur febris naturâ, debitoque vitæ regimine instituto, aut æger est in ipsa accessione, aut extra ipsam; dum est in accessione, tota curationis ratio consistit in virium restauratione, & humoris distractione, ne fluat ad ipsam partem: vires reparentur rebus odoriferis, vt odore vini, aquæ naphæ, & rosarum, cum confectione aliqua cordiali, & aliquando in ipsa accessione, etiamsi acutissima sit, licet iusculum carnis offerre, aut oui vitellum cum puluere margaritarum, aut electuarij de gemmis, in vitium recreationem. Inungere etiam oportet cor, nares, & tempora vnguento aliquo cordiali ex vnguento naphæ, puluere diamargarit. frigidi, diambræ, vel diamusci confecto, quod variari debet secundùm intensionem, aut remissionem febris, ne febris vires adaugeamus ex illius admotione. Distrahitur humor reuulsione ad contraria factâ frictionibus supernè deorsum, vt consulit Galenus, & cum eo omnes. Conferunt etiam ligaturæ partium inferiorum,

inferiorum, & cucurbitulæ, quas non erit abs re minante accessione apponere, vt consulit Mercatus, & quouis modo humorum motum compescere.

Curatio extra accessionem. Transacta accessione non oportet curationem differre, sed iuxta doctrinam à me traditam in curatione febrium vniuersali, hi humores, cuiuscumque sortis sint, sunt tractandi vt humores turgentes, antequam in illa parte, ad quam confluunt, firmentur. Quapropter statim eos subducere oportet, quod vtique fecimus cum maximo ægrotantium commodo. Sed quia plures curauimus, quorum humores ad os stomachi confluebant, ipsos etiam ad meliorem reduximus statum eis offerendo die intermissionis, aut minoris accessionis ℥. j. rhabarbari in ℥. iij. & ß. decocti pugini dissolutam, cum ℥. iij. syrupi Principis aut persici solut. hæc enim potio mirabiliter ventriculum roborat, & minuit materiam bumoralem biliosam, & pituitosam, quæ in venis prope os stomachi ex aliis partibus est contenta.

An sit sanguis mittendus. Sed quia reuulsio potest etiam fieri sanguinis missione, poterat quis existimare tutius auxilium esse sanguinem mittere, quàm expurgare; minùs enim humores exagitat, minúsque succendit corpus, quàm medicamentum purgans; quod cùm calidum sit, febrem maiorem concitare poterit.

Sed vt verum fatear, de vtroque auxilio periculum feci, dum cœpi Medicinam exercere: aliquibus sanguinem detraxi, quo euacuato, accessio superueniens apparuit deterior, & magis effrænis, eo quod bilis, & humor accessionem febrilem efficiens erat extra sanguinis consortium, & ad maiorem efferuescentiam deueniebat bilis, sicuti pituita ad maiorem cruditatem; idque voluit ostendere Auicen. dum inquit: *Caue ne ægrum ad vnum duorum perducas, &c.* Quapropter mutato consilio, altero intermissionis die medicamentum purgans propinabam, quo io melius subsequens mutabatur accessio. Hoc pluries obseruaui, hoc feci, hoc similiter vt faciant moneo.

Factâ igitur expurgatione iuxta humoris peccantis ideam, considerare oportet statum virium, quibus præsentibus in die intermissionis, vel minoris accessionis sanguinem mittere est opportunum; tunc etenim iam humores manent magis quieti, & sic sanguini sunt admixti, secutiusque eos venæ sectione detrahimus. Quod si vires non permittunt, ligaturis, frictionibus, clysteribus, & aliis suprà traditis pro curatione in ipsa accessione vtemur. Hæc remedia sunt cuicumque febri intermittenti malignæ ob humoris decubitum in partem nubilem communia.

Oris ventriculi prouidentia. Sed quia frequenter in iis patitur ventriculi os, ipsum interiùs & exteriùs roborabimus. In primis si æger fit ad vomitum procliuis, eum excitare oportet hydrelei potu tepido, aut aqua hordei cum pauco oxymelite, vel digiti, vel pennæ immissione. Quod si ad vomitum non sit paratus, ante accessionem vtendum est enematibus emollientibus, & euacuantibus. In ipsa etiam accessione obtundimus acrimoniam humoris potu aquæ feruentia, in quem vsum laudo potum aquæ capitum rosarum, quæ etiam suâ adstrictione ventriculi os roborat. In eundem finem conferunt syrupi granatorum, de agresta, aut de portulaca, qui humorem attemperant, & ventriculum firmant, qui adhuc in ipsa accessione paulatim deglutiri debent, vt os ventriculi attingant, & humoribus admixti eorum qualitatem refrangant.

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

A Exteriùs ventriculo admouebis oleum citoneorum, rosarum, & myrthi; & in causâ frigida oleum menthæ, & spicæ nardi, cum puluere coralli rubri, diarrhod. Abbatis, masticbis, & similium, & cum cera potest ex illis parari linimentum; sic etenim adimplemus Gal. præceptum 1. *de arte curat. ad Glauc.* vbi docet corroborare ventrem, quod fiet cum oleo melino, succo cucurbitæ, solatri, lactucæ, portulacæ, aut vuæ acerbæ. In causa frigida vtitur oleo masticbino, croco, & aliis. Potest etiam applicari ventriculo spongia in sequenti decocto imbuta, & fortiter expressa, & linteo subtili inuoluta, quæ calida admoueri debet. Decoctum fiat ex rosis, seminibus, & foliis myrti, absinthio, schenantn, cortice granatorum, vtraque spica, balaustiis, & similibus; cui in causa frigida adde vini albi aliquid: deinde vngnento superius adducto inungatur, vel apponatur emplastrum ex carne citoneorum, & pane tosto, B pulueribus aromaticis rosarum, diarrhod. Abb. masticbis, & cinnamomi cum vino rubro ad ignem confectum; ex quibus poteris detrahere, vel addere iuxta naturam humoris ad illam partem fluentis.

Tandem si morbus non cessct, per epicrasin humores euacuabimus die intermissionis: verùm si accessiones remittantur, humores præparare oportet, & denique ipsum euacuare.

Si verò humores prope cor sedem adquirant, præter auxilia communia iam tradita, videlicet præter expurgationem, sanguinis missionem, cucurbitulas, frictiones, & ligaturas partium præcipuè inferiorum, oportet cor interiùs, & exterius roborare. Exteriùs quidem vnguento naphæ, oleo Mathioli, pulueribus diamargarit. frig. diambræ, diamusci, ex quibus potest confici vnguentum. Conueniunt etiam quammaximè epithemata C ex aqua naphæ, rosarum, melissæ, succo pomorum redolentium, cum modico vini albi, & pulueribus diamarg. frigidi, cum confect. Alchermes, & Iaciuth. quæ tepida cordis regioni, temporibus, & naribus est admouenda. Quod si magna spirituum dissipatio superueniat, ita vt extrema refrigerentur, oportet euocare calorem ad extima, idque assequimur vino albo calido, quo abluantur extrema, deinde vngantur oleo mirabili Mathioli; & cooperiantur, & quoad fieri possit, calor, imò & humores calorem suffocantes ad extrema inclinentur. Interiùs assumere oportet tabellas manus Christi, & elect. de gemmis. Confectio Iacinthorum ab omnibus commendatur. Item confectio Alchermes cum aquis bugloss. melissæ, & cerasorum dulc. & aliis, quibus æger corroboratur, & vires restaurantur, humoresque ad extra erumpere D solent. *Cordis affectis curatio.*

Quod si æger sit ad sudorem propensus, ita vt ratione sudoris virium resolutionem vereamur, non erit abs re parum ante accessionem propinare ℥. iiij. vel v. aquæ buglossæ calidæ cum totidem granis lapidis bezoar orientalis, quo remedio vsi fuimus cum magno ægrotantis commodo; denique diminutis, aut ablatis accessionibus, vt securiùs procedamus, purganti pharmaco humorum reliquias conteremus.

Quod si caput pati videatur, circa communia remedia euacuantia, & reuellentia procedendum est vt suprà diximus. Deinde vtendum est topicis remediis; si enim nimis capitis dolor infestet, cognitâ illius causâ, ad caput *de dolore capitis*, recurrere poteris; si verò phrenitis superueniat, aut lethargus, *tract. de phrenitide, & lethargo*, remedia traduntur. *Capitis affectis prouidentia.*

Iecoris affecti medela.

Vltimò si ad hepatis vicinas partes humores confluant, præmissis vniuersalibus euacuationibus tota curationis ratio in deobstructione partium, & venarum, quæ sunt prope iecur, consistit, cuius remedia deobstruentia *cap. de tertiana notha*, adduximus.

§. VIII.

De tertiana pernitiosa, & syncopali ex tenuissimis humoribus orta.

HActenus egimus de his febribus, quæ prauæ naturæ sunt, eo quod humores ad partem nobilem confluunt. Nunc autem restat agere de febre syncopali, quæ dicitur minuta subtilis, quia ex tenuissimis humoribus originem trahit, licèt talis humor non fluat ad membra nobilia, sed ad ambitum corporis, vel ad aliquam partem ignobilem; ibique putrescens facit accidentia a nobis inferius proponenda; quæ quidem potest etiam esse intermittens, & quia procedit ex bile tenuissima, habet paroxysmos tertianæ, vt inquit Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 54.

Huius febris causas annumerat Hippoc. 7. *epidim. textu* 81, *iam citato*, easque nos suprà retulimus; fit enim æstate, & in corporibus calidæ, & siccæ temperiei, vt notat Auicen. Eam præcedere solent esus ceparum, porri, cucumeris, alliorum, carnium porcellorum, vini generosi, & similium, vt ostendit Hipp. *loco proximè citato.*

Causa, & signa.

Hæc febris, vt ait Auic. fit ex bile vehementis subtilitatis, & malæ substantiæ venenosæ, quam comitantur oris siccitas, & amaritudo, ingens sitis, virium exsolutio, sudor immodicus per totum corpus, pulsus parui, languidi, celeres, & frequentes, oculorum cauitas, faciei sudor, & rubedo, & vt asserit Auicen. facit cadere virtutem vno, aut duobus paroxysmis, ita vt dicat Aretheus *lib.* 2. *de causis*, & *signis acutorum morborum*, *cap.*3. quod syncopis est vinculorum potestatis vitam fouentis dissolutio, & hominis constitutioni aduersaria.

Difficultas maxima ex verbis Aretheida ducta.

Sed non caret difficultate id, quod Aretheus eodem loco affirmat de syncopalibus affectibus, dum ratione ipsorum iam mors appropinquat. Verba eius sunt hæc: *Illi preterea, quibus cor laborat, sensu aciem exquisitiorem habent, vt videant, & exaudiant pluiquam antea; mente etiam sunt firmiore, & animo puriore: proinde non tantum præsentia declarant, verùm etiam futura verissimâ diuinatione prædicunt.* Ex quibus controuersia excitari potest. Et quoad partem negantem impossibile videtur, quod ex vi huius morbi firmior, & purior reddatur mens, itavt præsentia declarent, & futura verissimâ diuinatione denuntient: quod probatur primò ex definitione syncopis, siquidem est ruina omnium facultatum: ergo labefactat facultates internas sensitiuas, quibus competit præsentia exponere, & futura prædicere. Neque obstat asserere, hoc munus esse intellectus, qui liber permanere potest etiamsi labantur facultates corporeæ, cuiuscunque sortis sint. Hoc, inquam, non valet; nam pro hoc statu intellectus noster operatur dependenter à sensibus: ergo si sensus ob nimiam debilitatem, & spirituum vitalium, & animalium consumptionem diminutè nimis operantur, neque poterit intellectus non operari diminutè ratione talis dependentiæ.

Hieronymus Mercurialis *cap. de syncope*, huic difficultati respondet, quod facultas motrix, & sensatrix opus habeant spiritibus, vt clarè docet Galenus plerisque in locis, præsertim *lib.* 3. *de locis affectu*, *cap.* 7. vbi principalissimum animæ instrumentum vocat animalem spiritum in ordine ad sensum, & motum; ratiocinatio autem, & intellectus non egent spiritibus, sed solùm cerebri temperamento ad operandum; quo fit vt in syncope maneant sine læsione.

Sed tanti viri doctrina non conuincit; nam licèt spiritus animales non essent necessarij ad actiones rationis, & intellectus, non tamen potest saluari debitum cerebri temperamentum sine illis; nam vt diximus *lib.* 1. *quæst.* 2. ex temperie cerebri, & spirituum animalium insurgit temperies calida in ipso cerebro, quæ maximè confert ad actiones, ita vt si spiritus illi deficerent, remaneret cerebrum frigidum, & soporosum, & ad actiones quascumque pigrum, neque haberet aciem sensus, neque acutiem, quam Aretheus statuit; & propter hanc rationem fuit conueniens, vt cerebrum ad actiones exercendas esset calidius calore æstiuali, vt ait Galeo. 6. *de Placitis Hippoc. & Pla*

Alij respondent Aretheum non loqui de syncope, sed de alis affectibus, quibus opprimitur cor; nam inquit: *Illi preterea, quibus cor laborat, &c.* Cor autem pluribus alijs morbis laborare potest, à quibus talia superueniant accidentia. Sed quia ex cordis affectionibus non sequitur, quod cerebrum meliùs ad opus ratiocinandi disponatur, neque aliquâ firmâ ratione probat, insoluta adhuc manet difficultas. Neque ratio, quam afferunt quidam, conuincit; dicunt enim, quod dum æger in syncopali affectione morti appropinquat, anima è vinculis, & corporis carcere soluta, & minùs impedita vires in omnes potentias diffusas in se colligit, minusque distracta abditiora penetrat, & fidissimo euentu futura prænuntiat.

Sed hæc ratio mihi inefficax apparet; nam anima pro hoc statu cùm corpori sit immersa, omnem suam operationem perficit dependenter à sensibus, qui si non habeant optimam temperiem, neque anima perfectam poterit elicere actionem; imò cùm anima è vinculis soluatur, corpus non potest habere temperiem accommodatam ad animæ conseruationem, vel operationem; præsertim cùm non fit immediatè operatiua, sensusque nimis distemperati, & intellectuales potentiæ nondum à vinculis corporis solutæ, licèt animæ subuciantur; quo in casu nequeunt operari sine conuersione ad phantasmata, quæ vt operentur, perfectè petunt in cerebro optimam temperiem, quæ quidem minimè in spirituum absentia saluari potest.

Neque hic euentus euenire potest ratione aduertentiæ, per quam animæ intentio vehementer trahitur ad operationem vnius potentiæ, retrahiturque à concursu circa operationem alterius, vt docet Diuus Thom. 1. 2. *quæst.* 37. *art.* 1. & Galenus 2. *aphorism. comm.* 46. de quo puncto egimus *tractatu de phrenitide.* Nam deberet excogitari ratio, propter quam in morbis ad cor attinentibus taliter anima occupatur circa exactiorem rerum contemplationem magis quàm in alijs morbis, in quibus etiam anima potest distrahi à cognitione plurium obiectorum, & mentem habere occupatam in contemplatione profunda alicuius obiecti, circa quod non solùm prope mortem, sed alijs morbi temporibus anima potest detineri, exactiùs illius veritatem assequi, & inferens vnum ex alio, circa illud futuros prædicere euentus.

Aduertentia mvinus proponitur.

Neque mihi satisfacit responsio asserentium animam ecstasi supra se eleuati, tuncque mira naturæ mysteria magis abdita penetrare. Nam vt docet Angelicus

Angelicus Doctor 2. 2. *quæst.* 175. *artic.* 1. anima hominis rapitor, quando spiritu diuino ad supernaturalia ducitur cum abstractione à sensibus: quapropter ad raptum, seu ecstasin requiritur virtus altioris ordinis; quando verò alio modo fit raptus circa aliquod obiectum, ideo fit, quia mens distrahitur à cognitione aliorum, & tota ad illius obiecti cognitionem ducitur. Circa hoc satis doctè Petrus Gatc, *in lib. Gal. de locis affectis, tract. de phrenitide.*

Dices, quandoque adesse temperiem accommodatam ad prædicendum futura, sicque melancholici sunt ingeniosi, & de illis asseritur quod vaticinantur: ita Arist. *sect.* 30. *problem. quæst.* 1. Plato *dialogo de natura*, ait: *Cum vel somno prudentie vis præpedita est, vel oppressa morbo, vel diuino aliquo raptu à suasede dimota, fieri diuinatio solet.* Cicero *de diuinatione*, id præsertim tribuit melancholicis. Quia ergo in morbis cordis cerebrum potest per consensum affici, ita vt illius spiritus puriores, & tenuiores reddantur, & ipsum cerebrum mundetur ab excrementis, quæ putentur intentionem sensuum actiones minuere, non mirum si eo tempore exactiùs operentur, cùm tenuitas ad hoc conducat, vt ait Galenus *lib. artis Medicin. cap.* 11. Quare cum habeant mentem tersam, certius veritatem attingunt, & vnum ex alio faciliùs inferentes propter connexionem, quam inter se plura habere solent, futura prædicunt.

Sed quia non est mei muneris de diuinatione agere, circa quam legendus est Diuus Thomas 2. 2. *quæstione* 171. Martinus Delrio *libro* 4. *disquisit. magicarum, à quæst.* 1. Valles. *lib. de sacra Philosophia*, *cap.* 30. ideò breuiter meam mentem adaperiam, quæ conformis est doctrinæ ab Aretheo traditæ.

Dico ergo primò, quod syncopis vt sic non exigit tale symptoma, neque ex illo in syncopis cognitionem deuenimus. Ratio est, quia vt sic non præbet cerebro temperiem siccam, & calidam, quæ confert ad subtiliter discurrendum; imò destruit calorem, ex cuius defectu remanent excrementa humidiora, & frigidiora quàm antea, sicque intellectus obtusiùs operatur; at verò acrimonia animi, & prudentia ab humore bilioso prouenit, hoc est à siccitate, & calore, vt ait Galen. *lib.* 1. *de natura humana, comm.* 38. Neque hoc exigit aliam probationem, neque de syncope simpliciter fuit loquutus Aretheus. Dico secundò, quod Aretheus loquitur de syncope adiuncta febri exurenti, qualis est febris hæc, de qua agimus: quod inde deducitur, nam inquit: *Qui syncope tenentur, frigidum spirant, quamuis magnis, ac perurentibus febribus, vnde ipsa syncope dependet, affliguntur.* Deinde in fine subdit: *Syncopis pregrediens causa est febris vrens, vel vstoria.*

Et ratione facilè ostenditur, nam febris suo calore potest spiritus subtiles, & ad motum promptiores facere, cerebri excrementa exsiccare, & absumere, & calorem spirituum, qui deficiunt, suo calore quodammodo supplere, ita vt promptius reddatur cerebrum ad operandum quam antea. Quia ergo febris hæc est intensa nimis, & suo calore spiritus dissipat, ita vt in syncopen incidere faciat, & ex alia parte producit effectus à nobis assignatos, quos pluries in aliquibus ægrotis his febribus syncopalibus detentis experti sumus; ideò iste Author huic syncopis forti tribuit sensus aciem exquisitiorem facere, & reliqua à nobis superius relata; non verò aliis syncopis speciebus concessit.

§. IX.

Curatio tertianæ syncopalis minutæ.

Hæc febris sola vehementer vires deiicit; quare statim Medicus debet esse solicitus circa remediorum admotionem. Sed quia humor est nimis tenuis, & subtilis, & sudoris vbertatem promittit, ideò incrassantia adhibent Paulus, Aëtius, Tralianus, & alij: & quamuis extremis morbis victus exquisitè tenuis sit exhibendus, & in accessionibus subtrahendus, ex Hippoc. præcepto; tamen quia in hoc morbo vires deficiunt, in ipsa accessione nutrire cogimur: quod etiam præcipit Galenus 1. *aphorism. comm.* 9. quoties vires non superfiunt ad sustinendam accessionem. In ipsa ergo accessione conuenit iusculum pullorum, aut gallinæ cum puluere margarit. præpar. & coralli rubri præparati, præcipue si os ventriculi humores infestauerint, aut bibat parum vini austeri aquâ aliquo modo diluti. Olfaciat etiam æger vinum odoratum, aquam naphæ, & rosatum, cum pulueribus diamarg. frig. Quod si animo linquat, faciem aqua rosatum irrorare oportet, & offam panis, aut buscocti tosti vino imbutam naribus apponere, & epithemata cordialia cordis regioni admouere, vt ægrum ab accessione liberemus, quâ transacta meritò dubitatur, quâ via procedendum.

Prisci Authores, quos ego legi, vt Galenus, Auicenna, Paulus, & alij, nullum remedium magnum offerunt, forsan quia hanc febrem continuam semper esse existimarunt, vel quia ita vires deiicit, vt nullus superfit locus auxilio magno; sed solùm curant de virium reparatione, & humoris incrassatione, idque assequuntur corporis summa densando, & illis aërem frigidum inspirare consulendo, & austeris alimentis cibando.

Nos tamen, qui pluries ab huiusmodi febribus ægros vexari iudicauimus cum intermissione quadam, vel saltem remissione magna, in qua vires repositas deprehendimus, aliter procedere debemus; si enim vires sustinent, die intermissionis oportet aduersus causam insurgere: nam expectatâ aliâ accessione, illius accidentia ita ægrum perdere solent, vt parua, aut nulla salutis spes remaneat.

Sed quo auxilio magno vtendum, hoc opus, hic labor. Vtrumque auxilium exercere periculosum; nam subsequens accessio ægrum è medio tollere solet, quo infamatur remedium, & in Medici opprobrium vertitur. Quo in caso priùs pronunciato periculo, dicam quid faciendum esse censeo, ipsa ratione, & observatione edoctus. Semper timui venæ sectionem, quæ parum humoris huius extrahit, & multùm vires exsoluit, eo quod humor qui euacuari debet, est nimis intrà reconditus; & frequenter exit sanguis bonus, & laudabilis: quapropter feliciùs succedit, si adhibeatur aliquod medicamentum purgans, quod simul humorem illum enacuet, & naturam corroboret. Neque oportet illius coctionem expectare, quoniam humor est tenuis nimis, & maximè fluxilis, facileque cedit medicamento expurganti. Quapropter confert quammaximè rhabarb. & mirobalanorum citrinorum substantia cum syrupo Principis, & aliquo decocto cordiali, & foliorum sennæ, sicque roboratur natura; & euacuatâ portione humoris, reliquum quod superest, natura postea emendat, & corrigit; neque die intermissionis ad tantum malum profligandum est sufficiens clysteris adhibitio, sed aliquid amplius requirit. Neque sunt

audiendi, qui aſſetunt in his febribus cathartica non conuenite, vt Mercutalis, Maſſarias, & alij; nam cùm talia ſimul babeant vim roborandi ventriculum, in die intermiſſionis non eſt à quo probibeantur, neque aliter poſſumus acceſſionis ſubſequentis vim ſubterfugere, niſi priùs euacuatâ aliqua quantitare humotis, qui erat paratus ad illam efficiendam: quaptotet lenientia ſolùm non conducunt, quæ ſolùm primæ regionis cruditates depounnt, à qoibus iſta immanis affectio non pendet. Requiritur ergo aliquod maius auxilium, quale eſt à nobis præſcriptum, quo pognemus aduerſus cauſam, à qua febris otiginem ttahit, ſicque curari poterit, aliter verò minimè.

Facta purgatiooe, humoris motum compeſcimus; & quia tenuiſſimus eſt, eum incraſſare expedit. Conuenit ergo per interualla aſſumere ſyrup. myrtinum, citoneorum, & roſarum ſiccarum, vel granatorum, cum aqua portulacæ, aut deaurata, quibus addes pulu. margarit. præp. elect. de gemmis, & coralli rubri, aut ſyrup. violarum, & papau. cum dictis aquis, & pulueribus: aut per vices accipiat æger cochlear huius conſeruæ. ℞. conſeruæ roſarum rubearum, & borrag. & violarum, ana ℥. j. puluer. oſſis de corde cerui, & electri ana ℈. j. boli armeni orient. & elect. de gemmis aoa ʒ. ß. confect. Iacint. & Alcher. ana ℈. ij. miſce, & cum ſyr. granar. fiat conditum, quod aſſumat cum aqua deaurata frigida. Quod ſi humor defluat ad os ſtomachi, oportet interiùs, & exterius illud roborare eiſdem auxiliis, quibus curatur tertiana ſyocopalis ob decubitum humoris in illam partem; cuius curationem ſuprà adduximus. Cordialia remedia cordi appoſita ſunt ex vſo, vt vnguentum naphæ, & roſarum, cum pulu. diamarg. frig. & triaſant. & raſuræ eboris, & oſſis de corde cerui, quibus ſuperpones linteum aquâ roſarum, & naphæ madidum.

Sudoris prouidentia.

Sed quia ſudor per totum corpus erumpere ſolet, quo minuuntur vires, & labefactantur nimis, oportet ventis refrigerantibus aditus præparare, vel aërem infrigidare flabellatione, irrorationeque aquæ roſarum, & aceri, myrtorum etiam frondibus, & vitium capreolis, ac roſis pauimentum conſternentes, vt admonet Galenus. Præſtat etiam faciei apponere lintea aquâ roſarum madida, & albumine oui agitatâ cum pulueribus myrti, roſarum, ſantalorum, & boli armeni, quibus inſpergatur totum corpus. Epithemata etiam condocunt cum aquis roſarum, portulacæ, plantag. myrtil. cum eiſdem pulueribus, aut emulſiones ſeminis pſilli, citoneorum, tragacanti in aqua roſatum extractæ, & com albuminibus ouorum agitatæ, deſuper ſpargeodo pulueres ſuprà traditos. Aut fiant inunctiooes cum oleo roſato, omphac. melino, myrtino, deſuper ſparſis pulueribus dictis, quibus ſolemus ſudores diaphoreticos compeſcere.

Tandem ſi morbus det expectandi inducias, viresque reſtaurentur, quod ſupereſt humotis, pharmacis expurgantibus euacuabis, factâ prius ipſius præparatione neceſſariâ.

§. X.

Curatio febris ſyncopalis humoroſa.

HÆc febris ſumit denominationem à cauſa, quatenus procedit ab humoribus craſſis, vt à pituita craſſa, aut vt antea diximus ex Auicenniæ mente, ex cholera dominante groſſa, & vt vult Auenzoat, ex bile portacea, & æruginioſa, quæ ſuâ malignâ qualitate ſpiritus vitales deſtruit, & vitæ principio inſidiatur; vel ſua multitudine cor opprimit, calorem natiuum ſuffocat, & viriom ruinam efficit, à quo accidenti hæc febris nomen ſyncopalis arripit, in qua frequentiùs offenditur ventriculi os, & inde patitur cor, vt docent omnes. De hac febris ſorte, & eius curatione iam actum eſt in præcedentibus; tamen quia poteſt contingere, quin humor fluat ad partem principem, & poteſt etiam habere intermiſſionem aliquam, vel remiſſionem, in qua detur remedio locus, meum munus eſt breuiter eam, & illius curatiooem proponere, adduceodo priùs ſigoa, quibus dignoſcatur, eaque refert Gal. *lib.* 12. *method. cap.* 3. Præcedunt enim cruditates, & ſuccorum crudorum copiâ præcordia inflantur, color ad albidiorem declinat, nonnullis ad nigriorem, vel liuidiorem; pulſus minores ſunt quàm pro ratione caloris, inæquales inæqualitate collectiuâ, & in vno ictu.

Quod ſi hæc febris ſit intermittens, frigus longo tempore durat, paulatimque calor creſcit, & timor eſt ne omninò extinguatur calor antequam corpus incaleſcat; refrigerationes enim, quæ non recaleſcunt, omnes malæ, inquit Hipp. 2. *prorrhet. textu* 31. quod quidem nos aliquando vidimus in quadam conſtitutione. Quod ſi poſtea calor incrementum accipiat, deterimè ſe habet æger, quia copia humoris à calore attenuatur, & extenditur, magiſque quàm antea opprimere ſolet, & eleuati vapores ad caput, & ad cor, ſomnum profundum cauſant, & maximas pulſus inæqualitates pariunt, donec à calore febrili euincuntur, & acceſſione tranſactâ à ſomno liber euadit æger.

Cognitâ igitur huius febris natura, ſi febris ſit in acceſſione, aut indeſinenter affligit, nullus datur locus euacuationi medicamento factæ, eo quod eam vires ferre non poſſunt: quapropter Galen. *lib.* 12. *methodi, cap.* 3. ait: *Quanam igitur eſt ratio talibus medendi? qui cùm vacuari poſtulent, vacuantia præſidia non ferunt.* Sicque nullam aliam euacuationem excogitarunt antiqui, præter eam, quæ ex frictione paratur, quæ incipere debet à cruribus ſupernè deorſum linteis aſpritudinem quandam habentibus: brachia etiam ab humeris ſunt fricanda, deinde totum corpus oleo relaxante vngendum. Somnus in acceſſione, quoad fieri poteſt, vitandus, & vigilia imperanda; nam viſcera grauiora reddit, humoreſque intrà confugere facit, & in omni euentu vtrumque eſt neceſſarium extra acceſſionem; nam vtriuſque effectus eſt conueniens, ſiquidem ſomnus concoquit, & vigilia digerit.

Victum exquiſitè tenuem commendat Galen. vt aqua molſa, vel ius pulli: at quia vires nimis debiles apparere ſolent, parum vini concedit Auic. adhuc in ſyncope ex ſanguine, præſertim io ſenibus. Quod ſi pulſus in deterius mutentur, eis offeres biſcoctum, aut offam panis vino imbutam. Naribus eadem apponantur, vt per alimenta de ſe odorem mittentia vires reſtaurentur.

Sed quia ventriculus frequenter pluribus cruditatibus ſcatet, conuenit eum inungere oleo nardino, & naphæ, & iaſmini, cum guttulis olei mirabilis Mathioli, & ſuperſpargere pulueres cinnamomi, ligni aloës, macis, & diarrhod. Abbatis. Vel fiat fotus cum ſpongia ex decocto ſchenanti, abſinthij, menthæ, vtriuſque ſpicæ, calami aromatici, camem. & cinnamomi, cui addes aliquid vini albi, deinde inunges prædictis oleis, cautè tamen ea adminiſtrando; nam qui cataplaſmatis, & perfuſionibus aſſiduè præcordia vexant, phlegmones excitare ſoleot, vt ait Galen. loco proximè citato.

Cordis

Cordis regioni prouidebis vnguento naphæ cum oleo scorpionum Mathioli, & puluere diambræ, & diamusci; vel fiant epithemata ex vino albo, aqua naphæ, succo pomorum redolentium, cum confect. Iacinth. & Alchermes, & pulu. diamusci, & calida cordi applicentur.

Interiùs conuenit assumere ea quæ humores scindant, & attenuent, & simul vires adaugeant: conferunt ergo oxymel simplex cum aqua melissæ, aut fœniculi, & parum confect. Iacinth. & Alcherm. de quibus per vices aliquid deglutiet æger. Quod si us non meliùs se habuerit, te ipsum immunem à culpa præstabis, si moriturum prædixeris, ac nullo alio generosiori medicamento vsus fueris, vt monet Gal. *loco vt suprà*. Veruntamen si salutis spem quandam habueris, & ad aliquam febris remissionem deuenerit æger, dubitant Medici quo remedij genere est vtendum.

Alexand. Tral. *lib.* 12, *cap.* 3. vacuationem per sectam venam moliri ait, eamque rursus iterare, exemplo ignis, qui cùm à viridibus lignis extinguitur, subinde paucis adeptis elucet, & iis quæ ipsum suffocabant, superior euadit. Huius euacuationis non recordantur prisci Authores, imò eam meritò reformidant; est enim crudi copia multa, quæ sanguinis calore vt digeratur, eget, ex cuius extractione magis infrigidatur corpus.

Neque exemplum Traliani conuincit; nam si ab igne ligna detrahimus, nihil de ipso igne auferimus; at verò sanguine euacuato, calor deperditur, & vires minuuntur, & magis impotentes fiunt ad reliquam humoris materiam superandam. Neque ob aliam rationem in febre quotidiana Gal. non imperat venæ sectionem, nisi quia humor quotidianam procreans est pituitosus, neque in illa Auic. sanguinem mittit quousque vrina rubra, & crassa appareat, quæ iam significat pituitam in sanguinem verti; multo ergo difficiliùs venæ sectionem exercebimus in hoc morbo, qui totus crudus est, & à pluribus recrementis frigidis initium habet. Quare nisi aliqua sanguinis euacuatio sit suppressa, ita vt timeamus, quod sanguis cumulatus sit etiam suffocandi occasio, neutiquam hoc admouerem auxilium, neque aliud magnum consultum remedium, eo quod humor crassus nimis est; sed aliqualem illius coctionem expectarem, aut attenuationem, adhibitis priùs remediis extenuantibus, & inscindentibus; est enim hic humor nimis fixus & adhærens, quem natura secernere nequit, & est medicamento purganti inobediens. Quapropter ex omnium consensu enemata conferunt, quæ humorem dissoluant, & inscindant, & simulter ad aluum deducant, donec detur locus purgationi, quæ per epicrasim fieri petit, quia paulatim humor ille crassus disponitur.

QVÆSTIO VIII.

De febre quotidiana.

Est etiam alia febris species de genere intermittentium, ab humore pituitoso dependens, in qua quotidie humor à natura truditur ad partes sentientes, vel ad alias partes, vbi putrescit, & efficit quotidianos circuitus; atque adeò quotidiana appellatur. Hæc febris, vt diximus de tertiana, est duplex: vna exquisita, quæ à pituita naturali potrefacta ortum habet, quam tamen rarò euenire contingit; quoniam natura eam seruat, vt deficiente sanguine per vlteriorem coctionem in sanguinis naturam conuertatur, & hanc ob causam inquit Auicen. *fen.* 1. *lib.* 1. *doct.* 4. *cap.* 1. quod phlegmatis non fecit natura receptaculum, sed simul per venas cum sanguine vadit, in quem pituita vlteriore coctione transmutatur, & ideò egrè corrumpitur. Alia est febris quotidiana notha, seu illegitima, quæ ex alio humore pituitæ admixto, vel ex aliis pituitæ speciebus non naturalibus originem trahit. Rursus febris quotidiana diuiditur in intermittentem, & continuam; vtraque tamen prouenit à rebus pituitam generantibus, vt ab oleribus, eduliis crassis, & frigidis, à constitutione frigida, & humida, & in pluuiarum multitudine, ab aquæ frigidæ potu, ab otio, & aliis huiusce modi: euenit præcipuè senibus, & qui natura sunt frigidi.

Hæc febris cognoscitur ex modo inuadendi, inuadit enim cum extremorum frigefactione, atque horrore potiùs quàm rigore, difficileque accenditur calor, & tardè ad summum peruenit incrementum. Cùm enim humor frigidus sit, & humidus, crassus, ac tenax, idcircò ægrè accenditur, & tardè mouetur, efficitque longas accessiones, ita vt antequam vna accessio finiatur, alia superuenire soleat. Calor in ipsa est mitis, & fumosus, quia est in subiecto aqueo. Pulsus fiunt inæquales, ac debiles, paruique, dum febres inuadunt; grauantur enim arteriæ, ita vt earum extensionem crassa pituita, & fuliginosa excrementa impediant. *Signa.*

Ex his soluitur dubium inter Galenum, & Auicen. Galen. enim asserit pulsum tertianæ esse quotidianæ pulsu frequentiorem. Auicen. verò agens de quotidiana inquit, quod in ipsa pulsus adest frequentior, quàm in tertiana. Sed licet inter hos Authores sit apparens contradictio, vterque tamen consentaneè loquitur; nam in tertiana adest pulsus velox, & frequens, quia procedit à causa nimis calida, & vsus pulsus nimis est adauctus; quod non contingit in febre quotidiana, quæ ab humore frigido, & difficilis inflamationis dependet; in qua pulsus vsus non ita adaugetur, neque tanto indiget refrigerio: & ob hanc rationem Galen. asseruit, tertianæ pulsum esse frequentiorem pulsu quotidianæ; quod respectu causæ assignatæ ab omnibus prorsus admittitur. At verò ex alia causa prouenit, vt vult Auicen. quod pulsus quotidianæ sint frequentiores pulsu tertianæ; nam cùm quotidiana ex pituita ortum habeat, ita opprimit, & aggrauat arterias, vt pulsus magnitudinem, & arteriæ extensionem magnam impediat; quo fit, vt id, quod de pulsus magnitudine deficit, celeritate, & crebritate natura suppleat, pulsusque fiant crebriores, & frequentiores, quàm in tertiana, in qua talis pulsus magnitudo non prohibetur, cùm humor illam constituens sit tenuis consistentiæ, neque multùm onerans. *Dubium de pulsu inter Galen. & Auic.*

Dignoscitur etiam ex vrina, quæ alba, aquosa, tenuis, aut turbulenta conspicitur. Sudor in ipsius principiis non erumpit, donec prope statum sit morbus; tunc equidem materia magis attenuata in sudorem vertitur, & præter horrorem, rigorem concitat.

Hæc febris est longæ durationis, atque ideò non omninò tuta, vt docet Gal. 1. *de arte curatiua ad Glauc. cap.* 8. in qua accessionis spatium solet esse 18. horarum, in termissionis verò 6. Si verò in hac febre sudores erumpant, minùs durare contingit, vt notat Auicenna. *Præsagium.*

§. VNICVS

§. Vnicvs.

Curatio quotidianæ.

HVic febri alimenta, & medicamenta attenuantia, & inscindentia conuenire omnes testantur, quæ quidem *cap. de ictero*, adduximus. Aduertere tamen oportet, quod sex, aut septem primis diebus minor cibi copia est adhibenda, vt consulit Auicen. sic etenim faciliùs humores crudi, qui maximas pariunt obstructiones, digeruntur; deinceps verò victus est instituendus non ita tenuis, aut mediocris, ob morbi huius diuturnitatem: huius naturæ sunt caponum, gallinarum, perdicom, & passerculorum caro, tum assa, tum elixa, cum ciceribus nigris, petroselino, croco, cinnamomo aut mentha, & ex sinapi; salsamentum fiat cum melle, quod gustui gratum sit. Sed quia noctu febris hæc suas habet exacerbationes, cœna sit parca, & ita borraginibus elixis, ouis sorbilibus, pomis assis, aut pullorum carne assa sis contentus. Potus sit aqua cinnamomi, aut radicis petroselini, anisi, aut graminis, vel aqua mulsa, aut parum vini albi aquâ diluti. Sed quia pituitæ quantitas coaceruari solet in ventriculo, & in accessionum principiis nauseam aut vomitum excitat, ideò vomitus procurandus, præcipuè si ad illum æger sit procliuis. Præterea cùm venæ meseraicæ, & tota prima regio plurimis cruditatibus scateant, operæpretium erit abstergentia offerre; quod quidem optimè fiet iniecto forti clystere, aut si assumat æger cassiæ pulpam, & diacath. in morsellorum forma, cum saccharo, aut ius ex mercurialibus, vel syrupum persicum solut. cum decocto sem. cartami, & foliorum sennæ. Veruntamen si tota prima regio à cruditatibus sit immunis, adsitque sanguinis redundantia, audacter sanguinem mittere potes: at verò si plethoræ nullum signum apparet, est inter Medicos contentio, an sit secanda vena, & quo tempore. Galen. & cæteri Græci in huius febris curatione venæ sectionis non recordantur, quasi ipsi putauerint sanguinis missionem nunquam esse faciendam; quorum fundamentum potest esse, nam humor pituitosus est naturâ frigidus, & maximè recedit à natura sanguinis. Si ergo sanguinem mittimus, magis incrudescit, & infrigidatur, ob defectum sanguinis, cuius calore coquitur, & digeritur: quod indicare visus est Galenus 4. *de sanitate tuenda, cap. 4.*

An sanguis sit mittendus in hac febre.

Auicen. verò, & cum eo alij Arabes sanguinem mittere iubent, cùm vrina rubra, & crassa apparuerit, quæ significat pituitam coqui, & in sanguinis naturam migrare, quo tempore nullum sequitur inconueniens ex sanguinis detractione. Quid ergo dicendum est de Galeno. Censeo equidem Galen. sanguinis missionis mentionem non fecisse, non quia censuerit nunquam sanguinem esse mittendum, sed quia rarò in hac febre sit mittendus; vtitur enim Galen. breui compendio, & doctrina, vt ea dumtaxat expressè tradantur, quæ propria, & particularia huic competunt febri; prætermittit tamen quæ rariùs adueniunt, & alibi diffusè pertractauit, quæ huic, & aliis febribus sunt communia.

Præter venæ sectionem attenuantia, & inscindentia adhibere iubet Galen. hanc tamen legem seruabis, vt semper à temperatioribus sit inchoandum, deinde ad fortiora progrediendum; si enim ab initio nimis calida, & attenuantia propinentur, humorem violenter mouent, nouasque obstructiones pariunt: quapropter conueniunt ab initio syrupus acetosus, capill. veneris, duarum vel quinque radicum, cum pauco oxymelite, & cum decocto apij, petroselini, adianti, seminis anisi, aut fœniculi: deinceps autem porriges oxymeli, syrupum de bisantiis, & acetosum, diarrhod. cum aquis superiùs traditis, quibus adhibitis medicamenta expurgantia sunt propinanda.

Sed est inter Authores controuersia, an in morbis longis debeamus expectare coctionem perfectam ad expurgationem, an sufficiat manifesta. Galenus 1. *aphor. comment.* 24. & *lib. quos, & quando, & quibus purgare conueniat*, & alibi millies asserit, quod in morbis longis semper oportet coctionem expectare; in acutis verò cùm turgent, & in ipso principio possumus medicinis purgantibus vti: quæ doctrina pluribus Hippocratis authoritatibus, necnon rationibus confirmari poterat; eas tamen suprà adduximus. Qua doctrina supposita, Galen. 1. *de art. curat. ad Glauc. cap.* 12. pro curanda hac febre, quæ ex sua constitutione longa est, medicamento purganti ante statum non vtitur.

An in morbis longis debeamus expectare coctionem.

Auicen. verò, & cum eo Tralianus huic doctrinæ contrarij existunt, qui non exactâ, & perfectâ coctione materiam in his febribus, & in morbis aliis longis expurgant, per interualla tamen, ita vt partim concoquant, partim verò euacuent; quod non aliunde prouenit, quàm ex pituitæ natura; hæc enim frigida est, & coctioni inepta, eo quod est etiam viscida, & crassa: quod si in maxima sit quantitate, vereri oportet, ne æger ante statum suffocetur, quod dilucidè demonstrauit Auicen. *fen. 4. primi, cap. 3.* vbi ait: *Quod si non fuerimus securi, quod virtus vsque ad maturitatis horam perduret, euacuabimus eam.* Cùm ergo tota simul materia concoqui, nisi longo tempore non possit, eam paulatim concoquere, & paulatim euacuare licebit. Si enim exactam coctionem expectaueris, pars materiæ coctæ contactu putrescentis pituitæ recrudescet. Quapropter inquit Auicen. *Ego verò non diligo expectationem digestionis.* Et licet alij legant affirmatiuè, dicentes: *Ego verò non diligo nisi expectationem digestionis*; eorum tamen lectio non est admittenda, neque Auicen. doctrinæ est consona, vt ipsius verba sequentia ostendunt, dum dicit: *Imò oportet, vt euacuetur ex ea aliquid, & expectetur in reliqua vsquequò digeratur, & fiat illud cum facilitate paulatim, &c.* Ecce quomodo Auicen. iubet aliquid euacuare paulatim, & in reliqua expectare, donec concocta perfectè sit materia.

Quod si pituita neque est multùm viscida, neque in multa quantitate, ita vt febris ex ea dependens in longum tempus non protrahatur, quod ex pulsu, vrina, virium constantia, & aliis signis deprehendi potest; tunc equidem licebit exactam expectare coctionem, & post statum iis vti pharmacis, quæ pituitam subducunt. Hanc doctrinam sequuntur omnes ferè recentiores, quam vt probabiliorem amplectimur.

Oportet ergo iuxta hanc doctrinam, per epicrasim humores istos euacuare; hac tamen lege adseruata, quod si ventriculi vitio hæc febris oriatur, mitioribus pharmacis vteris, quorum virtus primam regionem non transcendat, ne ex nimia attractione humores in venis interturbentur, aut ventriculi robur destruatur; quo casu competunt agarici, & rhabarbari infusio in decocto foliorum sennæ, & florum cordialium, cum syr. Regio,

aut

aut persico solut. vel prima damasc. saccharo, & sennæ foliis confecta. Item pillulæ de hiera, masticbe, & agarico, aut mel rosatum persicum cum infusione, seu decoctione agarici, rhabarb. sem. cartami, & foliorum sennæ. Quod si humores crassi in venis magis abundent, eisdem in maiori quantitate, aut aliis fortioribus vteris; in quem vsum conferunt etiam diacathol. elect. diaphœnic. diacartamum, & similia cum agarico trochiscato, & syrupis superius adductis. Inter vnam, & aliam purgationem attenuantia, & humorem præparantia sunt adhibenda, vt syrupi, & decoctiones, de quibus suprà habitus est sermo.

Præter pituitæ subductionem iubent Authores omnes, vt ad diureticorum vsus perueniamus, quibus humores paulatim attenuantur, digeruntur, & euacuantur, de quibus egimus §. *de tertiana notha curatione*. Maximè tamen valet hoc, quod recipit quinque radicum diureticarum ana ℥. ß. seminis apij, anisi, & fœniculi ana p. j. ciccium rubrorum n. xij. quatuor semin. frig. maiorum ana p. j. philipendulæ, & pentaphylli ana ʒ. ij. capillorum ven ℥. j. omnia coquantur debito modo in debita aquæ quantitate, & colaturæ adde syrup. acetosi diarrhod. & de bisantiis ana ℥. iij. sacchari quod sit satis ad gratum saporem. Quod si velis hoc decoctum efficere purgatiuum simul, & diureticum, coquantur etiam polypodij querci, & turbith ana ℥. ß. foliorum sennæ ℥. j. seminis cartami, agarici, rhabarb. zingiberis ana ʒ. iij. Quorum decocto addes sacchari, quod sufficiat, vt fiat syrupus, de quo quotidie summo manè sumat eger ℥. iij. aut quatuor. Si verò sine his pharmacis purgantibus fiat iulepum longum illius laborans assumet ℥. v. vel sex. Conducit quammaximè ius pulli gallinacei, si eisdem radicibus diureticis illius venter prius fuerit infarctus, & quolibet mane pluribus diebus calidum fuerit ebibitum; quod remedium quotidianus comprobat vsus.

Tandem cùm membra nutritioni inseruientia patiantur, ea roborabis iis, quæ §. *de tertiana notha curatione*, tradita fuere. Quod si quotidie in ventriculo huiusmodi recrementa generentur, præter ibi adducta, oportet assumere tabellas diarrhod. & aromatici rosarum, cum modico vino, aut trochiscos de rhabarb. eupat. & absinthij, vel theriacam, quæ valenter humores discutit cum modico vino, aut aqua cinnamomi, vel fœniculi. Veruntamen si febris hæc non sit exquisita, ita vt non fiat ex sola pituita naturali, sed ex aliis pituitæ speciebus, alterius humoris admixtione, varianda est curatio pro humoris peccantis diuersitate.

QVÆSTIO IX.

De quartana febre.

PRæter genus febrium intermittentium, de quibus superiùs actum est, est alterum genus, seu differentia, nempe quartana febris, quæ ex humore melancholico putrescente generatur, qui sicca, & frigida constat temperatura, vt ait Galenus *2. de febrium differentiis*, *cap. 5.* Hæc tamen febris licet rarò contingat, potest esse continua, quando scilicet in tanta quantitate sit, vt natura non possit humorem melancholicum putredini paratum extra vasa maiora pellere. Rursus quartana, siue continua, siue interpolata sit, est duplex; vna exquisita, quæ à melancholia naturali putrescente ortum habet; alia notha, seu illegitima, quæ aut ex bile superassata, aut ex admixtione alterius humoris, bilis scilicet, aut pituitæ fit.

An ex pituita fieri possit melancholia. Dubium tamen est, an ex assara pituita atra bilis fieri possit, ita vt ex illa morbi procreentur melancholici. Galen. *libello de atra bile*, duplicis tantùm atræ bilis speciei meminit: vna quidem fit per adustionem melancholiæ naturalis, alia per adustionem bilis. Neque valet si dicas, ex sanguine, dum aduritur, eius tenue transit in bilem, vt constat ex Galeno *lib. de tumoribus præter naturam*, & *2. de arte curat. ad Glauconem*, vbi de carbunculis agens inquit, ipsos fieri ex sanguine assaro, & in atram bilem conuerso; non enim valet. Nam dum sanguis aduritur, tenue quod inflammatur, mutatur in bilem; crassum verò in melancholiam naturalem, ex qua immediatè, & non ex sanguine per adustionem fit bilis atra. Nam contingere potest, quod tenue sanguinis, quia magis calidum, inflammetur, & aduratur; crassum verò, quod frigidum est, nullam adhuc patiatur vstionem, & maneat sub forma melancholiæ naturalis. Quod si agens intensè operetur, vt vtrasque partes simul vrat, non tamen dici meretur bilis atra pars sanguinis crassior, quæ aduritur, vt constat ex Galen. *2. de differ. febr. cap. 9.* vbi inquit, quod sanguis superassatus nondum exquisite in atræ bilis naturam transit, sed in quodam confinio est constitutus; non enim fermentat terram, neque abigit muscas, neque est ita acris, & mordax sicut duæ species atræ bilis, quas ipse connumerauit; est enim mitior ipsis, ita vt febres ex ipso sanguine adusto proficiscentes, mitiores, & simpliciores sint quam illæ, quæ ex dictis atræ bilis speciebus producuntur, vt loco proximè citat. Galenus testatur.

Auic. *fen. 1. lib. 4. tract. 2. cap.* 12. & Rasis 18. *continentis*, firmiter tuentur ex torrefacta pituita quartanam etiam gigni posse, tanquam ex quadam specie atræ bilis; qui similiter asserunt, ex omnibus humoribus adustis atram bilem generari; nam siue humores putrescant, siue torreantur, eorum pars crassior ex assatione, & putrefactione remanet siccior, & ad atræ bilis naturam, & temperiem accedens; ex qua non mirum si quartana febris ex crassioribus humorum reliquiis resultet; neque id denegandum pituitæ, vt mille comprobant experimenta. Nam tumor ædematosus dum induratur, in schirrhi naturam migrat, & ex albo fit niger. Pari ratione quotidie videmus febres quotidianas, & tertianas duplices in quartanas conuerti, tenuiori pituità consumptâ, & arefactâ, & remanente crassiori. Demùm homines crassi, & pituitosi, si semel quartanâ corripiuntur febre, longior esse solet quam si biliosus, aut sanguineus eadem febre teneretur: quod neutiquam accideret, nisi in ipsis pituita tali febri materiam præstaret, cuius ratione longior euadit.

Sed quamuis hæc doctrina sit magis rationi consona, non tamen est Gal. doctrinæ contraria; nam Galenus duas tantùm atræ bilis species annumerans, tradit solùm species exquisitæ atræ bilis; non tamen improbat, quod alij humores per putredinem, aut vstionem ad earum naturam, & temperiem accedant, vt diximus de sanguine superassato, qui in atræ bilis confinio existit, licèt in qualitatibus, & modo operandi mitior esse videatur: non enim exquisitè in atram bilem transit, eius tamen aliquas conditiones contrahit: idemque dicendum de pituita, quæ vstione siccior, & crassior euadit, ita vt magis melancholiæ quàm pituitæ naturam referat.

Neque

Manardi opinio. Neque nostram doctrinam euertunt rationes Valef. *lib.* 1. *controuerf. cap.* 21. & Manardi *lib.* 6. *epist. epistola* 2. quibus probare intendunt, melancholiam nullo modo ex pituita generari posse; quæ si intelligantur de exquisita melancholia, aut atra bile, verum probant, non tamen conuincunt, quod scilicet non possit ex ea generari humor, qui maximè ad eius naturam, & temperiem attingat, ex quo etiam morbi producantur melancholici, saltem non exquisiti, sed spurij, & illegitimi, inter quos connumerat Auic. quartanam ex pituitæ adustione, aut putredine procedentem.

Diuiditur etiam febris hæc intermittens, in quartanam simplicem, quæ quarto die habet accessiones, & duobus diebus intermissionem; & in duplicem, quæ duobus diebus exacerbatur, & vno die intermittit, ad quod maxime iuuat multitudo humoris melancholici, vt suprà diximus, dum de modo repetendi per circuitus erat sermo.

Causa. Hunc morbum gignunt alimenta melancholica, vt caro bubula, hircina, leporina, ceruina, & salsa omnia, legumina, acetum, & vinum nigrum; item timor, & tristitia, & quodvis immoderatum exercitium.

Signa. Hæc febris ab initio inuadit cum oscitatione, & pandiculatione, ad quæ sequitur horror; non enim ita attenuata est materia, vt valeat rigorem excitare: deinde ipsâ materiâ tenuiori redditâ, rigor validus cum concussione totius corporis insurgit, & dolor in toto corpore talis percipitur, vt ossa frangi videantur. Calor præterea est ita submissus, & sine flamma, veluti si lapis vreretur, qui quamuis succendatur, de se nullam flammam emittit; ante tamen quàm calor succendatur, adhuc in ipso rigore maxima siti premuntur ægroti, eo quod intrà reconditur calor, & quia humor febrem efficiens est naturâ siccus. Pulsus fiunt rariores, tardiores, & minores quàm in tertiana, in quibus inæqualitas febrilis maximè percipitur, multò enim velociùs principium finemque motus inuenies quàm medium, vt ostendit Galen. 1. *de arte curat. ad Glaucon. cap.* 6. Vrina in principio cruda apparet, donec paulatim materia concoquatur.

Sed quia in hac febre melancholiæ copia in splene coaceruatur, ideo patitur obstructiones, & ab ipso humore, & flatuum crassorum copia intumescit, & aliquando induratur, ita vt in schirrhi naturam transeat. Solet quartanæ accessio incipere cum vomitu, præcipue quando ex pituitæ vbertate ortum habet.

Incipit frequenter autumno, vt docet Hippocrates 3. *aphorism.* & quamuis veris tempore multa melancholiæ copia generetur, quoniam sanguis copiosè producitur, cuius fæx dicitur melancholia, & sic morbos melancholicos producere poterat; cum hoc tamen ipsos non producit, quia sanguis, qui eo tempore abundat, eam mitem reddit, & impotentem ad morborum productionem: quod si aliquos gignere videatur, citiùs terminantur, quàm si tempore autumni producerentur, ob quod dictum est ab Hippoc. 2. *aphor. textu* 25. æstiuæ quartanæ magna ex parte breues, autumnales verò longæ, maximè quæ hiemen attingunt. Auicen. tamen inquit, non durare vltra annum, nisi aliquem errorem committant, ratione cuius ad duodecim annos se extendere solet.

Securissima etiam omnium est quartana, facillima, & longissima, quæ tamen à plurimis morbis liberat, vt docet Hippoc. 1. *epidim. sect.* 3. Securitas illius desumitur ex maiori internallo inter vnam, & alteram accessionem. In senibus verò non est ita secura; morbi enim qui illis accidunt longi, maxima A ex parte comitantur ad mortem, vt ex Hipp. constat 2. *aphor text.* 39.

§. Vnicvs.

Curatio quartanæ.

Qvartanas mediocriter, & blandè ab initio tractare oportet, nullum forte medicamentum, aut euacuationem exhibentes, nisi sanguis vehementer abundet, vt ex Galeno discimus 1. *de arte curatiua ad Glauc. cap.* 11. Non enim ab initio humor crassus, & terrestris medicamentis cedit, neque benè euacuari potest; quo fit vt quicunque ab initio aliquid ex his medicamentis exhibuerunt, quartanam quæ erat simplex, sæpiùs fecerunt duplicem, aut triplicem, aut omninò maiorem aut difficiliorem, vt eodem loco Galenus etiam testatur. Est ergo B incipiendum à blandioribus medicamentis. In primis tamen victum instituere oportet hac lege adseruata, quod si quartana febris ex alio morbo præcedenti dependeat, crassiorem victū ab initio porrigemus; vires enim vi alterius morbi imbecilles redditæ victum tenuem ferre non possunt: at verò si ex seipsa incipiat, vsque ad tres septimanas tenuiori victu est vtendum, vt Auic. præcepit, sic etenim ocyùs materia attenuatur, & digeritur, & morbus citiùs terminatur; deinde verò crassiorem victum administrabimus. Sint igitur alimenta optimi succi, & facilis concoctionis, fugiendaque sunt esculenta omnia, quę atram bilem procreant.

Aduertere tamen oportet, quod in exquisita quartana alimenta competunt calefacientia, & humectantia; quod maximè consonat doctrinæ Traliani, qui miratur quomodo Galen. non alium quendam victum, quàm qui calefacere ipsos, & C siccare possit, præcipere videatur, siquidem ipsis præbet diatrion pipereon, succum cyrenaicum, & theriacam, & in cibo salsamentum, & piper. Licèt enim calefacientia sint ex vsu, exsiccantia tamen minimè competunt, quoniam humor siccus est, qui contraria exposcit remedia, atque adeò humectantibus, & calefacientibus est vtendum, vt sunt iura caponum, gallinarum, phasianorum, arieris, in quibus decoquantur petroselini, & borraginis radices cum ciceribus, & pauco croco, & cinnamomo. Competunt etiam borrago elixa, & oua sorbilia, & in principo mensæ pruna damascena: radix etiam buglossæ, & scortioneræ saccharo conditæ prosunt. Potus sit aqua buglossæ, borraginis, scorr. aut modicum vini albi aquâ diluti.

Quod si ex petuitæ miscella cum melanchulia fieri contingat (quod quotidie cernimus) medi-D camenta, & alimenta calefacientia, & exsiccantia vtilia censentur; conuenit ergo assumere carnes assas gallinarum, caponum, perdicum, & passerculorum cum pipere, vt præcepit Galenus: ex piscibus saxatiles aquâ & vino cocti; poma item dulcia assa, & aniso aspersa, vinoque irrorata. Potus sit aqua cinnamomi, aut piperis, vel vinum album, & tenue. Curatio vniuersim fiat habito respectu ad causam, ex qua quartana ortum habet; sed quia frequenter fit cum pituitæ admixtione, eam curare docebimus, quæ ex melancholia, & pituita mixtis dependet; hæc enim continuò affligere solet, quam sæpe sæpius curauimus.

Incipiente ergo accessione, si humor irruat in ventriculum, ita vt vomitum prouocet, si natura pigrè operatur, eam adiuuare poteris iis, quæ vomitum excitare apta sunt; oportet etiam ventrem mollem, & lubricum reddere hoc clystere, qui recipit

pit

pit prunorum damasc. n. vj. foliorum maluarum, borrag. & mercurialis ana p. j. radicis altheæ ℥. j. furfuris in linteo ligati p. ij. coquantur omnia sufficienter, cuius decocti accipe ℥. x. olei camemali, & anethi ana ℥. j. pulpæ cassiæ, & catholici ana ℥. ß. succi betæ ℥. j. salis parum, misce, & fiat clyster. Quod si efficacius parare volueris, fiat ex decocto mercurialis, maluarum, altheæ, siclæ, sennæ, epithymi, & polypodij, cui decocto admiscebis confect. Hamech, aut diaprun. solut. cum succo siclæ, aut rosatum persicarum, & oleo violarum, camemali, & anethi. Quibus factis si ab initio sanguinem redundare constet, eum euacuare præcepit Gal. Sed quia humor qui euacuari debet, est crassus, ideò benè vena est aperienda, vt melius exire possit. Quod si is, qui fluit, niger ac crassus apparet, audaciùs mittendus est; verùm si flauus, aut tenuis videatur, illum statim supprimere iussit Gal. Ego autumo, quod quamuis tenuis, & flauus exeat sanguis, non illicò est supprimendus; nam potest accidere, quod in profundiori loco sanguis crassus, & niger sit inclusus, atque adeò non potest statim exire, donec sanguis scissioni venæ propinquus exeat, qui poterit esse tenuis, & laudabilis, post cuius exitum sequi solet sanguis niger, & crassus. Venam ergo secabimus interiorem brachij sinistri; sic etenim faciliùs lienis onus deponimus, vt præcepit Galen. *præcit. loco.*

Vlteriùs quoniam ex ipsis accessionibus confluere solet ad ventriculum, & intestina aliquid humoris crudi, & melancholici, optimum consilium erit (si tale quid accidat) per interualla aliquid assumere, quod illum humorem leniter, & blandè euacuet; ad quod maximè laudo pruna damascena sennâ, & sacchato condita, quæ ante prandium assumpta maximè prodesse experimento didicimus. Prodest etiam iusculum caponis, in quo decoquantur borrago, passulæ sine nucleis, pruna damascena, & sennæ folia cum epithymo; quod ius colatum cum sacchato quantitate ℥. vj. bibi poterit: aut serum lactis, in quo sennæ folia sint priùs per noctem infusa. Præter dicta auxilia consulit Gal. vt à frictionibus, & ambulationibus, & aliis vsitatis exercitiis laborans non se abstineat; & si quartana breuis sit, aut non admodum violenta, nihil nocebit, si diebus intermediis ad consueta se conferat.

Hæc quidem blanda curatio ante statum est peragenda, in ipso verò statu tenuiori victu est vtendum: quod si æger die accessionis omnimodam inediam tolerare posset, illo die nihil cibi est adhibendum; si verò non, cibum assumet sex aut octo horis ante accessionem, & hoc obseruabitur per totum morbi decursum.

Deinde cùm iam signa coctionis apparent, humorem præparare licebit syrup. borrag. fumariæ, lupulorum, de pomis, & melle rosacco, cum aquis fœniculi, buglossæ, & schorcioneræ, & melissæ; mox humorem educemus decocto florum cordialium, epithymi, semin. cartami, & foliorum sennæ cum confect. Hamech, & electuario diaphœnic. aut cum agarico trochisc. infuso in decocto corticum mirobalanorum chebulorum, & nigrorum, foliorum sennæ, & florum cordial, cum syr. sennato persico, vel Regio, aut cum pill. aggregatiuis de fumaria, de rhabarb. agarico, & similibus, vel cum morsellis ex confect. Hamech, & diacathol. vel diaphœnic. & sacchato paratis. Veruntamen quia humor crassus, & terrestris est, si nequit euacuari vna vice, licebit bis aut ter eadem pharmaca expurgantia offerre.

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

A Demùm iubet Galenus, & cum eo omnes Practici ea adhibere, quæ humorum reliquias conterunt, & lotium ciere valent; inter quæ commendat maximè succum cyrenaïcum, & theriacam, quæ etiam proficua plurimùm esse solet, si illius ʒ. j. cum vino porrigatur incipiente valido rigore; auferre enim solet rigorem, & maximè illum diminuit, & febris humorem absumit: eam tamen non licet porrigere ab initio, neque ante statum, vt inquit Galenus; nam ex eius intempestiuo vsu subsequi solet febris continua, aut quartana duplicatur, vel longior efficitur, & aliquando hominem occidit.

Sed quia in hac febre splen pati videmus, & similiter ventriculum, illorum oportet habere prouidentiam: quapropter ventriculo admouebis ea, quæ ipsum corroborent, vt decoctum absinthij, camemali, roris marini, menthæ, vtriusque spicæ, & calami aromatici, quo foueatur ventri-B culus: deinde illud munges oleo menthæ, absinthij nardini, & mastichis, ex quibus cum puluere cinnamomi, cariophylorum, absinthij, mastichis, galangæ, aromatici rosarum vnguentum effinges.

Spleni etiam admoueatur fotus ex decocto camemali, meliloti, tamarisci, radicum capparorum, & altheæ, cum modico aceto. Deinde vngatur hoc, quod recipit olei liliorum, & capparorum ana ℥. iij. radicis altheæ ℥. j. coquantur in eisdem oleis, & inter coquendum adde succi radicis, aut foliorum ebulorum ℥. j. coquantur etiam donec succus absumatur; adipis anatis, & vng. filij Zachariæ ana ℥. j. pulueris splenij, radicum cappar. & euphorbij ana ʒ. j. ceræ quod si satis, vt fiat vnguentum, quod mirabiliter emollit, resoluit, & deobstruit. Ad idem valent etiam vnguentum deoppilatiuum, dialthea, oleum de capparis, & C amyg. dulcium, & alia id genus.

Interim dum hæc fiunt, oportet etiam ventriculum, lienem, & hepar corroborare interiùs assumptis, vt sunt conserua borrag. buglossæ, & radicis scorcioneræ, & corticis citri. Hæc confectio mirabiliter opitulatur visceribus. ℞. conseruæ borrag. & buglossæ ana ℥. ij. confect. Alchermes, & Hiacynth. ana ʒ. j. pulu. lætitiæ Galeni, & rosatæ nouellæ ana ʒ. j. electuarij de gemmis, & coralli rubri præparati ana ʒ. ß. misce, & cum syrupo pomorum fiat confectio. Dosis eius est pro qualibet hora cochlearium vnum cum aqua melissæ, aut buglossæ.

Timor curat quartanam.

Præter adducta remedia conueniunt plurimi timorem curasse hanc febrem, quod videtur contrariari verbis Galen. 6. *aphorism. comment.* 21. vbi inter melancholiæ causas timorem, & tristitiam recensct.

D Sed licèt difficile videatur, nihilominus dicendum est, timorem subitum hunc morbum aliquando curare posse, quatenus per illum calor ad intra recurrit, & humorem febrem hanc constituentem calefacit, attenuat, & digerit, & sic febris auferri solet. Ita vt asserat Michaël Paschalius, quod quidam ab initio accessionis in flumen proiectus liberatus fuit à febre; quod non aliter euenire censeo, quàm quod præ timore, & frigiditate aquæ, calor ad intra recurrens (vt dixi) morbum soluit.

Horroris, & rigoris medela.

Sed quia horror, & rigor solent magnum facessere negotium, oportet in accessionum principiis linteos calidos partibus extremis admouere, & mungere dorsum oleo camemali, rutæ, & de castoreo, quibus remediis, vtpote blandioribus, à principio febris vti possumus, vel hoc vnguento:

℞. olei camem. & rutæ ana ℥. j. ß. aquæ vitæ ℥. j. bulliant simul ad aquæ consumptionem; theriacæ magnæ ʒ. j. pulu. cariophyl. & cinnamomi, ana ʒ. ß. ceræ parum: misce, & fiat vnguentum, quo ab initio rigoris totum dorsum vngatur. Confert etiam assumere per os granum musci cum vino albo, aut parum castorei, vel mithridatum, & alia quæ ex Galeni sententia superius adduximus. A

QVÆSTIO X.

De hemitritæo, seu semitertiana.

Hucusque egimus de febribus simplicibus intermittentibus; ab hoc capite agere decreuimus de febribus complicatis: quædam enim febres vnius speciei complicantur cum aliis eiusdem speciei; quædam verò specie differentes inter se complicari videntur, vt ostendit Galenus 2. *de crisibus, cap.* 7. inter vltimas connumerat Galenus semitertianam, de qua sermonem instituit 2. *de differentiis febrium, cap.* 7. quæ quadrupliciter fieri solet. Primo modo quando tertiana intermittens quotidianæ continuæ miscetur, quæ in rigore dicitur semitertiana, vt constat ex Paulo *lib.* 2. *cap.* 34. Secundo modo fit, cùm quotidiana intermittens tertianæ continuæ adiungitur. Tertio modo fit, quando tertiana intermittens, & quotidiana intermittens inter se admiscentur. Tandem quarto modo fit, cùm tertiana continua quotidianæ continuæ admiscetur. Hæc vltima febris species, aut complicatio, est alis longè periculosior; continuò quidem affligit, & cum sæuioribus accidentibus. B

Ex quibus colligitur, hanc febrem semitertianam appellari, quia exquisitæ tertianæ non habet integram naturam, cum puræ tertianæ aliquæ conditiones illi deficiant. Est igitur febris composita ex tertiana, & quotidiana, ita vt quolibet die quotidiana habeat suam exacerbationem, tertiana verò tertio quoque die: ex quo sequitur, quod quouis tertio die habebit æger duo principia accessionum; & si vtraque febris sit intermittens, habebit etiam duas perfrigerationes: quod si vna tantùm intermittens sit, apparebit tantùm vnica perfrigeratio, quæ tamen deficiet, si vtraque febris sit continua. C

Ex dictis etiam infertur, quod in hac febre sunt duo humores hanc febrem efficientes, non tamen inter se miscentur, vt contingit in notha, aut duplici tertiana; sed quilibet seorsim suam facit accessionem, & consequenter sunt duo membra mandantia. D

Præsagium. Circa prognosticum aduertere oportet, quod hæc febris est longæ durationis, & ex illa quandoque fit ægritudo acuta, & est de febribus interficientibus, quoniam perducit ad hecticam, vt notat Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 17. & ad septem menses extendi solet: at verò quæ plus pituitæ habet, longior est quàm illa, in qua est dominium bilis. Tabidi, & qui longis aliis morbis detinentur, hac febre præcipuè ægrotant, cui si superueniat morbus acutus, præter cæteras est lethalis, vt docuit Hippoc. 1. *de morbis popular. comment.* 3. *textu* 5.

§. VNICVS.

Curatio hemitritæi.

Si quis eorum, quæ de curatione nothæ, aut duplicis tertianæ diximus, non est oblitus, facilè huius febris curationem inueniet; siquidem ab humoribus pituitoso, & bilioso dependet, sicut tertiana notha, aut duplex: quapropter considerate oportet, an bilis magis quàm pituitæ sit dominium, aut econtrà, & sic alimenta, & medicamenta pro ratione humoris magis excedentis administrare, non posthabitâ alterius curâ.

Humor ergo præparandus, & euacuandus est, & reliqua sunt peragenda, vt ibi ostendimus; similique modo membra mandantia sunt corroboranda, ne in ipsis denuò humores coaceruentur. Quæ omnia diligenter sunt inspicienda, & facienda; nam leui errore commisso diutiùs protrahitur morbus, vel in aliam febrem acutiorem migrabit, vt dictum est circa huius morbi prognosticum.

QVÆSTIO XI.

De febre hepiala.

Difficilè admodum est ab Authorum scriptis edifcere naturam, & conditiones huius febris; imò est dissensio inter Arabes & Græcos. Auic. enim inquit hanc febrem fieri ex pituita vitrea putrefacta in abditis corporis partibus, ratione cuius interiora frigent; & quia vapores calidi, & putridi à pituita orti iuxta partes extremas detinentur, ideò eas calefaciunt, ita vt exteriora calida sentiantur.

Galen. verò 2. *de differ. febr. cap.* 6. & *lib. de inæquali intemperie, cap.* 8. Paul. *lib.* 2. *cap.* 26. inquiunt, febrem esse hepialam, per quam simul in eadem parte calor, & frigus sentitur, in quo etiam omnes Græcos conuenire video.

Sed verò si huius nominis ἠπίαλος, significationem intelligas, nulla inter Arabes, & Græcos erit dissensio; significat enim, vt notat Paulus, calorem blandè, & leniter calefacientem. Dicta est enim *Hepialos*, ab ἠπίως quod est *molliter*, & ἀλεαίνειν, quod significat *calefacere*. Et quia Galenus, & Auicen. talem caloris modum in huius febris genere inueniunt, non mirum si diuersas febres sub *Hepialos* nomine comprehendant; nos autem in præsenti non agimus de nomine, sed de rebus significatis per illud. Et quia sub nomine hepialæ, febris tam à Galeno, quàm ab Auicen. tradita comprehenditur, de vtraque disiunctim est instituendus sermo: sit ergo primum dubium.

§. I.

An febris hepialia ab Auicenna adducta possit dari.

Hoc punctum sine controuersia transigi non potest; videtur enim in primis, quod nulla febris dari potest, per quam interiora frigeant, & exteriora caleant: quod patet ex febris definitione ab ipso Auicen. tradita; si enim febris est calor accensus in corde, qua ratione cor, & *Pars negatiua probatur.*

& alia viſcera frigere poſſunt durante febre. Quod ſi cor eſſe calidum dicas, quod neceſſariò fateri debes, quomodò membra interiora cordi propinqua non incaleſcunt a calore cordis præter naturam, præcipuè cum ſint intra ſphæram ſuæ actiuitatis?

Secundò efficaciter probatur. Nam pituita vitrea putreſit in interioribus: ergo actu caleſit a calore putredinali: ergo ab ipſo calore partes interiores caleſiunt.

Tertiò, nam ad hoc, vt inſurgat febris ex pituita putreſcente, neceſſariò requiritur, quod vapores calidi, & putridi, qui ex ipſa conſurgunt, perueniant ad cor, vt illud calefaciant: ergo cùm ad alias partes interiores etiam perueniant, & immediatè attingant, illas etiam neceſſariò calefacient.

Vltimò, nam pituita vitrea ante febrem non infrigidabat interiora: ergo neque in ipſa febre; nam in febre pituita redditur calida, quia putreſcit; ſi enim dum frigidia exiſtit, non infrigidat, quo pacto dum calida eſt, partes interiores ſibi contiguas infrigidare poterit? Vnumquodque enim (inquit Philoſophus) operatur in quantum eſt in actu. Si ergo pituita dum putreſit, actu calorem habet, quo pacto producit frigus in interioribus? Remanet ergo ex dictis, quod nullo modo hæc febris ſpecies dari poſſit.

His tamen non obſtantibus, hanc febris differentiam dari poſſe defendimus; neque enim rationi reluctatur, quod per febrem interiora algeant eo modo, quo nunc explicabimus.

Ad cuius intelligentiam ſupponere oportet, quod licèt febris ex pituita vitrea putreſcenti ſit intermittens, aut continua, frequentiùs tamen dum ipſa fit, putreſcit humor intra venas; nam vt notat Coſteus, humor ille eſt ita craſſus, & viſcidus, & partibus adhærens, vt per muſculos, & partes ſenſibiles ferri nequeat, qui maximè frigidus eſt, & difficilè admodum euincitur à calore naturali: quo fit, vt partes, quas tangit, refrigeret, vt docet Galen. 2. *de locis affectis*, *cap*. 5. Ex quo dum putreſcit, calidi vapores eleuantur, qui extrà in vniuerſum defetuntur corpus, illudque calefaciunt, frigidis ſolùm remanentibus partibus interioribus, in quibus pituita reſidet, quæ ſuo contactu eas infrigidare valet.

Quod ſuppoſito facilè defendi poteſt, dari febrem epialam, per quam ſimul interiora frigeant, & exteriora caleant: cuius ratio eſt, nam dum pituita vitrea putreſcit in partibus internis, ex parte pituitæ putreſcentis diffunduntur vapores, putridi, qui calefaciunt cor (quod requiritur ad rationem febris,) & partes externas. Ex parte verò pituitæ craſſioris, quæ intus remanet, & non putreſcit, infrigidantur partes ſibi vicinæ, & locus in in quo ipſa continetur; ita vt partes internæ frigidæ maneant, & externæ calidæ, ex quo nullum ſequitur inconueniens: neque Auicen. voluit, quod cor in hac febre non incaleſceret, nec conſequenter partes ſibi propinquæ; nam ſine hoc ſaluari non poteſt integra febris natura, ſed ſolùm quod partes internæ, in quibus pituita illa vitrea reſidet, & partes ſibi vicinæ frigeſcant ex contactu pituitæ frigidæ.

Ad argumenta reſpondetur.

Vnde ad rationes in oppoſitum reſpondetur. Ad primam, verum eſſe, cor calefieri, vt probat argumentum; nam ſine hoc ſaluari non poteſt febris eſſentia, vt dictum eſt: non tamen caleſiunt partes internæ, in quibus, & iuxta quas illa pituitæ ſpecies detinetur.

Ad ſecundam dicimus, quod vapores calidi ex putredine eleuantur, verſus corporis habitum diffunduntur, intraque manet pars pituitæ craſſior, & frigidior, quæ ſuo contactu partes internas infrigidat.

Ad tertiam reſpondetur, cor calefieri ab ipſis vaporibus; nos tamen loquimur de partibus internis, in quibus pituita detinetur, quæ actu frigidæ manent.

Ad vltimam, quod ante febrem illa ſuperficies pituitæ frigidæ, quæ tangebat partes internas, non infrigidabat illas, eo quod ab ipſis ſecundùm illam ſuperficiem erat calefacta: at verò poſtquam à calore præter naturam agitatur, & mouetur, diuerſæ ſuperficies pituitæ frigidæ membris applicantur, quæ talia infrigidant membra. Ex quibus manet probatum hanc febrem ab Auicen. adductam dari poſſe.

§. II.

An febris hepiala à Galeno tradita dari poſſit.

Pars negatiua aſſignatur.

Galenus loco ſuperiùs citato inquit, dari hanc febrem ex acida, aut vitrea pituita procedentem, per quam ſimul in toto corpore ſentiuntur calor, & frigiditas; quod videtur Philoſophiæ aduerſum, nam idem mobile non poteſt ſimul moueri duobus motibus contrariis: ſed calor, & frigus ſunt contraria: ergo ſi ſimul in eodem ſubiecto producuntur, illud mobile, ſeu ſubiectum duobus contrariis motibus mouebitur. Sicut enim eſt impoſſibile, quod termini contrarij ſimul exiſtant in eodem ſubiecto, ita ſimiliter eſt impoſſibile, quod motus, per quos producuntur illi termini, ſimul etiam in illo ſubiecto dari poſſint. Cùm ergo calor, & frigus in gradibus intenſis ſint contrarij, neceſſariò ab eodem ſubiecto mutuò ſe expellunt, ac per conſequens ne ſequatur dictum inconueniens, non poſſunt ſimul eandem partem informare: ex quo ſequi videtur, quod hæc febris malè à Galen. aſſignatur.

Concluſio reſponſiua.

Sed licèt hæc vera ſint, nihilominus dicendum eſt iuxta Galeni ſententiam, dari poſſe hanc febrem, quam ipſe hepialam vocat; in qua ſenſus iudicat: eãdem præcisè partem ſimul infrigidari & calefieri nam cùm partes frigidæ, & calidæ ſint maximè propinquæ, & vicinæ, ſenſus iudicat partem, quæ calorem recipit, ſimul etiam recepiſſe frigus. Sed quia hoc iudicium eſt fallax, ratio corrigit ſenſum, dum cognoſcit duo contraria non poſſe ſimul adeſſe in eodem ſubiecto, neque vnum mobile moueri ſimul duobus motibus contrariis; & ſic vera eſt doctrina Galeni quantùm ad ſenſum, non tamen quantùm ad veram intellectus cognitionem; ex quo manet ſolutum argumentum.

Qua ratione fiat hæc febris.

Sed reſtat nunc examinare, quo pacto ex pituita vitrea, & acida putreſcente ſentiri videantur calor, & frigus in eadem parte? De hoc puncto vario modo loquuntur Authores. Auicen. *fen*. 1. *lib*. 4. *tractat*. 2. *cap*. 53. duas ſupponit mineras putredinis, vnam in interioribus, alteram verò in exterioribus, in quibus dum efficitur hæc febris, humores continentur, & putreſcunt, qui ad inuicem mittunt vapores ex vna parte in aliam, ita vt vapores, qui ex putredinis minera interiori eleuantur, exteriora calefaciant; & qui ex exteriori, interiora: & quia in interioribus, & exterioribus remanet pituita craſſior, & frigidior, quæ nondum putruit, ab ipſa etiam partes externæ & internæ infrigidantur; & ſic tam in internis, quàm externis calor, & frigus ſimul percipiuntur.

Sed ex isto dicendi modo potiùs sequitur, quod ibi sunt duæ febres complicatæ, quàm vna; siquidem ibi sunt duæ mineræ putredinis, ex quibus vapores calidi in cor diffundi pussuot, & febrem constituere.

Gal. verò aliter opinatur, qui non ponit duas mineras putredinis intra, & extra; sed asserit eundem humorem diuersas partes calefacere, & infrigidare; ita enim *loco iam cit. & de inæquali intemperie cap. 8. Si enim* (inquit) *modica aliqua in pituita vitrea fiat putrefactio, febrem epialam appellatam inducit.* Ratio huius est, nam ex parte, quæ putrescit, ipsius humoris partes calefiunt; ex parte verò, quæ non putrescit, & frigida est, partes infrigidantur, ita vt simul calorem, & frigus æger in eisdemmet partibus sentire videatur. Verùm si vehementiùs putrescat illa pituita, & calor præter naturam illam superet, tunc quidem non facit febrem specialem, sed potiùs febrem quotidianam, saltem spuriam, & illegitimam, quam rigor antecedit, vt notat Paulus *lib. 5. cap. 56.*

Aliam causam excogitauit Galenus *lib. de inæquali intemperie, cap.* 8. dum ait: *Quod si pituitosus succus, qui frigidus est, quemque Praxagoras vitreum appellat, & amara bilis, quæ calida est, simul abundent, ac per sensibilia membra moueantur, nihil miri est, vtrunque à cubante pari modo sentiri.* Quo loco non solum pituitam vitream esse huius morbi causam statuit, sed etiam amaram bilem. Ex quo deducimus, duplicem esse febrem hepialam, iuxta Galeni sententiam; exquisitam vnam, quæ scilicet ex pituita depeodet; illegitimam aliam, quæ à duplici consurgit humore, de qua fuit loquutus libro de inæquali intemperie.

Ex dictis constat, ex quibus causis istæ febres depeodeant, neque aliis signis ad earum cognitionem indigemus. Cum his tamen vrina erit cruda, cum sedimento crasso, & pulsus tardus, & rarus; accessiones etiam tardè, & paulatim ob exiguum calorem succenduntur; & quia harum febrium materia solet esse parua, & grossa, non omni die accenditur, vt docet Auic. sed efficere solet tertianam, aut quartanam.

§. III.

Curatio epiala.

QVoniam hæc febris, vt docet Paulus, & Auic. est de genere quotidianarum, vtporè ex pituita nascens, eidem curationi subiicitur, hac solùm adhibitâ differentia, quòd cum hæc febris ex pituita nascitur crassa, & viscida nimis, calidioribus, magisque inscindentibus indiget auxiliis, ob quod non est quod iu remediis tradendis immoremur.

QVÆSTIO XII.

De febre lipyria.

QVando intus, & in ipsis visceribus calorem sentiunt ægri, in externis verò partibus frigus, tales febres à Græcis lipyriæ vocantur, vt *lib. de inæquali intemperie, cap.* 6. scriptum reliquit Galenus.

Multis modis lipyriam fieri testantur Anthores. Auic. *fen. 1. lib. 4. tract. 2. cap. 51.* tradit causam generationis huius febris, dum asserit, quod hæc febris est phlegmatica, & aliquando cholerica ex bile grossa dependens; dum enim in interioribus quælibet ex iis inflammanent, aut putrefiunt, vapores crassi, qui ex pituita crassa, & bile eleuantur, non multùm calefacere possunt partes externas, in quas diffunduntur; nam cùm à fonte putredinis, à qua incaluerunt, recesserunt, facilè calorem adquisitum amittunt, & frigiditatem deperditam recuperant; reducuntur enim ad pristinam naturam, sicut aqua calefacta reducitur semoto calefaciente; sicque illorum frigiditas in exterioribus sentitur. Accedit ad hoc, quod si partes externæ multa pituita scatent, ab ipsa etiam vapores illi refrigerantur, ita vt interiora, in quibus putrescit humor ille, calida sentiantur, & exteriora frigida.

Galenus 4. *aphor. comm.* 48. & *lib. de definitionibus medicis*, alias lipyriæ species adduxit; inquit enim interiora vri, & extrema refrigerari in febribus ardentissimis, & malignis: ex quibus sequitur, quod causon dupliciter interiora vrit, & extrema refrigerat; aut nimio calore in profundiori corporis parte existente, vt contingit in inflammationibus internis, ad quas totus ex toto corpore sanguis & spiritus attrahuntur, ita vt exteriora frigida maneant, & interiora nimis incalescant; aut malignâ qualitate febris sanguis, & spiritus, qui partes externas calefaciebant, consumontur, & corrumpuntur, ex quorum defectu partes externæ calore destituuntur, & refrigerantur eo modo, quo diximus extrema refrigerari tractatu de rigore; intra enim sanguis, & spiritus tempore indigentiæ colliguntur, deseruntque partes externas, in quorum absentia necesse est vt frigefiant.

Similiter hæc febris species consurgit ex inflammatione aliqua interiori, vtpotè pulmonis, ventriculi, vel alterius partis, ad quam cucurbitulæ instar sanguis totus attrahitur, vel nimio illius calore sanguis, & spiritus absumuntur, & qui erant in partibus exterioribus ad intra mouentur in naturæ subsidium; & sic partes externæ frigidæ sentiuntur.

Ex dictis constat, hanc febrem aliquando esse morbum, & aliquando casum morbi, vel accidens illius; tunc enim verè est morbus, quando procedit ab ipsis humoribus in venis putrescentibus, ex quibus immediatè consurgit febris, vt in ea specie, quam Auic. assignat; de hac enim loquitur Galen. 7. *aphor. comm.* 42. vbi ex antiquorum sententia lipyriam inter morbos per se recenset. Quando verò sequitur morbum, inflammationem scilicet, tunc accidens illius dicitur.

Hæc febris non est de genere intermittentium, vt 4. *aphorism. textu* 47. docuit Hippocrat. sed à principio in finem indesinenter ægrum molestat. Cùm variæ sint huius febris sortes, varia etiam signa constitui debent ad illarum cognitionem; nam si hæc febris sit de genere ardentium, vel aliquam sequatur inflammationem, cognosci debet per signa cuilibet tam febri, quàm inflammationi propria. Quod si ex pituita dependeat, ex calore tepido, & vrinæ cruditate, & pulsu paruo, & inæquali dignoscitur. Si verò ex bile crassa, vrina magis flaua apparebit, cum sedimento crasso, aderit sitis, & oris siccitas, linguaque erit nigra; ad cuius cognitionem etiam considerare oportet naturam ægri, & ætatem, an scilicet hoc, vel illo humore abundet, vt coniecturâ assequi possimus, an potiùs ex hac, quàm ex illa causa dependeat.

Hæc febris non rarò visa est; existimo esse nimis pernitiosam secundùm illam Hippocrat. sententiam vniuersaliter prolatam 4. *aphorism. textu* 48. *cit.* vbi ait: *In febre non intermittenti, si*

interiora

interiora vrantur, & extrema refrigerantur, & sitim habeat, lethale.

§. Vnicvs.

Curatio lipyriæ.

CVm variæ sint huius febris differentiæ, non potest pro omnibus vna curatio institui, sed est varianda potiùs pro diuersitate causæ, ex qua febris ortum habet. Si igitur febris hæc sit accidens alterius morbi, inflammationis scilicet, sedatâ inflammatione aufertur; quapropter remedia admoueantur, quæ curandi inflammationem vim habeant. Quod si ex causonide, aut ex febris malignitate contingat interiora vri, & extrema refrigerari, remedia admouebimus causonidi, aut febri malignæ idonea, de quibus propriis capitibus instituetur sermo.

At verò si ex pituita viscida, & crassa interiùs putrefaciente, vel ex crassa bile originem trahant, attenuantibus, & maximè inscindentibus est vtendum, vt capite de febre quotidiana actum est.

Vnum tamen præceptum in omnibus obseruabimus, videlicet quod calor interiora adurens, si possibile fuerit, ad extra reuocetur, idque assequemur ligaturis, & frictionibus partium extremarum, necnon cucurbitulis scarificatis, & sine scarificatione. De hac enim febris curatione parum, & leuiter Arabes, & Græci pertractarunt, parumque de illa à recentioribus actum est: nobis tamen sufficiat curatiuas adduxisse indicationes, vt sciamus quâ viâ, & methodo eas curare valeamus.

Obseruatio. Veruntamen quod mihi contigit in huius febris curatione, non possum non referre. Quidam Magister Ordinis Sancti Patris Augustini, qui sacram edocebat Theologiam in insigni Sancti Gabrielis Collegio huius vrbis Pintianæ, febre ardenti cum extremorum frigiditate fuit afflictus, cui etiam aliorum Medicorum consilio plurima fuerunt adhibita remedia; nihil tamen commodi ex eis conspeximus, tuncque in animum induxi, vt ei iniicerentur clysteres refrigerantes ex decocto lactucæ, scariolæ, violarum, hordei, radicum iuschiami, & capitum papaueris albi, cum oleo violarum, & rosarum, & saccharo albo; quibus ita attemperatus fuit calor ille interiùs reconditus, vt viribus restauratis, ad extra propulsus potens fuit extrema calefacere, sitim, & reliqua sedare symptomata, & sudore commoto, nunc incolumis perseuerat; de quo remedio in meipso periculum feci quondam febre ardentissima vexato cum extremorum frigiditate.

QVÆSTIO XIII.

De febre ardenti.

QVamuis nomine causi quælibet febris exurentissima intelligatur, in præsenti tamen accipitur pro ea febris specie, quæ ex sincera bile putrefacta procedit, quæ à tertiana differt, quoniam in ipsa humor intra vasa putrescit, neque ad insebricitationem deuenit, quia humor in ipsa non expurgatur, vt contingit in tertiana exquisita, in qua humor biliosus extra vasa putrescit, & transacta accessione, vomitu aut sudore excernitur, vt docuit Galenus 2. *de crisibus*, *cap.* 3. De hac equidem febre egit Hipp. 4. *de ratione victus in morbis acutis*,

A vbi duas causi species annumerat, vnam exquisitam, alteram spuriam. Exquisita fit cum venæ exsiccatæ tempore æstiuo, acres, & biliosas, quæ tenues sunt, ad se trahunt humiditates. Est alia etiam febris ardentis species exquisita, quæ ex bile intra venas maiores putrescente excitatur, vt docet Galenus 4. *aphor. comm.* 59. & Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 2. *c.* 41. Nothus causos fit ex pituita salsa putrescente, qui acutie, & accidentibus à primo, & legitimo causo differt, vt ex eodem Hipp. eodem loco suprà citato colligitur.

Aliæ sunt species febrium continuarum huic febri finitimæ, quæ ex eadem causa proficiscuntur, quales sunt tertianæ continuæ, quæ differunt à febre ardenti in hoc, quòd tertianæ continuæ tertio quoque die fortiores fiunt, de quibus dixit Hipp. 4. *aphor. textu* 42. *Febres quæcumque non intermittentes, tertio die fortiores fiunt, &c.* & Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. B *tract.* 2. *cap.* 35. tertianam continuam à causo distinxit, eo quòd in tertiana percipiuntur exacerbationes, in causo verò æqualis à principio in finem percipitur calor, & sine remissione, donec ex toto iudicetur.

Est etiam alia species febris continuæ, quæ ex bile adustiori, torrida, vel vitellina, aut cuiusvis alterius præternaturalis bilis specie originem ducit, quæ quia parum differt ab ardenti, de illius curatione etiam hoc loco est pertractandum.

Ad harum febrium generationem concurrunt omnia, quæ bilem procreare valent, vt aër calidus nimis, æstiuum tempus, alimenta acria, & plerunque calida, exercitatio immodica, animi passiones, præsertim ira, ad quod maximè iuuat si ætas sit iuuenilis, & biliosa, sicut repugnat illi ætas senilis.

Duo præcipua signa huius febris adducit Galenus 3. *epid. comm.* 3. *super text.* 34. nempe ingens C cauma, & sitis inexhausta, quæ semper hanc comitantur febrem, nisi à potentiori causa aliquod ablatum impediatur, vt si v. g. ob aliquam distillationem madescant loca, quæ ad asperam pertinent arteriam, & minùs siticulosi fiant. Quapropter dixit Hipp. 4. *aphor. textu* 54. *Quibus plurimum siccæ tusses leuiter irritantes in febribus ardentibus fiunt, non multum siti infestantur.*

Præter dicta signa adsunt etiam lingua sicca, aspera, & nigra, ventris morsus, deiectiones pallidæ, virides, aut nigræ, vigiliæ immodicæ, & aliquando delirium, totius corporis inquietudo, respiratio crebra, frequens, & magna, pulsus frequentior, & celerior existit, quàm in reliquis febribus continentibus, durior, & inæqualior: vrina etiam flaua, quæ aliquando alba apparere solet, quæ delirium futurum prænuntiat; indicat enim humorem, qui vrinam tingebat, sursum rapi. Hæc D febris licèt cum rigore non inuadit, cum rigore tamen desinit.

Hæc febris si exquisita sit, prima septimana iudicatur, vt notat Gal. 2. *de cris. cap.* 6. est enim morbus acutissimus, qui celeriter terminatur. *A febre etiam ardente habito rigore superueniente solutio*, ex Hippoc. 4. *aphor. text.* 58. Flaua quidem bilis, quæ erat huius morbi causa, expellitur à natura veloci quodam motu per membra sentientia, & illorum concussionem, & rigorem excitat. Verùm si rigor incidat febre non deficiente, & ægro iam debile existente, lethale est, vt ex eodem constat 4. *etiam aphor. textu* 46. Nam vires valdè debiles rigorem, & expulsionem humoris inceptam non possunt consummare, nec rigoris agitationem ferre; ideoque remanet febris, quam vires debiles sustinere non possunt, atque adeò æger perit. *Præsagium.* Quod si ex naribus

fluxerit sanguis, soluitur ægritudo; atque si sudores superuenerint iudicatorij, & cum signis solutionis, vt scripsit Hippoc. 4. *de ratione victus*, *text*. 10. iudicatur etiam per abscessum, vt *eodem lib. textu* 11. asseruit Hippocrates: at verò si sanguis stillauerit repentè, malum quidem est, vt ibi textu 67. inquit idem Author; nam natura eo tempore cupit quod superfluum est excernere; sed ob propriam imbecillitatem nequit, vel ob sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, aut obstructionem. Quod si vrinæ nigræ sint, tenues, & paucæ, perniciosum est.

§. I.

Curatio febris ardentis.

CVm septem diebus febris hæc terminetur, aut non longè à septimo die, si vires validæ sint, atque ætas consentiat, admodum exquisitus, & tenuis victus est instituendus, vt præcepit Galen. 1. *de arte curatiua ad Glauc. cap.* 13. *iuxta principium*, qui etiam debet esse refrigerans, & humectans, qualem tradidimus capite *de terziana exquisita*. Aër frigidus, & humidus sit, aut talis arte paretur foliis, ac floribus rosatum, violarum, & salicis sparsis, & irrorato cubili aquâ rosacea, & aceto, & fontanellis arte pararis, & aëris commotione flabello madido facta. Vtile etiam admodum est vti clysteribus refrigerantibus, & emollientibus, qui confici possunt ex decocto hordei, maluarum, lactucæ, & seminum frigidorum, & saccharo, qui præter vim emulliendi suâ frigiditate calorem adurentem temperant, & somnum conciliant, qui maximè expeti solet in hac febre. His sic debitè administratis de contentione inter Medicos agitata agendum est.

§. II.

An in febre ardenti sit sanguis mittendus vsque ad animi deliquium.

Pars negatiua probatur. PLurimis in locis iussit Galenus in febribus ardentissimis sanguinem mittere vsque ad animi deliquium, præcipuè tamen 1. *aphorism. comm.* 23. & *lib. de sanguinis missione, cap.* 12. & 6. *methodi cap.* 4.

Hæc tamen Galeni doctrina aliquibus suspecta videtur, qui talem modum mittendi sanguinem reformidant.

Paulus *lib.* 2. *cap.* 30. non solùm sanguinem non mittit ad animi vsque deliquium, sed nec recordatur sanguinis missionis in febris ardentis curatione. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 78. curans hanc febrem admonet refrigerantia, & humectantia, nullâ factâ mentione sanguinis missionis; quod vtique faceret, si non esset auxilium suspectum, præsertim cùm ipse maximi faciat Galeni doctrinam, à qua tamen in præsenti recedere videtur.

Idem sensit Trall. *lib.* 12, *cap.* 3. qui Authores haudquaquam sanguinem detrahunt in hac febre, neque est credendum, quod auxilium ita efficax omisissent, si huic febri propellendæ conueniens foret.

Quorum doctrina fundamentum habere potest in verbis Galeni, qui 4. *de sanitate tuenda*, *cap.* 4. sanguinis missionem interdicit, vbi humores citra, vel infra sanguinem existunt; nam extracto sanguine puriores redduntur humores, neque ita bene à sanguine corriguntur; & hanc ob causam Auic. in curatione huius febris dixit: *Et non phlebotometur; fortassè enim phlebotomia inflammabit eos.*

Alterum opinio. Alij verò sanguinem esse mittendum fatentur, non tamen vsque ad animi deliquium; dicunt enim, febribus omnibus putridis sanguinis missionem conuenire, vt nos etiam suo loco probauimus; inter quas hæc febris fors annumeratur: non licere tamen sanguinem extrahere vsque ad animi defectionem, quod nititur suadere Auicen. *fen.* 4. *lib.* 1. *doct.* 5. *cap.* 20. qui securiorem censet numeri multiplicationem, quàm quantitatis; idemque sensit Celsus *lib.* 3. *cap.* 10. qui in biduum diuidere iubet sanguinis missionem, ita vt sit melius infrà subsistere, quàm exquisitissimè euacuare; nam omni vi effusa æger periclitabitur: quod constat in cura aquæ inter cutem, aut in empyemate, in qua si semel pus, aut aqua effluxerit, omnes moriuntur, quantò magis si sanguis, vitæ thesaurus, vnicâ venæ sectione in magna quantitate extrahatur.

Similiter per hanc febrem vigiliæ immodicæ infestare solent, in quibus cauendæ sunt copiosæ, ac multæ euacuationes, vt monet Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 13. ac per consequens talis sanguinis missio præcauenda.

Sed quamuis horum fundamenta probabilitatem quandam habere videantur, non tamen euertunt Galeni doctrinam, ad cuius intelligentiam supponere oportet, quod dum sanguinem mittimus, quodlibet animi deliquium non est terminus huius euacuationis; nam si ex metu, aut conturbatione animo linquat æger, non statim sanguis sistendus est, sed iacente in lecto ægro, est sanguis extrahendus: neque etiam ducendus est æger ad syncopen, & animi defectionem, sed potiùs ad lipothymiam, seu animi deliquium, quod ex euacuatione procedit, neque in pulsu magnam efficit mutationem, ad cuius cognitionem interim dum sanguis fluit, attrectandæ sunt arteriæ, ne ex tali euacuatione virtus vitalis maximè dilabatur, vt monet Galen. *libro de sang missione*, *cap.* 12.

Secundò supponimus ex eodem Galen. non solùm esse necessarium mittere sanguinem propter solam sanguinis effusionem, & causæ morbi remotionem; sed etiam sanguinem extrahendo deliquium causare, quo friget corpus, & intemperies calida aufertur, vomitus, aut alui fluxus, vel sudor copiosus excitari solet, vt contigit iuueni illi, qui exurentissima febre laborabat, quem curauit Galenus sanguinis missione vsque ad animi deliquium, cuius corpus ex animi defectu fuit refrigeratum, & bilis vomitus, & sudores illi superuenerunt, protinusque febrem extinxerunt, vt ipse testatur 9. *method. cap.* 4. Cùm ergo ex repetita sanguinis missione dicta commoda non sequantur, hinc est, vt iubeat Galenus sanguinem mittere vsque ad animi deliquium; sic enim simul febrem attemperat, & illius causam detrahit: quapropter dici solet, quod Galenus copiosa sanguinis missione iugulabat febres.

Sunt qui dicant, Galenum hoc remedium adduxisse pro synochi curatione, in quo sanguis superabundat, vt ex locis suprà citatis colligi potest; non tamen loqui videtur de febre ardenti, quæ ex sincera bile dependet; in qua non licet exquisitissime euacuare, imò neque aliquo modo sanguinem detrahere, vt docent Aët. Paul. Tral. & alij.

Hi tamen probabiliter non loquuntur, nam in exurentissimis febribus, & magnis inflammationibus, & vehementissimis doloribus nullum maius remedium

...medium nouit Galenus quàm vsque ad animi de... ...nem euacuare : nomine verò ardentissimarum febrium necessariò intelligere debemus ardentes, quales sunt illæ, de quibus nunc egimus. Quod etiam ipsa ratio suadet; nam quo ardentiores sunt febres, auxilio indigent magis refrigerantis, tale enim est sanguinis missio vsque ad animi deliquium: ergo eo vti licebit in his febribus, quæ maximè refrigerantia exposcunt, modò vires constent, quæ talem, & tantam euacuationem ferre possint. Quare non sunt audiendi, qui sanguinis missionem interdicunt, est enim morbus iste vehemens, & acutus, in quo si virium adsit robur, nullus erit in medica arte exercitatus, qui sanguinem mittere non audeat. Neque ex hoc se... ...tur, vt vult Auicenna, quod ex phlebotomia ... sincerior reddatur, & magis inflammetur; ... ex vite vino diluto pleno dimidiam partem ... has, vinum neque meratius fit, neque di... ...ta similiter si ex bile sanguini admista ali... ...has, portio quæ in venis remanet, ne... ...cerior erit, neque magis ob hanc rationem ...mabitur.

Neque Celsi exemplum aliquam vim habet; nam in hydropicis totam aquam simul non extrahimus, quoniam facultas est vehementer debilis, & ex larga aquæ profusione statim moritur æger: at verò quando in hac febre, & in aliis sanguinem extrahimus vsque ad animi defectionem, supponimus virium constantiam, sine qua tale auxilium expeti non debet.

Manet ergo ex dictis, quanti momenti sit sanguinem mittere in hac febre vsque ad animi deliquium. Veruntamen quia solet plerunque accidere æstatis tempore, in quo vires à calore facile resoluuntur, & tantam euacuationem ferre non poterunt, ideò securius erit partitas euacuationes facere, dummodò non sis certus, quod vires copiosam hanc euacuationem tolerabunt. Quapropter inquit Galen. *lib. de sanguinis missione, cap. 12. Proinde satius est à tam copiosa vacuatione abstinere.*

Quod si ex ichorosis humiditatibus in venis prope cor putrescentibus febris hæc succendatur, vt contingit æstatis tempore in iuuene bilioso, & siccæ naturæ, maximè offendunt integræ euacuationes, vt insinuauit Galenus 1. *de arte curatiua ad Glauc. cap. iam citato*; sunt enim humiditates illæ in venis minoribus, à maioribus valde dissitis ex quibus sanguinem extrahimus, ex cuius defectu magis arescit corpus. Accedit ad hoc, quod illæ humiditates sunt virio plenæ, magis quàm quantitate peccantes, in quarum præsentia interiora vruntur, & extrema refrigerantur, eo quod spiritus vitales absumunt, qui exteriora calefaciebant. Ex quo sequitur, quod vires deficiant, ita vt nullam, aut paruam sanguinis missionem ferre possint. Quæ omnia attentè inspicere debemus, vt melius curationem huius febris instituamus.

§. III.

Alia huius febris remedia proponuntur.

Cum ergo venulæ resiccatæ ad se humiditates illas alliciant, quæ sunt extra sanguinis consortium, & sanguinis missione extrahi non possint, licebit eas attemperare. Et cùm febris hæc sit calidissima, & siccissima, nimis refrigerantia, & humectantia sunt adhibenda, quibus humor

A præparetur, & corrigatur. Conuenit ergo quolibet die assumere syrupum acetosum, granatorum, chicorei, oxalidis, borrag. aut violarum, cum aquis chicorei, oxalidis, vel buglossæ, in maiori adhuc quantitate quàm in aliis febribus. Tantæ enim efferuescentiæ hæc febris est, vt si nimis refrigerantia non adhibeas, nihil commodi consequi videaris. Quare hæc, & alia mane, & vespere sunt assumenda. Confert etiam assumere apozemata ex decocto hordei, quatuor seminum frigidorum maiorum, radicis scorzoneræ, oxalidis, & chicorei, cuius decocti accipe ℔. iij. syrup. acetosi, & borrag. ana ℥. iij. margar. præp. & elect. de gemmis ana ʒ. j. sacchari quod sit satis ad gratum saporem, de quo serò, & manè bibat æger ℥. vj. Quod si signa coctionis appareant, audacter aquam frigidam dare iubet Galen. 9. *methodi, cap. 5.* præcipuè si æger frigidæ sit assuetus; roboratur

B enim natura, & humores per aluum, & sudorem excernere solet. Verùm si æger inflammatione, vel obstructione aliqua laboret, aut humores incoctos habeat, & non sit assuetus assumere frigidam, haudquaquam est offerenda, facile enim ex eius assumptione humor incrudescit, & denuò parit febrem.

Sed quia in hac febre vigiliæ immodicæ, & capitis dolores infestare solent, illis prouidebimus oxyrrhodino ex oleo rosarum, de papauere, & aceto; aut oleo rosarum cum succo lactucæ, aut portulacæ, & aceto. Caput etiam souebimus decocto foliorum lactucæ, capitum papaueris albi, radicum iuschiami, & seminum frigidorum maiorum, & florum cordialium, aut lacte caprino; ad quod etiam iuuat vnguentum populeon, & rosarum, quibus superpones linteos aqua rosacea, vel lacte mulieris imbutos. Conuenit etiam sumere syrupum de portulaca, aut de papauere,

C & violarum, cum decocto hordei, vel aqua chicorei.

Sitis etiam, quæ maximè vrget, sedari debet oris ablutione cum aqua rosacea, aut hordei, cum modico aceto, & sacchato, aut vino rubro bene aqua diluto, vel lacte amygdal. dulcium; ad quod etiam valent mucilagines seminis citoneorum, & psillij in aqua rosarum extractæ: quibus addes aliquid syrupi violacei, & sacchari. Teneat etiam in ore frustum crystalli prius in aqua refrigerati.

Transactis septem diebus, quibus hæc febris terminari solet, si febris remittatur, poteris quidem humorem radicitus expurgare rhabarb. diluto, & syrup. regio, & persico solutiuo, diacathol. & similibus. Si verò adhuc perseueret, differenda est purgatio donec calor sedetur. Interim tamen interiùs, & exteriùs refrigerantia admouebis;

D qualia etiam capite *de exquisita tertiana* annotauimus. Quod si ex toto non auferatur febris, factâ purgatione non erit abs re saluatellam manus dextræ apetire, & aliquid sanguinis extrahere, vt ibi etiam diximus.

Febris ardens notha, seu illegitima, licèt exposcat remedia frigida, & humectantia, non tamen sicut exquisita, cùm non sit ita intensè calida sicut illa.

I 4 QVÆSTIO

QVÆSTIO XIV.

De febre sanguinis.

DVplicem febrium sanguinis differentiam constituunt Medici; vnam quæ ex sanguine inflammato, & efferuescente; & aliam, quæ ex ipso putrescente initium habet, vt colligitur ex Galeno 2. *de different. febrium, cap. 2. & cap. 9.* & *lib. 9. methodi, cap. 3. & 4.* & 2. *de crisibus, per plura capita.* Rursus qualibet febris sanguinis est continua, neque ad infebricitationem deuenit, donec ex toto soluatur, vt citatis locis, & alibi millies insinuauit Galen. Quod autumo frequenter accidere; non tamen repugnat febrem ex sanguine intermittentem excitari posse, cùm talem possit putredinem adquirere, vt extra vasa trudatur. Reducitur tamen ad tertianam febrem, quia tertianos habet circuitus; qua de causa illius non recordatur Galen. Differt tamen ab aliis continuis, vt docet Gal. 2. *de differ. feb. cap. 2.* nam aliæ singulis diebus, aut tertio, vel quarto quoque die habent exacerbationes; sanguineæ verò, quas synochas vocant, vniuersum tempus in vna accessione consumunt, quæ à principio vsque ad finem pertingit. Vlteriùs istæ febres sunt in triplici differentia; nam quædam earum à principio ad finem æqualiter perdurant, & in eodem statu perseuerant, in quibus principium & augmentum non est sensibile; quas vocant homotonas, atque acmasticas. Aliæ paulatim augentur à principio in finem, quas vocant anabaticas, & epacmasticas. Tandem aliæ dicuntur decrescentes, quia à principio in finem diminuuntur, quas appellant paracmasticas. Similiter scire oportet, quod prima febris differentia in eodem statu à principio in finem perseuerat, quia tantùm sanguinis alteratur, aut putrescit, quantùm resoluitur; in secunda verò febris differentia plus alteratur, quàm resoluitur, & sic vsque in finem crescit calor: & quia in tertia febris differentia plus resoluitur, quàm alteratur, aut putresit, ideò à principio in finem decrescit.

Febris sanguinea differentia.

Sed licèt febris ex feruore sanguinis ferè ab omnibus admittatur, eamque ad genus febrium ephemerarum reducant, vt *lib. 2.* diximus, dubitant tamen, an detur febris ex putredine sanguinis? Quod licèt ab aliquibus admittatur, alij tamen id negare videntur ex verbis Gal. fundamento desumpto; quod quidem sine controuersia transigi non potest.

§. I.

An detur febris ex putredine sanguinis, manente sanguine sub propria forma.

OCcasionem dubitandi dedit Gal. qui 2. *de crisibus, cap. 6.* docuit tantùm esse tria genera febrium simplicium putridarum, nempe ex bile, pituita, & melancholia: ergo non potest dari quartum genus febris putridæ ex sanguine. Et *cap. 12.* eiusdem libri, inquit: *Quæ enim ex sanguinis putredine fit, quodammodo biliosa est.* Et paulò post ait: *Quidquid igitur pingue, & tenue in sanguine est, fit flaua bilis; crassum verò, ac veluti fex, quando immodicè calefactum exaruerit, atra.* Si ergo

Pars negatiua probatur.

A in amaræ bilis naturam transit sanguis dum putrescit, febrem ex bile producit, & sic saluatur triplex genus febrium putridarum, vt ipse etiam eodem loco statuit. Vlteriùs 2. *de different. febr. cap. 9.* agens de febre ex inflammatione sanguinis, inquit, ipsam similem accessionum proportionem habere, qualem tertianæ maximè febres ostendunt: quod nequaquam contingeret, si sanguis suam seruaret naturam.

Rursus 2. *de different. febr. capit. etiam 2.* febres synochas Galenus inter biliosas annumerauit, dicens: *Continuarum autem, quæ ex flaua bile proueniunt, duplex est species; altera earum, quæ continuo feruore synochæ appellantur, quarum vniuersum tempus vnà consumitur accessione, &c.* Ecce quo pacto Galen. synochas febres, siue sanguineas, ad continuas biliosas reduxit, quasi diceret, sanguinem dum putrescit, in bilem conuerti, febremque

B biliosam producere. Quod attentè inspiciens Auicen. *fen. 1. lib. 4. tract. 2. cap. 44.* dixit: *Opinatus est Galenus, quod non sit febris sanguinis à putredine illius.* Nam sanguis dum putrefit, fit cholera, & non est sanguis; & consequenter iuxta Galeni sententiam non potest dari febris ex sanguine putrefacto.

Hanc Galeni sententiam refutat Auicen. qui multis rationibus probat, dari febrem putridam ex sanguine, quarum firmiores trademus. Prima est; nam si sanguis putrescens non amplius est sanguis, sed bilis, hoc habere debet vel post putredinem, vel cùm putrescere incipit. Non primum, quia sanguis post putredinem non solùm vertitur in bilem flauam, sed etiam in bilem atram, vt tractatu de quartana diximus: ergo febris pendens ex illa non erit biliosa, sed melancholica.

Auicenna sententia vera.

C Si verò respondeas, ex sanguine putrescente bilem promptiùs generari, quia ad illam sufficit leuior alteratio, ad crassam bilem verò, seu atram producendam requiritur maior, & longior alteratio, ac per consequens non producitur febris melancholica.

Contrà: Pars sanguinis crassa accendit febrem, habet enim calorem immodicum, & præter naturam: ergo si adhuc non est mutata in attam bilem, propterea quod difficilè alteratur, & corrumpitur, necessariò remanet sub propria forma sanguinis, ac consequenter erunt duæ febres; vna quæ ex bile, alia quæ ex sanguine crasso dependet.

Neque cùm putrescere incipit sanguis, fit bilis, quia sanguis non mutat formam nisi corrumpatur; corruptio autem fit in instanti, putrefactio autem in tempore fit, quæ est via ad corruptionem,

D & corruptio est terminus putredinis: ergo cùm putredo fiat in tempore, ad quam requiritur alteratio, nequaquam à principio sanguis conuertitur in bilem; nam priùs requiritur, quod sanguis alteretur, & putrefiat; deindequod corrumpatur, vt sic amittat propriam formam, & bilis formam adquirat.

Secundò probatur; nam licèt sanguis dum febrem efficit putridam, putrefiat, non tamen sequitur, quod id quod generatur ex putrido putridum fiat, vt patet in animalibus, quæ ex putredine terræ producuntur; quæ licèt ex re putrida fiant, non tamen putrida resultant: ergo ex eo quod sanguis putrefiat, non sequitur quod bilis, & melancholia, quæ ex sanguine generantur, etiam putrefiant, ac per consequens non efficient febrem putridam ex bile,

aut

aut melancholia: quo casu dicere teneris, ibi adesse febrem sanguinis, aut hominem non febricitare.

Tertiò probatur, nam ex eo, quod bilis, aut pituita putrescant, non sequitur quod constituant febrem diuersæ naturæ; nam quæ ex bile procedit, biliosa est; & quæ ex pituita, pituitosa: ergo similiter dicendum est, quod febris ex sanguine erit sanguinea.

Vltimò probatur; nam sanguis dum putrescit, non semper transit in bilem, vt patet in inflammationibus suppuratis, vbi sanguis conuertitur in pus, & non in bilem. Idem etiam accidit dum sanguis intra venas putrescit, ex quo resultat quid simile puri proportione respondens, vt docet Galen. 2. *de differ. febrium*, *capite* 6. & sic aliquando extrahimus sanguinem per scissionem venæ purulentum, putridum, non tamen conuersum in bilem.

Vallesij sententia.

Ex dictis infertur, non benè Vallesium dixisse, non dari febrem ex sanguine; existimat enim secundùm fundamenta superiùs tradita, dari tantùm tria genera simplicium febrium putridarum, vt probare intendit 5. *controuers. cap.* 19. vbi inquit, hanc esse Galeni sententiam, qui asserit febrem hanc sanguineam à biliosa non aliâ ratione differre, quàm sola lenitate, aut mititia; bilis enim quæ ex putredine sanguinis generatur, mitior est bile putri ex alia bile genita, vt dicitur à Galen. *lib. de atra bile*: atque adeò iuxta illius sententiam, omnis febris ex sanguine putrescenti est biliosa: cuius, & aliorum recentiorum sententia eisdem argumentis ab Auicenna adductis conuinci poterit.

Cur sanguis mutetur per putred nem in alios humores, alij verò non in sanguinem.

Sed inquirit Vallesi. cur sanguis, dum putrescit, mutatur in aliorum humorum naturam, reliqui verò humores suam naturam retinent.

Respondet ipse, id prouenire ex propria ipsius natura; nam cùm sanguis sit in mediocritate constitutus, si semel recedat à mediocritate, necessariò accedere debet ad extrema; medium enim, siue muderatum in rebus est vnum; immoderata verò, & extrema sunt plura.

Sed licèt hoc verum sit, non tamen sequitur, quod sanguis dum putrescit, recedat à propria natura donec corrumpatur; nam licèt habeat calorem extraneum, ratione cuius disponitur ad bilem, non tamen in bilem vertitur, donec corrumpatur, & propriam formam amittat; est enim sanguis tunc in statu violento, & præter naturam; quo tempore si quidem putrescit, febrem putridam per se excitare poterit.

Aristot. doctrina.

Pro huius difficultatis enodatione supponere oportet ex Aristot. 4. *meteor.* omnia quæ vi non interimuntur, putrescere, præter ignem; atque adeò sanguinem putrefieri posse: quod etiam iudicauit Galen. 2. *de differ. febr. cap* 9. vbi inquit: *Nam & sanguinem quandoque putrescere est necessarium.*

Putredo est quid accidentale.

Secundò supponere oportet, quod putredo non est forma substantialis, sed accidentalis: & quia producitur cum obsistentia contrarij, fieri non potest in instanti, sed in tempore. Ex quo infero, textum Auicen. loco vltimo citatum, legi debere affirmatiuè; inquit enim: *Et putredo quidem non fit in tempore.* Zimara equidem in *Tab.* in dictione *Putrefactio*, aufert particulam negantem, ita vt de putredine dicamus, quod fit in tempore, & ibi ex Arist. sententia inquit, quod putredo est via in corruptionem: est quidem quædam mutatio totius putrescentis substantiæ ad corruptelam à calore extraneo, vt docet Galen. 11. *methodi*, *cap.* 8.

A Quapropter quæ putrescunt corpora, durante putredine suam retinent formam, & sic non dicuntur corrupta, quæ quidem ad pristinum statum reduci possunt, vt patet in vino dum acescit, & in humoribus dum putrefiunt, qui per coctionem emendantur; coctio enim facit cessare putredinem manente substantiâ.

Quid sit putrescere, & putrem esse, explicatur.

Tertiò supponere oportet, aliud esse rem putrescere, aut putrem esse. Tunc dicitur rem putrescere, quando alteratur, & immutatur non solum secundùm primas qualitates, sed etiam secundùm substantiæ modum, & disponitur ad corruptionem à calore extraneo; est enim, vt diximus, res quæ putrescit in via ad corruptionem. Quando verò aliquod corrumpitur, & mutat formam, illud putre, & corruptum per putredinem dicitur.

B His igitur suppositis sit conclusio. Ex sanguine putrescenti, manente sub propria forma datur febris putrida. Quæ conclusio quamuis ex Galeni fundamentis suprà allatis probari non possit, probatur tamen ex eodem Galen. *lib.* 9. *methodi*, *cap.* 4. vbi febrem sanguinis putridam constituit, nullâ factâ mentione, quod sit biliosa; alteriusue generis. Idem sentiunt Paulus *libro* 2. *cap.* 21. & Auicen. *loco superius citat.* & alij. Quæ præter rationes suprà tactas, probari potest primò. Nam vt ex Aristot. constat, omnia præter ignem putrescunt: sed quæ putrescunt non mutant formam, vt ex 2. & 3. notabili constat: ergò sanguis dum putrescit, non mutat illam: ergò febris, quæ accenditur ex sanguine, dum putrescit, erit sanguinea, manente ipso sub propria forma. Maior certa est, minor etiam constat; siquidem putredo non est corruptio, quæ fit in instanti, sed potius via, & tendentia ad corruptionem, quæ fit in tempore, & succes- C siuè.

Secundò probatur; nam humores dum putrescunt, & non sunt in termino ad quem ipsius putredinis, ad pristinum statum reduci possunt per coctionem; nam coctio facit cessare putredinem manente substantiâ, vt docet Galenus 2. *aphorism. comment.* 17. ergo si sanguis dum putrescit, vertitur in naturam bilis, non poterit per coctionem emendari, hoc est falsum, & contra Galenum *loco proximè citato*, vbi ait: *Quod si in sanguine magna sit facta corruptio, non redit amplius ad habitum naturalem; si verò pauca contigerit, ad suam naturam restituitur.* Si igitur sanguis dum putrescit; statim transit in bilem, non poterit corrigi, ita vt ex bile fiat iterum sanguis, sicuti neque ex aceto fit vinum; ac per consequens fateri debemus; dari febrem ex sanguine putrescente, quæ non sit D biliosa.

Veruntamen si sanguis ad terminum putredinis accedat, & propriam amittat formam, non mirum si tenue illius in bilem, crassum verò in melancholiam conuertatur, ex quibus putrescentibus fieri poterit febris composita ex bile, & melancholia, vt sensit Vallesius.

Obiectio.

Sed obiicies. Ergo iam datur quartum genus febrium simplicium putridarum, quod est contra Galenum *locu supra citatis*, vbi tantùm tria genera simplicium febrium putridarum assignauit.

Responsio.

Respondetur, rectè Galenum annumerasse tria febrium simplicium putridarum genera; & quamuis sanguis putrescat, & febrem putridam conciter, non tamen est febris simplex putrida; & sic non datur quartum genus febrium simplicium putri

putridarum. Est quidem febris composita; nam quod putrescit in hac febre, non est sanguis quartus humor, sed tota massa sanguinis. Neque mirum, si ex materia composita generatur hæc febris, quòd ipsa composita dicatur. Hoc quidem probatur ex Gal. 9. *methodi*, *cap*. 3. vbi agens de febre ex sanguinis efferuescentia, inquit, quod hæc febris fit dum à feruescentibus humoribus vapor attollitur plurimus. Et *cap*. 4. sermonem instituens de febre synocho cum putredine, inquit fieri vbi in omnibus vasis, ac potissimùm maximis æquabiliter succi putrescunt. Per succos autem intelligere debemus non solum sanguinem, sed omnes humores, qui in hac febre putrescere debent, vt ipse etiam declarat *lib. de multitudine*, *cap*. 10. vbi inquit idem esse, redundare humores, & sanguinem; nunquam enim sanguis impromiscuus, & purus sine aliorum humorum consortio reperitur in venis, ita vt si sanguis putrescat, omnes humores putrescere dicamus; quod dilucidè expressit Galen. 2. *de differ. febr. capit. vltim. propè finem*, agens de febribus synochis, dicens: *Hæ verò ex tali causa ortum habent, qualem omnium febrium Praxagoras supposuit, humorum videlicet in caua vena putrefactionem*. Vbi nomine humorum non licet intelligere sanguinem quartum humorem, sed omnes humores; propositio enim hæc indefinita æquipollet vniuersali. Et paulò infra clarius adhuc idem demonstrat, cuius verba non trado, vt euitetur prolixitas; ea tamen ibi legere poteris.

Ex dictis colligitur, facilè iuxta Galeni sententiam dari febrem ex sanguinis efferuescentia, quam ad diariarum genus reduxit; & ex putredine sanguinis, quæ non est febris putrida simplex, sed composita, vt dictum est; quia ex putrescentibus omnibus humoribus ortum habet, qui durante putredine non amittunt formam, vt diximus de sanguine quarto humore, donec sint in termino putredinis, qui est rei putrescentis corruptio. Vel secundò dici possumus, quod Gal. tria tantùm genera febrium putridarum simplicium adduxit, quia existimabat, sanguinis tenuem partem verti in bilem per putrefactionem, & febris simplicis biliosæ, & putridæ figuram repræsentare: quapropter non fuit necesse constituere quartum genus febrium putridarum simplicium.

Gal. explicatur. Quid ergo dicendum est Galen. qui plurimis in locis dixit febrem sanguinis habere circuitus tertianos, & esse biliosam? Facilè respondetur, quod duplex febris oritur ex sanguine putrescenti pro diuersitate loci, in quo sanguis putrescit; vna dicitur synochus, siue continens, in qua humores in omnibus vasis, saltem maioribus, putrescunt, & à principio in finem vnam seruat accessionem; de hac enim loquuntur Authores & Galenus, & nos loquuti sumus: altera autem febris ex sanguine est continua etiam, & non continens, quæ generatur ex inflammationibus, quæ suppurantur, quæ habet exacerbationes, & remissiones, vt patet in pleuritide. Cùm enim adsit pars mandans, & recipiens, accrescit, & decrescit febris, & habet tertianos circuitus; quia maior portio bilis, quàm alterius humoris sanguini permiscetur, quæ vt vehiculum sanguinem, & reliquos humores per vasa minora, & per carnem penetrare facit; quæ etiam ex feruore sanguinis tenuior redditur, & aptior ad penetrationem, & ad concitandam fluxionem.

Dicimus ergo, quod de hac vltima febre fuit loquutus Galenus quando 2. *de differ. febrium cap*. 9. & 2. *de crisibus* dixit, hanc febrem esse biliosam, & habere tertianos circuitus, & sanguinem in bilem verti secundum partem tenuiorem: nam ex feruore sanguinis contingere poterit, quod aliqua illius pars in bilem mutetur: alius verò locis, præcipuè 2. *de differentiis febrium*, *cap*. 2. dubius apparet Galen. circa huius febris naturam, siquidem synochas febres, quas crescentes, decrescentes, aut in eodem statu perseuerantes appellamus, ad febres biliosas reduxit; quod vtique variè sensisse demonstrat de harum febrium natura, vt notat Costeus *in annotatione super caput de febre sanguinis*, ex Auicen. & Auerr. 3. *collect*. *cap*. 8. Sed hæc quæstio iam est iustum consequuta finem.

Ex dictis constat, dari febrem putridam sanguineam: restat nunc examinare sequens dubium.

§. II.

An febris sanguinea sit benignior febre biliosa.

Pars negatiua probatur. Aliqui autumant febrem sanguineam esse deteriorem biliosâ continuâ; inter quos Valeriola, qui aliquibus rationibus id probare nititur. Probatur ergo primò, nam quando sanguis putrescit, deteriori putredine putrescit, quàm bilis: ergo febrem deteriorem excitabit. Antecedens probo; nam quando aliqua substantia est præstantior aliâ, si putredine afficitur, deteriori modo putredinis putrescit, & pessimam qualitatem comparat, vt videre est in lacte dum acescit in ventriculo, quod deterrima concitat symptomata; & in semine dum corrumpitur, quod vim veneni habere videtur; & in sanguine menstruali in vtero detento, & putrefacto, qui hystericam affectionem causare solet, vt docet Gal. 6. *de locis affectis*, *capite* 5. & in corpore humano, & vitellis ouorum, & aliis rebus, quæ dum putrescunt, de se fœtidissimum odorem mittunt. Cùm ergo sanguinis substantia sit præstantior bile, si semel putrescat, necessariò deteriori afficietur putredine, ex qua etiam deterior suscitabitur febris.

Secundò probatur, nam si semel putrescunt omnes humores, grauius est, quàm si vnus simplex humor putresceret: sed in febre sanguinis, vt ex Galeni doctrina diximus, omnes humores putrescunt: ergo grauius, & periculosius erit, quàm si sola putresceret bilis: ergo pari ratione febris ex omnibus humoribus putrefactis consurgens, grauior, & magis periculo plena erit.

Vltimò, nam febres synochæ sunt acutiores quàm febres ardentes; nam febres ardentes septimo die terminantur, synochæ verò quarto die: sed quo acutiores, eo periculosiores: ergo febres synochæ sunt deteriores; est enim morbus acutus, qui celeriter transit, & vitæ periculum imminet, vt constat ex Galen. 3. *de diebus decretoriis*, *capite* 12. ex quo benè inferri videtur: Est acutior: ergo, & periculosior.

Conclusio vera. His tamen non obstantibus, contraria assertio verior existimatur, nempe quod febres sanguineæ sint biliosis mitiores, & benigniores; quam desumimus ex Galeno 6. *de morbis vulgaribus*, *comm*. 2. *textu* 38. vbi comparans ichorem sanguinis ichoribus aliorum humorum, inquit, quod longè melior est & optabilior ichor malus, & putridus sanguinis,

sanguinis, quàm ichores putridi aliorum humorum. Etiam 2. *prognost. comment.* 46. agens de screationibus, inquit, quod pro discrimine superantium humorum morbi indulgentiores, ac maleficentiores euadunt; sanguinei verò ac pituitosi moderati habentur: quæ verò in flaua, aut atra bile consistunt, ægrotationes difficiles censentur. Et 2. *de differ. febr. cap.* 9. febres sanguinis simpliciores appellat, tum in reliquis, tum in caliditatis qualitate mitiori. Et paulò infra ait: *Et qualitas caliditatis, quæ magis vaporosa, ac minus molesta, existit, ex sanguine nascitur.* Præterea, vt ex Galen. citato loco constat, & libello de atra bile, dum sanguis vritur, aut putrescit, crassior pars illius transit in atram bilem; & vt meliùs dicam, est in confinio atræ bilis, & habet mitiores qualitates quàm bilis atra ex bile, aut melancholia genita; nam neque fermentat terram, nec abigit muscas, neque est ita mordax sicut hæc; & hoc non ob aliam causam, nisi quia sequitur naturam, & conditionem benignam sanguinis, ex quo fuit genita: ergo idem dicere debemus de febribus ex eadem sanguinis vstione, aut putredine genitis.

Tandem desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores; quæ verò cum studio, periculosiores sunt, ex Hippoc. sed quæ cum risu fiunt, ex sanguine procedunt; quæ verò cum studio, ex bile, vt constat ex Galeni commentario: ergo quæ ex sanguine procedunt, sunt securiores, ac per consequens morbi ex sanguine prodeuntes sunt mitiores, & benigniores.

Ex his ergo respondetur ad rationes in oppositum. Ad primam dicimus, sanguinem celeriùs corrumpi postquam incepit putrescere, quàm reliqui humores; nam cùm sanguis sit in mediocritate constitutus, facilè per accessum ad quodlibet extremum formam deperdit, quæ sub angustioribus terminis conseruatur, quam reliquorum humorum formæ; & ita citiùs concitat grauiora accidentia, quàm reliqui humores. At verò si alij humores ad terminum corruptionis perueniant, sicut sanguis, multò grauiora symptomata excitant, quàm ipse sanguis, licet tardiùs illa producant, quia tardiùs ad illum terminum corruptionis accedunt: idemque asserimus de aliis rebus temperatis, quæ de se fœdissimum odorem mittunt, ocyus quidem quàm res intemperatæ, dum putrescunt, vt patet in hominis cadauere, quod citiùs corrumpitur, & fœtet, quàm cadauera aliorum animalium.

Ad secundam respondetur, ideo alios humores putrefieri dum sanguis putrescit, quoniam sanguini putrescenti sunt permixti, ex quorum permistione insurgit in ipsis putredo, quæ quia à benigniori causa procedit, ideo febris ex ea dependens non est deterior, nec grauior febre, quæ ex simplici humore resultat. Vel secundò respondetur, calorem in facto solùm dari in sanguine quarto humore, & solùm ipsum putrefieri in synocho cum putredine, licèt contrarium existimauerit Galen. vt ex anteacta quæstione sit notum.

Ad vltimam respondetur, non benè inferri: Est morbus acutior: ergo periculosior; plures enim sunt morbi acuti, qui 14. die hominem perdunt, & alij acutissimi exactè, qui quarto, aut quinto die salubriter terminantur; nam licèt morbus acutissimus sit periculosus, mitior, & benignior esse poterit, quàm morbus non ita acutus exactè. Quæ doctrina verum tenet in febribus sanguineis, quæ aliis sunt mitiores, & benigniores.

Causa. Generatur hæc febris ob obstructionem, prohibitam ventilationem à frigore ambientis repentè, & subitò ingruente, & ob sanguinis plethoram, ratione cuius natura neque regere, neque humores gubernare poterit. Fit etiam ob immoderatum laborem, & vehementem animæ passionem, præsertim iram. Otium etiam ponitur inter causas huius febris; nam si immodicum sit, auget sanguinem, & reliquos humores, ex quibus efferuescentibus, aut putrescentibus huiusmodi progignuntur febres. Hæ quidem accidunt hominibus carnosis, & densi corporis habitus; præsertim iis, qui vberioribus alimentis, & vino copioso vtuntur; item & adulescentibus, & iis, quibus aliqua sanguinis euacuatio est suppressa.

Signa. Cognoscitur hæc febris tam putrida, quàm ex efferuescenti sanguine pendens, ex rubore faciei, & totius corporis; ex calore vaporoso, & intenso, qui acrior est, & mordacior in febre sanguinea putrida, non tamen ita sicut in febre ardenti. Pulsus maximus, vehemens, celer, & creber est; tamen arteria nec mollior existit, nec durior quàm pro natura; in putrida tamen inæqualior percipitur. Vrina rubra, & succensa est, in febre ex sanguine efferuescente cum sedimento laudabili, & signis coctionis perfectæ; in febre verò ex sanguine putrescente aliqua adeunt in vrinis signa putredinis.

Febris ex sanguinis ebullitione est salutaris, quæ citò terminari solet, quatto scilicet die, aut intra vnam septimanam, vt scriptum reliquit Galenus 2. *de crisibus, cap.* 6.

Quæ verò ex sanguine putrescenti fit, periculo non vacat, præcipue si à morbi principio fluxus alui superueniat, qui ita vires deiicere solet, vt coctioni non sufficiant. Hæc prætereà in malignam febrem migrare solet, vt quotidie experimur.

§. III.

Curatio febris sanguinis.

Vnico capite comprehendere decreui vtriusque febris sanguineæ curationem, quoniam ab vna, & eadem causa procedunt, & eadem fermè auxilia exposcunt, licèt fortiora sint admouenda pro curanda febre sanguinis putrida.

Sed quia morbus iste acutissimus est, victus tenuissimus est exhibendus, modò vires ferre possint. Assumat ergo æger ptisanæ cremorem cum saccharo, aut gallinæ ius, in quo sint decocta lactucæ folia, borrago, oxalis, aut cucurbita. Oua etiam sorbilia offerri possunt, & lactuca, & borrago elixa, aut portulaca, & scariola. Poma etiam assa cum saccharo sunt vtilia, & extrema gallinarum, & caponum cum dictis herbis decocta. Potus sit aqua sacchatata hordei, aut schorcioneræ, cui modicum syrupi violarum, aut granatorum admisceatur. Aër attemperetur rebus refrigerantibus, vt dictum est *capite de febre ardenti.* Ventrem habeant lenem, aut clysteribus refrigerantibus, & emollientibus subducatur.

Sed quia in vtraque febre sanguis redundat, & calore præter naturam afficitur, depositis excrementis, & cruditatibus primæ regionis, statim sanguinem extrahemus, idque non semel, sed bis,

bis, aut ter pro ratione virium, & indigentiæ. Conuenit etiam maximè in his febribus sanguinis missio vsque ad animi deliquium, vt constat ex Galen. 9. *methodi*, *cap.* 4. ita vt quidam censeant, talem sanguinis missionem solis his febribus conuenire, inter quos Pereda *scholio* 1. *de febribus*.

Sed quia timor est, ne febris ex sanguinis ebullitione in putridam transeat, simul refrigerantia, & attemperantia adaptentur, in quem vsum manè, & vespere assumat æger syrup. violarum, borrag. chicorei, acetosi, aut portulacæ, vel granatorum, cum aquis chicorei, hordei, oxalidis, aut schorcioneræ; qui syrupi assumendi sunt in maiori dosi, quam communiter accipiuntur; est enim calor copiosus valdè, & per totum corpus diffusus, & largiori indiget potu refrigeranti.

Quod si sufficienter sanguinis missione corpos B sit euacuatum, & nihil sit quod prohibeat aquæ frigidæ potum, apparentibus signis coctionis frigidam offeremus; sic enim temperata natura sudorem, aut aliam euacuationem mouere solet, & morbum deuastare. Verùm si iis factis vltra septimum diem protrahatur febris, illam attemperabimus hoc apozemate. ℞. hordei mundi, & confracti p. iij. radicum chicorei, bortag. buglossæ, & scorcioneræ, ana ℥. j. foliorum oxalidis m. j. quatuor seminum frigid. maiorum, ana ʒ. ij. florum viol. borrag. & buglossæ ana p. j. coquantur omnia secundùm artem in ℔. x. aquæ ad tertiæ partis consumptionem, & colaturæ adde syrup. acetosi, & borrag. ana ℥. iiij. sacchari quod sit satis ad gratum saporem: misce, & fiat apozema, de quo manè, & vespere assumat æger ℥. vj. & ante illius assumptionem comedat tabellam elect. manus Christi, diamarg. frigidi, vel C trium santalorum, aut loco huius potionis bibat ℥. vj. aquæ chicorei, aut buglossæ cum succo limonum, & saccharo, & est gustui potus valde gratus.

Quibus factis, si febris remittatur, erit vtile corpus purgare; nam licèt sanguinis expurgationi non detur locus, quia nullum medicamentum sanguinem attrahit; tamen quia ex illius feruore, & putredine aliqua bilis portio generabitur, vt ex oris amaritudine, siti, & linguæ ariditate constabit; ideò adhibendum est medicamentum bilem purgans, quale est rhabarb. infusum in aqua chicorei, aut lacte caprino, cum syrupo persico solutiuo, aut Regio; vel cum pulpa cassiæ dissoluta in decocto pugini, & syrupo persico solutiuo, vel cum diacathol. & cassiæ pulpa in boli forma cum saccharo.

Demùm, si aliqua febris adhuc perseueret, D eisdem refrigerantibus vteris, dummodo exterius hepari, & dorso vnguenta, & epithemata ad idem admoueantur, quæ *capite de tertiana exquisita*, & de febre ardenti scripta inuenire poteris.

QVÆSTIO XV.

De febribus ephemeris.

HVcusque actum est de febribus putridis: iamiam hoc capite de febribus ephemeris sermonem instituemus, à quo libenter abstinerem, cùm istæ febres per se nullo præstito auxilio cu- A rentur; tamen quia in febres putridas degenerare solent, & ne huic tractatui aliquid desit, de ipsis non nihil agere decreui. Dicitur igitur hæc febris diaria ab vnius diei naturalis duratione; finitur enim spatio vigintiquatuor horarum: quæ etiam ephemera nuncupatur ab animali quodam Ephemeron appellato, de quo refert Arist. 5. *de nat. animal*, *cap.* 19. quod intra spatium vnius diei nascitur, & moritur.

In hac febre spiritus vitales calorem habent in facto esse, vt docuit Galenus *lib. de inæquali intemperie*, *cap.* 8. cùm enim sint tenuis substantiæ, facilè inflammantur, & calor in eis succensus facilè etiam euanescit, ita vt hæc febris dum exquisita est, pro termino fatali vnius diei spatium tantùm habeat. Neque ex hoc sequitur, quod spiritus animales, & naturales, si inflammentur, & accendantur, aliam febrem diariam constituant: B nam cùm sint diuersæ naturæ, neque ita calidi sicut vitales, tardiùs incalescunt, & sic non causant febrem antequam vitales succendantur, qui promptiùs præter naturam incalescunt. Quam ob causam nulla datur febris ex animalium, aut naturalium inflammatione; nam non consurgit febris donec ex toto vitales calorem febrem efficientem in facto habeant.

Duplex est diaria.

Duplex est hæc febris; vna exquisita, quæ intra vnius diei spatium finitur; altera spuria, seu illegitima, quæ licèt fiat ex spirituum succensione, duratione tamen ab exquisita, & legitima differt; nam ad multos dies prorogatur: inter quas connumerauit Galenus febres ex sanguinis ebullitione, quoniam etiam in illis spiritus efferuescunt, & calorem in facto præter naturam retinere aiunt.

Rursus differunt etiam in causa; nam exquisita C non dependet à causa, vt patet dum quis in diariam incidit ex solis adustione, qui semoto sole febricitare incipit; idemque accidit iis, qui ex vehementi labore, aut animi passione diaria tenentur, nam iis transactis febris insurgit; quæ cùm causam non habeat, facilè euanescit ob dissipationem spirituum calidorum, & aliorum generationem, quibus calidiores attemperantur, & corriguntur, donec in totum auferatur febris. Dico febrem hanc exquisitam non habere causam, non quia reverà illa careat, siquidem illius calor dependet à calore spirituum; sed quia illius causa non exposcit distinctam indicationem ad sui ablationem quàm ipsa febris, sed eandem petit, nempe refrigerationem, & attemperationem, ad differentiam febris putridæ, quæ præter infrigidationem petit causæ ablationem per auxilia euacuantia; & sic dicimus febrem putridam habere suum D esse dependenter à causa, ephemeram verò minimè.

Spuria verò, seu illegitima, dependet à causa, quâ præsente durat febris, vt patet in synocho sine putredine, & in ea febre, quæ ex ventriculi cruditatibus insurgit, quibus durantibus febris hæc perseuerat; & in febre ex obstructione, quæ auferri non solet donec tollatur obstructio.

Quod si obiicias: Natura spirituum talis est, vt intra vnius diei spatium consumantur, si semel succenduntur; quo ergo pacto ad plures dies febris ex eorum inflammatione extenditur? Respondetur, quod in exquisita diaria spiritus, qui calorem acceperunt à causa præter naturam, intra illud spatium consumuntur, dissipantur, aut corriguntur; at verò in spuria diaria non solùm inflammantur

spiritus

spiritus anteà existentes, sed etiam qui de nouo producuntur; nam causa cùm præsens sit, in ipsis denuo calorem producit, & febris prolongatur donec causa discedat.

Causa.

Circa harum febrium causas Gal. 1. *de differ. febr. cap.* 7. eas reduxit omnes ad procatarcticas, seu manifestas, in quarum genere comprehenduntur animi passiones, vigiliæ, immoderatum exercitum, bubones, cruditates ventriculi, & inflammationes, & quæcunque exteriora, quæ ex se, vel ex accidenti calorem producere valent, vt calor aëris ambientis, balnea calida, vel sulphurea, & frigus, & alia, quæ cutem densando calorem ad intra reuocare possunt, & spiritus in calefacto esse constituere.

An spiritus possint putrefieri.

Ex dictis constat, dari febrem diariam ex inflammatione spirituum: videndum nunc est, an ex eorum putredine febris oriri possit. Pereda asserit, spiritus putrefieri non posse: quod probat ex eorum natura; nam ad putredinem requiritur obstructio, quam pati non possunt spiritus ob eorum tenuissimam substantiam, quæ huc, & illuc mouetur, & facilè difflatur. Addunt etiam, quod spiritus vitales igneæ sunt naturæ, atque adeò siccissimi, qui maximè putredini obsistunt, vt probat Gal. 1. *de differentiis febrium, cap.* 5. exemplo lapidum, lignorum, & aliarum rerum imputrescibilium, quæ alterantur, & non putrefiunt. Præterea ad putredinem requiritur quies, vt patet in aquis stagnantibus, quæ quia quietæ sunt, putrescunt, & fœtent: fluuiales verò, quæ continuò mouentur, imputridæ manent.

Sententia vera.

Cæterùm horum rationes læuissimæ sunt, neque nos cogunt à probabiliori sententia recedere, quæ asserit spiritus vitales putrescere posse, ita vt ex ipsis putrescentibus febris putrida diaria consurgat, quam tuetur Valles. 5. *controuers. cap.* 19. & alij: eamque probare possumus primò authoritate Arist. 4. *meteororum, cap.* 1. vbi inquit, omnia quæ vi non interimunt, per putredinem interire præter ignem. Neque sufficit dicere, spiritus esse de natura ignis; nam aliud est esse ignem, aliud esse igneæ naturæ: plura enim scimus habere naturam igneam, & tamen putrescere, vt constat in humoribus biliosis adustis, qui febres putridas succendunt, vt iam traditum est; & in aliis rebus calidis, vt in sulphure, sublimato, & auripigmento; quæ si in loco putredini apto, aut iuxta res putridas collocentur, ipsa etiam putrescere videmus.

Præterea spiritus ex aëre inspirato fiunt, vt monstrat Galen. *libello de vtilitate respirationis, & de placitis Hippoc. & Platonis*: sed aër potest putrefieri, vt patet in constitutione pestilenti: ergo & spiritus, qui ex ipso generantur. Vlteriùs, spiritus possunt permisceri cum vaporibus putridis in cordis cauernulis: ergo non mirum, si ex eorum mixtione, & contactu ipsi etiam putrescant.

Obiectio.

Sed instabis: Si ex spirituum putredine febris diaria putrida excitatur: ergo iam datur quartum genus febrium putridarum simplicium; quod est contra Galen. qui ad tria tantùm genera eas reduxit, vt tractatu de febre sanguinis annotauimus.

Responsio.

Respondetur, ideò hanc febrem non numerari à Galen. inter putridas, quia rarò aduenit, & non nisi tempore pestilentiæ; aut quia spiritus, qui putrescunt, aut citò effluunt, sicut dum inflammantur; aut emendantur facilè, vel ipsorum putredinem in ipsos humores transfundunt.

Ad contraria responsio.

Neque contrariorum fundamenta aliquam vim habent; negamus enim ad putredinem semper requiri obstructionem, sed multoties fit ex contactu rei putrescentis, vt quotidie cernimus; neque ex eo, quod spiritus sunt igneæ naturæ, sequitur, quod sint imputrescibiles: neque exemplum Galeni demonstrat, lapidem, & alias siccas, & duras substantias non esse putrescibilia, sed solùm quod sint minùs putredini parata, & sic tardiùs putrescunt, quàm reliqua diuersæ naturæ. Tandem quamuis res quietæ citiùs putrescant ex obstructione, illæ quæ mouentur ex putridarum admistione, & consortio etiam putredinem comparare possunt.

Cognoscitur hæc febris ex causa, quoniam incipit à causa manifesta recenti, seu procatarctica. Loquor de febre diaria exquisita; nam quæ illegitima est, & ad plures se extendit dies, ex alia causa prodire poterit; nam vt inquit Auicenna *fen.* 1. *libr.* 4. *tract.* 1. *capit.* 5. aliquæ pendent ex humorum obstructione: & Galenus 9. *methodi, cap.* 1. inquit eas fieri ob glutinosos, & crassos humores obstruentes: quibus locis loquuntur de spuriis diariis, & diu durantibus, quæ cùm non possint reduci ad genus putridarum, inter diarias reponuntur.

Apparent in ipsa vrinæ coctæ statim die prima. Pulsus est magnus, celer, & creber, inæqualitatis expers; transacta verò accessione in totum pulsus assimilatur illi, qui in sanis deprehenditur. Calor etiam febrilis mitis, & suauis est, collatione facta ad febres alterius generis; & si adsit dolor capitis, aliudve quodvis accidens, magis tolerabile videtur, quàm in aliis febribus, quod simul cum febre aboletur, neque transacta febre aliquod febris vestigium remanet, vt in aliis febribus, de quibus inquit Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 2. quod *in aliis febribus adhuc intermittentibus remanet signum; in ephemeris autem in totum abolentur accessione cessante.* Hæc febris desinere solet vaporibus quibusdam, aut sudoribus vtilibus ex toto corpore exsudantibus. Cùm ergo omnia concinnè loquuntur, tunc fidere oportet, præcipuè si aliqua præcesserit causa manifesta; & existimare hanc febrem esse de diariarum genere, quam millies cognouit Gal. & primà accessione finità, hominem ad consueta opera transmittebat, vt qui alteram accessionem sensurus non esset, vt ipse testatur 2. *de differ. febrium, cap.* 7. *iam citato.*

Hæc febris est facilis curationis, vt 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 2. retulit Galen. & Auicen. *loco superiùs cit.* ita vt dicat Hipp. quod ex bubonibus omnes febres malæ præter diarias.

§. Vnicvs.

Curatio ephemerarum.

De harum febrium curatione egit Galen. *lib.* 8. *methodi, per plura capita*, & Aëtius *tetrab.* 2. *sermone* 1. *à cap.* 58. *ad cap.* 69. Paulus *lib.* 2. *cap.* 16. Auicen. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 1 *à cap.* 9. *ad cap.* 44. vbi satis diffusè de harum febrium curatione à quacunque causa pertractant. Nos autem superuacaneum iudicamus hic earum curationem apponere; tum quòd curatu facillimæ sunt, tum quòd ad ipsas profligandas ægri Medicos vocare non assuescunt.

Veruntamen nisi debitè tractentur, facilè

in puttidam degenerant, vt ait Galenus 8. *method. cap.* 8. & 9. *methodi, cap.* 1. præcipuè quando ex constipatione febris exoritur, siue ex cutis adstrictione à frigore, vel siccitate, aut balneo frigido procedente. Quæ verò ex adustione, cruditate, lassitudine, inedia, vigilia, animi perturbatione, vel bubone fiunt, nunquam ad tertium vsque diem progrediuntur, nisi aliquem errorem committant ægri, assistentes, aut Medicus, vt ibi animaduertit Galenus.

Cognosces igitur ephemeram in aliam diuersæ naturæ febrem degenerare, vbi ephemeratum notæ aliquatenus sunt alienatæ, & aliarum febrium notæ percipiuntur.

Sed quia inter diarias nulla frequentior, & molestior esse solet, quàm ea, quæ ex ventriculi cruditatibus ortum habet, cui si non citò subueniatur, facilè in putridam transit, ideò illi statim remediis est succurrendum; ea tamen tradidimus in curatione cruditatum ventriculi, vbi de cruditatum speciebus, & curatione sufficienter tractauimus: illa igitur ex illo loco pete; pro nunc tamen oportet ventrem clysteribus emollire, & cruditates subducere, ventriculumque corrobare: quæ si non prosint, tutius auxilium erit aliquod lenitiuum propinare, vt sic ablatâ causâ febris ephemera auferatur.

QVÆSTIO XVI.

De febre hectica.

Hectica febris definitio. EX illa generali febrium diuisione constat, febrem esse in contentis, continentibus, & impetum facientibus diuisam: de duobus huius diuisionis membris, videlicet de febribus in contentis, & impetum facientibus superiùs egimus; ad eam verò febrem, quæ est in continentibus, seu in partibus solidis, in præsenti conuertitur noster sermo.

Sed vt huius febris natura magis patefiat, placuit nobis quandam illius definitionem proponere ex variis Authorum scriptis desumptam, quæ talis est: ***Hectica est febris æqualis, habitualis, sine dolore, viuentibus partibus inhærens, & à suo immediato generante independens.*** In hac definitione, *febris* ponitur loco generis, in qua conuenit cum aliis febribus: reliquæ particulæ loco differentiæ constituuntur. Dicitur, quod sit *æqualis*, quia æqualitas caloris præter naturam dicit terminum factum, prout distinguitur à calore, qui est in fieri, aut est inæqualis dispositio; habet enim calor hecticus suas partes graduales in termino, subuersis dispositionibus naturalibus sibi repugnantibus, ad differentiam aliarum febrium, quæ inæqualiter passum informant.

Dicitur etiam habitualis, non quia reuerà sit habitus, vt posteà probabimus; sed quia difficiliùs semouetur à subiecto, cui inhæret, quàm reliquæ febres.

Est etiam sine dolore, quod proprium est intemperiei æqualis; per quod distinguitur ab omni inæquali intemperie.

Dicimus etiam, quod inhæret partibus viuentibus, quia ista febris solidas partes in facto esse inuadit, ad differentiam aliarum febrium, quæ licèt etiam partibus viuentibus inhæreant, non tamen talem inhærendi modum habent. Quapropter communiter dicimus, febres humorales in humoribus sitas esse, diarias verò in spiritibus, hecticas in solidis partibus, eo modo, quo in præcedentibus declarauimus.

Tandem dicimus, quod est independens à suo immediato generatore, ad differentiam aliarum febrium, quæ suum esse habent dependenter à causa: at febris hectica, semota illius causa, à qua fuit producta, diu durare solet.

Sed quia hæc maximas in se difficultates inuoluunt, altiùs sunt perpendenda. Priùs ergo quærimus.

§. I.

An calor hectica sit æqualis.

VT hæc quæstio meliùs intelligatur, notare priùs oportet differentiam temperiei æqualis, & inæqualis, quam desumere debemus ex multis Galeni locis, præcipuè tamen *lib. de inæquali intemperie, cap.* 5. & aliis capitibus illius libri; tunc enim inæquliter intemperatur corpus, cùm motum alterationis patitur, vt v. g. dum calefit per febres putridas, & temperamentum mutatur, & alteratur; non tamen temperamentum suum mutatum habet. Quod si longiori tempore hoc patiatur, aut à fortiori causa iam sit præter naturam calefactum, & in termino, ita vt cesset alteratio, & subiecti mutatio, & omnes corporis solidæ particulæ excalefactæ ad solutionem iam sint, tunc corpus æqualiter intemperatum, aut excalefactum vocitatur.

Æquale, & inæquale sunt passiones quantitatis. Vlteriùs notandum est, quod æquale, & inæquale sunt passiones quantitatis, vt refert Arist. in categoria *de Quantitate*; nam secundùm quod quantitas est mensurabilis, dicitur æqualis, aut inæqualis: ex communi tamen loquendi modo transfertur ad qualitates, quemadmodum etiam de ipsis dicimus, quod sunt magnæ, aut paruæ, sumpta magnitudine pro eo quod est perfectius, vel imperfectius; in his enim, quæ non mole magna sunt, idem est magnum, quod perfectius, vt inquiunt omnes Philosophi.

Argumenta proponuntur pro parte negante. His igitur sic adnotatis, pro parte negatiua sic argumentatur primò. Agens naturale fortiùs agit in propinquum, quàm in distans: ergo calor cordi inhæreos fortiùs partes sibi propinquas calefacit, quàm distantes. Est enim calor febrilis accensus in corde, & ex illo in vniuersum distribuitur corpus, vt ex Auicennæ sententia suprà traditum est; ac per consequens partes proximiores intensiùs necessariò calefacere debet. Confirmatur, nam laborantes hac febre calorem percipiunt remissiorem in extremis partibus, quàm in profundioribus: ergo illorum calor non est æqualis.

Secundò, nam si calor est æqualis, non posset viuens corrumpi ratione illius; quod est contra veram experientiam, siquidem hectici quotidie resoluuntur, & exsiccantur. Antecedens probatur, nam calor partem informans non corrumpit illam; nam idem non potest agere in seipsum, nec proprium subiectum corrumpere; neque potest agere in partem sibi proximam, cùm simili, & æquali caloris gradu sit informata: ergo cùm quotidie resoluatur, & corrumpatur subiectum huius caloris, necessariò talis calor erit inæqualis.

Tertiò, nam sequeretur, quod hecticus non posset reduci ab interno principio ad pristinam salutem. Sequelam probo; nam cùm natura morborum sit medicatrix, vt docet Hippocrates 6. *epidim. sectione* 5.

sectione 5. & ipsa vtatur proprio temperamento ad suas actiones exercendas, si temperamentum naturale, quo ipsa vti deberet, est omninò subuersum, clarè constat, quod defectu instrumenti operari non poterit; saculiares siquidem naturales non operantur sine iostrumento naturali sibi debito.

Quartò, & vltimò arguitur; nam vita est participatio calidi naturalis in humido: sed corpus hecticum viuit: ergo uon est omninò subuersus calor illius; nam aliàs esset vita sine calore proprio, quod nullus dixit.

Vera conclusio.

His tamen non obstantibus sit conclusio. In hecticis datur calor æqualis præter naturam io omnibus corporis partibus. Quæ primò probatur ex Gal. *suprà cit.* & ex communi Medicorum consensu, & rationibus suadetur; nam calor hecticus non sentitur ab ægrotante: ergo est æqualis. Antecedens probatur ex Gal. *loco proximè citato*, vbi ait: *Itaque etiam hecticæ febres omnes tum sine dolore sunt, tum nec sensu ab ipsis, qui ipsis laborant, perceptæ.* Non enim ægrotantes sentiunt se febricitare. Consequens etiam probo; nam vt primæ qualitates percipiantur, requiritur vt illarum præcedat alteratio in subiecto: sed in hecticis non percipitur calor: ergo ex eo fit, quia nulla fit alteratio: sed vbi non est alteratio caloris, non est illius productio: ergo supponitur productus, & in termino, ac per consequens æqualis.

Neque valet si dicas, calorem hecticum non sentiri, nec molestiam inferre, quia non fit subitò, neque affatim; nam licèt ad dolorificam sensationem requiratur, quod sensatio subitò fiat, hoc tamen ad sensationem absolutè non est necesse.

Secundò probatur ex Diuo Thoma *opusculo de potentiis*; nam species sensibiles sensum immutantes, & ipsa qualitas realis, quæ producit illas, non possunt esse simul in eadem præcisa parte; sed potiùs in vna debent esse species, & in alia qualitas illarum productiua: ergo si calor hecticus esset inæqualis, & intensior in vna parte magis quam in alia, poterat ipsas producere species intentionales, vt in alia parte sibi propinqua perciperetur: sed hoc non contingit: ergo signum euidens est, omnes corporis partes æqualiter à tali calore affici, & illas informare sine immutatione sensibili.

Nota.

Sed antequam contrariorum rationes absoluamus, ad eorum enodationem supponere oportet, quod calor hecticus non dicitur æqualis ex eo, quod calor in eodem gradu informet cor, & reliquas corporis partes; longè enim calidius euadit cor, quàm pedes, & aliæ partes: dicitur tamen æqualis secundùm quandam proportionem; nam quemadmodum calor totius corporis per sanitatem dicitur æqualis proportionaliter, quamuis cor calidius sit reliquis partibus; ita similiter hecticus calor præter naturam subiectum informans æqualia nomen meretur, quia seruat etiam proportionem saltem præternaturalem, quamuis cor sit calidius, & reliquæ partes remissiori calore constent.

Sed licèt hoc fundamentum omnes admittant, vt constat ex Valles. *lib. de inæquali intemperie*, & ex Petro Garcia *super fen.* 1. *lib.* 1. *disput.* 9. *cap.* 13. contra illud tamen hac efficaci ratione sic insurgere possumus. Si cor est aliis partibus calidius, poterit illas alterare, & efficere sensationem; ergo iam calor hecticus persentietur; quod est contra Galeni fundamentum. Antecedens probo, quia nihil deficit ad sensationem: nam pars minùs calida necessariò alterabitur à magis calida sibi propinqua; est enim in potentia ad vlteriorem gradum caloris, & est ibi etiam agens quod illam alteret, & calefaciat: ergo cùm nullum sit obstaculum, quod sensationem impediat, necessariò calor ille sentiri debet; immutatur enim subiectum per illum.

Respondetur tamen cum Doctore Petro Garcia *super fen.* 1. *lib.* 1. *disputat.* 9. *cap.* 13. quod licèt species tangibilis requirat realem immutationem, vt producatur; tamen illa species potest esse ita exigua, & improportionata, vt non causet sensationem propter speciei remissionem; quæ etiam remissa est, quia à calore non multùm excedenti producitur: nam quamuis cor calidius sit partibus sibi proximis, ex illius tamen mutua actione, & reactione calorem comparant, qui non multùm distat à cordis calore; atque adeò vel nulla, vel imperceptibilis fit sensatio.

Nota.

Præterea supponere oportet, quod duplex temperamentum innatum in nostris corporibus reperitur, non tamen specie distinctum, sed solùm secundùm latitudinem. Primum est sanitatis, quod habet certam mensuram qualitatum primarum, & secundarum, quo vitæ actiones salubriter perficiuntur. Alterum est vitalitatis, intra cuius limites anima conseruatur in corpore; nam qualitates primæ, & secundæ in tali mensura seruantur, vt sint dispositio debita, vt anima corpus informet, & corpus non amittat, nisi tale temperamentum subuertatur, licèt cum illo malè se habeat.

Quibus suppositis, ad argumenta respondetur. Ad primum concedimus, cordis calorem intensiorem esse calore ossium, & reliquarum corporis partium. Dicitur tamen æqualis secundùm proportionem; nam quemadmodum in sania calor naturalis dicitur æqualis, quia est partibus ita proportionatus, vt perfectè actionibus commodet; ita in hecticis est taliter partibus improportionatus, vt earum actionibus officiat.

Ad confirmationem respondetur, hunc calorem non dici æqualem absolutè, ita vt in omnibus membris sit secundùm eundem intensionis gradum; hoc enim est impossibile, vt rectè demonstrat confirmatio: dicitur tamen æqualis secundùm proportionem quandam præternaturalem membrorum naturæ repugnantem, eo modo, quo calor naturalis dicitur æqualis secundùm proportionem naturalem membrorum naturæ conuenientem.

Ad secundum respondetur, quod licèt hecticus calor semper vsque ad obitum resoluat, non tamen ex hoc sequitur, quod sit inæqualis; resoluit enim cum quadam æqualitate insensibili, quamsimillima illi, quæ fit per sanitatem. Nam quemadmodum in sanis calor resoluit, & cum hoc tamen dicitur æqualis, pari modo in hectico contingit.

Ad tertium respondetur, manere in hecticis intrinsecum principium, quo se ad pristinam sanitatem reducant; nam licèt temperamentum naturale cordis sanitati inseruiens sit quodammodo subuersum; manent tamen ibi aliæ qualitates, quibus natura medio Medici auxilio reduci poterit. Similiter ibi manet forma, anima scilicet rationalis, quæ semoto impedimento qualitates sibi naturalea valebit producere. Neque inconuenit, quod forma spiritualis producat qualitates materiales, quibus vt forma mixti conseruetur; nam illas non habet in se formaliter, sed eminenter, ad quod non est necessarium, quod

ipsa anima sit corporea. Si enim anima est forma mixti, necessariò dat esse mixti substantiale; & quia mixtum non potest conseruari sine qualitatibus mixti, easque non recipit à materia, necessariò à forma recipi debent. Quod etiam à simili comptobatur, nam potentiæ vegetandi, & sentiendi sunt accidentia materialia, quæ ad secundam qualitatis speciem reducuntur: sed huiusmodi potentiæ in hominibus pendent ab anima in genere causæ efficientis: ergo non implicat, quod anima spiritualis sit productiua rei materialis.

Obiectio ex D. Thomæ doctrina. Neque est contra hanc solutionem Diui Thomæ doctrina 4. *contra Gentes*, *cap.* 81. vbi probans numericam identitatem corporum resurgentium, inquit, quod anima rationalis non dat esse accidentale mixti, sed tantùm substantiale.

Ad illam solutio responsio. Facilè enim respondetur, quod anima rationalis in die resurrectionis dat idem esse substantiale numero, quia est eadem numero anima; non tamen dat idem numero esse accidentale, quod nos non negamus: non tamen dicit, quod anima non producat esse accidentale mixti numero diuersum ab eo, quod præfuerat in homine. Quod enim præfuit, non potest idem numero produci ab anima; & hanc ob causam dixit Diuus Thomas, quod anima rationalis non dat esse mixti accidentale.

Replica. Sed instabis: Substantia non est immediatum principium operandi: ergo si calor naturalis, qui est eius instrumentum, est subuersus, ipsa sine instrumento operari non poterit, ac per consequens non erit hecticus ad sanitatem à principio intrinseco reducibilis.

Solutio. Respondetur, quod substantia perfectè producta non est immediatè operatiua. Tunc autem censetur substantia producta perfectè, quando non solùm secundum suam entitatem est producta, sed etiam quantùm ad sua accidentia habet quæcunque habere debet, tunc equidem operatur mediis suis accidentibus; tamen quando substantia est sine illis, & sine suis passionibus, non mirum si illas producat, vt sic suum esse perfectum adimpleat. Quapropter anima rationalis valebit producere talia accidentia in hecticis, quia non est in statu perfecto, & completo; & sic in hecticis remanet principium intrinsecum suæ reductionis.

Ad vltimum respondetur, in hecticis solùm esse subuersum temperamentum sanitatis, non tamen temperamentum vitalitatis, & sic est permansio calidi in humido, quibus vita conseruatur.

Ex dictis etiam constat, hanc febrem esse sine dolore; nam vt ex Hippoc. constat, Galeno, & omnibus, tunc fieri dolorem existimamus, quando subitò, & affatim natura corrumpitur, & alteratur: sed quia hecticorum natura paulatim, & insensibiliter alteratur, & corrumpitur; ideo huiusmodi corruptio, vel alteratio est indolens, ita vt febricitantes non sentiant se febricitare.

§. II.

An hectica induat rationem habitus.

PRo parte affirmatiua stat Authoritas Arist. qui *cap. de qualit.* habitum appellat difficilè mobilem à subiecto: sed hectica febris est huiusmodi: ergo induit rationem habitus. Et 5. *Methaphysica*, *cap.* 20. sanitatem, & ægritudinem habitus appellat: sed si aliqua ægritudo meretur dici habitus, est febris hectica: ergo est verè habitus.

Quod etiam probatur ex communi modo loquendi; nam omnes Medici eum Gal. 8. *methodi*, *cap.* 1. febrem diuidunt in habitum, & dispositionem; & hecticam habitualem febrem vocant.

Præterea marasmus ex sua natura est insanabilis, & immobilis à subiecto: ergo est habitus.

Tandem si hectica non est habitus, maximè quia est qualitas in corpore existens: sed hoc non tollit rationem habitus, vt probat Diuus Thomas 1. 2. *quæstione* 50. *articulo* 1. ergo est verè habitus.

His tamen non obstantibus firmiter asserimus, hecticam, vel alium morbum nequaquam esse habitum: ad cuius probationem supponere oportet tanquam certum ex Angelico Doctore 1. 2. *quæst.* 49. *art.* 2. *in responsione ad primum*, quod habitus, & dispositio differunt inter se vt diuersæ species generis vnius subalterni; ita vt illæ qualitates dicantur dispositiones, quibus conuenit secundùm propriam rationem, vt de facili transmutentur: & posuit exemplum in sanitate, & ægritudine. Habitus verò dicuntur qualitates illæ, quæ secundùm propriam naturam non de facili transmutantur, quia habent causas immobiles, sicut scientiæ, & virtutes. *Hectica febris non est habitus.*

Vlterius supponendum est, variè definiri habitum ab Arist. nam *cap. de qualit.* inquit, quod habitus est difficilè mobilis à subiecto, & 2. *Rhetoricorum* ait: *Habitus est, quo nos male vel benè affecti habemus.* At 5. *Metaphys. cap.* 20. inquit: *Habitus est dispositio secundùm quam benè, vel malè dispositum est dispositum, aut secundum se, aut ad aliud.* Quæ vltima definitio totaliter explicat ea quæ habitui competunt, eamque vt veriorem commendat Caietanus 1. 2. *quæst.* 49. *artic.* 1. quam iubet memoriæ mandare, & figere in ea aciem intelligentiæ, quam etiam vt veriorem ibi explicat Diuus Thomas. *Habitus quid sit?*

Sed licèt istæ definitiones habitus naturam explicare sufficienter videantur, placuit nobis aliam proponere, quæ à præcedentibus non multùm euariat, & meliùs naturam habitus attingit; quam tradit Pater Hurtado de Mendoza Societatis Iesu *disputat.* 16. *sectione* 1. vbi inquit: *Habitus propriè sumptus est qualitas permanens producta per actus vitales, facilitans potentiam ad similes actus, ad quos præsupponit virtutem necessariam in potentia.* Quam definitionem amplectitur etiam Durandus, & alij, qui tenent habitum produci per actus vitales.

His igitur sic statutis probatur conclusio 1. ex Sancto Thoma; nam habitus est qualitas permanens, & difficilè transmutabilis secundùm propriam naturam: sed calor hecticus ex se, & ex propria ratione est transmutabilis: ergo non potest esse habitus. Maior certa est, minor probatur: nam calor hecticus, & calor qui est dispositio, non differunt specie: sed calor qui est dispositio est ex se transmutabilis: ergo idem est dicendum de calore hectico. *Probatio conclusionis.*

Secundò probatur; nam de ratione habitus est, vt ipse Sanctus Thomas ait, vt habeat causas immobiles: sed calor hecticus habet omnes suas causas mobiles, & parum persistentes: ergo non est habitus. Minorem probo, nam causa calorem producens, quæcunque ea sit, non est fixa, nec permanens; imò vt posteà probabo, ab illa dum semel est productus, non dependet. Causa verò materialis est corpus viuens, quod facilè transmutatur, & nouas recipit qualitates, ita vt dicat Galen. quod dogma sempiternæ

sempiternæ passionis habet euidentem demonstrationem.

Tertiò ex eodem Angelico Doctore, vbi sanitatem, & ægritudinem asserit esse dispositiones, quia facilè transmutabiles. Ergo cùm hectica sit ægritudo, ad genus dispositionis, & non habitus pertinet.

Quartò, ex definitione à Patre Hurtado tradita, vbi inquit, habitus produci per actus vitales: sed hectica producitur ab agente naturali naturaliter operante: ergo non induit rationem habitus. Quantum igitur ad operationes, quæ sunt à natura, non disponitur corpus per aliquem habitum; nam vt inquit Diuus Thomas 1. 2. *quæst.* 50. *art.* 1. natura est determinata ad vnum, in qua positis omnibus requisitis ad operandum, sine difficultate insurgit actio, vt patet in igne, & aliis agentibus naturalibus, quæ semper eadem facilitate suos producunt actus. Requiritur ergo habitus vbi subiectum est in potentia ad plura, vt patet in volitiua potentia, quæ circa plura versatur, & habitus facilitat illam in ordine ad hunc actum potiùs quàm ad alium, & per habitum determinatur citiùs ad hunc actum producendum, quàm ad alium. Cùm ergo habitus adquiratur (vt omnes admittunt) per actus, & non per actus potentiæ naturalis, liquidò constat, quod per actus vitales producatur, qui præsupponit etiam potentiam cum virtute necessaria ad operandum. Quapropter dicitur: Habitus non dat posse, quia potentiam præsupponit cum virtute sufficienti ad suos actus, sed dat facile posse. Loquor nunc de habitibus naturalibus, & non de supernaturalibus, seu infusis à Deo, qui cum potentia vitali vnum constituunt integrum operandi principium, vt tenet communiur Theologorum sententia.

Quod sit subiectum habituum. Ex quibus infertur, animæ potentias esse subiectum principale habituum, vt sunt intellectus, & voluntas; quæ cùm sint animæ accidentia immobilia, habitus in ipsis existentes minimè deficere possunt ratione subiecti.

Responsiones ad argumenta. Ad argumenta ergo respondere possumus, ad primum, hecticam non dici habitum propriè; nam licet sit difficilè mobilis, hoc non habet secundum propriam rationem, sed ratione alicuius accidentis sibi adiuncti, vt suo loco examinabitur: vel dicitur talis factâ comparatione ad alias febres, quæ de facili auferuntur.

Ad secundum ex Arist. respondetur, appellasse sanitatem, & morbum habitum, nòn quia reverà habitus sint, sed quia sunt veluti quidam habitus, quatenus difficiliùs remouentur à subiecto; & quia hectica est huiusmodi, & difficiliùs aufertur quàm aliæ febres, hinc est, quod diuidit febris in dispositionem, & habitum; & sic patet solutio ad 3. & 4.

Ad vltimum respondetur, dari in corpore quasdam qualitates, quas communiter appellant habituales, vt inquit Sanctus Thomas; tamen in ipso verus habitus dari non potest, nisi quoad modum.

§. III.

Vtrum hectica dependeat à causa.

HÆc quæstio non quærit de ipso generari febris hecticæ, cum certum sit, quod per aliquam efficientem causam suum esse habere debuit. Quod ergo inquirimus, est an febris hectica habeat causam conseruantem, sicut putridæ febres, ita vt curari non possit sine ablatione causæ, à qua conseruatur. Neque habet locum iuxta eorum mentem, qui asserunt febrem ortum ducere à principio intrinseco, nam ab eodem principio, a quo efficienter producitur, poterit conseruari.

Neque procedit quæstio de causa materiali hecticæ; nam cùm sit accidens quoddam, necessariò habere debet causam materialem, non ex qua educatur, sed in qua subiectetur, ad similitudinem aliorum accidentium, quæ naturaliter sine subiecto dari non possunt; & sic dicimus subiectum, seu causam materialem febris hecticæ esse corpus viuens. Dubium ergo est, an hectica febris dependeat ab aliqua causa in conseruari, quæ inter efficientes causas annumerari possit? Et ratio dubitandi est, nam plures sunt qualitates, quæ in fieri, & conseruari dependent à suo primo generante. Ergo idem erit dicendum de febre hectica. Antecedens probo; nam lux ita dependet à luminoso, quod illo semoto non potest conseruari, vt patet in aëre à lumine Solis illuminato: ergo pari ratione semoto calefaciente calor hecticus conseruari non poterit; cuius contrarium experimur. Debemus ergo constituere causam illius conseruatiuam.

Secundò probatur; nam calor hecticus est in alieno subiecto: ergo recedente causâ, à qua fuit productus, necessariò auferri debet. Antecedens probo à simili, nam aquæ calor tandiu in ipsa conseruatur, quamdiu causa conseruans illum perseuerat, qua ablata statim calor corrumpitur ob defectum conseruantis: ergo similiter calor hecticus corrumpetur ablata causa illum producente, & conseruante.

Tertiò probatur; nam ad vlcus pulmonis sequi solet febris hectica, vt diximus capite de phthisi, quæ ita dependet ab vlcere, tanquam à causa, vt non possit curari nisi priùs curetur vlcus illam conseruans: ergo iam febris hectica non est independens.

Exacta Diui Thomæ doctrina. Pro exacta huius quæstionis intelligentia supponere oportet ex communi Philosophorum doctrina, præcipuè tamen ex Diuo Thoma 1. *parte*, *quæst.* 104. *art.* 1. quod effectus omnis aut dependet à sua causa secundùm fieri tantum, aut secundùm fieri, & esse. Secundum fieri, & esse rem dicimus dependere à causa, quando res habet talem modum essendi, vt sine causa conseruari non possit, vt constat in luce recepta in aëre, quæ totum suum esse haber dependenter à sole, ita vt illo absente lux statim deficiat.

Quæ verò solùm secundum fieri dependent à causa, & non secundum esse, adhuc ablatâ causâ conseruantur, vt patet in qualitatibus permanentibus, videlicet in habitibus scientiæ, & virtutum, qui sine causa vsque in finem conseruantur; & inter permanentes qualitates annumerat etiam calorem. Et hæc est ratio (inquit) quare aqua calefacta retinet calorem, cessante actione ignis.

Hectica est independens à causa. Quo supposito sit conclusio. Febris hectica est independens à causa. Probatur; nam hæc febris curatur per solam contrariorum adhibitionem, nullo habito respectu ad causam: ergo est independens ab illa.

Secundò probatur; nam in curatione intempestiuum, quæ habent suum esse dependenter à causa, iubet Galenus priùs detrahere causam, dum dicit: *Vnamquamque causam priùs abscindere debemus, deinde ad eam, quæ facta, est dyscrasiam peruenire.* Sed curatio hecticæ non detrahit causam, sed statim deuenimus

deuenimus ad intemperiem adhibendo contraria calori, & ficcitati: ergo fignum euidens eft, quod non dependet à caufa.

Tertiò probatur; nam qualitates, quæ conferuantur à caufa, ablatâ causâ deficiunt, quoniam fubiectum à propria natura reducitur ad priftinum ftatum, vt patet in aqua calida, quæ femoto calefaciente à propria natura frigiditatem amiffam recuperat: ergo fi hectica dependet à caufa, per folam ablationem caufæ reduceretur hecticus; ficut aqua calida reducitur femoto calefaciente, quod nequaquam contingit.

Replica. Sed obiicere poteris: Si calor hecticus non habet caufam fuæ conferuationis, qua ratione habet tantam permanentiam in fubiecto, ablatâ causâ, à qua fuit productus? & quare etiam fubiectum viuens non reducitur ad priftinum ftatum, fiquidem calor ille à nemine conferuatur.

Responfio ad illam. Refpondetur, iuxta communem dicendi modum, calorem hecticum producere quandam fecundam qualitatem, quæ in genere caufæ materialis difponit ad permanentiam, & durationem caloris: quod eft confonum doctrinæ Vallef. 5. *contron. cap.* 10. vbi inquit: *Quod calor intenfus fit, ex proprio ipfius qualitatis incremento nafcitur; fed quod fit in habitu, ipfius fubftantia, in qua recipitur, facit difpofitio.* Ecce quomodo fubiecti difpofitio facit, quod calor fit fixus, & habitualis. Neque mirum, quod qualitas fecunda conftruet primam; nam licet fecunda dependeat à prima in genere caufæ efficientis, poteft etiam prima dependere à fecunda in genere caufæ materialis, ita vt fibi inuicem fint caufæ; aliter enim poterit difponere fubiectum, vt ratione illius difpofitionis fixior remaneat calor, ita vt non indigeat caufa effectrice conferuante, & hoc experimur quotidie; nam quæ funt duræ fubftantiæ, & denfæ nimis, qualitates femel acceptas tardiùs amittunt, etiamfi caufa illas producens auferatur, vt patet in ferro, plumbo, auro, & fimilibus; quæ fi femel calorem, aliamve qualitatem recipiunt, tardiùs eam deperdent, quàm ea quæ funt tenuioris fubftantiæ: quod prouenire cenfeo ex modo fubftantiæ illorum, & eorum diuerfa difpofitione; & hanc ob caufam dixit Vallef. loco fuperiùs citato, quod tenuitas fpirituum, & humorum facit, vt calorem citiùs concipiant, non tamen eum in habitu retineant; calor verò exiftens in partibus corporis folidioribus meliùs conferuatur ob dictam difpofitionem, & ob qualitatem fecundam ab ipfo calore productam.

Ex iis ad argumenta refpondetur. Ad primum, quod calor eft de qualitatibus permanentibus, vt dictum eft, & fic ablatâ causâ perfeuerat.

Ad fecundum refpondetur, calorem hecticum effe in alieno fubiecto, vt probat argumentum; non tamen fubiectum reducitur ad priftinam falutem, quoniam qualitas fecunda difponens illud ad caloris conferuationem, non tollitur; & fic calor ille conferuatur in fubiecto alieno extra propriam inclinationem fubiecti; eft enim diuerfa ratio de calore aquæ, & calore hectici; nam aqua per calorem, quem adquirit, non amittit temperamentum fubftantificum, feu habituale: neque poteft dici, quod fubuertatur tale temperamentum; eft enim illud refultans ex variis elementorum partibus materialibus mixtum componentibus, cui proportionaliter refpondet temperamentum qualitatiuum: ad quod producendum requiritur, quod fubftantificum non peruertatur. Et quia in febre hectica tale temperamentum fubuertitur, hinc eft, vt qui febre hectica laborat, non

A poffit reduci ab intrinfeco ad priftinum ftatum; nam ad illius reductionem deberet producere frigiditatem, vt per illam hectici calor deftrueretur: fed quia ad frigiditatis emanationem requiritur temperamentum fubftantificum, & hoc eft fubuerfum; ideo forma non poteft reducere corpus hecticum ad illum ftatum: at verò in aqua id non contingit, atque adeò poteft fe ad priftinam frigiditatem reducere; eft enim corpus fimplex tali temperamento fubftantifico carens.

Sed infurges: Calor hecticus non habet caufam efficientem, à qua conferuetur: ergo poteft auferri ab aliqua parte per actionem contrarij: ergo cùm poft illius ablationem non fit aliqua caufa efficiens, quæ iterum illum calorem producat, remanebit pars fine calore hectico.

Refpondetur, quod femoto contratio calor hecticus non producitur in parte ab ipfa parte, quia B in fe principium productionis illius caloris non habet; producetur tamen à calore aliarum partium per continui alterationem, ibique femel productus remanebit, quia non datur principium intrinfecum, quod poffit illum deftruere, vt dictum eft.

Sed quia difficile eft inuenire hanc qualitatem fecundam, quæ difpofitiuè faltem longa duratione conferuet primam, & hoc potiùs videtur difficultatem fugere, quàm eam abfoluere; ideò mihi vifum fuit amplecti modum illum dicendi, quem *quæft.* 2. primi libri tradidimus; diximus enim, quod femel abfumptis partibus frigidis à caufa calida extrinfeca, non impediuntur partes cordis calidæ; ficque intenfum calorem producunt, à quo calore, vel à calore in partibus calidis retento, qui fuit productus ab extrinfeco, conferuatur febris intrinfecè; nam tunc partes C illæ calidæ conferuant calorem illum, quia non perfiftunt partes frigidæ, à quarum frigiditate contemperetur calor ille; qui cum fit intenfior quàm decet pro actionibus naturaliter obeundis, & in vniuerfum corpus communicetur per fpiritus, & fanguinem, imo & per continui alterationem, nihil illi deficit ad rationem febris, neque eft poffibilis illius curatio, donec partes illæ frigidæ cordis, quæ fuerunt abfumptæ, iterum reponantur. Quapropter in huius febris curatione adhibemus remedia fubftantificè, & qualitatiuè immutantia, vt reftauretur non folum qualitas frigida, & humida, fed etiam fubftantia iis qualitatibus conftans, quæ calorem partium folidarum frangat, ac ad mediocritatem reducat; nam fi folùm fiat attemperatio per qualitates, ablatâ caufa attemperante, facilè forma illarum partium calidarum iterum calorem illum denuò producit: D neque aufertur febris, donec per præfentiam partium frigidarum denuò productarum forma in illis exiftens producat frigiditatem, ex qua, & ex calore partium calidarum fiat temperamentum accommodatum ad actiones rectè peragendas; in quo temperamento fanitas conftituitur, & per illud hectici calor detrahitur.

Ad tertium refpondetur, quod ad vlcus pulmonis non ftatim fequitur hectica, quamuis hecticæ fit productiuum, vt fuo loco diximus: & quando dicitur, quod hectica non poteft curari, nifi priùs auferatur vlcus, à quo dependet. Refpondetur, id effe omninò per accidens ad naturam hecticæ; nam fi ex vaporibus putridis ex vlcere pulmonis ad cor elatis infurgit hectica, quamuis curetur vlcus, femper hectica remanebit poftea ab vlcere independens; & fic fi non curatur hectica ante vlceris curationem, non eft quia de ratione

tione hecticæ sit à causa illa dependere, sed quia dum præsens est vlcus, illud putridum semper hecticam valebit conseruare; quæ conseruatio est omnino per accidens, vt dixi.

§. IV.

An hectica à principio inuadere possit ante alias febres.

PRo parte negatiua stat authoritas Galeni 2. *de crisibus*, *cap. vltim.* vbi inquit: *Nulla enim earum in primis diebus, sed in progressu temporis fit.* Ergo non potest inuadere à principio. Et *de inæquali intemperie*, *cap.* 4. vbi ait, quod ea quæ tenuia, & calida existunt, faciliùs recipiunt calorem: sed spiritus vitales tenuiores, & calidiores sunt, quam solidæ corporis partes: ergo citiùs, & faciliùs inflammantur, quàm illæ. Si ergo citiùs calorem recipiunt, priùs producetur febris diaria ex spirituum succensione, quàm hectica.

Vlteriùs, dispositio præcedens hecticam est febris, & non est hectica: ergo ante hecticam præcedit alia febris. Maior probatur; nam antequam calor sit productus in termino, calor est præter naturam, & alterat naturam, læditque illius actiones sensibiliter: ergo est febris, est enim calor accensus in corde, & per vniuersum corpus diffunditur: sed calor ille non potest esse hectica, quia non est in termino: ergo necessariò debet esse alia febris. Minor etiam constat; nam dispositio præcedens formam non est ipsa forma: ergo dispositio præcedens hecticam non est ipsa hectica.

Conclusio statuitur. In contrarium est Galenus 1. *de differentiis febr.* *cap.* 8. vbi expressè fatetur, duplici via hecticam ortum habere, magna quidem ex parte ex ardentibus febribus; aliquando etiam ab initio inuadit ex ira, tristitia, lassitudine nimia vnà cum solis feruore contracta, aut ex alia quauis causa manifesta; primumque sui ortum ephemeris similem facit. Quam sententiam tuentur omnes ferè Medici, & facilè probari potest euertendo contrariorum fundamenta. Nam si tenuia faciliùs inflammantur: ergo post diariam debet fieri putrida, & post putridam hectica febris; ac per consequens semper hic ordo seruabitur, vt diaria præcedat putridam, & putrida hecticam. Ex quo etiam sequitur, quod nunquam detur febris potrida, quæ à principio inuadere possit, cuius contrarium quotidie obseruamus.

Secundò probatur; nam si necessariò præcedit hecticam alia febris, sequitur quod existente febre hectica omne genus febrium diariarum, & putridarum simul cum ea existant: hoc dici non potest: ergo neque illud, ex quo sequitur. Sequelam probo; nam ex eorum opinione, si febris aliqua hecticam perpetuò præcedit, ex aduentu hecticæ non est, quod tollatur illa febris, imò conseruari debet; nam si succenditur febris in partibus solidis, & calori resistentibus, cùm humores, & spiritus sint inflammatu faciliores, in ipsis etiam accendetur calor, qui valeat cor præter naturam calefacere, & febrem constituere. Præterea ex eo febris in ipsis ante hecticam succenditur, quia faciliùs, & citiùs calorem adquirunt, ob eorum tenuitatem, & paruam resistentiam: sed post productionem hecticæ manent cum eadem dispositione, & ex alia parte calor hecticæ potest illos inflammare: ergo post productionem hecticæ permanent febres diariæ, & putridæ, atque adeò nulla erit hectica, quæ alias febres non comitetur; actus enim actiuorum fiunt in patiente benè disposito. Sunt equidem, vt ipsi restantur, spiritus & humores adhuc magis dispositi ad calorem, quàm solida membra; & solidorum membrorum calor est in actu: necessariò ergo resultabit actio.

Quod si dicas, verum esse, spiritus, & humores eo tempore habere calorem in fieri, qui non valet constituere febrem: ego dicam etiam, quod ante hecticam habebant similiter in fieri calorem illum, & sic neque ante illam febrem diariam, neque humoralem producebant. Et quemadmodum in febre hectica licèt spiritus aliquem calorem recipiant, non tamen ad eum gradum deuenit, vt febrem diaram efficiat; ita similiter ante illam licèt spiritus calore alterentur, & succendantur, illorum calor non requiritur, vt sit sufficiens pro febre diaria constituenda.

Dubium. Vnde ergo prouenit, quod partes solidæ iorentiùs inflammentur, quàm spiritus, & humores, qui alterationibus sunt magis obnoxij.

Respondetur, id posse prouenire ex eo, quod homines calidi, & sicci sunt, & raræ contexturæ; quæ omnia maximè disponunt ad ignem. Similiter ex animi passionibus accidere potest hectica, præcipuè ex mœrore, & tristitia, de qua dicitur *Prouerb.* 17. quod ossa exsiccat, quod Artemisiæ contigit Mausoli Cariæ Regis vxori, quæ ex mœrore, & recordatione mortui Regis in continuo luctu vixit, & contabuit, vt refert Aloisius Luisinus *tractatu de compescendis animi affectibus.* Neque video, repugnare naturæ corporis solidi, quod habeat, vel habere possit qualitates, quæ magis illud disponant ad ignem, quàm si illud corpus esset tenue; faciliùs equidem succenditur lignum resinosum, & crassum, aut calidum, & siccum, quàm aër tenuis, & rarus, aut vapor aliquis: quod contingere non negabis ex maiori dispositione, quæ in ipso corpore solido reperitur. Idem ergo proportionaliter intelligere possumus de partibus solidis nostri corporis, & de spiritibus, & humoribus.

Ad argumenta respondetur. Ex his ergo patet solutio primi argumenti; nam potest dari talis dispositio in corpore solido, quæ magis disponat ad calorem, quàm tenuitas, & raritas spirituum vitalium, & humorum.

Ad Galeni authoritatem in principio adductam respondere possumus, quod quando asserit febrem hecticam non dari primis diebus, sed progressu temporis, loquitur de hectica, quæ ex alia febre præcedente dependet; non tamen loquitur de hectica, quæ ex aliqua causa procatarctica originem trahit, quæ nulla alia febre præcedente suum habet initium.

Ad vltimum respondetur, dispositionem præcedentem hecticam non esse hecticam, neque esse febrem, sicut dispositio præcedens febrem putridam, non est febris; atque adeò non lædit actiones. Quod si illa dispositio ad eum statum deuenit, vt sit febris, erit hectica incipiens, quo tempore iam non dispositio, sed hectica incipiens vocitabitur.

§. V.

An hectica possit intendi, & in species diuidi.

QVantùm ad primum punctum huius difficultatis, facilè ab illo me expediam, si priùs dixerim, quod cùm calor possit intendi vsque ad octo gradus, potest etiam transmutari à qualiber causa, quæ vim augendi calorem habeat; sicut remitti à refrigerantibus, & humectantibus. Neque repugnat, quod nouus gradus caloris superadditus ita radicetur in subiecto, vt difficilè ab illo semoueatur, & simul cum præexistentibus hecticam intensiorem constituat, siue causa illum producens sit externa, siue interna. De externa nullum dubium est, sicut neque de aliquibus internis, vt de nimio motu, seu immoderato exercitio, vel vehementi animi passione.

Maiorem difficultatem habet explicare, an calor à seipso possit intendi; nam cùm in doctrina Sancti Thomæ intensio non fiat per additionem gradus ad gradum, sed per maiorem radicationem in subiecto, poterit ille calor magis radicari, quod idem est ac intendi. Quod probari potest; nam calor hecticus tertiæ speciei difficiliùs semouetur à subiecto, quàm ipse calor primæ, & secundæ speciei: sed hoc non potest contingere, nisi quia magis radicatus est in subiecto: ergo cùm illa maior radicatio sit intensio, iam ille calor à seipso intenditur.

Neque valet si dicas, talem maiorem intensionem non fieri ab ipso calore, sed ab aliis causis calefacientibus, tam internis, quàm externis. Hoc, inquam, non valet; nam si præscindamus omnes causas calefacientes, teverà ille calor conseruabitur, & ægrum deducet ad tertiam hecticæ speciem; videmus siquidem quotidie exsiccari corpus, & in tertia hecticæ specie constitutum illius calorem intensiùs operari; quæ intensior operatio ab intensiori causa necessariò procedit.

Sed hæc doctrina adhuc in Thomistarum sententia non tenet verum; nam licèt asserant, quod intensio fit per maiorem radicationem, non tamen dicunt, quod eadem qualitas radicetur à seipsa, sed necessariò prærequirit causam, quæ talis radicationis sit origo; & in hoc conueniunt cum iis, qui asserunt, intensionem fieri per noui gradus accessum; qui gradus supponit causam cum sufficienti virtute ad illum producendum.

Nota. Quâ autem ratione calor hecticus tertiæ speciei intensiùs calefacit, iam declaro supponendo priùs, quod densitas materiæ iuuat ad actionem, vt communiter dicitur; & quod siccitas est lima caloris, quod experimur in calore in aqua, aut ferro recepto: nam calor aquæ minùs alterat, quàm calor ferri; habet enim ferrum siccitatem, quæ calorem acuit, & densitatem, ratione cuius partes vnitæ magis applicantur passo, & intensiùs operantur; virtus enim vnita fortior est ipsâ dispersâ.

Quibus sic intellectis dicendum est, calorem hecticum intensiùs operari in secunda aut tertia specie, quàm in prima; & hoc prouenire non ex maiori intensione caloris, sed ex maiori siccitate, & densitate partium, quibus calor hecticus inhæret in secunda, & tertia specie febris hecticæ; in prima enim calor subiecto magis humido, & raro inhærebat, & hanc ob causam non ita intensè operabatur. Certum enim est, subiecti dispositionem maximè prodesse ad intensiùs, vel remissiùs operandum, vt diximus de calore in ferro, aut aqua existente.

Oportet tamen vt declaremus, quo pacto ista partium exsiccatio fiat; cui dubio satisfecimus capite de conuulsione, agentes de conuulsione ex siccitate: nunc tamen breuiter asserimus, calorem hecticum euaporare humidum insensibiliter, vt suprà dictum est, non proprium, sed alterius partis sibi proximæ; quo euaporato necessum est, vt pars remaneat siccior per suam antiquam siccitatem, quæ in humidi defectu magis elucescit: hæc tamen siccitas habet quandam latitudinem; nam quædam est naturalis, quæ solùm ex humidi absentia clarior apparet; quædam præter naturam, quæ à causis exsiccantibus ineuitabilibus, siue externis ortum ducit; quæ quidem magis eo tempore exsiccare valent, quia illarum actio minùs impeditur ab humiditate naturali partium, quæ cum à calore febrili sit euaporata, non potest illarum operationi resistere. *A quo fiat partiũ exsiccatio in hecticis.*

Circa secundum huius quæstionis punctum, certum est hecticam febrem physico rigore sumptam, in species non diuidi, cùm in calore eius natura sita sit, qui à principio in finem idem perseuerat; tamen quantum ad vsus medicos tres species, gradus, aut tempora febris hecticæ constituuntur à Galeno 1. *de differ. febr. cap.* 9. & 10. *method. cap.* 11. quæ desumuntur ex diuersa consumptione humiditatum, quæ sunt in nostro corpore, ex quarum consumptione diuersæ siccitates prodeunt, quæ varium curandi modum exigunt. *An hectica diuidi possit in species.*

Quando ergo rorida cordis substantia, seu humiditas depasci incipit à calore, fit prima hecticæ species, quæ simpliciter hectica nominatur; quando verò rorida humiditas in totum est absumpta, & carnosa humiditas absumi etiam incipit, hectica, & simul tabida dicitur. Tandem quando non solùm partium carnosarum humiditas est consumpta, sed etiam substantiæ fibrosæ, & cartilaginosæ humiditas depascitur, iam non tabes, sed marasmus appellatur; quæ vltima hecticæ species, seu differentia, vt incurabilis relinquitur à Gal. 10. *meth. cap. vltim.* & 1. *de differ. febr. cap.* 8.

Aduertere tamen oportet, quod hæc siccitas, seu defectus humiditatis substantialis, secundùm quam hecticæ species constituimus, debet attendi in substantia cordis; nam licèt omnes aliæ partes arescant, & consumantur, non potest tamen constitui febris hecticæ aliqua species, donec aliqua dictarum humiditatum absumatur, & dissipetur, vt notat Gal. 1. *de differ. febr. cap.* 8. *proximè citato.*

Sed contra hanc doctrinam quis sic insurget: Caliditas hecticæ cuiuscunque speciei omnibus membris solidis inest: ergo omnium membrorum humiditatem depascit, ac per consequens non incipiet consumptio à torida, seu per cor sparsa substantia tantùm. Antecedens constat, consequens probo: nam caliditas illa est agens naturale, quod promiscuè, & sine delectu operatur; atque adeò cùm substantiæ illæ sint debitè approximatæ, & intra illius sphæram, necessariò aget in omnes. *Obiectio.*

Vlteriùs ex consumptione roridæ substantiæ non

non potest constitui aliqua species hecticæ; nam rorida substantia, vt constat ex Auicen. non est pars viuens: ergo non potest morbum constituere, qui subiectum viuens expostulat, vt alibi demonstrauimus.

Tandem hæc humiditas, seu roridæ substantia potest dissipari à calore febris ardentis, vel alterius febris; siquidem videmus aliquas febres, quæ non solùm humiditates depascunt, sed etiam membra colliquant, vt videre est in aliquibus vrinis febricitantium, in quibus pinguia innatantia, aut sedimenta furfurea, vel laminea apparent, vt inquit Hippoc. 2. *prognost. text.* 18. Quæ omnia maximæ consumptionis partium carnosarum, & solidarum sunt signa: ergo defectus huius humiditatis non potest constituere febrem hecticam.

Responsio ad illam. Hæ tamen rationes facilè soluuntur. Ad primam dicimus, calorem esse insitum omnibus membris, & simul in omnia agere, vt ipsa ratio probat; tamen quia rorida substantia rarior, & humidior est, faciliùs dissipatur, & absumitur; ideò primam hecticæ speciem designat, post cuius consumptionem elucet magis consumptio secundæ substantiæ, quam alij cambium vocant, & sic secundam speciem constituunt, donec tandem durior substantia exsiccetur, quæ tertiam speciem, seu marasmum denotat, quæ ob eius duritiem, & resistentiam diffi●liùs à calore dissipatur.

Ad secundam respondetur, roridam substantiam non esse viuentem, sed potiùs esse per membrum sparsam, vt ex ipsa, tanquam ex pabulo nutriatur; neque esse subiectum febris: dicimus tamen febrem constituere aliquo modo, in quantum scilicet ex defectu huius humiditatis resultat, vt magis elucear, & intendatur siccitas partium viuentium, & ipse calor adquirat intensiorem modum operandi, vt suprà diximus: & quia illius **C** defectus primam hecticæ speciem designat, ideò dicitur, quod febrem hecticam primæ speciei constituit.

Ad tertiam respondetur, verum esse, roridam cordis substantiam efferuescere, & dissipari posse à calore aliarum febrium; siquidem calor ille in corde existens, cum benè approximatus sit, necessariò suam producet actionem; & quia accidere potest, vt sit intensior, quàm in febre hectica, intensiùs etiam poterit substantiam roridam consumere. Ex quo solùm sequitur, quod istud signum non sit ita proprium huius febris, vt alijs etiam conuenire non possit; dicimus tamen esse peculiare huic febri, quia semper huius febris naturam comitatur, quod non contingit aliis febribus, quibus potest adesse, vel abesse: quod **D** signum simul cum aliis huius febris naturam constituit.

An detur 4. species hecticæ. Sed in dubium etiam reuocari potest, an ex consumptione primæ humiditatis, quæ est in exilibus venis, possit etiam consignari quarta species febris hecticæ; nam non videtur maior ratio vnius, quàm alterius. Si igitur Galen. 7. *methodi, capite* 6. quatuor siccitates connumerauit, & ex tribus consignantur tres dictæ hecticarum species, quare ex alia non constituitur quarta?

Huius dubij solutio est facilis. Dicimus ergo, quod inter rorem, & substantiam, quæ est in exilibus venis, Medici paruam, aut nullam faciunt differentiam, quantum ad consumptionem; habent enim inter se magnam similitudinem, itavt à calore cordis vtraque facilè in prima spe**A**cie hecticæ absumi incipiat. Quapropter licèt constituantur à Galeno quatuor istæ humiditates, non ponuntur nisi tres hecticarum differentiæ.

An hectica sit intensior febre ardenti. Hic etiam dubitari solet, an hectica sit intensior ardente febri? Quam dubitationem facile est dirimere; nam si hectica ab aliqua ardente febre procedit, poterit esse ita intensior: nam calor hecticæ est terminus vltimus motus caloris febris ardentis, qui necessariò continet calorem in sua perfectione, & complemento; non tamen erit ita extensus sicut calor febris ardentis, nam corpus hectici habet magnam partium amissionem, ob resolutionem à calore inductam, remanentque pauciores, quapropter extensiuè est minor; nam in hecticis minus superest de sanguine, spiritibus, & partibus solidis, quàm in febribus ardentibus; non tamen implicat, quod aliquæ febres ardentes sint intensiores, quàm febres hecti**B**cæ, præsertim quando hectica ex ardentibus non consurgit.

Neque valet dicere: Febris hecticæ calor est terminus calefactionis febris ardentis: ergo est intensior calore illius. Respondetur, verum esse, hecticam febrem à febre ardenti dimanantem esse terminum caloris illius; non tamen terminus productus petit esse intensior causâ producente, imò licèt calor hecticæ sit terminus febris ardentis, non tamen postulat, vt in eodem gradu constituat hecticam; nam potest temperamentum subuerti secundùm vnum gradum tantùm; & ille gradus solùm per modum habitus permanebit, reliqui verò ablata febre ardenti auferuntur, quia non habent à quo conseruentur, & ibi sunt per modum dispositionis; quo in casu hecticæ calor erit remissior, quàm calor febris ardentis.

§. VI.

De signis febrium hecticarum in communi.

Antequam, cuiusvis speciei hecticæ peculiaria signa proponamus, ea quæ in vniuersum febrem hecticam incipientem demonstrant, adducemus, de quibus diffusè satis egit Galenus 1. *de different. febrium, capite* 9. & 10. *methodi, capite* 6.

Primum signum desumitur ex calore, qui à primo manus occursu mitis apparet, & exiguus, in processu verò temporis acris, & mordax, atque aridus manui se offert. Apparet exiguus, vt dixi, ob vaporum defectum; nam caloris extensio fit ob vaporum multitudinem. Sed quia calor hecticarum est in subiecto solido, ideò vapores calidi exigui sunt, & ex consequenti calor pusillus, & hanc ob causam primo manus occursu mitis apparet, postea tamen ob subiecti dispositionem, siccitatem scilicet, actior, & mordax persentitur.

Iste calor potest fieri præcedente alia febre, & hoc maiori ex parte fit, vt monstrat Galen. 1. *de differentiis febrium, cap.* 8. Fit etiam aliquando ex alia causa manifesta, more febrium ephemerarum, ita vt eius ortus ephemerarum ortui similis euadat. Distingues tamen calorem hecticum ab aliarum febrium calore, quoniam calor æqualiter semper perseuerat, nullumque habet sensibile incrementum ex se, nisi ratione alterius adiuncti. Quod si in febre sanguinea homotona dicta calor à principio in finem æqualis perseuerat, vt in hectica contingit, differt tamen ab illa caloris copiâ, &

& multitudine; nam vt iam dictum est, calor hecticæ est exiguus, sanguineæ verò est magnus, & extensus valdè ob sanguinis, & vaporum redundantiam, qui vniuersum corpus excalefaciunt. Accedit ad hoc pulsus differentia; nam in febre sanguinea pulsus magnus, celer, & frequens esse solet; in hectica verò paruus, durus, & debilis.

Ex febrili calore æqualiter infestante nascitur, quod ægri nullum percipiunt dolorem, neque sentiunt se febricitare, cuius causam suprà insinuauimus; & hoc est signum proprium huius febris, vt docet Galenus *lib. de inæquali intemper. cap.* 1.

Aliud signum desumitur ab effectu caloris, qui humidæ substantiæ dissipationem, & consumptionem in toto corpore causat, eo modo, quo suprà annotauimus; vnde ariditas quædam tertio, vel quarto die à febris inuasione in partibus persentitur, quæ magis, ac magis in dies augetur, donec ad marasmum deueniat æger.

Diximus equidem 1. *lib.* quod siccitas non est de conceptu febris; quare si siccitas superuenit calori hectico, non ideò censendum est, ad naturam febris hecticæ pertinere: quod si marasmus non inuenitur sine ariditate, ideò fit, quia est morbus compositus ex calore, & siccitate, & est morbus in defectu substantiæ. Quapropter in hac parte non est sequendus Mercurialis, qui docet febrem hecticam constitui per calorem, & siccitatem.

Alterum signum proprium, & inseparabile huius febris est, quod statim vnâ horâ, aut duabus post ciborum assumptionem æger incalescit, ita vt Medici existiment aliquam superuenisse febris accessionem, quoniam calorem maiorem, & pulsum ad magnitudinem, & velocitatem deuenisse percipiunt.

Obseruatio necessaria. Est tamen obseruandum, quod Galen. admonet, videlicet, quod diuersis, & mutatis horis cibus offeratur; quod si semper ab assumptione cibi calor increuerit, signum euidens est, quod ratione cibi oblati adaugetur.

Annotatio incompressa quid sit. Rursus tale caloris incrementum fit ita, vt annotatio incompressa facta videatur. Vocat autem Galenus annotationem incompressam, in qua neque frigus, horror, vel rigor, aut dormitatio, vel aliud accidens fit ex his, quæ sequuntur naturam febrium putridarum; & sic ille calor est æqualis, & perseuerat in illa intensione vsque ad alimenti distributionem, quâ peractâ, & alimenti humiditate consumpta, ad pristinum statum redit. Pulsus etiam licèt aliquam nanscicatur magnitudinem, & velocitatem, est similis illi, qui adquiritur per salutem post cibi assumptionem; non tamen est similis pulsui, qui ratione incrementi alterius febris adaugetur, & velocior redditur.

Sed quamuis huius incrementi caloris causam assignare ad Philosophos pertineat, tamen non erit abs re illam hic inuestigare; eamque tradere conatur Galen. 1. *de differ. febr. cap.* 9. & 2. *prognost. comment.* 60. similitudine sumptâ ex calce viua aquâ perfusâ; si enim, inquit, intra manum recipias calcis glebam, eius paruifacies caliditatem, quam neque senties: quod si aquâ perfundas, videbis quamprimùm vehementer calefactam, & non paruos vapores de se mittere; & si eam tangere ausus fueris, facile vstionem persenties. Ita similiter in hecticis, vna aut duabus horis à cibi assumptione calor adaugetur, quia licet etiamsi alimentum in ventriculo remaneat, vaporosa tamen illius pars ad cor & ad iecur diffunditur, ex quorum contactu calefit, & ebullit, sicut ex contactu aquæ ebullit, & calefit calx, & ex tali ebullitione multi vapores exhalant, qui vniuersum corpus excalefaciunt, & à tactu maior quàm antea calor sentitur; non enim feruor contingere potest sine humido, proindeque statim ac aqua consumitur, cessat feruor. Ita similiter durante humiditate ex alimento in corpore, feruor à calore hectico suscitabitur; & quia cibus non nisi vna, aut duabus horis transactis distribuitur, ideò antea calor ille maior in membris non percipitur; absumptâ verò humiditate alimenti, cessat ille feruor, & calor manet sicut antea.

Obiectio. Neque valet si obiicias, cibum à corpore incalescere, neque recipere intensiorem calorem, atque adeò non posse intensiùs corpus calefacere, cum non habeat nisi calorem ab illo communicatum; non enim potest vltra gradum suæ perfectionis operari.

Responsio. Respondetur, verum esse, cibum non recipere, neque adquirere intensiorem calorem, quàm illum, quem cor, iecur, & reliquæ corporis partes habent: verumtamen quia aduentu alimenti, quod à corpore calefit, adest maior quantitas substantiæ calidæ, quàm anteà, licèt ipsa intensiuè non sit magis calida, intensiùs tamen calefacit, quàm antea, nam à maiori quanto maior prouenit actio, sicuti duæ flammæ intensiùs calefaciunt quàm vna, licet vtraque eundem caloris gradum habeat.

Obiectio alia. Neque obstat dictum Auerroïs 4. *collectan. cap.* 33. qui irridet rationem Galeni, & ipse nullam reddit commodiorem; asserit enim quod cùm in hecticis membrorum temperamentum sit habitualiter subuersum, & calor extraneus sit fixus, & radicatus in subiecto, ideo calor in membris existens facilè ad maiorem alimenti quantitatem extenditur, eamque calefacit, siue alimentum sit frigidum, siue calidum; quo calefacto propter maiorem substantiæ calidæ quantitatem corpus magis incalescit; quod, inquit, non potest contingere febribus putridis, propterea quod calor extraneus in illis radicaliter non est fixus in membris, quæ in cibum agere debent.

Responsio. Quæ tamen Auerroïs ratio non conuincit, imò expressè est falsa; nam quod calor sit fixus, & per modum habitus; aut fiens, & per modum dispositionis, nihil conducit ad hoc, vt magis, vel minùs calefaciat; calefactio enim maior a maiori calore procedit, modò ex parte materiæ seruetur eadem paritas in raritate, densitate, & approximatione agentis ad passum, & aliis similibus conditionibus; atque adeò calor qui recipitur in aqua feruenti, quamuis sit per modum dispositionis, & fiens, magis calefacit quàm calor animalis, qui in ipso animali permanenter, & per modum habitus existit. Ex quo facilè infertur, quod licèt calor hecticus sit radicatus, & fixus; & in aliis febribus sit fiens, & per modum dispositionis, non erit causa, vt in hecticis magis calefaciat alimenta, quàm in aliis febribus, in quibus potest esse intensior caliditas quam in hectica; & consequenter in illis erit maior efferuescentia.

Obiectio. Sed iterum instare poteris: Si in aliis febribus reperiri potest intensior calor quàm in febre hectica, qui sit causa efferuescentiæ substantiæ humidæ alimenti: ergo talis efferuescentia non erit proprium signum febrium hecticarum; quod est contra Galeni placitum locis iam citatis.

Responsio. Respondetur, etiam in aliis febribus ab he-

ctica

ctica cibum incaleſcere, & à cibo calorem augeti; hoc tamen in hecticis præcipuè contingit ob caloris, & ſubiecti, cui inhæret, diſpoſitionem; eſt enim calor exiguus, & in ſubiecto arido, & parum talis calor elucet, donec accedente alimenti ſubſtantiâ extendatur, & magis manifeſtetur ratione maioris quantitatis quæ calfit; & ſic illius augmentum poſt cibi oblationem magis eluceſcit, quam in febribus putridis, in quibus licèt ab aſſumpto cibo etiam calor adaugeti videatur, non tamen ſicut in hecticis; nam in febribus putridis calor eſt copioſus, & extenſus ob vaporum multitudinem, qui ex maſſa putreſcente humorum eleuantur, ita vt parum, aut nihil caloris ex aſſumpto cibo adaugeatur: ſicut ſi magnæ flammæ exigua, ſeu puſilla flamma adiongatur, parua, ſeu exigua parum, aut nihil elucet; ita ſimiliter contingit in febribus putridis, in quarum caloris præſentia calor receptus in alimento parum eluceſcit: quod quidem diuerſimodè accidit in hecticis febribus, quarum calor eſt in ſubiecto arido, & denſo; qui licet exiguus appareat, intenſiùs operatur ob ſubiecti diſpoſitionem; qui cùm calefaciat ſubſtantiam alimentitiam, & eam occupet, intenſior, & extenſior apparet, quàm antea; quod ſignum magis euidens eſt in ſecunda, & tertia hecticæ ſpecie quàm in prima; nam in ſecunda, & tertia ſpecie ſiccitas maior eſt contracta quàm in prima, in qua exigua partium humiditas eſt deperdita: qua in parte non eſt ſequendus Brauus 1. *de differ. febr. in explicatione cap. 11. pag. 25.* vbi ait, hoc ſignum non apparere in prima ſpecie febris hecticæ, eo quod non elucet ſiccitas partium, cuius ratione calor ille ſuſcipit incrementum; nam licèt non ſit tanta humiditas abſumpta veluti in ſecunda, & tertia ſpecie, eſt tamen ſufficienter conſumpta, vt tale poſſit ſignum excitari; ſicque hoc ſignum vt proptium huius febris in quacunque ſpecie conſtituitur à Galeno.

Quare calx viua ex aqua perfuſione incaleſcat.

Sed quia ex Galeni mente dictum eſt, calorem hecticum creſcere eo modo, quo calor calcis viuæ aquâ perfuſæ, examinare oportet, quam ob cauſam ex aquæ perfuſione calx viua incaleſcit? Et ratio dubitandi eſt, nam alia medicamenta calida, & ſicca reducuntur ad actum a noſtro calore, non verò à frigiditate, & humiditate: ergo idem eſt ſentiendum de calce viua. Hoc patet in quolibet alio medicamento calido, & ſicco, quod ſi perfundatur aquâ, calorem non comparat; ſi verò caloti noſtro applicetur, ſtatim illius calor perſentitur à nobis.

Conciliator *diff.* 140. exiſtimat talem calorem in calce fieri per antiperiſtaſin: cuius tamen ſententia facilè impugnatur, quia ſi per antiperiſtaſin fieret, maximè quia à contrario, nempe à frigore roboraretur calor, & vniretur ob cauſam ex actione antiperiſtatica deſumptam: quod non conuincit, nam ſi ſuperinfundatur calci viuæ aqua calida, etiam calx viua illum calorem adquirit: quo in caſu antiperiſtaſis locum non habet. Cui accedit quod ex aquæ perfuſione non roboratur calor calcis, neque vnitur, ſiquidem per aquæ humiditatem calcis partes magis ſeparantur, & deuniuntur; & calor ille extenſus, & in ſubiecto deunito habet minorem vim calefaciendi.

Quare hoc relicto dicendi modo, alij aſſerunt, quod licèt medicamenta actuentur à noſtro calore, calx tamen viua hoc habet peculiare, quod à quolibet humido actuatur, quatenus detrahit aliquod impedimentum, ratione cuius calor ille non poterat antea pullulare à forma calcis; quo

A remoto, forma producit illum calorem in gradibus formæ debitis. Quod autem illud impedimentum ſit, non cadit ſub ſenſum, neque rationes quas Authores tradont, conuincunt.

Sed quia ex horum Authorum doctrina non ſoluitur difficultas, imò magis anceps permanet, neque ipſi determinant, quod ſit illud impedimentum, quod datur in calce, ratione cuius calor ante aquæ infuſionem non exurebat, fortaſsè quia in mixtis partium diuerſitatem non admittunt, nos tamen, qui communem circa partium diuerſitatem dicendi modum ſequimur, aliter huius dubij ſolutionem trademus.

Pro cuius enodatione ſuppono, quædam eſſe mixta calida, quæ talia ſiunt per veram, & propriam mixtionem, vt euphorbium, cariophylus, & piper, in quibus partes calidæ ſunt ita aliis partibus permixtæ, vt difficilè poſſint partes calidæ à
B frigidis ſeparari. Alia ſunt mixta, quæ violentiâ ignis, vel ingentis putredinis primam mixtionem diſſoluentis aliquas partes, imò plures igneas adquirunt, quas non per propriam permixtionem adquiſierunt, quæ non ſunt inter ſe ita vnitæ, neque ita difficile diſſoluuntur, ac ſi per veram mixtionem fuiſſent productæ; & iſtæ partes empyreumata dicuntur, quæ habent magnam vim vrendi, non tamen in omne ſubiectum pariter agere poſſunt, ſed ſubiectum requirunt, in quod poſſint ſuam imprimere actionem: quod autem illud ſit, infrà conſtabit. Talia ſunt empyteumata, quæ remanent in aceto ex vi putredinis, & in cineribus ex lignorum combuſtione, & in calce ex lapidum calcinatione. Ea igitur, quæ mixtione vera calida ſunt, à noſtro calore in actum reducuntur, & ſi actu frigida accipiantur, noſtra corpora calefaciunt; ſeparantur enim partes frigidæ à calidis,
C ciſque à noſtro calore prævalteratis, & in minutiſſimas partes comminutis, partes calidæ à vinculis frigidarum exſolutæ aſcendunt ad intenſionem caloris, quæ illis debetur ſecundùm naturam, quo nos calefaciunt.

Secunda medicamenta licèt calida euadant à calore ignis, non tamen illum oſtendunt ad tactum, quia partes frigidæ, quibus calidæ ſunt commixtæ, impediunt ne calorem, quem habent, communicent, niſi accedat materia apta, in quam agere poſſint, quatenus ipſa ſeparat partes frigidas à calidis, & facit vt remotis illis partes calidæ ſine vllo impedimento totum calorem producant; ſic enim experimur in cinere, quem ſi aquâ perfundas, aqua in lixiuium tranſit, tranſpoſitis partibus igneis quæ in cinere erant incluſæ, in ipſam aquam, quibus aqua redditur calida, & cinis terreſtrior, & frigidior manet, ablatis partibus pluribus calidis, quas ſecum habebat admiſtas. Pari
D ratione acetum, & atra bilis fermentant terram, in illaque feruorem excitant, & ampullas, quas non valebant efficere in alio ſubiecto ob illius ineptitudinem. Hoc igitur clariùs conſpicimus in calce vſta, in qua ex lapidis vſtione manent partes igneæ, quæ applicitâ aquâ eam calefaciunt, & comburunt, eo quod eſt ſubiectum aptum illius calefactioni.

Neque obſtat ſi dicas, calcem vſtam non vrere manum, ſi ad illam applicetur, quamuis manus ſit ſubiectum magis capax vſtionis quàm aqua: ergo neque poterit aquam omnis calefacere.

Reſpondetur, manum tangere ſolùm partes ſuperficiales calcis, quæ ſunt terreæ, & frigidæ; tamen aqua calci ſuperfuſa ad intimas partes penetrat,

netrat, quæ cùm igneæ naturæ sint, aquam calefa- A ciunt, & feruorem illius concitant.

Sed iterum ex hac solutione excitatur obiectio. Partes illæ igneæ nimis calefacere valent aquam illis supetinfusam: ergo pari ratione valebunt etiam calefacere partes frigidas ipsius calcis, siquidem sunt illis commistæ, imò magis vnitæ quàm aqua superfusa.

Respondetur negando paritatem rationis; nam illæ partes empyreumata dictæ, sunt tenues nimis, & vaporosæ, quæ intra partes terreas, & frigidas, quæ earum calori obsistunt, detentæ, non possunt euincere resistentiam partium terrestrium, quæ sunt densæ, & frigidæ. Scimus enim, quod agentis virtus in materia densa tardius operatur, quàm in materia rara: quapropter ratione densitatis materiæ partes frigidæ partium calidarum calorem remittunt; at verò dum superinfunditur aqua calci, ipsa disjungit, & separat partes à partibus; tuncque prævalet calor partium ignearum, quarum in B calce datur prædominium, qui agens in aquam, quæ tenuissima est, comparatione ad partes frigidas, eam calefacit; & cùm partes igneæ ex calcis vstione productæ sint vaporosæ, aquæ admiscentur, & eam feruere faciunt, & hoc modo dicere possumus, quod calcis calor actuatur ex superinfusione aquæ.

Neque aliter in mixtis, quæ veram mixtionem retinent, vt piper exempli gratiâ, dicere possumus, quod illius calor prædominans non manifestatur, nisi quia cohibetur à partibus crassis, & terrestribus frigidis illius, donec accedente calore nostro naturali hoc medicamentum in minima redigente, & partes frigidas à calidis separante, tunc à propria medicamenti forma in materia partium calidarum producitur totus calor naturaliter piperi debitus, qui deinde nostrum recalefacit corpus.

Ex dictis ergo facile est explicare comparatio- C nem, quam tradit Gal. inter calorem calcis, & calorem hectici paulò post cibi assumptionem. Dicimus ergo, quod corpus hecticum, siccitateque confectum post cibi assumptionem imprimit calorem in ipsum cibum, quem habebant partes solidæ; non tamen illum ad tactum repræsentabant, quia cùm in materia sicca delitesceret calor in centro, in circumferentia verò partes frigidæ, & terreæ impedirent actionem calidarum, non erat in tactu tanta caloris sensatio, donec calefit cibus à partibus internis calidis, adquisitoque vero calore cibus in feruorem attollitur, & partes frigidas attingens eas calefacit, ita vt tactui postea intensiorem quàm antea calorem, imò & extensiorem repræsentet; absumpta verò humiditate cessat feruor, iterumque remittitur calor à partibus terreis, & frigidis: neque aliter scio posse Galeni comparationem explicari.

Alterum signum desumitur ex pulsu, qui languidus, & debilis, durus, & celer in hecticis reperitur, vt docet Galen. 4. *de causis pulsuum, cap.* 10. nam cùm virtus vitalis languida sit, quia cordis temperamentum est subuersum, nequit pulsum efficere magnum, neque vehementem: ad quod iuuat maximè siccitas arteriæ, quæ illius distensionem impedit: sed ista pulsuum debilitas maior existit in secunda, & tertia specie, quàm in prima, in qua non ita debilis est facultas, nec tanta humiditatum consumptio facta est: aliquando etiam pulsus raros habent, quando scilicet ad extremam veniunt facultatis dissolutionem; quod contingere solet in marasmo, & in marcore, qui senibus proprius est.

Præterea ex vrinis deprehenditur etiam hectica; nam illarum color, sedimentum, & substantiæ modus sanis simillimus existit; non enim humores putrescunt in venis, quorum indicium est vrina, per quam febrium putridarum tempora distinguit Galen. 1. *de crisibus, cap.* 7. Cum hoc tamen ob debilitatem facultatis concoquentis non potest esse ita perfectè cocta.

Tandem, ex arteriarum calore vltimum desumitur signum; nam quamuis in febribus putridis calidiores sint arteriæ, quàm reliquæ partes, eo quod maiorem copiam sanguinis, & spiritus habent; cæterùm quia ex omni parte plurimus vapor calidus exhalat, ideò in illis non ita exactè persentitur calor, sicut in arteriis corporis hectici, in quibus vapores calidi detinentur ob siccitatem, & densitatem arteriarum.

§. VII.

De signis cuiuslibet speciei hecticæ in particulari.

VT harum febrium curatio melius perfici possit, non solùm sufficit cognoscere febrem hecticam, sed etiam febris speciem, seu differentiam: constat enim, difficiliùs curari secundam speciem, quàm primam; & tertiam, quàm secundam. Quapropter hac in parte studui propria cuiusque speciei signa tradere.

Si igitur febris hectica ex aliis febribus, aut inflammatione aliqua præcedentibus originem ducat, ex signis communibus comprehenditur, ad quod maximè iuuat etiam ægri temperatura calida, & sicca, tempus æstiuum, & regio calida.

Quod si more febrium diariarum insurgat, præcedere solent vigiliæ, & curæ immodicæ, labores, inedia, animi passiones vehementes, victus calidus, & exsiccans, cœli constitutio calida, aut tempus æstiuum; ex quibus produci solet diaria febris. Quod si prima die signa diariæ appareant, & febris ad sequentem diem sine inteosione maiori, aut remissione perdurare videatur, & aliquam ariditatem referat, existimare oportet, talem febrem esse hecticam primæ speciei, præcipuè cùm tertia, & quarta die non appareant notæ tertianæ, aut quartanæ, & febris nullum habeat incrementum, aut decrementum, & calor primo tactu mitis iodicetur, deinde mordax, & acris persentiatur, qui post cibi assumptionem, quando nulla suspicio est augmenti caloris, aliquantulum adaugetur.

Sed quia cognitis extremis facile erit cognoscere medium, ideò signa hecticæ tertiæ speciei referam, quâ cognitâ simul cum primæ speciei cognitione, faciliùs secundam hecticæ speciem per- D cipere poterimus, quæ inter vtramque medij rationem obtinet. Est igitur in tertia specie, quam marasmum vocant, vt docet Galen. 1. *de differ. febrium, cap.* 8. corpus calidum, & siccum nimis, & tale patitur cor, quale lucernæ fomes, cùm fuerit plurimùm exustus, ac per consequens totum corpus arescit, & contabescit, caloque naturalis facilè extinguitur, & ob siccitatem ex cute quædam furfuracea cadunt; nam qui ita torrefactus est, frangitur, & dissoluitur, & ob siccitatem continuitatem amittit, cutisque ossibus adhæret: oculi caui sunt, habentque hac febre laborantes faciem, quam depinxit Hippoc. 1. *prognosticorum*, ob maguam carnium consumptionem. Pulsus prætetea in hac febre est debilis maximè, freqoens, & durus, quoniam virtus est ferme extincta, & arte-

ria

ria ficca nimis; quibus non erit difficile hanc febris speciem cognoscere, & ab aliis distinguere.

Secunda verò hecticæ species quodam modo media dicitur, quoniam ad vtramque partem inclinatur, & sic illius signa mediam etiam fortiuntur naturam, si æqualiter ab vtraque distet: quod si vni magis appropinquet, quàm alteri, signa illius, cui magis propinqua fuerit, necessariò apparebunt, vt docet Galen. 1. *de differ. febr. cap.* 9.

Præsagium. Quantùm ad prognosticum spectat, liquidò constat, hanc febrem esse difficilis curationis, cùm per modum habitus sit contracta, præcipuè tamen si cum aliqua febre puttida sit associata, vt docuit Gal. 10. *method. cap.* 10. Nam cùm hectica morbus sit ex inanitione, puttida verò ex humorum repletione & vitio, contrarias habent indicationes. Quod si hecticæ principium præterierit, difficiliùs curatur, vt liquet ex Galen. 7. *methodi, cap.* 6. cum hoc tamen hectica primæ speciei citiùs, & faciliùs curatur, quàm hectica tertiæ speciei, quam curare non solum est difficile, sed etiam impossibile, vt dixit Galen. *lib.* 10. *methodi, cap.* 10. & 1. *de differ. febrium, cap.* 8. At verò hectica secundæ speciei, quæ mediat inter primam speciem, & marasmum, si æqualiter ab vtraque distat, ambiguam habet curationem: si verò ad primam speciem magis appropinquat, faciliùs curabitur, quàm si ad tertiam speciem, seu marasmum accessisset.

§. VIII.

Curatio febris hecticæ.

Quoniam, vt suprà probauimus, hectica febris est independens à causa, ideò Galen. 10. *methodi, à cap.* 7. *vsque ad vltimum illius libri capus*, refrigerantia, & humectantia exhibet auxilia, nullà sumpta indicatione à causa: quod etiam insinuauit Auicen. *fen.* 1. *lib.* 4. *tractat.* 3. *cap.* 4. in quo omnes conuenire videntur.

Sex igitur remediorum genera tradit Galenus *cap.* 7. *citato*: tria exteriùs admouentur, videlicet aër ambiens, & quæcumque refrigerandi, & humectandi vim habent, & balneum aquæ dulcis. Alia tria intrò in corpus sumuntur, vt inspiratus aër, & ea quæ bibuntur, & comeduntur: de quibus omnibus breuiter est pertractandum. Aër itaque sit temperatus, aut ad frigiditatem vergens; si enim frigidissimus extitisset, licèt respirationi inseruiens prodesse possit, tamen curem densando puttidorum vaporum effluxum prohibet, & intrò calorem reuocat, quo tempore licebit illum aliquantulum attemperare. Si verò calidus sit, illum refrigerabimus iis, quæ diximus *cap. de tertiana exquisita*, & *de febre ardenti*.

Somnus sit moderatus, aut longior modetato, vt docent Actuarius, & Auicen. vigilia enim immodica corpora exsiccat, vt docent Galen. *lib. de causis morborum*, *capite* 4. Oportet ergo vt declinet ad quietem, & somnum, tranquillitatem, & gaudium. Euitent ergo itam immodicam, & tristitiam, laborem, & immoderatum exercitium. Quæ omnia corpora exsiccant, & dissoluunt.

Quod si aluus adstricta fuerit, quod frequenter contingere solet ob excrementorum siccitatem, clysterem singulis diebus, aut saltem tertio die adiiciemus, qui emolliendi, refrigerandi, & humectandi vim obtineat, qui parari potèst ex decocto hordei contusi, foliorum maluarum, bismaluæ, lactucæ, violarum, prunorum damasc. cuius decocti accipe ℔. j. olei violarum, & rosarum ana ℥. j. ß. pulpæ cassiæ ℥. ß. facchari ℥. j. misce pro clystere, qui etiam parari potest ex iure pulli, gallinæ, capitis arietis, aut intestinorum illius, in quo prædictæ herbæ decoquantur, & olea, saccharum, & pulpa cassiæ addantur.

Vlteriùs oportet exteriùs corpus illinire refrigerantibus, & humectantibus, qualia describit Galen. *lib.* 10. *methodi*, *cap.* 9. sed aduertere oportet, quod refrigerantia eligenda sunt, quæ citra vehementem adstrictionem refrigerent, vt ibi Galen. præcepit, in quem vsum ipse commendat ceratum refrigerans, quod ex cera, oleo omphacino, & aqua paratur, cui modicum aceti admiscebis. Valet etiam ad idem portulacæ, & semperuiuæ, aut vuæ immaturæ succus, si polentæ admisceatur; aut hoc vnguentum, quod recipit olei violarum, nenupharis, & rosarum benè aqua frigida loti, ana ℥. ij. butyri recentis, medullæ crurum vituli, axungiæ gallinæ, & anatis ana ℥. j. pulueris diamargaritonis frigidi, & trium santalorum ʒ. j. ceræ albæ aquâ rosarum lotæ, quod sit satis: misce, & fiat vnguentum.

Prosunt etiam mucagines seminis psillij, & citoneorum oleis violarum, nenupharis, de papauere, & rosarum admixtæ, aut vnguentum refumptiuum rosatum, & cerotum santalinum.

Sed prædictæ inunctiones, & apposita refrigerantia non debent diu in corpore immorari, sed per interualla mutari, vt sic magis humectent, ac refrigerent. Prætereà quæ valenter refrigerant, thoraci, ac præcordiis non sunt admouenda; nam fortasse in orthopnœam, seu spirandi difficultatem incider æger, aut vehementi tussi molestabitur, vt docet Galen. 10. *methodi*, *cap.* 9.

Vltimum remedium, quod adducit Galen. ex his quæ extrinsecus adhibentur, est balneorum vsus, quo corpus maximè humectatur: pori dilatantur, & corporis viæ laxantur, vt sic alimentum ad corporis partes distribuatur, quod maximè expeti debet in hecticæ curatione: ad quod iuuat etiam balnei moderatus, seu tepidus calor; nam licèt febris refrigerantia expostulet, quoniam refrigeratio per efficacissimam qualitatem inducitur, est periculosa, præsertim in ægris, in quibus calor naturalis est ita extinctus: at verò quia humectatio non est ita efficax in operando, & ad eandem longo tempore est opus, ita minus est, quàm refrigeratio, periculis exposita, vt testatur Galen. 10. *method. cap.* 7. & 7. *method. cap.* 6. Conuenit ergo balneum aquæ, in qua violarum flores, & folia lactucæ, salicis, nymphææ, & similia fuerint decocta, quod tepidum ingrediatur æger; ante ingressum tamen habeat intestina à recrementis mundata; & quamuis apud antiquos magna, & pretiosa fuere parata ædificia, in quibus calida, frigida, & tepida ad hunc vsum balnea permanebant, nostræ tamen ætatis Medici peritiores aquæ tepidæ, seu moderatè calidæ balneum tantùm ad hecticorum curationem probant; prius tamen apertionem pororum præparare conantur leuiusculis quibusdam frictionibus, vt sic ad partes alimentum deferatur. Ingrediatur ergò balneum ægrotus manè, & vespere, si id vires possunt tolerare; si verò non, sufficit semel in die, aut tertio quoque die balneari.

Balneorum vsus.

Quatuor verò, aut quinque horis ante balnei ingressum sumat quatuor vncias lectis asinini ab

vbere mulctl, quod commendat Gal. 7. *methodi*, *cap.* 6. & 10. *methodi*, *cap. vltim.* & vt lac nutritiuni sit idoneum, asina nutriatur herbulis frigidis, vt hordeo, & foliis lactucæ, & mediocriter exerceatur, sitque florentis ætatis, & pullus, si quem lactat, aufetatur. Veruntamen si lac acescit in ventriculo, coquenda est cum lacte aquæ portio, aut mellis, vel sacchari parum admiscendum; quo si benè se habuerit æger, neque in ventriculu lac cutrumpatur, illius quantiratem adaugere poteris: in defectu tamen lactis asinini commendant Authores lac caprarum; omnibus tamen præfertur lac humanum ab ipso vbere mulctum. Quod si lactis vsum tenuar, alendus est æger hordei cremore, optimo gallinæ iure, & ouis sorbilibus. Deinde transactis quatuor, aut quinque horis, vt dixi, balneum ingrediatur, ibique permaneat, donec ipsa infrigidetur balnei aqua, & æger delectatione afficiatur; at si laborans antequam frigescat aqua, tædere inceperit, tantùm frigidæ est admiscendum, quantùm ad aquam balnei refrigerandam sit satis. In calido ergo balneo parum detineatur æger, breue enim tempus sufficit ad pororum apertionem, quæ calore perficitur: in tepido mediocriter consistat, quia maiori humectatione indiget: in frigido parum immoretur, ne ex frigiditate illius corpus debile offendatur; nam ad cutis corroborationem sufficit leuis refrigeratio. A balneo mollibus linteis abstergatur, deinde oleo amygdalarum dulc. aut oleo communi totum corpus inungatur, aut vnguento resumptiuo, vel aliis suprà commemoratis, aut lacte muliebri, asinino, caprino, vel bubulo tepidis totum corpus irrigetur.

Sed quia iste morbus in inanitione consistit, oportet non solùm qualitatiuè corpus humectare, sed substantificè illud alimentis idoneis nutriendo reparare; ad quod, vt dixi, lactis vsus præcipuè commendatur, diuersimodè tamen victus ratio in hac febre, quàm in aliis institui debet, in quibus præcepit Hippocrates talem ordinem seruare, vt priùs vberiùs cibemus, deinde in ipso statu febrium victu tenuissimo vtamur, cuius contrarium obseruabimus in huius febris curatione; nam cùm in huius febris initio parum substantiæ sit deperditum, minori indiget restauratione, quàm dum morbus in tertia, aut secunda specie est constitutus, in quibus maxima adest partium corporis consumptio, atque adeò maiori indiget per alimenta reparatione. Sed quia virtus in hecticæ vltimis differentiis debilis est, & nequit multa conficere, & ex alia parte multis indiget affectio, parum, & sæpe est nutriendus æger. Alimenta ergo sint tenuis substantiæ, quæ vim humectandi, & refrigerandi simul obtineant. In quem vsum conferunt iura pullorum, & gallinarum, in quibus decocta sint cucurbita, lactucæ, portulaca, hordeum sine cortice, aut panatella ex pane in ipso iure macerato, addendo vitella onorum, & saccharum: aut oua sorbilia, pisces saxatiles, præcipuè troctæ, barbelli, & cochleæ priùs aquâ maceratæ, decoctæque in iure pulli, aut gallinæ sine pinguedine. Conueniunt etiam quammaximè testiculi pullorum gallinaceorum lacte nutritorum, nonnunquam etiam ipsi pulli, & capones nouelli, qui nutriantur hordeo decocto, aut in lacte macerato, & oleribus frigidis. Prosunt etiam perdices nouellæ, pulli columbarum, & cuniculi parui. Sæpe præterea prodesse conspicimus pultes ex hordei farina, cum lacte, & saccharo confectas, aut far cum lacte, aut iure pulli, & saccharo, aut amylum eodem modo paratum, vel cibus albus, quem vulgò appellamus *manjar blanco*, qui paratur ex pectore gallinarum, aut ex ranarum, seu testudinum carne cum amylo, aut farina hordei, & saccharo. Possunt similiter administrari ranarum coxæ in gallinæ, vel caponis iure decoctæ: vtilissimæ etiam censentur testudines aquaticæ, inter quas eligendæ sunt, quæ in purissimis aquis degunt, & potiori vtuntur alimento, quas aliquibus in hortis seruare decebit, vt ibi excrementitiam humiditatem deponant: & in summa, ea conueniunt cibaria, quæ præterquam quod refrigerent, & humectent, sint etiam facilis coctionis, & distributionis; cui vsui aliquid aceti admiscebis, vt distributionem adiuuet, vt docet Galen. *libro de marcore*, *capite vltim.* vbi inter alimenta, vt præstantius commendat lactis vsum, vt suprà dictum est; conuenit enim in quauis febris hecticæ specie. Potus sit aqua hordei, aut saccharata, vel per lapideum mortarium colata, quæ ob tenuitatem citiùs, & faciliùs penetrat, & alimenti distributionem adiuuat.

Præter dicta alimenta, alia etiam efformare possumus magis medicamentosa, inter quæ compositio ex testudinibus celebratur, quæ talis est. ℞. carnis testudinis aquaticæ in aqua hordei decoctæ ℥. iiij. strobilorum in aqua rosacea infusorum ℥. ij. amygd. dulc. mundatarum ℥. iij. gummi tragacanthi in aqua rosarum infusi, quatuor seminum frigidorum maiorum mundatorum, seminum papaueris albi, portulacæ, & luctucæ, ana ʒ. ij. omnia contundantur, & per setam extrahantur: deinde admisce diamargarit. frigidi, & coralli rubri præparati, ana ʒ. j. sacchari albi, quod sit satis, vt fiant magnæ tabellæ, aut morselli inaurati, quorum summo mane sumat æger quotidie ℥. ß. deinde superbibat optimum ius gallinæ, aut caponis nouelli. Similem confectionem etiam præparare possumus ex pectore gallinarum coctarum, & carne ranarum etiam decoctarum, additis iis, ex quibus confectio præcedens componitur; quibus adiicies electuarium de gemmis, & confectionem iacynthorum, & alia quæ vim restaurandi vires habeant.

LIBER QVINTVS.

De febre pestilenti, & maligna.

HACTENVS egimus de febribus in spiritibus, humoribus, & partibus solidis repertis, quatum essentiam in calore sitam esse diximus; in hoc tamen libro de aliis febribus agere decreuimus, quæ præter calorem præter naturam, quadam maligna & venenata qualitate cor ipsum affligente constant: initium tamen sumemus à febre pestilenti, de qua sic primò quæritur.

QVÆSTIO I.

Quid sit febris pestilens.

VT febris pestilentis dira natura, & conditio innotescat, aliqua sunt proponenda, sine quibus exactè cognosci non poterit; quæ prolixitati parcentes breui trademus sermone.

Morborum differentia. Primò ergo supponimus ex Hippocratis libris *de morbis popularibus*, & Galen. 1. *de ratione vict. in morbis acutis, super textum 9.* quod morbi sunt in duplici differentia; quidam communes, quidam verò sparsi. Communes dicuntur, cum omnes maiori ex parte, tam viri, quàm fœminæ eodem morbi genere capiuntur. Sparsi cùm variè, & variis morbis homines corripiuntur. Communes etiam sunt qui regionis, aut vrbis alicuius naturam sequuntur, quos endimicos, aut vernaculos prisci Medici vocarunt.

Alij sunt communes, quos epidimicos vocant; qui ideò tales vocantur, quia populariter grassantur.

Rursus, epidimici adhuc dupliciter accipiuntur; nam quidam sunt lethales, & mortiferi, qui appellantur pestilentes; alij verò sunt mitiores, qui solùm communes, aut epidimici dicuntur.

Supponere oportet secundò, quod morbi epidimici ex causa communi nascuntur, vt constat ex Hippocrate *lib. de flatibus*, & *de natura humana*; sparsi verò non ex causa communi esse possunt, vt inquit Vallesf. 1. *epidim. in proœmio*; nam cùm non omnes pariter eodem cibo, & potu, exercitio, otio, aut venere, & aliis vtantur, non possunt omnes eodem, sed diuerso morbo affici. Sed quia omnes inspirato, & aëris attractu indigemus, nulla assignari potest communior causa, quàm ipse aër, cuius qualitates, & conditiones effugere non possumus; tamdiu enim viuimus, quamdiu respiramus.

Quod si in caritate annonæ prauis vtantur eduliis, qui morbos sparsos producere solent, cùm ex illis praui humores, & ad putrescendum parati gignantur, ipsi etiam coinquinato aëre morbum pluribus communem afferre solent, vt docet Gal. 1. *de differentiis febrium, cap. 4.* tamen hoc non contingit, nisi causa sit in aëre, ex cuius contactu, & inspiratu in morbus similes, & communes incidunt mortales.

Ex dictis oritur tertium, quod supponendum est, videlicet morbos epidimiales esse contagiosos; siquidem contactu aliquo communes fiunt. Quid,

A & quotuplex sit contagio, iam diximus *capite de gutturis, & faucium vlceribus malignis*, quæ nostrates *garrotillo* appellant. Breuiter tamen dicimus cum Fracast. quod contagio est quædam ab vno in aliud transiens infectio, cum quo analogiam habere debet.

Sed vt hæc definitio clarior euadat, scire conuenit, quod ad rationem contagij actualis requiritur, vt sit ad minus inter duo corpora, ita vt vitium simile ab vno corpore in aliud migret, & ab illo in alia, quovsque in plurima corpora serpsisse comperiatur; quæ quidem corpora analogiam quandam, aut proportionem habere *Contagii quid sit.*
B debent; nam non omnes homines, aut alia diuersi generis animalia per constitutionem pestilentem, aut alium morbum epidimicum, etsi in eadem ciuitate, aut regione degant, eodem corripiuntur morbo; neque omnes oculi eorum, qui ophthalmici oculos inspiciunt, ophthalmici fiunt. Sic quoque in pestilenti aëris constitutione, qua homines peste tenentur, nec pecudes, neque boues, iumenta, & reliqua animalia tanguntur; imò vt plurimùm ea tempestate ad stabula pecudum, vbi vapores fimi, & vrinæ homines respirent, tanquam ad magnum recurrunt auxilium. *Contagii conditiones.*
C Eodem pariter modo frequentissimè obseruamus nihil contagionis in homines serpere, quando pestilenti conditione sæuiente pecudes, boues, aut alia irrationalia peste tanguntur. Qui euentus necessariò est ad analogiam, quæ inter corpora intercedit, reducendus. Sunt enim, vt inquit Galen. 1. *de differ. febrium, cap. 4. citato*, corporum dispositiones dissimiles, ac multiformes, quæ insuperabiles, ac impossibiles existere videntur; aliæ quidem similes, & quæ facile à causa in ipsis operante alterantur, ac patiuntur. Differt equidem natura, & temperamentum à temperamento, vt dicit Hippoc. *lib. de flatibus.*

Diximus in contagij definitione, quod est in-
D fectio ab vno in aliud transiens, vt intelligamus talem infectionem, seu vitium simile debere contrahi à corporibus infectis; nam si vnus homo afficiatur febre, & alter fluxione catarrhali, vel alio morbo diuersæ speciei, neque vnus inficit alium, neque contagionis nomen meretur; debet enim esse infectio similis ab alio simili extrinsecus accedente: quapropter excluduntur à ratione contagij venenum, & aspectus basilisci, quæ quamuis deleteriam facultatem in alia corpora inferant, non tamen infecta dicuntur, licèt alia inficere possint, eo quod ea qualitas, per quam inficiunt, est eis naturalis. Quod autem naturale est, non inficit subiectum proprium, cui naturaliter inhæret; alia verò bene inficere

potest. Ex quo sequitur, quod infectio semper fit extrinsecus adueniens.

Dubitatur tamen, quare aliqui morbi contagiosi sunt, alij non, cùm plures sint morbi vehementissimi, & grauissimi, qui nullam inferunt contagionem, vt febris ardens, synochus cum putredine, & alij; & tamen non sunt contagiosi: quidam verò sunt placidiores & mitiores, & plurimùm sunt contagiosi? Et ratio dubitandi est, nam ad rationem contagij requiritur, quod morbus sit maximæ actiuitatis, siquidem in alios, & in distans operatur: sed morbi ardentiores sunt maioris actiuitatis quàm alij mitiores: ergo erunt contagiosi. Præterea calor ab igne in alio productus potest etiam de vno in alterum communicari, vt homo calefactus suo calore alium calefacit; quo tempore de vno in aliud est similis infectio transiens: ergo calor erit contagiosus, siquidem simili modo afficit omnes.

Hæc tamen fundamenta non euertunt nostram doctrinam; nam ad rationem contagij non requiritur solum vehemens in operando actiuitas, sed aliquid amplius, quod iam declaro; requiritur enim seminarium contagionis, quod vim corrumpendi in se habet, & transfertur de vno corpore in aliud, quod talem in se habet mixtionem, vt in penitissimas partes insensibiliter sese inserat, & difficilè admodum dissoluatur; ipse verò transitus, & disseminatio ab vno in aliud corpus analogum contagio est.

Præterea huiusmodi putrefactionem contagionem quidem vocat Fracastorius; nam licet contagio, vt dixi, sit actio, seu transitus seminariorum ab vno in aliud; tamen quia in corpore passuro ex vi contactus putrefactio producitur, ideo contagionem putrefactionem appellat; vapores enim illi disseminati, cùm ex corpore putrescente oriantur, putridi etiam sunt, & in aliud corpus similem producunt affectionem.

Ex his patet ad argumenta responsio. Ad primum dicimus, febres ardentes esse maximæ actiuitatis, non tamen esse contagiosas, quia præter actiuitatem agentis requiritur quidam lentor, & ita elaborata mixtio, & fortis in eo, quod transmittitur ex vno corpore in aliud, vt longo tempore conseruetur, vt clarè constat in vestibus, lectulis, & lignis quæ phthisici, & peste infecti tetigerunt, in quibus eorum virus, & seminarium per duos, vel tres annos perdurare solet; quod minimè accidit febribus ardentissimis, aut aliis morbis non contagiosis; & idem respondere possumus ad secundum argumentum.

Quotuplex sit contagium. Contagium præterea est in triplici differentia; alia enim solo contactu inficiunt, alia præter hoc fomitem etiam relinquunt, & per illum contagium communicatur, vt scabies, lepra, & alia huiusmodi. Fomitem vocamus vestem, lectulum, & alia quæ incorrupta permanent, & tamen conseruant contagionum seminaria prima. Nonnulla etiam sunt, quæ non solùm per contactum, & per fomitem, sed ad distans contagionem aliis impartiuntur, vt morbi verè pestilentes. Quæ tria contagionum genera mihi videntur differre penes magis, aut minus, vt consideranti patebit.

Pestis quid sit. Tandem supponere oportet, quod pestis est epidimia perniciosa, vt testatur Galenus 1. *de ratione vict. comm. 9.* Est quidem morbus vulgaris, quia in vno loco, aut regione simul plures inuadit, multosque perimit, vt etiam ipse docuit 3. *de morbis vulg. comm. 3. super textum* 10. & *de theriaca ad Pisonem, cap. 16.* pestem appellat bestiam venenatam totam ciuitatem depascentem; est enim morbus

A maximè exitialis, vt ipse refert 1. *etiam epidim. comm.* 1. Est equidem pestis cordi maximè inimica, & suâ deleteriâ, & venenatâ qualitate cor petit, animalque perdit, vt omnes admittunt; & hæc est ratio, ob quam plurimos, quos corripit, interficit. Ad plura tamen se extendit pestis, quàm febris pestilens; nam pestis est nomen genericum, quæ sub se plures complectitur species, quarum vna est febris pestilens, cuius essentiam facilè percipiemus, suppositâ eorum, quæ adduximus, veritate.

Est igitur febris pestilens, *Febris epidimialis, perniciosa in vna regione, vel ciuitate, & eodem tempore suâ deleteriâ qualitate plurimos interficiens, aëris infecti ratione proueniens.* Quæ definitio exactè febris pestilentis notitiam præbet, quantùm ad Medici considerationem spectat. Febris enim loco generis in definitione ponitur: reliqua differentiæ locum habent. Est epidimialis, & communis, ad differentiam aliarum febrium, quæ sparsim diuagantur, & causam communem non habent. Est etiam perniciosa, ad differentiam febrium mitium, & sine accidentibus, quæ salubriter terminantur. Et quia hæc febris ob suam prauam, & veneficam qualitatem plurimos interficit, ideò etiam perniciosa nominatur. Sed quia sunt aliquæ febres malignæ, & perniciosæ, quæ etiam citò interimere solent, differt etiam ab illis, quatenus vno tempore, regione eadem, aut ciuitate, & à causa communi, nempe ab aëre vitiato, aut corrupto plurimos simul corripit. Reliquæ verò febres, etiamsi perniciosæ existant, cùm ex humorum corruptione procedant, & ij in diuersis regionibus, & diuersis temporibus ob prauam victus rationem corrumpantur, ideò non fiunt simul in eodem tempore, aut regione, neque à causa communi.

C Sed contra prædictam definitionem obiiciet aliquis; idem non potest definiri per seipsum: sed febris definitur per febrem, siquidem febris in hac definitione ponitur loco generis: ergo est mala definitio. Maior ab omnibus philosophis admittitur; definitio enim debet esse notior suo definito. Minor etiam clarè constat, siquidem febris, quæ definitur, intrat definitionem sui ipsius, dum ponitur loco generis. *Obiectio.*

Respondetur, verum esse, quod probat argumentum, quando nondum est manifesta natura definiti, quæ per definitionem explicatur. Sed quia iam est explicata natura febris, ad euitandam prolixitatem, loco definitionis febris, quæ deberet poni loco generis, ponitur ipsa febris, vt sub illa comprehendatur genus. Neque hoc est contra Philosophorum dogmata, siquidem Arist. 1. *de ortu, & interitu, cap. vltimo, in fine*, definiens mixtionem, definiuit eam per miscibilia, quæ sunt ita D ignota sicut ipsa mixtio, quæ definitur; & hoc non ob aliam causam, nisi quia toto illo capite satis diffusè explicauerat ipse miscibilium naturam, & conditiones, vt totum illud caput legenti patebit; qua cognitione supposita, dixit mixtionem esse rerum miscibilium per alterationem in vnum coitionem.

Constat etiam ex definitione, hanc febrem esse contagiosam; siquidem aëris infectione ab vno in aliud venefica qualitas transmittitur, ita vt non solùm contactu, & per fomitem, sed ad distans contagium communicetur; per quod differt ab aliis febribus malignis, & contagiosis, quæ licèt per contactum quantitatiuum, vel per fomitem contagiosæ dicantur, non tamen ad distans, vt sunt febres purpureæ, seu puncticulares, morbilli, & variolæ. Differt etiam per hoc ab aliis febribus non contagiosis

contagiosis in communi, & quæ ab aliis causis particularibus dependent.

Neque in hac parte est sequendus Doctiss. Abbas Couarrui. qui *lib. de morbo sacro*, docet saluari posse pestem sine ratione contagij, licèt frequenter pestis sit contagiosa; non enim pestis nomen habet quidquam, nisi contagij rationem imbibitam habeat; neque ob aliam rationem dicimus morbos pestilentes esse contagiosos, nisi quia habent causam communem, vt docet Vallesf. 1. *epidim. in præmio*: & non alia de causa Gal. 1. *de febribus, cap.* 4. ait, quod pestilenti morbo laborantium conuersatio est periculosa, nisi quia inde contagium contrahitur, & exemplum statuit in scabie, & lippitudine.

Ex dictis patefit febris pestilentis natura, & conditio: restat nunc sequentem quæstionem examinare.

§. I.

An febris pestilens sit inter putridas annumeranda.

Ratio dubitandi est; nam vt constat, febres putridæ dependent ex humoribus, sed pestilentes aliquando sunt hecticæ, vt docet Galen. 3. *de præsag. ex puls. cap.* 4. aliquando ephemeræ, vt tenent Arabum plures: ergo non possunt inter putridas adscribi. Sunt equidem putridæ febres in contentis, non in continentibus, aut impetum facientibus, vt ex generali febrium diuisione didicimus.

Secundò; nam si febres pestilentes hecticæ sunt putridæ, non erit solùm triplex differentia febris putridæ, sed quadruplex; quod est contra Galen. qui 2. *de crisibus* toties tres tantummodò febris putridæ differentias adduxit; cuius doctrinam nos etiam superiùs admisimus.

Tertiò, nam vt constat ex Gal. loco in principio quæstionis citato, in febribus pestilentibus pulsus, & vrina, & calor sunt simillima sanis: sed in febribus putridis nihil tale apparet, cùm calor præter naturam per tactum deprehendantur, & in pulsu adsit ad minùs inæqualitas febrilis, & in vrinis apparent signa cruditatis: ergo febres pestilentes non sunt putridæ, neque ex putredine dependent.

In oppositum est Gal. 1. *de differ. febrium, cap.* 5. vbi ait, omnes febres pestilentes ex putredine oriri: & 6. *epidim. comm.* 1. *super textum* 29. inquit, quod febris pestilentis calor differt ab aliarum febrium calore per excellentiam putredinis: quem plures sequuntur, inter quos Fracast. *lib. de simpat. rerum*, vbi probat omne contagium ex putredine habere ortum: & Vallesf. 5. *controuers. cap.* 21.

Quæ doctrina probatur primò ex accidenti quodam, quod sequitur huius febris naturam; nam vt Galen. insinuat 3. *de præsagatione ex pulsibus*, hanc febrem comitatur fœtor anhelitus: sed fœtor est signum putredinis: ergo causam putridam requirit. Cum igitur illius causa sit febris pestilens, liquidò constat, ipsam esse putridam.

Secundò probatur argumento desumpto ex causa; nam vt inquit Galen. 1. *de differ. febr. cap.* 4. magna ex parte originem trahit ab inspiratione aëris ambientis à putrescibili euaporatione infecti: ergo cùm causa febrem hanc inducens sit putrida, non mirum si generet febrem eiusdem conditionis.

Tertiò probatur; nam de ratione contagij est, quod similis affectio de vno in aliud corpus transmittatur: sed affectio contagiosa, quæ à primo corpore transmittitur, est putrida: ergo affectio similis in aliud corpus transmissa, etiam erit putrida. Maior suprà probata manet: minor etiam probatur. Nam seminarium contagionis est vapor quidam putridus, & longo tempore dissolubilis, vt constat ex Galen. 1. *de differ. febrium cit.* vbi ait, quod aër à re inficitur putrescibili, & quod ex Æthiopia quædam putredinis fluxere contagia, quæ afficiebant corpora ad putredinem parationa. Præterea initium contagij solet esse multitudo cadauerum, vt in prælis contingere solet, ex quibus vapores putridi, maligni, & contagiosi eleuantur, qui aërem alterant, & corrumpunt; ex cuius necessaria inspiratione insurgit in hominibus similis affectio putrida. Imò vt probat Fracast. nulla datur contagio sine putredine; neque enim, inquit, alia euaporatio aptior esse videtur ad contagiones inferendas, quàm quæ in putrefactionibus fit; aliæ enim euaporationes, si semel per aërem disseminentur, facilè dissoluuntur, vt videre est in vaporibus, qui quotidie ex febribus non malignis, nec contagiosis euaporantur; & in aliis, qui calore solis, & ignis sursum feruntur, qui facilè alterantur, & dissipantur nullam inferentes contagionem.

Quod si instes: Ex putrida materia plures insurgunt euaporationes non contagiosæ, vt quotidie cernimus in febribus putridis continuis, & intermittentibus; quæ quidem euaporationes facilè (vt dixi) consumuntur: ergo idem dicendum erit de seminariis contagionis, etiamsi ex affectu putrido, vel re putrida ortum ducant.

Respondetur, non omnem putredinem esse contagiosam, vt patet in febribus putridis non contagiosis assignatis: at contagio sequitur putrefactionem, licèt non omnem, sed eam scilicet, in qua contagionis seminarium ita elaboratur, vt talem admixtionem, & lentorem adquirat, vt insensibiliter ad interiora permeet, & in subiecto, in quo recipitur, diu duret. Quod quidem prouenire iudico ex diuerso modo putredinis, & ex vi, & efficacia illius; ita vt dicat Galen. quod calor febris pestilentis differt ab aliarum calore per excellentiam putredinis.

Verùm instabis secundò. Rabies est contagiosa, in qua nulla percipitur putredo: similiter ophthalmia, quæ est tunicæ oculorum adnatæ inflammatio, quæ in tumore præter naturam consistit, ad quam non requiritur, quod humor putrescat, tamen est contagiosa: ergo ad contagij rationem non est necessaria putredo.

Respondetur tamen, in rabie putrefactionem quandam accidere; latet autem nos, quoniam quæ in viuo animali accidunt putrefactiones, non admodum sunt nobis manifestæ: veruntamen ex febre, quæ cani rabienti accidere solet, ita se habere colligimus. Quod etiam deducimus ex aliis morbis contagiosis, quæ sine putredine non dantur, vt constat in lepra, phthisi, scabie, & similibus, in quibus clarè putredinis adsunt iodicia, quæ non debent rabiei denegari. Idemque est dicendum de oculorum inflammatione, in qua humor saltem insensibiliter putrescit; est enim oculus aqueæ naturæ, vt suo loco probauimus; in quo humiditas abundat, ita vt ratione humiditatis illius humores ad oculos confluentes facile putrescant, præcipue cùm humores sint extra vasa, non benè à natura gubernantur. Quod etiam colligere possumus ex iis, quæ ibi producuntur; nam dum ophthalmia ad statum deuenit, ab ipsis oculis emanare solet substantia

substantia quædam puri proportione respondens, quæ suppurationis præbet indicium; suppuratio autem, vt insinuat Galenus 1. *prognost. text. vltim.* & 5. *simplic. capite* 6. est actio media inter putrefactionem, & coctionem, & vtriusque particeps: quapropter dicendum est, ibi aliquam adesse putredinem, ex qua contagionis seminarium deriuatur.

His sic intellectis respondetur ad rationes in oppositum. Ad primam, verum esse, febres putridas dependere ab humoribus, & Galen. tantùm tres putridarum febrium differentias tradidisse: sed venit intelligendus Galen. de febribus putridis simplicibus, vt ipse declarat. At verò febris pestilens, siue sit in partibus solidis, siue in spiritibus, aut humoribus, non est febris simplex, sed composita; nam præter calorem habet sibi adiunctam veneficam illam qualitatem, per quam tanquam per propriam differentiam in suo esse completur; reliquæ verò febres simplices putridæ solùm per calorem constituuntur. Itaque in hectica pestilenti cordis substantia putrescit, sicut per febres pestilentes humorales putrescunt succi: & sicut per alias hecticas substantia, quæ roris modo per cor spargitur, & ipsa cordis substantia consumuntur; ita per has destruuntur, & prauâ tenentur putredine.

An spiritus possint putrefieri. Vallesf. 5. *contron. cap.* 21. licèt hanc de putredine hecticæ pestilentis doctrinam admittat, inquit tamen diariam non posse esse pestilentem; quod probare nititur ex Galen. qui 1. *epidim. in proæmio* ait, quod morbus pestilens perniciosus est, ita vt multos, quos affligit, tollat. At si putredo aëris, qui inspiratur, in solis concipiatur spiritibus, multos non tollet, quia non erit perniciosa, sed viginti & quatuor horis salubriter terminabitur.

Sed hoc Vallesij fundamentum nullam habet vim; nam licèt ipsa febris in spiritibus succensa ita breuiter terminetur, non inde sequitur, quod ex ipsa salus sequatur, sed potiùs quod ex deterrima spirituum putredine, & venefica qualitate ita læsdatur cor, vt intra idem tempus intereat æger: quod febris genus communiter grassatur in Britannia insula, quæ nunc Anglia vocatur, & vna die aut hominem perdit, aut liberat; & non solùm vagatur de ciuitate in ciuitatem, sed etiam ad vicinos Belgas aëtis communitate defertur, vt tefert Fracast. 2. *de morb. contagiosis, cap.* 5. quæ si sudore terminetur, hominem liberat; si verò non, è medio tollit omnes.

Ad secundam respondetur, tantùm esse tria genera febrium simplicium putridarum, de quibus loquitur Galen. cum hoc tamen assignari possunt aliæ febres putridæ non simplices, quas ipse neque negauit.

Ad tertiam respondetur, quod in febribus natura contra hostem omnes colligit vires; & cùm in principio robusta sit, non multùm percipitur dita morbi qualitas, donec ipsam naturam eniteere incipiat, quo tempore pulsus, & reliqua peruertuntur.

§. II.

De causis pestis, & pestilentis febris.

CVm pestis, & pestilens febris communes sint affectus, communes etiam causas exposcunt; nihil tamen aëre communius, ad quem tanquam ad causam reducunt omnes pestis, & pestilentis febris generationem, vt clarè colligitur ex Hippoc. 3. A *epidim. sectione* 3. & ex Galen. 1. *epidim. in principio*, & 1. *de differ. febrium, cap.* 4. & alibi millies; est enim animantibus aër ita necessarius, vt in eius inspiratione vitam sitam esse dicamus, sine quo nec momento temporis viuere possimus; qui sicut dum benè se habet, plurimùm ad salutem confert; ita dum variè alteratur, aut corrumpitur, plurium morborum communis causa existit, vt Hippocrates docuit *libro de flatibus.*

Sed quia vt aër pestilens fiat, corrumpaturque, indiget inquinamento quodam per aërem disseminato, oportet tradere causas, quibus ad recipiendam talem pernitiem disponitur. In primis disponitur, & fœda putredine afficitur aliquando ab inferioribus, vt à corruptione cadauerum, bello præcedente, si non sepeliantur, aut cremen tur, ex quibus vapores fœtidi, & corB rupti excitantur, qui aëri admissi illum corrumpunt. Idem contingit, si ex lacuum, paludum, frugum, olerum, & leguminum putredine, & corruptione eleuentur, ad quod maximè iuuat calidus aëris status, qualis maximè circa ortum canis contingit. Accidit etiam pestis ex victus prauitate, quæ prauos, & malignos gignit humores, vt videre solemus in caritate annonæ; tunc enim ob alimentorum penuriam prauis vtimur edulijs, ex quibus praui humores producuntur, qui morbos malignos, & pestilentes procreant, à quibus etiam vapores contagiosi excitantur, qui aëri admissi illum corrumpunt, & per illum similis affectio in reliquos transmittitur; quod magis euenire solet æstatis tempore & flante austro, qui suo calore, & humiditate corpora putrida reddit.

C Aliquando etiam immutatur aër, & pestilens redditur ex causa superiori, nempe ex aspectu planetarum; quod contingere cernimus quando in his inferioribus nulla causa sit, quæ morbis pestilentibus occasionem præbeat. Nemini enim dubium est, cœlestes qualitates nobis impartiri, & à cœlo per aërem communicari; in quem finem partium vniuersi contiguitas data est, vt docet Arist. 1. *meteororum*, ibi: *Necesse enim* (inquit) *est hunc mundum contiguum esse lationibus superioribus, vt inde eius virtus regatur, & gubernetur.* Et sicut ex siderum, & planetarum aspectibus, & coniunctionibus aliæ alijs sunt commodiores ad humanæ vitæ vsus, sic & ex aspectuum diuersitate diuersi effectus in his inferioribus resultant, quorum aliqui hominum saluti prosunt, alij verò incommodant. Inter malignas constellationes deterior est Martis cum Saturno in signis humanis coniunctio, & luD minarium eclipsis, præcipuè quando sol eclipsatur, vt contigit anno millesimo quingentesimo nonagesimo octauo, post quem ingens pestis in nostra Hispania subsequuta fuit; variè enim ex eclipsibus, & aspectibus illis alteratur aër, ita vt nimiam mutationum inæqualitatem perpessus, citrà corruptionem perferre nequit; quo corrupto facile eius corruptionem omnes participant, qui in locis habitant, qui horoscopum, siue suum ascendentem ob prædictos siderum aspectus infortunatum habent. Cùmque septem sint planetæ, qui per astrolabium discernuntur, orbis totus in septem distributus est partes, in quibus variæ temporum mutationes fiunt, easque insequuntur varij, & diuersi morbi, iuxta naturam planetæ dominantis, cuius qualitates partes terræ ei subiectæ retinent, & consequuntur, vt refert Marsil. Ficin. *lib. de vita cœlitus comparanda, cap.* 2. Ex quibus infertur,

fertur, quod aliqui morbi sunt communes alicui regioni, aut vrbi, quos endimicos aut patrios vocant, qui necessariò prouenire debent ex aspectuum planetarum diuersitate, vt notat Hippoc. *lib. de aere, locis, & aquis*, qui aërem alterando, & corrumpendo in nobis morbos putridos, & contagiosos excitant. Sic equidem in Britannia insula febres diariæ pestilentes vulgariter grassantur, vt notat Fracast. & in Ægypto, & Syria vlcera faucium maligna, & pestilentia maximè vigent, vt refert Aretheus *lib. 1. cap. 9.* cuius causæ perpetuitatem non nisi in causam stabilem, & fixam reducere possumus: & cum hæc inferiora nullam habeant permanentiam, nec stabilitatem, necessariò ad astrorum, & planetarum aspectus confugere debemus. Si igitur in præfatis regionibus planetarum aspectus aërem alterando morbos pestilentes procreant, quos endimicos vocamus, pari modo ex nouo aliquo planetarum superueniente aspectu, aut coniunctione poterit quidem aër ita inæqualiter immutari, vt ad corruptionis terminum deueniat, & pestilentes gignat morbos.

Aër dupliciter alteratur.

Ex quibus etiam deducitur, iuxta præcepta à nobis tradita, quod aër dupliciter alterari potest; aut secundùm qualitates, vel secundùm substantiam. Prima alteratio morbos quidem producit populares, & communes: secunda nimium contagiosos & pestilentes; nam morbi pestilentes vtramque requirunt alterationem. Per primam disponit aër corpora ad suscipiendum pestilens contagium, sicut ipse aër astrorum influentiis fuit dispositus: per secundam contagium pestilens in ipsis corporibus producit, quod ex vno in aliud facilè transfertur.

An aër possit putrescere.

Neque ex dictis sequitur, quod licèt aër corrumpatur, ipse etiam putrefiat; existimo enim aërem non esse putredini aptum. Ratio desumitur ex Aristot. 4. *meteor. cap. 2.* vbi expressè asserit, coctionem esse passionem mixti; & idem intelligendum venit de putredine, quæ est actio coctioni contraria; idque facilè colligitur ex putredinis definitione ab Arist. allata eodem loco, vbi in re, quæ putrescit, partes constituit oppositas, quæ putredine separantur. Quia ergo ea quæ coquuntur, & putrefiunt, partes exigunt oppositas, quibus caret aër, imò & quodvis aliud elementum, existimare oportet, aërem non corrumpi per putredinem, neque putredinis esse receptiuum.

Neque huic doctrinæ opponitur Arist. quando *eodem loco cit.* ait, omnia putrescere præter ignem, Verba enim illius sunt hæc: *Idcirco reliqua etiam omnia, vno igne excepto, in putredinem delabuntur; terra enim, & aqua, & aër putrescunt, &c.* Nam omnes Philosophi confitentur, nequaquam elementa putrefieri posse. De igne patet ex Arist. cui ratio suffragatur; nam putredo est corruptio caloris natiui à calore extraneo: talis autem caloris natiui corruptio in igne non potest fieri à calore extraneo; nam extra ignem nullus datur calor in tanta intensione, ac est in ipso igne; aut saltem nullus excedit calorem ignis, atque adeò calor extraneus non potest ignis calorem euincere, neque ignem corrumpere. Si igitur corrumpitur, ea corruptio non potest fieri à calore, sed potiùs à qualitatibus contrariis, quæ licèt ignem ducant ad interitum, non tamen per putredinem. De terra & aqua idem statuitur; nam non habent in se calorem naturalem, cuius putredo sit interitus. De aëre idem probatur in sententia asserentium, aërem habere calorem in summo, sicut ignis; nam tunc calor vtriusque est intensione æqualis, & vnus non potest agere in subiectum alterius. In aliorum verò sententia existimantium aërem habere tantum calorem prope summum, neque datur putredini locus ob rationem suprà tactam de partium diuersitate, quæ dari debet in quolibet corpore ad coctionem aut putredinem procliui; hæc autem partium diuersitas non est assignabilis in elementis.

Dicendum ergo est ad Arist. quod ignis non putrefit, quia ob suam actiuitatem consumit ea, quæ illi admiscentur, nec patitur rerum aliarum miscellam, quin eas vincat, vel suffocetur ab eis: alia verò elementa dicuntur putrefieri, non quia reverà putrescant, nam hoc est impossibile, vt insinuauimus; sed quia facilè ferunt rerum putridarum permixtionem, ratione quarum ipsa elementa putrida appellantur ab Arist.

Neque assentior Valles. doctrinæ 4. *meteor. cap. 2.* vbi inquit elementa non esse pura, atque adeò putrescere; si verò essent pura, minimè, quia coctio, & putredo sunt passiones mixtorum. Hoc, inquam, displicet; nam licèt aër v. g. non sit purus in qualitatibus, quia alteratur à contrariis, non tamen petit, vt qualibet alteratione concessa, abeat illius forma; sed cum qualitatibus alienis plurimo tempore conseruatur, vt patet etiam in aqua calida, quæ sub calore adhuc aquæ formam retinet, neque deflectit substantialiter à propria natura. Quapropter manet sub forma elementi: neque tunc ea aqua potest appellari corpus aqueum, vt ipse censet, sed est verè aqua, & est verè elementum, cui vt sic denegari debent passiones mixti.

Ex hac doctrina infero, quod quando asserimus, quod seminaria contagionis putridæ, & malignæ qualitatis communicantur per aërem, & disseminantur per vrbem, vel regionem, non dicimus quod aër putrefit, aut contagium contrahit; sed eum putridum, & contagiosum vocamus, quia vaporibus putridis, & malignis admiscetur, quos secum defert; quibus corpora inficit.

Quod si aliter eueniat, & aër varias sit perpessus alterationes, quibus efficitur malignus, & contagiosus, vt accidit in aspectu planetarum, vt antea diximus, priusquam eas qualitates aër comparet, formam aëris deperdit, & eius materia formam mixti aërei adquirit, cui potest competere ratio putredinis, contagij, aut malignæ qualitatis; & de eo dicere possumus, quod patitur infectionem, & alia corpora inficere valet.

§. III.

De signis pestis & pestilentis febris.

Tanta est pestis, & pestilentis febris malignitas, tantosque breui tempore interimere solet; vt non solùm oporteat tradere signa, quibus dum præsens est, agnoscatur; verùm etiam ea, quibus ipsa præuideatur, vt sic eam præcauere possimus. Quapropter priùs signa proponemus, per quæ eam imminentem præuideamus; deinde ea, per quæ eam actu adesse percipiamus. Oportet igitur astrorum aspectus considerare, vt si Saturni & Martis præcessit coniunctio, præsertim in signis humanis, qualia sunt Virgo, & Gemini; vel si præcessit excedens aliquis eclipsis solis aut lunæ;

ex quibus variè, & inæqualiter alteratur aër, & subsequenter corrumpitur, & redditur epidimiæ perniciosæ causa communis, corporaque inficiens putredini obnoxia, qualia sunt quæ multis scatent excrementis, & humiditatibus, & puerorum, mulierum corpora tenera, quæ suâ mollitie, & humiditate facilè in hanc incidunt labem; seniorum autem corpora, vtpote sicciora, difficiliùs putrescunt, atque adeò aëris infectio non ita facilè eos apprehendit. Austrina item constitutio intempestiua pestem præcedere solet, quæ aëris calore immodico, & humiditate excedenti corpora ad putredinem parat, vt refert Hippocrates 3. *epidim. sect.* 3. cui adiungitur pluuiarum multitudo, & temporum mutationes subitæ, quæ plurimùm generant morbos, vt ipse etiam retulit 3. *aphorism.* præsertim si tempore æstiuo fiant.

Vlteriùs id præuidere licebit ex nimia fame in caritate annonæ, ratione cuius prauis vtimur eduliis, ex quibus praui etiam procreantur humores, vt suprà dictum est, & ex cadauerum multitudine non sepultorum, bello præcedente, aut ex aquarum lacuum, & paludum corruptione, & ex terris, & malignis vaporibus ex terræ visceribus erumpentibus. Præcedere etiam solent morbilli, & variolæ, & locustarum multitudo, quæ ex putredine terræ generantur; quod si infectæ sint, & non sepeliantur, aut vrantur, corrumpuntur, & morbos pestilentes progignunt, ex earum fœda corruptione ortos. Quod si simul videas ranas, mures, & animalia reptilia multiplicari, hæc omnia imminentis pestis præsagia sunt.

Præterea si cœli, & astrorum occasione pestis initium est habitura, agnosces, quoniam cœli volucres prius intereunt, & ad terræ cauernas confugiunt. Quod si ex vaporibus prauis de terra erumpentibus oriatur, tunc lumbrici, & serpentes de sinu terræ prodire videntur, & auiculæ, quæ ad imum habitant, sublimia petunt, & montes adeunt. At verò si venenum simul incenditur in terra, & in aëre, animalia fugiunt supernè deorsum, & exinde rursus altiùs repetunt.

Quod si ex aquis originem ducat, ipsæ conturbantur, & pisces omnes moriuntur, licèt contrarium censeat Arist. 7. *de hist. animalium, cap.* 2. vbi inquit: *Fluuiatile, vt lacustre, peste quidem & ipsum immune est.*

Historia Mirauda. Sed non possum non referre casum admiratione dignum, quem hisce oculis vidi anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono. Habitabam equidem in quodam Castellæ oppido nomine *Huerta de Rey*, per quem amnis quidam dilabitur, cuius aquæ sunt laudabiles, magnamque piscium multitudinem continent, & procreant: ab huius amnis exortu dimidiæ leucæ spatio plures fontes exoriuntur, quos appellant *Fuentes de Arandilla*, quorum aquæ statim ac ex terræ visceribus erumpunt, fluuialibus admiscentur, quæ quidem nunquam visæ fuerunt conturbatæ, vt illius populi prisciores testabantur. Ante tamen quàm pestis per populum grassaretur, & dimidiam illius partem miserè perderet, fontes illi maximè conturbari apparuerunt, & illorum aquæ crassæ, veluti si lutum in eis dissolueretur; fluuiales verò, quæ erant à fontibus supernè, claræ permanserunt, & illarum pisces incolumes. Fluuiales quidem, quæ à fontibus deorsum fontium aquis erant permistæ, ab earum conturbatione, & crassitie omnes turbidæ trium dierum spatio permanserunt, quibus diebus tructæ, barbelli, & alij pisces omnes pestis venenum contraxerunt, & interierunt, quos in maxima multitudine vidi mortuos: deinde breuiter subsequuta fuit dira pestis, quæ plusquam dimidij populi partem deuastauit. Cuius euentus causam, aut esse miraculosam (quod vt certius affirmo) aut terram magnam in suis visceribus contraxisse putredinem autumo, ex qua vapores crassi, & pestilentes prodierunt, qui aquis fontium permisti eas turbidas, & crassas reddiderunt.

Præsentem iam pestem cognosces ob sæuissima accidentia, quæ illius sequuntur naturam, & deterrimam conditionem, vt febris ab initio maxima, in qua sæpe interiora vruntur; capitis grauitas, & dolor, sitis vehemens, linguæ ariditas, oculorum aspectus varius, vigiliæ immodicæ, delitia, & aliquando ad somnum propensio; vrinæ turbulentæ, deiectiones fœtidæ, & substantiæ colliquatio, bilis vomitus, & ingens cibi fastidium. Aliquando etiam calor febrilis mitis apparet, & pulsus, & vrinæ sunt quamsimillimæ sanis; quod qua ratione fiat, capite de febre maligna trademus; nam licèt velint aliqui, inter quos Costeus, huiusmodi signa superuenire febribus hecticis pestilentibus, in quibus ægri non percipiunt se febricitare, & illorum pulsus solùm in celeritate à naturalibus distant, & vrina apparet cocta, quoniam non datur in humoribus putredo; cum hoc tamen dicimus, talia signa adesse in febribus putridis humoralibus, & malignis, vt suo loco declarabimus; & idem erit intelligendum de febribus pestilentibus, cuiuscumque generis sint. *Præsentis pestis signa.* Præterea post aures, & sub alis, & inguinibus potissimùm bubones fiunt, quibus natura expellere nititur noxios, & veneficos humores, vt cor, & interiora ab illorum venefica qualitate minùs offendantur. Nascuntur etiam carbunculi, vlcera, & exanthemata: quæ omnia pestilentem febrem denunciant.

Ex dictis constat, hanc febrem ex sua natura esse perniciosam, & maximè lethalem, & inter morbos exactè peracutos adscribi; febres enim pessimæ signis pessimis stipatæ quarto die interimunt, aut citius, vt scripsit Hippocrates in prognosticis; saluberior tamen ab omnibus existimatur pestilens diaria, quæ intra vnius diei spatium terminum fatalem suum habet.

§. IV.

Pestilentis febris præcautio.

Antequam febris pestilentis curationem aggrediamur, qua ratione sit præcauenda, demonstrare operæpretium erit. Priùs tamen decet diuinum auxilium implorare, & nostrorum criminum veniam petere, vt sic Dei iram placemus; idque benè assequemur ieiuniis, precationibus, & eleemosynis. Scimus enim ex sacris literis, plures morbos ob peccata immitti, id asseuerante Diuo Ioanne in Euangelica lectione, *cap.* 5. de homine qui triginta & octo annis languebat, quem sanauit Dominus, & illi dixit: *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.* Et vt scribit sanctus Matthæus *cap.* 9. *Euangelica historia,* Deus paralyticum sanauit ei dimittendo peccata, quæ suæ ægritudinis causa erant. Et 4. *Regum cap.* 5. dicitur quod Giezi leprâ fuit correptus, quia

quia à Naamam duo talenta accepit : de quo etiam mille historias adducere haudquaquam erat difficile. Quapropter mundatâ animâ, tota præseruationis ratio consistit in corporis abstersione, illud liberando a recrementis, & superfluis humiditatibus, & in remotione causarum, quæ hoc malignum contagium disseminare valent.

In primis ergo pestem præcauebimus, si ad longinquas, & salubres regiones citò fugiant homines, neque ad eundem locum redire debent, nisi post longum tempus, quando scilicet iam constitutio illa præteriit, & aër nouam immutationem, & alterationem iam subiit.

Quod si id fieri non posset, victus conueniens est instituendus, qui debet esse exsiccans; quæcumque enim corpora humida omni via exsiccare conuenit, vt inquit Galen. 1. *de differ. febrium*, *cap.* 4. Aër itaque, seu ventus aquilonis optimus est, qui corpora exsiccat, & firmat. Quod si venti sint australes, eos fugere licebit. Medio modo se habent orientales, & occidentales venti. Domus, seu habitationes, quantum fieri possit, sint aquilonaris expositæ, & ab omni fœtore & inquinamento liberæ, in quibus pauci sint habitatores, quas aceto, & liquoribus odoriferis irrorabis, sparsis etiam rosis, floribus, & aliis herbis frigidis.

Sed quia aër huius morbi communis causa existit, illius veneficam qualitatem reprimere tentabimus; in quem vsum maximè commendant Authores ignis in pluribus locis ciuitatum accensiones; sic enim curauit Hippocrates luem illam pestilentem, quæ ex Æthiopia ad Græciam peruasit, vt refert Galenus *libro de theriaca ad Pisonem*; præsertim si combustibilium materia sit odorata, & veneni vim reprimat, cuius copiam nunc adducemus. At verò cum aër diuersimodè alteretur, & diuersis temporibus, multa cardiaca proponentur, quæ diuersa etiam naturâ, & temperie constant, ex quibus probatiora eliges.

Calida cardiaca, quæ aërem salubrem efficiunt, & illius prauas qualitates refrangunt, sunt ambarum, moschus, thus, myrrha, mastix, aloës, lignum aloës, galanga, resina pini, & cupressi, sandaracha Arabum, aristolochia, nux moscata, macis, cinnamomum, cariophyli, laudanum, iuniperum, & gummi iuniperi, cortex citri, & limonum, bdellium, opoponacum, laurus, ocymum, beem album, & rubrum, cassia lignea, cedoaria, ros marinum, melissa, doronicum, crocus, calamentum, enula campana, schœnantum, vtraque spica, acorum, mentha, & cubebæ, lilium album, & iridis radices, & similia. Frigida sunt violæ, rosæ, nimphea, acetum, vterque corallus, omne santalorum genus, oxalis, intybus, chicoreum, balaustium, myrthus, bolus armenus, terra sigillata, malum granatum, limonum, & vuæ acerbæ succus.

Quæ mediam obtinent naturam sunt borrago, buglossum, tormentilla, carbunculus, hiacynthus, sapphirus, margaritæ, lapis bezoar, & alia huiusmodi, ex quibus etiam Medici varias medicamentorum formas componunt, non solùm ad præcautionem, sed etiam ad curationem, vt poma odorifera, theriaca magna, mithridatum, confectio alchermes, confectio iacynthorum, diamarg. frigidum, diarrhod. Abbatis, aromaticum rosatum, elect. de gemmis, diambra, diamuschum, gallia moscata, & alia his similia.

Ex iis igitur parabis pomum odoriferum, quod A odorabis, vt aër per inspirationem attractus attemperetur, & corrigatur; quod etiam sæpe manibus tractetur, vt de se meliùs odoratos vapores emittat, illudque sic componere poteris. ℞. aloës, myrrhæ, nucis moscatæ, cassiæ ligneæ, carpobalsami, ana ℈. j. diamargarit. frigidi, rosarum, violarum, & buglossæ florum, santalorum omnium, ana ʒ. ß. ligni aloës, galangæ, boli armeni, terræ sigillatæ, & vtriusque coralli, ana ℈. ij. diambræ, & diamuschi, ana ℈. j. omnia contundantur, & cum aceto, aqua rosarum, & naphæ fiat pila. Præterea aërem expurgabimus si nihil putridum, & fæculentum in ciuitatibus remanserit. Quapropter plateæ, vici, sentinæ, & aquæductus accuratè nimis expurgari debent.

Vestimenta insuper munda sint, & odoriferis rebus suffumigata; item & subuculæ, quæ tempore æstiuo rebus frigidis, hyeme verò calidis aut B temperatis suffumigari debent; sic enim optimus odor conciliatur, & aër correctus per respirationem attrahitur, sine cuius correctione pestis impediri non potest.

Ipso aëre correcto, frænatoque, corpus præmunire oportet ac præcauere, ne veneno hoc contagioso afficiatur, eo victu, & vitæ regimine instituto, quod ad siccitatem declinet, corpusque ab excrementorum illuuie, & humiditatibus superabundantibus mundet. Alimenta igitur sint mediocris substantiæ, quæ facilè coquantur, & siccæ potiùs quàm humidæ sint naturæ, quibus admiscebis quæ putredinem inhibent, vt succi aranciorum, vuæ acerbæ, limones, & acetum, aut succus granatorum acidorum. Conueniunt ergo panis probè coctus, & ex carnibus aues montanæ, vt turtures, perdices, item cuniculi parui, & caponum, pullorum, gallinarum, & phasianorum caro. Quæ omnia alia vti- C liora censentur. Conueniunt etiam oua sorbilia, poma acida, borrago elixa, & oxalis, cerasa acria, vuæ pensiles, caricæ, pruna damascena, & ex conseruis poma saccharo condita, & pira; conserua corticum citri, radicis buglossæ, & similia.

Potus sit vinum album modicè aquâ dilutum; & si vino non assuescant, bibant aquam fontium purissimam, aut mortario percolatam, aut in ea decoquantur angelicæ radix, quinquefolium, aut limonis cortex, vel scabiosa, in qua auri frustum extinguatur.

Deinde si corpus plethoricum sit, ipsum euacuabis sanguine detracto, præsertim si aliqua euacuatio sit suppressa; parcè tamen, ne vires labantur. Quod si corpus humiditatibus, & recrementis abundet, illud mundum reddere oportet, idque assequeris pillulis alephanginis, aut pillulis Ruffi; D quæ constant duabus partibus aloes, vna myrrhæ, & dimidia croci, & vino albo, cuius sumes à ʒ. ß. ad ʒ. j. semel in hebdomada: quæ quidem præterquam quod sine violentia purgant; putredinem cohibent, aloës enim, & myrrha corpora adhuc mortua à putredine præseruant. Conferunt etiam hæ pillulæ, quæ recipiunt puluer hieræ Galeni, rhabarb. elect. & myrrhæ, ana ʒ. j. cariophylorum, & spicæ nardi ana ʒ. ß. seminis citri ℈. ij. boli armeni ʒ. ß. omnia in puluerem redigantur, & cum syrup. acetoso fiant pillulæ.

Præter dictas pillulas necessarium erit bis in hebdomada assumere theriacam magnam, quæ iuxta Galeni, Auicennæ, & Auerrois sententias, securos reddit homines ab omni veneno, seu

morbo

morbo pestilenti, & vt dixit Moses Ægyptius, mirabiliter profuit in peste Aothiochensi: hanc igitur accipies ante cibum horis sex, vel septem, & post cibum horis totidem, quantitate ʒ. j. cuius quantitas varianda pro ratione ætatis, naturæ, & temporis; & etiam superbibes aut aquam rosaceam, vel buglossæ cum modico aceto, si sit tempus æstiuom, aut naturâ sis calidus; vel vinum album aquâ scabiosæ permistum, si biems sit, aut naturâ sis frigidus. Quod si eam assumere non potes, cordi appones, stomacho, naso, temporibus, & pulsui; loco tamen illius mithridato in eadem dosi vti poteris. Bolus armenus, & terra samia maximè ad præcauendum venenum conferunt à ʒ. ß. ad ʒ. j. cum aqua oxalidis, aut rosarum, quibus quotidie est vtendum; exsiccant enim, & corpus veneno insici prohibent. Radicis tormentillæ puluetes, dictami, & scabiosæ in hoc genere etiam in eadem dosi laudantur, aut pillulæ istæ. ℞. tormentillæ ʒ. j. dictami, & zedoariæ ana ʒ. ß. boli armeni ʒ. j. cornu ceruí præparati, & vnicornij ana ʒ. ß. elect. de gemmis, & margarit. præparat. coralli rubri præparati, & santal. rubrorum ana ℈. j. sem. acetosæ, & citri ana ʒ. j. omnia puluerizentur, & cum syrupis de succo limonum, vel oxalidis fiant pillulæ, quarum duæ vel tres deuorentur bis, vel ter in hebdomada. Tempore etiam hiemali assumi possunt ficus pingues cum dimidio nucis, & parum salis, cum modico rutæ, superbibendo aquam rosar. vel aceti parum.

Oportet prætetea vti corporum frictionibus, vt sic excrementa absumantur; ad quod maximè iuuat moderatum exercitium ante prandium: ad quod exequendum non licet domo egredi quando est in locis infectis; quando verò non, ante ortum solis, & post illius occasum exercitio vteris, ita vt calorem solis excedentem subterfugias. Dentes etiam, & os colluere oportet, & fricare puluere qui recipit cornu cerui vsti, mastichis, vtriusque coralli, radicis angelicæ, seminis citri ana ʒ. j. ciperi, & cinnamomi ana ʒ. ß. moschi grana iiij. misce.

Facies etiam, & manus aquâ rosaceâ, & aceto rosarum abluantur, manibusque portetur pomum odoriferum suprà descriptum, aut quod conficitur ex laudano depurato, mastiche, thure, nuce moscata, caryophylis, santalis, corallo, rosis violarum, & borrag. floribus, cum modico moschi, & ambari. Portent etiam manibus fasciculos olfactorios ex rosis, & aliis floribus. Oportet tandem cor, nares, & pulsus inungere vnguento naphæ, aut oleo illius, & oleo mirabili scorpionum Mathioli, & theriaca, ex quibus cum pulueribus diamargarit. frigidi, elect. de gemmis, confectione alchermes, & iacynthorum ad idem vnguenta parantur.

Gestent etiam annulis iacynthum, adamantem, smaragdum, & alios lapides pretiosos, quos vim fugandi venenum habere credimus.

§. V.

Curatio pestis, & pestilentis febris.

VT pestilentis febris, & pestis curatio perficiatur, inuocato priùs diuino auxilio, necnon Beatissimæ Virginis Mariæ Dominæ nostræ, A & omnium Sanctorum, reuocanda sunt in memoriam ea, quæ diximus circa pestis præcautionem. In primis enim pugnandum est contra causam communem, nempe contra aërem, illius impuritatem consumendo; quod quidem exequi possumus magnis ignis accensionibus ex lignis odoriferis, & aliis, quæ ibi tradidimus. Vlteriùs considerare oportet ex quibus oriatur seminarium contagionis, & inquinamentum, ex quo inficitur aër, vt sic illud meliùs euitare possimus; nam si ex vi astrorum aërem inæqualiter immutantium insurgat, aërem vt diximus, corrigemus; si verò ex cadauerum multitudine, eos sepelire, aut cremare statim oportet. Quod si ex terris, & malignis vaporibus è terra prodeuntibus oriatur, ipsos ignis succensionibus magnis in plurimis terræ partibus resoluemus, & dissipabimus: sic etiam si ex aquis putridis lacuum, & paludum, & aliis rebus putridis B excitentur, eas abstergere debemus, vicos, plateas, & aquæductus accuratissimè expurgando: at verò si ex ciborum prauitate contagium habeat initium, victum instituere debemus, qualem iam adduximus, quem scruabimus siue ab hac, siue ab alia causa pestis originem ducat.

Pro cuius institutione aduertere oportet, quod licèt febris pestilens sit morbus exactè peracutus, & statim primo die ad statum peruenire soleat, non tamen exquisitè tenuis victus est adhibendus, sicut in aliis morbis præcepit Hippocrates, sed potiùs paulò pleniori est vtendum; nam suâ deleteriâ qualitate statim deiicit vires, quæ si alimento non resarciantur, peribunt omnes; de quo periculum fecit Galenus 3. *de morbis popul. sectione 3. super textum* 78. vbi in C quadam constitutione pestilenti, qui maximè fastidiebant, nec cibum assumebant, ferè omnes moriebantur; fortiores verò, qui sibi ipsis vim afferentes cibum oblatum assumpserunt, omnes ferè superstites fuerunt. Potus sit aqua frigida, præsertim si æger æstuosus fuerit, quam in multa quantitate, & aceruatim dare iubet Aëtius; sic enim illius flamma extinguitur, cui penetrandi causâ aliquid syrup. acetosi, aut de succo limonum, vel oxalidis admiscebimus. Aliqui etiam admiscent guttulas olei vitrioli, quod suo calore, & siccitate putredini obsistit, & aquam sua tenuitate ad penitissimas partes penetrare facit. *Præceptum observandum.*

Post victus debitam institutionem, qui alexipharmacam etiam debet habere naturam, cognoscere oportet, an febris pestilens sit diaria, hectica, vel humoralis; nam duæ priores non indigent D euacuantibus auxiliis per sanguinis missionem, aut expurgationem; humoralis verò talia remedia exposcit. Quod quidem dignosces ex eo, quod in hecticâ, & diaria pestilentibus, nec vlcera, nec bubones, nec carbunculi, vel exanthemata apparere solent, & in vrinis nullum est signum putredinis; talia enim signa indicant massam sanguinariam non esse infectam; nam ex illius contagione necessariò in cute prodeunt huiuscemodi excretiones, quæ humores à contactu pestilenti esse affectos demonstrant. Cùm ergo pestilens febris sit diaria, aut hectica, alexipharmacis est propugnanda, quæ inferiùs annumerabimus. Sed quia humoralis frequenter accidit, de eius curatione mentionem faciemus, quâ intellectâ, facile erit aliarum febrium curationem administrare.

Sanguinis missio.

Si igitur corpus sanguine redundarit, sanguinem statim detrahere iubent Ruffus, Paulus, Aëtius, Auic. & alij, parcè tamen, ne virium deiectio fiat; sic enim reuellimus humorem venefica qualitate affectum, & à centro ad circumferentiam ducimus; veruntamen si alij humores redundent, & corpus vitiosis humoribus sit refertum, haodquaquam sanguinem mittes; est enim tunc statim expurganti pharmaco vtendum: sunt etenim ita necessariæ huiusmodi euacuationes, vt dicat Auic. quod summa curationis febris pestilentis est phlebotomia cum solutione ventris. Cùm ergo vires validæ sunt, & sanguinis adest multitudo, statim sanguis est mittendus ex basilica brachij dextri, deinde ex basilica sinistri.

Vena sectio ex talo iuuat.

Neque spernenda est sanguinis detractio ex talo, præcipuè pedis sinistri, aut crurum scarificatio; nam per illam remouetur venenum, & separatur à corde; quod in seipso expertus est Galenus, vt ipse testatur *libello de scarificatione*; inquit enim: *Dum pestilentia Asiam deprehendisset, multosque perdidisset, meque etiam morbus attigisset, secunda morbi die crus scarificaui, duasque ferè sanguinis libras detraxi, hacque de causa periculum vitaui.* Rursus si aliquis tumor aut anthrax percipiatur, sanguis est extrahendus ex parte viciniori tumori, aut anthraci, vt consulit Didac. Merinus *cap. de febre pestilenti*, ita vt si tumor, aut anthrax sub alis consistat, ex brachiorum venis basilicis; si post aures, ex cephalicis, aut communibus; si in inguinibus, aut partibus inferioribus, ex talo sanguinem mittamus; sic enim naturæ motum adiuuabimus, & per conuenientem regionem, per quam natura expellere nititur, euacuabimus.

Purgatio.

Deinde nullâ expectatâ coctione, medicamenta expurgantia sunt afferenda, non enim expectare possimus coctionem in humoribus venenatis, qui antequam coquantur, hominem interimunt. Quapropter dixit Hipp. *Inchoantibus morbis si quid tibi videtur mouendum, moue.* Cùm verò consistunt, ac vigent, melius est quietem habere. Præterea si id faciendum esse præcepit Hippocrates, turgente materia, multò magis faciendum esse existimo ipsa venenata existente: quod considerans Galen. *lib. 1. de differ. febrium, cap.* 4. in his febribus curandis purgationem instituit; quod etiam eleganter satis annotauit Manardus Ferrariensis *lib. 13. epistolarum, epist. prima.* Neque in hoc sequendus est Pereda, qui *lib. 2. scholio 9.* asserit non esse purgandum donec materia sit concocta. Catarctica autem sint clementia, & benigna, vt rhabarb. dilutum, tamarindi, manna electa, cassiæ fistulæ pulpa, syr. Regios, aut rosarum persicarum ex 9. infusionibus.

Vomitus.

Quod si æger nauseabundus sit, & ad vomitum proclìuis, ante medicamenti purgantis assumptionem ad vomitum cogendus est, ebibito decocto seminis raphani, anethi, & florum camemali ad ℥. v. cui addes oxymelitis simpl. ℥. ij. agarici pulverizati ʒ. j.

Interim dum hæc fiunt, manè, & vespere oportet assumere confectionem mirabilem alchermes, & iacynthorum, & theriacam magnam, aut electuarium de gemmis, quantitate ʒ. j. aut dimidiæ: lapis bezoar miram efficaciam habet, vt inquit Serapion, qui conuenit omnibus venenis, tam calidis, quàm frigidis, aut bibitus, aut suspensus supra ægrotantem, ita vt dicat Abdala Anarach (vt ipse Serapion refert) quod Almirama Curdubæ Rex emit lapidem istum, & dedit pro pretio lapidis Cordubæ palatium; tanti enim

A apud antiquos habebatur; nam de eo periculum fecerunt contra omne veneni genus, vt ibi videre possumus. Sumendus ergo est in quantitate, & pondere quatuor aut quinque granorum: valet etiam ad idem conditum, quod sic parari potest. ℞. conseruæ buglossæ, & rosarum, & violarum, ana ℥. j. ß. pulueris elect. de gemmis, & diamarg. frigidi ana ʒ. j. trochisc. de terra sigillata, & radicis angelicæ ana ℈. ij. confect. iacynthorum, & theriacæ magnæ, ana ʒ. ß. lapidis bezoar g̃. 10. foliorum auri n. ij. syr. acetositatis citri, quod sufficiat, vt fiat conditum, de quo æger assumat cochlear vnum.

Idem etiam præstant tabellæ, quæ efformari possunt ex puluere boli Armeni, terræ sigillatæ, margaritarum præparatarum, radicis angelicæ, & tormentillæ, & saccharo aquâ scabiosæ scordij dissoluto: deinde superbibant aquam scorcio- B neræ, borrag. aut buglossæ, cùm syrupo limonum, acetoso, aut oxalidis.

Cucurbitarum vsus.

Quod si calor internus nimis exurens sit, & externus tepidus, aut in cute appareant exanthemata, bubones, vel carbunculi, ad extra reuocandi sunt humores, idque assequemur cucurbitulis admotis ipsis partibus, in quibus tales excretiones cernuntur, quas quidem scarificare iubent Authores, vt calor internus, & venenum ad extrà reuocentur.

Sed quia hæ non sufficiunt, sudores sunt prouocandi, idque efficere conabimur assumptis granis quatuor vel quinque lapidis bezoar, cum ʒ. vj. aquæ feruentissimæ buglossæ, scorcioneræ, scordij, aut scabiosæ, vel radicis angelicæ: ad idem præsentaneum auxilium est theriacæ magnæ ʒ. j. cum vino, vel mellisophili aqua, cuius vsum maximè commendat Galenus *lib. de theriaca ad Pisonem.* Quæ auxilia C præterquam quod ad extrà venenum propellunt, illius etiam vires refrangunt, præsertim si ad sudorem euocandum vestibus cooperiatur æger; est enim in pestilenti febre sudor nuntius salutis, vt dilucidè ostendunt sudores Britannici, de quibus suprà egimus, & nos aliquando vidimus.

Vlteriùs venenatam qualitatem ad extrà euocabimus remediis ad extrà cordis regioni admotis, quam inungere oportet vnguento naphæ, oleo Mathioli, & aliis vim alexipharmacam habentibus; ad quod parari sic poterit vnguentum. ℞. vnguenti naphæ ℥. j. theriacæ magnæ ʒ. j. olei de Mathiolo ʒ. j. ß. pulu. seminis citri, & acetosæ, ana ℈. j. confect. iacynthorum, & alchermes ana ʒ. ß. succi limonum guttulas, misce. Aut ℞. olei rosarum, nenupharis, & naphæ, ana ℥. j. pulu. boli armeni, triasanthali, & D diamarg. frigidi ana ℈. ij. olei Mathioli ʒ. j. aceti rosarum guttulas, misce, & cum cera fiat vnguentum.

Venenum extra appositum iuuat, & quare.

Nonnulli etiam volunt hydrargyrum regioni cordis appensum, latenti odio venena fugare, ob quod communiter dicitur venenum venenum fugat; idemque asseritur de sublimato, de quo Lacuna tractatu de peste refert, quod præseruat, & liberat à peste, vt expertus fuit magister Ioannes Lusitanus Medicus antiquus, qui tempore magnæ pestilentiæ secum portans iuxta cor sublimati frustum, liberè euasit à peste: idemque refert Ioannes Baptista Theodos. contigisse Papæ Adriano, qui arsenicum, vt se à peste liberaret, supra cor gestabat: & huius euentus causam reducit ad consuetudinem; nam cor quod assuescit veneno minùs

minùs offenditur. Quod etiam visus est indicare Hippoc. 2. *aphor. textu* 50. dum ait: *Quæ longo tempore sunt consueta, etsi deteriora, insuetis minus molestare solent.* Ego autem suspicor cum Ludouico Mercato *cap. de febre maligna*, venenum extrà admotum habere maximam vim ad attrahendum, quod sibi simile est, & ob id venenosos spiritus ad se allicere, quin cor ipsum inficiat: quod habere videtur fundamentum in verbis Galeni *lib. 5. simpl. cap.* 18. vbi alexipharmaca exteriùs apposita ad se trahendi venenum vim habere dixit.

Aliqui etiam commendant epithemata frigida, quorum vsum reformidamus, siquidem sua frigiditate humores intrà repellunt, & naturæ motum ad extra prohibent.

Alia multa remedia proponunt Authores, eaque omittimus consultò; nam huiusmodi febres quamocyssimè in salutem terminantur, aut ægrum ad interitum deducunt; & enumerata sufficiunt, quæ inter alia præstantiora indicamus.

§. VI.

De vlcerum, & anthracum curatione.

OB humorum prauam, & venenatam naturam, & conditionem vi veneni contractam, natura eos ad extrà pellit; qui cum adusti nimis sint, ad cutem pulsi cutem exulcerant, & carbunculos generant; quorum euacuatio maiori ex parte est symptomatica, siquidem à principio morbi statim huiusmodi exeretiones fiunt, quibus occurrendum euacuationibus, & alexipharmacis superiùs annotatis. Similiter cùm vlcus, & carbunculus venenosa existant, sine intermissione sunt cauterizanda, vel altè scarificanda cum phlebotomo, vt consulunt Guido de Cauliaco, & Ioannes de Vigo, & alij periti Chirurgi. Deinde curanda sunt vt reliqua vlcera, & carbunculi; ad quod exequendum strenuo, & docto Chirurgo sunt committenda.

§. VII.

De bubonum pestilentium curatione.

FIunt etiam bubones, qui sunt tumores quidam ex venenata materia ex toto corpore, aut ex aliqua nobili parte in vnam quampiam mittente; præcipuè tamen ad glandulas transmittitur humor. Itaque aliquando humor tumorem constituens est signum partis nobilis, cum qua habet rectitudinem, vt si bubo est in inguine sinistro, indicat lienem in illam partem suum deponere excrementum; & si in dextero inguine, hepar per illam partem expurgatur: quod si retrò aures bubo appareat, significat caput ibi se exonerare, sicut si sub alis existeret, cor ad illam partem recrementa deponere ostendit, vt dilucidè docet Valles. 6. *epid. sectione* 2. *textu* 8.

Bubones, siue inflammationes, fieri possunt symptomaticè ab initio morbi sine signis coctionis prodeuntes, aut criticè, vt docet Paulus *lib.* 3. *cap.* 23. Communiter tamen fiunt in pestilenti febre symptomaticè, est enim adeò sæua pestis natura, vt ante tempus naturam ad expulsionem stimulet; quo fit, vt huiusmodi excretiones dicantur non decernentes, quæ partim sunt

A lethales, partim difficilis iudicationis, vt insinuat Hippoc. *lib.* 2. *epidim. sect.* 1.

Cùm bubones isti sint inflammationes quædam, eandem reverà curationem exposcerent, nisi aliquid aliud, nempe veneficam qualitatem, haberent adiunctum, quæ à communi inflammationum curatione nos facit deuiare. Itaque instituto victus regimine circa res non naturales, & habitâ prouidentiâ circa vniuersales euacuationes, & adhibitis bezoarticis remediis, quibus deleteriam qualitatem refrangimus, ad bubonum curationem deuenire cogimur; non tamen in ipsis, sicut in aliis inflammationibus eis vtimur in prima parte curationis: in illis enim vtimur repulsoriis, in his verò nequaquam; nam cùm humor sit malignus,& ob eius prauam qualitatem à visceribus ad extima pellatur, non est ad intrà reuocandus, sed potiùs naturæ motus ad extra adiuuandus, vt præcepit

B Galen. 3. *de compos. medic. secundum locos, cap.* 2. agens de parotidibus. Quapropter attractoria potiùs pharmaca adhibemus, vt humor prauus à fundo ad cutem attrahatur; idque consequimur cucurbitulæ admotione, aut fomentis, quæ recipiunt florum camemali, & meliloti ana p. ij. scabiosæ, pimpinellæ, & scordij, ana m. j. radicis angelicæ, & althcæ ana ℥. ß. bulliant in ℔. 6. aquæ ad medietatis consumptionem, & cum spongia, aut philtro fiat fomentum: deinde superponatur emplastrum, quod recipit ceparum detractis, medullis, n. 4. repleantur theriaca, oleo lilior. & camemali, & postea coquantur in cineribus; radicis lilij, & altheæ decoctæ in aqua, ana ℥. iij. scordij ℥. ß. radices minutim inscindantur, & cribellentur, & omnia lento igne coquantur, & adde farinæ tritici & fœnungræci, quod sufficiat, vitella ouorum n. iij. croci ʒ. j. olei liliorum, quod sit satis:

C misce, & fiat emplastrum Valet etiam emplastrum hoc, quod recipit foliorum maluarum m. iij. radicum altheæ, & pimpinellæ, & iridis, ana ℥. j. coquantur in aqua sufficienti; capitum alliorum, & cepæ ana ℥. iij. in furno assentur, & omnia pistentur, & misceantur; quibus addes axungiæ porcinæ ℥. iij. theriacæ magnæ ℥. j. farinæ tritici ℥. iiij. olei lilij, & camemali quod sufficiat ad emplastrum. Quod si iis perfectè non suppuretur tumor, considerare debet diligens Medicus, vt notat Mercatus, an æger melius se habeat, & morbus in salutem terminetur; quo casu tutum erit perfectam suppurationem expectare antequam aperiatur. Si verò æger vehementer affligatur, & propeter ad mortem, facta leui suppuratione tumor crudus est aperiendus ferro, vel igne, vel potentiali cauterio, vt Medico visum fuerit; quod consulit Galen. *loco superiùs citato*, ex Ar-

D chigenis sententia, vbi ait: *Deinde ad chirurgiam perueniendum est, & crudi abscessus apertionem; reliqua deinde adhibeantur cum optimi Chirurgi consilio.* Quidam Medicus, vt inquit Paschalius, mixturam ex cantharidibus, butyro, & fermento bis venenosis tumoribus admouere solebat, bullasque factas rumpebat, & venenosum humorem extrahebat: deinde crustam auferebat, & vlcus derelictum abstergebat, & incarnabat, & sic multos bubones pestilenres ad bonum reduxis statum.

QVÆSTIO

A

QVÆSTIO II.

De febre maligna.

HÆc febris apud varios Authores varia sortitur nomina, de quibus in præsenti non curo; communiter tamen dicitur lenticularis, aut puncticularis, quia in ea apparent exanthemata seu maculæ lenticulis, aut puncturis culicum similes. Dicitur etiam maligna; nam licet non sit ex sua natura pestilens, est tamen in illius confinio, & suâ malignâ qualitate ægros interficere solet, de qua aliqui in dubium vertunt, an cognita fuerit ab antiquis Medicis? In qua re vt certum affirmo, non esse nouum morbi genus, B imò fuisse ab antiquis cognitum, vt ex variis eorum scriptis desumitur. Hippocrates enim 1. *epidim. sect.* 3. in historia Sileni refert ipsum octauo die habuisse exanthemata rubra, rotunda, & parua: & 7. *de morbis vulgaribus*, inquit Pherecydem fuisse febre ardenti correptum, in cuius cute apparuerunt octauo etiam die maculæ veluti morsus culicum. 2. etiam *epidim. sect.* 3. inquit: *Fiebant autem in febribus æstiuis circa septimam, octauam, & nonam diem aspritudines in cute maliaceæ, culiculum morsibus maximè similes, non valde pruriginosa.*

An fuerit ab antiquis cognita.

Eandem febrem Galenum agnouisse constat ex 6. *epidim. sect.* 1. *comment.* 29. vbi refert in quadam pestilentia adfuisse genus febrium, per quas pustulæ exiguæ efflurescebant. Et 5. *methodi, cap.* 11. *prope finem*, vbi refert quæ in pestilenti illa contagione accidebant, & inquit ad cutem erupisse C exanthemata nigra. Sed in hoc tempus non consumamus, sed potiùs ad vtiliora gradum faciamus.

Vt magis huius febris natura innotescat, ex iis quæ in ipsa reperiuntur, quandam descriptionem adduxit Mercat. *cap. de febre maligna*, quâ sufficienter ostenditur, in quo illius natura consistit, quæ talis est: *Febris hæc est continua, nulli tamen continuarum generi adstricta, popularis, maligna, & contagiosa, diuersis, & sæpe contrariis accidentibus insignita.*

Febris maligna definitio.

Huius definitionis particulas explanare operæ pretium est, vt sciamus quam ob causam illi competunt. Est enim febris hæc continua, vt quotidiana docet experientia; putrescit enim humor intra vasa maiora, imò in profundioribus solet putredo recondi, vt docet Fracast. & nos posteà videbimus. Neque obstat, quod in hac fe- D bre quidam rigores inordinati superueniunt, qui indicare videntur, hanc febrem pati intermissionem, iuxta Hipp. sententiam 4. *aphor. textu* 63. vbi inquit: *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluuntur.* Nam rigores in hac febre fiunt, non quia humores extra vasa putrescunt, sed quia ex humoribus intra vasa putrescentibus halitus maligni, & acres eleuantur, quos ob eorum prauam conditionem natura ferre non potest, eosque ad partes sentientes transmittit, qui rigores inordinatos procreant, & decipere solent non solùm vulgares homines, sed etiam peritos Medicos, existimantes has febres esse intermittentes, præcipuè cùm illarum calor ita miris aliquando appareat, & remissus, vt iudicent ad infebricitationem ferè deuenire.

Rigores quare in hac febre insurgunt.

Dicitur præterea, quod nulli generi continuarum adstringitur; nam aliquando refert quotidianum circuitum, aliquando etiam tertianum, aut quartanum, iuxta differentiam morbosi apparatus; qui in venis reperitur; per quod differt ab omnibus continuis ex bile, pituita, aut melancholia prodeuntibus, quæ per omnes febrium differentias non diuagatur. Cum hoc tamen conueniunt omnes, illius malignam qualitatem maiorem habere analogiam cum sanguine quarto humore, quàm cum reliquis, vt ostendunt maculæ, quæ per cutem excernuntur, quæ omnes frequentiùs rubentes sunt, & naturam referunt, & alia symptomata, quæ sanguinis naturam demonstrant, vt notat Fracast. 2. *de morbis contag. cap.* 7.

Est etiam morbus popularis; nam ex causa communi ortum habere solet, siquidem videmus vno tempore multos corripere, communiorem autem causam statuunt omnes aërem variis alterationibus immutatum, præsertim si præcedat austrina constitutio, aut calidus nimis aëris status. Aduertere tamen oportet, quod aër duplicem perpeti potest alterationem, aut in tota substantia; dum scilicet corrumpitur, ex quo morbi pestilentes principium nanciscuntur; aut in qualitatibus, quando diuersimodè calefit, & frigefit, aut humescit: quæ quidem alterationes potissimùm pariunt morbos, vt insinuat Hipp. 3. *aphor. textu* 1. cuius alterationibus populares morbi oriri solent, vt omnes Medici confitentur; nam vt *cap. de febre pestilenti* diximus, morbi populares ex causa communi, nempe ex aëre oriuntur, vt sunt vernaculi, seu patrij: & cùm aliquibus temporibus huiusmodi malignæ febres communiter grassentur, plurimosque afficiant, necessariò ad communem causam sunt referendæ. Qua de causa cùm hæc febris malignantis sit naturæ, & pestis more causam communem habere videatur, pseudopestis, aut semipestilens febris vocitatur. Cum huc tamen dicimus, sparsim diuagari, & aliquando procedere ex causa particulari, nempe ex praua humorum putredine, ex qua oritur febris habens sibi adiunctam malignam illam qualitatem, ad cuius productionem non est necessarium, quod aër calidus, aut aliis qualitatibus affectus concurrat, sed sufficit causa particularis, nempe praua victus ratio, ex qua praui progignuntur humores.

Hæc febris solet esse popularis.

Dicitur etiam hæc febris maligna in rigorosa significatione, quatenus non solùm suo excedente calore lædit, sed etiam quatenus sua praua qualitate viriat actiones, hominesque ducit ad interitum. Sed quia difficilè innotescit malignitatis natura, meritò controuertitur.

§. I.

Vtrum febris maligna, & pestilens constituatur per qualitatem veneficam distinctam à primis.

PLurima inuoluit difficillima præsens quæstio; eam tamen quâ potero claritate explicare conabor, quæ primò petit, vt explicemus quid sit morbus malignus? Et initium capientes à nominis etymologia, malignum idem sonat ac prauis moribus præditum. Quapropter Galen. 3. *de crisibus*, morem morbi malignitatem, & benignitatem appellat: hinc deriuatum est nomen malignum ad significandum homines vulgò maliriosos dictos, qui

Malignum vnde dictum.

cum simulatione operantur, & odium, & virus in pectore seruant tempore quo mites apparent, vt ostendit Galen. 3. *progn. comm.* 2. Quia ergo morbus hic non facilè manifestatur, & virus reconditum seruat, ideò Galenus *lib. definitionibus medicis*, sic eum definit: *Morbus mali moris magnus est, & grauis potestate, specie verò imbecillis, nec tempora certa indicationis habet.* Hæc descriptio plura continet difficillima, quæ claritatem exigunt. Dicitur hic morbus *magnus, & grauis potestate*, quia non actu manifestat periculum, sed illud reconditum seruat; at verò quia habet vim producendi grauissima symptomata, quibus periculum innotescat, ideò potestate magnus, & grauis appellatur, qui in sua specie imbecillis apparere solet ob simulationem, quam haber in accidentibus, ita vt fallat Medicum, & ægrotum, qui censent talia accidentia securitatem habere, & tandem ægrum perdunt: & propter hanc rationem Galenus 3. *de crisibus*, inquit: *Febres mites quandoque valdè maligna.* Quæ quidem in sua specie debiles apparent, quando ex alia parte habent potestatem interficiendi. Huius morbi conditionem agnoscens Vallesf. *lib. de ratione victus*, illum definit dicens: *Morbus malignus est ille, qui plus ingerit periculi, quàm pro ea quam ostentat magnitudine*; apparent enim in illo signa salutis, ipse tamen habet simulatam sæuitiem, quâ interficere solet, ita vt dicat Horatius. Augen. 6. *epist. medic. epist.* 1. quod febris maligna cùm salubertima esse videatur, furtim hominem rapit. Quod etiam insinuat Galenus 3. *de præsag. ex pulsibus, cap.* 4. vbi refert signa in pestilentia diuturna naturalibus simillima, quæ videbantur ostendere morbum paruum, & debilem; ipsi tamen inerat vis plurimos interficiendi ob simulatam malitiam, quam obtinebat.

Obseruatio. Nos quoque vidimus vlcera in faucibus parua, quæ sua prauâ qualitate aërem inspiratum ad cor properantem inficiebant, ita vt curatis vlceribus, nullaque in faucibus manente læsione, post aliquot dies ægri calore naturali destituti moriebantur; cuius euentus causam ad deleteriam qualitatem vlceris ad cor per aërem inspiratum transmissam reduximus.

Obiectio. Sed instabis: Si symptomata huius morbi mitia sunt, quomodo poslumus cognoscere illius malignitatem, vt futura præuideamus? Turpe quidem fuisset Medicum offerre salutem, & inopinatam subsequi mortem.

Respondetur, quod ex ipsis signis attento animo inspectis morbi malignitas deducitur; nam licèt talia signa alios comitentur morbos, tamen quando morbus est malignus, illius signa habent nescio quid latitantis energiæ, & depraoationis, quæ timorem, & dubitationem maximam Medico infert; ea tamen conditio non repetitur in aliis morbis non malignis, etiamsi eisdem signis demonstrentur, ob defectum scilicet talis conditionis. Quæ doctrina consonat dictis Mercati *cap. de febre maligna*: de quo puncto latiùs in sequentibus.

Ex dictis constat, morbum mali moris habere in se aliquid latitans, quominus valdè offendere valet, etiamsi in se, & in sua specie debilis existat. Quid autem illud sit, nondum ab iis Authoribus explicatur, quapropter altiori examine eget. Neque definitio tradita à Galeno est sufficiens; nam non implicat, quod morbus malignus in sua specie sit vehemens, & magnus; quapropter non semper petit esse debilis. Similiter alij morbi acuti non maligni ab initio debiles apparent, postea verò incrementum accipiunt, & fiunt potestate magni, neque certa habent tempora suæ indicationis, neque in illis sunt certæ prænuntiationes salutis, aut mortis, vt ait Hippocrates 2. *aphor. textu* 19. Quia ergo hæc omnia verificari possunt de morbo acuto non maligno, aliâ viâ incedendum est.

Sed vt clariùs procedamus, scire oportet acceptiones maligni: nam morbus dici solet malignus qui variis, & pessimis firmatur accidentibus, & hoc modo Galen. 4. *aphor. comm.* 48. febres lipyrias malignas vocat. Morbi etiam, qui remediis non cedunt, maligni nuncupantur. Sumitur prætetea malignitas pro more morbi, ita vt febris dicatur mali moris quando est deterrima, & boni moris quando est benigna: & hoc modo loquitur Hippocrates 3. *prognost. textu* 1. dum ait: *Febres simplicissime, & signis firmata securissimis, quarto die aut citius desinunt; deterrima verò quarto die, aut citius interimunt.* Galen. etiam 3. *de crisib. cap.* 4. *et.* malignitatem constituit morbi morem, moremque distinguit à propria morbi specie; & dicit esse de accidentibus, quæ superueniunt: iuxta cuius doctrinam difficile videtur, quod morbi malignitas sit constitutiua formaliter alicuius morbi; de quo puncto infrà erit sermo. Sumitur denique malignitas pro cacoethica, seu pro prauitate periculosa, quæ est qualitas quædam distincta à qualitatibus elementalibus, vt ex illius operandi altiori modo notum fiet, siue talis praua qualitas morbum alium præsupponat, siue ipsa immediatè lædat. *Quibus modis accipitur malignitas.*

His igitur suppositis maligni acceptionibus, accedant iam modi inuestigandi naturam huius malignæ qualitatis. Angelutius *lib.* 1. *de febris maligna natura, & curatione*, asserit, malignitatem non constituere morbum, sed esse de numero accidentium morbis superuenientium, ita vt malignitas non conueniat morbo, neque illius causæ, imò neque actioni læsæ; quod probare nititur exemplo, dicens: *In febris putrida generatione putredo febrem excitat putridam. Caterùm si sordities superuenerit, & ab ea malignitas, erit accidens superueniens causa morbi, ipsi morbo, actionum læsioni, & nullo modo intrabit horum essentiam, quia ea iam constituta supponit.* Et propterea cum Galeno malignitatem morem morbi appellat, quia mores morbum modificant, & necessariò supponunt morbum, cuius sunt modi. Sed hæc sententia est reiicienda primò, quia malignitas est res præter naturam potens immutare actionem: ergo dum existit in parte viuenti, intrabit constitutionem morbi. Patet consequentia; nam in eo, quod actiones per se lædit, saluatur ratio morbi: ergo malignitas non erit semper de accidentibus, quæ superueniunt extrinsecis. Primum antecedens constabit ex conclusione prima sequenti.

Secundò; nam febres malignæ & pestilentes (vt infrà demonstrabimus) differunt specie ab aliis: sed non differunt in ratione caloris, cùm calor in omnibus febribus sit eiusdem speciei: ergo differre debent ratione malignitatis.

Tertiò; nam venena, quæ operari dicuntur à tota substantia, lædunt viuens sua deleteriâ qualitate: ergo talis qualitas habet rationem morbi; accidentia enim, vt talia sunt, solum habent esse signa morbi, à quo procedunt: quando verò ipsa immediatè lædunt, iam morbi rationem sustinent.

Quartò, febres pestilentes, & malignæ eleuatiori modo operantur, & læduot quàm aliæ febres: ergo

modo operantur, & lædunt quàm aliæ febres: ergo habent in suo conceptu aliquid, ratione cuius eleuatiori modo operentur: sed nihil aliud habent præter ipsam malignitatem: ergo malignitas est de intrinseco conceptu febris pestilentis: ergo non potest denominari accidens ad febrem consequutum.

Ex hoc infertur falsitas huius sententiæ, dum asserit malignitatem non conuenire causæ morbificæ; nam malignitas oritur ab intensa, & maligna putredine humoris putrescentis: ergo in illo humore potest esse malignitas; nam si humor est capax putredinis productiuæ malignitatis, non est cur non possit esse capax ipsius malignitatis ad ipsam putredinem consequutæ. Præterea, si accidens ad morbum consequutum est malignum, talem malignitatem necessariò computare debet à morbo, cuius est accidens, vel à causa illius. His conuincitur hæc opinio, ad cuius fundamentum infrà responsionem adducemus. Sed quia multa me altiùs excitant, ea elucidabo conclusionem primam primò statuendo, quæ talis est.

Malignitas quid sit. Malignitas est qualitas præter naturam vitæ destructionem intendens eleuatiori, & superiori modo, quàm in qualitatibus manifestis experimur. Hæc conclusio, vt intelligatur, aliqua requirit supponenda.

Suppono ergo primò, vt modum operandi eleuatiorem explicemus contra communem operandi modum agentium naturalium per qualitates manifestas, quod in mixto plures dantur qualitates. Aliæ sunt primæ, quæ sunt virtutes elementorum, & reperiuntur in mixtis in gradibus sibi debitis, per quas viuens alimentum conficit, & reliqua exequitur viuentis munera, & contrariis qualitatibus obsistit. Aliæ sunt qualitates secundæ ex primis originem accipientes, vt raritas, densitas, tenuitas, & crassities, &c. quæ quidem ordine productionis sunt primis posteriores, neque ipsæ effectiuè possunt producere primas, quia sunt effectus primarum æquiuocus, qui necessariò est imperfectior suâ causâ, & ex alia parte cùm primæ qualitates habeant vim producendi secundas, non fuit opus vt ipsæ secundæ qualitates haberent vim producendi alias eiusdem speciei. Quare densitas non producit densitatem, nec raritas raritatem, & sic de singulis.

Aliæ qualitates reperiuntur in mixtis à secundis, & primis distinctæ, quæ ex primis, & secundis oriuntur, & dici possunt tertiæ, quales sunt illæ, quæ emolliunt, indurant, laxant, adstringunt, attenuant, deobstruunt, & incrassant, de quibus latè Galenus 5. *simplic. cap.* 25.

Aliæ denique dantur qualitates in mixto, quæ vt à forma producantur, licèt petant in subiecto qualitates primas, & secundas, quæ ipsum subiectum disponant; non tamen fiunt ab illis, sed dimanant à forma, & sequuntur naturam specificam cuiuscunque mixti; quæ dicuntur proprietates illius, sine sint tales quartæ modo, vel aliter, de quo infrà erit sermo. Per huiusmodi qualitates reperitur in mixtis oppositio, & familiaritas: quare alimentum est homini familiare, venenum est illi inimicum.

Reperitur etiam inter plurima sympathia & antipathia, consonantia aut dissonantia, qualis est illa, quæ datur inter canem, & leporem; miluum, & pullum; theriacam antiquam, & venenum calidum. Sic similiter sympathia reperitur inter lapides pretiosos, & cor; inter peoniam, & smaragdum cum cerebro; inter medicamentum electiuè purgans, & ipsum humorem; inter lapidem magnetem, & ferrum, ob quod dicebat Galenus 3. *simplicium*, amicitias quasdam, pugnantiasque qualitatum omnibus rebus inesse.

Suppono secundò, quod cùm hæc quarta qualitas non procedat ex primis, nec secundis qualitatibus, licet eas in mixto præsupponat, sed pullulet vt proprietas à forma, seu substantia illius, ideò dicitur proprietas mixti. Dicitur etiam cœlestis, quia mixta dum fiunt ex elementis, tribuuntur corporibus cœlestibus vt causis principalibus, vt dicitur tractatu de mixtione. Vel dicitur talis, quia est superioris naturæ in operando, quàm qualitates primæ. Vocatur denique qualitas occulta, quia illa per se non est alicui sensui manifesta; benè tamen in effectibus arguitiuè manifestatur, vt experimur in nobis, & in alimentis, medicinis purgantibus, & in venenis, & alexipharmacis. In nobis, quia tot virtutes officiales, & priuatæ, quæ in nostris reperiuntur corporibus, non possunt explicari, nisi per hanc quartam qualitatem, cuius essentia nos fugit, meritoque dici potest abdita: in reliquis idem esse tenendum ipsa suadet ratio.

Tertiò suppono, quod hæc qualitas est operatiua; verumtamen quia eius operatio excedit operandi modum primarum qualitatum, ideò dicimus, quòd operatur eleuatiori modo quàm primæ qualitates, vt patet in aliis qualitatibus operantibus à tota substantia, vt in irradiatione à cerebro, & corde dimanante, in chilificatione ventriculi, sanguificatione iecoris, & in cordis, & arteriarum pulsatione. Quæ omnia vt proprietates suis determinatis partibus attribuuntur, non secundùm determinatum temperamentum tantùm, sed secundùm peculiarem modum informandi, quo informat anima in hac parte, & non in illa: quod Galen. expressit 6. *epidim. sect.* 6. *comm.* 5. vbi præter qualitates manifestas connumerat alias à tota substantia, inter quas locum habent qualitates malignæ. Diuus etiam Thomas *opusc.* 43. *de proprietatibus occultis*, ait, quod illæ sunt supra naturam reliquarum qualitatum, & nobiliores existunt.

Tandem vt huius nostræ difficultatis nodum radicitùs dissoluamus, supponendum est, quod hæc qualitas venefica dum operatur, producit qualitatem eiusdem naturæ, ad modum agentis vniuoci, & operatur in nobis sine contrattio; non enim habet oppositionem cum qualitatibus primis, neque secundis: ex quo sequitur, quod ob carentiam contrarietatis formalis breuissimè communicatur ad quamlibet maximam distantiam sine suarum virium iactura, & habet se sicut solis radius; & vt inquit Galen. 1. *de semine, capite* 16. est sicut irradiatio à corde, vel cerebro profecta, quæ in instanti in distans communicatur. Neque ex hoc colliges hanc qualitatem non habere contrarium, cùm sint plurima antidota aduersus illam pugnantia, quibus illius vires refrangimus, & à præcipiti morte hominem liberamus.

Veruntamen quia qualitates veneficæ sunt principia ad oppositionem, & inimiciriam inter oppositas formas, & ad familiaritatem inter conuenientes, & simpathiam seruantes; & oppositio tendit in corruptionem oppositæ formæ, non potest talis corruptio fieri sine concursu primarum qualitatum, iuxta Aristot. mentem *libro* *Corruptio sit mixtis qualitatibus primis.*

de generat. per plures textus, & iuxta Gal. 3. *simpl. cap.* 4. & hasce qualitates primas non habet hæc maligna qualitas ob rationem iam tactam de carentia contrarij in nostris corporibus, cùm talis qualitas sit superior, & eleuatior primis; ideo fuit conueniens, vt ipsa eminenter eas contineret, quibus vtitur vt instrumento, eoque modo nos alterat vt qualitates cœlestes, quæ cùm altioris ordinis sint, virtute continent primas qualitates, vt patet in luce, quæ nos alterat calorem producendo quem eminenter continet. Sic hæc maligna qualitas nostram intendens corruptionem, licèt non per se primò, producit in nobis primò qualitatem sibi similem in natura, quod est de ratione agentis vniuoci: deinde mediâ illâ primas qualitates producit, quibus nostram exequitur corruptionem.

Sed ne nouum vobis videatur asserere, quod hæc maligna qualitas virtute continet primas qualitates, legite Angelicum Doctorem *opusculo* 34. *cap. vnico*, *quæst. vnica de spiritualibus creaturis*, *art.* 2. & 2. *contra Gentes*, *cap.* 3. *quæst.* 2. Petrum Garciam, *disput.* 6. *de locis affect. cap.* 5. *in fine*. Neque est aliqua implicatio; nam in ratione qualitatis non repugnat, quod aliqua qualitas eminenter contineat primas, vt patet in qualitatibus cœlestibus. Neque ratione subiecti, cui inhæret; nam hæc qualitas potest conuenire alicui subiecto. Quod verò hæc qualitas sit huius ordinis, ex modo illius operandi facilè colligitur, idque constabit in conclusionum probationibus.

Sed meritò inquires, vnde hæc maligna qualitas habet producere tot mirabiles operationes, tantamque in operando efficaciam, quam quotidie experimur in febribus malignis, in quibus grauissima excitantur symptomata.

Respondetur, quod hæc qualitas, cùm non conueniat genere cum qualitatibus elementalibus, quæ sunt in viuente, non habet in illo contrarium, à quo remittatur; sicque cum multiplicitate virtutis accedit subitò ad partes, & eis assistit, ibi etiam producit qualitates primas, quibus operatur: quæ si refrangatur à qualitatibus viuentis, ipsa tamen cum plenè vires suas consectuet, & eas per totum corpus diffundat, potens est iterum primas qualitates, imò & ipsum viuens destruere. Exemplum constituo in luce, quæ semper easdem retinet vires ad producendum calorem, quia nullum habet positiuè contarium, a quo illius vis remittatur, sicque simulatum calorem, quem continet, ipsa producit. Quapropter etsi hæc maligna qualitas in mole magna non sit, ei tamen magnum inest virtutis robur. Quis enim videt remoram paruam detinere nauim, torpedinem exiguam hominis brachium torpore afficere, venenum paruum hominem interficere? Quis enim audebit asserere hæc opera esse orta tantùm qualitate caloris, vel frigiditatis absque aliqua qualitate abdita, quæ horum operum dat initium. Idem pari modo est asserendum de hac maligna qualitate.

Obiectio. Sed dices: Ergo actio huius deleteriæ qualitatis non transcendit vires qualitatum primarum, quas producit, siquidem operantur medijs illis.

Responsio. Respondetur, quod qualitates primæ dupliciter considerantur: aut in se, sine dependentia ab hac malignitate; & hoc modo earum actio non excedit illarum virtutem: aut considerantur vt sunt instrumenta malignæ qualitatis, & quatenus operantur in virtute illius; & sic excedunt in operando propriam perfectionem, diriguntur enim à malignitate vt à principali causa ad opus altioris ordinis, & sic effectus primarum qualitatum superantes gignunt, vt dicere solemus de aliis instrumentis naturalibus, quæ concurrunt ad productionem substantiæ, vt instrumenta sunt principalis agentis, & in virtute illius, aliter verò minimè.

Sed quia dictum est, hanc malignam qualitatem non habere in nobis aliam ei oppositam, quæ illi resistat, & sic breuiter ad cor deferri medio motu arteriarum ob illius cum corde antipathiam, vt vult Iacobus Claromont. *tract. de venenis*, *lib.* 1. *cap.* 1. habet tamen oppositionem ratione aduersissimæ temperaturæ, quam virtute continet, & producit. Quare Galen. *lib.* 5. *simp. c.* 18. asserit, deleterias facultates vniuersè esse nostris corporibus temperaturâ aduersissimas; illæ tamen paruam, aut nullam subeunt à nostris corporibus mutationem ob contrarij defectum, vt dictum est; sicque Gal. 3. *de temperam. cap.* 4. definiens venenum à tota substantia, inquit esse illud, quod *nullâ substantia sua mutatâ parte, sed totâ integrè seruatâ, corpus afficit, & animalis naturam corrumpit.* *Venenum quid sit.* Venefica quidem qualitas non distinguitur à maligna, imò veneficam qualitatem per malignam explicat Hipp. 6. *epidem. sect.* 6. *textu* 3. & Cardanus *lib.* 1. *de venenis*, *cap.* 1. *in fine*, ita vt venefica, & maligna qualitas dicantur ad conuertentiam.

His igitur prælibatis, accedat iam primæ nostræ conclusionis probatio quoad singulas illius particulas, quæ quidem malignitatis definitionem continet. *Prima conclusionis probatio.* Probatur ergo primò quoad primam partem, in qua dicitur, quod malignitas est res præter naturam. Est de genere rerum non oppugnantium: ergo est præter naturam. Patet consequentia ex diuisione rerum in naturales, non naturales, & præter naturam.

Secundò probatur quoad secundam particulam definitionis. Malignitas est de genere venenosæ qualitatis: ergo habet oppositionem ad vitam, & intendit eius destructionem. Antecedens constat ex dictis, & ex propria acceptione malignitatis.

Tertiò probatur quoad vltimam definitionis particulam. Malignitas est de genere proprietatum consequentium naturam mixti: ergo operabitur superiori, & eleuatiori modo, quàm primæ qualitates. Patet consequentia; nam cùm ista qualitas, & aliæ à tota substantia sint superioris naturæ, vt infrà constabit, earum virtutes debent etiam esse superiores, & operandi modus eleuatior.

Quartò probatur hæc vltima conclusionis pars ex Galen. *lib.* 5. *simplic. cap.* 18. vbi constituit differentiam inter ea, quæ operantur à tota substantia, & quæ operantur qualitatibus manifestis; & inquit, quod si calidum fuerit deleterium, ab infrigidantibus petendum sit remedium; si verò frigidum, ab excalefacientibus: quod si fuerit ex iis, quæ operantur proprietate substantiæ, non sic iudicandum, sed ab iis quæ totâ substantiâ operantur, remedium est petendum. Et idem statuit 3. *de temperam. cap.* 4. Ergo quæ operantur proprietate substantiæ, non sunt ex eis, quæ operantur qualitatibus manifestis. Et confirmatur; nam malignitas est qualitas sensibus externis occulta: ergo erit altioris naturæ quàm qualitates manifestæ, quæ ad sensum patent.

Secunda

Malignitas sit morbi essentiam.

Secunda conclusio. Malignitas valet per se intrare morbi essentiam, & morbum malignum formaliter constituere. Hæc conclusio probata manet ex dictis contra Angelutium, & ex dicendis corroboratur ampliùs. Probatur ergo primò. Malignitas in viuente existens lædit per se actiones: ergo per se constituit morbum. Antecedens patet, siquidem reddit subiectum, cui inhæret, malè dispositum, & peruertit principium eliciens actionem. Confirmatur; nam malignitas est res præter naturam cum speciali oppositione ad vitam: ergo secundùm suam naturam habet lædere actiones. Patet consequentia, quia talis oppositio nequit fieri sine tali læsione.

Secundò: Diuersus modus læsionis relucet in morbo cum malignitate, ac sine illa: ergo malignitas conducit ad peruersionem principij actionum, & læsionem illatam. Patet consequentia, quia actio non potest variari inuariato principio, aut conditionibus agendi.

Confirmatur. In actione læsa per malignitatem relucet aliquid correspondens malignitati seorsim: ergo malignitas concurrit ad talem læsionem. Antecedens probatur; nam in tali actione læsa inuenitur aliquid superans vim morbi lædentis per qualitates manifestas, nempe superiorias, & diuersitas actionis iam dicta inuoluens oppositionem ad vitam: sed talis diuersitas respondet solùm malignitati: ergo in læsione maligna inuenitur aliquid per se malignitati respondens.

Tertia conclusio.

Tertiò. Virtutes alexiteriæ, seu alexiphatmacæ, habent rationem remedij: ergo malignitas habet rationem morbi. Patet antecedens; nam remedium opponitur morbo: ergo cùm alexipharmacum sit remedium oppositum malignitati, malignitas habet rationem morbi.

Tertia conclusio. Malignitas actualiter est de intrinseco morbi conceptu, quando mediis primis qualitatibus, aut secundis actualiter concurrit ad læsionem actionum viuentis. Hæc conclusio est contra Fernel. *lib. 1. sua pathol. cap. 7.* & *lib. 2. de abditis rerum causis, cap. 10.* & contra eos, qui affirmant, oppositionem venenorum esse per ipsorum substantiam immediatè, aut saltem per secundas qualitates occultas, quatenus qualitas secunda in veneno existens opponitur alteri qualitati secundæ viuentis, quæ maximè vitam tuetur. Hanc conclusionem nostram tenent Eustachius Rudius *lib. de occult. morbis, & venenatis, cap. 2.* Arduinus *lib. de venenis, cap. 1.* Et probatur primò; nam malignitas sine primis qualitatibus, aut secundis non valet actualiter lædere: ergo dum solùm lædit mediis illis, habet rationem morbi. Antecedens probo. Malignitas ex se, seclusis primis, aut secundis qualitatibus, est altioris ordinis, quàm qualitates elementales: ergo sine illis non valet lædere. Patet consequentia; nam eo ipso, quod altioris naturæ, non conuenit cum qualitatibus elementalibus, neque eisdem contrariari potest; nam contraria debent esse sub eodem genere. Confirmatur primò. Læsio actionis in nobis fit ob peruersionem temperamenti substantifici, & qualitatiui: sed hæc peruersio fit solùm opere primarum, aut secundarum qualitatum; ergo malignitas lædit actiones mediis illis. Discursus est legitimus. Maior constat, siquidem temperamentum non potest destrui, nisi à contrario, quod debet esse sub eodem genere qualitatis, & sic debet corrumpi per qualitates elementales, non verò per eas, quæ oul-

A lam cum temperamento habent oppositionem. Minor est Galeni *3. simplic. cap. 4.* vbi per primas qualitates solum mixtum alterari posse docet, per hæc verba: *Neque enim quicquam ex specie in speciem mutari quit citra excalefactionem, refrigerationem, humectationem, & reficcationem.* Et Aristot. *2. de generat.* pluribus in locis vniuersaliter docet, quod generationes & corruptiones sunt opus primarum qualitatum.

Confirmatur secundò. Ideò qualitates cœlestes virtualiter continent primas qualitates, qui acùm per seipsas non conueniant in genere cum corruptibilibus, corruptibilia non possunt alterare, nisi producendo qualitates corruptibiles, quas virtualiter continent: ergo cùm hæc malignitas operatur, ideò operatur, quia habet virtualiter in se qualitates corruptiuas, quibus viuenti opponitur. Consequentia patet ex suppositis, vbi diximus, malignitatem esse superioris ordinis.

B Secundò probatur conclusio. Malignitas non habet oppositionem cum temperie viuentis: ergo neque destruit illius temperiem, nisi producendo temperiem viuenti contrariam, quam in se habet. Patet consequentia, quia læsio implicat sine contrarietate formali morbi opposita principio, aut instrumento elicitiuo actionis. Antecedens constat ex Galen. *1. de semine, cap. 16.* vbi venenosiatem in instanti per vniuersum corpus communicari ait. Quod neutiquam accideret, si esset cum resistentia contrarij, cùm ex contrarietate terminorum insurgat successio, & retardatio in actione, & motu. Idem philosophatur Galen. de hac qualitate, & de qualitate influenti à cerebro, quæ quia nullum inuenit contrarium in corpore, in instanti in distans operatur.

Fernelij doctrina improbatur.

Ex dictis infero primò, improbabiliter loqui Fernel. *lib. de abditis rerum causis, cap. 11.* vbi C ait, morbos venenatos, & à tota substantia nostram substantiam clam immutare, & corrumpere, & non temperamentum, cùm *cap. 10. eiusdem libri*, dicat hos morbos conditiones habere supra conditiones elementorum: ex cuius doctrina infertur, quod hæc dita qualitas non potest opponi qualitatibus elementalibus; atque adeò dum iugulat viuens, non mutat temperiem cordis, siquidem non habet oppositionem cum illa: quod est contra Galenum *5. de locis affectis, cap. 1.*

Infero secundò, malè quosdam asserere, malignitatem esse qualitatem secundam, siquidem vt satis doctè probat Petrus Gatc. *in fen. 1. lib. 1. disp. 8. folio 1304.* secundæ qualitates non sunt operatiuæ; & licèt hæc malignitas habeter oppositionem cum alia secunda qualitate viuentis, D per quam viuens conseruatur, vt tenent isti opinantes, neutiquam poterat malignitas destruere qualitatem secundam ei oppositam, & vitæ conseruatiuam; non enim qualitas secunda, vt raritas v. g. potest inducere raritatem in subiecto denso; neque densitas densitatem in subiecto raro, etiamsi inter se formaliter opponantur.

Neque potest dici, quod qualitates secundæ possunt operari producendo qualitates primas; nam eas virtute non continent, imò ipsæ secundæ qualitates sunt effectus æquiuoci primarum, & illis imperfectiores.

Malignitas est distincta ab intempe-

Infero tertiò, malignitatem esse realiter distinctam ab intemperie, & se habere vt modificantem primas qualitates, aut secundas; quibus seclusis, ipsa constituit morbum radicaliter, habitualiter, aut per modum actus primi; quia eo ipso, quod

habet producere primas qualitates, quibus destruit viuens, necessariò est in actu primo; tamen quia sine primis qualitatibus actu non lædit, ideò non dicitur actualiter morbus in actu secundo, quovsque eas qualitates producat, & noxam sensibilem ipsi viuenti inferat.

Malignitas quomodo distinguatur à more morbi. Quarta conclusio: Licet malignitas pertineat intrinsecè ad morem morbi, non est tamen idem cum illo, sed se habent veluti genus, & species, ex quibus mos habet rationem generis, malignitas rationem speciei. Patet hæc conclusio ex Galen. 3. *de crisibus*, *capite* 3. & 4. vbi morem morbi vocat malignitatem, & benignitatem illius: latiùs ergo patet mos quàm malignitas; siquidem etiam se extendit ad benignitatem morbi. Confirmatur; nam mos morbi conducit ad manifestandam morbi conditionem in ordine ad securitatem, vel periculum, bonam, vel malam terminationem, facilem, aut difficilem: sed malignitas, quæ datur in accidentibus, ostendit periculum, vel securitatem, bonam, vel malam morbi euasionem: ergo habet rationem moris morbi maligni. Confirmatur iterum. Morbus malignus ostendit suam malignitatem, & bonitatem per signa: ergo hæc signa in se habere debent rationem malignitatis, aut benignitatis participatam à morbo, per quam morbum dignoscamus: sed hoc est ostendere morem morbi: igitur malignitas in accidentibus est mos morbi maligni, & benignitas mos morbi benigni: ergo latius patet mos morbi quàm malignitas; atque adeò mos se habet vt genus respectu malignitatis.

Mos morbi distinguitur à morbo. Infero ex dictis tamen, quod mos non est idem cum morbi idea; propterea que Galen. *loco citato*, distinguit morbi ideam à more; nam mos morbi est quid consequutum ad ideam, & datur imbibitus in accidentibus ipsius morbi: quapropter malignitas, quæ est morbi mos, aut conditio, est distincta à malignitate constitutiua morbi maligni; sicuti benignitas, quæ reperitur in accidentibus morbi salutaris, distinguitur ab ipso morbo salutari, tanquam effectus à sua causa. Vnde licet Galen. explicet morem morbi per malignitatem, non tamen vult quod malignitas sit solùm mos morbi, sed loquitur de illa, tanquam de accidenti maligno ad febrem malignam consequutu. Mos ergo morbi maligni non potest oriri nisi à malignitate, quæ intrinsecè est in ipso morbo.

Malignitas est de accidentibus quæ superueniunt, & quomodo. Dices, plures esse morbos, quibus superuenit malignitas, vt quando febris biliosa transit in malignam: ergo malignitas est de accidentibus superuenientibus: ergo non est imbibita intrinsecè in ipso morbo.

Respondetur admittendo casum; negamus tamen, quod malignitas sit de accidentibus communibus, aut superuenientibus; nam licèt superueniat alteri morbo, non tamen seruat rationem accidentis superuenientis, sed potiùs accidentis morbi proprij; nam cùm malignitas constituens morem morbi debeat habere ortum à morbo maligno, siquidem malignitas hæc strictè sumpta non potest prouenire à qualitatibus elementalibus, vt dictum est, ob eius eleuatiorem naturam; ideò non potest habere rationem accidentis superuenientis, sed proprij illius morbi maligni, cuius est accidens, & à quo prouenit; tuncque illa febris habebit duo, & quod sit febris, & quod sit maligna.

Malignitas quibus in rebus detur. Ex hac doctrina infertur, quod malignitas potest inueniri in omni re præter naturam; quod est

A contra Angelutium; nam malignitas in causa procedit ex deprauato modo putredinis illius: deinde partibus viuentibus inhæret, & vt sic habet rationem morbi, à quo procedit. Quod symptomata ab eo procedentia, maligna nuncupentur, ita quæ sunt signa malignitatem morbi ostendentia, ita vt ratio maligni sit imbibita in causa, morbo, & accidentibus, per se notum est.

Malignitas non est proprietas quarto modo. Ex hoc deduco, quod hæc malignitas, licèt per simplicem emanationem procedat à forma mixti, vt reliquæ proprietates; non tamen est proprietas quarto modo, quæ vt inquit Porphyrius, conuenit omni, soli, & semper, vt risibilitas in homine. Ratio est, nam si esset proprietas quarto modo, taliter deberet vni conuenire speciei, vt minimè alteri conuenire posset; cuius contrarium constat iuxta nostram doctrinam; nam cùm causa morbi maligni differat specie ab ipso homine, si

B malignitas esset proprietas quarto modo, taliter conueniret causæ morbi maligni, vt soli illi competeret: quare non poterat homini accidere, quia propriæ passiones non transferuntur de subiecto in subiectum, sed dimanant semper à forma illius subiecti, cui assistunt: & idem statuo de aliis proprietatibus occultis, seu à tota substantia. Neque contrarium voluit Diuus Thom. *opusc.* 35. quando asserit, quod talis proprietas à forma specifica deriuatur; nam etiam proprietates aliquæ dimanant à forma, quæ non sunt quarto modo, sed etiam possunt conuenire alteri indiuiduo diuersæ speciei, vt proprietates quæ dicuntur secundo modo à Porph. quæ conueniunt omni indiuiduo eiusdem speciei, & non soli, vt esse bipedem. Sicque proprietas attrahendi bilem conuenit omni rhabarb. non tamen soli illi, quia etiam eandem virtutem possidet scammoneum, colocynthis, & alia. Similiter lux conuenit Soli,

C & igni, & tamen istæ proprietates pullulant à forma, neque possunt attribui qualitatibus elementalibus, quæ ob earum imperfectam naturam nequeunt has producere proprietates. Sic igitur hæc maligna, & venefica qualitas reperitur in venenis, & in rebus deleteriis putrescentibus, & à viuentibus participantur ocyssimè, ob paruam, aut nullam resistentiam, quam in illis adinuenit.

Morbus malignus quid sit. Ex doctrinæ allatæ intelligentia, & notitia deducimus quintam conclusionem, in qua morbi maligni natura statuitur: Morbus malignus est ille, qui vitæ insidiatur superiori, & eleuatiori læsione actionum, quàm debeatur comprehensioni, quam per sensum habemus magnitudinis, ideæ, & motus morbi, necnon & suæ causæ. Hæc definitio sufficienter nimis morbi maligni naturam notam facit, & ab aliis morbis

D distinguit: nam licet omnes morbi actiones lædant, & in hac ratione genericè conueniant, non tamen omnes eleuatiori, & superiori læsione officiunt. Quod si alij morbi à tota substantia non maligni eleuatiori modo operantur, in quo conueniunt cum morbis malignis, non tamen primò eorum læsio vitæ insidiatur; quare si omnes particulæ definitionis collectiuè sumantur, adæquatè morbi maligni naturam exornant, quam luce clariorem reddere conabor. In primis morbus hic lædit eleuatiori modo, quàm debetur comprehensioni, quam per sensum habemus de morbi idea, motu, magnitudine, & causa illius, vt constabit ex iis, quæ in morbo maligno deprehenduntur, si discurramus per læsionem actionum, quæ facultatibus viuentis debentur; quæ

læsio

læsio non est proportionata eis, quæ in morbo inueniuntur secundum id, quod per sensum deduci potest, quantumvis crescat conceptus magnitudinis, ideæ, motus, & causæ illius. Et ne deficiant exempla, id demonstro in paruo ictu scorpionis, seu in quauis solutione continui inducta à morsu animalis venenosi, aut ab instrumento veneno infecto, vbi nunquam inuenire possimus adæquatam proportionem inter talem læsionem, & morbi ideam, magnitudinem, & motum illius. Febres etiam mitissimæ, & debiles, quandoque valdè malignæ sunt, vt suprà diximus ex Galeni mente, grauissimaque inferunt symptomata, quæ sine dubio excedunt comprehensionem, quam habemus per sensum de harum febrium paruitate, idea, motu, & causa. Quis enim potest excogitare naturam veneni ex morsu viperæ, quod cùm mole paruum sit, taliter cordis actiones destruit, vt facillimè hominem è medio tollat. Neque illius causæ vehementiam, morbi speciem, aut motus celeritatem sensus percipit, nisi rationi adiunctus, cùm nihil horum sensibus sit manifestum, neque est illorum obiectum: excedit igitur sensuum comprehensionem, & actio illa superiori modo fit quam actiones, quæ fiunt à qualitatibus tangibilibus, quæ sensibus non occultantur; siquidem fit a qualitate quadam occulta, & nomine carens, quæ licet vim corrumpendi habeat, non tamen est de genere primarum, neque potest dici secunda, quia qualitates secundæ non sunt operatiuæ, neque possunt destruere qualitatem eis oppositam, vt dictum est. Restat ergo, quod sit alia qualitas altioris naturæ, non contenta sub genere qualitatum elementalium. Dicimus præterea, quod morbus malignus differt ab aliis morbis, quia vitæ primò insidiatur per superiorem læsionem. Et quod differat à morbis manifestis, iam ex dictis colligi facilè potest, qui neque principio vitæ ita insidiantur veluti malignus, neque habent modum operandi, qui reperitur in illo. Differt etiam ab illis, qui dicuntur à tota substantia sine malignitatis consortio: nam licèt grauissima concitent accidentia, non tamen ita primò vitæ insidiantur, sicut malignus, in quo stat differentia morbi maligni; nam licèt morbus gallicus, verbi gratiâ, sæuissima accidentia producat, non tamen cor vitæ principium aggreditur, aut eius labefactat facultatem, imò incredibile videtur, vt inquit Mercatus, quod ægri in laboribus, & doloribus tamdiu durent; quod non inuenitur in morbo maligno, qui primo die inuasionis vitæ insidias parat, & facultates languidas reddit.

Neque facit contra hoc, quòd sunt morbi non maligni plures, qui primo die hominem perdunt, quia magni, & periculosi existunt, & partem principem afficiunt, vt syncopis, apoplexia, & febres acutissimæ, & feruentissimæ sine malignitate deprehensæ. Igitur hi morbi opponuntur principiis vitæ, vt morbi, qui maligni nuncupantur.

Respondetur, plures morbos, qui in qualitate manifesta statuuntur, citiùs posse hominem interficere, quàm malignos; illorum tamen læsio est manifesta, & proportionata in vehementia virtuti, & potentiæ morbi secundùm ea, quæ de morbo sensus diiudicare potest, ita vt nihil reluceat in læsione, quod non appareat in morbo. Sed quia exempla mouent, exempla tradere nitar. In forti apoplexia manifesta priuatio sensus, & motus respondet integræ obstructioni substantiæ cerebri, & ventriculorum eius. In syncope humorali actio cordis deficit, quia ab humore grauante, & suffocante impeditur motus cordis. In syncope minuta moritur æger; quia per sudorem exhalatur substantia spirituosa, vel spiritus resoluuntur à calore nimio humoris febrem efficientis. Qui omnes effectus sunt manifesti, & non superant comprehensionem, quam habemus de morbi idea, magnitudine, motu, & causa: quæ omnia facilè manifestantur, & comprehenduntur. Secus verò contingit in morbo maligno, vbi non repetitur proportio inter læsionem, & morbum manifestè lædentem; quapropter coniectura quadam assequimur, ibi aliquid occultum latitare, à quo ille superior operandi modus originem ducit. Authoritatibus decet etiam nostrum dicendi modum comprobare. Galen. 3. *prognost. commentar.* 2. vocat maleficos, qui quadam simulatione operabantur, nobis insinuans ibi Hippoc. egisse de febribus malignis, quæ pessimis signis erant firmatæ. Libro etiam *de definitionibus Medicis*, inquit morbum malignum in sua specie esse debilem, in accidentibus verò magnum, & grauem. Ecce accidentia non proportionata morbo; & cùm sit impossibile, quod accidentia sæuissima procedant a morbo quoad sensum debili, existimare oportet, ibi aliquid latitare malignum, à quo talia exurgunt accidentia.

Galenus etiam 3. *de crisibus*, *capite* 4. vt probet morem morbi distingui à magnitudine, & essentia, exemplum ponit in febribus debilibus, & valde malignis, quarum intensa malignitas in accidentibus reperta, non est proportionata paruitati febrium. Libro etiam 9. *simplic. cap. de terra sancta*, agens de quadam immani peste, cui terra sania erat efficax auxilium, inquit: *Illæ febres non sunt calore vehementes.* Ex quibus verbis colligitur, quod si accidentia febris pestilentis sunt vehementia, neutiquam possunt procedere à calore non vehementi: ergo in illa febre pestilenti talia accidentia debent proficisci ab alio principio, quod nequimus assignare, nisi recurrendo ad qualitatem malignam clam ibi vitæ insidiantem, & eleuatori modo læsionem inducentem.

Auicen. *fen.* 1. 4. *tractatu* 4. *capite* 2. inquit, quod aliquando in febre pestilenti non percipit æger, nec tangens, propinquum calorem; & cum hoc est interficiens. Hæc autem interficiendi actio non proportionatur calori, quia paruum eum esse fatetur: ergo debet proportionari alteri causæ abditæ, quæ simul cum calore operatur; quæ non potest esse alia, nisi hæc venefica qualitas, de qua loquimur. Valles. confirmat nostram sententiam, qui *in comment. ad lib. Hippoc. de ratione victus*, docet morbum malignum plus habere periculi quàm ostentat illius magnitudo; & ob hanc rationem Horatius Augenius dixit, febrem malignam furtim, ac latenter hominem rapere.

Iuxta hunc dicendi modum hic morbus malignus potest diuini nomen sortiri, eo quod Hippocrates *libro de morbo sacro*, asserit, magicos, & expiatores appellasse morbum sacrum diuinum, non alia ratione, nisi quia ignorabant illius naturam & curationem; quos ipse redarguens dicit, diuinum esse non posse, quia per manifestas causas producitur, & remediis qua-

litate manifesta operantibus curatur. Appellat ergo diuinum Hippocrates illud, cuius causa, & virtus est abdita, & cuius operandi modus excedit operationes, quæ communiter fiunt per qualitates manifestas, & quod curari non potest remediis operantibus à tota substantia, iuxta cuius considerationem morbus malignus, & quilibet alius occultus potest diuinus appellari.

§. II.

Argumenta aduersus statutas conclusiones proponuntur.

QVamuis maligni morbi natura sit sufficienter explicata, nonnulla tamen proponam argumenta, ex quorum solutione clarior euadet. Primum igitur erit contra eam particulam, per quam asserimus, quod vitæ insidiatur, & habet ad vitam oppositionem; siquidem datur multo tempore durans intra nostrum corpus malignitas sine iactura facultatum: ergo malignitas non habet oppositionem ad vitam. Antecedens probat Galen. 1. *epidim. sectione 3. textu 26. in historia Critonis*, & 3. *epidim. sectione 3. textu 75. agroto 4.* & *libro 2. porrhet. textu 27.* in quorum commentario Galenus docet, posse in nobis coarceruari humores veneno similes, qui vsque ad determinatum tempus morbum non pariunt, & toto illo tempore ex nullo signo deprehenditur oppositio ad vitam. Ergo non est de ratione maligni vitæ insidiari, & ad vitam opponi.

Confirmatur ex receptissima sententia, quæ asserit, posse componi venenum ad tempus. In quo casu sine dubio in eo aderit maligna qualitas; tamen qui illud assumpsit, sine offensione toto illo tempore existit. Hoc quidem confirmatum habemus plurimis historiis, quas Cardanus proponit *libro 1. de venenis, capite 26.* quibus constat, multos latenter mortuos fuisse ex veneno propinato ad tempus, iuxta intensionem intentientis.

Ad argumentum respondetur distinguendo antecedens. Datur malignitas in fieri in nobis sine oppositione ad vitam, concedo antecedens; datur malignitas consummata, & perfecta, nego antecedens. Pro cuius intelligentia noto ex Cardano *loco proximè citat.* quod humores putrescentes, & per putredinem malignam qualitatem comparantes, habent diuersa tempora, & gradus, sub quibus supposita etiam humorum dispositione possunt habere malignitatem in ipso fieri productionis. Et in hoc casu intelligendus est Galenus, duo locis citatis asserit, in nobis coarceruari humores veneno similes, qui eo tempore, & sub illo putredinis gradu non habeat oppositionem ad vitam: non tamen loquitur de ipsis humoribus formaliter iam veneficam qualitatem habentibus, qui necessariò vitæ opponuntur.

Ad confirmationem respondetur concedendo antecedens, quia cùm venena sint agentia naturalia, in suis actionibus pendent etiam à causis extrinsecis, & à conditionibus & impedimentis illarum; potest enim impediri celeris accessus ad cor, & retardari venenum, si inoluatur cum miscibilibus frigidis, & crassæ substantiæ, aut homo habeat vias nimis strictas, cuius arteriæ non multùm eleuentur ad attractionem. Qua de causa Galen. 3. *simplicium, capite 18.* inquit, quod cicuta sturnos non necat, quia vias habent nimis strictas, & antequam suis qualitatibus cor offendat, euincitur à sturnorum calore, & in substantiam illorum conuertitur. Contrarium huius homini euenit, qui ex esu cicutæ facilè perit ob viarum amplitudinem, & arteriarum motum, quo breoissimè cicutæ vis ad cor defertur. Retardatur etiam veneni actio ob mixtionem cum rebus suauibus, quæ veneni vim frangunt, sæpeque antequam noxam cordi inferat, facultas valida secretrix illud extra corpus pellit, vt ostendit Galen. *libro 3. simplic. capite 23.*

Secundò contra malignitatis definitionem insurgo ex Galeno, qui plurimis in locis docet, malignitatem ortum ducere ab intensâ vstione; ita enim 3. *prognost. comment. 27.* docet melancholiam ex vstione flauæ bilis ortam malignitatem adquirere. Et *libro 8. methodi, capite 2.* febres ortas ex inedia, & prohibita ventilatione malignissimas vocat, propter caloris intensionem. Et 2. *de different. febrium, cap. 2.* & 6. *epidim. sectione 1. super text. 29.* docet malignitatem nasci ex intensa putredine; ergo malignitas iuxta mentem Galeni non transcendit vim qualitatum elementalium.

Respondetur, iis locis Galenum agere de malignitate in sua lata significatione, quatenus comprehendit febres acutas nimis, adurentes, & periculo plenas, quas ipse malignas vocat, etiamsi à causa manifesta procedant, ob grauissima symptomata, quibus vexant; non tamen de ea loquitur in stricto significato, vt accipitur à nobis.

Tertiò insurgo contra definitionem morbi maligni. Superior læsio est nobis incomprehensibilis: ergo malè definitur per eam morbus malignus. Patet consequentia, quia definitio datur per nobis notiora. Antecedens probatur: Talis læsionis modus excedit modum operandi qualitatum manifestarum: ergo est incomprehensibilis. Patet consequentia, quia solùm qualitates quæ cadunt sub sensum, sunt comprehensibiles.

Respondetur distinguendo antecedens; est incomprehensibilis talis superior læsio, à priori, & in se, concedo antecedens; à posteriori, nego antecedens: cognoscimus enim malignitatem, & eius superiorem naturam per sensibilem actionum læsionem improportionatam potentiæ, & virtuti manifestæ morbi, quæ declaratur in primis aut secundis qualitatibus; vnde arguitiuè cognoscitur talis superioritas eo modo, quo cognoscimus substantiam, & alia, de quibus species in sensibus non habemus, neque sunt sensum obiecta.

Quartò arguitur contra naturam malignitatis, ex mente Reuerend. Abbatis Couarruu. *libro 1. de morbo, & symptom. fol. 40.* vbi intendit probare, quod maligna qualitas potest interficere sine productione, & alteratione primarum; nam sicut densitas verbi gratiâ, fuliginum potest impedire motum cordis, & nimia raritas spirituum ipsos spiritus dissipare, & ad hæc mors subsequi; pari ratione ad qualitatem secundam venenatam cordi communicatam potest etiam subsequi mors: ergo non est necessaria alteratio inducta à primis qualitatibus, ac per consequens non est asserendum, qualitatem malignam esse principium produ

producti[illegible] primarum qualitatum, siquidem se sola interficere potest.

Respondetur concedendo, motum cordis impediri posse à densitate, vel ab alia qualitate secunda; non tamen ex hoc sequitur, quod immediatè ex defectu motus cordis sequatur mors, sed potiùs sequitur immediatè ad intemperiem, quæ in corde resultat ex defectu ipsius motus; nam cùm pulsus, seu motus cordis fiat ad attemperandum calorem inductum à fuliginibus, vt constat ex pulsus definitione tradita à Galeno 4. *de different. pulsuum, capite 2.* non mirum, quod deficiente motu ob cordis intemperantiam, homo deficiat: & idem statuimus de resolutione spirituum ob nimiam raritatem, qui cùm vniuerso corpori calorem tribuant, & ad vtriusque vitæ, vegetatiuæ, & sensitiuæ commoda conferant, ipsis deficientibus deficit temperies ad vitam accommodata, & ex eorum resolutione causæ extrinsecæ prauè viuens afficiunt, & inde sequitur mors. Ex quibus semper saluatur, quod si qualitates secundæ prauè subiectum disponunt, non tamen illud immutant sine primarum qualitatum immutatione.

Neque benè infertur: Qualitas secunda non maligna interficere valet: ergo & qualitas secunda maligna, cùm potiùs hæc excedat primas, & secundas qualitates; quapropter non est inter secondas reponenda.

Quintò arguitur ex eodem sapientissimo Magistro. Medicamenta, seu venena diuersæ speciei in eodem gradu caloris constituta ex solo diuerso modo mixtionis diuersam operationem efficiunt: ergo non est recurrendum ad alias qualitates distinctas à qualitatibus elementorum. Antecedens patet; nam aliqua medicamenta quarto gradu calida, & sicca vtunt; alia verò cum eodem calore humiditati adiuncto putredini inducendæ sunt parata: ergo calor in iis medicamentis existens ex diuerso modo mixtionis habet producere varios effectus, & malignos: ergo præter istum calorem sic, vel aliter modificatum, non est assignanda alia qualitas venefica altioris ordinis.

Confirmatur exemplo ab instrumento ex artificialibus desumpto; nam eadem quantitas diuersè modificata est principium instrumentale plurium actionum: ergo pari ratione secundùm diuersum modum, quo afficit subiectum, poterit diuersimodè operari. Antecedens probo: Quantitas ferri, aut chalybis, quæ non potest diuidere aliud corpus, si modificetur per figuram ensis, vel gladij, scindit, & diuidit; si verò adipiscatur formam serræ, aliter scindit, & frangit; quod si mallei formam habet, concutit; si verò incudis, concutitur, ita vt iuxta diuersum modum, quo afficitur, diuersum etiam operandi modum obtineat. Ergo cùm calor ratione mixtionis diuersæ diuersimodè modificetur, poterit diuersos nimis effectus producere, ita vt producat hic vstionem, illic putredinem, & alibi malignam putredinem.

Respondetur concedendo antecedens, & negando consequentiam. Ratio est, quia medicamenta, quæ vrunt, agunt per qualitates manifestas, vt per calorem, & siccitatem; putrefacientia verò per calorem, & humiditatem: quæ qualitates resultant ex diuerso mixtionis modo, & sic varios effectus producunt; non tamen ex hoc deducimus, quod non sint constituendæ aliæ qualitates ab elementalibus distinctæ, quarum effectus mirabiles nequeunt reduci ad qualitates elementares. Huius naturæ est qualitas hæc maligna.

Eodem modo respondetur ad confirmationem; nam licèt ex diuerso modo afficiendi instrumenti diuersus etiam reluceat effectus, non tamen ille effectus excedit vim instrumenti ab artifice communicatam, imò est illi maximè proportionatus; effectus verò qualitatis malignæ superat vim qualitatum elementalium, & est illi improportionatus. Quapropter non sufficit diuersus modus afficiendi instrumentum aut subiectum, ad eliciendam actionem qualitatis malignæ; sed requiritur alterum principium superius, à quo originem trahat.

Sextò contra tertiam conclusionem, in qua dicitur, malignitatem intrare essentiam morbi actualis, quatenus mediis primis qualitatibus lædit, sic argumentor. Malignitas per se intrat essentiam morbi actualis: ergo per se habet lædere immediatè: ergo non indiget primis, aut secundis qualitatibus, quibus mediantibus lædat. Patet prima consequentia ex morbi definitione, in qua dicitur, quod morbus per se primò lædit.

Confirmatur primò. Reliquæ qualitates occultæ sua munera exercent immediatè sine consortio qualitatum elementalium: ergo similiter malignitas poterit lædere actiones, & vitæ opponi sine primis qualitatibus. Antecedens patet in magnete, & succino, & medicamentis electiuè purgantibus, quorum abditæ qualitates licèt præsupponant primas, per seipsas tamen operantur, siquidem attrahunt rem suæ formæ familiarem, vt magnes ferrum, succinus paleam, rhabarb. bilem, &c.

Confirmatur secundò; nam aliàs non essent necessaria remedia alexipharmaca in curatione morbi maligni. Sequela patet, quia si læsio fit in morbo maligno mediis qualitatibus elementalibus, contrarietas curationis sufficienter fieret per qualitates contrarias etiam elementales, cùm curatio fieri debeat per contraria æqualia.

Ad argumentum respondetur negando primam consequentiam. Ratio est, quia cùm in conceptu morbi actualis intret læsio actionum, quam non potest exequi malignitas sine suis instrumentis, ideò sine concursu primarum qualitatum non potest constituere morbi actualis naturam, licet per se sine primis qualitatibus possit dici radicaliter, aut habitualiter morbus. Et licèt operetur per primas qualitates tanquam per instrumenta, malignitatis tamen tactio imbibita est in læsione inducta à primis qualitatibus, quatenus scilicet illæ altiùs operantur, quàm sine illa; atque adeò primæ qualitates concomitanter habent qualitatem malignam.

Ad primam confirmationem respondetur negando paritatem rationis; nam aliæ qualitates operantes à tota substantia suum opus perficiunt communicando impulsum, quo ad se rem conuenientem alliciunt, aut noxiam repellunt; sunt enim qualitates motiuæ. At verò malignitas est qualitas alteratiua, & habet oppositionem ad vitam, sicque diuersum operandi modum habere debet. Sed quia, vt suprà diximus, malignitas non conuenit genere cum qualitatibus elementalibus, neque poterit habere oppositionem ad

ad illas, neque eas destruere, nisi habeat in se aliquid eminenter, quo insurgat aduersus illas. Et propter hanc rationem statuimus, quod hæc maligna qualitas habet vim producendi qualitates, quibus destruit viuens.

Ad secundam confirmationem respondetur negando sequelam, quia læsio, quæ fit à venenis, & malignitate per qualitates manifestas, non fit ab illis nudè sumptis, sed prout sunt instrumenta veneni, & malignitatis, ratione cuius habent vim intensiorem operandi, quàm si independenter à malignitate extitissent; & sic non habent remedium æquale in qualitatibus manifestis contrariis, nisi fuerint instrumenta alexipharmaci, quod habet virtutem malignitati oppositam.

Denique argumentor ad probandum, morbum malignum non distingui à morbis manifestis: cuius contrarium planè ex dictis constat. Malignitas constituens morbum actualem ita identificatur cum qualitatibus manifestis, vt vnum realiter cum illis efficiat: ergo implicat, quod distinguatur realiter ab illis. Antecedens à nobis accipitur; nam malignitas, & qualitates manifestæ ab ea procedentes vnum faciunt comprincipium, quod læsionem actionum infert, atque adeò vt sic non potest non identificari cum illis, & vnum, & eundem morbum constituere.

Respondetur, quod qualitates manifestæ dupliciter accipiuntur, vel secundùm suam entitatem absolutam præcisè, vel vt sunt instrumenta malignitatis. Si primo modo, non potest negari, quod malignitas, & qualitates manifestæ distinguantur realiter.

Si verò considerentur vt sunt malignitatis instrumenta, & cum malignitate faciunt vnicum, & adæquatum principium lædendi actiones viuentis, nequaquam distinguuntur; habent enim se sicut causa principalis, & instrumentalis, quarum actio est totaliter vna, totaque vtrique causæ tribuitur; sic enim licet potentiæ vitales distinguantur ab anima, actio tamen vitalis adæquatè tribuitur animæ, & potentiis, quia neque anima per se, neque potentiæ vitales sine anima possunt actum vitalem exercere, sed totus actus in animam, & potentiam refunditur tanquam in vnum comprincipium: & idem asserimus de causa vniuersali, & particulari, quæ licet maximè differant inter se, in ratione tamen principij conueniunt, & ab vtraque vnainet actio procedit. Quia ergo sic se habent malignitas, & qualitates manifestæ, & tota læsio ab vtrisque simul procedit, ideò dicimus vnum morbum constituere. Sed quia hæc quæstio diffusè satis, licèt non superfluè, est pertractata, oportet ad alia properare.

Hæc febris est contagiosa. Est etiam hæc febris contagiosa, in quo conuenit cum febre pestilenti, differt tamen ab illa ex diuerso modo contagij; nam febris pestilens ad distans etiam venenum impartitur, hæc autem febris tantùm est contagiosa per contactum, & tractationem infirmi, vt volunt Fracast. Ludouicus Mercat. & alij. Ego tamen existimo, quod fomite etiam est contagiosa, relinquit enim in lectulis, & vestibus seminaria contagionis, quæ in ipsis vestibus aliquo tempore conseruantur; plures enim vidi, & curaui, qui in lecto hac febre laborantium decubuerunt, & illorum vestes induerunt: cuius euentus causam ad seminarium contagionis in vestibus derelictum reduxerunt omnes: siquidem simili morbo contagioso eos esse infectos cernebamus, neque hoc probatione indiget, cùm quotidianus euentus demonstret.

Sua igitur contagione humores hæc febris inficit, & iuxta morbosum apparatum, & humorum redundantiam contingit, quod febris hæc habeat quotidianos circuitus, tertianos, vel quartanos; plerumque tamen sanguinem afficit, cum quo seminarium contagionis maiorem similitudinem, & analogiam habet. Ex quo colligitur, in hac febre putrefieri totam massam sanguinariam, variosque aliquando efficere circuitus, pro varietate humoris, qui ad putredinem magis erat paratus; per quod distinguitur à febribus simplicibus, in quibus vnicus tantùm humor putrescit; & à febre synocha cum putredine, quæ semper est crescens, aut decrescens, aut à principio in finem in eodem statu perseuerat: præterquam quod ex malo modo putredinis, & sua praua qualitate ab omnibus putridis differt.

Ex dictis deducitur vltimum, videlicet quod variis, & aliquando contrariis accidentibus insignitur; per quod differt à febribus etiam pestilentibus, quæ eodem modo omnia corpora apprehendunt, eadem quoque, aut paulò diuersa omnibus eueniunt accidentia: quod accidere existimo, quia vna, & eadem causa est communis omnibus, à qua similia producuntur accidentia. Similiter differt ab aliis putridis, quarum accidentia sequuntur tantummodò naturam humoris putrescentis, & accidentia humorem illum sequentia in omnibus sunt ferè eadem, quia ex vno humore procedunt. At verò quæ febri malignæ insunt, diuersa, & sæpe contraria superueniunt, iuxta morbosi apparatus naturam, ita vt modò bilis, modò pituitæ aut sanguinis accidentia demonstrentur. Item nunc superuenit vigilia, & paulò post in somnum profundum incidunt; nunc etiam phrenitis eos arripit, & breui tempore lethargo detinentur, & sic de aliis. Accedit ad hoc, quod accidentia quæ insequuntur febrem putridam simplicem, à quauis putredine excitantur; quæ verò huius febris propria sunt, ex maxima, fœdida, & deteriori putredine originem trahunt. Quod quidem clarè constat ex maximo excrementorum fœtore, qui in his febribus reperitur. Si igitur putredo deterioris conditionis datur, non mirum, quod accidentia deteriora euadant; & quia in diuersis humoribus, ideò diuersa, & sæpe contraria insurgunt. *Hæc febris constat variis accidentibus.*

Cum quo benè stat, quod hæc febris absolutè neque sit pestilens, neque putrida; sed quod sit in confinio vtriusque, & sit media per vtriusque participationem: est enim putrida, vt dixi, quatenus ex putredine humorum excitatur: est etiam pestilens, quatenus contagiosa, & maligna qualitate constans. Differt à putrida ex signorum praua qualitate, & deterrima conditione, etiamsi signa in illa putredinis præbeant iudicium; & ex ratione, & excellentia putredinis, & quia habet malignam qualitatem, & contagiosam sibi adiunctam, quâ carent febres putridæ simplices. Differt similiter à febre pestilenti, quoniam febris pestilens est epidimia perniciosa moltos afficiens, plurimosque interficiens; maligna verò neque semper dum vagatur multos afficit, neque plurimos interficit. Præterea febris pestilens ab aëre corrupto excitatur, *In quo differt hæc febris à pestilenti.*

ex

ex cuius contagione fit; maligna quidem, licèt ex aëre alterato nimis fiat, non tamen aëris corruptionem requirit. Differunt etiam, quia pestilens contagiosa est simpliciter, & ad distans suum venenum transmittit, quod ob indelebilem naturam pluribus annis in vestibus, lignis, & in metallis aliquibus conseruatur, ipsis incorruptis manentibus. Maligna verò non sic, quæ licèt per fomitem venenum, & contagionis seminaria communicet, non tamen diu adseruantur, sed ob suam delebilem naturam, & dissolubilem mixtionem breui corrumpuntur tempore; quod quidem sufficit, vt specie saltem, quantùm ad Medici considerationem spectat, distinguantur, & quod maligna dicatur media, quoniam vtrumque participat extremum.

§. III.

De causis febris malignæ.

Huius febris causæ sunt in duplici differentia.

Cognitis iis, quæ diximus circa causas pestis, & pestilentis febris, facilè etiam febris malignæ causas præcognoscere possumus, quæ etiam ex iis, quæ capite antecedenti adduximus, innotescunt: illæ tamen clarioris doctrinæ gratiâ sunt in duplici differentia; quædam supernæ, quædam verò infernæ. Supernæ sunt astrorum aspectus, & influxus, ex quorum coniunctionibus aër varias subit alterationes, quibus corpora variè permutat; nimium enim calefacere, vel refrigerare, vel quouis alio modo corpus mouere malum quidem est, & corpori inimicum, vt testatur Hippocrates 2. *aphorism. textu* 51. sic enim corpus putredini obnoxium facilè in morbos malignos incidere solet, præcipuè si præcesserit austrina constitutio, quæ corpora calefacit, & humectat; aut calidiores aëris status, quales maximè circa ortum canis contingunt, qui manifestè cor calefaciunt, & extrinsecus corpori circumfusi totum corpus calidius efficiunt. Quod si ex alia parte in corpore adsit morbosus apparatus, & humores sint dispositi ad putredinem concipiendam, non mirum si huiusmodi febres excitentur; & cùm causa sit communis, nimirum aër, quod istæ febres populariter grassentur, docent ferè omnes Medici, inter quos Alphonsus Lupeius, Currileanus, Fracast. & Ludouicus Mercatus, de huius febris causis sermonem instituentes. Quod verò ex aëris calore, & humiditate putridi, & maligni morbi gignantur, omnibus est in propatulo, cùm calor externus præsertim humiditati adiunctus, sit initium putredinis, & malignitatis humorum, vt constat ex Hippocrate 3. *epidim. sect.* 3. *text.* 9. vbi postquam austrinam, & pluuialem hiemem descripsit, ante ver assetit supcruenisse morbos acutos malignos, & exurentes. Quod docuerat etiam Galenus 3. *epidim. textu* 1. describens pestilentem constitutionem ex austrino vento adueniententem, qui prauæ putredinis est causa. Et 1. *de different. febrium*, *cap.* 4. ait: Sic & cùm aëris temperatura à naturali habitu ad caliditatem, atque humiditatem immodicè fuerit conuersa, pestilentes quidem oriri morbos est necessarium. Cùm igitur aër redditur nebulosus, caliginosus, vmbrosus, impurus, & parum splendens, & cum pluuiarum multitudine, timere possumus, morbos malignos, & putridos, vt 3. *epidim. citato*, annotauit Galenus. Quod verò maximæ, & subitæ aëris mutationes hunc morbum, & alios gignant, facilè probatur ex ingenti motione, & alteratione humorum, & ex corporis assidua immutatione, quâ vires debilitantur, & nequeunt variam, & qualitatum oppositarum alterationem sustinere: natura equidem in elementorum commodrratione consistit, vt inquit Galenus 2. *aphorism. comm.* 51. quare non absque ratione omne nimium, quod talem naturæ commoderationem destruit, ipsam naturam dissoluit, & illius vires deiicit, & facilè in morbos prauos, & malignos eam incidere facit. Talis quidem temporis constitutio accidere solet frequentiùs tempore autumni, vt omnes testantur, ob cuius inæqualitatem varij tunc producuntur morbi, & maximè exitiales, vt refert Hippocrates 3. *aphoris. textu* 9. Hic etiam accommodari possunt omnes causæ pestis, quæ valent inficere aërem, vt corruptiones, & fœtores cadauerum, aquarum, lacuum, paludum, & aliarum rerum putrescentium.

Hæc febris hieme magis infestat, & quare.

Sed inquires, quam ob causam hæc febris plurimùm infestare solet brumalibus, & frigidis temporibus, quibus etiam periculosior existit, vt quotidie obseruamus.

Respondetur, id prouenire partim ex morboso corporis apparatu, partim verò ex cohibito naturali effluxu, & ex cutis densitate ab ambienti frigore facta, ratione cuius vapores, & fuliginosa excrementa, quæ per cutem exibant, intrà detinentur, & profundioribus corporis locis humores putrefaciunt, & pernitiosas febres accendunt.

Causa inferior huius febris productiua est in nobis, morbosus scilicet corporis apparatus, qui procedit ex pluribus, quæ sub prauo vitæ instituto comprehenduntur, vt si prauis edulius corpus alitur, necessariò prauos gignit humores, qui parantur ad hunc, & ad alios morbos producendos; & cùm edulia praua assumant, & diuersâ naturâ constantia, diuersos etiam humores progignunt, in quibus ad hanc febrem apparatus existit, & varus accidentibus demonstratur, & ob illorum miram varietatem non raro falluntur Medici circa huius febris cognitionem. Quod si edulia optima sint ex eorum inordinato modo assumendi, & in maiori quantitate, consimilem apparatum efficere est compertum; replentur enim obstructionibus, & cruditatibus, quæ facilè in corporibus putrescunt, & obstructiones ad putredinem viam parat. Sic etiam ebrietates, venens immodratus vsus, vita otiosa, & alia his similia, ad hanc febrem non solùm apparatum præstant, sed vires debilitant, ita vt non possint morbosum apparatum frænare, & causis putrefacientibus obsistere, vt refert Galenus 1. *de different. febrium*, *capite* 4. toties repetito, vbi ex victus prauitate humores noxios generari asseruit, qui febris pestilentis sint origo. Sed in hoc non est, quod ampliùs immoremur.

§. IV.

De signis febris malignæ.

Licèt huius febris natura in omnibus eadem sit, illâ tamen ratione morbosi apparatus, qui in diuersis humoribus existit, diuersa etiam, & varia possidet accidentia, quæ illius cognitionem reddunt difficilem; & sicut nihil difficilius

cilius illa cognoſcitur, nihil propterea vtilius eſt, quàm eam ſtatim primo die cognoſcere, & ab aliis diſtinguere; eſt enim morbus maximè periculoſus, qui niſi citò cognoſcatur, vt ei citò ſubuenire poſſimus, plurimos interficiet. Quapropter in animum induxi diligenter ſigna diagnoſtica illius inueſtigare, ne in huius febris agnitione Tyrones decipiantur; quod & priſcioribus, doctioribuſque contingere ſolet.

An febris haec habeat ſigna pathognomonica.

Primò tamen dubitant Medici, an hæc febris ſigna habeat pathognomonica? In qua re breuiter dicendum eſt, hanc febrem non habere ſigna determinata, vt in pleuritide apparent, in qua quinque reperiuntur, ex quibus pleuritis exquiſita innoteſcit; & ſi vnum deficiat, ſufficit, vt vera pleuritis non ſit, cùm illa quinque neceſſariò expoſcat; febris verò maligna licèt plura ſigna habeat, non tamen ſunt determinata, ita vt quolibet illorum deficiente, non poſſit ſaluari natura huius febris; ſufficit enim aliquorum concurſus, ex quibus omnibus collectiuè ſumptis in huius febris cognitionem deuenimus, & veluti pathognomonica iudicantur; cùm enim hæc febris nulli continuatum ſit adſtricta, non poteſt determinata habere ſigna; ſed pro diuerſitate humoris, cui maior ineſt apparatus ad hanc febrem conſtituendam, varia, & diuerſa inſurgunt accidentia, quæ humoris illius naturam referunt potiùs quam alterius; cum hoc tamen huiuſmodi ſigna, ſeu accidentia habent aliquid ſibi adiunctum huius febris malignam qualitatem, & prauam conditionem oſtendens; ad quam indagandam non eſt neceſſe, vt omnia ſimul concurrant, ſed duo, vel tria ſigna ſufficiunt; omnia tamen tradentur, vt ex omnibus, aut aliquibus illorum febris hæc apprehendatur; ea tamen ex tribus deſumuntur, ex calore febrili, ex actionibus læſis, cuiuſcumque ſint facultatis, & ex his, quæ excernuntur, aut retinentur præter naturam, de quibus omnibus ſigillatim agendum eſt.

Primum ſignum deſumitur ex calore.

Primum ergo ſignum deſumitur ex calore, qui à principio ita mitis apparere ſolet, vt vix admittere Medicum ægri velint, Medicique plurimùm decipiuntur expectantes breuiter morbi ſolutionem, quibus, & ægrotantibus ita infeliciter contingit, vt breui tempore ingraueſcente morbo, in vitæ diſcrimen deueniant ægri. Cognoſces tamen hanc febrem eſſe malignam ex aliis ſignis prauis, quæ à principio febrem comitantur, vt ſunt laſſitudo totius corporis, vigiliæ immodicæ, vel ſomnus profundus, dolor capitis vehemens, cibi faſtidium, & alia quamplurima, quæ ſuapte naturâ maius malum oſtendunt, quàm quod ex calore illo febrili percipitur. Quapropter dixit Galen. 3. *de criſibus, cap.* 5. *Debiles quidem, & parua febres, quandoque valdè maligna ſunt.* Neque huic doctrinæ contrariatur Hippocrates 2. *prognoſt.* dum ait: *Febres mitiſſima quarto die finiuntur, aut citius.* Loquitur enim ibi Hippocrates de febribus mitiſſimis ſignis ſecuriſſimis firmatis, non verò de iis febribus mitiſſimis, quæ prauis, & deterrimis ſignis firmantur.

Dubium.

Sed reddere rationem oportet, ob quam ex febre mitiſſima grauiſſima accidentia inſurgunt. Aliqui reſpondent, in his febribus vigere magis malignam qualitatem, quàm putredinem; & ſic calor mitis apparet aliquibus diebus, & acciden-
A tia illa deterrima ſunt, quia ab illa qualitate maligna procedunt. Neque eſt rationi diſſonum, quod cum parua putredine maligna adiungatur qualitas, & grauia ſuccreſcant accidentia. Sed licèt hi probabilia loquantur, veritatem tamen non attingunt, ſiquidem notæ apparere ſolent prædominantis putredinis in vrina conturbata, & in excrementorum maximo fœtore, quæ potiùs putredinis quàm malignæ qualitatis indicia ſunt. Quare dicendum eſt, calorem mitem percipi duplici de cauſa, aut quia humores, qui putreſcunt, ſunt craſſi, à quibus ingens flamma non inſurgit, vt vidimus in aliquibus hominibus pituitoſis hac febre correptis, quorum calor febrilis parum diſtabat à naturali, & cum hoc tamen habebant ſigna ingentis putredinis. Vel quia, vt inquit Fracaſt. calor mitis eſt, quia profunda admodum eſt putrefactio, & acrimonia hebeſcit, & obtunditur humido ſimul mul-
B to euaporante; nam ob analogiam, & ſimilitudinem, quam habet cum ſanguine, hæc qualitas maligna, & contagioſa, & ob ſanguinis apparatum morboſum contingere poteſt, quòd ipſe ſanguis magis putreſcat, quàm quiuis alius humor: & cùm ipſa ſanguinis putredo non ſit per omnes venas extenſa, ſed in profundioribus venis iuxta cor in principio poſſit eſſe, poſſunt ex illa flatus eleuati in tanta quantitate, vt intensè totum corpus calefaciant, donec putredo in omnes venas deferatur. Sed quia illi vapores ſecum deferunt malignam illam qualitatem ad caput, ventriculum, & alias partes, hinc eſt, vt cum miti calore praua inſurgant accidentia. Poſtea verò cùm tota maſſa ſanguinaria paulatim putrefiat, & non ſolùm intendatur putredo, ſed etiam ad intenſionis vlterioris gradum
C perueniat, ſimul cum ipſa extenditur, & intenditur hæc qualitas venenata, grauiotaque ſymptomata concitat.

Lib. 2. de morb. contag. cap. 4.

Veruntamen ſi morboſus apparatus ſit in bile potiùs quàm in alio humore, à principio apparet calor intenſus, mordax, & acris, naturam humoris prædominantis oſtendens. Ex quibus ſequitur, quod hæc febris aliquando incipiat cum calore intenſo nimis, aliquando cum calore miti, aliquando etiam mediam naturam obtinente; quæ diuerſitas oritur potiùs ex diuerſitate materiæ, quæ magis putreſcit, quàm ex alia cauſa.

Secundum ſignum ex actionibus læſis.

Secundum ſignum ab actionibus læſis demandatur; ſed quia veneſica qualitas cordi potiùs quàm aliis partibus nocumentum infert, à læſione actionum facultatis illius incipiemus. Apparet ergo in primis pulſus in hac febre paruus, languidus, & omni genere inæqualitatis inæqua-
D lis. Ratio eſt, nam ex humorum copia, & multitudine vires grauantur, & veneſica humorum qualitate diſſoluuntur; & ſic quando malignitas magis viget, vel quando maculæ erumpere incipiunt, pulſus fieri ſolent deficientes, aut intermittentes, quia magis laceſſitur facultas vitalis, & ſpiritus exſoluuntur. Quæ pulſuum differentia, & inæqualitas maxima magis eluceſcit in hac febre, quàm in aliis putridis, ob putredinis excellentiam, & deterrimam qualitatem, quæ cor, & virtutem vitalem magis labefactare valent; taliter quod plures cognoui hac febre laborare ſolùm ex attrectatione arteriæ.

Pulſus quandoque naturali ſimilis apparet.

Præter dictam pulſus differentiam ab initio morbi ſolet pulſus apparere naturali ſimilis, ſine vlla

vlla ferè inæqualitate, vel ordinis perturbatione; quæ pulsus simulata veritas Medicos sæpe fefellit, ita vt salutem promittant, quando breuiter cognoscitur salutem desperatam esse; quo tempore alia signa sunt consideranda, quæ si deteriora sint, non decet præsagire salutem; sed Medicus prudenter se gerat: siquidem, vt inquit Hippocrates, acutorum morborum non sunt certæ prænuntiationes salutis, aut mortis, & honor quem consequi deberet ex præsagiis, illi vertitur in opprobrium.

Ratio autem, propter quam in hac febre pulsus naturali similis existit, traditur à Marsil. Ficino *de antidotis capit.* 4. dum ait, quod in principio in melius tendere videtur, quia tunc robustior natura contra morbum omnes colligit vires, & expellit veneficam qualitatem, quæ ab initio non est tantæ actiuitatis, vt cor, & facultatem vitalem maximè immutet, donec procedente morbo adaucta putredine ipsa etiam adaugeatur; quæ tunc cum intensiùs cor infestet, necessariò pulsum mutat in deterius, illumque languidum, paruum, & inæqualem efficit, & vitale robur deperditur, vt ostendunt animi deiectio, syncopis, virium collapsus, anxietas, & alia huiusmodi huius febris naturam sequentia.

Signum desumptum ex læsione facultatis animalis.

Ex læsione etiam facultatis animalis plura similiter desumuntur signa. In primis ab huius febris initio laborantes sunt inquieti, & quemlibet decubitum molestè ferunt, & lassitudinem patiuntur, & totius corporis fractionem, & capitis ingentem dolorem, ob malignos, & acres vapores, qui ex putredine ad caput feruntur; & ob eandem causam maximas vigilias patiuntur, & si fortè dormiant, illis superueniunt insomnia terribilia, & turbulenta, & dum expergefiunt, delirè loquuntur. Quæ omnia primis diebus euenire solent iis febribus, reliquis verò non, nisi ingrauescente malo. Ex quibus coniicere licet malignam adesse qualitatem, quæ horum accidentium est origo.

Quando verò humores in hac febre sunt frigidi, & crassi, somno profundo corripiuntur, à quo dum excitantur, delirant, donec caliginosus, & crassus ille vapor euanescit; antea verò quàm in somnum profundum, aut delirium incidant, illis accidunt manuum tremores, & aliquando totius corporis, ex vaporibus malignis, qui capiti, & sentientibus partibus communicantur ex maligna putredine, quod primis diebus raro, aut nunquam simplici putredini accidit, nisi illi adiungatur hæc venefica qualitas, quæ robustam animalem facultatem labefactat, & deiicit. Quibus adiungi solent insolita tristitia, corporis iactatio, & ignauia quædam, & impotentia ad omnia munia exequenda, quæ huic febri à principio accidere solent, etiamsi mitissima in calore iudicetur.

Præterea huiusmodi signa habent in se aliquid latitantis energiæ, & malignitatis, quod sentiunt ægri; illud tamen exprimere non valent: cuius ratio est, quia cùm malignus humor citra qualitatem manifestam operetur, laborantes sentiunt molestiam ab humore maligno illatam, nequeunt tamen rationem suæ sensationis reddere, etiamsi mente firma præditi sint.

Aliud signum ex cibi fastidio prodiens.

Adest etiam cibi fastidium, neque appetunt

cibum, quia hæc maligna qualitas ventriculo communicata virtutem sensitiuam illius prosternit: quod si ad assumendum cibum cogantur, protinus vomitu concitato illum expellunt. Sitis etiam implacabilis accidit, quæ superat caloris febrilis modum, & copiam; quæ cum à tam miti calore prouenire non possit, existimare oportet, ibi adesse malignitatem aliquam, ad quam illa ingens sitis reduci debet. Aliquando tamen sitis est moderata, aut quia humores, qui putrescunt, sunt crassi, & frigidi; aut quia longè à ventriculo putrescunt. Aliquando etiam lingua arida, & nigra cernitur, & sitis minimè infestat, quod malignitatis solet esse signum, quia ratione illius ægri non sentiunt molestam sensationem, vel quia illorum mens ægrotat, vt inquit Hipp. 2. *aphor. text.* 6. dum asserit: *Quicumque dolentes aliqua corporis parte, dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.* Vel quia à maligna qualitate sensus ventriculi deiicitur; quam ob causam dicitur ab Hippocrate *in coacis prænotionibus: In acuto morbo sitis præter rationem soluta malum.* Idemque asserit *lib.* 1. *prædictionum.*

Tertium signum ex his quæ excernuntur.

Vltimum signum desumitur ex iis, quæ excernuntur, quæ pertinent ad facultatem naturalem expultricem, vt sudores, & puncticulæ, seu maculæ apparentes in cute, & sanguinis fluxus è naribus: vel partim pertinent ad facultatem naturalem, partim ad animalem, vt excretiones fæcum, & vrinæ, quæ vtriusque actionem requirunt. Excrementa igitur cuiuscumque generis sint, in hac febre fœtidiora sunt, quàm in aliis febribus putridis, quamuis hæc febris mitis appareat. Quod signum sine dubio est indicium excellentis putredinis, & malignæ febris; de omnibus tamen seorsum est instituendus sermo, ab vrinis sermonem incipientes.

Vrina qualis debeat esse.

Vrina frequenter ab initio crassa, turbida, & rubra conspicitur, crassum, rubrum, & conturbatum habens sedimentum; quæ vrina si cum aliis grauissimis accidentibus adiungatur, huius febris est indicium; significat enim maximam humorum conturbationem, & naturæ impotentiam à praua putredine, & maligna qualitate subortam; siquidem nequit separare crassum à tenui, & illud intra venas detinere, quousque coquatur. Accidit etiam, quod existente vrina crassa, & cum assignatis conditionibus, breui temporis spatio appareat cocta, & cum sedimento sanis simillimo, quod Medicos fallit existimantes, materiam febrilem coqui; & salutem sperantes ex vrinæ mutatione, quando mors propinqua existit. Cuius causam assignat Fracast. 2. *de morbis contagiosis, cap.* 8. dicens: *Fortasse igitur illud potius existimandum est, quod existente vrina cruda, crassa, & plena, sæpe accidit, vt deficiente iam virtute, & non potente crassiores illas partes expellere, percoletur quodammodo vrina, & vbi primum crassa admodum fuerat, incipiat iam crassa minùs descendere, deinde & minus adhuc crassa, donec perueniat ad mediocrem quandam consistentiam, in qua nubeculæ quædam pendeant, propter quod sanis assimilatur: non est autem verè sana, sed apparet.* De his loquitur Hippocrates *in coacis prænotionibus,* dum dicit: *Vrinæ præter rationem coctæ omnes malæ.*

Solent etiam vrinæ esse nimis fœtidæ, quod non contingit in principiis aliarum febrium. Item

primis diebus solet esse vrina naturali similis; quod sanè signum dum aliis ex his, quæ mox recensimus, adiungitur, indubitanter malignæ febris naturam redolet, vt inquit Mercat. Cuius ratio est, quia in interioribus viget magis putredo, & maligna qualitas, quæ non elucet in vrinis, donec maiorem partem humorum obsederit; in principio enim neque putredo, quæ nondum est extensa nimis, neque maligna qualitas ita efficaciter corpus perturbat, vt aliquod signum ex vrinis deprehendatur: quapropter alia signa sunt consideranda, ex quibus omnibus in febris huius cognitionem deuenimus. Apparet etiam vrina in principio tenuis, & cruda, quia facultas concoctrix impotens redditur ob prauam qualitatem, & deterrimam putredinem.

Sudores etiam inordinati primis diebus erumpere solent, qui potiùs vi morbi quàm lege naturæ fiunt, qui quidem mali sunt, vt testatur Hipp. *in coacis prænotionibus*, vbi ait: *Sudor vnà cum febre in acuto morbo inuadens malus est.* Nam licèt aliquid causæ morbificæ exsudetur, & sic meliùs se habere videatur æger, non tamen illi fidere oportet, cùm talis melioratio stabilis non sit, neque multùm durare potest, sed potiùs agitato humore, & conturbato, deteriùs paulò post æger se habet; & quia tenue humoris per sudorem excernitur, in crasso, quod remanet, imprimitur magis illa qualitas maligna, & potentiùs operatur, quia in subiecto densiori, & sic ad deteriorem statum peruenit æger. Et licet sudor iste copiosus accidat diebus decretoriis, nempe 7. 11. aut 14. non inde sequitur salus, imò ex humorum ebullitione, & conturbatione intensiùs febricat ægrotus, & vrinæ illi deteriores, & turbidiores fiunt; requiritur enim ad optimi sudoris rationem, non solùm fiat diebus criticis, sed etiam cum signis perfectæ coctionis, vt docet Hippocrates 1. *prognost.*

Præter dicta symptomata aliud persentiunt, quod frequenter laborantes molestat, nempe horripilationem quandam, seu rigorem inordinatum, adhuc in ipso febris vigore: quod prouenire iudico, vt superiùs dixi, ex halitibus malignis ex praua humorum putredine eleuatis, quos natura ferre nequit, eosque ad partes sentientes transmittit, & ipsas mouent ad concussionem, rigorem inordinatum concitando.

Punticularum consideratio. Denique vltimum signum, & magis proprium febris malignæ desumitur ex maculis, seu puncticulis rubescentibus, quæ per totum corpus apparent; præcipuè tamen propè dorsum, quia ductus arteriæ magnæ, & venæ cauæ dorso adhærent, per quos cor faciliùs venenum transmittit; cum hoc tamen elatè conspiciuntur in pectore, & renibus. Quæ quidem maculæ cùm fiant ex sanguinis feruore, neque efficiunt tumorem, neque cutem eleuant, sed sunt veluti quædam cutis efflorescentiæ culicum morsibus simillimæ, in quarum excretione pulsus fiunt inæquales, & parui; quibus expulsis æqualitatem, & magnitudinem comparant: quæ quidem maculæ licèt non appareant primis diebus, quarto, vel quinto apparere solent, præsertim æstatis tempore, hieme verò sexto, septimo, vel octauo; frigus enim occurrens earum exitum impedit, cutem constipando: ad quod etiam iuuat humorum crassities, quæ tempore indiget ad attenuationem, vt humores sic ad cutem possint deferri. Hæ igitur maculæ cùm morbo existente crudo appareant, & symptomaticè, semper affectionis malignæ sunt signum, triaque mala demonstrant. Primum humorum incendium, & feruorem, ex quo maculæ istæ eleuantur, sicuti ex igne scintillæ.

Secundum, malignam, & deleteriam qualitatem putredini adiunctam, quà natura destruitur, & ante tempus euacuationem molitur.

Tertium, quod demonstrat, est naturam maximè debilem esse, siquidem resistere non potest primæ morbi inuasioni, nec opus inceptum, nempe humoris coctionem, & retentionem perficere, ob prauam humorum qualitatem, quæ naturam ad expulsionem ante tempus stimulat, & cogit. Hæ igitur cutis efflorescentiæ, quo deteriores fuerint, maius malum portendunt; si enim pallidæ, liuidæ, vel nigræ appareant, periculosiores censentur, quàm si rubeæ: quod non solùm conuenit iis maculis, sed etiam aliis, quæ præter naturam excernuntur, excrementis, vt ex pluribus locis Hippocrat. colligi potest, præcipuè ex prognosticis, vbi sputum nigrum, vt pessimum signum pleuritidis constituit, & colores vrinæ nigræ esse pessimos, & digitorum liuores nigris adhuc deteriores ostendit. Sed in his non ampliùs immorandum, quia in sequentibus traduntur.

§. V.

De signis prognosticis.

Hvius febris natura ita fallax est, & incerta, vt de ipsa præsagia certa non possint describi; nam neque signa optima si sint, salutem portendere valent, neque mortem, si mala; sicque in plurimum sunt incerta, cùm affectus sit malignus, & in se habeat qualitatem veneficam latitantem, & plus periculi, quàm ostendit ipsa magnitudo: aliqua tamen tradimus, quæ mortem, vel salutem portendunt.

Primum signum. Est ergo pessimum signum in hac febre curationem differre, facilè enim præterit occasio, & in morbis acutis oportet medicari eadem die, tardare enim in talibus malom est, vt inquit Hippocrates 4. *aphor. text.* 10. Et licèt per verbum medicari, intelligant Authores idem, quod expurgari; tamen in rigorosa significatione significat curare hoc, vel illo medicamento, cuiuscumque generis sit, vt ex Ambrosio Calepino deducitur.

Secundum signum ex pulsu desumptum. Aliud signum ad præsagiendum desumitur ex pulsu, qui si aliquale seruet robur, & æqualitatem, spem salutis aliquam præbet; è contra verò si à principio debilis, & inæqualis existat.

Tertium desumptum ex vrinis. Ex vrina etiam ad salutem, vel mortem indicium sumimus, quæ si rubra, turbida, & spissa perseuerat, periculo plena est; quod si subitò, & breui tempore similis naturali appareat, deterior adhuc censetur; significat enim omnimodam delectionem facultatis naturalis excretricis, quæ vrinam veluti percolatam excernit. Verùm si vrina ab initio morbi naturali similis perseuerer, bonum portendere solet. Reliqua ex prognosticis Hippocratis desumes, vbi ex professo de vrinis, quantùm ad prognosticum spectant, sermonem instituit.

Quartum signum ex sudore. Præterea ex sudore, & ex iis, quæ excernuntur, aut

aut retinentur, salutem, aut mortem futuram venari poteris; si enim sudores fiant in diebus criticis, quamuis non fiant cum signis solutionis, iuuare solent, quatenus diminuunt morbi causam; aliquando etiam maximè lædunt, quatenus vires deiiciunt, & maiorem in humoribus feruorem concitant; idemque venit intelligendum de aliis excrementorum euacuationibus. Malum etiam est, si venâ scissâ sanguis, qui extrahitur, nullum habet vitium; arguit enim putredinem propè cor sitam esse, præterquàm quod multùm lædit sanguinem optimum, & laudabilem extrahere.

Quintum signum ex maculis desumitur.

Ex maculis erumpentibus etiam futurum euentum præsagire possumus, ex quibus rubentes meliores sunt, vtpote quia à benigniori causa procedunt; aliæ verò sunt deteriores, pessimæ inter has sunt nigræ.

Rursus, aut sunt multæ, vel paucæ, de quibus inquit Fracastorius, quod si multæ appareant, deterius est quàm si paucæ. Nos tamen dicimus, maculas siue paucas, siue multas, tam bonum, quàm malum portendere posse; si enim multæ videantur, timere possumus magnam adesse copiam humoris venenosi, qui citam, & copiosiorem adhuc postular excretionem; & ex alia parte possunt significare partiam iam adesse materiam intra corpus, & esse expulsam maiorem partem illius. Primum malum est, nec respectu illius aliquid bonum præsagire possumus. Secundum melius, quoniam demonstrat maiorem materiæ veneficæ partem esse iam per cutem euacuatam.

Similiter si maculæ erumpentes paucæ sint, contingere potest ex eo, quod humor sit crassus, & ob eius crassitiem non potest angustissimos poros penetrare, vel quia facultas naturalis expellens languida nimis existit, & non potest talem humorem ad cutem deferre; quod quidem malum, & valdè lethale erit. At verò si maculæ paucæ sint, ex eo quod humor sit in parua quantitate, neque multùm irritet naturam, tunc quidem melius est, & salubriter terminabitur morbus.

Sed quod hoc, vel illo modo illud, quod diximus contingat, ex aliis signis est deprehendendum; nam si ex maxima macularum apparitione natura alleuiatur, & pulsus æqualitatem comparet, vrinaque ad melius inclinetur, coniectari oportet humoris venenosi copiam esse euictam, & macularum expulsionem commodo naturæ inseruire. At verò si post macularum multarum apparitionem nec pulsus, vel vrina, nec reliqua accidentia mitescunt, existimare oportet interiùs remanere copiam humoris maligni, qui ægrum ad interitum perducit.

Idemque proportionali modo dicendum est de maculis, si paucæ appareant; nam si illis apparentibus adhuc morbus intendatur, & accidentia sæuiora sint, malum minantur, siquidem significant naturam non expellere, quia est impotens, & lacessita propter malignitatem, aut crassitiem humoris putrescentis. Quod si post illarum apparitionem accidentia aliquid bonitatis contrahant, vt certum affirmare possumus, ideò eas esse paucas, quia paucus est humor malignus, à quo ipsæ originem trahunt, ac consequenter in bonum terminari.

Sextum signum, quod desumitur ex sanguine è naribus distillante.

Præterea sanguinis stillæ è naribus profluentes malæ sunt, vt notat Hippocrates *libro* A *coacar. prænotionum*; significant enim humorem ad caput deferri, ad quod sequi solet delirium, vel dolor capitis ingens, vel aliud simile accidens.

Septimum signum ex surditate desumptum.

Surditas etiam inter prognostica signa huius febris traditur, quæ aliquando malum portendit, aliquando verò bonum. Malam esse surditatem, quæ in morbis acutis, & turbulentis consequitur, asserit Hippoc. *lib. coacarum prænotionum*; quod confirmat 3. *epidim. in historia Hermocratis*, qui est 2. Ægrotus 1. sectionis; *& in hist. Philistis*, quarti Ægroti, quibus surditas primis diebus superuenit, & ambo perierunt. Cuius euentus rationem reddit Galenus *in comm.* dum dicit, hoc prouenire ex humorum abundantia, quæ caput inuaserunt, vt ibi etiam demonstrat Hippoc.

Quod si post alia capitis accidentia surditas superueniat, & humor ad aures transmittatur, & B accidentia alia mitescant, solet esse signum bonum; quare dictum est ab Hippoc. 2. *de morbis popularibus*, *sect.* 3. quod nulla mulier, cui apparuerunt in cute aspretudines miliaceæ culicum morsibus maximè similes, & graui auditu fuit prædita, mortua fuit: quod etiam nos in plurimis ægris obseruauimus.

Octauum signum ex parotidibus acceptum.

Ex parotidibus superuenientibus similiter futurum euentum præsagire possumus, quæ si ante coctionis tempus aduenіant, aut acrisias, laborem, mortem, vel diuturnitatem significant, vt testatur Hippocrates 1. *epidim. sect.* 2. si verò cum signis solutionis, iam coctâ materiâ succrescant, in bonum terminantur; sunt enim abscessus decretorij, vt ipse ibi etiam ostendit, & tempestiuè fiunt.

Alia supersunt signa, vt delirium, lethargus, sitis, cibi fastidium, alui deiectiones, & alia C huius census, quæ non parùm conducunt ad præsagationem. Quæ omnia attente sunt inspicienda, vt ex omnibus optimum deducatur prognosticum.

§. VI.

De curatione febris malignæ.

MAgna antiquitus fuit apud Medicos contentiò circa huius febris curationem, vt refert Fracast. 3. *de curatione*, *capite* 9. nam cùm esset morbi nouum genus illis temporibus, aut inusitatum, tam variis, & pugnantibus inter se accidentibus constans, & remedia parum, aut nihil prodesse conspiciebant, quid facere debuissent, ignorabant: nos autem qui huius febris naturam, & prauam conditionem patefecimus, & pro comperto habemus, ipsam ex maligna oriri putre- D dine, illique adiungi veneficam qualitatem, aduersus illam faciliùs pugnabimus, primò victum instituentes: secundò quid contra morbosum apparatum, & humorum putredinem agendum sit, declarantes: tertiò remedia contra deleteriam qualitatem apponentes: denique, qua ratione praua, & sæuissima huius febris symptomata sunt compescenda, & mitiganda docebimus.

§. VII.

De victus ratione.

LIcèt in praxi receptum sit, quod in morbis acutis in principio vbertiùs sit cibandum, prope verò statum, & in ipso statu tenuissimo victu sit vtendum, vt inquit Hippocrat. 1. *aphor. textu* 10. & hoc quia timor est, ne natura distrahatur à pugna cum morbo, & morbi materia adaugeatur, vt inquit Galenus *in commento*, est enim alimentum naturæ familiare, & natura conuertitur ad illud; est etiam ipsi morbo inimicum, & ipsius auget materiam: quam ob causam Hippoc. 7. *aphor. textu* 65. ait: *Cibus sicut sano robur, ita ægrotanti est morbus*; & non puta corpora ex nutritione læduntur, vt ipse etiam testatur 2. *aphor. textu* 10. Cum hoc tamen consulunt Authores, vt paulò pleniori victu vtamur in his febribus, quàm in aliis morbis acutis; est enim qualitas maligna tantæ actiuitatis, vt facilè vires deiiciat, nisi alimento subueniantur mediocri, non enim poterunt tam sæuissima accidentia tolerare, nisi cibo paulò pleniori reparentur. Interdum tamen cibi aliquid subtrahemus, & interdum apponemus, prout acutiores, aut tardiores vidæ fuerint. Sed ea debet esse victus qualitas, quæ putredini obsistat, & veneni qualitatem refrangat, simulque calorem febrilem temperet; in quem vsum conueniunt carnes gallinæ, caponum, & pullorum, & perdicum nouellarum assæ, cum succo agrestæ, aut limonis. Quod si elixæ placeant, earum ius alterabis, si in eo decoquantur agresta, lactuca, borrago, oxalis, aut scariola, & in iure earum parum socci agrestæ, aut limonis est iniiciendum. Conueniunt etiam oua sorbilia recentia, troctæ, pisces saxatiles, panatella ex iure carnium facta, & succis acidis cum saccharo.

Ex oleribus prosunt borrago, chicoreum, lactuca, scariola, oxalis, & portulaca: ex fructibus pruna, & cerasa acria, poma acida, mala medica, & melonis optimi frustulum.

Quod si cibi fastidium nimis infestat, alia alimenta sunt eligenda, quæ licèt non multùm conferant, gustui tamen grata sint: nam parum deterior cibus, suauior quidem, melioribus est præferendus, vt inquit Hippoc. 2. *aphor. textu* 38. cogendique sunt ad cibum capiendum, vt inquit Auic. *fen.* 1. *lib.* 4 *tract.* 4. *cap.* 4. nam qui vitiliter agunt, & comedunt, liberantur; qui enim sibi ipsis vim afferunt, & cibum oblatum assumunt, superstites euadunt, vt refert Galenus 3. *de morbis popul. comment.* 3. *super textum* 58. Potus sit aqua radicis scorcioneræ, aut seminis, vel corticis citri, vel limonis, aut aqua hordei, vel oxalidis: præstantior tamen est aqua deaurata, in qua sæpe aurum ignitum extinguitur, & aqua vnicornij.

Vinum omninò interdicendum est, quia agitationem, & ebullitionem humorum efficit. Quod si ob aliquod accidens, videlicet ob virium deiectionem, aut affectionem ventriculi illud propinare cogamur, sit nimis aquâ dilutum.

Somnus sit moderatus, quem interdicere debemus statim à cibi assumptione, & in ipsis accessionibus; præcipuè tamen minus est dormiendum, dum maculæ exire incipiunt, vt aliqui asserunt; nam calor per somnum ad intra recedit, & qui dormit, calidior est interiùs, frigidior verò exteriùs, vt docuit Hippoc. 6. *epidim. sect.* 4. *text.* 11.

A

Aër sit purus, ad frigiditatem vergens, vt sic per inspirationem attractus interiora refrigeret; cauere tamen oportet, ne cutem tangat; nam sua frigiditate cutem densando, & comprimendo, fluxum vaporum putridorum ad extra prohibebit, vt docuit Galen. 10. *methodi*, *cap.* 8. sed potiùs tegumentis æger sit benè coopertus, & ea non mutare conuenit vsque ad morbi declinationem, ne ipsa suâ frigiditate etiam cutem constipent, & macularum erumpentium motum prohibeant.

Aluus debet esse lubrica, ita vt singulis diebus euacuetur, sin minus, sequens enema iniiciatur. ℞. decocti hordei, prunorum, foliorum maluarum, violarum, & lactucæ ℥. x. olei violarum, & rosarum, ana ℥. j. ß. sacchari nigri ℥. ij. pulpæ cassiæ ℥. j. misce pro clystere.

B

§. VIII.

Quid agendum est circa morbosi apparatus remotionem.

QVamuis morbus suam per contraria expostulet curationem, nihilominus si ipse dependeat à causa, minimè auferri potest, nisi prius causa illum consetuans auferatur; quod satis diffusè pertractauimus dum de febrium putridarum vniuersali curatione egimus. Et quia hæc febris ita ab humoribus malignè putrescentibus dependet, vt auferri non possit sine humorum detractione, & correctione; ideò ab illis curationis prima indicatio sumenda est, quâ simul febrem attemperabimus, & prauam febris qualitatem compescemus, quam ante oculos semper habere debemus, & remediis antequam hominem perdat, propulsabimus.

C

Cùm igitur hæc febris maligna habeat pro fundamento morbosum apparatum, & aliquando sit in sanguine, aliquando verò in tota massa sanguinaria, vel in aliquo humore redundante, in quo concipitur praua illa putredo, & aliis communicatur, ita vt totam massam sanguinariam inficiat, ab humorum detractione incipienda est curatio. Sed quia hæc maligna qualitas habet maiorem analogiam, & proportionem cum sanguine, quàm cum reliquis humoribus, etiamsi aliqua adsit cacochymia, à sanguinis missione est auspicandum, vt consulunt omnes, neque alia ratione possumus sanguinis euacuationem moliri, siquidem nullo medicamento expurgantí adhibito euacuatur. Quod si febris fuerit biliosa, aut pituitosa, ita vt in ipsis magis vigeat putredo, cum hoc tamen venæ sectio est imperanda, quam conuenire diximus omnibus febribus putridis. Et licèt humoribus putridis debeatur expurgatio, in hac tamen febre ex humorum agitatione, & commotione praua, & maligna qualitas in omnes humores se inserit, & totam massam sanguinariam inficit.

D

Cum hoc tamen, quando constat Medico in ventriculo, & intestinis adesse copiam crudorum humorum, qui impediunt sanguinis missionem, optimum consilium erit purgans, & maximè clemens medicamentum propinare, ad hanc implendam intentionem; quod vtique consulit Manardus *libro* 13. *epist. epistol.* 1. & eo vt conuenienti auxilio *Manardi obseruatio.*

auxilio ferè ſemper vſus fuit in principio cuiuſvis curationis febrium putridarum cum felici ſucceſſu. In quem vſum conferunt ſyr. Principis cum decocto tamarindorum, florum cordialium, & foliorum ſennæ, vel ſeminis cattami, vel manna electa, aut pulpa caſſiæ; hoc tamen efficere debet Medicus prima, vel ſecunda die. Quod ſi præ temporis anguſtia, & quia primis diebus non fuit vocatus Medicus, non poteſt tali præſidio vti, iniecto aliquo clyſtere euacuanti ſtatim ſanguis eſt extrahendus. Clyſter autem ſic eſt parandus. ℞. decocti hordei, radicis altheæ, florum violarum, & borrag. florum maluarum, & lactucæ ℥. x. ſucci roſarum perſicarum ℥. j. catholici ʒ. j. ſalis ʒ. j. olei violarum ℥. ij. miſce pro clyſtere.

Sanguis præterea eſt extrahendus non ſemel, ſed bis, aut pluties, habitâ ratione conſtantiæ virium, plenitudinis, & morbi; idque ex baſilica brachij dextri, deinde ex baſilica ſiniſtri, & ſic deinceps.

Sanguis extractus optimè confert.

Quod ſi ſanguis ex talo extrahatur, non erit præter rationem in hac febre, & aliis peſtilentibus, quod deſumitur ex Galen. *libello de ſcarificatione*, qui ſibi ipſi crura ſcarificare iuſſit, duaſque ferè libras ſanguinis detraxit in quadam peſtilentia, qua ipſe etiam fuit correptus, & ſic periculum vitauit; nam ſic reuellitur humor, & venefica qualitas ad diſtantiſſimas partes fertur, & ſimul plenitudinem deponimus, ſi in morbi principio fiat.

Obſeruatio circa venæ ſectionem ex talo.

Ego autem cum felici ſucceſſu ſemel, aut bis ſanguinem ex talo detraxi poſt apparitionem maculatum, exiſtentibus adhuc ſcopis mittendi ſanguinem; quo auxilio venenum à corde ſeparatur, & humor reuellitur: præſertim ſi timor eſt, quod humor ad cerebrum moueatur, optimè venæ ſectio ex talo adminiſtrari debet, quia ſic illius motum ſedamus. Sed non poteſt tranſigi ſine controuerſia id, quod nunc proponitur.

§. IX.

An apparentibus maculis expediat ſanguinem mittere.

HÆc quæſtio non ſolum procedit de maculis ad cutem erumpentibus, ſed etiam de omnibus affectibus cutaneis. Aliqui exiſtimant, nullo modo ſanguinem eſſe mittendum in exitu macularum, quorum fundamentum eſt, quia per ſanguinis miſſionem mouentur humores ex circumferentia ad centrum, id eſt ex cute ad interiores partes: quod eſt maximum inconueniens, ſiquidem mouentur humores contra impetum naturæ; quod probatur, nam venæ per ſanguinis miſſionem exinanitæ debent repleri neceſſariò, ne detur vacuum: ſed nullum aliud reperitur, quod ſuccedat ad vacuum adimplendum, quàm humor in cute exiſtens; ergo debet retrocedere ad venas. Minor ſyllogiſmi, in qua tota argumenti vis conſiſtit, experimento quotidiano probatur; nam ſtatim ac mittitur ſanguis, facies ægroti, & cutis dealbeſcit; quod non poteſt contingere, niſi ratione retroceſſus humoris, qui erat in cute; & ad hoc periculum fugiendum Auic. in exitu variolarum ſanguinis miſſionem interdicit. Et *fen. 6. lib. 4. tract. 4. cap. 9.* in his qui morſi ſunt à ſerpente, vel cane rabido, prohibet venæ ſectionem, ne venenoſa ſubſtantia, quæ propè cutem exiſtit,

A ad interiora trahatur. Quod vltimò probatur iuxta Hipp. ſententiam 1. *lib. aphor. textu* 21. vbi inquit, nos debere euacuare per conuenientem regionem, per quam natura mouet. Et Galenus *in comment.* inter conuenientes regiones annumerat cutem, ad quam humores mouentur potiùs per cucurbitarum admotionem, quàm per ſanguinis miſſionem, ita vt exiſtente plenitudine ſcarificatæ, ſine plenitudine abſque ſcarificatione applicentur.

Horum tamen ſententia ſuſtineri nequit, neque admitti poteſt, quod exiſtente plenitudine, & humorum craſſitie cutis ſit conueniens regio, per quam tales humores ſufficienter euacuentur; neque ex venæ ſectione ad intra colligitur humor. Quod probatur 1. ex Gal. *lib. de ſanguinis miſſione, cap.* 8. vbi ait in humoribus ad carnem, & cutem confluentibus totam curationis methodum ſitam

B eſſe in partium corroboratione, præcedente tamen vniuerſali euacuatione per ſanguinis miſſionem, aut expurgationem facta. Quod etiam probatur ratione; nam ſi humores per ſanguinis miſſionem à cute retrocedunt in partes internas, ſequeretur, quod in inflammationibus internis, iecoris ſcilicet, & pulmonis, non eſſet vtilis ſanguinis miſſio, cuius contrarium in praxi demonſtratur. Sequelam probo, nam ſi per ſanguinis miſſionem humores ad intrà recurrunt, mouentur quidem versùs partem inflammatam, ex quo ipſa inflammatio adaugeretur, quod nullus dixit. Et Hippocrates 4. *de ratione victus*, in dolore pleuritico iubet ſanguinem mittere, vt humor interiùs exiſtens ad extrà reuocetur. Si igitur huiuſmodi auxilium ad extra humores attrahit, & hanc ob cauſam adhibetur inflammationibus internis, nequaquam eſt dicendum,

C quod humores ad intra mouet. Præterea Galenus *lib. 4. de ſanitate tuenda, cap.* 5. tradens curationem laſſitudinis cum abundantia humorum crudorum in primis venis, docet ſanguinem non eſſe mittendum, ne humores crudi, qui ſunt in prima regione, ad venas maiores ducantur: ex quo deducitur, ſanguinis miſſionem ex profundioribus locis ad exteriora humores mouere potiùs quàm ad interiora.

Similiter Hippocrates in pleuritidis curatione docet, ſanguinem eſſe extrahendum vſque ad coloris mutationem; in quo euentu neceſſariò fateri tenemur, ex ipſa parte inflammata, quæ intus exiſtit, humorem ad extrà ferri, & non ad intra; ſiquidem in parte inflammata ſanguis; qui extrahitur, coloris mutationem accepit.

D Tandem idem probatur in affectuum cutaneorum curatione, in quibus poſt ſanguinis miſſionem; non ſolùm humor ad intra non mouetur, ſed in cute in maiori copia apparet; nam exonerata natura fortiùs mouetur contra cauſam morbificam, & illam ad cutem maiori vi impellit.

Si igitur in macularum eruptione abſint ſcopi mittendi ſanguinem, nequaquam ob dictum inconueniens ſanguinis extractio interdici debet, ſed ſtatim eſt ſanguis extrahendus, vt depoſitâ multitudine, natura potentior reddatur ſupra reſiduum; quo tempore citiùs, & meliùs natura ſe per cutem exonerat, quoniam viæ ſunt minùs obſtructæ, & humores fluxibiliores, & ad motum aptiores.

Vnde ad rationes, & authoritates in oppoſitum reſpondetur. Ad primam negando totum illius fundamen-

fundamentum : & ad probationem dicimus, non semper faciem dealbari, & mutare colorem in sanguinis missione. Quod si aliquando accidere videatur, non fit quia humores ad intra fluunt ad implendum vacuum, sed ob timorem, vel animi deliquium, quod aliquibus ægrotantibus superuenit. Neque est necessarium, vt humores cutanei repleant vacuum derelictum à sanguine extracto; nam sanguine euacuato, tunicæ venarum concidunt in sese, & illud spatium occupant; vel à vaporibus ex sanguine elatis ille locus repletur, vel ab spiritibus vitalibus, quos propter anastomosin ab arteriis in venas adhuc citra sanguinis euacuationem quotidie migrare scimus.

Ad Auicennam respondetur, sanguinis missionem interdicere in exitu variolarum, nullâ existente plenitudine; non tamen eam prohibet, si non sit sufficienter deposita sanguinis copia, vt cuiliber legenti caput 10. *fen. prima*, *lib.* 4. *tract.* 4. constabit.

Ad alium Auicennæ locum respondetur, quod quando venenum ex morsu animalis contractum iam ad interiora peruenit, non prohibet sanguinis missionem; nam tunc simul cum sanguine plurima quantitas venenosæ substantiæ euacuatur : at verò in principio, quando venenum nondum distributum est, prohibet tale remedium, & meritò, non quidem quia sanguis ad intrà colligitur, sed quia per sanguinis missionem maxima spirituum copia exhauritur, ad quorum reparationem arteriæ magis dilatantur, vt aërem faciliùs, & commodiùs attrahant, cum quo simul etiam venenum attrahunt.

Neque sanguinis missionis defectus suppleri potest cucurbitularum admotione, modò sint cum scarificatione, modò sine illa, præsertim plenitudine existente; siquidem non possunt tantam humorum copiam ad cutem reuocare. Quare non sunt sequendi Matthæus de Gradi, Philonius, Nicolaus Florentinus, & alij, qui in exitu variolarum sanguinis missionem interdicunt, non alia de causa, nisi quia humor ad cutem vergens impeditur : imò ex eorum doctrina sequeretur, quod adhuc antequam apparere incipiant variolæ, & alij affectus cutanei, nequaquam esset sanguis mittendus, cuius contrarium omnes confitentur. Patet sequela; nam si sanguinis missio timetur propter retrocessum humorum existentium in cute ad interiora, idem timere possumus ante variolarum, & exanthematum eruptionem; & sic per illam si fiat, necessariò impeditur motus naturæ ad extra. Cùm ergo ante variolarum eruptionem ex sanguinis missione vtilitas sequitur, nec naturæ motus ad extra impeditur, neque impediri potest post illarum exitum.

Nota. Sed licèt hæc veritatem contineant, aduertere tamen oportet, quod dum sanguinem extrahimus, exire solet bonus, & laudabilis, minimèque à natura alienus, quod indicium esse solet putredinis iuxta cor latitantis : & quamuis tales sanguinis missiones vires deiiciant, non tamen ab illis est abstinendum, si vires validæ sint, sed potiùs sunt multiplicandæ, donec ex minera putredinis aliquid extrahamus, vt rectè animaduertit Ludouicus Mercatus.

§. X.

De cucurbitarum vsu.

PLura sequuntur commoda ex cucurbitarum vsu, vt videre est apud Paulum *lib. 6. cap.* 41. & apud Celsum *lib.* 2. *cap.* 11. & apud Auicen. Oribasium, & alios : præcipuè tamen deseruiunt ad humores foras extrahendos, & ex profundis partibus ad cutem euocandos, quibus inquit Celsus, vti possumus in medio febris impetu; illæ tamen non conueniunt in ipsis affectuum initiis, neque cùm corpora sunt plethorica, vt docent Paul. *loco proximè cit.* & Galen. *libello de hirudinibus, & cucurbitulis, cap.* 3. Quapropter factâ sanguinis sufficienti detractione, illis securè vti possumus, quæ etiam à principio conueniunt illis, qui ob virium iacturam non possunt ferre sanguinis missionem, quibus hoc tutissimo remedio succurrimus; nam licèt scarificentur, non multùm vires exsoluuntur ex sanguinis per illas detractione; cùm talis euacuatio non fiat ex vasis maioribus, in quibus maxima spirituum copia continetur; sed potiùs fit ex exilibus venis, & ex sanguine, qui totis modo in ipsa carne est dispersus, ex cuius euacuatione nulla spirituosa substantia euacuatur, ac per consequens parua fit virium exsolutio. Cùm igitur huius febris venenum natura ad cutem transmittere tentet, hoc securissimo remedio illam adiuuare debemus, quo ipsum à corde segregamus, & ad cutem transmittimus; eas tamen aliqoando scarificare decet, vt maior fiat veneni attractio. Quod si crura scarificentur, maximi emolumenti esse censuit Galenus, adhuc in ipso morbi principio, & nulla præcedente euacuatione, dummodò cute scarificata plurimùm sanguinis detrahatur, qui plenitudini satisfaciat, vt in seipso, & in aliis fuit expertus Galen. qui febre pestilenti correptus crura scarificauit, & copiosè sanguinem eduxit, & superstes euasit. Cuius rationem iam supra assignauimus : reuellitur enim humor, ac venenosa substantia ad distantissimas partes, & longissimo dissidet à corde interuallo; quod minimè efficiunt cucurbitæ prope cor adhibitæ, quæ versùs ipsum potiùs humorem mouent.

Neque contra hanc doctrinam valet cuiusdam Authoris opinio, qui asserit talem naturæ motionem non esse adiuuandam; nam illa maculatum excretio est symptomatica, quæ potius vi morbi, quàm lege naturæ fit; siquidem sine signis coctionis ad cutem excernitur ille humor, non quia natura velit expellere, sed quia vi morbi ad expulsionem cogitur, & hanc ob causam Galen. 4. *aphor. comment.* 22. improbat euacuationes, quæ morbis quibuslibet incipientibus fiunt, quas inquit esse lethales, quia tunc nihil excernitur naturæ ratione, & illo tempore benè aliquid euacuari asserit esse impossibile. Si igitur huiusmodi euacuationes non sunt vtiles, imò inter lethales reponuntur : ergo nequaquam iuuari debent, ac consequenter in hac febre cucurbitarum vsus est interdicendus.

Sed licèt iste Author probabilia loqui videatur, cum hoc tamen stat, quod euacuatio, quæ ratione temporis tantùm est symptomatica, possit esse vtilis, siquidem per illam euacuatur humor noxius morbum efficiens, & in aliquorum morborum initiis videmus aliquas euacuationes, vt alui fluxum, quæ morbum minuunt; dicuntur tamen

men lethales, quia prauæ affectionis sunt signa, etiamsi morbi materia diminuatur. Ita similiter puncticulæ, quæ ad cutem expelluntur, possunt naturam adiuuare, quatenus sic materia febris malignæ minor redditur, licèt sint prauæ affectionis signum: cum hoc tamen optimum consilium erit naturam imitari illius motum adiuuando, præterquàm quod in venenosis affectionibus, quarum materia non benè per coctionem emendatur, non est tutum coctionem expectare, sed statim quantum possibile fuerit, naturam adiuuare, vt illam ad extra pellat; & hoc quidem assequeris cucurbitarum admotione, & aliis remediis ad extra humorem ducentibus.

§. XI.

De humorum præparatione, & purgatione.

HÆc febris talis est naturæ, vt dictis auxiliis non cedat, sed alia ad ipsius ablationem expostulet, quibus à prima morbi inuasione vti debemus; ea tamen habeant vim præparandi humorem ad expurgationem, iuxta ideam humoris prædominantis, simulque febrem extinguant, & illius effrænatam qualitatem; ad quam vtilitatem administrari debent syrupi, decoctiones, & apozemata, quæ quidem assumantur non solùm vna vice, mane scilicet, prout est in vsu; sed duabus, aut pluribus, & in maiori quantitate consueta. Syrupi ergo sint violarum, borrag. chicorei, scorcioneræ, oxalidis, acetosus, succi limonum, & agrestæ, & dissolui debent cum aquis stillatitiis, aut decoctionibus buglossæ, borrag. chicorei, scorcioneræ, oxalidis, hordei, & similibus, quibus admiscebis aliquid electuarij de gemmis, dianarg. frigidi, margarit. præp. vel conf. iacinthorum, aut lapid. bezoar, in hunc modum. ℞. syrup. oxalidis, & borrag. ana ℥. j. aquæ chicorei, & buglossæ, ana ℥. iij. elect. de gemmis ℈. j. lapidis bezoar g. iiij. misce. Quod si decoctionibus vti placuerit, vtilissimum iudico decoctum, quod recipit hordei mundi p. ij. radicum scorcion. & chicorei, & tormentillæ, ana ℥. ß. florum violarum, borrag. & buglossæ, ana p. j. sem. oxalidis, & citri, ana ʒ. j. scabiosæ p. j. coquantur omnia secundùm artem in libris sex aquæ ad tertiæ partis consumptionem, & colaturæ adde sacchari, quod sit satis ad gratum saporem, succi granatorum, & limonum, ana ℥. ij. syrup. acetosi, & borrag. ana ℥. j. misce, de quo manè, & vesperè æger bibat ℥. vj. Quod si illud pretiosius efficere volueris, illi addes puluer. lapidis bezoar g. x. confect. iacinthorum, & alchermes, ana ℈. ij. electuar. de gemmis ʒ. j. misce.

Quo tempore sit purgandum.

Deinde antequam maculæ apparere incipiant, dubitant an sit adhibendum medicamentum purgans, humorem minuens; si verò maculæ iam erumpunt, periculo plenum est naturæ motum impedire, quod quidem medicamentum purgans efficit ad intra humores trahendo. Sed hoc sine controuersia transigi non potest; nam in morbis pestilentibus, & malignis purgationes lædere solent: ergo non sunt admittendæ purgationes. Antecedens constat ex Hippoc. 3. *epidim. sect.* 3. *textu* 59. qui in quadam pestilenti constitutione ait, quod purgationes multos offendebant, & citò multi peribant: & textu subsequenti *in comment.* Galenus asserit, quod in peste quæ sua tempestate vulgata erat, ex purgatione omnes morie-bantur; accidebant enim colliquationes, & hanc ob causam tenuebant vsum medicamentorum expurgantium. Cùm igitur febris hæc parum distet a pestilentibus, medicamenti expurgantis vsum etiam illi denegare debemus.

In huius rei confirmationem plura adducere possumus: sed quia in curatione febrium vniuersali latè ea sunt pertracta, consultò omittimus.

Pro alia tamen parte stat authoritas Galeni 5. *meth. cap.* 12. vbi inquit, quod in quadam peste omnes ferè euaserunt, qui fuere purgati, aut illis venter profluxit; & post purgationem liberati fuerunt omnes, quibus exanthemata toto corpore apparuerunt. Ex quo Galeni loco deducitur, quantæ vtilitatis sit ante exanthematum, & macularum apparitionem ventrem soluere. Idemque testatur Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 4 vbi ait, quod in febre pestilenti statim sunt ægri sanguinis missione, & expurgatione euacuandi; sic enim depositâ humorum sarcinâ, faciliùs quod remanet, natura superabit, & ad cutem transmittere poterit. Præterea cùm isti humores ob suam malignam qualitatem natura ablegare nititur, hoc efficit ab initio febris; & si non efficit, est quia est impotens, & suum munus exequi nequit; ideo consultò Medicus ipsam naturam æmulando poterit ventris euacuationem moliri.

Neque euertit hanc doctrinam Hippocratis placitum, qui *lib. de medicamento purgante*, interdicit expurgationem arte factam in febribus acutis, quousque remittatur febris; nam Hippocrates, & antiquitas vtebantur medicamentis fortissimis, ex quorum vsu maxima humorum commotio fiebat, febrisque adaugebatur: at nostris temporibus sunt clementiora, & benigniora catarctica, quibus securè vti possumus in ipsis febribus acutis, vt ostendunt Manard. *libro* 13. *suarum epist. epist.* 1. & Alfonsus Lupeius *tractatu de morbo pustulato*, & iam ab omnibus recipitur.

Quapropter inquit Mercatus quarto, aut sexto die, vel quinto, si diebus imparibus non multùm vigeat febrilis accessio, antequam scilicet exanthemata apparere incipiant, maxima cum securitate vti possumus clementibus medicamentis, quæ electiuè humorem ducant, duomodò ratione eruditarum prima, vel secunda die non fuerit facta purgatio; quo casu factâ in illis diebus expurgatione, ad expurgationem expectare debemus remissionem febris, vt præcepit Hippocrates. Purgandi sunt igitur humores habitâ ratione ad humorem, in quo magis vigere putredinem, & malignam qualitatem iudicemus; idque efficere possumus infusione aliqua rhabarb. aut agarici trochiscati, cum syrup. solut. rosarum persicarum, vel syrup. Regio, aut cum cassia, vel manna, aut diacathol. in decocto Pugini dissoluto. Si enim fortiora ei tribuas, maximam ebullitionem, & humorum efferuescentiam concitabis. Sufficiunt ergo benigna medicamenta, quibus manum naturæ porriges, vt leui adiuta auxilio humores, quos pellere intendit, facilè trudat. Veruntamen si expurgatio feliciter iuxta Medici intentionem non succedat, aut eam non audeas exercere ob febris intensionem, vel ob alias causas, aut quia sanguis magis est infectus quàm alius quiuis humor, vel quia ex vsu medicamenti purgantis possumus timere maiorem efferuescentiam, & ebullitionem humorum, tunc quidem licebit administrare clysterem, qui parari potest ex decocto hordei, &

maluarum, cum oleo violarum, pulpa cassiæ, & diacatholicone.

Sed quia post purgationem, vel clysterem, dum maculæ erumpunt, & morbus properat ad statum, grauiora, & sæuiora succrescunt accidentia, quorum correctio in ablatione malignæ qualitatis præcipuè consistit, & etiam in cohibitione putredinis, & remissione febris, sequens dubium soluendum est.

§. XII.

Quid aduersus prauam qualitatem, & alia sit agendum.

CVm huius febris natura ex maligna qualitate, & putredinali calore constet, auxiliis etiam putredini, & malignæ qualitati aduersantibus vti decet: quapropter à principio alexipharmaca per se, vel aliis admista sunt exhibenda: quæ omnia magis calida, vel frigida administrari debent, iuxta naturam caloris febris; si enim nimis intensus sit, claret quod frigidiora alexipharmaca, & reliqua exposcit; & contrà si remissus appareat, non indiget refrigerantibus in eadem intensione, quod maximè nosse oportet, vt nobis feliciùs succedat.

Sed quia huius malignæ qualitatis natura est nobis incognita, neque in primis qualitatibus stat, sed est ex illis qualitatibus, quas occultas, seu à substantiæ proprietate vocant, remedia etiam illi obsistentia sunt illa, quæ à proprietate occulta operantur; quæ quidem conuenire diximus in febribus etiam pestilentibus, quæ præter calorem hac simili praua qualitate constant, quæ nisi per alexipharmaca, & à virtute occulta operantia auferri nequit.

Sed licèt hæc doctrina ab omnibus fermè recentioribus sit recepta, & omnes pro curandis febribus malignis, & pestilentibus remedia cordialia occultè operantia admittant, ea tamen plurimùm displicet Alfonso Lupeio Curuleano, imò abhorret eam, qui inutilem censet esse vsum horum remediorum, neque admittit electuarium de gemmis, margaritas, confectiones mirabiles iacynthorum, & alchermes, nec terram sigillatam tantoperè commendatam à Galen. neque lapidem bezoar ex Orientalibus Indiis à Lusitanis adsportatum, & alia alexipharmaca similia.

Sed pace tanti viri, eius opinio vt singularis est omittenda, neque tutum esse iudico, præsertim in re ita difficili, & necessaria, à communi, & à doctioribus recepta sententia deuiare, qui vnanimiter restantur, talia alexipharmaca maximè febribus pestilentibus, & malignis conuenire; in quem vsum commendant superiùs traditas confectiones, & alias, quas longum esset recensere. Si enim cordi calido solùm frigida, & qualitate manifestâ constantia conueniunt, quam ob causam theriacam in affectu calido pestilenti tanti faciunt Authores? præsertim Galen. *lib. de theriaca ad Pamphilianum*, vbi refert ex theriacæ vsu tempore pestis in Italia incolumes euasisse. Si igitur tantummodò sua qualitate manifesta operaretur, vtique calefaceret, & morbum calidiorem redderet, & consequenter grauiorem. In rabie etiam, quæ passio sicca est, theriaca vtitur Aëtius, quâ rabiem adhoc confirmatam sanat; quod neutiquam fieri posset, si qualitate manifesta tantùm operaretur, cùm notum sit, theriacam antiquam esse calidam, & siccam, quæ calore, & siccitate potiùs rabiem adaugere necessariò deberet.

A

Quid etiam referam de terra samia, quam omnes, qui Romæ assumpserunt in magna quadam peste celeriter curati sunt, vt ostendit Galenus 9. *simplicium*; quibus verò non profuit, nec alio auxilio adiuuabantur: cuius euentus causa neque potest reduci ad siccitatem medicamenti huius, neque quod experientia demonstrauit, negari debet, vt iste Author facit. Quid etiam dicam de lapide bezoar tot encomiis laudato, quem maximè prodesse comperimus in affectibus pestilentibus, & malignis, humores veneficos à corde separando, & ad cutem per sudorem transferendo; de quo periculum esse factum vidi in nostra Hispania miserrimo illo anno millesimo quingentesimo nonagesimonono, ex cuius assumptione plures liberatos vidi, quo tempore mors nemini ferè parcebat, qui illa veneficа lue fuerat infectus. Iam scio te posse dicere, hunc lapidem sudorem suo calore prouocare. Sit ita, sed qua ratione alia, quæ eundem, vel intensiorem caloris gradum habent, eadem vi non pollent, cùm tamen calor habeat quo humores attenuando, eos ad cutem ducere poterat? Cùm igitur hoc non faciant, necessariò in lapide isto aliquid peculiarius repetitur, quod sudorem prouocet, quod quidem aliis deficit. Quid tamen illud sit, ignoramus, atque adeò ad occultam proprietatem, vt ad anchoram confugimus. Sic similiter medicamentis solutiuis dicimus quandam inesse proprietatem à primis qualitatibus longè distinctam, quæ ventris solutionem causat; & in hydrargyro aliam, quæ sudorem, & vtramque aluum mouet: quod fortassè neque ipse negabis, cùm facilè probari possit. Si igitur occultas esse in rebus proprietates, earum effectus ostendunt, non est quod difficilè feras, eas alexipharmacis conuenire, quæ ad hoc à natura ordinantur, vt scilicet morbis malignis, & operantibus à tota substantia opponantur. Sed ad propositum redeamus.

B

C

Facta iam venæ sectione, & aliis, euentbitarum applicatione ad extra reuocabitur humor, cuius putredinem, & prauam qualitatem corrigemus syrupis superiùs scriptis, & aquis stillatitiis cordialibus, quibus non semel, sed bis æger vtatur quotidie, & in quantitate maiori assueta, vt iam dictum est: in quem vsum parari etiam potest sequens apozema. ℞. hordei mundi, & chicorei, ana p. iij. corticum radicum angelicæ, borrag. buglossæ, & scorzoneræ, ana ℥. j. foliorum oxalidis m. j. florum violarum, borrag. & buglossæ, & quatuor seminum frigidorum maiorum, ana p. j. omnia coquantur in lb. x. aquæ ad tertiæ partis consumptionem, & colaturæ adde sacchari albissimi ℥. iiij. syr. de succo limonis, & scorzoneræ, ana ℥. iiij. & pro diuitibus adde polu. elect. de gemmis ʒ. j. ß. confect. iacynthorum ʒ. j. pulu. lapidis bezoar ℈. x. ex quibus omnibus fiat apozema deseruiens ad febrem malignam sanguineam, & biliosam. Pro melancholica verò & pituitosa addere possumus petroselini radicem, folia borraginis, passulas sine vinaceis, & pruna damascena, & detrahimus oxalidem, & quatuor semina frigida; & loco syruporum ponimus alios, borrag. scilicet, de pomis, & de scorzonera. Ante tamen apozematis assumptionem vtile erit assumere tabellam manus Christi, vel scorzoneræ radicem, vel cucurbitam saccharo conditam,

D

condîtam : deinde ſuperbibat æger ℥. vij. vel viij. prædicti apozematis. Quod ſi ob ingratum ſaporem illud abhorreat laborans, loco prædictarum radicum aquas ſtillaritias apponemus, vt ℞. aquarum bugloſſæ, borrag. oxalidis, ſcorcioneræ, & chicorei ana ℔. ß. ſyrup. borrag. & acetoſi, ana ℥. iiij. miſce : antea tamen aſſumat præſcriptas tabellas, aut iſtas, quæ recipiunt elect. de gemmis ʒ. ß. margarit. præparat. ʒ. j. lapidis bezoar g̃. xij. ſacchari quod ſufficiat, vt tabellæ formentur; quibus etiam vti poterit alimentis commiſtis, ſic enim magis prodeſſe ſolcot; nam cùm alimenta, vtpote magis familiaria, amplectatur natura, ſi alexipharmaca illis admiſceantur, meliùs ab ipſa natura recipiuntur, quàm per ſe ſumpta, quo fit vt quotidie aſſumantur in iuſculis, & aliis rebus alimentitiis; inter alia tamen ſummoperè confert lapis bezoar, qui roborat cor, virtutem vitalem confirmat, veneni malitiam refrangit, & humores mouet ad cutem ſudorem prouocando : quapropter eo vti debemus, vt faciliùs maculæ erumpant, & maligna qualitas refrangatur; & quando die decretoriu natura ſudorem mouet, & hoc pigrè efficit, licebit tunc aſſumere g̃. v. aut ſex huius lapidis, & deſuper bibere ℥. v. vel ſex aquæ bugloſſæ, vel ſcorcioneræ, & in febre maligna pituitoſa, ſeu melancholica ſoperbibat decoctum ſcordij, radicis angelicæ, dictami, & ſcorcioneræ. Confert etiam aſſumere confect. iacynthorum quantitate ʒ. j. in aqua ſcorcioneræ, aut oxalidis diſſolutam, vel confect. alchermes, deinde ſuperbibere decoctum prædictum.

Lapidis bezoar vtilitas maxima.

Veruntamen ſi his non refrangatur hæc maligna qualitas, confici etiam poſſunt electuaria, inter quæ hoc mirificam virtutem poſſidet. ℞. conſeruæ violarum, borrag. & bugloſſæ, ana ℥. ij. confect. iacynthorum, & alchermes, ana ʒ. j. electuar. de gemmis ℈. ij. margarit. præp. & oſſis de corde cerui, ana ℈. j. lapid. bezoar g̃. x. theriacæ magnæ, ſi febris non ſit nimis intenſa, ʒ. j. foliorum lauri n. ij. ſyrup. acetoſitatis citri, & borraginis, ana partes æquales : miſce, & fiat electuarium, de quo veſpere, & mane ante ſyruporum, aut apozematum aſſumptionem accipiat æger cochlearium vnum. Firmant etiam membra, & ſimul venenum reprimunt tabellæ ex terra ſigillata, & lapide bezoar confectæ, vel tabellæ diamargaritonis frigidi. Alia quamplurima apud varios Authores ſcripta repetire poteris, ea tamen relinquimus, ne confuſionem pariant.

Quæ exteriùs cordi admouentur.

Interdum dum hæc fiunt, exteriùs etiam admouebis quæ eadem virtute polleant. Cordi igitur prouidebis, ſi febris intenſa ſit, hoc vnguento, quod vitalem virtutem roborat, & veneno reſiſtit. ℞. pingued. naphæ ℥. j. olei violarum, & nenupharis, ana ℈. j. olei Mathioli ʒ. j. diamarg. frig. ʒ. j. ſucci limonum guttulas : miſce. Si verò febris ſit pituitoſa, neque nimis ardens, fiat ſic vng. ℞. ping. naphæ ℥. j. olei Mathioli ʒ. j. diambræ, & diamoſchi, & diamarg. frigidi, ana ℈. j. pomi aſſati à corticibus mundati, & aqua naphæ irrorati n. j. theriacæ magnæ ʒ. j. aceti roſarum guttulas : miſce. Mirificè etiam prodeſt inunctio ſupra pectus, & mammillam ſiniſtram, & ſub alis, & ſupra partes, in quibus pulſus eminet, facta cum oleo mirabili Mathioli, ſi ipſis partibus calidum admoueatur.

Quibus factis, ſi febris, & reliqua accidentia miteſcant, tunc medicamentorum aliquod expurgans propinabis, vt ſic in totum morbi cauſa auferatur. Quod ſi adhuc febris perſeueret, calidam iecoris intemperiem, & aliarum partium corrigere poteris eo modo, qoo capite de tertiana exquiſita inſinuauimus.

Sectio Vnica.

De ſymptomatum correctione.

VLtimum, quod propoſuimus, erat ſimptomatum correctio, quorum tanta ſolet eſſe ſæuitia, vt ad ſe arripiat etiam curantis conſilium; præcipua tamen eorum correctio in detractione cauſæ conſiſtit per ea medicamenta, quæ ſuprà annumerauimus. De aliquibus tamen mentionem faciam, quibus ab initio ſuccurrere debemus, ne vlteriùs ingraueſcant, & maius nocumentum inferant. Priùs tamen ſequens quæſtio enodanda eſt.

§. I.

De pleuritide febri puncticulari adiuncta.

SOlet pleuritis cum hac febre maligna complicari; in quo caſu vtriſque prouidendum eſt. Hoc tamen primò eſt obſeruandum, quod ſanguinis miſſio fiat ex brachio lateris patientis, vt proprio capite de pleuritide inſinuauimus; ſic enim reuellitur, & euacuatur humor dolorem efficiens, & ſimul detrahitur ſanguis, qui febris malignæ cauſa exiſtit. Præterea ſi ob cruditatum redundantiam neceſſe fuerit aliquod clemens medicamentum expurgans in principio propinare, debet eſſe ſimul leniens, & pectus reſpiciens, quo caſu licebit vti ſyrup. ex 9. infuſionibus violarum, & caſſiæ pulpa in tamarindorum decocto, & florum cordialium. Licebit etiam vti diluto rhabarb. in decoctione pectorali. Vlteriùs quæ acida ſunt, & adſtringentia, non ſunt aſſumenda; talia enim thoracis expurgationem impediunt ſua adſtrictione, & tuſſim ſua aciditate mouent. Sint ergo ea medicamenta, quæ præter vim alexipharmacam, habeant etiam vim emolliendi, & leniendi, vt ſunt ſyrup. borrag. ſcorcioneræ, violarum, capill. Veneris, & de iuiubis, cum decocto pectorali, & ſcorcioneræ, ſine quo etiam lambendo ſumi debent; in quem vſum laudo hanc potionem, quæ vtrumque reſpicit morbum. ℞. hordei mundi p. iij. corticum radicum borrag. & ſcorcioneræ, ana ℥. j. chicorei recentis p. j. prunorum enucleatorum n. viij. capill. Veneris m. j. iuiubarum n. xij. florum viol. borrag. & bugloſſæ, ana p. j. coquantur ſecundùm artem in ℔. viij. aquæ ad tertiæ partis conſumptionem, & colaturæ adde ſyrup. capill. Veneris, violarum, & borrag. ana ℥. ij. lapid. bezoar g̃. x. miſce, & fiat apozema, de quo bibat æger bis in die ℥. vj. aſſumendo priùs tabellam vnam ex his, quæ recipiunt pulu. liquiritiæ raſæ, & diatragacanti frigidi ʒ. j. lapid. bezoar g̃. x. ſacchari albiſſimi, quod ſit ſatis, vt fiant tabellæ. Loco etiam illarum aſſumere poterit conſeruam violarum cum puluere diatragacanti frigidi, & diarrhod. Abbatis, aut hoc conditum. ℞. conſeruæ violarum, capill. Ven. & borrag. ana ℥. j. puluer. diarrhod. Abb. ʒ. j. lap. bezoar g̃. viij. confect. iacynthorum ʒ. j. ſyrup. viol. & borrag. ana partes æquales : miſce,

&

& fiat condîtum, de quo assumat æger cochlearium, & desuper bibat prædictum apozema.

Tandem latus patiens vnguento pleuritico inungatur eadem ratione, ac si non fuisset malignæ febri adiunctus, admoneantutque inferiùs eueurbitæ, quæ vtcique morbo non incommodant, & reliqua fiant hac habita consideratione, quod semper opetemur pro ratione potioris, altero non neglecto, vt præcipit Galenus mille in locis, præcipuè tamen 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 14.

§. II.

De parotidibus.

HVic febri malignæ superuenire solent parotides; hæ tamen siue criticè fiant, siue aliter, solent esse valde lethales, neque morbum benè decernunt; nam si dum apparent, non augentur, sed retrocedit earum materia; vel si augentur, nec febris, neque alia symptomata remittuntur, neque suppetunt vires, quæ possint aliquod remedium magnum sustinere, neque coquere materiam, vel resoluere, tutò mortem præsagite possumus. Aliquando etiam sunt salutares, quando nimirum vires supersunt, & remedia tolerare possunt, ipsam earum materiam suppurando, aut resoluendo.

Illis tamen, quomodocumque eueniant, succurrere debemus eo modo, quo diximus in curatione bubonum pestilentium, ad quod caput lectorem remitto. Breuiter tamen dicimus, quod parotides adiuuari debent vt fiant, modicè calefacientibus, & attrahentibus, vt oleo camemali, amygd. dulc. anethino, & irino, cum vng. filij Zachariæ, dialthea, & axungia gallinæ, quibus similiter aliquid illius humoris resoluitur. Quod si vires permittant, venam secabimus humerariam eiusdem lateris, & in defectu virium, vel possumus cucurbitulis scarificatis, quibus vti licet præcipuè quando ad tantam peruenere magnitudinem, vt suffocationis periculum immineat. Pari ratione deuenire cogimur ad ea, quæ suppurandi vim habent, si in suppurationem tendant, si verò in resolutionem, resoluentia administrabimus. Suppurat optimè hoc emplastrum, quod recipit emplastri maturatiui comm. ℔. j. vitelli ouorum n. ij. olei comm. & anethini, ana ℥. j. axungiæ gallinæ, & anatis, & suillæ sine sale, ana ℥. ß. farinæ tritici ℥. j. omnia misceantur, & fiat emplastrum. Postea parotides apetiantur scalpello, aut igne actuali. Veruntamen si omnia accidentia cottigantur, & febris remittatur, oportet expectare suppurationem perfectam; at verò si adhuc omnia vigeant, ante perfectam suppurationem sunt aperiendæ, antequam maligna illa qualitas ex diuturna mora partes sibi vicinas offendat. Quod si per resolutionem terminetur, adiuuabitur emplastro filij Zachariæ, vel emplastro ex meliloto, & diachilone.

De cibi fastidio. Quod si parotides adeò increuerint, vt immineat suffocationis periculum, non erit abs re ignito cauterio eas aperire, vt veneni vis & humorum multitudo per illud foramen exspirent; quod remedium, etsi desperatum, solet esse proficuum. Præterea sicut dum parotides pigrè augentur, attrahentibus adiuuantur, ita similiter dum nimis increscunt, non licet attrahentibus vti. Reliqua ex capite de bubonum curatione educere poteris.

§. III.

De correctione symptomatum ventriculi.

INter membra, quæ à venefica febris qualitate ocyssimè læduntur, est sanè ventriculus, qui nausea, siti, cibi fastidio, dolore, anxietate, & tandem singultu corripi solet. Quæ quidem omnia auferri debent iis, quæ per vomitum, & infernam aluum humores moueant; & hoc fieri debet per medicamenta euacuantia superiùs tradita, & per clysteres expurgantes. Ventriculus etiam roborari debet emplastris, vnguentis, & oleis, quæ vim habeant roborandi, & dissoluendi flatus ventriculum offendentes.

Solet enim in primis cibi fastidium magnum facessere negotium, quod summoperè auferre studebimus, ne inde maior virium iactura sequatur; nam vt suprà diximus, qui viriliter agunt, & comedunt, ab hoc immani morbo liberantur. Si enim alimenta morbo conuenientia abhorreant, illis quæ grata, & suauiora sunt, offeremus, quamuis parum deteriora sint; ea enim magis amplectitur natura, & illis fruitur, vt iam dictum est. Præsertim conueniunt alimenta acida, aut ea quibus aliquid acidum admiscetur, quæ si in substantia solida assumi non possunt, in forma liquida propinentur; faciliùs enim est impleri potu, quàm cibo, vt inquit Hippocrates 2. *aphor. text.* 11. Quod si propter mentis alienationem, vel ob aliam causam nequeat æger os aperire, violenter est tractandus, vt sic aliquid substantificum iniiciatur. Odoret etiam vinum optimum, aut biscoctum tostum vino imbutum, aut carnes optimi nutrimenti mediocriter assas vino irroratas, desuper sparsis puluetibus diarrhodonis, diambræ, aut diamoschi, quæ etiam ventriculo, & vmbilico cum eisdem puluetibus admoneri debent. Panis recens calidus dum à furno extrahitur, statim per medium diuisus, & vino optimo irroratus, prædicto puluete inspersо, ventriculo, & vmbilico admotus, corpori nutrimentum præbet. Idem efficiunt clysteres nutrientes, qui conficiuntur ex gallinarum, & caponum iure, vitellis ouorum, & saccharo.

Quod si æger ob immodicam siccitatem faucium, & gutturis non potest deglutire, frequenti lauatione est vtendum ex vino rubeo aquâ omnis diluto, aut ex aqua hordei, aceto, & modico saccharo, vel ex lacte caprino; & paulatim degluriant quæ emolliunt, vt sunt syrupus violarum, & borrag. cum aqua hordei, vel scorzoneræ. Exteriùs guttur, & fauces inungantur refrigeratorii Galeni vnguento, & rosaceo, aut butyro vaccino sæpè aqua rosarum loto.

§. IV.

De siti.

SItis inter alia symptomata nimis infestare solet, cui subuenire oportet vt præcipit Hippocrates 6. *epidim. sect.* 2. *textu* 53. os claudendo, & tacendo, & frigidum inspitando. Oportet tamen prius detrahere causam, ex qua sitis insurgit, ventrem debito tempore euacuando clysteribus, & aliis medicamentis solutiuis iam traditis: deinde refrigerantia, & humectantia ore teneat laborans, graue enim est nihil sitientibus offerre, quod sitim leuet, vt inquit Galenus 7. *methodi,*

methodi, *cap.* 6. quia propter abluere conuenit, A & gargarismum efficere ex aqua frigida, vel aqua hordei cum saccharo, & modico aceto, aut cum sero lactis caprini, vel vino rubro nimis aquâ diluto. Ore etiam contineat lactucæ folium, aut frustulum peponis, cucumeris, aut lactucæ caules, crystallum, & oncleos prunorum, & alia his similia. Expediens etiam est per interualla tantillum aquæ eis offerre, vt sitis sedetur, & molestia, & anxietas aufetantur. Quibus etiam offerimus aliquid syrup. violati cum aqua hordei, præcipuè si tussis infester. Exteriùs sub mento, & in gutture supradictis vnguentis pro cibi fastidij curatione traditis vti poteris, vel oleo violarum, & butyro vaccino, & cera vnguentum conficies, cui etiam addere poteris mucilagioes semiois psillij, & citoneorum.

§. V.

De singultu.

NOn agimus in præsenti de singultu ex inanitione, quoniam rarò, aut nunquam his febribus superuenit; quem si ob aliquam superfluam euacuationem aliquando superuenire comperiamus, iusculis, & rebus alimentitiis, & humectantibus auferri debet, quamuis Hippocrates toties asserat illum esse mortalem. Agimus ergo de singultu, seu motu concussiuo stomachi ab humore prauo seu vaporibus malignis in ipsis ventriculi tunicis imbibitis prodeunte, qui frequenter in his febribus reperiri solet. Cuius correctio incipere debet à remotione causæ, idque assequemur clysteribus iniectis, qui humorem reuellant, & euacuent; aut vomitum concitando, si facilè ad illum æger inclinetur: deinde ventrem roborabimus oleo rosarum, absinthites, nardino, citoneorum, & similibus, desuper spatsis pulueribus diarrhod. Abb. aromatici rosarum, & coralli rubri præparati; sed priùs foueatur ventriculus hoc decocto, quod recipit absinthij, & menthæ, ana m. ß. vtriusque spicæ ana ℥. j. calami aromatici ʒ. ij. mastichis, & cinnamomi, ana ʒ. j. coquantur omnia sufficienter in lb. v. aquæ, & colaturæ adde vini albi lb. ß. pulu. diatthod. Abb. aromatici rosarum, & galangæ ana ℈. ij. misce. Hæc tamen sunt admouenda, si febris non sit nimis intensa, si verò sit in ventriculo ingens calor, frigidiuta adhibebis, vt sunt rosæ, semina, & folia myrti, & alia his similia.

Expedit etiam ventrem fricare, & mouere, vt humor concutiatur, & separetur à tunicis in quibus imbibitur: deinde ventris regionem inungere oleo Mathioli, quod veneni vim frangit, & ipsos veneficos vapores resoluit: ad quod etiam iuuat cucurbitarum supra ventrem admotio, vt ipsi humores agitentur, & ad extrà ferantur.

Interim dum hæc fiunt, humoris prauam qualitatem retundimus per assumptionem aquæ valde calidæ, quæ potest esse communis, vel de buglosso, aut de scorzonera. Idem præstant syrupi acidi, vt syrup. oxalidis, acetosus, de granatis, de succo limonum, miua citoneorum, & similia; quæ omnia assumantur in forma crassa, vt diutiùs immorentur in ventriculo.

Pati ratione curantur ventriculi dolores, anxietas, vomitus, nausea, neque est necessarium pro quolibet illorum oouum caput instituere.

§. VI.

De symptomatibus intestinorum.

SVpetueniunt huic febri alia symptomata ob affectionem aliquam intestinorum; vt lienteria, quæ etiamsi affectus sit veotriculi, vt suo loco explanauimus, cum hoc tamen, quia in ipsa etiam intestina patiuntur, inter illorum affectus connumeratur: accidunt etiam diarrhæa, & dysenteria, de quibus omnibus breuiter est agendum, suppositis iis, quæ diximus capitibus eorum naturæ, & curationi dicatis.

Lienteria igitur accidere potest, quia propter præsentiam humoris maligni aëris, & mordacis in ventriculo, & intestinis existentis facultas expultrix ita ad expulsionem incitatur, & stimulatur, vt retentricis opus superet, & retentrix suo B non fungatur munere, quo fit vt alimenta taliter deiiciantur, qualia fuere deuorata.

Istud tamen accidens remouetur per ablationem causæ, ventriculi, & intestinorum roborationem, & assumptionem eorum quæ diximus capite præcedenti in curatione singultus.

Si verò diarrhæa superuenit, considerare oportet, an criticè fiat; quo tempore non est sistenda, nisi modum excedat, & vires deiiciat. Quod si symptomaticè eueniat, aliquando etiam confert; quam non oportet statim supprimere quousque vires deiici, & dissolui videantur; nam euacuationes symptomaticæ, quæ cum vitium robore fiunt, maximè prodesse solent in hoc affectu: veruntamen si curationem expostulat, aluus sistenda est ventrem roborando interiùs, & exteriùs, vt diximus *cap. de diarrhæa*, quibus admiscebis ea, quæ vim alexipharmacam habeant; C idemque obseruandum est pro dysentetiæ curatione, cuios caput relege primo Tomo meorum Operum.

§. VII.

De symptomatibus capitis.

NOn minùs infestare solent accidentia quædam capitis; siquidem frequeoter ingens capitis dolor molestat, & post illum immodica vigilia, delirium, vel somnus profundus, de quibus seorsim breuiter est agendum.

Dolor igitur capitis fit per consensum ex vaporibus malignis, acribus, & mordacibus ad caput communicatis. Cui statim succurrendum; ne reliqua symptomata sequantur, adhibitis remediis vniuersalibus, cucurbitulis, & frictionibus, & ligaturis partium extremarum, vt sic vapor ille detertimus, vel humor ad caput confluens D reuellatur, & deriuetur. Capitis etiam parti anteriori, & fronti imponemus refrigerantia, & quæ aliquo modo reprimant, & vaporum ascensum impediant, vt sunt aqua rosacea cum guttulis aceti, vel lac muliebre, vel caprinum, aut oxyrrhodinum ex oleo rosaceo, & aceto rosaceo, cum aquis rosarum, vel portulacæ.

Eisdem etiam remediis auferuntur immodica vigilia, & delitium, quæ ab eisdem vaporibus cerebrum exsiccantibus dependent: præter dicta tamen conuenit inungere nares, & tempora cum vnguento populeone, cui admiscere poteris aliquid opij, vel cum ipso opio inunganrur, vel derasa anteriori capitis parte abluatur caput hoc decocto;

decocto, quod recipit radicis iuscbiami ℥. j. capitum papau. albi n. vj. foliorum lactucæ, & violarum, ana m. j. florum rosar. & violarum, ana p. j. hordei p. ij. omnia coquantur in debita quantitate aquæ ad medietatis consumptionem, & colaturæ adde aceti rosarum ℥. j. ß. quo foueatur caput: deinde inungantur sutura coronalis, & tempora vnguento populeone, & rosatum mistis, & superponatur linteum aquâ rosarum madidum. Quod si hoc non sufficiat, naribus ad olfaciendum applicetur spongia eodem decocto madefacta.

Tempore etiam somni assumere poterit amygdalatum ex emulsione quatuor seminum frigidorum maiorum, & papaueris in lacte amygdalatum extractum, vel in iure gallinæ, vel pulli cum saccharo, vel loco illius assumere ℥. j. syrupi papaueris.

Vlteriùs si hæc non proficiant, iniiciantur clysteres, qui parentur ex iure aliquo, in quo res refrigerantes sint decoctæ, vt ℞. iuris pulli, vel gallinæ, in quo sint decocta hordeum, lactuca, flores violarum, & rosarum ℔. j. olei violarum ℥. iij. sacch. ℥. j. misce, & fiat clyster, qui diu retineatur, vt ad caput vapores frigidi ascendant.

His peractis, vapores, & humores in capite recepti incrassari solent, quo tempore aliquali indigent resolutione, & sic oxyrrhodinis admiscebimus aliquid olei camemali, aut anethini, vel laurini, & prædicto lauacro addimus camemalum, melilotum, anisum, ameos, fœnugræcum, & alia huiusmodi. Cæterùm si adhuc delirium persistat (nam hæc remedia resoluentia illi accommodantur) applicari debent pulli columbini, catelli, aut pulmo arietis, vt suo actuali calore vapores illos discutiant, & resoluant; quæ auxilia reiterentur, & applicentur, vt diximus capite de phrenitide.

Quod si his non auferatur, existimare oportet caput non solùm pati per consensum, sed per propriam cerebri affectionem, vt ex signis veræ phrenitidis percipere poteris; quo casu ad caput de phrenitide recurres.

De profundo somno.

Solent etiam ægri in hac febre profundissimo somno detineri, qui concitatur ex vaporibus crassis, & frigidis a crassis humoribus eleuatis, & ferientibus caput, vel à crassescentibus vaporibus, propter medicamentorum frigiditatem, quæ admota fuerunt antea, dum scilicet vigiliâ, aut delirio vexabantur. Cui occurrimus clysteribus, suppositoriis, fortibus frictionibus, & vinculis brachiorum, & crurum, & aliis euacuationibus, quæ pro hac febre curanda annotauimus. Conferunt etiam oxyrrhodinum in principio, quod repercutiendi vim habeat, cui aliquid resoluentium admiscebis; deinde resoluentibus vteris. Prodest similiter sternutamentum prouocare, & iniicere per nates aquam mulsam ex origani, thymi, & pulegij decocto, & caput abluere decocto rosarum, camemali, meliloti, maioranæ, stœcados, betonicæ, lauendulæ, & foliorum sennæ, cui percolato addes vinum album, vt faciliùs penetret. Post capitis lotionem vngatur oleo irino, camemali, & ruthæ, ex quibus cum puluere piretri, euphorbij, & staphidis agriæ, & cera vnguentum finges, quo caput inunges, aliaque obseruabis, vt tradita sunt capite de lethargo.

§. VIII.

De symptomatibus cordis.

Inter symptomata, quæ magnum solent facessere negotium, constituuntur syncopis, & animi deliquium: quæ quidem quamquam sint affectus diuersi, & ad partes diuersas spectent, vt capite de syncope probauimus, nihilominus de illis in hoc capite agimus duplici ratione; & quia animi deliquium in hac febre ex consumptione spirituum vitalium consurgit, quatenus materiam non suppeditant ad productionem animalium, cuius curatio in reparatione vitalium consistit, vt inde animales generentur: tum etiam, quia apud plures Medicos receptum est, huiusmodi accidentia solùm differre penes magis, & minus. Cùm ergo maligna febris conditio spiritus dissipet, & destruat, viriumque exsolutionem causet, horum symptomatum medela in correctione malignæ qualitatis, & reparatione virium sita est. Quæ omnia perficimus alimentis, & medicamentis in curatione huius febris traditis.

Cæterùm si illis oblatis adhuc animi deliquium, & syncopis non præcauentur, sed ad syncopalem accessionem deueniant, omni consilio curandum est eos ab accessione liberare; quod quidem efficies rebus odoratis, & alimentitiis naribus, & aliis partibus applicitis, vt diximus agentes de cibi fastidio, vt sic spiritus restaurentur; qui enim cita indigent appositione, ea fieri debet per odorata, vt inquit Hippocrates libello de alimento, cordi verò admoueatur oleum Mathioli, & naphæ, & vnguentum aliquod cordiale, quo nares, & partes in quibus pulsus apparet, inungantur: deinde superponatur sequens instillatio, seu epithema. ℞. succi scordij, pimpinellæ, scabiosæ, & scorcioneræ in aqua rosarum extractæ ea quantitate, vt compleat ℔. j. succi acetosæ, & pomorum redolentium, ana ℥. iiij. confect. iacynthorum, & alchermes, ana ʒ. ij. theriacæ magnæ ℥. ß. electuarij de gemmis ʒ. j. diamarg. frigidi, & diambræ, ana ʒ. ß. santalorum omnium ʒ. ij. omnia per balneum Mariæ instillentur, & cordi admoueatur instillatio, nam illi mirificè opitulatur. Ad eundem finem valet sacculus ex serica tela confectus rebus cordialibus plenus, qui taliter parari potest. ℞. florum nenupharis, violarum, borrag. buglossæ, & rosarum, ana ʒ. ij. naphæ ʒ. iij. puluer. diarrhod. Abb. & corticis citri, ana ʒ. ß. diambræ, & diamoschi, ana ℈. j. santali rubri ʒ. j. misce. Pauperes vtantur vino albo aquæ naphæ, & rosarum admisto, quo cordis regio, pulsus, & nares abluantur.

Vlteriùs in cibo, & potu ea lex est seruanda, vt scilicet alimentum paucum, & sæpe assumatur, quod sit optimi nutrimenti, & facilis alterationis, vt iura caponis, & gallinæ, oua sorbilia, vinum optimum, biscoctum in ipso vino imbutum. Quammaximè pro diuitibus confert sequens instillatio. ℞. carnis arietinæ sine pinguedine ℔. iij. pectoris caponis, aut gallinæ ℔. ij. contundantur benè; confect. iacynthorum, & alchermes, ana ʒ. ij. seminis citri, & oxalidis, ana ʒ. j. elect. de gemmis, & diamargarit. frigidi, ana ℈. ij. succi pomorum redolentium ℥. vj. vini albi optimi ℥. iij. fiat ex omnibus instillatio per balneum Mariæ, de qua parum sumat æger per interualla. Alia etiam instillari possunt prout Medico

dico visum fuerit pro morbi, symptomatum, & temperamenti diuersitate.

§. IX.

De frigiditate partium extremarum.

FRigus partium extremarum persentiri solet in febre maligna; quod accidens maximum portendit malum*, & inter signa lethalia ab Hippocrate constituitur; quod quidem euenit ob malignam putredinem spiritus, & cor offendentem, in quorum subsidium spiritus, & humores ad intra recurrunt, ex quo consurgit, quod partes externæ calore destituuntur, & frigescunt eo modo, quo capite de rigore diximus.

Præter alia, quæ asseuerauimus prodesse aduersus putredinem, & febris malignæ intensionem, quæ similiter hic accommodantur, omni arte curandum est calorem ad extra aduocare, ne interius suffocetur, idque faciemus partes fricando linteis calidis, vel manibus inunctis cum oleo anethino, vel camemali, vel linteis aqua vitæ, vel vino calido irroratis. Oportet etiam pedes, & manus vino optimo calido abluere, mox in linteis calidis inuoluere. Quod si hæc non sufficiant, vtantur sequenti potione, quæ roborat cor, & calorem prouocat, ad extra humores mouendo, & sudorem prouocando. ℞. papaueris erratici, radicis angelicæ, & dictami, ana p. j. coquantur debito modo in sufficienti quantitate aquæ, & facta expressione, colaturæ adde lapidis bezoar ℈. vj. conf. iacynthorum ʒ. j. misce, & calida bibatur potio quantitate ʒ. vj. deinde æger benè cooperiatur donec sudet, vel partes externæ calefiant. Valet etiam ad idem aqua buglossæ calida ebibita cum granis vj. lapidis bezoar orientalis, cuius vsum fidissimo experimento obseruaui.

Tandem aduertere oportet circa curationem huius febris, & accidentium mitigationem, quod aliquando simul natura plures euacuationes, & per diuersas regiones conatur, vt alui fluxum, puncticulas, sudorem, menstruam purgationem, sanguinis fluxum, & alia, quæ quidem Medicum ancipitem reddunt, cùm non sit tutum omnem naturæ motum simul iuuare, neque simul prohibere; quo casu considerare debet, quis motus sit naturæ vtilior, & per magis conuenientem regionem, & illum iuuare debet; aut quis motus sit maior, & ad quem natura magis inclinatur, quem etiam adiuuare poterit. Quibus ita factis huic maligno, & deterrimo morbo medemur.

§. X.

De morbillis, & variolis.

ANtequam huic febrium tractatui finem imponamus, nonnulla tradere oportet, quæ ad morbillorum, & variolarum naturam, & curationem spectant. Sunt enim isti morbi ita communes, vt ex infantibus ferè nullus sine illis prætergrediatur.

Variola quid sint. Sunt igitur variolæ exanthemata quædam sublimia cum tumore satis conspicuo varis simili,

per totum corpus erumpentia, cum febre, dolore, & pruritu. Quæ verò sine sensibili tumore apparent, morbilli ab Arabibus vocitantur, à nobis *sarampion*. Diximus variolas, & morbillos esse quædam exanthemata; nam exanthema est nomen commune omnes tumores, & maculas ad cutem protumpentes sub se comprehendens, & sic vicem generis gerit. Diximus præterea, in variolis exanthemata esse sublimia, & tumores paruos referentia, vt sic distinguantur à morbillis, & maculis, quæ elucent in cute sine eminentia, & tumore; per quod differunt etiam à puncticulis, quæ apparent in febribus pestilentibus, & malignis, quæ dantur sine tumore. Fiunt cum febre, quæ est de synocharum sorte, eamque appellat Auenzoar *lib. 3. capit. vltim.* impetuosam, per quod differunt ab omni exanthematum genere, quæ sine febribus conspiciuntur. Fiunt præterea cum pruritu, & dolore, quatenus humores sunt calidi, & acrimoniam comparant, continuumque dissoluunt.

Ex dictis constat, variolarum materiam crassiorem esse materià morbillorum, siquidem tumores efficit, qui suppurantur, & attolluntur, diuque durant; morbillorum verò materia tenuis cùm sit, facilè resoluitur, & breuiter illorum vestigia auferuntur.

Fiunt huiusmodi exanthemata per modum crisis, eaque natura excernit tertio, quarto, vel quinto die, quod etiam indicauit Auicenna *fen. 1. lib. 4. tract. 4. capit. 6.* dicens: *Et variola quidem sunt quasi modus quidam crisis.*

Producuntur variolæ ex sanguinis crassiori parte efferuescente, & morbilli ex ipsius tenuiori parte, aliquam tamen putrefactionem patiente, vt omnes Arabes testantur, & ipsa signa demonstrant; siquidem tam in morbillis, quàm in variolis sanguis efferuescit, & ebullit, putredinemque aliqualem nanciscitur, ex qua prodit, morbos istos esse contagiosos; contagium autem sine putredine non datur, vt suo loco insinuauimus. Causa efficiens putrefactionem sanguinis, & illius ebullitionem aliquando est externa; vt aër calidus nimis, vel austrina constitutio, & in vniuersum omnes causæ externæ, quæ valent producere febrem malignam, & pestilentem. Aliquando etiam est interna, vt vehementes animi passiones, motus inordinatus, & prauorum eduliorum, & calidorum esus. *Causa efficiens traditur.*

Sed restat nunc examinare causam, propter quam ferè omnes his morbis laborant, & quamuis probè regantur, & gubernentur, nihilominus hæc mala, vtpote ineuitabilia, fugere non possunt, nisi præcox mors homines tollat. *Quam ob causam omnes variolis corripiantur.*

Auicenna, & omnes ferè Arabes, quos etiam sequuntur Fracast. Mercat. Vega & omnis fermè Medicorum schola, vnanimiter asserunt, ideò omnes communiter bis morbis corripi, quia in vtero matris nutriuntur sanguine menstruo, de quo secum aliquid excrementitium ex vtero afferunt, à quo omnes inquinantur; à cuius inquinamento stimulari totum sanguinem exagitant, ex cuius exagitatione, & motione calorem comparant præter naturam, à quo efficienter fit ebullitio sanguinis, seu efferuescentia, & insurgit febris hæc de synocharum genere; & quia omnes ab eodem principio, à sanguine scilicet menstruo, tanquam à materia, ini- *Arabum sententia.*

O tium

tium sumunt, ideò omnes hac labe inficiuntur, neque assignari potest huius euentus communior causa.

Mercurialis doctrina.

Hanc tamen sententiam sic commuoiter acceptam redarguit Mercurialis 1. *de morbis puerorum, cap.* 2. qui plurimis rationibus intendit probare, hos morbos non produci ex reliquiis sanguinis menstrui, Quarum prima est: Variolæ maxima ex parte proueniunt vitio morbidi cœli, vel aëris, quod etiam ipsi Arabes confitentur, præsertim Rhasis 18. *continentis.*

Secundò, nam vitium sanguinis menstrui sempiternum est à muodo nato post peccatum Euæ; vnde factum esset, vt homines semper hac menstruorum labe essent labefactati, & quod cognosceretur ab antiquoribus Medicis, oempe à Galeo. Hipp. & similibus.

Tertiò, quia nullus ferè est homo, qui io iuuentute, vel adolescentia aliquo morbo graui non laboret, ratione cuius fiunt in sanguine ebullitiones, & putredines. Quod si in sanguine seminaria huius mali derelicta essent, ex sanguinis ebullitione, & putredine variolæ excitarentur, cuius contrarium experimur.

Quartò, nam vt constat ex Galen. 1. *de caus. sympt. cap.* 7. excrementa nutrimenti, quo fœtus in vtero alitur, omnia à natura deponuntur in duabus tunicis, quæ ipsum ambiunt: ergo nihil excremcotitium sanguinis menstrui temaner in illo, ex quo talis morbus excitetur.

His rationibus alias fortiores addere possumus; nam vt ex Galeno constat *lib. de semine, cap.* 8. fœtus io vtero non ex prauo sanguine, sed ex eius purissima portione alimentum capit: ergo non potest ex illo suscitari iste morbus, cùm in purissima sanguinis portione nihil excrementi remaneat. Quod si etiam ex praua sanguinis materia nutriri velis, qui fieri potest, vt post multos morbos, & multas febres id virium vsque ad trigesimum, quadragesimum, & nonnunquam sexagesimum annum protogetur, vt Vega 2. *de arte medendi*, expertus fuit? Et quare etiam quis non semel, sed bis hoc morbo corripi solet. Præterea si sanguis menstruus in substantiam fœtus solidam conuertitur, quomodo ex illius feruore variolæ gigni possunt? Tandem si ex reliquiis sanguinis menstrui fiunt variolæ, cur mulieres quibus menses supprimuntur, non incidunt in illas?

His rationibus suasus Mercurialis existimat, hunc morbum ita communiter diuagari, vt nullus ab illo liber ferè euadat, quia est morbus hereditarius; omnes enim, inquit, nascimur ex parentibus, qui hoc vitio sunt tentati; aliquando tamen initium habuisse ex aëre, & cæli influxu: quam ob causam non fuisse cognitum ab aotiquis testatur; nam potuit contingere, quod sua tempestate talis aëris status seu constitutio nequaquam accideret. Ex hac igitur temporis constitutione, vel cœli statu ortum habuit iste morbus, sicut alij morbi pestilentes, & maligni, qui relinquunt in hominibus potentiam, seu virtutem hæreditariam, quæ à parentibus in filios transfertur, propter quam filij redduntur apti ad suscipiendum similes morbos. Quod probare nititur ex Hippocrate *libr. de aëre, locis, & aquis*, exemplo à macrocephalis desumpto; nam primùm gens illa arte, & studio cœpit infantibus capita oblonga facere, vnde cùm parentes huiuscemodi capitibus prædit essent, factum est, vt filij ab ipsis similes fiot geniti, adeò vt proprietate paternâ tota illa gens facta sit macrocephala, ac per coosequens illud, quod arte, & studio factum est, in naturale versum, ex vno in aliud transiit.

Mercurialis fundamenta euertuntur.

Sed tanti viri veniâ, pro Arabum doctrinæ defensione dicimus, illius fundamentum nullam habere vim, neque ex illo inferri posse huius morbi perpetuitatem: ad cuius intelligentiam, tanquam certum, & ab omnibus admissum supponimus, dari verè morbos hæreditarios, qui in corporibus relinquunt impressionem, sigillationem, vel aptitudinem quandam, ratione cuius leui quadam occasione incidunt in similes morbos; & hanc ob causam podagrici podagricos, nephritici nephriticos gignunt, etiamsi in ipso generationis actu careant tali morbo; nam sufficit ad illum aptitudo, & sigillatio facta in membris. Quo supposito, probatur: nam qui morbis hæreditariis capiuntur, facilè, & ex leui causa iocidunt in illos, ita vt non semel, sed bis, aut pluries eodem morbo corripiantur, vt patet in illis, qui semel arthritide, aut nephritide laborant, qui leui errore commisso, statim denuò in eundem morbum incidunt; & hoc non ob aliam causam, nisi propter aptitudinem in membris derelictam ad illos morbos recipiendos: ergo si variolæ sunt morbi hæreditarij, non semel, sed bis, & pluries eidem homini adoenirent, cuius contrarium experimur; siquidem tarò, aut nunquam idemmet homo bis variolis corripitur; quod nequaquam contingeret, si illa sigillatio, seu facilitas membris inhæreret, ratione cuius facilè incideret pluries io eondem morbum.

Secundò probatur, nam si homo habens morbum aliquem hæreditarium graues committit errores, & hoc non solùm semel, sed pluries, vt dixi, pluries etiam incidit in illum morbum: ergo pari ratione si graues committeret errores viendo alimentis calidis, immoderatis exercitiis, & aliis quæ deseruiunt ad inflammandum sanguinem, incidere semper deberet in variolas, siquidem vtriusque par ratio est; habet enim illam sigillationem, cuius ratione magis est dispositus ad recipiendam hanc febrem variolatam, quàm ad aliam febrem suscipiendam. Cùm ergo oppositum euenire conspiciamus, dicendum est morbillos, & variolas nequaquam esse morbos hæreditarios.

Tertiò, nam plures morbi hæreditarij post curationem auferuntur, & nullum manet sigillum in corpore patientis, vt patet in gallica lue à parentibus recepta, quæ in filiis curatur, ita vt nulla sigillatio in filiis remaneat: ergo pari ratione cùm iste morbus optimè curatur, tollitur illa sigillatio, seu impressio, ratione cuius fit hæreditarius, ac consequenter non poterit in alios deriuari; quo casu principiom huius mali ad aliam causam reducere debemus.

Ad Mercurial. respondetur.

Vnde ad Mercurial. fuodamentum respondetur, macrocephalos alios sibi similes generasse, quia actu habeaot capita oblonga, & sic filios procrearunt similem habentes conformationem; nam non solùm in corporis compositione, sed io animi moribus filij pateotibus similes fiunt: sed hoc fit quia actu illis constant. At verò homo, qui semel habuit variolas, & bene curatus fuit, neque actu illas habet, neque est ratio, quæ suadeat in illo remanere sigillationem impressam, quæ filiis communicetur, cum totum vi curationis auferri posset.

Fernelius

Fernelij sententia.

Fernelius 2. *de abditis rerum causis, cap.* 12. asserit morbillos, & variolas originem ducere à cæca quadam, seu occulta aëris qualitate, quod inquit esse commune omnibus morbis pestilentibus, & malignis, qui à causa communi dependent; idque aliquibus rationibus intendit probare, quas prolixitati parcentes omittimus; nam ex dicendis constabit earum solutio.

Illius refutatio.

Hæc tamen Fernelij sententia facilè impugnatur; nam variolæ, & morbilli, etsi interdum magis, interdum minùs vagentur, attamen nullum tempus fermè datur, in quo aliqui non corripiantur illis: ergo si ab illa qualitate aëris occulta fierent, semper hæc qualitas aëri inesset, quod creditu difficile videtur.

Tum, nam vt *cap. de febre maligna* diximus, morbi maligni fieri possunt ex praua victus ratione, ex qua praui gignuntur humores, qui suâ maligna qualitate homines perdunt, vt quotidie cernimus in mulieribus hysterica affectione laborantibus, in quibus sanguis menstruus, & semen talem qualitatem, & tam veneficam adquirunt, vt breuiter ipsas interimant. Neque negari potest, quod in nostris corporibus aliquid veneno simile generari potest, vt *cap. de hysterica affectione* probauimus: neque Galenus adducens causas pestis, ait esse necessarium aërem operari qualiate occulta, sed solùm qualitates manifestas tradit, nempe nimium illius calorem, & humiditatem; quæ aëris constitutio præcedere solet febres malignas, & variolas; & sanguinem alterando, iuuat ad illarum productionem.

Conclusio.

Quare dicendum est, morbillos, & variolas ortum ducere ex sanguine menstruo impuro in venis derelicto, ratione cuius quia excrementitius est, calidum innatum non sit omni ex parte familiare naturæ, quamuis ad illius actiones concurrat. Cùm igitur ille calor impressus vegetior, & feruidior efficitur ab aliqua causa, siue externa, siue interna, sanguinem in feruorem agitat, & commouet, efficitque febrem quandam sanguineam, quæ in morbillos, vel variolas terminatur, ita vt si sanguinis tenuior pars ferueat, morbillos; si verò crassior, variolas constituat: incipit tamen feruor ab ipso sanguine menstruo, qui in ipsis vasis remansit, & in illis suum sigillauit calorem. Quæ doctrina probata manebit ex solutione argumentorum quæ contra illam obiiciebantur.

Ad argumenta Mercur. respondetur.

Ad primum ex Mercuriali respondetur, variolas aliquando initium sumere ab aëris vitio, vel eccli statu, quatenus scilicet sanguinem illum menstruum adiuuant, & illius calorem intendunt, vt sic sanguis ille impurus feruere incipiens sanguinem intra venas existentem etiam ebullire faciat; qui cùm aliquam putredinem contrahat, & qualitatem malignam, & contagiosam, ipsam naturam irritat, & mouet ad expulsionem, & sic ad extra trudit humores, & in cutem prorumpere facit variolas, & morbillos.

Morbilli & variolæ fuerunt ab antiquis cogniti.

Ad secundum respondetur, verum esse, morbillos, & variolas esse cognita ab Hipp. & aliis antiquis, vt probare nititur Manardus. 7. *epist. ep.* 2. quod etiam constat ex Galeno 6. *aphorism. com.* 9. vbi inquit, quod pustulæ, & tubercula calida fiunt, & pruriunt, ad differentiam latarum pustularum, quæ à causa frigida pendent, & non pruriunt. Si igitur Galenus vniuersaliter sermonem profert de tuberculis calidis: ergo sub illis comprehenduntur variolæ. Et 3. *aphor.*

A *textu* 26. inter morbos pueriles Hipp. tubercula annumerat. Et *text.* 20. inter morbos vernales, quo tempore magis contingunt variolæ, describit etiam tubercula. Et Gal. *in comment.* inquit, quod fiunt tubercula, quia vniuersum corpus expurgatur vitiosis humoribus ad loca viliora transpositis; quod quidem repetitur in morbillis, & variolis. Aristoteles etiam de illis videtur mentionem fecisse *sect.* 5. *problem. problem.* 27. vbi inquirit, quam ob causam tubercula ex labore proueniunt? Et respondet, quod motus concalefaciens corpus impurum excrementa mouet ad extra, & quæ crassa sunt, faciunt in corpore tubercula. Qui Arist. locus saltem indirectè nos docet ex sanguinis efferuescentia tumores oriri, vt in variolis contingit, quæ præcedente labore suis temporibus fieri, vt nunc etiam, poterant. Neque ex illo loco colligi potest, illos tumores diuersos fuisse à variolis.

B Tandem Hipp. 3. *epidim. sect.* 3. *textu* 48. ait quasdam adfuisse febres, in quibus intrò, & extra tumores fiebant. Et Galen. *in comm.* inquit, quod humor crassior partibus adhærescens tubercula excitabat. Quod si nostris temporibus id in febribus cerneremus, esse febres variolatas verè diceremus. Neque negari potest, quod sub exanthemarum nomine, tam variolas, quàm morbillos antiqui comprehenderent. Sed ad alia conuertatur noster sermo.

Ad tertium respondetur, Intrà corpus citrà euidens damnum sanguinem illum impurum latitare, quoniam illius qualitates ita refranguntur à partium naturali temperie, & à sanguine laudabili, vt parum, aut nihil naturam stimulent ad expulsionem, & sic alij morbi accidere solent ex humorum putredine, & sanguinis feruore, & tamen variolæ non excitantur; nam non

C à quauis causa mouentur, sed ab illa cum qua maiorem habent analogiam, & proportionem: sæpe enim ex praua victus ratione, & aliis causis grauissimi morbi in pueris succrescunt, & non variolæ; ex contactuque solo hominis variolis laborantis statim in illas incidunt pueri: quod neutiquam reduci potest nisi ad analogiam, quæ intercedit inter causam, & causatum.

Ad quartum respondetur, quod fœtus nutritur ex purissimo sanguine, & licèt reliquum natura excernat, non tamen ita exactè, vt aliquid in ipso imbibitum non remaneat, quod diu adseruatur cum remissis qualitatibus, & à natura refractis; & hanc ob causam non expellitur à natura, donèc illius calor ab aliqua causa feruidior reddatur, & excitetur.

Ad rationes à nobis superadditas respondetur. Ad primam iam responsum est, fœtum in vtero nutriri ex purissimo sanguine, ex quo non fiunt

D variolæ, sed ex sanguine impuro remanente, vt dictum est.

Ad secundam iam responsum est in responsione ad tertium Mercur. argumentum.

Ad tertiam respondetur, aliquando non semel, sed bis hominem variolis corripi hanc ob causam; nam si illi ichores, seu sanguis menstruus totus simul, & semel inflammatur, & pellitur à natura, nunquam redeunt variolæ; quòd quidem frequentiùs contingit: si verò tota illius sanguinis massa non inflammatur vna vice, neque à natura pellitur, non mirum si variolæ iterum succedant, & bis hominem corripiant.

Ad quartam respondetur, sanguinem menstruum, qui est variolarum initium, non conuerti in

in substantiam aliti, quia ex impuro hoc sanguine non nutritur.

Ad vltimam respondetur, in mulieribus variolas non accidere ex mensium suppressiona, quia sanguis menstruus intra vasa continetur, in quibus cum reliquis humoribus commiscetur, qui illius qualitates refrangunt: & si aliquos morbos generar, obstructionis scilicet, vel putredinis, non tamen variolas producit, quia in venis, quæ in vterum terminantur, detentus eas obstruit, & ineptas reddit ad illius expulsionem; si enim venæ illæ possent sanguinem illum excernere, meliùs illum eiicerent per viam assuetam ad vterum, quàm ad cutem; sanguis verò, qui est variolarum causa, licèt ad tempus ipsius qualitates reprimantur, nihilominus accedente aliqua causa, quæ illius qualitates intendere faciat, statim morbillos, vel variolas excitat.

§. XI.

De variolarum, & morbillorum signis, & aliquibus dubiis circa illa.

INter signa alia ostendnnt morbum venturum, alia ipsum morbum iam productum declarant. Quæ morbum futurum denunciant, ex causis præcedentibus desumuntur, vt si præcessit constitutio austrina, si per populum grassentur dolores capitis, raucedines, grauedines, distillationes, quæ ex sanguinis ebullitione suscitantur. Item si huiusmodi morbi vagentur, imminens contagium timere possumus; quapropter fugiendæ sunt conuersationes cum iis, qui hac labe tenentur. Si verò iam morbilli, vel variolæ insestent, febris ab initio vehemens excitatur; & quia est propè crisim, accidentia ingrauescunt. Hanc febrem comitantur distillationes, vel fluxiones catarrhales, ratione vehementiæ caloris pituitam cerebri liquefacientis, ex qua consurgit tussis, quæ est huius morbi certum præludium. Ratione etiam humoris ad asperam arteriam confluentis illis etiam difficilis accidit respiratio. Præterea oculorum splendores, & fulgores quidam fiunt ex flammea caliditate proficiscentes: oculi illachrymantur ob liquefactam cerebri pituitam acrem ad illos descendentem. Calor maximus persentitur, præcipuè in dorso, & dolor, vel pruritus, ob squallorem magnæ venæ, & arteriæ per eandem partem perreptantis: somno corripiuntur graui, ob vapores sanguineos ad cerebrum missos, & hoc præcipuè in variolis; in morbillis verò delirio tenentur, quia vapores ex tenuiori, & mordaciori materia eleuantur. Ob eosdem etiam vapores motus quosdam tremulos, vel concussiuos habere solent; & dum dormiunt, vel à somno excitantur, in huiusmodi tremores incidunt. Vidi etiam aliquos in epilepsiam incidisse. Mox ante exanthematum apparitionem omnia accidentia adaugentur, instar enim crisis, & segregatur bonum à noxio. Pulsus magnus, celer, & inæqualis percipitur; nam ab initio natura crisim, & separationem molitur, & sic inæqualis pulsus existit.

Vrina rufa, & aliquando flaua conspicitur, nullas tamen notas putredinis habere solet, sed in substantiæ modo, & sedimento vrinæ naturali assimilatur, quod dedit ansam Fernelio ad probandum, variolas ex occulta aëris qualitate procedere, & non ex vitiato sanguine menstruo, & ex sanguine putrido: cuius ratio neque quidquam facit contra nostram doctrinam; nam licèt hæc febris sit synochus cum aliquali putredine, in vrinis tamen nullum putredinis indicium apparet, quia ab initio incipit natura humorem putridum secernere ab aliorum consortio, & extra venas, & sic à principio conspici solent maculæ quædam per corpus erumpentes, quæ talis excretionis indicium præbent; & hanc ob causam vrina est sanis quamsimillima, quia est signum eorum, quæ sunt in venis.

Pueri cur frequentius hoc morbo corripiantur. Pueri, & adolescentes frequentiùs variolis, & morbillis corripiuntur; quod quidem fieri existimo, quia sunt proximiores principiis generationis, & sanguis menstruous tunc maiori vi pollet, cuius qualitatibus membra mollia puerorum resistere nôn possunt, & sic facilè à causa leui, siue externa, siue interna excitantur.

Dubium circa variolarum apparitionem. Sed quærere oportet qua ratione variolæ accidunt non solum in cute, sed in membris etiam interioribus? quod insinuauit Auic. & nos aliquando vidimus mulierem grauidam variolis laborantem, quæ fœtum abortiuit variolis magnis plenum, & secundinæ etiam variolis erant repletæ. Et ratio dubitandi est, nam si natura illum humorem expellit, ne ab ipso offendatur, quare in ipsis membris interioribus detinetur, in quibus potest ex illo humore maius nocumentum suscitari. Præterea in morbis, qui in abscessus perfectè terminantur, abscessus ad extra fiunt, & in partibus ignobilioribus; sed variolæ sunt abscessus, seu tumores, qui tempore crisis perfectæ fiunt: ergo ad extra prorumpere debent, & non in interioribus, in quibus maximè offendere possunt.

Quare variola aliquando salubres, aliquando mortifera. Ad hoc dubium respondetur, partem affectam non solùm esse cutem in variolis, sed partes ei subiectas, quia humor crassus cùm sit, non potest totus ad cutem permeare, & sic aliqua portio crassior remanet in interioribus. Vel secundò respondetur, quod cùm in partibus solidis ichores menstrui sint imbibiti, ab ipsis, dum inflammantur, maximè offenduntur, ita vt non possint totum humorem ad cutem pellere, & sic illud, quod remanet in ipsis partibus, in tumorem attollitur, & ibi suppuratur, aut resoluitur, & tandem ipsa membra cocto ichore pristinam salutem recuperant: cum hoc tamen talis euacuatio critica est, siquidem euacuatur humor, & euincitur.

Vlteriùs vertitur in dubium, quam ob causam variolæ aliquando salubriter, aliquando lethaliter terminantur? Cui dubio satisfiet, si dicamus, id prouenire duplici de causa, externa scilicet, & interna. Fiunt quidem lethales ab interna causa, eo quod aliqui prauo habitu corporis sunt prædiri, & ita sordidis excrementis, & ichoribus constant, vt ebulliente sanguine, putrefactio fiat irreparabilis. Fiunt similiter lethales propter causam externam, videlicet propter prauam aëris constitutionem, & propter errores Medicorum, & adstantium. Quod si omnia contrario modo se habeant, & benè se gerant, salubriter terminantur. Fiunt demùm lethales, si ob aliquam causam interiorem non possint ad cutem pelli, vt si humor crassus nimis sit, vel facultas expultrix languida, vel ob causam extrinsecam ægrum ambientem, vt si non benè cooperiatur æger, & à frigore occursante cutis constipetur, & variolarum exitus

exitus impediatur, aut earum fiat retrocessus: quæ omnia attentè inspici debent, vt feliciter succedat curatio.

Aliud dubium. Demùm dubitari potest, quam ob causam natura maximam variolarum multitudinem ad manus, & pedes transmittit, cùm sint partes distantiores, & aliæ sint proximiores, in quibus recipi possunt; & cutis faciei, labiis, & præputio remanent vestigia indelebilia. Ad primum dubium respondeo cum Mercuriali, ad manus, & pedes variolas transmitti, quia sunt partes, ad quas sua excrementa iecur deponere conatur; & propter hanc rationem, dum iecur intemperie calidà laborat, calor in pedibus, & manibus intensior persentitur; intercedit enim quædam analogia inter iecur, manus, & pedes, vt inquit Rhasis 17. *continentis*, vbi loquitur de iecore, ratione cuius iecur ad ipsas partes excrementa reiicit.

Ad secundum respondere possumus ex Arist. 3. *de histor. animalium*, quod vbi cutis immediatè ossibus adhæret, aut est sine carne, vel cum oauca, vlcera in iis partibus difficilè coalescunt; & quia genæ sub se paucam carnem habent, & os proximum est, & labia, & præputium sunt veluti cutes separatæ, hinc nascitur, quod non benè agglutinentur, & remaneat aliquod variolarum vestigium.

§. XII.

Curatio variolarum, & morbillorum.

IN his morbis, sicut in aliis, à debita victus institutione est auspicandum; in primis æger benè indumentis cooperiatur, vt humores per cutem transpirent. Cum hoc tamen aërem frigidum inspiret, vt inflammatio in interioribus mitescat. Victus sit refrigerans, qui etiam habeat alexipharmacam naturam, aut aliquid veneficam qualitatem reprimens illi admisceatur; circa quod lege caput de victus ratione in febre maligna. Quod si infans tenellus sit, & lacte nutriatur, nutrix eisdem cibis alatur, vt lac attemperetur, & illorum qualitates adquirat; mulier enim aut capra elaterium comedentes pueris purgatio, inquit Hippocrates 6. *epidim. sect.* 5. nam facilè quod comeditur, vel bibitur, in lac migrat, vel lacti admiscetur.

Debito vitæ regimine instituto, curationis indicatio sita est in euacuatione causæ, naturæ motum adiuuando; & in febris attemperatione, simul prauam febris qualitatem corrigendo; & in præcautione fluxionis humoris in aliquam partem; & tandem in detractione horrendæ fœditatis, quæ ex variolis in partibus remanet.

Quantùm ad primum, cùm febris hæc sit sanguinea, consulit Auicenna sanguinem mittere aluo priùs euacuata suppositorio, vel clystere aliquo emolliente, & refrigerante: quæ sanguinis missio fieri debet bis, vel ter pro ratione virium, & sanguinis redundantia. Quod si morbilli, vel variolæ iam apparere inceperint, quando Medicus ad videndum ægrum accesserit, considerare debet, an signa aliqua plenitudinis adsint, & vires grauatæ sint; quo casu sanguinis missionem non reformidabit, sed est statim exercenda, neque timere debet homorum ad intrà retrocessum, vt aliqui autumant; quod eleganter tradit Auic. dum inquit: *Sed quando procedunt variolæ, non oportet vt administretur phlebotomia, nisi inueniatur vehementia repletionis, & dominium materiei; tunc enim phlebotometur quantitate, quæ allevict.* At verò si dum erumpunt variolæ, non est dominium materiei, sed natura sufficienter aggreditur suum opus, totum opus est naturæ permittendum, neque sanguis est extrahendus. Veruntamen si puer lactans sit, & ita paruulus, vt non possit ferre sanguinis missionem per venæ sectionem, si quintum mensem excesserit, illius crura scarificabimus, præsertim si fuerit robustus, & sanguineus, & ei cucurbitulas admouebimus, vt monet Rhasis, scarificatas, vel hirudines, quibus tutò vti possumus in partibus inferioribus. Veruntamen si puer debilis sit, & paruus, solis frictionibus totius corporis est vtendum. Facta igitur sanguinis detractione, naturæ motum adiuuabimus, humores ad extrà trahendo cucurbitulis suris, scapulis, & natibus affixis, & aliquibus frictionibus.

Interim dum hæc fiunt, syropi attemperantes propinentur, qui nullam habeant adstrictionem, ne naturæ motum impediant. Conueniunt ergo syr. violarum, borrag. oxysacchar. de iuiubis, scorcionetæ, & similium.

Quod si exanthemata apparere incipiant, calida auxilia sunt offerenda, vt sic humores attenuentur, & ad extra euocentur, in quem vsum conferunt syrup. de lacca, capill. Veneris, cum decocto apij, vel fœniculi. Optimè etiam humores ad cutem trudimus, si bibatur aqua fœniculi, & buglossæ calida, quantitate ℥. v. cum granis iiij. lapidis bezoar. Conuenit etiam decoctum ficuum, seminis fœniculi, radicis scorcioneræ, & pentaphylli, & florum papaueris erratici, si sumatur cum confect. iacynthorum, & aliquibus granis lapidis bezoar. Quæ omnia sudorem prouocant, & humores ad cutem mouent, facultatemque vitalem corroborant. Prosunt etiam ad virtutem vitalem, & cor confirmandum elect. de gemmis, confectio alchermes, & iacynthorum, theriaca magna, & alia, quæ capite de febre maligna adduximus; ea tamen non intrepidè, & in omnibus administrabis, sed pro ratione ætatis, temperamenti, & temporis status accommodari debent, ita vt in senioribus, & frigidioribus calidiora offerantur, temperatiora verò in aliis ætatibus, & in his qui calida temperie constant. Sed quia humor decumbere solet in aliquam partem, & id cum maximo ægrotantis incommodo, ideò magna diligentia ei parti subueniendum est.

Inter partes, quæ frequenter recipere solent fluentem humorem, vna est aspera arteria, vt videre est in raucedine, & suffocatione. Cui sanè medeberis per ea auxilia, quæ humoris motum compescant, & vim reprimendi habeant. Oportet ergo gargarismata efficere cum rob moron, & syrupo rosarum, vel myrti, & aqua hordei, cùm saccharo, & modico aceto, & lambendo assumere syrupum violaceum, & de iuiubis, vt euacuetur quod in aspera arteria continetur. Quod si hæc non sufficiant, distrahendus est humor cucurbitulis, & frictionibus, & si sufficienter sanguis non sit detractus, illum euacuare per venæ sectionem, vel cucurbitularum scarificationem.

Similiter oculi maximè infestantur ex humorum defluxu, quorum motum sedabimus repellentibus auxiliis oculis adhibitis. Conueniunt ergo in principio aqua rosarum cum oui albu-

mine agitata, vel lac muliebre per se, aut aquæ rosarum admistum, vel huiusmodi aqua; ℞. aquæ rosarum, & plantag. ana ℥. iiij. sumach ʒ. ij. macerentur per noctem, & colentur, & cum albumine oui misceantur. Confert etiam aqua deaurata, vel chalybeata. Procedente tempore resoluentia etiam admiscebis, vt crocum, vel myrrham; ea tamen omnia percolanda sunt, & gossipio, pluma, vel penicillo oculis admouenda.

Quod si fauces, & os patiantur, eisdem gargarismatis iam traditis vteris; at verò si in ore ingens calor sentiatur, aquâ plantaginis, & hordei os abluatur. Verumamen si in ore vlcera putrida fieri timeamus, prædictis aquis admiscebis aliquid vnguenti Ægyptiaci, & æris vsti, cum melle rosaceo; in hoc tamen casu consule doctum Chirurgum. Solent etiam in naribus fieri crustæ, quæ fœtorem contrahunt, & respirationem impediunt, quas emollire oporret oleo violarum, rosarum, & amygdal. dulcium, vel butyro vaccino aquâ rosarum loto. Quod si nares exulcerentur, vnguento de litargyrio, plumbeo, vel citrino inungantur.

Ad intestina etiam delabi solet humor, & ex intestinorum rasura, seu dysenteria, & alui fluxu moriuntur, vt inquit Auicen. quapropter in variolarum, & morbillorum curatione aluus non est solicitanda, etiamsi trium, vel quatuor dierum spatio nihil excernat. Neque in hoc est sequendus Didacus Merinus, qui catarctica exhibet in horum morborum curatione; sed quamprimum omni arte alui fluxus est sistendus iis, quæ propriis capitibus adduximus.

Per vrinæ viam excerni etiam solet sanguis, quod signum est mortiferum, vt inquit Auicen. significat enim maximam deiectionem facultatis retinentis, & ob humoris malignè putrefacientis copiam venæ corroduntur, & exit sanguis, festinantque ad moriendum. Tunc enim frictionibus, ligaturis, & cucurbitulis partibus superioribus admoris sanguinem reuellere tentabimus: & si vires ferre possint, ex brachio sanguinem extrahere licebit.

Præterea postquam variolæ per cutem erumpunt, declinare solent; quod quidem prauum signum est, significat enim materiam deflectere ad interiora, in quibus dysenterias, & inflammationes faciens mortem inducit. Quapropter statim eam ad cutem reuocabimus eisdem remediis præassignatis, ægerque ingrediatur balneum aquæ calidæ, vel decocti camemali, vt cutis pori laxentur, & aperiantur; quo remedio quendam liberaui, cui variolæ apparere cœperunt; & tamen natura suum motum non consummauit, & hoc remedio adiuta omnes prodierunt.

Postquam ergo variolæ in magnitudinem attolluntur, & suppurari inceperunt, continendus est æger in loco calido, quo tempore febris denuò accenditur; dum enim pus conficitur, dolores ac febres fiunt, vt inquit Hippocrates: verùm quia variolarum materia extenditur, vel plures variolæ in vnam magnam congregantur, & carnem sibi subiectam exedit, & corrodit, oportet maiores aperire, & perforare cum acubus aoreis, vel argenteis, vt docuit Auicen. Deinde cum linteolo molli, vel cotto humiditatem abstergere; minores tamen variolas perforare non expedit, ne calor naturalis dissipetur. Facta suppuratione materiam exiccabimus; quod quidem benè facit aqua salis, & aluminis, quo auxilio frequenter vsi sumus; aut butyrum porcinum, vel vaccinum sali admistum, quo variolæ inungantur. Idem beneficium præstat decoctum surfuris, fœnugræci, camemali, & meliloti. Sanguis pulli columbini viui, qui extrahitur ex parte cordi viciniori, vehementer resoluit, & maculas tollit, si supra faciem, & oculos iniiciatur calidus, ibique sinendus duorum dierum spatio: deinde abluatur decocto surfuris calido, vel aqua calida vino admista. Interim tamen dum hæc fiunt, ne cicatrices deformitatem quandam comparent, cauendum est, ne manibus laborans, vel alio quouis modo eas scalpat, quas quidem optime parabimus eas liniendo pinguedine, quâ pueri recenter nati cooperiuntur, vel sebo ex renibus capreoli, admisto modico alumine, & aristolochiæ puluere, vel vnguento albo, & citrino, aut oleo de vitellis ouorum. Cicatrices optimè tollit, & maculas delet mixtura ex melle optimo cum puluere ossis sepiæ, & sacchari candi. Idem etiam præstat spuma maris. Succus qui ex raphano extrahitur, saccharo, & melli admistus potenter abstergit. Aqua radicis lilij albi faciei maculas tollit. Alia quamplura tradunt authores; dicta tamen sufficiant pro huius tractatus de febribus complemento. Quæ omnia adduximus ad laudem, & gloriam Sanctissimæ Trinitatis, Beatæque Virginis Mariæ sine originali macula conceptæ, & in totius Reipublicæ vtilitatem.

TRACTATVS BREVIS
De morbi Gallici natura, & curatione.

CAPVT I.

ISTE affectus apud varios Authores, & diuersas regiones varia sortitur nomina, vt videre est apud Fernelium, Fracast. Mercatum, & alios. Aliqui enim illum mentagram appellant, eo quod à mento incipere videatur; nonnulli verò pudendagram, eo quod à pudendis originem trahat; alii syphilidem illum vocant, quia ex duorum concubito, & amore contrahitur. In Italia erupit illis temporibus, quibus Galli Regnum Neapolitanum occuparunt, à quibus nomen huic morbo inditum fuit, & Gallicum morbum illum appellauere. Galli verò nominis inuitam

iniuriam in Neapolitanos retorquentes, Italum, vel Neapolitanum vocant morbum. Sunt etiam qui dicunt, ab Hispanis ex India fuisse adsportatum, qui cum fœminis indis hac lue affectis concumbentes, illius contagione Infecti fuere; & quia post longam ex India nauigationem apud Hispanos primò hic morbus apparuit, ideò ab aliquibus Hispanus vocitatur. Aliqui prætetea censent, prouenire ex aëris praua quadam constitutione, ratione commentus, seu coniunctionis aliquorum Planet. r um, Saturni, Iouis, & Martis; quas coniunctiones percipientes Astrologi, ante huius morbi initium illum prædixerunt. Sunt enim huiusmodi sidera potentissima, & propter Iouis, & Saturni motus tarditatem, illorum coitio, & vnio diu durat, nouasque pariunt & magnas ægritudines, vt Astrologi testantur: hancque ob causam in Hispania, Gallia, Germania, Italia eodem ferè tempore apparuit. De hoc tamen nihil certi affirmare possumus: vt certius tamen existimo, ob hominum prauos mores, impudicitiam, & luxuriam, Deum optimum maximum in illorum pœnam, & supplicium hunc morbum produxisse, vt propter scortatores, qui Dei præcepta transgredientes in rebus venereis maximè delectantur, ex ipsis morbus iste horribilis initium habeat, qui multis laboribus, fœditatibus, vulneribus, & dolotibus ipsos cruciet, & torqueat, in ipsisque dolorem sentiant, in quibus voluptatem perceperunt.

An fuerit cognitus ab antiquis.

Dubitant tamen Medici, an iste morbus fuerit cognitus ab antiquis? Io qua controuersia dirimenda non est tempus consumendum, cùm parum, aut nihil vtilitatis ex ea sequatur; reperiuntur enim apud antiquos aliqui morbi, qui cum lue venerea maximam affinitatem habere videntur, vt elephantiasis, in qua reperiuntur pustulæ in toto corpore cum cutis fœditate, alopeciæ, seu capillorum decidentiæ, tumores, & vlcera per totum corpus etumpentia, & pustulæ, vt legere possumus apud Hipp. Aëtium. Paul. Auic. & alios. Hi tamen morbi nequaquam ad hunc referri possunt, sunt enim longè diuersæ naturæ, neque remediis ad hunc morbum propellendum adhibitis curari possunt, sed multò diuersam expostulant curationem ab ipsis Authoribus traditam, vt ex eorum scriptis petere potes. Neque repugnat, aliquem morbum nouum produci, qui anteà à prisciorihus non fuerat cognitus, vt iam alibi ex Galeni, Celsi, & aliorum sententia probauimus.

In quo huius morbi natura sit, controuertitur.

Sed in quo consistat huius morbi natura, explicare oportet, circa qood variè procedunt Authores. Oribasius tenet hanc luem non esse inter morbos reponendam, sed potiùs esse excrementum quoddam, seu superfluitatem præternaturam totum humorem vitiantem. Cuius sententia facilè improbatur, siquidem omne symptoma procedit à morbo; & cùm excrementa sint symptomata tertij generis, à morbo necessariò procedere debent. Addimus vlteriùs, nam in hoc affectu læduntur actiones, quarum læsio immediatè procedit à morbo, vt omnes fatentur; atque adeò morbum aliquem assignare debemus, qui harum actionum læsionem immediatè producat.

Capibaci sententia.

Aliorum sententia.

Quare alij aliâ viâ incedentes asserunt, morbum hunc consistere in calida, & sicca intemperie, & esse morbum partis similaris; & hoc probare intendunt ratione à symptomatibus de-

A sumpta, nam symptomata hunc morbum consequentia vstionem indicare videntur, quæ à calore, & siccitate prouenit; nam vlcera erodentia, quæ in lue venerea reperiuntur, à calido, & sicco humore dependent: sic similiter pustulæ vlcerosæ, & gonorrhœa virulenta, & ossium caries, & capillorum decidentia, ex fumosa, siccaque, & calida exalatione ad capillorum radices ascendente originem trahit. Cùm ergo huiusmodi accidentia causam calidam, & siccam referant, necessariò videtur dicendum, hunc morbum in calida, & sicca intempetie consistere.

Horum tamen sententia facilè redarguitur; nam si morbus iste in calida, & sicca intemperie consisteret, curationem per contraria exposceret, sed hoc non: ergo. Maior certa est, minor probatur, nam smilax aspera, chinæ radix, lignum B guaiacum, & alia his similia, quibus totaliter hic morbus aufertur, sunt calida, & sicca: ergo iam non curatur per contraria, sed potiùs per similia; quod nullus dixit. Præterea hiemis tempore morbus iste mitesceret ratione frigiditatis, & humiditatis illius constitutionis, si in calore, & siccitate esset constitutus; cuius contrarium experimur, siquidem hieme dolores gallici adaugentur, & hoc morbo laborantes maximè torquentur.

Aliorum conceptus.

Alij censent, huius morbi naturam in calida, & humida intemperie sitam esse. Quam sententiam tuetur Trincau. *lib. 1. consiliorum, consilio 28.* qui asserit, quod prima origo, & fons istius affectus est iecoris humida, & calida intemperies per contagium ad iecur ab aliis partibus perueniens. Cùm ergo contagium non fiat nisi per putridum vaporem ab infecta muliere receptum, & cùm putredinis quasi mater sit humiditas cum calo- C re, in ipsa humiditate, & calore morbus iste consistere videtur. Secundò, nam partes primæ, quæ hanc labem contrahunt, sunt calidæ, & humidæ, vt pudenda, iecur, & fauces. Tertiò, nam vlcera, & tubercula, quæ his suboriri solent, semper sunt soboles putredinis; quæ quidem cum sint veluti symptomata quædam, quæ hunc morbum consequntur, illum in calore, & humiditate constitui demonstrare videntur.

Horum etiam opinio neque satisfacit, siquidem morbus iste curatur remediis calidis, quod neutiquam fieret, si eius natura in calore collocaretur. Neque benè infertur: Vapores putridi mediâ putredine excitantur, & similiter vlcera fordida, & pustulæ: ergo in calore, & humiditate consistit morbus, cùm calor, & humiditas sint putredinis soboles. Hoc, inquam, non valet: nam febris ex putredine orta non est ca- D lida, & humida intemperies, sed potiùs calida, & sicca. Ita similiter non potest dici, quod lues venerea sit calida intemperies, & humida ex eo solum, quod ex putredine contrahatur.

Ioannis Paschal. sententia.

Ioannes Paschalius 1. *lib. cap. 2.* in huius morbi curatione remedia adducit tantummodò humorem melancholicum euacuantia, alimentaque melancholica, & crassa interdicit, ne ex eorum vsu morbus iste inualescat; quasi dicetet ipsum in frigida, & sicca intemperie consistere.

Fracast. sententia.

Fracast. 2. *de morbis contag. cap. 12.* autumat huiusmodi contagium analogiam habere com humore pituitoso, ac per consequens hunc morbum esse intemperiem frigidam, & humidam, ratione cuius maxima phlegmatis portio in iecore

gignitur, à quo dolores, tumores, pustulæ, & vlcera procedunt; & hanc ob causam optimè curatur adhæsu medicamentorum calidorum, & siccorum: quod etiam indicant dolores qui noctu exacerbantur, qui humorem frigidum, & pituitosum esse in causa ostendunt, præsertim cum diuturni sunt, de quibus dixit Hippoc. *In carne dolores diuturni frigidi, recentes verò calidi.*

Vtriusque Authoris sententia refellitur; nam cùm morbus iste sit contagiosus, & contagium non sit prima qualitas (non enim dicimus calorem, aut frigiditatem, & sic de reliquis primis, esse qualitates contagiosas) ideò in ipsis nequaquam iste affectus consistere potest.

Simili ratione probatur, hunc morbum non esse solutam vnitatem, cum sæpissimè detur iste morbus, nullamque patiatur laborans continui solutionem: quæ si fortè detur, agglutinationibus non cedit, nisi remediis huic morbo proficuis, & à tota substantia operantibus curetur.

Conclusio. Quare dicendum est, hunc morbum esse ex illis, qui dicuntur à tota substantia, vt sentiunt Fallopius, Fernel. Pereda, Mercatus, Vigo, & alij quamplurimi, quem sic describere possumus: *Est morbus totius substantiæ, contagiosus, tuberculis, maculis, vlceribus, & doloribus sese prodens, concubitu, vel alio impuro contactu contractus.* Hæc descriptio sufficienter ostendit huius morbi naturam, ex quo tot, & tam varij prodeunt morbi, vt asserat Ioannes de Vigo, in hoc detestabili morbo omnes chirurgiæ morbos reperiri, ex quo tanquam ex fonte scaturiunt: cuius definitionis particulas in sequentibus capitibus explicabimus. *Huius morbi descriptio.*

Nota. Ad huius doctrinæ intelligentiam supponere oportet, quod in mixtis sunt actiones quædam manifestæ, quæ à causa manifesta originem ducunt, vt calefactio, & exsiccatio, quæ à calore, & siccitate dependent. Aliæ verò sunt occultæ, quæ licèt primarum qualitatum interuentu fiant, immediatè tamen à quadam qualitate, seu proprietate substantiæ procedunt; quæ qualitas dicitur occulta, quia eius naturam ignoramus, & ideo etiam actiones ab illa proficiscentes occultæ dicuntur. Huius naturæ sunt actiones; quibus caro generat carnem, os ossa, iecur sanguinem: quæ etiam dicuntur à tota substantia prouenire; nam procedunt non solùm ex primis qualitatibus, sed ex omni illo, quod ad compositionem, & vnitatem rei spectat, & sic dicuntur totius substantiæ actiones: ideoque clatet in rhabar. & agarico, quæ non attrahunt, quia calida, vel frigida sunt, sed quia quadam qualitate constant à forma substantiali dimanante; quæ qualitas ob hanc rationem dicitur totius substantiæ.

Præterea supponere oportet, quod iuxta Authorum doctrinam illi morbi dicuntur esse à tota substantia, vel à proprietate occulta, qui non ex dissoluto temperamento, neque ex simplici putredine, sed ex abditiori quadam causa processere, quæ corporis totam substantiam primò, & per se afficit, vt sentit Fernelius, & Fallopius. Hoc modo corpora immutant venena, quæ non solùm primis qualitatibus principiis vitæ contrariantur, sed aliis infestissimis qualitatibus occultis, seu a tota substantia illis aduersantur. Idemque efficiunt morbi maligni, & pestileotes, quorum naturam non in primis qualitatibus, sed in aliis occultis sitam esse docuimus *cap. de febre pestilenti*, vbi etiam morbos contagiosos non pertinere ad qualitates manifestas asseruimus.

His suppositis probatur conclusio primò; nam iste morbus est contagiosus: sed contagium est à tota rei substantia: ergo, & morbus iste talis erit. Maiorem omnes admittunt, minorem probo; nam primæ qualitates non sunt contagiosæ, neque secundæ, vt densitas, & raritas: ergo in illis non potest hic affectus constitui. Et idem dicimus de aliis morbis, compositionis scilicet, aut solutionis continui, qui de se nullum contagium habent.

Secundò, nam hic morbus curatur remediis operantibus à tota substantia: ergo ille totius substantiæ morbus erit, cùm contraria contrariis curari debeant.

Quod si obiicias, remedia huic morbo proficua habere qualitates manifestas, quibus morbo aduersantur; atque adeò argumentum non probat intentum. Respondetur, quod licèt qualitatibus manifestis constent, non tamen illis huic morbo contrariantur, sed qualitate quadam occulta, quæ directè illi opponitur. Quod inde patet, nam si alia remedia, quæ eisdem qualitatibus manifestis pollent, adhibeantur pro huius morbi curatione, talis morbus minimè auffertur. Signum ergo est, quod huiusmodi auxilia illi non opponuntur per qualitates manifestas, sed per aliam qualitatem occultam, seu à tota substantia dimanantem.

Quod verò dentur pharmaca plurima sic operantia, contra Alfonsum Lupeium probauimus *cap. de febre maligna*, & ex Galeno deducitur pluribus in locis, præcipuè tamen 11. *simplicium, capite de cancro*, & 1. *simplic. capite* 3. sic enim fluuiatilium cancrorum cinis substantiæ proprietate mirabilis est his, qui ab animali rabiente sunt morsi, vt loco primò annotato Galeo. testatur; & iecur carnis rabidi remedium existit iis, qui à rabido cane in hydrophobiam inciderint, vt etiam ipse asserit *cap. de iecore canis rabidi, lib. etiam 11. simplicium*; & omnia venena à tota substantia operantia, remedia etiam expostulant, quæ ex toto illis aduersentur; ita enim dicitur, quod morsus crocodilli illius pinguedine curatur, & arsenicum crystallo, & sic de aliis.

Restat ergo ex dictis, quod hæc affectio inter morbos totius substantiæ sit reponenda; quod etiam patet ex impugnatione sententiarum oppositarum.

Dubium tamen se offert, sub quo membro diuisionis à Galeno allatæ, dum morbum in communi diuisit, contineatur. Fallopius existimat, nequaquam contineri sub generali morbi diuisione; nam cùm non sit morbus in soluta vnitate, neque in compositione, neque in intemperie consistens, vt iam probatum est, non potest ad aliquod membrum ex his reduci. *Sub quo morborum genere contineatur.*

Sed re vlteriùs perspecta, dicendum est, hunc morbum contineri sub primo diuisionis membro, nempe sub morbis simplicium partium, seu intemperiei; nam morbi omnes à tota substantia vocati alterant, & corrumpunt substantiam per primas qualitates, per quas saltem disponunt subiectum ad aliam formam; neque ipsæ formæ corrumpi possunt, donec dispositio, seu intemperies incompossibilis introducatur; quod quidem primò efficere valent morbi totius substantiæ: ergo ad intemperiei morbos reduci debent.

Secundò, nam morbus gallicus dicitur à tota substantia, quia corrumpit totam hepatis temperaturam: sed hæc corruptio fieri debet priùs per

primas qualitates, per quas disponitur hepar ad corruptionem: ergo morbus gallicus disponens hepatis substantiam ad corruptionem, inter morbos intemperiei est annumerandus. Idemque erit dicendum de omnibus aliis morbis, qui dicuntur morbi totius substantiæ.

Sed inquires, si huius morbi natura reducitur ad intemperiei morbos, ad quam intemperiem est reducenda. Respondetur, quod cùm hepatis modus substantiæ possit vitiari quauis immodica intemperie, cum quacunque ex illis reperiri potest, ita vt in lue gallica modò sit hæc intemperantia in hoc subiecto, modò illa in alio: ea tamen intemperies per se sumpta non constituit hunc morbum, vt dictum est suprà, sed quatenus cum illa peruertitur modus substantiæ ipsius hepatis, quod est præcipuum huius affectionis subiectum, vt statim videbimus. Ex qua peruer-
B sione resultat hæc dispositio morbosa, & contagiosa, quam luem veneream appellamus, quæ plurium morborum aliorum causa existit; quæ quidem opponitur principio sanguificandi, non solùm secundùm qualitates primas, sed etiam secundùm substantiæ modum, & proportionem, secundum quam elementorum substantiæ sunt in mixto; & quia toti rei substantiæ contrariatur, ideo morbus à tota rei substantia vocatur. Ex quibus constat, hunc morbum nulli intemperiei adstringi, sed per omnes diuagari; nam ex quauis illatum potest substantiæ modus vitiari, & sic hæc qualitas contagiosa, in qua morbus iste consistit, cum qualibet intemperie introduci potest.

Diximus etiam in huius affectus definitione, illum esse contagiosum; quod quidem ipsa experientia ostendit, siquidem ex duorum conta-
C ctu resultat, & ex vno in aliud similis migrat affectio, vt alibi millies adnotauimus: sed iste morbus non est more pestis contagiosus, & ad distans, sed solùm contactu quantitatiuo, vel fomite producitur; non enim habet mixtionem tam indissolubilem, neque est tantæ actiuitatis, vt per aërem communicari possit, neque aliquem vidimus ex aëris communitate hoc morbo affectum.

Ex hoc morbo alij quamplurimi prodeunt affectus, qui vicem symptomatum gerunt, vt tubercula, pustulæ, vlcera, cutis fœditates, ossium caries, & similia, quæ licèt in definitione luis venereæ tradantur, non tamen ad illius essentiam spectant; sunt enim effectus quidam, qui hunc morbum tanquam causam in suo esse completo præsupponunt; adducuntur tamen in definitione, quia ad vsus medicos, & huius mor-
D bi curationem maximè conducit illos cognoscere, vt per effectus deueniamus in cognitionem suæ causæ.

CAPVT II.

Quod sit subiectum huius morbi.

DVbitant Medici, quæ pars primò afficiatur in hoc morbo. Ad cuius dubij intelligentiam supponere oportet ex Gal. 5. *de locis affectis*, *cap.* 1. & ex Veiga 1. *de differ. febrium*, quod ad hoc vt affectio morbosa sit communis toti corpori, necessariò debet affici, seu pati aliquod principium,
A ratione cuius in vniuersum corpus communicetur affectio; sic enim dum totum corpus male scit, & febre corripitur, primò patitur cor, quod est caloris fons & origo; & ex eo, quod cerebrum obstruatur, sequitur in omnibus membris noxa circa sensum, & motum. Sic similiter ex læsione actionis sanguificandi malè nutriuntur omnes corporis partes, quæ sanguine benè concocto indigent ad sui alimoniam, ex cuius defectu prauam substantiam recuperant, quæ in colore, & aliis ab statu naturali maximè recedit.

Cor & cerebrum non sunt subiectum huius morbi.

Hoc supposito, vt certum supponendum est, cor non esse primum subiectum huius morbi, cùm plures visi sint hoc morbo vexari, in quibus nulla actionis noxa à corde procedens sentiebatur; idemque asserimus de cerebro, cuius actiones per hunc morbum incolumes perseuerant. De hepate tamen est aliquantulum difficilius, an scilicet sit
B pars primariò affecta in hoc morbo? Et videtur, quod non. Primò, nam datur morbus gallicus sine hepatis læsione: ergo hepar non afficitur primò. Antecedens probatur; nam vlcus, quod producitur à muliere hac lue infecta in pudendis, est morbus gallicus, & fit sine hepatis læsione: ergo; non enim illud vlcus potest ad alium morbum reduci. Est quidem morbus contagiosus, & affectio similis ac erat in muliere producente, tanquam in causa, ac per consequens erit gallicus morbus. Confirmatur; nam iste morbus communicatur per contactum: ergo priùs operabitur in partes propinquas, quàm in distantes; cùm agens naturale priùs in propinquum agat, quàm in distans: sed partes propinquæ sunt pudenda: ergo in illas priùs operabitur. Cùm igitur eadem labe priùs inficiantur, quàm hepar, videtur dicendum, hepar non esse primum huius morbi sub-
C iectum.

Meceutialis sententia.

Propter has rationes quidam existimant, inter quos Hieronymus Meceutialis *tract. de morbo gallico*, iecur non esse partem primariò affectam, sed potiùs spiritum naturalem, per quem citissimè in totum corpus hæc infectio defertur. Et quia frequentiùs per coïtum iste morbus communicatur partibus genitalibus, priùs recipitur in spiritibus naturalibus; nam in illis partibus maxima adest illorum copia.

Sed huius Authoris doctrina sustineri nequit, neque adhuc determinatum est, an talis spiritus naturalis detur, neque illud determinauit Galenus, cùm in libris *de placitis Hipp. & Platonis*, passim dubius circa hoc extitisset: præterquam quod in probabiliori opinione spiritus isti, si dentur, non viuunt; morbus autem, & sanitas sunt passiones viuentis, & ad illa non solùm requiritur,
D quod sint intra viuens, vt quidam probare intendunt, verùm etiam, quod partem viuentem pro subiecto habeant: quod determinauimus primo tomo, *cap. de lapide renum.*

Præterea cum spiritus sint tenuis substantiæ, & facilè dissipentur, & resoluantur, non poterunt morbum diutiùs conseruare; quod quidem patet in spiritibus vitalibus, qui ob tenuissimam substantiam facilè absumuntur, & consequenter morbi, qui ex illis originem trahunt, vt sunt febres diariæ.

Hepar est morbi gallici primum subiectum.

Dicendum ergo est cum communi sententia, primum subiectum huius affectionis esse hepar. Quod quidem probatur primò à sufficienti partium principalium enumeratione; cùm enim non sit cor, nec cerebrum, vt suprà fuit ostensum, necessariò fateri tenemur, esse hepar. Quod etiam secundò

secundò probatur; nam cùm morbus iste sit omnibus partibus communis, debet primò subiectari in parte aliqua principali, à qua in reliquas deriuetur, sed non subiectatur primò in corde, aut cerebro: ergo debet subiectari in iecore.

Tertiò, nam tumores, dolores, & alia sæuissima accidenda, quæ in gallicis affectibus resultant, in tantum fiunt in omnibus partibus, in quantum illis communicatur materia hac labe infecta, ex qua nutriantur: sed hæc materia communicatur à iecore tanquam à parte principe, in qua talis materia producitur: ergo iecur debet primò hac labe infici, & esse illius primum subiectum.

Vltimò, nam illa erit pars affecta in hoc morbo, cuius actiones semper læsæ conspiciuntur: sed in iecore reperitur læsio actionis iecoris, nempe sanguificatio: ergo iecur erit pars affecta. Maior probatione non indiget: minor etiam constat, siquidem in his, qui hoc morbo laborant, color totius corporis mutatur ob vitium humorum, qui à iecore communicantur.

Ex his respondetur ad rationem in oppositum dicendo, quod vlcus productum in obscœnis partibus à muliere hac labe contagiosa infecta, non dicitur gallicus affectus, donec ipsa affectio iecori communicetur. Et ratio est, nam de ratione morbi contagiosi non solùm est, quod sit infectio similis ab alio simili, sed etiam quod recipiatur in simili subiecto, in quo erat causa. Quapropter illud vlcus potius est via ad morbum gallicum, quàm ipse morbus. Quod quidem à simili constat; nam licèt calor præter naturam sit adauctus in corpore, non tamen dicitur febrilis, donec cor afficiatur, quod est primum febris subiectum; & si aliquæ corporis partes intempetie frigida laborant, talis intemperies non dicitur hydrops, quousque hepar ipsa intemperie afficiatur, ratione cuius actio generandi humores deprauatur: ita similiter in casu proposito.

Ad confirmationem respondetur, per contactum partes proximiores affici; non tamen ille affectus meretur dici gallicus, quousque iecur afficiatur, nisi dicamus esse morbum gallicum in via, quatenus per continui alterationem hepati comunicatur, vt ex illo in reliquas partes vitium hoc deriuetur; sicut neque dicitur hydrops intemperies frigida plurium, donec hepar tali intempetie laboret.

Sed inquiies, quare per hunc morbum potiùs afficitur iecur, quàm reliquæ partes? Respondetur id prouenire ex quadam analogia, & proportione, quæ reperitur inter hepar, & hunc morbum; sic enim dicimus venena ad cor ferri, & cantharides ad renes, non ob aliam rationem, nisi quia inter ipsas partes, & talia medicamenta, aut venena intercedit aliqua sympathia, aut conuenientia, quæ saltem se habet vt conditio ad hoc, vt ad has potiùs quàm ad alias partes deferantur.

CAPVT III.

An iste morbus sit hæreditarius.

INter morbos hæreditarios connumerant Autbores morbum gallicum; quapropter in animum induxi aliquid circa illorum naturam attingere, vt sic faciliùs intelligamus, qua ratione inter hæreditarios iste morbus reponatur. Sed vt hoc intelligatur, scire priùs conuenit, quid sit morbus hæreditarius? Quod quidem breuiter patefaciam, si cum communi Medicorum sententia asseramus, morbum hæreditarium dici illum, qui est sigillatio, impressio, vel dispositio quædam præter naturam in vno, vel pluribus membris impressa, à generationis hortu contracta ex vi seminis patentis, auorum, vel proauorum simili affectu, & in eisdem membris laborantium, quo natura vtitur, vt similes sibi filios generet, & eadem labe fœdatos.

Quid sit morbus hæreditarius.

Sigillatio, & impressio idem sunt ac dispositio, & pro eodem hic vsurpantur; nam morbus quilibet pertinet ad categoriam qualitatis, & ad eius primam speciem. Hæc descriptio exactè explicat morbi hereditarij naturam, cuius explicationem breuibus perstringemus, vt sic nomen morbi hereditarij meliùs percipiamus. Ad illius tamen intelligentiam.

Supponendum est primò, quod quemadmodum filij assimilantur parentibus, non solùm in specie, sed in sexu, & in accidentibus, vt Galenus refert 2. *de semine, capite* 5. & talis assimilatio est naturalis ex principiis generationis benè se habentibus contracta; ita similiter filij parentibus similes fiunt in aliquibus accidentibus præter naturam; quæ quidem ex principiis generationis præter naturam se habentibus etiam contrahunt: quæ quidem accidentia cùm actionibus incommodent, veri morbi vocitantur hereditarij. Quod verò tales morbi dentur, quotidianus euentus demonstrat; siquidem ex mancis manci aliquando fiunt, & nephritici nephriticum gignunt, podagrici podagricum, idque etiam docuerunt Hippocrates *lib. de aëre, locis, & aquis, & de morbo sacro*: Auicen. *fen.* 2. *lib.* 1. *doct.* 1. *cap.* 8. vbi ait: *Et sunt ægritudinum quædam, quæ in semine hæreditantur, sicut vitiligo alba, & tinea, podagra, phthisis, & lepra.* Idemque sentiunt omnes Medici.

Quibus modis filij assimilentur parentibus.

Secundò supponendum est, quod talis assimilatio filiorum ad parentes in accidentibus, & aliis proprietatibus fit ratione dispositionis materiæ ipsius seminis (omitto in hoc plures modos dicendi; nam hæc tractatio ad libros de semine, seu fœtus formatione spectat;) licèt enim semen in probabiliori opinione non decidat ex omnibus membris, sed in testibus generetur; cum hoc tamen dicitur semen excrementum vltimi alimenti, quia fit ex sanguine redundante, & ex omnibus partibus decidente; qui quidem sanguis cùm ex hepate, & aliis decidat partibus, ab illis recipit quandam alterationem, & sigillationem secundùm substantiæ modum, & vt meliùs dicam, quandam assimilationem: qui cùm per vlteriorem coctionem, & elaborationem in semen conuertatur, seminis materiam in se retinet, & repræsentat talem assimilationem, seu sigillationem à partibus inductam. Cùm igitur formatiua facultas seminis operetur secundùm subiectam materiam, ratione materiæ repræsentat in effectu talem similitudinem, seu impressionem; vnumquodque enim, quod recipitur, ad modum recipientis recipitur, vt expressè omnes Philosophi fatentur; & ita non est mirum, illam virtutem formatricem limitari, & determinari à subiecto, in quo est. Quod exemplo caloris demonstrari potest; nam calor habet actionem quandam communem, in quantum

quantùm calor est : in quantùm verò est in diuersis subiectis, determinatur, & limitatur illius actio ad diuersos, & determinatos effectus ; nam prout est in homine, determinatur ad coquendum alimentum, & disponendum illud, vt in hominis substantiam conuertatur ; prout verò in plantis, ad productionem substantiæ illarum, ita vt pro diuersitate subiecti, in quo recipitur, diuersos effectus producere valeat. Idemque dicendum de facultate formatrice, quæ varias similitudines producit iuxta variam dispositionem, & sigillationem materiæ feminis. Quæ doctrina est ad mentem Diui Thomæ *in 2. distinct. 13. quæst. 1. art. 4.* & est conformis sententiæ, quam tradit Petrus Garc. *super fen. 1. disput. 37. cap. 4.*

Tertiò supponendum est, quod sicut similitudo naturalis filiorum ad patentes ex illa sigillatione, seu dispositione in feminis materia introducta resultat ; ita similiter dispositio ad morbum, siue ipse morbus introducitur in femine, quatenus fuit genitum ex sanguine, qui ex corpore morboso, aut aliqua parte præter naturam se habente fuit decisus, qui secum detulit illam sigillationem seu dispositionem ad morbum : quæ dum remaneret in materia feminis, virtus formatrix fœtum produxit cum illa dispositione morbosa, quam hereditariam vocamus.

Quartò supponendum est, quod si pater ratione illius dispositionis morbosæ est cum actuali actionum læsione, ita vt actu morbo laboret dum generat filium, filius genitus exire solet in lucem cum actuali morbo, nisi ex vi feminis materni, vel optimi sanguinis, ex quo nutritur, vel ob alias causas nobis ignotas auferatur illa actualis læsio : quod si pater dum generat filium habet solùm illam habitualem dispositionem, quæ ad morbum disponit, tunc etiam solummodò producitur filius cum simili ad morbum dispositione.

Dubium maximum. Sed inquires, quare illa habitualis dispositio ita delitescit, & obscuratur, vt non eluceat in genito per plures annos ; imò, quod magis admiratione dignum est, talis dispositio ita delitescit, vt non percipiatur in filio, & cognoscatur in nepote, & transire soleat ad secundam, & vsque ad tertiam generationem : sic enim filius per totum vitæ decursum sanus appatet, qui à gatre cum praua illa dispositione fuit productus ; deinde in nepote elucet hæc praua dispositio, quæ in patre non apparuit, & ab auo in nepotem per filium sanum fuit deriuata.

Ad illud responsio. Respondetur, id prouenire ratione alicuius causæ potentioris, quæ actionem habitualis dispositionis impedire valet in filio ; vt si benè se gerat circa alimenta, & alias res non naturales, aut ex vi feminis materni, & alimenti recepti in vtero, illa vis morbosa, seu ad morbum disponens extinguitur, ita vt non accedat ad inferendam noxam : & ob contrarias causas accidere potest, quod nepos malè se habeat ex vi morbi hereditarij ; nam illa habitualis dispositio à contrariis causis excitari potest, & reduci in actum, ita vt lædat actiones. Itaque si filius, qui sanus apparet, vxorem duxerit morbosam, & mali habitus, tunc quidem semen, & sanguis menstruus illius non poterunt impedire sigillationem illam, vel dispositionem præter naturam existentem in femine, ex quo producitur nepos ; imò illam adaugebunt, aut elucescere facient : deinde edito in lucem infante, aliæ possunt concurrere causæ, quæ ita illam dispositionem adiuuent, vt facilè in morbum hæreditarium incidat nepos.

Conclusio responsiua quæstioni. Ex his patet conclusio responsiua quæstioni, in qua diximus, morbum gallicum inter morbos hæreditarios, qui medio femine traducuntur, esse connumerandum ; siquidem constat patres gallica lue infectos, producere filios eadem labe fœdatos, quæ ex nulla alia causa, præter quam ex femine, eo modo, quo diximus de aliis morbis, originem duxit. Quod si statim à filiorum exortu non elucescit, ideò fit, quia ab aliqua potentiori causa impeditur illa habitualis sigillatio, seu character, ne actualem noxam inferat. Sed in hoc uon amplius immoremur, cùm ea, quæ supposuimus, facilè huic morbo accommodari possint ; ex quibus etiam claret morbi hæreditarij definitio in principio capitis adducta.

CAPVT IV.

De causis Morbi gallici.

IN huius tractatus initio aliqua apposuimus iuxta causas, seu principia, à quibus iste morbus initium habuit ; nunc autem causatum tractationem absoluemus, supponendo priùs, quod iste morbus non est epidimialis, neque originem ducit ab aëre, vt censet Fracast. neque à cibo, vel potu, cum plurimos etiam cibis boni succi, vel mali vtentes eodem modo corripiat ; neque ex humorum redundantia, vel corruptela, cùm ex his plures gigni morbos videamus, & nunquam ex illis hunc morbum procreatum inspeximus. Relinquitur ergo, quod cùm morbus iste sit contagiosus, qualitas quædam contagiosa sit immediata illius causa : hæc autem communicari potest dupliciter, per media scilicet interna, aut externa. Media externa sunt concubitus, seu congressus duorum corporum, quorum alterum hoc morbo sit oppressum ; nam ex illorum contactu facilè corpus sanum coinquinatur ab alterius qualitate contagiosa, præsertim si illorum congressus, & amplexus diu durent, aut illis frequenter vtantur. Præterea si corpus sanum induat vestimenta corporis læsi, aut in illius lectulo decumbat, corripi solet hoc morbo propter seminarium contagionis in vestibus, & lectulo derelictum. Interna media sunt semen genitale ; & sanguis menstruus hac labe infecta, & vsus lactis in pueritia, quod sugitur ex muliere fœdata, quod etiam vicem gerit medij interni. Præterea subiecti dispositio adiuuat, vel retardat huius qualitatis contagiosæ productionem ; nam mulieres calidæ nimis citiùs hanc imprimunt qualitatem, frigidiores seriùs, & senes minùs, & tardiùs infestantur, quàm iuuenes ; verùm si aliæ superfunt causæ, ad has sunt reducendæ.

Nota. Hoc tamen habet iste morbus peculiare ; nam licèt alij produci possunt solùm à causa interna, nempe ex humorum vitio, & corruptela, vt scabies, lepra, febris maligna, & pestilens, vt suo loco diximus ; iste tamen nequaquam producitur fine causa, vel occasione aliqua externa, seu procatarctica, neque aliquis expertus fuit hunc morbum fuisse productum sine concubitu, vel contactu aliquo externo cum re hac lue infecta. Quare decipiuntur nonnulli existimantes, ex immodico concubitu cum muliere sana hunc morbum produci ; est enim hic morbus contagiosus ; qui

tur, illis admiscebis syrup. de stœcade; si verò ventriculus,illum adiuuabimus syrupo de mentha, de absinthio, vel de corticibus citri, quibus superaddes aquam radicis chinæ, smilacis asperæ, ligni guaiaci, ligni aloës, cinnamomi, aut fœniculi.

Purgatio. Deinde humores expurgantibus auxiliis euacuabis, hac tamen adhibita consideratione; nam cùm morbus diu duret, vnica euacuatione nequit auferri, quapropter purgationes per interualla plures efficere consulunt omnes, incipiendo à facilioribus; in corporibus tamen imbecillimis semper minutas, paruasque euacuationes faciemus, quas per epicrasin vocant Medici. Verumtamen si vires constent, fortioribus vti oportet; nam humores plerumque sunt in extimis partibus, & longè distant à viis ductuum, indigentque vehementioribus medicamentis, vt ex remotissimis partibus attrahantur: prætetquam quod humores crassitie, & viscíditate ita partibus adhærent, vt difficilè medicamentorum tractioni cedant. Quibus pensitatis facile erit pro humoris peccantis idea pharmaca euacuantia exhibere,sine in potu, sine in catapotiorum forma, vel in morsellis administrentur, quorum copiam non adduximus, quoniam ex his, quæ aliis capitibus tradita sunt, facilè deduci potest.

CAPUT VI.

De sudorificis auxiliis.

QVamuis supradicta debire admoueantur, iste morbus est tam rebellis naturæ, & conditionis, vt nequaquam, aut ratò aufeatur, & sic inter reliqua auxilia, quibus Medici antiquiores vtebantur, sudotifica primum obtinuerunt locum, quibus secundùm intima, & extima totum corpus euacuatur.Notare tamen oportet,quod non quæcunque sudorem prouocantia huic operi sunt dicata, sed ea tantùm quæ præter vim promouendi sudorem quadam vi alexiteria constant,quà huic detestabili morbo aduersantur,illique è directo opponuntur: talia sunt lignum guaiacum, smilax aspera,& radix chinæ,quæ mille encomiis ab Authoribus laudantur ad huius morbi propulsionem; circa quæ legere potes Manardum Hispalensem tractatu de iis, quæ ex Indiis Occidentalibus adsportantur; inter ea tamen primatum tenet lignum guiacum, cuius, & aliorum parandi modum hac lege conficies, de quibus duplex est coctionis differentia; vna simplex, quâ frequenter vtimur in prandio & cœna, vt huius morbi effrenatam contagionem compescamus: alia fortior, aut compòsita, iuxta affectus cuiusque membri, quem curare intendimus, naturam. Communniter igitur decoctionem fortem parabis ex lb. ß. ligni guaiaci scophinati; quod si solum huius ligni interiora coquantur, efficacior erit. Decoquatur ergo in lb. xvj. aquæ ad trium partium consumptionem, quam coctionem fortiorem, vel debiliorem efficies addita, vel detracta quantitate ligni, vel aquæ. Ante tamen quàm coquatur, in eadem aqua priùs calida infundatur spatio vigentiquatuor horarum: deinde lignum idem iterum coquatur in lb. xxiiij.aquæ ad medietatis consumptionem, & hæc est concoctio simplex, qua vti debet in communi potu. Coctio fieri debet in vase bene obturato, & lento igne. Quod si suauius, & non minùs efficax efficere volueris pro delicatioribus, per mortarium lapideum idem decoctum instillabis cum aliquo puluere anisi, & liquiritiæ, aut cinnamomi.

Smilax aspera. Ex simlace aspera similes fiunt decoctiones, ex quarum vsu maximum ægrotantibus emolumentum sequitur; est enim temperata, ita vt non transcendat secundi gradus initium in calore, & siccitate: ea tamen non est ita efficax sicut lignum guaiacum, ad cuius coctionem fortem accipe smilacis asperæ ℥. vij. coquantur in lb. xxij. aquæ plusquam ad medietatis consumptionem; deinde facta colatura iterum coquantur in lb. xx. aquæ ad medietatis consumptionem, quo secundo decocto vtendum est in potu communi.

Radix chinæ. Radix chinæ non minoris momenti est, quæ in minori dosi profuit; non quia maiori vi polleat, sed quia ratioris est substantiæ, quàm lignum, & sparta parella, prompteque vires suas in aquam per decoctionem, vel infusionem transmittit; & hanc ob causam minori indiget coctione. Facta igitur infusione, sat erit decoquere ℥. j. ß. vel ℥. ij. in lb. viij. aquæ ad medietatis consumptionem.

Facta ergo euacoatione per sanguinis missionem, & expurgationem, in lecto bene coopertus æger accipiat ℥. viij. aut decem alicuius decoctionis fortis ex his, sudetque spatio duarum horarum, manè ab hora septima ad nonam, vespere ab hora tettia ad quintam, vel à quarta ad sextam: quod si æger tantum laborem ferre non possit, horam cum dimidia sudate sufficiet, aut semel in die, ne ex assidua euacuatione vires illins prosternantur. Vna hora, vel dimidia transacta à sudore assumat pro prandio, & cœna amygdalas tostas, & passulas, & loco panis biscoctum, vel panem tostum: bibat aquam decoctionis simplicis. Quod si prædictum decoctum non sufficiat, alterum denuò fiat eodem modo, quo aliquibus vtatur diebus, vt sic in totum morbus auferatur.

Aduertere tamen oportet, quod si his adhibitis, nullus, aut paruus sudor prouocetur, existimare debemus humorem esse nimis crassum, & tenacem, qui attenuatione maiori, & incisione indiget; quo tempore iterum attenuantibus, & inscindentibus humorem præparabis,& illum idoneis medicamentis expurgabis, denuoque æger ad sudorem redeat recipiendo idem decoctum calidum, vt sic citius pori adaperiantur, & humores attenuentur, vt per poros exire possint.

Verumtamen cum reliquiæ humoris crassi non benè per sudorem excetuantur, & intra corpus maneant, necessum est à sudore transactis duobus, vel tribus diebus iterum medicamentum expurgans propinare, vt sic æger in totum incolumis euadat, & se ab hoc immani affectu liberet.

Hæc omnia adduximus pro communi vsu prouocandi sudores. Supersunt tamen aliquæ decoctiones diutino experimento comprobatæ, quibus maxima cum vtilitate vti possumus, quæ ex his omnibus fieri possunt, quæ si postea distillentur, gustui gratiores, & iucundiores fiunt; ex quibus probatiores adducemus. Confert ergo hæc, quæ recipit ligni sancti ℥. v. smilacis asperæ ℥. iij. radicis chinæ ℥. j. infundantur secundum artem in lb. xx. aquæ, deinde coquantur ad medietatis consumptionem; qua decoctione per alembicum posteà instillatâ vti poteris vespere, & mane quantitate ℥. viij. quæ etiam prodest

prodest si per noctem parum ante somnum ægro ℥. iij. propinaueris. Eandem vim obtinet hæc coctio, si post coctionem per lapideum mortarium excoletur.

Quod si æger præter morbum gallicum aliquo alio partis affectu laborat, etiam ei est prouidendum. Itaque si æger hoc morbo oppressus simul arthritide laboret, ipsi decocto adiicies ibam artheticam, & hermodactylos: si paralysi, adiicies thymum, stœcadem, saluiam, maioranam, & anisum: ad ventriculum affectum addes cinnamomum, corticem citri, absinthium, lignum aloës, nardi spicam, & mentham. In iecoris affectibus addes agrimoniam, chicoreum, hordeum, rosas, & similia. Quod si cor afficiatur, & virtus vitalis langueat, adiicienda sunt theriaca, mithridatum, confectio alchermes, vel hiacynthorum; at verò splene patiente, decocto addes scolopendrium, lupulos, borragines, & capparorum radices: tandem si thorax male se habeat, addenda sunt decocto pruna damasc. passulæ sine vinaceis, iuiubæ, capill. Ven. liquiritia, violæ, & carduus sanctus; ea tamen non intrepide, & inconsultò admouebis, sed pro ratione affectus, & intemperiei cuiuscumque partis, frigidis admouendo calida, & frigida calidis, & sic de aliis.

Præter ista decocta alia scripta reperies, quæ licèt sudorem prouocent, non tamen hanc malignam contagionem destruunt, neque morbo aduersantur; non enim habent antipathiam cum hoc morbo, neque illum auferunt; hancque ob causam ea relinquo.

CAPVT VII.

De inunctionibus.

ALium curandi modum excogitarunt Medici maximè proficuum, quo morbus iste nimis radicatus, & cum grauissimis symptomatibus auferri solet, qui vnctionibus aliquarum partium perficitur, quibus non solùm hunc curauimus morbum, sed & alios, nempe conuulsiones ex repletione, tumores ab humoribus crassis procedentes, chiragram, podagram, scabiem, & alios similes. Sed expendisse priùs oportet in quo vis, & efficacia inunctionum consistat; deinde quibus componatur medicamentis, & qua methodo eis vtendum.

De argenti viui natura. Quantùm ad primum, certum est, totam vim inunctionum consistere in hydrargyro, seu argento viuo, quod est præcipuum medicamen, ex quo inunctiones componuntur, de cuius natura, & temperie dubitant Authores. Galenus 9. *simpl. cap. de hydrargyro*, censet dari solùm hydrargyri genus artefactum, non minerale, de quo nullum fecit periculum, an scilicet si deuoretur, interimat, vel foris admotum lædat. Cum hoc tamen 4. *simplicium, cap.* 19. inter erodentia, & potestate calida illud anumerat. Dioscorides tamen, & Plinius, & cum eis omnes duplex hydrargyri genus statuunt, minerale, & artificiale; sed de illius temperie non omnes eodem modo sentiunt. Quidam existimant esse frigidum, & humidum in secundo gradu; ita enim Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. & Mathiolus *cap. de argento viuo.* Quod probare videntur ex illius actuali frigiditate, & pondere, & quia corpus, quod illud deuorauit, liuidum redditur, & congelatur, sicut contingit ex assumptione veneni frigidi, vt Mathiolus narrat de quodam pharmacopola, qui vehementi siti oppressus, magnam copiam hydrargyri hausit, cuius partem aliquam per inferiorem ventrem reiecit, & in eius visceribus hydrargyri libra remansit, vt ex anotomia, & dissectione illius apparuit, qui permansit liuidus, frigidus, & congelatus: quæ omnia hoc medicamentum frigidum esse ostendunt.

Ad probandum etiam, quod sit calidum, non desunt rationes. Galenus enim inter medicamenta calida, vt cinnabaris, misy, calx, & similia, illud reposuit *loco iam citat.* Auicenna *fen.* 6. *libro* 4. *tractatu* 1. *capite* 3. argentum viuum extinctum esse de genere medicinarum acutarum, calidarum, & mordicantium statuit, quamuis loco priùs adducto asserat frigidum esse, & humidum: ad quod asserendum suadet tum illius mobilitas, ratione cuius argentum viuum nominatur, quæ potiùs ducit ortum à calore, quàm à frigiditate; frigidi enim proprium est substantiam immobilem reddere, sicut caloris ad motum parare: tum ipsius hydrargyri penetratio, nam si pedes illo inunguntur, in ore, & capite elucescere solet, qui effectus nequaquam frigiditati est attribuendus: nam frigiditas cutem densando, & poros constipando penetrationem prohibet. Vlteriùs argentum viuum absumere valet tumores duros, & schirrhosos, & alios morbos ex crassa, frigidaque materia prodeuntes; quod opus consequi non potest sine calore exsuperante, atque adeò existimat illum esse à prædominio calidum.

Sed quidquid sit de veritate huius dubitationis, vt certum existimo, hydrargyrum inter remedia à tota substantia operantia esse constituendum; & huius ratio desumitur ex eo, quod morbis à tota substantia opponitur; cùm enim morbus gallicus, scabies, lepra, elephantiasis, & similes sint morbi contagiosi, quorum esse nec in primis, neque in secundis qualitatibus consistit, sed in proprietate substantiæ, vel qualitate nobis incognita; & isti non auferantur, nisi per remedia contraria, talium remediorum vis, qua his morbis opponuntur, necessariò debet esse incognita, & à proprietate rei desumpta; contraria enim debent esse sub eodem genere. Idemque dicendum de aliis auxiliis, quæ huic morbo directè aduersantur, neque in hoc ampliùs est immorandum. *Inunctionum compositiones variæ.*

Sed ad secundum nostræ difficultatis punctum deuenire expedit, in quo agere debemus de inunctionum compositione. Est equidem hydrargyrum ita malignantis naturæ, vt referunt probatissimi Authores, vt per alia auxilia correctione indigeat, sic etenim nostro vsui maximè conuenit; nam per se adhibitum tentat caput, lædit auditum, & visum, paralysim, & tremorem inducit, & tam prauæ naturæ est, vt à Iacobo Claromontano, & ab aliis Authoribus inter venena connumeretur, & correctum adhuc maxima cum meditatione, ne officiat, illo est vtendum; nam est medicamen adeò forte, vt per vtramque aluum violenter humores moueat, siue intus, siue ad extra admoueatur: sudores prouocat, & per sputum magnam humoris copiam deiicere facit, os & gingiuas lædit, carnem, ossa, tendones, & reliqua. Multis tamen modis paratum illud inuenies pro naturæ illius diuersitate, qui eo vti debet; & argenti viui quantitas augenda erit pro virium patientis robore, vel infirmitate, & sic illius quantitatem omninò describere est impossibile.

Communiter

Communiter tamen sic paratur. ℞. axungiæ suillæ sine sale ℥. iij. butyri vaccini loti, & axungiæ gallinæ, ana ℥. j. ß. vng. aragon. & dialtheæ, ana ℥. ij. oleorum laurini, de lilio, & ruthæ, ana ℥. j. theriacæ magnæ ʒ. iij. argenti viui priùs extincti ℥. iij. croci ʒ. j. moschi, & ambræ, ana g. iiij. misce, & fiat vnguentum. Alij solùm illud componunt ex axungia suilla, & hydrargyro, cuius vsum reformidamus, nam ex sola axungia illius maligna qualitas non sedatur. Aliud etiam sic fingi potest. ℞. axungiæ porcinæ ℔. j. olei camomali, & anethi, & laurini, ana ℥. j. ß. vnguenti aragon. & marciat. ana ℥. j. argenti viui ℥. iiij. resignæ, & terebinthinæ, ana ʒ. ij. misce, & fiat vnguentum. Sed quod ego in frequenti vsu habeo, est illud vnguentum, quod adducitur ab Obeto, cuius hæc est descriptio. ℞. adipis suillæ ℥. viij. hydrargyri ℥. j. ß. theriacæ magnæ ʒ. ß. vng. Agrippæ, dialtheæ, & olei laurini, ana ℥. j. mastichis, & thuris, ana ℥. ß. styracis liquidi quart. iij. cineris viris ℥. ß. misce, & fiat vnguentum, quo dolores sedantur, cutis roboratur, & argenti deleteria vis obtunditur, & optimè huius morbi vires frangit. Quâ tamen lege seu methodo eo sit vtendum, iam adapetiam. Facta igitur humorum præparatione, & euacuatione per sanguinis missionem, & expurgationem, adhibitaque per aliquot dies potione sudorifica, ad inunctionum vsum deuenire oportet, quæ fieri possunt assumpto priùs apozemate sudatorio: deinde ægrum inunges vel iuxta ignem, vel in loco satis calido, & benè cooperto. Quem curandi modum vtilissimum semper fore censui. Quod si citra potionem sudorificam corpus inungere volueris, nequaquam lædes in corporibus robustis, quibus sudores non profuerunt. Inunctionum numerus esse debet habito respectu ad vires, & morbi magnitudinem: ego autem sexies corpora inungere iussi in hominibus robustis, & qui hoc morbo maximè premebantur; neque hunc terminum transgredi ausi, propter hydrargyri in operando vim, & efficaciam; & ante inunctionem, vel immediatè post illam potionem sudorificam propinabam. Partes, quibus admouetur, sunt extremæ, nempe crura, pedes, tibiæ, brachia, manus, & spina; cauere tamen debemus, ne partes principes, & ventriculus inungantur, ob noxam quæ illis infertur ex argenti viui admotione.

Quod si quolibet die ægri ferre nequeunt inunctiones, de tertio in tertium diem illos inungere iubeas, sic enim minùs vires deiiciuntur, & meliùs tolerant. Oportet tamen vt vnguentum non sit recens, sed benè fermentatum; nam alias argentum viuum sua grauitate, & virtute forti purgatoria, quâ pollet, aluum maximè ciet, aut diarrhæam, aut dysenteriam immedicabilem efficiet.

Transactis tribus, vel quatuor diebus ab inunctionum die, tutum erit aliquod medicamen expurgans propinare, vt si aliquid argenti viui ad intra penetrauerit, educatur, & simul cum illo si aliquid humoris peccantis remansit, euacuetur.

Dentes mobiles quomodo curandi.

Sed quia ex huius medicamenti vsu dentes mobiles fiunt, gingiuæ exulcerantur, & os fœtidum odorem mittit, dentesque nigrescunt, his accidentibus subuenire conuenit iis remediis, quæ primo Tomo propriis capitibus adduximus; nunc tamen aliqua breuiter referemus, vt opus hoc compleatur. Et primò dentes mobiles fixos reddit hoc, quod recipit pulu. mastichis, coralli rubri, cornu cerui vsti, & præp. margaritar. præpar. aluminis vsti, thuris, & radicis vtriusque consolidæ, sumach, & ligni guaiaci, ana ʒ. ß. aquæ plantag. ℥. iiij. mellis schillitici ℥. j. misce, quo dentes fricentur manè, & noctu, vel in linteo aliquid illius extendes, quod dentibus noctu applicetur; manè verò os absterges, & colliues vino odorifereo, vel liquore stillatitio, quod extrahitur per alembicum in hunc modum. ℞. panis recentis crebris foraminibus excauati n. j. infunde in ℔. ij. vini albi odoriferi, florum roris marini, & lauri, ana p. ij. mastichis, & myrrhæ ana ʒ. ij. misce, ex quibus fiat instillatio per alembicum, vt dixi, quâ os abluatur. Hæc remedia non solùm firmant dentes, sed albescere faciunt, & gratum odorem conciliant, vlceraque consolidant. Mastix per se eadem efficere valet.

D. D. de Maroja Tract. de Febribus.

Crystalli frustum in ore detentum impedit oris exulcerationem, & dentium mobilitatem; tamen si vlcera fiant, os ablues aquâ plantag. & aluminosæ; quæ si sordida extiterint, addes parum mellis rosacei, vel vnguenti Ægyptiaci, aut æris vsti, vel vitrioli Romani, & reliqua hîc accommodari possunt, quæ capite oris vlceribus dicato traduntur.

CAPVT VIII.

De gallicis suffumigiis.

PRæter dictos curationis modos, alium sudandi modum inuenerunt Medici per suffumigia ex cinnabaro composita; quod auxilium conferre solet huic morbo inueterato, qui aliis remediis non cedit, modò adsit virium robur; est enim medicamen hoc adeò forte, vt magnum virium dispendium causet, quod perferre non possunt nisi vires valentes; suaque deleteria, & venefica qualitate est naturæ inimicum, & perimens; quapropter illius vsum reformidant Authores, præsertim Fernel. & Mercar. Tamen si necessitas vrgeat, & alio modo morbus auferri non possit, facta priùs præparatione, & humorum expurgatione, eo modo, quo diximus, ad illius vsum deuenire possumus, hunc ordinem adseruantes, vt ante suffumigium ægrum reficiamus ouis sorbilibus, vel carne pullorum, vel gallinarum, vel offa vini: deinde illius corpus vndique pannis contegere oportet, ne suffumigij vapor in aërem externum exspiret, sed totus à corpore suscipiatur, dummodo caput, & nares non obtegantur, sed libera persistant, vt sic suffumigium non degustent; aliàs enim suffocabitur æger: quo quidem sic stante inter illius tibias super prunas spargatur sequens puluis. ℞. thuris, mastichis, cinnamomi, & myrrhæ, ana ʒ. ß. cinnabari ʒ. j. misce: qui puluis ad primum suffitum deseruire potest; quod si opus fuerit, fiant duo, vel tres: loco cinnabari vtuntur etiam sandaraca Græcorum, vel auripigmento, aut præcipitato, hoc est argento viuo in puluerem redacto: illorum tamen quantitatem diminues, si vires laborantis nimis robustæ non fuerint. Sed in suffumigiis non multùm persistendum, sed donec corpus incalescat, quo tempore in lecto calido decumbat æger bene coopertus, & sudorem commutum seruet. Est equidem huius venenosi medicamenti ira effrenata vis, vt non solùm per sudorem, sed per vtramque aluum, & per sputum humores violenter moueat, à cu-

lus vsu recedendum est eo tempore, quo pro virium ratione æger sufficienter sudauerit, vel aluum solutam habuerit, vel per sputum humorem euacuauerit. Alia suffumigia ex variis rebus componuntur, quæ licèt sudorem prouocent, non tamen hanc contagionem tollunt: & licèt securiora sint, & cum minori virium iactura adhibeantur, minùs prodesse solent quapropter ea consultò omitto, vt supernacanea; eorum tamen compositionem scriptam reperies apud Mercatum, & alios; nos autem, qui suffumigiorum vsum pertimescimus, solùm ea adduximus, non quia illis vti iubeamus, sed ne aliquid ad hunc morbum attinens relinquamus; quare hoc caput breuem consequitur finem.

CAPVT IX.

De conterendis huius morbi reliquiis.

HÆc dira lues si nimis radicetur, neque sudoribus, neque vnctionibus obedit, quæ clam, & occultè radices suas in corporis substantiam recondit, ita vt hominem è medio rollere conspiciamus. Quapropter si adhibitis sudorificis auxiliis, & inunctionibus, non cedat, aut laborantes ob virium languorem ea perferre non valent, commodiorem, & tutiorem viam constituemus fideli vsu comprobatam, quâ radicitus huius morbi reliquias conteramus, & illius radices reconditas euellamus.

Si igitur patiens adhuc in totum liber non sit ab hoc immani morbo, assumat quolibet mane ℥. vij. aut ℥. viij. decocti smilacis asperæ, & in lectulo quiescat duarum horarum spatio, deinde ad consueta munia se conferat: quo remedio plures liberaui hac labe infectos, qui ob virium languorem, & impotentiam, & præ timore noluerunt maiora auxilia perferre. Pro delicatioribus tamen decoctum per mortarium lapideum excolabis, vranturque decoctione simplici smilacis asperæ, vel radicis chinæ in potu communi. Confert etiam manè, & vespere parum ante somnum aliquorum dierum spatio bibere ℥. iiȷ. huius stillatitij liquoris, qui hoc modo paratur. ℞. interioris ligni guaiaci scophinati ℔. j. smilacis asperæ ℔. ß. radicis chinæ ℥. j. foliorum, & radicum pentaphil. linguæ ceruinæ, scabiosæ, ana m. j. infundatur in ℔. xvj. aquæ, & coquantur ad medietatem, & instillentur per balneum Mariæ. Simili modo alias distillationes efficere poteris.

Sed quia ex huius contagionis praua conditione plura in corpore congeruntur excrementa, quæ etiam hunc morbum fouent, oportet aliqua propinare, quæ præter vim alexiphatmacam ipsa excrementa euacuent, in quem vsum varia formantur apozemata, & syrupi; ex his tamen probatiora referemus. Hoc igitur apozema conficere poteris, quod recipit rasuræ interioris ligni guaiaci ℥. ij. smilacis asperæ ℥. j. ß. radicis chinæ ℥. ß. epithymi, & polypodij ana ʒ. iij. foliorum sennæ ℥. j. rhabarb. optimi ʒ. iij. coquantur omnia secundùm artem in ℔. xij. aquæ ad medietatis consumptionem, & facta expressione colaturæ adde sacchari, quod sufficiat ad gratum saporem conciliandum. Quod si iecur calida intemperie laborat, decocto addes radices chicorei; si ventriculus frigidus sit, cinnamomum adijciatur; si splen, asplenium. Quibus verò articuli dolent, arteticam ibam, vel tamarindos addes. Similiter pro redundantis humoris vitio hæc vel illa expurgantia pharmaca decoques.

Syrupus etiam ex eisdem parari potest addita sacchari maiori quantitate, vt decoctum syrupi consistentiam nanciscatur. Quod si gustui ingrata nimis sint, & insuauia, per mortarium talia decocta percolentur, addito cinnamomi, & sacchari puluere. Huic decocto addere etiam poteris fumariæ, borrag. pomorum, chicorei, vel eupatorij succum; non tamen iis succis indifferenter vteris, sed iuxta humoris peccantis ideam, ex quibus apozemata vel syrupos conficies, vel omnia per balneum Mariæ instillabis. Huius apozematis, syrupi, vel liquoris stillatitij bibat æger quotidie, aut tertio, vel quarto die ℥. iij. vel iiij.

Pulueres etiam confici possunt ad eundem vsum, inter quos præcipui sunt hi, qui recipiunt spartæ parellæ ℥. ij. foliorum sennæ ℥. j. spicæ nardi ʒ. j. anisi, & fœniculi, ana ʒ. iij. sacchari quod sit satis ad gratum saporem; quorum sumat æger à ʒ. j. ad ʒ. j. ß. deinde superbibat ℥. iij. aquæ smilacis asperæ calidæ, mox ab illorum deuoratione dormiat benè coopertus duarum horarum spatio, vel saltem quiescat, & postea surgat à lecto, vt sic meliùs purget.

Huius morbi radices exstirpat vinum sanctum, quamuis biliosis, & hecticam dispositis minus conferat, cuius forma hæc est. ℞. corticis ligni sancti scophinati, & interioris eiusdem, ana ℥. v. smilacis asperæ minutim diuisæ ℥. iij. foliorum sennæ, epithymi, & polypod. ana ℥. j. fiat infusio, & decoctio secundùm artem in ℔. xx. aquæ ad medietatis consumptionem, & colaturæ adde vini optimi ℔. xv. & conseruetur in vasis vitreis, de quo manè, & vespere bibat laborans ℔. ß.

Pillulæ etiam construuntur ad idem, quas summo mane vel noctu assumat æger, quæ confici possunt ex pulueribus spartæ parellæ, & foliorum sennæ, cum succo fumariæ vel decocto ipsius smilacis asperæ. Aliqui etiam eas componunt ex puluere præcipitati, quarum vsum reformidamus, adhuc in hominibus robustis, & humoribus crassis constantibus; est enim nimis forte medicamen, maximeque commouet corpus, & naturæ insidiatur. Conuenit insuper bibere decoctum guaiacinum in communi potu, vt paulatim medicamenti huius vis sese in propriam substantiam insinuet, & huius morbi reliquias conterat.

Tandem, si his admotis adhuc morbus persistat, patienter ferat, & aliquibus euacuationibus per epicrasin factis sit contentus, vt excrementa, quæ quotidie congeruntur, paulatim expurgentur. Verumtamen si aliquod membrum nimia distemperetur, pluresque congreget humores, licebit fontanellam aperire, vt per illam exspirent: *Fontanellæ vsus.* si enim caput oblæsum nimis sit, & iamdiu id contraxerit vitium, fontanellam aperies in brachio; si verò iecur, eam aperies in crure dextro; si lien, in sinistro, vt sic frequenti excrementorum congestioni frequens succedat euacuatio. Sed tempus expostulat, vt huic breui tractatui optatum finem imponamus.

QVÆSTIO

QVÆSTIO CELEBRIS

Totius prælibatæ doctrinæ fundamentum.

Vtrum in quolibet mixto perfecto dentur partes quæ correspondent elementis.

HÆC quæstio tota philosophica est, pertinetque ad tractationem de mixtione; veruntamen quia ex illius intelligentia plurima soluuntur dubia in Apollinea Facultate, B & quamplurima à nobis tradita fundamentum capiunt ex huiusmodi partium diuersitate; ideo decreuimus illius veritatem indagare, rationibus, & authoritatibus stabilire, contrariorum fundamenta euertere, sicque nostro huic tractatui finem optatum imponere: ad cuius notitiam

Elementa non manent formaliter in mixto.

Suppono primò, quod licèt iuxta magis probabilem sententiam elementa non maneant formaliter in mixtis secundùm formas substantiales, manent tamen secundùm formas accidentales in gradibus formæ mixti debitis, non verò in ea intensione, quæ formis elementalibus congruit. Modò non disputo, an forma mixti virtualiter contineat qualitates elementorum in gradibus intensis, imò & ipsas elementorum formas; nam hæc disputatio non est necessaria ad nostri dubij solutionem.

Accipit ergo mixtum ab elementis qualita- C tes primas in mensura sibi conuenienti, siue illæ qualitates sint eædem secundùm numerum, vt volunt qui dicunt accidentia materialia subiectari in materia prima; siue sint solùm eædem secundùm speciem, vt tenent qui asserunt, talia accidentia subiectari in toto composito. Quæ doctrina conformis est doctrinæ Diui Thomæ 1. *parte*, *quæst*. 76. *art*. 4. vbi ait: *Ideò dicendum est secundùm Philosophum in primo de generatione, quod formæ elementorum manent in mixto non actu, sed virtute. Manent enim qualitates propriæ elementorum, licet remissæ, &c.* Sunt enim huiuscemodi qualitates dispositiones, quibus materia disponitur ad introductionem formæ, & illius conseruationem.

In mixto manent qualitates primæ, & secundæ in debita mensura.

Suppono secundò, præter qualitates primas, vt mixti forma producatur, & conseruetur, D prærequiri qualitates quasdam secundas, tenuitatem nempe, crassitiem, densitatem, vel raritatem, &c. Ratio est euidens; nam elementa præter primas qualitates habent etiam qualitates secundas, quibus conseruantur; sic enim dicimus, ignem tenuitatem habere, terram verò densitatem, & sic de singulis. Mixtum ergo similiter debet frui his qualitatibus, quæ secundæ dicuntur, quia primas insequuntur, quæ quidem sunt earum causa æquiuoca. Hæ qualitates secundæ dicuntur substantiæ modi, quatenus ipsam substantiam modificant, de quibus diximus, non esse qualitates actiuas, sed eas fieri interuentu primarum: quapropter vnum mixtum est crassius, densius, aut tenuius alio, & vnumquodque petit commensurationem

Qualitates secundæ non sunt actiuæ.

A non solùm primarum qualitatum, sed secundarum. Omitto in præsenti alias qualitates distinctas ab elementalibus, quæ dicuntur mixti proprietates, quæ licèt elementales præsupponant qualitates, vt producantur, non tamen fiunt ab illis, sed à mixti forma pullulant. Circa hoc legendus est Diuus Thom. *quæstione* 5. *de veritate*, *artic*. 10. *ad* 5. atque *quæst. vnica de anima, artic*. 1. cui tota hæc doctrina consonat.

Mixtum fit immediatè ex elementis aut ex aliis mixtis.

Denique suppono, quod licèt mixtum vnum possit fieri, & generari ex alio, vt dum liquores inter se taliter commiscentur, vt ex omnibus resultet mixtum quoddam tertium à liquoribus specie distinctum; cum hoc tamen dicimus, quod sicuti qualitates, quas mixtum habet refractas, ab elementis accepit; pari ratione ab eis desumpsit materiam primam illorum, B quæ iis qualitatibus vltimatè disposita vnitur secundùm omnes suas partes, & recipit formam mixti: quæ materia licèt immediatè non præfuit sub forma elementi, dicitur tamen elementalis, quia fuit aliquando, in prima scilicet mixtione sub forma elementi, licèt postea transmutetur ex vna mixti forma in aliam; & hoc fuit necessarium, vt euitaretur processus in infinitum. Nam si semper vnum mixtum fieret ex alio, & illud ex alio, & in cæteris simili modo, nunquam possemus ad primum mixtum deuenire, cùm illud aliud exposceret, ex quo fieret. Vt ergo hoc inconueniens fugiamus, recurrendum est ad elementa, seu corpora simplicia, à quibus recipimus non solùm qualitates, sed etiam eorum materiam, quæ manet in corpore mixto formaliter, licèt non secundùm formam substantialem; & propterea Aristotel. *lib*. 5. *Metaphys. capite* 3. definiens C elementum inquit: *Esse illud, ex quo primo insito aliquid componitur.* Et 1. *lib. Metaphysicæ, capite* 7. ex sententia Empedoclis elementa esse materiam vniuersi statuit. Et 4. *Meteor. capite* 12. inquit: *Quod ex elementis, tanquam ex materia, vniuersa componuntur.* Neque in hoc potest esse aliqua dubitatio.

Mixtum petit fieri ex materiebus elementorum per primas, & secundas qualitates dispositis.

Quia ergo ex dictis constat, mixtum siue vera mixtione, siue generatione tantùm procreatum, necessariò petere materiam elementalem qualitatibus primis, & secundis dispositam pro suæ formæ introductione, & conseruatione, nunc vertitur in dubium, qua ratione talis elementorum materia manet in mixto, siue ex ipsis immediatè, vel mediatè mixtum sit genitum; an scilicet in mixto dentur partes materiæ correspondentes partibus materiæ elementorum, ex quibus mixtum componitur, ita vt pars ma- D teriæ, quæ præfuit sub forma ignis, sit calida, & sicca, tenuis, & rara, correspondens elemento ignis; pars alia sit crassa, & densa, frigida, & sicca, correspondens elemento terræ, & sic de reliquis elementis; ita vt dentur partes igneæ, aëreæ, terreæ, & aqueæ. Sed quia mixta sunt in duplici differentia, quædam homogenea, quorum partes sunt eiusdem rationis cum toto, & nomine, & definitione conueniunt cum illo, vt docet Aristotel. 2. *de partibus animal. capite* 2. & 1. *de histor. animal. capite* 1. & Auicenna *fen*. 1. *lib*. 1. *doct*. 5. *cap*. 1. vt caro, os, cartilago, &c. alia hetereogenea, quorum partes sunt diuersæ rationis, vt sunt plures partes viuentis, quæ cùm constituant diuersa organa ad actiones vitales eliciendas,

requirunt similiter diuersum substantiæ modum, & alias qualitates specie distinctas, eo quod corpus viuens necessariò debet esse organicum, neque alterius corporis anima actus esse potest. Dicimus ergo, quod quæstio non procedit de mixtis secundo modo acceptis, sed de primis, in quibus ad sensum nulla apparet partium diuersitas, sed omnes vniformiter se habere videntur.

Proponuntur prima sententia fundamenta.

Hac suppositâ doctrinâ, prima sententia tenet, impertinenter in mixto homogeneo talem partium diuersitatem constitui, præsertim sub vnica præcisa parte quantitatis; imò hoc iudicat impossibile Pett. Garcia, qui ob sui ingenij acumen aliorum placito non acquiescit, quem in hac parte aliqui, licèt pauci, sequuntur. Iste ergo doctissimus Magister vbique venerandus efficaciter probat primò, partes diuersas materiales non posse esse sub vnica præcisa parte B quantitatis; cuius doctrinæ in hac parte libentet assentior, neque contrarium Philosophi statuunt.

Non dantur partes diuersæ sub vna parte quantitatis.

Cùm enim quælibet pars materiæ sit quantitate affecta, ea pars quantitatis, quæ præcisè afficit hanc numero partem materiæ, est impossibile vt aliam materiæ partem afficiat; ita enim quantitas, aut aliud accidens inhæret subiecto, vt tota quantitas respondeat toto subiecto, & pars parti: non tamen potest dici, quod pars præcisa quantitatis simul inhæreat pluribus partibus subiecti, ob plura inconuenientia ab ipso Doctore tradita. Quapropter non sunt redarguendi antiqui Philosophi, & Medici, sed potiùs laudandi; siquidem ex eorum scriptis nihil tale deducitur, sed solùm vnanimiter confitentur, in mixto debere constitui partes (vt dixi) quæ elementis correspondent, sub diuersis tamen quantitatis partibus.

Sed quia hic dicendi antiquorum modus adhuc illi displicet, acriter aduersus illum insurgit, existimans partes istas materiales supernacaneas esse, eo quod optimè mixtum, inanime saltem, saluari potest sine harum partium diuersitate: quod probare intendit primò. Nam forma inanimatorum est homogenea secundùm se: ergo non est cur petat diuersas dispositiones in partibus. Consequentia probatur, quia forma petit diuersas dispositiones, propter varias, & diuersas operationes; quas exercet: at verò tales in rebus inanimatis non sunt, sed omnes eiusdem rationis: ergo non est, cur ibi ponantur diuersæ dispositiones. Non enim alia de causa in corporibus animatis natura fabrefecit organa, & partes variis accidentibus, & dispositionibus præditas, nisi quia ordinantur ad diuersum operandi finem. Si ergo talis finis deficit in rebus inanimatis, frustrà variæ in illis collocantur dispositiones.

Quod si dicas, illas partes habere diuersas operationes, nam vna pars calefacit aliam, & hæc refrigeratur ab alia.

Respondet ipse, quod anima non petit diuersa temperamenta in partibus propter actiones solas primarum qualitatum, sed propter alias diuersas; & idem asserendum de forma inanimatorum.

Secundò probatur; nam qualitas prima producta ab vna parte in aliam, est violenta illi parti, in qua recipitur: ergo non potest conferre ad aliquid ei naturale. Antecedens patet; nam est ab externo principio, passo non conferente A vim. Ex quo colligit, quod illa diuersitas temperamenti in partibus non confert ad conseruationem formæ mixti; nam si pars aliquid recipit, est præter naturam; si nihil, neque pendet ab illa in conseruari.

Tertiò, ex materia vnius, aut duplicis elementi cum qualitatibus aliorum potest produci mixtum: ergo non est necesse, quod in mixto reperiantur partes elementis correspondentes. Antecedens patet; nam si aliquod agens remittat qualitates vnius elementi, ita vt sub illis qualitatibus in gradibus remissis non possit conseruati forma illius elementi, tunc quidem in illius materia debet introduci aliqua forma mixti, quia qualitates illæ refractæ ex præsentia contrariorum, simul cum contrariis introductis ab agente, quæ fuere illius remissionis causa, constituunt temperamentum quoddam ad aliquam formam mixti. Neque est ratio, quæ suadeat tale temperamentum alicui formæ non esse conueniens; ergo cùm materia, ex qua fuit genitum tale mixtum, sit vnius elementi, potetit solùm habere partes, quæ correspondeant illi elemento; atque adeò omnes partes erunt eiusdem rationis, & eandem habebunt dispositionem. Confirmatur in auri productione in visceribus terræ, vbi neque aër, neque ignis possunt concurrere; & tamen producitur aurum: ergo in auro non possunt assignari partes, quæ correspondent omnibus elementis.

Sed iis non obstantibus sit conclusio. In mixto remanent partes materiales correspondentes partibus materialibus elementorum. Hæc conclusio consonat dictis antiquorum, & est bonæ Philosophiæ conformis, ita vt contrarium statuere sit ab optimo philosophandi modo recedere. Quapropter anthoritatibus primò, deinde rationibus eam fulcite conabot. Aristot. cuius doctrinam venerantur omnes 4. *lib. meteor. cap.* 2. docet omnia, præter elementa, putredinem subire, aut saltem omnia igne excepto; putredo autem non fit sine partium dictarum separatione, vt constat ex illius definitione; sicuti neque coctio, quæ putredini contraria existit, fieri potest sine earumdem partium vnione. Eodem etiam capite dixit, necesse esse cocta calidiora, & crassiora euadere; quod non accidit, nisi abeuntibus partibus humidioribus, remanentibusque crassioribus, & calidioribus. Et *capite* 6. plura tradit, quæ benè explicari nequeunt, nisi admittendo harum partium diuersitatem.

Conclusio tenenda.

Authoritatibus fulcitur conclusio.

Quod verò Galen. eiusdem prorsus sit sententiæ, mille in locis patesit. *Libro* 11. *de simplicium medicamentum facult. capite de pinguedine, & adipe*, inquit, vinum, mel, adipem vetustate fieri calidiora, & ficciora, & maiorem vim resoluendi possidere, quàm antea, resolutis scilicet aliquibus partibus frigidioribus, & humidioribus. *Libro* etiam 3. *simplicium, capite* 14. docet omnia medicamenta, licèt sensui simplicia appareant, naturâ tamen esse composita, aduersissimasque in se habere facultates, nempe excernendi, sistendi, rarefaciendi, &c. & hoc reducit ad partes tenues, & crassas, ex quibus componitur medicamentum; nam aliàs non esset vnum medicamentum tot virtutibus præditum. Et vt hoc explicet, ponit exemplum in medicamento ex succo rhu, & melle composito, quod constat vi abstergendi, & astringendi, quia habet partes diuersas; nempe

Ad sensum medicamenta simplicia à natura sunt composita.

nempe mel, quo abstergit; & thu, quo adstringit; non tamen vni, & eidem parti vtramque accommodat virtutem. Idem proportionaliter est asserendum de medicamentis simplicibus, in quibus diuersæ facultates reperiuntur, quia diuersis partibus constant. Capite etiam 4. eiusdem libri, in brassica duas, easque contrarias facultates inuenit, cuius succus vim habet purgatoriam, reliquum illius, quod superest, est adstrictorium. Eademque ratio est in beta, & lenticula. Idem comprobat pluribus aliis medicamentis, quibus insunt contrariæ facultates.

Auicen. *libro* 2. *canonis*, *capit.* 1. expressè hanc partium diuersitatem admittit, imò contrarium esse impossibile censet, dum ait: *Facultates contrariæ est impossibile, quod non sint in partibus diuersis, ex quibus Medicina est composita.* Gentilis de Fulgineo Auicen. doctrinam exponens, eam amplectitur, in qua Dinum consentire testatur. Auerroës 5. *collect.* agens de medicinis simplicibus, eis tribuit diuersas, imò & contrarias facultates, propter partium diuersitatem, quibus gaudent, vt legenti notum fiet. Sed in hoc non amplius immorandum, cùm sapientissimè Garcia asserat hanc fuisse mentem Galeni, & Aristot. & totius antiquitatis. Quare ipse pro sui ingenij acumine antiquorum authoritatibus satisfacit, neque reputat inconueniens duas virtutes, vt abstersio, & adstrictio, ab vna parte proficisci, præsertim cùm illæ virtutes non sint inter se oppositæ.

Petri Garciæ circa putredinem solutio redarguitur.

Quare ad Aristot. respondet primò, quod putredo, & coctio fieri possint sine separatione, & vnione partium eo modo quo ipse refert *libro* 1. *de different. febrium*, iuxta cuius dicendi modum totam euertit antiquorum mentem circa naturam putredinis, & coctionis, propterea que ab eius singulari Philosophandi modo recedimus. Neque potest impediri, quod plures partes abeant, dum res putrescit, vel coquuntur à calore, ex quarum absentia, quæ remanent, sicciores apparent; non quia defectus humiditatis sit causa efficiens illius siccitatis, cùm potius sit causa per accidens; neque calor putredinalis eam per se inducere potest, cùm eius effectus formalis sit calefacere, non verò exsiccare. Requiritur ergo causa per se, quæ non est alia præter formam informantem partes illas terrestres, quæ producit in illis illam siccitatem eo modo, quo aquæ forma ablato calefaciente producit frigiditatem: neque in re, quæ putrescit, reperitur solùm ille modus substantiæ, in quem (inquit) tendit putredo, per quam res, quæ putrescit, ad corruptionem disponitur. Sed ipsa ratio, & obseruatio docet, talium partium separationem adesse. Alias responsiones, quas ipse tradit circa antiquorum doctrinam, forsan inter arguendum tradenius.

Nostra conclusio rationibus comprobatur.

Dimissis igitur antiquorum placitis, rationibus conclusionem luce clariorem reddere conabor, quarum quædam à priori, quædam à posteriori ipsam demonstrabunt. Sed quia quæ à posteriori, & ab effectu sunt, magis sensui patent, ab eis exordium sumam. Probatur ergo primò ex natura putredinis, quæ est cuiuscumque mixti adhuc homogenei passio, quæ nequit fieri sine partium à partibus separatione, sicut in aliis est amplecten-A da Arist. doctrina. Videmus enim ea, quæ putrefiunt, humectari secundùm partes superficiales, non aliâ ratione, nisi quia partes respondentes elemento aqueo separantur à consortio aliarum, medio calore extraneo dissipante calorem natiuum; qui non potest à calore extraneo auferri, cùm sit eiusdem naturæ, nisi quia auferuntur, & euolant partes, in quibus calor natiuus subiiciebatur; & hoc modo saltem dicimus, vnum calorem per accidens alteri esse contrarium. Pari ratione homo dum peruenit ad senectutem, plures partes habet amissas per putredinem naturalem, quæ ortui naturali contrariatur; siquidem à calore quotidie nostrum corpus dissipatur, & resoluitur, & quotidie accidit nostræ substantiæ fluor, vt inquit Galen. *libro* 1. *de sanitat. tuenda*, & 7. *aphorism. commentar.* 59. Quia ergo euaporatur B substantia humida à calore natiuo, & corpus remanet siccius, dicimus id assequi per veram putredinem, vt probat Venetandus Abbas *opusc. de senect. capite* 4. contra Argenterium. Fit ergo in putredine separatio partium à partibus, & talis in re, quæ putrescit, inducitur alteratio, vt ad corruptionem tandem deueniat.

Quæ etiam sit causa separationis partium in putredine.

Neque deficit ibi causa, quæ moueat localiter ipsas partes, siquidem calor eas attenuando vertit in vapores, qui ad partes superficiales deferuntur, & ad extra, propter leuitatem à calore comparatam; & hoc sufficit, vt partes à partibus separentur, & à vinculis naturalibus exsoluantur; quæ partes postea in vapores tenuiores versæ euolant, manetque corpus siccius, quàm antea.

Putredo quælibet fit à calore extraneo rei quæ putrescit.

Neque valet dicere, quod putredo non potest initium habere à calore naturali, siquidem fieri debet à calore extraneo; nam putredo non C fit à calore naturali eiusdem partis, quæ putrefit, sed à calore partis sibi vicinæ; qui calor respectu alterius partis non est naturalis, sed potiùs violentus, & extraneus. Quod verò in coctione earum partium fiat vnio, etiam claret in maturatione, quæ est perfectior species coctionis, in qua perficitur res, quæ coquitur à calore naturali ipsius, qui vt instrumentum naturæ vnit partes alimentitias, & segregat excrementa, quæ ex coctionibus resultant, ita vt non solùm perfectè coctum dicatur illud; quod modum substantiæ perfectiorem adquisiuit, sed etiam quod per coctionem abiecit excrementa tenuia, & crassa, & suarum partium nexum maiorem, & vnionem fuit subsequutum.

Quomodò in Medicinis separamus vnā virtutem ab alia.

Secundò probatur, nam in rhabarbaro, & D aloë separamus virtutem solutiuam à virtute purgatiua solùm per separationem partium à partibus: ergo sunt tales partes consignandæ. Antecedens patet, nam dum volumus ab aloë separare virtutem solutiuam, id assequimur per lotionem sub sole, aut ad ignem, à quorum calore partes subtiliores exhalantur; in quibus residet virtus purgatrix, remanentibus crassioribus, quibus inest adstringendi vis. Rhabarbarum etiam adurimus, vt sic ab ignis calore partes illius tenues absumantur, quæ vim solutiuam habent; deinde vtimur partibus illius crassioribus, quibus ventrem roboramus, & restringimus.

Sed dubitat Petr. Garc. quomodo ex infusione, aut lotione extrahuntur partes illæ, siquidem debent extrahi, aut separari per motum localem;

localem; non enim (inquir) extrahuntor à calore aquæ, vel liquoris calidi, quo abluirur; quia adhuc si aloës, verbi gratià, abluatur aquâ frigidâ, aloës rribuir illi aquæ virtutem solutiuam, quam haber, licèt non ita benè, sicut si esset abluta aquâ calidà. Cui dubio ipse satisfacit, & inquir, quod liquor per poros aloës ingrediens, imò & ipsam aloëm dissoluens, permiscerur cum illis partibus, vt constar sapore, & odore liquoris, qui redoler naturam rei infusæ; quod non contingerer si ibi non remansissent partès subtiliores, in quibus residet virrus purgandi. In aliis verò rebus infusis, quæ suarum partium maiorem cohalitum habent, partes illæ separantur ab extrinseco; nam educuntur per compressionem, & impelluntur à proprio loco. Veruntamen partes illæ sunt excrementa, vel alimenta, vel aliud simile in poris illius mixti contenta, non tamen sunt partes illius.

Nota hanc doctrinam, qua subuertitur contrariorum fundamentum.

Sed hanc iste Author difficultatem effugiens, in aliam maiorem incidit; debebat enim addocere rationem, quare talia excrementa babent vim purgandi; & ex alia parte, aloës verbi gratia, non haber ex se illas partes, (& idem statuo de quolibet alio medicamento diuersis facultatibus prædito:) ergo iuxta illius sententiam aloës non haber illam vim purgatiuam; siquidem non attribuitur ipsi, sed potiùs substantiæ in eius poris contentæ: hoc autem est contra omnes antiquos, & recentiores, qui aloës facultates annotarunt; neque esset necessaria ad hunc finem lotio, aut infusio alicuius medicamenti, quæ sæpe deseruit ad delendam aliquam virtutem ab illo, vt docet Mesuës *in canonibus vniuersalibus*, vbi docer lauare lapidem lazuli, & lapidem atmenum, vt tantùm soluant per ventrem, & sine angustia; nam non loti soluunt per vomitum, & ventrem cum molestia. Hæc autem virtus soluendi per vtramque partem cum molestia est illis lapidibus propria, quæ nequit auferri ab illis sine partium magis subtilium per lotionem detractione. Quapropter non benè censet Garcia, dum *fen.* 1. *lib.* 1. *doct.* 2. *solut.* 267. *column.* 1. ait: *Neque enim est pars propria substantia mixti, quæ exit, sed quæ erat vel alimentum, vel excrementum, aut quid simile intra cauitates contentum, & dilitatis illis patet via exitus.*

Tertiò id experimur in brassica, & lenticulis, quibus inest vis adstringendi, & purgandi, vt constat ex Diosc. *lib.* 2. *cap.* 109. & 98. & diximus ex Galen. *lib.* 3. *simplic. cap.* 4. quorum virtutem purgatiuam extrahimus extrahendo partes per coctionem, in quibus ea vis purgandi residet: ergo debemus in ipsis constituere diuersas partes.

Petri Garcia responsio duplex.

Dupliciter responder Petrus Garcia. Primò, quod brassica, & lentes informantur animâ vegetatiuâ, arque adeò habere debent organizationem, & consequenter diuersas partes, quæ constant diuersis facultaribus, de quibus non dubitar. Quod si ex diuersis partibus similaribus componuntur, ab illis illæ prodeunt facultates. Secundò responder, quod succus ille, qui extrahitur per elixationem, qui haber facultatem purgandi, non est pars brassicæ, aut lenticularum, sed alia substantia diuersa à propria illarum.

Horum solutionum impugnatio.

Sed reuerà illius solutiones displicent, & circa primam non benè infertur: Viuunt anima vegetatiua: ergo babent organizationem; nam partes similares viuentis, ex quibus construitur organum, eadem informantur anima, & viuunt, & de illis, quatenus tales sunt, non verificatur, quod habent organizationem; siquidem de se perunt solùm suarum partium vnionem, & accommodatam temperiem. Quare quælibet pars similaris hominis, vt caro simplex, os, &c. eadem informatur anima ac pars organica; tamen ipsa non habet per se organizationem. Ex quo infero, nihil concludere primam solutionem. Secunda similiter non obstat; nam ille succus, qui extrahitur per elixationem à brassica, redolet, & sapit naturam illius substantiæ, à qua fuit extractus; atque adeò videtur esse pars illius, & vt antea dixi, debebat reddere rationem, ob quam talis succos haber eam virtutem, siue sit alimentum, siue excrementum, vel aliud quidquam; cùm in ratione excrementi, vel alimenti eam virtutem non expostulet.

Quartò probatur in generatione aceti à calore flantis austri producti, quod quidem, vt producatur, antecedenter petit dispositionem frigidam; hæc autem dispositio non potest consurgere à calore per se, quia per se calor calorem gignit: ergo consurgit à calore per accidens, quatenus præstat occasionem, vt resolutis partibus calidioribus vini, frigidæ reluceant, & disponant ad formam aceti, & ad intensiorem frigiditatis gradum ascendant.

Petri Garcia argumentum contra nostrũ fundamentũ, & illius impugnatio.

Huius argumenti vim percalluit Petrus Garcia, eamque impugnat; inquit enim, quod partes illæ frigidæ non possunt disponere, quia toto tempore, quo durat putredo, caler mixtum, & sic non potest habere qualitatem prædominantem frigidam. Quare iuxta illius sententiam, materia vini disponitur à calore simul cum alia secunda qualitate ad introductionem formæ aceti. Neque reputar inconueniens, quod dispositio antecedens, & consequens formam non sit omninò similis.

Sed hoc totum gratis dictum est. In primis calor ille nullo modo potest disponere ad formam, quæ ex sua natura petit dispositionem frigidam, nisi occasionaliter, & per accidens, vt dixi, etiamsi aliam qualitatem secundam, quam fingit, illi adiungamus; nam si calor per se non est dispositio ad illam formam, qualitas illa secunda non tribuit caloti nouum essendi modum, neque rationem dispositionis illi præstat; melius enim erat dicere, quod qualitas illa secunda, quam ipse ibi supponit, est dispositio sufficiens ad formam aceti: & licèt concedamus, quod qualitas antecedens, & consequens non petit esse omninò similis, non tamen potest concedi, quod vna est specie distincta ab altera: quapropter neque calor disponit per se ad aquæ formam, neque frigus ad ignem, quia ignis petit antecedenter calorem, & aqua frigus; quare ea dissimilitudo stat solùm in graduum diuersitate; nam ignis forma, vt introducatur in materia, non petit calorem vt octo, sed sufficiunt quinque, vel sex caloris gradus; & hoc modo dici potest, quod dispositio antecedens non est omninò similis consequenti.

Ex quo infero, quod etsi tempore, quo durat putredo, vinum calesit; tamen resolutis partibus humidioribus, & calidioribus, remanent

partes

partes frigidæ, & siccæ, quæ remittunt calorem, & humiditatem causæ putrefacientis; & sic remanet illa materia cum intensiori siccitate, & frigiditate quàm antea, quæ sufficienter, & per se immediatè disponit ad aceti formam: deinde verò introductâ formâ, ab ea pullulant qualitates illæ in intensione debita conseruationi illius.

Quintò conuulsio ex inanitione fit resolutis pluribus partibus humiditatibus, ex quarum resolutione consurgit, quod partes remanentes fucciores, & duriores appareant quàm antea: ergo in mixto datur huiuscemodi partium diuersitas, siquidem illa siccitas, & durities non prouenit ab altero principio, quàm ab illis partibus.

Quod si dicas, partes illas exsiccati ab excrementis siccis, vel ab aliis causis. Contrà est; nam conuulsio ex inanitione est plurimùm incurabilis: ergo non prouenit à causis extrinsecis exsiccantibus. Antecedens est notum: consequentia patet; nam adhibitis remediis humectantibus poterat auferri, & curari.

Quod si iterum respondeas, quod est difficilis curationis, eo quod humiditas lentè reparatur. Hoc, inquam, non satisfacit; nam ex hoc solùm deducitur, quod curatio longo tempore fiat; non tamen, quod sit difficilis, aut impossibilis, cuius impossibilitatem agnoscens Hippocrates 5. *aphorismorum*, appellat conuulsionem ex superflua euacuatione lethalem; apparet enim pars conuulsa quantitate minor quam antea; quæ minor redditur, quia non solùm superfluè euacuantur humores contenti in ipsa parte, sed quia plures partes substantiales partis conuulsæ euacuantur, vel resoluuntur.

A quo efficaciter sic separantur partes in conuulsione ex siccitate.

Quod si inquiras, quænam sit causa euacuationis partium subtilium, & humidarum in parte, quæ conuellitur, & à quo principio illum motum localem recipiunt.

Respondetur, quod si conuulsio fit ab immodico calore, calor ipse ipsas partes attenuat, & rarefacit, & præbet initium motus per leuitatem, quam illis partibus tribuit. Quod si fiat à siccitate, vel frigiditate, condensatione, & compressione partis, quæ conuellitur, exprimitur substantia magis tenuis, & ad motum parata, qualis est calida, & humida. Denique si ex superflua purgatione superueniat, successione ad id, quod euacuatur, exit talis substantia, neque aducitur conuulsio ex superflua euacuatione, donec nimis sint effusi omnes humores, vt expertus sum in aliquibus morbis, quo tempore iam mors propè est, eo quod non solùm nutrimentum deficit, sed partes nutriendæ dissoluuntur, & euacuantur.

Sed quia argumenta posita ab effectu probant nostram conclusionem, & ex effectu in suæ causæ cognitionem peruenimus, restat nunc ad illius probationem per causas deuenire, vt ad propositum effectum, tanquam ad finem deueniamus.

Elementorum materia inæqualiter disponuntur in mixtione.

Probatur ergo sextò à priori; nam materiæ elementorum, ex quibus producitur mixtum, manent inæqualiter dispositæ, dum mixti forma introducitur: ergo in mixto sunt consignandæ partes, quæ in suis accidentibus correspondent partibus elementorum. Antecedens probo. Materia, quæ erat sub forma ignis, erat nimis tenuis, & rara; quæ verò erat sub forma

A terræ, erat nimis densa: sed est impossibile, quod simul, & eodem tempore vtraque materia æqualem recipiat dispositionem ab agente, quod est mixtionis causa: ergo illæ materiæ manent inæqualiter dispositæ. Maior certa est, minorem probo; nam materia terræ habet in congenitam densitatem, vt ratione illius resistat magis calori ignis; frigiditasque, & siccitas terræ in materia densa, & magis vnita fortiùs operatur, quàm calor ignis, qui est in materia rara, & tenui, cuius partes non sunt ita coadunatæ, vt æqualiter simul per actionem, & reactionem eodem tempore æqualem introducere valeant dispositionem: ergo operantur inæqualiter, atque adeò materiæ illorum elementorum inæqualiter dispositæ manebunt, ita vt vna maneat rara, altera densa; vna tenuis, altera crassa; vna magis apta ad calorem suscipiendum, & alia ad frigiditatem.

B Confirmatur. Quando duo agentia contra eiusdem intensionis æqualem effectum debent producere in eodem tempore, requiritur ex parte materiæ, in qua debet recipi vtrinsque effectus, & ex parte dispositionis agentis æqualis etiam dispositio: sed hæc deficit quando elementa conueniunt ad mixtionem: ergo non potest effectus illorum quoad accidentia, de quibus loquimur, esse æqualis. Maior certa est; nam agens in materia rara, & tenui minus intensè operatur, quàm in materia densa: & ob hanc rationem inquit Philosophus, quod densitas materiæ iuuat ad actionem; vt ergo duo agentia æqualiter operentur, in se æqualem virtutem, & dispositionem exposcunt: ergo cùm ignis forma sit in materia rara, & forma terræ in materia densa, nequaquam eodem tempore poterunt producere æqualem dispositionem; &

Vt actio æqualiter fiat, petit easdem dispositiones in tota materia, in quam agit.

C cum ex alia parte passum, in quod vnumquodque agit, habeat diuersas dispositiones, siquidem terra agit in ignem, qui habet materiam nimis tenuem, & raram, quæ parum resistit, saltem eâ resistentiâ, quam formalem vocant; ignis verò agit in terram, quæ sua densitate nimis resistit, est impossibile, quod vtraque materia æqualiter disponatur: ergo quando forma mixti in illis materiebus elementorum introducitur, eas adinuenit inæqualiter dispositas, ita vt vna pars sit tenuis, altera sit crassa, taliter vt vna correspondeat vni elemento, & alia alteri; atque adeò manent partes elementis correspondentes.

Mixta ex elementis accipiunt qualitates primas, & secundas.

Septimò probatur. Densitas, raritas, leuitas, & aliæ huiusmodi, sunt qualitates secundæ elementales consequutæ ex primis: sed ele-

D menta in mixti compositione non denudantur à primis absolutè, sed solùm secundùm aliquos gradus: ergo neque debent denudari à secundis: ergo sicut tribuunt mixto qualitates primas in gradibus sibi debitis, eidem mixto tribuunt qualitates secundas. Tunc sic: sed qualitas secunda elementi ignis est tenuitas, & raritas; qualitas verò terræ est densitas, & sic de reliquis elementorum qualitatibus: ergo elementum ignis tribuit materiam raram, & tenuem; terra verò densam, ac per consequens manent in mixto materiæ in qualitatibus, & dispositionibus correspondentes elementis.

Vt æqualiter disponatur materia, æqualiter debet illi approximari agens illam disponens.

Octauò probatur argumento desumpto ex Gentili, supposito modo, quo mixtio fit, in qua minimum vnius miscibilis tangit minimum alterius, taliter quod quælibet pars formalis mixti

mixti dicitur mixta. Quo admiſſo principio, impoſſibile eſt dari mixtum ſine partium diuerſitate; nam iſta minima non poſſunt ſibi æqualiter approximari vndequaque; ſed vbi eſt inæqualis approximatio, eſt impoſſibile, vt actio ſit æqualis, & vniformis: ergo terminus illius actionis erit difformis, & inæqualis: ergo minimum mixti conſtat partibus inæqualiter temperatis, non ſolùm quoad primas qualitates, ſed etiam quoad ſecundas. Hoc argumentum proponit Magiſter Santacruz *opuſc. 3. de temperam. capite 6.*

Neque valet dicere, verum eſſe, dari talem partium diuerſitatem; eam tamen eſſe paruam, & impeceptibilem; nam vt inquit idem venerandus Magiſter, nihil aliud optamus, neque demonſtramus aliud, niſi quod hæc diuerſitas ſit phyſica, ſiue ſenſui appareat, vel non appareat, de quo non curauimus.

Nonò ergo probatur argumento ad hominem; nam ipſe Petrus Garcia *fen. 1. lib. 1. doctrina 4. capite 2. fol. 726. pagina 1.* confitetur, iecur ad producendos humores non determinati à materiali principio, ſed ipſum eſſe determinatum, quia non agit illos plures effectus vnâ ſimplici virtute eiuſdem partis exquiſitæ, ſed virtute plurium; ſicut cœlum quadam parte producit calorem, & alia frigus: cum quo (inquit) ſtat, quod iecur ſit pars ſimilaris, & homogenea; hæc tamen partium diuerſitas non reperitur in alia parte ſimilari, quia non conſtat eſſe neceſſariam ad aliquam actionem.

Sed hoc totum diſſonat, cùm plura inueniantur medicamenta, quæ homogenea dicuntur,& variis, ac diuerſis facultatibus ſunt prædita, quarum diuerſas minis actiones in illis experimur, vt patet in argento viuo, quod mouet per ſudorem, per ſputum, per vtramque aluum, ad intima penetrat, & opponitor morbo gallico. Oleum vitrioli ſtipticitatem habet, & maximam vim penetrandi, & putredinem inhibet, & ſic de aliis medicamentis homogeneis, quorum virtutes inoumerabiles referre poteram: ea tamen breuitatis causâ omitto: ergo falſum eſt aſſerere, non dari in aliis partibus ſimilaribus partium diuerſitatem, quia non conſtat eſſe neceſſariam ad aliquam actionem.

Denique probatur ex ipſo *libro de locis affectis, cap. 7. diſp. 20. de conuulſione*, vbi expreſsè fatetur, conuulſionem ex ſiccitate fieri à febre ardente, quæ inducit ſiccitatem.

Hoc autem comprobat noſtram doctrinam; nam febris, quæcumque ea ſit, non producit per ſe ſiccitatem; eſt enim paſſio ſimplex, vt in primo libro probaui, quæ non alia de cauſa victum humidum expoſtulat, niſi quia à calore febrili diſſipantur plures partes humidæ, quæ victu humido reſarciri debent, aliàs corpus euadet ſiccius, & quandoque conuellitur per ſe à partibus ſiccis remanentibus; ex quo deducitur, quod calor febrilis occaſionaliter tantùm ſe habet ad ſiccitatem, & conuulſionem; per ſe autem attribuitur partibus terreis, quarum forma minùs impedita à partibus humidis ſiccitatem intenſiorem producit, quæ dum inæqualiter pullulat in partibus, conuulſionem ex ſiccitate parit, vt capite de conuulſione ſcriptum reliquimus.

Ex dictis à priori, & poſteriori noſtræ concluſionis veritas elucidata manet, eaque plurimis aliis rationibus ab effectu deſumptis comptobari poterat; ſed ex argumentorum ſolutione clarior euadet.

Ad argumenta r[e]ſpondentis.

Ad primum reſpondetur negando, quod forma inanimatorum ſit homogenea, cum quo ruit tota argumenti vis, & ſic petit diuerſas diſpoſitiones talis forma in materia. Neque deficit finis diuerſus operandi; nam præter qualitates elementales, quæ remanent in mixto, ipſum mixtum habet proprietates plures, quæ ab illo dimanant, ad quarum operationem requiritur in materia talis partium diuerſitas, atque adeò non ponuntur fruſtra in materiis illis illæ diſpoſitiones, per quas correſpondent partibus materialibus elementorum.

Corpus ſimilare, ſeu homogeneum, quale ſit.

Sed inquires: Si inanimatorum mixtorum forma informat heterogeneo modo materiam, ita vt illud ſubiectum, quod informat, dicatur hetereogeneum ob partium diuerſitatem, quibus conſtat, quod ergo erit corpus aut mixtum homogeneum?

Nullum mixtum perfectū eſt ſimilare per ſe, ſed ſolum ad ſenſum.

Reſpondetur, nullum mixtum perfectum in ſe eſſe homogeneum, ob rationem tactam de partium diuerſitate, licèt ad ſenſum poſſit dici tale, quia ad ſenſum non percipimus in illius partibus diuerſitatem aliquam; cum hoc tamen dantur corpora homogenea, quorum forma non petit in materia diuerſas partium diſpoſitiones, ſed eas æqualiter exigit diſpoſitas, quas homogeneo modo informat. Huiuſmodi ſunt corpora ſimplicia, elementa dicta; & ſi aliquod mixtum eſt homogeneum, erit imperſectum, quale eſt illud, quod ex vnico ſimplici elemento gignitur, quod facilè euaneſcit, vt ſunt vapores, & meteorologicæ impreſſiones, quæ vnius elementi naturam ſapiunt, & ad earum naturam non oportet conſtituere diuerſitatem diſpoſitionum in materia.

Forma qua ratione dicatur informare homogeneè, aut heterogeneè.

Sed iterum rogabis. Quid intelligitur per hoc, quod eſt formam informare materiam homogeneo modo, aut modo heterogeneo?

Reſpondetur, formam homogeneam dici, quando petit materiam æqualiter diſpoſitam ſecundùm omnes ſuas partes, ratione cuius diſpoſitionis forma producit in tota materia, & qualibet illius parte eaſdem qualitates, & habet eundem informandi modum, vt dicimus de igne, quia in tota illius materia ignis forma producit qualitates eiuſdem intenſionis, & omnes materiæ partes æqualiter diſpoſitas expoſtulat; & vt ſuprà diximus, homogenei partes nomine, & definitione conueniunt cum toto, quia quidquid habet totum, continet & pars.

Forma determinatur à partibus ad productionem qualitatum in illis.

Forma verò heterogenea petit diuerſitatem partium eo modo, quo dictum eſt; & determinatur ab ipſis partibus ad producendas qualitates iuxta exigentiam partium, ita vt in parte terrea producat frigiditatem, & ſiccitatem; in parte ignea calorem, & ſiccitatem, & ſic de reliquis, quæ aliis correſpondent elementis; ex quibus qualitatibus productis in diuerſis partibus reſultat temperamentum illud, quod dicitur ex coalternatione partium. Quod quidem exemplo demonſtratur in partibus diuerſis hominis; nam in oſſe, quia terreum eſt, hominis forma producit frigiditatem prædominantem: in carne, quia aërea eſt, calorem, & humiditatem producit, & ſic de reliquis partibus, in quibus adeſt

adest dominium materiei alicui ex elementis correspondentis.

Causa mutationis aetatum statuitur. Iuxta hanc doctrinam facilè deducimus in viuentibus causam mutationis ætatum, & necis, & quomodo ad marcorem, & senectutem deuenimus, quatenus scilicet anima informans partes diuersimodè dispositas, iuxta earum indigentiam determinatur ad producendam hanc, vel illam qualitatem, ita vt non sit necessitas recurrendi ad alias causas, vt cogitur recurrere Petrus Garcia, ipsa necessitate compulsus sermonem instituens de morte naturali, & eius causis.

Qualitas vnius partis non est absolutè violenta alteri parti. Ad secundum argumentum, in quo dicitur, quod qualitas prima producta ab vna parte, est alteri, in qua recipitur, violenta, respondetur negando antecedens; nam parti frigidæ verbi gratiâ, in qua calor partis calidæ recipitur, ille calor non est violentus; quia cùm sit pars mixti, petit illius qualitates, quas omnes cum non habeat in se, recipit ab aliis, vt sic in ipsa contemperentur qualitates pro formæ mixti conseruatione. Quapropter licèt illi parti qualitates, quas ab aliis recipit partibus, sint extrinsecæ, & quodammodo violentæ; illa tamen pars confert ad illas vim, & sic non sunt violentæ absolutè, sed solùm ex parte principij, non verò ex parte finis, quia sunt directæ ad contemperationem inter se in illa parte, vt sic in illa mixti forma conseruetur.

Quare forma non producit in omnibus partibus easdem qualitates. Sed inquires: Si illa pars terrea, quæ est sub forma mixti, inclinatur ad receptionem qualitatum aliarum partium, quare forma illam partem terream informans non producit in illa easdem qualitates, quas in aliis partibus produxit.

Respondetur iuxta doctrinam à nobis traditam, formam nullam habere vim producendi in illa parte qualitates aliarum partium, quia cùm pars terrea verbi gratiâ taliter sit disposita, vt per illam forma determinetur ad productionem qualitatum terrestrium, & operetur in parte terrea iuxta exigentiam illius, debet producere qualitates ad quas determinatur, & non alias.

Obiectio notatu digna. Sed contra dicta efficaciter insurges. Pars terrea recipit à parte aërea qualitates aëris, calorem scilicet, & humiditatem, eo quod pars terrea habet in se dispositionem, vt possit aëreas qualitates recipere: ergo easdem qualitates poterit recipere à forma propria illius. Consequentiam probo; nam eadem videtur necessaria dispositio ad receptionem qualitatis productæ ab vno agente, & ab alio. Antecedens patet, quia forma illa habet virtutem producendi qualitates aëreas non minus, quàm aliud agens: ergo si dispositio illa non impedit, vt aliud agens producat in parte terrea qualitatem illam aëream, neque valebit impedire, quod forma existens in illa parte producat illam.

Ad illam duplex responsio. Ad hanc obiectionem dupliciter respondetur. Primò non esse necessarium, quod eadem dispositio, quæ est ad recipiendum vnum effectum ab extrinseco agente, possit esse etiam dispositio ad recipiendum similem effectum ab agente intrinseco; quod ostenditur hoc exemplo in alteratione, quæ fit in diuersis nostri corporis partibus, vbi experimur os calefieri à carne sibi vicina, & extrinseca ossi, non tamen calefieri ab anima informante os, tanquam ab interno principio, etiamsi anima informans os eminenter contineat intensum calorem, imò & intensiorem calore carnis.

Secundò respondetur, & meliùs, quod licèt eadem forma omnes inferiores partes, & eminenter contineat qualitates elementorum, quas in diuersis partibus producit; non tamen est potens eas producere in omnibus partibus, quia (vt dixi) eas informat heterogeneo modo; & sic cùm determinetur ab ipsis partibus, non potest vniformiter qualitates easdem producere in omnibus, sed potiùs cum forma recipiatur ad modum recipientis, & se accommodet iuxta exigentiam cuiuscumque partis, producit in illa qualitates sibi debitas iuxta dispositionem antecedentem, quæ postulat, vt forma producat in illa parte illas qualitates, & non alias.

Ad tertium respondetur, quod ex vno elemento potest generari mixtum meteorologicum, quod est mixtum imperfectum, vt vapor, exhalatio, grando, nix, &c. Hoc autem mixtum facilè dissoluitur, & ad naturam elementi prædominantis facilè restituitur; sic enim vapor citò vertitur in aquam, aut aërem; exhalatio in ignem; grando, aut nix in aquam: non enim habent huius mixti partes eum coalitum, & consistentiam, quæ sufficiat ad mixti perfectionem, & propterea meritò dicitur mixtum imperfectum. Mixtum verò perfectum, iuxta Aristot. mentem *lib. 2. de generatione, capite 8.* petit fieri ex quatuor elementis; verumtamen quia Aristot. rationes non conuincunt, & ex illis tantùm deducitur, quod ad minus duo elementa debent concurrere ad mixti compositionem, videlicet terra, & aqua simul cum virtutibus aliorum, ideò vt certum existimo cum Petro Garcia, Magistro Santacruz, Patre Rubio, & aliis, non esse necessarium, vt quatuor elementa concurrant; est tamen necesse, quod terra, & aqua non deficiant, propter rationes, quas profert Aristot. Quod autem terra sit necessaria, inde patet; nam mixtum omne perfectum corporaturam nanciscitur à terra; propterea que mixta perfecta medio in loco versantur; medium autem locum dicimus esse terram, in qua, vel circa quam omnia progignuntur mixta; nam omnia mixta perfecta compaginem accipiunt ex terra, ob eamque causam omnia, dum mouentur, deorsum naturaliter tendunt, tanquam ad locum vbi suum esse receperunt. Sed quia terra sine aqua facilè dissoluitur, & in puluerem redigitur, neque benè terminatur, ideò aqua est necessaria ad mixtionem, quæ habet vim facilè definiendi, & terminandi. Quapropter Aristotel. 4. *libro meteor. capite 4.* inquit: *Corporum terminatorum nullum sine aqua & terra est, & in aqua, & terra solùm sunt animantia; in igne, & in aere non sunt, quia corporum materia non sunt hæc.* Quare licèt cœli volucres aëris regionem occupent, & suis pennis, & volatu in sublimem locum conscendant, non propterea aliorum elementorum portionem maiorem non obtinent, siquidem experimur esse graues, & proprio pondere deorsum ad medium suo motu deferri. Et quod de Salamandra dicunt, fabulosum iudico; nam licèt ignem ob illius intensam frigiditatem attingere

Mixtum imperfectum fit ex vno elemento.

Mixtum perfectum petit fieri ad minus ex aqua, & terra cum virtutibus ignis, & aëris.

Salamandra non degit in igne.

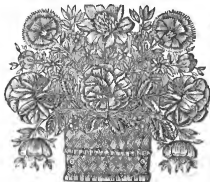
attingere poſſit ſine multa noxa, non tamen degit in igne, neque in illo generatur, vt refert Plinius *libro* 10. *natur. hiſtoria, capite* 67.

Mixtio debet fieri per contraria.

Sed quia mixtio eſt miſcibilium alteratorum vnio, & debet fieri per contraria, & ignis, & aër contrariantur terræ, & aquæ; hinc eſt, vt ſaltem ſuis qualitatibus ignis, & aër ad mixtionem concurrant; non tamen ex hoc licet inferre, quod non dentur in qualibet parte formali partes correſpondentes quatuor elementis, ob inæqualitatem dictam actionis agentis, quod mixtionem produxit; qua actione non poteſt æqualiter omnes partes attingere, atque adeò neque in illis æqualiter operari. Ex quo fit, quod quædam craſſiores, quædam tenuiores, quædam denſiores perſiſtant, vt inde forma adueniens, iuxta earum partium diuerſitatem, in vna introducat calorem, & in alia frigiditatem, & ſic de ſingulis, cum quo manet ſolutum argumentum.

In quo, & aliis ſi quid dixerim quod contradicat, vel contrarium exiſtere appareat Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ, illud reuoco, & in nihilum redigo, eiuſque piæ correctioni me ſubmitto.

LAVS DEO.

D.D. CYPRIANI

D.D. CYPRIANI DE MAROJA,

DOCTORIS MEDICI,

PRAXIS VNIVERSALIS

DE INTERNORVM MORBORVM

Natura, & Curatione;

Obseruationibus variis, & Disputationibus ornata.

D. D. CYPRIANI DE MAROJA DOCTORIS MEDICI, PRAXIS VNIVERSALIS DE INTERNORVM MORBORVM Natura, & Curatione, LIBER PRIMVS.

PROOEMIVM.

EN tibi offero, Candide Lector, nouam & antiquam nostræ Medicinæ Praxim. Nouam, quia varios, nouosque casus refero, eorum adhibitis curationibus, quæ vt exemplar Practicantium animos agitent, instruant, & ad benè, faciléque curandum tutissimis remediis impellant. Antiquam, quia antiquorum dogmata sequor, nihil adhibens eorum præceptis diffonum, imò ea dum amplector, quibusdam decisionibus, curandi modo, & remediorum admotione magis nota, exculta, & defensa euadunt. Nouam,& antiquam assiduis lucubrationibus,vigiliis,& sudoribus plurium annorum spatio comparaui. Non spes magnæ existimationis apud eruditos consequendæ,aut popularis auræ captandæ ambitio ad hoc Opus edendum me impulere, sed in gratiam studentium, vt maiori claritate Medicinam assequi possent, vtque mihi etiam proficeret, typis illud mandare curaui.

Totum hoc Opus causarum, morborum,ac symptomatum vniuersalem supponit tractationem, vt ordine doctrinæ ex vniuersalioribus ad minùs vniuersalia descendamus; hicque tantùmmodò in particulari de iis tractatur, vt morbi cuiusque singularem naturam inuestigemus, illius causas abscindamus, & quæ morbo conferunt, remedia adhibeamus, quibus notatu dignas adiungimus obseruationes, & plurium casuum decisiones, quæ ad curationem exactam præbent notitiam. Sed quia, vt ait Philosophus, rem scire scimus, cùm eam per causas,& principia cognoscimus,ideo pro quouis affectu causas tradere decreuimus. Attamen cùm rerum natura per definitionem innotescat, non est rationi absonum à cuiusque morbi definitione exordiri, vt Tyrones mentis caligine detracta, facilè rerum scrutentur essentias. At quoniam Medicus est artifex sensualis, quamplurima sensibus iudicans, & vt alij dicunt, ab effectu, de morbi accidentibus particularibus agere consentaneum erit; accidentia enim,vt Philosophus testatur, multùm ad substantiæ cognitionem conducunt; illis equidem abstrusas, latentésque corporis sedes,in quibus morbi sunt reconditi, imò & ipsos morbos consequutione quadam percipimus. Præterea quia artis præsagatione futura prænoscendo Medicus magnum sibi comparat honorem, illique fidem adhibent ægri, vt scriptum reliquit Hippocr. meritò de signis prognosticis pro cuiusque morbi euentu sermonem instituimus.

Hic etenim victus rationem, remediorum quantitatem, & qualitatem, eorum administrandi modum, & quò tempore admoueri debent, conscribimus, nihil adhibentes quod priùs indicatio non præscribat. Hæc omnia osse debemus,vt conueniens fiat auxiliorum adhibitio, morborúmque curatio, quibus rectè, congruáque ratione admotis, suo fine Medicus nequaquam frustrabitur.

CAPVT I.

De Medici dignitate, & excellentia.

ANtequam praxim, Medicinæ finem aggrediar, non erit abs re, vt Medicus præcognoscat quæ sibi debentur, quodque munus illi impendet; quæ duo si apud Medicum simul inueniantur, sibi & Reipublicæ maximè prodesse non dubitarem. Duo ergo in præsenti amplector, Medici inquam, dignitatem, & munus, seu officium, quo fungi debet: & ne seipsum paruipendat, de priori prius agere decreui, ita enim cognoscet, quantâ polleat excellentiâ.

Non loquor de iis, qui nomine, non re, Medici proclamantur, quos fugere oportet; siquidem curare intendentes morbos, magis ipsi infestant, quàm morbi, quorum aggrediuntur curationem, & vt pestis ineuitabilis plurimos interficiunt, non vi, & efficaciâ morbi, sed quia amethodi, & irrationales nihil ægris adhibent, quod illis non noceat; quorum ignorantia facit, vt Medicina parui habeatur, sic iudicante, etiam vulgi ruditate, qui sæpe tales pro Medicis iudicat, & habet, vt ait Hippoc. *lib. de legibus*.

Medicinæ laudes profeuntur.

De his ergo non procedit noster sermo, sed de iis, quibus verè Medici nomen congruit, & scientia hac mirabili sunt imbuti. Sed quia Medicina induit rationem habitus, & est quædam forma accidentalis saltem, quâ intellectus perficitur, Medici præstantia ex vi talis habitus perficientis adquiritur; quam autem perfectionem, & celsitudinem Medicina habet, languor ostendit, vt inquit Diuus Hieron. in quadam epistola, quem languorem totis viribus æger extingnere cupit, cogitans nihil salute pretiosius adipisci posse. Neque est vera vita, nisi vbi feliciter viuitur, vt inquit August. in quodam sermone. Quid enim in hac vita optamus plus, quàm benè, salubriter, & largè viuere? Quid pulchrius homine bona partium temperie, earumdemque conformatione, & pulchritudine prædito? & vt inquit Cassiodorus *6. variarum*, quid gloriosius quàm expellere, quod mortem videbatur inferre, & salutem periclitanti reddere, de qua coactus fuerat desperare? Quid enim magnum in natura datur, quod ab hac scientia originem non capiat, vt ait Erasmus? Si scientiam Anthores illustrant, huius inuentio Diis attributa est, dedit enim Deus primo parenti omnium rerum cognitionem, & scientiam, vt scripsit Mars. *lib. 4. epist.*

Medicinæ origo.

Salomon etiam habuit hanc scientiam à summo Opifice infusam, vt ostendunt verba illa *ex 3. Regum, cap. 3. Ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.* Et si dictis Petri Leoniceti credimus, *1. de ordine scientiarum*, hanc singularem scientiam à Deo infusam obtinuit Hippoc. *Impossibile* (inquit) *videtur, sine speciali gratia Dei, ac reuelatione de Medicina tot verissima precepta tradere potuisse.* Idem statuunt Andreas Caccialupus *3. de Inuentoribus scientiarum*, Philip. Veirus *lib. 2. de sapientia*, qui huius mirabilis scientiæ originem speculantes, eam diuinam vocitant. Neque hoc ignorarunt Gentiles eam Diis tribuentes. Plinius *lib. 20. natur. hist. c. 1.* huius Scientiæ Deum vocat Apollinem, ideoque Apollinea scientia nuncupatur. *Necnon* (inquit) *hodie ab Oraculis Medicina petitur.* Idem statuit Ouidius *lib. 3. de tristib. elegia 3.* & clariùs Virgilius, qui omnes hanc miram facultatem Æsculapio adscribunt, qui ferunt ipsum ad vitam reuocasse Tyndaridem, aliosque reuixisse operâ suâ. Troianis temporibus, donec plurimis annis posteà latuerit vsque ad Peloponnesiacum bellum, tunc enim eam reuocauit in lucem magnus Hippocrates, genitus in Insula Coo Æsculapio dicata, & ex eius stirpe natus, vt Soranus refert, quem postea sequutus Galenus suis mirabilibus scriptis ea quæ methodicè, & rationabiliter Hippoc. è tenebris extraxit, ipse mirificè ampliauit, vt ex eius scriptis innotescit. Illustrat igitur hanc scientiam eius progenies, siquidem omnis medela à Deo, vt dicitur *Ecclesiast. 38.* & à Deo Medicina suum habet initium.

Medicinæ honores.

Si quid etiam authoritatis addit honos, non alia scientia tam passim, ac tam diu diuinos meruit honores, eamque honorari docetur *Eccl. c. 38. citat.* vbi dicitur. *Et in conspectu Magnatum collaudabitur.* Tantum honorem comparat Medicus, vt Rex dici non debeat, nisi ille qui Medicinæ arcana penetrarit; neque enim benè omnia dispensabit Rex, neque suum tuebitur Regnum, nisi Medicus esse sciat, & suorum mitigans dolores, in tranquillitate, & salute eos viuere faciat; qua de causa *Isaiæ cap. 3.* dicitur: *Vestimentum tibi est, Princeps esto noster: ruina autem hac sub manu tua. Respondebit dicens: Non sum Medicus, nolite me constituere Principem populi.* Tanto honore afficitur Medicus, vt dicat Hippoc. *lib. de decenti ornatu*, quod Medicus Philosophus est æqualis Deo, neque aliis laudibus voluit Medicum extollere. Eiusdem enim est domum facere, & labentem reficere, vt ait Valles. *lib. de Philos. sacra, cap. 74.* cum enim ad Deum spectet humani corporis fabrica, ad eundem etiam spectat illius conseruatio: quapropter vt homo conseruaretur, Medicis dedit hanc scientiam, vt Dei vicem gererent, vt opus à Deo conformatum tuerentur, illius ruinam præcauentes, & eius lapsum ad statum salubrem reducentes. Dei igitur officium exercent, quo nihil honorabilius.

Medicina omnes perlustrat.

Si magni fiunt quæ à summis viris probantur, hæc scientia non solùm summos Reges, hæc Primates non solùm delectauit, verùm etiam illustrauit. Christus Dominus actibus Medicinæ sua illustrauit opera, quando amputatam auriculam suâ virtute Malcho restituit, & agglutinauit, & quando lutulento collyrio saliua propria confecto, cæco videndi sensum præbuit, & quando paralysin, febres, mutos, surdos, & alios innumeros morbos sanauit. Apostoli etiam Medici officium exercentes, non solùm animi morbos curabant, sed corporis affectus protinus euellebant. In veteri lege Elisæus, Isaias, Esdras, Iesus Sirac filius Moses, & alij plura fecerunt remedia, quibus morbos detrahebant. Angeli plures, Sancti Pontifices maximi, Imperatores, Reges, Principes, Episcopi, Archiepiscopi, Presbyteri plures hanc exercuerunt artem, & seipsos condecorarunt, & remediorum vsu circa ægros miram suæ piæ charitatis affectionem ostendebant, quocirca illustriores fiebant. Circa hoc legendus est Tiraquellus *de nobilitat. cap. 31.* vbi diffusè satis horum omnium nomina refert, eaque missa facio prolixitati parcens.

Medicinæ virtus.

Si huius scientiæ vim, & facultatem inquirimus, quid potentius aut efficacius, quàm totum hominem certo exitio periturum restituere posse, quæ prosperam valetudinem ex rerum non naturalium debitâ tuetur administratione, & dolores

tempore

tempore morbi aliàs implacabiles lenit, morbos abigit, mortem retardat, vitia comprimit, illius fræuando passiones, ne propter animi, & corporis nexum in corporis damnum labantur, & ex vno in aliud facilè migrent. Et quod magis est, ex Medici admonitione infirmi salus æterna pendet, illi imperans vt debito tempore sua æger confiteatur peccata, quorum causà incidere solet in manus Medici, vt dicitur *Ecclesiast. cap.* 38. imò Medicus de eius officio præcipere debet, vt constat ex Concil. Trident. *cap. Cùm infirmitas*: vnde non mirum si dicat Diuus Hyeron. *epist.* 113. Medicinam esse mortalibus vtilissimam. Ex eius vtilitate illius etiam demonstratur necessitas. *Propter necessitatem etenim creauit medicinam Altissimus. Da locum Medico, quia opera eius sunt necessaria; est enim tempus, quando manus illorum incurras.* Vt dicitur *Ecclesiast. cap. cit.* Et quid æquè necessariom, sine quo neque viuere, neque nasci licet? B Bene quidem viuere potest homo sine Medico, non tamen sine Medicina, cùm ea pertractet de tuenda sanitate, & morbis repellendis: quapropter in quocumque statu homo constitutus, Medicinæ tutamine adiuuatur; qua de causa Reges, & Principes Medicis se submittunt, vt de eorum vita, & salute diligenter curent, nihil magis necessarium, quàm probum Medicum existimantes; imò cuiusque hominis natura sibi ipsi tempore salutis, & morbi auxiliatur, & cogitur id efficere, vt vitam tueatur, mala præsentia deuastans, & imminentia præcauens, propterea que ab Hippocrate vocitatur natura morborum medicatrix, quæ dum potens est, facit quod expedit, quia ipsa semper est suæ conseruationi intenta, fugiens nociua, & vtilia prosequens, omnes suas actiones incolumiter exercens, quibus salus conseruatur, cuius C respectu natura vt Medicus se habet.

Medicina necessitas.

Quod si virtute rem æstimamus, quid honestius quàm seruare genus humanum, in cuius gratiam Summus Opifex totius mundi machinam fabrefecit.

Medicina nimis frugifera.

Si compendio, hæc nimis frugifera est, & diuitiis replet; & quia agit Medicus de re ita vtili, & necessaria, veluti est vitæ conseruatio, ideò *Ecclesiast. capite cit.* dicitur: *A Rege donationem accipiet, impingua oblationem.* Sicque vbique locorum maxima stipendia, amplissimaque priuilegia omni tempore Medicis accommodantur. De hoc plures referre possem historias, eas tamen inuenies apud Petrum Andream Canon hexium *super Hippoc. aphorist. sent.* Hæc & alia plurima huic facultati adaptantur, de qua inquit Hippocrat. *lib. de decenti ornatu*: *Omnia qua ad* D *sapientiam requiruntur, insunt in Medicina, argenti contemptus, reuerentia, verecundia, habitus submissus, authoritas, iudicium, munditia, doctrina, præeminentia diuina. Medicina erga Deos valdè se habere comperitur.* His omnibus ornatur qui verè Medicus est, qui erga Deum & homines magni est faciendus; qui verò non verè Medicus, sed medicastrus habetur, iis omnibus priuatur, & medicinæ honores detrahit, quem irrident omnes, de quo omnes male loquuntur, & Medicinæ opinionem detrahunt, parui eam facientes, & de his vociferantur antiqui plures, & Poetæ dum suis carminibus, & scriptis malè de Medicina decernunt, quia cùm mali Medici garruli sint, & mendaces, & ignorantia eos premat, ita vt annuli gestatione, vestium, & ornato tantùm Medici personam repræsentent, mille committunt errores, quos agnoscens vulgus, non mirum si de illis non benè sentiat.

A

CAPVT II.

De Medici officio.

VT Medicus Medicinæ fruatur laudibus, locumque sibi debitum in Republica obtineat, plura petit, quibus adirui debet, sine quibus ad Medicinæ perfectionem peruenire nequibit: cum his adhuc scio nunquam posse Medicinæ finem attingere, eo quod *Ars longa, vita breuis*, quod & ipse Hippoc. de seipso fatetur in quadam epistola, quàm ad Democritum scripsit, vbi ait: *Ego enim ad finem Medicina non perueni, etiamsi iam senex; neque inuentor ipsius Æsculapius.* Vt tamen parum Medicus in suis operibus hallucinetur (nam supra hominis captum est nunquam hallucinari) iis omnibus debet esse vestitus.

In primis oportet Medicum eundem esse Philosophum; est enim Medicina veræ Philosophiæ subalternata, habet enim pro obiecto adæquato aliquid determinato accidenti affectum, quod comprehenditur sub obiecto mobili, corporeo, communi, quod est obiectum Philosophiæ naturalis; quod est de ratione scientiæ subalternatæ. Vt ergo Medicus cognoscat hominem affectum sanitate, vel morbo, decet illum priùs habere notitiam entis mobilis in communi, vt more scientifico ex vniuersalioribus ad minùs vniuersalia procedat. His addimus ex Diui Thomæ mente, quòd conclusiones Philosophiæ sunt Medicinæ principia, vt contraria contrariis curantur, vnum contrarium expellit aliud, sanitas, & morbus opponuntur; quod omne requiritur ad rationem scientiæ subalternatæ.

Medicus debet esse Philosophus.

Neque obstat, quod Philosophia est scientia speculatiua, Medicina verò practica; nam diuersæ formalitates, per quas constituuntur scientia practica, & speculatiua, non impediunt alternationem, quando scientia subalterna habet conditiones à nobis assignatas; vt sentiunt Fonseca *lib. 4. Metaph.* Concil. *differ.* 3. Quapropter Auic. *fen.* 1. 1. *doct.* 1. vtramque hanc scientiam taliter se habere docet, dum inquit, quod Medicus Physico credere debet; habent enim istæ scientiæ tantam connexionem inter se, vt nequeat reperiri Medicina sine Philosophia; propterea que dicere solemus: Vbi desinit Physicus, ibi incipit Medicus.

Obiectio; & illius dilutio.

Neque veritatem nostram euertis, si dicas, quod sanitas, de qua agit Philosophus, est passio viuentis, vt ipse statuit *lib. de sensu, & sensibili*; quæ quidem procedit naturaliter ab ipso homine: sanitas verò, quæ ortum ducit a Medicina, producitur per artem, de qua non potest agere Philosophus, qui de rebus naturalibus tantummodò pertractat; atque adeò scientia, quæ de sanitate artificiali agit, non potest subordinari Philosophiæ.

Alia obiectio.

Facilis est responsio, si dicamus, quod sanitatem amissam v.g. natura producit, adiuta tamen ab arte; nam Medicus solum est naturæ minister, qui eam adiuuat, dum ipsa se sola operari nequit; effectus tamen sanitatis ipsi tribuitur naturæ, sicque semper sanitas est passio viuentis, & circa eandem versatur ars medica, & natura.

Ad illam responsio.

Sed quia Philosophia plures habet partes, dubitatur an Medico sufficiat habere tantùm notitiam vnius partis, alterà dimissâ.

Respondeo Medicum perfectè assequi Medicinam non posse, quin totius Philosophiæ gnarus sit. In primis debet scire

Scire debet Medicus Philosophiā naturalem.

Philoſophiam naturalem, quia agit de entis naturalis perfectiſſimi conſeruatione; tale autem eſt homo, ſi enim non agnoſcit hominis compoſitionem,& ſuarum paſſionum,nec valet facere demõſtrationem, neutiquam poterit adhibere ea, qoæ Deus homini conſeruationi dicauit. Quaptopter debet cogooſcete principia, quibus conſlatur homo,qui vt ens naturale corporeum petit materiam, & formam com modo vnionis, quæ inter ſe vnita reddunt hominem. Sed quia homo eſt quoddam mixtum, prærequirit vnionem miſcibilium, quæ ſunt elementa, qoorum materiæ ſaltem remanent io illo com qualitatibus elementalibus ad debitam menſuram redactis pro hominis formæ conſeruatione in materia. Competit ergo Medico notitia mixtionis,& naturæ elementorum,& qualitatum eam ſubſequentium, & reliquarum paſſionom in miſcibilibus inuentarum. Eique vt ſummatim dicam, conuenit cognoſcere hominis, & aliarum rerum ptoprietates, vt eis vti poſſit opportunè in hominis vtilitatem, neqoe aliter ſuo fungi poteſt munere.

Medicus debet eſſe aſtronomus

Neque debet eſſe ignarus Philoſophiæ Aſtronomicæ, quæ iudicat de aſtrorum influentiis, eorum motibus,& aſpectibus,quotum ratione variæ inſurgunt in his inferioribus mutationes,quas refert Hippoc. *lib.de aëre,locis,& aquis*, vbi inquit, quòd non eſt dandom medicamentum dum maxime temporum mutationes ioſeſtant, vbi docet obſeruare aſtrorum ortus,præcipuè canis,deinde Arcturi,& Pleiadum occaſum; propterea qoc ſub cane,& ante canem docet eſſe cauendas porgationes. Galen. *libello Oportet Medicum eundem eſſe Philoſophum*, deridet Medicos, qui dicebant medicinam non indigere Aſtronomia, nam licèt indicatio deſumpta ab Aſtronomia non ſit in morborum curatione ptæcipua,non tamen eſt contemnenda,imò eſt obſeruanda quoties non occurrat alia maior indicatio, quæ Medici coofiliom ad ſe arripiat, præcipuè quando ratio oſtendit,quòd ab aſtrorum influentiis continuò alteramur, quibus immutatur aër, & varias perpetitur alterationes, præſertim à lona,quæ ſua vicinitate magis nos alterat, & magna in corporibus facit mutationes, vt ait Galen. *lib. 3. de diebus decret.* Creſcunt enim medullæ intra oſſa luna creſcente,quà decreſcente minuuntur. Auic. *fen. 4. lib. 1. capit. de venoſis*, aſſerit eſſe admouendas in augmento corporis lunæ, in quo augmentum capiunt cerebrum in craneo, & aquæ in fluminibus acceſſionem, & receſſionem habentibus. Cauendæ igitur ſunt maiores oppoſitiones aſtrorum, ptæſertim æquinoctia, ſolſtitia, & lunæ cùm ſole cooiunctiones, & plenilunia, in quibus corpota immutantur nimis.

Medicus debet eſſe Philoſophus moralis.

Quod Philoſophia moralis ſit Medico neceſſaria, nullus dubitat, quæ docet qualiter animi paſſiones ſint compeſcendæ. Neque extra chorum ſaltauit Galen. dum librum ſcripſit de cognoſcendis,curandiſque animi paſſionibus,quæ inter cauſas non naturales recenſentur;ipſæ enim dum modo excedunt,lædunt ſæpe,morbos producunt, imò & inopinatam mortem, de quo puncto alibi à nobis actum eſt. Si verò rationis metas non tranſcendunt,conferunt ad ſalutem. Quandoque etiam opottet animi paſſiones excitare ad morbos aliquos debellandos, vt ſtatuit Hippoc. 2. *epidim. sect.* 4. *text.vlt.* dicens: *Curandum iram inferre reuocandi caloris cauſa,&c.* Sæpe etiam conferunt ad morborum agnitionem, vt in melancholia morbo, in quo timor & triſtitia ſi longo tempore perſeuerant,melancholiam adeſſe ſignificant;furor etiam, & iracundia inſaniam oſtendit. Quaproptet ſi Medicus non ſciat compeſcere animi paſſiones, ſæpeque eas commouere,non exactè poterit ſuum aſſequi finem.

His omnibus Philoſophiæ partibus homo inſtructus, poterit ad Apollineam ſcientiam gradum facete. Veruntamen quia rem exactè non comprehendimus, niſi eius naturâ cognitâ, quidquid comprehendit Medicina,illios definitione innoteſcit, quæ docet ſtatos omnes, quibus in hac vita fruitur homo, eoſque demonſtrat Galen. *lib. artis medicin.* Medicinam ſic definiens: *Medicina eſt ſcientia ſalubrium,inſalubrium,& neutrorũ.* Omitto alias definitiones,quia hæc magis ad inſtitutum accedit. Sunt ergo tria,quæ promptè Medicus aſſequitur,ſalubria, inſalubria,& neutra,alio nomine naturalia, morboſa, ſeu præter naturam, & inter vtraque media. Sub naturalibus continetur hominis ſtatus ſalubris,illius cauſæ & ſigna;neque enim ſtatum illius ſalubrem tueri valemus, niſi illios cauſas naturales per ſigna naturalia dignoſcamus, quibus cognitis poterit eas Medicus conſeruare, ſecus verò minimè; quæ omnia naturaliter ſe habere indicantur, cùm nibil ſenſibiliter culpatum habuerint,communiterque ad ſeptem reducuntur, nempe ad elementa, tempetamenta, partes, ſeu membra,bomores,ſpiritus,facultates, & actiones. Quando igitur ſex prima concinnè ſe habent, ita vt actiones rectè eliciantor, hominem eſſe in ſtatu ſalubri quiuis diiudicare poterit.

Medicinæ definitio.

Inſalubria,morboſave etiam ſont in triplici differentia, quædam enim babeot rationem cauſæ ptæter naturam,quædam affectos,ſeu morbi,& alia denique ſymptomatis,eaque alias, & alias pationtur diuiſiones. Neque enim morbos detrahere valemus, niſi eorum extinguamus cauſas, eo quod morbi ſuum eſſe habent dependenter à cauſa:oportet ergo vt cauſam abſcindamus, eam priùs cognoſcere, & idem ſtatuo de motbis ad quorum cognitionem deuenimus per ſymptomata,ſeu accidentia, quæ ſe habent vt ſigna, quæ ſequootur morbum, ſicut vmbra corpus.

Veruntamen quia ſtatus ſalubris neqoit conſeruari ſine vſu ſex rerum naturalium,quæ neutraliter ſe babent reſpectu ſanitatis, & morbi, neque ſaloti conferunt,niſi eis imponamos modum, ideò oportet earum habere prouidentiam, & optima earum vti adminiſtratione. Hæ quidem ſont cibus & potus,ſomnus & vigilia, motus & quies, euacuatio & repletio, animi paſſiones, & aer nos ambiens. His ſalos conſeruatur, neque aliis egemos auxiliis, vt docet Galenus *lib. de attenuante vict. rat.*

Quod ſi morbos immineat, vel actu lædat, remedia ſunt admouenda ſumptâ indicatione à morbi natura, à cauſa illius, necnon à partis affectæ temperie;quapropter ſæpe conuenit ſangoinis miſſio,vel expurgatio,& alia quamplurima,in quibos adhibendis conſideramos quantitatem, tempos, occaſionem, exhibendi modum, ægri conſuetudinem, ætatem, naturam, & virium tenorem; qoæ omnia artificioſâ coniectotâ inueniri debent,cùm non ſemper de omnibus poſſimus exactam habere notitiam.

Sed quia generoſi Medici,& arte Hippocratica digni officium eſt futurom ſtatum præuidere, & ex præſentibus paſſionibus cognoſcere eas, qoæ ſunt futuræ,vt dictat Hippoc. *in pronoſt.* ideo mente retineat doctrinam ex libris prognoſt. ex prorrhit. & coacis illius, & libros Galeni *de diebus decret. de criſibus, de totius morbi tẽporibus, de vrinis, & pulſibus*; qui enim futura præuidere valet, ſibi

diuioi

diuini nomen arripit, & suis operibus magnam ægri, & adstantes adhibent fidem.

Medicina diuisio.

Vt summatim tamen hanc miram scientiam amplectar, eam autem Authores in septem diuidant partes, in Dieteticam, Pharmaceuticam, Chirurgicam, Physiologiam, Pathologiam, Simioticam, & Prognosticam. Dietetica alimentum præscribit, & omnes res non naturales, quæ agit de victus ratione instituenda, quâ homines sani degunt, morbos præcauent, & ab eis liberantur.

Pharmaceutica medicamentorum opere morbos euellit; idemque facit Chirurgica sua manuali operatione. Ad has omnes aditum patefacit Physiologia, quæ humanæ naturæ constitutionem, eius causas, principia, partes, facultates, spiritus, humores, & actiones perscrutatur. Sed quia vt dixi, non curamus morbum, nisi eum in promptu habeamus, Pathologia agit de causis, & effectibus præter naturam, veluti Simiotica de signis, quibus etiam eorum causæ præ oculis habentur: quibus accedit Prognostica pars, qua futurus statuitur euentus, est enim impossibile omnes homines sanos reddere, suumque munus adimplebit Medicus futura annunciando; quod adhuc difficillimum arbitror, propter rerum, & humorum quibus constat corpus, instabilitatem, & propter varia accidentia, quæ ægris inopinatè adueniunt, quæ non semper sub Medici sensum cadunt, & propter ea quæ extrinsecus sæpe se offerunt, quæ non possunt prohiberi. Vnde nun mirum si tales euentus Medicis gloriam detrahant, ita vt Hippoc. qui tot honores ab Atheniensibus accepit, qui eum coronarunt corona aureâ mille aureorum, & ipsam coronam quinquatriis magnis Mineruæ festis in certamine gymnico per præconem proclamarunt, & aliis plurimis honoribus condecorarunt, in epistola tamen quadam ad Democritum sic inquit: *Ego sanè mihi videor maiorem reprehensionem quàm honorem artis meæ assequutum esse, nam vulgus sæpè salutem, & ea quæ in arte Medica rectè facta sunt, Diis tribuunt; si verò natura reluctata perdiderit eum, qui curatur, Medicos reprehendit, numen præteriens.*

Præsagandi difficultas vnde oriatur.

Hippoc. honores Medicina detrahebat.

Hæc & alia Medicus obtinebit, optimeque Medicinam comparabit, si ipse sui voti compos eum his ducibus fuerit, naturâ, doctrinâ, loco studiis apto, institutione à puero, industria, & tempore, vt statuit Hippoc. *lib. de legib.* Primum locum tenet natura, qua repugnante omnia irrita fiunt: est enim natura velut ager; dogmata, & doctrina præceptorum velut semina, quæ si cadunt in terram argillosam, & siccam, nullum fructum producunt. Industria in ediscendo est veluti cultura. Institutio à pueritia incipere debet, in qua ætate est tempus accommodum, & minùs distrahitur laboribus, curis, & aliarum rerum solicitudine, & Medicinæ tantùm commissus, præsertim in loco studiis apto, poterit quidem Medicinam optimè ediscere, quæ primò ratione, deinde obseruatione inuenta Medicum pro dignitate cōstituet, qui Reipublicæ saluti conferre valeat. Veruntamen, vt opera illius sint grata, & accepta, debet esse probus, & mansuetus; nam per Medici probitatem, & mansuetudinem gloriantur sæpè ægri sanitati fuisse restitutos, vt ait Hippoc. *lib. de precept.*

Quæ requirantur ad Medicinam.

Consultationes in morbis vtiles.

Præterea ex eiusdem consilio, dum Medicus anxius redditur, ad angustiam, inquam, incidit ob morbi sæuitiem, debet alios vocare, & consulere, quo ex omnium consideratione res circa ægrum inquirantur, & cognoscantur, & simul cooperatores fiant ad auxilij ferendi facultatem: quod etiam admonet Arist. *lib. 3. Ethic. cap. 3.* Debet etiam Medicus bono colore, & bona corporis habitudine iuxta ipsius naturam esse præditus; nam eos qui taliter non se habent, neque aliis prospicere iudicantur. Maximè etiam ad opinionē, & authoritatem comparandam, & ad felices euentus conducit, bonis ac honestis moribus præditum esse, vestitu decoro, & decenti ornatu; sic enim venerandus ac humanus iudicabitur. Figuram faciei meditabundam habeat, & subtristem, non tamen amarulentam, qui enim in risum nimis exsoluitur, onerosus habetur. Quia non exigua commercia ægris cum Medico sunt, & seipsos Medicis subditos faciunt, & omni hora vxoribus, virginibus, & opibus maximi pretij illis occurrunt: continenter ad omnia se habere debent, vt monet Hipp. in iureiurando, & *lib. de medic. & de decenti ornatu.* His omnibus, & aliis Medicus debet esse compositus. Sed vbi est hic, & laudabimus eum? Inueniri tamen potest plurimis ornatus, qui magni sit emolumenti, Medicinam exaltet, & quæ ad sui officium attinent, compleat, illumque forsan adiuuabit horum librorum assidua prælectio.

CAPVT III.

Vtrùm auxilia amuleta, seu operantia à tota substantia, incantationes, & verba habeant vim morbos repellendi.

Nihil communius apud practicos scriptum inuenio, quam plura remedia, quæ vires abditas habere dicunt depellendi morbos, quæ amuleta nominantur, seu operantia à proprietate occulta, quibus indistinctè vtuntur ad cuiusque morbi curationem, vt patet in morbo epileptico, cui plura adhibent auxilia tali virtute prædita: sic similiter verba recitant, & in aures epileptici, dum paroxysmo tenetur, susurrantes, cum ab accessione liberant, sanguinemque ex quacunque fluentem parte verbis quibusdam facillimè sistunt; quorum copiam apud antiquos scriptam reperies, præsertim apud Aetium, & Plinium, qui talia admouent remedia in cuiusque morbi medela; quorum vtilitatem, administrandi modum, & in quibus morbis conueniant, vel non, est nobis in animo perquirere, vt ambiguitatem tollamus, & in morborum curationibus per indicationes procedamus. Suppono tamen primò maioris claritatis gratiâ, quod morbi quidam sunt manifesti, qui in qualitate nobis conspicua sensibus deprehenduntur, vt morbi in intemperie simplici, vel composita, morbi in soluta vnitate, & morbi in conformatione, & morbi in numero addito, vel diminuto, & reliqui, qui sensibus ratione adiuncta deprehenduntur.

Morbi alij manifesti, alij abditi.

Alij sunt morbi, qui dicuntur abditi, seu à tota substantia, qui in quadam qualitate, seu proprietate sensibus non deprehensa, sed potiùs ratione inuenta, consistunt, de quibus late actum est à nobis *tract. nostro de febre maligna*; quæ quia distincta est à qualitatibus elementalibus, operatur eleuatiori modo, quam debeatur comprehensioni nostri sensus, proptereaque cœlestis etiam nuncupatur, & occulta: huius sensus sunt morbi maligni, & pestilentes, vlcera cacoëtia dicta, seu mali moris; lues venerea, morsus viperæ, & scorpionum, & alia id genus.

Suppono secundò ex Medicinæ principiis, quod curatio perfici debet per contraria qualitate, & gradu morbo æqualia; quod ita verum est; vt ait

Vnum vni tantum est contrarium.

 Valles.

Vallef. 8. *controu.cap.*4.quod fi hoc negaretur, nihil ftabile, & firmum in Medicina inueniri poffet.

Suppono tertiò ex Arift. 1. *de cœlo, c.* 2. & 10. *Metaph. cap.*8. quod vni vnum eft contrarium, ita vt duo vni contraria fit impoffibile, quæ genere conueniunt,& fpecie differunt,vt ipfe tradit *c. de qualitate, & quali*, vbi afferit propriam contrarietatem inter qualitates reperiri, licet non omnes qualitates contrarium habeant; fic enim calor frigori,ficcitas humiditati opponitur; lumini verò nullum datur oppofitum, pofitiuè faltem. Ex quo notabili deduco, quod morbus iuxta magis probabilem fententiam, cùm fit qualitas quædam, debet habere qualitatem fibi oppofitam, quâ ipfe propellatur, vt fi in calore fundetur, frigore auferatur, & è contra; ita vt morbo fimplici non duplex, fed vnum tantùm opponatur contrarium. Neque euertit hanc doctrinam fi dicas, quod omnes morbi habent vnum contrarium per fe, quo faluatur Arift. mens; non tamen negari poteft, quod habeant etiam aliquod contrarium ex accidenti, vt conftare arbitror ex pluribus locis Hippocrat. ipfe enim *lib.* 5.*aphor. text.* 21. conuulfionem curat in iuuene bene carnofo ætate mediâ, frigidæ aquæ multâ perfufione,& *text.* 25.*eiufdem libri*,eundem curandi modum feruat in tumoribus articulorum, podagricis, atque conuulfis. Quia ergo aquæ frigiditas non opponitur per fe his morbis, qui ab humoribus frigidis fiunt,teftat folùm, quod opponitur ex accidenti,fiquidem ex illius præfentia morbus detrahitur. Pari ratione dolorem remiffum vehementior obfeurat, vt ipfe ait 2.*aphor.text.*46. quod nequit fieri quatenus vnus dolor eft alteri fimilis; fic enim potiùs dolor dolorem conferuaret. Neque id fit,quia vnus dolor per fe fit alteri contrarius, cum dolor dicat folum contrarietatem refpectu caufæ, à qua procedit, vt dicere folemus de doloribus à frigore, vel calore obortis. Habet ergo dolor vnus oppofitionem cum altero ex accidenti, & hoc modo dicimus etiam, quod vomitus vomitum curat,& alui fluxum fluxus alui.

Duplex contrarium datur,vnum per fe, ex accidenti aliud.

Hæc, inquam doctrina, non valet; imò ex ea deduco, quod remedium, quod aufert morbum, eft remedium per fe; at remedium per accidens,licèt poffit occafionem præftare, vt remedium per fe operetur, ipfum tamen immediatè curationem non attingit; quod manifefte patet in eifdem exemplis traditis: nam in morbo frigido, vt in conuulfione, aquæ frigidæ perfufio detinet calorem influentem, imò & fuligines, quæ per poros extra corpus ante frigidæ perfufionem erumpebant,intraque calore earum reuocato,ab eo immediatè tanquam à contrario per fe morbus ille frigidus aufertur: frigiditas verò aquæ dicitur tunc contraria ex accidenti, non quia curat morbum, fed quia cohibendo calorem,& illum iuxta partem affectam detinendo,occafionem præftat, vt à calore, tanquam à contrario per fe frigida tollatur conuulfio. Similiter dolor non curat dolorem, fed potiùs medicamentum, quod illius opponitur caufæ, illum curat; dicimus tamen vnum dolorem curare alterum ex accidenti, quatenus ad vehementiorem ratione aduertentiæ natura ducitur, vt inquit Galen. *in comm. illius fent.* Qua autem ratione aduertentia animam diftrahat circa vnum, & non circa aliud, non eft huius loci; huius tamen dubij folutionem inuenies apud Angelicum Præceptorem 1.2 *queft.*37.*art.*1. Sic vomitus dicitur etiam ex accidenti vomitum curare enacuatione humoris noxam facientis; per fe tamen vomitum

Remedium ex accidenti non tollit morbum immediatè.

A mitum curat inanitio illius humoris, qui in ventriculo repletionem caufabat; morbi enim ex repletione,inanitione curantur,tefte Hippoc.2.*aphorif.text.*22. Nec vomitus in rigore curari dicitur, quia curatio morbis debetur; vomitus verò eft fymptoma, fymptoma autem curatur ablatione morbi,neque ex fe petit curationem, vt ait Galen. 12.*methodi,cap.* 1. Quando enim fymptoma curationem exigit,iam non fymptoma,fed morbus dici meretur, & Medici folicitudine eget, vt teftatur Galen. Ex quo dicendi modo claret, quod remedium,quo immediatè morbus curatur, eft remedium morbo per fe oppofitum; reliqua verò, quæ ex accidenti morbo contrariantur, neutiquam morbi vim minuunt,fed occafionem præbent,vt à contrario per fe immediatè morbus deuaftetur.

An verba curent morbos sua [illegible] li.

His igitur fuppofitis, vt clarius procedamus, potiùs fermonem inftituemus de verbis,& incantationibus, circa quæ maior poteft effe difficultas, B an fcilicet naturaliter poffint conducere ad morborum expulfionem? Ex cuius nodi folutione facilè alia luce clariora euadent. In qua enodanda difficultate, prima fententia tenet,verba,& incantationes habere vim naturalem ad morbos profligandos. Hæc fententia pluribus rationibus,& Authoribus fulcitur. Aetius,& Tralian.paffim,Pomponatius,& Grilland. *de fortilegiis*; & alij quamplures,quos citat Martinus Delrio *lib.*1. *difquifit. magic.c.*4. *quaft.*3. eam tuentur; & probari poteft ex Plinio *lib.*28.*natur.hift.cap.*2. vbi multa refert ad hanc rem pertinentia, quæ adducuntur à Vallef. *lib.de facra Philofoph.cap.*3. Aetius *tetrab.* 2. *ferm.*4.*cap.*50.verbis vtitur ad extrahendas fpinas deuoratas ac fixas in tonfillis,aut in afpera arteria, ftatuens verba prodeffe, inquit enim: *Statim te ad ægrum defidentem conuerte, ipfumque tibi attendere iube,ac dic: Egredere os, fi tamen os, aut quid tan-* C *dem exiftis,quemadmodum Iefus Chriftus ex fepulchro Lazarum eduxit, & quemadmodum Ionam ex ceto.* Atque apprehenfo ægri gutture dic: *Blafius Martyr, & feruus Chrifti dicit, Aut afcende, aut defcende.* Trall. *lib.*9.*cap.*4.id comprobat Galeni authoritate, licèt apud Galen.liber ab eo citatus non inueniatur: quem curandi modum per verba,& incantationes accepiffe refert à prifcioribus, ab amicis, & experientia. Quintus Serenus hemitritæum curat hac voce *Abracadabra*,chartâ lino inclufâ, & collo fufpenfâ.

Neque aliquid vulgarius, neque magis receptum, quam quibufdam verbis, feu incantationibus, quas noftro Hifpano fermone *Enfalmos* appellant,multos morbos effugare, præfertim vlcera recentia; & quod mihi magis in admirationem fubiit, breuiter patefaciam. Cum enim effem Compluti Medicinæ ftudiofus, iuuenili feruore ductus in currum afcendi, equifque furore quodam percitis,quos auriga corrigere, neque detinere potuit, maius fugiens malum,me è curru proieci,cecidenf- D que fuper lapidem totum corpus fupra caput fuftinui, læfoque capite fenfum amifi, donec paulatim viribus recreatis, grauato capite, nihil tamen de cafu curans,ad affueta ftudia redij, breuiter tamen retrò aures., & totum collum tumores quofdam perfenfi,deinde dolores quales accidunt his, quibus tumores fuppurantur, & adhibitâ curatione, ipfifque ex arte apertis, habitâ prius ratione caufæ antecedentis,adhibitâ pluries fanguinis miffione,& expurgatione, nunquam tamen ad integram valetudinem peruenire potui, donec poft annum cum dimidio quidam miles mihi focius, amicitiâ ductus,quibufdam verbis, & ablutione vini, fine alio auxilio me facilè ad priftinam reduxit fanitatem.

Cafus ifte notandus.

tem. Ex quibus possumus inferre, verbis potestatem inesse fugandi morbos.

Similiter exorcismi,& deprecationes sunt institutæ ab Ecclesia,quibus dæmones,& maleficia destruuntur; quod non contingeret, si illis verbis non fuisset insita aliqua vis naturalis. His addere possumus, quod Oratores vi,& efficacia verborum, non solùm animum immutant, sed etiam aliorum corpora; siquidem grauitate verborum,& sententiarum pondere hilaritatem,timorem, iram, aut aliam animi passionem excitant, quæ secum adiunctam habet corporalem transmutationem, quatenus iuxta exigentiam affectionis animi sanguis,& spiritus transmutantur, à quibus sæpè sanitas,vel morbus producitur, vt alibi a nobis dicitur,& ostendit Hipp. *lib. 2. epidim.sect. 4. text. vltimo*. Alia quamplurima omitto, quæ hanc comprobant sententiam; ea tamen apud Vallesf. & alios inuenies pertractata, & sufficienter soluta.

Quibus,& aliis non obstantibus,sit prima conclusio. Nulla vocabula vim habent sanandi morbos, vel alias noxas depellendi, siue ore sint prolata, siue scripta, siue complexa, aut in oratione inuersa, siue significantia, siue significationis expertia, siue latina,siue hebræa,aut alterius linguæ, sic vel aliter pronunciata. Hæc conclusio est Hippoc. *lib. de morbo sacro*, eamque tuentur omnes Theologiæ Patres, vno dempto Origene, imò & omnes Philosophi,& Medici, qui de hac re benè sentiunt,vt notat Martin. Delrio *in margine, c.4. quæst. 3. lib. 1. quæstionum magic.*& statuit Vallesf. *lib.de sacra Philosophia,c. 3. iam citato.*

Nulla verba naturali vi sanant morbos.

Vt hanc tamen comprobemus conclusionem, supponendus est ordo, quo omnia habent vim, & efficaciam operandi, vt sciamus qua virtute verba, seu vocabula suos effectus producunt. Duplex enim ordo operandi reperitur in rebus, naturalis vnus, supernaturalis, seu miraculosus alter. Primus ordo est ille, quem cuicumque naturæ Deus largitus est secundum propriam cuiuscunque naturæ essentiam, vt sic quælibet natura haberet in se vim naturalem producendi actiones sibi debitas. Sub hoc ordine operandi comprehendimus omnem operationem,quæ limites naturæ non excedit, siue sit merè naturalis, vt ignis calefactio, & exsiccatio, & motus illius sursum; siue sit vitalis, & hæc sit vel vegetabilis, vt nutritio, & augmentatio; vel sit animalis,vt sensatio, & motus progressiuus; vel sit rationalis, vt intellectio, & volitio. Neque ab iis actionibus excludimus motus violentos,qui vim naturalem operandi causatum naturalium non superant, vt motus sursum terræ,qui licèt naturaliter a terra excitari nequeat, quia est illi violentus,ab altera tamen causa naturaliter operante excitari quit.

Ordo operandi in rebus duplex.

Neque a numero actionum naturalium segregamus actiones mirificas, & prodigiosas Angelorum,siue boni,siue mali sint; quæ licèt supernaturales appareant hominibus ratione modi, quo fiunt, quem ipsi ignorant; naturales tamen sunt, quia vires Angelorum non excedunt,& sunt suæ naturæ conformes.

Sub actionibus naturalibus comprehendimus etiam actiones artificiales; nam humana industria nunquam aliquid facere potest, quod rerum naturæ repugnet: quapropter ordo artificialis in rebus inuentus sub naturalibus adscribi debet.

Ordo operandi supernaturalis & miraculosus excedit,& superat omnium agentium naturalium virtutem,& operationem, & hic ordo solùm conuenit Deo simplici, & Maximo, vt cùm Deus

A extra omnem cursum naturæ de sua potentia absoluta,prodigiosa, & omnem vim naturæ excedentia producit, vt dicitur de igne furni Babyloniæ; qui naturaliter catenarum ferrum,quo erant ligati virtutis Pharaonis,in ignem proiectum dissoluit, quando eodem tempore miraculosè, & extra ignis naturam operandi potentiam circa viros habuit extinctam, vt habetur apud Danielem *capite 3.*

Suppono secundò, quod omne illud, quod debet producere sanitatem,& morbum auferre,debet habere rationem medicamenti, ita vt habeat vim immutandi,& alterandi corpora nostra,neque aliter naturaliter possumus morbum detrahere,neque ægrum ad sanitatem perducere; quod opus consequitur qualitatum actiuarum alterationem. Quapropter hoc inspiciens Gal. *lib. 1. de simpl. medic. facultat. c. 1.* medicamentum definit per id, quod nostram substantiam alterare valet. Ratio est, nam medicamentum opponitur morbo, neque morbum abigimus, nisi adhibito contrario, quod est ipsum medicamentum.

Quod abstulit morbum vel bet esse medicamentum.

B Hac supposita doctrina, omissis authoritatibus, conclusio hæc rationibus confirmatur primò: Verba vt morbos curent, debent immutare, & alterare (sic enim medicamenti rationem subibunt:) sed hoc nequeunt efficere: ergo neque morbum detrahere. Maior constat ex notabili 2. proximo. Minor probatur, & primò de verbis ore prolatis; nam talia tantùm habent vim feriendi aerem, vt reliqui soni, & excitandi auditum, quia sunt proprium potentiæ audiendi obiectum: sed obiectum audiendi non potest conferre ad sanitatem: ergo neque verba ore prolata. Maior huius discursus probatione non eget: minor sic restat probanda. Vt curatio perficiatur, requiritur quod sensus tactus immutetur, vel ad minùs remedium sit obiectum illius, neque morbum auferre aliter possumus: sed verba ore prolata nequeunt immutare sensum tactus,quia sunt obiecta

Verba sist habent vim curandi morbos.

C propria sensus auditus, & obiectum proprium vnius potentiæ non immutat aliam: ergo verba prolata propriis viribus non valent curationem efficere.

Secundò probatur conclusio ex notabili tertio adducto in principio,vbi ex merite Arist. probauimus, vni vnum esse contrarium. Morbus debet auferri per suum contrarium: sed verba non sunt contraria morbo: ergo non possunt morbum auferre. Minor probatur,nam de maiori non dubitamus. Supponamus morbum esse in intemperie calida; tunc sic. Vt hunc morbum calidum debellemus,debemus adhibere remedium frigidum; quis autem dixit verba, cuiuscunque sortis sint, esse frigida, vel producendi frigiditatem vim possidere? Ergo nequeunt auferre morbum calidum; & idem iudicium faciendum est de quouis alio morbo.

D Tertiò, voces vel sunt significatiuæ, vel non. Si primum, nihil aliud habent, quàm esse actis verberationem ab animali factam cum intentione aliquid significandi,vt docet Arist. *2. de anima, c.9.* ita vt nihil aliud de illis verificari possit. Si verò non significant,quid aliud habent præter sonum: sed vt sic solùm immutant auditum,& non alterant aliam partem, in qua morbus existit: ergo non valent illum corrumpere. Confirmatur; nam voces vi naturali morbos repellunt, aut quia sunt soni tantùm, vel quia significant, vel quia vtrumque inuoluunt. Non quia sunt soni, quia vt sic tantùm auditum immutant, vt omnes concedere tenentur. Non vt significant, quia voces

non

non habent significare naturaliter, sed ad placitum, seu ex hominum impositione. Non vtrumque inuoluunt; nam ex hoc nihil ponitur in vocibus, præter rationem soni, & significandi, & sic nullam virtutem habent, nisi auditui inseruire, & ad scientias comparandas ordinari: quare cùm nulla illis insit vis naturalis operandi, nequaquam possunt naturaliter ad salutem, vel morbum gignendum conferre.

Incantationes per vim naturalem nõ curant morbos. Idem statuo si verba sint scripta, quæ omnis energiæ sunt expertia, & veluti quid mortuum: quod si aliquam vim habent, eam accipiunt vel ab atramento, vel charta, cui inscripta sunt, & proinde suâ propria virtute non operantur.

Ex probatione primæ conclusionis secunda deducitur conclusio, nempè: Incantationes nullam habent vim naturalem profugandi morbos. Hæc conclusio est etiam communis, & facile ex dictis probatur; nam incantatio constat verbis, siue Hebræis, siue Græcis, siue Latinis, aut alterius linguæ: sed hæc non excedunt naturam soni, aut vocis significantis: ergo nihil aliud faciunt præter id quod faciunt soni, vel voces significantes, siue tales voces sint complexæ, vel incomplexæ, cum hoc, vel illo ordine prolatæ, vel in tabellis, chartis, vel herbarum foliis, aut aliis rebus depictæ; nihil enim horum aliquid addit virtuti illarum naturali; atque adeò ea omnia esse vana, & superstitiosa arbitramur.

Qua vi verba operantur dum morbos fugint. Sed non immeritò dubitabis, si verba & incantationes non habent vim fugandi morbos, & alias noxas depellendi, qua ergo vi, & efficacia id præstare queunt, vt quotidie obseruamus? Respondetur, quod dum effectus resultans excedit actiuitatem naturalis causæ, neque est ratio ob quam ille effectus Deo, vel Angelis adscribatur bonis, tunc quidem ad magiam diabolicam est reducendus; nam vbi neque miraculum, neque naturæ, neque artificis vis reperitur, necessariò pactum implicitum, vel explicitum intercedit. Circa hoc lege Martin. Delrio *lib. 2. disquisit. magic. quæst. 5.* Quod pactum licèt non alliget dæmonem, ita vt cogatur illum effectum producere, sæpe tamen stat promissis per pactum, & ad illius effectus productionem concurrit adhibendo causas naturales illius effectus productiuas, & actiua passiuis applicando; quo tempore inscij illos effectus ad verba tanquam ad causam sufficientem reducunt, quia aliarum causarum abditarum, quas dæmon applicat, notitiam non habent. Sic tenet communis Theologorum schola.

Amuleta operantur morbis à qualitate occulta. Sit tertia conclusio. Remedia amuleta, seu operantia à tota substantia, vel à proprietate occulta, seu cœlesti, habent vim auferendi morbos à tota substantia dictos, qui in qualitate occulta, seu cælesti consistunt; alios verò in qualitate manifesta minime. Hæc conclusio quoad primam partem iam communiter in nostris scholis est recepta, ad huius tamen probationem suppono doctrinam à me traditam circa naturam morbi maligni, tractatu de febre maligna, vbi sufficienter probaui, dari morbos à qualitate occulta operantes, ad quorum ablationem prouida natura plurima remedia à tota substantia, seu qualitate occulta operantia procreauit.

Probatur ergo primò; nam sunt plures morbi, quorum natura est constituta in qualitate sensibus abdita: ergo debent habere remedia contraria in qualitate abdita, consistentia. Consequentia patet; quia qualitates manifestæ morbum constituunt manifestum, & habent qualitates manifestas sibi oppositas: ergo pari ratione morbi in qualitate occulta habere debent qualitates abditas, quibus auferantur.

Confirmatur ex Arist. *lib. 1. de cælo, c. 2. text. 3.* & ex notabili 3. in hac disputatione adducto, vbi diximus vni vnum tantùm contrariari: ergo qualitas manifesta non opponitur qualitati abditæ. Patet consequentia; nam calor, v. g. sensui manifestus, frigiditati quæ est qualitas manifesta, opponitur; & sic de singulis, inter quas datur vera oppositio: quia ergo qualitates manifestæ opponi non possunt qualitati occultæ, debemus assignare remedia, quæ clam & occulte operentur, quibus morbi occulti, seu à tota substantia auferantur.

Probatur secundò; nam vt loco proximè citato probaui, qualitas occulta, seu cœlestis est altioris ordinis à qualitatibus elementorum: ergo illi non opponitur qualitas elementaris, sed altioris ordinis: sed hæc est qualitas occulta: ergo remedium referens morbum in qualitate occulta debet operari per qualitatem occultam; tale enim est remedium amuletum dictum, atque adeò huiusmodi remedium confert morbis à tota substantia. Alia pars conclusionis probatur facile ex dictis; nam cùm morbi manifesti qualitatibus manifestis sibi oppositis repellantur, non possunt habere pro contrario qualitates occultas, quæ morbis à tota substantia opponuntur.

Sit denique vltima conclusio. Amuleta, imò & remedia manifestè operantia, quæ è collo, vel alia corporis parte dependent, ratione verborum, characterum, ligationis, figuræ, vel constellationis nullam vim naturalem habent aduersus morbum, nisi ratione materiæ, in qua sigillantur, quæ potest habere oppositionem naturalem cum morbo, in cuius ablationem dirigitur à Medico. *Ligatura, characteres, vel figura nequeunt naturaliter morbos pellere.* Hæc conclusio recipitur ab omnibus antea à me citatis, facileque ex antea dictis probatur de singulis. Nam ligaturæ facultas non opponitur morbo, neque est instituta à natura ad hunc finem. Verba similiter non obtinent vim naturalem, vt iam probatum est. Figuræ solùm rem figuratam ostendunt, & in illius cognitionem deuenire faciunt, suique speciem præbent, quod totum potius est de ratione signi quàm auxilij; & idem statuo de characteribus. Neque constellationes quidquam morbi detrahunt, quarum nomine non influxum perennem à cœlo inferioribus impartitum intelligunt, qui sæpe deseruire potest ad morborum curationem, & propterea Gal. *de arte curat. ad Glauc. c. 8.* docet tertianas nothas, quæ autumno incipiunt, sæpe vere terminari, quia veris constitutio autumno contraria curat morbum autumno eueniententem, & idem asserit *lib. de humana natur.* Sed potiùs intelligũt aspectũ quendam stellarum inter se coëuntium, aut oppositionem habentium, in quo illarum stellarum characteres, seu figuræ amuletis imprimuntur, de quibus assero, nullam virtutem obtinere naturalem ad morbos profligandos, sed solùm vim naturalem amuletis inesse, neque aliquo signo vel effectu talis virtus naturalis vnquam fuit deprehensa.

His iactis fundamentis, restat solùm respondere ad argumenta in contrarium. Ad authoritates tamen Plinij, Aëtij, & aliorum respondetur, verba ab illis tradita pro morborum curatione esse ex se inutilia, nullamque vim naturalem habere: quod si prodesse conspiciantur, id euenire ratione alicuius pacti expliciti, vel impliciti cum dæmone; quod quidem clarè constabit: nam renunciato pacto ex toto corde, etiamsi verba proferantur, effectus non resultabit, sicut antea, de quo periculum fecit quidam amicus, qui cùm verbis quibusdam sanguinis fluxum è naribus compescere consueuisset, postea *Nota obseruationem.*

pactum

pactum renuntians alterius ægri sanguinem fluentem sedare non potuit: quapropter illa verba vt superstitiosa sunt relinquenda.

Ad fundamentum de precibus, & exorcismis ab Ecclesia institutis respondetur, ea habere vim supernaturalem, vel ex Dei institutione, vt formulæ sacramentorum; vel gratiosè Dei concurrendi modo, vt preces, & orationes ab Ecclesia institutæ ad deprecandum Deum; earum tamen verba nullam vim naturalem sanandi morbos participant.

Ad vltimum de oratoribus, qui verborum granitate, & sententiarum pondere corpora, & animos immutant, respondetur id prouenire quatenus obiecta proponunt, quæ valent animi passiones excitare, quæ deinde spirituum mutationem causando corpus alterant, illud calefaciendo, vel refrigerando, vt dum quis proponit aliquid conducens ad iram, animos agitat ad vindictam; aut aliquod bonum affert nuncium, quo hilares reddit animos; ita enim, gaudium, vel alia animi passio est quæ corporalem transmutationem facit; & hoc innuit Hippocrates *2. epidim. sect. 4. text. vltimo*, proponens, quod animi passiones conducunt quandoque ad morborum curationem, quæ quidem cùm verbis, & orationibus excitantur, verba, & orationes occasionaliter saltem ad sanitatem conducere possunt, licet non efficienter, neque immediatè; & hoc modo in melancholia morbo laborantibus, vtimur cantilenis, musicis, & verbis, quibus melancholicorum mentem à mœrore, & tristitia recedere facimus, contrarias inferendo passiones, gaudium scilicet, & lætitiam.

Antiquorum error circa plura medicamenta. Ex dictis constat, maximè ridicula esse plurima remedia amuleta ab antiquis, & neotericis tradita aduersus morbos, qui in qualitate manifesta consistunt; cum enim curatiua indicatio sumatur à morbi cuiusque idea, vt statuit Galen. *lib. 3. methodi, cap. 1.* ipsa etiam insinuat remedium adhibendum; si enim morbi alicuius natura est manifesta, ipsa suadet remedium admouendum debere esse manifestum; non enim qui methodicè curat, & per indicationem procedit, poterit morbis manifestis remedia clam, & occultè operantia accommodare, qualia sunt amuleta dicta; quapropter vbique colendus Doctiss. Ioannes Gallego de la Serna Magni Philippi IV. Regis nostri Archiater meritissimus, *lib. vno, tract. 3. de alendi infantis ratione, cap. 15. & 16.* irridet antiquos & neotericos, qui indistinctè, & amethodicè talibus vtebantur remediis; quod quidem vt existimo, ex rebelli morborum conditione potuit habere initium, quæ coegit illos non solum vti remediis à morbo indicatis, sed aliis qualitate occulta operantibus, quæ non ratione, sed obseruatione ab aliis prodesse acceperunt.

CAPVT IV.

De Medicamentorum ad purgationem præparantium dosi, & exhibendi modo.

CVm tot, & tam varia medicamenta naturæ Summus Opifex creasset, vt humanæ subueniret fragilitati, neque aliter proficere possent, quàm ea corpori admouendo, neque vtiliter admoueri, nisi priùs eorum proprietates agnoscendo, *In quodam sermone.* ad Medicum spectat, vt inquit Diuus Augustinus, noscere, quid salutiferum ægro competat. Debet ergo Medicus dictare, quæ ægris medicamina debent apponi? In quem finem placuit mihi, antequam ad affectuum curationem deueniam, Tyronibus proponere aliquorum virtutes, & quæ magis in vsu habentur, & ab Authoribus comprobantur. Sed vt clariùs procedamus.

Suppono primò, quod medicamentum est duplex, simplex, & compositum. *Medicamentum est duplex.* Simplex medicamentum dicitur illud, quod suam seruat naturam, & est impermixtum alteri; quod licet sit compositum ex materia, & forma, & in se diuersas contineat facultates, dicitur tamen simplex, quia nullum aliud componit; & sub hac ratione Mesuë *distinct. de simplicibus*, simplicia vocat aloëm, sennam, Rhabarb. &c. Composita dicuntur ea, quæ ex simplicibus componuntur.

Suppono secundò ex Mesuë, & ex Galen. *lib. 1. de composit. medic. per genera, cap. 5.* quod medicamenta componuntur propter tria, *Quibus de causis componuntur medicamenta.* quorum vnum se tenet ex parte morbi, vt si esset calidus, & malignus, cui non assignetur remedium simplex proportionatum, vt in febre pestilenti, & maligna, cui competunt alexipharmaca, & refrigerantia; ex quibus mixtis conficitur medicamentum idoneum; quod complet indicationem, tam ex parte febris, quàm ex parte malignitatis. Alterum se habet ex parte naturæ partis affectæ, vt quando pars affecta distat nimis, oportet sæpè adaugere vires medicamenti, vt virtus ad partem affectam perueniat, & simul admiscere aliud, quod facile illud ad partem affectam deducat; sic enim in affectibus renum, & vesicæ procedimus. Sic similiter dum aliqua pars est princeps, seu officialis, admisceritur quæ vim corroborandi habent, vt docet Galen. *13. methodi, cap. 16.* & insinuat Paulus *lib. 3. cap. 46.*

Denique ex parte medicamenti cogimur plurimis de causis permixtionem facere; si enim est medicamentum gustui insuaue, illi adiungimus suauia, & palato grata, quæ si ventriculum lædant, roborantia simul iunt condonanda; quod consulit faciendum Galenus *lib. quos, & quibus, &c.* & *lib. 1. per genera, cap. 3.* aut si medicamentum est malignum, eius deleteriam vim alterius admistione refrangimus, vt patet in vsu cantaridum, quæ ita malignæ sunt, vt per se exhibitæ partes corrodant, ampullasque in altum prorumpere faciant, vt docet Plinius *lib. 29. natur. hist. cap. 4.* qua de causa Mesuë in canonibus vniuersalibus ait, quod in aliquibus morbis competit venenum, vt serpentes in lepra, post refractionem tamen suæ malitiæ. Similiter medicamenta simplicia per se sæpius conferre non possunt ad morbi ablationem, admixta tamen iuuant, vt dicitur de ærugine, & oleo, quæ cum cera in debita quantitate mixta sarcoticum faciunt medicamentum, per se verò contrarium producunt effectum, vt constat ex Galen. *lib. 3. methodi, cap. 1.* Vlteriùs cùm plura simplicia non possint permanere sine labe, & corruptione, eis admiscemus quæ à corruptione præseruant, vt mel, saccharum, oleum, cera. Denique cùm vim optamus emplastricam, quâ carent medicamenta simplicia, admiscemus materiam emplastricam, vt est cera, pix, & resina, &c.

Sed quia non est facile permiscere medicamenta simplicia, *Quibus modis medicamenta præparentur.* vt inde compositum constituamus, ideò quadrupliciter præparantur, vt docet Mesuë, & apta permistioni fiunt, aut per coctionem, vel infusionem, lotionem, & triturationem; his enim modis eorum transmutantur virtutes, denuoque alias adquirunt, & inter se attemperantur, & ad partes faciliùs permeant; quæ enim ad distantissimas partes peruenire debent, subtilem nimis exigunt

exigunt triturationem; si verò moram contrahere debent in stomacho, medioeri gaudent trituratione, vt statuit Galen. 4. *de sanit.tuend.cap.*7. qua autem ratione hi præparandi modi fieri debent, est Pharmacopolæ munus: si verò Medicus exactam illarum habuerit notitiam, minùs decipietur.

Vt ergo hoc nostrum opus haud difficilè à Tyronibus intelligatur, tam simplicia, quàm composita afferemus medicamenta, ea breui serie amplectentes, eorum formas, & exhibendi modum adducentes, sermonem à simplicibus initiantes; sed in eorum gratiam, quibus mensuris, mensurarumque notis, ac characteribus hodie medicamenta præscribuntur, notum faciemus. Circumscribitur ergo medicamenti cuiuslibet quantitas, aut pondere, aut numero, aut mensura. Pondere, vt libra, vncia, drachma, scrupulo, grano. Hæc taliter se habent, vt libra contineat duodecim vncias, vncia octo drachmas, drachma tres scrupulos, scrupulus grana vigintiquatuor, qui modus ponderandi præualuit apud Romanos, vt docet Gal. *lib.* 3. *de comp.medic. per genera, c.* 3. & *lib.* 4. *capite* 4. Characteres quibus huiusmodi pondera passim notantur, tales habentur. Libra ℔. vncia ℥. drachma ʒ. scrupulus ℈. granum g.

Quod si velimus tantùm dimidiam partem alicuius ponderis, superaddimus literam ß. quæ idem sonat ac semissem, vt si velimus petere libram dimidiam tantùm, sic characterem formamus ℔. ß. & idem facimus in quolibet pondere, præterquam in grano, quod est omnium minimum. Et licèt corpora solida mensurâ ponderali, liquida verò mensurali olim metiebantur, vt docet Galenus locis à nobis citatis, iuxta cuius doctrinam ex præcepto Regiæ Maiestatis Vallis. anno Domini 1591. sanciuit legem in Galeni doctrinæ obseruationem; tamen quia in eo libræ genere antiquitus fuit maxima varietas, licèt in sextaria, cyathos, & cochlearia fuerit diuisa, ad maiorem securitatem librâ ponderali vti præcipimus, nisi aliter à Medicis petatur, ita vt liquida libris, & vnciis, & drachmis ponderalibus ponderentur. His ponderibus metiuntur illa, quæ exactum pondus requirunt; alia verò quæ non ita exactum expostulant pondus, licèt pondus exigant, metiuntur numero, fasciculo, manipulo, aut pugillo. Numero metiuntur fructus grandiores, vt pruna, ficus; herbæ manipulis, vel fasciculis; flores pugillis.

His ita intellectis oportet iam medicamenta proponere ab aquis exordium sumentes, quarum administrandi modum, & qualitates recensebimus.

§. I.

De Aquis frigidis.

AQuæ frigidæ pro affectibus calidis bilem præparantes sunt, aqua buglossæ, borrag. scorcioneræ, rosarum, capitum rosarum, chicorei, oxalidis, plantaginis, portulacæ, papaueris erratici, cerasorum dulcium & acrium, maluarum, de cucurbita, de solatro. Harum quædam in æstiuis sunt temperatæ, vt aqua maluarum, borraginis & cerasorum dulcium.

Aquæ refrigerantes materias calidas in capite sunt, aqua rosarum, borraginis, & buglossæ, & solatri.

Aquæ refrigerantes cor sunt, aqua borraginis, buglossæ, scorcioneræ, oxalidis, cerasorum acrium, & rosarum.

A Aqua papaueris erratici præparat humores in pectore detentos.

Quæ præparant humores calidos in iecore sunt, aqua chicorei, oxalidis, cucurbitæ, solatri, & endiuiæ.

Aquæ præparantes materias calidas renum sunt, aqua maluarum, & chicorei, plantaginis, & de cucurbita.

§. II.

De aquis calidis.

AQuæ calidæ humores pituitosos præparantes, sunt aqua fœniculi, melissæ, scabiosæ, apij, absintij, euphrasiæ, chelidoniæ, stœcados, naphæ, saluiæ, maioranæ, & scordij.

B Aquæ disponentes humores frigidos in affectibus capitis sunt, aqua stœcados, fœniculi, euphrasiæ, chelidoniæ, saluiæ, & maioranæ.

Quæ disponunt humores in affectibus cordis, & pectoris sunt aqua naphæ, melissæ, scabiosæ, scordij, quæ etiam præseruant à maligna putredine.

Quæ præparant humores frigidos in ventriculo sunt aqua absintij, fœniculi, menthæ, & cinnamomi.

Pro hepatis, & lienis affectibus frigidis conferunt aquæ absinthij, asparagi, fœniculi, quarum loco vtimur decoctis tamarisci, cinnamomi, scolopendrij, aut agrimoniæ.

Eisdem aquis etiam vtimur in affectibus melancholicis.

§. III.

C *De modo quo vtimur dictis aquis.*

HIs aquis vtimur intus ore assumptis, aut extrà admotis. Ore assumuntur tripliciter, aut per se, aut cum syrupis, & potionibus cordialibus, aut vt in eis medicamenta solida dissoluantur. Per se illis vtimur ad vsus suprà scriptos, dum scilicet refrigerare, aut calefacere volumus, aut flatus dissipare. Primò efficimus id in febribus æstuosis, oblatis priùs tabellis manus Christi, aut saccharo rosaceo; deinde offerimus vncias sex vel octo aquæ chicorei, vel buglossæ ad iecur attemperandum. In affectibus etiam cordis solemus aquas cordiales per se exhibere, offerendo priùs radicem scorcioneræ saccharo conditam, aut prædictas tabellas elect. manus Christi, pondere ʒ. ij. mox offerimus aquarum buglossæ, oxalidis, & scortioneræ, & cerasorum dulc. ana ℥. ij. & in affectibus frigidis propinamus aquam naphæ, aut melissæ calidam, præcipuè si flatus vexent, vt suo calore actuali eos resoluant. Mirificè ad idem valet aqua stillatitia cinnamomi, ex Mathioli descriptione. In syrupis etiam permiscentur aquæ, ita vt communiter vnciis duabus syruporum tres vnciæ aquæ admisceantur. Sæpè tamen in ardentissimis febribus aquarum adaugemus quantitatem, ad maiorem attemperationem, & ad sitim sedandam.

D Iulepum etiam conficimus cum vncia vna syrupi, & sex, vel octo aquæ, vt si accipiat æger vnciam vnam syrupi granatorum, aut violarum, vel oxalidis, & sex aquæ buglossæ, vel borraginis.

Potiones etiam cordiales conficiuntur ex dictis aquis, & pulueribus, & confectionibus cordialibus, & syrupis in morbis venenosis, & pestilentibus, vt in febre puncticulari sic. ℞. aquæ scortion. & oxalidis ana ℥. ij. confect. Hiacynt. ʒ. j. syrupi

rupi violarum ℥.j. & ß. Vel sic ℞. confect. Alchermes ℈. ij. syr. borrag. ℥.j.ß. aquæ cerasorum dulc. & buglossæ ana ℥. ij. misce.

Sudorifera. Aqua buglossæ calida exhibita in quantitate ℥.iiij. cum g. v. vel vj. lapidis bezoar orientalis sudorem prouocat, & adiuuat macularum, & variolarum exitum. In eundem finem assumuntur aqua vel decoctum scordij, & buglossæ, aut melissæ, cum eisdem granis lapidis bezoar. Similiter si quis cadat ab alto, ad prouocandum sudorem, & confirmanda membra, in quibus sanguis diffunditur, vti soleo hac potione. ℞. pulu. contra casum ʒ.j. aquæ papaueris erratici ℥. vj. syr. rosarum persicarum ℥.j. misce. *Potus contra casum.*

Vt dissoluatur medicamenta solida vtimur denique aquis, vt quando medicamenta purgantia, vel aliud quodvis solidum propinare volumus, vt facilius assumatur, in aquis, vel decoctionibus illud dissoluimus, vt quando volumus purgare bilem, sic. ℞. diacathol. ℥. ß. dissolue in ℥. ij. aquæ chicorei, & adde syr. persici solut. ℥. iij. pro potu.

In aquis etiam infusiones fiunt, vt in illis infusorum virtus remaneat, vt ℞. rhabarb. ʒ. j. fiat infusio & expressio secundum artem in ℥. ij. aquæ chicorei, & adde syr. Regij ℥. iij. ß.

Sed quia syrupos abhorrere solent ægri plures, eis soleo exhibere aquam, in qua plura infunduntur iuxta ægri indigentiam, vt in febre ardenti, aut synocho, vel iecoris intemperie calida, sic. ℞. aquæ buglossæ, & scortioneræ, & chicorei, singul. ℥. vj. succi limonum ℥. ij. florum violar. borrag. & buglossæ, & rosarum ana p. j. infundantur omnia debito tempore in dictis aquis, & colaturæ adde sacchari, quod sit satis ad gratum saporem, de qua pro qualibet vice bibat ℥. v. vel vj. est enim potio hæc suauis, & confert etiam in febribus malignis. Quod si febris sit ex pituita orta, aut ex melancholia, conducit ad idem aqua melissæ, cerasorum dulc. buglossæ, & fœniculi cum earundem rerum infusione, & succo pomorum redolentium.

Collyria. Exteriùs admouentur aquæ istæ tripliciter, aut in forma collyrij pro oculis, vt ℞. aquæ rosarum, & euphrasiæ ana ʒ. j. collyrij albi Rasis sine opio, & cum vehementi dolore cum opio, & tuthiæ præp. ana ʒ. ß. aquæ ex albumine oui extractæ ʒ. ß. Hoc collyrium valet fluentibus humoribus calidis ad oculos. Vt tamen resoluantur humores, vtimur collyrio ex aqua fœniculi, chelidoniæ, & euphrasiæ, cum tuthia præp. & sarcocola nutrita, cum modico æris vsti.

Applicantur etiam in forma epithematis ad confortandum, refrigerandum, vel calefaciendum, additis puluer ibus, aut confectionibus ad eundem finem ordinatis; sic enim in febribus pestilentibus & malignis corroboramus cor. ℞. aquæ rosarum, melissæ, & buglossæ ana ℥. iij. diamarg. frig. ʒ. j. confect. Hiacynt. & Alchermana ʒ. j. succi pomorum redolentium, & vini albi optimi, ana ʒ. j. ß. Ad refrigerandum hepar sic. ℞. aquæ rosarum chicorei, & plantaginis ana ℥. iij. aceti rosarum, ℥. j. trisantali, & puluer. diamarg. frig. sing. ʒ. j. Ad calefaciendum conferunt aqua fœniculi, naphæ, melissæ, absinthij, & alia huius generis. *Epithema cordis.* *Ad refrigerandum iecur.*

Præter huiusmodi aquas maximè in vsu habetur aqua vitæ, quæ neruos corrobat interiùs, & exteriùs admota, dolores colicos mitigat, calorem natiuum viuificat, & ventriculum frigidum adiuuat, capillos regenerat, si ea abloatur pars ex qua capilli deciderunt. Hæc aqua conuenientior fiet, si antequam distilletur, in vino ex qua fiet, infundantur ea quæ ad dictos vsus conferre possunt.

Aquæ aluminosa, & plantag. habent vim refrigerandi, & exsiccandi, ideoque applicantur vlceribus oris, nam ea ad cicatricem perducunt, & prohibent humorum effluxos.

Aqua Lanfranci habet potentem vim calefaciendi, detergendi & mundificandi; nam corrodit; & est causticum medicamentum, & extra applicatur pro curandis sordidis, & purulentis vlceribus partium genitalium, præsertim ex lue venerea contractis.

Aquæ hæ sunt quæ communiter apud Pharmacopolas habentur; nihilominus Medicus pro sui placito poterit alias extrahere aquas ex varijs medicamentis, quarum loco vtimur decoctis, quæ adhuc maiorem vim possident, quam stillatitiæ.

Aduertere tamen oportet, quod aquæ, quæ ore assumuntur, instillari debent per alembicum vitreum, & quod melius est, in duplici vase; alter enim quæ in vasis æreis instillantur, ab omnibus reprobantur.

§. IV.

De syrupis.

Syrupus est nomen græcum, & idem sonat, quod potio, & ab eo denominatur syrupus, quamvis potionum sint plures differentiæ, & proprijs nominibus gaudeant, vt iulep, & rob, quæ à syrupis distinguuntur in modo substantiæ penes grossitiem, & subtilitatem, & in modo compositionis, & simplicitatis eorum. Aquæ etiam, & decoctiones, & vinum, sub nomine potionis comprehenduntur.

Syrupus aut est simplex, aut compositus. Simplex vocatur qui conficitur ex vno simplici liquore. Compositus qui ex pluribus componitur. Horum quidam infrigidant, sitim leuant, & humores calidos præparant, & sanguinis calorem contemperant, & feruorem extinguunt. Alij humorem melancholicum disponunt. Quidam attenuant, & inscindunt, & aperiunt, & obstructiones demunt; alij verò incrassant, & adstringunt: quidam bomectant, leniuntque: horum dosis est ab ʒ. ß. ad ʒ. ij. conficiuntur frigidi sacchare, calidi melle.

Sed in modo, & tempore eos assumendi aduertendum est, quod non statim ac ad ægrum accerseris, vti debes syrupis; nam si aperiendi vim habent, maiores pariont obstructiones, quatenus humores commeare faciunt ad vasorum interiores capacitates: neque ob aliam causam Galen. *lib. de venum affectionibus*, noluit vti medicamento purganti venis sanguine, aut plenitudine oppletis. Neque vtendum est syrupis refrigerantibus adhuc in febribus ab initio, præsertim existente plenitudine; nam sua frigiditate vias coarctant, & obstructiones augent. Oportet ergo priùs vias aperire, & laxare, & humores fluxibiles reddere, deinde syrupos offerre: incipere tamen debemus ab his, qui minùs deobstruont, ob rationem suprà tactam, quia scilicet mouebunt humores ad penitissimas partes, ibique commorantes, erunt causa maioris obstructionis. Tempus accommodum bibendi syrupum est ante ciborum deglutionem, sic etenim ventrem subdocent; ea verò quæ ventrem molliunt, cibos præcedere debent, vt docet Galenus *lib. a. de aliment. facult. c. de prunis, de sic laminis & persicis.* Vt ergo syruporum plenam habeatis notitiam, & ad varios libros legendos non cogamini tempore quo syruporum adfuerit necessitas, eos per ordinem referre licebit.

§. V.

Syrupi bilem praeparantes.

SYrupi endiuiæ, violarum, acetosus, rosarum, granatorum, oxysaccharum, oxalidis, de agresta, de succo limonum, de acetositate citri, iuiubarum, papaueris, scortioneræ, portulacæ, cremor ptisanæ, miua simplex, citoneorum myrti, citoneorum rosarum siccarum, de succo rosarum.

§. VI.

Syrupi pituitam praeparantes.

OXymel simplex, mel rosatum, capillorum veneris, duarum radicum cum aceto, duarum radicum sine aceto, quinque radicum cum aceto, & sine illo, syrupus acetosus diarrhodon, absinthij, de bisantiis, de hyssopo, de liquiritia, oxymel schillitieum, de arte misia, de mentha, de eupatorio, de marrubio, miua aromatica citon. aqua mulsa.

§. VII.

Syrupi melancholiam praeparantes.

BOrraginis, de pomis, simplex lupulorum, Saboris Regis, de epithymo, de fumaria.

§. VIII.

Syrupi humores attenuantes, & inscindentes.

SYrupi liquiritiæ, acetosus, duarum radicum, acetosus simplex, acetosus diarrhod. oxymel simplex, oxymel schilliticum, duarum radicum sine aceto, & cum aceto; quinque radicum sine aceto, & cum aceto, absinthij, de bisantiis, de eupatorio, de hyssopo, chicorei, de thymo, de fumaria, de epithymo, de arte misia, de lupulis.

§. IX.

Syrupi vias comprimentes, & humores incrassantes.

SYrupus myrtinus citoneorum, rosarum, rosarum siccarum, miua simplex citon. miua composita citoneor. violarum, iuiubarum, de plantagine, de portulaca, rob moron, rob de ribes, rob de citoneis, de agresta.

§. X.

Syrupi praeparantes humores in thorace contentos.

VIolarum, capil. ven. iuiubar. liquiritiæ, de prasio, de hyssopo, de marrubio, lochsanum Mesuë, lochs. de succo caulium, lochs. de pino, lochs. de pulmone vulpis, lochs. de papauere, loch de schilla.

A

§. XI.

De medicamentis purgantibus.

Medicamenti purgantis differentia.

TRes classes medicamentorum purgantium nobis proponit Galenus *lib. 5. de simplic. medic. facult. cap. 24.* quarum vna est benignorum, quæ parum ab alimenti natura discedunt, imò eorum non exigua portio in partium substantiam conuertitur, præsertim si corpus famelicum sit, aut difficulter purget: huiusmodi naturæ sunt conserua violarum, rosarum persicarum, prunorum, mercurialis, manna, cassiæ medulla, lactis serum. Alia sunt maligna, & fortissima, quæ venefica vi pollent, vt scammoneum, helleborus, colocyntis, elaterium, ftybium. Denique alia sunt medicamenta mediocria, quæ neque adeò elementia sunt vt prima, B neque ita maligna vt secunda, vt rhabarb. agaricum, epithymon, polipodium, senna, &c. Prima medicamenta ventrem lubricum reddunt, & emolliunt; reliqua familiaritate substantiæ humores ad se alliciunt familiares, cum quibus quandam habent analogiam in modo mixtionis partium elementalium fundatam; ex his tamen mediocria sunt in vsu, valentiora verò per se sola ab vsu recesserunt ob eorum effrenatam naturam, benè tamen in electuariis purgantibus eorum præualet vsus, quia ibi ex aliorum commixtione eorum franguntur vires, & fermentatione formam congenitam perdunt, nouamque adepta, securiora, & minùs efficacia redduntur.

De hora assumendi medicamenta.

Hora assumendi medicamentum purgans est duplex, vna electionis, manè in potionibus, ieiuno ventre, ne ex cibi admixtione medicamenti vis C obtundatur; non tamen, etsi exinanitus, debet esse exsiccatus, sed debet interior ventriculi tunica aliquam humiditatem delapsi iam alimenti retinere, vt statuit Fernel. *lib. 5. methodi, cap. 14.* meliùs enim sic delabitur humor, & feliciùs expurgatio succedit. Si verò ventriculi tunica arida sit, & corpus æstuosum, calidum, & siccum, melius erit ante medicamenti assumptionem aliquid leue bibere, ne ex medicamenti calidi oblatione magis succendatur, & febris excitetur. Quapropter Auic. *fen. 4. lib. 1. cap. 5.* aquam hordei, vel succum mali punici, aliudve subtile alimentum præbet. Alia est hora necessitatis, quando est aliquid quod impellat ad purgandum quacunque hora diei, aut impediat ne fiat hora assueta matutina, vt si superueniat accessio, quæ cogat differre medicamenti exhibitionem, tunc expectare debemus remissionem febris, D & quacumque hora adueniat, medicamentum offerre, dummodò scopi expurgandi adsint, quos in præsenti omittimus; nam non est nobis in animo in hoc tractatu omnia complecti, sed solùm Tyronum mentem breui sermone illuminare circa ea quæ quotidie obseruantur; si enim ampliùs poscunt, legant meum de febribus tomum, vbi *lib. 3. de purgatione* plura satis disputantur, & fortassis in sequentibus trademus.

Catapotia quâ hora assumantur.

Quod si medicamenta in catapotiorum forma exbibeantur, circa dimidiam noctem offerri solent, vt calore per somnum intrà reuocato, meliùs actuentur: quod habet fundamentum in Auicen. qui *fen. 4. lib. 1. c. 5.* ait, quod si medicina fuerit fortis, melius erit vt super eam dormiat, quoniam operabitur melius; quod si debilis fuerit, melius erit ei, ne super eā dormiat, quoniam natura digeret medicinam; si verò operari cœperit, melius erit ne super eam dormiat, quocumque modo fuerit, nam per somnum omnes euacuationes cohibētur præter sudorem. Sed licet hic vsus apud Medicos

eos prævalcat, non tamen vniuersaliter est obseruandus; nam licet catapotia, vt actuentur, intensiori egeant calore ventriculi, potest tamen ventriculi calor ita vehemens existere, vt non sit opus eum adaugere per somnum; & quamvis in forma liquida medicamentum exhibeatur, calor tamen ventriculi potest esse ita debilis, vt nequeat illud absque somno commutare; neque medicamentum, siue solidum, siue liquidum, forte, vel debile dici potest, nisi comparetur ad ægrotantis calorem: quapropter Medicus neque in potu illum interdicet, nisi priùs ægri naturam, & ventriculi robur considerauerit.

Sed quia sæpè vtimur medicamentis compositis, aut varias fingimus purgantium medicamentorum compositiones, duo obseruare debemus. Primum tradit Hipp. *lib. 2. de ratione vict. text.* 11. & confirmat Gal. *in comm. & iuxta finem libri, Quos quando, & quibus purgare conueniat*, vbi ait, quod medicamenta quæ miscentur, eodem tempore compleant purgationem: talia esse dicit veratrum, & peplium; nam si vnum citius, vel alterum serius purget, fit laboriosa, & longo tempore durans purgatio, & inæqualis; nam quando cessat vnius medicamenti motio, alterius actio incipere solet, quo tempore facultas conquiescere deberet, vt rectè ait Valles. *lib. 9. controu. cap. 4.*

Neque ex hac doctrina colligitur, quod lenientia, vt cassia fistula, non possint admisceri cum Medicamentis electiuè operantibus, vt cum senna, vel agarico; nam lenientia ventrem emolliunt, & lubricum reddunt, & educunt humores à catharticis attractos.

Præceptum obseruandum in purgationibus. Alterum est, quod Medicus in exhibitione medicamentorum compositorum non transeat dosim vnius medicamenti simplicis, aliàs enim poterit fieri superpurgatio, v.g. componitur diacatholicon ex rhabarb. & senna, & agarico. & ex rhabarb. possumus dare à ℥. j. ad ℥. iij. oportet scire, quænam quantitas confectionis huius correspondet dosi rhabarbari, vt sine noxa ægris concedatur; quod quidem coniecturâ, & quotidiana obseruatione inuentum est. Similiter si velit potionem componere ex pluribus medicamentis, debet detrahere ex vno, quod de alio superadditur; quod nequit assequi absque quotidiana exercitatione, & Magistrorum doctrina; in qua compositione pro humoris magis redundantis idea, huius, vel illius addimus maiorem medicamenti illum humorem purgantis quantitatem, vt optimè docet Aëtius *serm. 3. tetrabili. primo, cap.* 57. Auert. *2. part. cantic. comm.* 15. Sed ne fit nugacitas in quantitate eorum offerenda, regulam quandam generalem afferemus, qua cuiusque medicamenti dosim, licet non ad vnguem, cognoscamus, medicamenta in quatuor classes diuidentes.

Medicamentorum purgantium dosis. Prima eorum erit, quorum quātitas est ab vna vncia vsque ad sex, vt syr. persicus, vel violarum ex 9. infusion. mel rosatum persicum, syrup. Regius, & Principis, decoctum Pugini. Secunda est eorum, quæ ab vncia vna ad vncias duas assumuntur, vt cassia fistula, manna, diaprunum simplex, & diacatholicon, & confect. simplex medicamenti Hamech. Tertia est eorum quæ à ℥. ij. ß. ad tres vsque, vel quatuor extenduntur: de horum numero sunt medicamenta simplicia, & cōposita, quæ mediocrem purgandi virtutē nanciscuntur, vt agaricus, epithymus, rhabarb. polipodium, confectiones, seu electuaria, quæ in vsu habentur, licèt aliquorum plus, aut minus offerre possimus. Cùm corpora etiam temperamento, & natura valdè sint diuersa, vnam dosim pro omnibus constituere non possumus; ideò solùm regulam magis communem obseruandam proponimus, aliqui enim vt inquit Hip. *lib. de medicament. purgant.* non purgant, aut immodicè, aut difficulter purgant.

Denique quartæ classi adscribuntur, quæ à granis tribus ad scrupulum, vel drachmam dimidiam, vel ad duos scrupulos assumuntur, vt scammoneum, colocyntis, helleborus, succus cucumeris agrestis, thymum.

Verum in catapotiorum forma assumuntur à drachma semisse ad drachmam vnam, si fortia sint; si verò mediocria, ad scrupulos quatuor, vel ad drachmam vnam cum semisse.

His habitis, medicamenta tam simplicia, quàm composita pro quolibet purgando humore in medium adducemus.

§. XII.

Medicamenta lenientia, quæ vsualiter habentur.

Conserua rosarum persic. conserua viol. manna, cassia fistula, conserua prunorum, tamarind. caro, syr. ex 9. infus. viol. syr. rosarum persicarum, syr. Regius, mel rosatum persicum.

§. XIII.

Medicamenta bilem purgantia.

Pulueres.

Rhabarb. aloës, scammonei, colocyntidis, zaqualtipanis, trocis, de Alandabal, mirobal. citrini.

§. XIV.

Electuaria purgantia bilem.

Diacatholicon, elect. de suc. rof. N. electuar. rosatum ex Mesuë, diaprunum simplex, diaprunum comp.

§. XV.

Pillulæ ad idem.

Aggregatiuæ sine quibus, de rhabarb. asciceret. de tribus Fernel. de hiera, alephanginæ, aureæ.

§. XVI.

Pituitam purgantia.

Pulueres.

Agarici, diaturbith, hieræ picræ, diacurcumæ, cartami, chameleæ, mechoacam, polipodij, mirobalan. chebul. emblic. veler. amathalistæ, assari, acori, radicis iridis, hermodactylis, cucumeris silueftris, Thimeleæ, ebulorum, hieræ logodionis.

§. XVII.

Electuaria pituitam purgantia.

Diaphœnic. elescopb, indum maius, indum minus, diacatholicon, diacartamus.

§. XVIII.

Pillula ad idem.

AGgregatinæ, de agarico, cochiæ, arthetiæ, de hermodactylis maior. de hermod. minores, lucis maiores, lucis minores, mastychinæ, stomachicæ.

§. XIX.

Medicamenta melancholiam educentia.

Pulueres.

SEnnæ, epithymi, hellebori nigri, zaqualtipanis, lapidis armeni, lapidis lazuli, mirabolani indi, antimonij.

§. XX.

Electuaria melancholiam educentia.

DIacathol. diasenna, confect. medicaminis Hamech, simplex & composita.

§. XXI.

Pillula ad idem.

DE fumaria, fœtidæ, de lapide lazuli, de lapide armeno.

Sed quia in his quæ vsualiter habentur, maiori distinctione est opus, ne quis indistinctè iis remediis vtatur, aliquorum modum administrandi, & quibus affectibus conueniant, breuiter adducemus.

§. XXII.

De manna, & illius exhibendi modo.

MAnna est medicamen temperatum, magis tamen ad calorem vergens: purgat humores in hepate, ventriculo, & prima corporis regione, pectus, & asperam arteriam leuit, est medicamentum tutum cuilibet naturæ conueniens. Eius dosis est ab ℥. vna ad ℥. tres. Dissoluitur in iure gallinæ, aut in aliquo syr. vel decocto iuxta Medici intentionem; debet tamen liquor, in quo dissoluitur, esse calidus, & calidus exhiberi; aliter enim concrescit, & coagulatur, vt ℞. mannæ ℥. iij. dissolue in iure gallinæ. Pro pectore, sic: ℞. mannæ vnciam vnam, & ß. dissolue in ℥. duabus decocti pectoralis, & foliorum sennæ, & adde syr. Regis vncias ij. Quod si cruditates adfuerint in ventriculo, dissoluatur in decocto pugini, additis ℥. ij. syr. Principis.

§. XXIII.

De cassia fistula, & eius vsu.

CAssia fistula est in actiuis temperata, in passiuis est humida in primo gradu: humores biliosos & pituitosos in prima regione contentos euacuat, pectus, & asperam arteriam lenit, est medicamentum, in mulieribus tamen grauidis, præsertim primis mensibus interdicendum; nam suâ humiditate vincula fœtus laxat, & abortum prouocat. Conuenit in affectibus renum, & vesicæ: est flatuosa, corrigitur tamen addito pauco

A cinnamomo, aut aniso. Dosis per se sumpta est ab ℥. j. ad ℥. j. ß. Sumitur per os, aut in forma potus, aut in forma boli, seu morselli. In forma potus, sic. ℞. pulpæ cassiæ recenter extractæ ℥. vj. dissolue in ℥. ij. ß. decocti pugini; & si fuerit ardor vrinæ, dissoluatur in aqua maluarum; si verò sit pleuritis, vel aliquis pectoris affectus, potest dissolui in decoctione pectorali, si iecur patiatur in aqua chieorei, & adde ℥. iij. syr. persici solut. aut Regij.

In forma boli sic. ℞. pulpæ cassiæ recenter extractæ ℥. j. cum saccharo, formentur morselli, qui parum ante prandium sumi debent. Vel possumus admiscere aliquid diacathol. vt ex vtrisque boli formentur. Quandoque aliqui in ventris adstrictione extrahunt pulpam cultello, & eam assumunt ante cibum, & ventris excrementa de-

B ponunt.

Iniicitur etiam per clysteres ad emolliendum ventrem in affectibus calidis, vt ℞. decocti refrigerantis, & emollientis ℥. viij. olei violarum, & amygd. dulc. ana ℥. j. ß. polpæ cassiæ fist. ℥. j. sacchari nigri ℥. ij. misce pro clystere.

Confert maximè in doloribus iuncturarum ex causa calida; sedat enim dolorem si admisceatur cum oleo rosarum, vel lacte, & in vehementi dolore cum oleo papaueris, & oui luteo ad emplastri formam.

Hepati etiam admouetur ad refrigerandum, & deobstruendum, additis pulueribus trium santal. cum oleo viol. rosarum, & hordei farina, ad emplastri formam; & sine farina in forma linimenti adhiberi potest.

C

§. XXIV.

De sero lactis caprini.

SErum lactis caprarum purgat humores biliosos, adustos, & salsos: competit ad tollendas obstructiones, ad hepatis inflammationem, ad lepram, scabiem, & pruriginem, & alios affectus cutaneos; extrahitur in morbis calidis cum oxymelite; dosis ab ℥. iij. ad ℥. viij. Infunduntur in eo plura iuxta affectus indigentiam, pro lepra, scabie, prurito, aut cancro, sic administratur. ℞. foliorum sennæ, epithymi ana ℥. ij. flor. viol. borrag. & buglosl. ana p. j. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥. viij. seri lactis caprini, & adde sacchari quoad sit satis ad gratum saporem.

D Quod si pro tollendis obstructionibus administretur, extrahitur cum coagulo, & in eo infunduntur lupulorum summitates, & scolopendrium, & agaricum, & alia prout Medico visum fuerit.

§. XXV

De tamarindis, & eorum vsu.

TAmarindi sunt frigidi, & sicci in secundo gradu, inhibent putredinem, sitim, & ardorem extingunt, proptereaque conferunt in febribus ardentibus, & malignis; sunt debilis operationis, & vomitum reprimunt, & solutione educunt bilem. Dosis ab ℥. j. ad ℥. ij. rarò ad nos recentes perueniunt, raróque eis vtimur; nam antiqui vim operandi amittunt. Dicam tamen quod sæpè in febrium malignarum curatione cum felici euentu feci. Cùm aliqui ægrotantium ventrem adstrictum haberent, in potionibus cordialibus admiscebam ℥. ß. carnis tamarindorum in aqua conuenienti dissolutæ,

dissolutæ, & eis offerebam cochlearia duo; vel tria vicibus repetitis, & venter soluebatur moderatè, cum maximo ægrotantium commodo, qui deponebant primæ regionis excrementa absque coctionis humorum in venis existentium perturbatiune; sic. ℞. carnis tamarindorum in aqua oxalidis, aut buglos. ablutæ ℥. ß. confectionis Hiacynth. ℈. ij. syrup. oxalidis, & violar. m, ana ℥. ß. aquæ buglos. & chicorei ana ℥. ij. ß. misce.

§. XXVI.

De rhabarbaro, & eius vsu.

RHabarb. calidum est, & siccum in secundo gradu: solutione educit primò bilem, deinde pituitam ex hepate, & venis maioribus; eius infusio tollit obstructiones ventriculi, hepatis, mesenterij, vteri, & aliarum partium: eius substantia confortat stomachum, & reliqua membra; quapropter grauidis conuenit. Adhibetur in substantia, in infusione, & tostum: dosis eius est a ʒ. j. ad ʒ. ij. Vtimur eo in infusione in affectibus pectoris, sic. ℞. rhabarb. optimi ʒ. j. fiat infusio, & expressio ex arte in ℥. iij. decocti pectoralis, & foliorum sennæ, & adde syr. Regis, aut violarum solutiui ℥. iij. & fiat potus. In febribus fiat infusio in aqua chicorei. In iecoris calida intemperie etiam infunditur in sero lactis caprini.

In substantia datur sic. ℞. rhabarb. mediocriter triturati ʒ. j. decocti magistralis sennæ ℥. ij. syrupi persici solut. ℥. iij. pro potu.

In morsellorum forma admiscetur cum diacatholico, aut cassia fistula, vel conserua rosarum persicatum. Sæpè etiam masticatur ad deponendos humores in prima regione, præsertim in ventriculi tunicis imbutos.

Tostum datur dysentericis, & diarrhæa biliosa affectis; abluitur tamen post torrefactionem aquâ plantaginis, vel capitum rosarum, ad detrahendam igneitatem, & mordacitatem ignitione comparatam. Torrefit rhabarb. vt deperdat vim solutiuam absumptione partium calidarum, & roborandi maiorem vim adipiscatur. Tostum magis confortat quàm non tostum, & minùs purgat; assatum magis corroborat, quàm tostum; & vstum magis quàm assatum, quod adhibetur in potionibus sic. ℞. rhabarb. tosti, & aqua plantag. abluti ʒ. j. syr. ex 9. infusionibus rosarum rubearum ℥. ij. ß. aquæ plantag. ℥. ij. Quod si magis adstringere volueris, assetur, aut vratur, & ei admisceantur pulueres adstringentes boli armeni, terræ sigillatæ, aut margarit. præpar. & syrup. myrti, rosar. sicc. & citon. In morsellorum forma admiscetur cum ℥. j. vel ℥. ß. conseruæ rosarum nostrarum ad ventris fluxum cohibendum.

Sæpè tandem decoquimus illud pro potu quotidiano, cuius aqua ventriculum, & hepar mundificat, & corroborat, & confert cruditatibus ventriculi, & hydropicis, si ʒ. j. rhabarb. infundatur in aquæ lb. x. & postea leni facta ebullitione seruetur ad vsum.

§. XXVII.

De myrobalanis, & eorum vsu.

QVinque sunt differentiæ myrobalanorum, citrini, chebuli, nigri, seu indi, emblici, & bellerici: communiter vtimur tribus primis. Omnes sunt frigidi in primo gradu, sicci in secundo; citrini corroborant ventriculum, & hepar, eorumque

A temperiem calidam corrigunt, bilem purgant, & sunt eorum quæ purgant comprimendo. Dantur in diarrhæa, dysinteria, & lienteria; & dum magis adstringere cupimus, torrefiunt eo modo, quo diximus de rhabarb. Exhibentur in infusione, aut in substantia. Dosis in infusione est à ʒ. ij. ad ʒ. v. in substantia verò à ʒ. ij. vsque ad ʒ. iij. Corticibus eorum tantùm vtimur, reiectis nucleis; nigri verò nucleis carent, atque adeò tota eorum substantia administratur. In infusione dispensantur sic. ℞. corticum mirobal. citrin. ʒ. iij. fiat infusio, & expressio ex arte, in aqua chicorei, & adde syr. persici solut. ℥. iij. & fiat potus. In substantia ad roborandum ventriculum sic assumuntur. ℞. corticum mirobal. citrin. ʒ. j. mediocriter triturentur, & adde syr. persici solut. ℥. iij. decocti pugini ℥. ij. pro potu. Quod si simul velis rhabarb. offerre, poteris detrahere tantundem de ipsis mirobal.

B Dantur etiam tosti, & abluti cum aqua adstringenti, vt diximus de rhabarb. eodem modo assumuntur in potionibus, aut cum conserua rosarum nostrarum pro dysentericis, & alui fluxu ex bile.

Chebuli conferunt ad humores pituitosos, ad alui fluxum ex cruditatibus; conducunt ad intemperiem iecoris, & ventriculi calidam, illaque corroborant, & in hoc omnes myrobalanorum species conueniunt, & eodem modo administrantur ac citrini. Nigri soluunt melancholiam, & eosdem effectus præstant, & cum aquis, & syrupis ad melancholiam ordinatis exhibentur, qui omnes securissimè administrari possunt.

§. XXVIII.

De aloë, & eius vsu.

C ALoës habet prærogatiuam supra alias medicinas, & est de melioribus, vt inquit Mesuë, calidæ naturæ in principio secundi gradus, & siccæ in tertio: euacuat humores biliosos, & pituitosos ex ventriculo, hepate, & prima corporis regione; cerebrum, & ventriculum corroborat; non lota magis purgat, minusque corroborat; lota è contra minùs purgat, magisque corroborat. Dosis à ʒ. ß. vsque ad ʒ. j. ß. propter illius amaritudinem datur in forma pillularum; sæpè etiam crasso modo triturata assumitur in ouo sorbili, ad deponendas ventriculi cruditates, & calefaciendum, & roborandum illum: ea vtimur per epicrasin euacuando quantitate vnius drachmæ, aut dimidiæ; quod solet esse maximi iuuamenti.

Enecat vermes in ouo sorbili, aut in pillularum forma assumpta, vel clysteribus iniecta, sic: ℞. lactis caprini ℥. vj. mellis ℥. j. puluo aloes ʒ. j. semin.
D santonici ʒ. ß. misce pro clystere. Vel sic ℞. decocti absinthij, hordei, lupinorum, & abrotani ℥. vj. mellis ℥. ij. lactis caprini ℥. ij. aloës ʒ. j. & fiat clyster.

In linimenti forma etiam extrà adhibetur vmbilico pro enecandis vermibus cum oleo menthæ, & absinthij, & felle bouis, & puluere santonici.

In forma emplastri aloë vsus fuit Galenus *libro 5. method. cap. 4.* ad sanguinis fluorem compescendum, & vlcera agglutinanda, sic. ℞. aloës partem vnam, thuris partem semissem, cum albumine oui, & pilis minutissimis leporis fiat emplastrum ad mellis consistentiam.

§. XXIX.

De diagridio, & eius usu.

SCammonea est solutiua valdè, sicca, & calida in tertio gradu; solutione educit bilem, & attrahit vehementer ex qualibet corporis parte; attrahit etiam pituitam. Est inimica cordi, ventriculo, & intestinis; nauseam, sitim, & contusbationē excitat, & appetitum deiicit, superpurgationes facit, quare nunquam per se sola sumitur, sed aliis admista eis vigorem præbet, vt dum pillulæ exhibentur, eis admiscemus grana duo, vel tria diagridij.

Scammonea communiter præparator in citoneo secundùm Serapionem *cap. de scammonea*; rectificatur enim, & acuitatem quandam amittit, & est minùs nocina, vocaturque diagridium. Aduertere tamen oportet, quod quoties inueneris apud antiquos hoc nomen *diagridium*, significat scammoneam sine præparatione, nam aliter scammoneam præparatam vocant; apud recentiores verò diagridium idem sonat quod scammoneum præparatum.

Notare tamen oportet, quod diagridium semper est crasso modo triturandum, dum medicamentorum ingreditur compositionem; nam si subtiliter trituretur, in poris intestinorum imbibitur, & intestina exulcerat. Dosis est à g̃. v. ad xij.

§. XXX.

De xalapa, & eius usu.

XAlapa zaqualtipanem vocant, fortasse quia ex tali vehitur prouincia: purgat bilem, & melancholiam, intestinorum tormina creat, & est vehementis operationis, quam ob causam scammonea nuncupatur, & censeo esse mechoacam alio silnestrior, de quo mentionem facit Monardus *in historia simplicium, quæ ex nouo orbe deferuntur.* Reperitur etiam in promontorio Diuæ Helenæ, quod in eodem, quo Nicaragua, tractu est, vt ipse testatur. Eius vsus improbatur ob grauia symptomata quæ excitat; tamen in hominibus robustis ad excitandam aliorum Medicamentorum vim sæpè adhibetur, eaque non sine laude vsus fui. Dosis est vsque ad ʒ. j. ß. datur in puluere in iure dissoluta, aut in aqua fœniculi, vel chicorei, aut in vino aqua diluto. Similiter dari potest cum conserua rosarum persicarum. In infusione potest exhiberi in maiori quantitate. Petrus Faber *in pharmac. lib. 2. cap. 29.* inquit, quod xalapa ad nos vehitur ex India orientali, qua Medici Europæ feliciter vtuntur. Renodeus *lib. 1. de nat. medicam. c. de mechoacam*, asserit. quod xalapa est radix scammonei; cum hoc tamen ea vti possumus.

§. XXXI.

De cartamo, & eius usu.

CArtami semen, quod magis est in vsu, est in primo gradu calidum, in secundo siccum. Solutione educit pituitam per vtramque aluum; mundificat pectus, vocem clarificat. Datur in febribus pituitosis, & in doloribus colicis, & ventriculi cruditatibus; nocet tamen ventriculo quatenus nauseam excitat, & illius subuersionem facit; sed eius noxa tollitur admixto anisi, aut fœniculi puluere, & spicæ nardi parua quantitate. Dosis eius est ab ℥. j. ad ℥. iij. Vtimur eo dupliciter, vel in

A apozematibus, decoquendo semen simul cum aliis medicamentis, vel in potionibus illius emulsionem extrahendo, sic. ♃. seminis cartami contusi ʒ. iij. extrahatur eius emulsio in ℥. iij. decocti pugini, & adde syr. pers. solut. ℥. iij. pro potu.

§. XXXII.

De terebinthina, & eius usu.

TErebinthinæ plures dantur differentiæ, iuxta diuersitatem arborum à quibus effluit: quælibet calida existit, nos tamen vsualiter habemus ad purgandum eam, quæ ab abiete profluit. Habet vim purgandi pituitam, & bilem ex prima corporis regione. Renes, vessicam, & vias vrinarias mirifice abstergit, pectus, & asperam arteriam lenit, deriuat ad ventres humores ad vrinæ vias confluentes. Asthmaticis, & catarrho affectis opitulatur. Obstructiones tollit. Dosis est ab ʒ. ß. ad ʒ. j.

B Tripliciter ea vtimur, vel in forma potus, aut boli, aut pillularum. In forma potus pro pectore, vt ♃. terebinthinæ abietinæ ℥. j. dissoluatur cum oleo amygd. dulc. recenter extracto. Pro difficultate vrinæ dissoluatur cum decoctione diutetica. In forma boli, sic: ♃. terebinthinæ abietinæ ℥. ß. pulu. mechoacam ʒ. j. cum saccharo, fiant morselli. Vel ♃. pulu. liquiritiæ ʒ. j. terebinthinæ ℥. j. misce, & cum saccharo fiant morselli, & post eius assumptionem superbibat oleum amygd. dulc. vel decoctum diureticum, secundùm intentionem in quam ordinatur. Aut in forma pillularum, vt ♃. terebinthinæ abietinæ ℥. ß. pulu. liquiritiæ, & virgæ aureæ, aut alterius pulu. iuxta Medici intentionem ʒ. j. fiant pillulæ, quarum poterit æger assumere ad purgandum per epicrasin. Ego sæpius ea vsus fui in difficultate vrinæ cum puluere mechoacam.

C

§. XXXIII.

De mechoacam, & eius usu.

MEchoacam est calidum, & siccum in fine secundi gradus; quod si Manardo credimus, omnes humores euacuat, præsertim pituitosos ex capite, pectore, renibus, ventriculo, vtero, & alto corpore. Datur in febre quotidiana, lethargo, epilepsia, & aliis morbis ex pituita. Tutissimè administratur à ʒ. ß. ad ʒ. ij. vtimur eo in substantia, vel infusione, aut in conserua. Dissoluitur substantia eius in iure gallinæ, vel in vino. In conserua vtimur eo, dum admiscetur cum conserua rosarum persic. sic, ♃. conseruæ rosarum persic. ℥. ij. ß. pulu. mechoacam ʒ. j. In infusione sic, ♃. mechoacam ʒ. iij. fiat infusio, & expressio ex arte in decocto pugini, syr. persici solut. ℥. iij. misce. Qui reformidant medicamentorum purgantium vsum, possunt purgari puluere mechoacam in potu confecto ex cocolate; sic enim potio gustui grata efficitur, & feliciter purgatio succedit.

D

§. XXXIV.

De agarico, & eius usu.

AGaricus est calidus in primo gradu, siccus in secūdo: habet vim incidendi, & deobstruēdi: purgat humores pituitosos ex toto corpore. Datur in affectibus frigidis neruorum, & cerebri, & in febribus quotidianis, in paralysi, epilepsia, in mensium

sium suppressione, & vteriobstructionibus. Vtimur frequenter trochiscato cum vino zingiberis, & minus flatuosus redditur. Vomitum prouocat.

Administratur interiùs, aut exteriùs. Interiùs vel ad vomitum, vel ad coacuandum ventrem inferiorem. Datur eius infusio, vel illius substantia; dum eius infusione vtimur, datur in ligatura, & sic frequenter administratur, ne aliquæ illios portiunculæ adhæreant ventriculo, & molestiam inferant in ventriculi tunicis impactæ; nam cùm fungus sit, & spongiosus, humiditate ventriculi extenditur, & dolorem infert, continuum soluendo, & propter hanc rationem raro illius substantia vtimur. Dosis eius est à ʒ. j. ad ʒ. ij. Infusio talis fieri potest. ℞. agarici trochisc. in ligatura ʒ. j. fiat infusio, & expressio ex arte in ℥. ij. decocti pugini, & adde syr. persici solut. ℥. iij. pro potu, cui si vis, poteris addere aliquod electuarium purgans, vt ʒ. ij. vel iij. diacathol. vel diaphœnic. Ad excitandum vomitum datur non trochiscatus, sic: ℞. decocti seminis raphani, & aneti ℥. vj. agarici ʒ. j. oxymelitis simpl. ℥. ij. bibatur tepidum, & dimidiâ horâ transactâ, in os immisso digito, vel penna oleo imbuta, vomitus prouocetur, qui maximè prodest iis qui venenum assumpserunt.

Exteriùs admouetur regioni vmbilici ad vermes enecandos cùm oleis absinthij, menthæ, & amygd. amararum, & pulueribus seminis santonici, & aloës, ex quibus omnibus paratur linimentum.

Adhibetur etiam in forma pessarij, aut suppositorij ad purgandam vteri pituitam, & prouocandum menstrua, & vteri obstructiones delendas, sic: ℞. agarici trocbisc. ʒ. ij. hieræ simpl. ʒ. j. terebinthinæ parum, succi mercurialis quod sufficiat: formetur pessarium filo alligatum pro vtero. Ex eo etiam conficimus suppositoria cum melle cocto ad deponendas cruditates per aluum.

§. XXXV.

De turbith, seu turpeto, & eius vsu.

TVrbith calidum est, & siccum in tertio gradu; purgat humores serosos, & pituitosos crassos ex pectore, ex ventriculo, vtero, iuncturis, & toto corpore: confert febribus quotidianis, & longis, & in affectibus frigidis contumacibus. Dosis eius est à ʒ. j. ad ʒ. j. ß. sed quia subuersionem ventriculi facit, quando eius substantia administratur, idcò trochiscatum offertur cùm zingibere, & vino; rarò tamen sic eo vtimur, sed in infusione, vel decoctione, quando apozemata confingimus.

§. XXXVI.

De hermodactylis, & eorum vsu.

HErmodactylus est calidus, & siccus in secundo gradu; solutione educit pituitam crassam à iuncturis, & partibus remotis; tria tamen incommoda parit, nauseam stomachi, & ventositates, & quia tardè operatur, detinetor intra corpus. Duo priora tollontur ci permiscendo zingiber, cyminum, & mastichem, & piper longum, quibus eius humiditas superflua destruitur, quæ noxia est, & horum malorum causa, quà abundat magis dum recens est. Vltimum nocumentum tollitur admistione spicæ, & zingiberis, si cum succo

A schillæ, aut cum ea assata fiant trochisci. Mirabolani etiam ei celeritatem tribuunt, confortant quidem stomachum, & faciunt vt citiùs descendat: rarò tamen eis vtimur in substantia, sed in infusione, vt ℞. bermodact. ʒ. j. ß. infundantur spatio 12. horarum in decocto Pugini, & reiecta subsidentia adde syr. persici solut. ℥. iij. pro potu, addendo in infusione zingiberis, & spicæ aliquid. Dosis est ab aureo j. ad duos. Exteriùs vlceribus applicita vlcera abstergit, & carnes putridas aufert; membra etiam confortat, podagricis, & arthriticis confert, & in emplastri forma prodest, tumoresque resoluit, sic. ℞. farinæ hordei ℥. iij. seminis lini ℥. j. vitella ouorum n. ij. puln. hermodactylorum ℥. ß. cum decocto aneti, meliloti, & radicis altheæ, fiat emplastrum.

B

§. XXXVII.

De colocynthide, & eius vsu.

COlocynthis calida, & sicca est in tertio gradu, solutione validissimè educit pituitam crassam, imò bilem, & melancholiam ex distantissimis partibus; confert in morbis desperatis articulorum, & aliarum partium, in epilepsia, apoplexia, morbo gallico, lethargo, & aliis. Nocet omnibus membris internis; ventriculum, & intestina corrodit. Aperit orificia venarum, & sanguinem effluere facit. Nunquam per se datur nisi correcta in trochiscorum forma, qui trochisci dicuntur de Alandahal, qui fiunt secundùm Mesuem. Adhuc in trochiscorum forma non datur per se, sed cum

C aliis medicamentis purgantibus admixta ad robur illorum adaugendum. Dosis est à gr. vj. ad octo.

Ad extra applicatur ad denigrandos capillos, inungendo eos cum oleo feruefacto in cauitate corticis, extractâ medullâ; aduertendum tamen est, quod colocynthis debet subtilissimè triturari, nam cum spongiosa sit, ipsius partes crescunt ex humiditate in eis imbibita, vt dictum est de agarico, & scoriath, & exulcerat intestina.

§. XXXVIII.

De elaterio, & eius vsu.

ELaterium hoc est succus cucumeris agrestis; calidum, & siccum est in tertio gradu; vehe-

D mens medicamentum est, fortiter purgans pituitam, & humores serosos, bilem, & melancholiam etiam ex capite, iuncturis, & toto corpore; rarò per se, aut cum aliis administratur, viscera debilitat, ventriculum subuertit, intestina rodit, & venarum aperit orificia: corrigitur cum bdellio, aut dragacantho, aut si propinetur cum lacte recenter emulso. Datur in hydropicis, & in doloribus iuncturarum. Dosis eius est à gr. v. ad xij. Per se exhibetur, aut cum aliis, vt cum pillulis ad vigorandam earum vim.

Admouetur etiam ventri in ascite ad purgandam aquam, sic. ℞. succi ebulorum, vng. Agrip. & dialth. comp. ana ℥. ij. olei irini ℥. j. bulliant agitando fortiter, vt absumatur succus, & adde elaterij puln. ʒ. ij. & fiat vnguentum.

A

§. XXXIX.

De fenna, & eius vsu.

SEnna est calida, & ficca in primo gradu, dantur folliculi, & folia; folliculi magis adstringunt, minus tamen purgant quàm folia, licet contrarium sentiat Mesue. Purgat melancholiam, & bilem adustam, mundificat cerebrum, cor, hepar, splenem, pulmonem, aperitque oppilationes viscerum, lætitiam gignit, & tristitiam fugat, flatus creat, corrigitur tamen admisto aniso: est medicamen tutissimum, & valde vsuale. Dosis eius in substantia est à ʒ. j. ad ʒ.ij. in infusione ab aureis iij. ad ℥. j. Eius puluis cum aliis medicamentis admistus ad purgandum per epicrasin, humores melancholicos, præsertim in gallicis affectibus, sic exhiberi solet. ℞. folior. sennæ & smilacis asperæ ana ℥.j. polpyodij quercini, & hermodactylorum ana ℥.ß. cinnamomi, & spicæ nardi ana ʒ. j. omnia pulucrizentur, & misceantur, quorum pulnis summo mane dissolutus in iure gallinæ vtiliter adhibetur etiam in cruditatibus ventris; & si flatus abundent, addito aniso, aut fœniculo prodest. B

Administratur etiam puluis sennæ cum conserua rosarum persic. sic: ℞. conseruæ rosar. persic. ℥. iij. pulu. foliorum sennæ ʒ. ß. pulu. anisi parum, misce.

In infusione ea vtimur, vt si velimus euacuare simul melancholiam, & pituitam in aliquibus affectibus complicatis, sic. ℞. folior. sennæ ℥.ij. fiat infusio, & expressio ex arte in aqua borrag. in qua extrahe emulsionis seminis cartami ʒ.iij. syr. Regij ℥.ij. misce, & in affectu etiam ex bile, & melancholia prodeunte potest simul cum senna infundi rhabarb. ʒ. j.

Sæpissimè infusiones, & coctiones ex senna fiunt ad dissoluenda alia medicamenta purgantia, vt sic. ℞. diacathol ʒ. iiij. dissolue in coctione, vel infusione folior. sennæ, & florum cordialium, additis tribus ℥. syr. persici solut.

Apozemata purgantia fiunt etiam cum senna, quia frequenter eis vtimur in morbis longis, quorum materia sunt etiam humores melancholici.

Syrupus sennatus paratus inueniri solet apud Pharmacopolas ad purgandum humores melancholicos, & pituitosos.

Syr. persicus solutiuus sennatus eandem præstat vim, vtriusque dosis est ab ℥.iij. ad ℥.vj.

Decoctum etiam pugini sennâ conficitur, in quo infunduntur alia medicamenta purgantia, & electuaria dissoluuntur.

Ad emolliendum ventrem vti solemus prunis damascenis, senna, & sacchato confectis, & loco prunorum vtimur etiam passulis Corinthij; conferunt etiam ad purgandum per epicrasin, & sumuntur paulò ante prandium: sumitur de eorum mina pro vna vice dosis ℥.ij. D

Infunditur sæpe etiam in sero lactis caprini, in scabie, lepra, & tumoribus cancrosis, & lienis tumore, sic. ℞. foliorum sennæ ʒ.iiij. florum violar. borrag. & buglos. ana p.j. fiat omnium infusio, & expressio secundùm artem in ℥.viij. seri lactis caprini, & adde sacchari, quod sit satis ad gratum saporem. Tandem ita vsuale est hoc auxilium, vt nullum ferè medicamentum purgans dispensetur sine illo.

§. XL.

De polypodio, & eius vsu.

POlypodium calidum est, & siccum in secundo gradu, euacuat melancholiam, & pituitam crassam ex toto corpore: confert quartanis, colicis, lienosis, & hæmorrhoïdas habentibus: dosis eius est à ʒ.ij. vsque ad ʒ.v. Vtimur eo in substantia, & in forma potus, infundendo eum in aliquo liquore. Pro dolore colico & iliaco, si immittatur in ventrem galli gallinacei à visceribus mundati, & suatur, coquaturque, deinde bibendo ius illius, vel iniiciendo per clysteres, sic. ℞. polypodij quercini, & foliorum sennæ ana ℥.j. semin. cartami contusi ʒ. vj. anisi, & cymini ana ʒ.ij. omnia immittantur in cauitate galli gallinacei veteris priùs defatigati cursu, & suatur, & coquatur sufficienter gallus, de cuius iure bibet æger quolibet die ℥. vj. & in clystere potest administrari dictum ius addendo aliquid benedictæ, vel elect. diaphœnic.

Conserua ad purgandum potest etiam confici cum aliis rebus, & melle, & in morbis gallicis addimus pulueres smilacis asperæ, & ligni guaiaci, & in pulueris forma etiam administrari potest, vt dictum est de senna. Datur etiam in apozematibus.

§. XLI.

De epithymo, & eius vsu.

EPithymum est maximè vsuale in morbis melancholicis, & confert iis affectibus, quibus conuenit senna, & polypodium. Exhibetur infusum, decoctum, & in substantia, eo modo quo diximus de senna: dosis est à ʒ. j. ad iij. in substantia: in infusione, vel decoctione in maiori quantitate offerri potest. Est calidum, & siccum in secundo gradu, quapropter fugiendum est in æstate, & naturis calidis. C

§. XLII.

De helleboro, & eius vsu.

DVæ sunt hellebori species, alius albus, & alius niger; albus est deterior, & minùs vsualis, niget etiam debet assumi rectificatus, quia vterque violentus est, & naturæ inimicus, calidus, & siccus in tertio gradu; conuenit tantùm naturis robustis. Albus purgat pituitam, & vomitum excitat; niger purgat melancholiam, & vterque nimis corpora commouet, humores omnes agitat, & conturbat, corpora exsiccat, & in conuulsionem siccam incidere facit; cum hoc tamen datur in quartanis, melancholia morbo, elephantiasi, & morbo gallico, & mundificat cerebrum, neruos, instrumenta sensuum, & reliquas partes. Dosis eius est à ʒ. ß. ad ʒ. j.

§. XLIII.

De lapide armeno, & eius vsu, & de lapide lazuli.

LApis armenus est incolumior helleboro nigro, & lapide lazuli: calidus est, & siccus in secundo

secundo gradu; monet ventrem supernè, & infernè; purgat vehementer melancholiam, & pituitam; confert maniæ, melancholiæ, & lethargo, vertigini, & apoplexiæ; abluitur, vt corrigatur, & minùs nauseam, aut vumitum concitet. Dosis eius non loti est à ʒ.ß. ad ʒ.j. ß. loti est à ʒ. j. ad ʒ.ij. Ratò eo per se vtimur, & loco illius vtimur lapide lazuli, qui easdem habet proprietates; & si non abluatur, simul per vtramque aluum mouet.

Alia plurima medicamenta simplicia ab Authoribus probantur; ea tamen relinquo, quia minùs vsualiter habentur, & ab aliis Authoribus peti possunt.

CAPVT V.

De capitis dolore.

INter nostri corporis partes primatum obtinet caput, à quo in vniuersum corpus sentiens, & mouens virtus impartitur, vt Galen. docet pluribus in locis, præcipue tamen toto libro septimo de placitis Hipp. & Plat. ideò de eius affectibus maxima est habenda cura, & practicantium morem insequentes, primus qui se offert, est capitis dolor, qui distinctionis gratiâ duplex est, alius antiquus, & inueteratus, alius verò recens: de vtroque egit Galen. 2. *de composit. medic. secundum locos, cap.* 2. Inueteratus, & ægre cedens, cephalea nominatur, qui ex facili occasione maximas habet exacerbationes, adeò vt neque strepitum, neque vocem vehementiorem, neque lumen splendidum, vel vini potum, vel odoramenta tolerare possit. Hanc definitionem ipse etiam tetigit 3. *de locis affect. cap.* 9. Qui verò facilè aufertur, cephalalgia nominatur. In cephalea ad maiorem debilitatem deueniunt partes, quàm in cephalalgia, ex quo prouenit, quod cephaleâ affecti nequeunt ferre motum, sed in quiete sunt seruandi, imò & in tenebris; nam facile ab splendore, & ab alio quouis offenduntur.

Cephalea quid sit.

Sed quia partes capitis secundum quas dolor illius consurgere potest, plures sunt, internæ scilicet, & externæ, scire oportet quod dupliciter dolore afficitur; aut secundum partes exteriores, nempe secundùm pericraneum, membranam carnosam, & cutem; vel secundùm interiores sensu participes, videlicet iuxta meningem duram, & piam, & neruos.

Quæ capitis partes dolore afficiantur.

Notanter dixi, *sensu participes*, propter ipsius cerebri substantiam, de qua controuertitur, an sit sensus expers. Hoc dubium soluit Galen. 1. *de sympt. causis, cap.* 8. qui nullum sensum cerebro triboit, per hæc verba: *Sentiens organum ipsum, namque cerebrum à natura conditum non est, sed quòd ea qua sentiant, sentire possit.* Quod etiam Arist. confirmat 3. *de hist. anim. cap.* 19. & probat Andreas Laurent. *lib. de re anatomica, q.* 12. experientiâ ductus, quâ nihil certius. *Vulneratum*, inquit, *cerebrum nihil sentit, quamuis acuto specillo eius substantiam premas, aut de eadem aliquid detrahas; quod ego sæpius obseruaui.* Neque obstat, quod Galen. *de plenitudine cap.* 4. & 2. *de composit. medic. local. cap.* 1. contrarium asserere videatur; amicè enim interpretari debet, cerebrum sentire sumptum pro membranis, & cerebri substantia.

Cerebrum an sentiat.

§. I.

De causis doloris capitis.

DOlor capitis, qui actio quædam deprauata ipsius sensus tactus est, vt docet Galen. *de sympt. differentiis, cap.* 3. & probat Valles. 4. *controu. cap.* 4. (cuius veritatem indagare non est præsentis instituti) plures habet causas, quæ in tantùm dolorem inferunt, in quantùm nostram naturam alterare, & corrumpere valent, à quibus ipsa maximè dolet, vt mirificè ostendit Gal. *de inæquali intemperie*, omnes doloris causas amplectens, dum ait: *Quapropter mirus dixit Hippoc. In quibus alteratur, aut corrumpitur natura, dolores fiunt: alteratur atque corrumpitur cuiusque natura dum calefit, vel frigefit, vel siccescit, vel humescit, vel eius vnitas dissoluitur. Et rursus vulnerando, erodendo, premendo, vel conuellendo.* Prouenit ergo capitis dolor, vel à solutione continui, vt ex casu, ictu, aut contusione; & hoc modo ad Chirurgicum pertinet, de quo in præsenti non curo: aut à dyscrasia calida, vel frigida, aut sicca, idque cum humoris affluxu, vel sine illo, vel ab humiditate cum humoris præsentia; nam aliter dolorem non infert, vt docet Galen. 2. *de composit. medic. secundum locos, cap.* 1. *citato*, & Auicen. *fen.* 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 1. *Vehementissimi igitur capitis dolores fiunt* (inquit Galen.) *iuxta calorem, & frigus, si inæqualia contingant; moderati verò iuxta siccitatem; humidas verò intemperies nullus consequitur dolor.* Quibus verbis quod intendimus claret; nam cùm ad dolorem requiratur subita corruptio, aut alteratio, hanc propter remissam actiunem præstare non potest humiditas; & si aliqualem dolorem valet producere siccitas, ob eandem rationem esse moderatum asseruit Auicen.

Ex iis patet, capitis dolorem produci ab inæquali intemperie nuda, vel cum humoris affluxu, videlicet à sanguine, vtraque bile, & pituita, à flatu, seu ebrietate, quorum ratione capitis partes maximè offenduntur.

Huiusmodi causæ dupliciter capitis dolorem excitare valent, vel per primariam capitis affectionem, vel per consensum malo ab aliis partibus impartito, nempe à ventriculo, splene, hepate, vel vtero, vaporibus ab ipsis partibus ad caput delatis, quamuis frequentius ob ventriculi consensum communicetur: de quibus omnibus sigillatim est agendum.

§ II.

Curatio doloris capitis ex sanguine.

ANtequam curationem adducamus, uportet priùs signa tradere, quibus quiuis capitis dolor agnoscatur; quem ordinem seruabimus pro cuiusvis doloris curatione. Vnum tamen signum cuiuis dolori capitis interiori commune adducitur à Galeno, videlicet, quod dolor ad oculorum vsque radices peruenìat, propterea quod nerui optici, qui ad oculorum radices terminantur, ex cerebri tunicis ortum habent, & facilè damnum oculorum radicibus communicant; quod signum in plurimum contingit, quamuis ob causæ in operandn exiguitatem, & eius remissam actiunem in doloribus internis, & intra caluariam hoc signum deficere aliquando non est abs re.

Signa.

Signum commune cuilibet dolori capitis interiori.

Si igitur à sanguine dolor proueniat, ex antecedé

anteacta vita dignoſcitur, vt ſi aſſuetus eſt alimentis calidis, crapulis, & immoderatis exercitiis, & haber aliquam euacuationem ſuppreſſam, vel ſentit in capite calorem, grauedinem, tenſionem, & arteriarum pulſationem, & eſt ad ſomnum ptoclinis, & naturâ ſanguineus.

Doloris interni & externi ſigna. Præter hæc oportet cognoſcere (quod etiam in aliis doloribus obſeruauimus) an dolor ſit internus, vel externus; internus, vt dixi, vſque ad oculorum radices frequentiùs ſe extendit, qui etiam percipitur ex defectu ſignorum doloris, qui fit extra craneum; ſi enim in partibus externis æger non percipit calorem, neque aliam qualitatem excedentem, & ex partium externarum compreſſione, & contactu nulla infertur noxa, exiſtimare oportet, doloris cauſam interiùs latêre; ſi verò talia adfuerint ſigna, cauſam exteriùs offend re nemo certè dubitabit.

In huius ergo doloris curatione, ſicuti & in alia, cum diſtinctione auxilia ſcribemus, ne maius detrimentum, quàm emolumentum afferamus: quod conſulit Galen. *lib. 2. de compoſ. medic. ſecund. locos, cap. 1.*

Victus igitur debet eſſe refrigerans, vt non ſolùm medicamentis, ſed alimentis, quæ ſimul medicamenti vires obtineaut, affectui repugnemus, vt ſunt intybum, lactuca, cucurbita, ceraſa acria, ptiſana, poma acida, pulli gallinacei, & obſonia aceto, ſucco agreſtæ, arantij, aut limonis parata. Potus ſit aqua hordei, ſcortioneræ, aut fontana frigida. Aer ſi frigidus non ſit, roſis, violis, vel aceto per cubile inſperſis, vel fonte aliquo arte facto refrigeretur. Venter emolliendus, ſi huius adſit neceſſitas, & refrigerandus eſt hoc vel ſimili clyſtere. ℞. decocti hordei, foliorum maluar. violarum, lactucæ, & mercurialis ℥. x. pulpæ caſſiæ, & diacath. ana ʒ. vj. olei viol. & roſarum ana ℥. ß. ſalis parum, miſce pro clyſtere.

Facta ventris lenitione audacter ſanguinem detrahes, ſi plethora adfuerit, ex vena communi; ſi verò non, ex cephalica. Quod ſi menſes, aut alia euacuatio inferior ſit cohibita, ſanguinem ex talo extrahes; quæ euacuatio adhuc in non cohibitis euacuationibus inferioribus maxime prodeſſe ſolet, eamque commendat Auic. *fen. 3. tract. 2. capite* 11. & Matthæus de Gradi *conſilio* 4. maiorem equidem reuulſionem è capite efficere ſolet.

Detracto ſanguine iuxta morbi indigentiam, & virium tenorem, ad auxilia particularia confugies, quæ refrigerandi poteſtatem nanciſcantur, ſimulque repellant, quæ fronti, ac ſincipiti admoueri debent, vt conſulit Galen. 13. *methodi, cap.* 22. quapropter raſo capiti admoueatur oxyrrhodinum frigidum, quod conficitur ex ℥. iiij. olei roſarum, & ℥. j. aceti penetrationis gratiâ, cui addere potes aquam roſarum, vel portul. Prodeſt etiam lac muliebre, vel caprarum aquæ roſarum admiſtum, vel oui albumina cum lacte, vel aqua roſarum. Verùm ſi hæc non proficiant, valentiora adhibebis, vt vnguentum refrigerans Galeni, roſarum, aut de cucurbita, aut oleum de papauere, vel ſuccus ſolani, aut lactucæ, aut ramenta ex cucurbita extracta, aut vnguentum populeon cum granis duobus opij, aut ſolani, vel lactucæ ſuccus cum oleo roſarum, & papaueris. Conferunt etiam capitis irrigationes ex decocto tepido capitum papaueris, radicis iuſchiami, foliorum violarum, lactucæ, & oxalidis, florum violarum, roſarum, & nympheæ, cum modico aceto albo, quo etiam brachia, & crura abluantur.

Præterea naſi, aut frontis venam ſcindere iubet Auicen. vt humor in capite impactus euacuetur. Interim tamen dum hæc fiunt, oportet interiùs corpus refrigerare ſyrupis chicorei, violarum, roſarum, borrag. & acetoſo, cum aquis ſtillatitiis chicorei, buglosſæ, & oxalidis.

Conferunt etiam cucurbitæ dorſo, & humeris appoſitæ, ſcarificatæ, & ſine ſcarificatione: item & frictiones, & ligaturæ crurum, & brachiorum.

Sed quoniam ex refrigerantium vſu humor in capite imbibitus incraſſari ſolet, & refrigerari, conſulunt modicè digerentibus vti. Quare caput illinire oportet oleo camemali, lumbricorum, vel anethino, vel caput irrigare decocto camemali, meliloti, fœnugræci, ſtœcados, florum anthos, & roſarum. Vel ſi mauis, pulmo arietis recenter extractus, aut pullus columbinus per ſpinam ſciſſus, & extractis viſceribus ſuturæ coronali impoſitus, vtiliter adhibetur. Quoniam hic dolor ex ſanguine procedit, nullumque datur medicamentum, quod ſanguinem deducat, niſi in humoris alterius naturam migret; ideò ad illius euacuationem nullum refero medicamentum expurgans.

§. III.

Curatio doloris capitis ex bile.

Signa. SI à bile capitis dolor ortum ducat, dignoſcitur, quia dolor infeſtiſſimus eſſe ſolet, & acutiem inferens, non ita grauis ſicut dolor ex ſanguine dependens; inſomnem ægrum reddit, quem præcedere ſolent animi paſſiones, vt ira, nimia ſolicitudo, immoderatum exercitium, vigilia, inedia, alimenta calida, quibus adiiciuntur ſitis, & excrementorum capitis conſumptio, & ariditas, tempus æſtiuum, ætas vigens, & nimia iecoris caliditas bilem procreans.

Victus rati. Quantum ad res non naturales ſpectat, eadem ſeruentur, quæ pro curatione doloris à ſanguine adduximus, hac adhibita diſtinctione, quod in hoc affectu magis refrigerantia ſunt ex vſu, quantò bilis ipſo ſanguine eſt calidior.

Vitæ regimine inſtituto ſanguis ſimiliter eſt extrahendus ex vena communi, ſi adſit plenitudo; ſi verò non, ex humeraria; & hoc pro virium ratione, & affectus vehementia, quamuis Auicen. aſſerat, quod ſanguis in hoc dolore parumper euacuetur; ſanguinis enim miſſio reuellit, euacuat, & refrigerat humorem bilioſum: quapropter à tanto auxilio non eſt deſtituendus æger.

Curatio. Vlteriùs parabis ad expurgationem corpus ſyrupis, & aquis refrigerantibus, capite *de curatione doloris ex ſanguine*, traditis. Deinde corpus mundum reddes hac potione bilem euacuando. ℞. rhabarb. optimi ℈. iiij. fiat infuſio, & expreſſio ſecundùm artem in aqua chicorei, in qua diſſolue diacathol. ℥. ß. ſyrupi perſici ſolutiui ℥. iij. miſce, & fiat potus. In forma boli ſic ordinatur. ℞. pulpæ caſſiæ, & diacathol. ana ℥. ß. rhabarbari puluerizati ʒ. ß. miſce, & cum ſaccharo formentur morſelli. Conferunt præterea pillulæ de rhabarb. ſine quibus, & aggregatiuæ, vt ℞. maſſæ pillul. aggregat. & de rhab. ana ℈. ij. cum melle perſic. formentur ſeptem pillulæ, & aurentur. Simili modo alia quamplurima effingere poteris, prout neceſſitas expetit, & ægri vires permittunt.

Tandem ad topica deueniendum, vt diximus in curatione doloris capitis à ſanguine, quorum copiam iterum repetere fruſtraneum erit.

§. IV.

§. IV.

Curatio doloris capitis ex pituita, & melancholia.

VTriusque causæ, tam pituitosæ, quàm melancholicæ dolorem vnico amplectimur capite, quia in curatione licèt aliquid cuarient, in pluribus tamen conueniunt.

Signa doloris ex pituita.

Cùm ergo dolor capitis ex pituita originem trahit, dignoscitur ex anteacta vita, ex otio scilicet, & vita sedentaria, & si ingessit cibos pituitam generantes, vt sunt olera, lac, fructus, alimenta crassa & frigida, aut præcessit temporis constitutio frigida, & humida, nimia ciborum repletio, ventriculi, & capitis aggrauatio, & ad somnum inclinatio.

Signa doloris ex melancholia.

Si verò ex melancholia dependeat, diuturnus dolor excitari solet, ægerque ob humoris siccitatem, & excrementorum inopiam vigilia corripitur, cui accedit capitis grauitas, mœror, tristitia, & vsus eduliorum crassorum, vt lacticinia, caro bubula, porcina, & hircina, lentes, cicera, brassica, & similia; qui dolor excitari etiam solet ex euacuatione aliqua suppressa, vt est hæmorrhoïs detenta, aut alia euacuatio humorem nigrum segregans.

Cognita morbi origine, non erit difficile victum, & reliqua instituere. Aër itaque ad calidum vergat, vel illum præparabimus ignem succedendo ex lignis iuniperi, roris marini, vel thymi, vel suffitu cinnamomi, cariophylorum, & similium. Somnus sit moderatus, & dum dormit æger, habeat coopertum caput, vt ocyùs suo calore vaporem, aut frigidum resoluat humorem. Victus sit calidus, extenuans, & boni succi, vt oua sorbilia, carnes pullorum, & auium non in paludibus degentium, vt sunt perdices nouellæ, & phasiani, quæ pipere, cinnamomio, croco, & cariophylis condiantur. Conueniunt etiam capparis, borrago, amygdalæ, vuæ passæ, anisum, & fœniculum præparatum. Potus sit vinum album, aquosum, aut bene aquâ dilutum, aut aquâ cinnamomi, anisi, fœniculi, aut radicis chinæ.

Ventrem habeat mollem, aut vtatur clysteribus emollientibus, & discutientibus, vt ℞. decocti mercurialis, betæ, pulegij, camemali, stœcados, furfuris ℔. j. hieræ pictæ, & diasennæ ana ℥. ß. salis communis ʒ. j. olei camem. & aneti ana ℥. j. ß. misce, & fiat clyster. Suppositoria similiter fieri possunt ex sapone, vel melle tosto cum ʒ. j. pulu. hieræ, aut agarici.

His peractis, si copia sanguinis adsit, sanguinem detrahes, in minori tamen dosi, quàm in dolore ex sanguine, vel bile dimanante; quia humor frigidus cùm sit, minorem sanguinis effusionem expostulat, ita vt practici aliqui sanguinis missionis non recordentur, inter quos Vega *cap. de dolore capitis à pituita*, & *cap. subsequenti*: at Galen. *capite proprio de cephalea, iam citato*, & Auicen. *fen. 1. 3. tract. 2. cap. 12.* sanguinem mittere iubent.

Purgatio in dolore à pituita.

Factâ igitur sanguinis detractione, humorem ad expulsionem parabis melle rosaceo, syrupo stœcados, borrag. capill. veneris, fumariæ, oxymelite simplici, & aliis, cum aquis cinnamomi, fœniculi, melissæ, & radicis chinæ. Deinde humorem pituitosum expurgabimus in forma potus sic. ℞. agarici trochisc. cum vino zingiberis ʒ. j. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥. iij. de-
A cocti epithymi, polypodij, seminis cartami, & florum cordialium, catholici ʒ. iij. syr. persici solutiui ℥. iij. misce, & fiat potus. In forma boli sic parabitur ℞. elect. diaphœn. & catholici ana ʒ. iiij. agarici trochisc. ℥. ß. misce, & cum sacchar o fiant morselli. In catapotiorum forma sic. ℞. massæ pillul. de agarico, & cochiarum ana ℈. ij. cum syrupo stœcados, formentur octo pillulæ, & aurentur; quæ quantitas augenda, aut minuenda erit pro ægri natura, & doloris vehementia.

Purgatio in dolore capitis à melancholia.

Veruntamen si humor melancholicus dolorem excitet, illum euacuare tentabis syrupo sennato, vel Regio, cum confect. Hamech simplici; vel composita, & electuar. diasennæ, in hunc modum. ℞. catholici ʒ. ij. confect. Hamech ʒ. iij. syrupi sennati, & Regij ana ℥. j. ß. decocti pugini ℥. iij. misce, & fiat potus, vel cum diasenna, & diacatholic. & sacchar o in forma boli, aut cum pillulis Indis, de fumaria, & aggregatiuis.

Purgatio iteranda.

B His auxiliis vti decet non semel, sed pluries, præsertim in doloribus antiquis, quia humor crassus, & tenax non potest vnicâ euacuatione propelli; vnum tamen semper obseruandum, vt semper à leuioribus incipiamus, deinde ad fortiora progrediendum.

Sed quia humor propter capitis debilitatem in ipso manet impactus, neque illum resoluere, aut consumere est potens, idcò ad capitis localia remedia est confugiendum, quæ vim calefaciendi, extenuandi, & roborandi habeant. Oportet ergo in principio caput inungere oleo laurino, camemali, & anethino; quod si non sufficiant, aliquid castorei, aut euphorbij est immiscendum, ex quibus cum piretri, mastichis, rutæ, & roris marini puluere, & cera vnguentum ad idem parabis.

Hoc etiam decoctum maximè iuuat in materia C pituitosa. ℞. florum camem. meliloti, & stœcados ana p. ij. roris marini, maioranæ, betonicæ, saluiæ, & lauendulæ, ana m. j. coquantur omnia debito modo in æquis portionibus vini, & aquæ ad medietatis consumptionem, quo abluatur caput, deinde suprà scriptis oleis, & vnguento inungatur. Quod si hoc decoctum fortius efficere volueris, decoques etiam rutam, pulegium, camœdrios, chamepiteos, & similia.

Pro materia melancholiæ fiat decoctum ex eisdem herbis addendo maluarum, bismaluæ, & sennæ folia, flores borrag. & buglossæ, & caput integrum arietis.

Conducit etiam quam maximè sacculus, aut cucufa ex pulueribus roris marini, florum stœcados, camemali, rosarum, foliorum sennæ, cubebarum, macis, ligni aloës, smilacis asperæ, & pulueris granæ. At cum huius doloris immanitas, & cruciatus auferri non soleat dictis medicamentis, ideo oportet ad errhina, & masticatoria confugere, quæ maximè conducunt ad humoris reliquias exte- D nuandas, & conterendas. Errhina igitur, seu narifusoria præparabimus ex aqua mulsa cum succo betæ, aut maioranæ per nares absorta; aut oris collutiones cum decocto saluiæ, stœcados, maioranæ, & betonicæ, addito melle schillitico. Masticatoria etiam fiunt in hunc modum. ℞. pulueris mastichis, piperis, piretri, galangæ, & cinnamomi, ana ℈. j. misce, & cum cera aut melle tosto, aut cum syrupo stœchados formentur pillulæ ad lupinorum formam, quarum vnam, aut duas in ore detineat æger.

Conferunt præterea frictiones, ligaturæ, cucurbitulæ, & alia, quæ vim reuellendi humorem possident. Quod si aliqua euacuatio sit suppressa, vt hæmorrhoïdes, eam excitare maximum

præsidium

præsidiom erit: qoibus debito tempore adhibitis, Deo dante falus consequetur. A

§. V.

Curatio doloris capitis ab intemperie nuda.

Sig.aa. INtemperiem nudam, simplicem, vel compositam esse doloris capitis causam dignoscimus, quia frequentiùs sequitur causas procatharticas, nempe ardorem, vel vstionem à sole, vel vicinia rei calidæ alterius, immoderato exercitio, ira, vel vigilia; & idem suo modo dicendum de aliis qualitatibus respectu suarum causarum; quod etiam constabit ex ægri relatu, & ex iotemperie, quam ipse in capite sentit.

Si igitur intemperies calida, & humida sit, curationem habes *cap. de curatione doloris ex sanguine*; si verò calida, & sicca, in curatione doloris capitis ex bile remedia inuenies, sicut si intemperies frigida, aut humida, vel frigida, & sicca sit doloris causa, curabitur vt dixi in curatione doloris ex pituita, & melancholia. Victum itaque instituet, & alias res non naturales, & auxilia, vt ibi diximus; hac tamen adhibitâ differentiâ, vt in doloribus pendentibus ex intemperie cum humoris affluxu, vti debeamus euacuationibus per sanguinis missionem, & expurgationem; dolores verò, qui ex intemperie nuda procedunt, siue simplex sit, siue composita, independens cùm sit ab humoribus, nequaquam sanguinis missionem, aot expurgationem exigunt; quam ob causam ad remedia localia statim deueniendum est, quorum vsu facilè intemperies dolorem ioferens tollitur. B

§. VI.

Curatio doloris capitis à flatu.

Sig.aa. DOlorem capitis esse flatuosum testantur distensio citra grauitatem, & alimenta flatum generantia, vita otiosa, & segnis, & alia id genus.

Ad huius curationem victum instituere oportet qualem instituimus in curatione doloris ex pituita, & in fine prandij assomere dianisum, vel fœniculum, siue coriandrum præparatum, vt vapores resoluant, ne caput tentent; aut assumat laborans citoneorum conseruam, vt suâ adstrictione vaporum ascensum prohibeat. Euitet alimenta crassa, & difficilis coctionis, quæ sint nata flatus generare. Præparentur humores ad expurgationem, & euacuentur, vt ibi traditum est; sic etenim humores crassos euacuabimus, ex quibus tanquam ex materia flatos eleuantur.

Deinde cùm vapores ex capitis diminoto calore producantur, quos diminutus calor ob exiguaoi operandi vim consumere non valet, vt docet Galenus 3.*de causis sympotom.cap.2.* sumpta similitudine à rebus externis in flatuum generatione exteriori, ideo remedia sunt admonenda, quæ flatus resoluant, ipsumque humorem discutiant, quorum copiam adduximus pro curando dolore capitis ex pituita. Ad illa ergo confugies, qoæ huic dolori vtiliter accommodari possunt.

§. VII.

Curatio doloris capitis ab ictu.

SOlet plerumque capitis ingens dolor succrescere ex ictu, contusione, seo tumore aliquo, qui tamen signis ad cognitionem non eget, cum ex se notus sit, ad cuius ablationem victum institues, qui magis ad tenuem, quàm ad crassum inclinet, cum vini abstinentia; deinde sanguinem mittere iube ex brachio parti læsæ capitis è directo correspondenti, ex vena communi, vel cephalica, & humores expurgabis prout necessitas, & affectus postulare videatur: vteris etiam frictionibus, & ligaturis partium extremarum, & cucurbitulis. Reliqua docto Chirurgo sunt committenda.

§. VIII.

Curatio doloris capitis ex ebrietate.

LIcèt dolor iste inter dolores capitis per consensum possit connomerari, placuit tamen nobis de ipsius curatione seorsim agere, qoia ab illis in curatione euariat.

Fit ergo iste dolor elatis vini vaporibus ad cerebrum, qoibus ratio, & memoria perturbantur, & variè delirant homines, qui facilè ex vini odore, & ex ægri, & cum eo adstantium relatu percipitur.

Oportet igitur, vt immissis digitis, aut penna in fauces, euomant, aut aquam frigidam superbibant, & insuper dormiant, vt per somnum calore ad intra recurrente, vapores absumantur. Quod si homo leui occasione in ebrietatem incidit, abstineat se à vino; & si non possit, bibat vinum nimis aquâ dilutum; si enim non sit nimis dilutum, magis inebriat, vt testator Arist. 3. *sect. problem.* vbi quærit, quare vinum aquæ permixtum, si non sit nimis dilutum, magis inebriet, quàm merum; quod ideò fit, quia vinum aquæ admistum magis obstruit, tardiusque dissoloitur, vt notat Vega. C

Si verò nolint à vino abstinere, ebibito vino, superbibant ℥.ij. olei: qood si antequam vinum potent, præbibant dictum oleum, citra ebrietatis periculum vini dolium bibere possunt, vt docet Christophorus à Vega. At si in principio prandij, vel cœnæ, crudæ brassicæ quatuor vel quinque cimata comederit potator, non inebriabitur. Amygdalæ amaræ quinque, vel sex si ieiunè comedantur, ab inebriatione præseruant. Valet etiam ad idem iste syrupus ante vini potionem sumptus in quantitate ℥. ij. ♃. succi caulium, & granatorum acrium ana ℥. x. aceti ℥. iiij. facchari quod sufficiat, misce, & fiat syrup. Sanguis cymicum, vel spuma equi, quæ inter illios erura generatur, dum impetuosè currit, in vinum iniecta vinum abhorrere faciunt, vt Valles. testatur *libello Method.medendi.* Anguillæ duæ, vel tres in vinum coniectæ, ibique persistentes, donec emoriantur, ampliùs bibere non sinunt, & vini tædium causant. Puluis similiter hirundinum combustarum cum myrrha in vino potatus, maximè ab ebrietate præseruat. Puluis pumicis vsti ore assumptus ebrietatem impedit. Veruntamen si hæc non sufficiant, verecundia ebrium conuincat; nam ebrius expers rationis cùm sit, non homo, sed bellua dici meretur. D

§. IX.

§. IX.

Curatio doloris capitis per consensum.

SI dolor capitis per consensum fiat, partis mandantis est habenda prouidentia;in tantum enim dolor succrescit,in quantum ab aliqua parte capiti communicatur quod noxam, & dolorem infert; vnde si à ventriculo originem ducat, ventriculo remedia sunt admouenda; idemque intelligendum venit de aliis partibus, ita vt tota curationis ratio consistat in causæ ablatione, & temperiei partis reductione,& ipsius corroboratione, vt in cuiuslibet partis affectæ curatione tibi notum fiet,& ex illius capite deducere poteris, ad illud ergo recurre.

§. X.

Curatio hemicraneæ.

HEmicranea, quæ à nostris *xaqueca* dicitur, est affectio dolorosa circa dimidiam capitis partem, aliquando dexteram, aliquando sinistram contingens,vt docuit Galen. 2. *de composit. medic. local. cap.* 3. quæ quia inter dolores capitis annumerari potest,& ab eisdem proficiscitur causis,ideò eius curationem breuiter describimus, quæ à curatione doloris capitis parum distat. Solùm annotare oportet, quod sanguinis detractio semper fieri debet ex brachio eidem parti affectæ correspondenti, partium rectitudine adseruata, vt insinuat Hippoc. *lib. de natura humana.*

Præterea topica auxilia parti læsæ sunt tantummodò imponenda, quin totum caput sit inungendum; quæ quidem facilè ex supradictis deduces secundùm signa,quæ demonstrare valent talem affectionem ex hac,vel illa causa pendere. Si verò Hemicranea fiat per consensum alicuius partis, vt frequenter fieri conspeximus, ad illam partem dirigi debet totum curantis consilium, vt iam superius diximus,ita vt reuulsionibus,euacuationibus, & reductione partium ad naturalem temperiem, secundum quod possibile fuerit, morbum hunc recentem,vel inueteratum auferamus.

§. XI.

De aliis auxiliis communibus cuilibet dolori capitis ex causa materiali pendenti.

IAm sæpe visum est, hæc & alia remedia dolorem capitis non auferre, propter illius habitualem intemperiem, & imbecillitatem, & causæ vigorem; quorum ratione maximam caput excrementorum sarcinam colligit, à quibus ita opprimitur,vt nunquam in pristinum reducatur statum. Quare cùm ea quæ medicamentis non curantur, ferrum curet; & quæ ferro non curantur, ignis; quæ verò igne non curantur, vt incurabilia relinquantur,vt insinuauit Hipp.7. *aphorismor.* ad fortiora remedia deuenire cogimur. Si enim dolor continuò affligat, vel per vices aut breuia interualla, ita vt æger non possit sustinere, tutissimum consilium erit,& experientiâ comprobatum, fontanellam in brachio aperire; & si deficiunt menses,aut alia euacuatio sit suppressa, in crure secundùm rectitudinem partis magis affectæ, quo remedio humor deriuatur,& euacuatur. Similiter cauteria in parte affecta, præsertim si dolor sit in partibus exterioribus,maximè prodesse solent,partem enim corroborant, & confirmant, humoremque absumunt,redduntque partem striciorem, ne ite-

A rum humorem recipiat: quod docuit Hippoc. 2. *de morbis*, & Auicen. 4. *parte cantic. textu* 381. De hoc etenim remedio periculum feci in quodam monacho, qui ob maximam capitis debilitatem maximum lachrymarum effluxum patiebatur cum capitis ingentissimo dolore; qui cùm variis fuisset vsus remediis,præclarosque Medicos consuluisset,me quoque consuluit, & adhibitis remediis vniuersalibus, in brachio magis patientis lateris fontanellam aperire iussi, cui nec cedebat malum, & continuis torquebatur doloribus; quare ad cauteriorum remedia perueni, & adhibitis cauteriis in partibus, quibus inerat dolor, & à quibus in oculos lachrymæ irruebant, diuque seruatis apertis, vt per eorum oscula humor exspiraret, & tandem à docto,& experto Chirurgo curatis, non sine maxima admiratione ad pristinam sanitatem fuit reuersus. Idem etiam contigit cuidam mulieri hemicranea antiqua laboranti, quæ dictis cauteriis

B libera euasit,quando alia ingentissima remedia adhibita non profuisse conspeximus. Quo remedio vsus fuit Claudius Deodatus pro quadam Matrona perenni capitis dolore affecta, vt ipse ait *lib. 3. Panthei Hygiastici.* Conferunt etiam setones in occipitio iuxta capillorum radices affixi. Prosunt præterea vesficatoria ex cantharidibus, sinapi, aut pireuro puluerizatis in ceræ, aut fermenti cauitatibus retro aures apposita, aut vnguento basiliconi admixta, quæ quidem cutem eleuant,& ampullas prorumpere faciunt, ex quibus fluit humor,& capitis dolor sedari solet, quas diu apertas seruare oportebit. Sunt etiam amuleta ab aliquibus commendata, vt caput muris suspensum, corium hupupæ illigatum, ex Rhasi; idem efficit lapillus albus hirundinis capiti alligatus, aut in manu retentus, vel magnes collo suspensus,aut gagates,ex

C Aëtio; eorum tamen vsum improbo, propter rationes quas suo insinuauimus loco.

CAPVT VI.

De phrenitide.

PHrenitis, vt ex variis Authorum scriptis desumitur, est *inflammatio cerebri, & velaminum eius,ab humore bilioso procedens, cum delirio perpetuo,febre acuta continua, & respiratione magna, & rara.* Hæc definitio traditur per essentiam, causam,signa,& partis notitiam; eam tamen breuiter, vt ad institutum attinet,examinabimus.

Quantùm ad primam particulam controuertitur, quid inflammationis nomine intelligatur? Quamplurimi intelligunt tumorem præter natu-

D ram,itavt non sumatur solum pro flogosi,seu ardore; sed etiam tenent phrenitidi essentialiter tumoris rationem conuenire; quod probare intendunt ex Gal.4. *de causis pulsuum,c.*14. vbi inter phrenitidis signa pulsum durum collocat,qui sequitur necessariò inflamationem sumptam pro tumore, & non solùm præsupponit flogosim,seu intemperiem calidam, & siccam; siquidem in febribus ardentibus huiusceemodi qualitates in corde reperiuntur, & tamen talis pulsus differentia non inuenitur, quæ si ex calore immodico, & siccitate ortum haberet,ibi necessariò adesset. Oritur ergo in phrenitide ex alia causa, & cùm nulla sit præter inflammationem, cui propriè competit pulsus durus,& serratus, vt à Galen. ostenditur 4. *de causis pulsuum, c.*6. ideò videtur dicendum, præterquiri tumorem ad huius affectus essentiæ complementum. Idem etiam confirmat ipse 2. *de causis sympt. cap. vltimo,*

mo, vbi sic: *Phrenitis non tantùm à calidis succis ortum habet, sed phlegmonem in cerebro, & eius inuolucris excitat.* Idem tenent Auic. *cap. de Karabito*, & Gentilis *super eundem locum*, Paulus & Aetius, & ex recentioribus Vega.

Opposita tamen sententia verior existimatur, quæ asserit huius morbi essentiam sufficienter constitui per solam intemperiem calidam, & siccam absque vllo tumore; quam amplectitur Valles. 5. *contron. cap.* 12. & Petrus Garc. *de locis affectis disput.* 7. *cap.* 1. & alij; quæ fundamentum habet in verbis Gal. 1. *prorrhet. comment.* 1. vbi ait: *Phrenitis siquidem exquisita, & nulli alteri morbo permixta sit, cum bilis flaua locum, in quo princeps animæ pars residet, prehenderit; lethargus verò cum locum eundem humectauerit, dilueritque pituita.* Quibus constat, solùm esse necessarium, vt bilis cerebrum afficiat ad huius morbi constitutionem, etiamsi tumor non extollatur: quod hoc singulari argumento probat Valles. & cum eo Petrus Garc. Quò sit phrenitis, satis est esse delirium perpetuum cum continua febre; & quò lethargus sit, esse somnum profundum cum febre perpetua: sed hæc adesse possunt sine tumore: ergo phrenitis, & lethargus possunt esse sine illo; atque adeò inflammatio non sumitur pro tumore. Sicut enim in venis, & extra illas putrescit humor, ita in cerebro absque tumore putrescere potest, & sua intemperie phrenitidem bilis excitare, neque aliquid aliud requiri autumamus.

Ex his ad Galeni rationes respondetur, posssum durum fieri in phrenitide, quando humor putrescens in cerebro in tanta colligitur quantitate, vt non solùm cerebrum distemperet, sed etiam tumorem, seu inflammationem efficiat; hoc tamen non requiritur in phrenitidis principio, vbi vera illius essentia saluatur absque tumore, qui quidem accidentaliter superuenit.

Ad aliam rationem *ex* 2. *de causis sympt.* respondetur, verum esse, phlegmonem in cerebro excitari, quando humoris biliosi copia (vt dixi) valet efficere extensionem, & tumorem; tamen quia ante illum humor putrescens suâ intemperie dicta symptomata excitat; ideò inflammatio, seu phlegmon non attinet ad huius morbi essentiam.

Phrenitis an sit inflammatio membranarum tantum. Dubitatur etiam an phrenitis sit inflammatio cerebri, vel membranarum eius: In hoc neque omnes conueniunt, siquidem Aetius existimat, quod phrenitis tantummodò est membranarum inflammatio, cui assentit Paulus, qui in definitione tantùm membranas collocauit. Sed contrarium est verum, quod ex Galeno deducitur loco proximè citato, vbi ait, quod phrenitis in cerebro, & eius inuolucris phlegmonem excitat; quod etiam consonum est doctrinæ Auic. *cap. proprio*, & ipsa ratio suadet; nam cum ratio, & imaginatio in hoc affectu lædantur, & in cerebri substantia ex omnium opinione sedem habeant, necessariò cerebri substantia patitur, alias enim illæsi manerent sensus interni; vnde infertur, quod si membranæ afficiantur, phrenitis consurgere non potest donec cerebro communicetur affectus, quod facilè ob partium propinquitatem, & viciniam trahitur in consensum, itavt affectus vt vnus habeatur. *Dubij solutio.*

Delirium an sit perpetuum. Alterum symptoma est delirium perpetuum, quod necessariò euenit, vt constat ex Gal. 5. *de locis, cap.* 4. vbi per continuitatem delirij distinguit veram phrenitidem à paraphrenitide; quod etiam insinuauit Aetius ex Possidonij sententia; circa quod inter Authores nulla est dissensio, & ex nominis etymologia deducitur; nam *φρὴν*, mentem græcè significat, & delirium alienationem,

A quasi diceremus alienationem mentis. Cùm enim in hoc affectu mens necessariò patiatur à qualitate nimis actiua, videlicet à calore siccitati adiuncto, ab eo delirium succrescit magis vel minus intensum, secundum maiorem, vel minorem intensionem causæ calefacientis, & exsiccantis.

Obiectio. Neque obstat si dicas, phrenitide laborantes aliquando dormire, & sæpius vigilare: sed per somnum non delirant: ergo delirium non est perpetuum. Quod confirmari potest ex Hipp. 3. *epidem. parte* 3. *textu* 45. vbi sic: *Nullus phreneticorum vehementer insaniuit, vt in aliis; sed alia quadam veternosa in somnum delatione capite grauato moriebantur.* Si ergo erant somno detenti, dici non potest, quod per somnum delirabant, neque hoc ex aliquo signo deprehendi potest, ac per consequens delirium non est perpetuum in phrenitide.

Responsio. Facilè respondetur, quod in phrenitide continuò delirium adest, nisi aliqua detur causa potentior, B quæ illud impediat, & somnum conciliet, vt contingere solet in phrenitide in cataphoram tendente, vbi ex frigore, & humorum crudorum copia dementes soporosi fiunt, vt constat ex loco Hipp. adducto; qui quidem aliquando dormiunt, aliquando vigilant, & delirant secundùm causæ potentioris dominium.

In quo distinguuntur phrenitis, & paraphrenitis. Per delirium perpetuum distinguitur phrenitis à paraphrenitide, quam etiam affectionem capitis per consensum alterius partis vocant Medici, præcipuè tamen ex septo transuerso originem ducit, vt asserit Galenus 5. *de locis, cap.* 4. licèt ab aliis partibus etiam initium sumat, & in febrium vehementibus accessionibus fieri solet, ex quibus vapores calidissimi eleuantur, qui caput ferientes, paraphrenitidem concitant; transacta verò accessione cum febris remittatur, vaporesque in parua eleC uentur quantitate, & cum minori calore, nequaquam delirium excitare valent.

Valles. sententia. Valles. tamen 4. *contron. cap. vltimo*, videtur huic doctrinæ dissentire, qui existimat delirium in paraphrenitide ex septi transuersi inflammatione esse continuum; atque adeò non distingui inter se huiusmodi affectus ratione continuitatis delirij; quomodocumque enim (inquit) septum transuersum inflammetur, delirium statim suboritur; quod probatur ex Galen. *loco proximè citato*, vbi ioquit: *Ab aliarum verò partium nulla perpetuum delirium procedit, dempto solum septo transuerso.* Ergo ex Galeni doctrina septi transuersi inflammatio delirium continuum exagitat.

Ad Valles. responsio. Dicendum tamen nobis est, Valles. delirium ex septo transuerso appellare continuum, non quia reuerà tale sit, sed quia parum à continuo distat: quod etiam insinuauit Galen. nam post verba suD prà adducta addit: *Cuius* (intellige septi transuersi) *vitio excitatum delirium parum à continuo distat.* Quod sufficit ad causandam distinctionem inter vtrumque affectum.

Distinguitur etiam phrenitis à paraphrenitide ex septo transuerso ratione respirationis; nam in phrenitide reperitur respiratio magna, & rara; in paraphrenitide parua, & frequens; quæ quidem fit ratione instromenti impediti, nam cùm septum transuersum patiatur inflammationem, cuius ratione non potest moueri, nec dilatari, ideò pectus extendi non potest ad efficiendam respirationem magnam, eamque efficit frequentem, & paruam, nisi propter vsus indigentiam aliquando natura magnos apponat conatus, & faciat respirationem magnam, & angustiosam, vt ibi etiam annotauit Galen.

Sed

Quare respirationis sit magna, & rara. Sed explicare oportet, quam ob causam delirantes habent respirationem magnam, & raram, & videntur veluti obliuisci respirationis. Hoc dubium mouet, & subtiliter discutit Petrus Garcia, *de locis affect. disput.* 7. *cap.* 12. ad quem locum lectorem remitto. Breuiter tamen dicimus, respirationem magnam, & raram fieri ratione aduertentiæ, per quam natura est ita intenta vni actioni, vt ab aliarum concursu desistere videatur; sic enim duobus doloribus simul infestantibus vehementior alterum obscurat, ex Hippocrat. 2. *aphor. textu* 46. cuius rationem tradit Galen. *in comment.* dicens: *Quia vis sensibilis tota ad vehementiorem ducitur, & distrahitur, ideò remissus dolor non percipitur.* Diuus Thomas 1. 2. *quæst.* 37. *art.*... quærit an dolor auferat facultatem addiscendi? Et respondet affirmatiuè. Nam omnes (inquit) facultates radicantur in anima, & necessum est, quod quando animæ intentio vehementer trahitur ad operationem vnius potentiæ, distrahatur à concursu circa operationem alterius. Alexand. Aphrodis. idem confirmat 1. *sect. problem. quæst.* 21. vbi inquit, iratos, & amantes, & mœrentes rarò inspirare, quia in propriis actibus iræ, amoris, & mœroris ita sunt occupati, vt respirationem non aduertant. Cuius euentus hæc ratio reddi potest; nam cùm anima nostra (licèt suarum actionum dicatur causa vniuersalis) sit finitæ, & limitatæ virtutis, non potest æqualiter simul concurrere ad omnes suas actiones (ad hoc enim maiorem perfectionem requirit;) & sic per aduertentiam animæ circa vnam actionem impeditur illius concursus circa aliam; quia ad id quod magis vrget, inclinatur, & hoc præcipue reperitur in actibus intellectus, & sensuum, qui voluntati subiiciuntur; & in actibus ipsius voluntatis, quorum omnium aduertentia est proprius actus: & licèt in actionibus, quæ ad vegetandi munus spectant, natura etiam distrahatur, vt desumitur ex Galen. 1. *aphorismor. comm.* 8. vbi victum tenuissimum dare præcipit in morbi vigore, ne scilicet distrahatur natura a pugna cum causa morbifica, & ad alimenti concoctionem se conuertat, & ex vna actione alia impediatur; cum hoc tamen talis actio non meretur dici aduertentia; nam aduertentia idem est, quod animo aduertere; quod non datur in actionibus naturalibus. Delirantes igitur in actibus rationis, vel imaginationis, circa aliquod obiectum imaginatum vehementer sunt detenti, & ab aliis actionibus desistunt, & veluti obliuiscuntur respirationis, posteaque vrgente vsu illam magnam efficiunt, vt celeritatis, & crebritatis defectum suppleant.

Febris quare sit in phrenitide. Aliud symptoma hunc affectum comitatur, nempe febris acuta, & continua, quæ fit ex putrescentibus humoribus in cerebro, missis vaporibus ad cor, ex quibus cor alteratur, & succenditur. *Quid sit morbus acutus.* Hæc febris est acuta, vt notat Aetius; cito enim terminatur, & cum vitæ periculo, quod est de ratione morbi magni, & acuti, vt docet Galen. 2. *aphorismorum comm.* 19. & 3. *de diebus decretoriis, cap.* 16. tum quia procedit à bile, à qua frequentiùs morbi acutissimi, qui cum febre fiunt, originem sumunt; tum quia humor biliosus putrescens afficit partem principem, cerebrum scilicet, illudque maxime molestat.

Phrenitidis causa. Causa phrenitidem procreans est bilis: in hoc equidem parum disconueniunt Authores; nam etsi Galen. 2. *de causis sympt. cap. vltimo,* dixerit phrenitidem ex calidis succis ortum habere, sub quibus etiam sanguis comprehenditur; tamen 3. *de locis, cap.* 7. solius meminit bilis, dum inquit:

Hanc ob causam phrenitis nonnunquam mitior est, cum videlicet à pallida bile ortum contraxit; interdum vehementior, cum flaua bilis eam pepererit.

Paulus, & Trallianus sanguinem esse phrenitidis causam etiam recensent. Quibus respondetur, quod sanguis in tantùm phrenitidem causat, in quantùm nimis attenuatus, & succensus in bilis naturam migrat. Quæ solutio est ad mentem Donati Antonij *cap. de phrenitide.*

Signa quæ præcedere solent, desumuntur ex Galen. 5. *de locis, cap.* 4. *iam citato,* vt si præcedant vigiliæ, aut somnus mille imaginibus turbatus, & vociferentur ægri, & si fuerint mansueti, cum audacia, & temeritate respondeant, interdum cum lotium emitiant, matellam ipsam haudquaquam prodere meminerint, aliquando mœsti appareant, & humore in caput irruente sanguis è naribus stillat, floccos auellunt, festucas colligunt, vt Galeno contigit, & ipse refert 4. *de locis, cap.* 2. Quod si vrinæ albæ, & perspicuæ appareant, significant humorus raptum ad caput, & delirium. Vlterius si lingua arida nimis sit, & scabrosa, & febris ardens infestat, hæc omnia phrenitidem futuram denuntiant. *Phrenitidis signa.*

Signa, quæ hunc morbum actu infestare ostendunt, sunt ea quæ in definitione enarrauimus. Vrina multam subsidentiam habens est bona, nam à mentis emotione liberat, vt ait Hipp. *lib.* 6 *epidim. sect.* 6. Si phrenitides prælanguentibus adueniant, pessimæ sunt, ex Gal. 1. *prorrhet.* Acutissimus, & maximè lethalis censetur iste morbus, vt testis est Gal. 3. *epid. sect.* 3. *comm.* 77. vt cuilibet legenti notum fiet, præsertim quando diebus paribus habet maiores exacerbationes; sed quia hoc difficile est, meritò de eo sequentem controuersiam proponimus. *Diagnostica signa, & prognostica.*

§ I.

Vtrum exacerbationes in phrenitide diebus paribus euenientes, sint deteriores aliis, quæ diebus imparibus accidunt.

NOn est extra rem rei propositæ causam inuestigare, cùm sæpe percipiamus, plures phrenitide, & febre ardenti laborantes diebus paribus exacerbari, & maiora incrementa, quàm diebus imparibus habere, tuncque magis timemus futurum euentum, ob leuiora accidentia, quæ diebus paribus miserrimum affligunt hominem: esset tamen extra rem, si in hac quæstione de diebus decretoriis, aut de crisi ad illos subsequuta sermonem instituissem, cum ad libros *de diebus decretoriis,* & *de crisibus,* pertineat illorum tractatio.

Quod verò morbi acuti, quorum accessiones diebus paribus fiunt, sint magis periculo pleni, quotidie obseruatum habemus, & ex historiis antiquorum constat. Hippocrat. 1. *de morbis popul. sectione* 3. agens de febribus ardentibus cum delirio, quæ a principio lethales inuadebant cum grauissimis accidentibus, ait accessiones habuisse diebus paribus. Galenus *in comm.* subdit: *Accessiones cum diebus paribus fiunt à principio statim, interim ad sextum diem pessimum iudicium fore pronunciant; quæ omnia* (inquit) *accidebant phreneticis.* etiam 1. *epid. sect.* 2. *textu* 83. asserit: *Plurimi, qui in illa constitutione perierunt ægri, sextu die sunt defuncti, vt Epaminondas, Silenus, & Philiscus Antigorei filius.* Neque ob aliam

uliam causam ipse 4. *aphorism. text. 29.* improbat sudores diebus paribus accedentes, nisi quia mortem, aut recidiuam, seu morbi longitudinem portendunt: & *textu 29.* eiusdem libri damnat rigorem in febribus ardentibus sexto die factum; non enim bene decernit, sed difficilè iudicat. Galen. 1. *de diebus decret. cap. 2.* agens de die sexto, inquit, quod illius crisi non est tanta fides adhibenda, sicuti illi, quæ fit die septimo; nam iudicat cum difficillimis accidentibus, & periculo non mediocri, imperfectè, obscurè, sine notis, & ad malum: & idem statuit *c. 4. eiusdem libri*, & 1. *de arte curat. ad Glauc. cap. 15.* Auic. *fen. 2. lib. 4.* agens de crisi facta die sexto, ait: *Si euenerit, est mala, & si non fuerit mala, est difficilis, occulta, non salua à timore, & diminuta.* Aëtius *tetrab. 2. sermone 1. cap. 25.* vituperat iudicium factum die 6. 8. 10. & 12. neque vllus dixit diem parem benè morbos decernere. Quod si virgo Larissa, cuius narrat historiam Hippoc. *3. epid. comm. 3. textu 83.* fuit iudicata die sexta, & benè, hoc nouum, & rarum existimauit Gal. *in comm.* & si ipsa non habuit recidiuam, ideò fuit, quia illi menstruæ superuenerunt purgationes, quarum ratione fuit a morbo absolute liberata.

Obiectio. Neque obstat Hipp. dictum *3. progn. text. 1. & 2.* vbi morbi exactè peracuti terminum statuit quartum diem, sic: *Febres simplicissimæ signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt; deterrima vero, & signis pessimis firmata, quarto die, aut citius intereunt.* Libro etiam de carnibus, prope finem, vlcera magna in capite & reliquo corpore inflammari quarto die asserit: igitur cùm dies quartus inter pares connumeretur, & in eo fiant motiones magnæ, & optimæ crises, non est dicendum, quod mutationes, & exacerbationes diebus paribus sunt deteriores; plures enim febres de synochorum sorte vidimus quarto die indicatas, & benè.

Ad obiectionem respon-sio. Hoc, inquam, non obstat; nam dies quartus est, in quo percipitur in morbis exactè peracutis sensibilis mutatio, si est in aspectu sextili luna cum morbo, qui aspectus post coniunctionem dicitur primus lunæ status; in aliis verò diebus paribus, iuxta computationem factam ab Hippoc. nullus interuenit aspectus lunæ, atque adeò ex vi illius nulla intercedit sensibilis mutatio illis diebus; & hoc inspiciens Hippocrat. 2. *aphorismor. textu 24.* quartum diem esse septimi indicatiuum commonstrat, ob mutationem eo die causatam: sed hoc iam longam postulabat tractationem. Verùm rogabis, si quartus dies iudicat morbos exactè peracutos, qui fieri potest, vt Galenus dicat 3. *de crisibus, cap. 4.* quod solum ipse semel vidit morbum quarto die indicatum; Archigenes verò bis tantùm, cum pluries morbi exactè peracuti producantur? Respondetur iuxta illius doctrinam, quod si morbus peracutus exactè fuerit synochus, benè die quarto iudicatur, quia à principio in finem vnam solet habere accessionem, vt videmus in febribus variolatis, & morbillis; veruntamen si morbus fuerit non synochus, sed febris alterius sortis, tunc pro ratione motus iudicabitur; nam si humor accessionem faciens nimis velociter moueatur, facit accessionem in tertio die; & quia in accessionibus plurimùm fit crisis, hinc est, vt non expectet quartum diem, quia tertius dies surripit crisim. Quod si motus non sit nimis velox, prorogatur crisis vsque ad alteram accessionem, quæ accidit die quinto. Ex quibus nascitur, quod rarò adueniat humorum motio, crisis, seu iudicium die quarto. Nam morbi peracuti in plurimum die-bus imparibus accessiones habent; pendent enim ex bile, quæ de tertio in tertium diem repetit frequenter, sicque earum repetitio rarò accidit die quarto.

Quod si iterum insurgas ex Hippoc. 1. *epid. sect. 3. textu 13.* vbi ait: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus indicantur; quorum vero imparibus sunt accessiones, imparibus indicantur.* Et textu subsequenti annumerat quartum, sextum, octauum, decimom, &c. Ergo si mutationes morborum insignes fiunt, & crises in iis morbis, qui paribus mouentur, eisdem diebus indicationes optimæ, & laudabiles, & quæ perfectè febrem sedant, fieri debent, ac per consequens non debent esse difficilis indicationis morbi, qui paribus exacerbantur.

Hæc Hippoc. doctrina petit, vt statuamus rationes, quibus constet, dierum parium deterrimam esse conditionem; quibus etsi adscribamus vim iudicandi, illorum tamen iudicium semper fit sine securitate, & cum timore recidiuæ.

Omittimus in præsenti vim dierum imparium; est enim numerus impar validissimus, referente Hippoc. 4. *de rat. vict. in morbis acutis, text. 56.* neque causam intrinsecam, & extrinsecam à qua dies isti eam vim adquirunt, deducimus, quia non est huius loci; supponimus tamen, quod circuitus septimani validissima virtute sunt prædit, ita vt septimus, & decimusquartus, qui inter impares recensentur, reliquos præcellant; alij verò, vt vndecimus, & decimusseptimus, &c. aliqua etiam vi pollent, vt ostendit Gal. 3. *de diebus decretoriis, cap. 1.* non tamen tanta, vt septenarij, de quorum dignitate plura tradidimus nostro tractatu de crisibus, & diebus decretoriis. Duplici igitur ratione asserimus motiones humorum factas diebus paribus esse deterrimas, & iudicium illis diebus eueniens esse minùs tutum, & grauius quàm aliis diebus. Primam accepimus ex Valles. 1. *epidim. sect. 3.* super textum, qui incipit: *Ergo cum febres ardentes inciperent, &c.* Vbi hunc euentum reducit ad multitudinem; nos addimus, & crassitiem humoris efficientis morbum acutum, qui humor primo die incipit accessionem facere; tamen ob multitudinem, & crassitiem humoris non potest ita succendi, vt illo die ad suum statum deueniat, sicque acerbissima pars illius accessionis, quæ incepit primo die, accedit vsque ad medium, vel ad finem secundi diei, ita vt appareat remissa primo die, non quia remissa fuerit, sed quia nondum habuit incrementum vsque ad alium diem; deinde tertio die nouum suscipit incrementum altera accessio denuò adueniens, cuius intensior pars maiorem secundi diei partem attingit, & hoc modo reliquæ periodi fiunt, quousque morbus terminatur. *Rationes proponuntur, quibus deducitur controuersia.* Quia ergo accessiones sunt longæ, & vtroque die infestant, magisque exacerbantur diebus paribus, licèt in imparibus initientur, hinc est, vt accidentia sæuiora sint, diuque durent, & vires magis exsoluant; quibus adiungo, quod non remanet locus offerendi cibum, neque exercendi remedia, quia declinatio, in qua hæc omnia adhiberi debent, parum durat, neque in illa adhuc tempus manet sufficiens ad cibum capiendum, & alia admouenda remedia; instat enim subsequens accessio, in qua nisi coactè cibum, nec potum, nec alia offerre valemus; & sic æger nimis ab intensione, & extensione accessionum offenditur, & ab accidentibus illâ comitantibus. At verò in aliis morbis, in quibus accessiones diebus imparibus fiunt, & finiuntur, remanent dies pares, in quibus licèt non detur intermissio, datur tamen remissio febris, imò & ea datur sæpe in ipso die accessionis; quo fit, vt sit sufficiens tempus ad cibi,

cibi, & potus ablationem, & aliorum remediorum executionem, viresque resarciuntur, ita vt superuenientem accessionem, imò & crisim minori noxa ferant.

Hoc totum in pluribus ægris obseruaui, quorum longæ exacerbationes tantam inferebant molestiam, vt neutiquam esset locus cibationi, somno, clysteribus, & aliis.

Aliam huius euentus causam excogitauit Valles. desumptam ex Galeno 3. *de diebus decret.* videlicet quod dies impares, nempe quaterniones, & septenarij, iuuantur ab astris, & præcipuè lunæ motum insequuntur, qui circuitibus septenis finitur; quibus diebus maximè iuuantur facultates naturales, ita vt maiori vi insurgant aduersus causam morbificam; scimus enim crisim etiam habere ortum a radice superna, iuxta Galeni, & aliorum probabiliorem sententiam. Quia ergo coincidit vis à radice superna cum virtute naturali corporis morbo acuto correpti in diebus imparibus, non mirum si adiuta natura diebus imparibus minori cum periculo crisim moliatur.

Ex quibus constat veritas quæstionis, & ratio ob quam phrenitides plures, & aliquæ febres ardentes, quarum paroxysmi fiunt diebus paribus, sunt deteriores, & difficiliùs iudicantur.

§. II.

Curatio phrenitidis.

CVm iste affectus acutissimus sit, citoque ægrotantem interimat, de eo maxima est habenda cura. Quantum igitur ad res non naturales, aër eligatur temperatus, vel ad frigiditatem vergens, aut talis arte paretur fontanellis, & irrigationibus ex aceto, aqua rosarum, aut sparsis per cubile salicis, rosarum, myrti, & pampinorum viridibus foliis, præcipuè æstatis tempore; nam hyeme aer temperatus eligitur ex Aëtio, qui non sit valde lucidus, ne picturis variegatus mentem distrahat, nec valde tenebrosus, quia rerum cognitionem prohibet, quod consulit Vega. Aretheus tamen considerare iubet, quod si in lucida domo delipiscant, & nouas imagines fingunt, in tenebricoso loco constituantur; si verò non, in lucido loco permaneant, quod vtilius esse censeo.

Victus sit refrigerans, & humectans, vt ptisana hordeacea, cucurbita, & scorzoneræ radix saccharo condita, lactuca, chicoreum, & portulaca elixa, poma assa, oua sorbilia, ius pulli, & si necessitas tulerit, ipsa pulli aut gallinæ caro, cum succo limonum, granatorum, agrestæ, vel modico aceto. A vino abstineant, & aquam bibant hordei, chicorei, aut scorzoneræ. In principio tamen victus parsimonia, & nutrimento subtili sint contenti. Sed circa hoc potest controuerti.

§. III.

An in phrenitidis initio sit offerendus victus tenuissimus.

RAtio dubitandi est nam ea victus ratio est in morborum principiis adhibenda, cum qua æger possit peruenire ad statum; sed cum victu tenuissimo in principio adhibito ante statum peribit æger: ergo talis victus non est offerendus. Maior constat, eamque desumimus ex Galen. 1. *de crisibus, cap. 3.* vbi ait: *Generosi autem Medici, atque* A *arte Hippocratica digni est officium, futurum statum præcognoscere, cum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens instituat.* Minor probatur ex Hippocrat. 1. *aphor. textu* 10. vbi inquit: *Prius verò vberius agendum, vt æger sufficiat*; idest, copiosiùs ab initio cibandus est: quod comprobat Galen. 1. *etiam aphor. com. 7.* dum asserit: *Non licet offerre statim tenuissimum victum; nam sic prius homo morietur, quàm morbus in statu consistat.* Et hoc maximè accidit, quia in tenui victu ægri magis delinquunt, vt docet Hippocrates *text. 5. eiusdem libri.* Si igitur in aliorum morborum principiis vberiori cibo est vtendum, quàm in aliis morborum temporibus, liquidò stat, idem esse obseruandum in phrenitidis curatione.

Contraria tamen à nobis sequenda est sententia, quæ asserit, tenuissimum victum esse offerendum in phrenitide, & alio quouis morbo acuto ex fluxione pendente; eamque docet Anic. *cap. de Karabito,* vbi ait: *Et primò incipe ipsum nutrire subtili nutrimento, ita vt sis contentus oxymelite; deinde post hoc, die vno, aut duobus illum permuta ad aquam subtiliorem hordei cum oxymelle, deinde ad grossam.* Idemque probatur ex Hippoc. 1. *de ratione victus, text. 22.* vbi agens de pleuritide ait: B *Verùm danda sorbitionis quantitas augenda hoc obseruabitur modo, nempe si morbus siccior fuerit, non multum dare oportet.* Vbi in principio pleuritidis, quando morbus siccior apparet, & nihil exspuit æger, minùs cibare iubet, quæ verba transfert Galenus ad phrenitidem in illius textus commentario. Et ratio est, nam cùm in phrenitide, pleuritide, & aliis inflammationibus humor feratur versus partem, in qua fit inflammatio, ex alimenti parsimonia, & illius tenuitate natura auara retinet humores ad partium alimoniam; & quia illis indiget, eos ruere ad partem inflammatam non permittit. C Cùm igitur phrenitis fiat per humorum effluxum ad cerebrum, ne fluxio adaugeatur, consulunt Authores, vt à tenui victu in illius curatione exordiamur. *Quid sentiendum.*

Ad authoritates in contrarium respondetur, quod duplex est morbus acutus, in ordine ad quem victus tenuis instituitur; alter est postemosus, seu ex inflammatione pendens, vt inquit Gentilis, & partis determinatæ, vt phrenitis, pleuritis, & peripneumonia; alius verò non postemosos, & non determinatæ partis, vt febris ardens, febris maligna, & pestilens, & alij, qui ex humorum vniuersali putredine, & non ex parte determinata oriuntur. Quando ergo Hippoc. & alij victum instituunt ab initio vberiorem, deinde tenuiorem, intelligi debent de morbis non pendentibus ab inflammatione partis determinatæ, vt sunt febres ex humorum vniuersali putredine procedentes, in D quibus victum vberiorem in principio offerimus, deinde tenuiorem, & in statu tenuissimum exactè. Sed quia phrenitis est inflammatio cerebri, vt dictum est, ideò tenuissimum victum in principio adhibere conuenit, quem offerant amici, & familiares, ægrumque amicè hortentur, vt cum eis delectetur; & si non sufficiat, illum obiurgent, qui si quietus non manserit, blandè est ligandus. Somnus procuretur quoad fieri potest, qui delirium solet sedare, ex Hipp. 2. *aphor. textu* 2. *Morbus acutus duplex.*

His sic debite institutis, communis cura est sanguinis missio, vt inquit Auic. venaque statim ab initio scindenda, vt præcipit Galen. 13. *Methodi, cap. 21.* quæ quidem media esse debet, vt docet Aëtius, dummodò non sit cruditas, aut repletio in prima corporis regione, quam prius enacuate licet adhibito clystere ex decocto emollienti, & *Sanguinis missio.*

S 3 refriga

refrigeranti hordei, violarum, maluarum, lactucæ, mercurialis, cum oleis violarum, & rosarum, & pulpa cassiæ, vel diacatholici, vel per os assumat syr. Princip. aut Regiū, cum decocto pugini. Convenit etiam sanguinem mittere ex cephalica, factâ prius euacuatione ex communi vena; citius enim sic capitis humores euacuantur; sanguinem tamen cum cautela detrahere debemus, propter accidentia quæ consequuntur; vigiliæ enim, motus inordinati, aut sudores vires prosternunt, vt docet Auic. Itaque non tantùm mittere oportet, quantùm exigit morbus; sed aliquid accidentibus est relinquendum, vt nos monet Galenus 1. *de arte curat. ad Glauc.c.*13.

Nota circa sanguinem mittendum.

Præterea cucurbitarum vsus sine scarificatione, & cum illa, est valdè vtilis: item & frictiones crurum, & vincula.

Post hæc sanguinem ex nasi, vel frontis vena extrahere iubent Authores.

Vlterius oxyrrodinum maximè à Galeno commendatur *loco proxime citato*, quod deraso capite futuræ coronali apponi debet, quod conficitur ex oleo rosarum, & modico aceto, ex Galen. 2. *de composit. medicam. secundum locos, cap.*1. vt ℞. olei rosarum ℥.iiij. aceti rosarum ℥.j. misce: quod æstate frigidum, & hyeme tepidum adhiberi iussit Aëtius, cui addere possumus aquam rosarum, & plantag. cum puluere santali rubri: oxyrrhodina tamen permutentur antequam panni nimis incalescant, aut exsiccētur, quibus repellitur humor, illius ascensus impeditur, & qualitates attemperantur.

Oxyrrhodina cui parti applicentur.

Sed quia hæc fortasse non sufficient, ad valentiora deueniendum est: fiant ergo embrocationes ex oleo rosarum, violarum, & papaueris, cum aceti exigua portione, aut cum eisdem; sic paretur vnguentum. ℞. olei rosarum, violarum, & papaueris ana ℥.j. opij. ℈.ij. santali rubri pulueriz. ʒ.j. vnguenti rosarum ℥.ß. ceræ quod sufficiat, vt fiat vnguentum, quo sutura coronalis, tempora, & nares inungantur. Idem facit vnguentum populeon.

Embrocationes, & vnguenta.

Verumtamen si his delirium non sedatur, neque vigilia aufertur, caput irrigabimus decocto ex alto cadenti, capitum papaueris albi, radicis iusquiami, seminis lactucæ, florum violarum, rosarum, & camemali, addito aceto rosarum, vt citiùs penetret. Confert etiam assumere syrup. papaueris cum syrup. violarum, & aquis portulacæ aut hordei, vel hunc syrupum. ℞. philonij persici ʒ.j. syrupi violarum ℥.j. papaueris ℥.ß. aquæ portulacæ ℥.iiij. misce; ea tamen omnia caute admoueantur, ne somno inexcitabili pereat æger. Sic enim delirium compescimus, & somnum conciliamus, qui delirium sedat, & virtutem reparat naturalem, & sensitiuam, in quem finem fuit ordinatus à natura, vt docet Arist. *lib. de somno, & vigilia.*

Confert etiam irrigatio capitis ex lacte.

Si verò vigiliæ non multùm infestant, morbúsque properat ad statum, resolutionis gratiâ aliquid camemali oxyrrhodino admiscebis, præcipuè si ex refrigerantium vsu in somnum profundum æger dilabatur, cui etiam admiscere possumus castorei parum; vel in oleo camemali incoquimus serpillum, aut maioranam, quibus inungitur caput. Eisdem etiam vtimur morbo eunte in declinationem, in qua etiam confert pulmo arietis recenter occisi, vt suo naturali calore humorem impactum in capite absumat, vel paruus canis, vel pullus columbinus per spinam scissus, & duarum horarum spatio capiti impositus, qui denuò bis, aut ter reponatur.

Interim dum hæc fiunt, manè, & vesperè vtatur syrupis refrigerantibus, vt syrupo rosarum, violarum, borraginis, oxalidis, acetoso, & similibus, quibus corpus ad expurgationem paratur cum aquis intybi, buglossæ, oxalidis, & scorzoneræ, ex quibus potiones longæ fieri possunt, vt magis refrigerent. Sed quia aliqua supercrescunt accidentia, eis antè purgationem succurrendum est.

Subsequuntur hunc morbum fæcum, & vrinæ retentiones, quibus statim subueniendum; mente enim distracti ægrotantes excrementa non deponunt, & præ multitudine partes huic muneri dicatæ tenduntur, & inflammantur, aut in tumorem attolluntur. Vrinam igitur excitabis his, quæ emolliendi, laxandi, ac calefaciendi vires habent, vt sunt oleum scorpionum, amygdal. amararum, lumbric. & sesaminum, & cuniculi adeps, vesicamque manibus comprimes, quæ si nihil prosint, eos ad meiendum prouocabis iunco viridi, cathetere, aut hastula petroselini per penem immissis.

Quo modo aliis accidentibus occurrendum.

Ventrem præterea excitabis suppositoriis acrioribus, quæ conficiuntur ex sale gemma, puluere colocyntidis, aut hieræ logodionis, aut clysteribus fortibus.

Sedata cerebri inflammatione, & humore cocto, morboque mitiori reddito, & cohibitis accidentibus, purgetur æger rhabarb. diluto in aqua chicorei, cum syr. persico solutiuo, & diacathol. vel sic: ℞. rhabarb. ℈.iiij. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥.ij. decocti magistr. foliorum sennæ, & trium florum cord. & adde syr. persici solut. ℥.iij. pro potu.

Paraphrenitis siue fiat per consensum venarum, vt in febre ardenti, aut per consensum alicuius partis, septi transuersi scilicet, aut oris ventriculi, curatur habitâ ratione morbi à quo dependet, hac adhibitâ diligentiâ, vt capiti etiam prouideamus, ne illud, quod ab alio dependet, fiat in capite propria affectio, quam curabimus iis auxiliis, quæ in curatione phrenitidis annotauimus.

Paraphrenitidis curatio.

§. IV.

Obseruatio pro quodam phrenitide affecto siti oppresso.

VT sciamus quantam vim possideat profugandi phrenitidem, & febres ardentes refrigerandi vsus, dicam quod mihi contigit circa ægrum phrenitide correptum, in cuius domo erat puteus profundus, cuius aqua erat intensè frigida, erat enim æstiualis constitutio: hic igitur maxima siti oppressus sitim sedare cupiens, precibus monere cupiebat animos adstantium, vt ei aquam offerrent, sed vanæ erant illius preces, qui putei recordatus, adstantibus dixit, sinite me quiescere, nam mihi videor ad somnum inclinari; illi verò eo relicto, abierunt: tuncque æger lento motu è lecto resurgens, ita vt à nemine videretur, in puteum viam suam destinauit, & in puteum descendens, amplè bibit, extinxit sitim, & temperatus fuit, tacebat tamen in puteo reconditus. Ecce ego perueni ad eum videndum, & cubiculum intrans, eum non inueni; familiares vocaui, nullus tamen de eo reddebat rationem, donec ipse de puteo loquens dixit, adsum in puteo, vbi remedium inueni: quod à vobis fuit petitum, noluistis mihi offerre; afferte funem, vt exire possim: & adhibito fune exiens è puteo frigidus indumentis fuit coopertus, & superueniente sudore copioso immunis fuit à febre, & à phrenitide. Hanc historiam enarrare volui, vt cognoscamus vtilitatem, quæ ex potu frigido adnascitur in febribribus ardentissimis, præsertim quando iam signa

coctio

coctionis in vrinis apparent, & vires valentes sunt; tūc enim audacter frigidā date præcipit Gal. *lib.* 11. *method. c.* 9. Imò etiamsi humores non sint cocti, vt sitis molesta extinguatur, iubet Galenus aquam dare. *lib.* 7. *meth. c.* 6. vbi ait: *Verùm si sitibundi fuerint, prohibere eos in totum, vt graue est, ita neque expediens, sed tantillum indulgendum, quod & molestiam soletur, & sitim leuet.* Solet enim accidens ad se arripere Medici consilium, ita vt magis vexet, quàm morbus; tuncque ei est subueniendum, vt claré ostendit Gal. *lib.* 12. *methodi, c.* 1.

CAPVT VII.

De lethargo.

ORdo ipse expostulat, vt postquam actum est de phrenitide, ad lethargi essentiam, & curationem se transferat noster sermo; est enim lethargus passio phrenitidi contraria, vt insinuat Galenus 13. *methodi, cap.* 21. sub eodem enim genere continentur, & sub illo maxime distant, quæ est contrariorum lex, vt docet Arist. *in categoria de Quantitate.* Quia ergo sub inflammatione vterque affectus continetur tanquam sub genere, ideò immediatè de vno post alium instituitur sermo; ad cuius intelligentiam a definitione illius initium sumam, quæ ex his, quæ lethargo competunt, desumitur, quæ talis est: *Lethargus est inflammatio cerebri, aut velaminum eius, cum febre continua, & somno profundo, ab humore pituitoso originem ducens.* In qua definitione dicitur, quod sit *inflammatio*, in qua tanquam in genere, conuenit cum phrenitide, quæ non sumitur pro vero tumore, sed pro phlogosi, vt capite antecedenti dictum est, cuius doctrina hic accommodari potest: in reliquis differt à phrenitide, in causa scilicet, & accidentibus; nam vnius causa est bilis, alterius verò pituita; in vno reperitur vigilia immodica, in alio somnus profundus, quæ sunt accidentia è directo opposita: & quemadmodum in phrenitide putrescit bilis, ex qua exordium sumit inflammatio cerebri; ita in lethargo pituita existens in cerebro putredinem contrahit, quæ phlogosin excitat, & febrem gignit continuam. Sed quia Authores dissentiunt in assignanda lethargi essentia, dubium ideò sequens proponitur.

Definitio lethargi.

§. I.

Num lethargi essentia consistat in intemperie calida.

ALiqui probare intendunt, lethargum esse affectum cerebri frigidum, ab humore pituitoso inductum; & hoc probare autumant ex Gal. 3. *de locis affectis, cap.* 5. vbi ait: *Pereunt autem hoc ambo in lethargicis, soporosisque affectionibus; atque passionem ipsarum opus est vnam esse genere; secundum quidem primum genus, intemperiem; secundum verò alterum, frigidam intemperiem quidem esse.* Et 2. *aphoris. comm.* 3. ait: *Somnum fieri refrigerato cerebro; si autem adiungatur humiditas, lethargicas parit affectiones.* Ex quibus claret, quod lethargus est frigida, & humida intemperies. Idem probatur ex Auic. *fen.* 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 4. vbi inquit: *Apostema, à quo prouenit soda, quandoque est frigidum, & appellatur lethargia.* Et *cap. de lethargo*, asserit: *Est apostema frigidum, cuius interpretatio est obliuio.* Quæ doctrina etiam rationibus suadetur. Primò, nam vnum quodque curatur suo contrario: sed lethargus curatur remediis calidis: ergo in frigore consistit illius natura. Secundò quia phrenitis, & lethargus sunt contraria: sed phrenitidis essentia in calore, & siccitate sita est: ergo lethargi essentia constitui debet per frigidam, & humidam intemperiem, tanquam per contraria.

Probatur lethargum esse passionem frigidam.

Tertiò, & vltimò, nam symptomata pathognomonica sequuntur morbi essentiam: sed immobilitas, segnities, torpor actionum, quæ reperiuntur in lethargo, frigiditatem insequuntur, ex Galen. 13. *method. cap.* 21. toties repetito: ergo morbi huius essentia in intemperie frigida potius, quam calida consistit.

Opposita tamen sententia verior existimatur, eamque mirificè probat Petrus Gare. *de locis affectis disput.* 9. *cap.* 1. quam sic probat. In lethargo est febris continua ex pituitæ putredine existentis in cerebro: ergo habet calorem excedentem supra frigus: ergo calefacit cerebrum, & non refrigerat. Vlterius efficaciter probatur. Quod est potens calefacere partem à se remotam, potentiùs calefaciet partem sibi proximam: sed calor pituitæ putrescentis in cerebro est potens calefacere cor, & febrem in illo succendere: ergo potentior erit ad calefaciendum cerebrum sibi proximum. Si igitur pituita putrefacta habet tantum calorem, vt cor calefaciat, & hæc putrescit in cerebro, necessariò dicendum est, huiusmodi cerebri affectionem calidam esse.

Conclusio vera.

Huic rationi ipsi aduersarij respondent, quod in cerebro non putrescunt omnes pituitæ partes, sed aliquæ remanent frigidæ, à quibus excitantur somnus, & alia accidentia, quæ in causam frigidam referuntur.

Contrariorum responsio.

Horum tamen responsio est inefficax; nam partes frigidæ, cùm sint intra sphæram actiuitatis partium calidarum, quæ quantitate superant frigidas, suam frigiditatem amittunt ratione caloris excedentis partium calidarum; nam si ille calor mediis fuliginibus cordi communicatur, & febrem accendit, poterit etiam cerebri, & pituitæ frigiditatem euincere, quia proximior est.

Responsionis illorum debilitas ostenditur.

Tandem supponamus, quod pituita in cerebro secundum omnes partes putrescit, & incalescit; tunc equidem aliquem affectum generabit: sed non potest esse alius, nisi lethargus: ergo ad eius constitutionem requiritur calor prædominans in cerebro, cui adiungitur propria pituitæ humiditas; in quibus duabus qualitatibus eius collocatur essentia.

Ex his ad authoritates, & rationes in oppositum respondetur. Ad primam Galeni authoritatem dicimus, per lethargum intelligere soporosas alias affectiones, quæ etiam ex humore non putrido procedere possunt.

Ad authoritates & rationes in oppositum responsio.

Ad aliam *ex* 2. *aphor.* respondetur, per lethargum intellexisse somnum profundum, & excedentem, de quo loquutus fuit Hipp. illo textu, dum dicit: *Somnus, atque vigilia vtraque, si modum excesserit, malum.* Et hoc modo veniunt interpretanda alia testimonia, quæ circa hoc afferri possunt.

Ad primam rationem respondetur, quod remedia adhibentur in hoc morbo calida, & sicca, sumpta indicatione à causa; quæ quia est pituita crassa, indiget attenuantibus, quæ calefactoria vi sunt prædita; & quia causa est humida, vtimur remediis siccis, quod est Galeni doctrinæ consonum

S 4 loco

loco suprà citato, *ex 13. methodi.*

Ad secundum respondetur, quod phrenitis, & lethargus sunt passiones contrariæ ratione humiditatis,& siccitatis, quibus contrariantur, & respectu causarum,à quibus dimanant, quæ qualitatibus naturaliter opponuntur. Contrariantur etiam in accidentibus, quia in vno est somnus, & in alio vigilia.

Ad tertium respondetur, somnum lethargi, actionum torporem & segnitiem produci ab humiditate cum humoris consortio, vt inquit Galenus 1. *de causis symptom.cap.vlt.* vbi ait: *Somnum affert frigiditas, & humiditas, vel alterutra, vel ambæ simul.* Et 3. *de locis, cap.* 5. ait: *Quoad vigilias, soporesque per morbos pertinet,calida, frigidaque intemperies primam sibi vendicat facultatem; altera verò ab hac, quæ ad ariditatem, humiditatemque pertinet,& refertur; nam balnea,eo quod caput madefaciunt, soporifera sunt, &c.* Vbi docet Galenus, quod humida intemperies soporem, & reliqua producit lethargi accidentia; idque clariùs constat ex 1.*prorrhetic.comm.*1. vbi ait: *Lethargus fit, cùm cerebrum humectauerit pituita,qua suâ putredine calorem excitat,& insurgit febris.* Quod ipse etiam testatur 13. *method.c.*21. per hæc verba: *Quod si aliquando humor putrescat, vtique cum febre incidunt ea genera, vocanturque morbus græcè lethargus.* Sed est inter Authores dissentio, quæ sic proponitur.

§. II.

An delirium sit symptoma proprium lethargi.

Pars affirmatiua probatur. Aliqui censent, nequaquam dari lethargum absque delirio perpetuo; inter quos Petrus Garc. *de locis affectis disput.*9.*c.*4. Ludouic. Merc. *de morborum internorum curatione,cap.*12. vbi asserit, impossibile esse reperiri lethargum sine delirio. Duretus apud Holer. *de morbis internis*, definit lethargum dicens: *Lethargus est delirium intermissionis expers.* Quod etiam probatur ex Paulo *lib.*3. *capite* 6. qui inquit: *Lethargici sunt obliuiosi, & mente capti.* Et ratione probat Petrus Garcia; nam per lethargum viget calor in cerebro,licèt non ita intensè sicut reperitur in phrenitide: sed in phrenitide adest delirium perpetuum ratione caloris cerebri: ergo ob eandem rationem debet adesse in lethargo; nam calor licèt non sit ita intensus in lethargo sicut in phrenitide, etsi non efficiat delirium ita intensum, efficiet tamen illud remissum secundùm causæ actiuitatem. Cùm ergo per totum lethargi decursum cerebrum sit inflammatum, & delirij causa præsens semper assistat,præsens etiam remanebit delirium.

Mercati opinio. Ludouicus Mercatus alio modo intentum probat, qui existimat in lethargo delirium non insurgere ratione caloris, sed per consensum, & defectum specierum memoriæ. Verba eius sunt hæc: *Quo fit, vt necessariò delirent, & errent ratio, & imaginandi potentia; non quidem ratione propriæ corruptionis (quia causa mali calida sufficienter non est) cui proprium existit has potentias euertere, & vitiare, quod necessum erat ad veram delirij rationem; sed per consensum,& defectum specierum memoriæ, quibus reliqua potentia habent opus ad proferendum rectum de rebus discursum.* Quibus verbis constat,non fieri delirium ratione caloris; quia inquit, sufficiens non est, sed quia à memoria in reliquas potentias species non deriuantur: vnde infertur, quod tale delirium non est per propriam passionem aliarum potentiarum, sed per consensum ex specierum defectu.

Neque euertis eorum fundamentum si dicas, quod per somnum non delirat æger,& consequenter non est delirium perpetuum. Facilè enim respondetur,per somnum non cessare actum potentiæ rectricis, quin potiùs elicitur cum deprauatione; at sufficit, quod ibi sit sufficiens dispositio ad delirium, si non impediatur ab aliqua causa potentiori, nempe à causa somnum inducente, vt diximus *cap. de phrenitide.*

Prior sententia. Sed quamuis hæc doctrina posset sustineri,contraria vtior existimatur,quæ rationibus,& authoritatibus stabilitur, quæ ex Galeno constat 2. *de causis sympt.cap. vltimo*, vbi sic: *Iam deliria omnia, tum praui motus regentis facultatis sunt, vel vitiosis contracta succis, vel eorum,qua sunt in cerebro,intemperie. Nominantur autem ex his,qua quidem cum febre sunt, phrenitides; qua sine febre, insania, græcè mania.* Si igitur deliria cum febre phrenitides vocantur, lethargus erit sine illa. Hoc etiam comprobatur ex eodem Galen. *eodem capite*, vbi ait: *Ac reliqua quidem deliria ex mordentibus,& calidis oriuntur succis, qualis maximè flaua bilis est: sola verò,qua melancholica vocantur,frigidum succum pro causa habent.* Quo nihil clariùs; nam si melancholica deliria solummodò ab humore frigido excitantur,sequitur quod nullum delirium a pituita excitari possit. Præterea idem confirmatur ex Galeno *de differentiis sympt.cap.*3. & 13.*methodi, cap.* 21. vbi adducens signa pathognomonica lethargi, posuit tantum somnum profundum, immobilitatem, & insensibilitatem cum febre, nullamque fecit mentionem delirij; quod non prætermisisset Galenus, si esset huius morbi inseparabile signum.

Et hac ratione suadetur; nam secundùm probabiliorem opinionem, & vt experientiâ comprobatur, remissior calor reperitur in cerebro,dum lethargo afficitur,quàm in leui remissione febris ardentis, aut tertianæ continuæ: sed in remissione febris ardentis non datur delirium: ergo neque in lethargo. Maior est certa; nam omnes fatentur, quod lethargicorum febris est lenta, & remissa,vt asserunt Aetius, & Auicen. *propriis capitibus*: at febris ardens leues patitur remissiones, in quibus vegetior est calor, quàm in febre lenta,vt constat ex siti,vigilia,cerebri ardore, & siccitate. Minor probatione non indiget; nam licèt in accessionibus febris ardentis detur delirium per consensum, facilè aufertur ex leui febris remissione.

Præterea probatur; nam plures febribus ardentissimis corripiuntur,& tamen non delirant,etiamsi cerebrum calidius existat,quàm in lethargo: ergo non quilibet calor est sufficiens ad inducendum delirium, sed requiritur intensissimus,qualis reperitur in inflammatione biliosa cerebri, quæ phrenitidem constituit.

Ad argumenta ergo respondetur, & ad Duretum dicimus, quod aliquando datur in lethargicis delirium; quod tamen non est proprium accidens illorum,sed est aliquod accidens superueniens,sicut somnum phreneticis euenire scimus. Quapropter non bene definiuit lethargum per delirium intermissionis expers, cùm multoties reperiatur sine delirio.

Ad fundamentum Petri Garc. respondetur, in pituita putrescente adesse calorem remissum, à quo delirium non potest excitari; nam intensior requiritur ad illod,& hanc ob causam Mercatus ad aliud principium reduxit delirium.

Ad

Ad rationem Mercati respondetur, quod si defectus specierum in lethargicis inuenitur, qui sit causa delirij, talis defectus non erit causa efficiens, sed deficiens, ac per consequens non valebit efficere actionem deprauatam, sed potius diminutam ex defectu principij.

Ex his infertur, quod si delirium insurgat in hoc affectu, illi non competit vt proprium symptoma, sed accidentaliter illi superuenit, aut ex permistione alterius humoris; quo casu non erit lethargus legitimus.

Duplex lethargus. Dupliciter lethargus gignitur, vel per propriam passionem, vt dictum est, vel per consensum alterius partis, communicatis vaporibus calidis, & humidis ad cerebrum, quibus cerebrum obstruitur, & somnus conciliatur profundus; qui quidem patitur intermissiones secundum remissionem febrium, quæ ipsos vapores eleuare solent.

Signa lethargi. Comitatur hunc affectum signa, quæ adduximus in eius definitione, vt sunt febris lenta, somnus profundus, & magna obliuio, à qua nomen desumpsit lethargus; nam dicitur à λήθη, quod est obliuio; & ἀργὸς, quod est otiosus, quasi otiosa obliuio. Adest etiam pulsus magnus, & vndosus, ob arteriæ mollitiem, quæ facile dilatatur. Interrogati ægre respondent; semel respondentes, in medio ab ipsa actione desistunt; petunt matulam ad meiendum, & manu eam tenentes, præ obliuione eam reddere non tentant; expergefacti verba sine ordine, & quasi delirantes proferunt, sed illicò ad somnum reuertuntur; oscitant frequenter, & hiantes quasi obliti, ore adaperto persistunt: vrinam reddunt albam vrinæ iumentorum non absimilem; supinè iacere solent, & facilè in pedes dilabuntur; dum dormiunt, stertunt, quia arctissimo somno corripiuntur; linguam habent albicantem, neque multa siti premuntur. Quandoque præcedit phrenitis dissoluto tenui humore, & immodicè cerebro perfrigerato; quãdoque nullus sequitur morbus, sed humore in cerebro firmato, aut ab aliis partibus transmisso, producitur; quibus signis facilè dignoscitur iste morbus. *Præsagium.* Quæ omnia similiter iuuant ad morbi prædictionem; nam si somnus sit inexcitabilis, ita vt ægre, aut nunquam respondeant, & lotium coctionem non admittat, & lingua intumescat, difficileque moueatur, eisque superueniat tremor, & sudor extremitatum, aut totius corporis, qui morbum non remittit, & inferior mandibula relaxetur; hæc omnia mortem potius quàm salutem prædicant; si verò ex his aliqua deficiant, & alia remittantur, spes salutis habenda est.

§. III.

Curatio lethargi.

IN primis victum calidum, & siccum, aut in colore moderatum instituere debemus; cibentur itaque aquà mulsà, aut iure pulli, ouis sorbilibus, borraginibus decoctis, quæ sale, aceto, oleo, & saccharo condiantur. Si verò crassiora expostulent alimenta, caro pulli, passerculorum, & turturum conuenit; similiter capparis, & asparagi; quæ omnia cum aromatibus, pipere scilicet, cariophylis, & croco consici debent. Potus sit aqua mulsa, aut cinnamomi, aut parum vini albi benè aqua diluti. Aer ad calidum declinet, qui parari potest pulegio, aut thymo in cubiculum sparsis, aut suffitu rerum calidarum, vel accensis lignis iuniperi, thymi, vel roris marini. Sit aër lucidus, splendens, & minimè nebulosus, vt suo splendore æger ad vigilandum prouocetur. Ventrem lenem habeat, aut vtatur hoc clystere. ℞. decocti saluiæ, lauendulæ, hyssopi, pulegij, stœcados, maluarum, lb. j. hieræ logodionis ℥. j. salis gemmæ ʒ. j. olei lilij albi, & camemali ana ℥. j. ß. misce pro clystere. Vel vtatur suppositorio ex melle tosto, & puluere agarici, vel hieræ.

Sanguinis missio. Si à principio lethargus inuadat, ita vt vires sanguinis missionem permittant, statim est extrahendus ex vena communi, existente plenitudine; si verò deficiat, ex humeraria, & hoc bis, vel ter faciendum, pro virium ratione, & morbi vehementia. Prodest etiam maximè sanguinem extrahere ex vena, quæ in carpo manus est, non solùm in hoc affectu, sed in omnibus capitis affectionibus. Hoc remedij genus si nullum sit prohibens, statim esse exercendum commendat Galenus 13. *method. citato*, & Auicen. in curatione lethargi; neque alio remedio ita securè possumus causam demere.

Si verò phrenitis, vel quiuis alius morbus lethargum præcessit, & iam sufficienter sanguis est euacuatus, ad cucurbitarum vsus te conuertes, quæ scapulis adhibeantur cum scarificatione, & sine illa; deinde raso capite, suturæ coronali admoueatur oxyrrhodinum ex oleo rosarum, camemali, & aceto, vt ℞. olei rosarum ℥. iij. camemali & aceti rosarum ana ℥. j. quo humor repellitur in principio, & aliquantulum resoluitur. Deinde ad magis resoluentia deueniendum est, quia humor crassus, qualis est pituita, attenuantibus, & resoluentibus indiget; & quantùm detrahimus de repellentibus, tantùm addimus de resoluentibus, & inscendentibus, & sic olei camemali quantitatem adaugere oportet, vt ℞. olei camem. ℥. iij. olei rosarum ℥. j. aceti rosarum ℥. j. misce. Morbo verò ad statum properante, fortiora resoluentia adhibebis, vt ℞. olei camem. in quo serpillum, aut pirethrum sit incoctum, ℥. iij. aceti ℥. j. misce. Aut ℞. olei nardini, & irini ana ℥. ij. aceti schillitici ℥. ß. castorei, & euphorbij ana ℈. ß. misce. Eundem vsum præstat vnguentum, quod ex eisdem oleis paratur. ℞. olei mtæ, camemali, nardini, rosarum, ana ℥. j. vnguenti marciat. & Aragon. ana ℥. ß. pulu. euphorbij, & piretri, singul. ʒ. j. ceræ quod sit satis ad vnguentum, quo caput inungatur, præcipuè suprà suturam coronalem, & non in occipite, vt vult Ioannes Paschalis *cap. de lethargo*. Hæc quidem remedia fortiora in morbi vigore, & declinatione magis ex vsu sunt, quæ non indistinctè sunt accommodanda.

Humorum præparatio & expurgatio. Interea pituita est extenuanda syrupis stœcados, rhodomelle, hydromelle, capill. l. ven. de duabus radicibus, & cetoso, cum decocto fœniculi, cassiæ ligneæ, origani, calamenti, & aliorum: deinde purganda pillulis, aut potionibus huic vsui proficuis, præcipuè hac potione. ℞. rhabarb. & agarici trochisc. ana ʒ. ß. fiat infusio, & expressio secundùm artem in decocto florum stœcados, borrag. & foliorum sennæ, & adde elect. Indi ʒ. iij. syrup. persici solut. ℥. iij. misce. Vel ℞. electuar. diaphœnic. ʒ. vj. syr. sennati ℥. iij. & cum decocto pugini fiat potus. Aut in pillularum forma, vt ℞. massæ pillularum cochiarum, & aggregat. ana ℈. ij. cum syr. stœcados, aut melle rosaceo; formentur 7. pillulæ, & aureæ tur. Ad idem valent pillulæ de agarico, aureæ, & de hiera. Antiqui varias medicamentorum purgantium formas construunt, quæ quia ex validissimis medicamentis componuntur, consultò eas omitto.

Somnum fi- dantia. At quia huiusmodi remedia in totum morbum non sedant, ad alia deuenire cogimur. Si ergo à somno non excitentur, naribus admoueatur decoctum thymi, pulegij, roris marini, saluiæ, rutæ, stœcados,

cados, & similium, præcipuè si in aceto sint elixa. Per capillorum etiam emulsionem ad vigiliam perducantur. Prodest etiam vacuatio per nares, & palatum, ita vt naribus per syringam hoc decoctum intromittatur. ℞. pulegij, origani, maioranæ, betonicæ, saluiæ, & stœcados, ana p.j. sinapis, euphorbij, & piretri ana ℈.ij. fiat decoctum in sufficienti quantitate aceti, ad tertiæ partis consumptionem, & colaturæ adde succi betæ ℥. ij. mellis rosati ℥.j.ß. misce; quo etiam os abluatur. Sternutatoria pariter conferunt, vt ℞. piretri, euphorbij, & hellebori albi, ana ʒ.ß. misce, quæ naribus per calamum insufflentur. Mox etiam valentibus medicamentis, vt Galenus præcepit, palatum vngemus, velut mithridato, & theriaca, aut synapi cum melle. Ruta in aceto infusa, aut decocta, fronti admota iuuat, ex Apuleio Madaurensi *cap. 90*. Trallianus vsum castorei ante accessionem sumpti maximè commendat; etenim (inquit) extenuat, & corpus quod propè est, vt totum emoriatur, recalefacit, fouetque; & multos ex morbo victos, hoc solo remedio mortem euasisse testatur: per se exhibitum proficit, adhuc autem magis cum oxymelite; quare non erit abs re ʒ.ß. castorei cum ℥.j.ß. oxymelitis vna horâ ante accessionem assumere aliquibus diebus.

Nota ex Tralliano remedium.

Cucurbita magna occipitio affixa, cum scarificatione, & sine illa, ab aliquibus commendatur. Mercatus consulit sanguinem mittere ex vena nasi, aut frontis; sed huius remedij vsum non laudo, quia magis refrigerabitur cerebrum, & in somnum immedicabilem fortasse incidet æger.

Balnea aquæ calidæ, ex decocto camemali, fœnugræci, meliloti, & similium, ieiuno ventre, & à cruditatibus repurgato proficua sunt, quæ multum etiam iuuare Trallianus ostendit. Frictiones, & ligaturæ crurum, & brachiorum sunt etiam proficuæ.

Sed quia fermè omnes euacuationes per somnum, excepto sudore, cessant, solent lethargici nec fæces, nec vrinam reddere, qui fortibus clysteribus, & suppositoriis sunt irritandi; & si vrina retineatur, oleo amygd. dulcium, scorpionum, & ictino, & adipe cuniculi pubem inungere conuenit, & manibus fricare, & comprimere, quibus Deo auxiliante, huius morbi vires superabis.

CAPVT VIII.

De caro.

Iste affectus præcedenti est maximè affinis, ita vt ab aliquibus practicis, inter quos est Vega, sub vnico capite vterque comprehendatur, neque in vtriusque curatione diuersa multùm instituantur remedia. Sed quia caros varias habet causas, & aliquibus enariat, de ipso seorsum agere decreuimus, qui sic definitur. *Caros est somnus profundus sine febre, cum resolutione imaginationis, causâ magis afficiente cerebri anteriores ventriculos.* Hæc definitio datur per symptomata, quia maximè ad morbi agnitionem conferunt. Differt à lethargo per febris defectum; nam in caro non putrescit pituita, sicut in lethargo. Differtque etiam ab illo, vt inquit Aëtius, eo quod lethargici interrogati respondent, & non omninò sine voce decumbunt; verùm qui in carum collapsi sunt, somno profundissimo detinentur, & dum punguntur, sentiunt

Quid sit carus.

A quidem, non tamen loquuntur, neque oculos aperiunt.

Sed instabis, in caro reperitur febris: ergo ratione febris non distinguitur à lethargo. Quod probatur ex Aetio *serm. 2. tetrab. 2. capite 5.* vbi ex Possidonij sententia ait: *Cum frigidi, & humidi humores cerebrum occupauerint, caros succedit cum debili febre.* Idem insinuat Paulus *lib. 3. c. 9.* dicens: *Carus ex eadem materia proficiscens, ab eo differt, quod febris carum præcedit, eaque vehementior; lethargum verò subsequitur.* Ergo ex horum Authorum sententia semper carum comitatur febris, & per febris defectum nequit distingui à lethargo.

Obiectio.

Huic obiectioni facilè respondetur, quòd carus dupliciter insurgit, aut nullo præcedente morbo febrili, & sic sine febre à principio inuadit, quia cùm humor non putrescat, neque inflammetur, ipsa non requiritur ad illius constitutionem.

Solutio.

B Aut alium morbum subsequitur febrilem, in cuius accessionibus caros fieri solet, quia altissimo corripiuntur somno, qui eo tempore dicitur carus per consensum.

De hoc ergo loquuti sunt Paulus, & Aëtius locis citatis; non tamen de caro primo modo sumpto, qui ad eius constitutionem benè sine febre saluatur; quæ si cum illo reperiatur, non attinet ad illius constitutionem, & est illi maximè accidentalis.

Pars affecta est cerebrum, magis tamen afficitur secundum partem anteriorem, vt docet Galenus *4. de locis, cap. 2.* vbi ait: *Et in caro quidem anterior pars magis, in apoplexia & morbo comitiali vtraque afficitur.* Idem comprobat Auicen. *fen. 1. 3. tract. 4. cap. 1.* ex læsione earum partium, quæ in suis operationibus dependent à parte anteriore cerebri, inquit enim: *Et quoniam primi sensuum, qui priuantur in somno, & subeth, sunt visus, & auditus, oportet tunc, vt sit impedimentum in subeth in anteriori cerebro.* Quia ergo nerui visui, & auditui deseruientes obstruuntur, qui quidem à cerebri anteriori parte procedunt; hinc est, quod audiendi, & videndi actio in hac affectione maximè læditur; & licèt aliæ actiones vitientur, nempe actiones olfactus, & gustus, quarum nerui ab eadem parte deriuantur, de eis tamen non fecit mentionem Auicen. quia sensibus non sunt ita manifestæ, vt per illas possemus hunc morbum inuestigare, quemadmodum per actum videndi, & intelligendi, per quem facilè colligimus, an homo dormiat, vel vigilet.

Pars affecta in caro.

C

Læditur etiam imaginatio, aut sensus communis magis, quàm aliæ potentiæ rectrices, quia secundùm Auicen. residet in anteriori cerebri parte; existimat enim potentias rectrices locis differre *fen. 1. 1. doct. 6. c. 5.* & ex maiori læsione, & vitio huius potentiæ in huius morbi cognitionem deuenire nos docet. Tamen iuxta Galeni, & aliorum doctrinam, existimantium in tota cerebri substantia omnes simul sensus internos residere, facilè potest dici, lædi potiùs actum imaginandi, quàm aliorum sensuum; quia etsi in toto cerebro sit imaginatio constituta, viget tamen magis in eius anteriori parte, vt docet Vall. *2. controuers. cap. 21.* & desumpsit ex Galeno *8. de vsu partium. c. 6.* Læditur imaginatio abolitè, vt docuit Galen. *de differ. sympt. cap. 3.* vbi ait: *Est alia veluti paralysis, aut resolutio, quam Græci carum, aut catalepsim vocant.*

Læditur imaginatio magis quàm reliquæ potentiæ rectrices.

D

Læditur præterea cerebrum, non solùm secundùm anteriorem partem, sed etiam secundùm posteriorem, & mediam, vt deducitur ex Galen. *4. de locis*

locis affectis, iam citato, vbi ait: *Qui ita affectus est, neque sensus, neque motionis munere fungitur.* Ex quibus infertur intentum; nam cùm ex toto cerebro sentiendi, & mouendi facultas in corpus deferatur, si aliquæ illius partea illæsæ permanissent, reuera per illas aliqua virtus corpori communicaretur. Sed quia in hoc affectu est in toto corpore insensibilitas, vt fatetur Galenus *5. aphorism. comm.* 1. necessum est dicere, totum cerebrum affici. Quod etiam insinuat Auicen. *fen.* 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 2. dicens: *Et omnes quidem species subeth facta ex frigore in substantia cerebri, aut propter medicinam ebibitam, sequitur corruptio in cogitatione, & memoria.* Sed memoria secundùm Auic. residet in posteriore cerebri parte, cogitatio verò in medio cerebri ventriculo: ergo in hoc affectu non solùm læditur secundùm anteriorem partem, sed etiam secundùm posteriorem, & mediam. Cum hoc tamen dicimus, lædi magis partem cerebri anteriorem, quia magis elucet vitium actus imaginandi, & aliarum potentiarum, quarum nerui dependent à cerebri anteriori parte. Sed his præmissis ad sequentem difficultatem enodandam deueniamus.

§. I.

An lædatur respiratio in caro.

GAlen. 4. *de locis, cap.* 2. de hoc affectu sermonem instituens, ait: *Spirandi tamen facultas haudquaquam læditur.* Et paulò infra insinuat distinctionem inter apoplexiam, & carum. *Et in caro* (inquit) *seruatur respiratio secundum naturam.* Quod etiam ostendit Auic. *cap. de subeth.* Et ratione suadetur, quia ex opposito sequeretur, quod carus, & apoplexia non distinguerentur inter se; nam vtrobique est priuatio sensus, & motus, & difficilis respiratio: ergo ex nullo signo distinctio illorum deprehendi potest.

Quid tenendum. Contraria tamen sententia videtur mihi probabilior, quam desumimus ex Galen. 5. *de locis, c.* 1. vbi agens de hoc affectu, & aliis, in quibus respirationis læsio percipitur, ait: *Namque si diligenter consideraueris, inuenies per huiusmodi affectus, quomodo spirent laborantes; quippe videbis & violentam, & difficilem respirationem, perinde ac si vinculo quodam constrictus thorax attolli prohiberetur.* Idemque ostendit etiam 4. *de locis, cap.* 7. cuius sententiam insequitur Ludouic. Merc. 1. *de intern. morb. curat. cap.* 12. & Petrus Garc. *de locis affectis disput.* 11. *cap.* 1. quæ etiam rationibus probatur. Nam in caro multò magis patitur cerebrum, quàm in somno naturali; siquidem magis obstruitur: ergo non potest seruari respiratio naturalis in caro, sicut in somno. Consequens probatur, nam ratione maioris obstructionis impeditur magis descensus facultatis mouentis musculos respirationi destinatos, & sic maior erit noxa in hoc affectu, quàm respirationis in somno.

Secundò, nam in caro ex spirituum consumptione adest visus adauctus cum debili virtute motiua: ergo necessariò fiet mutatio respirationis, quia eo casu virtus non est ita constans, sicut in statu naturali, & visus adauctus maiorem aëris attractionem expostulat, quàm secundùm naturam.

Vallef. opinio, & illius refutatio. Vallef. 4. *de locis, cap.* 2. inquit, quod quando in caro est difficilis respiratio, variatur morbi species, & ex caro fit apoplexia.

Sed eius responsio non est ad rem; nam carus procedens ex maxima spirituum consumptione, A non potest migrare in apoplexiam: ergo etiamsi in illo sit difficilis respiratio, non mutabitur in aliam morbi speciem. Antecedens patet, quia apoplexia, vt suo loco dicemus, in cerebri obstructione consistit: sed carus ex spirituum dissipatione, & resolutione insurgit potiùs ex defectu ipsorum spirituum, & nequit consistere in obstructione: ergo neque in morbum obstructionis migrare. Præterea Galenus loco citato, inter morbos, in quibus non seruatur incolumis respiratio, annumerat carum, & apoplexiam: ergo si carus quando est cum difficili respiratione, iam non cari, sed apoplexiæ nomen meretur, impertinenter à Galen. inter morbos difficilis respirationis constitueretur.

Ad authoritates ergo Galeni, & Auic. respondetur, in caro esse respirationem naturalem, factâ B comparatione ad apoplexiam, in qua difficile, aut nihil respirat æger; tamen factâ comparatione ad respirationem naturalem, caro affecti difficilè, & inæqualiter respirant: quæ solutio est ad mentem Ludouici Merc. quà Galeni loca contraria conciliantur.

Variæ cari species assignantor, iuxta causarum varietatem, à quibus dependet, quas tradunt Galen. 4. *de locis, cap.* 2. toties repetito, & Auic. *cap. de subeth.* Huius prima, & frequentior causa est humor crassus, & frigidus, aut omninò viscidus, qui obstruit cerebrum, somnumque inducit profundum, morbusque tunc in obstructione consistit. *De causis cari.*

Aliam causam adducit Auic. videlicet intemperiem, dicens: *Omnis autem subeth ex complexione pendens e, propter frigus primò, & propter humi-* C *ditatem secundò.* Quod frigus potest exterius ab aliqua vehementi causa suscitari, aut interius per assumptionem veneni frigidi, putà opij, mandragoræ, aut iuschiami. Frigus enim somnum inducit spiritus incrassando, & eos ad motum ineptos reddendo, vel cerebri substantiam comprimendo. Humiditas tamen per se, sine humoris præsentia, aut non adiuncta frigiditati, somnum non conciliat; nam in tantùm somnum efficit, in quantùm materiam aptam reddit, vt ex illa vapores humidi excitentur, qui suâ obstructione somnum inducunt, vt docet subtilis Petrus Garc. Ego tamen censeo humiditatem per se ad somnum conferre, vt colligitur ex Galeni verbis, qui secundum locum conciliandi somnum ei concedit. Si enim siccitas per D se homines reddit vigilantes, quid mirum, quod humiditas eos somniferos faciat. Aliam causam adduxit Galenus dicens: *Cùm osse quopiam terebra perforato medius ventriculus fuerit attritus, sopor hominem occupat.* Et rursus: *Quemadmodum autem inter perforandum cùm quis incautè premens meningophylacem & meningem plus iusto compresserit, carus fit; ita vbi os caluariæ vehementer attritum ipsius ventriculos comprimat, maximeque medium, stupor superuenire potest.* Eandem causam refert etiam Auic. Quibus verbis constat, morbum hunc esse in conformatione, in vitio scilicet cauitatis.

Dubium. Sed insurgit dubium, quam ob causam ex medij ventriculi compressione fiat carus? Nam si in caro læditur magis cerebri pars anterior, anteriores cerebri ventriculi si lædantur, citiùs carum efficere valebunt, quàm medius. *Solutio dubij ex Gentili.* Gentilis in expositione loci Auic. *cap. de subeth*, inquit, quod ex læsione medij ventriculi fit carus, quia est aliis ventriculis anterioribus nobilior; & quia strictior est aliis, à minori causa comprimitur, & ex minori compressione carum excitat; quæ compressio in tantùm carum progignit, in quantùm motum cerebri dilatationis,

latationis,& compressionis impedit, cuius defectu spiritus quoddam suffocationis genus patiuntur, vt patet etiam in defectu respirationis, vbi etiam spiritus vitales suffocari contingit: & quemadmodum per spirituum vitalium suffocationem actiones vitales cessant, ita per suffocationem spirituum animalium cessant etiam animales functiones, & sensu, & motu priuatur animal.

Dolor est causa cari, & quare spiritus ab animi animales. Vltimam causam recenset Galenus, spirituum animalium dispendium ex vehementibus doloribus, vel aliis causis procedens; cùm enim spiritus ita sint necessarij ad actiones animales obeundas, ipsis deficientibus, huiusmodi actiones cessant, & insurgit carus aut somnus profundus. Quod comprobat Auic. *fen.* 11.*lib.* 3.*tract.* 2. *cap.* 6. vbi sic: *Membra suis propriis actionibus prohibet dolor, & virtutem dissoluit, &c.* Ratio propter quam in vehementi dolore spiritus dissipantur, adducitur à Gentili super eundem Auic. locum; dolor enim cùm sit immutatio realis in parte sentiente, & intentionalis per speciem sensibilem, & cognitio obiecti, seu sensatio, videtur non posse conducere ad spirituum resolutionem; quare (inquit) dolor calefacit non congruum motum ponens in spiritibus, & humoribus, hæc autem est resolutionis causa. Vbi Gentilis spirituum resolutionem ab immodico illorum calore per motum adquisito prouenire affirmat; nam ab obiecto dolorifico stimulatur natura ad illud expellendum; ad cuius expulsionem vtitur spiritibus, & sanguine, quos mouet versus partem dolentem, & per illum motum spiritus tarefiunt, & attenuantur, ita vt maior raritas, & calor in illis producatur, quàm eorum natura postulat, productisque dispositionibus incompossibilibus spiritus resoluuntur, & dissipantur, & nequeunt sub forma propria conseruari. Quod autem spiritus moueantur præsente obiecto dolorifico, docet Galenus 5. *aphor. comm.* 54. Si verò aliæ huius affectus causæ inueniantur, sub assignatis facilè comprehenduntur.

Signa cari. Signa quibus iste affectus innotescit, ex iis, quæ adducta sunt, facilè percipiuntur: quare in eis enarrandis non immoror, quæ quidem videri etiam possunt apud Auic. *cap. de subeth.*

§. II.

Curatio cari.

Cari ab intemperie calida curatio. Propter causarum diuersitatem diuersam etiam carus exigit curationem; nam si ab intemperie frigida originem ducat, debito regimine circa res non naturales instituto, vt diximus capite de lethargo, solis alterantibus curationem adipiscimur, vt dictum est etiam *cap. de capitis dolore à pituita*, cui etiam propinamus potum theriacæ antiquæ, diamusci, aut mithridati, cum vino albo, aut aqua anisi, vel fœniculi; caputque ablatur decocto rutæ, piretri, stœcados affæ, saluiæ, thymi, & similium: deinde vngatur oleo irino, camemali, & rutæ, aut ex eis paretur vnguentum cum pulueribus piretri, castorei, euphorbij, mastichis, & piperis nigri, & cera, quo inungantur caput, & tempora.

Cari curatio ab humoribus. Si ab humoribus crassis initium habere videatur, curatur eisdem remediis, & aliquantulùm fortioribus, quibus curatur lethargus, videlicet sanguinis missione, præcipuè si fortè à sanguine procedat, vt notat Auic. & expurgatione, oxyrrhodino capiti deraso imposito, frictionibus, ligaturis partium extremarum, cucurbitulis scarificatis, & sine scarificatione, spatulis adhibitis, & resoluentibus, & attenuantibus capiti impositis; instituta etiam eâ victus ratione, quæ ad calidum vergat, & siccum, vt iam diximus *cap. de lethargo*, adhibitis omnibus debito tempore, & occasione, quod est Medici proprium munus.

Si ab aliquo veneno frigido in carum incidat homo, quod cognosces ex stupore, & frigore totius corporis, & ex eo, quod alia in ægro non præcessit causa, à qua somnus ita profundus posset repentè dimanare, præsertim si pituitæ redundantia, aut vsus ciborum frigidorum, vel vicinia rei frigidæ non præcesserint, existimare oportet, huius mali causam aliquod narcoticum fuisse, cuius curationem ex Auic. require, qui *fen.* 6. *lib.* 4. *tract.* 1. de venenis sermonem instituens, pro quolibet particularem, & communem curationem affert. Circa hoc lege etiam Petrum Apponensem *tractatu de venenis*, vbi latè pro venenis frigidis alexipharmaca tradit. *Cari curatio à veneno.* Tandem si ex vehementi dolore insurgat affectus, causam detrahere conuenit; qui si ab inflammatione, aut decubitu alicuius humoris in aliquam partem procedere videatur, illicò sanguinem extrahes ex vena competenti secundùm situm, & positionem partis dolorem patientis; tamen si ob virium iacturam non possit hoc auxilium sustineri, ad stupefacientia statim te conuertes; nam dum causæ abscissio est impossibilis, ad ea quæ accidentia mitigare valent, peruenire cogimur. *Curatio cari ex dolore & spirituum defectu.* In doloribus itaque internis vti possumos philonio persico, aut opio, sic. ℞. philonij persici ℥.j. syr. violarum ℥. j. ß. papaueris, ℥. ß. aquæ chicorei, ℥. ij. misce. Verùm si huiusmodi auxilium somnum conciliat, maior vtilitas sequitur ex eius adhibitione remittendo dolorem, quàm nocumentum somnum prouocando; siquidem dolore remisso spiritus denuò procreantur, & illorum dissipationis causa deficit, quâ deficiente somnus recedit, & consequenter affectus iste aufertur.

Si verò dolor fit in exterioribus partibus, partis in qua residet, sensum stupefacere expedit succo solani, in quo sit dissolutum parum opij, & supra ipsam partem lintea in eo imbuta imponantur, vel partem illines vnguento de cucurbita, & populeone, cum granis tribus opij, & superimpones aquam rosaceam, plantag. & portulacæ, vel iuschiami, & papaueris decoctum, quæ antequam calefiant, auferantur, & alia de nouo frigida reponantur.

Sed quia somnus iste existente dolore ex spirituum animalium resolutione proficiscitur, eius curatio in spirituum reparatione, & regeneratione consistit; quare odores optimi, & alimentitij naribus appositi maximè iuuant, vt biscoctum calidum vino madidum, & ipsum vinum per se, quo nares, tempora, & manus arteriæ abluantur; odorent etiam moschum, & ambarum, nisi sit mulier, & timeatur matricis suffocatio; parum vini odoriferi deglutiant, & ius caponis saginati, quibus vires refaciuntur, & spiritus denuò regenerantur.

Quod si carus ex ventriculorum cerebri compressione ortum ducat, adhibitis sanguinis missione, & aliis, quæ vim reuellendi, & deriuandi à capite habent, in reliquis consule doctum Chirurgum, quia hoc opus manualem desiderat operationem.

CAP. IX.

CAPVT IX.

De typhomania.

Quid sit.

HVnc morbum definit Auic. *fen.* 1.3. *tract.* 3. *cap.* 12. dicens: *Subeth-sahari est ægritudo composita ex apostemate calido, & frigido cerebri.* Et reddit causam dum dicit: *Quoniam apostema est factum ex duobus humoribus simul, phlegmate scilicet, & cholera.* Galenus hanc affectionem appellat mediam inter phrenitidem, & lethargum. Ita *lib.* 3. *de locis affectis, cap.* 5. vbi ait: *Præterea vltra iam dictas intemperies contrarias, alia quædam fit mixta ex vtrisque, vt in vigilante comate, cum pituitosus, biliosusque humor abundauerit.* Paulus *lib.* 3. *cap.* 6. inquit vetustiores Medicos confudisse catochum, aut catalepsin cum sopore vigilanti; nec mirum, cùm in catocho reperiatur priuatio sensus, & motus, per quam videatur æger dormire: & cùm ex alia parte oculos habeat apertos, videatur vigilare. Diuersi tamen morbi sunt, vt etiam Auic. *loc. cit.* testatur, dicens de hoc morbo, quem ipse appellat Subet-sahari, quod eum quidam Medicorum nominant suecos, sed non est ipsa, imò succos est species congelationis; & cum catochus, seu catalepsis sit congelatio, reuera distinguitur ab hac affectione, quæ est, vt dixi, affectio media per participationem inter phrenitidem, & lethargum, vt ex accidentibus constat; nam aliquando dor- C miunt, aliquando vigilant, & simul ad vtrumque inclinantur; & etiam in causis, quæ sunt bilis, & pituita: vbi verò vincit vnus humor, eius vincunt etiam signa, vt si pituita superat, somnus magis hominem apprehendit; si verò bilis, vigilia somnum superat: quod si humores æquent, tam ad somnum quam ad vigiliam æger est propensus: & hoc modo venit intelligendus Galen. *lib. artis medicinalis*, dum tradit signa calidi, & humidi cerebri, dicens: *Cum verò se ad somnum conuertunt, simul comatosi fiunt, & vigiles.* Id est habent ad vtrumque propensionem; nam simul vtramque passionem habere est impossibile, cum somnus, & vigilia opponantur priuatiuè.

Typhomaniæ causa.

Ex dictis constat, hunc morbum fieri ab humore pituitoso bili admixto; nec requiritur, quod isti humores sint separati, & in diuersis locis, vt quidam existimant; nam calor, & humiditas, à quibus somnus & vigilia procedunt, cum non sint qualitates oppositæ, benè possunt eandem cerebri par- D tem alterare, & in eodem subiecto esse secundùm intensiores gradus.

Fieri etiam potest ex bile sanguini admista, vt docet Galenus 1. *prorrhet. comm.* 1. nam grauato capite à sanguine, & à sanguinis humiditate, somnus conciliatur, bilis verò sua mordacitate, & calore ad vigiliam etiam commouet.

Præterea fieri potest à pituita, & sanguine, vt notat Auic. si phlegma, & sanguis coniungantur aggregatione apostematum, vbi videbis signa Karabiti, lethargi, & subeth-sahari. Tandem Petrus Garcia censet fieri posse à sanguine, qui cùm putrescat per calorem, & mordicationem ex putredine productam, valebit inducere vigiliam, & sua humiditate somnum prouocare.

Signa.

Signa vigil coma habet media, mixta ex signis lethargi, & phrenitidis; impetu deferuntur in somnum, & palpebras continere nequeunt, insom- A nia patiuntur vehementia, vigilantes delirè loquuntur, liquida difficulter deglutiont, facies intumescit, liuet, & aliquando rubet, aperiunt oculos, & eorum palpebræ retrahuntur, accidit eis anhelitus adstrictio, & febris putrida continua ex humore putrescente in cerebro.

§. VNICVS.

Curatio typhomaniæ.

HVic morbo succurritur primò sanguinis missione, præsertim si oculi, & facies rubeant, aut tumida appareant; quæ fieri debet ex vena communi, aut cephalica, pro virium ratione, & morbi vehementia, vt diximus *cap. de phrenitide*: fortibus etiam vtemur clysteribus, ex decocto betæ, B mercurialis, parietariæ, maluarum, bismaluæ, radicis cucumeris agrestis, cum ℥.j. hieræ picræ, aut elect. indi, & cum sale gemma. Deinde eos præparabis ad expurgationem syrupo de stœcade, aceto, borrag. capill. veneris, aut melle rosaceo, cum aqua fœniculi, origani, aut thymi: mox eos purgabis cum elect. indo, aut diaphœnic. dissoluto in decocto capitali ex origano, floribus stœcados, violarũ, & foliorum sennæ confecto, aut cum diluto rhabarb. & agarici trochisc. & syrupo regio, vel persico solutiuo. Capiti admouebis oxyrrhodinum ex oleo rosaceo, & camemali, cum aceto, & vtemur remediis, quæ mediam nanciscantur naturam inter resoluendum, & repercutiendum; quorum copiam ex capite de lethargo; & phrenitide deducere poteris. Similiter vtetis ligaturis, frictionibus par- C tium extremarum, & cucurbitis, narifusoriis, masticatoriis, & oris ablutionibus ibi numeratis. Victus sit ius pulli, aut gallinæ, cum ciceribus, & petroselino decoctum, oua tremula, borrago elixa, & ipsa pulli aut gallinæ caro. Potus sit aqua hordei, si febris nimis infestat; si verò sit remissa, sit aqua mulsa, aut cinnamomi. Victus ratio.

CAPVT X.

De catocho, seu catalepsi.

HÆc duo nomina catochos, & catalepsis, prorsus eandem rem important, vt docet Paul. & asserit Galenus 4. *de causis pulsuum, cap.* 16. Licet Galeno vetustiores confundebant hunc morbum cum vigili comate, vt capite antecedenti, ex Pauli sententia enarrauimus; differunt tamen inter se; D nam catochos significat congelationem, seu detentionem, vt docet Paul. sic inquiens: *Quam ob causam antiquiores Græci hoc pressos morbo, catochos, vel catochomenos, quasi dicas occupatos, detentosque nominauerunt; recentiores catochon, vel catalepsin, veluti detentionem, & deprehensionem*; quæ claritatis causâ definiuntur. *Catochus est morbus cerebrum lædens magis secundum partem posteriorem, in quo totum corpus manet rigidum, & oculorum palpebræ manent aperta, sine sensu, & motu, ab humore melancholico procedens.* Ex hac definitione colligitur Rondeletij error, qui in methodo curandi morbos inquit, quod membra remanent in eadem figura quâ apprehenduntur, vt si oculos habeant apertos, maneant in eadem figura; si verò clausos, similiter remaneant. Quæ omnia desumpsit ex Paulo, qui asserit, quod æger in illa permanet figura, quâ correptus est, stans scilicet, vel sedens, clausis oculis, vel respiciens: quod quàm Catochi definitio.

falsum sit, ipsa experientia ostendit, & millies ego vidi.

Pars affecta est cerebrum, magis tamen secundùm partem posteriorem, vt adducitur ex Galen. 4. *de locis affectis, cap.* 2. & a Paulo *lib.* 3. *c.* 10. quod etiam confirmat Auic. *fen.* 1. 3. *tract.* 4. *c.* 1. vbi docet, hoc cognosci ex motuum læsione, in quo distinguitur a caro, in quo magis læditur anterior cerebri pars. Læditur etiam anterior cerebri pars, vt constat ex oculorum apertione, quæ fit ex neruorum tensione, qui ab interiori parte oriuntur. Quod verò palpebræ maneant apertæ, præter experientiam, docuit Galen. *loc. proximè citato,* & 1. *prorrheticorum, cap.* 1.

Cur tota quare rigidum maneat, declaratur.

Aliud symptoma huius morbi proprium est, quod totum corpus maneat rigidum, & tensum: huius euentus causam tradit Rondeletius, dum dicit, quod a multitudine materiæ venæ, & arteriæ cerebri, non ventres opplentur, vnde rigescit corpus, & distentum in modum corporum à frigore congelatorum conspicitur. Quod etiam insinuat Holler. & Iacotius 5. *lib. coac. super text.* 13. *Hippocratis*; & ratione etiam id confirmatur. Quia maior obstructio reperitur in apoplexia, quàm in catochó: ergo si in eadem parte cerebri pro vtroque morbo talis obstructio reperitur, maior tensio fieret in apoplexia, & magis rigidum maneret corpus, quam in catocho; nam illa tensio necessariò prouenit ab obstructione: ergo quo maior obstructio, maior tensio: ergo cùm contrarium accidat in apoplexiá, dicendum est, diuersificari ratione partis. Quod docet Gal. *cap. proximè cit.* vbi ait: *In caro quidem anterior pars magis; in apoplexia, & morbo comitiali vtraque afficitur, & in catocho, catalepsi dicta, posteriora cerebri potiùs afficiuntur.* Vbi partium diuersitatem assignat, in quibus obstructio fit, & sic apoplexia fit obstructá magis cerebri substantiá, vt ipse inquit eodem capite: catochus verò insurgit venis humore sicco, & frigido repletis. Ex obstructione ergo, & repletione venarum cerebri ipsius substantia comprimitur, ex qua compressione à sensu, & motu destruitur æger, vt etiam diximus capite de caro.

Obiectio.

Sed insurges: Ex eo quod venæ cerebri intumescunt, non sequitur quod rigidum, & tensum maneat corpus, nam tensio, rigiditas, & conuulsio, est affectio potiùs neruorum, & musculorum, quàm venarum.

Ad illum responsio.

Respondetur, hanc tensionem, seu conuulsionem non esse affectionem per se neruorum, aut musculorum, sed potiùs consurgere per colligantiam venarum, & arteriarum cum neruis; nam inter se sunt adeò vnita, vt dum venæ, & arteriæ tenduntur, statim nerui, & musculi trahantur in consensum, & sequantur rigiditas, & tensio membrorum; & ob neruorum dictam tensionem oculorum palpebræ manent apertæ.

Manent etiam hoc morbo laborantes sine sensu & motu, vt insinuat Gal. *de different. symptomatum c.* 3. vbi sic: *Est alia veluti paralysis, aut resolutio, quam Græci carum, aut catalepsin vocant.* Cùm igitur paralysis sit priuatio sensus & motus, & carus, & catalepsis sint veluti paralysis, liquidò constat, quod in ipsis non maneat sensus, nec motus; ac consequenter potentiæ rectrices abolitam habent actionem.

Obiectio contra dicta.

Sed obiicies ex Galen. 4. *de locis, cap.* 2. *iam sæpe citato,* qui refert quendam illius condiscipulum hoc morbo fuisse oppressum, qui postea retulit, se vidisse, audiuisse, & meminisse; cùm tamen immobilis, & rigidus, habensque oculos apertos iaceret: ergo hoc morbo oppressi priuationem sensus, & motus.

Secundò; nam si in catocho datur sensus, & motùs priuatio, non distinguitur ab apoplexia, quæ definiri solet per priuationem sensus, & motus: quod est falsum; nam sunt morbi specie diuersi, diuersaque habent accidentia.

Alia obiectio.

Respondetur tamen ad primam obiectionem, quod duplex est catalepsis, vna absoluta, & consummata, in qua sine sensu, & motu iacet æger; alia non consummata, quæ vt inquit Iacotius, habet sub se multos gradus intensionis, & remissionis; & hoc catocho Galeni condiscipulus fuit affectus, in quo aliquid sentiunt, saltem obtusiùs.

Ad primam responsio.

Ad secundam respondetur, quod catalepsis distinguitur ab apoplexia ratione tensionis, & rigiditatis, quæ non reperitur in apoplexia; & etiam ratione respirationis: nam quamuis lædatur respiratio in catocho, vt refert Galen. 4. *de locis, cap.* 7. *iuxta finem,* non tamen ita sensibiliter, sicut in apoplexia; quia non est necessarium, vt omnes nerui æqualiter omnimodam tensionem patiantur, ita vt aliquam contractionem, & dilatationem non admittant, patiunturque minus nerui respirationi inseruientes, quæ actio fit etiam, quia obiectum maximè excitat potentiam ad respirationem, sine qua homo viuere non potest, in cuius subsidium natura omnes suas vires apponit; quæ actio tantùm in catocho absoluto reseruatur, vt dictum etiam est *cap. de caro.* Reliquæ verò actiones pereunt, aut ita imminutæ fiunt, vt pro ablatis reputentur.

Ad secundam responsio.

Vltima definitionis particula demonstrat huius morbi causam, quæ est humor melancholicus, vt constat ex Paulo iam citato, & ex Galen. 2. *aphor. comment.* 3. vbi ait: *Huiuscemodi somnus fit refrigeratá parte sensitiuá, hoc est, cerebro ipso; qua refrigeratio cùm fortis sit, mista quidem humiditati lethargicas facit passiones, cùm siccitate verò eas, quæ deprehensiones nominantur.* Idemque asserit Aëtius; quamuis ex sanguinis multitudine fieri, nemo est qui dubitet, vt etiam ipse fatetur Aetius, qui vidit adolescentem hoc morbo laborantem, multo sanguine refertum, qui quarta die sanguinis eruptione largâ per nares factâ ab omni molestia confestim fuit liberatus. Nos autem curauimus mulierem catocho correptam, quæ cùm menstruali purgatione timore fuisset oppressa, sanguine reuocato venæ sectione ex malleolis, cucurbitulis, & frictionibus partium inferiorum eam ad sanitatem perduximus. Adduximus ergo in definitione solum causam frequentiorem.

Causa.

Ex dictis claret, huius morbi essentiam in obstructione ab humore melancholico frequentiùs, vel sanguineo, in quo plurimùm melancholici adest, sitam esse; non verò in distemperie frigida, & sicca, vt aliqui autumant; hæc enim affectio confertim fit, vt notat Aëtius, & confertim soluitur; quod nequit procedere ab intemperie. Tum quia neminem vidi, qui solis alterantibus hunc affectum adimat, sed euacuationibus illum propellit. Et quando ab Authoribus dicitur, quod ab intemperie procedit frigida, & sicca, sunt intelligendi de ipsa cum humoris præsentia.

Signa quibus dignoscitur iste affectus, adducta fuere in illius definitione, quibus præcedere solent dolor capitis, aut paruum delirium, vel obliuio, attoniti manent, vel stupidi, & in aspectu feroces, facies ruber, neque audiunt, nec respondent; raram habent respirationem, eamque magnam efficiunt: pulsum habent tardum, magnum, & rarum. Conuulsi quandoque moriuntur, aut melancholici. Ex his signis plura adduxit Hippoc. in coacis prænotionibus.

Signa, & prognostica.

§. I.

Curatio catochi, seu catalepsis.

IN huius morbi curatione victus debet esse tenuis, vt aqua mulsa, ius pulli, aut cremor ptisanæ: potus aqua mulsa ex origani decocto, aut aqua fœniculi. Statim est extrahendus sanguis, ea Pauli decreto, præsertim si facies rubeat, ex vena cephalica, si non sit plenitudo, qui præsente sanguinem ex communi mittimus, ad magnam quantitatem, ex Rondeletio, maximè si ætas sit florens, & vires constent, & venæ iugulares sint impletæ; qua largâ sanguinis profusione liberari solent ab hoc morbo dum à sanguine procedit; si verò ab humore melancholico ortum ducat, sanguinem etiam ea trahere expedit, non tamen in tanta quantitate; quo extracto caput inungere oportet oleo camemalino, & anethino, cum modico aceto; deinde ad valentiora deuenire cogit necessitas, quæ habent vim attenuandi, & resoluendi, qualia tradidimus capite de lethargo. Frictiones etiam brachiorum, dorsi, & crurum sunt vtiles, similiter & ligaturæ partium extremarum, & cucurbitæ dorso affixæ scarificatæ, & sine scarificatione. Vtantur fortibus clysteribus ex decocto capitali cum elect. indo, diasenna, & hiera logodionis, sale gemma, & melle. Et si fuerit occasio exhibendi medicamentum expurgans, statim est propinandum, quia iste morbus non præstat expectandi inducias; quare eos purgabimus cum confectione Hamech, seu electuario indo, vt ℞. confect. Hamech ℨ. iiij. catholici ℨ. ij. syr. persici solut. ℥. iij. misce, & cum ℥. ij. ß. decocti liquiritiæ, prunorum damasc. & foliorum sennæ fiat potus. Si verò æger renuat, & non possit os aperire, oportet vt aliquo instrumento illius os aperiatur, & paulatim potionem deglutiat, quod obseruaui in aliquibus cum felici successu, ex quibus aliqui euomuerunt, alij verò per infernam aluum humorem deposuerunt, & ab hoc immani morbo fuere liberati. Vtile etiam est, dum à sanguine dependet, sanguinem fetis ea naribus extrahere, vt notat Rondel. Cùm verò morbus declinat, oportet eorum caput roborare, vt humor in eo deletictus absumatur, & caput denuò humorem non recipiat; quod quidem efficimus hoc puluere capitali. ℞. macis, nucis moscatæ, ligni aloes, guaiaci, & cubebarum ana ℨ. iij. foliorum sennæ ℥. ij. florum rosarum, borrag. & buglossæ, camem. stœcados, rosmarini, & cæterarum ana ℨ. j. omnia secundùm artem in puluere redigantur, & ex eis fiat cucufa cum bastituris, quæ capiti imposita per plures dies solet maximè prodesse; ad quod etiam conferunt errhina, masticatoria, & oris collutiones, crurum, & brachiorum lauacra ex rebus calidis, quæ scripta reperies *cap. de dolore capitis à pituita, & cap. de lethargo.* Quod si æger assuetus fuerit alicui euacuationi per hemorrhoïdas, eam sanguisugis excitare conuenit.

Obseruatio.

CAPVT XI.

De memoriæ læsione.

Quibus modis actio læditur.

DE hoc affectu fecit mentionem Galen. 3. *de locis affectis, c. 5.* ad cuius intelligentiam supponere oportet ex Galeno *de differentiis symptom.* quamlibet actionem tripliciter lædi posse: aboli-

A tè, ita vt nullo fiat modo: diminutè, & deprauatè. De memoriæ læsione diminutè, & abolitè nulla est inter Authores controuersia; nam omnes admittunt, memoriam lædi posse secundùm hoc duplex læsionis genus. Ita Galenus ostendit *cap. citat.* & Auic. *fen. 1. 3. tract. 4. c. 12.* vbi solùm huius duplicis læsionis mentionem fecit, dicens: *Ipsa* (scilicet memoriæ corruptio) *est compar stoliditati, nisi quia est in posteriori cerebro, quoniam est diminutio in aliqua operationum posterioris cerebri, aut destructio in omnibus.* Idem insinuat Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. c. 23.* Vega *3. de arte med. capite 10.* in quo quamplurimi conueniunt. Solùm difficultas enodanda in hoc versatur.

§. I.

An memoria possit lædi deprauatè.

B

Pars negatiua probatur.

COmmunior Medicorum sententia tenet, huiusmodi potentiam non esse actiuam, sed solùm specierum conseruatiuam, ita vt circa obiecti cognitionem nullum actum efficienter producat: quæ probari potest ea Authoribus iam citatis, qui tantum de actione diminuta, & abolita, & illins curatione mentionem fecerunt; si enim poterat memoria in actione pati deprauationem, de ea loquerentur Authores, & auxilia ad illius curationem traderent. Vnde infertur, quod memoria tunc dicitur lædi abolitè secundùm proprium actum, quia species non conseruat, quibus alia potentia operatur, & habet actum memorandi; & sic illis deficientibus cessat præteritorum cognitio. Vel dicitur lædi diminutè, quando diminutè dictas præteritorũ species conseruat. Hanc opinionẽ iterum comprobat Galen. *4. de locis, c. 2.* vbi de delirio egit, nullâ habitâ ratione actus memorandi: *Quippe* (inquit) *sunt phrenetici quidam, qui de his, quæ oculis offeruntur, rectè, quantum ad sensitiuam notitiam pertinet, iudicant, cogitando verò à naturali iudicio aberrat. Alij quidē cogitatione falluntur minimè sensibus tamen differenter mouentur. Sunt præterea qui simul & sensu, & cogitationis vitio laborant.* Vbi omnes delirij species diuersis facultatibus à memoria euenientibus connumerat. Quod si aliquod delirium memoriæ accidere posset, ibi etiam de eo verba proferret. Quod etiam probatur ex Caiet. *super 1. partem Diui Thomæ, quæstione 79. artic. 6.* vbi inquit: *Memoria significat vim conseruatiuam cognitorum præteritorum, & est thesaurus specierum.* Vbi memoriæ non tribuit actum memorandi, sed solùm species conseruare.

C

Conclusio certa.

Sed licèt isti Authores hanc tueantur sententiam, illam tamen non probant. A nobis tamen contraria verior ea æstimatur, quæ asserit, memoriam esse potentiam cognoscitiuam, & effectiuè proprium actum cognoscitiuum obiecti præteriti producere, iuxta quam potest delirium & deprauationem pati. Quam tenet Paul. *lib. 3. cap. 11.* vbi agens de memoriæ læsione, ait: *Si autem calor accesserit siccitati, deliria, & phrenitides mouebit.* Idem confirmat Valles. *3. de locis, capite 2.* dicens: *Sed illud quoque oportet dictorum gratiâ adiicere, posse memoriam non minùs reliquis facultatibus pati, non minutionem solùm, & abolitionem, sed deprauationem etiam.* Idem sequitur Fernel. *5. Physiologia, capite 8.* Ludouic. Merc. *1. de internorum morborum curat. capite 19.* & Petrus Garc. *de locis affectis.* Probatur; nam nihil est in memoria, cuius ratione repugnet esse potentiam elicitiuam sui actus; neque contrarij

D

illud tradunt, præter conseruationem, & retentionem specierum: sed hoc non obstat, nam intellectus possibilis etiam species intelligibiles conseruat, & nihilominus producit intellectionem, seu verbum mentis, vt omnes admittunt: ergo pari ratione poterit memoria species sui obiecti conseruare, & suum actum elicere; neque inconuenit, quod secundùm diuersos respectus vnica res simul sit in actu, & in potentia, vt ex physicis accepimus.

Ex his facilis est responsio ad authoritates in oppositum, quæ cum nullum adducant fundamentum, non sunt redarguendæ. Ad Caietani tamen testimonium respondetur, potiùs nostram sententiam confirmasse, vt totum articulum legenti patebit.

Ex dictis constat, quod quacunque de causa memoria minuatur, tollatur ve, per compassionem aliæ facultates rectrices patiuntur; priuatione, inquam, specierum, quas memoria illis suppeditare debet, quapropter Galen. *3. de locis affectis, cap. 5.* inquit: *Memoria læsio, ipsa enim sæpe vnà cum læsione quadam rationis fieri conspicitur.*

Et si dicas: Si huiusmodi potentiæ resident in eadem parte, quemadmodum a memoria conseruantur species, & aliæ potentiæ eas à memoria recipiunt, ita similiter aliæ potentiæ easdem poterunt conseruare, & ipsi memoriæ suppeditare.

Respondeo, quod hoc est proprium munus potentiæ memorandi, vt iam dictum est; nam in rei absentia ipsa species conseruat, & est specierum thesaurus, etiamsi simul omnes potentiæ in eadem parte resideant; quod docet Arist. *lib. de memoria, & reminisc. c. 1.* & Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. c. 23.* & probat Valles. *loc. proximè cit.* Nam fieri potest, vt homo non præuideat aliquod malum, quòd rei cuiuspiam alterius, quæ illud portendebat, oblitus sit; tuncque quodammodo ratio læsione memoriæ priuatur suo munere, videlicet quia non recipit species rei, cuius est oblitus. Similiter si aliæ potentiæ præteritorum species conseruarent, & actum memorandi producerent, frustra memoria constitueretur in probabiliori opinione distincta ab aliis potentiis sensitiuis interioribus.

§. II.

De causis læsionis memoriæ.

Causas læsionis memoriæ plures tradunt Authores. Prima, & frequentior est frigiditas pura, aut cum humore, in qua omnes Medici conueniunt; nam cùm ad memorandum indigeat cerebrum intensiori calore, quàm ad imaginandum & existimandum, hinc fit vt cerebrum intemperatum à frigiditate citiùs memoriam amittat, quam rationem, & imaginationem; nam quod calore intensiori indiget, minùs potest sustinere eius subtractionem, quam cui minùs sufficit. Hæc quidem frigiditas potest adiungi siccitati, aut humiditati, & vtroque modo lædere valet memoriam, & abolitè, aut diminutè, vt docet Auic. *loc. superius cit.* & Galen. *3. de locis, iam repetito,* dum dicit: *Cùm igitur vel perijt, vel grauiter læsa est memoria, frigida est omninò intemperies; quocirca calefacere ipsam oportet: sed si humiditati copuletur, arefacere; si ariditati, madefacere: & taliter memoria læditur, vt reliquas potentias in consensum trahere soleat.*

Nota, & benè rationem, ob quam memoria lædatur à frigore.

Ratio verò propter quam memoria malè operatur ob cerebri frigiditatem, relictis rationibus adductis à Gentili super locum Auicen. traditum, hæc est, quia ad operandum perfectè huiusmodi potentia non solùm indiget speciebus, sed temperamento naturali ad actionem accommodato, & ita quælibet immoderata intemperies deijcit virtutem, vt inquit Galen. *3. de causis symp. cap. 1.* & quia frigus intenditur, & positiuè corrumpit calorem, quo indiget ad operandum, hinc est, quod ratione frigoris malè cerebrum disponentis memoriæ actio lædatur, & in spiritibus producit densitatem, cuius ratione qualitatem sibi naturalem amittunt; quâ deficiente ob instrumenti defectum memoria non operatur, imò & in cerebro eandem producet densitatem, quæ impedit specierum receptionem.

In quo consistat memoriæ lapsus.

Ex dictis soluitur quoddam dubium; nam quamplurimi autumant, memoriæ actionem deperdi, nihil aliud esse, quam totaliter species præteritorum amittere, ita vt nullæ maneant in cerebro; quod cùm non habeat temperiem accommodatam ad earum conseruationem, & retentionem, ex defectu temperiei naturalis deperduntur; quod probari potest ex Auicen. exemplo quodam à simili ex externis desumpto; in externis enim sigillum in re molli facilè imprimitur, non tamen impressio perseuerat; in re verò dura difficulter, sed semel impressum difficilè etiam aufertur. Quæ omnia sunt ad mentem Aristot. *libro de memoria,* vbi ait: *Qui animi celeritate præstant, & qui obtuso ingenio sunt, fluxam æque obtinent memoriam; illi enim magis hument, quàm res ferat; hi magis sicci sunt: vnde alterius imagines non seruantur, alterius non adhærent.* Si igitur imagines rerum non seruantur, sequitur quod deficere actum memorandi nihil aliud prærequirat, quam specierum defectum, & deperditionem.

Sed licèt hæc veritatem habeant respectu specierum, quæ de nouo producuntur in memoria, & aliarum specierum, quæ iam productæ sunt, quæ facilè ex cerebri humiditate dilabuntur; respectu tamen aliarum causarum horum fundamentum non est vniuersaliter verum: nam siue deperdantur species, siue non, si cerebrum est frigidum nimis, amittet actum memorandi, quia vt diximus, non solùm requiruntur species, sed dispositio cerebri ad talem actum accommodata, vt patet in actionibus aliarum potentiarum. Quod experimento quotidiano comprobatur, nam vidimus aliquos totaliter amisisse memoriam, quam posteà temporis tractu recuperarunt, & præteritorum, vt antea, recordabantur. Quod nequaquam contingere posset, si species rerum amisissent; nam ad earum productionem requiritur obiecti præsentia, & vt homo addiscat res sicut antea; quia memoria est tunc sicut tabula rasa, in qua nulla est imago depicta. Dicendum ergo est, ad memoriæ defectum sufficere dispositionem illam præter naturam, siue species dilabantur, vel non.

Calor etiam ponitur inter causas læsionis memoriæ, vt constat ex Galen. iam citato, in historia agricolæ, qui ob labores, quos vites colendo subierat, ac tenuem victum, memoriam amisit, qui calorificis remediis lædebatur. Idem docet Paul. qui asserit calorem siccitati adiunctum memoriam etiam deprauatam efficere; idemque testatur Auic. & relictis aliis, ratio est, nam calor consumit spiritus animales, qui sunt necessarij ad actus ipsius memoriæ, vt patet in conualescentibus, qui spirituum penuriam patiuntur maximam, & rerum obliuiscuntur, qui refectis viribus statim recordantur: & in communi opinione calor exsiccat cerebrum, & resoluit eius substantiam subtiliorem, & tenuiorem, quâ semotâ cerebrum redditur siccius, & impotens ad receptionem specierum, vt suprà diximus ex

Arist.

Arist. doctrina; quæ quidem causa solet etiam delirium excitare, & memoriam deprauatam lædere. Ego quendam curaui, cui vulnus inflictum fuit in crure dextro, è quo magna sanguinis copia profluxit, & ex sanguinis, & spirituum defectu, cetebro perfrigerato memoriam amisit.

Signa. Pro causarum diuersitate varia adducuntur signa. Si ergo à causa frigida morbus excitetur, ex actionum torpore, & somno dignoscetur; frigida enim intemperies animales actiones torpidas efficit, quòd animalia, quæ per frigora latère cogantur, haud obscurè declarant, vt inquit Gal. quod etiam videre est in medicamentis, & cibis frigidis; siquidem lactuca graues inducit somnos, si quis illius multâ quantitatem, aut illius succum ingesserit. Valles. ait, quod si subitò memoria lędatur, existimandum est à frigiditate prouenire, quia siccitas, & humiditas lentam habent actionem, à qua paulatim memoria læsionem contrahit; & hanc ob causam Hip. *de morbo sacro* obliuiosos appellat perfrigeratos; verùm si frigiditati adiungatur humorum crudorum copia, & vsus ciborum pituitam generantium, faciliùs percipies ab hac causa pendere. Si verò humiditas frigiditati adiungatur, vehementer somnolenti sunt. Item excrementa humida è naribus excernunt, & eorum aggrauantur capita; at si frigiditas siccitatem comitem habet, somnus fit moderatus, & excrementa pauca, & sicca; si verò à calore, & siccitate oriatur, agnoscitur ex labore præcedente, studiis, vigiliisque, vt nouit Galen. in eo, qui vites colebat. Quod etiam percipitur ex delirio adiuncto, nam præcipue hac de causa fieri solet. Similiter si capitis dolor, aurium sonitus, vocis tarditas, manuumque torpor præcedant, hæc omnia obliuionem denunciant, ex Hipp. 5. *coacarum, textu* 12.

§. III.

Curatio memoriæ læsæ.

CVm frequentiùs memoria labem patiatur ob humores frigidos in caput irruentes, & eius posticam partem, in qua magis viget memoria, præcipuè lædentes; ideò ab huius curatione exordium sumam. In primis enim æger se abstineat ab ebrietate, cruditate ventriculi, satietate, & ab immodico somno, præsertim supra cibum. Caueat ab immoderatis animi passionibus, quamuis iram excitare non erit abs re; moderato vtatur exercitio, ita vt cibum exercitium præcedat, & frictionibus partiū extremarum, ventrem habeat lenem, aut vtatur clysteribus, vel suppositoriis quotidie, aut de tertio in tertium diem; aërem eligat calidum, aut talis arte paretur; veneris vsus sit rarissimus. Victus sit calidus, & extenuans, vt aqua mulsa, ius pulli cum ciceribus, & petroselino elixi; iubsenia parentur cum origano, pipere, & croco, & in fine prandij assumat cotiandnm præparatum, aut dianisum, vel amygd. tostas; noctu assumat ona sorbilia, vel poma odorifera assa, vel pulli carnem. Bibat vinum album, aut aquam mulsam ex origani decocto. Euitet lacticinia, & alimenta crassa flatus generantia; alia per interualla conferunt, quæ humorem attenuant, & dissoluunt.

Sanguinis missio, & expurgatio. In sanguinis extractione cautè est procedendum; quapropter si adsit sanguinis redundantia, sanguinem moderatè extrahes ex vena media; si verò deficiat ad humoris præparationem te conuertes, quæ fieri debet rhodomelle, hydromelle, oxymelle simplici, syrupo de stœcados, capillorum Veneris, & acetoso, cum aquis betonicæ, saluiæ, aut fœniculi; & facta aliquibus diebus præparatione eum in hunc modum purgabis. ℞. agarici trochiscati ʒ.j. fiat infusio, & expressio debito tempore in decocto corticum mirobalanorum, chebulorum, foliorum sennæ, & florum stœcados, & adde catholici ℥.iij. syrupi persici solut. ℥.iij. misce. Vel pillulis de agarico, & aggregatiuis, quæ formari possunt cum melle rosacco. Sed si hic humor, quia frigidus, & crassus est, nequit vnicâ vice expurgari, iterum illum præparabis, & expurgabis, facta potione ex cartami seminis emulsione, & agarico, cum infusione sennæ, & diaphœnici, aut pillulis aureis, cochiis, arabicis, & similibus; quod quidem efficies pro virium robore, & vsus indigentia; nam quantitatem hic metiri est impossibile; est enim medicina ars coniecturalis, & docet nos considerare ægri ætatem, consuetudinem, anni temperamentum, & regionem, ad quodlibet remedium exercendum, vt docet Hip. de veteri medicina, & 1. *aphor. textu* 2.

Quæ considerãda in curatione.

Topica remedia quæ conferant. Facta igitur vniuersali purgatione, ad topica remedia deuenire oportet, quæ capitis humorem resoluant. Oportet itaque caput inungere oleis Irino, camemalino, & nardino, quibus addes aliquid castorei, euphorbij, aut piretri, ex quibus linimentum parare etiam poteris. Irrigationes etiam capitis fiant ex alto cadentes, ex decocto hyssupi, sampsuci, serpilli, thymi, betonicæ, saluiæ, florum camemali, & foliorum sennæ, cui addes vini albi parum, vt citiùs penetret. Sacculum præterea, vel cucufam ex prædictis herbis capiti impones, cui addere poteris pulueres macis, cinnamomi, nucis moscatæ, zingiberis, & aliorum.

Ex eodem decocto potest fieri aqua mulsa, cui addatur succus betæ, quem per nares absorbeat æger; & etiam os colluatur. Masticatoria sunt similiter ex vsu, quæ formantur ex piretro, mastiche, sinapi, & cariophylis, cum cera, melle tosio, aut syr. stœcados. Conuenit præterea assumere quolibet mane confectionem anacardinam cum aqua fœniculi, vel radicis chinæ. Quantitas quæ sumi potest, est à ʒ.ß. ad ʒ.j. vel sumat conseruam stœcados, aut parum chicotei. Hoc antidotum confert obliuiosis, & lethargicis, ventremque corroborat, & omnia membra vi frigoris debilitata. ℞. zingiberis, origani, galangæ, mastichis, ana ʒ. iij. nucis moscatæ, calami aromatici, carpesiorum, ligni aloës, maceris, seminis apij, cariophylorum, cardamomi, ciperi, menthæ siccæ, & zedoariæ ana ʒ.ij. terantur omnia & puluerizentur, ac cum penidiarum, & & mellis despumati quantitate sufficienti fiat elegma, de quo sumat æger quotidie ʒ. j. cum aqua fœniculi, aut aqua mulsâ. Aetius laudat eboris ramentum, aut cornu cerui, & etiam castoreum, quæ mane assumpta huic morbo opitulantur. Melissa memoriā confirmat, & ingenium acuit, ac comesta hominem facit industrium: idem efficit nasturtium, ex Cardano *de subtilitate*; dens taxi hominis brachio alligatus, aut collo suspensus memoriam roborat, ex Iacob. Vuectero: item fel perdicis arteriis temporum illitum ad confirmandā memoriam plurimum prodesse ipse etiam testatur. Paulus vsum clysterum commendat, Mercatus inquit, quod si hæc non prosint, corpus sudare cogimus ex decocto ligni guaiaci, vel radicis chinæ, aut balneis sulphureis. Quæ omnia prudenter sunt adhibenda, ne nimis corpus exsiccetur, & in contrariam incidat labem.

Sudationes conferunt ad memoriam.

Vega pessulum probatum. Vega laudat pessulum crebinum, quod naribus insertum memoriam labantem reparat, & amissam restituit, quo qui vti voluerit, priùs corpore purgato hunc ordinem seruabit. Quinquaginta noctibus nihil aliud præter passulas cum amygdal. paucis,

& pauco pane in cœna ſumet; prandium erit pulli, gallinæ, aut perdicis caro aſſa; vinum album vnius anni modice dilutum pro potu habeat, & ſingulis noctibus prope horam ſomni peſſulum linitræ nari inſerat,& narē goſſipio obturabit,& ſic ſeruabit non vltra quam Virgilij decem carmina recitet: iis elapſis diebus, peſſulum nari inſerat, deinde attente legat quæ voluerit addiſcere per integram horam,vel plus,& excluſo peſſulo dormiat, mane namque ſingula quæ legit,memoria tenebit, ita vt memoriæ tenacitate neminem parem inueniat, cuius peſſuli hæc eſt deſcriptio. ℞. menthæ ſiccæ, pulegij, euphraſ. verbenæ, ſemin.coriandri præp. polytrici,ana ʒ.j. floris roris marini ʒ.j. ß. calami aromatici,& cinnamomi,vtriuſque ʒ.ij.cariophylorum ʒ.j.ß. moſchi, & galliæ vtriuſque g. vj.mellis anacardini, & ſtyracis calamites ana ʒ.ß. Quæ ex his triturationem patiuntur, in tenuem puluerem redigantur, & omnia cum aqua ſtillatitia fœniculi in paſtillos conformentur ad nuclei palmulæ formam,quibus,vt diximus, vti poterit.

Curatio memoriæ ex ſiccitate, & frigiditate. Verum ſi ſiccitati adiungatur frigiditas capitis, frictionibus vtendum eſt, & decocto ſeminis lini, fœnugræci,florum camemali, & capitis arietis caput irrigetur. Similiter proficuum eſt caput inungere oleo camemali,& anethino,& axungia anatis, & vnguento filij Zachariæ,ex quibus paretur vnguentum, quod vim humectandi, & calefaciendi habeat. Si verò ſit cum præſentia humoris melancholici, eum oportet euacuare (etſi hoc Ludouico Mercat. diſpliceat) facta prius præparatione cum Syrupo borrag.fumariæ,Sabor.Regis,& aquis lupulorum,borrag.aut bugloſſæ:deinde corpus purgabis diaſenna,electuar.indo,aut confect. Hamech in hunc modum.℞. nitobalanorum indorum,ſennæ, & epithymi,ana ʒ j.ß.florum borrag. bugloſſæ, & ſtœcados, ana p.j. coquantur debito modo in ſufficienti quantitate aquæ, cuius colaturæ accipe ℥. iij.confect.Hamech ʒ.iij.catholici ℥.ij. ſyrupi ſennati ℥.iij.miſce, & fiat potus: aut pillulis indis,de fumaria, aut aggregatiuis catapotia parabis. Victus ſit caro elixa pulli,aut gallinæ, aut arietis, cum borragine,& lupulis, quæ etiam origano,& pipere condiantur,noctuque ſumat amygdalatum, quod mirificè humectat. Potus ſit vinum aquâ dilutum.

Curatio læſionis memoriæ à ſiccitate. Si verò ſiccitas per ſe memoriæ læſionem inferat, prætermiſſis euacuationibus, eiſdem remediis vteris,dummodo in calore, & frigiditate attemperentur,ne plus debito incaleſcant,aut refrigerent.

Quod ſi frigiditas per ſe ſine alterius qualitatis conſortio hunc morbum procreet, eiſdem alterantibus, & eadem victus inſtitutione curabitur, ac dictum eſt in curatione huius morbi ab humore pituitoſo.

Curatio memoriæ à calore & ſiccitate. Tandem ſi à calore, & ſiccitate cum humoris præſentia affectus inſurgat, victus debet eſſe refrigerans, & humectans, vt traditum eſt capite de phrenitide; & potus ſit aqua hordei,& ſcorcioneræ, vel fontana frigida: aer ad frigidum declinet,corpus etiam ſyrupis refrigerantibus attemperetur,& purgetur cholagogis medicamentis, quibus admiſcebis quæ eorum calorem, & ſiccitatem refrangant. Deinde imponendum eſt capiti oxyrrhodinum,& alia quæ ibi adduximus. At ſi intemperies calida,& ſicca ſine humore exiſtat, ſolis alterantibus eiſdem, eademque victus inſtitutione morbus aufertur.

CAPVT XII.

De morbo comitiali.

MOrbus iſte comitialis, quem Græci epilepſiam vocant,ita dicitur,quia ſi quem Romæ in comitiis prehendebat, comitia ſoluebantur. Dicitur morbus caducus à cadendo, quoniam ægros cadere facit; aut herculeus, quia fortitudine, & vehementia Herculi ſimilis exiſtit,ab Hiſpanis *gota coral*,ab Arabibus *alſerecia*,& ab Hipp. *morbus ſacer* appellatur, de quo librum ſcripſit, qui *de morbo ſacro* nuncupatur.Hunc definit Galen. 3. *de locis affectis*,c.7. in hunc modum: *Morbus comitialis eſt conuulſio omnium corporis partium, non perpetua, vt in emproſthotono, opiſthotono, & tetano videre eſt; ſed quæ ex temporum internallis: neque ſolùm hac re, ſed mentis, ſenſuumque oblæſione.* *Morbi comitialis definitio.*

In hac definitione ponitur conuulſio loco generis, in qua conuenit cum opiſthotono, & aliis ſpeciebus conuulſionis: reliquæ particulæ loco differentiæ conſtituuntur, per quas differt à qualibet ſpecie conuulſionis; nam in aliis durat perpetuò conuulſio, hæc autem longis accidit interuallis: tum quia in aliis reperitur ſenſus,& motus, in hac autem ſenſus, & motus amittuntur. Sed antequam ad alia properemus, eſt inter Authores diſſenſio, quam examinare oportet, quæ ſic proponitur.

§. I.

An morbi comitialis eſſentia conſiſtat in obſtructione.

ANtiqui, vt ex Hipp. didicimus *lib.de morbo ſacro*,hunc morbum ſacrum appellabant,exiſtimantes eius ortum diuinitus eſſe, haberéque cauſas abditas, quæ naturæ operandi ſuperabant modum: quorum opinionem erroneam refutat Hip. & huius morbi cauſas eſſe manifeſtas oſtendit, morbúmque hunc eſſe notum,& per ſigna naturalia innoteſcere; improbatque expiationes, & incantationes,quibus intendebant hunc curare morbum, & illius remedia naturalia proponit, increpans ſimul antiquorum inſcitiam in cognoſcendo, & curando illum.

Galeni doctrina traditur. Galen.*loc.proximè cit.*cum in obſtructione collocat,dum dicit: *Cæterùm velox eius diſcuſſio craſſum humorem ſpiritus vias in cerebri ventriculis obſtruentem,hunc maximè affectum peperiſſe declarat.* Et 4 *de locis*,c.2.idem inſinuat. Idem docet Auic. *fen*.1. 3.*tract*.5.*c*.8.vbi ait: *Et illud eſt propter oppillationem contingentem, quæ oppillatio prohibet tranſitum virtutum ſenſus,& motus.* Idem aſſerunt Gordon.*partic.2.de paſſionib.capitis*,c.24.Vega 3. *de arte medendi*,c.12.Valle.3.*de loc.pat.c.7*.& alij. Ratio fundamentalis eſt, quia in hoc affectu eſt priuatio ſenſus,& motus, quæ neceſſariò fit impedito tranſitu ſpirituum animalium, qui ab humore obſtruente, vel flatu impediri neceſſariò debet.

Rondeletij ſententia. Contrariam ſententiam ſequitur Rondeletius *c.2.de epilepſia*, qui inquit, epilepſiam neque per ſe, neque per conſenſum in obſtructione ſitam eſſe. Quam ſic nititur probare. Primò, nam ſi craſſus, & viſcidus humor ventriculos cerebri obſtrueret, ceſſaret motus, ſicut ceſſat ſenſus, aut ſaltem

minor

minor fieret, quia ad illum maior virtus requiritur, quam ad sensum, vt docet Galenus 1. *de locis affe-ctis*, *cap.* 6. & alibi millies. Secundò, nam epilepsia magis à tenui humore, aereo, & spumoso fit, quam à crasso; nam humor tenuis, & spumosus faciliùs sursum mouetur, & citiùs quàm crassus; neque sequitur, vt illi dicunt, subitò fit iste morbus: ergo à crasso, & viscoso humore. Quod autem repentè fiat epilepsia, materiam tenuem esse illius causam potiùs quàm crassam indicat, sicut cita morbi solutio materiæ paucitatem, & tenuitatem designat; crassa enim materia difficilè mouetur, tenuis verò facillimè. Quamob causam inquit, quod epilepsia à tenui humore excitatur; quod non potest negari in epilepsia per consensum, quæ à tenui substantia, & subtili initiatur; & hoc Galeni dictis maximè consonum est, qui asserit de iuuene illo Grammatico, quod quoties vehementer docebat, aut cogitabat, aut inediam sustinebat, aut irascebatur, morbo hoc corripiebatur: & de puero epileptico, qui auram frigidam à pede oriri sentiebat, quæ necessariò motu subito, & velociter ascendebat, & leuem habebat substantiam, quæ non obstruendo, sed potiùs irritando cerebri motum, & concussionem agitabat. Hanc sententiam tuetur Fernelius 2. *de abditis rerum causis*, *cap.* 5. & 5. *de partium morbis*, *cap.* 3. vbi aliquibus rationibus suum probare nititur intentum.

Petri Garcia senten-tia. Mediam sententiam insequitur Petrus Garc. *de locis affect. disput. de epilepsia*, *cap.* 3. qui asserit, aliquando requiri obstructionem ad huius morbi constitutionem, aliquando fieri sine illa, ita tamen vt morbus sit instrumentalis, & in cauitatis vitio consistens. Quod autem non semper requiratur obstructio, sic patet, quia vnum symptoma proprium huius morbi est concussio totius corporis, aut plurium partium neruosarum: sed propter obstructionem concussio non fit necessariò: ergo morbus non petit obstructionem ad suam constitutionem. Minorem probo, nam concussio membrorum fit, quia cerebrum irritatur ab humore, vel alia substantia in ordine ad eius expulsionem: sed nulla existente obstructione, cerebrum à praua, vel maligna qualitate ipsum infestante irritari potest: ergo impertinenter ponitur illa cerebri obstructio; sicut enim humor sua quantitate aggrauat facultatem, & eam excitat ad expulsionem: ita similiter suâ malignâ qualitate eam ad idem commouet, vt docet Galenus 2. *de differ. febrium cap. vltimo.* Hæc doctrina est ad mentem Galeni 3. *de locis*, *cap.* 7. *citato*, qui Pelopi sententia ait: *Vnde ex duobus alterum Pelopi præceptori placuit, aut quod qualitas quædam alteratis per continuationem partibus, aut spiritualis quædam substantia transmitteretur, ex qua morbus iste procrearetur, quæ potiùs irritando, quam obstruendo epilepsiam gignit.* Hanc sententiam confirmat Auicenna *capite de epilepsia*, vbi sic: *Tunc restat, vt eius quidem causa sit aut contractio cerebri ad expellendam rem impedientem, quæ est aut vapor, aut qualitas mordicatiua, aut humectatiua mala substantia, aut humor faciens euenire oppilationem.* Vbi ad vtramque causam hunc reducit affectum.

Replica. Sed instabis: Si non est necessaria obstructio: ergo neque erit in hoc morbo priuatio sensus, & motus, quia spiritus motus non impeditur, cùm illius viæ maneant manifestæ.

Alia obie-ctio. Respondetur, quod non deficit sensus, & motus propter obstructionem, vt probat argumentum, sed potiùs propter compressionem cerebri, & ventriculorum illius; nam ad excussionem rei molestantis comprimitur cerebrum, vt asseruit Auic. & redditur ineptum ad sensum, & motum impartiendum, vt diximus *cap. de caro.*

Fit etiam ab obstructione humoris crassi, vt docuit Auic. *loco iam citato*, qui vias obstruendo motum spirituum impedit, ac per consequens motum, & sensum.

Sed re vlteriùs perspectâ, mihi videtur dicendum, aliud esse ad istum morbum aliquando dari obstructionem; aliud verò in obstructione consistere. Primum est verum, vt Galenus, & alij ferè omnes admittunt; secundùm verò falsum, nam licèt ad illum sæpe detur obstructio, humor tamen non tam facit obstruendo morbum, quam sua quantitate, vel qualitate irritando. Et ratio est, quia obstructio, vt talis est, solum vias occludit, & hac ratione priuat animal tantum sensu, & motu; tamen obstructio, vt talis est, neque efficit, neque efficere potest motum conuulsiuum, nisi quatenus cerebri virtutem expulsiuam excitat ad expellendum humorem noxium, & obstruentem. Cum ergo motus iste concussiuus sit actio quædam deprauata facultatis expultricis cerebri, & neruorum, cuius obiectum est quid noxium, quantitate, vel qualitate naturam stimulans; obstructio autem vt talis est, non stimulat, neque ad motum incitare valet, ideò necessariò morbus hic est reducendus ad aliud principium, nempe ad morbos in vitio cauitatis, vel instrumenti: cum quo incidimus in sententiam Rondeletij, & Fernelij, qui talem morbum esse obstructionem negant, licet sæpè obstructionem habeat adiunctam. *Authoris sententia.*

Diximus in definitione, quod iste morbus est conuulsio vniuersalis; apparet enim contractio musculorum versùs suam originem, quæ est de ratione veræ conuulsionis, vt *capite de conuulsione* dicemus. Cum hoc tamen probabiliùs dicendum est, hic non sumi in rigorosa significatione, sed sumi pro motu conuulsiuo: quod facilè constat ex modo, quo conuulsio vera fit; nam ad rationem conuulsionis non solùm requiritur, quod fiat musculorum retractio, & quod nobis inuitis fiat; sed etiam, quod talis retractio tribuatur solum morbo, & nullo modo natura operetur, vt docet Gal. *de rigore*, *tremore*, *& palpit. cap. vltimo*, & 2. *de caus. sympt. cap.* 1. vbi inquit: *Aliqui motus fiunt deprauati à natura ab aliqua causa violenter moueri coacta; alij verò morbosos comitantur affectus, naturâ ad eorum generationem suppetias minimè ferente, cuius generis sunt conuulsio, & palpitatio.* Cùm ergo conuulsio in epilepsia fiat à natura irritata, & sit quædam membrorum concussio, & agitatio, nomen motus conuulsiui potiùs meretur, quàm conuulsionis: quod etiam constat ex verbis Galeni, qui definiens hunc morbum, appellat hanc conuulsionem non perpetuam, ad differentiam specierum veræ conuulsionis, quæ perpetuæ existunt, vt in emprosthotono, & tetano videre est; præterquam quod Gal. motum conuulsiuum sub conuulsionis nomine comprehendit; ita enim 2. *de causis sympt. cap.* 2. vbi inuitam dentium concussionem τρισμὸς græcè, latinè *stridor*, dictam, musculorum mandibularum conuulsionem appellat. *Quomodo hic de conuulsione intelligatur.*

§. II.

An motus cerebri fiat à facultate naturali.

AD huius dubij intelligentiam ſupponere oportet, quod cerebrum mouetur, & concutitur vt rem noxiam, & ſibi moleſtam expellat; ſimiliter etiam in hoc morbo dum cerebrum concutitur, nerui, & muſculi retrahuntur, vt experientia oſtendit.

Valleſ. ſententia. Hoc ſuppoſito, aliqui exiſtimant, cerebrum, & muſculos in hoc morbo moueri à facultate animali. Ita Valleſ. 5. *controuerſ. cap.* 16. quod probari poteſt; nam hæc actio fit mediis muſculis, qui operantur præcedente cognitione. Et ſi dicas, quod motus voluntarius ita eſt in noſtra poteſtate, vt non factum efficere, & factum ſedare poſſimus; quod non contingit in motu epileptico.

Ipſe reſpondet, quod hæc concuſſio eſt opus liberæ potentiæ, & virtutis animalis actio, quamuis non fiat tanta cum libertate, vt poſſit impediri: quod à ſimili patet in reſpiratione per ſomnum, quæ eſt actio libera, & impediri non poteſt.

Euſtachij ſententia. Euſtachius Rudius 1. *de virtutibus cordis*, & Veiga *lib. artis medicinalis*, exiſtimant cerebrum moueri per motum arteriarum, ita vt ex ſe nullum habeat motum.

Concluſio vera. Sed iis, & aliis fundamentis relictis, vt certius tenendum eſt, cerebrum peculiari, & proprio motu naturali moueri; qui motus eſt ſimilis motui naturali cordis, vt docet Merc. *lib.* 1. *de partib. claſſe* 5. *art.* 2. Petrus Garcia *de locis affect. diſp.* 2. *cap.* 5. Quod probatur primò fundamento capite primo huius libri tacto, vbi probauimus, cerebrum non ſentire: ſed actiones aliarum partium, quæ ſenſu carent, non ſunt animales, neque fiunt præcedente cognitione: ergo neque actiones cerebri. Minor conſtat; nam oſſa, & viſcera, quibus non ineſt ſenſus, non mouentur ſub imperio rationis, ſed naturaliter ſuas eliciunt operationes.

Secundò; nam homo ſanitate gaudens ſuas efficit actiones animales vt vult, & factas ſedat: ſed velit nolit, cerebri actiones, & motus fiunt, & nequit eas ſedare: ergo non ſunt actiones animales, neque imperio voluntatis ſubiiciuntur: ergo cùm in epilepſia cerebrum violenter mouetur, eius motus non eſt reducendus ad facultatem motiuam animalem, ſed potiùs ad naturalem. Nomine tamen naturalis non intelligimus motum merè naturalem, qualis reperitur in grauibus, & leuibus, quæ mouentur vſque ad vltimum potentiæ; ſed potiùs intelligimus motum naturalem vitalem, qui fit naturaliter, & pro vſus indigentia, vt dicitur de motu cordis, & arteriarum.

Tertiò; nam ſicut per arterias aër attrahitur ad ſpirituum vitalium generationem, & fuligines expelluntur motu ſyſtole, & diaſtole compoſito; ita cerebrum ſuo motu aërem attrahit ad ſpirituum animalium productionem, & fuligines expellit: ergo ſicut natura non denegauit cordi, & arteriis facultatem naturalem ad hunc finem exequendum, neque illam denegabit cerebro, cum vtriuſque ſit eadem ratio.

Quartò probatur ex D. Thom. 1. 2. *q.* 17. *art.* 9. vbi probat actiones animæ ſenſitiuæ ſubiici imperio rationis, cuius contrarium in cerebri motu A reperitur. Cùm igitur hæc facultas non ſit animalis, vt dictum eſt, neque fiat ab arteriis, vt ſtatim dicetur, neceſſariò fatendum eſt, eſſe naturalem.

Ad Valleſ. reſpondetur. Ex his reſpondetur ad Valleſ. quod motus cerebri non fit mediantibus muſculis, neque præcedente cognitione, & ſic non eſt animalis; nam de motu concuſſiuo muſculorum, & totius corporis ſtatim dicetur.

Ad illud de reſpiratione reſpondetur, reuerà eſſe actionem animalem, quæ non impeditur per ſomnum, etiamſi ſit libera, quia maximè eâ indiget reſpirans, qui per ſomnum non amittit totaliter ſenſum, nec cognitionem, & ſic fit præcedente cognitione; ſi enim ceſſarent omninò ſenſationes, neque fierent inſomnia, neque vociferarent dormientes, neque ſomno correpti deambularent, vt de aliquibus eſt relatum.

Ad Euſtachium reſponſio. B Ad Euſtachium reſpondetur negando; quod motus cerebri fiat per motum arteriarum; nam ſi attentè intuearis cerebri motum in ſincipite infantis nuper nati, aut alterius habentis propter vulnus cerebrum denudatum, & manum imponas in carpo manus illius, liquidò cernes non correſpondere motus motibus, ſed multò plures fieri pulſationes in arteriis eodem tempore, quàm in cerebro.

Secundò, nam religatis arteriis ſoporalibus caluariam ingredientibus manet adhuc motus in cerebri ſubſtantia, qui non poſſet fieri, ſi ab arteriis dimanaret. Tandem arteriæ cerebrum ingredientes exiguæ cùm ſint, non poterunt mouere cerebrum per tantam ſpatij magnitudinem, vt expedit ad aëris attractionem, & ſpiritus animalis generationem: quare fruſtra tanta ſpatij ampliatio à natura eſſet producta.

A quo principio mouentur nerui, & muſculi in epilepſia. C Quod autem muſculi, & nerui in epilepſia non moueantur à facultate animali, eodem fundamento probari poteſt; nam æger eſt ſine ſenſu, & motu: ergo ille motus non poteſt eſſe animalis, ad quem requiritur ſenſatio aliqua, ſeu perceptio obiecti. Quod verò ſit ſine ſenſu, & motu, docet Galen. 3. *de locis*, *cap.* 7. *cit.* & in hoc omnes conueniunt.

Neque ſufficit dicere, quod talis motus eſt muſculorum, quem omnes reducunt ad facultatem animalem. Facilè enim reſpondetur, illum motum muſculorum eſſe facultatis animalis, qui fit, vt diximus, præcedente aliqua cognitione, ratione cuius muſculi obiectum motu ſuo inſequuntur, aut fugiunt; at quia iſte, de quo eſt noſter ſermo, fit ſine cognitione, & ſine ſenſu, nequaquam ad facultatem iſtam reduci quit. Quapropter dicendum eſt, neruos, & muſculos in epilepſia moueri ad D motum cerebri, quod docet Gal. 1. *de cauſis ſympt. cap. vltim.* vbi ait, agens de apoplexia, & epilepſia: *Ambo enim hæc vitioſi motus cerebri ſunt, ideoque etiam partium ſigillatim omnium.* Et 3. *de locis cap.* 7. *in principio*, vbi ſic: *Cæterùm vel ex eius diſcuſſio craſſum humorem ſpiritus vias in cerebri ventriculis obſtruentem hunc maximè affectum peperiſſe declarat, neruorum principio ſeipſum quatiente, quo excutiat id, quod noxium eſt.* Vbi talem concuſſionem eſſe ſolùm cerebri oſtendit, ad quam ſequitur aliorum membrorum concuſſio, ſicut moto trunco non eſt mirum ſi moueantur rami. Clariùs id oſtendit Auic. *cap. de epilepſia, citato*, vbi ſic: *Et cùm cerebrum contrahitur, motus eius diuerſificantur, & ſequitur ipſum contractio neruorum in facie, & aliis.* Vbi apertè neruorum contractionem ad cerebri contractionem, & non ad aliud principium reducit; quem ſequitur Gentilis *in*

illius

illius loci expositione. Leonardus Iacchinus *in 9. Rasis, cap. 14.* Ioannes Arculanus *in eundem nonum Rasis, eodem cap.* Vega *cap. 12. ex 3. de arte medendi*, hanc protegunt sententiam; & ratio fundamentalis est: nam nerui,qui in musculos inferuntur, oriuntur à cerebro: ergo si nimis contrahitur cerebrum, & ipsi nerui necessariò contrahi debent,qui secum musculos trahunt, & consequenter reliqua membra. Cerebrum enim se habet vt truncus arboris, nerui verò vt rami; & sicut est impossibile, quod arboris truncus locum immutet, quin etiam rami moueantur, sic similiter dicendum est de cerebro. Hoc autem prouenire video ex admirando consensu, & vnione partium inter se; est enim consensus vnus, & conspiratio vna, vt inquit Hippoc. *libello de alimento.* Ex quo infero, quod si in hoc morbo nerui vnius partis magis contrahuntur quàm alij; ideò fit, quia cerebrum non patitur secundùm omnem partium differentiam, sed solùm irritatur secundùm partem illis neruis correspondentem.

Epileptici manent sine sensu, & motu. Dictum est in definitione, quod hoc morbo vexati iacent sine sensu, quod comprobat Galenus *capite in principio citato*, vbi asserit: *Accedit ad hæc, vt hic qui sic laborat, neque videat, neque audiat, neque vllo sensu quidquam percipiat, ac ne consequi quidem possit, quod factum sit; sed cum memoria viribus ratio quoque læditur.* Idemque demonstrauit Auic. circa quod nullum relinquitur dubium: quod etiam docuit Hippocrat. *lib. de flatibus*, per hæc verba: *Eo enim tempore, quo corripiuntur à morbo, neque sentiunt quidquam, neque audiunt, neque vident, neque aliquos dolores percipiunt.*

Obiectio. Sed insurges. Maior virtus requiritur ad motum, quàm ad sensum, vt docet Galen. *1. de causis sympt. cap. 5.* sed qui hoc morbo tenentur, non habent virtutem ad sentiendum: ergo neque illam habebunt ad motum, ac per consequens non poterunt moueri, neque eorum membra concuti.

Responsio, eidem. Ex dictis facilis est responsio; nam ibi loquitur Galen. de virtute animali necessaria ad motum, & sensum; motus verò, qui fit in epilepticis, non est virtutis animalis, sed naturalis ex cerebri motione naturali, & impulsu dependens, qui benè saluatur sine motu animali: quo argumento facilè conuincitur Vallesij doctrina.

Pars affecta est cerebrum, vt docet Gal. *4. de locis, cap. 1.* læditur tamen magis secundùm ventriculos, inquit enim: *Verùm in sopore, & morbo comitiali ventres magis, cerebri corpus minùs.*

Tripliciter fit iste morbus. Tripliciter iste morbus producitur, nam vel cerebrum afficitur per primariam affectionem, aut aliquid à ventriculi ore ad cerebrum per consensum ascendit, vel ab alia quauis parte.

Causa. Huius morbi causam frequentiorem esse humorem frigidum cerebri ventriculos obstruentem, docuerunt Auic. Galen. & alij. Rationemque reddit Galen. nam humoris crudi copia facilè, & breuiter colligitur in cerebro, & confestim expellitur ab illo, quia ad eius expulsionem coctionem non expectat, neque fieri potest ab euacuatione, aut aliqua prima qualitate, quia subitò fit, & subitò soluitur.

Obiectio. Et si obiicias: Senes plurimis scatent excrementis, & humoribus crudis: ergo faciliùs deberent incidere in hunc morbum, quàm alij, quod est contra experientiam.

Responsio. Respondetur, senes citiùs in apoplexiam, quàm in epilepsiam incidere; nam deficit illis virtus ad motum concussiuum, qui est huius morbi accidens, ex cuius defectu citiùs apoplexia corripiuntur: quare dictum est ab Hippocrate *6. aphorism. textu 57.* Apoplexiæ fiunt maximè à quadragesimo ad sexagesimum annum.

Similiter annumerat Galenus inter huius morbi causas humorem melancholicum, ex Hippocratis sententia, qui etiam producitur à vapore, seu flatu, vel à qualitate maligna, & mordaci, præsertim dum ab aliqua parte cerebro per consensum communicatur affectio, vt diximus ex Pelopi præcepto; & vniuersaliter à quolibet humore potest exoriri, qui sua quantitate, aut qualitate cerebrum infestando illud irritet, & concutere faciat, vt docet Auicen.

Signa huius morbi per propriam passionem præcedentia, solent esse mœstitia, insomniorum turbulentia, capitis dolor, & grauitas, sensuum hebetudo, & loquela tarda: quando verò iam morbo sunt oppressi, ex iis quæ adduximus in definitione morbus innotescit. *Signa per propriam passionem.*

Si ab ore ventriculi initium sumat, dignoscitur ex nausea, cibi fastidio, oris amaritudine, & ventriculi mordicatione, & aliquando nidoram sustinere non possunt, & ex aurium sonitu, & splendoribus quibusdam circa oculos obuersantibus. *Signa epilepsia à ventriculo.*

Si verò ab alia peculiari parte aura quædam ad cerebrum ascendat, ex læsione quadam ipsius partis percipi poterit, & quia morbum præcedit ipsius partis tremor, & concussio, & cùm iam malum persentire incipiunt ægri, clamant, & adiutores vocant. *Signa epilepsia ab alia parte.*

Tandem si ex venenatæ feræ morsu contingat, interrogatione facilè constabit.

Hic affectus est maximè periculosus, vt insinuat Galenus *2. aphor. comm. 45.* quia quodam modo est apoplexiæ proximus, cùm tamen ætatis, temporis, loci, & victus mutatione curari soleat, vt ait Hippocrates *2. etiam aphor. textu 45.* Quibus præterea spuma circa os fit, suffocari solent, quæ ex motuum vehementia, & agitatione, mixtis humida, & spirituosa substantia fit, vt asserit Galenus *2. aphor. comm. 43.* quia ob difficilem respirationem strangulati intereunt. Quibuscumque etiam morbi comitiales ante pubertatem fiunt, mutationem accipiunt; quibuscumque vigesimoquinto, commoriuntur, ex Hippoc. *5. aphorism. textu 7.* *Præsagium.*

§. III.

Curatio morbi comitialis.

Cum iste affectus infantulos, & nuper natos corripere soleat, ab eorum medela incipimus, quibus euenit aut à lacte in ventriculo concreto, & coagulato, ita vt fiat per consensum, quod frequentiùs accidere solet; aut cerebro per primariam affectionem patiente, quod quidem facilè generat excrementa, & cruditates, quæ sunt huius mali causa. Illis etiam superuenit iste morbus ex vi generationis contractus; quo casu difficilem, ne dicam impossibilem, admittit curationem: dum enim morbus est hæreditarius, imprimitur in parte, cui inest character, seu sigillatio quædam, aut habitualis dispositio à parentibus contracta, quæ partem disponit, vt leui occasione incidat in morbum, quem etiam curare oportebit; nam si ex toto non auferatur morbus, minores tamen, ac rariores habebit accessiones, vt docet Hippocrates *libro de morbo sacro.*

In

In primis nutrix eligatur boni lactis, quæ optimo nutriatur alimento. Deinde si morbus sit per propriam cerebri affectionem, quod frequenter accidere solet his, qui hoc morbo tenentur hæreditario, si æger in ipsa accessione sit, oportet eum ab accessione liberare; quod efficies, si occipitio apponas parum theriacæ antiquæ in rutaceo oleo dissolutæ, vel pannū madidum oleo vulpino, rutæ, & camemalino, cum puluere rutæ, aut carpesiarum, ex quibus cū cera parari potest linimentum. Linguam etiam, & palatum illines cū theriaca, aut mithridato in succo rutæ dissoluto. Reuocato puero ab accessione, factâ leui præparatione, si vires ferre possint, leue medicamentum purgans propinabis, tardare enim in talibus, malum est: quare primo accessu prorrigere oportet ℥. ß. aut ʒ. j. mellis persici. aut syr. solut. rosarum persic. aut Principis. Quam purgationem repetere oportet, & interim corpus præparare syrupo de peonia, de stœcade, aut melle rosaceo mirabili, quod conficitur ex aqua tiliæ, peoniæ, cerasorum dulc. cum succo rosarum & melle despumato. Deinde consulit Leonard. Iacchinus, vt cauterio vtamur, non solùm ad morbi curationem, sed ad eius præuisiouem, præsertim vbi timor est imminentis mali. Affigitur autem ad primam vertebram: instrumentum oliuæ nucleum imitetur; excidente eschara diu effluere sinimus, nam sic exsiccatur cerebrum, & illius excrementa deponuntur: cui etiam morbo hæreditario alia remedia inferiùs tradenda proficua sunt.

Sed circa cauteriorum admotionem notare oportet ex Herodoto *lib. 4. melpomena, circa finem*, quod non quolibet tempore sunt applicanda in pueris, sed quando quadrimi effecti fuerint; nam antea cùm carnem habeant mollem, nequeunt ferre dolores, & sæpe inflammationes excitantur, & inde grauiora mala, ob neruorum exortum; & ob cerebralem, & medullarem substantiam, quæ ibi est propinqua. Neque in sincipite vstiones prosunt, quia est difficile humorem sursum ferri. Solum ergo corroborationi prodesse poterunt, non verò expulsioni humoris noxij, vt D. Sancta Cruz ostendit *lib. de morbo sacro, in digressione super textum 3.* Doctissimus noster Mercatus *lib. de recto præsid. vsu, capite 16.* docet, non esse remorandum hoc auxilium in pueris, sed statim vno, aut duobus ab exortu mensibus est exercendum; nam est periculum in mora.

Curatio per propriā passionem in pueris.

Eisdem auxiliis curatur iste affectus per propriam passionem, quamuis non sit hæreditarius. In omnibus primò nutrix benè se gerat; abstineat à coitu, nam menses viri consuetudine prouocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat, quod gustu, odoratu, & visu diligenter est explorandum; siquidem quod optimum est, gustanti, & olfacienti suaue, & dulce apparebit, videntique candidum, æquale, inter tenuem, & crassum mediocrem habens consistentiam: quod vitiosum est, contrariis est præditum qualitatibus, vt desumpsimus ex Galeno 1. *de sanitat. tuenda, cap. 9.* quamuis Arist. 3. *de historia animalium, cap. 21.* asserat, quod lac lactentibus commodius est, quod in liuorem trahit, quàm candidum; & fuscæ mulieres commodius, & salubrius trahunt lac, quàm candidæ; & melius est, vt ad tenuem, quàm ad crassum declinet, ne sua crassitie humores crassos, & cruditates, gignat. Vinum non bibat nutrix, quæ si habeat lac vitiosum, eam mutare expedit, & aliam eligere. Quod si non adsit occasio, statim eam euacuabimus secundùm lactis vitium, qua purgatione puer etiam euacuari solet, ex Hippoc. *6. de morbis*

Dissensio Galeni, & Arist. de electione lactis.

A *popularibus*, dum inquit: *Mulier aut capra elaterium comedentes, pueris purgatio.*

His peractis, eisdem prorsus remediis est vtendum, quibus morbum hunc hæreditarium curauimus: quod si illa non prodesse inspexeris, summo mane, post posito lacte, parum theriacæ smaragdorum cum melle rosaceo dissolutæ puero lingendum dabis, aut huius misturæ quantitatem vnius ciceris. ℞. succi rutæ cochlearium, lapidis smaragdi præparati g̃. viij. radicis peoniæ ℈. j. misce. Pariter etiam ventriculus, & caput roborantur si puer assumat bis, aut ter in hebdomada quantitatem vnius castaneæ huius confectionis. ℞. theriacæ smaragd. ʒ. ij. coralli rubri præp. visci quercini, radicis peoniæ, & seminis eius, cranei humani, margaritarum præp. & vnicornij, ana ʒ. ß. puluerizentur pulnerizanda, & cum rhodomelles vel syrupo peoniæ fiat confectio. Erit etiam B conueniens os illius abluere aquâ vitæ, & theriacâ smaragd. mistis, aut eadem theriaca in oxymelle dissoluta.

Curatio per consensum à ventriculo.

Quod si ex lacte coagulato acido, vel aliter corrupto fiat, duplex erit medendi via; vna quæ ventriculi cruditates, & lac corruptum, siue coagulatum auferat; altera quæ ipsum ventriculum exteriùs, & interiùs corroboret, ne denuò cruditates generet; & etiam caput confortet, ne iterum huius morbi causam recipiat, & quod receptum est, conseruet; sed potiùs totum auferatur.

Curabis itaque primo die ventrem euacuare, idque efficies vt suprà dictum est: ad quod etiam syrupum maximæ vtilitatis arte parabis, vt ℞. agarici trochisc. ʒ. ij. infonde in ℥. viij. aquæ cerasorum dulcium, & facta debito tempore expressione, colaturæ adde succi rosarum persicarum ℥. viij. mellis, & sacchari, quod sufficiat, vt fiat sy- C rupus, de quo assumat æger ℥. j. aut ℥. ß. pro pueri ætate, & virium ratione. Sal melli mixtum lactis coagulationem impedit, & factam dissoluit, ex Galeno *3. de aliment. facult. c. 14.* Item vermes lanuginosi in rubo reperti, tres, vel quatuor in lacte, vel melle rosaceo assumpti, lac coagulatum dissoluunt. Valet etiam hæc potio, quâ ego sæpè feliciter vsus fui. ℞. mellis rosati persici ℥. j. theriacæ smarag. ʒ. j. foliorum sennæ, decocti in aqua peoniæ facti, & syrupi capill. Veneris, ana ℥. j. misce, cuius puer ℥. j. vel ℥. ß. accipiebat. Prodest etiam cepe album perforatum, theriaca, & croco plenum in furno decoctum; deinde succus exprimatur, quem ore sumat puerulus, & reliquum in emplastri formam calidum ventriculo admoueatur. Oleum sesaminum, aut amygdalinum cum saccharu sumptum ventrem lenit, & mundificat, ita vt si ante ablactationem sumatur, est remedium præseruans, vt inquit Ioannes Paschalis, quo sæpe fe- D liciter vsus fui: coaguli bœdi ℈. j. cum syrupo acetoso, aut oxymelite, lac concretum dissoluit.

Exteriùs ventriculus corroboratur oleo nardino, & absinthij, & melino, cum puluere diarrhod. Abb. aromatici rosarum, absinthij & mastichis; cui vsui proficuum erit hoc emplastrum. ℞. foliorum absinthij, maluarum, & vlmi ana p. ij. coquantur in vrina hominis, aut in æqualibus portionibus vini, & aquæ, postea pistentur, & adde olei nardini, & absinthij ana ℥. j. axungiæ porcinæ ℥. j. vnguenti Agrippæ ℥. ß. fermenti ℥. j. misce, & fiat cataplasma, quod ventriculo antè, & retrò apponatur, quo venter benè concoquit, & quod illum aggrauat deiicit. Licebit etiam vti suppositoriis ex pulueribus agarici, hieræ, & salc, cum melle tosto.

Curatio

Pucru grandiori iam facto succurrimus detra-

cto

ctò sanguine, prout ætas tulerit, dummodo à ventriculi cruditatibus, vel alia causa in eo existente morbus non superueniat, quo tempore dictis iam auxiliis in maiori quantitate eam auferre tentabimus; quo facto statim sanguis est extrahendus ex brachiorum venis. Quod si ætas non permiserit, crura sunt scarificanda, vt sic distrahatur humor; deinde humor præparandus syrupo peoniæ, de stœcade, melle rosaceo, & syrupo acetoso, cum aqua cerasorum dulcium, fœniculi, aut peoniæ. Deinde humor euacuandus iuxta ipsius ideam, & virium, & ætatis tenorem. Vlteriùs vtendum est cucurbitulis scarificatis dorso appositis, frictionibus, fontanellis, & cauteriis, vt suprà diximus.

Epilepsia pro puero epilept. inf.

Adultiorum curatio.

Huiusmodi etiam curatione vtimur in adultioribus, addita auxiliorum quantitate, ita vt sanguinis missio non prætermittatur, vt aliqui volunt; nam quamuis morbus sit diu duraos, illius paroxysmi sunt acutissimi, qui statim magnum expostulant auxilium. Neque sufficit dicere, morbi causam esse frigidam, vt frequentiùs accidit; nam sanguinis missio quemlibet euacuat humorem, illumque à capite reuellit; atque hanc ob causam sanguinis missionem commendat Galenus de euacuandi ratione per sanguinis missionem, præcipuè veris tempore præuisionis gratiâ. Ita sentit Paulus proprio capite: & Auic. iubet sanguinis extractionem esse faciendam à quocunque humore fiat morbus, non ex vno latere solùm, sed ex vtroque simul. Deinde purgentur, & præparentur humores eo modo, quo iam dictum est, in maiori tamen dosi: purgatio tamen repetenda erit per epicrasin, quia quotidie aggregantur humores in capite ob illius intemperiem.

Sanguinis missio an sit conueniens.

B

Sed cùm hæc prodesse non soleant, consulit Auic. venas, quæ sub lingua sunt, aperire. Conferunt etiam apophlegmatismi ex aceto mulso, origani, & pulegij decocto. Masticent pillulas ex mastiche, pipere, & piretro, & cera confectas; succum betæ cum aqua mulsa per nares absorbeant, fortibus vtantur clysteribus. Assumant etiam in causa frigida confectiones in principio adductas, ant theriacam magnam, vel diamuscum, aquam peoniæ, vel fœniculi. Hoc medicamentum adducit Ioannes Vvecer. quo vtebatur Rex Daniæ ad hunc morbum pellendum. ℞. cranei humani tosti, & in puluerem redacti ℥.j. pulueris radicis peoniæ ʒ. iij. misce, & cum cochleari aquæ lauendulæ assumat æger ieiunus manè, & hanc quantitatem tribus diebus cum victus parsimonia, & exiguo potu assumere debet; cui etiam, inquit, non erit abs re manè per aliquod tempus cochleat aquæ lauendulæ exhaurire.

Varia adducuntur remedia.

C

Peoniæ radix, & semen eius maximè prodest huic affectioni, vt docet Galenus *6. simplic. capite de peonia*, quod obseruauit in puero epileptico, qui è collo peoniæ radicem octo mensium spatio suspensam habuit, & non fuit hoc morbo correptus; post hoc verò spatium cecidit ab eo, & statim rediit ægritudo; deinde iterum radicem secum portauit, & recessit morbus. Quam ob causam vtile iudico peoniæ aquam bibere, & in cibis vti illius puluere. Similiter iaspis viridis, lapis smaragdus, & corallus eadem virtute pollent. Ruta silnestris, *harmel* dicta, & odorata, & collo appensa est optima, ex Alexand. Vngula vel pars vngulæ alcis manu in pugnum complicatâ, ant in annulo inclusa, & in annulari digito inserta, confestim paroxysmum ab git. Item viscus quercinum de collo suspensum. Aqua stillatitia ex floribus tiliæ est vtilissima, ex Cornelio Agrippa. Dissectis

D

A ante plenilunium pullis hirundinum ex prima fœtura, reperiuntur in eorum ventriculis duo lapilli, vnus concolor, alter discolor; hi si in buccula, aut cerui aluta includantur, morbum epilepticum sanant, ex Mizaldo. Os cranei humani, præcipuè quod suturam coronalem describit, in puluerem redactum, & in confectionibus assumptum iuuat, ex Conrado Genero; quod auxilium ab omnibus accipitur.

Victus omnibus adultioribus conueniens sit moderatus, magis ad tenuem, quam ad crassum declinans; & sit exsiccans, vt panis benè coctus cum aniso, aut fœniculo, aut sit panis biscoctus. Carnes sint pulli, passerum, turturum, & caponis, quæ assæ magis sunt ex vsu. Perdicum raro ab aliquibus reprobatur, quia perdices hoc morbo corripiuntur. Vtantur etiam hortaginibus, betis, petroselino, & asparagis. Vitent legumina, caseum & butyrosa omnia. Bibant aquam mulsam, cinnamomi, aut radicis chinæ, vel peoniæ, & si non possunt se à vino abstinere, sit vinum album clarum, aquosum, vel nimis aquâ dilutum. Aërem eligant serenum, & ad siccitatem vergens, quem etiam arte parare licebit. Modico vtantur exercitio, & venere. Somnus sit moderatus, & non supra prandium. Quibus remediis si fortè morbus non aufertur, minores tamen, atque rariores habebit accessiones.

Adultiorum victus.

Perdicum caro noxia.

Si ab aliqua determinatâ parte, vt manu, aut pede morbus oriatur, ipsi parti subueniendum, & membrum instante paroxysmo, si fieri potest, vinciendum, corpusque euacuandum est, vt diximus. Deinde parti, quæ humorem discentiant, ac partem ipsam confirment, sunt admouenda; quare vesicatoriis vti possumus parti applicitis ex cantharidibus, & synapi, cum fermento, ant vnguento basilicone, vel pars igne actuali exurenda, vlcusque diu apertum seruandum; quo remedio quendam sacerdotem hoc morbo maximè oppressum liberaui, cuius pede dextro auram frigidam ad caput vsque ascendere sentiebat, & appositis cauteriis, vlceribusque diu apertis seruatis, & in eodem crure aperta fontanella, quam interceptoriam vocamus, ex toto liber euasit.

Curatio epilepsiæ ab aliqua parte.

Nota observationem.

Solet etiam iste affectus initium sumere à vermibus, & lumbricis, qui in ventriculo & intestinis materiam agitant, & commouent, à qua flatus, & vapores eleuantur, qui caput petentes, hunc morbum producunt, cuius curationem pete ex capite de curatione lumbricorum; siquidem ipsis lumbricis è corpore pulsis, tollitur epilepsia.

Epilepsia curatio ex vermibus.

Sed quia sæpè mulieribus epilepsia superuenit ex vtero, sicuti & alia sæuissima accidentia, oportet quammaximè in illis eius originem cognoscere, & illius causam demere: qua autem ratione id fiat, obseruatione sequenti demonstrabo.

§. IV.

Obseruatio pro muliere epilepsia laborante ex vteri consensu.

VT sciamus qualiter sit curanda epilepsia ex vteri consensu, casum referam cuiusdam nobilis mulieris, quæ nono die à partu legitimo, in quo filiam peperit, hora vndecima ante meridiem in epilepsiam incidit, quæ quolibet die eadem horâ eodem premebatur morbo; non tamen omninò iacebat sine sensu, siquidem ab accessione libera, ex quæ ab adstantibus dicebantur, referebat ipsa; habebat tamen brachiorum, & aliarum partium exiguum

exiguum motum conuulsiuum, sed ex ore spumam non excernebat. Accessio durabat vnius horæ quartam partem, paulò plus, aut minùs; laborauit febre ab eo die, erat tamen remissa. Vsque ad nonum diem à partu pro ratione purgauit; ab eo tamen die cohibita fuit quodammodo puerperij purgatio.

Peruenerunt ad me literæ casum referentes, & auxilium postulantes; quà autem ratione illius decisionem, & curandi modum exhibui, breuiter referam.

Nihil ab Authoribus magis proclamatum, quam quod plurimi morbi ex menstruorum detentione superueniunt. Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 4. varios dicit esse morbos ex menstruorum detentione subortos, ita vt mulieres gracilescant, & steriles fiant, imò & deformitatem adquirant, & aliquibus innascuntur barbæ, vt alibi dicemus. Hipp. 5. *aphor. text.* 57. ait, quod menstruis detentis ex vtero morbi contingunt, cui totum compatitur corpus, vt inquit Galen. *in comment.* & expressius 6. *epidim. sect.* 1. *comm.* 2. Quia ergo hæc mulier nunquam fuit antea simili morbo oppressa, neque illum habuit hæreditarium, nec causam habuit aliam, à qua morbus hic originem caperet, necessariò erat reducendus in affectionem vteri, cum quo cerebrum magnam habet connexionem per neruos, venas, & arterias, vt statuit Galen. *loco proximè cit.* præsertim detenta puerperij purgatione, quæ pro ratione non effluebat, à qua iste morbus sumpsit exordium. Sed quia puerperij purgatio non benè effluebat à nono die post partum, existimare oportet id contigisse ob aliquam obstructionem venarum ad vterum ferentium menstruam purgationem, ob crassitiem sanguinis, vel ob aliquam frigiditatem inductam, ex cuius detentione non mirum, quod febris fieret; siquidem humores inculcati, non transpirantes facilè putrefiunt, & per arterias missis vaporibus ad cor succendunt febrem, ita vt dicat Gal. 6. *epidim. sect.* 1. *comm.* 2. vehementes febres fieri his, quibus vteri purgamenta supprimuntur.

Ab eadem causa ortum duxit epilepsia, missis vaporibus ad caput, quorum præsentia cerebrum quodammodo obstruebatur, non tamen omnimodè, vt deducebatur ex sensu non omnimodè deperdito; nam diminutè saltem sentiebat. Sed quia vapores ex vtero prodeuntes plerumque prauam comparant qualitatem, vt constat in hystericis affectionibus, & insinuat Gal. *lib.* 6. *de locis affect. cap.* 5. ab hac qualitate infestante cerebrum irritabatur, & se concutiens, vt à se truderet vaporem illum sua qualitate noxium, motum excitabat conuulsiuum, donec vapore illo ad extima pulso, vel à calore spirituum resoluto, breuiter finiebatur accessio, quæ ordinatè fiebat, eo quod ordinatè natura transmittebat humorem ad vterum, vt contingere solet in aliis fluxionibus, quæ periodicè fiunt. Qua autem ratione humores moueantur determinatis temporibus, & fluxiones fiant, docuit Galen. 2. *de febrib. cap. vltimo*, & nos *in tract. de febrium curat.*

Obiectio. Dubitabis tamen, si humores in vteri venis putredinem contrahebant, à quibus missis vaporibus putridis ad cor, febrem continuam excitabant: ergo pari ratione ab eisdem vaporibus ad caput elatis deberet continuò hic affectus produci, & non tempore determinato.

Responsio. Respondetur, quod ad vtrumque affectum maior copia vaporum erat necessaria, quàm ad febrium generationem tantùm. Quia ergo continuò humor ille putrefiebat, per arteriarum caui-tatem facilè ad cor putridos vapores assiduè transmittebat vterus; non tamen ita facilè deferri possunt ad caput, quia humoris quantitas, quæ vaporibus ministrabat materiam, non erat ad vtrumque sufficiens: veruntamen cùm quolibet die, & hora determinata natura ad vterum humorum maiorem copiam deposuisset, non mirum si eo tempore vaporum quantitas maior gigneretur, quæ ad vtrumque affectum procreandum esset sufficiens, præsertim cùm vterus esset calidus præter naturam, à cuius calore attenuato humore, & in flatus verso, hic, & alter affectus exordiri poterat.

Alterum symptoma, quod frequenter hunc comitatur affectum, est spuma circa os, quâ carebat ægra. Spumæ generationem statuit Galen. 2. *aphor. comm.* 43. cuius causa materialis est humor crassus, & viscidus, intra quem aër, aut vapor includitur, qui sua leuitate materiam illam eleuat, & tumefacit, & spumam producit. Causa efficiens est motus, vt apparet in spuma apri circa os appa- *Spuma qua ratione fiat.* rente dum ira percitur, & in equo currenti, inter cuius cursura spuma generatur, & in ore etiam illius. Similiter in aqua feruenti, aut lacte elucet spuma, quam adiuuat calor ignis, flatus, & vapores gignendo, qui aquam distendendo ampullas eleuant, spumamque efficiunt. Sed quia iste affectus pendebat ex flatu, vt dictum est, deficiebat verò humor crassus, in quo ille flatus occluderetur, neque motus concussiuus erat vehemens ad generandum spumam; ideò ægra nullam ex ore spumam reiiciebat, propter defectum vtriusque causæ. His breuiter patefiunt ea, quæ circa nobilem hanc mulierem accidebant, cui subsequentibus subuenire iussi, considerando priùs an esset in accessione, an illi proxima, aut longè extra ipsam. Quando enim est in ipsa accessione, opportunum erit *Curatio huius affectus ex vtero.* ventrem illinire oleo irino, laurino, & lilij albi, cum modico theriacæ, & guttulis aquæ vitæ, vt flatus absumantur: femoribus etiam cucurbitulas affigere. Quod si mensium suppressio non impediat, vmbilico cucurbita admota proficua existit. Curandum simul est, vt omne id, quod in caput irruit, citò euanescat, idque efficies iis, quæ desiccandi vim habent naribus indita, qualia sunt bitumen, castoreum, rutæ folia, calaminta, pulegium, & alia, quæ licèt habeant vim excitandi epilepsiam, sua vi resoluendi, & attenuandi ab accessione epileptica etiam liberant. In quem vsum conferunt papyrus, pili, & lana, si comburantur, & naribus adaptentur; resoluunt enim, & citissimè ab accessione reuocant.

Vtero etiam odorata sunt admouenda, præsertim cùm mulier prægnans non sit; tunc etenim fœtida sursum applicita, & odorata vtero admota aborsum prouocare valebunt. Frictiones, & ligaturæ partium inferiorum commendantur. Intra aures ad discutiendos flatus capitis oportet proiicere oleum tenuium partium, vt oleum de spica, de cinnamomo, de nuce moscata, vel balsamum cum modico aquæ vitæ.

Quod si instet accessio, vt in hac muliere, in qua hora vndecima ante meridiem quotidie in hunc incidit morbum, tutissimum erit ante accessionis aduentum vti eisdem remediis, imò & suppositoriis, & clysteribus, qui habeant vim resoluendi flatus, & inscindendi, & attenuandi humores crassos; quibus remediis forsan ab accessione non solum liberabitur ægra, sed protinus morbi causam euellemus.

Veruntamen futurum malum præcauentes, cùm ex purgationis puerperij detentione hæc oriatur affectio,

affectio, non aliter possumus eam curare, nisi illius A causam subtrahendo, idque assequimur sanguinis missione ex talo, & menstruorum prouocatione, eo modo, quo suo capite dicemus. Quod si hæmorrhoidas habuerit, vtile erit per illas sanguinem extrahere, adhibitis sanguisugis, dummodo priùs ex aliis venis corpus sufficienter sit euacuatum.

Sed quia humores crassi, & frigidi solent simul esse obstructionis venarum vteri causa, eos præparare debemus syrupis attenuantibus, à leuioribus incipiendo, vt syr. intybi, capill. ven. duar. radic. sine aceto, & borrag. cum aquis peoniæ, melissæ, & cinnamomi: deinde per epicratin redundantem humorem euacuabis, quem cognosces ex corporis colore, illius habitu, & anteacta vita. Neque vnica euacuatio est sufficiens pro humoribus crassis, & frigidis; neque tales humores B cedunt medicamentis purgantibus. Tutius ergo est paulatim humores præparare, & eos paulatim euacuare, idque assequeris pillul. de hicra, de agarico, & de fumaria, & assaieret, aut aliquo diluto rhabarb. & agarici, in decocto foliorum sennæ, & polypodij, cum syr. Principis, aut Regio. Quod si aliquo serapio vti volueris, qui moderatè purget, eum hac lege conficies. ℞. radicis peoniæ ℥.j. semin. eiusdem ℥.ß. polypodij quercini ʒ.j. epithymi ℥.j. capill. ven. mercurialis, scolopendrij, & agrimoniæ ana m. j. foliorum sennæ ℥. ij. semin. cartami contusi ℥. j. florum violar. buglossæ, & antbos, ana p. j. prunor. enucleatorum n. x. passularum sine acinis ℥. j. seminis anisi, & fœniculi ana ʒ. ij. omnia coquantur ex arte in lb. vj. aquæ ad medietatis consumptionem, & in colaturâ in- C funde agarici trochisc. ʒ. iij. sacchari, & mellis ana partes æquales, & fiat syrupus, cui adde cinnamomi ʒ.j. His auxiliis non solùm humorem in vtero, & venis existentem demimus, sed etiam febrem, quæ cùm ab eo dependeat humore, ex illius detractione tollitur; quapropter nolui alia remedia febri accommodare, nam ablatâ obstructione humores attemperantur, putredo coërcetur, & denique aboletur febris.

Syrupus ad epilepsiam.

Sed quia contingere potest, quod in vteri venis aliquis humor maneat impactus, à quo vaporosa ad caput eleuetur substantia, expedit vti clysteribus ex decocto rerum aperientium, & flatus discutientium, qui simul habeant vim euacuandi humores crassos; sic enim potest ex vtero ob partium vicinitatem horum humorum fieri deriuatio ad intestina. Conuenit etiam vteri, & ventris regionem inungere eisdem oleis, quibus vtimur durante accessione; quibus addes pulueres diacymini, corticis citri, & peoniæ, vt ex oleis, & pulueribus pare- D tur linimentum.

Quod si hæc non sufficiant, studendum est omni arte cibis, potibus & medicamentis flatus discutere, & humorem absumere: in quem vsum laudo quolibet manè assumere potionem calidam ex decocto radicis chinæ, smilacis asperæ, saxifragæ indicæ, & radicis peoniæ; quo remedio omnes adimplentur indicationes, quæ sumuntur à morbis, illorum causa, & accidentibus. Verumtamen si hæc non sint satis (quod difficilè arbitror) oportebit fontanellam in crure aperire, quâ menses euocentur; quod auxilium proficuum fore spero. Si alia exoptas, quæ caput firment, & illius debilitatem contractam reparent, capite de epilepsia sufficienter sunt discussa.

§. V.

Obseruatio mirabilis pro quadam monacha epilepsiâ laborante.

Breui verborum serie historiam complectar cuiusdam monachæ sanctæ Claræ oppidi de Areualo, quæ per cœnobij scalam descendens, vertiginoso affectu correpta cecidit: ipsa quidem ex casu contusionem sensit in capite, verum statim in morbum epilepticum lapsa, habuit omnia accidentia, quæ huius morbi naturam insequuntur. Transactâ verò accessione, & paroxysmo, neque loqui poterat, neque videbat, aut audiebat; benè tamen comedebat, & benè in reliquis actionibus naturalibus se habebat. Deinde illi alter superuenit paroxysmus, qui eam vehementer vexauit, quo finito loquebatur, videbat, & audiebat veluti si tali morbo nunquam fuisset cruciata. Sed cùm hûc morbum sæpe exacerbationes habere videamus, subsequens altera accessio iterum ægram mutam, surdam, & visu priuatam reliquit, non sine adstantium maxima admiratione, ita vt indicarent eam à dæmone torqueri, donec adueniente altera accessione, eaque transacta, liberos habebat omnes sensus, & actionibus expeditos; quæ quidem plures habuit paroxysmos taliter repetentes, vt actiones quas amittebat vi, & efficacia vnius paroxysmi, ex alterius paroxysmi accessu recuperabat. Sed quia huius mirabilis euentus causam a me plures inquirebant, eorum desiderio commotus, eis sic pro mei ingenij viribus satisfacere curaui.

Cùm monacha, antequam caderet, nunquam fuisset morbo comitiali affecta, existimare oportet, hunc morbum ex casu initium habuisse; nam dolore concitato in capite propter contusionem, non mirum, quod humores ratione doloris ad caput confluerent, & hunc morbum gignerent; & quia diu durauit dolor, diu etiam excitauit humorum confluxum ad caput, ex quibus iste morbus habebat exordium. Quâ autem ratione dolor ad tractionem conferat, non est huius loci: circa hoc legendus est Gal. 5. *aphor. comm.* 53. & *lib. de sang. missione, c.* 7. Valles. 7. *controu. c.* 3. Petr. Garc. *fen.* 1. *lib.* 1. *fol.* 1293. *c.* 11. Humor ergo confluens ad caput causauit hunc morbum cum accidentibus illi debitis, quæ pathognomonica nuncupantur.

Sed quam ob causam reliqua superueniebant accidentia, nunc iam exponam. Cùm ad paroxysmi solutionem humor cerebrum occupans discuti debeat, & medio motu concussiuo expelli in aliquam partem, vt æger ab eo liber euadat, sæpè natura humorem illum transmittebat ad sensuum instrumenta, videndi, & audiendi instrumenta, in quibus ille humor obstructionem causabat, & consequenter defectum videndi, audiendi, & loquendi; reliquæ verò cerebri partes transacto paroxysmo liberæ ab omni noxa permanentes, nullam habebant in suis actionibus læsionem, & hanc ob causam in omnibus aliis actionibus nullum percipiebatur nocumentum. At verò superueniente altero paroxysmo, natura potens ab instrumentis sensoriis humores obstruentes concutiebat, ita vt spumam multam ore reiiciens, transacto paroxysmo, euacuatâ portione humoris, qui in neruis opticis, & quintæ coniugationis, & sextæ, qui ad visum, auditum, & loquelam inseruiunt, residebat, ablatoque morbo obstructionis earundem partium, statim omnes suas actiones inculpatas habebat, donec altera denuò superueniret accessio, in qua humor non benè discussus nouam causabat obstructionem, & earum partium abolitam actionem.

Huic succurrimus sanguinis missione,& expurgatione,quam sæpè repetere fuit conueniens, deinde apertâ in crure fontanellâ, ex toto libera euasit.

§. VI.

Vtrum aliqua remedia à nobis tradita in curatione epilepsiæ prodesse possint.

QVoniam à me probatum est, remedia à proprietate occulta operantia,seu amuleta dicta, non conferre nisi morbis,qui in qualitate,seu proprietate occultâ suam habent naturam; & in curatione epilepsiæ plura tradunt Authores remedia, quæ clam,& occultè operari videntur, vt aqua tiliæ,aqua cerasorum dulc. vermes lanuginosi in rubo reperti,os cranei humani,theriaca smaragd. & similia,quæ nullam vim habere videntur aduersus hunc morbum,qui in qualitate manifesta,consistit, vt docet Hippoc. *lib. de morbo sacro*,propterea que reiiciuntur vt inutilia à sapientissimo Doctore Ioanne Gall. de la Serna *lib.* 1. *tract.* 3. *de alendi infantis ratione,cap.* 25.& 26.nam cùm indicatio sumatur à morbi cuiusque idea, si morbus est manifestus, qualis est epilepsia, sui ablationem indicat per remedia manifesta; quapropter si eius natura in cerebri obstructione collocatur, euacuatione humoris obstruentis auferri debet, aliter verò detrahi non poterit, siue remedium operetur per qualitatem occultam, siue per manifestam; quia ergo talia remedia non opponuntur morbo, non possunt conferre ad illius ablationem.

Medicamenta re picinnt partes. Vt hoc dubium dissoluamus, nonnulla in memoriam reuocanda sunt, ex quorum notitia veritas elucescet. Suppono igitur ex communi Medicorum consensu, quod aliqua medicamenta habent simpathiam, seu analogiam cum aliquibus partibus determinatis: quare Galen. 13. *methodi, cap.* 17. inquit, quod sicut iecori absinthium est accommodum,ita lieni capparis cortex; & quale iecinori est eupatorium,ita lieni scolopendrium; & sicuti quædam medicamenta suis deterrimis qualitatibus partem determinatam læduut ob antipathiam quam habent cum illa, vt venena cum corde,& cantarides cum renibus,& vessica;ita similiter quædam medicamenta familiaritatem cum partibus determinatis habent, ex quorum admotione maximè iuuantur;non tamen cognoscimus,in quo familiaritas illa,vel repugnantia fundatur. Sic etiã in remediis ad caput conducentibus, vt in pillulis cochiis ingrediuntur simplicia, quæ cum capite mirandum consensum habent, quæ dicuntur cochiæ,id est capitales, à κόχος græcè, quod est caput;quarum descriptionem inuenies apud Rasim 9. *ad Almans.* Sic etiam gemmæ sunt cordi vtiles,& facilè feruntur ad illud, suaque vi occulta ipsum roborant,& venenum fugant,idque faciunt alexipharmaca omnia,quæ vi occulta operantur.

Neque minùs certum est, quod vnicum remedium potest duplici virtute, imò & pluribus constare,quarum quædam sunt elementales, quædam occultæ,seu specificæ; cùm enim quodlibet remedium proprium habeat temperamentum, ita vt sit calidum,aut frigidum,&c. benè poterit corpus alterare per calorem,aut frigiditatem, vt dicimus de theriaca magna antiqua, quæ calorem, & siccitatem producit in corpore,& tamen simul habet virtutem specificam,seu proprietatem, quâ opponitur cuicumque veneno. Margaritæ, & reliqui lapides pretiosi, licèt frigidi,& sicci sint, virtutem etiam habent mirificam roborandi cor, & cerebrum per qualitates abditas; quæ proprietates specificæ dicuntur: & sic de pluribus aliis.

Ex quo deduco, quod in remediorum oblatione cùm indicatio curatiua non solùm desumatur ex morbo, sed ex parte etiam male affecta, vt docet Galen. *lib.* 3.*methodi,c.* 16. & alibi millies,semper aliquid est admiscendum,quod roboret ipsam partem, præsertim quando pars est princeps, vt cerebrum,aut cor. Si igitur vnico medicamento vtrumque munus consequimur, nempe roborare partem, & morbum auferre, sufficienter curatiua adimpletur indicatio; & propterea dum volumus euacuare humorem ex parte determinata, si remedium non habet familiaritatem cum ipsa parte,ex qua educi debet humor, ei admiscemus quæ ipsam partem affectam respiciant, sicque medicinarum operationes in melius mutantur,vt inquit Mesue, quia detrahunt humorem ex parte, in qua ipse erat congregatus. Quod si velimus vti remediis alterantibus pro corde, vel alia parte principe, eis roborantia admiscemus, vt sunt lapides pretiosi; in quem vsum habemus electuaria ex eisdem composita, inter quæ locum habet theriaca smaragdorum,de qua controuertitur,an possit prodesse pro curatione huius morbi. *Indicatio sumitur à morbo,& parte affecta.*

Et ratio dubitandi est; nam hæc compositio, licet à variis tradatur Authoribus, ea tamen quæ in communi vsu habetur, componitur ex ʒ. i.ß. smaragd.& ʒ.ß. iacinth.& ʒ.iij. coralli rubri;hi autem lapides potiùs lædere valent caput, quam iuuare; quia cùm affectus epilepticus plurimùm ex humoribus frigidis oriatur,lapidesque isti sint naturæ frigidi, potiùs adaugere morbum valebunt, quam minuere; & quia similiter sunt naturæ terrestris,& morbus iste frequenter sibi comitem habet obstructionem, ipsam adaugebunt; quæ enim calida, & tenuia sunt, obstructiones delent, non verò quæ frigida, vt lapides, ex quibus hæc compositio fit.Non ergo conuenire potest in curatione huius morbi. *Ex quibus componatur theriaca smarag.*

Sed licèt huiusmodi rationes conuincere videantur, non tamen faciunt nos recedere à communi praxi, & ab Authorum placitis,qui hanc compositionem admittunt; nam licèt lapides isti frigidi sint,ab aliis medicamentis calidis alterantur,& eorum frigiditas remittitur; nam componitur hæc confectio ex croco,cinnamomo,dyptamo regio,galanga,semine & radice peoniæ,quæ omnia calidã, & siccam habent naturam, à quibus medicamenta frigida superantur. Et quia hæc confectio ex alia parte fermentationem accipit, omnia, ex quibus conficitur, ad vnam reducuntur formam, & eius temperies euadit calida à prædominio,ita vt lapides nequeant lædere sua frigiditate. Vlteriùs smaragdus suâ mirâ virtute caput roborat,& ab epilepsia præseruat,ita vt dicat Serapio *libro de simplic.ex mineralibus,cap. de lapide smaragdo*, quod si in annulo smaragdus deferatur, præseruat ab epilepsia; & propter hanc rationem Reges ad collum suorum filiorum suspendere faciunt smaragdum, ne is superueniat epilepsia. Quia ergo lapis iste (& idem statuo de iacintho) habet mirãm vim roborandi caput,etsi morbus iste in obstructione ex præsentia humoris frigidi fiat, nihilominus maximè confert eum admiscere in confectionibus ad hunc finem ordinatis.Et quia ex ventriculo,cui confert corallus,sæpe compatitur cerebrum, & vt inquit Hippoc.*lib. de locis in homine*, facilè ex ventriculo ad caput affectiones communicãtur,non mirum,quod Authores corallum admisceant,vt ventriculus roboretur,indicatione sumptã ab ipso,qui frequenter solet esse huius mali origo, vt quotidie experimur in pueris. *Quid sentiendum circa vsum theriacæ smarag.* *Smaragdi vires proponuntur.*

Neque eorum lapidum siccitatem spernimus, imò potiùs iuuat absumẽdo humiditatem,& cerebrum, & *Lapides suis qualitatibus*

tibus epilep- sia opponun-tur. & ventriculum exsiccando, & putredinem inhibendo. Neque possunt adaugere obstructionem, quia lapides, licèt sint terrestres, & frigidi, per subtilem triturationem rectificantur, & ab aliorum medicamentorum calore, & consortio penetrandi vim adquirunt, qua de causa Gal. 4. *de sanit.tuenda, cap.* 7. docet tenui cribro esse cribanda, quæ in totum corporis habitum sunt distribuenda, vt sic venarum angusta oscula subire possent, & ad partes principes deuenire; quod obseruant pharmacopolæ in trituratione medicamentorum cordialium, & in confectione, de qua à nobis actum est, in qua lapides istos conuenire arbitramur, quia suis virtutibus occultis roborant, & firmant caput & reliqua membra, & suâ siccitate faciunt commoda à nobis præscripta, & sua frigiditate efficere nequeunt, quia supponitur euicta ex calidorum consortio, & per fermentationem, quâ perficitur hæc mirabilis confectio.

Num cranei humani epilepticis vtile. Quid tamen dicam de osse cranei humani, de B quo omnes testantur epilepsiæ prodesse, quo vtebatur Rex Daniæ tosto, & in puluerem redacto cum aqua lauendulæ ad epilepsiam propellendam, & eo bene se habebat, vt inquit Ioannes Vuecrerus. Certè cùm os cranei non differat natura, nec virtute ab aliis ossibus, videtur dicendum, quod si istud os est vtile pro huius morbi curatione, idem munus reliqua ossa præstarę valebunt, atque quodlibet os huius morbi curationi prodesse poterit, quod respuunt Authores.

Ne tamen à communi omnium praxi recedamus, mihi videtur, os cranei aliquid ampliùs habere, quàm reliqua ossa, nam licet temperamento ab illis non euariet, euius ratione potest absumere, & exsiccare cerebri superfluitates, habet tamen maiorem societatem, & analogiam cum capite, quàm ossa reliquarum partium, eo quod capitis ossibus C magis simile existit, & minùs ab illis temperamento euariat; quare non mirum si in affectu hoc Medici eo vtantur, aliis ossibus relictis. Et sicuti in affectibus pulmonis Authores iubent ægris offerre pulmonem vulpis, vel loch confectum ex illo; & in morbis ventriculi, & intestinorum vtuntur pelliculis intestinorum gallinarum, & in affectibus hepatis lupi hepar; in morbis denique cordis, os de corde cerui adhibent, eo quod istę partes mirum inter se consensum habere dicunt: simili modo in morbis capitis docent adhibere ossa illius, dimissis ossibus aliarum partium: neque aliud fundamentum excogitare potui ad huius remedij vsum.

An vermes ad epilepsiam conferant. Sed difficilè apparet inuestigare, qua ratione vermes in rubo reperti, de quibus mentionem faciunt plures, vt Carthagena *lib. de fascinatione, & de eius curandi via, c.6.* Mercatus *lib.* 1. *de intern. morborum curat. cap. de epilepsia*, & alij, qui vermiū vsum maximè commendant in huius morbi curatione, quos abhorret maximè Doctissimus Serna, quoniam putredine sunt geniti, & facilè pu- D tredinē intra corpus contrahunt, tum quia humidi sunt, & nequeunt morbo humido aduersari, neque illis condonanda est alia virtus operandi.

Sed quid tenendum sit, breuiter adaperiam. Vermes isti non multum conducunt ad morbi comitialis curationem, idque non faciunt per qualitatem quandam illis insitam, siue occultam, siue manifestam, cum eam neque ratione, neque obseruatione inuenire valeamus; benè tamen alia via prodesse poterunt, quam innuit Plinius *lib. 3.natur.hist.c.* 14. vbi ait: *Lac deuocant poti cum mulso.* Ex quo Plinij loco infero, eos prodesse si vini deglutiantur, qui ad ventriculi fundum descendentes suo motu lac coagulatum dissoluunt, scindunt, & diuidunt, & quodammodo irritando, expultricem vim excitant, facileque ipsa lac illud iam diuisum expellit, quo infantes ab epilepsia liberantur. Neque est credendum, vermes in quacumque epilepsia prodesse, sed in ea tantùm, quæ ex ventriculi consensu, & ex lacte ibi coagulato originem ducit. Ex quo infero, vermium vsum non esse absolutè vituperandum.

An cerasorum aqua epilepticis prosit. Sed non est facilè explicare, qua ratione cerasorum dulcium aqua epilepticis sit vtilis, quam vt remedium probatissimum commendant Authores. De cerasis tamen sermonem instituens Gal. *lib.* 7. *simplic.* asserit, illis parum adesse adstrictionis, quæ qualitas epilepsiæ aduersatur. Præterea ita sunt ad putredinem parata, vt dicat Robert. Dodoneus *lib. 3. de hist. stirpium, cap.* 17. quod in Republicis bene gestis non venduntur tempore pestilentiæ. Quia ergo facile putrefiunt, neque huic morbo opitulari debent.

Ne tamen desit ratio, quâ grauissimi Authores à calumnia liberentur, & constet benè ipsos aquâ cerasorum vsos fuisse in hoc morbo effugando, eam quidem tradere non grauabor.

Cerasorum differentiæ. Cerasorum sunt plures differentiæ, vt ex Gal. accepimus *loco proximè cit.* & ex Ioanne Agric. & Lacuna. Quædam sunt acerba, & maximæ adstrictionis; alia verò acida, quæ à nobis, *guindas*, vocantur; alia denique dulcia, quæ cerasa simpliciter dicuntur. Ex iis dulciora eliguntur, vt eorum instillemus aquam, quæ si illius naturam contemplemur, nihil adstrictionis habet, de quibus egit Gal. *lib.* 2. *de aliment. facul. cap.* 12. dum ait: *Ex cerasis quædam sunt, quæ moris sunt quammaxime simillima, cuiusmodi sunt ea, quæ minimam habent adstrictionem; hæc enim sunt dulcia, quæ autē cibos ingesta ventrem subducunt, vt dicitur de moris maturis.* Ipse etiam Galenus *lib.* 7. *simplic.* de eis loquens ait: *Quæ dulcia sunt, magis in intestinis subducunt.* Quam proprietatem eis tribuit Diosc. *lib.* 1. *cap. de cerasis*: *Mollem (ait) faciunt aluum recentia, sicca sistunt cerasa.* Idem insinuat Mathiol. & alij, circa quod nulla est dubitatio.

Aqua cerasorum vtilitas. Ex iis facile deduco, cerasorum aquam per ignē extractam vtilitatem sortiri, quâ aluum subducit, & segregatis vi ignis partibus terrestribus cerasorum, quibus vis inest adstringendi, magis ventri lubricando idoneam reddi, maximéque iuuabitur æger ex illius poto, si aliquem humorem, vel lac corruptum in ventre persentiat, præsertim infans, qui plerunque ex ventriculi consensu hoc corripitur morbo. Neque hæc aqua est ita putredini obnoxia, vi enim ignis humiditatem superfluam amittit, & sine putredine ad plures vsus multo tempore adseruatur. Quare cùm huius aquæ virtus sit conspicua nimis, & in subsidium huius immanis morbi ab omnibus commędetur, non sunt increpandi Authores, qui eam adhibent, neque omninò interdicendus illius vsus. Circa aliqua alia remedia in plurium morborum curatione ab Authoribus commendata, non ita facilis potest esse euasio, cùm non constet qua virtute polleant; ea tamen, etsi non prosint, non lædere iudicamus, cùm exterius alligantur, vel apponuntur, vt lapis gagates, caput muris, corium hupupæ in doloribus capitis, & alia huiusmodi. Est enim sæpe ita rebellis morborum conditio, vt coëgerit Medicos non solùm vti remediis iuxta veram indicationem adhibitis, sed aliis, quæ non ratione, sed obseruatione inuenta esse ab aliis acceperunt, quorum adhibendi vsus potest fundari in Hippocratis verbis 2. *epidim. sectione secunda, textu* 50. vbi sic: *Te ad hoc exerceto in morbis, vt prosis,* aut

aut ne quid noceat. Sed de hac difficultate dicta sint satis.

CAPVT XIII.

De incubo.

HIc morbus à Latinis incubus dicitur, quia qui eo afficiuntur, ab alio incubari, & opprimi imaginantur: à Græcis ἐφιάλτης, à nostratibus *pesadillu*; cuius varias descriptiones tradunt Authores. Auic. tamen *fen. 1. lib. 3. tract. 5. cap. 5.* sic eum definit: *Incubus est ægritudo, in qua homo sentit, cùm in somnum ingreditur, phantasma graue super se cadens, & comprimens ipsum; & angustiatur eius spiritus, & intersecatur vox, & motus ipsius.* Idem sentiunt Paulus, & Aëtius, qui asserit, quod hic morbus est præludium morbi comitialis, aut apoplexiæ, & vt ait Gordonius *part. 2. de passionibus capitis, cap. 24.* iste morbus non est dæmon, propter eos, qui existimant esse dæmonem nomine *Incubum*, homines suffocantem, quamuis fieri possit à dæmone, vt reliqui morbi.

Itaque ex dictis constat clarè, per huiusmodi affectionem homines ita suffocari, vt aliquod pondus supra pectus respirationem impediens sustinere imaginentur.

In quo consistit incubi natura. Quantùm ad morbi huius naturam spectat, communis Medicorum consensus tenet, esse morbum in obstructione cerebri, non tamen integra, vt in apoplexia, nec tanta, vt sensum amittat, vt constat ex verbis Auicennæ, dum dicit: *Est ægritudo, in qua homo sentit.* Qui postea addit: *Et suffocatur propter oppilationem pororum; & cùm ab ipso separatur, excitat eum subitò.* Vbi rationem tradit productionis morbi, & solutionis, vel ablationis eius; nam separatâ causâ obstruente, & oppilante, statim soluitur affectus. Idem ostendit Aëtius dicens: *Dum enim ventriculi cerebri vaporibus crassis ac frigidis implentur, prohibent hi facultatem per neruos transire, & morbum ægrè excitabilem efficiunt.* Et rursus: *Per multam verò anxietatem attenuato, & discusso spiritu, & apertis meatibus, derepentè excitantur.* Quo loco partem affectam, nempe cerebri ventriculos; morbi essentiam, videlicet illorum repletionem; & obstructionem, & causam, scilicet spiritum obstruentem, & morbi solutionem complectitur.

Quod autem eius natura consistat in obstructione, ex symptomatibus illam sequentibus facilè percipitur; nam est diminutus sensus, & motus, & diminutio loquelæ cum difficili respiratione, ita vt vix respirare possint: sed hæc omnia fiunt ab impedito transitu spirituum animalium, quod subitò fieri nequit, nisi ab obstructione: ergo ad illam necessariò huius morbi natura est reducenda.

Pars affecta. Partem affectam esse cerebrum, etiam Authorum verba declarant, cùm læsus sit motus, & sensus, & diminutas æger huiuscemodi habeat actiones. Quod etiam notum fit ex depræuatione imaginationis; siquidem imaginantur sibi aliquod onus incumbere, & eorum pectus esse grauatum; & cùm ibi apprehendant id quod non est, ac si esset, talis apprehensio habet sibi adiunctum delirium; nam apprehendit rem aliter quàm est, quod non est de ratione actionis diminutæ, nec abolitæ.

Obiectio. Si verò obiicias: Impossibile videtur, quod obstructio delirium excitet; nam in caro, & lethargo, in quibus datur obstructio, non reperitur delirium; nam ad rationem obstructionis pertinet solùm vias impedire, & actiones diminutas, aut abolitas efficere, non tamen depræuatas.

Obiectio alia. Vlteriùs deliria procedunt ex calida, & sicca intemperie, vt diximus capite de phrenitide: at huiusmodi vapores suâ crassitie obstruunt cerebrum, & nequeunt aliquid aliud efficere.

Ad vtramque responsio. Ad vtramque obiectionem respondetur. Ad primam dicimus vapores, obstruentes aliquid aliud efficere, nempe commotionem specierum, ex qua sequuntur imaginationes variæ, vt patet in somnis, in quibus varia imaginamur ob specierum conturbationem.

Ex quo respondetur ad secundam, plures alias causas assignari de delirio, præter connumeratas capite de phrenitide, vt ex prima solutione constat.

Incubi causa. Facilè aufertur iste morbus, quia flatus facilè euincitur, & discutitur, & multùm durare nequit.

Causa huius morbi efficiens est vapor (vt dixi) crassus, cerebrum obstruens, vt sentiunt omnes, qui tempore somni eleuatur; calor enim intrà recurrens flatus eleuat, & vapores ab humoribus, & cruditatibus, tanquam à causa materiali. Quosdam etiam vidi per vigiliam hoc morbo tentari, præcipuè quendam familiarem plùribus cruditatibus refertum, qui post prandium se pondus in pectore sustinere aiebat, & anxius respirabat, qui tandem in epilepsiam incidit.

Nota historiam de sodali.

Præsagium. Signis aliis non indiget morbus iste, præter illa, quæ in eius definitione sunt allata, qui est apoplexiæ, aut epilepsiæ præludium, vt inquiunt Auic. & Paulus; quare diligenter est curandus.

§. VNICVS.

Curatio incubi.

AVitæ regimine initium sumentes, victum instituimus similem illi, qui seruatur in epilepticis; cœna tamen sit parca, præcipuè si adsint ventriculi cruditates: euitent alimenta crassa, & flatuosa, & suprà prandium, & cœnam assumant coriandrum præp. aut dianisum, vel fœniculum, & reliqua obseruent, quæ in curatione epilepsiæ commemorauimus.

Curatio incubi ex ventriculi cruditatibus. Institutâ victus ratione, considerare oportet, an ex ventriculi cruditatibus iste morbus excitetur, quod etiam dignosces ex nausea, & vomitu, & alimentis præcedentibus pituitam generantibus, & ægri frigida intemperie ventriculi; quo tempore oportet humorem illum crudum euacuare. Quod si æger sit ad vomitum procliuis, illum excitabis penna oleo imbuta, aut decocto tepido seminis raphani cum aceto mulso, aut aqua mulsa, in qua sit decoctum absinthium, quæ humores attenuat, ventremque corroborat; tamen si vomitu humor educi non potest, eum præparabis rhodomelle, syrupo de absinthio, aut de mentha, cum decocto cinnamomi aut fœniculi; eumque purgabis pillulis de hiera, de mastiche, & aggregatiuis, aut hac potione. ℞. elect. diaphœnic. ʒ. iij. mellis rosati perfici ℥. iij. misce, & cum infusione foliorum sennæ facta in aqua fœniculi fiat potus. Facta purgatione, ventrem roborabis exteriùs, & interiùs. Oportet igitur aliquibus diebus assumere tabellas diarrhod. Abbatis, cum modico vino, aut aqua fœniculi, vel diacyminum mediocriter trituratum, vt magis ventriculo adhæreat, & de tertio in tertium diem, vel semel in hebdomada assumere tres, vel quatuor pillulas alephanginas, mastichis, aut de aloë. Exteriùs ventriculo admoueatur hoc vnguentum.

tum. ℞.olei absinthij, citoneorum, mastichis, & nardini ana ℥.j. aquæ vitæ, & succi absinthij ana ℥.ß. bulliant ad aquæ, & succi consumptionem; pulueris cinnamomi, cariophyllorum, & mastichis ana ʒ.ß. diarrhod.Abb. aromat. rosarum, & diambræ, ana ℈. j. ceræ quod sit satis ad vnguentum. Eisdem oleis cum pulueribus menthæ, absinthij, & rosarum, ventris regionem inunges, vel sacculum conficies ex dictis pulueribus, quibus addes pulueres camemali, meliloti, carpesiarum, zingiberis, & similium.

Incubi curatio ex genere venenoso. Verum si ex genere venoso morbus iste ortum ducat, itavt ex humoribus vapores ad caput ascendant, qui sint huius symptomatis causa, quod percipies ex corporis crassitie, & vasorum plenitudine, & quod in aliqua parte non est læsio sensibilis, ex qua talis suscitetur morbus, eodem vitæ regimine seruato, oportet humorem è corpore pellere; quod quidem efficies detracto priùs sanguine, præsertim si facies rubeat, venæ sint latæ, vel adsit plenitudo, vel hæmorrhoïs, aut alia quæuis euacuatio sit cohibita: si verò alij solùm humores à sanguine superſint, parciùs sanguis est detrahendus, deinde humor præparandus, & euacuandus iuxta humoris peccantis ideam, vt capite præcedenti actum est.

Incubi curatio per propriam passionem. Tandem si morbus fiat per propriam cerebri passionem, quod ex aliorum signorum defectu, & ex capitis dolore, grauitate, & debilitate percipies, ita vt excrementa generet, à quibus vapor crassus oriatur, qui ventriculos cerebri obstruat, & hunc gignat morbum, oportet eum ad purgationem disponere syrup. stœcados, melle rosaceo, & syrupo de peonia, cum aquis fœniculi, cinnamomi, aut radicis chinæ: deinde eum purgabis pillulis cochiis, aut aureis, vel de agarico; vel potum præbebis ex diaphœnic. diacathol. electuario indo, cum decocto florum stœcados, seminis cartami, foliorum sennæ, & polypodij, & cum agarici infusione; ex quibus potiones, & catapotia parabis pro cuiusque natura, & viribus.

His peractis caput roborare expedit oleo nardino, & irino, cum puluere rutæ, cubebarum, mastichis, & piretri, & cera, ex quibus vnguentum conficies, quo caput à pilis denudatum vngatur; quod etiam abluere oportet lixiuio ex cinere vitis, in quo sit decoctum hyssopum, lauendula, camemalum, stœcas, & thymus: niger peoniæ fructus confert, ex Paulo, & Aëtio, si quindecim eius grana trita cum aqua in potu exhibeantur, idque continuis diebus fiat, donec morbus auferatur.

CAPVT XIV.

De Vertigine.

Hic affectus denominationem sumit à symptomate, nam qui ipsum patiuntur, videntur verti, circumuolui, & omnia imaginantur in gyrum moueri; & sic vertigo dicitur à vertendo, de quo meminit Gal. 3. *de locis*, c.8. & 4. *aphor.comm.*7. & 4. *de ratione victus in morbis acutis*, *comm.*42. dum ait: *Cum caput circumagi videtur, dinos, id est vertigo vocatur affectio; cùm autem, & tenebricosa simul fuerit visio, scotodinos, id est tenebricosa vertigo appellatur.* Vbi dinos est nomen genericum, omnem vertiginis speciem comprehendens; scotodinos, seu scotomia sumitur pro tenebricosa vertigine. Auic.est huius sententiæ *fen.*1.3.*tr.*5.*c.*1. vbi inquit: *Vertigo est, vt habens ipsam imaginetur, quod res super ipsum voluatur, & quod eius cerebrũ & corpus ipsius reuoluantur, quare nõ regit se ita, vt*

A *firmetur, imò cadit*; in quo omnes conuenire videor.

In quo vertiginis essentia consistat. Sed oportet inuestigare huius morbi naturam: Paulus *lib.* 3.*cap.*12. morbi huius naturam reducit ad frigidam intemperiem cerebri cum humoris consortio, dicens: *Vertiginum affectus nascitur cum frigidus, glutinosusque humor cerebrum occupat.* Gal. 3. *de locis citato*, eius essentiam reducit ad inæqualem cerebri intemperiem, tamen qualis sit hæc intemperies, prætermisit; at 3.*aphor.comm.*23.eam reduxit etiam ad intemperiem frigidam cum humoris affluxu, vbi sic ait: *Nam & hæc passio sit, cùm caput repletum est pituita.* Quod etiam innuuare videtur Hipp. *illo textu* 23. vbi inter morbos hyemales vertiginem collocat. Auic. & Aetius hunc morbum fieri testantur à vaporibus commotis, & agitatis, ad quorum motum etiam spiritus intrà cerebrũ mouentur in gyrum, itavt omnia appareant moueri. Qui Authores symptomatis potiùs, quàm morbi rationem reddunt, nam talis commotio seu circumuolutio inter symptomata annumeratur.

B Nihilominus vera sententia est, huius morbi essentiam consistere in distemperie calida, a qua flatus efficienter gignuntur vel in ipso capite, si sit propria illius passio, vel in alia parte, ex qua ad caput eleuantur, & per eorum motionem spiritus etiã mouentur, & agitantur, ad quorum motum omnia videntur circumuolui, & in gyrum moueri. Quæ sententia probatur ex Galeno 3. *de locis affectis citato*, vbi inquit, fieri hunc morbum elato vapore, calidoque spiritu, atque cerebrum implente: qui quidem spiritus aut vapor calidus calidam causam requirit, in qua huius morbi natura sita est, nam frigus potiùs vaporum motum impedit, & ascensum. Quod etiam docet Galenus 3. *de caus. sympt. c.*2. vbi ait: *At calor qui in cibos agit, cæterùm diminutè, is eos quodammodo dissoluit, non tamen prorsus conficit, atque hinc oritur flatuosus spiritus.* Vbi

C calorem diminutum esse flatuum causam efficientem ostendit; calor enim nimis intensus non solùm vapores gignit, sed statim eos resoluit; & hac ratione ab intenso calore minimè potest iste morbus produci, neque ab intenso frigore, vt ibi etiam Galenus probat, dicens: *Quippe sincera frigiditas prorsus halitum non facit*; quòd scilicet ea omninò neque attenuat, nec conficit, neque alimentum dissoluit. Requiritur ergo calor, non tamen intensus, sed frigiditatem superans. Et ratione etiam probatur; nam ad flatuum, & vaporum generationem requiritur attenuatio materiæ, ex qua eleuantur: sed attenuatio fit à calore: ergo vapores generantur à calore, nam sicut calor attenuat, ita frigus incrassat, & sicut calor separat tenue à crasso, ita frigus congregat vtrumque: quod etiam patet in aqua, quæ in lebete calefit, quæ dum frigida est, flatus de se non mittit; tamen semel calore concep-

D to, ipsa inflatum magnam copiam transmutatur, & dum efferuescere incipit, non tantam flatuum copiam congerit, quia immodicus calor eos resoluere, & exhalare facit. Quibus clarè constat nostræ doctrinæ elucidatio, quam etiam sequuntur Donatus ab Altomari *de medendis humani corporis malis*, c.17. & subtilis noster Carrer.*de locis affect.disp.*16.c.2.

Ex his facilè respondetur ad authoritates in contrarium adductas, quod quando Authores asserunt hunc morbum procedere ab humore pituitoso, sunt intelligendi quantùm ad causam materialem, ex qua mediante caloris actione flatus progignuntur, à quibus prædictum symptoma excitatur.

Quare omnia circumagi videantur. Cùm omnia in hoc affectu circumagi videantur, restat huius euentus reddere causam, quam insinuat Galenus 3. *de locis*, *capite* 8. *citato*, vbi inquit esse circumuolutionem spirituum

intra cerebrum: quod probat ab externis, inquiens: *Atque vbi quis cerebro vertitur, inaequalem, & turbulentum, & inordinatum motum, tum humorum, tum spirituum in eo fieri in confesso est.* Rationi igitur consonum est, huiusmodi accidentia vertigine affectis itidem euenire; nam si quis in gyrum moueatur, etiamsi posteà quiescat, omnia videntur circumvolui, motis scilicet spiritibus intra caluariam; ita enim in vertigine affectis fieri conspeximus. Idem sentiunt Auic. *loco iam cit.* Vall. *3. de locis, cap.* 8. Vega *3. de arte medendi, cap.* 11. & ferè omnes. Et ex hoc patet ratio, ob quam vertiginosi decidant, nam ex motu illo, vt inquit Petrus Garcia, spiritus non possunt rectà vià ad neruos descendere, aut applicari; & sic defectu virtutis non se possunt continere, & decidunt; sunt enim spiritos media quaedam, quibus deferuntur species ad ipsa sensoria.

Cùm igitur spiritus intra cerebrum in gyrum moueantur, omnia apparent moueri; non quia spiritus se habent vt instrumentum, sed potiùs vt medium, in quo recipiuntur species rerum, quae non mouentur: & quia medium mouetur, omnia simul moueri videntur ad motum medij.

Si verò obiicias: Per medij externi motionem non videntur moueri obiecta externa; nam aër est medium, in quo species obiecti externi etiam recipiuntur; & tamen ex illius motione non apparent res moueri: ergo pari ratione ex spiritus animalis motione, qui se habet vt medium, quatenus recipit sensibilium species, non sequitur, quod omnia moueri videantur.

Huic obiectioni respondet, hoc prouenire ex diuersitate medij; nam aër tenuis cùm sit, non modificat species, quae in illo recipiuntur; at verò spiritus crassior est, & densior aëre, & modificat ipsas species. Quod exemplo quodam confirmatur; nam nummi in aëre non apparent moueri ex motione aëris, etiamsi species in ipso aëre recipiantur; at verò si nummi sint in aqua, & aqua moueatur, etiam ipsi nummi moueri videntur, quia aqua suâ densitate modificat species, quas suâ tenuitate aër modificare non valet. Similiter baculus, cuius medietas est in aëre, & alia medietas in aqua, crassior apparet secundùm medietatem in aqua existentem, quam secundùm aliam existentem in aëre; & si aqua moueatur, medietas baculi, quae est in aqua, videtur moueri, alia verò exteriùs existens, quieta semper apparet, sine aër moueatur, vel non: quod quidem prouenire non potest, nisi ex diuersitate medij modificantis species.

Pars affecta. Pars affecta est cerebrum, vt ait Paulus, & Galenus *3. aphor. comm.* 23. circa quod non dissentiunt Authores, nam laeditur visio in tenebricosa vertigine, & decidunt aegri, quia laeditur actio motiua. Vitiatur praeterea imaginatio, vt docuit Auicenna, dum inquit: *Vertigo est, vt habens ipsam imaginetur, quod res super ipsum voluatur.* Non tamen laeditur ratio, ipsa enim potiùs corrigit actū imaginandi, quia indicat rem non ita moueri sicut per imaginationem repraesentatur. Nec laeditur memoria, nam tale iudicium est de obiecto praesenti, & non de praeterito, circa quod versatur memoria; quae actio est deprauata, quia indicat rem esse aliter quàm est.

Obiectio. Si verò obiicias: Non est maior ratio, quare laedatur imaginatio circa obiectum visibile, quàm audibile, vel circa aliud obiectum: ergo debet laedi circa omnia, aut circa nulla. Antecedens probatur, nam spiritus, siue vt medium, siue vt instrumentum, aut vtroque modo recipit species, & concurrit ad sensationem aliorum obiectorum: ergo quemadmodum laeditur in ordine ad obiecta visibilia imaginatio, etiam laedi debet circa alia; & cum spiritus concurrat etiam ad actus memorandi, & cogitandi, sicut ad actum imaginandi, si actus vnus laeditur, necessariò laedi debent aliarum potentiarum actus.

Responsio. Huic obiectioni respondetur, non benè sequi, quod laeso instrumento respectu vnius actionis, & vnius potentiae, sequatur laesio actionum aliarum potentiarum; nam potest esse talis dispositio in spiritibus, vt ratione illius solùm laedatur imaginatio, absque aliarum potentiarum nocumento.

Tenebricosa vertigo qua ratione fiat. Tenebricosa vertigo insurgit, quia cùm spiritus moueantur in gyrum, non descendunt ad neruos opticos, & sic priuantur aegri actione videndi, & propter eandem causam decidunt, & nequeunt se continere; non enim virtus rectà vià descendit, neque ad partes descendit ad motionem earum causandam.

Duplicem vertigo insurgit. Dupliciter fit vertigo; per se, vt quando colligitur, & gignitur flatus intra cerebrum, qui spirituum motionem excitat; vel fit per consensum cum ventriculo, ab ipso ad cerebrum communicatis vaporibus, vt docuit Galenus, qui tantùm adduxit frequentiorem vertiginem, cùm ab aliis partibus, & per venarum consensum prouenire possit.

Causa vertiginis. Suprà adduximus huius morbi causam efficientem, nempe calorem diminutum, & causam materialem ex qua fit, & gignitur vapor, quae frequentiùs esse solet humor crassus, & frigidus, licèt ab humoribus biliosis ortum ducere possit, vt voluit Aetius: quod etiam indicat Hippocrates *4. aphor. textu* 17. dum dicit: *Si quis febrem non habens absistueat à cibo, & cordis morsum, & tenebricosam vertiginem patitur, & oris amaritudinem sentit, purgatione indigere per superiora significat.* Quae omnia à bile dependent, vt notat Galen. *in comment.*

Sunt etiam aliqua extrinseca, quae causam intrinsecam excitare valent ad huius symptomatis productionem, propter dispositionem morbosam interiùs existentem, sine qua istud accidens non potest veri symptomatis rationem habere, vt inspectio ex alto, quae (vt existimo) in tantum vertiginem efficit, in quantum timorem producit, quo praesente spiritus intrò recurrunt, & propter morbosum apparatum facilè in gyrum mouentur. Propter externum calorem fieri solet etiam vertigo, in quantum vapores, aut humores attenuat, & eos ad motum reddit promptiores. Fit etiam à frigore, quod poros comprimendo flatuum exitum impedit, & intrò calore reuocato, ab eo flatus, & spiritus agitantur: agitantur etiam à percussione capitis, vel illius commotione. Si enim quis res in gyrum motas, aut aquas fluentes inspiciat, facilè hoc accidente corripitur, etiamsi ad res quietas posteà oculos conuertat: quod fit quia oculus sequitur motum rei externae, quae mouetur; & cùm moueatur oculos per talem inspectionem, facilè spiritus, qui sunt iuxta oculos etiam mouentur, & continuitate quadam reliqui spiritus, qui sunt intra cerebrum; quem motum seruant spiritus donec paulatim motus, & impulsus euanescat, quamuis oculus eo tempore res quietas inspiciat. Quae omnia desumuntur ex Galeno, Paulo, Auicen. Donato ab Altom. locis suprà tactis, & sunt consona doctrinae Petri Garciae.

Vertiginis signa. Hunc morbum esse propriam cerebri passionem dignoscimus ex aurium tinnitu continuo, ex auditus, & visus hebetudine, capitis grauitate, & dolore, & ex defectu signorum, quae ab alia parte procedere demonstrent. Si verò ex ventriculo consurgat,

surgat, illum deprehendimus ex eius morsu, nausea, amaritudine, distensione, & humorum intra ipsum fluctuatione. Tandem si ab alia parte oriatur, ex ipsius partis offensione cognoscere poteris.

Praesagium. Huius morbi curatio non est paruifacienda, quia est proximus epilepsiae, & apoplexiae, vt inquit Galen. *3. aphor. comm.* 17. Quod si ea quae oculis obseruantur, sanguinolenta sunt, ad insaniam; si verò purpurea, ad morbum comitialem esse dispositum aegrum ostendunt, vt notat Aetius.

§. Vnicvs.

Curatio vertiginis.

Qvantùm ad curationem spectat, aër sit temperatus, & in causa calida ad frigiditatem vergens; exercitium sit moderatum, & ante prandium; locus in quo deambulet, sit longus, ne cogatur saepè corpus circumuoluere, vt ait Vega. Ventrem habeat mollem, vel illum excitabis clystere carminatiuo, & emollienti ex furfuribus in linteo ligatis, mercuriali, beta, camemalo, foenugraeco, & maluarum foliis, ex quibus fiat decoctum, cuius ℞. lb. j. bierae picrae ℥. j. salis ʒ. j. olei anethini, & camemali ana ℥. j. ß. misce, & fiat clyster. Aut suppositorium conficies ex puluere hierae, agarici, & sale cum melle cocto. Abstineat se ab immodicis animi passionibus, à clamoribus, & vociferationibus, & vtatur frictionibus moderatis ante cibum. Victus sit boni succi, flatûs expers, & facilis concoctu, vt carnes pulli, passerum, attagenarum, caponum, & arietis, & oua sorbilia: euitet legumina, cepas, & allia, & alimenta crassa, & lacticinia, quae maximè tentant caput. Vinum sit album, aquosum, tenue, & vnius anni, aut loco illius substituatur aqua anisi, foeniculi, cinnamomi, smilacis asperae, aut saxifragae indicae.

Curatio vertiginis in accessione. Si aeger sit in accessione, eum medicamentis, quae odore mouent, idoneis excitare conuenit, vt consulit Paulus, & frictionibus partium extremarum; quae si non prosint, non erit abs re glandibus, aut clysteribus vti, vt praecepit Donatus ab Altom.

Curatio illius extra accessionem. Extra accessionem, si morbus sit cerebro primariam affectionem patiente, eum euacuabimus per sanguinis missionem, ex Paulo, quae debet fieri ex vena media, si plethora sit; quâ deficiente, ex humeraria fieri potest. Deinde in causa frigida, cùm pituita, aut melancholia redundauerit, illam praeparabis, & euacuabis, vt diximus *cap. de incubo*, & *de dolore capitis ex pituita, & melancholia.* Si verò bilis excesserit, pari ratione eam demere tentabis, illam syrupis refrigerantibus prius praeparando, vt diximus *capite de phrenitide, & de dolore capitis ex bile.* Quibus factis, consulit Auicen. vt cucurbitulae occipitio admoueantur, & spatulis, quas iubet scarificare Paulus: mox in causa frigida apophlegmatismis est vtendum, & masticatoriis ex nuce moscata, mastiche, piretro, & pipere. Similiter decet caput inungere oleis calefacientibus, & resoluentibus, vt actum est capite de lethargo, & caput abluere cum decocto ex rebus capitalibus, quo etiam crura abluantur, saltem bis in hebdomada. Cucufa cum puluere piretri, saluiae, macis, cubebarum, nucis moscatae, galangae, puluere granae, & aliis capitalibus composita, capiti imposita multùm prodesse poterit. Haec si non prosint, aeger ad balnea sulphurea, aut aluminosa ducatur, vel ad sudationes, praesertim si sit suspicio luis venereae. Si verò bilis sit huius morbi causa materialis, oportet caput fouere oleo rosaceo, & camemali, cum aceto, & alia efficere, vt actum est capite de phrenitide. Tandem iubet Aetius arterias in capite iuxta tempora, & supra aures inscindere, quamuis Galen. asserat, non omnes huiusmodi auxilio fuisse curatos, cùm per alias arterias humor calidus, vel vapor possit peruenire ad caput. In quacumque vertigine, siue per se fiat, siue per consensum, clysteres sunt iniiciendi, qui carminatiui dicuntur, qui etiam simul euacuent, & emolliant, vt ℞. decocti maluar. radic. altheae, seminis lini, foenugraeci, camemali, meliloti, parietariae, & betae ℥. x. benedictae ʒ. vj. mellis rosati persici ℥. iij. olei anethini, & camemali ana ℥. j. misce pro clystere. Similiter si aliqua euacuatio sit cohibita, eam omni arte reducere tentabis.

Curatio vertiginis ex ventriculo. Verùm si ab humoribus ventriculum infestantibus morbus oriatur, ipsos humores euacuabis, quod optime efficies per vomitum, si aeger ad illum sit pronus; idque assequeris decocto seminis raphani, & hordei cum oxymelle, aut syrupo acetoso, quod tepidum bibatur, & paulò post immissis digitis euomat. Quo facto reliquum humorem praeparabis rhodomelle, syr. de mentha, de corticibus citri, & similibus: mox illum euacuabis pillulis de hiera, masticinis, aggregatiuis, & id genus aliis, aut cum potionibus ex manna, vel diacathol. in decocto pugini dissoluto, & syrupo Regio, vel persico solutiuo; quam euacuationem per interualla licebit repetere. Tandem ventrem roborabis exteriùs, & interiùs, vt capite antecedenti de incubo annotauimus.

Interiùs tamen accipiat aeger tabellas diacymini, & diarrhod. Abb. cum aqua foeniculi calida, vel cum aqua stillatitia cinnamomi, ex descript. Matthioli, vel pulueres Papae Benedicti, qui trigina Medicorum consensu fuerunt compositi, quorum haec est descriptio. ℞. puluer. carui, cumini rustici, liquiritiae rasae, cinnamomi, anisi, foeniculi, dyptami regij, ana ʒ. ij. coriandri praep. ʒ. vj. facchari ad pondus omnium, ex quibus pondere ʒ. j. assumat aeger manè ante prandium, imò & post prandium; quo remedio feliciter vsus fui in pluribus aegris, qui vertiginem patiebantur ex vteri, & aliarum partium inferiorum consensu. Reliqua siue interiùs, siue exteriùs admouenda pete etiam ex curatione inflationis ventriculi, quae huic affectui adaptari possunt.

Quod si ab alia parte affectio oriatur, tota eius curatio consistit in humoris existentis in parte, & ad illam fluentis euacuatione, & in ipsius partis corroboratione.

Curatio vertiginis ex vtero. Vt si prodeat ex vtero, ei remedia admouebis prius causam detrahendo materialem, ex qua vapores ad caput feruntur, ea adhibendo iuxta ideam humoris peccantis; quo euacuato, resoluentia sunt ex vsu, vt sic humor discutiatur, & vapores absumantur; in quem finem cucurbitula ventri affixa miram vim habet: item cucurbitulae femoribus appositae, & partium inferiorum frictiones, quibus humor distrahitur. Alia plurima auxilia afferre possem, ea tamen ex curatione hystericae affectionis accipere potes: omitto amuleta plura ab Hieronymo Montuo tradita *in sua Anasceue morborum, capite* 12. quia inutila sunt.

CAPVT XV.

De apoplexia.

Quid sit. CVm omnes pariter nerui, tum sensum, tum motum amiserint, apoplexia huiusmodi affectio appellatur, ex Galeno *3. de locis, cap.* 10. in quo conueniunt omnes, inter quos Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 27. appellat hunc affectum siderationem, quia per illum manent ægri veluti si sidere, aut fulmine essent percussi, sine sensu, & motu iacentes; quapropter sic definitur communiter iste morbus: *Apoplexia est omnimoda, subitaque priuatio sensus, & motus.* Aliqui addunt, *cum læsione maxima respirationis*; quæ additio superuacanea est, cum sub priuatione motus respirationis læsio comprehendatur; nam si est motus pariter & sensus amissus, vt inquit Paulus, & otiositas membrorum in motu, & sensu, vt ait Auic. necessariò motus respirationis erit amissus; nam alias dici non potest, quod omnes nerui sensu, & motu carent.

Dubium. Sed insurgit dubium ex Gal. 2. *aphor. comm.* 42. vbi inquit: *In apoplexiis totum corpus repentè sensu priuatur ac motu; solum restat anhelitus, qui si & ipse prohibeatur, maxima est, & acutissima hæc apoplexia.* Vbi docet, respirationem permanere, nisi in vehementi apoplexia: & paulò infrà rationem addit ex respirationis necessitate desumptam, dicens: *Videtur autem hoc fieri propter respirationis necessitatem, quæ neruorum vim excitat ad operationem; & hanc ob causam magna ex parte musculi omnes, qui thoracem mouent, in apoplexiis mouentur.*

Iacotius *lib. 7. coac. comm.* 1. *text.* 40. idem ostendit: *Vt ergo* (inquit) *per sanitatem dormientes reliquis neruis obstructis solos eos qui pectus mouent, seruant liberos, solicitâ naturâ ne vlla occasione respiratio pereat; ita in apoplexia omnium partium sensu motuque intercepto, sola respiratio natura quodam instinctu ad extremum vsque vitæ actum seruatur.* Idemque asserit Valles. *3. de locis, cap.* 10. Si igitur respirationis motus seruatur: ergo iam non datur omnimoda motus priuatio.

Præterea secundò sequitur, quod adsit aliqua sensatio; nam respiratio est actio spontanea, quæ fit præcedente sensatione, seu cognitione obiecti necessitantis ad illam; sed in apoplexia totaliter est amissa sensatio, & cognitio obiecti, cuius gratiâ fieri debet respiratio: ergo necessariò ex defectu cognitionis obiecti deficere debet respiratio; nam si fieret sine sensatione, non esset motus spontaneus.

His dubitationibus respondetur, respirationem esse læsam abolitè in quauis apoplexiæ specie, factà comparatione, ad alios morbos, in quibus parum læditur respiratio, vt si comparetur ad carum, vel catalepsim, qui leuem læsionem respirationis patiuntur; factâ tamen comparatione ad magnam, & fortem apoplexiam, in qua nihil respirationis seruatur, reuera respiratio, etsi difficilis, permanet; passionis enim magnitudo causæ magnitudinem sequitur; & cùm apoplexia leuis sit caro, & catalepsi periculosior, & in ea maior obstructio cerebri reperiatur, etiam in ea maior læsio respirationis inuenitur, quàm in illis, quorum respectu respiratio amissa dici potest.

Tertium dubium insurgit ex Hippocat. *libro de dieta,* vbi ait: *Non enim de repente morbi hominibus accedunt, sed paulatim collecti, coaceruatim*

A *fiunt.* Ergo hic neque alius morbus potest subitò aduenire. Respondetur Hippoc. doctrinam esse intelligendam de morbi causa, quæ paulatim colligitur, & coaceruatim apparet. Galen. verò loquitur de ipso morbo, qui ex tali causa paulatim coaceruata subitò initium sumere solet; & hoc modo accidit apoplexia, sine eo, quod alter præcedat morbus, & propterea dicitur apoplexiam subitò fieri. Dubium tamen sequens dissoluendum est.

§. I.

An homo viuere possit sine respiratione, & quanto tempore.

B QVoniam in apoplexia forti nulla adseruatur respiratio, vt docet Galenus 2. *aphor. comm.* 42. dubitatur à Medicis, an homo possit viuere sine respiratione, & quanto tempore? Arist. *lib. de spiratione, prope finem,* in hæc prorumpit verba: *Vita inspiratione, & exspiratione consistit.* Ex quo sequitur, quod deficiente respiratione, vita etiam statim deficiat. Galen. *6. de locis, c.* 5. ait: *Quippe in confesso est, & spirationem à vita, & vitam ab spiratione separari non posse.* Quo nihil clarius, & ipsa obseruatio ostendit; nam qui strangulantur, aut laqueo suspenduntur, nec quartam horæ partem viuere possunt; & omnes mori, qui spirare nequeunt, cernimus: & hanc ob causam dictum est ab Hippoc. esse impossibile soluere fortem apoplexiam; non enim respirat æger, & sic necessa-
C riò moritur, quoniam nec ventilatur calor cordis, nec fuligines expelluntur, quæ calorem suffocando, statim hominem ducunt ad interitum. Ex quibus videtur colligi, nequaquam esse adhibenda remedia huic morbo, nam vbi salus desperata fuerit, imprudentis consilij est apud vulgum infamare remedia, quæ multis fuere saluti, vt inquit Galen. 11. *methodi, cap.* 9.

His tamen non obstantibus, vera conclusio est, hominem per aliquos morbos viuere posse sine respiratione per aliquod tempus, in quo illi possunt admoueri remedia, & salutem amissam recuperare ipse potest. Quam probare possumus ex Arist. 1. *de hist. animal. c.* 11. vbi sic: *Sed datur viuendi facultas, etiamsi desit respiratio.* Et hoc exemplo confirmat Galen. *6. de locis, c. 5. citato*, in animalibus in latebris degentibus, in quibus toto hieme nulla apparet respirationis nota. Et ibi agens de mulieribus hystericis, in quibus nulla seruatur respiratio, cum hoc tamen reuiuiscunt, ita ait: *Itaque si omnes af-* *Vera conclusio.*
D *fectæ mulieres ita interiissent, simplex esset quæstio; cùm verò nonnullæ seruatæ videantur, &c.* Auic. de apoplexia forti agens, etiam dicit: *Aliquando accidit, vt homo apoplexiam incurrat, & non sit differentia inter ipsum, & mortuum, & non appareat in ipso aliquid anhelitus, & posteà reuiuiscit.*

In reddenda tamen huius euentus causa dissident Authores. Galen. existimat in hystericis, & apoplecticis non esse respirationem necessariã, quia finis, & vsus illius deficit; nam respiratio eò tendit, vt cordis calor attemperetur, at in hystericis totum corpus remanet frigidum, & calor pusillus perseuerans, sufficienter arteriarum officio conseruatur, & transpiratione etiam natura suo munere fungitur. In apoplecticis remanet etiam corpus frigidum, quod constat dum venam secamus, vbi sanguis nullus profluit ob frigiditatem congelatus. Cui doctrinæ assentit Valles. eam tamen Petr.

Garc.

Gatc. vniuersalitet non probat; nam præter caloris attemperationem exspitatio deseruit ad fuliginum expulsionem; & quo tempote est maior suffocatio, tunc maior est indigentia expellendi fuligines, & sic in apoplexia non deficit vsus, aut finis exspirationis, & hanc ob causam non potest deficere respitatio.

Quid tenendum. Quare existimare oportet, respitationem deficere, quia nihil virtutis animalis neruis communicatur, propter nimiam cerebti obstructionem, & transitus impedimentum. Quod si viuit animal, non tamen diu durare potest. Quod si non succurratur, breuiter suffocatus interit.

Ad authorit. responsio. Ex quibus facile est tespondere ad authoritates in oppositum, si dicamus, animal multo tempote viuere non posse ablata respitatione; non tamen quod breui temporis interuallo non viuat, vt iam probatum manet.

In quo consistat natura huius morbi. Motbi huius natutam sitam esse in obsttuctione, docent omnes; ita enim Galenus *3. de locis, cap. 7.* iuxta finem, vbi humorem frigidum, & crassum cerebrum implentem, illius causam esse dicit. Et *2. aphor. comm.* 42. sic ait: *Omnes autem apoplexia fiunt vi animali non potente defluere ad partes infrà caput existentes, aut propter aliquam dispositionem inflammatoriam, aut ventriculis cerebri humore pituitoso repletis.* Vbi Galenus frequentiorem causam adduxit, qui *2. de causis symptomatum, cap. 7.* asserit, non posse fieri ab intemperie, *Apoplexia non fit ab intemperie.* quia subitò iste motbus fit, & subitò soluitur; nam si ab aliqua intemperie fieri posset, maximè ab intempetie frigida, vt omnes alij affectus soporosi, per quam poterant poti cerebri comprimi, & spiritus condensari, & inepti reddi ad motum, & sensum, & hunc motbum procreare; quod est impossibile in hoc morbo. Nam animal non potest venire ad tantam frigiditatem, quæ morbum ita acutum producat, quin prius intereat homo, quamuis alias affectiones soporosas minores propignere possit. Vbi quando in hoc capite dicitur, quod apoplexia subitò fit, & subitò soluitur, ideò dicitur, quia intemperies paulatim, & cum contrarij resistentia introducitur, & non potest producere apoplexiam, quin alium morbum remissiorem priùs producat; quod non efficit humor obstruens, qui motus celeritate ita breuiter obsttuere potest, vt alter morbus sensibilis non antecedat; nam quamuis minor obsttuctio maiorem præcedat, ita breue inter vtramque intercedit tempus, vt dici possit, quod subitò, id est nullo alio motbo præcedente, apoplexia inuadat.

Aduertere tamen oportet, quod nomine obstructionis intelligere debemus quamlibet causam sensum, & motum totaliter impedientem, vt si esset aliquis affectus inflammatorius, vel cerebri ventriculi comprimerentur, aut tota cerebri substantia, vt relatum est *cap. de caro.*

Pars affecta in apoplexia. De parte affecta nulla dubitatio relinquitur, omnes enim conueniunt, esse cetebrum. Sed licèt totum obstruatur, ventriculos tamen illius maiorem pati obsttuctionem, Anthorum verba declarant, vt constat ex Galen. *2. aphor. cit.* & *3. de locis, cap. 7.* vbi hunc morbum fieri asserit, cùm frigidus humor subitò principaliores ventriculos cerebri impleuerit. Et *2. de causis symptomatum*, eadem fermè prorsus verba proponit. Idem Paulus, Auicen. & Aetius.

Obiectio contra dicta. Sed obiicies ex Galeno *4. de locis affectis, capite 2.* vbi sic: *Verùm in sopore, & morbo comitiali ventres magis, cerebri corpus minùs; in apoplexia corpus magis affici solet.* Ergo ex Galeni doctrina non afficitur in hoc motbo cerebrum secundùm ventriculos, sed potiùs secundum corpus, & substantiam illius.

Ad illam responsio. Respondetur, quod illa particula magis, non denotat, quod corpus magis afficiatur in hoc morbo quam ventres cerebri; sed sensus est, quod in apoplexia corpus magis afficitur, quam afficiuntur ventres cerebri in sopore, & motbo comitiali; nam aliàs esset in vetbis Galeni euidens contradictio.

De speciebus apoplexia. Pro motbi huius vehementia maiori, vel minori, quatuor insurgunt apoplexiæ species, ex Gal. *2. aphor. cit.* Prima, cum prohibetur anhelitus, quæ maxima, & acutissima est. Secunda, cùm respirant quidem, sed magna vi, & hæc fortis est. Tertia fortis etiam est, sed minùs, cum neque intentum, neque violentum, inæqualem tamen, atque inordinatum, ac præterea intermittentem habent anhelitum. Quarta tandem debilior existit, in qua anhelitus aliquem seruat ordinem.

De causis apoplexia. Causa frequentior apoplexiam excitans est humor crassus, & frigidus, vt omnes testantur; quæ etiam fit ex sanguine, vt vult Auicen. qui *fen. 1. 3. tract. 2. cap. 5.* docet fieri posse ab omni humore; nam licet bilis suâ crassitie non possit obstruere, poterit tamen id sua multitudine supplere. Quod etiam asserit Valles. *7. epidim. comm.* 83. vbi docet fieri posse ab omni succo, rarò tamen fit à bile, nam antequam ad tantam obstructionem faciendam perueniat, suis qualitatibus irritantibus naturam excitabit ad expulsionem, & non fiet apoplexia consummata, præcipuè si facultas expultrix sit constans; si verò debilis sit, nec mirum si à bile apoplexia etiam insurgat.

Neque in hoc est sequendus Fernelius *lib. 5. de partium morbis, cap. 3.* vbi asserit, hunc motbum neque à sanguine, neque à melancholia gigni posse; quod etsi ipse dicat, non tamen probat, cùm vterque humor suâ crassitie obstruere sit potens.

Potest etiam excitari à flatu, quamuis rarò fiat, vt constat ex Galen. *6. aphor. comm.* 51. vbi inquit, quod Hipp. mutos appellat apoplecticos; & adducens causas, ita ait: *Causam referre oportet in primis ad humorem flatuosum.* Idem asserit *5. aphor. com.* 5. Huius ratio est, nam vapor crassus valet obstruere neruos, & conuellere, vt patet ex Hipp. *5. aphor. text.* 5. Ergo similiter valebit obstruere cerebrum; ex quo nascitur, quod fumus carbonum, & vapor ex cœnosis locis possunt hanc producere affectionem, si in aliquo loco occlusus homo eos per respitationem trahat.

Fit etiam apoplexia, vt notat Leonard. Iachinus, per obstructionem iugulatium vasorum, quæ veteres carotidas, seu soporarias appellant: nam obsttuctis arteriis deficit in cerebto materia sufficiens ad spiritus animalis generationem. Hoc quidem desumpsit ex Hipp. *4. de ratione victus, textu* 23. vbi ait: *Quod autem quis repentè obmutescat, id venarum intercepriones, & occlusiones faciunt, si sanè absque occasione contigerit.* Et Galenus *in comm.* transfert hunc sermonem ad apoplexiam, & epilepsiam.

Breuiter tamen respondetur, quod ibi Hipp. fatur de apoplexia per consensum ob defectum alicuius, quod cerebro communicari deberet; quæ tamen apoplexia non consistit in cerebri obstructione, vt claret; sed in defectu spirituum vitalium, qui consurgit ex obstructione vasorum iugularium; quibus deficientibus non generantur spiritus animales in cerebro, priuaturque animal sensu, & motu.

Hunc morbum comitantur sensus & motus priuario

natio, vt diximus in definitione, quæ potius est quædam descriptio, quàm definitio essentialis. Cognoscimus etiam illum ex difficultate respirationis, per quam diuersæ statuuntur species, vt dictum est: quibus accedit spuma aliquando circa os, iacent oculis clausis, ac si essent in somno detenti, præcedereque solent cruditates, ebrietates, & repletiones, quæ maximè conducunt ad causæ intelligentiam; insomnia præcedunt turbulenta, capitis grauitates, oculorum splendores, venæque iugulares intumescunt.

Præsagium. Apoplexiam fortem soluere est impossibile, debilem verò non facile, ex Hipp. Apoplexia nequaquam, aut rarò curatur, vt quæ mortem minetur præcipitem, ex Paulo. Apoplecticis sudot superueniens lethale, ex Hipp. *lib. coacarum*; nam sudor vires resoluit, & fit naturâ lacessitâ, & grauatâ, humorum multitudinem expellere conante. Febris etiam in forti apoplexia solet non prodesse, aliquando tamen humorem denastat.

Apoplexia in paralysin terminatur, ex Galen. 4. *de locis*. Si verò febris sit lenta, quæ potius materiam attenuet, & in flatus vertat, nihil iuuat, ex Holerio, & Iacotio; si fortis, prodesse poterit.

An homo sit mortuus, vel non. Oportet etiam deprehendere, an homo sit mortuus, vel non: quod inde colliges speculo tersissimo naribus admoto, quod si viuit, respiratione speculum infestabitur; aut lanæ carminatæ hapso, quem naribus imposito mouebit: aut superponatur pectori vitrum aqua plenum, quod respirans etiam mouebit. At quia in forti apoplexia totaliter amittitur respiratio, oportet ægrum seruare, quin sepeliatur, spatio vnius diei; non tamen, vt existimat Ioannes Paschalis, est post tres dies sepeliendus, quia tanto tempore viuere sine respiratione est impossibile, præcipuè si æger sit debilis, aut senex, cui ætati iste morbus est familiaris, vt docet Galen. 3. *aphor. comm.* 31.

§. II.

Curatio apoplexiæ.

Iste affectus est exactè periculosus, citoque ei est subueniendum; & quia occasio non adest exhibendi cibum, statim ad remedia deuenire cogit necessitas: quare si pulsus appareat, ita vt vitalis facultas non sit languida per essentiam, sed potiùs per aggrauationem, quod docet cognoscere Galen. *libello de pulsibus ad Tyrones, cap.* 11. vtramque venam humerariam secare conuenit, & copiose sanguinem detrahere, ex Auic. consilio, quamuis Aëtio visum sit, talem copiam, quæ detrahitur, diuidi, ne virium maior exsolutio fiat, quæ copiosior debet esse pro sanguinis redundantia; & talis fieri debet, si apoplexia ab inflammatione procedere videatur: quod genus auxilij præcepit Gal. libello illi adscripto introductorio, seu Medicus, *capite* 13.

Rondeletij consilium non probatur circa apoplexiæ curationem. Rondeletius methodo medendi morbos incipit à leuioribus auxiliis; tamen quia iste morbus est extremus, extrema statim exquisitè remedia expostulat, & sic statim ad illa properandum; deinde vtantur clysteribus acriter irritantibus, vt ℞. maluæ, bismaluæ, origani, calamenti, pulegij, & camemali ana p. j. rutæ agrestis, & vrticæ ana ℥. iij. coquantur omnia sufficienter, cuius decocti accipe ℔. j. hieræ logod. ℥. j. succi rosarum persic. ℥. ij. salis gemmæ ʒ. j. misce, & fiat clyster. Vel ℞. foliorum rutæ, origani, pulegij, betæ, & radicis althææ, ana m. j. radicis cucumeris agrestis, & hellebori albi ana ʒ. iij. pulpæ colocyntidis ʒ. j. coquantur omnia sufficienter, cuius decocti accipe ℔. j. hieræ, colocyntidis, & benedictæ ana ℥. ß. olei anethini, & rutæ ana ℥. j. salis gemmæ ʒ. j. misce pro clystere. Fieri etiam potest suppositorium, quo vtatur æger, vt ℞. hieræ diacolocyntidis ʒ. j. castorei, & rutæ ana ʒ. j. salis gemmæ ʒ. j. misce, & cum melle tosto fiant suppositoria longa, vt fortiùs irritent. Fortibus vtantur frictionibus crurum, & brachiorum, iunctis manibus cum oleo anethino, camem. aut rutæ. Conueniunt similiter earumdem partium ligaturæ, & cucurbitæ dorso affixæ, & occipitio, quas scarificare iubent Authores. Sternutatoria sunt ex vsu ex synapi, euphorbio, & helleboro albo per nares absorpta, quamuis ea reformidet Rondeletius, quia existimat, quod humor non potest sternutatione excuti, quia non est in ventriculis cerebri, sed solùm in eius substantia; quod quàm falsum sit, suprà ex omnium consensu manet probatum. Errhina liquida non conferre iudico, quia ex naribus ad guttur facilè descendunt, & poterunt ægrum suffocare; & si quæ est respiratio, viam impediendo illam prohibere. In forma solida sic parari possunt. ℞. puluer. piperis, euphorbij, & synapis, cariophyllorum, & nucis moscatæ, ana ʒ. ß. ceræ quod ut satis, vt fiant nasalia pyramidis effigiem repræsentantia. Vel sic. ℞. pulueris castorei, piperis longi, veratri albi, & staphidis agriæ, ana ʒ. ß. mellis tosti, aut ceræ quod sufficiat, vt fiant nasalia in formam prædictam, ex quibus similiter formari possunt masticatoria. Oportet etiam os colluere decocto saluiæ, maioranæ, stœcados, betonicæ, origani, & similium, addito pauco oxymelite, & ore adaperto pituitam educere: quod si eidem decocto aquam vitæ addas, illud potentius efficies. Abluitur etiam os cum ℥. iij. aquæ vitæ, in qua dissoluatur ℥. j. theriacæ magnæ antiquæ; aut mithridati. Vlteriùs si sanguinem abundare conspexeris, ab inflammatione vè oriatur affectio, proficuum est sanguinem ex vena frontis detrahere, facta priùs forti fricatione, & calefactione, vt sanguis magis attenuetur, & fluxibilior reddatur; & si venæ iugulares intumescunt, ipsæ etiam deriuationis gratiâ sunt aperiendæ, ex Holerij consilio, angusto tamen foramine, ne hæmorrhagia sequatur; quod si forte accidat, facilè adstringentibus, & glutinantibus sanguinem cohibemus, in quem vsum maxime confert Galeni emplastrum adductum 5. *methodi, cap.* 4. Detur odorandum galbanum, aut euphorbium, & piretrum, aut acetum in quo sint decocta hyssopus, thymus, pulegium, ruta, piretrum, & euphorbium, vt sic humor paulatim discutiatur.

Præterea si possit deglutire, statim assumat ʒ. vj. elect. diaphœnic. in aqua mulsa dissoluti, cum ℥. iij. syr. persici solutiui, aut sennati, aut pillulas cochias in aqua mulsa dissolutas cum granis duobus diagridij; nam præparandi humores nulla datur occasio: quam potionem paulatim dabis deglutiendam. Oportet etiam caput calefacere, & humorem resoluere cuiusuis naturæ sit, vt docet Galenus 2. *de locis affectis, cap.* 5. *prope finem*. Caput igitur abradendum priùs est, deinde fouendum oleo de castoreo, irino, nardino, & anetbino cum puluceribus euphorbij, staphidis agriæ, pirctri, & synapis in linimenti formam redactis, quo etiam nucam illinies, vel emplastrum efficies cum dictis pulueribus, pice, & therebentina; aut aliud ex stercore columbino, synapi, staphide agria, & pice, cum oleo laurino, & irino. Decoctum etiam parabis ex rebus capitalibus, quo caput abluatur. Rhasis iubet sartaginem calefieri, vel galeam, & capiti admouere, & per interualla repetere.

Remissa

Remissa morbi accessione, ægrum nutries iure pulli, aut gallinæ, aut aqua mulsa, humorésque ad expurgationem parabis, illumque euacuabis, ac caput roborabis remediis supra allatis, & cucufis capiti admotis, quæ sic parantur. ℞. macis, cubebarum, ligni aloes, galangæ, piperis longi, ana ʒ. ß. pulueris granæ ʒ. iij. ligni sancti scophinati ʒ. ß. florum stœcados, & camom. ana ʒ. ij. foliorum sennæ ʒ. iij. triturentur, & ex his fiat cucufa, quâ vtantur pluribus diebus; maximè enim caput roborat, & humoris reliquias conterit.

Loco exercitij in lectica, aut curru gestentur, vel linteo aspero fricentur manè, & vespere. Assumant plurimis diebus ieiuno ventre ʒ.j. theriacæ, aut mithridati, cum aqua mulsa, aut fœniculi. Si ad vomitum sit æger proclivis, vomitus prouocetur aquâ mulsâ tepidâ, vel decocto seminis raphani, & anethi, cum syrupo acetoso, aut oxymelle. Declinante magis morbo, alimenta paulò crassiora administrabis, & ad siccum vergentia. Vinum ab Auic. interdicitur. Quod si apoplexia in paralysin terminatur, capite sequenti propriam habebit curationem.

§. III.

Obseruatio pro quadam apoplectica.

QVoniam historiæ, variique euentus valdè conferre possunt ad rerum gerendarum vsum, & vias abditas patefacere, & per analogismum, & epilogismum eas demonstrare, placuit mihi casum referre cuiusdam ægræ, ad quam curandam accessi. Erat enim mulier quinquagenaria, habitus corporis obesi, sanguinea, bonis frueris alimentis, ob eorum tamen ingluuiem, & quia in otio degebat, pluribus scatens cruditatibus, & obstructionibus. Ipsa equidem apoplexiâ forti subitò correpta fuit, non tamen erat de prima specie, in qua, vt inquit Galenus 2. *aphor. comm.* 42. nullus apparet anhelitus; hæc enim (vt ipse ait, acutissima est: neque erat sub secunda specie constituta, in qua magna vi, & difficulter respirant; sed potiùs erat illius apoplexiæ fortis, tertiæ tamen speciei, in qua minori vi, inæqualiter tamen, atque inordinatè, & intermittenter ægri respirant: erat sine febre, habebat tamen faciem, & venas frontis tumefactas, & rubedine, & calore affectas. Cùm ergo instaret remediorum adhibendorum necessitas, & extremis morbis extrema remedia adhiberi debeant, & visum fuisset mihi, ipsam pati obstructionem cerebri ab humoribus crassis, simul cum sanguinis multitudine, vt signa faciei, & alia ostendebant, statim sanguinem copiosè mittere iussi, breui interuallo ex vtroque brachio secta vena cephalica. Vsus etiam fui frictionibus, & ligaturis partium extremarum, & cucurbitulis, furtibusque clysteribus, & suppositoriis; non tamen ad vsum topicorum perueníre volui, ne ex eorum vsu magis grauaretur caput: sed neque dictis auxiliis leuius se habuit, imò in eodem persistebat statu; quare cùm difficile soluatur quælibet apoplexiæ species, vocari iussi socium, vt communi vtriusque consensu remedia adhiberentur. Proposui igitur statim esse offerendum medicamentum purgans, quo humores à capite extraherentur, & neutiquam tale auxilium esse differendum, neque aliter huic immani malo subueniri poterat. Sed quia ægra erat iacens, sine sensu, & motu, & timebat socius ægrotæ suffocationem, & quod non poterat deglutire pharmacum adhuc in forma potabili, difficilè ferebat huius remedij administrationem, cupiebatque ei clysterem purgatiuum iniicere, Hippoc. authoritate ductus, qui *libro de medicamentis purgantibus*, quando non adest occasio offerendi purgans medicamentum, vel ratione temporis, vel ob morbi intensionem, infusum per clysterem, quotiescumque voluerimus, adhibere monet, quia minoris periculi est, quàm aliud pharmacum ore sumptum. Ego tamen huius placito non acquieui, quia iudicaui hoc remedium, licèt magis tutum, esse inefficax ad detrahendum aliquid ex capite, vel efficiendam deriuationem, & reuulsionem; neque morbo ita magno, & exactè peracuto poterat subueniri auxilio paruo, præsertim quando timebamus ægram facilè, & breuiter suffocari posse, vt demonstrabat respiratio inæqualis, inordinata, & sæpè intermittens, ex nimia obstructione substantiæ, & ventriculorum cerebri oborta. Quapropter cochlear aqua paulatim tentandi gratia in os ægræ inieci, vt sic experirer, an facilè, vel difficilè aquam deglutiret; quam ipsa paulatim transglutiens dedit mihi ansam statim offerendi potionem purgatoriam. Ex vtriusque ergo consensu obtulimus hanc potionem. ℞. confect. Hamech. & elect. diaphœnic. ana ʒ.ij. decocti pugini facti supra decoctionem capitale ℥.ij. ß. syr. persici solut. ℥.iij. misce, & fiat potus: quæ ita feliciter purgauit, vt intra sex horas habuerit respirationem æqualē, cœperitque se mouere, & aliquid sentire, ita vt intra vnius diei spatium à purgatione immunis fuit à morbo. Neque hoc solùm mihi contigit apud hanc ægram, sed etiam apud alios hoc immani morbo affectos.

Quod autem statim esset sanguis mittendus, desumebatur ex ipso affectu, qui erat eum signis plenitudinis sanguinis; vbi consulit Auic. quod in hora illa fiat phlebotomia, & emissio multi sanguinis. Sed quia ibi etiam aderat præsentia humoris crudi obstruentis, qui quodammodo poterat venæ sectionem interdicere, adhuc ipso humore crudo existente, iubet ipse sanguinem mittere si simul inueniuntur signa redundantis sanguinis; quando enim vtrumque consilium est necessarium, à venæ sectione est exordiendum, vt præcipit Galen. *libro 6. epidim. sect. 1. comm. 6.* siccnim posteà melius purgatio succedit, quia viæ patentiores fiunt, & humores magis fluidi, & ad motum patatiores.

Similiter purgatio statim erat exercenda, vrgebat enim necessitas euacuandi humorem pituitosum; quod inspiciens Aëtius *tetrab. 2. sermone 2. capit. 27.* ait: *Aliquando ipsi ausi fuimus eti hieram infundere; & cùm suscipere non possent, quantum oportet per clysterem infudimus.* Auic. etiam asserit: *Deglutiat quod soluit, vt humor expellatur.* Vega in aqua mulsa dissoluit diasennam, vel pillulas cochias, quas ore adaperto deglutire facit. Neque in hoc ampliùs immorandum, cùm ibi ad vtrumque auxilium magnum aderant scopi præcipui, simul cum indigentia talia exequendi remedia.

CAP. XVI.

CAPVT XVI.

De paralysi.

QVoniam hæmiplexia, seu paralysis græcè dicta, latinèque resolutio, fit multoties præcedente apoplexia, vt notat Galenus 4. *de locis, cap.* 2. ideò post absolutum sermonem de apoplexia, ad hæmiplexiæ tractationem peruenimus, quæ etiam minùs distat ab apoplexia, quàm alij morbi, siquidem in paralysi reperitur priuatio sensus, & motus in medietate corporis, aut aliqua eius parte; sicut in apoplexia totum corpus sensus, & motùs manet expers; quod docuit Galenus 1. *de causis symptom. capit.* 5. vbi inquit, quod si sensus, & motus maneant expertes, vocatur huiusmodi vitium neruorum resolutio; quod vitium debet esse in corporis medietate, aut aliqua eius parte: idemque ostendit 3. *de locis, cap.* 10. & Auic. *fen.* 2. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. Aetius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 28. in quo omnes conuenire video. Ex quibus sic potest definiri: *Paralysis est integra priuatio sensus, & motus in medietate corporis, aut aliqua eius parte.* Per quam definitionem facile hunc morbum ab aliis distinguimus. Ab apoplexia iam constat qua ratione differat: ab epilepsia differt, nam in illa adest motus conuulsiuus, cum mentis, sensúsque oblæsione, quorum neutrum requiritur in paralysi: à conuulsione distat, nam conuulsio est quædam retractio partium, in quibus reperitur sensus, & motus; paralysis verò est relaxatio cum sensus, & motus amissione.

Paralysis quid sit.

Neque obstat quod Galen. 3. *de locis, cap.* 10. paralysin appellet motùs deperditionem. Verba eius sunt hæc: *Itaque neruorum resolutio dicitur potissimùm, vbi motus deperditus est.*

Facilè enim respondetur, ibi Galenum non loqui de exquisita paralysi, sed solùm de notha, seu spuria; aliis verò locis egisse de exquisita. Sed sequentem controuersiam enodemus.

§. I.

An paralysis natura in obstructione constituatur.

CIrca hoc dubium, vt certum tenendum, paralysin ab eisdem causis proficisci, à quibus dependet apoplexia, cuius naturam in obstructione, & ventriculorum cerebri compressione sitam esse, capite antecedenti docuimus. Quæcumque igitur causa, quæ motum, & sensum impedire valet, erit huius morbi natura. Huiusmodi causas amplectitur Gal. 2. *de causis sympt. c.* 2. dum dicit: *Ostendimusque neruum, vel frigore densatum, vel crassis, & lentis humoribus obstructum, vel à quapiam extrinsecus causa pressum in torporem, & paralysin adduci.* Quas causas nunc examinare est opportunum.

Paralysis causa.

Et quod obstructio sit huius symptomatis causa, ab antiquioribus omnibus est receptum, & expressè docet Galen. 1. *de causis symptom. cap.* 5. vbi ait: *Quod si meatum aliquem neruus habet, qualem qui ad oculos descendunt, meatu obstructo ab humoribus, virtus sentiens, & mouens impeditur, sicut capite de apoplexia diximus. Quod autem si nullus sit meatus, vis animalis per ipsum corpus nerui permeat, quæ ab obstructione impeditur, sicut nubes, nebula, fumus in aere, lutum, & limus in aqua solis splendorem impediunt.*

Obstructio est causa paralysis.

Quod si obiicias, quamuis obstructio impediat transitum spiritus animalis, aut virtutis influentis, non sequitur, quod in parte deficiat sensus, & motus; nam quamuis humor obstruat nerui exortum, & per illam partem neruo vis illa sentiens, & mouens non communicetur; poterit tamen per aliam communicari, quia per alias neruus ille capax manet ad recipiendum influxum, cuius ratione poterit sentire, & moueri.

Obiectio.

Respondetur, quod illa virtus partibus inferioribus communicatur secundùm rectitudinem, quâ deficiente, deficit illa virtus, & consequenter sensus, & motus; sicut lumen solis corporis opaci interpositione partibus inferioribus è directo respondentibus minimè impartitur, sed ad latera corporis opaci solis lumen videtur: quem euentum experientia declarat; nam si quis ex alto cadat, & in dorso feriatur, ita vt in paralysin incidat, priuatur tantùm sensu, & motu secundùm partem correspondentem directè parti læsæ dorsi, quia directè non communicatur vis, seu influxus: quæ directio est veluti conditio necessaria ad sensum, & motum impartiendum.

Ad illam responsio.

Obiicit secundò Vallesius 5. *controu. cap.* 7. paralysin dicens differre à conuulsione: sed conuulsio est in obstructione constituta: ergo paralysis nequit per illam constitui. Diuersa inquit symptomata, & specie differentia diuersos etiam morbos exposcunt, à quibus proficiscantur. Cùm igitur in vtroque morbo specie differant accidentia, ipsos morbos differre etiam est existimandum; & cùm in obstructione consistat conuulsio, paralysis (inquit) magis fit humectatione, ita vt eius essentia ad intemperiei genus reducatur.

Vallesij obiectio.

Respondetur, quod tam paralysis, quàm conuulsio in obstructione consistunt, qui morbi specie medica differunt, quatenus ob partium diuersarum obstructionem diuersa excitant accidentia, quamuis physicè in eandem rem coincidant; nam obstructio in paralysi est in cauitate aut exortu neruorum, ita vt impediat influxum virtutis ad sensum, & motum. At humor, qui conuulsionem ex repletione efficit, imbibitur in poris substantiæ neruorum, & musculorum, eosque contrahit secundùm longum, & secundùm latum in tumorem attollit. Vlteriùs paralysis fieri solet ab inflammatione, vt inquit Auic. quæ multùm distat à conuulsione.

Responsio.

Quod etiam fiat ex compressione, claret; sic enim impeditur via, nec potest pertransire virtus influens, sub qua comprehenduntur ligaturæ exteriores, ossis aut vertebræ luxatio, & quilibet tumor, & omnes causæ extrinsecæ, & interiores, quæ in tantum hunc morbum gignunt, in quantum neruum, & partem comprimunt, porosque strictiores reddunt.

Compressio est causa paralysis.

Sed qua ratione fiat à distemperie, nondum constat; quod tamen à frigida concitetur, docuit Galen. loco suprà tacto, & Auic. dum ait: *Ex causis enim destructionis motus sunt frigiditas, & humiditas absque materia.* Quod etiam defendunt Donatus ab Altomari, & Petrus Garcia. Et ratio desumitur ex Galeno in eodem loco, vbi asserit, quod ab eisdem causis, à quibus excitatur torpor, excitatur paralysis: sed torpor excitatur à frigore: ergo & paralysis; nam in eodem genere est cum torpore, magnitudine tantùm ab eo differens. Causæ ergo, quæ torporem efficiunt, per maiorem intensionem paralysin producunt. Frigus igitur hunc morbum constituit neruos condensando, & nerui

Paralysis qua ratione fiat à frigore.

propriam

propriam temperiem subuertendo, quæ necessariò requiritur ad quemlibet actum eliciendum; & vt inquit Auic. frigidum contrarium est spiritui, & nocet ei, quasi diceret: Spiritus calidus est, & tenuis, cuius calorem, & tenuitatem frigus corrumpit, ineptumque reddit ad motum, quia qualitates incompossibiles producit, videlicet frigiditatem, & densitatem.

Humiditas paralysim gignit. Humiditas etiam sine materia idem efficere valet; nam membrum molle, & laxum est ineptum ad motum, vt patet in pueris, qui propter membrorum mollitiem non benè suos motus perficiunt, nec bene sentiunt; sua siquidem laxitate partes inter sese concidunt, ita vt neruorum pori, & cauitates occludantur, vt expressè docet Auic. *fen.* 2. 3. *tract.* 1. *cap.* 13. inquiens: *Et quandoque accidit oppilatio propter mollificationem factam ab humiditate complexionali absque materia, & sequitur illam mollificationem clausio meatuum.*

An fiat à calore, & siccitate. Sed maior est difficultas, an possit fieri à calore, & siccitate. Auic. loco proximè citato paralysin reduci posse ad siccitatem, & calorem, firmiter asserit, dum ait: *Et quandoque accidit illud ex siccitate, & exsiccatione, & oppillantur meatus propter collectionem villi, & eius coopert uram.* Vbi non solum reddit causam, sed etiam modum, quo fiat; nam siccitas condensando strictiorem reddit viam, ita vt per illam virtus non descendat sufficienter, & sic fit stupor: quæ si admodum constringatur, & condensetur, paralysin gignere certum erit. Alexander Tral. *lib.* 1. *c.* 16. idem ostendit, vbi sic: *At si qualitas sola fuerit calida, & sicca, tunc extenuantia, & calefacientia magis afferant materiam, crassioremque reddunt. Liquet igitur contraria qualitati remedia inducenda esse, hoc est, refrigerantia, & humectantia.* Quam sententiam comprobat Petrus Garc. & inquit, quod iuxta modum communem philosophandi eorum, qui asserunt in mixtis adesse partes diuersis correspondentes elementis, calor, & siccitas producunt priuationem sensus, & motus, quia calor ex accidēti exiccat, & resoluit partes tenuiores, & remanent crassiores, & densiores, & ob humidi à calore consumptionem fecciores, sicque manent illarum pori magis compressi, & densi, quia sunt magis vniti; quem effectum siccitas exsiccādo producit, & adiuuat siccitatem ex accidenti calor. Ipse verò, qui negat in mixtis partium diuersitatem, asserit per calorem produci qualitatem aliquam incompossibilem motui, & sensui; & hac ratione esse horum accidentium causam effectricem.

Traliani sententia cui assentitur Petr. Garcia.

Paralysis non fit à calore, & siccitate. Mihi tamen videtur statuendum, calorem, & siccitatem non posse esse horum symptomatum causam effectricem, nec huius morbi essentiam constituere posse. Hæc conclusio probatur ex Auicen. *c. cit. de paralysi,* vbi ait: *Et videtur quidem, quod calidum non prohibet impressionem sensus in eis, dum consequitur finis, quemadmodum vides in habentibus extenuationem, & hecticis, in quorum tertia specie, vbi siccitas magis praualet, calori adiuncta paralysis non resultat.* Quod etiam probatur in conuulsione ex siccitate, vbi contrahuntur musculi, & nimis exsiccantur, & paralysin tamen non patiuntur.

Replica. Vidit hæc argumenta Petrus Garcia, imò ipse ea adducit in contrarium suæ sententiæ, quibus respondet, quod calor, & siccitas non faciunt sensus, & motus deperditionem secundùm se, sed secundùm aliam qualitatem, secundam, quam producunt quæ in siccitate est, densitatem, in calore verò alia.

Argumentum Contra quem sic insurgo. In hecticis tertiæ speciei tanta siccitas reperitur, quanta reperiri poterat in paralysi, si ab hac causa procederet: sed in hecticis non insurgit paralysis ab hac causa: ergo neque paralysis fieri potest ab illa, non enim repugnat, quod siccitas hectici producat densitatem, ratione cuius pori strictiores fierent, & ineptiores ad recipiendam virtutem cerebri influentem: neque possumus causam reddere, ob quam dum fit paralysis, à siccitate densitas producatur, aut alia qualitas incompossibilis sensui, & motui; & eadem non producatur ab hectici intensissima siccitate: & cùm ex alia parte in hecticis sit calor exsiccans, & siccitatem iuuans, ab vtrisque qualitatibus paralysis insurgere deberet. *contra illum*

Replicat secundò ipse Author. Huius argumenti vim dissoluere tentans, ipse etiam respondet, quod non est necesse, vt densitas producatur in hectica febre, neque ariditas illam semper producit; redditque à simili quandam rationem desumptam ex conuulsione per exsiccationem, & siccitatem productam, quæ membrorū est quædam retractio; ea tamen non reperitur in hecticis, licèt habeant ingentem siccitatem, quæ talis retractionis poterat esse causa: & sicut impeditur ibi conuulsio, non mirum si impediatur densatio, & consequenter paralysis.

Argumentum contra illum. Hæc tamen responsio nullo nititur fundamento, debebat enim rationem reddere, ob quam densitas in hecticis à siccitate non producitur, & causā assignare, propter quam illius productio impeditur, sicut assignatur causa, ob quam in hecticis non fiat conuulsio. Non enim hectici conuelluntur à siccitate, quia partes musculosæ habent siccitatem cum æqualitate; conuulsæ verò siccitatem inæqualiter possident, vt patet in pelle animalium igni, aut soli exposita; quæ si sole irradietur, & exsiccetur, non contrahitur, nec corrugatur, quia æqualiter radius solis omnes calefacit partes, æqualiterque tangit illas, & sic non est ratio quare magis versus vnam partem, quam versus aliam contrahatur. Si verò igne calefiat pellis, corrugatur, & contrahitur, quia inæqualiter calefit; nā non potest æqualiter igni secundùm omnes suas partes approximari. Hoc equidē accidit in nostro casu; hectici enim æqualiter desiccantur, & sic non possunt contrahi ratione talis exsiccationis, neque conuelluntur; nam conuulsio fit ex siccitate inæqualiter producta, quæ nequit reperiri in hecticis. Tamen quod in hecticis non producatur densitas à siccitate, sicut dixit, restabat probandū, quia experimento contrarium obseruatur, siquidē videmus hecticos maximā duritiem, & densitatē contrahere, quam etiam comparant conuulsi, in quibus conuulsio, vt ipse docet, fit ratione densitatis à siccitate positiua inductæ.

Hectici quare non conuelluntur.

Ad Trall. respondetur. Ex his ad Tralianum respondetur, calorem, & siccitatem sine humoris consortio non efficere paralysin, licèt in subiecto causent densitatē quandā, & maiorem partium vnionem, quā meatus strictiores, & compressiores fiant, vt patet in hecticis, & in conuulsione ex ariditate. Humiditas verò, & frigiditas, præterquam quod causant partium compressionem, sunt maximè incompossibiles motui, & sensui, vt patet in pueris, qui torpidum sensum, & motum habent ratione humiditatis; & in senibus, qui propter frigiditatem difficilè mouentur, & facilè illorum sensus torporem comparat: calor verò, & siccitas etiamsi excedant, magis conferunt ad motum, & sensum, & propterea ex eorum præsentia, neque sensus, neque motus deperditur, vt experimento didicimus. Aliam causam huius morbi refert Auic. nempe nerui abscissionem, quæ vt ipse ait, non recipit sanationem.

Frigus, & humiditas paralysin faciunt, & quare.

Hucusque paralysis causas enumerauimus, frequentior tamen est humor crassus, & frigidus obstruens, vt diximus de apoplexia. Omnes pariter humores hunc morbum valent excitare; si crassi sint, & frigidi, illum producunt sua crassitie, & frigiditate; si verò tenues, vt bilis, sua multitudine idem efficere poterunt.

Signa. Signa pro huius morbi quacunque causa sunt sentiendi, & mouendi impotentia, quæ si ab obstructione proueniat, præcedere solent cruditates, ebrietates, & quæcumque generant humorem crassum, & viscidum, & apoplexia, quæ in paralysin terminari solet, neruis in exortu obstructis, vt docet Gal. 4. *de locis*, c. 2. Præcedit quandoque epilepsia, ex Auic. etsi Gal. loco citato asserat, epilepsiã in paralysin non finiri, cuius contrarium videtur ostendere 4. *acutorum comm.* 27. sed ne in Galeni verbis sit contradictio, asserimus epilepsiam non finiri in paralysin ita frequenter sicut apoplexia; tamen quod nullo modo in illam terminetur, non debet colligi ex priori Gal. authoritate, vt denotant verba in secunda adducta. Si à tumore, vertebræ luxatione, solutione continui, intemperie, aut alia causa dependet, ex cuiuslibet causæ notis deprehendes.

Præsagium. Iste morbus est diu durans, & rarò eo affecti ad sanitatem perueniunt, ex Curnel. Celso *lib.* 3. c. 27. Si verò à nerui scissione proueniat, vt incurabilis relinquenda, ex Paulo, & Auic. non enim virtus potest per illum neruum differri. Præterea qui a vertebræ luxatione paralysin patiuntur, difficilè sanitatem amissam recuperant.

Membra in paralysi quare extenuantur. Quod si membrum paralysi affectum extenuatur, nunquam admittit curationem. Extenuatur membrum, quia deficiente motu plura in parte congeruntur excrementa, quæ partem debilitant, & concoctricis facultatis munus impediunt: vlterius ablato motu non benè alimentum trahit membrum resolutum; nam quãmuis in illo facultas attractrix, & expultrix suo munere fungantur, aliquantulum tamen ob motus defectum impeditur; nam motus calorum viuificat, quo aperiuntur pori, in quos alimentum ingreditur, & per quos etiam excrementa excernuntur; quo deficiente vtrumque deficit, & consurgit membri atrophia, seu extenuatio: quæ doctrina est ad mentem Galeni *de differentiis morborum c.* 4. eamque insinuat Auic. *fen.* 7. 4. *tract.* 4. c. 1. vbi ad quietem, & motus defectum reducit membri extenuationem.

Difficile etiam curatur, si sensibus accidat, propter caloris iacturam, & humorum crudorum exuberantiam, vt inquit Iacchinus *in* 6. *Rasis*, c. 10.

In quo latere sit deterior. Quod si latus dextrum paralysin patiatur, deterius est, quam si sinistrum eodem morbo sit oppressum; est enim latus dextrum calidius quam sinistrum, ex Arist. 4. *de natura animal*, c. 8. vbi ait: *Parte enim dextera efficaciora suaptè naturâ sunt animalia omnia, atque calidiora.* Et quia paralysis frequentius ab humore frigido, & crasso excitatur, periculosior censetur, si lateri dextro superueniat; plus enim inferunt periculi morbi dissimiles, quàm similes, vt constat ex Hippocrat. 3. *aphoris. textu* 34. Quod etiam fatetur Valles. in. *controu. cap.* 12.

Neque valet dicere, quod iste morbus in senibus curationem non admittit, quorum ætati iste morbus congruit, quia frigidus est; & tamen in iuuenibus meliùs, & citiùs curatur, quorum naturæ est dissimilis.

Respondetur enim, quod hæc computatio non debet fieri inter iuuenem, & senem, sed inter duos A senes, aut duos iuuenes, quorum vnus sit naturâ similis morbo, & alter dissimilis, respectu quorum dissimilis morbus est simili lethalior, vt Valles. probat. Cùm igitur iste affectus à frigidis habet ortum succis, periculosior est in latere dextro, eo quod cum calidum sit, cum morbo nullam habet similitudinem.

Tandem si paralysis sit notha, in qua motus sine sensu, vel è contra deperditur, faciliùs curatur; hoc autem contingere potest respectu diuersorum neruorum, vt constat ex Galeno 1. *de locis affectis*, *cap.* 6. non possunt obstrui nerui, qui terminantur ad cutem, & sic deficit sensus; vel nerui, qui inseruntur in musculis, qui deseruiunt ad motum, quo tempore læditur motus illæso manente sensu. Pari ratione respectu vnius nerui læditur motus sine sensu lęsione; non tamen è contrà contingit, vt insinuat Galen. *loco proximè citat.* & 1. *de causis* B *symptom. cap.* 5. & reddit rationem dicens: *Consistit enim in patiendo magis quàm agendo tangendi sensus.* Itaque paruâ virtute perfici potest, quæ erit sufficiens ad sensum, inepta tamen ad motum. Nam per motum transfertur vnum corpus de vno loco in alium, ad quod maior virtus requiritur, quàm ad sensum, cuius actio in perceptione obiecti sensibilis tantummodò consistit. Quapropter Aristotel. 2. *de anima, cap.* 5. inquit: *Sentire est quoddam pati, moueri est quoddam agere.* Ex quo non sequitur, quod in sensu nulla sit actio, sed quod minor virtus ad illum requiratur quàm ad motum; ita enim dicimus de primis qualitatibus, quarum calor, & frigiditas vocantur actiuæ, quia efficaciores sunt in operando; siccitas verò, & humiditas passiuæ, quia etsi operantur, earum actiuitas remissior, & tardior est, & passiuarum qualitatum obtinens nomen. *Motus an se vnà ipso sine sensu, & contra.*

C Verùm si motus non deperdatur, sensum remanere vt certum existimamus, quod etiam Galeno visum fuit locis adductis, & ab omnibus admittitur, vno dempto Argenterio 2. *de causis sympt.* c. 5. Et ratio est, quia cùm virtus sit eadem ad sensum, & motum, quæ motum valet efficere, etiam sensum producere valebit; nam maior virtus requiritur ad illum, quàm ad sensum, & qui potest ad magis, potest ad minus, vt communiter fertur. Neque valet si obiicias, quod præter virtutem influentem ad sensum, & motum, etiam requiritur temperies ad vtrumque accommodata; & quia potest esse in debita mensura ad motum, & non ad sensum, ideò in eadem præcisa parte respectu eiusdem nerui motus accidere potest cum sensûs defectu.

D Respondetur, quod sicut ad sensum maior virtus sufficit, ita ad illum non requiritur temperamentum ita exactum: quare cùm latitudinem habeat, potest cum temperamento motui accommodato optimè conseruari: motus verò cùm maiorem requirat virtutem, vt fiat, exactiorem etiam temperiem exuptat, cuius ratione nunquam sensus deficit, quin priùs motus deperdatur.

§. II.

Curatio paralysis.

QVia frequenter paralysis fit ab humore frigido, aer in eius curatione calidus, & siccus eligatur; frigus apprimè cauendum. Victus etiam sit calefaciens, & extenuans; euitet alimenta humida, bibat aquam mulsam, cinnamomi, aut smilacis asperæ; vinum vitandum est, quia neruis officit; cibi & potus parsimoniâ in principio sit contentus,

ita

ita vt famem toleret ex Auic. nam carnes humidas habenti, famem adbibere conuenit; fames enim corpora siccat, ex Hippocrate *7. aphor. textu 59.* Proinde aliquibus diebus sola vtatur aquâ mulsâ, aut iure pulli, in quo sint decocta cicera, radices petroselini, & saluia; deinde ouis sorbilibus, pullorum carnibus assis, passerculorum, perdicum nouellarum, turdorum, aliarumque auium montanarum æger vesci poterit, & vuis passis ac pineis, & amygdalis tostis. Panis sit bis coctus cum anisi, aut fœniculi semine: somno vtatur moderato, illumque post prandium euitet. Partem affectam fricare expedit aspero linteolo, aut inunctis manibus cum oleo anethino, aut rutæ, ipsamque contegere hapso lanæ oleo vulpino, & camemali imbuto; in prouectioribus ætate castoreum inspergendum est irrigationi, ex Aetio. Prodest etiam summam torpentis membri cutem exasperare, vel vrticis cæsam, vel imposito synapi, & vbi rubescere cœperit, hæc remoueantur. Sed hæc remedia competunt magis præcedentibus vniuersalibus euacuationibus, & in causa frigida, ex qua frequentiùs originem ducit morbus, eaque de causa illius curationem in principio tetigimus. Oportet etiam vt clysterizetur enematibus fortibus, *capite de apoplexia* adductis, vt materia ad inferiora inclinetur, ex Auic. humoremque redundantem euacuabimus: nec verò aptius principium in his reperire datur, quam à venæ sectione; quam detractionem moderatam facere tutius est, ne corporis tota moles frigescat, ex Aëtio. Deinde humores ad expulsionem parentur attenuantibus, & incidentibus, vt syrupo stœcados, oxymelle, rhodomelle, & aliis, cum aquis betonicæ, peoniæ, origani, & mulsa. Purgatio commoda fiet per pillulas aggregatiuas, cochias, aut aureas, aut epoto pharmaco ex elect. diaphœnic. indo, & diasenna, in decocto pulegij, calaminthæ, anisi, epithymi, & foliorum senuæ, cum syrupo sennato, aut persico solutiuo; quam purgationem per interualla repetere licebit, vt paulatim humor euacuetur. Post purgationem pars fricanda oleo vulpino, anethino, & sale, & aliis remediis superiùs traditis est vtendum, partemque vulpinis pellibus cooperire expedit, eamque ætatis tempore radiis solaribus exponere, vt præcepit Aëtius. Conferunt præterea cucurbitulæ parti, aut iuxta partem appositæ, quæ stricta habeant orificia, igneque multo apponantur, & velociter extrahantur, ex Auic. Sed ne in eorum lapsum incidamus, qui medicamentum parti exhibent, in qua est sensus, & motus amissio per consensum, eo quod neruorum exortus sit per se oblæsus, neruorumque exortui auxilia non adbibent, sicut contigit Medicis, quorum fecit mentionem Galenus *1. de locis, cap. 6.* qui medicamentum tribus digitis apponebant, vbi erat sensus priuatio, quod Galen. abiicere iubens, illi præcipuè parti spinæ, quæ affectæ particulæ initium obtinebat, medicamentum adaptauit: ideò neruorum partis affectæ exortum inspicere oportet, quod quidem ex anatome didicimus, illiusque maxima est habenda cura, ibique etiam admouenda remedia, quia tumor, aut obstructio, aut aliud quodvis ibi existens virtutis influentis ad partem transmissionem impedit, sine cuius ablatione minimè sensus, & motus restituuntur. Dorsum igitur hoc inungimus medicamento. ℞. olei vulpini, laurini, rutæ, & camememali, ana ℥. j. ß. pulueris piretri, euphorbij, sagapeni, galbani, & piperis ana ʒ. j. ceræ parum, vt fiat vnguentum molle. Quod si capiti læsio aliqua impartiatur, illud abradere iubebis, & vnguento illines, ad quod proficuum est illud quod recipit olei laurini, & vulpini ana ℥. j. ß. pinguedinis vrsi ℥. j. vnguenti marciaton, & aragon. ana ℥. ß. pulueris euphorbij, piperis longi, & sagapeni, ana ʒ . ceræ quod sit satis ad vnguentum. Item accipe vulpem visceribus extractis, & intestinis, & aqua vitæ interius ablutâ, herba paralysis, betonica, saluia, stœcade, rore marino, maiorana, camedrio, camepitheoque plenam, quæ assetur, & ex pinguedine inter assandum collecta cum aliis, vt dictum est, potest vnguentum confici, quo pars læsa vngatur. Ipsa etiam pinguedo vulpis per se ad idem est vtilissima. Similiter emplastrum ex sinapi, & melle parti admoueri potest, & dorso. Confert non minus tacamachæ emplastrum, quæ odore similis est galbano, & tenuioris substantiæ, & in initio tertij gradus calefaciens; aut hoc emplastrum. ℞. empl. guillen. seruen. ℥. j. acori, cubebarum, piperis longi, macis, nucis moscatæ, sing. ʒ. j. assæ fœtidæ, bdellij, & balsami ana ʒ. j. ß. misce, & cum pice naualí fiat emplastrum longitudinis iuxta indigentiam partis affectæ, & quatuor digitorum latitudinis, quod in linteo extensum, dorso applicatum benè prodest.

Aqua mirabilis. Aqua hæc mirabiliter proficit morbo iam inueterato, qua vsi fuimos feliciter pro curatione Excell. Marchionis de Astorga, quæ talis est. ℞. cariophyl. nucis moscatæ, macis, cyperi, piperis longi, & nigri, & galangæ ana ℥. j. calami aromatici, spicæ nardi, acori, costi, & cinnamomi, ana ℥. j. ß. ammoniaci, bdellij, euphorbij, castorei, & myrrhæ, ana ℥. ß. benjoini, gummi elemni, & assæ fœtidæ ana ℥. j. camedryos, camepiteos, saluiæ, stœcados, betonicæ, thymi, pulegij, maioranæ, florum, & foliorum roris marini, ana m. j. radicis cucumeris agrestis, & carnis schillæ ana ℥. j. therebenthinæ ʒ. iij. omnia infundantur in vino duorum vel trium dierum spatio, deinde ponantur in alembico vitreo simul cum vino, & instillentur, quorum omnium prima aqua erit imbecillior, secunda verò fortior; cui si ceram priùs emollitam admisceas, ne aqua calefiat, vnguentum molle parabis, quod fortiter penetrat & resoluit humorem crassum obstruentem. Oleum de lateribus, seu Philosophorum, maximè etiam commendatur ad affectus capitis, & neruorum frigidos, mirificè enim penetrat, & resoluit huius morbi causam.

At si caput patiatur, errhina, masticatoria, & apophlegmatismi conferunt. In ore teneant nucem moscatam, & saluiam, & dictis remediis vtantur, vt *cap. de lethargo, & apoplexia* annotauimus. Ex herbis suprà dictis fiunt etiam decoctiones, quibus caput, & dorsum, & pars resoluta abluuntur, aut ex eisdem sacculi parantur, quibus obteguntur partes. Oportet etiam, dum hæc non prosunt, occiput inurere eo loco, quo spinalis medulla initium habet, & in ipso occipite, ex Aetij consilio: vlcera diutius permanentia adseruentur. Ingrediantor etiam balnea naturalia sulphurea, & aluminosa, quæ etiam arte parari possunt sulphure, & aliis resoluentibus. Prosunt quammaximè vinacea, si in eis pars affecta sepeliatur aliquibus diebus. Lege circa hoc Donat. ab Altomari *de vinaceorum natura.*

Interim dùm hæc fiunt, aliquibus diebus assumat æger ℈. ij. vel ʒ. j. castorei, theriacæ magnæ antiquæ, aut mithridati, cum aqua mulsa anisi, aut fœniculi. Hæc confectio est etiam vtilis. ℞. conseruæ anthos, & stœcados ana ℥. j. ß. diamosci dulcis ℥. ß. theriacæ magnæ, & mithridati ana ʒ. ij. pulu. cinnamomi, calami aromat. radicis peoniæ, & piperis ana ʒ. j. syr. stœcados, aut mel. rosati, quod sufficiat, vt fiat cōfectio, de qua quotidie sumat æger ʒ. j. Sed quia iste morbus à capite originē frequenter trahit

Sanguinis missio, & expurgatio.

A purgatione quæ facienda.

trahit, à quo fluxiones in neruos defluunt, de illo semper est curandum.

Nota circa vsum remediorum. In horum auxiliorum vsu prouidendum est, ne calidis remediis pars affecta inflammetur, & nimis calefiat ante vniuersales euacuationes, ne suo calore ad ipsas partes maior fiat attractio. Quæ quidem auxilia competunt etiam in distemperie frigida, & humida sine humoris præsentia, exceptis tamen vniuersalibus euacuationibus.

Paralysis ex nerui scissione, vt incurabilis relinquenda est.

Quæ verò ex luxatione vertebræ fit, vertebræ reductione curatur; si verò fiat ex inflammatione, aliove tumore, ad inflammationum, & tumorum remedia recurres.

Tandem si ab aliquo corpore extrinsecus comprimente resolutio oriatur, per corporis illius remotionem promptè curabitur, adhibitis etiam aliquibus relaxantibus, & emollientibus, vt ℞. vnguenti Agrippæ, & filij Zachariæ ana ℥. ß. olei amygd. dulcium, camem. & anethi ana ℥. j. axungiæ gallinæ, & anatis ana ℥. ß. ceræ parum, & fiat linimentum, quo pars compressa inungatur. Veruntamen si ex compressione, & dolore pars inflammetur, priùs inflammationem compesces, quàm huiusmodi vtaris auxilio.

§. III.

Obseruatio pro quadam post partum laborante paralysi.

QVædam mulier boni habitus, sanguinea, & iuuenis, vtero gerens, cùm iam tempus partus di legitimum instaret, filium peperit, & benè; tamen cum esset tempus æstiuale, & calidum nimis, ipsa non potuit ferre tegumenta, quibus cooperta fuit, neque epigastrij ligationem, & compressionem ab obstetrice linteis factam; & à se reiiciens aliqua opercula, & ligaturæ compressionem laxans, ab aeris ambientis frigiditate fuit offensa, & constipatis viis, per quas sanguis in puerperio ad vterum defluebat, illius suppressionem statim fuit experta; mox velut mortua fine sensu, & motu, & cum maxima difficultate respirationis apparuit: interposito tamen trium vel quatuor horarum tempore, habuit motum concussiuum, & vehementem, & multam spumam ore mittebat: deinde parum respiruit, & cœpit vociferari; non tamen voces aliquem præbebant significatum: amisit sensum, & motum in toto latere dextro, pariterque loquelam, sicque pluribus permansit diebus, donec vi, & efficacia remediorum salutem amissam extra omnem spem fuit adepta, in quorum morborum cognitione, & curatione, ita me gerere arbitratus fui.

Quia ex accidentibus morborum cognitio magis innotescit, & à principio ægra absque sensu, & motu, & cum inæquali, & difficili nimis respiratione iacebat, neque fortibus ligaturis crurum, & partium inferiorum sensum, vel motum recuperabat, facilè quiuis arbitrari poterat, hunc morbum fuisse apoplexiam, in qua pariter nerui tum sensum, & motum amittunt, vt dictum est ex Gal. *3. de locis, c. 10.* Quia ergo dum vniuersaliter sensus, & motus deperditur, necesse est partem affectam esse eam, quæ harum actionum initium præbet, neque erat difficile iudicare caput pati obstructionem maximam, ratione cuius virtus animalis per eius actionibus dicata non poterat ad sensoria delabi, obstructionis causa erat etiam euidens, siquidem sanguis, qui tempore puerperij per vuluam excerni debe-ret, viis impeditis ab aeris ambientis frigiditate, sursum commotus cerebri obstructionem produxit, sua enim multitudine, & qualitatibus ita naturam grauabit, & stimulabit, vt ipsa quærens viam ad sanguinis exitum paratam, eamque constipatam inueniens, peruerso naturæ ordine ad partes trudit superiores, cerebrum obstruxit, & apoplexiam causauit, quæ per cerebri obstructionem definitur.

Sed quia natura lacessita, vt se à forti malo liberet, & ab imminenti mortis periculo, suos apponit conatus, vt sic morbi causam expellat, ideò magna vi motum concussiuum auxiliis aliquibus adiuta excitauit, & contractione partium facta, conuulsionis modo cœpit humorem excutere, eo modo quo epileptici solent; quo fuit factum, vt apoplexia in epilepsiam terminaretur, quæ proxima est apoplexiæ, vt dicat Galenus *2. aphoris. comm. 45.* fuit enim facta vniuersalis conuulsio, non perpetua, sed breuibus accidebat interuallis, cum mentis; sensusque læsione; quod totum est de ratione epilepsiæ: veruntamen licèt spumæ copia apparebat circa os, quæ ostendebat naturam humorem ad os pellere, vt ea alleuiaretur, quæ signum solet esse etiam suffocationis, vt loco proximè citato profert Galenus; non tamen ea euacuatio humoris fuit sufficiens ad deponendam capitis plenitudinem, ideoque ad partem dextram humores transmisit, vt caput defenderet, & ex epilepsia in paralysin illius lateris incidit: quod etsi rarò adueniat, quandoque tamen accidit, vt inquit Auic. & ostendit Galen. *4. de ratione victus, comm. 27.* Obstructis ergo neruis iuxta exortum, ita vt virtus animalis per illos communicari non posset, sine sensu, & motu in latere dextro extitit: obstructis similiter neruis septimæ coniugationis cerebri, qui linguæ motum perhibent, nihil pronunciare poterat.

Cùm igitur hemiplexiâ laboraret in latere dextro, & hæc ob rationes à nobis antecedenter traditas fit deterior in illo latere, quàm in sinistro, statim de eius curatione egimus, cœpimusque ex talo sanguinem copiosè extrahere manè, & vespere; imò & altero die sine cunctatione, vt sic cohibitam euacuationem sanguinis per loca consentia moueremus, quibus caput unere, & sanguinis multitudine oppressum leuius se habuit, magisque mente constabat, quam antea, sanguisque per vuluam erupit. Quam euacuationem adiuuauimus etiam frictionibus, & ligaturis partium inferiorum, & cucurbitulis pubi, & femori adhibitis.

Sed quia existimaui, non esse sufficientem euacuationem, quia erat sanguine repleta, ipsumque sanguinem sua crassitie, & multitudine vias obstruere, adhibui per os ea, quæ vim habent aperiendi, & attenuandi, neque aliter obstructiones auferri possunt; in quem vsum commendaui aquam mulsam in decocto calaminthæ, rubeæ tinctorum, & capill. Ven. cum syrupo artemisiæ, & capill. Veneris; nihilque aliud fecimus præter institutionem earum rerum, quæ ad victus rationem attinet quævsque adimpleti fuere dies purgationis; neque erat tutum aliis vti auxiliis, quæ naturæ motum per eam regionem impedire valerent. Neque ausus fui partes affectas linere, vel alia remedia adhibere, donec non solùm per sanguinis missionem, sed etiam per expurgationem esset sufficienter euacuata. Transacta purgatione per vterum, cœpit parum sentire, non tamen mouere crus, aut brachium, quo tempore iterum venæ sectionem facere iussimus ex brachiorum vena communi: humores præparauimus eos attenuando syr. de stœcade, capill. Ven. & de chicoreo; deinde ipsam purgauimus hac potione. ℞. agarici trochisc. ʒ. j. fiat infusio, & expressio secundum artem in ℥. ij. decocti Pugini,

ni, elect. piaphoenic. ℥.iij.syr. Regij ℥.iij. misce, A & fiat potus.

Veruntamen cùm humores crassi non possint simul vnica euacuatione auferri, syrupum magistralem confeci, vt per intervalla de eo assumeret ℥.ij. vel tres, quem sic parare praecepi. ℞. polypodij quercini ℥. j. ß. foliorum sennae ℥. j. epithymi ʒ. vj. seminis cartami contusi ℥. j. prunorum damasc. n.x. passularum sine viuaceis p.ij. cinnamomi ℥.j. florum violarum, borrag. & buglossae, ana p.j. coquantur omnia secundùm artem in lb. vij. aquae ad quatuor partium consumptionem, & colaturae adde succi chicorei, rosatum persicatum, pomorum redolentium, & borrag. ana ℥.ij. sacchari quod sit satis, vt fiat syrupus, cui interim dum fit, adde in ligatura agarici trochisc. & rhabarb. optimi ana ʒ. ij. & reiecta residentia syrupus seruetur ad vsum, priùs tamen aromatizetur ʒ. ß. aromatici rosarum. Hoc syrupo vtens coepit iam magis B sentire, & quodam modo mouere crus, ex quo coniici vtilitatem ex medicamenti purgantis oblatione, sicque maxima cum securitate ad topica auxilia peruenire potui, quae etiam antea adhibui, leuia tamen, & nimis temperata, ne ob corporis impuritatem, & humorum redundantiam versus partem affectam fieret attractio, & morbus adaugeretur. A die purgationis coepimus inungere caput, & dorsi spinam versus latus dextrum oleo sesamino; deinde hanc composui vnctionem. ℞. olei camomalini, & irini ana ℥.j. emplast. filij Zachar. vnguenti aragon. & marciat. ana ℥. ß. theriacae magnae antiquae ʒ.ij. cerae parum : misce, & fiat vnguentum molle, quo vsus fuit pluribus diebus, & in crure plus sensum, & motum recuperauit, non tamen in brachio, & lingua. Quapropter ad valentiora deuenire fui coactus, in quem vsum instillare feci aquam mirabilem, quam in curatione C paralysis propono, cuius instillationis secunda aqua oleo de lateribus admista cum pauca cera priùs emollita in forma linimenti, fuit maximi emolumenti, & cum prima aqua, quae est imbecillior, & tenuior abluere priùs feci caput, dorsum, & partes paralysi affectas, quae erat potens resoluere excrementa quae in eisdem partibus ob motus defectum quotidie ex coctionibus aggregabantur, calorem que partium fouebat, vias aperiebat, vt per illas alimentum ad partes nutriendas perueniret. Cucufam etiam parare iussi cum baltituris, pulueribus capitalibus impletam, vt caput, quod esse solet frequenter huius mali origo, corroboraretur.

Inter vnam, & aliam syrupi magistralis purgationi assumptionem quolibet mane assumpsit tabellam diamusci, & diarrhod. Abb. cum ʒ.j. ß. huius D aquae. ℞. nucis moscatae, piperis longi, & nigri, galangae, macis, cyperi, cubebarum, cinnamomi, & cariophylorum ana ʒ.ß. florum anthos p.ij. stoecados, maioranae, thymi, & saluiae, ana m.j. spicae nardi, calami aromatici, ana ʒ.ij. herbae paralysis m.j. omnia infundantur in debita quantitate vini albi odoriferi trium dierum spatio, & cum ipso vino in alembicum vitreum iniiciantur, & instillentur, quorum distillatio in vsu habeatur.

His remediis adiuta coepit iam mouere brachium, & loquelam formare, & supra crus se potuit continere, iam enim remediis cedebat malum, ad cuius reliquias conterendas ex mei, & aliorum consilio ad balnea Ledesmae naturalia euecta fuit, quibus, & aliis sensum, motum, & loquelam adquisiuit, non tamen ita validè sicuti antequam in morbum hunc immanem incideret.

§. IV.

Dubiola quaedam circa curationem paralysis proponuntur.

PRimum dubium capesso ex Auic. *fen.* 1. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap. de cura paralysis*, quem & alij sequuntur, vbi ait: *Et non properes in vsu medicinarum fortium in principio rei, imò tarda vsque ad quartum, & septimum. Quod si aegritudo fuerit fortis, vsque ad quatuordecimum.* Vbi consulit Auic. vt à leuioribus exordiamur. *An remedia debeant esse aequalia morbo.*

Contra cuius, & aliorum placitum facilè insurgimus ex Gal. *lib. artis medicin.* c. 89. vbi docet, curationem esse perficiendam contrariis aequalibus; asserit enim morbum, & illi contrarium paribus numeris distare debere à mediocritate, quod & confirmat 5. *simplic. cap.* 12. imò principium est in medicina, quod curatio fiat per contraria aequalia morbo: ergo in paralysi, aut alio quouis morbo non est incipienda curatio à leuioribus, si curatio rectè fieri debet. Quam ob causam Cornelius Celsus *lib.* 2. *cap.* 11. ait, non posse vehementi malo, nisi per aeque vehemens auxiliū succurri. Quod etiam voluit Hipp. *lib.* 2. *aphor. textu* 6. dum ait: *Extremis morbis extrema exquisitè remedia optima sunt.* Ratio huius traditur a Galeno *lib.* 3. *simplicium, cap.* 12. *citato*, vbi asserit, quod si affectio sit frigida, & calor medicamenti tepidus, iuuabit quidem, non tamen persanabit. Ex quo fit, quod curationi deficiat vna ex conditionibus allatis à Galeno *lib.* 14. *methodi, cap.* 13. videlicet, quod fiat citò; turpe enim esset differre remedium magnum, quando magnus morbus est; & magna vrget necessitas.

Huic dubio respondetur, quod si morbus det expectandi inducias, tunc tenet verum Auic. sententia; nam cùm humores, à quibus paralysis frequenter initium habet, sint crassi, tenaces, aut viscidi, debent prius inscindi, & attenuari, deinde expurgari; neque oportet in principio parti affectae remedia admouere nimis attenuantia, aut calefacientia, ne ad partem maior fiat humorum attractio, aut ibi existentes rarefiant, & se extendant ad causandam obstructionem maiorem; est enim paralysis affectus, qui habet suum esse dependenter à causa continente. Quare licèt per se morbus petat remedium contrarium aequale, causa tamen tollit occasionem exhibendi illud, quia difficilè cedit remediis maioribus quousque attenuetur humor, & paulatim disponatur ad euacuationem; quod quotidie experimur in febribus putridis, quarum curatio in vsu refrigerantium posita est. Veruntamen quia causa febres putridas excitans coctionem petit, & quandā ad naturam assimilationem, quae aquae frigidae potu impeditur, ideò Galen. aquae frigidae potum interdicit, donec signa coctionis appareant; nam non solum respicimus febrem, sed etiam illius dependentiam à causa. Idemergo proportionaliter est statuendum de paralysi. At verò si morbus magnus nimis sit, vel discrimen de maiori morbo impendet, tunc statim magna illi sunt admouenda remedia; nam materia cùm rebellis, & contumax sit; & in partibus corporis remotissimis inclusa, parum, aut nihil prodesse poterunt imbecilla medicamenta, neque tunc possumus expectare aliud tempus, nisi mitescat morbus, & inducias expectandi habeamus.

Secundum dubium fundamentum habet in doctrina Pauli, qui *libro* 3. *cap.* 12. agens de linguae *An in lin-*

paralysi ait: *Vbi lingua resoluta fuerit, vena illius incidenda sunt.* Quod etiam confirmant alij, inter quos Rondeletius capitibus de paralysi, vbi docet, quod si paralysis si in medietate linguæ, ex parte sana venæ sectio est facienda; si verò tota lingua malè affecta sit, ex vtraque parte vena est scindenda. Idemque consulit noster Mercatus. Ex quorum verbis deducitur, quod factâ vniuersali euacuatione per sanguinis missionem, & expurgationem, recurrendum est ad venas linguæ, tanquam ad auxilium particulare, vt fiat euacuatio ab ipsa parte, & obstructio detrahatur, præsertim quando æger est sanguineus.

qua paralysi vena sectio conferat.

Si igitur hæc doctrina est amplectenda, quanam ratione in casu proposito non dissecui venas linguæ, siquidem ægra erat sanguinea, & habebat amissam loquelam ob obstructionem à sanguine crasso causatam.

Huic dubio sic satisfit. Fatemur quidem tale auxilium ab aliquibus commendari, illud tamen reformido non parua ductus ratione; nam si dum adest paralysis in aliqua parte, sanguinis missionem eiusdem partis abhorremus, ne magis ex sanguinis euacuatione offendatur, cur etiam non renuemus venæ sectionem linguæ, dum paralysi est tentata? Si enim sanguinem ex parte affecta non extrahimus, ne ea pars refrigeretur, & debilitetur, ob eandem rationem non licebit venas, quæ sub lingua sunt, secare, etiamsi æger sanguineus sit; nam sanguis ille est crassus, & extra venas, & resoluentibus, & attenuantibus auferri debet potius quam venæ apertione. Demùm Authores omnes iubent vti frictionibus, & cucurbitulis in ipsis partibus, vt sic calor ad illas reuocetur, & alimentum distribuatur, & concoquatur, excrementaque absumantur: quæ distributio non probè fit ob defectum motus; nam motus iuuat ad distributionem alimenti spirituum ad partem, quo deficiente pars extenuatur, & infrigidatur. Ergo cùm sanguinis missio detrahat calorem partis, & eam refrigeret sanguinem euacuando, neutiquam est exercenda in ipsa parte, etiamsi solum medietas linguæ sit malè affecta. Neque ob aliam causam (vt existimo) Excellentissimus Marchio de Astorga non recuperauit loquutionem, nisi quia talem ex lingua venæ sectionem exercuerunt; & licèt ex latere dextro paralysi affecto melius se habuit ex remediorum adhæsu, non tamen amplius pronuntiare valuit. His rationibus commotus nolui in ægra linguæ venas scindere, & fœlicem euentum fuit adepta.

Dubitabis tamen tertiò, si adhuc ægra vocem dictis auxiliis non recuperasset, qualiter deinceps fuisset tractanda.

Respondeo, quod si alia non profecissent, non erat affectus relinquendus vt insanabilis, sed ad fortiora remedia deueniendum erat; nam quæ medicamentis non curantur, ferrum curat, &c. Quapropter in ipso occipite eo loco, quo spinalis medulla initium habet, vlcera configerem, aut setonem, vel fontanellam, quæ dio aperta permansissent, vt præcipit Aëtius: sic enim per illa humor exspiraret, fieretque euacuatio, deriuatio, imò & retractio humoris; quod auxilium habet fundamentum ex Hippocrat. *libro quinto aphor. textu 68.* vbi ait: *Dolenti partem capitis posteriorem in fronte recta vena inscissa prodest.* Vbi *in comm.* Galenus asserit, quod in affectibus partis capitis posterioris auersio fit ex fronte, & euacuatio, sicuti anterioris ex occipite; in quem vsum etiam commendat cucurbitulas occipiti affixas; quod auxilium prodest etiam inueteratis oculorum fluxionibus, vt eodem loco tradit. Sed quia ex adhæsu fontanellæ aut setonis in occipitio poterat fieri ad caput retractio sanguinis, qui singulis mensibus erumpit, non fuisset abs re priùs in crure sano fontanellam aperire, vt sic meliùs sanguis menstruus per magis conuenientem regionem duceretur.

Neque semper in morbis remediis est insistendum, imò oportet quiescere, & aliquid naturæ relinquere; nam sine intermissione remediis alterantibus affligitur natura, quiete verò vires deperditas resarcit, & denique morbum euincere solet.

CAPVT XVII.

De melancholia morbo.

HIc morbus sumit denominationem ab humore à quo fit, de quo inquit Paulus *lib. 3. c. 4.* quod est mentis quædam alienatio sine febre, ex melancholico maximè humore nascens, qui mentem occupauerit. Galen. *3. de locis, c. 7.* dicit, hunc morbum fieri ab humore melancholico, in quo timor, & tristitia reperitur, cui iuxta Authorum verba hæc descriptio congruit. Melancholia morbus est delirium sine febre cum timore, & tristitia ab humore melancholico procedens. Delirium ponitur loco generis, in quo conuenit cum phrenitide, & mania. Reliqua locum obtinent differentiæ. Per Ly *sine febre* differt à phrenitide, in qua semper febris reperitur. Per alias particulas distinguitur à mania, in qua audacia, & furor potiùs quam timor, & tristitia inueniuntur. Ex quibus infero timorem, & tristitiam esse propria, & peculiaria huius morbi symptomata; quod etiam desumitur ex Hippoc. *6. aphor. text. 23.* dum ait: *Si timor & tristitia longo tempore perseuerent, melancholiam adesse significant.* Quod si aliquando melancholici rideant, & lætentur, ideò fit, quia alia causa potentior accedit, quæ risum, & lætitiam inducere est potens, vt diximus etiam *c. de phrenitide,* ad quam requiritur respiratio magna, & rara, quæ impeditur ob septi transuersi inflammationem, & fit celer, & crebra.

Huius morbi definitio.

Sed quoniam hucusque dictum est, in hoc morbo, sicut in phrenitide delirium suboriri, dubium sequens discutiendum est.

§. I.

A quibus causis, & quomodo excitetur delirium.

HÆc quæstio supponit aliam; nempè, quid sit delirium? A qua breuiter me expediam. Gal. *lib. 2. de caus. sympt. c. vlt.* delirium vocat motum deprauatum regentis facultatis. Nomine autem regentis facultatis omnes intelligunt facultatem cognoscitiuã internam, siue sit vna, vel multiplex; sub qua comprehendimus memoriam, vt suo loco diximus, quæ præter specierum conseruationẽ habet etiam cognoscere obiectum præteritum, circa quod potest contingere delirium. Itaque nomine delirij intelligimus actionem deprauatam sensus cuiusque interni. Aduertere tamen oportet, quod delirium, sicut & quælibet actio deprauata, stat tripliciter; in re, modo, & intensione, vel magnitudine. In re, vt quando potentia cognoscitiua vnum

pro-

pro alio apprehendit, vt dum apprehendit vtile pro inutili, rem tristem pro delectabili, aut dum iudicat æger se esse testam, aut vitrum, vel aliud quidnis, vt in melancholicis experimur. In modo, vt quando rem quietam iudicat moueri, & circumuolui, vt apparet in vertiginosis, in quibus imaginatio læditur; quæ fallacia versatur circa sensibile commune. In intensione, vel magnitudine, vt quando qui modestè, & temperate loqui solebat, furiosè loquitur, & nimis vociferatur, etiamsi non erret in his, quæ loquitur; est tamen error in magnitudine, imò & in modo. Quare dicitur ab Hipp. *lib. 1. prorrhetic. Ex homine mansueto ferox responsio mala.*

Hac igitur doctrinâ intellectâ, ab hac quæstione abstinere poteram; siquidem Petr. Garc. de ea satis diffusè pertractat. Tamen ne huic Operi aliquid desit, quod ab aliis requirant, ideò eam breuiter agitabo.

Ad cuius intelligentiam supponere oportet ex omnium consensu, quemlibet humorem peculiare delirium producere, ita vt ex delirij diuersitate humorem proprie illud producentem dignoscamus. Quod docet Paulus *lib. 3. c. 6.* sic inquiens: *Quibus sanguineus humor morbum fecit, ij cum risu insaniunt; quibus flaua bilis, ferociter, quemadmodum quibus atra vitium contraxit, tam immaniter saeuiunt, vt coërceri nequeant.* Auic. est eiusdem sententiæ *fen. 1. 3. tract. 4. cap. 9.* quod tandem ostendit Galen. *6. aphor. comm. 53.* itaque si delirium fit cum risu, sanguinem pro causa habet, & est incolume, quia à benigniori nascitur causa, de quo loquitur Hipp. *6. aphor. text. 53.* vbi sic: *Desipientiæ, quæ cum risu sunt, securiores; quæ verò cum studio, periculosiores.* Vbi Galen. *in comm.* asserit, ferina deliramenta à bile exusta induci, sicut cum timore, & tristitia à melancholia. Sed qua ratione ab ipsis humoribus talia deliria innascantur, nondum benè explicant, quod nos in præsentia inuestigamus.

Prima opinio. Quidam existimant, causam adæquatam delirij esse flatus existentes in capite, ita vt pro diuersitate humorum, ex quibus eleuantur flatus, diuersa etiam excitentur deliria; quod patet in ebriis, & in somniis, in quibus varia finguntur delirамenta ob specierum commotionem à vaporibus cerebri causatam.

Neque valet si dicas ex omnium opinione, quod deliria à calore, & siccitate fiunt, vt posteà videbimus. Facilè enim respondent, quod calor est causa mediata, cuius ratione flatus generantur, qui sunt delirij immediata causa.

Illius refutatio. Sed horum sententia improbatur; nam quando delirium fit in melancholicis per propriam cerebri passionem, non fit à flatibus, sed à siccitate humoris melancholici, quæ non est potens eleuare flatus; tales siquidem fiunt ab calore diminuto, vt *cap. de vertigine* probauimus.

Secundò, quia sequeretur, quod solùm esset deceptio circa obiectum commune, & non circa proprium, quod est falsum. Nam in tantùm à flatibus delirium producitur, in quantum ipsi flatus spiritus animales intra cerebrum mouent, & agitant, & sic omnia imaginarentur mota, & solum esset deceptio circa motum, quod est sensibile commune; & non circa proprium, vt diximus *cap. de vertigine.* Quod docet Auicen. *fen. 1. 3. tract. 4. cap. 4.* delirij causas recensens, vbi præter vaporem calidum alias delirij causas adduxit.

Qua ratione flatus sint causa deliry. Ex his infertur tertiò, quod flatus non causant delirium circa proprium obiectum immediatè, mediatè tamen benè illud producere valebunt suo calore cerebrum distemperando, vt patet in paraphrenitide, vaporibus calidis sursum elatis ab aliqua inferiori parte, & præcipuè à septo transuerso. Neque possunt producere immediate delirium circa obiectum commune; nam flatuum commotio in tantum causat delirium, in quantum spiritus animales commouet, & agitat, & sic spirituum agitatio est illius immediata causa, non verò flatuum illa motio.

Quare Auic. loco proximè citato agens de delirio ex causa calida, inquit, quod procedit ex calore puro, idest absque humore; aut ex sanguine calido inflammato, aut ex cholera citrina, vel rubea. *An delirium fiat per cerebri irritationem.* Idem ostendit Gal. *2. de causis sympt. cap. vlt.* dicens: *Ac reliqua quidem deliria ex mordentibus, & calidis oriuntur succis, qualis maximè est flaua bilis; sæpe etiam ex calidiori cerebri intemperie.* Idem fatetur *2. de locis affectis, cap. vltimo*, vbi narrat historiam pueri cuiusdam, qui ex vini potu cerebro calefacto delirans interiit.

Sed quamuis hæc ab omnibus recipiantur, qui existimant calorem esse delirij causam, nihilominus censet Galen. desipientiam à bile exortam fieri à qualitate bilis mordaci cerebri membranas irritante, aut illius substantiam; ita enim *6. aphor. comm. 57.* & *2. de causis sympt. proximè citato*, vbi inquit, quod si bilis sit exusta, & malignam induxerit acrimoniam, efficit delirium, & ex huius qualitatis mordentis defectu fit, vt humor pituitosus non causet delirium, vt ibi etiam ipse insinuat. Hoc placitum sequuntur Iacotius *comm. 1. in lib. 1. coac. Hipp. textu 30.* & Vega *3. de arte medendi, cap. 5.* ex quibus infertur, bilem inducere desipientiam cum furore, quia cerebrum ab illius mordaci qualitate irritatur, ita vt ægrotantes vinculis ligatos, & oppressos, vel obiurgatos minimè quietos seruare possimus, nec si flagellis puniantur, eos reducere valemus.

Impugnatio. Hæc tamen doctrina falso nititur fundamento, præsertim in nostra opinione; nam cerebrum cum sensus expers sit, non potest illam qualitatem sentire, neque ab illa irritari. Si verò dicas, qualitatem mordacem membranas cerebri irritare, & hoc sufficere ad delirium causandum. Contrà est; nam ex eo, quod membranæ pungantur, vel irritentur, non sequitur quod cerebrum in suis actionibus patiatur deprauationem, neque est ratio, quæ ad illud suadeat. Vlteriùs ex verbis ipsius Vegæ idem probatur, nam in mania potest esse delirium sine tali qualitate mordaci, ex vi caloris atræ bilis indoctum, vt ipse etiam ex Galeno probat; quod etiam claret in aliis speciebus delirij à mania distinctis, quæ fiunt ab intemperie calida, in qua nulla talis naturæ irritatio percipitur, ac per consequens neque in mania reperiri debet.

Vera conclusio. Quapropter existimare oportet, in phrenitide, & mania delirium excitari ab intemperie calida, & sicca; in phrenitide cum febre, in mania sine illa. Aduertere tamen oportet, quod nomine intemperiei non solùm intelligimus primas qualitates, sed etiam secundas, quæ primas insequuntur; nam calor, & siccitas dum nimis intenduntur, illas producunt, & sic calorem sequitur tenuitas, & raritas; siccitatem verò densitas, & aliæ; quæ quidem efficienter non concurrunt ad producendum delirium, sed illud producunt prauè disponendo organum, in quo residet potentia, quæ ex vi prauæ dispositionis prauè operatur. Quod deducitur ex principiis Philosophiæ; nam ad rectè operandum non solùm requiritur potentia actiua, sed ex parte organi, in quo residet potentia, optatur optima temperies ad talem actionem dispositioè concur-

rens. Cùm igitur cerebrum nimis distemperetur in primis, & secundis qualitatibus, non mirum si suarum potentiarum actiones vitientur. Quod patet euidenter in actionibus naturalibus. Facultas enim expultrix ob nimiam humiditatem maximè expellit, sicut retentrix ob siccitatis exuberantiam plus quàm docet retinet: quarum actiones cùm auctæ sint, ad genus deprauationis reducuntur. Quod si (vt aliqui non sine probabili fundamento autumant) qualitates primæ instrumentaliter concurrunt ad actiones, faciliùs respondetur, si dicamus ideò vitiari actionem, quia illius instrumentum est deprauatum per qualitatum intensionem.

Quare diuersa deliria excitantur.

Ex his igitur variis, & diuersis dispositionibus varia, & diuersa insurgunt deliria, quæ benigniora, aut deteriora dicuntur, iuxta benignitatem, aut malitiam causarum, in quas referuntur. Et hæc est ratio, propter quam desipientiæ, quæ cum risu fiunt, sunt securiores, quia scilicet à benigniori causa procedunt, nempe a sanguine. Et quoniam dispositio cerebri maiorem analogiam, & proportionem habet cum aliquibus speciebus vnum obiectum repræsentantibus, quàm cum aliis; ideo illæ species magis obiiciuntur potentiæ, & illa circa obiectum ab illis repræsentatum magis delirat. Idemque videtur dicendum de insomnus, in quibus errant potentiæ circa aliqua obiecta, & non circa alia, de quorum causis agit Diuus Thom. 2. 2. *q. 9. art. 6.*

Melancholica deliria à quo producantur.

Hæc doctrina etiam locum habet circa deliria melancholica, videlicet circa timorem, & tristitiam, quæ ab intemperie sumpta pro siccitate, & secundis qualitatibus ortum habent; quæ quidem intemperies ita cerebrum disponit, vt magis in eo species obiecti metum, & tristitiam inferentis exagitet, quàm aliorum. Quod ostendit Galen. *3. de locis, c. 7.* vbi ait: *Si humor melancholicus vergat ad animam, melancholiam efficit: si verò ad corpus, epilepsiam.* Vbi per animam omnes intelligunt intemperiem, quam si producat in cerebro humor melancholicus, hunc constituit morbum. Quod similiter denotat Auic. dicens: *Dicitur melancholia mutatio existimationum, & cogitationum à cursu naturali, propter complexionem melancholicam.*

Vallef. sententia.

Vallef. tamen huic doctrinæ non assentit, qui existimat delirium in melancholicis ab atro colore humoris procedere, & non ab intemperie. Quod nititur probare ex Galeno 2. *de causis sympt. cap. vltimo*, & *3. de locis, capit. 7.* vbi sic: *Sanè quemadmodum externæ tenebræ omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum, vel docti fuerint: sic atra bilis color mentis sedem tenebris similem reddens timorem efficit.* Quam rationem etiam sequitur Vega *3. de arte medendi, cap. 14.* & ratione probat Vallef. Nam aliter, inquit, fierent omnes senes melancholici sine morbo, cum habeant siccitatem dominantem naturalem ratione ætatis: & similiter hectici, & tabidi omnes hoc morbo vexarentur, cùm in illis magis vigere videatur siccitas, quàm in melancholicis, cuius contrarium quotidie obseruamus.

Vallef. redarguitur.

Auerrois doctrina proponitur.

Sed hanc Vallef. sententiam irridet Auerr. *loco iam citato*, vbi asserit, quod qui dicunt, *quod anima terretur propter humorem melancholicum nigrum, sicut terretur homo in obscuro, dicunt verba cantionum.* Nam cùm color non sit qualitas actiua, non potest animæ virtutes vitiare, sed solùm sensus instrumentum immutare dum ab illo percipitur. Quod clarè constat in tenebris exterioribus, quæ in tantùm pauorem, & tristitiam inducunt, in quantùm saltem priuatiuè videntur. Cùm igitur atri humoris color non percipiatur à sensu, nec videatur, metum, & tristitiam haudquaquam inducere potest. Præterea, sensus internus, vt cognoscat, debet habere species obiecti cognoscendi, quæ illud obiectum repræsentent: sed illius coloris non habet species: ergo non potest illum cognoscere, ac per consequens neque erit timor, & tristitia; nam huiusmodi passiones fieri nequeunt sine cognitione.

Vallef. responsio.

His rationibus respondet Vallef. quod humor suo colore terrere non valet, quia non percipitur, vt probant Auerroïs rationes; sed spiritum animalem obscurat, qui est instrumentum proprium animæ, & indiget lumine naturali ad operandum, quo deficiente mens deprauatè mouetur, vitiato sibi proprio instrumento.

Impugnatur Vallef.

Quamuis hæc doctrina sit communis, & propter suorum Authorum eruditionem sustineri queat, contraria tamen probabilior existimatur, quam suprà probauimus; quæ stabilior etiam redditur ex responsionum Vallesij impugnatione, contra quem primò sic insurgo. Defectus luminis, & splendoris spirituum animalium ab humore nigro producti potiùs arguit defectum in actione, quàm illius deprauationem. Quod patet, nam si ad rectè operandum requiritur tantum lumen, ad minùs operandum minus etiam lumen exigetur. Quod facilè in actionibus naturalibus colligitur; nam ad benè coquendum alimentum in ventriculo, tantum calorem venter expostulat, quo detracto aut actio diminuitur, aut in totum abolетur, non tamen deprauatur. Cùm igitur lumen spirituum deficiat ob humorem atrum, talis defectus valebit efficere actionem defectuosam, seu diminutam, non verò deprauatam.

Secundò, quia humor maniam efficiens, est etiam niger, siquidem est bilis atra; sed ratione coloris nigri non fit in mania timor, & tristitia: ergo neque fiet in melancholia morbo.

Tertiò, effectus contrarij causam contrariam exigere videntur: sed tristitia est effectus contrarius lætitiæ: ergo à contraria causa debet proficisci: sed tristitia oritur à colore nigro cerebrum, & spiritus denigrante: ergo lætitia debet oriri à colore albo ipsos spiritus dealbante, ac per consequens ab humore pituitoso, quod nullus dixit; siquidem omnes concedunt, desipientiam cum risu fieri à sanguine. Cùm ergo nulla alia causa detur præter intemperiem, ad illam reducere oportet delirij causam. Quod insinuauit Auic. dicens, quod complexio melancholica facit spiritus siluestres, qui cùm reddantur terrestres, & crassiores, & similiter cerebrum, hinc nascitur, quod ex vi talis dispositionis deliria huiusmodi excitentur.

Quartò, vt delirium fiat in phrenitide, & mania, requiritur tantùm intemperies calida, & sicca; in phrenitide cum febre continua; in mania verò sine illa: ergo pari ratione in melancholia morbo, vt delirium excitetur, sufficit intemperies frigida, & sicca, absque colore atro ipsius humoris melancholici.

Demùm probatur. Omne symptoma procedit à morbo; ergo & delirium: sed color non est morbus: ergo delirium non procedit ab illo. Maior cum consequentia est euidens, minorem probo. Morbus cùm passio viuentis sit, vt constat ex Arist. *lib. de sensu, & sensibili*, & ex Diuo Thoma *in expositione illius loci*, debet subiectari in ipso viuenti, & esse in illo inhæsiuè, tanquam in proprio subiecto: sed color niger humoris melancholici habet pro subiecto in hæsionis ipsum humorem melancholicum, non verò ipsum viuens: ergo non potest

test inducere rationem morbi: ergo neque producere symptoma.

Dices, colorem saltem habere ipsum viuens, vt subiectum denominationis; & hoc sufficere ad morbi constitutionem, licèt viuens non sit subiectum inhæsionis.

Sed quantam vim habeat hoc argumentum, alibi dicemus; nunc tamen illud sic impugno. Vt aliquid habeat rationem morbi, debet male disponere subiectum viuens, aliquid ab ipso subiecto detrahendo, vel addendo; neque ob aliam rationem asserimus Medicinam esse appositionem vel detractionem: sed color niger humoris melancholici existens in cerebro, nihil addit, vel detrahit de ipso cerebro: ergo neque malè cerebrum disponit. Minor probatur. Color niger non tollit qualitatem aliquam ipsius cerebri, quia cùm sit qualitas secunda, non est operatiua, neque productiua sui; quapropter neque colorem album, vel aliquam cerebri qualitatem demere valet, neque aliam producere, quâ malè cerebrum afficiatur. Dices, auferre splendorem ab spiritibus, qui splendor est necessarius, vt benè cerebrum operetur. Contrà est, nam color non opponitur lumini, neque lumen, seu splendor habet contrarium aliquod positiuum, quia lumini solum opponuntur tenebræ, quæ priuatiuè tantùm lumini contrariantur. Si igitur color non concurrit in aliquo genere causæ ad malè disponendum cerebrum, vel illius instrumentum lædendum, neque poterit habere morbi rationem, neque aliquod symptoma producere.

Quomodo ad Valles. respondetur. Ad argumenta ergo Valles. respondetur, quod in senibus tanta siccitas in cerebro non datur, vt valeat hunc morbum producere; nam ex defectu caloris pluribus humiditatibus sunt referti, & licèt hectici, & tabidi nimis sicci sint, non tamen sequitur, quod cerebrum eorum sit ita intensè siccum; deficit enim in illis natiuus calor, ob cuius inopiam cruditates gignunt, quæ cerebrum humectando huius morbi euentum prohibent: præterquam quod, etsi cerebri siccitas in illis detur, poterunt deficere aliæ qualitates secundæ siccitatem illam coadiuuantes.

Ex dictis facilè colligitur, hunc morbum posse procedere ab intemperie sicca absque humoris consortio, vt docuit Auic. quo tempore potiùs melancholia morbus appellabitur ratione temperiei, quàm ratione humoris melancholici. Quæ doctrina adducitur etiam à Petro Garcia *disput. de melancholia morbo.*

Pars affecta quæ. Pars affecta est cerebrum, in eo enim actionis læsio apparet, siquidem constat læsam esse imaginationem, vt docet Galenus 2. *de caus. sympt. cap. vltim.* vbi inquit, quod melancholica deliria multarum sunt specierum, ex corruptis scilicet speciatim imaginationibus; quod etiam ostendit 3. *de locis, cap. 7. iam citato*, vbi de hoc varia addixit exempla, quæ ibi legi possunt.

Quæ potentia lædantur. Læditur præterea ratio, vt ostendit Auic. dum dicit, quod est mutatio æstimationum, & cogitationum: quod etiam ipsa ratio suadet; siquidem timor, & tristitia sunt passiones appetitus sensitiui, ad quas non mouetur appetitus per actum solius imaginationis; nam in tantùm mouetur, in quantùm obiectum percipitur sub ratione conuenientis, aut disconuenientis; quod est munus æstimatiuæ potentiæ, quæ obiectum apprehendit sub ratione boni vel mali, ad cuius fugam, vel prosequutionem excitatur appetitus sensitiuus; imaginatio verò versatur circa simplex obiectum, nihil de illo affirmando, vel negando, neque illius conuenientiam, vel disconuenientiam iudicando. Quapropter ad illius cognitionem nequit suscitari timor; aut tristitia; atque adeò Diuus Thomas 3. *de anima, cap. 3. lect. 4.* ait, passionem appetitus non sequi ad phantasiam, quia non mouetur propter simplicem apprehensionem rei, quam phantasia proponit.

Tripliciter fit melancholia morbus. Tripliciter consurgit iste affectus, aut cerebro primarià affectione patiente, aut consensu totius corporis, aut alicuius partis, præcipuè ventriculi; quam affectionem dum à ventriculo, vel aliquo viscere dependet, melancholiam hypocondriacam vocitant.

Circa huius morbi causas nulla est dissensio; conueniunt enim omnes, procedere ab humore melancholico, vel ab illius dyscrasia, vt dictum est. Quod si fiat per consensum, vapores crassi, & melancholici cerebrum petentes sunt illius causæ.

Signa melancholia ab vniuerso corpore. Hunc morbum fieri per consensum venarum, aut totius corporis dignoscimus ex vniuerso corporis habitu; nam macri, nigri, & hirsuti, & quibus latæ sunt, vt in ipsis huiusmodi humor cumuletur, hoc morbo laborare solent, fitque interdum, vt præ rubro colore homines in melancholicam temperiem decidant; atque post hoc flaui fiunt, vt insinuat Gal. *cap. proximè cit.* & *lib. artis medicinalis*, præcipuè quando multis laboribus, vigiliis, & solicitudine educati fuerint, & si carne bubula, hircina, leporina, lentibus, aut aliis leguminibus, aut vino rubro vsi fuerint, aut aliqua euacuatio sit suppressa.

Si verò ex ventriculo, aut alia parte originem ducat, ex ipsius partis obstructione, rugitu, & inflatu, ardore, & actionum læsione percipies. Quod si hæc deficiant, morbum esse per cerebri propriam affectionem iudicabis.

Præter signa tradita, malo iam inueterato, si melancholicus bonum comparet colorem cum mœstitia multa, malum est, ex Hippocr. 2. *prorrhet.* nam ex vehementi actu imaginandi caput incalescit, & attractis spiritibus, & sanguine facies rubescit, imò ob eandem rationem secundùm partes superiores impinguatur magis, & facies maiorem adquirit molem; vt docet Rhasis *lib. 1. tract. 9.*

§. II.

Curatio melancholiæ morbi.

Initium curationis ex rebus non naturalibus desumentes, aër sit ad calidum, & humidum vergens, lucidus, & minimè tenebrosus; per loca amœna, & viridia odorem suauem referentia deambulet æger, mediocrique vtatur exercitio: cuitet timorem, & tristitiam, eis opponens contrarias passiones, gaudium scilicet, & lætitiam: vtatur cantilenis musicis, & fabulis risum promouentibus, præcipuè eis quibus tempore salutis delectabatur. Somnus excedat vigiliam, vt eo cerebrum magis humectetur, vt Auic. & Celsus consulunt. Cibi sint boni succi, mediocriter humidi, faciles concoctu, & flatus exsortes. Conueniunt carnes coctæ gallinarum, caponum, phasianorum, & sturnorum iuuenum, & pisces saxatiles, & oua sorbilia. Ex oleribus conferunt borrago, buglossum, malua, & lactuca cum carnibus elixa. Ex fructibus poma dulcia, vuæ passæ, cerasa dulcia, & pruna damascena. Bibat vinum album benè aqua dilutum. Euitet carnes bouinas, leporinas, hircinas, & omnes carnes salitas, caseum, & legumina. Quotidie arte, vel natura ventris excrementa deponat. Oportet etiam illum

Illum aliquando increpare, & blandis sermonibus à falsis imaginationibus auertere, terroresque ab animo remouere, eiusque opera laudare, & cum amicis, & familiaribus conuersari, vt docuit Aloysius Luisinus 2. *de compesc. animi affectibus, capite 15.*

His exactè peractis, si morbus non sit inueteratus, facilem admittit curationem, quem solùm frequentibus balneis, victuque humido, ac boni succi curauit Galenus, vt ipse asserit 3. *de locis cap. 7.*

Venæ sectio qualiter facienda.

Si verò diuturnus factus iam sit, siue sit per cerebri propriam passionem, siue per venarum, aut totius corporis consensum, fortiora etiam prædictis oportet adhibere remedia. Quare viribus ægri ac aliis consentientibus, à venæ sectione est exordiendum, iuxta Galeni præceptum *loco proximè citato*; ea tamen debet esse media, communis appellata, quia tam vniuersum corpus, quàm caput facilius euacuat. Quod si sanguis non exeat niger, statim illum sistere iubet Galenus, cuius doctrina mihi displicet; nam quamuis in principio sit tenuis, & ruber, postea poterit exire crassus, & niger, vt asserit Auicen. dicens: *Amplius si phlebotomas, & inuenis sanguinem subtilem, non retineas sanguinem propter hoc, quoniam multoties in ipsa præcedit subtilis. Similiter*, inquit, *oportet vt amplifices phlebotomiam, vt non effluat, quod subtile est, & retineatur grossum, & augeatur malitia.* Quamquidem euacuationem efficies ex talo, si menstrua deficiant, aut hæmorrhoïdes sint suppressæ. Vt maximum auxilium commendat Hippocrat. euacuationem sanguinis melancholici per hæmorrhoïdas, vt ipse ait 6. *aphorism. text. 21.* vbi dicit: *In insanientibus si varices, vel hæmorrhoides superuenerint, insaniæ solutio.* Et textu 11. *hæmorrhoides melancholicis superuenientes bonum.* Et 6. *epidim sect. 5. text. 25.* idem testatur; & Galen. *in comm.* asserit, hunc morbum euidenter leuari per sanguifluas venas, quapropter oportet talem euacuationem vt præsentaneum remedium excitare.

Interim humores præparentur syrup. borrag. de pomis, stœcade, aut de fumaria, cùm aquis buglossi, borrag. fumariæ, & lupulorum: deinde humor euacuetur in hunc modum. ℞. decocti epithymi, mirobal. indorum, florum borrag. buglossi, & violarum, passularum sine vinaceis, prunorum damasc. & foliorum sennæ ℥. iij. confectionis Hamech ʒ. ij. diacath. ʒ. iij. syrup. sennati ℥. iij. misce. Aut ℞. confect. Hamech. ʒ. iij. elect. indi ʒ. ij. dissolue in ℥. iij. decocti foliorum sennæ, & florum cordial. & syrupi Regij ℥. iij. misce. Conferunt pillulæ etiam de fumaria, aut alsciaret Auic. & morselli ex cassia, & confect. Hamech. cum sacchato confecti.

Perseuerante malo purgabitur prunis saccharo, & sennà conditis, quæ vulgariter *ciraelus de sea* appellantur, aut ℥. x. seri lactis caprini, in quo per noctem infundantur foliorum sennæ, & epithymi ana ʒ. ij. quod cum saccharo propinatur; & huiusmodi auxilium repetere licebit aliquibus interuallis, vt paulatim humor melancholicus euacuetur. Sed quia iis non aufertur morbus, caput, & vniuersum corpus humectabis, quod optimè assequeris balneo aquæ dulcis calidæ, aut decocto, quod recipit foliorum viol. maluar. altheæ, borrag. & lupulorum ana m. j. florum stœcados, violarum, buglossi, & camemali ana ℥. ß. capitis arietis n. j. coquantur omnia secundùm artem in debita quantitate aquæ, quo caput irrigetur abrasum, deinde inungatur oleo amygd. dulc. anethino, violarum, & camemali, ex quibus ad idem cum vnguento filij Zachar. & axungia gallinæ, & anatis potest parari vnguentum, quod caput madefacit, & calorem moderate suscitat. Benè facit etiam balneum lactis, & aqua stilatitia ex cochleis.

Conferunt præterea clysteres emollientes ex decocto maluarum, violarum, mercur. betæ, radicis altheæ, & similium, cùm oleo amygd. dulc. & camem. & cassia fistula, vel electuario indo. Lapis armenus est vtilis ad purgationem humoris melancholici, & præfertur veratro albo ex Tralliano, qui etiam per vomitum humorem expellit, si quantitate ʒ. j. aut ℈. iiij. præparatus assumatur. Verùm considerare oportet, inquit ipse, speciem imaginationis, aut rationē, aut aliud quoddam eorum, quæ subitam mutationem efficere possunt, plurimi namque sic curati sunt videntes, & audientes ea, quæ consequi desiderabant. Ita ergo Philodotus Medicus quendam, qui sibi caput amputatum esse putabat, casumque deplorabat, curauit imposito repentè capiti ipsius plumbeo pileo, vt grauitatem sentiens, caput se recepisse rursus putaret; gauisusque est plurimùm, atque à vana imaginatione recessit. Iam mulierem etiam (asserit ipse) quidam curauit, quæ cùm putaret serpentem se deuorasse, vomitum medicamento citauit, atque in id quod reiectum fuit, paruam bestiam per omnia imaginationi illius, & descriptæ à vana imaginatione ferè similem imposuit, quâ visâ gaudio magno subitò accedente liberata fuit. Quem curandi modum in iis, & similibus imaginationibus obseruare expedit.

Cordialia sunt ex vsu.

Conferunt etiam cucurbitæ dorso affixæ, frictiones, & ligaturæ partium extremarum, vt humor distrahatur, & reuellatur.

Remedia etiam cordialia, & lætitiam inducentia sunt ex vsu. Inungere itaque oportet cordis regionem vnguento naphæ, & puluere diarrhod. Abbatis cum modico olei Mathioli, & vini albi guttulis; aut assumat æger conseruam borraginis, aut buglossæ cum confectione Alchermes, & electuario lætificante Rhasis adducto *5. continentis, & 9. ad Almans.*

Curatio melancholiæ hipocondriacæ.

Melancholia verò flatuosa, seu hipocondriaca, ex consensu ventriculi aut alterius partis curabitur eadem victus institutione, præparantibus, & euacuantibus humorem, & flatus dissipantibus. In primis humor præparabitur rhodomelle, syrupo borrag. Sabor. Regis, & fumariæ, cum aquis fœniculi, melissæ, & anisi; deinde purgatio fiet per pillulas mastichinas, de hiera, & indas, aut hac potione. ℞. pulpæ cassiæ ℥. ß. extrahatur in decocto lupulorum, & sennæ, vel in decocto pugini, cui addes syr. Regij ℥. iij. & fiet potus, aut formentur morselli ex ℥. j. cassiæ, aut diacathol. cum ʒ. j. pulu. hieræ, vel foliorum sennæ, & saccharo: quibus iteratis si vrget necessitas, & non valentioribus vti possumus, ne per eorum attractionem à remotis partibus adaugeatur affectio, & ab eorum immodico calore pars affecta inflammetur, quod si ex obstructione venarum mesaraïcarum ortum ducat affectio, deobstruentibus est vtendum, in quem vsum confert serum lactis caprini cum saccharo quolibet mane sumptum, & per interualla ei addere oportet aliquid epithymi, & foliorum sennæ, vt paulatim materia obstruens euacuetur.

Præterea assumere oportet quolibet manè absinthij, aut pulegij decoctum, quod assiduè sumptum laudat Aetius, adeo vt ex eius vsu plurimos viderit liberatos. Quod auxilium comprobat Paulus, qui etiam iubet purgare epithymo, & aloë, & pauxillum ex his quotidie sumptum maximè iu-

nat,

nat, & leuiter aluum subducit; at si noctu aloës A assumatur, somnum prouocat, ex Dioscoride *cap. de aloë*.

Possumus etiam vti iis, quæ vrinam prouocant; vt sunt anisum, fœniculum, carabe, daucus, & diacyminum, quæ præterquam quod vrinam cient, flatus similiter resoluunt. Exterius supra partem cucurbitam affigere expedit, ex Auic. partemque fouere oleo, in quo decoctum sit pulegium, ruta, baccæ lauri, & cyminum. Quod si ventriculus sit affectus, oportet addere absinthium, menthã, & spicam nardi, quæ etiam valent patiente iecore. At si splen pati contingat, addes scolopendrium, & capparis radicem, camepitheos, & camedryos, quo oleo partem affectam illines, aut ex eisdem herbis decoctum parabis, quo pars abluatur. Emplastrum etiam est vtile ex pice, oleo laurino, anethino, & rutæ; addito puluere anisi, & cymini, parti affe- B ctæ, & ventri, & dorso parti correspondenti appositum.

Tandem si ad vomitum æger sit procliuis, illum prouocabis aqua mulsa tepida, aut decocto seminis raphani, & agarici, cum syrupo acetoso. Sed quia affectus per consensum taliter lædit caput, vt ipsum non solum patiatur consentaneè, sed etiam per se, ideò caput humectabimus, & attemperabimus iis, quæ supra attullimus, quæ non licet iterum repetere. Si verò viscera inflammata sint, eorum intemperiem corriges humectantibus, & modicè refrigerantibus, vt capite sequenti notum fiet, quibus etiam somnus conciliatur.

Curatio melancholia ex amore. Ex amore præterea insaniunt quidam, & mœrentur valdè, vt explicat Galen. *lib. de prænotionibus*, qui fœminam Piladis amore captam agnouit, quia cum Piladis mentio facta fuisset, fœminæ pulsum variis modis agitatum inuenit, quod etiam accidit dum amatum vident amantes: & Erasi- C stratus Antiochum Seleuci Regis filium Stratonicæ nouercæ amore correptum agnouit, quoniam fœmina, quam diligebat, præsente pulsus illius varie fuit immutatus. Incidunt amantes in hunc morbum ob mœrorem, tristitiam, & solicitudinem, & vehementes animi passiones, quibus corpus vniuersum tabescit: hanc insaniam ab amore ortam vocat Plato *in conuiuio cap. 3.* insaniam cordis, quia à cordis vehementi passione proficiscitur. Dignoscimus tamen illam ex animi inquietudine, & passionum animæ diuersitate, & ex pulsu, qui varius existit, pro animæ passionum varietate, propter quod Galenus amantium pulsus differentias non adduxit, idque ostendit Valles. *3. controuers. cap. 4.* fiunt tandem pulsus illorum debiles, & duri, suspirant frequenter, & respirationis obliti, postea vt phrenitici magnam illam efficiunt: fiunt decolorati, & insomnes, & variis torquentur imaginationibus. D

Hos igitur curare licebit prudentibus consiliis, & sæpius obiurgationibus; & admonendi sunt, vt castè, & religiosè viuant, & omnibus modis in diuersa sunt reuocandi, vt cecinit Ouidius *de arte amandi*. Vtantur etiam cantilenis musicis, & conuersationibus, quibus animus distrahitur, eisdemque remediis alios curabimus, qui ex mœrore, vigiliis, labore, ac solicitudine hoc premuntur morbo, adhibitis etiam balneis, & aliis humectantibus, & corpus reficientibus, vt supra tetigimus.

CAPVT XVIII.

De mania.

Ex dictis capite præcedenti facilè huius morbi naturam inuestigabimus, siquidem ab eisdem causis proficiscuntur mania, & melancholia morbus; hac tamen adhibitâ distinctione, vt ab humoribus exustis oriatur mania, quam tamen vstionem non patiuntur humores in melancholia vt docuit Galenus *3. de locis affectu, cap. 7.* cuius morbi, vt ex Authorum verbis colligi potest, hæc assignatur descriptio: *Mania est delirium sine febre, cum furore, & audacia, ab humoribus calidis, & mordacibus ortum ducens.* Hæc definitio datur per symptomata, & causas, ex quibus in essentiæ cognitionem, & illius curationem faciliùs deuenimus. Delirium se habet vt genus, in quo conuenit mania cum phrenitide, & melancholia; reliqua loco differentiæ constituuntur. Est sine febre, & sic distinguitur à phrenitide. Quod si aliquando maniacis febris supernenat, est nimis per accidens, neque confert ad illius naturam. Distinguitur à melancholia per furorem, & temeritatem; melancholici verò quieti, & timore pleni perseuerant.

Huius morbi causam esse humorem calidum, & exurentem, docent omnes. Gal. *cap. iam citato*, inquit: *Quemadmodum alter atra bilis succus, qui praassata flaua bile nascitur, ferina deliramenta inducit, &c.* Et *2. de causis sympt. cap. 7.* Idem ostendit Auic. *fen. 1. 3. tract. 4. cap. 18.* sic inquiens: *Humor autem cholericus cum in ipso cadit adustio, facit maniam.* *Causa.*

Fit etiam ab intemperie calida & sicca, vt omnes admittunt, etiamsi non adsit humor adurens. Quod ostendit Gal. *2. de causis sympt. cap. 7.* vbi sic: *Iam deliria omnia, tum praui motus regentis facultatis sunt, tum vel ex vitiosis contracta succis, vel ex eorum, quæ sunt in cerebro, intemperie nominantur: ex iisque quidem cum febre sunt, phrenitides; quæ sine febre, insania.* Et rursus: *Ac reliqua quidem deliria ex mordentibus, & calidis oriuntur succis, qualis maximè est flaua bilis; sæpe etiam ex calidiori cerebri intemperie.*

Et ratio est, nam vt supra probauimus, delirium excitatur ab intemperie calida, & sicca. Cum ergo huiusmodi intemperies cerebrum nimis alteret, poterit quidem delirium causare, siue dependeat ab humore, vel non. Quæ intemperies poterit etiam producere secundas qualitates, à quibus omnibus cerebrum prauè disponitur, & eius potentiæ deprauatè mouentur, vt *cap. de melancholia*, sufficienter probauimus.

Ex his claret, huius morbi essentiam esse sitam in intemperie calida, & sicca; quod ferè omnes vnico ore confitentur, inter quos Aurelianus *1. lib. tardarum passionum, cap. 5.* & Vega *3. de arte medendi, cap. 15.* quod comprobat Petr. Garc. & desumitur ex Gal. *lib. artis medicin. cap. 29.* dicente: *Quod si multum caliditatis excesserit, tunc ira præcipitatio, & furibunda temeritas adsunt.* Et *cap. 31. eiusdem libri*, ait: *Habent iram feram, quæ non facilè sedari quit.* Quapropter furibundi, & animosi, calidi, & sicci sunt, qui fibras, ac neruos firmiores, & ficciores habent, vt notat Arist. *2. de partibus animalium, cap. 4.* quid tamen sit ira, suo loco dicemus. *In quo mania natura consistit.*

quam

De mania speciebus. Quamuis pro delirij diuersitate variæ assignentur maniæ species, seu differentiæ, duas tamen frequentiores adduxit Auic. Primam appellat *cucubut*, quod significat bestiolam quandam in superficie aquæ deambulantem, quæ variis motibus mouetur absque vllo ordine. Qui hac maniæ specie tenentur, hominum conuersationem abhorrent, & in monumentis degunt; quam speciem *lycantropiam* vocat Paulus, seu insaniam lupinam, quia luporum mores imitantur, & nocto domo egressi, donec dies elucescat circa defunctorum monumenta plerumque vagantur. Alia species dicitur *illesci*, quam cinantropiam, seu insaniam caninam vocitant, quia per eam canum mores insequuntur, & amicorum conuersationem non effugiunt, sed blandiuntur, & obedientes fiunt; aliquando rident, sæpeque lugent: quod prouenire censeo ex humoris maiori benignitate, vt ex accidentium bonitate percipitur. Hæ duæ species frequentiores sunt, quamuis aliæ plurimæ fieri possint, iuxta diuersitatem humoris, & dispositionis cerebri, vt notat Aetius. Sed prius sequentem quæstionem examinare oportet.

§. I.

An rabies sit species maniæ.

Ratio dubitandi est, nam videtur, quod rabies, seu hydrophobia, est species melancholiæ morbi, & non maniæ; quod patet ex definitione melancholiæ morbi, quæ est delirium cum timore: sed in hydrophobia est timor aquæ, nam rabientes aquam reformidant, vt omnes admittunt: ergo non potest reduci ad species maniæ, in qua audacia, & temeritas adsunt. Idem probatur ex Aetio dicente: *Omnes enim qui à rabioso cane morsi sunt, si neglecti fuerint, aut malè curati, in affectionem timoris aqua incidunt.* Et rursus: *Canis à quo morsi sunt, imaginem in aquis apparere imaginantur; recordati autem formæ canis, ab immodico timore corripiuntur.* Si igitur timor in hoc morbo datur, non potest esse species maniæ.

Sed contraria sententia est verior, quæ asserit, rabiem inter maniæ species annumerari, vt constat ex illius definitione ab Auic. tradita *fen.6. lib.4. tract.4. cap.5.* vbi ait: *Rabies est conuersio complexionis ad melancholiam malam, malignam, & venenosam.* Vbi per melancholiam malignam debemus Intelligere atræ bilis deteriorem speciem, & complexionem calidam, & siccam, vt ipse explicat, sic inquiens: *Quoniam calor vehemens adurit humorem eius, quare fit rabiosus in autumno.* Idem sentiunt Aetius *tetrab.2. serm.2. cap.24.* Paul. *lib.5. cap.3.* Et ratione clatet, nam rabientes insaniunt cum maximo furore, & sunt iracundi nimis; quæ accidentia ab intemperie calida, & sicca prouenire anteà probauimus. Quare ad rationem dubitandi respondetur, timorem, & tristitiam non esse ita propria symptomata melancholiæ morbi, vt aliis morbis conuenire non possint; nam potest esse talis dispositio in cerebro, vt non solùm ex ea excitetur insania cum furore, sed etiam cum metu, & timore; siquidem constat, facultates naturales contrarias in eadem parte existentes, diuersas, & contrarias functiones producere; quia cum membri dispositio non consistat in indiuisibili, ad vtrumque actum, etsi contrarium, adaptari potest.

Ex his deducitur, hydrophobiæ signum esse timorem aquæ, quod non semper à principio inest; sed insurgit iis, qui à principio fuerunt male curati, quamuis aliquando à principio etiam inuadat, vt sentit Aetius. Aquam, vel res liquidas reformidant rabientes, quia ibi canem adesse imaginantur.

Obiectio. Sed instabis: Ideo rabientes aquam formidant, quia imaginantur existere in aqua canem, qui eos momorderit; sed canis rabidus per se, & non morsus ab alio, non poterit talem imaginationem habere, cum à nemine sit morsus: ergo neque formidabit aquam. Secundò sæpe accidit, vt homo morsus sit ab alio homine rabiente, vel altero animali, & non à cane: ergo eo casu non est propter quid reformidet aquam ob canem in ea imaginatum; siquidem non est morsus ab eo. Ex quo insurgit tertiò, quod omnes rabientes cùm continuò exsiccentur, ingenti siti præmantur, & bibere quammaximè appetant: ergo saltem rabientes, qui non fuerunt morsi à cane, aquam non formidabunt.

Responsio. His rationibus facilè respondetur, hoc esse rabientis peculiare delirium, & ob cerebri dispositionem taliter liquida repræsentantur, vt rabientes, siue morsi sint à cane, vel ab alio animali, vel non, semper imaginentur, in rebus liquidis canem adesse; & hanc ob causam omnes timent aquam, & siti vehementi correpti potum non admittunt, vt inquit Aetius: idemque ostendit Gal. *lib. de Theriaca ad Pisonem, c.16.* sic inquiens: *Aquam enim expauescunt, & quamuis ob nimiam siccitatem ipsam vehementer affectent; tamen eam bibere reformidant, quia corrupto mentis iudicio, quid ipsis prodesse possit, non intelligunt, sicque remedium vitando, & aquam metuendo, miserabili morte pereunt.*

Læditur imaginatio in mania. Ex quibus constat, mentem aberrare in rabie, & mania, imaginationem scilicet, quæ circa simplicia versatur, quia imaginatur canem existere vbi non est, quamuis circa alia simplicia non erret; siquidem sine errore aquam, & res liquidas, & alia bene percipit, & cognoscit. Quod ita contingere posse docuit Gal. *de different. sympt. cap.3.* in historia illius phrenetici, qui dicebat esse tibicines in angulo domus, & domum, & illius angulos cognoscebat, & solum circa tibicinum existentiam delirabat. Quod prouenire diximus ex peculiari cerebri dispositione, quà vnum, & non aliud excitatur delirium.

Læditur ratio. Læditur præterea in qualibet speciæ maniæ ratio; nam non solùm rabientes imaginantur ibi canem adesse, sed illum effugiunt; quem non effugerent nisi eum sub disconuenientis ratione perciperent, quod est munus æstimatiuæ potentiæ, ad quam sequitur fuga, aut prosequutio in appetitu sensitiuo; & in qualibet specie maniæ ira, aut furor excitatur, in quantùm obiectum irascibile excitat potentiam ad prosequutionem vindictæ: quod nequit fieri, nisi tale obiectum sub ratione disconuenientis ab æstimatiua potentia cognoscatur, vt eleganter probat Petrus Garcia *de locis affectis disput.14. cap. de mania.*

Qua animalia rabie corripiantur. Inter reliqua animalia solus canis rabie corripitur, ex Gal. *6. de locis, cap.5.* Arist. verò 8. *de hist. animal. cap.22.* inquit, quod rabies etiam camelum apprehendit, & omnia quæ momorderit, intereunt excepto homine. Fit enim in cane tanta humorum corruptio dum rabidus est, vt solùm eius sputum, si humanum corpus contigerit, rabiem excitare valeat; nam, ratione veneni contracti humores vitiantur, & vniuersum corpus exsiccatur, & cerebrum præcipuè distemperatur, læduntur que illius potentiæ, vt anteà dictum est.

Causa rabiei in canibus. Sed explicare oportet, quam ob causam canes rabie infestantur. Auic. & Aetius *locis suprà citatis*, & Iacobus Claromontanus, *1. de venenis, c.35.* dicunt, quod duabus de causis sibi inuicem contra-

rijs

riis canes in rabiem incidunt, ob vehementissimos æstus, & intensissimum frigus. Quare in caniculæ ardoribus, & autumno, & hieme in maximo frigore rabie corripiuntur; quod ideò fit, quia canes suâ naturâ calidi sunt, & sicci; & ob hoc humoribus abundant atrabiliariis, qui tempore autumni ob calorem æstatis præcedentis, & in ipsa æstate ad tantam vstionem, & pernitiem deueniunt, vt hunc morbum excitare valeant. Hieme verò fit, quia frigus poros constringit, & constipat, & calor intrà recurrens, ipsos humores adurit; ad quod maximè iuuat esus carnium putridarum: nam vt inquit Auic. vitiatur canis temperies, & vitiosus fit, quia comedit ex cadaueribus, & bibit ex aquis putridis.

Signis oportet distinguere canem rabidum à non rabido; quæ præcipuè desumuntur ex Auic. nam canis rabidus manet solitarius, ignauus, non cognoscens dominum suum, famem patitur, & non comedit, siti vexatur, & abhorret aquam, & videns eam, horripilatur, & tremit; habet oculos horribilis aspectus, linguam extrahit, & spuma ex eius ore fluit, & ex naso res nocens & spissa; caudam habet humilem, ambulat decliuis, timidus, quasi ebrius, tristis, angustiosus, & cum videt vmbram suam, contra illam currit, inuadendo ipsam, & tandem siccus, siticulosus, & consumptus interit.

De signis rabiei in homine. Omnium, qui ab animali rabido morsi sunt, statim aliqui aquam, liquidasve res timent; alij post quadraginta dies, alij post longius tempus statim ac vident aquam, aut speculum, conturbantur, cùm in ipso videant faciem rubicundam, & irâ plenam, & in aqua canem aspiciant, & confestim immodico timore corripiuntur: sunt iracundi, temerarij, & de mirabilibus dispositionibus eorum est, vt ait Auic. quod sint prompti ad mordendum, & latrant sicut canis, & quandoque mingunt pinguedinem, in qua sunt res carnosæ similes canibus paruis.

De signis maniæ in communi. Oportet etiam signa tradere, vt cognoscere possimus maniam in communi, quam antecedere solent insomnia terribilia, vigiliæ immodicæ, risus absque causa, dolores capitis, splendores ante oculos, ad venerem promptitudo, nocturnæ pollutiones, ad iram facilè mouentur, grauitatemque capitis, & aurium sonitum patiuntur, quibus aliquando aliqua supprimitur euacuatio: superuenit iter agentibus, & in itinere fatigatis, præcipuè tempore æstiuo, & sub ardenti sole; tolerant inediam, & alimentis ac cibis calidis vtuntur. Si verò iam morbo premantur, ante oculos habere dicunt imaginunculas risum promouentes, & ex consurgentibus euaporationibus ad caput, tibicines se audire putant. Quod si à bile præassata insurgat affectio, ferina deliramenta inducit, & quantò magis exusta fuerit, eo insaniæ magis furiosæ apparebunt, vt inquit Aetius.

Ægri sunt temerarij, percussores, iniuriosi, ita vt amicis insidias parent, vulnerent, & aliquando occidant. Quidam etiam per fenestras exiliunt, alij verò seipsos dilacerant, vestesque disrumpunt, cibosque degustare nolunt, nisi ligentur, & flagellis percutiantur; aliquando nimis silent, & taciturni sunt, præsertim quando ex melancholia naturali adusta mania excitatur; tamen dum loqui inceperint, minimè silere queunt.

§. II.

Curatio maniæ.

Hvius morbi cura ab initio fieri debet antequam confirmetur, vt scriptum reliquit Auic. In principio equidem facilè admittit curationem, eum verò est confirmatus, difficilè, aut nunquam curatur. Aër ergo in primis ad humidum vergat, & sit frigidus, aut temperatus in calore & frigiditate, nam quamuis bilis atra frigida, & sicca sit a prædominio, vt fatur Gal. *de causis morborum cap. 6.* & 2. *de naturalibus facultat. c. 9.* & hanc ob causam aerem calidum expostulare videatur, tamen eum paulatim aduratur, aut putrefiat, ipsâ alteratione non cessante, frigidum, aut temperatum saltem aerem requirit, hancque ob causam febrem non accendit, quia cùm remissè, & paulatim aduratur, nunquam ex ea copiosi eleuantur vapores, vt febrē succendere sufficiant, vt notat Vega. *Maniaci non febricitant, & ...* Multorum ingressus prohibeantur, maximè incognitorum, nec oportet eos esse solos, vel inter ignotos, neque inter eos, quos contemnunt. Quiescant, aut ligati detineantur, moderatisque vtantur frictionibus; somnus diligenter est procurandus his quæ diximus *cap. de phrenitide*; ventrem habeant mollem, aut clysteres parētur ex decocto maluarum, bismalnæ, foliorum lactucæ, hordei, florum violarum, & borraginis, cum pulpa cassiæ, & oleo rosaceo, & violatum. Alimenta liquida, & humectantia eis exhibeantur, vt ius pulli, aut gallinæ, aut borrago, vel lactuca elixa, & cucurbita, aut pultes ex hordeo. Procedente tempore solidiorem victum imperabis, vt carnes elixas gallinæ, pullorum, & veruecis. Potus sit aqua hordei, radicis schorcionceræ, vel buglossi: a vino omninò se abstineant. Amici, & familiares cum eis conuersentur, qui eos hortentur, & si opus fuerit, eos increpēt, & etiam si sapere videantur, non sunt credendi, quia sic à flagellis, vinculis, aut carceribus se cupiunt liberare. His sic institutis, cubiti venam mediam secare expedit, aut humerariam; quæ si non appareant, circa talos venam perquiremus, maximè in mulieribus, vt Aetio visum fuit, qui iubet generosam facere euacuationem. Ego autem exitu no sanguinis extractionem cautè esse faciendam, propter motus inordinatos, & eorum immodicas vigilias, quibus vires prosternuntur, itaque non euacuabimus pro morbi indigentia, sed accidentibus aliquid relinquemus, vt nos monet Gal. 1. *de arte curat. ad Glauc. cap. 13.* Facta sanguinis missione, capiti est imponendum oxyrrhodinum, ex Pauli præcepto, vt ℞. olei rosarum ℥.iij. olei violarum, & aceti rosarum ana ℥.j. misce: vel olei rosarum ℥.iiij. olei myrthi ℥.j. succi polygonij ℥.iij. aceti ros. ℥.j. misce. Conueniunt etiā panni in lacte imbuti, & capiti admoti. Interim tamen dum hæc fiunt, ad purgationem humor parabitur syr. borraginis, de pomis, violarum, rosarum, & acetoso, cum aquis stillatitiis borraginis, buglossi, & schorcioneræ. Deinde illum euacuabis pilulis sine quibus, de rhabarb. & de fumaria, vel hac potione. ℞. florum violarum, borraginis, buglossi, & nimpheæ ana p. j. passularum sine vinaceis, & tamarindorum ana ʒ.j. foliorum sennæ, & epithymi ana ʒ.j.ß. coquantur omnia debito modo, cuius colaturæ accipe ℥.iij. in qua infunde rhabarb. ʒ.j. & factâ debito tempore expressione, in ea dissolue pulpæ cassiæ ℥.ß. syrup. persici solutini ℥.iij. misce, & fiat potus. Gal. *lib. de purgant. medicam. facultatibus. c. vlt.* insanientes solâ purgatione ad sanitatem reduxit. Serum lactis caprini, in quo sit infusa rhabarb. & foliorum sennæ, sing. ʒ.j. est laudabile, si cū saccharo assumatur. Quod si medicamentum expurgans deglutire nequeant, illud cibis immiscebimus aut in iure pulli, vel gallinæ dissolues mannæ electæ ℥.iij. cuius sorbitionem fortasse non recusabit æger: & vt ægrū fallamus, purgantia inferenda sunt cōseruis, caricis, aut palmulis. Mox ad localia remedia, & somnum prouocantia recurres, quod quidem efficies prædictis oxyrrhodinis tōto capiti applicitis.

Prodest etiam caput irrigare hoc decocto. ℞. foliorum maluarum, & lactucæ, ana p. j. cortieum papaueris albi ʒ. iij. florum rosarum, violarum, borraginis, stœcados, & camemali, ana p. j. radicis inichiami ℥. ß. coquantur omnia debito modo, quorum decocto adde aceti albi ℥. ij. quo tepido vtere. Verum si somnus adhuc non conciliatur, consulit Aëtius pharmacum dare ex papauerum capitibus cum ptisanæ, aut alicæ succo, aut cum aqua. Vsus lactis, & balneum eius in capite est accommodum. Vnctiones temporum, & suturæ coronalis vnguento populeone factæ maximè somnum prouocant: item syrupus papau. & violarum, si dormiturus eum assumat in hac dosi. ℞. syrup. papaueris ℥. ß. violarum ℥. j. philonij persici ℈. ij. aquæ portulacæ ℥. ij. ß. misce. Quod si iis adhibitis nondum morbus auferatur, venam frontis secare debemus, ex Aetio; quo remedio caput refrigeratur, & somnus conciliatur, quamois sanguinis missionem reformidet Rondolet. *c. 2. de mania curatione.*

Morbo in declinationem tendente, per nares excrementa euacuabimus aquâ mulsâ attractâ cum betæ succo. Paulus etiam iubet assumere quotidie ʒ. j. pulueris radicis brioniæ, ex cuius assumptione maximum sequitur commodum. Balneum præterea aquæ dulcis tepidæ ab omnibus commendatur, & caput aquâ frigidâ irrigare eo tempore, quo caput calidum persentiatur.

Quod si ex istimes, hunc morbum à calida, & sicca intemperie ortum ducere sine humoris consortio, præter extractionem sanguinis, & expurgationem eisdem & aliis auxiliis refrigerantibus, & humectantibus, eademque victus ratione est vtendum.

Si verò per consensum fuerit genitus morbus, affectu primigenio curato, ipse quoque cessabit; quod si in cerebro aliquid iam factum, & independens fit, dictis iam remediis localibus curabitur.

§. III.

Curatio rabiei.

QVoniam hydrophobia habet aliqua, quæ in aliis maniæ differentiis non reperiuntur, ideò de illius curatione seorsim est agendum. Instituta ergo victus ratione, quæ corpus humectet, & refrigeret, cum homo incidat in rabiem, ob morsum animalis, consulit Galen. *de theriaca ad pisonem c. 16.* vulnus inflictum curare non simpliciter, vt quidam faciunt, sed potiùs carnem circumquaque auferemus, ipsumque maius illicò faciemus, & ne facilè cicatricem obducat, & quadraginta dierum spatio ad minus perseueret, ad rotunditatem redigemus, nam vlcera rotunda difficiliùs coalescunt, vt notat Celsus; quo tempore rabidi canis venenum ab vlcere manabit, quod quidem scalpello diuidere, ac dilatare, ipsumque scarificare possumus, vt sanguinis multùm effluat; deinde ferramentis valde ignitis inurere vlcus oportet, & medicamenta admouere attrahentia, quæ intra carnem venenum manere non sinant; in quem vsum conferunt cucurbitulæ supra ipsam partem appositæ, & cepæ, aut allia contrita, mercurij que puluis, quibus vulnus irritatur, diuque apertum seruatur. Theriaca rosacco emollita supra vulnus imposita venenum ad se allicit, & interius assumpta præsentaneum remedium est, vt expertus est Galenus. Quidam senex morsos à cane rabido curabat sola oxalide; nam vlcus decocto illius perfundebat, & herbâ integebat, & de ipsa bibendum dabat, & hoc pharmacum ipse mille laudibus extollebat, vt inquit Aëtius, qui etiam testatur, neminem vidisse aquæ timore correptum, si continuis primis tribus diebus theriacam assumpsisset nucis auellanæ magnitudine, ad quod etiam vtilis est terra lemnia in vino epota, & vlceri cum aceto impense acri imposita, quæ etiam ad vlcera maligna prodest, ex Gal. *9. simpl. c. de differentiis nominata pass.m terra.* Idem efficit saliua humana. Nigella, & gentiana maximè ab Auic. laudantur: camedryos item, & scordium, ex quibus decoctis cum floribus cordialibus potum parabis, quem mane ieiuno ventre assumat æger cum ℈. ij. theriacæ magnæ, aut mithridati, & ℈. j. terræ sigillatæ, quo vti poterit aliquibus diebus. Quidam etiã hepar canis rabidi coctum cum commorso præbent, aut ipsum assatum, ac datum cum modico oleo, & sale. Cinis etiam capitis canini illitus vulneri ab aquæ pauore tuetur, ex Plinio *29. naturalis historia, c. 5.* Alia quamplurima ab Authoribus traduntur, quæ apud Auicen. Actium, & alios legere potes, quorum cateruam in præsentia omittimus.

Transactis aliquibus diebus, si scire cupis, an æger liber euadat, vlcus nucibus regiis leuissimè tritis intege; sequenti verò die solue, & cataplasma gallinæ, aut gallo edendum obijce: quod si ex eius esu moriantur, venenum adhuc in parte est imbutum, & curatione indiget, donec ex tali esu gallina incolumis perseueret; quo tempore licebit etiam cicatricem inducere, & in totum vulnus curare, ex Aetij consilio.

Aduertere tamen oportet circa sanguinis missionem, quod in principiis non est facienda, vt optimè aduertit Auic. *fen. 6. lib. 4. tract. 4. cap. 9.* nam per sanguinis missionem venenum ad interiora defertur, quod ideò fit, quia cum simul cum sanguine spirituum vitalium maxima copia euacuatur: arteriæ exinanitæ magis dilatantur, vt aeris maiorem copiam ad spirituum regenerationem attrahere possint, & simul cum aëre venenum ad interiora reuocant. *An in rabie sit sanguis mittendus.*

Non tamen hoc fit, vt aliqui censent, quia per venæ sectionem humores ad intra recurrunt; nam sequeretur, quod in affectibus cutaneis tale remedium non posset adhiberi, siquidem in illis humores ad extra propellere tentamus; quod handquaquam fieri posset per sanguinis missionem. Procedente verò tempore, si ad fuerit necessitas, sanguinem mittere poteris, & pharmacis expurgantibus humorem noxium expurgare, ex eiusdem Auic. consilio.

Balnea, & reliqua humectantia vtilissima censentur. Aëtius laudat potum aquæ frigidæ, quamplurimè enim hunc corrigit morbum, vt refert in historia Philosophi, dicens: *Philosophus quidam morsus à rabioso cane, & generoso animo affectioni resistens, & in consequens ratus canem in balneo apparere, secum sic loquutus fuit: Quid cani, & balneo, commune est? Qui cum citra timorem bibisset, superauit* affectionem, & sanatus est. Nec me latet, plurimos reperiri homines superstitionibus addictos, qui insufflatu, & incantationibus, & remediis inefficacibus, & imprecationibus morbum hunc auferre tentant, quibus etiam in aliis morbis vtuntur, declinantes à remediis naturalibus, & suis sermonibus alios decipientes, quorum verbis fidem adhibent: sed horum examen ad Theologos potiùs, quàm ad Medicos spectat; ad alia igitur sermonem transferamus.

Dicam tamen in calce capitis, quod contigit in populo, quo natus sui, qui dicitur *Huerta de Rey*, diœcesis Oxomensis. Dum essem puer, lupus quidam rabie correptus hominem momordit, Cùmque ipse, vel sui nihil de sua salute curarent, neque venenum in vulnere inflictum detraherent, homo ille denique signa habere cœpit, quæ illius ostendebant rabiem, & ne alios læderet, eum in cubili *Obseruatio notanda.*

occlu

occlusum permanere fecerunt, in quo magnam alliorum copiam reseruatam habebant. Ille ergo rabie percitus, allia in multa quantitate comedit, quibus salutem inopinatè recuperauit. Quod autem allium comestum rabientibus prodest, docet Diosc. *lib. 2. cap. 141.* in quo omnes conueniunt, qui effectus non potest reduci ad qualitates manifestas allij, quoniam ipsæ potiùs vim illius veneni adaugere debent; sed ad proprietatem occultam, seu specificam, quà qualitati veneficæ obsistit. Erat enim homo ille rusticus, & alliorum esui assuetus; quare ex eorum immodico vsu nullam persensit noxam.

CAPVT XIX.

De conuulsione.

NOn minùs ac in aliis morbis ad huius morbi naturam inuestigandam, ab eius definitione exordium sumere expedit, quæ facilè ex verbis Galeni *3. de locis affectis, cap. 6.* colligi potest, vbi asserit, quod omnis motus, qui à voluntate procedit, attractis musculis in eas, in quibus innascuntur, partes fieri videtur; neque potest fieri attractio, nisi ad suam originem retrahatur musculus. Constat conuulsionem in partibus conuulsis factam hac sola ratione à motu voluntario differre, quòd præter voluntatem nostram fiat. Ex quibus, & aliis à Galeno, & aliis Authoribus adductis talis descriptio de hoc morbo assignatur.

Conuulsio quid sit.

Conuulsio est retractio inuoluntaria musculorum versus suam originem, ab inanitione, & repletione procedens. Hæc definitio datur per symptomata, & causas, quæ etiam signi rationem habet, per quæ facilè hunc morbum ab aliis distinguimus. Inter motus, & opera, quæ tantùm à morbo procedunt, annumerat Galenus conuulsionem, & palpitationem *2. de causis sympt. cap. 1.* Ex quo infertur, quod conuulsio aliquando sumitur pro morbo, aliquando pro symptomate morbum insequente; nam retractio illa musculorũ, dicitur conuulsio, & morbus à quo talis retractio procedit, etiam conuulsionis nomine gaudet. Quod autem huiusmodi retractio vi morbi tantùm fiat, probat Gal. *de rigore, tremore, & palpit. c. 8.* & *3. de locis, cit.* exemplo chordarum, quæ ab ambientis humiditate, & ariditate contrahuntur sine alicuius facultatis adminiculo. Verba eius sunt hæc: *Etenim si videris aliquando neruosa corpora, vt lyræ chordas, ob ambientis aeris immodicam intemperiem adeò vehementer, vt rumpantur, intentas, non difficulter intelliges idem in animantis quoque neruis posse contingere.* Sed quâ ratione id aër efficiat, iam percipies; nam tenduntur chordæ, si aer humidus, vt auster, madefacit ipsas, qui in poris imbibitur, & in tumorem eas attollit, quæ cùm contrahantur, facillimè disrumpuntur, quia propter extensionem latitudinalem acquisitam longitudinem necessariò amittunt. Si verò aër nimis aridus sit, chordas etiam trahit, ac tendit, vt patet in loris, quæ cùm ad ignem exsiccantur, contrahi, tendique videntur. Simili modo cùm nerui, & musculi contrahuntur, similem affectionem patiuntur, quia ab humoribus replentur, & in tumorem præter naturam attolluntur, aut à rebus calidis, & siccis illos exsiccantibus (vt loris, & corrigiis igni appositis accidit) ipsi etiam corrugantur, & contrahuntur. Quæ omnia fiunt nobis inuitis, nullaque operante virtute naturali, aut animali motiua; & hanc ob causam huiusmodi retractio dicitur in definitione, quod sit inuoluntaria.

Quibus modis accipiatur conuulsio.

Argumentum primum contra dicta.

Contra dicta tamen obiicere potes primò; nam chordæ, & loræ non contrahuntur magis versus vnam partem, quam versus aliam, nisi pro maiori applicatione causæ contrahentis in hanc quàm in illam partem: ergo simili modo nerui, & musculi pro causæ applicatione contrahi debent, & non versùs suam originem.

Argumentum secundum.

Secundò, talis retractio fit etiam naturâ operante, vt constat in epilepsia, quæ est quædam conuulsio, in qua natura operatur, vt omnes concedunt.

Argumentũ tertium.

Tertiò probatur ex Hippocrate *lib. coacarum pranot.* vbi ait: *Quibus tempora secantur, conuulsio ex contrariis partibus sectioni oboritur.* Quæ conuulsio, vel retractio cum à sectione fieri non possit, necessariò ab ipsa natura fieri debet.

Vltimum argumentum.

Vltimò probatur in conuulsione canina; nam ex eo, quòd relaxetur vna pars faciei, altera retrahitur, absque eo quod pars retracta morbum aliquem patiatur, & sic tota illa retractio in naturam, tanquam in causam reduci debet.

Ad primum responsio.

His tamen respondetur. Ad primum, quod loræ contrahuntur iuxta causæ applicationem, quia nullum aliud habent à quo contrahantur, principium: at nerui & musculi, quamuis à causa morbifica contrahantur, ideò versus originem talis retractio fit, quia naturaliter inclinantur ad illam, vt docet Gal. *1. de motu muscul. c. 8.* vbi ait: *Flectuntur musculi ab ipso musculorum internorum corpore in seipsum natura considente.* Ibi enim agebat Galen. de retractione musculorum inuoluntaria, quæ retractio fit à morbo versus originem, propter inclinationem membri, & vnionem cum sua origine, vt etiam *c. 9.* ipse Galen. testatur. Impeditur enim retractio ad aliam partem propter connexionem partis conuulsæ cum sua origine.

Ad tertium, & vltimum.

Ad secundum respondetur; in epilepsia non dari veram conuulsionem, sed motum conuulsiuum, quem etiam latâ significatione conuulsionem appellat Galen.

Ad tertium, quod in musculi temporum sectione in alia parte contraria fit retractio naturaliter, quia naturaliter membra vnionem inter se, & cum suo principio expostulant; quæ tamen retractio ob similitudinem dicitur conuulsio. Et idem dicendum est ad quartum; nam in conuulsione canina, ex vi relaxationis vnius partis, musculi alterius retrahuntur, ob naturalem inclinationem, quam habent ad suum principium; quæ retractio potiùs est accidens, quod ex vi prioris morbi consurgit, quàm conuulsio.

Quod symptoma sit conuulsio.

Sed dubitant Authores, sub quo genere symptomatis comprehendatur retractio; videtur enim, quod sit actio ablata facultatis animalis motiuæ, cùm vt dictum est, nullo modo operetur. Vlteriùs, quamuis in fieri retractionis detur aliqua actio, tamen in illius termino nulla potest reperiri; nam mobile in termino quiescit, vt Philosophus asserit.

Conuulsio est actio deprauata facultatis animalis.

Nihilominus asserendum est, huiusmodi retractionem esse actionem deprauatam, vt docet Galenus *2. de causis sympt. cap. 1.* & *de rigore, tremore, & palpitat. cap. 2.* vbi illam motum vitiosum instrumentorum appellat. Et *cap. 4.* id comprobat exemplo auis, quæ in aere quiescens, ab actione non desistit. Verba eius sunt hæc: *Aues non modò sursum, & deorsum tendentes, sed etiam locum vnum in aere occupantes, in motu tunc quoque esse censebuntur; nam si in eo loco mortuum auis corpus situm fuerit, facilè ad terram decidet pondere suo declinans.* Quapropter ibi necessariò aliqua actio debet dari, quæ illud corpus in aëre detineat. Ita similiter præsente conuulsione, ab ipsa membrum retractum in eodem situ, & positione conseruatur; quæ actio cùm non sit abolita, vt patet, nec diminuta,

nuta, quia magis quàm decet membrum retrahit, & retractum conseruat, ideo sub deprauationis genere comprehenditur; quod etiam insinuauit Galen. *de different. sympt. cap. 3.* vbi conuulsionem appellat vitiosam mobilitatem, & asserit, esse symptoma facultatis motricis, non quia ab illa facultate fiat, cum probatum sit, quod solùm fit à morbo; sed quia ad eius instrumentum & illius motū pertinet.

A quo morbo procedit conuulsio.

Sed à quo morbo talis actio excitetur, nondum constat. Iobertus confundit conuulsionem cum motu conuulsiuo, cuius fundamentum desumitur ex Galen. *de different. symptomat. c. 11.* vbi ait: *Ruptio autem, & conuulsio ex eodem genere sunt.* Vbi Galenus reducit conuulsionem ad solutionem continui, ex qua soboriri solet motus conuulsiuus: & statuens iste Author conuulsionis causas, sic inquit: *Ego vnicam statuo, punctionem, mordicationem, aut arrosionem, quæ ad continui solutionem haud dubiè refertur, vt morbus à quo proximè pendet.* Sed hæc causa potiùs motum conuulsiuum, quàm conuulsionem producit, & in hoc sensu est intelligendus Galenus, dum ad ruptionis genus conuulsionem reducit, vt actum est *c. de epilepsia.*

Aliâ viâ incedit Valles. *5. controuers. c. 17.* vbi asserit, quod conuulsio ex inanitione, & repletione differunt genere, quamuis propter similitudinem symptomatum à Medicis sub vnico nomine comprehendantur; nam conuulsio ex repletione est morbus in compositione, propterea quod in ipsa pori dilatantur, vt ex Galeno adduximus *3. de locis, c. 6.* vbi asserit, quod nerui, & musculi in tumorem attolluntur, & sic talis conuulsio est morbus in magnitudine adaucta. Conuulsio verò ex inanitione in temperamento consistit; nam ex siccitate contracta membrum corrugatur, & conuellitur, & nihil aliud positiuè ibi datur, à quo possit dependere. Sed hoc transigi non potest sine controuersia, quapropter inquirendum est.

§. I.

Quæ sint conuulsionis causæ.

EX dictis constat, omnem conuulsionem fieri ex repletione, aut inanitione, quemadmodum & singultus, vt docuit etiam Hippocrates *6. aphorismor. textu 39.* & Galenus super eundem locum, & alibi millies. Conuulsionis causas annumerat Auicenna dicens: *Et materia quidem spasmi secundùm plurimum est phlegmatica, quandoque melancholica, quandoque sanguinea.* Et paulò post ait: *Et non est quidem longinquum, quin sit spasmus eueniens à ventositate inflatiua, & spissa.* Vbi quatuor causas annumerat, inter quas frequentior est pituita; nullamque fecit mentionem bilis, quia raro, aut nunquam ab illa progignitur.

Prima opinio.

Quâ verò ratione fiat ex inanitione, examinare oportet. Aliqui probare intendunt, non fieri à siccitate positiua, hoc ducti argumento. Nam si fiat propter siccitatem, non oportet pati partem substantiæ defectum, seu consumptionem; siquidem siccitas à causa exsiccanti, sine tali consumptione produci poterit: cuius contrarium ostendit Galenus, & experientia comprobat; & hanc ob causam talis consumptio difficilè, aut nunquam curatur. Præterea hectici, & marasmo affecti, maiori siccitate constant in neruis, & musculis; & tamen non patiuntur conuulsionem. Ergo talis conuulsio non post fieri à siccitate positiua.

Secunda opinio.

Quod verò à siccitate priuatiua, seu defectu substantiæ nō possit oriri, etiam probatur; nam effectus positiuus requirit causam positiuā: sed siccitas priuatiua, aut defectus substantiæ non sunt causæ positiuæ: ergo talis effectus non potest ab illis oriri.

Tertia opinio.

Alij dicunt, huiusmodi retractionem fieri gratiâ vitandi vacuum; cùm enim substantia absumatur, aliæ partes retrahuntur ad implendum illud vacuum à partibus absumptis derelictum, & ad seruandam continuitatem inter se.

Vera conclusio.

His tamen non obstantibus vera est Vallesij sententia, quæ asserit, conuulsionem ex inanitione à siccitate positiua procedere, eiusque naturam in intemperie sicca consistere. Quam etiam tuetur Petrus Garcia, facilèque defendi potest, si inuenerimus modum, quo siccitas retractionem producere valet; quam quidem efficit producendo densitatem. Ad cuius intelligentiam supponere oportet, quod sicut raritas prouenit à calore, & humiditate, vt videre est in pueris, & docet Galen. *de optima secta ad Trasib. c. 26.* sic densitas à siccitate, & frigore ortum habet, vt videre est in senibus; hacque ratione probat Philosophus, terram esse frigidam, & siccam, quia habet densitatem sibi adiunctam, per quam partes inter sese magis vniuntur, sicut per raritatem magis separantur, & densa omnia sunt sicca, vt patet in auro, plumbo, & ferro, & aliis, vt docuit Arist. *4. Physic. cap. 9.* quæ paruos, & exiguos poros habent, quod est de ratione densi, vt probat Galen. *2. de sanit. tuenda, cap. 5.* quod definitur à Diuo Thom. *3. parte, quæstione 77. art. 2. ad 3.* dicens, quod densum est, quod sub parua dimensione multum habet materiæ; rarum verò, quod sub magnis dimensionibus parùm materiæ habet. Quod etiam insinuat Arist. *5. Physicorum.*

Densum, & rarum quid sint.

Cùm igitur siccitas producat densitatem, per quam pori minores fiunt, & quantitas magna per illam ad minorem dimensionem reducitur; sic in conuulsione siccitas producendo densitatem idem efficere valet; & hoc modo partes vnit, & retrahit sine aliarum causarum interuentu.

Obiectio.

Sed instabis: Ex superflua euacuatione conuulsio, aut singultus excitatur, absque eo quod aliquam causa exsiccans positiua præsens sit, à qua initium sumat: ergo non semper à causa sicca conuulsio producitur ex inanitione. Nam per talem euacuationem, etiamsi cum humoribus ipsæ partes humidiores euacuentur, non tamen sequitur, quod ex earum defectu illud, quod remanet, siccius appareat.

Responsio ad illam.

Respondetur, ibi remanere partes siccas, quæ in humidarum defectu magis elucescunt, à quibus densitas producitur, & partium retractio, quæ anteà non producebatur, quia partes humidæ, & calidæ illius productionem impediebant; deficientibus verò illis, facilè talis insurgit effectus, qui partium defectus est necessaria conditio ad huiusmodi morbum progignendum, & sic partes per densitatem minorem locum occupant, & in se retrahuntur.

Alia obiectio.

Sed iterum instabis: Illa partium siccitas est naturalis, quia ab intrinseco procedit: ergo non potest esse causa morbi, nam morbus est quid violentum, cuius principium debet esse foris, id est extrinsecum, in quod nihil id, quod agit, aut patitur confert, vt docet Arist. *3. Ethic. c. 1.*

Responsio.

Respondetur, quod violentum absolutè habet duo, & quod sit à principio extrinseco, & quod ad illud nullam habeat patiens inclinationem, vt definitionis illius verba declarant: at violentum secundùm quid potest prouenire ab intrinseco principio, etiamsi ratione alicuius causæ extrinsicæ fiat, vt patet in sensatione dolorosa, quæ procedit ab intrinseco, & est naturæ violenta, quatenus prærequirit obiectum dolorem inferens extrinsecum. Et quia iste morbus non est violentum absolutè, sed solùm secundùm quid, ideò potest prouenire, &

Violentum duplex.

dima

dimanare à principio interno. Dicitur tamen violenta, quatenus prærequirit causam externam violentam, & contra naturam, a qua excitetur; & sic est contra subiecti naturalem inclinationem.

Ad opiniones respondetur. Ex his facilis est ad argumenta responsio. Ad primum respondetur, quod humidæ substantiæ defectus prærequiritur, vt conditio necessaria ad hunc morbum, etiamsi fiat à siccitate positiua.

Ad secundam. Ad secundum respondetur, siccitatem in hecticis esse æqualem in omnibus partibus proportionaliter, & sic non fit, nec potest fieri retractio versùs vnam partem, nec versùs aliam, vt diximus *cap. de paralysi.*

Ad aliud de vacuo respondetur, quod illud vacuum faciliùs poterat repleri ab aëre circunstanti, vel ab alia substantia tenui, quæ loco deperditi succederet, vt patet in benè valentibus, in quibus dum per poros expellunt fuligines, statim aliæ succedunt, vel aëre adimplentur, ne detur vacuum.

Inter conuulsionis causas constituit Auic. calorem, & frigus absque materia; nam calor consumendo, & resoluendo substantiam humidam, ex accidenti producit siccitatem, & consequenter conuulsionem ex inanitione. Frigus verò illam producit, quatenus congregat, & vnit partes inter se, illas condensando, & constringendo; quam causam adduxit Hippocrat. 5. *aphor. textu* 17. vbi sic: *Frigidum distensiones, conuulsiones, &c.* Quæ conuulsio ex frigore non potest comprehendi sub illa generali propositione, dum dicimus: Conuulsio fit ex repletione, aut inanitione, cùm nihil substantificè adquiratur, nec deperdatur; nam ibi solùm adducuntur causæ conuulsionis frequentiores.

Meminit præterea Auic. spasmi non proportionati ad materiam; quod idem est, ac si diceret, conuulsionem aliquam esse, quæ neque ex defectu, neque ex redundantia fieret, vt cùm membrum irritatur, & fit motus conuulsiuus, qui largâ significatione conuulsio vocitatur.

De conuulsionum speciebus. Tres conuulsionum species annumerat Gal. 3. *de locis, cap.* 7. Emprosthotonos, quando caput ad pectus, seu ad anteriora retrahitur. Opisthotonos, quando ad spatulas, seu posteriora. Tetanus, quando ad nullam partem retrahitur caput, sed rigidum manet. Quæ species, vt frequentiores, & tanquam per exempla adducuntur.

An tetanus sit conuulsionis species. Sed circa tetanum est difficultas, nam conuulsio est retractio versus originem: sed in tetano manet membrum rigidum, nam nerui, & musculi oppositi æqualiter afficiuntur, ita vt caput non possit retrahi magis versus vnam partem, quàm aliam: ergo cùm nulla fiat retractio, tetanus non est inter conuulsionis species constituendus.

Nihilominus statuendum est, tetanum esse veram conuulsionem, vt tenent ferè omnes, inter quos Paulus *lib.* 3. *cap.* 20. vbi ait: *Tetanus est quædam conuulsio.* Et Gal. 4. *aphor. comm.* 57. inquit: *Est quidem distensio, græcè tetanus, neruorum conuulsio.* In quo etiam conueniunt Aëtius, & Auicenna. Quæ doctrina ex dictis sua leri potest; nam conuulsio est actio inuoluntaria, similis tamen voluntariæ; (solùm enim in principiis differunt:) sed actio voluntaria aliquando fit sine motu: ergo similiter inuoluntaria fieri poterit sine illo. Maior patet, & ab omnibus accipitur. Minor probatur facilè in brachio, aut alio membro vnluntariè tetracto, quod sic per actionem conseruatur sine motu; & in auibus, quæ in aëre quietæ permanent, & sine motu detinentur. Ita similiter in tetano contingit, in quo quamuis non fiat retractio per actionem motiuam, fit tamen talis retractio per actionem, quâ membrum sine motu taliter con-

stetuatur; & sic tetanus veræ conuulsionis nomen adipiscitur.

Quæ sit pars affecta. Ex conuulsionis definitione claret, partem affectam esse musculos: quod clarè ostendit Gal. 3. *de causis sympt. cap.* 2. vbi agens de singultu, ait: *Singultus in totum conuulsio non est, quæ solis accidit musculis.* Et Auic. inquit, quod conuulsione mouentur lacerti ad sua principia, & fiunt inobedientes ad motum; est enim musculus instrumentum facultatis motiuæ, & ex illius vitio vitiatur etiam facultatis motus. Quapropter requiritur, quod musculus patiatur per se, vel per consensum; per se enim neruum pati contingit, & ad illius vitium conuulsionem reduxit Galen. 1. *de caus. sympt. c.* 8. & *de tremore, & palpit. cap.* 5. & alibi millies. Cuius ratio est in promptu; nam causa potest neruum afficere, & illum retrahere, si humor in illius poris imbibatur, sicut retrahitur musculus, ex cuius retractione neruus etiam contrahitur, saltem per consensum; & hanc ob causam in definitione de musculis solùm fuit mentio facta. Cum hoc tamen nullus committeretur error, si conuulsio neruorum, & musculorum retractio appellaretur, & hoc modo illam definiunt Iobertus Delphinas, Vega, & alij.

De signis conuulsionis. Ex iis, quæ dicta sunt, facilè conuulsionem ex repletione, ab ea quæ ex inanitione fit, distinguimus, & ex modo fiendi, vt ostendit Gal. 2. *aphor. comm.* 26. dicens: *Si homo sanus repentè conuellatur, huiusmodi conuulsionem necesse est fieri repletione.* Replentur autem nerui frigidis ac glutinosis humoribus. Similiter si temulento cuipiam homini, ac omninò pleno, qui videlicet in otio degit, id euenire conspexeris, à repletione ortum habet conuulsio, ex Galeno 3. *de locis, cap.* 6. At si conuulsio fiat à labore, vigiliis, fame, solicitudine, vel arida, æstuanteque febre, aut ab aliqua euacuatione immodica, causam eius esse inanitionem, aut siccitatem rectè putaueris, ex eodem Galen. *locis citatis.* Quod si à frigore ortum ducat, ex his, quæ præcesserunt, discere potes; ex externa scilicet refrigeratione, aëre frigido, regione frigida, & decubitu supra locum frigidum.

Præsagium. Conuulsio ex inanitione difficiliùs curatur, quàm ea quæ fit ex humorum abundantia, ex Gal. 5. *aphor. comm.* 1. ita vt asserat Hippoc. *eodem libro*, quod conuulsio ex vulnere, ex sanguinis fluxu, & ex alia quauis euacuatione superflua, est mortalis; quod idem est ac si dixisset, quod est valdè periculo plena, vt Gal. exponit. Aliquando enim curaui amicum meum quendam presbyterum, cui ex superflua euacuatione per vomitum facta fuit retractum caput ad anteriora, brachia, & crura, & omnes digiti conuulsi; qui circa omnes habens salutem desperatam, adhuc incolumis viuit. *Nota historiam.* Præterea si febris conuulsioni superueniat, melius est, quàm febri conuulsionem, ex Hipp. 2. *aphor. text.* 26. Quod si æger tetano laboret, quatuor diebus perit; si verò hos effugerit, liberatur, ex Hipp. 5. *aphor.* Tandem mulieres faciliùs quàm viri, & pueri quàm iuuenes, ob frigiditatem conuelluntur, & similiter senes, qui propter naturalem frigiditatem, & virium defectum difficilè salutem recuperant.

§. II.

Curatio conuulsionis.

Cum frequentiùs cõuulsio ex repletione, quam nunc curare intẽdimus, & ab humoribus frigidis, & crassis ortum ducat, ad illius curatione aër ad calidum, & siccum vergẽs eligatur, aut talis arte paretur suffumigiis, & odoratis rebus in cubili sic-

censis, & ex Celsi præcepto, in cubili, in quo iacet æger, ignis esse debet: & Hipp. *lib. de locis in homine*, iubet ignem succendere ab vtraque lecti parte.

Somnus moderatus esse debet, frequentibus vtatur frictionibus, præsertim ante cœnam, & prandium; partes tamen conuulsæ in quiete sunt seruandæ, ex Pauli consilio, & ne ad illas maior fiat attractio, venter leniendus est enema e ex aqua mulsa, succo betæ, aut decocto mercurialis, maluarum, hyssopi, & pulegij, cum hiera logodionis, melle, & sale, quibus, & aliis enemata parari possunt. Euitentur animi passiones, quamuis iram excitare non erit abs re.

Alimenta vsque ad septimum diem debent esse tenuia, vt aqua mulsa, ptisanæ succus, oua sorbilia, aut ius pulli, quibus transactis confert caro pulli, turturis, caponum, phasianorum, perdicis nouellæ, & passerculorum montanorum, quæ tamen assa magis est ex vsu. Potus sit aqua mulsa ex origani, aut radicis chinæ decocto, aut aqua cinnamomi.

De vena sectione in hoc morbo. A vino præcipuè circa initia omnino se abstineant. Deinde si vires constent, & sanguinis adsit abundantia, & eius causa sit humorum repletio, & vini potatio, statim sanguinem detrahes in maiori quantitate. Verùm si horum non sit plethora, & redundent humores frigidi, talem euacuationem parti melius est, & minutam efficere, ex Auic. quam efficimus ex latere sano; in tetano verò ex vtroque simul, quia est acutissima affectio, & ciram remediorum admotionem expostulat. Et vt inquit Auic. non extrahas totum, quod necessarium est ex sanguine; accidentibus etenim est aliquid relinquendum. Præterea humor parandus est ad expurgationem syrupo stœcados, de fumaria, acetoso, ehodomelle, & borraginis, cum aqua mulsa, fœniculi, radicis chinæ, aut decocto lauendulæ, pulegij, betonicæ, & saluiæ; deinde est euacuandus pillulis de agarico, aut fœtidis, additis. ℈. ij. agarici, vt ℞. massæ pill. fœtidarum. ʒ. j. agarici trochiscati ℈ij. cum melle rosaceo persico, forment ur pillulæ. Aut potu, vel morsellis, quorum formam descripsimus capite de dolore capitis ex humore pituitoso, & melanchelico, & capite de epilepsia: quâ euacuatione semel factâ non sis contentus, sed per interualla eam repetere licebit; est enim humor crassus, frigidusque, & vnica euacuatione euacuari nequit.

De topicis auxiliis. Topica remedia habeant vim calefaciendi, exsiccandi, & extenuandi. In primis partes conuulsæ sunt fouendæ oleo laurino, irino, & de castoreo, aut hoc vnguento. ℞. vng. marciaton. & Agrippæ, ana ℥. j. olei vulpini, & laurini, ana ℥. j. ß. pulueris euphorbij, castorei, galbani, & opoponacis ana ℈. ij. ceræ quod sit satisad vnguentum, quo pars conuulsa, & dorsum inungantur, & lana succida obtegantur. Laudant etiam practici cati, & anseris pinguedinem, quæ sic parari potest. ℞. catum in multas partes diuisum, & intra ventrem anseris ponatur, chamedryos, & chamepiteos ana p. j. assæ fœtidæ, & castorei ana ʒ. ij. omnia in anseris ventrem immittantur, cuius dum assatur, seruetur pinguedo, quâ membrum, & dorsum inungantur. Confert etiam oleum antiquum, in quo vulpes sit elixa. Cucurbitulæ cum scarificatione locis affectis sunt affigendæ, vt iubet Aëtius, quæ sine scarificatione partibus oppositis admoueantur, vt asserunt Rondelet. & Vega. Aqua vitæ est etiam vtilis, si ipsâ pars conuulsa abluatur, & oleis & vnguentis misceatur, vt ocyùs penetret. Conferunt etiam errhina, masticatoria, & oris collutiones, quorum copiam inuenies *cap. de lethargo*. Frictio dorsi, & partium conuulsarum post vniuersales euacuationes est accommoda: similiter balneum, in quo sint decocta fœnugræcum, saluia, camemalum, stœcas, ros marinus, ruta, melilotum, & pulegium, & emplastra resoluentia adducta capite de paralysi. Expedit etiam aliquibus diebus ieiuno vêtre assumere ℈. j. castorei, eum aqua mulsa, aut fœniculi, aut ʒ. j. theriacæ, aut mithridati, cum eadem aqua, aut modico vino.

An liceat excitare febrem in conuulsione. Aliqui etiam consulunt, quod febris excitetur, quæ solet hunc morbum curare, vt diximus suprà ex Hippocrat. doctrina. Neque mirum, inquiunt, vt morbus morbo curetur, ita vt Celsus *lib. 3. c. 9.* doceat febrem intensam producere, vt febris lenta, quæ ab humoribus frigidis oritur, auferatur, & humores à febris intensiori calore citiùs absumantur: & Vega adhibet remedia ad febrem excitandam in conuulsione. Existimat enim, febrem conuulsioni superuenientem ab ipsa liberare, vt innuit Hippoc. *lib. de locis in homine*, dicens: *A conuulsione si febris inuaserit, sedatur eadem die, aut sequenti, aut die tertia.* Et 4. *aphor. text. 57.* ait: *A conuulsione, aut distensione neruorum vexato febris superueniens morbum soluit.* Quorum doctrina fundamentis non caret; siquidem conuulsioni adhibentur remedia calefacientia, & exsiccantia; febris autem est huiusmodi, siquidem est passio calida, & sicca. Præterea Medicus est imitator naturæ: sed natura curat conuulsionem per febrem: ergo Medicus febrem excitando illam curare debet.

Horum tamen sententia non potest sustineri, ideoque contraria à nobis est amplectenda, quam tuetur Valles. 8. *controuers. c.* 10. nam si febris excitetur, sequuntur multa inconuenientia; qui enim conuulsione vexantur, habent humorum sarcinam; & si illis adhibeantur calidissima remedia ad febrem diariam excitandam, facilè incidunt in febrem putridam, & malignam, qua fortasse peribit æger. Deinde morbi pendentes ab humoribus frigidis indigent euacuatione manifesta per purgationem, quam impedit febris; nam ipsâ præsente licet expectare perfectam coctionem, & non quouis tempore ex purgare, nec sudores promouere, vt docet Galenus *de euacuandi ratione per sanguinis missionem, c. 9.* dicens: *Vbi crudi succi exsuperant, antequam morbus fiat cautè euacuabis; sed vbi iam febricitant, nequaquam.* Cùm igitur præsente febre non possimus expurgare, non licebit febrem succendere, ne à tanto remedio destituatur æger.

Vlteriùs febris vires deiicit, appetitum prosternit, sitim auget, dolorem capitis, & totius corporis mouet, & alia mille incommoda affert, quæ in totum sunt fugienda, præsertim cùm Medicus non possit esse securus, an excitetur febris diaria, vel putrida ex calidorum admotione. Quapropter hæc cura vt temeraria est reiicienda, præsertim cùm tanta auxiliorum silua ab Authoribus proponatur, quibus hunc morbum deuastare possimus maiori cum securitate.

Ad rationes ergo in oppositum respondetur, ad primam, febrem dicimus esse remedium familiare; non tamen licet ipsam succendere, ob incommoda allata, cùm alia securiora tradantur.

Ad secundam dicimus, quod Medicus est naturæ imitator; tamen sicut natura non producit febrem, ita neque Medicus debet illam excitare, propter eandem rationem; nam febris est quid ab extrinseco proueniens, vt alibi dicemus.

Paulus etiam reiicit vt temerariam eam curationem, quæ fit ex aquæ frigidæ perfusione, de qua loquitur Hipp. 5. *aphorism. textu* 21. vbi sic: *Est autem in distensione sine vlceratione, iuuene bene carnoso, æstate media, vbi frigida aqua multa perfusio calorem reuocat, calor autem hæc soluit.*

Balnea sulphurea, & aluminosa vtilitatem præstant,

stant,& sudationes ligni guaiaci,smilacis asperæ,& radicis chinæ. Sudationes pari modo cum vinaceis vtilissimæ sunt, si in ipsis quotidie manè, & serò duarum horarum spatio sepeliatur æger,dummodò caput discoopertum maneat, vt libere respiret. Voco autem vinacea, solidas vuæ reliquias, cùm in torculari succus illius omnis expressus fuerit; ita enim appellantur à Galeno 2. *de aliment. facult. cap.* 9. quæ etiam vocant vini fæcem, quorum facultatem,& vtendi modum, apud Donatum Anton. ab Altom. scriptum inuenies; quo remedio vsus fui in quodam viro nobili manuum, & pedum conuulsione laborante,& benè successit. Confert etiam partem fricare quinta essentia roris marini,aut elexir vitæ, vt extrahitur ab Alchimistis. Quod si à frigore fine humoris consortio insurgat conuulsio,eisdem remediis curabitur,exceptis vniuersalibus euacuationibus.

Vinaceorum vtilitas.

Obseruatio.

Solet etiam conuulsio ex repletione pendere ab inflammatione,quæ curatur sanguinis missione,& aliis remediis inflammationi conferentibus; quotum copiam pete ex Galen. 13. *methodi*, *cap.* 19. & 14. *method.c.* 2. & 3.

Curatio conuulsionis ex inanitione.

Siccam conuulsionem curare est perdifficile,quæ quidem curatio humectantibus perficitur. Alimenta sint ptisana hordacea, ius pulli, amygdalatum, lac mulieris,aut asinæ,pedes arietis, aut hœdorum,& caro contusa caponum, gallinarum, & phasianorum, & eorum aqua cum borragine, aut lactucis alterata. Potus sit vinum album aquâ nimis dilutum, aut aquâ hordei, in qua parum cinnamomi sit decoctum. Somnus procuretur, qui corpus humectat.Famem non tolerent,quia corpora exsiccat. Ab immodicis animi passionibus caueant, clysteribus humectetur corpus ex decocto maluarum,violarum,borrag.radicis altheæ,& oleo camem.& violarum, aut amygd.dulc. & diapruno simpliei,vel cassiæ pulpa, aut paretur ex pullorum iure cum sacharo, vitellis ouorum, & oleo amyg. dulcium. Totum corpus præterea fouebis oleo amygd.dulc. & violarum, aut hydrelæo, aut vnguento ex dictis oleis cum cera alba iu aqua fontana abluta confecto, vel vnguento resumptiuo. Confert etiam balneum aquæ tepidæ,& lactis,post quod dictis oleis,& vnguentis inungatur,& à balneo assumat lac ab vbere mulctum, antequam calorem amittat naturalem.

§. III.

Curatio conuulsionis caninæ.

ORis torturam, conuulsionem caninam Græci appellant, à canibus sumpta similitudine; canes enim mordere minantes, dum cibum defendunt, nasum ad latus conuertunt. Idem euenit in hoc morbo,in quo nasus, & vna pars faciei retrahitur, & ad latus etiam conuertitur. Fit iste morbus ex vulnere vnius lateris,ex cuius solutione alterum retrahitur, vt docet Hipp.in coacis prænotionibus, vbi ait: *Quibus tempora secantur, conuulsio ex contrariis partibus sectioni suboritur.* Habent enim faciei partes talem tenorem inter se,vt si vna separatur ab alia, & scindatur,altera non scissa, statim naturaliter retrahitur, & amittit tenorem, quem antea custodiebat: sed huiusmodi retractionem diximus non esse veram conuulsionem, quia fit à natura,conuulsio verò fit à morbo. Quapropter dicendum est, esse accidens quoddam, seu actionem depranatam ex vi vulneris procedentem, quæ curatur vulnus inflictum curando, ad quod doctum require Chirurgum.

Fit etiam conuulsio hæc ex relaxatione vnius partis faciei, ex qua sequitur retractio partis oppositæ,ob naturalem ipsius partis inclinationem ad suum principium: quæ conuulsio etiam per similitudinem dicitur talis, nam potiùs est accidens paralysis partis oppositæ, in cuius curatione se habet Medicus; vt diximus capite de paralysi, & remedia admoueantur parti paralysi affectæ, non verò parti conuulsæ; nam ex vi paralysis consurgit in parte opposita illa simulata conuulsio.

Tandem contingere potest canina conuulsio per veram conuulsionem, quando scilicet musculi faciei retrahuntur, causâ retractionis in eis existente,vt si repleantur humoribus, vel ab aliqua causa exsiccentur, aut ab aliquo frigore contrahantur: quam conuulsionem distingues ab ea, quæ procedit ex alterius partis relaxatione, vel paralysi; nam in conuulsione vera adest dolor in parte conuulsa, vt inquit Galen. 2. *prorrhetic. comm.* 2. vbi inquit, quod conuulsio est affectio plena doloris; qui quidem dolor deficit dum prouenit à relaxatione alterius partis, quia in parte conuulsa,aut retracta nulla est causa,quæ dolorem excitet. Hæc conuulsio curatur, vt reliquæ species veræ conuulsionis. Aduertere tamen oportet pro qualibet conuulsione canina, vt æger seipsum ad speculum inspiciat, & totis viribus partem retractam reducere tentet, & capistro applicato eam in oppositum reuocet; quæ si non fiat ex vlcere, curatur etiam sectis vasis linguæ subiectis, vt docent Paulus, & Aëtius.

§. IV.

Obseruatio pro quodam amico vomitibus, & conuulsione sicca vexato.

PRimis annis, quibus medicam artem exercere cœpi in præclaro Areuallensi oppido, quidam amicus meus ætatem habens iuuenilem,natura biliosus, & temperamenti calidi ad siccitatem vergentis,qui quolibet manè assuefactus vomitui bilis erat, tempore æstatis ob inordinatam victus rationem inordinatè euomere cœpit, non solùm bilem, sed alios humores, ita vt quotidie euomeret cibum, & potum, simulque maximam humorum copiam qualitatem acidam referentium; quam largam euacuationem neque victus ratione,neque medicamentis per os sumptis,neque ligaturis partium inferiorum, & cucurbitulis inferiùs appositis,neque stomachicis auxiliis extrà admotis sedare valui, vnde fuit subsequuta conuulsio maxima crurum,& brachiorum, & faciei,ita vt in formam globi miserabilis æger permansisset, & cum vehementissimis doloribus in partibus, quæ retrahebantur,eo modo quo torquentur illi,qui patiuntur hanc affectionem, quam vulgari sermone vocamus *calambre*, circa cuius morbi agnitionem, & curationem sic me habui.

Cùm symptomata conferant ad morbi, imò & partis affectæ agnitionem,vomitúsque sit symptoma in eis quæ excernuntur præter naturam, & talis excretio fiat ob motum depranatum facultatis expultricis ventriculi,vt docet Galen. *lib.* 3. *de causis symptom. cap.* 2. & quoties natura ab humoris qualitate irritatur, vel ab illius quantitate grauatur, insurgit aduersus ea quæ illam contristant, non mirum si excitetur ad eorum expulsionem, & per conuenientem regionem; hæc autem per os facta conueniens est, vt probauimus capite de vomitu. Quia ergo noster æger quotidiano vomitui

erat assuetus, facilè erat per eandem regionem humores in maiori, quàm anteà, quantitate trudere, & ex iis coniectari, ventriculum esse partem affectam. Veruntamen quia ventriculus potest pati affectionem per se, vel per consensum, oportebat inuestigare, an isti humores in ventriculo generabantur, vel aliunde ad ventriculum confluebant: quod docet cognoscere Tralianus *lib.7.cap.11.* Si enim in ventriculo generentur, solet præcedere intemperies humoris generationi conueniens, quæ propriis notis, & ex anteacta vita dignoscitur, imò & crebrior vomitus, nullo insigni spatio interposito inter vnum, & alterum vomitum, sin autem insigne spatium intercedere videatur, neque vomitus frequenter infestet, id quod euomitur, ex aliis partibus effluere est existimandum.

Sed quia maiorem copiam humoris euomebat, quàm posset generari ex eduliis in ventriculo, & ex alia parte iecur habebat intemperatum versus calorem, & siccitatem; facile erat colligere maximam illam humoris quantitatem à iecore ad ventriculum transmitti, qui humor morsum inferens ventriculo, illum excitabat ad expulsionem, non solum eiusdem humoris, sed etiam cibi ingesti: quod frequenter accidit, vt docet Gal. *lib.5. de vsu part.cap.4.* sed quia alimentum ventriculum ingrediens breui interuallo acidam comparabat qualitatem, existimaui eam esse frigiditatis ventriculi sobolem, iuxta Galeni sententiam *1. de locis affect.cap.4.* cui assentitur Auic. *fen.13.lib.3. tract.1.cap.17.* vbi ait: *Acetosus significat frigus stomachi: exemplo sunt fructus immaturi, qui acidi sunt, & frigidiores ipsis iam maturis.* Et quia fermè omnes, qui calida iecoris intemperie tenentur, frigidum ventriculum habere solent, censui illius ventriculum esse frigidum. Neque contrarium suadebit oris siccitas, & amaritudo, & sitis; nam hæc omnia in ventriculo frigido poterant euenire à bile in ventriculum ex aliis partibus prorumpente; & benè compatiuntur hæc signa cum dyscrasia ventriculi frigida. Quapropter ei cibum probi succi, & facilis coctionis obtuli; sed iis deteriùs se habebat, & facillimè acorem comparabant, & simul cum copia humorum vomitu reiiciebat. Tanta ergo per vomitum fuit facta euacuatio, & partium vniuersalis inanitio, vt inde subsequuta fuit conuulsio ex inanitione cum vehementissimis doloribus omnium partium, in quibus ea apparuit conuulsio. Cùm igitur neutiquam vomitus compescere valuissem, & alimentis assumptis quotidie ad interitum tendebat æger, venit mihi in mentem, an acor in cibis contractus esset caloris ventriculi effectus, ita vt à calore potiùs quam à ventriculi frigiditate initium haberet; quo in casu tutius erat mutare consilium, & offerre alimentum crassius, quod non facilè à ventriculi calore corrumperetur, præsertim cùm sæpè à iuuantibus, & nocentibus sumatur indicatio; quod expressit Galen. *lib.3. de composit. medicament. secundùm locos, capite 1.* dum ait: *Verùm certa cognitio tempore contingit, & post vsum pharmacorum artificiali coniectura exhibitorum.* Si enim semper certam haberemus morborum cognitionem, nunquam Medicus falli posset; at quia sæpè coniectura vtimur, quæ ex signis probabilibus, & non certis nascitur, facilè decipimur. Neque alio modo in seipso deceptus fuit Galenus *lib.2. de locis affectis, cap.3.* qui putabat in vreteris lapidem esse impactum, quando dolore infestissimo in intestinis crassioribus vexabatur. Quapropter mutato consilio, alimenta refrigerantia, & crassæ substantiæ, & aquæ frigidæ potum ei obtuli, quorum vtilitatem breA uissimè percepit, minúsque euomebat, donec tandem eorum vsu vomitu cessante, cœpit nutriri, & partes deperditas restaurare, & paulatim conuulsione minori reddita pristinam recuperauit salutem.

Neque est contra plurium Authorum placitum asserere, quandoque ab excedenti calore aciditatem fieri. Auic. *loco superius citato*, hæc adducit verba: *Et significat illud, vt sit eructatio acetosa cum signis inflammationis, & caliditatis, & amaritudinis oris, & sitis, & iuuamento, cum iis, qua infrigidant.* Tral. *lib.7. cap. 12.* ait: *Video multos à frigerantibus esse adiutos, qui antea à calefacientibus plurimum offenderentur. Quare talibus repudiatis, contrariisque vsi, aqua largiori, cibis boni succi, & qui ægrè confici possunt, celerrimè tali affectu liberati sunt.* Sed de hoc puncto latiùs agemus *cap. de ventriculi cruditatibus*, vbi rationibus hæc B fulcitur sententia.

An aciditas à calore procreari valeat.

Si igitur calefacientibus ventriculus offendebatur, ipsa ratio suadet, quod contrariis vteremur, vt ipse ostendit Tralian. quibus vomitus, & conuulsio cessarunt.

Neque obstat, quod conuulsio ex inanitione sit lethalis, ex Hipp. nam loquitur de conuulsione confirmata, & radicata, quæ adhuc ablatâ causâ perseuerat, vt patet in partibus quæ nimis exsiccantur, quæ nunquam rehumectari possunt; & in corrigiis, aut lotis, quæ si nimis ad ignem exsiccentur, etiamsi magis, ac magis humectentur, nunquam humiditatem substantificam resumunt. Vidi ego puellam trium annorum in quodam oppido nomine *Iscar*, quæ habebat caput retractum versus posteriora, & similiter crura; & illius conuulsionis causam inquirens, eius mater dixit, quod statim ab exitu in lucem obstetrix accepit infantulam, & poC suit eam nudam suprà lapidem molarem, supra quem focus accendebatur, qui lapis erat nimis calidus, & dorsum illius concremauit, ita vt statim talem conuulsionem passa sit, quam ego nudam inspexi, dorsi cutem aridam reperi, & illius substantiam siccam nimis, & immedicabilem. At conuulsio ex inanitione non radicata, quæ adhuc est in ipso fieri, & dependenter à causa, curationem admittit, sicque conuulsio de qua agimus, cessante vomitu, qui erat illius occasio, facilè potuit reparari.

Nota historiam.

D

CAPVT XX.

De tremore.

DE hoc symptomate egit Galenus *de tremore, & palpit.cap.5.* vbi quandam illius descriptionem assignat, dicens: *Tremor est motus præter voluntatem patrium, quo sursum, & deorsum vicibus permutatis feruntur.* Quæ definitio datur per symptomata, quæ ad morbi exactam notitiam sunt necessaria. Hæc tamen descriptio est insufficiens, quia in nostra potestate est membrum continere, ne tremat, vt ipse etiam probat *2. de causis sympt.cap.2.* dum dicit: *Si cui caput tremit, & super molle aliquod caput retinet, non amplius tremet.* Prætereà si quis cruribus, cùm ingreditur, sit tremens, si ingredi desinat, non tremet. Quapropter, cùm ex voluntatis imperio tremor fiat, non possumus dicere absolutè, quod fiat præter voluntatem. Quam ob causam dicendum est, Galeni placitum

placitum esse verum, quantum ad motum deorsum, qui animali inuito fieri solet; nam postquam animal incepit sursum mouere membrum ob virtutis debilitatem, non potest membrum continere, & sic proprio decidit pondere,& talis motus deorsum fit præter voluntatem: de quo venit intelligendus Galen. *in hoc loco.* At 2. *de causis sympt. cit.* inquit tremorem esse symptoma facultatis animalis motiuæ, quæ voluntatis imperio subiicitur; inquit enim: *Sunt qui putant voluntatem à tremore esse separabilem; sed hi ignorant, quòd etiam in custodienda quauis particula recta, tum voluntas agit, tum tenduntur ab ea musculi.* Ex quibus possumus deducere hanc definitionem descriptiuam. *Tremor est motus facultatis motiua ex sursum & deorsum compositus, & voluntatis imperio subiectus.* Dicitur motus facultatis motiuæ, non quia motus deorsum fiat ab illa, cum potius fiat à grauitate membri naturali; sed quia propter debilitatem facultatis animalis motuæ membrum non continetur, ideo ad illam reducitur; nam si ipsa esset constans, & membrum continere posset, nequaquam motus deorsum fieret. Cum hoc tamen rigorosè loquendò, ibi sunt duo motores; facultas animalis, quæ sursum mouet,& naturalis, quæ dorsum membrum impellit.

Tremoris descriptio.

Obiectio. Sed instabis: Sequitur ex hoc, quod grauitas naturalis sit morbus. Probatur sequela, quia producit motum dorsum, qui est symptoma sequens morbum. *Responsio.* Respondetur negando sequelam; nam symptoma non semper effectiuè dependet à morbo, sed sufficit, quod morbi ratione fiat, vt patet in actionibus læsis, quæ fiunt à facultate illarum, & ad illas morbus non concurrit efficienter, sed dispositiuè.

Quæ actio lædatur in tremore. Inter accidentia, quæ partim à morbo, partim à natura fiunt, annumerat Galenus tremorem, *lib. 2. de causis symptom. c. 1. & de different. symptom. c. 3.* vbi etiam constituit illum inter motus deprauatos.

Mihi tamen videtur, tremorem esse actionem similiter diminutam, secundùm motus diuersitatem; ille enim motus deorsum reuerà est deprauatus, cum ibi fiat motus, qui minimè fieri deberet à corporis pondere, seu grauitate; tamen alter motus sursum, qui fit à facultate motiua, est actio diminuta, quia ibi nullum genus deprauationis reperitur, sed tantùm facultas longnor, quæ non potest membrum continere, neque ad debitum spatium mouere, vt notat Paulus *lib. 3. cap. 21.* facultas enim debilis debiliter, & diminutè operatur. Quare errat Leonard. Iacchinus *in 9. Rhasis, c. 12.* qui existimat tremorem esse solummodò actionem diminutam, cum potius sit ex vtraque mixta.

Qui morbus sit tremor, & eius causa. Morbus à quo tremor dependet, est varius pro causarum diuersitate, à quibus ortum ducit; quilibet tamen virtutem debilitat, debilesque reddit musculos ad motum, siue morbus sit intemperies, siue obstructio, aut aliud quodvis, vt ostendit Galen. *locis iam citatis, & 3. epidim. comm. 1. text. 4.* vbi inquit, quod tremor fit musculis, & neruis, non tantùm affectis, sed etiam benè valentibus, vt vbi quis vltra vires onus attollere moliatur, etiamsi iuuenis robustus sit, facilè tremit, maximè vbi scalas ascendere tentet. Senes etiam ob virium iacturam incidunt in tremorem; quæ quidem sua spontè, inquit, interim sunt infirmæ, aut propter affectum animi, timoris scilicet, aut tristitiæ, vt si quis ad præaltum aliquem locum accedit, vel in conspectu Magnatum, aliquid efficit, statim tremit; deficit enim virtutem timor. Quod si ob metum, aut pondus non tremat, aut patitur organorum intemperiem, aut humoribus nerui, & musculi grauantur. Ex quibus colligimus, tres adduxisse causas, instrumentorum intemperiem, animi affectum, & oneris grauitatem. Amic addit, quod causa tremoris afficit virtutem, aut instrumentum, aut vtrumque simul. Afficit virtutem cùm ab illa debilitatur, spiritus retrahitur, aut consumitur, vt in timore accidit, & conualescentibus; debilitatur autem à coitu immoderato, immodicis vigiliis, & laboribus. Afficit instrumentum, quando aggrauatur humorum multitudine, & pondere, & distemperatur præcipuè versus frigiditatem, & obstruitur, ita vt virtus sufficiens ad membrum non perueniat. Vtrumque afficit simul, quando causæ ita communes sunt, vt vtrique possint læsionem impartiri; quæ quidem causæ concidunt cum causis, quas Galenus attulit, vt consideranti patebit. Quibus cognitis facile erit cognoscere, in quo huius morbi natura consistat, & causas illum promouentes, neque ad hoc aliis signis indigemus.

§. Vnicvs.

Curatio tremoris.

Cognitis tremoris causis, ex his, quæ dicta sunt facilè curationem adhibemus. Si ab ebrietate morbus initium sumat, curabitur, vt diximus *c. de dolore capitis ex ebrietate*, ebrietatem arcendo iis, quæ ibi adduximus. Si ab immodico veneris vsu, ab eo se abstineat, & castè viuat, alimentisque boni succi, & optimo vino vires restauret. Si ab euacuationibus, eas supprimere conuenit, deinde vires reficere. At si tremor fiat ob humorum aggrauationem, & plenitudinem, eam demere tentabis sanguinis missione, victu tenui, balneis, & moderato exercitio. Quod si humores obstruentes, & naturam grauantes esse in causa existimes, eos præparabis ad expurgationem syrupis scindentibus, & attenuantibus, & expurgabis, vt diximus *capite de paralysi.* A purgatione membra trementia, & dorsum fricentur, & oleo vulpino, de castoreo, & laurino vngantur, ex quibus cum pulueribus castorei, synapis, euphorbij, & piperis longi vnguentum efformabis ad idem. Regimine vtantur, & aliis ibi adductis, quæ ad vtrumque morbum deseruire possunt. Conferunt etiam balnea sulphurea, & aluminosa, & insudationes ex smilace aspera, & radice chinæ. Assumant quotidie pliris arcoticon in tabellis, aut eius puluerem cum melle despumato, aut theriacam, vel mithridatum; quibus etiam vti poterunt in intemperie frigida, exceptis vniuersalibus euacuationibus. Si verò tremor sit in conualescentibus, virium, & spirituum reparatione aufertur. Quod si in febribus tremor accidat, delentur his remediis, quibus & ipsa febris. Tandem tremor, qui ex senij frigiditate procedit, ab omnibus vt incurabilis relinquitur; non enim remedia sunt admouenda, vbi nullam spem salutis habere indicamus. Sed hic liber iam instum consequitur finem.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

De internorum Morborum Natura, & Curatione.

PROOEMIVM.

VCVSQVE egimus de motbis ſenſuum internorum; in hoc autem libro conſequutione quadam de morbis ſenſus externos oblædentibus agere decreuimus. Et quia oculus eſt inſtrumentum principaliotis ſenſus, vt omnes admittunt, ideò de eius motbis priùs inſtituitur ſermo. Eſt equidem oculus aliis principalius inſtrumentum, quia plures colorum differentias percipit: & cum omnia corpora ſint colorata, per viſum de omnibus noticiam habemus; habetque etiam pro obiecto lumen reliquis aliorum ſenſuum obiectis præſtantius, & in modo operandi reliquos excellit; ſiquidem in inſtanti obiecta nimis diſtantia percipit, atque ad operandum maiorem ſphætam habet, quàm cæteri ſenſus; & vt ſummatim dicam, creauit Deus caput animalis, & poſuit ipſum, vt ait Galen. *lib. de anatomia viuorum*, in ſuperiori parte, propter quod oculos, & anteriorem capitis partem eminentiorem fecit, vt in illa parte eſſent ſiti inſtar ſpeculatoris vndique proſpicientis aciem, ſiue exercitum in plano poſitum; & ſunt mundi parui (hominis ſcilicet) duo luminaria, ſeu fulgentia ſidera, qui ſitu, & poſitione, figurâ orbiculari, motûs velocitate, fulgore, & illuminatione ſoli ſunt quamſimillimi; propter quorum excellentiam de eorum morbis maxima eſt habenda cura. Et vt ad inſtitutum deueniamus, oculi cum variis conſtruantur partibus, variis etiam affliguntur morbis, quos Galenus annumerat 4. *de locis affectis*, *cap.* 1. nam modò ipſorum ſenſus, modò motus, ac nonnunquam tam motus, quàm ſenſus reſoluitur; quibus etiam, vt ſimilari parti, octo adueniunt intemperantiæ, & vt inſtrumentali, in ipſis nullo malo apparent. Læditur cernendi potentia, cum nerui optici phlegmone, obſtructione, aut ſchirrho tentantur; & illis alij ſuperueniunt morbi, qui tripliciter læſionem actionum inferunt: nam aut lædunt viſionem ablatè, vt in cæcitate contingit; aut diminutè, aut deprauatè, quando ſcilicet imaginantur videre obiecta, quæ non ſunt, vt in ſuffuſionibus; vel quando obiecta duplicata apparent, de quibus omnibus ſigillatim eſt agendum.

CAPVT I.

De ophthalmia.

NOn eſt nobis in animo oculorum anatomen deſcribere, neque illorum partes, & earum munus referre, cùm apud Galenum, & Veſalium, & alios ſufficienter ea inuenias pertractata tamen inter oculorum tunicas ſe quodam ordine conſequentes, prima ſe offert adnata ſeu coniunctiua, ſic dicta, quia reliquas oculorum partes coniungit, in qua fit ophthalmia, quæ a Gal. definitur ſic 4. *de compoſit. medic. per locos.* Lippitudo, ſeu ophthalmia, eſt inflammatio tunicæ os capitis, & caluariam ambientis; oritur enim, vt omnes admittunt, hæc tunica à pericraneo, & propterea inquit, quod in hoc morbo tunica cal-

A uariam ambiens afficitur; quem motbum vocat oculorum phlegmonem, 2. *methodi*, *cap.* 2. & Auic. *fen.* 3. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 6. inquit: *Ophthalmia eſt apoſtema in coniunctiua, ſeu inflammatio tunica adnata.* In quo omnes conueniunt. Vbi nomine inflammationis intelligimus tumorem præter naturam; quæ ſi ad tantam magnitudinem perueniat, vt oculi prohibeat clauſionem, tegatque pupillam, chymoſis græcè dicitur, & Arabicè *alguardenſi*, vt ipſe Auicen. teſtatur.

B Cauſæ huius morbi ſunt ſanguinis copia, qui tunicæ venas adimplet, & humores bilioſi ſanguinis admiſti, vel humores craſſi, & frigidi. Solet etiam excitari ab ſpiritu flatuoſo membranæ venas diſtendente, & dolorem inferente, vt docet Auicen. dicens: *Et violentia quidem doloris in ophthalmia, aut eſt propter humorem mordicatiuum tunicas corrodentem, aut propter humorem plurimum extenſiuum, aut propter vaporem groſſum.* Cauſa.

Si à ſanguine in oculos defluente ortum ducat, dignoſcitur ex tumore rubro, ex calore, diſtenſione, Signa.

&

& dolore cum lachrymarum effluxu. Quod si sanguinis copia tantùm sit in capite, ex illius gravitate, pulsatione, dolore, & calore percipies: quemadmodum si adsit totius corporis plenitudo, propriis etiam signis deprehendes. Si verò cum humoris biliosi, & mordacis consortio fiat, ex dolore pungenti, vehementi, cum immodico calore,& lachrymarum valde acrium effluxu dignosci quit. Crassos verò humores ostendunt oculorum ipse tumor,illorum, & palpebrarum grauitas, dolor sine punctione,aut morsu, & si lacrymæ defluunt, neque erodentes, neque multæ sunt. Flatum esse causam indicat dolor membranam distendens,& veluti disrumpens sine rubore, pondere,& lachrymis.

Præsagium. Quantùm ad huius morbi prædictionem, qui exactè intueri velit, legat *cap. 6. lib. 6.* ex Celso, vbi pro humoris diuersitate,& mistione, & illius ad oculos vehementi defluxu, aut lenta motione, docet morbi breuitatem, vel longitudinem præsagire; qui quidem morbus fieri solet tempore æstatis,si hiems aquilonia fuerit,ver verò pluuiosum, & australe, vtasserit Hipp. 3. *aphorism. text.* 11. & *lib. de aere, locis & aquis*; de quo reddit rationem Galenus *in comment.* nam tempore veris pluuiosi, & australis caput repletur multis cruditatibus, præcipuè in mulieribus,& iis,qui naturâ suâ sunt humidiores; posteàque accedente æstate, suo calore capitis humiditates attenuat, ad oculósque defluere facit,& sic iste gignitur morbus. Quod si hiems australis fuerit, & pluuiosa, aut ver aquilonium, & frigidum,etiam huius morbi euentum prædicere possumus,ex eodem Hippocrat. *text.* 12. *eiusdem libri*; nam à siccitate, & frigiditate veris humores capitis intrà detinentur, & calore ad intrà reuocato, attenuantur, & excitantur fluxiones ad oculos.

§. I.

Curatio ophthalmiæ.

VT meliùs curetur iste affectus, aër non sit splendens, sed potiùs æger in loco obscuro constituatur; nam quando virtus visiua patitur, facilè à quouis excedente sensibili læditur, quatenus sensibile viribus sentientibus non est proportionatum, easque superat, & dissoluit, vt inquit Arist. 2. *de anima,cap.* 12. & Galen. 10. *de vsu partium,cap.* 3. vbi splendoris occursu præcipuè repentino virtutem visiuam dissolui asserit; & vt refert historia, vt homines obcæcaret Dionysius Siciliæ Tyrannus, domum splendidissimam, ac longè clarissimam super carcerem construere iussit,& vinctos, qui in infimo nimis obscuro erant occlusi, sursum educebat in domum claram, & splendidam,qui egressi luminis ingentis repentino occursu statim obcæcabantur. Eligatur ergo aër frigidus,aut temperatus pro causæ morbum facientis ratione, habeatque ante oculos pannum nigrum,cæruleum, vel viridem. Victus in principio fluxionis sit tenuis, & vsque ad statum, si vires consentiant, & cœna imminuatur; assumat in prandio ius pulli, aut gallinæ, hepata gallinarum, cremorem ptisanæ, vel amygdalatum. In cœna deseruiunt borragines, vel lactucæ elixæ, pira aut poma assa,aut ex piris conserua: bibat aquam hordei,aut scorzoneræ.& in causa frigida aquam cinnamomi,in flatuosa aquam fœniculi, vel anisi,aut vinum benè dilutum. Ventrem habeat mollem, aut clysteribus emollientibus, & attemperantibus

A pro causæ varietate illum irritabis. Æger in quiete seruetur,somnum habeat moderatum, euitet animi passiones, vtatúrque frictionibus partium extremarum, & hoc præcipuè transactis vniuersalibus euacuationibus. Varia exigit hic morbus remedia pro causarum,& temporum morbi varietate, quæ omnia comprehendit Hippocrates 6. *aphorismor. textu* 31. dum ait: *Dolores oculorum meri potio, balneum formatum,venæ sectio, aut medicamentum epotum soluit.* Quibus verbis confusè saltem totam morbi curationem à quacumque causa designat, vt exemplis statuit Galenus *in comm.* Si ergo adsit inflammatio cum sanguinis redundantia, statim illum extrahes ex vena communi eiusdem lateris, vt docet Gal. *de euacuandi ratione, cap.* 16. qui oculorum dolores persæpe grauissimos venæ sectione è directo intra horæ vnius spatium compescuit. Quod si dolor vehemens sit, magnáque inflammatio, ad animi vsque deliquium sanguinem mittere expedit,vt etiam ibi testatur. Verumtamen

B si humores biliosi, & acres sint,vel frigidi, cum humoris sanguinei præsentia, sanguinem etiam demes,in minori tamen copia, quam in inflammatione, & plethora. Deinde ipsos humores præparabis, & euacuabis; quod insinuat Hipp. 6. *aphor. text.* 17. dicens: *Lippientem corripi alui profluuio bonum.* Quod si humor biliosus sit,& erodens, illum temperabis syrupo rosarum, granatorum,oxalidis, borrag. & acetoso, cum aquis stillatitiis cichorei, borrag. aut oxalidis,illumque purgabis rhabarb. diluto in aqua cichorei, cum syrupo ex 9. infusionibus violarum, aut rosarum persicarum,aut cassia fistula in tamarindorum decocto dissoluta,cum syrupo Regio: vel possumus vti pillulis aureis,sine quibus, vel de rhabarb. quæ medicamenta cum humores qualitate peccant, ab initio sunt admouenda, Traliano teste *lib.* 2. *cap.* 2.

C præsertim fluentibus humoribus biliosis, qui tenues cùm sint, minori indigent præparatione. Et Vega incipientibus inflammationibus ingentes oculorum dolores sanauit viginti horarum spatio, adhibitâ purgatione per pillulas sine quibus. Et si ab humoribus crassis ortum ducat affectio, syrupis attenuantibus sunt præparandi, vt syrupo stœcados, acetoso,rhodomelle, & oxymelle, cum aquis fœniculi, aut cinnamomi: deinde sunt purgandi agarico trochil. in decocto pugini infuso, & diacathol.seu electuar. diaphœnic. cum syrupo sennato, vel persico solutiuo,aut pillulis cochiis de agarico,seu aggregatiuis, quibus etiam vtere ad ophthalmiam a vapore, seu flatu procedentem,vt materia, ex qua flatus eleuantur, euacuetur.

Corpore recrementis mundato,cucurbitas occipitio,& dorso scarificatas, & sine scarificatione affigere possumus,& fortibus vti frictionibus,& ligaturis,

D ac balneis partium extremarum, vt citiùs humorem ad inferiora reuellamus.

His peractis, ad ocularia remedia deuenire cogimur, quæ ad omnem inflammationem communia sunt, in quorum admotione respicimus partis naturam, & exactum sensum, quæ super omnem totius corporis cutem excellentem nacta est mollitiem, & sic facilè ab exasperantibus læditur. Sunt igitur in principio adhibenda repellentia mordacitatis expertia, & quæ non sunt fortita multam adstrictionem, vt docet Galen. 4. *de compos. medic. secundum locos, cap.* 2. & 4. Itaque in principiis maximè vrgente dolore, & inflammatione, vti oportet repercussiuis,& lenitiuis,inter quæ oui albumen, & lac primum locum tenent, ex Galeno *eodem loco*, lac verò sit ab vbere emulctum, & oui albumen agitetur, donec in spumam conuertatur,

cui

cui admiscetur collyrium albom Rhasis cum opio; in remissione verò doloris sine opio. Vtimurque lacte cum capitum papaoeris decocto, aut mandragoræ, seu polygonij socco, vel lacte, & aqua rosarum mistis, aut hac mistura. ℞. mucaginis tragacanthæ in aqua rosarum extractæ ℥.ß. sarcocollæ nutritæ ʒ.j. lactis moliebris ℥.j. misce, atque oculis lineis linteis sæpe applicetur. Si verò dolor remittitur, & quodammodo inflammatio sedatur, repercussiuis aliquid resoluentium immiscebis, in quem vsum confert pomum assum, deinde in aqua rosarum decoctom, cum puluere cerusæ lotæ, aut tuthiæ præparatæ. Laudat Galen. fœnogræci decoctum *13. methodi, cap. 22.* est namque medicamen hoc maximè omnium, quæ oculis applicantur, sine offensione digerens, quare illud aquæ rosarum permiscemus, aut lacti, deinde per se solum maximè prodest. Fœniculi decoctum ab omnibus commendatur, quod etiam nobilitauere serpentes oculorum aciem succo eius reficiendo, vnde intellectum est hominum quoque caliginem eo præcipuè leuari, vt notat Plinius *lib. 20. naturalis historia, cap. 23.* Itaque fœniculi, atque fœnugræci decocto balneetur oculos. Vtile etiam censetur balneum aquæ dulcis tepidum. Tuthia etiam præperata, & amylum lotum modicè resoluunt, & oculorum dolores, & asperitatem leniunt, si in aqua rosarum, aut fœniculi dissoluantur. Morbo autem in declinationem tendente, prosunt vapores ex fœniculi, fœnugræci, camem. & croci decocto, aut eiusdem in oculos fotus. Præterea fronti, & temporibus adhibere oportet ea medicamenta, quæ repellendi vim obtineot, vt oui albumen, cum pulueribus santalorum, boli armeni, sanguinis draconis, rosarum, thuris, & similium, vel aqua rosarum cum oui liquore, & dictis pulueribus imposita. Galenus *libro de facilè parabilibus*, laudat vitis folia viridia in formam cataplasmatis fronti assiduè adhærentia; aut myrthi, & lentisci folia.

Curatio ophthalmia ex frigidis, & flatuosis humoribus.

Si verò ex frigidorum, crassorúmque humorum, flatuum, vaporúmve redundantia ophthalmia oriatur, non oportet vti repercossiuis, vt Galenus monet locis proximè citatis; sed statim resoluentia sunt adhibenda, vt fœnugræci, & meliloti decoctum; non tamen id efficimus ante vniuersalem euacuationem, vt *13. methodi, cap. iam citato*, asseruit Galen. nam potiùs implebit, quàm resoluet. Vtilia sunt etiam collyria ex aloë lota, sarcocola nutrita, & tuthia præparata, quæ sic formari possunt. ℞. aloës lotæ, & tothiæ præparatæ ana ʒ.ß. aquæ fœniculi, euphrasiæ, ana ℥.j.ß. misce. Vel ℞. cerusæ aquâ rosarum lotæ, & collyrij albi Rhasis, ana ℈. ij. decocti fœnugræci, & fœniculi ana ℥.j. vini albi ℥.ß. misce. Vel ℞. sarcocolæ ʒ. iij. spicæ ʒ.j. florum rosarum, & camem. ana p. j. aloës ʒ. j. croci ℈. j. seminis fœniculi, & fœnugræci, ana ʒ. j. coquantur omnia in aqua secundùm artem, & cum colatura fotus ad oculos paretur: vel cum spongia aut lintheo hoc adhibeatur fomentum. ℞. camemali, meliloti, seminis lini, anethi, & fœnugræci, ana m. j. contundantur omnia, & coquantur in aqua secundùm artem, quo foueantur oculi.

Verumtamen si hæc non prosint, considerare oportet, an ex capitis intempetie prodeat affectio, quæ freqoenter solet esse frigida, & humida seorsim, aut simul congesta, quo tempore diutinas fluxiones curabimuss oculis ipsis dimissis, & ad capitis curationem conuersi, vt admonet Galenus *13. method. citato, & 2. de locis, cap. 5.* quaprópter oportet intemperiem contrariis corrigere, vt actum est pro curatione cuiusvis doloris capitis.

Quod si neque iis morbus quieuerit, fluxióque ad oculos semper perueniat per externas venas, quod ex earum tumore, inflammatione, & pulsatione percipies, adhibitis cauteriis iuxta capillorum radices supra frontem, cauentes tamen musculos temporales, rectitudine seruatâ ad ipsum oculum, diúque apertis seruatis vulneribus cauterio factis, solet iste affectus inueteratus curari, & ego cum felici successu huiosmodi aoxilio aliquos curaoi. At si fluxio per venas interiores in ocolos migrare videatur, per setonem, aut fontanellam occipitio affixam, & per fontanellam eiusdem brachij correspondentis auferri solet: verùm si sanguis vaporosus ad caput ascendit, iubet Galenus, vt in ipso inscindantur arteriæ, qoæ retrò aures calidiores appareot; & in fronte modum id efficiendi reperies *13. methodi citato.* Auicen. consulit sanguinem mittere ex cephalica vena, & si non sufficiat, scindere iubet arterias frontis, temporum, & auris, vt abscindatur via, per quam desluit vapor ad oculos: circa quod lege caput 9. Auic. *fen. 3. tract. 1.* Vbi copiose satis de huius morbi curatione agitur, licèt ob illius arduitatem, & artificum imperitiam hic curandi modus iam ab vsu recessit.

§. II.

De vngue oculi.

VNgnis, quam πτερύγιον Græci vocant, inter adnatæ tunicæ morbos constituitur, & est membranula neruosa oriens ab angulo oculi, quæ nonnunquam ad pupillam quoqoe peruenit, eique officit. Sæpius à narium, interdum etiam à temporum parte nascitur, authore Celso *lib. 7. cap. 7.* Aoic. *fen. 3. lib. 3. tract. 2. c. 22.* inquit: *Est additio coniunctiua, & velaminis continentis oculum, incipiens secundùm plurimùm à lachrymali, & currens semper super coniunctiuam.* In quo conueniunt omnes. *Quid sit.*

Honc morbum collocat Galen. *de different. morb. c. 8.* inter morbos numeri adaucti, & exemplum ponit in sexto digito alicui adnascenti.

Iste affectus pupillam lædit visum impediendo, & pupillam obtenebrando; nam vnguis soâ crassitie impedit specierum visibilium receptionem, & luminis perceptionem; quod reqoiritur ex parte obiecti, vt insinoat S. Thomas *1. part. quæst. 67. art. 3. ad tertium*, vbi inquit, quod lumen requiritur, vt faciat colores visibiles, aut ex parte medij: quapropter illud definit Aristot. *2. de anim. cap. 7.* sic: *Lumen est actus perspicui, in quantum perspicuum.* Vbi per perspicuum omnes intelligunt corpus diaphanum, sine cuius lumine nequit fieri visio; nam in corpore denso, & non transparenti, non benè subiectantur species visibiles, neque per illud ad visum peruenire possunt, vt ipse etiam testatur *3. de anima, cap. 3.* quare cùm deficiat lumen nec recipiatur in corpore denso, qoale est vngois oculi, & per illud ad visum species non penetrant, necessariò diminuitur, vel in totum aboletur. *Lumen ad visum necessarium.*

Causæ huios morbi sont humores crassi, & frigidi à capite defluentes in oculos, & sic fieri solet præcedente ophthalmia, lachrymarum effluxo, aot alia quauis distillatione in oculos, aut prurito, siue vlcere oculorum. Iste morbus notus est, neqne signis aliis indiget ad eius exactam notitiam. *Causa.*

§. III.

§. III.

Curatio vnguis oculi.

Signa. IN huius morbi curatione victus instituendus est extenuans,& iuscindens humores, vt capite de caro, & lethargo diximus, & reliqua sunt obseruanda circa res non naturales,vt ibi diximus. Deinde si vires constent,reuulsionis gratia,vt cohibeatur fluxio,sanguinem mittere erit vtile ex brachio parti affectæ è directo correspondenti, & ex vena media,si adsit plenitudo; si verò non adsit, ex humeraria. Præterea humores crassos attenuabimus, & inscindemus,& postea illos euacuabimus,vt ex capite antecedenti demonstrauimus. Vlteriùs oculum fouere oportet decocto emollienti,& resoluenti,vt B aquâ calidâ, vel decocto maluarum, radicum althex,florum violarum, seminis lini,anethi, & fœnugræci, & post oculi in ipso balneationem,vtendum est abstergentibus, & mundificantibus.

Confert ergo in principiis puluis thuris, quem iubet Auicen. infundere in aqua spatio vnius horæ, ex quo colato, & exsiccato fiat cum ipso alcohol. Similiter liquiritiæ radix sicca ad lxuurem redacta, vnguibus oculorum idoneum est illitu remedium,ex Galen.6. *de simplic.medic.facult.* quod etiam adducit Diosc. 3. *lib.cap.*5. Sepiæ testa vsta cum sale ammoniaco æquis portionibus trita confert,vel lapis magnes tritus semel in die appositus, ex Aetio *tetrab.*2.*serm.*3.*c.*59. Quod si iis non cedat affectio,ad valentiora deuenire oportet,vt sunt æris vsti squamma,& flus æris,chalcantum,& mysia,quæ si lauentur,sunt securiora,& magis mordacitatis expertia,vt docet Galen. 1. *de composit. medic.secund.locos*, c.4.ex quibus collyria parantur, vt ℞.æris vsti,& chalcanti vsti, ana ʒ.j. salis ammoniaci ʒ.ß. misce; aut atramenti sutorij, & salis ammoniaci, ana ʒ.j.ß. Quòd si morbus sit inueteratus,manualem abscissionem expostulat, vt docent Paul. & Aetius.Quare diligenter expedit vngulam amputare, eam priùs vnguibus eleuando, vel filo, aut alio instrumento subtili. Post scissionem ei subuenies cum vitello oui, & albumine eius, vt dolor sedetur, quæ oleo rosarum immixta linteis in eis madidis oculis admoueantur. Deinde post tres dies collyria acuta,& abstergentia administrentur, vt residuum exstirpetur, vt adoertit Auic.nam alio modo impossibilis erit huius partis additæ detractio.

§. IV.

De oculorum vlceribus.

NEmini dubium esse potest, quod vlcus inter morbos solutæ vnitatis connumeratur, ob quod non oportet illius essentiam inuestigare.Cuilibet oculi tunicæ solutio continui accidere potest, ratione cuius læditur visio;quæ solutio etiamsi genericè sit vna, sub se tamen varias continui solutiones comprehendit,vt ait Paulus *lib.* 3. *cap.* 22. vbi varias vlcerum differentias annumerat. Auic. *fen.* 3 *lib.* 3.*tract.* 2. *cap.* 3. septem vlcerum oculo- Vlcerum differentia. rum differentias assignat; alia enim sunt magna aut parua,munda aut sordida; alia verò boni,aut mali moris,exedentia, aut cancrosa, quæ omnia à causis,& accidentibus differentiam,& nomen sumunt, vt asserit Ioannes de Vigo *libro* 4. *cap.* 2.ex Auic. sententia. A causis, dum dicitur vlcus esse sordi-

A dum, virulentum,putridum, seu pustulosum. Ab accidentibus,vt quando inuenitur vlcus dyscrasiatum,dolorosum,aut inflammatum, vel cum carne superflua,& sic de reliquis, quorum signa, & differentias legere potes apud Auic. *fen.*4.*lib.*4.*tractatu* 3. *cap.*1. quæ quidem pro diuersitate causæ, & accidentium variam, & diuersam curationem requirunt. Hic morbus est partis similaris per se, quatenus tunica aliqua, verbi gratiâ quæ est pars similaris, patitur solutionem suæ continuitatis; dicitur tamen morbus per accidens respectu instrumenti,oculi scilicet,quoniam instrumentum in tantum læditur, in quantum pars aliqua similaris illius afficitur, quod docet Galen. *lib.de different. morbor. cap.vltimo*, vbi etiam idem asserit de lippitudine.

Causa huius morbi aut est interna, vt humor Causæ. fluens ad oculos, eorúmque membranas disrumpens,ac corrodens, vt in ophthalmia accidere solet,quâ præcedente oculi tunicæ exulcerantur; aut causa est externa, vt percussio,contusio, ruptio, & similia.

Qui oculi anatomen non ignorauerit,facilè percipiet,quæ pars oculi sit affecta, vlceri sque magnitudinem, & differentiam visu discernere poterit: Signa. quapropter signa ad illorum curationem consultò omitto. Vlcera magna in oculis cæcitatis sunt causa,ex Galen.1.*de causis sympt.c.*2.& si vlcus,quod Præsagium. est ante pupillam introrsum descendat,aliquid humoris aquosi foras effundit,quo etiam cæcitas suboritur; vlcera verò, quæ fiunt in tunica cornea, difficilè coalescunt, ob illius duritiem, ex Galeno *eodem loco*.

C §. V.

Curatio vlcerum oculorum.

VIctus institui debet pro morbi causæ ratione, & quantum fieri possit, humorum ad oculos fluxio compescenda est balneis, frictionibus crurum,& brachiorum,& cucurbitulis dorso,& occipitio affixis; quæ omnia sunt ex vsu post vniuersales euacuationes.

Itaque si adsit humorum redundantia, præcipuè cum oculorum inflammatione, statim sanguis est mittendus ex vena media, aut humeraria brachij eiusdem lateris oculi patientis,& hoc pro morbi,& virium ratione. Deinde humor est præparandus, & euacuandus iuxta humoris peccantis ideam; mox reprimendus his, quæ habent vim adstringendi,fronti, & temporibus appositis,vt capite de ophthalmia diximus. Quod si adsit inflammatio, D priùs est auferenda,ex Auic.cōsilio, & intemperies corrigenda iis,quæ ibi tradita sunt. Post hæc vlcus est curandum. Quod si sordidum, & immundum fuerit,illud tergere conuenit aquâ mellis, aut fœnugræci decocto eom melle,ex Paulo *lib.* 3. *c.* 22.

Validiùs etiam mundificat mel rosaceum, cui etiam inest vis adstringendi.Post mundificationem incarnantia competunt, & cicatricem inducentia. Confert ergo tuthia præparata,thus, & squamma æris vsti, lota in aqua chalybeata, aut hoc collyrium.℞. hæmathitis lotæ in aqua rosarum ʒ.j.cerusæ lotæ, amyli, gummi arabici, & tragacantæ, æris vsti,& antimonij,ana ℈.j.opij ǧ x.formentur pastilli cum succo foliorum oliuæ,deinde cum succo fœniculi in oculos instillentur.Alia quàplurima inuenire poteris apud Gal.4. *de composit. medic.secundum locos*,c.3.inter quæ propter partis exactum sensum mitiora sunt eligenda. Vlcera verò cancrosa, & mali moris difficile, aut nunquam curan-

tur in oculis, vt omnes admittunt, in quibus, & aliis vlcerum differentiis optimum consilium est post vniuersales euacuationes totum opus Chirurgicis committere, quorum munus est vulnera, & vlcera curare, & ad hoc remediorum habente exactam notitiam.

§. VI.

De albugine, & cicatrice oculorum.

QVæ per summa oculorum cicatrices fiunt, aliqui hoc nomine solo cicatrices vocant, alij verò nubeculam; altiùs autem delitescentes, albugines dicunt, teste Paulo *lib. 3. c.* 22. Dicitur ergo cicatrix quando tunica adnata post aliquod vlcus illâ afficitur, & est subtilis in oculi superficie, & etiam nominatur nubecula. Quod si cornea crassescat, aut ingrossetur, albuginis nomen meretur, ex Auic. *fen. 3. lib. 3. tract. 2. c.* 17. túncque visus hebetescit, cùm corneæ tunicæ pars, quæ pupillæ antestat, crassior, & spissior facta est; túncque dicitur propriè albugo, ad eundem modum ac si colorem mutauerit, vt constat ex Gal. 1. *de causis symptom. c.* 2. quoties enim cornea crassescit, impedita naturali perspicuitate, color albus succedit; cùm enim cornea tunica sit pars seminalis, & alba, si illi cicatrix superueniat, necessariò erit alba, vt docet Vega 3. *de arte medendi, sect. 2. c.* 5. Neque in hoc est sequendus Arist. *sect. 9. problem. problem.* 20. vbi ait, quod cicatrix debet habere parti colorem contrarium; non enim est ratio quæ ad illud suadeat. Sed quia diximus ex Galeni sententia, quod visio læditur ex colore albo tunicæ corneæ ex vi cicatricis inducto, examinare oportet sequens dubium.

§. VII.

An color intus oculum existens prohibeat extraneum.

Vallesij sententia. ALiquibus videtur, visionem lædi ex mutatione coloris tunicæ adnatæ, inter quos Valles. 4. *controuers. c.* 2. vbi inquit, quod color intus præter naturam existens, in oculo est morbus, qui per se visioni officit, qui nullo modo sub morborum diuisione generali comprehenditur, qui facit videri omnia eodem colore infecta. Quod probatur ex Gal. *loco proximè citato*, vbi ait, quod si in oculis sit coloris mutatio ab humoribus, pro humorum natura error in visu respondet: proinde qui regio morbo laborant, pallida omnia videre se putant.

Ex quo sequitur, quod si tunica ab humore albo, aut cicatrice intensiorem comparet albedinem, omnia obiecta alba similiter apparebunt, & pro huius sententiæ confirmatione adducitur Arist. 3. *de anima*, c. 4. qui asserit intus existens prohibere extraneum; quæ doctrina etiamsi adducatur ad probandum intellectum non esse mixtum, sicut Anaxagoras dixit; respectu tamen sensuum sic potest comprobari. Color existens in vitro viridi impedit perfectam visionem, cum omnia appareant viridia, si ea per illud inspicias: ergo similiter si pupilla, aut oculi tunicæ haberent colorem, multò meliùs impediretur visio perfecta coloris, quia impedimentum est magis potentiæ coniunctum.

Prima ratio.

Secunda. Secundò probatur à simili. In sensu tactus, qui non percipit qualitates primas similes gradu his quibus constat, neque potest illas percipere, nisi ab illis sit organum denudatum.

Tertia. Tertiò idem probatur in sensu gustus; nam si lingua sit aliquo amaro humore imbuta, omnia indicat esse amara; & si in auditu aliquis aer sit inclusus, qui commotus sonum efficiat, non benè percipitur sonus externus. Cùm igitur in aliis sensibus intus existens prohibeat extraneum, idem etiam debet intelligi respectu potentiæ visiuæ.

Quamuis hæc sententia his rationibus sit stabilita, in contrarium tamen sunt efficacissimæ rationes, quæ intellectum planè conuincunt; ideóque asserimus, colorem in oculo existentem non impedire visionem, neque efficere, vt omnia appareant eiusdem coloris. Quam sententiam tuentur Marc. de la Llana 3. *de anima, disp. 3. q.* 1. Petr. Garc. *disputatione* 23. *de locis affect. c.* 1. & alij. Ad cuius intelligentiam supponere oportet, oculos habere colorem naturalem, vt docet Arist. 1. *de hist. animal. c.* 9. & 5. *de generat. animal. c.* 1. vbi inquit, quod membrana oculum circundans requiritur translucida; talem autem esse, quæ tenuis, alba, & leuis sit, necesse est, idque etiam ex anatome constat, siquidem per visum iudicamus de tunicis, & humoribus oculorum, dum illarum partium fit separatio. Hoc supposito primò sic probatur conclusio. Si quis in speculo se intuetur, videt pupillam oculi ipsius, in qua residet potentia visiua: ergo color realis existens in oculo non impedit receptionem speciei intentionalis sui ipsius: ergo neque impediet receptionem specierum alterius coloris, quia vtriusque est eadem ratio: ergo intus existens non prohibet extraneum. Si verò dicas contra quotidianam experientiam, non videri pupillam, saltem negare non audebis, videri tunicas oculum, seu pupillam ambientes, in quibus recipiuntur species, vt ad pupillam perueniant; sed illarum tunicarum color non impedit visionem sui ipsius, nec facit vt visibilia sint, vel appareant illius coloris: ergo intus existens non prohibet extraneum.

Secundò probatur; nam quamuis intellectus sit secundum esse reale intellectus rei materialis, quia omnia ad modum rei materialis intelligit, si esset aliqua causa productiua speciei alterius intellectus nequaquam repugnaret ex parte ipsius intellectus illam recipere, & intelligere: ergo intus existens non prohibet extraneum secundùm esse inteotionale.

Tertiò probatur experientiâ; nam si quis habeat manum satis mollem, & aliam manum ita mollem apprehendat, percipit sanè alterius manûs molliciem, & mollities interior non impedit mollitiei externæ perceptionem.

Quartò, nam ex eo, quod in organo visus sit aliquis color, non potest sequi, quod ea, quæ videntur, sint eiusdem coloris, quantùm ad apparentiam; nam obiecta visibilia, sicut & aliorum sensuum, producunt suas species repræsentatiuas iuxta proprias naturas: ergo licèt recipiantur in oculo nigro, non est cur nigra talia obiecta appareant. Aliqui respondent, quod species modificantur per subiectum, per quod transeunt, & in quo recipiuntur, & sic receptæ in subiecto nigro, illarum obiecta nigra apparent. Contrà, nam proprium sensibile percipitur per propriam speciem, & non per modum speciei; hoc autem tribuitur sensibili communi, & sic propria species non modificatur. Tum quia si hæc essent vera, species visibiles deberent modificari per lumen medij, aut organi, & omnia etiam apparerent lucida.

Tandem, quoniam tactus licèt sit in organo corporeo qualitatibus primis tangibilibus affecto, alias excedentes, & intensiores eiusdem generis sentit; ergo ad minus visus deberet sentire etiam obiecta visibilia

visibilia in colore excedentia, etiamsi organum visus esset affectum aliquo calore in gradu remissiori; & hac ratione non poterant apparere omnia obiecta eiusdem coloris, nec externorum visio impediri. Qua autem ratione tactus non percipiat primas qualitates in eo gradu ac sunt in organo illius, non est huius loci, pertinet enim illius decisio ad libros de anima.

Ad argumenta respon-siones. Ad argumenta ergo in contrarium respondetur. Ad primum, ideò vitrum viride trahere potentiam ad sui cognitionem, quia illius color mittit ad oculos speciem efficaciorem quàm aliud obiectum; alia verò quæ per vitrum videntur, remissè videntur, non tamen viridia apparent, quia vt dixi, eorum species non modificantur, sed tantùm remissæ ad oculos perueniunt propter vitri viridis impedimentum; quod cùm magis moneat potentiam, ideò intensiùs percipitur: colores verò existentes in oculo non videntur, quia ad visionem aliqualis B obiecti distantia requiritur, & sic non immutant potentiam.

Ad secundum respondetur, quod ad perceptionem primarum qualitatum in organo tactus requiritur præuia alteratio, quæ fieri nequit inter qualitates primas eiusdem gradus, & sic sensus tactus non percipit illas, quia à simili alteratio non fit; percipit tamen qualitates excedentes, quia ab illis alterationem patitur: quæ alteratio non requiritur in organo tactus respectu qualitatum secundarum, & sic in quocumque gradu illas sentire potest.

Ad tertium respondetur, quod existente bile in lingua, omnia apparent amara ex permistione cum bile, quæ ob excedentem amaritudinem, & efficaciorem speciem, quam producit, magis potentiam eo tempore excitat, quàm reliqua gustabilia. Si verò intra auditum somnum efficit aër commotus, C ideò non percipitur alter sonus, quia natura cùm sit limitatæ virtutis, non potest simul varios, & diuersos sonos percipere, secundùm commune axioma, *Pluribus intentus minor est ad singula sensus*; & per præsentiam vnius obiecti audibilis intensè sui speciem producentis, distrahitur natura à perceptione aliorum obiectorum; quod fieri diximus capite de phrenitide, ratione aduertentiæ circa vnum, & non circa aliud.

Ad id quod asserit Galen. nempe in morbo regio omnia pallida apparere, respondetur hoc non fieri ob humoris colorem intra oculum existentem, sed potiùs fieri, quia vapores exeunt extra oculos, & producunt speciem sibi accommodatam, vt oculus illos percipiat, qui cum pallidi sunt, iudicant se pallida videre. Neque est credendum, quod muscis, D quarum oculi sunt rubri, obiecta colore rubra repræsententur, ac per consequens ex colore oculi non sequitur, quod visibilia illum colorem, & non proprium repræsentent.

Oculi color non est morbus. Ex his infero, oculi colorem non esse morbum, sed potiùs symptoma in qualitate mutata, quæ dependet ex qualitatibus primis, vt reliquæ qualitates secundæ; & sic iste morbus reducitur ad morbos intemperiei, seu partium similarium. Si igitur humor aliquis ad oculum perueniat, poterit quidem visionem lædere, non tamen ratione coloris; sic similiter albugo, seu cicatrix reddit oculum ineptum ad videndum, quia reddit partem, cui inhæret, crassiorem, & densiorem, minùsque lucidam, seu diaphanam; & hanc ob causam non benè pertranseunt species ad oculi pupillam, actióque videndi diminuitur, aut in totum aufertur.

Causæ. Huius morbi causam inuestigare non est difficile, cùm sequatur ad vlcera, inflammationes, & do-

A lores oculorum, fieri que etiam solet ab humoribus crassis intra corneam perspicuitatem impedientibus; qui si parùm crassi fuerint, nubeculas; si crassiores, albugines procreant.

Signa. Facilis cognitu est iste morbus, qui si inueteratus sit, curationem non admittit, vt inquit Aetius; nam callosas ac diuturnas, & crassas cicatrices si velis eurare, necesse est collyriis valdè acribus vti, & à vehementi illorum mordacitate aliæ partes exulcerantur; mitioribus autem collyriis minimè cedit affectio, & sic vt incurabilis relinquenda est.

§. VIII.

Curatio albuginis, & cicatricis oculorum.

Si quis cicatricem extergere velit, quæ curationi subiicitur, bono vitæ regimine instituto circa B res non naturales, ita vt a vino abstineat æger, aut parum bibat, victúque vtatur moderato, & boni succi, & probæ coctionis, qui minimè flatuosus sit, ac ab omnibus acribus, salsis, crassisque cibis se abstineat; si humor crassus in causa fuerit, illum oportet extenuare, & ad purgationem præparare his, quæ aliis capitibus diximus, præcipuè in curatione lethargi: mox vtendum est frictionibus, cucurbitulis, & ligaturis partium extremarum, idque efficies si humor adhuc in oculos dilabatur; vtendúmque errhinis, & masticatoriis eisdem locis traditis.

Quibus factis, & interim dum fiunt, topica auxilia sunt administranda, in quem vsum confert hæc aqua. ℞. aquæ plantag. & rosarum, ana ℥.ij. vini albi odoriferi ℥.ß. bulliant simul vnicâ ebul- C litione; floris æris optimè triturati ʒ.j. tuthiæ, & sacchari candi, ana ʒ.ß. per duos dies agitentur, & postea clarificetur aqua, cuius gutta intra oculum iniiciatur. Quod si tutbia, & æs abluantur, priùs benignius medicamentum efficies. Extergit etiam moderatè cornu cerui vstum, & similiter præp. ex Galen. 4. *de compos. medic. secund. locos, cap. 4.* & centaurij succus cum melle nubeculas abstergit, ex Paulo, aut hæc aqua. ℞. aquæ fœniculi, chelidoniæ, & eupbrasiæ, sing. ℥.ij. sarcocollæ nutritæ, æris vsti, & tuthiæ, ana ℈.ij. testæ sepiæ vstæ, stercoris lacerti, & collyrij albi rasis, ana ʒ. ß. omnia simul mista agitentur, & calida hæc aqua instilletur in oculum: aut cum sebo hœdi, stercore lacerti, puluere tuthiæ præp. felle vaccino, & sacchare candi vnguentum conficies, quo oculus liniatur. Ad albuginem confert sepiæ testa combusta cum melle leuigata, vel hæc mirabilis aqua. ℞. schillam in D frustra diuisam, quæ vino albo operiatur, aquæ fœniculi, chelidoniæ, & rosarum, ana ℥.ij. mellis virginis ℥.j. æris vsti ʒ.ij. aloës lotæ, tuthiæ, & sacchari candi ana ʒ.ij. foliorum rutæ p. j. mittantur simul in alembicum, & ex eis aqua instilletur, quæ in oculos immissa prodest, & humores crassos resoluit, nubeculam, & albuginem extergit; quæ quidem seruari debet in vase benè cooperto. Mellis aqua instillata sacchare cando, vel tuthiæ præparatæ admista abstergit oculos moderatè. Ouum recens sub cineribus coctum, & induratum prodest, si detracto vitello, loco illius albumen diuisum repleatur viridi ære, & sacchare cando; deinde strictè ligatum in aqua euphrasiæ, & chelidoniæ quatuor dierum spatio sit immersum, ex quo collyrium paratur vtilissimum, de quo periculum feci.

§. IX.

De lacrymarum effluxu.

PRæter dicta oculis succrescit epiphora, siue lacrymarum effluxus, quo caput per oculos excrementa deponit, vt docet Gal. *lib. spurio de compagine membrorum*, siue *de natura humana*. Sunt equidem lacrymæ aqueus quidam liquor per oculos defluens, vt etiam ipse testatur 7. *simplic.* agens de scisso, seu hædera. Lacrymæ fiunt ex eadem materia à qua fit sudor, vt Galen. insinuat *lib. spurio de histor. Philosophica*: & cùm sudor naturalis salsus sit, vt ipse retulit 10. *simplic. cap. de sudore*, lacrymæ etiam salsæ percipiuntur, vt quiuis experiri poterit. Quapropter inquit Arist. 5. *sect. problemate* 35. quod lacryma sudor quidam est. Qua verò ratione sudor, & lacrymæ salsa fiunt, colligitur facilè ex Galen. & aliis, qui tradunt causas salsæ pituitæ; nam eædem de omnibus verificari possunt.

Quibus modis fiat sapor salsus.

Tribus modis referunt, aliqua salsa reddi. Primò per putredinem, ita enim ostenditur à Galeno 2. *de facult. natur. cap. vltimo*, vbi appellat pituitam acidam crudam, salsam verò putridam. Quod confirmat Auic. *fen.* 1. *lib.* 1. *doctrina* 4. *cap.* 1. dicens: *Et nos quidem dicimus putredinem ipsum salsum efficere*: & huius euentus rationem reddit; nam putredinis calor in ipso phlegmate producit vstionem, & cinereitatem, quæ cum eius humiditate commiscetur.

Sed obiicies. Sequitur ex hoc, quod omnis pituita dum putrescit, redditur salsa, siquidem habet causam salsi saporis, putredinem scilicet, & sic semper dum putrescit, illum saporem comparabit; quod est contra experientiam.

Respondetur, non semper esse vnum modum putredinis, & ita non quauis putredine redditur pituita salsa, sed peculiari. Quod facile intelliges; nam animalia per putredinem genita non à quauis potredine generantur, sed tunc in rebus putridis producuntur, quia calor naturalis, idemque discretus, remanet cum aliqua vi congregandi, & vnicodi ea, quæ à calore putredinali sunt separata. Sic similiter in pituita putrescenti, & alio quouis liquore, qui putrefit, calor naturalis, qui remanet, si habet vim vniendi, & permiscendi humidum cum sicco cineritio, reuera sapor acidus insurget. Sed quia talis permistio non semper à calore fieri potest, ita neque semper ex putredine terræ generantur animalia, neque ex liquoris putredine salsus sapor resultat.

Secundo modo fit salsus sapor ex permixtione amaræ bilis, vel alterius rei amaræ cum humiditate, vt etiam ostendit ibi Auic. dum ait: *Omnis verò salsuginis causa est vt aquosæ humiditati pauci saporis, aut priuata eo terrea partes adusta complexionum siccarum, & saporis amari aquali temperamento misceantur; si enim multa fuerint, amarus sapor prouenit.* Quod probat Arist. 2. *meteor. cap.* 3. exemplo aquæ per cinerem colatæ, quæ posteà salsa remanet, propter admistionem cineris amaritudinem habentis; sicque, inquit, vrina redditur salsa ex bilis permixtione, cùm ipsa tamen vrina fiat ex potu dulci. Hoc etiam modo maris aqua salsa fit, ob permistionem scilicet partium terrestrium adustarum, quæ per calorem solis amarorem contraxerunt, sicut cineres per calorem ignis: quæ quidem partes amaræ si in multa quantitate aquæ dulci admisceantur, iam non salsum, sed amarum reddunt totum liquo-

A rem, id experientia comprobante in lacu Palestinæ, qui ob ingentem calorem solis, & plurium partium adustionem, maiorem nanciscitur amaritudinem, quam aquæ maris, & paludum.

Tandem fit sapor salsus ob permixtionem serosæ humiditatis salsæ cum alio liquore, vt docet Galen. 2. *de different. febr. cap.* 6. quamuis permixtionis huius non recordetur 2. *lib. de facult. naturalibus, cap. vltim. citato.* Quapropter cùm iis de causis salsus sapor ortum ducat, ab eisdem lachrymarum, & sudorum salsedinem oriri posse existimamus.

Causæ.

Quantùm ad causæ lachrymarum considerationem spectat, frigiditas lachrymarum fluxum excitare valet, vt docet Gal. 4. *de simplic. medicam. facult.* quod efficit constringendo, & comprimendo; ex qua compressione tenues excernuntur humiditates, & ponit exemplum in lachrymis ocu- B lorum. Ex calore humorem dissoluendo, & attenuando fluunt lacrymæ, quod etiam insinuauit Aristot. 5. *sect. problem.* 13. & 35. Fit etiam lacrymarum effluxus à causa exteriori, vt à fumo, puluere, & ictu, & ab inflammatione, & oculorum dolore, qui per semotionem causæ facilè aufertur. Prætermitto cum lacrymarum effluxum, qui sequitur morbos acutos, de quo Hipp. dixit 1. *prognost. Si nolentes illacryment*, &c. nam per morbi ablationem ipsæ etiam delentur, neque curare intendimus illum, qui sequitur carnium lacrymalium consumptionem, qui est incurabilis, vt patet in senibus; sed solùm illum, qui ex humorum redundantia in capite, & toto corpore procedit.

De signis.

Si enim lacrymæ calidæ, & erodentes sint, bilis excessum ostendunt; si verò aquosæ, & frigidæ, C humorem pituitosum denunciant, quæ morsu, & acrimonia vacant, sicut calidæ, & acres oculos mordent, irritant, & calidæ persentiuntur, palpebras exedunt, & acutos dolores inferunt.

Præterea cognoscere oportet, an lacrymæ defluant in oculos extra caluariam: quod inde percipies, nam venæ frontis intumescunt, palpebræ implentur, & dolor in extimis sentitur, & arteriæ valdè pulsant, & siccantibus suprà frontem applicitis adiuuantur.

Quod si à partibus intra caluariam manauerint, narium pruritus aderit, & capitis dolor internus, & pondus, quod immodicè fluentibus lacrymis ledari solet.

Cùm omnis fluxio excitetur ex duplici causa, vt docuit Galen. 2. *de different. febr. cap. vltimo*, nempe ex parte debili recipiente, quæ promptè humorum redundantiam in se recipit, & ex fortitudine, & robore transmittentis, quæ humores, & D excrementa in partem debilem transmittit, clarè constat partem recipientem in hoc affectu esse oculos, transmittentem verò esse caput, quod ab intemperie debile redditur, cuius ratione plura congerit excrementa, & ea in oculos deponit, aut ea recipit à toto corpore, vel ab alia parte, deinde in oculos transmittit. Huiusmodi intemperies si calida sit, aut frigida, vel alterius sortis, percipitur iis signis, quæ capite de dolore capitis adducta fuere.

A

§. X.

Curatio effluxus lachrymarum.

Victum in huius affectus curatione tenuem instituas, vt capite de ophthalmia diximus, qui infrigidans sit, dum lachrymæ calidæ, & erodentes exeunt, quo tempore bibat aquam frigidam, hordei, aut scortioneræ. Procedente tempore ad crassiorem victum declinare fas est, quia morbus diu durans tum fit, enim victus parsimonia tolerari non potest. Verùm si lachrymæ aqueæ, & frigidæ sentiantur, victus exsiccans administretur, vt carnes pulli, turdorum, turturum, perdicum, & passerculorum, quæ assæ magis sunt ex vsu. Noctu assumat amygdalas cum vuis passis, & panem biscoctum, & oua B tremula: in fine prandij, & cœnæ assumat coriandrum præparatum, dianisum, aut citonocotum conseruam. Bibant aquam cinnamomi, anisi, aut vinum aquosum nimis. Modicis vtantur frictionibus, ventremque habeant lenem, somnoque fruantur moderato. Si ad fuerit sanguinis multitudo, illam demere tentabis vena brachij communi scissa, quæ sanguinis missio bis, aut ter est facienda pro sanguinis, & humorum redundantia, & virium firmitudine; & hoc fieri debet à quacunque parte morbus procedat. Acribus, & salsis humoribus redundantibus fiet præparatio, & eorum purgatio cholagogis medicamentis, vt diximus *c. de ophthalmia*; redundante verò pituita, illâ priùs attenuantibus syrupis præparatâ, phlegmagogis est etiam euacuanda. Mox cucurbitæ occipitio sunt affigen- C dæ, & inueterato malo ceruicis initio setonem transfigere expedit, diùque apertus est seruandus. Fronti, & temporibus repellentia sunt admouenda, vt dicto iam capite egimus.

Si causa calida sit, & lacrymæ erodentes, & acres fluant, contrariis est corrigenda, vt *c. de dolore capitis* dictum est: deinde oculis imponatur hoc collyrium. ℞. sarcocollæ nutritæ ʒ. ij. tragacanti ʒ. j. misce; quod subtiliter puluerizatum mirificè prodest, hæc enim duo medicamenta ad lacrymas maximè conferunt, ex Gal. *lib. 8. attributo de simplic. medicamentis*. Aut ℞. aquæ rosarum, & portulacæ ana ℥. ij. collyrij albi Rhasis sine opio, & in dolore vehementi cum illo, & cerusæ lotæ, ana ʒ. j. quod in oculos instilletur, aut cum tuthia præparat. & amylo loto, & aqua rosarum collyrium formetur. Quod si ardor nimius sit, oculus fouebis decocto maluatum, & papaueris.

Solent præterea palpebræ exasperari, & excoriationem pati à dictis humoribus: eos igitur liberabis, D si liniantur palpebræ sebo hœdino liquato, & aqua maluarum loto, vel axungia gallinæ eodem modo lota.

At si lacrymæ sint frigidæ, & aqueæ naturæ, oculis instillabis id quod recipit succi fœniculi, & aquæ chelidoniæ ana ℥. ij. amyli, aloes, & thuris lotorum, ana ʒ. β. misce. Vel ℞. decocti fœnugræci, & fœniculi ana ℥. ij. vini albi ℥. j. tuthiæ, antimonij, & sarcocollæ ana ʒ. j. misce. Eatundem rerum puluis etiam oculis impositus vtilis censetur. Item piceæ tædæ fuligo in scutella, aut olla collecta lacrymas compescit, ex Galen. 8. *de simpl. medic. facult.* Tandem sectiones venarum, temporum, & quæ sunt in angulis oculorum lacrymalibus vtiles sunt, ex eodem *lib. de anatomia vinorum*, & vt dixi capite de dolore capitis. frigida capitis intemperies contrariis est corrigenda, quorum copiam ibi descriptam inuenies.

§. XI.

De suffusione.

Hic affectus apud Græcos ὑπόχυμα, ab Arabibus *gutta*, à Latinis suffusio nominatur, qui nihil aliud est, quàm humorum affusio, qui inter tunicam crystalloidem, & ceratoidem concrescunt, vt ait Paul. *lib. 3. c. 22.* & vt inquit Auic. *fen. 3. lib. 3. tr. 4. c.* 18. descensus aquæ est ægritudo oppilatiua, & est humiditas extranea stans in foramine tunicæ vueæ; quare prohibet penetrare formas ad visum. In quo conuenit Aetius *tetrab. 2. serm. 3. c. 51.* Ex quibus claret, hunc morbum consistere in obstructione, nam in tantum lædit visum in quantum impedit transitum specierum visibilium, vt asserit Auicen. *loco citato, & fen. 3. lib. 3. tr. 4. c. 1.* dicens: *Aut oppilatur integrè, aut non integrè sicut cum est descensus aquæ.* Idemque ostendit Galen. *7. de placitis Hipp. & Plat. c. 6.* vbi ait: *Suffusio appellatur, in qua fulgoris vitrei meatus, qui in acinali tunica est, obstruitur.*

Neque in hoc est sequendus Ludouic. Merc. *de interu. morb. curat. cap. 21.* qui hunc morbum reducit ad intemperiem cum humoris affluxu; siquidem constat, humorem visionem lædere obstruendo, & impediendo specierum transitum, aut luminis interni ad extra, potius quam oculum distemperando; & hanc ob causam Gal. *de different. morb. cap. 8.* hunc morbum collocat inter morbos numeri additi toto genere præter naturam, vt in vesica lapis, qui etiam obstruendo læsionem actionis efficit. Quod si totum oculi foramen a crasso humore obtenebratum non sit, nec obstructum; sed aliqua pars eius pura superstit, per illam quidem, quæ extrinsecus sunt, nihilo deteriùs quam antea videbuntur; non tamen vno tempore multa, vt asserit Galen. *1. de sympt. causis, cap. 2.* qui rationem huius reddit dicens: *Quia scilicet angustior quàm antea factus est visionis conus.* Possunt itaque videri obiecta perfectè per partem foraminis non obstructam, quia nullum est impedimentum, vt per illam ad oculi pupillam visibiles species perueniant; sed quia illa pars est exigua, non possunt plura simul videri, quoniam accidit vt obiecta videantur solum secundum partes parti non obstructæ correspondentes, cum qua habent rectitudinem, ratione quarum dicitur à Gal. quod visus nihilo deteriùs quàm antea obiecta percipit: licèt enim species obiectiua habeat extensionem obiectiuam, quæ producitur à toto obiecto, & recipitur in medio, nempe in aëre, ratione cuius habet etiam extensionem subiectiuam; cum hoc tamen non videtur totum obiectum, quia species tantùm ad oculos perueniunt, quæ dependent à partibus obiecti foramini correspondentibus, aliæ verò obiecti partes non percipiuntur, quia foramini oculi non obstructo directè non respondent: & hanc ob causam inquit Auic. *Illud ergo, quod ex visibilibus coram parte oppilata existit, non comprehendit visus, sed comprehendit illud, quod est coram parte discooperta, & quandoque comprehendit visus alicuius rei medietatem, & partem eius, & non comprehendit reliquum.* Si verò in pupillæ centro exigua fuerit suffusio, ita vt in medio foraminis sit humor visionem lædens, tunc latera obiectorum quasi per fenestras videntur, propter eandem rationem. Quod si humor sit diuturnus, nec in se coniunctus, & sit in oculo fluitans, iis qui sic se habent, tanquam culices quidam foris obuersari videntur, vt Gal. ait.

Mercati lapsus.

Quibus modis fiat suffusio.

Dupliciter insurgit morbus iste, aut oculis per se patientibus, aut ab aliis partibus malo communicato, præcipuè tamen a ventriculo. Si enim tibi pupillam contemplanti suffusionis apparuerint accidentia tribus, aut quatuor, aut etiam pluribus mensibus, & nihil tenebrosum in oculis videatur, ab ore ventriculi affectionem procedere inuenies, vt docet Galen. 4. *de locis affect. cap.* 1. Quod si vterque oculus afficiatur, ab eodem principio initium sumere certum est; nam quando in oculis primariè fit suffusio, non fit simul in vtroque oculo, sed frequenter incipit in vno, deinde tractu temporis alterum oculum occupat. Quod si suffusio intermissionem habuerit, neque semper oculi molestentur, intermissio suspicionem excitat, quod malum à ventriculo prodierit, sicut assiduitas, & permanentia oculos per se pati declarant: & si humor aliquis ventriculum mordens, aut crudus humor persæpe in ventriculo sentiatur, ab eo procedere affirmare audebis.

Affecto cerebro quædam accidentia suffusioni similia succescere solent, vt in aliquibus phrenitidis speciebus cernimus; nam ab humore torrido existente in cerebro oritur fumus quidam, veluti in lucernis ab oleo, qui ad oculum delapsus, visum obtenebrat viam, & oculi meatum obstruendo; & hoc solet esse præludium suffusionis eis, qui existimant se videre culices, aut muscas ante oculos obuersantes, qui affectus imaginatio vocitatur ab Auic. *fen.* 3. *lib.* 3. *tract.* 4. *c.* 9. quia qui hoc affectu laborant, imaginantur se videre, quæ non vident. Culices, seu muscas apparentes existimo formari ex vaporibus, qui ante oculos ad extra obuersantur, non autem ab iis, qui intra oculum manent; nam quæ intra oculum sunt, videri non possunt, aliàs enim totam oculi, & cerebri compaginem videremus. Præterea huiusmodi vapores ab aliis non videntur propter eorum tenuitatem, & subtilitatem, & quia ob eorum exiguam virtutem non possunt producere species ad tantam distantiam, vt ab aliis videri non possint.

Obiectio. Sed instabis: Vapor extra existens iuxta humorem crystallinum potest suas species producere in oculo: ergo poterit etiam videri, cum nihil deficiat ad talis actus exequutionem.

Responsio. Respondetur, non sufficere illam speciem quomodocunque, sed modificatam cum sensibili communi, nempe cum præsentia locali, quæ aliquantulum distare debet a potentia visiua, vt tale obiectum percipiatur; nam de potentia visiua verificatur, quod sensibile positum supra sensum lædit sensationem.

Causa. Causam suffusionis esse humorem crassum, & frigidum, omnes admittunt, in principio tamen à flatibus, seu vaporibus crassis fieri contingit, vt deducitur ex Gal. 4. *de locis iam cit.* Gentilis *in expos. loci Auic. in princ. citati*, aliam causam adducit, crassitiem scilicet humoris albuginei, quæ impedit visionem, & facit accidentia suffusioni similia; quod deducitur ex Gal. 1. *de caus. sympt. c.* 2. vbi sic: *Sin vehementer crassus est factus* (loquebatur de tenui humore) *veluti in suffusionibus euenit, vtique videre hominem prohibet.* Qui morbus reducitur ad suffusionem, quatenus crassities humoris albuginei impedit humoris perspicuitatem, & viam, per quam species ad pupillam peruenire debent.

Signa. Hunc morbum antecedunt lachrymarum effluxus, ophthalmiæ, capitis dolores, frigidi, & crassi humores, & alimentorum crassorum vsus. Incipiente morbo, ante oculos apparent muscæ, culices, & fila, circulique circa lucernas, quo tempore pupillam diligenter inspicies, nempe an sit lucida, & splendens, an verò turbida: procedente verò tempore pupilla refert colorem maris, deinde dum magis concrescit, albicantem colorem habet, mox ad colorem plumbeum, & glaucum peruenire solet, & ad nigrum, & alios colores, quos Auic. refert.

Præsagium. Suffusio si recens sit medicamentis sæpe discutitur, sed vbi vetustior facta sit, manus curationem desiderat, ex Cels. *lib.* 7. *c.* 7. Suffusionis sunt plures differentiæ ex colorum varietate desumptæ. Quædam quidem sunt aërei coloris, aliæ vitrum referunt, aliæ sunt albicantes, vel ad viridem colorem mutantur, aliæ colorem glaucum habent. Quæ sunt coloris glauci, incurabiles censentur, ex Aëtio: quæ sunt coloris nigri, & gipsi, difficilè, aut nunquam curantur, ex Auicenna.

Nota. Cùm iste affectus vetustior sit redditus, ita vt medicamentis discuti humor non possit, oportet cognoscere, an manuali operatione possit curari; quod docet Galen. *de caus. sympt. cap.* 2. dicens: *Quippe quibus altero conniuentibus, alterius pupillam dilatari contingit, iis si compunctio administretur, recipiendi visus fiducia est. Quibus non dilatatur, nemo vnquam reuidit.* Et ratio est, quia per vnius oculi conniuentiam, & compressionem spiritus animalis qui ad oculum compressum defluebat, in alterum oculum facilè dilabitur, quare illius distendit, & dilatat pupillam; quod si pupilla non dilatetur, iam humor nimis est concretus, & ita oculo affixus, & obstruens, vt adhuc manualem operationem effugiat, & sic non oportet illius curationem aggredi. Si verò illius oculi pupilla dilatetur, spes salutis propter contrariam rationem est habenda.

§. XII.

Curatio suffusionis.

PAulus, & Aëtius pro morbi huius curatione victum in principio attenuantem commendant. Itaque morbo per oculi propriam affectionem incurrente succorum crassorum, & eorum, quæ caput replent, abstinentia. Vinum euitent: bibant aquam fœniculi, anisi, aut cinnamomi. In fine prandij, & cœnæ accipiant dragetam ex fœniculo, aniso, aut coriandro præparato, seu carnem citoneorum, vel pira austera condita. Antequam malum radices egerit, sanguinis detractione ex vena media, aut humeraria, & humorum crassorum præparatione attenuantibus, & incidentibus facta, & eorum expurgatione curari solet affectio, vt ait Paulus. Deinde vtendum est frictionibus, & cucurbitulis, & enematibus fortibus, vt præcipit Aëtius, qui etiam iubet cucurbitulam scarificatam occipitio affigere, & errhinis, & narifusoriis vti. Mox medicaminibus simplicibus, & leuioribus ad oculos in principio est vtendum, putà melle, & fœniculi succo, aut melle, & saccharo cando, & fœniculi decoctum per initia superfusum adiuuat. Item aqua chelidoniæ, & euphrasiæ, & vini albi parũ, cum tuthia præparata, & aloe vtilia censentur, vel hæc aqua. ℞. florum camemali, meliloti, & antos, ana p. ij. fœniculi, & euphrasiæ, ana m. ß. seminis fœnugræci ʒ. ij. croci ℈. ij. vini albi ℥. ij. aquæ fœniculi, & rosarum ana ℥. iij. viridi æris, & aloes, ana ʒ. ij. mellis ℥. ij. folior. tutæ m. ß. Omnia simul per alembicum instillentur; quæ aqua mirabiliter hunc morbum curat in oculos instillata, præcipuè cum iam morbus inueterascit. *Aqua mirabilis.* Præter dicta conferunt ea, quæ pro albuginis curatione adduximus. Præterea ieiuno ventre pectine scalpant caput anterius retrorsum.

trorſum. Laqueus, aut ſeto iuxta terminationẽ capillorum in occipitio alhans materiam ad oculus fluentem potenter retrahit. Oportet etiam caput roborare, ad quod fieri poteſt ſacculus aut cucufa ex pulueribus milij torrefacti, maioranæ, roſatum, ſtœcados, roris marini, cauem, maſtichis, & ſimilium, aut ex eiſdem cum cinere vitis poteſt fieri lixiuium, quo ſemel, aut bis in hebdomada capitis lotio fiat.

Curatio ſuffuſionis per chirurgiam. Quod ſi iſte affectus iis remediis nõ cedit, tunc ſuffuſio, ſeu cataracta, ſi confirmata ſit, nec nimis recens, neque antiqua nimis, ita vt mediocrem conſiſtentiam habeat, per manualem operationem eſt curanda; nam tunc temporis reſoluentibus auxiliis illam curare eſt impoſſibile, quæ curatio manualis indiget viro maximè in arte exercitato. Curationis modum ſcriptum inuenies apud plures Autbores, præcipue tamen apud Ioannem de Vigo 4. *de vlceribus, cap. 7.* Si verò nimis ſit concretus humor, & morbus inueteratus, maximeque oculo adhærens, acu minimè ſeparari poteſt; quapropter talis curatio eſt prætermittenda, ſicut ſi humor eſſet fluidus, & ſine conſiſtentia, vt circa initia apparere ſolet; quo tempore nec talis curatio eſt tentanda, quia facilè humor in hanc, & illam dilabitur partem, & acu extrahi non poteſt, ſed digerentibus & reſoluentibus potiùs abſumitur.

Curatio ſuffuſionis ex ventriculo. Si verò ſuffuſio per conſenſum à ventriculo fiat, illum euacuare præcipit Galen. 4. *de locis, c. 1.* vbi inquit, ſe plures ſanaſſe medicamento ex aloë, quod hieram vocant. Itaque in humorum crudorum abundantia illos præparabimus rhodomelle, ſyrupo de abſinthio, de mentha, aut de duabus radicibus: deinde illos euacuabimus pillulis de hiera, de maſtiche, de agarico, aut aggregatiuis, quam euacuationem licebit etiam per interualla repetere. Deinde ventrem oportet roborare exterius oleo abſinthij, menthæ, & maſtichis, ex quibus cum puluere diarrhod. Abbatis, aromatici roſarum, cinnamomi, & calami aromatici cum cera fieri poteſt vnguentum, vel ceratum pro ſtomacho. Verum ſi humores ſint bilioſi, eos præparabis rhodomelle ex ſaccharo, & ſyrupo acetoſo, boraag. & roſarum; deinde illos euacuabis cum diluto rhabarb. & ſyr. Regio, vel ex nouem infuſionibus roſarum perſicarum, vel pillulis de hiera, & de rhabarb. mox oleo roſarum, cotoneorum, myrthi, & nardini ſtomachum fouebis, & cum puluere roſarum, myrthi, coralli præp. & margaritarum præpar. & cera vnguentum, vel ceratum effinges ad ſtomachum. Reliqua capite de ventriculi imbecillitate ſcripta reperies.

§. XIII.

Obſeruatio pro quodam agro ſuffuſione oculorum laborante.

QVidam homo genere præclatus, qui circiter ſeptuageſimum agebat annum, fluxionibus ad oculos obnoxius, qui oculos habebat prominentes, & conſequenter debilis viſus; virtus enim diſtributa redditur infirmior: ipſe quidem ſuffuſione antiqua ſeptem annorum laborabat in vno oculo, ita vt videndi actionem omninò abolitam haberet; altero verò ob continuum humorum defluxum parum, aut nihil videbat, erat enim oculus intemperatus, illachrymans, & illius tunicæ humiditatibus plenæ, quæ ſpecierum viſibilium receptionẽ in pupilla impediebant, & oculi ſplendorem ab ſpiritibus animalibus impartitum remittebant. Hic igitur cupiens viſum recuperare, quendam vocauit artificem, nos *oculiſta* vocamus, qui oculi malum intuens, & oculum confricans, conſtanter aſſeruit illum oculum (erat enim oculus ſiniſter) ſanitatem recuperare poſſe acu cataractam ſeparando, quæ erat boni coloris, & ſubſtantiæ modum habebat medium, ita vt facillime acui ſubiiceretur. Nobilis ſenex hoc nuntio lætus vocare iuſſit Medicum ſcientia præclarum, & antiquum: me quoque vocauit, qui omnes ſimul conuenimus, & de caſu propoſito tractare cœpimus. Artifex affectu, vel deſiderio operandi, aut vt meliùs dicam, pecuniæ deſiderio commotus, adduxit quaſdam rationes ſenſui apparentes, quibus probare nitebatur, ex acus punctione ægrum ad ſanitatem reſtitui poſſe, quas deſumpſit ex colore ſuffuſionis, & ſubſtantiæ modo, quæ licèt eſſet inueterata, ſicque poterat nimis oculorum tunicis adhærere, & acui reſiſtere, afferabat tamen, quod ex oculi compreſſione, & commotione dilatabatur, & ad maiorem loci extenſionem deueniebat; quod quidem non ita eueniret, ſi eſſet nimis radicata, & adhærens; atque adeo nil impediebat huius remedij admotionem. His rationibus ſuaſus alter ſocius præbuit conſenſum, neque meam volebat expectare ſententiam, diiudicans eam non poſſe euertere artificis fundamenta. Sed me audire coactus, ſubticuit; & ad rem deueniendo, aſſerui nullam rationem ex artifice traditam validam eſſe; nam illæ ſolùm probabant, cataractam acu ſeparari poſſe, non tamen inde poterat deduci viſus reparatio. his rationibus ductus. Primò, quia nobilis ille ſenex in illo oculo habebat fluxionem continuam ex capitis debilitate ortam; & ſicuti in altero oculo viſionem amiſit ratione humoris defluentis abſque ſuffuſione, pari ratione cum ille oculus eſſet ſemper eiſdem tentatus fluxionibus, non erat potens videre, quamuis ſuffuſio, ſeu cataracta acu ſubtraheretur; nam erat obſtructus neruus opticus, neque erat locus deſcenſui ſpirituum animalium, & totus oculus erat humiditatibus imbutus, neque tunicæ, & oculi humores habebant eum ſplendorem & diaphaneitatem, quæ ad ſpecierum viſibilium receptionem conducit. Sed ſocius meus alias doctiſſimus interrogauit, quanam ratione optici obſtructio dignoſci queat? Si enim nullo in oculis malo apparente cernendi ſenſus deperditur, vt accidit in morbo, quem guttam ſerenam dicimus, tenerâ in neruo optico morbum, ſeu obſtructionem exiſtere fatemur; hic tamen vitium adeſt in oculo: non ergo oſtendere poſſumus nerui optici obſtructionem. Quapropter ſi ſemel cataracta ſubtrahatur, ſtatim videbit æger, ſaltem diminutè. Accipe iam (dixi) huius veritatis fundamentum ex Galeno deſumptum *lib. 1. de cauſis ſympt. cap. 2.* vbi in hæc prorumpit verba: *Quippe quibus altero conniuentibus, alterius pupillam dilatari contingit, ſi compunctio adminiſtretur, recipiendi viſus fiducia eſt, &c.* Quibus verbis oſtendit, quod ſi oculum alterum manibus contrectemus, modò illum comprimendo, modò aperiendo, ſi alterius oculi pupilla, in qua adeſt cataracta, dilatatur, tunc ſpes habenda eſt viſionis, quia ſignificat nullam eſſe obſtructionem in neruo optico, qui in cataractæ oculum inſigitur; nam illa dilatatio pupillæ conſurgit ex ſpirituum animalium confluxu, quia impelluntur ex vi motionis factæ in altero oculo; at verò ſi eſſet obſtructio, neutiquam ad illum oculum ſpiritus animales peruenire poſſent, quia obſtructio illorum deſcenſum impediret. Quare non ſufficit ampliatio pupillæ eiuſdem oculi, quando ea fit ex motione facta in

ipsomet oculo ab artificis manu, quia tunc talis amplatio fit media compressione manus, quæ extendit humores ad latera, & à calore per manus motu adquisito attenuatur humor, & distenditur, ita vt pupilla dilatata appareat; quæ dilatatio non sufficit vt signum ad subtrahendam cataractam. Licet huiusmodi fundamenta infallibilia sint, & accedentes ad ægrum, de alterius oculi conniuentia periculum fecerimus, nulloque modo oculi cataracta affecti pupilla dilatabatur; ne tamen renuente coram ægro, & adstantibus, sapientissimus socius me antiquior iussit artifici ad manualem operationem peruenire; æger tamen, qui de me bene sentiebat, maximo cum timore artifici se submisit. Multum artifex laborauit in separatione cataractæ; denique tamen eam subtraxit, nihilque vidit æger, imò concitata fluxione dolores exacerbati sunt, & pluribus diebus deteriùs se habuit, neque è lecto surgere potuit, vnde factum fuit, vt socius meus, & artifex pudore, & verecundiâ oppressi statim abiissent, simulque oleum, & operam perdidissent; non enim mercedem laboris receperunt, neque ad eandem domum redire ausi sunt.

Hanc obseruationem proposui, vt sciatis, quod sæpe solet esse complicatio plurium affectuum, quo tempore considerare debemus, an vnus habeat rationem causæ respectu alterius; si enim vnus dependet ab alio, prius detrahere debemus illum affectum, qui habet rationem causæ. Quia ergo cataractæ initium præbuit distillatio humoris ex capite per neruos opticos, & inde fuit subsequuta suffusio, priùs erat habenda prouidentia circa humorem affluentem; sed cum ea fluxio inueterata nimis esset, & partes omnes pupillam circumiacentes, & ei inseruientes essent nimis intemperatæ, & humoribus impletæ, & ægri ætas senilis fluxionibus oculorum parata, illiusque caput debile, & humorum receptioni aptum, frustra erat ei auxiliares manus imponere, & curationem tentare; non enim est in Medici potestate, vt semper releuetur æger, præsertim cum salus desperata est; quapropter ad Medici officium, & honorem spectat tunc ægrum prognosticis relinquere, neque Medico imponetur pœna ignominiæ, quam statuit Hippocrat. *lib. de legibus*, iis Medicis, qui sibi commissa male pertractant.

§. XIV.

De gutta serena.

CVm quis hoc morbo premitur, illius causam esse in neruis à cerebro in oculos descendentibus docuit Galenus 4. *de locis, cap.* 1. dicens; *Cùm igitur nullo in oculis malo apparente, cernendi sensus deperditus est, descendens à cerebro in ipsum neruus, causam in se continet, cùm vel inflammatione, vel schirrho laborat, vel alioquin ex humorum defluxione afficitur, aut aliter quomodolibet foramen ipsius obturatur.* Quibus verbis morbi essentiam, causam, & actionis læsionem assignat. Sienim neruus opticus obstruatur ab humoribus, vel quomodolibet nerui cauitas impediatur, statim visus totaliter amittitur; quare non vnus, sed multiplex morbus in hac affectione inueniri potest, qui vel comprimendo, vel obstruendo visionem impedit. Ex quo fit, quod oculus per consensum patiatur, ob defectum scilicet alicuius requisiti ad videndum. Deficit quidem spiritus animalis, qui est facultatis sentientis instrumentum, sine quo fieri non potest visio, quia via est impedita, per quam ad oculos deferri debebat; non verò deficiunt species visibiles, vt censet Manard. *lib. 6. ep. st. 6.* qui existimat, quod visio fit in cerebro complete, ideòque absoluitur; ad quod ex neruorum opticorum obstructione non possunt peruenire species. Cuius contrarium ostendit Galenus pluribus in locis, præcipuè tamen 8. *de vsu part. cap.* 5. vbi docet visionem consummari in oculis, cuius principalissimum instrumentum esse humorem crystallinum ibi declarat, & 10. *de vsu partium*, & 1. *method. cap.* 6. idem testatur, & est iuxta mentem Arist. 4. *de histor. anim. cap.* 8. in quo ferè omnes conueniunt. Quam ob causam dicunt, humorem crystallinum, quem oculi pupillam vocant, tot tunicis, & humoribus esse ornatum, & custoditum, quia in illo tanquam in principalissimo instrumento fit visio, reliqua verò visum, & commoditatem præstant ad illam efficiendam; sicut enim aliorum externorum sensuum organa, & instrumenta extra cerebrum natura construxit, ideò etiam est de visu statuendum. Quare cùm in oculi pupilla visio fiat, non possunt deficere species ex neruorum cerebri obstructione.

Sed obiicies: Spiritus animalis in oculo existens pupillam dilatat, & eam suo lumine splendidam efficit, vt constat ex Galeno 10. *de vsu partium, cap.* 6. ergo ex defectu spiritus splendorem amittit oculus, & similiter corrugabitur. Respondetur, oculum aliquo modo splendorem amittere, non tamen corrugari, nam à flatibus, qui quotidie generantur, extenditur, & ampliatur oculus: dicimus tamen oculum per se aliquod malum non pati, neque in illo apparere respectu illius, quod percipitur in suffusione, albugine, & aliis, absolute tamen aliquid patitur, nempe splendoris defectum ex spirituum amissione; qui si totaliter impediantur, in totum abolita visionis actio insurgit; tamen si aliqua supersit via, per quam aliqui spiritus in exigua saltem quantitate ad oculos perueniant, actio diminuta apparebit.

Causam frequentiorem dicunt esse humorem crassum, & frigidum neruos obstruentem, quem solent præcedere ebrietates, cibi repletiones, capitis dolores, & distillationes. Si verò ab inflammatione ortum ducat, ex pulsatione, ardore, dolore capitis, & febre dignoscetur, & si oculus nimis humidus sit, ratione valdè humida erit materia; at si fuerit siccus, materia erit melancholica, vt docet Auic. *Causæ.*

Hic affectus sicut facilè cognoscitur, ita difficilè curatur, vt notat Manardus; quem præcedere solent splendores ante oculos obseruantes, qui noctu, & in somnis apparere solent, vt refert Galenus 7. *de plac. Hipp. & Plat. cap.* 4. qui fieri solent ratione humoris neruos obstruentis, & ad illos descendentis, qui spiritus suo impulsu ad extra propellit, quorum lumen, & splendorem noctu, & in loco obscuro percipit æger. Noui ego Monacham ordinis Sanctæ Claræ, cui dum erat in loco obscuro, magna apparebant luminaria, quæ breuiter hoc morbo fuit correpta, licet iam Dei auxilio remediis adhibitis salutem fuerit consequuta. *Prognostica.* *Nota historiam.*

§. XV.

Curatio guttæ serenæ.

GVtta serena sic dicta propter serenitatem in oculis apparentem, eandem curationem ferme expostulat, ac suffusio, ob quod in remediis tradendis non est multum immorandum. Victum itaque tenuem, & vini abstinentiam imperabis, humoresque ad expurgationem attenuantibus præparabis, eosque

eosque non semel, sed bis, terve euacuabis; prius tamen sanguinem extrahes ex brachij vena communi, si adsit plenitudo, qua deficiente, ex humeraria sanguinem demes, nisi menses, hæmorrhoïdesve, aut alia euacuatio inferior sit suppressa; quo tempore ex venis malleoli sanguis est educendus, deinde vteris frictionibus, & cucurbitulis dorso & occipitio affixis cum scarificatione, & sine illa. Contingit enim plerumque, statim incumbente adhuc cucurbita in occipitio, hominem respicere, ex Aetio *tetrab. 2. serm. 3. cap.* 48. Mox oculus abluatur decocto calido fœniculi, fœnugræci, euphrasiæ, & croci, aut dicti decocti vaporem recipiat. Iecur hirci, aut leporis assum, & oculis calidum appositum confert, & fomentum aquæ calidæ marinæ per spongiam, ex Aetij præcepto. Præterea oportet vti errhinis, masticatorijs, apophlegmatismis, & oris collutionibus, caputque exterius corroborare; interius verò assumere huius electuarij ℥. ij. ℞. feminis anisi, fœniculi, ameos, sileris montani, zingiberis, cariophylorum, cubeb. piperis longi, nucis moscatæ, radicis chelidoniæ, euphrasiæ, cinnamomi, & coriandri præp. ana partes æquales, omnia triturentur, & cum saccharo fiat electuarium, quod etiam assumere poterit duabus horis transactis à cœna. Deinde fontanella in brachio aperiatur, vel in capitis parte posteriori iuxta capillorum radicem setonem imponimus, quem diu setis equinis seruare apertum iubet Manardus, vel iuxta futuram coronalem ferro ignito, aut auro partem inurere expedit. Reliqua caput roborantia ex capite de caro, & de dolore capitis ab humore pituitoso, & melancholico desumere poteris. Quod si fiat ab inflammatione, curabitur, vt reliquæ inflammationes.

Nota.

§. XVI.

De strabysmo.

Præter affectus oculorum à nobis connumeratos, alius affectus oculis superuenit, & strabysmus dicitur, qui vt Paulo placet, *Est conuulsio musculorum oculos mouentium, ratione cuius ea quæ videntur, duplicata apparent.* Hæc conuulsio potest esse vera, quia in musculis potest adesse causa veram conuulsionem gignens. Vel potest esse symptoma ex paralysi consurgens, vt diximus de conuulsione canina ex paralysi orta; propterea que Auic. *fen. 3. lib. 3. tract. 2. cap.* 28. ait, quod strabositas quandoque fit propter mollificationem quorundam lacertorum mouentium illud, quod apparet de oculo. Itaque morbus iste est conuulsio, aut paralysis, in qua oculus situm præter naturam adquirit, ita vt respectu oculi etiam dici possit morbus in situ; & propter hanc rationem Galen. 1. *de caus. sympt. c.* 2. hunc morbum appellat instrumentalem.

Quando ergo oculus peruertitur, aut mouetur versus partem superiorem, vel inferiorem, obiectum visibile singulare duplicatum apparet. Sed rationem reddere oportet, quare obiecta simplicia duplicata apparent ex oculi motione versus superiora, vel inferiora; si verò ad latera moueantur, minimè. Respondetur ex Gal. eodem loco, quod quia pupillæ oculorum sunt in eodem plano, ideò axis oculorum in ordine ad obiecta seruat rectitudinem, & sic omnia apparent singularia, & perfecta fit visio: at verò quando oculus eleuatur, aut deprimitur, pupillæ non manent in eodem plano, nec species, quæ ad oculos perueniunt, ab obiecto

A eandem seruant rectitudinem: quapropter linearum diuersitas, seu varietas facit, vt obiectum varium, & diuersum appareat. Sed quia dum oculus ad latera mouetur, seruat idem planum, eius pupilla cum pupilla alterius oculi, & linea non variatur; ideò obiecta, quæ videntur, non apparent duplicata.

Iste affectus ad sui cognitionem signis non eget, siquidem facile cognoscitur, quia oculus depranatus videt dum obiecta singularia vt plura cognoscit, cuius curatio pendet ex cognitione causarum; & quia habet easdem causas, quas paralysis, & conuulsio, eas examinare expedit; quibus cognitis curabitur per causarum detractionem, vt diximus *c. de paralysi, & conuulsione.* Sed quia infantes frequenter hoc morbo corripiuntur, eos curare B docet Paulus laruа faciei circumposita, vt in rectum videant: similiter lucerna è regione posita, & non à latere elucens confert. *Curatio strabismi.*

§. XVII.

De mydriasi, & phthisi.

Est alter affectus oculorum ad vueæ tunicæ foramen spectans, qui dicitur ampliatio pupillæ, græce *μυδρίασις*, cui opponitur pupillæ angustia, quæ dicitur illius partis phthisis, de quo egit Galen. *lib. 1. de caus. sympt. c.* 2. In mydriasi enim plus dilatatur pupilla, quam decet, tuncque maximè offenditur visus, quia virtus distributa redditur infirmior, ita vt minus conferat ad visionem pupillæ dilatatio naturalis, quàm illius angustia; imminu- C tio verò à natiuitate incipiens propter contrariam rationem acutissimi visus est occasio; si verò superueniat ratione morbi, mala est censenda, non propter pupillæ angustiam, sed propter causam præter naturam, à qua fit; nam ratione sui angustia pupillæ minimè noxam inferre potest, quia potiùs congregat spiritus, & virtus vnita redditur ad operandum fortior, vt statuit Galen. *loco proximè cit.* In mydriasi ergo omnia obiecta minora apparent quàm antea, & denique deperdi solet actio videndi, vt omnes Authores docent; & hoc accidit, quia virtus diffunditur, quæ est necessaria ad visum, licèt ex parte speciei obiecti visibilis nullus sit defectus.

Causas huius affectus tradit Galen. vbi ampliationis causam tensionem esse dicit; quæ quidem tensio fit, vel à siccitate tunicam ragoïdem contrahente, ratione cuius partes tunicæ inter se magis D vniuntur, & foramen tunc magis amplum elucet; vel fit ab humoribus tunicam adimplentibus, qui tensionem excitando, etiam amplum reddunt foramen. At verò paruitatis foraminis causa est laxitas tunicæ ab humiditate inducta, cuius ratione partes laxæ quodammodò extenduntur, & oculi pupillam minorem faciunt. Potest etiam fieri à siccitate, & partium humidarum consumptione, quo tempore dicimus phthisin pati, & oculum corrugari; quo in casu veluti absumptus manet oculus, & foramen exiguum videtur. *Causæ.*

Vterque morbus est in conformatione, & vnus alteri opponitur: vterque etiam est morbus notus. In cuius curatione considerare debemus vtriusque causam, ita vt si ab humoribus procedat, debito regimine instituto per alimenta exsiccantia, & facta vniuersali euacuatione per sanguinis missionem, & expurgationem, ad capitalia auxilia, & ocularia à nobis adducta capite de albugine oculorum deuenire debemus. Quod si à siccitate, & humidæ *Curatio.*

sub

substantiæ defectu accidat, humectantibus, & tefficientibus restaurari debet.

CAPVT II.

De aurium dolore.

INter sensus externos secundum obtinet locum auditus, qui in tenuitate a visu, sicut gustus in crassitudine a tactu parum differt, vt ostendit Galenus 4. *de locis affectis, cap.* 2. ideo post tractationem morborum oculi, de aurium morbis est agendum. Dictum enim est capite antecedenti, humorem crystallinum esse proprium visus instrumentum; tamen, quod sit instrumentum auditus, nondum constat. Oportet equidem hoc scire, vt morbos, qui auditionem lædunt, auferamus, partem agnoscendo, in qua talis actio fit, vt sic illius temperiem, & naturam adseruemus. Breuiter tamen dicimus, huius sensus instrumentum esse aërem quendam, aut vt melius dicam, esse substantiam aëream animatam, quæ in meatus audiendi extremitate insita est: quod docuit Arist. 2. *de partibus animal. cap.* 10. & Galenus *lib. de oculis, partic.* 2. *cap.* 6. & 7. *de placitis Hippoc. & Plat. cap.* 5. vbi ait: *Aptè igitur dicimus visus instrumentum lucidum esse, aëreum auditus, vaporosum olfactus, gustatus humidum, terreum tactus.* Quod Empedocles his versibus significauit.

Quod sit instrumentum auditus.

Conspicimus terram tellure, liquore liquorem,
Aere naturam aeream; ignem cernimus igne.

Quam doctrinam sequuntur Valles. 2. *controuerf. cap.* 25. & Petrus Garc. *fen.* 1. *Auic. disp.* 41. *cap.* 2. & est ferè communis, eamque probant ex proportione, & similitudine, obiectorum ad sensuum instrumenta; nam vt sensus fiat, necesse est instrumentum affici à rebus, quæ sentiuntur: affici verò à sonis aër tantùm potest; non enim efficitur sonus, nisi aër verberetur à corporibus duris, & pro verberationis diuersitate in aëre diuersus sonus insilit, & in aërea audiens substantia, tanquam auditus instrumento percipitur. Læditur ergo auditus ratione doloris, qui cùm symptoma egregium sit sensus tactus, vt ostendit Galenus *de different. sympt. cap.* 3. in omnibus partibus sensu præditis inuenitur, & ab omnibus causis naturam alterantibus, aut corrumpentibus suscitatur; ideoque varias ac diuersas causas insequitur in quacumque parte existat, quas in præsenti describere sum aggressus, licèt omnes media solutione continui dolorem infestant, vt ego suspicor, & Valles. probat 5. *controuersiar. cap.* 5.

Hoc symptoma insequitur intemperiem calidam, aut frigidam cum humoris præsentia, vel sine illa: multoties fit à flatu, vel inflammatione, vel ab aqua medicata in aure inclusa, siue à quapiam re extrinsecus occurrente, vt ictu, percussione, arena, lapillo ingrediente, aut verme.

Si ab aurium inflammatione procedat, dolor habet adiunctum calorem, distensionem, pondus, pulsationem, & febrem continuam. Si ab intemperie nuda, & calida, dignoscitur ex ardore sine grauitate, & quia facilè à frigidis iuuatur. Si ab humoribus acribus, & mordacibus fiat, aderit punctio, & morsus cum calore, & aliquali pondere. Si verò ex intemperie frigida nuda ortum ducat dolor, ex ægri relatu agnoscitur, qui causas refrigerantes referret, & ex frigore, quod in auditu persentitur, & quia à calidis iuuatur. Quod si

A humor frigidus in causa sit, ex pondere, & grauitate, victu præcedenti crasso, & frigido, ægri temperatura, regione, & ex tempore percipietur. Flatus verò dolorem efficit partem distendendo sine pondere, & cum aurium aliquo tinnitu, sine caloris, aut frigoris perceptione. Aqua etiam medicata, lapillus, & vermes, & reliqua exteriora, partim visu, partim ex ægri relatu cognoscuntur.

Peruersior, maligniorque est dolor ille auris, qui ex apostemate calido, & profundo cum febre continua, & intellectus deprauatione fit, vt ait Auicen. *fen.* 4. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 6. Cùm neruus auditorius oriatur à cerebro, & dolore acuto ipse afficiatur, dolor ille vehemens multos è medio tollit, in consensum perducto cerebro, ex Galeno 3. *prognost. comm.* 13. Aurium item dolor acutus cum febre continua, & vehementi difficilis est, periculum enim delirij mortisque imminet, ex Hippoc. *text.* 13. *eiusdem libri.* Cùm enim neruus ille sit exacti sensus, in ipso acutissimi dolores excitantur, qui B fluxiones, & aurium ingentes inflammationes commouent, quarum cerebrum fit particeps, ipsumque inflammari solet.

Præsagium.

§. I.

Curatio doloris aurium.

CVm aurium dolor varias insequatur causas, pro qualiber illarum variam victus institutionem, & curationem requirit. Victus itaque in causa calida debet esse refrigerans, sicut in frigida calefaciens, & in flatuosa flatus expers, qualem tradidimus in curatione doloris capitis. In aurium verò inflammatione victus sit refrigerans, & extenuans, saltem primis diebus. Sanguisque statim est C mittendus ex brachio eiusdem lateris, ex vena communi, si adsint signa plenitudinis, quibus deficientibus, ex humeraria mittatur. Vtendum etiam est frictionibus, cucurbitulis, & balneis aquæ tepidæ, aut decocto tepido florum rosarum, violarum, foliorum salicis, cannarum, & hordei. Partes extremæ abluantur, deinde ad localia deuenire cogimur, auribusque instillare conuenit lac, ex Hippoc. 2. *de morbis popul. sectione* 5. Semperque obseruandum vt præceptum vniuersale, quod remedia in auribus calida, aut tepida sunt admouenda, vt communiter admonent Practici; nam illa pars est cartilaginosa, qua terminatur neruus auditorius frigidus, qui etiam à cerebro frigido dependet, quibus omne frigidum est inimicum, & perimens, calidum amicum, & vtile, ex Hippoc. 1. *aphor. textu* 19. Vtile etiam est oleum rosaceum cum albumine oui, aut rosaceum cum succo perdicij herbæ, vel D succo solani, aut hastulæ Regiæ, vel oxyrrhodinum tepidum, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 23. aut oleum lumbricorum, & rutarum, cum axungia gallinæ, quibus etiam exterius potest pars illiniri. Hoc auriculare anodinum valde est bonum, si frequenter infundatur. ℞. adipis anserini, aut gallinacei ℥. vj. opij, myrrhæ, croci, sing. ℈. ij. cum fidncia vtitor, vt inquit Tralianus *lib.* 3. *cap.* 2. Quod si dolor nimis infestet, vsus lactis cum pauco opio confert, ex eodem Traliano. Pomum præterea sub prunis decoctum, & cum oleo rosarum mistum, & ouorum duobus vitellis, & pauco croco, si simul vnica ebullitione ebulliant, in emplastri forma maximè sedat dolorem, & si inflammatio tendat in suppurationem, ipsam etiam adiuuat, ex Vigone *lib.* 4. *c.* 8. quo tempore oportet vti tetrapharmaco, vel emplastro farinæ hordaceæ, & tritici, cum sapa, aut decocto

Curatio doloris ex inflammatione.

Præceptum commune obseruandum in dolore aurium.

cto maluarum, bismaluæ, & similium. Aut cum decocto maluarum, bismaluæ, violarum, psilularum siue vinaceis, & caricarum fiat fotus. Rupto verò abscessu, melle rosaceo est abstergendum, & vt alia vlcera curandum.

Curatio doloris aurium ab intemperie calida.

Procedente autem dolore ab intemperie calida sine humore, dimissa sanguinis missione, eisdem localibus auxiliis eam auferre est necesse, quæ debent esse magis aut minus frigida pro doloris intensione, & vehementia. At si ab humoribus biliosis, & mordacibus originem ducat, post sanguinis missionem eos ad expurgatiuum parabis syrupis rosarum, borrag. acetoso, & oxysaccharo, cum aquis stillatitiis chicorei, oxalidis, aut borrag. Mox eos euacuabis in hunc modum. ℞. rhabarb. optimi ʒ. j. fiat infusio, & expressio secundùm artem in aqua chicorei, & colaturæ adde pulpæ cassiæ ℥. ß. syrup. persici solut. ℥. iij. misce. Vti etiam poteris pillulis sine quibus, aureis, vel de rhabarb. Tandem eadem remedia localia, & reliqua sunt admouenda, vt supra diximus.

Curatio doloris à causa frigida.

Dolorem ab intemperie frigida subortum auferre solent oleum laurinum, nardinum, rutaceum, amygd. amararum, aut balsaminum. Quod si dolor augeatur, & perseueret, conuenit oleum antiquum cum pauco euphorbij, aut cum pipere exquisitissimè trito, ex Galen. 3. *de composit. medic. secund. loc. cap.* 1. & pro ruralibus hominibus magnas cepas excalpere, deinde eas oleo explere, & in fermenti cinere moderate calefacere, & in aures infundere, optimum est: aut allium contusum in oleo feruefiat, & infundatur. Pro delicatioribus parum galliæ in aures immittere expedit. Oportet etiam auri cucurbitam affigere, ex Hippoc. 2. *epidem. sect.* 6. quæ in dolore flatuoso maximè prodesse conspeximus. Auicen. iubet bibere vinum purum, & forte, deinde super illud dormiat æger, qui cùm excitatur, nullam sentit læsionem, suo enim calore auris frigiditatem euincit.

Quod si humores frigidi in causa sint, illos attenuare, & calefacere oportet syr. stœcados, duarum aut quinque radicum, burrag. fumariæ, vel melle rosaceo, cum aquis fœniculi, & cinnamomi: deinde eos purgabis pillulis alsefiaret, cochiis, aggregat. de hiera, vel de agarico, aut hac potione. ℞. agarici trochisc. ʒ. j. fiat infusio, & expressio secundum artem in decocto Pugini, & reiectâ residentiâ adde catholici, aut elect. diaphœnic. ʒ. iij. syr. Regij, aut persici solut. ℥. iij. misce. Quibus factis iis eisdem prorsus remediis localibus calefacientibus vteris.

Curatio doloris ex flatu.

Dolorem itidem à flatu dimanantem curare docebimus capite de aurium sonitu, qui etiam commemoratis remediis auferri solet.

Aqua medicata specillo auriculari gossipio obuoluto educi debet, aut per syringam est extrahenda, aut calamo exsugenda: quandoque eam expellere facit tussis, & sternutatio, seu capitis commotio: aut oleum calidum assiduè infundere conuenit, quo meatum auditorium eleuamus; deinde lana molli extergere, rursusque infundere, ex Gal. consilio capite superius citato.

Curatio doloris à vermibus, & aliis rebus.

Si verò vermis, quodvisue aliud animal in aure sit inclusum, succo absinthij, aut scammoneo in aceto dissoluto, aut succo, seu decocto cucumeris siluestris, vel hellebori albi interfici debet, ad quod confert quam maximè succus radicis capparis, centaureæ, aut prasij, vt notat Auic. Et ex iis, quæ experta sunt ad vermem, est somatur vini ℥. ij. mellis ʒ. iij. rosacei ʒ. j. misceantur cum albumine duorum ouorum, & tepida apponantur in aurem, lanâ infusa, ex qua impleatur auris, & recumbat super eam ægrotus, & postea subitò auferatur, cum quo multoties egreditur vermis, vt ipse Auic. asserit. Tandem si lapillus, aut semen aliquod in aures inciderit, specilli mucrone diuidi, & extrahi debet, aut specillum gossipio, aut lana obuolutum terebinthina, aut melle illitum extrahetur, facilè enim illi adhærebit, vt inquit Vega.

§. II.

De aurium sibilo, & sonitu.

Sonitus quidem ex flatuoso spiritu intrà auriculam generatur, aot ob sensus exquisitam audiendi subtilitatem, quemadmodum in oculis propter vapores imaginationes fiunt, vt docet Gal. 3. *de compos. medic. secundum locos, cap.* 1. Hæc dispositio est vox, quam homo incessanter audit exteriùs, idest absque causa exteriori; & eius comparatio ad auditum, est comparatio imaginationum, & tenebrarum, quas videt homo absque causa exteriùs ad oculum, inquit Auic. *fen.* 4. *lib.* 3. *tractat.* 1. *cap.* 9. Aliud vitij genus est vbi aures intra se sonant, ait Celsus *lib.* 6. *cap.* 7. Itaque ex verbis Authorum constat, per aurium sonitum audiendi actionem deprauatam, sicut per imaginationem visio in suffusionibus imaginatiis vitiose etiam operatur; hac tamen adhibita distinctione, quod in auditu percipitur quod est intra aurem, videlicet sonus, qui ab aere ibi incluso aeris interiora quatiente, & verberante producitur; at in suffusis nihil interiùs existens percipi potest ab oculo, nisi per species reflexas. Ratio verò deprauationis non consistit in perceptione intra aurem sonitus aeris, cum reuera percipiat auditus sonum realem ibi productum; sed consistit in hoc, nam apparet sentiri, quod non est exterius, ac si esset, ratione sonitus interioris. Idem contingit in suffusione imaginaria ratione humoris intra oculum affusi; nam apparent videri exteriùs ea, quæ non sunt; nam quamuis aliquid videatur, percipitur tamen sub culicis, aut muscæ, vel fili figura; illi enim vapores ante oculos obuersantes talem figuram repræsentant, quæ actio partim est diminuta, quatenus diminutè sentit obiecta; partim deprauata, quatenus non sub proprio esse ea comprehendit. Ita similiter in auditu accidere visum est.

Quomodo excitetur sonus à flatu in auribus.

Somnum internum producit aër intra aurem inclusus, quia cùm exitus non patet propter aliquam obstructionem, aliudve impedimentum, aer propria sua leuitate sursum mouetur, qui percutiens auris partem superiorem, ab ipsa deorsum impellitur, & denuò se sursum eleuans, continuum motum, & sonum efficit; quod quidem facilè experimur, si digito comprimamus aurem, ita vt aër intrà inclusus egredi nequeat, qui statim mouetur, & talem sonum efficit; aure verò adaperta subitò sonus sedatur.

Causa.

Huius symptomatis causam immediatam esse flatum inclusum intra meatum auditorium, nemo est qui dubitet, qui ab humoribus crassis, & frigidis frequentiùs eleuatur actione caloris diminuti, qui materiam attenuando, & in flatus vertendo illum producit, vt capite de vertigine asserimus, qua ratione sequitur intemperiem tanquam morbum, à quo procedit, quem præcedere solent ventriculi cruditates, & repletiones, vini potus, & alimenta crassa flatus generantia, aëris frigida temperies, vel calida, & humida, quæ maximè replet caput, vt videre est in constitutionibus austrinis.

Frequen

Frequenter sequitur cerebri debilitatem excrementorum copiam congerentis, aut ventriculi imbecillitatem alimentum non bene perficientis, à quibus vapores, & flatus eleuari contingit, qui ad aures peruenientes, hunc sibilum procreant; quod facile dignoscetur ex harum partium debilitate, grauitate, & actionum læsione.

Exquisitus sensus est causa sonitus.

Aliam causam adduxit Galenus *cap. iam citato*, nempe exquisitam sensus audiendi subtilitatem; quam causam etiam assignat Auerroës 4. *collect. cap.* 48. & Auicen. *capite citato*. Sicut enim ex acumine videndi aliqua accidentia apparent suffusioni similia, quæ cernendi facultate non ita acutiori existente non apparent; ita similiter in auditu contingit. Quo tempore leuem sonum à vaporibus commotum, aut a quauis alia causa interiùs, aut exteriùs occurrente sentiunt ægroti, ita vt asserat Galenus 1. *de causis sympt. cap.* 4. per huius sensus acutiem, membranarum cerebri motum sentiri. Morbus à quo dependet, est intemperies calida, & sicca, siue ab origine, siue temporis tractu sit producta; quod patet, siquidem in morbi huius curatione stupefacientia adhibet Galen. quibus iste morbus aufertur, vt ipse ait loco iam citato: quæ quidem sensus acuties conseruari non debet, quia non est naturalis; nec per illam perficitur potentia, quia ipsa non petit naturaliter ita exactam sensationem, vt motum cerebri, & arteriarum percipiat.

Hanc sensus auditus acuitatem præcedere solent vigiliæ, calida, & sicca cerebri intemperies, ciborum calidorum vsus, calida ægri, regionis, & temporis constitutio, & alia huiusmodi.

§. III.

Curatio sonitus aurium.

Huius morbi curatio pro causæ diuersitate variatur, diuersaque victus ratio instituitur, quam ex his, quæ diximus, haud difficulter percipies; & ex his, quæ mox dicemus. Cùm igitur à crasso, frigidoque humore flatuosus oriatur spiritus, à quo sonus intra aures consurgit, victus calidus, & extenuans est ordinandus: bibant aquam fœniculi, cinnamomi, aut anisi, & in cruditatibus ventriculi parum vini albi. Quod si à ventriculo ortum ducat, illius humorem euacuare expedit, illum priùs attenuantibus, & inscindentibus præparando; in quem vsum confert rhodomel, hydromel, syrupus de absinthio, & de mentha: deinde illum expurgabis pillulis de hiera, mastichinis, aut de agarico, vel in forma potus cum elect. diaphœnic. & diacath. melle rosato persico, & decocto pugini. Mox ventrem roborabis oleo nardino, melino, & absinthites, vt dicemus capite de ventriculi imbecillitate.

Verùm in cerebro humor existens eisdem auxiliis ad euacuationem disponitur, & pillulis cochiis, aureis, alseiaret, aut de agarico humorem è corpore trudes; in quem vsum facilè potiones parabis, aut morsellos, quæ ex dictis facilè confingi possunt. Ab hinc caput roborabis iis, quæ diximus capite de cephalea, & morbo comitiali, errhinisque, masticatoriis, & oris collutionibus capitis excrementa depones, vt monet Celsus. Mox dissecantibus, discussoriis, & attenuatoriis est vtendum, ex Galen. *loco suprà citato*, de quorum numero est oleum rutæ, aut amygd. amararum in aurem instillatum; aut oleum antiquum, in quo sit ebullitum cyminum, aut cyminum oleo admistum priùs bene tritum; siue oleum, in quo decocta sit radix cucumeris siluestris, & vt ait Gal. ex Archigenis sententia, inueterato malo prosunt veratrum cum aceto contritum, deinde melle cocto excipitur, aut castoreum cum aceto, seu oleo irino, aut laurino, ex Celso. Medulla etiam cucurbitæ siluestris in oleo infusa confert, ex Apollonij sententia. Oleum in cauitate cucurbitæ siluestris ebullitum ad idem facit. Per arundinem, aut instrumentum angusti orificij vaporem intra aurem suscipiant ex decocto sampsuci, absinthij, origani, rutæ, camem. stœcados, saluiæ, & cymini, & ex prædictis herbis sacculi parantur, & calida auribus admouentur.

Quod si ab acumine sensus prodeat aurium tinnitus, prædictis pharmacis aliquid stupefacientium est admiscendum, vt docet Galen. Conferunt ergo papaueris, & mandragoræ succus aliis admistus, aut raphani succus cum rosaceo, aut oleum lumbricorum cum pauco opio, vel raphani succus cum lacte muliebri, aut rosaceo, ex Apollonio; aut rosaceum, & acetum in aures instilla. Stupefacientia tamen magnâ cum prouidentiâ, & in parua quantitate sunt adhibenda, ne maior noxa ex eorum vsu sequatur.

Si tamen in febribus sonitus fiant, minimè interturbandi sunt, vtplurimùm enim statim sedantur, vt omnes ex Galeno desumunt. At si ex debilitate procedant, vt in conualescentibus, facilè reparatis viribus restaurantur: vbi tamen inueterauerit sonitus aurium, præcipuè qui non fit ex sensus acuitate, hoc medicamentum confert adductum à Donato ab Altom. *de medendis humani corporis malis, cap.* 34. ℞. seminis porri, & cariophylorum, ana ℈.j. moschi g̃.v. cum sampsuci, & rutæ decocto, interim pauco vino addito auribus instilletur.

§. IV.

De surditate, & graui auditu.

Audiendi sensus maximè ad prudentiam confert, cùm sermonem percipiat, qui disciplinæ est author, vt inquit Arist. *de sensu, & sensibili*; idcircò aures habemus duas, & os vnum, vt plura audiamus, & loquamur pauca, vt dixit Zeno Stoïcorum Princeps. Per surditatem igitur, aut grauem auditum, sermonem minimè, aut difficilè percipimus; & hac ratione imperfectiores, & imprudentiores sumus, atque adeò de huiusmodi affectione, & eius cura diligenter est agendum. Cùm nihil homines audiunt, surdi vocantur; quod symptoma in actione audiendi ablata consistit; si verò difficulter audiunt, grauis auditus ab Authoribus vocitatur hoc symptoma, quod ad actionem diminutam reducitur. De vtroque agitur in hoc capite, quia penes magis, aut minus differunt, easdemque causas insequuntur, & omnimodam curationem expostulant.

Multis de causis iste affectus succrescit, qui etiam pro causarum varietate varius existit, vt docet Galenus 1. *de causis sympt. cap.* 3. fit enim aliquando à bile ad aures defluente, vt desumitur ex Hipp. 4. *aphor. textu* 28. vbi ait: *Quibus biliosa deiectiones, superueniente surditate cessant.* Quæ surditas soluitur facilè superuenientibus biliosis deiectionibus, vt ipse ibi etiam testatur, vel medicamento bilem expurganti facilè aufertur, vt notat Paulus *lib.* 3. *c.* 23. Hæc surditas fieri solet per febres ardentes, vt ait Galenus 4. *aphorism. comm.* 28. quæ etiam medicamentis expurgantibus facilè tollitur,

atque

atque adeò de illius curatione non est aliquid agendum.

Fit etiam ab humoribus frigidis, & crassis, à quibus in plurimum excitatur, aut ab intemperie frigida, & humida potiùs quàm ab alia, & in austrina constitutione ratione humiditatis auris. Quaprópter dicitur ab Hipp. *textu 5. ex 3. lib. aphor. Austri auditum hebetantes, caliginosi, caput grauantes, &c.* Requiritur enim ad audiendi sensus operationem certa siccitas, quæ per humiditatem austri flantis remittitur, vel per humiditatem, & calorem illins humores liquefiunt, destuuntque ad aures, & auditorium meatum obstruendo, auditum obtundunt. Similiter frigiditas ad audiendum est incommoda, quatenus ipsam partem distemperat; quæ cùm neruis, fibris, & cartilagine constet, facilè à frigore læditur.

Neque valet si obiicias ex Hippoc. *3. aphor. textu 17.* aquilonias constitutiones ad bene audiendum conferre; nam licèt suâ frigiditate lædere possint, suâ tamen siccitate iuuant ad actiones aliquas naturales, & animales, quatenus humiditates, & excrementa desiccant, quæ huiusmodi actiones impediunt, vt in commento allatæ sententiæ ostendit Galenus.

A calore tamen, & siccitate per se hoc accidens prouenire non indico, cum potiùs huiusmodi qualitates audiendi sensum acuant, vt capite præcedenti demonstratum est. Potest etiam suscitari ab aurium inflammatione, quouisve alio tumore, aut carne supercrescente, callo, verruca, verme, sordibus, siue ab alia quauis re exteriori callum obdurante.

Quibus modis fiat. Iste morbus fieri solet per se, aut per consensum, vt docet Gal. *1. de causs. sympt. cap. 3.* Per consensum quidem, cerebro affecto, aut neruo auditorio, in ipso nempe à cerebro exortu, aut alia quauis ipsius parte obstructo; quod vitium diximus accidere visui, dum nerui optici in gutta serena obstruuntur: proportionaliter equidem eodem modo se habent, siquidem per eiusmodi affectus à cerebro virtus sensitiua non communicatur. Fit etiam per se, organo audiendi primariè affecto, causa morbi in ipso existente, vt etiam de oculorum morbis diximus.

Signa à quibus causa dignoscitur. Si ab humoribus crassis, & frigidis prodeat affectio, grauitate, & partis frigiditate, & obturatione, ex iis quæ præcesserunt, & à iuuantibus, & nocentibus dignoscetur. Si ab intemperie frigida & humida, aut calida & humida, huiusmodi qualitates percipit æger sine pondere, quas ex his quæ præcesserunt, & ex ægri relatu, & deambulatione in locis frigidis & humidis, & calidis & humidis, agnoscere possumus. Si à schirrho dependeat, ex præcedente inflammatione, aut humorum crassorum multitudine, & grauitate notus fiet. Si ab inflammatione, ex dolore, ardore, pulsatione, pondere, & febre. Callus verò, & caro adnata aurium vlcera insequuntur, quæ sicut & verruca specillo tanguntur, aut visu apprehenduntur. Quod si vermis in causa sit, illum significat assiduatio commotionis cum exitu vermis in quibusdam horis, vt ait Auic. *fen. 4. lib. 3. tract. 1. cap. 4.* At verò si per consensum à cerebro fiat, ex capitis intemperie, grauitate, excrementorum congerie, & etiam aliorum sensuum aliqua læsione percipies.

Prognosticum. Surditas ex principiis generationis contracta vt incurabilis omittenda, quæ verò continua est, diu durans, & absoluta, nullo remedio, aut difficili eliditur, ex Paulo. In febre non intermittente, ægro iam debili existente, si surditas superueniat, mors proxima est, ex Hipp. *4. aphor. textu 49.* Surditas etiam in morbis acutis, & turbulentis est mala, ex Hipp. *in coacis prænotionibus.* Quæ si schirrho fiat, difficilè, aut nunquam curatur, vt tenent omnes.

§. V.

Curatio surditatis, & grauis auditus.

Si accidens istud ab inflammatione oriatur, vt aliarum partium inflammationes curari debet, & iis remediis localibus in curatione doloris aurium ex inflammatione traditis. Si verò callus, vel carnis excrescentia sint, ea abscindere expedit tenaculis, aut aliquo instrumento inscindenti, vel si fieri potest, cùm ligatione fili iuxta radicem, vt postea paulatim exiccentur, aut cum vnguento Ægyptiaco, & Apostolorum mistis, aut puluere præcipitato Ioannis de Vigo abstergi, & absumi debent, alio verò modo nunquam curantur. Idem etiam faciendum si verruca sit huius symptomatis causa. Quod si à vermibus, lapillis, semine, aliáve quauis re exteriori ortum ducat, modum extrahendi reperies capite de aurium dolore.

At si ab humoribus frigidis, & crassis (à quibus frequentiùs iste affectus excitatur) originem sumat, eisdem auxiliis curatio adimplebitur, quibus curatur aurium sonitus ab humoribus frigidis, quæ omnia habere debent vim vias referandi, & attenuandi humores, vt monet Galenus *3. de compos. medic. secund. locos, cap. 1.* in quem vsum confert leporis fel recens cum mellis æquali portione mistum, & in cepæ corio tepefactum in aurem immissum, quod auditum restituit, ex Galeno *lib. de medicam. facilè parabilibus.* Vel cepas duas minutatim secabis, & in alembicum iniicies, quibus admiscebis mellis ℥. iiij. succi porri aut absinthij ℥. viij. ex quibus instillata aqua in aurem infusa mirabiliter surditatem, & aurium sonitum tollit, ex Vega proprio capite. Fel item capræ, aut rutæ succus cum melle, aut castoreum cum oleo anethino idem efficit, ex Paulo. Conuenit etiam vti errhinis, & masticatoriis, ex eodem Authore, præcipuè si caput sit huius mali causa; quod oportet corroborare, eiusque intemperiem corrigere, vt capite de cephalea traditum est. Tandem si ab intemperie frigida, & humida sine humore dependeat, eisdemmet auxiliis eam auferre tentabis, exceptis vniuersalibus euacuationibus.

§. VI.

De parotidibus.

Parotis glandularum iuxta aures affectus est, seu tumor quidam materiâ morbi illic eructante, aliàs à capite humoribus in eo impactis, aliàs à reliquo corpore in febribus critico modo proueniens, vt docet Paulus *lib. 3. cap. 23.* Parotides etiam è genere sunt inflammationum, vt constat ex Galeno *3. de composit. pharm. local. cap. 2.* ex quibus constat in quo consistat huius morbi natura. Cùm tumores præcipui quatuor numerentur ab Authoribus, iuxta naturam quatuor humorum, qui eos possunt producere, pari modo parotides ab eisdem humoribus dimanare autumo, siquidem fieri possunt à sanguine, bile, pituita, & melancholia.

Parotides superueniunt febribus, naturâ superfluos humores ex vasis effundente ad regionem inter-

inter cutem, & subiecta corpora, vt inquit Galenus *loco iam citato*; aut humor à capite defluens, vel à toto corpore huius morbi causa existit, vt aduertit Paulus.

Signa. Si à sanguine fiant, aderit in parte rubor, calor, pulsatio, & grauitas. Si à bile, intensior calor apparebit, & dolor mordicans eum grauitate minori. Si à pituita fiat, tumor erit laxus cum minori ardore, & maiori pondere, & colore albicante, parum ad rubedinem tendente. Tandem si melancholia sit huius morbi causa, maior grauitas, & duities aderunt pro tumoris magnitudine, dolor tamen non magnus. Quod si à capite homor transmittitur, priùs caput grauabitur, & dolebit, deinde transmissione facta leuabitur. At si totius corporis plethora adsit, vel cacochymia, à toto corpore procedere est existimandū. Præsentibus verò febribus, siue acutis, siue diuturnis, per modum crisis natura ad illam partem humores transmittit: quod si in humoribus coctionis signa præcedunt, parotides tempestiuæ, & bonæ erunt, vt docet Hipp. 1. *de morb. popul. sect.* 2. verùm si crudi, & incocti humores appareant, in malos abscessus conuersi, acrisias, labores, diuturnitatem, aut mortem ostendunt, ex eodem Hipp. proxime citato; quod etiam insinuat Auic. Præterea accurate inspici debet tum qualitas, tum quantitas materiæ influentis, & parotides excitantis, vt meliùs futurum euentum præsagire possimus, vt notat Tralianus *lib.* 3. *cap.* 7. quod est maximè necessarium etiam ad curationem, siquidem apostemata frigida, & crasso humore constantia difficile in suppurationem, aut resolutionem terminantur, præcipuè si humoris copia in multa colligatur quantitate.

§. VII.

Curatio parotidum.

Victus ratio in hoc morbo est instituenda affectui secundùm causæ diuersitatem accommodata; qui si à sanguine ortum doeat, dummodò vires constent, statim est extrahendus, siue per febres, siue à principio inuadat affectio, qui extrahi debet ex vena communi, aut humeraria eiusdem lateris; quod fieri debet ante localium administrationem,

Nota. ex Traliani decreto, ne ex eorum admotione maior fiat ad partem attractio, quam sequi solet aliquando strangulatio. Deinde curabitur vt inflammationes aliarum partium; hac tamen adhibità distinctione, quod in principio parotidis repulsoria, & reprimentia remedia non conueniunt, sed potiùs attrahentia, ex Galeni, & Auic. sententia; nam cùm tumor iste fiat iuxta partem principem, ne in cerebrum defluat humor, ad extra potiùs est reuocandus: neque in hoc sequendus est Celsus, qui asserit, quod si partes intumuit sine morbo aliquo præcedente, vtendum est reprimentibus in parotidis initio: quod quàm falsum sit, non indiget probatione. In principio igitur fouenda est pars oleo amygd. dulc. lumbric. rosarum, & camemali, & cum axungia gallinæ, & anatis, & dialthea, aut œsypo linimenta parabis. Vel fomenta assidua adhibebis ex camemali, meliloti, seminis lini, & fœnugræci decocto.

Verùm si morbi ratione crisis superueniat, & dictis remediis magnitudinem sufficientem non consequatur, nihilque memorabile efficiant, præsertim si in capite affectio sit firmata, non solùm fomenta adhibebis, sed etiam cucurbitam affigere oportebit, ex eiusdem Galeni decreto: tamen si dicta sufficiant, totum opus naturæ permittendum

A est. Quod si tumor non resoluatur, sed dolor adaugeatur cum pulsatione, & noua partis inflammatione, & cum febre, vel ardore, ad suppurantia deuenire cogimur, velut est frumenti farina cum maluarum, & caricarum decocto, & oleo camemali, & croco in cataplasmatis formam; ad quod confert emplastrum triaphatmacum Galeni. Vti etiam possumus emplastrum ex foliis maluarum elixis, cum axungia porci malaxatis, & oleo camemali, & violarum cum farina tritici, & pauco croco, atque vitellis ouorum. Cùm iam suppuratæ fuerint parotides, per sectionem pus educemus, vel per pharmacum acre abscessum rumpere licebit; deinde vt reliqua vlcera curandus est.

Veruntamen si ex crassiori, & frigidiori materia excitentur, priùs humore præparato, & expurgato, fomenta parabimus ex decocto pulegij, hyssopi, maioranæ, fœnugræci, radicis altheæ, & B serpilli, quæ maiorem vim resoluendi, & discutiendi nanciscuntur: deinde fotus fiat ex oleo laurino, irino, amygdal. & anethino, ex quibus etiam cum adipe suillo, vnguento Agrippæ, & dialthea, & cum cera vnguenta parabis. Aut apponatur emplastrum ex farina seminis lini, fœnugræci, fabarum, & erui, cum oxymelite, vel aqua mulsa, seu camemali decocto. Fotus etiam ex muria parotidem resoluit, ex Paulo. Tamen si his adhibitis suppurationis signa supersunt, suppurantia adhibere conuenit, qualia suprà tradidimus.

Quod si adhuc induratur tumor, nec remediis cedat suprà adductis, partim emollientia, partim dissoluentia administrari debent. In quem vsum discutit maximè ficus aquâ marinâ cocta, ac trita inposita, ex Archigene. Vel fiat hoc cataplasma.

C ℞. radicum alteæ ℔.ß. camem. meliloti, fœnugræci, ana m.j. bulliant omnia in sufficienti quantitate iuris carnis, donec perfectè coquantur; deinde cum medulla panis in decoctione infusa omnibus priùs expressis, pistatis, incisis, ac cribellatis ad ignem fiat iterum emplastrum solidum, addendo olei camemali, & anethini, ana ℥.ij. butyri, & pinguedinis gallinæ, ana ℥.j. misce. Quod emplastrum emollit, & resoluit tumorem induratum. Valet etiam ad inueteratas parotides buccinorum aut purpurarum cinis cum melle, vel axungia impositus, aut emplastrum ex pice liquida, sebo taurino, cum ammoniaco, bdellio, stirace, & medulla ceruina, ex Paulo; aut hoc vnguentum. ℞. axungiæ vrsi, & medullæ crurum vituli ana ℥.j. vnguenti Aragonis, & filij Zachariæ, ana ℥. ß. olei camem. anethini, & rutæ, ana ℥.j. ceræ quod sufficiat, vt fiat vnguentum. Conferunt etiam vt in aliis tumoribus schirrhosis emplastra, aut vnguenta ex mi- D neralibus confecta, quæ potenter desiccant, & resoluunt, quibus emollientia admiscebimus, ex Galen. 3. *de comp. medic. secund. locos, cap. iam citato*, quorum copiam apud Chirurgos inuenies.

Tandem si à bile dependeat parotis, factâ sanguinis missione, & expurgatione, localia remedia mitiora sunt adhibenda, qualia adduximus in curationis principio. Quod si à materia venefica ortum ducat, illius curationem *tract. de febre maligna, & pestilenti*, scriptam reperies.

CAPVT III.

De narium morbis, & primò de ozenis.

SVbtile, aut tenue obiectum percipit olfaciendi sensus, & hanc ob causam inter sensus externos tertium occupat locum; res enim odorabiles, & vaporosas percipit, vt constat ex Galen. *lib. de instrumento odoratus, cap. 3.* tamen in qua parte resideat huius sensus instrumentum, & quod sit, non est huius loci; si de hoc vis exactam habere notitiam, lege Petrum Garciam *in fen. 1. lib. 1.* & Vallesf. *in controuersias*, & alios.

Huius sensus actio tripliciter læditur, vt ait Galen. 1. *de caus. sympt. cap. 4.* abolitè, quando nullus odor percipitur, diminutè, quando debiliter sentitur; deprauatè, & hoc dupliciter: primò, vt si odoret odorem fraudulentum, quamuis non sit inuentus: secundò, vt si sentiat odores, qui mali sunt, ac si essent boni, vel è contra, vt quando delectatur odore stercoris, & abhorret aromaticum.

Causa. Huiusmodi actiones lædi possunt ab intemperie nuda, quæ contrariis alterantibus aufertur, aut cum humoris affluxu, quæ indiget etiam euacuatione, & expurgatione, errhinis, masticatoriis, & oris collutionibus, & bono vitæ regimine. Quæ omnia fieri debent pro humoris peccantis idea. Lædi etiam potest ab obstructione à crassis humoribus, cuius curatio in viarum apertione sita est; vel à carne superexcrescente, vt in polypo accidere comperimus, cuius curationem proprio capite tradeOzena quid sit. mus; vel ab ozenis de quibus in hoc capite agere decreuimus, quæ nihil aliud sunt quàm narium vlcera ex humorum acrium, & putrescentium fluxu genita, vt docet Galen. *3. de compos. medic. local. 4. cap.* Celsus tamen *lib. 6. cap. 8.* censet ozenas dici tantùm ea vlcera, quæ fœdum habent odorem: idemque insinuat Leonard. Iacchiu. *in 9. Rhasis, cap. 26.* sed in tradendis nominibus non est multùm immorandum, dummodo res intelligatur. Morbus per se notus est, qui facilè deprehenditur. Causam etiam ex dictis facilè colliges, nempe humorem acrem, & erodentem, qui ad nares defluens eas exulcerat; qui quidem humor si putridus sit, vlcera sordida, & fœtida producit. Difficilè curantur huiusmodi vlcera, vt fatur Galen. *loco iam citato*, propter continuum humorum defluxum ex capite ad nares, in quo etiam omnes conueniunt.

§. I.

Curatio ozenarum, seu vlcerum narium.

CVm iste morbus ex humorum fluxu oriatur, victum tenuem exposcit, in principio saltem; qui quidem debet esse refrigerans, minimè flatuosus, & mordacitatis expers: à vino se abstineat æger, & loco illius bibat aquam fontanam, hordei, vel scorcioneræ, cum cassia lignea modico, & in lue venerea cum smilace aspera, & radice chinæ.

Cùm autem totius corporis, aut capitis humorum redundantium suspicio subest, sanguis est mittendus, ex Pauli consilio *lib. 3. cap. 24.* deinde caput, & vniuersum corpus purgandum pillulis sine quibus, aureis, de rhabarb. & similibus, vel

A potionib us huic vsui dicatis, facta prius humorum præparatione. Mox cum ex capite innares defluant humores, ipsum roborare expedit, eiusque superfluitates absumere, & exsiccare, & nouum humorum afcensum impedire, vt docent Paul. & Galenus. Quem vsum præstat oxyrrhodinum capiti tonso impositum cum puluere myrti, mastichis, gallarum, & rosarum, & acatiæ, & aliis, quæ capite de cephalea nominauimus, quæ hic accommodari possunt. Post hæc ad narium vlcerum curationem particularem deuenimus iis remediis, quæ simul adstringendi, discutiendi, & exsiccandi vires habent, vt desumimus ex Galeno. Priùs tamen crustam vlcerum decidere faciemus cum melle, & exiguo modo resinæ terebinthinæ, si in nares coniiciatur, quod specillo lana inuoluto fit, ex Celsi præcepto: in quem vsum confert etiam axungia gallinæ, aut butyrum vaccinum lotum. Postquam

B crusta deciderit, vlcus abstergemus melle rosaceo; tamen quia ægre mundificari solet, magis exsiccantia, & mundificantia competunt. Itaque adhibere oportet vnguentum Ægyptiacum, & Apostolorum, præcipuè si vlcera sint sordida, & male olentia. Aut vnguentum de lithargyrio cum puluere boli armeni, myrrhæ, & aluminis vsti. Vel hoc medicamentum, quod ab Oribasio adducitur *lib. 3.* ℞. spumæ argenti, & cerusæ ʒ. vj. plumbi vsti, & loti ʒ. iiij. myrrhæ, & aloes, ana ʒ. ij. gallarum ʒ. j. omnia vino, & oleo myrtino diluantur, & vtere ad narium vlcera. Puluis item præcipitatus Vigonis cum vnguento Apostolorum ad idem valet; item calaminthæ succus, aut eius puluis in nares insufflatus est vtilis, ex Archigenis sententia. Benè facit etiam aqua, in qua æs vstum, & vitriolum Romanum sit dissolutum. Reliqua apud Aetium, C Alexandrum, Celsum, & alios inuenire poteris. Vlcere mundificato facilè remediis incarnantibus, & cicatricem inducentibus, vt in aliis vlceribus, salus amissa restauratur.

§. II.

De polypo.

POlypus tumor est præter naturam, qui in naribus generatur polypodis carni similis iuxta substantiæ proprietatem, teste Galeno *3. de comp. medica secund. locos, cap. 3.* Ex genere tumorum præter naturam polypi in naribus generantur, ex Aetio *tetrab. 2. serm. 2. c. 90.* ex quibus liquet, quod huius morbi natura consistit in magnitudine adaucta.

Quod si obiicias ex Auicen. *fen. 5. lib. 3. tract. 2.*
D *cap. 11.* vbi inquit, quod polypus est caro addita, quandoque mollis, & alba, quandoque rubea, quod etiam confirmat Celsus *lib. 6. cap. 8.* ac per consequens videtur reducendus iste morbus ad morbos numeri additi. Facilè respondetur, carnem appellari per analogiam, aut similitudinem, quia in coloribus, & accidentibus carni similis apparet: sicut etiam dicitur polypus, analogicè sumpta similitudine à carne polypodis piscis, cui in colore, & consistendi modo non apparet absimilis. Iste morbus dici etiam potest in obstructione, in quantum narium meatus obstruit, & occupat.

Duæ polypodis differentiæ traduntur ab Authoribus, præcipuè tamen ab Auic. *proprio capite*, vbi ait, quod polypus alter est cancrosus, figuram nasi corrumpens, & dolorem inferens, cum extensione sua vehementi, qui est coloris fusci, parietibus narium adhærens, vergens etiam in colore ad liuiditatem cum fœtore, maximè si fuerit exulceratus, & cùm parua, aut nulla humiditate.

Alter verò non cancrosus, rubei coloris, vel albi, gracilis in sua radice, & pendens sine fœtore, & sine dolore, & cum multa humiditate, & fanie.

Vterque ab humoribus crassis pituitosis, & melancholicis dependet, vt docent Galenus, & Aetius. Non cancrosus tamen frequentiùs sequitur fluxiones catarrhales, distillationes, & alios capitis morbos. Cancrosus verò accidit nullà fluxione apparente, & si in capite morbus præcedit, ex melancholico insurgit humore, & dum incipit, est sicut cicer, aut auellana, vt insinuat Auicen. Illorum autem quiuis ad labra pendens, & natem implens, aut retrò pet id foramen, quo spiritus à naribus ad fauces descendit, si adeò increscat, vt post vuam conspici possit, hominem strangulare solet, vt notat Celsus. At si fuerit cancrosus, difficilem, ne dicam impossibilem, curationem radicatiuam admittit, qui ferro tangi non debet. Alter curatu facilior est, vt omnes vno ore confitentur.

§. III.

Curatio Polypi.

NOn absimilem expostulat curationem iste affectus, ac vlcera narium; quapropter debito vitæ regimine instituto, per alimenta extenuantia, & inscindentia, si nihil prohibeat, statim sanguinem effundimos ex vena communi, existente plenitudine, in cuius defectu ex humeraria extrahimus, deinde corpus est purgandum pillulis indis, de agarico, de fumaria, cochiis, aut alseiaret Auic. quam euacoationem per internalla repetere licebit. Deinde caput roborabis iis, quæ diximus pro curatione doloris capitis ab humore pituitoso, & melancholico. Mox ad remedia polypi localia deuenies, in quem vsum accommodari poterunt ea, quæ capite antecedenti adduximus. Confert etiam veratrum tritum, eique additum origani par pondus tritum, & in nares insufflatum; quod quidem etiam cum melle, aut oleo in linimenti formam reduci potest, ex Apollonij sententia à Gal. adducta capite superiùs citato. Atramentum viride tritum sicut alcohol, in nares insufflatum serò, & manè est ex eis, quæ expertus fuit Auic. Quod si iis non aufertur morbus, cum extirpare expedit instrumento ferreo subtili, aut cauterio cum igne actuali, ita vt absumatur aut extrahatur, quod est in naribus superfluum, vt iubet Auic. Ego autem polypodem vlceratum, & cancrosum curaui vnguento pompholigos, & de plumbo, cum puluere præcipipato Ioan. de Vigo, quo remedio ille tumor radicitus fuit absumptus. Alia inuenire potes, ea tamen, quæ hoc capite, & antecedenti adduximus, ptobabiliora cēsentur pro huius morbi curatione.

N in historiam.

§. IV.

De fluxu sanguinis narium.

Quibus de causis fluat sanguis.

QViuis sanguinis fluxus, siue ex naribus, aut alia quauis parte fluat, accidit aut reserato venarum, aut arteriarum ore, vel vase vulnerato, vel prærupto, vel ab humoribus mordacibus sanguinis vase eroso, vt docet Gal. *de different. sympt. cap. vltimo, & 5. methodi, cap. 2.* vbi tres constituit affectiones, quibus sanguis fluere possit; per anostomosin, idest apertionem osculorum, quæ sunt in vasis; per diapedesin, id est transcolationem, cùm sudoris modo est transmissus; per dieresin verò, idest per ruptionem, aut vulnerationem.

Aduertere tamen oportet, quod anastomosis non significat quomodocumque osculorum apertionem, sed solum apertionem vasorum maiorum; diapedesis verò significat apertionem vasorum gracilium, ex quorum ore aut poris exit sanguis paucus, tenuis, & serositati permistus.

Ex his facilè deducitur, quod nares in hoc affectu frequentius afficiuntur per consensum cum vasis sanguinem continentibus.

Laduntur facultatis expultricis actiones, & quomodò.

Læditur facultas expultrix, quatenus sanguinis substantiam, quam retinere debeba, texcernit; quæ actio cum adaucta sit, & magis quàm pro naturæ lege, deprauationis nomen meretur, ad quam sequitur symptoma in eis quæ excernuntur præter naturam. Læditur etiam contentrix, dum ob easdem causas sanguinem intra propria conceptacula retinere nequit, & diminutè aut abolitè operatur: quæ omnia desumuntur ex Gal. *de different. symptom. cap. citato.*

Dieresis agnoscitur ex vasis ruptione, vulneratione, contusione, casu, saltu, & vociferatione; sanguinis etiam plethora vasa disrumpere solet, vt docet Gal. 1. *aphor. comm. 3.* Frigos similiter rumpit vasa, & facit sanguinem manere.

Causæ. & signa.

Diapedesis agnoscitur, dum sanguis exit tenuis, serosus, aut biliosus, aut venæ sunt rarefactæ; qui sanguis ita fieri solet vitio sanguificæ virtutis non benè suum munus perficientis, & sanguinem aquosum producentis, quem cùm non sit naturæ familiaris, facultas excretrix excernit.

Quod si hæc signa, & causæ absint, scire oportet sanguinem fluere per anostomosin, id est per osculorum vasorum apertionem, quæ fieri solet ob sanguinis copiam, qui impetu quodam ad ora vasorum ruit; quod quidem agnoscimus per plenitudinis signa.

Verùm si morbus præcesserit acutus, & fiat in die critico, & cum signis solutionis, naturæ opus est, quæ per crisim ea quæ sibi molesta sunt, excernit, & separat, vasorum ora adaperiens; quàm euacuationem non licet impedire, dummodo non sit immodica, vt constat ex Galen. 1. *aphorism. comment. 20.*

Stillatio sanguinis è naribus per febres ardentes perniciosa est, ex Hipp. 1. *prorrhet. text. 1.* Sanguinis profluuia, si in tempore quidem opportuno fiant, prosunt; intempestiua autem nihil iuuant, Gal. teste 1. *de crisibus, cap. 7.* Menstruis deficientibus sanguis ex naribus fluens, bonum, ex Hipp. 5. *aphor. text. 33.* Vbi sanguis multus effluxerit, singultus, aut conuulsio superueniens, malum, ex eodem *lib. etiam 5. aphor. textu 3.* Ex sanguinis profluuio immodico hydrope laborant, ex Hippoc. 6. *epidim. sect. 4.*

§. V.

Curatio fluxus sanguinis narium.

VIctus dum sanguis quantitate peccat, debet esse tenuis: quod si sanguis effluat serosus, tenuis, aut vasorum ora sunt adaperta, & eorum foramina rarefacta, rupta, seu vulnerata, victus debet esse adstringens, agglutinans, & infrigidans, vimque emplastricam habens, vt insinuat Gal. 4. *meth. cap. 5.* Conferunt ergo caro gallinæ, aut arietis, perdicis, aut tutturis assa, aut amylum, vel oryxum tostum, & lacte chalybeato, aut lapillis ignitis succenso conditum, aut pultes ex farina triticea. Ex conseruis vtiles sunt conserua citoneor. pirorum, & mespillorum: item ipsa citonea, sorbæ, & mespilli, & alia huius census. Potus sit aqua pluuialis, mastichina, chalybeata, aut deaurata, vel vinum rubrum, & adstringens huiuscemodi aquis dilutum.

dilutum. Debito vitæ regimine instituto, statim reuulsionis gratiâ sanguis est mittendus: quod si sanguis erumpat ex dextra nare, ex cubito dextero; si ex altera, ex sinistro, vt præcipit Gal. *de euacuandi rat. per sanguinis missionem, cap.* 11. Quo auxilio validam sanguinis e naribus fluxionem sedauit Galenus, vt ipse ibi retulit. Tum hypocondrio directè supposito cucurbitam apponere est vtile; est enim hæc reuulsio ad originem facta, vt tendumque est frictionibus, & ligaturis partium extrematum, & cucurbitulis cum scarificatione, & sine illa.

Verumtamen si ob humorum acrium erosionem sanguis erumpat, illos euacuabimus post sanguinis missionem in hunc modum. ℞. rhab. optimi triturati ʒ. j. syr. ex 9. infusionibus rosarum rubearum ℥. iij. decocti pugini ℥. ij. ß misce, qui potus præterquam quod euacuat, corroborat etiam, & adstringit.

Interius quæ assumantur. Post hæc interiùs, & exteriùs adhibenda sunt B medicamenta adstringentia. Interius ergo sumere expedit syrupum myrtinum, rosarum, & citoneorum, aut conseruam antiquam rosarum, & citoneorum cum puluere boli armeni orient. coralli rubri præp. & mastichis, cum syrupo myrtino, vel rosarum siccarum, vel hoc, quod recipit sacchari rosati antiqui, carnis prunorum siluestrium, & citoneorum saccharo conditorum, ana ℥. ß. syrupi myrtini, citoneorum, rosarum siccarum, ana ℥. ß. philonij persici bene fermentati, & misceantur, ana ʒ. j. trochisc. de terra sigillata, & de spodio, cum semine acetosæ, & de charabe, ana ℈. ij. margaritarum præpar. & vtriusque coralli præp. ana ʒ. ß. foliorum auri n. iiij. aquæ deauratæ, vel chalybeatæ, quod sufficiat, vt fiat loch, de quo sumat æger singulis horis cochlearium. Vtiles admodum sunt trochisci de succino in aqua plantag. assumpti. Frigida etiam epota sanguinem sistunt, ex Gal. 5. *meth. cap.* 5. quapropter si nimis vrgeat affectio, bibat æger syrupi papaueris ℥. j. syr. rosarum siccarum ℥. ß. aquæ chalybeatæ ℥. iij. philonij persici ℈. j. quæ potio somnum conciliat, cuius ratione sanguis, & reliqui humores intra recurrunt.

Exterius admouenda. Exteriùs verò naribus, collo, & fronti sunt apponenda quæ refrigerant, repellunt, sanguinisque motum sistunt, dummodo a lenioribus incipiamus; quæ quidem sunt aqua rosarum, plantag. & portulacæ, cum albumine oui, & aceto, quæ valentiora efficies, si eis superaddas puluere adstringentes, vt puluere boli armeni, thuris, masticbis, & similium. Gypsum etiam oui albumine subactum fronti, & naribus impositum est vtilissimum. Accommodum est frontem spongiis refrigerare. Aures quoque iotensè per linteola ac ceram obtureo-D tor, & in ore aqua pluuialis frigida contiocatur, ex Gal. 3. *de comp. medic. secund. locos, cap.* 4. Hoc medicamento vtitur Galen. ad sistendum sanguinem 5. *method. cap.* 4. quod recipit thuris partem vnam, aloës partem dimidiam, misceantur cum albumine oui ad mellis spissitudinem, quibus addit pilorum leporis minutim incisorum quod sufficiat, quod per linamentum contortum naribus aptetur, & exterius supra nares ac tempora. Fimi asinini cinerem inspirare est optimum, vt ait Paulus, quo auxilio maxima cum vtilitate vsus fui, dum alia non proficerent. Valet ad idem eiusdem stercoris asinini succus instillatus, vel vapor lapidis molaris succensi, & aceto acerrimo extincti, si naribus trahatur, ex eodem Paulo. Puluis tragacanti, amyli, thuris, sanguinis draconis, & masticbis in nares insufflatus sanguinem sistit. Spongia noua, & pix in olla apponantur ad ignem donec comburantur,

A ita vt pix suam amittat humiditatem, ex quibus fiunt pulueres, qui per calamum in naribus insufflentur, vel inspiratione trahantur; post insufflationem consulit Auic. *fen.* 5. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 9. vt constringatur osius vna hora, & exspuatur illud, quod descendit ad os. Ex facroticis medicaminibus maximè commendo ellychnium ex contortis linamentis, aut gossipio in atramento scriptorum infusum, & naribus inditum; quod ad illum facillimè administrari potest, & eo sæpe vtiliter vsus fui. Oportet etiam cucurbitam cum scarificatione occipitio affigere, in quo omnes conueniunt. Item faciem, & caput subitò aqua frigidâ inspergere, & pudenda aqua frigida irrigare, terroremque incutere erit vtile. Quandoque est necessarium, vt sed. at æger in aqua frigida, etiamsi nimie infrigidetur, vt docet Auic. Quod si æger in syncopen, aut animi deliquium incidat, sanguinis fluxus sisti solet, ex eodem Auicen. & Galen. 5. *method cap.* 5. vbi succum plantaginis ad sanguinem sistendum maximè etiam commendat: quem curandi modum desumpserunt ex Hippoc. 6. *epidim. sect.* 7. vbi ait: *Sanguinis venarum suppressiones faciunt animi deliquium, figura alterata, interceptio, linamentum intortum, oppositio, & deligatio.* Vbi omnes modos sistendi sanguinem compiectitur. Quædam vetula Monspeliana sola menthâ naribus imposita sanguinis fluxum e naribus tanti dictum curauit, vt refert Ioan. Paschal. mentha enim trita naribus insufflata vtilis censetur, ex Gal. 3. *de compos. medic. secund. locos, c.* 3. ex Eraclidis sententia. Verum valde vrgente malo ad fatcotica, quæ crustas inducunt, deuenire cogimur; in quem vsum confert chalcitis contrita linamento ex ellychinis contorto aqua imbuto excepta, & natium foraminibus demissa. Tandem si aliqua sanguinis portio ad stomachum C descendat, ibique concrescat, aceto mulso liquari solet, & emoni, si verò in ventrem elabitur, ely ttere educi debet antequam deterrima excitet accidentia.

CAPVT IV.

De dentibus, & eorum dolore.

AD varios, & diuersos vsus natura dentes construxit, vt docet Arist. *lib.* 3. *de partib. anim. cap.* 1. commune tamen officium pro omnibus animalibus est cibum terere, & conficere. Primores etiam acutos produxit, vt alimentum secent; maxillares verò latos, vt molant: quapropter primi dicuntur incisorij, secundi verò molares; in vtrumque medio siti sunt canini, sic dicti, quia ca-num dentibus sunt quàm similes, quorum munus est frangere id, quod minimè incisorij frangere queunt, qui quidem in inferiori base lati sunt, parte autem suprema acuti, vt deducitur ex Galen. 11. *de vsu partium, cap.* 8. Sunt præterea loquutionis gratiâ constructi, & ad vocem efformandam, & ad oris ornatum conferunt, præcipuè primi dentes, quibus vires sunt commissæ, vt alia animalia mordeant, quibus vtuntur vt armis, vt sese defendant, & ab iniuriis tueantur: quam ob causam de eorum conseruatione maxima est habenda prouidentia, illorum morbos expellere curantes. *Ob varios vsus dentes sunt creati.*

Sed quia difficile distingui quit, an dentes, vel pars illis adiacens dolore afficiatur, ideò facilè potuit decipi Gal. 5. *de composit. medic. secundum locos, c.* 8. existimans se dolorem fuisse passum secundum dentiũ substantiam; quo casu ratio sensum corrigere debet. Vnde quando instituitur caput de dentium dolore, ideò instituitur, quia sic communiter dici solet;

ſolet; non tamen dentes dolent, quia ſenſu carent, vt reliqua oſſa, licet ſint ſicciores, & duriores oſſibus aliis, propterẽaque difficiliùs franguntur, aut vruntur quam illa; & in lapide ſarcophago condita oſſa abſumuntur intra quadraginta dies, dentes verò minimè, vt ait Plinius 37. *naturalis hiſt. cap.* 17. Quapropter cùm dentes ſine dolore ſcindantur, & abradantur, nentiqnam ſenſum habere poſſunt; nam ſenſatio triſtis ex continui ſolutione ſubitò facta in illis inſurgeret, ſi ſenſu præditi eſſent. Sed potius dentes ſunt doloris cauſæ, quatenus ſua duritie comprimunt partes inflammatas, & tumefactas, videlicet neruum, & gingiuas; aut ipſas diſtemperant partes, de quibus omnibus breuiter rationem adducere tentabimus.

Quandoque enim dolent gingiuæ, aut nerui propter humorem calidum in ipſos defluentem, & propter inflammationem ab eiſdem humoribus concitatam; quod facilè ex pulſanti dolore, ardore, doloris vehementia, rubore, & gingiuarum tumore deprehenditur; non tamen dentes veram pati poſſunt inflammationem, nam quamuis oſſa, & dentes recipiant incrementa per materias in eis penetrantes, & recipiant extenſionem, & in tumorem attollantur; non tamen in rigore veram inflammationem patiuntur; vt oſtendit Conciliator *differ.* 96. & Petrus Garcia *de locis affect. diſputat.* 33.*cap.*5. & ratio eſt, nam inflammationem comitatur dolor & renitentia: cùm verò doloris dentes, & oſſa expertes ſint, talem affectionem pati non poſſunt; dicuntur tamen inflammari ſumptà inflammatione pro tumore, & magnitudine adaucta, & hoc modo veniunt intelligendi Galenus 5. *de comp. medic. ſecundum locos*, *cap.*8. & Auicen. *fen.*7. *lib.*3. *tract.*1. *cap.*1. Quandoque etiam ab humoribus frigidis, & craſſis initium ſumit dolor; quod dignoſces ex maiori pondere, & partium frigiditate, & quia frigidis intenditur dolor.

Multoties à vaporibus ab ſtomacho elatis dentium dolor conſurgit, qui ex diſpoſitione ventriculi præcedente, & ciborum cruditate cognoſcitur. Similiter rheumaticæ fluxiones, quæ à capite in dentes deſcendunt, ſunt huius ſymptomatis cauſæ, quæ agnoſcuntur ex capitis grauitate, & dolore earum partium, per quas defluit humor. Huiuſmodi cauſæ, ſi dentes diſtemperent, corrodant, & frangant, non tamen dolorem inferunt, donec partibus dentibus proximis ſentientibus damnum communicetur, & ſi fortè ab humore corrodente dens frangitur, dolor antea præexiſtens ſedari ſolet, quia patet via, per quam effluat humor.

Tandem inter doloris cauſas gingiuarum ponitur dentitio, ſiue exitus dentium pertinens ad puerorum morbos, vt refert Hippoc. 3. *aphor. textu* 24. licèt enim dentitio ſit ſecundùm naturam, maximos tamen concitat dolores, quia caro gingiuarum mollis, & tenera à dentium ſubſtantia dura diuiditur, & ſcinditur, variáque cauſat accidentia, quæ ibi retulit Hippocrates, & correctione indigent.

§. I.

Curatio doloris dentium.

Dentitio in infantibus à quo cauſa.

DEntium dolor initium ſumens à ſanguine (inſtituta victus ratione per refrigerantia) curatur primò ſanguinis miſſione brachij partis affectæ, ex vena communi; qui ſi bili admiſtus ſit, aut bilis ſit in cauſa, poſt ſanguinis miſſionem bilem præparabis, & ſtatim expurgabis colagogis medicamentis. Poſt eorum vſum conferunt cucurbitulæ, frictiones, ligationes, & balneationes partium extremarum. Verùm ſi dolor nimis infeſtet, opium, & alia ſtupefacientia ſupra dentem apponere oportet, vt theriaca recens, & vtrumque philonium. Valet etiam decoctum, quod recipit foliorum plantag. lactucæ, & tapſi barbati, ana m.j. ſumach m.ß. hordei mundi p.ij. radicis iuſchiami ʒ.iij. bulliant ſecundùm artem, & colaturæ adde ſyr. roſarum ℥.ij. diamoronis, & aceti acerrimi, ana ℥.j.ß. bulliant iterum, & hoc decocto abluatur os. Ad idem etiam valet ſuffumigium cum ſemine iuſchiami, aut decoctum radicis illius in aceto, vel decoctum ſeminis iuſchiami, & radicis mandragoræ in ore detentum. Aqua etiam niue refrigerata multoties in ore accepta dolorem ſedat, ex Auic. qui in aures remedia diſtillare iubet, vt dentium dolor leuetur; quod fieri cenſeo ob communem partium colligantiam, & conſenſum: quapropter oportet in aures inſtillare lac ab vbere mulctum, aut oleum roſarum tepidum, aut granum vnum opij, & alterum caſtorei in oleo roſarum, vel lacte diſſoluta. Ex amuletis conferunt ſuffumigium ſenectæ ſerpentis, & oris ablutio cum decocto illius ex aceto. Exteriùs facies illinenda eſt oleo roſarum, amygdalarum dulc. & lumbricorum cum axungia gallinæ, aut anatis, aut vnguẽto anodino. Refrigerantia extrà applicita nocere ſolent, quatenus humorem intrà repellunt, niſi tantùm adſit calida intemperies; quo tempore prodeſſe ſolent, & ſecutiùs adhibentur.

Remediorum inſtillatio in aures minuit dentium dolorem.

Curatio doloris ex inflãmatione.

Si verò doloris cauſam eſſe inflammationem exiſtimes, curari debet vt reliquæ inflammationes: quod ſi in ſuppurationem terminetur, ſuppurantibus adiuuari debet. Pure verò conſummato, ferreo inſtrumento, vt reliqui abſceſſus, aperiatur.

Veruntamen ſi ab humoribus corrodentibus dentes vitientur, & perforentur, habitâ prius cauſæ prouidentiâ, dentes abſtergere, & mundos reddere expedit per auxilia exſiccantia, & abſtergentia, quæ ſint potentioris virtutis, ita vt dentes corroborent, & firmos reddant, humoremque corrodentem abſumant; qui dum ad gingiuas, & neruos peruenit, acutum, & toleratu difficilem dolorem promouet; cui affectioni ſic ſubueniendum eſt. Primò ſubtili inſtrumento ferreo dentis partem ſordidam abſtergimus, deinde in dentem perforatum oleum feruens immittimus, aut ignito ferro cauterizetur, vel cum oleo de vitriolo, vel ſulphoris. Quod ſi hæc non ſufficiant, manuali operatione eſt extrahendus, quo extracto frequenter ſedatur dolor, præcipuè cum gingiuæ, & nerui ſunt tumefacti, in quibus propter dentis compreſſionem dolor intenditur, ipſoque extracto facilè ſedari ſolet.

Curatio doloris ex pituita.

Quod ſi humores frigidi huius mali cauſæ extiterint, optimo vitæ regimine inſtituto, vt dixi capite de cephalea ab humore pituitoſo, ſi ſanguis redundauerit, ex eodem latere ex vena brachij communi ſanguinem detrahes, frictionibuſque, & cucurbitulis vtetis, humoremque præparabis, & euacuabis, vt ibi diximus: deinde ad localia deueniendum, quæ debent eſſe calida, & reprimentia, vt humorem frigidum reſoluant, & illius motum compeſcant. Oportet ergo dentes colluere aceto, in quo bullierint alumen, nuces cupreſſi, & tæda, aut aqua vitæ per ſe, aut in qua ſint infuſa ros marinum, & piretrum, aut in qua parum theriacæ ſit diſſolutum. Confert etiam vinum, in quo ſint decocta roſa, piretrum, ſpolium ſerpentis, ros marinum, & thymum; aut acetum, in quo ebullierit radix cucumeris ſilueſtris. Maſticent piretrum, aut hoc quod recipit

recipit mastichis, piretri, piperis, & aluminis, ana ʒ.ß. ceræ, aut terebinthinæ, quod sufficiat, vt fiant pastilli, quorum vnum in ore teneat versus partem dolentem. Dentes theriaca, aut mithridato perfricare consentaneum est. Intra aures si inicitur oleum rutæ, aut absinthij, aliúsve liquor calidus, dentium dolorem sedat.

Exterius partem inungere conuenit oleo lumbric. camem. amygd. dulc. & vnguento filij Zachariæ, quibus dolor mitigatur, humor resoluitur, & ad extra reuocatur. Iuxta tempora, & retrò aures in fluxionibus rheumaticis emplastrum de centaura, aut de pelle arietina appositum confert, & cataplasma ex albumine oui cum puluere thuris, rosarum, sanguinis draconis, & similium, aut gummi caranna, & tacamaca dictum.

At si à vaporibus à ventriculo prodeuntibus dolor excitatur, eum sedabimus detracto humore, aut cruditate ventriculi, præparato prius melle rosaceo, syrupo de mentha, de absinthio, aut stœcados; deinde ipso euacuato pillulis de hiera, mastichinus, vel de agarico, aut cum melle persico, vel syrupo Regio, & decocto pugini cum diacathol. vel elect. diaphœnic.

Solet etiam dolor iste initium sumere à vermibus, qui ex putrefactione aliqua humoris aut alimenti iuxta dentes, aut inter ipsos detenti producuntur, quos occidere solent semen iuschiami albi, & semen porri, præcipuè si ex eis suffitus fiant. Item amara omnia eos enecant, vt absinthium, myrrha, aloës, colocynthis, & lupini, ex quibus in aceto decoctis recipitur euaporatio, vel cum ipso decocto os colluitur.

Curatio dolris ex dentitione. Si verò dentitio, aut exitus dentium dolorem excitet, gingiuas emollire oportet oleo amygdal. dulcium, aut cerebro leporis, vel axungia gallinæ, aut vitello oui cum butyro: aliqui consulunt vt dentes lupi, aut iaspis, vel caput viperæ collo appendantur, quæ vt inutilia non probo.

Quantùm ad cibum attinet, hoc commune præceptum est obseruandum, vt à rebus nimis calidis, & frigidis se abstineant, ab his enim maximè alterantur dentes, & patiuntur. Fugiant demùm alimenta dulcia, pinguia, & lacticinia, quæ facilè corrumpuntur, post quorum esum or abluere, & abstergere conuenit vino albo. Sintque alimenta facilis coctionis, & dolore dentium infestante, quæ paruam triturationem admittant.

§. II.

De dentium euulsione, defœdatione, & eorundem instabilitate.

INter coctiones, quæ in nostro corpore celebrantur, prima perficitur in ventriculo, quæ quidem ab ore sumit initium, in quo alimentum dentibus atteritur, vt docuit Galen. 3. *de naturalibus facultat. cap.* 7. & Vallesi. 1. *controuersiar. cap.* 3. quæ quidem sine dentibus non benè perficitur, ideò eorum conseruationem maximè exposcimus; deseruiunt enim ad vitæ longitudinem, ita vt longæuos vocet Hippocrates, qui plures dentes habent, vt constat *ex* 2. *epidim. sect.* 6. hancque ob causam mobiles fixos reddere, defœdatos abstergere, & qui aliis incommodant, euellere docebimus.

Dentium euulsio. Euellimus ergo dentes, quando corrosionem patiuntur, ita vt remediis corrosio non auferatur, & quando taliter sunt oblæsi, vt sibi proximis læsionem inferant, aut ob nimium dolorem gingiuas & neruos infestantem, qui à dente eroso, & defœdato originem trahit, quo tempore tenaculis, aut instrumentis vsui proficuis extrahi debent. Quod si ob metum doloris, vel ob alias causas non se audeant committere artifici, aliis remediis est vtendum, quæ sine dolore dentes extrahunt, vt aliqui fatentur; in quem vsum conuenit piretrum in aceto coniectum ad dies tres, vel quatuor, deinde tritum, & denti malè affecto impositum, ita vt per tres dies, aut quatuor dentem hoc pharmace integas, dentibus aliis permunitis, & cera illitis, vt monuit Galen. 5. *de composit. medic. secund. locos, cap.* 9. Ad idem valent radices cucumeris siluestris eodem modo præparatæ, ex eodem Galeno, & eodem loco. Farina etiam cum liquore tithymali denti imposita, & desuper hederæ folium superpositum vnius horæ spatio dentem extrahit, ex Paulo *lib.* 3. *c.* 26. De iis tamen periculum non feci.

Denigrantur dentes, aut liuent, aut vitiosum aliom colorem contrahunt à prauis succis, qui ad eos perueniunt, aut ob alimentum, quod in ipsis detinetur, ibique putrescit, dentiúmque colorem mutat. Humores enim frequentiùs, & excrementa a capite, & stomacho deferuntur, quæ non solùm hæc incommoda efficiunt, sed determinant odorem concitant. Ad huius symptomatis correctionem euacuato priùs humore, vt alibi millies dictum est, dentes mondos reddere licebit collutionibus, & frictionibus. Oportet ergo colluere os vino albo, in quo decocta sint tæda, & rus marinum; aut fricentur quotidie hoc puluere, qui vim detersoriam habet. ℞. polu. coralli albi, aluminis vsti, ossis sepiæ, & pumicis, ana ʒ.ij. misce. Aqua vitæ dentes dealbat, si sæpe eâ abluantur. Valet etiam hoc dentifricium. ℞. aristoloc. longæ, sal gemmæ, piperis longi, cinnamomi, cornu cerui, & sulphuris combusti, ana partes æquales, quæ omnia in puluerem redacta dentes clarificant. Dentium candorem conciliat, & oris suauitatem, gingiuásque reprimit hoc, quod recipit pumicis, salis tosti, iridis, sing. ʒ. iiij. iunci odorati angulosi ʒ. v. spicæ nardi ʒ. j. piperis ʒ. vj. quibus tritis dentes fricamus, ex Paulo 3. *method. cap.* 26. Eos etiam dealbat oleum sulphuris, & de vitriolo, vel aqua fortis, cautè tamen eis est vtendum, ne neruos, & gingiuas tangant, quia ab illis exsiccantur, & consumuntur. Tandem ad dentes dealbandos, & oris fœtorem mirificè prodest id quod recipit panis frumenti, amborum corallorum, cornu cerui, ana ℥.ß. aluminis ʒ.ij. parietariæ, capillorum ven. ana m.j. corticum ouorum n. iiij. ponantur omnia in vase fictili in furno, donec in cinerem conuertantur, cuius cineris accipe ℥.iv. cariophyl. macis, ana ʒ.j. spicæ, calami aromat, ana ʒ.ß. mellis rosati colati, quod sufficiat ad incorporandum, aceti schill. ℥.j. fiat ad formam opiatæ, qua manè fricentur dentes, & postea vino abluantur, ex Rondel. *in method. curandi morbos, cap.* 75. Mastichis puluis idem efficit, si eo dentes quotidie fricentur.

Hæc aqua dealbat dentes, eósque firmos reddit si ea fricentur. ℞. aluminis rochæ lb. j. salis nitri lb. ß. mastichis ʒ. ij. dissoluantur cum aceto, & distillentur.

Dentes mobiles reddit carnis gingiuarum consumptio, & extenuatio, quæ si ratione ætatis senibus proueniat, incurabilis censetur; si verò ex aliis causis oriatur, causas demere tentabimus humorem laxantem euacuando, mox dentes abstergere decet; nam si sordidi sint, caro supercrescere non potest; deinde adstringentibus, & humiditatem resoluentibus est vtendum. In hunc vsum valent remedia superiùs adducta, & vinum adstringens, quod debet esse album, ne dentes denigrentur, quod conficitur ex rosis, folius myrthi, nucibus cupressi, ma- *Dent mobilis quomodo fiat stabilendus.*

ſtiche, balanſtiis, rhu, rore marino, lentiſco, ſale, alumine, & ſimilibus. Puluis iſte eſt laudabile dentifricium ad mobiles dentes fulciendos. ℞. oſſium omnium mirobalanorum, ſanguinis dracon. maſtichis, thuris, vtriuſque coralli, ana ʒ. j. ß. cinnamomi, cariophyl. pumicis vſti, & aluminis vſti, ana ʒ. j. margarit. præparat, & boli armeni aquâ roſarum loti, & gummi arabici, ana ʒ. ß. moſchi, & ambræ, ana g̃. vj. miſce; qui puluis dentibus inſpergatur dormituris, & vt meliùs adhæreat, ex eiuſmodi puluere, & oui albumine petias conficimus, quas dentibus ſuperimponimus; mane verò os colluimus vino albo, in quo ros marinum ſit incoctum, vel ipſo vino per ſe ſumpto.

Tandem ſi ſtupor dentium adſit, oportet vt portulacam manducent, aut oleum calidum ore contineant, ex Galen. 5. *de compoſ. medic. ſecundùm locos, cap. 9.*

CAPVT V.

De oris affectibus; & primò de aphthis.

VLcerationes in ſuperficie oris obortas aphthas appellant, habentes quidpiam igneæ ſalſedinis, vt docet Galenus 6. *de compoſit. medic. local. capite* 4. & Aëtius *tetrab. 2. ſerm. 4. capite* 29. itaque vlcera quæcumque, ſi in ore fiant, ex Galen. aphthæ dicuntur. Celſus verò *libro 2. cap.* 1. aphthas tantùm appellat ſerpentia vlcera. Morbus per ſe notus eſt, cum in ſolutione continui cum diſtemperie conſiſtat, & aliquando cum tumore.

Solent oris vlcera pueris nuper natis accidere, vt innuit Hipp. 3. *aphoriſm. textu* 24. Cùm enim neque tactum, neque lactis qualitatem mordacem ſuſtinere poſſint, ob illarum partium mollitiem facilè à lactis ſeroſitate exulcerantur. Aliquando hoc etiam fit ratione alicuius ex capite diſtillationis. Adultos etiam moleſtare ſolent, quæ frequentiùs ortum ducunt ad humoribus acrioribus, & erodentibus bilioſis; cum hoc tamen ab aliis humoribus dependent, vt ex eorum ſignis innoteſcit; ſi enim ab humoribus pituitoſis, ſalſiſque vlcera fiant, ipſa alba apparebunt, referentque colorem humoris pituitoſi; pallida bilem, nigra verò atram bilem demonſtrant, & maximam vſtionem, ſicut rubra ſanguinem dominari oſtendunt.

Quandoque diuturna fiunt, & curatu difficilia, & proceſſu temporis putredinoſum quid adquirunt, quod à Medicis nomine vlcus depaſcens, ſeu ſerpens dicitur, vt ex Galeno deſumitur loco in principio citato. Ex his deterior aphtha eſt nigra, ſimilis carboni; alba verò, & rubra benignior, vt notat Auic. *fen. 3. lib. 1. doct. 1. cap. 3.*

§ I.

Curatio vlcerum oris.

VT debitum ordinem ſeruemus, priùs curationem vlcerum infantium adducemus, deinde ad alios prouectioris ætatis deueniemus. In primis ergo oportet lac nutricis corrigere, quod cùm ſit ſeroſum, & mordax, illius qualitates corrigunt alimenta boni ſucci mordacitatis expertia, vt ſunt caro caponis, gallinæ, arietis, & ſimilium, quæ ſine ſpeciebus, & modico ſale condiantur. In totum nutrix a vino abſtineat, aſſumàtque noctu borragines elixas, chicoreum, aut lactucas, & oua ſorbilia, vel pulli carnem. Aliquibus diebus aſſumat amylum, vel amygdalatum, & quolibet mane bibat ſyr. violatum, borrag. aut ſcorzon. cum aquis bugloſſi, aut hordei, vt ſic ſanguis, & lac attemperentur. Quod ſi hæc non ſufficiant, ipſam expurgabimus cum infuſione rhabarb. & pulpa caſſiæ, & ſyrupo perſico ſolut. & Regio. Quod ſi occaſio ſe obtulerit, tutius erit aliam nutricem eligere.

Interim tamen dum hæc fiunt, oportet infantium oris vlcera colluere, non tamen fortibus auxiliis, vt in ætate prouectis, quia eorum caro eſt nimis mollis, & tenera, nec remedia fortia ſuſtinet, vt docuit Aëtius loco citato. Conuenit ergo oris ablutio cum aqua hordei, plantag. & portulacæ, aut cum ſucco plantag. vel ſucco foliorum oliuæ, cum ſaccharo, quibus admiſcere poſſumus aliquid rob moron, vel ſyrupi roſarum.

Quod ſi aliqua ſordities in illis appareat, illis admiſcebimus mellis parum, aut mel roſaceum; verumtamen ſi vlcera profundiora ſunt, & ſerpentia, ea curat mel roſaceum per ſe, aut cum puluere aluminis vſti, vt aſſerit Vega; aut abluantur cum aqua plantag. roſarum, & aluminoſa, quibus addantur mel roſaceum, & parum vnguenti Ægyptiaci, aut æris vſti. Aqua etiam roſarum, in qua diſſoluatur æs vſtum, & parum vitrioli Romani vtilis eſt, ſi eà vlcera abluantur. Sed ante horum remediorum vſum, ſi ætas permiſerit, crura, vel brachia ſcarificanda, vel cucurbitulæ dorſo, & natibus ſunt apponendæ, vt conſulit Mercurialis 2. *de morbis puerorum, cap.* 13.

Si verò aphthæ ætate grandiores moleſtent, optimo vitæ regimine inſtituto ſecundùm humoris peccantis ideam, ita vt æger ſe abſtineat à rebus ſalſis, & mordacibus, & quæ replent caput, & à ſolis æſtu, nimiàque frigiditate, & ventriculi caliditate, & repletione; ſi ſanguis abundauerit, eius copiam demes ex vena communi, ſi adſit plethora; ſi verò non, ex humeraria: quod ſi aliqua euacuatio ſit ſuppreſſa, vt hæmorrhoïs, ſeu menſtrua purgatio, ex talo ſanguis eſt extrahendus. Mox humores præparabis, & conuenientibus pharmacis illos è corpore pelles, quibus factis, ſtatim remediis localibus vteris, quæ habeant vim adſtringendi, abſtergendi, & exſiccandi, vt conſulit Auic. quæ quidem debent eſſe magis calida, aut frigida, quatenus ipſe humor plus caloris, aut frigoris participat, vt monet Aëtius; quæ quidem melle, aut ſaccharo attemperabimus, & guſtui gratiora faciemus. Conferunt igitur remedia ſuprà allata, quæ in vlcerum initio prodeſſe ſolent, vel hoc decoctum. ℞. foliorum myrthi, oliuæ, roſarum, balauſt. & gallarum recentium, ana p. j. coquantur omnia in ℔. iij. aquæ ad medietatis conſumptionem, & colaturæ adde ſyrup. roſarum, & rob moron, ana ℥. j. ß. miſce. Quod ſi vlcera ſerpentia ſint, & maligna, proſunt collutiones ſuprà traditæ, quibus addere licebit vnguentum Ægyptiaticum, aut ipſum vnguentum per ſe: Vel hæc aqua. ℞. ſublimati g̃. 12. aquæ roſarum, & plantaginis, ana ℥. iij. ponantur ad lentum ignem in duplici vaſe ad conſumptionem medietatis, & vna illius guttâ tangatur vlcus, vt docet Mercurial. Hoc etiam remedium eſt expertum. ℞. ſublimati ℈. j. pulueris minij ℈. ij. aquæ roſarum vel fontanæ ℥. vj. miſce, quo bis, aut ter quolibet die tangatur vlcus: caute tamen eſt procedendum, ne quidquam laborantes deglutiant, & pereant, quoniam huiuſmodi remedia venefica ſunt.

Denique

Denique si vlcera crustam habuerint, eam decidere faciunt decoctum maluarum, violarum, fœnugræci, & radicis dulcis, & passularum sine vinaceis, vel lac gargarizandum cum terra sigillata, aut bolo armeno, aut butyrum vaccinum aquâ rosarum lotum superpositum cum pauco puluere aluminis vsti; reliqua ex capite consequenti desumere potes.

§. II.

De anginosis, & lethalibus faucium, & gutturis vlceribus, quæ vulgariter garrotillo, *dicuntur.*

HVius capitis doctrina maximam habet affinitatem cum præcedenti; atque adeò post exactum sermonem de aphthis, mihi visum fuit consentaneum de tumoribus anginosis, fauciúmque, & gutturis sermonem instituere. Est equidem huius morbi tam sæua, & dira conditio, vt omnes fermè quos corripit, breuissimè è medio tollat, qui his temporibus dum hæc scribo, per nostræ Hispaniæ quasdam prouincias ita grassatur, vt nihil communius appareat, pueros, & eos qui sunt teneræ substantiæ ita affligens, vt qui semel ab eo corripitur, difficilè aut, nunquam liberè euadat. Quapropter huius morbi naturam, causam, & signa diligenter inuestigabimus, deinde illius curam adducemus; quod quidem haud facile est, cum de hoc morbo parum ab Authoribus sit traditum, ita vt quidam existiment, hunc morbum non fuisse ab antiquis cognitum, inter quos Villareal Vbetensis libro de morbo suffocanti, quem refutat Doctor Herrera Protomedicus Regius in libri huius Authoris supremi Senatus iussu approbatione, vbi ait, ab antiquis iam hunc morbum tractatum inuenin: quod etiam confirmat Ludou. Merc. *libro vnico suarum consultationum medicinalium, cap. 34.* de quo mentionem egerunt Galen. *lib. 6. de compos. medicam. secund. locos, cap. 2.* Aetius *tetrab. 2. sermone 4. c. 46.* Aretheus *lib. 1. c. 9.* Paulus *lib. 3. c. 26.* vbi ad pestifera tonsillarum vlcera quædam fortia adducit remedia, & etiam Plinius *lib. 26. naturalis historiæ, cap. 1.* qui quidem Authores varia symptomata, & aliquando diuersa tradunt, quæ huic morbo superueniunt; ea tamen dum de signis illius erit sermo, nota faciemus: aliqua tamen afferemus, vt quid sit iste affectus, constituamus.

An fuerit cognitus morbus iste ab antiquis.

In primis enim reperitur vlcus, quod morbum in soluta vnitate constituit; & similiter inflammatio saltem pro flogosi sumpta, quæ inter morbos intemperiei collocatur; ita enim à calore, & siccitate læditur guttur, vt difficulter, aut minimè deglutire queat. Accedit ad hoc, quod istum affectum frequenter comitatur inflammatio, quæ ocissimè exulceratur, & vlcerum putridorum nancîscitur conditionem, vt ipse fœtor ostendit, quæ quidem sunt corrosiua, & depascentia, & profundè exulcerantur fauces, & guttur: aliquando in tumorem illæ partes attolluntur, eo quod humor partibus est fixus, & adhærens ob eius lentorem, & crassitiem, ita vt partem prominentiorem faciat, impediátque deglotionem, & respirationem. Tandem constituitur iste morbus tanquam per formam suum esse complens à qualitate quadam venefica, & contagiosa ex putrido humore orta, qui suâ fœda corruptione, & vstione carnem vsque ad ossa corrumpit, ex quibus possumus sic hunc definire morbum. *Est vlcus crustosum, malignum, contagiosum, citò plurimos, quos corripit, interficiens, guttur, & fauces afficiens, & à materia crassa, & lenta dependens.* Qua definitione breuiter huius morbi naturam, accidentia, partem affectam, & causam percipimus. Vlcus enim gerit vicem generis, sine quo talis morbus non datur, in quo conuenit cum aliis morbis, quorum natura in soluta vnitate consistit; reliqua verò differentiam constituunt. Per illam particulam *crustosum*, distinguitur ab vlceribus crustam non obducentibus, & ab vlceribus non putridis, quia talis crusta ab humore putrido, & crasso fit, vt ex fœtore aeris expirati quiuis percipiet. Est etiam malignum, & contagiosum, & per hoc distinguitur, a morbis non malignis, & non contagiosis. Sed quia sermo de morbis malignis proponitur nostro tractatu de febribus, *capite de febre maligna*, ad illum Lectorem remitto, vbi etiam huius morbi mentionem fecimus.

In hoc morbo reperitur vlcus.

Vlceris huius definitio.

§. III.

An iste morbus sit contagiosus.

AD huius nodi solutionem oportet à contagij definitione exordiri; est enim contagio, vt ab omnibus accipitur, quædam ab vno in aliud transiens infectio, cum quo analogiam habet, de qua plura dicemus *tomo 2. libro 5. cap. de febre pestil.* breuiter tamen dicemus ad rationem actualis contagij, ad minus duo corpora requiri, quæ eadem labe extrinsecè inficiantur ab vno in alterum communicata; & hanc ob causam venenata bestia, & venena non dicuntur infecta; nam deleteria qualitas, quâ coinquinant, non est illis extranea, sed naturalis; nec ratione illius infecta dici possunt, sicque non habet rationem contagij. Quare si aliqua bestia priùs aërem inficeret (vt de basilisco fertur) qui deinde homines inquinaret, aër infectus quidem diceretur, & homines, siquidem ab vno in aliud est transiens infectio, & est vtrique ab extrinseco. Id verò quo aer, & homo coinquinatur, tenuis vapor est, ita elaboratus, & mistus, vt difficillimè dissoluatur; quapropter plurimis mensibus, & annis in fomitibus conseruatur. Vocô autem fomites, vestes, ligna, lectulum, & alia, in quibus iste vapor ob sui tenuitatem imprimitur; vapor verò ille dicitur seminarium contagionum, quia per illud de vno corpore in aliud contagium disseminatur, & ab illo, seu à quodam semine morbi contagiosi oriuntur; & quia istud contagionis seminarium non solùm agit calefaciendo, refrigerando, humectando, vel exsiccando, qualitates primas subuertendo, sed substantiam contaminat, & euertit, vt efficere solent medicamenta quædam, vt innuit Gal. *in proœm. ad lib. 5. de simplic. medic. facult.* & *cap. 17. eiusdem libri*, quæ quidem à tota substantia operari dicit; ideò dicimus contagionem illam fieri à proprietate substantiæ, & à totius substantiæ viribus: quapropter excluduntur à ratione contagij omnes morbi, qui ex primis qualitatibus resultant, quoniam qualitatibus primis, ac manifestis, & sine contagionis vi suum opus producunt.

Contagij definitio traditur.

Triplex huius contagij assignatur differentia, alia enim contactu solo quantitatiuo coinquinant, vt vuæ ad vuam, & poma ad pomum, aliquo illorum priùs marcescente, & putredinem subeunte, & putredinem aliis contactu suo communicante. Alia etiam fomitem relinquunt, & per ipsum contagiosa fiunt, vt scabies, lepra, phthisis, & lues venerea, quorum vestes si quis induat, facillimè in morbum similem incidit ob seminarium contagionis in vestibus derelictum. Nonnulla etiam sunt,

Quadruplex contagiũ.

quæ

quæ etiam ad distans contagionem producunt, vt sunt pestilentes febres, quæ medio aëre semine contagioso delato alios inficiunt. His igitur sic habitis, certum est, hunc morbum esse contagiosum, cùm obseruatum sit integras familias hoc morbo apprehendi ab vno incipiente, & per plures serpente, qui modus contagij fit per contactum quantitatiuum, ad quem minor virtus requiritur, quàm ad alium modum contagij. Præterea per fomitem huius morbi contagium etiam communicatur, cùm viderim plurimos hoc morbo laborantes, qui in ægrotantium lectulis dormierunt, & eorum vestimenta induerunt. Cum hoc tamen censeo, non esse contagiosum ad distans, per aërem scilicet, quia seminarium contagionis non est tantæ virtutis, vt aërem eadem labe inficiat; neque tam indissolubile, vt per aliquod tempus in aëre conseruetur, & per illum aliis communicetur; quod didici non potest nisi obseruatione eorum, quæ quotidie contingunt. Diximus etiam in definitione huius affectus, contagium guttur, & fauces afficere, quod quidem prouenit ob mirandam simpathiam, & analogiam, quæ inter hoc contagium, & ipsas partes intercedit; quod clarè constat, siquidem videmus quasdam contagiones respicere determinata animalia, & non alia; pestemque arboribus officere, & nulli animalium obesse; aliam animalia lædere, quæ tamen arboribus parcit, & inter animalia hæc homines inficit, illa equos, aut alia: pari modo in membris idem euenire comperimus. Lippitudo enim nulli membro officit nisi oculis, & eius contagio oculis tantùm communicatur; sic alopecia, phthisis, & alij morbi contagiosi particularia membra respiciunt, quod in analogia, & proportione harum partium cum dictis morbis necessariò fundatur, vt docuit Fracast. 1. *de morbis contag. cap.* 8. Idemque dicendum de huius morbi contagione, quæ respicit fauces & guttur ob assignatam causam.

Vlcus crustosum anginosum distinguitur ab anthrace. Ex dictis deducitur, istud vlcus crustosum distingui à carbunculo; nam licèt carbo sit contagiosus, & ab humore calido, & crasso fiat, qui comburendo vlcus cum crusta efficit, non tamen respicit determinatam partem, sed quodlibet membrum occupare potest, vt insinuat Gal. 2. *de arte curatiua ad Glauc. c.* 1. & 1. *methodi, c.* 10. Habet tamen cum carbunculo maximam affinitatem, quatenus ab eadem procedit causa, & fermè eadem exposcit auxilia.

§. IV.

De causis vlcerum malignorum faucium, & gutturis.

Vltima diffinitionis huius morbi particula expostulat, vt de illius causis agamus, de quibus nihil traditum fuit ab antiquis, quamuis (vt dixi) huius morbi mentionem fecerint. Breuiter tamen dicimus, quod cùm iste morbus maximam affinitatem habeat cum carbunculo, ab eisdem causis proficiscitur, à quibus carbunculus ortum ducit, siquidem vt ex humoris crassitie, feruore, & siccitate in parte affecta existente dignoscitur, à crasso, & feruente humore, ac putrido, & malignantis naturæ ipsi parti adhærente producitur, sed deteriori modo putrescit humor in iis vlceribus, quàm in anthrace, vt ex eorum signis, & effectibus notum fit.

Morbi huius causa communis assignatur. Sed quam ob causam his annis hæc deterrima constitutio superuenerit, nondum attigimus, quæ cùm communis esset, & populariter grassaretur, necessariò ad causam communem est reducenda, nempe ad aërem, qui morborum epidimialiũ causa existit, vt constat ex Hipp. *lib. de aere, locis, & aquis,* & 3. *epidem.* Quid verò sint morbi epidimici, tractatu de febre maligna explicatur, & quibus de causis producuntur; est enim aer medium quoddam, per quod astrorum influentiæ ad nos perueniunt, quibus quotidie subiicimur, secundum dictum Arist. 1. *meteororum, c.* 2. vbi ait: *Necesse est hunc mundum contiguum esse lationibus superioribus, vt inde eius virtus regatur, & gubernetur.* Quæ virtus medio aere nobis impartitur; & sic Galen. libro illi attributo de spermate, docet esse necessariam cognitionem astrorum, & aspectuum illorum ad morbos propellendos, & vt felicius curatio succedat; qui 3. *de diebus decretoriis, c.* 2. maximam virtutem lunæ tribuit, quam principem constituit inter nos, & solem, quæ hanc terrestrem regionem gubernat, reliquos Planetas non potentiâ, sed vicinitate quoad nos exsuperans; quæ quia magis nobis vicina, magis etiam nos alterat, ex cuius aspectu, & schemate in duodecim signis zodiaci varij morbi exoriri solent, & in diuersis partibus, coi varia, & admiranda tribuuntur. *Luna virtus.* Tanta etiam est huius mundi concordia secundùm stellas, quod sicut in nobis cuiuslibet membri principalis qualitas, & virtus aliis membris ignobilioribus communicatur, ita Planetæ, qui sunt totius orbis veluti membra principalia, suas facile nobis virtutes communicant, & membra inferiora facile capiunt à supremis vltrò date paratis, vt insinuat Marsil. Ficinus 3. *de vita cœlitus comparanda, cap.* 2. *Planetarum vis.* Et cùm septem sint Planetæ, qui per astrolabium discernuntur, orbis totus in septem distributus est partes, in quibus variæ, & diuersæ mutationes fiunt, variique, & diuersi morbi eas insequuntur pro natura Planetæ influentis, cuius qualitates partes terræ retinent, & conseruant. Hinc nascitur, quod aliqui morbi sint alicui regioni, aut prouinciæ communes, quos vocat Hipp. endimicos, nos autem patrios, aut vernaculos, qui non possunt reduci, nisi ad causas superiores, ad Planetas scilicet, & eorum diuersum aspectum; quæ quidem causæ nos alterant prius aerem immutando, circa quod legendus est Hippoc. *de aere, locis, & aquis.* *Morbi endimici.* Inter patrios morbos iste affectus ab Ægyptiis, & Syriis numeratur, in quorum prouinciis maximè viget, vt refert Aretheus *libro* 1. *cap.* 9. *Iste morbus inter endimicos enumeratur ab Ægyptiis.* In nostra verò Hispania annis iam elapsis fuit communis, & epidimicus, siquidem per omnes ferè ciuitates, & populos fuit grassatus, flante austro, & aere varias permotationes patiente, qui morbi pestilentis, & maligni communis causa existit, vt docet Galen. 1. *de differ. febr. cap.* 4. & explicat Valles. 1. *de morbis popul. sectione* 1. *in proœmio*, qui docet, quod omnes tempestates, quibus morbi epidimiales fiunt, quanquam aëris affectionem coniunctam habeant, non tamen omnes ab aëre eandem affectionem patiuntur, cùm aër variis alterationibus subiiciatur, variasque patiatur affectiones, ex quibus morbi populares producuntur; & sic hæ ineffabiles affectiones, & differentiæ faciunt, vt quædam pestes hæc animalium genera, quædam alia inficiant, & cum quibusdam naturis, sexibus, ætatibus, & partibus simpathiam habeant, ita vt non omnes apprehendant: cuius rationem reddit Hippocrat. *libello de flatibus*, dicens: *Differt natura à natura, corpus à corpore*; non enim omni animantium generi eadem conferunt, aut sunt incommoda, eo quod nulla causarum sine patientis aptitudine agere potest, quæ quidem in omnibus nequit reperiri, vt dilucidè Galenus *loco citato* insinuat. *Quis frequentius hoc morbus.* Hancque ob causam iste morbus

hi corripiuntur. morbus frequentiùs capit pueros, iuuenes, & adolescentes, rarò verò consistentes, & senes; nam in illis maior aptitudo reperitur ad hunc morbum, quàm in aliis. De pueris patet, qui calidam, & humidam naturam habent, & ad putredinem paratam; cui adiungitur humorum crudorum copia, ob edacitatem, qui materiam præstant ad hunc morbum procreandum.

Adolescentes etiam ad hunc morbum sunt parati, quoniam calidi sunt, & eorum calor gradu similis caloti puerorum, qui talis perseuerat vsque ad summum ætatis incrementum; nam quantùm de naturali deperditur, tantum de adscititio adquiritur, vt constat ex Gal. 2. *de sanit. tuenda, capite* 12.

Cùm ergo pubertas, & iuuentus sint ætates calidæ, quibus siccitas adiungitur, præcipuè iuuentuti, facilè inflammationem patiuntur, & morbis calidis sunt obnoxij: quod si iis ætatibus edacitas, & ciborum incontinentia adiungantur, ad hunc morbum sunt procliues; nam facile succenduntur humores crassi, & attenuantur, & fluxiones concitant. Ætas verò senilis, licèt pluribus cruditatibus sit referta, rarò tamen hoc corripitur morbo; est enim senile corpus frigidum, vt ait Hipp. 1. *aphor. textu* 14. neque facile illorum aduruntur humores; & licèt aliis fluxionibus corripiantur, non tamen in hanc labem incidunt, quæ ab humoribus adustis crustam obducentibus ortum ducit. Aer ergo austrinus solet huius mali esse origo, quatenus suo calore, & humiditate caput recrementis replet, & ob hoc dictum est ab Hipp. 3. *aphor. text.* 5. *Austri auditum hebetantes, caliginosi, caput grauantes, &c.* Item si præcesserit hiems sicca, & aquilonia, ver verò pluuiosum, & australe, æstate distillationes fiunt, præsertim iis, qui naturâ sunt humidiores, vt docet Galen. 3. *etiam aphor. comm.* 11. Quod si autumnus pluuiosus, & australis fuerit, ad hiemem tusses, raucedines, & grauedines, & distillationes fiunt, ex Hipp. *eodem lib. text.* 13. quæ omnia huic morbo viam parant. Fieri etiam solet iste morbus tempore æstiuo, & autumnali, quia fluxin calida ac nitrosa iis temporibus fit ratione caloris æstatis, & hoc modo anginas fieri testatur Hippoc. 4. *de ratione victus in morbis acutis.*

Pars mandans est caput. Ex quibus claret, partem mandantem, ex qua humor in fauces, & guttur deriuatur, esse caput, quod plura congerit excrementa, & in fauces, & guttur transmittit, vt ex propriis signis dignoscitur; siquidem hoc morbo oppressi graui somno sunt delati, grauitatem capitis sentiunt, & naribus, & ore plurima excrementa deponunt, quibus caput leuiùs se habet: reliqua signa, quæ huius morbi naturam patefaciunt, iam audies.

§. IV.

De signis huius morbi.

Varia huic morbo succrescere solent accidentia, ob illius deteriorem vel benigniorem qualitatem, magnitudinem causæ, & morbi vehementiam: quæ omnia in promptu sunt habenda, vt non solum hunc morbum cognoscamus, sed etiam malum imminens prævideamus.

Fiunt igitur (vt dixi) vlcera ista in pueris, & iuuenibus frequentissimè, & adolescentibus, aliisque ætatibus, rarò tamen, accidere comperimus, quibus præcedere solent esus eduliorum crassorum & praui succi. Curaui ego mulierem quandam, quæ ex nimio esu carnis porcinæ in hanc incidit

A labem. Præcedunt etiam austrinæ constitutiones, quæ caput humoribus replent; & aliquando aquiloniæ, quæ suâ frigiditate poros constringendo, & humores ad intrà reuocando huiusmodi fluxiones concitant, ex quibus in faucibus fiunt vlcera crustosa, partim alba, aut maculis simillima, cinerei coloris, vel nigra, quamsimillima crustis, quæ candenti ferro fieri cernimus: quæ omnia comparant talem colorem secundùm humoris naturam, à quo dependent; quibus adiungitur transglutiendi difficultas, & difficilis respiratio ob siccitatem, & calorem illarum partium; nam sic inobedientes fiunt ad motum, & ob tumorem, & inflammationem aëris ingressum, & egressum impedientem, adest etiam in partibus rubor, & tumor, qui ad externas vsque partes extenditur, ita vt iugulum, &
B pectus aliquando magnam videantur pati inflammationem, quam comitatur febris. Quod si vlcus interius in os depascendo serpit, ad columellam vsque peruenit, ipsámque exedit, linguamque occupat, & gingiuas, ac dentes labefactat, & denigrat. His accedit fœtor oris à putrilagine, & deterrima humoris sorte ortum ducens; quam odoris fœditatem, & humoris malignitatem medio aere per inspirationem ad intra reuocatam cor & pulmo nequeunt sustinere; quæ quidem spiritum vitalem vitiando, & corrumpendo, & calorem naturalem deperdendo, mortem producit, ac etiamsi nulla deficiat respiratio, & benè cibum deglutiant, pereunt equidem ægri ex vi illius malignæ qualitatis potiùs, quàm ex defectu transglutionis. Quod *Nota, & bene.* si vlcera curata maneant, quæ secum maximam attulerunt malignitatem, & eis superueniant sudores frigidi, nulla spes salutis habenda est: quod notat
C Aëtius in historia puellæ, quæ post quadragesimum tandem diem consumpta fuit, cum se iam à morbo recolligeret; quod ego sæpius in aliquibus obseruaui. Qui euentus reduci debet ad malignitatem intus ex vlceribus derelictam. At si in pectus per artériam id vlcus descendat cum humore, & odoris fœditate, eadem die strangulare visum est; immundum adeò est vlcus, vt neque suum ipsorum odorem ferre queant. Dolor etiam mordax, vt in carbunculo, eos infestare solet, præcipuè dum tonsillæ comprimuntur. Sitis adest vehemens, cum hoc tamen potus in nares resilit: tristantur valde, neque quieti permanent, stantes enim decumbere exoptant, & semel decumbentes se erigunt, & sedent, & nunquam in eodem statu persistunt; tanta enim est malignæ huius morbi qualitatis vis. Frigidum aërem respirare desiderant, quibus superuenit raucedo, & grauato capite eos somnus corri-
D pit; quibus quidem caput ita recrementis scatet, vt non solùm somnum appetant, sed etiam in fauces, pulmonem & asperam arteriam delapsa recrementa, speciem suffocationis præbeant, & ex naribus maxima excrementorum copia defluat.

§. VI.

Curatio vlceris anginosi faucium & gutturis.

Quamuis pro huius morbi curatione victus formam tenuem describamus, quæ morbis acutis debetur, sub ratione tamen tenuis non possumus certam victus formam determinare, ob morbi incertam naturam, qui aliquando est peracutus exactè, aliquando peracutus simpliciter, vel est acutus exactè, vel acutus simpliciter; & sic pro illius *Victus ratio.* diuersitate diuersam victus tenuis formam instituere debemus; ad hoc enim maximè oportet considerare sæuitiem accidentium, neque ipsis fidendum

dum est etiamsi mitiora appareant, facilè enim decipiunt; expedit enim futurum præcognoscere statum, quantum possibile fuerit, vt in ordine ad eum victum instituamus, vt inquit Gal. 1. *crisium, cap. 3.* Tamen quia iste morbus præter acutiem est valde malignus, & pestilens, & valde vires deiicit, ideò pleniori victu est vtendum, quàm in aliis morbis acutis, qui sibi non habent adiunctam qualitatem veneficam, aliàs viribus deficientibus ante status aduentum periclitabitur æger, vt pluribus contigit in peste diuturna tempore Galeni, vt ipse refert *3. de morbis vulgaribus, comm. 3.* (quod quidem obseruari debet in cuiuslibet morbi pestilentis curatione) qui asserit, quod cum fastidirent, factum est, vt multi morerentur, fortiores verò, qui cibum oblatum assumpserunt, omnes ferè superstites euaserunt. Cibus præterea habere debet alexipharmacam naturam, aut aliquid illi admiscendum, quod tali vi præditum sit, putredinemque cohibeat; & quia humor est crassus, & calidus, attenuantia, & refrigerantia competunt alimenta. Conferunt ergo iuscula gallinarum, caponum, phasianorum, & arietis, cum oxalidis, borrag. aut lactucæ foliis elixa, quibus admiscebis parum succi arantij, aut limonis; vel ipsæ auium carnes elixæ aceto, vel succo arantij conditæ, aut oua sorbilia, seu borrago, oxalis, aut lactuca elixa, vel poma acida assa; quæ victus ratio adultis magis competit. Pueris verò conueniunt iura pulli, aut ipsius caro, & oua sorbilia, aut hæc distillatio, quæ recipit pullorum ab omni recremento mundatorum n. ij. quorum ventres reple foliis borrag. oxalidis, & chicorei, radice scorzoneræ, quatuor seminibus frigidis maioribus; aquæ tamarindorum, & oxalidis, & scorcion. ana ℥. iiij. coquantur in sufficienti aquæ quantitate ad tertiæ partis consumptionem, deinde cum ipso iure eis admiscebis margarit. præparatarum ʒ. j. confect. iacynth. & alchermes, ana ʒ. ij. quæ omnia in duplici vase instillentur, cui instillationi aliquid acidi admiscebis, & quotidie bis, terve infanti propinabis. Potus sit aqua hordei, scorcion. aut tamarindorum, aut aqua hordei saccharata, quæ pectus lenit, & detergit citra calorem. Verùm si puer lactans fuerit, eisdem alimentis vtatur nutrix. Aerem eligant temperatum, aut ad frigidum inclinantem, quem etiam per artem parare licebit, sparsis per cubile foliis salicis, & violarum, aut floribus violarum, borraginis, & nimpheæ, vel aceto, aut aqua rosacea irrorato cubili.

Nota circa victus rationem in hoc morbo.

Somnus, & vigilia, vtraque, si modum excesserint, malum, dicente Hippocrate 2. *aphorism. textu* 1. tamen somnus excedens magis lædit in hoc morbo, quia per illum ad intra delatis humoribus, & reuocato calore fluxiones adaugentur; qui enim vigilat, calidior est exteriùs, qui dormit econtrà, vt inquit Hippocrates *6. epidim. sect. 4. text.* 11. Oportet igitur, vt somnus sit moderatus, vel moderatu minor.

An sanguis sit mittendus, vel expurgandum.

Ventrem habeant leuem, & si in prima regione cruditatum copia adsit, clysteribus, & suppositoriis est vtendum, neque erit abs re pulpæ cassiam in boli formam assumere, quæ pectus lenit, & ventrem emollit. Deinde cùm morbus iste acutissimus sit, magnum statim exigit remedium, quale est sanguinis missio, quæ debetur omni vlceri recenter facto, vt incipientem fluxionem reuellamus, & motum humorum adgnttur compescamus, vt docet Gal. 4. *method. cap. 6.* præsertimque dum feruet sanguis, statim est euacuandus, vt monet etiam Galen. *lib. de euacuandi ratione per sanguinis missionem, c.* 12. in quo conueniunt Aetius, Aretheus, Mercat. & alij, qui de hoc affectu pertractant. Neque est necessaria plenitudo ad huius remedij executionem, vt insinuat Gal. 8. *methodi, cap. 4.* vbi iubet sanguinem mittere, etiamsi plenitudinis signa non adsint. Sed quia ex malignitate huius morbi facilè vires succumbunt, cautè est procedendum circa huius remedij executionem; non enim debemus inspicere statum præsentem virium tantùm, sed futurum, quod est generosi Medici officium, vt dictat Gal. *lib. 1. de crisib. c. 3.* & alibi millies. Quod si æger sit puerulus, ita vt non possit ferre venæ sectionem, illius loco oportebit brachiis sanguisugas apponere, vel crura scarificare, vt quodammodo humoris motum ad partem affectam cohibeamus; si verò puer potest ferre venæ sectionem, non est prætermittenda. Abemoron Auenzoar filio suo trium annorum sanguinem extraxit, eumque sic à morte liberauit, vt refert Auerroës *6. collect. c. 3.*

Circa purgationem, an in huius morbi initio sit exercenda, poterat esse dubium, est enim remedium reuellens, vt docet Hipp. *4. de rat. vict. textu 64.* & in morbis malignis, & pestilentibus statim Auic. *fen. 1. lib. 4. tract. 4.* euacuare præcipit per venæ sectionem, & expurgationem, præsertim quando humores coctionem respuunt, & inobedientes sunt, in quibus ad eorum expulsionem non est expectanda coctio.

Mihi tamen videtur tutius esse eos humores euacuare sanguinis missione, neque tentare licebit expurgationem medicamento seligenti faciendam; nam licèt vt reuellens auxilium possit conferre, maiori cum securitate reuellimus per venæ sectionem, & quia medicamenta purgantia calida sunt, in ipsis humoribus calidis confluentibus feruorem concitant, imò & ipsam fluxionem ad partem affectam adaugere solent. Quapropter Aetius, & Aretheus in horum vlcerum curatione sanguinem mittunt, & purgationis non recordantur. Est enim humor hunc efficiens morbum tenax, & viscidus, maximè partibus adhærens, minimè medicamento purganti cedens, proptereàque ex illius medicamenti vsu humor subtilis euacuari solet, crasso humore remanente, qui est huius mali origo.

Sed quia hic morbus acutissimus est, statim ad remedia localia oportet deuenire, quæ quidem etiam alexipharmacam naturam habere debent, vt immanis huius morbi malignitatem coërceamus.

Si igitur ab initio inflammatio appareat, vtendum est repellentibus, vt constat in angina, in qua, & in inflammationibus incipientibus, eis vtuntur Medici, fiuntque gargarismata ex decocto hordei, rosarum, lentium, myrti, plantag. florum violarum & borragin. cui addes syrupum rosarum, & diamoron, & aceti modicum, & saccharum, vt gustui sit gratum. At si vlceris signum statim appareat, admiscenda sunt exsiccantia, & abstergentia, quo tempore repellentia debent esse mitiora, nam propter humoris crassitudinem & malignitatem auertere fluxionem nunquam poteris; & si quando id feceris, aliud quoque quod sit in profundo corporis offendes, vt clarè docuit Gal. 14. *methodi, cap.* 10. in curatione carbunculi. Conferunt autem gargarismata ex decocto hordei, aquæ portulacæ, rosarum, plantag. & aluminosæ, cum puluere aluminis, & pauco oxymelite. Verumtamen si vlceris sordities, & crassities appareat, ad valentiora deuenire cogimur, quæ maiorem exsiccandi, & abstergendi nanciscantur vim; non tamen debent esse humida, vt existimat Villareal; nam istud vlcus est putridum, sordidum, & corrodens, cuius putredo, & sordities necessariò humidorum vsu adaugebitur; omne enim vlcus, siue sponte, siue ex accidenti, siue ex vulnere factum fuerit, exsiccari desiderat,

Vlceribus exsiccantia conueniunt, & non humectantia.

vt

vt Galenus insinuat 2. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 2. ea tamen auxilia non debent esse mordacia, neque vehementer irritantia, nisi vlcus sit malignum & putrilaginosum, quale est de quo agimus; tale enim actiora expetit medicamenta, & quæ ignis vires habeant. Quandoque etiam ipsum ignem adhibere conuenit, vt ibi Galenus ostendit, cuius tamen vsum improbat Aretheus in hoc vlcere propter isthmum. Competunt ergo alumen cum melle, aut parum nitri, sulphuris, & aluminis cum melle, aut pauco oxymelite. Valet etiam hæc aqua, quam tradit Mercatus, quæ componitur ex quatuor granis arsenici, & modico viridis æris liquatis in aqua rosacea, quibus tangitur vlcus. Vtile etiam est vnguentum ægyptiacum, cum aluminis puluere, & pauco ære vsto, & puluere præcipitato Vigonis, & melle rosaceo in linimenti forma. Aliqui etiam partem tangunt aqua argentariorum, aut oleo vitrioli, vel sulphuris, quorum vsum non probat Mercatus, timet enim conuulsionem ex siccitate eorum inductam. *Observatio.* Ego tamen eorum vsum laudo in natu maioribus, & in vlceribus profundè deambulantibus. Præterea aqua, in qua aliquid vitrioli, & æris vsti dissoluatur, solet esse maximi emolumenti. Laudat etiam Aëtius canum stercus melle illitum, aut pastillum Andronis aut calcitis, vel missi tosta, & melle adhibita. His equidem auxiliis caro putrida absumitur, crustaque inducitur, quam quidem vi extrahere non licèt, vt docet Aetius, ne adaucto dolore denuò partes inflammentur, & noua humorum fluxio concitetur: neque est extrahenda crusta, donec benè firmata fuerit, ob incommoda allata, sed suprà ipsam crustam huiuscemodi medicamenta apponere est conueniens, vt inquit Galenus loco proximè citato agens de crustis, quæ in carbonibus fiunt. Ego quidem plures curaui tangendo gutturis vlcera maligna cum aqua capitum rosarum, & plantag. addito vitriolo Romano, quod ex Armenia vehitur, à nostratibus verò *piedra lypis* appellatur, quæ pro pueris, & delicatis ita componitur. ℞. aquæ capit. rosarum, & plantag. ana ℥.j. vitrioli Romani ℈.j. syr. rosar. ℥.ß. misce, & ea ablue leniter vlcera; est enim remedium securum, siccans, & roborans partem, & inflammationem inhibens, & ne aliquid transglutiat æger, parum exprime penicillum, quo vlcera tanguntur. At in adultioribus vitrioli quantitatem adaugere poteris, aliquid etiam æris, aut aluminis addendo, præsertim si vlcus nimis sordidum sit; oportet tamen cautè vlcus tangere, absque aliarum partium non exulceratarum contactu. Quod si iis non benè inducitur crusta, pauco oleo vitrioli vtitor, quo cohibetur putredo, sordities emundatur, & crusta firmatur.

Dum verò firmata iam fuerit, eam auferre tentabimus rebus mollientibus, in quem vsum confert decoctum maluarum, violarum, prunor. damasc. & passularum sine vinaceis, & hordei, quo tepido gargarizetur æger. Ad idem valet serum lactis, aut ipsum lac, vel lac amygd. dulcium cum saccharo, quibus remediis emollientibus post crustæ decidentiam adhuc vti possumus, vt siccitas contracta in illis partibus ex vi morbi, & medicamentorum remittatur.

Quod si dicta auxilia non prosint, & pars nigrum, vel liuidum colorem comparet, ita vt in gangrenam, aut esthiomenon tendat, iubet Mercatus partem scarificare, deinde eam abluere aliquo ex prædictis remediis exsiccantibus, donec crusta fiat: cuius doctrina potest fundari in verbis Galeni 14. *methodi, cap.* 10. *citato*, qui in crustosis vlceribus scarificationem esse faciendam iubet; & quia istud vlcus est huiusmodi, maioraque concitat accidentia, tale auxilium videtur illi conuenire; quod quidem non renuerem, si possibile fuisset. Difficilem tamen illius executionem iudico, propter partis angustiam, & profunditatem, præsertim in pueris, quos rationibus, aut alio modo subiicere non possumus. Idem etiam dicimus de igne actuali. Sed quia iste morbus periculosissimus est, & ægrum ducit ad mortem, pronunciato periculo, cùm alia non proficiunt, non omninò ab huiuscemodi remediis abstinerem, de quibus ipse Mercatus periculum fecit in quodam nobili ægro, & benè successit.

Exteriùs admouenda. Exteriùs admouentur humida medicamenta, & laxantia, quæ calida circa colli partes adhibebis, vt oleum camemali, lumbricorum, lilij albi, amygd. dulc. dialth. axungia gallinæ, & anatis, vnguentum filij Zachariæ, & Agrippæ, quibus ad extra humor aduocari solet: in quem vsum conferunt cucurbitulæ scarificatæ sub mento, & circa ceruicem appositæ, vel cauterio, sine igne actuali tumorem aperimus antequam maturescat; quod in tumoribus malignis obseruauit Valles. 7. *epidim. textu* 92. *Tumores maligni aperiendi antequam maturescant.* vbi durum tumorem nulla suppuratione expectata, ignito ferro aperire iussit: quod si in vtraque parte tumor fit, vtramque aperit, deinde cataplasma suppurans apponit, quod simul escharam decidere facit, & facilè pus emanat. Quod (inquit) neque cuipiam debet videri atrox, cum p.rs, quæ vritur, adenosa sit, & vilis, quamque ob id licet vrere & secare, & vtrumque contemnere; quo remedio humor distrahitur a membro, quod obsedit, cuius medela deriuatio est, vt a. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 2. asserit Galenus.

Vessicatoria commendantur. Solent etiam prodesse vessicatoria iuxta scapulas, quibus etiam distrahitur humor, & deriuatur, quæ fiunt ex basilicone vnguento cum pulueribus cantharidum, piperis, & piretri, quæ ampullas erumpere faciunt, a quibus defluit humor liquidus, & fœtidus; quæ quidem vlcera diu aperta seruanda sunt, donec morbus remittatur.

Præterea si tumor aut inflammatio faucium, & gutturis hominem suffocent, vel deglutionem impediant, oportet venas sub lingua secare, vel ipsam linguam scarificare, præcipuè si tumor linguam infestat, vt consulit Paulus *lib.* 3. *cap.* 27. Hoc tamen auxilium exequendum est, detracto priùs sanguine sufficienter ex venis maioribus; nam aliàs citius suffocabitur æger. Confert quammaximè venam secare ex carpo manus.

Quamuis ab antiquis plura tradantur remedia ad vlcera ista maligna, nos tamen magis vsu probata adduximus, quibus promiscuè, & sine delectu non est vtendum in omni vlcere, sed ad eorum admotionem considerare debemus morbi vehementiam, patientis ætatem, & substantiæ modum; secundum quorum varietatem mitiora, aut fortiora sunt exhibenda remedia; cautè tamen ea, quæ vlcus tangunt, adhibentur, ita vt nequaquam deuorentur, ne ob eorum veneficam qualitatem citiùs ipsa interficiant, quàm morbus.

Alexipharmaca. Sed quia iste morbus malignus & pestilens est, plurimosque suâ deterrimâ, & malignâ qualitate interficiens, vt diximus in principio, oportet interiùs, & exteriùs alexipharmaca adhibere remedia, quæ cor corroborent, vitalem spiritum regenerent, & illam veneficam qualitatem destruant. Conuenit ergo assumere confectionem alchermes, & de iacyntho, cui parum theriacæ magnæ adhibere poteris, cum puluere margarit. præp. diamargarit. frigidi, boli armeni orient. & terræ sigillatæ, cum syrupis oxalidis granatorum, violarum, & de succo limonum, cum aquis stillatitiis scorzoneræ, buglos

bugloſſi, & oxalidis, ex quibus potiones, & electuaria conſingere poteris; quæ quidem alexipharmaca ſunt admiſcenda omnibus medicamentis, quæ ore aſſumuntur, & aquis, & aliis quibus vlcus abſtergitur.

Exteriùs inungere expedit tempora, & cordis regioneio oleo mirabili Mathioli, aut pinguedine naphæ, vel vnguento cordiali Guanerij, quibus à principio vti oportet antequam calor naturalis extinguatur ex vi malignæ huius qualitatis.

Obſerua. Tandem aliqui, qui ab hoc morbo liberantur, ita pigri, ſegnes, & inepti ad motum remanent, vt non poſſint ſe continere; & ſi deambulant, id efficiunt cum motu tremulo: quod quidem prouenire cenſeo ex humore, qui defluit ex capite in ſpinalem medullam, & in exortum neruorum; & hoc efficitur obſtruendo, & virtutis motiuæ tranſitum impediendo, & ipſos neruos grauando; quibus de cauſis ille motus difficilis, aut tremulus fit. Hos deinde curare oportet vt diximus capite de paralyſi. Aliquos nos curauimus ſudationibus ex ſmilace aſpera, radice chinæ, aut ligno guaiaco, & aliquibus vnctionibus per ſpinam factis cum vnguento atagon, marciaton, oleo vulpino, & de caſtoreo, & etiam cum vnguento pro morbo gallico, quod ex hydrargyro conficitur in his, qui gallica lue ſunt infecti.

CAPVT VI.

De angina.

Angina, vt ipſum nomen ſonat, dicitur ab angore, quia per illam animal ſuffocari videtur, de qua loquitur Galenus 4. *de locis affectis, cap. 3.* quæ communiter per faucium, aut gutturis inflammationem definiri ſolet; non quia ab aliis cauſis procedere nequeat, ſed quia inter anginæ ſpecies hæc communior apparet. Ex quo ſequitur, hunc affectum eſſe morbum in compoſitione: quod conſtat ex Galeno 4. *de cauſis pulſuum, c. 10.* vbi

Quid ſit. tribuens rationem, quare in anginoſis pulſus habeant tenſionem, ipſe reſpondet, quia omnis inflammatio habet communem ſymptoma, nempe tenſionem. Præter dictam communem anginæ ſpeciem aliam tradit Hipp. 2. *de morbis popularibus*, eamque aſſignat Galenus *loco citato*, quæ fit ex luxatione vertebræ ad interiora, ita vt guttur comprimat, impediatque reſpirationem; quæ quidem potius in ſitu conſiſtit, quàm in inflammatione: ex quo non ſequitur, anginam eſſe ſpeciem ſubalternam, eo quod in morbum in ſitu, & in inflammatione, tanquam in diuerſas ſpecies diuidatur; nam huiuſmodi inflammatio, & vertebræ luxatio potiùs ſunt cauſæ anginæ, quàm ipſa angina; quæ quidem anginam producunt, quatenus morbum in cauitate diminuta conſtituunt, quæ cauitatis diminutio a quacumque cauſa dependeat, ſemper eſt eiuſdem ſpeciei infimæ.

Obiectio, & eius ſolutio. Neque obſtat, quod definiatur per inflammationem; nam definitur per cauſam, tanquam per quid notius: nam ibi reuerà inflammatio, quamuis morbi rationem ſubeat, non dicitur tamen rigoroſè angina, niſi quatenus viam reſpirationis impedit, & anguſtiorem efficit: neque inconuenit, quod vnus morbus habeat rationem cauſæ reſpectu alterius.

Quod ſi aliæ cauſæ tradantur, à quibus gutturis anguſtia oriri poſſit, ita vt impediat reſpirationem, vt patet in aſthmaticis, & in ſtrangulatis, & in his qui laqueo ſe ſoſpendunt; non tamen tales dicimus angina laborare: quod quidem prouenire cenſeo magis ex communi loquendi modo, quàm ex alia cauſa.

Licet in rigore phyſico angina ſit ſpecies infima, quantùm tamen ad Medici conſiderationem in plures ſpecies diuidi poteſt; nam habita ratione cauſæ duplex eſt angina, vt deſumitur ex Hippoc. 4. *de ratione vict. in morb. acutis.* Prima fit, cùm fluxio ex capite multa, ac glutinoſa tempore hiberno, & verno ad venas iugulares defluxerit. Secunda verò, cum tempore æſtiuo, vel autumnali fluxio calida, ac nitroſa deſcenderit, vtpotè ex tempore acris, ac calida facta. *Angina eſt ſpecies infima.*

Alio modo communior eſt diuiſio in quatuor ſpecies, ſumptâ differentiâ ex parte affecta, quam tradit Galen. *loco iam citato*, & 4. *aphor. comm.* 35. Quando enim gutturis interiora inflammantur, ita vt nihil conſpicuum appareat, & præbeat ſpeciem ſuffocationis, tunc angina cynanche vocitatur: ſi verò in faucibus inflammatio ſit, paracynanche dicitur. Fauces enim voco internum oris locum, vbi coeunt gulæ, & gutturis partes extremæ. Quando verò inflammantur extrinſecus partes circa fauces, dicitur ſynanche: at ſi gutturis partes externæ inflammentur, talem affectionem paraſynanchen appellitant. Diuiditur tandem angina, ſumptâ diuiſione ex periculi magnitudine, in tres ſpecies, ab Hippoc. 3. *prognoſticorum, text.* 16. dum ait: *Angina grauiſſima eſt, ac celerrimè interimit quacumque neque in ceruice, neque in faucibus conſpicuum aliquid efficit; plurimum verò doloris infert, ac ſpirationis difficultatem, qua non niſi erecta ceruice trahatur: hac enim eodem die, ſecundo, tertio, & quarto ſtrangulat.* Quibus conſtat, anginam iis ſignis comprehenſam eſſe maximè exitialem. Deinde ſecundam tradit ſpeciem, dicens: *Quacumque verò dolorem alteri ſimilem infert, attollitur verò, ac ruborem in faucibus efficit, admodum exitioſa, ſed paulò longior, quàm precedens eſt.* Quæ quidem etſi exitialis, non ita ſicut ſuperior, eo quod non ſpirant admodum difficulter, cùm muſculi in gutture nec multùm inflammatione vexentur. *Quibus verò fauces rubent, & ceruix, hac diuturnior eſt; maximè verò ex ea ſeruantur, ſi ceruix, ac pectus ruborem traxerit, nec ſacer ignis intrò recurrerit.* Quibus verbis tertiam ſpeciem conſtituit, quæ minùs periculi ingerit, quam aliæ ſpecies, eo quod humor exteriora occupat; quando verò intrà recurrit, tunc magis exitialis eſt, & poteſt ad primam, vel ſecundam anginæ ſpeciem ex periculo deſumptam reduci. *Fauces quid ſint.*

Angina ab omnibus humoribus excitari poteſt, quod quidem ferè communiter recipitur. Cùm enim omnes humores poſſint efficere tumorem, vt conſtat ex generali tumorum diuiſione, poterunt quidem ad fauces, & guttur deſcendere, & tumorem, aut inflammationem concitare, & viam anhelitus impedire: quod clarет ex prima diuiſione ab Hipp. adducta, & docet Auic. tradens ſigna huius morbi pro quolibet humore. *Angina cauſe.*

Neque inſequendus eſt Fernel. 5. *de partium morbis, cap. 9.* qui exquiſitæ anginæ tantùm duas cauſas aſſignat, videlicet bilem, & ſanguinem; ſi verò ab humore frigido dependeat, eam anginam notham appellat; autumat enim talem eſſe notham, quia febris eſt expers; quod benè ipſe colligeret ſi probaret febrem eſſe neceſſariam ad conſtituendam exquiſitam anginam: quod neque ex Authorum verbis infertur, neque ad huius probationem rationem adducit. *Fernelij ſententia.*

Vt morbum hunc agnoſcamus, adducemus priùs communia *Signa communia.*

communia signa, deinde propria, iuxta humoris anginam producentis naturam. In omni igitur anginæ specie, vel adest difficilis respiratio, aut cibi, aut potùs difficilis deglutio; in parte affecta sentitur pondus maius, vel minus pro diuersitate humoris aggrauantis; adest etiam dolor, & erecta ceruice melius respirant, & multoties potus ad nares resilit.

Signa particularia. Quod si à sanguine oriatur, aderunt febris, dolor, tumor cum rubore, pulsatio, & quandoque plenitudo. At si mordicatio, dolor punctorius, calor immodicus, & color citrinus adfuerint, bilem ostendunt.

Dolor verò remissus cum mollitie, sine mutatione coloris, & sine febre, & cum pondere, indicant pituitam. Sicut tumor durus sine febre, & cum aggrauatione maiori melancholiam denunciat. Si verò nullum appareat malum in faucibus, neque in alia parte, & nihilominus suffocatur æger, constituit primam speciem anginæ, quæ periculo plena est, vt supra probatum est ex Hipp. Reliquæ etiam species sua signa habent, quæ iam in anginæ diuisionibus sunt enumerata. Præterea ab angina habito tumor, & rubor in pectore superueniens bonum; extra enim vertitur morbus, ex eodem 7. *aphorism. text.* 49. A febre etiam habito, tumore non existente in faucibus, si strangulatio repentè superuenerit, lethale, ex Hipp. 4. *aphor. text.* 34. Prætereà qui ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt; si verò hos effugerint, liberantur, ex eodem etiam 5. *aphorismorum, textu* 10.

Verontamen si ex luxatione vertebræ ad interiora fiat angina, cuius locus ad extra apparebit, & per luxatam vertebram lingua impellitur, ita vt aperto ore difficilè respiret æger; quem morbum præcedere solent casus, aut ictus: vel fieri etiam solet ob conuulsionem ex repletione, quæ neruos contrahit, & vertebram ex proprio loco extrahere facit, quæ difficilis est curationis, vt inquit Paulus, quæ consistit in reductione vertebræ in proprium locum.

§. I.

Curatio anginæ.

Victus debet esse tenuis, quia morbus acutus est, & ex fluxione dependens; quapropter consulit Paulus, quod tridno sit aqua mulsa, deinde ptisanæ cremor, aut ius pulli, aut poma assa. Declinante iam morbo competunt vitella ouorum, & amylum cum iure pulli; qui quidem victus sit magis, vel minùs tenuis, pro maiori, vel minori acutie morbi. Potus sit aqua saccharata, hordei, vel prunorum damasc. verùm si acutissimus exactè iste morbus sit, oportet vt æger se omninò à cibo abstineat, dummodò vires sustinere possint. Somnus sit breuis, quia fluxiones ad interiora reuocat, maiorique per somnum egemus respiratione, vtaturque frictionibus, & ligaturis partium extremarum, & balneis aquæ calidæ, clysteribusque, & suppositoriis acribus.

Sanguinis missio. Victus regimine instituto curatio sanguinis missione primò perficitur, quæ si plenitudo adsit, fieri debet ex vena communi, si verò deficiat, ex cephalica, quam licet repetere pro morbi, & virium ratione, præsertim quia in isto affectu sanguis frequentiùs est illius causa, vel reliquos superat humores, quæ facillimè secatur in carpo manus, vt notat Carolus Stephan. *lib.* 1. *de dissect. part. capite* 93. Cum hoc tamen, dum ab aliis humoribus ortum ducit, non ita exquisitè euacuabis, [illegible] ad purgationem te conuertes, vt statim dicemus. Quod si ex brachiis sanguinis [illegible] non sufficiat, ad venas, quæ sub lingua [illegible], confugere oportet, vt Hipp. docuit 4. *de ratione victus in morbis acutis*, vbi totam anginæ curationem describit; *Text.* 30. secabisque venas leonicas dictas; quod auxilium cùm sit humoris existentis in parte euacuatiuum, prærequirit sufficientem sanguinis effusionem ex vasis maioribus. Vidi ego quendam Medicum, qui ante sufficientem venarum euacuationem leonicas secare iussit, & statim æger suffocatus periit.

Quod si lingua tumeat, ita vt non possis illius venas aperire, ipsam linguam scarificare erit optimum consilium, ex Pauli præcepto. At verò si aliqua consueta euacuatio detenta sit, vt hemorrhoïdes, & in mulieribus purgatio menstrualis, ex malleolis sanguinem detrahes, mox ad brachiorum venas confugies, seruata semper cum parte affecta rectitudine, vt docuit Galen. *de sanguinis missione, cap.* 19. & *cap.* 16. Verumtamen si alter humor à sanguine hunc morbum procreet, eum statim licebit euacuare, iuxta Hipp. sententiam supra citatam, vbi post venarum sectionem medicamentis attractoriis vti iubet.

Facta igitur leni humorum præparatione, eos expurgabis adhibitis catarcticis medicamentis iuxta ideam humoris peccantis; quam euacuationem lenibus medicamentis & pectus, & caput respicientibus tentare licebit, quamuis difficulter deglutiant, vt admonet Donatus ab Altomari *capite* 46. *de medendis corporis malis*, quod auxilium deseruit vt humor distrahatur ad partes inferiores; in quem vsum conferunt cucurbitæ scarificatæ, & sine scarificatione. Interim dum fiunt huiusmodi auxilia, gargarismate est vtendum, *Gargarisma.* quod varium, & diuersum constituitur pro temporum morbi diuersitate, & etiam pro diuersis habitibus, & naturis, vt insinuat Tralian. *libro* 4. *capite* 1. Conferunt ergo in principio repellentia cum lenitate quadam, vt lac caprinum cum saccharo, vel diamoron, aut diacarion, quod fit ex succo corticum nucum, & melle; circa cuius compositionem lege Galeni historiam 6. *de composit. medic. secund. locos, cap.* 2. Quibus vti poteris cum decocto hordei, balaustiorum, & rosarum, vel rob moron, cum decocto sumach, hordei, & prunorum damasc. cum saccharo, & modico aceti rosarum.

Quod si fluxio fuerit pituitosa à principio, licebit aliquid croci, capill. Veneris, vel liquiritiæ admiscere. Verùm increscente morbo, & properante ad statum, oportet aliquid de adstringentibus detrahere, & aliquid resoluentium addere. Competit ergo hoc gargarisma, quod recipit decocti hordei, rosarum, croci, myrrhæ, & radicis liquiritiæ ℔. ß. rob moron, & syrupi rosarum, ana ℥. j. ß. aceti rosarum ℥. j. misce. Vel ℞. aquæ rosarum, & plantag. ana ℥. vj. in eis decoquantur croci ℈. iiij. myrrhæ ʒ. j. & colaturæ adde rob moron, & mellis rosati, ana ℥. j. ß. In statu verò iis addere poteris decoctum liquiritiæ, fœnugræci, dactylorum, thymi, pulegij, & caricarum, cum diamoron composito. Declinante verò *Suppurantia.* morbo iam solùm resoluentium vsus confert, nisi inflammatio in suppurationem tendat, quo tempore gargarizandus est æger decocto hordei, maluarum, liquiritiæ, prunorum, caricarum, & passularum sine acinis, & ad extra admouendum est emplastrum suppurationi commune, & facta suppuratione, tussi vehementi concitata, aut vociferatione aperiri solet. Nos autem inflammationem apparentem in faucibus aperimus instrumento ferreo subtili, cum felici-

simo euentu; deinde vlcus abstergendum est, & facilè curandum.

Sed quia superiùs tradita resoluentia prodesse non solent, consulunt Authores, quod dum morbus est in statu, præstantissimum remedium est stercus caninum aridum contusum melli admistum, quo ipsa pars inungatur, aut reliquidæ admisceatur, vt meliùs ad partem affectam perueniat; quod remedium maximè extollit Gal. 10. *de simplic. medic. facultatibus*. Item stercus pueri farina lupinorum nutriti, & puluis hirundinum vstarum eandem vtilitatem præstant.

Exteriùs admouendo. Exteriùs conferunt resoluentia, vt oleum camom. amygd. dulc. lumbr. laurinum, & de lilio, cum axungia gallinæ, & anatis, & vnguento filij Zachariæ. Vel emplastrum ex farina fœnugræci, hordei, & seminis lini, cum puluere florum camem. & sapa, aut oxymelite, vel decocto fœnugræci, & camemali confectum. Ad idem valet emplastrum ex nido hirundinum, quod recipit nidum hirundinis, quem facdiù in aqua ebullire, posteà eum cribo cola, & in culatura coquantur radicum lilij, maluauisci, & brioniæ, ana ℥.j. foliorum maluarum p.j. pistentur fortiter, & incorporentur cum eis fermenti benè acris ℥.ß. farinæ fœnugræci, & seminis lini, ana ℥.j.ß. olei veteris, & axungiæ gallinæ, ana ℥.j.ß. misce. Simili modo cataplasma ex farina hordei cum succo apij potenter resoluit, vt ait Ioan. Paschal. 1. *de morbis curand. c.* 14. quod ipse fuit expertus. Filum etiam ex lana purpura tinctum, quo vipera posteà sit strangulata, collum circundans, anginam curare asserunt a proprietate occulta. Iacob. Vueccerus ex Archelai sententia inquit quod sanguinis humani illitu curatur angina. Sed quia pars mandans frequenter solet esse caput, consulit Hipp. *loc. cit. de ratione victus*, quod vtamur fomentis calidis, ceratis, aut emplastris supra caput. Raso ergo capite illud ex aqua calida spongia expressâ foueas, aut aliquo decocto capitali, quod habeat vim resoluendi, & caput roborandi, vt est decoctum lauendulæ, origani, serpilli, roris marini, camemali, & rosarum, vel vti possumus emplastro de centaura, aut vnguentis resolutiuis cap. te de lethargo scriptis.

Tandem in vltima desperatione, quod aperiatur gula, vt possit æger respirare, docuit Gordonius: melius autem dixisset, quod aperiretur aspera arteria, quæ est via ad respirandum destinata; quod auxilium propter difficilem, & temerariam illius executionem non probo, quamuis propter ægri ad respirandum necessitatem locum habere videatur.

§. II.

Obseruatio pro quodam angina laborante.

Sed quia exempla mouent, casum referam admiratione dignum, ex quo deducitur vtilitas medicamenti purgantis in huius morbi curatione, quo animos excitem, cum nimis vrget necessitas, & alia non prosunt, ad huius remedij exhibitionem. Erat mihi æger anginosus ex decubitu humoris pituitosi simul cum sanguinis consortio ex capite in fauces, & asperæ arteriæ caput, ita vt ibi perciperetur tumor calidus, & rubeus, cuius superficies irrigabatur sæpe maxima copia pituitæ viscidæ, & crassæ è capite descendentis, quæ simul cum tumore sanguineo ita ægrum premebat, vt respirare nequiret, nisi erecta ceruice, & maximo conatu, ad extra linguam impellens, vt sic aëris ingressui daretur locus, deglutiebat tamen, licet difficulter. In cuius curatione vsus fui clysteribus, venæ sectione ex vena communi, & ex cephalica, & denique ex eis, quæ sunt sub lingua, quas leonicas vocant, & alus remediis, quæ huic morbo debentur; nihil tamen vtilitatis expertus fui, sed potius iis omnibus deteriùs se habebat æger, & cum maxima virium exsolutione; & ne mihi accideret id quod ait Hipp. *libro de medicamento purganti*; dum inquit: *Turpis enim est calamitas medicamento purganti hominem occidere*; medicamenti purgantis vsum reformidabam, verumtamen cùm alia non proficerent, visum fuit mihi nimis laboriosum esse solis prognosticis hominem periturum relinquere; quapropter adstantes vocari iussi, quibus ægri periculum notum feci, & quod solum vnum faciendum restabat auxilium, purgatio nempe, quo forsan poterat humor ad fauces, & asperam arteriam confluens reuelli, deriuari, & euacuari; non tamen erat remedium tutum, ob virium iacturam, & ob timorem, ne moti humores magis ad partem affectam decumberent: cum hoc tamen in casu ancipiti erat melius anceps periculum experiri, quàm nullum, vt ait Celsus. Ne tamen infamaretur remedium, quod multos ad sanitatem reduxit, si fortè ex illius vsu mors illi adueniret, nolebam illud offerre absque eorum consensu. Illi verò, qui meis dictis, & operibus fidem adhibebant, animo submisso, nihil iam curantes de ægri vita, facile mihi assentiuntur. Iussi igitur statim ægrum oleo sancto inungere, deinde hora octaua ante meridiem dedi potionem purgatoriam ex emulsione seminis cartami in decocto pugini extractam, cum syrup. persico solutiuo, quam libenter assumpsit æger, diiudicans vi illius sanum euasurum, cui, vt sperabat, ita feliciter successit; nam vespere hora secunda ad eum visendum accessi, quem liberum ab omni difficili respiratione inueni, qui multis amplexibus pro tanto beneficio mihi gratias egit. Huius euentus felicitas fuit mihi maximi honoris, & aliis admirationis.

Hanc volui adducere obseruationem, vt sciamus, qualiter se Medicus habere debet, dum æger nimis periculo est expositus; nam vt inquit Gal. 11. *method. c.* 9. imprudentis consilij fuerit apud vulgum infamare remedia, quæ multis fuere saluti. *1. epidim. sect. 2.* Hipp. etiam nos monet operari ita, vt nostra operatio prosit, aut saltem non noceat. Neque ob aliam rationem Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 4. *c.* 20. iubet in morbis, quorum expectamus recidiuam, ne auxilia administremus, quibus humores agitentur, & statim recidiua superueniat, qua mori solet æger, & infamiam consequitur Medicus, vt docet Gentilis super eundem locum. Quapropter nihil temerè est faciendum, nihilque negligere debemus. Ne ergo meo adscriberetur errori, si ex medicamenti purgantis vsu mors illi ægro statim adueniret, malui omnium consensum habere, quàm mei honorem, & medicinæ detrahere. Neque erat extra Medicinæ metas purgans offerre medicamentum, cùm sæpe vim habeat reuellendi, & euacuandi, imò Galen. primo, secundo, & tertio die medicamentum purgans propinauit, vt ipse ait 4. *de ratione victus in morbis acutis*; & 14. *methodi, cap.* 8. Sexagenarium sanauit habentem linguam tumefactam, adhibitis sine vlla præparatione pillulis ex aloë, scammoneo, & colocynthide compositis. Et 13. *methodi* plures sanauit oculorum inflammatione tentatos exhibito eadem die pharmaco purganti. Tralian. etiam *lib.* 4. *cap.* 1. *titulo de sanguinis missione*, anginosum liberauit vespere adhibita purgatione. Vega etiam magnas oculorum inflammationes curauit intra vigintiquatuor horas, adhibita purgatione per pillulas sine quibus. Neque obstat, quod isti Authores adhibuissent hoc

remedium

remedium incipientibus inflammationibus; quod vtique me facere debere alicui viderer, non tamen feci; nam cùm à principio adesset inflammatio cum rubore, dolore, & ardore, etiamsi esset aliqualis confluxus pituitæ, tamen in inflammationibus reuulsio optimè perficitur venæ sectione, quæ tutius auxilium est quàm expurgatio; ideò ea exordium sumpsi, quæ quodam modo sedauit inflammationem, non tamen potuit auferre imbibitionem pituitæ, & illius ad eam partem confluxus, donec tandem pronuntiato periculo ausus fui cum Dei adiutorio medicamentum pituitam ducens offerre, quo eadem die liber euasit à morbo. Neque hoc remedio solùm vsus fui in hoc ægro, sed in aliis pluribus, quibus inerat tumor aut inflammatio in gutture, in hoc, sicuti & in aliis, Galeni, & probatissimorum Authorum vestigia sequens.

LIBER TERTIVS.

De internorum Morborum Natura, & Curatione.

Vt Authorum, qui praxim scripserunt, morem insequamur, incipit nostra tractatio post anteà dicta, de morbis thoracis, vel pectoris, qui varij, & plurimi & curatu difficiles censentur, ob partium principatum, cui inhærent, & quia difficilè remedia per os assumpta ad pectus perueniunt. Ex eorum siquidem morborum præsentia vel ipsum cor per se primò læditur, vel partes thoracis, quæ in subsidium cordis, & illius tutelam ad minùs sunt concreatæ, quæ facilè cordi suam communicant affectionem, & ab illis trahitur in consensum: de quibus omnibus accuratè est agendum. Primum ergo, quod pertractandum se offert, sequens affectio est.

CAPVT I.

De asthmate.

Asthma, sic enim Græcè dicitur, Latinè verò suspirium, & asthmatici suspiriosi, vel anhelosi dicuntur, vt constat ex Aet. *tetrab.* 2. *serm.* 4. *c.* 57. dum ait: *Qui frequenter respirant citra febrem, quemadmodum solent à vehementi cursu fatigati, eos asthmaticos, hoc est anhelosos Medici vocare consueuerunt.* Idem ostendit Paul. *lib.* 3. *cap.* 29. Auic. *fen.* 10. *lib.* 3. *tract.* 1. *c.* 38. & Gal. 7. *decomp. medic. secundùm locos, c. vlt.* vbi sic: *Qui citra febrem densè respirant, qualiter faciunt qui velociter decurrerunt, ab accessione Medicis Græcis asthmatici, Latinis anhelosi appellantur.* Vbi nomine densæ respirationis omnes intelligunt respirationem crebram, in qua natura parum in quiete detinetur ob magnam respirandi necessitatem; supplet enim motus sua crebritate, quod ei deficit de magnitudine, ob angustiam asperæ arteriæ. Ex quibus colligitur, non quamlibet respirandi difficultatem esse symptoma huius morbi, sed eam tantùm, quæ in frequentia, & crebritate consistit, vt docet Hipp. 3. *aphor. text.* 26. & 6. *aphoris. comm.* 46.

Asthmatici qui dicantur.

Ex dictis constat, talem respirationem partim esse diminutam, quia via respirationis est impedita, & obstructa, & diminute per illam attrahitur aër; partim est etiam deprauata, quatenus thoracis musculi maximè extenduntur in ordine ad pectoris extensionem, & maiorem aëris attractionem.

Quæ actio lædatur.

Non requiritur febris ad huius morbi naturæ constitutionem, vt ex Authoribus desumitur, quæ A si fortè accidat, se habet accidentaliter nimis respectu huius morbi.

Neque est difficile inuenire huius morbi naturam, cùm ex dictis elareat, consistere in cauitate impedita, siue impediatur per obstructionem, vel tuberculum, aut per compressionem humorum crassorum à quibus frequentiùs euenire contingit, vt expressè Gal. docet 3. *aphor. comm.* 26.

Asthma in quo consistat.

Si verò obiicias: Angina est etiam morbus in cauitate gutturis diminuta, vt proprio capite diximus; ergo non distinguitur essentialiter ab asthmate.

Asthma distinguitur ab angina.

Respondetur, quod in asthmate afficiuntur pulmo, & bronchia asperæ arteriæ; in angina verò B fauces, & gutturis partes superiores, quod sufficit vt specie distinguantur quantum ad Medici considerationem; in rigore tamen physico haud quaquam distinguuntur, cùm vterque morbus in via impedita, seu cauitate constituatur, quod non potest causare distinctionem essentialem.

Accedit ad hoc, quod iste morbus est chronicus, & fit frequenter à tuberculo crudo, & humoribus erudis; angina verò est acutissima affectio ab inflãmatione frequentiùs procedens, & ab humoribus calidis. Asthma præterea habere solet determinatas periodos & circuitus, quos nõ habet angina; C quæ omnia valet diuersificare hos morbos inter se.

Partem affectam esse pulmonem, & illius cannam, docent omnes, & clarè insinuat Auic. dicens: *Quandoque enim fit propter nocumentum in ipso pulmone, propter inuiscationem humorum crassorum in arteriis, & quandoque in canna pulmonis, & quandoque ex capite ista humiditates sunt effusa, & quandoque sunt expulsa ad pulmonem ex aliis locis.* Vbi etiam connumerat partem mandantem, & inquit fumum, & vaporem quando-

De parte affecta.

que esse huius morbi causas, nempe quando membra anhelitus impedire possunt.

Signa huius morbi ex dictis facilè colligi possunt; siquidem adsunt respiratio crebra, veluti si æger cursu veloci esset fatigatus, & pondus sentitur in pectore; respiratio fit cùm aliquo stertore, morbus repetit per interualla, & suas habet exacerbationes, humorque paulatim congeri solet in pulmone, & aspera arteria, vel à capite destuit, vel ab alia parte: quod docet Gal. agnoscere per præterita accidentia 4. *de locis affectis*, cap. 8. dicens: *Si quis per bonam valetudinem cum solutas actiones facere potest, sic difficulter spirare cœperit, augeatúrque accidens, neque inter respirandum stertere videatur, crudi tuberculi ortus suspicari oportet.* Ex quibus colligitur, illum tumorem fieri per paulatinam congestionem, sine defluxu ab alia parte. Tamen si statim strepitum, seu stertorem sentire incipiat, humorum crassorum defluentium multitudo in causa existit; & si statim etiam difficilè spirauerit, & cum illo stertore, fluxionem à capite, vel vicinis sedibus in pulmonem irruentem portendit, vt ibi etiam insinuat Galen. His accedit ciborum crassiorum esus, ebrietates, ambulatio in locis frigidis, & huiuscemodi alia.

Prognosticum. Asthma in senibus difficilè, aut nunquam curatur, ex Galen. 2. *aphor. comm.* 40, aliquibus tamen remediis alleuiatur: Quod si in asthmate respiratio est frigida, & parua, ac tarda, iam mors proxima est, vt omnes fatentur. Quod si pulsus sit maximè inæqualis, & inordinatus, significat obstructionem maximam arteriarum pulmonis, quam sequitur mors, vt Antipatro Medico Romæ contigit Galeni tempore, vt ipse testatur 4. *de locis*, c. *vlt.* & Areuali idem nobili viro Gomezio de Montaluo superuenit, qui subitò omnem pulsus inæqualitatem passus fuit, deinde pluribus diebus transactis subsequuta fuit difficilis respiratio, & tandem mors. *Obseruatio.* Dicam tamen, quod fidissimo experimento obseruaui. Tetigi pulsus plures eorum, qui asthmate laborabant, & erant in extremo periculo constitutos, habebantque respirationem nimis difficilem, quo tempore habebant etiam pulsus magnos secundum totam dimensionem; quod prouenire iudicaui ex respirationis defectu; nam cum respiratio, & pulsus sint ad eundem finem, respirationis defectum supplebat pulsus magnitudo, quousque calore cordis suffocato pulsus breuissime minuebantur, & subsequebatur mors. *Alia obseruatio.*

§. I.

Curatio asthmatis.

CVm iste affectus frequenter à tuberculo crudo, & humoribus crassis initium sumat, præcauere ante omnia oportet ea, quæ tales humores apta sunt generare; & quia similiter caput solet esse huius mali origo, quia ab eo ad pulmonem fluxus est humorum descensus; ideò etiam ea, quæ tentant caput, euitare oportet, vt sunt lac, butyrum, & omnia caseosa, & alia alimenta crassa, vt caro bubula, porcina, caprina, & id genus alia. Victus itaque sit extenuans, & calefaciens, vt carnes elixæ caponum, pulli, aut perdicis nouellæ, & ius pulli cum ciceribus elixi, & oua sorbilia, amygdalatum loco sacchari cum melle confectum; panis bis coctus, aut benè fermentatus. Potus sit aqua mulsa, liquiritiæ, fœniculi, vel radicis chinæ, aut vinum tenue concedendum, ex Aetij consilio. In vniuersum autem (ipse inquit) paucus potus *Victus ratio.*

conuenit quibus abscessus, aut tuberculus crudus alicubi adest; multis verò quibus bronchia tenacibus, & crassis humoribus sunt obstructa. In fine prandij assumant dragetam, seu coriandrum præparatum. Cœna semper erit parca, vt oua sorbilia, poma assa, vel amygdalatum.

Oboniа parentur cum croco, & aliis speciebus, quibus aliquid acetosum admisceatur, vt humores inscindantur, vt est succus limonum, arantiorum, & aceti parum. Aër ad calidum, & siccum declinet, quem licebit arte parare rore marino, stœcade, & thymo, vel earumdem rerum suffitu. Ventrem habeant lenem, vel enematibus fortibus vtantur, vel suppositariis ex hiera, sale gemma, & melle compositis, præcipuè existente ægro in ipsa accessione, qui quidem habeat erectam ceruicem, nec multùm dormiat; quo tempore vtatur frictionibus, & ligaturis partium extremarum. Verùm si sanguis abundet, statim est mittendus, præcipuè si adiungatur febris, vt admonent Paulus, & Aëtius; parcè tamen est detrahendus. Sed quia humor ex capite, vel alia parte paratus est fluere in asperam arteriam, illum præparare expedit ad expurgationem per inferiorem aluum; nam ille, qui in aspera arteria, & pulmone continetur, per sputum faciliùs educitur, quia propinquior, & paratior est via, quàm per aliam partem. *Sanguinis missio.*

Præparatur ergo humor attenuantibus, & inscindentibus, vt aquâ mulsâ cum origani decocto, aut syrupis liquiritiæ, de prasio, & melle rosaceo, cum pauco oxymelite simplici, & decocto pectorali. Deinde purgabitur elect. diaphœnic. & aliis in hunc modum. ℞. elect. diaphœnic. ʒ.vj. syr. regij ℥.iij. misce, & cum decocto pectorali, & foliorum sennæ fiat potus. Vel ℞. agarici trochisc. ʒ.j. fiat infusio, & expressio secundùm artem in decocto pectorali, & foliorum sennæ, in quo dissolue pulpæ cassiæ ℥.ß. syr. persici solut. ℥.iij. misce, & fiat potus. Sed quia morbus chronicus est, longámque postulat curationem, per interualla licebit paulatim expurgare, vt sic maius malum præcaueamus. At si pars mandans sit caput, ipsum euacuabis pillulis de agarico, cochiis, vel asleiaret Auicen. Quæ ex distantioribus partibus, præcipuè ex capite humores attrahont. Oportet etiam humorem distillantem coercere gargarismatibus repellentibus, vt rectè animaduertit Vega. Quod si iis humor non distrahatur, cucurbitulæ, frictiones, & ligaturæ partium inferiorum sunt ex vsu. Quod si inueterascit morbus, fontanellam in brachio aperire oportet, vt consulit Mercatus. Quod si aliqua euacuatio inferior sit suppressa, omni studio est reuocanda, & fontanella in crure aperienda. Deinde caput roborabis humores in ipso existentes resoluendo, & discutiendo, ad quod benè facit sacculus de milio, aut qui conficitur ex pulueribus florum camemali, meliloti, saluiæ, betonicæ, sampsuci, macis, cubebarum, cariophylorum, granæ, & similium; qui sacculus ad cucufæ modum fieri debet. *Purgatio.*

Ex eisdem prætereà rebus fieri potest lixiuium, quo caput abluatur, & tandem emplastrum appones de centaura, aut de stercore columbino, vt monet Galenus 5. *method. capite decimo tertio*, quo humor ad extra reuocatur, & resoluitur, & post tres horas auferri debet, & caput contegi.

Interim tamen dum hæc fiunt, pectoris semper est habenda prouidentia, ita vt homorem in ipso existentem, & respirationem impedientem per sputum educamus; idque efficimus bechicis medicamentis, quæ vim attenuandi, inscindendi, & *Quæ pectori interius, & exterius administrantur.*

& calefaciendi possideant, vt faciliùs tussi eiiciantur; in quem vsum conferunt syrupus capill. Veneris, liquiritiæ, & de hyssopo, cum oxymelite, vel loch sanum, & expertum, loch de pulmone vulpis, loch de pino, vel de caulibus, aut electuar. diairis, vel hic syrupus, qui recipit passularum sine vinaceis p.j. prunor damasc. & caricarum, ana n.x. radicis liquiritiæ ℥.j. capill. Ven. m.j. hyssopi, & calamenti, radicis apij, & fœniculi, ana ℥.ß. coquantur omnia secundum artem in ℔. vij. aquæ ad medietatis consumptionem, & colaturæ adde mellis quod sufficiat, & paretur syrupus, cui addere poteris aliquid oxymelitis schillitici, aut simplicis. Vel fieri potest loch, quod recipit conseruæ capill. vener. & enulæ campanæ, ana ℥.ß. pulver. pulmonis vulpis exsiccati, & præparati ℥.j. ß. sacchari candi ℥. j. oxymelitis simplicis ℥. j. syr. capill. Veneris, & liquiritiæ, ana partes æquales, misce, & fiat loch. Conferunt etiam pillulæ bechicæ, quarum vnam in ore teneat æger, paulatimque deglutiat, quæ etiam ad tussim siccam deseruiunt, quarum descriptio ex Mesue talis est. ℞. succi liquiritiæ, & sacchari tabarcet, ana ℥. x. amyli, tragacanti, amygd. mundatarum, ana ℥. vj. incorporentur prædicta cum mucilagine seminis citoneorum, & fiant pillulæ. Laudatur etiam ius galli gallinacei rebus pectoralibus infarcti.

Pillularum bechicarum descriptio.

Alia quamplurima arteriaca medicamenta tradunt Authores; nos autem prolixitati parcentes probatiora eligere curauimus.

Exteriùs etiam pectori sunt admouenda, quæ facilem sputum reddant, humoremque discutiant, vt emplastrum filij Zachariæ, & de meliloto ad pectoris magnitudinem extensum: vel vnguentum ex oleo laurino, amygd. dulcium, cum axungia gallinæ, & anatis confectum, aut oleum irinum, costinum, & amygdalarum dulcium, cum mucilagine seminis altheæ, & fœnugræci, & modico emplastro filij Zachariæ, & cera, ex quibus vnguentum efformabis.

Tandem ad conterendas huius morbi reliquias consulunt Authores, vt assumat æger aliquibus diebus theriacam magnam, aut mithridatum, aut sulphur cum melle, aut ouo, & alia, quæ quia nimis fortia sunt, consultò omitto. Prosunt etiam sudationes ex ligno guaiaco, smilace aspera, & radice chinæ cum rebus pectoralibus. Aut suffumigium ex sulphure, mastiche, terebinthina, & styrace. Vsum arsenici in suffumigiis non probo, quia veneficum est. Conuenit quammaximè quolibet manè bibere haustum calidum decocti liquiritiæ, radicis chinæ, saxifragæ, & smilacis asperæ quantitate ℥. vj.

§. II.

Obseruatio pro quodam pharmacopola difficili respiratione, & variis accidentibus molestato.

Quidam pharmacopola naturâ biliosus, & sanguineus, habitu mediocris, ætate consistens, inordinatè vitam agens, victu, & rebus non naturalibus immodicè vtens, neque veneri indulgens, lue gallica infectus, variisque morbis & symptomatibus oppressus, postquam variis vsos fuerat remediis, quibus diram suorum morborum naturam euincere tentasset, inter alios Medicos me quoque accersere voluit, & ad consultationem simul omnes conuenimus. Consultationes siquidem in rebus magnis, & dubiis sunt necessariæ, vt inquit Arist. *3. Ethic. cap. 3.* neque indecorè se geret Medicus, qui in rerum angustia circa aliquem ægrum, alios accersere iusserit, vt ex communi consideratione res inquirantur, & cognoscantur, vt testatur Hipp. *lib. de præceptionibus.* Scire enim in rebus difficillimis quid heri debeat, magni artificis est, inquit Galen. *lib. 3. methodi, c. 1.* in quem finem non sunt spernendæ consultationes. Cùm igitur ægri statum miserrimum contemplarer, audire cupiens omnia, quæ ipse sex mensium spatio passus fuit, sic ab ægro, & recentiori Medico enarrata fuere.

Consultationes sæpe sunt vtiles.

A

Cœpit à principio pati difficilem respirationem, sentiebatque sæpe dolorem tensiuum in superna œsophagi parte, qui eructatione quadam leuius se habebat, ipso tamen dolore præsente speciem quandam suffocationis sentiebat, neque respirare valebat, nisi erecta ceruice: sæpius etiam sine tali dolore ita difficilè respirabat, vt adhuc è lecto resurgens, neutiquam poterat pectus ampliare, neque aërem attrahere, & anxios è pectore, ceruice, & capite frigidum reiiciebat sudorem; neque hoc semel, vel bis illi superueniebat, sed pluries intra eandem diem, ita vt sudaret, & fermè extinctam respirationem haberet. Dormire cupiebat, & dormire tentans haudquaquam dormire poterat. Pedes, & crura tumida habebat absque coloris naturalis mutatione, hypocondria obstructa, febrem continuam noctu magis ingrauescentem, dolores in toto corpore, vespere incrementum accipientes, ob gallicam affectionem. Hæc omnia simul miserrimè hominem perdebant. Quandoque etiam pulsus obscuri tactu deprehendi nequibant, & animo linquebat æger. Tandem paulò ante obitum somno profundo fuit correptus, & febre adaucta, vitam cum morte commutauit.

Casus propositus.

B

C

Hæc historia plurima continet difficillima, quorum quædam habent rationem symptomatis, quædam verò causæ, seu affectus; licet ex symptomatibus aliqua veluti affectus maximè lædebant, vt difficilis respiratio, & dolores vehementes noctu præcipuè cruciantes, quæ cum actiones vitiare valent, tunc quidem ad se curantis consilium arripiunt, & non vt symptomata, sed vt morbi sunt pertractanda, vt liquet ex Gal. *11. methodi, c. 1.* maioris tamen claritatis gratiâ de quolibet seorsum agemus, eiusque causas notas faciemus, quamque significationem præbeat, enarrabimus, & qualiter in curatione sit tractandum, docebimus.

Primum symptoma, quo maximè vexabatur æger, erat difficilis respiratio. Pro cuius intelligentia sciendum est, quod difficultatis respirationis, aut anhelitus triplex statuitur differentia, vt docet Celsus *lib. 4. c. 4.* Quando enim spirandi difficultas non est admodum difficilis, neque strangulat, dipnœa dicitur. Quando verò cum sonitu, & strepitu respirant, asthma. Quando denique ita difficulter respirant vt cogantur erecta ceruice respirare, tunc orthopnœa vocitatur, quam erectum anhelitum vocat Auerroes *lib. 3. collect. c. 34.* Cum hoc tamen dipnœa genericè sumpta significat quamlibet difficilem respirationem, & hoc modo frequenter vsurpatur apud Galenum, præcipuè *lib. 1. de difficultate respirationis, c. 1.* Aliter etiam ab Authoribus hæ voces accipiuntur, tamen cùm res intelligantur, non est opus de nominibus certare. Præter huiusmodi voces alia datur, apnœa scilicet, quæ omnimodæ respirationis quoad sensum defectum significat. Ex iis tribus differentiis noster æger patiebatur orthopnœam, siquidem ægrè nimis respirabat, & erecta ceruice, maximoque conatu, itavt cogeretur se erigere. Non enim

D

Respiratio difficilis triplex.

Apnea quid sit.

enim poterat aërem attrahere, neque vſui reſpirationis ſatisfacere, ſicque ſuffocationem meritò timebat, atque adeo ſymptoma hoc erat in actione diminuta reſpirationis; quæ actio pertinet ad facultatem motiuam animalis, quæ mediis muſculis tanquam inſtrumentis perficitur. Sed quia hæc reſpirandi actio, ſicuti & pulſifica, ex triplici principio lædi poteſt, vt docet Galen. *lib. 1. de difficult. reſpir. cap. 4.* nempe ex facultate motiua, ex inſtrumento, aut vſu; dubitatum fuit, à quonam ex his actionis læſio ſuborta fuiſſet? Coniecimuſque facultatem neutiquam pati, quia quemlibet alium motum localem facillimè exercebat; ex quo facile erat inferre, quod natura ſufficienter influxum à cerebro dimanantem pro actionibus his obeundis communicabat, ſpirituſque animales tranſmittebat, meliuſque tranſmitteret ad reſpirationis inſtrumenta, vtpote magis vitæ conſeruationi dicata; ſiquidem vita in ſpiratione, & exſpiratione ſita eſt, vt docet Ariſt. *lib. de ſpiratione, propè finem*; quam totis ſuis viribus natura conſeruare nititur. Neque vitiom cœpit ab anhelitus vſu; nam vt conſtat ex Ariſt. *lib. de ſpiratione*, & ex Galeno 1. *lib. de difficult. reſpirat. cap.* 8. & alibi millies, reſpiratio, & pulſus ſunt ad eundem finem; nam per vtrumque attemperatur calor, & generationi ſpirituum materia miniſtratur, ſicque tam pulſus, quam reſpiratio duplici conſtantur motu, ex ſyſtole, & diaſtole ad eundem finem ordinato: non poterat autem reſpirandi actio minui, quin ipſe minueretur vſus, qui potius erat adauctus febrili calore, & attemperatione indigebat, quæ non poterat fieri, niſi maxima aeris attractione per pulſum, & reſpirationem. Quapropter vſus petebat aëris maiorem attractionem, non verò illius imminutionem. Non ergo hoc vitium in actione diminuta ex vſu natum fuit, cùm ratione vſus ea actio adaucte fieri deberet.

Inſtrumenta reſpirationis plura.

Remanet igitur, quod fiat ſolùm ex vitio inſtrumenti. Sed quia inſtrumenta huic muneri dicata ſunt nares, os, guttur, pulmo, ſeptum tranſverſum, & reliqui muſculi pectoris, imò & abdominis, oportebat etiam inquirere, quænam ſit pars affecta, & qua affectione vexata? Veruntamen cum non continuò vexaretur difficili anhelitu, ſed (vt diximus) per interualla, facile coniecimus, eam affectionem non eſſe per propriam paſſionem inſtrumentorum reſpirationis, ſic etenim continuò affligeret, ſed potius per conſenſum, aliunde ſcilicet communicata, vt clarè demonſtrat Galenus 4. *de locis affectis, c. 1.* ſuffuſionis exemplo. Quapropter cùm ipſe obſtructiones pateretur in venis meſaraïcis, in lienis, & hepatis parenchymate, vt tactu facilè deprehendimus, & plurimis cruditatibus ob inordinatum vitæ modum fuiſſet refertus, neque haberet tuſſim, quæ oſtendere poſſet pulmonem aut aſperam arteriam affici, omnes conuenimus, difficilè eum reſpirare ob vapores craſſos ex obſtructionibus actione caloris febrilis eleuatos, qui ſæpe aſcendentes per œſophagum, non poterat eos ructu excernere, & cum œſophagus nimis diſtenderetur, ex eius dilatatione ſtatim aſpera arteria comprimebatur, ita vt neque aër egredi, aut ingredi quiret; quod etiam cuidam homini accidiſſe refert Vega Complutenſis *lib. 3. methodi, cap. 8.* Licèt enim guttur cartilagineum ſit, vt anatomes docet, cùm deberet dilatari, & comprimi pro ratione vſus, & indigentiæ, naturæ Artifex ſupremus conſtruxit illud in parte poſteriori, per quam gulæ annectitur, membranoſum; ſic enim etiam cedit gulæ in ciborum deglutione, quod neutiquam accidere poſſet, ſi totum guttur eſſet cartilagineoſum;

Aſpera arteria compoſitio.

A nam ob cartilaginum duritiem non poſſet ſe dilatare, vel comprimere, neque aliis cedere partibus, vt ſtatuit Galen. *lib. 7. de vſu partium, cap. 4.* & *cap. 7.* Quia ergo ſæpe ſentiebat in ſuperiori parte gulæ dolorem quendam, & ſimiliter reſpirandi difficultatem, facile erat conijcere, quod vapores craſſi, quos non poterat ructu excernere, comprimebant guttur, & illud anguſtius reddebant, & anhelitum difficilem cauſabant, quoties œſophagum replebant. Sæpe etiam œſophago immuni exiſtente, eandem ſpirandi difficultatem ſentiebat, neque enim thoracem dilatare poterat; quem euentum etiam ab eiſdem cauſis proficiſci exiſtimauimus; nam vapores ſurſum delati ſeptum tranſverſum opprimebant, & illius impediebant motum. Scimus quidem quantam vim habeat iſte muſculus ad reſpirationis vſum, vt etiam inſinuat Galenus *lib. 4. de anatomicis adminiſt. cap. 5.* & *lib. 7. de vſu partium, cap. 1.* ita vt ex huius muſculi coarctatione parua, velox, & denſa fiat reſpiratio, docente Galeno *lib. 1. de difficultate reſpiration. cap. 11.*

Septum tranſverſum reſpirandi inſtrumentum.

B

Noctu quare deterius reſpirabat.

Noctu deteriùs reſpirabat, quia noctu magis febricitabat, & à calore febrili maiori fuliginum, & vaporum copiâ excitata, maior in anhelitu ſequebatur noxa, quouſque ſudare inciperet ſudorem frigidum, quo lenius ſe habebat, miſſis vaporibus ad cutem, quos vehementi impetu natura expellere nitebatur, vt inſtrumenta reſpirationis manerent expedita, cor, caput, & reliqua viſcera deonerata, quibus depoſitis, & in ſudorem frigidum conuerſis vaporibus, eo quod ex materia frigida, & craſſa exſpirarunt, parum quieſcebat æger, donec paulatim denuò alij a calore gignebantur, qui ſurſum moti eaſdem partes infeſtantes, iterum difficilem reſpirationem procreabant.

Pulſus deficientis cauſa.

C Ab eadem cauſa initium habere exiſtimaui pulſus defectum, oppreſſo nempe corde, ita vt a vaporum copia illius impediretur motus, aut quia ſurſum diaphragma pellebatur à vaporum craſſorum multitudine, ob hancque cauſam cordis mucronem natura verſus læuam inclinauit, ne ſcilicet dum diaphragma, & cor mouentur, ſe mutuo impedirent, vt benè ſcribit Andreas Laurentius in hiſtoria *anatomica de corde*. Quia ergo vapores nimis impellebant ſurſum diaphragma, ipſum contingebat cordis mucronem, & illius coërcebat motum, & deficienter ſe habebat pulſus.

Syncopis cauſa.

Neque mirum, quod in tot anguſtias coniectus æger, in animi deliquium, imò & in ſyncopen laberetur, conſumptis ſpiritibus vitalibus, & animalibus ex continua elaboratione, & immodicis vigiliis.

Quare non dormiebat æger.

D Neque dormire poterat, licèt ad ſomnum eſſet procliuis; non tamen exiſtimauimus, hoc ſymptoma, quod in actione vigilandi præter naturam conſiſtit, ex capitis affectione propria naſci, ſed potiùs ex defectu reſpirationis, qui tempore ſomni ſuffocationis præbebat indicium. Rationem huius inſinuant Authores; nam augetur (inquiunt) vſus reſpirandi per ſomnum, quatenus retrahuntur ſpiritus vitales, & animales ad interiora, & conſequenter fuligines, quæ valent calefacere cor, & etiam opprimere. Neque ob aliam cauſam Galenus *3. de cauſis pulſuum, cap. 9.* ait, quod inter dormiendum contractio eſt maior dilatatione pulſûs, quia motus caloris ad interna viget; in vigilia accidit è contrà: quod Hippoc. aſſeruit *6. epidem. ſect. 4. textu 13.* vbi ait, partes internas calefieri tempore ſomni, & externas refrigerari. Ariſt. *2. de hiſt. animal. cap. 19.* ait: *Porrò ſanguinis copia dormientibus partes exteriores deſerit, ſubitque*

Per ſomnum ad intrà refugit calor.

interio

interiores, itaut adacto cultello sanguis non aquè fluere possit. Idem Auic. *fen. 2. lib. 3. tract. 4. capite 1.* Et ratio ipsa, imò & obseruatio id comprobat, siquidem per somnum tegumentis indigemus, vtpote quia exteriora refrigerantur, ad intra reuocato calore. Coctiones etiam in somnis vberiores fiunt, quæ cùm calore perficiantur, intensiorem, vel copiosiorem exigunt calorem. Quanam autem ratione interiora in somno calescant magis, longè est inquirere, pertinet enim ad libros de somno, & vigilia; & quia longum postulat discursum, eum omittentes ad alia deuenimus. A

Quare in somno deterius se habebat ager. Ex hac consideratione infertur, quod ad viscera reuocato calore, magis attenuatur materia in interioribus vigens, & in flatus abiens, qui sursum peruenientes, instrumenta anhelitus opprimebant fortiùs adhuc quàm tempore vigiliæ; quod signum esse mortale, ait Hippocrat. *lib. 2. aphorism. textu 1.* dum inquit; *In quo morbo somnus laborem facit, mortale, &c.* Quapropter suffocationem sentiens, non poterat non vigilare, & refrigerium quærens, è lecto surgebat, & maximo conatu respirare desiderabat. Febris continua illum assiduè molestabat; noctu tamen graues habebat exacerbationes. Hæc febris ab humoribus crassis in venis putrescentibus habebat exordium, & ab humoribus in substantia hepatis, lienis, & pancreatum impactis, qui frequentiùs noctu magis succenduntur. Si enim morbi figura propria non impediat, vespere, & noctu exacerbatur frequentiùs; nam si accessionis initium summo mane eueniat, ad vesperam inclinatio fit, & ad vesperam leuatur; si verò accessio id non faeit, ipsa diei hora facit vt morbus exacerbetur, vt docet Vallesl. *lib. 4. epidim. super textum 32. Hipp.* & *lib. 1. sect. 3. super textum*, qui incipit: *Nocturna non valdè lethalis, &c.* Nam sicut lumine, calore, & motu, atque vigilia calor, & excrementa ab internis euocantur, ita tenebris, frigore, & quiete, & somno occurrunt ad viscera, grauantque partes; proinde si inclinatio vespere non accidit, eo tempore morbi ingrauescunt; licet hoc non est imputandum morbi naturæ, sed horæ. Quia ergo calor, & excrementa intra reuocantur noctu, non mirum si febrium ratione temporis exacerbationes maiores fiant. B C

Febris continua noctu crescebat, & quare.

De obstructionibus quibus molestabatur æger. Ab eisdem causis exordium sumpsit obstructio hepatis, lienis, ventriculi, & reliquarum partium primæ coctioni ministrantium; qui enim inordinatè viuit, cibumque ingerit immodicè, neque tempore coctionis quiescit, alimentum inconfectum distribuit, obstructiones parat, & se ad varios disponit morbos. Ex eodem principio otta fuit debilitas iecoris, quod calore naturali debilitato, & primâ coctione defectuosè paractâ, non poterat substantiam chilosam in laudabilem conuertere sanguinem, proinde maximam humoris crudi copiam producebat, qui cùm non esset nutritioni aptus, tum propria grauitate ad pedes, & crura dilabebatur; tum ipsa natura grauata ad inferiores trudebat partes, ægerque erat malo corporis habitu præditus, imò & iam hydrope anasarca laborabat. His addere oportet dolores crurum, & brachiorum, & scapularum noctu quandiu grauiores, qui gallicam contagionem sequebantur. Quibus omnibus ita afflictus æger in vitæ summum discrimen quotidie incidebat, donec tandem grauato capite à vaporibus crassis propè obitum, & ab eis in capite suborta obstructione, quos neque calor euincere potuit, neque natura expellere, mors illi fuit subsequuta. D

Quare illi intumuerunt crura, & pedes.

Somni illius causam flatus.

§. III.

Curatio asthmatis.

IN affectuum complicatorum curatione Galen. *lib. 7. method. cap. 11.* docet considerare, an vnus affectus habeat rationem causæ respectu alterius, vt sic priùs illum tollamus, qui causæ locum habet. Videndum etiam, quid ante quod, quid cum quo, quid etiam post quod curari debeat, vt ipse Gal. tradit *lib. 12. method. cap. 1.* Similiter si aliquis affectus, vel symptoma nimis vrget, illi etiam priùs est subueniendum, etiamsi causæ locum non teneat, vt ait Gal. *lib. 1. de arte curat. ad Glauc. cap. 13.* Cùm igitur omnes affectiones ex obstructionibus auspicarentur, totâ medendi ratio in causæ submotione consistere videbatur. Sed quia difficilis vrgebat respiratio, ad illam debebat simul Medicus inspicere, & causam flatuosam totis viribus dissoluere; nam reliquæ affectiones tribuebant expectandi inducias. Quare instituta victus ratione per ea, quæ simul vias reserandi potestatem habent, & adhibitis clysteribus emollientibus, carminantibus, & vim purgatoriam habentibus, vt flatus, & cruditates, & excrementa deponerentur, visum fuit nobis, quod tota curandi ratio in euacuatione humorum obstruentium, & flatuum resolutione sita erat; nam iis detractis nullus manebat locus anhelitus difficultati. Verumtamen cùm hæc assequi non possent, nisi humorum euacuatione, statim eum euacuare præcepimus adhibito leui pharmaco purganti, quo cruditates, quibus prima scatebat regio, deponerentur. Sed quia febris erat continua, noctuque maximè exacerbabatur, & ratione caloris respirandi vsus adaugebatur nimis, quem propter orthopnœam intensiùs noctu adueniebtem non poterat adimplere, vt calor cordis attemperaretur, ex omnium consilio sanguinem extraximus, quo auxilio quodammodò remissa fuit febris, & accessiones nocturnæ leuiores effectæ; quo auxilio vti iubent in obstructionibus inueteratis Gal. *10. lib. methodi, cap. 2.* Paul. *lib. 3. c. 46.* Sic enim aufertur causa efficiens febrem, & tollitur obstructio, & consequenter auferuntur flatus, quatenus eorum causa materialis euacuatur; imò anemiem, id est flatus, venæ sectio soluit, vt docet Hippoc. *lib. 2. epid. sect. 1.* Et licèt hæc vox *anemie*, significet etiam vomitum, & iuxta Iacobum Steue, significet semen quod citra concubitum effluit, tamen iuxta versionem Iani Cornarij flatum significat. Et libello de antiquatis vocibus Hipp. anemie idem sonat, quod inflatio; vnde propriè idem est ac flatus, vt ibi Galen. ostendit. Verum cùm esset noster æger paratus ad hydropem, parcè sanguinem detrahere iussimus; vrgebat enim contraria indicatio.

A quo debuit incipere curatio.

An flatus vitari possint venæ sectione.

His peractis, decreuimus paulatim humorem obstruentem euacuare, factâ priùs illius etiam attenuatione, & incisione; quotidieque accipere iussimus syr. de chicoreo, & de radicibus, cum aceto, & aquis stillatitiis fœniculi, & asparagi; in quem finem in duplici vase instillata fuere plura, quæ simul flatus exsoluerent, vt quinque radices diureticæ, semen fœniculi, anisos, & anisi, agrimonia, scolopendrium, intybum, capill. Ven. radix rubeæ, & capparorum, melissa, absinthium, cinnamomum, & alia his similia, quorum aquam calidam sumebat, vt simul flatus dissipatet, & cum syrupis mista obstructionibus tollendis proficeret, ac ventriculum, & hepar roboraret. Sed cùm hæ affectiones

nes nimis abditas radices haberent, & obstructiones antiquatæ fuissent, visum nobis fuit ei etiam vicissim aliquod pharmacum purgans offerre, quod simul omnia adimpleret munera, roboraret ventriculum, & iecur, flatus deuastaret, obstructiones tolleret & febrem extingueret, & gallicæ impressioni se opponeret, cuius hæc fuit compositio. ℞. similaeis asperæ, & ligni guaiaci scophinati, ana ℥.j. epithymi, & polypodij, ana ℥.ij. turbith ʒ.vj. radicũ chicorei, petrosilini, apij, & fœniculi, ana ʒ.j. semin. anisi, & fœniculi, ana ʒ.ij. passularum Corinthi ℥.j. spicæ nardi, & calami aromatici, ana ʒ.ij. florum violarum, botrag. & buglossi, ana m.j. coquantur omnia secundum artem in lb. xij. aquæ hordei, quousque remaneant lb. ij. & colaturæ adde succi pomorum & lupulorum, & rosarum rubearum, ana ℥.ij. sacchari quod sit satis, vt fiat syr. & interim dum fit, adde agarici trochisc. in ligatura, & rhabarb. optimi, ana ʒ.ij. & reiecta agarici, & rhabarb. corpulentia, adde diarrhod. Abb. ℈. ij. & syrup. seruetur, de quo æger sumat ℥.ij. vel ℥. iij. Fortia enim medicamenta non desiderantur in obstructionibus, & affectibus primæ regionis, vt dicemus *cap. de curatione obstructionis iecoris*, ne a mtn corpore attrahant, & obstructiones maiores concitent. Quod si facilius auxilium parare volueris, ita confingito. ℞. passularum Corinthi ℥.ij. prunorum damasc.n.vj. similacis asperæ ℥.ij. cinnamomi ʒ.ij. seminis anisi, & fœniculi, ana ʒ.j. foliorum sennæ, & epithymi, ana ℥. ij. seminis cartami ℥.j. florum violarum, bortag. & buglossi, ana p. j. coquantur omnia secundum artem in lb. iiij. aquæ hordei ad medietatis consumptionem, & colaturæ adde sacchari quod sufficiat, vt fiat syr. cuius accipiat ægrotus ℥.ij.ß. inter vnam, & aliam purgationem quolibet mane dare iussimus ius pulli gallinacei radicibus diureticis, & hordei infarcti, quod proficuum fore existimauimus ad delendas obstructiones, & consequenter febrem. Interim dum hæc fierent, inunximus ventrem oleis anethi, lilij albi & de capparis, facta in eis ebullitione succi ebuli, & absinthij ad succorum consumptionem. Similiter ex rebus emollientibus, aperientibus, & resoluentibus fit decoctum, quo spongia, vel filtro foueatur venter, vt ℞. foliorum maluarum, violariæ, branchæ vrsinæ, parietariæ, absinthij, camemali, meliloti, ana m.j. radicum altheæ, rubeæ tinctorum, & de capparis ana ℥.j. seminis anisi, & fœniculi, & fœnugræci, ana ʒ.ij. scolopendrij, & agrimoniæ, ana m.j. coquantur omnia ex arte in debita quantitate aquæ sufficienter, & decoctum seruetur ad vsum. Conueniens etiam est splenem, & totam ventris regionem linire oleo itino, & de capparis, in quo priùs sint coctæ radices altheæ & cucumeris silnestris, & semina apij, baccæ lauri, & nigella.

Syrup. magistralis.

Sed quia vehementer vrgebat respirandi difficultas, oportebat etiam huic subuenire symptomati: verùm cùm à flatibus crassis initium habuisset, curauimus ipsos flatus dissoluere, cui vsui prodesse poterant ea omnia à nobis connumerata; tamen ipsâ respirandi difficultate infestante, statim aquam melissæ, & fœniculi calidam nimis offerebamus, & loco illios etiam aqoam stillatitiam cinnamomi, ex Mathiolo: item ea instillatio, quæ fit ex aniso, & aqua vitæ, quam spiritum anisi vocant, temperatam tamen aquâ melissæ, vel cerasorum dulcium propter febrem. Extrinsecus etiam admouimus ventri inferiori cucurbitulas cum multa flamma, quæ instar incantamenti flatus dissipare solent, vt docet Gal. *lib.* 12. *Meth. c. vltimo.* Sed quia iecur erat iam habitualiter intempera-

Curatio difficilis respirationis.

Cucurbitarũ vtilitas.

A tum, & habebat intemperiem frigidam priuatiuè saltem, propter consumptionem partium calidarum, quibus construitur hepar, ex quarum defectu non poterat sanguinem probe coctum gignere, imò verò humores crassos, & frigidus generabat, qui his malis occasionem præbebant, ex omnium consensu adhibuimus medicamenta roborantia moderatè calida, propter intemperiem calidam, qua iecur actu laborabat ratione febris. In quem vsum parauimus interiùs ea, quæ à nobis sunt tradita, quæ cuilibet horum affectuum proficua existimauimus. Exteriùs verò adhibuimus hoc vnguentum. ℞. olei absinthij ℥.j. de spica, & rosarum, ana ℥. ß. pulu. triasantali, aromatici rosatum, & diatrhod. Abb. ana ʒ.ß. vng. deoppilatioi pro hepate ℥.j. ceræ parum misce, & fiat linimentum. Fotum etiam administrauimus ex deB cocto absinthij, vtriusque spicæ, rosarum, aspleni, camemali, & meliloti, vt sic roboraretur, & vis sanguificandi adiuuaretur, illiusque deobstrueretur substantia.

His adhibitis, & aliis, haudquaquam miser æger meliùs se habuit, sed quotidie deterius, donec tandem nimis granato capite à vaporibus & humotibus, simulque ab eisdem obstructo, difficiliùs respirare cœpit, quousque suffocatus interiit.

Cùm huiusmodi auxilia non sufficerent, quæ maximè secundùm rationem adhibita proficere deberent, controuersum fuit inter omnes, an aliquid naturæ ordinem superans esset tantorum malorum causa. Quod autem plures morbi habeant causas altioris ordinis, docebimus *nostro tract. de febribus*, ita vt ab Angelo bono, vel malo, imò & ab ipso Deo Optimo, & Maximo originem capiant; nunc autem in examen venit, quomodo cognoscantur? nam difficilè est discernere effectus magiæ ex pacto conuento, ab effectibus physicis, C imò & à miraculosis, & artificiosis; ea tamen intertestingnere docent plures, inter quos Caietanus *in summa, verbo Incantatio.* Victoria *de Magia, num.* 26. Bapt. Codronchos Medicus *lib.* 3. *de morbis veneficis, cap.* 13. Martinus del Rio *lib.* 2. *disquisitionum magicarum, quæst.* 5. & *lib.* 6. *sect.* 2. *quæst.* 3. *cap.* 2. Cognoscitur ergo primò, quod morbus non dependet solùm à causis naturalibus iuxta naturæ legem operantibus, quando morbus naturalem causæ facultatem excedit, ita vt non habeat sufficientem virtutem ad illum. Similiter dum Medici difficilè de morbo, & accidentibus iudicant, & ambigui sunt, hucque, & illuc animo agitantur, nec aliquid certi pronuntiare audent, nec remedia ex arte adhibita morbum minuunt, imò quotidie magis exasperatur, & augetur, accidentiaque sæuiora fiunt, quæ crescere videntur sine D manifesta causa, ita vt licet accidentia sint naturalibus similia, in multis tamen euariant. Quidam Medicus remedium exigens pro quodam morbo, quo vehementer quotidie vexabatur, ad me petuenit, qui patiebatur motus epilepticos totius corporis, & intrepidè sine sensus amissione, neque loquelæ, aut visus depetditione, velociter omnia sua agitabat membra; & qood magis erat, post vehementem membrorum commotionem, nullam sentiebat lassitudinem, nec laborem, postea verò quietus permanens subitò attipiebatur, & velocier in hanc, & illam partem ferebatur, & totus concutiebatur secundùm omnes suas partes; talesque saltus, & corporis sui conuolutiones faciebat, quales nunquam factas ab homine velocissime iudicaui: ad cuius curationem, conuocatis aliis sociis, omnes conuenimus hunc ægrum pati accidentia morbi comitialis, ea tamen agitari, & commoueri interuentu

An aliqui morbus à causis superioris ordinis excitentur.

Quibus signis dignoscatur morbus iste.

nentu causæ altioris, quæ mouebat humores calidos, & acres, quibus æger abundabat (erat enim natura biliosus, habitùs gracilis,& sicci)& conducens eos ad neruos, & musculos suâ mordacitate easdem irritabant partes, & excitabant motus illos inordinatos: & quia non mouebat eos ad caput, neque ad principium neruorum, ideò neque sensum amittebat, neque rationem; imò mente erat constans,& omnium,quæ illi eueniebant,reddebat rationem. Quapropter cùm talia symptomata in magnitudine,& modo fiendi excederent alia, quæ in hoc morbo quotidie concernimos, ægrum ad exorcistam remisimus,qui exorcismis,& orationibus ab Ecclesia institutis ad fugandos dæmones, ægrum absolute liberauit,& nunc dum hæc scribo, incolumis perseuerat.

Neque est contra rationem,imò ab omnibus admittitur,quod si dæmon hominem vexat, & intra hominis corpus est aliquis humor reliquos superans,illum humorem agitat,& mouet, morbosque producit ipsius humoris naturæ conformes: quare in melancholicis melancoliam morbum, aut insaniam excitat; in his qui cruditatibus abundant, obstructiones gignit, & consequenter flatus, & prohibitâ ventilatione febres,& alios morbos, & accidentia ad febres consequuta. Quia ergo in nostro ægro aderant tot morbi, & symptomata, quæ excedere videbantur vim causarum naturalium, & medicamenta ritè adhibita nihil prorsus proficiebant,imò illis deteriùs se habebat,non mirum si Medici in causam altiorem hos reducerent effectus.

CAPVT II.

De peripneumonia.

Quid sit. HIc affectus denominationem sumit à parte, nempe à pulmone, vt ex Gal. constat 2. *method.c.*2. qui communiter ita definitur: *Peripneumonia est pulmonis inflammatio.* Quam definitionem ex Gal.accepimus 2. *de locis affect.cap.*9. eamque tradit Paul. *lib.*3.*cap.*3. circa quam nulla est inter Authores dissensio. Vnde facile constat, esse morbum compositionis cum intemperie calida, & continui solutione, vt de aliis inflammationibus dicere solemus.

Causa peripneumonia. Dubitant tamen Authores, an huiusmodi inflammatio fiat ab omnibus humoribus? Siquidem Galenus videtur tantùm admittere pituitam, vt causam effectiuam illius,4. *de causis pulsuum, c.*12. dicens: *Cum enim molle,laxum,senneque membrum pulmo sit,à crassiori,pituitosiorique sanguine inflammatur; siquidem subtilis, biliosusque fluit ferè, nec cum viscere vlla ratione cohærescere potest.* Vbi rationem affert,ob quam à pituita tantùm fiat; nam humor biliosus, quia tenuis, non detinetur intra poros,& canitates pulmonis, facilèque dilabitur: pituitosus tamen ob eius crassitiem, & lentorem pulmoni adhæret,& sic à pituita,& non à bile excitari potest.

Sed reuerà illo loco Galenus tantùm assignat causam frequentiorem, neque ibi negat fieri posse à bile, vt indicat illa particula *ferè*, quæ non negat vniuersaliter, sed indicat maiori ex parte fieri à pituita.

Quod verò fiat à bile, docuit Galenus 2. *de locis affect. cap. iam citato*, vbi ait: *Qui etiam calidam sentiunt respirationem, idque maximè si erisypelatis particeps fuerit inflammatio.* Cùm ergo erisypelas à bile ortum ducat, fateri cogimur ex Galeni do-

A ctrina, bilem esse posse huius morbi causam; quod confirmat Paulus inquiens: *Cum vero signa ad æstum flagrantiorem declinare videntur. pulmonis inflammatio erisypelatis naturam recipiens subiisse existimabitur.* Quod etiam probatu non est difficile, siquidem plures bilis species dantur, non solùm subtiles,& tenues,sed etiam crassæ, a quibus pulmonis inflammatio suboriri potest, nam bilis vitellina, prasina, & æruginosa habent crassam consistentiam, ratione cuius poterunt adhærere pulmoni,& in illius poris imbibi, & hunc morbum gignere; ita vt accidentia referant naturam humoris biliosi. Neque dubium est, hunc affectum dependere posse ab omnibus humoribus, vt docet Auic. dicens: *Et peripneumonia quidem fit ab omni humore,verùm plurimùm eius fit à phlegmate,quoniam in membro raro rarò continetur humor subtilis.*

B Ex his depromitur, quod inflammatio in præsenti non sumitur in rigore pro vera inflammatione,quæ semper fit ex sanguine,sed sumitur pro tumore calido præternaturaliter, à quacumque causa fiat; cum hoc tamen frequentius fit ex sanguine pituitoso putrescente, vt suprà traditum est.

Iste morbus excitari solet per se,nullo alio morbo præcedente; quandoque etiam fit præcedentibus aliis, qui in hunc morbum transmutantur, vt patet de angina, quæ humore ad pulmonem defluente in hunc morbum migrare solet,ex Hipp.5. *aphorism. text.* 10. vbi ait: *Quicunque ab angina liberantur,iis ad pulmonem vertitur,&c.* Ex de pleuritide idem scribit 7. *aphorismor. text.* 11. dicens: *A morbo laterali pulmonis inflammatio, malum.* Idem confirmat Auicen.qui etiam asserit,pulmonis

C inflammationem quandoque permutari in pleuresim; quod quidem rarò euenire existimo, quia via ad exitum, & expulsionem humoris amplior est aspera arteria,& commodior, & sic facilius per illam excernitur humor, quam efficiat pleuresim.

Huius morbi signa refert Galenus 2. *de locis affect.cap.*9.& 4.*de locis,cap.*8. Quando enim cum spirandi difficultate, cui angustia,& grauitas coniuncta est,acuta quoque febris inciderit, is affectus pulmonis inflammatio est. At si intolerabile fuerit incendium,angustiæ verò,grauitatisque sensus minor, erisypelas ipsum vexare censendum est. Quibus adduut Paulus & Auic. maxillarum rubedinem,quæ se habet vt signum pathognomonicum huius morbi; cùm enim vapores calidi ad faciem ascendant, ab illis genæ ruborem contrahunt magis adhuc quàm in aliis morbis: sunt quidem maxillæ magis raræ, & spongiosæ quàm cæteræ partes faciei, ac per consequens aptiores ad recipien-

D dos vapores calidos, à quibus ita repletur facies, vt inquit Auic.vt oculorum grauitas, & venarum repletio insurgat. Adest etiam in pectore ingens ardor,ratione cuius spiritus calidus exsufflatur, & cum frigidum spirare cupiunt, quo magis quàm frigidæ potu delectantur: quibus adiungitur grauitatis sensus,non quia pulmo sit sensus particeps, sed ob membranam illum innoluentem,quam ipsa inflammatio grauat. *Signa.*

Pulmo enim nullum recipit neruum, per quem sentiendi virtus illi communicetur, vt docet Galenus 4.*de locis affect.cap.*5. neque nerui attingunt pulmonis substantiam, sed per membranam illi adiacentem sunt dispersi: procedente verò morbo nasus fit acutus,appetitus deiicitur,sitis ad augetur, lingua fit scabra,aut nigra, præcipuè si inflammatio referat naturam erisypelatis; quibus adiungitur delirium,vt docet Hipp. *de diebus indicatoriis, circa finem.*

Præ-

Præterea humorem peccantem ex colore sputi, & linguæ inuenire poteris; lingua enim lotium significat, nam lingua flaua bilem, rubra sanguinem, nigra atram bilem, alba pituitam, arida fuliginosam vstionem demonstrat, vt docet etiam Hipp. *6. epidim. sect. 5. textu 13.*

Præsagium. Si circa initia sputum appareat, morbum breuiat; si verò postea appareat, morbum producit, vt asserit Hippoc. *1. aphorism. text. 12.* Quicumque etiam sanguinem spumosum exspuunt, iis ex pulmone eductio fit, ex Hipp. *5. aphor. textu 9.* vbi Galen. *in comm.* asserit, quod si sputum exeat spumosum, & non cruentum, tale sputum significat pati pulmonem secundùm substantiam: quod si sputum sit cruentum, patitur secundùm vasa. Quæ doctrina deseruit maximè ad cognitionem partis affectæ ipsius pulmonis. Præterea in omnibus morbis circa pulmonem, & circa costas sputum oportet citò, & facilè spui, & permistum apparere flauum valdè sputo, vt ostendit Hippocrat. *1. prognost.* Sputum rotundum, flauum, glutinosum, viride, & nigrum, mortem aut morbi longitudinem denunciat, vt ibi Hippoc. insinuat, præcipuè si succedant vigiliæ, ea tremorum frigiditates, & ipsorum liuor.

§. Vnicus.

Curatio peripneumoniæ.

In huius morbi curatione victus debet esse tenuis, vt ptisana, amygdalatum. A principio confert butyrum recens, vt refert Paulus; nam ad sputum screandum est vtile. Celsus aquam mulsam commendat, quam magis in hoc morbo à crasso humore procedente conuenire indico. Transactis quatuor aut quinque diebus, conducunt iura pulli, aut gallinæ, cum cremore hordei, & poma assa cum saccharo, & oua sorbilia. Procedente verò tempore, cum facile exspuant, & multùm, sorbitionis quantitatem adaugere oportet, ex Hippoc. *1. de ratione victus, textu 22.* Potus sit aqua hordei saccharata, prunorum, aut liquiritiæ. Aër sit temperatus, & ad frigus magis declinans. Aluus si ægrè respondet, clysteribus est ducenda. Deinde si iste morbus fiat præcedente alio, vires considerandæ sunt ad sanguinis missionem; nam si ex vi morbi præteriti vires sunt amissæ, nequaquam sanguinem detrahes, sed ad clysterum vsum te conuertes, vt consuluut Paulus, & alij. Thoraci, & lateribus cucurbitulas scarificatas admouebis. Verùm si vires constare videantur, sanguinem mittere expedit ex brachiis, & ex vena basilica, moxque ad cucurbitarum vsum deuenire oportebit. Pectori emplastra aut vnguenta admonebis, quæ pectus leniunt, & sputum mouent, quæ sic confici possunt. ℞. olei irini, camom. & amygd. dulc. ana ℥. j. butyri vaccini, axungiæ gallinæ, & anatis, ana ℥. ß. pulueris iridis siccæ ʒ. j. ß. ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum, vel linimentum. Vel ℞. farinæ fœnugræci, & seminis lini, ana ℥. ij. radicum, & foliorum altheæ coctorum, & contusorum, ana m. j. olei camem. & amygdal. amararum, & anethini, ana ℥. j. butyri vaccini, & œsipi liquidi, ana ℥. j. pulu. radicis iridis ʒ. ij. misceantur cum aqua mulsa, aut cum cepa, & fiat cataplasma. Prodest etiam vnguentum pleuriticum, & filij Zachariæ, vel medicamentum ex cera, resina, terebintbina, medulla ceruina, butyro, œsipo humido & iride sicca tenuissimè trita compositum, quod adducunt Paul. & Act. Huius morbi auxilia efficaciora sunt, quàm ea quæ in pleuritidis curatione adhibentur, quoniam in hoc morbo humor est magis tenax, & crassus quàm in pleuritide; quapropter magis extenuantia competunt.

Sed quia hæc non sufficiunt, interim dum hæc fiunt, humorem præparabis, vt faciliùs tussi educatur iis, quæ vim habent attenuandi, si humor crassus sit, vt frequenter euenit; sicut si humor tenuis sit, ipsum incrassabis, & ad mediocritatem reduces, vt monet Galen. *4. de locis affectis, c. 8.* ad quod conducunt syrupus capill. Ven. liquiritiæ, violarum, de prasio, de iuiubis, aut ficuum decoctum cum hyssopo, vt docet Paulus. Sub lingua detineat æget mel in pastillos redactum, cui in decoquendo inspersa sint hyssopum, & calamintha quamtenuissimè trita, ex Aetij consilio. Alia eclegmata adducere poteram, quorum copiam capite de pleuritide, & asthmate requires. Quod si purgandi occasio se obtulerit, mannâ, aut cassiæ pulpa, vel diacatholic. & syrupo ea nouem in fusionibus violarum, cum decocto pectorali humorem expurgabis. Solet quandoque pulmonis inflammatio in suppurationem verti, quod docet agnoscere Hippoc. *1. progn. text. 52.* ex dolore grauante, qui remediis non sedatur, videlicet neque screatione, neque ventris subductione, neque venæ incisione, aut victus ratione, neque febris cessat. Si enim talia adsint, certum est, quod humor suppuratur, cuius curationem scriptam inuenies capite de pleuritide.

CAPVT III.

De sanguinis sputo.

Apud Medicos receptum est agere de sanguinis reiectatione, dum de morbis thoracis sermonem instituunt, eo quod initium sumit multoties ex morbis pulmonis, & pectoris, quamuis ab aliis partibus originem trahere possit, & ideò eorundem ordinem insequentes, de eo hîc agere decreuimus. Pro quo aduerte ex Celio Aureliano *lib. 2. tardarum passionum, c. 9.* quod sputum differt à sanguinis fluore, ita vt fluor sanguinis sputum dici non possit; nam sputum refert paruæ materiæ significationem, fluor verò plurimæ, vt quando ex gingiuis, aut ore parua sanguinis quantitas educitur, dicitur sputum, & è contrario quando copia sanguinis excernitur, dicitur fluor. Quam doctrinam sequuntur Donatus Anton. *de medendis corporis malis, c. 49.* & Petrus Garcia *de locis affect. disp. 4. c. 1.* Est itaque sputum sanguinis crebra, & parua expulsio voluntariè producta; per quod differt à fluore, qui sæpè non fit voluntariè, neque in parua quantitate excernitur. *Sputum sanguinis, & fluor illius distinguuntur.*

Læditur in hoc affectu actio facultatis retentricis, quæ diminutè operatur, siquidem non retinet quod retinere debebat. Similiter actio virtutis expultricis vitiatur, & deprauatè operatur; siquidem excernit, quod non excernere debebat, & insurgit symptoma in eis, quæ excernuntur prætet naturam; imò frequentiùs accidit, quod læsâ vnâ ex his facultatibus, alteri læsio impartiatur. Quod expressè docet Galenus *5. de locis affect. cap. vltimo*, dicens: *Igitur quemadmodum retentrix facultas cùm imbecillior est, aerem, qua ipsam grauat, retinere non valet, vis expultrix id quod molestat, euacuat; ita infirma expultrice, res quadam retineri solent, facultate retentrice non admodum grauatâ.* Ea quibus colligitur, quod ex læsione *Quæ actio læditur.*

læsione vnius facultatis insurgit in alia actionis propriæ læsio.

Sed cùm omnis actio læsa præsupponat morbum, oportet etiam agnoscere quis morbus sit, à quo talis actionis læsio resultat. Fernelius 1. *de morb. different. cap.* 9. asserit hunc morbum semper fieri à solutione continui.

Sed quia hoc non est necessarium, cùm venarum pori, & oscula possint dilatari, & aperiri sine tali solutione; ideò existimo non semper esse reducendum ad illam, nisi nomine solutionis continui intelligamus etiam solutionem contigui. Itaque si sanguis prodeat ex venis ruptis, aut erosis, tunc morbus necessariò in solutione continui est collocandus; si verò sudoris modo sit transmissus, vasis adapertis, & reseratis, talis morbus est in via aut cauitate, vt desumitur ex Galeno 5. *methodi, capite* 2. & 4. *de locis affect. cap.* 5. & *de differentiis sympt. cap. vltimo*; vbi ait, quod quiuis sanguinis fluxus ex quauis parte fiat, fit aut reserato venarum, aut arteriarum ore, aut vase vulnerato, vel prærupto, vel ab humoribus mordacibus sanguinis vase eroso. Vbi tres affectiones constituit, quibus potest sanguis è vasis fluere, per anostomosin, id est apertionem osculorum vasorum; per diapedesin, id est transcolationem sudoris modò transmissus; per dieresin, id est per vulnerationem, & ruptionem, à quacumque causa fiant; & ne idem pluries repetamus, lege caput de sanguinis e naribus fluxu, vbi hæc diffusiùs pertractauimus, & sanguinis effusionis omnes causas complexi sumus.

Signa.

Sed quia plures sunt partes, ex quibus sanguis dimanare potest, necessariò pro qualibet parte, à qua profluit, signa sunt adducenda, vt omnia distinctè comprehendantur. Si enim ex ventriculo, & gula procedat, vomitu educitur; si verò ex aspera arteria, & pectore, tussi; ex faucibus, & gurgulione, screatione; ex ore tandem, & gingiuis, simplici exspuitione excernitur. Sed cùm iste sanguis, licèt tussi excernatur, à variis pectoris partibus, & ab aliis membris in asperam arteriam confluere possit, oportet quammaxime membrum læsum percipere, vt inde sciamus, cui parti sunt admouenda remedia.

Signa sanguinis ex ventriculo, & pectore.

Signa sanguinis fluentis ex capite.

Aliquando enim sanguis è capite distillat, & tussi eiicitur, vt ostendit Galen. 4. *de locis affectus, cap.* 5. quia sanguis subitò gutturi irruens tussim mouet: quod docet cognoscere Auic. ex dolore capitis præcedente, & grauitate illius, quæ subsequuta tussi, & sanguinis sputo auferri solent. Præterea sanguinem dimanare à iecore, vel liene, & aliis partibus percipies ex ipsarum etiam dolore, tumore, & grauitate in ipsis partibus, aut iuxta illas; nam quamuis istæ partes per infernam aluum meliùs humores excernant, & per vrinam, nihilominus credendum est, ad superiora posse retrudere, & per tussim, aut vomitum illos ad extrà pellere; quod quidem claret in fluxu sanguinis narium, qui maximè prodesse solet in morbis iecoris, & lienis. Quæ doctrina communis est, eamque insinuat Auic. *fen.* 10. *lib.* 3. *tract.* 3. *cap.* 4. & Aretheus 2. *de causis, & signis morborum acutorum, cap.* 2.

Signa sanguinis ex guture, & pulmone.

Cùm sanguis tussi educitur ex pulmone, pectore, & aspera arteria, dignoscitur pars affecta ex modo excundi sanguinis, ex substantiæ modo, ex illius quantitate, & colore. Si enim sanguis exeat cum tussi parua, & in parua quantitate, pars affecta est sputo propinqua; si verò cum tussi plurima, & vehementi, pars affecta est longinqua, & quantò longinquior, tantò cum tussi vehementiori exspuitur; nam maiori vi indiget quod truditur à distantissimis partibus, quàm quod à propinquioribus expellitur. Itaque si ex aspera arteria exeat sanguis, leui tussi sputum excernitur; si ex pulmone, adhuc maiori, ex alia verò parte profundiori vehementiorem tussim requirit: hac tamen distinctione adhibita, quod in aliis partibus dolor sentiri solet, pulmonis verò vlcera dolor non comitatur, eo quod est membrum insensibile, vt docet Gal. 4. *de locis affectus, cap.* 8. Cognoscitur etiam pulmonem pati ex spumoso sputo, vt asserit Hippoc. 5. *aphorismorum, text.* 9. & Gal. 4. *de locis, citato cap.* 5. dum ait: *Quocirca diligenter considerare oportet, an spumosum quidpiam simul educatur; id enim efficacissimum fuerit indicium, quod ex pulmone facta sit excretio.* Et ratio est, nam cùm pulmonis substantia spumosa sit, sanguis ad illam perueniens pulmonis qualitates adquirens, vt ex eo pulmo nutriatur, spumosus etiam redditur.

Obiectio.

Sed instabis ex Auic. dum de huius affectus signis agit. Quandoque expellunt spumosum pleuritici, & peripneumonici: ergo ex spumoso sputo non distinguitur affectus pulmonis a pleuritide.

Responsio.

Respondet Petr. Garc. quod sputum ex pulmone est sicut spuma; sputum verò ex pleuritide, spumosum dicitur, quia habet aliquid spumæ admistum. Nos tamen addimus, quod sputum spumosum non est per se ita proprium signum vlceris pulmonis, vt aliis non possit etiam conuenire; sed quia pulmo est quasi spuma, frequentiùs sputum in affectibus pulmonis refert spumæ naturam, quàm in aliis. Neque semper sequitur, quod sputum spumosum exeat ex pulmonis vlcere, vt docet Gal. 5. *aphor. comm.* 13. vbi asserit, quod si rumpatur aliquod vas pulmonis, exit sanguis ruber, vt siquis cadat ex alto, aut in palæstra sit percussus, aut super thoracem inciderit, sanguinem coloratum plurimum, & non spumosum cum tussi, & sine dolore exspuit, quem ratio dictat ex aliquo sanguinis vase prodire, quo tempore habet locum alterum signum ex dolore desumptum, quo caret pulmo, ex cuius defectu, & aliorum signorum præsentia coniecturà assequimur, pulmonem pati, quòd si simul aliquam pulmonis particulam eiecerit æger, vt bronchium, membranam, aut carunculam, maius & certiùs indicium præbet pulmonis affecti, quod euenire solet ex ruptione, & erosione.

Quod si sanguis exeat ex thorace primariò affecto, signa refert Gal. 4. *de locis proximè citato*, sic inquiens: *Cùm igitur dolente thoracis parte quapiam, sanguinem quis spuendo reiecerit, neque multum, neque rubrum, sed nigricantem, grumosumque, huic thorax primariâ affectione infestatur.* Itaque si sanguis ex thorace exiit, amittit colorem rubrum, & nigrum comparat; & cum ex sua natura sit corpus fluidum, coagulatur, & in grumos concrescit, & in pectore sentitur dolor, qui indicat partem, in qua est ægritudo, vt inquit Auic. qui à causa morbum efficiente excitatur. Fit sanguis grumosus (vt ipse etiam testatur) propter longitudinem spatij, quod pertransit. Sed quam ob causam spatij longitudo causat nigredinem, & sanguinis concretionem, explicuit Gentilis *fen.* 10. *tr.* 3. *lib.* 3. *c.* 5. dum ait: *Quia per longam transit viam, in mora sanguis de suo deperdit calido naturali, quo tenebatur magis liquidum, & lucidum; fit autem ista coagulatio inter pectus, & pulmonem.*

Cur sanguis grumoscit.

Obiectio.

Sed obiicies: Coagulatio, & concretio rei calidæ fit à frigore, vt desumitur ex Arist. 4. *meteororum*, & omnes confitentur; sed illud spatium est calidum; ergo in illo non potest fieri coagulatio, nec cócretio sanguinis, sed potiùs ab illius calore debebat liquari.

Responsio.

Respondetur, quod non quilibet caloris gra-

dus potest liquare, & fundere sanguinem, etiamsi calor prædominet; & quia in pectore non est tam intensus gradus caloris, sicut in vasis, à quibus exit sanguis, ideò ibi à remissiori gradu caloris concrescit. Ad quod intelligendum est appositissimum exemplum in aqua feruente, quæ ob intensum calorem ignis liquatur, & in vapores conuertitur: qui vapores cùm detinentur in operculo vasis, in quo feruet aqua, statim concrescunt, & in aquam conuertuntur, licèt operculum calidum sit à prædominio; ad quod maximè iuuat cuiusque rei quæ concrescit dispositio ex parte materiæ: quam ob causam cùm sanguis amittat proprias qualitates, & nouum substantiæ modum comparet, ita etiam diuersum colorem ad nigredinem vergentem adquirit.

Dubium.

Sed restat examinare, per quam viam sanguis è pectore ad asperam arteriam deueniat, vt sic tussi eiiciatur. Hanc dubitationem absoluit Galenus 4. *de locis affectis, cap. 5.* & 5. *de locis affectis, cap. 3.* dum asserit, quod sanguis in thoracis cauitate existens per pulmonem educitur tussi, & compresione thoracis, ad quam requiritur virium robur, ex cuius defectu plures solent interire, cùm sanguinem, nec pus excernere possent. Sed noudum manet soluta dubitatio, cùm à pectore ad asperam arteriam nulla sit via manifesta, per quam ad os sanguis peruenire possit. Quapropter Gentilis inquit, quod sanguinem grumosum natura sagacissima in minimas partes diuidit, & pectoris compressione expellit: quod si in pectore tempore sufficienti non detineantur, vt possit in grumos conuerti, citiùs expellitur, & ad guttur perueniens vna pars minima sanguinis obuiat alteri, & grumescit, tussique educitur; & licet nulla via appareat, per quam possit excerni, pulmo tamen est spumosus, & rarus, ad recipiendum paratus, qui sanguinem recipit, & ad spongiæ modum in asperam arteriam exprimit, neque alium modum, quo sanguis expellatur, inuenire possumus.

Præsagium.

Quantum ad prognosticum spectat, nulla sanguinis euacuatio facta sursum est bona, dicente Hipp. 4. *aphor. textu* 25. vbi Galen. inquit, quod nulla euacuatio sanguinis facta per os est bona; excipit enim sanguinis fluxum è natibus. Quæ sententia non est vniuersalis, sed est in plurimum vera, cùm ipse Hipp. asserat 7. *aphor. textu* 37. quod quicumque euomunt sanguinem sine febre, est salutare; si verò cum febre, malum. A sanguinis etiam sputo purulentum sputum malum est, ex Hipp. 7. *aphor. textu* 15. & si sanguinis euacuatio fiat erosis vasis, difficilis est curationis, quia per illam deperditur aliqua portio substantiæ vasorum, quæ difficilè reproducitur; ad quam sequi solent maximi sanguinis fluxus, qui præsentaneam mortem inferunt, vt docet Paulus. Verùm si ex pulmone exeat sanguis, periculosum est valdè; ex thorace verò non ita periculo plenum. Ex capite verò, aut gingiuis fluens sanguis faciliùs curatur. Similiter qui euomitione reiicitur, faciliùs aufertur, quàm qui ex spiritalibus membris.

§. I.

Curatio sputi sanguinis.

Quia frigidi proprium est constringere, & constipare, substantiamque immobilem reddere; ideo aër in huius morbi curatione ad frigidum declinare debet. Alimenta etiam sint frigida, & adstringentia, & vim emplastricam habentia, quæ etiam vias obstruendo, sanguinis exitum impediant quæ in parua quantitate assumantur, vt natura ob alimenti defectum sanguinem intra propria conceptacula retineat ad eius nutritionem. Huius generis sunt ptisana, amylum oryza, mala citonea, & pira assata, aut eorundem conserua, caro pulli, aut gallinæ, turdorum, perdicum, ac reliquarum auium montanarum assa, aut ius pulli, vel gallinæ, in quo sint decocta mala citonea, aut oryzum tostum, oua tremula, mali punici grana, poma austera, mespilli, sorbæ, & alia huiusmodi. Potus sit aqua pluuialis, mastichina, aut chalybeata, aut vinum rubrum, & adstringens. Sed quia à pluribus partibus sanguis dimanare potest, & à diuersis causis, vt dictum est; ideò sigillatim de cuiuslibet curatione est agendum.

Curatio sputi sanguinis ex capite, gingiuis, & ore.

Si ergo à capite, gingiuis, aut ore spuatur sanguis, præsente plet hora, statim est euacuandus ex vena communi, & per interualla sanguis est ducendus, deinde depositâ plenitudine, ex cephalica illum detrahes, vt docet Galen. 5. *methodi, c. 3.* In mulieribus verò, quibus sanguis mēstruus est suppressus, ex talo venam inscindes, deinde ad brachiorum venas te conuertes. Quod si hæc non sufficiant, cucurbitulis vteris, balneis, frictionibus, & ligaturis partium extremarum; deinde vtatur collutionibus, & gargarismate ex succo portulacæ, aut decocto eiusdem, & polygonij, balaustiorum, & sumach in aqua pluuiali, admistis pulueribus boli Armeni, & terræ sigillatæ; sorbeatque per nares (si à capite descendat sanguis) succum portulacæ, vel decoctum rosarum, myrti, & plantaginis, aut succum menthæ. Prohibendæque sunt loquutiones, & capitis motiones, passionesque animi euitandæ, præsertim ira. Conueniunt etiam irrigationes capitis, & faciei ex aqua frigida, aut aqua, & aceto; frigido enim est vtendum in his, vnde fluit sanguis, aut fluxurus est, ex Hipp. 5. *aphorism. text.* 23. Fronti, & temporibus, & collo sunt adhibenda albumina ouorum cum puluere sanguinis draconis, aut acetum cum aqua rosarum, & portulacæ, & puluere boli armeni, rosarom, & myrti. Conuenit etiam cucurbita occipitio affixa, præcipuè si malum inueterascit, vt docet Paulus. Confert emplastrum in fluore sanguinis, aut distillatione à capite ex tapsia, aut ex stercore columbino, vt suo calore ad extra humorem reuocet, & resoluat. Tralianus *lib. 7. c.* 1. damnat Galeni sententiam, & vsum oxyrrhodini, & refrigerantium commendat. Vtramque curationem admittit Vega; nam etiam refrigerantia humorem incrassant, sanguinisque motum compescant, & sic vtraque viâ procedere possumus.

Curatio sputi sanguinis ex ventriculo.

Si vomitu reiiciatur sanguis, statim est extrahendus ex basilica, vt reuellatur, & euacuetur. Quod si coniectura assequimur, quod iecur est pars mandans, ex brachio dextro; si verò lien, ex sinistro sanguinem detrahes. Vtendum præterea est reuulsionibus, cucurbitulis, frictionibus, & ligaturis, vt suprà dictum est; quod præceptum est vniuersale ad omnem sanguinis fluxum sistendum, vt deducitur ex Galeno 5. *methodi.* Supra partem etiam mandantem cucurbitula apposita iuuat, & est reuulsio ad originem, eamque commendat Gal. *lib. 5. methodi, citato c. 3.* & ad maiorem reuulsionem Auic. iubet sanguinem mittere ex saphœnis, quæ euacuatio in principio vt reuulsoria non improbatur. Conueniunt præterea ea, quæ diximus pro curatione fluxus sanguinis narium per os assumpta, quæ breuitatis causa nunc relinquimus. Sed quia in ventriculo facilè sanguis concrescit, & praua admodum symptomata concitat, & animi deliquia, oportet coagulatum sanguinem excernere, & coagulationem impedire; quod quidem benè facit acetum mulsum, aut ℈. j.

coaguli

euaguli leporis in aceto mulſo aſſumptus, aut puſca tepida, aut theriaca in aqua mulſa, vel oxymel ſimplex in thymi decocto.

Verùm ſi è pulmone ſanguis reiiciatur, ſi fiat ob diſtillationem ex capite, curabimus vt ſupra tetigimus. Si verò à plenitudine, ſeu vaſorum eroſione, caſu, vociferatione, aut frigiditate vaſa diſrumpente, aliáve cauſa procedat, ſtatim eſt ſanguis euacuandus, vt iam dictum eſt, & alia reuulſoria auxilia ſunt admouenda. Sed quia in pectore facilè ſanguis couereſcit, aſſumat æger poſcam tepidam, vt diximus pro curatione ſanguinis concreti in ventriculo.

Curatio sputi sanguinis ex pulmone. Sed quia remedia adſtringentia, & emplaſtrica ob eorum craſſitiem non poſſunt ad pectoris regionem peruenire, ideo Galenus 4. *methodi*, *cap. vltimo* conſulit, vt iis, quæ thoracis, & pulmonis vlceribus ſunt deſtinata, mel admiſcatur, vt citiùs, & faciliùs penetrent; nam ſi craſſa, & agglutinantia, ſeu adſtringentia tantùm ſunt, ventriculo, & gulæ adhærebunt, pulmoni verò, & thoraci nullum præſtabunt commodum. Vnde infertur, quod à poſitione partium indicatio ſumitur; & quia gula eſt ori propinqua, ſi è gula ſanguis prodeat, paulatim, nec tota ſimul, & aſſiduè ſunt aſſumenda medicamenta, vt iuxta partem poſſint detineri, quæ craſſiora debent eſſe, vt illi adhæreſcere poſſint. Eadem etiam conferunt, ſi à ventriculo exeat ſanguis; nam craſſum, & lentum medicamentum diutiùs ibi immoratur. Similiter ſi vlcus ſit in aſpera arteria, ſupinus æger quamdiutiſſime medicamentum in ore teneat, ac omnes muſculos, qui ibi ſunt, relaxare intendat. Sic enim, inquit Galenus *loco proximè citato*, aliquid medicamenti ſenſim, & paulatim influit in aſperam arteriam cauendum tamen eſt, ne largè influat; nam ſic excitabit tuſſim.

Purgatio quo casu conueniat. Sed quia in exeſione, & eroſione vaſorum dictis auxiliis ſanguinis fluxus non ceſſat, niſi humor erodens euacuetur; ideo ipſum euacuabimus iis, quæ ſimul vim habeant corrobutandi. Et quia humor frequenter eſt biliosus, conducit potio, quæ recipit rhabarb. & corticum mirobal. citrinorum, ana ʒ. ß. ſyrup. roſarum perſic. & ex nouem infuſionibus ℥. iij. aquæ portulacæ ℥. ij. ß. Vel ℞. rhab. parum toſti ʒ. j. abluatur aquâ capitum roſarum; ſyrup. Regij ℥. iij. decocti Pugini ℥. ij. ß. Conducit etiam conſerua roſarum cum rhabarbari, & foliorum ſennæ puluere. His ſic habitis, ſi vena eſt rupta, agglutinantibus eſt vtendum, ſi verò eroſa, adſtringentibus, & obturantibus: quæ quia eandem videntur habere naturam, vt docet Gal. 7. *de compoſ. medic. ſecundùm locos, cap.* 4. ideò plurima adducemus remedia, quibus pro neceſſitate, & vſus indigentia vtatur æger. D

Quæ prosint sumenda. In primis ergo conferunt portulaca commanducata, & potentior eſt ſuccus eius epotus, ex Paulo, aut lapidis hæmatites puluis ſubtilis, quantitate ℈. j. cum ſucco mali punici, vel polygonij, & conſerua roſarum antiquarum, cum puluere boli armeni, terræ ſigillatæ, margarit. præparat. aut vtriuſque coralli; vel tunica, quæ ſubeſt putamini glandis cocta, & quercûs membrana cortici ſubiecta. Valent etiam ſyrup. myrtinus, citoneorum, roſarum ſiccarum, cum aquis portulacæ, plantag. & ſanguinariæ, & ſupradictis pulueribus; aut loch quod recipit conſeruæ roſarum antiquarum, & citoneorum, ana ℥. ß. pulueris maſtichis, coralli præp. marg. præp. trochiſc. de terra ſigillata, & de ſuccino, ana ℈. j. ſyrupi myrtillorum, & roſarum ana ℥. j. miſ. & cum aqua deaurata, vel chalybeata

A fiat loch. Quod ſi morbis thoracis, aut pulmonis adminiſtretur, illi addes quæ partem affectam reſpiciant, vt gummi arabicum, vel tragacantum, cum ſucco liquiritiæ, & pauco melle. Trochiſci de karabe in aqua portulacæ potenter ſanguinis fluxum coërcent. Quod conficitur ex viperis medicamentum, circiter quatuor menſes ante confectum, cum ſyrupo aliquo adſtringenti, & aqua chalybeata ante ſomnum ſumptum iuuat. Similiter & philonium, vt præcipit Galen. 5. *method. c.* 5. *&* 13. Poſſumus etiam ſyrupum conficere ex ſuccis plantag. ſcabioſæ, pimpinellæ, vngulæ caballinæ, ſanguinariæ, aut eorundem decocto, & ſaccharo, qui aſſumi poteſt cum puluere cornu cerui vſti, lapidis hæmatitis, & boli armeni. Alimentis item admiſcetur electuarium diarrhod. Abb. diamargar. frigid. trochiſci de terra ſigillata, & vterque corallus præpa- B rat. Lac etiam, in quo chalybs, aut parui lapilli ſuccenſi extinguntur cum amylo ſcruefactum, & cum aliquo puluere ex ſupra dictis mirificè ſanguinis impetum ſiſtit. Hæc catapotia conferunt in omnis ſanguinis ſputo, præſertim ad eos, qui ſanguinem ex faucibus, aſpera arteria, pulmone, & pectore reiiciunt. ℞. gummi, acatiæ, ling. ʒ. j. aluminis ʒ. iiij. decocto citoneorum excipito, fingitoque catapotia, & ſub lingua tenenda dato, ex Traliano, qui aſſerit, quod ſi lapis hæmatites in tenuiſſimum puluerem redigatur, & in panniculo lineo ſit impoſitus, & diligenter vndequaque conſtrictus, colligatuſque, in poculo, quod vinum odoratum modicum haberet, per noctem ſuſpendatur: ſi quotidie ex illo vino bibat æger, ſanitatem recuperare viſus eſt, de quo ipſe periculum fecit.

Exteriùs thoraci, & aliis partibus accommodatur vinum nigrum chalybeatum, aut ſuperinfuſiones ex oleo roſaceo, omphacino, melino, aut myrtino cum aceti aliquo, aut ex eiſdem cum pulueribus ſupra enumeratis, & cera vnguentum fin- C ges, quo inungatur pars. Confert quammaximè illud, quod fit ex thure, terra ſigillata, bolo armeno, & ſanguine draconis, ſi æquis portionibus cum albumine oui incorporentur. In ſanguinis fluxu ex pectore adhibet Aetius pectori ſpongiam poſca imbutam. Valet etiam hoc emplaſtrum. ℞. reſinæ pini, ceræ, & picis, ana ℥. iij. ceruſæ ℥. j. mannæ, & thuris ℥. ij. aceti ℥. j. olei myrtini, & roſarum, ana ℥. j. oleum, ceram, picem, & reſinam in vaſe colliqua, & deinde ab igne remoueto, & admiſce mannam, & ceruſam, & fiat emplaſtrum, cui addere poteris alios pulueres adſtringentes. Alia quamplurima apud Authores inueniuntur, quorum copiam relinquimus, quia probatiora adduximus. *Exterius admouenda.*

§. II.

De ſanguinis ſputo ex hirudine deuorata.

PRæter cauſas ſuprà traditas, ſanguiſugæ etiam ſanguinis fluorem, ſeu ſputum concitare ſolent; quod quidem ſic cognoſces. Si enim quis ſine capitis dolore, & grauitate præſenti, nec præterita cruorem emunxerit, & ſcreauerit, neque is ex ictu procedat, neque ex alia cauſa manifeſta, & ſanguis qui ſpuitur, eſt tenuis, & ſeroſus, & ſaniei ſpeciem refert, ſiue ex ventriculo, ſiue ex naribus, ſiue ex ore feratur; interrogare oportet, an æger ex aliquo fonte immundo bibiſſet, ex

quo aliquando sanguisugæ apparuissent; qui si affirmatiuè respondeat, existimare oportet, hirudinem deuorasse. Quo tempore si vomitu sanguis ille educitur, in ventriculo hirudo permanet; quod si spuitione, aut screatione excernatur sanguis, tunc accuratè inspicere oportet ad solis radios totum per nares meatum, atque eam oris partem, quæ ad naris foramen tendit; & licèt primis diebus hirudo sensum effugiat, vtpote exigua, cùm in dies augeatur, tertio, aut quarto die non obscurè conspicitur: quæ omnia desumuntur ex Galeno 4. *de locis, cap. toties citato.*

Curatio. Quantùm ad curationem attinet, inspicere oportet, an aliquo instrumento extrahi possit hirudo. Verùm si gulæ, aut ventriculo adhæret, ita vt extrahi non possit, tunc alliorum esu eiicitur, ex Gal. 11. *de simplic. medic. facult.* quo remedio eas perpetuò eiicere fecit Gal. vt ibi testatur. Petr. de Largelata *lib. 5. tract. 11. cap. 2.* ait, quod præter esum alliorum nunquam indiguit cymicibus, & B aliis remediis. Cymices si eum aceto bibantur, aut eis suffumigentur, hirudines absorptas eiiciunt. Si instilletur origanum, aut bibatur, statim locum relinquunt, & spuuntur. Calidum etiam acetum absorptum hirudines deuoratas excutit. Succus syriacus epotus idem facit: est autem talis succus syriacus dictus, quia laserpitium, ex quo extrahitur, ex Syria optimum adfertur: circa hoc lege Dioscor. *lib. 3. cap. 85.* Eum etiam, qui hirudinem deuorauit, in calidam aquam mento tenus demittito, phialam verò frigidæ plenam ori eius admoneto, sed potui ne dato: statim frigidam quærens hirudo exibit. Tandem aristolochia trita, & sale conspersa idem efficit. Hæc fermè omnia desumuntur ex Galen. *lib. 3. de medicinis facilè parabilibus*; quæ etiam ab aliis Authoribus traduntur. C

§. III.

Obseruatio.

PRo fine tamen huius capitis mentione dignum iudico, quod ego in Pintiana vrbe obseruaui. Conueni enim cum alio Dnctore ad visendum ægrum per sputum sanguinem grumosum breuibus interuallis eiicientem, sine tussi tamen, & sine vomitu, aut simpliei exspuitione; quo indicanimus, neque ventriculum, neque pectus, neque os, aut gingiuas pati, sed potiùs gurgulionem, aut fauces esse affectos; siquidem forti screatione sanguinem excernebat, & cùm ex eis, quæ illi antea occurrerunt, huius euentus causam inuestigassem D manifestam, & bibissetne aquam in aliquo fonte immundo, in quo sanguisugæ quandoque apparuissent, interrogatem, iis omnibus ipse negatiuè respondit. Inito ergo circa rem consilio, cum huius excretionis nullam aperuisset causam, ad abditas, & latentes statim confugimus, & aliquibus rationibus conuicti ab humoribus mordacibus factam fuisse alicnius venulæ gurgulionis erosionem existimauimus, per quam sanguis effluebat, qui extra venam facilè in grumos conuersus molestiam inferens, ad excretionem excitabat; adhibitis tamen quamplurimis auxiliis, nentiquam cedebat affectio, quousque tandem transactis nouem diebus, ex mei consilio pro cœnæ initio scariolam eum aceto deuorauit, & paulò post molestiam in gurgulione persentiens, screatione forti vtens, simul cum sanguinis grumis sanguisugam exscreauit, & integrè liber euasit: qui admiratione captus, attentè excogitauit, quo in loco simul cum aqua hirudinem absorbere potuisset; & recordatus fuit, quod in A quodam populo siti magna oppressus aquæ poculum petiuit, eique obtulerunt aquam ex fonte illius populi, in quo hirudines quamplurimæ procreantur, in vase fictili stricti orificij, qui aquam degluttiendo simul cum illa aliquid amplius deglutire persensit, & ex illa die sanguinem exspuere cœpit.

Hanc retuli historiam primò, vt sciamus, quod licèt inter signa hirudinis deuoratæ sanguis, qui spuitur, est tenuis, & serosus, vt ex Authoribus accepimus, non tamen semper talem substantiæ modum seruat, sed potius concrescit, & in grumos vertitur, vt contingere solet cuicumque sanguini extra venas detruso, & intrà corpus detento; non enim fruitur eo calore, quo intra venas souetur, & sic facilè alterationem à frigore subiens grumosus, & concretus excernitur. Si verò statim ac sugitur à sanguisuga, ad extra trudatur, antequam detur locus coneretioni, exit ruber, & fluidus, tenuis, & serosus, vt in præsenti euentu periculum fecimus. Quæ omnia attente sunt inspicienda, ne decipiamur in huius affectus cognitione, & medela. Secundò easum propono, vt cognoscamus vtilitatem ex aceti admotione consequutam, siquidem solùm ex esu scariolæ cum aceto commota est hirudo ad descendendum locum, in quo fixa permanebat, & facilè fuit simul foras eum sanguine excreta. *Præseruatio ex Gal. lib. 4. de locis affectis, cap. 5.* *Aceti vtilitas in hirudinis deiectione.*

CAPVT IV.

De phthisi, seu tabe.

LIcèt apud Authores phthisis, aut tabes totius corporis extenuationem significet, Hipp. tamen phthisim appellat vlcera pulmonis insanabilia cum febre parua, & totius corporis extenuatione, vt animaduertit Gal. 7. *aphor. comm.* 16. & hoc modo sumitur in præsenti affectione, ita vt si aliqua alia vlcera dentur in pectore cum prædictis signis, non constituant hunc morbum exquisitè, quamuis dici possint phthisis notha, seu illegitima: & hoc modo respondetur ad Matthæum de Gradi *super 9. Rhasis ad Almans.* qui existimat vlcera pectoris cum febre lenta sub phthisi vera comprehendi. Sunt equidem pulmonis vlcera insanabilia vt refert Galen. 5. *methodi*, *cap.* 4. alia verò faciliùs curantur, vt docet Auic. *fen.* 10. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 18. *Quid phthisis.*

Ex dictis constat, hunc morbum situm esse in solutione continui, neque ad hoc requiritur carnis amissio, vt existimat Capibaccus; potest enim fieri vlcus cum intemperie absque carnis amissione, & putrefieri pulmonis caro sine illius deperditione: neque ad puris generationem est necessarium, vt caro putrefiat, sed solùm quod pars sit distemperata versùs calorem, & humiditatem, quæ accedens alimentum putrefaciát, & in pus vertant; postea tamen tractu temporis pulmonis caro putrescit, vt tradit Petrus Garcia *de locis affect. disput.* 41. *cap.* 1.

Iste ergo calor putredinalis propter cordis viciniam cor calefacit, & per continui alterationem, & per vapores putridis, quos ex materia putrescenti eleuat, qui cor calefaciunt, febremque lentam progignunt, quæ perpetuò hunc morbum comitatur, ad quam sequitur totius corporis extenuatio, & consumptio, vt apparet in febre hectica.

Sed quia corpus exsiccatur, & consumitur, vt in hecticis cernimus, & simillima hecticis patitur accidentia, dubitant Auth. an hæc febris sit de genere *An febris hæc sit de genere hectica rum.*

hectica

hecticarum? Galenus 1. *de morbis popul.comm.* 3. *super textum* 9. inquit, quod tabidi hectica febre laborabant, nunquam cessante; quod confirmat Auic. dicens: *In hoc morbo febris hectica fit propter humectationem vehementem cum cibo; quod signum in hecticis solùm reperitur*. Gentilis asserit, quod ibi adest febris putrida propter vapores sanici putridos; & adest etiam hectica per inflammationem cordis in substantia ex defectu ventilationis; quod ex accidentibus phthisim insequentibus probari potest, nam phthisici quotidie extenuantur, & exsiccantur, cum febre continua, habentque pulsum debilem, & arteriam duram, ita vt dicat Galen. 4. *de causis pulsuum, cap.* 11. quod phthisici habent pulsum hecticum; & cùm ex alia parte remediis humectantibus cureutur, videtur dicendum quod febris hæc est ad hecticam reducenda.

Vera sent'n-tia. Sed licèt hæc probabilitatem quandam habere videantur, nihilominus vt certum tenendum est, B hanc febrem in hecticarum genere non comprehendi, neque est ratio, quæ ad id suadeat. Nam non repugnat, quod à vaporibus putridis pulmonis calefiat cor, qui febrem excitent ab hectica distinctam, sicut dum calefit à vaporibus putridis aliarum partium, à quibus non resultat febris hectica. Cùm igitur hæc febris perseueret, & continuò affligat, non mirum si corpus extenuet, & pulsum paruum & durum faciat, & tandem migret in hecticam. Vnde respondetur ad Gal. & aliorum authoritatem, quod in principio potest corpus tabidi extenuari, & exsiccari à calore febrili non hectico, qui posteà frequenter in membris est in facto esse, febremque hecticam excitat, ad quam sequuntur suprà allata accidentia; quo tempore humectantibus alimentis, & auxiliis curationem exposcit, C quæ mox à cibo aliatum hecticarum more inualescit, vt docet Fernel. 5. *pathologiæ, cap.* 10. Ad quam autem febris speciem sit reducenda febris hæc, dum non est hectica, suo loco dicemus.

Alterum symptoma hunc sequitur morbum, videlicet sputum cum tussi, quod quotidie reiicitur spumosum, aut cruentum, aut purulentum, siue fœtidum; qua verò ratione exeat spumosum, aut cruentum, capite præcedenti diximus: purulentum, & fœtidum fit ob nimiam putredinem, cuius fœtor soboles est, quod signum est inseparabile, & proprium huius morbi, nisi ab alia potentiori causa impediatur.

Causæ. Causæ etiam à priori faciunt nos venire in morborum cognitionem, sine quarum detractione morbus auferri nequit, quas oportet recensere, easque tradit Auic. qui asserit, quod catarrhus mordicatiuus, corrodens, aut putrefactiuus est causa D vlcerum pulmonis, vel sanies ad pulmonem perueniens ex alio membro, aut præcedens peripneumonia, quæ in pulmone vlcus relinquere solet, aut pleuritis, cuius materia in pulmonem confluens, suâ acrimoniâ exulcerat illum, vt docet Hippoc. 5. *aphor. textu* 15. dum ait: *Quicunque ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus purgantur à die qua fit ruptio, liberantur; si verò non, ad tabem transeunt*. Externæ causæ valent etiam pulmonem exulcerare, vt vociferatio, saltus, casus, frigus, quod comprimendo & densando poros, fluxiones mouet, sicut calor attenuando. Huiusmodi causas etiam iuuat ægri naturalis structura, per quam paratior redditur ad hunc morbum, vt si habeat strictum pectus, & spatulas nudas carne, & propriè posteriùs declines ad anteriora, & habeat collum longum, & debilitatem cerebri, ratione cuius plora congerit excrementa, talis est ad phthisim paratus.

D. D. de Maroja Praxis Medic.

Dictum est suprà, pulmonis vlcera esse insanabilia, sed nondum constat qua ratione id fiat. Galenus 5. *method. cap.* 8. inquit, non posse fieri, nec perfici curationem vlcerum pulmonis. Ratione, & experimento constat. Ratione, quoniam pulmo inter viscera propter anhelitum perpetuò sit in motu, cum vtique quietem requirant ea, quæ sunt sananda. Experimento, quòd neminem vnquam eorum qui ita sunt affecti, sanatum viderint. Cùm enim pulmo habeat substantiam laxam, & facilè susceptiuam humoris fluentis à capite, & aliis partibus, facilè putrescit, & fouetur vlcus, quod ob cōtinuum pulmonis motum agglutinari nequit, & quia tussis valde partes dilacerat, nulla relinquitur spes salutis, vt etiam asserit 4. *de locis affect. cap. vltimo*, vbi plurium refert historias, qui hoc morbo vexabantur, & haudquaquam sanitatem recuperarunt; & cùm medicamenta ore assumpta antequam perueniant ad pectus, per longam viam transeant, & in itinere eorum vires refrangantur, parū, aut nihil prosunt. Vlcera verò thoracis faciliùs curantur, nam sanies non remanet in eis, imò ad pectoris spatium currit, & ita non impedit illorum curationem; nec ita læduntur ab aere respirationis, sicut ipse pulmo: & quia pectus etiam magis carnosum est quàm pulmo, maius robur habet ad sanitatem recuperandam, vt censet Galen. 5. *meth. cap. citato*. *Vlcera pulmonis an sint insanabilia.*

Ex hac doctrina non colligitur, pulmonis vlcera esse insanabilia, ita vt nunquam sanitatem recuperent; sed solum colligitur, rarò ad sanitatem peruenire, quod deducitur ex Galeni verbis *loco proximè citato*, vbi incipit: *At qua in pulmone hæserunt vlcera, difficiliora ad curandum sunt*. Vbi non tradit impossibilitatem curationis, sed solùm illius difficultatem. Quod etiam comprobat Auic. dum ait: *Quod si accidant vlcera à solutione singulari, non ab apostemate, neque corrosione humoris corrosiui, & non fiunt vlcera saniosa, recipiunt sanitatem*. Conciliator *different.* 194. curauit quandam phthisicam vsu sacchari rosacei. Tamen si sputum, quod extussiunt, graueolet iniectum carbonibus, & capilli à capite defluunt, lethale est; significat siquidem maximam corporis extenuationem, & putredinem in pulmone. Quod si superueniat ventris profluuium, est etiam lethale, ex Hipp. 5. *aphor. textu* 11. & 12.

Similiter si sputum sit virulentum, aut cum pure cruorem reiecerit, aut è pulmone particula excernatur, nulla spes salutis est habenda, vt docet Galenus 4. *de locis, cap. vltimo*. Verùm si in principio, antequam vlcus sordidum fiat, auxilia debitè administrentur, & æger in figura, & modo non sit ad hunc morbum paratus, curationem admittere solet, vt docet Matthæus de Gradi. Item si in aquam sputum ægrotantis coniiciant, & subsidet, indicium est huius morbi, & malum futurum imminet. Malo iam inueterato genæ liuescunt, vngues curuantur, fœtidam emittunt exspirationem, pulsum paruum, durum & debilem habent; quæ omnia partim deseruiunt ad cognitionem morbi, partim ad prædictionem.

§. I.

Loci difficilis Hippocrat. explicatio circa tabem.

NIl magis receptum in Medicina, quàm quod autumnus tabidis est malus; ita promulgatum est ab Hipp. *lib.* 3. *aphor. text.* 10. & *lib.* 6. *epid. sect.* 7. cuius euentus causam refert Gal. *lib.* 3. *aphor. comm.*

comm. 9. vbi afferit autumnum esse malum tabidis, quia est nimis intemperatus; nam eadem die modò calor, modò frigus fit, maximeque corpus debile, quale est tabidum, offenditur ex varia temporum mutatione. Est etiam malus, quia succedit æstati, quæ vires debilitat, humoresque adurit. Præterea malus autumnus censetur, quia sua frigiditate, & siccitate humores intrò repellit, qui æstate ad cutem euocabantur, & motu contrario viscera grauat, & in ipsis fluxiones ciet. Ex his nascitur, quod autumno plures intereant, præsertim tabidi, præ virium maximo languore. Veris tamen tempore contraria eueniunt, propterea que ab Hippoc. saluberrimum, & minimè exitiale vocatur, eo quod bonam habet temperaturam; sanguis vberrimè vere generatur, & si aliqui superuenit morbus, salubrius terminatur quàm autumno, quia vires validæ, quibus corpora fruuntur, omnia contemnunt, & causa materialis morbum producens, sanguinis tedolet naturam, qui cùm aliis humoribus fit benignior, morbi ex eo pendentes mitiores euadunt.

His ita præmeditatis, extat Hipp. locus *libro 6. epidim. sect. 7.* vbi sibi contrarius apparet; nam postquam dixerat, autumnum esse tabidis malum, subdit: *Malum item ver, cum fici folia cornicis pedibus similia fuerint.* Ecce repugnantiam in illius verbis; nam si autumnus tabidis est malus, ex hoc licet inferre, potiùs ver tabidis esse bonum; nam habet oppositas qualitates: si enim autumnus sua siccitate, & frigiditate tabidos lædit, ver suâ, qua pollet, humiditate, & calore souet; si autumno vires languidæ, & debiles existunt, ob rationes suprà tactas, vere ob contrarias rationes vires validæ, & robustæ permanent. Si autumnus exsiccat, & absumit corpora, eaque marcescit, ver suo calore, & sanguine viuificat, & reddit obesa. Qua ergo ratione ver tabidis est malum, cùm fici folia cornicis pedibus similia sunt?

Huic textus difficultati sic satisfaciendum censeo. Autumnum dici tabidis malum, quia tabe correpti omnes ferè eo tempore pereunt; non enim perferre possunt temporis inæqualitatem, & alias causas à nobis assignatas, quæ in illa constitutione eueniunt. Ver autem propter huiusmodi rationes non censetur malus, sed propter humorum fluxiones, quæ vere excitantur, tabidi plures fiunt, defluentibus humoribus ad pulmonem. Itaque ver tabescentibus est malum, non tam quòd eo tempore moriantur, quàm quòd eo tempore plurimi tabescere incipiant, ob catarrhales fluxiones, & distillationes, quæ accidunt vere, dum fici folia cornicis pedibus similia existunt; quo tempore venti australes capita grauare solent, & humores attenuare, & ad motum paratos reddere, qui in pulmonem decumbentes eum exulcerare solent, & tabis initium præbent.

§. II.

Curatio phthisis.

PRo huius affectus curatione aër sit temperatus in calore, & frigiditate, & in qualitatibus passiuis ad siccam inclinet, vt docet Gal. 7. *method. capite 6.* & 5. *meth. cap. 12.* vbi laudat locum Tabias dictum, inter Surrentum, & Neapolim, in quo aër, & alimenta quæ ibi producuntur, sunt sicca, & maximè huic morbo proficua. Euitent animi passiones; vociferationes, & tussim cohibere tentabunt: & si sint in loco humido, mutatio ad locumficciorem conuenit; non enim rebus humidis vlcera curari possunt, vt diximus capite de vlceribus anginosis. Sed quia febris indiget victu humido, viscera verò siccitatem expostulant, & medicamenta agglutinantia, ideò medicamentis, & alimentis mediam facultatem habentibus est vtendum; cum hoc tamen in principio abstergentia sint ex vsu, vt vlcus mundificetur.

Cibi igitur sint pthisana, oryzum, & amylum, aut ius pulli, gallinarum, perdicum, caponum, aut eorundem carnes, & etiam carnes turdorum, & aliarum paruarum auium, & hœdulorum lactantium, & lac amygdalarum dulc. cum saccharo.

Lac autem omnibus alimentis præfertur: optimum quidem, vtpotè cognatum, lac muliebre est, præcipuè si æger ex mammillis hauserit; quod magis in principio conuenit, quia magis abstergit: præter quam quod nutrit, & corporis consumptionem prohibet. Verùm quia hoc sic plurimis non placet, melius est adhuc calens ocyssimè in ægri ventriculum transferre. Sed quia assumere lac humanum aliqui recusant, ideò loco illius conuenit asininum, quod magis tenue est; deinde caprinum, & tandem ouinum, quod magis agglutinat, & nutrit; quod calidum statim assumi debet, ne ab ambiente aëre refrigeretur, & corrumpatur. Ab eius assumptione dormiat æger, nam caput grauat in vapores conuersum. Quod si morbus à distillatione capitis originem ducat, lactis vsus est interdicendus, sicut interdicitur iis, qui valdè febricitant, vt docet Hippoc. 5. *aphor. textu 64.* lacti etiam abstergendi gratiâ parum optimi mellis est admiscendum, vt iubet Gal. 7. *method. cap. citato,* & ne in ventre concrescat, adiunat etiam mel, aut lacti saltem admiscemus, vt monet Galen. 3. *de aliment. facult. cap. 15.* Quantitas lactis ab initio non excedat ℥. iiij. quam procedente tempore adaugebis. Ex fructibus conducunt vuæ passæ, amygdalæ, nuces pineæ, & dactyli. Testudinum, & ranarum caro in salubribus aquis degentium, & limacum ius, & cancri fluuiatiles benè præparati nutrimentum glutinosum gignunt, & tardè dissolubile. Hæc confectio vt alimentum & medicamentum deseruit phthisicis, & hecticis, (præcipuè morbo inueterato) quæ recipit pectoris gallinæ n. iij. carnis ranarum ℥. iiij. coquantur sufficienter in aqua hordei; ſtobylorum recentium, & amygd. mundat. ana ℥. ij. macerentur in aqua rosarum per octo horas, quæ omnia extrahantur per setam, & cum aqua rosarum, buglossæ, & saccharo fiat confectio, & in fine adde margarit. præp. diarthod. Abb. & coralli rubri præp. ana ʒ. ß. & ex hac confectione fiant morselli, & deauentur. Reliqua pete tractatu de febre hectica. Potus sit aqua pluuialis, aut mulsa inde confecta, ex Paulo, aut aqua hordei priùs tosti, & liquiritiæ. Sed quia eorum vires inualidæ sunt, & alimentum non benè digerunt, illis parum cibi, & sæpè est adhibendum.

Somnus diuturnus est vitandus, præsertim si morbus à distillatione dependeat; & nocturnus sit moderatus.

His igitur sic statutis, si morbus à capitis distillatione dependeat, curabitur vt diximus capite antecedenti, habito respectu ad partem mandantem, quam roborare oportet, ne denuò recipiat, idque assequimur sacculis ex herbis capitalibus, vel emplastro ex tapsia, quod commendat Galen. vel de centaura, & guill. feru. ani ex stercore columbino. Cucurbita occipitio affixa fluxionem reuocat ex profundo ad extima. Crustas inducere igne, aut medicamento caustico circa occipitis caui-

tem

tem,quo loco spinalis medulla initium habet, non dubitarem, vel fontanellam ibi aperire, eamque diutiùs apertam seruare; quod quidem feci quandoque cum maximo ægrotantis commodo,& consulit Aetius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *capite* 28. de paralysi agens, & monet Hipp. *lib.* 6. *epidim. sect.* 7. vbi statim vrere præcipit.

Quod si ab humoribus erodentibus ortum ducat,ipsos etiam euacuabimus,vt ibi etiam diximus. Sed quia vlcus non potest ad cicatricem peruenire, nisi priùs mundificetur,in primis vtendum est absterg entibus,vt rhodomelle, syrupo liquiritiæ, capill. Vener.& de prasio,quæ vtilia sunt si paulatim omni horâ transglutiantur; deinde vt alia vlcera curari debet. Abstergunt etiam tabellæ, quæ recipiunt puluer. liquiritiæ rasæ ℥. j. diatragac. frigidi ℈.ij.margar.præpar.℈.j. facchari quod sufficiat, vt fiant tabellæ, quarum vnam ore teneat, paulatimque deglutiat. Aut fiant catapotia cum melle tosto,& puluere liquiritiæ ad eundem vsum. Deinde est vtendum agglutinantibus,inter quæ principatum obtinet saccharum rosaceum, in principio recens,mox antiquum,quod comprobat Auic. *in historia mulieris phthisicæ*, quæ cum morti propinqua esset, & essent iam præparata quæ ad obitum erant necessaria,reuixit,& sanata fuit,& impinguata vsu sacchari rosacei, de quo multum comedit; cui adhiberi potest puluis boli armeni,aut terræ sigillatæ. Poterit insuper parari medicamentum in formam loch, quod recipiat loch de pulmone vulpis,& de pino, ana ℥.ij. rhodomel. syrupi myrtini,& liquiritiæ,& de hyssopo, ana ℥.ij. diatragac. frigidi, & radicis symphiti, boli armeni, & terræ lemniæ,ana ℥.j.misce. Referunt etiam authoritate Democriti adesse quandam herbam nobis incognitam,quam naturali instinctu cognoscit ouis, eaque curatur. Puluis pulmonis vulpis in frustra diuisi,& paulatim exsiccati in loco calido,& non in furno, vtilis est, qui pulmo abluatur priùs aquâ rosarum, vel aliâ aquâ secundum Medici intentionem, vt insinuat Matthæus de Gradi. Competunt vlteriùs lapis hæmatites, & trochisci de carabe. Quod si phthisis inueterata sit,& incurabilis, per remedia exsiccantia prolongatur vita, vt contigit cuidam fornariæ Mediolanensi, quæ fuit phthisica plus quàm viginti & octo annis, & siccitate ignis furni,& aëris circundantis callo obdurato,tanto tempore perdurauit,vt etiam ipse asserit. Desiccant optimè mithridatum,& theriaca antiqua, & præsertim eis vtimur si febris sit mitis. Similiter ambrosia,& athanasia,ex Galeni præcepto 4. *de locis affectis, cap. vltimo.*

Balnei vsus est vtilis, præcipuè quando corpus extenuatur, ex Celso; quod indicat Hippoc. 2. *de morbis*, de tabe agens, dum ait: *Lauandum tepidâ tabidum, excepto capite.* Excipit enim caput, quia capitis lauactum cum tepida auget fluxiones, à quibus pulmonis vlcus conseruatur.

Extrinsecus admouenda. Extrinsecus dum pectus repurgatur, pectori adhibentur vnguentum resumptiuum, aut ceratum ex butyro,oleo laurino,& cera. Aut ex terebinthina,butyro, oleo cyperino,laurino, medulla ceruina, adipe taurino, iridis, & hyssopi puluere vnguentum conficies. Tamen dum vlcus agglutinatur, pectori admonebimus oleum myrtinum, aut rosarum,cum puluere myrti, rosarum, aut symphiti: aut cum puluere aluminis,malicorij,& gallæ, & dictis oleis, & cera vnguentum compones. Hic agere solent Authores de correctione accidentium huius morbi, vt sunt fluxus alui,& capillorum defluuium; quæ quia propria capita habent,consultò in præsentia ea relinquo.

CAPVT V.

De empyemate.

Morbus quem Græci ἐμπύημα vocant, Latini suppurationem appellant; & sic qui hoc morbo vexantur,empyematici, aut suppurati vocantur. Sed vt colligitur ex Auic. *fen.* 10. *libro* 3. *tract.* 4. *c.* 17. dupliciter accipitur suppuratio; aut pro mutatione,seu actione, qua pus ex aliquo humore producitur in quolibet apostemate, vel pro collectione puris in cauitate thoracis; & hoc secundo modo morbum constituit,de quo nunc agere intendimus. Quando igitur inter cauitatem thoracis, & pulmonis pus colligitur, suppuratos eos vocat Hipp. vt docet Gal. 5. *aphor. comm.* 29. Sed quis morbus sit, restat dicendum. Donatus ab Altomari,& Perceda tenent, quod empyema est morbus in numero addito, quia in thorace est addita pars præter naturam, nempe pus; quod deducitur ex Galen. *libro de differ. morb. c.* 8. vbi pus inter morbos numeri additi constituit. *Suppuratio dupliciter sumitur.* *Quis morbus sit.*

Nihilominus dicendum est, pus in cauitate pectoris collectum potius constituere morbum in obstructione; in tantum enim est morbus, in quantum lædit actionem: non tamen potest explicari, quæ actio ibi lædatur,propter numerum additum; bene tamen explicatur lædi cauitatem thoracis à pure obstruente,& illius motum impediente. Quapropter ad Galeni locum respondetur, ipsum aliquando confudisse morbos obstructionis aut cauitatis, cum morbis in numero addito; nam ibi etiam connumerat lapidem vesicæ inter morbos numeri,cum potius morbum in cauitate efficiat.

Causæ. Causæ huius morbi plures sunt; nam aut præcedit capitis distillatio, vt catarrhus materiam in thoracem fundens,vt ait Auicen. aut pleuritis,cuius materia non euacuatur, & in pus versa in thoracis cauitatem dilabitur. Sequitur etiam ad anginam, vt inquit Hippocrates 5. *aphorismorum,textu* 10. dum ait: *Quicumque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt; si verò hos effugerint, suppurantur.* Hancque ob causam Galenus 2. *de locis affectis*, dixit quod suppuratio sequitur ad ingentes inflammationes. Præterea fieri solet in sanguinis reiectatione perseuerante, si in thoracis cauitatem dilabatur: & ita dicitur ab Hipp. 6. *aphor. text.* 20. *Si in ventrem sanguis præter naturam effunditur, necesse est suppurari.* Vbi venter significat cauitatem quamlibet, vbi præter naturam sanguis deriuetur, in qua sanguis facilè putrefit.

Signa. Sed cùm ex inflammationibus, dum suppurantur,fiat pus, oportet notis distinguere suppurationem incipientem,& iam factam,& cùm in thoracis cauitatem delabitur. In principio quidem suppurationis,& dum conficitur pus,dolores ac febres fiunt magis quàm iam confecto, ex Hip. 2. *aphor. text.* 47. inflammatur enim calor, & succenditur ita vt febrem intensiorem efficiat; qui facit etiam materiam ebullire,& illam raram efficiendo,& extendendo, dolorem gignit: pure verò confecto sedatur febris,& dolor, vt docuit Gal. *in com.* Præterea si febris non dimittit, sed interdiu tennior, noctu vehementior est, si copia sudoris elicitur,ac tussiendi cupiditas est, vel dolor non desinens, neque screatione,purgatione, venæ sectione,nec victus ratione

tione sedatur, in suppurationem verti sciendum est, A ex Hippoc. 2. *progn.textu* 52. Quod si pro dolore sentiatur pondus in loco, qui dolore afficiebatur, expectare oportet puris eruptionem, vt docet Hippoc. *eodem libro, textu* 58. Rupto verò abscessu statim sedator febris, quo tempore pondus iam non sentitur in parte, vbi erat inflammatio; sed surrectus æger, vt ait Fetnel. nouum grauitatis sensum in imo thoracis ad diaphragma percipit.

Quod si de vno latere in aliud se conuoluat, sentit pus transfluere, & fluctuare. Sed quia thorax in duas partes diuiditur per mediastinum, quod alligatur cum spinis dorsi posteriùs, anteriùs verò pectori, pulmonemque quasi diuidit in duas medietates, ne transeat aliquod læsiuum ab vna parte in aliam, vt docuit Galenus *de anathomia viuorum*, agens de anathomia pulmonis, & Andreas Vesalius B *6. de humani corporis fabrica*, ideò in eiusdem lateris cauitate, in qua præcessit inflammatio, fluctuabit pus, ibique in imo thoracis pondus, aut grauitas sentietur. Verùm ab angina, peripneumonia, & capitis distillatione humor suppuratus in vtramque partem defluit ob vtriusque partis rectitudinem; & ad maiorem cognitionem lateris affecti conducit, si latus vnum sit altero calidius; nam in latere magis calido pus est reconditum, & decumbens æger in latus sanum, onus sentit in pectore, quod non sentitur si decumbat in latus ægrum, pure in costas decumbente. His accedit febris lenta, & languida, quæ in hecticam permotari solet, vt diximus de phthisicorum febre.

Præsagium. Ex his potissimùm supersunt, quos febris eodem dimiserit die post ruptionem, ac cibos citiùs appetunt, & siti liberantur, & quibus pus album, lene, concolorque est, & absque labore, & valida tussi expurgatur, hi optimè ac celerrimè iudicantur, sin minus, qui ad hæc proxime accedunt. Quos verò febris non deserit, & sitiunt, cibumque non appetunt, & pus viride, liuiduoque spuunt, vel pituitosum, vel spumosum, omnes moriuntur, præsertim C si eorum oculi caui redduntur, & vngues manuum curuantur, atque in pedibus tumores consistunt, vt dicit Hippoc. 2. *progn.text.60.& 63.*

§. Vnicus.

Curatio empyematis.

Svppurati eligant aërem siccum, & in calore, & frigiditate temperatum, magisque ad calorem inclinantem. Ventremque quotidie exonerent, & si non sponte, enematibus saltem mollientibus, & suppositoriis. Animi passiones euitent, præsertim D timorem, & tristitiam. Victus sit optimus, & qui facilè coquatur, vt pullus gallinaceus, gallina, turtur, aut eorum iura, oua sorbilia, & poma dulcia assa, asparagi, maluæ, borrago, & alia huiusmodi. Potus sit aqua mulsa, aut hordei, vel mulsa ex hordei decocto, vel decoctum liquiritiæ, aut prunorum damasc. Vel vinum benè aqua dilutum. In quiete seruetur æger, nisi pus ad renes descendat, quo tempore leuis deambulatio puris descensum adiuuat. Quod si abscessus non sit ruptus, & pus collectum non perficiatur, illud adiuuare oportet; quod quidem efficimus si supra partem apponatur emplastrum diachilon magnum, oleo cainem. & amygd.dulc. malaxatum, aut fomentum ex hydræleo, vel ex decocto ficuum pinguium, passularum sine vinaceis, foliorum maluarum, & altheæ, & radicum eorundem, & feminis fœnugræci, aut inungatur hoc vnguento. ℞. olei violarum, & amygd. dulcium, ana ℥.j. camemali, & lumbric. ana ℥. ß. vng. Agrippæ, axungiæ gallinæ, & anatis, ana ℥. ß. ceræ, quod sit satis: misce, & fiat vnguentum vel ceratum. Valet etiam emplastrum triapharmacum Gal. quod conficitur ex farina triticea, oleo, & aqua, quod efficacius reditur, si fiat cum decocto maluarum, oleo camem. & amyg. dulc. croco, & vitellis ouorum. Vel fiat hoc emplastrum. ℞. foliorum maluarum, & violarum, ana m.j. radicum altheæ ℥.iiij. coquantur omnia in aqua debito modo, deinde subtilissimè inscindantur, pistentur, & cribellentur; farinæ tritici, & hordei, ana ℥. iij. ex quibus cum decocto earundem rerum fiat emplastrum, addendo in fine butyri vaccini, & pinguedinis porcinæ sine sale, ana ℥.j. olei communis ℥.iij. vitelli ouorum n.iij. Expedit etiam, vt æger super latus affectum decumbat, ex Auic. sententia, vt citiùs pus perficiatur, & abscessus rumpatur. Prosunt etiam quæ ore lambendo sumuntur, vt syrup. liquiritiæ, & violarum, aut decoctum maluæ, bismaluæ, ficuum, & passularum sine vinaceis, de quo accipe lb.iij. olei amygd.dulc. ℥.iij. syrupi violarum ℥.ij. misce, & sæpe in die de illo transglutiat æger.

Pure iam confecto, si non rumpatur abscessus, vtatur æger vociferatione, tussi vehementi, salto, vomitu, sternutamentis, & corporis vehementi concussione. Iuuat etiam ex Paulo mulsæ sorbitio interposito tempore, & ptisanæ cremoris cum melle. Opitulatur etiam rupturæ salsamentorum esus, & sic ius pulli cum molto sale bibat, aut mulsam cum sale, vel mulsam ex decocto origani, thymi, & pulegij, ex Gal. 13. *methodi*, c. 18. Valentiores etiam bibere possunt decoctum hyssopi, & thymi cum melle, vel assumant catapotia hieræ diacolocynthidos tempore somni, ex eiusdem Pauli decreto. *Abscessus rumpendi.*

Cæterùm quia graue est, abscessum rumpi ad interna, ob suffocationis periculum, ideò apertionem ad externa aliqui commendant, quam vtilem esse censeo antequam pus in thoracem dilabatur, efficiatque hunc morbum immedicabilem. Quem curandi modum docuit Hippoc. *lib. de internis affectionibus*, à linea quæ incipit *si in latere tuberculum nascatur, & suppuratus fiat*; deinde addit: *Suppuratur maxime in quadraginta diebus, aut paulò prius. Hoc autem cognosces, vbi suppuratum fiat latus, pus enim non exspuit, neque reuomit. Hunc cùm sic habueris, vbicumque tumor significationem de se prabuerit, secato, aut vrito, & postea pus paulatim emittito.* Ex quibus colligitur, non esse necesse expectare ruptionem abscessus ad interna, præcipuè si vires constent, & æger apertionem possit tolerare; cognito enim loco affecto ex dolore, pondere, & maiori calore loci, ibi inter duas costas ferro paulatim inscindes, donec pus exire videatur, moxque à scissione, vel vstione desistes, ne interior tunica etiam perforetur, quam perforationem extracto pure postea curabis, vt reliqua vlcera, ad quod opus require doctum Chirurgum: quod etiam docet Paulus *lib. 3. cap.* 44. Ego equidem hoc expertus fui in quodam pleuritide laborante; cui cùm alia non proficerent, & morbus ad suppurationem tenderet, cucurbitam profundè scarificare iussi supra partem dolentem, & maximam puris copiam extraxi, & liberatus fuit. *Apertio quomodo facienda.*

Suppurantia.

Tamen si abscessus rumpatur, & pus ad thoracis imum deueniat, considerare oportet regionem, per quam pus natura expellit; si enim per vrinam, illam adiuuabimus syr. capill. Vener. duarum, & quin

quinque radicum, cum decocto radicum apij, fœniculi, petroselini, & cicerum nigrorum. Ad hoc etiam maximè conducit vsus terebinthinæ cum oleo amygd. dulc. Quod si per ventrem excernitur, aluum ducentibus est vtendum, vt sunt clysteres ex aqua mulsa, & quotidie assumere oportet cassiæ fistulæ pulpam in morsellorum forma; idem efficit terebinthina abietina aquâ capill. Veneris lota, si quantitate ℥.ß. quotidie, aut alternis diebus assumatur, quæ dissolui potest in syr. capill. Veneris, aut oleo amygd. dulc. & saccharo, hæc enim leniunt pectus, & illud expurgant. Sed quia frequenter pus per sputum excernitur, excretionem illius adiuuanimus syr. de radice dulci, de hyssopo, aut aquâ mulsâ ex origani, aut hyssopi decocto, aut loch de pino, vel sano, & experto, & aliis quæ capite de asthmate tradidimus.

B Cæterùm cùm tanta puris copia in aliquorum pectore sit recondita, vt desperent per sputionem posse expurgari, quos etiam anhelitus difficultas maximè infestat, ideò consulunt Authores, vt Gal. *6. aphor. comm.* 27. vt vrantur, aut secentur; ita tamen est faciendum, vt pus vniuersim non exeat: nam dissolutis viribus omnes moriuntur, vt constat ex Hipp. *6. aphor. textu* 27. Apertio fieri debet inter quintam, & sextam costam transuersa linea, & cute paululum oblique diuisa; sed membrana quæ costas subcingit, non est perforanda, vt ait Paulus *libro 6. cap.* 44. namque qui ferro ad imum vsque adurunt, mortem inferunt, vitali robore dissoluto, aut fistulas reddunt insanabiles; sed vt suprà diximus, paulatim insindes, donec pus exire videatur: sed quia hoc difficile est, imò impossibile apparet, vt exeat pus absque tunicæ huius apertione, ideò consulunt Paulus *loco citato*, & C Albucasis *libro 1. cap.* 31. vt diuersis in locis fiant vstiones, quæ thoracem non penetrent, vt per illas pus resudare possit.

Nota. Tandem obseruare oportet, quod si pus in pectore fiat ob distillationem à capite, vel ab alia parte, nullo modo scalpello, aut scindenti ferro licebit partem scindere, nisi priùs distillatio, aut humoris fluxus compescatur, & distrahatur; nam ex vstione, aut apertione nullum sequitur commodum, quousque fons, & origo, à qua pus initium sumit, auferatur. Hæc tibi quamdifficillima trado, quæ iuxta morbi magnitudinem, vsus indigentiam, & virium constantiam administrare poteris.

D

CAPVT VI.

De pleuritide.

Pleuritis, vt ipsum nomen sonat, denominationem sumit ex parte affecta; afficitur enim pleura, vt docet Gal. *2. method. cap. 2.* cuius definitionem tradit *lib. de definitionibus medicis*, & *5. de locis affectis, cap. 3.* vbi inquit, quod pleuritis est inflammatio membranæ, quæ costas subcingit. *Quid sit.* Quam amplectuntur omnes; quod quidem constat ex pulsu duro, & ferrino, qui ad inflammationes sequitur, vt dum de signis erit sermo, declarabitur.

Duplex pleuritis. Duplex pleuritis ab Anthoribus traditur, vera, & non vera: veram appellat Galen. *5. de locis, cap. 3.* vbi membrana subcingens costas inflammatione laborat, idemque asserit *1. de ratione victus in morbis acutis, textu* 33. & *1. de arte curat. ad Glauc. cap. 3.* Ita vt ex illius sententia in exquisita pleuritide semper pars affecta est pleura. Notha verò pleuritis, seu non vera, dicitur quicumque dolor pectus offendit, dummodo non sit illius membranæ inflammatio, neque habeat quinque symptomata, quæ vere pleuritidis naturam insequuntur, vt quando dolor fit ex musculorum intercostalium inflammatione, vel ex alicuius humoris ad illos defluxu, aut ex flatu, aliave causa. Neque in hoc est sequendus Auic. qui existimat, quod pleuritis vera est apostema calidum in partibus pectoris, aut in velamine distinguente pectus vel in velamine cooperiente, aut in lacertis intrinsecis; nam si hoc esset verum, non solùm dolor punctorius esset symptoma huius morbi proprium, sed etiam dolor pulsatorius; nam inflammatis interdum intercostalibus musculis, arteriarum eleuationem dolorem inferre necesse est, atque pro inflammationis magnitudine sentiet in parte inflammata pulsationem, vt declarat Galen. *2. de locis affectis, c. 3.* quod nequaquam vidimus, neque experti sumus in vera pleuritide.

Ex dictis clatet, hunc morbum constitui in magnitudine adaucta cum intemperie, & solutione continui; quod est de ratione cuiuslibet apostematis.

Causa pleuritidis. Causæ huius morbi sunt quilibet humor, vt ostendit Galen. *6. aphor. comm.* 33. vbi ait: *Dictum autem à nobis est, vbi de morbo laterali sermonem habuimus, quod lateralium morborum hic quidem, qui vnà cum pallidis, & flauis fit sputis, ex biliosis humoribus ortum habet, hic verò, qui cum spumeis, ex pituitosis, sicut qui cum nigris, ex melancholicis; qui verò cum rubeis, ex sanguine.* Et *libro de constitutione artis medicæ*, idem insinuat. Itaque cùm per sputi colorem deueniamus in cognitionem humoris pleuritidem excitantis, cùm varia sint sputa, varios, & diuersos humores demonstrant; in plurimùm tamen huius morbi causa est bilis, vel sanguis biliosus, vt asserit Auic. rationémque reddit inquiens: *Quoniam in membris tunicosis non penetrat nisi subtilis cholericus, deinde sanguis purus; & propter hoc fiunt paroxysmi tertio die fortiores, sicut in febribus tertianis.* Ex quibus insurgit dubium; nam si in tunica densa non penetrat illius exiguos poros, nisi tenuis humor, & subtilis: ergo non poterit fieri pleuritis ab aliis humoribus crassis, qui minimè poterunt membranam penetrare. *Primum dubium.*

Respondetur facilè, humores crassos per se, & sine tenuium adminiculo non posse inflammationem hanc efficere, benè tamen cum tenuibus, qui funt veluti vehiculum, ratione cuius reliqui humores penetrant; aliàs enim minimè penetrarent. *Ad illud responsio.*

Sed instabis iterum: Licèt humor tenuis penetret, non sequitur, quod ex illius admistione cum crasso crassus aptior reddatur ad penetrationem. *Secundum.* Sequelam probo. Ante admistionem non poterat penetrare ob suam crassitiem: sed post admistionem remanet humor intrinsecè ita crassus sicut antea: ergo & ita ineptus ad poros penetrandos sicut antea. Minorem probo, nam tenuitas non est qualitas actiua productiua sibi similis, & sic non potest auferre crassitiem ab alio humore.

Respondetur, quod cùm humor tenuis sit calidus, suo calore attenuat humorem crassum, & eum apptum reddit ad penetrationem; neque ad hoc requiritur, quod tenuitas sit qualitas actiua. *Responsio.*

Sed rursus instabis; Omnis inflammatio pendet *Tertium.* ex

ex sanguine quarto humore, vt docet Galen. 2. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 1. Ergo pleuritidis inflammatio non potest fieri ab aliis humoribus.

Responsio. Respondetur, quod ibi nomine inflammationis intelligimus tumorem calidum à quouis humore procedentem; neque sumitur in rigore pro exquisita inflammatione: qui tumor licet ab humoribus frigidis excitari possit, dicitur tamen calidus, quia humor putrescit, & febrem accendit.

Mouet ergo, & concitat humorum fluxionem ad illam partem illorum immoderata copia, tenuitas, & acrimonia, immodica exercitatio, calor immodicus, potus vini, & subita refrigeratio. Quapropter aquilonia constitutio costarum dolores, & pectoris gignit, vt habemus ex Hipp. 3. *aphor. text.* 5. *&* 17. Hieme etiam fieri solent grauedines, distillationes, & raucedines, quæ facilè pleuritidem producunt humore ad membranam defluente, vt constat ex Hippoc. *eodem libro, textu* 23. Fit etiam tempore veris ob sanguinis dominium, vt omnes admittunt, & vniuersaliter omnes morbi in omnibus temporibus fiunt, quidam verò magis in quibusdam.

Signa pathognomonica. Signa pathognomonica quinque numerantur ab Autboribus, quæ vna cum morbo inuadunt: febris acuta, lateris dolor pungenti similis, tussis difficilis, crebra & parua respiratio, ac tandem pulsus durus ac serrinus. De quatuor primis egit Gal. *lib. de crisibus, cap.* 5. & 2. *de difficult. respirationis, cap.* 8. at verò *libro* 5. *de locis affectis*, inter pleuritidis signa apposuit pulsum paruum, & durum; idemque fecit 4. *de causis pulsuum, capite* 8. de quibus omnibus, & quonam modo fiant, seorsim est agitandum.

Primum signum. Fit febris continua, vt docet Galen. *de Medica artis constitutione, cap.* 5. & 5. *de locis, cap.* 3. quia sedes affecta parum distat à corde, & cum panniculo ipsum inuoluente cognationem habet, ita vt asserat Auic. quod febris sit inseparabilis propter vicinitatem cordis. Cùm enim humor sit extra proprium locum, statim putrescit, & succendit febrem; quæ quidem dicitur febris accidens, quia est symptoma alterius morbi, nempe inflammationis pleuræ, & tanquam signum inflammationem ostendit.

Secundum signum. Secundum signum est dolor punctorius, qui fit, vt ait Galen. 2. *de crisibus, capite* 10. Quia membrana est inflammata, quæ cum dura, & densa nimis sit, ab humore penetrante læditur, veluti si acu pungeretur, talesenim sunt sententium membranarum dolores, & ita Auicen. ait: *Dolor pungitiuus fit sub costis, quoniam membrum est panniculosum.* Non fit dolor pulsatorius, qui reperiri solet in inflammationibus aliis; nam dolor pulsans exposcit in parte inflammata arterias, ratione quarum dolor pulsans insurgit; at verò cùm membrana ista, quæ costis subiacet, arteriis careat, ideò deficit in pleuritide dolor pulsans: quod quidem ex anatome constat, & eleganter ostendit Galen. 2. *de locis affectis, cap.* 3. per hæc verba: *Atque in hoc spatio arteriæ sunt, quæ per intercostalia vocata spatia, & per crassas, laxasque laterum partes extenduntur, atque in profundum magis delitescunt, vt succingentem costas tunicam haudquaquam attingant.* Itaque si fortè accidat pulsatorius dolor, ex inflammatione musculos inter costales attingente prouenire censendum est.

Tertium signum. Tertium signum est difficilis respiratio, quæ fit, vt asserit Galen. *libro de Medica artis constit. c.* 15. quoniam pars respiratorij instrumenti afficitur dolore; prohibet enim dolor quominus respirationis instrumenta plurimum attollantur, & sic fit respiratio parua; & quia vsus per respirationis paruitatem non possit adimpleri, minùs detinetur in quietibus, & sic fit respiratio crebra; supplet etenim crebritate, quod de magnitudine deficit: quod etiam insinuat Auic. dicens: *Et tertium est constrictio anhelitus propter coarctationem factam ab apostemate, & paruitas, & frequentia eius.*

Quartum signum. Quartum signum est tussis, de qua loco proximè citato ait Galenus: *Ac seiungi quidem tussis ab affectu non potest; screatio autem post tussim inseparabilis minimè est, sed magna ex parte fit.*

Tussim definit Galenus *libro* 2. *de causis sympt. capite* 4. dicens: *Tussis est vehementissima quædam efflatio, quâ plurimus simul, celerrimeque foras actus spiritus attrahat, propellatque suo impetu, quæ vias suas obstruunt.* Ex hac definitione constat, tussim esse exspirationem vehementem, quà aer ex pulmone, & aspera arteria extrà fertur, suoque impetu ea, quæ impediunt, aut coarctant asperam arteriam, & extra propellit, vbi etiam partem affectam ostendit esse asperam arteriam. Quia ergo impeditur ab humore, vel vapore aliquo residante ex ipsa pleuræ inflammatione, tussi natura eum reiicere tentat, vt aer liberè ingredi, & egredi possit.

Sed quia tussis est exspiratio quædam, respirationeque componitur ex inspiratione, & exspiratione, clarè constat, quod tussis est pars respirationis, vt *loco citato* ostendit Galen. Quapropter tussis quæ est actio quædam depravata, pertinet ad eandem facultatem, ad quam pertinet respiratio. Quapropter respiratio est motus facultatis animalis, vt probat Gal. *libro* 2. *de motu muscul. capite* 6. in historia serui, qui cum vehementi ira concitatus mortem sibi consciscere decreuisset, postratus humi, respirationeque cohibita seipsum suffocauit; qui euentus fieri nequiret, si ea actio non esset subordinata voluntati, vel rationis imperio, idem de tussi expressit Galen. *lib.* 2. *de caus. sympt. c.* 4. aiens: *Atque hæc quidem symptomata voluntaria sunt facultatis. Quando enim quæ fiunt, sedare potes, si vis, & quæ non fiunt, facere, si citiùs, aut tardiùs, crebrius, aut rarius ea faciendi potestatem habes, certum est actiones has obedire voluntati. Totum hoc reperitur in tussi.* Est igitur tussis actio læsa facultatis animalis motiuæ comprimentis pectus. Qui exactiùs de tussi pertractare cupit, legat Petrum Garc. *in I libro de locis affectis, cap. de tussi*, vbi satis diffusè illius inquirit naturam.

Vltimum signum. Vltimum signum est pulsus durus, & serrinus, celer, & crebet. Dicitur durus, non quia verè sit talis, sed quia tensionem, & contractionem quandam videtur habere. Dicitur serrans, ad similitudinem serræ; nam sicut serra habet partes promineutes, quas dentes appellant, & partes depressas, ita accidit in pleuriticorum pulsu. Pulsus talis communis est omnibus inflammationibus, vt docet Galenus 4. *de causis pulsuum, cap.* 7. Fit ergo durus pulsus, vt ibi refert Galenus, quia omni parti inflammatæ accidit tensio, quæ parnadit etiam arterias, ob partium communitatem, & colligantiam, licèt in eadem parte inflammata non sint arteriæ. Accidit etiam parti inflammatæ calor præter naturam, & febris, ratione cuius vsus pulsus adaugetur, & debebat fieri magnus; cuius magnitudinem tensio arteriæ impedit, & sic illius defectus celeritate, & crebritate suppletur. Sed quia illa tensio, & calor non possunt esse æquales in omni parte arteriæ, ideò fit pulsus serrans: neque enim fieri potest, vt partes inflammationi propinquæ non patiantur maiorem tensionem, quàm aliæ: & partes non sunt æqualiter tensæ, quia non sunt æqualiter inflammatæ. Si igitur partes

partes neruosæ, & membranosæ inflammatione tententur, vt in pleuritieis, maiorem contractionem, & tensionem arteriæ patiuntur, ideoque hæc pulsus differentia fit magis nota.

Lethargici, & peripneumonici non habent pulsus molles, & quare. Neque hoc fundamentum euertunt peripneumonicorum, & lethargicorum pulsus, qui magni, & molles fiunt, & tamen sequuntur inflammationes, vt docet Galenus *libro proximè citato, cap. 12. & 13.* nam hæc & alia accidentia etiamsi propria alicuius morbi sint, impediri possunt ab alia causa potentiori; quod dilucidè explicat Valles. *3. controuers. cap. 16.* quod desumitur ex Galen. *cap. 7. suprà citato*, vbi inquit, quod hæc accidentia mutari possunt ob ea, quæ casu coniuncta sunt, vel ob loci affecti naturam; laxitas enim membri, pulmonis scilicet, impedit tensionem in peripneumonia, sicut pituitæ humiditas in lethargo, quæ emollit partem affectam, & consequenter arterias; atque B adeò pulsus fiunt magni, & molles, & sine tensione.

§. I.

De signis assidentibus pleuritidis, & aliis signis.

PRæter signa pathognomonica, alia constituit Galen. *1. aphor. comm. 12.* & *libris crisium.* Quædam dicuntur assidentia, quæ aliquando simul cum morbo inuadunt, aliquando superueniunt, nonnunquam verò neque omninò veniunt, neque a morbo separabilia sunt; non tamen sunt morbi constitutiua, vt sunt signa pathognomonica, sed aliquam differentiam faciunt, vt docet in pleuritide, ad iugulum v. g. dolor ascendens C aut ad præcordia descendens; qui quanto magis distenditur, & intenditur, indicat causæ effectricis magnitudinem, maiorem copiam, & actiuitatem, vt Galeno visum fuit in ysagoge, *cap. 15. de constitutione artis Medicæ.* Neque ex hoc intelligi debet, quod dolor vt sic, est signum assidens, cum probatum sit, esse signum proprium huius morbi, semperque illum comitatur; sed quod dolor si intendatur, aut extendatur versus partem superiorem, & inferiorem, tunc ille secundùm hanc rationem assidens symptoma appellari debet. Huic morbo aliud signum accedit, nempe facilior decubitus supra vnum latus, quàm supra aliud; aut quod non afficiatur dolore magis si supra vnum, quàm si suprà aliud latus decumbat. Sed ad huius intelligentiam supponere oportet ex Galeno proximè citato, quod membrana costas subcingens non est simplex, sed duplicata. Ex quo sequitur, quod si pars illius exterior circa ossa inflammatio- D ne vehementiùs infestatur, faciliùs, & cum minori dolore in oppositum latus æger inclinatur; tali enim decubitu minùs opprimitur pars affecta ab ossium duritie. Quod si pars membranæ, quæ est intus, patitur, quod frequentiùs accidere visum est, decumbens in latus oppositum magis dolet, quia suspenditur pars inflammatione vexata. At si vtraque membranæ pars secundùm æqualitatem afficitur, non magis adaugetur dolor, si decumbat supra vnum latus, quàm supra aliud. Verumtamen si dolor sit spurius, & inflammatio musculos intercostales, aut periostion afficiat, aliamve partem exteriorem, tunc supra latus affectum cubare est perdifficile, comprimitur enim pars inflammata, & dolor intensior producitur.

De signis eductionis. His finitima sunt signa coctionis, & cruditatis, quæ etiam signa mox apparentia vocitantur, quæ in hoc morbo præcipuè desumuntur ex sputo, vt A asserit Hippoc. textu suprà allegato, dum inquit: *Ex his, quæ mox apparent, indicia sumuntur; quemadmodum in morbo laterali, si sputum circa initia appareat, morbum breuiat; si verò postea appareat, morbum producit.* Coctiones equidem morbi celeritatem, & securitatem ostendunt, adeò vt Gal. asserat *3. de crisibus*, se neminem vidisse interemptum, qui cum signis coctionis crisim habuisset.

Quæ in sputo consideranda. In sputo veniunt consideranda quantitas, qualitas, tempus excundi, & modus exitus illius. Quantitas, an sit pauca, vel multa; quod coniecturà artificiosà assequi debemus. Qualitas attenditur in colore, figura, & substantiæ modo. Si enim flauum ab initio valdè sit permistum sputo, bonum est; flauum verò sincerum, & impermistum malum, sicut liuidum, viride, & nigrum sputum est mortale, vt deducitur ex Hippoc. *2. prognostic.* Ex sapore, nam salsum, & amarum significat humorem corrosiuum, & bilem dominantem, & sic de reliquis. Dignoscitur etiam ex substantiæ modo, nam sputum, vt excernatur, mediocrem consistentiam habere debet in crassitie, & tenuitate; & si ab iis recedit, neque tussi benè excernitur, neque laudatur, vt desumitur ex Galen. *4. de locis affect. c. 8.* Sputi figuram considerare iubet etiam Hipp. *2. prognost. text. 45.* vbi reiicit figuram rotundam, & glutinosam cum candore tanquam inutilem, quia significat pituitam propter caloris vstionem talem crassitiem, & figuram compatasse, vt notat Galen. *in commento.* Præterea oportet considerare tempus exitus, & modum excundi, ita vt dicat Hipp. *eodem libro, textu 43. Oportet in omnibus morbis circa pulmonem, & circa costas citò, & facilè sputum spui.* Vbi illa particula *citò*, tempus denotat; nam si sputum circa initia appareat, morbom breuiat; si verò posteà, illum producit, vt ex eiusdem sententia traditum est. Illa particula *facilè*, modum excundi significat: exit facilè sputum ob substantiæ modum, & facultatis robur: quod si facultas sit debilis, sputumque crassum, aut tenue, difficilè excernitur.

Alterum signum adducere solent, videlicet quod pleuritici vinum appetunt, quod est vulgariter receptum, licèt antea vinum non gustauerit æger; quod quidem sine fundamento dicitur, cùm non semper iste morbus ab eadem causa proficiscatur; & etiam in aliis morbis idem contingere solet, neque huius euentûs causa sufficiens assignari potest.

Alia insuper signa sunt salutis & mortis, quæ prognostica vocamus. Quicunque ergo morbo laterali laborantes in quatuordecim diebus non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur, ex Hippoc. *5. aphor. textu 8.* verùm si suppuratio superuenerit, & in quadraginta diebus a die quà fit ruptio, expurgantur, liberantur; si verò non, ad tabem transeunt, ex eodem Hipp. *ibi, textu 15.* Quod si pulsus magnoperè durus, paruus, celer, & creber fuerit, cum tali pulsu neminem vidit seruatum Galenus, vt ipse asserit *4. de præsag. ex pulsib. capite 5.* Præterea à pulmonia, & pleuritide habito, fluxus alui superueniens malum, ex Hip. *6. aphorism. textu 16.* faciliùs enim humor per sputum euacuatur; & quia à pleuritide detentus debilis redditur ob alui euacuationem, ita vt non possit humorem per sputum expurgare, à quo postea suffocari solet. Aut dicendum est, quod fluxus alui est malus vt signum, quatenus humor ille non est à natura regulatus, licèt vt causa prodesse videatur, quatenus per illum morbi causa euacuatur. Verùm si signa coctionis appareant, & per modum

dum crisis fiat, vtilis esse poterit, vt Galenus *in illius textus comm.* ostendit. Reliqua signa, vt alui egestio, & vrina sunt communia, quæ etiam ad futurum euentum præsagiendum conferunt, vt in aliis morbis, vt docet Auicenna: non tamen primum tenent locum, vt signa pathognomonica, neque illis est æqua dignitas in hoc morbo, vt sputis, vt ait Galen. 1. *de crisibus*, *cap.* 3.

§. II.

In quo latere pleuritis sit deterior.

HÆc quæstio est etiam necessaria, vt sciamus, quam salutis spem habere possumus ex pleuritide iuxta partis affectæ diuersitatem. Auic. ait, quod pleuritis propinqua parti sinistræ est deterior; sed conuenientior ad hoc, vt maturetur, & recipiat resolutionem, si fuerit de proprietate eius, vt recipiat illam. Et illa, quæ remotior est à parte sinistra, est salubrior, verùm ipsa est ex parte resolutionis, & maturationis magis inobediens. Sed hæc Auic. verba non decidunt quæstionem, sed pro vtraque parte argumenta proponunt, quæ nihil concludunt, imò malè asserit, quod pleuritis in latere sinistro est conuenientior ad maturationem, & resolutionem; sic enim necessariò parti sinistræ intensiorem calorem tribuere debet, vt melior fiat resolutio; nam reuerà illud latus est tantò frigidius, quantò lien hepate; cor enim in medio thoracis est constitutum.

Auic. sententia.

Illius improbatio.

Nec valet si obiicias, quod sinister cordis ventriculus est ad partem sinistram, qui calidior est ventriculo dextro, & arteria magna oritur à sinistro cordis ventriculo. Nam arteria magna statim dextrorsum reflectitur ad spinam, & ramos inde in vtramque partem mittit, sed in dexteram ampliores, vt ex actionibus partis dexteræ percipitur, quæ vegetiores, & fortiores sunt, vtpotè quia à parte calidiori, & robustiori fiunt: quam doctrinam tradit Valles. 7. *epidim. super textum* 13. eamque tetigimus capite de paralysi, quæ est ad mentem Arist. 4. *de natura anim. cap.* 2. vbi ait: *Parte enim dextera efficaciora sunt suapte naturâ animalia omnia, atque calidiora.* Quapropter existimo, pleuritidem dextri lateris esse deteriorem, vt sentiunt Rhasis 3. *continent.* Valles. *loco cit.* & Petrus Garcia *de locis affect. disput.* 44. *cap.* 7. Ad cuius probationem supponere oportet, quod respectu situs, & loci, in quo fit inflammatio, potest esse deterior in latere sinistro, quàm in dextro, vt si ibi esset cordi propinquior, necessariò periculosior erit, quàm si esset in parte dextra, & à corde separata, in hoc enim paritas seruari debet, sicut in aliis, vtpotè in inflammatione, & dolore.

Quid dicendum.

Quibus suppositis probatur conclusio; nam morbus magnus dicitur ob principatum partis, sicut per essentiam, & cacoethiam, vt constat ex Galen. 4. *methodi*, *cap.* 6. sed pars dextra pectoris est principalior sinistrâ: ergo morbus illius erit maior quàm morbus sinistræ. Maior ab omnibus admittitur, minor probatur ex Arist. *textu superius citato*, vbi animalia esse calidiora, & perfectiora secundùm partem dexteram asseruit. Secundò nam perfectio alicuius membri dignoscitur ex perfectione actionis illius: sed actio partis dexteræ est fortior, & perfectior actione sinistræ: ergo & pars dextera perfectior esse debet.

Probatio conclusionis.

Pereda *in Paschalis meth. scholio* 2. respondet, latus dextrum non esse calidius, nec robustius sinistro. *Neque vos* (inquit) *decipiat brachium dextrum, quia non est par ratio; nam brachium dextrum plus mouetur, & exercetur quàm sinistrum, & ideò calidius, & robustius est; quod lateri sinistro non accidit.* Quæ ratio falso nititur fundamento; nam non solum ex motuum consuetudine brachium dextrum calidius, & robustius euadit, sed hoc habet ex natura sua: quod etiam patet in crurum motione, nam quamuis vtrumque crus æqualiter moueatur ab initio, dextrum tamen crus faciliùs, & fortiùs mouetur semper: & in compositione naturali plures infantes dum eduntur in lucem, habent brachium, & crus dextrum maioris molis, & dimensionis latitudinalis, quàm sinistrum. Et hoc à simili probari potest; nam puer sinister, quem nostrates *zurdo* appellant, habet naturaliter brachium sinistrum robustius, & calidius: ergo puer dexter habebit etiam naturaliter brachium dextrum robustius, & calidius. Partes enim à filiorum infantia ligant manum sinistram, vt cohibeant manus, & brachij sinistri actionem, quam filij sinistri naturaliter efficere cupiunt: & hoc tamen non sufficit vt pueri non maneant sinistri, & cum maiori vi brachij sinistri, quàm dextri: ergo in tali casu talis perfectio actionis non ex motu assueto, sed ex vi naturæ resultat. Hæc equidem obseruatio quotidie accidit, quam negare non possumus.

An latus dextrum sit robustius sinistro.

Tandem id probatur ex Hipp. 2. *de morbis*, *textu* 51. vbi agens de suppuratione asserit, quod ad apertionem thoracis optandum est, vt pus sit in latus sinistrum, & hunc locum si feces, minùs lethale esse. Si igitur sectio lateris sinistri minus periculi habet quàm lateris dextri, idem est dicendum de morbis illius lateris, & consequenter, quod pars sinistra est ignobilior dexterâ, quod ipse confirmat 3. *de morbis*, *textu* 27. dicens: *Dextras vrere, & secare, lethalius est.* Rationes verò, quas in contrarium adducunt Gentilis de Fulgineo, & Brauo 2. *progn.* facilem solutionem admittunt.

§. III.

Curatio pleuritidis.

QVoniam frequenter plurimos corripit pleuritis, multosque è medio tollit, oportet quammaximè eius curationem inuestigare; & morem solitum insequentes, aërem in calore, & frigiditate temperatum, aut ad calorem vergentem respirent; nam frigidum pectori, & partibus neruosis est inimicum, Authore Hipp. 5. *aphor. text.* 18. euitent animi passiones, aluus lenibus clysteribus est subducenda, somnus sit moderatus.

Victus sit in principio tenuis, neque in principijs est vberiùs cibandum, vt in aliis morbis iussit Hippoc. nam iste morbus dependet ex inflammatione, in quo cibandi ordo variatur, vt diximus *tract. de phrenitide*, ex Auicen. sententia, qui debet esse varius pro morbi temporum varietate; nam in principio si morbus siccus sit, nihilque exspuat æger, non multùm dare oportet. Quod si os madefecat, & talia exspuuntur, qualia oportet, sorbitionem adaugebis; & quantò copiosior fuerit expurgatio, tantò magis ad iudicationem vsque dare oportet, vt monet Hipp. 1. *de ratione victus*, *textu* 23. *& sequentibus.* Dum enim per sputum expurgatur, victum dare est necesse, ne virtus, quæ per sputionem languescit, in totum destruatur, sed potiùs corroboretur, vt Galenus docet *in comm. textus allegati.* Conueniunt ergo manè ptisanæ cremor largè decoctus, donec quod flatuosum fit, deposuerit; vespere autem amygdalarum succus, ex

Traliani

Traliani consilio; aut accipiant ius pulli cum mica panis ante meridiem, noctu verò amygdalatum cum saccharo, aut poma dulcia assa. Ex amygdalis quoque, & saccharo dulcis panis efficitur, qui eis pro cibo offertur. Quod si vires debiles appareant, ciborum quantitatem adaugebis, quibus vtilia sunt ius, & caro pulli, oua sorbilia, mala granata dulcia, pruna damascena, & cerasa dulcia. Potus sit aqua hordei saccharata, dactylorum, aut liquiritiæ, aut aqua mulsa, præsertim in pleuritide à sanguine pituitoso, & melancholico; qui potus propinetur in æstate tepidus, in hieme calidus, vt notat Auic. & aduertit Matthæus de Gradi, ne ab illius frigiditate pectus offendatur: cum hoc tamen in ingentibus inflammationibus, & febribus nimis ardentibus frigidus est offerendus. A vino abstinendum est, nisi in magna virium iactura, aut in morbi declinatione manifesta; vinumque debet esse album, & subtile, multæ aquæ permistum.

His sic debitè institutis, si pleuritis ab initio mitis sit, & dolor eluceat sine signis redundantiæ humorum in toto corpore, illum calidis fomentis auferre tentabis, vt præcipit Hipp. 2. *de ratione victus, text.* 1. fomenta enim calida sanguinem per halitum digerunt, & inducendo cuti raritatem, humorem attenuatum, & in vapores conuersum euacuant, vt in illius textus commentario Galen. conscripsit. In quem vsum accommodari possunt lintea calida, aut sacculi ex furfure, sale, & floribus camemali tostis, aut ex milio, qui actu calidi applicentur. Quod si iis dolor non mitigetur, sed potiùs adaugeatur, signum est, quod ex vi caloris plus ad partem attrahitur, quam resoluitur, & quod in corpore adest humorum sarcina, vt asserit Tralian. quo tempore iis relictis, ad efficaciora præsidia est deueniendum. Sed quia in humorum redundantia aliqua euacuatione reuulsoria est opus, quæ bifariam fieri potest, sanguinis scilicet missione, & ex purgatione, dubium sequens resoluendum est.

§ IV.

An pleuritidis curatio sit inchoanda à sanguinis missione, vel expurgatione.

HÆc difficultas fundamentum habet in verbis Hippoc. qui 2. *de ratione victus, text.* 10. ait: *Quod si dolor ad claniculam pertigerit, & ad partes superiores, internam cubiti venam secare expedit.* Et textu subsequenti inquit: *Si verò eas, quæ sub septo transuerso sunt, partes dolor infestat, nullumque ad claniculam signum fecerit, vel nigro veratro, vel peplio mollire oportet.* Ex quo colligitur, quod in dolore ascendente sanguis est mittendus, & in descendente est expurgandum. Considerat enim ibi Hippocrates naturæ motum per loca conferentia, quò maximè natura vergit, & eò ducere intendit: quam doctrinam Paulus, & Aetius obseruarunt.

Galeni doctrina vera. Galenus tamen Hippocratis placitum damnat; nam in acutis passionibus rarò in principiis medicinis purgantibus est vtendum, & hoc cum præmeditatione faciendum, vt ipse Hipp. testatur 1. *aphor. comm.* 24. & cum pleuritis sit morbus acutus cum febre vehementi, nequaquam est in illius principio expurgandum, donec remittatur febris, vt ipse etiam docet *lib. de medic. expurganti*; nam facilè purgantium vsu succenditur febris, & aliqui difficulter purgantur, aliqui verò copiosè; atque adeò vt securius auxilium iubet sanguinem mittere in vtraque pleuritide, quamuis minus auxilium quàm per expurgationem sequatur: quod confirmat *lib. quos, quando, & quibus, &c.* vbi in inflammationibus interioribus purgationem interdicit, ne commotis humoribus adaugeatur inflammatio. Vlteriùs ratione id suadetur ad minus in pleuritide descendente, quæ fit ex sanguine; in qua nemo sanæ mentis compos medicamentum expurgans propinabit, cùm nullum sit medicamentum sanguinem attrahens, nisi deleteriam facultatem habeat, vt omnes concedunt.

Quare si in prima regione æger cruditatibus abundet, optimum auxilium est eas enematibus educere, aut assumat æger ℥.j. pulpæ cassiæ cum saccharo in morsellorum forma, aut ipsam assumat cum syrupo ex infusionibus violarum, & decocto pectorali.

Qua vena secanda est. Deinde statim sanguis est mittendus ex basilica eiusdem lateris, quod auxilium maximè expostulatur, nam reuellit, euacuat, & deriuat, vt omnes concedunt.

Quod autem venæ sectio fieri debeat ex eodem latere (relictis Arabum sententiis) docuit Hipp. 4. *de ratione victus, text.* 73. vbi iubet venam brachij secare, quâ dolor afficit parte. Idem asserit Galen. *in comm.* & *lib. de sanguin. missione, c.* 16. vbi hæc tradit verba: *Quin pleuriticis quæ è directo laborantis lateris adhibita fuit sanguinis missio, clarissimam sæpe vtilitatem attulit; quæ verò ex brachio opposito, aut omninò obscuram, aut certè post temporis interuallum.*

Neque valet si obiicias, quod Hippocrates, & Galen. vsi sunt sanguinis missione ex eodem brachio gratiâ deriuationis, & euacuationis, non tamen causâ reuulsionis: nam sic sanguinem extrahere debebant ex partibus distantissimis, vt consulit Auic. qui iubet sanguinem mittere ex saphœna eiusdem lateris, mox ex brachio opposito, deinde euacuationis gratiâ ex eodem latere sanguinem extrahere iussit. Quæ doctrina videtur habere fundamentum in verbis Hipp. *lib. de natura humana, comm. 3. text.* 9. vbi asserit, quod sectiones venarum fieri debent quammaxime longè à regionibus, in quibus dolores fiunt; sic enim humorem fluentem permutabimus, nec in posterum in eundem locum colligetur; humoribus etenim fluentibus, retractio medela est, quæ ex distantissimis partibus facta maiorem humoris fluentis distractionem facit. Hoc, inquam, non valet; nam Gal. reuulsionem facit sanguine detracto ex eodem latere, vt præcipit *lib. de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap.* 15. vbi inquit: *Reuulsio in directum facta euidentem vtilitatem adfert; quæ verò ex contrario, aut nocet, aut non iuuat.* Sic enim seruatur partium rectitudo, quam in euacuationibus seruare iubet Hippoc. 6. *epidim. sect.* 2. *text.* 12. quam quidem seruat natura, si rectè operatur, vt ostendit Galen. 3. *de crisibus, cap.* 1. de hepatis inflammatione sermonem instituens, vbi sic: *Oportet autem per directum fluere sanguinem, ex dextra quidem nare, hepate patiente, vel locis in dextris præcordiis positis; ex sinistra autem, liene, & locis vicinis.* Et 13. *method. cap.* 11. inquit, quod si sanguis ad iecur fluit, internam dextri cubiti venam ad reuellendum secare oportet, & hoc non aliâ de causa, nisi propter rectitudinem, societatem, & colligantiam membrorum inter se, faciliùs enim iecur deponit sua excrementa in partes, quæ sibi lateris consortes sunt, vt insinuat Valles. 7. *controuers. c.* 4. nam ex iecoris plenitudine fiunt bubones in inguine dextro; & in iecoris inflammatione sanguis pro-

fluit ex nare dextra, & in manu, & pede dextro maior percipitur calor quàm in sinistris: & idem porportionaliter dicendum est de aliis partibus, ita vt si quæ seruetur oppositio partium, vt Arabes sentiunt, in sanguinis extractione, seruari tamen debet rectitudo partium dextrarum cum dextris, & sinistrorum cum sinistris, vt voluit Hippocrates, in quibus datur etiam oppositio, & contrarietas, quam Arabes expostulant, siquidem in latere dextro (verbi gratia) reperitur sursum; & deorsum, dextrum & sinistrum; nam pars dextra respectu brachij dextri se habet vt sinistra; & pars sinistra lateris sinistri se habet vt dextera respectu brachij sinistri; & sic de aliis oppositionibus, siquidem in ipsis partibus reperitur longitudo, latitudo, & profunditas, seu sursum, & deorsum, dextrum & sinistrum, ante, & retrò: nec oportet omnes diametros transgredi dum reuellimus, in eorum opinione, sed secundùm magis remotum à parte affecta; quod quidem benè facimus sanguinem euacuando ex brachio lateris affecti; quæ euacuatio licet vnum sit auxilium, est tamen virtute multiplex; nam reuellit, euacuat, & deriuat, & alia commoda efficit: quæ omnia consequimur ex venæ eiusdem brachij scissione; si verò ex aliis partibus distantioribus talis reuulsio fiat, hæc omnia simul consequi nequibimus, sed solùm reuulsio fiet. Hanc tuentur sententiam ferè omnes Medici Græci, & ex recentioribus Vega, Vallesc. Donatus Antonius, Victor Trincauelius, Mercatus, & alij quamplurimi, & est communis praxis, ita vt Arabum sententia sit iam perpetuæ obliuioni tradita.

Sanguinis missio est auxilium multiplex.

Euacuare igitur oportet si vires consentiant, donec sanguis rubidior, vel flauior appareat, quod signum demonstrat iam aliquid ex parte inflammata euacuari, quod iubet Hippocrates esse faciendum 2. *de ratione victus*, *textu* 10. vbi sanguinem mittere vsque ad coloris sanguinis mutationem præcipit.

Vsquequò sanguis mittendus.

In cuius remedij executione veniunt consideranda ætas, consuetudo, regio, & tempus. Per ætates quidem in pueris minus detrahimus quam plenitudo commonet, docente Galeno *lib. de sanguin. missione*, *cap.* 13. Habent enim substantiam facilè euaporabilem, atque adeò minori egent euacuatione; quam quidem in aliis ætatibus efficimus habita ratione habitus. Candidi enim minorem euacuationem ferunt, & qui calidi nimis, & sicci sunt ab integris euacuationibus offenduntur, & qui euacuationibus non sunt assueti, præsertim tempore nimis frigido, aut calido. Quæ omnia obseruare docet Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 13. & *lib. quos, quibus, & quando purgare conueniat.*

Quæ consideranda in sanguinis missione.

Sed est locus difficilis ex Hippoc. *libro de humoribus, propè finem*, vbi asserit impedimentum in spuentibus cruenta ad venæ sectionem esse anni tempus, & pleuritidem, &c. Ergo ex mente Hipp. dum in pleuritide exit sputum cruentum, non est mittendus sanguis. Huic dubio facillimè satisfacies, si in memoriam adduxeris Hipp. mentem *lib.* 2. *de rat. vict. in morb. acut.* vbi lateris dolorem calidis fomentis dissoluere tentare iubet. Cùm enim pars plegmone obsidetur, fomenta calida sanguinem attenuare, & in halitus digerere consueuerunt, quibus mitior reddi solet dolor, reddita minori partis distensione ob vaporis sanguinei absumptionem; quo tempore etiamsi sputum cruentum sit, non expedit venam scindere, quia ex fomentorum vsu sufficienter euincitur morbi causa. At si fomentis calidis adhibitis dolor adaugetur, signum est, quod sanguis non diminuitur, imò pars affecta calore plus trahit quàm euaporet, & corpus pluribus humoribus est refertum; tuncque insigni aliqua euacuatione est opus, neque licet differre sanguinis missionem. Hæc doctrina consonat veritati doctrinæ Gal. *lib.* 2. *de rat. vict. comm.* 1. Neque alium commodiorem explicandi modum inuenio.

Dubium maximum circa vena sectionem.

§. V.

De aliis remediis in pleuritide exercendis.

PRæter sanguinis missionem conferunt etiam frictiones, & cucurbitulæ partium inferiorum, vt sic distrahatur humor. Sed quia dolor nimis infestare solet, exteriùs sunt admouenda anodina, repellentia enim non conueniunt, quia affectus est iuxta partem principem. Conuenit ergo partem dolentem inungere oleo amygd. dulcium cum axungia gallinæ, & anatis, vel vnguento, quod recipit olei camem. & amygd. dulc. ana ℥.j. butyri recentis, axungiæ gallinæ, & anatis, ana ʒ.6. misce, & cum cera fiat vnguentum. Valet etiam vnguentum pleuriticum dictum. Quod si humoris crassi, & frigidi signa appareant, calidiora erunt ex vsu, vt oleum cameml. lumbric. & anethi, ex quibus cum dialthea composita vnguentum formabis; aut emplastrum filij Zachariæ ad vnguenti formam redactum.

Vtilis etiam est vessica bubula oleo calido semiplena, & lateri patienti applicata. Idem efficit decoctum florum eamem. meliloti, fœnugræci, & similium in vessica appositum. Post septimum autem diem si dolor persistat, cucurbitula lateri affigenda est, & cutis scarificanda; manifestissima enim vtilitas in pleuritide ex cucurbitæ appositione apparet, vt insinuat Aëtius, præsertim in dolore laterali spurio, in quo exteriora magis vexantur; faciliùs etenim per cucurbitulam humoris ad extra fit attractio. Vlcuscula etiam loci scarificati sale, aut nitro sunt inspergenda, si sustinere queant, vel linteum oleo madefactum, ac sale conspersum superponatur. Sequenti verò die à scarificatione, optimum est rursus cucurbitam affigere, qua sanguis saniosus ex dictis vlcusculis extrahatur; non enim sanguis, sed sanies in secunda cucurbitæ admotione extrahitur, vt notat Aëtius, qui etiam laudat brassicæ radicem siccam vnà cum caulis exustam, vetere suilla sufficienter exceptam; aut sulphur tenuissimè tritum cerato liquefacto inspersum; præclarè enim discutiunt, & resoluunt, & dolores sic mitigant. Quæ omnia sedatâ fluxione administrari debent; nam eorum nimius calor maiorem ad partem fluxionem concitabit, & attractionem.

Lingenda pariter damus ea, quæ sputum ad expulsionem aptum reddant. Sed considerare oportet, an crassum, viscidum, an tenue fuerit, quocumque enim modo ad mediocritatem reduci debet, vt docet Gal. 4. *de locis affect. cap.* 8. Si enim tenue sit, illud incrassabimus syrupo violarum, iuiubarum, & de papauere; ad quod etiam iuuant tabellæ diatragacanti frigidi. Sputum verò crassum attenuabimus syrupo capillorum Ven. liquiritiæ, de prasio, aut aquâ mulsâ, aut loch de pino, vel sano, & experto, aut diapenid. vel diatragacanto calido, & succo liquiritiæ. Quod si sputum sit tenax, & viscidum, iis admiscebimus aliquid oxymelitis simplicis, vel syr. acetosi. Tandem si iis non cedat dolor, neque medicamentis, neque aliter auferatur, expectare oportet suppuratione futuram, cuius signa, & curatio

Quæ ore expuuntur.

curationem scripta reperies *cap. de empyemate*. Sunt etiam aliqua amuleta, quæ huic morbo proficere solent, quorum duo probatiora referam. Primum est dens apri in pollinem redactus, qui sumi debet in decocto pectorali, aut aliquo ex syrupis conuenientibus, ex Octauio Lando. Alterum denique est pomum odoratum, & stannum, ab interioribus seminibus mundatum, & olibano impletum; deinde operculo eius superducto sub cineribus coquatur perfectè, & sine vstione, & in partes dissectum ægro ad comedendum præbeatur; quod auxilium adduxit Alexius Pedemont.

Amuleta pro pleuritide.

Tandem si febris remittatur, & accidentia mitigentur, humorem euacuabimus aliquo medicamento expurganti iuxta humoris peccantis ideam, in quem vsum accommodantur manna, cassiæ pulpa, diaprunum simplex, & compositum, elect. de dactylis, rhabarb. infusio in decocto pectorali, & syrupus ex 9. infusionibus violarum, ex quibus morsellos, aut potiones effinges, & humoris reliquias conteres.

CAPVT VII.

De cordis palpitatione.

Galenus 1. *de differentiis pulsuum*, c. 2. ex antiquorum sententia nomen palpitationis motui arteriarum tribuit: quod desumi potest ex Aristot. *lib. de spiratione*: at 2. *de causis sympt. c. 2.* inquit, quod palpitatio est quædam dilatatio præter naturam. Sed rem magis attingens *lib. de rigore, tremore, & palpit. c. 5.* illam exactiùs definiuit, dicens: *Palpitatio est inuita eleuatio depressioque membri.*

Quid sit palpitatio.

Sed antequam examinemus, qua ratione palpitatio fiat, oportet illius causam immediatè adducere, quâ cognitâ facilè illius naturam inuestigabimus. Palpitationis causam tradit Galen. *lib. & cap. proximè citatis*, dum ait: *Palpitationis causam esse pronunciò spiritum crassum, & vaporosum, cui non sit transitus.* Idemque asserit 1. *de differ. pulsuum, cap. etiam citato*, vbi ait: *Necesse est causam, vnde palpitatio exoritur, aeream esse substantiam.* Probatque, non posse esse humorem, ob facilem palpitationem, solutionem, & motus celeritatem, qui illicò fit, & statim desinit: & quia nullus est humor, qui ita celeriter influat, & effluat, ideo existimare oportet illius causam immediatam esse aeream naturam, quæ in cauitate collecta, neque inueniens exitum, partem distendit, & motum efficit dilatationis.

Illius causa.

His intellectis, motum dilatationis (nam de compressionis motu posteà erit sermo) existimant quidam fieri à vaporum, seu flatuum leuitate, qui cùm ex sua natura leues sint, sursumque moueantur, secum deferunt partem, ipsam dilatando. Sed hæc ratio facilè conuincitur, siquidem experimur talem dilatationem etiam fieri ad latus, quando aliqua pars impellit vaporem versùs latus. Similiter si pars, quæ dilatatur, ponatur versùs centrum, non cessat ille motus; quo tempore non posset moueri flatus deorsum sua leuitate, quia est potentia naturalis determinata ad vnum, nempe ad motum sursum. Cùm ergo adhuc tunc moueatur flatus, & partem dilatet, necessariò ad illam causam est reducendus talis motus flatus deorsum.

Dilatatio quomodo fiat.

Quapropter dicendum est, dilatationem in palpitatione fieri à flatu, non tamen semper moueri à leuitate, sed à parte, in qua flatus continetur: pars

A enim à flatu irritata impellens flatum, est causa motionis illius, ad quam sequitur, quod pars dilatetur flatu partem distendente.

Sed hæc doctrina videtur esse contra Galenum, qui 2. *de caus. sympt. cap. 1.* ait: *Solius morbi opera sunt palpitatio, & conuulsio.* Ergo ad palpitationem efficiendam non intercedit actio naturæ, ac per consequens vt fiat palpitatio, natura non debet impellere flatum; nam eo casu motus dilatationis partim fieret à natura, partim ab ipso morbo.

An dilatatio sit motus à natura factus.

Petrus Garcia inquit, nequaquam esse admittendam Galeni doctrinam de motu dilatationis in palpitatione, siquidem talis motus à natura initium habet.

Petri Garciæ opinio.

Sed ne à Galeni doctrina recedamus, dummodo commodè explicari possit, & non sit fundamentum efficax, quod ad eius doctrinæ impugnationem nos cogat, ideò dicendum est, illius placitum verificari in palpitatione; nam potest contingere, quod vapor includatur in alicuius partis cauitate, qui propriâ leuitate illam ascendendo partem dilatet, & sursum extendat: ergo tunc talis dilatatio non est reducenda ad impulsum ipsius partis, sed potius ad leuitatem ipsius flatus. Respondet Petrus Garcia, quod quando fit motus sursum, ad illum pars etiam concurrit impellendo flatum. Contra cuius solutionem sic insurgo.

B

Quid sequendum.

Si per possibile, vel impossibile actio illa naturæ impediretur, tunc adhuc vapor, siue flatus inclusus in parte manet cum propria leuitate: ergo ab illa sursum mouebitur: ergo ad eius motum sequetur dilatatio partis, in qua continetur; & consequenter dicendum est, quod motus ille sine partis actione perfici potest. Cùm ergo palpitatio ex sua natura non expostulet actionem partis ad producendum motum dilatationis, ideò bene Gal. doctrina saluatur dum ait, quod palpitatio, & conuulsio solius morbi opera sunt; nam quamuis natura adiuuante multoties palpitatio fiat, id tamen non requiritur ex sua natura.

Acuta responsio.

C

Sed explicare oportet, à quo fiat alter motus, qui est depressio? Et relictis aliis, dicendum est, fieri à flatu ipso impulso à parte, cui subiacet; nam quando flatus impellit partem, vt dilatetur, pars ipsa resistit, & flatus extre non potest, & sic ab illa illi communicatur impulsus: qui impetus cùm vincat priorem motum, alium contrarium producit, sicut dum pila ex pariete resilit. Ex quo non sequitur, quod ille motus fiat à parte secundùm aliquam potentiam naturalem vitalem, sed naturaliter fit, sicut per resistentiam naturalem cuiuslibet corporis inanimati fieri solet, vt patet in pariete, quando pilæ resistit; atque adeò talis depressio non est opus naturæ animatæ vt sic, cum quo verè Galeni doctrina elucidata manet.

Depressio à quo fit.

D

Pars affecta in palpitatione est quæuis pars, quæ dilatari potest; porrò ea est, quæ naturaliter est mollis, ita vt tum dilatationem sui tolerare, tum rursus in se sidere possit. Neque palpitatio est passio voluntariæ virtutis propriè, neque instrumentorum ad hanc spectantium, vt docet Galenus 2. *de caus. sympt. c. 2.* quibus constat palpitationem differre à tremore, quia tremor est motus impetuo voluntatis subiectus, vt suo loco diximus. Constat etiam pati posse palpitationem quæcumque membra apta ad compressionem & dilatationem; & quia cor in se habet cauitatem, ratione cuius possit dilatari, & comprimi, & ex alia parte non repugnat, quod ab aliqua causa præter naturam excitentur flatus, qui vnius, aut alterius ventriculi cauitatem repleant, qui etiam intra

Pars affecta.

pericardion colligi possunt, ideo censendum est, cor veram pati posse palpitationem.

Quæ actio lædatur.

Est præterea hoc symptoma ex eis, quæ in actione deprauata consistunt, nam fit motus, qui minimè fieri deberet, vt docet Gal. 2. *de caus. sympt. c.* 1. vbi intèr motus illegitimos palpitationem connumerat.

Quis morbus sit.

Sed quia omne symptoma oritur à morbo, dicendum est, vaporem illum efficienter produci à calore diminuto, qui materiam crassam attenuando, & in flatus vertendo palpitationem causat. Circa hoc lege caput de vertigine, nam de vtroque est eadem ratio.

Signa.

Dignoscitur facilè cordis palpitatio ex ægri relatu; nam præter pulsum motum palpitationis sentiunt à pulsu maximè diuersum, & suprà cor manus admota palpitationis motum à pulsu facilè distinguit, & quosdam cordis saltus percipit. Si verò fiat ob aquosum humorem in pericardio contentum, cùm in quantitate modum excesserit, cognoscitur ex cordis motu; mouetur enim cor sicut in aqua submersum, & cum sonitu, ita vt non solum ab ægro, sed à reliquis præsentibus sonus ille percipiatur, vt docet Galen. 5. *de locis affect. cap.* 2. exemplo simiæ, quam ipse dissecuit.

Solet etiam præcedere refrigeratio, ratione cuius cutis constipatur, debileque membrum redditur, & quod est sub eo, à calore debili attenuatur, & in vapores crassos, & nebulosos conuersum, huius symptomatis est causa immediata; nam si tenues sint vapores, facile per cutem exeunt, & transpirant, vt insinuat Galen. 2. *de caus. symptom. cap.* 1. *citato, & de trem. rigore, & palpit. cap.* 5. vbi etiam asserit, quod palpitationis cuiuslibet ex frigido generatio est. Ex quo sequitur, quod ætates frigidiores, natura corporis frigidior, regiones frigidæ, anni tempus hibernum, vita otiosa, repletio, & ebrietas, cibi frigidi, & flatulenti sunt huius morbi causa; hæc enim cutem densant, vias obstruunt, spiritum turbidum intrà detinent; crassos, & frigidos humores producunt, qui sunt causa materialis, ex qua flatus illi eleuantur. Quam ob causam veteres Medici palpitationum remedia adinuenere, quæ excalefacere, & attenuare valent, vt ibi Galenus ostendit.

Corpora palpitationi parata.

Obiectio.

Si verò obiicias ex Galeno 5. *de locis affect. c.* 2. quod ipse adultos, & adolescentes hoc morbo vexatos sanguinis missione curauit, quod minimè efficeret, si affectus frigidus fuisset.

Petri Garciæ solutio.

Huic Galeni placito respondet Petrus Garcia, quod Galenus ibi non intellexit veram palpitationem, quando sanguinem mittebat, sed motum palpitationi similem.

Vera responsio.

Sed quia reuerà ex Galeni verbis id non deducitur, & eo loco de palpitatione agebat, mihi videtur dicendum, adolescentibus illis, quibus sanguinem misit, adfuisse copiam sanguinis crassi, ex cuius euacuatione ab hoc morbo immunes reddebantur, vt ex eius verbis deduci potest, siquidem ait: *Atque hoc accidenti planè liberati sunt, qui post missionem sanguinis vsi sunt victu, & medicamentis, quibus esset extenuandi facultas.* Cùm ergo extenuatio debeatur humoribus crassis, & frigidis, talibus humoribus, & sanguine crasso adolescentes, & iuuenes illi necessariò erant infarcti. Aduertere tamen oportet, an palpitatio exordium sumat ab alia parte alio morbo affecta, vt ab obstructione splenis, ventriculi, mesenterij, aut vteri; quod dignoscere poteris ex signis peculiaribus cuiuscumque affectus, quæ propriis locis traduntur.

§. VNICVS.

Curatio palpitationis.

QVoniam ex cordis palpitatione mors repentè superuenire solet, vt asserit Galenus 2. *aphor. comment.* 41. eius curatio diligenter est inspicienda. Aerem itaque eligimus ad calorem, & siccitatem vergentem, aut talem arte parare licebit rebus calidis, & odoriferis. Victus debet esse extenuans, & flatùs expers, facilisque coctionis; in quem vsum conferunt carnes assæ pullorum, gallinarum, caponum, perdicum nouellarum, phasianorum, & turdorum, quæ etiam elixari possunt, dummodo eorum iuri admisceantur cariophylum, crocum, piper, & alia aromatica. Potus sit vinum aquosum, & facilis digestionis, aut aqua mulsa, seu cinnamomi aut fœniculi. Modico vtantur exercitio. Somnus sit moderatus. Ventrem lenem seruabunt, aut clysteribus carminatiuis vtentur, animique perturbationem vitabunt, præsertim timorem, & tristitiam. Deinde sanguinem mittere iubet Galen. *lib. & cap. citatis de locis affect.* quo auxilio multos præseruauit; eoque est vtendum pro virium, morbique ratione. Sed quia humor crassus est frequentior huius mali causa, illum ad expurgationem attenuantibus, & calefacientibus præparabimus, syrupo capil. Veneris, de duabus vel quinque radicibus, acetoso, aut oxymelle simplici; & si humor fuerit melancholicus, conducunt syrupi borrag. de fumaria, de pomis, & de epithymo, cum aquis borraginis, buglossi, fœniculi, & melissæ. Mox illum purgabimus agarici trochisc. infusione cum diacathol. & syrupo persico solut. & cum aliquo decocto cordiali, aut vti possumus confect. Hamech, & infusione foliorum sennæ, & florum cordialium, & syrupo sennato, aut infusione epithymi, & foliorum sennæ in sero caprino facta, quâ non semel, sed per interualla est vtendum præseruationis causâ.

Facta humoris sufficienti detractione, calefacientia, & roborantia cor interiùs, & exteriùs sunt adhibenda. Galenus de tremore, & palpit. ex veterum sententia commendat castoreum, quod intus assumptum, & exteriùs appositum est generosum medicamentum, cuius ℈.j. cum aqua melissæ, aut cum vino albo tenui in potu aliquibus diebus sumat æger. Valent ad hoc etiam cortex citri, confectio alchermes, diambra, vterque diamoschus, aromaticum rosarum, conserua buglossi, & de corticibus citri, elect. de gemmis cum speciebus, theriaca, & mithridatum, ex quibus ʒ.j. quotidie assumat æger, aut bis, vel ter in die assumat ʒ.j. huius confectionis, quæ recipit conseruæ borraginis, & buglossi, & naphæ, ana ℥.j.ß. theriacæ, smaragd. diamoschi dulcis, & confect. alcherm. ana ʒ.j. pulu. elect. de gemmis cum speciebus, diamarg. calidi, & aromatici rosarum, ana ℈. ij. foliorum auri n. iß. syr. Sabor. Regis, quod sit satis, vt fiat confectio.

Exteriùs cordi sacculus admoueatur, qui recipit florum buglossi, naphæ, ana ℈. iij. coriandri præp. ʒ. ij. corticum citri, cariophyl. cassiæ ligneæ, & pulu. granæ, ana ʒ.j. flor. basiliconis ʒ.j.ß. moschi, & ambræ, ana g̃.v. puluerizentur puluerizanda, & ex iis fiat sacculus ad cordis formam cum syndone coccinea, aut vnguentum efformabis sic. ℞. pingued. naphæ, olei nardini, laurini, & iridis, ana ℥.j. pulu. cinnam. ligni aloës, galangæ, galliæ moscatæ, & diarrhod. Abb. ana ʒ.ß. croci parũ, vini albi odoriferi

riferi guttulas misce,& cum cera fiat vnguentum. Valent etiam epithema ex aquis melissæ, oaphæ, citrangulorum, borrag.& fœniculi, cum vino albo odorifero, & puluere diambræ, aromatici rosarum, & diamusci dulcis, & aliorum, quæ ad hunc finem accommodari possunt.

At si hæc affectio prodeat à flatibus, qui ab aliis partibus cordi communicantur, ita vt cor patiatur per consensum, priùs affectus primarius aliarum partium est detrahendus, cuius naturam, signa, causas, & curationem proprio capite scriptam reperies, quo ablato facilè palpitatio deficiet, neque aliter curari poterit.

CAPVT VIII.

De tremore cordis.

Inter morbos cordis aliqui constituunt tremorem illius, inter quos est Auic. *fen. 11. lib. 3. tractat. 2. cap. 1.* vbi de cordis tremore, & eius causis sermonem instituit. Et Aëtius *tetrab. 2. serm. 4. capite 58.* vbi cordis tremorem cum palpitatione confundit. Adducit Auic. illius definitionem dicens: *Tremor cordis est motus tremulus accidens cordi.* Sed reuera videtur mihi cordis tremorem non esse verum tremorem, sed potiùs motum tremulum similem verotremori, nam vt ex Auicen. constat *fen. 1. libro tertio, tractatu tertio, cap. 11.* tremor est motos voluntarius cum motibus non voluntariis commistus. Et Galen. *2. de causis sympt. cap. 2.* inquit, quod est motus facultatis motiuæ voluntati subueniens. Idemque ostendit *lib. de tremore, rigore, &c. cap. 6.* circa hoc lege caput vltimum primi libri. Et quia motus cordis tremulus non fit mediis musculis, nec subiicitur voluntatis imperio, vt certum tenendum est, talem motum haudquaquam esse verum tremorem, sed potiùs pulsum tremolum à nimio languore facultatis vitalis prodeuntem, vt docet Galenus *2. de præsag. ex pulsibus, cap. 12.* Ita vt sit actio diminuta facultatis vitalis, parumque distet à pulsu formicanti, qui maxime differt à tremore; nam tremor, vt dixi, fit à facultate animali, & conflatur ex motu sursum, & deorsum: tremor verò cordis potiùs conficitur ex motu dilatationis, & compressionis. Quapropter impropriè tremor appellatur. Sed quia hæc actio tremula morbum supponit tanquam causam, scire oportet, causæ rationem habere quidquid nimis facultatem motiuam cordis debilitare valet, vt ait Galenus *loco proximè citato.* Auic. adducens illius causas, ait: *Et causa eius est omne quod lædit cor, ex eis quæ sunt in ipso, aut in panniculo eius, aut continuatur ei ex membris vicinis, & quandoque fit à materia humorosa, & quandoque fit à malitia complexionis pura, & ab apostemate, resolutione, vel morsu animalis venenosi, vel ab externa causa.* Quæ omnia cùm valeant vel intemperiem inducere, aut cordis vires aggrauare, possunt quidem cordis virtutem debilem reddere, & motum tremulum causare; quorum signa ex ægri relatu, & eis, quæ in ægro visuntur, & ex eis, quæ præcesserunt, facilè percipies. Qui quidem tremor quando superfluit, permutatur ad syncopen; & quando magis superfluit, permutatur ad mortem, atque adeò de illo est maxima habenda cura,

§. Vnicvs.

Curatio tremoris cordis.

Si tremor cordis ab intemperie frigida ortum habeat, auxilia suprà in palpitatione cordis tradita prosunt, exceptis vniuersalibus euacuationibus, Verum si ab intemperie frigida cum humoris consortio initium sumat, priùs eum euacuare expedit, vt capite antecedenti annotauimus.

Quod si ab humoribus calidis originem ducat, facta sanguinis detractione, & instituta victus ratione per refrigerantia, eos syrupis refrigerantibus ad expurgationem parabis, & cholagogis medicamentis expurgabis. Deinde calidam intemperiem interius, & exterius refrigerantibus adhibitis corriges. Oportet ergo assumere in tabellis puluerem diamarg. frigidi, aut trium santalorum, cum aqua buglossi, aut radicis scorcion. vel conditum, quod recipit conseruæ rosarum, borraginis, & acetosæ, ana ℥.j. confect. iacynthorum ʒ.ij. margar. t. præp. coralli rubri præp. & ossis de corde cerui, ana ʒ.j. syrupi acetosit. citri quod sufficiat, vt fiat conditum. Exteriùs prosunt epithemata cordi adhibita, vt ℞. aquæ rosarum, borrag. & oxalidis, ana ℥.ij. aceti albi ℥.j. aut loco illius vini albi ʒ.ß. pulu. diamarg. frig. trium santal. & trochisc. de camphora, ana ʒ.ß. misce, quod hieme tepidum, & æstate frigidum cordi admoueatur. Valet ad idem sacculus, qui recipit 4. florum cordialium, & nenupharis, ana ʒ.j. pulu. trium santal. diamarg. frigid. & coralli rubri, ana ʒ.j. misce, & fiat sacculus cum syndone coccinea ad cordis formam, vel cum eisdem pulueribus, cum oleo rosarum, violarum, & citoneorum, & cera vnguentum ad idem confici potest.

Verumtamen si tremor fiat a virium resolutione, & spirituum defectu, vt contingit conualescentibus virium reparatione auferetur, quæ fit per alimenta boni succi, & potu optimi vini, cui data est virtus reparandi quamcelerrimè vires. Quod si ex morsu animalis venenosi, aut ex assompto veneno tremor superuenerit, iis vtendum est, quæ vim habent alexipharmacam, & vlcus ex morsu curandum est vt diximus in curatione rabiei.

Tandem si ratione ætatis senilis accidat cordis tremor, vt incurabilis est relinquendus.

CAPVT IX.

De syncope.

Hic affectus est exactè peracutus, ita vt per illum prope mortui appareant ægri; qui est præceps virium lapsus, vt ex Galen. desumitur *12. method. c. 5.* Alex. Trallianus virium ruinam subitò in ægris orientem syncopen appellat. *Quid sit.*

Sed vt meliùs syncopis natura intelligatur, est dubium circa illam particulam, *preceps lapsus*, an fiat, scilicet syncopis fieri debeat subitò? Gentilis de Fulgin. ostendere vult, partem negatiuam esse veram; inquit enim, quod illa particula *preceps*, vel potest significare causam extrinsecam, id est, quod non fiat à causa intrinseca; & hoc non, quia ab intrinseca causa fieri potest: vel potest significare tempus momentaneum, quod etiam impossibile videtur, siquidem æger potest paolatim resolui, & incidere in syncopen, & non subitò, cùm ad hoc *An subitò fiat.*

hoc nulla sit repugnantia. Nam si v. g. syncopis fiat ex resolutione spirituum, siue resolutio sit subitò, vel paulatim facta, necessariò cùm vtraque perueniat ad vnum gradum, valebit virium lapsum producere; quod etiam confirmat Auic. siquidem *fen.* 11. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.*6. syncopen definiens, talem particulam omisit. Et *cap.*7. *sequenti*, adducens syncopis signa, inquit: *Et ad summum cùm syncopis non fit subitò, tunc ad ipsam minoratur pulsus in primis.* Quæ verba ostendunt syncopen quandoque subitò non fieri.

Petrus Garcia *de locis affect. disput.*48. *cap.* 1. asserit verum esse, exsolutionem paulatinam sæpe præcedere virtutis casum subitum, non tamen dici syncopen, nisi quando subitò, idest breuissimo tempore, vires destruuntur. Quæ responsio non habet vim contra dicta, nam si in paulatina exsolutione adest virium lapsus, sicut in syncope subitò facta, eademque accidentia apparent, necessariò debent constituere syncopen, neque alium inuenio morbum ad quem talium virium iactura reduci possit.

Quapropter dicendum est, illam particulam *subitò*, non significare quomodocunque tempus, sed potiùs inuasionem morbi, nullo alio morbo præcedente sensibili, qui Medici curatione indigeat. Quod si aliquando contrarium euenerit, id ex accidenti continget.

In quo virium essentia consistat.

Dictum etiam est, quod syncopis sit lapsus virium. Ad cuius intelligentiam supponere oportet ex Galeno suprà citato, quod essentia virium, quibus regitur corpus, tum in spiritu, tum in solidorum corporum temperamento consistit. Consonum ergo erit, vt cùm vires labuntur, vt syncopis superueniat, quod spiritus, vel solida corpora nimis præter naturam se habeant, mutata ipsorum qualitate, & quantitate, in quarum moderatione, & conseruatione vires per sanitatem tuentur; quas quidem seruare nihil aliud est, quàm vitam custodire, docente Galeno *9.method.c.*10. Verùm cùm vires, quæ animal gubernant, tres sint, & diuersi generis, & ex diuerso fonte oriantur, quas Plato animas vocat, vt docet Galenus 5. *de locis affect. c.* 1. potest meritò quispiam quærere, nunquid syncopis sit lapsus virium animalium, aut omnium simul? Quam dubitationem facile dirimunt omnes Authores; asserunt siquidem, sincopen esse lapsum omnium virium, præcipuè tamen vitalium, licet talis lapsus non semper incipiat ab omnibus simul; quandoque enim afficitur cerebrum, & trahit in consensum cor; tamen syncopis fieri nequit, nisi cor ipsum per se, vel per consensum afficiatur. Tamen si cor priùs patiatur maximam intemperiem, vel spirituum exsolutionem, statim reliqua in consensum trahit; & si mouendi, ac sentiendi vim amiserit animal, non inde sequitur, quod statim in facultate vitali percipiatur noxa: quod dilucidè explicat Galenus *loco proximè citato.* Maius siquidem auxilium recipiunt membra à corde, quàm ipsum cor ab illis, quamuis mutuò inter se dependeant; nam licèt iecur debile sit, & alimentum non commutet; absque alimento tamen per aliquod tempus viuet animal, & conseruabitur cor: tamen si cor amittat temperiem propriam, ita vt spiritus vitales non generet, & in actionibus pulsandi deficiat, subitò omnia ruunt. Sed controuertitur apud Authores sequens quæstio.

Tres sunt vires quæ animal gubernant.

§. I.

An syncopis, & animi deliquium differant inter se.

PRo huius quæstionis decisione supponere oportet, quod hæc nomina, *lipothymia*, id est animi deliquium, & *eclysis*, id est virium exsolutio, idem prorsus significant, vt constat ex Gal. 1. *de arte curat. ad Glauc.c.*13. & 12.*method.c.*5. & ex Aëtio *tetrab.*2.*serm.*1.*c.*101. Aëtius tamen ibi *c.*69. inter animi deliquium, & syncopen nullam constituit differentiam, imò vnum explicat per aliud, vocátque syncopen animi deliquium. Ex cuius doctrina desumitur, animi deliquium esse cordis affectum; & si aliquam differentiam assignat, illa nequaquam est essentialis; solùm enim inquit, quod lipothymia de repente incidit, sensu, & motu hominem priuans, & omninò non sudant; syncopis verò vigilantes, & dormientes inuadit, & omninò cum sudoribus, qui syncoptici appellari solent.

Pars æqui-na.

Victor Triucau. 6. *de ratione curand. part. humani corporis affect.cap.*12. idem fatetur, dum ait: *Syncopis quasi virium omnium concisio dicitur; lipothymia verò est ipse virium defectus, non tamen integra concisio.* Vbi differre solùm asserit penes magis aut minùs. Et rursus ait: *Cordi autem præsertim attribuitur.* Vbi partem affectam in vtroque morbo, esse cor ostendit. Idem sentiunt Donatus ab Altom. *de medend. humani corporis malis, c.*55. Valles. 7. *controuers. cap.*8. & alij, quorum sententia probari potest; nam si aliter differrent hi morbi, maximè propter diuersam partem affectam: sed hoc non, quia eidem parti, cordi scilicet, remedia applicata prosunt in vtroque affectu: ergo nullo modo differunt. Secundò, nam animi deliquium insurgit ex sanguinis missione, quia per illam spiritus vitales extrahimus; sed ex extractione spirituum vitalium per se læditur facultas vitalis, sicut ex deperditione animalium offenditur facultas animalis: ergo animi deliquium ad facultatem vitalem pertinet, & non ad animalem, ac per consequens in animi deliquio pars affecta est cor.

Contrariam sententiam vt probabiliorem sequimur, quam tuentur Mercatus 2. *de intern. morbor. curatione*, *cap.*10. & Petrus Garcia loco ab initio citato, & alij: quam probare possumus primò ex Auic. *fen.*11.*lib.*3. *tract.* 2. *c.*9. vbi ait: *Et scias, quod casus virtutis quandoque sequitur syncopen, & quandoque est infrà syncopen, vbi virtus non destruitur, nisi à neruis, & lacertis.* Cùm igitur virtus, quæ in neruis, & lacertis destruitur, sit facultatis animalis, ex illius doctrina claret, quod animi deliquium quod ad talis virtutis destructionem reducitur, ad talem facultatem necessariò pertinet; quæ non statim si deficiat, vt suprà diximus, trahit in consensum cor, ita vt simul cum illa lædatur facultas vitalis: atque adeò animi deliquium differt a syncope ratione partis affectæ, siquidem in illo afficitur cerebrum, in syncope verò cor. Quod etiam sic probatur. Nam maior quantitas spirituum vitalium est necessaria pro corde, & cerebro simul, quàm pro corde tantùm: sed potest deficere quantitas spirituum vitalium ad cerebrum necessaria, sine defectu spirituum pro actionibus cordis: ergo eo casu animi deliquium apparebit sine cordis offensione, ac per consequens animi deliquium non potest pertinere ad cor, neque ad facultatem vitalem. Ex quo ad argumenta respondetur. Ad primum, hæc symptomata specie differre, & subiecto, & sic licèt auxilia

Sententia vera.

auxilia eadem pro vtroque conferre possint, pro syncope tamen cordi adhibentur, & pro animi deliquio capiti admota congrua sunt. Quod si vni parti adhibeantur in vtroque morbo, non inde sequitur, quod isti morbi sint idem inter se; nam in eadem parte vtrique prodesse possunt, quatenus conducunt ad generationem spirituum vitalium, ex quibus etiam animales giguuntur, quibus vtrique succurritur facultati. Ad secundum respondetur, quod per sanguinis missionem animi deliquium fit, non ob spiritus vitalis dispendium immediatè, sed ob animales, qui ad cerebrum retrocedunt, natura fugiente eorum dispendium, & ob subitum motum ad interiora hoc symptoma efficiunt; quod benè accidere potest sine cordis vitio: at verò si euacuatio vltra pergat, non solùm sequitur animi defectio, sed & syncopis, dissipatis vltra modum spiritibus vitalibus, & corde eis destituto.

An animi deliquium sit intrinsecum syncopi. Sed ex dictis suboritur alia difficultas, an scilicet animi deliquium includatur essentialiter in syncope? Partem affirmatiuam sequuntur Mercatus, & Valles. quam probare intendunt ex syncopis definitione, siquidem syncopis nihil aliud est quam vitium lapsus, in qua includitur lapsus facultatis animalis, ad quam pertinet animi deliquium.

Conclusio. Sed re vlteriùs perspectâ, existimo animi deliquium non includi essentialiter in syncope, licèt syncopis non possit dari sine illo; nam cum animi deliquium sit facultatis animalis lapsus, syncopis verò vitalis, minimè possunt vnicum morbum constituere, cùm potentiæ istæ inter se essentialiter differant, & sint in diuersis partibus. Itaque horum affectuum differentia stat in membro affecto, in facultatum læsarum diuersitate, & in modo affectionis: quod probari potest, nam ex eo, quod sit casus facultatis vitalis in syncope, sequitur lapsus facultatis animalis: sed quod sequitur ad aliud, est realiter distinctum ab illo, ad quod sequitur: ergo lapsus facultatis animalis, seu animi deliquium distinguitur realiter à syncope. Quod verò casus facultatis animalis sequatur lapsum facultatis vitalis, probatur; nam in syncope fit animi deliquium, aut defectu caloris influentis à corde in cerebrum, qui calor est necessarius ad omnes actiones viuentis; aut defectu spirituum vitalium, quibus restarciri debebant animales, tanquam ex materia: sed vtroque modo fit animi deliquium in syncope per consensum, ex defectu scilicet alicuius requisiti (nam deficit calor, & spiritus:) ergo necessariò est assignanda distinctio inter illa, tanquam inter morbum per se, & morbum per consensum, & sicut inter effectus primarios, & secundarios. Cùm ergo animi deliquium præsupponat caloris influentis, & spirituum vitalium defectum antequam fiat, existimare oportet esse affectum per consensum; dicitur tamen includi in syncope, non quia reuerà sit aliquid intrinsecè spectans ad syncopen, sed quia statim ac deficitur facultas vitalis, per quandam subordinationem trahitur in consensum animalis, & hac ratione dicimus, animi deliquium includi in syncope, licèt non sit de illius essentia.

Neque obstat, quod syncopis sit omninm vitium præceps ruina, vt aduersarij intendunt; nam est præceps ruina facultatis vitalis primò, deinde reliquarum: præterquam quod hæc definitio potiùs est quedam descriptio; nam ruina, seu lapsus facultatum nihil aliud est quàm diminutio, seu abolitio actionum illarum, & talis lapsus præsupponit morbum à quo fiat, ac per consequens datur per aliquid posterius; sæpe enim per morborum accidentia tanquam per magis nota, morbos definiunt Authores. Conducit equidem quammaximè hæc syncopis descriptio ad illius naturæ inuestigationem, atque adeò nullam aliam adduxerunt.

Quo modo fiant. Cognitâ igitur horum symptomatum naturâ, quæ in actione ablata, aut maxime diminuta omnium facultatum sita est, restat nunc examinare, quomodo fiant. Mercatus inquit, quod in animi deliquio duo consideranda veniunt, spirituum dissipatio, & remanentium ad cerebrum retractio: *Dubium.* asseritque animi deliquium fieri immediatè ex spirituum retractione, quam efficit natura dum dissipantur spiritus, præcauens maius malum, & verens ne omninò qui remanent, dissoluantur. Ratio illius est, quia cùm spiritus animales perpetua propagatione generentur ex vitalibus, & resarciantur, hinc oritur, quod licèt animales dissipentur, cùm protinus à vitalibus foueantur, non potest ex dissipatione spirituum animalium immediate consurgere animi deliquium, nisi pro defectu cogantur in cerebrum retroire. Hæc doctrina habet fundamentum in verbis Auic. *cap. suprà allegato*, vbi de syncope agens (nam vtriusque est eadem ratio) ait, quod syncopis fit propter aggregationem spiritus totius ad cor. Idemque insinuat Auerroes *3. collect. cap. 25.*

Dubij solutio. Sed quia huius placiti nulla ratio firma adducitur ab Authoribus, ideò existimare oportet, non semper esse necessarium, vt spirituum retractio sit immediata horum symptomatum causa, sed quandoque sufficit ipsorum spirituum defectus. Hanc doctrinam tuetur Petrus Garc. & quantum ad animi deliquium sic probat. Ex natura rei hæc duo sunt diuersa, deficere spiritus animales, & retrocedere remanentes ad cerebrum: sed non repugnat esse vnum sine alio: ergo possunt deficere spiritus sine retrocessu remanentium. Iam audio te dicentem, deficientibus spiritibus cerebrum reliquos ad se allicere; nam tempore indigentiæ cerebrum, & cor ad se attrahunt spiritus ad suas actiones obeundas, ipsosque ob eandem causam conseruant, vt docet Eustach. Rudius *3. de virtutibus, & vitiis cordis, cap. 2.* Hæc tamen est inefficax responsio; nam si ab aliquo agente impediretur talis spirituum ad interiora retrocessus, reuerà fieret animi deliquium: ergo non sequitur, quod immediatè fiat ab illo. Probatur antecedens, quia si deficeret sufficiens quantitas spirituum ad motum, & sensum, animi deliquium insurgeret, etiamsi spiritus non retrocederent. Et confirmatur, nam in tantùm retrocessus ille causat animi deliquium, in quantùm per illum organa sensuum, & motuum spiritibus orbantur necessariis ad suas actiones efficiendas: sed per spirituum defectum, eorumve diminutionem idem eisdem accidit organis: ergo eo tempore impertinenter adducitur spirituum retractio.

De syncope etiam idem probatur ex Galen. *12. method. cap. 5. citato*, vbi asserit, quod ex voluptate nimia, seu gaudij excessu subitò eueniente aliqui in syncopen inciderunt: sed tempore gaudij syncopis accidit propter spirituum dispendium, & eorum ad extima effusionem: ergo eo tempore non potest accidere propter retrocessum ad cor. Sicut enim ex timore, & tristitia spiritus & sanguis intrà recurrunt, ita per gaudium contrarium motum subeunt, & durante gaudio non possunt ad intra reuocari; impedit enim passio illorum motum ad interiora. Cùm igitur spirituum defectus actionum defectum in potentiis causet, ad talem defectum immediatè huiusmodi symptomata, tanquam

ad causam sunt reducenda, siue spirituum retrocessus fiat, vel non.

Quare ad Auic. & Auerroëm dicendum est, quod licèt spiritus aggregentur frequentiùs, non tamen aggregatio est horum symptomatum immediata causa, sed potiùs ipsorum spirituum defectus, vt dixi.

Dubium. Sed antequam ad syncopis causas deueniamus, explicare oportet, quomodo se habeant animi deliquium, & syncopis, an scilicet in productione vnum præcedat aliud? In qua re breuiter dicendum est, quod licèt animi deliquium sæpe præcedat syncopen, quia à minori penuria spirituum excitatur, & posteà maiori illorum quantitate diminutâ syncopis sequitur; nihilominus contingere potest syncopis nullo præcedente animi deliquio; nam cùm ad diuersas partes pertineant, & in corde fiat syncopis, potest contingere, quod aliqua causa præter naturam corrumpat spiritus vitales, remanentibus per aliquod breue tempus animalibus, aut è contrà; tuncque non mirum si syncopis præcedat deliquium.

§. II.

De causis syncopis.

Syncopis causas complectitur Galen. *loco suprà citato*; hæ quidem sunt animi sæua pathemata, vt timor grauis, gaudiumque excedens, interdum etiam mœstitia fortis. Item euacuatio immodica, labor, dolor vehemens, vigiliæ, copia, & multitudo humoris crassi, aut prætenuis succi, febres malignæ, & ardentes, cordis affectus, inter quos annumerat etiam intemperiem calidam nimis, & frigidam. Similiter humor venenatus, siue veneno similis in corpore genitus, aut venenum assumptum, vel ex morsu venenosi animalis, ad cor transmissum, aut malitia aëris, & quæcumque calorem, & spiritum dissoluunt, cordisque propriam temperiem deperdunt. Accedit ad hæc syncopis per consensum causa, quæ quia frequenter prodit ex stomacho, eam stomachicam vocant, quam ex inflammatione, aut alio ingenti morbo prodire certum est; quæ omnia spiritus vitiando, vel corrumpendo syncopen inferunt.

Sed circa primas qualitates insurgit dubium, an possint esse syncopis causæ. Fernel. 5. *pathologiæ, cap. 12.* autumat simplices intemperies non esse syncopis effectrices. Inquit enim: *Syncopen autem inferunt cordis affectus omnes præter simplicem intemperiem.* Quod videtur Galeni doctrinæ consonum 5. *de locis affectis, cap. 2.* vbi ait: *Maiores intemperantiæ scilicet subitam mortem non inducunt.* Quod ratione probatur; nam si calida intemperies, v. g. potest inducere syncopen, sequeretur quod omnes laborantes febre ardenti in syncopen inciderent; nam calor illius est nimis exurens, & intensior quàm in aliis morbis, cuius contrarium quotidie experimur.

Sed opposita sententia mihi probabilior videtur, nempe qualitates primas esse syncopis effectrices; quam tuetur Galenus 12. *method, cap. 5.* & 5. *de locis affect. cap. 1.* Vbi agens de partium principalium propria temperie, ait quod cor suâ temperie proprias elicit actiones, quâ pereunte, actiones pereunt: sed calor, & frigiditas nimis intensa possunt cor distemperare, & illius temperiem destruere: ergo ex tali intemperie necessariò cordis actiones peribunt, & consequenter syncopis fiet.

Dubium. Secundò, nam spiritus sunt necessarij ad omnia munia exequenda, propter illorum qualitatem, non tamen propter substantiam; nam non est immediatè operatiua: sed per alterationem potest produci qualitas incompossibilis spirituum qualitati: ergo defectu qualitatis requisitæ ad operandum eorum actio cessabit, licèt non corrumpantur substantialiter. Si enim spiritus indigent tanto calore, vt operentur, illumque remittat frigus, certè operationibus vacabunt. Pari modo si indigent tenuitate, & medio frigore qualitas ei opposita, densitas scilicet, inducitur, nequaquam operabuntur, atque adeò syncopis superueniet.

Dubij solutio. Petrus Garc. huic solutioni non acquiescit, & respondet, quod primæ qualitates syncopen inferunt, non duntaxat alterando, sed corrumpendo; & hoc modo inquit est intelligendus Galenus: & quia corruptio præsupponit alterationem, ideò ex alteratione fit syncopis, non tamen sine corruptione substantiali spirituum. Sed huius solutio non satisfacit, nam benè potest cor, & aliud quodvis habere qualitates sibi repugnantes, & illius actiones cohibentes, absque formæ substantialis corruptione, seu amissione, vt patet dum corpus aliquod disponitur ad corruptionem; & est aptissimum exemplum in hecticis tertiæ speciei, in quibus temperamentum vitalitatis remanet, insufficiens tamen ad operandum, vel saltem diminutè nimis operatur; & in aqua nimis feruente, quæ conseruatur cum qualitatibus illi repugnantibus, & paruam, aut nullam vim refrigerandi possidet, donec calefaciens semoueatur, & ipsa per se ad pristinum statum reducatur; idemque proportionali modo affirmare valemus de corde, & spiritibus, qui nimis distemperari possunt, & inepti reddi ad operandum; & tamen non est necesse, vt corrumpantur, nam antequam sint in vltima dispositione in ordine ad corruptionem, potest semoueri causa illos alterans, & denuò in illius absentia vires pristinum statum per se recuperabunt, quo tempore syncopis etiam semouetur. Ex his ad rationem Fernel. respondetur, non semper in febribus ardentibus syncopen aduenire, quia in omnibus non est eadem resistentia, nec dispositio in ordine ad effectum; quod à simili constat in febrium productionibus, nam ex eo quod febris exurentissima producatur, non sequitur, quod spiritus vitalis, qui reliquis calidior est, statim inflammetur, ita vt febrem accendat diariam, cùm sæpe conspiciamus febres sine huiusmodi complicatione, de quo forsan alibi dicemus; non enim sufficit caloris actiuitas, si ex parte passi non est dispositio ad effectus receptionem, ac per consequens licèt in aliquibus febribus ardentibus superueniat syncopis, non inde sequitur, quod sit communis omnibus.

Qualiter causa se habent ad syncopem. Quam verò ob causam dolor syncopen exagitet, breuiter dicendum: quod punctum tetigimus *cap. de carp*; per dolorem etenim spiritus nimis mouentur, & agitantur, & ratione motus qualitates sibi incompossibiles adquirunt, quibus non possunt conseruari, sed potiùs resoluuntur, & attenuantur nimis, propriamque formam amittunt. Et vniuersim sciendum est, omnes causas syncopen efficere aut alterando spiritus, vt primæ qualitates, præsertim magis actiuæ, aut corrumpendo, qualiter efficiunt venena, & humores praui malignam qualitatem comparantes; aut euacuando, vt in magnis euacuationibus; aut distrahendo, vt in gaudio, & voluptate; vel suffocando, vt in maxima humoris crudi copia, & in vehementi timore, & mœstitia. Ex quibus constat, quod licèt Gal. 12. *methodi,*

methodi, c. 5. cit. asserat, quod essentia virium, quibus nostrum regitur corpus, in spiritu, & in solidarum partium temperamento consistit, quibus integre se habentibus salus conseruatur, ipsis verò corruptis, deperditur, donec iterum restaurentur; non tamen licet inferre, quod ex mutatione temperamenti partium solidarum syncopis insurgit: quapropter hecticus in tertia specie constitutus syncopticus dici nequit; & idem statuo de quolibet alio habitualiter, vel aliter nimis intemperato, donec spiritus vitientur, aut deficiant, ita vt lapsus virium immediatè ex vitio aut defectu spirituum vitalium originem trahat; nam syncopis est morbus exactè peracutus, citò hominem perdens; languor verò virium ex partium consumptione, & intemperamento plurimum durat, ita vt cum maximo virium lapsu plurimo tempore perseueret, quod non accidit syncope laborantibus, eo quod spiritus conferunt ad omnes vitæ actiones obeundas; quapropter ipsis spiritibus deficientibus, neutiquam vita conseruari potest, citoque perit æger.

Signa. Ex iis plures causæ ex ægri, & adstantium relatu dignoscuntur; nos verò eas, quæ non ita facilè percipiuntur, conscribemus, & duas præcipuè syncopis species trademus, quas curare docet Gal. 12. *method. toties repetito*, videlicet quæ ab acribus humoribus, & quæ à crudis ortum habent, & nonnihil etiam de aliis scribentes capiti finem imponemus. Sed quia os ventriculi sæpe trahit in consensum cor, frequentius accidit syncopis stomachica dicta, quâ præsente si ab humoribus crassis proficiscatur, facies apparebit alba, pulsus imminutus, & inæqualis, hypochondria intumescunt, & inflantur, calor exiguus, aut nullus sentitur. Ad quod etiam considerare oportet anteactam vitam, vt si assuetus fuerit crassis, & prauis eduliis, repletionibus, & ebrietatibus, & si iis adiungatur immobilitas, & æger sine sensu iaceat, scire oportet quod humores sua multitudine vires premunt, & meatus obstruunt, caloremque suffocant.

Eos verò, quos tenuis succus infestat in ore ventriculi infarctus dignoscimus ex assidua oris ventriculi mordicatione, dolore, anxietate, & inquietudine. Quod si in vniuerso corpore redundent, ex toto sudores prodeunt, quamcitissimè debili reddita vi retentrice, totum corpus languescit, & facies, quam depingit Hipp. apparet. Sudores frigidi solent esse, qui extinctionem ostendunt, ad cuius cognitionem adiuuat etiam defectus aliarum causarum.

Prognosticum. Hic morbus est maximè exitialis, & citò interimens, ita vt qui frequenter, ac fortiter absque causa manifesta exsoluuntur, repentè moriuntur, ex Hipp. 2. *aphor. text.* 41. Quod si affectus iste primariò accidat cordi, omni Medicorum auxilio destituitur, & in præsentaneam mortem præcipitat, vt cùm inflammationibus, erysipelate, & intemperiebus validissimis cor ipsum afficitur. At si consortij lege, siue per consensum, iecinore, cerebro, ore ventriculi affectis syncopis insurgit, eam sustinebit æger. Item si syncopis valida est, non est medicinæ locus; quod si quadantenus vires constent, aliquando ad sanitatem perducuntur, vt ostendit Paulus *lib. 3. cap. 24.*

§. III.

Curatio syncopis.

Curatio syncopis in accessione. Quoniam istud accidens à pluribus causis originem ducit, ideò in curatione diuersa est habenda indicatio pro causæ diuersitate; in vna tamen conuenire debent: nam si æger syncope corripiatur, omne curantis consilium ad symptomata dirigi debet, vt docet Gal. 12. *method. c. 6.* in quo conueniunt omnes. Et quia ex spirituum vitalium defectu, vel vitio proficiscitur, à quacunque causa dependeat, eorum restauratione indigere vt certum existimamus: quod optimè consequimur alimentis facilis coctionis, & nutritionis, vt iusculis gallinarum, & caponum, & optimo vino ebibito, quo etiam facies irroretur, & supra cor linteum vino madidum, & tepidum apponatur, cui admiscere possumus aquam naphæ, & rosarum. Quod si æger nihil transglutiat, vinum in os illius instillabimus. Odoret etiam vinum, & offam panis, vel biscoctum calidum vino imbutum, vel res odoriferas, vti moschum, & ambram vino, & aquâ rosarum inspersam; qui enim celeri indigent appositione, per epota; qui verò adhuc citiori, per odorata resarciuntur, dicente Hippoc. *libello de alimento.* Verumtamen si syncopis ex vteri consensu insurgat, res fœtidas odorent, & benè redolentia inferiùs applicentur, reliquaque sunt facienda, vt capite de hysterica affectione actum erit.

Curatio syncopis ex humoribus crudis. Transactâ accessione si syncopis ex magna crudorum copia, & cum ventriculi noxa incipiat, ægros cibabis alimentis calefacientibus & extenuantibus; in parua tamen quantitate, quia abundant crassis humoribus, & sic primis diebus solum sis contentus aquâ mulsa ex hyssopi decocto, aut iure pulli, cum cariophylis, croco, & pipere. Quod si febris non valde infestet, vinum album, tenue, & aquosum est concedendum. Aër eligatur ad calidum declinans, aut talis arte paretur; somnus, atque vigilia sint moderata. Sed vt ex Aëtio constat, cum neque venæ sectionem, neque expurgationem ferat, quamuis euacuatione indigeant, ideò nullum euacuandi modum inuenit præter confricationem, quam incipimus à cruribus per lintea moderatè aspera supernè deorsum: deinde brachia, & reliquum corporis confricantur. Postquam verò sint fricatione calidi, & timor sit ne ob vehementem fricationem in lassitudinem incidant, oleo laxanti est vtendum, quale est oleum dulcissimum, aut anethinum, vel camem. quo valenter sunt fricandæ partes. Fouendus etiam est venter oleo absinthij, mastichis, & menthæ, aut cataplasma apponatur ori ventriculi, quod conficitur ex croco, aloë, mastiche, absinthio, & vino, cui addere poteris oleum absinthij, nardi, & mastichis, vel cum eisdem oleis, & pulueribus absinthij, mastichis, & cinnamomi, & cariophylorum, & cera vnguentum effinges. Verùm si æger ad vomitum fuerit procliuis, aut in ore ventriculi quidpiam supernatauerit, eum prouocabimus assumpto aceto mulso tepido, & penna oleo intincta, & ori immissa.

Præterea si vires aliquantulum firmiores reddantur, licèt multam humoris euacuationem simul tolerare non possint, eos tamen paulatim & assiduè euacuare tentabimus, vt animaduertit Galen. *loco proximè citato.* Eos itaque præparabimus aceto mulso, aquâ mulsâ, melle rosaceo, & syrupo acetoso, duarum, vel quinque radicum. Quod si æger

frigidæ

frigidæ poror fit, huic æstate frigidum syrupum dabis, hieme verò omnibus calidum, vt notat Aetius. Deinde eos euacuabimus melle rosaceo persico, vel syr. Principis, & decocto Pugini, aut syr. persico solutiuo cum emulsione seminis cartami in decocto foliorum sennæ, & epithymi extracta; vel pillulis mastichis, de hiera, aut de agarico. Conuenit etiam clysterum vsus ex decocto betæ, mercurialis, & parietariæ, cum melle, & sale gemma, & hiera simplici. Aut ex aqua mulsa ex origani, thymi, calam. & pulegij decocto, cum hiera diacolocyntidos, vel electuario diaphœn. Interim tamen dum hæc assequuntur, interiùs sunt assumenda calefacientia, & extenuantia, vt diatrion piperεon, & tabellæ diarrhod. Abbatis, cum duplicato rhabarb. Aqua stillatitia cinnamomi, ex Mathiolo vtilis censetur, corroborat cor, humoresque attenuat; quapropter syr. attenuantibus, & inscindentibus est admiscenda. Valet etiam sequens stillatio vnius cochlearij mensurâ ebibita, vel syr. admista. ℞. theriacæ magnæ ℥.ß. seminis citri ʒ.ij. florum naphæ, anthos, borrag. & buglossi, ana p.j. melissæ, & tormentillæ, ana m.j. cinnamomi, & cariophylorum, ana ʒ.ij. omnia macerentur, & cooperiantur aquâ vitæ, & ex omnibus in balneum Mariæ immissis fiat instillatio. Mirabiliter prodesse potest ℥.j. huius liquoris. ℞. mellis rosati lb. iij. aquæ vitæ lb.j. melissæ p.j. florum naphæ, & anthos, ana p.j. omnia instillentur in duplici vase, & instillatio seruetur vsui. Hæc omnia conferre etiam possunt in palpitatione, & tremore cordis à causa frigida.

Curatio syncopis ex bile. Prædictis etiam auxiliis curatur syncopis, quæ ob crassorum humorum copiam in toto corpore redundantium fit, quo tempore non oportebit circa os ventriculi tantum habere prouidentiam, cùm ab eo originem non trahat.

Si verò syncope laborantes humorum acrium, & mordacium in ore ventriculi copiam habuerint, diuersâ à iam dictis ratione sunt curandi, qui facillimè exsoluuntur, vt notat Galenus præfato loco. Transacta itaque accessione ad frigidum aer vergat, potu, ac cibis vtantur frigidis, vt ptisanæ cremore, aut mica panis in succo mali punici aut mali cotonei, vel vitellis ouorum sorbilibus, cum succo arantij, aut limonis, vel aliquo iure pulli, in quo sint decocta borraginis, vel lactucæ folia. Potus sit vinum album aquosum modicè adstringens, aut vinum rubrum aquâ deaurata, vel chalybeatâ dilutum. Hos etiam paulatim, & assiduè nutrire iubet Aetius, quamocyssimè enim resoluuntur. Cùm humor morbum efficiens sit tenuis, & leuis, cum per vomitum euacuare curabimus, quem digitis, aut pennis oleo imbutis, & ori immissis promouebimus, aut hidrelei potu, vel aqua hordei, & syrupo acetoso tepidis.

Vlteriùs os stomachi corroborabis per ea, quæ foras imponuntur, facta priùs humoris euacuatione per vomitum, vt dixi, & per clysteres, qui fieri possunt ex decocto hordei, & oleo rosarum, & violarum, cum pulpa cassiæ, vel diacatholic. Quod si vires permittant, assumat æger ʒ.j. rhabarb. in aqua chicorei, cum ℥.iij. syr. Regij, vel persici solutiui, vt humor euacuetur, simulque ventriculus corroboretur. Exteriùs ventriculo adhibeatur oleum myrtinum, citoneorum, & rosarum, cum puluere coralli rubri præp. margar. rosarum, & myrti: vel hoc vnguentum. ℞. olei myrti, rosarum, & mastichis, ana ℥.j. acaciæ, hypocistid. & rhu obsoniorum, ana ʒ.j. ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum.

Interiùs quacunque hora syrupum acetosum, mixtum citoneorum, syrup. granatorum, de acetositate citri, vel de succo limonum, quibus estreuis humoris biliosi qualitas coerceri solet, propinabis.

At si sudor nimis infestet, eis adhibemus quæ humorem biliosum incrassant, & vias obstruunt. *Sudorem sedantia.* Huius census sunt pulueres boli armeni, terræ sigillatæ, vtriusque coralli, mastichis, trocisci de karabe, & de spodio, cum semine acetosæ.

Tamen quia hæc interiùs assumpta sæpè non proficiunt, simul per adstringentia, & refrigerantia sudorem coercebimus. Oportet ergo totum corpus inungere oleo myrtino, rosato, omphac. & citoneorum, fortiùsque auxilium efficeris, si eis addideris albumina ouorum agitata, & fortius adhuc, & potentius, si omnibus iis addas pulueres subtilissimos rosarum, myrtillorum, balaustiorum, boli Armeni, & terræ sigillatæ.

Cordi præterea admoueantur epithemata frigida ex aqua rosarum, borrag. & acetosæ, cum puluerihus trium santalorum, & coralli, cum modico moschi, & ambræ, & vini guttulis, vnguentaque conficies ex oleo myrtino, & rosarum, cum pulu. santal. margaritar. & confect. iacynth. & guttulis aceti rosarum.

Quod si syncopis à dolore proficiscatur, curatio consistit in remotione causæ dolorem excitantis, & si adhuc dolor non auferatur, narcoticis partis affectæ sensum stupefaciemus. Verùm si ab immodica euacuatione oriatur, vt à repente rupto abscessu, vel ab immodico ventris profluuio, debitè sunt cohibenda, & rebus alimentitiis & odoriferis vires recreandæ; quemadmodum si ex venenosi animalis morsu, vel veneni assumptione, bezoarticis, & viri alexipharmacam habentibus curari debet.

Tandem si ab inflammationibus internis initium habeat, aut a vehementi febris malignitate, & ardore, eos fortiter fricare expedit, humoresque ad extra euocare, & crura ac manus eorum ligare, & iubere vt vigilent, & ab omni cibo ac potu abstineant, vt consulit Aetius. Si enim aliquod visens phlegmone obsedit, cui syncopis superueniat, insanabilis est, vt docet Galenus, præcipuè si languentibus viribus phlegmone infestentur iecur, os ventriculi, & pulmo, quibus fermè inutile est curationem adhibere. Reliqua in tractatu de febre cum accidentibus traduntur.

CAPVT X.

De lactis defectu.

Qvia lac pueris est nutrimentum proprium, & magis naturale, vt docet Arist. 7. *politic. cap.* 17. ideò de illo maxima est habenda prouidentia, & antequam de causis defectus illius sermonem instituamus, oportet illius naturam, & causas ac generationem inuestigare; quæ omnia breuiter comprehendam. Arist. 3. *de historia animal. cap.* 20. lac describit dicens: *Lac est sanguis superfluus, coctus, & dealbatus in mammis.* *Lac quid sit.* Vbi illius generationem, modum generandi, partem in qua gignitur, & causam illius materialem demonstrat. Est quidem sanguis superfluus, ita vt asserat Galenus 7. *de vsu partium, cap.* 22. quod lac est superfluum vltimi alimenti; constat enim ex Hippoc. *lib. de hominis structura* (in quo omnes etiam

etiam conueniunt) quod lac,& semen fiunt ex eadem materia, nempe ex sanguine redundante, & propter hoc dictum fuit ab Hipp. 2. *de morb. popul. sect.* 3. lac esse sanguinis menstrui germanum, quod coctione fit in mammis. Neque circa hoc reiicienda est Empedoclis sententia, quæ asserit, lac nihil aliud esse, quàm pus; nam concocta putrida appellabant veteres, vt constat ex Plutarcho 2. *de causis naturalibus*: & Arist. refert 4. *topicorum, cap.* 5. Empedoclem vocasse vinum aquam in ligno putrefactam, id est concoctam. Itaque ex omnium sententia lac coctione fit in mammillis, quod optimè cordis calore conficitur, vt insinuat Gal. 7. *de vsu partium citato.* Cùm enim mammæ sanguine nutriantur, & alimentum fiat alito simile, illum per coctionem mammæ dealbant, & in lac conuertunt, ex quo immediatè nutriuntur,& quod remanet,ad infantuli nutritionem,& alitionem deseruit; sicutenim rubra rubificant materiam quam in se conuertunt, vt hepar; ita membra alba albificant sanguinem ex quo nutritionem accipiunt; & quia mammæ fuit eiusmodi, ideò lac debet esse album, vt docet Galenus *libr. de anatomia viuorum*,& 1. *de sanitate tuenda, cap.*9. in quo tamen quodammodo dissentit Aristot. 3. *de histor. animal. cap.*21. qui inquit, quod lac commodius est, quod liuorem trahit, quam quod candidum est. Mammæ sunt partes ad lactis generationem destinatæ, meritoque pectori inhærent, vt ex ipsis cor ossi pectoris subiectum tegumentum accipiat,& in huius beneficij gratiam cor mammis calorem præstat, vt lac in sui, & infantium alimoniam gignant, vt ostendit Galenus 7. *de vsu part. cap.* 22. *citato.* Remanet lac dulce, quia ex parte sanguinis puriori generatur, quæ dulcis gustu percipitur, & in hac qualitate sanguini simile perseuerat. Et quia infantes dum erant in vtero similem saporem degustabant, ideò in lucem editi lactis dulcedine delectantur, vt asserit Hieronymus Mercur. 3. *de morbis muliebrib. cap.* 1.

Cur mammæ pectori inhæreant.

Lac quare dulce.

Quibus partibus constat lac.

Lac ex triplici substantia conflatur, vt insinuat Galenus *de cibis boni, & mali succi, cap.*4. quarum vna est serosa,tenuisque; altera crassa, & caseosa; tertia denique pinguis, & oleosa. Quod etiam ostendit 10. *simplic. cap. de lacte*, & aliis in locis, & Arist. 4. *de histor. anim. cap.* 20. quod enim magis crassum,& pingue est, magis nutrit quàm tenue, quod vi abstergendi est præditum, & magis aut minus nutrit, prout magis ad extremum crassitiei, aut tenuitatis accedit.

Lactis temperies.

Circa lactis temperiem varius Galenus apparet, & hoc ob diuersitatem substantiarum quibus componitur,& ob diuersas facultates quibus constat; siquidem 1. *simplic.cap.* 2. & 4. *simplic.c.*17. & 5. *aphorism. comm.* 40. asserit in lacte calorem à frigiditate euinci: & 3. *de temperam.cap.*4. lac, carnem,& mel inter calida constituit:& tandem 3. *de simplic. medic. facult. cap.* 21. inquit, quod in medio pituitæ,& sanguinis lac est,vtique quod ad calorem attinet; non tamen æquè ab vtroque abest,sed longius abest à pituita, & propiùs accedit ad sanguinem, vbi etiam lac tepidè calidum appellat. Ex quibus verbis eò loci potiùs ad calorem lac vergere deducitur, quàm ad frigus.

Quo tempore generatur lac.

Tempus generationis lactis est à duodecimo ætatis anno vsque ad quinquagesimum annum, idest à tempore apparitionis sanguinis menstrui, vsque ad tempus, quo fluere desinit, vt colligi potest ex Galeno 14. *de vsu partium, cap.*8. sunt enim,vt ibi asserit;ipsæ mamæ, & vterus ad eundem finem comparata, hacque de causa mammæ cum vtero tantum habent consortium, eaque per vasa quædam natura coniunxit, vt quando in matrice fœtus continetur, ex ipsis vasis fœtus alimentum capit; in lucem verò eo edito alimentum totum mammis affluit ad lactis generationem: & quia ex sanguine menstruo generatur, ideò lac fieri, potest à tempore fluxus menstrualis vsque ad eius desitionem,frequentiùs tamen fit infantulo in lucem edito, quo tempore iam illo indiget natura ad infantuli alitionem loco sanguinis,quo in vtero materno nutriebatur.

Quæ actio læditur in lactis defectu.

Si igitur lac deficiat, maximum infantibus incommodum insequitur,qui defectus est symptoma in actione diminuta,seu abolita,si quidem lac non fit, vel diminutè fit, eo quod sanguis in mammis non colligitur ad illius generationem: nec potest dici esse in eis, quæ excernuntur, aut retinentur præter naturam, vt autumat Hieronymus Mercur. nam eo tempore non retinetur lac præter naturam, sed potiùs non fit, quo tempore fieri deberet.

Quibus de causis deficit lac.

Hoc symproma à pluribus morbis proficiscitur; quandoque fit ex mammarum paruitate, & mala conformatione; debet enim mammarum caro mediocrem nancisci magnitudinem, & esse fungosa, & foraminibus plena, vt ait Arist. 1. *de historia Animal.cap.*12. ob quorum defectum lac in hominum mammis nequit generari, licet in aliquibus visum fit, vt censet Arist. *loco citato*, & Auic. *fen.*12. *lib.* 3. *tractat.* 1. *cap.* 2. Quandoque etiam sequitur sanguinis defectum, ita vt paucior fiat, si deficit sanguis ob alimenti defectum, vel ob immodicas euacuationes, vel ingentes febres, & inflammationes,& quia sanguis ad alias partes transfertur. Impediunt etiam sanguinis fluxum ad mammas viarum obstructiones & angustiæ,& facultatis attrahentis mammarum debilitas, vel animi ingens quæuis passio, quæ ad alias partes sanguinem mouet,& illum consumit. Deterior fit lac ob prauorum eduliorum esum, aut ob dominium alicuius humoris à sanguine; nam cùm lac ex puriori sanguine generetur, vt docet Auic.*loco proximè citato*, alimenta quæ ingeruntur,facilè in humoris peccantis naturam conuertuntur, & non in sanguinem; atque adeò deficiente sanguine, deficit lac ob materiæ defectum: quod si aliquod generatur; illud impurum est, & humoris naturam redolens.

Defectus lactis signa.

Signa defectus lactis ex puero lactante primò desumuntur; nam si videas illum continuò acclamantem, & extenuatum,& pannos,quibus inuoluitur, siccos, signum est lactis defectum adesse. Item si menstrua nutrici superueniant, diminuunt lac, & illius odoris gratiam in deterius mutant. Quod si sanguis vitiosus sit ratione humoris biliosi,visu,& gustu id percipies,quia subpallidum erit lac,& subamarum, & tenuis substantiæ. Quod si lac pituitosum existat,inquit Auicenna, declaratur ex vehementia albedinis, & aquositate ipsius, & declinatione eius ad acetositatem in odore,& sapore suo. Cum hoc tamen censeo lac non comparere intensiorem albedinem ex pituitæ permistione, cùm lac in albedine pituitam excedat. Tandem si lac melancholicum sit,crassum nimis apparebit,quod maximè euitare debemus, vtpote plurium malorum principium; quippe epilepsiam, cruditates, nauseam,vomitum,obstructiones,flatus, & furunculos generare solet. Lac etiam tenue nimis euitare debemus,quia habet parum substantiæ alitiosæ,& infantes extenuatos,& graciles reddit,aluum ptoritat, & vrinam multam gignit. Aëtius lactis vitium cognoscere docet dicens: *Tenuia ac candidissima*

dissima linteorum frusta lacte imbuta in vmbra siccabimus, & in his quantum à natiuo colore lac discessit, specalabimur. Ex coloreenim in linteolis relicto cognoscitur humor illius coloris soboles. Requiritur ergo lac colore album, substantia mediocre, inter crassum, & tenue, sapore dulce, & grati odoris, & maternum, quod omnibus aliis præfertur, tanquam magis familiare, in cuius defectu nutrix eligenda est, vt inquit Moschio, quæ sit adolescens, & pulchri coloris, & iam bis pepererit, & pectus latum habeat, ipsásque mammas neque nimium laxas, neque valde tensas, papillas neque multùm graciles, neque valdè breues, neque sit parua, & breuis, neque irascatur, si fieri potest, & sit grata, & munda, & dentes habeat mundos, & completos. Addit Galenus 1. *de sanitate tuenda, cap.*9. quod vtatur alimentis boni succi, moderatéque se exerceat, abstineat à veneris vsu, nam menses viti consuetudine prouocantur, quæ si vtero concipiat, maior puero inde sequitur noxa.

Nutricis electio.

Neque minùs est attendenda nutricum ætas. Paulus *lib.*1. *cap.*2. docet nutricem neque debere esse aniculam, neque iuuenculam; & illius statuens ætatem, natu minimam esse annorum 25. dicit, & natu maximam 35. Auic. etiam eam approbat a 25. anno ad 35. Aëtius à 20. ad 40. Nos autem iudicamus nutricem esse eligendam à 20. ad 30. vel 35. annum, qui est iuuentutis complementum, & finis; nam ante 20. sanguis plurimus absumitur in nutritione, neque partes habent robur requisitum pro infantis alitione: post trigesimum verò annum, vel 35. robur partes amittere incipiunt, neque lac ita laudabile generare valent.

Quod si talem inuenire non valemus, lac emendabimus secundum vitium, quod habet. Primum ergo quod se offert, est illius defectus, cuius curationem tradere est opportunum.

A solunnt, & diminuunt. Vitex, ea Diosc. testimonio *lib.* 2. lac gignit, quæ non conuenit nisi abundet pituita, cuius vsus frequens improbatur; nam suo calore consumit lac, & diminuit semen; omne enim quod diminuit sperma, diminuit lac; & quod facit exuberare sperma, facit etiam exuberare lac, vt notat Auic. Puluis crystalli vtilis censetur per os assumptus, ex Gal. *lib. de simpl. medic.* aut aqua hordei cum puluere seminis fœniculi epota, aut sesamum crudum cum vino. Præterea intestina theræ vino abluta, & in pulueres redacta, & vino epota prosunt. Succus betæ epotus, & nasturtium in vino epotum multum gignit lac, ex Hipp. 1. *de morbis muliebribus, text.* 26. Lapis galactites alligatus, aut vino generoso epotus, vel aqua dissolutus vtilis est, ex Aëtio. Lapis lactici coloris, & maculis, seu lineis ad rubedinem rendentibus, qui communiter à nutri- B cibus collo suspensus trahitur, maximè conferre solet. His, & aliis est vtendum, considerata nutricis temperie, & humoris prædominantis idea, quem remediis idoneis attemperabis; & postea expurgabis, vt sic lactis impuritas auferatur. Eapurgantia tamen non debent esse fortia, vt asserunt Hieron. Mercurial. & Donatus ab Altom. quæ enim nimis purgant, corpora exsiccant, & sanguinem absumunt, quorum copiam ex aliis locis desumere poteris.

Præterea si mammæ debiles appareant, & sanguinem non attrahant, eas fricare expedit, vt dictum est, & illis cucurbitulas affigere, & balneo calido illarum poros aperire, vt faciliùs succedat sanguis. Verum tamen si ob aliquam euacuationem deficiat lac, eam compescere erit opportunum, deinde optimo alimento corpus reficere. Tan- C dem si ob viarum obstructionem lac diminuatur, extenuantia, & calefacientia competunt, & ea, quæ humores crassos expurgare valent; quibus debitè adhibitis, lactis defectui succurrimus.

§. I.

Curatio defectus lactis.

SI ob sanguinis inopiam lac deficere videatur, ea victus ratio est instituenda, quæ ipsum adaugere valeat, & hoc efficimus, vt docet Galenus 5. *lib. de simpl. medic. facult. cap.* 21. per alimenta moderatè calida, & humida, vt carnes caponum, phasianorum, gallinarum, oua sorbilia, lac elixum cum vitellis ouorum, & cum sacchato, & amylo. Conueniunt etiam pultes ex lacte, & farina tritici, vel sesami, vel animalium vbera cocta, vel cibus albus dictus, qui ex gallinarum pectoribus elixis, & farina oryzæ, lacte, & saccharo conficitur. Ex piscibus laudantur troctæ, barbelli, beisuccus, & salmo. Albertus Magnus, & Moschio salitorum piscium capita comprobant, deseruiunt etenim salsa ad edulioruın penetrationem, fluidumque reddunt sanguinem, vt sic faciliùs ad mammas permeet. Ex nucleis conducunt amygdalæ, nuclei pini, & vuæ passæ. Valent etiam pistachia, æruca, & pastinaca. Pro potu accipiant vinum album aquosum, aut nigrum, non austerum, sed dulce. Vtatur nutrix exercitiis supernarum partium, vberumque frictionibus, iisdemque cucurbitula affixa prodest, Paulo teste *lib.* 1. *cap.* 4. Laudat Auic. lactucæ, & papaueris semina, quorum vsum non probamus, nisi bilis dominium adsit: neque fœniculo, anetho, & apio vtimur, nisi in his, quæ pituitæ copiâ abundant; nam suo calore lac re-

§. II.

De lactis redundantia.

LActis abundantia plurimùm nocere solet, vt inquit Auicen. *fen.* 12. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 3. nam mammæ intumescunt, & dolent, sæpeque inflammantur, vel lac concrescit, ex quibus puero lactanti plurima succrescunt incommoda; siquidem illi superueniunt morbi comitiales, conuulsiones, ventriculi cruditates; quæ omnia per redundantis lactis diminutionem corriguntur. Sed quia ex D sanguinis vbertate lac gigni dictum est, ideò in sanguinis diminutione, & detractione consistit, dummodò lac è mammis non effluat, quo casu curatione non eget. Signa redundantiæ lactis sunt per se nota; ideóque consultò ea omittimus.

§. III.

Curatio redundantiæ lactis.

AD lac diminuendum cibus offerimus, qui quampaucissimum exhibent alimentum, eorumque parsimonia vtantur: aquam bibant quamparcissimam, & vinum omnino euitent, vtanturque frictionibus, & ligaturis partium infernarum.

Quod si mammæ doliteat, consulit Aëtius ne lac

lac fugatur; nam maior per lactationem illuc materies ciebitur. Verumtamen si dolor non nimis infestet, vtile iudico, si leniter exsugantur, vt ait Ludouic. Mercat. nam leui suctione lac foras efferetur, quod mammas infestat, & dolorem excitat. Verùm si hæc non sufficiant, consulunt omnes sanguinis missione lac minuere; quam euacuationem crebrò esse faciendam tenet Mercurialis, quæ fieri potest ex vena interiori vtriusque brachij, & etiam ex talo, vt sic magis distrahatur sanguis. Est etiam vtilis vsus cucurbitarum, si cruribus, ac coxis affigantur.

Præterea lac in mammis resoluit, & sanguinis motum ad mammas compescit hoc vnguentum, quo mammæ illiniuntur, cuius efficaciam sæpè probaui. ℞. butyri vaccini septies aqua rosarum loti ℥.iij. olei rosarum, & myrti, amygd. dulc. & camem. ana ʒ.j. vnguenti lilij Zachariæ, & anodini, ana ℥.j. aceti rosarum guttulas: misce, & cum cera fiat vnguentum. Conuenit etiam per initia spongia mollis poscâ tepente imbuta, expressaque, & mammis accommodata, & alligata, vt ait Paulus; aut ouum totum oleo rosaceo agitatum, & superpositum. Confert etiam fotus ex dulci oleo calenti, vel ex decocto fœnugræci, altheæ, cymini, & seminis apij: & rursus apponendum est emplastrum ex farina fœnugræci, seminis lini, & lentium cum hydromelle, & pauco croci.

Quod si in totum lac auferre tentabis, quæ lac exsiccant efficaciora sunt adhibenda, ex Galeni, & Auic. sententia. In quem vsum laudatur fotus ex decocto foliorum lauri, florum camemali, fœnugræci, fœniculi, petroselini, & apij cum radicibus; deinde vnguento supra adducto mammas illinire erit præsentaneum auxilium. Vtilis etiam est therebinthina, quam vino albo sæpius abluere permittes, cui duo, aut tria oua, & croci ℈.j. adiicito, & in emplastri formam redigito: aut cum cera vnguentum formabis additis insuper oleis lilij albi, camemali, & amygd. dulcium. Cyminum, & crocum, si collo appendantur, lac abiimere valent. Spongiæ recentes madefactæ in aceto, in quo incoctum sit cyminum, si mammis arte ligentur, vna nocte solent lac dissipare, si prius lac fugatur, vel mammæ lacte deonerentur, vt Mercat. ostendit. Mirificè prodest ceratum hoc. ℞. radicum lilij albi, & raphani, ana ℥. j. foliorum petroselini m. ß. coquantur sufficienter in æquali quantitate olei sesamini, & amygd. dulcium, donec radices marcescant, & cum cera alba fiet ceratum, vel vnguentum, de quo periculum feci, & profuit.

§. IV.

De lactis concretione.

Dissident Authores circa hunc affectum. Existimant plurimi, lactis concretionem duplicem morbum constituere, secundùm duplicem causam, à qua talis concretio excitatur; aliud enim asserunt esse lactis coagulationem, seu conuersionem eius in caseum; aliud verò ipsius in grumos transmutationem. Illud primum a calore excedenti, secundum verò à frigore condensante fieri autumant, inter quos Donatus Antonius, & Ludouicus Mercatus; quorum sententia probatur à simili ex Galeno de cibis boni, & mali succi c.4. vbi sanguinem extra vasa concrescere, & in grumos conuerti asserit, & hoc reducit in causam frigidam: ergo idem dicendum est de lacte, exprimitur enim per frigus lactis serum, & quod remanet ex lacte, grumosum, & crassius videtur: quod confirmat Auicenna fen. 12. lib. 3. tract. 1. cap. 4. vbi sic: *Quandoque lac caseatur in mammillis propter caliditatem exsiccatiuam, & quandoque caseatur propter frigiditatem congelatiuam.*

In contrarium est Aristoteles 3 *de historia animal. cap.* 20. vbi sic: *Nullum lac coit frigore, sed serum potius trahit. Igne nimirum omne spissatur, & crassescit.* Calor etenim serum exsiccat, & secernit, & ab illo lac concrescit ex consumptione serosæ substantiæ. Ego quidem existimo, quod lac non concrescit frigore intra propria vasa, sicut nec sanguis concrescit donec extra vasa prorumpat; neque vino animali tanta potest esse in mammis frigiditas, vt ea lac concrescere possit: si verò extra mammas lac effluat, non mirum si a frigore in grumos conuertatur; cum quo bene saluatur, quod lac coaguletur ab vtraque causa, in mammis scilicet à calore, extra mammas vel a calore, vel a frigore, vt tenet Vega *c. de lactis concretione*, & alij.

Hic morbus non semper est in magnitudine adaucta, vt quidam censent; nam non repugnat, quod lac in mammis concrescat sine illarum magnitudine, & extensione maiori. Sed mihi potiùs videtur dicendum, illud lac coagulatum esse symptoma in eis, quæ retinentur præter naturam; est enim lac dum concretum est, naturæ inutile, quod reiici deberet, sequiturque morbum in intemperie calida, vt dictum est. Quod si mammæ magnitudinem præter naturam nanciscantur, morbus tunc in magnitudine adaucta consistit.

Causæ. Causæ sunt mammarum caliditas, lactis abundantia, & longa in mammis mora; ad quod maximè adiuuat lactis crassities, ratione cuius diutiùs moratur in meatibus angustis, ibique putrescens mammæ calefiunt, & lac coagulatur, febris accenditur, & mammæ inflammantur.

Signa. Signis facilè innotescit, nam tactu duritiem percipies, in lacte caseato longam aut latam, in lacte verò in grumos conuerso, hinc & inde grumos, & tubercula parua deprehendes, in quibus tradendis non est cur immoremur.

§. V.

Curatio concretionis lactis.

Instituto vitæ regimine per refrigerantia alimenta, in principio eisdem vtimur auxiliis, quæ capite præcedenti tradita sunt, vt spongia mollis poscâ tepente imbuta, expressaque, & mammis alligata. Idem præstat succus solani, aut portulacæ, vel illius herbæ, quam morsum gallinæ appellant, aut oleum rosatum omphacinum cum albumine oui agitatum, aut oleum rosarum, myrti, & amygd. dulcium. Mitigato dolore, ea quæ lac concretum, & in grumos conuersum dissoluunt, sunt mammis adhibenda, vt sunt furfures in aceto cocti cum rutæ decocto, aut fotus ex oleo dulci, vel ex decocto fœnugræci, radicis altheæ, camem. & meliloti. Valet etiam emplastrum ex farina hordei, seminis lini, & fœnugræci, cum oleo camem. lumbric. & rosarum, & oxymelite, aut vnguentum filij Zachariæ, & axungia gallinæ, & anatis, ex quibus cum prædictis oleis potest vnguentum effingi. Betæ folia oleo incocta, cum pane, & fabarum farina, oleoque sesamino, & cera admista vtilia sunt. Ammoniacum cum assa fœtida, & oleo, & cera ad formam emplastri grumos maximè dissoluit.

Verumtamen si lac concrescat ob nimiam illius multitudinem, victus extenuans ordinandus ante

ante topicorum admotionem, & à catulo, vel à peritis mulieribus leuiter lac exsugatur, si mammæ assiduè non dolent; instante verò dolore, non oportet exsugere, ne suctione plus materiæ trahatur, vt ait Aetius, ex Sorani sententia. Neque erit rationi dissonum sanguinem extrahere ex vena basilica brachij mammæ affectæ è directo respondentis, vt citiùs lac diminuatur. Deinde vtendum remediis iam traditis, vt anteà dictum est.

De mammarum inflammatione. Hic agere solent Authores de mammarum inflammatione; tamen quia est morbus communis aliis partibus, non indiget curatione particulari. Scire tamen oportet, quod ob sanguinem redundantem, vel lactis copiam, & corruptionem hanc inflammationem nostræ fœminæ pilum appellant, deceptæ fortè ab Aristot. 7. *de historia anim. capite* 21. vbi ait: *Vbera enim tota fungosa ita sunt, vt si in poculo pilum fortè hauserit mulier, dolor mouetur in mammis, quod malum pilare appellant; nec sedatur dolor, donec pilus vel pressus exeat sponte, vel cum lacte exsugatur.* Quæ sententia quàm A falso constet fundamento cuiuis patere arbitror, ita vt impugnatione non egeat.

De mammarum corrosione. Solent præterea mulieres pati fissuras, seu ragadias papillarum, ob acritiem, & superfluitatem lactis, præsertim primis diebus lactationis, in quibus lac serosum, fluidum, & malè confectum est, reformidantque suctionem lactis, nec ori infantis audent papillas committere ob ingentes dolores, qui ob suctiones eis superueniunt. Illæ ergo fissuræ curantur vnguento de minio, vel vnguento de cerusa in aqua aluminosa decocto, & priùs eâ abluto. Mirificè opitulatur hoc vnguentum. ℞. olei omphac. & de vitellis ouorum, ana ℥.x. cerusæ ℥.ij. plumbi vsti ℥.vj. vtriusque lithargyrij, ana ℥.v. antimonij, & tuthiæ, ana ℥.iij. butyri vaccini ℥.ij. succi plantaginis, & solatri, ana ℥.x. bulliant succi cum oleis, & butyro ad consumptionem B succorum, deinde cum cera alba, & aliis ingredientibus in mortario plumbeo fiat vnguentum. Communiter etiam vtuntur mulieres vnguento de castaneis. Sed de hoc libro dicta sint satis.

LIBER QVARTVS.

De internorum Morborum Natura, & Curatione.

PROOEMIVM.

POSTQVAM præcedenti in libro morborum thoracis opus adimpleuimus, ipse ordo expostulat, vt ad ventriculi, & intestinorum morbos conuertatur noster sermo. Cùm enim prima coctio in ventriculo peragatur, cuius vsus ad vitam est maximè necessarius, variique morbi illam interturbent, ita vt ciborum coctionem vel diminuant, aut totaliter auferant, vel cibos in alienam mutent qualitatem; operæpretium est horum morborum inuestigare naturam, quâ cognitâ eorum curationem percurremus. Primus ergo qui se offert, est qui sequitur.

CAPVT I.

De cibi fastidio, & inappetentia.

Cibi fastidiū quid sit. QVoniam cibi fastidium, & inappetentia ab eisdem causis oriuntur, de vtroque in eodem capite agere decreuimus. Cibi fastidium igitur *est actio quadam deprauata appetitus sensitiui, per quam æger abhorret alimenta sibi conuenientia, eaque auersatur, ac si essent illi noxia.* In quo deprauationis ratio consistit. Inappetentia verò actionis *Inappetentia quid sit.* defectum eiusdem appetitus dicit, & priuatiuè opponitur fami, quæ vt inquit Arist. *lib. 2. de anima, cap. 3.* est appetitus calidi, & sicci, sicuti sitis appetitus frigidi, & humidi. Vbi nomine appetitus non debemus intelligere ipsam potentiam appetitiuam, sed potiùs actum elicitum illius. Quapropter fames nomine appetitus exposita, appetitio, seu actio appetitus dici debet. Quia ergo inappetentia consurgit à contrariis causis, à quibus originem ducit fames, cognitis causis famis naturalis, facilè in cognitionem causarum inappetentiæ, & cibi fastidij deueniemus. Quinque accidentia se ordine consequentia dantur in fame naturali. Primum est alimenti defectus in ambitu corporis, seu in tertia regione.

Secundum ipsarum partium appetitus naturalis, qui est propensio, seu naturalis inclinatio earundem partium ad ipsum alimentum, tanquam ad C quid familiare, quo nutriuntur, augentur, & conseruantur. Tertium est attractio naturalis ipsius alimenti ex venis, iecore, & aliis partibus, donec è ventriculo alimentum sugunt. Suctionem sequitur quartum symptoma, nempe sensus suctus, ratione cuius insurgit vltimum, quod est animalis appetitus, cuius in fame duplex est actus. Primus est auersio, seu fuga ab obiecto ventriculum tempore famis molestante, quidquid illud sit, de quo in præsenti non disputo. Secundus actus, imò & vltimus, qui reperitur in fame, est appetitus alimenti, quo assumpto fames abigitur. In quonam ex his fames consistit, longam exigebat tractationem, à qua breuitatem diligens, me in præsenti abstineo; certum enim est, quod alimenti defectus, seu inanitio, appetentia naturalis, & ciborum attractio non valent famem animalem constituere; nam hæc sunt plantis communia,

communia, neque etsi plantis insint hæc omnia, dicimus plantas famescere. Est equidem fames accidens quoddam animali solùm conueniens, prout reparatione indiget per alimenta. Relinquitur ergo, quod vel in sensu suctus, vel in actibus appetitus fames sit constituta. Sed in hoc varius extitit Galenus, qui 2. *aphorism. comm.* 16. famem vocat alimenti defectum: & 1. *de causis sympt. cap.*7. eam appellat appetentiam, quæ alimenti defectum consequitur: & 4. *de vsu partium, cap.*8. eam definit per sensum suctus, qui causatur in ventriculo dum reliquæ partes sugunt ex illo. Denique *libello de inæquali intemperie*, famem, & sitim inter doloris species connumerat, dicens: *Dolor fit esuriendo, vel sitiendo, deficiente hic humida, illic sicca substantia.* Ex cuius verbis nihil certi affirmare possumus, aliisque dedit occasionem errandi; siquidem variè sentiunt de famis natura. Vallef. 5. *controu. capit.*7. famem collocat in sensu suctus, & in repletionis appetentia. Vega asserit B esse sensum suctus tantùm. Petrus Garcia famem esse doloris speciem statuit, & vnusquisque in sui placiti comprobationem fundamenta proponit. Sed ego existimo, famem non dari, dum non sit alimenti appetitus; nam reliqua accidentia, quæ hunc appetitum antecedunt, etiamsi actu sint, non reddunt hominem famelicum, nisi alimentum appetat; in appetitu ergo alimenti fames est constituenda, cui vt dixi, primatiuè opponitur ciborum inappetentia, cuius causas inquirimus, quæ quidem vel suctionem impediunt, aut sensationem ventriculi auferunt, vel denique appetitum deiiciunt, quas tradit Paulus *lib.* 3. *cap.* 37. eásque reducit ad vitiosam intemperiem, & humorum redundantiam, quæ vitiosè os distemperando deiicit actum appetendi, & in ore ventriculi sequitur defectus sensus suctionis, & sensatio impeditur. Quandoque etiam suctio non C fit, quoniam in membris non fit consumptio, aut in venis alimenti copia abundat, vel quia debilia sunt membra, & nequeunt attrahere, aut quia venæ iecoris, & mesaraicæ obstructionem patiuntur, aut ob nimium calorem, cuius ratione ventriculus taxatur, impotensque ad appetendum redditur, vt patet in febribus, in quibus propter calorem immodicum, vel propter humorem biliosum deiicitur appetitus, præcipuè si copia moderata melancholiæ, quæ quotidie in stomachum effundi deberet ad famem excitandam, aliqua ex causa deficiat. Idem efficiunt ventriculi inflammationes, vlcera, & dolores, quibus potiùs irritatur ad expellendum, quàm attrahendum alimentum; & in mulieribus retentio menstruorum, & grauidationes appetitum prosternunt, & vitiant; quæ omnia etiam deduximus ex Auic. *fen.* 12. *lib.* 3. *tractat.* 1. D *cap.*7. Sed in hoc capite solùm est agendum de cibi fastidio, quod ex intemperie ventriculi, & humoris consortio ortum habet; nam quod ex aliis morbis consurgit, ex illorum morborum capitibus curationem petit.

Causa.

Signa.

Intemperies calida ex ardore, & siti, & ex his, quæ præcesserunt, vt sole, æstu, & ciborum calidorum vsu deprehenditur, & ex eorum corruptione in nidorosam substantiam. Frigida contrariis, vt frigiditate, sitis defectu, & cruditate, & ciborum conuersione in acidam naturam, & ex his quæ præcesserunt, vt tempore hiemali, & frigido, & cibis frigidis, & potu aquæ inordinato. Verùm si intemperies cum humore bilioso sit, eadem sentiuntur accidentia, quæ adduximus pro intemperie calida, quibus adiunguntur oris amaritudo, vomitus bilis, & oris ventriculi mor-

A sus. Quod si frigidi humores ventriculum infestent, similia existunt accidentia, ac in frigida intemperie, cum nausea, & vomitu pituitæ, ventriculi grauitate, & coctionis defectu.

§. VNICVS.

Curatio inappetentiæ, vel cibi fastidij.

SI huius morbi origo calida sit intemperies, victu refrigeranti est vtendum. Aer itaque frigidus est eligendus, somnus, & vigilia vtraque sint moderata, quies præcipienda, alui excrementa singulis diebus deponantur, vel enematibus refrigerantibus, & mollientibus vtantur. Cibus etiam refrigerans condonandus, qui aceto, aut araneij, vel limonis succo condiatur; qui præterquam quod refrigerat, appetitum excitat: huius census sunt mica panis in mitia elixorum, lactuca, chicoreum, oxalis, poma austera, miloplacenta, oua sorbilia, carnes gallinarum, & caponum, gallorum testes, & aues montanæ, cerasa acria, & pruna damascena. Potus sit posca, ex Pauli præcepto, vel aqua frigida, aut aqua chicotei, vel radicis scorzoneræ. Vitæ regimine instituto, ea adhibebis remedia, quæ simul refrigerandi, & roborandi ventrem vim habeant, quæ statim adducemus, si priùs aliquid circa distemperiem calidam cum humoris consortio dixerimus; nam in vtraque affectione eadem remedia localia proficere existimamus.

Curatio cibi fastidij ab intem. calida.

Si igitur humor biliosus redundat, vomitione est educendus, si æger ad vomitum sit procliuis, in quem vsum confert aqua tepida cum oxymelite, vel cum syrupo acetoso, aut aqua mulsa dilutissima præbibita, ex Pauli decreto. At si difficilè æger euomat, præstat materiam ad aluum elicere pillulis de hiera, & de rhabarb. aut pulpa cassiæ recenter extractæ, vel manna electa, vel ℥.iij. syrupi ex 9. infusionibus violarum cum decocto Pugini, in quo sit macerata rhabarb. ʒ.j. Ante hoc tamen humorem attemperabimus syrupo acetoso, de succo rosarum, de succo limonum, granatorum, chicorei, & similium, in quorum refrigerantium adminiculo cautè est procedendum; nam eorum immodicus vsus non solùm non iuuat, sed etiam sæpe morbum efficit insanabilem, vt ibi Paulus testatur. Qui enim supra quam par est, calidum morbum refrigerat, is sanitatis mediocritate transmissa, alium excitabit morbum, qui fit frigidus, ex Galeno 2. *method. cap.* 15. Præterea factâ purgatione ventriculum roborabis, & alterabis interiùs per assumptionem minæ simpl. citoneorum, aut citonei sacchara conditi, vel quolibet mane assumat æger ℥.j. ß. sacchari rosacei cum aqua chicorei, aut buglossi, vel bibat ℥.ij. syrupi chicorei, & borrag. cum eisdem aquis.

Exteriùs ventriculo admoueatur oleum citoneorum, myrti, & rosarum, cum puluere rosarum, myrti, & vtriusque coralli, ex quibus cum cera vnguentum, aut ceratum efformari potest. Citoneum in posca decoctum, & posteà contusum, & ventri admotum prodest.

Verùm si frigida intemperies huius mali causa sit, aër ad calidum vergat, & omnia sint contraria iis quæ pro intemperie calida annotauimus. Condimenta carnium sint varia, quæ cariophylis, pipere, cinnamomo, croco, & melle, & aliquo acido mistis

Curatio illius à frigiditate.

fieri debent, in quorum vsu seruanda est consuetudo; nam aliqua alimenta parum deteriora melioribus quidem, & minùs suauibus sunt præferenda, præcipue si eis assuetus fuerit æger, dicente Hipp. 2. *aphor. textu* 38. Odoramenta etiam naribus admota ab omnibus commendantur, quæ ex alimentitiis rebus exhalari debent, vt odor panis recenter è furno extracti, aut odor carnis elixæ, vel citoneorum, & pomorum redolentium, aut vini aquæ naphæ misti. Potus sit vinum album, aut aqua cinnamomi, anisi, vel fœniculi.

Quod si ciborum auersio non solùm ab intemperie frigida, sed etiam ab humoribus crassis, & tenacibus ortum ducat, eos præparare licebit aceto mulso, melle rosaceo, syrupo capill. Vener. dnarum radicum, & de corticibus citri, & de absinthio. Deinde vomitus procurandus aceto mulso, & raphani decocto tepidis. Et si cibis priùs repleatur ventriculus, vt beta, raphanis, & aliis cibis pinguedinem, & oleosam substantiam habentibus, deinde superbiberit æger aceti mulsi vnius libræ pondus, faciliùs euomet. Tamen si hæc non sufficiant, per infernam aluum est humor expurgandus, in quem vsum laudat Gal. 7. *method. cap.* 11. ea quæ ex aloe componuntur, aut ipsum aloes per se, quod non lotum magis purgat, lotum verò minùs. Conueniunt ergo pillulæ ex hiera, aut mastichis, vel agarici, vel potio ex elect. diaphœn. vel diacathol. cum syrupo persico solut. seu Regio, & decocto foliorum sennæ, vel Pugini, aut agarici trochisc. ʒ. j. in decocto Pugini infusa, cum ℥. iij. syrupi sennati, vel mellis rosati persici.

Præceptum obseruandum

Hoc tamen vnum obseruare iubet Gal. *loco proximè citato*, nempe quod in ventriculi affectibus moderatè purgantia sunt idonea, ita vt eorum vis ventriculi, & intestinorum loca non transcendat, aut si quid vltra vasa, tandem in mesenterio contingat.

Decocti Pugini compositio.

Quapropter vtilissimum censeo decoctum Doct. Pugini, quod vulgariter etiam decoctum magistrale foliorum sennæ appellatur, quod moderate purgat, cuius hæc est compositio. ℞. sennæ orientalis, & polypodij, ana ℥. j. ß. passularum Corinthi ℥. ij. & ʒ. ij. prunor. damasc. n. xv. anisi ʒ. iij. omnia coquantur secundùm artem in ℔. vj. aquæ hordei ad consumptionem ℔. iiij. florum borrag. buglosi, & violar. ana p. j. feruéant parum, decoctumque coletur, & seruetur ad vsum. Illi etiam in causa frigida addimus cinnamomum, & zingiberem. Quod si velis in syrupi formam illud confingere, addito saccharo per coctionem potest ad syrupi consistentiam reduci, de quo securè potest æger assumere ℥. iiij. vel v.

Syrupi Principis compositio.

Deponit similiter ventriculi cruditates, & humores in prima regione contentos, ventremque roborat syr. Principis, qui ita dicitur, quia Aetius medicinæ Princeps *tetr. 2. serm. 1. cap.* 135. mel rosaceum composuit ex succo rosarum, & melle, cuius compositionem imitando loco mellis saccharum, & loco succi rosarum rubrarum, succum rosarum administramus, sic. ℞. succi rosarum persicarum exungoium colati partes tres, sacchari partem vnam, ad ignem paulatim coquito, & ad syrupi consistentiam redigito, & eo vtere in poeris, & delicatis, & confert ad purgandum per epicrasin. Tandem ventriculum roborabis, & calefacies iis, quæ Galenus adduxit 7. *meth. cap.* 7. exteriùsque ventri appones oleum mastichis, nardinum, & absinthites, & opobalsamo est vtendum per se, vel aliis admisto. Quod si corpori ea adhærere studebis, etiam ceræ aliquid admiscebis, quibus addere poteris pulueres spicæ nardi, calami aromatici, radicis iridis, absinthij, mastichis, diarrhod. Abb. galangæ, & aromatici rosarum, aut hoc finges vnguentum. ℞. olei menthæ, absinthij, nardini, mastichis, succi absinthij, & vini albi ana ʒ. j. bulliant ad succi, & vini consumptionem; puln. menthæ siccæ, ligni aloes, macis, cariophyl. & vtriusque coralli, ana ʒ. ß. ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum. Ex eisdem etiam pulueribus sacculus parari poterit. Conducit etiam ad hoc emplastrum stomachicon dictum, ex descriptione Mesue, vel quod conficitur ex palmulis, aloë, mastiche, vino, hordei farina, & croco, adiectis oleo nardino, & absinthij succo. Conducunt etiam catelli pingues ventri admoti, quos in hunc vsum habere solent, non in aduersa modò valetudine, verùm etiam in prospera, vt ibi Galenus refert. Idem efficit puellus boni habitus, ita vt semper ægri abdomen contingat. Absinthium intra calceos pedibus substratum demortuum appetitum suscitare aiunt.

Interiùs commendat Galenus mel despumatum ore assumptum, neque aliquid in corpore frigido melle aptius est expetendum, neque in calido magis respuendum asserit. Medicamentum diatrion pipereon, aut diacalamentum quantitate ʒ. j. quotidie assumptum valdè vtile est, ex Galen. 6. *de sanit. tuenda, cap.* 10. aut tabellæ diarrhod. Abb. vel aqua mulsa, in qua absinthij comata per noctem maduerint, ventriculum abstergit, roborat, calefacit, & appetitum ciet: idem efficit syrupos corticum citri, & menthæ. Veruntamen si fiat iste affectus per consensum, inspicere oportet morbum, à quo dependet, ex cuius curatione huius symptomatis medela dependet.

CAPVT II.

De fame canina.

Quid sit.

Galenus 2. *aphorismorum, comm.* 21. vehementem, & indesinentem ciborum appetentiam famem caninam appellat, quæ eà ratione talis dicitur, quia homines per eam canum more in cibos vehementer feruntur, quos cùm deuorent, eorum multitudine oppressi, statim eos euomunt, & rursus ad cibos capiendos redeunt, vt notat Aetius *tetrab. 3. serm. 1. cap.* 21. Hæc appetendi vehementia est symptoma in actione deprauata, quæ ita dicitur, quia adauctè fit, vt colligitur ex Galen. 1. *de causis sympt. cap.* 7. vbi ait: *Vitiosa quidem appetentia, quæ in quantitate modum excedunt, & vocantur à quibusdam canina, &c.* Quæ actio reduci debet ad actiones appetitus sensitiui, vt dictum est de fame naturali.

Causa.

Huius morbi causas ad duas tantùm reduxit Gal. 1. *de caus. sympt. cap. proximè citato*, dum ait: *Caninæ appetentiæ existunt, cùm vel acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet, vel totum corpus immodicè digestum inops alimenti redditur.*

Ex quibus constat, humorem acidum, pituitosum, vel melancholicum, si quantitate exsuperet, hunc affectum gignere; nomine tamen humoris melancholici intelligimus humorem illum, qui præter naturam aciditatem comparauit intensiorem, quàm in statu naturali, vt docet Gal. *lib. de plenitudine*, vbi ait: *Manifestè autem sunt famelici quibus atra bilis aciditatem superantem obtinet.* Similiter immodica euacuatio, & corporis præter naturam consumptio, ratione quorum maxima è ventriculo fit attractio, est huius morbi causa, quæ frequenter fieri solet à nimio calore corporis partes absumente, & venas vti suctione cogente.

Alias

Alias causas adduxit Auicenna, quæ ad has reduci possunt, vt vermes, & serpentes magni eum subitò veniunt ad comesta, & appropinquant eis, & dimittunt corpus, & stomachum famelicum. Fieri etiam solet ex retentricis debilitate, quæ non retinet alimentum, vt ex eo possit nutriri æger. Ex quibus claret facilè, quem morbum hoc symptoma sequatur.

Signa. Si fames canina fiat ab humoribus acidis, dignoscitur ex ructu acido, & succi acidi vomitu, ex frigiditate, & ventriculi cruditate, ex anteacta vita, & ægri naturali temperie. Si verò fiat ob immodicam corporis exsolutionem, agnoscitur ex calore ingenti, siti, ventris ariditate, ita vt difficulter deponant illius excrementa, & ex febribus, & causis calidis præcedentibus. Quod si aliqua præcessit immodica euacuatio, dicendum est, fieri ab imbecillitate facultatis retentricis. Tandem si a vermibus alimentum capientibus producatur, proprio capite notas habebis.

De bulismo. Aliam famis speciem tradunt Authores, quam bulismon vocant, de qua egit Gal. 2. *aphor. comm.* 21. vbi asserit decipi omnes, qui censent bulismon esse famem. *Passio enim* (inquit) *bulismos nominata, est casus potentia ex frigiditate exteriori, quæ à fame quidem inchoauit, sed eam amplius non habet adiunctam.* Auicen. *fen.* 13. *lib.* 3. *tr.* 2. *c.* 15. eam famem vaccinam nominat, fortassè quia in eam boues incidere solent. Gentilis asserit illam dictionem significare magnam famem, quæ potiùs membrorum fames appellari debet cum stomachi satietate; sunt enim membra valde famelica, & nutrimento indigentia, & ventriculus alimentum respuit. Ex cuius verbis deducitur, in hoc affectu dari appetentiam deiectam ventriculi, & hoc symptoma esse actionis abolitæ; & cum in toto corpore reperiatur consumptio, & extenuatio, cuius ratione in omnibus partibus sequitur immodica appetentia naturalis, ideò hæc actio reducitur ad genus actionis deprauatæ.

Bulismi causa. Causam esse frigiditatem exteriorem testatur Galenus, cum hoc tamen censeo fieri posse ab humorum frigiditate, vt insinuat Auic. dicens: *Et fit ex humoribus tegentibus os stomachi, cooperientibus illum, & sparsis in villis eius, &c.* vbi etiam ait causam illius esse malitiam complexionis mortificantem virtutem sensibilem, & virtutem membrorum attractiuam. Quæ verba non solùm frigidam denotant intemperiem, licèt ab ea frequenter affectio procedat; sed etiam aliam intemperiem designant, quæ si nimis intendatur, poterit etiam totaliter deiectionem appetendi causare. Quod confirmat Tralianus dicens: *Fit autem, vt ratio subindicat, ab immoderato oris ventriculi calore, & imbecillitate; vnde nisi alimentum immodicè assumant ægri animo deficiunt, & in syncopen incidunt.*

Sed quia huius symptomatis ratio in cibi auersione, & fastidio, sensusque deperditione in ore ventriculi sita est, ideo eius curationem capite de cibi fastidio scriptam reperies secundùm diuersitatem causæ à qua dependet. Oportet ergo ad caninæ famis curationem deuenire.

§. I.

Curatio famis caninæ.

Si hoc symptoma fit corpore extenuato, & consumpto, propter aliquem morbum præcedentem, vt contingit aliquibus conualescentibus, per alimenta boni succi, & substantiæ auferri solet,

A quæ si pinguia sint, ventrem laxant, & famem diminuunt. Huius census sunt pedes elixi arietis, suis, & bouis, & oryza cum iure pingui carnis arietinæ. Veruntamen si extenuatio fiat a calore immodico, contrariis est auferenda. Aer itaque eligatur frigidus; animi passiones euitentur, præsertim ira: quies eis imperetur: frigidæ potu vtantur: alimenta etiam frigida, & ægre corruptibilia sint, quæ pinguia concedantur; laxant enim talia os ventriculi, vt ventres arietis, & suilli, & pedes illorum, vt iam dictum est. Sed quia per cutem facile dissipantur, ipsam densiorem reddes oleis adstringentibus, vt rosaceo, omphacino, vel myrtino, vel hoc vteris vnguento. ℞. succi plantag. & semperuiuæ, ana ℥. j. olei myrtini, rosarum, & citoneorum, ana ℥. j. farinæ hordei ℥. iij. albumina ouorum n. ij. pulu. boli Armeni, sanguinis drac. terræ sigillatæ, & santalorum rubrorum, ana ʒ. ij. aceti parum, ceræ quod

B sufficiat, vt ex iis omnibus secundum artem fiat vnguentum. Tamen si affectionem a frigiditate, vel succis acidis fieri contigerit, aer eligatur ad calidum vergens, somnus est procurandus, exercitium sit moderatum, alui excrementa quotidie deponat, aut vtatur clystribus calefacientibus. Quantum ad cibum attinet, famem hanc vini potio soluit, vt docet Hipp. 2. *aphorismorum, textu* 21. multosque sanauit Galenus vinum ipsis abundanter exhibens ex eorum genere, quæ sufficienter calefaciunt, vt in huius textus commentario refert Galenus. Vina non sint acerba, nec adstringentia, nam hæc famem non tollunt, imò illam adaugent. Sint ergo coloris fului, vel rubei, absque adstringenti sapore. Cibos etiam illis offerimus pingues, & qui multo parantur oleo; neque aliquid austerum, aut acerbum habeant, vt

C pultes cum melle, & oleo plurimo. Iura valde pinguia absorbeant, cerebella, & animalium partes pinguiores comedant, & ex oleribus maluam, fœniculum, origanum, & alia id genus. Potum præbebimus ante cibum, multumque, ac aceruatim bibendum, calidum aut tepidum, & vinum ieiunantibus plurimùm præbeatur, ex Aëtij decreto.

Verùm si humor acidus huius mali sit origo (nam a pituita acida frequenter fieri solet, vt inquit Paulus) illum præparabis aquâ mulsâ, melle rosaceo, & syr. duarum radicum sine aceto; nam omnia acetosa sunt interdicenda. Deinde eos purgare iubet Aëtius hiera, quæ non tantùm purgat humores innatantes, sed eos in ventriculi ore imbibitos extrahit. Aut purgari possunt elect. diaphœn. in forma potus.

D Quod si humor sit melancholicus, purgabitur confect. hamech, vel diasenna in decocto pugini dissoluta, cum syrupo sennato, aut Regio?

§. II.

De fame pica.

Iste affectus frequentiùs vtero gerentibus superuenit, licèt viris etiam accidere conspiciamus, vt docet Gal. 1. *de causis sympt. cap.* 7. vbi ait: *Vitiosas autem qualitates concupiscunt hi, quibus ventris tunica vitiosum aliquod excrementum imbiberunt. Solet id maximè mulieribus, quæ vitiosi sunt succi, cùm grauidæ sunt, incidere, vocaturque hic affectus græcè cita, aliqui latinè picationem appellarunt. Porrò sic afficiuntur earum pleraque vsque ad secundum, & tertium mensem.* Appetunt per hunc morbum acida, & maximè

acerba, ficut nonnunquam vel terram cimoliam, testas, vel extinctos carbones, taléve aliquod alienum edulium; & propter appetitus diuersitatem dicitur iste affectus fames pica, sumptâ similitudine ab aue pica, de qua refert Arist. 9. *de histor. animal. cap.* 13. quod quotidie mutat vocem, variéque canit, variisque coloribus est ornata.

Quare grauidis superueniat. Sed non est difficile rationem reddere, quare hic morbus grauidis superueniat vsque ad tertium prægnationis mensem; nam cùm primis mensibus parum sanguinis in fœtus nutritionem attrahatur, est enim exiguus, & parum sanguinis absumit, & cùm eo tempore menstruæ purgationes supprimantur, illud quod sanguinis, & humoris vitiosi superest, ventriculum occupat, & in eius tunicis imbibitur; postea verò crescente fœtu indiget maiori sanguinis copia, & sic aliis mensibus grauidationis cessare solet affectio, quæ pueris, mulieribus, & viris accidit etiam, quia similis humor in illis generatur, & in ventriculi poris imbibitur. Sed quia vitiosas qualitates ciborum, & aliarum rerum concupiscunt, vt inquit Aetius, reducitur, hoc symptoma ad genus actionis deprauatæ, quæ intensione non est talis, vt diximus de fame canina, sed vitio, quatenus appetunt res alienas.

Quare appetunt res alienas. Ex dictis constat, morbi causam esse humorem vitiosum in ventriculi membranis imbibitum: sed qua ratione appetitus talis sequatur, nondum constat. Veiga *lib. artis medic. cap.* 63. Capibaccus 3. *de affect. cap.* 7. & Vall. 5. *controu. cap.* 7. asserunt in hoc morbo esse appetitum ad similia, ita vt qui exusto humore abundant, carbones appetunt; qui verò salsuginoso, sal eduur, qui melancholico, terram ingerunt; qui verò humoribus crassis abundant, gypsum insatiabili appetitu expetunt. Quæ sanè omnia exquiruntur ob similitudinem humoris deprauantis appetitum. *Veiga, & Vallesij sententia.*

Quorum fundamentum esse potest, nam si contraria appeterent, eorum vsu sanaretur affectio, cum contraria contrariis curari debeant, cuius contrarium experimur; siquidem potius eorum ingestione morbus iste adaugetur. Cum ergo morbus similibus conseruetur, & ex harum rerum comestione idem accidat huic morbo, dicendum est, quod per illum appetitus mouetur ad similia.

Conclusio vera. Opposita tamen sententia est à nobis amplectenda, nempe in fame pica esse appetitum ad contraria, quam tuentur Auic. *loco superius citato*, Vega 3. *methodi, sect.* 7. *cap.* 4. Petrus Garcia, & alij, eamque desumunt ex plurimis Galeni locis, præcipue tamen ex capite 63. artis medicinalis, vbi inquit: *Male verò temperatura, qua morbi ratione ventriculum occupant, hoc differunt ab his, quæ naturales existunt, quoniam contraria, non autem similia appetunt, quemadmodum naturales*. Vallesf. Galenum explicat dicens, ipsum loqui de intemperiebus, quæ sunt sine succi redundantia, quæ quidem contraria appetunt, & dissimilia ad sui ablationem; quæ verò sunt cum succi redundantia, succis ipsis similia appetunt, etiamsi illi succi præter naturam sint congesti: & rationem reddit, nam humor, qui totas tunicas iam penetrat, quantumvis noxius sit, molestiam non infert; non enim quod alterauit, & quietum est, inferr iam molestiam, sed id quod alterat denuò. Succus ergo qui aduenit, similis ei qui totam tunicam antea imbuebat, perinde afficit, ac si non adueniret denuò. Cùm ergo molestiam non infert, non potest esse contrarium; nam ab eo alteratio fieret, ac per consequens appetitus ad illud est ad similia. *Vall. expositio.*

Illius refutatio. Sed hæc Vallesf. explicatio non quadrat, cùm toties à Galeno, & ab omnibus sit proclamatum, naturalia appetere suam conseruationem, præternaturalia verò suam ablationem, quæ contrariis necessariò perficitur, sicut conseruatio per similia. Neque ratione suaderi potest, quod Galeni dictum tantummodò intelligatur de intemperiebus sine succi redundantia; siquidem omnes affectus, qui ex humorum multitudine fiunt, etiam medelam exposcunt, quæ similibus fieri nequit. Naturaliter enim quælibet pars, dum est in statu præter naturam, appetit reduci ad pristinam sanitatis statum; quæ reductio necessariò fit per contraria, & sic appetitu naturali illa appetit, quamuis appetitu animali similia appetere possit. Pro cuius intelligentia suppono, quod vt appetitus animalis operetur, prærequirit obiectum sensibile, quod excitet appetitum ad operandum, quod minus benè fert appetitus, imò respuit, quando molestiam infert, sicuti dum obiectum est iocundum, fertur in illud. Ex quo deduco, quod si aliquid humori existenti in ventriculo contrarium in fame pica animal deglutiat, renera alteratur, & quammaximè offenditur: quapropter vt talem effugiat molestiam, appetit similia, a quibus non immutatur, sicut ex contrariorum ingestione. At verò animal suo naturali appetitu semper appetit morbi ablationem, quæ fieri nequit nisi per contraria.

Ex quo infero, quod natura semper exposcit morbi ablationem, siue morbus sit habitualis, siue se habeat per modum dispositionis: & hoc dico propter Veigam, qui censet morbum habitualem petere illud, cuius commercio corroboretur: sed quia corroboratio fit per similia, existimat morbos habituales similia exposcere; cuius sententia ita falsa est, vt impugnatione non egeat; sequeretur enim, quod febres hecticæ nunquam curationem admitterent, quæ contrarijs perficitur, sed potiùs similibus corroboraretur.

Vel dicendum est, illum appetitum in fame pica esse ad contraria, quibus aufertur morbus, aut causa præter naturam. Sed quæ contrarietas reperitur inter humorem imbibitum in ventriculo, & carbonem, v.g. explicare oportet, atque adeò existimamus in carbonibus, & aliis quæ appetuntur, adesse aliquam qualitatem humori, aut morbo repugnantem, quam æger appetit, licèt praua eorum substantiâ, & aliis qualitatibus humorem adaugeant; quod insinuat Auic. dicens: *Quapropter accidit quibusdam appetitus luti, imò carbonum, terræ, & gypsi, & rerum huius generis, propter qualitatem, quæ in eis est, exsiccantem, aut incidentem, contrariam qualitati humorum.* Quod verò sentitur in ventriculo dum talia appetit, difficile est intellectu; sufficit tamen dicere, qualitatem, & quantitatem humoris ibi existentis potentiam excitare ad sensationem, & perceptionem obiecti ibi molestantis.

§. III.

Curatio famis picæ.

Quicumque adultiores hoc morbo corripiuntur, admonendi sunt, & coërcendi, pueri verò flagellis cædendi, & obiurgandi, vt se à prauis edulis se abstineant. Cunctis commune est, vt moderato cibo vtantur, qui neque facilè in ventre corrumpatur; quod si laudabiles cibos auersentur, obsoniorum diuersitate delectentur. Aetius commendat oliuas albas muriâ conditas, & amygdala amaras à ieiunis acceptas. Post cibum autem vuæ passæ, mala punica, aut pira, vel miloplacenta comedatur.

Potus

Potus etiam sit moderatus, ne alimenta ventriculo innatent. Quod si æger facile euomat, vomitum prouocabis iis quæ capite antecedenti diximus. Deinde humor præparandus ad expurgationem syrupo acetoso, oxymelite simplici, melle rosaceo, & oxysaccharo, & aliis, quæ humorem inscindunt, & attenuant: mox est expurgandus pillulis hieræ, & masstichis, aut de agarico, vel rhabarb. aut potionibus, vel morsellis iuxta ideam humoris peccantis. Venter etiam extrinsecùs roborandus oleo de mentha, absinthij, & nardino, aut illi superponatur emplastrum ex miloplacenta cum oleo absinthij, & menthæ, & puluere absinthij, mastichis, & cinnamomi malaxato. Veruntamen si mulier in hunc affectum incidat ob mensium retentionem, sanguis est mittendus ex vena interiori malleoli: deinde si affectio non cedat, vomitus procurandus, qui si non sufficiat, humorem præparabis, & euacuabis vt dictum est; cuius reliquias auferre tentabis si dicta non sufficiant, per ea auxilia, quæ capite de cibi fastidio adduximus, interiùs assumpta, & exteriùs admota.

Si verò vtero gerentibus hoc accidens superueniat, tractu temporis sponte sanantur, mulrotics enim euomunt, crassique, ac tenaces humores ciborum paucitate absumuntur, & fœtus cùm in dies augetur, in sui alitionem sanguinem redundantem absumit. Interim tamen probe eas gubernare licet, & alimenta grata eis offerre, vt carnes perdicum, & gallinarum, quæ cum salsamento ex petroselino, & aliis assumere possunt. Aetius commendat ad esum pedes, ventriculos, & rostra porcorum. Conuenit etiam salsatitium ex lactucis, chicoreo, petroselino, mentha viridi, & oleo, aceto, & saccharo. Item fructus maturi, & acidi, vt cerasa acria, mala cotonea, & eorum conserua, quæ præterquam quod gustui sunt grata, appetitum etiam conciliant. Potus sit vinum album, vel loco illius bibant aquam cinnamomi, fœniculi, aut anisi. Purgatio eis non conuenit, ex Hipp. 4. *aphor. text.* 1. tamen si necessitas cogit, aliquibus diebus assumant mel rosaceum, deinde erit vtile rhabarb. cum saccharo rosaceo, quod præterquam quod euacuat, roborat etiam ventrem. Exteriùs admouebis ea quæ tradidimus. Neque in grauidis vomitum excitabimus, vt aliqui censent, ne ex corporis agitatione, & vehementi commotione sequatur aborsus.

CAPVT III.

De cardialgia.

ORis ventriculi dolorem, cordis dolorem appellarunt antiqui, vt constat ex Gal. 2. *methodi, cap.* 2. & 2. *de plac. Hipp. & Plat. cap.* 8. vbi sic: *Quin etiam neque cordis dolor, quem cardialgiam appellant, cordis illius, qui in thorace continetur, dolorem significat; eodem enim vocabulo, & thoracis viscus, & ventriculi orificium cor appellare veteres consueuerunt.* Idque confirmat ex Hippoc. sententia in historia mulieris quæ oris ventriculi dolore vexabatur, & cordis dolorem nominauit Hipp. Ratio verò propter quam os ventriculi nomine cordis fruatur, est propter admirandum consensum, qui inter os ventriculi, & ipsum cor intercedit; est enim talis nexus, & vinculum per arterias, quæ ex corde in ventriculi os implantantur, vt

A facile ore ventriculi patiente, cor illi passioni assentiat, & illi infertur molestia, vt docet Galen. 1. *de causis sympt. cap.* 7.

In isto affectu non reperitur dolor quomodocunque, sed ille qui a biliosis, & mordacibus humoribus ortum ducit, vt docuit Gal. 1. *de caus. sympt. cap. cit.* vbi inquit: *Superque cardialgia, quod oris ventris infestum est symptoma, & ad sensum refertur, à succis mordentibus prouenient, &c.* Qui humores morsum inferunt, & erosionem, morbumque constituunt in solutione continui, & suâ prauâ qualitate deterrima concitant accidentia, qualia sunt quæ ex Aëtio, & Traliano referemus. Fit etiam quandoque a lumbricis, quatenus prauos humores commouent, ex quibus vapores excitantur deterrimi, qui os ventriculi petentes hunc morbum causant; hæ enim bestiæ (inquit Tralianus) adeò repentinam mortem, & syncopas non minus quam pernitiosi humores inferunt.

B Sed oportet constituere differentiam inter cardialgiam, & cardiacum affectum, quam desumere possumus ex Aetio *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 1. vbi ait, in cardiaco affectu dari febrem acutam, & maximè æstuosam; & si habuerit pulsum, illum esse obscurum cum extremarum partium frigiditate, & sudoribus glutinosis circa faciem, & ad pectus vsque; quibus accedit desperatio, angor animi, & corporis iactatio. Hoc modo affectum cardiacum esse dico, in quo os ventris primum est, quod afficitur, per consensum vehementer oblædens cor ipsum. Eadem retulit Tralianus *libro* 7. *cap.* 9. nullam tamen de febre mentionem fecit, quam tamen esse necessariam ad cardiaci affectus constitutionem, insinuat Galenus *lib. introduct.* seu *Medicus, c.* 13. sic dicens: *Cordis affectus est, quem Græci cardiacum vocant, non quòd in corde affectas sit, sed quoniam veteres stomachum cor appellabant, quo in febre acuta resoluto, ægrotos immodicè digeri contingit.* Quare dicendum est, huiusmodi affectus differre inter se ratione febris, quam sibi adiunctam habet cardiacus affectus; cardialgia verò ex se illam non expostulat. In vtrisque est eadem pars affecta, & ab eisdem proficiscuntur causis. *In quo differunt cardialgia, & cardiacus affectus.*

C Sed quia plures dolores possunt ori stomachi superuenire, oportet cardialgiam ab illis distinguere; differt enim ab alio quouis dolore ratione causæ, & symptomatum. Ratione causæ; nam fit, vt diximus, ab humoribus mordacibus, non quamcunque ventriculi partem infestantibus, sed ventris os oblædentibus, cui maximus inest sensus, & propterea dolor ille est molestissimus, aut superueniunt symptomata grauissima, vt virium exsolutio, syncopis, pulsuum paruitas, sudores frigidi, anxietas, seu deprauata motio localis; nam quiescere non possunt, D & iacendi figuram enariant, & quacumque re molestantur, suique tædium habere videntur, quod propriè est esse anxium, vt docet Galenus *lib. de humoribus, comm.* 17. sicque motis periculum inferunt: quæ omnia deficiunt in aliis doloribus ventriculi ab aliis causis excitatis, vt patet in fame naturali, in qua dolor quidam naturalis, & à natura intentus reperitur; & in fame canina, & aliis ab aliis causis subortis. *In quo cardialgia distinguitur ab aliis doloribus.*

Si ab humoribus mordacibus oriatur, ex signis redundantiæ illorum humorum, & ætate, temperamento, anni constitutione, victus ratione, & aliis promptè percipies. Quod si ab inflammatione, vel alio morbo, aut à vehementi animi passione ad intrà humores reuocante, vel à lumbricis ortum ducat, ex eis quæ præcesserunt, & ex cuiuslibet propriis notis, quid illorum fit in causa, non erit difficile percipere. Ille affectus est acutissimus, & citò

intecimere facit, vt ex Aëtij, & Traliani verbis constat.

§. Vnicvs.

Curatio cardialgiæ.

Cvm cardialgia, seu dolor oris ventriculi, & cardiacus affectus ab eisdem causis originem nanscisfcantur, eandemque partem afficiant, eandem fermè curationem exposcunt; ideò sub curatione cardialgiæ, alterius curationem comprehendam. Aër itaque frigidus eligatur, ægrique domus solem non admittat, sitque minimè alta, sed depressior, & non valdè lucida, vt consulit Aëtius. Somnus sit moderatus, quies præcipienda, aluus sit lenis, aut suppositoriis, & enematibus leniatur: animi passiones immodicæ vitandæ sunt, præsertim timor, & tristitia. Cibus non multus est dandus, B sæpe tamen, nocte, & die, vt nutriat, neque oneret: is debet esse ex infirmissima materia, & stomacho aptus; neque ad vinum festinare oportet, nisi necessitas vrgeat, & hoc tempore austerum esse debet, vt docet Celsus *lib. 3. cap.* 19. His addit Tralian. quod cibi, præterquam quod refrigerent, etiam partem affectam confirmare, & roborare debent. Probè itaque refrigerant, corroborantque tum mali punici grana comesta, tum succus eorum, & mala non admodum dulcia, sed modicè adstringentia, & panis ex aqua frigida, tepidaque sumptus, & mica citoneorum simplex. Conferunt etiam lactucæ, & chicoreum elixa, cum aceto parata, pulli gallinacei, perdices nouellæ, phasiani, meruli, turdi, & aliæ aues montanæ aceto, aut succo arantij conditæ: offerendi etiam sunt paulatim ci- C bi, qui ægrè coquuntur, & humorum rosioni resistunt, idque transacto morbi principio, vt ventriculi anserum, pedes suilli, & porcorum rostra; in summa, quæ non citò corrumpuntur, vt ait Tralian. Hipp. 2. *epidim. sect.* 2. mulierem curauit, cui os ventriculi dolor infestabat, polline polentæ in mali punici succo insperso, quo semel in die accepto, eam vno die liberauit. Potus sit aqua hordei, scorcion. vel deaurata, quæ ventris os corroborat, & adstringit, cui admiscebis parum syrupi acetosi, vel succi limonum. Hæc omnia frigida propinentur, si caloris sensus circa stomachum sit, & æger inflammatione non laboret; aliis verò calida, aut tepida propinare iubet Aëtius.

Sed quia stomachus resolutus parum retinet, spontè vomere oportet, rursusque post vomitum D cibum assumere. Si ne id quidem manserit, sorbeat vini austeri cyathum, interpositaque hora sumat alterum; nam ex vini potu vires restaurantur, & pulsus obscuri adaugentur, ex Celsi sententia. Quod si spontè vomitus fieri nequeat, illum confestim excitabis aquâ hordei, & aceto, vel oxysaccharo, & aliis clementibus vomitiuis tepidis assumptis. Tamen si æger difficilè euomat, humor erodens statim est expurgandus per infernam aluum iis, quæ simul etiam roborent, vt ℞. rhab. optimi, & corticum mirobal. citrinorum, ana ʒ. ß. syr. ex 9. infusion. rosarum rubearum ℥. iij decocti tamarindorum, & foliorum sennæ ℥. ij. ß. misce, & fiat potus. Vel ℞. rhabarb. tosti ʒ. j. abluatur aqua plantaginis, syrupi persici solut. ℥. iij. decocti spicæ nardi, & tamarindorum ℥. iij. misce.

His peractis oportet interiùs, & exteriùs os ventris corroborare: interiùs quidem syrupo rosarum siccarum, citoneorum, & eorum mica simplici, & oxysaccharo, in quibus dissolui possunt ta- A bellæ electuarij manus Christi, aut margaritæ præparatæ, vel corallus rubeus, aut electuarium de gemmis, puluis boli armeni, aut terræ sigillatæ.

Exterius auxiliantur mica panis tosti succo mali punici imbuta, aut in agresta, quæ etiam loco cibi administratur, & est laudabile alimentum; aut olea adstringentia, & refrigerantia, vt oleum rosarum, citoneorum, & myrti, cum puluer. rosarum, diamarg. frig. vtriusque coralli, & myrti, ex quibus etiam vnguenta cum cera conficies. Aut mala citonea à corticibus, & recrementis mundata in vino nigro decocta, quibus prædicti pulueres admisceantur, & ad cataplasmatis formam redigantur. Aëtius commendat cataplasmata vtilia nimis stomacho, & mammæ sinistræ imposita, ex foliis myrti, cum pane, aut pampinis vitis, aut ex malis citoneis, & palmis. Imbecillioribus polentam cum palmis imponere sufficiet.

Quod si sudores syncoptici maximè vigeant, B viresque deiiciant, exsudantibus partibus confert illinitio olei rosati, omphacini, myrti, melini, & lentiscini, quibus etiam myrtus sicca, & trita inspergatur, aut cimolia, aut malicorium cum manna inspersum, & galla per se, & cum sulphure viuo, vel manna, & amylum: bolus armenus, & vrticæ semen oui candido excepta prosunt, si eis corpus inspergatur; sudorem enim compescunt, si ante eorum admotionem cutis pinguis, & sudosa linteolo abstergatur. Pauimentum etiam irroretur, ac foliis consternatur myrti, platani, rosarum, ac quercus.

Tandem si extremæ partes sint refrigeratæ, fæce vsta, aut sulphure viuo, piretro, aut pipere sunt conspergendæ, vel dictis pulueribus, oleo rutaceo, & camemali, & cera vnguentum parabis, quo di- C ctæ partes fricentur, & vngantur; linteaque calida superponantur, vt docent Paulus, Aëtius, Tralianus, & alij, vinoque calido fouendæ sunt.

Quod si ab inflammatione oriatur affectio, curatur vt reliquæ inflammationes. Si verò ex cibi immodica abstinentia, statim cibum capiant, neque ieionium tolerent. Si verò dependeat ex animi pathemate, nempe mœrore, & tristitia, ea euitabit æger, & vt dictum est, curabitur. At si ex lumbricis ascendentibus fiat, eos amaris, & acidis medicamentis necabimus, quorum copiam proprio capite adducemus.

CAPVT IV.

De siti præternaturali.

Sicut in præcedentibus diximus ad famem naturalem requiri ea symptomata, quæ connumerat Galen. 2. *de caus. symptom. capite* 7. Pari modo dicendum est de siti naturali, per quam ventriculus percipiens etiam qualitatem quandam sibi molestam, in seipsum contrahitur, abhorrensque ipsam appetit potum, quo assumpto, statim sitis sedatur. Quidquid enim sicci oris substantiæ effluxit, cibo restituimus; quidquid verò humidioris, potione restauramus, ex Galen. 1. *de sanit. tuenda, capite* 2. Hancque ob causam Arist. 2. *de anima, cap.* 3. sitim appellat appetitum frigidi, & humidi; & à Galeno dictum est libro de inæquali intemperie, sitim, & famem fieri deficiente hic humida, illic sicca substantia; qui defectus est necessarius, vt fames, & sitis insurgant, vt *cap. de cibi fastidio*, traditum est.

Licèt

Ad quæ deseruit potus.

Licèt potus vt sic non nutriat, neque alimentum sit, summoperè tamen nutritioni deseruit, & hoc modo venit intelligendus Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 2. vbi inquit, quod aqua omnibus pro alimento est. Est enim potus necessarius pro alimento, quatenus cum illo fit elixatio in ventriculo, & est alimenti vehiculum, illudque ad partes nutriendas perducit, cibos attenuat solidos, vt meliùs possint superari, & in sanguinem conuerti; deinde irrigat partes, vt illis affigatur alimentum, non secus ac febri murarius irrigant muros, vt calx meliùs hæreat. Cùm enim quotidie continuo motu, & alteratione nostrum corpus exsiccetur, deficiente humida substantia illam reparat natura potum appetens tempore sitis; est enim ita necessarius, vt asserat Arist. *sect.* 18. *problem. problem.* 6. nos minùs posse ferre sitim, quam famem, & siti magis contristari; maiorque voluptas est ad potum capiendum, quàm ad cibum, eo quod ad plura munia est necessarius, cibus verò solum ad vnum deseruit, nempe ad nutritionem.

Quemadmodum in fame præter naturam adest immodica appetentia, & vitiosa, vt constat in fame pica, & fame canina, in potionis etiam appetentia altera totidem fiunt iis similia; aliquando enim immodice bibunt, vt cùm humor salsus, & biliosus in ipsis ventris tunicis continetur, aut præ nimio calore naturale humidum in eo efferuescit. Alieni verò desiderantur potus, perinde vtique ac cibi, prædominantis vitiosi succi ratione, vt docet Galen. 1. *de causis symptom. cap. toties citato*, vbi causas sitis præter naturam recenset, & immodicæ sitis causas ad siccitatem, & calorem præter naturam reducit. Et 1. *simplic. cap.* 3. sitim duplici ratione prouenire ait, partim humoris inopia, partim caloris copiâ; ibique asserit fieri in febribus exurentibus ex calore, & siccitate, quatenus humidam depascunt substantiam.

Dubium.

Sed est dubitatio, an ex calore sine siccitate possit fieri sitis; nam ad sitim, sicut & ad famem requiritur ventriculi corrugatio, vt probatum est ex Galeni doctrina: sed calor potiùs ventriculum laxat, & dilatat, impeditque oris ventris corrugationem: ergo non potest sine siccitate sitim excitare.

Solutio.

Respondetur facilè, quod licèt ventriculus ratione caloris dilatetur; tamen quia calor ventriculo infert noxam, ideò ipse in sese concidit, & corrugatur, fugiens molestiam quam illi infert.

Quæ actio lædatur in siti.

Ex dictis facilè colligitur, sitim immodicam esse actionem depranatam, vt dicitur de qualibet actione adaucta; sitim verò vitiosam reduci etiam ad genus actionis depranatæ, quatenus per illam appetimus bibere res à natura alienas; circa quam eodem modo est philosophandum, ac in fame præter naturam. Sed quia sitis causæ variæ existunt, illarum signa adducere oportet; nam si ex humoris inopia excitatur, defectus potus, aut immodica aliqua euacuatio, & ægri loquela eam manifestam faciunt: si ob calorem fiat, præcedere solent immodica vigilia, immoderatum exercitium, vini potio, alteriusve rei calidæ assumptio, & in ventriculo calorem æstuantem percipient. Verùm si calori adiungatur siccitas, ex linguæ ariditate, & tempore æstiuo, & febribus ardentibus cognoscere poteris. Tandem si humores biliosi, & salsi huius causa sint, ex linguæ amaritudine, & salso sapore percipiuntur. Quod si iecoris caliditas, & siccitas, & renum affectio, quam diabetem appellant, sitim excitent, propria habebunt signa suis capitibus annotata.

Sitis causæ & signa.

Fit etiam sitis quædam superficialis ex alimenti A vaporibus, dum in ventriculo coquitur, quæ facilè sedatur, & somno aufertur, vt docet Hipp. 6. *epidem. comm.* 4. *textu* 23. sitis etiam noctu superueniens somno etiam aufertur, ex eodem Hippoc. 5. *aphor. textu* 27. quatenus somnus humectat.

Sed quia ex ingenti siti aliqui perierunt, vt docuit Galenus 1. *de causis symptom. citato*, præsertim qui viperas deuorarunt, aut vinum, in quo talis serpens fuerit mersa, biberunt, non ob aliam causam, nisi quia calore nimio, & siccitate excedenti corpus squalidum, & aridum fecerunt, & in febribus ardentibus sitis est toleratu difficilis, & sustineri nequit, ideò non paruifacienda est illius curatio, sicut neque spernendus sitis defectus in morbis acutis, si sitis præter rationem soluatur, ex Hippoc. *lib. coacarum prænot.* & 1. *epidem. comm.* 3. *ægroto* 6. Lingua existente nigra, & exusta, si B sitis deficiat, est signum letbale, significat enim læsionem mentis, vel emortuam facultatem appetentem animalem ventriculi, vt ibi Gal. insinuat.

Sitis defectus in morbis acutis non spernendus.

§. Vnicus.

Curatio sitis præter naturam.

SI ex ventriculi ariditate sitis superueniat, humectantibus curatur. Conuenit ergo somnus solito longior, quies etiam præcipienda est; cibi humectare debent, qui sint optimi succi, vt sorbitiones iuris pulli, aut gallinarum, ptisana, amygdalatum, lactuca decocta, aceto, oleo, & sacchato præparata. Potus sit aqua, aut vinum nimis aquâ dilutum, & tale sit rubrum. Tamen si siccitatis calor comes sit, refrigerantibus, & humectantibus sitim compescimus, quæ si ob vini potum, vel eduliorum calidorum esu oriatur, aquæ potu auferri solet, vt inquit Galenus 6. *de morbis popul. comm. cit.* & 1. C *simplic. cap.* 30. commendat acetum cum aqua frigida ebibitum. Prodest etiam iulepum violatum cum aqua frigida sumptum, & syrupus acetosus, vel oxysaccharum cum aqua chicorei: vtilis nimis censetur aqua frigida cum guttulis olei vitrioli. Conferunt etiam portulaca, lactuca, melopepon, & & panis aquâ frigidâ lotus. Oportet etiam in ore detinere mucilagines psillij, aut lactucæ folia aquâ priùs irrorata, vel crystallum. Tralianus præcipit bibere vuæ acerbæ succum, vel malorum citoneorum, mali punici dulcis, aut acidi cùm aquæ pari mensura, aut lactucæ albæ semen, cum aquæ frigidæ cyathis quatuor; aut sub lingua catapotia detineat, quæ sic formantur. ℞. succi radiculæ dulcis ℥. vj. cucumeris satiui ʒ. iiij. tragacanti ʒ. ij. læuigata in vnum misceto, & albuminibus ouo- D rum adiectis subigito, fingitoque catapotia, & vtitor. Tragacanti tabellæ etiam vtiles sunt.

Extrinsecùs ventriculo superponimus ceratum refrigerans Galeni, & in nimio æstu vessicam aquâ frigidâ plenam, vel cucurbitæ ramenta iniicito, aut panis in succo vuæ acerbæ, aut malorum citoneorum imbutus: quæ omnia etiam prodesse comperimus in febribus ardentibus, vt meliùs sitim tolerent, quæ per irrigationem capitis ex oleo rosacco frigidissimo mitigari solet, Paulo, & Aetio id comprobantibus.

Quod si humores biliosi in ventriculo sint, vomendi, & expurgandi sunt, factà prius eorum præparatione: deinde vtendum est supradictis auxiliis. At si ex ciborum in ventriculo corruptione sitis superueniat, vomitus est etiam procurandus, & clysteribus per infernam aluum sunt ducendi. Tamen si ab humoribus salsis superueniat,

vt hydropicis accidit, per humorum euacuationem sitis aufertur; quæ si non sufficiat, sitim extinguere solet aqua calida ebibita, vt inquit Auic. *fen.* 13. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 21. Quod si sitim excitat immodica euacuatio, euacuationis cohibitione, & alimentis boni succi, & humectantibus reprimitur. Verumtamen si à calore iecoris, & aliarum partium flogosi sitis succrescat, eam illarum intempetie curata sedabimus. Tandem si aliena bibere appetunt, vt in fame pica, seu malicia, facta humoris imbibiti in ventriculi tunicis purgatione, sitim compescimus.

CAPVT V.

De ciborum cruditatibus.

Coctio quid sit.

QVod maximè expeti debet in ciborum assumptione, est illorum perfecta concoctio, quam definit Arist. 4. *meteor. cap.* 2. dicens: *Coctio est perfectio à calore naturali, & proprio ex oppositis patibilibus*; hoc est, ex subiecta materia: cuius tres assignat species, maturationem, assationem, & elixationem; asseritque cibi concoctionem in ventriculo esse similem elixationi, quæ concoctio est à calore profecta humido; ita enim *eodem lib. cap.* 3. & Galen. 3. *de caus. sympt. cap.* 1. inquit, quod coctio est assimilatio in qualitatibus, quæ fit a ventriculo cibum ipsi assimilante; assimilatio verò in substantia iam non coctio, sed nutritio propriè dicitur.

Coctio, & nutritio in quo differant.

Quibus modis lædatur coctio.

Tripliciter læditur coctio; aut abolitè, ita vt non fiat, & alimenta remaneant sicut fuere deuorata, & est græce apepsia dicitur: aut fit diminutè, quando coctio non perficitur, & ægrè fit, & longo tempore, quæ bradypepsia: aut læditur deprauatè, nempe in aliam qualitatem conuerso alimento, quæ à græcis dicitur dyspepsia, de quibus omnibus egit Galenus *libro de differ. symp. cap.* 4. & 3. *de causis sympt. cap. citato.*

A plurimis causis læditur coctio; nam læditur à morbis temperamenti, aut compositionis. Temperamenti, vt si sit frigidus, aut calidus nimis, humidus, aut siccus, aut copulatim duæ harum qualitatum nimis exsuperant.

Causa.

Læditur à morbis compositionis, vt si adsit inflammatio, vel tumor, aut solutio continui, vel instrumentum sit malè conformatum. Citra morbum etiam alimentum solet vitiare coctionem; nam potest esse incommodum quantitate, aut qualitate, aut ordine assumptionis. Quantitate, quia plus ingeritur, quàm concoctrix facultas valeat commutare. Qualitate, quia suis qualitatibus noxium est, aut insuetum, alioquin non noxium, vt inquit Valles. 6. *controuers. cap.* 8. Quod enim consuetum est, etiamsi parum deterius sit, dummodò sit suauis, amicè recipitur, vt asserit Hipp. 2. *aphor. text.* 50. In ordine assumptionis, vt si alimenta crassa priùs ingerat, quàm tenuia, variáque, ac diuersæ naturæ alimenta vnica cibatione assumat; vel si semel, aut bis, aut pluries assumantur. Quod si in cibi quantitate, qualitate, & assumptionis modo nullum sit peccatum, nullumque morbum patiatur ventriculus, existimare oportet defectum coctionis à causis non naturalibus procedere; nam motus immoderatus post cibi assumptionem coctionem impedit, propterea dicitur à Galeno 2. *de sanit. tuenda, cap.* 2. Labores cibum præcedant: & ab Hippoc. 6. *epidim.* Labor, cibus, somnus, ve-

A nus, omnia moderata. Quippe sanitatis tutela a labore est auspicianda, quem excipere debent cibus, potus, deinde somnus, mox venus in iis, quibus venere est vtendum, vt loco citato retulit Galen. periculum enim est, ne priùs quàm maturè coquatur cibus, ratione exercitij in vniuersum corpus rapiatur. Idem incommodum sequitur ex immodicis animi passionibus, & ex somni defectu; si enim quis commodè cœnauerit, & fortuitá occasione minùs dormierit, cruditas cibo superuenit; calor enim per somnum intra refugit, adiuuátque coctionem; ipso verò ad extra recurrente, vt vigilantibus accidit, coctiones diminutæ fiunt, dicente Hipp. 6. *epidim. sect.* 4. *text.* 11. Aër ambiens calidus coctionibus aduersatur: qua ratione hieme, & vere vberiores fiunt coctiones, copiosiorique alimento indigemus, vt ipse etiam testatur 1. B *aphor. text.* 15. æstate verò cibos difficillimè coquimus, ex eodem Hipp. 1. *etiam aphoris. text.* 18. cuius euentus causam ad frigiditatem, & calorem aëris ambientis Galenus reduxit. Sicuti enim aëris frigiditas calidum effluuium hieme poros condensando reprimit, ita illius caliditas æstate aperiendo eos exhalare facit.

Dubium.

Sed in dubium vertitur, an ciborum corruptela, seu illorum conuersio in alienam qualitatem procedat a calore, vel frigiditate ventriculi. Ad huius intelligentiam vt certum supponimus, duplicem esse cibi corruptelæ speciem in ventriculo; aliam quæ in acidam vergit qualitatem, aliam verò, quæ in nidori similem. Omnes firmiter tenent qualitatem nidori similem à calore proficisci, acidam verò à frigore. Galen. 1. *de locis affect. cap.* 4. ait: *Si enim cibi acescant in ventriculo, eam esse* C *frigidam (supple intemperiem) est necesse.* Et Auic. *fen.* 13. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 17. sic: *Acetosus significat frigus stomachi, sed minus frigore, cum quo non digeritur cibus omninò. Exemplo sunt fructus immaturi, qui frigidiores sunt ipsis maturis.* Et quia ante maturationem sunt acidi, necessariò acor ille ipsorum frigori est tribuendus. Idem sentiunt Valles. Vega, & alij.

Ex his deduco, quod quandoque producitur ratione caloris diminuti crudum in ventriculo cum acore, quandoque sine illo; si enim coctio solùm diminutè fiat, differátque à perfecta coctione penes magis aut minus, hæc coctio non producit acorem, aliàs semper acor præcederet coctionem perfectam: si verò præter hoc producit terminum diuersum, nempe aciditatem, talis coctio non solùm est diminuta, sed etiam deprauata; quem euentum reducimus in diuersam proportionem, quæ reperitur inter calorem illum diminutum, & ali- D mentum; alimentum siquidem frigidum cum partium tenuitate faciliùs acorem comparat, quàm aliud diuersæ naturæ.

Acor quandoque fit à calore.

Sed quamuis aciditas frequenter à calore diminuto initium habeat, vt certum tenendum est, quandoque à calore immodico excitari posse, vt probat Auic. *cap. iam citato*, vbi inquit, calorem producere acetositatem faciendo ebullire humiditatem; & adducit signa acoris ex caloris vehementia, dicens: *Et significat illud, vt sit eructatio acetosa cum signis caliditatis, & inflammationis, & amaritudinis oris, & sitis, & iuuamento, cum eis quæ infrigidant.* Illudque comprobat experimento in lacte, quod velociùs facit acescere calor, quàm frigus. Idem sequuntur Auerr. 3. *collect. cap.* 16. & Tralianus *lib.* 7. *cap.* 12. vbi ait: *Nouimus autem plerosque Medicos putare omnem acorem à sola frigiditate prouenire; qua de causa iis semper calefacientia adhibent. Video multos etiam à refrigerantibus*

tibus

tibus fuisse adiutos, qui anteà à calefacientibus plurimum offenderentur. Quare talibus repudiatis, contrariisque vsi, temperatâ aquâ largiori, cibis boni succi, & qui ægrè confici possunt, celerrimè tali affectu liberati sunt. Quod etiam exemplo sumpto à calore externo comprobat Petrus Garc. nam vina acescunt, si in calidis domicilijs existant, & flante austro; & fermentum acorem comparat a calore, & lac æstate citiùs acescit, quam hieme. Vina in meridianis locis, & soli expositis reposita promptè acescere docet Galenus 4. *de simplic. medic. facult, cap.* 13. Sed quia non omnia vina caliditate acescunt, posteà ipse subdit: *Etenim non omnia caliditate acescunt, sed quæ initio tantum frigidiora sunt; neque id veteri alicui vino accidit.* Et *cap.* 14. *subsequenti*, rationem reddit dicens: *Natura enim infirma neque validum motum, neque calorem sustinet; verùm ab iis dissipatur potius quàm augetur, & crescit.* Neque sequendus est Ludouic. Merc. 3. *de internorum morborum curatione, cap.* 7. vbi asserit acorem nullâ ratione fieri per putredinem, sed solùm per diminutam a frigiditate caloris actionem; quæ frigiditas simul cum calore coagit ad acorem producendum. Non enim coagere potiunt calor, & frigus, nisi simul mobile duobus contrariis moueatur motibus. Rursus illius dictum est contra communem assertionem, siquidem cibi acorem in ventriculo comparatum, per corruptelam, & putredinem fieri omnes testantur Medici, neque in hoc ampliùs est immorandum.

Signa. Intemperiem calidam ventriculi ostendunt sitis, ardor, ciborum inappetentia, a calidis læsio, & à frigidis iuuamen, corruptio ciborum in nidorosam qualitatem, dum ipsi non sunt talis naturæ. Siccam intemperiem significant sitis, linguæ ariditas, corporis extenuatio, & ab humidis leuamen. Humidam denuntiant contraria, vt sitis defectus, multa in ore saliua, & quod exiguo potu satiantur; sicca appetunt, & ab humidis læduntur, aliquandoque oculorum palpebræ intumescunt. Frigidam intemperiem indicant ventriculi frigiditas, ciborum appetentia, sitis defectus, & à calidis iuuari. Quod si cruditas ventriculi ab humoribus calidis ortum habet, ex calore, siccitate, oris amaritudine, & deiectione humoris biliosi per supernam, & infernam aluum percipere poteris.

Tandem si humores frigidi supersint, sitis deficit, lingua albicat, pituitam euomunt, & ventriculi aggrauationem sentiunt. Quod si a tumore, inflammatione ve, vlcere, aut alio morbo, vel ex ciborum quantitate, & qualitate, & modo assumendi illorum initium habeat, ex proptiis notis, & ex iis quæ præcesserunt, & ex ægri relatu dignosci quit.

§. Vnicus.

Curatio cruditatis, & debilitatis ventriculi.

Ex dictis patefit, à plurimis causis hoc symptoma excitari, quæ in curatione etiam plurimùm euariant. Intemperies igitur calida frigidis curari debet, vt aëre frigido, somno moderato, & quiete. Cibi sint carnes pullorum, gallinarum, & vernecis, & iura eorum, in quibus lactuca, cucurbita, & agresta decoquantur, ptisana, lactuca, portulaca, borrago, chicoreum, & pepones, cerasa acria, & pruna damasc. Potus sit aqua hordei, seortium. vel fontana. Interiùs, & exteriùs administranda sunt quæ diximus in curatione cibi fastidij ab intemperie calida; hoc tamen animaduerso, vt in cruditate acida neque alimenta, neque medicamenta acida assumantur. Quod si humores calidi ventrem infestent, vomendi, & expurgandi sunt, vt ibi egimus.

Frigida ventriculi intemperies calidis auxiliis curatur, vt ibi etiam annotauimus, quorum copiam ibi tradidimus. Alimenta sint calida, & pipere, cinnamomo, & cariophylis condita. Bibant vinum generosum, odoratum, & illud, quod claream vocamus, aut hippocraticum; assumantque diatrion pipereon, zingiber conditum, mel rolaceum, syrupum de mentha, & de corticibus citri.

Exteriùs admoueantur oleum nardinum, absinthites, & menthæ, & emplastrum magistrale, quod recipit mastichis, absinthij, menthæ, cinnamomi, cariophylor. maceris, cubebarum, ana ℈. j. cum laudano, & terebinthina fiat emplastrum ad scuti formam. Idem efficit emplastrum stomachicon, ex descriptione Mesue: valet mirificè vtrumque balsamum.

Humores verò frigidi ventriculum lædentes præparati, expurgati, & euomi debent, vt dictum est capite de cibi fastidio.

Siccam intemperiem corrigunt humectantia, vt intra carnium, lac calidum ab vbere mulctum, amylum, aut lac elixum cum vitellis ouorum, & sacharo, ptisana, pultes ex hordei farina, & lacte, lactuca, & borrago elixa. Bibant aquam hordei, aut decoctum prunorum, vel vinum album bene aquâ dilutum: reliqua *cap. de febre hectica* require.

Humidam intemperiem exsiccantibus curabimus, illique accommodantur quæ pro intemperie frigidæ curatione adduximus; illam siquidem resoluunt, & exsiccant, & humidam intemperiem coercent. Quod si ex inordinato modo assumendi cibum fiat illius corruptela in ventriculo, aut incrudescat, vel maior cibi copia ingeratur, consulunt omnes, vt cum aqua tepida & pennæ in os immissione vomitus prouocetur, aut clysteribus, vel lenienti purgatione educatur; deinde ciborum quantitas modetanda, modusque illos assumendi debitus seruandus.

Tamen si non nimis grauent ventriculum, neque corrumpantur, ita vt eorum coctionem expectare possimus, tunc ventrem roborabimus oleis absinthij, menthæ, & nardi, eum pulueribus mastichis, menthæ, cinnamomi, & cariophylorum.

Tandem si ab animi passionibus, & ab aliis causis non naturalibus ventriculi cruditas, seu imbecillitas oriatur, eas euitare oportet; & si quid remansit, per contraria ausetre. Quod si ab inflammatione, aliòve tumore, & vlcere, vel alioquonis morbo compositionis insurgat, vel à morbo per consensum alterius partis, iis morbis curatis, ipsa ventriculi cruditas aufertur, quorum curationem hoc capite amplecti est perdifficile, præsertim cùm propriis locis non sit curatio neglecta.

CAPVT VI.

De ventriculi inflatione.

Qui flatus generationem optimè ædificare vult, legat caput de vertigine, vbi copiosiùs de hac re disseritur: sufficit nunc dicere, flatus generari in ventriculo succis quibusdam pituitosis, vel cibis inibi à deficiente calore in halitum solutis, vt inquit Galenus 3. *de causis sympt. cap.* 2. Cùm enim calor diminutè in

in cibos agit, is eos quodam quidem modo dissoluit, non tamen prorsus conficit, & hinc oritur flatuosus spiritus. Idem etiam insinuat *6. epidim. comm. 3. textu 12.* dicens: *Flatu repleri ab ingeniti caloris debilitate prouenit.* Illiusque materiam assignat *1. prorrhetic. comm. 1. text. 35.* dum inquit: *Flatus in ventriculo generantur humoribus, vel cibis exigua caliditate in vaporibus dissolutis.* Frigiditas cùm extenuare, ac dissoluere non sit idonea, nullos flatus procreat. Vehemens caliditas cùm non tantum extenuet, sed etiam discutiat, flatûs generationem impedit, minor verò caliditas diffundit quidem, & transmutat alimentum, verùm minùs quàm opus sit, vnde flatus excitantur. Ex quibus claret, causam flatuum effectricem esse calorem debilem, seu diminutum; materialem verò esse humorem crassum, frigidum, vel cibum in ventriculo contentum.

Quis morbus sit.

Hic affectus constituitur à Galeno inter morbos B magnitudinis, vt constat *14. method. cap. 4.* cum hoc tamen propriùs reducitur ad morbum intemperiei, a qua flatus efficienter producuntur: flatuum verò retentio est symptoma in eis, quæ retinentur præter naturam, vbi etiam reperitur actio coquendi diminuta, quæ immediatè à calore diminuto dependet.

Signa.

Hunc affectum comitantur eructatio, ventriculi distensio, & dolor, & aliquando iuxta os ventriculi tumor, & à ventriculo per gulam flatus crassus ascendere solet, ibique remoratur, ita vt ægrotanti speciem præbeat suffocationis. Verùm si ex flatuosis cibis inflatio insurgat, ab eorum paulò post assumptione venter intumescit, idque ex ægri relatione cognosces.

Quod si flatuosi cibi non comeduntur, & sine cibis in ventriculo sit aggrauatio, & ad vomitum, seu nauseam inclinatio, existimare oportet, humores frigidos esse huius morbi causam.

§. VNICVS.

Curatio inflationis ventriculi.

QVia defectus vnius coctionis non benè aliâ suppleri potest, vt probat Valles. *6. controu. c. 3.* ex Galeni decreto *4. de sanitate tuenda, c. vltimo*, ideò si coctio ventriculi non benè à natura perficitur, arte defectus naturæ suppleri debet, vt coctiones eam ordine sequentes rectè peragantur. Aër in primis debet esse calidus, aut talis arte paretur; somnus sit moderato longior, qui quando accesserit, ex toto leuat affectus, vt insinuat Paulus, iuuátque coctionem, vt docet Galen. *12. method. cap. 7.* Si in ventre onus sentiat æger, illud depo- D nat glande immisso ex puluere hieræ, cumini, & rutæ siccæ, & melle tosto; vel enemate ex decocto pulegij, fœniculi, anisi, & calaminthæ, cum melle, & oleo anethino, & sale. Vel sic parari potest. ℞. foliorum rutæ, florum camem. meliloti, & calaminthæ, ana m. ß. seminis anisi, fœniculi, carui, dauci, & cumini, ana ʒ. ij. furfuris in linteo ligati p. ij. coquantur omnia secundum artem, cuius decocti recipe ℔. j. olei camem. rutæ, & anethi, ana ℥. j. diacathol. & hieræ picræ, ana ℥. ß. misce, & fiat clyster. Cibi sint calidi, & flatûs expertes, vitandaque olera flatuosa, & fructus virides. Potus sit vinum album antiquum, aut loco eius anisi, aut fœniculi decoctum. Cibi tamen, & potus abstinentia imperanda, vt præcipit Celsus *lib. 4. c. 5.* Quod si venter cibi, aut pituitæ copiâ sit grauatus, vomitus procurandus, si æger ad illum sit procliuis; nam alio mo- A do illum ad vomitum cogere absurdum est, vt ostendit Galen. *1. de locis, c. 4.* idque efficies potu aquæ tepidæ, syrupo acetoso, aut oxymelite permisto. Quod si adhuc pituita redundet, extenuanda est aquâ multâ, melle rosaceo, & pauco oxymelite, vel aqua mulsa ex origani, & anisi decocto: deinde iubet Aetius *tetrab. 3. serm. 1. c. 17.* expurgare eum aloe, in quem vsum accommodari possunt quæ pituitam purgant, vt pillulæ de hiera, de agarico, & mastichis, quas per interualla repetere non erit absre. Deinde venter fouendus oleo, in quo sint incocta semina flatus resoluentia, & semina apij, marathri, cumini, sinonis, & id genus alia, vt ostendit Galen. *8. method. c. 5.* aut in oleo decoquantur baccæ lauri, nigella, fœniculum, anisum, & absinthium, & inspergatur venter cumino, & apij, & sinonis semine tritis, vt monet Aetius. Cucurbita magna ventri admota flatus digerit, vt asserit Gal. B *12. method. c. vlt.* sacculus etiam ex millio, furfure, & chamæmelo impositus iuuat. Talus suis combustus, & potus, tormina, & flatus soluit, ex Paulo: idemque facit aristolochia rotunda. Item castoreum prodest ex posca potum, aut extrà cum oleo chamæm, aut anethi impositum. Vtilis etiam est in ieiunio potio absinthij, hyssopi, aut rutæ, ex Celso. Conferunt etiam dianisum, diacyminum, diacalaminthum, aut diatrion pipereon cum modico vino dilutum, ieiunè assumptum.

Puluis Papæ Benedicti, qui triginta Medicorum consilio fuit compositus, optimè flatus dissipat, & resoluit, si mane ante prandium illius cochlear assumatur per se, vel cum pauco vino, & post prandium, & cœnam, qui etiam coctionem iuuat, intestinorum tormina delet, & dolores à flatu mitigat, qui sic describitur. ℞. puln. anisi, fœniculi, carui, cumini rustici, gliciritiæ rasæ, dictami Regij, & cinnamomi, ana ʒ. ij. coriandri præp. ℥. ß. sacchari C ad pondus omnium: misce. Tandem cataplasma potest confici, quod flatus potenter discutit, ex farina loliacea, & fœnugræci, & puluere seminis lini, cumini, anisi, & apij, cum oleo camem. & rutæ, & hydromelite. Reliqua scripta reperies in curatione hydropis tympanitis dictæ.

Puluis Papæ Benedicti.

CAPVT VII.

De nausea, & vomitu.

DE his accidentibus egit Galen. *3. de causis sympt. c. 2.* vbi asserit, quod nausea, & vomitus sunt praui motus facultatis expultricis, ad ea D quæ ventris corpus contristant, quamcitissimè per stomachum euacuanda: vbi vnica descriptione vtrunque comprehendit. Tamen *2. de caus. sympt. cap. 4.* inquit, quod nausea vomitum præcedit, quæ nihil aliud est, quàm propensio, aut inclinatio ventriculi ad vomitum, seu ad rei noxiæ per supernam aluum expulsio. Vomitus verò *est prauus motus, per quem expultrix facultas actu rem noxiam per eandem partem excernit*, vt deducitur ex Auic. *fen. 13. lib. 3. tract. 5. cap. 8.* Cùm dictum sit à Galen. nauseam, & vomitum esse prauos motus facultatis expellentis, existimare oportet, illius actionem lædi deprauatè, non enim læditur diminutè, cùm ibi fiat motus, qui non fieri debebat: nec abolitè, siquidem fit ille motus, quem non expostulat natura. Præterea cùm humor ventriculi os infestet, & irritet, & ob eius exactum sensum rem noxiam percipiat, illa sensatio dolorosa cùm sit, est etiam

Quid sint vomitus, & nausea.

Definitio.

Quæ actio lædatur.

depra

deprauata actio facultatis sensitiuæ tactus, atque adeò reperitur læsio in facultate sensitiua,& in facultate expultrice naturali. Dubitatur tamen apud Authores quod hic proponitur.

§. I.

An vomitus sit euacuatio naturalis.

NObis ansam arguendi dedit Gal.ex cuius verbis deducitur, vomitum tam esse euacuationem naturalem, quam præternaturam: *libro enim 5.method.c.*11. asserere videtur,esse euacuationem præter naturam dicens: *Hinc etiam fit,quod venter vtrinque possit expurgari sursum per vomitum,deorsum secundum naturam.* Quasi euacuatio per vomitum facta non sit secundum naturam. *Lib. etiam* 11.*c.*9. idem insinuat; & 3. *de caus.sympt.c.*4. ita scriptum reliquit: *Ac venter quidem cum pro natura lege se habet, trahit quidem ad se superrè per stomachum,deorsum verò excernit.* Et rationibus id stabiliri potest, nam multi homines vitam transigunt citra vomitum; quod minime sustinerent, si vomitus esset naturalis. Secundò,nam per vomitum fundus ventriculi mouetur sursum, & res etiam grauis,quæ sursum per vomitum expellitur, mouetur contra ipsius naturam,& ventriculus per illum motum dilaceratur, & læditur.

Tertiò, nam vt ex Galen.constat, vomitus est deprauatus motus facultatis expultricis, qui cùm sit symptoma, necessariò morbum præsupponit, tanquam causam a qua dependet. Quartò,nam in vomitu reperitur sensatio, seu perceptio dolorosa obiecti molestantis, quæ etiam est symptomatica, & interuentu morbi fieri debet.

Contraria sententia habet etiam non leuia fundamenta in Galeni doctrina,qui 1.*aphor.comm.* 21. inter regiones conuenientes ad expulsionem naturalem,connumerat intestina,& ventrem; intestina ad infernam euacuationem; ventrem verò ad supernam. Et 5. *de locis affect. c.* 5. œsophago duplicem vsum tribuit, vnum ad deducendum ea quæ ab ore ad ventriculum deferuntur; alterum ad reiiciendum ea, quæ à ventriculo ad os sursum feruntur; quorum vsuum alterum esse semper necessarium, alterum verò propter occasiones quasdam, ipse ibi statuit. Id clariùs explicat 4.*aphor.comm.*12.dum ait: *Sola enim euomi natura apta sunt,quæ in ventriculo continentur.* Et ratione fulcitur,quia ille motus est naturalis, qui quasi finis est à natura intentus, & ad quem instrumenta sunt naturaliter destinata: sed ventriculo sunt destinata instrumenta naturalia, nempe fibræ,vt attrahat,& expellat, vt constat ex Galen. 4. *de vsu partium, c.*8. ergo cùm vomitus fiat mediis illis,erit naturalis. Præterea vomitu expellitur,quod est præter naturam,& naturam contristat; sicut in aliis actionibus naturalibus natura quod noxium est excernit: ergo sicut ipsæ sunt naturales,idem erit dicendum de vomitu.

Sed quia pro vtraque parte militant authoritates, & rationes,media sententia est à nobis amplectenda,quæ asserit, vomitum aliquando esse euacuationem naturalem, aliquando præter naturam; sicque omnia Galeni loca conciliantur: quam sententiam ex eodem Gal.deducimus *lib.de sympt. differentiis,c.*6. vbi sic: *Aliqua etiam,quamuis toto genere præter naturam sint, veluti sanguinis per nares profusio, vel vomitus, &c.* Et statim subdit: *Tamen præter naturam non sunt si tempestiuè fiant.* Non enim requiritur, vt euacuatio sit naturalis, vt ea ad vitam semper sit necessaria; nam sine menstruis purgationibus multæ mulieres optimè degunt: sed vt dicatur naturalis, sufficit vt pluribus cum multo commodo eueniat, vt notat Valles. 5.*controu.c.* 1. & desumitur ex Gal.5. *de locis affect. cap. etiam* 5. vbi asserit deuorationem semper esse necessariam, vomitum verò propter occasiones quasdam. Neque sufficit dicere, sanguinis vomitum esse toto genere præter naturam, vt docet Galen. *de differ sympt.c.vlt.* Nam licet sanguinis vomitus sit toto genere præter naturam ratione substantiæ excretæ, non tamen vomitus absolutè. Quid,quod vomitus fit a natura stimulata vi causæ morbificæ,quæ in ventriculo morbum producit,reddens ægrum anxium, & sensationem tristem inferens? Ne hoc perturberis: dico quod in excrementorum expulsione naturali, vt in alui,& vrinæ deiectione, sentitur noxa ratione qualitatis, & quantitatis excernendi excrementi: ita similiter in menstrua purgatione.Cum hoc tamen huiusmodi euacuationes sont naturales, quia tempestiuè,& statutis temporibus fiunt.Quod proportionali modo dicendum est de vomitu, si tempestiuè fiat, & modum non excedat. Ex his facilis est responsio ad argumenta pro vtraque parte.

§. II.

De vomitus causis.

SEd quia nullum animal euomere docetur, vt ait Galen. 2.*de causis sympt.c.*3. causam vomitum excitantem, & quæ ad illum naturam cogit, demonstrare debemus. Galen. *loco cit.* duas causas assignat, easque refert Tralian. *lib.*7.*c.*11. nempe humorem,& alimenti copiam, eorumque vitium, & corruptelam; copia enim ventriculum grauando mouet, vitium verò,& prauitas mordendo, & irritando. Quod si cibi copià vomitus fiat,ex ægri relatu dignoscitur. Tamen si humores sint huius symptomatis causæ,ipsis etiam venter grauabitur, & onus percipiet. Verumtamen si eorum praua qualitas infestat,propriis signis innotescent.Biliosi calorem & siccitatem,sitim,mordicationem,& oris amaritudinem inferunt, & facilè in superiorem ventriculi partem confluunt, inappetentiam causant, & facile alimenta in qualitatem nidorosam transmutant.Quod si humores frigidi sint,contraria euenire solent,ita vt neque calorem, neque sitim sentiant, sed potiùs frigus, & sitis defectum, nisi salsa fuerit pituita, quæ sitim, salsedinem, & siccitatem gignit. Alimenta etiam qualitatem acidam comparabunt, aderitque maior cibi appetentia,quam in humoris calidi præsentia. Quod si semel euomant ex calore,& gustu,odore,& substantiæ modo ipsius humoris ipsi laborantes humorem peccantem percipient. Sed quia huiusce modi humores possunt in ventriculo generari, aut aliunde transmitti,diligenter est inspiciendum ex qua parte originem ducant. Si enim in ventriculo generentur,solet præcedere intemperies,quæ ad eorum generationem est accommoda, quæ etiam proprias habebit notas, & ex anteacta vita colligi possunt, vt si æger crapulis,satietati,& vitæ otiosæ sit assuetus,aut præter assuetudinem illis se commisit. Quod si vomitus crebrior nullo spatio magni interposito vrget, sciendum est humorem,qui per illum reiicitur, in ventriculo potiùs generari. Sin autem spatium notatu dignum intercedere videatur,id quod reiicitur, ex aliis partibus influere est auspicandum, vt notat Tral. Considerare itaque oportet

oportet totum corporis habitum, an humoribus prauis, & vitiosis sit refertum; quo tempore ex toto corpore ad ventriculum confluere humores certum erit; at si aliquod membrum noxam insignem patiatur, quam propria signa manifestabunt, optima coniectura assequeris, ab illo humores deriuari.

Tandem si difficile humores euomantur, id efficere solet illorum crassities, & quia ventris tunicis adhærent; tamen si tenues sint, vel in ventriculi spatio detinentur, faciliùs euomuntur, vt ait Galen. 2. *de aliment. facult. cap.* 20.

Quantùm ad prognosticum attinet, legendus est Hipp. 2. *prognost.* vbi diffusè satis de prædictione ex vomitu desumpta pertractat.

§. III.

Curatio nauseæ, & vomitus.

IN hoc capite solùm curare intendimus eum vomitum, qui ex ventriculi propria affectione consurgit; qui enim ex toto corpore, aliáve quauis parte originem trahit, habita totius corporis, aut illius prouidentiâ, auferri solet. Si igitur ob ciborum immoderantiam, & prauum, & indebitum cibandi ordinem vomitus concitetur, cibi quantitas moderanda, debitusque ordo est seruandus in ciborum assumptione; ita vt qui facilius subducuntur, primo loco deglutiantur, & hora cibationis assueta seruetur, & alimenta suis qualitatibus, & substantiæ modo non multùm enarient; facilè enim inter se alterantur, & corrumpuntur, & ventris cruditas eos insequitur, similiter & vomitus; quo tempore licebit ciborum quantitatem, si superari non potest, & illorum corruptelam euacuare, idque vomitu optimè assequimur, quem potu aquæ tepidæ, aut hydrelæi, aut pennæ in os immissione excitabimus, vt monet Galen. 8. *de compos. medic. secund. locos, c.* 4. Quod si cibi electi debito tempore, & quantitate conuenienti assumantur, & tamen vitientur, & vomitu trudantur, censendum est, huius euentus causam esse humorem in ventriculo contentum, cuius naturam signis supra traditis inuestigabimus, & ad illius curationem, seu euacuationem properabimus, quæ quomodò facienda sit, iam audies.

Curatio vomitus ex cibis.

Si humor biliosus ventriculum infestat, & nauseam, vomitúmque concitat, cibus sit refrigerãdus, & humectans, vt lactuca, chicoreorum, borrago, portulaca, cucurbita, pepones, ptisana, iura carnium, in quibus cucurbita, aut lactucæ folia sint decocta, aut caro ipsa rebus acidis condita, vt aceto, aut arantij succo. In fine prandij manducet æger pira condita austera, & miloplacentam, & alia quæ vim adstringentem habeant, quibus vomitus compescitur. Hoc tamen obseruare debemus in omnibus morbis iecinoris, & ventriculi, vt semper admisceantur ea, quæ roborandi vim habent, vt docet Gal. *de composit. medic. secund. locos, c.* 1. Potus sit aqua fontana, vel hordei. Euitentur quæ bilem procreant, vt nimia vigilia, immoderatum exercitium, & ira. Ventrem habeant lenem, vel clysteribus subducatur. Quod si humor tenuis sit, & in ventriculo fluitet, vomitu eum ducere oportet, aquâ tepidâ adhibitâ cum pauco oxymelite, vel syrupo acetoso. Si crassus, & tenax sit, & ventriculi tunicis adhærescens, illum inscindes, & attenuabis per assumptionem syrupi acetosi cum aqua tepida, aut cum melle rosaceo, & oxymelite, aut vomitus procurandus est cum decocto agarici, seminis raphani, & pauco oxymelite. Quod si hæc non suffi-

Curatio vomitus ex bile.

Præceptum obseruandum

A ciant, bilem expurgabis picra ex aloë, quam maxime commendat Galen. *loco iam citato, cap.* 2. aut pillulis de rhabarb. diluto in decocto Pugini cum syrupo persico solutiuo, vel Principis, vel cum pulpa cassiæ, & diacatholicone ad morsellorum formam redactis.

Exteriùs admouebis oleum myrtinum, melinum, & rosarum, cum succo vuæ acerbæ; quibus admiscere poteris pulueres rosarum, myrti, diamargarit. frigidi, & vtriusque coralli, ex quibus additâ cera fiet etiam vnguentum ventriculo conueniens, vel vnguentum refrigerans Galeni.

At si humor crassus, & frigidus ventriculo sit infixus, tunc victus præcedenti contrarius est instituendus. Alimenta itaque condiantur pipere, cinnamomo, cariophylis, croco, & mentha: postremò assumant mala citonea, sorbas, mespilla, aut

Curatio vomitus ex humoribus frigidis.

B pira adstringentia, aut eorundem conseruas.

Potus sit vinum adstringens. Aer sit calidus, vel sic arte paretur. Animi passiones euitentur, præsertim timor, & tristitia. Quotidie ventris onus deponant ægri, aut clysteribus ex aqua mulsa cum hiera picra, & oleo camemali, & sale venter subducatur. Mox extenuantibus, & inscindentibus est vtendum, vt consulit Aetius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 10. Quibus etiam vomitus prouocabitur, vt diximus. Sed quia sæpe humores tenaces ventriculi tunicis adhærent, & leuia medicamenta non sufficiunt, vt euomantur, ad fortiora deuenire cogit necessitas; caute tamen, vt inquit Celsus de helleboro agens, sunt administranda; in quem vsum helleborus albus, stybium, peplium, chymelæa potenter vomitum excitant; ea tamen reformido. Quercenatus vitrioli sal commendat in vino, aut aliquo iure,

C quantitate ℈. 6. 7. vel 8. dummodo priùs oxymelite, & aliis ventriculus ad vomitum præparetur. In quem vsum confert decoctum anethi, & seminis raphani, cum pauco oxymelite, & ʒ. j. agarici, si bibatur tepidum: quod si ei admisceas ℥. ß. oxymellis schillitici, fortius illud efficies. Tamen quia hæc non sufficiunt, humorem ad expurgationem per infernam aluum præparabimus melle rosaceo, aquâ mulsâ, oxymelite simplici, syrupo duarum, aut quinque radicum. Humor præterea euacuabitur pillulis de hiera, aut de agarico, aut diluto agarici trochiscati, ex decocto Pugini, cum syr. sennato, vel Regio. Aloës maxime reliqua expurgantia excellit in humoribus vitiatis expurgandis circa ventrem, & stomachum, vt omnes admittunt.

Forinsecus autem stomacho mastichen chiam oleo nardino dilutam, & tritam, purpureaque lana exceptam imponito, ex Aëtio: aut oleo mastichis, absinthij, & menthæ ventrem illines; & pannus

D purpurâ tinctus superponendus est, aut emplastrum stomastichon dictum, quod etiam ex mastiche confici potest, vel cum pulueribus mastichis, absinthij, maceris, cariophyl. galangæ, menthæ, cinnamomi, & calami aromatici, & supradictis oleis vnguentum efformabis, aut sacculum ex eisdem rebus contusis, & vino irroratis conficere poteris. Quod si adhuc vomitus perseueret, extrema sunt vincienda & fricanda, ex Aetij consilio, & in aquã calidam immittenda. At si cibi non detineantur, cucorbitula cum largiori flamma admota magnificè auxiliatur, vt inquit Paul. *lib.* 2. *cap.* 56. quâ affixâ cibus præbeatur, nec auferatur donec cibus sit concoctus. Quod si hæc non prodesse comperiamus, assumant per internalla saccharum rosaceum antiquum, aut loch confectum ex saccharo rosaceo, cum miua composita citoneorum, & in causa calida, cum miua simplici, puluere boli armeni, terræ sigillatæ, & amylo: aut sy-

rupum

ta pum citoneorum cum dictis pulueribus. Albumen oui fortiter agitatum, assumptum crudum cum trochiscis de karabe, aut de terra sigillata, suâ vi emplastricâ, & adstringenti vomitum sedare solet, ex Rondelet. 3. *methodi*, *cap.* 8. & sicut quies imperanda, ita masticatio ciborum prohibenda est, ne ventriculus commoueatur: quapropter alimenta sic èt spissa sint, & viscida, non tamen solida, & masticatione indigentia administrentur, vt ipse etiam *cap.* 7. *eiusdem libri*, asserit.

Sed quia vomitus cibi fieri solet à flatibus sursum cibum ferentibus, illius curatio ex capite de ventriculi inflatione est petenda. Neque ex eo, quod vomitum vomitu curemus, euertitur verum dogma Hippocraticum, videlicet: *Contraria contrariis curantur.* Nam vomitu euacuatur humoris sarcina; morbos autem quos facit repletio, curat inanitio, dicente Hipp. 2. *aphor. textu* 22. & sic ex accidenti vomitus vomitui contrariatur, quatenus per vomitum detrahimus causam vomitum excitantem. Contrarietas autem ex accidenti sufficit aliquando ad morbi curationem, siquidem aqua frigida morbos frigidos curat, vt docuit Hippoc. 5. *aphorism. text.* 21. quatenus aquæ frigidæ perfusione calor ad intra reuocatur, & per antiperistasin adaugetur.

CAPVT VIII.

De singultu.

VT ex verbis Galeni colligere possumus 3. *de causis symptom. cap.* 2. & 6. *aphor. comm.* 39. singultus nihil aliud est quàm motus vehemens ventriculi, veluti conuulsiuus, quo quæ in proprium corpus impacta sunt, excutere conatur. Quæ expositio Fernel. placuit, eamque adduxit 6. *de partium morbis*, *cap.* 3. Auic. verò *fen.* 13. *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 9. ait: *Singultus est motus diuersus compositus, sicut spasmus contractiuus, cum tensione dilatatiua existens in ore stomachi, aut toto corpore eius.* Quæ quidem huius symptomatis naturam exactè declarant.

Singultus quid sit.

Est enim motus vehemens, & præter naturam, ita vt asserat Galenus 6. *aphorismorum*, *comm.* 39. quod in singultu ventriculus vehementiori motu mouetur, quàm in vomitu; rationemque reddit dicens: *Siquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi spatio continentur latiori expellere, in singultibus autem ea, quæ sunt in ventriculi ore penitiora.* Indigent enim maiori vi, & naturæ conatu, vt expellantur quæ in penitioribus poris sunt recondita. Talis etiam motus cùm fit aduectus, neque abolitè, neque diminutè fiat, necessariò reducendus venit ad genus actionis deprauatæ; atque adeò Gal. 3. *de symptom. caus. cap.* 1. constituit illum inter motus illegitimos.

Est præterea talis motus veluti conuulsiuus, non tamen conuulsiui motus nomen meretur, quia iste solis accidit musculis; ventriculus autem nec ipse musculus est, vt ait Galenus 3. *de causis symptom. capite citato*, & hanc ob causam cum Auicen. non appellat spasmum, sed veluti spasmum, eo quod in dilatatione, & compressione motui conuulsiuo assimilatur.

Singultum esse ventriculi accidens, nemo dubitabit, semper enim per se, vel per consensum ventriculus afficitur in singultu, vt docet Galen. 1. *de caus. sympt. cap.* 6. vbi inquit, quod singultus fit cùm in ventriculo, & gula subsistit causa irritans, & quia talis motus fit in subsidium naturæ conantis rem irritantem, & noxiam expellere, propterea censendum est singultum esse symptoma facultatis expultricis: quod expressit Galen. 6. *epidim. comm.* 5. *super textum tertium*, dum ait: *Singultus purgamentorum expellendorum causâ prouenit.* Et licèt facultas retentrix etiam patiatur, vt ibi asserit, quatenus ratione singultus non benè complectitur cibos, potissimùm tamen est motus prauus expellentis virtutis.

Sed cùm in pluribus locis dictum sit, virtutem expultricem naturalem expellere mediâ constrictione, frustrà in singultu aliquibus videbitur, fuisse positum motum illum dilatationis; nam ventriculus ad illum motum non habet fibras, sicut ad motum compressionis, quo exprimit, & reiicit à se obiectum noxium.

Huic dubio satisfacit Auic. nam asserit, talem dilatationem esse præparationem quandam necessariam ad expulsionem illius humoris in ventriculi poris imbibiti; quod etiam in vomitu accidit, in quo post compressionem ventriculus dilatatur, vt se denuò comprimat; & per dilatationem pori laxiores fiunt, & maiores, sicque facilius decidit humor, & postea superueniente compressione ad extrà velociùs truditur.

Quantum ad morbi essentiam spectat, existimo consistere in continui solutione, à quacunque causa fiat singultus: quælibet enim irritando hunc morbum gignit, mordicationem verò, & irritationem continui solutio sequitur, licèt non manifesta.

§. I.

De causis singultus.

Singultus ab eisdem proficiscitur causis, à quibus conuulsio, vt dicitur ab Hipp. 6. *aphor. text.* 39. vbi sic: *Conuulsio fit ex inanitione, & repletione, quemadmodum & singultus.* Cum hoc tamen alias causas referunt Authores, inter quos Galenus 8. *de comp. medic. secundùm locos*, *capite* 3. vbi ait: *Ego verò in conuulsione tertiam aliquam causam supra euacuationem, & repletionem nondum reperi. Singultum etiam sine his fieri video.* Ibique enumerat acres, & serosos humores stomachum mordentes, quos si vomitu reiiciant, statim à singultu liberantur, & pipere deuorato, aut alia re acri, & superbibito vino facilè, singultiunt. Si cibi corrumpuntur, & qualitatem mordacem in ventriculo nanciscuntur, etiam statim singultire incipiunt. Ob frigiditatem, in pueris præcipuè, singultus superuenire solet. Fit etiam singultus in febribus, stomacho præsertim, aut alio quo alio viscere inflammato, vt in iecinoris inflammatione contingit; & ita dicitur ab Hippocrate 7. *aphor. textu* 17. *Ex hepatis inflammatione singultus malum.* Sed quia de modo efficiendi singultum circa aliquas causas potest esse dubium, restat aliqua proponere, vt meliùs intelligatur quâ ratione vnaquæque singultum producit. Et circa singultum ex repletione dicendum est causam illius illum producere ventriculum grauando; humorum enim, & ciborum repletione molestiâ afficitur ventriculus, & distenditur; flatus etiam singultum excitant ventriculum dilatando.

Qualiter causa producunt singultum.

Sed quam molestiam ventriculo inferat inanitio, seu euacuatio, & quid per illam sentitur in ventriculo, vt ad motum concussiuum exciter,

Dubium.

declarare expedit. Non enim sentitur defectus substantiæ euacuatæ, nam cùm non sit iam in ventriculo, handquaquam sentiri potest; obiectum enim cuiusvis potentiæ debet esse potens mittere speciem ad illam; quod efficere nequit substantiæ defectus, qui entitatiuè in se nihil est. Neque sentitur siccitas aliqualis præter naturam; nam præter humidæ substantiæ defectum debemus assignare causam positiuam præter naturam exsiccantem; effectus siquidem positiuus causam positiuam requirit.

Dices, siccitatem illam à principio intrinseco dimanare, defectum verò substantiæ occasionaliter se habere, vt talis siccitas ab intrinseco dimanet. Contra; nam non benè infertur: Deficit in hac parte substantia humida: ergo necessariò ab ipsa parte dimanabit siccitas. Neque assignari potest finis cuius gratiâ siccitas eo tempore a natura producitur. Præterea cùm huiusmodi siccitas sit naturalis, & à principio naturali procedens, non videtur qua ratione naturam stimulet, & concitet ad efficiendum motum concussiuum, vt ipsa à natura sic expellatur.

Nihilominus dicendum est, deficiente illic humidâ substantia siccitatem illius partis magis elucescere, vt diximus capite de conuulsione, cuius doctrina hic accommodari potest; quæ siccitas supposita euacuatione substantiæ humidæ producit densitatem, & corrugationem partis; quam quidem respuit ipsa partis natura, & abhorret, & fugit, & ideò mouetur medio singultu ad illius expulsionem: & licèt in facto esse non irritet, neque naturam alterare valeat, vt patet in intemperiebus æqualibus, vtpote in febre hectica, tamen in ipso fieri bene potest sentiri, siquidem intemperies, quæ dicitur inæqualis, & fiens, naturam alterare conspicimus. Cùm igitur talis corrugatio, & partis condensatio fit, quam ipsa natura abhorret, naturæ infertur noxa, & excitatur ad excretionem illius, & eo tempore fit singultus.

Obiectio contra dicta. Quod si obiicias: Illa siccitas naturalis cùm sit, & facta, non potest sentiri, sicut nec sentitur siccitas febris hecticæ, quæ per modum naturæ se habet: ergo nec densitas ab illa producta sentietur. Patet consequentia; nam densitas in hecticis non infert noxam, nec sentitur: ergo nec ea, quæ à siccitate in singultu consurgit, atque adeò irritabit naturam ad illius expulsionem.

Alia obiectio. Præterea illa densitas est naturalis, siquidem ab intrinseco principio dimanat, nempe à siccitate naturali: ergo non stimulabit naturam ad illius excretionem; quod enim naturale est, iuxta naturæ inclinationem producitur, & ipsa non abhorret illud.

Ad primam responsio. Sed istæ obiectiones doctrinam non euertunt. Ad primam dicimus, quod siccitas in hecticis paulatim, & quasi insensibiliter inducitur, & eodem modo hectici partes corrugantur, & condensantur; molesta enim sensatio, & dolor fit, dum subitò, & affatim natura alteratur, & corrumpitur: & quia hoc deficit in hecticis, ideò in illis densitas non causat sensationem; at in singultu, qui ex immodica euacuatione originem ducit, cum talis euacuatio breuibus internallis fiat, citò siccitas elucescens in partibus densitatem, & corrugationem producit, à qua subitò natura corrumpitur, & alteratur, atque adeò irritatur ad motum efficiendum conuulsiuum.

Ad secundā. Ad secundam respondetur, verum esse, siccitatem illam esse naturalem, non tamen inde sequitur, quod densitas, quæ est illius effectus, sit naturalis; nam licèt procedat à principio intrinseco, non tamen procedit ab illo, quatenus illa siccitas est naturalis viuenti; nam vt sic viuens non petit illam densitatem, neque ad illam habet inclinationem: procedit tamen à siccitate illa, quatenus est quoddam agens naturale, quod in se habet vim producendi densitatem illam tanquam effectum secundarium; qualitates siquidem vitalibus actionibus inseruientes non possunt absolui ab actionibus quæ illis, vt agentia naturalia sunt, conueniunt; neque omne quod ab intrinseco dimanat, dicitur naturale absolutè; sicut neque quod ab extrinseco, violentum, vt tractatu de febribus diximus.

Petrus Garc. *de locis affect. disp.* 53. *c.* 2. asserit huiusmodi densitatem, & siccitatem occasionaliter se habere ad singultum, non tamen naturam irritare ad motum; sed aliam causam (inquit) addere opórtet, quæ naturam stimulet; quam esse humorem aliquem ad ventriculum confluentem censet. Eius tamen solutio mihi non quadrat, nam singultus ex inanitione est lethalis, vt docet Galen. 4. *de ratione vict. comm.* 69. sed ille humor singultum concitans potest detrahi vi alicuius medicamenti, atque adeò cessabit singultus ex defectu causæ irritantis: ergo non erit lethalis, neque ita malus, vt existimat Hipp. 5. *aphor. text.* 2. & 3. siquidem facilem admittit curationem.

Inter singultus causas annumerat Auic. frigus, quod singultum tribus modis efficit, vt ipse ait; aut ex parte inseparabilitatis materiæ, quia illam magis contumacem reddit, & inseparabilem; aut excedendo temperiei ventriculi mediocritatem, & sua contrarietate ventriculum ad singultum incitando; aut denique poros comprimendo, & illos inspissando, in quibus humor collectus magis detinetur. Calorem etiam vt causam constituit, quatenus scilicet humidum resoluendo singultum ex inanitione producit, sicut producitur ex aliis immodicis euacuationibus, eo modo quo diximus, vel gignendo humores calidos, qui suâ acri qualitate ventriculum irritare valent.

Ex dictis facilè constat huius morbi natura, neque oportet signa adducere ad illius cognitionem, cùm facilè ex ægri relatu, & eis quæ præcesserunt, possit causa percipi, à qua originem ducit. Et quantùm ad prædictionem ex Hippoc. deducitur, singultum ex inanitione esse sanatu difficilem: neque in hoc amplius immorandum est.

§. II.

Curatio singultus.

Eorum, qui ob nimiam frigiditatem singultiunt, nimirum iam sufficientem medelam inuenimus calorem, per ea quæ interiùs assumuntur, & exteriùs adhibentur, eaque capite de cibi fastidio scripta reperies. Quod si flatus sit huius symptomatis causa, curabitur vt dixi capite de ventriculi inflatione, illumque sanare solet spiritus cohibitio, vt docet Galenus 3. *de difficultate respirationis, cap.* 1. quæ etiam iuuat in causa frigida, vt inquit Auic. quoniam facit accrescere caliditatem, & resoluit flatus, & materiam frigidam. Appositio cucurbitarum cum multa flamma supra ventrem est aptissimum remedium ad singultum ex flatu & causa frigida. Idem præstat confectio illa elexir vitæ dicta, quam extrahunt alchimistæ; & illa, quam anisi spiritum appellant, & potus aquæ feruentis.

Quod si ab humoribus acribus singultus fiat, vomitum esse sufficientem medelam asserit Galen. 8. *de composit. medic. secund. locos, cap.* 3. & 3. *de*

de remediis facilè parabilibus, *capite* 202. quare vomitus statim prouocandus est potu aquæ epidæ eum pauco aceto, aut syrup. acetoso. Aquæ etiam frigidæ potus singultum ex aeribus humoribus, & ex alia re acri reprimere solet. Tamen si vomitu non euacuatur, illum præparare licebit ad expurgationem, & per inferiorem ventrem subducere.

Deinde si hæc non sufficiant, commendat Galenus ea, quæ sensum hebetant, & acredinem arcent, vt theriaca recens, aut Philonij medicamentum in aqua endiuiæ dissolutum, & ebibitum, aut syrupus de papauere, cum aqua cichorei. Acidi etiam syrupi conueniunt, nisi venter vlcus patiatur; tales enim sunt syrupus acetosus, de agresta, de succo limonum, & oxysaccharum.

Exteriùs admouenda sunt quæ capite de vomitu, & cibi fastidio adduximus pro intemperie calida.

B Quod si humores crassi sint, vomitu eos euacuare tentabimus iis quæ diximus *capite de vomitu*, instituta etiam prius victus ratione, quam ibi adduximus. Purgatio fiat per pillulas de hiera, & de agarico, vel de tribus Feroelij, aut cum ℥. ß. terebinthinæ abierinæ, & ʒ. j. mechoacam, facta priùs præparatione cum melle rosaceo, & pauco oxymelite. Enematum vsus est conueniens, quæ calefaciendi, euacuandi, & resoluendi potestatem habent. Conuenit etiam sternutatio, vt sic commotione facta, humor ventriculi tunicis impactus concutiatur. Similiter oportet cohibere respirationem, vt calor intrà detentus humorem extenuet.

C Deinde conferunt extremarum partium frictiones, vt humor attenuetur, & distrahatur, atque deambulatio longa, & concitata gestatio, atque adhuc magis equitatio, & vociferatio concinna cum plurimo clamore, & sternutatio, spiritusque cohibitio, vt iis humor moueatur, attenuetur, & resoluatur, ex Aëtio. Castoreum potum, & olfactum iis probè opitulatur, ex Traliani decreto, vel ruta cum vino exhibita, vel apium in aqua mulsa decoctum.

Exteriùs oleum lanâ exceptum stomacho est imponendum, in quo ruta, cuminum, & absinthium sint decocta, aut oleum de castoreo. Benè facit etiam oleum nardinum, anethinum, & absinthij, & balsamum, si eis venter foueatur.

Singultus ex inanitione humectantibus, & reficientibus curatur, reficitur enim cibis boni succi, vt vitellis ouorum, lacte amygdalato, iure, & carnibus gallinatum, caponum, phasianorum, & verucis, aut extremitatibus animalium, vt pedibus porcorum, hœduli, & verucis. Potus sit vinum album aquosum. Mox corpus humectabitur, D præcipuè venter, & dorsum oleo amygd. dulcium, vel vnguento ex oleo sesamino, violarum, & amyd. dulc. confecto, vel vnguento resumptiuo, aut cerato ex butyro, oleo amygdal. dulcium, & cera.

Quod si ab inflammatione singultus oriatur, curata inflammatione sedatur. Si verò per consensum fiat, inspicere oportet morbum partis à quo procedit, ex cuius curatione singultus statim auferri solet. Tandem si acerba medicamenta singultum concitauerint, dulcia alimenta, & pinguia erunt ex vsu, aut potus aquæ frigidæ, vt refert Plato *in conuiuio*.

A
CAPVT IX.

De cholera morbo.

CHolera morbus sic ab aliquibus dictus est, quia per illum bilis sursum, & deorsum copiose effunditur. Tralianus tamen *lib*. 7. *cap*. 14. inquit ita appellari sumpta à parte affecta denominatione; nam intestina veteres choladas appellabant, vt Homer. testatur. Illum definit Paul. *lib*. 1. *cap*. 39. dicens: *Cholera est immodica perturbatio supra, infraque.* Quam definitionem desummus etiam ex Galeno *lib. suo Isagoge, cap*. 13. qui 3. *de causis sympt. c*. 2. inquit, quod iste affectus toti ventri contingit, ita vt ad expulsionem vtroque vtatur ore; hancque ob causam Aëtius *lib*. 4. *c*. 11. ait vitium hoc commune esse stomacho, & intestinis, B & per illud grauiter huiusmodi partes torquentur, vt Galenus refert *loco Isagoge citato*. *Quid sit.* *Pars affecta.*

Hic morbus est exactè peracutus, vt constat ex Galen. *de definitionibus medicis*; citò enim pertransit, & maximum vitæ imminet periculum, vt ex eius accidentibus notum fiet, in quo cùm humor noxius ventrem, & intestina mordeat, & irritet, suaque multitudine distendat, necessariò reperitur solutio continui, ad quam reduci debet huius morbi natura, quam sequitur læsio facultatis expultricis, quæ deprauatè excernit plusquam oportet, vt animaduertit Galen. *loco proximè citato, ex* 3. *de causis sympt.* simulque læditur actio retentricis virtutis, quatenus diminutè retinet, vt ibi ostendit Galenus.

Circa causas huius affectus aliqui censent (inter quos Pereda) solùm esse bilem; quod confir- C mat primò ex nomine: nam ideò hic morbus cholera dicitur, quia à cholera initium sumit. Similiter cùm per hunc morbum totum corpus euacuetur, & consumatur, non potest fieri ab alimento, nec ab aliis humoribus existentibus in ventriculo. *De causis.*

In hoc tamen non est recedendum ab antiquorū, & communi opinione: asserit equidem antiquitas fieri hunc morbum à ciborum cruditatibus, & eorum corruptela, vel ob prauorum humorum qualitatem ventriculum nimis offendentem, ita vt Gal. 2. *de alim. facult. c. de peponib.* asserat, quod ex peponum succo iste progignitur morbus: sed inter omnes causas præcipua est bilis, quæ ad intestina, & ventris os confluens, naturam sursum, & deorsum ad excernendum irritat.

Huius morbi notæ sunt vomitus biliosus, nidorosus, & acidus, ad plures horas continuè persecu- D tans, venterque infernè eadem excernit, vel inclinatur ad excretionem ob causæ irritationem, & deterrimam conditionem: adest sitis, exsudatio, pulsus impeditus, musculorum manuum, pedumque contractio, & tentio ex nimiatotius corporis euacoatione, vt ex Aëtio constat, & nos quoque vidimus: syncopen sequitur insignis, immodicaque virium exsolutio, vt notat Tralian. Præterea intestina torquentur, & eorum inflatio adest; bilis supra, infraque erumpit, primùm aquæ similis, deinde vt si in ea recens caro lota esse videretur, interdumque alba, nonnunquam nigra, vel varia, vt Cellus ait. Liquet quidem huius morbi acutissimam naturam postulare accuratè internosci, & celerrimè curari. Etenim dilatio in acutis morbis nociua est; in hoc autem affectu etiam exigua, ac leuis curandi mora haud paruam offensam causat, vt Tralianus inquit. *Signa.*

§. VNICVS.

Curatio choleræ morbi.

IN huius morbi principio non licet ea, quæ euacuantur, cohibere; nam inutilia cùm sint, euacuatione opus habent, vt inquit Aetius. Si igitur nauseabundus sit æger, cibis crudis, aut humoribus in ventriculo manentibus, aquam tepidam propinabimus, deinde eum vomere cogimus digito, vel penna ori indita, aut alui ductione adiuuandus est, vt Paul. monet.

Quod si iis conquiescat æger, statim venter fouendus est oleo melino, mastichis, & nardino; & somnus procurandus, vt vires reficiantur: deinde cibis probi succi est vtendum. At si iis non cesset euacuatio, & corpus collabi, & ægrè euacuationem sustinere conspexeris, victu, & medicamentis naturam adiuuare expedit. Victus ergo sit adstringens, vt nouellæ perdices, & pulli gallinacei assi, vel illorum iura cum malis citoneis decocta. Conuenit etiam amylum & ante, & post cibum; maiora adstringentia sunt ex vsu, vt mala citonea, mespilla, sorbæ, mala punica, pira austera, seu eorumdem conseruæ.

Quod si bilis nimis infestet, ptisanæ cremor est vtilis, vel lactuca cum modico aceti refrigerata, & pampini vitis commansi succo deuorato, vel chicoreum elixum, vel mica panis in succo mali punici; quæ omnia etiam vtilia censentur si febris adsit. Potus sit vinum adstringens aquâ chalybeatâ, seu deauratâ dilutum, vinum enim istud præterquam quod ventrem roborat, omnium maximè subitò, & celeriter vires collapsas refocillare potest, & multi præter spem ex vini potione mortis periculum euaserunt, ex Tralian. Conuenit etiam aqua deaurata, aut chalybeata per se. Somnus, & quies sunt procuranda, animi passiones vitandæ, aer frigidus eligendus, aut talis arte parandus.

Vitæ regimine instituto humorem euacuabimus iis, quæ simul vim roborandi habeant, vt rhabarb. mirob. citrinis; & si materia fuerit pituitosa, mirobalanis chebulis, quæ tosta, assa, aut vsta, deinde aquâ rosarum lota, vel aqua plantaginis propinanda sunt, si retinendi, & roborandi nimis vrgeat necessitas, quorum ℈.iij. cum syr. ex 9. infusionibus rosarum rubearum, & aquâ portulacæ assumi debent.

Neque in hoc est sequendus Amatus Lusit. *cent.* 2. *curat.* 44. vbi rhab. & mirabol. vstionem reprobat. Scimus enim, & experientiâ didicimus, per vstionem, & lotionem, & alias præparationes, medicamenta virtutes quasdam amittere, & alias conseruare, & augere, vt aloës indicat, quæ non lota magis purgat, & lota magis corroborat.

Rursus interiùs ventrem roborabis potu aquæ rosatæ calidæ quantitate quatuor, vel quinque vnciarum ebibitæ, præcipuè si fiat à bile, vt est expertum. Confert etiam deuorare succum mespillorum, & mali citonei: simplex mina est assumenda, & in ventriculi cruditatibus aromatizata conuenit. Vtilis etiam est vsus clysterum ex decocto capitum papaueris cum amylo; cohibent enim, refrigerant, & somnum inducunt, ex Aëtij decreto.

Exteriùs ventri admouebimus emplastrum ex palmulis, schenante, hypocistide, acacia, rhu, & malicorio, succoque eiusdem confectum: vel id, quod recipit farinæ hordei ℔. j. pulueris rosarum ℥. ij. albumina ouorum n. iv. succi plantag. aut caudæ equinæ, quod sit satis ad emplastrum: aut il-

A lud quod conficitur ex palmulis elixis in aceto malaxatis, cum oleo melino, acaci a, puluere rhu, & farina hordei, vel hoc vnguentum ℞. olei myrtini, & citoneorum, ana ℥. ij. acaciæ, hypocistidos, rhu obsoniorum, rosarum, & vtriusque coralli, ana ʒ. j. ceræ quod sufficiat ad vnguentum.

Conferunt etiam ligaturæ, & frictiones extremarum partium, & constrictio fœmorum, & talorum, paululùm ipsa dissoluendo, rursusque ligando, vt docet Tralian. quæ potiùs fieri censeo, si vomitus nimis vrget; è contra verò vrgente aluo superiora ligando, vt manus, & brachia. Quod si iis non cedat affectio, nec cibus retineatur, cucurbitulas magnas medio ventri affigere iubet Gal. *lib. de remediis paratu facilibus.*

Tandem si vigiliæ immodicæ infestent, somnum procurabis illitionibus soporiferis, quibus nares, &
B tempora inungantur; & si partes extremæ frigent, oleis, & pannis calidis sunt ad calorem reuocandæ. Si verò animo deficiant, & in syncopen incidant, odoramenta naribus admoueantur, vt dictum est in syncopis curatione; vinúmque concedendum, & ipso aquæ frigidæ admisto, ægroti facies irroranda; iis enim vires restaurari solent.

CAPVT X.

De lienteria, & cœliaco morbo.

LÆuitas intestinorum (græcè lienteria) est velox exitus eorum quæ comeduntur, atque bi- *Lienteria quid sit.*
buntur, quæ talia deiiciuntur, qualia fuere deuo-
C rata, dicente Galen. *6. aphor. comm.* 1. vbi etiam ait, quod si quis vult breuiorem definitionem afferre, dicat eam esse coctionis priuationem. Dicitur iste affectus læuor, seu intestinorum læuitas, quia antiqui existimabant fieri ob tunicæ intrinsecæ ventriculi læuitatem, ob quam cibos in ventriculo contentos non apprehendit sicut dum seruabat sibi a natura inditam asperitatem, quæ ad ciborum retentionem maximè conducebat, vt ex eodem Galeni loco deducitur. Iste affectus diabeti similis existit, in quo exuberanter id quod ebibitur, reddunt ægri, eo à suis qualitatibus non mutato, vt docet Gal. *6. de locis, cap.* 3.

Sed contra à Gal. adductam definitionem potest *Obiectio.*
quis insurgere; nam tam diu viuimus, quamdiu nutrimur, cùm viuens transigere non possit sine alimento: ergo in hoc morbo necesse est fieri alimenti aliquam transmutationem, vt ex illo fieret nutritio; aliàs enim per plures dies æger conserua-
D ri non poterit.

Hoc leui fundamento conuictus Antonius Musa asserit alimentum exiguam saltem immutationem subire, nam si nulla fieret, non nutriretur corpus, & moreretur. Facilè tamen respondetur, quod *Illius dilutio*
in ipsius alimenti transitu aliquid tenue illius retinetur, & commutatur, ex quo beneficium suscipit natura, & illo conseruatur; quod verò reiicitur, est alimentum magis crassum, in quo non apparet immutatio sensibilis; & sic verificatur, quod æger possit viuere ratione alimenti tenuis, quod in nutriti substantiam conuertitur: & verificatur Galeni doctrina respectu partis crassioris alimenti, quæ quoad sensum nullam mutationem recipit.

Quantùm ad symptomata spectat, certum est, *Quæ actiones*
dari in hoc morbo symptomata tertij generis in *lædantur.*
his quæ excernuntur præter naturam ex læsione facultatis retentricis, quæ habet actionem abolitam,

vt

vt Galen. verba indicant 3. *epidim. comm.* 3. *super text.* 54. & *de sympt. differentiis cap.* 4. vbi asserit, adesse priuationem actionis retentricis, cum potius ventriculus cibos non complectitur, vt accidit in lienteriis. Læditur etiam deprauate actio facultatis expultricis, quatenus irritata, aut granata ab aliqua causa, à se alimentum eiicit, vt insinuat Gal. 2. *de causis sympt. cap.* 3. & 3. *de causis sympt. cap.* 2. vbi docet in lienteriis, sicutin vomitu, adesse prauos motus facultatis expultricis.

An concoctrix lædatur. Præter dictas facultatum actiones, videtur etiam lædi facultatem concoctricem, vt Gal. docet, vbi morbum hunc appellat priuationem coctionis; cùm enim nulla fiat alimentorum coctio, coquendi actio totaliter erit ablata: quod confirmat Aetius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap. vltimo*, vbi ait: *Caterum lienteria ipsa propriè ex permutantis cibos, ac digerentis facultatis debilitate contingit, cuius signum est, quod cibi erudi excernuntur.*

Sed hæc leuia sunt; non enim coquuntur alimenta ob defectum virtutis concoctricis, sed quia non retinentur debito tempore, & siue facultas concoctrix benè, vel male se habeat, est nimis per accidens respectu huius symptomatis: cum hoc tamen dicimus, concoctionem lædi, quia suum munus non exequitur.

Pars affecta. Partem affectam esse intestina, & ventrem, nemo potest dubitare, quod docet Galenus 6. *de locis affectis, cap.* 2. vbi ait: *Sunt alia quoque accidentia, qua quidem non absurdè intestinis, & ventriculo simul affectis euenire creduntur, quas lauitates intestinorum, idest ventrales dispositiones nominant.* Ad id etiam ipsa ratio suadet. Quod ventriculus afficiatur, de se notum est; nam alias retineret, & concoqueret. Quod verò etiam intestina patiantur, patet; nam in statu naturali alimentum alterant, eademque coctio, quæ peragitur in ventriculo, agi potest in intestinis, quamquam maiori vi coquendi ventriculo quàm intestinis insit; quod expressè docet Galen. 4. *de vsu partium, cap.* 17. vbi sic: *Iam verò intestinorum substantia non multum à ventriculo est diuersa, quo fit, vt si facultatem alteratricem ipsis quoque inditam fuisse oportuit ipsi ventriculo assimilem, in iis quoque cibum concoqui necessariò consequitur.* Idque declarat quotidianus vsus clysterum rerum nutrientium; non enim substantia nutritiua per clysteres iniecta in ventriculum ascendit, sed in ipsis intestinis commutationem accipit. Cùm igitur alimentum neque retineant, neque concoquant intestina in hoc affectu, necessariò fateri tenemur, ægrè se habere.

Intestina habent facultatem concoquendi alimentum.

Cœliaca quid sit. Cœliaca non multùm distat à lienteria, vt ex Pauli verbis cognoscere possumus, qui *lib.* 3. *c.* 11. inquit: *Etenim in hac* (cœliaca scilicet) *cùm venter pra imbecillitate nequeat cibos concoquere, & distribuere, leuia, & cruda, & perliquida redduntur, aluo in omnibus fluida. Verùm in lienteriis celeriter, qua assumpta sunt, egeruntur; tamque intensa est cruditas, vt alimenti assumpti genus apertè cognoscatur.* Vbi omnimodam cruditatem in lienteriis assignat, in cœliacis verò exiguam cum cruditate coctionem, differentiamque constituit inter hos affectus secundùm magis, & minus. Idem sentit Tralianus *lib.* 8. *cap.* 5. & omnes communiter recipiunt, vno dempto Cornel. Celso *lib.* 4. *cap.* 12. qui censet hunc morbum non comprehendi sub fluxu ventris, imò per illum aluus nihil reddit, ac ne spiritum quidem transmittit.

Lienteria causa. Sed in quo consistat horum morborum essentia nondum claret; varij enim sunt, vt ex causarum diuersitate constabit, quas iam enumerare oportebit. Oboritur lienteria (& idem est dicendum de cœliaca) à nimia humiditate, & relaxatione ventriculi, & intestinorum, & eorum frigiditate, quibus maximè retentrix vis debilis redditur. Fit etiam frequenter præcedente dysenteria magna, & ex profunda vlceratione, cicatrice densa, & læui succedente; ob læuorem enim cibus facilè dilabitur, semota ventriculi asperitate naturali, quæ retentionem adiuuabat. Quandoque etiam aqua intercus per ventrem euacuata huius symptomatis solet esse causa. Item ingestio ciborum prauæ naturæ, & supra modum humidorum, & medicamentorum expurgantium vsus hunc morbum efficere valet.

Hic morbus notus est, neque signis aliis indigemus ad illius cognitionem, cùm ea sufficienter sint tradita. In longis læuitatibus intestinorum si ructus acidus superueniat, qui prius non erat, signum est bonum, ex Hipp. 6. *aphor. textu* 1. significat enim iam calorem suscitari, qui vt extinctus antea nullo modo cibum alterabat, ex Galeno *in comm. textus allati.* Quod si ægri cibum non sentiunt, & malum corporis habitum adquirunt, vtrumque malum incorrigibile existit, ex Aetio. Succedit etiam illis assidua excretio cruda, colore subalbida, & aquosa, citra sanguinis, & bilis complexum; simul & ardor per totapræcordia, & cibi fastidium comitatur, quæ omnia praua signa sunt, vt Aetius, & alij testantur. *Prognostica.*

§. Vnicvs.

Curatio lienteria, & cœliaca.

Qvia in his morbis vis retentrix, & expellens debilitantur, vtramque resocillare iubet Aetius, quod sanè primò per ciborum conuenientem exhibitionem fieri debet. Cibi ergo eis conuenient, qui non nimis aluum reprimant, sed qui facilè concoqui, & in totum corpus distribui possint; cum hoc tamen aliquam vim adstringendi nanciscantur, vt Traliano placuit: huius naturæ sunt ius pulli gallinacei aquâ chalybeatâ factum, aut ipsius caro assa, vel caro perdicis nouellæ, turdorum, & arietis: hepata etiam gallinarum, & pullorum gallinaceorum testes sunt ex vsu. Conueniunt præterea amylum, oryza, panis biscoctus, & inter fructus citonea pira, sorbæ, mespilla, & eorum conseruæ. Potus sit vinum adstringens, si non adsit febris, qua præsente bibat aquam chalybeatam, vel deauratam. Vsus ciborum, & medicamentorum acrium est euitandus in causa calida, licèt Aetius ea non deneget. Vega obsonium parat ad lientericos, iubetque gallinæ, aut capi elixi pectus minutatim scindere, deinde duos ouorum vitellos elixos induratos, & folia pauca petroselini, mox ius gallinæ superinfundit, & semen coriandri, & cinnamomum, quæ lento igne miscentur, & inspissantur. Cibus tamen impatientius eis est; nam vires languorem comparant, & simul multam cibi quantitatem non sustinent. Similiter multus potus ventri infestissimus esse solet.

Deinde si ab humoribus calidis & mordacibus ventriculum, & intestina irritantibus ortum ducat, priusquam vires deficiant, sunt euacuandi, factâ prius (si occasio se obtulerit) præparatione syrupo rosarum, myrtino, & citoneorum, vel eorum miua simplici, cum aquis plantagin. & portulacæ. Mox ad expurgationem conferunt rhabarbar. in substantia, & cortices mirobalanorum citrinorum, aut eorundem decoctiones, *Curatio lienteria ab humoribus calidis.*

decoctiones, aut infusiones in aqua buglossi, aut portulacæ, cum syrupo ex 9. infusionibus rosarum rubearum: vel ægrum purgabis ℥.iij. syrupi persici solut. & totidem decocti corticum mirobalanor. citrinor. & foliorum fenuæ. Purgationem siquidem esse faciendam iubet Aëtius *tetrab. 3. serm. 1. c. 37.* qui docet etiam ex vomitu maximum commodum sequi, distrahitur enim humor, & ad contrariam partem mouetur. Facta purgatione eis opitulatur semen plantag. siccum, tritum ac potatum, & gallinarum ventriculi excitati, & triti, potuique inspersi, & cornu cerui vstum tenerrimum cum modica galla ebibitum, vel lapathi semen tritum, vel glans quercina contusa, & cribrata instar farinæ, cochlearij mensurâ, cum vino austero, ex Aëtio. Item quinquefolij radicis decoctum, aut rubi radicis, necnon salicis arboris decoctum ebibitum prodest, ex Tral. vel syrupus myrtinus, vel rosarum siccarum, cum cornu cerui vsti, aut corallo rubro præparato, vel diamarg. frigido, aut trochisci de succino cum aqua plantaginis.

Extrinsecùs venter roborandus est, ad quod valet emplastrum ex miloplacenta malaxata cum oleo melino, aut myrtino, quibus addes rhu obsoniorum, acaciam, & hypocistidem, vel vnguentum, seu ceratum conficies ex oleo myrtino, rosarum, & citinneorum, cum puluere rhu obsoniorum, mastichis, rosarum, & cera, aut emplastrum admouebis ex foliis rubi, myrti, & lentisci decoctis, & malaxatis cum oleis supradictis, additis etiam pulueribus annumeratis rosarum, myrti, mastichis, & vtriusque coralli.

Frictiones itidem brachiorum, & dorsi cum linteolo aspero, & brachiorum ligaturæ humorem ad ventriculum fluentem reuellunt.

Veruntamen si hic morbus ab intemperie calida sine humoris affluxu signis aliquibus apprehendatur, relictâ purgatione, & vomitu, eisdem auxiliis est curandus. Neque admittenda est Perdæ doctrina *scholio 37.* vbi asserit lienteriam oriri non posse ab humoribus acribus, & mordacibus; oppositum enim tenent ferè omnes, & ad oppositum ipsa ratio suadet.

Curatio lienteria ex humoribus frigidis. Sin autem frigidi humores huius mali causa extiterint, aër ad calidum vergat, & cibi calidi adhibeantur, quibus admiscebis cinnamomum, galangam, cariophylos, anisum, fœniculum, & mentham. Brassicam bis coctam conferre asserunt Paulus, & Aëtius. Potus sit vinum vetustius aquâ pluuiali, vel chalybeata dilutum. Deinde si æger ad vomitum sit procliuis, vomitus procurandus est decocto raphani cum oxymelite, aut cum aqua mulsa tepidis. Humores etiam sunt parandi ad expurgationem syrupis de absinthio, de mentha, de corticibus citri, aut rhodomelle, cum pauco oxymelite. Mox sunt expurgandi pillulis mastichinis Fernelij, aut pillulis de hiera, vel agarico, aut hac potione. ℞. agarici trochisc. in ligatura ℥.j. infunde in decocto Pugini, vel polypodij, & epithymi, & facta expressione colaturæ adde syrupi persici solut. ℥. iij. misce. Vti etiam poteris diacathol. vel diaphœnic. in eodem decocto, aut cum saccharo in morsellorum formam. Post purgationem assumat æger granum olibani fabæ magnitudine in vino nigro, aut in succo sanguinariæ dissolutum, aut peoniæ decoctum, vel ipsius peoniæ radicem siccam, & in puluerem redactam, & potui inspersam, vt monet Aëtius. Theriaca etiam antiqua, seu mithridatum cum vino ebibita sunt optimum auxilium, item & mitra aromatica.

Exteriùs conferunt vnctiones, & emplastra, quæ capite sequenti tradere decreuimus; quæ tamen si non sufficiant, ex Aëtij consilio vstiones in supremo ventre sunt faciendæ internallo duorum digitorum, vlceraque diu aperta seruanda, quæ igne, aut causticis medicamentis fiant. Quod si simul venter intumescit, liniendus oleo camem. absinthij, & anethi, & inspergendus puluere cumini, rutæ, & anisi: reliqua capite de ventriculi inflatione, & de curatione tympanitis scripta reperies.

Curatio lienteria ex vlcere, & obstructione. Sin autem ab vlcere ortum ducat affectio, abstergentibus est vtendum, deindeque agglutinantibus, reliquaque fient, vt capite de dysenteria annotanimus.

Tandem cæliaca fieri solet ab obstructione venarum meseraïcarum, ita vt non distribuatur chilus, nec deferatur ad iecur, sed potiùs per intestina descendit, quo casu remediis deobstruentibus vtemur; ea tamen capite de iecoris obstructione referemus.

CAPVT XI.

De diarrhæa.

Quid sit. Diarrhæam communiter alui fluxum appellant, vt constat ex Gal. *3. epidim. comm. 2. text. 36.* Sua tamen strictâ significatione significat eum alui fluxum, quo sinceriores humores defluunt sine dolore, & sine exulceratione, vt constat ex Gal. *lib. de definitionibus medicis.* Itaque cum venter fluxione tentatur, & citra cruentam deiectionem humores excernit sine dolore vehementi, aut exulceratione, alui profluuium, seu diarrhæa vocitatur.

Quæ actiones lædantur. Circa symptomata, quæ in hoc morbo fiunt, eodem modo est philosophandum, ac in capite antecedenti. Læditur in primis facultatis expultricis actio, vt ex Galeno didicimus 2. *de causis sympt. cap. 4.* quæ deprauatè operatur, quatenus excernit quod minimè excernere debebat. Læditur etiam retentricis actio, non enim retinet, & sic diminutè, aut abolitè operatur. Neque sufficit dicere cum Eustachio Rudio, non lædi facultatem intestinorum retentricem, quia intestina fibris carent, quæ sunt instrumentalis facultatis, cùm constet, quamlibet partem viuentem quod sibi vtile est retinere, siue fibras habeat, siue non. Ex harum igitur actionum læsione insurgit tertium symptoma in eis, quæ excernuntur præter naturam.

Quæ sit pars affecta. Pars affecta in diarrhæa sunt intestina, non tamen semper afficitur per propriam passionem, sed potiùs per consensum ad illam, delatis humoribus ex aliis partibus, qui molestiam suis qualitatibus, & quantitate inferentes, facultatem expultricem excitant ad motum, & retentricis actum diminuunt: & quamuis iste affectus vnus esse videatur, & intestinis proprius; tamen cùm ex toto corpore, vel aliquibus partibus diuersimodè affectis ortum habeat, ideò dicimus non esse vnum, sed plures, vt ex eius causarum varietate notum fiet. Et licet intestina irritentur, aut aggrauentur, & ex irritatione, & aggrauatione sequatur morbus, nempè continui solutio, à qua semper dimanat istud symptoma; tamen quia leuis est, neque curatione indigens, ideò dicimus, quod iste morbus fit sine exulceratione, & per hoc distinguitur à propriè vocata dysenteria, in qua vlcus curationem exposcens cum dolore, & cruciatu reperitur.

Sed quia huius symptomatis correctio pendet ex cognitione partis, à qua dependet affectus,

fectus, ea de re morbum partis affectæ cognoscere docebimus.

Signa diarrhaæ ex toto corpore.

Si igitur in toto corpore redundet humor, ex quo diarrhæa excitatur, pro cuiusque humoris redundantis natura signa particulariter scripta reperies apud Galenum pluribus in locis, præcipuè tamen 4. *de sanitate tuenda*, *capite* 4. & *de multitudine capite* 11. præter quæ primùm æstimabit, quonam, qui affligitur, vsus sit victu. Secundò, solitusne sit malum succum naturæ sponte congerere. Ad hæc, an naturalis aliqua euacuatio, & consueta illi defecerit, & si moderato vsus exercitio, ab illo posteà se abstinuit. Verum si ex corporis colliquatione sequatur, febris colliquans præcedit, & deiectio erit exigua, glutinosa, opima, & graueolens: solet etiam fieri phthisi præcedente, vt docet Hipp. 5. *aphorism. text.* 11. & 12. ob debilitatem scilicet facultatis retinentis.

Signa ex capitis distillatione.

Si humor à capite in intestina descendat, excrementa alui spumosa videntur, vt testatur Hippoc. 7. *aphor. textu* 30. tamen hoc indistinctè dictum est, vt inquit Galen. *in comm.* Cùm enim humor spumosus fiat ex aeris commistione, & agitatione, & hoc ex descensu humoris in intestina ab aliis partibus possit contingere, non est signum certum capitis affecti, nisi ei alia adiungantur signa: quare si simul adsit capitis dolor, grauitas, somnus excedens, distillatio, vel surditas, aliudve quidpiam in capite, & ex alui fluxu superueniente caput meliùs se habeat, censendum est, à capite ortum ducere, hancque ob causam mirus dixit Hippoc. 4. *aphor. textu* 28. Quibus biliosæ deiectiones, superueniente surditate cessant; & quibus surditas, superuenientibus biliosis deiectionibus cessat.

Signa diarrhaæ ex iecoris distillatione.

A iecore si humor in intestina decumbat, excrementum, quod eiicitur, simul biliosum, & chilosum apparebit, vt ostendit Gal. 2. *aphor. comm.* 20. Quod si tantùm chilosum excernatur, id contingit ob obstructionem venarum meseraïcarum. Solet etiam præcedere anteacta vita otiis dedita, & cibaria crassa, quæ lentos, & crassos humores generant, quorum ratione percipi solet grauitas, & dolor circa illam partem, & iecur ab humoribus oppressum, & obstructum chilum non attrahit, & sic per infernam aluum deiicitur.

Signa illius a liene.

Si verò tanti mali lien sit origo, in illo percipitur dolor, & grauitas, & ea quæ deiiciuntur, nigra apparent, ex quorum excretione sinistrum hypochondrium leuari solet.

Signa diarrhaæ ex dentium exitu.

Dentium exeuntium occasione solet in pueris alui profluuium euenire, & maximè cum caninos edunt dentes, vt scribit Hipp. 3. *aphor. textu* 25. cuius euentus causam esse alimentum, quod nec benè concoquitur, nec distribuitur, Galen. *in comment.* testatur: quod prouenire iudico ex dolore gingiuarum, inquietudine, & somni defectu: quæ omnia coctionem interturbant.

Signa diarrhaæ ex intestinorum propria passione.

Balbi etiam ab alui profluuio maximè capiuntur, ex eodem Hipp. 6. *aphorism. text.* 32. contingit enim iis, qui balbi naturâ sunt, vt vel cerebrum humidum habeant, vel linguam, vel vtrumque, & à cerebro in linguam, & a lingua in ventrem multæ humiditates defluunt; habent enim lingua, & venter tunicam vnam communem, & facilè inter se communicantur, vt insinuat Galen. *in comm.*

Quod si signa humoris vitiosi, & redundantis in toto corpore, aut aliqua parte defecerint: existimare oportet ventriculum, & intestina esse partem, quæ primò afficitur.

Sæpiùs autem fit alui profluuium cùm cibus non probè alteratur, nec distribuitur, vt si in maiori quantitate assumatur, aut ordo assumendi peruertatur, vel cibus sit concoctu difficilis, & prauæ naturæ, ita vt naturam stimulet ad expulsionem, quod ex ægri loquela manifestum fiet.

Signa verò humoris fluentis non adduco, cùm ex dictis, & ex ipsius humoris colore, & substantiæ modo facilè ea inuestigabis.

Circa prognosticum mutationes excrementorum in profluuiis alui iuuant, nisi ad mala mutatio fit, ex Hippoc. 2. *aphor. textu* 14. Mulieri etiam vtero gerenti, si aluus plurimum profluat, periculum est ne abortiat, ex eodem 5. *aphorism. textu* 34.

Quod si præterea vniuersim, & sæpe deiicitur, periculum defectionis animi imminet; exitiosumque valde est inter omnes deiectiones, quod eiicitur nigrum, liuidum, opimum, aut fœtidum, vel graueolens, docente Hipp. 2. *prognost.* Verùm si talia deiiciantur qualia conueniant, & ægri facilè tolerant, signum est bonum, dicente eodem 1. *aphor. textu* 2. & 23. Sed antequam ad curationem deueniremus, explicari poterat, an alui fluxus symptomaticus esset coercendus: quam quæstionem pertractatam inuenies in nostro libro de febribus.

§. VNICVS.

Curatio diarrhææ.

Alui fluxûs curatio à victus institutione est exordienda, quæ pro diuersitate causæ diuersa est instituenda; in hoc tamen conuenire debent, vt alimenta, & medicamenta vim adstringentem, & roborantem nanciscantur. Victus igitur in principio sit in parua quantitate, & parum nutriens, & concoctu facilis, vt partes auaræ redditæ alimentum, & humores intra propria conceptacula retineant. Conferunt quidem mala citonea assa, & pira austera, & caro pulli tosta, vel ius illius aquâ chalybis factum, & panis biscoctus in miua simplici citoneorum, si causa sit calida; si verò frigida, in miua citoneorum cum aromatibus. Perseuerante malo, viribusque debilioribus existentibus, parum, & sæpe cibus est offerendus, vt iubet Galen. 1. *aphorism. comm.* 17. parum, quia virtus est debilis, & nequit simul multa conficere: sæpe, quia multis indiget affectio. Nutriatur ergo amylo, oryza tosta, in iure caponis, arietis, aut perdicis posteà decocta, vel hepate gallinarum, & ouis elixis indurátis. Conueniunt præterea carnes gallinarum, caponum, perdicum, turdorum, & columbarum tostæ: quod si elixentur, decoquantur in aqua pluuiali, vel chalybeata, cum frustis malorum citoneorum, & granis mali punici, quibus addimus parum succi vuæ acerbæ, aut arantij in causa calida, in frigida verò addimus rhu obsoniorum, mentham, & cinnamomum, & loco salis mastiche cibos inspergimus. Mora immatura vtilia censentur, ex Galeno 2. *de aliment. facult. cap.* 11. ouum etiam in aceto coctum, & induratum alui profluuium sistit, ex Galeno 11. *de simpl. medic. facult.* Mica panis cum aqua, & sebo hircino lento igne ad pultis formam redacta, & ante alios cibos assumpta prodesse solet. At si ad tantam debilitatem ægri perueniant, vt fermè deglutire non possint, nutriantur aquâ gallinæ, arietis, perdicis, & malorum citoneorum per balneum Mariæ extractâ, quibus addes vtrumque corallum præp. & margaritas, succum vuæ acerbæ, & mastichem, vt simul ex eis virtus roborans extrahatur. Potus sit in causa calida

calida aqua pluuialis chalybeata, aut deaurata, aut acinorum vuæ nucleis decocta, quæ omnibus ventris cum profluuio iunctis affectibus compendio conferunt, vt ait Gal. *6. de simpl. medic. facult. c. de gigarta.* In causa verò frigida potus sit vinum rubrum, & adstringens, aut aqua masticbina. In quiete seruetur æger, animique passiones euitet, somnoque vtatur magis quàm vigilia. Verumtamen auxiliorum administratione paulatim adstringere debemus, si vires ferant; nam subitò detentus humor dolores capitis, phrenitidem, lethargum, ventriculi, & intestinorum rosiones, & ciborum corruptiones efficere solet, vt animaduertit Tralian. *lib.* 8. *cap.* 7. eo enim tempore causæ potiùs quam symptomatis habenda est ratio. Si ergo ex toto corpore humor in ventrem confluat, prius est euacuandus quam supprimendus, ne ex eius detentione incommoda supra allata sequantur; idemque faciendum, si ex aliqua parte ad ventrem descenderit.

Curatio diarrhϾ biliosæ. Itaque si humores sint biliosi, purgabimus medicamentis, quæ præter vim solutiuam adstrictione gaudeant: quod præceptum est obseruandum in quouis alui fluxu a quacunque causa procedente. Purgatio igitur fiat hac potione. ℞. rhab. pulueriz. ʒ. j. syrupi persici solut. ʒ. iij. aquæ portulacæ ℥. ij. ß. misce. Quod si magis adstringere cupis, rhabarb. torrefiat, aut cortices mirobalani citrini; deinde abluantur aquâ plantaginis, vel capitum rosarum, & cum dicto syrupo, vel syrupo Regio dentur in potu. At si iis non acquiescit, rhabarb. & mirobal. lutei vsti, & loti conferunt cum syrup. myrtino, & rosarum siccarum, & decocto tamarind. vel aqua chalybeata, aut capitum rosarum. Interim dum hæc fiunt, assumere etiam oportet ea, quæ interiùs ventrem corroborant, & confirmant. In primis commendant Authores lactis vsum, ad diarrhæam præsertim biliosam, si non adsit febris, vt inquit Tralianus; quod conuenit ad ignem coctum, ita vt semper agitetur donec ad tertiam partem redigatur. Paulus *lib.* 1. *capite* 87. inquit lac esse coquendum vsquedum æquabiliter crassiusque dulciusque crudo euaserit; aut lapillis ignitis, aut laminis ferreis succensis in eo extinctis optimum adhibendum paratur lac. Sic enim quod in eo tenue, & serosum est, optime consumitur. Si verò quarta pars aquæ misceatur lacti, coquaturque donec dimidia pars totius consumatur, vtile etiam est, vt Traliano placuit.

Dubium circa vsum lactis. Dubium tamen se offert ex verbis Hippoc. 5. *aphorism. textu* 64. vbi lac febricitantibus, & quibus in febribus acutis biliosæ deiectiones fiunt, denegat: ergo lactis vsus est interdicendus.

Neque valet si respondeas, ibi Hippocratem lactis vsum prohibere in biliosis deiectionibus simul cum febribus acutis, non tamen sine febribus. Contrarium siquidem ostendit Galenus *in comm.* dicens: *Neque ambobus simul iunctis tantummodò noxium est lac, sed seorsum in vtroque.* His igitur passionibus lac plurimùm aduersatur, atque adeò non solùm in febribus acutis, sed in alui biliosis deiectionibus cum febre, & sine illa, lactis vsus est prohibendus: ad quod etiam ipsa ratio suadet, nam lac in ventriculo calido facile in nidorem abit, sicut in frigido acescit, vt ibi etiam Galen. ostendit; ex quo sequitur, quod nullo modo in his casibus conueniat.

Dubij solutio. Relictis aliis solutionibus, vt certum dicendum est, lactis vsum in biliosa diarrhæa esse probatissimum, illudque commendat Gal. 10. *simpl. cap. de lacte*, vbi ait, lac ad acres, & mordaces fluxiones esse vtilissimum. Quare dicendum est, lac coctum, vel lapillis ignitis inspissatum, difficiliùs, ac tardiùs

A corrumpi, quia ob suam crassitiem, quam ex seri consumptione adquirit, magis alterationi, & corruptioni resistit; densitas enim materiæ ad resistendum, & operandum iuuat, vt patet in aqua, quæ si tenuissima sit, facile calescit, & refrigeratur; si verò crassa videatur, tardiùs vtrumque recipit terminum: ita similiter lacti accidit, quod cùm crassius, & densius reddatur per coctionem, minus a calore præternaturali offenditur, neque ita facile transit in nidorosam naturam, sicut antea quam coctionem reciperet; quo tempore cum tenuius sit, minùs resistit, facileque corrumpitur. Ex his facilis est ad dubium responsio. At verò si lac semel in nidorem abit, ab eius vsu recedere erit opportunum, & [illegible]is vti auxiliis; vt sunt syrupi myrtini, rosarum siccarum, & citoneorum, cum aquis portulacæ, plantag. aut chalybis, & puluere cornu cerui præp. margarit. præpar. & mastichis, quæ si non prosint, ad

B valentiora est deueniendum: huius census sunt trochisci de electro, & de spodio, cum semine acetosæ, vel de terra sigillata. Valentius est myrti baccas legere, & ex eis vinum exprimere, idque decoquere, vt decima pars remaneat, eiusque cyathum sorbere, ex Celso. Malum punicum etiam excauatur, exemptisque seminibus, membranas, quæ inter ea fuerunt, iterum intra coniicies; tum infunde oua cruda, radiculaque misce, & malum super prunam impone, & vbi siccum, & induratum fuerit, quod intus est, extrahe, & cochleari detur infirmo, & inter coquendum illi addere potes pulueres adstringentes, ex eodem Celso. Ouum in aceto coctum sistit alui fluxum, vt iam supra diximus, ex Galeni sententia. Saccharum rosaceum antiquum cum aqua plantag. exhibitum prodesse solet, & efficacius redditur, si ei admisceantur pulueres boli

C armeni, vtriusque coralli, & trochisc. de succino, ana ʒ. ß. micletæ ℥. ß. syrupi myrtini, & miuæ citoneorum sine aromatibus, quod sit satis, vt fiat confectio, cuius qualibet hora assumat æger cochlear vnum.

Similiter huic morbo opitulantur clysteres ex lacte chalybeato, aut in quo lapilli igniti fuerint extincti, quibus addes vitellos ouorum, & pulueres incrassantes boli armeni, & terræ lemniæ, ac mastichis, cum oleo rosarum, & myrti: vel fieri possunt ex decocto oryzæ tostæ, & hordei torrefacti, balaust. thu, & rosarum, cuius decocti recipe ℔. j. olei rosati omphac. ℥. iij. vitellos ouorum n. ij. sacchari rubri ℥. j. misce. *Clysterum vsus.*

Extrinsecus ventrem roborabis oleo melino, rosato, omphacino, & myrtino; & si magis adstringere vis, addes acaciam, hypocistidem, thu obsoniorum, mastichem, & myrti puluerem, & cum *Extrinsecus quæ adhibenda.*

D cera vnguentum formabis. Hoc cataplasma ventri admotum ventris profluuium curat. ℞. micæ panis tostæ, & miloplacentæ, ana partes æquales, coquantur in vino rubro ad vini consumptionem, & inter coquendum adde olei myrtini, & citoneorum, & in causa frigida olei mastichis, menthæ, & absinthij, ana ℥. j. ß. puluer. rosarum, myrti, mastichis, & thuris, ana ʒ. j. misce, & fiat cataplasma. Ad idem valet emplastrum stomachicon dictum, aut quod ex æqualibus portionibus eiusdem emplastri, & mastichis fit; vel emplastrum diaphœnicon Alexandri, quod mirificè prodesse solet. Fotus etiam paratur ad idem ex decocto rerum adstringentium, malicorij scilicet, gallarum, omphac. nucum cupressi, balaust. rosarum, myrti, & sumach, quod decoctum in causa frigida fieri debet in vino rubro adstringenti, & in causa calida cum aqua pluuiali, & chalybeata.

Si verò diarrhæa sit pituitosa, aut melancholica, *Pituita aut*

eodem

Melancholia euacuandam. eodem modo procedendum est, adhibitis scilicet A remediis, quæ humorem euacuent, simulque corroborent ventriculum, & intestina. Purgabis igitur pituitam sic. ℞. agarici trochisc. ʒ. j. fiat infusio, & expressio debito modo in decocto Pugini; syrupi ex 9. infus. rosarum rubearum ℥. iij. misce: huic etiam aliquid diacatholici admiscebis, si vires validæ sint, & purgandi maior adfuerit necessitas: aut sic. ℞. corticum mirobalanorum chebulorum in puluerem redactorum ʒ. j. decocti Pugini ʒ. ij. ß. syr. persici solut. ℥. iij. misce. Quod si adstringendi vsus vrgeat, mirobalanorum cortices torrebant, & cum syrupo citoneorum, & menthæ, & decocto tormentillæ fiat potus.

Ad humorem melancholicum expurgandum conferunt mirobalani indi, qui vt & alij, sunt præparandi, & cum decocto epithymi, & syrupo sennato, aut Regio dentur in potu: vel sic. ℞. fo- B liorum sennæ, & epithymi, ana ʒ. j. florum borraginis, & buglossi, ana p. j. coquantur in aqua pluuiali, vel masthichis, cuius decocti accipe ʒ. ij. ß. mirob. indorum ℈. ij. syrupi sennati ʒ. iij. misce. Vtilis est etiam confectio Hamech, & elect. diasennæ.

Insuper enematibus suprà traditis vteris, sed loco olei rosati, vel alterius frigidi iniiciatur oleum camemali, anethi, & menthæ.

Præter dicta in curatione diarrhææ biliosæ, quamplurima adducunt Authures maxime proficua diarrhææ tam pituitosæ, quam melancholicæ, quæ biliosæ etiam prudenter adhibita, illam etiam coërcent. Micleta enim omnem ventris fluxum curat, siue per os sumatur, siue per clysteres iniiciatur. Mora immatura pluribus diebus ad solem exficcata, deinde trita, & ebibita, aut sic comesta, alui fluxum, & dysenteriam curare solent, ex Aëtio, magisque aluum sistit rubi morum immatu- C rum, & eodem modo præparatum. Caseus antiquus in aqua chalybeata infusus per diem, & sæpies ipsa aquâ lotus, & quantitate vnius drachmæ assumptus est vtilis: idem facit ʒ. j. virgæ cerui in puluerem redactæ. Coagulum hœdi alui profluuium curat, cuius tamen vsum improbat Galenus 10. *de simpl. medic. facult. cap. de coagulo*, est enim acris, & digerentis potentiæ; neque ipse ausus fuit eo vti ad effectum adstrictionem poscentem, vt ibi asserit; quapropter etsi ab aliis Authoribus commendetur vt potens auxilium, eo non est vtendum. Ossa etiam humana ad læuorem puluerata, & in vino rubro subaustero sumpta, hunc morbum, & dysenteriam curant; adstringunt enim, & humorum fluxum compescunt, ex Mizaldo.

Praeceptum obseruandum. Hoc tamen vnum obseruandum est, vt reme- D dia quæ per os assumuntur, ante prandium, & non in fine sunt assumenda; sic enim ciborum, & humorum descensum impediunt, alio verò modo adiuuant.

Exteriùs ventri, & dorso è regione opposito admoueantur vnguenta, & emplastra supra tradita, eisque admiscebimus olea calida, vt oleum absinthij, nardi, masthichis, & menthæ, & pulueres calidos, vt pulueres absinthij, menthæ, masthichis, diarrhod. Abb. aromat. rosarum, calami aromatici, & similium, ex quibus cum cera vnguenta efformamus. Confert præterea emplastrum de baccis lauri, & id quod ex masthiche chia in oleo absinthij dissoluta, & in emplastri formam redacta fieri potest, & reliqua emplastra suprà adducta. Decoctum item balaustiatum, rosarum, gallarum, malicotij, sumach, menthæ, absinthij, vtriusque spicæ, & masthichis in vino rubro factum, in quo extinguatur lignum pini nodos habens ignitum, aut cortex pini ignita, quo foueatur venter, & dorsum.

Præter dicta auxilia humorem euertuot frictiones, & ligaturæ partium superiorum, siue à toto corpore, siue ab alia quavis parte humor in ventriculum dilabatur; corrigendaque partium temperies, & earum morbi curandi, ne denuò in ipsis nouus coacerueturhumor. *Reuulsoria auxilia.*

Aliqui in hoc affectu venæ sectionem commendant, a cuius vsu abstinendum censeo; est enim contra Galenum 1. *de arte curatiua ad Glauc. cit.* vbi in ventris profluuio sanguinis missionem prohibet, est enim humor, qui in diarrhæa euacuatur separatus à sanguinis consortio, petitque per alia reuelli. Vtimur tamen vomitu, quo humor ad contrariam distrahitur partem, in quem finem vtuntur Anthores remediis vrinam cientibus. Cucurbitulæ etiam dorso affixæ humorem fluentem retrahunt. *Venæ sectio non conuenit.*

At si deiectio ebilosa fiat obstructis venis meseraicis, curabitur vt dicemus capite de iecoris obstructione, iis remediis, quæ vim aperiendi, & corroborandi habeant.

Quod si deiectio sit ex colliquantium genere, vt in febribus colliquantibus conspeximus, calorem febrilem auferre tentabimus corpus refrigerando, & attemperando, simulque roborantibus, & adstringentibus fluxum ventris compescemus.

Sed quia iis sedari non solet alui fluxus, cùm somnus faciat cessare omnes euacuationes præter sudorem, somnum conciliabis iis, quæ capite de phrenitide annumerauimus.

CAPVT XII.

De dysenteria.

Qvattuor sanguinolentæ excretionis differentias annumerat Galenus 3. *de sympt. causis, cap.* 2. vna quidem est ipsius sanguinis, in iis, quibus artuum aliquis est abscissus, vel qui exercitationem dimiserunt, per circuitum repetens. Altera cùm ex imbecillitate iecinoris aquosus sanguis deiicitur, quem vtique loturæ carnis assimilant, vocantque hepaticam dysenteriam. Tertia cùm sanguis niger, & splendens melancholicus excernitur. At hæ tres, vt multùm simul excernatur efficiunt. Ex iis prima curatur capite de sanguinis sputo, & per abscissionem causæ. Secunda curabitur capite de hydrope, quæ cùm à iecoris debilitate initium sumat, tota illius curatio in iecoris roboratione, & intemperiei illius correctione consistit.

Tertia curatur, vt dixi capite de diarrhæa. Quarta verò quæ propriè dysenteria appellatur, est deiectio cruenta, parua, & frequens, ab intestinorum vlcere procedens. Hæc latinè etiam dicitur intestinorum difficultas, aut intestinorum tormina, quoniam per illam difficilè excrementa excernuntur, & intestina dolore torquentur. *Dysenteria quid sit.*

Huius morbi natura facilè per definitionis particulas explicatur; est enim vlcus intestinorum, vt Galenus *loc. citatis*, tum 6. *de locis affect. cap.* 1. & 12. *methodi, cap.* 7. testatur. Modus quo fiat, ab omnibus explicatur, præcipuè à Galen. 2. *de locis affect. cap.* 5. & 6. *de locis affect. cap.* 2. vbi asserit, humores sua mordacitate, & acrimonia intestina corrodere, & exulcerare, sicque quod deiicitur, est cruentum, & est symptoma in eis, quæ excernuntur præter naturam. Actio læsa, à qua procedit, est

est facultatis expellentis, quæ genus depravationis patitur; actioque retentricis diminutè vel abolitè operatur, quatenus diminutè, aut abolitè retinet. Deiectio fit parua, quoniam humor, qui in intestinis colligitur, statim irritat, & dolorem infert, & antequam in maiori quantitate coaceruetur, excitat virtutem expultricem ad suum motum, denuoque humor accedens iterum, atque iterum idem efficit, ex quo resultat frequens deiectio.

Causæ dysenteriæ. Causæ huius morbi quædam sunt internæ, quædam verò externæ; internæ sunt humores mordaces erodentes intestina, vt humor biliosus, & atra bilis. Galenus etiam annumerat salsam pituitam, vt constat ex *3. lib. aphorism. comm.* 12. Isti enim humores suâ visciditate iuxta partem affectam detinentur, ita vt partis corrosionem faciant; ad productionem enim effectus cum passi resistentia requiritur agentis mora iuxta passum, ex eodem Galeno *loco proximè citato.* Ex quo infero, humores biliosos tenues non producere hunc affectum, quia facilè ab intestinis dilabuntur, neque illis adhærent, faciuntque diarrhæam.

Causas externas adduxit Aëtius *tetrab. 3. serm.* 1. *cap.* 43. vbi inquit hunc morbum fieri à frigore, ardore, venenatorum pharmacorum potu, & quæ iis similia existunt; iam verò à cruditatibus, peregrinorumque, & acrium ciborum acceptione. Pereda tamen *scholio* 38. non admittit, quod frigus sit dysenteriæ causa, nescio quo ductus fundamento; nam Hipp. 2. *epidem. sect.* 3. *textu* 4. inquit: *Atque permulta erant, quæ quibusdam ibant, quod quis in frigore iaceret postratus, vt exulceret quidem frigus.* Neque valet dicere (vt ipse asserit) illum librum non esse Hippocraticum, cum idem Hipp. asserat 5. *aphor. textu* 24. frigus vasa disrumpere: idemque testatur Galen. 4. *de locis affect. cap.* 8. Contrahit quidem frigus partes, & cogit, sicque eas disrumpit, venasque rumpendo fluxiones excitat, quæ dysenteriam causare possunt: tum frigus potest esse causa veræ dysenteriæ, quatenus comprimendo humores mordaces repellit versus ipsa intestina, aut congerendo in interioribus excrementa viscida, quæ intestinis adhærentia putrescunt, & malam, seu mordacem qualitatem contrahere possunt, quæ vlceris causa existat.

Dysenteriæ signa. Ex Aetij, & Pauli verbis tres gradus dysenteriæ assignari possunt, quorum primus est, cùm deiectio biliosa est, & subpinguis, pingui nimirum, quod intrinsecus affigitur intestinis, & adhæret, paulatim circumliquefacto, & quibusdam cum torminibus excretiones contingunt. Quum verò superficies intestinorum fuerit denudata, exulceratióque supernè consistit, fæculenta, ac cruenta, biliosaque excernuntur, dysenteriæ secundus gradus constituitur. Quod si altiùs, & profundiùs penetrarit vlceratio, & sordes intestinorum pelliculas admistas habentes excernantur, & saniosa quædam, qualia ab occisorum corporibus defluere consueuerunt, tunc tertius dysenteriæ gradus, & vltimus fit, & est sanè acuta dysenteria. Quæ si fiat à causa externa, vt à medicamenti expurgantis superpurgatione, vel alimenti acris, alteriusve rei assumptione, aliáve causa, ex ægri, & adstantium relatu facilè percipies. Cùm in hoc affectu intestina oblæsa sint, non parum conducit ad curationem cognoscere, an in tenuibus, vel crassis intestinis vlcus consistat, quod docet cognoscere Galenus *præcitato loco, ex 6. de locis affect.* & Paulus *lib. 3. cap.* 4. Si igitur ab vlceratione cruenta stercori commista deiici cum dolore, & torsionibus suprà vmbilicum cernantur, vlcus tenuia intestina occupat. Sin autem sincerum, & impermistum stercus

A descendat, vlcus in crassis intestinis consistit. Addit Aetius, quod intestinis tenuibus exulceratis, biliosa, & porri colorem habentia, atque omninò variegata stercori commista excernuntur, quibus adiungitur cibi fastidium, animi deliquium, virium exsolutio, febris, & sitis, nausea, & vomitus. Item quæ per aluum procedunt, neque pinguia, neque crassa apparent, sed tenuia, & membranosa, referuntque substantiam intestini tenuis. Tralianus etiam inquit, quod quæ ex crassis excernuntur intestinis, carnosa apparent, quoniam eorum membrana carnosior est; & supra stercus guttæ sanguinis, & naturalis intestinorum pinguedo efferuntur, & dolor in illis obtusior sentitur, quàm in tenuibus intestinis. Verùm vbi deiectiones iis, quæ ab vlcere emanant, neque admodum permistæ, neque discretæ sunt, existimare oportet in mediis
B intestinis affectum consistere, eodem Traliano authore.

Præsagium. Grauis, & curatu difficilis est huiusmodi affectio, maximè in his, de quibus ait Hipp. 7. *aphor. text.* 23. A deiectione sincera difficultas intestinorum malum. Et *6. aphor. text.* 43. Quicumque lienosi à difficultate intestinorum capiuntur, iis superueniente longâ difficultate intestinorum aqua inter cutem, aut læuitas intestinorum aduenit, & moriuntur. Et ibi *text.* 30. In longis difficultatibus intestinorum cibi fastidium malum, & cum febre peius. Et 4. *aphor. text.* 24. Difficultas intestinorum ab atra bile si inceperit, lethalis. At si à pituita salsa longiori tempore mordente ortum ha-
C beat, quia maximè intestinis adhæret, difficilis est curationis, vt colligi potest ex Galen. 3. *aphorism. comm.* 12.

§. Vnicvs.

Curatio dysenteriæ.

AD curationem accedentes, aër in actiuis qualitatibus sit temperatus, & in passiuis ad siccitatem vergat, qui magis, vel minus à moderata temperie declinabit pro causæ dysenteriæ diuersitate. Quies præcipienda ita, vt asserat Aëtius, quod principium curationis huius affectus à quiete, & modico cibo fiat. Somnus etiam procurandus. Cibi sint boni succi, & facilis coctionis, qui adstringendi vim aliquam habeant, & in primis diebus sint in pauca quantitate. Carnium vsum interdicit
D Aëtius; dandæ tamen sunt eis, qui diuturno malo vexantur. Cibus ergo erit, qualem pro diarrhæa capite antecedenti instituimus. Pultes ex lacte optimum nutrimentum præstant, & oryza cum lacte, & amylum, & oua lacti commista, aut pultes ex alica, aut ouorum assatorum lutea cum modico aceto, ac rhoë, paucissimo oleo admisto.

Fructibus parcè vtantur, pirum tamen coctum, & malum citoneum concedimus: mespillorum, sorbæ, piri austeri, & mali citonei succi propinandi sunt, crassâ eorum substantiâ reiectâ, hæc enim exasperat intestina: lentes in aqua priùs elixæ, deinde abiectis lentium corticibus, & aqua, si ipsæ rursus elixentur in iure gallinæ, additis semine coriandri, & pauco succo arantij, aut aceto, sunt accommodum alimentum. Omnibus tamen eduliis lac præferendum. *Lac optimum alimentum, & medicamentum.* Sed quia in principio vlcera abstersione indigent, confert lac ab vbere mulctum, caprinum scilicet, quod sua serositate magis abstergit: quod si in ventriculo concrescat, parum mellis, aut salis ei admiscendum, vt docet Gal. *3. de aliment. facult. c.* 15. Est enim lac optimum dysente-

ticis

ricis remedium, vt teſtatur Gal. 10 *ſimplic. c. de lacte, & lactis ſero*. Quod ſi retinendi, & agglutinandi iam vrgeat neceſſitas, tunc lac decoquendum, vt capite præcedenti diximus, & lapillos ignitos, ſeu laminas ferreas in eo extinguere conuenit, nutrit enim lac, & lenit, dolores vlcerum mitigat, & humorum fluxum cohibet. Quod ſi ei admiſceatur ſtercus caninum candidum, ſiccum, & minimè fœtidum, ſic magis exſiccat, & agglutinat vlcera. Potus ſit aqua pluuialis, quæ non ſit ex domibus plumbo intectis delapſa; talis enim aqua ſanis etiam dyſenteriam propinat, ex Aetio; in hac tamen aqua, aut alia, vt chalybeata, vel maſtichina, coquantur fructus adſtringentes, maximè verò vuarum acini contuſi. Quod ſi vires deiectæ fuerint, vinum adſtringens eſt tribuendum, non tamen vetuſtum.

Verùm ſi ſanguinis impetus vrgeat, aut inteſtinorum adſit inflammatio, aut æger plurimo ſanguine abundet, vel aliqua ſanguinis euacuatio ſit cohibita, vireſque permittant, vena brachij interna eſt inſcindenda, non tamen humeraria, vt cenſet Aëtius qui timet internæ venæ ſectionem ob ſubiacentem arteriam. Pauca ſanguinis copia multo tempore emitti debet, quoniam ſic, ſanguinis ad inteſtina delationem retrahit, minuſque vires labefactat; quæ adhuc ſanguinis miſſio facienda eſt diffidente etiam dyſenterico, maxima enim ex ea ſequitur vtilitas, vt pluries obſeruaui. Ad eundem finem vtemur frictionibus, & ligaturis brachiorum, & cucurbitulis ſuprà dorſum.

Sanguinis miſſio.

Vlteriùs materiam euacuabimus iis, quæ ſimul euacuant, & adſtringunt, qualia capite de diarrhæa tradidimus, redundanteque bile illam euacuabimus rhabarbaro, & mirobalanis luteis in decocto tamarindorum, cum ſyrupo ex 9. infuſionibus roſarum rubearum. Redundante verò pituita, vtendum eſt agarico, cui Dioſcorides *lib. 3. c. 1.* tribuit adſtringendi vires, conferique ad dyſenteriam. Vtimur etiam mirobalanis chebulis. Si verò ex atra bile dependeat dyſenteria, vtimur mirobalanis indis, cum decocto epithymi, foliorum ſennæ, florum borrag. & buglo ſi, cum ſyrupo ex 9. infuſionibus roſarum. Verum ſi iis non ceſſet fluxio, magis adſtringentibus eſt vtendum, quo caſu conferunt rhabarb. toſtum, & mirobalani toſti, & abluti, vt diximus capite præcedenti. Neque admittenda eſt Rondeletij doctrina, qui horum torrefactionem damnat, eo quod medicamentum acrius redditur propter empyreuma: tum quia vis rhabarb. & mirobolan. exſoluitur vſtione. Cuius rationes facilem admittunt ſolutionem; dicimus enim acrimoniam, & calorem, quem ex vſtione compararunt, lotione auferri, & eorum vim ſolutiuam igne deperdi, reſolutis partibus ipſorum tenuioribus; non tamen partes terreſtres ignis abſumit, in quibus vis adſtringens ſita eſt, imò ea adurimus, vt eorum virtus ſolutiua exſoluatur.

Rhabarbari vſtio. [sic: *Rhabarbari uſtio* uncertain]

Sed antequam ad alia efficaciora adſtringentia deuenias, conſiderare oportet, an inteſtina tenuia, vel craſſa, vel intermedia vlcus patiantur; ſi enim vlcera ſint in tenuioribus inteſtinis, epota, & per os aſſumpta magis conueniunt; ſi verò ſint in inteſtinis craſſioribus, ea quæ per ſedem iniiciuntur magis proſunt; quod ſi in mediis inteſtinis vlcus perſiſtat, tam quæ per os aſſumuntur, quàm quæ per ſedem iniiciuntur, vtilia ſunt, vt oſtendit Gal. 4. *meth. c. 7.*

Præceptum obſeruandum.

Tamen quia vlcus agglutinari non poteſt, niſi priùs mundificetur, conſiſtente vlcere in tenuioribus inteſtinis, aſſumendum eſt lac ab vbere mulctum primis diebus, quod poſteà coctione, vt dictum eſt, craſſius reddes, vt agglutinare poſſit; vel bibat ℥. vj. decocti hordei cum ſacchato rubro, vel aquam mulſam ex hordei decocto, vtaturque cibis, & medica-

Inteſtinorum tenuium vlcerum mundificatio.

mentis *hoc c. & c. de diarrhæa* adductis. Valet etiam ad hoc ptiſanæ ſuccus, qui abſtergit, attemperat, & dolorem aufert: deinde deſiccantia ſunt ex vſu, ſiquidem vlcus vt vlcus exſiccationem deſiderat. Ad hoc conducunt etiam trochiſci de ſpodio, & de ſuccino, cum aqua plantaginis, aut portulacæ, aut puluis hic. ℞. ſeminum plantag. oxalidis, roſarum, & portulacæ, ſing. ℈. j coralli rubri præp. & cornu cerui vſti, ana ʒ. j. amyli, & tragacanti ana ʒ. ß. miſce, & aſſumat æger ʒ. j. cum ſyrupo myrtino, aut citoneorum, aut cum mitua ſimplici eorum. Item conſerua citoneorum, & roſarum antiqua pulueribus dictis poteſt admiſceri, & multis diebus ante prandium adhiberi. Succus etiam portulacæ ebibitus, vel ipſa portulaca cocta, & comeſta iuuant. Stercus canis album, & ſiccum lacti, aut aliis admiſtum vehementer dyſentericis prodeſt. Puluis corticis thuris epotus auxiliatur dyſentericis a pituita ſalſa, ex Aetio. Celſus frigidæ potum commendat, cuius tamen vſum interdicimus, eſt enim frigidum vlceribus inimicum. Syr. ex corallo confectus, quem Quercetanus tradit, mirificè prodeſt cuicũque alui fluxui.

Quod ſi inteſtina craſſa vlcus patiantur, per ſedem remedia iniici debent eiſdem facultatibus prædita. Clyſteres ergo parantur ex lacte cum ſaccharo nigro, & vitellis ouorum, vel cum decocto lupinorum abſinthij, & hordei torrefacti cum melle roſaceo: vel ſic. ℞. decocti hordei lb. j. ſacchari nigri ℥. ij. vitelli ouorum n. ij. miſce, & fiat clyſter, quo dolor ſedatur, intemperies calida corrigitur, vlcuſque abſtergitur. Idem præſtat inteſtinorum arietis decoctum, & eorum pinguedo, propter ſubſtantiæ ſimilitudinem.

Craſſorum inteſtinorum vlcerum curatio.

Ex his ad adſtringentia, & conſolidantia eſt deueniendum, quibus addere licet quæ inteſtinorum ſuperficiem tegunt, & muniunt, vt inde humor fluens facilè dilabatur, vt ſunt pinguedines, & vnguenta, & ex iis ſic parari poſſunt. ℞. lentium toſtarum, & oryzæ toſtæ, ſeminis oxalidis, & florum roſarum ſiccarum, ana p. j. balauſtiorum, caudæ equinæ, & ſanguinariæ, ana m. j. fiat decoctum ex omnibus, de quo accipe ℥. x. micletæ ℥. ß. trochiſc. de ſuccino ʒ. j. vitell. ouorum n. ij. ceræ & pinguedinis caprinæ liquefactæ, ana ʒ. iij. miſce. Vel ℞. tapſi barbati, foliorum myrti, & acetoſæ, ana m. j. ſeminis portulacæ ʒ. ij. roſarum, balauſtiorum, & ſumach, ana p. j. fiat decoctio in aqua pluuiali, vel chalybeata, de qua accipe ℥. x. ſebi hircini, & axungiæ gallinæ, ana ℥. ß. olei roſarum, & myrti, ana ℥. j. miſce, & fiat clyſter. Aut ℞. ſucci plantag. & polygonij, ana ℥. vj. olei roſarum ℥. ij. ſebi hircini ℥. ß. puluer. boli armeni, ſanguinis drac. maſtichis, & terræ ſigillatæ, ana ℈. j. miſce pro clyſtere. Quod ſi dolor nimis infeſtauerit, theriaca recens, aut philonium clyſteribus iniiciendum eſt, aut aliis narcoticis cautè inferiùs, & ſuperiùs iniectis eſt vtendum.

Cataplaſmata, aut irrigationes exteriùs apposita non benè vlcera curant, vt inquit Aëtius, quare ea, neque vnguenta ſunt ventri apponenda; quò etenim magis cutem denſaueris, magis fluxiones ad intra reuocabis. Si tamen dolor ita moleſtus ſit, vt talia remedia non poſſint prohiberi, aliquid vini, aut aceti eis ſemper admiſcebis, vt ſic eorum virtus ad inteſtina deferatur.

Vnguenta, & emplaſtra non conueniunt.

Porrò ſi à venenati pharmaci potione dyſenteria oriatur, vomitus ſtatim procurandus eſt, deinde extinguentibus venenum vtemur, in quem vſum Auenzoar vt remedium expertum laudat lapidem ſmaragd. ſupra ventrem ſuſpenſum, & in ore ſine trituratione detentum, quo ipſe fuit liberatus à dyſenteria venenoſa, vt ait *lib. 2. cap. 5.* Neque in hoc eſt ſequendus Aloyſius Mundella 1. *epiſtola*, vbi ſmaragdi vſum improbat, cum

Dyſenteria curatio ab aſſumpto veneno.

ad varios vſus medicinæ deſeruiat, & in confectionibus cordialibus ingrediatur contra morbos peſtilentes, & malignos. Valent etiam ad hanc dyſenteriam confectio mirabilis de iacyntho, & alchermes dicta, & electuarium de gemmis, cum conſerua roſarum antiqua, & micleta, & cum lapide ſmaragdo præp. & puluere terræ ſigillatæ, & ſyrupo citoneorum, ex quibus confectio confingi poteſt, de qua ter, vel quater quolibet die aſſumat æger cochlearium vnum, vel aſſumat theriacæ ʒ. j. aut alia iuxta veneni epoti naturam.

Tandem ſi medicamenti purgantis vi ſuperueniat dyſenteria, eius acrimoniam obtundimus quatuor aut ſex vnciis aquæ calidæ epotæ, aut decocti hordei cum ſaccharo, aut mucilagine ſeminis pſillij & citoneorum in aqua hordei extracta, & cum ſaccharo bibita, & aliis remediis ſuprà enumeratis.

CAPVT XIII.

De teneſmo.

Teneſmus quid ſit. ISte affectus maximam cum præcedenti habet affinitatem, ita vt aliqui vtrumque vnico capite cõprehendant. Tamen quia aliqua habet peculiaria, de eo caput proprium inſtituere decreui. Eſt ergo teneſmus implacabilis deiiciendi cupiditas, qua nihil præter pauca cruenta, & mucoſa deiiciuntur, vt conſtat ex Paulo *lib. 3. c. 41.* illumque appellat Gal. *6. de locis affect. c. 2.* continuam deiiciendi cupiditatem, cuius naturam in recti inteſtini vlcere eſſe ſitã ferè omnes teſtantur, ita vt ratione partis affectæ ſolùm differat à dyſenteria, quæ reliquorum inteſtinorum eſt vlcus. Neque obſtat Petedæ ſententia *ſcholio 39.* qui cenſet tantummodò eſſe vehementem, & inanem conatum ad egerendum, nihilque aliud deduci poſſe ex verbis Gal. 7. *aphoriſmorum, comm. 27.* Hoc enim non obſtat, nam aliis locis Gal. explicuit huius affectus naturam, eamque ad vlceris ſpeciem reducit, vt conſtat *ex 6. de locis affect. c. 2. citato*, vbi ait: *Atque vlcera, quæ in recto inteſtino oriuntur, teneſmum vocant.* Quod ſi iterum aſſeras, ibi non loqui ex propria ſententia, vt indicant illa verba, *teneſmum vocant*; ipſe tamen idem affirmat *3. de cauſis ſympt. c. 2.* vbi ſic: *Eſt autem ex eodem, quo iamdicta dyſenteria, genere, qui teneſmos dicitur, cùm vlcus in recto inteſtino eſt factum.* Is cætera quidem ſymptomata infert dyſenteriæ ſimilia, nixus tamen multò vehementiores. Et *5. epidim. ſect. 2. comm. 36.* ait; *Teneſmi ſunt ex omni vehementi in recti inteſtini dyſenteriis exulceratione.* Vbi nullam videtur admittere differentiam inter teneſmum, & dyſenteriam, niſi tantùm ratione partis, & vehementioris cupiditatis, quæ reperitur in teneſmo ad egerendum, quàm in dyſenteria. Quod etiam patet ex cruenta deiectione, & ſanguinis guttulis, quæ in hoc affectu deiiciuntur, quæ ſine vlcere, & continui ſolutione excerni nequeunt.

Cauſæ. Eædem ſunt cauſæ huius affectus, & dyſenteriæ; cum hoc tamen à ſtercoris obſtructione contingit aliquando, à frigiditate tamen frequenter euenit, præſertim in pueris, qui facile ſuper lapidem frigidum ſedent, & aeri frigido ſe exponunt; cuius affectus cauſas ex ægri relatu, & aliis coniecturã facilè aſſequi poteris, cum ad has, & ad pituitam ſalſam, & ad humores ſeroſos, acres, & bilioſos, & ad atram bilem omnes reducantur, quas ex iis, quæ deiiciuntur, ſufficienter dignoſces.

Signa. Dignoſcitur iſte affectus ex iis quæ adduxit Galen. *6. de locis iam citato*, nempe ex vehementi tenſione, & prompta deiiciendi cupiditate, paucis admodum ſequentibus excrementis, quæ quidem ab

A initio pituitoſa, & pinguia, & inteſtino recto adhærentia difficilè deiiciuntur; progreſſu verò temporis abraſionis etiam ſpeciem præbent: plerumque flatus erumpunt, & interdum poſt excrementa ſanguis diſtillat, vt inquit Tralianus.

Prognoſticum. Ex teneſmo ſuperueniente vtero gerentes abortire ſolent, vt inſinuat Hippocrates 7. *aphor. textu* 27. ob tenſionem enim licet totum corpus laboret, præ cæteris tamen matrix, quæ inteſtino recto eſt cognata, vt teſtatur Gal. *in comm.* Poſt teneſmum etiam ſolet ſequi dyſenteria, vt inquiunt Paulus, & Aetius.

§. VNICVS.

Curatio teneſmi.

B COgnitâ huius morbi naturâ, cognitiſque illius cauſis, facilis eſt cibi, & aliarum rerum non naturalium inſtitutio, eademque ſeruari debent, vt in capite præcedenti, ita vt cibi ſint boni ſucci, & concoctu faciles, & leuiter adſtringentes.

Deinde ſi à cauſa frigida externa teneſmus oriatur, calidis fomentis aufertur ſine purgantium medicamentorum adminiculo, quæ fieri poſſunt ex decocto hyſſopi, pulegij, origani, camemali, & radicis altheæ, in quo calido exiſtente ſpongia madefiat, & expreſſa pluries podici admoueatur, aut ex decocto eodem vaporem recipiat, & eaſdem herbas contuſas, & decoctas podici admoueat, vel decocto rutæ in vino facto, ter aut quater quotidie pars affecta foueatur, aut oleo rutaceo, irino, & laurino, & laudano depurato, & ſtyrace in eiſdem oleis liquefacto; aut vnguentu Aragon, & Marciaton eadem
C pars inungenda: vel ſacculus ex floribus camemali, & furfuribus toſtis, vino albo irroratus peritoneo, & aluo applicandus eſt. Tapſus barbatus in partes diuiſus, & vino optimo decoctus, ſedique admotus, eſt optimum remedium; in quem vſum deſeruit allij caput aſſum, contuſum, & ibi calidum appoſitum. Suffitus ex thure, & colophonia eſt expertus. Aëtius *tetrab. 3. ſerm. 1. c. 44.* laudat laterem perquàm vetuſtum, & à fumo denigratum, vnà cum contentis in eo paleis tuſum, deinde feruenti aceto ſubactum, linteoloque illigatum, ac ſedi ſubditum. Clyſteres etiam ſunt iniiciendi ex decocto pulegij, chamem. meliloti, fœnugræci, & calamenti, cum oleo camem. & anethi, & melle; inſtrumentum autem, quo clyſteres iniiciuntur, ſit ad latera perforatum, vt liquor per foramina exiens, inteſtini recti omnes irriget partes.

Si verò ob fæcum retentionem teneſmus oriatur, clyſteribus emollientibus ſunt ducendæ, qui
D confici poſſunt ex aqua mulſa, aut ex decocto maluarum, biſmaluæ, violarum, fœnugræci, & ſeminis lini, cum oleo violaceo, & pulpa caſſiæ, vel hiera picra.

Quodſi ab humoribus acribus excitetur, priùs eos euacuabimus vt diximus capite præcedenti; deinde vlcus abſtergendum eſt, & inteſtina abluenda, vt ibi etiam actum eſt: mox vlcus agglutinandum eſt, & dolor ſedandus etiam auxiliis ibi traditis; in quem vſum conferunt infuſiones in decocto maluarum, violarum, roſarum, plantag. altheæ, & hordei, & interiùs anus iungatur cum vnguento ex oleo roſaceo recenti, butyro, & adipe anſerino, cum modica cera ſolutis.

Cæterùm ſi pituita ſit huius morbi cauſa, illam euacuare oportebit facta priùs præparatione ex rhodomelle, ſyrupo acetoſo, & de mentha: deinde phlegmagogis medicamentis pituita eſt educenda, mox vlcus abſtergendum aquâ mulsâ per clyſteres iniectâ. Quod ſi pituita ſit ſalſa, clyſte-

rem

rem conficimus ex decocto hordei, & malorum cum saccharo nigro, & oleo violaceo: aut conficitur ex lacte caprino, & vitellis ouorum, quibus dolor maximè sedari solet. Veruntamen si pituita sit ita viscida, & tenax, vt difficile separetur, clysteres fiant ex aqua mulsa, & melle rosaceo, aut ex decocto betæ, mercurialis, chamæm. hyssopi, & calamenti, cum melle, aut benedicta, vel hiera picra, oleo chamæm. & rutæ. Mox adhibenda sunt quæ diximus in curatione tenesmi à causa frigida.

Tandem si ab inflammatione initium habeat, eius curationem capite subsequenti adducam, ne huic capiti aliquid deficere videatur.

Sed quia iis æger non quiescit, nec dolor sedari solet, maximè vrgente necessitate ad narcotica, seu stupefacientia deuenire consulunt Authores, quapropter eo tempore vtendum est suppositoriis ex requie magna, aut philonio cum cera confectis, præsertim in mulieribus grauidis, in quibus abortus timetur: aut fiat hoc suppositorium. ℞. opij ℈. ij. athanasiæ, & philonij, ana ʒ. ß. croci ℥. ij. myrrhæ ℈. ij. cum melle cocto fiat suppositorium: vel clysteribus iniiciatur aliquid decocti iuschiami, solani, aut mandragoræ, vt præcipit Aetius.

CAPVT XIV.

De colico dolore.

Quare sic dicitur. Iste affectus denominationem sumit partim à symptomate, nempe a dolore; partim verò à parte affecta, quæ est intestinum colon dictum, in quo frequentius iste morbus excitatur, vt ostendit Auicen. *fen.* 16. *lib.* 3. *tract.* 3. *cap.* 6. vbi ait: *Et colica quidem secundum veritatem est nomen eius, in quo est causa.* Sed quia in aliis intestinis crassis eadem causa persistere potest, vt ibi Auic. demonstrat, ideò dixi secundùm plurimum in intestino colon excitari. Sed quà ratione frequentius in intestino colon fiat, quam in aliis duobus intestinis crassis, videtur deduci posse ex eius propria structura, & vsu; est enim angustus, sinus quamplurimos habens, & quasi cellulis plurimis constans, & concamerata habens inuolucra, in quibus figurantur fæces, & inæqualem intus adipem habens, vt diutiùs in eo contineantur fæces, & ex cunctatione integra fiat succi exsiccatio. Cùm ergo talis sit illius structura, & compositio, & ad retinendum maximè accommodata, quod semel in eo ingressum est, difficile inuenit exitum, & hanc ob causam citiùs, & frequentiùs iste dolor in hoc intestino insurgit, & ab ab eo denominationem sumit.

Qua ratione sit frequentius in intestino colon.

Ex dictis claret, dolorem esse symptoma actionis deprauatæ sensus tactus, qui vt existimo, semper fit cum solutione continui, qui quidem est veluti si partes terebra perforarentur, narrantibus ita infirmis. Sunt alij dolores per quos palus videtur infixus, qui & ipsi corpus affectum crassum esse significant, vt docet Gal. 2. *de locis affect. cap.* 4. est enim dolor punctorius membranosæ partis symptoma, vt *eodem lib. cap.* 5. insinuat Galenus; & quia intestina sunt huiusmodi, talem doloris modum patiuntur; præcipuè tamen crassa, quæ densioris, & crassioris substantiæ sunt.

Causæ. Plures causas huius symptomatis adduxit Auic. nos autem magis immediatas, & quæ plerumque hunc morbum progignunt, solummodò trademus, quas connumerat Galenus 12. *method. cap.* 8. & Paulus *lib.* 3. *cap.* 43. sunt autem hæ numero quatuor: crassus scilicet, pituitosusque humor inter tunicas coli receptus: spiritus crassus, & flatulentus, non inueniens exitum: intestini inflammatio, aut acris, mordaxque humor: aliqui addunt fæcum retentionem, ex quibus signa propria trademus.

Signa. Si humor crassus, & frigidus dolorem excitet, sentient ægri intestinum quasi terebrâ perforari, dolorque grauis infestabit partes, quæ sunt iuxta vmbilicum, flatusque, & fæcum excretio cohibebitur, & tormina patientur, vomentque pituitam. Gal. 2. *de locis affect. cap.* 5. inquit illi dolorem colicum vehementem accidisse, ita vt illi videretur in intimo ventre terebrâ perforari in eo spatio, per quod à renibus ad vesicam vreteres extenduntur, ita vt putaret lapidem in vretere esse impactum, & esse illi dolorem nephriticum; iniectoque deinde clystere ex oleo rutaceo, excreuit cum ingenti dolore humorem vitreum à Praxagora appellatum; qui humor ita frigidus permansit, vt facile quiuis tactu illum discernere posset, quod vtique admiratione dignum est; euincebat enim ille humor sua frigiditate calorem interiorem partis, in qua permanebat. Inter alia signa Paulus constituit stercus excretum bouino simile, leue, & flatu plenum. Similiter si præcessit frigidorum, & crassorum ciborum continuus vsus, & otium, & tempus hiemale vel frigidum, causam esse humorem frigidum hæc omnia indicare videntur.

At si ab inflammatione ortum ducat, feruorem internum percipiunt laborantes: febris adest non ignaua, vrinæ, & fæcum retentio, pulsus in ventre molestat, sitis, ardor, nausea, vomitus bilis, qui nihil leuat, & inter colicas affectiones hæc est grauissima, quæ in ileum transitionem minatur, præceduntque ea quæ diximus pro dolore colico ab humoribus actibus, & mordacibus.

Signum commune omni dolori colico. Hoc tamen vnum est commune cuiuis colico dolori à quacumque causa, videlicet quod post cibi, aut potus assumptionem dolor statim adaugetur, & hora vacuitatis alleuiatur, vt insinuat Auic. grauantur enim intestina ipso alimento assumpto, dolorque intensior excitatur; & quia ex alimento fæces in intestinis etiam generantur, ipsæ etiam intestinis molestiam inferunt.

Sed quia non est facile cognoscere, an dolor molestans sit colicus, vel nephriticus, oportet adducere signa, quibus vnum ab alio separetur; deceptus enim in seipso fuit Gal. vt ipse fatetur 2. *de locis cap. iam citato*, qui dum dolore colico à pituita vitrea laborabat, putanit lapidem in altero ex vreteris esse impactum, & ab eo renalem dolorem excitari. Et 6. *de locis affectis, cap.* 2. ait: *Sed coli vehementem dolorem sæpe numero conspexi, Medicis illum non ad colum, sed ad renes pertinere putantibus, veluti quoque renum cruciatus ad colon referre videntur.* Sed ne in horum cognitione decipiamur, aliqua ex Authorum verbis, quæ difficultatem augent, altiùs sunt perpendenda. In primis nephritici, & colici doloris reddit cognitionem difficilem Auic. *fen.* 16. *tract.* 3. *lib.* 3. *c.* 10. vbi ait: *Renalis fit fortis horâ vacuitatis, & colicus alleuiatur in ea, & fit fortis cùm sumitur aliquid.* Ipse tamen *fen.* 18. *eiusdem libri, tr.* 1. *c.* 17. *contrarium* asserere videtur, dum ait: *Et repletio cibi facit vehementius excitare dolores* (nephriticos scilicet) *& propriè quando descendit cibus ad intestina.* Ex cuius primo loco deducitur, quod horâ vacuitatis ciborum renalis dolor fit fortis, & colicus alleuiatur; ex secundo verò loco contrarium deducitur, nempe quod repletio cibi facit dolorem renũ fortem. Quod etiam indicare visus est Hip. 6. *epidim. sect.* 1. *text.* 6. dum inquit: *Renum dolor grauis cùm cibo implentur.* Si igitur dolor renum fit grauis cùm cibus assumitur & similiter colicus, nulla ex hoc signo inter illos oritur distinctio; & cùm ex alio loco Auic. deducatur

Dubium in Auicenna.

ciborum euacuationem dolorem renalem adaugere, videtur Auic. sibi ipso contrariari.

Sed ne tempus in re vnica consumamus, breuiter Auic. loca sunt concilianda, dicimusque vtrumque dolorem tempore repletionis ciborum adaugeri, cùm ibi sit præsens causa quæ renes, & intestina aggrauet, & molestiam inferat, quâ ablatâ, non mirum si vterque dolor alleuietur; neque hoc negauit Auic. dum inquit, quod dolor renalis fit fortis hora vacuitatis ciborum, & excrementorum; nam licèt à cibis, & excrementis tunc temporis dolor fieri non possit, quia supponimus iam fuisse euacuata, est tamen ibi alia causa, quæ renalem dolorem auget, nempe sanguis, qui ex ciborum commutatione fuit genitus in iecore, & in vniuersum corpus distributus; qui etiam cum deferatur ad renes, ipsos aggrauat, & dolorem in illis maiorem excitat. Quæ doctrina habet fundamentum in verbis Galeni *6. epidim. sect. 1. comment. 6.* vbi ait: *At dolor ex sanguine in venis contracto proueniens, quando in renes incubuerit, etiamsi venam cecideris, haud illicò discutitur.* Cùm ergo tempore euacuationis ciborum, & excrementorum à ventriculo, & intestinis sanguis in renibus contrahatur, ab eo dolor grauis consurgit, quo tempore dolor colicus remittitur ob defectum alimenti, & fæcum excretionem. Ex quibus colligitur, nullam esse contradictionem in verbis Auic. nam dolor renalis fit fortis horâ vacuitatis ciborum, & excrementorum à sanguine ad renes transmisso, qui ipsos renes grauat Fit etiam fortis horâ repletionis ciborum, quia & ipsi renes à cibis nimis grauantur, & sic manet in totum vera Auic. doctrina. Colicus verò dolor intensior redditur ex ciborum assumptione, propter aggrauationem intestinorum, quibus euacuatis dolor alleuiatur. Præter hoc signum alia adduxit Gal. *6. de locis citato.*

Alia signa à Galeno adducta.

Nausea enim, & vomitus vrgent multò grauiores, & magis assidui, dolente colo, euomuntque ita laborantes pituitosa quædam, atque corrupta, hac in re nephriticos longè superantes. Sæpe etiam dolor videtur circuire, & ampliorem locum occupare; nonnunquam in diuersis particulis vehementior fit, nephriticus verò dolor in eodem loco stabilis iugiter infestat. Et si dolor fuerit in loco renibus altiori, manifestum colicæ indicium portendit; si verò in vno loco vbi renes ponuntur sit, nihil ad notitiam potest situs ipse conferre; quapropter sunt etiam considerandæ vrinæ, nam nephritici ab initio dilutas, purasque reddunt vrinas, deinde sequentibus diebus aliquid in illis subsidere videtur, & aliquando arenosæ minguntur. Tandem colicorum cruciatus multò magis quàm nephriticorum, laxantibus clysteribus mitigatur. Neque errorem committes, si in prima horum dolorum inuasione eos difficulter discernas, eo quod non multùm differentibus auxiliis egent, quæ vtrumque dolorem leuiunt, licèt Trallianus huic Galeni doctrinæ aduersetur *lib. 10. c. 1.* dum ait: *Quod accuratè internoscentes ad curationem deueniemus, ne maiorum malorum, & interdum mortis authores simus.* In vtroque enim affectu laxantibus clysteribus, & anodinis in principio est vtendum.

Tralian. notatur.

§. Vnicvs.

Curatio doloris colici.

Curatio ab humoribus frigidis.

Si iste affectus ab humoribus crassis ortum ducat, in principio attenuatoria dieta est vtendum, vt docet Aëtius *tetrab. 3. serm. 1. cap. 30.* Conueniitque victus calefaciens, & attenuans; ita tamen, vt in principio medicamenta, & alimenta non calefaciant vehementer, nam nimis calefacientibus hu-

A mores funduntur, & in flatus vertuntur, vt insinuat Paulus *lib. 3. cap. 43.* Panis itaque non sit aridus, nec durus, neque à furno recenter extractus, bene fermentatus, cum aniso, & fœniculo decoctus. Ex carnibus eligantur gallinæ, nouellæ perdices, turtures, columbæ iuuenes, phasiani. Ex oleribus conueniunt asparagus, fœniculum, apium, petroselinum, quæ in iure carnium decocta, & non cruda assumenda sunt: allium etiam comestum commendat Galenus 12. *meth. cap. 8.* quod citra sitim calefacit, ac flatus discutit. Condimenta parantur ex sale, cinnamomo, cariophylis, croco, & origano. Olera vitanda sunt, & quæcumque pituitam, & flatus generare sunt apta. Potus sit vinum album, tenue, mediocriter adstringens, & vnius anni, aut aqua anisi, cinnamomi, aut fœniculi.

Deinde curatio calefacientibus, attenuantibus, & inscindentibus est perficienda, vt loco allegato B Galenus ostendit, quibus etiam dolor mitigandus, in quem vsum laudat Paulus clysterem ex oleo communi, quo excerni solet pituita vitrea, & dolor subitò finiri: aut clysteres iniciantur ex oleo, in quo decoctum sit cuminum, vel ruta, cum adipe anserino, aut gallinaceo, aut ex decocto camemali, meliloti, fœnugræci, anethi, radicis altheæ, & rutæ, cum oleo anethino, & camemali, & axungia gallinæ. Quod si iis dolor non mitigetur, ad valentiora deuenire cogimur, parenturque clysteres in hunc modum. ℞. radicis cucumeris siluest. ℥.j. foliorum maluarum, bismaluæ, mercurial. & betæ, ana m.j. rutæ, anethi, florum camemali, seminis lini, fœnugræci, & anisi, ana p.j. coquantur omnia sufficienter, cuius decocti accipe ℥.viij. olei rutæ, & cha- C mæm. ana ℥.j. ß. benedictæ, aut elect. diaphœnie. ℥.j. misce, & fiat clyster. Clysterem etiam efficimus ex vino albo, in quo folia rutæ decoquantur, addito melle, vel ex decocto origani, pulegij, rutæ, meliloti, lauendulæ, & castorei, cum oleo anethino, & irino. Galenus cum clystere ex oleo rutaceo pituitam vitream excreuit, & liberatus fuit, vt de signis huius morbi agentes annotauimus.

Clysteres.

Quod si clysteres retinere non possint ægri, glandes sex digitorum sunt componendæ, vt monet Paulus, cum puluere hieræ, cumino, sale, & melle tosto. Sacculus ex millio, aut fomentum siccum ex illo accommodum est: aut ex millio, furfuribus tostis, camemalo, meliloto, fœnugræco, & lini semine vino albo irroratis paretur sacculus, qui calidus ventri applicetur.

Glandes.

Sacculi.

Fomenta etiam conueniunt ex oleo irino, rutæ, camemali, & anethi, si cum aqua vitæ, & vino albo ad aquæ vitæ, & vini consumptionem simul D decoquantur: deinde eis foueatur venter. Anethum autem, & pulegium, ruta, & melilotum, & allia in vino elixanda, deinde oleo anethino, & camemali malaxanda, & ad emplastri formam reducenda, & admouenda sunt. Vel fotus fiat ex decocto fœnugræci, seminis lini, anisi, cumini, artemisiæ, camemali, meliloti, foliorum rutæ, & lauri. Quæ omnia decoqui possunt in æquis portionibus vini albi, & aquæ, & potest fieri fotus in ventre cum spongia ab alto expressa, aut hoc decoctum in vesica semiplena ventri calida admoueatur.

Fomenta.

Sed quia iis nondum discutitur humor, nec dolor sedari solet, illum ad expurgationem præparabimus attenuantibus, & inscindentibus, in quem vsum præstant rhodomel, syrupus de absinthio, de duabus radicibus, capill. veneris, & hydromel. cum aquis anisi, fœniculi, petroselini, & cinnamomi; deinde consulunt Paulus, & Aëtius humores hierâ expurgare. Quosdam colicos Galenus sanauit dato in potu medicamento ex aloë; quod idem est, vt ipse testatur *1. de locis affectis, c. 4.* Ego autem

Purgatio.

pluri

plurimos sanaui pillulis de hiera, quibus possunt accommodari etiam pillulæ de agarico, aggregatiuæ, vel mastichis Fernelij: vel hic potus. ℞. agarici trochisc. in ligatura ʒ. j. fiat infusio, & expressio debito modo in decocto foliorum sennæ, epithymi, & seminis anisi, cui adde catholici ʒ. iij. mellis rosati persici ℥. iij. misce, & fiat potus: aut assumat elect. diaphœnic. vel diacathol. cum sacchato in morsellorum forma. Altera autem die post purgationem si dolor non quiescit, iterum vtemur remediis suprà traditis, & præter dicta, oportet vt æger quolibet mane assumat vinum absinthites quantitate ℥. vj. quod esse conuenientissimum auxilium Aëtius testatur. Castoreum etiam assiduè potatum totius affectionis apparatum demolitur: datur eius ʒ. j. in tribus cyathis aquæ mulsæ, vt etiam ipse refert Aetius. Propinatur etiam ei theriaca, aut diatrion pipereon, ex Paulo. Mentham viridem aliquandiu decoctam per tres dies exhibeto, & nunquam dolore afficietur, quod in seipso Aëtius fuit expertus. Valent etiam ad id aqua vitæ ebibita, quæ etiam prosit, si eâ fortiter fricetur venter, vt in quodam ægro periculum feci: aut illa confectio, quam anisi spiritum vocant, vel quod elexit vitæ appellant, quæ in parua quantitate assumpta ventrem vehementer calfaciunt, flatus resoluunt, & dolores à causa frigida mitigant. Benefacit maximè aqua stillatitia cinnamomi, ex Mathiolo, quantitate ℥. j. ß. ebibita.

Præter dicta auxilia exteriùs conferunt cucurbitæ ventri admotæ, quæ in modum incantamenti dolores tollunt ex causa frigida, præcipuè ex flatu, vt ostendit Galenus 12. *meth. cit.* & filum ex lixiuio cum cineribus decoctum, calidum ventri ad motum, vtile esse solet.

Curatio colici à flatu. A flatu si dolor procedat, eisdem auxiliis curationem perficies, vt docet Galen. *loco proximè citato*, adhibitis tamen in maiori quantitate iis, quæ magis flatus discutiunt. Conducit præterea quammaximè quotidie assumere dianisum, diacyminum, aut diacalamintham cum vino. Est etiam expertum remedium chamæmali decoctum, si intensè calidum condonetur, & vt dixi præsentaneum remedium est cucurbita cum multa flamma ventri admota, quæ illicò facit cessare dolores à flatu, nec redire solent, nisi adsit humor frigidus, ex quo denuò flatus eleuentur; quo tempore curantis consilium ad curationem dirigetur, vt sic materia, ex qua flatus gignuntur, è corpore pellatur.

Curatio colici ab inflammatione. Porrò cùm inflammatio doloris colici sit causa, victus tenuis, ac febricitantibus proprius conuenit, quousque inflammatio discutiatur, Paulo teste; deinde vena cubiti interna secanda, vt proximè loco citato insinuauit Galenus: mox deriuationis, & euacuationis gratiâ ex talo sanguinem detrahes, eodem Paulo authore. Quod si vs dolor non sedatur, indicat profectò, quod illud, quod contristat, est in ipsa particula impactum, tuncque lenientibus, & attemperantibus clysteribus est vtendum, & cataplasmate, vnguentis, & irrigationibus. Clysteres componuntur in hunc modum. ℞. foliorum maluarum, altheæ, violarum, & lactucæ, ana m. j. hordei p. iij. fiat decoctum, cuius accipe ℥. x. olei violarum, & rosarum, ana ʒ. ij. adipis ansetis, aut gallinæ ℥. ß. vitella ouorum n. ij. sacchari ℥. j. ß. misce. Vel ℞. lactis caprini, aut asinini ℔. j. sacchari ℥. j. olei violarum ℥. ij. misce, quibus adiicere poteris cassiæ pulpam aut diaprunum simplicem, quæ magis emolliunt: postea verò ad contetendas reliquias, eis admiscebis quæ vim resoluendi babent, vt chamæm. fœnugræc. anethum, & similia; quo

A tempore conuenit clyster ex iure galli gallinacei veteris, qui humoris reliquias conterit, & euacuat, qui sic paratur. ℞. florum violarum, borrag. & chamæm. ana p. j. hordei mundi p. ij. seminis anisi, & fœniculi, ana p. j. epithymi, agarici, & rhabarb. ana ʒ. ij. his omnibus contusis farciatur, & consuatur gallus gallinaceus vetustissimus ante mortem verberatus, deinde decoquatur donec ossa à carne separentur, & ex vna libra huius decocti fiat clyster, cui addere poteris olei violarum, & chamæm. & cassiæ pulpam, seu benedictam. Quod si clysteribus non educatur humor, ad clementia cathartica medicamenta deueniendum, quibus humor per ventrem subducitur, qualia sunt hiera Galeni, qua ipse vsus fuit, & pulpa cassiæ nouiter extracta, manna electa, syrup. persicus solutiuus, & rhabarb. dilutum. Medicamenta acriter purgantia sunt euitanda

B ex Traliano. Simili modo vnguenta, emplastra, & irrigationes sint in principio temperata, procedente verò tempore valentiora, & magis discutientia sunt exhibenda.

At si ab humoribus acribus, & mordacibus morbus iste oriatur, eadem victus ratio est instituenda ac in inflammatione, vtendumque clysteribus ad curandam inflammationem traditis, qui si non sufficiant, ad purgationem animum conuertes, quæ fieri debet (vt dixi) clementibus, & benignis medicamentis. Et exteriùs admouenda cerata, & vnguenta ex oleo melino, rosarum, violarum, chamæm. & cera, & cum eisdem oleis, & farina hordei, & ouorum vitellis cataplasma conficies. Cucurbitæ etiam ventri sunt admouendæ, ex Pauli decreto. *Curatio colici ab humoribus biliosis.*

Quod si ex fæcum retentione dolor concitetur, in fæcum detractione consistit salus, quæ emollienti- *Curatio colici doloris ex fæcum retentione.*

C bus perficitur auxiliis. Victus itaque sit humectans, vt ius carnis cum prunis decoctum, aut pruna ipsa decocta cum melle, vel borrago, vel beta elixa cum oleo, aceto, & sacchato condita. Item & maluarum folia eodem modo præparata. Vtatur æger clysteribus ex decocto maluarum, bismaluæ, violarum, seminis lini, & fœnugræci, ex quorum decocto accipe ℔. j. olei violarum, & amygd. dulc. ana ℥. j. pulpæ cassiæ ℥. j. misce pro clystere. Aut assumat pulpam cassiam, & diacatholic. cum sacchato in morsellorum forma. Oportet etiam fouere ventrem oleo communi, & butyro vaccino, vel vnguento Agrippæ deopilatiuo, aut dialthea. Aliquæ mulieres vtuntur pelnicula, aut cortice arantij per medium dissecta, butyro plena, quæ vmbilico admota fæces liquat, ventremque emollit.

Sed quia dolorifica hæc affectio iis remediis

D non cedit multoties, siue ab hac, vel illa causa dependeat, ad narcotica, & stupefacientia deuenire consulunt Authores, præsertim Galenus *loco proximè citato*; ea tamen magis conueniunt in dolore ab inflammatione, & ab humoribus acribus, & biliosis pendente; nam prætetquam quod torporem sensui inducunt, humorem etiam tenuem incrassant, & refrigerant, ita vt minùs suis qualitatibus infestent. Sed quia per clysteres iniecta minus officere possunt, tutius erit ea experiri per sedem infusa, quàm per os assumpta. Clysteribus igitur refrigerantibus, & anodinis addes ʒ. ij. philonij, aut requiei magnæ, vel theriacæ recentis: vel potest parari clyster ex decocto seminis, & radicis inschiami, hordei, violarum, & chamæmali, cum oleo rosarum, violarum, & sacchato. Si verò hæc non prodesse conspiciamus, narcotica in minori quantitate per os sunt propinanda *Stupefacientium vsus.*

poterit quidem assumere æger ℈.ij. tripheræ magnæ, aut philonij in ℥. iij. vini albi, aut decocti chamæmali.

Præter assignata remedia, alia afferunt Authores, quæ amuleta, siue à tota substantia operantia dicuntur. Inter quæ iuuat auis alauda dicta, assata in cibo assumpta, siue cum plumis combusta, ac diligenter trita, & ex ea terna cochlearia cum aqua calida per triduum propinentur: à quodam Authore commendatur.

Alauda auis.

Galeritam autem, quam nostrates *cugujada* appellant, elixam, & illius ius commendat Aëtius; vtrumque enim, tam caro, quàm ius, comesta prosunt.

Galerita auis.

Lapis etiam viridis, qui ex Indiis adsportatur, maculis quibusdam albis constans, ventri admotus, aut brachio alligatus, huic morbo solet esse proficuus.

Lapis viridis.

CAPVT XV.

De ileo, seu voluulo.

QVi exactè intestinorum numerum, vsum, figuram, & substantiæ modum dignoscere cupit, legat Galen. 5. *de vsu partium, cap.* 3. & *lib. de anatomia viuorum, capite de anatomia intestinorum.* Inter illa connumeratur intestinum ilion dictum, à quo iste affectus denominationem sumit. Dicitur ilion ab ilibus, quia subter vmbilicum ad ilia, & coxas vtrimque positum est, vel ab eo ilia nomen acceperunt. Est huiusmodi intestinum confusum, siue inuolutum, varias habens inuolutiones, vt moram in eis faciat massa chilosa, donec ab hepate attrahatur. Dicitur præterea hic affectus voluulus, aut chordapson, quia intestinum est ad similitudinem chordæ conuolutum, vt inquit Galen. 6. *de locis affect. cap.* 2.

Dubitatur tamen, an pars affecta sit semper intestinum ileon? Et pars affirmatiua probatur ex Galeno 6. *aphorismorum, comm.* 44. vbi ait: *Quod igitur interclusa via inferioris exitus hac passio fiat, quodque in tenuibus intestinis, non autem in crassis, omnes ferè fatentur.* Nam iste morbus sumit denominationem à parte: ergo si in aliis etiam intestinis fieret, ab ipsis denominaretur, & non ab ileo tantùm.

Quæ pars afficitur.

Opposita tamen sententia est verior, quæ asserit, hunc affectum non tantùm accidere intestino ileo, sed aliis, crassioribus scilicet, licèt frequentiùs ileo intestino superueniat. Neque est ratio, quæ ad oppositum suadeat, & probari potest ex Galeno 3. *de morbis vulg. parte* 2. *comm.* 9. vbi sic: *Et cùm sit periculosus omnis voluulus, qui in sublimibus intestinis consistit, at is, qui in crassis, est deterior, vt qui contagio afficit iecur, & lienem.* Ex quibus verbis constat, hunc affectum posse esse communem tenuibus, & crassis intestinis.

Neque in hoc est sequendus Leonardus Iacchinus *super* 9. *Rhasis ad Almansorem, capite* 56. vbi voluulum in intestinis crassis factum, appellat talem per similitudinem, nescio quo ductus fundamento: quod etiam ratione probatur. Nam si in intestino colon fiat ingens inflammatio, aut fæcum retentio, ita vt nullus pateat exitus, nec descensus excrementorum, sequuntur omnia accidentia, quæ iliacam affectionem comitantur: ergo ibi reuerà dabitur talis affectio; imò stercoris vomitus, qui est signum huius passionis exitiale, A facilius datur: nam cùm in intestinis crassis stercus appareat sub propria forma, ipsis obstructis, & impeditis stercus sursum eiicitur, nullam inferne habens viam expeditam, per quam descendat; quo tempore motus expulsionis incipit ab inferiori parte ad supernas. Cùm igitur obstrui possit intestinum colon, ob varias inuolutiones, & angustias, quas habet, & impediri descensus excrementorum ex eius obstructione, cogimur asserere iliacam passionem, seu voluulum posse in aliis intestinis generari, quamuis in ileo intestino frequentiùs producatur ob eius structuram, & varias inuolutiones, quæ maximè adiuuant ad retentionem, & difficilem expulsionem eorum quæ valent hunc morbum procreare; & hanc ob causam ileus ab Authoribus vocatur iste morbus, qui maximè acutus, & dolorificus est, & est morbus in via, aut in B cauitate impedita; in tantum enim illum propria insequuntur symptomata, in quantum excrementorum inferiùs non patet exitus, vt docet Galenus 6. *aphorismorum comment.* 44. vbi asserit, hanc passionem fieri interclusâ viâ inferioris exitus, ita vt sit huius morbi inseparabile signum, nihil ad inferiora descendere.

Quis morbus sit ileus.

Neque euertit Galeni placitum historia mulieris, quam refert Hippocrates 3. *epidem. part.* 2. *text.* 9. vbi ait, quandam mulierem hoc morbo exactè peracuto fuisse correptam, quæ nihilominus habebat deiectiones tenues, crudas, & paucas. Facilè enim respondetur, eam excreuisse excrementa quæ erant ab inflammatione, vel obstructione deorsum, non verò quæ ab inflammatione, vel C obstructione sursum continebantur; ista enim ob viam impeditam descendere erat impossibile, de quibus veniunt intelligendi Authores, & non de consistentibus in intestinis crassis, quæ facilè clysteribus, & glandibus educi possunt.

Nota.

Est etiam ibi morbus in soluta continuitate, vt dolor in ipsa parte declarat; nam ab inflammatione, vel obstructione ipsa pars vehementer distenditur, ita vt vehementes sequantur dolores; vehementiores tamen sunt qui in crassis intestinis excitantur, vt insinuat Galen. 2. *de locis affectis, capite* 5. Cuius ratio fundatur in maiori densitate, & crassitie intestinorum, quæ non ita facilè possunt distendi, sicut tenuia, quæ raræ sunt contexturæ, nec tantis inuolutionibus implicata, & sic faciliùs causæ morbificæ viam, & exitum parant, vt ostendit Gal. 6. *de locis affectis, cap.* 2.

D Causas ex Authoribus desumptas iam tradere erit opportunum. Galen. 6. *de locis proximè citato*, duas adduxit, inflammationem, & aridi stercoris obstructionem; & 6. *aphor. comm.* 44. ex aliorum sententia addit obstructionem ab humoribus crassis, & tenacibus. Ego tamen dum hæc scriberem, ex nimia studiorum solicitudine, & caloris ventriculi deperditione quamplurimas cruditates generaui, ex quibus in hunc morbum incidi, à quo non sine maximo labore, & solicitudine, fauente Deo, liber euasi. Ratio ergo experimento adstipuletur, cui fauet Auic. *fen.* 16. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 29. vbi inquit: *Ileos accidit ex omnibus causis, ex quibus accidit colica.* Idemque sentiunt Paulus, & alij; cùm enim humores crassi obstruere possint, quod nec ipse Galenus negat, siquidem quamplurimos obstructionis morbos ex hac causa designat, vt patet de apoplexia, caro, morbo comitiali, & aliis, hoc non est denegandum illi respectu huius morbi. Aëtius inter causas collocat veneni, aut deleterij medicamenti potum, quatenus versùs intestina mouet, & agitat humores, qui

Causa.

qui obstructionem, & inflammationem efficere solent, vbi ciborum corruptionem assiduam esse huius morbi causam refert, præsertim si multi, ac varij, & pingues accipiantur. Quod si aliæ causæ externæ huic morbo præstent occasionem, ex ægri, & adstantium sermone sunt inquirendæ.

Signa. Signa huius affectus sunt si dolor sit supra vmbilicum, & non egrediatur aliquid de subter, & nullum fiat iuuamentum cum clysteribus, sintque ructus inanes, cohibitio flatus, & ructus cum murmure, & perseuerante malo vomitus bilis, aut pituitæ, & in lethalibus fæces euomuntur, & venter ab inferioribus aliquid capit; nam aliquibus aliquid clysteris iniecti in ventrem subit, ita vt vomant illud; quo tempore intestina non trahunt, sed recipiunt violenter ipsis intestinis retrudentibus id quod molestat; incipit enim inferne constringendi motus, & ea quæ in eis continentur, sursum feruntur, docente Galeno *3. de causis sympt. c. 2.* & *3. de naturalibus facultatib. cap. 13.* operantur enim deprauatè, peruerso ordine naturæ, & motus expellentis virtutis non fit per conuenientem regionem. Cognoscitur etiam admota manu circa intestina tenuia, duricies enim tunc tactui succumbit. Tandem si omnia sursum ferantur, frigiditasque totius corporis, dolorque, & sudor frigidus, spirandi difficultas, vrinæ detentio, podicis adstrictio, & vt dixi, vomitus fæcum, & ructus fœtidi superueniant, signum est lethale, sicut si conuulsio, singultus, & desipientia succrescant, dicente Hippoc. *7. aphor. text. 10.* Iste morbus ita acutus censetur ab Authoribus, & mortalis, vt omnes fermè, quos corripit, interficiat; quapropter à Barbaris dicitur, *miserere mei*, vt notat Rondeletius, quia nullum efficax auxilium inuenientes, Dei auxilium, & misericordiam implorant, quasi à nullo alio beneficium se suscepturos sperent.

§. VNICVS.

Curatio ilei, seu voluuli.

CVra iliaci doloris colicæ curæ appropinquat, vt insinuat Auic. *fen. 16. lib. 3. tract. 4. c. 31.* quia ab eisdem proficiscitur causis, vt ibi *cap. 29.* etiam ipse tradit. Victus ergo sit qualem in colicæ curatione diximus; varius tamen pro diuersitate causæ, qui debet esse paucissimus, & facilis coctionis, ne intestina aggrauet, & comprimat.

Curatio ilei ab inflammatione. Si igitur ab inflammatione procedat, statim ex omnium consensu sanguis est mittendus ex basilica, venæque sectio iteranda, si vires fetant, ita vt Aretheus venam in cubito magna sectione aperire iubeat, vt multus subitò sanguis vsque ad animi deliquium effundatur. Deinde vtilis erit venæ sectio ex talo, hæc enim euacuat, & deriuat humorem existentem in parte inflammata, vt dixi in curatione colici doloris ab inflammatione. Interim etiam vomitus procurandus (nam omnia breuissimè adhibere conuenit ex Pauli decreto) ex aqua tepida, aut decocto hordei, cum syrupo acetoso, aut pauco oxymelite: quod intelligendum est si in ventriculo adsit ciborum cruditas, aut humorum redundantia: nam aliàs eo non licebit vti, ne ex illius prouocatione, quæ in intestinis sunt detenta, sursum ferantur. Mox vtendum est enematibus lenientibus, & refrigerantibus ex decocto maluarum, violarum, hordei, cum pulpa cassiæ, adipe anserino, vitellis ouorum, & oleo violarum, & aliis.

Tamen quia affectio hæc frequenter fieri solet in intestinis tenuibus, medicamenta per os sumpta citiùs iuuant, vt diximus capite de dysenteria; quia faciliùs ad partem affectam perueniunt; quapropter vtendum est lenientibus ore assumptis, vt sunt manna, saccharum violaceum, syrupus ex 9. infusionibus violarum, diaprunum simplex, & pulpa cassiæ recenter extracta; est enim alui ductio inutilis, si inflammatio, aut tumor sit supra vmbilicum, vt inquit Celsus; sicut vtilis, si infra vmbilicum morbus existat, & sic solis lenientibus contenti esse debemus, licèt aliquid diacatholici adiicere iubeant aliqui.

Vel curatio ex fecum retentione. Præterea vtemur ligationibus, & frictionibus partium inferiorum. Fomenta etiam fient ex oleo rosarum, & violarum, cum modico aceto, aut apponatur emplastrum ex farina hordei, vitellis ouorum, oleis rosarum, violarum, & chamæmali, cum oxymelite factum. Deinde deueniendum ad clysteres, quæ vim resoluendi nanciscantur ex decocto maluarum, radicum altheæ, seminis lini, anisi, chamæm. & fœnugræci, cum oleo violarum, chamæmali, & diacatholicone, & aliis capite de coli dolore adductis.

Quod si ex fæcibus induratis, & detentis hæc prodeat affectio, emollientibus per os assumptis, & per clysteres iniectis curatio perficitur, ventremque foueb is oleis anethi, chamæm. & butyro, aut vnguento Agrippæ, & dialtheæ; vel eos sedere præcipies in solio ex decocto emollienti maluarum, altheæ, mercurialis, seminis lini, meliloti, & fœnugræci, & per quartam horæ partem ibidem detineri. Neque dandum est medicamentum expurgans fæcibus adhuc duris existentibus, vt aliqui autumant; nam ex humorum attractione magis intestina torquentur: oportet ergo priùs ea emollire, vt simul omnia excernantur; quod quidem benè efficies victu humectanti, & aliis capite antecedenti traditis. *Nota.*

Ilei curatio ab humoribus frigidis. At si ab humoribus crassis, & frigidis citra inflammationem morbum hunc procedere inspexeris, eadem curatio est adhibenda ac in colico dolore ab eadem causa dimanante. Aduertere tamen oportet, quod ab omnibus commendatur oribasij remedium *ex lib. 9. synopseos, c. 16.* nempe anethum in oleo, & aqua decoctum, si ipsum decoctum ebibatur: deinde frusta panis ex aqua feruenti statim dum incalescit, comedant; seruabuntur enim (inquit) etsi iam suffocentur: aut rutam, & cuminum trita, & cum oxymelite epota sumant, hæc enim discutiunt, & attenuant humores crassos, eosque disponant ad euacuationem, quam efficere tentabimus clysteribus irritantibus, & euacuantibus, quos tradidimus in curatione doloris colici ab humoribus frigidis. Vtemur præterea fomentis, vnguentis, & emplastris, & aliis ibi descriptis.

Vtilitas vini. Post clysterum euacuantium vsum, dum hoc morbo immani oppressus fuissem, mihi profuit potus vini albi generosi, quo acquieui, & somnum conciliaui; iu quem vsum laudo vinum hippocraticum dictum, quod in parua quantitate mirabiliter huic morbo opitulatur.

Curatio voluuli. Si verò ex veneno assumpto ortum ducat morbus, ex Auicennæ consilio vomitus statim excitandus est aquâ calidâ, & oleo sesamino, amygdal. dulcium, aut oleo communi; neque vnico vomitu sis contentus, sed cum dicta aqua tepida, & oleo, vel cum decocto seminis raphani, agarici, & turbith, & pauco oxymelite vomitum rursus excitabis; quem etiam excitare solet ius pinguis carnis cum butyro ibi liquato: neque hoc casu timere

tinere oportet excrementorum motum ad superiora; nam si statim per vomitum venenum non deiiciatur, mortis sine dubio erit author, quo detracto facilè morbus alleuiabitur, deinde vteris alexipharmacis.

Curatio ex descensu intestini in scrotum.

Aliam causam huius morbi assignat Aëtius, nempe descensum intestini in scrotum, cuius curatio in intestini reductione ad suum locum sita est; quare corpus supinè situandum est, & intestina sensim oleo calido manibus illitis in pristinum locum reducenda, atque post, citra violentiam, ac compressionem vehementem, ligamento adhibito contineantur.

Præter connumerata remedia consulunt Authores, quod si dolor nimis infestat, ad vsum narcoticorum deueniamus, præcipuè in ileo ex inflammatione; cautè tamen ea administrabis, in quorum administratione procedendum est sicut diximus in curatione colici doloris. Alia etiam sunt, quæ hunc profligant morbum à proprietate occulta, eaque ibi tradidimus, quæ hîc accommodari possunt. Sed quandoque obseruaui vtilitatem sequi assumptis duabus, vel tribus pillulis plumbeis, vt suo pondere intestinorum vias aperirent, & deorsum excrementa impellerent, & illis viam ad exitum pararent.

Remedium commune ex Hippoc.

Tandem si dictis auxiliis non obediat morbus, iubet Hippoc. *3. de morbis, cap. de volulo*, folle fabrili in ventrem flatum immittere, à quo venter, & intestina distenduntur; deinde extracto folle clysterem iniicere oportet, quibus huic inmani, & peracuto morbo fortasse succurres.

Curatio ilei ex bile.

Dictum prætereà est ex Auic. sententia, quod iste morbus fit ab eisdem causis, à quibus fit coli dolor: & quia colicus dolor fit etiam ab humoribus biliosis, & actibus, idem videtur dicendum de ilei dolore; tamen rarò hoc accidit, cùm ob sui tenuitatem non obstruat, neque impediat excrementorum descensum; qua de causa illius curationem omitto, quæ parum distat à curatione colici doloris ab ista causa procedentis, ibique iliaci curationem requires.

CAPVT XVI.

De lumbricis intestinorum.

IN lumbricorum generatione considerare possumus efficientem causam, & materialem, ex quarum ablatione eorum aufertur generatio. Causam efficientem esse calorem, non quomodocunque, sed plurimum, & præter naturam, docuit expressè Gal. *3. aphor. comm. 26.* qui putridam reddens materiam, ex ipsa vermes seu lumbricos gignit: sunt enim ex animalium genere, quæ ex materia putrida generantur, vt ibi ostendit Galen. & insinuat Arist. *5. de histor. animal. cap. 19.* & Auic. *fen. 16. lib. 3. tract. 5. cap. 1.* inquit, quod vermes, & muscæ, & quæ cursu eorum currunt, ex materiis putridis progignuntur. Cùm ergo à calore præter naturam, & extraneo putredo excitetur, constat ex eorum dictis ab ipso efficienter produci. Neque expertum est, quod lumbrici rotundi, teretes dicti, pariant, vt censet Hippoc. 4. *epidim. textu 44.* neque lati intestinis adhærentes pariunt simile cucumeris semini, vt autumat Arist. loco iam citato, sed omnes ex putredine fieri censemus.

De causa efficienti vermium.

Ex dictis tamen insurgit dubium; nam vt docet Arist. 4. *meteor. capite 1.* putredo est contraria ortui naturali, siquidem per putredinem res potiùs corrumpuntur, quàm generentur, & omnia quæ vi non interimunt per putredinem perire necesse est præter ignem, vt eodem loco scriptum & ipse reliquit; ea verò quæ generantur, per coctionem quandam fiunt: coctio autem putredini contrariatur, atque adeò impossibile videtur, quod per putredinem vermes producantur.

Qua in re dicendum est, in animalium generatione, siue ex semine, siue ex putredine fiant, adesse quandam coctionem, per quam immediatè coguntur ea, quæ putredine discreta, & separata sunt: quod ostendit Arist. *loco proximè citato*, dicens: *Et viuentia putridis in rebus innascuntur, propterea quod naturalis calor, idemque discretus, facultatem eorum cogendorum habet, quæ excreta iam sunt.* Ex quibus verbis colligitur, quod licèt talium generatio fiat interueniente calore putredinali, non tamen fit ab illo; nam ad generationem requiritur, quod partes materiæ segregatæ vniantur, & hoc facit calor naturalis; nam calor præter naturam, & extraneus omnia disgregat, & dissoluit. Cùm ergo animalis cuiusvis cadauer, v.g. putrescit, multa animalia è vermium genere ex illius partibus putrescentibus generantur; talis tamen generatio tribuitur calori naturali, nam vnire discreta, & commiscere humidum cum sicco, ad calorem attinet naturalem coquentem, quæ vnio, & commistio partium, est quædam coctio, & perfectio caloris natiui, quæ fit semotâ causâ putrefaciente; nam ipsa præsente, non poterit calor naturalis, debilis ibi remanens, vires suas colligere, & vnire ea quæ actu separat putrefaciens calor, qui est intensior quàm calor naturalis, & intrinsecus rei putrescentis, qui à calore aëris ambientis, vel alterius rei externæ adiutus poterit quidem aliqualem coctionem perficere, & instrumentaliter, & dispositiuè vermes, & lumbricos generare, ad quorum generationem concurrit principaliter causa vniuersalis, ob defectum causæ principalis particularis. Sed hæc omnia longiorem satis postulabant tractationem.

De causa materiali vermium.

Hæc quæstio non procedit de omni vermium materia, sed solùm de materia, ex qua in intestinis, & aliis animalium partibus ortum ducunt. Hippocrates *4. epidim.* inquit, quod horum materia debet esse dulcis, vbi ex lacte, & sanguine computrescente animalia isthæc generantur. Auicenna asserit, quod non est eorum generatio ex omni humore; ipsi enim non generantur à cholera rubra, neque nigra; & rationem reddit dicens: Quoniam vna earum est vehementis caliditatis, & siccitatis, quare non generatur ex ea vermis humidus, imò est contraria complexioni eius; & altera est frigida, & sicca, longinqua à proportionalitate animalis. Et de sanguine inquit, quod illum custodiunt membra, neque effunditur ad intestina, & sic non generatur ex eo vermis. Remanet ergo tantùm pituita, quæ quando putrefit in intestinis aut alia parte, est materia vermium, & lumbricorum. Quam sequuntur sententiam Capibaceus, & Eustachius Rudius. Cùm igitur omnia amara, vt bilis; & acida, vt melancholia, vermes interficiant, non possunt illis pro alimento deseruire, neque ex illis generari.

Auic. sententia.

Quid tenendum.

Sed ex horum Authorum verbis solùm deducimus, pituitam esse vermium materiam frequentiorem; non tamen negare possumus adesse aliam causam, ex quo possint etiam generari; nam non repugnat, quod fiant ex sanguine, vt Hippocrates testatur *loco iam citato*; nam licèt deseruiat ad nutritionem, & illum membra custodiant, ne ad

intestina

intestina descendat; potest tamen casu quodam, & præter naturam in intestina diffundi, aut in aliam partem, in qua cùm putrescat, adquirere poterit dispositiones, quæ conducant ad vermium generationem, in quo nihil supponitur impossibile. Rarò etiam generantur ex bile, eo quod, vt inquit Galenus *lib. 4. simplic. cap. 20.* minimè omnium amara putrescunt, minimeque vermes, aliaque nonnulla animalcula procreant, neque ea videmus nasci, nisi in corporibus humidis; neque amara nimis esui sunt apta, vt absinthium, & alia; sunt siquidem nimis sicca, alimentum verò maiorem expostulat humiditatem, cùm animal omne plus minusve sit humidum. Præterea amara enecant vermes, & eorum generationi obsistunt, vt patet in lacu Palestinæ, quem Mare mortuum appellant, in quo ob ingentem amaritudinem, nec vermes, nec pisces, nec aliud animal producitur; & si pisces, vel aliud animal in eo proiiciuntur, statim pereunt.

Mare mortuum quare sic dictum.

Similiter idem percipimus in sale, in quo nullum animal generatur, imò salsa putredinem impediunt, & consequenter generationem eorum, quæ putredine fiunt.

Sed ex iis solùm probatur, salsa, & amara, dum sub iis qualitatibus permanent, non esse materiam vermium generationi aptam; non tamen probant, quod inductis aliis dispositionibus contrariis procreari non possint; nam licet quodlibet non fiat ex quolibet, restat tamen probandum, quod ex amara, & salsa materia non fiant vermes; nam si aliqua causa vehemens, humectans, & putrefaciens accedat, quæ eorum siccitatem, amaritudinem, & aciditatem auferat, procul dubio apta reddentur ad vermium generationem. Quare verba Galeni, Pauli, & Auicennæ, & aliorum solùm ostendunt, causam materialem frequentiorem esse humorem crudum, & pituitosum; cum hoc tamen, licèt rarò, ab aliis humoribus ortum ducere possunt.

Quibus in partibus generentur lumbrici seu vermes.

Fiunt frequentiùs lumbrici in intestinis, tanquam in partibus, in quibus magis vrget putredo: dubitant tamen, an in ventriculo generari possint, quod dubium soluit Vallesf. 4. *meteor.* vbi probat eos non posse nasci in ventriculo, cui assentit Hieron. Mercurial. *3. de morb. puerorum, cap. 5.* nam dum ventriculus perfectè concoquit cibum, eos non producit, quia in perfecta coctione nulla reperitur putredo, quæ prærequiritur ad eorum generationem, neque dum diminutè coquit; nam ex eo, quod diminuatur coctio, non sequitur quod alimentum putrefiat, vt ex eo generentur; & dato casu, quod cibus putrescat, & corrumpatur, adhuc non producuntur; nam corruptio cibi terminatur in qualitatem nidorosam, & amaram, aut in qualitatem acidam, vt capite de ventriculi cruditatibus ostendimus; quæ quidem qualitates potiùs vermes enecant, quàm eorum generationi inseruiant; siquidem acidis, & amaris vtimur ad eos interficiendos. In aliis verò partibus posse produci, deducitur ex aliquorum Authorum verbis. Hipp. *2. de morbis mulierib.* non à longè fine, scribit lumbricos generari in vtero mulieris, idque asserit Conciliator *differentia 3.* Arist. *2. de histor. animal. c. 15.* inquit, vermes nasci in ceruorum capitibus, qui nasci solent sub lingua, Plutarchus 8. *Symposiacorum. cap. 9.* ait, ephebum quendam Atheniensem lumbricum semel cum semine teiecisse. Alexander Tral. *lib. 1. cap. 15.* ostendit, in capitibus caprarum vermes generari, quos ad morbum comitialem conferre docuit Oraculum quoddam. Auic. *fen. 1. lib. 3. tract. 2. cap. 31.* curationem tra-

A dit doloris capitis à vermibus. Vega *3. methodi, sect. 7. cap. 17.* inquit, quod aliqui vermes generantur in putridis vlceribus, quod & nos sæpe vidimus. Itaque cùm obseruatum sit in aliis partibus ab intestinis distinctis, vermes, & lumbricos gigni, dicendum est, Authores assignasse intestina tanquam partem, in qua frequentiùs, & faciliùs gignuntur.

De vermium differentiis.

Tria vermium genera refert Arist. *5 de histor. cap. 15.* latum, teres, seu longum, & quod ascarida appellatur. Easdem eorum differentias tradit Galenus *3. aphorism. comm. 26.* & *lib. introduct.* seu *Medicus, cap. 13.* & Paulus *lib. 4. cap. 57.* Longi, seu rotundi, palmi longitudine parum maiori, vel minori, plerumque in gracilioribus consistunt intestinis, & ventriculum superiorem subeunt, & frequenter per os reiiciuntur, & quandoque per nares, vt Paulo visum est. Plurimi ex his generantur in pueris, ob ciborum cruditatem, & repletionem, & inordinatum exercitium, ratione cuius cibus ad intestina ante tempus descendit, ibique putrescens lumbricorum generationi redditur idoneus.

B

De lato lumbrico.

Lati lumbrici generatio rarior est, qui & longissimus esse solet, ac per tota extenditur intestina; pluries tamen semini cucurbitæ similes apparent sed sæpiùs longiores, ac latiores, qui ex interna intestinorum membrana putrescente generantur, si Paulo, & Aetio credimus. Ego tamen potiùs existimo, ipsos generari ex crassa pituita, quæ intestinorum membranæ adhæret.

De ascaridibus.

Ascarides sunt vermes quidam parui, similes iis qui in caseo generantur, aut in quibusdam putridis vlceribus, aut in carnibus occisorum animalium, in quibus muscæ fæcem deposuerunt, quam nostrates appellant *queresa*, vt ait Vega. Generantur in parte extrema recti intestini, ex excrementis putrescentibus, & materia viscosa ibi adhærente.

C

Lumbrici excernuntur in morbis acutis, & quid significant.

Solent lumbrici longi in morbis acutis cum excrementis excerni, & quandoque per os, eunte morbo in iudicationem, quod esse signum bonum docet Hippoc. *2. prognostic.* significat enim naturam aggredi coctionem, & humorum malitiam frænare, vt Vallesf. docet *super eundem Hipp. textum.* Neque in hoc est sequenda Pauli sententia, qui asserit, lumbricos in morbis nunquam præbere bonam significationem, nisi in declinatione, in statu verò morbi malignitatem sequi; nam lumbrici licèt requirant putredinem, vt fiant, coctione tamen quadam generantur ex pituitosis, & crudis humoribus; coctiones verò ante morbi inclinationem inchoantur, quæ & in incremento fiunt; quæ quidem sufficiunt ad animalculi huius generationem: nec scio an malignitate morbi in statu D fieri possint lumbrici, vt existimat Paulus, cùm humoris malignitas eos interficere valeat. Quare morbi, in quibus multi lumbrici apparent, non sunt valdè maligni ratione materiæ, sed ratione symptomatum, quæ lumbrici efficere solent.

An lumbricos exire viuos melius sit quàm mortuos in morbis.

Hic solet agitari quæstio, an lumbricos exire viuos melius sit, quàm si mortui exeant? Et vtraque pars Authores non infimæ notæ habet. Hanc quæstionem facilè decidit Vallesius loco iam citato, vbi vtramque partem debito modo intellectam, veritatem habere dicit. Viui enim grauiora symptomata faciunt, anxietates scilicet, animi deliquia morsus oris ventriculi, conuulsiuos motus, & alia praua symptomata. Mortui verò morbi malignitatem ostendunt; siquidem ipsa morbi malignitas eos enecat.

Sed quare dixit Hippocrates, quod si descendant lumbrici rotundi, est expediens, cùm expediens etiam

rum, ana ℥.j.ß. ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum. Hoc emplastrum etiam vtile censetur. ℞. foliorum vtriusque absinthij, & arboris persicæ, & menthæ, sing. p. ij. coquantur, & contundantur; farinæ lupinorum ℥.iij. aloes, & colocynthidis, ana ʒ.ij. pulueris seminis alexandrini ʒ.j. misce, & cum aceto, aut oxymelite fiat cataplasma.

Tandem ascarides curabimus iniectis clysteribus ex decocto absinthij, abrotani, menthæ, & aliorum, adiecto oleo absinthij; aut eos conficimus ex muria, & absinthij oleo. Glandes etiam componimus ex melle tosto, & hieræ puluere, aut aloe, aut fiat glans ex alumine, aut radice cucumeris asinini oleo amygd. amarum illita. Glans ex carne porcina veteri salita, pinguedine derasa, si podici adaptetur, atque adstrictiori ani parti intrudatur, quam diu ligamento adhibito sustineat æger, dum extrahitur, non paucos vermiculos secum extrahere solet. Oportet etiam partem ipsam fouere aliquo decocto adstringenti, & amaro, vt ipsa pars corroboretur, & vermes interficiantur; quod quidem efficies ex cortice mali punici, rhoe, aloe, aristolochia, semine alexand. mentha, & similibus. Vapor aceti, in quo melanthium sit elixum, eos occidere solet, aut suffumigium ex melanthio, absinthio, abrotano, & aloe. Aduertere tamen oportet, quod licèt vermes omnes eisdem curentur auxiliis, ascarides tamen meliùs per infusa supposita, quàm per epota, & exteriùs admota, vt ipse situs partis in qua generantur, indicare videtur.

Vnum præterea obseruandum in omnium lumbricorum curatione, quod si febris ægros affligat, tunc vtantur auxiliis magis temperatis, & ad frigidum inclinantibus.

§. II.

Obseruatio pro homine quodam magnum lumbricum eiiciente.

PErueoit ad me quidam homo remedium exigens, non tamen sciebat suæ afflictionis causam reddere; ipse tamen erat sine febre, & consumptis carnibus, cutem ossibus adhærentem habebat, fame ingenti correptus, & morsu frequenti ventriculi, & intestinorum afflictus: sentiebat similiter in ventriculo, & intestinis aliquid sursum, & deorsum ferri, ita vt existimaret aliquod animal intra se habere: sæpe in animi deliquium incidebat, & partium extremarum frigiditatem patiebatur. Interrogatus autem, an aliquando supernè, vel infernè eiecisset aliquem vermem, constanter asseruit, id nunquam sibi accidisse; timebat tamen (quia sæpe in ægro dormiebat) anguem paruum per somnum forsan deuorasse, qui in corpore increscens, esset horum symptomatum causa. Erat ætate iuuenis, ob maximum tamen virium languorem non poterat se continere, & vt summatim dicam, non erat potens ob eandem rationem remedia ferre.

Verumtamen ne omninò à remediis destitutus ille homo miser euaderet, vt hunc seruaret ordinem iussi. Cùm vires debiles haberet, parum, & sæpe cibari præcepi: parum, quia vires debiles nequeunt multa conficere: sæpe, quia maximus defectus, seu consumptio maximam exigit adiectionem, vt docet Galen. *libro* 1. *aphor. comm.* 17. Neque ipse poterat inediam ferre, quia statim mordicationem, seu molestiam in ventriculo sentiebat, insuper & motum rei molestantis fieri ab intestinis versus os stomachi, ex quo coniecit, vel lumbricum aliquem, vel anguem moueri sursum ad quærendum cibum. Sed quia res acidæ conferunt ad enecandos vermes, vt diximus antea ex Authorum mente, iussi vt aceto, vel rebus acidis cibum admisceret, biberet etiam vinum modicè aqua dilutum, vt spiritus nouos gigneret, & extrema recuperarent calorem, quem habebant extinctum. Sed quia symptomata orti per causæ ablationem auferri nequeunt, exhibui quotidie summo manè tres pillulas ex aloe, & absinthio confectas, vt sic interficerent animal illud, vel amarorem fugiens inferne exiret. Tribus diebus transactis à prima pillularum deuoratione, per infernam aluum eiecit lumbricum mortuum, & simul cum ipso æger vitam amisit. Erat tamen lumbricus longitudinis xx. digitorum, & rotundus, & in rotunditate æquabat magnitudinem carpi manus hominis robusti; erat sanguine plenus, & in vase testaceo immissus: facta sanguinis ex illo expressione reiecit à se plusquam vnam sanguinis libram cum dimidia. Ex quo euentu facile fuit colligere, omnia symptomata in hoc casu connumerata ab hoc animali exordium habuisse, ægrumque ob alimenti defectum ad eum marcorem, & partium extremarum refrigerationem, ad animi deliquium, imò & ad syncopen deueuisse, & tandem euacuata multa sanguinis copia, viribusque exsolutis, simul eiecto animali periisse. In qua causa dignum admiratione iudico, quod solum vnus generaretur lombricus, & quod esset ita ingentis magnitudinis, vt dictum est; ad quod videndum accesserunt plures, & omnes admirati fuere.

CAPVT XVII.

De hæmorrhoïdibus.

HÆmorrhoïdes significant quemlibet sanguinis fluxum paulatim factum; quæ different ab hæmorrhagia, quæ est sanguinis abundans effluxio, vt docet Galen. *lib. de definitionibus medicis*; peculiariter tamen eum sanguinis melancholici fluxum significant, qui fit per venas, quæ in podicem terminantur, & iam communiter hæmorrhoïdas appellamus illarum venarum in sede eminentiam, siue sanguis fluat, siue non, quas dum sanguis non fluit, cæcas vocant omnes. Itaque prima diuisione eas diuidimus in cæcas, quæ nihil sanguinis eiiciunt; & in non cæcas, seu apertas, quæ sanguinem reddunt, ita vt eas appellet Galenus 6. *epidem. sect.* 3. *textu* 37. sanguifluas venas, quæ ob varias figuras, & modum diuersa sortiuntur nomina, easque diuidit Auicen. *fen.* 17. *libro* 3. *tract.* 1. *cap.* 2. in verrucales, quæ sunt verrucis similes; & in vueas, morales, & ficales, quia in colore, & figura vuis, moris, & ficubus similes apparent. Rursùs quædam sunt exteriùs apparentes, quædam verò profundæ, & occultæ, quæ intrà manent; quæ si non purgant, intensissimum dolorem excitant, quia in tumorem attolluntur. *Hæmorrhoïdum diuisiones.*

Sed cum in aliis partibus reperiantur venarum extremitates, quæ humore adimpleri possunt, & per eas euacuari, dubium insurgit, quare potiùs ad harum extremitates confluat humor, quàm ad aliarum extrema, & terminationem. *Dubium.*

Huic dubio satisfacit Mercatus; inquit enim, quasdam partes debiles ex naturæ instituto fuisse productas, vt humoribus superuacuis recipiendis idoneæ essent: huius census sunt adenosæ partes, quas tanquam emunctaria capitis, & viscerum fabrefecit *Dubij solutio.*

brefecit natura; verùm cùm ineunte ætate, dum homo iam vtitur solidiori alimento, laboribusque, studiis, atque vigiliis assuescit, necessum fuit ex ipsis plurimùm humoris melancholici generari, qui per emunctoria expurgari non poterat ob eius nimiam crassitiem: decreuit ergo sagacissima natura locum quendam constituere huic humori expurgando idoneum, vt à sanguinis fæce meliùs venosum genus sese exoneraret, construxitque venas, quæ ad podicem terminantur, molli quadam tunica coopertas, laxiori substantia intertextas, vt hac ratione imbecillitatem contraherent, faciliúsque humorum receptioni obedirent: & quia frequenter humorem melancholicum euacuant, ideò inquit Auicen. quod plurimùm generantur ex melancholia, & parum ex plegmate, licèt per ipsas reliqui humores etiam possint euacuari, aut ipsas in tumorem vertere.

Causa.

Eis maiori ex parte Hebræi afficiuntur, & singulis mensibus humoris melancholici fluxum patiuntur, quia timidi cùm sint, humorem atrum, & melancholicum gignunt, & per illarum venarum extremitates excernunt. Si igitur humor defluens ad illas sit crassus nimis, & transcolationi ineptus, tunicasque inueniat densas ex aliqua occasione, vt aere frigido, vel sessione in loco frigido, vel ob siccitatem ipsius humoris fluentis, ita vt non possit exire, neque instillare, tunc hæmorrhoïdas cæcas constituit. Verùm si humor magis tenuis sit, & calidus, aut alicui serositati admistus, inueniatque tunicas, & venarum substantiam laxam, facilè quidem defluit, & instillat, & constituit hæmorrhoïdes apertas.

Hebræi quare hæmorrh. obnoxii sunt pa(tiuntur).

Sed antequam ad earum curationem deueniamus, aliqua sunt consideranda, sine quorum contemplatione non bene curatio perfici potest. In primis ergo scire oportet, earum euacuationem esse vtilem ad plurimos morbos curandos; per illas enim statutis temporibus noxij humores euacuari solent, quorum euacuatione meliùs se habet corpus. Sanant lienem induratum, vt insinuat Galen. 6. *epidim. sect. 3. in fine*: quod si melancholicis, & renum vitio laborantibus hæmorrhoïdes superuenerint, signum bonum est; & si insanientibus succrescunt, insaniam soluunt, ex Hippocrat. 6. *aphor. textu 11.* & *textu 21.* quam euacuationem cohibere non decet, nisi immodica sit, viresque deiiciat. Prætereà quibus hæmorrhoïdes sunt consuetæ, solent morbos iudicare, vt Galenus docet 3. *de crisibus cap. vltimo.* Ipsis etiam præcauemus morbos, ita vt asserat Hippocrates 6. *epidim. sect. 3. textu 37.* hæmorrhoïdas habentes neque pleuritide, neque pulmonia, neque phagedæna, neque inflammationibus, neque termínto, fortasse neque leprâ laborare. Quod si antiquas sanare volueris, oportet vnam seruare, iuxta Hippoc. dictum 6. *apherismorum. textu 12.* vbi sic: *A diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si vna non seruetur, periculum est aquam intercutem, vel tabem aduenire.* Quare prætermittenda est Aetij doctrina, *qui tetrab. 4. serm. 2. capite 5.* censet nullam esse seruandam, quod est error manifestus, vt indicant Gal. verba 6. *epidim. sect. 3. super textum 38.* vbi ait: *Illi errant qui vnam ex iis saltem non relinquunt, cum solita sit excerni tempore longo materia feculenta, & vitiosa per tales vias, quas omninò cohibere non erit tutum, sed sensim consuetudo mutanda, continendusque deinde homo in debito victu, vt intemperies corrigatur; quod si factum fuerit, licebit etiam reliquam obstruere.* Eritque tunc hæc curatio vltima sanatio, ita vt Hippocrat. sententiæ nihil sit aduersum: quo tempore locum non habet Aetij obiurgatio, qui asserit, quod si vna seruetur, non

Hæmorrhoïdum vtilitates.

Antiquas hæmorrhoides an liceat omnino sanare.

A erit integra sanatio; eas enim integrè sanare intendit Hippoc. non tamen repente, & affatim, sed paulatim, ob consuetæ euacuationis permutationem. Ex quibus desumitur, non debere cohiberi nisi immodica, & excedens sit euacuatio, quam reprimere expedit; alioquin vires iecinoris, & ventriculi, ac tandem vniuersi corporis dissoluentur; vnde euacuato sanguine laudabiliori, floridus, & naturalis color faciei, & totius corporis deperditur, moxque facies, & pedes intumescunt, & fit ad aquam intercutem transitus, aliquandoque in mortem, vt ostendit Galenus *de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap. 19.*

Quod si hæmorrhoïdes sint cæcæ, aut occlusæ, & humoris multitudine tumeant, inflammationemque patiantur, maximos cruciatus progignunt, ex quarum humoris, qui debebat euacuari, detentione

B subuenire solent hydrops, & tabes, delato humore ad iecur, vel pulmonem, vt insinuat Hippoc. 6. *aphor. text. 12. tam citate*, quas mouere, & fluxionem auocare oportet, vt per assueta loca humor excernatur, qui ad hæmorrhoïdas perueniens constituit symptoma in eis, quæ excernuntur, aut retinentur præter naturam; quod sequitur intemperiem iecoris, splenis, aut aliarum partium, in quibus colligitur humor, & ad hæmorrhoïdes mittitur, ibique resultat morbus in magnitudine adaucta, qui in se complectitur intemperiem, & solutionem continui, vel reduci potest ad morbum cauitatis, aut obstructionis, quatenus obstruit viam excrementorum expulsioni dicatam.

Vlteriùs considerare oportet hæmorrhoïdum terminationem; nam aut suppurantur, aut resol-

C uuntur, aut lapidis duritiem contrahunt, vel in corruptionem finiuntur: quarum terminationum resolutio melior censetur, & cum minori naturæ incommodo; deinde suppuratio, mox in lapidis duritiem conuersio, tandem ipsarum gangræna, & corruptio omnium est deterrima.

Quibus modis terminentur.

Signa quibus deprehenduntur, sunt satis nota; cæcas tamen frequenter comitatur dolor ani, grauitas, quibus adiungi solent ardor & inflammatio, & ex earum colore humorem peccantem dignoscimus.

§. VNICVS.

Curatio hæmorrhoïdum.

D SI hæmorrhoïdes immodicè fluant, & præter debitum ordinem, ita vt timor sit futuræ hydropis, animi deliquij, vel destructionis caloris, eas sistere opportunè debemus, & non subitò, ne ex earum inopinata retentione grauiora mala succrescant. Victus itaque sit adstringens, bonum, & paucum succum continens, non melancholicum, vt ius carnium, in quo mala citonea, & pira austera, vel oryza sint decocta, & pultes ex alica, & ouorum vitellis, cum modico aceto, rhoë, & facharo, aut amylum, & oua lacti commista, aut caro pulli, vel gallinæ assa, & alia quæ adduximus in curatione sputi sanguinis, quæ hic accommodari possunt. Potus sit aqua chalybeata, mastichina, aut deaurata, vel lentiscina. Euitet calida, & aromatica, quæ suo calore vias adaperiunt. Inter animi passiones timor, & tristitia sunt fugiendæ. Abstineat se ab exercitio, præsertim immoderato, & ab equitatione. Quod si sanguis adhuc immodicè fluat, venam basilicam vtriusque brachij secare præcipimus, ex Galeni præcepto *lib. de sanguinis missione, cap. 19.* in omni enim sanguinis profluuio sanguinem mittere iubet ipse 5. *methodi, cap. 3.* Præterea 1. *de arte*

Curatio hæmorrhoïdum immodicè fluentium.

te curatiua ad Glauc.cap. vltimo, admonet esse faciendas frictiones, & ligaturas partium superiorum, in quem vsum vti etiam possumus cucurbitulis, & balneis calidis illarum partium. Similiter assumat æger syrupum myrtinum, citoneorum, & rosarum siccarum, cum aquis plantag. vel portulac. & cum trochiscis de terra sigillata, aut de electro. Vtile etiam est saccharum rosaceum antiquum, cum bolo armeno, aut lapis hæmatites, cum succo, aut aqua plantag. Prodest etiam hieracites lapis suspensus, ex Galeno 9. *simplic.* Verumtamen si humor serosus, & biliosus conspicue apparet, quod ex totius corporis colore, & humoris inspectione venaberis, cum rhabarb. tosto, & abluto in aqua plantag. & cum syrupo ex 9. infusionibus rosarum, & decocto Pugini expurgabis, vel cum saccharo rosaceo, & rhabarb. puluere admistis.

Exteriùs ano admouebis emplastrum Galeni, *ex 5. methodi, cap. 4.* quod miro modo sanguinem sistit, quod recipit thuris partem, aloes partem semissem; misceantur cum candido oui ad mellis spissitudinem, quibus adde pillorum mollissimorum leporis, quod sufficiat, & fiat emplastrum, & parti applicetur fasciis supra positis; aut emplastrum ex thure, bolo armeno, sanguine draconis, & albumine oui, aut ex farina volatili, araneorum tela, albumine, & gypso, cum oui albumine commistis: vel fiat fomentum ex decocto rosarum, balaustiorum, myrti, sumach, malicorij, & aluminis, quo foueatur pars.

Quod si nec iis profluuium cedere videatur, ad valentiora deueniendum esse ipsa suadet vrgentia; & licèt antiqui hamulis ipsas hæmorrhoïdes distendant, funiculisque ligent, & rursus distentas excidant, deinde ipsas igne actuali, aut causticis vrant; mihi tamen displicet talis curandi modus ob ingentes dolores, qui ex tali curatione excitantur, quos ægri non possunt sustinere. Tutius ergo erit siccantibus auxiliis curationem perficere, qualia sunt puluis radicis caulis torrefactæ, stercus caninum, fæx vini arida, & vsta, cum aliqua portione vitrioli, aut æris vsti, cum quibus quodlibet per se valentet deficcat, & hæmorrhoïdes absumit, & ex illis cum oleo rosaceo, & oui albumine potest confici vnguentum. Idem efficit sandaraca, aut auripigmentum in lixiuio dissoluta, aut sublimatum. Oportet tamen, vt asserit Ludouic. Mercat. priùs vino calido pattem madefacere, moxque remedia apponere. Similiter si vis, eas ligare poteris, siccarique fines, aut vres: ligantur benè filo facto ex interiori cortice nucis arboris.

Curatio hæmorrhoidum non fluentiũ. Verùm si sanguis hæmorrhoïdalis, qui alioqnin ordinatè, & cum naturæ commodo solitus sit fluere, omninò supprimatur, aut parciùs fluat, neque præcedat aliqua euacuatio, quam per aliam regionem sit molita natura, vt aliquando mulieribus accidit, quibus menstruæ purgationes fluentes hæmorrhoïdibus suppressis præsidio sunt, & defectus vniuseuacuationis alia suppleri solet, vt docet Galen. 5. *aphor. comm.* 33. cùm in nullo istorum referri possit hæc hæmorrhoïdum fluentium suppressio, curandum est omni arte, vt illis apertis solitus fluxus reuocetur. Aperiuntur frictione ex aliqua re aspera, vt folio borraginis, ficus, aut cucumeris agrestis, aut aspero linteo. Aëtius commendat frictionem ex viridibus foliis perdicij herbæ, quam parietariam appellant, aut mercurialem tritam, in forma glandis immissam. Posteà verò in sessione aquæ calidæ, vel decocti maluarum, bismaluæ, mercurialis, parietariæ, fœnugræci, & similium sanguinem attenuabis, & cutem laxabis, donec sanguinis sufficientem quantitatem extraxeris. Quod si iis mitioribus sanguis non fluat, medicamentis acrioribus rem aggredi oportet, vt succo cepæ, vel ciclaminis, aut felle tauri, aut porci.

Sed quia ob horum mordacitatem dolores maximi exacerbantur, quos handquaquam ferre queunt ægrotantes, ideò oportet, vt instrumento acuto, & subtili aperiantur, aut sanguisuga arundine includatur, ita vt tantum caput exerat, & hæmorrhoïdi aperiendæ applicetur. Sed qua sanguisugæ facile sanguine replentur, earum caudas abscindere iube; sic enim magis, ac magis sanguinem sugunt: decet tamen debitâ minorem quantitatem extrahere, quia post sanguisugarum semotionem adhuc sanguinem manare videbis. Sint autem sanguisugæ per diem antè captæ, & pauco sanguine alitæ, sed interim in aqua dulci, & pura seruentur; earum dorsa viridia sint, & ventres rubeant; non sint nigræ, nec lanuginem habeant, capiantur ex fluentibus, & mundis aquis. Pars cui applicantur, sit munda, & sine fœtore; nam aliàs parti non adhærebunt: abluatur verò pars vino calido, cui si non adhærescunt, eam sanguine pulli, aut columbino illine. Postea verò cùm opus fuerit, ipsas semouebis sale insperso, aut cinere; & ne virus ibidem relinquatur, cucurbitæ appositione extrabitur. At si post earum semotionem immodicè sangnis fluat, remediis suprà traditis illum sistes, aut puluis rosæ, aut gallæ combustæ parti accommodetur. Sanguisugis vti præcipit Galen. libro illi attributo *de dinamidiis.* *Sanguisugarum vsus, & electio.*

Iuuat etiam ad earum motionem venæ sectio ex saphœna, vt ex Galeno constat *libro spurio de anatomia viuor.* & *de sanguinis missione, capite 19.* Conferunt etiam ligationes, & frictiones partium inferiorum, & cocurbitæ, crurumque scarificationes, vt docet ipse etiam *libello de scarificat. capite 18.*

Quod si hæmorrhoïdes sint occultæ, & non apparentes, maximo ægrotantium conatu eas ad extra propelles, aut cucurbitulâ ad extrà tenocentur, eisdemque auxilia attrahentia, & emollientia adhibebis, qualia tradidimus. *Hæmorrhoïdum occultarum curatio.*

Sed qnia hæmorrhoïdes inflammari solent, maximosque excitare dolores, curari debent, vt aliarum partium inflammationes, victu refrigeranti, & sanguinis missione ex brachiorum venis, reuulsionis gratiâ: deinde sanguinem ex talo extrahere peruile est deriuationis, & euacuationis causâ. Mox repellentibus vteris, vt aqua rosarum, portulacæ, & plantag. & oui albumine, cum oleo rosaceo. Repellunt etiam, & dolorem mitigant mica panis cum lacte elixa & malaxata, aut farina hordei cum eodem lacte deinde applicata: aut hoc medicamentum. ℞. olei rosacci ℥. iij. tragacanti ℥. j. cerusæ ℥. ß. album. oui n. j. ceræ parum, misce. Quod si iis dolor non sedetur, eis admiscebis theriacæ recentis, aut philonij ʒ. j. aut eisdem partem illines, vel hoc, quod recipit olei rosac. ℥. j. croci ℈. v. opij ℈. iiij. Aut olei rosacei ℥. j lutei oui n. j. opij ℈. iij. misce. Valent etiam vnguentum rosarum, & refrigerans Galeni, aut albumen oui cum lacte muliebri, vel capræ, aut vnguentum populeon dictum, vel hoc vnguentum. ℞. butyri recentis ℥. ij. olei lumbric. & violarum, ana ℥. j. vitelli ouorum n. ij opij ℈. iij. omnia agitentur in mortario plumbeo ad linimenti, vel vngnenti consistentiam. Mitigat etiam dolores, & materiam resoluit insessio, & fotus ex decocto florum chamæmali, meliloti, violarum, rosarum, foliorum maluarum, *Hæmorrhoïdum inflammatarum curatio.*

uarum, bismaluæ, parietariæ, tapsi barbati, seminis lini, & fœnugræci, radicis aut seminis iusehiami. Si verò in resolutionem terminentur, oleis, & vnguentis resoluentibus, & insessionibus ex rebus calidis vteris. Sed quia id quod in parte est impactum, facilè indurescit, siccantibus, idque mineralibus auxiliis auferre oportet, vt vnguento plumbeo, aut de pompholigo, aut hoc quod recipit olei, seminis lini, & lumbricana ʒ.j.ß. pulueris lithargyrij, & cerusæ, ana ʒ. ij. misce, & in mortari plumbeo agitentur ad linimenti formam. Quod si hæc non sufficiant, ad valentiora exsiccantia deuenire cogimur, quæ superiùs tradidimus. Quod si in suppurationem tendant, suppurantibus vteris deinde eas adaperies, vlcusque curabis, circa quod consule doctum Chirurgum, sicut dum in corruptionem terminantur. Tandem quia dolores exacerbantur ex fæcum duritie, iubet Auic. vt emollientibus ore assumptis vtamur. Conueniunt igitur maluæ, mercurialis herba, & beta elixa, & earum iura cum saccharo, quæ etiam decoqui possunt cum carnibus. Potus sit aqua liquiritiæ, aut prunorum damasc. Optimum consilium est quotidie ante prandium assumere cassiæ pulpam, quæ ventrem emollit, laxat, & attemperat, & dolorem lenit. Idem faciunt diaprunum simplex, aut pruna damascena sennâ & saccharo confecta, quæ nos *ciruelas de sen* appellamus.

CAPVT XVIII.

De ani procidentia.

INtestini recti pars extrema anus dicitur, vbi tres musculi ab Anatomicis reperiuntur; vnus transuersus, anum circundans, sphincter dictus, qui anum comprimendo excrementorum involuntarium fluxum cohibet; alij duo sunt obliqui, membranosi, & lati, supra prædictum musculum situm habentes, quorum vsus est in magnis contentionibus extremam partem ani sursum retrahere, quæ suâ membranâ lumbis, & ossi sacro annectitur. Cùm ergo hæc intestini pars foras delabitur, dicitur ani procidentia, quæ morbum in situ constituit.

Causæ

Fit iste affectus per se, aut per consensum. Consensu quidem, si nerui, qui in dictis musculis inseruntur, vimque mouendi, & sentiendi illis impartiuntur, paralysi afficiantur ob obstructionem, aut compressionem, aliamve causam, quâ resolui solent motus instrumenta: resoluuntur etiam ob casum, vel contusionem supra dorsum. Per se, & ex proprio affectu hoc incommodum fit, quando nimia humiditate laxantur musculi illius partis, & resoluuntur, præcipuè si sit cum præsentia humoris pituitosi, aut quando nimis refrigeratur anus, vt contingit natantibus in aquis frigidis, aut sedentibus super lapides, & super terram frigidam, & tempore frigido, aut iis, qui nudos pedes habent in loco frigido, & humido. Fit etiam cum fæces duræ multa vi excernuntur.

Huius morbi causas sic discernes; nam si propter casum, vel contusionem fiat, repentè producitur, & cognitâ contusione, & casu facilè cognoscitur, quod ab ipsis morbus dependet. Quod si ab humiditate, & humoribus frigidis ortum habeat, paulatim gigni solet, ad quod iuuat esus ciborum frigidorum, & nimius aquæ frigidæ potus, & tempus frigidum. Tandem si ex frigiditate, & aliis causis procedat, ex iis quæ præcesserunt, & ægri sermone cognosci poterit. Hoc morbo faciliùs corripiuntur pueri, quia imprudenter sedent in lapidibus, & locis frigidis, & cuilibet causæ frigidæ se exponunt.

§. VNICVS.

Curatio procidentiæ ani.

SI morbus iste fiat ex nerui resolutione, aut musculi, curabitur vt diximus capite de paralysi. Quod si ab intemperie frigida, aut humida oriatur, contrariis corrigendus est, cui si adiungatur humor est etiam euacuandus, clysteribusque intestina sunt detergenda, quæ fieri possunt ex aqua mulsa, cum decocto pulegij, origani, calamenti, chamæmali, & similium, cum ℥.j. hieræ simplic. aut elect. diaphœnic. Aetius anum prolapsum fouet per muriam, aut marinam aquam, & sæpe nullo alio auxilio opus habuit. Aliquando etiam salem tritum inspergit, quo distillantur humiditates: deinde ablutâ prolapsâ intestini parte vino aliquo adstringenti anum retrudere iube. Fouebis itaque partem vino rubro, in quo decoquantur galla immatura, malicorium, nuces cupressi, somach, cortex pini, sigillum Salomonis, & chamæmali flos: deinde manibus oleo myrtino calido illitis anus intromitti debet, eumque insperges puluere myrti, sumach, seminis coriandri, galliæ, & acaciæ, aut picem aridam tritam inspergito, aut picem, & gallam æquis portionibus tritis. Iuuat etiam picis, & mastichis suffitus. Ossi sacro admonebis emplastra corroborantia, & desiccantia, qualia sunt emplastrum contra rupturam, confortatiuum Vigonis, stomachicon dictum, aut ex tacamacha.

Quod si causâ excernendi fæces induratas morbus succrescat, clysteribus emollientibus vteris, qui fieri possunt ex decocto foliorum maluarum, bismaluæ, violarum, parietariæ, mercurialis, seminis fœnugræci, & lini, cum oleo chamæmali, & anethi, & modico sale, quibus licebit addere cassiæ polpam, quam etiam in boli formam administrare non erit abs re.

Tandem si intestinum inflammetur, curari debet vt reliquæ inflammationes, neque intestinum intromitti debet, donec inflammatio sedetur. Sed huius libri hic esto finis.

LIBER

LIBER QVINTVS
De internorum Morborum Natura, & Curatione.

PROOEMIVM.

CVM in præcedentibus actum sit de partibus primæ coctioni inseruientibus, & de earum morbis. quos illis, vt similaribus, & instrumentariis euenire conspicimus, quod ad partes secundæ coctioni dicatas, & earum morborum cognitionem, & curationem deueniamus, ipse expostulat ordo. Sed quia iecur est illius officina, & inter partes præcipuas toties à Galeno connumeratur, de eius intemperie, & compositionis custodia, & illius morbis profligandis maxima est habenda solicitudo; sic enim illius actionem tantoperè necessariam seruabimus, cùm ex debita compositione, & qualitatum naturali proportione omnes obeantur actiones, quibus deficientibus, sanguificandi actio necesse est vt deficiat. Primò ergo agendum est de ipsius inflammarione.

A

CAPVT I.

De iecoris inflammatione.

INter morbos compositionis, qui simol & temperiem lædunt, ponitur inflammatio, quæ in præsenti somitur pro tumore præter naturam ab humore sangnineo procedente; sic enim accipitur à Galeno 5. *de locis, c.7.* quæ quidem iecori sicut aliis partibus soperuenit. Modum qon fiat, docet Gal. *de inæquali intemperie c. 3.* causam assignat 2. *de arte curatina ad Glauc. c.* 1. & 14. *methodi, c. 3.* vbi inqoit: *At communis omnium phlegmonarum generatio ex sanguinis influxu est, copiosioris scilicet, quàm pars postulet.* Influit copiosius sanguis in hanc partem, aliis partibus eum aliquando mittentibus, ac ea, quæ phlegmone laborare incipit, recipiente; aliquando particula, quæ affligitur, hunc ad se trahente, vt ibi Galen. ostendit. Attrahunt partes morboso calore affectæ, aut doloribus vexatæ, vt liquet ex eodem Gal. *eodem cap.* & 2. *de differentiis febrium, cap. vltimo.*

B

An iecur possit pati œdema. Solet in dubiom verti, an iecur possit pati œdematosum tumorem. Et qnod illum non patiatur, fundari potest in verbis Galeni 4. *de præsagat. ex pulsibus, cap.* 4. vbi ait, non fieri pulsum mollem in iecinoris tumore, eo quod illi non innascitur œdema pituitosum. Huic doctrinæ assentitur Vega 3. *de arte medic. sect.* 8. *cap.* 3. quæ probari potest, nam iecur cùm calidum sit, ipsam pituitam extenoare poterit, ita vt anteà resoluatur, quàm tumorem faciat: ad quod iuuat maximè iecoris compago, cuius substantia densa est, in coius poris humor ita crassus imbibi non potest; aut quia pituita cum sit sanguis semicoctos, quæ vlteriori coctione in sanguinem conuertitur, potiùs generabit inflammationem, quàm œdema, qooniam à iecoris calore natioo in sanguinem conuertetur.

Vera sententia. Verior tamen est opposita sententia, quæ etiam fundamentum habet in verbis Galen. 4. *de præsag. ex pulsibus, c. 9.* vbi sic: *His præ cæteris vicinior est ille* (pulsus scilicet) *qui ex iecinore, & liene affectis oritur œdemate; nam etiam schirrho hæc viscera obsessa pulsus satis duros efficiunt.* Idque confirmat Auic. *fen.* 1. 4. *lib.* 3. *tract.* 3. *c.* 8. vbi signa tradit apostematis phlegmatici in hepate: quæ sententia sufficienter probata manebit ex contrariæ argomentorum solutione; nam ex eo, quod iecur calidum sit, non seqoitur, qood pituitam coacetuatam extenuet, præsertim cùm possit pati intemperiem frigidam. Neque illius sobstantiæ densitas impedit œdematis generationem, cùm neqne impediat schirrhi productiooem, qui ex crassiori substantia ortum habet, vt Gal. ibi ostendit, & communiter omnes fatentur. Neqoe omnis pituita est apta in sangninem conuerti, sed solùm naturalis, quæ adhoc si iecori appropinquet, non sequitur, quod in sanguinem transmutetur; sicut neque in sanguinem fuit conuersa, dum iecur eam ex materia chilosa sibi approximata produxit. Quare vt certum teneo, quod quando Galen. negat, œdema fieri in iecore, idem esse, ac si diceret, ibi rarò fieri, & nnn ita freqnenter, sicut in aliis partibus.

Signa. Hnius inflammationis signa describit Galenus 5. *de locis affectis, capite citato.* Adest enim in dextro hypochondrio grauitas, dolor hypochondrium rettahens, & ipsius doloris vsqoe ad iugulum extensio; qoi dolor non est pnngens & acutos, sicut in pleuritide; nam iecur cùm sensu careat, dolore affici nequit. Resultat ergo dolor ex humore grauante membranam iecur integentem, vt docet Galenus *lib. de multitud. capite quarto*, vbi asserit, quod nerui adeò breues sunt, qui ad portas inseruntur iecinori, vt solam ipsius membranam integere videantur. Adest etiam febris ardens, pulsus durus, cibi fa-

ftidum, fitis infatiabilis, tuffis ficca, in qua nihil, aut parum reiicitur, lingua arida, ab initio rubra, deinde nigra; vomitus bilis vitellinæ, deinde porraceæ; dextri hypochondrij tumor, fpirandi difficultas, fingultus, aluus adftringitur, nifi vna cum vifceris huius imbecillitate aluus nimis humida fit. Vrina mingitur pallea, aut fubuiridis, & totius corporis color pallidior fit. Et licèt qualibet parte iecoris affecta, ob continuitatem cum aliis, ipfis eifdem partibus communicetur affectio, cum hoc tamen magis pati folet fecundùm vnam partem, quàm fecundùm aliam, vt Galen. *loc. proximè citat.* demonftrare vifus eft. Cognofces itaque partem vehementiùs oppreffam, fiquidem vbi partes fimæ magis infeftantur, fymptomata, quæ ventriculi confenfo fiunt maiora, & fortiora reliquis, apparebunt, vti fitis, naufea, fingultus, vomitus, linguæ color, & ariditas. Si verò gibbæ partes magis afficiantur, iuguli retractio, & fpirandi difficultas, tuffifque intenfiùs moleftabunt. Tactu etiam deprehenditur tumor, nifi æger fit valde carnofus, aut inflammatio fit parua, aut ob ingentem dolorem nequeat æger ferre manus compreffionem.

Sed quia mufculi hepati incumbentes inflammari folent, & eorum inflammationem effe in hepate aliqui fufpicantur, neceffarium eft eas affectiones inter fe diftinguere, quarum diftinctionem adducit Aëtius *tetrab. 3. ferm. 2. c. 3.* vbi inquit, quod iecore inflammato tumor erit rotundus, & figuræ ipfius iecoris. Mufculis verò inflammationem patientibus, tumor prolongatur, & in anguftum vergit, ficut & ipfa mufculorum figura, nifi mufculi tranfverfi, & obliqui fimul inflammentur. Ampliùs autem in hepatis inflammatione incumbens cuticula naturali modo fe habere confpicitur; mufculis autem inflammatis cutis circumtenditur, vt fi quis digitis eam apprehenfam attrahere velit, ea minimè fequetur.

Hic morbus eft maximè periculofus, præcipuè fi febris nimis fit ardens, ita vt erifypelatis iecoris præbeat indicium. Similiter fi à iecoris inflammatione fingultus fuperueniat, fignum malum eft, ex Hipp. 7. *aphor. text.* 17. nam licèt fingultus hunc morbum ab initio comitetur, dicimus tamen illum fuperuenire quando ad magnitudinem attollitur, feruente inflammatione, vt explicat Galen. *in commento.* Quod fi inflammatio hæc biliofis fuperueniat, mortifera effe folet, vt infinuat Gal. 10. *method. c.* 5.

§. I.

Curatio inflammationis iecoris.

Galenus 13. *methodi*, *cap.* 14. inftituit nutrimenta inflammationi iecoris conuenientia, quæ debent effe tenuis fubftantiæ, quibus fubfit abftergendi vis citra mordacitatem, cuiufmodi eft aqua mulfa. Sed quia rebus dulcibus, tum iecur, tum lienem magis intumefcere ait, laudat ptifanam, quæ fine morfu detergit, & refrigerat. Conuenit etiam ius pulli cum chicoreo elixi, vel eum radicibus petrofelini, & ciceribus; aut ptifana, & eius cremor cum decocto apij exhibeatur: chicoreum, & lactuca elixa efui etiam funt apta, & lac amygdalarum dulc. & viribus exiftentibus imbecillis, ipfa ptifana cum iure pulli, & gallinæ, feu perdicis nouellæ parari poteft, carnefque degustari fimiliter poffunt. Potus fit aqua hordei, oxalidis, vel fcorcion.

Sanguinis missio. Curatio incipiat à fanguinis miffione, quæ fieri debet ex brachio dextro, & ea vena bafilica, re-

A vulfionis, & euacuationis gratiâ, vt infinuat Gal. 13. *methodi, c.* 11. quæ fi non appareat, vena media eft fecanda, detrahendufque fanguis pro ratione virium: deinde illum eatrahimus ea faluatella manus dextræ, vt confulit Paulus *lib. 6. cap.* 4. Aute has euacuationes, fi opus fuerit, vtemur clyfteribus, qui præterquam quod ventrem leniant, refrigerent etiam, & abftergant, qui confici poffunt ex decocto hordei, violarum, foliorum maluarum, radicis altheæ, & folior. lactucæ, cum pulpa caffiæ, aut diacathol. & oleo violarum, & facchoro rubro.

A venæ fectione ad topica auxilia deuenire oportet, quæ in communi inflammationis cuiufvis curatione in principio repellentia debent effe, ficut in declinatione refoluentia; tamen fumpta indicatione à parte, in iecinoris inflammatione aliquid corroborans eft admifcendum, vt deducitur

B ex Gal. 13. *meth. c.* 16. & ex Paulo *lib. 3. c.* 46. Eft enim hepar pars princeps, cuius munere fungitur totum corpus, & illius conferuatio, & corroboratio femper maximi habenda eft, ea Aet. *tetrab. 3. ferm. 1. c.* 16. Præterea cùm iecoris inflammatio facilè tranfeat in fchirrhi naturam, vt *loc. cit.* Gal. oftendit, remedia non funt admouenda actu frigida, fed quodam modo tepida.

His ita intellectis, oportet regionem iecinoris extrinfecùs illinire oleo rofaceo, melino, myrtino, & abfinthij, & iis addere aceti parum, vt facilius penetrent. Vel fic. ℞. olei citoneorum, rofarum, & amygd. amararum, ana ℥. j. aceti, & fucci abfinthij, ana ℥. ß. bulliant ad aceti, & fucci confumptionem; admoueatur vnguentum fantbalinum tepidum. Aut ℞. olei citoneorum, myrti, & de fpica, ana ℥.

C j. puluet. trium fanthal. coralli rubri præparati, & trochifc. de camphora, ana ʒ. j. aceti rofarum guttulas, mifce, & eom cera fiat vnguentum, quod fæpe iecori admoueatur: vel fiat epithema in hunc modum. ℞. aquæ endiuiæ, & rofarum, ana ℥. iij. aquæ plantag. & portulacæ, ana ℥. j. aceti fambucini ℥. j. pulu. triafanthal. ʒ. j. ß. mifce. Aut ℞. florum rofarum, foliorum plantag. & chicorei, ana m. j. florum cham. & meliloti, ana p. ß. fummitatum abfinthij p. j. coquantur omnia in aquæ debita quantitate, & colaturæ adde aceti ℥. ij. mifce. Cataplafma etiam effinges ex farina hordei, fœnugræci, & feminis lini, cum palmulis meliloti, & chamæmali floribus, & abfinthio, vt vifum fuit Paulo, cui aliquid aceti admifcebis. Aduertere tamen oportet, quod quantò à principio receffèrit morbus, tantò digerentia, & refoluentia adftringentium vires ex-

D cedere debent. Itaque admifcebimus eis auethum, chamæm. melilotum, myrrham, pulegium, & affarum, ex quibus cum farina hordei, & fœnugræci, & miloplacenta in oleo rofarum malaxata emplaftrum efformabis, aut eorumdem decocto, addito modico vino, & fucco abfinthij, vel eupatorij, & puluere trium fantalorum, tota iecoris regio foueatur.

Poft totius corporis euacuationem, & morbi initio tranfacto, vt ftrenuum auxilium laudat Gal. 13. *meth. c.* 19. cucurbitam ipfi parti affiam, quæ præterquam quod refoluit, ad extra etiam humores euocat.

Quod fi iis non auferatur, imò duritiem contrahat inflammatio, curabitur vt diximus capite deiecoris obftructione. Verumtamen fi in fuppurationem tendat, quod cognofces ex dolore magis grauante, & ex rigore febrili, febre inordinata, fiti, & difficili refpiratione, eam adiuuabis cataplafmate ex ficubus, maluis, bifmaluis, paffulis fine vinaceis, decoctis malaxatis, & cribellatis, ex quibus cum farina fœnugræci, tritici, & hordei, vitellis ouorum, *Si in suppurationem tendat.*

rum,

rum, pauco croco, butyro recenti, & oleo amygd. dulcium, & rosarum fieri potest emplastrum. Vel fotus fieri potest ex decocto foliorum maluarum, radicis altheæ, fœnugræci, absinthij, seminis lini, & ceterae: aut vnguentum ex oleo lumbricorum, rosarum, & anethi, & axungia gallinæ, adipe anserino, butyro recenti, vitellis ouorum, pauco croco, & cera.

Rupto verò abscessu, quod percipies ex doloris, & ponderis defectu, & ex aliorum accidentium remissione, cuius ruptionem adiuuare solent vociferatio, corporis commotio, & saltus, vlcus absterges ebibitâ aquâ mulsâ, aut aquâ hordei cum saccharo, vel ebibito sero lactis caprini.

Sed interim dum hæc fiunt, aliqua per os sunt propinanda, ad quorum exhibitionem considerare oportet, quæ iecoris pars præcipuè sit affecta; si enim gibbosa iecinoris pars sit affecta, per renes; B si verò pars illius caua, per ventrem expurgare oportet, vt docet Galen. 13. *method.* c. 17. Si igitur gibba iecinoris phlegmonem patiatur, conueniunt syr. capill. Veneris, acetosus, liquiritiæ, & oxymel simplex cum decocto radicis lupulorum, asparagi, & quatuor seminum frigidorum maiorum, quæ modicè vrinas mouent. Sedatâ verò inflammatione, valentioribus etiam vti licebit, vt syr. duarum, aut quinque radicum, aut de bisantiis, & de eupatorio, cum decocto asari, spicæ celticæ, petroselini, meuphu, id est valerianæ, & apij, vt c. 15. *eiusdem lib.* Gal. expressit. At si caua pars illius phlegmone laboret, per ventrem purgantia magis sunt ex vsu, quæ clementia debent esse, ne aliunde ad iecur trahant, sed modice alueum deiiciant, quæ cibis admista, transacto morbi vigore prodesse solent, vt . . ricæ, & mercurialis folia, quæ quocunque tempo- C re ob eorum benignitatem prodesse comperimus. Conferunt etiam cassiæ pulpa in iure pulli dissoluta, aut manna electa, vel rhab. ex quo sic parari potest potio. ℞. rhab. spicâ vigoratl ʒ. j. fiat infusio, & expressio secundùm artem in aqua chicorei, & factâ expressione colaturæ adde pulpæ cassiæ recenter extractæ ℥. ß. syr. persici solutiui ℥. iij. misce, & fiat potus. Aut ℞. pulpæ cassiæ ℥. ß. dissolue in decocto Pugini; syrup. Regij ℥. iij. misce. Aut pulpæ cassiæ, & diacathol. ana ʒ. ß. misce, & cum saccharo fiant morselli.

Tandem iecur roborabis oleo nardino, absinthij, & rosarum, cum puluere triasanthali, coralli rubri præp. & mastichis, ex quibus potest confici vnguentum, quo illius regio inungatur; sic enim illud vi morbi debile redditum firmamus ac roboramus.

§. II.

De iecoris obstructione.

INter plura morborum genera, quæ iecori accidere competimus, vnum est ipsius obstructio, & venarum illius constipatio, ad cuius cognitionem considerare oportet, quod quatuor obstructiones ad iecur referuntur, propter partium, quæ obstruuntur, affinitatem, & colligantiam cum eo. Prima est in vena porta, & venis meseraïcis, quibus obstructis, chilus non potest ad iecur deferri, succeduntque per aluum chilosæ deiectiones; & hac etenim egit Gal. 5. *de locis affect. cap.* 7. illamque iecoris obstructionem in illius capitis initio appellat, & Auic. *fen.* 14. *lib.* 3. *tract.* 2. *c.* 5. *etiam in principio.* Secunda fit in propaginibus venarum, quæ in venam canam degenerant, ex qua sequi solet totius corporis atrophia, & extenuatio, ob

A defectum distributionis sanguinis, de qua egit Auic. *loc. proximè cit. c.* 4. Tertia fit dum obstruitur via, per quam ad vesicam fellis bilis descendit, aut ea, per quam à vesica fellis ad intestina bilis ipsa transfertur, de qua omnes agunt *c. de morbo Regio.* Denique quarta, & vltima est, cum pori ipsius hepatis obstruuntur, de qua *c. proximè cit.* Gal etiam sermonem instituit. Has omnes complexus est Auicen. *c.* 4. *iam cit.* sub duplici diuisionis membro, vbi ait: *Oppilationes hepatis accidunt in carne illius, & quandoque accidunt in venis, quæ sunt ab ipso.* Ex his quarta in rigore est verè obstructio hep. tis, quâ propria illius substantia obstruitur; reliquæ verò dici possunt hepatis obstructiones secundùm quid, vel cum addito. Et licet omnes communem curandi rationem habere videantur, prius tamen caput hoc instituitur pro curanda obstructione substantiæ ipsius hepatis; alia enim capita habent propria, in quibus de illis agitur.

Morbus est in compositione, nempe in via, aut cauitate impedita. Actio quæ læditur, est ipsius hepatis nutritio, quia alimentum non potest per poros ingredi, quia ab humore obstructe sunt detenti. Quod si ratione humoris ibi impacti iecur in magnitudinem attollatur, efficietur tumor, aut schirrhum, seu morbum in magnitudine auctus.

Causæ sunt in duplici differentia; internæ, & externæ. Internæ sunt humor crassus, qui vt inquit Auic. sua crassitie, aut multitudine vias replet: aut spiritus crassus, & nebulosus. Quod confirmare visus est Aetius *tetrab.* 3 *serm.* 2. *c.* 2. Pereda tamen *scholio* 42. horum doctrinæ contrariatur, qui asserit obstructionem tantùm reduci debere ad humorem crassum, quem vt illius causam tantum C adduxit Gal. 5. *de locis, c.* 7. *citato,* & 1. *de composit. medic. secundum locos, c.* 6. miraturque de his, qui practicam ediderunt, alteram causam obstructionis iecoris ad flatum referentibus; reprehenditque Donatum Anton. ab Altom. qui ex Galeni verbis 5. *de locis citato*, id probare intendit.

Sed certè, cùm plures sint Authores, qui contrarium tueantur, non est recedendum à communi opinione, cùm constet, flatum esse obstructionis causam, si aliquam cauitatem adimpleat, vt patet in appoplexia, quam etiam à flatu fieri posse testantur, vt diximus capite de apoplexia: & in incubo, qui à flatu prouenit, vt omnes affirmant, Neque sufficit dicere, hanc causam non adduxisse Galenum; nam Galenus tradit solùm causam frequentiorem, sufficit enim, vt ab aliis tradatur. Neque valet si dicas, quod vnum obstructionis signum est sensus grauitatis; flatus verò, licet crassus sit, leuitatem habet à prædominio, ita vt ponD dere molestare non possit. Respondetur facilè, quod sensus ponderis, & grauitatis, est signum obstructionis ab humore crasso, non verò à flatuosa substantia, quæ potiùs producit tensionem partis, in qua continetur.

His causis adiungit Auic. tumorem, & quæcunque venas iecoris, & eius substantiam valent comprimere, meatusque angustos reddere: sed de his non agitur in præsenti capite. Causæ externæ sunt quæcumque gignendi humores crassos vim habent, vt alimenta crassa, quemadmodum oryza, lac, caseus, caro bubula, porcina, & hircina, legumina, ostrea, & anguillæ, & alia huiusmodi, quorum meminit Gal. 5. *de sanit. tuenda, cap.* 6. & 6. *de sanitate tuenda, c.* 3.

Cognoscitur iecoris obstructio ex sensu grauitatis cum dolore circa dextrum iliû, quandoque quidè cû febre, quandoq; absque illa. Ex motu post cibû molestatur valde, & ad exercitium inualidi fiunt

Causæ.

Pereda de. Brina.

Quid tenendum.

Signa.

ægri; & si scalas, aut locum accliuem ascendunt, statim eis difficilis, ac crebra respiratio succescit, quibus adiungitur coloris naturalis in album mutatio, & vrina mingitur alba. Quod si à flatu, seu crasso vapore ortum ducat, ægri distensionem sentiunt, cui adiungi solent grauitates sensus, ob humores crassos, qui sunt flatuum causa materialis, ex qua eleuantur.

Præsagium. Oppilatio inueterata non tantùm in hepate, sed in omni membro putrefactionem operatur, febremque accendit: quare attenuantium, & resoluentium oppilationem quamcelerrimè requiritur vsus, ex Aetio. Quod si ab oppilationis initio curatio exerceatur, spem salutis habere possumus.

§. III.

Curatio obstructionis iecoris.

Cum obstructionis curatio in partium reseratione, & apertione sita sit, aperientibus, abstergentibus, atque inscindentibus perficitur medicamentis, vt docet Galenus *lib. artis medic. c.* 94. & 5. *simplic. cap.* 12. quibus vti cum fiducia iubet Tralian. *libro* 8. *cap.* 2. sed si febris adsit, ea temperata esse debent, vt omnes fatentur. Aër igitur eligatur ad calidum vergens, quies vitanda est; exercitatio maximè salutaris erit, ea tamen cibum præcedat: alui excrementa quotidie naturâ, vel arte deponantur.

Cibus sit tenuis, qui si febris absit, calefaciendi, & abstergendi vires habeat, vt carnes gallinarum, caponum, nouellarum perdicum, phasianorum, turdorum, passerculorum elixæ, cum ciceribus, petroselino, chicoreo, cinnamomo, pipere, vel satureia. Conueniunt etiam asparagi, radiculæ folia, cappares, fœniculum, cicerorum rubrorum ius, in quo petroselini radices fuerint decoctæ.

Quod si febris molestet, ptisana vti possumus, quæ moderatè abstergit; & chicoreorum genus, adiantum, asplenium, quod scolopendrium vocant, fœniculi, vel scolopendrij. Euitent alimenta crassa, & potum aquæ frigidæ, & causas omnes procatharticas, quæ vias strictiores reddunt.

An sit sanguis mittendus. Debito vitæ regimine instituto, vertitur in dubium, an sanguis in hoc affectu sit mittendus? Et videtur quod non; nam humores obstruentes cùm frigidi, & crassi sint, indigent calore sanguinis, vt attenuentur, & resoluantur, ex cuius extractione calor ipse remittitur, & humores magis incrudescunt, ac affectio magis immedicabilis redditur.

Quæstionis enodatio. Sed licèt hæc ratio veritatem habere videatur, vt certum existimo, redundante sanguine faciendam esse venæ sectionem, quam insinuat Galenus 10. *methodi, c.* 2. vbi docet, sanguinis missionem esse præferendam in obstructione ea, quam copia facit, sicut expurgatio præfertur in ea, quæ ex humorum qualitate consistit; & quia suprà dictum est ex Auicen. sententia, quod humores suâ multitudine vias replent, & obstructiones faciunt; ideò sanguinis missione humorum copiam auferre tentabimus: quod etiam insinuauit Paulus *lib.* 3. *capite* 46. pro curanda veteri obstructione, vbi sic: *Si morbus in vetustatem incidit, etiam vena sectio, & purgatio adhibenda.*

Idemque confirmat Auicenna dicens: *Et quandoque antiquatur oppilatio, & indiget phlebotomia basilica, & solutiuo.* Et licèt hoc referant de oppilatione inueterata, non est ratio, quæ persuadeat sanguinis extractionem non esse faciendam in huius morbi principio; siquidem obstructiones tollit, vias reserat, & putredinem inhibet, & obstructionis causam euacuat: quæ omnia in principio morbi conuenire haudquaquam negabis. Moderate tamen sanguis est extrahendus, ob rationem suprà tactam; liberaliùs tamen illum extrahes, si aliqua euacuatio sit suppressa.

Deinde si in iecoris simis sit maior obstructio, per ventrem; si in gibba, per vrinas expurgabimus humores, ex Galeni & omnium decreto. Cum hoc tamen si humores nimis redundent, qualibet parte ex iis affecta, prius eos per ventrem euacuabimus; nam accedere ad abstergendum obstructiones ante expurgationem per ventrem, timorosum est; impingitur enim magis humor, & remediis abstergentibus ad partes obstructas defertur, vt docet Galenus 8. *method. capite* 4. Euacuatâ ergo humoris sarcinâ, ad curandam obstructionem accedemus, vt ipse etiam refert 11. *method. cap.* 10.

Præparare itaque oportet materiam attenuantibus, & inscindentibus, vt rhodomelle, oxymelle, syrup. acetoso, de duabus, aut quinque radicibus, cum decocto intybi, capillor. Vener. & hordei: deinde fiat expurgatio phlegmagogis medicamentis in hunc modum. ℞. agarici trochisc. ʒ.j. fiat infusio & expressio secundum artem in decocto radicis rubeæ tinctorum, chicorei, & capill. Veneris, & colaturæ adde catholici ʒ.v. syrupi persici solut. ℥. iij. misce, & fiat potus: vel catapotia formentur ex massa pillularum, & agarico, & de rhabarb. aut ex ipso agarici, & rhabarb. puluere, cum aqua fœniculi, vt ℞. agarici trochisc. & rhabarb. optimi, ana ℈. ij. cum aqua fœniculi formentur pillulæ, & aurentur. Vtile etiam est aliquibus interuallis, tertio nimirum, aut quarto die, aliquod leue medicamentum expurgans propinare, quod simul habeat vim aperiendi; fortia enim medicamenta in iecinoris affectibus non desiderantur, cùm eorum vires vltra hepar progredi non sit necesse; nam si à remotioribus partibus, & à toto corpore trahunt, maiores fortasse concitabunt obstructiones, vt aduertit Trincauel. *cap. de hepatis obstructione.* Conuenit ergo ius galli veteris decocti cum cartamo, radice rubeæ, foliis sennæ, & modico agarico. Beta etiam elixa, & mercurialis herba aceto, & oleo conditæ vtiles sunt, sicuti & earum decoctum. Interim dum hæc fiunt, interiùs, & exteriùs sunt adhibenda remedia aperientia: interiùs assumuntur syrupus de absinthio, de quinque radicibus, de bisantiis, cum decocto radicis chicorei, rubeæ tinctorum, petroselini, & cinnamomi. Hoc decoctum quotidie manè ebibitum potenter deobstruit. ℞. quinque radic. diureticarum, singul. ℥.ij. foliorum radiculæ, & nasturtij aquatici, ana p.j. capill. Vener. m.j. prunor. n.xx. passolarum sine vinaceis p. ij. coquantur omnia debito modo in ℔.xvj. aquæ ad medietatis consumptionem, & facta expressione, colaturæ huius accipe ℥.iiij. syr. bisantini, & capill. Vener. ana ℥.j. misce. Oportet etiam assumere diacurcumam, aut dialaccam, troschiscos de eupatorio, de rhabarb. vel de absinthio, quantitate ʒ. j. cum syrupo acetoso, diarrhod. & de quinque radicibus, cum aqua fœniculi, vel graminis. Idem efficit syrupus de scoria ferri, vel fiat opiata hæc, quæ recipit syr. eupat. ℥. vj. chalybis præp. vel subtiliter limati, & sæpiùs aqua graminis loti ℥.j.ß. dialaccæ, & diacurcumæ, & iecoris lupi præp. ana ʒ.j.ß. syrup. capill. Vener.

quod

quod sufficiat: misce, & fiat opiata. Dosis quolibet mane cochlearia duo. Prosunt etiam pillulæ, quæ fiunt ex trochiscis de capparis, de absinthio, & de rhabarb. & chalybe præpar. cum succo apij, aut fœniculi, si quotidie tres pillulæ assumantur. Vsus terebinthinæ abietinæ aqua chicorei, vel graminis lotæ vtilis censetur, si ex ea, & ℥.j. rhabarb. fiant boli, qui per interualla assumantur. Ab horum medicamentorum exhibitione exercitium imperandum, quod in abditas corporis partes medicamentum deducit, vias aperit, & vniuersum corpus calefacit; oportet tamen a remissioribus incipere, deinde ad valentiora deuenire.

Exterius admouenda. Exteriùs admouebimus deoppilatiuum succorum, aut hoc quod recipit succorum apij, petroselini, fœniculi, senecionis, ana ℥.ß. aceti ℥.j. olei absinthij, & nardini, ana ℥.ij. bulliant donec succi, & acetum euanescant; spicæ nardi, & schœnanti, & trium santalorum, ana ℥.j. ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum. Vel fieri potest fotus, qui recipit absinthij, & scolopendrij, ana m.j. florum chamæm. & meliloti, ana p.j. radicum apij, fœniculi, & brusci, ana ℥.j. calami aromatici, & vtriusque spicæ, ana ℥.j. coquantur secundum artem in ℔. xij. aquæ ad medietatis consumptionem, & colaturæ adde aceti albi, & vini albi, ana ℥.ij. misce, quo foueatur iecur bis quotidie; deinde vnguentis traditis vngatur.

Tandem iecur roborabis theriaca magna, mithridato, trochiscis de rhabarb. puluere diarrhodonis Abb. & aromatici rosarum, si ℥.j. assumatur cum aqua absinthij aliquibus diebus: vel bibat æger quotidie ℥.iij. vini absinthites. He par etiam inungatur hoc vnguento. ℞. cerati santalini ℥.j. olei de spica, & absinthij, ana ℥.j. puluerum rosarum, diarrhod. Abb. & absinthij, ana ℥.ß. misce, & cum cera fiat vnguentum. Quod si febris simul infestet, ea eliges medicamenta, quæ vim habeant temperatam.

De schirrho hepatis. De schirrho hepatis caput instituunt Authores; eius tamen curatio à præcedenti parum distat: & quia infrà agendum est de lienis schirrho, vbi remedia trademus, quæ hepatis schirrho accommodari possunt, ideò consultò ab eius tractatione supersedere decreui.

CAPVT II.

De hydrope.

De cachexia. EX Authoribus plures priùs caput instituunt de cachexia, seu malo corporis habitu; tamen quia eius curatio parum distat ab hydropis curatione, quam anasarcam vocant, & est veluti via, & tendentia ad illam, ideò prolixitati parcens, ab eius tractatione me abstineo, dummodò aliquid priùs dixerim, vt quid illa sit, intelligatis. Auicenna *fen.* 14. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 3. inquit: *Quando corrumpitur dispositio hepatis, & dominatur super illum debilitas, accidit in primis dispositio antecedens hydropisim, & nominatur cachexia, & appropriatur nomine corruptionis complexionis.* Vbi assignat partem affectam per se, vel per consensum, esse iecur; morbumque reducit ad corruptionem intemperiei, seu ad intemperiem præternaturam, quæ iecur debilitat in ordine ad sanguificationem, & ad hydropem disponit. Idem docet Galen. *lib. spurio de Virtutibus*, & Aetius *tetrab.* 3. *serm.* 2. *cap.* 19. in quo omnes conuenire video. Differt tamen ab anasarca penes magis, & minus, A vt ex vtriusque accidentibus colligi potest; accidentia enim in cachexia remissiora sunt, quàm in anasarca, & si diutiùs cachexia perseuerat, in aquam intercutem transit, vt inquit Aetius. Ex quo non colligitur, quod cachexia, seu malus corporis habitus semper hydropen præcedat, vt existimat Veiga 5. *de locis affect. cap.* 6. Nam benè potest à principio inuadere hydrops, nulla præcedente cachexia, vt si causa aliqua nimis refrigerans accedat, quæ iecur ita distemperet, vt producat sufficientem dispositionem ad generationem hydropis, reverà ibi hydropis signa apparebunt; & non solùm ibi actio sanguificandi erit diminuta, vt in cachexia, sed etiam erit deprauata, qualis reperitur in hydrope, vt posteà videbimus. *Chachexia & anasarca differentia.*

Sed instabis: Gradus remissus præcedit intensum: sed cachexia constituitur per gradum remissum frigiditatis iecoris; hydrops verò per B gradum intensum: ergo cachexia debet præcedere hydropem. Respondetur, quod gradus remissus præcedit intensum, & quod cachexia constituitur per gradum remissum; negamus tamen, quod debeat præcedere hydropem: nam licet in rigore physico argumentum concludat, non tamen in rigore medico: nam medicè tantùm dicitur morbus, qui sensibiliter actiones lædit, & habet permanentiam. Sed quia in hoc casu, ob causæ præternaturam vehementiam accidere potest, vt antequam gradus ille, per quem cachexia constituitur, lædat actionem sensibiliter, accedat alter gradus intensus hydropem constituens, qui intensiùs, & sensibiliter actionibus officiat; idcò dicendum est, non esse necessarium, vt vnum præcedat aliud. Plerumque tamen cachexia hydropem præcedit, quæ diutiùs perseuerans in illam terminatur; & hoc modo est intelligendus Auic. dum C inquit: *Accidit in primis dispositio antecedens hydropisim, & nominatur cachexia.* In qua dum chilus ad iecur peruenit, diminutè coquitur, & ex illo fit sanguis aquosus, qui per vniuersum corpus distributus ad partium alimoniam, ob eius dissimilitudinem non conuertitur in membrorum substantiam, ibique detentus membra laxat, & emollit, totumque corpus cum vitore album reddit, defectuque nutritionis illud etiam debilitat, ita vt crura inter eundum vacillent, pedesque aliquando intumescunt, & oculorum palpebræ inflantur; quæ signa, & alia in gradu intensiori reperies in hydrope anasarca, ab eisdemque causis dependet, & eadem ferè auxilia exposcit, quæ in curatione anasarcæ trademus, quæ huic affectioni accommodare poteris. Dicta ergo sufficiant circa huius morbi naturæ, signorum, & causarum indagationem. *Obiectio.* *Ad illam responsio.*

Tres hydropis species Authores constituunt, D quas Galenus refert *lib. introduct. seu Medicus, cap.* 14. & *de definitionibus medicis*; & Paulus *lib.* 3. *cap.* 48. & alij quamplurimi. Prima dicitur ascitis, ab asco, idest vtre, quia intra peritoneum tanquam intra vtrem aqua continetur.

Secunda tympanitis, quia per eam tympani modo venter pulsatus sonat, in qua intra peritoneum maxima flatuum copia colligitur. Tertia appellatur anasarca, aut leucophlegmatia, per quam totum corpus alba, & frigida impletur pituita.

Sed antequam examinemus, quis morbus sit hydrops, scire priùs conuenit, quod iste morbus haudquaquam fieri potest, nisi hepar afficiatur per se, vel per consensum, vt expressè docuit Galen. 5. *de locis affectis, cap.* 7. *iam citato*: quod, inquit, nemo negabit, nisi fortè suapte naturâ con- *Qua pars afficiatur.*

tensiosus, aut omninò fuerit indoctus. Idemque tenet Auicenna *loco iam citato*, vbi sic: *Et non quidem accidit hydropisis absque ægritudine hepatis propria, aut propter communitatem eius.* Et rationem reddit Galenus *loco citato*, dicens: *Etenim quia ipsum eius facultatis, quæ sanguinem gignit, instrumentum est, consequens est, vt viciato hoc viscere, actio quoque eius vitietur.* Cùm enim iecur sit insttumentum generationi sanguinis dicatum, non potest esse vitium, aut error circa sanguinis generationem, donec iecur patiatur.

Neque sufficit, vt hydrops constituatur, quod ex alia parte distemperatâ maxima flatuum copia generetur, qui faciant tensionem, sicut in hydrope tympanite accidit; aut quod ob partium intemperiem frigidam humores refrigerentur nimis, ita vt nutritioni sint inepti, & dispersi per corpus, illud laxum & tumidum reddant, vt contingit in hydrope anasarca; nam licet affectionem hydropi similem producant, non tamen hydropis nomen meretur, donec iecori vitium communicetur, in quo tanquam sanguificandi instrumento, læsio actionis apparere debet; ita vt cuiusvis aquæ inter cutem communis generatio sit, vbi sanguificationis officium intercidit, vti Galen. declarat 2. *prognost. cap.* 1.

Quo morbo laborat iecur in hydrope.

His sic intellectis circa huius morbi naturam communis sententia tenet, in hydrope iecur laborare distemperie frigida, siue per se, vel per consensum afficiatur. Hanc doctrinam deducunt ex Gal. 2. *de naturalib. facult. cap.* 8. & ex Auicenna, Paulo, Aretheo, & omnibus qui propriis capitibus ad causas per se, aut ex accidenti infrigidantes hunc morbum reducunt; quorum ratio desumitur ab effectu: nam humores, qui generantur in hydrope, sunt frigidi, & infra sanguinem: debent ergo fieri à causa frigida, vel saltem à diminuto calore, ita vt asserat Aëtius, quod citra hepatis refrigerationem impossibile est in hydropen incidere. Sicut enim humores, qui calidi sunt supra sanguinem, à iecoris calore immodico generantur, vt omnes fatentur, & desumitur ex Galeno loco proximè citato; ita similiter humores frigidi infra sanguinem, calorem diminutum, aut frigus ad eorum productionem expostolant, sed de hoc puncto quæstione sequenti erit sermo. Sed cùm hydropis species sint diuersæ, diuersos etiam frigiditatis gradus prærequirunt in iecore; nam à maiori frigiditate generatur asciris, quàm anasarca; & anasarca etiam à maiori quàm tympanitis; maior siquidem frigiditas est necessaria ad generationem aquæ, quàm ad pituitæ productionem; & maior ad pituitæ generationem, quàm ad flatuum copiam progignendam; nam flatuosa substantia gigni non potest sine aliquo calore, saltem debili, vt insinuat Galen. 4. *aphorismorum, comm.* 11. Cum hoc tamen aliqui ex Authoribus oppositum suadere intendunt, inter quos Amatus Lusit. *centur.* 1. *curat.* 30. & Donatus Antonius *de medead. humani corporis malis, cap.* 91. qui existimant, anasarcam à frigidiori iecoris intemperie prouenire, quam ascitem, quoniam totum habitum pituitæ plenum habent laborantes; & quantò pituita frigidior est humore seroso, tanto à frigidiori iecore generatur pituita quàm aquosus, & serosus humor. Quod verò serosus ille humor, qui in ascite gignitur, non sit ita frigidus sicut ipsa pituita, probat Donatus, ex Aëtio, qui ait, quod humor serosus, & tenuis, qui in ascite congregatur, salsus est, & putrefactus, & maiorem sitim excitat, & propterea largiorem potum desiderant qui ascite laborant, quàm reliqui hydropici; hoc autem necessariò prouenit ab intensiori calore: ergo in

In qua specie intensior frigiditas reperitur.

Amati Lusitani opinio.

A ascite intensior calor reperitur, quàm in anasarca, & tympanite.

Conclusio.

Sed horum sententia meritò reiicitur, constanterque asserimus, à frigidiori iecoris intemperie ascitem ortum ducere; idque probatur ex Galeno 4. *aphorismorum, comm.* 11. *citato*, vbi ait, quod a maiori frigiditate generatur aquosa hydrops, quam ascitem vocant, quoniam in membrana abdominis interiori peritoneo dicta, humor aquosus veluti in vtre quodam continetur: & rationibus suadetur, nam aquosus humor multò frigidior est pituitâ; nam pituita, vt communiter dicitur, est sanguis semicoctus; aquosus verò humor maxime distat à natura sanguinis: quod quidem fit ob caloris defectum. Rursus pituita crassior est aquoso humore: sed hæc crassities prouenit à calore; nam ea quæ coquuntur, per coctionem crassiora redduntur, & calidiora, vt docet Arist. 4. *meteor. cap.* 2. & probat Valles. 7. *controu. c.* 12. ergo pituita calidior est humore B aquoso. Neque aliam causam inuenio, à qua humor pituitosus crassitiem comparet in iecore, dummodò ex parte chilosæ substantiæ in ascite, & anasarca cætera sint paria. Accedit ad hæc, quod in anasarca sanguinem mittere iubent Authores, quod nequaquam admitterent, si esset affectus ita frigidus sicut ascitis, in quo omninò sanguinis missionem interdicunt.

Ex his ad Aetij rationem facilis est responsio, si dicamus, quod humor tenuis, & serosus reperitur salsus & calidus in ascite, non quia sic generetur in hepate, sed quia detinetur in spatio illo intra peritoneum, ibique putredinem aliquam contrahit, quia calefit à vaporibus & fuliginibus ibi detentis, salsusque redditur, & sitim excitat; in sua tamen prima productione frigidus, & humidus, & ad aquæ naturam accedens fuit constitu- C tus.

Ex dictis solùm constat, hydropem fieri à iecoris frigida intemperie; nunc tamen controuersia sequens dirimenda est.

§. I.

An hydrops fieri possit à iecoris calida intemperie.

HOc punctum tetigit Petrus Garcia, illudque sufficienter absoluit *disp.* 58. *cap.* 7. *in libros de locis affectis*: ne tamen aliquid huic Operi desit, nostram proponemus sententiam. Pro parte negatiua stant rationes, & authoritates suprà traditæ, quæ habent fundamentum in verbis Galeni 3. *de causis sympt. cap.* 1. vbi ait: *Atque omnes qui-* D *dem magna intemperies virtutem deiiciant; verùm quæ ex frigido superueniente constant, frigidos affectus excitare sunt idonea; quæ verò ex calido, contrarios.* Sed in omni hydrope relucent signa frigus demonstrantia: ergo omnis hydrops à frigore excitari debet.

Sed opposita sententia est à nobis amplectenda, quæ asserit hydropen fieri posse à calida iecoris intemperie; quam desumpsimus ex Hippoc. 2. *prognost. texta* 1. vbi ait: *Aqua inter cutem omnis, si ex acuto morbo existit, malum est, non enim sedat febrem.* Quæ verba satis declarant, iecur calida intemperie laborare, siquidem febris non sedatur, quæ ante hydropem persistebat: eam etiam ostendit Galen. 5. *de locis affect. cap.* 1. vbi sic: *Haud secus hallucinari consueuerunt in ea quoque aqua inter cutem specie, quæ ad acutos morbos sequitur; quippe ab iis iecur calida, & sæpenumerò sicca intem-*

perie

perie afficitur, vt cibum in sanguinem transmutare nequeat. In hoc etiam conueniunt Paulus, Auicenna, & alij. Sed qua ratione ex distemperie calida iecoris hydrops ortum ducat, non est facile explicare.

Braui, & Donati sententia.

Brauus Petrasitanus 2. *prognost. super textum* 1. & Donatus Anton. *capite de hydrope*, inquiunt, calidam intemperiem, quæ ad acutos morbos sequitur, spiritus, sanguinemque discutiendo, innatumque calidum dissipando, ad frigiditatem, id est, ad caloris naturalis inopiam, iecur perducere, ita vt iecur non suo calore natiuo, sed potiùs frigiditate quadam priuatiua, quæ in defectu caloris consistit, talem affectum producat.

Horum sententia impugnatur.

Horum tamen Authorum sententia meritò impugnatur. Nam omnis effectus positiuus causam positiuam requirit: sed aqua, & pituita, quæ in hydrope generantur, sunt effectus positiui: ergo causam positiuam requirunt. Quod enim in se nihil est, aliquid entitatiuè producere non potest; defectus enim caloris nullam entitatem producit, sed potiùs sui priuationem.

Obiectio.

Secundò, quia vnum quodque operatur in quantum est in actu: sed iecur est in actu per calorem saltem præternaturalem: ergo operabitur per illum. Neque valet si dicas, quod ille calor, cùm sit præter naturam, non est naturæ instrumentum ad suas actiones obeundas. Hoc, inquam, non valet; nam licet ille calor non sit instrumentum naturæ, nihilominus natura per illum operatur, ex quo, & ex calore insito debili fit vnus numero calor; & sicut aqua calefacta calefacit, quia actu calorem habet, licet frigiditatem ex se requirat, ita similiter iecur, quia calidum est, calore præter naturam, necessariò calefacere debet, & vti calore illo ad generationem humorum. Ex quo sequitur, quod cùm in iecore sint qualitates positiuæ, quibus operari possit, illius actio tribui non debet qualitatibus priuatiuis, quæ tantùm habent esse ab intellectu.

Vallesij sententia.

Valles. tamen 2. *prognost.* super eundem Hippocratis textum, horum opinioni fauere videtur, sed eam diuersimodè explicat; inquit enim, quod iecur dupliciter calida intemperie laborare potest; fienti scilicet, vt quando radicale temperamentum mutatum non est, aut calor est iam factus, euersumque est radicale temperamentum, & in calidius mutatum; quod temperamentum esse quendam substantiæ modum ex partium elementorum proportione resultantem, ipse docuit 1. *controuers. capite* 6. à quo singula membra suas participant actiones. Si ergo iecur primo modo se habet, non generat humores infrà sanguinem, sed suprà illum; nam licèt temperamentum primarum qualitatum in calidius mutetur, non tamen mutatur, nec euertitur temperamentum radicale, nec facultas quæ in talis temperamenti robore consistit; & sic eo tempore iecur non producit materiam hydropis. At si radicale temperamentum sit mutatum, & subuersum, facultas sanguificandi debilis remanet, ita vt non possit generare humores calidos, neque supra sanguinem, minuiturque taliter illius opus, vt ferè attingat sanguinis productionem, & sic producit humores frigidos, & flatus, ex quibus hydrops resultat, ita vt prima generandi hydropem causa ex sanguificationis defectu proueniat, vt asserit Galenus 2. *de natural. facult. cap.* 8. & sic calida, & sicca intemperie afficitur iecur, & chilum in sanguinem transmutare nequit, vt Galenus etiam innuat 6. *de locis affectis, cap.* 1. *iam citato.*

Vallesij senten- tia refutatur.

Hæc tamen sententia sic intellecta non caret difficultate, contra quam insurgo primò ex Galeno 3. *de caus. sympt. cap.* 1. vbi ait: *Omnes magnæ intemperantiæ virtutem deiiciunt, & frigidæ frigidos, calidæ calidos affectus excitant.* Ergo intemperies calida iecoris, siue fiens, siue facta, calidos generabit affectus, & non frigidos. Præterea non sequitur, quod ex sola mutatione, & euersione radicalis temperamenti versùs calorem, generetur aqua, aut pituita, quæ cùm frigida sint, frigiditatem expostulant ad sui productionem.

Responsio inefficax.

Sed fortasse respondebis, factum illum calorem generare aquam resolutione partium calidarum in materia chilosa, quibus resolutis, id quod remanet, frigidius est; sicut dicitur de vino, quod à calore in acetum conuertitur, & remanet frigidum ob calidarum partium consumptionem, & resolutionem à calore inductam. Contrà; nam calor fiens in eodem gradu, aut intensiori, est eiusdem actiuitatis ad resolutionem harum partium: ergo non est necessarius calor factus, & habitualis ad talem resolutionem: ab vtroque ergo calore fieret hydrops, & non à facto, & habituali tantùm.

Vlteriùs non probat sufficienter, hydropis materiam produci per actionem diminutam facultatis concoctricis iecoris; nam licèt reuerà ita sit, non solum reperitur ibi symptoma in actione diminuta, sed etiam adest symptoma in actione deprauata; siquidem generatur substantia à natura aliena, quæ non solùm arguit diminutionem actionis, sed aliquid aliud, ratione cuius talis deprauatio in actione, & eius termino percipitur.

Aliorum opinio.

Aliorum sententia est, calorem iecoris naturalem deperdi resolutis calidioribus, & tenuioribus partibus iecoris à calore febrili, ita vt mutato temperamento radicali, & primarum qualitatum, quod remanet, frigidum est, à quo tanquam ab efficienti producitur hydropis substantia frigida; cum quo saluatur, quod semper hydrops à frigida causa excitetur. Hæc sententia videtur habere fundamentum in verbis Auic. *cap.* 4. *citato*, vbi ait, quod calori innato accidit resolutio, aut extinctio ex calido, aut frigido in hydropisi. Deficientibus enim calidis partibus, frigidarum partium actio elucescit, ibique manet temperamentum habituale in frigidius mutatum.

Huius opinionis improbatio.

Hanc sententiam reiicit Petrus Garcia, qui probare intendit, esse Philosophiæ aduersum admittere talem partium diuersitatem in mixtis; quæ quidem impugnari potest sic: Nam licèt iecur habeat temperamentum frigidum habituale, operatur tamen temperamento formali, & actuali; sed temperamentum formale, & actuale est calidum calore febrili, & præter naturam: ergo illo debet operari; loquimur enim de hydrope, quæ sequitur ad morbos acutos, & non sedat febrem; quo tempore iecur laborat calida, & sicca intemperie.

Tutior quæstionis solutio.

Quare existimare oportet cum Auicenna, quod causa communis, & coniuncta cuiuslibet speciei hydropis est debilitas digestionis hepaticæ, ob defectum caloris natiui, siue à calore extraneo, siue à frigore calor natiuus resoluatur, aut extinguatur: & quia caloris natiui defectum comitem habet facultas, ideò dicitur communiter, quod omnis hydropis species à frigore originem trahit, licèt in iecore præsens sit calor præter naturam. Sed quia facultas debilis, vt sic, solum potest producere effectum debilem, & diminutum, per quem non resultat substantia aquea hydropis, quæ est etiam à naturali substātia aliena, ideò existimare oportet, quod ex parte causæ efficientis aliqua qualitas, seu dispositio producitur, ratione cuius non solùm varius, &

à

à natura alienus effectus producitur, sed etiam hæc hydropis species magis quam illa, cùm omnes tamen habeant easdem causas, tam coniunctas, quàm remotas, quas adiuuat etiam diuersa hepatis dispositio, ex qua sequitur id quod diximus, & ob illius defectum non semper producitur hydrops, quamuis defectus caloris natiui adsit in iecore, & eius temperamentum sit subuersum, vt patet in hecticis, & marasmo affectis, & in hepatica dysenteria. Quæ doctrina est ad mentem doctoris Petri Garciæ, & quæ nobis magis quadrat.

Obiectio. Sed ex dictis obiicere poteris: Licèt in iecore adsit defectus caloris naturalis, qui requiritur saltem vt conditio necessaria ad hydropis generationem, tamen vt suprà tetigimus, effectus frigidus positiuus in causam frigidam positiuam est reducendus: ergo dum iecur calidum est à prædominio præternaturaliter, non poterit talem effectum frigidum producere.

Responsio. Respondetur cum Petro Garcia, quod licèt calor ille impediat generationem substantiæ frigidæ hydropis, cum hoc tamen aliæ dispositiones considerantur in iecore, quæ cum exigua frigiditate disponunt ad generationem aquæ, & substantiæ alterius frigidæ, vt in externis patet; nam aqua tempore hiemis producitur in cauernis terræ, vbi calor prædominat; hocque experimur in aquis puteorum, in specubus petrosis, & locis aliis profundis, vbi loca aquam continentia calida sentiuntur à prædominio, & nihilominus ob alias dispositiones maior aquarum copia in caloris præsentia hiemis tempore producitur, quàm tempore æstatis, quo loca illa profunda frigidiora indicamus. Idemque proportionali modo dicendum est in generatione materiæ hydropis, iecore calido existente.

Rogabis tamen, quænam sit hæc qualitas, seu dispositio in iecore, ratione cuius iecur aquam, vel aliam substantiam gignit à natura alienam.

Hanc dispositionem vt ignotam Garcia reticuit, nec mirum, cùm difficile sit eam perquirere, præsertim cùm ipse partium diuersitatem in mixtis homogeneis aufugiat, licèt iecori eas non deneget, propter actionem diuersorum humorum productionam ab hepate pullulantem, quæ in agente diuersitatem partium supponit.

Nos tamen, qui satis probabiliter talium partium diuersitatem admittimus, asserimus iecur, dum aquam, vel aliam substantiam loco sanguinis gignit, dum calore præter naturam afficitur, esse malè dispositum, non solùm ratione caloris, quo actu læditur, sed etiam ex diuerso temperamento substantifico, quod ex peruersione à calore febrili resultauit; nam iuxta maiorem, vel minorem partium calidarum resolutionem insurgit, quod maior, vel minor copia partium frigidarum in hepate relucceat, quibus forma determinatur ad productionem intensioris, vel remissioris frigiditatis in partibus illis frigidis remanentibus; & consequenter ad productionem huius substantiæ magis frigidæ, quàm ad productionem alterius minùs frigidæ; ex quo sumitur necessitas producendi in iecore triplicem substantiem, quæ datur in triplici hydropis specie.

His sic definitis, vertitur in dubium apud Autores, vt statim proponitur.

§. II.

An vna hydropis species sit deterior aliâ.

IN huius nodi solutione euariant etiam Authores. Aliqui censent, tympanitem esse deteriorem aliis: quam sententiam sequuntur Vallesf. 8. *contr. c.* 10. & Pereda *schol.* 46. eamque desumunt ex Aëtio superiùs citato, vbi inquit: *Est autem tympanitis omnino periculosa, minùs eâ ascites; adhibetur enim in ea punctio, & reliquis quoque remediis promptiùs, quam illa obedit.* Sarcites quoque aliquando curabilis fit per ea, quæ cuti adhibentur humorem detrahentia, ac resiccantia pharmaca: quod probare intendit Vallesf. qui asserit, quod licèt tympanitis sit lenior morbus, necar tamen plures, ob eius difficilem curationem; si enim (inquit) hydropum genera discussione tantùm, & calefactu curarentur, curarentur faciliùs, vt par erat, hydrops tympanitis; faciliùs enim discutitur flatus, quàm aqua, & hepar minùs refrigeratum faciliùs recalescit: non tamen sufficit resolutio illa, sed indiget chirurgia, & operatione manuali, & euacuatione, quibus adhuc non paret morbus. Et hoc aptissimo exemplo explicare nititur in suffusione, aut cataracta incipiente, quæ non benè curatur, donec humor illam efficiens concrescat, & visionem magis lædat, ita vt fiat cataracta consummata, quo tempore acus punctione extrahitur, ac meliùs curatur, quam dum erat fiens. *Aliq. sunt contra.*

In hac tamen difficultate, vt certum habeo, deteriorem hydropis speciem esse illam, quæ sequitur ed morbos acutos; hæc enim non sedat febrem, sed dolorem infert, & mortem, vt refert Hipp. a. *prognost. citat.* & Auic. inquit, quod deterior est hydropisis illa, quæ est cum ægritudine acuta; hæc enim cuiusvis sit speciei, difficillimè curatur: nam si auxilia calida adhibueris, febris, & iecoris calida intemperies adaugentur; si frigida admoueantur, hydropum materia crescit; si temperata sint remedia, tardè, aut nunquam ægrum ad sanitatem perducent, quia remissè operantur. *Veritas explicatur.*

Ex aliis verò, quæ ex morbo acuto non dependent, periculosior censetur ascitis, vt indicat Auicen. dum asserit: *Verùm dignius est, vt sit ascites malignior illis omnibus.* Et ratio suprà tacta fuit, nam requirit maiorem calidi innati defectum, quàm in aliis speciebus hydropis, magisque euersum est temperamentum naturale iecoris, minusque sanguinis generat. Quam ob causam in illa non iubet Galenus sanguinem mittere, sicut in anasarca, in qua plus sanguinis generatur: qua de causa 4. *de ratione victus, text.* 111. in illa sanguinem extrahere iussit; tantò enim periculosior est morbus, quantò hominem facit recedere à naturali statu, intensiùsque actionibus officit.

Deinde (dicunt) sequitur anasarca, quæ maiorem expostulat frigiditatem, quàm tympanitis, siquidem ad pituitæ generationem intensius frigus requiritur, ad tympanitem verò calor diminutus sufficit, qui est flatuum sufficiens causa, cùm omnes fateantur flatuum generationem à diminuto calore initium sumere, ac per consequens omnium minimè periculosa est tympanitis. Sed hæc ratio non conuincit, nam pituita etiam fit à calore diminuto, & ex alia parte est substantia naturaliter ordinata ad nutritionem; flatus verò est omninò à natura alienus, & toto genere præter naturam. Quapropter vt certius teneo, tympanitem esse anasarca minùs securam, difficiliusque curari.

Ad

Argumentorum responsio. Ad Vallesi. ergo respondetur, non solùm tympanitem esse leuiorem hydropem, sed curatu faciliorem; nam licet flatus, qui est materia hydropis, non possit euacuari, euacuatur tamen materia antecedens, ex qua producitur, multaque reperiuntur auxilia flatus resoluentia interius, & exterius admota, quibus etiam iecur calefit, & corroboratur faciliùs, quia minùs à naturali statu distat, quam ascitis.

Per quam viam aqua, & flatus in ventrem ingrediantur. Sed cùm dictum sit, aquam, & flatum colligi intra peritoneum, oportet viam inuestigare, per quam ad illum locum ingrediantur; quam patefecit Auicenna dicens: *Egreditur secundum semitam resudationis, aut coartatione ventositatis, aut propter vehementiam expulsionis. Deinde & plurimum stationis eius non est, nisi inter zirbum, & inter siphac intrinsecum.* Vbi Auicen. partem, in qua colliguntur flatus, & aqua ostendit, & similiter modum, quo ad illam partem perueniunt; siquidem B resudationis modo per poros ingrediuntur, illorumque ingressum adiuuat facultas expultrix iecoris, vt docet Galenus 3. *de causis symptomat. cap.* 2. vbi venas, & iecur in ventrem serum, & aquam mittere testatur. Et licèt paulò post adducta verba dicat Auicenna, quod aqua penetrat secundùm semitam scissuræ, non tamen vult, quod aqua rodendo, aut scindendo partes penetret; sed ibi refert modos, quibus aliquid ad partes expulsum peruenire potest. Quod verò sine ruptione hoc accidere possit, docet Gal. 7. *aphor. comm.* 54. exemplo puris, quod in suppuratis ex pectore tussi reiicitur; quæ cum crassioris adhuc consistentiæ sit quam aqua, & flatus hydropicorum, sine ruptione tamen per poros natura ipsum pus attenuante eiici solet.

Hydropum causæ. His sic intellectis, ad hydropum causas deueniendum oportet, quæ cuilibet hydropis speciei communes C censentur, & sunt quæcumque corpus infrigidare valent, vt intemperies frigida, & calida ex morbis acutis, vt dictum est. Ego vidi quemdam, qui ex nimio vini potu in hydropem anasarcam incidit, resoluto hepatis calore à vini meracioris calore, quo frequenter vtebatur. Apostemata, tumores, diuturnæ hæmorrhoïdes immodicè fluentes, & earum subita suppressio, mensium profluuium excedens, & intempestiuus aquæ frigidæ potus hydropem causant, vt tradit Galen. 2. *de natur. facult. cap.* 8. vbi reprehendit Erasistratum, qui ex iecinoris schirrho tantùm hydropem gigni existimabat. Quod etiam refert 6. *de locis affectis, cap.* 1. *citato.* Sequitur etiam malum corporis habitum, lienteriam, dysenteriam, longamque diarrhæam; quæ omnia hunc morbum progignunt, quatenus iecoris virtutem sanguificam debilem reddunt, siue per se, siue per consensum iecur afficiatur.

Signa ascitis. Notas quibus dignoscimus quamlibet hydropis D differentiam, tradere est necesse. Itaque si ascitis infestat, intra peritoneum aqua plurima continetur; & si æger moueatur de latere in latus, sonitum fluctuantis aquæ sentiet; quod si venter pulsetur, sonat ad modum vtris aquâ pleni: distenditur etiam venter maximè ob flatuum copiam, qui ex aqua eleuantur: scrotum, palpebræ, & pedes intumescunt, & reliquæ partes extenuantur; ita tamen, vt ferè semper ascitis tympaniti coniungatur, vt Galenus insinuat *lib. definitionibus medicis.*

Signa tympanitis. Tympanitem comitatur tumor ventris flatuosus, venterque pulsatus ad tympani modum sonat: dolores accidunt circa vmbilicum, tormina, & lumborum dolor, quæ nec medicamentis, neque aliter soluuntur, quæ tympanitis indicia sunt, vt A constat ex Hipp. 4. *aphorism. text.* 11. Totum corpus extenuatur, & arescit, difficile respirant, & eructare desiderant, & exitu ventositatis alleuiantur ægri.

Signa anasarca. In anasarca apparet totum corpus œdematosum, tumorque apparere incipit in pedibus, & cruribus, & in manibus; & si digitis comprimantur, loca compressionis caua conspiciuntur: totum corpus, & facies albicant ratione humoris pituitosi, qui per venas in omnes corporis partes diffunditur; qui cùm sit humor aptus, vt vlteriori coctione in sanguinis naturam transmutetur, cum natura ad nutritionem in propriis reseruabit receptaculis. Sed quia non est sufficienter dispositus ad partium alimoniam, eas implet, & in tumorem eleuat, partesque atrophiam patiuntur ob alimenti proprij defectum.

Prognosticum. Omnis hydrops, qui ex acuto morbo dependet, dolorem infert, & mortem, ex Hippocrat. 2. *prognost. citato*; & si hydrops sit inueteratus, est periculosus, teste Aetio. Si vlcera hydropicis superueniant, difficulter sanantur, Hippoc. asseuerante 6. *aphor. textu* 8. non enim facile ad exsiccationem perducuntur, vt notat Galen. *in comm.* Quod si hydropicum tussis arripiat, malum quidem est, vt Hippoc. etiam testatur eodem libro, *text.* 35. Et si in hyposarca affluxus alui fortis ex pituita superueniat, à morbo liberat, ipso etiam dicente 7. *aphorism. text.* 29. In his etiam, qui ab hydrope detinentur, si aquositas ad vesicam, aut ad ventrem fluat, solutio fit, ex Hippoc. *lib. de indicationibus.*

§. III.

Curatio anasarca.

Qvamuis quælibet hydropis species cum aliis in curatione aliquid commune habeat; tamen quia multis euariant, de cuiuslibet seorsum curatione agere decreui, incipiens ab anasarcæ curatione, dummodo priùs afferam eam, quæ omnibus in communi conuenit. Pro omnibus itaque eligatur aër ad calidum, & siccum vergens; habeant domum in sublimi, & sicco loco repositam, in qua sint sparsa vitex, thymus, pulegium, calaminthes, & alia exsiccantia, ex Aetio. Cibus etiam calidus sit, & resiccans, vti panis probè coctus cum anisi, & fœniculi semine. Carnes sint assæ, turturum, perdicum nouellarum, pullorum gallinaceorum, turdorum, & phasianorum, ita vt aues siluestres domesticis præferantur. Quod si carnes elixentur, eis adiicienda sunt aromatica, vt cinnamomum, piper, cariophylum, crocum, & alia id genus. Olera, & legumina sunt vitanda, præter asparagos, folia raphani, petroselinum, apium, allia, & porra cocta. Ex fructibus conueniunt amygdalæ tostæ, pistacia, caricæ, auellanæ tostæ, & vuæ passæ, omnia tamen moderatè, neque omnia quotidie. In potu tantùm præbendum, quantùm ad infringendam aliquo modo sitim sufficiat; neque potus vltrà dandus est, quàm vt vitam sustineant; nam quamminimùm bibere, & plurimùm laborare optimum est, vt inquit Galen. 4. *de ratione victus in morbis acutis, comm.* 111. Bibant ergo vinum fuluum, tenue quidem substantiâ, vt vrinas moueat, sed non ætate nouum, vt ibi etiam Galenus monet; aut loco eius bibant anisi, aut fœniculi aquam, aut aquam rhabarb. quæ potenter iecur corroborat, & abstergit. Lectus non valde mollis sit, & similiter opercula. Exercitium valde confert, frictionésque hydropicis

Victus ratio communis.

cis ſont faciendæ, donec partes incaleſcant. Confert etiam quammaximè ægros in arena calida ſepelire ſub æſtiuo ſole, & in frumenti aceruis obuolutos, & abſconditos à ſomno ſurrexiſſe firmos, Aëtius etiam teſtatur.

Curatio communis.

His ſic debitè inſtitutis, ad curationem accedentes, conſiderare debemus cauſam, à qua hydrops dependet, eamque auferre tentabimus. Si enim ex immodica euacuatione ſanguinis, alteriuſve humoris ortum habeat, ſiſtentibus auxiliis eam frænabis, quæ capite de ſanguinis ſputo, & aliis capitibus tradita ſunt. Si verò ex aliqua euacuatione ſuppreſſa, eam denuò excitabis, ſi morbus ſit in principio, & eam vires ferre poſſunt; quod nos docet Galenus *lib. de vena ſectione aduerſus Eraſiſt. cap. 5.* Verùm ſi ex ſchirrho aut obſtructione iecoris, vel ex affectu alterius partis contingat, de iis omnibus in curatione eſt habenda conſideratio: non enim auferri poteſt effectus, niſi priùs præſcindamus cauſam. B Præter dicta habent etiam communem euacuationem; hac tamen adhibita diſtinctione, quod anaſarca aliquando ſanguinis miſſionem petit, vt docet Galenus *4. de ratione victus, citato*; in quo conueniunt Paul. Aetius, Auic. & alij, quod remedium aliis hydropum ſpeciebus denegant Authores.

Anaſarca curatio.

Deuenientes ergo ad anaſarcæ curationem particularem, ſi vires conſtent, & aliqua euacuatio ſit ſuppreſſa, licebit ſanguinem extrahere in moderata quantitate, vicibus partitis; ſanguinis ſiquidem detractio naturam leuat, vt minorem redditam materiam faciliùs natura ſuperet. Videmus vtique, quod ignis externus cùm à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rurſus, ſi illa, quæ C ipſum ſuffocabant, auferantur, vt ait Tralianus. Deinde eiuſdem, ac omnium conſilio humores ad expurgationem præparabimus iis, quæ vim habent aperiendi, deobſtruendi, & ſcindendi, qualia tradidimus capite de iecoris obſtructione. Mox humor euacuandus, non tamen vna vice, ne vires deiiciantur, vt ipſe Tralianus teſtatur; idque efficies phlegmagogis medicamentis, à leuioribus ſemper incipiendo; cui muneri, & vt ſimul ventriculi humoris reliquias conteras, porrige infuſum rhabarb. & agaric. trochiſc. in liquore ex 9. infuſion. roſarum perſic. addito modico turpeti, aut puluere hieræ Galeni, cui accommodari poſſunt rhabarb. optimi ſpicâ vigorati, & agarici trochiſc. ana ℈.ij. fiat infuſio, & expreſſio ſecundùm artem in decocto apij, eryng. aniſi, & foliorum ſennæ, pulu. hieræ ʒ.ß. ſyrupi perſici ſolut. ℥.iij. miſce, & fiat potus. Aut ℞. decocti ſeminis cartami contuſi, D radicis apij, petroſelini, ſeminis fœniculi, & foliorum ſennæ ℥.iij. catholici ʒ.v. ſyrupi ſennati, vel Regij ℥. iij. miſce. Vel ℞. maſſæ pillularum de hiera ℈.ij. agarici trochiſc. ʒ.ß. cum aqua abſinthij, fiant pillulæ ſeptem. Hæc, & alia formare poteris ad expurgationem maximè accommodata.

De vomitu.

Sed quia ventriculus, & ventris tota regio crudis ſuccis ſunt referta, ante expurgationem, & poſt illam optimum eſt vomitum concitare, ſi æger ad vomitum pronus ſit, & clyſteribus aperientibus, & purgantibus vti. Vomitum ergo præparabis, ſi quotidie aſſumat æger oxymelitis, & rhodomellis, ana ℥.j. aquæ fœniculi ℥.iij. miſce: deinde tertio, aut quarto die euomat æger, aſſumptis prius decocti raphani ʒ.v. oxymellis ſimplic. ℥.ij. tepidis; aut aquæ mulſæ ℥.v. oxymelit. ſymplicis ℥.j. quibus, & aliis traditis *cap. de vomitu*, vti poteris, vomitumque prouocabis pennæ oleo imbutæ, vel digiti in os immiſſione, maximè à paſtu, cùm venter va- A riis obſoniis, & acetoſis ſit repletus, vt iubet Aëtius. Clyſteres parentur ex decocto betæ, mercurialis, ſeminis aniſi, fœniculi, & fœnugræci, cum ſucco roſarum perſicarum & hiera ſimplici, aut diaphœnic. vel diacathol.

Diureticorum vſus.

Sed quia iſte morbus eſt diu durans, neque facilè remediis cedit, conſulunt omnes, vt ad diureticorum vſum deueniamus; eſt enim humor crudus; & craſſus, qui in venis etiam cuti, & carni proximis exiſtit, & non benè medicamento expurganti ducitur: quapropter illum quantum fieri poſſit, attenuabimus, & per vrinam ducere tentabimus; in quem vſum laudantur ſyrupi quinque radic. capill. Ven. liquiritiæ, de biſantiis, de eupatorio, cum decocto radicis eryngij, aſſari, cinnamomi, iuniperi, dauci, cardamomi, ameos, & radicis rubeæ tinctorum. Eandem præſtant vtilitatem trochiſci de eupatorio, de rhabarb. de abſinthio, dia- B lacca, diacurcuma, aromaticum roſatum diarrhod. Abb. theriaca, & mitridatum, & vinum abſinthites. Hæc conſerua mirabilem vim poſſidet ad iecur, & ſtomachum frigidum roborandum, & humores diſcutiendum. ℞. corticum citrorum ℔.ß. infundantur in aqua donec molleſcant, & minutatim inſcindantur; cinnamomi, cariophyl. ligni aloës, macis, galangæ, cardamomi, zingiberis, ſchœnanti, & ſpicæ nardi, ana ʒ.ß mellis deſpumati quod ſufficiat, miſce, & fiat conſerua. Confectio etiam, quæ ex Indiis adſportatur, quam vulgariter appellant *chocolate*, quotidie aſſumpta idem efficere ſolet.

Exterius admouenda.

Exteriùs admouebis emplaſtra, & vnguenta, quæ reſoluendi, exſiccandi, & roborandi vires ha- C beant; in quem vſum ſic paretur vnguentum ad hepar, & ventris totam regionem. ℞. oleorum abſinthij, nardini, menthæ, anethi, & chamæm. ſing.

Vnguenta.

℥.j. ſucci ebulorum, & abſinthij, ana ℥.j. bulliant ſimul ad ſuccorum conſumptionem; pulueris cinnamomi, cariophyl. abſinthij, menthæ, baccarum lauri, nucis moſchatæ, cubebarum, & macis, ana ʒ.ß. ceræ quod ſit ſatis ad vnguentum. Benè facit etiam vnguentum Agrippæ, ſi bis quotidie tota ventris regio eo inungatur. Vnguentum de artanita potenter reſoluit, & exſiccat humores, & aquam in ventre detentiam euacuat, ſi eo venter vngatur.

Emplaſtra.

Ex emplaſtris conferunt emplaſtrum de baccis lauri, & de meliloto; aut hoc quod recipit ſtercoris ſicci caprini, bubuli, & columbarum, ana partes æquales, pulueris abſinthij, menthæ, origani, rutæ ſilueſtris, & baccarum lauri, ana ℥.j. aquæ vitæ ℥.iij. miſce, & cum ſapa, aut vino fiat emplaſtrum, quod quotidie recens ventri applice- D tur. Caprinum ſtercus in vrina pueri impubis veneris expertis, vel in ipſius capræ vrina coctum, ad emplaſtri formam redactum, egregiè per aluum expurgat. Stercus bouis reſiccatum, & tritum, in poſca coque, inſperſâ ſulphuris viui quarta parte, & illud ad emplaſtri conſiſtentiam reduces, & per ventris totam amplitudinem impones, ex Gal. *9. de compoſit. medic. ſecund. locos, cap. 3.* loco tamen poſcæ, vinum, aut ſapa poni poſſunt. Valet etiam hoc cataplaſma. ℞. farinæ fœnugræci, ſeminis lini, & orobi, ana ℔.ß. pulueris cinnamomi, cymini, origani, abſinthij, rutæ, acori, cubeb. cardamomi, & baccarum lauri, ana ʒ.ij. aquæ vitæ ℥. ij. ſapæ quod ſit ſatis vt fiat cataplaſma.

Fomenta.

Fomenta etiam adminiſtrantur, in hunc modum. ℞. pulegij, origani, calamenti, & foliorum lauri, abſinth. ceterac, foliorum rutæ, menthæ, & thymi, ana m. j. ſeminis aniſi, cumini ruſtici, fœniculi, & carui, ana p. j. aliquantulum contuſa bulliant in æquis portionibus vini albi, & aquæ, ad tertiæ partis

conſum

consumptionem; quo decocto calido foueatur venter, deinde linteo calido tecetur, & vnguentum, aut emplastrum aliquod ex supra dictis apponatur.

Sacculi etiam prodesse conspiciuntur ex eisdem rebus vino, aut aqua vitæ irroratis, quibus addes sal, milium, & sulphur. Similiter, vt iam diximus, prosunt frictiones totius corporis cum oleo, & sale nitro, aut sulphure factæ; aut nitro subtiliter trito vniuersum corpus conspergatur, & fricetur; sic enim corpus firmatur, & sudor commoueri solet, si in sole, aut prope ignem fricetur. Aliquando autem ægrum soli æstiuo exponemus trium, aut quatuor horarum spatio, iuxta meridiem, velato capite, interimque oleo anethi, & sale mistis fricare conueniet. Aut arena a sole ignita, aut pellibus a sole feruefactis ægrum occulere oportet, capite tantum reuelato; arena tamen ex mari omnibus præfertur, vt docet Plinius *lib. 39. nat. hist. cap. 6.* Post hæc aqua marina, aut aluminosa, siue B sulphurea lauetur; hæc enim morbum deterunt, & habitum corporis valentiorem reddunt, vt inquit Aetius. Tandem Asclepiade Authore, quem sequuntur Galenus, & Aetius, crura scarificare oportet circa talum internum, in loco quatuor digitorum spatio supra talum eminente, factis scissuris ea profunditate, qua quis in venæ sectione vtitur. Vidi ego puellam, quam curandam accersiui, valde anasarca, crurum & pedum tumore oppressam, cui dum crura scarificare vellem, sponte vlcera aquoso humore plena facta sunt in illius cruribus, ex quibus tanta humorum copia quotidie effluebat, vt quindecim dierum spatio, sine alio medicamine ad sanitatem fuit perducta, & nunc incolumis perseuerat. Si igitur ars imitatur naturam, ipsos naturæ defectus ars supplere debet. Itaque crura sunt scarificanda in hoc affectu, quod solet esse maximi emolumenti.

Cum scarificatione.

Sed non licet expectare quousque nimis crura distemperentur, aut eorum temperies subuertatur; nam ex vstione, aut ex scarificatione crurum calor nimis debilitatur, & gangræna subsequi solet; quod ego vidi in quodam ægro anasarca laborante.

§. IV.

Curatio tympanitis.

Aqua intercus, quam tympanitem vocant, eundem expostulat ordinem circa res non naturales, sicut hyposarcha, de qua prius dictum est. Præterea ad curationem illius maxime conducit D euacuatio, quæ fieri debet medicamento expurganti, vt omnes fatentur; nam licet non detur medicamentum, quod habeat vim expurgandi flatus, oportet tamen euacuare pituitam, & humores crassos, ex quibus flatus quotidie generantur: quam euacuationem efficimus phlegmagogis medicamentis, pro curatione anasarcæ traditis, quibus addere licebit flatus discutientia, vt semen anisi, fœniculi, carui, vel dauci. Clysteres etiam parantur ex eisdem rebus, quibus addes etiam anisum, fœniculum, anethum, & similia. Glandes etiam parari possunt ex melle tosto, cumino, & sale, & hieræ puluere, aut ex melle tosto, & agarici puluere, & sale gemma.

Vlterius vrinam prouocantia, & flatus discutientia ad intra, & ad extra sunt offerenda. Interius assumat æger quæ in curatione anasarcæ tradita sunt. Vtilia etiam sunt diacyminum, dianisum, diatrion pipereon, diagalanga, diamoschum, & pul-

A ueres Papæ Benedicti per se sumptæ, aut in aqua fœniculi, vel vino albo, illorum tamen quantitas pro vna vice sit cochleare vnum, vel ℥.j.

Ventri admoueantur quotidie cucurbitæ cum multa flamma, quæ tantam vtilitatem præstant, vt incantamenti quid simile huiusmodi præsidium efficere visum fuerit, vt inquit Galenus *12. method. cap. vltimo.* Poteris etiam salubriter vti supra commemoratis emplastris, & vnguentis, aut hac emplastrum quod recipit farinæ fœnugræci & seminis lini, ana ℥.iij. stercoris caprini, & columbini, ana ℥.j. panis tosti ℥.ij. salis nitri, seminis apij, fœniculi, dauci, & cumini, ana ʒ.ij. aquæ vitæ ℥.ij. aquæ mulsæ quod sufficiat, vt fiat emplastrum.

Sacculi etiam ex sale, milio, sulphure, anthos, origano, pulegio, calendula, & chamæmalo ventri admoti, & aqua vitæ irrorati iuuant. Iuuant etiam balnea sulphurea, & salsa, aut arena igne, aut sole calefacta, & suffitus per ignitos lapides. Reliqua ex aliarum hydropum curatione pete.

§. V.

Curatio ascitis.

Similis ordo est seruandus in cibi, & potus electione, & in alijs rebus non naturalibus, qualem diximus in curatione anasarcæ. Quibus institutis, si aliqua euacuatio sit suppressa, vt hæmorrhoides, & in mulieribus menstrualis euacuatio, viresque validæ sint, a sanguinis missione est exordiendum, vt diximus in generali hydropum curatione, ex Galeni consilio. Imò si possibile fuerit, à sanguinis missione est abstinendum, quoniam substantia aquosa tumorem efficiens est extra venas; C quapropter Galenus *4. de ration. victus, comm. 111.* ait: *Tympaniam verò, & ascitem nullus per sanguinis missionem sanare est ausus.*

Sanguinis tamen quantitas parca sit, ne iecur ex euacuatione imbecillius reddatur. Deinde vias reseramus, si aliquibus diebus recipiat æger syr. de eupatorio, de agrimonia, de duabus, vel quinque radicibus, & mel rosaceum, cum aquis absinthij, fœniculi, & cæterae. Mox humor aquosus est expurgandus, in quem vsum comprobant Authores succum radicis iridis, qui potenter humorem aquosum expurgat: dosis eius est ab ℥.ß. ad ℥.vj. & in fortioribus ad ℥.j. sic. ℞. succi radicis iridis ℥.j. mulsæ, aut mellis rosacei ℥.j.ß. puluer. diarrhod. Abb. ʒ.ß. misce; quam euacuationem licebit aliquibus diebus elapsis rursum repetere, vt monet Tral. Neque in hac parte est sequendus Alexander Massarias, qui asserit quantitatem succi radicis iridis extendi posse vsque ad ℥. iiij. cùm sufficienter purgatio adimpleatur ℥.j. vel ℥.j. ß. eiusdem succi. Brassicæ quoque marinæ succus, quam soldanellam vocant, bene aquam purgat à ʒ.j. vsque ad duas, vel tres, cum ℥.iij. aquæ mulsæ; addere tamen oportet ʒ. ß. pulu. diarrhod. Abb. vt corrigi possit, ne ventriculum, cui adueriatur, lædat, vireſque dissoluat. Succus aridus cucumeris siluestris, quantitate dimidij scrupuli, cum aqua mulsa ebibitus fortiter aquam educit, ex Dioscorid. *lib. 4. cap. 149.* Radix sambuci, aut ebuli in vino decocta hydropicorum aquam etiam euacuat, ex eodem *lib. citato, c. 168.* Syrupus ex elaterio compositus optimus est, si quantitate ℥.ij. per interualla assumatur. Succus sambuci, aut radicis ebuli in vino assumptus iuuat, ex Paulo. Iuuant etiam pillulæ Rhasis, quæ recipiunt rhab. succi agrimoniæ, seminis endiuiæ, ana ʒ.iij. agarici ʒ.v. folior. laureolæ infusorum in aceto, & siccorum ʒ.vj. fiant pillulæ, quarum

Aquam educentia.

Ii

quarum dosis sint ℈.ij. quæ fortiores erunt si eas succo iridis radicis efformaueris, aut oxymelite, in quo maduerit euphorbium, aut mezereon, vel laureola. Remissiores eas efficies demptis laureolæ foliis. Pillulæ de serapino, de euphorbio, & mezereon violenter aquam purgant; quare ab earum vsu recedes, nisi alia non sufficiant.

Cantharidum vsus. Aliqui cantharidum vsum probant, quia vrinas cient, & per illas ventrem expurgant, vt docet Galenus 11. *simplic.* & Plinius *lib.* 29. *naturalis hist. capit.* 4. carum tamen vsum improbat Auic. sunt etenim venenosæ, vt constat ex Galen. 3. *simplic.* & ex Plinio *loco proximè citato*. Neque sufficit ex Arabum sententia earum extrema detrahere, caput nempe, pedes, & alas, vt iubet Hippocrates 4. *de ratione vict. in morb. acutis, text.* 121. vbi poculum pro hydropicis parat ex cantharidibus, abiectis capite, pedibus, & alis; nam id constat ex Galeno *in comm. illius textus*, qui duorum Medicorum historias refert, ex quibus vnus corpora cantaridum, alter illarum extrema in potu hydropicis tribuerunt, & larga effusione aquæ eos interfecerunt. Meritò ergò consulit Vallesl. *in comm. textus Hippocratici adducti*, vt aliis auxiliis morbos deuastemus potiùs, quàm hoc remedio nocituo inducamus noxam: lac caprinum, & camelarum fœtarum in potu dare iubet Auicenna, quod aquam clementer purgat. Optimum pronocatiuum etiam est serum caprinum, in quo infunditur nardi spica, ex Matthæo de Gradi. Idem efficit vrina capræ, in qua infusa fuerit spica nardi cum melle sumpta. Hoc tamen vnum seruare debemus, vt à clementioribus semper incipiamus, quæ si non sufficiant, ipsa vrgentiæ ratio ad valentiora deuenire nos cogit. Alia multa afferunt Authores, nos autem faciliora, & probatiora adduximus.

Inter vnam, & aliam euacuationem oportet ante cibum assumere ʒ.j. dialaccæ, vel diacurcumæ in vino, aut in aqua fœniculi, vel graminis dissolutam, aut catapotia finges ab Aëtio adducta in hunc modum. ℞. seminis fœnic. cardam. radicis eryngij, corticis radicis capparis, cuiusque ʒ.j. stercoris columbini cochlearia duo, contere, & cum aqua catapotia ciceris magnitudine forma, & quinque ex eis quotidie præbe. Summè etiam conducit decoctum corticis radicis assari ex vino; aut ipsius radicis pulu. ʒ.j. in vino; vel decoctum iunci odorati, spicæ nardi, assari, phu, & meu; vel vinum aut aqua mulsa, in quibus per noctem maduerint absinthij comata.

Clysteribus etiam fortibus aquam educere tentabimus, qui sic parantur. ℞. radicis cucum. siluest. ℥.j. foliorum rutæ, anethi, chamæm, meliloti, mercurial. & betæ, ana m.j. radicis ebuli ℥.j. polypodij ℥.ß. coquantur in debita quantitate aquæ, cuius decocti accipe ℔.j. mellis rosacei persici ℥.ij. hieræ simplic. ℥.j. salis ʒ.j. misce. Vel ℞. decocti seminis carthami, & polypodij contusorum, origani, pulegij, rutæ, foliorum aureolæ, radicis althææ, & betæ ℔.j. olei anethini, & de capparis, ana ℥.j. elect. diaphœnic. ℥.j. misce.

Exteriùs admouenda. Exteriùs admouenda sunt emplastra, & vnguenta suprà tradita: linimenta tamen fieri possunt ex oleo de absinthio, irino, nardino & mentha; & superinspergemus puluerem absinthij, carpesiarum, anisi, fœniculi, cariophylorum, ammoniaci, & galbani. Valet vnguentum de Agrippa, dialthea, & de artanita, & hoc emplastrum. ℞. stercoris caprini, bubuli, & columbarum, ana ℥.iij. succi absinthij, & ebulorum, ana ℥.j. ß. succi cucumeris siluestris ℥.j. pulueris absinthij, cariophylorum, cardamomi, assari, & cubebarum, ana ʒ.j. bulliant in aceti mulsi debita quantitate ad emplastri consistentiam, & inter coquendum adde sulphuris ʒ.ß. misce, & fiat emplastrum.

Sed quia eiusmodi auxilia finem non attingant, si vires validæ sint, ad ventris punctionem, seu apertionem deuenire oportet, quam apertionem indicare visus est Hippoc. 6. *aphor. text.* 27. vbi sic: *Quicumque supppurati, aut aquam inter cutem patientes vruntur, aut secantur, si pus, aut aqua vniuersim effluxerint, omnes moriuntur.* Vbi non solùm docet esse faciendam sectionem, sed euacuationis quantitatem metiri iubet, ne ex immodica euacuatione spiritibus exsolutis, moriatur æger. *Manualis operatio quomodo exercenda.* Idem insinuat Paulus *lib.* 3. *cap.* 48. *in fine*, vbi ait, quod si asciris prædictis remediis non cesserit, ad perforationem veniendum est, quæ nulli alij aquæ inter cutem generi conuenit.

Aduertere tamen oportet, quod ad apertionem non debemus expectare quovsque viscera sint nimis distemperata; nam sic postea apertione factâ, & aquâ totaliter extractâ, nondum restaurantur: quapropter Hipp. *lib.* 6. *epidem. section.* 7. iubet hydropicos statim secare.

Sed de loco apertionis est dissensio inter Authores. Andreas Laurent. existimat, commodiorem esse apertionem per medium vmbilicum factam: quod probare nititur plurimis experimentis, siquidem plures visi sunt, quibus sponte solutus fuit vmbilicus, & postea refectis viribus incolumes euaserunt; idque ratione suaderi potest; si enim quò natura vergit, eò ducere oportet, vt inquit Hipp. sæpeque talem euacuationem per vmbilicum molitur natura, tutò naturam imitando eam administrare possumus. Accedit ad hoc, quod in ascite vmbilicus prominet adeò, vt si sola cutis acuto ferro compungatur, statim aquarum fiat effusio. Modum etiam apertionis insinuat ipse Andreas Laurentius, dicens: *Tota vmbilici circumferentia filo primò traijcienda est, vt arctari possit foramen, si maiori impetu erumperent aqua; deinde acute, & pungenti ferro secanda est cutis, qua parte vasa dehiscunt; mox anea, aut argentea fistula in vulnus immitti debet, per quam paulatim effluere possit aqua.* Auic. tamen, & antiquiores, vt Cælius Aurelian. 3. *tardar. passionum, c. de hydrope*, Albucasis, Mesuë, & alij apertionem moliuntur ad vmbilici latus; quam apertionem oportebit facere tribus digitis distantem ab vmbilico, ita vt si hydrops habeat ortum à liene, secare oportet partem ab vmbilico dexteram; quod si à iecore, aut à parte dextera initium sumat, partem sinistram scindere iubent; quam sectionem securiorem existimant. *Authoris obseruatio.* Ego enim quendam puerum curaui, adhibita sectione in latere sinistro ventris, ex qua paulatim tantam copiam aquæ extraxi, vt septem, aut octo diebus habitum naturalem recuperauerit. Neque Andreæ Laurentij obseruationum inscius eram, sed reuerà timui, ne vmbilici sectione secarentur venæ vmbilicales, & arteriæ, & euacuaris spiritibus, & sanguine mors inopinata succederet. Natura equidem docta est sine doctore, & per vias nobis ignotas morbi causas propellere solet, quas naturam imitando ars non semper assequi potest; & hac ratione vmbilici sectionem euitani, & propter timorem ruptionis vasorum, quæ in vmbilicum terminantur, probabilior, & securior apparet antiquorum dissecandi modus, quem in hac parte sequi volo.

Nota bene. Aduertere tamen oportet, quod non debemus secare membranam peritoneum dictam, sed tantùm cutem, & membranam carnosam, ne subitò effluat

effluat vniuersa aqua, sic enim per resudationem, & transcolationem paulatim aqua ex membrana illa transmittitur, de quo periculum feci. Neque est sequendus qui docet secare syphac.

Conducunt etiam vlcera iuxta vmbilicum candenti ferro facta, aut cutis ventris scarificationes separatim factæ in quem vsum vtile etiam est vessicatoria apponere, & permittere aquam effluere. Sed securius, & facilius auxilium est scroto setonem affigere, illumque apertum seruare, donec aqua euanescat.

De hydrope cum febre. Quod si hydrops febri adiongatur, aut ex febre, vel inflammatione, vel iecoris intemperie calida ortum contrahat, temperata remedia sunt ex vsu, vt docet Tralianus, vt sunt syrup. cichor. capill. Veo. acetosus simplex, & serum lactis caprini. Purgatio fiet per mirobalanos citrinos, quæ aquam citrinam educunt, & vt ait Auic. iecur roborant. Idem efficit rhabarb. dilutum cum seminis carthami emulsione, & agaricum trochisc. Purgatio similiter debet fieri per vices, & interualla. Rursus ad extremum vsum calidorum, vel frigidorum remediorum deuenies, pro ratione morbi exsuperantis. Similiter modo iecur attemperabis, & roborabis vngueoto santhalino, & rosarum, cum puluere aromatici rosarum, & calami aromatici; & vt summatim dicam, in omni hydropis specie post auxilia tradita iecur, & venter sunt roboranda, & firmanda.

Tandem si duæ hydropis species reperiantur, vt ascitis, & tympanitis, remedia vtrique sunt admonenda, quæ ex dictis facilè aptari possunt.

CAPVT III.

De ictero, seu morbo regio.

SI huius morbi nominis etymologiam spectes, denominationem sumpsit à quadam aue, quam latinè galbulam vocant, quæ est huius coloris; & vt alij volunt, quia hoc morbo affecti auis inspectione sanantur. Dicitur morbus etiam Regius, aut arcuatus, à colore arcus cœlestis. De hoc morbo egit Galen. 5. *de locis affect. cap.* 7. illumque definit Paolus *lib.* 3. *cap.* 5. dicens: *Regius morbus est bilis per totum corpus suffusio, modò atra, modò flaua.* Auic. etiam inquit: *Icteritia est alteratio coloris corporis fœda ad citrinitatem tendens, propter cursum humoris citrini, aut nigri ad cutem, & quæ sequuntur ipsam sine putredine.* Quorum verba quandam descriptionem huius morbi includunt potiùs quàm definitionem quidditatiuam, quoniam coloris cutis mutatio est symptoma in qualitate mutata, quod præsupponit morbum. Hæc coloris mutatio in tunicis albis oculi clariùs conspicitur, cui accidit error in visu, vt insinuat Galen. 1. *de causis sympt. cap.* 2. vbi ait: *Proinde qui morbo regio laborant, pallida omnia videre se putant, & pro humorum colorem mutantium natura error correspondet in visu.* Valles. 4. *controuers. c.* 2. probare intendit, vitium hoc prouenire ex humore intrà oculorum tunicas collecto, quo præsente omnia quæ videntur, apparent eiusdem coloris: sed de hoc satis diffusè actum est *cap. de albugine, & cicatrice oculorum.*

Causa icteri citrini. Alteratur quidem color propter humorem citrinum, vel attum, ad cutem transfusum, vt inquit Auicenna: sed quam ob causam iste humor fundatur, restat nunc explicare; incipiemus tamen à

A causis icteri citrini. Fit etenim icterus citrinus à iecoris calida intemperie, ratione cuius maiorem bilis copiam generat, quàm pro statu naturali, eamque natura ad cutem transfundit. Fit etiam ex totius corporis calida intemperie, quæ humores, & alimentum in bilem conuertit; quam etiam adiuuant cibi calidi, & aliæ causæ externæ calorem procreantes, inter quas connumeratur morsus viperæ, quo vniuersi corporis color in porri colorem mutatur, vt refert Galen. 5. *de locis affect. cap.* 7. *iam citato*, in historia cuiusdam Imperialium seruorum; aut ob potum venefici medicamenti. Insurgit etiam ex iecoris inflammatione, qua biliosi redduntur humores. Frequenter tamen fieri solet ratione obstructionis meatus, per quem ad vessicam fellis iecur bilem transfundit, vel propter obstructionem viæ, per quam defertur bilis à vessica fellis ad intestinum ieiunum dictum. Aut ob B vessicæ fellis imbecillitatem, non potentis iecur mondare, nec suum munus adimplere, vt si nimis repleta vessica sit, ita vt magis trahere non possit; aut ratione alicuius intemperiei, quæ illius facultatem trahentem debilitat. Accidit etiam tempore crisis, quando natura causam alicuius morbi præcedentis die critico ad cutem diffundit, aut alio die non iudicatorio. Cùm enim bilis ob dictas causas per intestina non purgatur, in iecur, & venas regurgitat, & ex illis ad cutem transmittitur, & consurgit dictum symptoma in qualitate mutata, & aliud in eis, quæ retinentur præter naturam. Ex quibus deducitur, huiusmodi symptomata præsupponere varios morbos, à quibus fiant, vt cuilibet consideranti patebit, & ostendit Galenus 4. *aphor. comm.* 62.

Dubium. Sed antequam ad alia properemus, explicare oportet textum Hippocratis 4. *aphorism.* 62. vbi C ait: *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit, malum.* Videtur enim ex huius verbis, quod si accidat ante diem septimum, non possit conferre. Quod confirmare videtur Galenus *in eiusdem textus comm.* vbi inquit, quod ante septimum non potest iudicatorie bilis ad corpus effundi: & ratio huius est, nam vt crisis perfecta fiat, requiritur humorum perfecta coctio; & quia bilis, ex qua icterus morbus fit, est crassa, & coqui non potest, nec euinci ante diem septimum; ideò ante illum diem in febribus superueniens non est bonus, quia est symptomaticus: sed quia à die septimo iudicatorie potest bilis excerni, quia potest euinci, & coqui, ideo aphorismo subsequenti inquit Hipp. *Quibus in febrib. s morbus Regius septimo, vel nono, vel vndecimo, vel quatuor decimo superuenerit, bonum, nisi dextrum hypochondrium obdurverit.*

Plinij sententia. D Sed pro contraria parte stat Plinius *lib.* 26. *capite* 12. vbi ait: *Hipp. morbum regium ante septimum diem in febre mortiferum signum esse docuit; noscimus tamen vixisse aliquos ab hac desperatione.* Auert. 4. *collection. cap.* 43. inquit, quod si febribus quinto die morbus regius superuenerit, laudabile est, vita ratione, & maximè in temporibus, & corporibus calidis; & hæc (ait) est sententia Collegiorum Medicorum omnium Persarum, & Indiæ maioris, & pro maiori parte illorum de Antalisi: & possibile est, quod istud quod dixit Hipp. locum in Græcia habuit, quia terra illa hac frigidior existit; & ratio huius est, nam si morbus pefacutus est, in quinto die, & ante illũ diem iudiciales euacuationes facit: ergo poterit eo die vtiliter morbus regius aduenire. Quod si dicas materiam morbi regij esse crassã, quæ ante 7. diem coqui nequit, contra est, nam si crassa esset, non posset in tenuissimas;

& densissimas tunicas subire, & ad cutem perue- A niat.

Vallef. senten-tia. Vallef. aliâ viâ incedit, qui 10. *controu. cap.* 9. inquit, quod Hippoc. sub exemplo singulari vniuersalem doctrinam tradidit, & tanquam per exemplum septimum diem apposuit, vt sub illo alij iudiciales, & decretorij intelligantur; ita enim efficit etiam 2. *aphor. text.* 25. vbi inquit, morbos autumnales longos, æstiuos breues esse, exemplum apponens in quartana, vt sub illa reliqui morbi intelligantur, vt docet Gal. *in comm.*

Vega senten-tia. Vega 4. *aphor. comm. etiam* 62. Vallef. sententiam redarguit, neque eius admittit interpretationem, siquidem *aphoris.* 64. Hipp. adducens dies criticos, quibus febres in morbum regium terminantur, nullam quinti diei fecit mentionem: quod confirmant Galeni verba, dum asserit, quod bilis ante septimum indicatoriè efferri non potest, neque tertio, inquit, neque quinto die bilis, quæ icterum facit, cocta est, quæ ob crassitudinem cutem non B permeat, neque sudore, neque sensibili euacuatione educitur. Quare respondet ad Plinium, quod ipse deceptus fuit; nam Hipp. non dixit, quod morbus regius ante septimum est signum mortiferum, sed quod est signum malum; neque parum interest, hoc aut illud dixisset. Neque Auerr. experimentum concludit, benè enim potest ante septimum morbus regius in febribus symptomaticè aduenire, & sine signis coctionis, & posteà quod æger liberetur auxilio Medici, naturâ valente; quod neque negauit Hipp. Cum hoc tamen est malum signum, quia fit sine signis coctionis.

Quid sentien-dum. Sed vt verum fatear, potiùs existimo, vt iam alibi dixi, Hippocratis doctrinam non esse vniuersalem, sed in plurimum esse veram; neque esse regulam tam generalem, quæ nullam patiatur exceptionem; neque inuenio rationem pro aliqua istarum partium concludentem, vt inquit Hugo Senensis in huius loci expositione: & quia rarò C euenit morbus regius ante septimum diem per febres, qui febrem ipsam iudicet, ideò de quinto die nihil profert Hippocrates in sententiis suprà allatis. Sed de hac breui quæstiuncula dicta sufficiant.

Causa icteri nigri. Icterus niger fit vitio splenis, vt inquit Galenus 5. *de locis affectis, cap. vltimo*; nam licet niger color fieri posset à iecore calido, vt inquit Auicen. nigrior tamen apparet, & frequenter fit ob vitium lienis, qui propter debilitatem attractricis non attrahit humorem nigrum, neque sanguinem pro more expurgat, vt notat Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 2. *cap.* 17. Debilis redditur lien propter tumorem, inflammationem, & ob- D structionem venarum, per quas melancholiam attrahit, aut ob intemperiem, præsertim frigidam.

Nota. Præterea aduertere oportet ex Auicennæ sententia, quod humor icterum faciens est sine putredine; si enim putresceret, febris necessariò adesset illi humori proportionata. Rationem adducit Petrus Garcia; nam humor licet sit extra vasa, tamen quia est in cute, aut iuxta illam, facilè ventilatur ab aëre externo, qui putredinem inhibet, quia ad defectum ventilationis in nostris corporibus frequentiùs sequi solet putredo. Similiter neque fit rigor, dum humor ad cutem pellitur; nam rigor est concussio facta mediis musculis, at venæ neque musculi sunt, neque facultatem concussiuam habent; & sic licèt humorem expellant, non concutiuntur membra, vt accidit in rigore. Est etiam alia icteri differentia ex vtrisque composita, quam etiam adducit Auicen. *fen.* 15. *lib.* 3. *tractatu* 1. *capite* 3. & alij.

Ad huius morbi cognitionem signis opus non habemus, cum secum signum in mutatione coloris afferat, quo facilè cognosci quit; sed quia sub se plures complectitur species, signa tradere oportet, quibus illas dignoscamus.

Si igitur ex inflammatione, schirrho, aut obstructione iecoris, aut lienis ortum ducat symptoma, *Signa.* in peculiaribus de his morbis capitibus signa tibi damus, aderitque harum partium grauitas. Quod si intemperies calida, & sicca iecoris sit illius causa, nulla percipitur grauitas, & in manibus, ac pedibus calorem sentiunt. Causæ externæ calidæ ægri sermone agnoscentur. Verùm si obstruatur via ab hepate in vesicam fellis, vrina flaua, & sæpe virens redditur, & quædam grauitas in parte sentietur. Quod si tractionis debilitas fit in causa, nulla erit grauitas in parte; vrina tamen flaua, & virens reddetur. At si meatus obstruatur, qui à vesica fellis in intestina terminatur, fæces albæ apparebunt, & duræ, & non facilè deiicientur, & vrina excernitur coloris crocei. Quod si causâ obstructionis lienis morbus insurgat, aderit cutis nigredo, & vrina nigra, eritque eius subsidentia vt fæx vini nigri. Idemque eueniet, si aderit schirrhus lienis, inflammatio, intemperies frigida, vel debilitas facultatis attrahentis, aut expellentis illius. Quæ omnia signa propria habent, & ex dictis facilè deprehendes.

Morbo regio laborantibus si fiat hepar durum, *Præsagium.* malum est, ex Hippocrat. 6. *aphor. text.* 42. Et quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit, malum; quod si septimo die, nono, vndecimo, & decimoquarto superuenit febribus, bonum, nisi dextrum hypochondrium obduruerit; si verò non, non bonum, ex eodem Hippocrat. 4. *aphorismor. text.* 62. & 64.

§. Vnicvs.

Curatio icteri, seu morbi regij.

Morbus regius, qui ratione crisis febribus superuenit, facillimè sedatur balneis aquæ dulcis, & totius corporis frictione, quæ aperientibus, & discussoriis fieri debet, vt oleo chamæmali, anethi, & iridis. Quod si ex iecoris inflammatione ortum ducat, curabitur vt diximus capite de illius inflammatione. Verùm si ex schirrho, aut obstructione originem ducat, curationem accipies ex capite de obstructione iecoris, & de schirrho lienis. Aliqua tamen adducemus ad hunc morbum, dum procedit ab obstructione, à qua frequenter fieri conspeximus.

Cibi omnes incisorij, & attenuatorij sint. Ex volucrum quidem genere montanæ aues domesticis sunt præferendæ, quæ elixentur cum iis quæ vim attenuandi, & deobstruendi habent, vt petroselino, ciceribus nigris, cichoreo, scariola, cinnamomo, pipere, & satureia. Olera sint asparagus, carduus, eryngium, cappares, fœniculum, radiculæ folia. Potus sit vinum album, tenue, & non nouum, aut aqua scolopendrij, vel graminis. Animi passiones euitent, exercitatio ante cibum salutaris: frictiones, & balnea conueniunt; & alia, quæ adduximus in curatione obstructionis iecoris. Deinde duo maxima remedia principatum obtinent, sectio venæ, & purgatio. In quibus igitur multitudo sanguinis vnà cum bile in toto

toto corpore abundat, & quos circa hepat dolor, aut distensio infestant, nihil venæ sectione commodius fieri potest, vt ostendit Aetius. Paulus iubet secare venam basilicam lateris dextri. Verùtamen si lien sit pars affecta, sinistri brachij venam secare debemus, vt monet Galenus *de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap. 16.* Mox humores attenuare, & vias aperire oportet syrupo cichorei, capill. Ven. duarum, & quinque radic. & absinthij, cum oxymelite, & cum decocto radicum acoti, fœniculi, petroselini, & prolytrici. Deinde humorem biliosum, & crassum obstruentem purgabis in hunc modum. ℞. rhabarb. optimi, & agarici trochisc. ana ℈.ij. fiat infusio, & expressio secundum artem in decocto radicis ciceri, rubeæ tinctorum, capill. Veneris, & foliorum sennæ, & adde catholici, aut elect. diaphœnic. & in ictero nigro confect. hamech, aut elect. diasennæ ʒ.iij. syr. persici solut. ℥.j. misce, & fiat potus. Possunt etiam formari catapotia ex massa pillul. de rhab. & de agarico, vel assumat æger pillulas fœtidas, & aggregatiuas; purgationesque reiterandæ sunt ex Aetij consilio. Alia solutiua accommodare poteris in formam potus, vel boli, vt tibi visum fuerit; quæ si non prosint, valentioribus aperientibus est vtendum. Conferunt ergo serum lactis capræ, quæ herbis aperientibus sit nutrita, aut decoctum apij, pulegij, calaminthæ, cuscutæ, radicum cichorei, lupulorum, & asparagi, si aliquibus diebus sumantur illius ℥.iiij. cum ℥.ij. syrupi duarum, vel quinque radicum, aut succus foliorum radiculæ cum melle. Valent etiam ad idem dialacca, diacurcuma, trochisci de rhab. de eupatorio, & alia *capite de obstructione* adducta, ex quibus possunt formari pillulæ, ne ægrum sua amaritudine offendant, vel omnia per balneum distillare conuenit, & illius distillationis quotidie bibere ℥.iiij. Oportet etiam partem affectam roborare, & deobstruere exterius admotis. Si ergo iecur sit pars affecta, aut vessica fellis, eam inungere oportet vnguento deoppilatiuo succorum, cui misceantur olea nardi, absinthij, & menthæ. Quod si splen patiatur, oleo nardino, & de capparis, aut vnguento de Agrippa, vel deoppilatiuo foueri debet.

Mox humor cutis discutiendus est balneis, & frictionibus, & sudationibus. Sudor igitur prouocetur decocto calido fœniculi ebibito, & seruetur æger in loco calido pannis circumtectus. Cutem etiam absterges succo raphani, & vino albo mistis. Quod si color faciei, & oculorum vitiatus adhuc peristat, narium infusionibus est vtendum, quæ fieri possunt ex succo betæ, & aqua mulsa, aut ciclaminis succo, aut melaotio cum aceto.

Si verò à morsu animalis venefici fiat, theriacam commendat Gal. 5. *de locis affect. citat.* quâ ipse serum Imperialem curauit: mithridatum etiam est vtile, & alia alexipharmaca.

Si verò à iecoris intemperie calida insurgat morbus, vteris refrigerantibus capite de iecoris inflammatione allatis; idemque efficies, si ex totius corporis calore immodico oriatur: ad quem maximè iuuat balneum aquæ frigidæ tempore æstatis, & aquæ tepidæ tempore hiemis, & tandem conferunt syrupi, vnctiones, & clysteres, quibus vis refrigerandi insita sit.

CAPVT IV.

De schirrho lienis, & eiusdem obstructione.

DVplici de causa lien crebriùs schirrhosis vitiis affligitur, vt docet Galenus 13. *methodi, cap. 16.* aut propter eius substantiam raram, in quam facilè humor imbibitur; & propter nutrimenti, quo vtitur, speciem, quod est humor crassus, & melancholicus, ex quo tumor schirrhosus generatur, dum partibus quæ indurantur, tenaciter infigitur. Duplex schirrhus assignatur à Galeno 2. *de arte curat. ad Glauc. cap. 4.* exquisitus, & non exquisitus. Exquisitus schirrhus est tumor præter naturam, sensu priuatus, durusque; non exquisitus, non omninò insensibilis est, difficulter tamen omninò sentitur. Qui lienis tumore hoc afficiuntur, eos splenicos appellare consueuerunt, vt scriptum reliquit Gal. 9. *de compos. medic. secund. locos, c. 2.* Ex dictis constat, morbum hunc consistere in magnitudine adaucta, cum intemperie frigida, & continui solutione, vt insinuat Galenus 5. *de simplic. medic. facult. cap. 7.*

Causæ sunt humores crassi, viscosi, in particulæ paruis meatibus impacti, in quibus digesta per halitum tenui humiditate, quod remanet, frigidum, & congelatum est, efficitque tumorem schirrhosum dictum. Congregatur humor à principio paulatim, & augetur; quo tempore sanationem recipit, vt inquit Galen. 2. *de arte curat. ad Glauc. cap. 5.* vbi se schirrhum hepatis sæpiùs ab initio sanasse ait; vbi verò ad plures dies fortè fuerit extensus, neque ipse sanare potuit, neque alium vidit, qui posset. Si enim consummetur schirrhus, & legitimus fiat, curationem non admittit; quod si illegitimus sit, licèt incurabilis non sit, difficulter tamen recipit curationem, vt ipse *eodem libro, capite 4.* testatur. Sequi etiam solet ad inflammationes, & erysipelata, propter imperitiam Medicorum, qui in earum principiis nimis adstringentia, & infrigidantia adhibuerunt, aut dum aliquem tumorem calefacientibus resoluere tentarunt, resolutis, & absumptis tenuioribus partibus, & humidioribus, residuum exsiccatum in lapidis duritiem conuertunt; quod accidere etiam potest ex nimio ardore inflammationis tenuem humoris partem dissoluente, crassiori relictâ. *Schirrhi causa.*

Inter causas externas annumerantur quæcumque humorem crassum gignunt, vt alimenta crassa, vinum nigrum, & aquæ frigidæ nimius potus. Inter animi passiones timor, & tristitia, si longo tempore perseuerent, humorem crassum, & melancholicum progignere valent: item si aliqua euacuatio sit suppressa, vt hæmorrhoïs, aut menstrualis purgatio.

Schirrhum lienis agnoscimus ex tumore, & duritie sinistri hypochondrij, cum exiguo, aut nullo dolore; in intensa ambulatione, velocique cursu fatigantur; totius corporis color ad nigredinem vergit, eo quod eius munus attrahendi melancholiam ex venis, & hepate deficit; mœstitias facit, ac nonnunquam ciborum vehementissimas appetentias, sæpe numero subuersionem, & nauseam. Aqua etiam inter cutem superuenire solet, quia lienis frigiditati iecur consentit, vt inquit Galen. 6. *de locis affectis, cap. 1.* Superueniunt etiam crutibus vlcera, quæ omninò non sanescunt, *Signa.*

cunt, aut certè cicatricem vix recipiunt, fierique solet tumor crurum, ex Celso *lib.* 4. *cap.* 9.

Obstructio lienis. Lienis obstructio ab eisdem causis proficiscitur, àquibus iecoris obstructio, eademque signa habet; in parte tamen sinistra ea inquirere debes, quæ cum à crassis & frigidis humoribus initium habeat, vt schirrhus, eandem ferè intentionem curatiuam habet cum ipso, parumque distat ab obstructionis iecoris curatione.

§. VNICVS.

Curatio schirrhi, & obstructionis lienis.

Morbi, qui in iecinore, & liene similes inueniuntur, similia genere medicamenta requirunt; cæterùm tanto valentiora lien, quantò crassiori vtitur alimento, vt docet Galen. 13. *method. cap.* 17. Mitiora ergo remedia adhiberi debent in curatione schirrhi iecoris, quam in curatione schirrhi lienis; ea tamen omnia in hoc capite tradere decreuimus.

Victus ratio. Victus ratio eadem esse debet, quâ in obstructionibus iecoris vsi fuimus, & in icteritio morbo; cibi enim concoctu faciles sint, & qui facultatem incisoriam, & repurgantem habeant. Vitanda sunt crassa, & viscosa edulia, dulciaque; nam dulcibus iecur, & lienem intumescere ait Gal. 13. *meth. cap.* 14. Potus sit vinum album, in quo radix capparis, aut scolopendrium sint infusa, vel decocta, ex Traliano; aut vinum, in quo ferrum ignitum sit extinctum. Quod si febris adsit, extinguatur in aqua; sit autem ferrum, quod in ipsis extinguitur, stomoma, quod esse conuenientissimum refert Aëtius. Vitium hoc quies auget, ex Celso; quare exercitium laudatur, quo meliùs se habere ægrotantes quotidie experimur. His sic debite institutis, si adsit sanguinis copia, ex vena basilica sanguinem extrahes, quod fieri debet ex brachio sinistro; moderatè tamen est sanguis extrahendus, & humorum fiet præparatio cum syrup. s, & decoctis inscindentibus, & attenuantibus, vt sunt syrupi fumariæ, lupulorum, duarum, & quinque radicum, mel rosaceum, oxymel, & syrupus de pomis, qui assumi debent cum decocto capill. Vener. tamarisci, & asplenij: deinde vacuantibus veteris, vt ℞. diasennæ, & confect. Hamech, ana ʒ.j. syrupi fennati ℥.iij. decocti Pugini ℥.ij. ß. misce pro potu. Aut ℞. capill. Ven. & scolopend. ana m. ß. seminis cartami contusi, epithymi, & foliorum sennæ, ana ʒ.j. coquantur in debita quantitate aquæ ad medietatis consumptionem, cuius decocti accipe ℥.iij. in quo infunde agatici trochisc. in ligatura ʒ.j. facta expressione, adde diasennæ ʒ.iij. syrupi Regij ℥. ij. misce, & fiat potus, in quem vsum accommodari possunt pillulæ de fomaria, indæ, & aggregatiuæ. Post purgationem verò ad emollientia, & resoluentia deuenire oportet, in quorum vsu aduertere oportet ex Gal. 14. *meth. cap.* 4. quod nimis resoluentia, & exsiccantia non sunt administranda in hoc affectu; nam quod est in eo tenuium partium, facile digeritur, & resoluitur; reliquum verò veluti lapidosa concretio linquetur, & insanabile fiet. Quapropter ea tantùm apta sunt, quæ emolliendo digerere possunt, vt sunt medulla ceruina, vitulina, sebum caprinum, leoninum, taurinum, bdellium, & thymiama, ex quibus cum oleis parati possunt vnguenta, quibus lienis regio inungatur, vt ℞. olei de capparis, & absinthij, ana ℥.j. ß. axungiæ gallinæ, & anatis, & medullæ crurum vituli, ana ℥.ß. dialtheæ, & hyssopi humidi, ana ℥.j. ammoniaci in aceto dissoluti ℥.ß. ceræ quod sufficiat, vt fiat vnguentum. Vel ℞. olei amygd. amar. lilij albi, irinl, & de capparis, ana ℥.j. pulueris corticum, radicum capparorum, & euphorbij, ana ʒ.ij. medullæ ceruinæ, & vitulinæ, & adipis anserinæ, ana ℥.ß. aceti ʒ.ß. ceræ, quod sufficiat ad vnguentum. Ad idem valent vnguentum deoppilatiuum, & dialtheæ, & vnguentum aragon, aut hoc, quod recipit olei laurini, capparorum, & absinthij, ana ℥.j. succi ebulorum, & aceti albi, ana ℥.ß. bulliant ad aceti, & succi consumptionem; saponis mollis, dialtheæ, vnguenti Aragonis, & Agrippæ, ana ℥.ß. adipis anserinæ, sebi caprini, ana ℥.ß. galbani, & ammoniaci in aceto dissolutorum, ana ʒ.j. ceræ quod sit satis ad vnguentum.

Procedente verò tempore, si hæc non prosint, ad valetiora deuenies, ammoniacique, bdellij, opoponacis, & galbani aliquid in maiore quantitate addes, dum prius in aceto dissoluantur. Aliqui vtuntur ammoniaco in aceto dissoluto ad luti crassitudinem lieni imposito, idque solum ei curando sæpe satis fuit, vt ostendit Galenus 14. *method. cap.* 5.

Sed antequam iis splen liniatur, foueri potest decocto radicum altheæ, & capparorum, absinthij, eupatorij, & chamæmali, scolopendrij, origani, anethi, & hyssopi, aut in oleo irino, vel de capparis incoquimus radicem altheæ, ac siluestris cucumeris, vt eo foueatur lien, vt *capite citato* Galen. innuat. Aut in aceto acerrimo candentem igne lapidem extingues, quem pyritem vocant; qui eius copia non datur, molarem, ex quo molas faciunt; & illum vaporem ascendentem recipiat æger in parte vbi schirrhus vexat: deinde aliquod vnguentum præscriptum impone; quem curandi modum Gal. *loco proximè citat.* obseruauit. Valent etiam emplastra de meliloto, & diachilone, & filij Zachariæ, aut emplastrum quod fit ex myrrha, ammoniaco, & galbano in aceto acerrimo dissolutis, & cum resina terebinthina exceptis.

Interim dum hæc fiunt, assumat æger ea, quæ vim habent attenuandi, & repurgandi humores, inter quæ sicut absinthium est iecori accommodum, ita lieni capparis cortex; & quale iecinori est eupatorium, ita lieni scolopendrium: ab his est tamariscus, myrtica dicta, polytricum, hederæ cacumina, salicis folia & semen, radix eryngij, scordium, acorus, trifolium, calaminta, & quinque radices diureticæ, & alia quamplurima, quibus varia possunt aptari medicamenta, quæ assumi possunt per os. Bibat ergo æger summo mane absinthij decoctum, aut vinum absinthites, quod bibatur in vase tamarisci, de quo Lacuna super Dioscoridem refert, quod lienem deuastat, vel coërcet. Oportet etiam assumere aliquibus diebus trochiscos de capparis, de eupatorio, aut de rhabarb. quantitate ℥.j. cum vino, aut decocto tamarisci, scolopendrij, & capill. Veneris. Idem efficiunt dialacca, & diacurcuma, eadem quantitate assumptâ in pillularum forma, aliter enim sunt gustui ingrata. Syrupus etiã ex chalybe confectus prodesse conspicitur, cuius tamen vsum aliqui reformidant; illum tamen approbat ipsa obseruatio, si debitè administretur. De iis omnibus actum iam est capite de iecoris obstructione: quæ ergo ibi adduximus, in hoc casu sunt obseruanda. Quæ verò adduximus medicamenta ad schirrhum curandum, obstructionis lienis curationi etiam accommodari possunt, & iecinoris schirrho; ex his tamen benigniora elige.

CAP.

CAPVT V.

De lienis inflammatione.

CVM lienis substantia rara sit, omni excrementorum generi excipiendo aptissima est; & licèt ob humores crassos, quibus nutritur, tumores frigidos frequenter patiatur, nihilominus aliquibus inflammationibus molestari solet, sanguine nimirum ad ipsum lienem confluente, ibique putrescente; rarò enim erysipelate afficitur, vt inquit Auicenna *fen.* 15. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 4. nam humor biliosus, & tenuis ob laxam huius visceris substantiam facilè fluit; crassus verò remanet.

Productionis modos, & causas ex capite de iecoris inflammatione require.

Agnoscimus morbum ex pondere, dolore, ardore in sinistro hypochondrio, & si digitis prematur, tumor ob duritiem facilè deprehenditur, quia ex sanguine crasso, & fæculento prodit. Accedit etiam febris continua, quæ quarto die maiorem solet habere accessionem; corpus, & facies vigiliis emarcescere solent, sitis infestat, color melancholicus, aut pallidus fit, & aqua subter cutem subsequi solet, vt asserit Tral. *libro* 8. *cap.* 2. Quod si ex sinistra nare sanguis erumpat, ægrotantibus commodum est, vt inquit Auicen. lienosis etiam, si difficultas intestinorum superueniat, bonum est, ex Hipp. 6. *aphor. text.* 48. non tamen debet esse intestinorum difficultas nimia, aut longa; sic enim aqua inter cutem, & læuitas aduenit intestinorum, & moriuntur, vt ipse etiam testatur *eodem lib. textu* 33. lienis inflammatio plerumque in schirrhum degenerat, vt notat Paul. *lib.* 3. *cap.* 49.

§. VNICVS.

Curatio inflammationis lienis.

CIbus sit, qualem descripsimus in curatione inflammationis iecoris; declinet tamen ad minùs tenuem, quia iste morbus ob sanguinis crassitiem longior esse solet. Ab initio ergo conuenit ius pulli cum mica panis, aut alæ auium elixæ cum lactuca, cichoreo, & petroselino. Lactuca, cichoreum, & scariola elixa, pauco oleo, & aceto, & saccharo condita, esui apta sunt, aut vt vult Tral. solo ptisanæ cremore æger sit contentus. Procedente verò morbo conueniunt aues elixæ, vt gallinæ, capones, phasiani, perdices nouellæ, & turtures, oua sorbilia, pisces saxatiles, poma acida, & alia huiuscemodi, quæ modico aceto parari debent. Potus sit aqua hordei, aut schorzoneræ, vel vinum album aquosum. Ventrem lenem habeant, aut clysteribus emollientibus vtantur.

Rursos, quia venæ sectio omnibus visceribus inflammatis præsentaneum remedium est, in lienis inflammatione adhibenda est, ex Traliani præcepto, quæ fieri debet ex basilica brachij sinistri, & ex saluatella eiusdem manus, vt docent Galen. *de euac. ratione per sang. missionem, cap.* 16. & Paulus *lib.* 3. *capite* 49. Sic enim fit reuolsio ex longioribus interuallis, propter quandam cognationem, quæ inter venam manus sinistræ, & lienem intercedit, vt ibi Paulus ait.

Interim humorem ad expurgationem parabis, quem quia crassus est, attenuabis syrupo borrag. acetoso, capill. Veneris, & cichorei, cum aquis hordei, borraginis, & lupulorum. Deinde leuia medicamenta aluo ducendæ sunt idonea, vt notat Tral. fortiora enim non conueniunt in inflammationibus internis, donec inflammatio sedetur. Competunt ergo mercuriális, & vrticæ folia elixa, aut manna, vel pulpa cassiæ in iure dissoluta: aut ℞. pulpæ cassiæ ʒ. ß. dissolue in ℥. iij. decocti Puginij syrupi sennati, aut persici solutiui ℥. iij. misce, vel cum pulpa cassiæ, & diacatholic. & saccharo parari possunt morselli.

Extrinsecus etiam medicamenta admouentur, quæ citra calorem euidentem exteruent, quibus admisceantur adstringentia, magisque, aut minùs adstringes pro irruentis humoris maiori, vel minori impetu, vt docet Aetius. Conueniunt ergo in principio vinum austerum oleo dulci, aut rosaceo permistum, aut acetum, in quo bullierint oliuæ, aut rubi folia, cui in decoctione absinthij aliquid addes, illudque miscebis cum oleo rosaceo, aut lentiscino. Quod si dolor sedari incipiat, ad ea, quæ attenuandi, & resoluendi vires habent, deuenire oportet. Fotus itaque fiet ex posca, aut vino austero, in quo decocta sint absinthium, lentiscus, & pulegium, aut radix capparorum. Emplastra etiam conueniunt ex farina fœnogræci, seminis lini, & hordei, cum posca, aut hoc quod recipit farinæ hordei, & lolliaceæ, ana ℥. ij. olei rosarum, & laurini, & de capparis, ana ʒ. j. adipis gallinæ, & anatis, ana ʒ. j. misce, & cum posca fiat emplastrum. Vel ℞. farinæ seminis lini, furfuris, & panis tosti, ana ℥. j. pulu. absinthij, pulegij, & origani, ana ℥. ß. olei capparorum, & laurini, ana ℥. j. ß. bulliant in posca, & fiat emplastrum.

Quod si in suppurationem tendat inflammatio, curabitur vt capite de iecoris inflammatione diximus; quæ si in tumorem schirrhosum conuertatur, ad caput de lienis schirrho confugies.

Præter lienis morbos traditos caput instituunt Authores de lienis flatuoso tumore; sed quia facilè cognoscitur, & causas, & curationem sufficienter ostendimus *cap. de ventriculi inflatione*; ideò consultò à lienis flatuosi tumoris curatione me abstineo, eamque eo capite requires. *De lienis inflatione.*

CAPVT VI.

De diabete.

CVm triplex in hepate redundet excrementum, biliosum, melancholicum, & serosum, duo priora peractâ coctione in hepate expurgantur; in venis tamen adhuc serosum excrementum superest, vt humores crassos, & ineptos ad motum vehat, & in penitiores partes deducat; quod cùm peractum sit, tanquam inutile, & redundans secernitur, & expurgatur; in quem vsum renes natura construxit, vt serosi excrementi conceptacula, quibus data est serosum excrementum trahendi facultas, vt docet Galen. 5. *de vsu partium, cap.* 5. Ex ipsis etiam ad vessicam meatus prælongos, fortesque, quos vreteras nuncupamus, natura struxit, per quos renes ad vessicam vrinam transmittunt, quæ si statim ac bibitur, in maiori quantitate excernitur, est huius morbi euidens indicium. Diabetes equidem dicitur à διαβαίνω, hoc est pertranseo, quem hydropem matellæ, vrinæ profluuium, aut dipsacon appellant. Cùm ergo potulenta statim qualia assumpta sunt, per vrinam transmittuntur, diabetes

vitium appellatur, vt inquit Paulus *lib. 3. c. 45.* In hoc morbo supra modum bibunt, & sitiunt ægri, & exuberanter id quod biberunt, reddunt, eo à suis qualitatibus non mutato, vt ostendit Galen. loco proxime citato. Hic affectus similis est intestinorum lænitati, quatenus in vtroque affectu ea quæ per os sumuntur, nullam mutationem recipientia celeriter pertranseunt; & quemadmodum in lienteria excitari solet vehementissima ciborum cupiditas, ita etiam in diabete vehemens appetitus bibendi insurgit, ob vehementem renum appetitum, quo ad se serum per cauam venam alliciant.

Habet etiam similitudinem cum fame canina, per quam multa impetuosè ingeruntur, atque ea celeriter excerni coguntur, quia deuoratorum pondus sustineri non potest: ita enim in renibus quoque accidit, qui impetuosè humorem serosum attrahunt, ac eum statim in vesicam impellere coguntur, quia ex eius multitudine nimis grauantur.

Quæ sunt consideranda in hoc affectu. Ex dictis tria sunt consideratione digna in ho affectu; celeris quidem transitus eius, quod potatur; immodica copia ingestæ, & egestæ substantiæ; & sitis inexhausta, quæ ex celeri transitu potulentæ substantiæ, & eius profusione succrescit. Quæ omnia breuiter sunt examinanda.

De celeri transitu dicendum est, quod cùm renes attrahant sanguinis serum, & sanguis in venis huiusmodi humiditate maneat exspoliatus, vasa exsiccata tunc attrahunt ex hepate, deinde hepar attrahit ex intestinis, & ventriculo; & cùm ventriculi venæ horum attractione exsiccentur, & ab ore ventriculi sugant, sequitur statim appetitus desiderij, deinde bibunt, & exhibitam potionem venæ exinanitæ rapiunt, atque ex iis aliæ, donec ad renes perueniat; qua renes granati, eam ad vesicam vrinæ excernunt, & rursus denuò appetunt Quæ omnia cùm breuissimo tempore fiant, ideò diximus, eorum quæ bibuntur, adesse celerem transitum.

Ingeritur immodica copia potulentæ substantiæ ob eandem rationem, quia immodica attractio fit ex ventriculo, & maximum appetendi desiderium excitatur; & hanc ob causam sitis etiam inexhausta consurgit: quæ omnia sunt ad mentem Galeni loco superius citato.

Plus excernitur, quàm bibitur, quia non solùm potulenta substantia, sed humor serosus in venis contentus attrahitur, & secernitur, ita vt asserat Ioannes Paschalius 2. *lib. cap. 50.* quod puella olim Mediolanensis per sexaginta dies singulos sexdecim matulas vrinæ mictu impleuit, cum biberet circiter tres ampullas. Vlteriùs carnium ac membrorum substantia colliquatur, & per vrinam secernitur, vt notat Aretheus 2. *de sign. & causis diuturn. morborum, cap. 2.* & ita potus licèt sit copiosus, multitudini tamen vrinæ non respondet.

Hunc affectum appellat Aëtius diuturnum, non quia si semel sit perfectus, diu duret, quia velox est eius transitus, vt inquit Aretheus; sed quia diuturna esse solet huius morbi creatio, & longo parturitur tempore. Neque hoc est contra Galenum, qui loco citato inquit, quod hic morbus subitò euenire solet; nam ibi se ipse explicat, dum dicit, quod supra modum sitiunt ægri; non enim datur diabetes exquisitus, donec vehementer sitis infestet, quam præcedunt attractiones renum, hepatis, & venarum, quæ humorem serosum sugunt ex venis, & toto corpore, donec sensus suctus in ore ventriculi percipiatur, & insatiabilis sitis insurgat; quæ omnia fieri subitò non possunt, sed sensim fiunt. At verò quando iam ingens sitis infestat, & simul eo quod ebibitur, non satiatur æger, & aqua egreditur sicut ebibitur, tunc diabetes perfectus exsistit, qui subitò, id est breui tempore percipitur, & ad statum peruenit, nullâ factâ mentione principij, & augmenti, vt docet Gent. de Fulg. *sen. 19. lib. 3. tract. 2. cap. 18.*

Hoc symptoma est tertij generis in eis quæ excernuntur præter naturam, quod resultat ex imbecillitate facultatis retentricis, vt sentiunt Paulus, & Aëtius. Est ibi etiam motus deprauatus facultatis trahentis, cum magis attrahat quàm opportunum sit: læditur etiam deprauatè expultrix facultas; immodicè enim excernit quod retinere debebat: retentrix verò abolitè operatur, siquidem non retinet quod conueniens erat. Neque est necesse, vt coctrix facultas lædatur; nam licèt incoctum serum relinquatur, non fit ex defectu coctionis, sed potiùs quia non retinetur, vt coqui possit, vt etiam diximus *capite de lienteria*. *Quod symptoma sit.*

Causa. Sed explicare oportet causam, seu morbum, à quo huiusmodi symptomata oriuntur. Galenus tantummodò dixit fieri hæc symptomata ex renum debilitate; & licèt quæuis immodica intemperies virtutem deiicere valet, non tamen omnis valet inducere debilitatem huic morbo accommodatam. Aretheus asseri., quod frigida, & humida, vt in aqua inter cutem, causa est. Auicenna idem fatetur, dum dicit: *Et quandoque fit illud ex frigore dominante corpori, aut renibus; & quandoque facit illud potus aqua frigida.* In his tamen verbis causam vniuersalem non adducunt, cùm paulò post frequentiorem causam referant; nempe calorem immodicum cum humoris præsentia, & sine illa. Paulus, & Tralianus ad immodicum calorem renum hunc morbum tantùm reducunt, neque existimo, ex causa frigida posse hoc symptoma procedere, vt illius propria signa calorem referentia testantur, quæ statim trademus.

Pars affecta. Partem affectam esse renes, omnes vnico ore confitentur; sed dubium esse potest, an etiam vesica aliquid patiatur. Cui dubio satisfacit Galenus loco allegato, vbi ait, vesicam etiam pati. Verba eius sunt hæc: *Atque hic renum, vesicæque affectus similis est ventriculi, intestinorumque lænitati.* Et ratio est, quia si vesica non patitur, potus non excernitur tanta velocitate, quin detineatur in vesica; sicut ad læuitatem intestinorum non sufficit, quod ventriculus patiatur sine intestinis. Costæus hanc doctrinam non admittit, sed asserit, quod vesica suo munere fungitur, cum materiæ copiâ grauata ex naturali instinctu id, quod grauat, excernit; idque contingit in hoc morbo. Eius tamen solutio non satisfacit; nam idem dicere possemus de intestinis in læuitate illorum: cum hoc tamen dicunt, quod morbosè se habeut; nam aliàs alimentum retinerent in moderata saltem quantitate, nam à quantitate cibi moderata non grauabuntur, & nihilominus illum excernunt: idemque contingeret in diabete, nam licèt in parua, aut moderata quantitate potus assumatur, statim per vrinam excernitur; quo tempore non potest diei, quod vesica expellit, quia pondere est defessa; sed potiùs quia malè affecta, & quia illius virtus est debilis, & retinere nequit. *Costæi dectrina.*

Signa. Ex dictis huius morbi signa sunt manifesta: ardentissima sitis eos infestat, & à potu os statim siccatur, corpus arescit, viscera conflagrari videntur, neque cum intermissione lotium reddunt, sed indesinens ferè est profusio; totum corpus colliquatur, & festina interdum mors aduenit. Illum præcedere solent morbus acutus, vt febris ardens,

aut

aut aliquod perniciosum venenum ex iis, quæ renes, & vesicam infestant, vt cantharides; & si à dipsade fera æger morsus fuerit, morsum sequitur affectio, quæ propter hoc dipsacon vocitatur.

§. Vnicvs.

Curatio diabetis.

Victum refrigerantem commendat Paulus, qui modicè adstringat, & humectet, vt totum corpus attemperetur, & confirmetur: cibi sint crassi succi, ne facile dissoluantur, & minime mordaces sint, & qui mordacitatem humorum potius obtundant, vt carnes suillæ, macræ, & coctæ, pedes, & rostra, carnes etiam gallinarum, & perdicum, & pedes bonum: lactucæ etiam conueniunt, portulacæ, ptisana hordacea, & amylum, pira austera, & mala citonea elixa, & mala punica, caseus recens sine sale, lac lapillis, aut ferro ignitum, & in quantitate copiosiori exhibeatur, carneique succo arantij, mali punici, aut aceto condiantur. Potus sit vinum nigrum frigidum, aqua frigida dilutum, aut aqua ex hordeo tosto, vel aqua frigida, cum syrupo myrtillorum, aut rosarum: decoctum radicis pentaphili, aut tormentillæ optime vrinam sistit: vtilia etiam est ptisanæ succus, ex Aëtio. Frictionibus partium superiorum vtantur, quæ fieri debent inunctis manibus oleo chamæmali, similiter & clysteribus, quæ vim refrigerandi, & humectandi habeant: exercitium euitent, & animi passiones; aërem eligant frigidum, vel talem arte parare licebit.

Sanguinis miss. Si morbus in initio sit, viresque validæ existunt, monet Paulus sanguinem mittere. Sanguinis ergo extractio ex brachiis, & ex vena basilica erit exercenda, quà reuellimus humores serosos, & calidos, eorumque, & renum calidam intemperiem corrigimus, vt præcipit Aëtius. Quod si ex salnatella manus dextræ sanguinem mittas, non errabis vtique. Tamen si morbus sit inueteratus, viresque languidæ, sanguinis missio est omittenda, & ab omnibus quæ vrinam mouent, abstinendum. De cætero velut æstuantem febrem curare oportet, vt Aët. etiam testatur; & quia ex nimia attractione, & calore renum humores ad illos fluunt, & bilis, & pituita salsa hunc morbum fouere solent, syrupis refrigerantibus, & modicè adstringentibus, corroborantibus eam præparare, & attemperare licebit vt syr. rosar. myrti, violar. iuiubarum, & citoneorum cum aquis hordei tosti, portulac. plantag. & scorcion. Deinde purgatio fiat clementibus

Purgatio. medicamētis, & modicè adstringentibus. vt cassiæ pulpa in tamarindorum decocto dissoluta, cum syr. ex 9. infusionibus rosarum; aut manna dissoluatur in decocto mirobalonarum citrinorum, & chebulorum. Valet etiam diacatholicum in eodem decocto dissolutum.

Balneum. A purgatione commendant Authores balneum aquæ calidæ, ita vt in dolio fiat euaporatio ad exsudandum, taliter vt caput extra dolium promineat, frigidumque aërem inspiret, vt Aretheus ait. Ad attemperandum tamen existimo conferre balneum aquæ dulcis tepidæ; sic enim totum corpus refrigeratur, & humectatur. A balneo assumat æger conseruam rosarum antiquarum, aut citoneorum cum aqua portulacæ, aut hordei, vel vespere, & mane assumat ℥. ij. syrupi rosarum siccarum, myrtillorum, aut citoneorum, cum aqua portulacæ frigida, aut aqua oxalidis, & buglossi, cum ʒ. j. trochisc. de spodio, de charabe, vel de terra sigillata.

A Extrinsecùs renibus, & dorso, & iecori admoueantur vnguentum rosarum, santalinum, de cucurbita, aut populeon, vel vnguentum refrigerans Galeni, aut hoc quod recipit succi solani, pampinorum vitis, lactucæ, & portulacæ, ana ʒ. ß. olei myrtini, rosarum, & citoneorum, ana ℥. ij. bulliant ad succorum consumptionem; farinæ hordei ℥. ß. pulu. trium santhalorum, rhu obsoniorum, coralli robri præp. & mytillorum, ana ʒ. ß. aceti albi parum, ceræ albæ quod sit satis: misce, & fiat vnguentum. Vel ℞. olei rosarum, & papau. ana ℥. ij. mucilaginis, seminis psillij, & citoneorum in aqua rosarum extractæ, ana ℥. ß. pulu. trium santhal. vtriusque coralli, & diamargarit. frigidi, ana ℈. ij. ceræ quod sufficiat, vt fiat vnguentum.

B Cataplasma etiam conficies ex farina hordei, oleo rosarum, myrtillorum, & posca. Aut ℞. fol. orum vitis, papaueris, hyoscіamis, rosarum, vn bilici Venoris, & solani, ana m. j. olei rosacei, myrtini, & nimpheæ, ana ℥. j. ß. pulu. trium santhalorum, rosarum, & balaust. ana ʒ. j. mucilaginis seminis citoneorum ℥. iij. farinæ hordei ℥. j. ß. contundantur contundenda, & misceantur, & cum succo pampinorum vitis, aut solani, vel modico aceto fiat cataplasma. Oportet etiam vti iis quæ somnum conciliant, somnus enim omnes euacuationes cohibet præter sudorem, vt alibi diximus: circa hoc lege caput de phrenitide.

CAPVT VII.

C ### *De vlceribus renum, & vesicæ.*

Renum, & vesicæ vlcera morbi sunt in soluta vnitate, causamque habent communem cum vlceribus aliarum partium, quas tradunt Paul. *libro 3. cap. 45.* & Auic. *fen. 18. lib. 3. tract. 2. c. 10.* fiunt enim ab inflammatione suppurata illarum partium, aut à venæ scissura, & ruptione, vel ab humoribus biliosis corrodentibus, vel phlegmate salso diutius per vesicam, & renes transeunte; aut à renum, vel vesicæ calculo illas partes dilacerante: accedunt etiam alimenta acria, & salsa, & medicamentorum actium vsus. Causæ.

Signa adducit Galen. *6. de locis, cap. 3.* nam si ex ex abscessu, aut inflammatione suppurata fiant, sentietur antea pondus, & dolor in lumbis, & vrina puri admista mingi solet. Similiter ramenta cum vrinis expelli videntur, ac sanguis, quæ sunt signa renis erosi: quod si veluti carunculæ exeant Signa.

D cum vrina, substantiæ renum exulceratæ à causa erodente indicia sunt; sunt enim carunculæ tenum essentiæ partes, vt docet Gal. *4. aphor. comm. 76.* Quod si à calculo renum fiant, notas proprias habent capite de renum calculo.

Vesica autem vlcerata dolorem in pectine, & imo ventre excitat: vrinæ difficultas vrget, & pus in vrina subsidet, & si furfuracea in vrinis sedimenta simul cum vrina crassa, id est cocta exeunt, vesicam esse affectam denunciant. Galeno Authore *4. aphor. comm. 77.* item si grauis odor in vrina adsit, aut squammulæ, vesicæ vlcerationem significant, ex Hippoc. *4. aphor. text. 81.*

Solent etiam meatus vrinarij exulcerari, quo tempore mediam inter reues, & vesicam occupat regionem, purisque cum vrina mixtio medio modo se habet, ex Paulo. Præsagium.

Renum, & vesicæ vitia in senioribus curationem non admittunt, ex Hippoc. *aphor. textu 6.*

Vlcera

Vlcera renum sunt minoris malitiæ, quàm vlcera vesficæ, ex Auicen. nam vlcera membri nerui difficiliùs coalefcunt, quàm vlcera membri carnosi. Puris color, & fubftantiæ modus indicant curationis facilitatem, aut impoffibilitatem, ex Auic. nam fi pus eft album, læue, & æquale, & minimè fœtidum, falutis indicium præbet: at fi contrarias conditiones habuerit, contrarium oftendit.

§. VNICVS.

Curatio vlcerum renum, & vesficæ.

SI renum, aut vesficæ vlcera ex calculo ortum ducant, à calculi abfciffione, curatio eft exordienda. Quod fi ex venarum ruptione contingat, capite de mictu fanguinis curationem trademus. Similiter fi ex inflammatione fuppurata, vt reliquæ inflammationes, & abfceffus curationem expofcunt, antequam ad vlcerum particularem curatio- B nem deueniamus; priùs enim caufam abfcindimus, vt auferamus effectum.

Acribus tamen infeftantibus humoribus, qui vlcerum caufæ exiftunt, cibus conuenit, qui moderatè renes attemperet, & refrigeret, vt ptifanæ cremor, aut ipfa ptifana, amylum, lac coctum, lactucæ, fcariolæ, cucurbita elixa, & melopepones; carnes gallinarum, caponum, perdicom nouellarum, turdorum, turturum, & aliarum auium montanarum nouellarum. Conueniunt etiam ex pifcibus faxatiles, troctæ, barbelli. Lactis vfum maximè commendat Aëtius *tetrab. 3. ferm. 3. cap. 29.* Nam afperitates lenit, exulcerationes eluit, & abftergit; in principio tamen vtilius eft lac afininum, aut caprinum, aut lactis ferum cum melle, aut faccharo, quia mundificat vlcera, deinde ouinum, aut bubulum, quod magis agglutinat, modicéque abftergit. Potus fit vinum fubnigrum, modicè aufterum, C aquâ dilutum, aut aqua hordei torrefacti. Ab iis confiderare oportet, an fanguis redundet, quo tempore fanguinem mittere erit vtile ex brachiorum vena bafilica; fic enim magis reuellimus humores ad renes defluentes, & vesficam, vt docet Galenus *libr. de renum affect. & medela, cap. 4.* nam licèt renes ambigant, vt ipfe teftatur *lib. de fanguinis miffione*, meliùs tamen fluxum humorum compefcimus detracto fanguine ex brachiis, quàm ex talo; ficut deriuationis, & euacuationis causâ meliùs fanguinem euacuamus venâ malleoli interioris fectâ. Deinde humores erodentes, biliofos, & falfos præparabimus fyrup. violarum, borrag. portulacæ, capill. Veneris, & acetofo, cum aqua hordei, aut maluarum. Mox ipfos euacuabimus iis, D quæ fimul ventrem leniant, vt ℞. rhabarb. optimi ℈. iij. fiat infufio, & expreffio debito modo in aqua maluarum, in qua diffolue pulpæ caffiæ ℥. ß. fyrupi perfici folutiui ℥. iij. mifce, & fiat potus. Aut ℞. feminis cartami contufi ℥. ß. emulge in fero lactis caprini; pulpæ caffiæ ℥. ß. fyrupi Regij ℥. iij. mifce pro potu. Vomitum etiam concitare iubet Aëtius. Præterea abftergentia remedia funt inftituenda, quæ in renum vlceribus per os, in vesficæ vlceribus per penem funt iniicienda fyringâ in penem immifsâ. Inter omnia primum tenet locum lac caprinum, aut afininum cum melle, aut ab vbere emulctum, aut aqua mulfa ex hordei decocto, vel cremor ptifanæ cum modico melle, vel ferum lactis, aut decoctum hordei, radicis dulcis, & feminis portulacæ. Aut ℞. feminis mundati melonis, cucumer. & peponis fingul. ʒ. ß. fucci radicis dulc. & facchari, ana ℥. j. de quo quolibet manè affumat

A æger cochleare vnum cum aqua maluarum, hordei, aut radicis dulcis. Aqua plantag. portulacæ, & hordei, cum melle rofaceo in vesficam iniecta abftergit, & agglutinat. Cùm iam munda redduntur vlcera, quod tibi notum fiet, fi pus exeat album, læue, & æquale, paucum, & non fæculentum, agglutinantibus vti oportet, qnare affumat æger ʒ. j. pulu. boli armeni, cum aqua hordei, & fyrup. rofarum, & myrtillorum: aut ℞. fucci liquiritiæ ʒ. iij. tragacanti, thuris, boli armeni, fpodij, & myrrhæ, ana ʒ. j. quatuor femin. frigid. maiorum ana ʒ. ij. com aqua plantag. formentur paftilli, quorum ℥. j. affumat æger cum aqua hordei, cbicorij, aut liquiritiæ. Valent etiam trochifci alchechengi eodem modo affumpti. In vesficæ iniiciantur eadem, ad cuius vlcera agglutinanda, & ad cicatricem perducenda optime conducunt aqua hordei torrefacti, cum puluere thuris, aut boli armeni, aut collyrium ex lacte, cum tuthia præparata; vel trochifci de fpodio, cum aqua plantag. & portulacæ. Exteriùs appones ceratum ex cerufa, amylo, farcocolla, oleo myrtino, rofaceo, & cera; aut vnguentum hoc. ℞. olei maftichis, myrti, & citoneorum, ana ℥. j. pulu. boli armeni, thuris, farcocollæ, & fantalorum rubeorum, ana ʒ. j. ceræ quod fit fatis, vt fiat vnguentum. Aut fiat emplaftrum ex farina hordei, albuminibus ouorum, & prædictis puluer ibus, cum pofca; quæ omnia agglutinant, & cicatricem inducunt.

CAPVT VIII.

De mictu fanguinis.

QVibus de caufis fanguinis profluuium excitetur, iam dictum eft capite de fluxu fanguinis narium, & de fanguinis fputo, propterea breuiter in præfenti de eis mentionem faciemus, quas Galenus adduxit *lib. de different. fymptom. capite vltimo, & 3. methodi, cap. 2.* Fieri fiquidem poteft primò per dierefim, id eft per ruptionem, dum vafa difrumpuntur vulneratione, contufione, vociferatione, & faltu, aut humorum erofione; idemque efficere valent calculi renum, & vesficæ, qui vafa difrumpunt. Fit etiam per diapedefim, id eft, per transcolationem, dum fanguis eft tenuis, & ferofus, aut biliofus, aut venæ funt arefactæ, & facultas renum retentrix debilis, ita vt fimul cum lotio fanguis loturæ carnis fimilis excernatur, eo quod renes eo non nutriuntur. *Caufa.*

Exit fimiliter per anoftamofim, ideft per ofculorum vaforum apertionem, quæ fieri folet ob fanguinis multitudinem, qui impetu quodam ad ora vaforum ruit. Solent etiam præcedere rerum calidarum vfus, & immoderata corporis agitatio, & omnia ea, quæ attenuare, & calefacere fanguinem valent, quibus etiam renum calor adaugetur, & eorum fit fortior attractrix. Præcedit etiam aliquando hepatis imbecillitas, quo tempore vrina emitritur cruenta. Præcedere fimiliter folet renum, aut vesficæ inflammatio, & tunc fuppuratione facta, fimul cum fanguine pus excernitur, & illæ partes exulceratæ remanent.

Sæpe etiam renes per circuitum, quemadmodum hæmorrhoïdes, fanguinis profluuio laborant, vt inquit Paulus *lib. 3. cap. 45.* fic enim per interualla grauata natura onus deponit, & poftea fine Medici auxilio fiftitur fanguis.

Aliquando excernitur etiam fanguis fecundùm modum

modum crisis; quas causas tradunt omnes, easque desumimus præcipuè ex Auicen. *fen. 19. libro 3. tract. 2. cap. 20.* Hic sanguinis mictus excitatur patientibus renibus, aut vesica, aut patientibus membris, quæ sunt suprà renes, aut patiente toto corpore, ob plenitudinem, vt diximus: de quibus omnibus signa iam adducimus.

Signa. Si sanguis tenuis, & serosus exeat, & nullus morbus in iecore, aut alia parte superiori apparet, renes affici existimamus, qui debiles redditi, sanguinem illum, quo nutriri debebant, ob facultatis retentricis debilitatem non retinent, læsaque virtute expellente, consurgit hoc symptoma in eis quæ excernuntur toto genere præter naturam, mingiturque sanguis similis illi, qui in hepatica dysenteria excernitur.

At si ob dieresim, idest ruptionem, exeat, præcedunt saltus, ictus, casus, vociferatio, vulneratio, aut humorum erosio, aut in renibus, & vesica lapidem deprehendes per propria signa propriis capitibus tradita, cuius ratione vasa disrumpi solent. Quicumque enim sponte sanguinem mingunt, iis à renibus venulam ruptam significatur, ex Hippoc. 4. *aphor. text.* 78. Quod si ex renum, aut vesicæ exulceratione sanguis procedit, sanguis, & pus simul mingitur, ex eodem Hippocrate 4. *aphorismorum, textu* 75. Sed quæ pars afficiatur magis, ipsarum dolor distinguit, qui in differentibus accidit locis, vt inquit Galenus *in comment. textus proximè citati.* Paulus addit, quod si renibus sanguis, aut pus descendant, magis vrinæ miscetur, quàm si ex vesica. Sanguis itaque exiens cum sanie, vlcera, aut rupturam abscessus significat; & quando multus effluit, & subitò, ruptam venam ostendit, sicut dum paulatim, rosionem, desudationem, & modicam apertionem. Quod si ex anastomosi, & sanguinis impetu ad renes decumbat, ita vt adsit plenitudo, ipsam dispositio corporis ostendet.

Signa sanguinis concreti. Præterea sanguis in vesica concrescere solet, & vrinæ meatum obstruere, siue ex renibus, vel ex vesica descendat, & cum sequuntur praua symptomata, vt vrinæ retentio, animi deliquium, mentis perturbatio, extremorum refrigeratio, pulsusque parui, & obscuri, facieique pallor, vt notat Aetius.

§. Vnicus.

Curatio mictus sanguinis.

Mictus sanguinis per circuitus repetens, nisi immodicè fluat, non est sistendus; natura enim eo tempore sanguinis multitudine oppressa, illum excernere conatur: idemque obseruandum, si per modum crisis succedat. Quod si sanguinis fluxus immodicè perseueret, tunc basilicam secare præcipit Paulus, sanguinemque paulatim extrahimus, & per vices, vt diximus capite de sputo sanguinis: deinde medicamentis, quæ ad sanguinis sputum, aliasque sanguinis eruptiones ibi sunt inscripta, vti est necesse, ex quibus etiam in hoc capite aliqua in medium adducam. Idem efficimus si ex vena rupta à quacunque causa sanguinis mictus procedat. Quod si ex renum, aut vesicæ vlceribus oriatur, eodem modo sistendus; deinde vlcus curandum vt diximus capite de vlcerum renum, & vesicæ curatione. Similiter si calculus renes, aut vesicam exulceret, capite de eius cura curatio traditur, quæ prius in lapidis detractione consistit.

At si ex renum imbecillitate superueniat, quæ frequenter ex frigida, & humida renum intemperie prouenit, in renum intemperie aduertenda, & eorum corroboratione, & adstrictione salus sita est. Victus itaque omni sanguinis mictui, qui curationem exposcit, communis esse debet, adstringens, & agglutinans, qualem descripsimus capite de sanguinis e naribus profluuio: quo instituto, in hoc sanguinis fluxu, sicut & in aliis, sanguis est extrahendus ex brachiis reuulsionis causa, partitis euacuationibus, vt iubet Aetius, frictionibusque, & ligaturis partium superiorum, & cucurbitulis vteris: quies etiam imperanda. Somnus omnes coërcet euacuationes, præter sudorem; & in omni sanguinis profluuio iuuare solet. Deinde adstringentibus, & agglutinantibus internis, & externis vteris, nisi ab humoribus corrodentibus fiat sanguinis mictus; quo tempore humorem præparare, & euacuare iis, quæ simul adstringant, & euacuent, consulunt omnes: quibus factis oportet assumere syrup. myrtinum, rosarum siccarum, & citoneorum, cum aqua sanguinariæ, plantag. aut portulacæ, vel cum aqua chalybeata, cum trochisc. de terra sigillata, de spodio, aut de succino. Valet etiam lac chalybeatum cum pauco bolo armeno, aut conserua rosarum antiqua, vel hæc confectio. ℞. conseruæ rosarum antiquæ, & citoneorum, ana ℥. ij. micletæ ʒ. ß. pulu. marg. præpar. coralli præpar. boli armeni, & diatragac. frigidi, lapidis hæmatitis præpar. & spodij, ana ℈. ij. syrupi citoneorum quod sufficiat, vt fiat confectio, de qua sumat æger quater, aut quinquies cochleare vnum quotidie. Polygonij, & plantag. succus cum posca vtilis est, ex Paulo. Non minus conducit ℥. j. cornu cerui vsti cum aqua chalybeata, aut decoctum rhu, & maliçorij cum ℥. j. trochisc. de terra lemnia, vel de spodio.

Extrinsecus parti affectæ admouebis ea, quæ ipsam partem roborent, & adstringant, vt sunt rubi, myrti, ac quercus folia, cum posca aut vino rubro malaxata, & imposita, ex Aetio. Aut ℞. palmularum coctarum in vino adstringenti ʒ. iij. foliorum plantag. m. j. tragacanti, & succi semperuiuæ, ana ʒ. ß. farinæ hordei p. j. olei myrtini, & rosacei, ana ℥. j. ß. pulu. acaciæ, & rosarum, ana ʒ. j. misce, & fiat cataplasma. Valet etiam ad idem vnguentum ex oleo rosarum, & myrti, & mastichis, cum puluere trium santalorum, rosarum, coralli rubri, myrtillorumque, & cera: vel vnguentum rosarum, & santhalinum, vel de cucurbita, præcipuè si ex causa calida initium habet sanguinis mictio.

Maximoperè auxiliantur succi plantag. sanguinariæ, aut herbæ syderitis, si instrumento huic vsui proficuo in vesicam infundantur, vt ait Aetius. Possunt etiam infundi lac chalybeatum cum bolo armeno, aut rubi, & lentisci decoctum, quæ etiam per sedem infusa prosunt.

Quod si sanguis in vesica in grumos cogitur, & concrescit, eum dissolues bibito artemisiæ decocto, aut succo laseris, apij, aut succo cyrenaico, qui aceto temperantur, vt docet Paulus. Valet etiam coagulum hœdi, aut leporis in oxymelite: acetum mulsum per se sumptum grumos paulatim dissoluit, & per vrinam prodire facit, vt insinuat Galenus *6. de locis affectis, cap. 4.* Idem efficit potus lapidem terens. Sed quia sanguinis grumus multorum malorum Author esse solet, vt ibi fatetur Galenus, si hæc non sint satis, ad alia fortiora deueniemus. Itaque si vrina ex grumis supprimatur, necesse est adhibere catheterem, per quem vbi vrinas eduxerimus, rursus prædicta in potu exhibebimus, in vesicamque infundimus aquam mulsam cum

Margin notes: Victus ratio (beside "rum corroboratione"); Extrinsecis admouenda (beside "Extrinsecus"); Curatio sanguinis concreti in vesica (beside "Quod si sanguis in vesica").

cum succo betæ, aut apij, aut cum coagulo leporis. Idem efficit oxymel, aut lixiuium ex cinere ficus cum mulsa, aut decoctum radicum apij, cicerum nigrorum, asari, spicæ nardi, & aristolochiæ, cum ℈. j. benzoini.

Forinsecus spongiam ex muria, vel lixiuio calido Paulus accommodat. Insessiones etiam fiunt ex decocto rubeæ, calaminthæ, centaureæ, origani, pulegij, & radicis altheæ: aut oleo nardino, lilij albi, amygd. amararum, & anethino vesicæ regionem inunges: ex quibus cum axungiis gallinæ, cuniculi, & anatis vnguentum ad idem efformabis. Tandem si hæc non prosint, neque grumi dissolnantur, extremum remedium est locum secare inter anum, & penem, vt secantur illi, qui lapide vesicæ laborant, vt ostendunt Paulus, & Aetius; sic etenim sanguinis grumi extrahuntur, & vrinæ suppressio curatur.

CAPVT IX.

De lapide renum.

Grauis admodum, & curatu difficilis censetur iste affectus, quem soli homini euenire testatur Aristotel. *sect.* 10. *problem. problem.* 6. quia habet meatum vesicæ an fractuosum; & in renibus non paucas habet inuolutiones, in quibus lapides plerumque generantur, vt inqoit Galenus *de renum dignotione, & medela, cap.* 1. reliqua verò animalia ampliores meatus habent, crassioremque vrinam excernunt, ita vt rarò, aut nunquam lapidem gignant. Licèt omnis affectus, quo renes laborant, nephritis dicatur; propriè tamen lithiasis, idest calculi morbus, nephritis appellatur, vt ostendit Galenus *loco proximè citato.*

Nephritis quid sit.

Plura se offerunt examinanda in præsenti affectu, inter quæ in dubium verti solet, an calculus renum, & vesicæ habeat rationem morbi, causæ illius, vel symptomatis: quā disputatione me abstineo, quam longe pertractat Garcia *disput.* 62. *de locis affectis*, quam etiam nos discussimus in nostris prælectionibus *de morbo, & symptom.* Sufficit enim scire, quod lapis est toto genere præter naturam, qui continuum soluendo viasque coarctando grauissima infert accidentia, propterea que sui ablationem desiderat, & suarum causarum remotionem exigit, de quibus priùs agere decreuimus, vt scientifice procedamus. Priùs tamen erit sermo de illius causa materiali, in qua assignanda nulla est inter Authores dissensio, siquidem fatentur esse humorem crassum, & viscosum, siue sit sanguis, siue pituita, aut melancholia, vt docent Galenus 3. *aphor. comm.* 26. *& de rerum affect. cap.* 2. & Auic. *fen.* 18. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 18. & rationem desumunt ex Arist. 4. *meteor. capite* 4. *& capite* 6. vbi inquit, quod ea, quæ concrescunt, ad aquam, vel ad terram & aquam pertinent; debent enim habere corpulentiam, quam ab aqua, & terra præcipuè desumunt: debent etiam habere lentorem, & viscidi tatem, quæ sunt necessaria ad partium vnionem, ex quorum defectu non lapides, sed arenulæ generantur; nam ob lentoris defectum materia in multas, & exiguas diuiditur partes, ex quibus mutuo adhæsu colligatis etiam lapides generari existimamus.

De causa materiali calculorum.

Frequenter in senibus eos fieri cernimus; aceruant enim humorem crudum non paucum, ob facultatis coquentis imbecillitatem; materiamque suppeditant ad lapidis generationem. Est etiam pueris hæc passio frequens, qui ob edacitatem, & motus inordinatos magnam humoris crudi copiam gignunt. Est tamen differentia, quòd in pueris calidum innatum abundat, & fortes eliciunt actiones, ita vt crassam materiam vna cum vrina ad vesicam excernunt, in cuius amplitudine lapides producuntur. Contrario modo se habent qui ætate processerunt, qui calorem diminutum, & debiles habentes actiones, coactam, & crassam materiam humorum à renibus non excernunt, & sic lapides in renibus frequentiùs generant, vt dilucide Galenus insinuat *locis iam citatis.*

Pueris, & senibus frequenter accidit, & quare.

Circa causam efficientem omnes conueniunt, quod lapis producitur à calore immodico. Dubium tamen est, an frigus sit causa illius. Partem affirmatiuam probant aliqui, ex Aristot. *sect.* 24. *problemate* 11. vbi ait: *An non solùm calor elapidat, sed frigor etiam humorem nimio gelu absumendo indurat, facitque lapidem.* Si ergo in exterioribus lapis immediatè à frigiditate progignitur, in nobis etiam simili modo fieri debet. Secundò probatur ex eodem Aristotele 4. *meteor. cap.* 6. vbi ait: *Quod quæ calore concrescunt, frigore liquantur; quæverò frigore cohærent, calore dissoluuntur.* Sed lapis non dissoluitur, nec liquescit frigore: ergo neque concrescit calore, imò cum calore dissoluatur, potiùs à frigore, quam à calore nasci existimatur; nam omnia medicamenta, quæ lapidem comminuunt, sunt calida.

De causa efficienti calculorum.

His tamen non obstantibus, sit prima conclusio. Lapides, qui in nostro corpore generantur, nullo modo à frigiditate concrescente fieri possunt: quæ probatur ex Galen. *de renum dignotione, & medela, cap.* 2. vbi asserit, quod in nobis lapidem frigus non parit; & rationem reddit; nam lapides generantur à frigore media concretione, vt in externis videmus: sed est impossibile, quod viuo animali tantum frigus accedat, quo concrescat in homine lapis: ergo in illo à frigore, non potest generari; nam omnes partes corporis à calore influenti calefiunt, à quo si destituantur, impossibile est quod viuant; quo præsente frigus ita remittitur, & attemperatur, vt non possit causare concretionem, ad quam requiritur frigus nimis excedens.

Prima conclusio.

Secunda conclusio: Lapides in nostris corporibus in plurimùm generantur à calore excedenti, vt docent Galen. *loco iam citato*, & Arist. *sect.* 24. *problem. probl.* 11. & ratione probatur; nam lapides fiunt, aut à frigore concrescente, vel à calore resoluente: sed vt manet probatum, in homine non possunt fieri à frigore; ergo necessariò fieri debent à calore excedenti; & quia calor excedens magis resoluit humoris, quod tenue est, ideò quod crassum remanet, induratur, & in lapidis naturam migrat; ita etenim in lebete aquā pleno, & igni approximato lapides generari comperimus, aquæ parte, quæ tenuis fuerat, dissoluta, manente alia, quæ crassa, & terrena est.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio: Calor moderatus, & naturalis valet etiam lapidem generare. Quam probare possumus ex eodem Galen. *eodem loco*, & 6. *epidem. comment.* 3. *super textum* 15. vbi inquit: *Caliditas mediocris etiam ad huiusmodi materiam inspissandam satis est.* Nam si crassa materia adest, sufficere poterit tepida, & moderata caliditas, & quæ naturalis est ad firmandam, & indurandam terræ modo crassam hanc materiam, vt ipse asserit. Calor enim moderatus, quamuis moderatè resoluat, si materia, in quam agit, est crassa, & benè disposita, &

Tertia conclusio.

& accommodata, vt ea illa lapides fiant, facilè eam craſſiorem reddet, licet ob eius remiſſam actiuitatem longum tempus requirat.

Calor est tantùm instrumentalis lapidum.

Neque ex dictis ſequitur, calorem eſſe cauſam principalem lapidis, ſed ſolummodò inſtrumentalem, cum accidens, vt cauſa principalis, non poſſit attingere productionem ſubſtantiæ; debemus enim deficiente cauſa particolari principali, ad vniuerſalem confugere.

Ex his ſic ſtatutis ad argumenta reſpondetur. Ad primum, quod licet in externis lapides à frigore progignantur, id accidere non poteſt humanis corporibus, propter rationem in prima concluſione adductam.

Ad ſecundum dicimus, verum eſſe, lapidem calore concreſcere; non tamen omnia calore concreta frigore liquari, ſed ea tantùm, in quibus imbibitur aliquis humor, quæ ratione humiditatis frigore liqueſcunt. Tamen ſi humor in eis imbibitus conſumitur, & exprimitur, nullo modo liquantur, vt fictilia, quæ ineliquabilia B eſſe teſtatur Ariſtotel. 4. *meteor. capit.* 7.

Ad tertium reſpondetur, quod in calculi curatione vtimur medicamentis tenuium partium, quæ contraria ſunt craſſitiei lapidis, & humorum. Sed quia talia maiori ex parte ſunt calida, ideò vtimur remediis calefacientibus, vt monet Anie.

Dubitatur.

Dubitabis tamen, qua ratione lapides plurimis laminibus conſtant, quas ſæpe vidimus in lapidibus veſicæ nondum benè induratis. Reſpondetur, ideò laminas fieri, quia materia ex qua fiunt, paulatim accedit, & vna pars illius poſt aliam; quod ſi ſimul copia materiæ colligitur, & induratur, tunc lapides ſine laminis fiunt, vt in lapidibus exterioribus cernimus.

Inter cauſas, quæ diſponunt ad lapidis procreationem, annumerat Galenus veſicam, & renes; ſi enim renes nimis calidi exiſtunt, materiam attrahunt generationi lapidis accommodatam, quæ ſi in veſicam deferatur, ibi ex eadem materia procreantur; aut ſi renes & veſica vitium contraxerunt hereditarium ex ſemine deciſum, vt inquit Fernelius 6. *de partium morbis, cap.* 12.

Pars affecta.

Generantur lapides in renum ſubſtantia, aut eorum cauitate, vt conſtat ex Galen. 6. *epidem. parte* 1. *comm.* 6. & *de renum dignotione & medela, cap.* 3. quod etiam confirmat Daneſus Daneſius, qui renes calculis plenos ſecundùm totam ſubſtantiam ſe conſpexiſſe ait, idque ex diſſectione deprehendimus. Neque in hoc eſt ſequendus Pereda *ſcholio* 47. vbi contrarium ſuadet, nempe quod lapides ſolùm generantur in renum cauitatibus, & non in ſubſtantia; inquit enim, quod ſi in renum ſubſtancia producerentur, haudquaquam ad vreteras peruenire poſſunt; & quia D renum ſubſtantia eſt inſenſilis, lapis in ea genitus non poteſt inferre dolorem acutum. Præterea nullus locus adeſt, aut cauitas in renum ſubſtantia, in qua lapis generari poſſit. Huius tamen rationes non conuincunt; non enim repugnat, quod ex ſubſtantia renum ad vreteras lapis permeare valeat; & licet renum ſubſtantia ſenſu careat, vel habeat ſenſum obtuſum, dolor tamen fit ratione membranæ, quam lapis diſſoluit, cui maximus ineſt ſenſus. Quod ſi Galen. 6. *epidem. citato*, aſſerit, quod calculi in renum ſubſtantia geniti non ſolùm inter excundum, verùm etiam creationis tempore eo in loco dolorem inferunt, non eſt ſenſus verborum Galeni, quod renes habeant ſenſum, cùm potiùs op-

A poſitum ſuadeat; ſed quod calculi in carne renum geniti, qui proportione tophis in articulorum morbis genitis reſpondent, membranam diſtendant, & aggrauent, eamque diſſoluant, ex quibus neceſſario inſurgit dolor.

Signa.

Aliqua ſigna diagnoſtica capite de coli dolore adduximus; breuiter tamen, vt huic capiti nihil deficiat, iterum ſunt repetenda. Cognoſcitur lapis renum ex dolore in ſitu renum perſeuerāte, qui acutiſſimus eſſe ſolet, dum lapis ad exitum mouetur, propter magnam vaſorum diſſenſionem: quando autem lapis quietus eſt, dolor adeſt grauatiuus, præcipue cum cibo implentur ægri. Quod ſi magnitudinem contrahit, etiamſi quietus permaneat, non ſolùm grauat, ſed etiam membranam dilacerat, & maximos excitat cruciatus.

Solent etiam præcedere arenæ in vrina, vt conſtat ex Hipp. 4. *aphor. textu* 79. quæ licet vt ſic non indicent lapidem in renibus magis quam in veſica; nihilominus lapidis generationem denun- B tiant, vt docet Galen. *in comm. textus præcitati*, quæ dum e renibus deſcendunt, rubrum, aut flauum colorem habere ſolent, quia in renibus calor intenſior, & humor magis aduſtos plerumque reperitur, quam in veſica. Renum etiam lapides minores ſunt, quàm lapides veſicæ, ob minorem renum capacitatem, & meatuum anguſtiam, qui pro materiæ diuerſitate, magnitudine, & figura, colore alij ſunt magni, alij parui, alij mediocres, alij lenes, alij aſperi, quidam longi, alij verò rotundi; quidam etiam colore varij, albi, ruffi, flaui, aut nigri. Solet etiam adeſſe dolor, & retractio teſtis e directo reſpondentis reni dolenti, vt Paulus docet, quæ fit propter communionem, quam habent vaſa ſeminaria cum renibus, ad quorum diſtenſionem teſtis retrahitur.

Stupor cruris est signum calculi.

Aliud ſignum adducunt Authores, ſtuporem ſcilicet in crure eiuſdem partis, qui fit quia a lapi- C de comprimuntur nerui ad crus deſcendentes, & impeditur tranſitus facultatis animalis.

Præterea, ſi lotium mingunt ſanguinolentum cum renum dolore, etiam indicare ſolet exulcerationem renum, vel ruptionem propter lapidem deſcendentem. Vrina etiam aquoſa in principio apparere ſolet; nam ob obſtructionem, ceu per cribrum effluit, deinde ſabuloſa, & craſſa, demùm calculi deſcendunt, & cùm meatus vrinarios ingrediuntur, dolorem vehementiorem mouent, propter illorum anguſtiam. A calculo ſimiliter, & humorum craſſitie in totum ſupprimi ſolet vrina.

Vlteriùs hunc morbum comitatur vomitus pituitæ à principio, quia talis humor abundare ſolet in ventriculo; eſt enim tanta ſimpathia inteſtinorum cum renibus, & renum cum inteſtinis, & vtrumque cum ventriculo, vt colicus dolor, & nephriticus inter initia communia videantur ha- D bere ſigna, & curationem, vt notat Valleſ. 6. *epid. ſect.* 1. *com.* 5. quos tamen docet diſtinguere Galen. 6. *de locis affect. cap.* 3. ex nauſeæ, & vomitus multitudine, & magnitudine; nam maiores concitantur in coli dolore, ſiue pituitoſa, ſiue melancholica, ſiue biliosa excrementa excernantur. Dolor etiam colicus ad plures ſe extendit partes, & ſæpe numero ſupra renes dolor reuoluitur; renalis verò dolor fixus in parte exiſtit, donec per vreteras deſcendat, in quibus, vt diximus, maximè cruciat. Quod ſi ex vrinis, aut lapide antea excreto aliquid diſcernis, facile vtrumque dolorem diſtingues. Tandem ſi lapis ad veſicam deſcendit, dolor ſtatim ſedatur, qui poſtea vt lapides alij veſicæ curari debet.

Prognosticum.

Hic affectus magna cum diligentia curari debet;

nam ob dolores, & vigilias vires debilitantur, vt inquit Tral. & sanguis æruginosus, & prauus fit, qui euomi solet, vt ex Galeno didicimus *6.epidem. curato*. Renum morbos non vidit curatos Hipp. vltra quinquagesimum annum, vt ipse etiam fatetur *7. epidem.text. 4.*

§. VNICVS.

Curatio calculi renum.

QVoniam iste morbus accessiones habet, ei debetur curatio in accessione, & extra accessionem; quæ dum fit extra ipsam, curatio præseruatiua nuncupatur, quia impedit lapidis generationem, ipsius causas auferendo, de qua priùs est instituendus sermo.

Curatio lapidis præseruatiua. Ante accessionem ergo euitanda sunt ea omnia, quæ pituitam augent, vt alimenta crassa, frigida, viscida, & difficilia concoctu, vt sunt panis azymus, caro bubula, ceruina, caprina, porcina, & leporina, lac, caseum, oua dura, & frixa. Vitent pisces crassæ substantiæ, vt sunt anguillæ, thynnus, & polypus. Vinum etiam nigrum interdicitur, & legumina. Sint igitur carnes facilis coctionis, quales pullorum, gallinæ, coturnicis, perdicis nouellæ, turdorum, attagenorum, & arietis, quæ assæ conueniunt, aut cum ciceribus, & cortice radicis petroselini decoctæ. Vtilia sunt etiam ius cicerum, ptisana, & ex fructibus nuclei pini, amygdalæ, pistaciæ, vuæ passæ, cappares, & melones. Ex oleribus conferunt chicoreum, scariola, petroselinum, apium, fœniculum, carduus, raphani folia, berula, pastinaca, asparagus, cicer, & alia huiusmodi.

Panis sit benè fermentatus, & cum aliquibus granis anisi, aut fœniculi decoctus. Potus sit vinum album, & tenue, aut aqua tenuissima fluuij, aut fontis, vel per mortarios lapideos percolata, vel aqua saxifragæ, vel capill. Veneris. Satiatatem, & ciborum repletionem reformident ægri, quæ non solùm morbum exasperant, sed etiam (si non adsit) illum gignunt, vt inquit Aëtius. Animi passiones euitent, exercitium sit moderatum, somnus sit paulò consueto longior. Quæ omnia variari debent pro ratione ætatis, & temporis, vt consulit Galen. *loco citato de renum dignotione*.

Præterea admonere oportet ægros, vt post cœnam ter, vel quater in mense euomant, ex Auicennæ, & Aëtij consilio; nam præterquam quod humores ad superiora euocantur, pituita quæ in ventriculo generari solet, & est huius morbi materia, etiam euacuatur. Ventris lubricitas omni arte procuranda emollientibus, & purgantibus, adhibitis clysteribus, vt se ex renibus, & vessica distrahatur humor, & euacuetur, quem etiam expurgabis pulpa cassiæ, & diacathol. in forma boli cum saccharo, aut in forma potus, in quem vsum primum locum habet terebinthina, quæ pro gustu laborantis variis paratur mediis, quæ humores abstergit, renes purgat, vrinas ciet, & vias emollit, vt inquit Diosc. *lib. 1. c. 78.* & Galenus *8. simplic. capit. de resina*, cui maximam vim abstergendi tribuit Galenus, & quæ in profundo resident, attrahit. Inter resinæ species, quæ ex terebintbo distillat, bonitate alias ex cellit; post hanc lenticisina, deinde abietina, deinde quæ ex tæda fluxit, vt ipse Dioscor. testatur, ex qua variæ parantur medicamentorum formæ, vt ℞. terebinthinæ abietinæ ℥.iij. pulpæ cassiæ ℥. ß. pulu. liquiritiæ ℥. j. misce, & fiant morselli. Vel ℞. terebinthinæ lotæ decocto gramin. & saxifrag. ℥ ß. facchari quod

Terebinthinæ vsus & electio.

A sufficiat, misce, & fiant boli; aut eadem lota, & in oleo amygdal. dulcium dissoluta in potu dari potest. Vega præbet etiam cum magno ægrotantium auxilio medullæ cassiæ ℥. j. in ℥. iij. olei amygd. dulc. & totidem vini albi; quæ potio si fiat cum ℥. ß. terebinthinæ lotæ, loco cassiæ phistulæ, vtilis censetur. Inter vnam & aliam purgationem (nam per interualla purgare expedit) si ventriculus frigidus sit, & pituitæ copiam coaceruat, ipsum roborabis adhibitis exteriùs oleis absinthij, spicæ, mastichis, & citrneorum, cum puluere diarthod. Abb. aromat. rosarum, mastichis, & menthæ, absinthij, & cinnamomi, ex quibus cum cera parari potest vnguentum. Aut vti poteris aliis, quæ capite de ventriculi cruditate adducta fuere.

Rursus renes absterges attenuantibus, & inscindentibus, quæ non admodum calefaciant, neque B acria sint, vt docet Tralian. talia enim iecur, & renes intemperata, & ignea reddunt. Debent ergo esse temperata, qualia sunt adianti decoctum, vel asparagi, graminis, apij, radicis eryngij, & quinquefolij herbæ, & liquiritiæ radix, ex quibus etiã cum succo limonum, & facchato fieri potest aqua stillatitia, quæ pretiosior erit, vt inquit Ludouic. Merc. si extrahatur ex corticibus, caulicibus, & floribus fabarum, calcitrapa, succo limonum, & arantiorum, melle, & decocto maluarum, & dialtheæ, quæ lento igne per alembicum distillentur, sed non permittantur comburi, neque liquores ex toto consumi. Bibere ante omnem cibum aquam tepidam vtile est, ex Traliano, nihil enim renes adeò temperatos reddit, vt non amplius calculos procreare possint; aquæ tamen non C nihil oxymeliris addere poteris. Valet etiam decoctum altheæ, & maluarum, si illins ℥. v. cum ℥. j. sacchari candi propinentur. Oleum citoneorum mirificè purgat, & abstergit, si eius ℥. j. ß. cum saccharo, ventre ieiuno bibatur, aut aqua ex terebinthina per alembicum extracta, vel puluis ex virga aurea, quantitate ʒ. j. aut puluis seminis vrticæ, aut citruli, cum aqua saxifragæ, aut vino; vel hic puluis, qui recipit pulueris liquiritiæ, seminis petrosel. & corticum radicis illius, seminum melonum, & cucurbitæ, ana ℥. j. quorum cum saccharo assumat æger ante prandium cochleare vnum, cum aqua maluarum, & graminis. In iure carnium aliquid succi limonum iniiciunt, & prodest.

Distillatio vtilissima.

Aduertere tamen oportet, quod neque iis continuò est vtendum, sed tunc solum cùm suspicio quædam fuerit, materiam paulatim in renibus congregari, vt optimè animaduertit Tralian. Conducit D etiam quammaximè puluis qui recipit gummi cerasorum, milij solis, seminum petroselini, melonum, & maluæ, & radicis dulcis rasæ ʒ. iij. sacchari candi ʒ. x. fiat puluis subtilissimus, sed iste puluis magis confert ad lapidem conterendum.

His præsidiis renibus expurgatis, eorum calidam intemperiem ad pristinum statum reduces, quos, & dorsum innunges vnguento refrigeranti Galeni, rosarum, & de cucurbita; & lacte caprino, muliebri, vel asinæ illas partes fouebis. Quod si iecur suo calore excedenti, vel totum corpus calidum renes calefaciant, balneis aquæ tepidæ est vtendum, aut iecur, & totum corpus supradictis vnguentis inungendum.

Simili modo laboranti porriges ℥. v. aquæ hordei, aut seri lactis caprini, aut emulsionis quatuor seminum frigid. maiorum, cum saccharo, aut syrupi violarum aliquid cum ℥. iiij. decocti hordei, & maluarum. Tandem si aliqua euacuatio est cohibita, aut sanguinis adsit abundantia, depositis

ventriculi, & intestinorum cruditatibus, à sanguinis missione curationem auspicabimur.

Cum lapides in vesica recesserit. Quod si iis adhuc adhibitis lapis in renibus generetur, & ad exitum moueri incipiat, ita vt dolorem inferat, tota curationis ratio in viarum apertione, lapidis detractione, illius comminutione, & doloris sedatione sita est. Itaque si ventriculi cruditas, aut intestinorum adsit, statim vomitus procurandus iis, quæ capite de vomitu tradidimus; venterque clysteribus lenientibus est euacuandus, qui fieri debent ex decocto maluarum, bismaluæ, parietariæ, seminis lini, fœnugræci, fœniculi, & chamæm. cum oleo amygd. dulc. scorpionum, & sesamino, & cassiæ pulpa, diaprumo simpl. vel diacathol. in minori tamen dosi clysteres iniiciantur, quàm in aliis affectibus, ne ex eorum multitudine renes nimis comprimantur.

Sanguinis missio. Præterea si vires constent, & sanguis abundet, statim est mittendus, nisi enim illum euacues, facile in renes confluet, tanquam in partem imbecilliorem, & ratione doloris maior ad illos fiet attractio, vt constat ex Galeno *libro de renum affect. & medela, cap. 5.* Et licet Hipp. *6. epidm. parte 1. textu 6.* poplitis venam inscindere iubeat, in principio tamen, reuulsionis gratiâ, & ne renes inflammentur, consulit Aëtius brachiorum venas scindere, deinde malleoli venas, seruatâ tamen partium rectitudine, quam etiam esse faciendam monet Galen. *libro de sanguinis missione, capit. 18.* Sed quia dolor, & vigiliæ immodicæ nimis infestant, viresque deiiciunt, minùs est euacuandum, quàm ipsa plenitudo commonet; quod animi accidentibus est relinquendum, vt testatur Galen. *1. de arte curat. ad Glauc. cap. 13.* Deinde vtendum est medicamento purganti, quod suprà in præseruationis cura adduximus. Purgationem commendant Hippoc. *loco proximè citato*, & Galenus, & alij omnes.

A purgatione conducunt balneationes, fomenta, vnguenta, & emplastra, quæ laxare, emollire, & dolorem coërcere queant. Balnea fiunt ex decocto maluarum, bismaluæ, chamæm. meliloti, senecionis, fœnugræci, seminis lini, mercurial. pariet. ceterac, & capill. Veneris, quo vesicam etiam bubulam semiplenam iuxta renes appones, quæ si oleo dulci calido, aut anethino, vel scorpionum semiplena renibus admoueatur, vtilis censetur. Renes, & vteteres inungantur hoc vnguento. ℞. olei amygd. dulc. scorpionum, chamæm. & sesamini, ana ℥. j. adipis cuniculi, gallinæ, & anatis, & butyri recentis, ana ℥. ß. croci ℈. vj. ceræ quod sit satis ad vnguentum. cui addere poteris mucilaginem seminis lini, & fœnugræci, in aqua maluarum extractam, aut oleo anethino, scorpionum, amygd. amararum, & lilij albi easdem partes fouebis. Conducit optimè tortella ex ouis frixa, cum cepe albo diuiso, & cum oleo scorpionum pubi, & renibus imposita. Emplastra etiam renibus, & viis vrinariis admoueantur, vt ℞. foliorum maluæ, lauris, parietariæ, & herbæ medicæ, ana m. j. decoquantur sufficienter, & malaxentur, quibus adde farinæ fœnugræci, & seminis lini, ana p. j. olei scorp. chamæm. & seminis lini, ana ℥. ß. misce, & fiat emplastrum. Vtile etiam est renibus, & parti dolenti parietariam, & herbam medicam in vino decoctam admouere.

Cucurbitarum vsus. Cucurbitæ paruæ etiam lapidem in locum ampliorem transferre solent, eumque à renibus vesicam versus traiiciunt; quapropter à renibus sunt apponendæ, procedendumque per obliquam ilium positionem, quo loco dolores in lapidis descensu affligere solent; eas tamen renibus non admouebimus, si in renibus adsit inflammatio, vt inquit Aëtius. Corpus præterea variè agitetur, & commoueatur, vt sic lapis ex proprio loco semoueatur.

Interim porrigenda. Sed quia hæc remedia sæpe non sufficiunt, ea porriges, quæ ore assumuntur, quæ vim habeant lapidem comminuendi, & frangendi, & virtutem tepidam obtineant; calida enim nimis vrinam prouocant, lapidem magis indurant, & materiam versus renes mouent, à quorum vsu abstinere iubet Galenus. Inscindunt itaque, & attenuant cum calore moderato ea, quæ suprà retullimus ad renes abstergendos, inter quæ annumerat Galen. *5. simpl. capite 13.* radices regiorum asparagorum, & rubi, betonicam, polium, vitrum vstum, ocram, & ex scehilla confectum acetum. Præter hæc commendat plantag. radices, & folia, semenque peucedani, formicis domestici radices, & radiculam, quorum singula partim decocta, partim in tenuissimum puluerem redacta bibantur. Bibat ergo æger præcipuè dum balneum egreditur, acetum mulsum cum decocto radicis tribuli, aut eryngij, aut apij; vel bibat syrupum quinque radicum, cum decocto asplenij, rubeæ, adianti, corticis lauri, & saxifragiæ: vel assumat decoctum cicerum nigrorum, radicis peucedani, fœniculi, petroselini, eryngij, & similium, quibus si necessitas vrget, medicamenta fortiora composita addes in hunc finem præparata, inter quæ primatum tenet lycontripon quantitate ℥. j. cum aliquo ex dictis decoctis ebibitum. Valent etiam dialacca, diacurcuma, dianisum, diacyminum, & puluis suprà scriptus pro lapide præseruando. Gummi ceraforum in vino albo solutum contra calculum profuisse refert Miaaldus. Præter dicta auxilia simplicia & composita, alia reperiuntur, quæ à proprietate substantiæ lapidem comminuunt, & frangunt, vt sunt lapis iudaicus, & sanguis hircinus, quem præparare docent Aëtius, & Tral. qui tanta vi est præditus, vt eum manum Dei appellarent. Lapis spongiarum, lapis lyncis, & lapis hominis prosunt, adhibitâ tamen hac distinctione; nam lapis à renibus extractus si bibatur, renum lapidem frangit; lapis verò à vessica decissus, vessicæ lapidem comminuit, vt Authores autumant. Est etiam aptissimum remedium, vt ait Paulus, passerculus troglodites, dictus, omnium auium minimus, eâ solâ excepta, quæ regulus appellatur; hac enim sola paulò maior est, eique similis colore, tenuis rostro, in muris magis, ac sepibus degens: hanc alij vocant caudam tremulam, nos autem *bizbita*. Hæc auis cruda edenda est, non semel, sed sæpe; priùs tamen sale condita, aut cum pennis integre combusta, & in cinerem versa, per se, aut cum pipere, & folio bibenda cum vino albo, & melle; quæ si frequenter commanducetur, calculos iam creatos per vrinam expellit, in posterumque generari prohibet, vt docet Aëtius, & illius auis cinerem cum melle cocto asseruare possumus. Leporis pellis in furno combusta, & in puluerem minutissimum redacta, si ex ipsa cocbleare vnum cum vino in solij calidæ aquæ ingressu assumatur, optimè lapidem frangit, idque experimento constare ait Aët. nam si quis in vino pellis leporis puluerem iniiciat, cum lapide ex flumine accepto, breui tempore lapidem in grumos dissolutum inueniet.

Narcoticorum vsus. Tandem si dolor nimis infestat, eisdem auxiliis narcotica sunt miscenda, vt theriaca recens, & vtrumque philonium, quæ quantitate ℥. j. cum syr. capil. Venet. & decocto maluarum dormitoris præbeatur; sic enim vigiliis, & cruciatibus succurrimus, viresque dissolutas refeiemus.

Cantharidum vsus. Aliqui ex Authoribus cantharidum vsum probant, quæ potenter lapidem renum, & vessicæ fran-

frangunt; ob carom tamen perniciem, & vim deleteriam, earum vsum reformidamos, nisi cùo alia non prosunt. Quod si iis auxiliis in vessicam lapis descendat, ibique remaneat, curabitur vt dicemus capite sequenti. Alia quamplurima tradunt Authores, nos autem probatiora, & parato faciliora tradidimus: si verò alia exoptas, ex eorum tractatibus deducere poteris, dummodo in pueris, & delicatioribus semper mitioribus auxiliis vtaris.

Extracto lapide renum, intemperiem corriges, & renes roborabis, lapidisque alterius generationem prohibebis, vt diximos in lapidis curatione præseruatiua.

CAPVT X.

De curatione lapidis vessicæ.

LApidis in vessica concreti easdem causas, eandemqu curationem Authores assignant, nisi quod fortiora exposcit auxilia, qoàm renum lapis, vt ostendunt Gal. & Auic. quam ob causam ex traditis capite antecedenti vehementiora eliges, quæ si non prosint, nec lapis foras trudatur, nec comminoatur, aliqua particularia, quæ lapidi vessicæ magis congruont, adducemus, si priùs lapidis hoius signa referamus, quæ sont dolor infra os pubis, pondus, vrinæ stellicidium, mingendi difficultas, vrinæ suppressio, pruritus ani molestus, membri erectio frequens, ani exitus, vrina cruda, & subalbida, in qua arenosa subsistunt; immisso digito per anum pertingitur lapis, & est certius signum. Mulieres licet easdem caosas habeant, à quibus vessicæ lapis progigni, poterit, non tamen frequenter hoc corripiuntur morbo; nam, vt inquit Auic. meatus vessicæ earum ad exteriora est breuior, & latior, & nullo labore crassa, quæ in vessica sunt, simul cum vrina excernunt, antequam lapidis duritiem contrahant. Victus ergo ratio, & curatio in accessione, & extra accessionem eodem modo sunt instituenda, sicut in curatione calculi renum diximus. Quod si iis non excernatur lapis, oportet ad manualem deuenire operationem, & per scissuram lapidem extrahere, vt docet Paul. *lib. 6. cap. 60.* & Aëtius *tetrab. 3. serm. 3. cap.* 14. deinde vlcus curate, & reliqua instituere, ita vt denuò noui calculi non procreentur. Inter eos, qoi per scissionem curantur, pueri quidem vsque ad decimum quartum annum, propter corporis mollitiem facilè corationem recipiunt; senes quia corpus eorum contumax est, vix consanescunt; qui mediam inter hos ætatem habent, medium etiam in curatione tenent. Rursos faciliùs sanantur, qoi maiores calculos habent, & doloribus, & inflammationibus assueuerunt, qoàm qui minores, ob contrarias caosas. Circa hoc lege Paulum *loco, & capite citatis*, vbi apertionis, & curationis modom scriptum reperies. Quod si à calculo vessicæ vrina supprimatur, aut difficultas vrinæ insorgat, proprio capite curationem adducemos.

§. I.

De inflammatione vessica.

INflammatio est morbus aliis etiam partibus communis, quæ ex sanguinis ad vessicam confluxu initiom habet, quæ sequitur causas, vel A alias occasiones, quæ sanguinem adaugere possunt, aut eas quæ versus vessicam illum mouere sunt aptæ, vt sunt ictus, contusio, saltus, longa equitatio, & frequens veneris vsus. Solent etiam præcedere mensiom, vel hæmorrhoïdum cohibitio, vini, & calidorum ciborum vsus, & alia, quæ capite de iecoris inflammatione suot adducta.

Signa. Hoius morbi signa sunt loci affecti ardor, doloroque cum grauitate, febris, mentis alienatio, vomitus bilis sinceræ, & vrinæ suppressio, & egerendi cupiditas, qualis in tenesmo reperitur; quod verò egeritur, subsideotiam non habet. Plores addunt ileon inflammationi vessicæ superuenire, inter qoos Aëtius *tetrab. 3. serm. 3. capite* 26. & fundamentum desumitur ex Hippocrate *6. aphorismor. text. 44.* vbi sic: *Quibus ex stillicidio vrinæ ileos superuenerit, in septem diebus pereunt, nisi febre superueniente satis vrina fluxerit.* *Aliquorum opinio.* B In cuius textus expositione Vallesius fatetur, quod stillicidium vrinæ, & ileos fieri possunt ab inflammatione vessicæ, aut ex succis crassis, quibus si febris superueniat, eos liquabit, & copiose mouebit vrinam, eosque morbos non sine ratione soloebit. Sed horum doctrina (si Galeni placitum sequamur *in illius textus comm.*) non quadrat; nam quando vessica inflammatur, in tantum ileon causare poterit, in quantum comprimit intestina, ita vt nullos pateat descensos excrementorum: sed quando nimis extensa, & plena secundum propriam circumscriptionem apparet vessica, magis comprimit intestina, qoia magis extensa est; quam si esset inflammata; & tamen non caosat ileon. Ergo inflammatio, qoæ C minùs est extensa, & minùs comprimit, non poterit illum causare. Vlterius tumor prægnantium vsque ad hypochondria extenditur, & magis comprimere potest, atque angustare intestina tenuia, quam inflammatio vessicæ, quæ tantummodò potest rectom comprimere intestinum: cum hoc tamen tumor ille prægnantium ileon non producit, vt quotidie cernimus: ergo neque inflammatio vessicæ illum prodocere valebit. Quapropter Galenus fatetur, se ignorare, quæ in illo aphorismo Hippocrates pronuntiauerit, dubitatque an inter Hippocrat. genuinos textus sit reponendus; neque visus est ægrotus ileo laborans, imò contrarium semper experientia indicauit.

Prognosticum. Morborum, qui circa vessicam oriuntur grauissimos, & maximè mortalis, inflammatio existit, D vt inquit Aëtius loco proximè citato; præterquam quod renum, & vessicæ vitia difficilem sanationem admittunt, ex Hippoc. *6. aphorismor. textu 6.*

§. II.

Curatio inflammationis vessica.

IN hac, sicut & in aliis inflammationibus curandis victus debet esse tenois, & refrigerans, qualem descripsimus *capite de iecoris inflammatione.* Ventrem habeant lenem, aot enematibus vtantur, quæ emolliant, refrigerent, & dolores mitigare valeant. Quod si nihil obstat, statim sanguinem mittere iubent Paulus, & Aëtius; non tamen partem assignant, ex qoa extrahi debet: cam tamen indicare videtur Hippocrat. *6. aphor. text. 36.* vbi ait: *Difficultatem vrinæ vena secta iuuat, secare verò interiores*; Galenus *in huius textus comment.* inquit, quod venæ sectio fieri debet ex venis interioribos poplitis, vel

tali;

tali; nam in partibus quæ supra hepar sunt, è manibus sanguinem mittit: in inferioribus autem partibus venas, quæ in poplite vel talo sunt, secare iubet *lib. de sanguinis missione, cap.* 8. sed licet hæc vera sint, nihilominus si vires constent, citius, & melius reuellimus, detracto sanguine ex cubiti vena interna: deinde deriuationis, & euacuationis causa ex venis interioribus tali. A sanguinis missione partem fouebis oleo violarum, chamæm. & lumbricorum, aut scorpionum, quibus admiscere poteris vnguentum Agrippæ, aut dialtheæ. Vessica bubula oleo chamæm. amygdalarum dulcium, & scorpionum, & decocto maluarum, & hordei semiplena, pubi, & peritoneo tepida est admouenda. Sedeat etiam æger in decocto seminis lini, & fœnugræci, maluarum, violariæ, radicis altheæ, seminis fœniculi, & petroselini, in quo decocto mingere curet: quod si non potest vrinam expellere, Aetius monet, vt æger ipse, aut ex adstantibus aliquis placide pectinem premat, neque id vltra modum, ne dolor intendatur. Veruntamen si iis vrina non excernatur, catheterem immittimus in vessicam, simulque placide pectinem premimus, nisi ex illius intromissione dolores maiores exacerbentur, quæ inflammationem adaugent, qui quidem viris succrescere solent, ob viæ angustiam, & longitudinem. Quod si mulieribus adhibeatur, nihil absurdum est, breuis enim in ipsis vrinæ meatus extitit, & amplus, vt citra dolorem catheterem admittant, vt ipse Aetius testatur. Præterea dolor ita affligere solet, vt totum ad se diligat curantis consilium; quare eum sedare expedit clysteribus ex oleo, in quo capita papaueris fuerint incocta, in quo etiam adeps anserinus, & gallinaceus liquari debent: vel clysteres iniiciantur ex decocto hordei, chamæm. semin. lini, & fœnugræci, capitum papaueris, & radicis iusquiami, cum oleo violarum, & papauer. vitellis ouorum, axungia gallinæ, & anatis. Præstat etiam opium erui magnitudine cum modica myrrha, & croco lanæ illitum, & in podicem inditum, quod statim dolores mitigare, & ægrum obdormire facit, vt inquit Ruffus. Emplastrum ex farina hordeacea capitibus papauer. iusquiami foliis, cum mandragoræ succo admistis, prodest. Si in vessicam iniiciatur lac muliebre, vel caprarum tepidum cum modico philonij, aut theriacæ recentis, vtile remedium est. Aut bibat syr. violarum, & papauer. cùm aqua cichorei, & cum pauco philonij, vel requiei magnæ.

Tandem si inflammatio in suppurationem tendat, eam adiuuabimus iis, quæ *c. de iecoris inflammatione, & de empyemate* tradidimus. Rupto verò abscessu vlcus absterges iis, quæ capite de vessicæ vlceribus sufficienter sunt pronuntiata, quæ per syringam in vessicam iniici debent. At si in schirrhosum tumorem degeneret, eius curationem capite de schirrho lienis scriptam reperies

CAPVT XI.

De vrinæ difficili exitu, & suppressione.

TRia symptomata vessicæ, & mingendi instrumento superueniunt, ischuria, dysuria, & stranguria, quorum meminit Galenus *6. de locis affect. cap.* 4. Ischuria idem est, ac affectio, in qua vrina omninò supprimitur: dysuria idem est, quod vrinæ difficultas, quando scilicet vrinam siue cum dolore, siue sine illo, vehementi tamen conatu excernere cupit æger, & tandem aliquid excernit. Stranguria significat vrinæ stillicidium, quando scilicet guttatim mingitur. De hoc, vltimo symptomate capite subsequenti erit sermo, de aliis verò duobus in præsenti tractatione suscepimus, quia vt inquit Vega *3. method., sectione 9. cap.* 11. eandem in genere causas habent, & sola maioris, aut minoris ratione dissident.

Sed quia grauior affectio est vrinæ suppressio, de ea prius est agendum, qua cognita facile dysuriæ naturam, & causas percipies. Aduertere tamen oportet, quod licèt ischuria omnimodam suppressionem vrinæ significet, non tamen ischuriæ nomen meretur ea vrinæ suppressio, quæ fit ob renum vitium, deperdita scilicet renum actione, ita vt nihil vrinæ in vessicam omninò veniat, nam ischuria solùm dicitur, quando supprimitur vrina, & tamen vessica continet illam, & est plena illâ; sed quia vrinæ suppressio ex renum affectione, & illorum deperdita actione trahendi, appellationem non habet, sub nomine ischuriæ etiam comprehendi potest, vt docet Galenus *3. de causis sympt. cap.* 2. non tamen latêre debet vtriusque partis affectæ, & affectus differentia.

Vrinæ suppressio est symptoma in eis quæ euacuantur præter naturam, aut retinentur; idemque dicendum est de dysuria, & stranguria, vt colligitur ex Galeno *loco proximè citato*, quod symptoma sequitur in ischuria ablatam actionem facultatis expellentis, sicut in dysuria ipsius facultatis diminutam operationem sequitur. *Quod symptoma sit vrinæ suppressio.*

Horum symptomatum causas refert Galenus *loco proximè citato*, & *6. de locis affect. capite* 4. Quæ quia variæ sunt, varios procreant morbos, quibus vessica in reddendo vrinam non fungitur suo munere. Supprimitur ergo vrina propter vessicæ imbecillitatem, aut obstructo inferiori meatu. Imbecillis redditur ob duas causas, aut ob intemperiem, præsertim frigidam, ratione cuius quod in ipsa continetur, non potest comprehendere, vt illud expellat; aut ob obtusum illius sensum, cùm scilicet nerui illius afficiuntur, vt declarat Galen. *capite 4. citato*, dicens: *Atque accidit interdum propter obtusum ipsius sensum, vt non reddatur vrina citra expultricis facultatis læsionem, si propriy vessicæ nerui afficiantur.* Tunc etenim vessica immodicè distenta ob vrinæ multitudinem, quam in se continere non sentit, excernere non valet; quo fit, vt contentrix facultas non possit operari, quia ob vessicæ extensionem non potest mediis fibris transuersalibus in seipsam contrahi. Ex his colligitur totum opus facultatis expellentis vessicæ non esse naturale, vt aliqui probabiliter deducunt ex Gal. sed esse mistum ex naturali, & animali; operatur enim hæc secretrix vis præcedente cognitione, ad quam etiam prærequiritur obiecti sensatio, atque adeò ob sensus defectum talis facultas operari nequit illæsa manente facultate expultrice naturali. Accidit etiam vrinæ suppressio quibusdam sanis, qui propter negotia, vel conuiuium, vel ludum, aut conuersationem in foro vrinam retinuerunt, qui circa dicta mente distracti vrinæ pondus, & molestiam non senserunt, quibus vessica impletur, ita vt posteà, etsi velint, vrinam non excernant; idemque accidere visum est phrenitide laborantibus, propter mentis distractionem, & aduertentiam circa alia, ratione cuius obiectum sibi molestum haudquaquam percipiunt. *Causæ*

Aliam causam diximus esse meatus vrinarij obstructionem, quæ fit ab impacto lapide à crassis humoribus, à pure, à sanguinis grumo, à caruncula,

caruncula, vel callo ibi genito. Fit etiam quandoque ab inflammatione, vel alio quouis tumore ipsum meatum comprimente, de quibus; qua tradere opportunum erit, quæ ex præsentibus, & iis quæ præcesserunt, desumuntur.

Si igitur ex vesicæ imbecillitate vitium hoc contrahatur, cùm frequenter a frigida intemperie ortum ducat, præcedere solent quæcumque refrigerare valent, quæ ex signis præsentibus, & ex ægri sermone dignoscere quis. Quod si talia deficiant, considerare oportet, an præcesserit aliqua læsio spinalis medullæ, ea parte, à qua nerui in vesicam deriuati originem trahunt, quibus resolutis, aut aliter affectis, vesicæ sensus amittitur, ita vt non sentiat noxam ex vrina vesicam adimplente. At si nihil istorum adsit, scire oportet, vrinæ suppressionem fieri ab aliis causis; si enim fit à lapide impacto, vel ab inflammatione, signa propria habebis capite de lapide vesicæ, & illius inflammatione. Si verò à sanguinis grumo, præcedere solet sanguinis per eam partem excretio, quæ si non præcedat, & tamen sanguinis grumus sit in causa, superuenire solent praua symptomata, vt animi deliquium, mentis perturbatio, extremorum refrigeratio, faciei pallor, pulsusque parui, & obscuri, vt ex eodem Galeno constat *loco iam citato de locis affectis*. Si autem ex caruncula fiat, ex præcedentibus vlceribus nota fiet. Quod si vrina supprimatur ex callo, aut topho in vesicæ ceruice innato, paulatim ex crassis humoribus fieri solet, & ænea fistula immissa tangitur, eiusque durities percipitur. Verumtamen si ex pure obstructio insurgat, præcedere solent renum, & vesicæ vlcera, aut aliqua puris excretio. At verò si à crassis, lentisque humoribus obstruatur, simul cum vrina antea excernere solent pituitam, & humores crassos, qui fundo matulæ adhærere, & subsidere solent, præcedereque solent signa redundantis humoris, & crassorum eduliorum vsus. In his omnibus ænea fistula traiecta causam manifestare solet, eaque vti oportebit.

Quod si nulla ex iis causa percipiatur, & tamen vrina supprimitur, & sanis corporibus superuenerit, propterea quod longo tempore ob aliquam causam vrinam detinuerunt, id ex eorum sermone constabit. Quæ omnia si deficiant, existimare oportet tunc vrinam supprimi deperdita renum actione, aut obstructione venarum emulgentium, aut ob aliud vitium supra vesicam contractum; quod quidem etiam venaberis ex partium superiorum aliqua læsione, dolore, vel tumore, & quia in regione vesicæ nec tumor, nec dolor percipitur.

Quia sanguinis grumus tanti mali Author esse solet, & præterquam quod vrinæ meatum obstruit, varia etiam symptomata, & grauissima producit, ideò cùm ab eo prodit affectio, grauior censetur, vt inquit Galen. *loco citato, ex 4. de locis affect.* Pessimum etiam est, si ob defectum spinalis medullæ vrinæ suppressio contingat, vt inquit Aëtius, nam vesica, lumbi, & pecten distenduntur, & femora tumefiunt, deinde subiecta membra mortificantur, neque ita longè post moriuntur.

§. I.

Curatio suppressionis, & difficilis exitus vrinæ.

CVm varij sint affectus, & causæ ischuriæ, & dysuriæ, non vna, sed multiplex curatio est instituenda. Si igitur ob vesicæ intemperiem frigidam debilis vesicæ facultas redditur, ita vt non possit vrinam excernere, optimum consilium est manibus vesicam, & musculos abdominis comprimere, idemque faciendum in sanis, quibus ob negotiorum importunitatem, aut alias causas supprimitur vrina, & vesica distenditur; quo tempore licebit eam manibus contrectare, & exprimere, vt sic reddatur vrina. Sed quia in causa frigida hoc solùm non sufficere solet, insessus fieri debent ex decocto seminis lini, fœnugr. altheæ, origani, tragorig. sampsuci, pulegij, rutæ, chamæmali, & similium; deinde locus exiccetur, & foueatur oleo scorpionum, amygd. amarar. & rutæ, aut vngatur vnguento deoppilatiuo, Agrippæ, aut dialthea, vel hoc vnguento. ℞. oleorum anethi, scorp. amygd. amar. & costini ana ℥.j. castorei, sagapeni, & de liliis, ana ℈.ij. gummi dissoluantur in vino albo, & addita cera fiat vnguentum, aut apponatur supra vesicam galerus vetus, quo vtuntur fullonea, quo sæpe vsus sui. Iubent etiam Authores, vt intra membrum virile cymex, aut pediculi, vel nitri portiuncola immittatur, vt irritent, & sopitam facultatem conecitent.

Quod si vesica vrinam non reddat ob sensum obtusum, propter aliquem affectum neruorum, qui in vesicam terminantur, aut ob affectum spinalis medullæ, eadem etiam circa vesicam exercenda sunt remedia; tamen quia ex parte primariò affecta hoc symptoma originem habet, illius partis affectum simul curare iubet Galenus *lib. & capite toties repetito de locis affect.* Itaque si sensus defectus fiat ob vertebræ luxationem, quæ neruos comprimat, illam ad proprium situm reducere tentabis: quod si inflammationem excitet, remedia inflammationi proficua adhibebis, & sic de aliis. Sed si iis vrina non procedat, ad catheterem vsum est confugiendum, & ad illud instrumentum immissum vrinæ prolectandæ: neque in iis casibus vrinam ducentia bibat æger, nam mouent humores, & ferum ad vesicam, & illius maiorem extensionem causant.

Quando supprimitur vrina à calculo, oportet vehementer corpus concotere, vt à vesicæ ceruice repellatur; & si adhuc ibi permanserit, missa ænea fistula illum separare iubet Galeo. 1. *de locis affect. cap. 1.* deinde curabitur vt dictum est *cap. de lapide renum, & vesica.*

At si à pure obstruatur vesicæ ceruix, aqua mulsa est iniicienda, aut cathetere immisso pus separandum, & vlcus à quo procedit, posteà curandum, vt actum est capite de renum, & vesicæ vlceribus.

vbi verò sanguinis grumus viam obstruit, curationem habet propriam capite de mictu sanguinis.

Quod si propter inflammationem, aut alium quemuis tumorem hoc symptoma superueniat, ex propriis eorundem capitibus curatio petenda est: lege circa hoc caput de inflammatione vesicæ. Verùm si pituita crassa, & viscida vias obstruit, victus sit attenuans, & incidens, qualem descripsimus in oratione præseruatiua calculi renum. Mox humor breuitet præparandus ex oxymelle, syrup. capill. Ven. duarum aut quinque radicum, & pauco oxymelite, cum decocto capill. Vener. graminis, & radicis rubeæ tinctorum; & quia necessitas vrget, bibatur bis in die, manè scilicet, & vespere.

Post breuem humorum præparationem phlegmagogis veteris medicamentis euacuantibus in hunc modum. ℞. decocti capill. Ven. rubeæ tinctorum, & seminis fœnic. ℥.iij catholici ʒ.iiij. syrup. persici solut. ℥.iij. misce. Vel ℞. seminis cartami contusi ʒ.iij. emulge in ℥.iij. decocti Pugini; pulpæ

pulpæ cassiæ ℥.ß. syrupi Regij ℥. iij. misce. Vel parentur morselli cum pulpa cassiæ, diaphœnic. & sacchato.

Aduertere tamen oportet, quod si sanguinis adsit redundantia, licebit priùs venam scindere, vt sic humores obstruentes reuellamus; quod ostendit Hipp. 7. *aphor. text.* 48. vbi sic: *Vrina stillicidium, & vrinæ difficultatem venæ sectio soluit: incidende autem interiores.* Et licet ex tali vena interiori iubeat sanguinem mittere, meliùs tamen reuellimus, sectâ venâ basilicâ brachiorum, vt visum est Aëtio; deinde ex talo deriuationis, & euacuationis causâ sanguinem extrahere oportebit.

Clysterum usus commendatur. Interim dum hæc fiunt, euacuatio per clysteres, vt remedium singularissimum est adhibenda, qui fieri possunt in hunc modum. ℞. foliorum maluarum, & radicis altheæ, parietariæ, & mercurialis, ana m. j. florum chamæm. meliloti, seminis lini, fœnugræci, & fœniculi, ana p. j. coquantur sufficienter, & huius decocti accipe ℥. x. olei sesamini, scorpionum, & amygd. dulc. ana ℥. j. benedictæ, aut hieræ picræ ℥. j. salis parùm: misce, & fiat clyster. Vel ℞. decocti radicis rubeæ tinctorum, asparagi, asplenij, radicis altheæ, foliorum maluarum, parietariæ, betæ, & furfuris ℥. x. elect. diaphœnic. ℥. j. olei anethini, & amygd. amar. ana ℥. j. salis ʒ. j. misce. Valet ad idem clyster iniectus ex mulsa facta ex origani, & pulegij decocto. His etenim viæ reserantur, & humor crudus attenuatur, & euacuatur.

Pari ratione vtimur insessibus, vnguentis, fomentationibus, & aliis adductis in principio pro curatione suppressionis vrinæ ex vessicæ imbecillitate. Glandes acres ex sale, aut felle, aut ex sale gemma, & puluere hieræ, & melle, ventris compressio, membri virilis contrectatio, & titillatio facta, vt suprà diximus, facultatem expultricem concitant.

Quæ per os sumuntur. Sed quia iis remediis aliquando non cedit affectio, nec viæ deobstruuntur, oportet aliqua tradere, quæ per os assumpta maxime prodesse solent, inter quæ iuuat præcipue aqua terebinthinæ per alembicum extracta, aut in formam boli cum saccharo cando exhibita, aut oleum citoneorum, aut amygd. dulc. quantitate ℥. ij. cum sacchato ebibitum, vel ʒ. j. trochiscor. alchekengi, vel dialaccæ, aut diacurcumæ, seu hycontripon, cum ʒ. j. oxymel. simplic. & ℥. iiij. decocti graminis, seminis petrosel. dauci, & radicis rubeæ tinctorum. Præstat etiam aqua stillatitia ex semine raphani, foliorum maluar. cardui sancti, & seminis synapis, & ex succo fabarum viridium, & succo limonum, ex quibus conquassatis, & in alembicum iniectis extrahitur aqua, quæ assumpta in quantitate ℥. ß. mirificè prodest; quam pretiosiorem efficies si simul instilletur terebinthina, vel ei addas ℈. j. olei vitrioli. Prosunt præterea pillulæ ex pulueribus trochiscorum de capparis, & de absinthio, cum oxymelite confectæ, si quotidie tres, aut quatuor assumantur. Aut ℞. myrrhæ, assari, radicis capparorum, & vtriusque aristolochiæ, spicæ nardi, schœnanti, semin. apij, petrosel. & agni casti, ana ʒ. ß. omnia in puluerem redigantur, & cum oxymelite formentur pillulæ. Benefacit etiam succus raphani cum vino assumptus, vel puluis liquiritiæ cum vino ebibitus. Succus parietariæ cum melle, & sacharo commendatur a Lacuna, vt probatissimum remedium. Hîc etiam accommodari possunt ea, quæ comminuendi lapidem vim habent, si quidem incidendi, & attenuandi potestate constant; cum his tamen parum bibat æger, ne vrinæ quantitas adaugeatur.

Cantharidum vsus. Sed quia aliquando hæc non prodesse conspicimus, vt in desperatis, ad cantharidum vsum deuenire cogit necessitas, quæ tamen ob earum veneficam qualitatem sic præparantur. Accipe cantharides tres, detractis capitibus, & pedibus, non tamen alis, vt volunt Arabes; alæ enim potius sunt alexipharmacum, vt docet Plinius *lib. 29. naturalis histor. cap. 4.* pistentur bene cantharides, quibus adde dragacanti, & gummi arabici in aqua maluarum dissoluti, ana ʒ. j. postea in vmbra exsiccentur, & omnia simul bis, terve in eadem aqua infundantur, & iterum exsiccentur, & ex illis fiant trochisci, quorum dosis est ab ℈. j. ad ʒ. ß. cum oleo sesamino, vel amygd. dulcium, vel decocto maluarum, vel cum iure galli veteris, cum radicibus diureticis decoctis. Simili modo in vessicam aquam mulsam per syringam inicies, cathetere immisso vrinæ prolectandæ gratiâ.

Caruncula, & calli curatio. At si caruncula, aut callus vrinam retardant, inserenda est leniter cerea candela, quam oleo amygdalarum dulc. inunges; quæ si vltra tumentem carnem, vel callum proruperit (quod ex portione candelæ ingressæ cognosces) faciliorem curationem admittet; candela igitur tunc comprimitur à caruncula in ea parte, quæ carunculæ respondet. Quod si non vna tantùm, sed plures carunculæ diuersas partes meatus vrinarij infestent, totidem in partibus candelam succinctam, aut compressam esse comperies, quibus in partibus candelæ excauatis vnguentum superfluæ carni excedendæ aptum appones, in quem vsum maximè approbat Lacuna emplastrum Philippi facultate admiranda præditum, quod adducit in methodo sua extirpandi excrescentes in vessicæ collo carunculas, cuius hæc est descriptio. ℞. æruginis, auripigmenti, chalcitidos, quam in officinis vitriolum nominant, aluminis rochæ, sing. ℥. ij. perfusa quamacerrimo aceto inter duos mortarios, vel porphyrites lapides ducantur accuratissimè, & in læuorem tenuissimum redacta soli exponantur caniculari; exsiccatus pollen rursus aceto affuso ducendus, ac læuigandus, solique similiter exponendus est, idque facimus octo, aut nouem dierum curriculo, donec acrimoniam, & mordacitatem amiserint: olei rosarum ℥. vj. spumæ argenti ℥. iij. quibus per cocturam ad corpulentiam emplastri redactis, ℥. iiij. supradicti pulueris admisceto, conficitoque medicamen duriusculum, vt candelæ, vel plumbo adhærens à propria sede diffluere non possit; quod emplastrum mitiùs efficere poteris pro delicatioribus, si pulueris quantitatem aliquam detraxeris. Ad hoc etiam valet puluis Ioannis Vigonis candelæ cauitatibus affixus. Quod si ad vessicam non perueniat candela, eo quod caro supercrescens, aut callus impedit illius ingressum, tunc medicamen mucroni candelæ adaptamus, vt assiduo contactu carnem, aut callum absumat. Instrumentum præterea, siue candela, siue ferula plumbea, ænea, vel argentea sit, per totum diem intus est relinquendum, vt meatus ille amplior reddatur, & caro ibi adnata citiùs consumatur, cogendusque æger sic lotium reddere, nisi nimium sit impatiens laboris.

Cæterùm si dum hæc fiunt, dolor vehemens, rigor, febris, aut aliud symptoma grauiter ægrum molestet, extrahenda est candela, donec tale accidens mitigetur, colluendusque meatus vrinarius aquâ rosaceâ, aut lacte caprino.

Exstirpata caruncula vlcus curabis vt diximus capite de vessicæ, & renum vlceribus, circa quæ consule doctum Chirurgum.

Tandem in omni vrinæ suppressione vrinam prouocare solent axungia cuniculi, & pellis eius, si

supra pectinem, & virgam applicentur, vt testatur Gordon. *partic. 6. de passionibus renum, cap. 16.* reliqua ex Authoribus pete, dicta tamen sufficiant pro horum affectuum curatione.

§. II.

Observatio pro laborante omnimoda vrinæ suppressione.

Casus proponitur.

LIcèt nomine careat ea vrinæ suppressio, quæ fit ob vitium renum, sub nomine tamen dysuriæ comprehenditur, vt statuit Galenus *lib. 3. de causis sympt. cap. 2.* quo affectu captus fuit nobilis vir D. Didacus Vazquez in præclaro oppido de Cuellar, qui ad sexagesimum accedebat annum, ad intemperiem calidam, & siccam vergens, habitu gracilis, & pilosus, frigidum habens ventriculum, plurimis scatentem cruditatibus, & iecur calidum, & siccum, & renes eisdem qualitatibus affectos, calculis obnoxios, & arenulas rubras generantes, quas simul cum vrina excernerat. Hic ergo perillustris vir, postquam circa renem dextrum maximum per plures dies persensisset cruciatum, reiecto lapide ad vesicam quieuit, quem deinde simul cum vrina excreuit; ab hinc paulò post, in altero rene dolore cruciabatur, & illi ex toto fuit vrina suppressa, cœpitque euomere humores biliosos, modò flauos, modò viriditatem habentes, cibumque assumptum humoribus admixtum amarorem contrahentem, ob humorum miscellam facile euomebat. Si verò cibus ingestus vomitu reiiciebatur sine humorum miscella, acidum referebat saporem; septimo die febricitare cœpit, & singultire, & vndecimo obiit.

Hic casus plurima continet difficillima, in quo plurium affectuum inuenitur concursus, quorum quilibet longam postulabat tractationem; eos tamen breuiter ea claritate, quâ potero, examinabo, causas, & signa referam, futura ex eis annunciabo, & denique curationem eis proficuam ad vnguem proponam.

Discursus circa casum propositum.

Sed quia simul de omnibus non possumus proferre sermonem, priùs de iis agemus affectibus, qui aliorum respectu causæ rationem sortiuntur. Habuit igitur ventriculum frigidè intemperatum, qui fuit aliorum morborum origo, cuius intemperies iam antiquitus contracta, habitualis, & fixa permanebat, ratione cuius cibus acidum comparabat saporem, illumque redolebat, dum vomitu excernebatur, habebatque ructus acidos, qui signum sunt debilitatis caloris, vt dixit Galenus 6. *aphorismorum, comm. 1.* & licèt ex causa calida sapor acidus originem capere possit, vt diximus capite de ciborum cruditatibus, nullum tamen in ægro signum apparuit ventriculi calorem denuntians, imò causæ antecedentes dominantem ostendebant frigiditatem; siquidem erat assuetus laboribus, & curis maximis, præsertim dum negotia gerebat coram Excell. Duce de Alburquerque in Regno Siciliæ, quo tempore nihil curans de propria salute, omnibus ministrabat; quo factum fuit, vt non posset tempestiuè cibum, & potum capere, neque hora conuenienti, & ob immodicum laborem siti oppressus plus debito biberet, sicque calore dissipato, non mirum si ventriculus frigidus factus fuisset; qui cùm non habuisset eum calorem, qui coctioni esset sufficiens, cibum & potum corrumpebat, & in acidam mutabat qualitatem. Neque obstat, quod ventriculus sit iecori associatus calido, quod suo calore fouet ventriculum, & illius co-

Sapor acidus quibus de causis fiat.

A ctionem adiuuat; neque in alium finem iecur ventriculum circumambit, vt docet Galenus *lib. 4. de vsu partium, cap. 8.* Si igitur iecur calidè intemperatum est, vt supponitur in hoc ægro, & ventriculus hepati appropinquat, & est intra illius sphæram, difficile apparet, quod ventriculus non habeat calorem ab hepate communicatum, qui sit coctionis instrumentum sufficiens; atque adeò non erit ventriculus frigidus.

Iecur calidum ventriculum infrigidat, & quomodo.

Hoc, inquam, non obstat; imò ex hoc deducitur necessitas infrigidandi ventriculum, vt ex dicendis constabit, licèt Authores euarient in enarrandis causis huius infrigidationis ventriculi, quas tradit Reynerus Solenander *consilio 11. primæ sect.* Prima deducitur ex Galeno 4. *aphorism. comment. 48.* vbi asserit, partem inflammatam ad se allicere sanguinem, & spiritum; & hanc ob causam B quando in parte corporis profundiori calor immodicus adest, totus ex toto corpore sanguis ad locum trahitur patientem, sicque profunda vruntur, & extrema refrigerantur. Quia ergo hepar calidum ad se cucurbitulæ instar sanguinem, & spiritus attrahit, ventriculus destituitur calore influenti spirituum, & sanguinis, ac per consequens remanet frigidus.

Calor iuuat ad tractionem, & quomodo.

Quod autem tractio à calore adiuuetur, docet Galenus 5. *de simplic. medic. facult. cap. 16.* & probat Valles. 7. *controuers. cap. 3.* qui adhuc censet calorem per se trahere, de quo impræsentiarum non curo; sufficit tamen dicere, calorem ad tractionem conferre, vt patet in medicamentis purgantibus, quorum vis attrahens calore adiuuatur, & dum supra aliquam partem calidum apponimus medicamentum, statim ea pars ruborem contrahit, qui tractionis sanguinis est signum.

C Alij dicunt, calorem hepatis spiritus vitales resoluere, & dissipare, ita vt non remaneat sufficiens illorum quantitas ad ventriculi coctionem, sicque ventriculum calore orbari, & plures flatus gignere, & cruditates, quæ sunt plurium malorum causæ.

Verumtamen, quia nimis difficile videtur, quod sanguis, & spiritus à iecoris calore attractus non valeat calefacere ventriculum sibi propinquum, & intra illius sphæram constitutum, aliter opinari coactus sum, hac ratione ductus; nam iecur suo calore naturali calefacit ventriculum moderatè, & prout illi conuenit: ergo dum iecur est calidum immoderatè, immoderatè etiam poterit ventriculum calefacere; sed dum ad se allicit sanguinem, & spiritus, est immoderatè calidum, tum calore insito, tum calore à corde similiter influenti attracto. D Igitur immoderatè valebit ventriculum calefacere, & hoc dupliciter; partim calore, quem in se habet; partim etiam calore influenti spirituum, & sanguinis attracti, qui ipsi ventriculo proximus existit.

Discedo etiam ab opinione asserentium, hepatis calorem resoluere sanguinem, & spiritus, ex quorum absumptione frigidus remanet ventriculus; nam licèt hoc possit euenire in inflammatione iecoris, cuius calor intensissimus poterit resoluere substantiam ita calidam, qualis est spirituum vitalium substantia; hæc tamen, quæ datur in ægro, intemperies calida, neque est ita intensa, neque tantæ actiuitatis, vt superet calorem intensum spirituum vitalium; neque id aliquo deprehenditur signo: quare cùm horum fundamenta non conuincant, aliter a nobis est cogitandum.

Dupliciter ergo à nobis fit satis huic dubio. Primò dicimus, calorem iecoris resoluere carnosæ membranæ ventriculi substantiam, quæ est magis

iecori

iecori vicina, illiusque substantiam calidam, & humidam depasci, & in vapores verti, qua deficiente, partes frigidæ, quæ terræ, & aquæ elementis respondent, ventriculum infrigidant, & calore insito destitutus nequit probe alimentum conficere, sicque cibum incoctum relinquit, aut in alienam mutat naturam, vel in flatus vertit. Quod verò caloris munus sit calefacere, & consequenter substantiam humidam resoluere, ita notum est, vt non egeat probatione, quare si calor naturalis humidum resoluit, & ad senectutem & interitum ducit ex accidenti refrigerando, vt docent omnes antiqui, & desumitur ex Diuo Thoma 1. *parte, quæst.* 97. *art.* 4. non mirum si calor naturæ limites excedens citiùs, & facilius substantiam calidam, & humidam exhalare faciat, ocyúsque ex accidenti refrigeret, & temperamentum substantificum subuertens, intemperiem habitualem frigidam inducat.

Omentum ventriculum calefacit. Secundò dicimus, hepatis calorem omenti partes plures liquefacere, & resoluere, quarum defectu infrigidatur ventriculus. Pro cuius dubij enodatione statuendum est, ex Galeno 4. *de vsu partium, cap.* 9. quod natura construxit omentum calidum per totum ventrem extensum, vt suo calore ventriculum, & ventris totam calefaceret regionem; illudque densum formauit, vt intus includeret natiuam caliditatem. Quod autem gratiâ calefaciendi omentum constructum sit, euidenter discere licet in illis, in quibus per vulnus in epigastrio omentum excidit, deindè liuidum factum, cogit Medicos partem læsam adimere; omnes enim hi frigidiorem sentiunt ventriculum, & nisi maximè operiantur, facillimè ab aere frigido offenduntur, vt ipse Galenus testatur. Si ergo iecur suo calore omenti pinguedinem dissipat, non poterit ventriculum calefacere, neque innatam substantiam calidam ad intra colligere, eo quod omentum amittit partes calidiores, quas calor hepatis resoluit, & tegumento naturali destitutus ventriculus facilè infrigidatur, & nequit coctionem probè peragere. Iis ergo de causis ventriculum frigidum reddi arbitror, dum hepar immodico tenetur calore.

Quod verò hepar calidum, & siccum extitisset, probant vomitus humoris biliosi, modò cum flauitie, modò viriditatem, vel nigredinem habentes, qui ostendunt prædominium caloris, & siccitatis iecoris, in quo huiusmodi humor generabatur, & à quo in ventriculum confluebat, qui suâ acrimoniâ, & mordacitate sensum tristem ventriculo inferebat, & facultatem expultricem ventriculi irritabat ad vomitum; neque in ventriculo tanta copia humoris potuit generari, nisi aliunde confluerct humor. Idem etiam ostendebant habitus corporis gracilis, & siccus, & color ad nigredinem vergens, & in operando facilitas, & rerum agendarum prompta comprehensio.

Ex iis duobus principiis læsis, tanquam ex radice reliqua symptomata acceperunt initium; ventriculus enim alimentum non benè confectum hepati ministrans præbet occasionem, vt iecur generet humores crassos, ob malam dispositionem, qua chilus constat dum peruenit ad iecur, quem iecur neque corrigere, neque emendare potest, vt ait Galenus 4. *de sanit. tuenda, cap. vltimo.*

Hi etiam humores facilè ob calidam renum intemperiem à renibus attrahuntur, ibique, si huiusmodi humores sint viscidi, & glutinosi, ab eodem calore renum lapides gignuntur; si verò lentorem, & visciditatem non habent, sed in minimas partes diuiduntur, arenarum generationi sunt idonei, vt docent omnes Medici, & Philosophi. Circa quam difficultatem lege caput de causa efficienti, & materiali calculorum. Ad casum ergo propositum deuenientes, noster æger laborare cœpit dolore acuto in rene dextro, qui ancipitem, & dubium reddit Medicum in partis affectæ cognitione, quod etiam contigit Galen. vt ipse in seipso expertus fuit, & docet *lib.* 2. *de locis affectis, cap.* 5. & 6. *de locis, cap.* 2. Verumtamen quia etsi dolores colici, & nephritici non multum discernantur, non tamen auxilijs multum differentibus in principio egent, quæ dolorem leniant, vias laxent, & aperiant, vt detur locus euacuationi causæ dolorem inferenti, vt ostendit Galen. 6. *de locis affectis, cap. cit.* ideò Medicus vsus fuit clysteribus emollientibus, & dolorem sedantibus, & vnguentis, & oleis, quibus post aliquos dies a dolore requieuit; ante tamen æger sentiebat dolorem in parte inferiori, ex quo coniecit lapidem per vreteram dextram descendere ad vesicam, in quam cadens liber euasit à dolore, lapidemque deinque simul cum vrina excreuit.

Mox ab hinc quinque diebus transactis, dolore acuto in altero rene vexari cœpit, simulque vrina supprimi: quod si prima die vrinæ portionem semel, aut bis eiecit, existimaui eam fuisse contentam in vessica, antequam causa supprimens extitisset in renibus. Sed quia nullum signum apparebat eorum, quæ ostendunt vessicam fuisse affectam, quia in ea regione neque erat tumor, neque dolor, & immissa ænea fistulâ nihil illius impediebat ingressum, facilè erat colligere morbum esse in vreteris, renibus, vel venis emulgentibus.

Dubium. Sed meritò dubitari potest, quanam ratione ex obstructione venarum emulgentium, quæ in renem sinistrum inseruntur, & ex vreteræ eiusdem renis læsione, vel renis debilitate potuit vrina supprimi, præsertim quando in rene dextro, & in partibus illi inseruientibus ad vrinæ exeretionem nulla percipiebatur noxa: quapropter natura per regionem dexteram potuit transmittere humorem serosum, eumque ad vessicam ducere, & denique expellere, atque ideò non poterat fieri vrinæ absoluta suppressio.

Dubium solutio. Respondetur, verum esse, naturæ summum Opificem duplicem renem creasse, vt attrahant hanc serosam substantiam, eamque ad vreteras expellant, vt sic sanguis mundus, & purus redderetur, vt ait Galen. *lib.* 1. *de natural. facult. cap.* 16. & *libr. de renum digno. & medela, cap.* 1. & quia excrementum serosum reliqua corporis excrementa superat, ideò fabrefecit duos renes, vt melius finis tractionis seri adimpleretur, vt docet Galen. *lib.* 5. *de vsu partium, cap.* 6. Ex quo fit, quod si alter renum non impediatur, neque viæ illi inseruientes sint obstructæ, minime fieri potest vrinæ totalis suppressio, vt optimè deducitur ex dubio proposito. Tamen quia in prædicto casu nihil vrinæ excernebatur, vt certum habui, renem dextrum permansisse debile, & cum aliquo foraminè à lapidibus antea reiectis producto, ita vt vim attrahendi amisisset, vt contigit Hietonymo à Roda Pincianæ Cancellariæ Prædi perillustri, cuius historiam narrat Ludou. Mercat. *lib.* 4. *de internorum morb. curat, cap.* 11. quæ constitit ex illius dissectione: vel venam emulgentem fuisse obstructam ab humoribus crassis ad renem dextrum confluentibus, ita vt impediretur serosi humoris attractio; nam si vretera dextera fuisset obstructa, ob eius sensus acutiem dolorem aliquem pateretur à causa obstruente, ibique molestiam persentiret æger: quapropter superueniente humorum

morum confluxu ad renem finistrum per venam emulgentem dictam, ibi dolorem excitauit, & vias obstruendo, affectum hunc sub ischuria comprehensum genuit. Neque vnquam potui comprehendere, an in vretere aliquis calculus esset impactus, vel in rene commotus, quia adhibitis aliquibus remediis dolor euanuit, integra manente vrinæ suppressione, ex quo conieci, vel renes non vti sub munere attrahendi, ob eorum imbecillem naturam, vel emulgentes venas humoribus crassis, & viscidis fuisse impletas, vel vtrumque simul adfuisse; quod aliis signis discernere mihi videtur impossibile.

Ad prognosticum perueniens facilè mortem præsagire potui; nam dum renes ob debilitatem, & quia patiuntur continui solutionem, non attrahunt, difficilè, aut nunquam emendantur, præsertim in senibus, quorum vitia non vidit curata Hippoc. vt fatur *7. epidem.* Si verò ex humoribus crassis obstruantur venæ, difficile etiam dissoluuntur, etiamsi nimis discutientia admoueantur, vt patet in paralysi ex obstructione ab humoribus crassis, & frigidis orta, quæ difficile, aut nunquam curationem admittit, aut post longum tempus. At verò cum morbus hic sit acutissimus, si ei citò non subueniatur, breuissimè interficit, quia humor serosus

Nota.

in venis detentus impurum reddit sanguinem, & sua multitudine naturam grauat, qualitatéque irritat ad expulsionem; sed quia viæ sunt impeditæ, peruerso naturæ ordine, vt accidit in iliaca affectione, natura ad partes superiores serum transmittit, & instrumenta respirationis impedit, grauat caput, suffocat cor, ad hæc sequitur mors, etiamsi ob auxiliorum vim aliquando subsequatur vrinæ fluor; nam sæpe vidimus quosdam hoc morbo affectos postea circa finem minxisse, non tamen eam mictionem aliquid iuuaminis attulisse.

Curatio.

Quia omnis indicatio curatiua sumitur à cuiusque morbi natura, imò a temperie, & situ partis, vt docet Gal. *lib. 3. meth. c. 9.* ideò oportuit cognoscere naturam huius morbi sitam esse in obstructione, vt vrinæ omnimoda ostendebat suppressio; partem verò affectam, ad quam remedia peruenire deberent, esse venas emulgentes, & renes. Quapropter tota curationis ratio sita est in detrahenda obstructione earum partium, & renum corroboratione; verumtamen quia obstructio habet causam continentem, sine cuius detractione nequit ipse morbus auferri, ideò omne genus præsidij ad humores crassos auferendos direximus, eos priùs attenuantibus, & aperientibus interiùs, & exteriùs adhibitis præparantes; in quem vsum cœpimus ventrem emollire, vias laxare, & corpora fluida facere clysterum iniectione ex decocto parietariæ, mercurialis, maluarum, bismaluæ, capill. Ven. foliorum raphani, artemisiæ, seminis anisi, fœniculi, & fœnugræci, de quo iniecimus ℥.x. mellis rosati persici ℥.iij. benedictæ, & hieræ pictæ, ana ℥.ß. quo bis repetito sufficienter ventris deposuit fæces, & pituitam crassam, quæ intestinorum parietibus adhærebat. Eadem die renum, & vreterum regionem inungere iussimus oleo scorpionum, & amygd. amararum, cum axungia cuniculi, & vnguento Agrippæ. Sed quia vrgebat necessitas laxandi venas, & sedandi dolorem in rene dextro, visum fuit mihi sanguinem extrahere ex talo eiusdem lateris affecti, vt sic viæ patentiores fierent, & humor obstruens deriuaretur, & euacuaretur. Neque ausus fui sanguinem ex brachio mittere, quia neque aderat plenitudo, neque erat recens grumorum confluxus; quo tempore Gal. *lib. de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap. 18.* venam, quæ in poplite, aut malleolis est, secare docet, idque etiam insinuat *lib. 7. aphorismorum, comm. 48.* Habebat enim æger vrinæ suppressionem omnimodam per quatuor dies, quando ad eum curandum vocatus fui, & humor erat ita parti impactus, & dolor tam remissus, vt nulla esset suspicio fluxionis: quapropter malui venam secare deriuationis, & euacuationis ratione, quàm reuulsionis ad contraria. Quam euacuationem consulit Hipocrat. *6. epidem. sect. 2. textu 6.* quando sanguis crassus venas replet; non tamen potui iterum venam secare, quia timebam virium languorem ex laboribus antecedentibus consequutum; & quia non facilè humores crassi huic remedio redunt, & hanc ob causam Gal. *lib. 10. meth. cap. 2.* docet, quod in ea obstructione, quæ ex humorum qualitate consistit, expurgatio præferenda est venæ sectioni, sicuti in obstructione, quam facit copia, sectio venæ purgationi præfertur. Vespere iterum clysterem alterum iniicere iussi, & easdem inungere partes eodem vnguento; dedique potionem ex aqua calcitrapæ & maluarum, cum pauco oxymelite, & syr. capill. Ven. non tamen fortiora adhibui auxilia, ne motis humoribus versus partem affectam maiores fierent obstructiones, magisque renes opprimerent, quod vtique præcauere docet Gal. *lib. de renum affectus dignotione atque medela, cap. 5.* Vbi etiam antequam ea, quæ mouent vrinas, adhibeantur, iubet renes purgare; quod quidem fecimus morsellis ex terebinthina in hunc modum. ℞. terebinthinæ abietinæ ʒ.vj. pulu. rhab. mechoacam, ana ʒ.ß. misce, & fiant morselli parui puluere liquiritiæ cooperti. His æger purgauit sufficienter, nullum tamen fuit subsequutum leuamen; quapropter visum fuit mihi ad diureticorum vsum deuenire, viasque laxare, aperire, & humores crassos inscindere, & attenuare, quod consulit Gal. *loco proximè citato*, paratque iussi balneum ex decocto foliorum maluarum, meliloti, parietariæ, mercurialis, artemisiæ, matricariæ, capill. Ven. laueris, prasij, violarum, raphani, & radicum illius, quinque radicum diureticarum, altheæ, capparorum, & rubeæ tinctorum, seminum anisi, fœniculi, & fœnugræci, florum violarum, stœcados, & lauendulæ, cui adiecimus oleum commune. Ante tamen balnei ingressum bibit hanc potionem. ℞. aquæ calcitrapæ ℥.iiij. oxymelitis simpl. & syrup. capill. Ven. ana ℥.ß. lytontripon, & antidoti hemagogi, ana ℈. j. misce. A balnei exitu, quod patienter, & benè tulit, renum, ventris, & pubis regionem inunximus hoc vnguento. ℞. olei irini, scorpionum, & amygd. amarar. sing. ℥.j. axungiæ cuniculi, & vnguenti Agrippæ, & dialtheæ, ana ℥.ß. pulu. dialaccæ, & diacurc. ana ʒ.j. ceræ parum, misce, & fiat linimentum. Sed quia balnei vsus maximè commendatur ab Anthoribus, & affectus vrgebat non solùm semel, sed bis, & ter, ad illud confugimus, quo non deperdebat vires æger, imò in illo voluptuosè sistebat. In vltima denique balneatione, cùm alia non proficerent, meliusque esset anceps periculum experiri, quàm nullum, illi propinaui potionem hanc. ℞. olei recentis amygd. dulc. & citoneorum, ana ℥.ß. cantaridum præp. abscissis capite, & pedibus g.ij. aquæ maluarum ℥.ij. diacurcumæ ʒ.ß. misce. Licèt enim Valles. *lib. 4. de ratione victus, textu 122.* iubeat aliis vti remediis ad morbos debellandos, potibus quàm hoc remedio nociuo, tāta tamen solet esse indigentia, vt cogamur ad huiusmodi remedium peruenire. Nolui cantharidum alas detrahere; nam vt inquit Plin. *lib. 29. naturalis hist. cap. 4.* sunt alexipharmacum corporis can-

Balnei vsus

Cantharidū ala non sunt amputanda.

tharidum;

tharidum; reliqua tamen extrema amputari debent, quoniam animalia venefica ad extremas partes venenum impartiuntur, eoque reliqua animalia inficiunt, quod non facerent, si in intimis illud repositum haberent; alæ verò continuo motu concussæ à se venenum repellunt, & propterea vim alexipharmacam possident.

Neque valui in potionibus aliquid terebinthinæ instillatæ iniicere, quæ maximè penetrat, quia pharmacopola neque eam habebat, neque oleum vitrioli, quod mirè penetrat, & aperit, cuius guttulas admiscere soleo potionibus vrinam prouocantibus. Sed cum nihil proficere viderentur, & iam singultire inciperet, iudicaui serosam substantiam imbibi in ventriculi tunicis, ibique ad singultum proritare, iamque cœpi timere suffocationem esse propinquam, totoque animo curaui serosam euacuare substantiam; quod effici solet sudorificis auxiliis, aut purgatione. Sed quia iam febre tenebatur æger, nolui admouere sudorifica, ne ex eorum vsu resolueretur, tutiusque mihi apparuit ei offerre aliquid, quod per inferna aluum moueret, quod faciendum monent Authores: itaque ei obtulimus ℥.ß. succi radicis iridis cum ℥.j.ß. aquæ mulsæ, de quo periculum feci in aliquibus, quod potenter aquam ducit. Attamen quia proclinis erat ad vomendum, non potuit continere, neque ob virium languorem ausus fui iterum idem repetere auxilium, sed vsus fui clysteribus ex decocto rerum aperientium, & radicis iridis, & cucumeris siluestris, cum elect. diaphœnic. & diacathol. & melle rosato persico. Interim tamen dum hæc fiebant, loco aquæ, pro potu quotidiano instillare feci aquam ex foliis, & radiculis raphani, quinque radicibus diureticis, capill. Ven. foliis maluarum, & artemisiæ, cinnamomo, & aliis, aliaque quamplura feci, frustraque adhibui, siquidem quotidie æger deterius se habebat, quousque tandem aucta febre, difficilique reddita respiratione, vndecimo obiit.

§. III.

De vrina stillicidio.

VRinæ stillicidium, quod Græci stranguriam vocant, fit cùm paulatim, & guttatim vrinæ distillant & assiduam ad meiendum irritationem faciunt, vt inquit Gal. 7. *aphorism. comm.* 48. dum air; *Quod vrina stillicidium significet vrina stillatim exeuntis emissionem, nomen ipsum ostendit.* Vbi etiam constituit differentiam inter ischuriam, dysuriam, & stranguriam. Hic affectus tenesmo proportione respondet; sicut etenim in tenesmo excrementa in parua quantitate, & assiduè deponunt, ita similiter in stranguria parce, & assiduè vrinam reddunt ægri.

Quod symptoma. Est præterea symptoma in eis, quæ excernuntur præter naturam, vt liquet ex Gal. 3. *de causis sympt. c.* 2. Quod sequitur actionem deprauatam facultatis expellentis, quæ indebitè, & extra tempus lotium excernit, antequam in debita quantitate in vessica colligatur. Neque ex eo, quod in parua quantitate excernatur vrina, sequitur quod actio illa sit diminuta, vt quidam censent; nam cùm validè exercetur facultas ad excretionem, potiùs talis actio est adaucta, & euacuat tempore non debito.

Qui morbus sit. Sed quia omne symptoma procedit à morbo tanquam à causa, ideò horum symptomatum morbum, seu causam inuestigare oportet. Duplicem causam stillicidij vrinæ tradunt Authores, eamque sumunt ex Galen. 6. *de locis affect. c.* 4. & 3. *de causis sympt. c.* 2. & 7. *aphor. comm.* 48. vbi ad

A vrinæ mordacitatem, & acrimoniam, tanquam ad vnam causam; & ad potentiæ retentricis debilitatem, tanquam ad aliam, stranguriam reducit.

Causa mordicantes, & irritantes. Mordetur vessica, & irritatur ab humoribus acribus in venis exuberantibus, & simul cum vrina ad vessicam defluentibus, vel à pure ex renibus descendente, aut ab alia parte, aut ab inflammatione vteri, vel recti intestini, vt docent Hippoc. 5. *aphor. text.* 58. & Galen. *in eius textus comm.* quo tempore vessica patitur per consensum, vt ibi Galenus ostendit, quem morbum, dum per consensum fit, appellat Galenus accidens vessicæ, & non affectum, 6. *de locis citato*; quando verò per se vessica morbo premitur, morbum appellat vessicæ affectum. Fit etenim ab humoribus mordacibus, & pure vrinæ stillicidium, quatenus humores, & pus

B suâ acrimoniâ irritant potentiam ad excretionem, vessicamque suâ mordacitate dilacerant continuum soluendo; & quia vrinis admista in parua quantitate irritare valent, in eadem a facultate excernuntur, antequam in maiori colligantur, hancque ob causam paulatim, & guttatim vrinæ distillant, & ad meiendum assiduam irritationem faciunt.

Ex inflammationibus vteri, & recti intestini vrinæ stillicidium etiam excitatur: hoc fit etiam propter inflammationum cum parte vicinitatem, à quarum intenso calore vrina redditur acris, & mordax, vt sæpe numero in febrium deurentium calore conspeximus.

Patitur etiam vessica per se, dum ab humoribus, aut pure acrimoniam habentibus exulceratur, aut

C propter aliquem abscessum in ea genitum, vel ob aliquem calculum ibi detentum; tunc etenim partem exulceratam, & excesam attingit vrina, & sua mordacitate irritat ad expulsionem.

Causa imbecillitatis vrinæ. Debilis redditur vessica ab immoderata quauis intemperie; frequenter tamen ab intemperie frigida, & humida; vnde infertur, quod licet vrina tunc non sit mordax, nihilominus sensim dilabitur, & guttatim mingitur, adhuc nolentibus nobis; quia virtus contentrix ipsam retinere nequit, & facilè parua vrinæ quantitas ipsam virtutem grauat. Hæc autem immodica intemperies hoc symptoma causare valet per se, vel cum affluxu humoris pituitosi, ratione cuius magis laxatur vessica, minusque lotium complectitur.

Signa. Si ab humoribus calidis, & mordacibus iste af-

D fectus dependeat, signa bilis prædominantis accedent, & vrina erit rufa, & flaua, præcedereque solent calida intemperies iecoris, aut renum, vsus ciborum calidorum, potus vini, & anni constitutio calida.

Salsam pituitam agnoscimus ex vrinæ crassitudine, & albedine, ex sedimento cineritio fundo matulæ adhærente. Si autem à pure renum, vel alterius partis affectus iste sit contractus, ex his, quæ præcesserunt, & ex renum dolore, & iis, quæ excernuntur, deprehendi potest. Quando verò ab inflammatione vteri, vel recti intestini, alteriusve partis vitium hoc contrahitur, propriis inflammationis signis affectus iste per consensum manifestabitur. Quod si vrinæ stillicidium ab vlcere vessicæ, vel illius abscessu fiat, propriis etiam cuiusque signis cognoscitur.

Vessicæ imbecillitas, seu relaxatio dignoscitur ex redundante pituita, vrinæ crassitie, & albedine, quæ etiam sine morsu, & sine dolore excernitur; causæque præcedere solent refrigerantes, & humectantes, vt potus aquæ frigidæ, vsus ciborum crassorum, & frigidorum, sessio in lapidibus frigidis, tempus frigidum, otium, & balneum.

Seni

Prognosticum. Senibus superuenire solet iste affectus, vt inquit Hipp. 3. *aphor. text.* 31. ab humoribus enim frigidis, & cruditatibus, quibus scatent, corum vessica debilitatur, qui etiam difficulter sanantur, vt ipse ostendit 7. *aphorismorum, text.* 6. in aliis verò ætatibus non ita facilè euenit, neque ita difficilem admittit curationem.

§. IV.

Curatio stillicidij vrinæ.

Hoc symptoma si dependet ab vlcere vessicæ, vel à pure in vlceribus renum, & vessicæ genito, curabitur vt diximus capite de vlceribus renum, & vessicæ. Solet præterea calculus vessicæ B stillicidium causare, qui cognoscitur signis traditis capite de vessicæ calculo, vbi etiam curationem scriptam reperies. Quod si ab inflammatione, abscessuve, aut ab alio alterius partis affectu originem ducat, præcedentibus capitibus proculdubio curatio quærenda est, iuxta cuiuslibet affectus naturam, & conditionem: nos autem in præsenti curare solùm docebimus illud vrinæ stillicidium, quod ex mordentibus, & salsis succis, aut ex imbecillitate vessicæ ortum ducere videtur.

Si igitur humores acres, & salsi sint huius morbi causa, à cibis calidis, acribus, & salsis omninò abstinendum. Conueniunt ergo cibi attemperantes, vt ptisana, & cremor ipsius, quæ cum lacte caprino, vel amygdalarum duc. aut cum pullorum, vel gallinarum iure parari poterunt, aut carnes ipsæ pullorum, & gallinarum elixæ cum lactucis, aut cucurbita. Amylum lacte paratum, aut ipsum lac C ebibitum prosunt.

Ex piscibus saxatiles, ex oleribus lactuca, scariola, malua, ac portulaca vtilia sunt. Pro potu commendat Actius aquam calidam, quæ bilis acrimoniam obtundit. Valet etiam ad id aqua saccharata hordei, & scorcion. aut liquiritiæ; optimumque est lac ipsum calidum potatum. Vinum vitandum, nisi in senili ætate, aut in inueterata consuetudine; quo casu vino dilutiori vti oportebit. Animi passiones vitandæ, præsertim ira. Nocent etiam nimius coitus, & immoderatum exercitium. Aerem in actiuis qualitatibus temperatum eligant, in passiuis verò ad humiditatem vergat; nam in siccitatibus vrinæ stillicidia fiunt, dicente Hippoc. 3. *aphor. text.* 16.

Sanguinis missio. Deinde sanguinem mittere iubet Hippocrat. 7. *aphorismor. textu* 48. hoc tamen non conuenit in omni vrinæ stillicidio, vt notat Galen. *in huius textus comm.* sed solùm in stillicidio vrinæ, quod D ex inflammatione, vel multitudine fit. Sed cùm venæ sectio maximè huic morbo auxilietur, dum ab humoribus salsis, & calidis initium sumit, existimare oportet, quod nomine inflammationis non solùm intelligit Galenus veram inflammationem pro tumore sumptam, sed etiam pro flogosi, seu ardore. Quapropter sanguinem detrahes refrigerij, & reuulsionis causâ, ex brachiorum vena interiori: quod si plethora non adsit, malleoli venas interiores secare præcipit Hippocrat. *in contextu citato*, parcite tamen, & parce sanguis est extrahendus, ne vires assiduis laboribus, & vigiliis labantur.

Quod si iis non attemperetur humor, illum ad expurgationem parabis syrupo violarum, rosarum, chicorij, capill. Ven. & borrag. cum aquis portulacæ, maluarum, aut hordei, mox illum expurgabis melle aëreo, aut medulla cassiæ, vel syrupo A violarum ex 9. infusionibus, in hunc modum. ℞. rhabarb. optimi ʒ. j. fiat infusio, & expressio secundum artem in aqua maluarum, in qua dissolue medullæ cassiæ ʒ.ß. syrupi violarum ex 9. infusionibus ℥.iij. misce, & fiat potus: vel detur ℥.j. pulpæ cassiæ cum saccharo in forma morsellorum: deinde superbibatur serum lactis, aut ℥.iij. mannæ electæ in dicto sero, aut aqua maluarum dissolutæ. Sed quia morbus diu durans esse solet, frequens euacuatio conuenit, quæ semper clementibus, & lenientibus medicamentis est exercenda; in quem vsum laudatur terebinthina benè aquâ capillor. Veneris, vel maluarum lota, & cum saccharo mista, aut syrupo violarum dissoluta quantitate ℥.ß. quæ ventriculum, renes, & vessicam purgat sine partium detrimento.

Aliorum remediorum usus. Inter vnam, & aliam euacuationem magni fore esse momenti ea adhibere, quæ mulcebrem, & lenem reddant vrinam, quæ adduxit Auic. *fen.* 19. *libro* 3. *tractatu* 2. *capite quarto*, vt mucilagines seminis psillij, & citoneorum, & quatuor seminum frigid. maior. in aqua maluarum, & hordei extractæ, & cum saccharo exhibitæ. Valet etiam syropus de mucilaginibus, ex Matthæo de Gradi, cuius hæc est descriptio. ℞. seminis altheæ, maluarum, & citoneorum, ana ℥.j. dragac. ʒ.iij. infundantur in aqua tepida decoctionis maluarum, seminis papaueris albi, & granorum alchekengi, ana quantùm sufficit; deinde fiant expressiones dictorum seminum, & dragacanti, & de quorum mucilaginibus conficiatur syrupus, vt infrà. ℞. dictarum mucilaginum ℥.j.ß. decoctionis supradictæ ʒ.ß. sacchari albissimi, quod sufficiat; misce, & fiat syrupus pro vna vice, qui per sex, aut octo dies continuari debet.

Lactis usus. Vtile etiam est lactis vsus, si cum saccharo assumatur quantitate quatuor, vel quinque vnciarum; vsus prætereà vitellorum ouorum recentium cum syrupo violarum vrinæ acrimoniam curat, aut pulvis hic, qui recipit seminis lactucæ & portulacæ ana ʒ.iij. liquiritiæ, & quatuor semin. maiorum frigidorum mundatorum ana ʒ.j. seminis papau. albi ℥.ß. amyli ʒ.j. sacchari in aquis violarum, & maluarum dissoluti quod sufficiat, vt fiant pastilli qui ante prandium ægris condonentur. Conferunt similiter conseruæ violarum, & capill. Veneris, oxalidis, & buglossi, à quibus aquæ portulacæ, hordei, maluarum, aut intybi porrigantur. Succus parietariæ cum saccharo bibitus vrinæ ardorem extinguit.

Clysterum usus. Clysteres quammaximè conferunt, quæ iniici debent ex lacte, vitellis ouorum, oleo violarum, & saccharo, aut parentur in hunc modum. ℞. foliorum maluarum, lactucæ, & viol. ana m.j. prunorum n. vj. sebesten n.x. hordei excorticati p.j. seminis psillij, & citoneorum ana ʒ.j. fiat decoctum, de quo accipe lib. j. olei violar. ʒ. ij. vitelli ouorum n.ij. medullæ cassiæ, & diapruni simplic. ana ℥.ß. misce.

Balneorum usus. Præterea oportet totum corpus, renes præcipuè, & hepar refrigerare; quod quidem efficies per balnea aquæ dulcis, quæ maximè attemperant, fomentaque fient ex decocto foliorum maluarum, violarum, altheæ, & hordei. Renes etiam, & iecur refrigerabis vnguentis rosarum, resumptiuo, & de cucurbita, aut hoc vnguento. ℞. oleorum violarum, & citoneorum, ana ℥.j. abluantur aquâ rosatâ, mucilaginis, seminis psillij, & citoneorum in aquâ maluarum extractæ, ana ʒ.iij santhal. omnium, & pulueris rosarum, & camphoræ ana ʒ.j. ceræ quod sufficiat, vt fiat vnguentum.

At si iis remediis vrinæ acrimonia non obtunditur,

ditur, lac ipsum cum amylo per colem Iniiciatur, vel decoctum hordei, maluatum, altheæ, & violatum, cum syrupo violaceo, vel aqua hordei, & portulacæ, cum saccharo, cum collyrio, albo Rhasis, cum opio in vehementi dolore; in dolore remisso sine opio.

Cæterùm si ob frigidam vesicæ, & humidam intemperiem cum humoris præsentia vrinæ stillicidium ortum duxerit, victus debet esse exsiccans, & moderatè calefaciens. Vtatur ergo æger in prima mensa passulis, & amygd. mundatis cum vino, deinde carnibus assis, quæ si elixentur, pipere, cinnamomo, cariophylis, & croco condiantur. Cœna sit parca, in qua vtatur ouis sorbilibus, & pane biscocto. Potus sit vinum optimum, vt iubet Galen. 7. *aphorismorum, comm.* 48. cuius loco bibere potest aquam radicis chinæ, smilacis asperæ, cinnamomi, aut fœniculi. Deinde humorem pituitosum præparabis rhodomelle, oxymelle, syrupo capillorum Veneris, & stœcados, cum pauco oxymelite, cum aqua maioranæ, origani, vel cinnamomi, aut fœniculi. Purgabisque infuso agarici, cum syrupo sennato, aut Regio, vel cum emulsione seminis cartami in decocto pugini extracta, & cum syrupo ex 9. infusionibus, & diacarthol. vel cum pillulis de agarico, & aggregatiuis, aut cum pillulis quæ conficiuntur ex terebinthina aquà capillorum Veneris lota, & puluere rhabarb. neque vnica sis contentus purgatione, sed per interualla humorem euacuabis. Conuenit etiam præbere theriacam in potu cum vino mulso, & pubem, & perineum calefacere oleo rutaceo, irino, nardino, aut anethino, ac ægrum desidere in maioranæ, & ruthæ decocto, & per sedem oleum rutaceum infundere. Fouebis similiter pubem, & perineum cum oleo de cinnamomo, de pipere, de petroleo, de rorem[arino], & similibus, quæ si non prosint, ad sudationes ex ligno guaiaco, smilacis asperæ, & radicis chinæ, aut ad balnea naturalia, sulphurea, seu aluminosa confugere oportet. Si verò ex intemperie frigida, & humida tantummodò morbus oriatur, eisdem remediis curatur, exceptis vniuersalibus euacuationibus.

Curatio stillicidii vrinæ ex imbecillitate.

§. V.

De vrina incontinentia.

Intet vrinæ symptomata deprauata non minoris notæ est vrinæ incontinentia, vbi in perpetuo mingendi actu animal misertime exitit; & vt ab hac ærumna tristi ipsum eruamus, supponere oportet ex Galen. 3. *de locis affe tis*, *cap.* 4. quod mejendi officium naturale duplicem actionem exquirit; vnam vesicæ, quà naturaliter, & sine voluntatis imperio vrinam excernere cupit, quatenus à multitudine vrinæ, aut ab eius acrimonia excitatur expultrix ad vrinæ excretionem.

Nota.

Alteram verò musculi ceruicem vesicæ ambientis, quà ab electione, & ex voluntatis imperio excitatur ad expulsionem vrinæ; est enim munus huius musculi ceruicem vesicæ ita exactè stringere, vt nihil humoris in meatum ex vesica ingredi possit, ne continuo vrinæ fluore naturaliter affecti essemus. Cùm ergo ab astringendi, & retinendi actione musculus iste ex electione quiescit, tunc fit naturaliter vrinæ excretio, completurque voluntarium mingendi officium; at si à proprio munere quiescat musculus, quia patitur resolutionem, seu paralysim, aut aliam morbum, statim vrinæ incontinentia consurgit; nobisque inuitis vrinam emittimus, facultate musculi contentrice resoluta; vt ipse Galenus etiam testatur *eodem lib. cap.* 6. Ex quibus colligitur, quod hoc vitium est symptoma in eis, quæ excernuntur, aut retinentur præter naturam, vt inquit Galen. *lib. de different. sympt. cap. vltimo*, & 3. *de caus. sympt. cap.* 2. Actio quæ principaliter læditur, est facultas contentricis ipsius musculi, vt indicant Galeni verba 6. *capite, ex* 3. *de locis affectis citato*; nam in tantùm hoc symptoma succrescit, in quantùm musculus ab opere retinendi desistit. Est etiam facultatis retinentis naturalis actio ablata, vt cuiuis patere arbitror.

Differt hoc symptoma à diabete, quia fit ob neruorum resolutionem, aut ob frigiditatem per se, vel cum humoris consortio; diabetes verò, vt suo loco diximus, fit ob calorem renum, cui adiungitur siccitas, & sitis inexhausta, & alia, quæ ibi videre poteris.

Differt præterea ab vrinæ stillicidio; nam in illo afficitur vesica per se, vel per consensum, & eius facultas naturalis contentrix, & expultrix lædnntur; at in hoc affectu per se, aut secundariò afficitur musculus, & illius virtus resoluitur: ad quod non requiritur, quod vesica patiatur, licèt ex propria vesicæ læsione aliquando vrinæ fluor contingat, vt in vesica saucia inspeximus, per cuius vulnus tota effluebat vrina.

Huius symptomatis causa frequentior est ipsius musculi resolutio, vt docet Galen. 1. *de locis affectis, cap.* 6. quæ à pluribus causis excitatur; nam à frigida intemperie excitari solet, vt Galenus fuit expertus, qui *loco proximè citato* ait, accidete pueris natantibus, aut in aquis versantibus, & in lapidibus frigidis sedentibus; idemque contigit puero, qui cùm in fluuio pisces venaretur, à fluuij frigiditate sic fuerat affectus. Frigus etenim torporem inducit, & poros densat, ita vt ad musculos per illos non penetret virtus animalis motiua, ex cuius defectu ipse laxatur, & effluit vrina. Quapropter considerare oportet causas procatarcticas, quæ præcesserunt. Quod si nulla frigida præcesserit causa, coniectandum est, proprios neruos musculi circa os sacrum ortos ab aliqua interna causa esse affectos, aut dorsi medullam aliquo morbo esse oppressam, quo tempore musculus vesicæ ceruicem claudens trahitur in consensum, quia vel ibi adest obstructio à crassis humoribus, vel inflammatio, compressio, ve, aut præcessit casus, vel vulnus, ex quibus vertebra luxari solet, à quibus omnibus musculi resolutio fieri potest, vt capite de paralysi diximus.

Causa eius.

Alia affectio ab hac specie non dissidens, sed solum maioris, vel minoris habita ratione, datur, per quam dormientes in lecto mingunt, & inuoluntariè lotium reddunt, quæ magis pueris contingit, & naturà humidioribus; quæ illis accidit, dum profundiori somno sunt detenti; tunc etenim animalis potentia maximè quiescit, & minùs actionibus est intenta; quo tempore musculus vesicæ collum circundans ab humiditate laxatur: & cùm ex alia parte vrinæ copia grauet, & stimulet, mouet etiam imaginandi potentiam, eius actionem ad vesicam applicant dormientes, & vrinam illos opprimentem excernunt, somniantque aliquando se locum quærere, in quo honestiùs lotium deponant; quem cùm inuentum esse existiment, statim vrinam reddunt, & in lecto mingunt. Idem illis accidit, dum inter dormiendum vrinæ acrimonia illos infestat, quà præsentià excitatur expultrix ad excretionem; quo tempore facultas motiua animalis magis otiatur, quam reli-

Mictio inter dormiendum quare fiat.

quæ

quæ potentiæ; ad hanc enim maior virtus requiritur quam ad sensum, vt ex Galeno probauimus capite de paralysi: quæ quia magis otiosa est per somnum, quam in vigilia, minus eo tempore retinere potest, & vesicæ collum comprimere, atque adeò vigilantibus non succrescit.

Prognosticum. Accidit vrinæ incontinentia pueris, & valdè senibus magis quàm iuuenibus, & adolescentibus; nam pueri habent immoderatam humiditatem, & crudorum sarcina scatent. Senes verò impensam habent frigiditatem, cuius ratione ipsorum virtus languescit, vt docet Paulus *libro 3. capite 45.* Verùm si ex frigida causa externa ista procreatur affectio, celeriùs curatur quam si citra dictam causam proueniat, vt constat ex Galeno 4. *de locis affect. cap.* 4. Eos autem qui resolutionem experti sunt ob spinæ vulnus, aut casum, aut vertebræ luxationem, nulla medicina periculo subtrahit, ex Paulo *libro 3. capite 18.*

§. VI.

Curatio incontinentiæ vrinæ.

FLuxus vrinæ, qui ex causa frigida dependet, calorificis auxiliis curatur loco affecto adhibitis. Victus in primis sit calefaciens, & exsiccans, vt panis biscoctus, modicum aniso, & fœniculo coctus, & carnes pullorum, gallinarum, perdicum, turturum, turdorum, & cuniculorum paruorum assæ, quæ si elixentur, cariophylis, cinnamomo, pipere, dauco, & fœniculo præparentur. Cœna sit parca, potus sit vinum subrubrum, & adstringens, aut aqua radicis chinæ, smilacis asperæ, anisi, aut fœniculi. Otium, & desidiosa vita fugienda, ventrem quotidie deponat æger, aut vtatur clysteribus, quæ calefaciendi vim possideant, aut glandibus ex puluere cumini, hieræ, agarici, sale, & melle tosto.

Verumtamen si ex frigida, & humida intemperie cum humoris affluxu vesicæ musculus relaxetur, priùs quàm calorifica auxilia admoueas, humorem expurgabis vt diximus capite præcedenti pro curatione stranguriæ ex frigida intemperie cum humoris præsentia; deinde localibus remediis, quæ etiam roborandi vim habeant, vti debemus, vt consulit Paul. *libro 3. capite 45.* Insessus ergo fient assidui ex fœnugræci, seminis lini, rutæ, & artemisiæ decocto, & locus inungatur oleo rutaceo, vulpino, costino, de styrace, vel rore marino, & aliis capite de stranguria traditis. Vlterius prodest assumere leporis testiculum aridum minutatim concisum in vino odorato, aut rutæ siluaticæ semen per triduum, aut calaminthham, & myrrham in aqua ante cœnam potui datam, ex Galen. *lib. de medicinis facilè parabilibus.* Vlmo hœdi moderate assatus, & citra panem large ad triduum in cibo acceptus vrinæ incontinentiam corrigit, ex Archigene, & ab Aetio adducitur. Porcina vesica, aut ouilla per se vsta, & in potu exhibita iuuat, ex eodem Aetio, aut hic puluis. ℞. nucis cupressi, thuris, cumini torrefacti, succini, ensatum rubearum, glandium torrefactarum, & mastichis ana partes æquales, ex quibus in puluerem redactis detur ℨ. j. cum vino. Vtile etiam est partem fricare cum aqua vitæ, aut elexir vitæ, vel ipsam partem fouere decocto maioranæ, roris marini, saluiæ, malicorij, pulegij, stœcados, & rosarum siccatum. Quod si hæc non prosint, humorem diuertes sudationibus, & balneis naturalibus sulphureis, aut aluminosis, vt iubet Aetius.

Verumtamen si ex inflammatione, aliòve tumore oriatur affectio, ex inflammationis, & tumorum curatione huius affectus sanitas consequitur. Si verò ex vertebræ luxatione initium habuerit, illius reductione ad proprium situm curabitur, sicut si ex ictu, aut casu supra spinalem medullam prouenerit, remedia ipsi spinali medullæ sunt admouenda. Quod si ex musculi vesicæ, aut neruorum, qui in ipsum terminantur, resolutione hoc symptoma succreseat, curabitur vt diximus *cap. de paralysi.*

Vltimò si inter dormiendum excernatur vrina, quia musculus à frigiditate, & humiditate laxatur, curabitur (vt dixi) calorificis auxiliis in huius capitis initio traditis. Sed quia huiuscemodi qualitates frequentiùs habent humorem sibi adiunctum, illum euacuabis, & topicis auxiliis calefacientibus, & exsiccantibus vteris, vt iam dictum est. At si vrina reddatur, quia mordax, & irritans persentitur, eam arte parabis vt dictum est capite de vrinæ stillicidio ex ardore, & mordacitate vrinæ. Aduertere tamen oportet, quod in hoc morbo nullo modo competunt medicamenta diuretica, vt animaduertit Aetius; mouent enim humorem versus vesicam, morbumque immedicabilem faciunt. Sed de hoc libro hactenus dicta sint satis.

LIBER

LIBER SEXTVS

De internorum Morborum Natura, & Curatione.

PROOEMIVM.

DEcreuimus agere toto in hoc libro de morbis, quibus partes generationi inseruientes affligi solent, quorum naturam, & curationem diligenter inuestigabimus; pendet enim ex iisinet partibus totius speciei conseruatio, & propagatio, quatenus per generationem res perpetuantur, vt inquit Arist. 1. *de ortu, & interitu.* Cùm etenim mobile non sit perpetuum, cuius motus secundùm naturam perpetuus esse non potest, ideò natura huiusmodi fabrefecit partes, vt illud, quod haudquaquam in se perpetuum non est, in specie saltem perpetuum existeret, vt asserit Arist. 2. *de cælo, cap.* 3. hancque ob causam Galen. *lib. artis medicinalis, cap.* 9. constituit testiculos inter partes principes, præstant enim corpori robur, & virilitatem quandam, vt ipse etiam asserit 1. *de semine, cap.* 16. requiritur enim ad partis principis munus, quod toti corpori vim aliquam, aut materiam saltem suppeditet, vt docet etiam Galenus 6. *de placitis Hippocratis, & Platon. cap.* 6. Quam virtutem ex testibus prodeuntem, ex eorum abscissione assequeris; nam statim frigescit corpus, illius robur collabitur, perinde ac si senex fuisset, neque sanguis ita floridus permanet, neque venæ latæ; arteriæ etiam imbecilliter sicut in senibus pulsant, corpusque depile non modò mento, sed aliquibus aliis partibus euadit, paruaque venereorum libidine tentatur Ex testium etiam extractione suauior efficitur victimarum caro, vt ipse etiam testatur. 1. *de semine, cap.* 15. cessatque prolifici seminis generatio, quam testibus omnes Medici tribuunt, vt videre est apud Gal. *loc. proximè cit.* Cùm ergo tot commoditates auferantur ex testium extractione, planè constat, ex eorum præsentia, & conseruatione toti animali magnum robur succrescere, & caloris augmentum comparari; & cùm in ipsis potentia generatiua resideat, ex ipsis totius in indiuiduis conseruatio speciei resultat, in quibus species perpetuantur: & quia gemelli inter partes generationi ministrantes primum locum habent, de eorum morbis priùs est agendum.

CAPVT I.

De inflammatione testiculorum.

NOn est opus inflammationis causas referre, cùm capite de iecoris inflammatione, & de inflammatione vessicæ sufficienter sint allatæ; signaque aderunt eadem in parte, veluti calor, dolor, tumor, rubor, & pondus cum febre continua. At si scrotum solummodò inflammetur sine testibus, extimus erit dolor, & necessariò pars extima rubore afficietur.

Quod si testes sine scroto inflammentur, dolor intensus intrò percipitur, durities, calor; rubor tamen in scroto non apparebit. Ambubus verò laborantibus, testibus scilicet, & scroto, interiùs, & exteriùs dolor, & alia symptomata persentiuntur, quibus citò subuenire oportet, ne in suppurationem, schirrhum, aut corruptionem inflammatio migret.

§. VNICVS.

Curatio inflammationis testiculorum.

VIctus debet esse tenuis, & refrigerans, vt ius pulli cum lactuca, cucurbita, vel agresta elixi, aut ptisana, vel cremor eius, poma assa, vua sorbi-

D.D. de Maroja Praxis Medic.

A lia cum arantij succo, & reliqua, quæ pro curandâ inflammatione iecoris adduximus. Potus sit aqua hordei, vel scorcion. Quiescat æger, vtaturque solùm frictionibus brachiorum, & partium superiorum. Ventrem habeat lenem, aut enematibus emollientibus, & refrigerantibus vtatur, ex decoctu foliur. maluar. bismaluæ, scariolæ, lactucæ, violar. & hordei, cum oleo violar. & rosar. & pulpa cassiæ. Curatio à sanguinis missione initium habeat, quæ si adsit plenitudo, reuulsionis causâ ex venis brachiorum internis fieri debet; mox verò malleoli venas interiores secamus. Quod si sanguinis plethura non adsit, malleoli venam à principio scindere iubent omnes. Deinde parum repellentia adhibere conuenit, quæ simul attemperent, & corroborent. Huius naturæ sunt oleum rosac. & myrti, aut oxyrrhodinum ex oleo rosarum, & modico
B aceto, quibus modicum farinæ adiicere poteris. Vtile etiam est lac muliebre, aut aqua rosarum, & plantagin. vel emplastrum ex farina hordei, cum oleo rosarum, & oxymelite compositum. Principio transacto, repellentibus aliquid resoluentium admiscebis, foueaturque pars oleo rosar. & lumbric. vel oleo rosar. & vnguento filij Zachariæ: deinde fortiùs resoluere tentabimus emplastris meliloti, & diachilon. & filij Zachariæ adhibitis.: vel hoc, quod recipit farinæ seminis lini, fœnug.

& hordei ana ℥.ij. florum chamæm. ℥.j.olei chamæm. & lumbric. ana ℥.ij. ſapæ quod ſufficiat, vt fiat emplaſtrum. Vel ℞. farinæ fabarum, ſeminis lini, & fœnugræci, & ſtercoris bouini exſiccati, ſing. ℥.ij. olei laurini, & lumbric. ana ℥.ij. ſapæ, & vini, ana partes æquales: miſce, & fiat emplaſtrum.

Quod ſi in ſuppurationem tendat inflammatio, eam ſuppurantibus auxiliis adiuuabis, eiuſque apertionem procurabis antequam in corruptionem tendat. Tandem ſi in ſchirrhum degeneret, mollientibus vteris, quorum copiam capite de lienis ſchirrho inuenire poteris.

CAPVT II.

De ramice, ſeu hernia.

Etſi propriè hernia dicatur, quando peritoneum in inguina, & ſcrotum deſcendit, vt teſtatur Galen. 5. *de anatomicis adminiſtration. cap. 6. & 6. de anatom. adminiſt. cap. 5.* Generali tamen nomine Medici iuniores omnem teſticulorum, & ſcroti tumorem herniam, ſeu ramicem vocant, vt ipſe etiam oſtendit *lib. de tumoribus præter naturam, cap. 15.* Hunc præterea morbum Græci *cele*, appellant, vt etiam fatetur Galen. 5. *de an. tom. adminiſt. cap. 6. citato*, qui quidem varius eſt pro cauſæ diuerſitate, à qua dependet. Quædam eſt carnoſa, ſarcocele dicta; quædam fit deſcendente omento in inguina, aut ſcrotum, quæ epiplocele nominatur; quædam prolabente inteſtino, enterocele dicta: verùm ſi aqua deſcendat, hydrocele, ideſt hernia aquoſa; ſi verò humor melancholicus in vaſorum anfractibus congregetur, circocele, ideſt varicoſus ramex; ſi verò ſpiritus colligitur, pneumatocele, ideſt flatuoſus ramex vocitatur. Quod ſi inteſtinum in inguinibus tumorem efficit, bubonocelem Græci, ramicem inguinis Latini appellant. Quandoque etiam ramex fit compoſitus, vt ſi aqua ſimul cum ſpiritu deſcendit, aut inteſtinum cum omento delabitur, & dicitur tunc talis nomine compoſito.

Cauſa, & ſigna ramicis inteſtinalis, & omenti. Huius morbi ſpecies ſub tumoris genere comprehenduntur, quæ multis de cauſis excitari ſolent; nam ſi in inguina, & ſcrotum omentum, & inteſtina deſcendant, præcedere ſolent clamor, equitatio, ictus, ſaltus, & ingentis alicuius molis ſublatio, nimiaque humiditas, quibus facilè peritoneum relaxatur, aut rumpitur; quibus præcedentibus facilè omentum, & inteſtina in inguina, aut ſcrotum dilabuntur, & enterocele, aut epiplocele gignuntur.

Signa ſunt communia herniæ inteſtinorum, & omenti, ſiue in inguina, ſiue in ſcrotum deſcendant. Inteſtinorum igitur prolapſus dignoſcitur ex doloris magnitudine, & tumoris magna extenſione & ſæcum interclusione, & ſonitu. Omenti verò deſcenſus percipitur ex remiſſiori dolore, & minori partis tumore, & ſine ventris rugitu. At ſi ex relaxatione peritonei fiat, ſenſim accedit morbus, & ſigna aderunt humiditatis ſuperfluæ, & nullus ab initio dolor perſentitur, donec prolabentibus inteſtinis, & omento dolor ſuperueniat. Huic malo pueri potiùs, vtpote humidioris naturæ, ſunt opportuni, vt inquit Paul. *lib. 3. cap. 53.* Tumorem hunc ab his cauſis proficiſcentem cognoſcimus etiam, quia in exercitationibus, itinere, vociferatione, & ſpiritus cohibitione maior quàm antea apparet; qui ſi comprimatur, ceſſit, tardeque,

A & cum murmure recurrit, & denuò celeriter extendi ſolet.

Cauſa, & ſigna ramicis aquoſi. Hernia aquoſa fit ex occulta, aut manifeſta cauſa. Ex occulta cauſa fit, cum aquoſus humor circa partes corpuſculorum, quæ ſcrotum contegunt, ac implicant, ſanguini admiſtus collectus fuerit; idque euenire cernimus ob facultatis concoctricis iecoris imbecillitatem, vt patet in hydrope aſcite dicta; nam cùm intra peritoneum contineatur aqua, facilè in ſcrotum permeat. Quod ſi hydrops abſuerit vaſorum erythroïdis membranæ, per quæ alimentum ad teſtes defertur, facultas concoctrix naturalis languet, ſanguiſque totus ibi collectus ſeroſus redditur; & ſero, aut aquoſo humore vaſa impleuntur. Ex manifeſta, id eſt extrinſeca cauſa conſurgit, cùm ex plaga colliſis, aut fractis vaſis, ſanguis affluens ad aquoſam ſubſtantiam

B tranſmutatur. Cognoſcitur ex tumore, ſplendore, & leuitate, & pauco dolore; & ſi aqua multa fuerit, tumor non cedit tactui; ſi verò pauca, cedit, & intra partem, ſi comprimatur, fluctuat, & pondus in parte ſentitur; & ſi ad lumen candelæ, vel ſolis perſpicias, tranſparent, perinde ac vas vitreum aquâ plenum.

Cauſa, & ſigna herniæ flatuoſæ. Flatuoſus ramex fieri ſolet ex hydrope tympanite dicta, in qua intra peritoneum maxima flatuum copia colligitur; & ex aliis cauſis flatuum generantibus, vt diximus *capite de vertigine, & de ventriculi inflatione.* Facilè percipitur ex tumore ſine grauitate, & ſcrotum ſimile redditur veſſicæ inflatæ.

Cauſa, & ſigna herniæ carnoſæ, & varicoſæ. Hernia carnoſa fit præcedentibus ictu, vlcere, aut vulneratione, quæ longo tempore paulatim in-

C creuit, efficereque ſolet tumorem rotundum, oblongum, & durum, teſticuli formam referentem ſine coloris mutatione. Varicoſa fit ab humoribus craſſis, & melancholicis, quæ dura apparet, & longa ad modum virgarum, vt inquit Gordonius. Sub hac ſpecie comprehendimus humoralem, quæ ex humore craſſo pituitoſo fieri ſolet, quæ ab aliis diſtinguitur, quia pars eſt repleta ſine dolore, & cedit tactui, & eſt mollities media inter aquoſam, & carnoſam, quam præcedere ſolent cruditates, aut ea hydropis ſpecies, quam anaſarcam vocant.

Præſagium. Ramex inteſtinorum, & zirbi, eſt ægritudo fortis, & difficilis curationis, quamuis ſit parua. Ramex aquæ eſt ægritudo facilis curationis, etſi ſit magna, ex Auic. Inteſtinorum hernia extremè mala ſolâ chirurgiâ curari poteſt, eaque grauis, ac periculoſa exiſtit, ex Aetio. Ramex carnoſus eſt ſimilis ſchirrho, ex Gal. 14. *methodi, cap. 17.* & ſic

D difficilè curatur, ſicut ipſe ſchirrhus.

§. VNICVS.

Curatio ramicis, ſeu herniæ.

Herniæ flatuoſæ curatio. Hvius affectus curatio diuerſificatur pro cauſæ diuerſitate. Si igitur hernia flatuoſa ſit, victus ſit calidus, & flatus expers, vitandaque olera flatuoſa, & ciborum repletio. Potus ſit vinum album antiquum, aut loco illius aniſi, aut fœniculi decoctum, curatioque adminiſtrari debet per ea, quæ capite de ventriculi inflatione adduximus. At ſi ex hydrope tympanite fiat, ipſius hydropis curatio præcedere debet, interiuſque porrigenda ea, quæ iis capitibus tradita fuere; & localia flatus diſcutientia ibi aſſignata ſcroto ſunt admouenda.

Ramicis aquoſi curatio. Aquoſa hernia curatur, vt hydrops aſcitis, eademque vnguenta, & emplaſtra parti admota proſunt; quæ ſi non ſufficiant, oportet deuenire ad

ad manualem operationem. Curationis, & sectionis modum insinuat Paulus *lib.6.cap.6* a. Sed quia difficilis est Pauli curatio, tutius mihi videtur filo transfixo in scroto paulatim totam aquam educere, vt monent Merc. pro curatione ascitis, & Paschal. *lib. 1. cap. 60.* deinde vlcera curanda exsiccantibus, & glutinantibus.

Varicosa & carnosa herniæ curatio. Varicosa hernia, & carnosa curantur vt inquit Auic. sicut apostemata dura, vtpote tumores schirrhosi; & si tantam duritiem contraxerint, vt medicamentis emollientibus, & resoluentibus non cedant, manuali operatione curari debent. Circa hoc consule doctum Chirurgum.

Intestinalis & omenti herniæ curatio. Verùm intestinalis, & omenti ramex adstringentibus, & glutinantibus, & ligaturis conuenientibus circa manus operam persanari solet, vt inquit Paulus, siue per relaxationem, siue per rupturam peritonei fiat: quare victus sit adstringens, & agglutinans, qualem adduximus *c. de sanguinis sputo, & de diarrhæa.* Euitent exercitium, vociferationem, saltum, equitationem, cibos flatuosos, & quæcumque in intestina descendere faciunt. Priùs tamen quam abstergentia adhibeas, inspicere oportet, an omentum, seu intestina ad inguem, & scrotum sint delapsa, quo tempore in proprium locum ea reduces, decliui locato ægro, leuatis femoribus, & redactis cruribus. Quod si excrementa, aut flatus eorum reductionem impediant, distendantque intestina, stercus est mollieudum, & educendum suppositorio iniecto, & fotu ex oleo chamæmali, & anethi, aut vnguento deoppilatiuo, & dialthea. Flatus etiam dissipandus oleo rutæ, & chamæmali, vel fotu ex decocto chamæm. fœnugr. seminis lini, & fœniculi. Clysterum vsus fugiendus; nam magis extenduntur intestina, difficiliusque ad proprium reducuntur situm, & cum maximo ægrotantis incommodo. Deinde sensim sunt reducenda, inunctis manibus oleo citoneorum, mastichis, aut myrti, ægrumque sic seruabis idoneis instrumentis, ligaturis, & emplastris, consertque quammaximè vitio à principio, quæ fieri debet à perito artifice, vt consulunt Auic. & Aetius; per illam etenim pars rupta magis corroboratur, firmiorque redditur. Ne tamen malum in deterius procedat, adhibere conuenit emplastra, quæ sic parari possunt. ℞. picis naualis, & colophoniæ, ana ℥.j. visci quercini, thuris, myrrhæ, sanguin. drac. boli armeni, aloës, gallarum viridium, & putaminum mali punici, opoponacis, bdellij, & resinæ siccæ, ana ʒ. ij. glutinis pellis arietinæ, aut collæ tauri in aqua chalybeata, & aceto dissolutæ ℥.ij. misce lento igne ad emplastri formam, quod calidum parti applicetur, derasis priùs pube & scroto, nec auferatur donec ipsum cadat; ligatura tamen adhibeatur supra illum, vt fixiùs parti adhæreat. Vel ℞. puluer. mastichis, cumini, symphiti, sanguinis draconis, ana ʒ. j. resinæ, & ladani depurati, quod sufficiat vt fiat emplastrum. Aut ℞. aloës, mannæ, thuris, lythargirij, sarcocollæ, corticum granatorum, & telæ araneorum, ana ʒ. j. excipiantur cum triplici ouorum albumine, & adde pilorum leporis minutim scissorum, quod sufficiat, vt emplastri consistentiam adipiscantur, & in stuppa extensum applicetur superpositâ ligaturâ. Vel ℞. resinæ siccæ, ammoniaci, thymiamatis, bituminis, sulphuris viui æquales portiones, liquabilia liquato, eisque ab igne ablatis, sulphur adiicito, & in mortario ad emplastri formam redigito, adhibeto, atque alligato, donec spontè decidat, cuius emplastri descriptio traditur ab Aetio: sed pro ammoniaco aliqui iniiciunt picem. Vel ℞. aloës, thuris, sanguinis drac. mumiæ, mastic gummi arabici, ana partes æquales, cum pice nauali fiat emplastrum, vel cũ albumiobus ouorum; quod emplastrum pueris optimè accõmodatur. Valet etiam emplastrum, quod in officinis paratur de pelle arietina, vel contra rupturam: Oportet tamen quod æger in lecto quietus maneat triginta dierum spatio, vt monet Paulus. Vtile etiam est vinum stipticum, seu adstringens, quod fit per decoctionem ex gallis immaturis, nucibus cupressi, balaustiis, malicorio, visco quercino, foliis oliuæ, rosis siccis, mastiche, & similibus, si eo pluries foueatur pars. Deinde superponatur aliquod ex emplastris enumeratis; his etenim curari solent lactantes, præsertim si nutrix optimo regimine vtatur; imò & ætate prouectiores, qui bibant cupressi decoctum cum vino, vt ait Paul. vel quotidie assumant ʒ.j. consolidæ maioris, vel minoris cum vino adstringenti, aut ʒ. ß. radicis valerianæ, cum vino rubro quindecim diebus sumant. Quod si iis pars non agglutinatur, vel ruptura sit ita antiqua, vt remediis non cedat, oportet ad opus chirurgicum deuenire, & curationem per incisionem facere, ipsamque dimittimus vna cum extractione lapidis ex vessica vagabundis, & peregrinantibus Chirurgis hanc curam exercentibus, vt admonet Guidus de Cauliaco.

CAPVT III.

De seminis profluuio.

IN præcedentibus diximus semen in testibus generari ad speciei propagationem, in ordine ad quam testes inter partes principes connumerantur, vt ex Galeni sententia probauimus in huius libri initio: in præsenti verò agendum est de seminis profluuio inuoluntario, quod Græci gonorrhœam appellant, quam definit Paulus *lib. 3. c. 55.* dicens: *Seminis profluuium, quod græcè gonorrhæa dicitur, est inuita, ac prater voluntatem seminis excretio, qua continuo naturalibus non intensis, ex retentricis natura facultatis imbecillitate prouenit.* Quam definitionem desumere potuit ex Galen. *6. de locis affect. cap. 6.* vbi ait: *Gonorrhæa est seminis excretio inuita, cole haudquaquam extenso.* Quam fieri ex imbecillitate retentricis seminalium vasorum, ipse etiam testatur *3. de sympt. causis, cap. 4.* in quo omnes conuenire video.

Pars affecta in gonorrhœa sunt vasa seminaria, vt ex Galeno *constat 14. de vsu part. c. 10.* ex his siquidem vasis, quæ ad testes, & ad latera matricum deferuntur, vena superiacet arteriæ, vtraque multos efficiens flexus instar capreolorum quorundam variè implexorum, quo implexu sanguis, & spiritus, qui ad testes feruntur, diutissimè detinentur, & coquuntur, ita vt in ipsis vasis, & implexibus sanguis dealbescere incipiat, qui cùm ad testes peruenit, & in eorum cauernis continetur, ibi magis coquitur, & albidior redditur, & vltimum seminis complementum ad fœtus generationem comparat. Si igitur talia vasa debilia reddantur, ita vt semen non retineant, statim consurgit hoc symptoma in eis quæ excernuntur præter naturam, procedens ex actione ablata facultatis retinentis vasorum seminalium. Ex quibus colligitur, hanc affectionem esse communem mulieribus, & viris, quia in vtrisque talia vasa, & testes, & vera seminis generatio percipiuntur, vt dilucidè Galenus demonstrat, tum loco proximè citato, tum aliis in locis. Quod etiam insinuat Aetius

tetrab. 3. serm. 3. cap. 33. dum ait: *Non solum autem viris, sed mulieribus hoc accidit, & in fœminis sanè ægrè tollitur.* Notare tamen oportet, quod emittitur semen sine voluptate, vt inquit Aetius, nam ad rationem voluptatis,& doloris requiritur, quod subitò,& affatim fiant; sed quia lentè,& paulatim excernitur semen, ideò in eius eiaculatione nulla percipitur voluptas.

Causæ, & signa. Causæ sunt quæcumque vasa seminalia laxare possunt, & debilem virtutem contentricem reddere,expultricemque ad expulsionem proritare; & hoc totum intempestiuè,&præter naturam fieri debet; nam quæ tempestiuè, & cum debito naturæ ordine excernuntur,symptomatis nomen non merentur, vt inquit Gal. *6. de locis affect. cap. 6. citato.* Seminis secretio fit aperto fluxionis meatu, ac reliquo conceptaculi spatio, & contracto, & virtute expultrice, quidquid in spatio continetur, impellente. Retentio verò fit cum clausus permanet meatus,& contentum à continente haudquaquam impellitur. Et licet vasa debilia reddantur a qualibet intemperie immodica; tamen calida, & humida præcipuè solet esse huius affectionis causa. Accidit etiam à seminis copia facultatem retentricem grauante,& ex seminis acrimonia, & tenuitate expultricem facultatem irritante; hoc tamen venaberis ex seminis colore,& eius substantiæ modo, ex anteacta vita,& aliis Si igitur venerem exercere consueuerit, & moderato æger fuerit vsus concubitu, nunc verò castè, & innocenter viuat, existimare oportet, seminis copiam grauare, & sua multitudine vim expultricem ad excretionem concitare.

Si autem nihil tale fuerit,sed semen quod delabitur,biliosum, acre, & tenue, tunc sua qualitate semen excernendi potentiam mouet, & irritat ad ex ulsionem. Huic præstat occasionem immodicus veneris vsus, aut congressus cum muliere inquinata, siue gallica lue infecta, aut menstruis detentis, quæ per pudendi canalem halitus prauos infundit,quibus vasa imbecillitantur,& semen ita vitiatur, vt exeat liuidum, & virescens cum mordicatione,quo casu iste affectus gonorrhœa virulenta vocitatur. Est alia gonorrhœæ species,quæ rigido, seu tenso,aut conuulso quodammodò pudendo fit, quæ non ex vasorum seminalium languore ortum habet,sed quia instrumenta quid conuulsioni simile patiuntur, vt inquit Galen. *3. de caus. sympt. cap. 4.* quæ accidit vbi aliquis comitiali morbo, vel conuulsione violenter irruente fuerit correptus, vt ipse asserit *6. de locis affect. cap. 6.* Tunc etenim membra concutiuntur, & semen decidere faciunt; sed hæc impropriè gonorrhœæ nomine gaudet, vt ex gonorrhœæ definitione deducitur.

Præsagium. In hoc affectu sensim vniuersum corpus gracilescit, præsertim circa lumbos, & in interposito spatio tabe hominem consumit, ex Celso *lib. 4. c. 20.* quæ si superueniat ex accessu cum muliere gallica lue infecta,mille accidentia causat, quæ vel hominem perdunt, & destruunt, vel miserè totius vitæ cursu torquent, vt experientia didicimus.

§. Vnicus.

Curatio profluuij seminis.

Seminis profluuij cura communis est cum ea, quæ in omni fluxione adhibetur. In vniuersum igitur refrigerantia,& siccantia, vbi adest seminis copia, & facultas retentrix infirma, eligi debent tum in cibis, tum in medicamentis; vitari autem flatuosa, quæ etiam calefaciunt. Flatus experta commendantur, abstinendumque est à copiosis cibis,qui plurimum semen gignunt, & præsertim ab his, qui bilem generant, vtrinque concitant expultricem; vtendumque his,qui semen siccare valent. Verùm si semen calidum, tenue, & mordax fuerit, refrigerantibus magis, quàm exsiccantibus vteris, quæ crassiorem genituram reddunt, & attemperant. Si igitur seminis acrimonia, & tenuitas in causa fuerint, victus erit refrigerans, vt cucurbita,lactuca, chicoreum,scariola, blitum, portulaca, lactucæ semen cum aqua epotum,quod genituram cohibere solet. Potus sit aqua purissima,fontana, pluuialis, aut quæ ex chalybe paratur, aut aqua nimpheæ. Ex calidis ruta genituram absumit, & crassam reddit. In quiete fruetur æger, neque supra renes decumbat, sed solum supra latus dextrum, vel sinistrum decubitus fiant, ex Paulo. Lectus sit frigidus, nec valde mollis; item medicamenta frigida sint lumbis substrata, vt violarum,rosarum,& nimpheæ flores, viticis, vitisque folia, & solanum. Omnem etiam de rebus venereis cogitationem excludere præcipit Aetius. Vtantur clysteribus refrigerantibus, & balneis aquæ dulcis. Aer ad frigidum declinet, vel sie arte paretur. Quod si vires adsint cum sanguinis redundantia, sanguinem ex basilicis venis brachior m mittere iubent Authores,sic enim reuellimus, & refrigeramus humorem biliosum, materiaque,ex qua semen progignitur,diminuitur. Deinde bilem attemperare licebit syrupis rosarum, violarum, de portulaca,& citoneorum, cum aquis stillatitiis portulacæ,hordei,vel chicorei. Mox humorem euacuabis pulpa cassiæ, aut elect. de psillio, vel diacatholic. in potu, vel morsellorum forma,aut cum rhabarb. diluto. A purgatione lumbos,& renes fouere oportet oleo rosarum, violarum,& nimpheæ,quibus admiscebis modicum aceti,aut inunges vnguento rosarum, santhalino, de cucurbita, aut refrigerante Galeni. Vel hoc. ℞. olei rosati, omphac. citoneorum, & myrti,ana ℥. j. ß. cremoris seminis citoneorum, & psillij in aqua rosarum extracti,ana ℥. ß. semin. agni casti, & lactucæ, santhalorum omnium,& vtriusque coralli præpar. ana ʒ. ß. succi polygonij,& semperuiui, & portulacæ, ana ℥. ß. aceti parum, ceræ quod sufficiat; misce,& fiat vnguentum. Vtilis etiam est lamina plumbea perforata,& lumbis alligata, vt inquit Tral. Conueniunt præterea succi sanguin. nimpheæ, portulacæ, lactucæ, vmbilici Veneris, & pampinorum vitis,si in eis panni madefcant,& renibus,& dorso admoueantur.

Curatio gonorrhææ virulentæ.

Interiùs assumat æger syrup. de portulaca, de papauere, & violarum, cum decocto seminis agni casti, lactucæ,& portulacæ. Conducunt præterea pastilli, qui sic formari possunt. ℞. seminis rutæ, agni casti, lactucæ, portulacæ, & papau. albi, ana ℈. j. seminis cannabis,coriandri præp.& torrefacti, cornu cerui vsti,coralli rubri præp. & santhali rubri,ana ʒ. ß. omnia in puluerem redigantur,& cum aqua rosarum formentur pastilli, quorum vnum, vel duo cum aqua chalybeata, vel pluuiali quolibet mane assumat laborans.

Curatio gonorrhææ ex seminis fluore. Seminis incontinentia, quæ ex eius vbertate procedit curatur per ea, quæ ipsum semen diminuunt, & exsiccant, seruareque oportet ægros in pauco cibo, & potu, fugereque oportet edulia flatuosa, quæ virile membrum distendunt,& ad libidinem monent,& ea quæ semen augent. Huiusmodi sunt nuclei pini, fabæ,cicera,rapa, & præsertim semen ipsius potum, dauci maioris semen, & mentha,

menthæ, vrticæ semen, orcheos radix, quam nonnulli testiculum canis appellant, satyrion, & scincorum partes, præcipuè quæ circa renes habentur, ex quibus partim aliqua semen adaugent, partim ad venerem incitant: quæ omnia euitare debemus in qualibet seminis incontinentia, vt ait Tralianus: reliqua, vt diximus, sunt facienda.

Curatio gonorrhæa ex vasorum imbecillitate. Quod si seminis profluuium ob vasorum laxitatem, & retentricis imbecillitatem eueniat, victus etiam debet esse adstringens, & exsiccans, & qui ægrè corrumpatur, in parua tamen quantitate, vt perdices, turtures, gallinæ, cuniculi, arietis caro assa, oryza, amylum, passulæ, amygdalæ tostæ, coriandrum præp. pira assa, & mala citonea, anisum, fœniculum, & similia. Potus sit aqua fœniculi, radicis chinæ, smilacis asperæ, aut vinum adstringens. Sed quia vasorum seminalium laxitas frequenter fit ab humoribus in ipsis vasis imbibitis, curatio à totius corporis purgatione est incipienda, quæ fieri potest cum decocto foliorum sennæ, & syr. ex 9. infusion. rosarum rubear. & rhabarb. aut cum pillulis de hiera, mastiche, vel de agarico. Deinde insessibus adstringentibus est vtendum, ex lentisci, rubi, myrti, rosarum, balaust. & similium in vino austero, siue mero, siue diluto decocto, quibus addere licebit quæ habent vim exsiccandi, & resoluendi humiditatem ipsa vasa seminalia laxantem, cuius naturæ sunt saluia, chamæm. pulegium, origanum, maiorana, absinthium, mastix, anisum torrefactum, rutæ folia, & alia id genus. Conuenit etiam ab initio post purgationem emplastrum ex palmulis, malis citoneis, schœnante, acacia, hypocistide, thu, & similibus. Quod si adhuc perseueret affectio, purgationes frequentes fieri debent, vomitusque procurandus, vt in contrariam partem distrahatur humor.

Quod si hæc non sufficiant, consulit Mercat. vt ad balnea sulphurea, & sudationes ex radice chinæ, & ligni sancti deueniant ægri, quibus humiditas laxans vasa seminalia consumitur; quæ curatio per sudationes maximè conuenit gonorrhϾ ex gallica infectione contractæ.

Ab eisdem causis proficiscuntur pollutiones nocturnæ, eandemque petunt curationem.

CAPVT IV.

De priapismo.

Cum colis in longitudine, & circulo totus adaugetur, nullo stimulante ad libidinem, aut desiderio, aut adquisito calore, vt quibusdam accidere solet, qui supinè decumbunt, priapismus dicitur, aut breuiori compendio dici potest, permanens colis auctio, & tumor; cuius denominatio sumitur à Priapo, cui suaptè naturâ huiusmodi colis fuerat. Ita finxerunt antiqui, vt ostendit Galen. 6. *de locis affect. cap. vltimo.* Paulus illum definit *lib. 3. cap. 37.* dicens: *Priapismus est firmum genitalis incrementum, quod in longum, latumque intumescit citra veneris appetentiam.* *Quid sit.*

Dicitur, quod iste affectus fit nullo stimulante calore adquisito; nam licèt propter calorem adquisitum ex decubitu supra lumbos colis intumescat, non tamen dicitur priapismus; ad illum enim requiritur stabilitas, & permanentia, quæ deficit dum ob lumborum calorem colis extenditur, vt ex Pauli definitione adducta constat, qui firmum incrementum genitalis illum appellat: & Galenus *libro de tumorib. c.* 14. priapismum vocat distensiones pudendorum non desinentes.

Ex dictis constat, hunc affectum contineri sub genere tumorum præter naturam, siquidem per illum colis intumescit à flatibus, vt mox videbimus, ita vt pars affecta sit colis, vt indicat Galen. *6. de locis affect. cap. citato*, vbi inquit, quod priapismus est colis accidens, nullaque alia pars talem patitur erectionem, siue per se, vel per consensum afficiatur.

Hic affectus est communis mulieribus, & viris; mulieres etenim ad intra habent similes partes, quas ad extra habent viri, vt insinuat Galen. 14. *de vs. partium, cap. 6.* secundùm quas eodem modo affici possunt, & hanc ob causam Auic. *fen.* 20. *lib. 3. tract.* 1. *cap.* 37. caput instituit de pruritu, & priapismo mulierum, post actum sermonem de virium priapismo. *Priapismus est affectio communis mulieribus & viris.*

Causas distensionis pudendi refert Galen. 14. *methodi, cap.6.* & *6. de locis affect. cap. vltimo*, easque reducit ad flatuosum spiritum, qui fistulosum neruum replens, paulatim colem extendit. Calefactis enim lumbis, arteriæ calidiores redduntur, & magis dilatantur ipsarum ora, & à calore illo flatus eleuantur, qui in fistulosum neruum effusi colem adaugent, ita vt princeps causa sit plenitudo vel arteriarum, vel nerui fistulosi, vel vtriusque simul; si enim ibi sunt humores crassi, & viscosi, facilè ex his cum modico calore flatulentus spiritus progignitur, qui partem distendit. Generatur etiam ex veneris abstinentia, & seminis abundantia, acciditque maximè iis, qui rebus indigent venereis, & ob seminis multitudinem, aut acrimoniam in rerum venerearum recordationem impelluntur, & dolores eis superueniunt, quales tetanici habent, & iis qui reliquis membris distenduntur, vt asserit Aetius. Euenit etiam iis, qui calidis, & acribus cibis vtuntur, & supra lumbos decumbunt, aut eos arctè comprimunt. Fœminis etiam accidit ob easdem causas, & ob menstruorum retentionem. *Causa, & signa.*

Hic morbos in viris notus est, neque aliis signis indigemus ad eius inuentionem. In fœminis cognoscitur, quia dolorem sentiunt, & pruritum iuxta os pubis sine pondere, sine febre, & cum veneris appetentia, & oris vteri distensione.

§. Vnicvs.

Curatio priapismi.

In huius affectus curatione victus debet esse in pauca quantitate, & minimè flatuosus, vt ostendit Galen. 14. *methodi, cap.*7. abstinendumque à cibis calidioribus, qui materiam in vaporosam substantiam commutare valent, arterias distendunt, & aperiunt tendentes in pudendum. Conuenit ergo victus similis ei, quem adduximus pro gonorrhϾ curatione, qui nec semen, nec humores crassos, nec viscidos generet. Ab spectaculis, & narrationibus eorum, quæ venerem excitant, penitus sunt arcendi, molti enim cùm hoc obseruassent, & in alia essent distracti, in totum ab affectu hoc fuere liberati; qui verò à turpibus desideriis non cessarunt, hi post mortem euam rectam, inteutamque particulam habere deprehensi sunt, vt ego vidi. Cauenda etiam sunt quæ vrinas ciere possunt, vt notat Aetios *tetrab.* 3. *serm.* 3. *cap.* 32. talia enim humores ad illas partes trudunt, ipsasque calefaciunt: nulli prædictorum venus prodest, nisi quibus ex huius abstinétia semen abundare coniicimus: itaque si ex

seminis abundantia ortum ducat, curabitur refrigerantibus, & exsiccantibus; in quem vsum Galenus commendat sanguinis missionem 14. *methodi, cap.* 7. quæ fieri debet ex brachiorum venis; sic etenim sanguis, qui est materia seminis, minuitur, minusque sua quantitate mouet, & per sanguinis extractionem totum corpus refrigeratur. Deinde vnguentis, & aliis refrigerantibus adductis capite de profluuio seminis, vti poteris, ad quod caput studiosi recurrant. Idemque efficimus, si ab acribus humoribus & à seminis mordacitate affectus iste superueniat, hac tamen adhibitâ differentiâ, quod si ab huiusmodi causis originem trahat, post sanguinis missionem humor est expurgandus, vt aduertit Galen. *loco proximè citato*. Purgatio tamen fiat blandis medicamentis, & mitissimis, qualia capite antecedenti tradita fuere. Neque sequitur inconueniens adductum a Paulo, qui censet vacuationes per aluum factas, vicinas particulas fluxioni opportunas efficere. Si hoc enim verum esset, non liceret vti purgatione in morbis renum, & vessicæ, ob eandem rationem; quod neutiquam concedendum. Purgationem etiam molimur, si humoris crudi copia adsit, ex qua flatus colem distendentes eleuati solent. Postea verò refrigerantibus interiùs, & exteriùs admotis vti oportet. Circa hoc lege caput de seminis profluuio, & ibi tradita facile huic affectui accommodari possunt. Conuenit præterea euacuatio vomitu facta, vt omnes admittunt. Attemperato calore renum, & illarum partium, in fine conueniunt calefacientia, & flatus discutientia, vt sic flatus neruum fistulosum distendentes absumantur, simulque semen exsiccetur. Conueniunt ergo semen, & folia rutæ, aut semen viticis potum; & si semen, aut rutæ folia obsoniis admisceantur, vtilia censentur. Item decoctum viticis, & rutæ calidum, si eo genitalia foueantur; aut rutæ folia, & vitex in vino elixa, & malaxata in emplastri forma lumbis, & pudendo applicata flatus resoluunt, & semen diminuunt: lege circa hoc caput citatum 14. *meth.* & caput 9. *ex lib. 6. de compositione medicament. secund. locor.* vbi Galenus huius affectus curationem adduxit.

CAPVT V.

De impotentia virorum.

Hic affectus quodammodo est præcedenti contrarius, quatenus per illum homines handquaquam colem erigere queunt; & si erigant, & semen emittant, illud infœcundum, & minimè prolificum reddunt; quapropter eos steriles, infœcundos, & impotentes vocamus, quos etiam vetulæ maleficæ incantationibus, & dæmonum virtute ligare solent, ita vt eos ad venerem impotentes reddant respectu propriæ vxoris, vel alterius. Hos Iurisperiti maleficiatos nominare consueuerunt. Sed quia sterilitas dicit omnimodam impotentiam imprægnandi in viris, sicut concipiendi in mulieribus, & sunt quamplurimi matrimonij lege ligati, qui vxoribus debitum reddere nequeunt, prolemque habere maximè optant, mulieribusque grati esse desiderant, remediaque ad hunc finem expostulant, ideò de hominum sterilitate, & illius curatione in hoc capite erit sermo. Iste tamen affectus varius censetur pro causarum diuersitate, à quibus dependet; atque adeo statui illius causas priùs proponere, vt ex earum notitia, & cognitione facilè affectionis naturam deprehendamus, quas qui-

[Margin: *Sterilitas quid sit.*]

[Margin: *Causa sterilitatis.*]

[A] dem retulit Arist. 2. *de gener. animal. cap.* 5. & 4. *de generat. anim. cap.* 2. & Galen. 5. *aphor. comm.* 62. & *lib. illi attributo de historia philosophica.* Oritur ergo primò infœcunditas hæc ex frigiditate naturaliter, vel ex morbo contracta, ratione cuius non bene semen concoquitur, manetque tenue, & frigidum, quod in aqua diffusum per summa citò innatat, quod verò fœcundum est, in ima descendit, crassumque, & spissum est, vt docet Arist. 2. *de generat. animal. cap. citato*; coctio enim crassitudinem parit, cui si adiungatur immodica humiditas, magis infœcundum existit; non enim coquitur, neque euincitur à calore pusillo. Calor enim, & siccitas immodica similiter sterilitatem inducunt, quatenus semen exsiccant, & torrefaciunt, vt probat Galen. 1. *de semine, cap.* 7. ex quibus constat, quod immodicæ, & nimis excedentes intemperaturæ sunt sterilitatis causæ.

Si verò immoderatæ sint huiusmodi intemperies, non tamen multum a mediocritate discedunt, [B] & mulieribus contrariam temperiem habentibus viri coniungantur, fœcundi fiunt; tunc etenim corrigitur seminis temperamentum ab vteri mulieris temperamento contrario. Itaque semen frigidius indiget vtero tantò calidiori, quantò deficit à temperie moderata; ita enim semen ad debitam reducitur qualitatem generationi accommodam. Ex quo fit, quod quidam viri steriles euadunt, si vni coniungantur vxori; si verò alteri, fœcundi existunt. Quapropter dixit Plato *in Theætæo*, maximum opus esse obstetricum scire coniungere corpora ad conceptionem apta: quod etiam insinuauit Arist. 4. *de generat. anim. cap.* 21. *citato*, dicens: *Hinc multis tum maribus, tum fœminis euenit, vt coniuncti interse nequeant generare, disiuncti queant.* [C] Ratio etenim est facilis; nam ex frigido semine in vtero frigido, vel ex humido in vtero humido non potest fieri conceptio, & sic dicendum est de aliis qualitatibus symbolis; nam non corrigitur seminis qualitas excedens ab vteri qualitate, quæ est eiusdem rationis; ex frigido verò semine in vtero calido bene fit conceptio, quia seminis frigus à calore euincitur, ab eoque coquitur, & perficitur. Accedit etiam infœcunditas ob resolutionem à frigore causatam, ratione cuius non eleuantur flatus, qui distendere debebant neruum fistulosum, & impeditur ipsarum partium sensatio, & delectatio, quatenus à frigore pori densantur, & meatus, per quos à cerebro in illas partes vis sensibilis deriuatur: idemque accidit hominibus nimis obesis, & pinguibus, vt animaduertit Plin. *lib.* 11. *cap.* 37. vbi ait: *Steriliora cuncta pinguia in maribus, & fœminis, in nutritione etenim eorum absumitur genitura.* [D] Quod etiam insinuat Arist. 2. *de gener. animal. c.* 5. Quod si penis ita pusilla sit, vt in vuluam non ascendat, vel sit distortus, ita vt semen recta via in vterum non eiaculetur, steriles efficit homines, vt Diocli visum est.

Aliam causam sterilitatis adducit Hipp. *lib. de aëre, locis, & aquis*, agens de Scytharum sterilitate, nempe sectionem venarum post aures. Verba eius sunt hæc: *At mihi sanè videtur ea medicatione seipsos perdere; vena enim retrò aures sunt, quas si quis secet, sterilitatem inferet his, quibus secantur.* Et *libro de genitura*, idem asserit dicens: *Quibuscumque vena post aures secta sunt, hi coeunt quidem, & genituram emittunt, verùm modicam, debilem, & infœcundam.*

[Margin: *Sectio venarum retrò aures est causa sterilitatis, & quare.*]

Sed in reddenda huius euentus causa non omnes conueniunt. Quidam censent, hoc dixisse Hippoc. quia existimabat, semen ex omnibus partibus decidere, & maximam quantitatem ex cerebro

descende

descendere; & quia per venæ sectionem inducta cicatrice seminis descensus impeditur, ideò infœcundi,& steriles euadunt.

Gentilis de Fulgineo *fen.* 20. *lib.* 3. *tract.* 1. *capite* 3. cùm vt certum teneat, semen tantummodò in testibus generari, aliam adducit rationem; asserit enim, quod licèt semen non decidat ex omnibus partibus, accipit tamen à quolibet principe membro spiritum peculiarem, & ex illis spiritibus fit spiritus implantatus genitiuus in semine residens, sed quia per venarum sectionem impeditur descensus spiritus animalis ad generationem requisitus; ideò venarum retro aures sectio sterilitatem producit.

Huius tamen sententia facilè impugnatur, cùm constet spiritus animales per neruos, & non per venas ad totius corporis partes deferri, vt omnes admittunt. Vlteriùs quia receptum est,quod virtus sensitiua, & motiua non defertur ad partes medio spiritu animali, sed per illustrationem quandam partibus communicatur, ita vt non sit necesse in semine, aut testibus spiritum animalem à cerebro dimandatum constituere. Quare dicendum est,steriles reddi ex venarum retrò aures sectione, quia multam sanguinis copiam simul extrahebant antiqui, ex qua cerebrum nimis refrigerabatur, & debile ita permanebat, vt non posset postea coïtum sustinere; & si fortè postea coirent,ob corporis,& cerebri refrigerium semen frigidum, & infœcundum mittebant. Vel secundò respondetur,nomine venarum debere intelligi arterias,sic enim eas pluribus in locis appellat Hippocrat. quibus scissis, magna spirituum vitalium ad cerebrum influentium copia euacuabatur, ex quorum defectu cerebrum debile redditum neque coïtus laborem, neque vehementes motus sustinere poterat Quæ expositio est etiam ad mentem Valles. 2. *contr.cap.*7. Propter eandem rationem meritò inquit Mercat. quod fontanella occipitio affixa diu plurimùm manans (& idem statuit de brachij fontanella) sterilitatis causa esse potest,quæ licet conferat ad affectus alicuius medelam, non tamen ad id,quod optamus,est secuta.

Quid tenendum.

Si intemperies frigida sit infœcunditatis causa, partes circumpositæ glabræ sunt,& tardè rem veneream exercere incipiunt, neque proni ad venerem sunt,aquosumque semen, & infœcundum,& minùs quam conueniat excernunt,& effœminati viri conspiciuntur,ita vt tardè,& difficilè barbescant, qui steriles maximè perseuerant,cùm primo naturæ ortu tales constiterint. Reliquæ causæ, vt membri breuitas,seu longitudo, quæ etiam assignatur inter sterilitatis causas ab Arist. 1. *de generat. anim.c.*6. & obesitas,& reliqua quæ adduximus,facilè percipiuntur,ad quorum notitiam aliis signis opus non habemus. Quod si hæc signa absint naturalia,tunc censendum est,impotentiam maleficij vi fieri, cuius curatio non pertinet ad Medicum, sed Ecclesia habet deprecationes in hunc finem ordinatas.

§. Vnicus.

Curatio sterilitatis virorum.

Nota historiam.

SI viri sterilitas ex membri breuitate procedat, curationem non admittit. Sed antequam vlteriùs pergam, historiam narrabo cuiusdam boni hominis, qui cùm prima suarum nuptiarum nocte cum vxore concubuisset, ipsa secum secretò gladium portauit,& eo ipsa viri sui totum membrum radicitus amputauit, ad quem curandum cum experto Chirurgo eadem nocte accessi. Postquam verò sanitatem recuperauit, & vxor misericorditer à iudice fuit damnata, & punita, cum vxore ipse iterum congrediens (erat enim vir bonæ indolis) ipsa grauida facta fuit. Ex quo fuit orta controuersia inter me,& alios Medicos,qua ratione potuit concipere à proprio viro,si inter sterilitatis causas membri paruitas constituitur. Sed vt vxorem à calumnia liberaremus, declarauimus coram dignissimo Episcopo Abulensi, membri virilis defectum suppleri posse virtute maxima,quâ vterus ad se allicit semen,illudque complectitur ac continet; attrahit enim vterus intrò membrum virile cucurbitulæ medicæ instar,suoque collo tanquam manu vtitur, quo semen intro compellit, etiamsi membrum extruncatum sit, eamque attractionem ipsæ mulieres percipiunt: quæ doctrina est ad mentem Galeni 1. *de semine, cap.* 2. & *cap.*4. Neque est contra hanc doctrinam,quod semen ob defectum membri antequam in vtero colligatur,frigescit in via;nam calor vteri facilè illud frigus extraneum euincere poterit, semenque ad pristinum statum reducere; neque existimo tantum frigus concipere posse, vt conceptionem impediat, cum statim vterus illud complectatur, & calefaciat. Et quamuis crediti difficiles sint aliquæ historiæ in huius euentus confirmationem, duas proposui,nihil de illis affirmando,an veræ,vel falsæ fuissent,testemque primò adduxi Auerroëm,qui 2. *collect.cap.* 1.ait: *Et vicina quaedam mea, de cuius sacramento confiderò multum poteramus, iurauit in anima sua, quod impregnata fuerat subitò in balneo lauclli aqua calida, in quo spermatizauerant mali homines, cùm essent balneati in illo balneo.* Quod etiam confirmauimus alia historia à Plinio adducta *libro* 36. *naturalis histor. capit. vltimo*, vbi inquit: *Tarquinio Prisco regnante, tradunt repentè in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eamque qua insederat ibi, Tanaquilis Regina ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam, ex qua natus fuit Seruius Tullius,qui regno successit.* His rationibus,& historiis suasus D. Episcopus Abulensis dedit eis licentiam cohabitandi,in cuius virtute cohabitant, & alios filios duos habent.

Sed quanquam ratio suprà tacta de vteri vehementi attractione veritatem habeat, historiæ tamen non conuincunt,imò Auerroës in eodem capite sibi ipsi contrarius apparet; nam postquam suæ vicinæ narratio illi placuit,iuxta finem capitis asserit,quod si aër attingat semen,corrumpit complexionem illius. Ex quibus verbis concluditur, quod si aqua balnei semen attingat,etiam illud corrumpet,cum de vtroque par ratio sit. Vlteriùs semen spumosum est,& plurimo spiritu repletum,& si statim non complectatur illud vterus, liquescit, ineptumque redditur ad conceptionem,quia spiritus implantatus residens in illo illicò exhalatur, vt constat ex Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 2. Ex quo infertur, quod licet illud attrahat vulua, si ab aëre, vel balneo priùs alteretur, nulla fiet conceptio; tamen si breuissimo tempore intra vuluam mittatur,antequam alterationem subeat, non mirum,si tale semen maneat ad conceptionem aptum. Neque in hac parte est sequendus Arist. qui 1. *de generat. animal.c.*6. asserit, quod penis longa non est ad generationem apta, quia semen refrigeratur, quod longè admodum fertur; non enim existimo tantum frigus concipere posse, vt generationem impediat, cùm statim illud vterus complectatur,& calefaciat.

Si verò penis sit distorta, ita vt semen rectâ via ad vterum non emittat, eum reducere tentabis iis,

iis, quæ causam demere possunt. At si dæmonum A inuitia,& incantationibus alicuius vetulæ malefi-cæ sint ligati, quod cognosces ex eo quod nulla causa naturalis infœcunditatis in illis existit,eos ad exorcistas,& religiosos remittere oportet,licet Albert.Magn. & Alexius Pedemont. aliqua remedia referant naturalia, alia verò superstitiosa, quæ vt inefficacia,& inutilia consultò omittimus. In præsenti verò solùm curare docebimus impotentiam genetandi,quæ ex testium refrigeratione procedit, ratione cuius semen paucum, liquidum, & infœcundum generatur,neruusque fistulosus relaxatur, & sequitur erigendi impotentia; quem affectum frequentiùs euenire contingit, ad cuius curationem aliqui coniugati remedia à nobis desiderant.

Pro cuius curatione cibi eligantur qui benè nutriant, & optimi succi, & totâ substantiâ familiares; & qui flatuosi sint, vt docet Galen. 5. *simplic. cap.* 26. talia enim semen,& flatus generationi inseruientes, & neruum fistulosum distendentes generant. Carnes itaque gallinarum, caponum, phasianorum, perdicum, sturnorum, iuuenum columbarum, & aliarum paruarum auium, præsertim passerculorum exhibeantur. Conueniunt etiam cicera, fabæ, alica, oryfum, nuces pineæ, amygdalæ dulces, pastinacæ radix, erucæ folia, vrticæ semen & folia, cardui radix, rapa, & semen ipsius epotum, polypus, & concharum genera, vuæ passæ, pultes ex lacte, & farina tritici, aut sesami, amylum, & cibus albus dictus, qui ex gallinarum pectoribus elixis, ex farina oryzi, lacte, & saccharo conficitur. Conferunt præterea troctæ, barbelli, belsiccus, & salmo, & quæcumque lactis generationi inseruiunt, vt innuit Galenus 5. *etiam simplic. c.* 21. Eruca, anethum, & fœniculum viridia, & humida, vt alimentum & medicamentum deseruiunt; sicca verò excalefaciunt, & exsiccant plusquam oportet, vt ibi Galenus ostendit. Potus sit vinum odoratum, rubeum, aut subrubrum. Euitent aquam frigidam, quæ sterilitatem inducit, ex Aristot. 4. *de generat. anim. cap.* 2. Sed inter alimenta testiculi galli præferuntur, perdicisque oua ad coitum concitant, ex Aetio, qui docet etiam vt dormiant in mollibus lectis, legantque, & audiant quæ ad coitum spectant, eiusmodi lectionibus, ac spectaculis assideant, infernasque corporis partes exerceant, inguina, testes, & penem confricent, & illiniant oleo vulpino, de scinco, aut irino, aut oleo, in quo bullierint nitrum, & euphorbium, vel hoc quod recipit olei liliacei, vulpini, & de castoreo, ana ℥.j. coaguli leporis ℥.ß. adipis leonis ʒ.iij. seminis vrticæ, & erucæ, myrrhæ, ciperi, & sulphuris, ana ʒ.j. moschi ℈.vj. ceræ quod sit satis: misce, & fiat vnguentum, quo testes, pudendum, & lumbi, & intercapedo ani, & pudendi inungantur. Oportet etiam aliqua medicamenta per os assumere. Inter simplicia commendantur testis vulpis sicci triti, cochlearij mensurâ potati, qui innocuum, & minimè vanam tentiginem membri facit, vt inquit Aetius. Partes etiam amplectentes renes scinci, aut cerui genitale siccum tritum ebibitum ad idem valent. Inter composita laudantur medicamentum diasatyrion, diagalanga, & pliris arcoticon, si pondere ʒ.j. cum ℥.iij. vini optimi propinentur, aut ieiuno ventre assumantur dragetæ, quæ confici possunt ex semine vrticæ, erucæ, & nasturtij. Vel ℞. seminis erucæ, vrticæ, anisi, fœniculi, pastinacæ, ana ʒ.ß. nucis pineæ, & amyg. dulc. ana ʒ.ß. piperis, cinnamomi, tamenti genitalis ceruini, ac satyri, ana ʒ.j. diasatyrij, vel diambræ ʒ.j. ß. misce, & cum saccharo fiant morselli, quorum ʒ.j. cum vino præbeatur ante prandium, & post cœnam. Stellio concrematus in pulueremq; redactus cum oleo magno dextri pedis digito illinitur,& venus exercetur; vbi cessare voles, digitus abluatur, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 58.

B C D

CAPVT VI.

De menstruorum suppressione.

INter vteri morbos frequens solet esse menstruorum suppressio, propterea de eius causis, & curatione priusquam de aliis agere decreuimus. Ante tamen, quam huius symptomatis naturam, & curationem inuestigemus, nonnulla sunt declaranda circa sanguinis menstrui naturam, quantitatem, qualitatem, tempus exeundi, & finem, in quem per vterum diriguntur à natura. Quantum ad nominis etymologiam spectat, dicitur sanguis menstruus, quia singulis mensibus naturaliter euenire solet. Dicitur etiam euacuatio muliebris, quia licèt aliis animalibus superueniat, nullis tamen ita æquè, sicut mulieribus, vt ostendit Galen. *lib. de vena sect. aduers. Erasistrat. cap.* 5. & Aristot. 6. *de histor. animal. cap.* 18. Hæc euacuatio non fit in piscibus, neque in auibus, sed solummodò in aliquibus aliis animalibus sanguine præditis, & viuiparis, vt docet Arist. 7. *de hist. anim. cap.* 2. nam aliis in corticem, aliis in squamam, aliis in frequentem pennarum generationem, aliis in pilos, aliis tandem in cornua, & vrinas cœlias absumitur, quæ omnia deficiunt in mulieribus, quæ eum in domo quiescant, neque vehementibus laboribus exerceantur, frigidioresque viris sint, ita vt tantum sanguinem in se nec reponant, neque absumant, ideò quod superest ex alimento, per vterum natura fecernit. Neque sunt audiendi qui autumant sanguinem in mulieribus abundare, quia calidæ sunt, adhuc magis quam viri; nam quod in illis sanguinis multitudo redundet, non facit copia caloris generantis, sed paucitas caloris discutientis, vt demonstrat Arist. 4. *de generat. animal. cap.* 1. & Galen. *lib. & cap. superius citatis*, & ipsa ratio ostendit; nam vir habet omnium operationum maius robur, mouetur enim firmiùs, sentit perfectiùs, nutritur feliciùs, nociua expellit promptiùs, pulsat latiùs, & vehementiùs. Quæ omnia ostendunt calorem in viris magis prævalere, nam omnes huiusmodi actiones calore peraguntur. Præterea si mulier esset viro calidior, non esset conceptioni apta, quia in eius nutritione totam sanguinis materiam consumeret, nihilque superfluum alimenti remaneret pro fœtus in vtero alitione. *Mulieres sunt viris frigidiores.*

Non effluit sanguis paulatim, sed singulis mensibus fit menstrualis euacuatio, quia sanguis menstruus ex sua natura est laudabilis, & non trahitur ab vtero, vt demonstrat Galenus 14. *de vsu partium, cap.* 8. Sed quia quantitate peccat, à facultate expultrice in vterum transmittitur; tamen sua quantitate non semper grauat vuluam, vt statim se ad expulsionem conuertat; sed tunc illud expellit, quando sua multitudine ita aggrauat, vt facultatem excitet ad illius expulsionem; quod euenire conspicimus singulis mensibus. Sed ex dictis insurgit dubium, quod sic proponitur. *Menstrualis euacuatio quare fiat singulis mensibus.*

§. 1.

§ I.

An sanguis menstruus qualitate peccet.

CVm dictum sit, naturam singulis mensibus sanguinis quantitatem deponere, quæ toto colligitur mense, quia iam eo tempore naturam aggrauat, neque ipsa potest sustinere, sub dubio relinquitur, an sanguinem natura excernat, quia peccat qualitate; quod in præsenti breuiter examinabimus. Videtur enim, quod sanguis menstruus excernitur, quia suis prauis qualitatibus naturam stimulat, quas cum non possit ferre, singulis mensibus ad expulsionem mouetur; nam si sanguis esset benignus, & tantùm quantitate peccans, nequaquam concitare posset tam prauos affectus, vt ducent Arist. Plinius, & alij, & ipsa demonstrat experientia; siquidem mulieres menstruatæ specula suo intuitu maculant, & frangere solent, tenellos infantes lædunt, & fascino naturali inficiunt, & sanguinis huius contactu flores, & arbores marcescunt, & exsiccantur, ferrum rubigine tentatur, & canes in rabiem incidunt. Quæ omnia sanguinis menstrui prauam qualitatem ostendunt: quod etiam indicare visus est D. Thomas *3. p. quæst. 31. art. 5. ad 3.* Et propter hanc causam ex Theologis nonnulli asserunt, accedere ad vxorem menstruatam prohibitum esse viro, duranteque sanguinis menstrui fluxu, etiam mulieri prohibitum esse debitum petere, quorum doctrina fundamentum habere videtur in verbis capitis vigesimi Leuitici, vbi sic: *Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui.* Præterea ex accessu ad mulierem menstruatam fœtus progignitur leprosus, vt docet Auerroes *3. collect. cap. 7.* atque adeò illi fit iniuria: neque hoc in aliam causam reduci potest, nisi in sanguinis qualitates prauas, quæ fœtum genitum ex muliere menstruata coinquinant.

Conclusio vera.

Sed quamuis hæc veritatem habere videantur, nihilominus dicendum est, sanguinem menstruum muliere sana existente esse tantummodò excrementum quantitate peccans, & non qualitate. Quæ conclusio probatur ex Arist. 7. *de histor. animal. cap.* 2. vbi alimentum superuacuum appellat sanguinem menstruum, qui vt redundans, & sola quantitate peccans in mensium purgationem vertitur. Idem ostendit Galenus *de vena sectione aduers. Erasist. cap.* 5. vbi ait, mulieres singulo mense euacuare sanguine superfluo foras effuso; muliebre enim genus, vt quod domi ageret, neque vehementibus laboribus exerceretur, aut sub claro sole viueret, ac ob vtraque hæc multitudinem humorum coaceruaret, ipsam euacuationem plenitudinis tanquam remedium naturale opus habebat obtinere. Ecce ergo quomodo Galenus menstrualem euacuationem appellat euacuationem plenitudinis, quæ soli sanguini, aut humoribus quantitate solùm excedentibus debetur, vt ex ipso deducitur *libr. de plenitud.* Quod etiam rationibus suadetur primò; nam ante duodecimum annum mulieres habere non solent talem sanguinis purgationem, quia totus sanguis absumitur in earum nutritione, & augmentatione; postea verò superuenit menstrualis euacuatio, vt dixi, quia redundat sanguis, quem natura ad vterum secernit, vt etiam docet Galen. 14. *de vsu part. cap.* 8. *citato*: neque ad hoc requiritur, quod sanguis ille sit vitiosus, & qualitate peccans.

Secundò, nam vt capite antecedenti diximus ex Plinij sententia, viri, & mulieres pingues steriles fiunt, quia seminis materia (sanguis scilicet) in partium nutritionem absumitur, & ob eandem causam menstrua mulieribus deficiunt: quia ille sanguis in partium alimoniam transit: quod neutiquam fieret, si sanguis ille ita noxius permansisset.

Tertiò, nam sanguis menstruus generatur ab eodem efficienti, à iecore, scilicet, & ex eadem materia, ex qua producitur reliquus sanguis, ex quo nutritur mulier sana; ergo non magis peccat qualitate, quàm alter; fit enim à iecore sano, & ex eodem alimento.

Quartò, nam sanguis menstruus ad vterum transmittitur gratiâ fœtus, vt ex illo nutriatur in vtero existens; & edito in lucem infante, sanguis ille ad mammas colligitur, vt ex illo in lac conuerso infans nutriatur: qui si in suis qualitatibus nocuus fuisset, nutritioni infantis haudquaquàm deseruiret, & infans ex talis lactis vsu facile in morbum laberetur.

Quare natura ad vterum transmittit sanguinem menstruum.

Ex dictis colligitur, duplici de causa naturam illum sanguinem ad vterum transmittere, ad fœtus scilicet nutritionem, & partium conformationem, & ad deponendam multitudinem sanguinis. Quod si sanguis vitiosus sit, vt contingit mulieribus vitiosis humoribus refertis, conuenienter etiam per vterum natura ipsos humores secernit, vt notat Mercurial. 4. *de morbis mulieribus, cap.* 1. de quibus mulieribus veniunt intelligendi antiqui Authores, dum asserunt ipsas menstruatas suo intuitu lædere pueros, specula maculare, & alia incommoda efficere; commotis enim, & agitatis humoribus vitiosis, vapores extrà feruntur, qui suo contactu tot mala producunt; mulieres verò sanæ, & bonis humoribus præditæ, menstrua habentes nequaquam hæc faciunt, neque pueris, neque aliis officiunt. His sic statutis, facile respondetur Theologis, & ad locum Leuitici; nam accedere ad vxorem menstruatam erat prohibitum in veteri lege, vt præceptum cæremoniale, quod habebat annexum supplicium, vt docet Syluester *in summa, verbo Debitum coniugale, num.* 8. quod in noua lege cessauit; inquit enim, quod vir habet ius præcisum accedendi ad vxorem; & quando accedit ad eam menstrua habentem, vtitur iure suo. Præcepta verò moralia legis veteris in noua lege obligant, non verò cæremonialia, quæ in noua lege non obseruantur, nec adimplentur, vt sentiunt Molin. *lib. 2. de primogenis, cap. 5. num. 63.* Menochius *2. de arbitrariis, cent. 4. casu 357. num. 15.* Cardinalis Tuschus *tomo 5. littera L, conclusione 249.* sed hoc totum Theologis est relinquendum, cùm parum, aut nihil ad morborum exactam cognitionem, & curationem conducat.

Neque Aueroïs sententia vera existimatur, imò oppositum quotidie euenire conspicimus; neque nostris temporibus quemquam vidimus leprâ infectum ob dictam causam: quare si prohibitum erat antiquitus, vt vir accederet ad vxorem menstruatam, non est quia ex sanguinis menstrui impuritate fœtus gignitur leprosus, aut alio morbo affectus; sed quia generatio impeditur, quatenus à sanguinis multitudine semen virile suffocatur, vel simul cum sanguine ad extrà delabitur.

De quantitate sanguinis menstrui, & diebus purgationis.

Sanguinis menstrui quantitas in omnibus definiri non potest, cùm temperamento, & ætate varient mulieres: quam ob causam Authores etiam

dissentiunt

dissentiunt in enumerandis diebus, quibus solet sanguis iste perdurare, & in assignanda quantitate quæ illis diebus excerni solet. Hippocrates enim *1. de morbis mulierum*, inquit ad duos, vel tres dies extendi posse, muliere existente sana, &. duarum heminarum atticarum mensura sanguinem secedere. Aetius *tetrab. 4. serm. 4. cap. 4.* ad quatuor dies extendi docuit. Auerroes *3. collect.* ait minimum purgationis tempus esse vnius diei, summum septem dierum. Aristot. *7. de histor. animal. cap. 2.* inquit, quod menses biduo, aut triduo profluunt. Ex quibus constat, quod nec numerus dierum, nec quantitas purgationis definiri potest; nam propter variam vasorum strictuгam, laxitatem, mulierum diuersam temperiem, & regionem necessariò tempus, & quantitas sanguinis variantur, quanquam frequentiùs mulieres sanæ neque purgantur minùs secundo die, neque plus tertio, aut quarto; & hoc voluerunt Hipp. & Arist. dum asserunt, talem purgationem ad duos, vel tres dies se extendere.

De inceptione, & desitione menstruæ purgationis. Incipiunt menses plurimis decimoquarto anno, paucis verò ante tredecimum aut duodecimum, vt sentit Paulus *lib. 3. cap. 6.* plerisque etiam post decimumquartum erumpunt, vt etiam ipse ait. Idem fatetur Arist. *loco proximè citato*, quo tempore pubescunt puellæ, & mammæ illis intumescunt, vt refert Arist. *7. de historia animal. cap. 1.*

Desinunt menstrua (vt eisdem visum est) aliis anno quinquagesimo, paucis autem vsque ad sexagesimum durant; nonnullis à triginta & quinque annis, præsertim mulieribus obesis, menses cessare incipiunt: quæ quidem varietas etiam desumitur ex diuersitate temperamenti, compositionis, & regionis; neque in hoc assignare possumus regulam generalem, quæ vim non patiatur exceptionis.

Sed quia hæc menstrualis euacuatio est naturalis, quæ singulis mensibus superuenit mulieribus sanis, vt inquit Hipp. *lib. de septimestri partu*, & Galen. *de dissectione vulua, cap. 10.* ex eius defectu varij morbi, præsertim vteri succrescunt, vt docet Hippocrat. *5. aphorismorum, text. 57.* atque adeò in hoc capite auxilia adducemus, vt ipsa suppressa euacuatio renocetur.

§. II.

De causis, & signis suppressionis menstruorum.

Cvm morbi, qui à causa dependent in sua conseruatione, auferri non possint, nisi priùs causam detrahamus, ideò tradere oportet causas, quibus menses supprimuntur, vt eis cognitis, eas faciliùs præscindamus. Supprimuntur igitur menses ob immoderatum calorem, & siccitatem, & ob immoderatum exercitium, quatenus sanguis calore, & siccitate absumitur, vel ad alias regiones distrahitur. Animi passiones vehementes etiam sanguinem supprimunt, per illas etenim sanguis distrahitur, & ad alias regiones reuocatur, vt videre est in timore, & tristitia, quæ maximè sanguinem menstruum cohibere solent. Idem efficit frigus vias coarctando, & humores condensando. Sanguinis etiam crassities, & multitudo est retentionis causa, & obstructio vasorum, quæ ad vterum pertingunt, aut ipsius vteri densatio, & vasorum ipsius adstrictio, & compressio, quæ indiei potest ab aliquo morbo, vt à tumore, & inflammatione, à quibus vasa angustiora redduntur. Nimia etiam pinguedo vteri vias coarctat, & quia in pinguedi-

A nem absumitur sanguis, deficere solet euacuatio menstrualis. Deficit præterea ob malam vteri conformationem, vt si ob morbum in vtero præcedentem remaneat cicatrix, ob quam vteri vasa coarctantur, aut ob aliquam membranam in vtero genitam, vel ob tortuositatem colli vteri, quæ fieri solet ob repletionem vasorum illius, vel ex descensu, vel ex eius ad aliquod latus conuersione. Deficit vlteriùs huiuscemodi euacuatio, dum maximè se abstinent à cibis, aut præcedunt aliquæ euacuationes, aut peruerso ordine natura sanguis per aliam regionem euacuatur, vt quando menstrua deficiunt, quia sanguis ex naribus profluit, vt indicat Hipp. *5. aphor. textu 33.* Quibusdam etiam post abortum, vel partum difficilem vuluæ os exulceratur, ac ad cicatricem perducitur, atque obturatio superuenit, quæ sanguinis excretionem impedit.

Signa communia. Signis etiam opus habemus, vt in causæ cognitionem deueniamus: ea tradit Gal. *9. de locis af-* B *fect. cap. 5.* & haberi debent ex ægræ relatione, quæ vel sunt communia, vel particularia. Communia sunt, vt si mulier neque prægnans, neque puerpera sit, & lac habet in mammis, cui menstrua defecerunt. Quod si lac in mammis non appareat, grauitas totius corporis aderit, cibi fastidium, horror inæqualis, vomitus, aut nausea, appetitus carbonum, aut alterius rei alienæ. Menstruorum etiam suppressionem sequuntur lumborum, colli, & sincipitis dolores, qui etiam oculorum fundamenta infestare solent: item aliquæ febres, & vrinæ nigricantes, veluti si quis aquæ fuliginem miscuisset. Sed quia huiusmodi signa apparere solent in grauidis, diligenter eorum causas inuestigabimus; nam eo tempore non licebit menstrua euocare.

Signa particularia. Signa particularia causam particularem suppressionis ostendunt. Si enim calor, & siccitas, C aut humores biliosi sint in causa, corporis calore, & siccitate, extenuatione, & siti, vrinæ ruffedine, & corporis pallore dignoscitur: quod si à frigore, & humoribus frigidis ortum ducat, ex nimia pinguedine, albo colore, corporis frigiditate, & intumescentia œdematosa, & vrina tenui, & alba dignosci quit, quibus adiunguntur segnities, somnus profundus, & pulsus rarus. At si ab aliquo immoderato exercitio, cibi abstinentia, aut animi forti passione fiat, ex ægræ sermone percipies: quod si ab inflammatione, aliòve tumore vteri, vel morbo procedat, ex eorum signis deprehendes, quemadmodum si ex pinguedine, aut carne vias comprimente initium sumat, facilè discernes. Quod si multitudo humorum crassorum vias obstruat, venarum extensio apparebit, præcipuè in partibus inferioribus palpebrarum, & oculorum color obscurus apparebit, & vrina erit crassa, rubea, vel D subnigra, & quanis motione fatigantur, præsertim si per scalam ascendant.

Præsagium. Ex mensium detentione plures morbi fiunt, dicente Hipp. *5. aphorismorum, textu 57.* quod confirmat Galen. *in comm.* vbi aliquos morbos vteri enumerat, qui ex menstruorum suppressione euenire solent. Arist. *2. de generat animal. cap. 4.* inquit, quod si menses non fluunt, varij producuntur morbi, & corpus mulieris gracilescit, & sterile fit, & ex menstruorum retentione mulieres deformitatem & virilitatem quandam contrahunt, ita vt aliquibus innascantur barbæ, vt contigit Phetusæ Pithei vxori in Abderis, & Namisiæ Gorgippi vxori in Thaso, quibus ex mensium suppressione corpora virilia facta fuerunt, vox aspera, & barbam adquisierunt, vt testatur Hipp. *6. epid. circa fin.*

§. III.

§. III.

Curatio suppressionis menstruorum.

HVius symptomatis correctio varia existit, iuxta diuersitatem causarum a quibus dependet. Si igitur callus, aut vlcerum cicatrices oscula vasorum vteri excæcarunt, insanabiles sunt, ex Aetio *tetrab*. 4. *serm*. 4. *cap*. 51. quo tempore licebit vti exercitio, cibi abstinentia, aut sanguinis missione, vt sic sanguis absumatur, vel euacuetur; nam ex sanguinis multitudine collecta plures oriuntur morbi, quos dictis auxiliis euitabimus.

Si verò supprimuntur ob aliquam membranam in vtero genitam, eius scissione curabitur; at si ab aliqua intemperie originem trahat, illam attemperabimus, & sic de aliis. In præsenti tamen præcipue curare docebimus eam sanguinis menstrui suppressionem, quæ ex multitudine humorum, & eorum crassitie venas obstruente dependet.

Victus itaque sit attenuans, & qui vim habeat aperiendi, vt omnes consentiunt, & desumunt ex Galeno *de vena sect*. *cap*. 18. quem victum descripsimus capite de iecoris obstructione, & lienis schirrho.

Quies euitanda est, exercitium ante cibum commendatur, alui excrementa naturaliter, aut arte deponantur.

Optimo vitæ regimine instituto, consulunt omnes, quod sanguis extrahatur, sic enim obstructio aufertur, & humores fluxibiliores fiunt. Sed ex qua vena mitti debeat, discordant Authores. Aëtius *tetrabil*. 4. *serm*. 4. *cap*. 57. asserit, quod existente plenitudine sanguis mitti debet ex brachiorum venis, vt humores quantitate sua obstruentes, ex venis vteri retrahantur; postea verò iubet sanguinem mittere ex talo, vt humores intra vteri venas collecti faciliùs euacuentur, & viæ expeditæ maneant. Quod si ab initio sanguinem extrahamus ex talo, magis ad vterum ducetur, maioremque excitabit obstructionem, attrahitur enim plus quam euacuatur.

Ex qua vena sanguis extrahi debet.

Galeni sententia.

At Galen. *loco proximè citato*, Paulus *lib*. 3. *cap*. 60. & Auic. *fen*. 21. *lib*. 3. *tract*. 3. *capite* 28. ex talo sanguinem à principio extrahere consulunt, siue plenitudo adsit, siue non. Sic enim trahitur sanguis ad vterum, neque ad contraria reuellimus, vt vult Aetij sententia; reuulsio enim impedit motum sanguinis ad vterum potiùs quàm iuuet, quod haudquaquam tentandum est. Vlteriùs venæ sectio ex talo plenitudinem demit: quare vnico auxilio simul detrahimus plenitudinem, & menses reuocamus; quod neutiquam contingere potest in Aëtij sententia; nam venæ sectio ex brachio licèt plenitudinem auferat, non tamen reuocat menses, imò ad contraria mouet.

Sed vt verum fatear, vtramque sententiam sustinere possumus; sæpe enim menses prouocauimus detracto sanguine ex brachiorum venis; ad quod breuissimè fuit consequuta menstrualis euacuatio; sic enim distrahitur humor, qui obstruebat, & viæ manent expeditæ, vt per illas sanguis ad vterum faciliùs sine obstaculo effluat, vt probat Aëtius. Neque spernenda est Galeni sententia, quam etiam plures sequuntur, qui adhuc existente plenitudine ex talo sanguinem mittunt, naturæ motum sequentes, & per loca consertentia humorem ducentes, vt probant rationes adductæ in confirmationem suæ sententiæ.

Tempus euacuationi dicatum esse debet tribus, aut quatuor diebus ante consuetum tempus purgationis, vt eodem loco testatur Galenus. quo tempore naturæ motum adiuuamus, & sanguinem vterum versùs commouemus.

Crurum scarificationes.

Prosunt etiam crurum scarificationes in mulieribus albis, quæ minus sanguine abondant, & illo tenuiori, & fluxibiliori constant; quod si has tolerare nequeunt, hirudinum vsus, & earum ad crura applicatio ab scriptoribus commendatur.

Humorum præparatio, & expurgatio.

Præterea humores crassos ad expurgationem parabis: incipies tamen à clementioribus medicamentis, fortia enim egregie menses prouocantia, humores ad vterum mouent, & si in principio adhibeantur, obstructiones augent; in quem vsum conferunt syrupi capillorum Veneris duarum, vel quinque radicum, & chicorei, cum decocto intybi, ceterac, nepetæ, vel rubeæ tinctorum. Postea humores expurgabis, ad quod Galenus commendat hieram, quæ præterquam quod humores expurgat, propter aruinata muliebria ducit, quæ in formam boli sic paratur. ℞. specierum hieræ ʒ.j. ß. elect. diaphœnic. & indi, ana ℥. ß. trochisc. de eupatorio, vel de myrrha ʒ.j. misce, & cum aqua fœniculi, & saccharo formentur morselli. In forma potus sic componere poteris. ℞. decocti myrrhæ, ameos, anisi, rubeæ tinctorum, & capillorum Veneris, ℥.iij. in quo infunde agarici trochiscati ʒ.j. & facta expressione, colaturæ adde catholici, vel electuarij rosati Mesuë ʒ.iij. syrupi sennati, & mellis rosati persici, ana ℥.j. misce pro potu. Prosunt etiam pillulæ de hiera, præsertim cum colocynthide, & pillulæ aggregat. & de agarico.

Menses prouocantia.

Post purgationem ad valentiora auxilia progredimur, quæ menses fortiùs moueant, quæ calida, & sicca, & etiam amara esse solent, vt docet Galen. 5. *simplic*. *cap*. 22. qualia sunt nepeta, pulegium, dictamum, assatum, costus, cinnamomum, adiantum, sabina, ameos, calamintha, iris, amomum, aristolochia, & quinque radices diureticæ, & alia id genus. Inter composita commendantur syrupi antea descripti, & syrupi de artemisia, & de eupatorio, antidotum emagogum, dialacca, diacurcuma, trochisci de capparis, & de eupatorio, & de absinthio, mithridatum, & theriaca magna, ex quibus varia formantur medicamina, quæ interiùs, & exteriùs adhibita valde prodesse conspicimus. Interiùs bibat ægra hanc potionem. ℞. antidoti emagogi ʒ.j. syrupi artemisiæ, & capillorum Ven. ana ℥.j. decocti cinnamomi, adianti, & sabinæ ℥.iiij. misce, quo auxilio multis diebus ante prandium vtatur. Vel ℞. radicum fœnic. petroselini, & brusci ana ℥. ß. cicerum rubrorum, ameos, cymini, & adianti, ana p.j. fiat decoctum, cuius quotidie accipiat ℥.vj. cum saccharo, vel melle, vel bibat aquam mulsam ex decocto rubeæ tinctorum, & calaminthæ, cum syrupo artemisiæ. Idem facit apozema, quod recipit artemisiæ, pulegij, & calaminthæ ana m.ß. cassiæ, & acori, ana ʒ.ij. croci ʒ.ß. bulliant secundùm artem in ℔.vj. aquæ ad tertiæ partis consumptionem, & colaturæ adde mellis ʒ.v. iterum bulliat donec despumetur, & huius decocti assumat quotidie ℥.vj. Benefacit etiam myrrhæ, aut trochiscorum de myrrha ʒ. ß. cum aqua mulsa. Rafani succus cum melle vtilis censetur.

Interiùs assumpta.

Sed quia huiuscemodi præsidia insuauia sunt, nec sufficere queunt, ad alia suauiora, & efficaciora deuenire cogit necessitas, qualia sunt instillationes chymica arte extractæ, inter quas miram efficaciam habet ea quæ recipit cicerum nigrorum p.j. radicum rubeæ, brusci, raphani siluestris, asparagi, apij, & fœniculi ana ℥.ß. ameos, seminis anisi, & fœniculi ana ℥.ß. capillorum Ven. asplenij, &

agrimoniæ, ana m.j. coquantur in debita quantitate aquæ, & facta expressione, huius colaturæ accipe ℔.iij. benè fermentati panis, detracto cortice frustum, antidoti emagogi ℥.ß. mellis ℥.vj. trochisc. gallæ moschatæ, & de myrrha, ana ʒ.j. omnia mittantur in balneum Mariæ, & instillentur, & huius liquoris instillati quotidie porriges ℥.ij. cum syrupo adianti, liquiritiæ, vel duarum radicum, quo accepto lentè deambulet ægra.

Pillulæ etiam accommodantur, quæ recipiunt mirrhæ ʒ.ß. corticum citri, & rubeæ tinctorum, cassiæ ligneæ, granorum peoniæ, calami aromatici, seminis anisi, & fœniculi, ana ʒ.j. spicæ nardi ʒ.ß. moschi ℈.j. omnia in puluerem redigantur, & cum aqua capillorum Veneris formentur septem pillulæ pro dragmate, ex quibus quotidie, vel tertio quoque die sumat ægra tres, vel quatuor. Valent etiam pillulæ confectæ ex pulueribus trochisc. de eupatorio, & de capparis. Ex dictis præterea pulueribus, & passularum carne cum melle placentulas, & condimenta efformabis, quæ eundem præstant vsum, si in aliquo liquore accommodato quotidie ieiuno ventre assumantur. Ad delendas obstructiones, & menses prouocandum confert quammaximè assumere quolibet manè ʒ.j. scoriæ ferri in ℥. ij. mellis optimi despumati, de quo sæpè periculum feci.

Exteriùs admota.

Exteriùs admouentur ea, quæ etiam reseṙandi vim habent, inter quæ suffitus aromarum muliebria ducit, Hipp. authore 5. *aphorismorum*, *textu* 28. Oportet ergo, vt dictatum rerum suffitus per vterum excipiatur. Conferunt similiter crurum frictiones, & cucurbitæ pubi, & femoribus affixæ; item & balnea ex eisdem rebus parata, in quibus calidis mulier vsque ad vmbilicum detineatur. Liniantur etiam venter, lumbi, & peritoneum oleo de styrace, benzoino, laurino, & irino, aut amygdalarum amararum, ex quibus cum puluere mirrhæ, artemisiæ, & castorei, & cera fieri potest vnguentum.

Vlteriùs in vterum infundimus per metrenchitam oleum laurinum, aut irinum, vel decoctum calamenti, origani, pulegij, mirrhæ, & croci. Pessuli similiter formantur sic. ℞. resinæ terebenthinæ ℥.ß. puluer. castorei, mirrhæ, styracis, & galbani, ana ʒ.ß. moschi gr.iij. mellis ℥.j.ß. cum cotto, aut carpta lana fiat pessulus crassitudinis digiti medij, & longitudinis eiusdem, aut paulò maioris. Vel cum puluere radicis gentianæ, nigellæ, mirrhæ, & galbano, melle, aut terebenthina, lana, aut gossipio fingi potest. Ciclaminis radix potenter euocat menses, & pessuli ex sagapeno, ammoniaco, bdellio, & opoponace parati. Artemisiæ ramulos, si mulier ligatos habuerit, aut inter caligas, & calceos purgationis tempore, ei superuenire solet menstrualis purgatio: nec viator artemisiam secum ferens lassitudinem sentit in via, vt refert Plinius *lib. 26. natur. historia, cap. 15.* Alia plura tradunt Authores, quæ longum esset recensere. Fontanellas crurum prodesse comperimus, dum alia non proficiunt remedia.

§. IV.

Obseruatio pro virgine suppressione mensium laborante, cum febre continua, & æsophagi inflammatione.

Casus proponitur.

NObilis quædam iuuenis, cui diu suppressa fuerunt menstrua, sanguinea, quæ vitam sedentariam agebat, febricitare cœpit, doloremque, & A inflammationem in œsophago persentire; nihil tamen conspicuum in faucibus, aut ex imis partibus cernebatur: deglutire non poterat, ita vt sine cibo, & potu vsque in septimum transigeret diem. Huic prima die bis sanguinem mittere iussimus ex brachiorum venis. Altera die menses superuenerunt copiosi, & ratione huius euacuationis naturalis, ex saphœnis bis sanguinem extrahere præcepimus: deinde cùm neque aliquid deuorare posset, cephalicas, leonicasque sub lingua dissecuimus. Denique gargarismate, & aliis auxiliis vsi, quæ suppurandi vim haberent, septima die pus euomuit, sedata fuit febris, & alia pro ratione euacuationis putis.

Casus dilucidatur.

Hic casus plura continet effatu digna, & ad curationem affectuum complicatorum maximè vtilia, eaque breuiter referemus. Cœpit igitur ægra persentire dolorem, & inflammationem in œsophago, quæ fuit subsequuta ex mensium suppressione. Mensium suppressionis causam haud difficile B erat percipere, siquidem vitam agebat otiosam, & plurimo abundabat sanguine, qui ob exercitij defectum intra venas detentus, neque attenuatus, fuit causa obstructionis venarum, quæ in vterum terminantur, ita vt morbum in obstructione à multitudine sanguinis crassi pateretur. Neque mirum, quod obstructis meatibus, per quos singulis mensibus natura euacuat sanguinem redundantem, ipsa alias quæreret vias, per quas sanguinem truderet, & se ab hoc onere liberaret; ipsaque grauata non potuit onus sustinere, & ad expulsionem conuersa, sanguinem ad œsophagi tunicas transmisit, ibique partem distemperando, & solutionem continui inferendo, dolorem excitauit, & ratione inflammationis, & tumoris præter C naturam morbum in via produxit, qui actionem degluttiendi abolitam causauit. Febris fuit suborta ex inflammatione, quæ dicitur febris accidens, eo modo, quo ex aliis inflammationibus internis succrescere solet, præcipuè dum pus conficitur; tunc etenim dolores & febres fiunt. Non habuit læsam respirationem, licèt tussi vexaretur ratione febris, quæ pituitam in capite liquauit, & ad asperam descendens arteriam, ad tussim irritabat. Affectus hic nimis periculosus censetur, cum nihil cibi, aut potus ægra deglutire posset; & quia egebat magnis euacuationibus, quas ferre nequiret, cum nihil edere, aut bibere posset, non tamen erat ita periculo plena, ac si respirandi adfuisset difficultas.

Ex qua parte mitti sanguis debeat in mensium suppressione.

Huic debito vitæ regimine instituto, sic subuenire iussi. Quia hic affectus ex humorum fluxione pendebat, statim venam secauimus, vrgebat enim necessitas euacuandi, & affectio ex sanguine proce- D debat; & licèt controuertatur, ex qua parte mitti sanguis debeat in mensium suppressione, quos excitare iubet Gal. sectis venis poplitis, vt ipse ait *lib. de euacuandi rat. per sanguin. mission. capite* 18. ob rationes ab ipso eo loco traditas, quas recensui *cap. de suppressione menstruorum*; nihilominus in hoc casu, quia morbus vehemens erat, & vitæ periculum imminebat, malui sequi Aëtij placitum, qui asserit, existente plenitudine cum mensium suppressione venæ sectionem faciendam esse priùs ex brachiis, vt sanguis venas vteri obstruens detraheretur; nam factâ scissione ex malleolis, sanguis ad partes inferiores confluens maioris obstructionis solet esse causa, neque tantæ affectionis auxilium esse poterat præsentaneum venæ sectio ex distantissimis partibus: quapropter prima affectionis die bis ex brachiis sanguinem misimus, & statim ei superuenit menstrua euacuatio; nam deposita multitudine, viisque reseratis, natura potuit

potuit humorem ducere per conuenientem regionem, non tamen cedebat malum, imò dolor adaugebatur, & eandem degluriendi difficultatem seruauit. Quapropter cum menses profluerent in quantitate debita, neque tamen proficerent, ægraque euacuationem sustinere posset, ibique adfuisset morbus eam postulans, curaui iterum sanguinem mittere, vt ex vtraque euacuatione, naturali scilicet, & arte facta, curatio perficeretur, quod monet faciendum Galenus *lib. 11. methodi, cap. 9.* Sanguinemque bis extraximus ex cruribus, vt simul naturæ motus adiuuaretur, & morbi minueretur causa, sed neque iis melius se habuit.

Veruntamen quia morbus acutissimus, & magnus non nisi remediis magnis auferri solet, & adhuc mittendi sanguinem indicatio perseuerabat, & ex cruribus secta vena nihil profuit, cùm sufficienter plenitudo esset deposita ex longis euacuationibus antea ex cruribus, & brachiis factis, neque iam erat opus reuellere humorem fluentem ad œsophagum, cùm sufficienter dictis euacuationibus, frictionibus, cucurbitulis, & ligaturis retractio facta fuisset, quæ debetur humoribus fluentibus, vt dictat Galenus *lib. 2. de arte curat. cap. 1.* Quia ergo deriuari, & euacuari deberet humor impactus in parte inflammata, quæ euacuatio consequi nequit ex distantissimis partibus, perseuerante adhuc menstrua purgatione, iussi fui vtriusque venam cephalicam brachij aperire, appositis prius cucurbitulis, & ligaturis in cruribus, vt naturæ motus naturalis ad infra adiuuaretur. His tamen neque aequieuit, & coactus fui venas linguæ leonicas dictas aperire, & dorso cucurbitulas cum scarificatione affigere. Nam licet certissimum fit, dum prodeunt menses, si natura pigre operatur, vel diminutè, quod eius motum adiuuare debemus, ipsius naturæ motum insequendo, scissis venis crurum, ne humor aliter sursum rapiatur, & partis superioris morbum augeat; tamen si vrgeat necessitas euacuandi humorem efficientem inflammationem, vt phrenitidem, anginam, aut pleuritidem, &c. non debet temeritati tribui, si ex vena superiori & propinquiori sanguinem extrahamus, præcedente (vt dixi) euacuatione ex saphœnis; quod vtique in morbis periculosis supra septum transuersum esse faciendum docet Fernel. *lib. 2. methodi, cap. 7.* Mercatus idem obseruauit *lib. 1. de commun. mulierum affect. c. 16.* Siquidem morbi grauis, & periculosi conditio dignitate, & occasione agendi superare potest in licationem, quæ ex mentium purgatione desumitur, quæ neque eo tempore cohibetur; siquidem frictionibus, ligaturis, balneationibus, & cucurbitulis partium inferiorum vtimur, vt illa naturæ euacuatio non impediatur. Idem obseruarunt Vallef. *lib. suo aureo methodi*, & D. Santa Cruz *lib. de impedimentis magnorum auxiliorum.* Hæc doctrina enixis morbo acuto correptis etiam accommodari debet, eas tamen magis euacuabimus ex cruribus, eo quod humores, qui in enixis euacuari debent per vterum, sunt deteriores, & in maiori quantitate, qui si suprà recurrant, maiorum malorum initium præbent.

Fluentibus mensibus quando vena sit secanda ex brachio.

Sed quia iis auxiliis adhibitis, nondum minuebatur morbus, vsi fuimus gargarismatis, & vnguentis, prout necessitas postulabat. At quia dolor non cessabat medicamentis, indicauimus tumorem in suppurationem tendere, ideoque suppurantia adhibuimus, quibus septima die rupto abscessu pus euomuit, & omnia mitigata fuere. Verùm cùm toto morbi tempore nihil deuorare potuisset, & tot euacuationes sustinere debuisset, ne vires deficerent, quotidie bis clysterem inijcere iussimus ex rebus alimentitiis. Neque est necesse, quod prima coctio in ventriculo fiat, nam eadem virtute pollent intestina, & ventriculus, ægraque adeò non oportet, vt ea, quæ in intestina iniiciuntur, ad ventriculum conscendant, vt coqui valeant, cùm sufficienter coctiò substantiæ tenuis in intestinis peragatur. Addo ex Galeno *6. de placitis*, ventriculi coctionem non esse necessariam simpliciter, sed cum solida ingeruntur alimenta. Propter eandam rationem emplastra alimentitia vmbilico, & ventriculo admouere iussi, imò & res odorabiles naribus apponere; quod docuit Hippocrat. *libello de alimento*, per hæc verba: *Forinsecus alimentum ab extima superficie ad intima peruenit.* Et *eodem lib.* ait: *Principium alimenti os, nares, guttur, &c.* His igitur ægra vires conseruauit, & remedia fortissima sustinuit, donec demùm rupto abscessu libera euasit, cuius ruptionem tussis maximè adiuuauit.

§. V.

De immodica mensium purgatione.

Alter affectus præcedenti contrarius mulieribus superuenit, nempe mensium immoderata purgatio, quando scilicet natura debitis temporibus purgationis menstrualis plus euacuat, & pluribus diebus, aut talem concitat euacuationem extra statutum tempus à natura, ratione cuius varij resultant morbi, quos refert Galenus *6. de locis affect. cap. 5.* & *5. aphorism. comm. 57.* fit enim totius corporis fœdus color, pedes molli attolluntur tumore, & totum corpus subtumidum fit: adsunt etiam cibi inappetentiæ, & assumptorum indigestio, virium languor, & quandoque perfrigerato corpore hydrops superuenit, quæ vt vitemus, oportet eorum radicem euellere. Sed quia hoc nequit fieri sine cognitione causarum, à quibus dependent, ideò causas tradere decreui, quas referunt Galen. *6. de locis citato*, & Auicen. *fen. 21. lib. 3. tract. 3. cap. 2.*

Causa. Causæ sunt plures; nam immodicè fluunt menses, aut ob sanguinis copiam, quando per vterum vniuersum corpus expurgatur, vtero baudquaquam affecto; aut quia sanguis, & humores sunt tenues, & aquosi, vt contingit in cachexia, siue malo corporis habitu, quo tempore vitiosi fiunt ob vitium coctionis iecoris, & eos natura per vterum secernit; vel quia ob bilis mixtionem, & iecoris immoderatum calorem sanguis redditur acris, mordax, & exedens, venasque corrodit, & aperit; idemque efficere solent humores salsi, & putres: & vt summatim dicam, quilibet sanguinis fluxus fit, aut ruptis venis, aut exesis, vel poris earum factis latioribus, aut earum osculis adapertis. Rumpuntur venæ vteri ex partu laborioso, ex saltu, ictu, vociferatione, & sanguinis multitudine; imò frigus aliquando vasa disrumpit; quæ omnia dignosces habità priùs ægræ relatione. Exeduntur vasa ab humoribus tenuibus, & saniosis, salsis, & acribus, quos omnes docet cognoscere Hippocrat. *1. de morbis muliebribus*, & Auic. *loco proximè cit*ato; nam si sanguis supra arenam, aut pannum colligatur, & ad solem exsiccetur, ex colore ibi derelicto humorem peccantem facilè *Signa.*

facilè colliges; quod etiam venaberis ex ægræ temperatura, & colore. Præterea humor erodens cognoscitur ex dolore, & quia sanguis ab initio exit paulatim. Ex iis equidem humoribus erodentibus, & mordacibus frequenter fieri solent in utero vlcera, quæ etiam curationem petunt, ut sanguis sisti possit.

Quod si ex sanguinis multitudine ora vasorum adaperiuntur, cognoscitur ex colore rubro faciei, ex repletione, & ex exuberantia sanguinis, & tumore venarum, & aliis plenitudinis signis. Quod si venæ sint raræ contextusæ, facilè adiuuant eiusmodi euacuationem, siquidem sudoris modo sanguis transcolatur, & paulatim exit.

Ex dictis constat sanguinis menstrui immodicam fluxionem esse symptoma in eis, quæ excessuntus præter naturam, quod fit ex deprauata actione facultatis expellentis, in quo simul læditur abolitè facultatis retentricis actio, quatenus ipsa non retinet sanguinem ad vitam ita necessarium. Quæ omnia fiunt ex diuersis morbis, & diuersas insequuntur causas, vt iam dictum est.

§. VI.

Curatio mensium immodicè fluentium.

Victus in huius symptomatis correctione debet esse exsiccans, & adstringens, sicut carnes montanæ assæ, lac coctum, & chalybeatum, oryzum cum lacte, amylum, poma austera, mespilla, sorbæ, mala citonea, & eorundem conseruæ, & alia, quæ adduximus *cap. de sanguinis sputo, & de diarrhæa*. Potus sit vinum rubrum, aut aqua chalybeata, vel mastichina, pluuialis, vel deaureata. Post victus institutionem oportet artus, & extremas partes primùm constringere, ab alis, & inguinibus exordio sumpto. Quod si iis non cedat, sanguinem mittere iubet Galen. *lib. de euac. ratione per sang. missionem, capite* 19. ex brachiis, reuulsionis gratia: quam euacuationem partitam efficere debemus, ex eodem Gal. 5. *methodi, cap.* 3. sic enim magis reuellimus, magisque diffluescit natura ab huiusmodi euacuatione. Cucurbitulam quammaximam mammis affigere optimum consilium est, ex Hippoc. 5. *aphorismor. text.* 50. quæ maiorem præstat commoditatem, si sub mammis affigatur, ex eodem Galeno *super eundem Hippoc. textum*; quæ non semel, sed bis, terque, quaterque est affigenda.

Quod si humores vitiosi sint huius symptomatis causa, naturamque irritent ad expulsionem, simulque venas corrodant, omni arte sunt præparandi, & euacuandi iis, quæ simul adstringendi, & euacuandi vires habent, in quem vsum ad humores parandos accommodantur syrupi de citoneis, de portulaca, rosarum siccarum, mysti, & menthæ, & iniubarum, cum aquis plantaginis, portulacæ, aut mastichis, & puluetibus boli armeni, terræ sigillatæ, vel trochisc. de electro, & aliis, quæ valent humores incrassare, & inspissare. Mox licebit eos euacuare cum mirobalanis, & rhabarb. aut cum conserua rosarum, & puluere shabarb. ex quibus varia fingere poteris medicamenta. Rursus pluribus diebus assumat ægra hanc potionem. ℞. syrupi rosarum siccarum, & citoneorum, ana ℥. j. aquæ plantagin. & portulacæ, ana ℥. ij. trochisc. de electro ℨ. j. misce, vel ante cibum sumat huius electuarij cochlearium vnum. ℞. conseruæ antiquæ rosarum ℥. iiij. puln. lapidis hæmatitis præp. mastichis, trochisc. de spodio, coralli rubri præp. & margarit. præp. cornu cerui vsti, & diatragac. frigidi, ana ℈. ij. elect. de gemmis ℨ. j. syr. citoneorum, & rosarum siccarum, ana quod sufficiat, vt fiat electuarium, quod assumi debet cum aqua chalybeata, vel deaurata.

Sed quia hæc aliquando non prodesse conspicimus, ad narcotica confugere docent Authores, ex quibus clementiora ab initio eligere debemus, inter quæ athanasia, & vtrumque philonium solent esse in vsu, si quantitate ℨ. j. cum syrup. aliquo, aut aquis supradictis assumantur; ea tamen adhibere non libet, si virtus imbecillis sit, ne ex eorum frigiditate calor naturalis extinguatur. Exteriùs etiam adhibere conuenit, quæ adstringendi, & refrigerandi vim possident; quare vteri anteriores, & posteriores partes illinet vnguento, quod recipit oleorum mastich. citoneorum, rosarum, & myrti, ana ℥. j. acaciæ, hypocistidos, thus obsoniorum, sanguinis dracon. boli armeni, & myrti, ana ℨ. ß. aceti parum, ceræ quod sit satis, vt fiat vnguentum Comitissæ. Succi etiam solani, plantag. & portulacæ accommodari possunt cum pulueribus rosarum, mastichis, sanguinis draconis, & similium. Decoctum etiam serum adstringentium vtile censetur, si eo partes foueantur, vt ℞. decocti foliorum oliuæ, myrti, lentisci, ligni quercini, sigilli Salomonis, gallarum viridium, malicorij, balaustiarum, vtriusque consolidæ, & aluminis ℔. iij. cui adiicies aceti aliquid, vt faciliùs penetret; huius decocti suffitus, & insessus sanguinem fluentem compescit. Suffitus etiam stercosis ouiui, & asinini, & vngulæ mulæ, & ranarum combustarum summoperè prodesse solet. Prosunt etiam succi adstringentes per clysterem intra vterum iniecti, vt succus plantag. polygonij, aut solani, aut perdicij herbæ. Idem præstat decoctum rerum adstringentium in vino rubro chalybeato. Pessuli etiam formantur ex acacia, hypocistide, thure, sanguine draconis, & bolo armeno, cum succo plantaginis, aut polygonij.

Alia quamplurima apud Authores scripta reperies, inter quos Rhasis 9. *continent.* commendat sulphus viuum quantitate ℨ. j. cum musto cocto potum, quod quidem prodesse existimo, quatenus humores suo calore, & siccitate exsiccat, & eos incrassando ad motum ineptos reddit.

§. VII.

De fluxu muliebri.

De hoc affectu sermonem instituit Galen. 6. *de locis affect. cap.* 6. & Paul. *lib.* 3. *c.* 6 3. quando vtero haudquaquam affecto vniuersum corpus per ipsum vterum expurgatur, ita vt Paulus totius corporis, quod expurgatus, distillationem, vuluæ fluorem appellet, per quem id quod euacuatur, talem speciem repræsentat, qualem humor in corpore superans obtinet. Hic fluxus differt à sanguinis menstrui eruptione; nam in hac fincerus, ac verus sanguis prodit, & solùm quantitate peccans, vt proprio capite actum est: in hoc verò sanguis exit vitiosus, & qualitate peccans, ita vt pro succi, qui euacuatur, varietate varios colores percipiamus; nam aut rubeus, albus, pallidus, aut niger, vel saniosus color apparebit. Accidit interdum iste fluxus vtero vlceribus affecto, quo tempore sanguis saniosus exire solet, & cum vteri dolore. Humorem redundantem perscruta

perscrutabimur, si linteum eo madefactum, & ad solem exsiccatum simplici aquâ eluamus; ibi enim remanebit macula coloris humoris redundantis, vt Aetius denotat. In aliquibus perpetua distillatio perseuerat, aliquibus verò per interualla euenit, quæ corporibus debilitatem infert, colorem viriat, appetitus subuersionem, tristitiam, & pedum tumorem, & hydropem caussare solet: qua de re magna diligentia curatio est adhibenda, vt per illam tot incommoda euitemus.

§. VIII.

Curatio fluxus muliebris.

SI ex vteri vlceribus cruentus, & saniosus exeat humor, capite sequenti propriam habebit curationem. Si verò ex redundantia humoris in toto corpore fluxus iste concitatur, curabitur primò sanguinis missione, si vires permiserint; quod auxilium præcipuè competit mulieribus rubro fluxu vexatis, sanguinemque demes ex cubiti vena, ex Aetij, & omnium consilio: deinde humorem præparabis, & expurgabis medicamenta propinando iuxta humoris peccantis ideam. Mox adstringentibus vteris, quorum copiam capite antecedenti tradidimus, quæ partim ebibita, partim in vterum transmissa conducunt, præter quæ vinum dulce in mali punici cortice coctum vtiliùs in vterum infunditur, vt docet Aetius. Cinis etiam spongiæ pice liquida imbutæ, & vstæ efficacissimè fluxum compescit, si in vterum mittatur, idemque efficit stercoris asinini succus. Per os assumat ægra lac asininum, aut caprinum ab vbere mulctum, aut amylum, seu oryzum, & quæcunque adstringendi vires habent, vt sunt carnes assæ gallinarum, caponum, perdicum, turturum, & similium. Bibant vinum rubrum, aut aquam deauratam, vel masticbinam, in qua decoquantur vuarum granula. Vti etiam poteris vnguentis, emplastris, succis, pessulis, & insessibus capite præcedenti adhibitis, quæ in præsenti omitto, ne pluries idem repetam. Ante adstringentium administrationem Paulus commendat diuretica: eorum tamen vsum improbo, nam fluxionem concitant, quam nos compescere tentamus humorum motum ad illam partem prohibentes. Pastillus Andronis per vterinum clysterem infusus cum succo aliquo adstringenti, aut vino rubro efficax remedium est, ex eodem Paulo: quæ omnia deseruiunt etiam pro reparanda virginitate deperdita, quæ si non prosint, ad brachiorum fontanellas recurres: quod si ex lue venerea procedat, oportet ad sudationes, & alia remedia in curatione morbi gallici tradita deuenire.

CAPVT VII.

De vteri vlceribus.

VTerus multis de causis exulceratur, vt inquit Paulus; nam exulcerationem patitur ex infelici, & violento partu, ex fœtus extractione, & illius corruptela, ex humorum acrium ad vterum defluxu, ex abscessu rupto, vel ex medicamine forti supposito, aut propter instrumentum aliquod infcindens, aut ex concubitu cum viro lue gallica infecto.

Si in vteri extrema parte, aut eius collo vlcera

A existunt, tactu percipiuntur, vel speculo matrici adhibito ipsa vlcera conspicimus; quæ verò in profundo sunt, optimo ratiocinio deprehendimus. Si enim in penitioribus vteri partibus sint, ibi dolor acutus persentitur, & pungens, humoresque fluunt saniosi: dolor præterea lumborum, capitis, & oculorum, & ligamentorum, quæ ad manus vsque pertingunt, persentiri solet, vt inquit Aetius *tetrab. 4. serm. 4. cap. 88.* quod fieri censeo ob consensum, & colligantiam harum partium. Si verò superueniat ex abscessu, aut inflammatione, præcedere solent febris intensa, tumor, pondus, & dolor in ipso vtero; & postea rupto abscessu, excernitur pus: quod si adhuc vlcus inflammatum existit, ab ipso emanat humor paucus, cruentus, aut fæculentus cum

B dolore intenso. Quod si sordidum vlcus sit, humor exit copiosior, & sanies cum minori cruciatu; sicut ex vlcere depascente exit humor fœtidus, niger & cum vehementibus doloribus; at si vlcus purum, & digestum sit, humor paucus odoris expers, substantia mediocris, & candidus excernitur. Quæ omnia optimo puri conueniunt, vt inquit Hipp. *1. prognost. text. vlt.* Ex iis vlcera profundiora difficilis curationis sunt; quæ tamen si magna, & valde putrida existant, incurabilia iudicantur, vt asserit Auenzoar *lib. 2. tract. 5. c. 3.* quod etiam indicauit Hippoc. *lib. 1. de morbis mulierbus.*

§. I.

Curatio vlcerum vteri.

C VIctus in omni vlcere debet esse exsiccans, & modicè adstringens, qualem descripsi capite de renum, & vesicæ vlceribus. Omnia dulcia, salsa, & acria sunt fugienda: à vino abstineant, & pro potu aqua hordei, vel schorcion. sint contentæ: quies imperanda, super latera decumbant, ventrem habeant lenem, aut clysteribus subducatur, frictionibus vtantur partium superiorum. A victus institutione si vires constent, in omni vlcere sanguinem detrahere licet ex brachiorum venis ab initio curationis, vt humorem ad vterum fluentem reuellamus: quod auxilium conuenit præcipuè vlceribus cum inflammatione. Deinde iubent Authores humores præparare ad expurgationem, & eos medicamentis expurgantibus euacuare pro ratione humoris peccantis; in quorum vsu nullo modo admisceantur, quæ per vterum mouent, ne vlcus adaugeant: deinde ad localia remedia con-

D fugiendum. Si enim vlcus purum, & mundum sit, conueniunt leuiter adstringentia, & ex siccantia, & si vlcus profundum sit, per clysterem sunt iniicienda; si verò conspicuum sit, iisdem illiniri debet. Conueniunt ergo lac muliebre tepidum, cui admiscere poteris albumen oui conquassatum, aut oleum rosaceum, aut tetrapharmacum cum butyro recenti, vel oleo rosaceo, aut aqua plantag. & portulacæ, cum puluere boli armeni, vel terræ sigillatæ, & syrupo rosarum. Valet etiam succus plantaginis, vel polygonij, aut illorum decoctum, vel decoctum lentium, & balaustiarum cum syrupo, aut melle. *Vteris puri curatio.*

Quod si vlcus sordidum, & putridum fuerit, mundificantia, & abstergentia sunt adhibenda, qualia sunt decoctum hordei cum melle, vel aqua mulsa. Galen. *10. simplic.* commendat lactis serum; extergit enim, & abluit sine mordacitate. Aristolochiæ decoctum cum melle ad idem valet. Quod si fortiora desideras, iridis, marrubij, & erui decoctum melli admistum fortiùs detergit: pulueres etiam

iridis, aluminis rotundi, & erui, farina melli adiuncta, & vlceri imposita prosunt. Vnguentum etiam ægyptiacum maximè abstergit, & mundificat vlcera, si eo illinantur; quod vt amittat mordacitatem, citra æruginem præparari debet, ex Actij consilio; mordacia enim vtero aduersa sunt, & magis irritant, vt ipse testatur.

Mundato vlcere, quod cognoscitur, quia non ampliùs effluit pus, vel si fluit, illud est parum, album, læue, & æquale, ad exiccantia deueniemus supra tradita, inter quæ pompholix lota, & in succo plantag. dissoluta maximè conuenit, aut crocus, aloës, myrrha in eodem succo liquata. At si vlcera sint serpentia, etiam maximè abstergentia desiderant, vt sunt aqua mulsa, in qua absinthium, calamus aromaticus, vel chamæm. sint decocta: ad idem est efficax vnguentum ægyptiacum, & Apostolorum, & pulueres Ioannis in succo, aut aqua plantag. dissoluti, si alio modo adhiberi non possunt, in quorum administratione consule expertum Chirurgum. Post vlcerum abstersionem incarnantia, & cicatricem inducentia sunt admouenda, qualia suprà tradidimus in curatione sordidi vlceris.

Verumtamen si vlcus inflammatum sit, ante eius curationem oportet inflammationem sedare; sed quia illud comitatur dolor intensus, cuius ratione humores ad illam partem trahuntur, priùs etiam dolorem lenire conuenit attemperantibus, & refrigerantibus auxiliis. Conuenit ergo assumere syrupos refrigerantes de violis, nimphea, e hicoreo, & de papauere, cum aquis portulacæ, e hicorei, & plantag. quibus licebit nimis vrgente dolore parum opij addere. Lac etiam muliebre vtero imponitur, aut infunditur, quo agitari potest oui albumen, & simul infundi. Idem facit oleum rosaceum cum albumine oui, aut albumina ouorum conquassata cum mucilagine seminis psillij, aut papaueris, vel decoctum hordei, & iuschiami, cum albumine oui, & oleo rosaceo.

Exteriùs præterea refrigerantia admouebis, qualia sunt vnguenta, quæ conficiuntur ex oleis rosarum, violarum, & nimpheæ, & axungia gallinæ, & anatis, & cera alba, aliquo opio addito. Idem efficiunt succi polygonij, plantag. & rosarum, si in eis panni madidi apponantur. His tamen, & aliis frigidis cautè vtendum, nam frigidum inimicum est vtero, & aliis partibus exsanguibus, vt inquit Hippocrates, & vterum nimis infrigidando, mulieres steriles facimus.

§. II.

De vteri prolapsu.

PRolabi vterum dicimus, cùm ita euertitur, vt foras promineat, vt sentiunt Paulus, & Aëtius: quod autem procidit, struthiocameli ouo simile videtur, iuxta maioris ac minoris differentiam, pro vt violenta euersio contingit, vt ipse notat Aët. Morbus est in situ, causæ eius plures sunt, vt si mulier ab alto ceciderit, & ex casu pelliculæ ac ligamenta, quæ vterum continent, ac vicinis partibus connectunt, disrumpuntur. Idem efficit violenta fœtus, & secundinæ extractio, & partus difficilis, saltus, spiritus cohibito, & ingens animi passio: euenit etiam ob conatum vehementem sustinendi graue onus, vel ob relaxationem ab humoribus pituitosis, & hanc ob causam vetulis frequentiùs euenire solet. Morbus de se notus est, causas non ægrè percipies ex te, ex ægra, & adstantium relatione, quare aliis signis non est opus.

§. III.

Curatio prolapsus vteri.

SI adhuc recens est huiusmodi affectio, conandum est vt vulua contrahatur, antequam morbus inualescat. In cuius curatione cibus sit exiccans, & boni succi. Potus sit vinum adstringens, aut aqua cinnamomi, aut fœniculi. Caueat à vociferationibus, & immoderato exercitio, quietè, & tranquille viuat, animi immodicas passiones euitet. Quibus constitutis, ante vteri ad proprium situm reductionem consulit Aetius, vt si in intestino sit durum stercus, clysteribus emollientibus euacuetur, vrinaque excernatur, quo vterus vndequaque liber euadat; est enim vterus inter vesicam, & rectum intestinum situs, à quibus repletis ipse vterus comprimitur, & foras truditur. Deinde si vteri collum sit inflammatum, ante eius reductionem auferri debet inflammatio; si verò frigidum, vino rubro, in quo malum punicum sit decoctum, abluendum est; quod si calidum existit, oleo rosaceo attemperandum erit; si habeat tensionem, & duritiem, oleo tepido, & butyro mitescendum, aut decocto maluarum, altheæ, fœnugr. & seminis lini fouendum. Postquam tractabilis sit vteri pars prominens, aptè collocanda est mulier, quæ supinè decumbat, coxis altioribus reflexis, poplitibus, & cruribus dispersis, capite decliui. Deinde iubet Aëtius, prolapsam vteri partem oleo tepido, aut butyro, vel decocto maluarum, altheæ, & fœnugræci fouere, mox lanam conuolutam figurâ ac crassitudine pudendo muliebri correspondentem accipiemus, eamque linteolo inuoluemus, & vino adstringenti intingemus, ac vtero apponemus, & sine violentia totum, quod prolapsum est, ad intrà reuocamus: postea lanam in pudendum subdemus, & alium lanæ hapsum vino adstringenti imbutum superponemus, quibus factis mulierem reclinabis cruris extensa habentem, ita vt alterum alteri cruri incumbat, & sic per noctem, & diem finiro. Cucurbitulas vmbilico, & coxis apponere licebit. Tertio verò die in vino adstringenti insedeat, aut in decocto myrti, lentisci, rubi, & malicorij, lana tamen adhuc intra pudendum co tempore existat. Consulit etiam Hippoc. 2. *de morbis muliebribus*, gratos odores naribus admouere, vt sunt ambra, moschus, galla moschata, & alia huius census: partibus verò inferioribus admouere iubet ingratos, & fœtidos, vt sagapeni, vnguis tauri, galbani, & pennarum vstarum suffitus. Fomenta fiant in vteri, & vmbilici regione ex decocto rerum adstringentium, aut ex eisdem rebus emplastra apponemus; idque faciat ægra donec quatuordecim prætereant dies, vt voluit Hippocrates *loco proximè citato*. Fugiat, si possibile fuerit, coitum; nam hiat vteri os, & foras ducitur.

Quod si menses prodierint, si adhuc eius ætatis fuerit, in lecto decumbet, quo tempore non licebit adstringentibus vti, ne menses supprimantur. Quod si temporis processu id, quod prolapsum fuerit, putridum fiat, illud auferre iubet Paulus, nullius metu periculi; etenim vuluâ vniuersim ablatâ, vbi computruerat, mulierem superuixisse, commemorant Paulus, & Aëtius, licet ex propria authoritate id non affirment.

§. I V.

§. IV.

De hydrope vteri.

HIppocrat. 1. *de morbu mulicbribus*, hydropis vteri recordatur, de qua etiam mentionem fecerunt Aëtius *tetrab. 4. serm. 4. cap. 79.* & Auicenn. *fen. 21. lib. 3. tract. 4. cap. 25.* In hoc affectu vterus aquâ impletur, non tamen in eius cauitate colligitur, sic enim facile aqua exiret: licet vteri os angustissimum fuisset; sed vterus repletur multis vesiculis, in quibus aqua continetur; illæ verò vessicæ fiunt ex propriis vteri membranis distensis, quemadmodum asserit Galen. 7. *aphorismorum, comm. 55.* vessiculas fieri in iecore ex membranâ B iecur ambiente.

Obseruatio. Ego memini me vidisse gallinam iis vessicis aqua plenis repletam in tanta quantitate, vt fermè innumerabiles existerent.

Causa. Causæ sunt frigida vteri intemperies, frigus externum, aquæ frigidæ potus, insessiones in locis frigidis, mensium suppressio, ratione cuius humores vitiosi intra vterum colliguntur, & præcipuè fieri solet ex aborsu.

Signa. Signa sunt mensium soppressio, vel si menses fluunt pauciores, aut deteriores; venter inferior intumescit, & mammæ exsiccantur, & tales mulieres videntur in vtero habere, ita vt Medici, & obstetrices decipiantur, existimantes eas vtero gerere; adest in vtero murmur, velut in intestinis, in ambulando grauitas, & spirandi difficultas, ruptisque aliquando vessiculis viscosa quædam, & aquosa erumpunt. Procedente verò tempore pedes, inguina, & crura intumescunt, dolorque imum ventrem, & lumbos, ac laterum mollitudinem occupat, & tandem iecore perfrigerato, hydrops totius corporis insurgit.

§. V.

Curatio hydropis vteri.

HVius morbi curatio non differt ab hydropis ascitis curatione. Victus ergo sit exsiccans, & calefaciens, qualem descripsimus capite de hydrope.

Quod si in imo ventre dolor sit, illum primò sedare iubet Hipp. idque efficies oleo calido anethino, iridis, & chamæmali, aut fomento ex decocto altheæ, meliloti, fœnugræci, & ceterac. Deinde iubet Auic. sanguinem mittere, si vires constiterint, & adsit plenitudo, & menstruorum retentio, quibus deficientibus, haudquaquam sanguinem detrahes. Præterea iubet Hippocrates dare medicamentum deorsum purgans, facta priùs præparatione iis, quæ diximus in curatione ascitis. Ad purgationem commendatur hiera logodionis, quæ etiam per vrinam simul expurgat. Competunt etiam vrinam, & menstrua prouocantia, vt testatur Auicenna; quapropter vti oportet dialacca, diacurcuma, diacymino, & theriaca cum syrupis de quinque radicibus, de bisantiis, & de eupatorio, & aquis fœniculi, anisi, thymi, & pulegij. In vterum etiam iniicere conuenit quæ mucosos humores attrahunt, qualia sunt grani gnidij ℥. x. cum oleo irino, aut cyprino, & modico melle, aut veratri nigri ʒ. ij. cum oleo irino, & melle. Insessiones etiam fiant ex decocto pulegij, centaureæ, calaminthæ, origani, & chamæmali, ex quo etiam vteri re-A gio foueatur. Suffitus aromatum vtilis etiam censetur, nisi capitis faciat grauitatem. Pessulus supponatur ex lana oleo irino imbuta, cum myrrha, galbano, sale & melle, aut cum cumino, hiera, agarico, & melle, vel fiat ex radice colocynthidis, aut cucumeris siluestris. Exteriùs etiam conferunt cucurbitulæ multæ, & emplastra adducta in curatione ascitis, inter quæ hoc potenter exsiccat, & absumit aquam. ℞. foliorum artemisiæ, absinthij, & ruthæ, ana m. ß. stercoris caprini, & bubuli exsiccati, ana ℥. ij. pulueris origani, menthæ, & rutæ siluestris, ana ʒ. iij. omnia coquantur in vino ad emplastri consistentiam, quibus adde olei irini, & rutæ ana ℥. ij. aquæ vitæ ʒ. j. misce.

§. VI.

De vteri clausura.

HVnc affectum vocant Græci phymon, seu phymosin; nos autem vteri clausuram, qui nil aliud est, quàm occlusio foraminis matricis ipsius actiones naturales impediens: morbus notus est, siquidem constat esse morbum in via, qui duplex est, alter naturalis, alius aduentitius. De naturali egit Paulus *lib. 6. cap. 72.* de aduentitio verò *lib. 3. cap. 74.* nos autem vtriusque curationem in hoc capite amplectemur; est enim grauis morbus, nam per illum mulieres neque concipere, neque menstruam purgationem habere possunt; & si forte concipiant, mater, & fœtus simul pereunt, vt inquit Auic. *fen. 21. lib. 3. tract. 3. cap. 1.*

C Trifariam contingit vterum non esse à natiuitate perforatum; nam caro, aut membrana obturans enascitur in labiis, vel alis vteri, vel in ipso vteri sinu, aut in ipso vteri ore.

Causæ aduentitiæ, & accidentales sunt vteri vlcera, quando vlceribus supercrescit caro, quæ obturare valet; aut inflammatio in durum tumorem conuersa, aut quiuis alius tumor in vteri ore adnascens, meatumque obstruens, de quo dixit Hippocrat. 5. *aphor. text. 54.* quibus os vteri durum est, necesse est ipsum comprimi.

Signis etiam opus habemus, vt non perforatæ agnoscantur, licèt aliqui autument nullum signum haberi posse ante menstruæ purgationis tempus; nam visu, & tactu percipi potest, videtur enim instrumento medico dioptra dicto, percipiturque tactu; nam si digito comprimatur vterus, ita durus, D & contractus sentitur, vt digito penetrari non possit. Quod si præcesserint vlcera, inflammatio, vel alius quiuis tumor, tunc ab illis causis aduentitiis procedere est auspicandum.

Hic morbus grauis est, præcipuè si à causa naturali, & non aduentitia dependeat; ex hoc enim morbo mulieres steriles fiunt, nec menses prodeunt; si verò prodeant, pauci, ac parui fiunt: & si cum viro coëant, dolor imum ventrem tenet ac lumbos, nec possunt perferre, vt inquit Hipp. *lib. de natura muliebri.*

§. VII.

Curatio clausuræ vteri.

SI vterus naturaliter sit clausus, manuali operatione est aperiendus, cuius curationem apud Aetium, Paulum, & Auic. locis superiùs citatis scriptam reperies, qui quidem iubent scalpello recta linea membranam, aut carnem dissoluere. Ante scissionem verò iubet Auicen. vt mulieri sedea

præparetur coram lumine, super quam sedeat cum paueo instentaeulo ad posteriora, & erura aperta adhærere faciat coxis suis, & ligatis manibus sub curuatura poplitum suorum, speeulo matricis videbis earnem, aut membranam, quæ scindi debet, post cuius scissionem linamentum vino, & oleo imbutum in sectionem indemus; habeat hoc filum alligatum, quo faciliùs extrahi possit, & loeo probe ligato, quietem imperabimus. Sequentibus verò diebus abluere decet locum cum aqua mulsa, & pharmacum suppuratorium linamento intorto illitum indatur; & cum cicatrix indueenda est, canalis ex stanno indatur, ac alligetur, donee fiat eonsolidatio. Quod si partes iterum inter se coiuerint, rursusque vteri os elaudatur, spongiam sieeam indimus, donee eallus fuerit obductus, medicamentisque exsiccantibus vlcus ad cicatrieem perducemus. Reliqua ex Aetio desumere poteris.

Si verò ex causis accidentalibus iste succrescat affectus, eius curatio emollientibus perficitur, tum pessulis, & insessionibus, tum cataplasmate. Pessuli fiant ex lana, aut cotto in oleo ehamæm. œsippo, axungia gallinæ, & anatis imbuti, aut in vnguento dialthea, & oleo lilij albi, & laurino, medulla eeruina, axungia gallinæ, aut anseris. Insessiones fient ex decocto maluarum, bismaluæ, fœnugr. seminis lini, & parietariæ, siue ex hydrelæo. Emplastra fient ex farina fœnugræci, & seminis lini, oleo amygd. dulc. & laurino, & dialthea, cum decocto maluarum: aut sic. ℞. resinæ terebinth. aquâ maluarum lotæ ℥. j. olei laurini, & lilij albi, axungiæ gallinæ, & anatis, ana ℥. ij. vnguenti filij Zachariæ ℥. j. bdellij & ammoniaci in vino dissoluti, ana ʒ. ij. ceræ quod sufficiat vt fiat linimentum, vel ceratum.

CAPVT VIII.

De morbo hysterico.

VTeri præfocatio, quam Græci hystericam affectionem vocant, grauis admodum morbus est, vt ex accidentibus illum concomitatibus percipimus; & propter varia, quæ in hoc morbo apparere solent, Authores in varias sententias sunt diuisi circa huius morbi naturæ inuestigationem. Cùm enim in hoc morbo suffocationem, & respirationis defectum patiatur ægra, fuit Platonis sententia, vt refert Galen. 6. *de locis affect. c. 5.* vterum esse quoddam animal, quod intempestiuè moueri solet, eransque, & per totum corpus sursum ascendens, & respirare non sinens, quod mulierem suffocat, & pro motus diuersitate diuersa symptomata eoncitat.

Platonis sententia.

Hanc tamen sententiam improbat Galen. *loco citato*, siquidem, vt ex anatome constat, si aliquid vteri ascendere videatur, id perexiguum est, solùm enim lædit respirationem, quando extenditur, vt patet in prægnantibus, in quibus propter compressionem respiratio solùm erebra fit; idemque contingit dum ventriculus cibis est infarctus. Est equidem vterus ita vinculis alligatus, vt neque ad septum transuersum, neque ad respirationis meatum, neque ad cor ascendere possint. Neque dici potest, quod sit animal à muliere distinctum, cum sit pars eiusdem mulieris eadem anima informata. Qua autem ratione suffocet, & actiones cordis, & cerebri impediat, posteà dicemus.

Sed cum Platonis sententia sustineri non possit, alium modum excogitarunt quidam asserentes, vterum exsiccari, & humoris desiderio, & appetitu naturali sursum ascendere, quærentem quod sibi deest. Horum etiam opinionem refutat Gal. *eodem loco.* Nam si simpliciter vterus humorem requirat, vessicam, atque intestini crassi partem inferiorem totam sibi proximam habet, ex quibus sine loci mutatione humorem attrahere poterit. Si verò non simpliciter humorem, sed sanguineum humorem desiderat, multa venarum ora ad vterum perueniunt ex caua vena, per quas sanguinem attrahere poterit. Quod si ratione talis humoris sanguinei adhuc moueri deberet, potiùs ad hepar, quam ad septum transuersum ipsum moueri oporteret, sieque respirationem haudquaquam impediret. His rationibus concludit Galen. hunc morbum non procedere ex siccate, vt censent author libri primi de morbis muliebribus. Quod si fortè siccitas vtero superueniat, alium excitabit morbum huic absimilem.

Eustachius Rudius *lib. 2. c. 51.* arbitratur hunc morbum non esse vteri, sed tantummodò causam præternaturam existere in illo, à qua eleuantur vapores, qui dum petunt cor, aut cerebrum, viasque respirationis obstruunt, causant hystericam affectionem, quæ talis dicitur, quia ab vtero habet originem, licèt in ipso vtero morbus non appareat.

Eustachij Rudij sententia.

Sed hæc sententia vt singularis omittenda; non enim causa præter naturam producit morbum in parte remota, quin eum etiam producat in parte proxima, præcipuè cùm in proxima non sit incapacitas ad illius effectus receptionem.

Communior opinio tenet, hunc morbum esse quandam vteri conuulsionem, quà sursum retrahitur vterus, itavt comprimat septum transuersum, & suffocationis præbeat indicium; quam tenet Auicenna *fen. 2. 1. lib. 3. tract. 4. cap. 16.* vbi inquit, quod iste morbus est ægritudo officialis, quæ in primis consequitur materiem; quare spasmatur, & contrahitur ad superiora, &c. Paulus *lib. 3. cap. 71.* illi assentit, dum dicit: *Strangulatus vuluæ ad superiora recursus est, quæ principalissimas partes in doloris consortium perducit.*

Sed licèt frequentiùs hanc affectionem comitetur conuulsio ex repletione, non tamen dici potest, quod per conuulsionem eius essentia constituatur, cùm in hunc morbum incidere soleant mulieres, & nullam conuulsionem patiautur, vt indicat Galen. *loco citato*, vbi inquirit, cur mulieres quædam ab hystericis affectionibus corripiantur, vtero in sua sede existente. Cui dubio eodem capite respondet ipse, ideò aliquando vterum non peruerti, nec mutari, quia ob retentum semen, & putrefactum hysterica consurgit affectio; quo tempore non est necesse, vt conuellatur vterus, semen enim putrescere potest, licèt quantitate non excedat, & sic non causabit conuulsionem illam ex repletione. Quibus constat conuulsionem illam, & morbum in situ non posse constituere huius morbi naturam.

Eodem modo Capibacei sententia improbatur, qui asserit, esse morbum in obstructione, cùm solùm ex additione qualitatis præter naturam in semine, aut sanguine menstruo consurgat affectus; sufficit enim, quod vna ex iis duabus substantiis putrefiat, & corrumpatur absque obstructione aliqua: quod si aliquando talis detur obstructio, potius est huius morbi causa, quàm ipse morbus.

Capibacei opinio.

Alij, inter quos Donatus Antonius, opinantur hunc morbum esse distemperiem frigidam, & hoc probant ex Aetio *loco citato*, vbi ait: *Est autem hic morbus flatuosa perfrigeratio, non inflammatio,*

Donati Antonij sententia.

tio, vt Soranus putat. Ex qua doctrina constat, Petrum Garciam non benè legisse Aetij sententiam, siquidem ait, quod Aetius illo loco non fuit loquutus ex propria sententia, sed ex sententia Sorani, cuius contrarium ex Aetij verbis constat; siquidem ait, quod hîc morbus est perfrigeratio, & non inflammatio, vt Soranus existimat; non enim Authorum verba refutare possumus, si eorum scripta fideliter non legimus. Hanc sententiam probat ex totius corporis perfrigeratione, & defectu pulsus, & respirationis; quæ omnia distemperiem frigidam esse in causa ostendunt.

Hæc tamen sententia licet vera appareat, haudquaquam defendi potest; nam vt constat ex Gal. *loco citato*, & probabiliori omnium sententia, iste affectus ex semine, aut sanguine in vtero putrefactis excitatur; putredo autem ex calore extraneo fit, vt docet Aristot. 1. *meteor.* Cùm ergo per putredinem calidior reddatur sanguis, aut semen, neutiquam dici potest, hunc affectum esse frigidum.

Neque valet si dicas, quod licèt istæ substantiæ sint calidæ in ipso fieri putredinis, in termino tamen illius remanet corpus frigidum ob caloris naturalis deperditionem. Hæc responsio non conuincit; nam sequeretur, quod morbus hystericus non fieret antequam putredo illa esset in termino, & consequenter, quod ante omnem morbum hystericum præcederet morbus calidus ex putredine illa dependens, qui remediis frigidis curationem exposceret.

Quod si dicas, mulieres ex occursu rei frigidæ facile in hunc morbum incidere. Respondeo, sæpe à causa frigida effectum calidum ex accidenti saltē produci, quatenus comprimit, & condensat, & obstruendo detinet calidum effluuium, & ventilationem impedit, ad cuius defectum sequitur putredo, quæ calidos affectus generat.

Sed iterum obiicies: Hysterica affectio curatur remediis calidis: ergo ipsa est affectio frigida. Respondetur, verum esse, quod remedia, quæ admonentur, sunt calida, quæ adhibentur, non vt suo calore affectum remoueant frigidum, sed qnia viam laxando, & aperiendo locum præstant, vt vterus, qui solet distendi, & situm mutare, ad proprium situm reducatur; tum cùm ex semine, & sanguine putrefacto plures eleuentur vapores maligni, qui cor, cerebrum, & respirationem lædunt, calida admouentur remedia, vt illos resoluant, & absumant.

Ex iis ad Aetium respondetur, ipsum solum considerasse huius affectus symptomata, dum dixit, esse flatuosam perfrigerationem; flatus enim sunt symptoma in eis, quæ excernuntur, aut retinentur præter naturam, ad quorum generationem non requiritur intemperies frigida, licet calor diminutus sit necessarius, vt docuit Galen. 3. *de caus. sympt. cap.* 2. & sic non potest ex affectu frigido ortum ducere: qua autem ratione corpus refrigeretur, & alia in hoc affectu sequantur incommoda, statim dicemus.

Pars ancilosa His non obstantibus dicendum est, hunc morbum esse annumerandum inter morbos veneficos, & à tota substantia operantes. Hanc sententiam desumimus ex variis Authorum locis. Auerroes 3. *collect. cap.* 19. inquit, quod hæc ægritudo fit in vtero ex humore simili veneno. Aetius loco iam citato asserit, sanguinem menstruum, & semen corruptum talia inuehere accidentia, sicut venenum, licet in parua quantitate corrumpantur. Auic. inquit, in hoc morbo vaporem venenosum, ex quo accidit syncopis, procedere ex materia in vtero retenta. Vega etiam videtur incidere in hanc sententiam, dum capite de vteri præfocatione ait: *Pauca feminis, aut sanguinis menstrui quantitas vbi prauam nanciscuntur corruptionem, vniuersum corpus perfrigerare valebit, &c.* Et veneno illud, quod corrumpitur, comparat, quia in parua quantitate grauia infert mala; idemque fatentur Petrus Garc. & alij. Huius sententiæ fundamentum etiam desumitur ex Galeno *loco toties citato*, vbi de hoc morbo agens ad explicandum illius naturam, inquit, quod in animantibus corruptio aliqua nasci potest adeò vehemens, vt veneni tum vires, tum qualitatem æquet, licet id, quod corrumpitur, sit quantitate paruum; etenim a phalangij ictu totum corpus affici videtur, exiguo veneno per minimum foramen iniecto. Scorpionis etiam ictus in toto corpore statim grauissima infert accidentia; cùm tamen id, quod inijcitur, sit perexiguum. Cùm igitur in hysterico morbo statim tot, & tam varia accidentia insurgunt, ea reducere non possumus nisi ad causam veneni vires habentem, & à tota substantia operantem. Itaque vt certum æstimamus, sanguinem, & semen per putredinem, & corruptionem veneni vires adquirere, & cum ex illis flatus venenosi oboriantur, tam sæua concreantur symptomata, qui calorem naturalem deperdunt, spiritus vitales corrumpunt, & totius corporis perfrigerationem causant, & sursum ascendentes speciem suffocationis præbent, quique vterum distendentes & replentes, causant illius retractionem, & conuulsionem, & ad hoc, vel illud latus reclinare faciunt; si enim huiusmodi vapores essent eiusdem naturæ, & conditionis cum aliis, non possent tot mala inferre, vt patet in vteri hydrope, & inflatione, ex quibus plures producuntur vapores, & flatus, qui licèt attingant cor, & cerebrum, nequaquam illis taliter officiunt. Habent ergo aliquid amplius, veneficam scilicet, & prauam qualitatem talium symptomatum effectiuam.

Ex quibus non licet colligere, non dari alium morbum, ex quo talis praua qualitas in vtero consurgat, cum possit præcedere obstructio, intemperies, aut repletio sanguinis, & seminis, quorum ratione putredo illa fiat. Sed solum asserimus, quod istæ substantiæ taliter putrefiunt, vt ea vi talis putredinis talis praua, & venefica gignatur qualitas, in qua huius morbi essentia constituitur.

Causam huius morbi esse sanguinem menstruum, & semen vitiata, & corrupta, omnes admittunt; & ex Galeno desumunt *loco iam citato*, vbi ait: *Nihil mirum, si vitiatum semen, aut menstruum huiusmodi cùm retinetur, aut putrescit, corporibus, vt afficiantur, idoneis, grauia inferat accidentia.* Quod confirmat Paulus dicens: *Caterum morbus iuxta circuitum mouetur sicuti comitialis, idque nimium vulua repleta, aut seminali, aut alia materia, qua intus computruerit.* Aduertere tamen oportet, quod nomine sanguinis menstrui non solùm intelligitur sanguis quartus humor, sed reliqui humores, cùm ex omnibus sanguis menstruus constituatur. *Causa.*

Ex dictis claret, quod pars affecta est vterus, in cuius vasis, & capacitate sanguis, & semen computrescere solent.

Sed dubitationem habet, an iste affectus viris superueniat? Et videtur, quod non; nam cùm pars affecta sit vterus, quo carent homines, non possunt hoc morbo premi, ob partis defectum, in qua fieret. *An viris iste affectus superueniat.*

Huic dubio satis fiet, si dicamus, vasa seminalibus constare, quæ proportionaliter vtero, & vasis seminalibus mulierum correspondent, in quibus non repugnat semen, & sanguinem ob aliquam causam

causam præter naturam vitiari, & corrumpi, & ex illis varia, & sæuissima accidentia fieri, quod ostendit Galenus aliquibus exemplis, inquit enim, quod sunt aliqui qui si non assiduè coëant, capitis grauitate molestantur, cibos fastidiunt, ac febribus obnoxij fiunt; quidam etiam à concubitu abstinentes abstinentes, torpidi, pigrique facti sunt, & præter modum mœsti, ac timidi, quibus ciborum appetentia, & coctio vitiantur; & ad pristinam consuetudinem reuerti, quamcelerrime liberantur, & vt incommoda ex semine retento Diogenes, quod ad continentiam pertinet vir alioqui constantissimus, euitaret, manu pudendis admota semen proiecit, perinde ac si ei nulla esset voluptas coniugata.

Signa. Hunc morbum antecedere solent mentis torpor, pigritia, crurum imbecillitas, facies pallida, sensuum hebetudo, lingua contremiscit, & tristantur valde: cùm iam instat morbus, grauis sopor premit, mens desipit, vox obmutescit, crura contrahuntur, deinde rubere incipiunt maxillæ, faciesque repletur, difficile spirant, ita vt aliquæ amittere videantur respirationem; an verò sine illa viuere possit homo, scriptum inuenies capite de apoplexia. Pulsus paruus fit, & nonnunquam in totum aboletur, ex quibus nonnullæ in ipsis accessionibus subitò perierunt, vt Paulus ait, quibus signis facilè distingues hunc morbum ab apoplexia, & morbo comitiali. Ego autem pluries vidi hoc morbo vexatas in morbum comitialem grauissimum incidisse per consensum ex vtero; & vtero adhibitis remediis, ad pristinam sanitatem fuere perductæ. Si verò accessio remitti incipiat, humiditas quædam ex vtero profluit, ex cuius excretione meliùs se habet ægra, vt viduæ cuidam contigit, cui adhibitis remediis ad huiusmodi affectum consuetis, partim ob ipsorum calorem, partim etiam, quod inter curandum manibus muliebria tractarentur, oborta titillatione, & voluptate, veluti per coitum venire solet, excreuit semen crassum, & ad plurimum, atque ita à molestia fuit liberata, vt Galenus refert *loco sæpè citato*. Viduæ etenim ex semine retento, quod antea excernere solebant, frequentiùs in hunc incidunt morbum. Præterea cognoscimus huius morbi remissionem, quia vterus laxatur, pulsus adaugeri incipit, & alia accidentia remittuntur. *Prognosticum*

Hic morbus grauissimus est propter accidentium sæuitiem; sed vt Galen. inquit, multò grauior est, si fiat ex retento semine, quàm ex sanguine. Mulieri etiam, quæ vterinis molestatur, frequens sternutatio bonum, ex Hippoc. *5. aphor. textu 35.* Significat enim, vt Galenus explicat *in comment.* naturam excitari, & reuiuiscere, & propriarum meminisse actionum, quà etiam natura membra concutit, & quod illam molestat, excernit.

§ I.

Curatio hysterici morbi, seu strangulationis vteri.

Curatio huius morbi in accessione. HVic morbo duplex competit curatio, vna in ipsa accessione, alia extra ipsam. Accessione infestante, tota curationis ratio consistit in reductione vteri ad proprium locum, si versùs aliquam partem sit retractus, & in detractione alicuius, quod fit in vtero, vel in partibus circumvicinis, tum & in excitando consopitam naturam, vt sic causam morbificam superet, & calorem deperditum, & respirationem cohibitam restauret. Liberant ergo ab accessione ligaturæ, frictiones, &

A cucurbitulæ partium inferiorum. Conuenit etiam fortiter ventrem fricare, vt sic calor illius enocetur, & illo motu vulua ad proprium locum restituatur. Vti etiam oportet hoc clystere. ℞. florum chamæm. & meliloti, ana p. j. folior. maiorana, centaurea minor. & artemisiæ, ana m. j. seminis anisi, & fœniculi, ana p. j. coquantur debito modo, cuius decoctionis accipe ℔. j. hieræ Archigen. ℥. vj. olei lilij albi, & anethini, ana ℥. j. mellis despumati ℥. j. salis parum, misce, & fiat clyster. Suppositoria fieri possunt in hunc modum. ℞. pulu. hieræ ʒ. ß. colocynthidis, & salis gemmæ, ana ℈. iiij. agarici ℈. j. misce, & cum melle fiat suppositorium. Iubet etiam Auic. vt obstetrix digitum in vuluã immittat, atque fricet, vt sic aliquid causæ molestantis excernat, vt viduæ illi contingit, cuius fecit mentionem

B Galen. Oportet etiam ventrem, & pubem inungere iis, quæ calefaciendi, & laxandi vires habent, qualia sunt oleum lilij albi, anethinum, rutaceum, vnguentum dialtheæ, & Agrippæ, ex quibus, & aliis varia effingere poteris medicamenta, & vnguenta cum pulueribus cinnamomi, cariophyl. ligni aloes, calami aromatici, diambræ, diamoschi, & gallæ moschatæ. Quod si vnguento aliquid ambræ, vel moschi addas, pretiosius fiet, quo digitos obstetrix liniat, & in vuluam immittat, eoque etiam ventrem inungere, & pubem oportet, vt dictum est. Odorata vtero maxime sunt accommoda, vt ostendit Hipp. *2. de morbis mulierib.* & Galen. *de arte curat. ad Glauc. c. 13.* fœtida verò naribus admouenda; vterus siquidem naturaliter, & sympathia quadam odorata quærit, fœtida verò, & graueolentia abhorret, & fugit, non quia odorem percipit, cum olfactus sensum non habeat; sed quia *Vterus rebus delectatur odoriferis.*

C odoratis naturaliter maximè delectatur, propter eorum gratam, & amicam naturam, & sicca prosequitur: quapropter interiùs beneolentia sunt admouenda, ita vt eorum odor ad nares non perueniat, ne vterus sursum moueatur. Naribus verò sunt admouenda fœtida, & graueolentia, quæ vterus aduersatur, qualia sunt galbanum, assa fœtida, castoreum, oleum sulphuris, ruta, pilorum combustio, præcipue combustio pilorum ipsius mulieris, vt refert Mercurial. & fumus candelæ extinctæ, & papiri vsti, aut cornu cerui, aut alterius animalis, vel vngulæ illius: quæ omnia retrahere faciunt vterum ad proprium situm, corpus calefaciunt, & resoluunt vapores veneficos ex vtero in vniuersum corpus dispersos. Præterea sternutatio excitanda, quæ maxime prodesse solet immisso tenui puluere in nares ex pipere, herba nicotiana, quam nostrates *Tabaco* appellant, synapi, & euphorbio, nasturtio, seu helleboro albo.

D

Cucurbitæ inguinibus, & imo ventri admouean tur, vt præcipit Paulus; quibus etiam admouebis sacculos herbarum calidarum, vti pulegij, chamæmali, meliloti, seminis anisi, milij solis, furfuris tosti, & florum arantij.

Emplastra etiam parantur, quæ vmbilico admota prosunt, ex styrace, galbano, & pice liquida cum pulueribus cinnamomi, masthichis, cariophylorum, moscho, & ambra; in quem vsum vnum paratum habemus apud nostros pharmacopolas, quod emplastrum magistrale pro matrice nuncupatur. Valet etiam emplastrum ex cepa lilij sub prunis cocta.

Quod si adhuc hæc non sufficiant, consulit Auic. assumere in potu agarici puluerem, aut aliquid castorei cum aqua rutæ, aut chamæm. vel agni casti.

Oportet etiam, vt fundatur super patientis caput oleum odoriferum, & confortatiuum, vt iubet Auicen. vt a somno excitetur, & quæ somnum conciliant,

conciliant, resoluantur. Ad eundem finem iubent quidam, vt laborantis caput aduratur. Præcordia item vinciantur, & distentis manibus vterus comprimatur, ex Aetio. Phlebotomia similiter in ipsa accessione fugienda, sed potiùs quæ calorem excitant, flatusque resoluunt, sunt administranda, vt monet Aëtius.

Curatio huius morbi extra accessionem.

Extra accessionem adhibere oportet præcautoriam curationem: alimenta vim exsiccandi habeant, quæ nec multum semen, nec sanguinem gignant. Huius naturæ sunt quæ pro gonorrhϾ curatione adduximus. Aër ad siccum, & calidum vergat, ventrem lenem seruabunt, moderato vtantur exercitio, & frictionibus crurum. Quod si mœstæ sint, eis nuntia læta sunt afferenda, & cantilenis exhilarandæ. Quod si ex seminis retentione id malum superuenerit, si lege permittitur, modica venere vtantur, quod consulit Hippocrates *libro de morbis virginum*, vbi iubet eas nubere, vt ab eis, & aliis liberentur morbis. Vlteriùs siue ex semine, siue ex sanguine oriatur affectio, sanguis est extrahendus ex basilica vtriusque brachij, modò menstrui sanguinis non sit suppressio, quo casu tali venam scindere oportet. Deinde ex omnium consensu si aliquis humor redundet in corpore, illum parabimus ad expurgationem, & postea medicamentis idoneis euacuabimus. Tandem vtemur frictionibus, & ligaturis partium inferiorum, & cucurbitulis, suffitibus, & emplastris suprà relatis. Vomitus præterea vtilissimus censetur, illumque excitare iubent Authores. Quod si ex mensium suppressione prodeat affectio, curationem petes ex capite de mensium suppressione, & vt vltimum auxilium est optimum in altero crurum fontanellam aperire, vt meliùs euocentur menstrua, & eorum detentio impediatur.

§. II.

Obseruatio pro nobili quadam febre maligna laborante, cum varijs accidentibus ab vtero prodeuntibus.

INter plures mulieres vterinis affectibus vexatas, mihi occurrit quædam nobilis, quæ à principio cœpit febricitare, & more duplicis tertianæ continuæ accessiones quotidie habebat, maiores tamen quolibet tertio die, ob bilis excessum supra alios humores; habebat tamen accidentia quædam, quæ febrem esse de malignantium sorte ostendebant. Huic debito vitæ regimine instituto, ter ex brachiis sanguinem mittere iussimus, prout exigebat necessitas; cui ob qualitatum humorum irritamentum ante tempus menstrualis erupit purgatio in quantitate consuetâ minori, quæ illi superuenit sexto die febris, septimo cœpit tremere, & concuti, ita vt nequiret caput quietum, & brachia continere, quo in casu censui, huius symptomatis causam vteri diminutam fuisse purgationem, ita vt ille esset pars mandans, qui vapores de se ad neruos mittebat, cum quibus maximam habet colligantiam, vt docet Galen. 6. *epidem. sect.* 1. *comm.* 2. & à quibus nerui noxam persentiebant, quam à se trudere tentabant motu tremulo, & concussiuo; quo tempore timens ne tremor ille delirio solueretur, iussi, vt confessarius vocaretur, & suæ animæ curam haberet, & sacrosanctum Domini nostri Iesu Christi corpus assumeret; quibus vt decet peractis, breuissimè declinare cœpit, & dissonè loqui, ita vt non solùm tremeret, sed simul declinaret, cerebrumque ab eisdem vaporibus calidis, & siccis

A pati existimaremus, vt constabat ex illius deprauata actione. Deinde breuiter obmutuit, & rogationibus respondere non poterat, & denique in catalepsim incidens, oculos habens apertos, rigida permansit, sine sensu, & motu iacens, tuncque indicaui ex duobus vnum; vel quod humores, qui ad vterum transmitti deberent, ad caput delati fuere, ibique caput præcipuè secundùm partem posteriorem obstruentes, huius morbi præstabant initium; vel quod à calore febrili, & putredinali humorum in venis vteri, & aliis existentium, vapores in multa quantitate sursum elati, caput oblædebant, qui etiam obstruere valent, vt notauimus *c. de apoplexia, & de incubo*, & hunc morbum producebant, qui qua ratione fiat, suo diximus loco. Verùm quia necessitas vrgebat ei offerendi cibum, & potum, totis viribus conati fuimus os illius aperire, quæ B ratione tensionis, & rigiditatis dentes habebat ita strictos, vt nullatenus eos inter se separare potuimus, neque potum, neque cibum oblatum intra os recipere potuit, ob nimiam (vt dixi) dentium strictionem.

In horum symptomatum correctione sic me gessi. Primò respexi causam, quæ erat sanguis ille intra vteri venas collectus, qui sua putredine, & qualitate praua de se vapores crassos ad cerebrum mittebat, aut motu naturæ peruerso, sanguis, qui per vterum excerni deberet, ad caput delatus, erat huius mali origo. Quapropter ex talo sanguinem mittere iussi, quod auxilium vtilissimum censetur in febribus malignis, & ab Authoribus commendatur, vt sanguis veneficus magis à corde, & partibus præcipuis segregetur. C Neque ob aliam rationem Galen. sibi scarificare suras iussit, dum in Asia pestis ipsum apprehendit, vt ipse testatur *libro de scarificat.* & vt reuulsorium medicamentum, quod naturæ defectum supplere poterat, illud admonui. Deinde vsus fui frictionibus, cucurbitulis, & ligaturis fortibus partium inferiorum; nihil tamen boni ægra sentiebat, quapropter clysterem fortem iniicere iussi ex decocto betæ, mercurialis, radicis altheæ, & cucumeris asinini, cum ℥.iij. mellis rosati persici, & electuar. diaphœnic. ℥.j. & vt maior fieret irritatio, suppositorium composui ex sale gemmæ, hiera logod. agarico, & helleboro albo, cum melle tosto. Ad discutiendos flatus, & roborandum vterum, & tollendas illius obstructiones, refrænandam veneficam humorum, & vaporum qualitatem, vteri regionem inungere iussi cum vng. ex oleo mirabili Mathioli, iridis, lilij albi, & D naphæ, additis pulueribus radicis peoniæ, & gallæ moschatæ Nicol. & diamb. cum theriacha magna. Insuper apposui carnem assam vino optimo irroratam, & dictis pulueribus plenam. Neque iis meliùs se habuit. Capiti prætereà adhibuimus oxyrrhodinum anthemis, quod discutit, & resoluit moderatè, simulque repellit: denique naribus acetum, in quo fuere decocta ruta, & pulegium, adhibuimus, vt quod in capite erat collectum, resolueretur, & vt sensus excitaretur, sternutatoriis vsus sum: hinc cœpit flere, moueri, & sentire, paulatimque suspitiosa existens, se ad pristinum statum reduxit, & adhibitis aliis remediis pro febris malignæ curatione, & capitis roboratione, optatam salutem feliciter, & non sine omnium admiratione fuit adepta. Ex quibus coniecimus omnia hæc symptomata ab vtero originem duxisse, siquidem à die, quo cœperunt menses diminutè fluere, statim ipsa etiam succrescere vidimus, & dictis auxiliis vtero dicatis propulsauimus.

Venæ sectio ex talo vtilis morbis malignis.

CAP. IX.

CAPVT IX.

De non concipientibus.

IN præcedentibus egimus de virorum sterilitate, quæ in actione ablata consistit in ordine ad propagationem; nunc verò agere decreuimus de sterilitate, quæ mulieribus euenit, de qua plurima tradit Hippoc. *libro de sterilibus*; omnia tamen nos breuiter amplectemur, quæ partim constant ex iis quæ capite de virorum sterilitate diximus, partim ex dicendis.

Sterilitatis causæ. Fiunt igitur mulieres steriles ob vteri, & testium intemperiem quamlibet excedentem, vt inquit Hipp. 5. *aphorismorum, text.* 62. dum ait: *Quæcumque frigidos, & spissos vteros habent, non concipiunt, & quæcumque prahumidos vteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in eis genitura; & quæcumque siccos magis, & adurentes, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen; quæcumque verò ex vtrisque mediocrem habent temperaturam, hæ fœcundæ sunt.* Galenus in huius textus explicatione rationem reddit, nam si frigiditas nimis superet, reddit vterum densum, & spissum, & vasa, quæ ad ipsum pertingunt, angustiora efficit, & vasorum ora facilè propter angustiam obstruuntur, quia magna ex parte hæ mulieres humorem aggregant pituitosum, quo viri semen extinguitur. Præterea ex vteri humiditate extinguitur genitura, quemadmodum in terra siluestri cerealia semina. Similiterque, quæ siccos, & adurentes habentes vteros non concipiunt, propter alimenti defectum, tale quidem illis accidit, quale vbi arenæ, aut argillosæ terræ, aut petrosæ mandantur semina; in habentibus verò caliditatem tale accidit, quale vbi valde calidæ terræ semina committuntur. Requiritur ergo in his qualitatibus mediocritas, vt mulier fœcunda sit. Quod si mulieri frigidæ vir calidus adiungatur, fieri solet conceptio; remittitur enim, & attemperatur frigus vteri à feminis virilis calore, & quodammodò ad mediocritatem reducitur, quod ibi indicat Galenus dum ait: *Contingit autem, & maris semen in talibus vteris refrigerari, nisi sit naturâ calidissimum.*

Præter morbos intemperiei, sunt etiam alij morbi in compositione, qui sterilitatem inducunt; tales etenim sunt, qui in mala vteri conformatione, & situ consistunt, siue naturalis, siue temporis tractu talis dispositio sit adquisita. Huius census sunt D vlcera, & cicatrices vteri, crassitudo nimia, & extenuatio, & tumores omnes præternaturam, amplitudo etiam, & angustia vteri ponitur ab aliquibus inter sterilitatis causas. Amplitudinis fecit mentionem Hippocrates *lib. de sterilibus*; hac etenim præsente semen receptum facilè dilabitur: angustiæ verò recordatur ipse libro de genitura. Tamen si eius verba perpendamus, non asserit vteri angustiam impedire conceptionem, sed inquit, quod si pueri nati debiles fuerint, vteri ipsi angustiores quam oportet in causa sunt; hæc enim non prohibet conceptionem, sed fœtus membra conformata comprimit, & illius motum cohibet; cuius rei veritatem explicabimus capite de abortu. Tunica vteri osculo adnascens, vteri obliquitas, & descensus, nimia mensium defluxio, eorumque detentio, ætas iunior, aut prouectior quàm oportet, vteri nimia lænitas, & inordinatus congressus, sunt sterilitatis causæ, quæ omnes desumuntur ex Hippocra-

A te lib. de sterilibus, & Galeno lib. de semine, ex Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 5. & ex Auic. *fen.* 21. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 8. Præter dicta sunt aliæ causæ sterilitatis, ex quibus aliquæ in bona corporis mulieris conformatione consistunt, quas tradit Aet. *tetrab.* 4. *sermone* 4. *c.* 26. vbi ait: Fœcunda enim mulier habere debet proceritatem corporis moderatam, lumbos latos, & superiorem ventrem, nates eminentes, pectus angustum, mammas amplas; tales enim mulieres fœcundæ, iis autem oppositæ, steriliores sunt; amor etiam in vtrisque reperiri debet, amor enim genituram conciliat, & mulieres amantes crebrò pariunt; at inuiti coitus inanes ac steriles sunt, ex eodem Aetio. Item motus, & quies inordinata, & immodica sunt sterilitatis causæ, nam motus sanguinem, & humores consumit, ita vt ad conceptionem materia deficiat, & hanc ob causam B rusticæ mulieres laboribus, & exercitiis deditæ, sunt vrbanis steriliores. Quies immodica sterilitatem pariter producit, quatenus per illam plura congeruntur excrementa, quibus repletur vterus, & refrigeratur, & semen attractum facile extinguitur. Mulier etiam parua magis apta est conceptui, quam procera, vt constat ex Hippoc. 2. *prorrhetic.* nam in proceritate consumitur materia ad generationem necessaria, in paruitate verò remanet materia sufficiens.

Tandem causas sterilitatis constituunt Authores cœli statum, seu aëris constitutionem, sic enim testatur Hippocrates de regione Scytharum, & regionibus septentrionalibus, in quibus mulieres steriliores fiunt, tempore que frigidissimo, vt bieme, mulieres sunt steriliores quàm vere, aut æstate. C Aquæ etiam crudæ, & frigidæ, aut sterilitatem, aut partum fœmineum faciunt, vt ostendit Arist. 4. *de generat. animal. capit.* 2. & Hippoc. *lib. de aëre, locis, & aquis*: idemque præstare valent cibi multùm frigidi, imò & nimis calidi, qui semen, & sanguinem consumere valent; & hanc ob causam Arist. 3. *sect. problem. problemat.* 4. ait, ebriosorum semen esse infœcundum.

Cùm sterilitatis causæ variæ tradantur, notis eas distinguere oportet. Si igitur frigida intemperies sit sterilitatis causa, aderunt menstruorum paucitas, aut suppressio, vultus pallor, pectinis, euturum, ac lumborum stupidus sensus ac frigiditas, in pube parua pilorum copia, & veneris parua inappetentia. Quod si per suffitum fiat experimentum, & pannis de subter circumtectam mulierem suffias, & odor non perueniat ad nares, & os, scito, quod mulier sterilis est, vt docet Hipp. 5. *aphorismorum, textu* 59. significat enim vteri densitatem, & obstructionem a frigiditate, & humoribus frigidis productam, quæ vaporum redolentium ascensum impedit. *Signa sterilitatis ex frigore.*

Si ex humiditate oboriatur, dignoscitur ex menstruorum multitudine, & fluxibilitate, & ex humiditate emanante ex locis muliebribus, totius corporis mollitie, & rerum humectantium vsu, quibus facile semen dilabitur, aut suffocari solet. Contraria iis siccitatem ostendunt. *Signa sterilitatis ex humiditate.*

Calorem vteri demonstrant pilorum copia, ardor lumborum, & partium inferiorum ventris, menstruorum pallor, & paucitas, & ad venerem promptitudo. Si verò ex mala conformatione ortum ducat, vt ex vlceribus, & tumoribus, propriis signis, & ex his, quæ præcesserunt, facile percipiuntur; quod si ex mutatione situs vteri oriatur, ex dolore, & pondere cognoscitur; nam si sursum, vel ad latus vergat, ibi dolor, tumor, & pondus persentitur. At si vteri os sit contortum, statim post coitum à muliere semen eiicitur. Quod si ob crassitiem, *Signa sterilitatis ex calore, & aliis causis.*

sitiem, vel extenuationem sterilitas accidat, facilè percipitur, quemadmodum si ex totius corporis, vel alicuius partis mala conformatione originem trahat. Si ex menstruorum superflua euacuatione, & suppressione oriatur, ex ægræ sermone notum fit.

Sterilitas alia curabilis alia incurabilis est: maximè steriles perseuerant, cùm primo naturæ ortu tales constiterint; gignuntur enim viragines quædam mulieres, & viri fœminati, vt inquit Arist. *3. de generat. anim. c. 5. ctt.* Obesæ non concipiunt, donec extenuentur, ex Hippoc. *5 aphorismorum, text. 16.* & si nimis extenuentur, non concipinnt antequam crassescant.

Sterilitas ex vlceribus difficulter curatur, ex Hipp. *2. prognost. text. 30.* nam si vlcus fuerit magnum, magnam in vtero relinquit cicatricem, ratione cuius semen non retinetur; si verò vlcus sit paruum, & in vna vteri parte, in alia genitura remanebit, & fiet conceptio. Steriles etiam morbosæ viuunt, sed ad senectutem tardè properant, & quasi iuuenes semper existunt; fœcundæ verò incolumiores sunt, sed cùm pariunt, citiùs senescunt, vt docet Auic. *loco iam citato.*

§. VNICVS.

Curatio non concipientium.

CVm inter omnes sterilitatis causas frigiditatem magis communem esse videamus, diligentiùs eisubueniendū est, quæ cùm vteros densos & spissos reddat, sanguinis menstrui descensum impediat, venarum vteri ora obstruat, & comprimat, pituitæ generationem adiuuet, & eum humoris præsentia frequentiùs reperiatur, ideò in huius affectus curatione non solùm topicis auxiliis contentus esse debes, sed etiam ad euacuantium genus deuenies, ante quorum administrationem victum oportet instituere calefacientem, & attenuantem. Cibi itaque sint optimi succi, & faciles concoctu. Potus fit aq ua cariophylorum, cinnamomi, smilacis asperæ, & radicis chinæ, aut vinum album tenue. Aqua frigida vitanda, sterilitatem enim inducit, vnde mulieres, quæ aquam gelidam bibunt, infœcundæ fiunt: exercitiis, deambulationibus, & fricationibus vtantur, aër ad calidum, & siccum vergat, aut talis arte paretur. Optimo vitæ regimine instituto, humores ad expurgationem parabis syrupo capillorum Vener. duarum radic. fine aceto, de artemisia, de eupatorio, & melle rosaceo, cum decocto betonicæ, maioranæ, melissæ, cyperi, calamenti, aut fœniculi. Post eorum longam præparationem eos expurgabis agarico, semine cartami, electuar. indo, diacathol. syrupo regio, aut pillulis de hiera, de agarico, alephanginis, & mastichinis, & aliis, quæ euacuandi humorem pituitosum vim possident.

Quam purgationem per epierasim facere etiam licebit, vt consulit Ludouic. Mercat. præcipuè si adsit humorum sarcina, & vnica euacuatione non possint expurgari. Deinde deueniendum est ad ea quæ vterū calefaciant, & roborent, humoresque attenuent, ex quibus aliqua interiùs assumuntur, reliqua exteriùs admouentur. Quæ interiùs assumuntur, sunt confectiones calidæ, vt diamosch. diambra, plitis, theriaca, & diasaluia, quæ vnius drachmæ quantitate cum vino ieiuno ventre propinari debent. Inter omnes laudatam reperio hanc confectionem, quam tradit Mercurial. ab eoque desumpsit Ludou. Mete quæ talis est. ℞. zedoariæ, doronici, galangæ, ana ʒ. j. ß. cinnamomi, carioph. ana ʒ. j. ß. spissæ, piperis longi, ana ʒ. j. satyrij, castorei ʒ. j. moschi, & ambræ, ana g̃. vj. sacchari, & mellis, quantum satis sit, vt fiat mistura, cuius fœmina summo mane capiat ʒ. ij. cum vino odorato, idque efficiat quatuor, aut quinque diebus continuis ante viri accessum. Vtile etiam est assumere castoreum, cuminum, anisum, & pulegium, & eis piper admiscere, ex Aet. quæ in puluerem redigi possunt; vel cum xylo aloë, & saccharo tabellas formare, vel conditum cum melle. Prodest etiam bibere ℈. j. castorei cum vino: sumere etiam possunt acorum conditum, aut diaciminum, vel dragea tam ex pulegio sicco, & pipere.

Exteriùs admouentur balnea, præcipuè naturalia ex sulphure, quæ esse vtilia experimento didicimus, in quorum defectu vti possumus fomentis ex decocto melissæ, matricariæ, artemisiæ, maioranæ, foliorum lauri, pulegij, apij, fœniculi, & enulæ; in quo decocto immergatur etiam mulier ad vmbilicum vsque, ibique resideat vnius horæ spatio.

Suffumigia etiam validè conducunt, quæ ex calidis odoratis conficiuntur, eaque commendat Hippoc. 2. *de morbis muliebribus*, & parari possunt ex mirrha, styrace, cassia, cinnamomo, cariophylis, ligno aloës, moscho, & ambra, vel ex illis confici possunt pastilli in hunc modum. ℞. pulueris styracis, cariophylorum, cinnamomi, ligni aloës, agalochi, & baccarum lauri, ana ℈. j. moschi, & ambræ, ana g̃. vj. laudani de purati, quod sit satis: misce, & fiant pastilli. Alipta moscata, gallia moschata, & diamoschum ad idem valent, si eis suffumigentur mulieres. Modus suffumigandi sit, vt habeatur vas angusti orificij carbonibus repletum, super quos ponantur pastilli, aut inspergantur pulueres; deinde pannis circumdatum vas locis muliebribus supponatur, ita vt totus fumus ingrediatur loculos. Pessaria etiam, vt maximè vtilia commendantur, quæ habeant vim vterum repurgandi, & calefaciendi, quæ in hunc modum parantur. ℞. bdellij, artemisiæ, maioranæ, & macis, ana ʒ. ß. galliæ moschatæ ℈. ij. pulueris hieræ, aut agarici ʒ. j. cum laudano, aut melle tosto fiat pessarium. Fieri etiam possunt ex myrrha, & galbano.

Vnctiones etiam partium inferioris ventris fiant ex oleo laurino, nardino, anetbino, & de styrace, quibus aliquid vini admisceatur, ex quibus cum cera, & pulueribus præscriptis vnguenta formari possunt.

Si sterilitas à causa calida initium habeat (quod rarum esse iudico) victus, & reliqua ad frigiditatem, vergentia e igi debent. Quod si succi calidi in corpore redundent, ipsos euacuare tentabimus, sumpto exordio à sanguinis missione; deinde humores ipsos præparabis, & cholagogis medicamentis euacuabis. A purgatione vesicæ, ventri, ac lumbis refrigerantia adhibenda sunt, ex Aetij præcepto, velut solani, aut vmbilici Veneris succus, rosaceo admisto, lanâ exceptus. Idem & in pudendum commode subditur. Eædem etiam partes vnguento refri erante Gal. & rosaceo, & oleo rosaceo liniantur, aut succo solani, portulacæ, plantaginis, vel similium.

Humidam intemperiem corrigimus per exsiccantia, quæ si humoribus adiuncta sit, vt sæpius euenire contingit, eos vt diximus, demere oportet per medicamenta expurgantia. Post purgationem si ventriculus cruditatibus sit refertus, & vteri causam ipse præstiterit, vomitus semel, aut bis in hebdomada est prouocandus; deinde vtendum est remediis suprà traditis pro curatione sterilitatis ex causa frigida; talia enim vim exsiccandi possident. Sed quia humiditate vterus laxatur, & os eius hiat, & semen non retinet, eis admisce-

Margin notes: Quæ prog. nostica. — Curatio sterilitatis ex frigidiate. — Curatio sterilitatis ex calida causa. — Curatio sterilitatis ex humiditate.

bis ea, quæ adstringendi, & roborandi vim obtinent, in hunc modum. ℞. mirrhæ, masthichis, thuris, sanguinis draconis, terræ sigillatæ, boli armenici, cinnamomi, cariophylorum, macis, cubebarum, & eiperi, ana ʒ.j. moschi, & ambræ, ana ℈.x. laudani quod sit satis, misce, & fiant pastilli, quibus suffumigentur. Ex eisdem euaporationem recipere, si decoquantur, vtilissimum est. Non minùs conferunt emplastra ex rebus corrobotantibus, & exiccantibus ossi sacro ad renes vsque admota, si priùs huiusmodi partes emolliantur, & calefiant blandis medicamentis, vt meliùs emplastris cedere valeant: quibus blandis auxiliis vtendum est octo, aut nouem diebus ante emplastri exhibitionem. Ego autem maxima cum vtilitate vsus fui emplastro hoc. ℞. masthichis, cinnamomi, cariophyl. sanguinis drac. benzoini, nucis moschatæ, cubebarum, ligni aloës, pulu. granæ, coralli, rosat. & succini, ana ʒ. ß. laudani depurati ʒ.j. moschi, & ambræ, ana ℈.vj. terebinthinæ quod sit satis, vt fiat emplastrum. Vmbilico etiam emplastrum magistrale pro matrice admouebis, vel id quod recipit cariophylorum, ligni aloës, macis, nucis moschatæ, electri, rosat. & puluer. granæ, ana ʒ.ß. moschi, & ambræ, ana ℈.iiij. laudani, & picis quod sufficiat, vt fiat emplastrum, quod in panno coccineo extendatur. Hæc omnia tamen sunt apponenda, transacta menstruali purgatione, ne sua adstrictione menstruam purgationem cohibeant.

Sed quia ex humiditate vterum infestante, tertio, aut quarto mense à conceptione solet deperdi fœtus, eo quod vteri acetabula mucoris plena sunt, & nequeunt fœtum continere, imò disrumpuntur, vt clarè ostendit Hipp. 5. *aphor. text.* 45. & sæpe à Medicis prægnantes remedia expostulant, vt fœtus ad maturitatem peruenire possit, ideò ante conceptum expedit remedia à nobis tradita admouere, corpusque cruditatibus scatens exsiccare; in quem vsum comprobant Authores etiam decoctum radicis chinæ, & saxifrasiæ quolibet manè pluribus diebus sumptum calidum; & si fortè mulier gallicæ affectionis suspicionem habuerit, ad sudationes ex ligno guaiaco, & similace aspera deueniet; si verò gallicæ luis nulla sit suspicio, conueniens erit etiam ad balnea sulphurea deuenire.

Curatio sterilitatis ex siccitate. Si verò sterilitas ex siccitate sit contracta, alimento humido, & balneis aquæ dulcis, & rerum humectantium, & euapotationibus earundem est corrigenda, & vnctionibus ex oleo amyg. dulc. violatum, sesamino, & vnguento resumptiuo, & tandem totum corpus vt hecticorum corpus resici, & humectari debet.

Curatio sterilitatis ex aliis causis. Quod si ab aliquo tumore, vel alio morbo initium habeat sterilitas, in tumoris, alteriusve morbi ablatione curatio sita est; verùm si ex mensium suppressione, aut immodico effluxu procedit, propriis horum symptomatum capitibus curationem inuenies.

Tempus venerі magis congruum explicatur. Sed vt conceptio meliùs fiat, assignare oportet tempus veneri magis congruum, quod desumitur ex Gal. *lib. de dissectione vului, cap.* 10. vbi inquit tempus conceptionis esse incipientibus, vel cessantibus mensibus; reliquo enim tempore purgationis, licèt aperta ora sint, non tamen concipere solet mulier, quia semen facilè decidit, & ab influentis sanguinis copia eluitur: incipientibus verò mensibus, aut desinentibus, venarum ora aperta sunt, & menstruum non multum, sed paucum, & paulatim effluit. Vlteriùs menstruum in parua quantitate est veluti quædam exsudatio sanguinis, qui siccescit in vtero, & illum exasperat; ob asperitatem verò semen meliùs adhæret vtero; aspera enim magis idonea sunt quàm læuia ad coalescendum; & hanc ob causam ligna, & lapides, quæ coagmentare inter se volunt artifices, si læuia sunt, attenentes priùs asperare consueuerunt. Propter læuitatem etiam, quæ vteros præhumidos habent, non concipiunt, donec læuitas auferatur; quod declarat Hippoc. 2. *de morbis mulierbribus*, dicens: *Ad virum accedat incipientibus mensibus, optimum autem desinentibus.* Ex quo constat, tempus magis idoneum esse desinentibus mensibus tunc etenim non est timor, vt semen ab influentis sanguinis copia eluatur, aut suffocetur. Vlteriùs sanguis siccus remanet in vteri parietibus, qui ipsum vterum exasperat; in principio verò purgationis procedente sanguine, ab illius maiori copia asperitas illa facile dimouetur.

Sed quia inter sterilitatis causas ætatem iuniorem, aut prouectiorem quam oportet, connumerant Authores, vtile existimo tempus nuptiis accommodum definire, ne ex immaturo coïtus tẽpore sterilitas subsequatur; quod tempus incipit in mulieribus post duodecimum suæ ætatis annum, in viris autem post decimumquartum, quo tempore, vt inquit Moschio, mulieribus menstrua superueniunt, sine quibus raro, aut nunquam fit conceptio, vt docet Arist. 7. *de histor. anim. cap.* 2. Quo tempore earum vbera ad duos digitos prominent, & vox puellarum mutatur in grauiorem, vt ipse *eodem libro, capite* 1. testatur. Quapropter decisum est 5. *Masculi*, iuncta glossa *verbo Puberes, & verbo Viripotentes, ti. ita de nuptiis*, quod incipiente pubertate, tam viri, quam fœminæ contrahere possunt matrimonium. Nam si puella parua sit, & denirginetur, illius vteri os valde debile efficitur, & relaxatur, præcipue si virile membrum sit magnum; cui subueniendum est, vt inquit Ludouic Merc. eam scilicet admonendo, ne ad virum accedat, donec grandior facta, viri coïtum possit sustinere. Ætate verò seniores steriles fiunt, quia earum vuluæ indurantur, & menstrua inordinatè procedunt, aut ex toto auferuntur.

Præter dicta, aliqua obseruare iubent Anthores in ipso coïtu, & post illum, quæ videri possunt apud Auicennam. Vnum tamen notat Paulus, videlicet, quod venus à tergo exercita belluarum more ad concipiendum conducit. Demùm aliqua sunt, quæ à proprietate occulta conceptioni inseruiunt, sed quæ à nobis tradita sunt, probatiora existunt, atque adeò ab aliorum tractatione abstinere visum fuit.

CAPVT X.

De aborsu.

Cvm frequenter mulieres leuibus de causis abortire soleant, & fœtus miserè vitam perdant, multique aborsus causâ filiis orbantur, operepretium erit in hoc capite de abortsu, & eius causis agere, vt inde sciamus, quâ methodo aborsus est præcauendus. Hippocrates 6. *epidem. textu* 2. aborsum vocat fœtus circa vterum depetditionem. Galenus *in comment.* ait: *Aborsus est imperfecta fœtuum emissio, vtcunque acta fuerit.* Quibus constat quocumque tempore abortum fieri posse. Hoc dico propterea, quod Mercurial. autumat, abortum tantummodò causari ante septimum mensem; tunc etenim

etenim fœtus imperfectus est, neque intra legitimum pariendi tempus constitutus, sicque illius extra vterum non potest emissio perfecta fieri: at septimo mense, octauo, & nono, quibus fœtus totam suarum partium perfectionem adeptus est, non abortire mulieres testatur, quia est adimpletum pariendi tempus à natura constitutum. Sed tanti viri pace, vt certum habeo, si imperfecte fœtus in lucem exeat, quocumque tempore grauidationis, aborsum partum dici. Ad cuius doctrinæ intelligentiam suppono, quod aborsus stat dupliciter; nam aut fœtus exit ante legitimum pariendi tempus, aut in ipso tempore a natura statuto mortuus, aut morti propinquus de ventre matris educitur. Priori modo ab omnibus aborsus nuncupatur. Secundo modo etiam aborsus nomen meretur, vt constat ex loco suprà adducto ex Hipp. nam deperditur fœtus circa vterum, & est imperfecta fœtuum emissio, siue sit ob tempus, siue ob aliam causam præter naturam. Contingere enim potest, quod tempore legitimo pariendi adsit causa, quæ fœtui noxam inferat, illumque debilitet, vt si ei alimentum deficiat, vel mater eius aliquo morbo acuto corripiatur, & fœtum in consensum trahat; tunc etenim potest fœtus deficere ante exitum, aut paulò post: nec poterit dici perfecta fœtus emissio, sed potius imperfecta, quo tempore nomen aborsus merebitur, vt constat ex Gal. verbis supra traditis; quod etiam demonstrat Arist. *1. sect. problem. problem. 9.*

An octimestris partus sit aborsus.

Sed dubitationem habet, an octimestris, siue mortuus, siue viuus exiens, & diu durans, dicatur aborsus. Andreas Laurent. *de re anatomica, q. 36.* censet partum octimestrem non dici aborsum; nam de ratione aborsus est, quod fœtus immaturus foras exeat, aut immaturus in vtero extinguatur; quod si perfectus sit, siue vitalis exeat, vel non, dicitur partus naturalis, & perfectus; & quia octauo mense fœtus suarum partium perfectionem possidet, partus in illo non dicitur aborsus. Idemque testatur Hieronym. Mercur. 2. *de morb. mulieb. c. 1.* quorum doctrina habere potest fundamentum in verbis Arist. qui *7. de histor. anim. c. 4.* ait: *Qui autem mense octauo nascuntur, viuere atque adolescere in terra Ægypto possunt, & quibusdam aliis in locis, vbi mulieres fertiliores sunt, multosque simul facilè ferunt, & pariunt.* Cum ergo tales viuant, perfecti in lucem exeunt, alias viuere non poterant, atque adeò partus ille potius naturalis censendus, quam aborsus.

Vera conclusio

Sed licèt hæc opinio veritatem habere videatur, facilè ex dictis impugnari potest; nam defendi non potest, quod mortuus fœtus exeat perfectus, licèt tempore partus legitimo in lucem prodeat, quo tempore partus ille potiùs dicetur aborsus; nam ratione temporis licet in partibus fœtus perfectionem adquisiuerit, ratione tamen alterius causæ imperfectus exit in lucem; nec scio in quo consistit illius perfectio, si de vtero matris est translatus ad tumulum. Si igitur quia fœtus perfectus est, manet superstes, sic similiter, quia est imperfectus, obiit, ita vt semper saluetur, quod aborsus est imperfecta fœtus emissio vtcumque facta, vel fœtus circa vterum deperditio, siue tempore pariendi legitimo, siue alio tempore fiat.

In quo differat aborsus & effluxio.

Aduertere tamen oportet, nomine aborsus non comprehendi eam seminis deperditionem, quæ intra primos septem dies fit; talem enim vocat Arist. *7. de histor. anim. c. 3.* effluxionem, dicens: *Effluxiones vocantur, quæ intra septimum diem corruptiones incidunt.* Nam ante septimum diem non fit conceptio, nec prima fœtus animatio, ante quam si semen excidat, non dicitur aborsus; nam aborsus est rei animatæ. Quod verò conceptio fiat septimo die, docuit Hipp. *lib. de carnibus*, dum inquit: *Primum etenim postquam genitura in vteros peruenit, in septem diebus habet quæcumque corpus habere debet.* Vbi Hipp. frequentiorem terminum conceptionis assignat; nam certum est ad plures, vel pauciores dies conceptionem extendi posse, & variationem suscipere, cum sit actio naturalis, quæ ex proportione agentis ad resistentiam passi resultat, & in omnibus eadem proportio, & resistentia seruari non possunt.

Locorum Hipp. conciliatio.

Ex his facilè intelligimus, loca quædam Hipp. quæ inter se pugnare videntur; nam *lib. Iusiurandum inscripto*, Deos, Deasque testes facit, se grauidis tali venam non secare, neque aliquid ad fœtum corrumpendum dare. At *lib. de natura pueri*, famulæ cantatrici iussit septies ad terram saltare, vt genitura in vterum ab illa recepta in terram proflueret: qui locus præcedenti contrarius apparet. Breuiter tamen eum à calumnia liberabimus, si dicamus, in iureiurando promisisse se non prouocare aborsum, neque ad hunc finem aliquid vtero gerentibus propinare; nam in Hipp. lege prohibitum erat, quemquam interficere, ibique promisit sanctè vitam agere. Libro verò *de natura fœtus*, nihil dictis contrarium suadet; nam licèt illius præcepto famula eiecerit genituram à viro receptam, eam tamen emittere iussit ante septimum diem, ante scilicet quàm conceptio, seu animatio fieret, vt ipsius verba declarant, inquit enim: *Talem sanè genituram sex dierum existentem vidi.* Cum hoc tamen homicidium non commisit, neque aborsum prouocauit, sed tantummodò effluxionem seminis, quam excitare in gentilica lege non erat prohibitum. Quibus claret Hipp. non sibi ipsi contrariari.

§. I.

De causis aborsus.

Aborsus causæ sunt in multiplici differentia, quarum meminit Gal. *3. de morb. popul. sect. 2. in hist. ægroti 9.* easque tradit Auicen. *fen. 2. t. lib. 3. tr. ct. 2. cap.* 8. & alij; quæ quidem in tantùm abortire faciunt, in quantum fœtum lædunt, contentricem vim debilitant, aut expultricem ad expellendum concitant, vt si grauidæ vehementer salierint, aut subitò horrendum quid conspicatæ timuerint, aut vehementer irascantur, aliamque animi fortem passionem patiantur, qua nimis corpus commouetur, & similiter vteri acetabula disrumpuntur. Inter animi passiones potest etiam annumerari desiderium, seu appetitus vehemens alicuius determinati alimenti, aut alterius rei, cuius ratione frequenter abortiunt, vt experimento didicimus; nam multoties contingit, quod alimentum olfactu, aut visu gratum appareat; quod si non sit præsens, sufficere solet illius recordatio, ad quod prosequendum stimulatur animus; quod si non consequitur, grauida vehementer contristatur, & ad hanc passionem sequitur aborsus; motis enim humoribus ad intra facilè suffocatur fœtus.

Huiusmodi appetitum tribuunt quidam non solùm matri, sed etiam fœtui, cuius contrarium probat Fontecha *luminari* 2. Non enim contingit, alimenti, vel alterius rei desiderium in fœtu ante materiæ seminalis animationem; quo tempore illa materia appetitu, & desiderio necessariò caret, & tamen abortit mulier: ergo talis appetitus est solùm matri tribuendus, cum præcipuè sit appetitus

scositiuus, qui operatur præcedente cognitione; & cùm rei desideratæ fœtus nullas habeat species, neque de illa habere potest cognitionem,& consequenter neque appetitum animalem.

An vteri angustia sit causa abortus.

Inter causas aborsus constituunt aliqui vteri angustiam, quorum fundamentum habetur ex Hipp. *lib. de superfœtat.& de sterilitate*, vbi inquit, quod si mulier in tertio, aut quarto mense, aut quinto semper abortiat, ob defectum amplitudinis vteri contingit, vtiturque medicamentis vterum distendentibus.

Sed quia ab antiquis omnes aborsus causæ traditæ sunt,& inter ipsas vteri angustiam non annumerant,imò omnes prætermittunt; vt certum existimo, non posse esse causam aborsus. Ratio huius est, nam vterus a natura taliter est contractus, vt possit amplius, & amplius distendi vsque ad consumptionem partus: quod si vteri angustia aufert augmentum,eo quod non extenditur vltra,non inde sequitur, quod auferat vitam, vt rectè admodum docet Mercur. & probari potest ex Hippoc. *lib. de genitura*, vbi ait: *Si enim non habuerint spatiositatem,in qua fœtus nutriri posset, necesse est ipsum tenuem fieri, vtpote qui non habet satis amplum locum ad incrementum capiendum.* Quod exemplo confirmare nititur dicens: *Quemadmodum si quis cucumerem, qui iam defloruit,& in cucumerario adhuc adhæreat, ponat, ac immittat in vas angustum, æqualis,ac similis euadit cauitati ipsius vasis,sic sanè in pueris res se habet.* Cùm igitur ex huius loci verbis constet, vteri angustiam fœtus paruitatem tantummodò causare, & non aborsum, adhuc ex illius sententia non debet connumerari inter aborsus causas,quod etiam insinuat Aristot. 10. *sect. problem. problem.* 14. dum quærit, cur in animantium genere alia paruo, alia magno consistant corpore? Qui respondet: *Causa duplex reddi potest,aut enim locus,aut alimentum id facit: locus si angustus est; alimentum si exiguum.*

Quid ergo respondendum est Hipp. ne sibi contrarius appareat. Mercurialis respondet, quod libri *de superfœt. & sterilit.* non sunt Hippocratici, sed ab aliquo Hipp. discipulo in lucem editi; alter verò *de genitura*, inter genuinos Hipp. est adscribendus, in quo ipse veram doctrinam tradit. Sed huius responsio effugit potiùs difficultatem, quàm absoluit: quapropter dicendum est, quod vteri angustia præter naturam, & violenta est abortus causa,quatenus amplitudinem tollit naturalem, impeditque illius extensionem,cuius ratione fœtus suarum partium magnitudinem debitam non consequitur,de qua est intelligendus Hippoc. *locis citatis*, vbi causas præter naturam aborsus recenset; alio verò loco de angustia naturali loquutus fuit, quæ inter causas aborsus connumerari nequit, quia vterus adhuc paruus naturaliter extendi potest, & sufficientem nancisci magnitudinem. Ex quibus constat Hippoc. doctrinam nullam pati posse calumniam.

Dolor etiam vehemens, cruditatum exuberantia, medicamentorum esus, sanguinis ex vulnere proflunium,aut sanguinis missio inter aborsus causas constituuntur, quæ citiùs abortire facit, si fœtus fuerit grandior, vt docuit Hipp. *text.* 31. loquens: *Mulier vtero gerens sanguine misso ex vena abortit, & magis si fœtus sit maior.* Si tensio etiam superuenit, abortire facit, vt ex eodem constat *lib. etiam 5. aphorismorum, text.* 27. Si aluus nimium profluat, idem efficere valet, vt ipse *textu* 34. *eiusdem libri* testatur. Similiter si ab humiditate, & cruditatibus vteri acetabula laxentur, & disrumpantur,aborsus sequitur, ex eodem Hippocra-

A te ibi, *textu* 45. Propter inediam, magnitudinem febris,alteriusve morbi magni,aborsus sequi solet, ex Galen. 5. *aphorismorum, comm.* 53. morbi etenim acuti non solum fœtum perdunt,sed matrem, ex Hippoc. *text.* 30. *eiusdem libri.* Odores pessimi,vt odor extinctæ lucernæ,abortum faciunt,ex Plinio 7. *natural. hist. cap.* 7. Si hiems australis, & pluuiosa fuerit, ver autem siccum,& aquilonium, mulieres, quibus partus ad ver inest, ex quacumque causa abortiunt, ex Hippocrate 3. *aphorismorum, text.* 12. qui euentus ex aeris immutatione dependet. In tempore calido, & sicco mulieres abortire solent,ex Auic. *fen.* 21. *lib.* 3. *tract.* 2. *capite* 3. hancque ob causam in regionibus borealibus,& in regionibus nimis frigidis, aut calidis facile in abortum incidunt mulieres, vt refert Albertus Magnus 10. *de animal. tract.* 2. *cap.* 2. Vigiliæ immodicæ, & immoderatum exercitium aborsum prouocare aiunt; quare grauidæ nec labores, nec motus vehementes sustinere possunt,

B præcipue primis,& vltimis mensibus,vt docet Galenus 4. *aphorismorum, comm.* 1. Balneum etiam abortire facit vterum laxando,ex Auic.

Aliam causam frequentiorem tradunt, nempe sanguinis multitudinem, & humorum nimiam molem, quibus vterus premitur, fœtusque suffocatur: huius causæ recordatur Auerroës 7. *collect.* 2. *capite*, quorum quantitatem demere iubet sanguinis missione, quia illis non indiget embrio.

Aborsus signa ex eius causis inuestigare licebit, quapropter examinare oportet,an aliquæ causæ ex traditis præcesserint, quæ aborsum concitare possint; ex illis enim facile in aborsus cognitionem, & in illius præsagium incidimus. Præterea si vtero gerenti mammæ graciles fiant, abortit, ex Hippoc. 5. *aphorismorum, textu* 37. & si altera mamma gracilis fiat geminos habenti, alterum abortit, ex eo-

C dem ibi, *textu* 38. Sunt enim communes quædam venæ mammis ac vteris, quæ vbi parum habuerint sanguinis, mammas graciles reddunt, & sanguinis defectu nonnunquam fœtus perimit, nonnunquam ad excretionem excitatur, vt *in comm. text. præcitati* Galen. insinuat. Item si lac multum è mammis effluit, significat fœtum esse imbecillem, ex eodem Hipp. *eodem lib. text.* 52. Similiter si purgationes eant,impossibile est fœtum esse sanum,ex eodem ibi, *textu* 60. debilitatur enim fœtus ob alimenti defectum, & sequi solet aborsus. In aborsu vitæ periculum imminet, præcipuè si fœtus grandiusculus sit, & in octauo mense, quo fœtus, & mater magis laborant. Ex aborsu tamen minùs læduntur quæ saniores sunt, & aluum naturâ laxiorem, ac vteri partes humidiores habent, & quæ magnos infantes sine molestia pepererunt, & quæ paucum sanguinem habent, & ætate sunt prouectiores,& non pingues, vt notat Aëtius *tetrab.* 4.

D *serm.* 4. *cap.* 19.

§. II.

Curatio aborsus.

Aborsus curatio præseruatio quædam est, quæ mulieri debetur ante conceptionem,aut postquam concepit, ne abortiat, quæ diuersam victus rationem, diuersumque curandi modum exposcit pro causarum differentia. Si igitur cognoueris ob aliquam intemperiem mulieres abortire, antequam concipiant, vnaquæque per contrariam qualitatem est corrigenda; quod si ex alio morbo

morbo abortus oboriatur, illi prouidebis adhibitâ curatione iuxta illius naturam.

Quod si humorum frigidorum adsit abundantia, quæ ventrem laxet, & aggrauet, ex qua frequentius abortire solent, abortum præcauebimus adhibito victu exsiccante, & aliis, quæ adduximus capite præcedenti pro curatione sterilitatis ex humoribus frigidis, & humidis.

Quod si adsit sanguinis multitudo, illum enacuabimus prius pro multitudinis ratione; deinde ad localia remedia capite antecedenti tradita recurrimus, vt dictum est; vnum tamen adducit Aetius, quod pituitam ex vtero optime expurgat, quod sic fiet. Colocynthidem magnam superne incidito, & seminibus eiectis, ac dimissâ medulla, oleum irinum infundito, eum dissectâ particula colocynthidem operito, & per diem, ac noctem madescere sinito, deinde feruenti cinere coquito, ac oleum excolato, & tepidum in vuluam inicito; quod præterquam quod pituitam expurgat, mulieres fœcundas facit. Oportet etiam vt assumat confectiones, & electuaria, & aliis vtatur capite præcedenti adductis.

Curatio abortus praeseruatiua ante conceptionem. Verumtamen si mulier iam concepit, & pluribus vteri cruditatibus sit referta, quarum ratione abortire solet, aliâ via incedendum est; non enim illam expurgare possumus, nisi magno vrgente morbo, aut turgente materia, & hoc à quarto mense, & vsque ad septimum, vt iubet Hippoc. 4. *aphorismorum, textu* 3. quapropter relictis vniuersalibus euacuationibus, victum exsiccantem, exercitiumque moderatum institues; & quia ab huiusmodi recrementis facultas retentrix vteri debilitatur, ideò ea adhibebis auxilia, quæ exsiccent, & simul roborent. Cibis itaque admisceantur mastix, vterque corallus præparatus, aut margaritæ præparatæ, assumereque possunt hanc confectionem. ℞. margarit. præp. ossis de corde cerui, rasuræ eboris, boli armeni, terræ sigillatæ, vtriusque coralli præp. ana ʒ. j. conseruæ rosarum antiquæ, & citoneor. ana ʒ. iij. mixæ citoneorum compositæ, quod sufficiat, vt fiat confectio, cuius quolibet mane accipiat granada cochlearia duo. Potus sit aqua deaurata, lentiscina, aut vinum album aquosum, vel eisdem aquis dilutum: deinde vti poteris vnguentis, & emplastris renibus, lumbis, & vmbilico admotis. Oportet igitur huiusmodi partes inungere oleo mastichis, nardino, abietino, & absinthites, aut hoc vnguento. ℞. olei nardini, mastichis, & citoneorum, ana ʒ. j. ß. olei irini, & anethini, ana ʒ. ß. pulueris mastichis, colophoniæ, mumiæ, & sanguinis draconis, ana ʒ. j. acaciæ, hypocistidis, & rhu obsoniorum, ana ʒ. ß. ceræ quod sit satis ad vnguentum: ex iis etiam cum pice nanali, & terebinthina fieri potest ceratum. Emplastrum mirabilis efficaciæ fieri potest in hunc modum. ℞. vtriusque coralli, vermicis, mastichis, electri, ana ʒ. j. ligni aloes, galangæ, calami aromatici, schœnanti, ana ʒ. ß. grao. chermes, sanguinis drac. boli armeni, terræ sigillatæ, bistortæ, sigilli Beatæ Mariæ, cinnamomi, & cariophyl. ana ℈. ij. styracis, calamintæ, ana ʒ. ij. laudani depurati ℥. j. ceræ, & terebinthinæ, quod sufficiat, vt fiat emplastrum, quod extendatur in panno coccineo, & renibus ac lombis applicetur, cui si aliquid gallæ moschatæ, & diambræ, vel moschi, & ambræ admisceas, pretiosius efficies, quod sterilibus ex frigida, & humida intemperie maximè etiam auxiliatur.

Præterea si abortus contingere solet ratione redundantiæ sanguinis, qui vterum grauat, fœtumque suffocat, vel sua multitudine vteri venas obstruit, ita vt ad fœtus alitionem sanguis non perueniat, oportebit sanguinem extrahere ex vena brachiorum communi, vt consulit Auer. 7. *coll. lect. citat. cap.* 4. dicens: *Ego autem dico, quod phlebotomia, quando adest repletio, quâ embrio non indiget, non est mala.* Cuius sententiam approbat Vall. 7. *controu. cap.* 7. qui asserit, sanguinis missionis tutissimum vsum esse in primis mensibus, magis periculosum in vltimis, in medius medio modo. Sanguinis enim missio nocet fœtui alimenti subtractione; sed quia primis mensibus, & mediis eo minus eget fœtus, quam in vltimis, ideò illis mensibus securius sanguinis missio adhibetur, postremis verò mensibus neutiquam, nisi magno vrgente morbo, & tunc cum meditatione faciendum, ne alimenti subtractione fœtus pereat. *Quo grauidis detrahendus sit sanguis vena, & quo tempore.*

Sanguinem ergo extrahere licebit, neque subitò, neque semel, vt docet Ludouicus Mercatus, sed interpositis aliquibus diebus; neque potissimum ad quartum, vel tertium mensem, nisi postea abortire soleat; quo casu quinto, & sexto mense sanguinem mittere oportebit; quod quidem, facies parum ante tempus, in quo fœmina abortire solebat, quo præsidio plures incolumes vsque ad pariendi tempus idoneum seruauimus.

Si verò abortus concitetur ob nimiam crassitiem, mulier est extenuanda victu tenuiori, & exsiccanti, frictionibus, aut moderato exercitio, & aliquibus sudoribus. Verùm si extenuata sit, cibis boni succi, & humectantibus, & vino præcipuè nigro est reficienda. Somnus, & moderatum exercitium iuuant, & quæcumque humectare valent. *Abortus præcautio ex crassitie, & tenuitate.*

Quod si ex flatu procedat, interiùs, & exteriùs quæ flatus discutiunt, admonebis, & quæ vteri intemperiem corrigere valent: circa hoc lege caput de ventriculi inflatione. At si ex animi passione vehementi ortum ducat, eam reprimere conuenit, præcipuè si id quod optatur, adimpleri non potest.

Quod si ratione morbi acuti abortum formidemus, victus non debet esse ita tenuis, sicut in non grauidis; nam licèt morbus victum prohibeat, fœtus tamen indicat grauidam esse nutriendam pro suarum virium, & fœtus reparatione, vt optimè animaduertit Meteur. Pari ratione medicamenta clementiora, & benigniora debent esse, fortia enim maximè alterant, & naturam perturbant, & ex eorum vsu abortus prouocatur, maximè primis, & vltimis mensibus; fœtus siquidem iis temporibus similes sunt fructibus arborum, qui si leni vento agitantur, statim decidunt. Sic similiter lenui agitatione, & commotione fœtus decidit, & corrumpitur, vt insinuat Galen. 4. *aphorismorum, comm.* 1. *citato.* Etenim ex validorum expurgantium vsu Altimari vxor, quæ vtero gerebat, eadem die mortua fuit, quæ forsan vixisset, si cum aqua epota enomeret catapotia, vt refert Hippocrat. 5. *de morb. popul.* *Abortus præcautio in febri.*

Sunt etiam aliqua experimento comprobata, quæ à proprietate occulta abortum impediunt, si collo, aut brachiis gestentur, vt lapis aquilæ, de quo refert Plinius *libr.* 3. *cap.* 21. quod grauidis alligatus continet partus. Puluis corticis rubri oui, aut alio cibo acceptus, maximè prodest. Sardonius quoque lapis superiori ventri appensus prodest, qui dum dolores partus instant, statim est auferendus. Lapis etiam in vulua, corde, vel intestinis ceruarum repertus idem facit, ex Aetio. Iacobus Rufferius 5. *mulier. cap.* 4. commendat ossiculum leporis astragulum dictum, quod est vltimum dorsi illius. Lapis etiam stellatus, vnguis ex vrsi pede, eius erinaceo combusto collectus, & oleo subactus in

vnguenti forma prodesse asseuerat ipse. Albertus Magn. & Serapio hanc vim magneti, & adamanti, & smaragdis tribuunt, aliaque tradunt; dicta tamen pro aborsus præcautione sufficiant.

CAPVT XI.

De partu difficili ac laborioso, & de secundinis detentis.

ANtequam de partus laboriosi causis sermonem instituamus, oportet causas partus naturalis priùs inuestigare, quibus cognitis facile ad institutum deueniemus. Ad quarum intelligentiam supponere oportet, quod partus naturalis dicitur ille motus, quo fœtus in lucem prodit tempore à natura constituto, cuius plures causas tradunt Authores. Arist. 4. *de gener. animal. cap.* 8. alimenti defectum esse causam partus legitimi testatur, verba eius sunt hæc: *Cùm enim pro magnitudine non satis praeterea fœtui est alimentum, quod per vmbilicum ministratur, lac vtile ad alendum succedit; cumque alimentum per vmbilicum non subsit, tunc se vena comprimunt, circa quas tunica est, qua vmbilicus vocatur; atque ob eam rem tunc exitum opportunè partus consequitur. Hipp. lib. de natura fœtus*, in eandem incidit sententiam, dum ait: *Alimentum, atque auctio à matre veniens, non amplius est matri sufficiens, quando decem menses praeterierint.* Galen. 5. *aphor. comm.* 37. eadem repetit verba; quo tempore, cum fuerit fœtus grandior, plus cibi requirens calcitrat, & membranas disrumpit, & initium partus matri affert. Et vt magis hæc sententia comprobetur; adduxit Hippocrates exemplum ex ouis volucrum desumptum; inquit enim *libro iam citato. Nascitur enim ex luteo oui volucris, alimentum verò, & augmentum habet ex albo, quod in ouo est; vbi autem deficit alimentum pullo, ex ouo non habens id sufficiens vnde viuat, fortiter mouetur in ouo vberius alimentum quærens, & pellicula circum disrumpuntur.* Et paulò infrà ait: *Sic etiam vbi auctus fuerit puer, mater non amplius sufficiens alimentum ipsi exhibere potest, & cùm defectu puer alimentum quærens, calcitrando pelliculas dirumpit, & à vinculo exsolutus, simul foras prodit.*

Causa partus naturalis.

Obiectio prima. Sed licèt hæc vera sint, & ab omnibus recipiantur, aliqua tamen sunt, quæ eorum veritatem euertunt. In primis stat authoritas Aristot. *loco vt suprà*, vbi asserit, quod vltimis mensibus grauiditatis causâ necessitatis lactis generatio fit, ex quo sic desumitur argumentum. Si lactis generatio fit ex sanguine redundante: ergo non deficit alimentum his temporibus ad fœtus alitionem, ac per consequens alimenti defectus non est causa partus naturalis.

Obiectio secunda. Secundò, nam plures vtero gerentes sunt ex sua natura sanguineæ, in quibus multa sanguinis quantitas redundat, qui neque in fœtus, nec matris nutritionem absumitur; & tamen tempore legitimo fit partus naturalis: ergo eo casu alimenti penuria non est causa illius.

Ad illas responsio ex eodem Hippoc. His rationibus respondere possumus ex Hippoc. *loco iam citato*, vbi reddit rationem, ob quam sanguis ad mammas feratur ad generationem lactis, dicens: *Cùm vteri tumidi pra puero fuerint ventrem mulieris comprimant, eius autem spleni vbi compressio contigerit, pinguissimam de cibis ac potibus foras prosilit in omentum ac carnem.* Ex cuius verbis colligimus, quod cum vterus distentus, & tumidus fœtus ratione comprimat ventrem, & partes superiores, ex tali compressione sanguis sursum impellitur, quem pinguissimum vocat Hippocrates; & sic foras, id est extra vterum prosilit; cumque in alias partes deferatur, ob vasorum communionem in mammas colligitur, ibique dealbatus, in lac conuertitur; est enim lac germanum sanguinis menstrui, vt inquit Hippocrat. 2. *epidem. sect.* 3. & postquam peperit mulier, principio motus accepto, in mammas ipsas procedit, vt ipse etiam testatur *lib. citato de natura fœtus*. Colligitur enim in parte superiori corporis, & mammis, propter ordinem primæ, originalisque constitutionis, vt etiam insinuat Arist. *loco iam citato.* Cùm ergo necessitatis causâ ad superiora ducatur, & impellatur sanguis, necessariò deficit in vtero; quo deficiente partus sequitur naturalis, vt Hipp. ostendit.

Aliam partus naturalis causam inuenit Auic. *fen.* 21. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 2. nempe defectum attractionis aëris. Verba eius sic se habent: *Partus non fit, nisi cùm fœtus non sufficit, quod ei mittit secundina ex sanguine, & quod peraenit ad ipsum de attractione aeris, cùm membra eius iam completa sint.* Hanc causam etiam admittit Conciliator *different.* 49. & est rationi consona; nam non minùs indiget attractione aëris, quàm sanguine, cui non satisfacit aer per arterias vmbilicales attractus, sicut nec satisfacit sanguis; sed indiget maiori attractione, quâ deficiente, mouetur ad exitum, quærens maiorem aëris copiam.

Aliam causam adducit Auicen. cui etiam assentitur Valeriola 1. *locor. commun. cap.* 8. videlicet angustiam vteri; inquit enim, quod fœtus fugiens à strictura prodit in lucem, quærens latitudinem spatiositatis. Hanc tamen sententiam redarguit Petrus Garc. *de locis affect. disput.* 65. *cap.* 3. sequeretur enim (inquit) quod remaneret fœtus in vtero secundùm naturam, quousque capacitas vteri adimpleretur; quod esse falsum ipsa ratio demonstrat: cùm sæpe mulieres simul plures fœtus concipiant, eosque intra vteri capacitatem contineant, ita vt vteri amplitudo non sit tantùm vni fœtui proportionalis, sed pluribus. Fecit enim natura animalibus perfectis matrices maximas, & quæ distendi possunt, vt magnam fœtus dimensionem capere valeant, vt inquit Gal. 14. *de vsu partium*, *c.* 4.

An vteri angustia sit causa partus naturalis.

Sed licèt alimenti inopia, & attractionis aëris defectus inter causas naturalis partus recenseri debeant, nihilominus vt certum habeo, potissimam illius causam esse maturitatem fœtus, & illius perfectionem; quod comprobare possumus ex Hipp. *lib. de septimestri partu*, similitudine quadam ex fructibus desumpta. Verba eius sunt hæc: *Quemadmodum autem in his, quæ ex terra nascuntur, fructus pleni, ac maturi secernuntur, ac decidunt, iuxta discriminationem, qua parte inhærent; sic etiam pueris maturis ac perfectis vmbilicus quidem conniuet, ac clauditur; reliqua verò aperiuntur, vt & ingredientia suscipiant, & exitus habeant secundùm naturam.*

Potissima partus naturalis causa.

Idemque confirmare visus est *libro de octimestri partu*. Simile exemplum tradit Galen. 4. *aphorismorum, comm.* 1. vbi inquit, quod sicut fructus cùm perfecti fuerint suâ sponte, & sine vi extrinseca decidunt; sic etiam fœtus, dum perfecti sunt. Quod etiam insinuat 15. *de vsu partium, cap.* 7.

Quibus locis partus naturalis causam ad fœtus maturitatem reducunt, qui suam perfectionem adeptus,

adeptus, calcittat, ligamenta, & membranas dis-rumpens, viam ad exitum parat; tunc etenim attenuatur, & resiccatur vmbilicus, ac conniuet, minusque firmiter hæret, fœtusque grauior cum sit, facultatem expultricem concitat, qui cùm iam in vtero sua receperit, & finem suum in ipso adeptus esset, vt inquit Arist. *loco toties à me repetito*, exitum necessariò quærit, & initium partus matri affert, ita vt opus parturiendi non solùm matri, sed etiam fœtui tribuatur, vt ostendit Galenus *5. aphorismorum, comm. 37.*

Ex nimia enim mole, ex pondere fœtus, & morsu excrementorum, quæ in secundinis colliguntur, facultas expultrix matris excitatur ad expellendum fœtum, vt ait Galenus *3. de naturalibus facult. cap. 12.* quo tempore collum matricis plurimum distenditur, & aperitur, vt possit fœtibus facilem præbere exitum. Sed quo pacto id accidat, mirari possumus, intelligere non possumus, vt ipse demonstrat *15. de vsu partium, cap. 7.*

Fœtus naturalis figura in partu.

Sed ne aliquid partui naturali deficiat, oportet vt fœtus exeat in debita figura, ita vt caput priùs descendat, & exeat; sic etenim commodius, & cum minori periculo excernitur; qui verò nascitur super pedes, propter debilitatem non potuit conuerti super caput, & est timorosum, vt ait Auic.

Causa partus laboriosi.

His igitur cognitis facile erit causas partus laboriosi ac difficilis inuenire, quas breuiter amplectitur Paulus, dicens: *Accidit difficilis partus, aut vitio parientis, aut fœtus, aut secundinarum, aut foris aduenientium.* Vitio parientis fit, si nimis crassa, & obesa sit, aut vuluam exiguam habuerit, aut doloris sit imperita, aut timida, vel aliquem morbum patiatur vteri, vel alterius partis, ratione cuius imbecillis fit, vt fœtum propellere nequeat sine magno labore. Idem accidit illi, si ex sua natura debilis existat. Vita otiosa partum laboriosum efficit, quatenus plura congerit excrementa, vt constat ex Arist. 4. *de generatione animal. cap. 6. & 7. de hist. animal. cap. 9.* Vitio fœtus contingit, vt si sit inusitatæ magnitudinis, aut magni capitis, vel monstruosus, vt biceps, vel mortuus, vel viuus quidem, sed imbecillis, ita vt se ad motum non adiuuet, nec foras possit procedere; vel si plures fœtos sint, aut figuram naturæ contrariam in exitu contineant. Ob secundinæ vitium fit, quando ipsa intus manet, ita vt ob crassitiem non auellatur, aut priusquam opus est, propter subtilitatem, & tenuem modum substantiæ abrumpitur, & humore euacuato infans præ siccitate ægrè deuoluitur. Ab externis tandem partus difficultas oritur, vt à nimio frigore vias coarctante, vel à calore nimia dissoluente, aut ab alio quouis fortuito accidente.

Signa fœtus mortui.

Cognoscimus partus difficultatem ex causarum præcedentium cognitione, quas inquirere debemus, vt eis auxilium afferamus, & ex iis, quæ actu in parturiente percipere valemus. Verùm si ob aliquem morbum, aliamve causam fœtus intrà vterum moriatur, illum esse mortuum dignoscimus ex frigiditate ventris inferioris, & ex magno circa vmbilicum dolore, pallore vultus, oculorum cauitatibus, anhelitu fœtido matris, cuius caput replebitur multis vaporibus, & prauis, nec sentietur in vtero motus infantis, sed vt res grauis mouebitur ad motum matris. Quod si mulier quatuor dierum spatio laboret in partu, tunc iam moritur fœtus, vt inquit Auicen. & oportet, vt non occuperis in fœtus conseruatione, sed in eius extractione. Ex labore partus mulieribus venæ pectoris frangi solent, & in phthisim, aut sanguinis sputum incurrunt: frangitur interdum, aut rumpitur peritoneum, & herniosæ fiunt; & vt notat Auenzoar, mulieribus difficulter parturientibus, oculorum pupillæ dilatantur. Præterea si mulier validas vires habeat, & anhelitum bonum, & animo non deficiat, saluabitur; si verò infirmas vires habeat, timere possumus, ne in ipso pereat partu.

§. VNICVS.

Curatio partus laboriosi, & secundinarum detentarum.

QVia dolor parturientibus nimis infestat, illius causas diligenter ante partum, & in ipso partu detrahere expedit. Quare euitare debent frigus, caloremque immodicum, & vitam sedentariam, & otiosam, imò vti oportet moderato exercitio. Coitus ante partum facilitat illum, vt quidam sentiunt. Partu ergo accedente, mulier in aere tepido collocetur, & in cubili clauso, illique spem felicis euentus promittere, & animum addere, ne præ timore, & dolore animo linquat, necessarium erit. Ambulet gradus ascendendo, & descendendo, & clamet, vt iubet Auic. Vtatur linimentis, quæ emolliant, & laxent iuxta dorsum, pecten, & loca muliebria, quæ fieri possunt ex oleo irino, de croco, chamæm. & amygd. dulc. cum vnguento dialtheæ, Agrippæ, axungia gallinæ, & anatis. Vtatur præterea balneis aquæ dulcis, in quibus etiam coqui possunt emollientia, & laxantia, vt malua, branca vrsina, beta, mercurialis herba, parietaria, & ficus aridæ, & pingues, vt docet Aetius. Cibi adstringentes prohibeantur, & sint emollientes, & in potu in diebus doloris partus consulit Auic. vt detur aqua fœnugræci.

Quod si os matricis aperiri incipiat, collocanda est mulier in sella, vbi ampliùs non saltet, nec moueatur, ne figura fœtus permutetur, quo tempore suffumigia apponi possunt, quæ aperire, & ad se matricem allicere valeant, vt consulit etiam Auic. Sternutatoria etiam conducunt, ex Hipp. *5. aphor. textu 35.* Illis enim totum corpus excutitur, & fœtus faciliùs expellitur. Quæ omnia conuenire censeo in quauis partus difficultate à quacunque causa procedat; aliqua tamen sigillatim trademus cuique magis propria.

Cura partus difficilis ex crassitie.

Si ergo pariens nimis crassa, & obesa fuerit, adiuuanda erit digitis obstetricis oleo lilij albi, aut dulci illitis, quos in vuluam immittat, & paulatim adaperiat, & dilatet; quæ etiam ante pariendi tempus ciborum paucitate parum extenuetur, laboret, & vigilet, vt sic aliquid pinguedinis absumatur, viæque illius strictæ adaperiantur.

Si ex timore, & debilitate.

Si verò sit timida, & debilis, optimo alimento est roboranda, admonenda, & exhortanda.

Ex vteri strictura.

Quod si ob vteri stricturam partus difficilis sequatur, mollientibus, & aperientibus, vt dixi, est vtendum, neque est quod in hoc ampliùs immoremur.

Ex imperitia dolorum.

Si imperita dolorum sit, docebitur, vt validissimè spiritum comprimat, & ad inguina depellat, vt docet Paulus.

Ex morbo.

At si morbum aliquem patiatur vessicæ, intestinorum, aut alterius partis, illi obuiandum erit ante tempus pariendi, cuius curationem ex proprio illius capite requires.

Curatio partus laboriosi

Ex fœtus, aut capitis illius magnitudine partus difficultas curatur linimentis vteri os laxantibus, vt

ex fœtu mortuo ma-gnitudine. vt oleo sesamino, & amygdalarum dulc. quibus illitis manibus obstetrix vuluam leniter tractando adaperiat, & loca muliebria, & venter inferior emollientibus vnguentis, & oleis liniantur. Quod si iis non sequatur partus, iubet Auic. vt obstetrix manibus educat; si verò non potest, fasciis circumligetur fœtus, & paulatim trahatur. Quod si id non confert, administrentur forcipes, & extrahatur cum eis. At si iis nondum educitur fœtus, extrahatur cum incisione, & reganur vt fœtus mortuus. Modum scindendi adducit Hipp. *lib. de exsect. fœtus*, vbi iubet præter alia, vt mulieris caput obueletur, ne videns, quod faciendum sit, timeat, ac exhorrescat. Quod si casus acciderit, ad illum librum recurre.

Difficilis partus ex multitudine fœtuum curatio. At si ex fœtuum multitudine partus difficilis fiat, obstetrix propinquiorem omni arte deducere tentabit, deinde alterum extrahere, & vni post alium viam parabit.

Ex vitiosa figura. Quando verò fœtus descendit cum vitiosa figura, obstetrix eum manibus conuertat, & ad naturalem reducat, vel ad ei proximam. Proxima naturali figura est, quando secundùm pedes descendit, quæ accidit propter debilitatem nascentis, non enim conuerti potest: qui si ad optimam figuram non possit reduci, eum ligare cum vitta linea, & extrahere conuenit, vt insinuat Auic.

Curatio partus difficilis propter fœtum mortuum. Sin autem partus difficilis fiat propter fœtum mortuum, quod diligenter est inuestigandum, cùm fœtus non possit se adiuuare ad expulsionem, quatenus suo motu non disrumpit membranas, & ligamenta, quibus inuoluitur, & continetur, ideò illius eductionem adiuuabimus sternutatione, & vt aliqui volunt, vomitu, & singultu, quibus corpus concutitur, & expellendi vis excitatur. Hæc si non prosint, aliqua medicamenta adducemus, quæ partim à proprietate occulta, partim verò à manifesta virtute operantur. Quæ à proprietate manifesta opus perficiût, sunt menses prouocantia, & acuta, & plerumque amara, vt docent omnes Authores; in quem vsum magis experientiâ comprobata tradere decreuimus. Valet ergo ad id hæc potio. ℞. decocti sabinæ, cassiæ ligneæ, & croci ℥.ij. puln. assæ fœtidæ ʒ.ß. castorei ℈.j. terantur subtiliter, & misceantur; syrupi artemisiæ ℥.ij. misce. Aut ℞. rutæ siccæ ʒ.ij. castorei ʒ.j. assæ fœtidæ, & myrrhæ, ana ℈.ij. terantur subtilissimè, & huius pulueris ʒ.j. in ℥.iij. decocti sabinæ assumat patiens. Centaurum maius, & cedria, non solùm fœtum mortuum eiicere faciunt, sed viuum interficiunt, vt docet Gal. 7. *simplic.* Theriaca etiam est in vsu, quæ prodesse solet, vt docet Galen. *de theriaca ad Pisonem.* Puluis dictami in vino assumptus sine violentia fœtum extrahit. Euphorbium quantitate ʒ.j. potenter fœtum ducit. Pessuli etiam fiunt, qui fœtum expellere faciunt, vt ℞. veratri nigri, vtriusque aristolochiæ, ammoniaci, staphidis agriæ, colocynthidis, & rutæ siluestris, ana ʒ.j. terantur omnia diligenter, & cum melle, vel terebinthina, lana, vel gossipio fiant pessuli.

Quæ à proprietate occulta operantur, sunt vngula asini, si super prunas apponatur, & vulua suffumigetur. Idem efficit suffitus stercoris ipsius, & suffitus spolij serpentis. Lac humanum, si bibatur, est clementissimum medicamentum ad fœtum educendum, ex Arnaldo de Villanoua. Lac etiam caninum ab aliquibus commendatur, cuius vsum reprobat Galen. 10. *simplic.* Quod si iis non expellitur, ad manualem operationem deuenire cogimur, & fœtum scindere, & extrahere, vt docet Paulus *libro 6. cap. 74.* circa quod lege Hippocrat. librum *de fœtus extractione.* Ante omnia tamen inspicere oportet, an mulier superstes futura sit, vel non; nam si salus speratur, manum admolicmur; sin contra, stringi non debet. Quod quidem venabimur ex virium illius firmitudine, & debilitate, & ex accidentibus, quæ ipsam consequuntur.

Quod si secundinæ rumpantur, & exeat humor, ita vt vterus arescat, & fœtus præ siccitate ægrè deuoluatur, vterus humectandus est, & emolliendus decocto maluarum, bismaluæ, & fœnugræci, & similium, aut oleo sesamino, & amygd. dulcium.

Quod si secundinæ detentæ sint, earum expulsionem adiuuare conuenit sternutationibus, & aliis corporis motionibus. Oportet etiam spiritum cohibere, nares apprehendere, & os, ex Hippocratis præcepto, & vti eisdem potionibus, & medijs, quæ conferunt ad expellendum fœtum mortuum, præter quæ valet hoc suffumigium. ℞. hellebori nigri ʒ.j. rutæ siccæ, galbani, castorei, & cupborbij, ana ʒ. j. ß. misce, & cum terebinthina aut melle fiant pastilli, quibus super carbonibus positis, suffumigentur.

At si iis auxiliis non prodeant, munet Auic. vt obstetrix secundinam manibus calidis, & oleo linitis apprehendat, & diligenter attrahat modò in dexteram, modò in sinistram partem, aut in rectam, cauens ne disrumpantur: quod si aliqua illius pars foras prosiliat, femori ligabitur, ne intrò recurrat, & os vteri oleo amygdal. dulcium, sesamini, & leporis axungia, cum pauco croco in linimenti formam est liniendum, vt sic eo laxato faciliùs secundinæ ducantur. Tandem si iis non excernantur, earum extractionem non soliciteris, ibi enim putrescent, & paucis diebus transactis, eas excludet natura sub forma saniei, aut aquositatis sanguineæ. Iucrim tamen si vires patientis deficiant, eas roborabis squâ caponum, vel gallinarum, ouis recentibus, vinu generoso, & aliis id genus.

CAPVT XII.

De mola vteri.

VT meliùs esse rei intelligatur, ab eius definitione exordiendum docet Philosophus. Est igitur vteri mola quædam caro otiosa, informis, & dura, vt inquit Gal. 14. *de vsu partium, c.7.* Dicitur *caro* per quandam analogiam; non quia reuerà talis sit, vt ex dicendis constabit. Dicitur *otiosa*, quia caret motu animalis, sed tantummodò ad modum grauium, & leuium mouetur, & ad motum alterius. Dicitur etiam *informis*, non quia formam non habeat, cùm omne ens naturale substantiale corporeum ex materia, & forma necessariò componatur; sed quia non habet formam hominis, aut viuentis. Dicitur præterea *dura*, ita vt asserat Plinius 7. *de histor. animal. cap. 15.* quod respnit ferri aciem, & ictum; quam duritiem non contrabere solùm ex calore exsiccante, vt aliqui volunt, autumo; sed potiùs ex propria forma, tanquam illi connaturali, resultat.

Quantum ad esse substantiale illius, omnes conueniunt,

conueniunt, molam non informari anima rationali, sic enim indigeret Sacramento baptismi: nec constat anima sensitiua, quia nullo modo sentit, nec mouetur, neque id aliquo signo deprehenditur.

An aliquâ informetur animâ.

Solùm est dubium, an mola formâ vegetanti prædita sit? Fernelius, & cum eo alij censent, molam viuere vita vegetatiua, ita vt illa caro non dicatur talis per analogiam, cum vitam habeat, sed veræ carnis rationem participat, quæ more plantarum excrementum sumit, alimentumque per venas prolicit. Cum enim nutriatur & augeatur, vt reliqua viuentia, ei non est deneganda anima vegetabilis.

Sed contraria assertio verior existimatur, nempe molam nullo gradu vita viuere; quam tuentur Vega, Petrus Garcia, & alij. Quæ sententia probari potest; nam si viueret anima vegetatiua, maxime quia experimur in dies magis ac magis augeri: sed hoc non sufficit, vt habeat vitam, siquidem talis auctio fieri potest per iuxta positionem, ita vt augeatur sicut ignis per combustibilium admotionem: ergo internum. Neque ex alimenti attractione concluditur, gradum aliquem vitæ habere, cùm plura entia reperiantur naturalia, quod sibi vtile est attrahentia, & tamen nullum vitæ gradum participant.

An sine viri concubitu fiat mola.

Fit in vtero mulieris, quia sola mulier pluri sanguine menstruo abundat, vt scripsit Arist. 4. *de generat. animal. cap. 7.* Sed illius causas tradere oportet. Plutarchus existimat, molam posse generari sine viri concubitu, quam sententiam sequitur Valles. 2. *contron. cap. 6. in fine,* eratque communiter recepta tempore Plinij, vt ipsius verba indicant 10. *natural. hist. cap 64.* vbi ait: *Molas, de quibus antea dixi, gigni putant vbi mulier non ex mare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit.*

Sed qui hoc placitum sequuntur, in duas sententias sunt diuisi, quidam enim censent, fieri ex sanguine menstruali, sine seminis muliebris occursu, inter quos Hieron. Merc. qui asserit molam esse carnem, atque nullam aliam habere generationem, quam ipsa caro; sed ad illam requiritur viri concubitus, licet non fiat medio semine virili; sed solùm ex illo concubitu loca muliebria incalescere ait, quæ vbi incaluerunt, duo præstant, & faciunt maiorem sanguinis attractionem, & calore vteri coagmentato, sanguis concoquitur, & in carnis formam redigitur.

Horum tamen opinionem redarguit Andreas Laurent. *de re anatomica quæst. 25.* nam cùm sanguis non habeat vim agendi, sed in ordine ad generationem, & nutritionem se habeat vt materia, non constat qua ratione ex eo solo generari posset molà, quam vinculis alligari, & membranis vestiri videmus, quæ omnia conformationis inchoatæ rudimenta sunt, & causam efficientem requirunt, quæ non potest esse sanguis; & calor coagmentatus ex vi concubitus cum viro non potest concurrere ad productionem carnis in genere causæ principalis, sed solùm instrumentaliter. Præterea impertinenter dicitur, quod est necessarius viri concubitus, vt excitetur vteri calor ad sanguinis coagulationem, & in carnis reductionem, cum ex aliis causis incalescere possit, vt ex motu, exercitio, manuum frictione circa muliebria, & coëundi desiderio.

Valles. *loco iam citato*, Gordon. *part. 7. de passionibus matricis, cap. 13.* & alij opinantur, molam fieri ex sanguine menstruo, & semine materno, ad quam non requiritur viri concubitus: & probari potest, nam in mulieris vtero est sufficiens causa materialis, sanguis scilicet menstruus, ex quo formari potest mola. Similiter adest etiam semen muliebre, in quo aliqua vis formatrix residet, vt Medici affirmant, quæ cum sit debilis virtutis, valet inchoare formationem, & non consummare, & loco fœtus molam producit. Quæ doctrina videtur habere fundamentum in verbis Hipp. *lib 2. de morbis muliebribus*, & *lib. de sterilibus*, vbi ait: *Mola porro conceptus causa hac est, cùm multi menses modicum, & morbosum semen conceperint.* Vbi nomine seminis (inquiunt) venit intelligendum semen modicum, & morbosum muliebre, quod ad molæ generationem præstat motus principium. Horum etiam sententia reiicitur, contra quam insurgit Holletius 2. *de morbis internis, capit. de mola*, & Andreas Laurent. *loco iam citato.* Primò authoritate Galeni 14. *de vsu partium citato*, vbi inquit, quod licet animalia ouipara concipiant, & oua pariant sine masculo, vt patet in gallina, quæ parit oua sine gallo; animalia tamen viuipara non concipiunt sine illo, quare mulier molam non concipit sine viro, vt ibi expressis verbis declarat. Secundò, nam dum mola generatur, producuntur etiam membranulæ, & inuolucra, quibus mola continetur, quæ non fiunt sine seminis virilis concursu. Tertiò, quia si ex solo muliebri semine mola conciperetur, virgines, quæ nocturnas pollutiones patiuntur, molam conciperent, cuius contrarium quotidie obseruatum est, nec visa est mulier, quæ sine viro molam conciperet.

An animalia ouipara concipiant sine masculo.

Alij censent, vtramque partem defendi posse, videlicet molam fieri posse ex semine mulichri, & ex semine viri; inter quos Petrus Garcia *disput. 73. cap. 5. de locis affectis*, qui asserit nulla efficaci ratione vnam magis quam aliam posse defendi, ac consequenter vtramque esse probabilem.

Conclusio vera.

Mihi tamen verior existimatur Galeni sententia, quæ asserit mulierem non concipere molam sine viri semine, & hoc modo est intelligendus Hippoc. *locis citatis*, vbi ex modico semine, & morboso, cùm sangoinis multitudine molam generari inquit. Hanc sententiam sequuntur Lupeius in annotationibus super libros *de vsu partium*, Hollerius, & Andr. Laurent. *locis iam citatis*, quam possumus probare primò experientia ducti, cum nullam videamus mulierem molam gestantem, quæ ex viri congressu eam non concepisset.

Secundò ex Galen. *loco iam citato*, vbi quærit causam, ob quam ouipara oua pariant sine masculo, viuipara verò molam sine illo adhuc parere non possunt, quæ quidem ouis illis proportione quadam respondet. Cui dubio ipse satisfacit dicens: *Verùm id in gressilibus quidem animalibus adesse non potest. Cùm enim omnia hæc volucribus longè sint humidiora, corpus fœmininum omninò habent imbecillum, quod eò motus progredi non potest, vt formam artificiosam fœtui imprimat.* Ex quibus constat, fœminas gressilium animalium molam non concipere sine viro, ob earum humidiorem naturam.

Quod si dicas, ibi loqui Gal. de conceptione perfecta, vt vltima verba ostendunt, dum ait: *Quod eò motus progredi non potest, vt formam artificiosam fœtui imprimat.* Ex quo non sequitur, quod fœtus forma perfici non potest sine masculi semine: ergo nec mola; nam in fœminæ semine poterit adesse virtus ad productionem molæ, & non ad perfectionem fœtus. Respondetur illo loco tam fœtus quàm molæ generationem Galenum amplecti, vt sequentia illius verba declarant. Quibus asserit,

quod si tale animal siccum gressile fœmineæ naturæ daretur, in se quidem molam sine masculo conciperet; sed quia mulieres, & fœminæ gressilium animalium volucribus sunt humidiores, ideò sine masculi congressu molam adhuc concipere non possunt; nam à sanguinis redundantiâ, & excrementorum multitudine vis fœminei seminis extinguitur, & sic semine indiget masculino, quod operandi principium afferat.

Ex quibus infero, semen virile paucum, aut morbosum esse causam molæ efficientem, quod quamuis ex se habeat producere effectum similem principali agenti, à quo fuit decisum; tamen quia à sanguinis menstrui multitudine, vel quia morbosum est, eius virtus fœtus productiua impeditur, necessariò tunc operatur præter intentionem agentis, & producit effectum diuersæ speciei, nempe molam, & insurgit effectus monstruosus.

Quis morbus sit. Hic affectus est morbus in numero addito toto genere præter naturam, vt indicat Gal. 14. *method. cap.* 13. Actuarius tumorem carneum illum appellat; quod etiam insinuat Aëtius *tetrabil.* 4. *serm.* 4. *cap.* 80.

Hunc morbum sequitur coloris vitium, appetitus prostratio; ab initio tamen non tantùm fœminis ipsis, & obstetricibus, sed etiam Medicis conceptus suspicionem de se præbet: menses supprimuntur, mammæ intumescunt, stomachus subuertitur, lumbi grauantur, & venter attollitur, corpus gracilescit & vires languent. Verùm temporis progressu à vero conceptu discernitur; nam molam dolor punctionis sensum inferens subsequitur, neque in ea vllus percipitur motus, sed ad modum rei grauis mouetur; postea verò toto corpore imminuto, ac ventre ampliato, hydropis speciem repræsentat; ab ea tamen differt per tumoris duritiem, nam tumor hic digitorum compressioni non cedit, neque ad tympani modum sonat, neque ad manus contactum vlla fluctuatio percipitur; procedente verò tempore iecur refrigerari solet, & hydrops superuenit.

Mola durat in vtero. Solet in vtero perdurare mola vsque ad duos, vel tres annos, vt ex Hipp. & Auicen. deducitur. Arist. 4. *de generat. animal. cap.* 7. *citato* ait, quod ad quartum vsque annum durat, imò vsque ad finem vitæ consenescit, cuius curatio difficilis est, vt docet Hipp. præcipuè si mola magna sit, ita vt dicat ipse 1. *de morbis muliebribus*: *Hanc igitur maximè quidem nec curato, aut certè cum prædictione.*

§. Vnicus.

Curatio molæ.

Quæ sunt toto genere præter naturam, ea in totum submouere iubet Galen. 14. *methodi, iam citato.* Sed quia difficilè mola ex vtero tollitur, aut illius curationem non attinges, aut maturo consilio, & prædictione eam aggredi oportet. Ante curationem verò oportet exactè molæ signa contemplari, ne fortè in vtero fœtum benè formatum habeat mulier, & signis decepti aborsum prouocemus. Victus itaque debet esse optimi nutrimenti, qui simul emolliat, & attenuet. Potus sit vinum tenue. Exercitium inhibere docent Paulus, & Auic. præsertim inferiorum partium, quod ego potiùs consulerem, vt molæ descensum adiuuarem. Aluus lenienda, & mulieri futuri euentus bona spes est præstanda, ne animo deficiat.

A His sic statutis, si adsit sanguinis redundantia, ex talo sanguinem detrahes, deinde ad expurgationem humores parabis iis, quæ aperiendi, & attenuandi vim habent. Huius census sunt syrupi adianti, duarum, vel quinque radicum, de eupatorio, de artemisia, cum decocto hyssopi, artemisiæ, meu, cyperi, matricariæ, & aliis, quæ capite de menstruorum suppressione adduximus.

Facta humorum præparatione eos expurgabis; in quem vsum commendant hieram Logodion. Archigen. & colocynthidis. Conueniunt etiam electuarium elescop. & agaricum, pillulæ elephanginæ, & de agarico, ex quibus catapotia, potiones, & morsellos effingere poteris.

A purgatione vias laxare, & emollire, & vim expultricem excitare oportet ad molæ excretionem. B Vias laxamus balneis, & fotu rerum emollientium, & aperientium, quæ sic parari possunt. ℞. foliorum maluarum, & radicum altheæ, ana m. ij. caricarum, sebesten, dactylorum, ana n. xij. capill. Vener. matricariæ, artemisiæ, mentastri, pulegij, ana m. j. seminis anisi, & fœnugræci, ana ℥. ß. ex quibus omnibus paretur decoctum, cuius vaporem recipiat ægra, & in eodem decocto balneetur. Post balneum venter inferior, & pecten hoc vnguento illiniantur. ℞. oleorum amygd. dulcium, & sesamini, ana ℥. j. butyri ℥. j. ß. adipis anatis, & gallinæ, ana ℥. j. succi maluæ ℥. j. ceræ, quod sit satis ad vnguentum. Valent etiam vnguentum agrippæ, deoppilatiuum, & dialtheæ intra, & extra vterum adhibita. Oportet etiam vt aliquibus diebus assumat potionem ad eundem finem, quæ sic paratur. ℞. passularum sine vinaceis ℥. ß. prunorum damasc. & dactylorum, ana n. vj. cari- C carum n. iiij. seminis altheæ, & maluæ, ana ʒ. iij. contundantur omnia, & coquantur in iure pulli, ad tertiæ partis consumptionem, cuius quolibet mane accipiat ℔. ß.

Sed quia huiusmodi præsidia aliquando non prodesse constat, nam solummodò molæ ad exitum viam parant, ideò ad ea, quæ facultatem expultricem irritant, cuius opus desideramus, deuenire cogimur: sed quia talia non differunt ab iis, quæ tradidimus pro fœtus mortui extractione, capite de partu laborioso, ac difficili, ea in præsenti omittimus; si eis opus fuerit, ad illud caput recurre.

D

CAPVT XIII.

De coxendicum dolore.

Licèt de ischiade, siue coxendicum dolore, & de articulari morbo antiqui vno pertractent capite, quia eandem retinent naturam; nihilominus cùm aliqua peculiaria tradant huic dolori propria, quæ ad articularis doloris curationem non conducunt, placuit nobis de vtrolibet claritatis causâ diuersum caput instituere. Hic morbus coxæ dolor appellatur, à parte sumpta denominatione, & hoc morbo oppressos, nos coxos vocamus, græcè ischiade affectos, quia ischion illam partem nominant, vt docet Galen. 2. *methodi, cap.* 2. & *lib. de definitionib. medicis.* Arabes vocant sciaticos, vt constat ex Auic. *fen.* 2. a *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 5. Est quidem ischion magnus articulus, ac laxissimus, & rotundus, in quo ossis femoris caput cum osse coxendicis annectitur, profundam habens cauitatem, ob eamque causam quoquoversùs agita

agitatur, & circumagitur, vt docet Gal. 12. *de vsu partiu* ,c. 5. qui etiam ob easdem causas fluxionibus est obnoxius. A Huius partis dolor vehemens est ob neruorum copiam, qui ad ipsam partem perueniunt, & propter partium colligantiam partes sibi vicinas attingit, & quandoque extenditur vsque ad genu, & calcaneum, vt notat Auic. & etiam vsque ad pedis digitos protendi solet.

A quo morbo oriatur iste dolor.

Cum dolor sit symptoma morbum præsupponens, hunc ideò inuestigare per difficile non erit, cùm ex Galeno constet 1. *de causis symptom. c. 5.* & *de inæquali intemperie*, quod quoties natura alteratur, aut corrumpitur, dolores fiunt. Fit ergo dolor iste ex humoris affluxu, qui partem distendendo solutionem continui causat: & licèt Auic. asserat, quod hic morbus aliquando ab intemperie sine humoris affluxu causatur, verior tamen existimatur B Galeni sententia 10. *de compositione medicam. secundum locos*, & *sexto aphorismorum*, *comm.* 28. quem omnes sequuntur, vbi asserit morbum hunc fieri non posse sine humoris consortio, qui occupat coarticulationem, qua affecta, & expleta, in omnem partem circumsitæ neruosæ particulæ tenduntur, & ex iis oritur dolor; nam humores fluentes in ipsis partibus dolorem producunt continuum soluendo, & partem distendendo, & tumorem quandoque inflammatorium succendendo.

Causa.

Ad huius affectus constitutionem non solùm requiritur in parte præsentia humorum fluentium, sed etiam partis, ad quam fluunt impotentia, & debilitas, quæ duo huius morbi sunt concausæ; neque enim partis imbecillitas, neque humorum ad illam fluxio seorsim considerata hunc morbum pro- C creant. Oportet ergo, vt vtraque causa in vnum conspirent effectum, vt docet Gal. 6. *aphorismorum citato*, & Paulus *lib. 3. c. 88.* in quo omnes conueniunt.

Licèt ab omnibus humoribus excitetur huiusmodi affectio, à cruditatibus, & humoribus pituitosis præsertim originem ducere solet; nam cum intra articulos semper opus sit pituita, quæ eorum duritiem emolliat, & eorum motum adiuuet, necessaria est etiam omni tempore effluxio pituitæ ad illos; sunt etenim natura sicci, & ex longo vsu, & motione aridiores, & ineptiores fierent ad motum, nisi continuo pituitæ effluxu læuigarentur. Si ergo ex aliqua occasione pituitæ, & crudorum humorum adsit redundantia, promptius in coxam, & articulos decidunt, quam alij humores, quia naturaliter ad D illas partes pituita affluebat, & sic principio motus facto, non mirum si pituita redundans ad illas dilabatur, & coxendicum dolorem excitet.

Signa.

Notus morbus est; nam dolor sentitur in lumbis, coxamque molestat; inguina, femora, & nonnunquam crus trahuntur in consensum, præcederequè solent quæcumque frigidos humores gignunt.

Præsagium.

Hic morbus curatu difficilis est, vt docet Hipp. *lib. de internis affectionibus*, qui si semel curetur, redire solet velociter, ex Auic. Gal. tamen *lib. de euacuandi ratione per sanguinis missionem, c.* 18. ischiadas vno die curasse ait, facta ex crure euacuatione; erant enim venæ, quæ in coxa sunt, sanguine impletæ. Quibuscumque à coxendicum dolore diuturno molestatis excidit coxa, iis crus tabescit, & claudicat, si non vrantur, ex Hippoc. *6. aphorism. textu vltimo*, & de internis affectionibus inquit: *Ex hoc morbo multi claudi facti sunt.*

§. Vnicus.

Curatio doloris coxendicum.

CVm ex diuersis humoribus dolorificus iste affectus prodeat, pro humorum varietate victus ratio varia est instituenda, frequenter tamen commendant Authores alimenta exiccantia, quæ neque multùm nutriant, neque humores adaugeant. Conuenit etiam primis diebus victus tenuior, vt natura auara reddita, ad coxã minùs transmittat. Potus sit aqua lentiscina, aut deaurata, anisi, aut cinnamomi; exercitium sit moderatum, aut nullum; animi passiones euitent, ventremque lenem B habeant, aut clysteribus subducatur, frictionibusque vtantur partium superiorum. Victus, & vitæ regimine instituto, consulunt omnes sanguinem extrahere, siue plethora adsit, siue humores sua qualitate infestent; nam humorum fluentium retractio, eorum verò qui iam partem obsederunt, deriuatio medela est, vt inquit Gal. 2. *de arte curatiua ad Glauc. c.* 1; talis autem retractio optimè sanguinis missione completur. A venæ ergo sectione exordiendum est. Et quamuis Gal. *loco iam citato*, ischiadas curauit sanguine misso ex talo, meliùs tamen reuellimus sectis brachiorum venis: quod etiam ipse docuit 10. *de composit. medicam. secun*: *locos*; vbi sic: *Tanquam igitur maximam vim ad affectionis curationem habeat totius corporis euacuatio, ab ipsa incipiendum est, non solum à cruribus, sed à cu-* C *bito primùm sanguinis detractione facta.* Quod etiam confirmauit Aëtius *tetrab. 3. serm. 4. cap. 1.* Detracto ergo sanguine ex brachiorum venis reuulsionis causà, eas quæ sunt in malleolo, aut poplite secare debemus; ea tamen venæ sectio fieri debet de poplitibus & malleolis forinsecus, vt docet Hipp. *lib. de natura humana*; sic etenim meliùs deoneratur natura, & partium rectitudo seruatur. Quod si sanguinis missio fiat ex vena in pede, quæ est inter minimum digitum, & sibi propinquum, esse solet maximi iuuamenti, vt docet Auic. *fen. 1. 2. lib. 3. tract. 2. cap.* 4. in sanguinis tamen extractione considerare debemus humoris ideam, ægri ætatem, regionem, & morbum; si enim affectio inueterata sit, ætas senilis, & humor frigidus, parcè sanguinem detrahes; in contrario verò statu D audacius procedes.

A sanguinis missione humores præparabis, & expurgabis, ex Aëtij præcepto. Auxiliatur etiam vomitus, magis vtique, quam euacuationes infernæ per ventrem, vt qui reuellit deorsum repentem humorem, ex Galeno *loco proximè citato*. Clysterum acrium vsus proficuus est, ipsi enim humorem distrahunt, & à parte videntur deuiare.

Topica.

Sed quia humor in parte collectus remediis vniuersalibus non educitur, ad alia præsidia particularia deuenire opus erit. Ante tamen eorum vsum aduertere oportet ex Galeni sententia, quod in ischiade non est vtendum repellentibus, sicut in aliarum iuncturarum dolore; cùm enim in profundo sita sit, humores in profundum facilè compelluntur, & augetur affectio.

Præterea in principiis non est vtendum nimis calefacientibus; nam fluxiones calore nimio exacerbantur, calore plus attrahente, quàm fluxiones cohibente. Debent ergo esse in calore, & frigore temperata, & dolorum sedatiua, quæ si non prosint,

sint, factâ vniuersali euacuatione per medicamenta expurgantia, ad efficaciora, & valentiora deueniendum. Conuenit ergo ab initio partem inungere oleis chamæmali, anethi, iridis, & rutæ, aut cum oleo nardino, & de castoreo, cum modico vini, & aceti, vt citiùs penetrent a: ut calamentum, rosmarinum, pulegium, chamæmalum, ruta, melilotum, & anethum in aceto bulliant, & cum spongia fiat fotus, aut pars inungatur hoc. ℞. vnguenti marciat. & aragon, & Agrippæ, ana ℥.ß. euphorbij, piretri, staphidis agriæ, ana ℈.ij. misce, & cum cera fiat vnguentum. Emplastrum de baccis lauri, & de meliloto, & guillen serben, aut oxycroceum dictum in corio extensum prodest. Oportet etiam partem abluere aquâ vitæ, aut ea confectione per alembicum extracta, quam anisi spiritum vocant, quæ potenter resoluit, & penetrat. *Nota.* Ego quidem aliquos curaui sudorificis auxiliis, & inunctione ex hydrargyrio, præsertim dum luis gallicæ aliqua erat suspicio. Valet etiam emplastrum diachilon cum sulphure, ita vt ℔.j. emplastri sulphuris ℥.j. respondeat. Emplastrum ex farina lupinorum, & erui cum oxymelite prodest, quod vehementius erit, si addas aliquid nitri, euphorbij, piretri, baccarum lauri, radicis cucumeris siluestris, calaminthæ, & resinæ. Emplastrum ex caranna, & tacamacha vtile etiam censetur. Cerata etiam ex galbano in aceto dissoluto, & pulueribus traditis cum cera, & terebinthina ad idem valent. Cucurbitulæ cum scarificatione ipsi parti sunt affigendæ, ita & hirundines. Balnea similiter naturalia sunt ex vsu, vt notat Paulus.

Vessicatoriorum vsus. Si verò affectio non auferatur, efficaciora exposcit auxilia, & ad vessicatoria deuenire iubent Paulus, & Aetius. Inter alia commendant illud, quod ex puluere radicis iberidis, & axungia componitur, quod supra partem in mulieribus per duas horas perlistat, in viris verò quatuor horarum spatio supra partem detineatur: deinde balneum ingrediatur, aut aquâ tepidâ abluatur, quo præsidio aliquibus diebus interpolatis vti debemus, vt præcipit Aetius. Vnguentum hoc idem efficit. ℞. synapis, euphorbij, & piretri, ana ℈.ij. olei irini, & rutæ, ana ℥.j. ß. ceræ quod sit satis ad vnguentum. Mel anacardinum, si eo pars liniatur, optimum est, quod transactâ vna hora remoueatur, vessicæque aperiantur, & humorem fluere sinito. Hæc tamen remedia, si corpus non sit sufficienter euacuatum, nouum humorum fluxum concitare solent. Cautè ergo in eorum administratione procedendum. Tandem vt vltimum remedium cùm, vitium longiùs se prorogat, articulum tribus, quatuorve locis vrere oportet, ac pluribus diebus vlcuscula aperta seruare. Sic etenim humor ad extima reuocatur, & euacuatur, & ipsa pars corroboratur, fortiorque redditur. [illegible]c siquidem modo Scytharum corpora, quos Nomades vocant, robustiora, & fortiora fiebant, qui cùm p[illegible] humiditate membra debilia, & ad motum inepta haberent, ipsa exurendo humiditatem illam, & membrorum mollitiem detrahebant, vt docet Hipp. *lib. de aere, locis, & aquis.* Laudant etiam aliqui venarum inustiones retrò aures, & fundamentum desumunt ex Hipp. 6. *epidem. sect. 5, textu* 22. vbi ait: *Cùm adsunt œdemata, venæ in auribus posteriores scarificandæ sunt.* Galenus *in comm.* inquit, quod œdemata appellat Hipp. fluxiones in crura decumbentes, & maximè ad articulum coxendicem dictum, vbi ait, quod venæ in auribus non sunt secandæ, quia admodum præexiguæ sunt; sed venæ, quæ sunt post aures, quæ grandiores, & ampliores cùm sint, faciliùs

A secari, & vri possunt. Huiusmodi præsidio vtebantur Scythæ, qui ex equitatione, propendentibus semper ex equis eorum cruribus, in coxendicum dolorem incidebant, & a morbi initio vtramque venam retrò aures secabant, & multam sanguinis quantitatem extrahebant, & a somno correpti, postea depulso somno sani exurgebant, vt testatur Hip. *lib. de aëre, loc. & aquis.* Fontanella in altero crure fiat, vt humor distrahatur.

CAPVT XIV.

De arthritide.

NOn minùs curatu difficilis est morbus iste, quam præcedens, quem etiam Medicorum opprobrium vocant, propterea quod si semel illud curare incipiunt, inceptam curationem nunquam, aut B rarò perficiunt, & vt immedicabilem relinquunt. Tamen vt huic tractatui nihil desit, curabo aliqua in medium adducere, quæ partim ad huius morbi exactam notitiam, partim ad curationem, & dolorum mitigationem conducunt. Dum enim humor aliquis in articulum prolabitur, & eam partem obsidendo, & distendendo dolorem efficit, morbus articularis vocitatur, in quo non solum articulus affici solet, sed ex copia humorum fluentium circum vicinæ partes, vt tendones, nerui, & ligamenta, quæ ad cutem vsque replentur, & tenduntur, ita vt maximos excitent cruciatus, vt docet Galen. 10. *de composit. medicament. secund. loc. cap.* 2. Hic morbus C diuiditur in chiragram, ischiadem, & podagram. *Huius morbi diuisio.* De ischiade actum est capite præcedenti. Podagra dicitur cùm humor confluens pedes, malleolas, & digitorum articulos infestat. Chiragra cùm manus, & illarum carpum, & digitorum articulos humor fluens molestat. Quod si quivis alius articulus, aut omnes patiantur, generali nomine arthritis, seu morbus articularis vocitatur. Morbus notus est, qui in solutione continui, & distemperie cum humoris affluxu, & aliquando cum tumore ad extra consistit. *Quis morbus sit.*

Circa partem affectam dubitant Authores, an humor intra articuli cauitatem dilabatur, an verò in eas membranas, quæ extrinsecus ossium extrema nectunt, & ambiunt, & in tendones, neruos, & ligamenta. *Dubium circa partem affectam.*

Fernelius existimat, humorem non colligi intra articuli cauitatem, hoc ductus argumento; nam D in nodosa, tophaceave podagra, atque chiragra humor in calculum iam concretus facilè eruitur, cute solummodò scissa, illæsisque manentibus articulis: quod neutiquam contingere posset, si intra illorum spatium humor concresceret; non enim ita facilè extraheretur, neque sine illarum partium læsione fieri posset.

Communis tamen sententia est, humorem illum in articuli cauitatem dilabi, vinculaque ac tendones, & neruos lædere; neque est ratio, quæ ad oppositum suadeat. *Communis sententia.* Non tamen in articuli cauitatibus humor tophaceam comparat naturam, nam humor ibi existens facilè dissoluitur, & digeritur per motum illarum partium, ad quem sunt destinatæ; mouentur enim articuli, & concalescunt, humorque quasi funditur, & attenuatur, ita vt rarò, aut nunquam in tophaceam naturam migret. Concrescit ergo frequentiùs humor in membranis ossa

ambien

ambientibus, quæ motu carent, ex cuius defectu humor non diffunditur, nec attenuatur.

Ex dictis non colligitur, ad tophi generationem non requiri calorem, imò contrarium ob erubimus, vt statim videbis; sed sulum colligitur, motum partium illius generationem impedire, quatenus per illum humor diffunditur, & in tenues redigitur partes.

Sed vt de tophis tractatio absoluatur, eorum causas tradere opus erit. Alexander Tral. & cum eo omnes asserunt, causam materialem esse humorem crassum, crudum, aut incoctum, qui ex inordinato ciborum esu, & ex alimentis crassis ortum habet.

Causa efficiens quandoque est calor adurens, & humoris partes tenuiores resoluens; quibus assumptis, quod crassius remanet, fit naturæ tophaceæ, & lapidosæ. Fit etiam a frigore stupefacientium auxiliorum, quibus præ ingenti dolore vtimur; his enim congelatur, & concrescit humor, & tumorem tophaceum parit.

De causis arthritidis. Huius morbi causas ex dictis capite de coxendicum dolore facillimè inuestigabis, quas adduxit Galen. *loco proximè citato*, & Paulus *libro* 3. *capite* 78. Aetius *tetrab.* 3. *sermone* 4. *capite* 7. & alij, qui confitentur fieri posse ab omnibus humoribus, præcipuè tamen ab humoribus frigidis, & crudis, quorum sententiam immeritò damnat.

Fernelius firmiter tenet, ab humoribus crudis tantummodò excitari posse, cuius contrarium quotidiana demonstrat obseruatio, signaque habemus conspicua, quibus humores diuersos hunc morbum procreantes dignoscimus, auxiliaque diuersa iuxta humorum differentiam adhibita prosunt; quod handquaquam contingeret, si ab vnico principio originem traheret.

De articulorum impotentia. Præter humorem fluentem conueniunt omnes requiri in articulis debilitatem quandam, ratione cuius humorum fluxionibus sunt obnoxij; quod indicare visus est Galenus *libro iam citato*, & 6. *aphorismorum*, *comment.* 28. Hæc tamen articulorum debilitas, seu impotentia contrahitur aut ex principiis generationis, quando scilicet parentes morbo articulari sunt oppressi; est enim morbus hic, vt omnes fatentur, inter hæreditarios connumerandus; cum quo stat, quod articuli producantur laxi, & molles, & ad humorum fluentium receptionem parati, ita vt facilè in hunc morbum incidant.

Vel producitur tractu temporis ex Venere, & Baccho; antiqui enim podagram Bacchi, & Veneris filiam esse clamabant, iis etenim maximain articulis impotentia consurgit; quibus accedit otiosa vita, aut intermissio alicuius euacuationis assuetæ, & quæcumque valent plura congerere excrementa. Ob hominum tamen modestiam Hippocratis tempore mulieres, pueri, & eunuchi podagra non laborabant; nunc autem propter immodicum otium, & vitæ intemperantiam hoc premuntur morbo; quod etiam euenisse conspexit Galen. suis temporibus, vt ipse ostendit 6. *aphorismorum*, *comment.* 28. 29. & 30.

Suppositâ articulorum laxitate, & debilitate, plura in ipsis accrescunt excrementa per paulatinam congestionem; nam ob eorum debilitatem, neque ea excernere, neque absumere valent; quibusbi detentis, morbus iste gignitur. Fit etiam dum humores in articulos ex aliis partibus dimandantur: circa hoc tamen, dissentiunt Authores; nam quidam existimant, partem mandantem esse caput, inter quos Fernel. 6. *de partium morbis*, & *symptom. capite* 18. qui quidem humores non cumulantur intra caluariam (tales enim per nares, & palatum euacuantur,) sed potius in partibus capitis exterioribus, & extra cranium; nam cum cutis, ex qua educuntur capilli, crassa, & densa sit, non facile ex illa humor exspiratur, sed tempore cumulatur, qui facillimè ad partes inferiores transfertur, & ad articulos propulsus morbum articulatem producit; quam ob causam venarum retrò aures sectionem & vstionem facere iubet Hippocrates 6. *epidem. sectione* 5. *textu* 23. Quod placitum comprobatur ex Hippocrate *libro de glandulis*, vbi coxendicum dolorem ex defluxione capitis per venas in spinalem medullam, inde in os sacrum, & in coxendicum iuncturas fieri docet. Idemque statuit *libro de locis in homine.*

Quid tenent cum. Cæterùm licèt hæc opinio habere videatur fundamentum in Hippocrat. verbis, communis tamen sententia est, humorum fluxionem ex pluribus partibus originem habere: nam ex humorum multitudine in venis morbus iste succrescere solet, quatenus natura onus deponere tentat, & ob articulorum laxitatem ad ipsos humorem redundantem trudit; idemque efficere solet, si humor suâ infestet qualitate.

Obseruatio. Præterea ex dolore colico anno millesimo sexcentesimo vigesimo octauo obseruaui aliquos in chiragram incidere; firmatis enim intestinis, quæ humorem illum anteà recipiebant, ad extremitates natura humorem illum transmittebat: quod etiam accidere visum est Auicennæ *fen.* 2. 2. *lib.* 3. *tractatu* 2. *capite* 5. & consonat doctrinæ Hippocrat. *libro* 6. *epidem. sect.* 4. vbi ait: *Cùm intestinum in dextra parte dolebat, & articulari morbo corripiebatur, erat quietior.* Similiter ex fluxione catarrhali originem habere solet, aut ex membri alicuius mutilatione; nam sanguis qui in membri illius nutritione absumi debebat, facilè in articulos dilabitur. Ex quibus colligimus, Fernelij, & aliorum doctrinam rationi aduersari, dum asserunt arthritidem ex capite tantummodò initium habere.

§ I.

Obseruatio.

Licèt vobis nouum videatur, & à nemine huc-usque traditum id, quod nunc propono veritati stans, Perillustris Comes de Valloria D. Franciscus Franco à Guzman arthritico dolore frequenter vexatus ex præsentia, & affluxu humoris biliosi, & pituitosi, vt ostendebant signa vtrumque humorem referentia; tamen in horum præsentia dolorem etiam patiebatur ex flatuum copia, ex ipsis humoribus in ipsis articulis calefactis congesta, à quibus partes maiorem dilatationem comparabant, & consequenter intensiorem dolorem. Quod inde constitit, nam facta supra articulum læsum leni compressione, statim eructabat flatus, & inde alleuiabatur; & quod magis est, si dolor pedem infestabat, pede molliter compresso, ore illicò eructando flatum reiiciebat, & dolor sedabatur; quod si pluries faciebat, toties eructabat; & licèt hoc reduci debeat ad mirandum consensum, qui inter nostri corporis partes datur, nam con-

consensus est vnus, conspiratio vna, & omnia consentientia, vt tradit Hippoc. libello de alimento; cum hoc tamen non possum non mirari, quod tantâ facilitate, & velocitate flatus, seu vapor existens in pedis articulo, ductus, & canales inueniret, per quos ad os perueniens ructu truderetur.

Hucusque dictum est, hunc morbum à quouis humore dependere posse, frequentiùs tamen ab humoribus frigidis originem ducere docent. Sed in hoc amplius non est immorandum, cùm quiuis humor proprias habeat notas, quibus dignosci quit; quas quia facilè percipies, superuacuum est illas tradere.

Præsagium.

Iste morbus succrescit veris tempore ob sanguinis multitudinem, qui à calore eo tempore rarescit, & attenuatur, & in articulos defluit. Aut autumno, ob vitiosam, quam contraxerunt humores, qualitatem, quâ natura ad expulsionem excitatur, dicente Hippocrate *6. aphor. text. 55.* Quicumque etiam podagrici fiunt, sedatâ in quadraginta diebus inflammatione, liberantur, eodem Authore *6. etiam aphorismorum, textu 49.* Aduenit frequentiùs senibus, & ætate prouectis, qui plotimis abundant excrementis, vt omnes fatentur. Quanta cum difficultate curationem admittat, nemo est qui dubitet, vt in huius capitis initio dictum est, præcipuè si ad eum deuenerit statum, vt humor tophaceam comparet naturam; nam soluere nodosam nescit Medicina podagram, vt prouerbialiter dicitur ex Ouidij sententia.

§. II.

Curatio arthritidis.

Curatio præseruatiua.

PRius quàm huius morbi curam instituamus, de illius præcautione est agendum, quam docet esse faciendam Galenus *libro quos & quando purgare conueniat*; sic enim articulorum dolores per plures annos inhibuit ipse, vt ibi ostendit. Præueniendi igitur sunt, & ineunte vere inaniendi, vel misso sanguine, si ex multitudine; vel data potione exporganti, si ex humorum corruptela morbis capi soleant: quod etiam insinuat Hippocrat. *6. aphorismorum, textu 47.* vbi ait: *Quibuscumque vene sectio, vel purgatio cum medicamento conuenit, hos verè purgare, vel venam incidere oportet.* Galenus *in huius textus comm.* huiusmodi euacuationibus vere, & autumno factis plurimos ab imminentibus morbis se præseruasse ait. Conuenit igitur ineunte vere, & autumno (quibus temporibus morbus iste assiduè affligere solet) antequam morbus superueniat, sanguinem mittere, præcipuè si sanguinis adsit redundantia, ita vt in his, qui sanguinis copiâ abundant, non solùm semel, sed bis aut pluries venæ sectio repetatur. Quod si arthritis molestat, communis vena scindatur; si verò podagra, sanguinem ex basilica eiusdem lateris extrahes; verùm si chiragra hominem apprehendat, ex talo sanguinem mittere licebit, vt docet Aëtius *tetrab. 3. sermone 4. capite 23.*

Facta sanguinis detractione, si vitiosus humor sit huius mali origo, eum demere expedit; hac tamen adhibitâ consideratione, quod si humor ex genere venoso in articulos confluat, eum euacuabis pillulis aggregatiuis, & arthriticis; quam euacuationem per interualla repetere licebit, vt humor

A ille, qui paulatim defluit, paulatim etiam euacuetur, factâ prius præparatione iuxta humoris peccantis ideam. Verum si ex capite originem habeat, pillulis sine quibus, cochiis, arabicis, vel de agarico vti licebit.

Quod si ventriculus, & prima regio plura congerunt excrementa, vomitus ter, quaterve in mense procurandus est, quem si reformidet æger, per inferiora humorem euacuabis, idque efficies pillulis hieræ an masticibus Fernelij. Terebinthinæ vsum cum rhabarb. commendat Ludouicus Mercatus.

Sed quia, vt dictum est, humorum non solùm copia, sed etiam articulorum laxitas, & debilitas est huius morbi causa, ideò non solùm oportet humores ipsos euacuare, sed etiam articulos, & membra corroborare, vt sic vtrique causæ satisfaciamus, in quem vsum commendat Aëtius, vt partes, quæ affici solent, sale, & oleo fricentur; sic enim (inquit) partium insitus calor adaugetur, & quod præter naturam est, discutitur, re-B crementaque consumuntur; quo remedio per omnem vitæ decursum vti iubet. Idem etia[illegible]ficit aqua marina, quæ humorem discutit, & membra corroborat, vt asserit Plinius *libro 31. natur. histor. capite 6.* aut decoctum rerum adstringentium ex vino rubro, vel vinum rubrum chalybeatum, vel deauratum.

Præter dicta vnum auxilium valdè efficax, & experimento confirmatum referam, quo aliquos præseruaui, nempe sudationem ex vinaceis, in quibus æger continuis diebus serò, & manè duarum horarum spatio sepeliatur, dummodo caput non habeat coopertum, vt liberè respirare possit. Sunt autem vinacea solidæ vuarum partes, ex quibus in torculari vuarum succus est expressus; ipsi enim partes firmant, ac roborant, & simul suo calore sudorem prouocando, humorem

Vinacea quid sint.

C partium, earumdemque recrementa euacuant, quorum vtendi modum scriptum reperies apud Donatum Anton. ab Altomari. Valent ad id etiam sudationes ex radice chinæ, smilacis asperæ, aut ligni guaiaci, præcipuè si gallicæ affectionis sit suspicio.

Oportet etiam fontanellam aliquando in sano crure aperire, si manus, ac brachia patiantur; aut in brachio, si pedes sint malè affecti, vel crura.

Sed quis videmus iis adhuc non posse præseruari, ob partium, quæ affici solent, languorem, consulit Aëtius crustas aliquas inurendo efficere, quasdam quidem paulò altius loco fluore infestato, alias verò propiùs, atque id cauteriis facere iussit, vtpotè quia magis siccant, & roborant membra, quàm caustica, & alia, quæ ignis vires habent.

Curatio huius morbi in accessione.

D Verùm cùm malum iam vrget, ægerque doloribus torquetur, victum instituere debemus, qui in principio tenuis esse debet, vt natura auara reddita minùs humoris ad articulos transmittat, qui in qualitatibus primis sit varius secundùm causam, & humorem, ex quo morbus iste succrescit, qui præcedente tempore debet esse ita moderatus, vt neque humores adaugeat, neque vires deiicere faciat. Euitent tamen caseosa, crassa, & salsa alimenta, & quæcumque aromatibus sunt condita. A fructibus, oleribus, & vino generoso abstineant. Potus sit aqua lentisci, aut gummi illius, aut deaurata. Aërem temperatum eligere oportet, aut ad contrariam humori qualitatem vergentem

vergentem. Animi fortes euitent passiones, ventremque habeant mollem, aut clysteribus subducatur.

His sic statutis, cùm humor ad partem fluere incipiat, illum reuellere conabimur, & hoc optime assequimur sanguinis missione, vt expresse docuit Galenus *de euacuandi ratione per sanguin. missionem, capite* 19. in quo non differt hæc curatio à curatione præseruatiua; & licèt primis diebus sanguinem copiosiùs detrahamus, si vires consentiunt, postea verò per interualla idem repetemus auxilium, vt vires ingentibus doloribus obsistant; neque tantùm sanguinis est extrahendum, quantùm exigit morbus, sed accidentibus aliquid est etiam relinquendum, vt testatum reliquit Galenus 1. *de arte curatiua ad Glauc. capite* 13. nam vigiliæ immodicæ, & dolores vehementes maxime prosternunt vires.

Aduertere tamen oportet, quod sanguis in minori copia est extrahendus in arthritidis specie, quæ ex sanguine non dependet, habitâ etiam consideratione temporis, regionis, naturæ, ætatis, & consuetudinis; nam hæc omnia obseruare debemus ad quoduis remedium magnum exercendum, vt ex eodem Galeno constat *locis citatis*.

Detracta sanguinis sufficienti quantitate, humorem expurgabis facta priùs eius præparatione; at si affectus ex bile procedat, non multùm differenda est purgatio, præcipue si dolores modò in hanc, modò in illam partem exciteniur; tunc etenim cum humor sit tenuis & ad motum facilis, naturamque habeamus adminiculantem, facile hunc euacuabimus humorem; est enim humor hic de turgentium genere, qui euacuatione indiget, antequam in parte aliqua firmetur.

Alia obseruatio. Quod quidem feliciter feci in quodam ægro, qui vehementer doloribus torquebatur in diuersis partibus, ita vt neutiquam quiescere posset, cui breuissimè bis sanguinem misi, & sine alia præparatione ei obtuli medicamentum purgans, quo sufficienter humorem huc, & illuc fluentem euacuaui, & intra vigintiquatuor horarum spatium à morbo, & doloribus liberaui, non sine magna adstantium admiratione.

Si verò humor crassior sit, differenda est expurgatio, donec magis attenuetur, & ad expurgationem paratior reddatur, qui remediis potentioris virtutis euacuari debet, vt ait Gordonius *partic.* 7. *de passionibus iuncturarum*, quia humor crassus difficiliùs mouetur, & in penitissimis locis, in articulis scilicet, est inclusus.

Quantùm attinet ad localia remedia, certum est in fluxionum principiis repellentia esse ex vsu, ea tamen cautè, & moderatè sunt administranda, vt monet Auicenna; nam si materia multa fuerit, & repellatur, timor est ne ad partem nobiliorem pulsa recurrat; quare licebit anodinis, & parum repellentibus vti. Quod si materia sit pauca, audaciùs repercutientia admouebis; cum hoc tamen timere oportet, ne repellentium frigiditate humores incrudescant, & diutiùs morbus protrahatur.

Conueniunt ergo in principiis fluxionum (præsertim si dolor nimis infestat, & humor sit sanguineus, aut biliosus) oxyrrhodinum, in quo madefiant linteola, aut succus plantaginis, portulacæ, aut brassicæ, aut hordacea farina cum oleo rosaceo ad instar cataplasmatis, vel oleum rosaceum oui albumini mistum, vel lac muliebre, aut caprarum, aut vinum rubrum aquæ rosarum admistum. Item emplastrum ex mica panis, farina hordei, oleo rosarum, & lacte, aut ex pulpa cassiæ, oleo violarum, & rosarum, & oui luteo. Verbasci, plantaginis, & portulacæ folia, psillium, lenticula palustris trita, per se aut cum oleo rosaceo, & farina fabarum, & hordei in emplastri formam dolores mitigare solent. Succus præterea solani, semperuiuæ, aut polygonij etiam iuuant, & alia quamplurima ab Authoribus commendata.

Verumtamen, quia his dolor non acquiescere solet, aliquid narcotici admiscebimus, in quem vsum conferunt, hyosciami, cicutæ, papauer. mandragoræ, & violarum folia læuigata cum oleo rosaceo, luteis ouorum, & farina hordei, aut decoctum earundem rerum, in quo madefiant panni, & partibus applicentur; vel vngantur partes hoc vnguento. ℞. olei rosar. & papaueris, ana ℨ. ß. opij. ℈. v. croci ℈. ij. ceræ albæ, quod sit satis ad vnguentum. Aqua ranarum per instillationem, aut decoctionem extracta vtilis ab omnibus censetur, in qua similiter aliquid opij dissoluere poteris.

Quatuor, vel quinque ranæ viuæ in ollam iniiciantur, in qua sit adipis suillæ ℔. ß. ibique ferueant, donec concrementur, quibus addes olei lumbricorum ℥. iiij. deinde per linteum colabis, eoque partem dolentem inunge, quod est remedium expertum.

Sed quia iis humor crassior redditur, & magis partibus adhæret, dolore sedato, ad resoluentium, & attenuantium vsum posteà deueniemus; ea tamen trademus, si priùs ea quæ initiis fluxionum competunt frigidis, adduxerimus; ea enim esse debent partim repellentia, partim discutientia; leuiter tamen digerere debent, ne ex eorum nimio calore, quod tenue est, resoluatur; & quod crassius, in thophaceam naturam migret. Quapropter ab initio frigidâ existente materiâ partem fouebis decocto rosarum, lentium, chamæm. meliloti, aut fœnugræci, radicum ebuli, aut vino rubro chalybeato, vel hoc vnguento partem illines. ℞. olei chamæm. & rosarum, ana ℥. j. axungiæ gall. & anatis, ana ℥. ß. lutei ouorum n. j. ceræ quod sit satis ad vnguentum. Valet etiam hoc. ℞. olei sambucini, rosarum, & irini, ana ℥. j. axungiæ gallinæ, & vnguenti resumptiui, ana ℥. j. mucilag. seminis psillij, & fœnugræci in aqua fœniculi, vel chamæmali extractæ, ana ℥. j. puluer. ibæ arteticæ, & iridis, ana ℨ. j. ß. ceræ quod sufficiat ad vnguentum.

Ex iis ad alia magis discutientia deueniendum: talia sunt emplastra meliloti, diachilon, & filij Zachariæ. Vel cataplasmata ex farina seminis lini, fœnugræci, orobi, & fabarum, cum puluere chamæmali, meliloti, stercoris caprini, & vaccini sicci, cum oleo liliorum, vulpino, aut lumbricorum.

Aut decoctum resoluens ex fœnugræco, chamæmalo, meliloto, radice ebuli, aneos, & iba artetica, & capite conquassato veruecis nigri. Vel ℞. oleorum liliorum, & chamæmali, ana ℥. j. vnguenti marciaton, & dyalthea, & butyri recentis,

tis, ana ℥. ß. ceræ quod sufficiat, vt paretur vnguentum. Oportet vlteriùs partes abluere aqua vitæ, aut ipsas roborare emplastro guillen-serben, oxycroceo,& confortatiuo Vigonis,& similibus in oleo lilij albi dissolutis ad vnguenti formam.

De tophorum cura. Tandem si humor tophaceam comparet naturam, emollientia, & discutientia conueniunt, in quem vsum accommodantur adeps suillus sine sale, medulla vituli, & cerui, vnguentum dialtheæ, malua elixa, emplastrum diachilon, & alia id genus.

Caseus antiquus, si in decocto cruris suilli salsi maceretur,& in mortario subigatur, deinde tophis imponatur, magnificè adiuuat, ex Galen. 10. *simplic. capite de caseo*; nam rupta spontè cute absque incisione, citra dolorem effluunt tophorum particulæ. Iuuant etiam adipes vetusti, ammoniacum, bdellium, styrax, lixiuium, adarce, & euphorbium.

Si verò dictis auxiliis morbus non cedat, ad balnea,sudationes, fontanellas, & vstiones confugere oportet, & ad alia quæ in curatione præseruatiua adduximus. Verùm si alia circa hunc morbum, & alios desideras, apud seniores requires; dicta tamen sufficiant pro horum morborum exacta notitia, & curatione: cedant vtinam in laudem Dei Optimi, & Maximi, necnon Intemeratæ, Deiparæque Virginis Mariæ Dominæ nostræ, absque labe peccati originalis conceptæ, & ad totius Reipublicæ vtilitatem conferant.

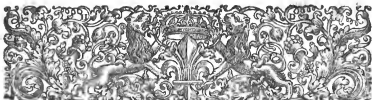
D.D. CYPRI

D. D. CYPRIANI DE MAROJA,

DOCTORIS MEDICI,

CONSVLTATIONES, OBSERVATIONES, ET ANNOTATIONES

AD PHILOSOPHIAM ET MEDICINAM attinentes, & ad Praxim maximè conducentes, vnà cum plurimis disputationibus Physicis & Medicis.

D. D. CYPRIANI DE MAROIA, DOCTORIS MEDICI, OBSERVATIONVM, ET ANNOTATIONVM MEDICARVM LIBER PRIMVS.

PROOEMIVM.

POST plurimorum annorum lapsum, quibus indefessè insudauerim in docendo mirabilem, & excelsam, & apud Magnates collaudatam Apollineam Scientiam in hac Regia Vniuersitate Vallis-Oletana, primò Methodi Cathedram, deinde Vespertinam, denique Primariam Hippocratis, ac Auic. continuò gubernans, in quibus etiam plura scripsi, quorum aliqua sunt typis mandata non sine totius orbis maxima vtilitate, alia manuscripta Tytonibus commissa, vt eorum frui doctrina valeant, & sibi, & aliis prodesse possint; cùm etiam ex tempore varia fuerim expertus, pluraque disputauerim nondum ab antiquis sufficienter discussa, & alia nondum ab illis inuenta, neque excogitata, quorum exacta notitia futurum (vt existimo) gaudebit sæculum, siquidem ex iis maximum fructum capessere non dubito in senili ætate iam constitutus, in qua prudentia magis præualet, ratio viget, & experientia plurimis actibus est confirmata; visum fuit mihi in lucem edere hunc Tractatum plurimis obseruationibus, disputationibus, & quæstionibus tam medicis, quàm physicis illustratum, vt esset verum meæ praxis complementum, in quo Philosophia elucet, in cuius sinum à primis temporibus adolescentiæ meæ voluntas, imò & voluptas studendi me contulit; nuncque in his grauissimis casibus, quos nouiter pertracto Philosophiâ vtens, sine qua nequit Medicina attingi, in eundem portum, à quo eram regressus, iterum confugi, nihil afferens quod philosophica ratione non demonstretur; sic etenim nomen Diuini Medicus assequitur, si Hippocrati credimus *lib. de decenti ornatu*, vbi ait: *Medicus Philosophus est aqualis Deo.* Neque quis poterit perfectè rerum proprietates scrutari, neque eas in salutem humanam dirigere, nisi ille qui hac scientia, quæ de omnium rerum cognitione pertractat, fuerit imbutus. Neque Medicina aliquid aliud est, quàm quædam sensibus obiecta Philosophia naturalis, quæ circa humanum corpus versatur, vt dum est in statu naturali, illud conseruet; & dum ab eo recedit, ad eundem sibi debitum reducat, sicuti vniuersalis Philosophia circa omne corpus, vt illud meditetur: quare non mirum, si Medicina subalter

ſubalternetur Philoſophiæ, & vt inquit Medicinæ noſtræ Princeps, *vbi deſinit Phyſicus, incipit Medicus*; quoniam concluſiones, quæ dantur in Philoſophia, principia ſunt Medicinæ, atque adeò Galen. libellum compoſuit, *Oportet Medicum eundem eſſe Philoſophum.* Qui ergo hunc librum legere, & intelligere velit, & vtilitatem ex illius doctrina depromere, vtramque ſcientiam, tam Philoſophiam, quàm Medicinam amplectens; ſi prudenter ſe gerat circa remediorum adminiſtrationem, habita priùs notitia de virium tenore, de ſtatu naturali, non naturali, & præter naturam ipſius ægri, non poſthabitis aliis, quæ in Medici conſiderationem cadere debent, poterit quidem multùm ſibi, & aliis magni eſſe emolumenti; quod quidem totum ex huius tractatus relectione deducere poterit.

A

OBSERVATIO I.

De ſanguine mittendo, & expurgando tempore veris, & in Luna decremento; in qua traduntur fundamenta ab Aſtronomia petita. Vbi etiam agitur de temporum mutationibus, quæ originem trahunt à Luminari maiori, & minori.

QVI ſanitate fruuntur, parati tamen ſunt incidere in morbum, & vt præſeruentur, liberenturque ab imminenti malo, ratione duce obſeruationibus quotidianis confirmata, eligunt tempus magis congruum ad venæ ſectionem, & purgationem medicamento exercendam; quod tempus eſt ver, quando ſcilicet Sol arietem ingreditur, qui eſt ſuæ exaltationis domus, vt Aſtronomi aſſerunt. Hic communis vſus habet fundamentum in verbis Hippocrat. 6. *aphor. text.* 47. aſſerentis: *Quibuſcumque vena ſectio, vel purgatio cum medicamento conuenit, hos vere purgare, vel venam incidere oportet.* Hanc Hipp. doctrinam comprobat Galen. in phraſi plurimis experimentis; ipſe enim fatur, plurimos præſeruaſſe à morbis, factâ venæ ſectione, vel purgatione, & euacuatâ causâ, quæ niſi euacuaretur, morbum gignere erat potens. Hoc tempus tribus menſibus conſtat, incipitque à die, quo Sol ad arietis primum punctum peruenit, quovſque Cancrum ingrediatur, qood accidit vigeſimaprima, vel ſecunda die menſis Iunij, in quo incipit æſtas, & eſt Solſtitium æſtiuale dictum.

B

Quando incipiat vernum tempus.

Ver tribus componitur menſibus.

Non ſolùm in his tribus menſibus ver adimplentibus dictarum euacuationum præualet vſus, ſed vt feliciùs ſuccedat, expectant decrementum Lunæ, fugientes, imò & renuentes ipſius incrementum; idque ita eſſe faciendum Medici periti docent; hæcque auxilia admouent præcipuè in decremento Lunæ menſis Martij, quâ præteritâ, aliud, & aliud Lunæ decrementum exoptant, vt huiuſcemodi remedia adminiſtrentur. Quænam autem ratio eos cogit decrementi Lunæ tempus expectare, ignorant, ſibique perſuadent ita eſſe faciendum; quia ſemper ita factum, & cum felici ſucceſſu. Plura enim ab effectu, & non per cauſas dignoſcuntur; neque quis ſciret, quod ignis eſſet calidus, niſi illius caloris periculum faceret. Nos tamen, qui naturæ abdita ſcrutari intendimus, non ſolùm huius rei veritatem à poſteriori cognitam inquirendam proponimus; ſed eam à priori, quantùm veri, quantumque falſi habeat, patefacere conabimur, iuxta Philoſophiæ, Aſtrologiæ, & Medicinæ principia, vt in ſequenti annotatione demonſtrabitur.

ANNOTATIO.

PLura ſcitu digna traduntur in hac annotatione, quæ plurimùm rerum notitiam, & earum vſum commonſtrant; neque aliquid ſcribere tento, quod in Reipublicæ vtilitatem non dirigatur. Inuenio enim in ſcribendo bonitatem, quæ vtile, honeſtum, & iucundum amplectitur; bonitas enim finis me mouet, hæc enim mihi, & aliis proficere valet, cùm in ipſa vtilitatem, quæ in ſalutis humanæ conſeruatione conſiſtit, inueniam; iucunditatémque, cùm nihil ſalute iucundius deſiderari poſſit; honeſtatémque, nam quid honeſtius, quàm ſeruare genus humanum, in cuius gratiam ſummus ille Opifex huius mundi machinam conſtruxit. Vt ergo dubium propoſitum abſoluatur, nonnulla de temporum mutationibus, & quomodo fiant, in medium adducam, vt inde quæſito faciliùs reſpondere poſſim. Quod ſi, vt fieri ſolet, mea ſcripta aliquibus diſpliceant dum hac vita fruor, forſan me ab ea diſcedente, quod non multùm elongari poteſt, benè accepta erunt, diceréque potero cum Propertio.

Quem ſinem habeat Author in ſcribendo.

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas:
Maius ab exequiis nomen in ora venit.

Ad rem igitur accedendo, de temporum mutationibus plura dixit Hippocrat. 3. *aphoriſmorum, lib. de aëre, locis, & aquis*, & *lib. epidem.* necnon Ariſt. per plura problemata, ex quibus plures morbi originem trahunt, ſæpéque ſalutem inuenimus in aëris, & temporum alterationibus, ſeu mutationibus, proptereáque Hippocrat. 3. *aphoriſmorum, texta* 2. aſſerit: *Naturarum hæ quidem ad æſtatem, illæ verò ad hiemem benè, vel malè ſe habent.* Et *texta* 18. in quibuſdam temporibus quoſdam optimè degere, alios verò non, ipſe ait. Quapropter pueri, & qui hos ſequuntur ætate, veris tempore ſani ſunt maximè. Rationem inſinuat Galenus *in commento*, nam vnumquodque à ſuo ſimili conſeruatur. Quia ergo ætas puerilis eſt calida, & humida, à temperie veris optimè conſeruantur: reliquæ verò ætates cùm à magis moderata temperie diſcedant, potiùs reductione ad contrarium egent, ſicque ſenes æſtate, & autumno vſque ad aliquid optimè degunt; hieme verò qui mediam ætatem habent, propter eandem rationem. Neque ſolùm mutationes huiuſmodi conſiderantur in ordine ad valetudinem, vel morbum, ſed etiam ad ciborum oblationem, & remediorum vſum; hieme enim cibis copioſiùs vtimur, quia ventres ſunt naturâ calidiſſimi, & ſomni longiſſimi, teſtante eodem Hippocrate 1. *aphoriſmorum, ſent.* 15. Similiter æſtate, & autumno cibos difficilè ſuſtinemus, hieme verò facillimè. Secundum locum ver habet, ex eodem libro, *texta* 18. Vſus remediorum non quocumque tempore valet, niſi neceſſitas vrgeat; qua de cauſa Hipp. ſub cane, & ante canem difficiles fieri medicationes aſſerit 4. *aphoriſm. text.* 5. & *libro de aëre, locis, & aquis, cap.* 6. vbi in hæc prorumpit verba: *Maximè autem obſeruare oportet magnas temporum mutationes, vt neque medicinas in illis libenter exhibeamus, neque vramus quæ circa ventrem,*

C

D

Salus, & morbus ex aeris alteratione dependens.

Quare vnū tempus congruit vni ætati, & non alteri.

In ciborum oblatione, & remediorum vſu mutationes temporum attendendæ.

Ortus, & occaſus Aſtrorū conſideratio in curatione morborum.

ventrem, neque secemus priùs quàm prætereant dies decem, aut plures, & non pauciores, &c. Neque est intelligendus Hipp. his, & aliis locis, ita vt nullo modo iis temporibus hæc remedia in executionem veniant; nam si præsens esset morbus, qui ipsa indicaret remedia, & fuisset periculum in mora, neutiquam sunt differenda. Tamen si morbus expectandi præbet inducias, commodius tempus est eligendum; hoc autem tempus magis congruum est vernale, eo enim tempore morbi siue præsentes, siue imminentes meliùs curantur, & præcauentur, quàm aliis temporibus anni: sicque Hipp. illam celebrem pronontiauit sententiam 6. *aphorism.* dum ait: *Quibuscumque vena sectio, vel purgatio cum medicamento, &c.* Plures enim intereunt, quibus Medici sanguineum mittunt, nihil omninò de temporum statu cogitantes, vt ait Gal. *l. de art. cur. ad Glauc. cap.* 14.

An incipiente vere statim sit in vim vena sectio, vel purgatio præcautoria.

Notare tamen oportet, quod non statim ac incipit ver, præseruandi causâ possumus sanguinem mittere, vel expurgare, nisi transactis ad minùs decem diebus, vt iam dictum est; & propterea inquit Hipp. *cap. proximè cit. Periculosissima etiam sunt ambo solstitia, maximè verò æstiuum: periculosum æquinoctium vtrumque, maximè tamen autumnale.* Hoc autem accidit, quia his temporibus incipiunt alterationes in aëre, quibus nostra immutantur corpora, & offenduntur. Quapropter pro quocumque tempore anni Hipp. assignat morbos, qui in qualibet temporis constitutione euenire solent, etiamsi tempora sint constantia, & omnia tempestiuè fiant. Nam temporum mutationes neutiquam fugere possumus, faciuntque aëris alteratione ab astris communicata, vt in morbos incidamus mutationi temporis conformes.

Mutationes temporum quomodo fiant.

Quanam autem ratione hæ eueniant mutationes, est quod primò scire desideramus; sed quia referuntur ad astra, ad ea confugere oportet. Est equidem in sphæra (Astrologorum placitum insequendo) quidam circulus Zodiacus dictus, idest quasi vitam dans, quia secundum motum planetarum, præcipuè Solis, & Lunæ sub illo hæc inferiora viuificantur. Hic etiam signifer appellatur, quia ex duodecim componitur signis, quorum nomina tradere non recuso, quia ad rei tractandæ notitiam spectant. Ea sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Hic circulus intersecat lineam æquinoctialem, & intersecatur ab ea, diuiditurque in duas medietates æquales, quarum vna declinat ad septentrionem, & signa sex ex quibus construitur, dicuntur septentrionalia, qualia sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo; & reliqua sunt meridionalia, seu austrina. Horum quædam sunt ignea, vt Aries, Leo, & Pisces: quædam aërea, vt Gemini, Libra, & Aquarius: alia aquea, vt Cancer, Scorpio, & Pisces: denique alia terrea, vt Taurus, Capricornus, & Virgo. Hæc enim elementis correspondent, quia ex sua natura in hæc inferiora qualitates elementales producunt, nisi ab aliquo planeta earum productio impediatur oppositas qualitates communicante, & signi qualitates frangente & attemperante. Similiter huiusmodi signa adaptantur quatuor ætatibus, necnon quatuor humoribus, quibus nostrum constat corpus, qui secunda elementa nuncupantur ab Authoribus, & denique quatuor anni temporibus. Siculi enim dantur signorum quatuor triplicitates, quæ elementis correspondent, assignantur etiam tres signorum quadruplicitates; nam quatuor illorum sunt mobilia, quia sunt initia quatuor temporum anni. Hoc est, quando Sol, qui annum gubernat, incipit esse sub aliquo ex iis signis, tunc tempora incipiunt. Hæc sunt Aries initium veris, Cancer

Proponuntur duodecim signa zodiaci.

Signorum triplicitates elementis respondent.

Quadruplicitates tres signorum statuuntur necessariò, ad temporum differentias.

æstatis, Libra autumni, Capricornus hiemis. Hæc quatuor signa constituunt primam quadruplicitatem, quam mobilem dicimus. Alia quadruplicitas est signorum fixorum, seu immobilium, quia dum Sol est sub aliquo ex iis signis, tempus seruat fixam constitutionem, vt dum Sol est in medio veris, æstatis, autumni, & hiemis, tunc tempora magis firma sunt quàm in principio, & fine ipsius temporis; nam in principio cuiusque temporis recedit Sol ab vno signo, & tempore, & accedit ad aliud; sicque mobilitatem habet: at verò quando ingreditur in signo fixo, firmiùs tempus seruat suam naturam, quàm dum accedit aut recedit ab illo; quod accidit in primo, & vltimo illius temporis. Signa ergo fixa sunt Taurus, Leo, Scorpio, Aquarius. Reliqua signa, in quibus finiuntur hæc quatuor tempora anni, communia dicuntur, quia communicant aliquid cum qualitatibus temporum sequentium: talia sunt Gemini, Virgo, Sagittarius, & Pisces. Quod si breuissimè velis comprehendere, quænam signa ex his sint mobilia, quænam fixa, & denique quæ communia, accipe, & numera tres digitos, & nomina primum mobilem, secundum fixum, tertium communem: deinde per illos tres digitos ordinatim quater repetitos numerentur omnia signa eo ordine, quo sunt in zodiaco, incipiendo a signo Arietis, & sic quatuor signa, quæ cadunt in primo digito, videlicet Aries, Cancer, Libra, Capricornus, erunt mobilia; quæ verò cadunt in secundo digito, erunt fixa, & immobilia, vt Taurus, Leo, Scorpio, Aquarius; quæ denique in tertio cadunt, sunt communia, vt Gemini, Virgo, Sagittarius, Pisces.

Quomodo possunt facilè comprehendi signa mobilia, fixa, & communia.

Præter huiuscemodi signa, quorum alias proprietates tradere Astrologis relinquo, inter reliqua sidera, quæ magnam potestatem super hæc inferiora habent, sunt septem sidera præcipua, Planetæ dicta, quæ quidem mouentur sub signis enumeratis. Et licet hæc omnia ab omnibus Astrologis sufficienter sint adducta, tamen cum pro Tyronibus plura scribam, non me pudet quæ ferè vulgaria sunt referre. Si enim ea quis ignorat, hic discere poterit. Si verò eorum non sit immemor, nihil nocebit quæ in memoria sunt recondita repetere; nam ex memoriæ fluxibilitate facilè species rerum in ea reseruatæ deperduntur, & earum commemoratione fixiùs in memoria firmantur. Sunt ergo septem planetæ sic suo ordine cœlo adhærentes: Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Quilibet planeta cum non sit creatus à summo Conditore propter seipsum, sed in bonum horum inferiorum, neutiquam aliquid in hæc inferiora influere posset, si non haberet, sicut & reliqua astra, virtutem aliquam ordinatam ad mutationem eorum. Ex planetarum influxibus constat, quod Mars, & Sol habent igneam naturam, ita vt calorem & siccitatem communicent; hac tamen adhibita differentia, quod Sol beneuolus est, & calor eius viralis; sicque communiter dicimus, quod Sol, & homo generant hominem. Mars verò maleuolus, eiusque calor excedens & vitam consumens. Saturnus terreus est, & melancholicus, vitæ inimicus ob eius summam frigiditatem & siccitatem, caloris, & humiditatis, in quibus vita consistit, destructionem; ideoque dicitur infortuna maior, & Mars infortuna minor. Iupiter fortuna maior appellatur, sanguineus, & aëreus, & maximè vitæ familiaris. Venus habet fermè eandem naturam, eius tamen humiditas est aquea, & muliebris, vocaturque fortuna minor. Mercurius indifferens est, nam ex coniunctione ad alterum planetam, conditionem, & temperiem mutat, & cum bonis bonus, & cum malis malus existit. Luna aquea est, & phlegmatica, beneuola tamen, & fortunata

Inter reliqua sidera septem planetæ, qui sunt sydera mobilia, & ipsa sunt.

Planetæ per ordinem referuntur.

Planetarum proprietates proponuntur.

Luna [illegible]

mensis fuit perfectis curfum. tunata dicitur; attamen cùm sit inferior reliquis planetis, & intra mensis spatium totum Zodiacum pertranseat, habet necessariò coniunctionem cum reliquis planetis, recipitque eorum virtutes, à malisque quodammodo inficitur; & propterea sæpè accidit, quod sit infortunata, & immutet hæc inferiora per qualitates, quas recipit à planetis superioribus, cum quibus coniunctionem habet; & ex hoc plerumque nascitur, quod spatio vnius mensis tot persentiantur mutationes in nostris corporibus, & in aliis rebus sublunaribus.

Planetæ accipiunt potestatem, detrimentum, vel casum in signis aliquibus, & quare. Sed quia sæpè obseruatum est, quod dum planetæ sunt sub vnico signo, habent maiorem virtutem, & dignitatem, quàm dum sunt in alio, & quandoque detrimentum accipiunt, & suarum virtutum decrementum; ideò Astrologi ipsis planetis quædam signa accommodant, quorum quædam dicuntur domus propriæ planetarum, alia dicuntur domus exaltationis eorum, alia denique dicuntur domus casus, alia detrimenti illorum. Quæ omnia dignoscuntur ex mutationibus obseruatis in his inferioribus, quando planetæ sub hac, vel illa domo existunt. Aduerto tamen, quod reliqui planetæ à Sole, & Luna habent duplicem domum; Sol verò, & Luna habent tantum vnam domum propriam. Est igitur Leo Solis domus, in qua Sol magnas habet dignitates, & imperium super his inferioribus: nam Leo est triplicitatis igneæ, calidus, & siccus; & Sol sub illo existens, cum habeat easdem qualitates, fortificatur, & intensiorem calorem, & siccitatem producit, quàm dum sub aliis signis collocatur. Domus exaltationis illius dicitur Aries, qui est etiam triplicitatis igneæ, ad quam cùm peruenerit Sol, incipit exaltari, & magis calefacere quàm antea, dum erat sub aliis signis; tuncque Sol habet maiorem dignitatem, quàm antea; non tamen est ita potens, sicuti dum est in suo proprio domicilio; tuncque magis immutat versus calorem quàm antea. Domus casus Solis est Libra, quia dum est sub hoc signo, cadit de propria domo, & deperdit multùm de propriis qualitatibus; discedit enim tunc à nobis, & est sub signo aëreo Solis calorem, & siccitatem corrigente. Solis detrimentum est signum oppositum Leoni, qui est Solis domus propria, & est Aquarius aëreus, quem dum Sol ingreditur, pluuias, & ventos gignit, & maximè hæc inferiora immutat. Luna habet pro domo Cancrum, qui maximè assimilatur in qualitatibus ipsi Lunæ; exaltatur in Tauro, detrimentum patitur in Capricorno, quod opponitur Cancro. Reliqui planetæ habent similiter domus eodem modo dispositas, quas breuitatis causâ omitto, sub quibus existentes rebus sublunaribus diuersimodè suas impartiuntur alterationes, præsertim dum inter se coniunguntur sub vnico signo, vel inter se habent aliquem aspectum, ex quorum coniunctionibus, oppositionibus, & aliis aspectibus resultant tot, & tam variæ, & insignes mutationes in diuersis temporibus anni, & in quolibet anno. Plura petit hæc tractatio, vt debitam habeat solutionem; ex dictis tamen facilè constare poterit, quod quatuor tempora anni fiunt ratione accessus & recessus Solis ad diuersa signa, ad quorum exactiorem notitiam duos circulos, seu colures in sphæra constituunt, quorum officium est distinguere solstitia & æquinoctia. Colurus igitur distinguens solstitia transit per polos mundi, & per polos zodiaci, & maximas solis ascensiones, & declinationes, hoc est per primos gradus Cancri, & Capricorni; vnde primus punctus Cancri, vbi circulus iste intersecat zodiacum, dicitur punctus solstitij æstiualis, quia quando Sol est in eo, est tale solstitium, & non potest Sol magis accedere ad zenith capitis nostri, hoc est ad punctum in firmamento directè suprapositum capiti nostro. Similiter primus punctus Capricorni, vbi idem colurus ex alia parte opposita intersecat zodiacum, dicitur punctus solstitij hiemis, in quo fit maxima solis declinatio, tuncque incipit hiems, quando Sol est sub illo puncto.

Leo est Solis domus propria, & triplicitatis igneæ.

Aries domus exaltationis Solis.

Sol in aquario pluuias & ventos creat.

Cancer est domus Lunæ.

Aspectus planetarum maximè inferiora alterant.

Circuli solstitij, & æquinoctij officium proponitur.

A

Alter denique circulus transit per polos mundi, & per primum punctum Arietis, & Libræ, ad quem dum accedit Sol, fiunt æquinoctia, hicque circulus æquinoctialis vocatur; nam quando sol est sub illo, æquantur noctes diebus, ita vt dum Sol est sub signo Libræ, incipit autumnus; dum verò est sub Ariete, incipit ver, quod in sua constitutione est calidum, de quo loquitur Hipp. dum asserit, quod præseruandi gratiâ venæ sectio, & expurgatio conuenit tempore veris Est tamen maxima differentia in tribus mensibus, ex quibus veris tempus componitur; nam à vigesimoprimo die mensis Martij, in quo veris incipit constitutio, ad alium mensem, sol non habet tantam potestatem super hæc inferiora, non enim ita calefacit ob vicinum frigus hiemis; & propter eandem rationem in illo mense intensior persentitur humiditas, quàm in mensibus subsequentibus. In vltimo mense, cùm sol sit sub signo communi, & accedat ad tempus æstiuum, magis calefacit, & exsiccat. In medio tamen mense, cùm sit sub signo fixo, magis elucet temperies debita veris constitutioni, quæ est moderatè calida, cum prædominio humiditatis. *Distribuitur ver in tres menses.*

B

In hac ergo constitutione conuenit venæ sectio plutibus de causis; tum quia illa temperies est maximè conueniens generationi sanguinis, & ratione illius sanguis redundat, qui plurium malorum præbet initium: tum quia à calore veris humores, qui occursu aëris frigidi hyemis in venis erant detenti, facillimè diffunduntur, & liquefiunt, & morbos gignunt à fluxione ortos, vt sunt anginæ, pleuritides, articulorum dolores, &c. Vt ergo liberentur, qui parati sunt incidere in morbos similes, consulit Hippocr. venam scindere, & in illis, qui incidunt in morbos pendentes ex vitio sanguinis in qualitate, præcipit purgationem. Huiuscemodi remedia in vere meliùs sustinet natura, quàm in aliis temporibus; nam robustior apparet eo quod præcessit hiems, quæ actione antiperistatica à frigore causata detinebat calorem influentem in visceribus, cuius ratione ventres natarà fiebant calidissimi, & somni longissimi, & propter eandem rationem copiosiori vtebatur alimento, sicque vires adaugebantur, ita vt meliùs posset sustinere remedia, quàm in aliorum temporum constitutionibus, quæ intemperatæ magis sunt, & minùs aptæ remediorum executioni. Æstate enim, & sub cane, & ante canem, difficiles fiunt medicationes, ob calorem vires dissoluentem, & quia facilè ad cutem per sudorem humores erumpunt. Hieme, quia crassi, & frigidi, difficilè remediis cedunt. Autumno ob temporis inæqualitatem, & virium resolutionem à calore æstiuali productam, non facilè adhibentur remedia. Liquet ergo quod tempus magis accommodum ad remediorum adhæsum, est veris tempus, in quo adhibità curatione, tam venæ sectione, quàm expurgatione, & alijs auxiliis, plurimi præcauentur à morbis, in quos incidere erant soliti. Cùm ergo talia remedia magis conferant in hoc tempore quàm in alio, & similiter natura potest melius ferre ob virium potestatem, meritò dictum fuit ab Hippoc. quod præcautionis causa, si exercenda est venæ sectio, aut expurgatio, maximè tempore veris. *Quibus de causis, venæ sectio conuenit tempore veris.* *Quare vere vires sunt robustiores quàm æstate, & autumno.*

C

D

Sed quia vernum tempus tribus componitur mensibus secundum Astrologorum computationem, in quibus non seruatur exactè eadem temperies, meritò *Quæritur quo tempore veris*

verti

remedia ſunt ex vſu. verti poteſt in dubium, an horum remediorum administratio conueniat potius vno menſe, quam alio; nam hoc non deducitur ex ſententia Hipp. cum ſolum dicat, tempore veris conuenire.

Dubium ſoluitur. Hoc dubium ſic ſoluendum eſſe arbitror; ſi enim obſeruatum ſit, quod morbus imminens, quem præcauere intendimus, ægrum infeſtare ſolet tempore veris, liquatis, & diffuſis humoribus à calore, & humiditate ipſius, vt accidit anginoſis, aſthmaticis, & omnibus illis, qui morbis ex fluxione ſunt obnoxij, primo menſe ſunt euacuandi, antequam diffundantur humores, & actu cauſent morbum, in cuius præcautionem talia adhibentur auxilia; nam ſi differantur, morbique ſuperueniant, iam non erit ea curatio præcautoria, cùm ad morbi iam producti ablationem dirigatur. Quod ſi aliis temporibus, vt æſtate, & autumno, morbum ſuperuenturum timeamus, medio, & vltimo menſe remedia proficua eſſe autumamus. Tunc etenim fluxibiliores ſunt, meliuſque educi poſſunt humores tam venæ ſectione, quàm expurgatione, nec ita reconditi in abditis partibus ſunt, ſicuti in primo menſe, qui maximè vicinus eſt tempori hiemis præcedentis, atque adeò facilius remediis cedunt.

Agitur de luna potestate in hæc inferiora. Hæc quæ dicta ſunt, eò tendunt, vt ſciamus, quod verum tempus eſt magis aptum, vt offerantur remedia, & quomodo conueniant magis in vno veris menſe, quàm in alio. Quæ omnia diximus accidere vi Solis ex acceſſu, & receſſu illius ad diuerſa ſigna, ſub quibus temporum differentias, & mutationes excitat. Reſtat nunc examinare, quam virtutem, ſeu poteſtatem habet Luna ſuper rebus ſublunaribus, præcipuè in ordine ad remediorum oblationem; an ſcilicet venæ ſectio, & expurgatio conueniant potiùs tempore decrementi Lunæ, vel incrementi illius; ita vt verum teneat communis obſeruatio de ſanguine mittendo, & expurgando tempore decrementi.

Mutationes ſingulo menſe eueniunt à Luna prouenientes. Qui plura ſcire deſiderat de vi Lunæ in hæc inferiora, legat tertium Gal. librum de diebus decretoriis, vbi ei attribuit mutationes ſingulo menſe euenientes. Sicuti enim Sol integrum diſponit annum, ita Luna menſem, mutatione per ſeptimanas ei accidente, quæ cùm maximè nobis vicina ſit, plures ad Solem habet aſpectus, vt ait Ioannes de Sacrobоſco, recipitque virtutes aliorum planetarum, & quolibet menſe neceſſariò habet coniunctionem cum illis, quia vnius menſis ſpatio totum circulum zodiaci pertranſit, & prout acceſſerit ad planetas temperatos, & ſalutares, fauſtos, ac bonos dies producit; ſi ad intemperatos, graues, moleſtoſque: qua de cauſa eam fortunam, vel infortunam vocant. Et licèt ipſa ex ſua natura habeat vim humectandi, & infrigidandi, ex aſpectu tamen Solis plurimùm de frigiditate deperdit, & per receptionem lucis communicatam à Sole hæc inferiora calefacit, tetumque propagationi inſeruit, calore à Sole adquiſito, & humiditate propria; merito que Ariſt. 4. *de generat. animal. cap.* 10. ait, quod Luna, quia recipit lumen à Sole, ſit quaſi alter Sol minor: quamobrem conducit ad omnes generationes, corruptioneſque, maximè in tetragonis, & diametris ſtationibus exiſtens, in quibus reperitur de ſeptimo in ſeptimum diem; maximeque tunc alterat aërem. Ea autem alteratio in morbis benè terminandis bona, in malè mala habenda eſt, vt ex ſignis, quæ illis diebus ſalutaribus, aut lethalibus adueniunt, frequenter deprehendimus; atque adeò Galen 3. *de diebus decret. cap.* 1. ait, quod circuitus ſeptimani validiſſimâ virtute ſunt prædıti. Hippoc. etiam *lib. de carnibus*, non alia de cauſa aſſerit, quod vita hominis eſt ſeptem dierum. Ex Ariſt. 7. *de hiſt. anim. c.* 3.

Luna mutatur ex ſoli, & planetarum aliorum aſpectibus.

Luna ſol minor dicitur, & quare.

A ſeptimo die fit in ſemine prima animatio, cuius deperditio poſt ſeptimum vocatur abortus, qui eſt rei animatæ circa vterum deperditio, vtcumque facta, vt alibi diximus. Auic. 2. *canticorum* inquit, quod Luna variat actionem in morbis, quæ quidem fortificatur in hoc ſigno, debilitatur in alio; & proptereà *propoſit.* 409. ait, quod criſes, quæ quidem à Luna dependent, quaternis, & interdum ſeptenis contingunt. Neque hoc aliter, niſi ratione aſpectuum, in quibus radiationes recipit Luna à Sole, quas ad hæc inferiora tranſmittit. Hi aſpectus numero quinario gaudent. Primus ſextilis vocatur, qui conſtat ſexta parte Zodiaci, vel duobus ſignis, ſeu ſexaginta gradibus. Secundus quadratus dicitur, quando duo planetæ diſtant inter ſe tribus ſignis, vel nonaginta gradibus, vel ſecundùm quartam partem Zodiaci. Tertius trigonus, vel trinus vocatur, quia planetæ ſe reſpiciunt, ſecundùmque tertiam partem zodiaci diſtant, vel ſecundum quatuor ſigna, aut centum & viginti gradus. Quartus eſt oppoſitio, quando planetæ ex diametro opponuntur, & diſtant inter ſe per medietatem zodiaci, vel per ſex ſigna, vel centum, & octuaginta gradus. Vltimus dicitur coniunctio, quando ſcilicet duo, vel plures planetæ ſub vno reperiuntur ſigno.

Criſis dependens à Luna.

Aſpectus quinque numerantur.

B

Cur vno tempore potius quàm in alio Planetæ magis influunt in hæc inferiora. Licèt omnia aſtra quocumque tempore in hæc influant inferiora, nihilominus fidiſſimo experimen o obſeruatum eſt, quod in his diſtantiis, ſeu aſpectibus efficaciùs operantur, & corpora immutant ſublunaria. Ex iis aſpectibus coniunctio fortior eſt, quàm alij aſpectus; ſiquidem duo, vel plures planetæ coniunguntur ſub vno ſigno, ſuiſque radiis fortiùs hæc inferiora tranſmutant. Secundum locum tenet oppoſitio, in qua radij planetarum vniuntur in centro, & non diſperguntur ad latera. Tertium locum habet quadratus, deinde ſequitur trinus, & vltimo ſextilis. Hos omnes aſpectus habet Luna ad Solem, in & ad omnes planetas, ab vna coniunctione cum Sole in aliam, in qua incipiens Luna ſuum motum naturalem ab Occidente in Orientem, vſque ad aliam coniunctionem cum Sole conſtituit menſem, qui dicitur menſis conſequutionis, qui conſtat viginti & nouem diebus cum dimidio.

C

In menſe Luna quatuor tempora efficit. Iuxta huiuſmodi aſpectus Lunæ ad Solem, & ad ſigna, ſub quibus ſuum perficit motum Luna, diuerſimodè nos alterat, quatuorque tempora in hebdomadas diuiſa conſtituit, ita vt à coniunctione ad primam quadraturam producat in hæc inferiora frigiditatem, & humiditatem; à fine quadraturæ primæ vſque ad oppoſitionem cum Sole, producit calorem, & humiditatem; ab oppoſitione ad aliam quadraturam, calorem, & ſiccitatem communicat; & à fine illius ad coniunctionem vſque cum Sole frigida, & ſicca exiſtit. Neque hîc poſſumus horum euentuum cauſas ad vnguem referre, nam impræſentiarum non primas cauſas omnium quæ ad Aſtronomiam pertinent, ſed quæ ad propoſitum noſtrum conducunt, inquirere cogitamus; quod ita eſſe faciendum monſtrauit Gal. 3. *de diebus decret. cap.* 6. adducens cauſas dierum decretoriorum.

D

Dubium.

An remedia conueniant in Luna incremento, aut decremento?

His præmiſſis, cùm venæ ſectio, & expurgatio tempore veris conducat, vt ex omnium conſenſ. conſtat, dubium quod remanet, eſt an debeat exerceri in augmento, vel diminutione Lunæ? Nam quod in plenilunio, vel eius coitu cum Sole non debeat fieri, ob mutationem, & alterationem, quam cauſat, omnes vnanimiter fatentur.

Probatur pars affirmans, quod in incremento Lunæ sectio, & expurgatio conferunt.

Quod in Lunæ incremento debeat mitti sanguis, & expurgari potiùs quàm in illius decremento, hæ militant rationes (nam authoritatibus non potest comprobari.) Primò: Tunc talia conueniunt remedia, quando humores adaugentur, & corpora replent: tale accidit crescente Luna: ergo ea crescente conueniunt. Maior est certa; nam morbos ex repletione curat euacuatio, ex Hipp. 2. *aphor. textu* 22. Quod verò crescente Luna humores adaugeantur, docet Auic. *fen.* 41. *doct.* 5. *cap.* 21. vbi ait, quod in augmento luminis in corpore Lunæ, augmentatur cerebrum in craneis, & aqua in fluminibus accessionem, & recessionem habentibus. Confirmant hanc doctrinam mirabiles elationes Maris, quæ fiunt dum crescit Luna, quas ipsi Lunæ attribuunt omnes, vt ait Plin. *lib.* 2. *nat. hist. c.*97. & *c.*99. vbi inquit, quod Luna accedens corpora adimplet, & sanguinem hominum adaucto lumine adauget, abscedens verò inanit. Et *lib.* 18.*cap.*31.Luna crescente frumenta grandescere asserit. Contrarium accidit ipsa decrescente.

Secundò ex eodem Auic. *loc. cit.* vbi agens de ventosarum vsu præcipit eas ponere in augmento Lunæ: ergo idem est faciendum dum alia remedia sunt admouenda.

Ventosæ sunt applicandæ in Lunæ augmento, & quare.

Dices, cucurbitas conuenire in augmento luminis Lunæ, quia tunc ebulliunt humores, & ad cutem se extendunt, & aptiores fiunt, vt cucurbitarum admotione ad cutem faciliùs trahantur, hoc autem non est necessarium in sanguinis missione, & expurgatione, præsertim cùm purgatio moueat humores ab ambito corporis ad illius centrum; & de sanguinis missione fit etiam in controuersia positum, ita vt quidam censeant ab extra ad intra mouere humores; quo tempore neque potest esse vtilis venæ sectio, neque purgatio, cùm efficiant motum in humoribus contrarium; atque adeò potest vnum tempus esse vtile ad vnum remedium, & inutile ad aliud.

Motus humorum crescente Luna confert ad sanguinem mittendum.

Hæc euasio non fugit difficultatem; nam in vtroque remedio exercendo illa humorum ebullitio, & attenuatio est necessaria. Quod autem conueniat in sanguinis missione, facilè colligitur; nam vt probauimus *lib.* 5 *.de pestil. febris curat.* sanguinis missio reuocat humores à centro ad circumferentiam: ergo si in augmento luminis Lunæ taliter mouentur humores, eorum motus potest conferre ad sanguinem mittendum; siquidem motus humorum factus à natura in Lunæ augmento, conuenit cum motu facto ab arte; cuius contrarium accidit in decremento luminis Lunæ, in quo humores decrescunt, & contrarium motum efficiunt.

Tempus calidum, & humidum sanguinis mittendo idoneum.

Tertiò, nam ideo vere sanguinem mittimus, quia tunc temporis temperies calida, & humida est apta generationi humorum, & eorum attenuationi, vt suprà insinuauimus: ergo illud tempus pendens ex motu Lunæ erit aptius ad sanguinem mittendum, In quo talis temperies, calida scilicet, & humida fit: sed hoc tempus datur in augmento luminis Lunæ, à fine scilicet primæ quadraturæ ad oppositionem vsque, siquidem tempora Lunæ diuidendo, diximus ex Astrologorum placito, quod tale tempus responderet veri, & est calidum & humidum: ergo illo tempore potiùs quàm in alio sanguis est mittendus. Confirmat hoc Auic. *fen.*13.*lib.*3.*tract.*5.*cap.*12.vbi inquit, quod in hieme ad phlebotomandum est eligenda hora austrina, non aliâ ratione, nisi quia est temperies illius calida, & humida: ergo cum in tempore incrementi Lunæ accidat tempus calidum, & humidum ratione motus Lunæ, tunc facienda est phlebotomia, non verò in tempore, quod respondet æstati, aut autumno, quod datur in Lunæ decremento, vt suprà tradidimus.

A Neque aduersatur dictis id quod communiter obseruatum videmus, quod etiam docet Plinius *lib.*18. *cap.*32. vbi asserit, omnia quæ cæduntur, carpuntur, condiuntur, innocentius decrescente Luna, quàm crescente fieri: verres præterea, iuuencos, arietes, hœdos, decrescente Luna castrato: seminaria cum Luna supra terram consuli fieri: ergo Innocentius decrescente Luna fiet venæ sectio. Hoc, inquam, non obstat, nam non est eadem ratio in omnibus; quæ secantur enim, secari debent in Lunæ decremento, quia sic minùs humiditatis habent; nam vt diximus, tunc humores minuuntur, ad differentiam incrementi, in quo adaugentur. Quod inde constare arbitror; nam à plenilunio, seu oppositione cum Sole vsque ad coniunctionem, Luna siccitatem producit in hæc inferiora; nam ab oppositione ad quadraturam producit calorem, & siccitatem, & à fine quadraturæ ad coniunctionem, frigiditatem, & siccitatem. Quia ergo quæ

Lunæ decrescente ligna ad ædificia construenda sunt secanda, & animalia castranda.

B sicca sunt, minùs sunt obnoxia putredini, diutiúsque conseruantur, quàm humida; ideo quæ cæduntur, aut condiuntur, debent fieri Luna decrescente. Similitet qui castrari debent, decrescente Luna minori cum periculo castrantur; nam cùm humores ratione siccitatis congregentur, & eo tempore, vt dictum est, minuantur, non facilè fluunt ad partem dolentem, neque in ipsa parte inflammatio excitatur, quam timere possumus, si hoc opus exerceatur ipsâ Lunâ crescente, in qua humores fluxiles, & ad motum habiles fiunt: hoc autem non desideramus, dum venam scindimus; sed humorum fluxibilitatem optamus, & eorum augmentum, in quo solitùs sanguinem mittimus, quia tunc habemus naturam adminiculantem, materiamque humoralem ob eius fluxibilitatem maiorem, magis aptam euacuationi, naturæque motum venæ sectione adiuuamus.

Quare quæ castrantur animalia, decrescente Luna castrantur.

C Quod autem purgatio conueniat potiùs in augmento luminis corporis Lunæ, etiam ipsa dictat ratio; nam vt fert probabilior opinio, humores ad purgationem sunt attenuandi; hæc autem attenuatio fit in augmento Lunæ, tunc etenim magis diffunduntur humores, & cedunt medicamento purganti; in decremento autem humores concrescunt, & ob concretionem minuuntur nimis, vt appatet in medullis animalium occisorum, quæ dum occiduntur in diminutione Lunæ, obscurantur nimis; in incremento verò planè adauctæ conspiciuntur, facilèque extrahuntur ex ossibus. Totum huic contrarium euenit ipsâ Lunâ decrescente, atque adeò exercenda est purgatio in Lunæ incremento.

Quod purgatio conuenit in Lunæ augmento, probatur.

D Quod verò decrescente Luna venæ sectio, & purgatio magis conferant, docet quotidianus vsus, & omnium benè sentientium comprobatio; frequentet enim tempus decrementi expectamus ad sanguinem mittendum, vel purgandum propter morbum imminentem; illudque tempus, vt magis salutare, eligimus, in quo feliciter ex horum remediorum vsu bonos euentus experti sumus. Confirmant hanc partem cæsa, & condita, & alia plura facta in hoc tempore, quæ fieri prohibentur in Lunæ Incremento, vt diximus ex Plinij mente. Quod si ratione efficaci hæc pars confirmari nequit, quia non inuenimus à priori rationem, per quam demonstretur; experientia tamen efficit artem, vt ait Arist. 1. *Metaphys. cap.* 1. Neque ad agendum experientia differre videtur ab arte, quinimò videmus expertos magis id, quod intendunt, consequi, quàm illos qui rationem absque experientia tenent. Causam tradit Arist. ibi dicens: *Causa verò est, quod experientia singularium; ars autem vniuersalium cognitio est.* Ex pluribus enim experimentis, quæ eodem modo sæpè accidere visum est, deducimus vnam rationem communem. Quia ergo sæpè experti fuimus, quod venæ

Pars contra ìà proponitur, & vsu quotidiano comprobatur.

Experientia est singularium, ars est vniuersalium cognitio.

venæ sectio, & purgatio decrescente Luna maximam vtilitatem afferunt huic, Petro scilicet, & sigillatim multis aliis, munus Artis medicæ est eadem in omnibus obseruare; nam licèt qui experientiam habent tantùm, causam ignorent, & scientifici non sint, cognoscunt tamen causæ effectum, quem diligunt, qui in felici successu consistit. Quapropter ad remediorum executionem videtur eligendum tempus decrementi Lunæ, ab hinc mille annis plurimis experimentis comprobatum, licèt non aperiatur ratio efficax, quæ ad id faciendum suadeat. Præualeat ergo vsus rationi.

Conclusio statuitur: tam in incremento, quàm decremento Lunæ securè remedia adhibētur.

In hac ergo re difficile est tempus magis idoneum eligere; nam ratio adinuenit, quod crescente Luna sunt administranda venæ sectio, & purgatio. Experientia docet, quod ipsa decrescente sunt exercenda. Ex iis infero, quod in vno tempore, & in alio securè talia possunt adhiberi remedia, de quo sæpè periculum feci; nam sæpè purgatione, & sanguinis missione vsus fui in vtroque tempore, maxima cum ægrotantis vtilitate, neque aliquam inuenire potui differentiam; quapropter non timuerem sanguinem mittere, & medicamento purganti vti, tam in incremento Lunæ, quàm in illius decremento, cùm ad vtrumque suadeat ratio, & obseruatio confirmet.

Hora exercendi remedia est duplex.

Ante tamen quàm quæstionem finiamus, aduerto ex Auic. *fen.4.1. doct 5. cap.*20. quod hora phlebotomandi, imò & purgandi, est duplex; electionis vna, & necessitatis altera. Electionis hora est mane in lumine diei, & post digestionis complementum, & superfluitatum expulsionem. Necessitatis hora, in qua fieri potest, definiri non potest. In præsenti, quia agimus de remediis in ordine ad præcauendum morbos, qui nondum sunt præsentes, possumus horam eligere conuenientem, quæ vt conuenientior fiat, si Astrologis credimus, non solùm debemus inspicere ea, quæ admonet esse inspicienda Auic. sed alia iuxta considerationem astronomicam. Circa purgantis medicamenti oblationem asserunt Astronomi, quod non debet exhiberi Luna existente in aliquo ex signis ruminantibus, vt sunt Aries, Taurus, Capricornus, Leo; nam si Luna est in aliquo ex iis signis, facilè inclinantur ad vomitum, quod asserunt esse experimento inuentum.

De venæ sectione dicunt, quod non benè succedit, quando secatur vena existente Lunâ in signo supra partem, in qua fit venæ sectio, dominante; quare dum Luna est in Ariete, quod dominatur capiti, non sunt secandæ venæ capitis, linguæ, vel angulorum oculi: si sit in Tauro, non est mittendus sanguis ex venis iugularibus: si verò sit in Geminis, euitanda est venæ sectio ex brachiis, humeris, & manibus. Denique si sit in signo Piscium, abstinere oportet à sectione venæ pedum. Omitto plura ab Astronomis tradita, quæ difficillimè obseruari possunt; dicta nunc sufficiant pro hac inusitata quæstione. Si alia exoptas, lege Deodatum *lib.* 3. *Panthei hygiastici*, *cap.* 6. qui irridet Astrologos, & ephemeridum calculatores, dum hæc figmenta proponunt.

OBSERVATIO II.

Pro iuuene laborante febre continua, cui decimoquarto die sine signis coctionis fluxus alui superuenit, & liberatus fuit, per epicrasim facta purgatione, extra omnium spem.

Historia refertur.

IVuenis quidam æstate media febre ardenti fuit correptus, cui debito tempore fuere adhibita remedia; illis tamen nihil leuabatur, neque in vrinis, & pulsu aliquod signum apparuit coctionis: imò ingens coma, & sitis insatiabilis huius febris signa propria persistebant, nullâ elaboratione manifestè factâ in materia morbifica. Cum verò ad decimumquartum diem suæ ægritudinis peruenisset, eius venter solutus fuit, cœpitque remitti febris, imò & accidentia febrem concomitantia; nullum tamen elucebat signum coctionis in vrina, vt possemus fidere alleuiationi illius, præcipuè cùm ex ventris fluore quotidie debilitaretur magis. Ne ergo vires nimis prosternerentur, visum fuit mihi eam euacuationem cohibere, in quem finem aliqua remedia ventrem sistentia, & roborantia admouere iussi, quibus venter astrictus fuit, & detentâ euacuatione, cœpit anxius esse, magisque à febre molestari, quàm antea. Quapropter ne ex euacuationis retentione offenderetur, ventrem sistentia detraxi, & statim fuit solutus venter, vt antea, & remissa fuit febris, crudâ adhuc existente materiâ; tuncque timui, quod ex euacuatione ad maiorem debilitatem deueniret, formidabamque etiam illius cohibitionem, ne denuò anxius redderetur æger, iterumque febris adaugeretur. In quo conflictu, vt medium necessarium elegi ei offerre medicamentum simul purgans, & euacuans humorem biliosum, & atrum, & roborans quodammodo ventrem; cautè tamen, cùm sit valde timorosum soluere ventrem suprà ventris solutionem, vt ait Auicen. Sicque ei obtuli parum rhabarb. & mirobalanorum indorum in aqua plantag. cum syrup. ex nouem infusionibus rosarum rubearum, quo moderatè purgauit, & roboratus fuit, ita vt aliquod signum coctionis manifestæ intra diem eluceret; non tamen omnimodè cohibitus fuit ventris fluxus, timuique vitium illius exsolutionem; neque audebam eum impedire, ob noxam supra de succensione febris allatam. Quapropter transactis duobus diebus à purgatione, iterum ausus fui ei idem propinare medicamentum purgans, & roborans, quo feliciter successit, cœpitque ab eo die magis concoqui vrina, & venter paulatim detineri, vires paulatim restaurari, ita vt vigesimoseptimo die esset omnimodè ab omni febre liber.

ANNOTATIO.

VT huius ægroti historia intelligatur, non est mihi in animo disputare, quid sit febris ardens, quâ hic æger laborabat, neque eius accidentia referre, cùm omnibus nota euadunt: solum ergo tradam, quæ peculiaria huic febri superuenerunt, rationemque quâ motus fui ad purgationem faciendam in ægro ventrem solutum habente. In primis vt certum teneo, hanc febrem non fuisse exquisitè ardentem; nam hæc cùm pendeat ex bile naturali vsta, vel putrefacta intra venas, constituit morbum acutum simpliciter, qui decimoquarto die ex mente Hippoc. terminari solet; quod tempus in hac febre longissimum existit, cùm sæpè ob humoris tenuitatem septima die finiatur. Quia ergo ad vigesimumseptimum diem fuit extensa, existimare oportet, quod causa huius febris non solùm fuit exquisita bilis, sed mixta humori crasso melancholico, vel ipsam per vstionem ad eum statum deuenisse, ad cuius generationem non parum conducebat ægrotantis temperies, quæ ad calorem, & siccitatem vergebat; quo factum fuit, vt morbus iste fuisset solummodò acutus ex decidentia, ob crassitiem & multitudinem, quæ non potuit euinci intra dies morbi acuti simpliciter; atque adeò non apparuerunt notæ coctionis.

Febris hæc non fuit exquisitè ardens, & quare.

Sed quia humor ob eius prauam conditionem non potuit concoqui, neque euinci, suisque qualitatibus molestiam

Sæpe euacuatio symptomatica

prodest, & quare.

molestiam inferebat naturæ, factum fuit, vt die decimoquarto irritata natura moueretur ad expulsionem illius, efficeretque euacuationem symptomaticam illius bumoris: & licèt aliquando euacuatio symptomaticè facta vtilis esse videatur, quia per illam humor noxius euacuatur, vt diximus *lib.4. de febribus, quæst. 5.* & aliquando debeat adiuuari, vt probauimus *eodem libro, quæst.6.* hanc tamen euacuatiooem per ventrem factam uihil proficere existimaui; nam licet euacuatio esset humoris peccantis, ita vt conferre posset, illi alia conditio deficiebat, nempe quod eam ferre posset natura; vtrumque etenim exigitur in euacuationibus, siue symptomaticè, siue criticè factis, vt docet Hippocrat. 2. *aphorismorum, text.2.* quæ quia vires dissoluunt, & in extremum vitæ periculum ægrum deducunt, vituperantur à Galen. 6. *aphorismorum, phrasi* 27. decretoria enim, quæ non decernunt, partim letalia, partim difficilis iudicationis esse, ostendit Hippocrat. 2. *epidem.*

Euacuationes nocent ob virium dissolutionem.

B Quare cùm ex tali euacuatione vires deiicerentur, nihilque vtilitatis præstaret, tentaui eam sistere medicamentis ventrem roborantibus: sed quia humor prauus erat, maximéque naturam molestabat, ex eius detentione febris euadebat intensior, deteriusque æger se habebat, quàm dum talis perseuerabat euacuatio, quâ illo humore deposito, alleuiabatur; quod signum indicat esse mortale Auicen. *fen. 2.4. tractatu 1. cap. 92.* dicens: *Cùm homo habet febrem incensiuam, & inuenit alleuiationem, & quietem caliditatis cum euacuatione, aut permutatione, & sine extinctione vltima, & quiescit quod est in pulsu de velocitate, & inuenitur sicut tranquillitas, tunc indica, quod moritur velociter.* Ea enim tranquillitas potiùs virium deiectio censenda, quàm tranquillitas. Dicitur tamen talis, quia in minori quantitate humor suis qualitatibus minùs lædit; deiicit tamen vires euacuatâ spirituum copiâ simul cum ipso bumore.

Tranquillitas ex euacuatione, quæ non sedat febrem, est signum mortis.

C Similia verba profert ipse *fen.1 4.3. tractat.4. cap.1.* dum ait: *Cùm retentio solutionis conturbat, & eius solutio facit adquirere tranquillitatem, malum.*

Ex iis quiuis inferre poterat, quod neque erat expediens illum humorem detinere, quia crescebat febris; neque euacuationem illam adiuuare, quia vires nimis debilitabat; fiebat enim extra naturæ regulas, cuius munus est humorem retinere, & concoquere priusquam ad illius expulsionem deueniat, vt Gal. ait 4. *aphor. phrasi* 22. tuncque naturæ ratione aliquid benè excerni iudicat impossibile ipse eodem loco.

Nihil violentius necessitate, quæ ad multa cogit.

Cùm tamen necessitas vrgeret, quâ nihil violentius, ea etiam ad multa cogit, & vt Æmilian. *lib.7.* ait, ipsa ingentes stimulos addit; excogitaui quidnam esset faciendum, vt æger periculum euaderet. Cùm enim morbus esset magnus, & acutus, neque

D poterat subueniri auxiliis leuibus, neque erat locus venæ sectioni; nam fluxus ventris maximè naturam debilitans, phlebotomiam excusat, vt ait Auicen. *fen. 4. 1. doct. 5. cap.* 20. & humor ille videbatur esse separatus à consortio sanguinis, & venæ sectione æger erat sufficienter euacuatus, timui venæ sectionem. Animaduerti etiam, an esset vtile clysteribus talem euacuationem adiuuare, neque ausus sui, ne concitato ventris fluxu euacuatio immodica fieret. Quapropter cùm non esset æger ab auxiliis destituendus, & vt inquit Ouid. *de arte amandi lib.2. Cùm mora non tuta est, totis incumbere remis vtile*; vtile etiam iudicaui fluxum ventris alio fluxu compescere, simul ipsam roborando naturam, ne maiori humorum concitato motu ad aluum, æger omnimodè perderetur; & quodammodò ex eiectione humore euacuato, sperabam residuum humorem fuisse superandum. Neque nouum est, vnum symptoma alio de-

Fluxus phlebotomiam excusat.

Fluxus fluxu, & vomitus vomitu sedari solet.

A trahere, sicque dolorem dolore auferre iubet Hipp. *6. epidem. sect. 2. text. 9.* & vomitum vomitu, & fluxum fluxu curat Auic. *fen.13.3 tract.5.c.13.* qua autem ratione inter se contrarientur bujusmodi symptomata, ita vt vnum expellat aliud, diximus *lib. 1. de intern. morbor. curat. in quæstione de amuletis, & incantationibus*, vbi clarè docuimus, qualiter ex accidenti simile auferri potest ab alio simili; ad quem locum recurres. Similiter cùm non sit præter rationem in dysenteria, & diarrhæa pharmacum purgans exhibere, vt notat Costeus *in annot. super eundem Auic. locum*, nosterque æger laborasset diarrhæa biliosa, non aliter detrahi poterat, quàm eius causæ abscissione. Neque aduersatur iis Gal. doctrina *1. ad Glauc. c.14.* asserentis, *Quod si fuerit febris cum ventris profluuio, non est opus alia euacuatione.* Ibi enim agit de curatione regulari, non verò de coacta. Et licèt in fluxibus euacuatio non indicatur, sed roboratio; tamen cum humores prauam habent qualitatem, purgatione sunt abscindendi, vt ait Gal. *de vena sect. c.8.* concluditque Costeus *4. 1. doct. 5. annot. super cap. 3. Auic.* corroboratione, & purgatione in hoc casu esse vtendum; quod vtique fecimus ei offerendo rhabarbari, & mirobalanorum substantiam trituratam eo modo, quo diximus, quâ meliùs se habuit, tuncque cœpit manifestari victoria naturæ supra causam morbificam, quo remedio repetito omninodè vigesimaseptima die à morbi insultu liberatus fuit.

OBSERVATIO III.

Pro nobilissimo viro à magna pediculorum multitudine vexato.

QVod magnam inferant molestiam hominibus pediculi, nullus dubitare quit, cùm ferè omnes ab eorum punctione vexentur, & ferè omnes horum generationis causam in se contineant, & plura in nostris corporibus generentur, quæ diutius vexare solent, somnos disrumpere, & sensus indebitè vigiles reddere: propterea Quintus Serenus de re medica, vt hæc incommoda ostenderet, ita cecinit:

Noxia corporibus quædam de corpore nostro
Progenuit natura, volens disrumpere somnos
Sensibus admonitis, vigilesque inducere curas.

Hos ergo in capite, & barba multos habebat nobilissimus quidam, qui ægrè ferens molestiam punctionis eorum, à me petiuit auxilium præsentaneum, ita vt dormire, & quiescere valuisset; cui vt fas erat, suboenire volui, iussique inspergere caput & barbam illius puluere cocbi leuantini, qui vulgatiter dicitur *cocca de leuante*, & statim pediculi perierunt, ita vt illa nocte dormiret sine aliqua noxa, & liber euasit. Hoc idem antea expertus fui in altero ægro, qui totius corporis atrophiam, seu maciem patiebatur, & dormire nequibat ob molestiam à pediculis illatam, quo remedio vsus, statim dormire cœpit.

Annotatio.

Quidnam sit hoc remedium, explicatur.

VT de hac obseruatione maiorem assequamur vtilitatem, consonum rationi est explicare, quidnam sit hoc remedium, & an tutò possimus illo vti; pediculorumque differentias tradere, eorum causas referre, & denique curationem proponere. Quoad primum Lacuna *lib. 3. cap. 4. super Diascoridem*, ex aliorum placito asserit cochum leuantinum esse semen, seu fructum aristolochiæ clematitides; nam de hac refert Plin. *lib.25 natur. histor. cap.* 8. quod ea contusa, & admixta calci, in mari sparsa, cupiditate

mira

mira aduolant piſces ad eam capiendam, ſtatimque exanimati fluitant; & quia totum hoc conceditur huic fructui, ideò exiſtimant eſſe ariſtolochiæ huius fructum. At ipſe Lacuna *lib.4.c.46.* inquit hunc fructum eſſe cuiuſdam ſpeciei tythimali, quam Theophraſtus cochon nominauit; non tamen cuius plantæ fructus iſte ſit, determinat. Ego autem autumo, eſſe ariſtolochiæ fructum; in tythimalo enim non eſt fructus ſimilis illi, in ariſtolochia verò clematite dantur fructus ſimiles paruiſſimis piris, vt notat Rembertus Dodoneus *lib. 1. de radicibus purgantib. c.etiam* 1. In tythimali autem qualibet ſpecie nullus fructus huic ſimilis datur; nam licèt illius tradantur ſeptem ſpecies ab Authoribus, nulli earum reſpondet fructus, cum quo ſimilitudinem habeat iſte fructus: & quia eſt in modum piri rotundi, aut auellanæ, & taliter reperitur in ariſtolochia, mihi ſuadeor eſſe illius fructum, qui habet vim abſtergentem, exſiccatque, & calefacit ad tertium vſque gradum cum amaritudine; conſtat enim omnia amara maximâ vi pollere ad enecandos vermes, lumbricos, hirudines, lendes, pediculos, cymices, & alia animalia parua; quam vim maximè experimur in prædicto auxilio.

An hic puluis poſſit nocere. Dubitari tamen poteſt, an puluis huius fructus capiti ſparſus poſſit nocere ſuo calore, & ſiccitate? Reſpondeo minimè lædere poſſe; nam pauco detinetur tempore, nec cuti ita adhæret, vt poſſit nocere: imò abſtergit, & mundam reddit partem, cui applicatur, nullam parti noxam inferens, præſertim ſi præceſſerit euacuatio vniuerſalis humorum, quo tempore tutiùs adminiſtrari poteſt. Hoc autem ita profero, quia nunquam experientia me fefellit in hominibus, & mulieribus prouectæ ætatis; in tenellis tamen infantibus illius vſum ſemper reformidaui.

Quid ſit phthiriaſis. Sed quia de morbo pediculari phthiriaſis dicto ſermonem cœpimus, de illo breuiter eſt agendum, quod ſecundo loco pertractare promiſimus. Eſt igitur phthiriaſis affectio infeſtiſſima capiti, mento, alis, inguinibus, & denique vniuerſo corpori, quibus in partibus pediculi adhærent, & eas maximè moleſtant, quorum tres dantur differentiæ; nam quidam abſoluto ſermone pediculi dicuntur, alij patellæ, quas vulgus *ladillas* appellat, quæ fixiùs barbæ, pilis, pubi, & alis adhærent: alij denique ſunt lendes, quæ ſunt paruiſſimæ, & albæ, ipſis pilis, & veſtibus affixæ.

Pediculi an ſint morbus, vel ſymptoma. Licèt iſta animalcula videantur lædere actiones, quia faciunt vigilare, & corrodunt partes corporis, non tamen dici merentur morbus in numero, vt cenſet Hieronymus Mercurialis; nam vt alibi probauimus, morbus eſt affectio viuenti inhærens: quapropter ad ſymptoma in eis quæ excernuntur præter naturam referri debent, quia ex excrementis, quæ generantur ex tertia coctione, tanquam ex cauſa materiali fiunt, vt ſtatim dicemus. Benè tamen ipſi poſſunt eſſe cauſa morbi continuum ſoluendo, quia ſuâ punctione partes corrodunt, & tanquam cauſa lædunt.

Verumtamen cùm omne ſymptoma ſequatur morbum, neceſſe eſt ſtatuere, quiſnam morbus ſit, à quo iſtud ſymptoma procedit. In qua re ſtatuere oportet, quod cùm ibi generetur viuens, talis generatio debet à calore procedere, tanquam ab inſtrumento, cuius vim motiuā tribuimus cauſæ ſuperiori; nam à calore, vt cauſa principali, procedere non poteſt, de quo puncto egi in praxi, capite de lumbricis inteſtinorum; vbi quanam ratione à calore putredinali animalia imperfecta generentur, diſcuſſi. Neque ad generandos pediculos oportet, quod ſit morbus ſenſibiliter lædens, ſed ſufficit, quod in partibus ſit aliqua intemperies calida, per quam producantur, ſiue ſenſibiliter, ſiue inſenſibiliter lædat; nam tempore ſalutis plures gigni ſolent pediculi, neque morbum ſenſibilem expoſcunt.

Cauſa materialis quæ. Circa eorum cauſam materialem eſt maior difficultas inter Authores. Noſter Mercatus *libr. 2. de puerorum morborum curatione*, *cap.* 21. expreſsè aſſerit, quod quando humores ſunt corrupti in noſtro corpore, natura eos ad cutem propellit, quia eos ineptos nutritioni nequit reddere. Quorum materia, quæ craſſa eſt, iuxta cutem detinetur, ibique à calore humido efferueſcit, & vitæ ſpeciem ſuſcipit, ob quod prædicta animalcula naſcuntur, quo fit, vt tot ſint pediculorum differentiæ, quot humorum ſpecies; ipſique referunt colorem humoris, ex quo fiunt. Ariſt. 5. *de hiſt. anim. cap.*31. ait, pediculos fieri ex carne corrupta, cuius ſententia diſplicet; nam ſine carnis corruptione gignuntur, & in hecticis, & tabidis eorum magna elucet copia, in quibus tanta eſt carnis conſumptio, vt non detur locus eorum generationi. Hieronymus Mercurialis aliam protulit ſententiam magis veritati conſonam, videlicet pediculos fieri ex excrementis tertiæ, & vltimæ coctionis: cuius veritatem comprobat ex Galen. 1. *de compoſit. medicam. ſecundùm locos*, *cap.* 7. & ex Auicen. *fen.7. lib.4. tract.3. cap.16.* Sed vt hæc ſententia magis nota fiat, ſciendum eſt, quod excrementa, quæ in tertia coctione generantur, ſunt multiplicia; nam quædam inſenſibiliter euacuantur, alia per ſudorem expelluntur, alia in ſordem conuertuntur, alia ab ipſa cute non ſeparantur; quæ ſi in ſummo eius retineantur, faciunt furfurationem, ſi in poris cutis detineantur, & ſint acria, & mordacia, corrodunt, & exulcerant, & in capite ophiaſin faciunt: ſi verò ſint mitiora, & non praua, neque mordacia, ſed dulcia, ex ipſis pediculi generantur. Ex quibus ſolùm deducitur, quod hæc ſententia parum differat à Mercati opinione; nam ipſa excrementa per tertiam coctionem genita, dici poſſunt immediata cauſa pediculorum; humores verò corrupti cauſa mediata: nam antequam in tertia regione, & coctione tales humores immutentur, non poſſunt eſſe cauſa materialis pediculorum. Sed quia non implicat, quod humores corrupti ad cutem tranſmiſſi immediatè alterentur à calore, & diſponantur ad vitam his animalculis conuenientem, ideò exiſtimo immediatè fieri poſſe tam ab humoribus corruptis, quàm ab excrementis tertiæ coctionis, eo modo quo dictum eſt; non tamen tot eſſe pediculorum ſpecies, quot humorum, vt refert Mercatus.

Excrementa tertiæ coctionis plura.

Non ex bile fiunt pediculi. Nam bilis cùm acris, & mordax ſit, non poteſt conuerti in pediculos; quod quidem patet in morbo regio, vbi bilis in tota cute, & eius poroſitatibus eſt imbibita, & tamen pediculi non producuntur. Accedit ad hoc, quod acria, & amara, & calida, & ſicca potiùs interficiunt hæc animalcula, quàm ſint eorum materia idonea.

Cauſa adiuuantes phthiriaſim. Sunt non minùs iſti pediculi, quos cymices vocant, moleſtiſſimi, qui de ſe tetrum odorem mittunt, præſertim dum interficiuntur; ipſi tamen licet ex ſanguine alantur noſtro, non tamen ex nobis generantur, ſed ſemper habent alias cauſas extrinſecas. Inter cauſas quæ adiuuant pediculorum generationem, ſordes veſtium, & corporis exercitium, Solis æſtus, & omnia quæ humores mouent ad cutem, vt ficus, fœniculum viride, & alia huius cenſus connumerantur, ex Galen. *lib. de cibis boni, & mali ſucci.* Item viperina caro comeſta, ſi corpus vitioſis humoribus redundet, eos reuocat ad cutem, & ex eis maxima ſuccreſcit pediculorum multitudo, vt ait Gal. 11. *de ſimplic. medic. facult.* Pari ratione fricatio cutis, & ſcalpellatio vnguibus facta ſolet eſſe cauſa generationis pediculorum in corporibus cacochymis, quatenus humores ad cutem reuocant, in qua gignuntur.

CVRATIO

A

CVRATIO.

AD eorum igitur ablationem, & causarum remotionem deuenientes, in primis victus boni succi est instituendus, itavt quantum possibile fuerit, prohibeatur humorum corruptorum generatio; nullum enim est ita efficax auxilium, quod fructum aliquod affetat, nisi ei adiungatur victus ratio, vt ait Galen. *lib. de vsu Theriaca.* Et quia turpe est pediculis abundare, laboriosumque nimis ab illis molestari, & faciunt homines ab aliorum conuersatione recedere, diligenter oportet huius affectus curationem tractare. Quapropter vestes, & indumenta semper debent esse munda, & cuiusvis fortitiei expertia, corpusque abluere, vel partes, in quibus pediculi frequentiùs generantur; idque efficies rebus amaris, & salsis, quibus vis abstergendi inest, & similiter ipsos interficiunt. Conducit ergo ad hoc aqua marina, in cuius defectu artificialiter paratur B ex aqua dulci sale admixto, ita vt talem comparet consistentiam, vt super eam gallinæ ouum innatet; tunc enim in substantiæ modo, & reliquis similia aquæ marinæ efficitur, & easdem possidet vires. Ad idem deseruit decoctum lupinorum, absinthij, centauri minoris, aristolochiæ rotundæ, betonicæ, & staphidis agriæ, vel decoctum fœnugræci, betæ, chamæmali, & meliloti, & lupinorum, addito pauco aceto. Sed quia sæpe sordium abstersio non est sufficiens, oportet (si ætas permiserit) causam demere ipsos humores præparando, & eos euacuando medicamentis seligentibus. Sed quia sanguinei naturâ propter humiditatem, & calorem solent maximam pediculorum copiam procreare, si adest sanguinis redundantia, priùs sanguinem detrahere licebit, nisi cruditates primæ regionis sint impedimento; quo casu clysteribus, vel leni aliquo medicamento prius sunt euacuandæ.

Factâ purgatione iuxta ideam humoris peccantis, possumus vti prædictis lotionibus, deinde in barbam, & capillos dispergere pulueres in principio traditos. Ad idem valet staphis agria in oleo malaxata. Pomum odoriferum malaxatum cum ʒ.j. argenti viui, si eo ioungatur pars defœdata, est probatum auxilium, ex Ioanne Ildephonso: vel olei communis ℥.iij. staphidis agriæ ℥.j. argenti viui extincti cum saliua ʒ.j. saponis ʒ. ij. Vel pulueris chochi leuantini ʒ. iij. staphidis agriæ ʒ.ij. olei communis ℥. iij. axungiæ porcinæ salitæ ℥.j. argenti viui extincti ʒ. j. Hæc aqua est mirabilis. ℞. aquæ ℔. j. arsenici sublimati ʒ. j. agitentur simul ad dissolutionem arsenici, & ea abluantur partes coinquinatæ. Sed quia sub alis, & circa loca mulicbria, & vitilia solent lati pediculi, seu patellæ nimis adhærere, oportet nouacula ipsas partes depilare, & eas prædicto decocto abluere, & denique aliquo ex vnguentis adductis inungere. Sed quia in- D fantes, & qui sunt tenuis substantiæ, non possunt facilè huiusmodi perferre auxilia, mitiora debent esse ex vsu, pro quibus sufficere solet prædictarum rerum decoctum. Hoc etiam auxilium sine noxa pediculos capitis abigit, ex Mercuriali, quod recipit staphidis agriæ p. j. nitri ʒ. ij. bulliant in ℔. iiij. aquæ communis ad consumptionem medietatis, & colaturæ addatur ʒ. j. argenti viui extincti, & agitetur aqua baculo per horas duas; deinde hac aqua abluatur cucufa, & exsiccetur, & capiti imponatur.

OBSERVATIO IV.

Pro laborante epilepsia vsu cauterij curato.

QVinquagenarius bona fruens salute hiemis tempore post prandium à temporis frigore oppressus, se radiis solaribus exposuit, quibus caput nimis calefactum, & grauatum breuiter persentire cœpit, cum propensione ad somnum, quo fuit correptus; & cùm dormiisset circiter vnam horam, dimotus à sede, & cadens, cœpit agitari violenter, & habere motus conuulsiuos, spumam ex ore mittere, difficilemque respirationem, & denique omnia accidentia morbum epilepticum concomitantia. Quæ licèt per aliquod temporis interuallum quieta quodammodò permansissent, non tamen seosum, & motum recuperabat, sed sine sensu, & motu iacebat vt apopleticus, donec iterum, atque iterum epilepsiæ accidentia sæuissima superueniebant: facies illi intumuit cum rubore, & tumore venarum; in cuius auxilium breuissimè sum vocatus, timebant enim, & meritò, illius suffocationem, cui citò subuenire iussi sanguinis larga effusione simul facta ex vtraque humeraria, frictionibus, ligaturis partium extremarum, & cucurbitulis; his tamen non quieuit, quapropter in animum induxi, ei si possibile foret, medicamentum porgans offerre; priùs tamen experiri malui, an aliquid posset deglutire, & cùm res pro voto successisset, paulatim dedi potionem purgatiuam fortem, duabus horis, vel tribus transactis ab aliorum remediorum exequutione; purgatioque successit pro ratione, quâ altera die clamare cœpit, & vociferari, inordinatè tamen, quousque paulatim cœpit cognoscere, & quemquam proprio nomine C appellare. Permansit tamen epilepticus, & cum ingenti dolore capitis in toto sincipite, & habebat frequenter paroxysmos, quibus maximè molestabatur, & nunquam erat sine dolore capitis vehementi. Cùm ergo prædicta auxilia sufficienter morbum detrahere non potuissent, vsus fui clysteribus, pillulis, remediis capitalibus, & fontanellis in brachio, & crure. Neque cedebat morbus, donec instrumento ferreo ignito fontanellas sex in sincipite iuxta suturam coronalem aperire iussi, quibus apertis seruatis per quadraginta dies, æger ex toto sanus fuit, sine dolore scilicet, & sine morbo epileptico.

ANNOTATIO.

HÆc obseruatio continet plura notatu digna, quæ si rectè intelligantur, omnia consonant medicinæ regulis, eaque breuiter sunt examinanda. *Quibus morbis fuit correptus hic æger.* Hunc morbum fuisse comitialem, nullus dobitare poterit, vt propria ostendebant signa; quæ qua ratione huic morbo superueniant, in praxi sufficienter documus. Neque dubito, etiam adfuisse debilem apoplexiam, vt ostendebat difficilis respitatio, & priuatio sensus, & motus; quæ accideotia permanebant, ægro existente extra paroxysmos epilepticos, quibus præsentibus quiuis poterit existimare vtrumque affectum fuisse simul. Neque vtriusque causam reddere est perdifficile, cùm certum sit, quod calor maximè iuuat ad attractionem; ita enim *Calor quomodo attrahit.* Galen. *lib. 5. de simplic. medic. facult. cap. 16.* Imò Vallesius 7. *controuers. cap. 3.* censet calorem per se esse tractionis causam, experientiaque demonstrat, quod pars corporis aliqua dum calefit, facilè inflammatur, & ruborem contrahit, sanguine ad illam confluente,

confluente: & ſuccinum confricatum caleſit, & trahit; antea tamen non trahebat. Qua autem ratione calor attractionis ſit cauſa, lege Doctiſſimum Garciam *in fen.* 1. *Auic. lib.* 1. *doct.* 7. *ſumma* 1. *cap.* 2. *diſput.* 39. *cap.* 2. Cùm ergo caput illius eſſet Soli expoſitus, non mirum, quod fieret humorum ad illud attractio ex venis, & partibus capiti proximioribus, & illæ attraherent ex aliis, donec caput adimpleretur ſanguine, & in ipſo fieret obſtructio; & conſequenter incipiens à leui obſtructione, incidit in ſomnum, eaque adaucta, fuit ſubſequta apoplexia. Sed quia non ſolùm qualitas humoris noxia, ſed etiam excedens quantitas poteſt excitare naturam ad expulſionem, vt docet Galen. *lib.* 2. *de different. febrium, cap.* 1 t. non mirum ſi eo tempore natura irritata, & grauata à qualitate, & quantitate ſanguinis, adnetſus illum inſurgeret medio motu concuſſiuo, quo nititur expellere quidquid noxium eſt in cerebro, præſertim eùm neruì, & membranæ illius à cauſa aliqua moleſtante læduntur. Ad quam autem facultatem cerebri motus reduci debeat, diximus in praxi, *cap. de epilepſia.* Sed licèt per talem motum natura ſe exonerare intenderet, in cerebri tamen ſubſtantia, & illius ventriculis manebat ſanguinis quantitas ſufficiens ad obſtruendum, ita vt impeditis viis neruorum, per quas deferri debetet virtus conferens ad ſenſum, & motum, iacebat æger ſine motu, & ſenſu, & reſpirationem difficilem retinebat; quæ ſigna apoplexiam eſſe oſtendebant, ruborque faciei ſanguinis redundantis in capite exſuperantiam ſignificabat. Non tamen negare poſſum à vapotibus alimenti ingeſti ad caput delatis, caput fuiſſe etiam grauatum, cùm paulò poſt à prandio hæc omnia illi acecidiſſent, ita vt tam ſanguis, quàm vapores vtriuſque affectus concauſæ eſſent.

Præſagium. Quoad præſagium, iam conſtat dictante Hipp. 2. *aphor. textu* 42. quod debilis apoplexia non facilè curatur. Similiter qui poſt vigeſimumquintum annum comitiali laborant morbo, moriuntur: ex quibus difficile erat præſagire ſalutem. Et quia apoplexia eſt morbus exactè peracutus, epilepſia verò ſimiliter reſpectu paroxyſmorum eſt nimis periculoſa, & acuta, neutiquam præſagatio ad ſalutem erat ſecura; imò ad præſagiendam mortem me magis inclinabat animus, à qua liberatus fuit remediis à nobis præſcriptis. Primum fuit venæ ſectio ex vtraque cephalica ſimul, quod conſulit faciendum Auic. *fen.* 1. *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 11. nam cùm caput nimis oppletum appareret, non poterat differri auxilium; neque in parua quantitate erat ſanguis extrahendus, propter timorem ſuffocationis, cùm difficilem haberet reſpirationem; quapropter Auicen. iubet in cura apoplexiæ, vt fiat emiſſio multi ſanguinis, præcipuè cùm adeſt rubor in facie, & ſigna redundantiæ ſanguinis: quod comprobare viſus eſt Galenus *lib. de ſanguin. miſſione, cap.* 7. in comitiali morbo, in apoplexia, vertigine, & ſanguinis reiectatione. Zacutus Hebræus *in praxi, cap. de apoplexia*, ſanguinem mittit à quocumque humore procedat.

An in omni apoplexia ſit ſanguis mittendus. Dubitatur tamen, & meritò, an in qualibet apoplexia, imò & in quolibet morbo comitiali liceat ſanguinem mittere, propter timorem ſuffocationis. Auic. venam ſecandam eſſe præcipit, niſi aliquid obſtiterit: quod deſumpſit ex Galeno, qui ſtatim ſanguinem mittere iubet, imò in quocumque euentu ſanguinem eſſe mittendum ſtatuunt; nam in morbis acutis, ſi morbus vehemens ſit, & adfuerit virium robur, floreritque ægrotantis ætas, ſanguinem detrahere licet, ex Hipp 4. *de ratione victus in morbis acutis.* Quod ſi ætas non floruerit, dum-

A modò vires conſtent, venæ ſectio eſt facienda; nam Galenus 4. *lib. method, cap.* 6. ait: *Si morbus magnus eſt, adfueritque virium robur, nemo ſanè mentis eſt, qui ſanguinem mittere non audeat.* Quapropter eùm in hoc affectu ſit maxima acuties, & vehementia, ſi vires conſtent, illicò venæ ſectio eſt facienda. Præterea apoplexia eſt morbus extremus, cui debent adhiberi extrema remedia, cum quo improbatur Rondeletij ſententia, qui aſſerit in hoc morbo curando, eſſe à leuioribus inchoandum. Hoc, inquam, ſuſtineri nequit; nam in morbo exactè peracuto omnis dilatio eſt peſſima; ideò cenſendum, ſtatim eſſe oſtendenda remedia magna. Et quia non datur locus ſemper medicamento purganti, quoniam æger non poteſt illud aſſumere, neque alia remedia pro tanto morbo ſufficere poſſunt, ideò acriter defendunt faciendam eſſe venæ ſectionem.

B Neque obſtat ſi apoplexia fiat ab humoribus crudis, nam etiam lethargus fit à pituita; & tamen Galenus *lib.* 13. *methodi, cap.* 21. iubet in ipſa ſanguinem mittere, neque aliter poterit deobſtrui cerebrum; nam ſi ipſo obſtructo à craſſis humoribus adhibeas remedia calefacientia, maior fit attractio, & ſuo calore humores attenuati maius occupant ſpatium, & per conſequens extenditur obſtructio ad plures partes, morbuſque inualeſcit.

In hac re difficili breuiter quid ſentiam dicam; in primis enim certum eſt, quòd ſi iſte affectus à ſanguine quarto humore, vel à maſſa ſanguinaria originem ducat, vel aliquo humore cum ſanguinis conſortio, ſine dubio ſanguis eſt mittendus. Quod vtique conſulit Auic. Paulum, & Galenum æmulatus. Verumtamen cùm poſſit contingere ab humoribus crudis, de his dubitari poteſt, an vena ſit tundenda, vel aliis remediis ſit vtendum.

C Dico ergo primò, quod ſi epilepſia; vel apoplexia fiat ex cruditate ventriculi, tunc venæ ſectio conferre non poteſt; potiùs enim ipſa nocebit ſpiritus, & ſanguinem diſtrahendo, & euacuando, quibus cruditates concoqui, & ſuperari deberent. Eſt enim cruditas ventriculi maximè venæ ſectionem prohibens, & per illam nihil detrahitur de cauſa morbifica antecedenti, nec coniuncta; propterea Galenus 13. *methodi, cap.* 21. *cit.* inquit quod crudi humoris copia venæ ſectionem prohibet; tunc etenim clyſteribus, & aliis remediis ventriculi coctionem iuuantibus eſt vtendum, & ſi eſt occaſio ad vomitum, eſt vtilis, vt ait Auic. Neque aliter huiuſmodi affectum curare valuimus.

Dico ſecundò, quod ſi humores crudi per totum corpus ſint collecti, & ex ipſis ſine ſanguinia mixtione fiant huiuſmodi affectus, neutiquam ſecurè poteſt venæ ſectio adminiſtrari. Quod clarius

D luce oſtendit Galen. *lib. de euacuandi ratione per venæ ſectionem, capit.* 6. vbi ait, ex venæ ſectione hominem in extremum malum recidere, vt nequaquam poſtea reſtitui poſſit. His addo, quod dum crudi humoris eſt multa copia, vires non poſſunt eſſe validæ ad venæ ſectionem ferendam, quia humoris crudi copia caloris imbecillitatem oſtendit, quo omnes facultates fruuntur, vt omnes ſuas peragant actiones; in cuius defectu nec mirum, ſi imbecilles ſint, factáque venæ ſectione magis calor depereatur, & cruditas augeatur, & morbus immedicabilis remaneat.

Quid ergo reſpondendum aliorum ſententiæ? Facilis eſt ſolutio. Nam Galen. iubet venæ ſectionem facere, ſi nihil prohibeat, vt crudi copia, ætas puerilis, vel ſenilis, tempus frigidum nimis, &c. Et

Qq in

in hoc ſano modo veniunt intelligendi Authores, qui in ſua praxi monent, ſtatim moliendam eſſe venæ ſectioem. Et licèt lethargus ſit pendens à pituita, & propter iſtam rationem non eſſet curandus venæ ſectione; tamen qoia inflammatur cerebrum, & in ipſo pituita putreſcit, & febris ſuccenditur, talis pituita non remanet frigida, ſed potiùs indiget ventilatione, & attemperatione; atque adeò Galenus tam in phrenitide, quàm in lethargo venæ ſectionem imperat.

Sed inſtabis. Poteſt contingere, quod in apoplexia humor frigidus caput obſtruens inflammetur, febremque excitet: ergo tunc optimom remedium erit venæ ſectio, ſicuti in lethargo. Reſpondeo, quod in apoplexia ſi febris ex inflammatione, vel obſtructione procedat, ſi vires conſtent, benè quidem venæ ſectio adminiſtrari poteſt, ſicuti in lethargo; tamen quando ſuperuenit inflammatio, & febris inſurgit, tardò liberantur ægri; nam tarò febris tantam humoris copiam deuaſtat, ſed vires magis proſternit, ita vt non ſit locus tali euacuationi.

An fuiſſet purgandus æger propoſitus. Circa purgationem non minor eſt dubitatio, oportebat tamen primam regionem euacuare; ſed quia clyſteres nullum præſtabant auxilium, neque poterat eos recipere, conuenientius iudicaui offerre medicamentum purgans. Sed quia quæ in prima regione continentur, blandis medicamentis expurgari ſolent ab Authoribus, ſic enim cruditates ventriculi, quibus abundabat, euacuari poterant; quod maius infert dubium, eſt quare illi exhibui medicamentum purgans forte, ſiquidem vſus fui confect. hamech, cum decocto Pugini facto in decoctione capitali, addito ſyrupo Perſico ſennato: quæ potio electiuè euacuat humores ex venis, & non ſolùm primæ regionis cruditates. Vlteriùs iſte affectus habuit initium ex ſanguine, vt ex rubore faciei, & tumore venarum frontis erat notum, ita vt huiuſmodi ſigna in capite plenitudinem potiùs oſtenderent, quàm cacochymiam. Si ergo plenitudo aderat, venæ ſectione auferri deberet potiùs quàm purgatione, quæ debetur humoribus qualitate peccantibus, non verò plenitudini. Quare igitur medicamentu o fortiter euacuans obsulî?

Dubij ſolutio. Vt huic dubio fiat ſatis, dico primò, quod ſi ei obtuliſſem lene pharmacum, non poſſet ſubſequi purgatio; nam cùm æger eſſet ſine ſenſu, haudquaquam medicamenti irritationem perſentiret, neque humores primæ regionis, qui erant crudi, & minimè mordaces, poſſent irritare vim expultricem, fruſtraque tentaretur talis euacuatio. Vt ergo maior eſſet irritatio, & commotio humorum, fuit mihi viſum tale offerre medicamentum, quod naturam maximè ſtimularet, eamque conſopitam excitaret, motique humores mordaces ad inteſtina, ibi ſenſationem triſtem inferrent, expultricemque vim excitarent ad eorum expulſionem. Quæ omnia vt excogitaui, ita fuere conſequuta.

An purgatio in plenitudine poſſit eſſe vtilis. Maiorem difficultatem continet ſecundum dubium; in capite enim erat plenitudo, & obſtructio cauſata ex omnibus humoribus ex æquo redundantibus, cui erat ſubueniendum venæ ſectione, non verò forti purgatione. Reſpondeo tamen hoc eſſe verum, dum morbos expectandi dat inducias. Tamen dum morbos acutiſſimus eſt, & breui tempore timetur ſuffocatio, ſanguine ſimul ex vtraque cephalica in magna quantitate miſſo, quilibet ſanæ mentis vlteriorem venæ ſectionem renueret, ob virium lapſum, & caloris natiui extinctionem: quapropter adhibito medicamento expurganti tollitur obſtructio; imò quodammodo minuitur plethora, ſiue ad vaſa, ſiue ad vires, dummodo non ſit ſolius

A ſanguinis; nam attractis aliis humoribus redundantibus, tollitur plethora ſine tanta vitium iacturæ; & illorum humorum ad caput irruentium fit reuulſio. Et licet regulariter hoc non fiat, coactè tamen ſic facere debemus. Neque nouum eſt, loco ſanguinis miſſionis quandoque medicamentum purgans propinare; quod quidem docuit Galen. 4. *de ſanitat. tuenda, cap.* 4. vbi ſic: *Quod ſi quis vel propter ætatem, vel timiditatem permittere ſe Medico ad ſanguinem vllo modo detrahendum nolit, huius largius aluus deiicienda eſt.* Pari ratione mali ſucci vitium venæ ſectione aliquando etiam corrigi poteſt, & propter iſtam rationem Auicen. *fen.* 4. 1. *doct.* 5. *cap.* 10. ait: *Vnuſquiſque eorum phlebotomatur propter multitudinem ſanguinis, vel propter vitium illius, vel propter vtrumque.* Nam diuerſa nimis eſt methodica curatio à neceſſaria, & coacta. De hoc puncto magis latè agit Horatius Augenius *lib.* 3.

B *epiſt. medic. epiſt.* 3. Neque obſtat ad ſanguinem mittendum, quod cibus, & cruditates eſſent in ventriculo; ſiquidem paulò poſt à prandio incidit in hunc morbum, quo tempore erat euacuandus, vel clyſteribus, & ſuppoſitoriis fortibus, vel medicamento purganti. Hoc, inquam, non obſtat; nam non erat facilè purgans medicamentum offerre, ægro ſenſu, & motu orbato; neque tanto malo enematibus, aut ſuppoſitoriis poterat ſubueniri; & quia erant ſigna redundantis ſanguinis, ipſa vrgentiæ ratio ad ſanguinem mittendum priùs ſuadebat; nam licèt ſit millies à Galeno proclamatum, quod ſanguinis miſſio eſt differenda donec cruditas abſumantur, vel excrementa primæ regionis deſcendant, præceptiones tamen practicæ non ſunt vniuerſim accipiendæ, ſed temperandæ pro vrgentiæ indicatione.

An fontanella, vel inuſtiones conueniant in hoc morbo. Accedamus ad vltimum remedium de apertione

C fontanellarum in ſincipite, iuxta ſuturam coronalem: tale quidem auxilium confert, quando alia non proſunt, vt docet Hipppoc. 7. *aphoriſm.* ſi enim tale remedium non profuiſſet, vt inſanabilis relinqueretur æger. Vlcera capitis in morbo comitiali conuenire docet Hipp. lib. de morbo ſacro, textu 12. imò ſi in auribus, & toto corpore fiant, à morbo liberant, ex eodem. Aëtius paralyſim curans occipit inurere iubet eo loco, quo ſpinalis incipit medulla, & aliis locis, & vlcera diutiùs eſſe adſeruanda, vt per illa expurgetur humor in capite contentus, magis firmetur pars & roboretur, dum vlcera ſanantur; nam pars illa, in qua fuit vlcus, ſtrictior efficitur, & denſior, & minus apta receptioni humorum, vt docet Auic. 4. *part. canticorum, textu* 381. Rogabis tamen, quare in ſincipite impreſſi vlcera, & non in occipite, vt monet Aëtius. Et ratio dubitandi eſt, nam difficillimum eſt humorem epilepſiam cauſan-

An inuſtiones in ſincipite proſint.

D tem ſurſum ad cutem ſincipitis trudi, & pelli à natura, atque adeò Doct. Sancta Cruz *lib. de morbo ſacro* aſſerit, talia vlcera magis vtilia eſſe ad corroborandam partem, quàm ad expellendum humorem; & ita conſulit cum Rondeletio, Mercato, & aliis, quod vlcera fiant in occipite, iuxta radicem capillorum, quoniam ea pars eſt decliuior, & magis receptioni commoda.

Reſpondeo verum eſſe, faciliùs ferri humorem ad partem humilem, quando proprio pondere ducitur; non tamen inde ſequitur, quod natura non valeat mouere, & expellere humorem ad ſuperiora, præcipuè ſi partes ſuperiores ſint inferioribus debiliores, quod in noſtro caſu euenire conſtabat: & quia in ſincipite dolor nimis moleſtabat, ideò vt remedium euacuatorium ibi fontanellas aperire iuſſi; & ſicuti vlcera erumpentia à natura in ſincipite, & aliis locis proſunt, vt liberetur æger ab epilepſia,

epilepsia, vt ait Hipp. *loco citato*, ita vlcera arte facta ipsam imitando naturam vtilitatem adferre vidimus. Cùm ergo per fontanellas cœpisset humor euacuari, æger minores habuit accessiones, donec ex toto fuit liber; ad cuius præcautionem, occlusis capitis fontanellis, in vno brachio, & altero crure fontanellam aperire præcepi, vt sic natura dissuesceret à consuetudine impellendi humores ad caput. Reliqua pete ex capite de apoplexia, & morbo comitiali in nostra praxi vniuersali.

OBSERVATIO V.

De prædictione ad mortem ex sublimi respiratione desumpta; vbi plura scitu digna de respiratione notantur.

CVm ad videndum ægrum vocatus fuissem, inueni illum cum febre lenta, respiratione sublimi, propensione ad somnum, & vrina alba, & perspicua, pulsu molli, & magno in celeritate, & raritate simili naturali: æger erat iuuenis, naturâ pituitosus, multis abundans cruditatibus, lue etiam Gallica infectus. Ante tamen quàm eius attigissem pulsum, inspecta respiratione, coram adstantium corona prædixi illum ægrum ex vi illius morbi esse interiturum. Hoc idem mihi contigit in aliis ægris, in quibus expertus fui quantam vim ad præsagiendum habet respiratio; nam ex sola respiratione sublimiter facta, sine alterius signi notitia, potui maxima cum securitate mortem præsagire; quod non semel, aut bis, sed pluries feci cum maxima assistentium admiratione.

ANNOTATIO.

BOnam respirationem magnam vim habere ad salutem in morbis acutis, qui cum febribus fiunt, & in quadraginta diebus terminantur, dictat Hipp. 1. *prognosticorum*, vbi etiam malam respirationem, siue frigidus sit aër, qui exspiratur, siue non, ibi ipse proponit, prout confert ad curationem, & præsagationem. Vt tamen historia nostri ægri omnibus nota fiat, pluribus est elucidanda, quibus intellectis, si similis acciderit casus, facilè erit scire, quid sit agendum, quidque prædicendum. Dicam igitur in præsenti, quid sit respiratio, ex quibus componitur partibus, illius causas referam, & denique quomodo sublimis excitetur respiratio, & qua de causa sit signum mortale. Est enim respiratio ita necessaria, vt vita à respiratione, & respiratio à vita separari nequeat, docente Arist. *lib. de respirat. prope finem*, ita vt ne breuissimo tempore eâ deperditâ sufficere valeamus, ex Galeno *lib. de vtilitate respirationis*, *cap.* 1. Est enim respiratio, vt deducere possumus ex Gal. *lib. de definitionibus medicis*, & 4. *de locis affectis*, *cap.* 5. actio quædam ex inspiratione, & exspiratione composita, facta à facultate pectus mouente ad moderandum calorem natiuum, & generandum spiritus vitales, & animales. Inspiratio est motus dilatationis pectoris, sub quo continetur pulmo, diaphragma, &c. quo aër attrahitur, non quòd reuerà attrahatur aër, imò potiùs succedit ipse ad replendum vacuum derelictum in cauitate thoracis, dum ipse thorax mediis musculis attollitur: imò ipse pulmo, qui etiam dicitur respirationis instrumentum, dilatatur ad motum dilatationis thoracis; qui motus fit etiam ob eandem rationem; non enim in pulmone implantatur neruus sensum, vel motum deferens, sed solùm per membranam ipsius est dispersus, atque adeò licèt moueatur in respiratione, non tamen mouetur ab aliqua facultate sibi insita, vt docet Galenus 4 *de locis affectis*, *cap.* 5. & *lib. de motu pulmonis & thoracis*, & aliis in locis. Quanam autem ratione ad vacuum euitandum corpora moueantur, & à quo principio, Philosophis disputandum relinquo. Iste aër attrahitur per nares, & os inspiratione; in statu naturali per nares, quando verò aliquis affectus infestat, per os etiam aër succedit. Ita Galenus *libro* 11. *de vsu partium*, *capite* 11. sic enim cogit necessitas attrahendi aërem: & non solùm nares sunt illius tractionis instrumentum, sed os. Exspiratio est motus dilatationi contrarius, quo natura expellit aliquam portionem aëris attracti, fuliginibus, & vaporibus admixti, per easdem vias, per quas delatus fuit ipse aër. Inter vtriusque motum quies intercedit, non minùs respirationi inseruiens, quàm dilatatio, & compressio; & sicuti in pulsu datur quies interna, & externa, quæ deseruit ad discontinuandum motum ex systole, & diastole compositum; imò quies interna ad eundem finem comparatur, ad quem ipsa pulsus constrictio; & externa ad id, ad quod comparatur dilatatio, idem statuendum de quietibus in respiratione; deseruiunt enim ad eundem finem, sicuti respiratio, & exspiratio: quapropter non est censendum, quietes ibi solùm dicere priuationem motus, sed reuerà dicunt actiones; nam natura ibi operatur in actione permanens, licèt ipsa actio non sit motiua; quapropter dicimus, ibi dari veram quietem, prout dicit motus priuationem; dari etiam veram actionem, per quam thoracis musculi ad hunc finem destinati ipsum thoracem in illa quiete detinent, ac conseruant, itavt propter eundem finem sint institutæ ab Authore naturæ; imò quodammodò dilatationis motus finis completur quiete externa, sicuti interna compressionis finis consummatur: verè ergo in vtraque quiete dantur actiones. Vnde quando Gal. *lib.* 4 *de differentiis pulsuum*, *cap.* 5. asserit pectus, & pulmonem quiescere id temporis, quod intercedit inter ingressum aëris, & exitum, non est intelligendus de quiete dicente actionis priuationem, sed solùm de quiete motus priuationem constituente. Oportet iam huius respirationis referre causas, quarum meminit Galenus *lib. de respirationis causis*, & alibi millies: & sicuti in pulsu tres causæ continentes illius dantur, nempe facultas vitalis, instrumentum, & vsus; pari modo respirationis causæ sunt tres, facultas scilicet animalis, instrumenta huic facultati obedientia, & vsus, seu vtilitas, quæ causæ finalis sortitur rationem. Dixi facultatem hanc esse animalem, quia voluntati in nobis obedit, & pro nutu voluntatis cohiberi potest, vt constat ex historia à Gal. tradita de seruo Barbaro 2. *de motu musculorum*, *cap.* 6. qui cùm vehementi ira concitatus mortem sibi consciscere decreuisset, postratus humi, respiratione cohibita, mortuus fuit. Etenim si quæ fiunt, sedare potes cùm vis, & quæ non fiunt, facere, & ea citiùs, aut tardiùs, crebriùs, aut rariùs faciendi potestatem habes, voluntaria quidem sunt, ex Gal. *ibi*, *cap.* 5. quod totum reperitur in motu respirationis, ac per consequens necessariò fatendum, facultatem respirandi imperari à voluntate, & pertinere ad gradum sensitiuum.

Sed cùm facultas hæc indigeat instrumentis, ea in medium proferre conuenit, quæ ex anatome didicimus, & ex variis Gal. locis; ea tamen sunt

Respiratio quid sit, & ex quibus componatur partibus.

Pulmo non mouetur à se.

Quies est pars respirationis.

Causæ respirationis proponuntur.

Respirationis instrumenta assignantur.

plota, inter quæ pulmo principaliter annumeratur à Gal. *lib. de vtilitate respir. cap.5.* vbi ait, quod pulmo cordi copulatus est præcipuum instrumentum, licèt à thorace moueatur, hoc est mouetur ad thoracis motum, vt suprà tactum est: ibique docet thoracem eundem habere vsum, cùm dilatetur, & contrahatur, quoties respiratio fit. Septum transuersum (diaphragma dictum) principalissimum respirationis instrumentum est, vt docet Gal. 2. *de difficult. respir. cap.*10. ex cuius noxa maximè respiratio offenditur, vt patet dum inflammationem patitur, vel à vaporibus, aut ab alia causa illius motus quodammodò impeditur; & vt iam dictum est, nares, & os etiam sunt instrumenta respirationi dicata. Similiter & tota ventris regio, & quæ intra peritoneum continentur, vnà cum thorace mouentur, vt experientia ostendit, & docet Gal. 4. *de rat. victus in morbis acutis, phrasi* 32. quæ omnia breui epilogo fuere adducta à Gal. *lib. de causis respirationis*; quædam enim sunt, per quæ aër attrahitur, vt nares, os, & aspera arteria; quædam, in quibus ille colligitur aër, vt pulmo, & arteria venalis; quædam quæ motum perficiunt, vt reliquæ partes, in quibus musculi implantantur ad hunc finem; quædam quæ horum insequuntur motum, vt pulmo, qui ad thoracis motum excitatur.

Respirationis causa finalis stabilitur.

Horum omnium, cum à Authore naturæ in aliquem finem sint ordinata, causam finalem inquirimus, quæ in commoderatione, & symmetria innati caloris, & generatione spiritus vitalis, & animalis consistit: ita Gal. proximè citatus *lib. de causis respirationis*, & *de vsu pulsuum, cap.*1. propterea que cùm pulsus vsus sit idem, dici solet communiter, quod respiratio, & pulsus sunt propter eundem finem; nam frequenter dum pulsus immutatur, immutari solet respiratio; si enim calor crescit, respiratio, & pulsus adaugentur; si spiritus deficiant, idem accidit; tunc enim fit aëris maior attractio, vt suppeditetur materia ad eorum generationem; quæ attractio partim fit pulsu, partim respiratione: & idem assero de aliis, quæ in respiratione, & pulsu dantur, vt de expulsione fuliginum, æqualitate, vel inæqualitate, ordine, tempore, crebritate, celeritate, & aliis: quæ omnia eò tendunt, vt calor in sua mediocritate conseruetur, & spiritus vitalis generetur in corde, & animalis in cerebro. Vnde infero, pulsum in corde, & respirationem esse æquè necessaria; nam sicut animal viuere non potest sine respiratione, ita neque cor sine motu; non tamen pulsus aliarum partium seorsim sumptus est æquè necessarius, sicut respiratio; quia reliquæ partes viuere possunt sine pulsu, vt patet dum religatur, vel scinditur arteria alicuius partis, quæ postea conseruatur; & hæc est ratio præcipua, propter quam inter dormiendum, & vigilandum incolumes saluantur pulsus, & respiratio, quia ipsis deficientibus deficit vita.

Respiratio, & pulsus sunt propter eundem finem.

Quid sit causa continens, & quæ causæ continentes respirationis.

Ex iis iam habemus, quid respiratio sit, eius causam efficientem, instrumenta, & finem, in cuius gratiam hæc omnia ordinantur. Huiuscemodi causæ dicuntur continentes, seu conseruatiuæ respirationis, ita vt qualibet earum mutatâ, mutetur etiam respiratio; causa enim continens dicitur à Gal. *lib. aduersus Iulianum*, ea quâ ablatâ, aufertur effectus; atque adeò sicuti ex eius ablatione tollitur respiratio, pari ratione qualibet earum variata, necesse est, vt varietur effectus, quidquid dicat Valles. 3. *controu. cap.*9. vbi probare intendit, quod animi passiones immediatè mutare possunt pulsum, inuariatis manentibus causis continentibus, videlicet facultate vitali, instrumento, & vsu, à quibus pulsus dependet. Hoc quidem non capit intellectus, nam quando causæ inuariabiles existunt, & eodem modo se habent, effectus qui suum esse, & conseruari habet dependenter ab ipsis, eodem modo inuariabiliter se debet habere; quidquid enim de nouo accedit, haudquaquam mutabit effectum, quin mutet vel causam efficientem, vel materialem, & instrumentalem, vel finalem; non loquor de formali, nam ipsa respiratio habet rationem causæ formalis, & est etiam effectus, qui ita dependet à suis causis, vt dixi, vt non possit mutari sine alicuius causæ mutatione; idem enim in quantum idem, semper est natum facere idem. Si ergo causæ sine variatione, & mutatione sui producunt effectum, impossibile est, quod circa effectum detur aliqua variatio, aliter enim non dicerentur causæ continentes, seu conseruantes talem effectum.

Respirationis, sicut & pulsus sunt variæ differentiæ.

Ex dictis facilè etiam colligitur, quod variæ sunt respirationis, sicut & pulsus differentiæ; siquidem datur in illis magnitudo, celeritas, crebritas, ordo, rythmus, æqualitas, & differentiæ eis oppositæ: imò in horum plurimis maximum tenet locum mediocritas. De omnibus his disserere esset longum iter aggredi, eas in nostro tractatu manuscripto de pulsibus sufficienter tradimus; hîc enim solùm proponimus quæ conducunt ad casus propositi notitiam, ad quem magis accedentes, cùm æger habuisset respirationem sublimem & inæqualem, scire oportet, quod inæqualitas in respiratione, & in pulsu habet easdem causas; omnes enim prouenire debent ex vitio instrumentorum, vt ait Galenus 2. *de præsagat. ex pulsibus, cap.* 4. vbi sic: *Igitur de inæqualibus omnibus pulsibus hoc vniuersim sciendum est, quod in 2. lib. de causis pulsuum ostendimus, ex oppilationibus eos, aut ex comprehensionibus instrumentorum, aut humorum multitudine ad facultatem collata, aut ex cordis inæquali intemperie constare, &c.* Hæc omnia facilè adaptari possunt respirationi, quæ necessariò læditur ab eisdem causis, & inæqualis redditur ob vitium instrumentorum, factâ collatione ad facultatem, vel ad vsum. Ad facultatem, vt si instrumenta respirationi inseruientia sint vel obstructa, vel impedita propter humoris multitudinem, vt non possint ordinatè moueri à facultate, vt quotidie cernimus, dum pulmo, aut aspera arteria abundat cruditatibus impedientibus aëris ingressum, vel pulmonis motum. Similiter si ob vitium cerebri, vel neruorum qualitas influens à cerebro sufficienter non communicaretur partibus thoracis, & inæqualiter, & difficilè nimis thorax dilataretur, hoc etiam vitium diceretur vitium instrumenti, quatenus instrumentum est inobediens facultati motrici; quia vt facultas moueat, debet recipere instrumentum in se qualitatem illam in debita intensione, vt possit moueri; quâ deficiente dicitur instrumentum vitiatum, facta collatione ad facultatem, quæ tale instrumentum difficilè agitat. Dicitur etiam adesse vitium in instrumento, facta comparatione ad vsum, vt si pulmo, vel pectus esset secundùm vnam partem calidum, secundùm alteram frigidum, reuerà calor, & frigiditas valebunt immutare vsum, seu respirationis finem; cum hoc tamen inæqualiter huiusmodi partes mouebuntur; nam pars calida magis apta est ad motum, & minùs motui resistit, quàm frigida. Quod si vna pars sit humida, altera verò sicca, instrumentum mouebitur etiam inæqualiter, siquidem pars sicca, & dura magis inepta est ad motum, quàm mollis, quæ facilè cedit motui; & hoc vitium erit solius instrumenti, quia neque vsum, neque facultatem mutat.

Inæqualitatis pulsus, & respirationis est eadem causa.

Inter

Quid sit respiratio sublimis.

Inter difficiles igitur, & inæquales respirationis motus, respiratio sublimis locum babet; sed quænam illa sit, nondum constat. Hippocrat. 3. *de morbis popul. sect. 2. ægroto* 7. de quadam anginosa refert, ipsam babuisse spiritum sublimem. Galenus ibi respirationem sublimem vocat, quando in inspirando pinnas narium dilatant, & in exspirando respirantes eas contrahunt; vnde dum nariom extremitates inspirando dilatamus, tunc ea respiratio sublimis censetur. Ita Valles. *super eundem locum*, & Zacutus *lib. 2. praxis historiarum*, *cap.* 7. neque in boc est difficultas.

Respirationis sublimis causæ.

Vt nostri præsagij vim explicemus, qoia ex respirationis huius cognitione, & ex eius causis fuit deductum, illius causas tradere est opportunum, quas Galenus ibi adduxit, dicens: *Hac enim incidit his, qui ab angina suffocantur, vel à peripneumonia, vel suppuratione: præterea iis qui infirma sunt facultate*, &c. Et subdit, eandem fieri respirationem, vbi velociter currimus, aut quocumque modo validè mouemot.

Quod autem qui peripneumoniâ, aut anginâ, vel suppuratione suffocantur, ita respirent, non mitum, quia habent vias strictas, & maximam necessitatem aërem attrahendi, vt satisfaciant vsui nimis adaucto; non enim sufficienter attemperantur aëris attractione naturali, quæ fit sine pinnarum narium dilatatione, vt docet Galenus 11. *de vsu partium*, *cap.* 2. Quaptopter maxima vi natura mouet omnia instrumenta respirationis, vt calor attemperetur, & fuligines expellantur, quæ cor succeodunt, & illius calorem suffocare valent; propterèaque alæ narium dilatantur, vt locus detur aëris attractioni; & totum pectus attollitur, & extenditur, ipsam tractionem iuuando. Et idem accidere solet in iis, qui velociter currunt, aut nimis exercentur; qui licèt vias strictas non habeant, tamen ratione motus, & exercitij calor nimis intenditur, & magna eget flabellatione per motum respirationis, & pulsus.

Nomina facultatis quid intelligere debemus.

Remanet nunc alia causa respirationis huius, nempe facultas infirma. Huius nomine duplicem facultatem intelligere valemus: aot intelligimus facultatem motiuam pectus dilatantem, & comprimentem, quæ residet in musculis; quæ quidem licèt non possit suscipere magis, aut minus, tamen quoad ipsius actus vitiari potest, propter inobedientiam instrumentorum, vt patet in angina, & orthopnœa, in quibus viæ quodammodo sunt impeditæ, & obstructæ, & humorum multitudine oppressæ; quo tempore non mitum si facultas hæc operari nequeat, & propter istam rationem debilis dicatur; aut quia partes, in quibus huiusmodi facultas residet, sunt nimis distemperatæ. Cùm ergo omnis immodica intemperies deiiciat actum propriæ virtutis, & potentia quælibet, vt vt operetur, prærequirat organum benè dispositum, non mitum si organum sit immodicè intemperatum, quod facultas hæc non benè suum perficiat munus.

Alia facultas datur, quæ quia se tenet ex parte facultatis, & ad illius operationem disponit, facultas nominatur; rigorosè tamen non est facultas, sed qualitas quædam, seu illustratio à cerebro procedens, veluti lumen à Sole, vt docet Galenus 1. *de locis affectis*, *cap. vltimo*, & 2. *de semine*, *cap.* 10. sine qoa vera facultas operari nequit; propterea que Galenos constituit differentiam inter instrumenta facultatis sensitiuæ, & vegetatiuæ; nam vegetatiuis inest naturalis vis ad operandum, animalibus verò à principio veluti lumen à Sole deriuatur, ita vt naturalia instrumenta ad operandum

A non egeant qualitate aliqua communicata à iecore; instrumenta verò animalia ea egeot defluente à cerebro. Hanc qualitatem passim Galenus *lib. de placitis*, *& de facultat. naturalibus*, facultatem vocat, quia disponit organum veræ facultatis, vt facultas vera cum illa dispositione operetur. Si igitur huius qualitatis deficiat illustratio, statim in partibus ad sensum, & motum paratis deficit sensus, & motus, vt quotidie cernimus in paralysi affectis. Quapropter si in respiratione musculi pectus dilatantes non reciperent eum influxum, facultas eorum motiua neutiquam pectus moueret, quo tempore necessariò deficeret respiratio, & æger suffucaretur; & si ab aliqua causa minueretur, vt ab obstructione neruorum, ea illustratio, diminutè pectus dilataretur, diceretur que tunc facultas nimis infirma, & debilis.

Quare sublimis respiratio sit mortalis.

Ex iis igitur facile est rationem reddere, quanam ratione sublimis respiratio sit mortalis, &
B ad quæsitum respondere; nam vel significat æstuantem calorem, qui si ex vehementi cursu, & exercitio prodeat, non est censenda mortalis; sedato enim calore, ea aufertur respiratio: in omni enim corporis motu, vbi quis laborare cœperit; quies statim lassitudinem aufert; sic cessante exercitio immodico, per quietem calor remittitur, quare respiratio illa facilè tollitur. Verumtamen, si ea respiratio accidat, vel ob æstuantem calorem in corde, & pulmone, qui causatur propter inflammationem internam, vel febrem exurentem, vel ob viarum angustiam, aut facultatis debilitatem, à quacumque causa procedat, si omnes istæ concurrant causæ simul, vt accidit nonnunquam, mors proxima existit, facillimè enim æger suffocatur; si verò vna ex his causis tantùm sit præsens, maximè etiam timere oportet, quantò ma-
C gis si duæ harum causæ complicentur. At si causa sit debilitas facultatis, quam expertus fui in nostro ægroto, maximè timenda mors; nam cùm facultas hæc sit debilis, non potest mouere septum transversum, & alia instrumenta respirationis ad caloris cordis moderationem; & tunc quidem mouet narium pinnulas, vt magis pateat aëris ingressus ad pulmonem, & cor; est enim tunc extremus anbelandi conatus, quia cùm septum transversum non possit moueri, thorax secundùm omnes partes, imò & scapulæ mouentur in respirationis subsidium.

Dices tamen, vnde constat in ægroto, cuius historiam retulimus, quod haberet respirationem læsam ex debilitate virtutis? Facilis est responsio, nam febris, qua laborabat æger, erat lenta, ab humoribus crudis, & frigidis prodiens, quæ non poterat nimis adaugere vsum, neque in pectore
D persentiebatur calor adurens, neque erat aliquod signum angustiam instrumentorum respirationis ostendens: necessariò igitur recurrere debemus ad facultatem debilem?

Iterum rogabis, quænam fuit causa debilitatis facultatis, & quare septum transversum non poterat dilatari, ita vt cogeretur natura ad magnam motionem thoracis, & regionis ventris. Hoc dubium soluit Galenus 4. *de locis affectis*, *cap.* 4. vbi duplicem causam statuit, videlicet cerebri vitium, aut spinalis medullæ laborantis aliqua peculiari intemperie secundùm se totam, vel secundùm aliquas illius partes. Sed quia nullum apparebat signum, quod ostenderet spinalis medullæ vitium, dicendum est, hanc debilitatem fuisse ortam à vitio cerebri, propter obstructionem scilicet neruorum, qui implantantur in septum transversum, ratione cuius septum immotum permanebat, & in

subsidium illius reliquæ partes commouebantur: & & hoc constare arbitror ex iis, quæ ægro acciderant, habebat siquidem caput grauatum cum propensione ad somnum; & cùm plurimis scateret cruditatibus, non mirum, quod ab ipsis fieret obstructio in principio neruorum septum transuersum mouentium, qui sub quarta, & quinta vertebra emergunt, vt ait Galenus 5. *de locis affectis, cap.* 3. & in septum inseruntur ad motum ipsius perpetuum concitandum. Quapropter ex defectu huius influxus facultas mouens septum otiata manebat quoad illius motum, ex quo statim iudicaui, facilè ægrum suffocari; nam remedia applicata non proderant, neque perferre poterat venæ sectionem ob humorum cruditatem; neque purgationem, quia humores erant crassi, minimè cocti, vrinæ crudæ, & tenues, enemata, & alia remedia sæpius adhibita nullum afferebant commodum; cephalica, quæ illum absumerent humorem, inutilia fuere. Quæ omnia vt proficerent, longum requirebant tempus, dum suffocatio imminebat, vnde facilè potui præsagire mortem, visa sublimi illa respiratione.

OBSERVATIO VI.

De quadam monacha laborante auris dolore, quæ sectâ venâ cephalicâ, ex errore phlebotomi, mortua fuit apoplecticâ.

Quare Medici felices vocari possunt.

NOn minor est calamitas venæ sectione hominem occidere, quàm medicamento purgari: felices tamen Nicocles Medicos vocat, quoniam bonos successus eorum Sol intuetur, errores autem tellus operit. Ita huic phlebotomo contigit, cuius error à me tantummodò fuit cognitus. Is ergo mei iussu fuit vocatus ad sanguinem mittendum Monachæ iuueni, quæ laborabat fluxione ad aurem dextram, cum dolore, pondere, & calore; & cùm sanguinem extrahere debuisset (vt præceptum erat) ex vena communi, cephalicam ipse scidit, extractoque sanguine vsque ad vncias sex, statim obmutuit ægra, sensuque, & motu orbata, & forti apoplexia correpta, non cedente morbo remediis, sequenti die obiit.

ANNOTATIO.

Plura ad curationem perfectam requiruntur.

NIhil ægro prodest se prudenti, aut sapienti Medico committere, si adstantes, & alij ministri indebitè operentur; hoc autem voluit Hippocrat. 1. *aphorismorum* 1. dum ait: *Oportet autem non solum Medicum opportuna facere, sed ægrum, & assistentes, &c.* Plura tradit ipse etiam 1. *lib. epidem. sect.* 3. quæ ad morbi agnitionem, & curationem conducere maximè videntur, inter quæ ea, quæ se offerunt, & à quo offerantur, considerare docet; operarique debemus ita, vt operatio prosit, non tamen noceat, vt ipse ait 1. *de morbis vulgaribus, sect.* 2. *text.* 50. & quamuis Hippocrat. *lib. de legibus* dicat, quod Medicis ignorantibus (& idem statuo de phlebotomis) nulla pœna in Republica est imposita, præterquam pœna ignominiæ, mihi tamen videtur, quod sunt grauiter puniendi, & vt pestem eos fugere oportet; nam sæpè accidit, quod non sit sufficiens morbi violentia ad ægri interitum, nisi Medici imperitia accederet, vt ait Hipp. *lib. de præceptionibus.*

Quæ de causa erat sanguis mittendus.

Sed ad rem deueniendo, cùm nostra ægra dolore vehementi torqueretur, & vt signa ostendebant, ex sanguine procedebat, & in vehementissimis doloribus vsque ad animi deliquium sanguinem mittere suadeat Hipp. & humoribus fluentibus retractio debeatur, ex Gal. 2. *de arte curat. ad Glauc.* sanguinem esse minendum ipsa suadebat ratio; neque oportebat hoc auxilium differre, ne fieret inflammatio aliqua, & febris insurgeret, & per consequens delirij periculum immineret, ob vicinitatem partis cum cerebro, vt ostendit Hipp. 3. *prognost. text.* 13. Est enim neruus ille exacti sensus, in ipsoque acutissimi dolores excitantur, quibus fas erat statim subuenire sanguinis missione, quam faciendam iussi ex vena communi, seruata partium rectitudine, vt monet Hipp. *lib. de natura humana*, & Galenus mille in locis, præsertim 5. *methodi, cap.* 3. vbi sermonem instituit de fluxionibus sistendis, in quarum principio vti reuulsione docet 4. *method. cap.* 6. vt sic humor dolorem excitans, & fluens ad partem, reuellatur; sic enim iubet Galenus sedare dolorem 4. *de ratione victus in morbis acutis, phrasi* 33. vbi ante ptisanæ vsum vniuersalia consulit remedia. Idem statuit 6. *aphorism. com.* 31. & 2. *de compositione medicam. secundum locos, cap.* 2. agens de cephalea, seu inueterato capitis dolore; consulitque ibi ante localia remedia fieri debere remedia vniuersalia; idemque statuit 3. *de locis affectis, cap.* 3. quo in medicina nihil acceptius. His ergo authoritatibus, & rationibus commotus, venam communem discare præcepi, quæ quidem ita dicitur, quia ex duabus propaginibus, axillaris scilicet, & humeratiæ conflatur, iuxta cubitum, vt docet Andreas Vesalius *lib.* 3. *de humani corp. fabrica, cap.* 8. Ex hac ergo totum euacuatur corpus, & quia ex basilica, seu axillari ortum ducit, humores iecur, & viscera grauantes retrahit, & eos ad caput fluentes reuellit. Sed tamen cùm ex humerariæ etiam propagine fiat, exonerat caput, ita vt per venæ huius sectionem simul reuulsionem, & deriuationem adipiscamur; quod quidem auxilium citò tollit causam fluentem, & actu caput, vel aliquam illius partem infestantem, & vt remedium vniuersale ante alia offerri debet. Phlebotomus tamen sui imperitiâ ductus, vel non agnouit, vel non inuenit venam communem, & scidit venam humerariam, quæ directè ex capite euacuat, & est illius topicum, seu particulare remedium, quo facta humorum commotione maior fuit confluxus ad caput, quàm fuit euacuatio ex venæ sectione, itavt statim capite sanguine repleto obmutuisset ægra, & sensu & motu priuata permansit; non enim per illius venæ sectionem reuellitur humor ad caput fluens; imò potiùs incitatur ad motum versùs illud, & adiuuatur tempore, quo humor ille erat in motu; & propterea obstructo capite ab humore denuò fluente, apoplexiâ correpta mortua fuit. Et licèt in affectibus capitis iubeant Authores talem venam esse aperiendam, id tamen venit intelligendum, quando iam humor est firmatus in capite, non verò quando ad ipsum caput fluit, & similiter quando non adest plethora; tunc enim ex venis communioribus, & vniuersalioribus sanguis est demendus; sic enim humorum motum ad partem sedamus. Ex vena autem, quæ determinatè ex determinata parte euacuat, & est illius partis remedium topicum, neutiquam sanguis est euacuandus, vt docet expressè Galenus *lib. artis medicinalis, cap.* 91. quin præcedant (vt dixi) euacuationes magis vniuersales; hoc autem defecit in casu à me proposito, atqueadeò ex phlebotomi errore ægra obiit.

Remedia vniuersalia conueniunt ante localium remediorum vsum.

OBSER

OBSERVATIO VII.

De quadam ægra tertianâ duplici oppressa, quæ sectâ semel venâ fuit facta apoplectica, & mortua.

NOn mirum si ignarum vulgus Medicum reprehendat, imò etiam damnet; cùm videat, quod medicina plus noxæ aliquando inferat, quàm vtilitatis, præsertim dum adhibito remedio, cui erat maximè fidendum, subsequitur mors inopinata: & in morbo securissimo, qui forsan optimâ victus ratione auferri poterat, quâ plures sanantur morbi longi, vt ait Galen. *lib. de attenuante victus ratione, cap.* 1. in eo quidem hoc remedium toties ab Authoribus proclamatum, dum adest virium robur, morbi ma- B gnitudo, & reliqua consentientia, cum signis sanguinis redundantis, in morbo signa securitatis habente, hoc inquam, remedium tempore debito adhibitum ægræ cuidam ita noxium fuit, vt illicò sensu, & motu priuata incideret in apoplexiam immedicabilem; ex quo fuit orta controuersia inter omnes, ad quorum aures peruenit casus, qui facillimè fuit diuolgatus, de artis medicinæ vtilitate, & de Medici opinione; & cùm vnusquisque suo abundet sensu, varij varias protulerunt sententias, quibus Medico, & medicinæ authoritatem, & præstantiam detrahebant. Quanam autem ratione Medicus se à calumnia liberauit, sequenti annotatione videbis.

ANNOTATIO.

Quomodo liberatur aliquando Medicus à calumnia.

INopinati euentus sæpè Medicis gloriam detrahunt, & cùm tot honores Hippoc. ex Medicina comparasset, vt dixi *lib.* 1 *de internorum morborum curatione,* C de Medici officio agens, cum hoc tamen *in epistol. ad Democritum*, maiorem reprehensionem quàm honorem se fuisse ex Medicina assequutum fatetur; Diis enim vulgus sanitatem tribuit, ægri perditionem Medicis. Ita in præsenti huius remedij executionem improbabant, & eorum quodammodo reprehensionem ego assequebar, quia prædictam ægram curabam. Sed cùm casum istum præter spem euenire prospicerem, & ad visendam ægram interim accessissem, & remedium debito tempore, & occasione fuisse adhibitum iudicassem, cautè vocare iussi quendam phlebotomum in sua arte peritum, cui statim accedenti iussi in plurium adstantium præsentia brachij ligaturam detrahere, deinde aspicere, quænam esset vena illius brachij dissecta. Ille attentè non semel, sed pluries inspiciens brachium, dixit: Vena, quæ secta hîc apparet, est cephalica. Cum ergo ibi fuissent præsentes familiares, & affines illius ægræ mi- D seræ, illos interrogaui voce alta, ex quanam vena iussi sanguinem mittere? Ipsi omnes vna voce conclamarunt, quod ex vena basilica, ex quorum responsione liber euasi à calumnia; & omnes errorem phlebotomi agnouerunt, qui postea plurimùm lucri, & opinionis amisit. Hanc historiam referre volui, vt vnusquisque sciat, qualiter se debeat à calumniis liberare; non enim poterat subsequi damnum ex venæ basilicæ sectione; imò ex ea retraheretur humor ne flueret ad caput: ex cephalica verò facilè humor ad caput fertur, præcipuè cùm plenitudo infestat; vt accidit sæpè, quod maior fit attractio, & commotio humorum versus caput ex illius venæ sectione, quàm euacuatio. Quapropter cùm euentus iste inopinatus fuisset, excogitaui non nisi ex causa inopinata originem trahere, & venit mihi in men- A tem, non posse illum successum reduci; nisi ad sanguinis missionem ex vena cephalica, ideóque vocare iussi phlebotomum peritum, vt affines, & familiares illius adstarent verbis, eisque fidem adhiberent, vt ego sic à calumnia liber euaderem: & vt iudicaui, ita euenit, & maiorem honorem apud omnes postea fui assequutus.

OBSERVATIO VIII.

Pro quadam nobili nyctalopsia, & obstructionibus laborante, plurium remediorum vsu curata.

Proponitur casus.

QVædam mulier genere, & virtutibus præclara, variis fluxionibus capitis, & doloribus tentata cœpit perdere visum in nocte, & iuxta noctem, ita vt in fine diei inciperet visus euanescere, & lucem effugere, propter offensionem, quam ex luce oculi percipiebant; manè verò perfectè videbat sine vlla noxa: ætas illius erat quadraginta annorum, caput debile, & calidum, temperamentum calidum, & siccum, habitus gracilis: propter mariti mortem quotidie lugebat, patiebatúrque lacrymarum effluxum; & propter vitam sedentariam in domo semper manens ventris regionem obstructionibus habebat plenam, venásque ad vterum terminatas habebat etiam obstructas, & in pauca quantitate menses prodibant. In cuius curatione examinaui priùs affectus, quibus molestabatur, & quisnam illorum haberet rationem causæ respectu alterius, & à quonam esset inchoanda curatio, & quibus remediis tentanda fuisset. Quæ omnia sequenti annotatione compendiario amplectemur sermone.

ANNOTATIO.

CAsus propositus est ex his, quæ rarò accidere solent, semélque tantùm mihi occurrit triginta & sex annorum spatio, quo nostram Apollineam exercui facultatem. Tamen quia aliis se offerre potest, ideò illius mentionem faciam, & causas referam, & curationem adimplebo, vt nihil aliud circa illud desideretur. Est enim nocturna hæc cæcitas, quæ à Græcis νυκτάλωψ dicitur, vitium quo per diem homo cernit, Sole verò occiduo obscuriùs, noctu omnino nihil. Ita Paulus *lib.* 3. *cap.*22. Aëtius *tetrab.*2. *sermone* 3. *cap.*46. Auicen. *fen.*3. *lib.*3. *tract.* 4. *cap.* 5. neque in hoc discordant Authores. Hæc descriptio datur per symptomata hunc affectum concomitantia, ex quibus in affectûs cognitionem deuenimus; reperitur enim in huc affectu per noctem omnimoda visus priuatio, quæ symptoma in actione abolita visus constituit, & iuxta Solis occasum incipit minui visio, in qua vitium diminutæ actionis elucet; reliquo verò tempore perfectè videt. Iis accidentibus nyctalops opponitur alteri morbo, per quem noctu aliquid videtur, & diu nihil. Hunc morbum appellat Cornelius Celsus *lib.*6, imbecillitatem oculorum.

Nyctalopsia quid sit.

Sed quamuis hæc accidentia hunc manifestent morbum, non tamen ex eis, in quo ipse consistat, ostenditur, neque poterit agnosci, nisi illius connumerando causas, quas his verbis amplexus fuit Auic. *Et causa quidem est, humores oculi, & grossities eius; & plurimùm quidem accidit habentibus oculos nigros, & paruitati pupillæ, & cui multiplicantur colores, & anfractuosa in oculis fuis. Hoc enim significat paucitatem spiritus visibilis in creatione sua, & quandoque hæc est causa in ipso oculo, & quandoque*

Nyctalopsiæ causa, & dispositio antecedens.

doque fit propter communitatem stomachi, & cerebri, &c. Hæ omnes causæ conueniunt in quadam dispositione communi, videlicet in crassitie, & obscuritate, vt docet Petr. Gatc. *in lib. de locis affectis, cap. de nyctalopsia.* Quapropter non possunt illuminari oculi, nisi à lumine magno. Si enim humores oculi crassi sunt, & magni, illos non possunt penetrare, nisi species obiecti luminosi nimis, quæ accidit in die; neque fieri visio, præsertim cùm spiritus sint humidi, hoc est humoribus admixti, quibus ipsi crassi fiunt, suumque splendorem noctu deperdunt. Et eùm ex alia parte spiritus sint in parua quantitate, non sunt ratione quantitatis, & qualitatis ita parati ad visum, sicuti si essent splendidiores, tenuiores, & in quantitate maiori. Ex hoc etiam insurgit, quod oculi nigri sint dispositi ad hunc morbum; nam ob humoris copiam nigri fiunt, ex Arist. *5. de generatione animal. cap. 1.* habentque plus aquæ, quàm ignis, neque aliter ac lucis deliquiò fieri potest obscuritas, ex eodem *lib. de coloribus.* Accidit præterea hic affectus paruitati pupillæ: sed quia hæc paruitas pupillæ fit vel ab humiditate laxante vueam, ex qua laxatione foramen redditur minus; vel à siccitate ipsam tunicam corrugante, existimare oportet, quod pupillæ paruitas huic morbo parata est, quæ ab humiditate procedit. Addit vlterius Auicen. in paratis ad hunc morbum multiplicari colores in oculis, & esse anfractuosa. Per colores intelligit Auic. varios colores, propter humorum fluentium heterogeneam naturam, qui variè oculorum mutant colores. Per anfractuosa verò obscuritates, seu nigredines in diuersis partibus oculorum: quæ omnia docet significare spirituum paucitatem, imò & humorum redundantiam, à qua fieri hunc morbum frequenter existimamus; quod constat ex curatione illius ab Authoribus tradita. Auicen. euacuationibus, & per calefacientia, & exsiccantia hunc morbum detrahere curat. Hippocr. *6. epidem. sect. 7. comm. 1.* asserit, quod nyctalopsiæ pueris præcipuè factæ sunt. Vallesius *in com.* inquit, quod fiebant nyctalopsiæ pueris, vtpore magis humidis. Ex quibus liquet, hunc morbum semper ex humoribus, seu excrementis humidis generari; à quibus oculorum humores crassescunt, & spiritus, & alia, quæ ab Auicen. proponuntur; & propterea Aristot. *5. de generat. anim. cap. 1.* ait: *Luscitiositas humoris copia est, & minoribus natu accidit, quia cerebrum eorum humidum est.*

Quare non videant noctu, qui hoc morbo tenentur. Sed circa symptomata huius morbi in dubium vertitur, quanam ratione ex spirituum crassitie, & paucitate non videnr noctu, & diu vident. Mercurialis respondet, quod spiritus ipsorum multi quidem sunt, sed obscuri, & tenebrosi, propter quod tum spiritus ipsorum luce diurna adiuuantur, vident; dum verò hac luce priuantur, aut nihil, aut obscurissimè vident. Mihi tamen videtur huius Authoris mentem esse contra Auic. qui inter causas huius affectus spirituum paucitatem ponit, vt ex verbis suprà traditis innotescit. Quapropter licèt possit contingere cum multa spirituum crassorum quantitate, non tamen requiritur, quod spiritus sint multi. Neque ratio, quam tradunt Authores ad vidédum magis diu, quàm noctu, mihi videtur sufficiens, videlicet quod spiritus adiuuentur lumine diurno; nam potest noctu aër illuminari lumine magno, ita vt ab eo lumine spiritus, & humores adiuuentur; & tamen per noctem non percipiunt lucem, neque adiuuantur ab illa, de quo periculum fecit nostra ægra. Vlteriùs eùm ea crassities permaneat diu, ac noctu, nunquam est dispositio accommodata ad visionem; quare non est ratio ob quam potiùs diu, quàm noctu visio fiat. Neque adiuuari potest ad videndum oculus à lumine magno; nam lumen requiritur, vt alibi diximus, ex parte obiecti, seu medij potiùs, quàm ex parte potentiæ visiuæ, aut humorum oculi.

Existimare ergo oportet, spiritus, & humores oculi per diem minorem crassitiem & humiditatem obtinere, quàm noctu, atque adeò diu videre, noctu verò minimè: iuxta occasum verò Solis parum videre incipiunt, quia tunc denuò incrassantur, & minùs ad visionem capaces fiunt.

Ad Solis occasum humores incrassantur, & spiritus. Respondeo, quod ad Solis occasum humores, & spiritus refrigerantur & incipiunt crassescere; ad quod etiam iuuat humoris melancholici prædominium, qui eo tempore viget; noctu verò, cùm iam frigiditas magis præualeat, maior etiam incrassatio elucet, quæ visionem impedit, donec somno accepto, intrò recurrens calor vberiùs concoquens, & superfluitates absumens, humores iterum attenuat, atque spiritus, eosque paratiores reddit ad visum: quapropter horâ matutinâ videre incipit æger sine vlla læsione.

An videant meliùs res propinquas, quàm distantes. Dubitari tamen potest, an nyctalopsia affecti videant meliùs res propinquas, quàm distantes. Hoc dubium solutur facilè; nam si spiritus sint pauci, vt frequenter accidit, & fassus est Auic. res propinquæ melius videntur; si verò sint in multa copia, res distantes meliùs percipiuntur.

An dilatatio pupillæ disponat ad hunc morbum. Sed quia dictum est ex Auic. quod pupillæ paruitas ad nyctalopsiam confert, meritò Gentilis super eundem locum dubitat, an pupillæ dilatatio disponat ad eundem affectum. Sibi ipsi respondet, quod pupillæ dilatatio, quantùm est ex se, non disponit ad illum; quia in pupillæ dilatatione virtus est diffusa, & nequit ferre dici lucem; in eius verò paruitate virtus vnita est, fortiusque operatur, & diei lucem perferre valet.

Nyctalopiæ causa. Cùm iam dictum sit, quod morbus iste est vitium humorum oculi, & spirituumm in qualitate, in crassitie scilicet, causam illius examinare conuenit, quæ quidem est humor frigidus, & crassus, humoribus oculorum, & spiritibus animalibus admixtus, vt suprà diximus, qui sua frigiditate incrassare eos valet; ad quod iuuant quæcunque valent hunc humorem gignere, vt alimenta frigida, & calida, & quæcunque grauare caput possunt, vt crapulæ, otium, aër frigidus & humidus, vsus veneris immodicus, retentio alicuius euacuationis, vt contigit nostræ ægræ, quæ suppressione menstruorum ex obstructionibus laborabat; cui si benè menstrua respondetent, affectus non illi superuenirct, vt ait Cornel. Celsus. Caput calidum illius facilè potuit humoribus repleri, præsertim cùm noctu diuque fleret.

CVRATIO.

Victus ratio. His iam præuisis, tempus efflagitat, vt ad affectus curationem deueniamus, priùs victum instituentes, qui debet esse calidus, ad siccitatem vergens, minimè statuosus, facilisque coctionis, pipere, cinnamomo, & croco conditus, attenuans & minimè crassus; cœna sit parca: in fine prandij, & cœnæ assumat dragetam ex aniso, fœniculo vel cotiando præparato. Bibant aquam cinnamomi; sed obstructionum causâ iussi bibere aquam ceterac, & agrimoniæ, cum pauco cinnamomi, & in suspicione gallica aquam radicis chinæ, aut ligni sancti. Exercitium imperandum, venter subducendus, aër frigidus vitandus, imò & austrinus, qui quidem capita grauat: caput velandum est, somnus denique statim à cibo assumpto fugiendus.

His ita institutis, considerare debemus, an iste affectus prodeat per consensum alicuius partis, vel fiat ob propriam affectionem capitis, & oculorum;

quod

quod vltimum docet considerandum Auic. si enim ab alia parte oriatur, ab ea curatio incipienda, quia morbus oculi tunc se habet vt effectus pendens ab alterius partis morbo; si verò sit per capitis, & oculorum affectionem tantùm, aliter est procedendum. Quia ergo nostra ægra erat obstructionibus infestata, & mensium suppressione fatigata, & domi semper manens, ventriculum, & ventris regionem cruditatibus habebat plenam; neque mirum si iste oculorum affectus ab iis partibus originem traheret. Attamen cùm ipsa esset calidi temperamenti, & caput calidum habebet, illudque grauatum nimis sentiret, sæpissimeque lugeret, facile erat conicere, caput ipsum iam esse distemperatum, ita vt plura gigneret excrementa, quæ in oculos confluentia, eorum humores offenderent; quapropter vtriusque partibus subuenire decebat, simul adhibendo quæ ventris regioni ad subtrahendas cruditates, & capiti euacuando,& roborando conducerent. Quapropter iussi primæ regionis cruditates deponere, ipsam priùs præparando syrupo capillorum Veneris,& de succo rosarum, superbibitâ aquâ calidâ quantitate trium vnciarum. Mox eam purgaui sic. ℞. syr. pi Principis ℥.ij. ß. decocti Pugini ℥.ij. ß. pulu. hieræ simpl. ʒ ß. misce,& feliciter successit. Poterit etiam purgari vnciis tribus mannæ electæ in iure gallinæ dissolutæ, vel sic. ℞. mannæ electæ ℥.ij. dissolue in vnciis duabus decocti Pugini, & adde syr. Principis ℥.ij. Ad idem valet bolus ex cassiæ fistulæ pulpa, & diacatholic. cum saccharo, in paruos morsellos diuisus.

Qualiter in curatione huius affectus procedendum.

Sed quia hoc remedio non poterat morbi causa tolli nisi ad alia deuenirem, depositis primæ regionis cruditatibus, quæ venæ sectionem impediebant, cum menstrua dimiouté nimis prodiret, sanguinem mittere decreui, Auic. & Pauli consilio motus, præsertim illius capite calido, & grauato apparente. Verumtamen cùm iste morbus potius ex retentione menstruorum processisset, quàm ex aliis causis, ex talo sanguinem mittere iussi, bisque sanguine extracto, iterum adhibui potionem purgatoriam, facta etiam humorum præparatione syrupo duarum radicum, capillor. Ven. & cichorei, superbibitâ etiam aquâ calidâ: deinde hanc obtuli potionem. ℞. agarici trochisc. in ligatura, & rhabarb. optimi, ana ℈.ij. fiat infusio,& expressio secundum artem in ℥.ij. decocti Pugini, & colaturæ adde syrup. Regij ℥ iij. misce. Poterat etiam purgari pillulis ex aloë, alephanginis, vel morsellis ex diacatholicoe, cum pulu. mechoacam; hac tamen semper adhibitâ limitatione, quod in morbis à ventriculi humoribus prodeuntibus moderatè purgantia offerantur, ita vt eorum virtus ventriculi, & intestinorum regionem non transcendat, vt monet Galenus 7.*methodi*, c.10. quem Mercatus, Trincauellus, Vega in ventriculi, & intestinorum affectibus sequuntur.

Sanguinis missio in hoc morbo.

Purgatio.

His peractis, obstructiones huius mali causa perseuerabant, cum quibus haudquaquam malum hoc minui poterat; quapropter existimaui necessarium vias aperire, humores attenuare, & scindere, vt menses ad assuetam regionem deuenirent. In quem finem imperaui exercitium, & quod quolibet mane plurimis diebus assumeret hanc compositionem, quæ mitè deobstruit. ℞. corticum quinque radicum diureticarum, filipendulæ, cichorei, & de capparis, ana ℥.j. capill. Vener. matricariæ, asplenij, agrimoniæ, ana m. j. betonicæ, chelidoniæ, euphrasiæ, & fœniculi viridis, ana m. ß. omnia coquantur in debita quantitate aquæ, & simul cum brodio mittâtur in alembicum,& instillentur per balneum Mariæ, addendo ante instillationem succi fœniculi, & chelidoniæ, & cichorei ana ℥. ij. mellis virginis ℥. iiij. trochiscorum de capparis,& de eupatorio, ana

Obstructionum deobstructio in ægrotante.

A ʒ.j. gallæ alepanginæ, & diambræ, ana ℈.ij. & facta ex omnibus distillatione, in ea extinguantur octo, vel decem frusta chalybis parua, nimis succensa, cuius distillationis quolibet mane sumat ægra ℥.iij. deinde perambulet, & exerceatur duarum horarum spatio. Poterat similiter adiuuari, si eisdem diebus assumeret syrupi capillor. Ven. ℥. ß. cum ℈.ij. chalybis præp. aut de scoria ferri præp. in modum loch, qui miram in deobstruendo habet efficaciam, vel idemmet cum aqua graminis, vel eryngij in forma potus. Quod si loco chalybis vtatur terra, quæ reperitur in mineris, vbi repetitur ferrum, mirificè prodesse sæpius obseruani. Ad idem valent syrupi aperitiui,& diuretico aquæ stillatitiæ suprà adducto admixti in quantitate sufficienti. Denique vt meliùs humores attenuati euacuarentur, non fuit abs re per epicrasim eos à corpore pellere, quibus consequutum fuit, quod ægra ab obstructionibus libera euasisset.

B Interim dum hæc fiebant, habui etiam capitis, & oculorum prouidentiam, eademque auxilia caput exonerabant, quod vltimò exequendum erat: neque bene posset curari oculorum, & capitis affectio, quin ægra esset ab obstructionibus soluta. Quare facta primò purgatione, & sanguinis missione, ad topica remedia deueni, inter quæ nimis laudatur ab antiquis, nempe à Paulo, Aëtio, Auic. & Galeno iecoris hircini sanies, quæ dum assatur, distillat, fiat illinantur oculi: scindatur tamen priùs iecur illud, vt melius sanies effluat, ex Authorum consilio; quapropter eo vsus fui, & ipsum iecur assum calidum etiam oculis superponere iussi, quo sentite leuamen incepit. Hoc iecur assum comedere etiam præcipiunt Authores, habet enim miram virtutem ad oculorum caligines demendas ex humoribus crassis obortas: quod si coquatur, & eius vapor recipiatur in oculis,

Capitis & oculorum prouidentia.

C etiam prodest, ex Paulo. Conuenit præterea decoctum ex hyssopo, fœniculo, maiorana, euphrasia, chelidonia, & ruta, quorum euaporatio oculis apertis recipi debet, vt potentiùs penetret. Ad idem valet hepar leporis; item & fel hirci, & leporis, si eo oculi illiniantur. Valent etiam ad idem ea, quæ in praxi tradidimus pro curanda oculi albugine, & cicatrice, in quem locum lectorem remitto. Capiti denique prouidendum masticatoriis, oris collutionibus factis ex rebus capitalibus. Neque inutilem censeo esse pro errhinis puluerem herbæ nicotianæ, quæ calefacit, exsiccat, & euacuat humores in capite contentos, dummodò non sit illius vsus immodicus; tunc etenim sequentur incommoda à Doctore Francisco à Leyua assignata libro vulgari sermone scripto *de malo modo vtendi huiusmodi herba*, de quibus in sequentibus erit sermo.

D Ex dictis herbis cum cinere vitis, aut roris marini parantur lixiuia pro capite abluendo: vel ex rebus capitalibus, vt ex saluia, rore marino, thymo, pulegio, lauendula, satureia, cinnamomo, mace, cubebis, & nuce moschata potest fieri cucufa in duplici linteo cum bastituris, si bene triturentur omnia.

His remediis non solum curari solet iste affectus, sed alij omnes, qui ex humoribus crassis, & frigidis oculos vexare solent, vt gutta serena, suffusio, seu cataracta, antequam firmetur, & oculi albugo: quapropter ea auxilia, quæ in horum morborum curatione adduximus, huic morbo similiter adaptari possunt; nostra tamen ægra aliquibus ex iis visum recuperauit.

Hæc remedia aliis oculorum morbis sunt vtilia.

Sed quia timui, ne iterum ad oculos humor flueret, & menstrua tunc pro ratione prodeuntia, ex vita in otio, & quiete detinerentur, & huic morbo nouam præstarent occasionem, visum fuit mihi aperire fontanellas, vnam in crure ad euocandos menses,

Fontanellarum apertio.

ses, aliamque in brachio, vt euacuaretur humor capitis; quibus auxiliis sana euasit mulier, & nunc dum hæc scribo, incolumis perseuerat.

An in hoc morbo, & aliis conueniat seto, vel fontanella in occipite.

Dubitari tamen poterat circa huius affectus medelam, an seto, vel fontanella conuenire posset in occipitio iuxta capillorum extremitatem. Cui dubio fit satis asserendo, quod huic morbo maximè competit hoc remedium; nam ex Hippocrate, si dolente capitis parte posteriori, vena in fronte scissa iuuat, pari ratione si capitis pars anterior malè affecta sit, euacuatio facta in parte posteriori maximè iuuare poterit; siquidem retrahit humorem ad oppositam partem, ita vt Aëtius *tetrab. 2. sermon. 3. cap.*48. asserat, quod si cucurbita occipitio affigatur, dum quis habet visionem deperditam ob hunc, vel alium similem morbum, interim dum ipsa fixa permanet, ægrum videre. Aduertere tamen oportet, quod hoc remedium non est statim admouendum, sed alia priùs sunt adhibenda, quæ si non prosint, hoc vltimò est exequendum, vt suprà dictum est ex Hippocratis mente; quo remedio vsus non fui in hac ægra, tum quia visum restaurauit; tum quia timebam humorum motionem ad cerebrum, & eorum in capite facilem receptionem, ob calorem, quem in capite sentiebat, & illius imbecillitatem. Malui ergo, vt ipsam posteà præseruarem, fontanellas in brachio, & crure imprimere, quàm hoc remedio intempestiuè vti.

De morbo opposito Nyctalopi.

Cognitâ iam nyctalopiæ, seu cæcitatis nocturnæ natura, & curatione facile est inquirere, in quo morbus ei oppositus consistit, & quanam ratione curatur? Auicen. Paulus, Aëtius, & alij dicunt, quod quibusdam accidit, vt noctu quidem meliùs videant, interdiu autem deteriùs. Huius symptomatis causas tradunt Authores. Auicen. ait: *Causa algiebar est subtilitas spiritus, & paucitas eius multa; quare resoluitur cum lumine solis, & adunatur in tenebris.* Vbi adducit causam, & rationem, quare istud fiat symptoma. Causam duplicem statuit, vnam ad subtilitatem, aliam ad paucitatem spirituum reducit, nam spiritus paucus, & tenuis, seu subtilis, taliter disponit oculum, vt non possit ferre lumen diei; nam lumen illud respectu potentiæ debilis se habet vt excellens sensibile, quod lædit sensum; debent enim potentia, & obiectum esse inter se proportionata.

Cur lumen impedit visionem.

Vertitur tamen in dubium, quare lumen diei dissipat, & resoluit spiritus, dum ipsi sunt subtiles, & in parua quantitate; non enim lumen ipsis spiritibus, vel eorum qualitatibus opponitur; & cùm omnis corruptio naturalis ex qualitatibus contrariis fiat, videtur dicendum, quod lumen non potest dissipare spiritus, & visum destruere. Respondetur ex Aristotele *libro 3. de anima, capite vltimo*, quod sensus tactus est per omnes sensus dispersus, ita vt noxa sensibus illata ab obiecto. non fit per se ab obiecto, nisi in sensu tactus: quapropter Galenus *lib. de different. symptom. capite 3.* de dolore agens, asserit esse egregium symptoma in actione sensus tactus, dolorem scilicet: vnde si ab obiecto visibili dolor insurgat in organo visus, ille dolor fit in ipsis oculis, sensu tactus contristato. Sed quia obiectum visibile est proprium potentiæ visiuæ, & non tactiuæ, existimare oportet, quod ex tali obiecto visibili aliquid producitur in oculis, quod sit obiectum tactus, illudque alteret, & contristet, spiritusque animales dissipet, & visionem tollat, vt contingit in hoc morbo; quod quidem, vt magis veritati consonum, ostendit claré Angelicus Præceptor 1. 2. *questione 35. articulo 2. in responsione ad tertium*, cuius hæc sunt verba: *Ad tertium dicendum, quod sensibilia tactus sunt dolorosa, non solùm in quantum sunt improportionata virtuti apprehensiuæ, sed etiam in quantum contrariantur naturæ. Aliorum verò sensuum sensibilia possunt quidem esse improportionata virtuti apprehensiuæ, non tamen contrariantur naturæ, nisi in ordine ad sensibilia tactus.* Huius ratio est, nam corruptio non potest fieri, nisi per qualitates contrarias rei corrumpendæ, vel dissoluendo continuum, & propterea dicitur ab Hippocrat. quod dum subitò alteratur, aut corrumpitur natura, dolores fiunt: sed qualitates disponentes ad corruptionem, & solutionem continui causantes, sunt qualitates tangibiles: igitur dum oculi alterantur, & ad dolorem, & perditionem visus deueniunt, & ad spirituum resolutionem, alterari debent ab obiecto sensus tactûs. Et vt hoc magis patefiat demonstrationem faciemus per cuiusque sensus obiecta propria discurrendo. Lumen enim excedens non alia ratione molestiam infert visui, quàm calorem nimium causando, vel spiritus dissipando, vel aliam qualitatem contristantem producendo. Pari ratione nimia albedo visum lædit ob intensiorem luminis reflexionem, à quo lumine qualitates tangibiles effluunt, quæ continuum soluunt, vel spiritus resoluunt, & visum lædunt. In auditu etiam soni vehementes, & magni strepitus non aliter lædunt, nisi quia aër vehementer impulsus in aures ingrediens, solutionem continuitatis facit, quæ supponit qualitatem tangibilem, videlicet impulsum, à quo fiat; & idem proportionaliter est asserendum de reliquis obiectis aliorum sensuum.

Lumen lædit visum per qualitates tangibiles.

Quare solum obiectum tactus corrumpit, & excitat dolorem.

Iterum tamen dubitari potest, quare sensibilia aliorum sensuum, si excedentia sint, non alterant naturam, neque eam corrumpunt per se, & immediatè, sicuti sensibilia excedentia tactus. Respondetur rationem esse, quia natura nostra ad sui conseruationem petit optimam temperiem, & partium vnionem, quæ si violenter detrahantur, statim condoler, & contristatur natura; & cùm temperies violenter auferri non possit, neque vnio partium, nisi per qualitates tangibiles, ideò reliqua sensilia, neque qualitates destruunt naturales, neque partium vnionem; sed solùm vt talia sunt, producunt species intentionales, vt per ipsas potentia obiecti habeat notitiam; ab obiecto enim, & potentia paritur notitia: & hoc modo venit intelligendus Arist. *loco superius citato*, dum ait, quod ab excedenti sensibili læditur sensus.

Quomodo tenent verum, quod dolor, & voluptas sunt contraria.

Ex relatis iterum insurgit dubium; nam ex Aristot. *lib. 7. Ethicorum, cap.* 14. & ex Diuo Thom. 1. 2. *quest. 35. artic.* 3. dolor, & voluptas sunt contraria: sed sensibilia aliorum sensuum valent inferre voluptatem ipsis sensibus per se: ergo si excedentia nimis sunt, valebunt inferre dolorem. Minorem, in qua tota vis est, probare possumus sic; nam voluptas adquisita in sensu visus nascitur ex visione pulcherrimi obiecti; in sensu auditus, ex auditione suauissimi concentus; in olfactu, ex olfactione fragrantissimi odoris; in gustu, ex gustatu iucundissimi alimenti: ergo pari ratione ex visione horribilis obiecti, aut fœdi monstri, ex auditione ingentis strepitus, & concentus inordinati nimis, ex olfactu fœtidi cadaueris, & ex gustu iniucundi, & amari nimis cibi, fit, & excitatur dolor, seu sensatio tristis, sine recursu ad obiecta sensus tactus; si enim contraria sunt circa idem, & voluptas est in aliquo sensu per se dependenter ab obiecto illius sensus, meritò videtur concedendum, in eodem sensu debere dari dolorem cum dependentia ab obiecto illius.

Plures sunt voluptatis species.

Huic difficultati respondeo ex eodem Aristot. *lib. proximè citat. cap.* 13. dari plures voluptatis species, ita vt non quælibet voluptas sit dolori contraria; est enim voluptas in actionibus, & in amplexu obiecti boni, & conuenientis, & in reditu ad natu-

ralem

talem statum, quando quis amisit illum: voluptas ergo, quæ reperitur in sensibus ab obiectis proportionatis, est voluptas in eorum actione, quæ nascitur ex conuenientia obiecti repræsentati ad ipsam potentiam; & hæc voluptas non opponitur dolori. At verò voluptas in reditu ad naturalem statum consistens, dolori contrariatur; nam per dolorem tristatur natura, & illum præcedit obiectum tangibile naturam corrumpens; & oblato obiecto corrumpente, voluptas insurgit, quatenus natura pristinum statum recuperat, qui contrariatur dolori. Hæc voluptas est, quæ reperitur in sensu tactus tantùm, non verò in aliis sensibus; nam sicuti in illis non datur dolor, neque talis potest assignari voluptas, species siquidem sunt intentionales, non physicæ, & non opponuntur temperamento ad conseruationem vitæ requisito, neque vnitati partium, in cuius dissolutione fit dolor; & propterea non potest obiectum lædere ex vi specierum intentionalium, sed lædit ratione qualitatis alicuius tactiuæ ab illo obiecto dimanantis, sicque nihil concludit argumentum.

Vitium nyctalopi oppositum senib. & frequenter euenit. Hic affectus senioribus euenire solet frequentiùs, ob intensam siccitatem, ex Hippocr. 3. *aphorismor. textu* 31. eius verò contrarius pueris oculos nigros habentibus obuenit ex humoris copia, ex Aristot. 5. *de generatione animalium, cap.* 2. benè tamen senes cæsij ficti possunt, seu nyctalopia affici ob humiditatem, quibus scatent, redundantiam.

Curatio glaucomatis. In huius affectus curatione, quem *Glaucoma* vocat Aristot. proximè citatus, administranda veniunt quæ humectare valent, & alimenta boni succi, quæ valeant generare spiritus in multa quantitate: & propterea res odorabiles sunt ex vsu, quæ facilè in spirituum naturam migrare valent. Et licèt Auicen. *fen.* 3. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 8. doceat adhibere, quæ valent sanguinem incrassare, vt spiritus non generentur nimis subtiles; tamen cùm ex spirituum paucitate hoc symptoma etiam fiat, oportet simul admouere, quæ facillimè spiritus gignunt, idque assequimur per epota, & odorata, ex Hippocrat. *lib. de alimento.*

OBSERVATIO IX.

De viro præclaro à gutta serena, & suffusione incipiente molestato, qui ex errore artificis omnimodè fuit obcæcatus.

Vir nobilis, & in sublimi dignitate constitutus, vt se à negotiis expediret, & de propria curaret salute, ex Matrito in hanc vrbem Pintianam se contulit; & cùm cognosceret quotidie magis deperdere visum, Medicos ad suam conuocauit medelam, in quorum cœtu eorum quæ præterierant, & illi acciderant, narrauit historiam. Dixit enim illius ætatem iam attingere primam senectam, quæ initium sumit frequenter à quinquaginta annis: hic habebat iecur calidum ex propria natura, in iuuentute stomachum robustum, ita vt benè alimentum conficeret: erat illius habitus mediocris, magis ad crassum, quàm ad tenuem inclinans, omni ferè tempore bona fruens salute, ita vt neque in capite, oculis, aut alia parte aliquam perciperet noxam. Et cùm antractam vitam referret, cœpit adducere causam sui affectus; nam erat nimis assuetus librorum lectionibus, in hoc, sicuti & in aliis, nullum seruans ordinem, neque parcens tempori post cœnam, vel prandium, & se quocumque tempore negotiis committens. Insuper maximè delectabatur in peragendis plurimis rebus subtilissimis, quæ maximam exposcebant attentionem, in quibus conficiendis visus defatigabatur. Ex iis, & aliis cœpit quatuor annis antea elapsis sentire caput grauatum, visus hebetudinem quandam, ventriculumque non bene suo munere fungi, quæ omnia in deterius ibant quotidie, cœpitque videre ante oculos culices obuersantes, & filamenta illi apparebant, noctuque splendores veluti lucernæ ardentes, quousque in oculis tenuissimæ tunicæ, sicuti araneæ cernerentur, quibus iudicabat visum impediri, & esse cataractam incipientem; verumtamen maiorem deperditionem visus, quàm noxam in oculis apparere. Neque tunica illa tenuissima poterat impedire specierum visibilium receptionem, ita vt tantùm diminueretur visus; proptereaque existimabat ad intra esse aliquem humorem obstruentem neruum opticum. Sentiebat similiter in facie ardorem, & pruriginem quandam, interpolatè tamen. His afflictus borum affectuum curam Matriti tentauit, Medicosque à cubiculo regio vocari iussit, qui curationem aggressi, supposito vitæ regimine, venæ sectione, plurimis cum purgationibus, & cataportis, remediis capitalibus, & ocularibus, & fontanella in brachio sinistro vsi fuere; frustra tamen ea adhibuerunt, cum malum quotidie ingrauesceret, quapropter fuit conueniens, vt se ab omnibus abstineret negotiis, & solùm de adipiscenda salute tractaret; in quem finem, depositis omninò negotiis, venit in hanc præclaram vrbem, committens se Medicis Cathedraticis huius inclytæ Vniuersitatis, literis, & plurimis experimentis quotidianis alios plurimos, etsi perdoctos, supertantibus, quibus suæ salutis spem adhibere dixit, suisque præceptis in integrum se subiicere voluit; ante tamen quàm curatio perficeretur, Matritum iterum rediens, ex errore artificis visu omnimodè fuit priuatus, vt in sequenti annotatione palam fit.

ANNOTATIO.

Qvantam vim habeant consultationes in rebus difficillimis, nullus, nisi amens sit, dubitare potest. Aristotel 3. *Ethic. capit.* 3. ait: *De his consultamus, quæ fiunt quidem a nobis, non tamen eodem modo, magisque in artibus quàm in scientiis.* Consultatio in his versatur, quæ plerumque fieri possunt, incerta tamen sunt, quonam eueniant modo, & in quibus est indeterminatio, atque cùm magnis de rebus deliberare volumus, assumimusque alios ad consilium, diffidentes nobis ipsis, tanquam non sufficientibus ad discernendum. Neque consultamus rei finem, sed ea quæ ad ipsum finem perducunt; nam finis in morbi curatione notus est, non tamen nota sunt media ad illum, & propterea consultatio versatur circa media. Hipp. *lib. de preceptionibus*, idem statuit: *Neque indecorè* (inquit) *se ille geret Medicus, qui in rei præsentis angustia circa ægrum aliquem, & imperitia tenebras offundente, alios quoque accersere iusserit, quò ex communi consideratione res circa ægrum inquirantur & cognoscantur, & illi cooperatores fiant ad auxilij ferendi facultatem.* Diuus August. *tom.* 8. *in enarratione ad psalmum* 145. asserit à melioribus esse petenda consilia; & *in enarratione in psalmum* 12. inquit: *Non est opus consilio, nisi in aduersis. Omnis prouidens consilium quærit*, inquit Cassiod. 6. *epist.* 19. Miseros consilio destitutos vocat Ouidius *de Ponto lib.* 4. *elegia* 12. dicens: *Consultationes maximè sunt necessariæ in medicina.*

Crede mihi miseros prudentia prima reliquit,
Et sensus cum re, consiliumque fugit.

Sed in re tam certa non est ampliùs immorandum. Ad rem igitur deueniendo, ex omnium Medicorum consensu ita in re tam ancipiti, & dubia fuit consultum. Primò, quosnam affectus pateretur æger, quibus *Quo morbo premebatur æger.*

quibus de causis excitati fuerint, & quanam ratione curari debeerent. Quoad primum omnes conueuerunt, ipsum pati suffusionem, quæ nihil aliud est, quàm humorum affusio inter tunicam crystalloidem, & cœratoidem concrescentium, vt docet Paulus *libro 3. capite 22. Est enim ægritudo oppilatiua, stans in foramine vuea, prohibens penetrare formas, seu species ad visum.* ex Auic. *fen. 3. libr. 3. tract. 4. cap. 18.* Ex quibus d. d. icimus, quod si tunica illa ita est concreta, vt specierum visibilium penetrationem prohibeat, tunc est integra obstructio, & est omnimoda visus priuatio, & videndi abolita actio; quod si non integrè sit concreta, ita vt quodammodò species penetrare valeant, fit visus diminuta actio. Quia ergo noster æger habebat tunicam illam stantem in foraminæ vueæ tenuem nimis, parum impedire poterat specie... receptionem in humore crystallino, atque adeò neque multùm impedire visum. Hic morbus de se notus est, quia sensui visus statim manifestatur quando iam factus est; neque etiam alia signa necessaria, vt agnosceretur: præcesserunt tamen incipiente morbo veluti muscæ, culices, & filamenta quædam ante oculos obuersantia, quibus deprehendimus hunc morbum imminentem, tuncque hunc affectum imaginationem vocitamus, ex Auic. *fen. 3. lib. 3. tract. 4. cap. 9.* quia dum incipit iste affectus, imaginantur ægri se videre quæ non vident; idque cum ea quæ sunt intra oculum, videri nequeant, vt certum teneo, culices, seu muscas, & alia apparentia ante oculos formari ex vaporibus ad extra ante oculos obuersantibus, qui ad extra prorumpunt ex capite, & ad oculos, & ad extra confluentes, ibi hanc, vel illam effigiem repræsentant, de quo punctò latiùs in praxi egimus. Prætetea præcesserunt dolores capitis, illius grauitas, & cruditates ventriculi, ob anteactam vitam, & exercitij defectum. Quæ omnia huic affectui generando non dissonant: ex quibus constabat ægrum habere cataractam, non tamen consummatam.

Quid sit suffusio.

Imaginatio in suffusione quid sit.

In dubium tamen venit, an præter huiusmodi affectum haberet in oculo alterum, à quo etiam læderetur visus? Neque erat abs re id dubitare, cum tunica illa ob eius tenuitatem non posset ita minuere visum; nam vt suprà dixi, non omninò impediebat specierum receptionem, neque multùm poterat obstruere acinale foramen; vnde meritò dubitatum fuit, an in oculo, aut parte illi subseruienti fuisset alterius affectus impedientis visum complicatio, quod maximè erat necessarium agnoscere, vt probè instituetur curatio; cognitio enim morborum est remediorum materia, nam remediorum cognitio, ex Gal. *1. de aliment. facultat. cap. 1.* Sed quia non erat facile discerni ob tenuem illam membranam oculi pupillam tegentem; tamen iudicaui in neruis opticis adfuisse obstructionem aliquam ab humoribus crassis subortam, ita vt defectu debitæ illustrationis spirituum visio esset diminuta. Apparuit enim vnum signum antecedentem ad hunc morbum, quod illum esse euenturum ostenderet, videlicet splendores ante oculos obuersantes noctu; quod signum affert Galen. *7. de placitis, cap. 4* impelluntur enim ad extra spiritus animales, qui lucidissimi sunt, ab humoribus, qui ad oculos per neruos opticos effluunt, & eorum lux noctu in tenebris percipitur; quæ quidem lux, seu splendor annunciat humorem ad opticos defluentem, à quo denique causatur obstructio, & gutta serena, quæ fit nullo malo in oculo exteriùs apparente, ex Gal. *4. de locis affectis*, qui venit intelligendus quando hic morbus non habet sibi comitem alterum oculi morbum; tunc etenim facilè cognoscitur, vt ait Manardus. Tamen quando alter affectus est in oculo, vt in casu proposito, potest hic morbus adesse, & malum vlterius in oculo apparere, quod illius reddat cognitionem difficilem; modum tamen cognoscendi obstructionem, seu læsionem esse in neruis opticis, docuit noster Galenus *lib. 1. de causis symptom. cap. 2.* cuius verba adduxi in praxi *libro 2. in obseruatione pro quodam ægro suffusione oculorum laborante*, quæ quia ad propositi notitiam conducunt, hic repetenda veniunt: *Quippe quibus* (inquit ille) *altero oculorum conniuentium, alterius pupillam dilatari contingit, si compunctio administretur, recipiendi visus fiducia est; quibus non dilatatur, nemo vnquam reuidit, &c.* Vbi docet, conferre punctionem in extrahenda cataracta, quando ex frictione, & compressione alterius oculi, alterius pupilla, in qua est cataracta, dilatatur; si verò ex frictione illa non dilatatur, nulla est spes recuperandi visum. Rationem ipse reddit, nam si pupilla non dilatatur in vno oculo ex alterius conniuentia, vel frictione, est signum euidens, quod ad illum oculum non migrant spiritus, qui dilatant suo impulsu pupillam; idque accidit propter obstructionem, vel aliud impedimentum in neruis opticis existens. Si verò nerui illi sunt liberi, ex vi constrictionis in vno oculo facilè impelluntur & permeant spiritus ad alium, eiusque dilatant pupillam, salutemque annuntiant, ita vt si auferatur cataracta, oculus maneat liber, quia in neruis non est obstructio aliqua visum detrahens. Quia ergo seorsum vtrumque nostri ægri oculum palpebris clausis confricui, & in altero oculo parum, aut nihil ferè dilatabatur pupilla, inde existimaui, neruos esse obstructos in vno, & altero oculo, patique simul cum suffusione guttam serenam, quæ sit ex Galeno citato, cùm descendens à cerebro in oculum neruos causam in se continet, cùm ex inflammatione, vel schirrho laborat, vel alioqui ex humorum defluxione afficitur, vel aliter quomodolibet eius foramen obturatur. Ex quibus omnibus constituitur morbus in via, vel in obstructione, vt dixi, impedito descensu spirituum ad oculos.

An æger haberet guttam serenam.

Gutta serena quomodo fiat.

Cognitâ horum morborum naturâ ex eis, quæ patefecit æger, anteactam fuit referens vitam, haud difficile fuit causas inuestigare; siquidem ob inordinatum viuendi modum, vacando literis statim à prandio, & cœna, & se exercendo circa res subtilissimas, quas propriis fabricauerat manibus, quas attentè nimis, vt rectè fierent, inspiciebat, facile fuit, vt calore ventriculus destitueretur, magnamque cruditatum copiam colligeret, quæ facile communicantur capiti, quibus cœpit grauari, & dolere, adiuuante ad hoc calore influenti, qui in nimia attentione, & aduertentia confluit ad caput, illudque immodicè calefacit, & distemperat, & similiter attrahit ex aliis partibus, vt alibi à nobis demonstratum est. Quomodo autem spiritus animales, & vitales moueantur in animi passionibus, in somno, & vigilia, & à qua facultate, latè nimis pertractauimus *lib. 3. de febribus*, agentes de animi passionibus, vbi diximus, spiritus moueri ad hanc, vel illam partem, iuxta exigentiam passionis, & aduertentiæ. Vnde non mirum si in tanta attentione ventriculi coctionem deferentes spiritus vitales mouerentur ad caput, & incommoda sequerentur relata.

Causa horum morborum.

Iste affectus potuit inuadere à principio per consensum ventriculi, quoniam ab initio ortum duxit ab illo; tractu tamen temporis caput debile redditum, & dyscrasiatum per se afficiebatur. Sed quia ventriculus adhuc permanebat frigidus, & in præsentia iecoris calidi calore orbatus, plurimisque scatens cruditatibus, existimauimus oculos, & caput plurimùm pati per se, pluraque ad illa ex ventriculo confluere, ita vt haberent aliquid per se, & aliquid per consensum.

Vterque

Prognosti-cum. Vterque affectus difficillimè curatur, vt omnes notant Authores, imò & experientia comprobat, præsertim quando caput, ventriculusque sunt habitualiter intemperata, à quorum intemperie quotidie noua congeruntur excrementa, quæ sunt vtriusque affectus causæ; non tamen visa fuit nobis impossibilis curatio in nostro ægro, quapropter eum bona spe salutis alere decreuimus.

CVRATIO.

QVæ hucusque dicta sunt, tendunt, vt ad curationem deueniamus. Sed quia indicatio sumitur à cuiuscumque morbi idea, imò & parte affecta, ex Gal. 3. *method.* pluribus in locis, necnon à causa ipsius morbi, cùm iam notum sit, quod vnus, & alter morbus ab eadem penderet causa, & similiter eadem esset pars affecta, oculus scilicet, visum fuit nobis priùs antecedentem demere causam, vt ad propinquam, seu coniunctam deuenire possemus. Quapropter optimo vitæ regimine instituto, ad cruditates ventriculi auferendas exhibuimus potionem lenientem, facta sufficienti præparatione rhodomelle ex saccharo. Mox sanguinem misimus ex vena media, pro vrgentia, & virium ratione: deinde pillulis de biera, & lucis maior. & cochiis per epicrasio vsi fuimus, quibus reuellere tentauimus, & euacuare humorem ad caput fluentem, & in eo contentum, simulque ventriculum, & caput roborare, & firmare.

Attamen cùm cerebrum esset intemperatè calidum, pluraque gigneret excrementa, quæ iterum irruere ad oculos possent, fuit controuersum, an conducere posset fontanella in occipitio, vel in brachio de nouo alia aperiretur. Præualuit tamen, quod in occipitio fieret, vt humor in capite contentus, & qui paulatim aggregatur, ad partem vicinam, & contrariam facilè duceretur; quod consilium ab omnibus admittitur, & diu fontanellam, seu setonem apertum asseruari iubet Manardus in huiusmodi affectus curatione. Deinde ad partem affectam magis accedentes, adhibita fuere oculis medicamenta resoluentia, vt humor obstructionem, & suffusionem causans paulatim exspiraret, vt iecoris hircini assati, & scissi sanies, & decocta ex euphrasia, tuta, chelidonia, fœniculo, & fœnugræco; item mel instillatum per balneum Mariæ, cum tuthia præp. saccharo cando, & ære vsto, quibus suffusionem, & guttam serenam demere tentauimus, quotidie bonum expectantes euentum.

An fontanella in occipitio sit utilis.

Medicorū, & artificis Matritensis duplex error circa curationem huius ægri. Dum hæc administrari inciperent, noua se obtulit occasio recedendi ab vrbe, & iterum redeundi Matritum, vbi denuò vocat Medicos: res gestas illis notas facit, ipsi speculari incipiunt cataractam, seu tenuem illam tunicam oculis superpositam contemplantur, totumque morbum in illa pellicula esse constitutum constanter affirmant, nullumque damnum pati neruos; quod fuit primus error, cùm non rectè calluissent complicationem horum affectuum. Vocare iubent artificem quendam (nos oculistam vocamus) vt tenuis illius tunicæ substantiæ modum consideraret. Venit artifex, qui attentè consideraos modò, vnum, modò alterum oculum, asserit morbum esse curatu facilem, si cataracta illa magis compacta fuisset, promittitque acu eam debito tempore separare; quā detractā, non est aliud à quo visio impediri posset; quod vtrique ita esse omnes iudicarunt. Ex quorum consilio (ecce error peior priori) vt citiùs in vtroque oculo cataracta configeretur, detracta fuit fontanella occipitis, vt scilicet humores ad oculos denuò irruerent, & tenues illas membranas crassas redderent, & magis aptas separationi. Iusserunt etiam ægro comedere alimenta crassa, vt crassi gignerentur humores; quo factum est, vt sperabant, vt omninò æger visum perdiderit, obstructis totaliter

A oculis, & tunicis illis crassioribus factis; quo tempore artifex ille promisit iam securè cataractam posse separari; & cùm ad opus deuenisset, in doctissimorum virorum conspectu promissum adimpleuit de separandis cataractis, non tamen de visu recuperando, nam ipsis iam extractis, & nullo in oculis malo apparente, nihil videbat æger, ob obstructionem oculis opticis illatam, propter ablationem fontanellæ ab occipitio, & oblationem ciborum incrassantium, quibus maior humorum crassorum copia genita fuit, & maior eorum ad oculos confluxus, quibus nobilissimus iste vir omnimodè fuit obcæcatus, & maius malum fuit quàm antea assequutus. Hic quadrat illud Ouidij *in Ponto, lib. 3. eleg. 7.*

Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit.

Mala est Medicina, vbi aliquid naturæ perdit; in hac artium sola euenit, vt cuicumque se Medicum profitenti credatur, cùm sit periculum in nullo meodacio maius, vt ait Plinius *lib. 22. naturalis hist. cap. 6.*
B sed de hac annotatione hæc sint satis.

OBSERVATIO X.

De quodam, qui ex vulnere in crure inflicto largè sanguine profuso memoriam statim amisit.

Casus tre-pendens. QVidam homo contentiosus quandam habuit cum alio discordiam, existimauitque se ipsum verbis alterius offensum, fuisse, indecoreque fuisse pertractatum ab eo; & cum non posset à se iniuriam repellere, nisi hostem ad litem conuocando, eumque pugnā frangendo, & superando, ideò statim
C illi dimicationem denuntiauit, quam fugiebat hostis; censebat etenim neutiquam verbis, aut aliter iniuriosè tractasse: non tamen contentiosus homo voluit acquiescere dictis alterius, qui etiam quameunque satisfactionem illi promittebat. Cùm ergo ad litem deuenissent, & vterque pro tuenda vita fortiter pugnasset, in hominis contentiosi crus dextrum alter vulnus infligit, & sectā venā descendente illius cruris, ab ea copiosè sanguis emanauit: in terram cecidit animo exsolutus, tetentoque tandem sanguine, eoque in duorum hominum humeris ad domum propriam euecto, dum iam vires restaurasset, neutiquam dignoscebat vxorem, & filios, & reliquos adstantes, solumque proferebat aliqua verba, inordinata tamen; non tamen congruum faciebant sensum, neque literas cognoscebat: ex quibus facile erat conijcere memoriam totaliter amisisse, in cuius subsidium, etsi plura fuere adhibita remedia, pa-
D rum, aut nihil memoriæ recuperauit, ob illius inobedientiam.

ANNOTATIO.

Memoria dignitas. TAnta est memoriæ vis, tantaque illius potestas, vt coëgerit Arist. librum inscribere *de memoria, & reminiscentia.* Plin. 7. *natur. hist. cap. 24. Memoria* (inquit) *est necessarium maximè vitæ bonum.* Est enim thesaurus specierum rerum præteritarum, siquidem eas retinet, & conseruat; & cùm iuxta magis probabilem sententiam Philosophorum sit etiam potentia actiua, cuius munus est præteritorum recordari, ideò dicimos, quod sensus versatur circa præsentia; fides, & opinio circa futura; memoria circa præterita tantùm: quapropter non solùm passiuè se habet nbiecti præteriti simulachra recipiens, sed etiam actiuè, dum obiecti præteriti recor-

datur. Neque homo potest habere scientiam sine memoria; nam vt inquit idem Philosoph. 6. *Ethicorum*, *cap*. 3. ex antea notis fit omnis doctrina, quæ doctrina non fieret si memoria species non retineret, & mediis illis non recordaretur. Est ergo scientiæ perpetua comes memoria, quæ à reminiscentia differt in aliquibus: nam memoriæ alij animantes participes sunt, reminiscentiæ verò solus homo; nam ad reminiscentiam egemus aliqua ratiocinatione, quæ aliis animantibus denegatur; nam dum quis reminiscitur, ratiocinatur, se anteà audiisse, vel vidisse, aut alio sensu percepisse. Tribuitur etiam reminisci iis, qui habent facultatem consultandi, ita vt quando ex persecutatione fit inuestigatio imaginis, seu speciei, quæ olim memoriæ adhæsit, tunc est reminiscendi actus. Differt etiam à memoria, nam qui obtuso, & hebeti ingenio sunt, memoria magis vigent; & qui acuto, docilique præstant, reminiscentia magis excellunt. Cum hoc tamen reminiscendi, & memorandi actus ad vnam attinent potentiam, suntque illi us actus inadæquati. An verò memorandi potentia differat ab aliis sensibus internis, non disputo, pertinet enim ad libros de anima. Quia ergo huius potentiæ munus est ita necessarium ob eius excellentiam, ideo eam conseruare totis viribus debemus, & amissam recuperare, quod quanam ratione faciendum, hic pertractare conabimur.

Memoria, & reminiscentia differentia.

Ante tamen, quàm ad alia properemus, oportet assignare partem affectam in memoriæ læsione, cum indicatio sumi debeat etiam ex parte affecta, eamque reducere debeamus ad propriam naturam; quod assequimur remediorum applicatione ad eandem partem. Arist. 3. *de partibus animalium*, *cap*.4. multisque aliis in locis statuit, vnicum in nostro corpore esse membrum principale, in quo omnes præcipuè resident facultates: iuxta cuius opinionem memoria in corde residet, atque ibi auxilia applicari deberent. Sed quia iam hæc sententia obliuioni tradita est, & eius rationes faeilè soluuntur, alij aliter excogitarunt, asserentes memoriam in cerebri substantia residere.

Quanam pars affecta in memoria læsione.

Sed quia sunt plures sensus interni, vt imaginandi, & cogitandi potentia, &c. ideò Aëtius *tetrab*. 2. *sermon*. 2. *cap*. 2. & Auic. *fen*. 1. *primi*, *doct*. 6. *cap*. 5. tribuunt sensibus internis diuersa loca, atque adeo diuersis locis in eorum lapsu sunt admouenda remedia; inquiunt enim, quod anterioti cerebri parte læsa læditur solùm imaginatio; cerebri ventriculo medio læso, peruertitur ratio: posteriori autem circa occipitium parte læsa, perit memoria, & cum ipsa etiam reliquæ duæ facultates. Galenus 8. *lib. de vsu partium*, *capit*. 6. potentias omnes rectrices in cerebro collocat, nulla partium cerebri facta distinctione; si enim aliqua foret distinctio, eo in loco, vbi agebat de partium vsu, de ea pertractaret: vnde ipse 13. *methodi*, *capit*. 21. in quacumque phrenitide, & in quacumque læsione actionum facultatum rectricum auxilia admouet suturæ coronali, sumpta indicatione à structura membri, nullam sumendo indicationem ab alia cerebri parte, quæ lædi posset. Qui verò asserunt tantùm esse vnicum sensum internum, vt Gare. Obiectus, & alij, necessariò fateri debent, ipsum in toto cerebro residere, siquidem ex læsione insigni cuiuscum que partis cerebri, læditur aliqua actio sensus interni, ideoque semper capiti sunt admouenda remedia.

An omnes sensus interni sint in toto cerebro.

Vt tamen ab hac controuersia me expediam, quæ ad libros de anima spectat, vt certum teneo cum Galeno, omnes sensus internos in toto cerebro, & in quacumque eius parte residere, siue distinguantur inter se, vel non, de quo impræsentiarum non curo; vigere tamen magis in vna parte, quàm in alia, & si læditur anterior, tunc imaginatio offenditur, quia ibi magis viget: & quia in caro, ex Galeno læditur cerebrum magis secundùm partem anteriorem, ideò in caro magis læditur actus imaginandi, quàm alterius potentiæ. Similiter dum cerebri pars posterior offenditur, magis læditur memoria, & maior obliuio fit, quàm ex læsione alius partis cerebri. Quod prouenire censeo ex maiori dispositione in vna parte cerebri, in ordine ad actum vnius potentiæ, quàm in ordine ad actum alterius. Quia ergo temperies ad siccitatem quodammodo vergens magis conuenit conseruationi specierum, & pars cerebri posterior est magis sicca, quàm reliquæ cerebri particulæ, ideò vt certum tenendum, memoriam magis perfici in cerebri parte posteriori; ad memoriam enim expetitur in passiuis qualitatibus temperies moderata, propterea que qui animi celeritate præstant, fluxam obtinent memoriam, ob humiditatem: similiter & qui tardo ingenio sunt, ob siccitatem; in illis etenim species non adseruantur, in his non adhærent. Requiritur ergo mediocritas inter siccitatem, & humiditatem, vt species adhærere, & conseruari possint. Ita Arist. *lib. de memoria*, *& reminisc*. Quapropter si in læsione memoriæ remedia parti cerebri posteriori applicentur, multùm prodesse poterunt. Quod si Galen. iuxta suturam coronalem ea adhibuit, ideò fuit, quia eueabat phrenitidem, cuius delirium spectat vel ad imaginationem, vel cogitationem, quarum vna residet magis in medio cerebro, altera in parte illius anteriori. Neque ex eius doctrina colligere possumus, quod memoria possit pati delirium, seu actionem deprauatam, licet contrarium sit à me sufficienter probatum in praxi*, capite de memoriæ læsione. Similiter, quia faciliùs penetrant medicamenta, si sincipiti apponantur, proptee illius structuram, ita ve ipse asserat, non solùm ad intra penetrare secundùm qualitates, sed etiam secundùm propriam medicamentorum substantiam; ideò Galeno visum fuit, in phrenitide, & lethargo ibi esse apponenda remedia; & cùm in toto capite sit constituta memoria, in toto illo ea admouere oportet.

Conclusio affirmans.

Qua in parte sunt applicanda remedia in læsione memoria.

Sed quia quælibet actio potentiæ cuiusque lædi potest tripliciter, abolitè scilicet, diminutè, & deprauatè, idem contingere potest actionibus memoriæ; læditur enim abolitè, quando nihil operatur, neque aliquid cognoscit; diminutè, quando diminutè res percipit præteritas, vel recordatur vnius obiecti, & non potest recordari alterius, vel obiectorum species diminutè recipit. Deprauatur denique, cùm vnum pro alio assumit, vt exempli gratiâ, quæ erant Ioannis, tribuit Paulo, aut è contra. Quòd autem deprauatè lædatur memoria, tenent plures, vt in nostra praxi diximus, neque est iterum repetendum.

Quibus modis cuiuscumque potentia actio lædi potest.

Causas læsionis memoriæ ibi etiam adduximus; scimus enim, quamlibet immodicam intemperiem deiicere actum propriæ virtutis, ex Galeno 1. *de causis symptomat. capit*. 1. quapropter quælibet intemperies, siue simplex, siue composita, dummodo excedens nimis sit, memorandi actum lædere valebit, inter quas primum locum obtinet frigiditas, ex Galeno 3. *de locis*, *capite* 5. siue sit noda, siue cum humore; indiget enim hæc potentia ad operandum intensiori calore, quàm reliquæ potentiæ rectrices, & sic minùs potest ferre caloris subtractionem. Tantam vim habet frigiditas ad tollendum memorandi actum, vt existimet Mercatus, quod sola frigiditas potest causare abolitam actionem illius, aliæ verò qualitates solùm diminutionem; cuius oppositum est magis rationi

De causis læsionis memoria.

conso

conſonum. Nam non implicat, quod ex nimia humiditate cerebri, aut ſiccitate ita diſponatur cerebrum, vt omninò memoriam amittat, licèt ſerius operentur, & introducantur iſtæ qualitates, quàm frigiditas: ſed quia frigiditas eſt magis actiua, quàm humiditas & ſiccitas, citiùs memoriam deſtroit; & propterea inquit Galen. quod cùm periit memoria, vel grauiter eſt læſa, frigida omninò intemperies eſt. Et Hippocr. *lib. de morbo ſacro*, obliuioſos perfrigeratos vocat. Valleſ. 3. *de locis, cap.* 21. inquit, quod ſi ſubitò memoria lædatur, eius læſio à frigiditate prouenit. De calore non dubitatur, quod poſſit memoriæ officere: ita Galen. & Paulus, Auic. & alij; imò ſi memoria deprauatè lædatur, à calore, & ſiccitate fieri teſtatur Paulus. Galenus aſſerit, agricolam ob labores, quos vites colendo ſubierat, memoriam perdidiſſe, calorificiſque auxiliis læſum fuiſſe, exiſtimans læſionis illius cauſam fuiſſe calorem, qui abſumens ſpiritus, memoriæque organum diſtemperans, & conſumens partes humidiores, & ſubtiliores cerebri, reddidit ipſum cerebrum ſiccius, & magis ſpecierum receptioni ineptum, vt in conualeſcentibus aliquibus experimur, qui ob huiuſmodi cauſas memoriam diminutam habent, donec refectis viribus, & ſpiritibus denuò genitis, iterum memoriam recuperant. Sed quia quælibet intemperies poteſt eſſe nuda, vel cum affluxu humoris, vtroque modo poteſt lædi memoria.

Memoria læditur depraua tè à calore.

Qualiter ex immodica euacuatione memoria deperditur.

Ex dictis iam poſſumus colligere, quomodo æger iſte ex ſanguinis immodico fluxu memoriam perdidit. Nam ex multo ſanguine effuſo, & plurimis ſpiritibus euacuatis per vulnus, cerebrum nimis fuit perfrigeratum, neque ob aliam cauſam ipſe animi deliquio, & virium exſolutione fuit detentus, niſi ob ſpirituum diſſipationem nimiam, & reſolutionem. Neque ex hoc colligas, ſpirituum, & ſanguinis defectum potuiſſe inducere frigiditatem in cerebro poſitiuam, ſed ſolùm priuatiuam, quæ in eorum caloris defectu conſiſtit; ſed ſolùm occaſionaliter ſe habuit, vt deficiente calida ſubſtantia, ab excrementis frigidis, & à membranis cerebri, & ab ipſius cerebri ſubſtantia intenſior frigiditas in cerebro produceretur, ita vt poſitiuè ibi frigiditas præter naturam cerebrum diſtemperans, quod eſt memoriæ organum, memoriam læderet abolitè.

Neque eſt præter rationem exiſtimare, caſum ægri ſupra occiput, maximè illum offendiſſe, cauſata cerebri commotione, & ratione doloris facta attractione humorum ad caput, qui partim diſtemperando, partim etiam obſtruendo cerebrum memoriam deſtruxerunt. Quod poſſe contingere docet Plinius *lib. 7. cap.* 24. exemplis quorundam, qui ex caſu, ictúve memoriam amiſerunt. Quod autem iſte affectus ex perfrigeratione eueniſſet, ex cauſis aſſignatis clarer, & etiam ex ſuperuenientibus; ſomnolentus enim erat, & toto corpore frigidus, ita vt egeret auxiliis calidis, & refici per epota, & odorata, quibus recuperauit vires, non tamen memoriam reſtaurauit.

Huius affectus ſigna ſufficienter in praxi adduximus, ex quacunque cauſa fiat, quæ partim ex iis, quæ præceſſerunt, partim ex præſentibus deſumuntur, in quibus recenſendis non eſt, quod immoremur.

§. Vnicvs.

Memoriæ deperditæ curatio.

AD curationem deuenientes, debito vitæ regimine inſtituto, per alimenta calefacientia, & probi ſucci, & per aërem calidum, & alia attinentia ad res non naturales, ſtatim adhibere cœpimus capiti roborantia, inter quæ fuit nobis viſum admouere emplaſtrum, ſeu cataplaſma, quod conficitur ex albumine ouorum conquaſſato cum oleo roſarum, & myrti, & pulueribus earumdem rerum; nam ex caſu ſupra occiput habebat in parte capitis poſteriori contuſionem quandam; quapropter ne ratione doloris fieret ad caput maior attractio, fuit neceſſe partem roborare, & adſtringere. Duobus diebus elapſis poſt caſum, adhibui emplaſtrum corroborans, & calefaciens caput, quod ſic conficitur. ℞. chamæmali, meliloti, roſarum, baccarum lauri, & myrti, ana m. ß. coquantur omnia in ℔. iij. vini albi ad medietatis conſumptionem, & colentur. Deinde accipe olei chamæmali, nardini, & roſarum, ana ℥. j. ß. mellis ℥. iij. pulueris chamæmali, meliloti, abſinthij, roris marini, baccarum lauri, panis furfuracei, farinæ fabarum, pulu. betonicæ, & centauræ, ana p. j. ad ignem cum prædicta colatura miſceantur, & reducantur ad emplaſtri conſiſtentiam. Ad idem valet decoctum ex eiſdem rebus, & cucufæ factæ ex pulueribus betonicæ, maioranæ, thymi, lauendulæ, roris marini, ſerpilli, chamæmali, meliloti, macis, cubebarum, ligni aloës, nucis moſchatæ, & ſimilium, quibus fingi poſſunt cucufæ in duplici linteo cum baſtituris. Illitiones formari poſſunt pariter ex oleo irino, chamæmali, & rutæ, cum puluere piretri, caſtorei, euphorij, & maſtichis, addita modica cera. Valet ad idem inunctio ex oleo de aniſo, de pipere, de ligno aloë, & de ſtyrace, vel benzoïno, cum oleo ſeſamino, irino, nardino, vel rutaceo. Pomum ſimiliter odoriferum confingitur, quod per interualla naribus apponi debet, vt ℞. pulu. cinnamomi, calami aromatici, cariophylorum, aromatici roſatum, ligni aloës, radicis peoniæ, & angelicæ, galliæ moſchatæ, thuris, ana ʒ. j. diambræ, & diamoſchi, ana ℈. j. ſtyracis ℥. ß. laudani depurati quod ſufficiat, vt fiat pomum. Ex iis fieri etiam poſſunt paſtilli, & ſupra prunas proiici, ita vt fumum ore, & naribus laborans recipiat. Hæc aqua mirabiliter caput calefacit, & roborat. ℞. aquæ vitæ ℥. iiij. in ea infunde per triduum nucis moſchatæ, cariophyl. cubebarum, piperis longi, ana ʒ. ß. deinde ea abluatur caput. Vegæ peſſulum naribus inſertum paulò ante ſomnum, miram habet efficaciam ad reparandam memoriam à frigiditate læſam.

Emplaſtrũ caput confortans.

Cucufa, & decoctum ad idem.

Inunctiones & pomum ad memoriam reparandam.

Aqua mirabilis ad idem.

Peſſulum ad idem.

Interiùs aſſumat æger ſingulis diebus conſeruam anthos, & ſtœcados, vel acorum conditum, vel parum confectionis anacardinæ, cum modico vino albo. Vſus huius vini manè, & veſpere bibiti quantitate duarum, vel trium vnciarum vtiliſſimus cenſetur. ℞. galangæ, cariophylorum, cubebarum, ana ʒ. ß. nucis moſchatæ, zingiberis, piperis longi, ana ʒ. j. puluerizentur omnia, & ponantur intra ſacculum lineum, & ſacculum immerge cum pulueribus in ℔. ij. vini generoſi, bulliant omnia in olla noua vitreata bene cooperta, poſtea ſine quieſcere, donec vinum clareſcat, & eo vtere. Mirobolani indi melle conditi, item & zingiber memoriam reſtaurant, ex Rhaſi *in primum ad Almanſ. c. 2. tract.* 10. Plura ex iis noſtro ægro fuerunt adhibita, quæ non profuerunt, & dum hæc ſcribo, adhuc immemor perſeuerat: verumtamen non ſunt propter hoc infamanda remedia, quæ aliis fuere ſaluti, præſertim cùm æger non eſſet benè remediis ſubiectus propter illius ſtoliditatem; diximus enim in praxi ex mente Galeni, & Auicen. quod memoria ſæpè vnà cum læſione quadam rationis fieri conſpicitur, quemadmodum & rationis læſio vnà cum memoriæ læſione, vtriuſque noxâ ab eadem diſpoſitione procedente, ita vt ſi ſimul ratio cum memoria deperda

Interiùs aſſumenda.

Stultitia quid ſit.

deperdatur, hæc affectio stultitia nominatur. Neque hoc solùm in memoriæ læsione conspicitur, sed etiam in lethargo, vbi ab vna, & eadem dispositione ratio, & memoria amittitur, ex eodem Galen. proximè citato. Quia ergo laborans stultus erat, neque ratiocinari poterat, remedia subtrahebat, & ad eorum exequutionem inobediens erat, ex quibus non potuit assequi beneficium; nosque iniucundè fereotes illius stultitiam, ab eius curatione recessimus.

Notare tamen oportet in calce huius annotationis, quod ei non obtulimus medicamenta euacuantia, quia ex immodico sanguinis fluxu erat sufficienter euacuatus: neque opus habet æger euacuatione, dum ex nuda intemperie morbus fit; benè tamen potuit propter casum supra occiput pati aliquam humorum fluxionem ad illud: tamen quia immodicè per vulnus fuit euacuatus, non ausi fuimus ipsum magis euacuare, nisi clysteribus, & frictionibus: quapropter remedia calefacientia, & caput roborantia ei adhibuimus. Reliqua ad memoriæ læsionem attinentia pete ex praxi, *cap. de memoria læsione.*

OBSERVATIO XI.

De quodam Sacerdote, qui tuberculo paruo orto in facie cum pruritu, vigintiquinque horarum spatio mortuus fuit.

AD me peruenit quidam Sacerdos amicus, & familiaris meus, ætate iuuenis, naturâ biliosus, autumni tempore, qui antea bona fruebatur salute, neque tunc aliquid sentiebat, quod ei noxam aliquam inferret, præter granulum, seu tuberculum in maxilla sinistra cum pruritu quodam, & rubore, cuius magnitudo non excedebat magnitudinem lentis; in figura tamen erat rotundus, sine dolore, sine febre, ita vt existimaret, se ex vi illius nihil pati posse: ante tamen quàm à me discederet, oculos attentè in ipsius faciem fixi, vidique paulatim partem tuberculum ambientem in tumorem etiam attolli, ruboremque contrahere, timensque maius malum, illi suasi, vt illicò in domum reuerteretur, statimque sanguinem sibi mittere iuberet: ille autem nullum persentiens dolorem, nec molestiam, se contulit in quendam populum, qui erat in confinio, ad quem cùm accessisset, populares non cognoscebant eum, quia habebat iam totam faciem, collum, & pectus ingentis magnitudinis, ita vt non possent discernere, an esset illius effigies, quæ illis repræsentabatur, vel non, & cum ibi non esset Medicus, ad quem recurrere potuissent, vocarunt phlebotomum, vt illi venam secaret, qui bis, vel ter fecit, vt illi iusserunt: deinde etiam me ad ægrotum accersere voluerunt, & periculum intuens, statim ad illum propero, eumque inuenio cum sublimi respiratione, & frigida, pulsu paruo, & debili, & cum omni genere inæqualitatis, & partium extremarum frigiditate, & vt meliùs dicam, morti proximum, quem oleo sancto inungere iussi, statimque vitam cum morte commutauit.

Alia similis proponitur historia.

Elapsis iam decem, vel duodecim diebus, ecce alius Sacerdos iuuenis, habitu obesus, parum exercitatus, naturâ sanguineus, ad me venit, mihi ostendens granolum in eadem parte faciei, cum omnibus conditionibus alterius, annuntians sibi etiam alterius periculum: vidi illum, & agnoui esse eiusdem naturæ, statimque illi iussi domum abire, sanguinem mittere, partem affectam scarificare, assumere potiones veneni vim fugantes, & ad extra humorem propulsantes, vt cor tueretur; sed malum magis ac magis crescebat, ita vt pulsus mutarentur, & parui, & debiles, & inæquales apparerent, & tota facies, collum, & pectus intumuit valdè, & breuiter, reuerenterque recepit Sacrosanctæ Eucharistiæ Sacramentum, & Oleo Sancto inunctus fuit; quibus factis, cùm interrogassem qualiter se haberet, ipse respondit, in sua æstimatione nihil noxium sentire, neque esse anxium, neque tristem, neque sciebat quomodo mors ei superuenire posset, cum iocundè, & placidè se haberet: breuissimè à vita, dum hæc dixisset, cum omnium admiratione discessit, ita vt à morbi inuasione ad obitum non pertransisset viginti horarum spatium.

ANNOTATIO.

Quo morbo fuit correptus iste æger.

EX dictis in historiarum narratione claret, quod morbus iste fuit exactè peracutus, venenosus nimis, siquidem è medio vnica die ægrum abstulit. Similem huic historiam refert Hippocrat. 1. *epidem. sect. 3. ægroto 9.* de Critone, cui pedis dolor cœpit fortis à magno digito, cum tumore per totum pedem, & vsque ad talum subrubeo, & cum tensione, qui postridie mortuus fuit. Plura se offerunt examinanda circa huius morbi naturam; primò enim dubitatur, an iste affectus fuerit carbunculus malignus, seu antrax, quod in mea sententia idem est. Cui dubio facilè respondetur, neutiquam; nam Carbunculus ex Galen. *lib. 2. de arte curat. ad Glauc. cap. 2.* debet habere vlcus escharosum cum inflammatione partium adiacentium. Idemque statuit *lib. 6. aphorism. comment.* 45. est enim humor, à quo antrax fit, adurens nimis, & crustam inducens, vt omnes conueniunt; sed quia tale vlcus, neque eschara apparuit, in iis casibus censendum est, non fuisse carbunculum: & licèt possit dici, quod crusta subtus solet existere, & non apparere, donec scarificetur pars, tamen in secundo ægroto, cuius partem affectam scarificare iussimus, nulla apparuit crusta; nam dum fiebat illius partis scissio, nulla erat resistentia in parte scarificata, quæ posset crustæ tribui. Neque erat dolor vehemens, qualis reperitur in carbunculo ob mordacitatem humoris, & intensum illius calorem, & solutionem continui, quæ cùm subitò fiunt, maximum excitant dolorem. Fuit ergo inflammatio, seu phlegmon ex sanguine pendens, vt illius signa ostendebant; aderant enim rubor, & tensio in partibus, quæ totam illam comparatunt molem; in principio tamen cùm pruritus persentiretur in tuberculo illo, existimare oportet, adfuisse aliquam portiunculam humoris biliosi, vel sanguinis tenuis, qui pungendo partem, pruritum excitabat, donec postea confluente sanguine in magna quantitate, omnes partes circumuicinæ fuerunt tumefactæ, & inflammatæ.

An fuerit carbunculus.

Qua ratione ex vi huius morbi breuissimè æger obiit.

Dubitatur secundò, qua ratione ita breuiter morbus iste potuit ægrum perdere. Si enim erysipelas (& idem statuo de quolibet alio tumore) ab interioribus ad exteriora verti est bonum, ex Hipp. *6. aphor. textu* 25. & in nostro casu humor motus est ex principalioribus membris ad minus principalia, imò & ad ipsam cutem, potius ex illius humoris ad cutem transmissione deberet æger liberari. Hoc autem comprobat Hippoc. 6. *aphorism. textu* 37. de angina loquens, in qua si in collo tumor apparet, significat morbum extra verti, & esse bonum. Idemmet asserit ipse 7. *aphorism. textu* 49. Ergo pari ratione in casu proposito, dum extrà morbus fieret, & morbi causa ad extra pulsa fuisset, non deberet æger mori;

signifi

significat enim naturam vicisse causam præternaturam, ad extraque expulisse, ita vt non posset lædere membra principalia, neque mortem inferre.

Hoc dubium soloit Galenus 1. *epidem. sect. 3. in comm. ægroti 8. citati*, quem sequitur Vallesf. *super eundem locum*; cœpit enim natura humores transmittere malignos ad cutem, vt se ab imminenti liberaret periculo; verumtamen ob eorum multam quantitatem, & deterrimam conditionem naturam grauantem, & labefactantem, non potuit totam humoris venenosi quantitatem ad extra pellere, quo factum fuit ocyssimè ægrum periisse à venefica qualitate humoris intrà reconditi. Sic enim Crito post pedis tumorem delirauit, horruit, acutè febricitauit, & fastidiuit: quæ omnia indicant intrà remansisse humorem malignum, qui horum omnium fuit causa; siquidem attingens cerebrum, delirare fecit, & offendens cor, febrem putridam, & malignam excitauit; & quia ei statim superuenerunt à ventre mera, biliosa, & copiosa, ea omnia ostendebant, intrà esse venenosi humoris copiam, à cuius quantitate, & deleteria qualitate vexatus æger, mortuus fuit in principio secundi diei. Hoc idem iis ægris accidisse censendum est; si enim totus humor ad extra truderetur, vt in erysipelate, & angina, & aliis tumoribus, de quibus loquitur Hippoc. sine dubio esset signum bonum; attamen cùm maior quantitas humoris intrà recondita mansit, à cuius malignitate spiritus vitales fuerunt corrupti, & cor nimis offensum, & distemperatum, non mirum si breuissimè refrigerarentur extrema, pulsus essent parui, debiles, & inæquales, & consequenter frigida esset respiratio, imò & sublimis, quia pæ multitudine humoris erat pectus oppressum nimis, & grauatum, & maximo conatu pectoris vis motiua illud distendebat, & talem respirationis differentiam excitabat; quibus signis facile erat prædicere proximam mortem.

Ratio ob quam æger se bene habere dicebat, statim ante mortem. Sed mentione dignum iudico illud quod accidit secundo ægroto; cum enim ab eo rogassem, qualiter se haberet paulò ante è vita discessum, respondit se iocundè, & placidè habere, ita vt nihil noxæ, & molestiæ perciperet. Verba illius in memoria reseruaui, quæ in nostro idiomate talia fuere: *Si me muero desta enfermedad, me muero alegremente, porque no siento interiormente mal aguno.* Ex cuius verbis, & ex signis traditis cognitu facilis erat veneni vis, quæ clam, & occultè principio vitæ insidiatur; & propterea, vt inquit Horatius Augen. *6.epist medic.epistol. 1.* agens de febre maligna: *Ipsa dum salubérrima esse videtur, statim rapit hominem*; sicque febres quasdam mites, valde malignas vocat Galen. *3.de crisibus*; & morbus mali moris plus ingerit periculi quàm pro ea, quam ostentat, magnitudine, vt asserit Vallesf. *lib. de ratione victus in morbis acutis*

Morbus malignus quid sit. Neque ob aliam rationem *Gal. lib. de definitionibus medicis*, ait morbum mali moris esse speciei imbecillem, & potest esse magnum. Ex quibus claret, quod morbus iste cùm mitis appareat, clam vires destruit, & mirum in operando habet efficaciam; & cùm sit hæc qualitas in nostro corpore contrario carens, in instanti communicatur; est siquidem sicuti irradiatio à corde, vel cerebro communicata, quæ cùm nullum habeat contrarium, in distans statim impartitur: quare cùm eius virtus non refrangatur, sed integrè seruata corpus corrumpat, vt docet Gal 3.*de temperamentis,cap.4* venenum definiens, ideò non mirum, quod breuissimè interficere valeat: & cùm ex alia parte clam operetur, & vitæ principiis insidietur, æger non facilè percipit illius diram conditionem. *Perniciosa enim sine signis leuantia, mortem indicant*, teste Hipp *2. prorrhetic. textu 17.* Neque hoc solum obseruaui in hoc ægro,

A sed in aliis plurimis morbis malignis, & pestilentibus correptis. Quid autem sit malignitas in morbis, & quomodo operetur, latè nimis disputaui in *nostro lib. de febrib. s tractat. de febre maligna*, ad quam Lectorem remittimus, cùm omnia in omnibus non sint adducenda. Neque nouum est, humores quandoque in nostris corporibus vim veneni adipisci, vt insinuat Galen. *6.de locis affect. c. 5.* qui quæstionem mouet, *An in animantibus corruptio aliqua nasci possit adeò vehemens, vt veneni tum qualitatem, tum vires æquet?* Et affirmatiuè respondet. Autroës 3. *collect. cap.23.* idem statuit Vallesf. *1.epid.ægroto 8.* ibi: *Scimus solere multos venenum intra sese ex prauo victu generare, & repentè mori, non aliter ac qui acceperat.* *An venenum generetur in nostris corporibus.* Quod confirmant quotidiani euentus in febribus malignis, in vlceribus letalibus faucium & gutturis, in hystericis affectionibus, quibus mulieres manent sine pulsu, & respiratione, ita vt Medicos cogant

B remedia quædam imponere ad cognoscendum, an omnimodè respiratione careant, vt aliquoties fecimus imponendo ori ventriculi poculum aquâ plenum, cuius aqua immota manens aboliram ostendit respirationem; vel carpiæ lanæ flocculos coram earum naribus suspendimus, ad deprehendendum, an aër intrò, vel extrà feratur per respirationem. An verò homo possit viuere sine respiratione, vel non, discussimus in praxi, *capite de apoplexia.* Quia ergo hæc accidentia sæpe euenire credimus, & non nisi ex maligna causa in nostris corporibus genita, haudquaquam dubitari potest, veneno simile quid generari in illis.

Quomodo curandus ille affectus. Ad huius affectus curationem accedendo, cùm vnico die ad interitum duxisset ægrum, vnico die habuit tria tempora vniuersalia; nam à principio vsque ad statum quamcelerimè properauit: & licèt in his morbis non sit cibus afferendus, quando sunt in

C statu, & prope statum, sed potiùs subtrahendus, ne scilicèt natura distraheretur à pugna cum causa morbifica, vt docet Hipp. 1. *aphorism.* & similiter in morbis pendentibus ex fluxione humorum minus cibare debeamus, vt natura humorem in sui nutritionem retineat, ex Auic. *c. de Karabito*; cum hoc tamen malignitas morbi coëgit ægrum cibare, vt ferre posset vnam & alteram venæ sectionem; idque fecimus iure gallinæ, cum succo limonum, & deinde bibere aquam scorcioneræ, & alia pro ratione non naturalia instituimus.

De venæ sectione. Sed quia morbus erat vehemens, & magnus, neque poterat nisi remedio magno auferri, illicò sanguinem mittere iussi his, vel ter, vt sic motum sanguinis ad faciem, pectus, & collum compescerem: quod remedium fuisse Critoni adhibendum, docet Galenus. Tamen quia fortè morbo iam progresso vocatus fuit Hippoc. ad Critonem, ideò non dis-

D secare iussit. Neque poterat aliter inflammatio illa emendari. Verumtamen cùm vires magis, ac magis debiles redderentur, me à venæ vlteriori sectione abstinui, vsusque fui frictionibus partium inferiorum, & cucurbitulis. A principio tamen simul scarificare iussi locum tuberculi, timens subesse escharam ex aliqua vstione natam, & vt illius humoris euacuationi daretur locus; ea tamen non præstat.

De remediis alexipharmacis huic ægro offerendis. Verumtamen, quia humor suâ veneficâ qualitate miserrimum perdebat ægrum, remediis alexipharmacis aduersus eam pugnare contendi, et offerens potionem ex aquis scorcioneræ, buglossi, melissæ, & cichorei, cum confect. hiacynthinum, lapide bezoar orientali, cum syrupo de succo limonum, & oxalidis, cui patum theriacæ adhibui; quæ licèt calida sit, cùm à tota substantia venenis aduersetur, ab omnibus commendatur. Confeci etiam tabellas ex

lapide Bezoar, margaritis præpar. & elect. de gemmis sine speciebus, cum saccharo, vt eas cum potione assumeret. Poterat etiam fieri conditum mirabile ad idem, sic. ℞. confect. alchermes ʒ. ij. confect. de hiacyntho ʒ j. margarit. præp. & elect. de gemmis, ana ʒ. ß. pulueris lapidis bezoar orient. ℈. j. theriacæ magnæ ʒ. j. conseruæ florum viol. borragin, & buglossi, ana ℥. j. foliorum auri n. j. syrupi de acetositate citri, quod sit satis, vt fiat conditum, de quo æger sumat cochleare. Sed præ temporis angustia non erat locus remediis, curaui tamen ad extra humores reuocare, & malignitatem frangere supradictis auxiliis, & adhæsu theriacæ magnæ supra partem scarificatam, & supra cor, simul cum pinguedine naphæ, & oleo Mathioli, quibus inungere iussi cor, tempora, nares, & carpum manus, vt virtus eorum aëris attractu per pulsum, & respirationem posset ad cor deferri. Sed quia (vt dixi) aderat simul partium extremarum frigiditas, ob resolutionem, & corruptionem spirituum, præter eorum reparationem per alimenta, & medicamenta, ei apposui ad pedes lintea calida, & abluere iussi eos decocto corticum citri, radicis verbenæ, betonicæ, radicis angelicæ, & peoniæ, addito modico vino; deinde inungere pedes oleo mirabili Mathioli, & angelicæ. Nihil tamen prodesse conspexi, neque morbi sæuities potuit extingui.

Conditum cordiale.

An iste æger fuisset purgandus.

Poterat in dubium reuocari, an hic æger esset purgandus, vt humor ille qualitate peccans euacuaretur. Cui dubio facilè respondetur, neque posse purgari, neque in ita breuissimo tempore posset dari locus expurgationi; necessariò enim priùs debebat euacuari venæ sectione, quia æger erat naturâ sanguineus, & inflammatio pendebat ex sanguine, licèt maligna affecto qualitate, & habebat plenitudinem ad vasa; quapropter fuit necessarium incipere à sanguinis missione: & cùm morbus ob eius malignitatem vires facillimè deiiceret, non poterat sustinere auxilium magnum, quale est euacuatio medicamento purganti facta: imò præter rationem iudico fuisse, si tale remedium administraretur, nam potiùs humor reuocari, & propelli deberet versùs cutem, seu circumferentiam, vt minùs lædentur interiora; & quia humorem natura ad extra reuocabat, non erat ad intra propulsandus, ne partes principes magis ex humoris motione ad illas offenderentur. Neque ob aliam rationem in inflammationibus internis iubet Galen. *lib. quos, & quando, & quibus purgare conueniat*, interdicere purgationem, nisi quia timet inflammationis incrementum ex motione humorum versùs partem inflammatam. Neque existimo eo in casu esse conueniens tale offerre auxilium, sed potiùs motus naturæ ad extra est adiuuandus, quia ea regio magis conueniens censetur, per quam oportebat ducere humorem: propterea que Hipp. 4. *de rat. victus, text. 21. & 22.* in inflammationibus internis præcipuè prohibet purgationem adhuc reuulsoriam. Galenus 4. *de sanit. tuenda*, vbi in solidis partibus mordacia redundant excrementa, reuulsum ad interiora caueri oportere ait. Magister Sancta Cruz *lib. 3. de rebus præter naturam impedientibus magna auxilia, cap. 17.* probat ea, quæ in tertia regione continentur, vel ad illam fluunt, impedire purgationem, vt patet in morbillis, & variolis, & in inflammationibus, in quibus omnibus nullus audet medicamentum purgans administrare, etsi humores sint maligni, & qualitate peccantes. Quia ergo in dicto casu humores ad extra mouebantur, non erat tutum expurgare, neque aliter euacuare, quàm missione sanguinis; neque aliter poterat ita breuissimo tempore æger iuuari.

In inflammationibus internis cur non sit purgandum.

OBSERVATIO XII.

De quodam nobili viro febre miti affecto, qui ferè nullam ab ea sentiens noxam, intra diem naturalem à febris insultu obiit.

Occasione arrepta ab historia proximè enarrata, non possum non referre casum quodammodò præcedenti similem in malignitate, & celeritate. Dum per noctem in domum meam redirem, inueni epistolam cuiusdam amici petentis vt summo manè fuissem ad videndum D. Ferdinandum de Montaluo, qui eo die in occasu solis queribundus ab eo recessit versùs propriam domum. Erat enim iste nobilis vir melancholicus, timidus, habitu gracilis, licèt ætate iuuenis, qui iacens in lectulo sufficienter per noctem dormiuit, ita vt iudicaret, se esse ab omni morbo liberum. Sed vt ego amici rogationi satisfacerem, manè ad eum visendum accessi; ipse tamen tunc surgebat è lecto, qui cùm me videret inopinatè, ex rei nouitate pertimuit; erat enim (vt dixi) ex sua natura metuens, qui iterum ad lectum rediens, petiuit à me visitationis illius causam; & vt à se omnem repellerem timorem, ei epistolam manifestaui, paulatimque illius animum conquieui, ne ex vehementi imaginatione, aut animæ passione pulsum nimis immutaretur. Denique illius pulsum tetigi bis, vel ter, illumque percontatus sum, an aliquid noxæ sentiret; ipse tamen se nullam molestiam sentire affirmauit, quo tempore habebat pulsum paruum, debilem, & omni genere inæqualitatis inæqualem, de quo miratus sum, & iudicabam illum pulsum esse proximæ mortis signum, quando æger censebat bona frui salute. Quapropter, vt certior essem, & meliùs euentum præsagire possem, iterum tetigi pulsum, quem deteriorem multò quàm anteà inueni. Cùm ergo considerassem, quod æger esset tristis, & timidus, nolui ei annuntiare illius statum, sed rogaui illum, vt quiesceret, & non surgeret donec iterum ad illum peruenissem; ipse obediuit. Recessi ab eo, & in domum amici me contuli, & narraui illi casum; prædixi vicinam mortem, & consului, vt prudenter se haberet, illi prænuntiando periculum, & omnia præpararet ad obitum. Amicus perterritus statim ad ægri domum vadit, prudenterque illum hortatur (erat enim magni consilij vir) vt ordinet omnia ad animæ salutem conducentia; cuius monitioni æger resistebat, asserens se nihil mali sentire: quo tempore iterum accessi ad ægrum, illius tango pulsum, quem debilem, & paruum, formicantem, & ferè omnimodè fugientem tactum inuenio; & habebat iam respirationem paruam, celerem, & frequentem, vtinam tamen naturali similem. Agnoui tunc non posse differri remedia ad animæ salutem, quapropter ei annuntiaui periculum, vt omnia breuiter, & ordinatè fierent, quibus factis, hora quinta post meridiem è corporis ergastulo solutus est. Idem contigit Religioso Ordinis Discalceatorum Diui, & Seraphici Patris Sancti Francisci, qui superueniente aliâ febre statim colorem amisit naturalem, & eum in fuscum mutauit, & intra vnius diei spatium vitam Deo reddidit.

Altera historia præcedenti similis.

ANNOTATIO.

Svprà diximus, quanam ratione morbi maligni, & pestilentes furtim hominem rapiant, & quod febres simplices, seu mites sunt quandoque valde malignæ

Morbi maligni vis proponitur.

malignæ. Pro quorum maiori explicatiooe sciendum est ex Galen. 3. *prognost. comm.* 2. quod vt homines dupliciter simplices dicuntur, vel quia sunt maligni in quadam simulatione, vel quia sunt probis moribus imbuti, ita vtraque maligni acceptio quadrat febribus; nam si simplicissimæ siot, & signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt, & sunt probi moris; si verò sint deterrimæ, ac signis firmatæ malignis, cum simulatione tamen quadam, quarto die, aut citiùs interimunt, ex Hipp. *eodem loco*; tantaque potest esse veneni vis, vt aliqui statim moriantur, quidam diem viuant vnum, aut paulò plus temporis, antequam Medicus arte repugnare valeat, vt ait Hipp. 1. *prognost. in proœmio.* Quia ergo febris hæc mitissima, & simplicissima fuit, & æger erat naturâ frigidus, parum nuxæ percipiebat, imò eius delectabatur calore: neque poterat ille calor mitis, etsi præter naturam, ægrum è medio tollere, præsertim cùm alias febres B intensiores aliis temporibus passus fuisset, in quibus signa, etsi intensiorem calorem ostendebant, salutem tamen expectandam fore prædicabant. At in hac febricula signa magis mortem annũtiabant, quàm febrem, vnde aut maui febrem illam magis lædere qualitate maligna, & venefica, quàm calore; illius tamen operatio clam nimis cor, & spiritus corrumpebat, maiorique læsione offendebat, quàm debebatur comprehensioni sensus illius. Est enim hæc dira qualitas altioris ordinis, quàm qualitates ex elementorum mixtione ortæ, quæ sensu percipi nequit, propterea que occulta, cœlestis, seu à tota substantia nominatur, neque eam sine discursu, aut ratiocinio assequi possumus; & quia æger solùm sentiebat calorem febris mitis, neque percipere poterat effectum huius qualitatis, in cuius cognitione adhuc Medici periti solent falli, non mirum ergo, quod ipse iudicasset, se bona frui salute, dum erat C morti propinquus. In hoc & simili morbo statim licet mortem præsagire; nam solum debemus vti medicinæ parte prognostica, ne rerum euentus nostro adscribatur errori, vt docet Galen. 1. *aphor. comm.* 8. neque dantur locus remediis. Si alia exoptas circa malignitatem, & eius operandi modum, lege tractatum de febre pestilenti, vbi latiùs de ea agitur.

Qualitas maligna excedit qualitates elementales.

OBSERVATIO XIII.

De quodam lue Gallica infecto, qui in potione sudorifica sublimatum deuorauit, & sanus euasit.

DEpingitur apud Ausonium epigramma, in cuius vltimo carmine cecinit ipse:

Et cùm fata volunt, bina venena iuuant.

Ita contigit huic ægro, qui cùm morbo Gallico fuisset infectus nimis, cupiens se liberare à cruciatu, & ingentibus doloribus, ex mei coosilio factis euacuationibus vniuersalibus, potiones assumpsit sudorificas, quibus quotidie melius se habere existimabat; ipse tamen vxorem habebat impudicam, quæ mariti mortem totis viribus optabat. Cùm ergo vidisset ipsa, quod dictis auxiliis maritus salutem amissam recuperabat, fuctum sublimati accepit, & ei in potione sudorifica obtulit; deinde paulò post ab assumptione cœpit sentire in visceribus ardorem, & esse anxius, sicuti si esset in agone constitutus, sitire, vociferari, auxilium petere, euomere, vehementer sudare, & per infernam aluum immodicè euacuare. Vxor timens ne illi tribueretur mors, statim à domo recessit, & se abscondit. *Fugit enim* A *impius, nemine persequente.* Demùm his transactis, & per vomitum, & per infernam aluum euacuatâ mali causâ, æger quietus iam, & viribus recreatis per alimenta, paulatim salutem restaurauit, neque postea dolorem persensit, neque tumorem, neque aliquid aliud, sed ex immodicis iis euacuationibus omnimò liberatus fuit. Nos autem inquirentes horum symptomatum causam, & quod non possent ei superuenire ratione potionis sudorificæ, nisi aliquid deleterium admisceretur, dictum fuit nobis, quod illius vxor pridie emerat sublimatum; sicque cognitis accidentibus sæuissimis iudicauimus, ex ipso sublimato potiooi admixto ea ingenita fuisse, & ipsum sublimatum fuisse in causa, vt illæ immodicæ euacuationes fierent, & salus fuisset restituta.

Impius fugit nemine persequente.

ANNOTATIO.

B MVlierem bonam consequi non facile, dixit Menander. *Mulier diligens corona est viro suo*, 2. Prouerb. *Mulieris bonæ beatus vir; nam numerus dierum ipsius conduplicatur. Pars bona mulier bona, & in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis suis*, Prouerb. 26. E contra mulier mala, *nam dolor cordis, & luctus mulier zelotypa: in muliere zelotypa flagellum linguæ omnibus communicans, & omnis malitia nequitia mulieris ibi.* Propterea que magnæ felicitatis est ab improba, & nefanda vxore liberari. De hoc potuit laudari iste vir, dum eius vxor propriam relinquens domum ab eo discessit, eam excitante ad fugam peccato commisso necandi maritum, quod facilè consequi poterat, nisi natura ægri offensionem, & molestiam sentiens, omnes poneret conatus ad expellendum sublimatum, & potionem sudorificam, in qua erat dissolutum, per omnes regiones euacuando, & simul maximam humorum quantitatem, quo æger liberatus fuit à mortis iam C imminentis periculo, & ab omni infectione Gallica.

Laudatur mulier bona, vituperatur zelotypa.

§. I.

Plura proponuntur de venenis.

OCcasione tamen arrepta ex dictis, non erit extra rem aliqua in medium proferre circa naturam veneni, & primò sublimati, quod ita dicitur, quia fit ex argento viuo per sublimationem. Vt ergo sciamus quid illud sit, oportet priùs cognoscere, quid sit argentum viuum, quod etiam hydrargyros, seu Mercurius appellatur. In huius remedij indagatione Galen. 9. *simplic. cap. de hydrargyro*, non est sequendus, qui asserit noo esse ex sponte nascentibus, sed ex iis, quæ arte præparantur, de quo nullum fecit periculum, an si deuoratum, vel foris admo- D tum interimat. Plinius *lib* 33. *nat. hist. cap.* 6. non arte factum, sed esse minerale statuit, reperirique in venis, & puteis argenti, & auri. Diosc. tamen *lib.* 5. *cap.* 69. duplex argenti viui genus adinuenit, minerale vnum, artificiale alterum. Minerale (inquit) inuenitur in argenti fodinarum tectis stillatim concretum, siue per se in metallis inuentum. Artificiale verò fit ex minio, quod vulgariter cinnabaris dicitur. Modum faciendi illud ipse Dioscor. tradit. Dicitur argentum à colore albo; viuum à motu. Vtrumque porrò eandem habet naturam, & eundem substantiæ modum, grauem nimirum, tenuem, & ad tactum frigidum; & licèt fluidum sit, locum per quem fluit, oon reddit humidiorem, cùm siccitatem habeat innatam, veluti alia metalla. Aurum præterea amplexatur vehementer, vt ait Plin. cui soli sua sponte adhærescit, illudque intra se recipit, reliqua verò metalla ei innatant.

Quid, & quotuplex sit argentum viuum sublimatum.

Qua vi polleat hydrargyrum.

In dubium vertitur apud Authores, qua vi polleat hydrargyros: neque in hoc omnes conueniunt. Tamen quantum ad qualitates manifestas attinet, videre oportet Fallopium *tract. de metallis, & fossilibus, cap.* 37. qui pluribus rationibus, & experimentis probat esse calidum in secundo gradu intenso, vel in principio tertij, & siccum etiam in tertio. Neque deficiunt rationes ad probandum, quod sit frigidum, quas etiam proponit Fernelius *tract. de lue venerea*, qui existimat argentum viuum esse naturâ frigidum; & pro vtraque parte ita validæ sunt rationes, & experientiæ, quod si compati posset vnum mixtum esse simul calidum & frigidum, de hoc potiùs verificaretur, quàm de alio. Tamen cùm virtus, qua hydrargyros operatur, magis sit occulta, & à tota substantia, vt experientia demonstrat, quàm manifesta, ideò aliis hanc quæstionem, an sit calidum, vel frigidum, pertractandam relinquo, quam etiam tetigi *in meo tractatu de morbo Gallico*. Sermonem ergo

Argentum viuum omnium rerum venenum.

instituentes de qualitate abdita, qua operatur argentum viuum, sciendum est ex Plinio iam citato, quod est omnium rerum venenum. Sed licèt in nostro libro de febribus actum sit de malignitate, quâ morbi venefici, imò & venena operantur, maioris tamen notitiæ gratiâ, quid venenum sit, nunc explicabimus, & quænam eorum differentiæ, vt sciamus meliùs, quâ vi polleat sublimatum, de quo agitur in præsenti casu, & quanam ratione eius operationi sit obsistendum. Galenus *libro de facultatibus medicament. purgantium*, docet homines ratione præditos non debere agere de venenis; nam sic præstant occasionem hominibus sceleratis, vt ipsis vti possint ad interficiendum: tamen quia fortè accidit, quod Medicos accersunt ægri veneno infecti, ideò vtilissima censetur hæc tractatio, tum ad præcauendum à veneno, tum vt eo semel accepto, remedia admoueantur, vt æger (si possibile fuerit) liberetur à morte.

Tractatio de venenis vtilissima est.

Differentia inter venenum, alimentum, & medicamentum stabilitur, & in quo conueniunt.

Ante tamen quàm dicamus, quid venenum sit, oportet constituere differentiam inter alimenta, medicamenta, & venena; quâ positâ differentiâ, facilè quid sit venenum, elucebit. Hæc tria conueniunt in hoc; nam vnumquodque cùm sit naturæ dissimile, & habeat qualitates à natura dissentaneas, necessariò debet alterare, & immutare partem hominis, ad quam peruenit; cum hoc tamen discrimine, quod alimentum licèt ob dissimilitudinem, quam habet, naturam alteret, conuertitur tamen in substantiam aliti, eo quod licet in principio fuisset dissimile, in fine denique euadit simile, & habet sympathiam cum nostra natura, & familiaritatem. Neque ex hoc colligas velim, quod licèt alimentum conuertatur in aliti substantiam, eamque reparet, & adaugeat, vt ait Galenus 1. *simplic. cap.* 1. ipsum alitum tamen quodammodo non manet cum aliqua dissimilitudine; quod constare videtur ex continua exsiccatione, quæ in nostris corporibus ab alimento, & aliis causis non naturalibus quotidie euenit: quod etiam comprobat Aristotel. 1. *de cælo, cap.* 12. vbi ait: *Quæ contrariis componuntur, alterabilia sunt, & ab ipsis, quibus constant, corrumpuntur.* Quia ergo constamus ex substantia non solùm à principiis generationis insita, sed etiam ex ea, quæ per alimentum reparatur, quid mirum si à substantiæ naturalis, & ingenitæ qualitatibus alteramur, quod maiorem perpetiamur alterationem à qualitatibus substantiæ alimentitiæ; quod indicare visus est Angelicus Præceptor 1. *part. quæst.* 97. *art.* 4. *in corpore*, vbi asserit ex Philosophi mente 1. *de generat.* quod illud, quod generatur ex aliquo extraneo adiunctum ei, quod priùs inerat humido præexistenti, imminuit virtutem speciei actiuam, ita vt ea paulatim deperdita, ducitur homo in extremum senectæ languorem, ac proinde in mortem. Hoc autem fieri non potest, nisi ob alterationem alimenti, & aliarum rerum naturalium, vt dictum est; & contra hunc defectum subueniebatur homini per lignum vitæ paradisi, quod medicinæ modo hominum prohibebat corruptionem ab alimento subortam. Quare cum Galen. 3. *de temperam. cap.* 4. concludimus, alimenta corpora alterare; nam licèt vna, vel altera illius assumptione nulla eorum sensibilis appareat operatio, temporis tamen tractu elucescit, & nos ad senectutem perducit. Si enim, vt inquit Galen. mollior assiduis saxum cauat ictibus vnda, necessariò etiam assiduis ingestionibus alimentorum eiusdem, & diuersæ naturæ constantium, corpus nostrum quodammodò immutari debet; de quo plura afferre possem exempla: circa hoc lege Philosophum 3. *de histor. anim. cap.* 21. & 8. *eiusdem lib. cap.* 28.

Continuo patimur ab eis, ex quibus constamus.

Medicamentum ex eodem Galeno 1. *simplic.* est quod nostram substantiam alterare valet, non tamen in illam conuerti, nisi simul alimenti etiam rationem habeat.

Venenum quid sit.

Venenum verò contrariatur, & opponitur nostræ naturæ naturali antipathia, & vt omnes ferunt, cordi insidiatur, & vitæ nostræ primordia demolitur, vt ait Fernel. *lib.* 2. *physiol. capit.* 15. propterea que à Galen. 3. *de temper. cap.* 4. definitur sic: *Venenum est, quod nulla sua substantiæ mutatâ parte, sed totâ seruatâ integrâ, corpus nostrum corrumpit.* Mercurialis venenum definiens inquit, esse mixtum non naturale, cordi inimicum, & humanæ naturæ corruptiuum. Esse tamen collocandum in prædicamento substantiæ statuit 1. *lib. de morbis venen. & venenis, cap.* 5. In vna, & altera definitione solùm veneni naturâ explicatur, quod absolutè tale dicitur in quacumque, etsi minima quantitate assumptum, & quod est à tota substantia; non verò traditur veneni definitio, quod in quantitate magna oblatum solùm interficere valet, vt dicere solemus de opio, & succo lactucæ, quibus quandoque vti licet in parua quantitate ad somnum conciliandum per morbos; nam huiuscemodi venena non integrè seruant suam naturam, sed quandoque vincuntur, & conuertuntur in aliti substantiam, & alimenti subeunt rationem: venenosum verò medicamentum secundùm totam suam naturam nunquam vincitur à natura; imò ipsum eam vincit, vt ait Galen. 3. *de nat. facult. capit.* 7. quare licèt aliquibus venenis nutriantur aliqui, vt comprobant historiæ, & desumitur ex Galen. 3. *simplic. cap.* 18. illa tamen venena non sunt omninò deleteria, & operantia à tota substantia; nam hæc totaliter sunt nostræ naturæ inimica, neque habent substantiæ modum nostræ naturæ familiarem; quapropter nulla eius pars mutatur, nec vincitur à nostro calore, neque est materia apta nutritioni.

Venena an nutrire possint.

An detur consuetudo circa venenum.

Vnde infero, quod quando dicitur, quod puella nutriebatur napello, & vetula Atheniensis cicuta sustentabatur, quæ venena reponuntur inter ea quæ toto genere sunt deleteria, falsò id asseritur; nam aliud est, quod nutriantur veneno, aliud verò, quod ipsi veneno assuefiant; primum enim pro vero accipi nequit, quia non potest fieri nutritio, nisi intercedat similitudo, quæ non reperitur in veneno lethali cum ipso homine. Secundùm verò benè potest contingere, nam potest homo primò assuefieri minimæ veneni quantitati, deinde maiori, atque maiori, toto vitæ suæ tempore; quæ quantitas ad alium interimendum sufficeret. Tamen hoc venenum assuetum, vt excrementitium à natura reiicitur antequam offendat; aliter enim interficeret.

ficeret. Sed quia quidam venenum deuorabant sine noxa, ideò censebant, quod eo nutriebantur. Quodcumque venenum est cordi inimicum, & humanæ naturæ corruptiuum, vt docet Galenus 3. *simplic.capit.*18. & licèt aliqua venena priùs aliquas lædant partes, vt cantharides, quæ priùs renes, & vessicam offendunt, & lepus marinum pulmonem; cum hoc tamen licèt priùs aliquas partes afficiant, in fine tamen cordi vehementer adhærent, neque aliter ex eorum vi mors contingere potest, ex Galen.5. *de locis,cap.*1. & propterea diximus agentes de qualitate maligna, quod ipsa cordi insidiatur, & lædit maiori læsione quàm debeatur comprehensioni nostri sensus.

§. II.

Qualiter venena à tota substantia operentur.

SEd quia salus nostra constituitur per temperiem accommodatam partibus corporis, in ordine ad vitæ tutelam, & operationes, quibus viuens fruitur, & per compositionem partium organicarum ex similaribus, & earundem vnionem ad idem inseruientem, non potest salus amitti sine vnius, vel alterius amissione; & propterea in horum trium contrario morbi collocantur, ex Galen. *libro de different. morborum*; ideò censendum est, venena neutiquam mortem inferre, nisi dissolutis vel intemperiebus partium simplicium, vel compositione organicarum, vel denique earundem vnitatibus: ex quibus potest suscitari ingens dubium, nam venena toto genere deleteria si operantur à tota substantia, & per qualitatem superantem qualitates elementales, non potest dissoluere temperiem, nec alia naturalia, quia vt ea dissoluat, & corrumpat, debet habere contrarietatem cum illis: at huiusmodi qualitas nullam habet oppositionem cum qualitatibus elementorum, neque sub genere qualitatis elementalis comprehendi potest: ergo neque eas corrumpere. Totus iste discursus patet ex lege contrariorum, quæ debent esse sub eodem genere. Si igitur hæc qualitas non est elementalis, non est sub genere proximo qualitatum ad elementa pertinentium; quapropter non potest illis contrariari. Diximus enim hanc qualitatem esse proprietatem mixti, à forma dimanantem, & eleuatiori modo operari, quàm qualitates elementales. Circa hoc legendus est tractatus meus de febre pestilenti, & maligna, vbi latè egi de modo operandi huius veneficæ qualitatis. Pro nunc tamen sat est huic dubio dicere, quod hæc maligna qualitas eminenter continet qualitates primas, & secundas intemperiei cordis aduersas, quibus vehementer destruit cordis intemperiem, spiritus corrumpit, & hominem è medio tollit. Neque est nouum asserere, dari huiusmodi qualitates, quæ alias virtualiter contineant, vt patet in lumine cœli, quæ virtualiter qualitates alteratiuas continet, & in influxibus planetarum, & aliarum stellarum, quæ variè immutant, & alterant hæc inferiora, & mirabiles effectus caloris, frigiditatis, & aliarum qualitatum in sublunaribus producunt, quas qualitates non obtinent formaliter corpora illa cœlestia, eo quod incorruptibilia sint, & solùm gaudent qualitatibus perfectioris, non verò corruptiuis; vnde solùm inferri potest, quod his inferioribus impartiuntur per lumen, vel aliam qualitatem superioris ordinis, & excedentis qualitates elementorum: neque iterum huius rei veritas est indaganda, cùm ibi sufficienter sit probata.

Venefica qualitas non est sub genere qualitatum elementalium.

Maligna qualitas quo modo alterat corpora.

Vt veneni substantia non

Hoc fundamento reiicitur Mercur. sententia, dum asserit, quod venenum pertinet ad prædica-

A mentum substantiæ; nam licèt venenum sit quoddam mixtum substantiale, & vt tale in substantiæ prædicamento contineri debeat, tamen vt venenum est, debet pertinere ad prædicamentum qualitatis; nam in tantum dicitur venenum, in quantum sua venefica qualitate operatur, & destruit viuens: hæc autem qualitas, cuiuscumque ordinis sit, pertinere debet ad qualitatis carhegoriam; non enim ignis calefacit, quia ignis, sed quia calidus: ergo neque venenum, quia mixtum, sed quia qualitate venefica est affectum, interficit. Neque obstat, quod operetur à tota substantia; nam hoc solùm dicit operari per proprietatem, seu qualitatem à substantia proficiscentem; deprehendimus enim ex regulis Philosophiæ, quod substantia non est principium immediatum operandi in externam materiam; sed quod necessariò illius opus externum est immediatè qualitati actiuæ tribuendum.

operatur, vt censet Mercurialis.

B Ex hoc principio nascitur, quod veneni substantia integrè seruetur, vt ait Galenus, & nulla illius pars mutetur; nam ob illius mixtionem, & maximam dissimilitudinem, quam habet cum homine, & ob qualitatum illius in operando actiuitatem, adhuc in paruissima quantitate intra corpus detinetur sine sui labe, & corruptione, vt patet in hydrophobia, in qua per plures menses, & annos intra corpus hominis venenum à canis rabidi morsu, vel à salinæ illius contactu manet reconditum; quod nequiret accidere, si vinci posset ab hominis qualitatibus. Neque homo habet qualitatem, quà adnesenir malignæ veneni qualitati, quia qualitates hominis sunt elementales; qualitas verò venefica est elementalibus altior, quæ cùm virtualiter elementales contineat, potest destruere alias, sine eo quod aliquid ipsa perpetiatur; quare licèt venenum aliquam subeat alterationem à qualitatibus hominis, C quatenus venenum mixtum est constans ex qualitatibus elementorum, inter quas potest esse actio, & reactio, quia habent inter se contrarietatem; nihilominus ea repugnantia non est sufficiens ad corrumpendum, & destruendum mixtum illud venenosum, atque exitiale, sicque integrè seruatur in qualibet minima parte assumptum, vel extrà admotum.

Quare veneni substantia non mutetur, aut corrumpatur in nostris corporibus.

Dubitabis tamen, & meritò, quanam ratione venenum ad cor perueniat, & quomodo deferatur ad illud, & per quas vias. Respondetur, idcò ad cor perueniere, eo quod habet proprietatem cordi maximè aduersam, & inimicam; & licèt immediatè magis accedat ad aliam partem, ex illa ad cor facilè communicatur per motum arteriarum; nam arteriarum dilatatione facilè fertur ad cor, spiritibusque admixtum, eos corrumpit, & cordis motum, & illius temperiem subuertit; non quia ex naturæ D intentione per se attrahatur, sed per accidens, eo quod arteriæ dilatantur, & per eas fertur. Hæc omnia consonant dictis Galeni 3. *simplicium citato.*

Quare venenum ad cor perueniat, & per quas vias.

Iterum suscitatur dubium, quomodo vnum venenum citiùs peruadit ad cor, quàm alterum, atque alio citius etiam interficit.

Quare vnum venenum citius interficit quàm alterum.

Respondeo id ex duplici occasione fieri. Primò ex dispositione animalis, quæ taliter se habere potest, vt quamfacillimè virtus veneni toti corpori impertiatur: ad hoc iuuat quammaximè arteriarum dilatatio, quæ si magna sit, vt accidit hominibus calidis, & robustis, omne vicinum trahere aptior est; tum qui calidæ sunt temperaturæ, ocyùs etiam attenuant venenum, & illud facilitant ad velociorem motum. Qui verò sunt temperaturæ frigidioris, arteriarum tractum debiliorem possident, atque in minutas particulas veneni substantiam redigere nequeunt, tardiusque ad cor permeare valet. Secundò

ex

ex veneni efficacia, illius temperie, substantiæ modo, & quantitate; si enim calidum, & siccum sit, tenueque, & vehementis actiuitatis, & in quantitate sufficienti, facillimè cordi communicatum, quamcelerrimè interficere valet. Attamen si frigidum, crassum, non facilè penetrans, neque breui tempore ad cor peruadens, vt opium, serius interficit; quod noo parum iuuatur ex potione vini, vt faciliùs penetret, & citiùs cor attingat. Ita Iacobus Claromont. *tractat. de venenis*, Petrus Salius Diuers. *de febre pestil.* neque dissonat Galen. *supra cit.*

Quomodo occultantur venena in nostris corporibus sine noxa.

Demùm vertitur in dubium, quomodo venena quædam, siue in corpore genita, siue ore assumpta, vel aliter adhibita, sine noxa tamdiu intus occultentur? Hoc dubium tetigit Galenus 1. *prorrhetic. sectione 2. comment.* 17. & 3. *epidem. sectione* 3. *super 4. ægrotum*, vbi inquit, quod venenum sensim alterat, & paulatim partes vicinas inficit, temperamentumque partium in prauam qualitatem commutat; interim tamen dum hæc fiunt, & nondum sunt facta, noo elucent veneni perniciosa accidentia; si verò iam membri constitutio insigniter sit peruersa, repentè solent sæuissima accidentia euenire. Propterea que Hippocrates 1. *de dieta*, *textu* 3. asserit, morbos non fieri repentè, quia paulatim eorum colligitur causa, quâ semel collectâ coaceruatim morbi apparent. His addo, quod sæpè in ignobili membro venenum contineri solet, vbi paruam, aut nullam noxam inducit, donec ipso crescente, & humores alterante, se in partes principes insinuat, irritataque priùs facultate expellente, subitò mortem inducit, vt experimur quotidie in plurimis morbis, qui repentè, vel quambreuissimè interficiunt, & in rabie, & aliis, quorum causa paulatim, & insensibiliter aggregatur, donec ad eam perueniat magnitudinem, vt ocyssimè partes principes offendens ad interitum ducat. Neque paruam vim habet assuefactio circa venenum; nam *quæ longo tempore sunt consueta, etsi deteriora, insuetis minus molestant*, ex Hippocrat. 2. *aphorismor. text.* 50. Quia ergo aliqua pars ignobilis assuefieri potest veneno, diu ibi conseruari potest, quovsque maiorem comparans magnitudinem, alias partes alteret, quæ illi non sint assuefactæ, easque maximè inficiet.

Venenum assuetum minùs afficit.

§. III.

Veneni diuisiones plures referuntur.

Veneni prima diuisio ex animalibus.

SEd vt clariùs procedamus circa veneni naturam, de qua actum est, & circa venenum, quod qualitatibus manifestis operatur, veneni diuisiones adducere oportet; ita enim neque in æquiuoco laborabimus. Multipliciter ergo diuiduntur venena, iuxta diuisiones traditas à Dioscoride in proœmio sexti libri ipsius. Primò diuiditur venenum in ea, quæ ex animalibus, mineralibus, & plantis desumuntur. Ex animalibus sunt vipera, scorpio, scorpena marina, lacerta, aspis, canis rabidus, & alia animalia rabie correpta, cantharides, bupestris, amphisbæna, salamandra, rana palustris, pinorum eruca, lepus marinum, buffo, phalangium, tarantula, pisces suffocati, caro quadrupedis fulmine mortui, vrsi, & lupi felles, cerui extrema cauda, lac in ventriculo concretum, mel venenatum, quod apes ex aconito conficiunt, ligna excisa ex cauernis serpentum, quibus vstis vapor veneficus eleuatus adstantes interficit. Virus etiam, quod à magnis serpentibus illisis exprimitur, quod solo contactu est valdè lethale, è quorum numero est torpedo, pastinaca marina, basiliscus, dracones, scorpiones alati, crocodillus, dipsas, hæmorrhois serpens, cerastes, & alia huius censûs.

Venena ex stirpibus.

Ex stirpibus plura etiam colliguntur venena, quæ vel à proprietate substantiæ, vel catarctica vi, vel qualitatibus manifestis homini ruinam parant, vt helleborus, colocynthis, thirymalus, brionia, cyclaminum, brassica marina, soldanella, euphorbium, scammonea, elaterium; quæ omnia licèt corpus conspurcent, immodicè tamen euacuando viuens ipsum destruunt. Quæ verò proprietate id efficiunt, sunt aconitum, hyosciamus, mandragora, cicuta, meconium, thapsiæ succus, solanum, sardonia herba, quæ ranunculi species est, corniculatum papauer, & buxi vis, & alia huiusmodi.

Venena ex mineralibus.

Ex mineralibus perniciosa sunt gypsum, calx, ferri scobs, argentum viuum, de quo agimus, squamma æris, cerusa, cinabrium, ærugo æris, auripigmentum, arsenicum, antimonium, scobina campanarum, vitrum, adamas, duo sandarachæ genera, & alia. Sub his venenorum tribus differentiis comprehenduntur omnia venena simplicia, ex quibus etiam venefici varia, & diuersa venena parare solent, quæ omnia vel illitu, contactu, odore, aut vmbra offendere solent.

Secunda veneni diuisio.

Vlteriùs venenum partitur in ea, quæ operantur à tota substantia, & ea quæ suis manifestis qualitatibus. Ita Galen. 3. *de simplic. medic. facult. cap.* 17. *& aliis subsequentibus.* Quæ operantur à tota substantia, non quia calida, nec quia frigida, sed quia tali virtute dotata, vt inquit Mesues *in can. vniuers.* tripliciter suum opus perficiunt; quædam enim sua dira qualitate vitæ destructiua operantur, quædam interficiunt fortitudine attractionis, sicut dicitur de helleboro oigro, & albo; quædam denique occidunt remouendo calorem vitæ, & hæc sunt, quæ purgant sanguinem, de quibus agit Gal. *lib. de purgantium medicam. facultat. cap.* 4. vbi refert historiam hominis cuiusdam, qui inuenta herba sanguinem euacuante multos enecauit. Hanc venenorum diuisionem tradit Auerr. 5. *collect. cap.* 22.

Venena operantia qualitatibus manifestis, & eorum signa proponuntur.

Veoena quæ qualitate manifestâ interimunt, id efficiunt, vel quia calida sunt, vel quia frigida, vel sicca. Calida sitim excitant, ardorem, & febrem pariunt, linguam excoriant, guttur exasperant, dolores, & vigilias excitant, humidum substantificum depascuntur, spiritus resoluunt, & eos immodico suo calore inflammant, corrodunt membra, & ea putrefaciunt, quibus tandem deperditur vita. Frigida calorem naturalem extinguunt, & suffocant, somnum profundum conciliant, sanguinem congelant, spiritus incrassant, omnium partium calorem destruunt, excrementa detinent, facultatum vitalium operationes impediunt, quibus necessariò perit animal. Sicca etiam exprimunt humidum, illudque absumunt; & cùm siccitas sit lima caloris, & frigiditatis, acuunt calorem, & frigiditatem; plerumque enim venena hæc sunt etiam calida, vel frigida, quæ siccitati adiuncta citiùs, & fortiùs operantur. De humido veneno diffident Authores. Mercur. 1. *de venenis*, *cap.* 10. Farnel. 2. *de abditis rerum causis*, *cap.* 15. contradicunt; nam est humiditas lentæ, & remissæ actiuitatis, ita vt dolorem per se inferre non valeat, vt statuit Galen. 2. *de causis sympt. cap.* 6. & 12. *methodi*, *cap.* 7. neque vllum venenum ad quartum humiditatis accedit gradum, vnde etsi venena quædam sint à prædominio humida, non tamen suâ humiditate deleteria sunt, sed quia calida nimis, vel frigida, vel aliâ qualitate specificâ sunt dotata, cuius ratione ioterficiunt, quam ob causam Auicen. & Petrus Aponensis inquiunt, quod venena qualitatibus manifestis operantia

rantia interimunt; vel quia calida, vel quia frigida, vel quia ficca, non quia humida.

Quædam venena simul operantur virtute abdita, & manifesta.

Rursus sunt alia venena, vt docet Auic. *lib. de medicam. cordi conferentibus*, quæ iis duabus sunt composita, videlicet quia simul operantur qualitate occulta, & qualitate manifesta, quæ omnium maximè periculosa sunt, quæ adhuc in minima quantitate assumpta, paruá morâ interpositâ pestifera inferunt accidentia, vt asserit Iacobus Claromontanus *tract. de venenis.*

Præterea diuiditur venenum in naturale, & artificiale. Naturale est illud, quod virtutem à natura possidet sine artis adminiculo. Artificiale dicitur illud, quod etsi vires veneficas à natura recipiat, venefici tamen industria fit, vel aliter paratur, aliisque commiscetur venenis, vt citiùs, aut tardiùs interficiat.

Veneni diuisio.

Demùm venena à tota substantia operantia, siue calida, siue frigida, siue sicca, aut temperata, toto genere sunt deleteria, & naturæ inimica, ita vt nequeant ab ipsa superari, adhuc in minima quantitate. Ita Gal. 3. *simpl.* Petrus Aponensis, Auic. & omnes; non tamen in quavis minima quantitate interficiunt omnia, imò sæpè accidit, quod antequam noxam inferant, natura ea expellat: benè tamen aliqua ita validè operantur, vt in minima quantitate oblata interimere valeant, vt docet Zacutus Hebræus *lib. 5. de Medic. Princip. hist. quæst. 2.* vbi ex Card. sententia refert, esse venenum quoddam, cuius granum inter decem homines partitum spatio quadrantis horæ omnes interficit: huius generis est aconitum, quod in occidendo inter reliqua est ocyssimum, vt ait Plin. *lib 27. cap. 2.* & Ruelius *lib. 3. de natur. stirp. capit. 113.* in quo omnes conueniunt.

Nota vim veneni.

Venena frigida in parua mole nutrire valent.

Quæ verò tantùm frigida sunt, neque operantur à tota substantia, si quantitate non excedunt, à natura superari queunt, vt communiter fertur de lactucæ succo, qui in multa quantitate exhibitus, suâ frigiditate cor distemperare, & spiritus condensare potest, & mortem inferre; in pauca verò facilè superatur, & coquitur à natura; non enim habet substantiæ modum naturæ contrarium, atque adeò eo nutrimur, vt ait Galen. 3. *simplic. cap. 18. & 19.*

Venena calida an possint nutrire.

De calidis venenis maius dubium insurgit, an scilicet à nostra natura superentur in parua quantitate assumpta. Ea equidem, vt talia sint, debent esse quarto gradu calida, & suo calore inurere, vt ait Galen. 3. *simplic. cap. vltimo.* Breuiter tamen huic dubio fiet satis ex Galen. 3. *simplic. cap. 19. 20. & 22.* vbi ait, quod putrefacientia, si quantitate minima sumantur, omninò tamen corrumpunt, quia videlicet, quæ putredini obnoxia sunt, calore, & humiditate putrescere solent; & quia nihil vtile habent, & maximè nostræ aduersantur naturæ, ideò adhuc in minima quantitate nutrire nequeunt. Neque obstat, quod cepæ, & allium, quæ quarto gradu calida sunt, vincuntur à natura, ita vt nutriant; neque corrodunt, neque exulcerant intus assumpta, vt ex Gal. accepimus 3. *de temperam. cap. 3.* nam dum intus assumuntur, eorum substantia acris, & erodens separatur tanquam excrementum, & per aluum, & vrinam excernitur antequam erosionem causet; & cùm huiusmodi substantia sit alteri admixta, qua eius vis frangitur, & vlteriùs moueatur de parte in partem, ideò læsionem non infert. Neque hæc doctrina opponitur iis, quæ dixi de calidis medicamentis, seu venenis, quæ in minima quantitate adhuc non valet natura vincere, eo quod sunt totaliter ipsi naturæ aduersa; nam hæc doctrina docet, quod medicamenta hæc, vt synapis, cepæ, allium, &c. licèt sint quarto gradu calida, tamen ipsa habent etiam rationem alimenti, & propterea non sunt omnimodè naturæ inimica, sed quodammodò familiaria secundùm aliquam partem, licet secundùm aliam, videlicet erodentem, & quarto gradu calidam inuincibilia existant, & veneni calidi vim habeant.

Venena quædam calida nutriunt, quæ alimentosa sunt.

Quapropter si hæc substantia calida nimis intrò detineretur alicui parti adhærens, absque dubio eam exulceraret, sicuti exulcerat partem externam, dum ei applicatur, vt quotidie obseruamus. Et vt hæc longa finiatur tractatio, quæcumque venena, quæ in qualitatibus, & modo substantiæ naturæ aduersantur, siue calida, siue frigida, humida, vel sicca, incorrigibilia sunt à natura, licet ab ea, dum potens est, possint trudi, & ad extra pelli; quæ verò tantùm frigida existunt, in parua quantitate superantur, quæ alimentitia simul sunt, aliter verò minimè, sicca verò, vel humida, calori adiuncta, insuperabilia sunt, ea enim vel partem corrodunt, inurunt, vel putrefaciunt, aut tanquam noxia à natura secernuntur.

☿ sublimatum calidum & siccum.

His iam præhabitis, non erit difficile argenti viui sublimati naturam cognoscere. In primis quantùm ad illius qualitates manifestas, quibus operatur, conueniunt omnes esse calidum, & siccum in quarto gradu, propterea que ignis mortuus ab aliquibus nominatur, eo quod licèt non actu, potentiâ tamen ignis vires habet, corroditque & vrit sicuti ipse ignis, sitimque incompescibilem ingerens in visceribus cauma ingens excitat, spiritus resoluit ac destruit, vt ostendit Lacuna *in Diosc. lib. 5. cap. 69. & lib. 6. cap. 28.* Redditur calidum, quia fit per sublimationem ex ipso argento viuo, ideóque sublimatum vocitatur. Quanam autem ratione differat distillatio à sublimatione alicuius rei, docet Quercet. *libr. 1. pharmac. dogm. cap. 4.* constituens differentiam inter vtramque actionem. Quia ergo nimis calefit argentum viuum, & ab eo vapores sicci in altum attolluntur, igne apposito, neque in aquam degenerant, vt accidit in distillatione, sed puriores, sicciores que, & splendidiores fiunt, adhærentque ad vasis operculum, & ad illius latera, quo sublimationis genere vtimur in rebus terrestribus, sicque sublimantur sulphura, volatilia, & sales volatiles; ideò per sublimationem hanc ab igne factam argentum viuum fit sublimatum, & intensè siccat, & vrit, deperditque temperiem, quam ante sublimationem habebat, & aliam ab igne recipit, ratione cuius ignis appellatur mortuus.

An operatur per virtutem abditam.

Quantùm attinet ad proprietatem occultam, vt certum tenendum est, argentum viuum habere miram virtutem aduersus morbum gallicum, & eo extincto vtimur in vnctionibus, quæ ad huius morbi curationem parantur. Ex quo facilè infertur, ipsum virtute abditâ operari; opponitur enim morbo, qui in qualitate occulta consistit, qui auferri non potest, nisi per remedia à qualitate occulta operantia, vt satis probauimus *in praxis lib. 1.* Similiter mouet violenter per vtramque aluum, imò & per sudorem, & per sputum; quod nequit facere per qualitates manifestas, præsertim cùm nondum definitum sit, an calidum, vel frigidum sit. Quia ergo purgat, vt alia medicamenta fortia purgantia, & omnia vi abditâ, & quia talia sunt, purgant; idem est asserendum de hoc medicamento, quod non interficit eo quod non habet qualitatem deleteriam cordis viribus oppositam; si enim illud eam possideret, nullus mentis compos esset, qui per os illud offerret, adhuc in minima quantitate, vt sæpè faciunt aliqui, non sine noxa; nam suo pondere disrumpit, & exulcerat intestina, quapropter eius vsus omnimodè est fugiendus. Neque ad extra tutò esset applicandum, si esset ex venenis, quæ clam insidiantur principio vitæ;

nam

nam facilè ob illius penetrationem eius venefica virtus per carnis, & cruris porositates, & arterias ad cor deueniret, & interficeret. Est ergo venenum in magna quantitate exhibitum, quia maximè corpus perturbar, & humores euacuat, viresque deiicit, vt reliqua medicamenta fortiter purgantia, vt helleborus vterque, scammoneum, colocynthis, &c. Quæ omnia immodicè euacuando interficiunt; attamen tanta est vis huius medicamenti, quod extrà admotum immodicè euacuat, vt quotidie obseruatum est, neque eo vtimur, nisi cùm alia non prosunt auxilia, & attentè nimis administrari debet.

Argentum viuum ratione quantitatis potest esse venenum.

Ex iis deduco, quod dum argentum viuum sublimatur, licèt suâ virtute attractiua, quâ fruitur, vt reliqua medicamenta immodicè euacuantia, humores agitet, & corpus nimis conturbet, & per omnes corporis regiones humores euacuet, viresque prosternat, ita vt facilè mors subsequatur; & ex alia parte suo ingentissimo calore, & siccitate spiritus resoluat, & interiora adurat; nihilominus non constat, quod aliquâ aliâ vi abditâ veneficâ cordi oppositâ operetur, sed solummodò collocari debet inter venena corrosiua, calida, & sicca, quæ interiùs corrodunt, vrunt, exulcerant, spiritus absumunt, & celerrimè hominem perdunt. Huius rei veritas constat ex remediis, quæ aduersùs hoc venenum assumuntur, quæ similia sunt iis, quibus intendimus auferre venena alia corrodentia, quæ suo calore, & siccitate, & erosione destruunt. Ita Lacuna *in 6. Dioscorid. cap.* 28. in quibus statim procurandus est vomitus, vt ait ipse Dioscor. *lib.*6. *cap.*1. agens de cantharidibus; sic enim poterit reiici venenum antequam corpus inficiat. Id consequitur potu olei, hydrelæi, vel si per tempus licuerit, potu decocti agarici, seminis raphani, & oleo; deinde vtendum est abstergentibus & refrigerantibus, vt est ptisanæ succus, vel lac caprarum in maxima quantitate, vel succus lactucæ, portulacæ, peponum, & cucurbitæ, mucilaginis, seminis psillij, citoneorum, & altheæ in aqua hordei extractæ. Ad idem valet decoctum maluarum, violarum, & hordei cum saccharo, vel grana decem alkekengi in aqua hordei dissoluta, & bibita, & alia huiusmodi; quæ omnia qualitatibus manifestis operantur: in quem finem adhibentur potiones frigidissimæ, & clysteres ex eisdem rebus parati. Ex quo claret, hoc venenum non esse ex iis, quæ operantur qualitate occulta; siquidem omnia illius accidentia, & veneni vis, à qua dependent, per qualitates manifestas vincuntur. Sine his tamen remediis liberatus fuit noster æger, quia cœpit breuissimè euomere, & alias facere euacuationes, quibus simul reiecit venenum, imò & à morbo gallico liber euasit, non sine ratione; nam cùm hydrargyrum sit potentis virtutis aduersùs morbum gallicum, & sublimatum sit argentum viuum, non mitum, quod euacuando humorem gallicum, ipsum sublimatum in potione sudorifica radicitùs morbum euelleret.

Sublimatũ habet vim purgandi immodicè, & immodicè calefacit, & vrit.

Sublimatum non est venenum à proprietate occulta.

Ante tamen quàm ab hoc casu recedam, meritò inquirere possumus, an venenum veneno sit remedium. Cui dubio sic satisfaciendum suadeor. Vel venenum extrà opponitur, vel intus sumitur. Si extrà applicetur, multùm prodesse solet, vt dixi in curatione febris pestilentis, referuntque nonnulli tempore pestilentiæ, hydrargyrum cordis regioni appositum latenti odio venena fugare; idemque asseruimus de sublimato, de quo Lacuna affirmat *tract. de peste*, quod præseruat & liberat à peste, vt periculum fecit Ioannes Lusitanus Medicus antiquus, qui tempore pestis secum deferens prope cor sublimatum, liberatus fuit à peste: propterea Galen. *lib. de theriaca ad Pisonem, & de antidotis*, sæpe pronuntiat, quod viperæ caro illius morsibus medetur, & iecur rabidi canis eius auxiliatur morsui; & scorpius illius ictui aduersatur. Ioannes Baptista Theodos. refert, quod Papa Adrianus se à peste liberauit gestatione arsenici supra cor. Vbi etiam ait, id euenire ratione consuetudinis; nam cor veneno assuetum minus ab altero veneno offenditur, nam ab assuetis non fit passio, & quæ longo tempore sunt assueta, insuetis minùs molestant, ex Hippocr. 2. *aphor. text.* 50. Galenus tamen 5. *simplic. cap.*18. ex iunare similitudine substantiæ ad se venenum alliciendo statuit; quo autem ex iis modis fiat, non est facile inquirere.

An venenum veneno curetur.

Vel venenum intrò assumitur, quo casu non quodlibet venenum veneno reluctatur, imò si ambo eadem vi, & temperie polleant, citiùs interficient, vt si assumatur priùs opium, deinde cicuta, aut mandragora, aut si post sublimatum exhibeatur autipigmentum; tamen si contrariam sortiantur temperiem, ita vt vna valeat destruere aliam, & inter se habeant antipathiam, non mirum si vtriusque vires refrangantur, & veneni vires deperdant; & hoc modo intelligendus est Plinius *lib.*25. *natur. hist. cap.*4. & *lib.*27. vbi asserit aconitum in vino epotum scorpionis ictui aduersari, quod eâ est naturâ, vt hominem occidat, nisi inuenerit, quod in homine perimat; si verò intus duo sint venena mortifera, ambo commoriuntur, & homo viuit. Idem eloquitur *lib.* 20. *cap.* 13. sed de hac annotatione hæc sint satis.

An post veneni assumptum, alterum venenum possit assumi ad extinguendum primum.

OBSERVATIO XIV.

De quodam agricola, qui cadens ex alto, apoplexiâ correptus forti, statim in stupendam, & à me anteà non visam paralysim incidens, intra quatuor dies mortuus fuit.

QVidam agricola ex alto inopinatè retrorsum cadens, ictum magnum cum contusione in occipite recepit, qui statim in terram cadens, sensu, & motu fuit orbatus, & quasi mortuus iacens sine vlla ferè respiratione, non tamen in pulsu habuit mutationem insignem; sed imò potius, vt referebant præsentes, pulsum habebat magnum, in reliquis differentiis mediocrem, seu naturalem. Vnâ tamen horâ, vel paulò minùs, transactâ ab hora casus, cœpit cognoscere, loqui, respirare, & audire, ita vt ex iis actionibus facilè erat colligere, caput iam liberum euasisse à morbo; habebat enim has actiones inculpatas. Tamen incolumi seruatâ respiratione in omnibus partibus infrà caput amisit simul motum, & sensum, ita vt in illis pateretur exquisitissimam paralysim; & licet biberet, & comederet, non tamen potum, aut cibum appetebat, neque sentiebat noxam ex excrementis fæcalibus, aut serosis, neque ea reiiciebat; quapropter illi venter intumuit partim ex cibo & potu assumptis, partim ex retentione excrementorum, & flatuum, qui continuò generabantur. Neque enemata, neque suppositoria sentiebat, qui tamen tertio die cœpit habere difficilem respirationem, deindeque quarto die obiit.

ANNOTATIO.

EX Dictis in hac obseruatione constat, hunc ægrotum vi lapsus magni retrorsum in fortem incidisse apoplexiam, quia omnimodè priuatus fuit sensu, & motu, & sine respiratione temansit; quod signum

signum est indiciom primæ speciei apoplexiæ, vt docet Galen. 2. *aphor. com.* 42. vbi ait; *In apoplexiis totum corpus repentè sensu priuatur, ac motu, solùm restat anhelitus, qui si & ipse prohibeatur, maxima est, & acutissima hæc apoplexia.* Et quia in praxi diximus, vitam à respiratione separari nequire, ideò hic æger sine anhelitu erat morti vicinus, neque ob aliam rationem Hipp. ibi dixit, *apoplexiam fortem soluere est impossibile, debilem verò non facile.* Neque oportet nunc apoplexiæ differentias, & illius causas ad vnguem examinare, cùm ibi à nobis sufficienter enumerentur; sufficit ergo dicere, quod huiusmodi symptomata à nobis enumerata procedunt ab obstructione cerebri, vel inflammatione, vt ait Galenus *loco proximè citato.* Et licèt ibi asserat, humorem pituitosum esse obstructionis causam, adducit tamen frequentiorem; nam ex aliis causis originem trahit, vt omnes admittunt. Fierique etiam potest ex humore sanguineo, imò & à quocumque humore, vt tradit Auic. **[B]** *fen.* 1.3. *tractat.* 2. *cap.* 5. quare etsi bilis sua tenuitate obstruere non possit, sua multitudine id efficere potest. Quod si à flatu apoplexia procedere potest, meliùs oriri valebit à bile, siquidem flatus tenuior est bile. Quod verò flatus sit apoplexiæ causa, manifestat Galen. 6. *aphor. com.* 51. vbi asserit, *causam referre oportet in primis ad humorem flatuosum.* Cùm ergo in ventriculi, & cerebri substantia humor, vel alia causa obstruens contineatur, statim impeditur virtutis influentis descensus per neruos, indeque insurgit motus, & sensus priuatio, vt ait Gal. 3. *de locis, cap.* 7. & 2. *aphor. cit.* Quod si fortè superueniat sine cerebri, & ventriculorum eius obstructione, vel inflammatione, non erit apoplexia per propriam capitis affectionem producta, sed per consensum, de qua specie apoplexiæ egit Hipp. 4. *de ratione victus, textu* 25. vbi ait, quod autem quis repentè obmutescat, id **[C]** venarum interceptiones, & occlusiones faciunt, si sanè absque occasione contigerit. Galen. *in comment.* transfert hunc sermonem ad apoplexiam.

An apoplexia fieri possit ex obstructione carotidum, iugulariumque venarum.

Circa tamen huius apoplexiæ per consensum productionem non immeritò dubitari potest, an ex causa à nobis proposita possit insurgere; nam licèt vasa illa iugularia, siue venæ, siue arteriæ sint, comprimantur, aut obstruantur, vel præscindantur, non inde infertur priuatio sensus, & motus; quod patet, nam etsi spiritus vitales per illa cerebro communicentur, ad animalium spirituum generationem, non sequitur, quod ipsis deficientibus cesset animalium spirituum procreatio, habent enim materiam aliundè demandatam; gignuntur enim ex aëre attracto per respirationem, & respectu horum spirituum dicuntur nares principium alimenti ab Hipp. *lib. de alimento*, qui etiam poterunt refici ex materia vaporosa alimentitia, quomodolibet ad cerebrum delata; **[D]** nam sicuti partes crassæ nutriuntur alimento crasso, cum quo maiorem habent analogiam, sic spirituum substantia tenuis resarcitur substantiâ tenui, & vaporosa, cum qua maiorem habet simpathiam, ex Gal. 3. *de temper. cap.* 3. quare si spiritus animales non deperduntur, neque cessabunt actiones sensitiuæ, & locomotiuæ. Præterea iste morbus, vt obseruatum est, subitò fit, & subitò soluitur; nec ob aliam rationem Gal. 2. *de caus. sympt. cap.* 7. asserit, non posse fieri ab intemperie, nisi quia intemperies paulatim introducitur ob contrarij resistentiam, & propter eandem rationem non potest solui subitò: ergo dato casu, quod ipsi spiritus animales ob causam dictam paulatim deficerent, ex eorum defectu paulatim etiam fieret sen- **[A]** sus, & motus priuatio, atque adeò apoplexia non fieret subitò, cuius oppositum omnes tuentur.

Hæc tamen non cogunt recedere à communi dicendi modo; quare ad primum dicimus, reuerà ex aëre, & vaporosa substantia gigni posse spiritus animales, non tamen in quantitate debita pro actionibus sensitiuis & locomotiuis, nisi eorum generatio fiat ex spiritibus vitalibus: in quem finem natura construxit illud cerebri rete mirabile, tot arteriis implicitum, & spiritibus plenum, vt ex ipsis animalium spirituum fieret progenies; est enim spiritus vitalis copiosior, & præstantior materia ad aliorum generationem, quâ deficiente, paulatim animales spiritus euanescunt, & denique sensus, & motus deficit, vt in apoplexia.

Quomodo intelligitur, quod apoplexia fiat subitò.

Ad secundum respondeo, quod illa particula, *subitò*, non negat apoplexiam paulatim posse produci, sed solùm denotat, quod vt fiat apoplexia, **[B]** non est necesse, vt alter præcedat morbus, sed quod fiat nullo alio morbo præcedente. Verumtamen si ex morbo per consensum paulatim iste affectus introducatur, vt in nostro casu, & ibi signa adsint apoplexiam demonstrantia, necessariò fatendum est, apoplexiam quandoque, non subitò, & affatim introduci.

§. I.

Apoplexia an fiat ab intemperie nuda.

VErùm hæc assertio videtur admittere, quod apoplexia possit fieri ab intemperie nuda; siquidem intemperies nuda paulatim potest causare priuationem sensus, & motus, quod est contra Galenum *loco proximè citato*, vbi asserit, quod non fit ab intemperie hic affectus, quia subitò fit, **[C]** & subitò soluitur: ergo si non petit fieri subitò, sed paulatim introduci potest, poterit quidem intemperies aliqua hunc affectum procreare. Et confirmatur, nam somnus præter naturam, & modum excedens fit ex frigiditate, & humiditate: ita Galen. 2. *aphorism. comment.* 3. vbi ait, somnum fieri refrigerato cerebro; si autem adiungatur humiditas, lethargicas parit affectiones: idemque statuit 3. *de locis, capite* 5. ex quibus sic potest efformari ratio. Nam si huiusmodi intemperies lethargum parit, per maiorem intensionem valebit producere carum, in quo somnus profundior percipitur; & per vlteriorem apoplexiam inducere poterit: si enim in lethargo, & caro est sensus, & motus priuatio, dum causa per intensionem valentior fit, maiorem priuationem sensus, & motus causare valebit, quo tempore iam non carus, sed apoplexia nominabitur.

Huic difficultati sic satisfaciendum censeo. Ga- **[D]** lenus quidem quando loco allegato asserit, propter rationem adductam apoplexiam fieri non posse ab intemperie, quia apoplexiam subitò fieri dixit, verum fatetur in sensu à nobis explicato; nam dum fit ab intemperie, non potest fieri subitò, hoc est, non potest fieri sine eo, quod alter morbus præcedat; nam intemperies frigida, & humida, cui poterat tribui apoplexiæ generatio, per prius producit lethargum, qui à minori frigiditate procedit, deinde carum, & postea dum maiorem adquirit intensionem, apoplexiam gignit; ex quo infertur Galeni intentum, videlicet quod iste morbus non fit subitò ab intemperie, sed paulatim: primò vnum producendo morbum, deinde apoplexiam. Neque obstat obstructionem huius morbi causam incipere à minori ad maiorem;

nam licèt minor obstructio posset causare priùs lethargum, quàm apoplexiam, verumtamen ita breuissimè illa obstructio adaugetur, vt nullus alter morbus sensibiliter præcedat; sed dum ad ægrum peruenimus, iam eum apoplexia esse correptum iudicauimus.

Causa apoplexiæ in hoc ægro proponitur. His præmissis, ad causam, seu occasionem, quâ noster æger laborauit deueniendo, certum est, quod ex casu, & vulneratione in capite passus fuit magnam cerebri commotionem, & consequenter spirituum dissipationem, simulque humorum commotionem ad caput, ita vt ora venarum aperirentur, & humores in cerebri substantiam, & ventriculorum cauitates facilè confluerent. Quod si ex casu ita violento disruptæ aliquæ venæ fuere, citissimè potuit obstrui cerebrum, & excitari hic immedicabilis morbus: neque vllus dubitat, quod cerebrum in hoc affectu sit pars affecta. Ita Gal. 4. *de locis, cap.* 2. & 3. *de locis, cap.* 7. Neque potest esse totalis amissio sensus, & motus, quin principium sit in causa, vt æger sine sensibili respiratione, & absque sensu, motuque instar cadaueris iaceret.

Quare ex apoplexia fuit facta paralysis. Verumtamen cùm apoplexia in paralysim terminari soleat, ex Galen. 4. *de locis, capit.* 2. natura sibi parans vias, cùm tamen nihil didicerit, dum potest, facit quæ expediunt, vt ait Hippocrates 6. *epid. sectio.* 5. ideò suas vires colligens subitò vnâ horâ transactâ à casu, humorem totum in capite contentum ad initium spinalis medullæ transmisit, vt sic se à prohibita liberaret respiratione, & vitam morti iam vicinam restauraret; sicque cerebrum incolume redditum potuit suas exercere operationes, liberéque respirare: tamen cùm humoris quantitas, quæ ad spinalis medullæ ortum fuit impulsa, esset multa, totalem spinalis medullæ obstructionem causauit, ita vt omnimodè (nulla virtute à cerebro per spinalis medullæ neruos ratione obstructionis transeunte) sensus, & motus fuit deperditus in omnibus partibus inferioribus, itaque permansit veluti si totum corpus, capite excepto, fuisset mortuum; & cùm non sensisset irritationem, vel molestiam ab excrementis serosis, & fæcalibus, ea intra corpus detenta simul cum maxima copia flatuum, ægrum ad suffocationem, & ad interitum duxerunt, impeditoque motu septi transuersi, iterum cœpit difficilè respirare, quousque amissa totaliter respiratione obiit.

Quare in tanta partium obstructione cerebro exonerato fit respiratio. Sed non est facile inuenire rationem, ob quam in tanta humorum quantitate obstructionem in spinalis medullæ exortu causante, postquam caput exoneratum fuit, potuit respiratio reddi libera; nam vt ex anatome didicimus, & constat ex Galeno, Auicen. & aliis, instrumentum præcipuum respirationis est septum transuersum, sine cuius motu æger facilè perit, & mouendi virtutem recipit à quinta coniugatione neruorum, quæ nascitur inter iuguli quartam, & quintam vertebram: & idem statuo de motu thoracis, sine quo respiratio fieri nequit, vt agentes de sublimi respiratione absoluimus. Quomodo ergo potuit respirationem deperditam restaurare, expulsione facta humoris à cerebro in spinalem medullam, à qua ortum habent nerui respirationi dicati? Siquidem tanta in ipsis obstructio fuit producta?

Respondetur tamen, eadem ratione, quâ cerebrum à se excussit illum humorem, vt vitam fini vicinam non perderet, cuius destructio in respirationis defectu erat constituendæ; ita similiter natura prouida, sine doctore docta, humorem illum transmisit ad spinalem medullam, vt liberaretur cerebrum, à quo omnium partium influxus depen-

A det in ordine ad sensum, & motum, & sine quo viuere non possit: tamen quia id consequi nequiret, nisi respiratio adesset, in quantum potuit, neruos respirationi inseruientes ab obstructione præseruauit; nam vt pronuntiat Boëtius *de Philosoph. consolat. Dat cuique natura, quod conuenit, & laborat ne intereat.* *Boëtius.* Quapropter licèt tanta obstructio facta fuisset in spinalis medullæ exortu, & neruis, omnes conatus apposuit natura, vt respirationem immunem redderet, sicque respirare cœpit, donec ex superueniente flatuum, excrementorumque, cibi, & potus retentione fuit cohibita respiratio, & mortuus æger.

Non est difficile tamen reddere causam, ob quam in defectu respirationis accidit pulsus magnus, vt contigit huic ægro; nam vt diximus in nostris prælectionibus, respiratio, & pulsus sunt ad eundem finem: ita Galenus *libro de causis re-* *Pulsus magnus in difficili respiratione, quare fiat.*
B *spiration. & de vsu pulsuum, capite* 2. respiratione siquidem, & pulsu caloris moderationem in corde conseruamus; vnde si respiratio deficiat, non mirum, si pulsus adaugeatur, vt quotidie obseruare soleo in asthmate, & in aliis affectibus, in quibus locum habet respiratio difficilis; imò mirati non desinam, cur simul non haberet pulsum magnum, celerem, & crebrum, vt sic maior esset aëris attractio, celerior, & frequentior, vt suppleret aërem per respirationem attrahendum.

Quantùm ad prognosticum spectat, facile erat prædicere imminentem mortem, cùm propter sensus & motus defectum, nullum excrementum à se reiiceret, neque eius sentiret noxam, à quo necessariò breuissimè suffocari deberet, neque remedia vtilitatem aliquam præstabant, neque mediis illis excrementa reiiciebat. *Prognosticum.*

C Circa curationem poterat excitari dubium, an huic ægro esset adhibendum aliquod magnum auxilium, nempè venæ sectio, aut purgatio. statim à casu; neque aliter poterat succurri, neque detrahi humor ad caput confluens. In hoc casu ve certum teneo, statim ipsum debere euacuari venæ sectione ex vtraque humeraria, vt impediretur maior humorum ad cerebrum commotio, præsertim cùm humorum fluentium retractio sit medela, sicuti eorum, quæ iam partem obsederunt, deriuatio, ex Galen. 2. *de art. curat. ad Glauc. cap.* 1. & cùm apoplexia hæc fuisset acutissima, & magna, non aliter quàm magnis remediis esset pellenda: & cùm omnes Authores in qualibet apoplexiæ specie venæ sectionem statim imperent, neutiquam erat differenda, præsertim cùm non esset purgationi locus, neque æger poterat potionem purgatiuam assumere. Similiter *lib. de euac. rat. per sanguin. missionem, cap.* 10. casu, seu lapsu *Curatio an deberet incipere à magno auxilio.*
D ex Gal. decreto statim sanguis est mittendus, ne ratione doloris ad partem confluat dolentem; atque adeò non erat differenda venæ sectio, à qua se abstinuit phlebotomus, cùm videret ægrum sine respiratione, timens ne ex sanguinis extractione statim periret æger, & talis euentus eius adscriberetur errori; sicque lapsa fuit occasio eo statu mittendi sanguinem, neque ibi erat Medicus, à quo consilium accipere posset.

§. II.

§. II.

An vena sectio in paralysi conueniat ex latere patiente.

Iterum dubitari potest, an transactâ illâ apoplexiâ, & in paralysim totius corporis (capite excepto, vt dixi) terminatâ, deberet euacuari per sanguinis missionem? Et ratio dubitandi est, nam in paralysi licèt Authores consulant venæ sectionem, non tamen venam secant ex latere affecto, sed ex latere incolumi; at in hoc casu vtrumque latus patiebatur noxam, quapropter non remanebat aliqua pars sana, ex qua posset sanguis extrahi. Hoc dubium facilè soluitur, asserendo eo in casu non minùs conferre venæ sectionem, quàm in apoplexia; & ratio est, nam in apoplexia mittimus sanguinem ex vtroque latere, etiamsi in vtroque sit sensus, & motus priuatio, quemadmodum contigit huic ægro: ergo licèt in paralysi vtrumque latus sit motûs, & sensûs expers, poterit exerceri venæ sectio. Vlteriùs hic morbus erat magnus, cui æquè magno remedio succurri deberet, quale est sanguinis missio. Neque inconuenit, quod humores efficientes paralysim sint extra venas, causant enim obstructionem in neruorum exortu, ac per consequens nequeunt venæ sectione separari à loco obstructo, cùm venæ sectio solùm euacuet humores intra venas contentos, qui solùm habent rationem causæ antecedentis, non autem causæ coniunctæ; nam hæc resoluentibus, & discutientibus parti admotis tolli debet. Hoc, inquam, non obstat; nam sæpè in morborum curatione, dum ab humoribus pendent, intendimus remouere causam antecedentem morbi, euacuatione vniuersali factâ, ne adaugeat morbum illius adhæsus ad causam coniunctam; vnde in febribus interpolatis, dum sanguinem mittimus, extrahimus humorem in venis contentum, qui causæ antecedentis rationem habet, ne posteà in putredinem tendens fiat causa coniuncta. Neque benè infertur: Est humor extra venas: ergo nequit per venarum sectionem euacuari; nam in apoplexia humor est impactus in ventriculorum cerebri cauitatibus, & in ipsius cerebri substantia, & nihilominus sanguinis missione euacuari solet; nam per easdem vias, per quas humor ille apoplexiam commouens fuit extra venas propulsus, poterit iterum à facultate naturali expultrice ad easdem venas transmitti; est enim nostrum corpus transpirabile, vt ait Galen. 1. *de facultat. natur.* & omnes partes vnius compositi habent inter se mutuum consensum, ex Hippocrate *lib. de alimento*; quare natura deonerata venæ sectione poterit humorem illum extra vasa existentem iterum ad ipsa impellere, itavt sectione venæ euacuetur.

Morbus magnus æquè remedio magno succurri debet.

Sanguis extra venas vena sectione potest auferri.

Dices: ergo in paralysi tutum erit sanguinem mittere ex parte paralysi affecta, cuius oppositum statuunt omnes praxim exercentes? Respondeo, quod si aliter fieri non potest, vena est tundenda ex eodem latere affecto, quia necessitas vrget euacuandi humores, & impediendi ne denuò confluant; vtrumque consequitur venæ scissione à quacumque parte. Verumtamen si est pars opposita libera, ex ea maiori cum securitate sanguis est extrahendus; nam reuellitur humor ad partem oppositam, & meliùs impeditur motus ad affectam partem; propterea que Rondeletius capite de paralysi asserit, quod si paralysis sit in medietate linguæ, in parte sana vena est secanda; si verò tota lingua est resoluta, ex vtraque parte vena est scindenda. Idem docet Paulus *libro* 3. *capite* 18. quibus assentitur Mercatus.

Sed licèt hæc doctrina ab omnibus sit recepta, videlicet, quod in linguæ resolutione ex eadem lingua potest fieri sanguinis missio, & idem potest affirmari de sanguinis missione facta in alia parte resoluta; nihilominus sine controuersia admitti nequit, de quo puncto egi in praxi, tractatu de paralysi, inter dubiola à me ibi proposita, vbi asserui in linguæ resolutione haudquaquam licere vti sectione venarum, quæ sunt sub lingua. Nam in primis hoc remedio non est vtendum in principio; nam hoc remedium est topicum, & particulare illius partis, per quod, quod est in parte impactum, euacuatur; quapropter interdici debet quousque fiat vniuersalis euacuatio ex vasis maioribus; aliter enim maior ad partem fieret attractio; neque ob aliam rationem vniuersalia remedia debent fieri ante particularia, cuius sortis est venæ sectio ex ipsa parte affecta, vt inquit Galen. 3. *de locis affectis*, *cap.* 3. Præterea cùm humores ad partem confluant affectam, eos reuellere decet, quod non consequitur venæ sectione ex eadem parte; nam si quò non oportet, humores vergant, eos reuellere docet Hipp. 6. *epidem. sect.* 1. quare ante euacuationes vniuersales neutiquam hoc remedium est exequendum, neque in paralysi partis determinatæ est secanda vena in principio ex eadem parte.

Quid sit tenendum.

Contra hanc tamen doctrinam insurgit Zacutus Hebræus *libro* 1. *praxis historiarum*, *cap.* 10. qui licèt asserat, quod phlebotomia est celebranda ex latere opposito, & saniori, tamen in paralysi ex apoplexia sequuta secanda est vena ex latere affecto, quia totius curationis cardo versatur circa motum naturæ insequendum: at quia mouet humorem ad partem affectam, ex venæ sectione ex eadem parte commissa maiorem molitur vtilitatem; neque timeas (inquit) attractionem humoris, quia venæ sectio vacuat ex venis, non verò ex neruis.

Zacuti sententia.

Salua tamen tanti Hebræi pace, mihi eius displicet opinio, cùm sit contra omnium benè sentientium placitum, quia omnes asserunt in quacumque paralysi, dummodo sanguis mitti debeat, esse mittendum ex latere sano. Ita Alexand. Massarias, Mercatus, & alij. Neque erit tutum humores mouere versùs partem resolutione tentatam; nam si ad ipsam partem maior fit humorum recursus, & augebitur paralysis. Quod si nihil euacuat ex neruis, sed ex venis, vt iste Author asserit, neque euacuabitur ex capite, in quo fit apoplexia; neque poterit iuuare naturæ motum, cùm per talem euacuationem non extrahatur humor extra venas in capite, & neruis existens; sed solùm euacuetur humor intra venas contentus. Quapropter mihi consentaneum videtur, humorem euacuare ex parte sana, & humorem ad affectam fluentem reuellere; sic enim cerebrum liberatur à sarcina, & membrum paralysi tentatum minùs offenditur. Neque ex hoc sequitur, quod motus humoris ad partem affectam resolutione impediatur; imò potiùs impeditur, ne maior illius quantitas ad caput permeet, ex quo nascitur, quod cerebrum faciliùs deoneretur, quia minùs recipit, propter reuulsionem factam ad partem contrariam. Quod si æger est iam liber ex toto ab apoplexia, & humor totus iam est receptus in parte affecta paralysi, crudele quidem erit partem illam sanguinis missione debiliorem reddere, eiusque calorem destruere; sic enim difficiliùs poterit morbi materiam euincere. Quapropter siue paralysis fiat ex apoplexia præcedente, vt frequentiùs fieri solet,

Illius improbatio.

solet, siue aliter, dummodò non sit, quod impediat, phlebotomia est exercenda ex latere saniori.

Rationes, ob quas non est secunda vena in paralysi ex latere affecto, proponuntur.

Si verò sit sermo de phlebotomia facta ex parte affecta, transactis vniuersalibus euacuationibus, ita vt sit remedium particulare illius partis, adhuc non debet admitti, propter rationes à nobis traditas in praxi, quas repetere in præsenti non erit abs re, quibus alias addere conabimur, vt magis nostrum placitum confirmetur. Si enim primò hoc remedium esset procurandum, maximè vt remedium euacuans humorem paralysim facientem; hoc autem non consequitur cum tali remedio: nam humor ille est extra venas, in exortu neruorum, vel spinalis medullæ; & licèt possit iterum ad venas repelli, tardò, aut nunquam accidit, quia frequenter talis humor est crassus, tenax, & rebellis naturæ, ita parti adhærens, vt non possit venæ sectione attrahi, & euacuari. Secundò si venæ sectione velis hunc humorem euacuare, tali euacuatione euacuatur sanguis contentus in venis spiritibus plenis, qui suo calore deberet ipsum humorem discutere, & resoluere, ex quo potiùs infrigidatur pars, & humor obstruens non potest resolui ob defectum caloris. Tertiò, nam omnes Authores conueniunt, quod remedia particularia debent esse discutientia, & resoluentia, vt ille humor, cuiuscumque sortis sit, resoluatur: at sanguinis missio potiùs infrigidat partem, vt dictum est: ergo neque poterit humorem ipsum resoluere, & dissipare. Quartò, quia sanguinis missionem reformidamus ex parte affecta in principio, ne debilitetur pars, & perfrigeretur: ergo propter eandem rationem debet prohiberi aliis temporibus. Quintò, nam omnes Authores in parte affecta apponunt vnguenta, & emplastra, cucurbitas, & alia huiusmodi, vt ipsam partem roborent, & calefaciant: totum hoc deficit ex venæ sectione, quia pars debilitatur, & infrigidatur; imò plura generabit excrementa præ defectu caloris. Sextò, nam in parte affecta vtimur frictionibus, vt suscitetur illius calor, & sanguis attrahatur ad sui alimoniam; aliter enim pars contabescit, & extenuatur, vt diximus in praxi, ex Auic. mente, cuius contrarium facit venæ sectio, quia tollit calorem & sanguinem partis, & nutritionem impedit. Denique quia Authores nullam rationem afferunt sufficientem ad sanguinem mittendum: lege Paulum, Aëtium, Rondeletium; ex recentioribus Massariam, Mercatum, & alios, qui solùm consulunt remedium esse faciendum, non tamen quâ ducuntur, rationem proponunt. Neque sufficit dicere, quod si homo naturâ sit sanguineus, vt ait Mercatus agens de linguæ paralysi, possumus securè linguæ venas scindere; nam licèt ex sanguine initium sumere possit resolutio, sanguis tamen ille est

A crassus, & extra venas, & rarò, aut nunquam poterit per venas euacuari, sed parte frigidiori reddirâ, ille sanguis ad discussionem ineptior efficitur. Quapropter tutius esse censeo à venæ sectione partis affectæ quomodolibet abstinere.

An esset hic æger purgandus.

In calce tamen huius annotationis poterit verti in dubium, an hic æger esset purganti medicamento euacuandus post venæ sectionem? Et ratio dubitandi est, nam medicamentum purgans, vt humorem euacuet, debet irritare naturam, & eam ad expulsionem excitare; quam irritationem natura persentire debet: at tunc temporis natura habebat abolitam sentiendi actionem, atque adeò eam irritationem minimè percipere poterat, ac per consequens neque humorem expellere; debet enim purgatio fieri medicamento trahente, & natura expellente, ex Galen. 1. *aphorism. comment.* 22. Vlteriùs cùm ad humorum expulsionem per infernam aluum sit necessarius motus musculorum abdominis, B & podicis, & iste fieri nequeat ex defectu influxus cerebri requisiti ad illum, videtur tanquam certum, quod iste humor non possit euacuari purgatione.

Fateor equidem difficilè posse medicamentum purgans in tali euentu offerri, ob rationes proximè adductas; attamen cùm morbus sit acutissimus exactè, & extremis morbis extrema exquisitè remedia conueniant, ex Hippocrat. 1. *aphorism. text.* 6. & in morbis periculo plenis periclitari liceat, ex eodem, *lib. de loc. in homine*; & ex alia parte, vbi ratio non restituit, temeritas iuuat, ex Celso, pronuntiato priùs periculo, exhibere medicamentum purgans forte non recusarem, vt sic humores ad partem affectam irruentes reuellerem, & in parte impactos secundùm quod possibile foret, euacuarem; non enim tanto malo aliter poterat subueniri. Quapro- C pter viribus constantibus pharmacum exhiberem forte, vt virtutem consopitam sensibilem excitaret; fortasse etenim subsequeretur euacuatio, ita vt æger posset restaurari; sin minùs aliàs, quod futurum erat, id ipsum perpetietur, vt ait Hippocrates *loco proximè citato*: neque est possibile omnes homines sanos reddere, vt ipse testatur 1. *prognost. in procœmio.* Quapropter facta sufficienti euacuatione per sanguinis missionem, illicò medicamentum purgans propinarem: neque poterat differri remedium, cùm morbus nullas dat expectandi inducias. Sed quia dum ad ægrum perueni, habebat iam difficilem respirationem, & imminebat suffocationis periculum, & habebat ventrem tumentem, & excrementis, & flatibus plenum, cum vrinæ retentione, non ausus fui ei offerre aliquod pharmacum purgans, sed solùm ægrum prognosticis esse relinquendum iudicaui. Si alia requiris, ea pete ex capite de apoplexia, D & paralysi.

LIBER SECVNDVS.

Obseruationum, & Annotationum ad Philosophiam, & ad Medicinæ praxim attinentium.

OBSERVATIO I.

De quodam Aduocato fluxione catarrhali ad fauces, & asperam arteriam laborante, cum tussi, & raucedine, ita vt non posset coram Senatus Iudicibus defendere lites.

Historia prop onitur.

Causidicus, siue Aduocatus quidam, quem perorantem plausu, & acclamatione celebri omnes prosequebantur, voce clara, & sonora quæ dicebat coram Iudicibus, adstantium autes alacriter audiebant. Hic ergo in nocte serena, & frigida ad diem calidum subsequuta iter egit, cœpitque manè sentire caput grauatum, tussim patuam, qua reiiciebat per sputum pituitam crassam, & viscidam; & loqui volens raucam formabat vocem, neque postea, nisi voce submissa nimis, pronuntiare valebat. Cùm ergo non posset egenorum, & aliorum causas agere, & defendere, neque à Iudicibus audiri, & in hoc eius fœnus, seu lucrum esset constitutum, neque sine hoc poterat benè, & oppipatè humanæ vitæ cursum transigere, à me post aliquorum remediorum vsum auxilium petiuit, vt se ab hoc liberaret morbo, quem suscepi curandum, vt in annotatione sequenti notum fiet. Erat ætate iuuenis, natura biliosus, studiis vacans, ad hunc morbum proclinis, ita vt illi facilè grauaretur caput, habebatque ventris adstrictionem, quæ etiam huius mali causam præstabat.

ANNOTATIO.

Pluta notatu digna circa hunc casum sunt proponenda, neque aliter hic æger, vel alter quiuis poterit sanitatem recuperare; quapropter agere decreuimus de fluxione catarrhali, & de accidentibus illam consequentibus, simulque de eius causis, & curatione, vt sic optatum finem assequi possint ægrotantes. *Catarrhus quid sit.* Catarrhus igitur idem est, quod distillatio; latiùs tamen patet distillatio, quàm catarrhus: nam distillatio est decursus cuiuscumque humoris ex quacumque parte, & in quamcumque partem incidere potest. Catarrhus verò est nomen commune solùm distillationi, quæ ad nares, vel ad pectus delabitur, vt docet Galen. *libro de causis symptom. capit.*4. ita vt quando à cerebro, & capite in partes assignatas defluxerit humor aliquis, vel excrementum, tunc catarrhus vocitetur. Aduertere tamen oportet, quod vt catarrhus sit, non oportet quod humor, qui effluit ex cerebro in aliam partem ex dictis, excernatur; sed solùm sufficit, quod à cerebro in eam partem dilabatur: sæpèque conspicimus homines fluxione ad nares tentatos,

A vel ad asperam arteriam, non tamen aliquid excernere: proptereaque Capivac. *lib.*1. *c.*28. catarrhum vocat in genere omnem fluxionem à cerebro extra cerebrum, siue detineatur, siue egrediatur. Pro horum tamen maiori intelligentia notare oportet, quo in cerebro duplex oritur excrementorum crassorum genus, vnum ex optima cerebri nutritione, quod per nates, & aures expurgatur; aliud ex inualida coctione, quando scilicet alimenta ad caput ascendentia nullam, vel debilem alterationem subeunt; qui defectus reduci potest ad cerebri intemperiem, vel debilitatem, vel ad alimenta vitiata, vel ad vapores crassos ad caput ascendentes, vel ad vtrumque: hæc enim omnia cùm capita aggrauent, facilè excitant humorum defluxum ad prædictas partes, ita vt B si procidat in fauces, vel laryngem, appellctur raucedo, seu bronchos; si in nares, insurgit affectio græcè dicta cotyza, & latiò grauedo; si verò humor decumbat in os, & asperam arteriam, catarrhus, seu distillatio dicitur. Quod si Paul. *lib.* 3. *cap.*28. appellat catarrhum, vel distillationem, dum humor in fauces, vel palam descendit, non inconuenit, dummodò res intelligatur, non enim est quæstio de nomine. *Excrementum cerebri crassum duplex.*

Hic humor ex capite defluens constituit symptoma secundi generis, in retentis scilicet, si in parte, in quam decidit, retineatur; si verò excernatur, est symptoma in excretis. Sed quia secundum symptoma supponit primum, qui in actione læsa consistit, actio læsa, quæ datur in cerebro, est facultatis expultricis, quæ deprauatè operatur: & licèt sit talis expulsio necessaria, vt caput alleuietur, & propterea naturalis appareat; nihilominus est actio præter naturam, quæ vt sic fiat, supponit morbum in cerebro, & causam præternaturam facultatem pellentem irritantem ad illius expulsionem. Neque cerebrum tantam habet capacitatem, vt intra se tantam humoris crassi copiam contineat, nisi in ipso fiat obstructio, quæ sit maioris mali causa, à qua vt liberetur, insurgit cerebrum, & concitatur ad humoris excretionem. Datur insuper coctio vitiata, seu diminuta cerebri; non enim potest concoquere istos humores, vel quia sunt multi, vel quia crassi, & rebellis naturæ, aut quia facultas concoquens est debilis. Debilitatur tamen aut propter aliquam causam internam, aut externam, vt asserit Galen. 3. *de caus. sympt. cap.*1. *Distillatio quod symptoma sit.* *Quæ actio lædatur in catarrho.* C D

Pars affecta in hoc morbo est cerebrum, quod quia supra situm est, & cauum, ac rotundum existit, humiditates, & vapores ex toto corpore amplectitur, propterea que Hippoc. *lib. de glandulis*, inquit, quod cerebrum est simile glandulæ; est enim habile ad recipiendum ex toto corpore, sicuti glandulæ, quæ huic fini dicantur ab Authore naturæ. Sed quia cerebrum est pars princeps, functionumque animalium sedes, & debet esse immune ab omni superfluo *Pars affecta in catarrho.* *Cerebrum quare habet plures vias.*

superfluo recremento, ideò natura fabrefecit caput ductibus plurimis coostructum, vt per illos excrementa deponeret, videlicet per nares, aures, oculos, os, pectus, spinalem medullam, & venas, vt ipse Hipp. asserit *loco proximè cit.* Cùm bis tamen facillimè homo incidit in hanc affectionem; nam etsi per huiusmodi vias deponat excrementa, per easdem etiam alterationem subit à causis externis, & internis continuò alterantibus.

Cur inter animantia homo magis sternutat.

Dubitat tamen Arist. 10. *section. probl.* 53. cur animantium homo maximè soleat sternutare, & in catarrhalem distillationem cadere? Respondet, quod homo habet caput sursum, in quod à calore cordis, & aliarum partium eleuantur vapores, & caput replent, ibique refrigerantur, & concrescunt, in pituitamque vertuntur, & fluxiones commouent; reliqua verò animalia (auibus exceptis) non habent caput erectum, neque in sublimi positum, atque adeò vapores, & humores diffunduntur per totum corpus æqualiter; cæterorum autem animantium aues maximè grauedinem sentiunt, quòd formam corporis maximè similem hominibus gerunt; verùm minùs quàm homines afficiuntur, quoniam caput magna ex parte deorsum tenent, vt quæ victum à terra petere soleant.

§. I.

Catarrhi causæ quæ?

Sed quia ex dictis nondum constat, quo morbo afficiatur cerebrum in hac fluxione, ideò illius causæ sunt inuestigandæ. Gal. 3. *de causis sympt. cap.* 3. causam coctionem impedientem recensens, asserit esse duplicem; internam vnam, & externam aliam: illa quæ est interna, vel est intemperies excedens qualibet, frequenter tamen est intemperies frigida & humida, vel frigida & sicca; nam hæc destruit calorem naturalem, cuius munus est coctio, ex Arist. 4. *meteor. cap.* 2. Potest etiam esse intemperies calida & sicca, vel calida & humida; nam coctio fit à calore naturali, & symmetto, qui dum aliquem gradum præter naturam adquirit, à proportione debita recedens, non potest coctionem agere, atque adeò plura resultant excrementa ex alimento non commutato; frequenter tamen contingere solet ex intemperie frigida & humida, vel ex calida, & humida, vel ex frigida tantùm, vel ex humida tantùm, siue sint cum humoris consortio, siue sine illo.

An catarrhus consistat in intemperie nuda.

Quod si dicas, ad distillationem non solùm requiri in parte distemperiem, sed etiam humorem, qui defluat ex illa parte in aliam, aliter enim iste morbus non poterit habere symptoma secundi generis, in excretis scilicet, & retentis; nam intemperies nuda sine humoris affluxu nequaquam habet sibi adiunctum symptoma in excretis, aut retentis: ergo cum hic morbus sit cerebri affectus, à quo in subiectas partes humor impellitur, non potest consistere in intemperie nuda, neque esse sine humoris consortio.

Respondetur, ita esse sicut argumentum probat; tamen dum cerebrum intemperatum est, facilè frustratur concoctricis actio, breuissiméque congregantur plurima excrementa crassa, quæ huic distillationi initium præbent: rigorosè tamen antequam ex cerebro in partes ei subiectas non sit humoris excrementitij transmissio, non potest appellari catarrhus; nam vt suprà diximus, catarrhus non distinguitur à distillatione: neque ex eo solùm, quod quis habeat intemperiem nudam cerebri, dicimus eum habere catarrhum, quousque

A illum ex signis deprehendamus; nam Medicus cùm artifex sensualis sit, & à posteriori, & per signa demonstret, non potest comprehendere istam affectionem antequam eam ex fluxione in hanc, vel illam partem dignoscat.

Causæ internæ catarrhi proponuntur.

Vitiatur igitur cerebri coctio à plurimis causis internis; ventriculus enim frigidus ad cerebrum mittit vapores, qui cerebrum distemperant, & infrigidant. Similiter viscera præternaturaliter affecta, Alui adstrictio idem præstat, ex Hipp. 6. *epidem. sect.* 3. Habitus corporis calidus, & humidus, item ætas puerilis idem præstant, præsertim cùm inordinatè cibum pueri assumunt, & intempestiuè agitantur. Cerebrum etiam calidum plurimos ad se allicit humores, quibus cerebrum repletur; & in vniuersum quidquid vitiare potest cerebri coctionem, poterit etiam hunc morbum producere, siue per se id efficiat, vt qualibet immodica intemperies; siue per accidens, vt quilibet morbos instrumentalis.

B

Causæ externæ assignantur.

Sed quia frequenter à causis externis iste morbus habet initium, eas referre oportet. Quæ enim frigida sunt, vt glacies, & nix, tusses, & distillationes mouent, ex Hippocr. 5. *aphor. text.* 24. frigidumque inimicum est cerebro, ex eodem ibi, *text.* 18. ideóque hieme fiunt grauedines, raucedines, & tusses, ex eodem 3. *aphor. text.* 23. Similiter austri auditum habetant, & capita grauant, ex Hippocr. ibi, *text.* 5. idque faciunt suo calore, & humiditate; nam quæ calida, & humida sunt, facilè caput replent, ex Gal. *in comm.* Præterea si præcesserit æstas sicca, & aquilonia, autumnus verò fuerit pluuiosus, & australis, ad hiemem fiunt tusses, raucedines, atque grauedines, vt dictat etiam Hippoc. ibi, *text.* 13. sicuti enim calor liquat, & humores aptiores reddit ad motum, ita frigiditas comprimendo caput exprimit materiam inutilem ad loca capiti subiecta. Vtrumque etiam, tam calor, C quàm frigiditas cerebrum distemperando illius interturbant coctionem, pluraque congregant excrementa, quæ sunt harum fluxionum causa.

An frigiditas materiam exprimendo causet distillationẽ.

Cæterum hæc doctrina Mercato displicet, qui licèt dicat Hipp. *lib. de locis in homine*, & Galen. 3. *aphor. com.* 12. asseruisse, quod frigiditas, imò & siccitas compresso capite exprimit humores, & ex illis fluxiones in partibus capiti subiectis mouet; hoc tamen iudicat impossibile, nam ab ipsa frigiditate priùs congelarentur, & calor extingueretur, neque viuo animali cerebrum tantam frigiditatem sustinere quit. Veruntamen hæc doctrina sano modo intellecta verissima censetur; non enim negari potest, quod densitas, & compressio facta ratione frigiditatis, vel siccitatis exprimat substantiam in porositatibus, vel cauitatibus aliis contentam; siquidem ratione densitatis, & compressionis cauitates illæ minores redduntur, atque D adeò substantia in illis imbibita exprimi necessariò debet, aliter enim fieret penetratio vnius quantitatis ad aliam; propterea que dum spongia aquâ plena manibus comprimitur, statim à se reiicit aquam, ne detur aquæ cum spongia penetratio. Neque ex hoc infertur, quod humor à frigiditate, & siccitate congeletur, imò magis attenuatur, & fluxibilior fit ratione caloris intra detenti; nam cùm per densitatem, & cauitatum minorationem substantia humoralis exprimatur, nequit infrigidari ita, vt congeletur; atque adeò cùm exprimitur, necesse est, vt ad aliam partem defluat; & quamuis viuo animali cerebrum tantam frigiditatem comparare nequeat, vt condensetur, partes tamen externæ benè possint à frigiditate condensari, & sic exprimi substantia in potis

partium

partium eaternarum imbibita, & trudi ad cerebrum, & ex cerebro ad partes ei subiectas, ita vt frigiditas occasionaliter saltem fluxionem excitet catarrhalem, ad quam iuuabit calor actiuus antiperistaticè intra detentus. Neque ob aliam causam ventres hieme, & vere sunt calidiores, vt explicat Gal. 1. *aphor. comment.* 15. & aquæ frigidæ multa perfusio curat articulorum dolores, & conuulsionem æstate media, iuueneque bene carnoso, ea eodem 5. *aphor. com.* 21. & 25. nisi quia densando porositates, & cauitates partium eaternarum, & eas comprimendo, calidum detinet effluuium. Si ergo condensantur partes illæ externæ, necessariò debet exprimi quidquid in porositatibus earundem patrium continetur, debetque impediri ob eandem rationem spirituum, & vaporum ad extra euacuatio; & propterea calor interiùs intensiuè, & extensiuè adaugetur, & sic ab illa frigiditate neque calor extinguitur, neque humor congelatur, sed potiùs calor adaugetur, tum extensiuè, quia maior copia spirituum, vaporum, & fumi intrà colligitur; tum intensiuè, quia calor ille magis vnitus fortior redditus magis resistit frigiditati, à qua antea remittebatur; qui calor humores attenuando, eos promptiores reddit ad motum, & sic facilè fluxiones incitantur.

Ex dictis claret, quantam vim habet aër ad excitandum hunc affectum, dum est calidus, & humidus, frigidus & humidus, vel calidus tantum, aut frigidus, vel humidus tantùm. Raiò tamen accidit, quod detur aër cum vna simplici qualitate, sine alterius consortio. Hipp. *lib. de aëre, locis, & aquis*, damnat hiemem, quia fluxionibus est parata sua frigiditate, & humiditate; imò & ver, quod suo calore, & humiditate humores diffundit, & liquat; & autumnum propter illius varias mutationes, quibus cerebrum distemperatur, & illius coctiones interturbantur.

Præter huiusmodi causas aliæ dantur, vt otium, ciborum repletio, ebrietas, & somnus longus post cibum, edulia caput replentia, vt lacticinia, oleta, & legumina. Maxima etiam vociferatio solet esse huius morbi causa, commotis humoribus ad cerebrum, vt sæpe in me expertus fui in scholis, dum vt præses aliquibus conclusionibus defendendis assisterem.

Prognosticum. Quantùm ad prognosticum attinet, scimus ea Hipp. 2. *aphor. text.* 40. *Quod raucedines, & grauedines in valde senibus coctionem non admittunt.* Et proptereà in aphorismo antecedenti dixerat: *Morbi qui illis accidunt longi, magna ex parte comitantur ad mortem.* Sunt enim morbi hi pendentes ex humoribus frigidis, quos neque coquere, neque vincere calor quit: in aliis ætatibus, vtpote calidioribus, non ita difficulter vincuntur. Celsus ait inter omnes distillationes eam esse deteriorem, quæ in fauces iruit, qualis fuit ea, quâ noster æger laborabat. Mercurialis asserit, esse deteriorem, quæ in pulmonem præcipitatur; non tamen, vt ipse censet, est contra Celsi dictum; nam postquam ipse dixit, quod si humor in fauces distillat, peius est, statim subdit: *Interdùm etiam in pulmonem, quod pessimum est.* Deinde in eodem capite nihil pestiferum esse asserit, nisi quod pulmonem exulceranit. Ea materia fluente etiam maior, aut minor sequi solet noxa; nam si distillatio fiat ex pituita salsa, aut permixtione alicuius humoris mordacis, deterior est, eo quod magis offendit partes, in quas sese insinuat humor. Si etiam sternutamenta, & coryzæ præire, & subsequi videantur in morbis pulmonis, malum est; in aliis morbis bonum, ex Hippoc. 2. *prognost. text.* 49. nam in affectibus pulmonis facilè offenditur pulmo ea distillatione à capite orta; in aliis morbis potiùs significat sternutatio robur naturæ expellentis, ea Galeno *in eodem comm.*

An lienosi afficiantur catarrho. Insurgit tamen dubium, quod etiam tetigit Mercur. ex Hipp. 6. *epidem. sect.* 2. *text.* 52. asserente, lienosos, hoc est laborantes liene, minimè affici coryaa. Galen. relictis, & reprobatis antiquorum placitis asserit, duplici de causa id euenire. Primò nam quoties aliqua pars est insigniter læsa, facilè excrementa in illam transmittuntur à natura, ita vt reliquæ partes maneant illæsæ, & incolumes: quapropter laborante nimis liene, non facilè ægrotat cerebrum, dummodo non sit aliqua causa, verbi gratiâ, quæ ita offendat caput, vt facilè incidat in hunc, vel alium affectum. Sic similiter si caput facilè grauedine tentatur, & haber innatam debilitatem, aut tempore contractam, raiò lien patitur, propter eandem rationem. Secundam rationem affert Galenus, nam lienosi semper abundant humoribus crassis; at verò grauedine affecti abundant humoribus tenuibus; ex quo fit, quod si quis corripiatur morbo ab humoribus crassis orto, non corripiatur morbo ab humoribus tenuibus, & è contra. Sed licèt hæc Galeni doctrina vera appareat, non implicat contrarium, cùm sæpè accidat, quod lien in se colligat excrementa crassa, & iecur gignat humores subtiles, qui caput petentes, in ipso, & ab ipso excitatur hic, vel alter affectus; neque tunc tales humores, etsi tenues, pellentur à natura in lienem, sed potiùs in caput, quia in casu non tenebit verum Gal. dictum. Alibi nos diximus Hipp. doctrinam non esse vniuersaliter accipiendam, sed in plurimum esse veram; idemque statuendum de proposita doctrina.

§. II.

Catarrhi signa proponuntur.

Sed quia non solùm oportet quomodocumque cognoscere catarrhum in communi, sed illius species in particulari, & materiam fluentem; ideò signa tam communia, quàm particularia adducere non est difficile, cùm sensibus manifesta sint. Communia sunt dolor capitis, grauitas, præcipuè si fiat ab intemperie frigida, & humida, quibus adiungitur somnus grauis. Veniunt etiam cosideranda ea, quæ præcesserunt, vt otium, ebrietas, ciborum repletio, temporis constitutio, eo modo, quo in sermone de causis actum est. Quod si præcesserit calor immodicus, qui humores attenuat, & fluailes reddit, & mox subsequitur nox frigida, seu constitutio aquilonia, catarrhum gignit sua frigiditate humores tenues exprimendo ex vna parte in aliam, vt in seipso expertus fuit noster æger, vt ea eius constitit relatione. Inter eruditatis, & catarrhi causas Arist. 1. *sect. probl* 16. ponit aquarum mutationes; cùm enim cerebrum humidum sit, & aqua similiter humida, cruda, & incoctilis, dum mutatur, cerebrum perturbat, & humectat. Sed quia potest mutatio hæc fieri ex aqua non laudabili in laudabilem, & quæ faciliùs permeet, & minùs immoretur in stomacho, sicque minùs cerebrum offendat, ideò meritò Arist. dixit *mutationes aquarum*, nobis insinuans, quod vna tantùm mutatio non est sufficiens, imò poterit esse salubris; sed cùm plures aquarum mutationes fiunt, modò vnius aquæ, modò alterius, ipsæ cerebrum infrigidant, & humectant, & catarrhum excitant. *An mutationes aquarum gignant catarrhum.*

Signa particularia. Signa cuiuscumque fluxionis catarrhalis in particulari sic se habent, si in nares dilabatur humor coryaam, seu grauedinem faciens, cognoscitur ea pruritu narium, ex sternutatione, & narium obturatione, & humore distillante. Si descendat in

fauces, dignoscitur ex raucedine, vocis asperitate, & faucium; sicuti si descendat in asperam arteriam, & in palamum, ex anhelitus difficultate, & tussi deprehenditur. Si verò fluat ad stomachum, deprehenditur ex vomitu, aut nausea, inappetentia, & alui fluxu. Si in spinam, comprehenditur ex dorsi dolore, & sæpe vertebræ ratione humiditatis excidunt à proprio loco, & impeditur deambulatio. Quia ergo noster æger habebat raucedinem, & vocis, & faucium asperitatem cum tussi, existimare oportet, terminum ad quem fluxionis fuisse fauces simul cum aspera arteria. Materiam ad partem fluentem cognoscimus ex modo substantiæ illius, & ex qualitatibus primis, & secundis, quibus constat. Ex substantiæ modo, vt si fluat humor tenax, aut viscidus, & nimis adhætens partibus, qui significat huius morbi causam esse humorem crassum, qui tardiùs, & difficiliùs euinci poterit. Si verò sit humor fluens, tenuis, & aquosus, significat humorum cruditatem in cerebro, quæ etiam difficilè superatur, quia significat debilitatem caloris non potentis concoquere ipsum humorem crudum; coctio enim crassitudinem patit, ex Arist. 4 *meteor. cap.* 2. Hi enim humores, vt expellantur, debent priùs concoqui, & ad mediocritatem reduci; proptereaque dicitur ab Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 2. *c.* 7. *Coctio in materia crassa est adæquatio eius cum subtiliatione; coctio in materia subtili, est illius adæquatio cum in spissatione.* Quæ doctrina præsertim intelligenda venit de materia, seu humore euacuando per vim facultatis motiuæ animalis, vt demonstrat Galen. 4. *de locis affect. cap.* 8. *in curat. pleuritidis*, vbi inquit, quod humor crassus, nisi valida tussi excerni nequit, quia nimis partibus adhæret: tenuis etiam inter mittendum à spiritu diuisus refluit, neque recipere potest impulsum à natura. Vt ergo expellatur, reduci debet ad mediocritatem; quo tempore illa mediocritas humoris coctionem ostendit, tuncque facilè eiicitur, & expellitur, cùm ex se non sit aptus in aliti nantam conuerti.

Signa desumpta ex substantia modo, humoris, & ex qualitatibus primis & secundis.

Ex qualitatibus primis etiam coguoscimus cerebri affectionem, & humoris peccantis naturam; nam si calidus sit humor, non solùm in cerebro ea percipitur caliditas, sed in parte ad quam irruit humor; & idem statuo de frigiditate, & aliis qualitatibus. Similiter ex qualitatibus secundis ad primas consequutis deprehenditur humor peccans; nam si mordacitatem inferat, & acrimoniam, bilem indicat, si salsedinem, aciditatem, vel dulcedinem, tunc pituitam salsam, acidam, vel dulcem superabundare coniicies. Ex colore humoris fluentis idem deprehendere potes, ita vt iuxta colorem dominantem humoris excedentis dominium assequatis, adiunctis simul primis & secundis qualitatibus, ex quibus omnibus facilè idea humoris peccantis innotescet.

§. III.

Catharri curatio.

AD huius affectus curationem deuenientes, in ipsa tria sunt consideranda; pars mandans, cerebrum scilicet; & pars recipiens, quæcumque illa sit; & humor fluens ex vna parte in aliam, quibus cognitis, faciliùs perficiemus curationem, præsertim si affectio non sit habitualis, vel cerebrum non sit pronum huic affectioni, vt huic nostro ægro contigit, qui facilè in hanc fluxionem incidere solebat. In primis victum instituere decet. Auic. *fen.* 5. *lib.* 3. *tract.* 5. *c.* 13. famem, & sitim imperat in quacunque fluxione catarrhali, & vt inquit Celsus: *Initia morborum famem & sitim desiderant.* Hoc præceptum præcipuè est intelligendum in morbis ex

A fluxione pendentibus; sic enim deficiente cibo, natura humores retinet, & concoquit, eosque in propriam substantiam conuertit, & oblato alimento in parua quanotate minuitur necessariò fluxionis materia; & in vniuersum, si catarrhus sit ex materia calida, victus ad frigiditatem vergat; si verò fiat ex frigida, calefacientibus vtendum: & si materia sit crassa, attenuantia conueniunt; si verò fuerit tenuis, quæ incrassant ad mediocritatem administrati debent. Edulia flatuosa, & caput replentia sunt euitanda. Cœna sit parca, & minor prandio, ex Mesue. Potum aquæ minorare iubet Auic. non tamen præcipit vinum; nam facilè tentat caput, tam in catarrho calido, quàm frigido; & suo calore attenuat humores, & fluxiones auget. In hoc tamen, sicut in aliis morbis, attendenda est consuetudo; nam semper est illi aliquid condonandum: erit tamen vinum in parua quantitate donandum, ex Gal. 9. *de placitis Hip. & Plat. c.* 6. & illud erit subdulce. Post maturationem tamen catarrhi vinum mediocre concedit Auic. Nomine mediocris intelligimus temperatum, vt in alia Auicen. litera explicatur. Aqua igitur est bibenda cinnamomi, aut liquiritiæ, passulatum sine vinaceis, & radicis chinæ in catarrho frigido: in calido aqua prunorum damascenorum enucleatorum, vel aqua scorzoneræ, cum panco cinnamomi. Aërem frigidum Auicen. damnat in quocumque catarrho; nam sua frigiditate fluxiones mouet exprimendo (vt dixi) humores ab externis ad interna. Similiter aërem calidum, & austrinum fugere debent, quia frequenter aggrauat caput; imò omnes causæ, à quibus iste affectus oritur, sunt præscindendæ; neque aliter curati poterit, siue causæ externæ, siue internæ fuerint. Quapropter aër temperatus melior censetur, qui neque infrigidat, neque calefacit, sed in vtrisque medium seruat, atque adeò non excitat fluxiones.

C A somno caueant per aliquas horas, & ab alimento. Auic. iubet vigilare quantum potest. Schola Salernitana tradit, vigilias maximè auxiliari catarrhis. Gal. 3. *de causis symp. c.* 1. maximam vim habere vigilias ad cruditatum generationem testanir; quapropter existimo, quod in hoc morbo somnus, atque vigilia moderata esse debent; nam non minùs est necessarius somnus, qui concoctionem adiuuet, quàm vigilia, quæ digerat, vel distribuat, humoresque discutiat, & resoluat. Vnde Vega *lib.* 3. *de arte medend. cap.* 1. contra communem dicendi modum somnum & vigiliam moderatam commendat. Idem statuit Mercurial. quibus libenter assentior. Non decumbant supinè, sed super vnum, vel alterum latus: neque habeant caput multùm eleuatum in lecto; nam vt suprà diximus ex Aristot. mente, homines inter cætera animantia sunt fluxionibus capitis obnoxij, quia habent caput magis eleuatum quàm reliqua animalia, propterea que Auic. ait: *Non fiat resupinatio in somno.* A cibo nunquam laborandum, donec coctio in ventriculo sit peracta; quapropter studium vitandum. Ventrem habeant lenem, vel ipsum suppositoriis, vel clysteribus excitent. Crurum frictionibus moderatis ante prandium, & cœnam vti possunt.

An somnus sit prohibendus in catarrho.

Dubitari tamen potest, an veneris vsus possit esse vtilis in morbis pendentibus ex distillationibus. Epicuri sectatores, vt constat ex Galen. *lib. artis medic. c.* 86. vt quid malum prohibent veneris vsum. Rabbi Moys. 9. *aphor.* in distillationibus reprobat illum, & catarrhum ex vsu veneris reuiuiscere affirmat; ideoque Celsus hunc curans affectum protinus à venere abstinere ait, neque deficit ratio ad id; nam ex veneris vsu caput debilitatur, magnaque in semine spirituum vitalium copia diffunditur, & paucula te

An veneris vsus possit esse vtilis.

re emissa, imbecilles reddimur, ex Hipp. *lib. de genitura*: ergo veneris vsus interdicendus est, siquidem vt humores coquantur, & vincantur à natura, perunt ipsius naturæ tobur, & spirituum vitalium calorem. A

Nihilominus tenendum est, venerem aliquam vtilitatem præstare, vt docet Gal. proximè citatus, aiens: *Reuerà autem venus confert, si tantum internalli in vsu adhibeatur, vt neque resolutio aliqua sentiatur, & ipse seipso homo quodammodo leuior factus, ac melius spirare videatur.* Dices tamen Gal. agere de venere tempore salutis, non verò tempore morbi; atque perinde eius doctrina non est congruenter tradita. Non obstat; nam Hip. 6. *epidem. sect.* 5. *text.* 23. venerem esse vtilem in morbis pituitosis docet. Quia ergo hic affectus est è pituita pendens, venereorum vsu curari quodammodo potest; venus enim, vt inquit Vallesf. *in paraphr. huius textus*, est causa siccans, calefaciens, & euacuans, vt alia quæuis exercitatio, per quam totum exercetur corpus. Quare si virtus est robusta, & ætas permiserit, venusque moderata fuerit, vtilis censenda est per morbos pituitosos, immoderata verò semper damnanda, quia non solùm siccat, sed etiam dissipato spiritu totum postea refrigeratur corpus, destructoque calore, coctiones defraudantur, multæque superfluitates gignuntur. Si verò virtus sit debilis, neque moderata venus poterit esse vtilis. Quod autem possit prodesse in morbis, etiam ostendit Hip. *lib.* 4. *epid. in historia Nicippi*, qui dum febricitasset, per somnum semen effudit, & meliùs se habuit. Idem comprobat ipse 6. *epid. sect.* 5. *text.* 25. iuxta Vallesf. versionem, vbi ait: *Increscentes morbos mixtio.* Quæ Hip. verba licèt varias admittant expositiones, vnam tamen Vallesf. affert, quæ nostram mentem declarat; nam nomine mixtionis (inquit) possumus intelligere ætatem pubertatis, in qua potest fieri coïtus, seu mixtio: vel possumus intelligere mixtionem exercendam illa ætate, ita vt faciat hunc sensum dictum Hippoc. morbos crescentium curat mixtio, sumpta mixtione pro coitu in ætate crescentium, vel pro ætate ad coitum parata, in qua sicuti mulieres ex aduentu purgationis menstrualis à plutibus morbis liberantur, pariter, etsi cum aliqua noxa, ex mixtione eo tempore facta morbi plures vincuntur, præsertim illi, qui ex superfluis humiditatibus in ætate puerili fiebant, quatenus venus siccat, & calefacit, absumitque humiditates, à quibus tales procreantur morbi. B

Venus in morbis à pituita vtilis.

Vitæ regimine instituto, si catarrhus sit leuis, tribus diebus leuari solet, vt inquit Celsus; si verò sit grauis, vt ex ipsius accidentibus, & ex iis quæ præcesserunt, innotescet, ad auxilia deuenire oportet; sed cùm in vnoquoque affectu sit auspicandum à causæ detractione, considerare debemus, an cerebrum patiatur intemperiem calidam, vel frigidam; & similiter an fluxio sit pituitosa, vel alteri humori permixta: nam sæpe accidit, quod intemperies sit calida, & humor fluens sit frigidus; & è conuerso intemperies frigida, & humor calidus. In vtroque casu moderatè calefacientia sunt capiti applicanda, propter rationes iam suprà insinuatas; aliter enim fluxio concitabitur maior. Ego sæpè hoc morbo fui correptus, & solum cucufà lintei capiti appositâ noctu, quæ moderatè caput defenderet, breuissimè immunis reddebar. Veruntamen cum hæc intemperies sit cum affluxu humoris, & illa fluxio sæpè lædir partem, ad quam fluit, præcipuè si sit humor mordax, punges ac irritans, & ad pectus fluat, vt timeatur pulmonis exulceratio, tunc difficilè auferri potest sine euacuatione, meritòque dubitant Medici, an sit sanguis mittendos, vel aliter euacuandus. D

§. IV.

An sit sanguis mittendus in catarrho.

Communiter omnes venæ sectionem reformidant in hoc affectu, existimantes illius causam esse frigidam, & quod in affectu frigido non est tutum sanguinem mittere. Præterea humor frigidus calorem exigit, vt concoquatur, qui venæ sectione detrahitur. Denique iste humor est segregatus à consortio sanguinis, & extra venas, & per venæ sectionem extrahi nequit: quapropter in catarrho saltem à causa oriente frigida, timenda est venæ sectio. Nihilominus licèt cum limitatione hæc res sit definienda, tenendum est cum Arabum sententia, sæpè venæ sectionem conuenire, neque in hoc est dissensio inter Authores. Si enim catarrhus est calidus, & cum sanguinis redundantia, aut licèt non sit calidus, sit tamen humor frigidus sanguini admixtus, vel procedat à pituita salsa, vel à pituita cum homore mordaci, & bilioso, imò etsi fiat à pituita, dum tamen adsit capitis ingens dolor, ita vt timeatur humorum maior ad caput fluxus, in omnibus iis casibus sanguinem mittere licet, præcipuè tamen dum humor corrodens, & mordax dilabitur in asperam arteriam, quo tempore timere possumus pulmonem exulcerari, nam licèt per venæ sectionem non euacuetur humor, qui extra venas existens est huius mali causa, reuellit tamen humorem paratum fluere ad caput, & ad contraria retrahit, euacuatque simul causam in venis contentam, & sic sistitur humor in caput irruens; quo fit etiam, vt causa coniuncta minoretur, & citiùs vincatur à calore concoquente cerebri. Quod si huic affectioni adiungitur febris, securiùs venæ sectionem administrabimus, nisi catarrhus sit frigidus; tunc etenim febris est illius auxilium, sicuti dicitur de conuulsione, cui si superueniat febris, conulsionem curat, ipsum humorem resoluendo. Itaque si catarrhus sit calidus, & corpus plethoricum, audacter sanguinem mittimus: si sit humor frigidus sanguini mixtus, vel à pituita pendeat cum bilis consortio, aut à pituita salsa, parciùs sanguinem demes. Quod si humor sit frigidus, capitis grauedinem, & dolorem maximum concitans, vel ad aliam partem, quam nimis offendat, ne ad caput ratione doloris maior fiat tractio, & inde sequatur maior noxa, tutum erit, imò necessarium, venam scindere; sin dolor capitis grauans, aut vehemens non multùm vrgeat, ipsa ratio suadet à venarum apertione esse abstinendum in omni catarrho frigido, licèt Sebastianus Papatella *lib.* 1. *de catarrho, cap.* 10. imperet venæ sectionem in catarrho frigido ad tollendam obstructionem capitis, aliquibus authoritatibus Galeni ductus, etiamsi plenitudinis signa non adsint. Verumtamen si aliter ea capitis obstructio vinci quit, vel humoris obstruentis quantitas non sit multa, venæ sectionem renuere tenemur. Est igitur vena media, quæ etiam communis dicitur, scindenda, præsertim si adsit plethora, in cuius defectu cephalica commendatur. Ego autem in hoc, & in aliis capitis affectibus non nisi vrgente necessitate venam cephalicam scindere iubeo; est enim remedium topicum capitis, quod supponit euacuationem vniuersalem ex aliis venis. C

Quod si in prima corporis regione cruditates redundent, ante venæ sectionem, vel clysteribus, vel leni pharmaco sunt deponendæ; forsan enim hoc insinuans Auic. catarrhum curans dixit: *Et incipiat à fluxu ventris, & extractione sanguinis; deinde à fluxu ventris post ipsam.* Insinuans, quod sæpè oportet curationem aggredi lene pharmacum propinando ante

Clysterum & lenientium vsus traditur.

ante vsum venæ sectionis, in quem finem aluus sic lenienda erit. ℞ medullæ cassiæ recenter cum decocto Pugini extractæ, & diacathol. ana ℥. ß. pulu. mechoac. ℈.ij. misceantur, & fiant morsellí cum saccharo. Vel ℞. pulu. mechoac. ʒ.ij. detur dissolutus in iure gallinæ. Vel ℞. seminis cartami ʒ. iij. extrahatur eius emulsio in decocti pectoralis, & foliorum sennæ ℥.ij. ß. & adde syr. Regij ℥.iij. Clysteres sic fingi possunt. ℞. decocti maluarum, mercurialis, parietariæ, chamæmali, radicum altheæ, & prunorum enucleat. ℥. viij. mellis rosati persici ℥.iij. olei chamæmal. & amygd. dulc. ana ℥.j. benedict. ℥.j. misce pro clystere. Vel ℞. foliorum maluarum, chamæmali, meliloti, summitatum anethi, origani, calamenti, abrotani, ana m. ß. anisi, fœniculi, syselæos, fœnugræci, & baccarum lauri, ana ʒ.ij. coquantur, & in ℥. viij. huius decocti dissolue diaphœn. & benedictæ, ana ℥ ß. syr. persici solut. ℥.iij. Quod si biliosus humor, & mordens infestet, refrigerantia sunt admiscenda, vt portulaca, chicoreum, violaria, & hordeum, quorum decocto inijcies sacchari ℥.ij. pulpæ cassiæ in eodem decocto dissolutæ, & diacatholi. ana ℥. ß. Aduerto tamen, quod si solùm aluus lenienda est emollientibus solùm medicamentis, tunc maximè conueniunt olea, atque adeò frequenter in clysteribus administrantur: at verò si clysteres non solùm emolliant, sed etiam habeant vim euacuandi humores, & componantur ex elect. purgantibus, minimè competunt olea, quia medicamentorum vires obtundunt, & purgationis finis frustratur, vt optimè notat Valesc. de Taranta. Præterea si virtus consopita sit, illis addere oportet ʒ.j. salis communis, vel salis gemmæ.

Clysteres purgantes administrari debent sine oleo.

Sed quia iis inobediens solet esse affectio, eurandum est omni arte fluxionem diuertere frictionibus, cucurbitulis, & ligaturis partium extremarum, neque in principio oportet sternutationem incitare, ne humor magis feratur ad caput, ex Auic. Similiter id assequimur humores præparando, & euacuando. Præparantur ergo syr. violarum, iuinbarum, capill. Ven. de succo rosarum, stœcados, cum decocto pectorali. At si humor totus sit frigidus, præparabitur syr. capill. Ven. & liquiritiæ, vel melle rosaceo, superbibendo ℥ iij. vel iiij. decocti cinnamomi, vel anisi, seu fœniculi, aut liquiritiæ. Mox purgabitur pillulis cochiis, aureis, & de agarico, aut sine quibus. Vel in potu sic. ℞. rhabarb. agarici trochisc. in ligatura, ana ℈.ij. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥. ij. ß. decocti pectoralis, & foliorum sennæ, & colaturæ adde syr. Regij ℥. iij. misce. Vel ℞. diacathol. ℥. ß. dissoluatur in ℥.iij. decocti pugini, & adde syrup. persici sennati ℥ iij. misce. Vel ℞. diacathol. & elect. diaphœnic. ana ʒ.ij. dissolue in ℥.ij. decocti magist. foliorum sennæ, & adde syr. persici solut. ℥.iij. misce. Verumtamen quia humor solet esse crassus, & tenax, neque vna vice potest sufficienter disponi, & euacuari, ideo per vices oportebit illum euacuare, purgantia administrando in minori dosi.

Humorum præparatio, & euacuatio quomodo exercenda.

Hæc omnia eò tendunt, vt huius morbi causa euacuetur: sed quia curationem incipientes diximus, quod debemus respicere partem mandantem, & in quam iruit humor, imò & humoris fluentis conditionem, & naturam, iam tempus exposcit, vt eis proficua adhibeamus auxilia. Quantum ad partem affectam, si intemperies sit frigida, vt frequenter accidit, exterius admoueri debent suffumigia ex rebus capitalibus, nempe roris marini, stœcados, maioranæ, & betonicæ, vel earundem rerum decoctum, si eo abluatur caput. Cucufa etiam ex eisdem rebus prodest, additis cinnamomo, cariophylis, nuce moschata, galanga, & satureia. Prodest etiam lintei cucufa roris marini fumo suffumigata. Vnguentis etiam, & emplastris hanc intemperiem destruunt Authores: quare si frigiditas sit recens, oleo rutaceo calido capiti superinfuso morbum demit Gal. 2. *de composit. medic. sec. locos*, oleoque nardino, & rutaceo inungit sinciput Paulus, eisdemque inungendæ sunt partes extremæ, vt aures, nares, sumen, testiculi; imò nostræ mulieres inungunt pedum infantulorum plantas, dum ipsi hoc morbo torquentur. Ad idem valent alia olea, vt sampsucinum, irinum, & lilij albi, ex quibus ad idem parari possunt cum pulueribus suprà adductis vnguenta. Emplastrum ex tapsia apponit Galen. 5. *methodi*, vt fluxiones ad extra reuocentur; sed hoc melius in distillatione inueterata. Synapismi etiam conferunt, quia ad extra humorem mouent, eumque resoluunt. Odores similiter conferunt, non tamen sint vehementes, ne capitis faciant grauitatem. Balnea etiam naturalia, quæ siccandi, & calefaciendi vim habent, commendantur in hoc morbo inueterato; sic enim frigiditas, & humiditas aufertur, ideoque Oribasius, Paulus, & Aëtius capitis fluxionibus vexatis conuenire tradiderunt.

Remedia topica pro catarrho frigido, & humido.

Si verò celebri intemperies sit calida, contrariis etiam erit corrigenda, moderatè tamen; nam cùm cerebrum sit frigidum, facilè offenditur à frigido. Plurimis igitur remediis capitis calorem remouebimus, inunctionibus scilicet, odoramentis, & lotionibus, & pulueribus. Auicen. monet caput inungere, imò & extrema, oleo violaceo. Galen. 6. *de sanit. tuenda*, caput perungit oleo rosaceo. Quod si vigiliæ infestant, debemus addere oleum de papauere, vel vnguentum populeon. Odoramenta fiunt ex aqua rosata, additis santalis, violis, camphora, rosis, & aliis huiusmodi, ex quibus etiam suffumigia parantur. Quidam etiam suffumigantur sacchato. Lotiones ex aqua dulci conferunt, ex Galen. proximè citato. Parella iubet ex alto aquam delabi frigidam, cui non acquiesco, eo quod, vt dixi, frigidum est cerebro inimicum, & potest in contrarium incidere lapsum, vaporesque frigore densati, & cutis poti constipati maiorem noxam inducunt, quod ostendit Paulus *lib. 3. capit. 28.* vbi ait: *Si calida prepollet intemperies, balneo vtendum est, caput aquâ copiosiori calidâ perfundendum.* Auic. inquit, quod simus soliciti in infrigidando caput cum eo, quod est potentiâ frigidum, sicut introitus balnei diebus omni mane, cùm es ieiunus. Balneum etiam arte parari potest ex violis, rosis, borragine, nymphea, & pauco chamæmali; hoc autem magis conuenit tempore æstatis, & in capitis temperatura calidiori, præsertim dum iecur intemperie calida est affectum. Pulueres item super cranei suturis spargantur ex rosis, santhalis, camphora, myrto, & similibus.

Remedia pro catarrho calido.

Insuper dum hæc probè fiunt, debemus etiam inspicere partem, in quam defluit humor; nam potest contingere, quod materia in partem fluens ita partem lædat, vt ad se totam Medici considerationem arripiat, vt Galeno accidit in curatione nobilis matronæ Romanæ, quæ ex catarrho, seu ex vehementi tussi sanguinem paululum per noctem cum sputo reiecit, vt ait ipse 5. *method. cap. 13.* quem sistere statim curauit, ne pulmo, in quem humor. irruebat, exulceraretur. Neque parum conducit cognoscere materiæ fluentis conditionem, vt eam corrigere possimus. Sed quia noster æger tussim, & raucedinem patiebatur, cuius causa erat humor viscosus, & crassus faucibus, & asperæ arteriæ adhærens, illius statim discussioni, & incisioni fuit prouidendum. Quapropter si humor ad eam partem vergens frigidus, crassusque sit, medicamenta pectoralia inscindentia, & attenuantia sunt ex vsu, vt symp. capill. Ven. de liquirit. de prasio, cum oxymelire, quibus addere

Partis in quam irruit humor prouidentia.

addere possumus decoctum earundem rerum. Item fieri potest gargarisma cum mulsa facta ex origani decocto, addito pauco oxymelite. Eadem aqua mulsa paulatim deglutita, & calida sumpta vtiliter accipitur. Ad idem valet mel despumatum. Pillulæ etiam bechicæ, vel pillulæ factæ cum puluere liquiritiæ, & melle tosto in ore detentæ, & paulatim deglutitæ, sunt nimis proficuæ. Neque erit abs re pectus inungere oleo lilij albi, & amygdal. amararum, vel vnguento lilij Zachariæ, & Agrippæ, aut ex eisdem rebus cum cera confingere ceratum pro pectore. Conuenit etiam pectus linire vnguento naphæ, & oleo amygdalarum dulc. vel amarar. aut lilij albi, quo sæpe vtor in pueris & delicatis.

Sed quia dictis auxiliis æger nondum ex toto fuit liber, visum fuit mihi quolibet mane multis diebus ei offerre potionem, quæ humores discuteret, & resolueret, pectus leniret, & caput roboraret, sic. ℞. radicis chinæ, smilacis asperæ, & ligni sancti, ana ℥.iij. liquiritiæ ℥ j. saxifragæ indicæ ℥.ß. infundantur in xx. ℔. aquæ spatio 24. horarum, deinde coquantur secundùm artem ad duarum partium consumptionem, & inter coquendum adde betonicæ, & capill. Veneris, ana m.j. passulatum Corinthi ℥.ij.ß florum violarum, borrag. & buglossi ana p.ij. & facta sufficienti coctione, huius colaturæ calidæ accipiat æger quotidie ℥.vij. in lecto manens benè coopertus duarum horarum spatio. Ad idem commendo sudationes in distillationibus inueteratis ex eisdem rebus, quæ maximè conferunt in distillationibus inueteratis, quæ aliis non cedunt remediis. Potione suprà tradita noster æger omnimodè pristinam recuperauit sanitatem, vocemque sonoram vt antea.

Sudationes in fluxionibus antiquis vtiles.

Verùm ne huic consultationi aliquid desit, quod studiosi ab aliis requirant, integram catarrhi tractationem adimpleho. Fieri etiam potest distillatio ab humore acri, & salso, qui in pulmonem, & asperam decidens arteriam, tussim excitat, & vocem raucam, vel dissonam facit. Quam fluxionem omni arte cohibere oportet, propter vlcus pulmonis, aut pectoris imminens; & præter vniuersales euacuationes, & alia remedia fluxionem diuertentia, conueniunt ea, quæ asperitatem tollunt, læuigantque quod in viis asperæ arteriæ existit inæquale, & humoris acrimoniam obtundunt, & quodammodo sentiendi facultatem consopitam reddunt, quæ antiquitus paregorica, seu lenientia dicebantur. Huius census sunt cremor ptisanæ, butyrum ex lacte, aut ex amygdalarum expressione, mucilagines seminis psillij, & citoneorum, oleum recens amygd. dulc. Syrupus præterea violaceus, & iuiubarum ad idem valent, & papauerinus, præcipuè dum adest necessitas conciliandi somnum. Fieri etiam potest syrupus ex mucilagine seminis citoneorum, & psillij extracta in decocto florum violarum & maluarum, aut in aqua stillatitia maluarum cum sacchato. Pillulæ bechicæ in ore detentæ, si paulatim deglutiantur, vtilitatem præstant. Vel pillulæ factæ ex diatragacanto frigido, & puluere liquiritiæ, & saccharo cando, vel saccharo albo, ex quibus possunt fingi etiam tabellæ ad eundem finem. His & aliis similibus tussis, & raucedo vocis ab iis procedens humoribus auferri solet.

Pollens lenientia.

Neque erit præter rationem interim dum hæc fiunt, si iis non cedit morbus, humorem diuertere, & detinere per nares caputpurgiis, aut sternutatoriis; non enim oportet per ipsam partem, quæ afficitur, humorem euacuare, vt ait Auic. benè tamen per propinquam diuertere, vel deriuare. Caputpurgia componuntur ex herbarum succis, betæ scilicet, brassicæ, sampsuci, & ciclaminis, permistis cum medicamentis actibus, piperis nempe albi, nasturtij, melantij, hellebori albi, & similibus, ex quibus sic formari potest caputpurgium. ℞. succi betæ ℥. iij. in eo madefiant ʒ. ij. hellebori albi, quo extracto absorbeat æger per nares huius succi ℥.ß. Vel ℞. aquæ mellis ℥. iiij. pulueris melantij, carpesiarum, piperis albi, ana ʒ. j. misce. Serapio, & Rhasis in nares infundunt aquam maioranæ, in qua hellebotum album maduerit. Auic. tamen consulit, ne hæc fiant in principio admoneamus. Admonendi etiam sunt, qui hæc sumunt (vt ait Paparella) vt os aqua impleant, ne scilicet è naribus in os succi perfluant, caputque tunc ad posteriora reclinandum. Ex his, quæ magis temperata sunt, conueniunt in fluxione catarrhali ex causa calida. Sternutatoria fiunt ex herba nicotiana, piretro, nigella, & helleboro albo, & similibus.

Narisfusoria, & caputpurgia conueniunt in fluxionibus.

§. V.

An cauteria conueniant in catarrho.

Dubitari tamen potest, an in huiusmodi fluxionibus cauteria, seu fontanellæ possint esse vtiles. In qua difficultate certum est, quod non vtimur huiusmodi remediis, nisi dum alia non prosint, iuxta dictum Hipp. 7. *aphorism.* Quare considerare debemus, quod si nimis morbus perseueret, & remediis non cedit, probè rebus non naturales administrentur, & nulla sit ægri intemperantia, neque Medici imperitia, aut aliquis assistentium error, à quibus morbus frequenter protenditur, vt ait Galen. 9. *methodi, cap.* 1. necessariò fatendum est, quod æger patiatur distemperiem habitualem alicuius partis, à qua excitatur fluxio, neque alio modo possit morbus esse diu durans; quo tempore si caput patitur istam intemperiem, tutum erit fontanellam apetire in brachio: quod si aliunde, ab hepate, vel liene ad caput communicetur humor distillationem faciens, vtile erit fontanellam affigere in crure è directo parti affectæ respondenti, vt sic humor qui quotidie generatur, & distillationem efficit, paulatim, & quotidie quoque euacuetur.

Quibus modis morbus aliquis protendatur.

Quod si caput per se patiatur, neque fontanella in brachio sufficiens esse videatur, tobificantia admonet Auic. vt sic humores à centro cerebri ad circumferentiam attrahantur; neque in phthisi ob aliam causam statim vrere præcipit Hippocrates, nisi quia timet fluxionem ex capite ad pulmonem pertinentem, & ne confirmetur, iubet statim vrere, intelligere caput. Sic similiter Aëtius paralysim, & frigidam cephaleam curans, cauteria adhibet occipiti, vt illa pars roboretur, & calefiat, & vt exitus maior pateat vaporibus, qui à calore eleuantur in capite ex excrementis ibi collectis. Emplastrum ex tapsia, & ex stercore columbino confectum apponit Galen. 6. *de sanit. tuenda*, & 13. *methodi*, in quo etiam conuenit Paulus. Horum tamen doctrinæ non acquiescit Sebast. Paparella, aliquibus ductus rationibus, quas prolixitati parcens omitto. Sed pro horum maiori intelligentia, vt certum habeo, quod cauteria debent fieri iuxta suturas, fugientes illas, ne decidat dura mater, quæ ex filamentis per suturas exeuntibus pendet: similiter ea administrantur, vt humor, & vapores in caput irruentes, in craneo, & cute minorem resistentiam inuenientes, faciliùs extra à natura pellantur; & caput liberetur ab eis. Ad eundem finem synapismi, & emplastrum ex stercore columbino, & tapsia capiti adhibentur; nam suo calore ad cutem reuocat vapores ex cerebro, aperit poros, & humores subtiliat, vt faciliùs permeent. Et licèt plures sint viæ, per quas humor in capite coaceruatus euacuari possit, vt docet Hipp. *lib. de glandulis*, sæpè tamen non sufficiunt, & propterea natura vias alias

In phthisi quare statim vrere oportet.

alias quærit, per quas humores deponat; indeque rinea, alopeciæ, crustæ, & tubercula plura generantur in capite, ex iis, quæ natura per vias nobis ignotas ad cutem propellit, quibus liberatur, ex Hipp. *lib. de morbo sacro.* Sic similiter Medicus naturam imitando, debet, cùm alia non proficiunt, extrema adhibere remedia. Huius census sunt cauteria, fontanellæ, & alia huiusmodi, quibus semel adhibitis, diu aperta vlcera seruanda sunt, vt humor deriuetur, & euacuetur. Neque rationem inuenio, ob quam in catarrho frigido cauteria non conueniant, vt censet Paparella, cùm potius morbis frigidis adhiberi debeant, licèt morbis calidis non disconueniant. Benè verum est, quod synapismi, & alia calefacientia nimis capiti applicita, dum adest illius intemperies calida, possunt intemperiem adaugere, etsi iuuent attractionem humoris ad extra: quapropter Galenus 13. *method. cap.* 22. prohibet in ipsa intemperie calida illud, quod ex thapsia, & synapi componitur.

Cauteria conueniunt in catarrho.

Contingit etiam, quod catarrhus in nares prorrumpat, imò & in oculos; quo casu suppositis iis, quæ diximus, curabimus intemperiem siue calidam, siue frigidam corrigere, & fluxionem sistere Galenus 13. *method.*, c. 19. iubet etiam cucurbitulam occipitio affigere, nam omni arte tentandum est humorem fluentem distrahere, deinde simul partem recipientem munire, ne denuò recipiat. Et quia nares obstruuntur ab excrementis mucosis, & crassis, eas reserare oportet attrahendo per nares aquam mulsam ex origani decocto, vt sic nares deobstruantur, & mundentur. Si verò sit humor distillans acris, & mordax, aqua saccharata per nares absorpta prodest. Pro vtraque materia Rondeletius laminam ferream commendat ignitam, instillatim aceto rosato irrigatam, ita vt per nares vaporem ex aceto elatum æger recipiat, quod suffumigium in seipso expertus fuit; nam desiccat, & resoluit materiam fluentem, & sua adstrictione roborat partem. Collutiones oris etiam conducunt ex decocto origani, pulegij, maioranæ, satureiæ, betonicæ, & saluiæ cum melle, præcipuè in distillatione ab humore frigido prodeunte, vt quodammodò deriuetur humor ad os confluens. Ad idem conducunt masticatoria, & apophlegmatismi. Hæc eadem remedia prodesse comperimus in quauis distillatione à capite, modò humor in hanc, modò in illam partem desinat.

Cucurbita occipitio affixa catarrho remedium.

§. VI.

An sectio arteriarum conueniat in catarrho.

Hic dubitari solet, an in affectibus, seu distillationibus calidis capitis, dum sanguis, aut vapor calidus per arterias ad caput ascendit, sit opportunum arterias, quæ circa caput calidiores apparent, & maiorem exhibeant pulsum, abscindere. Hanc difficultatem solutam reperies apud Paparellam; tamen licèt Galenus *de euacuandi ratione per sanguinis missionem, & 13. methodi, cap. vlt.* arteriarum scissionem commendet, rarò, aut nunquam administratur, quia idonei Artifices ad munus hoc peragendum non suppetunt, & quia arteriarum vulnera ægrè consolidantur, proptereaque Ioannes Bapt. Cortes. *decade 7. miscellaneorum medic.* inquit, quod arteriarum secandarum vsus rarus admodum est, nec aliquis, quem ipse viderit, ausus est admouere manus ipsarum sectioni; timetur enim aneurisma, vel gangræna, ex Galeno proximè cit. *cap.* 13. Alpinus tamen *lib. de Ægyptiorum medicina, c.* 11. & 12. testatur, apud Ægyptios sanguinis euacuationem per sectas arterias non minùs securam esse, quàm ea, quæ fit per venas, eamque commendat in ingentissimis capitis doloribus, & continuis, & in oculorum fluxionibus, & in eis arteriis, quæ pulsatione affligunt. Itaque cùm percipimus dolorem capitis, seu distillationem calidam fieri ex sanguine vaporoso ad caput per arterias subeunte, & arteriæ istæ sunt externæ, quæ facilè scindi possunt, nihil melius datur sectione arteriarum, vt ait Saxonia 1. *parte prælect. practic.* attamen cùm hoc difficillimum sit, vt dixi, & artificum tanta sit imperitia, tutius erit ab hoc abstinere remedio.

Arteriæ sectione frequenter Ægyptij vtebantur.

OBSERVATIO II.

De marchione præclarissimo de Valuerde, Excellentissimi Ducis Metinæ à Sidonia filio, qui sine febre in tota cute ruborem habens, post triduum febre acutissima correptus est, fuitque terminata febris in fluxionem pituitosam ad fauces, & intra quatuordecim dies liberatus.

Hic præclarus infans septimum agebat suæ ætatis annum, natura sanguineus, mediocriter carnosus, alimentis boni succi immodicè fruebatur, quibus sanguinis plurimùm generauit, intempestiuéque se exercebat. Ipse ergo, cum ad habitum summè bonum peruenisset, de quo refert Hipp. 1. *aphorism. text.* 3. quod est periculosus nimis, & cum non posset proficere in melius, erat necesse, vt incideret in deterius, inopinatè per vniuersam cutem apparuerunt exanthemata paruissima, quamsimillima iis, quæ in morbillis per cutem erumpunt, cum prurigine quadam, & rubore maximo, & dolore musculorum, in quorum expulsione pulsus inæqualiter se habebant, & quodammodo oppressi, expulsione tamen peracta, naturalem recuperabant statum. Cùm ergo ad visendum eum peruenissem, statim ex signis, & ex eis, quæ præcesserunt, iudicaui eum habere plenitudinem quoad vasa, & quoad vires, ex meique, & doctissimorum Medicorum consilio proposita fuit venæ sectio; nam habitum illum summè bonum soluere expedit, propter imminens periculum morbi, & vt rursus corpus nutriri inciperet, vt consulit Gal. 1. *aphor. super textum* 3. Parentes tamen, quia nimis diligebant filium, venæ sectionem reformidarunt, neque nostris rationibus subiici facilè voluerunt; diuites enim potiùs quàm pauperes perperam curantur, inquit Gal. 11. *method. cap.* 15. & eorum maior pars propter mollitiem, venæ sectionem non admittit, etsi magis quàm pauperes redundantiæ sanguinis affectibus sint subiecti, vt qui magis cibo implentur. Cùm ergo venam scindere non permisissent, illius loco licuit frictionibus, multis balneis, victusque parsimoniâ plenitudinem exhaurire, quæ auxilia suadet facienda Gal. *lib. de euacuand. rat. per sanguinis missionem, cap.* 11. in ea plenitudine saltem, in qua nondum apparent actiones culpatæ. Verumtamen cum plenitudo esset nimia, & vires grauatæ, tribus diebus elapsis ab exanthematum eruptione, fuit subsequuta febris continua acuta, cum maiori cutis rubedine ad flauitiem tendente, maiores habens de tertio in tertium diem exacerbationes. Quinto die febris pulsus apparuerunt magis inæquales quàm antea, parui, & grauati nimis; æger suspiriosus, & anxius, neque in vno loco quiescere poterat: eadem die cutis rubor multùm euanuit; bis per infernam aluum deiectionem humoris pituitosi, & albi fecit. A principio febris neque habebat sitim, neque cibi appeten

Casus proponitur.

Diuites potius quàm pauperes perperam curantur.

tiam, semper tamen habuit vrinam cum aliquibus signis coctionis. Sextâ die remissa fuit febris, statimque circa fauces, columellam, linguam, & palatum apparuit pituita viscida, & crassa illis adiacens partibus. Septimâ febris adhuc remissior apparuit, & maior ad os fluxio fuit concitata, deinde paulatim soluta fuit febris, & curata fluxione decimaquarta die ex toto liber euasit.

ANNOTATIO.

Ægri dispositio ante morbum proponitur.

EX iis, quæ in historia sunt enarrata, facilè possumus colligere huius infantis dispositionem, quæ morbo præerat; siquidem varia, & pretiosa edulia comedens, & in quantitate excedentia, necessariò generare debebat magnam sanguinis copiam, præsertim cùm esset naturâ sanguineus, & ratione temperamenti ætatiui, imò & temporis veris, in quo hac dispositione fuit affectus, aptior reddebatur sanguinis generationi, ita vt incideret facilè in plethoram quoad vires, & quoad vasa, vt signa illorum propria ostendebant, quæ desumpsimus ex Galen. *lib. de plenitudine*, præcipuè *capite* 8. & 11. Quod autem haberet plenitudinem quoad vasa, inde constabat; nam habebat ea tensa, & lassitudinem quandam sentiebat, simulque ruborem cum flauitie in toto corpore, mordicatione, & dolore; & cùm plurimùm alimenti boni succi comedisset, facile erat deprehendere ipsum plenitudine laborasse sanguinea; sed cùm intempestiuè se exerceret, & alimentum non peractâ perfectè coctione distribueret, necessariò plurimam pituitæ quantitatem congerere debebat. Præterea, cùm vehementer motibus, & cursibus agitaretur, ita vt totum illius corpus incalesceret, non mirum, quod adaucto calore plus bilis gigneret, ita vt omnes humores adaugerentur supra debitam proportionem naturalem illorum; in quo excessu consistit plenitudo absoluta: tamen quia tubor ille ad citrinitatem tendens, sanguinis, & bilis dominium ostendit; ideò existimare oportet, quod in ipsa plethora adfuisset omnium humorum excessus; excedebant tamen magis sanguis, & bilis, nisi dicamus, quod bilis, & sanguinis materia aptior est in vapores verti, vel in substantiam nimis tenuem ab immodico calore producta, quæ ad vniuersam cutem delata, mordicationem excitabat, dolorésque, & cutis colorem immutabat.

Plenitudinis signa.

Quod verò vires grauatæ existerent, constabat ex pulsus inæqualitate, ex dolore in pluribus partibus; & quod natura onere pressa ad cutem humorem excernere conabatur, vt se ab onere liberaret. Ex quibus claret, quod tam facultas vitalis, quàm animalis, & vegetabilis lædebantur; siquidem earum actiones læsæ conspiciebantur.

An cutis efflorescentia sit symptoma, vel morbus.

In dubium hic reuocari potest, an illa cutis efflorescentia sit symptoma, vel morbus; & si morbum constituit, ad quod morbi genus reduci debet. Vt autem clariùs procedamus, cùm vitia cutis plura sint, vt virium illius in colore cognoscamus, priùs agnoscere debemus quisnam color naturalis cutis sit. Sed quia non omnes partes sunt eiusdem coloris, siquidem alius est color maxillarum, alius manuum, alius denique pedum, & denique varij sunt colores incolis diuersarum regionum, non potest exactè color cutis describi. Galenus tamen 1. *de temperam. cap. vlt.* asserit cutem esse veluti netum sanguine suffusum. Ex quibus facilè deduci potest, colorem cutis esse mixtum ex rubro, & albo. Si igitur color mutatus sit secundùm omnes cutis partes, modò ad album, modò ad nigrum, vel ad rubrum, vt contigit nostro ægro, vel tantummodò sit mutatus secundùm aliquam

Color cutis naturalis quisnam sit.

partem, tunc vitium erit in colore cutis, qui talis fit secundùm humorem qui ad cutem defertur. Et quia humores sunt quatuor, coloresque humoris naturam ostendunt, quatuor etiam esse debent; proptereàque communiter profertur: *Talis color apparet in cute, qualis humor redundat in corpore.* Si ergo humor pituitosus per cutem vniuersam diffunditur, vt in leucophlegmatia, albus color in cute cernitur; si bilis, vt in ictero citrino, flauus color; si melancolia, vt in ictero nigro, color niger, aut fuscus; si verò sanguis, color elucet rubeus; denique si duo humores redundent, vtriusque color mixtus conspicitur.

Causa rubedinis cutis.

Ex iis facile erit comprehendere causam rubedinis, quæ apparuit in nostro ægro, quam reducere debemus ad vaporem calidum eleuatum in corpore subitò à sanguine; & quia sanguis erat mixtus bili tenuissimæ, color ille rubeus ad citrinitatem vergebat, quam affectionem Auic. *fen.* 3. *lib.* 4. *tract.* 1. *cap.* 13. essere vocat. Ibique ait causas illius esse, à nobis sunt demonstratæ. Neque ad hanc affectionem est necessarium, vt humor putrescat, & febrem concitet; & propterea distinguitur à morbillis, in quibus datur febris, licèt ab eodem humore dependeat. Differt etiam ab illis, quia exanthemata morbilli dicta, per modum crisis, & terminationis febris ad cutem erumpunt: hæc autem cutis efflorescentia, neque antecedenter, neque subsequenter eam exposcit: neque fit quia humor putrescit, sed quia nimis irritans est, subitò expellitur, vt ait Auic. & ad cutem truditur. Sed ne decipiamur in cognitione huius affectus, aduertere oportet, ex eodem Auicen. quod essere est etiam pustula lata, sicut vesicæ superficiales; & aliquando se extendit in locum amplum, ibique calorem, & pruritum concitat, tuncque apud nos dici solet, quod ille qui essere patitur, *està lleno de ronchas*. Differt similiter à variolis, quia sanguis, à quo variolæ prodeunt, crassior est, & tubercula ab eo sanguine genita sunt maiora, & eminentiora, tenduntque in suppurationem; & vltra hoc præsupponunt febrem synochum: at verò, vt dixi, essere habet materiam facilè resolubilem, cùm sit tenuis, & vaporosa, & nunquam in suppurationem deuenit, & non præsupponit febrem, neque per modum crisis erumpit. Differt etiam à pruritu; nam vt fiat pruritus, non mutatur cutis color, sed humor tantùm inter carnem, & cutem continetur; & si fortè aliquid extra omnem cutem apparet, illud est furfuraceum, quod non cadit antequam scalpelletur: ita Auicen. *fen.* 7. *libro* 4. *tractatu* 3. *capite* 6. Quod si simul cum pruritu ad extra aliquid erumpat, vt in psora, & lepra, & impetigine accidit, ideò est, quia simul humor ad extra prorumpens partes diuellit, & eas dissellendo, & continuum soluendo, excitat dolorem pruriginosum; non tamen id requiritur ad pruritum tantùm.

Essere quid sit, & in quo distinguatur ab aliis morbis.

Essere differe à pruritu.

Rogabis tamen, quare in pruritu humor ille intèr carnem, & cutem continetur, ita vt non ad extimam perueniat superficiem. Huius euentus plures statuit causas Auic. citatus. Prima est duities cutis, & propter hanc rationem Galen. 3. *aphorism. comment. vltimo*, asserit senibus pruritum aduenire, quia ex frigiditate densior fit cutis, & superfluitates eorum crassiores existunt, & difficiliùs euacuantur, sicque vehementiùs se scalpunt, vt detur locus euacuationi excrementorum cutem dissellentium. Huic accedunt aliæ causæ, vt obturatio pororum, vel immunditia cutis, debilitas facultatis expultricis, præcipuè quando materia expellenda est plurima, & crassa, genita ex cibis salsis, acutis, &

Quare in pruritu extra cutem humor non erumpat, sicuti in psora, lepra, & aliis.

Pruritus in senibus difficile curatur. & aliis similibus; & quia huiusmodi causæ plerumque in senibus reperiuntur, ideò Hipp. 3. *aphor. textu vltimo*, pruritum inter morbos seniles constituit, qui in senibus difficilè curationem admittit, vt ait Auic. quia tarò, aut nunquam causæ, à quibus generatur, in illis superari queunt, atque adeò Paul. ait: *Pruritus in senibus nunquam ex toto consanescit.*

Quomodo in pruritu sit dolor & voluptas. Iam ex dictis constat, pruritum esse sensationem tristem sensus tactus, atque adeò esse illius actionem depravatam. Dubitari tamen potest, quanam ratione dolor excitatur in pruritu; siquidem pruritus excitat voluptatem, quæ est doloti contraria passio, vt alibi probauimus; patet enim, dum quis pruritu tenetur, si scalpit partem affectam, voluptuosè se habere in ipsa scalpellatione, ita vt Socrates in Phædone Platonis, dum scalperet crura, quæ occupata fuerant compedibus, dixit se nunquam maiorem voluptatem percepisse.

Respondetur, quod voluptas non est symptoma pruritus, sed potius est quid consequutum ad scalpellationem; nam ante scalpellationem aderat dolor pruriginosus, postea verò sequitur voluptas, quia per scalpellationem euacuatur materia, quæ erat intra cutem detenta, & cutem dissoluebat, & dolorem causabat, in cuius euacuatione, sicuti & in aliis naturalibus, voluptosè æger se habet. Hæc tamen voluptas, vt ait Mercur. est maxima, quia materia pruriginosum faciens dolorem, subitò, & per plures partes euacuatur; nam sicuti, vt fiat dolor, subitò natura alterari, aut corrumpi debet, pari ratione vt voluptas fiat, petit etiam subitam reductionem ad naturalem statum per subitam causæ dolorificæ euacuationem.

Obiectio. Instabis tamen: Licèt in ipsa scalpellatione persentiatur manifesta voluptas, nihilominus ipsâ prægressâ, maior dolor videtur sentiri, quàm anteà: ergo quemadmodum non implicat, quod ex vi ipsius scalpellationis voluptas antecedat dolorem, nequaquam poterit implicare, quod ex vi ipsius pruritus, dolor etiam antecedat voluptatem: & quemadmodum voluptas, & dolor attribuuntur scalpellationi, ita similiter attribui debent prurirui.

Responsio. Respondetur, quod sicuti voluptas non potest fieri in pruritu sine scalpellatione, ita neque dolut in scalpellatione fine prurirtu. Ratio duplex assignatur à Mercuriali. Apparet primò dolor post scalpellationem, quia ex motu, & confrictione succedunt noui humores ad partem confricatam, qui continuum dissoluendo, dolorem faciunt. Secundò, quia ex illa confrictione humores qui faciebant pruritum, magis inflammantur, ex quo fit, vt pars subtilior humoris euacuetur, crassior verò remaneat magis mordax, & calida, quæ ibi postea maiorem dolorem excitare solet.

Color mutatus non est morbus, sed symptoma. Ex his facile erit decidere, an esset, seu cutis efflorescentia sit morbus, aut symptoma? Et quantum ad naturam, seu conditionem coloris præter naturam spectat, vt certum, & commune omnibus Authoribus tenendum est, quod color est symptoma in qualitate mutata, neque per se valet lædere actiones, neque potest destruere aliquod principium ex iis, ex quibus integratur salus. Sed quia facilè se offert statim inquirere, quem morbum præsupponit? Respondeo, supponere intemperiem calidam cum humoris consortio, per quam humores calidi in maiori quantitate fuerunt geniti, & ab eodem calore in vapores conuersi, qui subitò ad cutem delati illius vitiarunt colorem. Sed quia præter colorem in toto corpore noster æger sentiebat pruritum, & consequenter dolorem, fatendum est, A humorem subtilem simul cum vapore causasse in cute solutionem aliquam continui, quæ dum subitò fit in partibus sensu præditis, habet pro symptomate dolorem, atque adeò habuit vtriusque affectus complicationem; cutis scilicet efflorescentiam, esseræ ab Arabibus dictam, & affectum pruriginosum. Neque in hac parte est audiendus Mercur. aliàs vir eruditione plenus, qui asserit, quod pruritus est morbus in numero, quia redundat humor, qui non deberet; humor enim causæ morbi rationem haber ibi, neque morbus potest esse in subiecto non viuenti inhæsiuè, vt alibi probauimus. Sed ad intentum redeamus. *Pruritus non est morbus in numero.*

Præter dolorem pruriginosum sentiebat similiter dolorem in genibus, & aliis partibus, quem ortum duxisse existimauimus à flatibus, & vaporibus sanguineis ipsas partes sensibiles dilacerantibus, in quorum expulsione non mirum, si inæqualiter, & B inordinatè pulsus mouerentur, quousque transactâ vaporum, & humorum ad cutem expulsione, pulsus æquales, vt anteà se habebant; quæ pulsuum inæqualitas fuit per aggrauationem facta, siquidem onere deposito, ad æqualitatem perducebantur, donec iterum natura grauata excitabatur ad expulsionem vaporis, & humoris naturam molestantis, vt suprà iam insinuauimus.

Tertio die ab exanthematum insultu febricitare cœpit intensè, & tota cutis magis rubra apparuit; ex quo coniecimus, quod magna pars humoris crassi, qui non potuit ad cutem, vel ad aliam partem excerni, intra venas detentus contraxit putredinem: neque est difficile, cùm vasa sunt repleta, & obstructa; nam si humores non ventilantur, necesse est vt putrefiant, vt docet Gal. 8. *methodi*, *cap*. 4. Sed quia humores erant biliosi, & sanguinei, & calor febris intensus, pulsus celeres, C magni, & frequentes, & vrina ad flauitiem tendens, facile erat cognoscere, quod ea febris erat de genere ardentium, acuta, & periculo plena; & quia punctiçulæ erumpentes erant rubræ, cum flauitie, sanguinem dominantem, & bilem annuntiabant. Similiter cùm ipsa cutis magis inflammata cerneretur, febris initium habuit excernendo ad cutem plus quàm antea; quæ euacuatio fuit symptomatica, & ante tempus coctionis: quam euacuationem reprobat Hippocrates plurimis in locis. *Decretoria enim, quæ non decernunt, partim sunt lethalia, partim difficilis indicationis*, vt ipse ait 2. *epidem*. *Quo enim tempore natura grauatur à causis morbum facientibus, adestque tunc cruditas humorum, aliquid benè euacuari est impossibile*, ex Gal. 4. *aphor*. *com*. 22. & cùm aliquid euacuatur sine signis coctionis, talis euacuatio prauæ affectionis est signum, ex eodem 4. *aphor*. *com*. 2. semper enim huiusmodi D euacuatio ostendit magnam humorum multitudinem, vel eorum deterrimam conditionem, propterea que futurum timere cœpimus euentum, & eum sub dubio præsagire, ne contrarius euentus nostro adscriberetur errori. *Non enim omninò sunt certa prænuntiationes salutis, aut mortis*, ex Hippoc. 2. *aphor*. *textu* 19. præsertim circa morborum initia, vbi nondum elucere possunt signa naturæ victoriam demonstrantia, donec procedente tempore manifestentur. Benè tamen possumus optimâ coniecturâ assequi, an morbus breuis, vel longus sit, imò quo die sit terminandus; propterea Hippoc. 3. *prognost*. *text*. 2. ait, quod simplicissimæ febres signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citiùs finiuntur; deterrimæ verò, ac signis affligentes difficillimis, quarto die, aut citius interimunt. Idque deprehendere iubet ipse 1. *aphor*. *text*. 12. ex accessionibus, & ex circuituum *Quare febris fuit subsequuta.* *Euacuatio symptomatica damnatur ab Hipp.* *Aliqua pronuntiantur circa prognostica.*

circuituum successiuis incrementis, anni tempore, & ex iis, quæ mox apparent, & aliis signis. Omnia, quæ Hippoc. adducit, ad quatuor reducit Galen. 3. *de crisibus, cap.* 4. videlicet ad morbi ideam, illius magnitudinem, motum, & motem, quæ si rectè perpendantur, morbi essentiam, causam, signa, morbi solutionem, solutionis modum, breuitatem morbi, vel longitudinem prænuntiant. Sed quia de his pertractare, est recedere ab instituto, & ad libros de crisibus spectat, ad intentum redeo.

Febris hæc tertio die habuit accessionem debitam tertianæ continuæ, & respondentem primæ accessioni, intensiorem tamen, longioremque, & duabus horis anticipatam: quod signum ostendebat morbum ire in augmentum, & breui finiri tempore, iuxta dictum Gal. 2. *aphor. comment.* 12. vbi sic: *Accessio pluri tempore anticipans, & longo, atque vehementius affligens, affatu dignum indicabit augmentum, & velocem esse morbi motum, atque non multò post in suo vigore futurum.* Quarta die intensior fuit febris, quàm die secunda, cuius accessioni, minori respondere debebat; neque mirum, cùm properaret ad statum, in quo omnia vigent, simulque per tres horas fieret accessionis anticipatio. Quinta cœpit suspirare, anxius esse, habere pulsus inæquales, & inordinatos, paruos, & debiles. Euanuit etiam totius cutis efflorescentia, totam omnibus timor fuit aduectus, & quamuis febris fuerit remissior facta, eam tamen grauiora comitabantur symptomata. Illo die bis per aluum eiecit humorem flauum pituitæ mixtum, simulque tussire cœpit, & aperto ore vidimus palatum, linguam, fauces, & columellam circumdata pituitâ viscidâ, & crassâ, nimis illius partibus adiacente, totoque die quinto, & sextodita permansit, quovsque paulatim ex remediorum exhibitione omnia fuerunt superata, & decimaquarta die sanus euasit æger.

Accessiones si anticipantur, vehementioresque fint, sunt signum incrementi morbi.

Hæc symptomata deterrima nobis ansam dederunt inquirendi illorum causam, vt omni conatu eam auferre valeremus; sed cum exanthemata delitescerent, illicò iudicauimus ea symptomata superuenisse propter rettocessum humoris ad partes internas, ita vt humor, qui ad extimas partes ibat, ad intra fuit reuocatus, neque aliter poterat æger esse suspiriosus, & anxius, neque concitari fluxio, vel distillatio ad oris partes. Oportet tamen reddere causam rettocessus humoris. Illius causæ possunt esse plures, si enim aliqua pars interior vehementi inflammatione laborat, ad modum cucurbitæ inflammationis calor humores ad se allicit, vt ait Galen. 7. *aphor. comm.* 1. quonam autem modo calor attrahit, suo loco diximus. Impotentia etiam facultatis expellentis, & debilitas membrorum mittentium facit, vt humores quos antea, dum erat potens, pellebat, intrò detineantur. Obstructio similiter ab humoribus frigidis, & crassis impedit humores ad extra deuenire, & iuuat eorum ad intra recursum. Idem facit densitas ab ambientis frigiditate, vel lotione aquæ frigidæ orta. Similem effectum producit causa quæuis mordicans, quæ facit retrocessum caloris influentis, & sanguinis ad interiora, vt patet in rigore. Denique ad interna retrahuntur humores in aliquibus animi passionibus, vt in timore, & tristitia.

Causa confluxus humorum ad is inquisitatur.

Humores quare ad intra retrocedunt.

Ex iis causis nullam inuenire potui in nostro ægro præter timorem; tenuebat enim maximè venæ sectionem, cucurbitarum appositionem, & enemata; & quoties videbat Medicos, timebat valdè, existimans ipsos accedere semper causâ exercendi talia remedia, neque quiescere poterat, donec ab eius discederent præsentia. Quod antem timor moueat humores ad intra, docuit Angel. Præceptor 5.2. *quæst.* 41. *art.* 2. consistit enim in fuga ab obiecto arduo, disconuenienti, & futuro, cui difficilè si resistere possumus; propterea que pertinet ad appetitum irascibilem, cui competit rem arduam prosequi, conuenientem, & disconuenientem fugere; qualiter enim humores & spiritus ad intra, & ad extra moueantur in animi passionibus, diximus *in lib. 3. de febribus, quæst.* 3. Erat igitur noster æger anxius, scimus enim ex Angelico Doctore, quod anxietas est timoris species; quando enim aliquid disconueniens non potest præuideri, neque impediri, vt v.g. aliquod maximum infortunium, timor circa illud anxietas appellatur, quæ maximè animum perturbat, & omnium membrorum concussionem facit; idcòque Seneca *in Hercul. act.* 3. de eo sic loquitur:

Timor fuit causa retrocessus humoris.

Vagus per artus errat excussos tremor,
Erectus horret crinis, impulsis adhuc
Stat terror animis, & cor attonitum salit,
Pauidumque trepidis palpitat venis iecur.

Abhorrebat enim æger venæ sectionem, & alia remedia, ita vt fluentibus vndique lacrymis miserè ingemisceret, cogereturque veluti vt infortunia ea deplorare. Sicque factus fuit humorum recursus ad intra; nam *secum affert motum ad intra timor*, vt ostendunt Galenus 2. *de causis sympt. cap.* 5. Auic. *fen.* 2. *lib.* 1. *doct.* 2. *summa* 1. *cap.* 14. & quandoque interficere valet cordis calorem suffocando. Circa hoc lege meum de febrium causis tractatum, in quo quæstio agitatur, ao animi passiones quemquam interficere valeant.

Timor solet esse mortis causa.

Circa hoc punctum tamen potest esse contradictio; nam videtur, quod in vehementi timore potius humores moueantur ad partes exteriores, atque adeò ratione timoris præclarissimus æger non potuit pati eorum rettocessum ad partes internas. Hoc paret in Christo Domino, cuius diuina Maiestas cùm peruenisset cum discipulis in villam, quæ dicitur Gethsemani, quæ erat ad radicem montis Oliueti, vt refert Diuus Hieronymus in traditionibus hebraicis, vbi erat hortus, vt habetur ex Ioanne Euangelista *cap.* 18. in quem ingressus est IESVS, vt oraret, in qua oratione, vt narrant Euangelistæ, cœpit IESVS pauere, & tædere, & mœstus esse, dixitque: *Tristis est anima mea vsque ad mortem, & in agonia factus, sudor eius factus est sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, &c.* Ex quibus verbis claret, quod Dominus IESVS erat in agone, quæ est vltima & intensior timoris species, & eam habent, qui morti proximi existunt, ex Diuo Thoma *loco preallegato*, & tamen sudauit sanguinem, quod oculiquam acciderer, si in timore, & mœstitia humores ad intra mouerentur.

An in timore detur expulsio humorum ad intra.

Neque valet dicere, illum sudorem sanguinis fuisse miraculosum. Eius enim contrarium probat Caietanus *Lucæ* 22. Suarez *tom.* 3. *in* 3. *partem Diui Thomæ, quæst.* 46. *art.* 8. idque demonstrant rationes theologicæ, & physica, & vt certiorem horum Authorum mentem amplector. Quare respondetur, quod dum virtus vitalis est valida, licèt angor, seu timor sit tantus, vt moueat spiritus, & sanguinem ad cor, ita vt immineat suffocationis periculum; ipsa tamen virtus vehementi concitato motu suffocationem fugiens ad extra sanguinem, & spiritum fundit, contra impetum passionis timorosæ. Cùm igitur Christus Dominus naturali affectu timeret, deliberata tamen voluntate, & actu appetitus à voluntate imperato, mortem, & dolores omnes illi propositos amplectebatur, & sua tanta virtute, & fortitudine naturalem affectum superabat, ideòque fuit subsequuta expulsio spirituum, & sanguinis

Sudor Christi Domini in horto orantis non fuit miraculosus.

fanguinis ad extra; & non obftante illo timore, & agone, factus fuit fudor ille fanguineus, qui non fuit factus ratione timoris, fed potius ratione validæ virtutis vitalis contra impetum, & effectum timoris omnes fuos conatus apponentis.

Alterum fymptoma ei fuperueniens eadem die quinta, fuit duplex per aluum deiectio biliofa pituitæ admixta, quæ contingere potuit ex humorum motione, & irritatione: & cùm partes internæ effent ex humorum retroceffu grauatæ, & oppreffæ, vt ex pulfus paruitate, & inæqualitate, & aliis fignis notum erat, non mirum, quod humores naturæ omnibus modis reiicere tentaffet. Metu etiam excrementa folui naturale eft: circa hoc lege Octauium Francofortium *lib.1. fect.16. de perturbationum fubiecto, fect.16. de timore.*

Metus folet caufare ventris folutionem.

Non habuit fitim, quia habebat tuffim, & diftillationem, quâ loca illa ad afperam arteriam, & œfophagum pertinentia madida fiebant. *Quibus in febribus ardentibus tuffes ficcæ fiunt leniter irritantes, non multum fiti infeftantur*, ex Hippocrat. 4. *aphorifmor. textu* 54.

Cur æger non habuit fitim.

Sexta die fuit febris remiffa, licèt non fuiffet vrina perfectè cocta, duplici de caufa; tum ratione euacuationum antecedentium, quibus imminuta fuit materia morbifica; tum propter humorem, qui fluxit ad os. Sæpè quidem accidit, quod ex permutatione humoris facientis febrem in aliam partem, febris ipfa remittatur, etfi ex ea permutatione maior fequatur noxa; quod infinuat Gentilis *fen.* 1. *lib.*4. *tract.*1. *cap.*3. & Conciliat *differ.* 107. Vnde ex fluente humore vifcido, & craffo ad os, & ex euacuatione humoris die quinta facta, natura facilè regulare potuit humores in venis exiftentes, & eos cogere ad febris ablationem, quæ terminata fuit ex toto decimaquarta die.

Quare febris fuit imminuta.

Ad curationem accedentes, cùm æger plethoricus extitiffet, & parentes venæ fectionem illius admittere noluiffent, demere plenitudinem cœpimus frictionibus, balneis, & victûs parfimonia. Verumtamen cùm phletora fuiffet multa, ita vt vires grauaret, facilè excitari potuit putredo in venis, & fuccenfa fuit febris (vt dixi) continua, cum prædominio bilis, & de genere ardentium, cui neceffariò fubuenire debebamus fanguinis miffione; neque aliter poterant venæ deobftrui, humores ventilari, & inhiberi putredo, bifque fanguinem mittere iuffimus in diebus minorum acceffionum, nempe fecundo, & quarto die. Sed cùm die quinta perciperetur pulfus inæqualitas, humoris ad intra retroceffus, anxietas, & perturbatio, ftatim humores ad extra reuocare tentauimus frictionibus, cucurbitulis, & inunctione facta ex oleo mirabili fcorpionum Mathioli. Similiter ei obtulimus potionem cordialem ex aquâ buglofsi, & fcorzoneræ, cum granis quinque lapidis Bezoar orientalis, & confect. hyacinth. & pauco fyrupo oxalidis, vel de fucco limonum; quibus auxiliis eo die tepetitis, laboriosè fatis pertranfiuit. Nox etiam fuit laboriofa, ita vt die fexta, in qua debebat fanguis mitti, ob debilitatem, & quia acceffio fuit anticipata, non potuimus fanguinem mittendi occafionem inuenire. Vefpere tamen, tranfactâ acceffione, viribufque recreatis, ex omnium confilio vifum fuit venam fcindere; neque erat tutum expectare diem feptimum fine profufione fanguinis, quâ factâ, ea nocte bene fe habuit, & dormiuit multùm, ita vt die feptima febris habuiffet maximam remiffionem. Attamen cùm iam confpicua effet diftillatio ad oris partes eo modo, quo dictum eft, inftituimus gargarifmata ex decocto hordei, liquiritiæ, florum quatuor cordialium, cum faccharo, & pauco oxymelite, cum fyr. rofarum, in quem finem ad abftergendum etiam gargarifmum confecimus ex potione communi, quam noftrates vocant *aloxa*, ei addendo fuccum limonum, & faccharum. Erat tamen pituita illis partibus adhærens, tenax, & vifcida, neque facilè feparari poterat; ideóque abluere fecimus pluries ipfas partes melle rofaceo, cum fucco limonum, vel pauco oxymelite, eas fpecillo detergendo quoufque paulatim mundæ redderentur; aliter enim poterat ibi vlcus mali moris fieri, vt quotidie cernimus in vlceribus anginofis ab huiufmodi fluxionibus ortis. Neque fuit neceffe ad alia maiora deuenire auxilia, imò cum enumeratis fedata fuit fluxio, & pituita adiacens detracta, ofque fecundùm omnes fuas partes abfterfum, & mundum. Denique victus ratione debitè inftituta, priftinam fuit fanitatem adeptus.

Curatio febris, & diftillationis.

OBSERVATIO III.

De Monacha affecta impetigine totam illius faciem obuelante, quæ curata fuit poft alia plurima remedia, vnguento pro fcabie.

Mvliebre genus variis affligitur morbis, propterea que Hipp. tot fcripfit libros de morbis mulicbribus, de fterilium, & virginum morbis, quorum quidam funt ipfis peculiares, quidam verò etiam hominibus aduenîunt, inter quos lichen, feu impetigo locum tenet, qua laborabat hæc monacha ex menftruorum detentione. *Si enim menftrua plura fluunt, accidunt morbi; & fi non fluunt, ex vtero morbi contingunt*, docente Hipp. 5. *aphor. text.* 57. quibus morbis vteri facilè totum compatitur corpus, vt inquit Galenus in eiufdem textos phrafi. Ex hac igitur caufa pati cœpit in mento pruriginem quandam cum cutis afperitate, & dum confricaretur, ab ea manabat, feu diftillabat ros, paulatimque fuit extenfa per totam faciem, ita vt fecundùm omnes faciei partes cooperiretur, & ipfius faciem redderet deformem, afpectuique horribilem, & à tota facie manabat ros, feu fanies quædam, quæ ibi detenta condenfabatur, ita vt cruftam efficeret. Habebat fimiliter ruborem, & calorem in tota facie. Ægræ ætas erat iuuenilis, temperamentum illius calidum, & humidum, vino pro potu vtebatur, moderatè tamen, quia ftomachum debilem, & frigidum fentiebat: tempus erat æftiuale, calor immodicus, quo deteriùs fe habebat, neque poterat perpeti pruritum & calorem faciei; & quod magis eius torquebat animum, erat deformitas, neque fe in fpeculo intueri audebat. Quapropter à me auxilium popofcit, petens vt quamcitiffimè eam ab illo immani morbo liberarem, eiufque precibus victus, fic eam curandam fufcepi.

Mulieribus morbi plures accidunt.

Annotatio.

Hic cafus connexionem habet cum præcedenti, in quo de cutis efflorefcentia, feu effere, & prurigine fermonem inftituimus, eofque affectus effe cutaneos diximus; quo fermone incepto, mihi vifum fuit de hoc affectu pertractare, qui inter cutaneos locum habet. Sed maioris claritatis causâ, quid lichen fit, dicam, eius accidentia, & caufas adducam, curationem denique proponam, quâ curata fuit noftra ægra; infuperque alia tradam remedia ab Authoribus comprobata, vt nihil in hac tractatione defideretur.

Lichen

Lichen facitu turpis affectio. Lichen in facie turpissima est affectio, & iniucundissima, vt docet Gal. 5. *de composit. medic. secundum loc. cap.* 7. ex Crironis mente, vbi ait, quod aliquando per totam faciem prorepit, oculosque contingit, & fermè extremæ fœditatis causa existit: quapropter diligenter est curandus, nec minùs diligenter eius est inuestiganda natura, cùm circa illum variè loquantur Authores. Hunc morbum impetiginem vocat Auic. *fen.* 7. *quarti*, *tract.* 3. *cap.* 3. eumque Barbari multi serpiginem appellarunt, seu zeruam. Halyabbas pruriginem, & sarpedinem nominat, quam Gal. *lib. de definitionibus medicis*, definit sic: *Impetigo est summa cutis asperitas cum multa prurigine.* *Lichenis definitio.* Sed quia sunt plures affectus cutanei, pruriginosi, & cutem asperam reddentes, vt psora, seu scabies, & lepra, elephantiasis, & essere; ideò oportet cuiusque tradere differentiam, seu distinctionem. De prurituiam diximus, quod non petit ex se extra cutem humorem prorumpere, sed intra cutem contentus pruriginem excitat. Huic affinis maximè est scabies, de qua Paulus ait, quod est asperitas cutis cum pruritu, & corporis colliquatione variè figurata, ex qua emanant quædam corpuscula furfuracea. *Quid sit scabies.* Gal. 4. *aphor. comm.* 77. in scabie & lepra afferit tenue quoddam excerni, quod imitatur senectam serpentum, & est sicut illud, quod à vessica excernitur furfuraceum. Cornelius Celsus ait, quod scabies est tumor cutis durior, & rubicundior, ex quo pustulæ quædam emanant, interdum humidæ, interdum siccæ, & ex pustulis quibusdam sanies exit.

Scabiei causa. Hæc etenim differentia nascitur ex humorum diuersitate, à quibus fit; nam sæpè fit ab humore melancholico, vt ait Galen. *lib. de tumoribus præt. nat. cap.* 13. & 7. *aphor. com* 4. Similiter & 11. *simplic. medic. capit. de carne viperina*, dixit scabiem fieri ab humoribus serosis, & crassis. Actuarius tamen *lib.* 2. *method. capit.* 11. scabiem fieri ex omni humorum miscella testatur: quare existimo cum Mercuriali, Ioanne Thagault, & aliis, quod duplex genus scabiei inuenitur; siccum vnum, humidum alterum. *Duplex est scabiei genus.* Siccum est illud, in quo nihil emittitur, vel id quod exit est crassum, terreum, & siccum, & furfuraceum, vt existimant Paulus. Humidum est, in quo materia humida, saniosa, subtilis, & acris, vel crassa, & sordida educitur, vt censet Celsus, ita vt iuxta dominium humoris huius, vel illius scabiei genus resultet; ita tamen, vt cutem solum variis figuris lædat, ad differentiam lepræ, quæ si Paulo credimus, sic definitur: *Est asperitas cutis cum pruritu, & corporis colliquatione, ex humore melancholico orta, orbiculatim depascens profundas corporis partes, atque piscium instar, squammulas ex se mittens.* *Lepra quid sit.*

In quibus conueniant & differant isti affectus. Ex quibus facilè possimus differentiam statuere inter huiusmodi affectus; conueniunt enim sæpè in causa, cùm omnes ab humore melancholico ortum ducant. Conueniunt similiter in pruritu, & asperitate cutis: quapropter à Gal. allata definitio de lichene est diminuta, siquidem solùm tradit rationem cuilibet horum affectuum communem, non tamen differentiam inter ipsos constituit. Quare dicendum est, quod quando leniter cutis inficitur, cum sola videlicet asperitate, & pruritu, licèt aliquid emanet ex cute, tunc impetigo à Latinis dicitur, græcè verò lichen: dum autem deterior redditur affectus, nomen, & formam mutat; nam si per extimam superficiem tantùm se extendit, & variè sit figurata, & pustulæ paruæ, & siccæ, siue furfuraceæ, aut humidæ cum sanie erumpant, scabies tunc appellatur, à Græcis psora. Quod si præter pruritum, & asperitatem manifestæ squammæ superueniunt, atque altiùs cutem depascitur, lichen tunc lepra propriè nominatur. De elephantiasi non dubito, quod facilè distinguatur, cùm procedat ab atra bile, & totam cutem crassam, atque inæqualem reddat, cum liuore cutis, cum exesione manuum, & pedum, ex quibus sanies liuida, & fœtida emanat, ex Galen. *lib. de definitionibus medicis.* Lege Paulum *lib.* 4. *cap.* 1. Neque erit difficile impetiginem distinguere ab essere, cuius tractationem in annotatione antecedenti adduximus.

Dubitari potest, quisnam morbus sit impetigo. Respondetur, facilè in eo plures morbos reperiri; datur enim in eo solutio continui, cuius ratione fit dolor pruriginosus, quatenus humor acris, & pungens cutem dilacerat. Datur similiter morbus in intemperie secundùm prædominium humoris peccantis. Datur insuper morbus in superficie, siquidem redditur cutis aspera, & inæqualis secundùm extimam superficiem. Hic morbus prætereà est contagiosus, siquidem parum distat à scabie, quæ contagiosa est, vt omnes docent; quod desumitur ex Philosopho *sect.* 7. *problem.* 4. vbi ait, quod genus prurientium contagiosum est, scabiesque est magis contagiosa adhuc quàm lepra; nam etsi vterque affectus per summa corporis erret, in scabie ramen per summa oritur glutinosum quoddam, quod facilè hæret, & communicatur; in lepra verò id quod communicatur, est siccum, & non facilè hærens.

Sed vt clariùs procedamus, sciendum est, quod lichenum duo sunt genera, benignum vnum, & mite; & alterum ferum, quod agreste appellatur à Galen. 6. *de compos. medic. per genera*, *cap.* 2. §. *qui incipit: Agrestes impetigines nominant*, &c. Quæ à medicamentis moderatè siccantibus nihil iuuantur, à nimis exsiccantibus irritantur valdè. Duas etiam impetigines constituit ipse libro qui *Medicus* inscribitur; mitem vnam, feram alteram. Rursus alia est impetigo humida, ex cuius confricatione ros fluit; alia verò sicca, ex qua nihil roris manat. Denique alia est recens, alia inueterata, quæ difficilè curatur, & in leptam transire solet. Ita Auic. *fen.* 7. *lib.* 4. *tract.* 3. *cap.* 3. Ex iis etiam alia est ambulatiua, & maligna, alia de se stans. Alia demùm dicitur excorticata, propter vehementiam siccitatis, & multitudinem profundationis, sicut albaras nigra; & alia non est excorticata. Quæ omnes differentiæ oriuntur penes causæ diuersitatem, benigniorem, & deteriorem illius qualitatem, & conditionem.

Obiectio. Obiicies tamen ex iis, quæ suprà annotauimus; nam impetiginis statuentes differentiam, respectu scabiei, & lepræ diximus, quod dum leuiter cutis afficitur cum asperitate, & pruritu, tunc impetigo datur. Si ergo datur impetigo serpens, & maligna, & cum profundatione, & cum vehementia siccitatis excorticationem causans, & consequenter maximam cutis asperitatem, imò cum vitæ periculo, vt ex Gal. constat suprà citato, quomodo potest dici, quod in impetigine cutis leuiter afficitur?

Solutio. Respondeo, quod impetigo, dum suam seruat naturam, leniter cutem inficit; tamen quia facilè in scabiem & lepram migrat, ideò Auic. illam depingit cum prædictis conditionibus. Et re vera cùm dependeat ab eisdem causis, à quibus dependent scabies, & lepra, non mirum si celerrimè earum adquirat naturam, & proprietates, vt ait Paulus, & sub nomine impetiginis comprehendatur ab Auic.

An mentagra, & impetigo sint idem. Dubitari tamen potest, an lichen menti sit idem cum mentagra, de qua scripsit Plinius *lib.* 26. *natur. hist. cap.* 1. Galenus equidem, vt diximus ex Critonis mente, lichenis menti signa afferens aliqua vtrique affectui communia proponit; nam

tam lichen, quàm mentagra per faciem totam proserpunt, oculis tantùm immunibus. Habentque tantam in facie fœditatem, vt quæcumque mors illis præferenda esset. Verumtamen, cùm alia plura reperiantur in mentagra, quæ non eluceat in lichene, ideò existimandum cum Mercuriali, inter se differre; mentagra etenim fit sine dolore, & sine vitæ pernicie; lichen verò dolorem saltem prurriginosum producit. Neque mentagra inualuit apud maiores, sed priori æuo fuit incognita; neque eam senscre fœminæ, & homines serutles, & humiles, sed proceres. At lichen antiquissimus est, & quocumque æuo cognitus, de quo mentionem facit Hipp. *lib.1. prædict. textu vltimo*, & 3. *aphor. textu* 20. illumque annumerat inter morbos vernales. Similiterque lichen menti indifferenter omne gentium genus afficit, atque adeò Marcellus Medicus mentagram à lichene distinguit. Differunt præterea in causa; nam cùm mentagra fiat sine dolore, causam petit humorem non mordacem, sed potiùs pituitosum, & melancholicum; cuius contrarium aduenit licheni, vt mox referam. Galenus etiam 7. *de comp. medic. secundùm loc. cap.*7. postquam de impetigine egit, de mentagra sermonem instituit, quæ cùm Romæ quodam tempore apparuisset, Pamphilus Medicus plurima lucratus fuit in illius curatione, adhibito excoriatorio lichenum.

Lichenis signa prognomonica. Signa lichenis ex dictis innotescunt facilè; nam plurima vlcera in eo apparent rotunda, in quorum medio apparet veluti foramen, interdum veluti plaga cum prurttu, ardore, & asperitate defluens; quandoque veluti cortices, & nonnunquam fluit humiditas sudoris modo.

Illius causæ. Causæ lichenis sunt omnes illæ, quæ faciunt scabiem, ex Hipp. 3. *aphorism.* ita vt eius materia secundùm omnes sit mixta ex humoribus tenuibus, serosis, & crassis; in qua mixtione crassi, vel tenues humores exsuperant. Pars affecta, vt diximus, est cutis menti præsertim, & faciei; cum hoc tamen in aliis manifestatur corporis partibus, vt quotidie experimur.

Prognosticum. Signa prognostica iam sunt relata; diximus enim ex Paulo, quod hic affectus facilè in scabiem, & lepram mutatur, præcipuè si negligatur, aut in initio non benè curatur. Similiter faciliùs curatur in iuuenibus carnosis, & mollissimis corporis partibus, ex Hippocrat. 2. *prorrhiticorum, in fine*. Vlteriùs melioris sanationis est illa impetigo, cuius subtile exsuperat, & est sanguinea, in qua cùm fricatur, apparet ros, ex Auicenna. Quia ergo aderant in nostra ægra rubor, & ardor, & distillabat ab illius facie veluti ros, & illius temperies calida, & humida erat, facile erat intelligere, ibi adfuisse sanguinis prædominium, licèt esset admixtus serosis, tenuibus, & crassis humoribus; qui omnes cùm temporibus à natura statutis per vterum euacuari deberent, ea euacuatione detenta, ad faciem trudebantur, ibique hunc causabant affectum.

§. Vnicvs.

Lichenis curatio.

Hæc omnia tradita sunt, vt ab eis sumpta indicatione huius morbi curationem aggrediamur. Sed quia hic affectus parum à scabie distat, eandem ferè efflagitat curationem. Quare prohâ victus ratione instituta per alimenta ad frigiditatem, & humiditatem vergentia, simulque apetientia, vt locus euacuationi menstruali daretur, factaque euacuatione sufficienter humorum per venæ sectionem, & expurgationem, iuxta artis regulas, adhibitisque frictionibus, cucurbitulis, & ligaturis partium inferiorum, vt menstruæ purgationes ad consuetam, & naturalem se regionem conuerterent, ebibitisque plurimis diebus potionibus ex sero, & aliis, quibus inerat vis deobstruendi, & aperiendi, vt sic causa antecedens detraheretur, & parti mandari prouideretur, ad localia remedia deuenire ipsa suadebat ratio. Sed cùm tota ægræ facies crustosa redderetur, quia illa sanies, seu ros, qui effluebat, à calore & siccitate in crustam reducebatur, visum fuit mihi faciem fouere balneo aquæ dulcis, quod vt potissimum remedium Auicen. commendat: in quem vsum potest etiam fieri balneum ex decocto violariæ, maluarum, fumariæ, florum borrag. buglossi, & radicum althææ; & vt faciliùs crusta decideret, vngere iussi faciem totam butyro vaccino recenti, vel sæpe aquâ maluarum loto, quibus crusta decidit. Deinde ad alia deuenire poteram auxilia, quibus Authores vtuntur. Cùm tamen hic affectus parum distet à scabie, visum fuit mihi vtile remedium commune Doctoris Aldrete pro scabie curanda, quo ægra intra septem dies ex toto liberata fuit à morbo sine recidiua.

Insurgit tamen dubium non leue circa huius morbi curationem. Paulus enim inquit, quod hic morbus remedia nimis exsiccantia petit. Auic. humectantia commendat, & separationem aëris sicci. Galenus assentitur Paulo, nam remedia à Galeno proposita vim siccandi habent. Cùm ergo vnus morbus vnum indicet remedium, vt liquet ex Gal. 3. *methodi*, non potest simul indicare remedia maximè inter se distantia. Petrus de Largelata Bononiensis asserit, quod huius morbi causa est humiditas mixta cum sanguine grosso, vel phlegmate salso; & propterea est cum prurttu, & exsiccantibus eget auxiliis. In hac re dicendum est, quod vt suprà diximus, debemus considerare causam in hoc affectu prædominantem; nam si humor crassus, siccus, & melancholicus, seu salsus exsuperet, humectantibus, & abstergentibus auferri debet, & de hoc venit intelligendus Auic. neque voluit, quod non offerantur auxilia siccantia, siquidem ipse exhibet hoc morbo affectis pondus vnius drachmæ laccæ ablutæ, quæ calefacit, & exsiccat cum decoctione ozymi; quod auxilium competit dum adest superexcedens humiditas, vt in impetigine humida, & sanguinea, in qua si fricatio fiat, exudit ros, vt ipse Auic. testatur. Paulus verò aliter affectum contemplatur; nam ideò validè exsiccantia statim commendat, ne scilicet in scabiem, & lepram celerrimè transeat; nam remediis exsiccantibus absumitur humor, firmatur cutis, porique denique strictiores fiunt, sicque tollitur contradictio inter huiusmodi Authores.

Contradictio inter Paulum & Auic.

Contradictionis compositio.

Remedia pro qualibet lichene durante. Sed quia hic affectus diu perseuerare solet, ob negligentiam illorum, qui eum patiuntur, difficiléque postea dimouetur, ideò Authores varia proponunt remedia illi valdè proficua: at dum recens est, conuenit oleum tritici, & ex Oribasij præcepto, conferre solet saliua ieiuni, similiterque oleum ex vitellis ouorum. Valent ad idem ea vnguenta, quæ quotidie parantur ad scabiem, cùm parum ab ea distet. Item & butyrum vaccinum recens cum cerusa, & succo limonum; quod si aliquid sulphuris viui addideris, fortius illud efficies. Vnguentum lythargyrij etiam prodest. Pro fortioribus, & inueteratis fortiora sunt adhibenda, quorum materiam tradit Hipp. 2. *de morbis muliebribus*; nam ait, ipsum tolli aceto, manna thuris, sulphure, nasturtio siluestri vsto, viperæ exuuiis, & rumicis siluestris radice. Rondelet. *tract. de fucis*, varia, & admiranda

randa proponit remedia ad lichenum ablationem, vt ℞. aloës ʒ. ij. dissolue in aceto schillitico ad modum linimenti, quo ter liniantur partes affectæ. Vel ℞. aceti schillitici ℥. ij. succi lapathi acuti, & olei tartari, ana ʒ. iij. incorporentur simul ad modum linimenti. Sulfur cum aceto feliciter adhibet Mercurialis.

Quod si impetigines ortum ducant ex lue gallica, curari nequeunt suprà scriptis remediis; nam licèt auferantur, facilè redeunt, nisi curentur vnctionibus ex hydrargyrio, & aliis, quibus solet talis affectus remoueri. Tandem Auic. eas curat sanguinis anguillarum applicatione. Plinius *lib.* 29. *cap.* 4. cantharides prodesse asserit, si cum succo taminiæ vuæ, & sebo ouis, vel capræ misceantur, & fiat linimentum. Neque per os sunt assumendæ, siquidem, vt ibi narrat ipse, Cossinum Equitem Romanum amicitia Neronis notum, & lichene correptum Medicus quidam Ægyptius interemit ex cantharidum potu; fugienda enim sunt quæcumque venenosa, & periculo plena existunt. Quod si impetigo extenditur, seu multiplicatur, tunc iam lepræ curationem admittit; mutat enim impetigiois proprietates, & lepræ conditiones adquirit, vt ait Auicenna.

An cantharides sint ex vsu.

OBSERVATIO IV.

De quodam patiente luen gallicam, stuporem, & frigiditatem lateris sinistri, cum melancholia hypochondriaca, dolore pectoris, & ventriculi frigiditate, & venarum mesenterij obstructione.

Casus propositur.

Æger quadragenarius naturâ obesus, & circa res non naturales malè se gerens, & venereis delitiis commissus varios morbos ab his causis ortos sentire cœpit, quibus quotidie magis vexabatur; & cùm eum timor mortis occupasset, ad me peruenit auxilium efflagitans, & sui reddens rationem, morborum quos patiebatur, historiam narrauit, dicens se pati dolorem ventriculi, ibique sentire plurimam copiam humoris pituitosi, simulque sentire dolorem in pectore, & sæpe respirandi difficultatem, præsertim duabus, vel tribus horis à cibatione; & cùm veneri non indulgeret, existimabat pati affectionem gallicam, & dum deambulabat, facilè fatigabatur, ita vt suffocari videretur, sentiebatque tensionem in regione ventris, variisque simul imaginationibus cruciabatur, ita vt eum insomnem, & tristem redderent. Habebat simul præsertim noctu pedes œdematè affectos, licèt manè vsque ad meridiem eos sine tumore esse perciperet: prætereaque colorem ipsius magis quàm tempore salutis ad albedinem vergentem iudicabat. Noctu tempore somni anxius reddebatur, neque à somno facilè arripi poterat, quibus afflictus auxilia postulabat, neque iam poterat tot labores sustinere sine vitæ exsolutione.

ANNOTATIO.

Quantam vim ad vitæ fruitionem, & conseruationem habeat moderatio, seu temperantia, ita de se notum est, vt probatione non egeat; semper enim malum est à recto deuiare, & in omnibus rebus debet adesse modus, propterea que Horatius *serm.* 1. cecinit:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra, citraque nequit consistere rectum.

Temperantia officia duo.

Sunt equidem temperantiæ officia duo: primum honestas, & licitas voluptates corporis absentes moderatè expetere, & præsentibus moderatè frui. Secundum, illis voluptatibus sic vti, & frui, ne quid propter eas committatur, quod possit vel famem, vel valetudinem, vel rem familiarem lædere. Horum contraria adueniunt intemperatis, vt ait Stobæus *serm. de intemperantia*; & sicuti in ædibus, in quibus est copia alimentorum, sunt mures, & feles, sic corpora intemperatorum morbi multi accersunt, ex eodem. Quia ergo hic æger intemperatè viuebat, ideò variis affligebatur morbis, quorum naturam, signa, causas, & curationem non erit in præsenti facile iouenire; ea tamen quâ potero claritate, adaperiam, & qualiter in eorum curatione me habui, ad vnguem referam, vt dum implicatos morbos Tytones inuenient, ægris auxilio esse possint. In primis cœpit æger esse querulus de ventriculi cruditate, & frigiditate, & dolore ipsius. Latè in nostra praxi de hoc affectu egimus; breuiter tamen, ne hîc deficiar aliquid, ipsum percurremus. Cruditas formalissimè sumpta priuatiuè coctioni opponitur, sicuti motui quies. Cognitâ ergo coctionis naturâ, haud difficile est cruditatem inuenire. Coctionem Arist. 4. *meteor. c.* 2. sic definit: *Concoctio est perfectio à calore, tum naturali, tum proprio, ex oppositis passibilibus: hæc autem sunt propria vniuscuique materia.* Calor enim naturalis dum res coquitur, humoris superflui, & redundantis portionem absumit, reliquumque coërcet, miscetque cum sicco. Dum ergo à calore naturali circumscribitur humor, & in ipsa circumscriptione domatur, & retinetur cum sicco admixtus, tunc humorem, seu materiam perfici, & concoqui dicimus. Quòd si calor naturalis hæc opera aggredi non valet, illa materia cruda remanet, & imperfecta in ordine ad nutritionem; & defectu, aut priuatione harum rerum ortarum à calore operari nequeunte, statuitur cruditas. Sed quia sunt cruditatis plures species, ex Gal. *lib. de differ. sympt. c.* 4. prima dum nullo modo immutatur id, quod coqui deberet, & est coctionis abolita actio, quæ græcè ἀπεψία dicitur; aut quando aliquam, licèt paruam, alimentum subit mutationem, & est coctio diminuta, quæ βραδυπεψία vocatur; aut denique dum alimentum qualitatem aliquam à natura alienam comparat, vt accidit in cruditate acida, & nidorosa, quæ dicitur διαφθορά, & est actio depranata destruens potiùs alimentum, quàm perficiens; ex iis cruditatis speciebus æger hic patiebatur diminutionem coctionis, ita vt non benè alimentum commutaret; & insuper in ventriculo ob caloris natiui debilitatem maximam crudorum humorum copiam congregabat, à quibus suffocatus calor, & euictus suum munus peragere non poterat. Ideòque calor diminutus cum sit, ex ipsis humoribus crudis, tanquam ex materia, plures eleuabat flatus, qui ventriculum, & pectus distendendo dolorem causabant in eisdem partibus, præsertim tamen duabus horis à cibatione; tunc etenim calor influens ad ventriculum transmissus, materiam alimenti attenuans, & in flatus vertens, eosque resoluere non potens, intensiorem excitabat dolorem; quod ita fieri docuit Gal. 1. *prorrhetic. com.* 1. *in text.* 35. vbi ait: *Flatus in ventriculo generantur humoribus, vel cibis exigua caliditate in vaporibus dissolutis.* Idemque testatur 6. *epidem. com.* 3. *text.* 12. si enim est intensus, resoluit ipsus, & discutit; remissus verò non potest, ex Gal. 3. *de caus. sympt. c.* 2. Ex iis deduco, hunc ægrum laborasse intemperie frigida ventriculi cum præsentia humoris crudi, habuisseque actionem diminutam coctionis ventriculi, tanquam primum symptoma, quod subsequebatur generatio flatuum; qui cum sint substantia à natura aliena, talis actio respectu illorum dici debet depra-

Cruditas quid sit. Coctio quid sit.

Coctionis officium.

Cruditatis species.

Generationis flatuum causa proponuntur.

nata. Deinde habuit symptoma tertij generis, in iis quæ retinentur præter naturam; siquidem illi flatus detenti sequebantur actionem morbi deprauatam. Veruntamen cùm symptoma, qua tale est, solum sequatur morbum, & non lædat, etiamsi sit præter naturam; hi tamen flatus, quia ventriculum, & pectus distendebant, ita vt excitarent dolorem, fatendum est habuisse simul rationem causæ continuum dissoluendo, ex cuius solutione dolor infertur, qui est actio deprauata sensus tactus, vt alibi à nobis demonstratum est.

Obstructiones; vnde laborabat æger, & quare.

Ex iis habemus, qualiter huius infirmi ventriculus afficeretur. Neque erat difficile intelligere, ipsum ægrum simul pati obstructiones in venis mesenterij, ab ipsis humoribus crudis ad ipsas ex ventriculo confluentibus, qui cum à iecoris facultate coctrice concoqui, & superari non valerent, neque secunda coctio posset supplere, vel corrigere defectum primæ, vt insinuat Galen. 4. *de sanitate tuenda, capite vltimo*; ideò illi humores ibi detenti, & ad nutritionem inepti manifestam obstructionem causabant, & cum quotidie gignerentur, protensa fuit affectio non solùm ad venas meseraicas, sed ad totam ventris regionem; vnde etiam debilitato calore, iecur cœpit generare maximam copiam flatuum, quibus distendebatur, & corpus totum albidius reddebatur, ob pituitæ multitudinem, quæ per vniuersum corpus ad cutem vsque deferebatur, quá noctu ad solis absentiam ad pedes dilabente, tumores in ipsis fiebant œdematosi, & foueam permittentes; ex quibus coniecimus, ipsum pati cœpisse cachexiam, & dispositionem ad anasarcam, ex debilitate caloris hepatis sub oram; imò & ad tympanitem, vt ex copia flatuum didicere par erat.

Pedes cur noctu tumerent.

Difficilis respirationis ægri causa traditur.

Ab iis causis non erat difficile, quod pateretur difficilem respirationem, & pectoris etiam dolorem; nam præ flatuum, & humorum multitudine septum transversum premebatur, quod est præcipuum respirandi instrumentum, cuius motus impediebatur, ita vt non posset dilatari: & licèt ab aliis causis posset fieri respiratio difficilis, nullum tamen aliarum causarum apparebat vestigium, propterea que ab huiusmodi causa oriri existimauimus.

Cur obstructi dum ambulant, defatigantur.

Quod verò facilè ambulando defatigaretur, & suffocaretur, ex motu concitato proueniebat, ratione cuius humores mouebantur, spiritus vitales agitabantur, & humoribus admixti, facilè in flatus vertebantur, qui opprimentes pectus, & respirationis instrumenta offendentes, respirationem difficilem causabant; quod quotidie cernimus in iis, qui obstructiones patiuntur, qui dum mouentur, difficillimè respirant; dum verò quieti permanent, sine noxa respirare videntur.

Quare per somnũ anxius reddebatur æger.

Sed præter dicta oportet rationem reddere, cur per somnum anxius redderetur, ita vt facilè ab eo suscitaretur. Hoc dubium facilè soluitur, scimus enim ex Hypp. vt alibi à nobis actum est, quod somnus ad intra reuocat spiritus, & humores, sicuti vigilia ad extra mouet. Quare eo tempore, cùm multi redundent humores, & à calore attenuentur, maiorem occupant locum quàm antea, sicque maximè viscera aggrauant, præsertim cor, ita vt speciem præbeant suffocationis, eo modo, quo illi, qui in agonia sunt constituti: quapropter cùm vigilia faciat motum huic contrarium, medio quo viscera deonerantur, & libera manent, non mirum si vigilare appetiuisset æger statim ac somno corriperetur.

Tristitia quid sit, & cuius potẽtiæ passio.

Alterum, quo cruciabatur æger, erant imaginationes plures, quæ eum insomnem, & tristem reddebant. Hoc symptoma consistit in actione deprauata facultatis imaginatricis; siquidem tunc operatur facultas omne apprehendens obiectum, adhuc conueniens, aliter ac apprehendi debet. Veruntamen, quia ex tali apprehensione tristis euadebat æger, existimare oportet, non solum pati imaginationem, sed etiam cogitationem; est enim tristitia fuga impendentis mali, vt docet Aloisius Lusin. *de compesc. animi affection.* quæ fieri nequit sine apprehensione obiecti sub ratione dissentanei: hæc autem apprehensio est munus cogitatiuæ potentiæ, ad quam sequitur in appetitu sensitiuo fuga ab obiecto illo taliter apprehenso; non enim appetitus mouetur ab obiecto simpliciter apprehenso phantasiæ, vt ait Diuus Thomas 3. *de anima, lect.* 3. *cap.* 4. sed ab obiecto cognito sub ratione conuenientiæ, vel disconuenientiæ. Hoc animaduertens Auic. *fen.* 13. *tract.* 4, *cap.* 14. de melancholia morbo agens inquit, esse mutationem etiam cogitationum; nam sine mutatione huius potentiæ non potest suscitari actus tristitiæ, & timoris appetitus, qui in melancholia reperitur. Quia ergo hic æger timorem, & tristitiam longè perseuerantem habebat sine causa manifesta, facile erat decidere, ipsum esse affectum melancholia morbo, iuxta sententiam ab Hipp. prolatam 6. *aphor. text.* 23. dum ait: *Si timor, & tristitia longo tempore perseuerent, melancholiam adesse significant.*

Species, & signa melancholiæ proponuntur.

Sed quia sunt plures species melancholiæ, vt diximus in praxi, ex mente Gal. 3. *de loc. affect. c.* 7. quarum cognitio maximè ad curationem confert, ideò inuestigauimus, quanam specie melancholiæ morbi premeretur: cumque haberet signa melancholiæ, quæ adducuntur à Gal. *loco proximè cit.* ex Dioclis mente, censendum est ipsum fuisse huiuscemodi melancholia morbo affectum; qui cum ex ventriculi, vel hypochondriorum consensu fit, hypochondriacus nominatur, & quia mediis flatibus cerebro vitium communicatur, melancholia flatuosa, seu mirachialis nuncupari solet. Quia ergo habebat ructus acidos, flatus ventriculi, rugitus, dolores, & aliquando acida euomebat, & æstum in hypochondriis sentiebat, ita vt à frigidis leuaretur, & maximas pateretur obstructiones, vt iam dictum est, & præterea habebat timorem, & tristitiam diu perseuerantem, hæc omnia illi inesse affectum hunc melancholicum per consensum à ventriculo, & venarum meseraicarum, & lienis obstructione indicabant.

Cur Diocles non recordatur timoris, & tristitiæ in melancholia hypochondriaca.

Dubitat tamen Gal. circa enumerationem accidentium, quæ superueniunt melancholiæ hypochondriacæ, cur Diocles cùm causas aliorum accidentium redderet, quòd mens lædatur, non scripsit, ita vt sit timor, & tristitia? Respondet ipse, quod accidentia melancholiæ propria non erat facile scribere cum dicta ventriculi dispositione, & propterea Gal. addidit timorem & tristitiam, quæ sunt signa communia cuicunque affectioni melancholicæ, siue per se, vel per consensum fiat; quæ signa omisit Diocles, vtpote assequi difficiliora. Quanam autem ratione timor, & tristitia in melancholia hypochondriaca superueniant, exponit ipse. *Sicuti enim elato ex ventriculo fuliginoso halitu ad oculos, aut crassis quoque vaporibus, similia, vt in suffusione, accidentia contingunt, eadem ratione, sublatâ ad cerebrum ab atra bile euaporatione, veluti fuliginosa, fumosaque melancholica venient in mente accidentia.*

Quanã ratione ex pituita melancolia hypochondriaca fieri poss.

Vlteriùs reuocari potest in dubium, quare ea vaporatio fuliginosa excitari potuit ab humoribus crudis, frigidis, & humidis; nam licèt eadem sit efficiens causa exhalationum, & vaporum, calor scilicet; materiâ tamen differunt: nam vaporum materia est aquea, exhalationum, seu fuliginum est terrea, vt ait Arist. 1. *lib. meteor.* Quia ergo iste æger abundabat humoribus aqueis, à quibus vapores humidi exhalari debent, nentiquam poterant conducere ad affectum melancholicum gignendum; nam

iste

iste petit saltem intemperiem siccam, vt in praxi diximus, ita vt in qualitatibus redoleret naturam humoris melancholici: quod fieri nequit, nisi ex humoribus melancholicis, & adustis oriatur. Responderi potest, quòd in partibus, in quibus ab humoribus crudis obstructio insurgit, ob ventilationis defectum humores incalescunt, ita vt calorem naturalem excedant, vt Diocli visum est; propterea que à refrigerantibus cibis iuuantur, imò humores ibi obstruentes inflammationem patiuntur, vt ipse Galen. testatur: humor autem inflammationis à calore crassior redditur, resolutis partibus tenuioribus, & melancholicus efficitur. Neque nouum est, quod pituita ita possit pati alterationem à calore, vt in humorem degeneret melancholicum, vt probauimus *nostro tract. de febribus*, quo casu vapor exhalans ab illo humore sapiet naturam melancholiæ, & in cerebrum ascendens, mentem lædet timorem, & tristitiam inducendo.

Cur in melancholia ex inflammatione non datur febris.

Sed Dioclis, & Galeni verba magis rem ancipitem reddunt; nam si iste affectus sit cum vstione, & inflammatione, necessariò debet habere sibi adiunctam febrem, cuius contrarium statuit Gal. 2. *de causis sympt. cap. vlt.* in quo omnes conueniunt; & idem dubium potest excitari in mania, quæ ab atra bile dependet. Si ergo in inflammationibus internis semper reperitur febris, quare in hoc affectu non datur? Respondeo, quòd nomine inflammationis non intelligit Galen. veram inflammationem, quæ ex sanguine in aliqua parte collecto fit, de qua ipse agit 2. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 1. sed potius flogosim, seu vstionem, vel in parte, vel in humore receptam. Quapropter 2. *de crisibus, cap.* 12. ait: *Omninò enim fluxus, qui inflammationem efficit, vel flaua bilis est, vel atra, vel pituita.* Et *loco citato de arte curat.* inflammationem siccam vocat eam, quæ fit sine fluxu: hæc autem inflammatio non semper excitat febrem, paulatim enim humor ille potest calefieri, & per partes, ita vt non succendat febrem. Quod patet dum generatur bilis atra, quæ maniam efficit, quæ licèt per vstionem producatur, non tamen excitat febrem. Similiter sæpè videmus homines laborantes intemperie calida iecoris, vel renum, aut alterius partis internæ, sine febre existere. Pari ergo ratione accidit in his obstructionibus; nam calor ille ex prohibita ventilatione succensus, illis humoribus crudis adiunctus, non facilè propter eorum humiditatem, & frigiditatem eos superat, sed paulatim eorum humiditatem depascens, ad siccam, & terrestrem naturam reducit; ad hoc autem non est necessaria tanta caloris intensio, quæ sit sufficiens ad febris generationem: atque adeò qui hoc affectu laborant, sentire solent calorem in aliquo hypochondrio, & sine febre persistunt; si verò tantus sit calor, vt moueat febrem, hoc est per accidens ad huius morbi indagandam naturam, cùm sine febre frequenter adueniat.

Quomodo ex læsione cerebri in melancholia lædantur actiones appetitus, qui est in corde.

Alterum dubium excitatur circa hunc affectum; nam vt omnes docent, pars affecta in illo est cerebrum, siquidem læduntur imaginatio, & ratio, variaque deliramenta insurgunt: & propterea Hipp. differentiam tradens inter epilepsiæ, & melancholiæ causam, 6. *epidem. sect.* 8. ait, si humor melancholicus in corpus vergit, morbus comitialis hominem corripit; si in mentem, melancholicus efficitur. Vbi nomine corporis substantiam cerebri, & illius ventriculos; & nomine mentis, cerebri temperiem omnes intelligere docent: & quia ab vno, & eodem humore in cerebro vterque oriri solet affectus, ideò ibi ipse Hipp. docet, quod melancholici plerumque consequenter fieri epileptici, & epileptici melancholici. Ex iis igitur dubium insurgit; nam si

A cerebrum patitur in hoc morbo, non videtur, quod possint lædi actiones appetitus sensitiui, qui iuxta Diui Thomæ mentem in corde residet; ita enim *quæst.* 25. *de veritate, art.* 3. *in corpore, & ad* 11. & 1. *part. quæst.* 20. *art.* 1. *ad* 1. quem sequuntur Paul Valentia 1. 2. *disp.* 3. *quæst.* 1. *puncto* 1. Toletus 3. *de anima, quæst.* 26. *conclus.* 2. quæ doctrina est conformis doctrinæ Arist. qui cor posuit sedem, & originem omnium facultatum. Neque in hac parte est sequendus Thomas de Garbo *in summa, quæstione* 76. vbi arbitratur, cerebrum esse subiectum appetitus. Modò non disputo, an potentia irascibilis, & concupiscibilis inter se specie differant; sed illarum tantùm subiectum inuestigamus, quod etiam esse cor, ostendit Gal. 3. *de placitis, c.* 1. exemplum constituens in actionibus facultatis irascibilis; nam ibi debet esse B potentia, vbi exercetur eius operatio: sed operationes, & passiones irascibilis sentiuntur in corde: ergo ibi, tanquam in subiecto, residet potentia; sunt enim ibi affectus timoris, tristitiæ, & iræ. Et licèt Galenus asserat, quod appetitus concupiscibilis residet in hepate, vt comprobat 3. *de placit. cap.* 3. tamen vt certius tenendum est, in corde residere. Hanc quæstionem agitatam inuenies apud Garc. *In fen.* 1. *Auic. disp.* 29. *de partibus præcipuis, cap.* 4. vbi abundè satis probat, cor esse appetitus sensitiui proprium subiectum. Quo supposito, videtur dicendum, quod non potest lædi appetitus actio, siquidem morbus afficit cerebrum, non verò cor: neque vllus dixit, quod dum adest iste affectus, cor distemperetur. Si igitur alicuius potentiæ actio variari non potest, nisi varietur conditio, potentia, instrumentum, vel finis, & hæc omnia eodem modo se habent in hoc affectu, neutiquam actiones, seu passiones appetitus mutari poterunt. Qua ergo ratione C timor, & tristitia superueniunt ex eo, quod in hoc affectu cerebrum lædatur, incolumi corde seruato?

Huic difficultati, omissis aliis solutionibus, quas videre potes apud Garciam, respondetur in passionibus animi adesse finis mutationem, quæ est obiectum apprehensum, conueniens, vel disconueniens. Vt ergo moueatur appetitus, & consequenter facultas motiua cordis, sufficit finis variatio, vt experimur quotidie in pulsus mutatione, ex vsus, vel finis diuersitate; nam ad incrementum caloris, pulsus statim mutatur, licèt facultas nullum contractum receipiat; & idem iudico de facultate motiua voluntati subordinata, quæ solùm ex obiecti boni apprehensione statim mouetur. Hoc punctum latius tetigi in meo de febribus tractatu, de passionibus animi agens. *Soluitur quæsitum.*

Demùm inquiritur, quomodo potest contingere, quod melancholici percipiant res iucundas, & delectabiles, vt tristes, & timeant sæpe obiecta, quæ potiùs sunt amplectenda? Et ratio dubitandi est, nam D species obiecti iucundi repræsentat obiectum, sicuti in se est, quia est naturalis imago obiecti: ergo debet illud repræsentare iucundum, & non triste. Antecedens notum est: consequentiam probo; nam nulla potentia potest elicere speciem ab alia specie, nisi species, quæ elicitur, contineatur virtualiter saltem in specie, à qua elicitur: sed species disconuenientiæ nullo modo continentur in specie rei iucundæ: ergo potentia elicitiua speciei rei iniucundæ non potest eam speciem elicere ex specie rei iucundæ. Minor patet, nam species rei est imago virtualis saltem obiecti, & illius similitudo, & habet totum suum esse ab obiecto, & est illius vicaria; atque adeò cùm obiectum nullam dicat disconuenientiam, neque ipsius species poterunt illam repræsentare. Hoc dubium solutum inuenies in nostra praxi, *lib.* 1. *cap. de melancholia morbo*, vbi disputauimus, quomodo fiat delirium, vbi diximus præter species obiectorum *Quare melancholici timeant quæ non sunt timenda.* *Dubium soluitur.*

requiri

requiri temperamentum ex parte potentiæ, quod se habet vt dispositio in ordine ad potentiæ operationem, ita vt propter temperamenti diuersitatem vnum obiectum appareat vni conueniens, & alteri disconueniens, ita vt vnus homo amplectatur obiectum, alter verò respuat idemmet obiectum; cùm tamen species ab eo obiecto prodeuntes ex parte sui non aliter repræsentent obiectum vni homini quàm alteri.

Quid sit stupor, & eius causæ.

Alterum, quod patiebatur æger, erat stupor lateris sinistri, cum ipsius interiori frigiditate, quàm in latere dextro Quid enim sit stupor, diximus *c. de paralysi*; est enim imminutus sensus tactus, qui quidem fit dum nerui resoluuntur, non tamen sunt resoluti, vt ait Galen. 2. *de causis symp. c.* 1. Et licet *c.* 2. inter motus deprauatos recenseat stuporem, nomine motus deprauati debemus intelligere actionem diminutam. Hunc affectum torporem etiam nominamus; torpet enim in eo sensus, & sæpe motus. Illius causæ sunt omnes illæ, quæ paralysim gignunt, leuiores tamen, & remissiores, quas ferè omnes fuit amplexus Galenus 2. *de caus. sympt. cap.* 2. *cit.* dum ait: *Ostendimusque neruum, vel frigore densatum, vel crassis, & lentis humoribus obstructum; vel à quapiam extrinsecus causa pressum, in torporem, & paralysim adduci.* Neque nunc oportet dicere, quonam modo quælibet ex his causis torporem, vel paralysim inducit, cùm sufficienter *cap. de paralysi*, de his actum sit.

Torpedo marina stuporem facit, & quare.

Inter stuporis, vel torporis causas Galen. *lib. 6. de locis affect. cap.* 5 connumerat qualitatem quandam latentem, quæ suo contactu torporem progignit, idque planè videtur in marina torpedine, cui tam vehemens est potentia, vt per piscatoris tridentem transmissâ ad manum alteratione repentè totam manum reddat torpidam: idem fassus est Arist. 9. *de historia animal. capit.* 37. Neque hæc qualitas potest esse ex primis, cùm istæ operentur cum resistentia contrarij, & successione quadam: hæc autem qualitas subitò operatur, & statim à contactu torpet manus. Quanam autem ratione huiuscemodi qualitates occultæ operantur, diximus tractatu de febre maligna, & pestilenti.

Formicatio cur sentiatur in parte torpedine affecta.

Ante tamen, quàm de torporis causis sermonem finiamus, oportet reddere causam, ob quam præter imminutum sensum, qui reperitur in eo, sentire tamen solet pars torpore affecta formicationem quandam, veluti si formicæ per totam illam partem decurrerent. Respondetur, quod quando adest talis formicatio, idcò fit, quia aliquis humor, vel vapor mouetur per partes circumuicinas neruorum, & per partes sensibiles, ita vt illum sensationis modum excitent.

Cùm plures stuporis causæ sint à nobis assignatæ, quæ magis nostrum vexabat ægrum, erat humor pituitosus, qui partem sinistram grauabat, & sua frigiditate lædebat, ita vt intensiorem perciperet frigiditatem in ea, quàm in aliis partibus; & ob imminutum sensum, eam oppressam sentiebat: & cum præcessissent plures causæ manifestæ, quæ illius languidum reddiderunt calorem, latusque sinistrum debilius sit quàm dextrum, magisque obnoxium erat humori recipiendo, ideo habuit principium paralysis, seu torporis in latere sinistro, ex huiusmodi causa.

Tandem æger erat lue gallica vexatus, & licèt actu nullum signum appareret, ex quo posset deprehendi, præcesserunt tamen bubones, & purgationes ex concubitu cum muliere infecta, ex quibus non mirum, quod iecur huius mali præcipuum subiectum inficeretur, & consequenter totum corpus, inde malo communicato, præsertim cùm non fuissent adhibita remedia, quæ aduersus illud pugnarent; quapropter existimauimus, ægrum non fuisse ab hoc morbo liberum. Et cùm ex Hipp. consilio debeamus considerare occasiones, vnde quis ægrotare cœpit, ex ipsis facili coniecturâ idem deprehendere potuimus.

Præsagium

Circa præsagium, morbi omnes pendentes ex humoribus crassis & frigidis, nisi acutissimi sint, semper tardè soluuntur. Quilibet præterea morbus, quo afficiebatur æger, est solutu difficilis, vt intuenti patebit; nam stupor ortus ab humoribus frigidis, vt melancholia hypochondriaca, intemperies frigida, & habitualis ventriculi cum præsentia humorum, & morbus gallicus, omnes sunt chronici, qui collectim sumpti, tardiorem habebunt exitum, & vt summatim dicam cum Hipp. 1. *epidem. textu* 8. *Dolores veteres frigidi, recentes verò calidi.* Quasi nobis ostendens, quod morbi, & dolores ab humoribus frigidis orti, diu durare solent, illi verò qui à causa calida fiunt, citò auferuntur, vt Galenus exponit.

§. I.

Morborum complicatorum huius ægri curatio proponitur.

Quæ sunt consideranda in curatione morborum complicatorum.

Quoad victus institutionem, & morborum curationem scire oportet, quod sicuti morbo simplici simplex adhibetur curatio, ex Gal. 4 *methodi, cap.* 1. ita composito non simplex debetur. In compositis tamen curare debemus eos, qui magis vrgent morbos, ex eodem 5. *aphorism. com.* 19. Quòd si morbi pari noxa vrgere videbuntur, vtrique æquali respectu attendendum: & si aliquis morbus habet rationem causæ respectu alterius, ipsa causa est spectanda, ex eodem 7. *methodi, cap.* 11. Quia ergo omnium malorum causa erat intemperies habitualis frigida ventriculi, cum præsentia humoris crudi, qui in venis meseraïcis, & liene obstructiones gignebat, à quibus reliqui morbi suscitabantur, neque poterant adimi sine suæ causæ ablatione, idcò visum fuit mihi incipere curationem à remotione causæ, ventriculi cruditates euacuando, illius intemperiem emendando, & obstructiones demendo; sic enim existimabam auferre dolores, difficilem respirationem, merychiam, seu melancholiam hypochondriacam, & reliqua symptomata, quæ ex huiusmodi causis originem trahere videbantur; in quem finem victum instituere decreui, vt sic meliùs curationem perficerem, qui esset facilis concoctionis, & tenuis substantiæ, simulque deobstruendi vim largiretur. Sed quia iecur intemperatè calidum existebat, curaui vt in qualitatibus actiuis mediocritatem seruaret ipse cibus. Alimenta ergo, quæ huiusmodi adimplebant conditiones, sunt carnes pulli, gallinarum, & gallinarum indarum nouellarum, perdicis, & turturis, cuniculi parui, & columbarum pulli, quæ elixæ, aut assæ mandi possunt. Vti etiam possumus iure, seu decocto earumdem rerum, præsertim si elixentur cum radice aut foliis petroselini, chicorei, cicerum, maximè nigrorum, & frustulis pomorum redolentium. Cœna præparetur ex ouis sorbilibus, & carne pulli, in quem vsum conferre valent cappares, asparagi, & lupulorum extremitates coctæ, & conditæ saccharo, aceto, & pauco oleo. Item borrago, lactuca, scariola elixa: poma etiam, seu pira assa cum saccharo conueniunt. Potus sit aqua agrimoniæ, cæterae, cum pauco cinnamomi, aut vinum album, & aquosum, vel eisdem aquis dilutum, parcè tamen bibendum, ne ventriculi cruditas adaugeatur. Exercitium moderatum consulendum

Victus ratio.

ante

ante prandium,& cœnam. Nimius veneris vsus vituperandus, venter clysteribus molliendus. Animi passiones vitandæ, ita vt omnes res non naturales probè administrentur, sine quarum contemplatione morbi difficilè curantur.

Ad curationem morbi properantes, cùm essent in prima regione plures cruditates, quæ omnium morborum initium præbebant, eas demere visum fuit nobis; in quem finem quotidie ad earum præparationem sumebat æger vncias duas syrupi de succo rosarum cum pauco oxymelite, superbibendo totidem aquæ stillatitiæ fœniculi, aut radicis chinæ. Ad idem valet syr. capill. Ven. & borrag. vel syr. de mentha, vel de corticibus citri, addito syr. acetoso. Peractâ præparatione, humores illos euacuauimus mannâ, sic. ℞. mannæ electæ ℥. ij. dissolue in ℥. ij. ß. decocti Pugini, & adde syr. Principis ℥. ij. diarhod. Abb. ℈. viij. misce pro potu. Confert etiam puluis mechoacam in vino, vel gallinæ iure sumptus, aut morselli cum saccharo ex pulpa cassiæ, & diacathol. confecti. Vel ℞. pulpæ cassiæ recenter extractæ ℥. ß. dissolue in ℥. ij. ß. decocti Pugini, & adde syr. Regij ℥. i. misce. Aduertere tamen oportet, vt alibi diximus ex Galeni præcepto 7. *methodi*, *cap.* 11. quòd in ventriculi affectibus moderatè purgantia sunt ex vsu, ita vt eorum vis ventriculi, & intestinorum loca non transcendat: quod animaduertit Vict. Trincau. *cap. de hepatis obstructione*; nam si à remotioribus partibus, & à toto corpore medicamenta humores trahunt, maiores fortasse concitabunt obstructiones.

Sanguinis missio conuenit in obstructionibus, & melancholico morbo.

Sed quia humores erant in liene impacti, & in venis meseraïcis, qui quidem calore iecoris, & ventilationis defectu frequenter incalescere solent, à quibus vapores crassi, & terrestres eleuantur ad cor, & caput, ita vt affectum melancholicum gignant, ideò visum fuit mihi venæ sectionem facere: quod auxilium commendatur à Gal. 10. *method*, *cap.* 1. & comprobat Paul. *lib.* 3. *c.* 36. in obstructionibus inueteratis, sic enim sanguinis missio vias reserat, & obstructionis causas tollit, maximè dum sanguis exsuperat. Similiter hoc auxilium optatur in morbis melancholicis, ex Galen. 3. *de locis*, *cap.* 7. vt in nostra praxi prædiximus, præcipuè si exeat sanguis crassus, & niger huius morbi author, vt notat Auicenna.

In præsentia flatuũ an liceat secare venam.

Neque obstat, quod in nostro ægro adfuissent dolores ventriculi, & pectoris ex flatibus excitati, nam licet flatus non euacuentur venæ sectione, eorum tamen materia, ex qua gignuntur, benè euacuatur, ex Hipp. *lib.* 2. *epidem. sect.* 3. vbi ait, anemiem venæ sectio soluit; anemie etenim iuxta versionem Iani Cornarij, flatum significat: & libello de antiquatis vocibus, anemie idem sonat, ac inflatio. Quia ergo materia humoralis, ex qua immediatè flatus procreantur, sæpè in venis continetur cum sanguinis consortio; ideò rationi consonum est, adhuc in eorum præsentia sanguinem mittere, cautè tamen, ob redundantiam humoris pituitosi, & debilitatem ventriculi. Quòd si aliqua euacuatio sit suppessa, vt hæmorrhoïs, vel menstrualis euacuatio, ex talo venam aperire licebit, & in passionibus melancholicis optimum consilium est sanguinem melancholicum per hæmorrhoidas euacuare, ex Hipp. 6. *aphor. text.* 21. vbi sic: *In insanientibus, si varices, aut hæmorrhoides superuenerint, insaniæ solutio.* Et *textu* 11. ait: *Hæmorrhoides melancholicis superuenientes bonum.* Galen. 6. *epidem. sect.* 5. *com.* 25. morbum melancholicum per sanguifluas venas leuari euidenter ostendit, quatenus humor melancholicus, & crassus, qui obstructionum, & huius morbi est causa, euacuatur.

Hæmorrhoidas melancholicis superuenientes bonum.

Purgatio quomodo exercenda.

Facta euacuatione per sanguinis missionem, cor-

A

pus fluxile magis redditur, & purgationi aptius, vt sic humores obstruentes è corpore reiiciantur; non tamen id assequi possumus vnica purgatione, sed eam per interualla exercere licebit. Conuenit ergo priùs humores, & corpus disponere ad expurgationem, syr. capillor. Ven. de succo rosarum, acetoso, chicorei, de pomis, duarum, vel quinque radicum, cum aquis fœniculi, lupulorum, graminis, asplenij, cinnamomi, vel saxifrasiæ. Deinde offerre medicamentum purgans, sic. ℞. rhabarb. & agarici trochisc. in liganira, ana ʒ. ß. fiat infusio, & expressio secundùm artem in vnciis ij. decocti Pugini, & colaturæ adde syr. Regis ℥. iij. misce. Hæc potio roborat ventriculum, & iecur, & modicè euacuat humores pituitosos & melancholicos, necnon bilem. Eundem præstat effectum confectio hamech symplex, dissoluta in eodem decocto, cum syrupo sennato, vel diasenna, & electuarium indum, & similia. Catapotia conferunt, vt pillulæ de fumaria, de tribus

B

Fernelij, de agarico, & de aloë.

Distillatio optima ad deobstruendum.

Inter vnam tamen, & aliam purgationem, quammaximè conducit quolibet mane assumere ℥ iij. huius distillationis, quæ deobstruit, ventrem roborat, & iecur, lienemque; deinde se exercere per spatium dimidiæ horæ, aut plus, si vires ferant. ℞. quinque radicum diuret. chicorij, scorcioneræ, borrag. buglos. altheæ, & de capparis, ana ℥. j. tamarisci, genistæ, ana ℥. ß asplenij, agrimoniæ, capill. ven. melissæ, ana m. j. seminum melonum, vrticæ, anisi, & fœniculi, ana ʒ. ij. passularum Corinthij ℥ ij. prunorum enucleatorum n. xij. corticum citri exsiccati ℥. ß. florum violarum, borrag. & buglossi, ana p. j. naphæ ʒ. ij. vtriusque spicæ, & calami aromatici, ana ʒ. j. absinthij, m. ß. pomorum redolentium n. iiij. coquantur omnia secundùm artem in debita quantitate aquæ, in qua sæpè chalybis frusta parua ignita sint extincta, ad libras duas, &

C

colaturæ adde succi pomorum redolentium, eupatorij, absinthij, rosarum, & chicorij, ana ℥ ij. omnia instillentur per balneum Mariæ.

Chalybis, & scoria ferri vis proponitur.

Quod si efficaciùs velis obstructiones demere, accipe prædictæ distillationis ℥. ij. syr. capill. Ven. vel duarum, aut quinque radicum ℥. j. ß. chalybis præp. ʒ. ß. confect. alchermes ℈ viij. Idem præstat munus ℥. j. ß. syr. capill. Ven. cum ℈. ij. chalybis, vel scoriæ ferri præp. Maximè ab Authoribus commendatur scoria ferri, vel chalybis præp. ad delendas obstructiones; habet enim partes crassas, seu terrestres, quibus ventriculus, & reliquæ partes vicinæ roborantur: habet insuper partes tenues, & igneas, quibus penetrat, & humores subtiliat, & obstructiones adimit, imò & ipsos humores euacuat, vt docet Diosc. *lib.* 5. *cap.* 43. & 49. neque hoc efficit sua grauitate, vt quidam censent; sed propria, & insita vi huiuscemodi producit effectus.

D

Electuariũ præstantissimum ad obstructiones, & melancholiam.

Præstat similiter maximum emolumentum in obstructionibus, & melancholia per consensum electuarium adductum à Zacuto *lib.* 1. *praxis historiarum*, in quadam obseruatione, vbi maximè commendat chalybem ad roborationem ventris, & ad demendas obstructiones, & compositionem factam ex illo, quæ talis est. ℞. foliorum sennæ orient. ℥. ß. epithymi, polypodij, & seminis cartami, ana ʒ. ij. florum violarum, borrag. & buglossi, ana ʒ. j. ß. passularum Corinthij ℥. ij. prunorum n. x. semin. anisi & fœnic. ana ʒ. j. adianti m. j. ß. eupatorij, asplenij, ana m. j. corticis citri exsiccati ℥. j. tamarisci m. ß. mirobalanorum chebul. & indorum, ana ʒ. iij. coquantur omnia in aqua chalybeata, quousque remaneat ℔. j. in colatura infunde secundùm artem rhabarb. electi ʒ. ij. agarici trochisc.

in

in vino, zingiberis, hermodactylorum, ana ʒ. j. mechoacam ʒ. ij. omnia debito tempore exprimantur, tum adde syrupi fumariæ maior. chalybis subtilissimè trituratiana ℥. j. confect. alchermes, electuar. de gemmis, confect. hyacinth. ana ʒ. iij. margarit. præp. ʒ. ij. lapidis bezoartici gr. xxx. eboris in tenuissimum puluerem redacti ʒ. ij. florum melissæ ʒ. ß. puluetis sennæ ʒ. ij. tartari vini albi ʒ. ß. theriacæ Andromachi ʒ. ij. ß. mithridati ʒ. ß. aromatici rosarum Mesue, diarhod. Ab. ana ʒ ß. rubinorum, & granatorum præparat. ana ʒ. j. seriei crudi ℈. ij. omnia in tenuissimum puluerem redigantur, foliorum auri n. xx. misceantur, & cum sacharo sufficienti fiat electuarium, quo omnes complentur intentiones, siquidem purgat paulatim humores, roborat viscera, & resoluit flatus, lætificat cor, melancholicam destruit affectionem ex hypochondriis nascentem, & vt summatim dicam, nihil in eo reperitur, quod non respiciat omnes affectus, quos patitur æger, si illius quolibet mane assumpserit ʒ. ij. ieiuno ventre, deinde superbibito haustu generosi vini, aut aquæ radicis chinæ, & scorcion. aut alicuius rei aperientis, mox exercitium conuenit dimidiæ saltem horæ spatio.

Clysterum præparatio. Sed quia hoc electuarium solùm pro diuitibus administrari potest, aliis remediis suprà traditis est vtendum. Prosunt quammaximè clysteres ad omnes hos affectus, qui parari debent ex rebus aperientibus, et soluentibus, & purgantibus, vt ♃. capitis Arietis nigri ab recrementis mundati n. j. radicum altheæ, iridis, capparorum, ana ℥. j. ß. matricariæ, serpilli, betonicæ, chamæmali, meliloti, capill. Ven. herbæ paralysis, ceterac, agrimoniæ, hyssopi, lauendulæ, ana m. j. semin. anisi, fœniculi, & fœnugræci, ana ʒ. iij. florum borrag. buglossi, & violarum, ana p. ij. coquantur omnia secundùm artem in debita quantitate aquæ, ad lib. iiij. & decoctum seruetur ad vsum, de quo pro vnico clystere accipe ℥. viij. confect. Hamech comp. & elect. diaphœnic. ana ʒ. iij. mellis rosati persici ℥. iij. olei amygd. amararum, & de capparis, ana ʒ j. ß. misce. Vel ♃. decocti maluarum, chamæmali, saturciæ, maioranæ, radicum altheæ, & de capparis, capil. Ven. gramin. sem. anisi, fœniculi, ameos, & fœnugræci ℥. viij. decocti Puguni ℥. ij. ß. diasennæ, & diacathol. ana ʒ. iij. olei chamæmali, anethini, & lilij albi, ana ℥. j. salis parum, misce. Magis simplicem clysterem conficies ex decocto chamæmali, & radicum altheæ, aut aqua mulsa, ex origani, aut chamæmali decocto, additis benedictæ, aut hieræ picræ ʒ. iij. cum oleo chamæmali, vel oleo communi, & pauco sale.

His vsus fuit noster æger aliquibus diebus maxima cum vtilitate, assumpsitque potionem ex syr. quinque radicum, & capillorum Ven. cum chalybe per plures dies, à cuius assumptione statim se viæ committebat per vnius horæ cum dimidia spatium. Neque rationi dissonum est, ventris regionem inungere iis, quæ capite de obstructione hepatis, & lienis adduximus, quæ hic accommodari possunt, quibus tollitur obstructio. Sed quia ventriculus frigidus petit auxilia calefacientia, & roborantia, ei adaptanda sunt, quæ adduximus pro curatione cruditatum ventriculi; quæ omnia in praxi sunt sufficienter tradita.

Fontanella vsus in melancholia & obstructione. Cæterùm cùm adhuc iis oblatis totius patris sinistræ frigiditas, & torpor permansissent, licèt obstructiones, & melancholia hypochondriaca minùs molestarent, cùm dorso, & patri sinistræ, vt par erat, fuissent admota plurima vnguenta, & emplastra ad calefaciendum, & roborandum partem affectam, si nulque resoluendum humorem crassum, & frigidum mali authorem, statui aperire fontanellas in latere dextro, simulque ad sudorifica deuenire auxilia; erat enim tempus vernum huic remedio proficuum, quod etiam conuenire existimaui ob suspicionem luis gallicæ, quo remedio lateris sinistri frigiditas, & torpor declinauerunt, non tamen ex toto fuit liber æger.

In morbis non semper est agendum. Verumtamen, cùm sæpè conueniat in morborum curationibus interquiescere, vt docet Hippocrates 6. *epidem sectione* 2. neque semper aliquid est faciendum, sed permittendum est cessare, vt facultas recreetur, vt ait Valles. in eundem locum, periculosius enim censeo incidere in manus Medici, qui nesciat quiescere quàm in manus eius, qui nesciat contraria adhibere, & vt inquit Verinus: *Impediunt certam medicamina crebra salutem.* Quapropter optimo vitæ regimine instituto, eum à medicamentis abstinere iussi, donec præcessêrit æstas.

Balnea sulphurea cum eruma in sanatis. Ineunte tamen autumno, cùm torpor, & frigiditas lateris sinistri eum vexarent, misi illum ad balnea sulfurea, vt ibi sudaret, humorisque frigidi reliquias absumeret, corpore priùs euacuato, vt decebat, tam sanguinis missione, quàm expurgatione: quæ res ex voto successit, sudauit nimis, calorem deperditum restaurauit, denique meliùs se habuit; ad maiorem tamen securitatem hieme assumebat per plures dies decoctum similacis asperæ, saxifragæque indicæ, & ligni sancti, quo incolumiter vixit, & dum hæc scribo, restauratam salutem conseruat.

§. II.

An balnea possint proficere lue gallica affectis.

Sed quia sæpè in consultationibus medicis, dum erat aliquorum affectuum complicatio cum morbo gallico, in quibus curandis maximum commodum ex balneorum vsu sequebatur; tamen balneum reformidabant plures Medici ex doctioribus, propter consortium morbi gallici, qui balneorum vsu magis inualescit, vt ipsi existimabant; idcò visum fuit mihi hoc dubium soluere, eorumque rationes perpendere, vt sic sciamus, an balnea proficere possint, vel non, in præsentia morbi gallici, dum adsunt alij morbi, ad quorum ablationem balnea sunt ex vsu.

Balnea plurimis morbis conferunt. Pro huius difficultatis enodatione priùs scire oportet ex Hipp. 3. *de ratione victus in morbis acutis, textu* 44. quod balneum plerisque morbis confert, cum hoc tamen non multùm erat in vsu suis temporibus; nam in paucis domibus parabantur ad balneum necessaria, vt ipse ibi testatur; neque reperiebantur homines, qui vt oportet, rem ipsam curarent: docet tamen quo empore, & occasione sunt balneandi, & quomodo debeant ingredi, & egredi balneum, & quanto tempore intra illud sunt detinendi, vt possit esse salubre. Sed quia ibi Hipp. aquæ dulcis balnea tantummodò proponere videtur, & sint alia plura balnea naturalia, & artificialia diuersis facultatibus prædita, de omnibus breuiter est statuendus sermo, cum certum sit ex Mercato *lib.* 1. *de recto præsid. artis medicæ vsu, cap.* 13. quod in balneis non solùm sine vllo dolore medicina inuenitur, verùm etiam laborum, lassitudinumque in sanitate leuamen repetitur, non vt alia remedia, quæ molestissima esse solent, dum administrantur. Quod si forsan timore compulsi aliqui in aliquibus morbis balneandi vsum recusant, id fieri existimo, quia tanti remedij vtilitatem ignorant. Quapropter indicatione sumpta ab ipsis morbis, ne quis tanto destituatur auxilio, de eo pertractare in omnium vtilitatem mihi visum est

Balnea

Balnea sũt in triplici differentia.

Balnea igitur sunt in triplici differentia, iuxta differentiam rerum, quibus fiunt; nam vel fiunt ex liquore, vel vapore, vel ex solida substantia, quibus omnes balneorum comprehenduntur differentiæ. Quæ ex liquida fiunt substantia, conficiuntur ex aqua, ex lacte, ex vino, oleo, musto, vel ex plurium rerum decoctione, vel infusione. Quæ ex aquis fiunt, quædam ex dulcibus, quædam ex medicatis fontibus fiunt. Quæ verò medicatæ sunt, vel naturaliter ex fontibus erumpunt, vel sic arte parantur. Sub iis vltimis comprehendemus infusiones, & decoctiones, quæ fiunt iuxta morborum indicationes. Aquæ medicatæ, quæ naturaliter ex fontibus prorumpunt, sunt vel aluminosæ, bituminosæ, nitrosæ, sulphuratæ, salitæ, ferratæ, æreæ, misy, vel calchanto compositæ, vel atramento sutorio. Ex iis quædam è terra prodeunt calidæ, quædam verò frigidæ. Balnea ex vapore orta stuphas vocant, quando scilicet in aliquo loco vapor, seu aër inclusus calefit, vel à parietibus calidis, vel à furno, vel quia ab aqua, vel à vino, vel ab alio liquore vapor eleuatus in loco illo vndique circumsepto continetur. Balnea denique ex cebus solidis constantia frequenter fieri solent ex vinaceis, arena, sale, & frumento.

Balnea præstant tres effectus.

Tria in nostris corporibus faciunt balnea. Primò humores euacuant ex toto corpore: ita Gal. 4. *aphor. com.* 2. vbi balnea calida, præsertim nitrosa, sulfurea, & bituminosa euacuare docet; quæ quia exsiccant nimis, licèt humorem biliosum euacuent, minùs conferunt in tertianis, & febribus ardentibus, quàm aquæ dulces, ex eodem 2. *de arte cur. ad Glauc. cap.* 9. & 14. *methodi, cap.* 7. inter euacuantia balneum constituit: & 13. *methodi*, phlethoram balneo curare docet; balneum enim sudorem mouet, & ex toto corpore humores successione quadam reuocat ad cutem. Secundò intemperiem corrigunt, quapropter balneo aquæ frigidæ, & humidæ corpora calida, & sicca attemperantur, & corpora humida nitrosis, & sulphureis siccantur; atque adeò *lib.* 10. *methodi, cap.* 7. pro hecticis Galenus aquæ dulcis balneum commendat, reprobatque in naturis calidis, & siccis vehementer desiccantia, quæ facilè ducunt ad tabem, vt ipse expertus fuit in quodam ægro 1. *de arte curat. ad Glauconem, loco proximè citato.*

Tertiò balnea ad refectionem maximè conducunt, proptereaque hecticis, & tabidis aquæ dulcis calidæ balnea commendantur à Galeno 10. *method. citato*, & *capite* 10. vbi effectus balnei manifestat; sunt enim plurima balnea ex rebus alimentitiis, à quibus per corporis porositates alimentum fugunt partes; ideóque Hippocrates libro de alimento ait: *Forinsecus alimentum ab extima superficie ad intima peruenit.* Quod si balnea sint solùm ex aqua dulci calida, quæ cùm elementum sit, neque nutrire, neque concoqui valet, quidquid dicant plures, vt Theophrast. Aretæus, Celsus, Cardan. conferre nihilominus potest ad nutritionem, quatenus illo calore vias aperit, vt alimentum faciliùs penetret, & peruadat ad partes; & sua humiditate vias ipsas laxat, siccitatemque remittit, quæ vias strictiores faciebat, ipsas corporis partes condensando. Quia ergo ad alimenti distributionem maximè confert aqua dulcis, ideò Aristoteles 2. *de generat. cap.* 2. inquit, quod aqua omnibus pro alimento est, quem vsum aqua præstare valet, adhuc exteriùs adhibita.

Balnei aquæ dulcis effectus proponuntur.

Ex iis facilè colliges, quod balnea aquæ dulcis verbi gratiâ, omnes hos effectus producere valent; nam si calida sunt, euacuant, & mouent per sudorem, præcipuè si multùm æger in balneo immoreA tur; si verò eorum calor sit tepidus, humectant, & ad nutritionem, & distributionem disponunt; si verò frigida sint, calorem remittunt, licèt ex accidenti illum producant, sicuti calida ex accidenti etiam frigiditatem procreant. Verumtamen cùm huiusmodi effectus fiant maiores, vel minores, aut moderatim, iuxta temporum diuersitatem, & moram, quá ægri in balneo detinentur, meritò diuiditur balneum in longum, breuem, & moderatum.

Balneorum diuisio.

An ante balneum conueniat semper euacuatio humorum.

Rursus antequam ad balneandi vsum deueniamus, notare oportet ex Gal. superiùs citato, quod si causâ nutritionis, vel alicuius intemperiei nudæ corrigendæ, vel lassitudinis, exercitij, vel passionis animæ balneum administratur, non est necesse corpus priùs euacuare; sufficit enim ventris excrementa deponere, & ieiuno ventre balneo se committere, vt statuit Gal. 6. *de sanit. tuenda, cap.* 3. & *lib.* 14. *method. cap.* 16. Quod comprobat Mercat. *lib.* 1. *de recto præsid. artis Med. vsu, cap.* 13. *in consilio circa* [B] *balneorum administrat.* à cibo enim non est lauandum, vt ibi Gal. docet; nam balnei calore, & humiditate pori laxantur, & cibus antequam conficiatur, incoctus distribuitur, magnasque parere potest obstructiones. Hecticis tamen, & his qui contabescunt, ante balnei ingressum lac exhibet Galen. 7. *method. capite* 6. Est enim facilis coctionis, faciléque ad partes ducitur, ad earum nutritionem, & humectationem, præsertim si lac sit asininum, vt ibi Galenus commendat, quod ob eius tenuem substantiam facilè coquitur, & distribuitur: quare dum Galenus cibum interdicit ante balneum, est intelligendus de cibo crassioris substantiæ, & difficilioris distributionis; non verò de cibo tenuis substantiæ, qui si assumatur duabus, aut tribus horis ante balneum, dum balneum ingreditur æger, iam cibus est coctus, & distributioni paratus.

Quibus remediis colitur plenitudo.

Similiter Balneum ante venæ sectionem, & pur-[C]gationem vtile iudicat Galen. 13. *methodi, capite* 7. & *de euacuandi ratione per sangnis missionem, cap.* 10. in plenitudine; nam non semper plenitudo venæ sectione tollitur; sed quandoque inediâ, laboribus, frictionibus, & balneis aufertur. Neque facit contra hoc illius doctrina 7. *aphorismorum, comment.* 46. dum ait: *Nam neque vinum, neque balneum tolerat plethorica dispositio absque maximo detrimento.* Nam ibi erat sermo de oculorum dolore causato ex inflammatione in ipso oculo, cuius humot si balneetur ante venæ sectionem, attenuatur, & balnei calore magis fluit, augetque dolorem; hoc autem non contingit, quando plethorica dispositio est vniuersalis, neque est timor confluxus humoris ad aliquam partem.

Qua occasione plethora est demenda, venæ sectione, vel aliis remediis.

Rogabis tamen, si plenitudo petit sui ablationem, quatenus morbum minatur, quando debet auferri per venæ sectionem potiùs quàm balneo, vel aliis auxiliis à Galeno, & ab omnibus traditis? [D] Huius dubij solutionem non inueni in iis, quæ apud Galenum perlegi, cùm locis suprà traditis solùm dictis remediis hominem ad statum naturalem reducere tentat: & 4. *de ratione vict. in morb. acut. comment.* 19. ait: *Neque etiam plethorica facta syndrome sanguinem semper mittimus, sed & frictione, & balneis multis, & abstinentiâ, quæ tribus, vel quatuor diebus fiat, ad id, quod naturale est, reuocamus.* Ex quibus solùm deducitur, quod plethora vno ex dictis auxiliis auferri potest; non tamen determinat, an sit hoc, vel illud exercendum.

Respondetur, quod sanguinis missio debetur plenitudini magnæ, quæ reperitur in Athletis, quorum habitum (licèt sit summè bonus) soluere statim iubet Hippoc. 1. *aphorismor. textu* 3. cùm enim talis habitus non possit proficere in melius

melius, neceſſe eſt vt incidat in deterius; & quia ex huiuſmodi plethora accidit, quod rumpatur vas, calor ſuffocetur, vel inopinata ſuperueniat mors, vt ait Galen. *in commentar.* ideò cenſeo ſanguinis miſſione talem plethoram eſſe auferendam, neque oportere eam differre, vt indicat illa particula, *ſtatim*, ipſius contextus. Verumtamen dum plenitudo eſt minor, neque talia expectamus incommoda, balneis, laboribus, aut inedia trium vel quatuor dierum detrahi poteſt: quapropter in habitu ſimpliciter bono, qualis eſt, quem plurimi agricolæ habent, non eſt neceſſaria venæ ſectio, etſi plenitudinem habeant; nam in fodienda terra, metendis ſegetibus, & aliis ruralibus laboribus occupati, eorum habitus ad immodicam repletionem non attingit, & dictis laboribus, & exercitiis eorum conſumitur repletio. Neque ex hoc inferas, quod venæ ſectio non conuenit in plenitudine non conſummata, ſed quod non eſt ita neceſſaria, ſicuti in conſummata, cùm poſſit aliter ſine periculo ſolui.

An euacuatio vniuerſalis debeat præcedere balneum.

Cæterùm ſi humores in corpore redundent, eorumque cacochymia adſit, antequam ad balneorum vſum accedamus, priùs ſunt euacuandi venæ ſectione, aut purgatione, & in morbis longis præcipuè; aliter enim diffunduntur humores: & propter iſtam rationem Aëtius *lib. 3. ſerm. 4. cap.* 48. in arthritide balneum commendat, remiſſa iam partium inflammatione. Neque facit contra hoc Galeni dictum *lib. 12. methodi, capit.* 20. dum aſſerit, quod podagrici non ſunt balneandi; nam ibi agit de balneo antequam euacuetur humor, & ſedetur inflammatio; in illius tamen remiſſione denegari non debet, nam licèt aqua dulcis articulos laxet, & calida adhibita attrahat, poteſt tamen balneum fieri ex aquis medicatis, quæ adſtrictionem habeant, & vlteriùs ſuo calore humorem in articulis imbibitum abſumant, ita vt nulla ſequatur noxa ex balnei vſu, ſed potiùs maximè prodeſſe poſſit. Quod autem in morbis his debeat præcedere euacuatio, docet expreſsè Galen. 3. *de ratione victus in morbis acutis, comment. vltimo*, vbi ait: *Sciuerisque in vniuerſum de balneorum viribus, quod ſi non antea euacuato corpore exhibeantur, membris affectis fluxionem pariunt; vacuato autem eo ſi exhibeantur, coctionem iuuant.*

Neque eſt difficile rationem reddere, ſiquidem calore balnei humores diffunduntur, obſtructiones fiunt, & ſi quæ pars eſt debilis, ad illam facilè fluunt; & ſicuti in promouendis ſudoribus, & aliis remediis exercendis, priùs vniuerſalibus vtimur euacuationibus, dum regulariter operamur; ita procedendum etiam in balneorum adminiſtratione, quando ſcilicet adhibentur gratiâ euacuandi, & reſoluendi humores; ſi verò adminiſtrantur ad corrigendam intemperiem, vel ad reficiendum corpus, vt accidit in hecticis, tunc vtique non eſt neceſſe, quod aliqua præcedat euacuatio, vt iam dictum eſt. In febribus etenim, vt in diariis, tranſactâ, aut remiſſâ acceſſione, lauare expedit, ex Galen. 1. *de arte curatiua ad Glauc. capit.* 3. in ardentibus verò febribus, dum ſigna coctionis elucent, balnea conferre ait Galenus, dummodo aliqua pars phlegmone, vel eryſipelate non laboret. Quod ſi fortè febris ardens ortum ducat ex pituita ſalſa putrefacta, ei aduerſatur balneum; nam cùm pituita viſcida, & glutinoſa ſit, nequit reſolui, aut euacuari, ſicuti bilis, vt ipſe Galenus teſtatur 3. *de rat. vict. citat.* Itaque in febribus balnea conueniunt eo modo, quo dictum eſt; in aliis verò morbis ſine febre, præcipuè longis, vt in paralyſi, tremore, conuulſione, lichene, arthritide, ſcabie, elephantiaſi, & lepra, & aliis huiuſmodi, balnea conueniunt, dum alia remedia non ſufficiunt; nam poſt omne remediorum genus fruſtrà tentatum, ad balneationes, tanquam ad ſupremam, & ſacram anchoram confugiunt Medici, vt ait Runerius Solenandrus *libro de caloris fontium cauſis, capite* 1. nam magnos, diuturnos, & iam deſperatos à Medicis morbos curant; quapropter non mirum, ſi antiquitus fontes fuiſſent ſacri dicti, quos Diis conſecrârunt, illiſque Diuorum nomina impoſuerunt, quia illi ſunt variis, & diuerſis facultatibus præditi, de quibus latè egit Plinius *libro 31. natur. hiſtor. capite 2. & ſequentibus*, quorum aquæ interiùs aſſumptæ, vel exteriùs admotæ, ferè omnes propellunt morbos, ſi debitè adminiſtrentur, & eorum aquæ eligantur, quæ morbo curando oppoſitam habeant facultatem; neque indiſcriminatim eis eſt vtendum, ſed cognita priùs morbi naturâ, & causâ; inueſtigataque aquæ naturâ, & proprietate, quâ conſtat ad morbum debellandum, eam applicare debemus; ſic enim ſi rectè applicentur, conuenire poſſunt omni ſexui, ætati cuique, & temperaturæ, & ferè omni morbo; quod non conceditur aliis remediis, vt ſanguinis miſſioni, quam reformidant Medici in pueris, & ſenibus.

Quibus morbis balneum non conueniat.

Sed quia ſunt aliqui morbi, qui vſu balnei aquæ dulcis ingrauеſcunt, ne error committatur, eos in medium adducere viſum eſt, eoſque refert Hip. 3. *de rat. vict. text.* 59. qui enim ſolutam aluum, & plus iuſto humidiorem habent, non ſunt lauandi; nam ſupprimitur venter, & ad vniuerſum corpus reuellitur humor, & maius ſequitur detrimentum, vt ait Galen. *in com.* Neque ſunt lauandi qui magis quàm decet ventrem adſtrictum habent; ſed priùs fæces ſiccæ ſunt deponendæ. Neque cibum faſtidientes, aut vires languidas habentes balneum ferre poſſunt, neque qui biliosa eructant, facilè enim incidunt in ſyncopem, ſeu virium iacturam; neque lauabimus caput iis, quibus ſanguis immodicè è naribus fluit, vehementiùs enim fluet; lauabimus tamen, ſi non erumpat, aut erumpat parum, dum erumpere deberet. Interdicitur etiam balneum in oculorum doloribus, dum à flatibus fiunt, cum humorum in capite exiſtentium, vel ad caput fluentium prauitate; nam flatus augentur, & dolor fortior excitatur, ex Galen. 4. *de rat. vict. comm.* 42. Similiter ſi aliqua pars princeps languida ſit, balneo offenditur; nam humor liquatus confluit ad illam, læditque etiam vulneratos neruos, & aliarum partium vlcera; talia enim exſiccari deſiderant, ex Galen. 2. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 1.

Balneum non eſt vtile ad luem gallicam.

Hæc omnia eò tendunt, vt ſciamus, an balneum prodeſſe poſſit his, qui Gallica lue ſunt infecti, vel ſine periculo adhiberi poſſit in præſentia morbi gallici, pro curatione alterius morbi balneum poſtulantis. Circa primum, vt certum teneo, quod balneum neutiquam conferre valet ad huius morbi ablationem, ſiquidem alexiteriam virtutem habere debet, quam non experimur in balneo, ſiue ſit aquæ dulcis, ſiue alterius aquæ naturalis; nam licèt balneum ſulphureum v. g. moueat humorem per ſudorem, & illum exſiccet, & abſumat, nihilominus non opponitur qualitati occultæ, in qua lues gallica conſiſtit; atque adeò licèt detrahat materiam morbificam, non tamen morbum deſtruit Gallicum. Ex quo infero, quod propter iſtam rationem, ex Medicis pauci huius remedij fecerunt mentionem. Mercatus tamen *lib. 2. de morbo gallico, capit.* 1. corpus gallicatum balneo aquæ dulcis committit, quo ab æſtu & ſqualore, & feruore inſtauretur, præſertim ſi poſt exactam luis curationem corpus calidum, & ſiccum ſuperfuerit; ſic enim

attempera

attemperatur, & ad statum naturalem deducitur. Zacutus in hoc casu balneum aquæ dulcis admittit, in reliquis reprobat; nam laxat, humectat, dolores exacerbat à flatulento, & frigido humore ortos; offendit vlcera, tophos, tumores, nodosque resolutioni contumaces reddit. Ego addo, quod si aliter intemperies calida, & sicca emendari potest, tale lauacrum non est admittendum, ob inconuenientia ab isto Authore proposita.

An balneum sit vtile in morbis complicatis cum lue gallica. Magis solutu difficile est secundum dubium, videlicet an lauacrum possit adhiberi pro curatione alterius morbi, paralysis verbi gratiâ, aut arthritidis, dum adest simul luis gallicæ complicatio. Certum enim est, quod sunt plures morbi hoc auxilium expetentes, sine quo curari nequeunt; illud tamen reformidant plures Medici, nescio quo timore ducti; inquiunt enim, quod plures, qui balneis se committeruot, morbo hoc affecti perierunt; huius tamen euentus causam ignorant, seque accinguot obseruationi, & experimento quotidiano; sæpe enim B plus valet obseruatio, quàm ratio. Sed ne ratio deficiat, qua eorum fulciatur sententia, dici potest, quod morbus gallicus ab humoribus salsuginosis ortum ducit; balnea verò habent etiam nitrosam, & salsam qualitatem: quapropter inflammant iecur, vlcera exacerbant, virulentam gonorrhœam commouent, & vrinæ ardorem, talpas, & nodos indurant, resolutis eorum partibus tenuioribus: quæ omnia sunt euitanda. Neque bonum esse potest, vnum demendo morbum, alios excitare grauiores; nam vt alibi diximus ex Ouidio, curando fieri quædam maiora videmus vulnera, quæ melius non tetigisse fuisset. Quia ergo tot succrescunt mala ex balneorum vsu in præsentia morbi Gallici, ex quibus sequi solet mors, ideò sunt fugienda, imò increpandi Medici, qui ægros hortantur ad balnea.

Statuitur conclusio affirmans. Sanè in re adeò difficili, quid sentiam, breuiter referam, neque contradicendi animus me cogit, C sed ipsa ductus ratione suadeor. Dico ergo, quod balnea naturalia, qualia sunt Ledesinæ balnea, quibus vtimur in nostra Prouincia, vrpore magis nobis vicina, & salutaria, si debitè administrentur, neutiquam nocere possunt gallica lue affectis, dum aliis morbis est complicata, qui aliter curari nequeunt. Hæc sententia authoritatibus non potest comprobari, rationibus tamen stabiliri potest. Nam in primis huiusmodi balnea euacuant humores, à quibus pendent morbi illi, qui etiam sunt affectioni gallicæ communes. Ex quorum euacuatione, tam morbus gallicos, quàm reliqui morbi minuuntur. Secundò sudores, qui debentur hoc morbo affectis, balneis facilè erumpunt, nec minùs benè euacuatur materia sudoris per balneum, quàm decocto sparzæ parellæ, ligni guaiaci, & radicis chinæ; solùm enim huiusmodi decoctum præter sudorem habet vim destruendi qualitatem gallicam, quæ non conceditur balneo; non tamen ex hoc infertur, D quod balneum lædit. Tertiò, nam si læderet, maximè laxando membra, & gonorrhœam virulentam, aut vrinæ ardorem, vel renum, & iecoris intemperiem producendo, vt pro contrariorum sententia insinuauimus. Hæc omnia non obstant; nam cùm huiusmodi balnea habeant sulphuream naturam, & potestate sicca, & calida sint, potiùs membra confirmant, quàm laxant. Neque debemus timere ardorem vrinæ, vel alia ab istis Authoribus proposita; siquidem non cuicumque temperaturæ conueniunt, si enim homo esset naturâ calidus, & siccus, gracilisque, abundaret etiam humoribus biliosis, nemo sanæ mentis compos balnea consuleret; supponimus enim debitam eorum administrationem, & quod indicatio non solùm su-

A mitur à morbo, sed etiam à natura. Huic maximè repugnat balneum, quod propterea fugiendum; aliter enim sequerentur incommoda allata. Neque quia plures hac lue infecti in balneis moriuntur, debemus fugere hoc auxilium; nam pereunt plures, quia ingrediuntur balneum dum maximè debiles existunt, vel habent vlcera, & tumores, & sunt in tertia, vel quarta specie morbi gallici constituti; quo tempore aliis auxiliis egent, quæ directè opponantur huic morbo, quia vrget necessitas curandi illum; ex quorum defectu in balneo pereunt. At verò si vires constent, & æger sit in prima, vel secunda specie morbi huius, non tamen sit nimis squalidus, aut biliosus, abundetque humoribus crassis, & frigidis, à quibus frequenter morbi chronici excitantur, & consequenter morbus hic, neutiquam repugnabit balnei ingressui, imò potiùs consulendus erit, cùm aliter morbi gallicum morbum concomitantes auferri nequeant.

Dubitatur tamen, an post vnctionem ex Mercurio possit conferre balneum? Respondeo, quòd vno anno transacto ab vnctione, si cogit necessitas, ratione alterius morbi potest æger balneari: ita sentit Ioannes Bapt. de Alfiano *in suo tract. de vsu balneorum*; non tamen reddit rationem: desumi tamen potest ex natura hydrargyri, quod ad intima penetrat, & in abditis corporis partibus diuisum in minima per longum tempus occluditur, lentéque, & paulatim operatur; cuius operatio aliis remediis non est perturbanda, nisi post multum tempus. Accedit ad hoc, quod post vnctionem non conuenit balneum, neque ante illam, ratione morbi gallici: quare nunquam balneum ex mineralibus, de quo loquor, post vnctionem administratur, nisi morbus aliquis longus superueniat, qui tale expostulet auxilium, quod neque statim, nisi post alia multa exhibetur, ad quæ temporis plurimùm requiritur. *An post vnctionem ex hydrargyro conueniat balneum.*

OBSERVATIO V.

De ægroto affectione dicta noli me tangere, *laborante, qui curatus fuit puluere cancri fluuialis vsti.*

QVidam ægrotus habebat in tota facie vlcus cancrosum cutem, & ei subiectam carnem depascens, ægrotumque deformem, & aspectu horribilem reddens. Ille igitur cùm salutis spem ferè ademptam habuisset, & omnium remediorum pericula subiret, tandem ad me peruenit, rogans vt illi essem auxilio; quem cùm vidissem tali languore, imò & angore oppressum, mei viscera ad miserationem erga illum ipse facilè commouit, excogitauique, quod vnum remedium restabat faciendum, quo forsan ab illo immani cruciatu posset liberari, iussique capere cancros fluuiales, eosque mittere in ollam æream, & in furno ignito concremare, quousque in puluerem facilè redigerentur, illumque puluerem, seu cinerem spargere per totum vlcus, quo crusta quadam obducta, deindeque cadenta, totum vlcus apparuit mundum, ac denique curatum fuit sicuti & reliqua vlcera, ægro incolumi manente, non sine magna omnium admiratione. *Propositus casus.*

ANNOTATIO.

AD cuiusque morbi curationem oportet priùs eius indagare naturam, illiusque referre causas; quibus cognitis, restat deinde cognoscere, *Officium medici proponitur.*

an morbus illam suscipiat curationem, vel non; nam ad Medicum spectat *morbos curare, eorum vehementes impetus obtundere, & eorum, qui à natura victi sunt, curationem non aggredi, cùm in confesso sit, quod medicina eos sanare non valet*, vt docet Hippocrates *lib. de arte*. Inter morbos, qui difficulter curantur, cancrus locum habet, quem circa illios initia sæpè sanauit Gal. vt ipse testatur *libr. 2. de arte curat. ad Glauc. cap.* 10. sed vbi in molem insignem satis euectus est, nemo sine manus opere potuit curare: quod si occultus sit, curationem non admittit. *Curatus enim citiùs interficit; non curatus verò, longius tempus perdurat*, ex Hippocrate 6. *aphorism. text.* 38. quæ omnia quam veritatem habeant, in sequentibus dicemus.

Cancer quid sit. Est igitur cancer tumor durus, inæqualis, rotundus, venusus, hoc est venas habens in circuitu turgidas, & eleuatas, ad liuorem, seu fuscum tendens, perpetuò dulore mordenti, seu acri affligens, calidus, & breuiter accrescens, ab atra bile procedens. Hæc cancri descriptio quidquid in cancro continetur: complectitur, vt in explicatione illius innotescet; est enim tumor, in quo conuenit cum aliis tumoribus; tumor igitur vicem generis gerit. Reliqua in definitione posita eum ab alus differre faciunt. Dicitur durus, quia procedit ab humore crasso, qui per vstionem resolutis tenuioribus partibus fit crassus, & durus remanet, imò & inæqualis cernitur, quia imbibitur inæqualiter in partibus, vbi elucet, in quibos rotunditatem seruare solet; non tamen hoc ita verum est, vt non percipiatur vel longus, vel latus, vt sæpè experti fuimus. Est insuper venis tumidis plenus, quia humor eius materiâ replet eas. Apparet in colore fuscus, vel liuidus, quia humor talem habet colorem. Continuò cruciat, & dolet, ob illius mordacitatem. Sentitur calidus, quia humor habet partes subtiles calidas, quæ partes viuentis alterant. Breuiter accrescit frequenter, quia humor facilè irritat, & transmittitur ex venis, vel aliis partibus ad ipsam partem tumore affectam. Ab atra procedit bile, nomine cuius non intelligimus melancholiam naturalem; nam ex hac potiùs tumor, qui scirrhus dicitur, fit, ex Galen. 14. *method.* sed atram bilem ex vstione, vel putredine prodeuntem. Sed quia *lib. de atra bile*, Galenus asserit, quod atra bilis fit vel ex bile, vel ex melancholia, ideò censendum est, quod tumor hic fit ex atra bile ab vtroque humore genita.

Cancer an fiat ex sanguine adusto. Dubitabis tamen; nam non implicat, quod sanguis quartus humor per adustionem, amissis subtilioribus partibus, remanentibusque crassioribus, si in partem decumbat, ibi tumorem durum cum conditionibus allatis efficiat: ergo sicuti cancer fit ax bile, & melancholia per adustionem, ita fieri debet ex sanguine.

Respondetur cum Galen. *eodem lib. de atra bile*, quod sicuti ex sanguine non fit atra bilis, licèt succendatur, sed sanguis manet in confinio illius, sic tumor ex sanguine torrido ortus non potest dici cancer, sed tumor in confinio cancri; redolet enim cancri naturam, non tamen absolutè est cancer; habet enim sanguis ille, licèt torridos, benigniora, & mitiora accidentia, quàm quælibet atræ bilis species; ac per consequens tumor à sanguine ortus benignior est tumore ab atra bile prodeunte; non tamen implicat, quod reductiuè ponatur in eodem prædicamento.

Cancer dum fieri incipit, non facilè discernitur ab aliis tumoribus. Quamuis hæc signa facilè in huius morbi cognitionem deuenire faciant, vtpotè lippis, & tonsoribus nota; non tamen omnia semper hunc comitantur tumorem; nam in principio ita exiguus apparere solet, vt ciceris, vel fabæ magnitudinem

A non æquet, vt docet Galenus 14. *method. cit. cap.* 9. quo tempore difficillimè cognoscitur. Sicuti enim stirpes, dum è terra exeunt, non nisi à peritis agricolis cognoscuntur, non mirum si dum incipit cancer, solùm à Doctoribus, & in arte exercitatis cognoscatur, quo casu sentiri solet in parte tumor paruus cum dolore pungenti, & ardore; reliqua autem signa non statim apparent, breui tamen tempore superueniunt, & facilè huius tumoris naturam manifestant.

Cancer cur ita dictus? Hanc appellationem huic morbo indiderunt, à cancro aquatico animali sumpta similitudine; tum quia circa hunc implentur venæ, & intenduntur, quæ similitudinem habent cum pedibus cancri animalis: tum quia difficillimè euellitur à partibus, quibus adhæret, sicuti alter loco, quem semel apprehendit, pertinaciter hæret. Denique quia proprietate quadam cancer aquaticus cancerum tumorem curat, & in colore vnus alteri assimilatur.

Cancer varia sortitur nomina. Hic tumor varias accipit appellationes, etiam iuxta B partium, quibus innascitur, differentiam, quas ei imposuerunt Barbari, & cum eis Guido: dum enim faciem apprehendit, noli me tangere dicitur, in naribus polypus, in cruribus lupia, in cauitate naturali cingulum, in mammis generali nomine cancer, Hispanè *Zaratam* vocitatur.

Cancer vel sit vlceratus, vel non vlceratus. In quacumque existat parte, dupliciter fieri potest; exulcerans, & non exulceratus. De non vlcerato cancro signa tradidimus. In vlcerato tamen, præter signa cancro non vlcerato conuenientia, vlcera erodentia, ac inæqualia conspiciuntur, magna ex parte sordida, labris prætumidis, aspectu horrenda, fæculenta, liuida, interdum rubra, & cruenta apparent, à quibus continuò manat sanies tenuis, aquosa, nigra, aut fulua, & grauiter olens. Ita Paulus, Auic. & omnes, qui rem chirurgicam agunt.

Cancri causa. Vtriusque cancri causam coniunctam diximus esse atram bilem, hac tamen adhibitâ differentiâ, quod C cancrus non vlceratus fit frequenter ab atra bile ex melancholia genita; vlceratus verò fit ab atra bile ab humore bilioso procreata, quæ cùm magis mordax sit, citiùs exulcerat, quàm atra bilis ex melancholia: ita Auic. Albucas. & ferè omnes. Antecedens causa est humor, qui ad partem fluit antequam in ipsa colligatur. Occasionalis, seu manifesta est quidquid præstat occasionem ad huius humoris prolem, vt alimenta crassa, & salita, & animi passiones, præsertim timor, & tristitia, & hæmorrhoïdum, & menstruorum suppressio, & alia, quæ ab Authoribus proponuntur, quæ analogiam habent cum humoribus adductis. *Pars affecta in cancro.* Partes, quæ hoc morbo afficiuntur, sunt plures in nostris corporibus, abditæ quædam, & aliæ manifestæ, præcipuè in mulieribus mammæ, & loca muliebria, ex Paulo.

Cancri difficillimè curantur. Cancri qui sunt in partibus profundioribus, vel non apparentes, quos occultos vocat Hipp. non curantur, hoc est radicitùs euelli nequeunt, neque ad D sanitatem perduci; benè tamen aliter illis prouidere possumus, molliter eos tractando, vt sic vitam cum minori incommodo transigere valeant. Occultos etiam esse dicit Galenus eos cancros, qui sunt sine vlceratione, ex quibus qui in summa corporis parte hærent, tantum curantur radicitus, quos possumus vnà cum radicibus, hoc est venis sanguine melancholico distentis resecare; si verò nimis fixi, & adhærentes sint, siue vlcerati, vel non exulcerati permaneant, eos huiusmodi curatione attingere non oportet. Lege Gal. 6. *aphorism. comment.* 38. Qui ergo cancrum in palato, in sede, & in sinu muliebri constitutum vel vsserunt, vel secuerunt, non potuerunt vlcera ad cicatricem perducere, & homines in curatione afflictos, ac maceratos vsque ad mortem deuulerunt, vt eodem loco testatur Galen.

§. I.

§. I.

Non vlcerati cancri curatio traditur.

His præuisis oportet iam ad curationem deueni-re; sed quia vlcerato cancro, & non vlcerato quædam remedia adaptantur, alia verò vni, & non alteri; ideò vt meliùs perficiatur vtriusque curatio, de quolibet seorsim sermonem instituam, initium sumens à cancri non vlcerati curatione. In primis debemus victum instituere, ei offerendo cibos boni succi, qui sanguinem laudabilem gignant, vt in aliis affectibus melancholicis traditum est, cuitabi-musque ea edulia, & alia, quæ humorem crassum, & melancholicum procreant. Quod si aliqua euacuatio sit suppressa, eam reuocare tentabimus. Deinde causam antecedentem euacuare studebimus, tam sanguinis missione, quàm expurgatione. Sed quia humor adustus quotidie, & paulatim accrescit, ex consilio Galeni paulatim, seu per interualla est euacuandus epithymo, vel senna in sero lactis caprini infusis. Mox ad auxilia particularia deuenire cogit vrgentiæ ratio.

An in cancro repellentia sint ex vsu. Quæ in principio repellentia debent esse, non tamen debilia, nec nimis fortia, sed moderata; & idem statuo de resoluentibus. Nam si repellentia sunt debilia, neque partem roborant, neque humorem fluentem ad illam sistunt; si verò sint fortia, ipsum humorem incrassant, & magis contumacem reddunt. Oportet ergo, vt sint moderata, quæ quidem in principio conueniunt, quando scilicet humor fluere incipit. Resoluentia verò debilia non possunt vincere humorem istum terrestrem, qui ob suam crassitiem non facilè obedit calori resoluenti. Fortiora verò magis tumorem indurant subtiliores humoris partes dissipando, & reliquas remanentes crassiores reddendo. Oportet ergo, vt inter moderatè resoluentia reponantur. Neque contra haec doctrinam facit, quod repellentia non conueniunt, dum humores crassi, & venenosi in aliquam partem decumbunt, qui repellentium vsu detinentur, & magis incrassantur. Huiusmodi sunt humores attabiliarij, qui cancro materiam præstant. Quod si circa partem principem iste tumor habet originem, neutiquam repellentia adhibentur: quod præceptum vt inuiolabile obseruant Practici. Respondeo, quod propter istas rationes admonet Galenus repellentia moderata, quæ suâ frigiditate calorem remittunt, & mordacitatem, & dolorem sedant. Si verò humor sufficienter sit euacuatus, resoluentia sunt ex vsu: quod si tantùm mediocris præcessit purgatio, digerentia repellentibus sunt admiscenda. Laudat ergo Galenus in principio materiam ex vstis, & lotis metallis, & quæ ex eis componuntur, quæ ad sanandos incipientes cancros magnam vim habent, prohibentque augeri maiores, impediuntque eorum exulcerationem, vt ait Auic. Inter quæ commendatur succus solani, vel plantaginis, aut consolidæ per se, vel cum puluere pompholigos: neque erit abs re ipsum succum priùs agitare in mortario plumbeo, vt plumbi vires comparet. Ad idem valet vnguentum pompholigos, aut quod ex chalcite sit, quod alij diapalmam vocant. Plumbi lamina supra cancrum strictè ligata maximè confert; habet enim plumbum magnam vim contra hunc morbum, vt testatur Gal. 9. *simpl.* de plumbo agens. Quod si dicta lamina plumbea illiniatur mercurij vnguento, fortiùs operabitur.

Cancer curatur vnguento mercurij. Neque erit præter rationem ipsum tumorem inungere fortiter eodem vnguento mercurij; si enim merentius habet vim curandi strumas, & eo vtitur Ambrosius Paræus ad hunc finem, tollitque tumores scirrhosos, vt quotidie experimur in lue gallica affectis, poterit quidem idemmet auxilium applicari pro cancri curatione. Theodoricus ad hunc morbum vnguentum format, quod etiam adducitur à Ioanne Tagautio *lib.* 1. *de tumoribus*, *cap.* 15. & à Caluo Valentino *lib.* 2. *cap.* 25. quod sic se habet. ℞. olei rosati omphac. ℥. v. succi granorum rubrorum solani ℥. iiij. cerusæ lotæ ℥. ij. plumbi vsti, & loti, pompholigos, ana ℥. j. ß. fiat vnguentum ex arte. Quod si in mortario plumbeo, & specillo plumbeo agitetur, efficacius erit. Ego sæpe vsus fui medicamento quodam Apollonij, quod refert Gal. 1. *de composit. medicam. sec. locos*, quod licèt conferat ad manantia capitis vlcera, maximè prodesse soler etiam ad cancros incipientes, vt Galen. testatur, sicque describitur. ℞. olei rosati omphacini heminam, idest ℔. j. & ℥. iij. infunde in pilam plumbeam tantisper, deinde sub sole pistillo plumbeo agitetur donec crassescat, nigrescatque, adeò vt plumbi colorem referat; deinde adde lythargyrij, & cerusæ, ana ℥. iij. & commisceantur ita vt fiat vnguentum: quod si ei, dum agitatur oleum, admisceas succum solani, optimum erit. Vnguentum etiam ex ranis traditum à Danza vtile censetur. Ad idem valet emplastrum ex carne limacum contusa in mortario plumbeo, cum pauco aceti, & puluere tuthiæ præp. & plumbo vsto, & loto. Cancrorum fluuialium caro contusa in mortario plumbeo laudatur ab Auic. hæc enim tollit eius incrementum, & ipsum minuit. Aqua stillatitia eorumdem cancrorum vtilis censetur, si ea panni madefiant, & supra partem affectam applicentur; iis etenim solent cancri minui, & auferri, impedirique eorum incrementum, & exulceratio.

§. II.

Cancri in vlcerationem tendentis curatio.

Verumtamen si dictis auxiliis, & aliis cancer non auferatur, sed potiùs in exulcerationem tendat, cognoscitur ex doloris intensione, punctione, & vehementi ardore, & quod tumor in mollitiem abit. Quo tempore non oportet ampliùs expectare, sed ad operationem manualem deuenire, & cancrum protinus exstirpare eo modo, quo ab Authoribus traditur, in cuius detractione consule peritum Chirurgum. At si absconditus sit, altasve egerit radices, nimisque fixus, & adhærens sit partibus principibus, ita vt extrahi nequeat, vt in sinu muliebri, inguinibus, in labris, naribus, facie, iugulo, & intestinis, & sede, neutiquam attingendus est; nam ex tali curatione omnes facilè pereunt; sed blandè, & molliter est tractandus, aliter enim irritatur, & ad deteriorem statum deuenit; proptereaque existimo, quod hoc nomen *noli me tangere*, illi adaptatur, quia scilicet ex remediorum fortium adhæsu magis ingrauescit; tunc etenim cohibere oportet exulcerationem, ei admouendo solani, vel plantag. succum, vt mordacitas humoris mitigetur. At si dolor vehemens sit, succo solani opij grana quatuor admiscebis, aliisque auxiliis suprà traditis vteris, eis addendo, si dolor infestet, aliquid seminis papau. albi, vel iuschiami, aut opij parum.

Cancri iam vlcerati curatio. Si verò vlceratus fiat cancer, adhibito vitæ regimine, & sufficienter antecedenti causa euacuata, eo modo, quo dictum est, si potest æger abscissionem, & vstionem ferre sine periculo, statim operatione manuali est separandus eo modo, quo docet Paul. *lib.* 6. & Gal. 14. *meth c.* 19. per hæc verba: *Caterùm si quando cancrum per chirurgiã curare audebis, cæpisse quidem ab euacuan*

euacuando per purgationem melancolicho humore oportebit. Vbi verò totum, quod vitiatum est, prorsus exciderit sic, vt nulla superstit radix, sine effluere sanguinem, nec properè eum inhibebis, imò premendo potius vicinas partes exprimes ex iis crassiorem sanguinem, mox aliis vlceribus similiter curabis. Sed quia neque facilè sanguis sistitur, neque ex toto humor exprimitur, ideò Vigo, Guido, & alij ferè omnes consulunt ferramentis igni flagrantibus locum adurere, deinde crustâ decisâ, remediis ad hoc conuenientibus vlcus est curandum. Quod si æger vstionem reformidet, Guido, Tagautius, & alij laudant arsenicum sublimatum; hoc, inquit Theodoricus, esthiomenum, cancrum, lupum, fistulam, & alios pessimos morbos prima die detrahit, & exstirpat. Sed quia ex illius vstione facilè inflammantur partes circumiacentes, hoc incommodum vitabis, si ipsum carcinoma defensiuo boli armeni, vel aliis refrigerantibus accinxeris. Crustâ denique inductâ, quæ intra triduum confirmari solet, dolor sedandus, & crustæ casus procurandus, vlcus vt reliqua vlcera caua curandum est.

Si verò extrahi, & absciodi non potest, propter causas superiùs adductas, vel ob ægri timorem, vel debilitatem, aut quia extrema hæc remedia ferre nequit, post victus institutionem, & humoris adusti paulatim factam euacuationem, euacuationumque supressarum reuocationem, loco affecto imponenda sunt remedia, quæ partem firment, dolorem leniant, refrigerent, exsiccent, & abstergant, qualia sunt quæ suprà descripsimus pro cancro non vlcerato, quibus tuetur æger plurimùm. Veruntamen cum sæpè iis, & aliis remediis non consanescat, ad tollendam carnem, & absumendas humiditates ichorosas, & abstergendum quammaximè iuuat puluis præcipitatus Ioannis de Vigo, toties ab ipso laudatus, qui admisceri solet vnguento albo, quo curatum fuit vlcus cancrosum in facie cuiusdam nobilis ægri. Idem facit etiam vnguentum rubeum dictum, post cuius vsum vlcere mundificato, incarnantibus, & agglutinantibus est vtendum.

Cancri fluuialis cinis maximè vtilis in cancri vlcerati curatione. Hæc, & alia plurima adhibita fuere ægroto, cuius narrauimus historiam, quibus quotidie deteriùs se habebat, crescebatque vlcus ita, vt fermè totam occuparet faciem, præcipuè tamen labia corripiebat. In illius ergo subsidium vocatus fui, & cum non restaret aliud faciendum præter applicationem pulueris cancri fluuialis vsti, quem laudant Paulus, Galenus, Auicenna, & omnes Chirurgi, legissemque historiam, quam refert Lacuna *lib. 2. in Diosc. cap.* 10. de quodam nobili viro Lusitano, qui cùm pateretur vlcus cancrosum in ventre, quod aliis remediis vinci non potuit, vt in re desperata iussit supra vlcus iniicere puluerem cancri concremati, quo per noctem fuit genita crusta dura, & nigra, quæ secum attulit totam carnem corruptam, & infectam, ita vt vlcus mundum totaliter redderetur, quod facilè post sarcoticorum vsum ad sanitatem fuit deductum. Ideò hac obseruatione, & aliorum authoritate commotus proposui remedium: illud Chirurgus amplectitur, eoque vtens, vlcus depascens fuit mundificatum, & sanies ab eo emanans fuit consumpta, breuique tempore quasi è tumulo æger fuit translatus ad vitam.

Neque hoc remedium propono vt Authoribus ignotum, cùm de eo mentionem faciant omnes; sed potiùs vt increpem Chirurgos, & Medicos, qui veluti immemores huius salutaris remedij toties ab Authoribus laudati, in tanta mali sæuitie eo non vtuntur, cùm nec sit difficile illud inuenire, concremare, & applicare.

OBSERVATIO VI.

De Domino D. Balthasare de Buitrago, Olmetensi, Sancti Iacobi Ensis stemmate suffulto, lue gallica infecto, paralysi tentato, & difficili laborante respiratione, qui ex Medicorum timore circa vnius remedij admotionem suffocatus periit.

Casus fingum. HIc nobilis vir, cuius proponere historiam est nobis in animo, nondum suæ ætatis quadragesimum attingebat annum, qui per moltos annos, ab adolescentia scilicet, pati cœpit luem gallicam, in cuius subsidium non semel, sed bis vehementer sudauit, accepta potione ex smilace aspera, & ligno guaiaco; non tamen ab vsu venereo cum muliere infecta se abstinuit, atque adeò pati cœpit distillationem capitis ad pectus, ita vt in raucedinem, & difficilem respirationem caderet, in faucibusque persensit vlcus sordidum, neque hoc solùm, sed patiebatur continuò gonorrhœam virulentam, cui tractu temporis superuenit torpor, & tremor brachij dextri, ita vt timeret incidere in paralysim; remediis tamen admotis ab vlcere, & paralysi imminenti, & torpore præsenti, imò & à gonorrhœa liberatus fuit; remansit tamen cum affectione gallica, & capitis in pectus distillatione; & quia humor distillans erat crassus, partibus, seu instrumentis respirationis adhærens, imminebatque suffocationis periculum, peruenit ad nos consilium petens, ne incideret in extremas angustias suffocationis. Conuocatis ergo Medicis, & de re habito consilio, fuit consultum, vt ei aperirentur fontanellæ duæ, vna in crure dextro, altera in brachio sinistro; & omissis aliis remediis, fuit controuersum, an esset conueniens hunc nobilem virum vngere mercurij vnguento: neque deficiebant rationes, & fundamenta pro vtraque parte; tamen quia vnguentum ex mercurio mouet per sputum, humoresque ad pectus ducere solet, me solum repugnante, & tale remedium admittente, omnes vnanimiter reformidarunt vnguenti mercurij vsum, affirmabantque citiùs ex illius administratione suffocari posse, iusseruntque ægrum purgare per epicrasim, & ei offerre bechica medicamenta, inscindentia scilicet, & attenuantia, vt humor in bronchiis asperæ arteriæ, & in pulmone imbibitus tussi, & per sputum eiiceretur; apposueruntque emplastrum centauræ, & betonicæ in capite, vt humor ad extra reuocaretur: nihil tamen commodi his, & aliis remediis percipiebat miserrimus æger, sed quotidie illius respiratio difficilior apparebat, quo magis timebant mercurij vnctionem, composueruntque vt melius exspueret, syrupum de herba nicotiana, quæ maximè prodest asthmaticis, & pectoris affectibus, quo maximam pituitæ quantitatem eiiciebat, & ad leuandum caput, & pectus per os eiusdem herbæ fumum accipiebat, neque his leuiùs se habebat. Peruenerunt etiam ad sudationes, quæ conducere videbantur his affectionibus; nihil tamen commodi persentiebat. Cognoscens ergo ipse æger, quod his, & aliis auxiliis debilior reddebatur, petiit à nobis institutionem circa ea, quæ obseruare deberet, & in propriam domum reuersus, breui tempore suffocatus periit.

ANNOTATIO.

Timor est de malo arduo futuro. PRudentis consilij est timere illud, quod malum arduum est, cui difficilè resistere possumus: neque huiusmodi timiditas est, de qua agit Hippoc. *lib.*

lib. de legibus, dum ait, quod timiditas impotentiam artificis ostendit; hæc enim desidiâ, & otio fit, de qua Seneca *in Troade* ait: *Miserrimum est timere, cum speres nihil.* Leuiùs solet timere, qui propriùs timet: at nostri Medici vehementer assiduis studiis occupati, non sine ratione malos euentus timent, qui etsi secundùm rationem eueniant, eorum errori adscribuntur: quare ægri huius mortem præcauentes ob motum humorum, quem facit mercurius ad pectus, si eo illineretur æger; noluerunt eum mercurio inungere, sed potius prognosticis relinquere, aliterque quantùm possibile fuisset, illius vitam prolongare alia adhibendo remedia: timebant quidem infamare remedium, quod multis fuerit saluti, simulque timebant istis tale remedium in opprobrium verti. At ego cùm nullam spem salutis ægrotantis haberem, nisi tale exerceretur remedium, contrarium amplexus fui, non temeritate ductus, quæ est defectus consilij, & imprudentiæ species, & quædam præcipitatio; sed potiùs audacia commotus in vera ratione fundata; audaces etenim non modò fortuna adiuuat, vt est in veteri prouerbio, sed multò magis ratio, vt ait Cicero *Tusc.* 2. Audentes Deus ipse iuuat. *Audebimus vltima*, dixit Ouidius 10. *metamor.* Perpendamus igitur rationes, & fundamenta, quibus tam vna, quàm altera sententia fuit stabilita. Qui enim asserebant, esse valde periculo plenum, ægrum inungere vnguento mercurij, dum asthmate premeretur, procedebant sic. Primò, nam mercurius mouet humores ad pectus, ex quorum motione adauctâ fluxione suffocaretur citiùs. Secundò id comprobat Gal. 13. *methodi*, c. 11. vbi asserit quod longissimè à tentata fluxione parte, quod redundat reuellere, nequaquam ad eam trahere conuenit. Idem Auic. *fen.* 3. *lib.* 4. *tract.* 1. c. 3. tertiò; nam hydrargyros neruos maximè lædit, vt probat Lac. *super* 5. *lib. Diosc.* c. 69. quod experimur in iis, quibus imponitur pœna fodendi in mineris hydrargyri, qui si viui exeunt, sunt in continuo tremore, neque quiescere possunt: hoc autem nascitur ex læsione instrumentorum motui inseruientium; quapropter si musculi, & nerui pectus mouentes offenderentur ex mercurij applicatione, maior quàm antea noxa perciperetur. Quartò, licèt verum esset, quod hic nobilis æger esset lue gallica infectus, non tamen in illo magnum aliquod apparebat vestigium, quod hoc tam magnum indicaret remedium; nam neque vlcera, neque tumores, neque alias habebat fœditates, quibus hoc remedium congruere posset. Vltimò, nam hic æger erat tentatus paralysi, vel torpore, saltem in brachio dextro, qui cùm sit affectio ad neruos attinens, non bene curatur cum hydrargyro, qui maximè neruis officit. His suasi rationibus malum euentum timentes, iudicarunt neutiquam esse vtendum hoc remedio, sed aliis remediis, euacuationibus scilicet per epicrasim, & auxiliis sputum mouentibus, imò & sudorificis morbum debellare tentarunt.

Temeritas quid sit, & audacia.

Mercurius an moueat humores ad pectus.

Visa fuit mihi contraria sententia tutior; nam vt inquit Hipp. *lib. de loc. in homine*, cùm morbus periculosissimus est, in eo periclitari licet; si enim successerit, sanum facies; sin minùs, quod etiam aliàs futurum erat, id ipsum perpetitur: & in rebus dubiis, vt ait Celsus, melius est anceps periculum experiri, quàm nullum; & cùm alia remedia sufficere non possent, imò is quotidie deterius se habebat, nullum aliud restabat exequendum. Neque debemus timere motum humorum ad pectus, & membra anhelitus ex vngenti mercurij applicatione, quia ante illius administrationem supponebamus euacuationem humoris sæpè factam per medicamenta purgantia, ita vt parum, aut nihil remaneret hu-

Eligitur sententia improbata, in morbis pectoris mercurium conuenire.

A moris, qui ad pectus decumbere posset; quo tempore potiùs humorem in pectore contentum euacuaret vnguentum, tussim commouendo, quàm fluxionem excitaret humorem ad pectus trudendo. Hæc doctrina non opponitur Galeni sententiæ *ex* 13. *methodi*, qui docet esse reuellendum longissimè à parte tentata fluxione, neque ad ipsam partem attrahere conuenit, vtrumque enim consequitur in nostro casu; nam priùs euacuando humorem per infernam aluum, & per sudorem, reuellimus ad distantissimas partes, deinde admouendo vnguentum hoc, pectus redditur mundum, & humor in eo contentus sputo educitur, instrumentaque respirationis manent libera, sicque optatam salutem consequimur: & quemadmodum vomitum vomitu, fluxumque fluxu sedat Hipp. *lib. de locis in homine*, pari ratione sputum sputo B sedare valebimus; & sicuti dum vomitum vomitu curamus, non fit attractio ex aliis partibus ad ventriculum, dum omnia debitè adhibentur; ita neque dum sputum sputo excitamus necesse est ad pectus attractionem fieri. Præterea vnguentum ex hydrargyro non lædit neruos; nam supponitur extinctum hydrargyrium, & vnguentum benè fermentatum, & antiquum; nam recens, & non fermentatum, magis penetrat, & imbibitur in intimis partibus, & maximè officit, quia adhuc suam retinet naturam; fermentatum verò eam deperdit; nam ex omnibus, ex quibus vnguentum componitur, insurgit per fermentationem quoddam tertium à quolibet, ex quibus componitur, distinctum: neque dici potest, quod in vnguento remanet formaliter hydrargyrum; & quia extinctum amittit eam mobilitatem, qua neruos instabiles facere ante extinctionem solebat: atque adeò non repugnat eius applicatio in torpore, & paralysi, præsertim cum habeat vim eua- C cuandi humores crassos, & viscidos, à quibus frequentiùs paralysis excitatur, quibus euacuatis & ipsa aufertur.

Hydrargyrum an lædat neruos.

Neque impedit huius remedij executionem defectus vlcerum, tumorum, & aliarum fœditatum, quæ dantur in affectione gallica tertiæ speciei; nam sæpe hæc omnia deficiunt dum humor ad partem determinatam defertur, si enim per plures partes esset diffusus, in illis produceret plura morborum genera; at cùm omnes humores defluerent ex capite, & ventriculo, & venoso genere in pulmonem, & asperam arteriam, ibique in maxima colligerentur quantitate, ita vt nimis respirationem impedirent, non remanebat quantitas illorum, quæ posset in reliquis partibus progignere morbos: quare sicuti præsentibus his morbis in lue gallica vtimur vnguento ex Mercurio: ita dum humor vexat pulmonem, & respirationis vias, vtile censetur tale vnguentum. Hanc difficultatem percalluit Zacutus *lib.* 2. *praxis* D *histor.* de curatione morbi gallici agens, vbi asserit, quod si vlcera in gutture, vel ore sint recentia, & impetus fluxionis sit recens, vnguenta reproba sunt, quia humores mouent versus partem affectam, & fluxionem adaugent: at verò si vlcera sint antiqua, & fluxionis impetus sit sedatus, ita vt neque sudorificis auxiliis, aut aliâ viâ curari possint, tunc vnguenta mercurialia vtiliter sunt admouenda; & licèt aliquis humor moueatur ad partem, maior tamen vtilitas sequitur ex correctione vitiosæ qualitatis, & humoris euacuatione, quàm detrimentum ex commotione humoris ad partem. His suasus rationibus vtile existimaui hoc singulare remedium conferre ad huius morbi ablationem; præualuit tamen sapientissimorum virorum placitum, qui aliter eum esse curandum statuerunt, in quem finem laudatum syrupum herbæ nicotianæ adductum à Manardo in historia simplicium ex nouo orbe delatorum, qui conficitur

Quare hic æger non habuit tumores, vlcera, & alia in toto corpore.

Vnguentum mercurij in morbis pectoris quando conueniat.

ex decocto foliorum eius, & saccharo ad pectus expurgandum, & subtiliandum humores in aspera arteria, & pulmone imbibitos; folia tamen, si viridia sunt, magis gustui grata, & vtilia censentur, quàm sicca. Ad idem opitulatur syrupus eiusdem herbæ à Quercetano descriptus, qui magnam omnibus asthmaticis præbet vtilitatem in parua quantitate sumptus, qui sic paratur: ♃. succi peti ℔. iiij. hydromelitis simpl ℔. j. oxymelitis simpl. ℥. iiij. omnibus simul mixtis in matracio vitreo capaci fiat digestio in balneo Mariæ per duos, vel tres dies; interea temporis crassior sedimenti portio in fundo apparebit; tunc per inclinationem magnâ industriâ, ne materia turbida fiat, separabis purum ab impuro, hoc est crassum illud sedimentum à claro, & pellucido liquore, quo iterum in noua digestione posito, in cæteris progredieris, donec materia ab omni fæculentia deputata fuerit: adde postea sacchari ℔. ij. & coque ad syrupi consistentiam: dosis eius dimidium cochleare tantùm in principio, postea verò dosis augenda. Ad siccandum humiditates cerebri, & pectoris per os recipiebat peti fumum. Similiter quolibet mane sumebat potionem calidam ex decocto smilacis asperæ, ligni sancti, radicis chinæ, capill. Ven. iuiubarum, betonicæ, & florum violarum. Sed quia fluxio prodibat ex capite, ad illius ablutionem compositum fuit lixinium ex cinere vitis, & ex rebus capitalibus, & ex eisdem rebus fuit factus puluis, & constructa cucufa, & denique appositum emplastrum de centaura, & de betonica in capite ad illius corroborationem; propositumque fuit illi, vt aperiretur fontanella in occipitio, in extremitate scilicet capillorum, vt per illam exspiraret humor: non tamen eam admittere voluit, imò cùm ex remediis nullam sentiret vtilitatem, se à remediis abstinens, & in domum propriam rediens, distillatio ad pectus magis adaugebatur, donec breui tempore suffocatus periit; cuius suffocationis euentus forsan impediretur, si vnguento mercurij inunctus fuisset, quod magnas dotes habet ad delendum morbum gallicum, & in fluxionibus humoris gallici ad pectus maxima cum vtilitate eo vsi fuimus, neque contra hunc morbum inueteratum aliud ita efficax inueni præsidium.

Syrupus peti Quercetani.

OBSERVATIO VII.

De quodam nobili viro conuulsione, febre continua, & lue gallica affecto, vnguento mercury ad sanitatem reducto.

Depingitur casus.

Qvidam æger nobilis, ætate iuuenis, habitu gracilis, naturâ melancholicus, gallica lue fœdatus, cum febre antiqua humorali ad habitualem tendente, ad iuguli latera conuulsionem patiens, ita vt collum, & caput erectum haberet, cum maximo dolore, qui eum insomnem reddebat, post multa temporum curricula, & postquam variis fuit vsus remediis, tam vniuersalibus, quàm particularibus, nullum leuamen persentiens, vocauit me, voluitque mihi tantùm suæ salutis curam committere, quem grato animo curandum suscepi, et si casus difficultatem cognouissem, propter morborum magnitudinem, & antiquitatem, qui magna postulabant remedia; & propter virium iacturam, quæ talia ferre non poterant: cum his tamen curationem cœpi, vt in sequenti annotatione videbis.

A

ANNOTATIO.

Antequam horum morborum curationem aggrediar, oportet priùs inuestigare cuiusque morbi naturam, vt eâ cognitâ, remedia applicentur; est enim cognitio morborum, vt inquit Gal. 1. *de aliment. facult.* remediorum materia: quapropter breuiter quænam esset species conuulsionis, & febris, quâ labotabat, conditio, priùs inquirere oportet.

Conuulsio, vt ex Galen. accepimus 3. *de locis affect. cap.* 6. est tetractio inuoluntaria musculorum, similis tamen voluntariæ, ab inanitione, & repletione procedens, de qua latè egimus *lib.* 1. *de interior. morbor. curat.* vbi diximus, quod tam morbus, quàm symptoma conuulsio nominatur. Illam retractionem motum depraeuatum facultatis animalis vocat Galenus 2. *de causis sympt. cap.* 5. licèt tota fiat à morbo: & *de rigore, trem. & palpit. cap.* 8. exemplo chordarum, quæ ab ambientis humiditate, & ariditate contrahuntur; & propterea dicimus, quod fit conuulsio omnis ex inanitione, & repletione, eo modo, quo explicuimus loco à nobis proximè citato.

Conuulsio quid sit.

B

Sed maioris claritatis gratiâ in tres species conuulsionem Galenus diuidit; vna emprosthotonos dicitur quando caput ad pectus, seu ad anteriora retrahitur; altera opisthotonos, quando ad spatulas, seu posteriora; alia denique tetanus dicitur, quando ad nullam partem retrahitur caput, sed erectum, & rigidum manet, eo quod musculi oppositi æqualiter conuulsione occupantur. Ex his tribus conuulsionum speciebus noster æger tenebatur tetano; non enim poterat retrahere caput versùs vnam, aut alteram partem, neque caput mouere sine ingenti dolore.

Conuulsionis species.

C

Huius conuulsionis causa immediata erat humor crassus, pituitosus, & melancholicus, quo abundabat æger; quod constabat etiam ex subita huius morbi inuasione; nam si homo sanus conuellatur repentè, necesse est fieri repletione; replentur autem nerui frigidis, ac glutinosis humoribus, ex Gal. 2. *aphor. comment.* 26. Item si temulento cuipiam homini, ac omnimò pleno, qui videlicet in otio degit, id euenire conspexeris, ex repletione conuulsio nascitur, ex eodem 3. *de locis affect. cap.* 6. At si ex laboribus, inedia, vigiliis, æstuante febre, vel ab aliqua euacuatione immodica superueniat, paulatim inducitur, & ab inanitione procedit. Quia ergo in hoc ægro nulla præcessit occasio, quæ inanitionem, & ariditatem monstraret, & in otio degebat, plurimisque abundabat humoribus, vt certum habui, ipsum laborasse conuulsione ex repletione. Sed quia habebat ipse suspicionem morbi gallici, & habuit plures occasiones, in quibus potuit gallicam infectionem contrahere, semper existimaui, hanc conuulsionem originem duxisse ab humoribus affectione dicta sigillatis, præsertim cùm, vt ipse referebat, habuisset bubones in inguinibus ex concubitu cum muliere infecta hac labe ortos. Pars affecta in conuulsione erant musculi iuguli vtriusque lateris, tam dextri, quàm sinistri, ex quorum læsione rigidum manebat iugulum, & caput erectum. Pars mandans caput, & vniuersum corpus; & forsan humor bubones in inguinibus faciens, qui neque suppuratus, neque resolutus fuit, imò euanuit, potuit esse conuulsionis causa, cui præstitit occasionem indebita victus ratio, inordinatus veneris vsus, quo maximè offenditur caput, debiléque redditur, & humorum receptioni aptius fit.

Conuulsionis causa.

D

Pars affecta in conuulsione.

Neque hic æger erat liber à febre, sed continuò

eam

eam patiebatur, ab humoribus crassis, & frigidis ortam, noctuque incrementa quædam habebat; & quia per spatium vnius anni molestabatur ab ea, erat consumptus, & maximè ad hecticam paratus, hi quidem humores suâ crassitie & multitudine venas, mesenterij præsertim obstruentes, febrem excitabant continuam. Sed quia in gallicis affectionibus iecur præcipuè patitur (vt fatent omnes,) quod generat humores eodem vitio fœdatos, vt certum existimaui, talem febrem conseruari ab humoribus qualitate gallica infectis; ex quibus deduxi, quod tam conuulsio, quàm febris ab humoribus gallicis habuerunt initium.

Præsagium. Quantùm ad præsagium attinet, quilibet ex iis morbis est longæ durationis, & difficilis curationis; pendet enim ex humoribus crassis, qui difficilè resoluuntur, aut euacuantur; & qoilibet etiam est morbus chronicus per se: & cùm plurium morborum esset complicatio in subiecto debili, curationem magis ancipitem reddebat; in ea tamen Deo fauente hunc ordinem seruare præcepi.

Curatio. Victus rationem primò insinuaui, alimenta obtuli mediocria, & bonæ substantiæ, ex qoibus non poterat multa excrementa colligere; & ne materiam suppeditarem causæ morbificæ, cœnam parcam, & longè ab accessione, quam patiebatur, nocturna offerre iussi. Bibebat aquam asplenij, & smilacis asperæ; abstinebat se ab alimentis crassis, & salitis, à leguminibus, & oleribus. Venter excrementa pro ratione deponebat, in quorum defectu vtebatur clystere emolliente, & carminatiuo, & circa omnes res non naturales benè se habere curabat. Quibus institutis ad curationem deueniendo, cùm omnes morbi, à quibus molestabatur, processissent ab humoribus crassis, & lue gallica affectis, ita vt conuulsio, & febris ab his originem traherent, tota curationis ratio sita fuit in attenuatione humorum, præparationeque, & eorum euacuatione, admiscendo semper ea, quæ aduersus gallicam affectionem vim haberent. Verumtamen cùm existimassem, ipsum viribus constare ad sustinendam venæ sectionem, ei bis sanguinem mittere iussi, vt calor febrilis remitteretur, obstructioque minueretur simul cum causa febrem, & alios morbos producente, & vt sic meliùs ad purgationem disponeretur, quæ facta fuit per epicrasim; quæ euacuatio debetur humoribus, dum vires non sunt nimis validæ, aut humores non possunt simul disponi ad vnicam euacuationem, quam commendat Galen. 10. *methodi*, *cap.* 10. *prope finem*, dum adest humorum corruptela cum virium imbecillitate.

Sed quamuis hæc omnia fierent iuxta artis regulas, neque conuulsio, neque febris minuebantur, ad quorum materiæ attenuationem, & qualitatis gallicæ correctionem visum fuit mihi ei præbere quolibet mane ius pulli gallinacei, in quo fuissent decoctæ cortices quinque radicum diureticarum, chicorij, & pimpinellæ, & cicera cum smilace aspera, borrag. & scariolæ foliis, semelque in hebdomada leue propinabam catarcticum. Cùm ergo nullum auxilium proficeret, vt certum habui, quod neque febris, neque conuulsio auferri poterat, quin prius gallica affectio aboleretur, quæ humores inficiebat, & præstabat materiam pro fouenda conuulsione, & febre: at verò curata gallica affectione, humoreque euacuato, & consumpto, saluriferum expectabam euentum. At cùm febre laborasset continua, non poterat deuenire ad sudationem ex ligno sancto, smilace aspera, seu radice chinæ; nam etsi magis eorum attemperaretur decoctum, necessariò debebat calefacere, febremque succendere. Nullum ergo restabat efficax auxilium, præter vnctionem ex Mercurio, cuius dotes expertus fui in pluribus gallicis cum febre; nam etsi in controuersia sit positum, an hydrargyrum sit calidum, vel frigidum, & pro vtraque parte militent non contemnendæ rationes, scio tamen, qood ex illius vsu febris remittitur, & vt ait Fernel. qui semel inunctus fuit vnguento mercuriali, non facilè febre corripitur: quapropter decreui ægrum prædicto inungere vnguento, quo illita tres dies cœpit eiicere humores crassos, & nigros per ventris infernam regionem, simulque spuere pituitam viscidam, & leuata ab onere natura vires recuperauit, ita vt quinquies dicto vngeretur vnguento sine virium labe; purgauit multùm, conuulsio fuit breuiter dempta, febris cessauit, & liberatus fuit extra omnium spem.

Hydrargyrum an calidum, vel frigidum.

Ne tamen deficiant exempla, D. Comes de Villamonte magnis torquebatur doloribus à morbo gallico prodeuntibus, cum tertiana duplici continua per subingressum; ipse tamen non potens tot sustinere labores, post plurium auxiliorum admotionem, quibus quotidie ibat in deterius, me vocare iussit, vt simul cum aliis Medicis eum ab illa morbi sæuitie liberarem. Eius petitioni acquieui, & in consultatione omnia auxilia, quæ illi fuerunt adhibita, fuerunt in propatulo; & cùm essent plurima, & secundum rationem facta, existimabant mei socij, non esse transeundum ad alia, etiamsi secundùm rationem non successissent, vt dictat Hipp. ego tamen agnoscens, talia remedia nihil proficere, morbumque expostulare maiora, coram omnibus proposui vnguentum mercurialis, quo sperabam morbum gallicum, imò & febrem ab eisdem humoribus proficiscentem ex toto auferri; aliter enim neutiquam curari posset, cùm iam omnia remedia ab eis excogitata absque vtilitate admota fuissent. Examinauimus etiam mercurij vires, an possent ægrum labefactare, vel iuuare: conuenimus denique in remedij applicatione, quo ita feliciter successit, vt sex, vel septem vicibus hoc auxilio vtens, euacuatis humoribus per sputum, & sudorem, & per infernam aluum, ad incolumitatem breui tempore peruenit; & cùm ex dolorum vehementia, & febre esset consumptus nimis, facilè viribus recreatis totum illius corpus ad habitum naturalem fuit reuersum.

Nota historiam Comitis de Villamonte.

OBSERVATIO VIII.

De puero ventris adstrictione, & meserei obstructione laborante. Vbi de horum affectuum natura & curatione abundè pertractatur.

Casus proponitur. PVer nondum septimum attingens annum, habitu gracilis, natura calidus, ac proinde siticulosus, aluum habebat adstrictam, duramque nimis; & dum necessitas vrgebat excernendi fæces, maximo conatu, & dolore eas excernebat: habebat insuper obstructionem in toto mensenterio, & ventrem induratum ex inordinato vsu assumendi cibum, & nimio potu, & intempestiuo exercitio, ita vt iam facilè ex qoolibet fatigaretur motu, incideretque in sitim penè inextinguibilem, & ex motus defectu postea magis ac magis quotidie obstruebatur, & magis ineptus fiebat motui. Parentes eius eum ad me duxerunt, vt ei succurrerem; tetigi illius ventrem, & illum inueni durum, obstructum, & tensum; ad eius compressionem æger contristabatur, & dolorem in parte compressa sentiebat, quem parentibus summa diligentia curare promisi, & promissis stans remedia ad illius curationem exhibui, vt in sequenti annotatione patebit.

ANNO

Annotatio.

Accidentia quæ superueniunt obstructionibus.

LIcèt accidentia à nobis proposita sint multis communia, sunt tamen molesta nimis, ita vt ex vehementi vi excernendi excrementa plures patiantur ruptionem, & herniam, vmbilicique prominentiam, & mulieres grauidæ aborsum, & ex nimia obstructione mensenterij sæpè incidunt in atruphiam, ob distributionis alimenti defectum, imò febris lenta subsequi solet frequenter, anhelitus difficultas, & suffocato calore naturali, ad hydropem paratur æger. Vt ergo hæc, & alia euitemus mala, oportet diligenter agnuscere horum symptomatum causas, vt sic remediorum vsu eas auferre valeamus. Ad rem igitur deueniendo, cum maximè vrgeret retentio excrementorum, quæ est symptoma in his B quæ præternaturam retinentur, supponatque actionem adauctam facultatis retentricis, debilitatemque facultatis expellentis, de causis huius symptomatis priùs est instituendus sermo. Plures igitur sunt huius symptomatis causæ. Primò fit ob sensum obtusum, ob pituitam, vel alium humorem crassum tunicis intestinorum adhærentem, vel fæces ipsas obuelantem, ita vt non percipiatur dolorifica, seu tristis sensatio à fæcibus intestinis inducta. Pro quo noto ex Galeno 6. *de locis affectis, cap.* 4. quòd actio excernendi intestinorum excrementa non est omninò naturalis, neque omninò ex electione, sed potiùs vtrumque habet; vtuntur enim intestina naturali facultate, & musculis ad excretionem; & idem asseritur de excretione vrinæ; sedquia facultas animalis, vt expellat, supponit obiectum dissentaneum, quod stimulet naturam ad illius obiecti expulsionem, ideò intestina sensu tactus sunt prædita, & à causis molestantibus, tam in gracilibus, quàm C in crassis ingentes solent excitari dolores, vt liquet ex Gal. 2. *de locis, cap.* 5. Vnde licèt ad operationem naturalem excretricem non sit necessarius sensus, vt patet in plantis; tamen ad excretionem cum electione aliqualis tristis sensatio reperitur, neque aliter poterat hæc facultas excitari ad motum. In intestinis excrementa etiam detinentur propter sensus defectum ex paralysi intestinorum prodeuntem. Secundò fit ob stimuli penuriam, quando scilicet humor biliosus, qui excrementis admisceri deberet, irritationis gratiâ ad aliam partem fluit, vt contingit in delirio, in quo rapi solet bilis ad cerebrum. Vel impeditur, vt quando obstruitur vas bilem ad intestina deferens, vt accidit in icteritia, vel intestinorum adstrictione, vel obstructione. Tertiò fit, dum adest intemperies iecoris calida, & sicca, quæ excrementa indurat, & intestinorum humiditatem absumit. Iuuant ad hoc quammaximè ea, quæ toto genere nutritioni sunt inepta, per os assumpta, vt D gypsum, terra, testæ frustula, aut cinis, &c. Horum enim singula obstruunt, & exsiccant, & adstrictionem ventris causant. Idemque producunt alimenta crassa, quæ non solùm obstructiones ventris pariunt, sed ventrem etiam indurant; & cùm quantitas excrementorum proportione quadam respondere debeat quantitati alimenti ingesti, si in parua quantitate cibus sit ingestus, non mirum si tardè excrementa deiiciantur. Euacuationes præterea factæ, siue per vomitum, sudorem, venæ sectionem, imò & per infernam aluum, ventrem sistere solent; exsiccatur enim corpus, & præualet ex vi siccitatis actio retentricis; propterea que in hecticis, & tabidis fieri solet ventris adstrictio, neque aliter indurantur fæces in constitutione aquilonia, ex Gal. 3. *aphorism. comment.* 5. & 17. Balnea etiam sulphurea, nitrosa, seu aluminosa ventrem adstringunt, quia siccant,

Obstructionum causæ notæ sunt, cum præ ægro, & illius accidentibus.

A & poros strictiores faciunt, & consequenter intestina. Cutis raritas alui etiam densitatem facit, ex Hippocrat. 6. *epidem. sect.* 3. qui enim poros in cute plurimos habent, facilè de se mittunt per cutem vapores aqueos, qui iuuant (dum intra detinentur) actum excretricis virtutis intestinorum, quibus per cutem expulsis, intestina minùs humida manent, minusque expulsioni obnoxia. Per febres etiam solet venter adstringi ratione caloris, & siccitatis, vt quotidie in plurimis experimur ægris, in quibus fæces indurantur nimis, & clysteribus emollientibus, & attemperantibus euacuantur. At noster æger habebat ventrem adstrictum, ob eius natiuam temperiem calidam, & siccam; & quia siticulosus erat, bibebat multam aquam, à qua orta fuit obstructio in mesenterio, & ventris regione.

Præsagium

B Quantum ad prognosticum spectat, qui ventris adstrictionem habet, capitis doloribus subiicitur; imò vt ait Hipp. *loco proximè citato*, ex alui stupore, seu adstrictione fit omnium confusio, hoc est, omnes compatiuntur partes, propter vapores, qui ex excrementis ad ipsas partes deferuntur.

Obstructionum causæ commemorantur.

Alterum, quod patiebatur symptoma, erat obstructio mesenterij cum tensione ventris, ex quo alia plura subsequebantur accidentia, maximè obstructis communia, de quibus omnibus causas referre opportunum est; ea tamen omnia ex obstructionibus habebant initium. Sed vt in praxi diximus, obstructionum duæ sunt causæ, internæ, & externæ: internæ sunt humores crassi, qui sua crassitie, & multitudine vias replent, præsertim quando ex sua natura sunt strictæ, vt mesaraicæ venæ, quæ in pueris adhuc strictiores sunt, quàm in aliis ætatibus. Spiritus etiam crassus, & nebulosus obstructionis est causa, vt tradit Aëtius *tetrab.* 3. *sermone* 2. *cap.* 2. Quod C comprobauimus *cap. de apoplexia*, vbi apoplexiam à flatulenta substantia oriri diximus, impugnauimusque Peredam contrariam amplectentem sententiam. His causis adiungit Auic. tumorem, qui sua compressione vias strictiores facit.

Externæ causæ sunt quæcumque habent vim producendi causas internas, humores videlicet crassos, flatus nebulosos, & tumorem. Huiusmodi sunt alimenta crassa, vt oryza, caseum, lac, caro bubula, porcina, leporina, hircina, pisces saliti, & crassæ substantiæ, vt ostrea, anguillæ, lampetræ, & alia huius census, olera, & legumina, quorum meminit Gal. 5. *de sanit. tuenda, cap.* 6. & 6. *de sanitate tuenda, cap.* 3. Ea etiam, quæ præter naturam toto genere sunt, vt gypsum, cinis, terra, testæ, & alia deglutita obstructionum, & plurium morborum sunt causa, vt experimur in puellis. Potus nimius ventrem infrigidat, & ciborum cruditatem adiuuat, à quibus obstructiones fiunt. Otium similiter, quatenus D alimenti, & humorum impedit distributionem. Inordinatus etiam motus obstructiones parit, præcipuè cùm quis statim ab assumpto cibo se exercet; distribuit siquidem alimentum crudum, & inconfectum, quod venarum cauitatem replens, eas obstruit; debent enim ex Hipp. mente labores præcedere cibos. Potus etiam vini generosi, si modum excedat, obstructiones parit, quia cùm non possit vinci à calore naturali, ex ipso quamplurimæ gignuntur cruditates, quæ huius affectus causa existunt. Nec minoris momenti est ad huius morbi productionem, vt benè notat noster Mercatus *lib.* 2. *de puerorum morbis, cap.* 6. nimia fasciarum compressio, quibus fœminæ vtuntur ad comparandam corporis gracilitatem, & pulchritudinem, quarum ratione viæ angustiores, & pressiores fiunt, pluraque excrementa in eis inculcantur, quæ eminentias quasdam inæquales in ipsa ventris regione faciunt. Sic etiam

splen

splen intumescit, iecur obstruitur, & quæcumque partes ad ventriculum, & ventris regionem attinentes, humores in ipsis impactos retinent, à quibus varia excitantur symptomata: quæ omnia diligenter sunt examinanda, vt horum morborum causas indagemus.

Symptomatum, quæ dantur in obstructionibus, causa proponuntur, & præsagium.

Ex his igitur causis facile est inuestigare, à quonam principio sitis ortum haberet; nam ex fuliginibus eleuatis ex mesereo, & aliis partibus obstructis ventris, sitis quamfacillimè excitatur. Ex copia cruditatum, & humorum ventrem replentium vapores, & fuligines fiebant, quæ tensionem, & dolorem in toto ventre causabant; & dum mouebatur æger, fatigabatur, ob eosdem vapores sursum petentes, qui septum transuersum, & respirationis vias cohibebant: quæ omnia, & alia accidentia sæpè elucent in iis, qui obstructionibus tenentur; quæ si non adimantur, maiora mala promittunt, vt atrophiam, seu totius corporis extenuationem, ob arctissimas vias, per quas alimentum ad partium alimoniam subire non valet; ventriculoque malè affecto, crudorum humorum subsequitur nausea, vel vomitus, aut cibi fastidium. Splene verò obstructo, & languido, æger tristatur, flet, sine ratione illacrymatur, anxius, & melancholicus efficitur, & in melancholiam vadit hypochondriacam. Ex detentione humoris melancholici sæpè etiam solent superuenire deiectiones nigræ ab eodem humore in viis communibus redundante, qui cùm non possit attrahi, neque expelli ab splene, ob viarum impedimentum, per alias vias eum natura expellere nititur, vel per aluum cum aliis excrementis, vel per vomitum cruditatibus admixtum. Iecore denique affecto, paratus est æger incidere in cachexiam, vel hydropem, ob caloris extinctionem, & suffocationem ab ipsis humoribus inductam; raróque, aut nunquam deficit febris ab ipsis obstructionibus, ex defectu ventilationis orta: quæ omnia sæpè experiuntur femellæ, quibus propter otium, & vitam sedentariam, & prauorum ciborum esum superueniunt. Denique ad curationem confert, vt oppilatio inueterata non sit, vt salutis spem habeamus; si verò sit inueterata, & aliqua ex iis accidentibus iam appareant, quamcelerrimè curationem desiderat, aliter enim omninò corrigi nequibit, ex Aëtio.

§. VNICVS.

Curatio adstrictionis ventris, & obstructionum traditur.

IN horum affectuum curatione taliter procedendum, vt remedia vtrique affectui prodesse possint; non enim tantam habent dissimilitudinem, vt eisdem remediis non valeant auferri, præsertim dum ventris durities ex obstructione procedit, & ab eisdem causis, à quibus ipsa dependet obstructio: quapropter tria sunt assequenda. Primò causa illius adstrictionis ventris & obstructionis tradenda. Secundò, quæ induratas fæces emolliant, & ventrem, simulque obstructiones demant, adhibenda. Sed quia horum neutrum adipiscitur sine bono vitæ regimine, tertiò victus est instituendus: & quia primum tenet locum in morbis curandis, ab eius institutione sumemus exordium, qui tamen variari quodammodò debet iuxta causæ varietatem, à qua prodit affectio.

Curatio obstructionis cum ventris detentione à pituita sensum obtundente.

Si igitur ventris detentio à pituita viscida intestinorum sensum obtundente fiat, alimenta sint tenuia, & facilis coctionis, & præter hoc habeant vim deobstruendi, vt ius pulli gallinacei, & ipsius caro decocta cum ciceribus, apio, petroselino, vel cin- **A** namomo. Conueniunt itidem carnes coctæ gallinarum, caponum, nouellarum perdicum, asparagi, radiculæ folia, & cum febre eisdem etiam vti possumus, quando signis deprehendimus eam ex obstructionibus, & pituita crassa procedere; tunc etenim attenuantia, & aperientia conueniunt. Potus sit aqua scolopendrij, adianti, vel cinnamomi, vel vinum aquosum album, vel modicè aquâ dilutum. Quòd si puerulus lactans fuerit, habueritque ventris duritiem ab huiusmodi causa, quæ cognoscitur ex pituita, quæ simul cum excrementis excernitur, & ipsis adhæret, existimare oportet, quod nutrix habet lac pituitosum, & crassum; & tunc optimum erit aliam eligere, quæ lac habeat bonum, & magis ad tenue, quàm ad crassum declinans. Quod si non inueniatur, modicè eam purgare conuenit, victumque ei offerre boni succi, facilis coctionis, & minimè crassum, & ei commendare exercitium.

B Mox clysterem iniicere conuenit ex hydromelle, vel maluarum decocto, cum oleo amygd. dulc. & saccharo nigro, vel melle. Aqua etiam, in qua priùs fuerint infusi pisces saliti, vel vrina pueri, cum melle, & oleo amygdal. amaratum ad idem valet. Nec minùs sunt vtilia ad sensum obtusum excitandum suppositoria ex sapone, alumine, felle porci, ex pluma oleo intincta, ex pineo nucleo, & mercurialis radice, & ex melle tosto. Neque erit abs re ad deponendas vtriusque alui cruditates, si ætas permiserit, aliquibus diebus manè assumere parum mellis despumati, vel hydromellis; deinde cruditates euacuare syrupo Principis, vel melle rosaceo persico, vel miua passularum Corinthij, saccharo, & sennâ confecta, aut alio, prout ætas tulerit.

Curatio adstrictionis ventris cum obstructione.

Quod si ventris adstrictio, & obstructio ab eodem principio originem ducant, remedia obstructioni dicata vtrique conferunt affectui. Præmissis ergo euacuationibus vniuersalibus, eo modo, quo diximus **C** in praxi de obstructione iecoris, & lienis, ad alia deuenire oportet, inter quæ maximè commendatur exercitium ante prandium, & cœnam. *Homo enim edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret*, vt ait Hippocrates *libro de dieta, text.* 1. Quapropter exercitium imperandum peractâ ventriculi coctione, ne alimentum infectum distribuatur, quod quidem deseruit consumptioni excrementorum, quæ quotidie generantur, & viuificationi caloris, & roborationi partium; propterea que Hippocrates *libro de locis in homine*, asserit: *Desidia, & otio augetur timiditas; laboribus, & exercitio virilitas crescit.* De hoc plura legere potes apud Hieronymum Mercurialem *libro 4. de arte gymnastica, per plura capita*, vbi exercitio modum imponit, refutatque eos, qui exercitium è medio tollebant, tanquam inutile, & non necessarium ad salutis fruitionem. Quod si nequiuerit exerceri, corpus eodem tempore leuiter **D** erit fricandum. Victus sit qualem descripsimus; semper tamen moderatus, in omni enim euentu *saluberrimum est non satiari cibis*, vt ait Hippocrates *6. epidem. sect.* 4. præcipuè tamen in morbis, qui ex humoribus crassis pendent.

Remedia propenuntur vias reserantia.

Proba victus ratione instituta, ad auxilia deobstruentia deuenire cogit necessitas, inter quæ commendatur instillatio arte facta, quæ vtiliter in quacumque ætate administratur, cuius hæc est descriptio.

℞. duos pullos gallinaceos, cuius ventres reple radicibus petroselini, rubeæ, rumicis, & chicorij, & foliis capill. Ven. agrimoniæ, & chicorij, & linguæ ceruinæ; coquantur in vase benè cooperto perfectè, & proiiciantur in alembicum vitreum, & instillentur, cuius instillationis quolibet mane assumat æger ℥.j. vel duas, prout ætas tulerit, cui admisceri potest aliquid syrupi capill. Ven. Valent ad idem

radicum

radicum quinque diuretic. ana ℥. ij. graminis. & rubeæ tinctorum, ana ℥. j. capill. Ven. agrimon. ceterac, linguæ ceruinæ, & chicorij, ana m. j. vtriuſque ariſtolochiæ ana ℥. ß coquantur ſimul omnia ad medietatem, & ſimul etiam inſtillentur per balneum Mariæ, cuius porriges ℥. j. vel duas, cum aliquo ſyrupo ex deobſtruentibus. Quod ſi efficacius efficere volueris, in prædicta diſtillatione quinquies extingues fruſtula chalybis igniti, vel ei addes aliquid limaturæ chalybis. Confert etiam conſerua adianti, ſi aſſumatur in quantitate duarum drachmarum, cum granis quinque, vel ſex limaturæ chalybis. In forma etiam opiatæ poteſt dari ſyrupus capill. Ven. duarum, vel quinque radicum, cum limatura chalybis, vel ſcoria ferri præp. Neque opus eſt plura in medium adducere auxilia, cùm alia ſufficienter ſint tradita in praxi, *cap. de hepatis, & lienis obſtructione*, quæ hîc accommodari poſſunt.

Curatio adſtrictionis ventris ob ſtimoli penuriam.

B Quod ſi ventris adſtrictio ſuperueniat ob ſtimoli penuriam, quando ſcilicet humor bilioſus, qui ad inteſtinum ieiunum confluere deberet, ad aliam tranſmittitur partem, vt contingit in morbo regio, vel in confluxu humoris bilioſi ad caput, vt accidere ſæpè vidimus in febribus ardentibus, & malignis, tota curatio ſita eſt in detractione morbi regij, vel febris ardentis, & malignæ; ſed quia plerumque morbus regius eſt in obſtructione, & ſufficienter de huius morbi curatione pertractauimus in praxi, ad illius caput recurrere poteris, ſicuti dum procedit ex febre maligna, & ardenti, ad proprium deuenies tractatum libro noſtro de febribus: quod ſi ſenſus defectus ex paralyſi ortum ducat, ad caput de paralyſi recurres.

Curatio duritiei ventris ob rerum præternaturam ingeſtorum.

At ſi ex rebus præter naturam ingeſtis, vt gypſo, terra, cinere, & aliis huiuſmodi ventris accidat adſtrictio, clyſteribus emollientibus eſt auferenda, vehementerque increpandi, qui tali prauo vtuntur victu. C Sed quia hæc omnia obſtruunt, ventrem ſiccant, & indurant, deobſtruentia, & humectantia interiùs, & exteriùs petunt: quapropter interiùs ſunt aſſumenda ea quæ conueniunt pro obſtructionis curatione, leuiterque, & per epictaſim excrementa ſunt euacuanda; in quem finem confert manna in iure diſſoluta, vel decoctum Pugini, cum melle roſaceo perſico, aut ſyrupo Regio, vel mina foliorum ſennæ in paſſularum, & maluarum, & prunorum damaſc. decocto, cum ſaccharo confecta, vel ſyrupus ex ſucco roſarum perſic. & mercurial. cum ſaccharo compoſitus. Quod ſi efficaciorem efficere illum volueris, in eiſdem ſuccis infundes aliquid ſennæ, & facta leui ebullitione, & expreſſione cum ſaccharo ſyrupum confingito. Exteriùs ventrem inunges vnguento Agrippæ, vel depilatiuo, vel eo quod confingitur ex oleo abſinthij, amygd. amar. lilij albi, & capparorum, cum puluere radicum de capparis, tamariſci, & trochiſcorum de eupatorio, D & de rhabarb. & pauca cera. Vtantur inſuper cibis boni ſucci, euitent cibaria craſſa, quæ obſtructiones pariunt, & ventrem adſtringunt.

Curatio adſtrictionis ventris ob immodicam euacuationem.

Plerumque accidit iſtud ſymptoma ratione alicuius euacuationis, propter quam corpus ſiccius euadit, magiſque retinet excrementa; quo tempore corpus reficiendum, & humectandum alimentis humidis & probi ſucci; in quem finem magis conferunt quàm aſſa. Conducunt etiam clyſteres emollientes ventris inunctio facta oleo amyg. dulc. aut oleo ... nui, ſæpeque conuenit lactis, aut aquæ dulcis ... um tepidum, vt in hecticis, & tabe affectis. In ... pio tamen menſæ opportunum erit aſſumere ... ſculum, in quo priùs fuerint decocta pruna Damaſcena, vel mercurialis: vel aſſumat æger butyri vaccini recentis parum cum ſaccharo, vel melle.

Curatio adſtrictionis ventri ob ſiccitatem & calorem hepatis, & inteſtinorum.

A Eadem remedia conuenire iudico his, qui ventrem habent adſtrictum ob ſiccitatem & calorem hepatis, & inteſtinorum, vt contigit noſtro ægro, qui habebat natiuam intemperiem calidam, & ſiccam, meſeraicumque obſtructum ob viuendi inordinatum modum. Verumtamen cùm iecur calidum, & ſiccum humores gignat ſupra ſanguinem, qui totam ſanguinis maſſam calidiorem, & ſicciorem reddebat, totum corpus ſqualidum, & ſiccum apparebat, ita vt ab eadem cauſa habitum gracilem comparaset, excrementaque alui dura maximo conatu deponeret; neutiquam corrigi poterat hæc intemperies, niſi priùs euacuatâ cauſâ humorali bilioſa, quæ totum corpus calefaciebat; non tamen multa, & magna poterat perferre remedia, ob illius teneram ætatem. Quapropter cùm ex immodico potu, & exercitij defectu multis ſcateret cruditatibus in prima regione, non erat abs re vti clyſteribus qui ventrem mollem redderent, & vias obſtructas aperirent, & vlteriùs intemperiem corrigerent, qui conficiuntur ex decocto radicum, & foliorum biſmaluæ, branceæ vrſinæ, betæ, violarum, & parietariæ, vel mercurialis, capill. Ven. ceterac. & ſimilium, quorum decocto addes ſaccharum nigrum, oleum violarum, amygd. dulc. butyrum, aut alias pinguedines. Ad eundem vſum deſtinantur iura inteſtinorum, vel capitis veruecis. Mox cùm adhuc cruditates in ventriculo permanſiſſent, illum purgare iuſſimus ſyrupo Regio, necnon purgari poterat ſyrupo Principis, aut manna in iure pulli diſſoluta. Præterea, cùm in venis bilis redundaret, ad illius euacuationem, & totius corporis intemperiem emendandam ſanguinem ex baſilica vtriuſque brachij detrahere iuſſi, parcè tamen, ob ætatem, & quia reſolutioni erat paratus: deinde parauimus humorem ad expurgationem ſyrupo chicorij, & borraginis, cum decocto ſcorcion. Iterumque adhibuimus medicamentum purgans ex ſyrupo perſico ſolutiuo, cum aqua chicorij, in qua fuit infuſum, & expreſſum rhabarbar. modicum. Attamen cùm intemperies eſſet habitualis, & à principio generationis contracta, non erat facilè eam demere; quapropter imperaui, vt quotidie aſſumeret ℥. iij. vel quatuor ſeri lactis caprini cum ſaccharo, ſemelque in hebdomada in dicto ſero exhibui rhabarb. infuſi & expreſſi ʒ. j. ß. quo reiiciebat bilem, & paulatim ab obſtructionibus liberabatur. Ad delendam iecoris intemperiem, inunxi illum vnguento roſaceo, & refrigerante Galeni, cum puluere ſanthali rubri, & pannos lineos in ſucco roſarum, & chicorij madidos ſupra hepar appoſui. Nec minùs confert aqua chicorij, & roſarum, & bugloſſi, cum puluere triaſanthali, vel diamargarit. frigid. Balnea etiam aquæ dulcis vtilia cenſentur, quæ validè humectant, & iecoris intemperiem calidam detrahunt, aut ea, quæ arte parantur ex decocto florum violarum, borrag. bugloſſi, foliorum vitis, ſalicis, cannarum, & lactucæ.

Ad emolliendum ventrem vtilia proponuntur remedia.

Hæc omnia ſimiliter emollitioni ventris proſunt; nihilominus ipſius ventris regioni aliqua ſunt adhibenda, quæ fæces induratas mollificent, & ſiccitatem ventris euertant, inter quæ locum tenent inunctio ex oleo amygdal. dulc. vel amygd. amararum, aut vnguentum paratum ex oleo violaceo, & amygd. dulc. cum axungia porcina ſalita, addito ſcammoneo, vel aloë; vel vnguentum confectum ex oleo violarum, amygd. dulc. cum axungia anatis, & mucilagine ſeminis lini, & altheæ. Bene facit etiam emplaſtrum ex decocto mercurialis, & foliorum maluarum, & vlmi, ſi piſtentur, & malaxentur cum butyro porcino, oleo violaceo, & amygdal. dul. Laudat quammaximè Lazarus de Soto arantium per medium diuiſum, cuius medietatem aloë, vel

agarico

agarico reples, & poſtquam igni fuerit applicitum, A calidum vmbilico eſt applicandum. Vel axungia porcina cum aloë, vel ſcammoneo prodeſt. Neque interiùs remediis eſt deſtituendus æger, ſed ei offerenda eſt caſſiæ pulpa cultello extracta, quæ paolatim deglutita fæces induratas emollit. Valet ad idem ſyrupus confectus ex ſucco mercurialis, & roſarum perſicarum, cum ſaccharo, ſi manè aſſumatur ℥. j. vel ℥. j. ß. aut ſyrupus factus ex æquis portionibus ſucci clarificati maluarum, & roſarum perſic. cum ſaccharo. Necnon butyrum vaccinum recens, cum ſaccharo puero præbere tertio quoque die conuenit, vt Mercatus admonet.

OBSERVATIO IX.

De nobili muliere, quæ octauo die à partu correpta fuit hysterico morbo, & cardialgia, cum febre parua syncopali maligna, & intra duodecim horas obiit. B

Hiſtoria refertur. VXor D. D. Barnabæ de Andrade Senatus Vallis-Oletani huius Iudicis meritiſſimi, ſtemmate præclaro de Alcantara inſigniti, ſuam peperit tempore debito, omniaque ei euenerunt feliciter, purgatio copioſa, ſomnus, cibus, potus, & reliqua non naturalia pro ratione, vſque ad octauum diem à partu; octauo tamen die iuxta meridiem ſentire cœpit in ſtomacho poſt cibi aſſumptionem nauſeam, deinde euomuit cibum paulò antea ingeſtum, acidum eructauit plurimum, perſentiteque cœpit iuxta vmbilicum dolores, & tormina, & ſtatim ab eructatione leuiùs ſe habebat: bis vſque ad noctem euomuit pituitam acidam, deinde per noctem euomuit pluries bilem flauam nimis, ita vt maximam in guſtu perciperet amaritudinem, & in ore ſtomachi dolorem mordicantem; dormiuit parum. C Manè ad eam viſendam acceſſi, quam inueni debilem nimis, cum vultu nimis illi diſſimili, dum erat incolumis, & pulſu paruo, & inæquali, cum reſpiratione inæquali, & crebra, febre parua, & ſudore circa collum, & caput frigido, breuiterque cœperunt partes extremæ infrigidari. Neque erat locus remediorum exhibitioni, quoniam appropinquabat mors, & pulſus iam deficiebant; ſed ſolùm ea adhibebantur, quæ virium roborationi inſeruirent, vt iuſcula alimentitia, & biſcoctum vino madidum, & enema ex iure carnium, cum ouorum vitellis, & ſaccharo. Sed quia dolores, & tormina circa vmbilicum flatulentam oſtendebant ſubſtantiam, in ipſo iure parum chamæmali fuit incoctum pro flatuum reſolutione: poterant etiam admoueri naribus odorifera; ob timorem tamen hyſtericæ affectionis ea reformidauimus. D Cucurbitæ ſimiliter femoribus applicitæ fuerunt, & ligaturæ, & alia quæ conducere valent ad vteri ſuffocationem. Verumtamen cùm morbo magno non niſi æquè magno remedio facilè ſuccurritur, neque vires cum ſumma exſolutione illud valent perferre, vrgebatque neceſſitas confeſſionis, & adminiſtrationis Sanctorum Sacramentorum, ideò ſummâ diligentiâ hæc omnia breuiſſimè fuere peracta, breuiſſimeque mors ſubſequuta.

ANNOTATIO.

Morbi acuti vis magna. QVantam vim habeant morbi exactè peracuti, millies proclamatum eſt ab Hippocrate, & Galen. maximè enim immutant, & alterant noſtra corpora, & ad ſummum diſcrimen deuenire faciunt, proptereaque febres peſſimæ ſignis peſſimis firmatæ, quarto die interimunt, aut citiùs, vt ait Hippocrat. 3. *prognoſticor.* Neque nouum eſt affirmare, quod aliqua ſubſtantia generatur in noſtris corporibus, quæ veneni vices gerat, & breuiſſimè interficiat; ita enim Galenus 6. *de locis affectis*, *cap.* 5. imò ex vi ipſius repentè mori, vt docet Valleſ. 1. *epidem. ægroto octauo*, & docent quotidianæ obſeruationes, præſertim in mulieribus, dum hyſtericis tenentur affectionibus, à quibus exordium ſumpſerunt omnes morbi, qui citiſſimè è medio ægram hanc nobilem ſuſtulerunt, vt ex accidentibus, quæ illi superuenere, facile erat colligere. Et quamuis verum ſit, quod ſufficienter poſt partum purgauerit, vt obſtetrix firmiter aſſerebat; nihilominus ægra erat nimis ſanguinea, vtebaturque alimentis boni ſucci, & in magna quantitate, ita vt maximam gigneret ſanguinis copiam: & ex alia parte habebat ratione ætatis, & propriæ temperiei hepar calidum, & humidum, vt indicabant ſigna illius propriam temperiem oſtendentia. Vnde exiſtimaui, quod aliqua portio ſanguinis, aut ſeminis in vtero remanſit, à qua initium habuerunt reliquæ affectiones, ita vt hyſterica affectio reſpectu aliorum morborum rationem cauſæ habuiſſet.

Parua ſeminis, & ſanguinis corrupti quantitas praua contrahit accidentia. Maioris tamen claritatis gratiâ, omiſſis aliis dicendi modis, vt in praxi ſtatuimus, ſciendum eſt, quod parua ſeminis, aut ſanguinis menſtrui quantitas, vbi prauam nanciſcuntur corruptionem, veneni vim adquirunt, & vniuerſum corpus refrigerare valent, & inopinatam mortem cauſare: quæ duæ cauſæ initium præſtant hyſterico morbo, ſi Galeno credimus 6. *de locis affect. cap.* 5. propterea que hic morbus inter morbos veneficos, & à tota ſubſtantia collocatur, vt ſenſit Auerr. 3. *collect. cap.* 29. Aetius, Auic. & ex recentioribus Vega, Petrus Garcia, & alij Auerroëm inſequuntur, quorum ſententiam vt certiorem in noſtra praxi elegimus. Neque implicat, vt diximus ex Galen. proximè citato, quod in noſtris corporibus, præſertim in muliebribus, prodeant veneficæ affectiones, etſi id quod corrumpitur, ſit quantitate paruum; ob eius enim actiuitatem, & operandi modum nequit ſuperari à natura, proptereaque diximus ſuprà ex mente Gal. 3. *de temper. cap.* 4. quod venenum eſt, quod *Venenum quid ſit, & in parua quantitate eſt magnæ virtutis.* ſuæ ſubſtantiæ nullâ mutatâ parte, ſed totâ integrè ſeruatâ, ipſum corpus corrumpit: quapropter venenum, licèt ſit mole paruum, virtute tamen eſt magnum; ideóque adhuc in parua quantitate vitæ noſtræ principia demolitur, vt benè notat Fernel. *lib.* 2. *phyſiol. c.* 15. quod comprobare viſus eſt Galen. phalangij aut ſcorpionis ictu, quo totum corpus facillimè corrumpitur exiguo veneno per minimum foramen iniecto, grauiſſimaque inſurgunt ſymptomata.

Hyſtericæ affectionis differentia vnde naſcantur. Sed quia plures morbi ſuperuenire ſolent vtero, vt omnes tradunt Authores, qui ſub hyſterico affectu comprehendi ſolent, nunc ſolùm in medium adducimus eum affectum, qui ex ſemine, vel ſanguine in vtero putrefacto naſcitur, qui etſi vnus eſſe videatur, tamen pro cauſæ, & applicationis diuerſitate, & modo putrefactionis varia, & grauiſſima excitat accidentia; ſunt enim quædam mulieres, quæ dum hoc premuntur morbo, iacent immobiles ſine ſenſu, imò & ſine reſpiratione, cum obſcuriſſimo, vel ſine vllo pulſu, ita vt ſub dubio

cadat, an ſint mortuæ, vel non: manent etiam attonitæ, & rationis expertes. Aliæ ſunt, quæ etſi moueantur, & ſentiant, integraque fruantur ratione, ſunt tamen cum animi defectione, & reſpiratione difficili, parua ſcilicet, & frequenti, & pectoris compreſſione, ita vt ſuffocari videantur, à quo ſymptomate hic affectus, vteri ſtrangulatûs, vel ſuffocationis denominationem accepit. Sunt denique aliæ, quarum membra, vt brachia, & crura contrahuntur, aliiſque accidentibus grauantur, vt ait Galen. 6. *de locis, capit. 5. citato.*

[Hyſterici morbi cauſa ſtatuitur.] Cauſam horum ſymptomatum duplicem ſtatuit Galenus, nempe corruptum ſemen, vel ſanguinem menſtruum intra vteri vaſa detentum: ex his deteriorem patitur corruptionem ſemen, atque adeò ſæuiora ex illo accidentia conſurgunt; cum enim detinetur, & ſuperabundat, maximè nocet, vt apparet in viduis, quæ cùm ſolitæ ſint excernere ſemen in concubitu cum viro, ipſumque retineant, maximè offenduntur. *[Semen habent mulieres.]* Iuxta quam ſententiam (quæ veriſſima cenſetur à nobis) non benè ſentiunt, qui aſſerunt, fœminas non habere ſemen, nec medio ſemine ad generationem concurrere, cùm ratio, & obſeruatio contrarium ſuadeant, ipſæque fœminæ teſtantur ſe ſemen emittere.

[Quare tot praua accidentia inſurgunt in hoc affectu.] Quanam autem ratione ex iis principiis tot ſuperueniant accidentia, non eſt difficile comprehendere; ſi enim pulſus deficere videantur, ideò fit, quia vapores venefici per arterias, quæ ad vterum terminantur, ad cor perueniunt, & ſpiritibus vitalibus admixti, eos corrumpunt; qui cum ſint neceſſarij pro tuenda cordis temperie, cor nequit operari, ex ſpirituum defectu. Præterea cùm cordis temperies peruertatur, & inſuper ſuà deleteria vi vapores hi cor deſtruant, neceſſe eſt, vt pulſus deficiant. Quòd ſi ſimul ſeptum tranſverſum comprimunt, & pectus, reſpirationem difficilem reddunt, imò ſæpè apnœam efficiunt, vt docet Galen. 6. *de locis, cap. cit.*

[Quare refrigeratur corpus in hoc affectu.] Quòd ſi hi vapores ſurſum repant, caputque feriant, obſtructionis cauſa exiſtunt, defectumque ſenſus, & motus patiunt; et ſi neruos attingant, maximos concitare ſolent tremores. Similiter ſi vterus retrahitur ratione ipſorum vaporum, retrahuntur etiam reliquæ partes, propter conſenſum, & colligantiam, quam habet vterus cum pluribus partibus, & illæ cum aliis, donec totum corpus contrahi videatur. Iuxta hunc philoſophandi modum refutantur plurium antiquorum errores, Platonis ſcilicet, & aliorum, quos improbauimus nos in praxi, ex mente Galeni, agentes de hyſterica affectione. Neque ex Donati Antonij dictis inferri debet, quod affectus iſte ſit frigidus, etſi reſpiratio ſæpè frigida appareat, & conſequenter extrema frigida; hoc enim punctum abſoluimus in praxi: pro nunc ſat eſt dicere, corpus refrigerari, quia à veneficis vaporibus calor deſtruitur naturalis, & ſpiritus vitales abſumuntur, & inde totum corpus frigidum manet, priuatiuè ſaltem, ex defectu ſpirituum; poſitiuè verò à partibus exſanguibus, ab excrementis aqueis, & ab aliis cauſis infrigidantibus. Vnde licèt Aëtius appellet hunc morbum flatulentam perfrigerationem, non inflammationem, vt Soranus putauit, definiuit illum per effectum, ſeu accidens, quem frequenter cauſare ſolet; non autem per morbum, cuius eſſentiam patefecimus in praxi, vbi aſſeruimus, hunc morbum fieri per potredinem inductam in ſanguine, vel ſemine intra vteri conceptacula, ipſumque conſiſtere in praua, & venefica qualitate operante à tota ſubſtantia.

Ex hoc igitur principio, tanquam aliorum morborum radice originem traxit ventriculi oris morſus, & dolor, qui ægram infeſtabat; ſiquidem aſſerebat moleſtiam ſentire in ore ventriculi, cœpitque euomere alimentum acidum pituitæ admixtum; quæ pituita erat in ventriculo genita ob potum aquæ frigidæ, cui erat aſſueta. Hæc autem alimentorum aciditas proueniebat ſimul, vt exiſtimo, ex defectu caloris ventriculi, & ſpirituum vitalium conſumptione. Deinde cœpit euomere bilem flauam nimis, & oris amaritudinem, ſitimque maximam ſentire, ex quibus coniecimus ipſam pati eam affectionem, quam veteres vocant cardialgiam; quæ ſi Gal. fidendum eſt 2. *lib. method. cap. 2.* & definitionibus medicis, nihil aliud eſt, quàm cordis, hoc eſt oris ventriculi dolor, & morſus, à ſuccis bilioſis mordentibus proueniens, qui ſecum affert omnia accidentia, quæ noſtræ ægræ ſuperuenerunt, vt virium exſolutio, pulſus paruitas, extremorum frigiditas, ſudores frigidi, anxietates, & reliqua à nobis annumerata *cap. de cardialgia.* Vapores etiam praui ex ſemine, vel ſanguine intra vterum retento potuerunt ſimul hanc excitare paſſionem, & ori ventriculi maximam inferre moleſtiam. Neque mirum, quod ex ipſis humoribus febris illa inſurgeret maligna, licèt parua: quæ etiam potuit originem trahere ex anxietate, & motu, ſeu inquietudine ægræ; & ex humorum agitatione, & confluxu ad os ſtomachi, imò & ad ipſum cor. Cùm ergo humores praui, & maligni, qui forſan per vterum deberent euacuari, ſurſum mouerentur, vapores etiam prauæ naturæ ex vtero prodeuntes ad partes ſupernas ducerentur, ambo in eoſdem conſpirarunt effectus, & tantorum malorum in cauſa fuerunt; neque erat aliquod ſignum, quod oſtenderet talia accidentia ex alia paſſione prodire. Vnde collegimus facilè ex dictis ſymptomatibus, quod affectus vnus fuit, quem cardialgiam dicimus. Ex ructibus, rugitu ventris, & torminibus infrà, & iuxta vmbilicum, & aliis à nobis ſuprà enumeratis coniecimus ſimul laboraſſe vteri ſtrangulatione, flatuumque retentione ab vtero manantium, ſimulque reliquas partes infeſtantium.

[Præſagiũ.] Circa præſagium, viſis omnibus accidentibus languorem, & ſummam virium exſolutionem oſtendentibus, non potui aduerſùm morbum arte pugnare, ſæpè enim vi morbi nonnulli moriuntur antequam accedat Medicus; vel ſi acceſſerit, ſolùm vnam viuunt diem, aut paulò plus temporis antequam remediorum oblationi detur locus, vt ait Hippoc. 1. *prognoſt. cap. 1.* Quapropter ſtatim præſagire valui citiſſimam mortem, ſolumque adhibui remedia in enarratione propoſita, & alia quæ magis conducebant ad virium reparationem, quàm ad morbi ablationem. Benè verum eſt, quod aliquando virium reparatio affectum tollit, ex Gal. 9. *method. cap. 15.* tamen cùm eas reſarcire non valuiſſem, ſed citiſſimè earum exſolutionem paſſa fuiſſet, citiſſimè, & intra duodecim horas ægra volauit ad aſtra.

OBSERVATIO X.

De Domino D. Ferdinando de Prado, Iacobenſis enſis ſtemmate bombycino ſuffulto, qui dum vehementi dolore articulari torqueretur in digito magno manus ſiniſtræ, eiuſdem manus immiſſione in aquam frigidam ſubitò acquieuit.

[Caſus proponitur.] PEr illuſtris hic vir erat naturâ bilioſus, habebatque iecur ad calorem, & ſiccitatem vergens; agebat etiam annum vltra quinquageſimum. Hic igitur cùm chiragra laboraſſet, & in manus dextræ

carpo,

carpo, & digitorum eiusdem articulis vehementer dolore vexaretur, non poterat sustinere dolores; ideóque statim ad me misit seruos, vt ocyssimè ad eum visendum accessissem, quem afflictum nimis vidi; & cùm humores essent in motu, & ad partem confluerent, statim eos detrahere excogitaui venæ sectione, donec sedaretur dolor; deinde vt humor in parte impactus resolueretur, ei adhibui fomentum resoluens, quo humor in parte contentus insensibiliter fuit euacuatus. Attamen leuato dolore manus dextræ, per noctem cœpit humor fluere ad digitum magnum manus sinistræ, ibique intensum concitauit dolorem. Sed cùm æger manus dextræ dolorem resolutiuo fomento sedatum cognosceret, excogitauit, quod idemmet fomentum vtilitatem eandem præstaret ad sedandum dolorem digiti magni manus sinistræ; quapropter manui sinistræ fomentum illud applicuit, ex cuius oblatione dolor nimis fuit exacerbatus, ita vt tota nocte neque quiescere, neque dormire potuisset, imò erat B in continuo clamore, & vociferatione. Manè ad eum perueni, qui præ dolore ita se habebat, vt meis interrogationibus neutiquam respondere valeret. Tetigi illius digitum, qui nimio æstu flagrabat, & erat inflammatione tentatus; vt ergo illius ardorem, & dolorem compescerem, venit mihi in mentem vsus infrigidantium, & repellentium, propterea que illi mittere iussi manum sinistram in aquam putealem frigidam, illicoque cessauit dolor, requieuit, & dormiuit, & ablata fluxione auxiliis resoluentibus demptus fuit humor, & liberatus æger.

ANNOTATIO.

Doloris vires.

QVantam vim habeat dolor ad mlouendas vires, omnibus notum est, imò vt capite de syncope annotauimus, inter syncopis causas dolor maximum tenet locum, qui si vehemens sit, & diu durans, maximè prosternit vires, pluraque naturæ incommoda affert; à cuius sæuitie victus homo, pulsus deperdere solet, vt ait Galenus 4. *de rat. victus*, *comment*.48. Propterea dolor dicitur à dolando, quod idem est, ac minuere; & licèt ad hunc locum non pertineat agere de dolore, & eius causis, breuiter tamen annotare oportet, quod

Dolor quid sit.

iuxta Galeni mentem 2. *de locis affectis*, *cap. etiam* 2. *& de symptomatum differentiis cap*.3. dolor est egregium symptoma sensus tactus; supraque in consultatione de nyctalope probauimus, quod dolor non potest ad alium pertinere sensum; quod placitum insequuntur Valles. Vega, & alij, ita vt dolor sit quædam sensatio tristis sensus tactus; attamen in nostro tractatu de dolore asseruimus, quod dolor licèt præsupponat sensationem tristem in sensu tactus, ortam ex subita naturæ corruptione, vel alteratione, formaliter tamen dolor consistit in fuga appetitus sensitiui ab obiecto actu naturam affatim corrumpente, vel alterante, atque adeò est illius passio: ita Diuus Thomas 1. 2. *quæst*.35. *art*.1. vbi hanc statuit conclusionem: *Dolor cùm sit appetitus sensitiui motus consequens apprehensionem mali, propriissimè animæ passio est.* Quem sequuntur Vasquez *in primam* 2. *quæst*.4. *disput*.14. *art*. 1. Titelman. *in compendio philosophico*, & inter Philosophos est communiter receptum.

Dolor, & tristitia in quo differunt.

Sed quia dolor, & tristitia versari videntur circa idem obiectum, quatenus vtraque passio consistit in fuga ab obiecto molestanti, oportet inter vtrumque differentiam statuere, quam tradit Angelicus Præceptor *loco proximè cit. art*.2. nam dolor licèt sequatur apprehensionem sensus interni, vt & ipsa A tristitia; non tamen dolor fit sine alteratione, vel corruptione naturæ ab obiecto dissentaneo illata, quod necessariò debet immutare sensum tactus, illi tristem inferendo sensationem. At verò licèt in tristitia reperiatur antecedenter apprehensio obiecti molestantis sensûs interni, non tamen petit, quod præcedat obiectum immutans sensum tactus, neque quod alteret, vel corrumpat subitò naturam, sicque quotidie tristamur de morte patris, amici, aut de aliis rebus, quæ antecedenter neque corrumpunt, neque alterant corpora, quibus talis inest passio.

Dolor maximè immutat corpora.

Ex hac doctrina colligitur facilè, quod dolor inter reliqua symptomata maximè nos immutat, antecedenter quidem, propter corruptionem, seu alterationem naturæ, quam supponit; consequenter verò ob motionem violentam sanguinis, & spirituum ad partem dolentem, quâ spiritus resoluuntur, inflammationes, & febres excitantur, sicB que infaustæ fiunt coctiones ob spirituum defectum, & quia natura distracta solùm est intenta dolori. Quanam autem ratione hæc omnia fiant, difficile est inuestigare: lege Galenum 13. *methodi*, *cap*.3. & Petrum Garc. *in fen*.1. *lib*.1. *doct*.7. *cap*.11.

Non omnis dolor est symptoma.

Dictum est iam, quod dolor est symptoma, intellige dolorem à causa præter naturam ortum; nam aliqui dantur dolores, qui naturaliter fiunt, ideóque Galenus *lib. de inequali intemperie*, famem, & sitim inter dolores collocat, sic aiens: *Dolor fit esuriendo, vel sitiendo, deficiente hic humidâ substantiâ, illic siccâ.* Est enim eo tempore tristis sensatio in ventriculo, orta ex obiecto, quod supponitur naturaliter, vt fames, & sitis fiant; quidquid autem illud sit, non est huius loci, longam etenim exigebat tractationem; suo loco diximus quinque adesse accidentia in fame naturali.

Dolor est actio vitalis.

Verumtamen cùm dolor sit passio appetitus sensitiui, necessariò infertur, quod sit actio vitalis; C talis siquidem potentia vitali modo operatur. Ita Diuus Thomas 1.2. *quæst*.36. *art*.2. *in corpore*, quem sequuntur omnes, siue asserant, quod dolor attinet ad sensum tactus, siue ad appetitum sensitiuum; nam in vtraque sententia dolor effectiuè à potentia vitali procedit. Quia ergo appetitus sensitiuus dum dolor est, versatur circa malum sensibile cognitum, appetitus hic actum fugæ elicit, in quo consistit ratio doloris. Attamen cùm dolor fieri nequeat sine obiecto, quod naturæ sensitiuæ noxam infetat, ideò inter doloris causas omnes constituunt obiectum corrumpens, vel alterans naturam, non quia ipsum producat effectiuè dolorem, sed quia necessariò, vt dolor producatur à potentia vitali, supponitur obiectum naturam contristans, & corrumpens. Ita Diuus Thom. *loco præallegato*.

His igitur suppositis circa doloris naturam, & causas, facilè percipies quanam ratione se haberet D noster æger in illo miserrimo statu, in quo vehementi premebatur dolore in digito magno manus sinistræ; erat enim obnoxius fluxionibus biliosis, quia abundabat humoribus supra sanguinem, & habebat hepar calidum, & siccum, his humoribus generandis paratum. Habebat vlteriùs in articulis maximam debilitatem, naturamque assuetam expulsioni talium humorum ad ipsos articulos, qui iam habitualiter intemperati, & debiles existebant. Et licèt antecedenter ad hunc dolorem fuisset euacuatus humor venæ sectione, vt deleretur dolor manum dextram infestans, & remediis resoluentibus fuerit euacuatus humor, qui erat impactus in parte; cum hoc tamen humores prauæ naturæ taliter ægrum infestabant, vt excitarent facultatem expultricem venarum, & aliarum partium, donec ipsi

humores ad digitum manus sinistræ transmitterentur, ibique continui solutionem, & intemperiem calidam causantes, intensum excitarunt dolorem, quem æger perferre nequibat, ita vt cogeretur ad vociferandum; censensque, quod dolor sedaretur medicamento resolutiuo, coactus fuit tale adhibere medicamentum, quo adaucta attractione humoris, intensiorem comparauit dolorem, qui ad eius ablationem præsentaneum postulabat auxilium. *Si enim dolor saeuus est, totam ad se attrahit curationem, relictaque causa, illi tantùm est obuiandum*, vt sentit Auic. *fen.4.1. cap.* 20. §. *Tibi quoque cauero debes à phlebotomia in hora fortis doloris.* Et propter eandem rationem Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc. capit.* 13. asserit, quod dum vehementissimæ vigiliæ, aut dolor intensus ægrotum infestant, cauendæ sunt copiosæ, & multæ euacuationes, forsanque doloris pleuritici vniuersalem causam spernens Hippoc. 4. *de rat. vict. text.* 1. calidis fomentis dolorem auferre tentare iussit. Si verò dolor sit lenis, & toleratu facilis, tunc causæ est resistendum, ex Auic. *fen.* 1.4. *tractatu* 2. *capite* 7. §. *Quando dolor capitis coniungitur cum febre, dignior est curatio febris, & non doloris.* Et dum possibile est, ad id, quod magis vrget, dirigi debet curantis consilium, semperque operandum pro ratione potentioris, altero non neglecto, vt dicit Gal. 1. *de arte cur. ad Glauc. cap.* 13.

Qualiter dolor sedandus.

Remedia doloris sunt in duplici differentia.

Ex his deduco, quod remedia dolorem sedantia sunt in duplici differentia, vel vniuersalia, vel particularia. Vniuersalia plerumque respiciunt causam, quâ ablatâ, remouetur dolor; hæc autem potest esse interna, vel externa. Si fuerit externa, vt frigus hiemis, ardor solis, telum, vel ictus, non eget multo artificio, vt auferatur, nisi intrà maneat recondita, vt pila plumbea, aut sagitta, quam chirurgia euellere docet. Interna, aut est repletio, aut inanitio. Inanitione enim partes nostræ dolent, dum per inanitionem conuelluntur, quas madefacere non solùm qualitatiuè, sed substantificè oportet. Repletio fit vel à substantia solida, vel à flatu, vel ab humore. Prima manûs operatione detrahitur, vt calculus; vel medicamentis comminuitur, vt sic faciliùs excernatur. Secunda dissipantibus, & digerentibus aufertur, vt quotidie facimus in doloribus colicis, ventriculi, & aliarum partium à flatibus prodeuntibus. Tertia, quæ ab humoribus fit, distrahitur frictionibus, ligaturis, inedia, balneo, exercitiis, clysteribus, venæ sectione, vel expurgatione.

Verum in vehementissimis doloribus sit sanguis mittendus vsque ad animi deliquium.

Sed quia Gal. 1. *lib aphor. com.* 23. in vehementissimis doloribus sanguinis missionem commendat vsque ad animi deliquium, attamen 1. *de arte curat. ad Glauc. cap* 13. in vehementissimis doloribus docet esse cauendas immodicas euacuationes. Ne igitur contrarius Galen. his in locis appareat, huiusmodi authoritates sunt conciliandæ.

Dico ergo primò, quod dolor potest considerari dupliciter; aut enim dolor est symptoma superueniens febri, vel tantùm fit ex concitata fluxione ad partem, quæ dolore afficitur; si enim dolor sit symptoma febrem concomitans, potiùs substrahit de quantitate euacuationis, quàm vt tantam copiam exposcat. De hoc igitur dolore loquitur Galenus 1. *de arte curat. cit.* nam ibi agit de febribus continuis cum accidentibus, in quibus dum accidentia, quæ vires prosternunt, superueniunt, prohibet copiosas euacuationes; imò neque est euacuandum quantùm exigit morbus, sed ipsis accidentibus aliquid relinquendum suadet. Quapropter cùm ratione febris, & aliorum accidentium vires deiiciantur, si dolor superueniat intensus, meritò sunt cauendæ copiosæ, ac subitæ euacuationes, & quæ ad animi deliquium ægrum deducunt.

Similiter si dolor vehemens excitetur ab intemperie nuda, vel à flatu, vel à quapiam causa extrinseca, non petit venæ sectionem, nisi præcautionis gratiâ. At verò si dolor vehemens fiat ex concitata fluxione, præcipuè cum sanguinis consortio, tunc quidem sanguinem mittere possumus vsque ad animi deliquium, siquidem ex copiosa euacuatione, dum animi deliquium succrescit, humores retrabuntur ex parte dolente ad partes internas; sicque retractâ causâ dolorem excitante, ipse etiam dolor aufertur; & hoc modo est intelligendus Galen. 1. *aphorism. comment.* 23. vbi asserit, quod in ingentissimis doloribus euacuatio facienda est vsque ad animi deliquium. Hæc Galeni doctrinæ interpretatio consonat dictis Valles. 7. *controuers. cap.* 7. & Zacuti Hebræi *precepto* 71. *introitus ad praxim.*

Quid per animi deliquium intelligitur in dolore sedando per euacuationem.

Dico secundò, quod per animi deliquium, vt diximus in curatione febris ardentis, neque intelligimus syncopem, in qua virtus vitalis deficit; neque illud, quod ex timore, aut conturbatione, dum sanguinem mittimus, insurgit: primum enim nunquam expetendum, nam ex eius præsentia omnes subitò dilabuntur vires. Secundum licèt conferat ad sedandum dolorem, quatenus retrahit spiritus animales, non tamen sufficere solet; propterèaque si superueniat in venæ sectione, non statim sistendus sanguis; sed iacente in lecto ægro, sanguinem mittimus, donec in pulsu aliquam recipiat mutationem, non tamen magnam; ideòque attrectandæ sunt arteriæ, vt talem mutationem, non tamen magnam Medicus comprehendat; nam licèt lipothymia, seu animi deliquium, vt diximus capite de syncope, sit facultatis animalis, solet tamen passio incipere à facultate vitali. Ratio est, quia sanguinis missio cùm euacuet sanguinem & spiritus, priùs lædit facultatem vitalem, propterèaque statim incipere solet retractio spirituum vitalium ad cor, & consequenter partium externarum refrigeratio; non tamen ex hoc sequitur, quod incidat in syncopem, quia spiritus ad intra retracti sufficienter actionibus cordis inseruiunt. Verumtamen cùm cerebrum frigidum sit, & destituatur calore influenti cordis, statim deficere incipit, atque adeò non mirum, quod passio, vt dixi, incipiat à facultate vitali, & deliquium facultatis animalis anteuertat defectionem vitalis, vt eleganter tradit noster Valles. *loco prealiegato.*

Remedia particularia doloris sunt in duplici differentia.

Præter vniuersalia remedia, quæ detrahendo doloris causam, illum sedant, dantur alia particularia, de quibus agit Galen. 5. *simplic. cap.* 19. & hæc sunt duplicia; nam quædam sunt anodina, seu dolorem sedantia, paregorica dicta, quæ suâ caliditate miti, & tenuitate dolorem auferunt, quatenus illius causam digerunt, resoluunt, & in halitus vertunt. Huius sortis sunt balnea, fomenta, decocta, olea, & vnguenta ex medicamentis modicè calidis primum gradum non excedentibus composita. In anodinorum enarratione errat Zacutus *loco superius citato*, cùm dicat, propriè anodina vocari medicamenta, quæ validâ pollent frigiditate, cùm talia potiùs stupefacientia, refrigerantia, seu narcotica appellentur à Galeno, quæ quidem in tantum anodina vocitantur, in quantum stuporem, ferméque insensibilitatem causant, ita vt obiectum naturæ molestiam inferens non sentiatur: at verò quæ propriè anodina dicuntur, sunt tenuium partium, & calidiora, quàm quæ symmetra sunt, vt ex eodem Galen. liquet, & iam traditum est. Debent esse tenuium partium, vt citiùs penetrent, aliter enim adstringerent, vel causam morbificam suâ crassitie ad intrà detinerent,

detinerent, doloremque adaugerent. Debent ſimul eſſe calida, vt digerant, concoquant, & reſoluant; neque debent habere calorem ſupra primum caliditatis gradum, quia talis calor eſt magis conformis calori naturali partis, quæ dolore afficitur; vnde alia medicamenta calidiora, etſi dolorem auferant reſoluendo doloris cauſam, potiùs reſoluentia, quàm anodina vocantur. Contingit ſæpe; quod per ea medicamenta, quibus tollitur affectio, ſimul auferatur dolor ab ea affectione dependens, tuncque talia medicamenta duplicem habebunt facultatem, ſanantem nempè, & anodinam.

Quando in dolore refrigerantia ſunt ex vſu.

His igitur ſuppoſitis, ad caſum noſtrum magis accedentes, cùm hic præclarus vir vehementer torqueretur dolore digiti manûs ſiniſtræ, non erat locus euacuationi reuulſoriæ, tum propter immodicam vigiliam, & vitium reſolutionem à vigilia, vociferatione, & dolore cauſatam; tum quia dolorem ſæuum perferre nequibat, neque expectare poterat tale remedium, neque anodina erant ex vſu; nam ſuo calore, & tenuitate poterant adaugere fluxionem, ſæuioremque concitare dolorem: quapropter ſtatim confugere fui coactus ad reſtrigerantia, ſeu ſtupefacientia, inter quæ commendat Hippocrates 5. *aphoriſm. textu* 25. aquam frigidam, quæ dolores abſque vlcere, & podagricos ſtatim leuat, præſertim vt ait Galenus *in commentar.* dum dolores ab inflammatione, ſeu recenti ſanguine procedunt; tunc etenim frigiditatis occurſu ſanguinis fluxus cohibetur, ſicque dolor ſoluitur. Refrigeratio etiam largior torporem mediocrem inducit, qui & ipſe dolorem ſoluit ſenſum hebetando. Soluit etiam ea perfrigeratio dolorem, quia deſtruit caliditatem humoris fluentis ad partem, & reducit ipſam partem ad ſtatum naturalem. Etenim tanquam certum habeo, quod dum alteratur natura ſubitò, tunc dolores fiunt, & inter qualitates alteratiuas primum tenet locum caliditas, quæ citiùs deſtruitur per ea medicamenta, quæ actu frigida ſunt, quàm per ea, quæ poteſtate talia dicuntur; atque adeò in libello de podagra, incerti Authoris, cuius interpres eſt Marcus Muſurus, factâ euacuatione prout ratio poſtulat, membris cruciatum patientibus repellentia commendantur, cuiuſmodi ſunt veſſicatoria, portulaca, ſemperuiuum, hyoſciamum, intubus, papaueris folia, roſæ recentes, micæ hordaceæ aquâ madentes, lac coagulatum, quod noſtri *requeſon* vocant, & aqua frigida. Lobera Abulenſis in iis caſibus aquæ frigidæ vſum commendat.

Aqua frigida ſedatiua doloris, & quomodo.

Aduertere tamen oportet ex Auicenna, quod ſi dolor poteſt ſuſtineri, remedia modicè repellere debent, ne fortè humores impulſi in aliquam partem principem irruant, & grauioris morbi ſint cauſa. Sed quia capite de arthritide ſufficienter curationem adduximus, ad illud Lectorem remittimus.

OBSERVATIO XI.

De quodam ægroto aſcite laborante, qui ex magno vrinæ fluore liber euaſit.

Hiſtoria refertur.

QVidam æger ex nimio potu, & viuendi inordinato modo cecidit in eam hydropis ſpeciem, aſcitum dictam, qui cùm ventrem tumidum, & magnum habuiſſet, difficiléque reſpiraſſet, tuſſique eſſet correptus, timens ſuffocari, remedium à me petiuit tempore, à quo remedia proficere non poterant, erat enim morbus inueteratus, licèt æger iuuenis, qui ratione ætatis remedia perferre valebat; vtebatur probo victu, neque illi vires deficiebant; tamen remedia aquam educentia, & reſoluentia, & omnia illa, quæ ab Authoribus commendantur, nullam præſtabant vtilitatem, quo factum fuit, vt ad paracentheſim, ſeu apertionem deueniremus. Ante tamen quàm ad huius remedij executionem eſſet deuentum, cœpit mingere æger in tanta quantitate, & continuò, taliter vt non poſſet triduo ſe à continuo vrinæ fluore continere, deinde ventris tumor obſcuratus fuit, liberè reſpirauit, tuſſis fuit abolita, denique ſanitatem amiſſam reſtaurauit, adhibita tantummodò victus ratione conuenienti: quapropter non fuit punctio, ſeu ſectio ad educendam aquam adminiſtrata.

Altera, & altera hydropicorum hiſtoria proponitur.

Altera ægra, quæ aſcite, & leucophlegmatia tenebatur, habebat crura valdè tumentia, & plena pituitâ aqueâ; & cùm decreuiſſem illius ſcarificare crura, apparuerunt ampullæ in cruribus plenæ aquâ, quibus apertis, pluribus diebus fluxit aqua, ita vt omninò liberaretur.

Monacham etiam ſexagenariam anaſarca correptam curaui in hyeme vſu eorum, quæ adduximus in noſtra praxi, veſtemque illi facere iuſſimus ex linteo duplicato, & pulueribus reſoluentibus expleto, aqua vitæ irrorato, & cum baſtituris, vt pulueres detinerentur ſpatiſ per totam veſtem, quæ quidem contingebat ægræ cutem ab humeris ad pedes, ſicque fuit humiditas abſumpta, & media hyeme ægra omnimodè liberata.

ANNOTATIO.

LIcèt hic caſus rarus ſit, non tamen nouus, ſiquidem illius mentionem fecit Hippocrates *libro de indicationibus*, vbi ait: *In his, qui ab hydrope detinentur, ſi aquoſitas per ventrem ad veſſicam, vel ventrem fluat, ſolutio fit.* Ioannes Skenchius *lib. 3. de hydrope, obſeruat.* 16. duplicem hiſtoriam narrat eorum, qui aſcite laborantes, ſeroſâ materiâ per lotium excretâ, liberati fuerunt. Sic Solenander *ſection. 5. conſil.* 15. refert, quod mulier quædam habens maritum hydropicum, in eo ſanando expendens omnia ſua, quæ nihil profecerant, ſpectans ipſa quotidie illum moriturum, accepit buffonem in puluerem redactum, & dedit ei cum vino, ex quo fuit ſubſequutus vrinæ fluor, & præter ſpem fuit ſanitati reſtitutus. Neque ſolùm per hanc regionem natura molitur euacuationem lotij, ſed quod magis eſt, per ventrem. Ita Hippocrates 6. *aphoriſm. textu* 14. vbi ſic: *Ab hydrope detento, vbi aqua ad ventrem ex venis confluxit, ſolutio fit.* Inuenit natura ſibi ipſi vias, & non excogitatione; & cùm nihil didicerit, facit quæ expediunt, ex Hippocrate 6. *epidem. ſectione* 5. Cùm igitur tota materia morbifica fuiſſet per vrinæ veſſicam excreta, neutiquam paracentheſis fuit neceſſaria, receſſimuſque ab huius remedij executione.

§. I.

An in aſcite conueniat paracentheſis.

Quod non conueniat, probant.

OCcaſione tamen deſumpta ab iis, quæ dicta ſunt, cùm in aſcitis curatione quotidie proponatur hoc remedium, de quo ambigitur, an prodeſſe valeat, meritò in dubium vertitur apud Authores, vtrum conueniat, vel non. Antiquorum aliqui exiſtimarunt paracentheſim incongruam: ita Euenor. *lib.* 5. *curationum.* Eraſiſtratus *libro de hydrope*, & illius ſectatores: Thoſalus a. *libro regulari*, ſuamque ſententiam rationibus comprobant.

Primò: nam aquam conclusam effundendo, spirituum vitalium dissipatio, & omnium facultatum exsolutio fit.

Secundò: nam neruosa peritonei substantia nec citra periculum incidi, aut pungi potest, ob timorem inflammationis, & consensus cum aliis partibus; semelque incisa, vel puncta non facile agglutinatur, vel vnitur.

Tertiò: nam hepat subtractâ aquâ, cui antea innatabat velut fulcro, pondere suo diaphragma, totumque thoracem deprimit, & deorsum trahit, sicque accidit tussis sicca, & anhelitus difficultas.

Quartò: nam aqua effusa non tollit hydropis causam, videlicèt iecoris intempetiem, seu duritiem; quo fit, vt denuò suscitetur hydrops ab eadem causa.

Quintò, quia febris, sitis, intemperiesque calida, & sicca viscerum, quæ contactu aquæ attemperabantur, eâ effusâ intenduntur.

Sextò: nam pauci, aut nulli superstites euadunt ex paracenthesi, vt aiunt Auicenna, Gordonius, & alij, & ipsa ostendit obseruatio.

Quia contraria sententia sustinenda est, respondetur ad argumenta.

Hæc, & alia fundamenta tradunt Authores, quos refert Cælius Aurelianus *libro 3. tardarum passionum, capite* 8. Ambrosius Paræus *libro 7. de tumoribus præter naturam particularibus, capite* 12. Sed quia hæc sententia non admittitur, & eius oppositam ferè omnes amplectuntur, ideò antequam aliam statuamus, his fundamentis satisfacere conabimur. Ad primum respondetur, quod aqua non extrahitur tota, sed paulatim effunditur, & hoc accidere potest sine virium, aut spirituum dissipatione. Ad secundum, quod illa membrana, etsi pungatur, non sequitur, quod inflammetur; siquidem alterata est à qualitatibus aquæ, & exiguum sensum retinet; quæ verò partes musculosæ, & neruosæ inflammantur, habent exactum sensum, atque adeò Paræus ait esse timorem puerilem, quando vrget necessitas, eam membranam non pungere. Ad tertium, quod illud incommodum facilè vitabitur, ægro resupinato, & in lecto recumbere iusso. Ad quartum, quod ex effusione aquæ citiùs tollitur iecoris intemperies; nam hæc ex præsentia aquæ adaugetur, quatenus aqua hepatis calorem suffocat, & extinguit: neque iecoris intemperies, vel alter quiuis morbus alterius partis illius regionis curari quit, quin priùs extrahatur aqua: quapropter si non effundatur iecoris intemperantia, non potest curari.

Ad quintum, quod febris, & reliqua accidentia adaugentur ab aqua, quæ ibi detenta, salsa, calidaque, & sicca efficitur; eâ tamen ablatâ, omnia accidentia minorantur. Ad vltimum denique respondetur, quod etsi pauci liberentur ex paracenthesi, sufficit tamen, quod in morbo desperato aliqui, etsi pauci, euadant, vt hoc remedium exerceatur. Si verò plures pereunt, id non accidit remedij culpâ, sed quia negligentiùs, vel tardiùs administratur, & quia morbus hic non est de facilè solubilibus, habetque causas fixas, quæ sæpè indelebiles sunt, propterea que curationem non admittunt; si verò aliquo modo succurrere possumus ægro, non aliter possumus.

Paracenthesis admittitur.

Quare Hippoc. Galenus, Paulus, Auicenna, & ferè omnes paracenthesim admittunt, describuntque occasionem, seu tempus, in quo aqua debet extrahi, quantitatem aquæ effundendæ, & locum, per quem extrahi debet; & ea, quæ sunt præparanda ad illius extractionem, & quibus conueniat. Quæ omnia diligenter sunt perquirenda; aliter enim melius erit non tentare remedium.

De tempore seu occasione vtendi punctione.

Quoad tempus, seu occasionem Hippocrates *6. epidem. sectione* 7. iubet hydropicos secare statim, A ac si diceret, tempus idoneum apertioni esse statim, ac cognoscitur adesse ascitem, sicuti in tabescentibus, & suppuratis statim ac cognoscitur pus; si enim curationem differas, infamabitur remedium, quod possit ad salutem conferre. Ratio est euidens, nam ex mora, & detentione intemperies magis habitualis fit, partesque contentæ in regione naturali vitiantur, reliquæque omnes trahuntur in consensum, ita vt fiat immedicabile malum. Quia ergo serius quàm decet, hoc administratur auxilium, & omnes illius timent exequutionem, idcircò dum adhibetur, non prodest, & ferè omnes pereunt, quia ferè omnes dum desperatus est casus, remedium admittunt, antea verò renuunt, quando prodesse poterat, vt plures testantur historiæ, quas referunt Cælius Aurelianus, Andreas Laurentius, Ambrosius Paræus, & omnes, qui hunc curandi modum comprobant; benè tamen priùs alia remedia sunt tentanda.

De quantitate aquæ extrahenda.

B Quantitas aquæ in ascite, sicuti puris in suppuratis, non debet esse plurima, quod admonet Hippocrates 6. *aphorismorum, text.* 27. sic: *Quicumque suppurati, aut aquam inter cutem patientes vruntur, aut secantur, si aqua, aut pus vniuersim effluxerit, omnes moriuntur.* Facilè siquidem viribus resolutis, in ipsa euacuatione succumbit æger. In ascite aliam mortis causam proponit Galen. *in commentar. aphorismi*, dum ait: *In aqua verò inter cutem non modò ob hanc causam eâ laborantes offenduntur, sed & duritiem visceris, vt quæ non ampliùs sustentatur ab aquosa substantia, & septum transuersum deorsum trahit, & viscera, quæ sunt in thorace.* Hanc Galeni rationem insinuarunt illi, qui in ascite apertionem damnabant, vt suprà insinuauimus.

Debet ergo aqua extrahi in quantitate, quæ vires non deiiciat: quænam ergo hæc sit, non satis constat; quantitas enim remedij reddit artem coniecturalem. Hieronymus Capibaccus ait, quod sin- C gulis vicibus debent extrahi quinque, vel sex, aut octo vnciæ. Skenchius asserit, satis esse quotidie effluere circiter duas libras. Verumtamen cùm differat natura à natura, ætas ab ætate, temperamentum à temperamento, vt dicit Hippocrates *libro de flatibus*, non potest pro omnibus quantitas determinata assignari: quapropter debemus inspicere tempus, ætatem, regionem, & alia, quæ docet consideranda Hippocrates in euacuationibus, siue sponte, siue arte factis 1. *aphorismorum textu* 2. *& aliis locis*; propterea que, dum aqua extrahitur, arteriæ sunt attrectandæ, vt docet Auicenna; & si incipit virtus debilitari, desistendum est illicò, neque expectanda imbecillitas maior, neque maior virium resolutio.

§. II.

D *An paracenthesis conueniat tympaniti, vel anasarca.*

SEd quia in hydrope tympanite dicta, aër qui quotidie generatur, continetur in eodem spatio, in quo continetur aqua in ascite, dubitari potest, & meritò, an sicuti punctio in ascite administratur pro aquæ effusione, pari ratione debeat administrari pro aëre, seu flatu extrahendo. Hoc dubium non vidi ab Authoribus pertractatum, sed solùm resoluentibus, & roborantibus viscera vtuntur ad tympanitis curationem; nullus tamen huius remedij recordatur, imò asserunt, quod huiusmodi perforatio solùm conuenit asciti. Ita Paulus *libro 3. capite 48. in fine*, non tamen reddunt rationem, quare

quare aliis hydropis speciebus non conueniat. In primis certum est, quod neutiquam conuenit anasarcæ; in hac etenim humor non est collectus in parte determinata, sed per totum corpus est diffusus, neque potest euacuari facta perforatione. De tympanite ergo tantum est dubitatio.

Et quod non debeat fieri, militant rationes eædem, quæ improbabant hoc remedium in ascite, quæ tympaniti accommodari possunt; quibus addi potest, quod si in tympanite talis fieret apertio, simul cum aëre multa spirituum copia exiret; & cùm aër sit tenuis nimis, & sensum fugiat, non esset in nostra potestate extrahere quantitatem determinatam illius, essetque periculum resolutionis, & dissipationis virium.

Quod autem apertio fieri debeat ad extrahendum aërem in tympanite, non caret fundamento; nam aër ibi inclusus, seu vapor, est toto genere præter naturam, sicque petit sui ablationem; quæ si fieri nequit per resoluentia, vel medicamenta aërem educentia, & euacuantia, poterit nihilominus euacuari, factâ perforatione; & sicuti aqua effunditur, eo quod est naturæ aliena, pari ratione effundi debet aër. Neque rationes in contrarium conuincere videntur, quæ quidem iam suprà solutæ sunt in sermone de effusione aquæ in ascite, possuntque accommodari euacuationi aëris. Neque impedit tale auxilium, quod non possumus metiri quantitatem aëris extrahendi, quia ob eius tenuitatem fugit sensum, & quia est spiritui admistus. Nam taliter poterit extrahi aër, vt non fiat sensibilis noxa, illum euacuando in parua quantitate, tangendo arterias, dum talis exercetur euacuatio, sicuti dictum est ex Auicenna pro aquæ effusione. Si enim aliter non potest solui morbus, & in morbis magnis periclitari licet, vt ait Hippocrates *libro de locis in homine*, extra regulas rationis videtur ægrum destituere ab hoc remedio, neque maiorem securitatem potest habere in ascite, cum hoc tamen in ipsa exercetur, atque adeò in tympanite non est prohibenda.

Improbatur paracenthesis in tympanitis curatione,

In re adeò difficili, & à nemine, quem ego viderim, pertractata, non est facile veritatem assequi: verumtamen prout mei ingenij vires permittunt, constanter assero, quod in tympanite non est administranda punctio ventris.

Sed vt hoc dubium soluatur, notare oportet, quod vt ascitis curetur, petit euacuationem aquæ, siue medicamento aquam educente, siue aliter; nam si non educitur aqua, intemperies iecoris fouetur, & conseruatur à qualitatibus aquæ, extinguiturque hepatis calor, & suffocatur: & licèt aqua sit effectus iecoris; tamen aqua iuxta ipsum detenta extinguit, & suffocat calorem illius, præbetque suæ causæ incrementum, ita vt intemperies hepatis, & aqua genita ab ipso hepate sibi inuicem sint causæ; ex quo fit, quod si aqua sit propè hepar, non potest iecoris intemperies emendari, atque adeò vtcumque petit auferri.

At verò in tympanite est dispar ratio; nam etsi aër, seu vapor inclusus sit genitus ex hepate, non tamen ille aër fouet, aut conseruat hepatis intemperiem, neque suffocat illius calorem: quapropter licèt non educatur aër, non tamen impedit curationem intemperiei hepatis, quâ ablatâ poterit aër ille resolui medicamentis intra, extraque admotis; qui cùm non habeat causam, à qua conseruetur, semel ablatâ hepatis intemperie, facilè dictis auxiliis poterit euinci. Quod autem ille aër non foueat, atque tueatur hepatis intemperiem, patet; nam vapor ille, seu aër est calidus, & humidus: caliditas hæc potiùs iuuat ad corrigendam frigiditatem hepatis, præ-

A sertim cùm omnes Authores ad hepatis frigiditatem potiùs quàm ad aliam intemperiem hydropem reducant. Quanam autem ratione effectus calidus oriri possit à causa frigida, aut è contra, non est huius loci: pro nunc dico, quod in tympanita non adest tanta frigiditas in hepate, sicuti in aliis hydropum speciebus; siquidem chylus, qui in massam sanguinariam migrare debebat, attenuatur, & in vapores vertitur; quod opus calore perficitur, licèt talis calor sit diminutus; vapor verò ipso hepate calidior euadit tum ab spiritibus, cum quibus facilem admittit mixtionem; tum à fuliginibus, quæ ex coctionibus eleuantur. Quia ergo calor desideratur in curatione hydropis, non est rationi dissonum, quod calor vaporum adiuuet curationem intemperiei hepatis, per quam ipsi gignuntur vapores.

Obiectio.

Dices, quod vapores illi, etsi calidi, suffocare valebunt calorem hepatis; nam si fuligines, quæ ipsis vaporibus sunt calidiores extingunt, & suf- B focant calorem cordis, qui est intensior calore hepatis: ergo potiori iure vapores minùs calidi poterunt extinguere, & suffocare calorem hepatis; atque adeò in curatione tympanitis quocunque modo sunt euacuandi. Respondetur, quod fuligines ideò calorem cordis suffocant, & extingunt, quia motum cordis cohibent, & impediunt spirituum vitalium distributionem ad vitæ tutelam necessariam, hepar verò motu caret, neque eget motu ad distributionem spirituum naturalium, si qui sint; & propterea vapor ille neque extinguit, neque suffocat calorem natiuum hepatis, sed potiùs suo calore tuetur calorem hepatis, eiusque remittit frigiditatem.

Responsio.

Ascitis aqua calida & sicca, & amara est.

Dices aquam illam ab hepate genitam esse calidam, salsam, & amaram, maximéque excitare sitim, taliterque reddi ex permixtione fuliginum, ac per consequens ipsam calefacere iecur, fouereque, & conseruare ipsius calorem? Respondeo tamen, aquam C illam habere alias qualitates, quibus aduersatur hepati, & eius impedit actiones: imbibitur etiam in eo, laxatque illius substantiam, eam obstruit, minusque aptam reddit ad massæ sanguinariæ genesim: & quia aqua illa densior multò est vapore, fortiùs etiam operatur, maioraque hepati incommoda fiunt ex eius præsentia. Propter huiusmodi fundamenta, & quia antiquorum, recentiorumque nullus ausus fuit ventris perforationem facere in tympanite, semper illius vsum reformidaui. Quare licèt flatus ille, siue vapor sit toto genere præter naturam, petatque sui ablationem, id assequi debemus medicamentis discutientibus, seu resoluentibus interiùs, & exteriùs applicitis, quæ non solùm flatus absumere valent, sed etiam ipsum hepar roborant, & confirmant: neque auderem esse primus in tentando hoc remedium, etiamsi alia non proficiant; nam vt Ouidius ait:
D *Non est in Medico semper releuetur vt æger.*

§. III.

In qua parte est facienda apertio in ascite.

De loco, vbi fieri debet apertio, non minor est dissensio. Paulus, Auic. Albucasis, Cælius Aurel. Mesuë, & alij apertionem moliuntur ad vmbilici latus: quam apertionem commendant tribus digitis ab vmbilico distantem; ita tamen, quod si hydrops initium habet à liene, secetur pars ab vmbilico dextera; si verò à iecore, vel à parte dextera ortum habet, scindenda est pars sinistra. Hæc sectio debet esse vmbilico decliuior, ne offendantur musculorum aponeurosesis; neque ibi sunt partes neruosæ, sicuti in medio vmbilici, estque minor timor inflammationis, & doloris. Si igitur ascitis incipiat

à liene, perforanda est pars dextra; sic enim minori molestia ægri decumbunt in latus sinistrum, quia non ita suspensum est viscus sinistrum in eo decubitu, neque ita facilè noctu efflueret aqua, neque in maxima egrederetur copia: & idem statuo si ascitis initium sumat ex latere dextro; tunc etenim perforatio est exercenda in latere sinistro. Horum Authorum placitum insequens, quendam puerum secari iussi in latere sinistro, quem Dei auxilio ad sanitatem perduxi, non sine magna omnium admiratione.

Andreas Laurent. mens proponitur.

Andreas Laurent. vir in re anatomica præclarus, nouum apertionis modum excogitauit experimento, & ratione motus. Experimento, nam plures extant historiæ aliquorum, quorum vmbilici sponte soluti fuere, à quibus magno impetu aqua effluxit, & liberati fuerunt. Lege Zacutum, Skenchium, Sennertum, & Andream Laurentium. Si igitur obseruatum est, plures fuisse ab hoc morbo liberatos ex sponte facta per vmbilicum solutione, rationi consonum videtur, quod Medicus ipsam imitando naturam pro ascitis curatione vmbilicum secet. Huic etiam suffragatur ratio; nam *quò natura vergit per loca conferentia, eò ducere oportet*, ex nostro Hippoc. 1. *aphor. text.* 21. at sæpè natura talem euacuationem per vmbilicum molitur: ergo eò ducere nos oportet. Neque obstat si dicas, quod in lineam albam terminantur omnium musculorum extrema, quæ si pungantur, poterit excitari inflammatio, & conuulsio. Respondetur, quod hæc musculorum extrema circa vmbilicum perforata sunt omnia, vt vasis vmbilicalibus aditus pateat. Accedit ad hoc, quod citra plurium partium punctionem hæc perforatio administratur; nam ex tumore sublevato aquæ, & impetu illius partes circa vmbilicum dehiscunt, ita vt sola cutis remaneat, quæ scissione egeat, sitque cum minori inflammationis, & conuulsionis periculo; tum cùm apertio per medium vmbilicum sit, supra vtrumque latus eadem securitate potest decumbere æger, quod non accidit dum in vno, vel altero latere fit apertio. Hunc aquam extrahendi modum admittit Skenchius *lib.* 3. *de hydrope*, qui etsi rarissimè aquam per vmbilicum educi viderit, feliciter tamen successit.

Dum hæc scribo se obtulit occasio aperiendi hydropicum, qui cùm habuisset vmbilicum prominentem, & per tactum dignosceretur habuisse cauitatem, & separationem partium, quæ terminantur ad vmbilicum, decretum fuit ex omnium consensu, quod punctio fieret per medium vmbilicum, & feliciter successit.

His præuisis, si necessitas cogat ventrem pungere ad aquæ effusionem, licèt contrarium statuissem in praxi, antiquorum mentem amplectens, reverà punctionem per vmbilicum facere non recusarem, ob rationes ab Andrea Laurentio traditas, & propter obseruationes ab Authoribus adductas, quæ quidem maximè conuincunt.

De modo extrahendi aquam cum securitate.

Restat nunc scire modum extrahendi aquam. Andreas Laurent. asserit, quod primò tota vmbilici circumferentia filo traiicienda est, vt arctari possit foramen, ne maiori quàm decet impetu erumpat aqua; deinde acuto, & pungenti ferro secanda cutis, qua parte vasa dehiscunt, mox ænea, aut argentea fistula in vulnus debet immitti, per quam fluere possit aqua; deinde ablatâ fistulâ, filo arctatur foramen. Alij aliter aquæ effluxum moliuntur, vt notat Paræus; nam incisione facta, vulneris labra acu filum ducente transadigunt, acuque multùm carnosæ substantiæ comprehendunt, ne contensionis in adducendis labris impetu dilaceretur, dilanieturque, quod est comprehensum, sicque fili ambo extrema capiuntur, dilatantur, vel comprimuntur, prout necessitas tulerit. Galen. *lib.* 14. *method. cap.* 13. licèt punctionem admoneat paracenthesim dictam asciti, sicuti in hydrocele syphonem, non tamen aliquid aliud esse faciendum ostendit. Skenchius post aquæ effusionem tenaci emplastro esse occludendum foramen ostendit.

Authoris mens proponitur.

Ego autem dico, quod foramen debet fieri paruum, vt virium dissipatio sit minor, quod effusâ aquâ obturari debet pannis lineis madefactis cum albumine oui; insuper addi possunt aliqui pulueres adstringentes, vt bolus armenus, sanguis draconis, terra sigillata, myrtus, rosa, & huius census alia; sufficienter etenim sic aquam detineri, fidissimo experimento obseruaui.

Scopi indicantes, & permittentes apertionem in ascite.

Ex dictis claret, quod perforatio in ascite potest vtilitatem præstare, propterea que exercenda est; attamen cùm in aliquibus conueniat, in aliis verò non, oportet proponere indicantia, & permittentia hoc remedium. Si enim tumor aquosus sit magnus, ita vt aliter non possit auferri, perforationem indicat; aut si tumor non sit magnus, celeriter tamen ad magnitudinem peruenerit; aut si exhibitis hydragogis, etsi aquositas euacuetur, tamen tumor non imminuitur, sed in eodem statu perseuerat, vel augetur, in iis casibus perforatio est exercenda. At si ascitis fuerit inueterata, aut sequatur morbos acutos, vel adfuerint signa lethalia, vel originem duxerit ex tumore scirrhoso, hæc omnia perforationem impediunt.

Scopi permittentes desumuntur ex rebus naturalibus, & non naturalibus, quos proponit Auicenna, videlicet quod corpus, quod perforari debet, sit forte, & non gracile, præsertim circa femora, & vmbilicum; & quod sit ætas florens, vel ad minus media inter puerilem, & senilem. Puerum tamen robustum septem annorum perforare iussi, & successit ex voto; robustus enim senex, & mulier grauida valens, & puer fortis tutò curantur, vt ait Celsus. Aër sit temperatus, vel saltem sic arte parandus. Hora commodior est, in qua cibus non replet ventriculum, benè tamen permittitur, quod aliquod iusculum carnis, vel ouum sorbile, vel biscoctum in vino antea assumantur, vt vires recreentur: semper tandem quod huiusmodi administratur auxilium, debemus vti prædictione, cum nulla alia salutis spes remaneat, cui fidere possimus, vt sic Medicus à calumnia liberetur, si fortè ex huius remedij administratione æger pereat.

Robustus senex mulier grauida valens, & puer fortis tutò curantur.

Remedia plura proponuntur pro curatione hydropis, præsertim ascitis.

Ante tamen quàm hæc finiatur annotatio, oportet aliqua proponere remedia pro ascitis curatione, licèt in nostra praxi plura sint adducta ab Authoribus comprobata. Ad educendam aquam maxima vi pollet puluis buffonis concremati, vt extant historiæ; non tamen est securus, ob eius veneficam naturam: lege Skenchium, Zacutum, & Marcum Gatinarium, qui refert, quod buffo siluestris, qui in nemotibus inuenitur, si totus scindatur per ventrem, & super renes ligetur ægrotantis, mirabiliter educit aquam per vias vrinæ, de quo sæpè periculum fecit. Ita *tract.* 51. *de disposit. hepatis*, *cap.* 4. In Epiphanij Empyrica pro ascite ex causa calida, seu ad morbos acutos subsequuta, inuenitur syrupus, qui maximè commendatur ad attenuandos humores frigidos, & educendam aquam, qui talis est. ℞. succi sceriolæ, & chicorij, apij, & petroselini, ana ℔. j. aquæ decoctionis esulæ ℥. j. ß. spicæ ʒ. j. mastichis ʒ. ß. semin. fœnic. & apij, ana ℥. ß. bulliant omnia vsque ad consumptionem medietatis, colentur, & fortiter exprimantur; deinde adde rhabarb. in puppa ligati ℥. j. sacchari quod sit satis; iterum vna lenta ebullitione ebulliant, extrahe, & exprime rhabarb. & fiat syrupus, cuius potest bis in hebdomada bibere

Syrupus pro hydrope producta à morbis acutis.

bere ℥. iij. plus, vel minus iuxta patientis virtutem.

Syrupus pro hydrope ex causa frigida.

Si verò ascitis non fiat ex causa calida, sed ex frigida, ei confert syrupus hic ad extrahendos humores frigidos, & aquosos. ℞. seminis anisi, & fœniculi, ana ʒ. ij. eupatorij m. ij. adianti, absinthij pontici, & chicorij, eryngij, & petroselini, ana ℥. j. ß. cinnamomi ʒ. ij. epithymi, polypodij, ana ℥. j. seminis carthami ℥. ij. radicis chinæ ℥. ß. smilacis asperæ ℥. j. foliorum sennæ ℥. iij. coquantur omnia secundùm artem in ℔. viij. aquæ ad medietatis consumptionem, & in colatura infunde mechoacam ʒ. iij. agarici trochisc. ʒ. iij. rhabarb. optimi ℥. ß. ligni aloës, aromatici rosarum, ana ʒ. j. & factâ expressione colaturæ adde syrupi de epithymo, & de eupatorio, ana ℥. iij. syr. foliorum sennæ, & chicorij Nicolai, ana ℥. ij. sacchari, quod sit satis: misce, & bulliant ad syrupi consistentiam, & seruentur in vase vitreo: dosis eius est ad ℥. iij. vel quatuor.

Hydragoga medicamenta hydropicis dantur.

Sed quia huiusmodi auxilia euacuantia communia sunt tam asciti, quàm alteri cuiuis hydropis speciei, & in præsenti curare intendimus hydropem ascitem, ideò hydragoga medicamenta sunt proponenda, inter quæ probatissimus censetur succus iridis depuratus ab ℥. ß. ad ʒ. vj. vel ad ℥. j. cum melle rosaceo, vel aqua mulsa, addito puluere diarrhod. Abb. vel aromatici rosarum. Ad idem valet puluis radicis iridis quantitate ʒ. ij. exhibitus cum aqua mulsa. Folia brassicæ marinæ decocta in iure pulli, aut radix sambuci, aut ebuli in vino decocta hydropicorum aquam euacuant. Potest etiam conferre conserua radicis iridis, quæ sic paratur. ℞. radicis iridis excorticatæ ℔. j. mellis ℥. xvj. pulueris cinnamomi, anisi, & fœniculi, & agallochi, ana ʒ. j. ß. & fiat conserua eo modo, quo fit conserua citoneorum, de qua sumat æger cochleare, vel singulis diebus assumat succum radicum sambuci, & ebulorum, sic. ℞. succi radicis ebuli, & radicis sambuci, ana ʒ. j. rhodomellis ℥. ij. Pillulæ de mezereon potenter aquam educunt, sic pro vna vice. ℞. pillul. de mezereon ℈. viij. elaterij ℈. ij. pillul. alephangin. ℈. ij. aromat. rosarum ℈. ß. cum aqua fœniculi formentur pillulæ. Interim dum hæc fiunt, interiùs, & exteriùs oportet hepar, & ventrem roborare. Interiùs prosunt tabellæ diarrhod. Abb. cum duplicato rhabarb. trochisci de rhabarb. & de eupatorio, & diarrhodon. & de capparis: sed quia horum aliqua sunt gustui insuauia, possunt exhiberi in forma pillularum.

Exteriùs admouenda in hydrope.

Exteriùs conferunt emplastra, vnguenta, & fomenta roborantia, & resoluentia, de quibus sufficienter actum est in praxi. Verumtamen cùm hic morbus sit solutu difficilis, neque omnes possunt ventris punctionem sustinere, alia excogitarunt antiqui remedia, diuretica scilicet, qualia sunt dialacca, diacurcuma, & trochisci à nobis præscripti; sudationes, setones in regione ventris, & in scroto, imò & cauteria, & crurum scarificationes, & alia, quæ suo tradidimus loco in praxi, quæ ibi quærenda sunt, & omnia cautè exercenda.

OBSERVATIO XII.

De pleuritide exquisita in latere dextro, in apoplexiam tertio die soluta, cum oculi dextri dimonitione à proprio loco.

Historia refertur.

Monacha Ordinis Sanctæ Claræ nobilis Oppidi de Areuallo, ætate iunenis, habitu mediocris, sanguinea, cum bilis prædominio, optima fruens

A salute, subitò arrepta fuit dolore pleuritico exquisito in latere dextro ad clauiculam ascendente, qui ita intensè opprimebat ægram, vt difficilè nimis tussire, aut respirare posset, neque ob doloris sæuitiem poterat quiescere, aut decumbere super aliquod latus, neque aliter. Ex quibus, & aliis signis coniecimus, morbum fuisse exactè peracutum, adfuisseque magnam inflammationem pleuræ, breuissiméque ægram interituram, erant enim omnia signa lethalia. Tertia tamen die à morbi insultu, in mei præsentia inopinatè conqueri cœpit de dolore intenso in capite, præsertim circa oculi dextri radicem, ad cuius intensionem remittebatur dolor lateris, breuissiméque sedato lateris dolore, priuata fuit sensu, & motu, & facta fuit apoplectica, & quod magis est, oculus dexter fuit subitò dimotus à propria sede, ita vt eminentior appareret quàm sinister, eademque die obiit.

Alter curatus, in quo æger liberatus fuit excretione plurimi puris per sputum.

B Eodem tempore quidam homo prouectæ ætatis pleuritide fuit affectus, qui cùm in quatuordecim diebus (vt fieri solet) non fuisset per sputum repurgatus, in suppurationem tendente inflammatione, pure confecto, tussique concitata, ruptus fuit abscessus, cœpitque statim per sputum magno impetu expellere pus in magna quantitate, ita vt liberaretur ex toto, nullo remanente pure in thorace; quod totum ei contigit duarum horarum spatio.

Alter casus in quo æger multitudine puris fuit suffocatus.

Alter habuit etiam signa suppurationis in pleuritide exquisita, & post quatuordecimum diem, rupto abscessu, repentè suffocatus fuit, ipseque statim ac sensit defectum respirationis, inclinato capite cupiebat reiicere quidquid vias respirationis arctabat; & cùm non potuisset, capite decliui, ore puris sanguini admixti pleno obiit.

ANNOTATIO.

C IN nostra praxi vniuersali, quid sit pleuritis, & quæ conducunt ad illius cognitionem, prognosim, & curationem explicuimus; more tamen historico nunc eandem rem pertractare cupimus, adducentes hic, quæ ibi prætermisimus. Vt tamen propositæ rei finem assequamur, scire priùs oportet ex Galeno 2. *aphorism. comment.* 19. quod morbus acutus duplex existit; vel enim fit ab humoribus calidis solùm, qui nullum obsedere locum, sed æqualiter in omnibus animalis partibus sunt, vt experimur in febre ardenti, aut synocho, vel tertiana continua, vel in aliquo loco patiente fit, vt in pleuritide, de qua agimus, quæ per inflammationem succingentem costas definitur.

Morbus acutus duplex.

Pleuritis quid sit, & an debeat esse periculosa.

Hic etenim morbus, cum acutus sit, ad minùs debet habere duo, ex Galeno 2. *aphorismorum commentario* 23. & quod sit magnus, & quod celeriter properet ad statum. His adiungit Galen. 3. *de diebus decretorijs*, ex Archigenis sententia, quod etiam sit D periculo plenus. Neque propter aliam rationem excluditur à ratione morbi acuti febris ephemera, quæ (si rectè rem percalleas) citò terminatur, & est etiam morbus magnus ratione partis, quam afficit; si quidem proprium, & principalissimum subiectum febris est cor. Similiter est morbus magnus ratione propriæ essentiæ, cùm possit febris diaria suscitari ex magna spirituum vitalium inflammatione; quas morbi magni differentias simul cum ea, quæ cacoëthes dicitur, proponit Galenus 4. *methodi, cap.* 6. Aduenit morbo acuto periculum, quia magnas, imò & subitas facit in nostris corporibus mutationes, quæ vel crises, seu iudicium sunt, vel ipsam crisim, seu iudicium portendunt, quibus mutationibus vel vires prosternuntur, & superantur à morbo, & sequitur mors; vel mutatio ad deterius, vel

noxiorum

noxiorum humorum fit excretio, sequiturque salus, vel in melius mutatio. Quia ergo longo tempore magnas has mutationes nequit perferre natura, hinc est, vt dicat Hippocrates 2. *aphorismor. textu* 23. quod acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur. At in casu à nobis proposito, pleuritis ægram molestans erat morbus exactè peracutus, qui ad quartum diem tantùm terminari solet, ex Galen. 2. *de diebus decretoriis*, *capite* 12. sæpeque non attingit illum diem, sed antea terminatur, proptereaque Hippocrates 3. *prognosticorum*, *text*. 2. ait: *Simplicissimæ febres, ac signis firmatæ securissimæ, quarto die, aut citiùs desinunt; deterrimæ verò, & signis affligentes difficillimis, quarto die, aut citiùs interimunt.*

Febres mixtes quandoque malignæ.

Et *textu* 16. de angina agens asserit, quod eadem die, & tertia, & quarta strangulat; talis enim est impetus morbi exactè peracuti, vt ipse etiam testatur *eodem libro*, *textu* 3. Quia ergo pleuritis nostram ægram afficiens erat morbus acutissimus, vt eius ostendebant signa, necessariò breuissimè terminari deberet, neque tot labores ferre quibat natura; vbi enim morbus peracutus est, statim extremos labores habet, ex Hippocrat. 1. *aphorismorum*, *textu* 7. atque adeò ob ingentem inflammationem lateris, & doloris intensionem, & extensionem versus ingualum, neque tussire, neque respirare valebat, quo factum fuit, vt natura lacessita, & irritata à quantitate, & qualitate humoris, citissimè ipsum agitaret, & moueret humorem ad expulsionem, commouitque ipsum die tertia; erat enim illa pleuritis pendens ex bile, quæ de tertio in tertium diem suas habet exacerbationes: & quia in die accessionis fieri solet, ea permutatio facta fuit die tertia; & licèt dies quartus sit terminus morbi acutissimi, cum tamen iste morbus sit pendens ex bile tenuissima, & suam (vt dixi) tertio die faciat accessionem, tertius dies surripuit crisim. Neque ob aliam causam Galen. 3. *de crisibus*, *cap*. 4. fatetur se semel tantùm vidisse morbum die quarta iudicatum: Archigenes verò bis. Hoc punctum tetigi in praxi, capite de phrenitide, neque opus est iterum repetere.

Quare die tertia fuit commotus humor, & subsequuta crisis.

Facta ergo fuit die tertia ea subita mutatio ad mortem, quia illa bilis, quæ decumbebat in pleuram, effrænis cùm fuisset, & prauæ conditionis, tempore accessionis ita irritauit naturam, sicuti si esset humor turgens, quem cùm nequeat ferre natura, cogitur illum expellere, magnoque impetu ad caput impulit, seruataque partium rectitudine, quam in suis motionibus natura seruare solet, illum humorem trudit versus oculum dextrum, vt ostendebat dolor intensus oculo superueniens, & remissio doloris lateralis; & hoc fuit signum euidens metastasis, seu transmutationis humoris ex vna parte in aliam, qui humor in multa quantitate in caput irruens, non solùm dolorem excitauit vehementem, sed à natura impulsus, oculum è propria sede dimouere fecit, causauitque obstructionem eius cerebri, & subsequenter priuationem sensus, & motus, ita vt defectu respirationis ocyssimè periret.

Apoplexia an fieri possit ex bile.

Dubitari tamen solet, an apoplexia excitari possit ex bile. Hoc dubium solutum est in praxi, capite de apoplexia, vbi ex Auicennæ mente diximus, fieri posse à quocumque humore, imò & à flatu crasso, & nebuloso, reiecimusque sententiam Fernelij *lib*. 5. *de partium morbis*, *capite* 3. tenentis contrarium; nam licèt iste humor sit tenuis, sua multitudine poterit cerebri ventriculos, eiusque substantiam replere, vt contigit in casu à nobis præfixo, & assignato.

Quare pleuritici non delirant.

Iterum dubitatur, quænam est ratio, propter quam qui pleuritide tenentur, neque delirio, neque vehementi capitis dolore occupantur; quod frequenter accidere comperimus. Hoc dubium soluit Galen. 6. *epidem. sectione* 2. *commentar*. 42. quem sequitur Vasæus; inquit enim, quod perrarum est in omni corpore duo aliqua membra æqualiter esse debilia; nam in plurimis vnum planè esse eiusmodi deprehenditur, in quo humores colliguntur, & coacervantur; reliqua verò membra incolumia permanent: quare si pectus debile nimis sit, vel alia quæuis pars, facilè ad ipsam confluunt humores, quibus in ipsa detentis, minùs aliæ offenduntur. Ita accidit in pleuritide, in qua humores colliguntur in pleura, ibique lædunt, à quibus parum, aut nihil offenditur caput, nisi superueniat casus, in quo per modum crisis humor trudatur ex pleura ad caput, vt in casu à nobis assignato; vel pleuritis sit adiuncta alteri morbo, qui in consensum trahat caput, vt quando adiungitur febri puncticulari.

An pleuritici sint purgandi.

Neque obstat Scombi in Oeniadis historia, qui pleuritide correptus, septima delirus mortuus est, vt refert Hippocrates 5. *epidem. text*. 1. nam ipse delirauit, quia accepit medicamentum purgans, parumque purgauit; die autem, quo purgauit, erat mentis compos: purgatus autem delirauit, quia commoti humores, & non exeuntes, facilè in nobilem partem feruntur, vbi deteriorem aliquem morbum gignunt. An verò locum habeat medicamentum purgans, vel non in pleuritide, absoluimus in praxi, capite de pleuritide: pro nunc sat est dicere, quod in quocumque dolore, siue ascendenti, siue descendenti, tutius est sanguinem mittere, quàm expurgare, ob rationes, quas ibi insinuauimus.

Commodior via ad expulsionem eorum, quæ sunt in thorace, est aspera arteria, & c.

Circa alios duos casus à nobis propositos, nulla est dubitatio, quod commodior via, per quam ea, quæ in thorace continentur, expelluntur à natura, est per pulmonem, & asperam arteriam, ita vt si per vulnus in pectore factum mulsa iniiciatur, vel alter liquor, mox tussiendo exspuitur, & laborans ipse aquam mulsam, vel alterum liquorem esse, ex sapore deprehendit; est enim pulmonis substantia laxa, & spumosa, & ad recipiendum parata, qui motu thoracis comprimitur, & exprimitur quidquid in pulmone continetur versùs asperam arteriam, & tussi excitata, per sputum reiicitur. Hanc doctrinam Galenus tradit 4. *de locis affectis*, *capite* 5. & 5. *de locis affectis*, *capite* 3. & ab eo omnes accipiunt, corroboraturque quotidianâ obseruatione. Primus tamen ægrotus erat robustus, & ampli pectoris; quapropter potuit expellere totam illam quantitatem puris sine suffocatione. Alter verò erat debilis, & pectoris angusti; & cùm subitò ruptus fuisset abscessus, confluxissetque pus ad pulmonem, & asperam arteriam, non potuit illud expellere; atque adeò cum detineretur intra pulmonem, & asperam arteriam, cohibito pulmone, & obstructâ respirationis viâ, suffocatus periit.

LIBER TERTIVS.

Obſeruationum, Annotationum, Quæſtionum, & Diſputationum ad Philoſophiam, & Medicinæ theoriam, & praxim attinentium.

DISPVTATIO I.

Pro quodam Medico familiari, qui deſiderio ſciendi, tutóque curandi ægros, quæſiuit à me, vtrum recidiua ſit vnus, & idem morbus cum ſua radice; ſimiliterque, quid ſit agendum in morbis, dum timor recidiuæ infeſtat.

De quo ſit agendum in hac de recidiua tractatione.

RDVVM, & difficile nimis eſt inueſtigare, quid ſit faciendum in timore recidiuæ in morbis, an videlicet ſit propinandum medicamentum electiuè purgans, vel aliud quodvis agendum: neque ad alium finem dirigi poteſt tota recidiuæ tractatio, niſi ad opus, circa quod maximè diſſentire ſolent Authores. B Nos tamen maioris claritatis gratiâ, antequam punctum practicum attingamus, aliqua prælibabimus, ſine quibus difficultas indiſſoluta manebit. Inquirimus ergo primò, an in morborum recidiua fiat computatio temporum morbi ab ipſa recidiua, vel à primo morbo; quidque recidiua ſit, & quot illius differentiæ, & vtrum recidiua ſit deterior ſua radice, quibuſque ſignis recidiua cognoſci poteſt, aliaque quamplurima, & difficillima circa recidiuam annotabimus, vt ſic ad vltimum propoſitum deueniamus. & quid ſit agendum dum recidiuæ eſt timor, explanemus. Sed quia hæc omnia in controuerſiam ſunt conſtituta, ea more ſcholaſtico diſputabimus, ſicque pro noſtris viribus, precibus Medici familiaris ſatisfacere conabimur. Primò ergo ſequens quæſtio diſcutienda eſt.

§. I.

An in morborum recidiua ſit computatio temporum morbi ab ipſa recidiua, vel à primo morbo.

HÆc quæſtio ſupponit tractationem vniuerſalem temporum morbi, de quibus annis propè elapſis ſcripſimus in ſcholis. De iis egit Plato *in fine ſui dialogi de natura*, Galenus *libro de morbi temporibus*, & *totius morbi temporibus*, quorum exactam notitiam habere debet Medicus, vt tractationem de recidiua comprehendat; & ſi per tempus licuerit, forſan aliquid de morbi temporibus in ſubſequentibus annuntiabimus. Vt ergo examinemus, quomodo ſit facienda computatio temporum morbi, quando A adeſt recidiuatio, quæſtio petit, vt priùs ſciamus, an recidiua ſit vnus, & idem morbus cum ſua radice, hoc eſt cum morbo priori, qui intermiſit, vel ſit diſtinctus; nam ſi vnam cum morbo priori facit conſtitutionem, computatio dierum, & temporum debet eſſe vna, vt ait Valleſ. 10. *controu. cap.* 5. Si verò morbus prior ſit à recidiua diſtinctus, computatio dierum recidiuæ, & temporum illius debet eſſe diſtincta à computatione dierum, & temporum prioris morbi: quod maximè conducit ad cognitionem ſtatus morbi, ad victuſque, & remediorum exhibitionem.

Recidiua quid ſit.

Vt ergo meliùs quæſitum intelligamus, ſciendum eſt, quod recidiua communiter definitur ſic: *Recidiua eſt morbi iam ſoluti ad eundem relapſus*; & alij dicunt, *eiuſdem ad idem reditus*. Veruntamen qui tenent priorem morbum, & recidiuam diſtingui realiter, conſequenter aſſerunt, recidiuam eſſe reditum ad eundem morbum ſecundùm ſpeciem; qui B verò teſtantur eſſe vnum numero morbum, similiter dicunt, quod per recidiuam prior morbus, qui videbatur ſolutus, manifeſtatur ſenſibus, vt accidit in febre, verbi gratiâ tertiana intermittente, quam dicimus vnum numero morbum conſtituere, licèt inter vnam, & alteram illius acceſſionem euidens non ſolum remiſſio, ſed intermiſſio eluceat.

Recidiuæ cauſæ proponuntur.

Vt clariùs tamen procedamus, recidiuæ cauſas recenſebimus, ſine quarum cognitione quæſtio decidi nequit. Galenus 2. *aphoriſmorum, phraſi* 12. primam, & præcipuam recidiuæ cauſam ſtatuit, humoris ſcilicet praui portionem in corpore derelictam poſt iudicationem; qui humor cùm non ſit nutritioni aptus, à natura derelinquitur; vnde neceſſe eſt putrefieri, præſertim ſi in loco calido, & humido contineatur, & febrem accendere, & morbum reuerti.

Eandem protulit ſententiam 1. *de totius morbi temporibus, capite* 1. inquit enim, quod ſi in morbis, C qui ſubitò ſoluuntur, non fiat copioſa euacuatio, vel abſceſſus inſignis, recidiua eſt timenda: & rationem reddit, quia intra corpus remanent humoris vitioſi reliquiæ, à quibus recidiua conſurgit. *Primo etiam epidem, ſectione* 3 *ægroto* 7. ait, quod cruda, & incocta, dum intra corpus permanent, in recidiuas deflectunt.

Sed quia intemperies, ſeu vitium humoris in qualitate communicatur viuentis partibus, ipſæque manent intemperatæ, ob vitium humoris, ſi talis partium intemperies non emendetur, poterit etiam recidiuam cauſare: neque ob aliam rationem Galen. *libro artis medicinal. cap.* 89. ait, vnamquamque cauſam priùs abſcindere, deinde ad eam, quæ facta eſt, dyſcraſiam peruenire; quæ quidem dyſcraſia remanens

manens in viuentis partibus recidiuare facit, cuius signa refert Hippocrates 6. *de morbis popul. sect.* 2. *text.* 20. vbi ait: *Quæ intus relicta, oris exsiccatio, & insuauitas, & inappetentia eadem ratione; febres autem non acuta eiusmodi sunt: sed reuersiua, quæ relinquuntur post iudicium, recidiuas facere consueuerunt, &c.* Quæ signa ostendunt, affectum morbosum recidiuæ caosam intra latitare, & quod nondum omnimodè intemperies morbosa est extincta.

Multiplex est recidiuæ causa.

Ex iis iam habetis, quod non vna, sed multiplex potest esse recidiuæ causa, propretereaque Hippocrat. 2. *aphorism. textu* 12. de recidiuarum causis agens loquitur in numero plurali, vt denotant illa verba: *Quæ relinquuntur in morbis.* Nam non solùm attenditur ad humorem praua qualitate affectum, sed ad intemperiem, seu morbum ab eodem humore proficiscentem; quod ostendit Auicenna *fen.* 2. *libri* 4. *tractat.* 1. *capit.* 96. dum ait: *In illo, cuius febris non quiescit post crisim completam, & in die suo, timetur recidinatio.* Potest enim febris, etsi parua remanens denuò succendere humores, recidiuamque facere.

Crisis formalior quid sit.

Neque ad rationem perfectæ crisis sufficit, quod morbi materia completè euacuetur, sed etiam quod sit subita mutatio ad salutem, in qua formaliter dicimus crisim constitui. Quia ergo accidere potest, quod morbus ablatâ causâ, adhuc perseueret, vt explicat Galen. 1. *prorrhet. comm.* 2. *text.* 17. exemplo ligni, quando comburitur, in quo transactâ combustione, & ablatâ illius causa, lignum ignitionem conseruat, non mirum, quod ante mutationem ad salutem, causâ completè euacuatâ, remaneat morbus, seu intemperies, quæ de nouo disponat materiam, & recidiuam faciat.

Obiectio contra assertа.

Licèt hæc verissima sint, vt clariora euadant, contra ea sic insurgo. Sæpè contingit, quod ægri post euacuationem aliquam criticam, licèt imperfectam, ita se à morbo liberos sentiant, quod in illis nullum remaneat morbi vestigium: ergo vt fiat recidiua, non est necessarius affectus morbosus; hoc autem nos sæpè obseruauimus in febribus plurimis ardentibus, in quibus superueniente rigore, & nullâ, aut paruâ subsequutâ euacuatione, ægri fuêre liberati, & à febre soluti, licèt plures in recidiuam incidissent: ergo non est necessarium, quod in corpore ægri remaneat febris, vel vestigium illius; atque adeò malè Hipp. tradit signa affectus remanentis, dum recidiua expectatur.

Ad obiectionem responsio.

Respondeo, verum esse totum id, quod probat argumentum; non tamen semper hoc est necessarium, sæpè enim accidit, quod æger omninò liberetur ab affectione, ita vt nullum appareat illius vestigium; quod quidem posse contingere, tribus de causis docuit Ambrosius Nuñez *lib.* 2. *aphoris. phras.* 11. Prima causa est paucitas ipsius humoris post euacuationem relicti, qui præ exiguitate paruam, aut nullam in corpore præstare potest actionem, quousque prauo victu adauctus, morbum, & illius signa sensibilia redire facit. At si æger benè se gerat, & nullum circa victum committat errorem, facilè sine timore recidiuæ liberatur à morbo. Secunda causa est locus, in quo remanet illa humoris derelicti portio; nam si ignobilis sit, nullum sensibile signum apparebit: quod autem locus coadiuuare possit, docet Galen. 1. *aphor. com.* 12. vbi ait, quod si humor post crisim relictus, sit in loco calido, & humido, ibi facilè putrescens febrem redire faciet; si tamen humor ille ad ambitum corporis feratur, vt contingit in rigore superueniente in febribus, & sudore, non est potens calefacere cor, & partes internas, donec vel magis putrescat, vel adaugeatur, aut sit cordi propinquior, quo tempore recidiuam faciet, nisi natura potens priùs eum absumere valeat. Tertia denique causa est tarditas actionis; sunt enim multa, quæ lentè, & tardè operantur, vt patet in venenis, quæ septica vocantur, quæ multo egent tempore, vt putredinem, & necem inferant, vt ostendit Galen. 3. *simplic. cap.* 18. quod etiam constat in morsu canis rabidi, cuius venenum intra corpus per multos dies reconditum manet, ita vt si canis rabidi sputum hominis corpus contigerit, pòst sex menses in rabiem incidit homo, cùm antea nullâ notâ deprehendi posset: pari modo humor in corpore permanens, etsi prauus, & deleterius fuerit, poterit lentè, & tardè operari, donec adauctus, & maiori vitio refertus, lædat partem principem, à qua deinde totum alteretur corpus, & recidiua fiat. Hæc doctrina consonat Galeni menti 6. *de locis affectis, cap.* 5. §. *Quippe facilè intelligitur à canibus, &c.*

Quare ante recidiuam febris cessat.

Nota quæ sequuntur.

Plura venena vim habentia intra corpus manent recondita.

Sed adhuc animus non acquiescit; nam si natura per crisim maiorem humoris quantitatem fuit potens expellere, & euacuare, quare non minorem, cùm hæc citiùs, & faciliùs expelli, & euacuari potuisset, quâ euacuatâ, nullus esset recidiuæ timor.

Cur natura euacuans multam humoris quantitatem, paruam derelinquit in corpore.

Dic, quod vt humor aliquis euacuetur, debet sua qualitate, & quantitate facultatem expultricem excitare, aliter enim non esset facultatis expellentis obiectum: at quia non quælibet humoris quantitas, nec qualitas habet rationem obiecti, quia quantitas potest esse parua, & vltra hoc qualitas remissa, & ad benigniorem statum quàm antea redacta, ideò non irritat naturam ad expulsionem, & remanere potest intra corpus absque sensibili noxa, quousque adauctâ quantitate, & qualitate morbus reuertatur, fiatque recidiua.

Error in victu est recidiuæ causa.

Præter huiusmodi recidiuæ causas aliam tradunt Authores non minoris ponderis, nempe errorem aliquem, præsertim in victu, per quem etiam morbus protrahitur; vel nouus excitatur, vt docet Galen. 1. *de diebus decretoriis, cap.* 1. §. *Si verò neglexeris, parumque studiosè animaduertas, &c.* Auic. *fen.* 2. *lib.* 4. *tractat.* 1. *capite* 95. inquit: *Recidinatio euenit errore regiminis, vt dare in potu calefacientia, & medicinas, quibus facilè morbus recidiuare solet.* Galenus 9. *methodi, capite* 1. inter recidiuæ, & prolongationis morbi causas constituit Medici imperitiam, & errorem, qui frequenter accidere solet; nam sæpè morbi soluuntur cum signis perfectæ coctionis, & in diebus decretoriis; & tamen recidiuare solent, quia Medici non euacuant medicamento purganti humorem illum, etsi coctum, in corpore derelictum; quo in casu, cùm ille humor sit nutritioni ineptus, licèt ad benigniorem statum reductus, iterum poterit putrefieri, & reliquum humorem alterare, & eundem morbum redire facere; nam secum continet qualitates morbosas, quibus corpus potest infestare, & propter hanc rationem Auicenna *cap.* 96. *eiusdem fen.* ait: *Et si fuerit quies febris sine crisi omninò, hoc est sine euacuatione humoris, non est excusatio recidinationis.*

Pariter si morbus crisi terminatur cum signis perfectæ coctionis, & non sit integrè morbi causa à natura euacuata, errabit Medicus, & erit occasio recidiuæ, si dictam morbi causam medicamento aliquo non euacuet; nam de nouo potest putrefieri, & recidiuam, vel alium morbum causare.

Recidiua legitima quæ dicenda?

Ex his recidiuis, quæ propriè talis dici meretur, est ea, quæ morbis præcipuè acutis accidit, qui crisi imperfecta terminantur, & sine signis coctionis, qualis fuit Anaxionis pleuritici, de quo refert Gal. *lib.* 1. *de crisibus, cap.* 18. quod habuit recidiuam, quia crisim perfectam habuit, & sputum non coctum integrè. Propter eandem rationem reprobat Hippocrates 4. *aphorism. text.* 36. sudores, qui febricitantibus in diebus non decretoriis superueniunt,

niunt, de quibus asserit, quod significant recidiuam, laborem, vel morbi longitudinem, quia neque fiunt in diebus decretoriis, neque cum signis solutionis; quod ipse etiam voluit 3. *prognostic. text.* 22. dum ait: *Si febris desinit, non cum indiciis solutionis, neque in diebus decretoriis, recidiuam expectare oportet.* Vbi Galenus in commentario inquit, quod in diebus decretoriis, si quæ non ex ratione leuant, accidunt, recidiuam expectabimus. Requiritur ergo ad legitimam recidiuam, quod morbus prior videatur intempestiuè solutus, mediâ aliquâ euacuatione, siue ab arte, siue à natura fiat, ratione cuius minutâ morbi materiâ, vel aliundè transmissâ, morbus delitescat, donec adueniente recidiuâ, ipse suscitetur morbus, de quo dubitatur, an sit idem numero morbus cum vera recidiua, an verò sit solummodò vnus secundùm speciem; nam de aliis recidiuis ex errore prodeuntibus, non dubitatur, quod à radicali morbo distinguantur, & quod dierum computatio non debeat fieri à prioris morbi insultu.

Quæ requiruntur ad legitimam recidiuam.

§. I.

An recidiua sit idem numero morbus cum priori.

Prima sententia tenet, recidiuam non esse vnum numero morbum cum sua radice identitate effectus, sed potiùs identitate causæ, ita vt ex reliquiis materiæ morbi antecedentis recidiua fiat, quæ tamen numero distinguitur à priori morbo. Sed quia causa, quæ morbum parit, est duplex, coniuncta scilicet, & antecedens; coniuncta in ipsis accessionibus, seu paroxysmis consumitur, præter illud cineritium derelictum in parte, vbi putrescit humor; ideò est vnus secundùm identitatem causæ antecedentis, quæ apta manet coqui, & putrefieri, ita vt ab illa producatur recidiua, quæ est similis morbo priori; nam si alter morbus specie distinctus à præcedenti producitur ex illa materia, vt si v. g. producatur quartana febris præcedente tertiana, non dicitur recidiua, quia non est in eundem morbum relapsus, sed in specie distinctum. Debet ergo recidiua esse idem morbus specie, saltem cum radice. Hanc sententiam probat Conciliator *different.* 109. pluribus rationibus, ex quibus subtiliores adducemus.

Primò, nam corruptum non potest redire per naturam: sed dum aduenit recidiua, morbus prior est corruptus: ergo non potest redire: ergo neque recidiua esse idem numero morbus cum illo.

Secundò, ad vnitatem accidentis non solùm requiritur vnitas subiecti, sed etiam temporis, vt pater in vnitate motus, qui si interrumpatur per aliquod tempus, etiamsi motus similis posteà iterum fiat, non potest continuare vnum numero motum cum priori; sed inter morbum priorem, & recidiuam datur tempus intermissionis, in quo non est morbus: ergo recidiua superueniens non potest constituere eundem numero morbum cum priori.

Tertiò, vt qualitas producta per motum alterationis sit vna numero, petit fieri motu numericè vno: at recidiua producitur per motum distinctum à motu, per quem prior morbus fuit productus: ergo recidiua est distinctus morbus à priori. Denique dum aduenit recidiua, aut morbus prior est extinctus; vel non. Si primum: ergo recidiua superueniens non potest esse idem numero morbus cum illo, vt diximus in primo fundamento. Si secundum, non datur recidiua, sed solùm eiusdem morbi prioris continuatio; quo tempore neque erit distinctio numerica, neque specifica eiusdem ad idem: neque po-

A terit dici recidiua, cùm non sit reditus eiusdem ad idem, neque secundùm numerum. Concluditur ergo, quod recidiua sit idem numero morbus secundùm speciem cum morbo priori, & hoc modo venit intelligenda recidiuæ definitio.

His tamen non obstantibus, sit conclusio. Morbus primus, & recidiua sunt vnus numero morbus, non solùm vnitate materiæ, seu causæ, sed etiam vnitate affectus. Hæc conclusio traditur à Vallesio. 10. *controuers. cap.* 5. à Ludouico Mercato *libro* 3. *de morbis, parte* 2. *classe* 4. *de signis criticis*, ab Ambrosio Nuñez 2. *aphorism. comment.* 12. quam amplectitur Conciliator *diff.* 109.

Morbus prior est idem numero morbus cum recidiua.

Vt hæc conclusio intelligatur, notare oportet primò, quod materia remanens post crisim imperfectam, quâ fuit solutus primus morbus, intra corpus retinet qualitates easdem, quas antea, quarum ratione ad recidiuam disponit; & propterea dici-
B mus, *quæ relinquuntur in morbis post indicium recidiuas facere.* Atque adeò morbus primus, & recidiua ratione identitatis materiæ sunt vnus numero, quia materia est vna: quod neque assertores primæ sententiæ negare possunt; negant tamen, quod secundùm affectus identitatem vnus numero affectus ex morbo priori, & ex recidiua fiat.

Secundò noto, quod morbus prior, & recidiua faciunt vnum numero morbum discretum, & discontinuum; & sicuti in nostro tractatu de febribus diximus de quauis febre intermittenti, ex eius accessionibus temporis interuallo dissidentibus fieri vnum numero morbum, intermittentem tamen, pari ratione philosophandum est de recidiua, & morbo priori, ex quibus, tanquam ex duabus partibus integralibus fit, & constituitur vnicus morbus à principio in finem, cum intermissione. Quod si dicas illam materiam habere qualitatem morbosam, quâ malè disponit subiectum, atque adeò ratione
C qualitatis illius morbum esse continuum.

Recidiua & morbus prior faciunt vnû morbum intermittentem, & discretum.

Respondeo, quod licèt physicè remaneat idem numero morbus, quia illa materia retinet qualitatem morbosam, calorem scilicet præter naturam, non tamen est sufficiens producere morbum medicum, qui ex se sensibiliter habet lædere actiones; nam illa qualitas, vel manet remissa, vel materia, in qua subiectatur, est separata nimis à corde, ita vt suo calore non producat febrem, quam antea, dum erat cordi proximior, producebat. Si verò accidentia morbi prioris manifestantur, vt oris siccitas, sitis, cibi inappetentia, & alia huiusmodi, nullus dubitabit, quod morbus prior non est solutus integrè; quare si incrementum acceipiat morbus, ita vt imitetur recidiuam, non tamen tenerà talis dici potest, quia est vnus, & idem numero morbus continuus à principio in finem. De hoc ergo morbo non dubitamus, sed de illo morbo, qui materiâ crudâ existente euanuit, & præter rationem solutus fuit.

Morbus physicè videtur, non est morbus medicè.

D Tertiò noto, quod non omnia habent eandem vnitatem, vt possint vnum dici, vt patet in quantitate continua, & in quantitate discreta; nam vt quantitas continua sit vna, petit suas partes copulatas termino communi; discreta verò, vt sit vna, petit suarum partium discretionem, quæ quidem non tollit vnitatem, imò perficit illam, vt patet in numero ternario, qui tribus vnitatibus disiunctis vnum numerum constituentibus conflatur. Pari modo philosophamur in morbis aliquibus, inter quos morbus prior, & eius recidiua vnum morbum constituunt discretum.

Non omnia habent eandem vnitatem.

His suppositis facile est probare conclusionem eisdem rationibus, quibus probauimus *lib.* 3. *de causis febrium*, 99. quod tempus interualli in febribus intermittentibus est verè morbi tempus. Probatur ergo primò;

Probatur quod morbus prior & recidiua faciant

vnum morbum discretum.

primò; nam si morbus prior, & recidiua non constituunt vnum numero morbum, maximè propter tempus interualli inter vtrumque, in quo prior morbus non manet, & recidiua nondum est: at hoc non tollit, vt constituant vnum numero morbum: ergo morbus prior, & recidiua illum constituunt. Maior de se patet, minor probatur; nam interualli tempus in febre intermittenti non tollit, quod ex pluribus accessionibus intermittentibus fiat vnus morbus: ergo neque interualli tempus inter priorem morbum, & recidiuam.

Secundò probatur. Ideò dicimus febrem intermittentem esse vnum morbum, quoniam eius materia vniuersalis est identicè vna, & accessio subsequens eiusdem naturæ cum priori: sed materia primi morbi, & recidiuæ est identicè vna, & recidiua est eiusdem naturæ cum primo morbo: ergo prior morbus, & recidiua faciunt vnum morbum.

Tertiò probatur ex Galen. *lib.2. de diebus decret. capit.5.* vbi ait, ex recidiua, & radice vnum fieri morbum chronicum, quæ separata duos faciebant acutos.

Tandem probatur; nam in morbis intermittentibus intermissio est de conceptu eorum intrinseco; nam morbus intermittens nequit concipi sine intermissione, sicuti neque continuus sine continuatione: ergo recidiua, & morbus prior nequeunt esse sine illa: ergo potiùs per tempus interualli, & intermissionis constituuntur in esse morbi intermittentis, quàm quod intermissio tollat illius vnitatem; ac per consequens prior morbus, & recidiua sunt vnus, & idem numero morbus.

Ad argumenta responsiones.

Argumentis sic satisfacio. Ad primum, quòd morbus primus est corruptus secundùm partem, non tamen secundùm totum. Quod si dicas, non remanere morbum? Respondeo, non remanere morbum continuum, benè tamen discretum, & intermittentem.

Quod si iterum obiicias: Si tempore intermissionis esset morbus, læderet actiones, quod est falsum. Dic quod læderet actiones, si esset morbus continuus, non tamen lædit tunc actiones, quia est discretus, seu intermittens.

Ad secundum respondetur, quod ad vnitatem accidentis continui requiritur vnitas temporis, non verò ad vnitatem accidentis discreti, & intermittentis.

Ad tertium dic, quod qualitas continua petit fieri vnico motu continuo, intermittens verò neutiquam; nam accidentia discreta vnum numero accidens constituentia, non fiunt per vnum numero motum continuum, sed discretum.

Ad vltimum respondetur, quod dum aduenit recidiua, morbus prior nondum est extinctus, sed intermittens, & sic recidiua superueniens facit cum priori morbo morbum intermittentem; & licèt non sit extinctus, non tamen recidiua continuatur cum illo, siquidem est cum intermissione. Reliqua pete in nostri placiti confirmationem ex loco præallegato de febribus.

§. II.

Computatio dierum in recidiua, & priori morbo debet esse vna.

EX iis facillimè poteris satisfacere quæstioni; si enim recidiua est vnus morbus cum sua radice, dierum computatio necessariò debet esse vna, atque adeò non debet fieri à die recidiuæ. Hoc comprobat Galen. *lib.2. de diebus decret. capit.5.* vbi ex morbo acuto, & recidiua vnum chronicum morbum A fieri docet, & eisdem diebus decretoriis iudicari. Idem sentiunt Valles. Merc. & quicumque dicunt vnum esse morbum, idque pluribus Hippoc. testimoniis comprobari poterat. Ratio etiam ad id suadet; nam materia in primo morbo, & in recidiua, se habet sicuti materia in vna, & altera accessione febris intermittentis: sed febris intermittentis computatio est vna: ergo, & primi morbi, & recidiuæ computatio erit vna. Non ob aliam rationem dicimus, quod febris intermittens (vt tertiana) est vna à principio in finem, nisi quia est materia vna, & est affecta eadem qualitate, per quam producitur accessio similis præcedenti. Hoc totum accidit in casu recidiuæ, in qua manet materia cum eadem dispositione, & per quam producitur affectio similis præcedenti, & fit vnus morbus intermittens. Si verò recidiua superueniat ratione alicuius erroris, tunc quidem benè potest contingere; imò plerumque accidit, quod recidiua sit à prima morbi radice B distincta, quo tempore computatio fieri debet à die recidiuæ, non verò à die inuasionis prioris morbi.

§. III.

An recidiua sit deterior sua radice.

HÆc quæstio pertinet etiam ad partem medicinæ prognosticam, imò & ad therapeuticam; debemus enim cognoscere bonitatem & malitiam recidiuæ, vt sciamus remedia adhibere ad illius ablationem, futurumque prædicere euentum. Communiter etenim nostro vulgari sermone dici solet, *peor es la recayda que la cayda.* Hoc ergo in præsenti in examen subit. Quod autem sit deterior, docet Auic. *fen.1. lib.4. tract.4. cap.20.* vbi sic: *Recidiuatio est deterior suâ radice.* Idem Gentilis *in comm.* & probatur C primò; nam læsio alteri adiuncta læsioni, ægrum magis prosternit: sic accidit ægro in recidiua, per quam læsio recidiuæ superuenit, & adiungitur læsioni prioris morbi: ergo recidiua est deterior. Secundò recidiua superuenit ægro iam debili existenti, quia præcessit conturbatio materiæ morbificæ, eius euacuatio, & simul virium resolutio ex conturbatione, & euacuatione suborta; quibus omnibus superuenit recidiua, quorum ratione debet necessariò esse deterior. Tertiò, quando natura est debilis, minùs potest morbum debellare, quàm dum est fortis, & vehemens; hoc autem contingit in recidiua respectu virium in priori morbo: ergo minùs poterit euincere illum, ac per consequens est deterior; præcessit enim prior morbus illius symptomata, & alia antea connumerata, quæ vires deiiciunt, quibus debilior redditur natura, atque adeò recidiua superueniens est priori morbo deterior.

D In contrarium videtur esse Galenus *lib.1. de diebus decretoriis, cap.5.* vbi expressè asserit, quod si nullus committatur error, & morbus prior quiescens exiguus fuerit, non reuertetur; si verò fuerit malignior, redibit, non tamen cum summo discrimine. Quod & rationibus suaderi potest.

Primò, nam minoratâ morbi materiâ, morbus mitior redditur; sed ante recidiuam fuit morbi materia minorata, per crisim saltem imperfectam: ergo recidiua, quæ est morbus superueniens, erit mitior.

Secundò, non implicat, quod recidiua fiat ex leui errore commisso, vel causæ paucitate, ita vt facilè corrigatur: ergo non est absolutè dicendum, quod est sua radice deterior.

Tertiò, & vltimò plus potest influere multitudo causæ, quàm paruitas illius: sed in priori morbo adest multitudo causæ, siquidem nondum est

euacuata

euacuata per crisim; in recidiua verò est paruitas illius, quia iam supponitur magna causæ portio euacuata: ergo in priori morbo plus poterit influere, ac per consequens magis lædere, ita vt prior morbus sit deterior, recidiua verò mitior.

Veritas quæstionis explicatur. Ea iis iam apparet constituta controuersia; sed vt certa ab incertis separemus, dico primò, quod recidiua rigorosè sumpta, quæ à causa intrinseca, & non ex errore prouenit, duo habere potest; vel quod fiat præcedente morbo in sua radice maligno cum prauis symptomatibus, quibus natura debilis redditur, ita vt adueniente recidiuâ natura ob imbecillitatem à prima morbi radice contractam, & denuò ea ipsa recidiua contrahendam non valeat recidiuæ accidentia tolerare, neque materiam benè disponere, & concoquere; propptereaque hæc recidiua censenda est suâ radice deterior, & de hac loquitur Auicenna loco prææallegato, dum asserit, quod recidiuatio est deterior sua radice. Vel quod morbus in sua radice non sit ita malignus, & vires non multùm deiiciantur ex vi, & efficacia morbi, & aliorum accidentium; tuncque recidiua non est eum summo discrimine, neque deterior; nam morbi materia est minor, eius qualitas mitior, & ex parte naturæ virtus est sufficiens ad vincendam materiam morbificam, & debellandum morbum. De hac recidiuæ specie loquitur Galenus loco etiam citato, vbi ait: *Si morbus prior quiescens exiguus fuerit, non reuertetur; si verò malignior, redibit, non tamen cum summo discrimine, &c.* Nam vires validæ medicis auxiliis adiutæ poterunt eam frænare malignitatem, & vincere.

Dico secundò, quod recidiua adueniens ex errore, si Auicennæ mentem sequamur, securior, & saluior est, quàm ea, quæ per se aduenit. Ita ipse *fen.2. lib.4. tract.1. cap.95.* quem sequitur Conciliator *differ.90.* ratio ab ipso tradituṙ; nam dum aduenit ex causa exteriori, & error facilè cognoscitur, poterit similiter faciliter emendari. Sed hic dicendi modus displicet, plures enim morborum occasiones, & causas cognoscere solemus, quibus difficilè nimis obsistimus, neque eas auferre valemus, imò neque eorum effectus impedite.

Vlterius cùm recidiua ex errore consurgens alterum morbum constituat, cuius etiam dierum computatio est distincta à computatione dierum primi morbi, & materia, ex qua procedit, denuò concoqui, & putrefieri incipiat, nemo sanæ mentis poterit ex recidiua ex errore pendenti securitatem promittere; & cùm plures periclitari videamus ex recidiua ob errorem causata; ideò Galen. *1. de diebus decretoriis, capit.1.* ait: *Si aliquis error committatur, multò grauior, quàm antea euadet.* Demùm cùm plures errores committantur, & errores aliqui sint aliis deteriores, alij toleratu faciliores, & aliqui, qui facilè, alij qui difficilè corrigi, & emendari possunt, impossibile iudico, quod recidiua omnis ex errore procedens sit saluior, & incolumior eâ, quæ per se, & non ea errore regiminis ortum habet: cum hoc tamen potest contingere, quod error sit leuis, & morbus ab eo suscitatus superetur facilè. Hæc quæstio ea dictis manifesta euadit, ea argumentorum tamen solutione magis elucidabitur.

Errores plures recidiuam faciunt.

Ad argumenta respondetur. Ad Auicennæ Authoritatem respondetur, quod Auicenna ibi loquitur de recidiua ea morbo malignantis naturæ, vel magnis symptomatibus vexante, viresque prosternente, quæ ob debilitatem contractam nequeunt ferre laborem denuò ex recidiua prodeuntem. Et eodem modo respondetur ad locum Gal. *ex 1. de diebus decretor.* Ad primam rationem respondetur negando, quod vna læsio alteri adiungitur; nám inter morbi radicem, & recidiuam datur tempus interualli, in quo non apparet sensibilis læsio; quo tempore natura recreatur, ita vt possit resistere recidiuæ superuenienti.

Ad secundam respondetur, non semper recidiuam superuenire naturæ existenti debili, quia vires valentes manere possunt, radice morbi pergressa, aut tempore interualli restaurari possunt, ita vt recidiuam aduenientem facilè superent.

Ad tertiam rationem respondetur, quod dato casu, quod in recidiua vires sint magis debiles quàm in priori morbo, seu radice; facta tamen comparatione ad ipsam recidiuam possunt esse fortes; vires enim tunc potiùs debent compatari ad recidiuam, quàm ad morbi radicem, qui præcessit; & licèt vires debiles quodammodò existant, possunt tamen esse supra morbum recidiuantem. Ea iis colligitur, quod non omnis recidiuatio est deterior suâ radice, & quod Auic. sententia non est absolutè prolata de omni recidiua.

Ad fundamenta alterius sententiæ, quæ probabat recidiuam esse suâ radice mitiorem? Respondetur, & primò ad Galeni authoritatem, quod loquitur de morbo, qui bono vitæ regimine corrigitur, de quo asserit, quod si recidiua superueniat, erit cum minori discrimine; non tamen negat, quod non possit esse deterior.

Ad primam rationem dic; quod minoratâ materiâ morbus non semper mitior redditur; nam licèt materia sit minor, poterit intensiorem putredinem, & malignitatem compatare, & ægrum perdere.

Ad secundam dic, quod recidiua potest fieri, vel ex paucitate materiæ, vel ex leui errore, quo tempore non erit deterior: at quando causa est maior, vel malignior, aut error commissus magnus, tunc recidiua erit peior.

Ad vltimam respondetur, quod si multitudo causæ habet qualitatem, per quam influit, magis, vel æquè intensam, quàm eam, per quam influit paruitas materiæ, seu causæ, poterit quidem plus influere, vt de se patet; nam vt Philosophus ait, quantitas materiæ iuuat ad actionem; tamen si materiæ paruitas habet qualitatem magis intensam, per quam influat in effectum, magis intensè operabitur. Quia ergo in recidiua materia morbifica magis putrescit, quàm antea, & sæpè malignior redditur, fortiùs operatur, morbus intenditur, & accidentia crescunt, ideò potest esse fortior, & deterior suâ radice.

§. IV.

De signis recidiuam annuntiantibus.

In quibus distinguitur declinatio vera, & vniuersalis ab insida & falsa declinatione.

EX præcedentibus notum fit, quod recidiuam timere debemus, eam tamen signis quibusdam antecedentibus priùs comprehendere conabimur. Attamen quia antequam superueniat recidiua, remittitur febris, imò & accidentia omnia, ita vt æger quietus existat, sicuti si esset in declinatione vniuersali; ea tamen quies est insida, eamque spernere debemus: nam neque durare, neque permanere potest; ideo oportet distinguere declinationem morbi vniuersalem ab hac insida, & non vera declinatione, in qua spectatur recidiua; quam differentiam Gal. constituit *3. de crisibus, cap.9.* nam in declinatione vniuersali morbus est euictus, materia est perfectè cocta, pulsus sit vehementior, æqualior, & ordinatior, licèt ob pugnam antecedentem aliquam debilitatem, & inordinationem reciperet. In apparente declinatione, seu non vera, contraria eueniunt: quod si pulsus restauretur, facilè etiam bonitatem amittit;

amittit; & licèt in declinatione vniuerſali morbi omnia hæc ſuperueniant, quia natura habet victoriam ſupra morbum, & illius cauſam, quibus euictis non mirum, quod omnia, quæ ſunt præter naturam in noſtro corpore remittantur; tamen nondum notum eſt, quid ſit in cauſa, vt in non vera declinatione, ſed apparente accidentia etiam omnia remiſſa appareant, ita vt repræſentent declinationem, & ſæpè decipiantur non ſolùm ægri, & aſſiſtentes, imò & ipſi Medici; & dum promittebant ſalutem, extra omnem ſpem ægri breuiſſimè pereunt, vel ſuperuenit recidiua, quæ in deterius mutat ægrum.

Falſæ declinationis cauſæ proponuntur.

Falſæ, & apparentis declinationis cauſas propoſuimus in noſtro tractatu manuſcripto de morbi temporibus; ad cognitionem tamen recidiuæ, & eorum, quæ ægris ſuperuenire poſſunt, eas iterum repetemus, quas tradunt Gentilis *fen.* 1. *lib.*4. *tract.*1. *cap.*3 Concil. *diff.*107. quarum quaſdam refert Marta.nor. *lib.* 1. *de febribus*, *tract.*2. *diſput.*5. quæ ſunt in multiplici differentia Frequentiorem cauſam proponit Galenus reſpectu eorum, qui dum morti ſunt proximi, meliùs ſe habent, 3. *epidem. ſectione* 1. *commem.*8. aſſerens eſſe extinctionem caloris natiui, ex cuius defectu neque coctiones celebrantur, neque naturæ actiones fiunt, ægerque manet quietus, & ſine dolore, eo modo, quo deficere ſolent in inflammatione in gangrænam migrante, in qua neque dolor, neque calor percipitur. & ſi qua febris eſt, remittitur; & támen pars inflammata cum his conditionibus vitâ deſtituitur; tamen dum calor naturalis in parte inflammata vim habet, tunc fit ſuppuratio, & dolores, ac febres fiunt. Eodem ergo modo eſt philoſophandum in declinatione falſa, in qua debilitatur calor naturalis, ita vt non agat in materiam morbificam, neque illam moueat, ægerque quietus, ac placidus appareat, quo tempore mors proxima eſt. Secunda cauſa eſt vltimus naturæ conatus, propter maximum periculum; ſicuti enim lucerna extinctioni proxima ſolet ſplendere, propter validam olei attractionem; ita natura in ſummo diſcrimine poſita, in aliquibus actionibus conatum vltimum apponit, præcipuè in attrahendo ſpiritus vitales ad cor, ita vt actionem pulſificam vehementiorem eliciat, taliter vt meliùs ſe habere videatur; facilè tamen reſolutis ſpiritibus, ſimul cum pulſu vita deficit. Tertia cauſa eſt, quando pars tenuior materiæ morbi conſumitur, & ſymptomata remittuntur, remanente craſſiori, ſed non euicta: hoc modo ſæpè ſæpius vidi quaſdam febrium remiſſiones ſine vlla ſecuritate. Idem accidere comperimus, quando phrenitis abſumpto tenui humore, vel ad maiorem craſſitiem redacto, tranſit in lethargum, in quo febris mitior percipitur, & quando inflammatio in tumorem ſcirrhoſum degenerat. Quarta cauſa eſt, quando humor faciens febrem ante coctionem, criſi imperfecta ſecundùm aliquam partem euacuatur, remanente alia cruda, & incocta, quæ poſtea in recidiuam incidere facit. Quinta cauſa eſt, quando humor febrem accẽdens permutatur in membrum nobile, quo tempore remittitur noxa, & infeſtatio prima, & nondum percipitur altera, & tunc leuiùs ſe habere videtur, quando morbus lethalior ſuccreſcit. Sexta quando virtus inter pugnandum defatigatur, & ſimul cum morbo, ſpiritibus animalibus, atque vitalibus abſumptis, æger paulatim deficit; tuncque dicitur morbus curatus, & æger perit, vt docet Gal. 2. *de arte cur. ad Glauc. cap.*2. quam victoriam Gentilis cadmicam vocat, cuius meminit Gal. 1. *de diebus decret. cap.* 6. Septima cauſa deſumitur ex Gal. *de totius morbi tempor. cap.*7. vbi ait, quod in morbis complicatis in vnius declinatione mors accidit, non tamen ex vi declinationis illius, ſed ex alterius morbi augmento. Denique virtus robuſtior reddi ſolet in declinatione apparenti, propter iuſcula, & alia, quibus firmior virtus apparere ſolet; non tamen perſeuerat, nullumque ſecuritatis ſignum elucet, idcóque illi non eſt fidendum; & propterea Auicenna *fen.*1. *lib.*4. *tract.*1. *c.*4. ait, & tunc non confidas in hoc, ſed an magnificetur pulſus, & fortis fiat.

Dum ergo aliqua horum apparent, debemus timere vel recidiuam, vel mortem, quia hæc omnia fiunt ſine ſignis coctionis, neque aliquod bonum oſtendit victoriam naturæ ſupra cauſam morbificam; quod eſt neceſſarium, vt morbus ſit in vera declinatione vniuerſali, vt docet Galen.3 *de criſibus, cap.* 5. 6. & 9. in quo omnes conueniunt. Veruntamen cùm plures ſint recidiuæ ſpecies, de omnibus ſigillatim ſigna ſunt referenda; incipiemus tamen à vera, & legitima recidiua, quæ primum obtinet locum.

Legitima recidiua conditiones explicantur.

Eſt enim legitima recidiua, quando vnum eſt mobile à principio morbi in finem, hoc eſt vna materia vniuerſalis, vnus motus, & vna forma per motum producta. Eſt enim vna materia, quia diximus, quod recidiua pendet ab eadem materia, à qua pendet eius radix, ſeu prior morbus, ita vt recidiua, & prior morbus ſit vnus identitate cauſæ. Eſt etiam vna forma, quia illa materia eſt eadem labe, ſeu morboſa qualitate fœdata, licèt tempore intermiſſionis non eluceat, vt conſpicimus in febribus intermittentibus. Eſt etiam vnus motus, qui terminatur ad qualitatem illam morboſam. Dico ad qualitatem, non ad morbum, quia vt ſuo loco probauimus ex Ariſtot. mente, ad morbum, & ſanitatem non datur per ſe motus. Itaque ad veram recidiuam non ſufficit materia ſolùm, nec qualitas morboſa, ſeu calor febrilis, ſed materia illa ſimul cum calore; & propter hanc rationem Hippocrates agens de recidiua non dixit, quod relinquitur in morbis: *Sed quæ relinquuntur recidiuas faciunt*, inſinuans, quod ad recidiuam veram requiruntur duo ſaltem, nempe materia morbifica, & ipſa qualitas morboſa, ſeu morbus productus per illam; vtrumque enim operatur ad veram recidiuam.

Ad morbum & ſanitatem non datur per ſe motus.

In quo differunt recidiua, morbus reuerſiuus, & conuerſiuus.

Ante tamen, quàm recidiuæ ſigna proponamus, notare oportet differentiam inter recidiuam, & morbum reuerſiuum; nam recidiua (vt diximus) conſtituit vnum morbum intermittentem cum priori morbo; at verò morbus reuertens, eſt morbus vnus, continuus cum priori, qui propter cauſæ prioris morbi imminutionem, aut propter alias cauſas, quibus alleuiari ſolet, minuitur; non tamen auferetur ad ſenſum, vt accidit in timore recidiuæ: quapropter dum ille morbus poſt alleuiationem notatu dignam ſuſcipit incrementum, reuertens, ſeu reuerſiuus dicitur, de quo loquitur Hipp. 6. *epidem. ſectione* 2. *textu* 21. dum ait: *Febres autem non acutæ eiuſmodi ſunt, ſed reuerſiuæ.* Conueniunt tamen in hoc, quod morbus reuerſiuus, & recidiua ſunt vnus morbus cum ſua radice; diſcrepant verò, quia recidiua, & morbus primus vnum morbum diſcretum conſtituunt; reuerſiuus, & eius radix vnum morbum faciunt continuum, & vterque differt à morbo conuerſiuo; nam ad rationem conuerſiui ſufficit quod alius producatur morbus ſpecie diſtinctus à priori, vt quando febris ſoluitur, & abſceſſus erumpit. Circa hanc difficultatem legite Doctiſſimum Merc. *lib. de morbis*, *parte* 2. *claſſe* 4. *de ſignis criticis.*

Signa legitima recidiua proponuntur.

Præter legitimam recidiuam à nobis adductam, dantur (vt dixi) aliæ, quarum ſigna ſimiliter tradere oportet; tamen in quo conſiſtant, diximus

ſuprà

A supra recidiuæ causas connumerantes. Exordium ergo sumentes à legitimæ recidiuæ signis, dignoscitur quia morbûs prior videtur extinctus, eo quod præcessit aliqua euacuatio materiæ morbificæ, siue ea euacuatio fiat in die decretorio, vel non; non tamen fuit sufficienter talis morbi materies euacuata, neque cum signis coctionis, imò remanet materiæ pars crassior cruda; neque fit abscessus aliquis insignis, qui eam materiam contineat; quo tempore timere oportet veram recidiuam: manet enim intra corpus humor, qui poterit in dies magis putrefieri, & humorem, qui ex alimento gignitur, eadem labe fœdare, vt apertè ostendit Galen. 1. *de diebus decretor. capite* 1. atque adeò Hipppocrat. 3. *prognost. text.* 22. ait: *Si febris desinit, non cum signis solutionis, neque in diebus decretoriis recidiuare solet.* Vbi Galen. in commentario addit: *Quæ enim non ex ratione leuant, recidiuam faciunt, quamquam id accidat diebus decretoriis.* Idem comprobat Hippocrates 2. *aphorism. textu* 27. dum ait: *His quæ non ex* B *ratione leuant, non oportet, &c.* Nam si morbus vehemens inuadit, moxque subitò quiescit, corpore non sufficienter euacuato per sudorem, aut per vomitum, aut per alui profluuium, aut aliter, sed ne viso quidem signo coctionis, vt certum tenendum est, talem quietem esse insidam, & quod non potest multùm permanere; timereque debemus recidiuam, vt omnes fatentur. Pari ratione in febribus ardentibus solent superuenire rigores, quibus æger leuiùs se habet, & sæpè liberatur à morbo, iuxta dictum Hipp. 4. *aphor. text.* 52. dicentis: *A febre ardente habito rigore superueniente solutio.* Hæc tamen morbi solutio non est fida, nisi bilis, quæ per membra sentientia defertur, euacuetur, vt deducitur ea Gal. *in illius text. com.* intra corpus enim detenta recidiuam facere solet; sæpè tamen bono vitæ regimine instituto euinci solet, præcipuè cùm prior morbus sit boni moris, vt nos experti sumus in plurimis ægris. Quod si tempus autumnale fuerit, magis recidiua est timenda ob temporis inæqualitatem, materiæ morbificæ heterogeneam naturam, & ob virium languorem, qui contrahitur ex calore æstatis præcedentis, & ex autumni inæqualitate, vt docet Auicenna *cap.* 96. *cit.*

Autumno magis recidiua est timenda.

Pueri soluto morbo priori somno alto, & longo liberantur à recidiua.

Aduertere tamen oportet, quod si puer aliquo morbo corripitur acuto, & nulla euacuatione præcedente morbus illius subitò soluatur, non inde semper est timenda recidiua, præsertim si somno alto, & longo detineatur; nam insensibiliter morbi materia per somnum euacuatur, celeriterque mutatur in melius, vt ostendit Galen. 3. *prognost. com.* 2. est enim puerorum corpus facilè euapotabile, & eorum humores ab eorum caloris vbertate attenuantur, qui in flatus conuersi insensibiliter per somnum exhalantur.

Recidiua superuenire solet illius morbi materia omnimodè euacuata.

Quandoque etiam timetur recidiua, vt diximus, etiamsi completè præcedat euacuatio totius humoris febrem producentis, & cum signis coctionis, & in die critico, etiamsi huiusmodi recidiua non sit rigorosè talis. Hæc quidem dignoscitur ex accidentibus, quæ remanent, vt ex siti, inappetentia, malo oris sapore, & ea remissa febre, quæ adhuc factâ omninò euacuatione non quiescit. Quia ergo intemperies remanens post iudicium, seu crisim, potest distemperare humores, qui quotidie generantur, ex quibus recidiua exordium sumere potest, si non ex toto talia auferuntur accidentia, debemus expectare recidiuam illegitimam, quæ talis dicitur, quia non fit ex eadem materia, ex qua ortus fuit prior morbus; atque adeò temporis illius computatio debet esse diuersa, neque debet fieri ab insultu morbi prioris; incipit enim concoqui, A & putrefieri talis materia, habetque principium longè distinctum a principio vniuersali morbi prioris: quare si remediis ea febris non corrigatur, proculdubio recidiua est timenda, post vnaquamque etenim causæ morbificæ præcisionem, ad dyscrasiæ abscissionem deuenire docuit Gal. aliter enim reuertetur morbus, vel alter à priori specie distinctus producetur.

Alterius recidiuæ illegitimæ signa.

Tandem altera recidiuæ species illegitima ex errore suboriunda datur, quando scilicet euacuatio humoris siue ab arte, siue à natura non est completè facta, etiamsi ea euacuatio fiat in die decretorio, & cum signis perfectæ coctionis, & febris soluitur ex toto; nam materia remanens potest eundem ac antea morbum producere, vt iam dictum est; adsunt enim signa perfectæ coctionis, quia iam materia est euicta, non tamen completè euacuata est talis recidiuæ species illegitima, quia fit ex humore iam cocto, & vt faciat morbum, seu recidiuam, debet denuò putrefieri; B sicuti enim *coctio facit cessare putredinem manente substantia*, ex Gal. 2. *aphor. com.* 17. ita putredo humori cocto superueniens cessare facit coctionem, & nouum procreare morbum. Hæc cognoscitur ex euacuatione parua, & quia ab assumpto cibo non corroboratur; nam *non pura corpora quantò plus nutries, tantò magis lædes*: conuertitur enim cibus facilè in humorem peccantem, qui denuò morbum auget, aut producit, ex Galen. 2. *aphor. comment.* 10.

Dices tamen: Si victus ratio adhibetur conueniens, reliquaque quæ ad ægrum pertinent, probè administrantur, in quo ergo stat error, in cuius virtute recidiua consurgit? Respondetur, omissis aliis erroribus, quod error Medici stat in hoc; debet enim euacuare humorem, qui remanet, si quidem est concoctus, & dispositus ad euacuationem: est enim humor ille, etsi concoctus, nutritioni ineptus; C & quia excrementitius, & superfluus, petit euacuari, quia rarò expellitur à natura sine medici auxilio; si verò non euacuet illum, errorem committit Medicus.

§. V.

Quo die à prioris morbi insultu est expectanda recidiua.

Licèt pulchrum nimis sit præcognoscere, & prædicere recidiuam in morbis, magis pulchrum est assignare diem, in qua superuentura est; vnde in præsenti disceptandum, an post primum iudicium, licèt imperfectum, & morbi intermissionem, sit assignabilis dies, in qua recidiuam expectare valeamus? Quam difficultatem deducimus ex Hippocrat. doctrina, eamque tetigit noster Mercatus *lib.* 3. *de morbis, parte* 2. *classe* 4. *de signis criticis.* Circa D hanc difficultatem Hipp. varius extitisse videtur *lib. de indicationibus*, vbi ita inquit: *Sudore suborto, si morbus deficiat, & vrina fulua albam subsidentiam habens conspiciatur, iis eadem die recidiua febris fiet, atque hæc quinta die cùm periculum indicatur, &c.* vbi asserit Hippocrates, quod omnes indicationes fiunt quinta die post diem recidiuæ, & quod recidiua debet incipere eadem die; non tamen ibi determinat, quænam sit ista dies, an quinta, vel sexta, in qua recidiua incipit. Eodemque libro subdit: *Plerumque si cruda vrina, & alia signa non secundùm rationem eueniant, morbus in die indicatoria recidiuat.*

Ea cuius verbis magis anceps redditur difficultas; nam cùm sint plures dies indicatorij, non possumus determinare, an talis dies debeat esse septimus, vndecimus, aut decimusquartus, &c. Et *libro* 1.

epidem. sectione 3. in historia duorum fratrum Epigenis, qui recidiuam passi sunt, ait quod quinque dies intermissionis habuerunt à die vltima morbi prioris ad diem recidiuationis, & vtrique simul fuit factum iudicium 17. die; ibique asserit, quod iudicium aliquibus fiebat 7. die, & erat intermissio septem dierum; deinde superueniente recidiua, tertia die à recidiua fiebat crisis. Ex his nihil certum suadere possumus.

Recidiua fieri debet in die decretorio.

In hac re adeò difficili animaduertere oportet, quod recidiua fieri debet in die aliquo decretorio, vt colligitur ex doctrina Hippocratis proximè allata. Ratio est, nam dum fit recidiua, adest mutatio insignis; quæ quidem mutatio in morbis frequenter aduenit in die decretorio, ad quam concurrit non solùm causa inferior, nempe humor faciens febrem, & natura eundem humorem agitans; sed etiam causa superior, videlicet astrorum vis, præcipuè Lunæ, ob vicinitatem magis hanc mundi machinam gubernantis, vt docet Galenus *lib.* 3. *de diebus decretoriis*; nam licèt virtute, & dignitate reliquos Planetas ipsa non excedat, eos tamen sua vicinitate superat, atque adeò gubernat menses, & & septimanas, eique tribuuntur principaliter motiones insignes, quæ in morbis reperiuntur, quæ quidem dantur in diebus decretoriis; & cùm dum recidiua fit, insignis percipitur mutatio, fieri debet in illis diebus: quapropter Vallesius *libro* 4. *epidem. in commentario textus* 11. asserit, quòd mutationes insignes non tantùm fiunt in diebus indicatoriis, sed & recidiuæ.

Luna potestas in diebus decretoriis morborum.

Præterea animaduerto ex eodem Hipp. 4. *epidem. text.*11. quod si septima die, verbi gratiâ, fiat iudicium aliquod imperfectum, quo solui videtur morbus, & recidiuæ signa remanent, decimaquarta recidiuabit,& vigesimaprima terminabitur; talis enim dierum proportio adseruari solet. Sic enim virgo illa, cuius narrat historiam Hipp. *textu citato*, cùm esset correpta febre ardenti, iudicata fuit die sexta: quod iudicium illo die factum, cùm non sit securum, nam semper est difficile, & timetur recidiua, vt docet Galen. 4. *aphor. com.* 29. ideò die sexta à morbi prioris iudicio superuenit recidiua; deinde iterum altera die sexta fuit febris, seu recidiua terminata. Debet siquidem tantùm temporis intercedere inter iudicium primi morbi, & recidiuæ, quantùm ipsius primi morbi præcessit: deinde à die recidiuæ ad diem iudicij, seu terminationis morbi idem subsequitur tempus; quæ dierum proportio frequenter reperitur in morbis, qui cum recidiua fiunt, & regulariter terminantur; sæpè tamen contingit, quod huiusmodi varietur proportio ob aliqua superuenientia, videlicet ob errorem ægrotantium, assistentium, vel Medici, aut ob mutationem aëris ambientis, vel animi passiones, aut maximam irritationem causæ morbificæ, ratione cuius citiùs humor mouetur; aut ob humoris crassitiem, quæ humoris motum retardat: quare non mirum, si Hippoc. varius apparuisset in enarratione dierum, in quibus recidiua, aut iudicium fieri solet, neque aliquid circa hanc difficultatem determinare possumus.

§. VI.

An sit aliquid agendum in timore recidiuæ.

Auicennæ mens proponitur.

OMnia, quæ de recidiua pertractauimus, eò tendunt, vt sciamus eam prohibere, dum timetur, & semel productam frænare. Quod verò in timore recidiuæ nihil debeat operari Medicus, docet Auic. *fen.*1. *lib.*4. *tract.*4. *capit.*20. vbi ait: *In timore recidiuæ non adhibeatur curatio, donec nouus modus ægritudinis, hoc est recidiua, manifestetur, quæ secundùm plurimum sana est.* Gentilis in eundem locum idem statuit dicens: *Potest esse in principio debilis recidiua, praua tamen occultâ prauitate. Si ergo tum multiplices remedia, & des medicinam solutiuam, detegitur eius malitia, & moritur infirmus absque tui culpa, & infamiam consequeris, &c.* Et rationibus roboratur hæc sententia; nam ante recidiuæ aduentum, ex vi morbi prioris, & remediorum vsu, natura manet debilis, & fatigata: ergo tota Medici operatio consistit in reparatione naturæ, quæ per alimenta perficitur.

Secundò, in timore recidiuæ timetur etiam virium resolutio ex ipsa recidiua adueniens: ergo ante recidiuam est reparanda, vt recidiuam natura sustinere valeat.

Tertiò in recidiuæ legitimæ timore non potest conuenire sanguinis missio, quia debilitat magis vires; neque poterit impedire recidiuæ aduentum, atque adeò nihil proficiet. Potest contingere, quod ante recidiuam pro viribus in priori morbo sit æger venæ sectione sufficienter euacuatus. Neque expurgatio conuenire potest, quia dum expectatur recidiua legitima, materia existit cruda, timorosumque valde est medicamentum purgans propinare, crudâ existente materiâ; plura etenim requiruntur, vt feliciter succedat purgatio, vt docet Galen. 1. *aphorism. commentario* 24. & *lib. quos, & quando, & quibus medicari conueniat*: propterea que Hippocrates in acutis passionibus raro in principiis purgare admonet, & hoc maxima cum meditatione. Galenus etiam 1. *de diebus decretoriis, cap. etiam* 1. inquit: *Æger, cuius recidiua timetur, omnibus modis est obseruandus, ita vt in cibo, vel potu, motu, vel quiete, & aliis non delinquamus: nam cum hoc viuendi modo forsan non redibit morbus; & si redierit, non erit cum summo discrimine, & vt ait Gentilis, medicamento purganti oblato, praua, & occulta malignitas detegitur, & superueniens recidiua errori Medici adscribitur.*

In timore recidiuæ non possumus semper eundem curationis modum obseruare.

Huius doctrinæ elucidatio maximam præstare potest vtilitatem, idcóque altiùs examinanda est; cùm enim status virium, imò & dispositio causæ morbificæ in timore recidiuæ non semper eundem seruent tenorem, neque pro cuiusque recidiuæ timore eundem curandi modum obseruare valemus; non enim in quouis timore recidiuæ potest esse remediorum æqualis indicatio, præsertim cùm vnus morbus prior sit alio priori deterior; vnus enim habet virium languorem, qui fortasse solùm petit virium reparationem per alimenta: alter morbus antecedens recidiuam potest esse in homine robusto, qui vires validas habeat, & venas sanguine plenas, quæ euacuationem expostulent venæ sectione faciendam; atque adeò nequaquam in omni timore recidiuæ potest esse vna, & eadem curandi methodus.

Quid tenendum in re tam difficili.

Dico ergo primò: Si recidiua, quæ timetur, illegitima sit, quam præcessit plena humoris euacuatio per crisim, ita vt solùm remaneat intemperies calida, quæ potest iterum vitiare humores, & recidiuam, seu lapsum in eundem, vel alium morbum causare, tunc quidem solùm attemperantibus est impedienda, iuxta Galeni doctrinam *lib. artis medic. cap.* 89. vbi ait: *Vnamquamque causam priùs abscindere debemus, deinde ad eam, qua facta est, dyscrasiam peruenire.* Quare si eam intemperiem non corrigit Medicus, recidiua eius errori tribuetur.

In timore recidiuæ il-

Dico secundò: Si recidiua illegitima timetur, quia non fuit sufficienter euacuata morbi causa, sed

intra

legitima cocta materia est euacuanda.

intra corpus manet quantitas sufficiens, quæ recidiuam causare potest, cum signis tamen perfectæ coctionis in pulsu, & vrina, tunc quidem securè vti possumus medicamento expurganti, diem eligendo commodiorem, vt feliciter succedat expurgatio, aliter enim, vt diximus ex Hippocratis mente, quæ relinquuntur in morbis post iudicium, recidiuas facere consueuerunt. Ne ergo recidiua superueniat ex ipsis humoribus, eos euacuare expedit, & naturæ defectum supplere, vt admonet Galen. 1. *aphorism. comm.* 20. nam sicuti dum crisis perfecta fit, nihil mouere, aut nouare oportet, vt Hippoc statuit 1. *etiam aphorism. textu* 20. & *lib. de humoribus*, pari ratione dum diminutè operatur, eam debemus adminiculari. Vnde si non expurgetur ille humor vitiosus, etiamsi benigniorem statum comparasset, superueniens recidiua Medici errori adscribi potest.

In timore recidiuæ illegitimæ, si vires sint debiles, sunt reparanda.

Dico tertiò: In legitimæ recidiuæ timore, cùm plures naturæ status, & morbi inueniantur, impossibile est vnum procedendi, & curandi pro omnibus modum seruare. Qua propter si æger ex priori morbo ita debilis remaneat ante recidiuæ aduentum, vt non possit ferre remedia, tota curationis ratio in virium reparatione consistit; nam vt inquit Galenus 9. *methodi*: *Virium restauratio ex accidenti morbum detrahit.*

De hac recidiuæ specie videtur loquutus Auic. *loco vt suprà*, dum ait, quod non debet fieri inceptio curationis, donec ægritudinis nouus manifestetur modus; oportet enim prius vires resarcire, vtique bono vitæ regimine, sicque recidiua vel deficiet, vel non fiet cum summo discrimine, vt assertum est ex Galeni mente; parum enim interest, quod morbus auxilium petat, si vires illud ferre nequeunt.

Viribus constantibus in timore recidiuæ sanguinem mittimus.

Quod si in timore recidiuæ vires valentes sint, & adsint sanguinis redundantis notæ, vel in crisi antecedenti parua humoris quantitas sit euacuata, scopique adsint mittendi sanguinem, securissimè eum extrahere possumus, vt minori adhuc redditâ morbi materiâ, minor etiam fiat recidiua, sufficit enim, quod recidiua immineat, vt venam secemus, sicuti huiuscemodi remedium adhibetur etiam morbis imminentibus, neque in hoc vllam inuenio repugnantiam, cùm ibi sint præsentes scopi mittendi sanguinem.

§. VII.

An in timore recidiuæ legitimæ sit expurgandum.

QVod maiorem difficultatem habet, est explicare, an in timore recidiuæ legitimæ, in qua morbi materia est cruda, sit vtendum medicamento (vt aiunt) minorante, vt sic minori redditâ materiâ, natura potentior fiat supra residuum. Hanc difficultatem sæpè vidi controuersam in nostra Schola, quidamque Magistri ausi sunt defendere, tutum esse vsum medicamenti expurgantis minorantis, non aliâ ducti ratione, nisi quia natura non potest euincere causam morbificam; tamen si medicamento seligenti euacuetur, remanebit in minori quantitate, eamque meliùs natura superare valebit: quod fundamentum desumunt ex Hippoc. 2. *aphorismor. text.* 8. vbi ait: *Quod si corpus non corroboratur ex alimento assumpto, euacuatione eget; nam non pura corpora, quantò plus nutries, tantò magis lædes*, ex eodem ibi *text.* 10. *Eius etiam qui ex ægritudine benè cibatur, nihil proficere corpus, malum*, testante eodem ibi *textu* 31. Ex quibus inferunt, quod vt possit cibus proficere, humores cibum vitiantes debent euacuari; & quia qualitate peccant, quâ cibos inficiunt, ita vt prodesse non possint, ideò debent medicamento purganti è corpore pelli.

Dubij resolutio.

Mihi tamen videtur, hoc maximè difficile esse; nam si regulariter est operandum, ante purgationem præire debet coctio, vt docet Galenus 4. *aphor. phrasi* 24. Quia ergo in timore huius recidiuæ humores sunt crudi, & quieti, nequeunt regulariter benè euacuari medicamento purganti; *concocta enim medicari, atque mouere, & non cruda, neque in principiis, nisi materia turgeat*, dictat noster Hip. 1. *aphorism. text.* 22. Et *in acutis passionibus rarò medicinis purgantibus est vtendum, & hoc cum meditatione faciendum*, ex eodem ibi *textu* 23. Relinquitur ergo, quod vt minoratio fiat medicamento seligenti, debet esse vrgentia, quæ Medicum cogat ad medicamenti purgantis exhibitionem; hæc autem fieri nequit sine virium maximo dispendio, quoniam affectio cruda non cedit medicamento expurganti, ex Hippoc. 4. *de ratione victus, textu* 22. Tum vt ait Gentilis *loco iam citato*, potest esse recidiua praua occultâ prauitate, adhibitoque medicamento purganti manifestabitur, & fortasse morietur æger, aut commotis humoribus statim recidiua superueniet, & illius euentus tribuetur errori Medici, verteturque in eius opprobrium.

Vlteriùs cùm medicamentum purgans electiuè sit calidum, facilè corpus poterit alterare, humoresque accendere, præcipuè illos, qui cum medicamento adhibito familiaritatem habent; imò etsi non feliciter succedat expurgatio (quod maxime pertimescimus, medicamentum talem producet humorem, qualem trahere natum erat, vt ait Galenus 3. *de simplic. medic. facult. cap.* 24. *in fine.*

Medicamentum euerti solet in humorem vacuandum.

Tandem id comprobat Galen. 1. *de diebus decretoriis, cap.* 3. vbi asserit, quod si nullus committatur error, & morbus prior quiescens exiguus fuerit, non reuertetur; facilè enim natura superabit materiam remanentem, quæ deberet esse causa recidiuæ. Si verò fuerit malignior, redibit, non tamen cum summo discrimine; atque adeò in his casibus non est tentanda purgatio, sed solùm victus ratio conueniens est instituenda. Sed quia tanta potest esse sæuitia morbi, quod timeamus ægrum vi recidiuæ periclitari, ideò Doctissimus noster Merc. licèt propositam à nobis sententiam amplectatur, admonet tamen, quod si ægro aliter succurri non potest, neque humor ille vinci à natura, si vires ferant, vtendum est aliquo medicamento purganti, vt alleuietur æger; priùs tamen pronunciato periculo, ne Medico error adscribatur.

Nota duplicem casum, in quo superueniens recidiua vnum liberauit ægrum, alterum extinxit.

Dum huic tractatui de recidiua finem imponerem, quædam mulier fuit febre ardentissima correpta, & cum sæuissimis accidentibus, quæ inopipatè sine signis coctionis die septima riguit, & sudauit, remansit sine febre vsque ad 14. diem; signa tamen coctionis in vrina apparuerunt, non tamen perfecta: eam seruare iussimus vsque ad diem 14. cum bono vitæ regimine, sicque vires recuperauit; tamen 14. die iterum febricitare cœpit, existimauique illam febrem esse recidiuam, securam tamen, quia aderant signa coctionis, quæ indicabant victoriam naturæ supra causam morbificam. Paulò antea cecidit in febrem ardentem quidam nobilis vir, & iudicium similiter cum rigore die 7. superuenit, non tamen fuit subsequuta euacuatio sensibilis: à die 7. ad 14. diem fuit liber à febre, comedebat, dormiebat, ventrem exonerabat, habebat tamen vrinam crudam, tenuem, & albam, & vt sic dicam, extremè crudam: iuxta 14. diem rigorosè febricitare cœpit, cum signis lethalibus, & 17. obiit. Vtriusque euentum ante recidiuæ aduentum prædixi ex signis ipsius vrinæ.

DISPVTATIO II.

An vtero gerentibus morbo acuto obsessis liceat sanguinem mittere, & ex qua vena, & expurgare, & quo tempore, & occasione. Non minùs vtilis quàm necessaria quæstio.

Ad præclarissimum, & vbique celebrandum Virum Doctissimum D. PETRVM DE BARBA, *à Magni Philippi IV. Regis nostri inuictissimi cubiculo Medicum, Archiatrumque dignissimum, olim Primariæ Cathedræ Apollineæ Facultatis in hac nostra Pintiana Vniuersitate Moderatorem, necnon Sanctæ Inquisitionis Medicum Primarium.*

Rhetoric. ad Alexandrum.

Es, cuius aggredior explicationem, Vir eruditissime, plurimùm difficultatis habet, in qua enodanda duram videor sortiri prouinciam; tuo tamen afflatu, teque protegente, maiora tentabo, quæ si tibi non displicent, maximi emolumenti fore non dubito. Vtilia enim Arist. vocat bona tueri, emissa comparare, & absentia, malaque instantia propellere, & futura inhibere incommoda. Hæc omnia Medicina tradit, sanitatem tuens, amissam recuperans, morbos abigens præsentes, futurosque imminentes inhibens. Ego quidem Medici personam agens hæc omnia tradere debeo, ne mihi dicat Ouidius, quod ipse dixit Homero.

Ipse licet venias Musis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Quid scribere prodest, si vtilitas ad tempus futurum non datur, vt ait Plato *in Theæt.* Quod si circa difficultatem propositam tot sunt scripta, ita vt nihil noui afferre possimus, inutilis certè hæc nostra videbitur tractatio. Tamen ne quæ ab aliis tantùm sunt tradita inaniter repetamus, plura in medium proponam nouiter excogitata, & nondum ab antiquis inuenta, quæ maximè ad nostrum propositum attinent, quæque forsan grata apparebunt, ita vt cum Homero dicere valeam, quod etiam alibi dixi.

Cantio enim hæc hominum longè est celeberrima vulgo,
Et gratissima, quæ nuperrima venit in aures.

Omnis nostra actio ex Diis exordiri debet.

Difficile quid dicatur.

Ad rem igitur deueniendo, semper mihi visa fuit ardua, & difficilis curatio morborum acutorum in vtero gerentibus, in quibus curandis maximè oportet Dei auxilium implorare, quod ita esse faciendum consulit Hippoc. *lib. de natura muliebri, n.* 1. per hæc verba: *Eum, qui rectè hæc tractare velit, primùm quidem oportet ex Diis exordiri.* Quod enim est difficile, transcendit quodammodò potentiam secundùm naturam, vel ob impedimentum non consequitur, vt ait D. Thomas 1. *parte, quæst.* 62. *artic.* 2. Attamen iuxta mei ingenioli capacitatem hanc prouinciam capere non recuso, sicque mei placitum pronuntiare intendam, dummodò scias, totum illud me tuæ correctioni submittere. Huius rei difficultatem percalluit Hippoc. 5. *aphorism. text.* 30. dum ait: *Vtero gerentem ab aliquo morbo acuto corripi est lethale.* Qui etiam venæ sectionem, & purgationem in grauidis reformidat, siquidem *eodem libro, textu* 31. vtero gerenti venæ sectionem denegat, præsertim si fœtus fuerit grandior: & 4. *aphorism. text.* 2. purgationem interdicit, quæ si fieri debeat, non nisi turgente materiâ, neque in quocunque tempore, sed solùm à quarto mense, & vsque ad septimum facienda est. Neque victum illis conuenientem præscribere possumus, nam cùm morbis acutis victus tenuis conueniat, ex illius oblatione sequitur aborsus; subtracto enim alimento fœtus alimentorum quærens, & non inueniens, vt ait Galenus 5. *aphorism. aphorism.* 30. ligamenta dissoluit, acetabula disrumpit, & viam parat ad exitum, indeque aborsus fit, & ægra in nouas angustias coniecta simul cum fœtu deperditur. Ex quibus deducitur, quod grauidis non possumus victum conuenientem offerre, neque magna illis adhibere remedia, quibus detrahi solet morbus magnus, & acutus, atque adeò, quod prognosticis sit relinquenda, non enim licet infamare remedia, quæ multis fuere saluti, Galeno testante 11. *methodi, cap.* 9.

Difficultatem purgandi, & mittendi sanguinem percalluit.

Propositio Authoris, & Intentio in hac tractatione.

Hæc & alia Hippoc. & Galeni loca rem ancipitem, & dubiam faciunt, maximeque difficilem curationem morborum acutorum in grauidis esse ostendunt, cautosque medicos peritos reddunt in auxiliorum administratione; sed vt huic rei difficili fiat satis, in ea enodanda sic me geram. Primò aliqua supponam necessaria ad huius nodi solutionem. Secundò, an sanguinis missio illis conuenire valeat, quo tempore, & occasione, & ex qua vena tutiùs administrari debeat. Denique, an purgatio locum habeat in grauidis, & quo tempore securiùs admoueri possit, explicabo. Si enim hæc assequutus fuerim, maximam vtilitatem hanc tractationem præstare non dubitarem; spero tamen omnem ambiguitatem tollere, & veritatem omnimodè patefacere.

Morbus Acutus quid sit.

Ad primam ergo deueniendo partem, nonnulla, vt dixi, sunt supponenda, quæ maximè conducunt ad nostræ difficultatis intelligentiam. Suppono ergo primò ex Galen. 2. *aphor. phrasi* 19. *&* 23. quod morbus acutus ad minus debet habere duo; & quod sit magnus, & quod celeriter properet ad statum: & propter vltimum Hippocr. asserit, quod morbi acuti in quatuordecim diebus terminantur. Ego addo cum Gal. 3. *de diebus decret. c.* 13. ex Archigenis sententia, quod propter illorum celeritatem, & magnitudinem debent esse simul periculosi; habent enim ex sua natura vehementem pugnam, & grauissima accidentia; & propterea frequenter crisi terminantur, quæ non nisi magno certamine fit, vt docet Gal. 2. *de crisibus, cap.* 11. neque multùm tot labores, & accidentia ferre potest natura, statimque excitatur ad pugnam, & propulsionem causæ morbificæ, qua de causa non potest multùm durare morbus acutus, sed citò terminatur, atque adeò exigit magnitudinem, celeritatem, & periculum, sine quibus saluari nequit morbi acuti natura.

An morbus acutus sit periculosus.

Sed licèt tractationem de morbis acutis iam supponam, ex dictis tamen se offert dubium non contemnendum; videtur enim, neutiquam vitæ periculum morbum acutum concomitari; sunt enim plures morbi acuti, qui salubriter terminantur, vt ait Galen. 2. *de crisibus, capite* 15. & experimento quotidiano confirmatur.

Vlteriùs probatur, nam morbi periculum ex signis periculo plenis deprehenditur, aliter enim non possumus aliquid certum præsagire, præsertim cùm Medicus sit artifex sensualis, qui sensibus omnia percipit: sed in morbo acuto salubri signa salutem portendunt: ergo quia nullum est in illo morbo periculum; si enim esset, in ipsis accidentibus, tanquam in signis elucerer. Confirmo hanc doctrinam; nam morbus acutus, qui salubriter terminatur, plurimùm

rinùm percurrit quattuor tempora vniuersalia, vt diximus de temporibus morborum tractantes, nempe principium, augmentum, & declinationem: ergo si de ratione illius est habere periculum, in quocumque tempore deber illi conuenire; nam non potest in aliquo tempore dari, sine eo quod ad illius naturam pertinet: sed in illius declinatione vniuersali nullum datur periculum: ergo periculum non attinet ad illius naturam. Minor patet, nam in declinatione vniuersali ex vi morbi illius non potest æger mori: ergo in declinatione vniuersali ex illius vi non adest periculum vitæ.

Hæc, etsi difficillima appareant, non obstant. Quare ad argumentum dic, quod etsi morbus acutus sit salubris, ast tamen semper cum periculo, ob pugnam magnam, & vehementiam morbi, & accidentium; natura tamen victrix, & potens illi dominatur, ita vt signa illa periculosa impediantur ab ipsa natura, propterea que periculum non semper manifestatur in signis, sed ex ipsis potiùs salutem deprehendimus; & hoc modo dicimus morbum acutum in declinatione habere periculum, licèt in declinatione per signa periculosa non cognoscatur.

Morbus acutus est periculosus, non tamen semper cum signis periculi.

Ad confirmationem dic, quod istæ duæ propositiones de vno, & eodem verificari possunt: Morbus acutus est periculosus, Morbus aliquis acutus est sine signis periculi; sicut verificatur de homine, quod sit rationalis, & similiter, quod nunc non ratiocinetur; vel quod sit risibilis, & actu non rideat. Sæpè enim accidentia pathognomonica, licèt sint veluti propriæ morbi passiones, impediuntur tamen à causa potentiori, vt alibi à nobis probatum manet, ac per consequens non mirum, quod accidentia periculosa cohibeantur à natura, periculo manente in actu primo ipsius morbi; cum quo optimè saluatur in quocumque tempore morbi acuti ratio periculi.

Morbus acutus duplex.

Secundò supponendum est, quod morbus acutus dupliciter insurgit, ex Galen. 2. *aphorism phrasi* 19. vel quia humores calidi, à quibus frequentiùs fit, nullum obsident locum, sed æqualiter participantur, vt in febre ardenti, vel synocho; vel quia in determinato loco collocantur, in quo morbum gignunt acutum, vt patet in pleuritide, angina, phrenitide, &c. Ex iis rari sunt, qui sine febre fiunt, vt apoplexia, seu morbus attonitus, vt eodem loco testatur Galenus, & insinuat Hippocrat. 1. *epid. sectione* 3. dum ait: *Sunt autem maximè acutissimi, & grauissimi morbi in continua febre.*

Morbus acutus potest esse continuus, vel intermittens.

Sed quia accidit, quod morbus acutus sit intermittens, neque semper cum continua febre, ideo Galen. 2. *de diebus decretoriis* aliam morbi acuti diuisionem statuit sic: *Duplex autem horum quoque natura est, vel enim accessionum remissiones in exactam integritatem finiunt; vel continua febris semper durat, &c.* Quod autem in continua febre morbus detur acutus, nullus dubitat, neque dubitari potest, quod aliquando morbi accessiones habentes, & ad intermissionem venientes sint acuti, vt experimur in plurimis febribus perniciosis, & malignis, in quibus accessiones fiunt, & ægri ad intermissionem deueniunt; & similiter in paroxysmis epilepticis, in quibus vitæ periculum impendet, ob eorum magnitudinem, & celeritatis motum.

Donati ab Altomari sententia circa tertianam exquisitam, an sit morbus acutus.

Donatus Ant. ab Altomari non solùm hanc amplectitur doctrinam, sed eam ad tertianam exquisitam intermittentem extendit, existimans esse de sorte morborum acutorum intermittentium; cuius doctrinæ veritatem indagare non est mihi in animo; sufficit tamen dicere, quod hæc febris ex sua natura est à periculo destituta, si rectè à Medico pertractatur; periculum autem morbo inest acuto, vt supra

A diximus ex Gal. placito 3. *de diebus decretoriis.* Neque in hac parte est sequendus Zacutus aliàs vir doctissimus, qui *lib. 4. de hist. Medic. Principum, quæst.* 28. ait quod duplici de causa tertiana intermittens non est morbus acutus, & quia non est periculosa, & quia non est morbus magnus.

Tertiana exquisita quare non est morbus acutus.

Qui Author licet verum dicat in primo, errat tamen in secundo. In primo tertiana exquisita est salubris, eo quod bilis, ex qua pendet, est leuis, & tenuis, & facilè vincitur, resoluitur, aut reiicitur, vel per vomitum, vel per aluum, aut sudorem transmittitur; & quoniam ipsa facit quietem, seu intermissionem, in qua restauratur natura, vt sentit Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 5. *cap.* 4. Hipp. similiter 1. *epidem. sect.* 3. *textu* 8. ait, quod tertiana pura citò iudicatur, neque est lethalis: caret ergo periculo.

Zacuti error notatur circa magnitudinem tertianæ exquisitæ.

Errat in secundo, dum asserit hanc febrem non esse morbum magnum; nam si Galeni mentem attendamus 4. *method. cap.* 6. tripliciter morbus dicitur magnus, vel in sua essentia, vel ob cacoëthiam, seu malignitatem, vel propter partis affectæ principatum. Et licet hæc febris non dicatur magna ob malignitatem, est tamen magna ob partis affectæ principatum, siquidem est calor accensus in principio vitæ. Præterea cum morbi magnitudo ex symptomatum vehementia deprehendatur, & in hac febre sit vehemens rigor, intensus calor, pulsus magnus, celer, & frequens, vomitus bilis, sudores, & biliosæ alui deiectiones, quæ omnia magnitudinem sibi comitem habent, necessariò ostendunt morbi etiam magnitudinem quoad illius essentiam, ita vt verificetur de hac febre, quod sit morbus magnus in se, & ob partis præstantiam, non tamen acutus ob periculi defectum.

Morborum acutorum differentiæ.

Aliam diuisionem morborum acutorum assignat Galen. 2. *de diebus decretoriis, cap.* 12. nam alij sunt acuti simpliciter, qui 14. attingunt diem: quod si morbus acutus ad limen 20. diei accedit, acutus ex decidentia dici solet; & etiam ad 40. se extendit, eumque Hippocrates vocat similiter acutum 1. *prognost.* vbi ait: *Respirationis facilitatem magnam vim habere in morbis acutis, qui cum febribus fiunt, & in quadraginta diebus iudicantur.* Hos vocat Gal. proximè citatus acutos ex conuersione, non quia reuerà acuti sunt, sed quia quoties inter initia acute ægrotauerint, posteà 14. die, aut etiam antea non integrè fuere iudicati, sed morborum acutorum reliquiæ ad 40. vsque diem fuerunt extensæ, & isti dicuntur non exactè acuti. Alij sunt peracuti exactè, qui quarto die finiuntur; alij peracuti simpliciter, qui septimo terminantur.

Victus tenuis morbis acutis adaptari debet, & quare.

Tandem supponendum est, quod vt morbus curetur acutus, victus forma debet esse tenuis, & quo acutior, eo tenuior, ita vt morbo exactè peracuto, si vires ferant, victus extremè tenuis adaptetur, iuxta Hipp. doctrinam 1. *aphorismor. textu* 10. & per victum extremè tenuem intelligit Galen. *eodem lib. comm.* 4. melicratum, vel nihil dare vsque ad morbi integram iudicationem; nam ea victus forma debet adhiberi, quâ vires moderatè debilitatas conseruemus, ex eodem Galen. nam si eas in morbo acuto tales, quales accepimus, conseruare, vel adaugere semper studuerimus, morbum augebimus, *non pura etenim corpora, quantò plus nutries, tantò magis lædes,* ex Hipp. 2. *aphorism. text.* 10. Corrumpitur enim facilè adueniens alimentum vnà cum vitiosis humoribus, ita vt eorum quantitas augeatur, & vitiosa qualitas conseruetur. Neque hoc solum est necessarium, sed etiam propè statum, & in ipso statu cibum subtrahere, ex eodem Hipp. aliter enim per victus adhibitionem inflammationes, & febres incrementum accipiunt, & vitentiua natura distrahitur ex ali-

In statu morbi acuti victus conuenit tenuissimus, & quare.

mento

mento oblato à mutua pugna cum causa morbifica. Est ergo ille victus offerendus in morbis acutis, quo vires minuantur, dummodò maneant supra morbum, vt ostendit Hipp. 2. *de rat. vict. text.* 15. ita vt possit æger cum illis viribus deuenire ad summum morbi vigorem, & morbum superare; & propter istam rationem docet Hip. 1. *aphor. text.* 12. cognoscere morbi constitutionem, longitudinem, vel breuitatem illius; aliter enim non probè victus instituetur ratio, atque adeò Gal. 1. *de crisibus, cap.* 5. asserit: *Generosi Medici, & arte Hippocratica digni officium est futurum statum prævidere, vt in ordine ad illum victum instituat.* Si verò hæc victus ratio non adhibeatur, sequentur incommoda à Gal. allata, quæ totis viribus fugere debemus.

Probatur quod vena sectio non conuenit grauidis in morbis acutis.

His igitur suppositis facile erit secundam rei promissæ partem pertractare, quæ dicata est venæ sectioni; an scilicet grauidis conuenire possit morbo acuto correptis? Videtur enim quod non, juxta sententiam Hip. 5. *aphor. text.* 31. in quo venæ sectionem grauidis denegat, & propter rationes insinuatas à Gal. in phrasi; nam grauidis duplex insurgit periculum. Vnum quidem propter morbum acutum, qui cùm magnus, & periculo plenus existat, occidere potest grauidam, & fœtum. Alterum, tum propter alimenti tenuitatem, & victus parsimoniam, quæ debetur morbis acutis; tum propter remedium magnum, nempe venæ sectionem, per quam etiam alimentum subtrahitur. Ex quibus sequitur, quod fœtus alimentum quærens, & non inueniens, pereat; vel ligamenta dissoluens, & acetabula disrumpens ad alimentum quærendum, facillimè subsequatur abortus; nam vt alibi diximus, inter causas partus naturalis, & abortus, alimenti ponitur defectus, vt constat ex Arist. 4. *de gener. animal. cap.* 8. & ex Hipp. *lib. de nat. fœtus.* Si verò sanguinem non mittimus, neque victum tenuem, sed pleniorem quàm debemus morbis acutis offerimus, morbi causa adaugetur, morbus inualescit, & tam matrem, quàm fœtum perdimus. Ecce ergo qua ratione (inquit Hugo Senensis) non possumus in grauidis seruare regimen conueniens, neque remedia magna offerre, absque maximo vtriusque, tam fœtus, quàm matris periculo. Vnde non minùm, quod dicat Hippocrates: *Mulierem vtero gerentem corripi ab aliquo morbo acuto, lethale.* Siquidem neque victum conuenientem, neque venæ sectionem præscribere possumus, ita necessariam pro morbi acuti curatione, vt & ipse Hipp. dicat: *Mulier vtero gerens sanguine misso ex vena abortit, & magis si fœtus fuerit maior.*

Alimenti defectus est abortus causa.

Sanguinis missio grauidis conuenit in morbo acuto.

Contraria sententia maximè his temporibus prævalet, nempe quod vtero gerentes morbo acuto obsessæ sunt curandæ per sanguinis missionem, neque à tanto auxilio sunt destituendæ, neque aliter talem morbum fugare valemus; morbus enim magnus magna exposcit remedia, & cùm scopi mittendi sanguinem adsunt, venam scindere debemus: neque fœtus impedit sanguinis extractionem, licèt eius moderetur quantitatem. *Si ergo morbus vehemens fit, adfueritque robur, & floruerit ægrotantis ætas, sanguinem detrahere præcipit* Hipp. 4. *de rat. vict.* quæ sententia vniuersaliter prolata nullam excludit personam, dummodò tales scopi non absint; quæ tantam in se continet veritatem, vt miretur Gal. cur Hipp. eam non reposuerit inter aphoristicas.

Hipp. sanguinem misit, vt constat ex historia.

Quod si ferè omnes Medici prisci, & iuniores affirmant Hipp. neutiquam venæ sectionem grauidis imperasse, meo videri eius scripta attentè non legerunt; siquidem vt constat *ex 2. epidem. sect.* 2. *text.* 25. juxta versionem Vallesi. in historia Liciæ grauidæ, quæ inflammatione lienis laborabat, ipse venam dissecuit in cubito. Verba eius sunt hæc: *Vena, quæ secundum splenem in cubito secabatur, & pulsabat quidem sæpe, aliquando autem non fuit secta, sed cum sudore abiit, aut sponte.*

Dubium ex historia tradita motum, & solutio illius.

Dices illam non fuisse venam verè talem, quæ secabatur, sed arteriam; siquidem Hipp. ait, quod ea vena, quæ secabatur, pulsabat: pulsatio autem est munus arteriæ, quam etiam de more habebat Hipp. appellare venam pulsatilem.

Respondeo, quod ibi per venam pulsatilem Hipp. intelligit venam plenam sanguine vaporoso, qui eleuando venam, pulsationem causabat; eo tamen sanguine euacuato per venæ sectionem, sedabatur pulsatio, quæ etiam cessabat sponte insensibiliter eo sanguine euacuato, vel per sudorem; nam si ibi vena pulsatilis sumeretur pro arteria, non cessaret illius pulsatio sanguinis missione, vel aliter. Neque credendum est, virum ita præclarum, cuius dogmata sequimur, arteriam dissecuisse magnam, qualis est quæ per brachium ad cubitum deuenit, & subiacet venæ basilicæ; cùm ex eius dilectione spiritibus vitalibus euacuatis, simul cum sanguine arteriali statim ægra deficeret. Dissecuit ergo venam in cubito vtero gerenti. Cornel. Cels. *lib.* 2. *cap.* 10. de sanguinis missione agens inquit, quod licèt sanguinem mittere senibus, pueris, & grauidis vetus non sit vsus, tamen ostendit id non esse perpetuum. Interest enim in grauidis, non quæ ætas, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint ad ferendam venæ sectionem; & proptereà subdit: *At firmus puer, & robustus senex, & mulier grauida valens tutè curantur.* Comprobant hanc sententiam hodierna die omnes Scriptores, Mercatus noster *lib.* 3. *de steril. & pregn. affect. cap.* 52. Doctiss. Magist. Santa-Cruz *lib.* 1. *de rebus natur. impedient. magna auxilia, cap.* 21. Ioannes Baptist. Cort. *decade* 10. *miscellan. medicar. quæst.* 9. Zacutus Hebræus *lib.* 1. *de Medic. Princ. hist. quæst.* 51. neque ad hoc oportet plures Authores referre, cum sit inter omnes vnanimis consensus.

Fœtus est quid secundum naturam petens suam conseruationem.

Dices: Fœtus est quid secundum naturam sui custodiam postulans, & est in bonum vniuersale speciei, & ex venæ sectione alimento subtracto destruitur: quapropter vt conseruetur, neque venæ sectionem exigit, neque victus subtractionem.

Fœtus permittit venæ sectionem, & quare.

Respondeo, quod conceptus, & aliæ res naturales, vt conseruentur, licèt non indicent venæ sectionem, eam tamen permittunt, quando ad earum tutelam est necessaria, & ablationem eorum, quæ earum conseruationem impediunt, exposcunt: & quia sanguis sua qualitate, vel quantitate, aut vtroque simul res naturales destruit; ideò sæpè conuenit per morbos acutos in grauidis sanguinem mittere. Hoc ostendit Auerroës 7. *collect. cap.* 4. dum ait: *Ego autem dico, quod phlebotomia non est mala, quando adest repletio, quâ embrio non indiget.* Idem sentit Auic. *fen.* 1. 4. *cap.* 20. vbi in magna necessitate, & sanguinis vitio sanguinem mittit. Ratio efficax reddi potest. Si enim sanguinis inopia potest fœtum perdere: ergo sanguinis copia potest illum suffocare, quod quotidie obseruamus, & facta venæ sectione, ab imminenti suffocatione fœtum liberamos. Lege Skenchium 4. *obseruation. medicin. de grauidis, obseruatione* 22. Præterea sanguis suis prauis qualitatibus potest maximè infestare, & lædere fœtum, & matrem, & in perditionem ducere, quo euacuato frænatur qualitas noxia, calor febrilis antemperatur, sæuissima corriguntur accidentia, & sæpè grauidas ad sanitatem reducimus. Idem statuo de alimenti detractione, nam de illo eadem est ratio.

Quare sanguis extrahatur in grauidis.

Vires fœtus per sui custodiam petunt.

Neque obstat, quod fœtus sit res naturalis suam exposcens conseruationem, si aliter conseruari nequit,

quit. Vires etiam in quocumque tempore suam indicant conseruationem, quia naturales sunt; & eas seruare nihil aliud est, quàm vitam custodire: & tamen per morbos sanguinem mittimus, tenuiter cibamus, & alia remedia exercemus, secundùm illud quidem, quod vires permittere valent. Sic similiter accidit dum fœtus intra vterum adest, & grauida est morbo acuto pressa; sanguinem enim mittimus, victum subtrahimus, nonnunquam purgamus, & alia remedia accommodamus, quæ à fœtu, & à viribus grauidæ permittuntur.

Fœtus non impedit venæ sectionem, sed eam moderatur.

Ex his inferre licet, quod conceptus non tollit venæ sectionem, & alia remedia, sed ea moderatur. Ita sentiunt Moaius, Augenius, Pettasitanus, Mercatus, Cortes, Mercurialis, & omnes alij; nam vt seruetur conceptus, aliquid est ei condonandum, neque tantùm sanguinis euacuandum, quantùm exigit morbus. Pariter victus non debet esse ita tenuis, sicuti dum conceptus non adest; nam victus est offerendus non solùm pro nutritione grauidæ, sed etiam pro alitione fœtus, præsertim cùm fœtura sit species quædam euacuationis, ex Galen. *de vena sectione aduersus Erasist.* Quapropter cùm in fœtus nutritione absumatur sanguis, neque tantùm est euacuandum, neque ita tenuiter est cibandum, ne ex vna, & altera euacuatione subsequatur aborsus, vel tam matris, quàm conceptus perditio.

Fœtura est species euacuationis.

Neque dum vtero gerens morbo corripitur acuto, censendum est, eum morbum semper esse lethalem, cùm sæpè videamus eas euadere, neque ea sanguinis missione abortire, vt ait Hippocrates. Nam Hippoc. dogmata non sunt vniuersalia, sed doctrinalia, vt à nobis alibi ostensum est. His sufficienter sit satis rationibus, & authoritatibus in contrarium positis.

Hippocr. regula non sunt vniuersales.

§. I.

Quo tempore, & occasione sit grauidis sanguis mittendus, & ex qua vena.

Quod tempus grauidationis est aptius venæ sectioni.

EX superiùs traditis patet, quod vtero gerentes possunt venæ sectionem ferre, & quod pro morborum acutorum curatione sæpè administrari debet. Nunc autem duo occurrunt non minùs necessaria. Vnum quod tempus grauidationis est aptius ad venæ sectionem? Alterum, ea qua vena? Primum dubium soluunt Vall. 7. *controu. cap.* 7. Ioannes Cortes *loco vt suprà.*

Occasio non prætereunda in morbis.

In qua re dico primò, quod in quocumque tempore adsint scopi mittendi sanguinem, sanguinis missio est amplectenda, neque hoc indiget probatione, occasio etenim in morbis acutis præceps est, & in qua tempus non multum, ex Hipp. 1. *aphor. textu* 1. & *lib. de præcept. propè initium.* Erasmus *in prouerb.* & Alciatus *emblem.* 121. docent, quod quoties fortuna offert commoditatem, quæ tibi sit apta, arripe eam; nam occasio frontem habet capillatam, vt ea parte teneri possit; verùm si semel se verterit ab occipitio, calua est, vt iam apprehendi nequeat; non ergo prætereunda est.

Tempus magis aptum sanguini mittendo est quando minùs fœtus sanguine eget, vt nutriatur.

Dico secundò, quod tempus magis aptum sanguini detrahendo est, quando minùs eo eget fœtus ad sui nutritionem; quod tempus includit primò primos menses, deinde secundos: in primis enim subtracto alimento, vel sanguine misso, minùs offenditur, quia minori eget nutritione, & exiguum sanguinem sibi assumit fœtus, vt ait Hippocrat. *lib. de nat. pueri.* In vltimis magis quidem læditur, quia maiori nutritione, & copioso alimento indiget; in mediis tamen medio modo se habet. Sed quia in mediis mensibus firmiorem coalitum habet fœtus, etiamsi non adsit tanta sanguinis copia, sicuti datur in primis, sustinet quidem, & bene fert sanguinis missionem.

Purgatio lædit fœtum commotione humorum ad vterum.

Neque ex sanguinis missione sequitur ea perturbatio, & commotio, quæ fit adhibito cathartico; nam purgatio lædit agitatione, & commotione humorum ad vterum; atque adeò eam interdicit Hipp. 4. *aphorism. textu* 1. primis saltem, & vltimis mensibus: sanguinis autem missio alimenti subtractione nocet, quapropter tutiùs primis, & mediis mensibus administratur, quàm vltimis; quia illis mensibus adhuc solet redundare sanguis, & securiùs venæ sectio adhibetur.

§. II.

Quæ vena in grauidis sit secanda.

Quod in grauidis semper sit secanda vena ex brachio, proponitur, & fundatur.

SEd ex qua vena sanguis mitti debeat, hîc opus, hîc labor; sunt enim pro vtraque parte Medici celeberrimi. Quidam enim ex brachiis semper tundendam esse venam, quidam ex talo firmiter tuentur. Primæ classis sunt Horatius Augenius *de sanguinis miss. c.* 3. Merc. noster suprà allegatus *de morbis pregnantium c.* 25. Magister meus Ponce de Sancta-Cruz *lib.* 1. *de rebus naturalibus magna auxilia impedientibus, c.* 21. Mercurial. *lib.* 2. *de morbis muliebribus, cap.* 1. *prope finem.* Hic vltimus insignis Author in hæc prorumpit verba: *Nunquam enim in grauidis licet sanguinem mittere ex saphæna, eo quod suâ naturâ ea sectio prouocat menses; quod quidem perniciosissimum est in grauidis.* Ergo erit mittendus sanguis ex venis brachij; non tamen determinat ibi ex qua vena brachij. Noster Mercatus magis sub distinctione loquitur, & venam, quæ secari debet, statuit sic: *Verùm in omnibus sanguinis detractionibus, quæ grauidis profuturæ sunt, eam venam eligere conuenit, quæ maximè ab vteri venis diffideat, ita vt quamminimam cum eis communionem habeat, qualis est vena humeraria, vel vrgente malo, communis; à reliquis verò abstinendum, quippe quæ facilè alimentum adimunt.* Augenius, & Doctor Santa-Cruz idem amplectuntur, neque oportet eorum recitare verba. Fundamentum horum est; nam quidquid fœtum priuat à pabulo, abortum necessariò excitat, quoniam ex defectu pabuli necessariò sequitur aborsus, vt suo loco patefecimus: sed internæ cubiti venæ sectio non solùm vt est auxilium euacuans, sed etiam quatenus maiorem communionem habet cum venis vteri, ex quibus fœtus sugit alimentum, eum ipso pabulo proculdubio priuat: ergo eius sectio excitat aborsum. De venis malleoli, vel tali minùs dubitant, quia istæ maius consortium habent cum venis vteri, atque adeò plus sanguinis euacuant de ipsis, ita vt non maneat ad fœtus alitionem; & inde sequitur aborsus, ad quem excitandum prauæ, & fornicariæ mulieres sæpè venæ sectionem expostulant ex saphœnis. Confirmant suum placitum ex Hipp. 1. *de morbis muliebribus, c.* 100. vbi ad facilitandum partum in iuuene multo sanguine referta venas malleoli secare præcipit, quarum sectio non potest minùs conferre ad prouocandum aborsum, quàm ad partum accelerandum.

Vena malleoli partum facilitant, ex Hippocr.

Proponitur sententia, quæ asserit in grauidis conferre venæ sectionem ex talo.

Secundæ classis propugnatores sunt Otheus *lib. de obser. propriis*, Baptista Cortes *locis iam citatis*, Magninus *lib.* 2. *de regimine pragnant.* Moaius 3. *de morbis muliebribus acutis per venæ sect. c.* 50. Zacutus *lib.* 5. *de hist. Medic. Principum, q.* 21. qui omnes testantur, quod si vtero gerens laboret morbo acuto infra renes, sanguis est detrahendus ex talo; si verò morbo acuto supra renes infestatur, brachij venæ sunt tundendæ. Fundamentum desumunt ex Gal. *de euacuandi ratione c.* 16. & 19. & 53. *methodi, c.* 12.

vbi asserit, quod licèt morbus indicet remedium, euacuatio tamen, quæ fieri debet à partis affectæ natura præstatur. Et *cap. 9.* ait: *Ergo tum hæ indicationes flegmonarum curationem immutantes à partium natura præstantur; tum supra has, quæ tum ex positu, tum ex figuratione sumuntur.* Ex his deducunt, magni esse momenti ad cuiusque remedij executionem naturam, situm & figurationem partis affectæ considerare. Quapropter licèt conceptus, qui est res secundum naturam, petat suam conseruationem; si tamen est adhibendum aliquod remedium, sicuti non prohibet speciem remedij, neque potest illius vtendi modum conturbare, imò debet obseruari locus remedij, veluti si nullus esset conceptus; nam tunc conceptus solùm moderatur auxilij quantitatem, non tamen tollit, quod fiat ex loco conuenienti. Si igitur morbus acutus sit ex vtero pendens, exempli gratiâ, & totum virium ab vtero, tanquam à primæua radice, oriatur, tunc inquit Zacutus, nullum iuuamentum è brachij venis sectis consequi possumus, nam ad occasionis initium deuenire est necesse, vt doctè satis admonet Valles, 2. *epidem. sect.* 1. *text.* 22. vbi per occasionem non solùm intelligit occasionem externam, seu causam procatharticam, sed etiam morbum, à quo symptomata, vel morbi per consensum oriuntur; hic enim præstat occasionem, vt alia superueniant, ideoque submoueri debet, vt alia, quæ ex illo pendent, auferantur. Vnde si morbus, vt inflammatio, sit in vtero, illud remedium conuenit, quo citiùs talis demanet inflammatio. Hoc citiùs consequimur ex venis dissectis tali, propter maiorem communionem, quam habent cum venis vteri: ergo ipsæ sunt secandæ.

In remedij executione venit considerandæ configuratio & situs partis, in qua debet exerceri remedium.

Ad occasionis remedium à primæua radice est deueniendum.

Vide igitur perillustris Doctor, vtriusque sententiæ fundamenta valde inter se dissidentia; nam prima docet venæ sectionem debere fieri ex vena, quæ minorem communionem habet cum venis vteri, ne distracto pabulo fœtûs sequatur aborsus. Altera venam scindere iubet eam, quæ maiorem communionem habet cum venis vteri, dum morbus est in partibus inferioribus, vt sic euacuato humore morbum in vtero causante, citiùs liberetur ægra. Ecce iam constituta controuersia.

Vtriusque sententiæ fundamenta sunt contraria.

Ante tamen, quàm hanc difficilem quæstionem dissoluamus, aliqua veniunt examinanda, primò circa primam sententiam, secundò circa secundam. Circa primam suspectum apparet, & maximè displicet Moxio, & Ioanni Baptist. Cottes, quod Authores primæ sententiæ affirmant; videlicet, quod debemus secare venam, quæ minorem communionem habet cum vtero, qualis est vena humeraria, & vrgenti malo communis; interna verò non est secanda, inquit Augenius, & rationem affert: *Quia vena interna habet maximam cum vtero societatem.* Hanc societatem maiorem non inueniunt isti Authores, neque fundamentum habere potest ex anatome, si quis rectè anatomen percalleat: nam vena caua, si Galeno credimus *lib. de dissect. venarum, cap. 2.* & aliis, postquam à iecoris gibba exoritur, in duos insignes ramos distribuitur, quorum vnus sursum, alter deorsum se expandit. Qui sursum ascendit, plures habet ramificationes; huic succedit insignis ramus, qui in dextrum cordis ventriculum implantatur, deinde illa vena, quæ azygos, seu vena sine pari dicitur, succedit, quæ à corde exiens sursum rapta vsque ad iugulum, ibi vtrimque ad latera distribuit, nempe ad brachia, venas quasdam, quarum vna sub axillis vadens, interiùs se extendit manifestè vsque ad cubitum; altera super iugulum tendens ad exteriorem regionem humeri peruenit. Ex iis prior est vena iecoraria interna, seu basilica dicta; altera est humeraria, cephalica, seu externa. Ex iis iuxta cubitum oritur ramulus vtramque connectens, qui dicitur vena communis, & ab Arabibus vena nigra.

An fundamentum primæ sententia habeat veritatem, & in quo eius consistat.

Vena caua ramus ascendens breuè distribuitur.

Hæc venarum delineatio verissima est (dimitto alias prolixitatem fugiens) quâ suppositâ, dicendum est, quod vena interna, & externa ortum ducunt à ramo superiori venæ cauæ; & vena communis est ramus venæ, pendens ab vtraque, originem ab vtraque accipiens. Istæ ergo venæ non possunt habere societatem cum venis vteri, nisi mediante trunco venæ cauæ, à quo procedunt: ergo cùm omnes illæ venæ oriantur ab vno trunco, ratione illius debent habere commercium cum venis vteri: ergo non est maior ratio, quare vna habeat consortium maius cum venis vteri, quàm altera; siquidem vna non habet maius consortium cum trunco, à quo dependet, quàm altera.

Vena interna, & externa brachij ab vno ramo originem capit, & habet æquale consortium cum vteri venis.

Hac supposita veritate, cui etiam libenter acquiesco, absque vlla abortus formidine censent isti præclari Authores, quod in grauidis morbo acuto lacessitis, ex qualibet brachij vena potest mitti sanguis, quia nulla ex illis habet maiorem societatem, seu connexionem cum vtero, quàm alia, accusantque Mercatum, & alios tanquam anatomiæ inscios.

Verumtamen licèt hi Authores vera dicant, si attentè venarum descriptio consideretur; nihilominus verissimam censeo Mercati, Augenij, & aliorum sententiam, dum dicunt in grauidis esse fugiendam venæ internæ sectionem; quod etiam comprobat Zacutus *lib. 1. de Medic. Princip. historia, obseruat.* 30. vbi ait: *Grauida sanguine misso ex vena interna abortit.*

Mercatus & alij liberantur à calumnia.

Sed meritò inquiri potest, quare ex huius venæ sectione aborsus sequitur, præsertim cùm probatum sit, non habere vnam venam brachij maiorem societatem cum venis vteri, quàm aliam.

In quo consistat consensus venæ basilicæ cum venis vteri.

Respondeo id prouenire ex maiori copia spirituum, qui effunduntur sectâ hac venâ, quàm aliâ dissectâ.

Iterum dubitatur, quare potiùs ex sectione huius venæ plures spiritus vitales diffunduntur.

Facilè ab hoc dubio me expediam dicendo, quod hæc vena sub se continet arteriam, quæ aliis non subiacet, à qua spiritus facilè transmittuntur ad ipsam venam, ita vt spiritibus sit magis plena quàm aliæ duæ, ex cuius sectione maior spirituum copia euacuatur, quàm ex aliarum sectione. Præterea, vt constat ex Galeno *lib. de euacuandi rat. per sanguinis mission. cap. 16. & 2. de rat. victus, comment. 10.* venæ internæ sectio conducit ad euacuationem humorum, à quibus interni morbi dependent; & propterea Mundinus asserit, quod venæ basilicæ sectio magis confert ad pleuritidem. Quod forsan etiam desumpsit ex eodem Galeno proximè citato; atque adeò cùm habeat consortium cum venis partium internarum, dum scinditur, magna copia spirituum extrahitur; & propterea illius sectio maximè grauidas offendit, & euacuatis spiritibus, facilè trahitur in consensum vterus; tum qui intra corpus manent, à corde trahuntur in sui subsidium; quo tempore fœtus destituitur spiritibus, quibus egebat ad suas obeundas actiones; & hoc modo dici potest, quod hæc vena habet societatem cum venis vteri; aliter enim ratio ex anatome desumpta conuincit; & hoc modo sunt intelligendi Authores asserentes venam basilicam habere commercium cum venis vteri, ita vt nisi in magna inflammatione interna, & magna vrgente vi, non sit sanguis mittendus ex illa, vt tenet Amatus Lusit. 1. *cent.* 3. tunc etenim citò ægræ subuenire debemus morbi causam velociter euacundo, cautè tamen, & partitis vicibus, propter timorem aborsus, & virium lapsum.

Vena basilica habet sub se arteriam.

Vena interna sectio confert ad morbos pectoris, & aliarum partium internarum.

Circa

Timorosum valde est in vtero gerentibus sanguinem mittere ex talo.

Circa aliam sententiam non minus se offert dubium; timorosum enim valde est in grauidis sanguinem mittere ex talo: quod si fortè superueniat abortus ex illa venæ sectione, vertitur in calomniam, & opprobrium Medici: & quia facilè ex sectione huius venæ abortus prouocatur, meritò Hippocrates in iureiurando promittit, se nunquam sanguinem mittere ex talo, quasi insinuans, quod inter remedia abortum prouocantia maximam vim possideat illius venæ sectio. Ratio est; nam licèt venæ sectio non causet abortum, nisi quatenus fœtum ab alimento priuat, ea priuatio magis causatur ex venæ tali sectione, ob maius consortium cum venis vteri; & propterea reformidant omnes venæ sectionem ex illa parte.

Sæpè sine abortu fieri solet sanguinis missio ex talo.

Neque obstat, quod sæpè sanguis mittitur ex saphœnis circa abortum, de quo periculum fecere mulieres fornicariæ plures, quæ cupientes obscurare suum peccatum, tentarunt venæ sectionem ex talo, quam sæpè sustulerunt sine abortu. Hoc, inquam, non obstat; nam licèt in muliere grauida plethorica sanguinis missio ex illa vena abortum non pariat, imò sæpè impeditur, quia poterat causari ex sanguinis multitudine fœtum suffocante; maiori tamen cum securitate ea venæ sectio exhibetur ex venis brachij, atque adeò non est facile tentare venæ sectionem ex talo. Hoc supposito, sequentes stabiliendæ sunt conclusiones.

Prima Conclusio.

In morbis acutis partes supra renes molestantibus vena communis sectio conuenit.

In morbis acutis grauidarum partes supra renes infestantibus, semper sanguinis missio est consulenda ex venis brachij, præcipuè ex vena communi. Hæc conclusio ita recepta est, vt probatione non egeat; faciliùs enim, citiùs, & securiùs euacuamus humorem morbum causantem ex venis, quæ maius consortium habent cum partibus affectis, quàm dissectis illis, quæ minorem colligantiam habent cum eisdem partibus. Vlteriùs minùs subtrahitur de alimento pro fœtus nutritione, sicque minùs timetur abortus.

Quare commendatur venæ communis sectio potiùs quàm humerariæ, contra Mercatum, & alios.

Inquires tamen, quare potiùs sanguinis missionem commendo ex vena communi, quàm ex humeraria, quam esse secandam docent Augenius, Mercatus, & alij.

Respondeo, quia curamus morbum acutum periculo plenum, cuius causam amouere ocyssimè conuenit, eaque citiùs aufertur factâ sanguinis missione ex vena communi, quæ annectitur basilicæ, & humerariæ; nam cùm partes internæ per ramulos ortos ex basilica habeant societatem cum illa, facta venæ communis sectione, ocyùs tollitur causa morbum inducens, quàm factâ euacuatione ex humeraria.

Plenitudine præsente timenda est venæ externæ sectio.

Accedit ad hoc, quod si adest plenitudo, nunquam tutò adhibetur talis venæ sectio; nam ex vi euacuationis illius repleri solet sanguine caput, & apoplexiâ corripi, vel alio capitis graui affectu, vt à nobis in aliquibus historiis antecedenter enarratum est.

In affectibus capitis præsente plenitudine non est secanda vena humeraria.

Imò adhuc in affectibus capitis, in quibus est necessaria sanguinis missio, præsente plenitudine venam communem præscindere iubent Authores. Merc. 1. *de intern. morb. curatione*, *capit.7.* Pereda 1. *de curand. morb. cap.4.* iubent secare basilicam, seu communem ante humerariæ dissectionem. Zacutus *lib.1. praxis historiarum*, *cap.3.* in curatione doloris capitis, inquit: *A plethora si habeat ortum, obseruatis præceptis, quæ supra tradidimus, media vena secanda, deinde cephalica.* Ratio depromitur ex Galen. 3. *de locis affectis*, *cap.3.* vbi docet vniuersalia remedia debere præcedere topica, seu particularia; & quia sanguinis missio ex cephalica est remedium particulare capiti conferens, nequit fieri præsente plethora, quin euacuatio vniuersalis, quæ fit per alias venas, priùs exerceatur. Si igitur in morbis capitis, dum pendent à causa venæ sectionem postulante, timent Authores sanguinem mittere ex cephalica, multò magis timeri debet, quando morbus afficit alias partes.

Venæ sectio ex cephalica est remedium topicum capitis.

Obiectio.

Potest obiici contra dicta: Si remedium est offerendum, quoties morbum debellamus acutum, qui in partibus internis viget, melius erit secare basilicam, propter rationem tactam de communione huius venæ cum partibus affectis. *Responsio.* Respondeo, quod citiùs curaretur ille morbus, non tamen ita tutò, propter magnam euacuationem spirituum, qui euacuantur tunsa basilica, vt suprà diximus; quapropter cùm media, seu communis vena, tam humerariam, quàm internam amplectatur, eius sectio confert in grauidis pro curandis morbis capitis, & aliarum partium supra renes existentium, nisi ita periculosus morbus existat, vt cogat Medicum ad sanguinem mittendum ex basilica; quo in casu eam tundere non renuerem, cùm sit periculum animæ in mora, & dilatio sit maximè aliena ab arte medica, vt inquit Hippocrates *in histor. ad Cratevam.*

Dilatio in arte idonea [illegible]

Neque in hac parte est sequendus Baptista Cortes *loco præallegato*, qui docet, nullum esse inconueniens secare vnam venam potiùs quam aliam, ita vt iudicet vtile, & securum secare venam basilicam, & aliam quamcumque sine discrimine: quod quàm falsum sit, ex dictis facilè conuincitur.

Secunda Conclusio.

Vena tali est secanda in morbis malignis cum bubonibus, & antracibus in partibus inferioribus.

In morbis malignis, & pestilentibus, in quibus bubones, antraces, & vlcera maligna partes infra renes infestant, venæ sectio ex talo est imperanda, tam in viris, quàm in fœminis, siue ipsæ sint grauidæ, siue non. Hæc conclusio est euidens, & opposita omnimodè damnari debet; & qui contrariam tuentur, ægros è medio viuorum eximunt. Eam tenendam docent Merc. *tract. de peste*, agens de venæ sectione facienda in bubonibus, & antracibus pestilentibus, vbi asserit sanguinem esse extrahendum ex vena proximiori parti, in quam irruunt humores venenosi, & pestilentes, aliter (inquit) si humores contra imperium naturæ ducerentur in alias partes, in illas suum impartirentur venenum, facillimèque ægrum interficerent: ergo cùm bubones, seu carbunculi sunt infrà renes, si ratione illorum fiat venæ sectio, exercenda venis ex partibus infernis. Idem docet faciendum Didac. Merinus *cap. de febre pestilenti*, Iacobus de Lenchampus *lib.2. de peste*, Bernard. de Senio *in curat. pestis contagiosæ ex putredine humorum*, Zacutus 1. *de Medic. Principum historia*, *obseru.29.* qui docet, quod in vasta illa pestilentia, quæ anno 1600. maximâ cum mortalium clade totam Europam, præsertimque Hispaniam afflixit, innumeræ grauidæ in inguine, genu, tibia, & alia inferiori parte bubones, vlcera, & carbunculos habentes, celebratâ sæpius venæ tali sectione, summam sentientes vtilitatem leuatæ fuere. Idem & nos statuimus *lib.5. de pestil. febris curat.* Neque in hoc discordare possunt Authores, atque adeò alios libenter silentio prætereo. Neque in his casibus sunt excludendæ grauidæ; nam si contrarium fiat, ita vt humores venenosi, venæ sectione, vel aliter reuellantur ad partes superiores, facillimè diram qualitatem cordi communicare valebunt, & inde ocyssimè interficere; quod grauius erit, quàm grauidam abortire, præsertim cùm occasione abortus, humoribus distractis à corde, ægra valeat liberari.

Qualiter reuulsio fieri debeat in morbis pestilentibus.

Quapropter existimo, quod reuulsio tunc administratur optimè, si fiat ex partibus longè à corde dissitis. De deriuatione, & euacuatione, quod debeat fieri ex parte proxima, aut eadem, iam suo loco insinuaui. Sic etenim naturæ motum adiuuamus, quem conuenienter efficit mouendo humores veneficos ad partes distantissimas, cuius motum coërcete, vel ad contrarium efficere, erit ægram è medio tollere. His accedit, quod dum natura potens est, & aliquem abscessum siue criticè, siue symptomaticè facere tentat, tunc ad distantissimas partes, vt ad cruta, mittit humores, vt ait Hippoc. 3. *prognost. text.* 37. vbi in periculosa peripneumonia abscessum ad cruta optimum esse dicit. Gal. *in com.* ait: *Abscessus optimi sunt, si maximè deorsum, & quamlongissimè ab ægrotatione absistant*; indicant enim naturæ robur, neque aliter se tueri natura potest, & ab imminenti periculo liberari in pestilentibus his morbis, nisi humorem, qui de propè est, & cor suâ veneficâ qualitate torquet, ad partes distantissimas, vt ad cruta, trudat; neque quis nostræ scientiæ gnatus audebit illum humorem diuertere, & iterum versùs cor mouere.

Abscessus in distantissimas partes, natura valente.

Dices: Ex venæ sectione ex talo prouocatur aborsus, quem fugere debemus. Dico, quod ex venæ sectione ex brachio interficitur ægra: dicant ergo opinantes contrarij, an sit melius grauidam, & fœtum simul perdere, quàm aborsum prouocare. Neque ex sanguinis missione ex saphœnis pro certo habetur, quod superueniat, eum sæpè remaneat sanguis pro grauidæ, & fœtus nutritione, ita vt dicat Cortes, quod venæ brachij, & tali indifferenter se habent ad aborsum prouocandum, vt ab aliquibus mulieribus sæpè fuit expertum.

In morbis pestilentibus, & malignis vena sectio ex talo est maximè vtilis.

Neque semel, sed pluries disputatum est à doctioribus, an in morbis pestilentibus, & malignis venæ sectio ex talo possit conferre? Quod dubium absoluimus *in nostro tract. de febre pestilenti, & maligna*, vbi ex Galeni mente diximus, sibi in quadam pestilentia, quâ ipse fuit apprehensus, scarificasse crura, sicque liber euasit ab illa dira peste. Sed ne eius, quod alibi dixi, fiat per me inanis repetitio, lege epistolam Doctissimi Iosephi Galeani, Siculi Panormitani, *de febre epidemica*, in qua hic præclarus vir inter plura, quæ breui volumine, solerti ingenio pertractat, dilucidè hanc difficultatem absoluit, in cuius comprobationem celeberrimos Medicos citat, nempe Mercatum nostrum, Ioannem Colle, Eustachium Rudium, Zacutum Hebræum, Ioannem Philippum Ingrassia, Siciliæ Archiatrum dignissimum, Horatium Augen. Danielemque Sennertum, & me quoque citat. Alios Authores prolixitatem fugiens prætermisit, qui eandem tenuere sententiam.

Ex dictis infero, quod non solùm in morbis malignis, & pestilentibus, in quibus bubones, antraces, vel vlcera maligna in partibus infra renes elucent, est sanguis mittendus ex talo, sed sæpè conuenit, etiamsi malignitas tota sit in partibus superioribus recondita. Nam si huiusmodi auxilium confert quammaximè ad salutem, humorem prauum reuocando ad partes distantissimas, & illius motum ad cor, vel ad cerebrum cohibendo, cogimur certè in grauidis adhuc tale exercere remedium, etiamsi aborsus periculum immineat.

Tertia Conclvsio.

Non in omnibus morbis acutis infra renes est sanguis mittendus ex talo.

Non in omnibus morbis acutis infra renes sanguis est mittendus ex talo; sed in aliquibus. Hæc conclusio est media inter eam, quæ venam secare semper prohibet ex talo; & inter eam, quæ docet, quod A in morbis acutis infra renes sanguis semper est ex talo ducendus. Pro cuius intelligentia notandum est, quod partium inferiorum morbi possunt afficere vterum, ibique maximè fœtum lædere, vt si in vtero fiat erysipelas, inflammatio, vel febris synochus ex sanguine decoto in magnis venis vteri; quod febris genus sæpè accidit, vt fatur Gal. 6. *epidem. sectione* 1. *phrasi* 2. Vel morbi lædunt alias partes inferiores, putà cruta, femora, pedes, &c. His prænotatis dico primò: Si morbi acuti, de quibus loquimur, vterum vexant, sanguis est mittendus ex talo.

Si morbus vexat vterum, sanguis est mittendus ex talo.

Hæc assertio habet defensores eos omnes, qui docent in morbis acutis infra renes vexantibus sanguinem esse mittendum ex talo. Ratio fundamentalis eorum est suprà tradita, quam denuò repetere non recuso; nam borum morborum curatio debet incipere ab eo remedio, quod citius, & securius B morborum causam remoueat: hoc facit venæ sectio ex talo: ergo ab ea incipere debemus. Maior de se patet; nam morbus pendens ex causa auferri nequit causa præsenti: debet ergo remoueri. Minor ex anatome deprehenditur, nam venæ tali habent maius consortium cum venis vteri, & magis euacuant causam morbificam in vtero existentem, quàm venæ superiores; sicque citiùs succurritur ægræ, & nascitur maior securitas, quo citiùs auferatur morbus.

Explicatur locus Hip. de alimento, vbi agit de consensu partium inter se.

Obstare quis poterit, quoniam facta venæ sectione ex brachiis, morbi vteri causa aufertur; nam vt ait summus Dictator *libro de alimento*, consensus vnus, conspiratio vna, & omnia inter se consentientia, &c. Ergo etiamsi venæ sectio fiat ex brachiis, non deficit consensus inter ipsam venam brachij, quæ scinditur, & venas vteri; siquidem vterque ramus, scilicet superior, & inferior, oritur ex vnico venæ cauæ trunco, à quo vterque sanguinem recipit, & in vniuersum corpus distribuit.

De consensu communi, & particulari agitur.

C Dico, quod in euacuationibus iis non solùm expostulatur ille consensus vniuersalis partium inter se, sed alius particularis, & magis propinquus parti affectæ, quo citiùs auferimus morbi causam: qui consensus datur inter aliquas partes, licèt detur etiam communis. Idque euidenter demonstratur in peripneumonia, & pleuritide, dum sanguinem mittimus; tunc etenim ex Gal. mente, & communi censu non recurrimus ad venas partium inferiorum (omitto Auicennæ sententiam, quæ iam recessit ab vsu) sed ad venam basilicam, quæ magis peculiarem consensum habet cum locis affectis, quàm aliæ venæ; & in morbis capitis similiter confugimus ad sectionem venæ communis, vel humerariæ, propter eandem rationem: ergo pari ratione in morbis vteri debemus recurrere ad illius venæ sectionem faciendam, quæ maiorem consensum, & colligantiam habet cum venis vteri, per quam citiùs auferatur D morbi causa, ex cuius detentione ægra ob morbi vehementiam ad vitæ extremum deducitur. Vena igitur tali est scindenda.

Instabis iterum: Hæc sanguinis missio priuat fœtum ab alimento, & prouocatur aborsus? Respondeo, quod dum adest inflammatio, vel erysipelas in vtero, aut synochus nascitur ex illo, supponit redundantiam bilis, vel sanguinis in vtero; qui si non auferatur, breuiter suffocabit fœtum, vel suis prauis qualitatibus interficere valebit. Quapropter conuenit sanguinem mittere ex parte, ex qua sanguis lædens citiùs euacuatur, & attemperatur; est enim, vt iam dictum est, in morbis acutis occasio præceps.

Confirmatur hac praxis historiis.

Comprobat nostram sententiam Zacutus 1. *de Medic. Princip. histor. obseruat.* x6. vbi refert fœminas plures in vltimo grauidationis mense constitutas epilepsiâ

epilepsiâ grauissimâ fuisse correptas ex vteri consensu, quæ omnes sectâ venâ ex brachiis perierunt apoplecticæ, ad superas partes sanguine reuocato; at verò plures aliæ acutissima epilepsia prehensæ sectâ iterum atque iterum venâ in talo, feliciter pepererunt. Et *obseruat.* 27. nonimestrem epilepsia correptam ex consueta hæmorrhoïdali euacuatione suppressa curauit sectis venis vtriusque tali, & hirudinibus sedi applicitis; quæ quidem conuxluit, & feliciter peperit. Matthæus de Gradi *cons.* 77. licèt respuat euacuationem ex talo, eam tamen laudat in tempore proximo partui.

Morbi infra renes vterum lædentes, nec maligni, non sunt curandi venæ sectione ex talo.

Dico secundò: Morbi acuti infra renes, & non maligni, qui vterum non lædunt, venæ sectionem ex brachiis, & non ex talo exposcunt. Hanc defendunt conclusionem omnes illi, qui in quocumque casu venæ sectionem ex talo in grauidis prohibent, vt Mercatus, Augenius, Mercur &c. Ratio est euidens, nam ex sectione venæ tali subtrahitur alimentum fœtui, & abortus periculum imminet. Quod si non ita citò ex sectione venarum brachij aufertur morbi causa, nihilominus maiori cum securitate procedimus, neque prouocando abortum in nouas angustias ægram incidere facimus. Vnde existimo, quod si ratione morbi acutissimi citissimè remedium expetentis non se offert maximum vitæ periculum, neutiquam venæ sectionem ex talo consulerem; vrgente tamen necessitate, talem venæ sectionem non esse contemnendam iudicarem.

An vno crure male se habente alterum scarificari liceat.

Contra dicta tamen est locus Galeni 13. *methodi, cap.* 5. vbi vno crure malè se habente alterum scarificare præcipit: ergo quoties pars inferior malè se habet, adsitque necessitas mittendi sanguinem, ex venis inferioribus est extrahendus.

Fit satis huic dubio, si dicamus, quod Galenus considerat facilitatem, quâ humores deorsum mouentur; & propterea si manus malè se habet, docet etiam scarificare crura; & vno crure malè se habente, alterum: insinuans per hoc facilitatem quâ deorsum humores feruntur; tamen præceptiones practicæ, vt alibi asserui, non sunt vniuersim accipiendæ, sed pro vrgentiæ ratione temperandæ. Quia ergo fœtus sui, & matris conseruationem poscit, factâ sanguinis missione ex parte inferiori, dum vterus benè se habet, accidit sæpè abortus, simulque fœtus, & mater perire solent; & propterea cogimur aliquando à regulis communibus deuiare, & fœtus est ibi venæ saphœnæ sectionem vetans.

Iterum contra dicta insurges. Fœtus non prohibet speciem remedij, videlicet sanguinis missionem ex brachio; sed illud moderatur: ergo neque debet perturbare eius vtendi modum, imò debet obseruari locus remedij, qui ex partium natura, situ, & figuratione sumitur, vt suprà diximus ex Gal. 13. *methodi, cap.* 9. & 11.

Respondetur facilè, quod sicut fœtus moderatur quantitatem remedij, siquidem minùs extrahimus sanguinis quàm postulat morbus, vt sufficiat pro matris, & fœtus nutritione; ita etiam propter eandem rationem facit mutare remedij locum, ne adhibita venæ sectione ex talo, ob alimenti defectum ipse pereat; nam licèt adsit præsentia postulantis, est ibi conceptus impediens illam venæ sectionem ex talo: quapropter non in morbis omnibus partium inferiorum est exercenda. Hæc sufficiant pro hac difficili controuersia.

D. de Maroja Obseruat. & Annot. Medic.

A

§. III.

An vtero gerentes sint purgandæ, & quo tempore, & qua occasione.

ACcedimus iam ad vltimum, quod promisimus de purgatione, & occasione purgandi grauidas, de qua non minùs dubitatur, quàm de sanguine mittendo. Et licèt Hipp. & Gal. paruam, aut nullam fecissent mentionem sanguinis missionis, purgationem tamen commendarunt, saltem materiâ turgente, à quarto grauidationis mense vsque ad septimum. Io quare videtur mihi dicendum cum Valles. 7. *controuers. cap.* 7. quod in quocumque tempore grauidationis vel est par necessitas sanguinis missionis, & expurgationis, vel impar: si hoc, cuius minor est necessitas, maiori cum periculo suscipitur; si tamen vtriusque par est necessitas, potiùs sanguinis missionem consulerem, à Gal. admonitus 2. *de ratione victus, comm.* 11. vbi sic: *Etsi*

Dissi illa purgatio adhibetur, & quando.

B monitus 2. *de ratione victus, comm.* 11. vbi sic: *Etsi per sectionem venæ minus auxilium sequatur, quam per purgationem, securius tamen multò existit; faciliùs enim expurgatione fœtus decidit.* Ratione in insinuat Galen. 4. *aphorism. comm.* 1. dicens: *Quia ad vteros fœtus connexus habent eandem proportionem, quam fructuum connexus ad plantas; & sicuti fructus in prima generatione debilioribus capulis continentur, & ideò facilè decidunt, quando vehementior ventus ipsos concusserit, posthac aucti difficilem habent à plantis dissolutionem: sicuti rursus cum perfecti sunt, sponte sua sine vi extrinseca decidunt, eodem modo in conceptibus accidit.* Et propterea Hippoc. in dicto aphorismo præcipit purgare turgente materiâ, à quarto scilicet mense, & vsque ad septimum; quia eo tempore firmiorem coalitum habet fœtus, quàm in primis, & vltimis mensibus, in quibus ex leui saltu, motione, vel animi passione facilè decidit. Accedit ad hoc, quod dum par est necessitas
C mittendi sanguinem, & purgandi, iucundiùs suscipitur sanguinis missio, minùs enimmouet ægram, minùsque anxiam reddit, neque eget tanto apparatu, vt expurgatio.

In primis, & vltimis mensibus turgente materia quid faciendum.

Sed adhuc licèt ab omnibus admittatur Hippoc. doctrina, non tamen caret difficultate, quia non implicat, quod humor turgeat primis, & vltimis grauidationis mensibus; sicuti non implicat, quod grauida illis mensibus corripiatur morbo acuto ex humore turgente: ergo tunc necessariò est recurrendum ad medicamentum purgans. Antecedens notum est, consequentia est euidens; nam in valde acutis medicari oportet eadem die, tardare enim in talibus malum est, ex Hippoc. 4. *aphorism. textu* 10. & in principiis morborum turgente materiâ non est expectanda coctio, sed statim materia euacuanda per purgationem, ex eodem 1. *aphor. textu* 22. Rationem reddit Gal. *in com.* nam timor est, ne materiâ
D illa mora decumbat in partem principem, quæ si quiescat, excitat magnam febrem, & causat inflammationem internam, vitesque deiicit. Vt ergo hæc fugiamus incommoda, statim propinare debemus medicamentum purgans: ergo non solùm à quarto mense, & vsque ad septimum est adhibenda purgatio, si materia turget, vel vrget; sed etiam primis, & vltimis mensibus.

Materia turgente incommoda præferuntur.

Huic dubio sic satisfaciendum censeo, dicendo, quod Hipp non denegauit omnimodè purgationem primis, & vltimis mensibus; sed ipse voluit ostendere, quod purgatio facienda sit mediis mensibus, nempe à quarto ad septimum, in quibus fit cum maiori securitate, & cum minori periculo abortus, propter maiorem coalitum, quem habet fœtus ad vterum, quàm aliis mensibus, in quibus si adhibetur purgatio,

imminet periculum aborsus, propter rationem superiùs ex mente Galeni assignatam.

An in vtero gerentibus sint excludendi quartus, & septimus mensis.

Sed nondum est soluta difficultas circa tempus magis opportunum ad purgationem; nam cùm dicat Hipp. quod vtero gerentes sunt medicandæ à quarto mense, & vsque ad septimum, vertitur in dubium, an quarto, & septimo mense sit purgandum, ita vt includantur hi menses intra numerum eorum, in quibus debet purgari; vel sint excludendi, veluti primi, & vltimi. Auic. *fen. 21. tract. 3. cap. de conseruat. embrionis*, asserit esse purgandum quarto, & septimo mense, ita vt inclusiuè intelligantur, inquit enim: *Et pharmacum, quod soluit, est de summa illarum causarum, quæ causant aborsum, quare oportet, vt caueatur eius dispositio ante mensem quartum, & post septimum.* Huius ratio est, nam quarto mense iam firmatus est puer in vtero, & septimo firmiùs est alligatus; quare his temporibus maximâ cum securitate, si adest purgandi necessitas, possumus medicamentum purgans propinare.

Vallesij sententia admittitur, & veritas illustratur.

Vega, Vallés. & alij in commentario allatæ sententiæ, quantum ad septimum mensem, contrarium defendunt, (nam de quarto non dubitant;) inquiunt enim, quod tres primi, & tres vltimi menses sunt minùs secuti ad medicandum; alij verò tres medij, nempe 4.5.6. sunt magis apti, vt cum minori aborsus periculo purgatio adhibeatur. Horum ratio satisfacit; nam septimo mense solet contingere partus naturalis, & sæpe est grauidationis terminus: ergo sicuti in vltimo mense timemus aborsum, in septimo ipsum timere debemus, quia dum partus naturalis acceleratur, septimus mensis habet rationem vltimi.

Partus septimo mense factus est naturalis.

Quod verò septimo mense partus fiat naturalis, à nemine dubitatur: lege Hippocrat. *libro de sept. & octimestri partu.* Chassaneum *l. septimo mense, ff. de statu hominum*, Platonem *libro 5. de Republica*, Vlpianum *in leg. intestato 3.§. final. ff. de suis, & legitim. hæredibus*, Paulum *in leg. septimo mense, ff. de statu hominum*, Alfonsum à Carranza *capite 10. de septimestribus.* Debet ergo septimus mensis numerari inter menses extremos grauidationis, licèt non semper sortiatur rationem vltimi, atque adeò illum cauere debemus. Neque minùs efficax ratio desumitur ex Hipp. *lib. de alimento*, vbi agens de proportione, quam seruant grauidationis tempora inter se, inquit quod fœtus in vtero mouetur ad exitum septimo mense: & idem docet *lib. de octim. partu*, vbi asserit octimestres non viuere, quia cùm incipiant moueri ad exitum septimo mense, per talem motum defatigantur, & non possunt ferre laborem talis motus, & illius qui octauo mense superuenit. Quapropter qui octauo mense in lucem prorumpunt, fatigantur nimis, & pereunt. Si ergo fœtus septimo mense est in motu, & fatigatus ab illo, & eodem tempore adhibeatur medicamentum purgans, vlterior concitabitur motus, & inde aborsus subsequetur. Confirmant nostrum placitum verba textus Hipp. citati 4. *aph.* 1. vbi has minùs esse purgandas dicit, & per *has minùs*, Vega intelligit eas, quæ sunt in septimo mense, quas minùs purgare debemus, quàm eas quæ sunt in 4. 5. & 6. propter maius aborsus periculum; licèt Hugo Senensis *super hunc locum*, aliter interpretetur mentem Hip. nam asserit, quod has, idest grauidas, minùs debemus purgare, in quocumque tempore, quàm non grauidas; quia sicuti, vt diximus, fœtus licèt permittat remedium, moderatur tamen illud. Quapropter vrgente necessitate, vel turgente materia, licèt medicamentum purgans sit ex vsu, eius tamen quantitatem moderatur fœtus, atque adeò grauidas minùs purgabimus, præsertim iuniores, & seniores, propter rationem insinuatam à Galeno ex fructibus recentibus, vel iam maturis desumptam.

Proportionem seruant inter se tempora grauidationis.

A Iuxta hanc doctrinæ veritatem, quæ mihi clarior luce apparet, non est amplectenda Auic. sententia, dum asserit, quod contraria dispositio ad purgationem est post septimum, cùm certum sit, quod in septimo non sit expurgatio eâ securitate, quâ mediis mensibus. Et sicuti errauit Auic. dicens, quod post octo menses cauere debemus occasionem medicamenti purgantis, vt legenti patebit, quasi ostendens, quod in octauo mense adest purgandi occasio; ita similiter præstat occasionem errandi, dum ait, quod post septimum non debemus purgare, insinuans, quod in septimo purgatio est conueniens.

His manet soluta nostra quæstio rationibus, & authoritatibus confirmata, quam magis ad longum pertractare nolui, ne potiùs confusionem, quàm claritatem parerem. Hanc tibi committo, vt si in aliquo deficere videar, tuæ rationis fræno inhibeas; nam vt dicitur *Ecclesiast. 4. Melius est à sapiente*
B *corripi, quàm stultorum adulatione decipi. Melior est etiam manifesta correctio, quàm amor absconditus*, vt dicitur *Prouerb. 27.* Salutem humanam exopto, in illius gratiam hæc, & alia typis dare cupio; mallem siquidem propriam amittere salutem, quàm in rebus tanti momenti in errorem incidere, & à veritate deuiare. Vale.

Melius est à sapiente corrigi, quàm à stultorum adulatione decipi.

OBSERVATIO I.

De quadam vetula insomni, diarrhæa laborante biliosa, venæ sectione curata.

Historia refertur.

MVlier nobilis senio confecta, quoties insomnis redderetur, neutiquam dormire poterat,
C quovsque sanguis illi venæ sectione extraheretur, quo semel misso, statim ad somnum inclinabatur, ita vt nullum remedium ei congruentius appareret. Hæc eadem sæpè incidebat in diarrhæam ex bile ortam, quæ nullo modo cedebat remediis, donec vteretur venæ sectione, quâ breuissimè alui fluxus sistebatur. Erat naturâ gracilis nimis, biliosa, ætate septuagesimum annum excedens, victu boni succi vtens; neque abhorrebat vinum, imò illud immodicè bibebat, existimabat enim vinum esse suæ senectutis baculum, & vt alij dicunt, vinum est lac senum: cumque gracilis, & excarnis ipsa fuisset, tota reddebatur frigida, tum ratione ætatis, tum etiam quia à frigiditate partium spermaticarum, quæ in ipsa tantùm elucebant, facilè offendebatur, quo factum fuit, vt non posset se abstinere à vino: cumque haberet hepar calidum, & siccum, alimentaque calida, & vinum assumeret, necessariò debe-
D bat generare humores supra sanguinem, qui dum excederent debitam proportionem in quantitate, & qualitate, naturæque molestiam inferrent, eos per infernam aluum reiiciebat, causabatque prædictum symptoma in iis, quæ excernuntur præter naturam. Neque hoc semel in hac ægra vidi, sed in quadam Monacha Diui Bernardi, in Conuentu Regio de las Huelgas huius Ciuitatis Pintianæ, quæ frequenter hoc laborabat affectu; erat etenim habitu gracilis, biliosa, & in hepate dominabantur calor, & siccitas, sicque magnam bilis quantitatem procreabat, ita vt ferè semper hac euacuatione biliosa molestaretur; factâ tamen venæ sectione ex brachiis, sedabatur euacuatio, & per plures dies libera à tali euacuatione permanebat.

ANNO

Annotatio.

Dvo referuntur ſymptomata in hac hiſtoria, videlicet quod ægra, dum eſſet inſomnis, ſeu vigilans, non poterat conciliare ſomnum abſque venæ ſectione, neque coercere alui fluxum, dummodo non vteretur eodem remedio. Quanam autem ratione huic ægræ talia euenerunt accidentia, non eſt intellectu difficile; quare autem venæ ſectio profuiſſet, non ita facilè: breuiter tamen omnia patefaciam, & incipiens ſermonem à ſomni defectu, ſi ſemel cognoſcamus cauſas, quæ ſomnum auferre valent, ſciemus etiam, quare hæc ægra reddebatur inſomnis. Gal. 3. *de locis*, *cap.* 5. agens de cauſis vigiliæ aſſerit, calorem primum obtinere locum, deinde ſiccitatem; quapropter bilioſi, calidique morbi vigilias, deliriaque efficiunt; & loquens de ſomno, & vigilia in diuerſis ætatibus, *ſenes* (inquit) *ob ariditatem vigiliis vexantur.* Quia ergo hæc ægra agebat vltimam ætatem, in qua ariditas præualet, ſimulque habebat prædominium bilis, propter hepatis temperiem calidam, & ſiccam, & potum vini, & alimentorum calidorum eſum, non mirum, quod eſſet vigil, & quod non ſolùm frigidorum, & humectantium vſu deberet curari, ſed etiam euacuatione humoris calidi, & ſicci, qui ſuis qualitatibus cerebrum diſtemperabat, ægramque inſomnem efficiebat; neque erant capiti topica auxilia adminiſtranda, quin priùs præceſſit vniuerſalis illius humoris euacuatio.

Cauſæ vigiliæ, & ſomni proponuntur.

Sed quia humor ille bilioſus ægram in ſtatu cacochymiæ conſtituebat, cuius vitium in qualitate medicamento purganti auferri ſolet, ſiquidem purgatio ex Gal. 2. *aphoriſm. comm.* 2. eſt *humorum qualitate peccantium euacuatio*; magis rationi conſonum videtur in tali caſu adhibere medicamentum colagogum, quàm ſanguinis miſſionem, quæ debetur potiùs ſanguinis multitudini, qua ægra potiùs indigebat, quia in ipſa ſolùm elucebant ſigna redundantiæ bilis. Vlteriùs cum per venæ ſectionem extrahatur ſanguis, qui ſuâ naturâ calidus, & humidus exiſtit, ſuâ humiditate poterat conciliare ſomnum, proindeque ſanguinei, & morbi pendentes ex ſanguine, ſecum afferunt ſomnum. Si ergo ſanguis extrahitur, reuerà magis ſiccum redditur cerebrum, & minùs ſomniferum; quapropter vt inutilis reiicienda videtur venæ ſectio.

Cacochymia debetur purgatio.

Nihilominus dicendum eſt, ſanguinis miſſionem non eſſe interdicendam in hoc caſu, quamuis adſit cacochymia; nam *vnuſquiſque eſt phlebotomandus propter ſanguinis multitudinem, aut propter ipſius malitiam, aut propter vtrumque*, vt ait Auic. *fen.* 4. *lib.* 1. *doct.* 5. *cap.* 10. quod deſumpſit ex Galen. 9. *methodi*, *cap.* 11. quare etiamſi ſit ſanguis bilioſus, qui qualitate infeſtat, venæ ſectione extrahi ſolet, ſicque in febre ardenti, & aliis febribus ex putredine ortis ſanguinem mittimus; & tamen adeſt ſanguinis vitium in qualitate. Etenim hoc remedium virtute multiplex, euacuat equidem omnes humores indifferenter, plenitudinem demit, obſtructiones tollit, reuellit, deriuatque, & inter refrigerantia commendatur à Gal. *lib. quod animi mores*, *&c. cap.* 3. Quod ſi per ſe non refrigerat, vt aqua frigida, & alia medicamenta poteſtate talia, ex accidenti tamen calidam intemperiem ſanat, vt ait Galenus *libro* 10. *methodi*, *capite* 10. in quem finem ordinatur in febribus continentibus, quas ſynochos vocant, vt ipſe eodem loco refert.

Sanguinis miſſio eſt virtute multiplex remedium.

Sed quia etiam purgatio ex accidenti ſaltem refrigerare valet, quatenus humorem calidum detrahit, vt ibi etiam faſſus eſt Gal. debemus determinari ad hoc remedium exequendum, potiùs quàm ad aliud, ex aliquo ſcopo, ſeu indicante venæ ſectionem potiùs quàm expurgationem.

Purgatio ex accidenti refrigerat.

Reuerà hoc punctum pluries vidi agitatum in noſtris ſcholis, à paucis tamen reſolutum, neque in præſenti eſt à nobis diſputandum; ſufficit tamen dicere, quod in noſtra ægra conueniebat hoc auxilium potiùs quàm purgatio, quia vt ait Gal. *lib.* 1. *de arte cur. ad Glauc. cap.* 13. *Qui calidi, & ſicci natura ſunt, facillimè ab integris euacuationibus offenduntur.* Quæ euacuationes in ipſis difficiliùs feruntur, dum fiunt colagogis medicamẽtis quæ calida, & ſicca ſunt, quibus magis læditur æger, ob ſiccam & calidam illius temperiem: quod docuit expreſsè Hipp. 5. *epidem. in hiſtoria ægroti* 6. qui extenuatus erat, & medicamento purganti deteriùs ſe habebat; ſectâ tamen venâ ex vtraque manu, vſquedum exſanguis redderetur, iuuatus fuit, & liberatus à morbo. Galenus prætereà 6. *epidem. ſect.* 3. *in textum* 29. mulieri extenuatæ octo menſes ſuppreſſione menſtruorum laboranti ſanguinem extraxit liquidæ pici ſimilem, & vehementer leuata fuit; & quamuis ille ſanguis totus eſſet vitioſus, & qualitate peccans, largiter euacuatus fuit venæ ſectione, non verò expurgatione.

Ægrè extenuatum ſanguinis miſſione curauit Hipp.

Hæc igitur doctrina facilè accommodari poteſt noſtræ ægræ, quæ (vt dixi) erat extenuata ob ætatem ſenilem, & temperiem bilioſam, habebatque caput calidum, & ſiccum, propter eandem rationem, ita vt haberet ad vigilandum promptitudinem; miſſo tamen ſanguine refrigerium accipiebat in capite, eo quod tale auxilium refrigerat, ex accidenti ſaltem; euacuat ſiquidem humorem bilioſum, qui ſuo calore, & ſiccitate vigiliam excitabat, quo euacuato facilè refrigerebatur cerebrum, & humectabatur, ita vt ſomnus conciliaretur, ſicque ab hoc ſymptomate libera perſiſtebat.

Quare ſanguinis miſſio ſomnum aliquando conciliat.

Neque euertit noſtram doctrinam Gal. *lib.* 2. *de element. c.* 3 vbi aſſerit: *Si quis ſanguinem auferre tentaſſet iis, qui ſufficienter extenuati ſunt, ſtatim eos occidiſſet?* Reſpondetur ibi Gal. aduerſùm Aſclepiadem ſcribere, qui cenſebat medicamenta purgantia non attrahere humores ſibi familiares, ſed ſolùm prodeſſe ratione euacuationis, etiamſi humor attractus non eſſet ille, qui euacuationem petit: contra quem inſurgit Galen. aſſerens, quod ſi ſolùm ratione euacuationis cuiuſcumque humoris remedium euacuans eſt vtile, ſequeretur quod etiam ſanguinis miſſio in extenuatis nimis, qui petunt euacuationem aliquam, eis conueniret, & quod non eſſet neceſſaria medicamenti purgantis adminiſtratio. Vbi Galenus per extenuatos intelligit eos, qui ſunt tabidi, & conſumpti, & ferè exſangues; non verò extenuatos ratione ætatis, & propriæ naturæ; nam hi, dum bilis eos infeſtat, benè venæ ſectione curantur; illi verò eodem remedio occiduntur.

Extenuati qui venæ ſectione non ferunt.

Maius dubium ſe offert circa ſecundum ſymptoma, an ſcilicet in curatione diarrhææ conueniat ſanguinis miſſio. Hippoc. hoc auxilium prohibet in quolibet alui fluxu, ita vt ad ſanguinem mittendum priùs ventrem firmare præcipiat, 4. *de rat. vict. text.* 17. vbi Gal. *in com.* in hæc prorumpit verba: *Fluente aluo ſanguinem non detrahes; nam ſi poſt detractionem perſeuerat fluor, virtutem proſternit.* Idem ipſe 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 13. vbi agens de euacuatione in febribus, inquit: *Quod ſi fuerit febris cum ventris profluuio, non eſt opus alia euacuatione; verùm hæc ſola ſufficit, quamuis non ſit pro multitudinis ratione.* Igitur dum adeſt fluxus ventris, non eſt venæ ſectio facienda; ſed ſi opus eſt remedio ad eum compeſcendum, eſt aliter procedendum.

An in curatione diarrhææ conueniat ſanguinis miſſio.

In hac re plura veniunt conſideranda. Primò enim certum eſt ex doctrina Gal. 12. *methodi*, *cap.* 1. quod ſymptoma, quà tale eſt, non expoſcit curationem;

Symptoma, vt tale, non exigit curationem.

tionem; nam ablato morbo, cuius est veluti vmbra, ipsum aufertur; tunc tamen ad se arripit curantis consilium, quando induit rationem lædentis, & morbi vicem gerit, sicque alui fluxus, vt symptoma est, neque venæ sectionem, neque aliud postulat auxilium.

Alui fluxus fit dupliciter, criticè, aut symptomaticè.

Secundò iste fluxus potest esse criticus, vel symptomaticus: criticè dum fit, petit plures conditiones, quas refert Auic. *fen.*4. 1. *cap.*3. vt probè fiat; qui si cum illis conditionibus accidat, totus naturæ est permittendus, iuxta Hip. 2. *aphor. text.* 20. nam *quæ indicantur, & indicata sunt integrè, neque mouere, neque nouare medicamentis, vel aliter oportet.* Si tamen non integrè iudicatur, id quod deficit, supplere nos conuenit, ait Gal. *in com.* idque admonet faciendum Auic. *fen.*1.4 *tractat.*2. *cap.*7. dicens: *Si natura non mouet, moue tu motu conuenienti motui eius.* Sicque eo tempore naturæ motus est adiuuandus. Quando ergo alui fluxus criticè fit à natura, diminutè tamen, & ab arte adiuuari debet, certum est, quod nequit adiuuari sanguinis missione, quia potiùs venæ sectio impediet naturæ motum, tuncque adiuuandus est clystere aliquo purganti, qui opus à natura inceptum perficere valeat. Non igitur est noster sermo de hoc alui fluxu, sed sed de symptomatico, qui petit cohiberi. An verò sit adiuuandus aliquando, diximus *lib.* 4. *de febribus*, vbi probauimus, quod euacuationes symptomaticæ contra Siluaticum sæpè vtilitatem afferunt, ita vt in euacuatione tentata per aluum liceat clysterem inijcere, vt humor qui paratus est fluere, concitetur ad motum; non tamen eo casu audebimus sanguinem extrahere, cum in ordine ad illum ventris fluxum nihil possit conferre. Remanet ergo dubium, an ad sistendum alui fluxum symptomaticum, dum modum excedit, possit venæ sectio conferre, vel dum in febribus fluxus ventris symptomaticè aduenit, prohibeat venæ sectionem.

An alui fluxus sistatur vena sectione.

Fluxus alui symptomaticus non est statim sistendus.

Pro vno, & altero dubio fluxus alui, siue in febre, siue extra febrem, non est illicò sistendus; nam si ex cruditatibus ventriculi superuenit, vnicum est cruditatis remedium, vt docet Gal. 1. *de aliment. facult. cap.*7. aluus enim adstricta præcedente cruditate, solet succendere febrem, ex eodem 8. *method. cap.*5. Quod etiam indicare visus est Celsus *lib.*4. *cap.*19. sic: *Vno die fluere aluum, sæpè pro valetudine est, & pluribus, si febris absit, & intra septimum conquiescat; purgatur enim corpus, & quod intus læsurum erat, extra eijcitur.* Quod autem alui fluxus in morbis symptomaticè succedens non sit semper cohibendus, probauimus latè 4. *de febrium vniuers. cur.* contra Siluaticum, & alios.

In diarrhæa biliosa conuenit sanguinis missio.

Quantum ad primum de diarrhæa biliosa, de qua est noster sermo, dum extra febrem aduenit, ob iecoris videlicet intemperiem calidam, quæ gignit humores mordaces, & acres, qui erosionem causare possunt in intestinis, & dolorem excitant in eis, dummodò vires validæ sint, mihi videtur venæ sectionem maximè conferre, tum ad refrigerandum hepar, tum ad reuellendum humorem ad intestina dilabentem. Hæc est Auic. mens *fen.* 4. 1. *cap.*2. vbi sic: *Amplius phlebotomia, propterea quod ad diuersum trahit naturam, secundum plurimum retinet*; & vt legit Mantinus, *aluum valdè adstringit.* Id comprobat omnium Medicorum placitum in dysenteria, in qua, nemine dissentiente, venæ sectio fit, quæ vt remedium reuulsorium, & refrigerans adhibetur.

Dices, cum humorem esse extra sanguinis consortium, qui nequit euacuari venæ sectione. Inutilis euasio; non enim sanguinem mittimus, vt euacuetur humor, qui est extra venas, sed ille qui intra venas paratus est fluere, cuius motum ad intestina compescit sanguinis ad aliam partem retractio. Similiter in pleuritide biliosa amplectimur sanguinis missionem, neque est securum adhibere purgationem, ex Gal. 4. *de rat. victus*: ergo maiori cum securitate est amittenda in diarrhæa biliosa. Demùm Galen. *lib. de reuuls. cap.*2. in fluxione ad ventrem docet reuellere ad manus; hæc autem reuulsio optimè fit venæ sectione, sic enim humorum motus compescitur, hepar refrigeratur, imò & attemperatur bilis, quæ remanet, illiusque qualitas mordax mitior fit. Ex quibus constat, quantam vim habere potest sanguinis missio ad delendam diarrhæam ex bile; atque adeò ab eius vsu maximè iuuabatur ægra, cuius narrauimus historiam.

In febribus an alui fluxus venæ sectionem prohibeat.

Secundum, quod proposuimus, est fluxus alui symptomaticus cum febre, in quo si vires ferant, morbusque venæ sectionem postulet, sanguinem mittere debemus; nam si ea euacuatio sufficiens non sit, siue sit alui fluxus, siue vomitus, vel sanguinis è naribus fluxus, vel alia quæuis per aliam quampiam regionem facta, neutiquam venæ sectionem prohibet, dum ipsa per se non est sufficiens ad auferendam morbi causam: quod inspiciens Gal. 9. *methodi, cap.*5. ait: *Quod si tempore mittendi sanguinem menses superueniant, vel hemorrhois sit reclusa, si inspectus fluentis impetus satis fore videbitur, qui solus quod requiris, vacuet, natura rem omnem permittes; sin minus, tantùm detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur, quod postulas.* Primo etiam prorrhet. *com.* 3. *text.*49. præcipit venæ sectionem in morbi principio quibusdam, si vires valentes sint, sanguinisque redundantiam habeant, præsente vomitu, vel ventris perturbatione. Quapropter sanguinem extrahere debemus adhuc præsentibus aliquibus harum euacuationum, dum Medicus probabili coniecturà assequitur, talem euacuationem non sufficienter satisfacere; quo casu eius defectum sanguinis extractione supplere debet.

Euacuatio symptomatica in febribus an impediat remedia euacuantia.

Ad Hippoc. & Gal. authoritates respondetur, quod fluente aluo criticè sanguis non est extrahendus. Veruntamen cùm 1. *de arte cur. capit.* 13. in febre cum ventris profluuio, non esse opus alia euacuatione asserat, ne in grauiora pericula ægri perducantur, ibique loquatur de euacuationibus symptomaticis, non satisfacit responsio. Quare dicendum, quod ideò prohibet Galenus adiuuare euacuationem illam, vel sanguinem mittere, non quia ipse velit esse standum illi euacuationi, sed potiùs Medicos reddit cautos ad aliud auxilium euacuans exercendum, ne vires prosternantur ex euacuatione spontè facta, & ea, quæ ab arte fit; tunc enim non debet euacuari quantùm exigit morbus, sed est etiam accidentibus aliquid relinquendum, quæ quidem vicem gerunt causæ, viresque deijciunt, vt vigiliæ immodicæ, aut dolor intensus, & alia huiusmodi. Quia ergo accidentia, quæ vires debilitant, fluxus alui locum habent, non mirum si dicat Galen. quod dum febris fuerit cum ventris profluuio, non est tentanda alia euacuatio.

Quomodo cognoscat medicus euacuationem esse sufficientem.

Rogabis tamen, quomodo potest Medicus cognoscere, an ea euacuatio possit esse sufficiens, & in tanta quantitate, vt non egeat adiumamine Medici, vel ita diminuta, vt possit adiuuari, vel sanguis mitti; hoc autem cognoscere impossibile iudicat Matthæus Siluat. *contr.*27. Hoc punctum tetigi 4. *de febrium curat. quæst.* 6. illudque absoluit Gal. *lib.*9. *methodi, cap.*5. & *de præcognit. ad Posthum. cap.*13. vbi ex impetu euacuationis, & copia eius, quod euacuatur, deprehendi docet; nam si impetuosè fluat humor, & in magna quantitate, neque potest adiuuari, neque alia euacuatio fieri; aliter enim

ægrum

ægrum in summum deduces discrimen. Neque si ea euacuatio remissè incipiat, statim est adiuuanda, vel alia facienda; nam potest incrementum accipere, etiamsi in principio non sit pro multitudinis ratione, vt ait Galenus *loco cit. de arte curat.* Attamen si tempore, quo poterat adaugeri, lentè fiat, ita vt non impediat venæ sectionem, si morbus eam postulet, neutiquam est dimittenda, sed moderatè facienda, vt sic ex vtraque euacuatione fiat satis morbi causæ. Hæc autem venæ sectio largiùs fieri potest in diarrhæa ex sanguine, præcipuè si aliquod membrum sit mutilatum, vel aliqua sanguinis euacuatio sit suppressa. Neque in hac parte est sequendus Pereda *lib. 1. schol.* 36. vbi asserit primò, quod euacuationes omnes symptomaticæ sunt malæ, atque adeò sistendæ: cuius sententiæ fuit Capibac. *1. aphor. paraph.* 10. Secundò, quod diarrhæa ex sanguine est propria dysenteria, cùm propria dysenteria ex Gal. 3. *de caus. symp. cap.* 1. sit vlcus intestinorum, in quo parua, frequens, & cruenta deiectio per aluum fit. Tertiò, quod in principiis morborum, dum adest biliosa diarrhæa, non est sanguis detrahendus, cuius contrarium docuimus in præsenti, licèt alibi aliter pronuntiauimus, & à probatissimis Authoribus defendatur. Hanc difficultatem ex professo pertractat Zacutus Hebræus *lib. 2. de Medicorum Princip. hist. obseru.* 81. qui nostram amplectitur sententiam, contrariamque acriter impugnat.

OBSERVATIO II.

Pro quadam nobili ægra iuuene, laborante duplici tertiana continua per subingressum, ex vteri vasis prodeunte, frigore, horrore, & accessionibus epilepticis, aliisque plurimis vexata.

Historia refertur.

MOnialis virgo ætate iuuenis, naturâ calida, & sicca, cuius hepar humores supra sanguinem generabat, hystericis frequenter affectionibus molestabatur, facilèque ex vtero in affectionem epilepticam incidebat; non tamen spumam ex ore reiiciebat. Hæc igitur in æstatis fine correpta fuit frigore molestissimo hora octaua ante meridiem, cum horripilatione, ita vt eius corpus frangi videretur. Frigus ad tantam deueniebat extensionem, vt duodecim horarum spatium excederet; deinde febris crescebat, & indesinenter molestabat, donec altero die nouum superueniebat frigus; non tamen febris calor erat intensus nimis, neque mordacitatem habebat. Hunc tenorem seruauit per plures dies, in quibus instante accessione ei maximè dolebat sinciput, simulque tota ventris regio, in qua rugitum, & tormina sentiebat, difficiléque respirabat, vt speciem suffocationis pateretur. Anxia erat, neque in vno latere quiescere poterat. Vrinam habuit crudam, tenuem, & ferè albicantem, cuius cruditas in longum tempus fuit protracta. Ei post vigesimum diem superuenit dolor in femore sinistro, sedatus tamen fuit venæ sectione ex brachio eiusdem lateris. Hanc curandam suscepimus à prima morbi inuasione, cui subuenimus clysteribus, & sanguinis missione ex talo, quia existimauimus mineram putredinis fuisse in vasis, quæ ad vterum terminantur, & ex brachiorum venis, & purgationibus repetitis per vices, seu interualla, frictionibus, cucurbitulis, præcipuè in partibus inferioribus, & vnguentis infra vmbilici regionem, in ventriculo, & corde; neque aliter poterat iste affectus corrigi, & emendari. Denique ad conterendas humorum reliquias, vteri vasorum obstructiones delendas, vsi fuimus potione pluribus diebus sumpta, quâ paulatim febris ad desitionem peruenit, omniaque accidentia cessarunt, ita vt ex toto liberaretur ab hoc morbo immani.

ANNOTATIO.

PLurima mentione digna hîc annotari debent, maioris tamen claritatis gratiâ, tria faciam. Primò, quonam morbo fuit affecta, & à qua parte originem duxit morbus, referam. Secundò accidentium syndromen, & eorum causas proponam. Denique curationem adducam, quibus quidquid in historia casus propositi continetur, amplectemur.

Huius febris natura patefit.

Ad primum deueniendo, circa huius morbi naturam nulla est dubitatio; repetebat enim quotidie cum frigore partium extremarum, & horripilatione vexante nimis: deinde febris apparebat, donec alterum superueniret frigus, & horror. Ex quibus deducimus duo, & quod plurimùm extra vasa putresceret humoris, neque aliter frigus, & horror percipi posset; & quod ea febris non esset ex continuarum genere absolutè, sed earum, quæ continuæ dicuntur per subingressum, quoniam nondum absumptus est humor putrescens extra vasa, quando denuò alter ex vasis ad extra transmittitur humor, qui alterius accessionis, frigoris, & horroris initium præbet.

Quare frigus, & horror fit in febribus.

Si enim humor intra venas putresceret sine frigore, & horrore, febrilis accessio continuò fieret, neque humor ad partes sensu prædiTas deuenire poterat, neque in eis molestiam excitare.

In febribus continuis humor putrescit intra venas.

Quod verò febres continuæ fiunt ab humoribus putrescentibus intra venas, manifestauimus *lib. 3. de causis febrium, quæst.* 8. ex Galeni mente pluribus in locis, præcipuè tamen 2. *de crisibus, cap.* 3. *&* 6. & 2. *de different. febrium, cap.* 1. *&* 2. quem sequitur Auic. *fen.* 1. *lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 1. At si extra venas humores deferuntur, interpolatam, seu intermittentem causant febrem, aut eam, quam continuam subintrantem appellamus. Plures rationes excogitari possunt aduersùs promulgatam doctrinam, quarum absolutionem protulimus *quæst.* 8. *cit.* easque consultò non refero, ne pluries idem repetamus. Hæc febris taliter inuadens, & quotidie sic repetens, duplex tertiana vocitatur, de qua Galen. 2. *de differ. febrium, cap.* 2. ait, quod nullum præcipuè obtinet nomen, non tamen prohibet, quod quisque pro suo arbitrio imponat nomen, modò rerum obseruet differentiam. Hæc enim in modo repetendi differt solùm à tertiana notha, in reliquis tamen conuenit cum illa, petitque eandem curationem; forsanque Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc.* propter istam rationem solùm curationem tertianæ nothæ proposuit.

In quo differunt tertiana duplex, & notha.

Huius febris causæ proponuntur.

Huius febris causas, & signa annotauimus proprio capite, in quo diximus, quod hæc febris dependet ab humore pituitoso, & bilioso commixtis, & nonnunquam cum miscella humoris melancholici, repetens quotidie cum rigore, vel horripilatione, & frigore, & sæpè de tertio in tertium diem, cum maiori exacerbatione. Quando bilis admiscetur pituitæ, dicitur ab Auic. cholera maioris famæ, vel potest dici febris maioris famæ; quandò verò admiscetur melancholiæ, dicitur minoris famæ, febrisque ex huiusmodi causa insurgens, febris minoris famæ dicitur. Reliqua pete ex proprio loco.

Signa antecedentia febrem, & consequentia proponuntur.

In ægra plura apparuerunt signa, quæ antecedenter, & consequenter ostendebant febrem initium habuisse ex bile pituitæ in magna quantitate admista, necnon melancholiæ. Antecedenter etenim ob æstatis

calorem, & hepatis, non se potuit abstinere à potu aquæ niue refrigeratæ, qua multos progenuit humores frigidos: attamen ratione caloris hepatis, & constitutionis temporis gignebat simul humores supra sanguinem; neque parum ad vtriusque humoris genesim adiuuabat esus fructuum, olerum, & lactis, quibus toto illo tempore æstiuo vescebatur, à quibus humoribus natura grauata, & lacessita sentire cœpit totius corporis lassitudinem, quæ futurum morbum prænuntiabat. Subsequenter frigus extensum, & horror indicabant hanc febrem, eiusque designabant causam, videlicet dominium pituitæ, ratione cuius frigus ita prævalebat, & bilem crassam vstione genitam, quæ horrorem producebat; simulque ostendebant vtrumque humorem, & vapores ab ipso exortos, qui partes grauando, & distendendo, totius corporis veluti fractionem dolorosam producebant. Sed quia humores crassi, frigidique difficilè calefiunt, non mirum, quod frigus protraheretur, simulque vapores difficilè resoluerentur, qui attenuati à calore non nimis intenso, non tamen resoluti, aut dissipati, totius corporis partes offendebant, ita vt quiescere non posset. Vrina cruda, & ad albedinem vergens simul cruditatem, & pituitæ redundantiam significabat. Rugitus ventris, & illius tormina distensionem à flatibus exortam portendebant, simulque difficilis respiratio, quæ eo tempore fiebat ob compressionem septi transuersi ab eisdem vaporibus illatam: vnde non mirum, si anxia, & angustiis plena redderetur, dum obsessum haberet ab eisdem vaporibus pectus, & cor. Sed quia antea facilè in morbum incidebat comitialem, ex vteri consensu, pluries perseuerante febre, eodem morbo fuit affecta, vehementerque oppressa; quapropter existimaui, non solùm hunc morbum ab vtero initium sumpsisse, sed etiam febrem, & reliqua accidentia, vt rugitus, & dolor totius ventris, & syncipitis; indicationemque sumpsimus à remediis illi parti admotis, quibus meliùs se habebat. Idque coniecimus ex mœstitia, quam habebat; & quia rebus odoriferis infrà adhibitis, & malè olentibus suprà admotis iuuabatur, accidentia que praua febrem insequebantur, eis quæ in hysterica affectione elucent, quamsimillima.

Quare in febribus frigus extenditur.

Symptomatum plurium causa in hoc morbo connumerantur.

Febris hac habuit ortum ab vteri venis.

Quod autem febris quandoque ex vteri vasis oriatur, docet Galen. 6. *de morb. popul. sect.* 1. *phrasi* 2. habet enim vterus plurimas, grandissimasque venas, quæ sæpè sanguine replentur, & ab eius multitudine, seu crassitie obstruuntur, quo putrescente, febris accenditur, ibique gignuntur sæpe febres synochæ dictæ, vt ipse ibi testatur. Si ergo febris continua, vt synochus, à sanguine ibi putrescente exoritur, indeque putredo toti massæ sanguinis communicatur, benequidem ab eodem sanguine, vel altero humore alterationem, & initium putredinis subeunte in eodem loco poterit fieri febris intermittens, seu continua subintrans, qualis fuit febris, de qua agimus, transmisso humore ex illo loco ad aliud extra venas, qui non multùm distet ab vteri vasis, vt pro comperto habuimus in hac ægra.

Vterus habet plurimas, grandesque venas.

Rogabis tamen, quare in hac febre ab vteri vasis nata dolor magis infestat capitis partem interiorem sinciput dictam, cùm mulieres semper affirment eis in vteri morbis dolere partem posteriorem, & occiput, non verò sinciput; quod videtur contrarium assertioni Hipp. & Galeni.

Quare in hac febre fuerit factus dolor in sincipite.

Respondeo ex Gal. *eodem loco*, quem sequitur Valles quod in febribus à vasis vteri initium habentibus dolores accidunt secundùm sinciput, ob fumos calidos, qui per copiosas, & magnas arterias, quæ in vtero sunt, ascendunt, per arteriasque carotidas feruntur in caput, quarum plures, sicuti & venæ iugulares, tendunt in sinciput, non verò in partem posteriorem.

In vteri verò præfocatione, in quâ corpus vteri retrahi solet, sentiunt dolorem tensiuum ad neruorum exortum, qui magis spectat ad spinalem medullam, & posteriorem partem, quàm ad sinciput; proptereaque dum vterinis molestantur affectibus sine febre, dolor eas in occipite molestat, ibique de eo conqueruntur.

In vteri præfocatione sine febre dolor ægram infestat secundum occiput.

Iterum rogabis, quam ob causam, dum soluebatur epilepsia, non mittebat spumam ex ore, vt frequenter accidere solet.

Spumam quare quidam epileptici non eiiciunt ex ore.

Hoc dubium solutum reperies in praxi, *cap. de epilepsia*, vbi in obseruatione pro laborante epilepsia ex vteri consensu diximus, quod spuma fit ex humore crasso, intra quem aër, aut vapor includitur, qui sua leuitate materiam illam humidam eleuat, tumefacit, & spumam facit; efficienter tamen concurrit motus, vt apparet in equo currenti, inter cuius crura generatur spuma; & in aqua feruenti, in qua eleuatur spuma, cuius productionem calor adiuuat flatus, & vapores gignendo, quia quæ aut alteri substantiæ liquidæ admixti, ampullas, & spumam faciunt. Ita Gal. 2. *aphor. phrasi* 43. Quia ergo epilepsia hæc pendebat ex flatu vteri ad caput perueniente, & ægra non habebat in capite humorem glutinosum, seu crassum, intra quem includeretur ille flatus, ideò nequibat spumam gignere, neque in hac ægra tantùm, sed in aliis pluribus, ob eandem rationem solet solui accessio epileptica sine spumæ emissione ex ore.

Quantùm ad prognosticum attinet, certum erat, febrem longè duraturam, cùm ex magna humorum crudorum copia ortum duceret, vrinæque essent crudæ; sicuti enim coctæ iudicij celeritatem ostendunt, ita crudæ longitudinem denuntiant; cruda enim & incocta, vel in malos abscessus conuersa, aut labores, aut acrisias, aut morbi longitudinem ostendunt, ex Hippoc. quod docet ex aliis etiam signis deprehendere.

Præsagium.

Ad curationem deuenientes, regimen primò circa res non naturales adstruimus; sed quia morbus ex cruditatibus pendebat, inediam in principio imperaui; *initia enim morborum* (inquit Celsus) *famem, & sitim desiderant*, qui venit intelligendus de morbis chronicis, qui pendent ex pluribus cruditatibus, qui inediâ absumuntur; proptereaque Hippoc. 7. *aphor. text.* 59. carnes humidas habentibus famem adhibet, fames enim corpora siccat. Deinde adhibuimus victum vberiorem in ordine ad status distantiam, iuxta morbi constitutionem deprehensam; semper enim, coniecturaliter saltem, futurum in morbis statum prævidere oportet, vt in ordine ad illum victum instituamus, vt admonet Gal. 1. *de crisibus, cap.* 3. ex Hipp. mente. Clysterum vsus fuit vtilis, qui conficiuntur ex decocto mercurialis, maluæ, meliloti, chamæmali, brancæ vrsinæ, violariæ, & similium, cuius decocti accipe ℥. viij. mellis rosati persici ℥. iij. elect. diaphœn. ʒ. vj. olei amygdal. dulc. & chamæm. ana ℥. j. salis parum: misce pro clystere.

Curatio, & victus institutio.

Victus in morbis instituitur in ordine ad morbi statum.

Sed cùm ex potu aquæ frigidæ, esuque rerum frigidarum habuisset primam regionem crudis humoribus plenam, neque ob frigoris longitudinem, & accessionem febrilem esset locus expurgationi, saltem lenienti pharmaco offerendæ, non potui ei aliquod leniens, vt mannam, vel cassiam fistulam, tribuere, ad deponendas cruditates; quod præceptum (si possibile est) semper obseruandum est ante venæ sectionem, ob incommoda allata à Gal. 4. *de sanit. tuenda, cap.* 5. & *lib. illi attributo, Præsagium experimento confirmatum*; nam excrementa, & cruditates

Quando est vtendum medicamento leniente.

ditates, quæ sunt in prima regione, factâ sanguinis euacuatione itahuntur ad corpus, ibique obstructiones, & maiora mala afficiunt. Neque ob aliam rationem Galenus 9. *methedi, cap.* 14. ait, quod si adsit cruditas in ventriculo, aut intestinis, differenda est venæ sectio, donec alimenta coquantur, & cruditates descendant.

Verumtamen cùm vrget necessitas mittendi sanguinem, non possumus expectare cruditatum absumptionem, sed potiùs est vtendum medicamento lenienti, vt præcipiunt Brassauolus *lib. 4. acut. com* 7. Vega. Mercatus, & alij, nosque sufficienter probauimus *lib. 4. de febrium curat. quæst.* 4. Hoc auxilium vtique ei conferre posset; tamen non potui ei exhibere, cuius loco clysteribus aliquibus purgantibus ventrem exonerare fecimus, & præter illum iam à nobis propositum potest alter sic formari. ℞. decocti chamæmali, meliloti, radicum altheæ, & angelicæ, foliorum maluarum, & violariæ, semin. anisi, fœniculi, & fœnugræci ℥. vj. decocti Pugini ℥. iiij. mellis rosati persici ℥. iij. benedictæ ℥. j. misce. Vel ℞. decocti magist. foliorum sennæ ℥. vj. elect. diaphœnic. ℥. j. syrupi persici solut. ℥ v. misce. Licèt sit receptum apud omnes in clysteribus admiscere oleum, siue commune, siue aliud; in his tamen, qui purgandi vim possident, olea sunt fugienda, vt ait Valesc. de Taranta, ne medicamenti purgantis vim obtundant; in aliis verò rectè admiscentur, cùm in ipsis sint insitæ plures facultates, quibus iudigemus.

Clysteres purgantes non sunt oleo præparandi.

Quando vena secta in febribus conuenit.

Neque visum fuit mihi statim huic ægræ venam tundere, quamuis ea febris esset putrida, & ex obstructione orta: & licèt Galenus vt commune præceptum proponat 9. *method c.* 15. & alibi millies, quod in omnibus febribus putridis sanguis est mittendus, eius tamen doctrina est limitanda, neque semper præsente febre potrida hoc confert auxilium, neque illud admonet faciendum *lib. 1. de arte curat. ad Glauc. c. de quotidiana, in quotidiana curatione.* Neque Auicen. in febribus, in quibus pituita redundat, statim sanguinem mittit, vt constat in curatione quotidianæ, in qua venæ sectionem retardat, quousque vrina rubra, & crassa appareat, quæ tunc significat pituitam concoqui, & in sanguinem verti; quo tempore adest occasio mittendi sanguinem. Quia ergo hæc febris erat à dominante pituita dependens, & cum signis cruditatis, in quartum febris diem venæ sectionem distuli, aperuique ex talo venas, quia febris ab vteri vasis habebat initium, & exiuit sanguis crassus, viscidus, & albicans. Sed cum protraheretur morbus, neque remediis cederet, existimaui calorem febrilem hepar, & humores omnes succendere, ad quorum attemperationem visum fuit mihi ex brachiorum venis sanguinem mittere, quibus cœpit natura coctionem aggredi; nam in vrina cernebatur color naturali similis, cum aliquo sedimento non benè elaborato.

Quomodo corrigatur frigus, & horror dum nimis molestat.

Interim dum hæc, & alia fiebant, plura accidentia ægram molestabant, quibus subueniri conueniebar. Frigus, & horror diu durans infestabat nimis, quod pannis calidis inter crura appositis, & latere calido pãnis obuolutn prope pedes appositn alleuiabatur, in cuius subsidium absorbebat aquam melissæ, fœniculi, & cerasorum dulc calidam, necnon parum aquæ stillatitiæ cinnamomi, ex Mathioli descriptione, & cùm hæc non proficere viderentur, vinum album generosum in pauca quantitate ei obtulimus. Ante tamen quàm inuaderet frigus, ventris regionem, & dorsum inungere iussi oleo lilij albi, naphæ & Mathioli, addito theriacæ antiquæ modico: in quem vsum confert oleum angelicæ, & de croco, vel vnguentum ex iis confectum cum puluer. cinnamomi, cariophylorum, galangæ, & diacymini, & pauca cera. His auxiliis non solum ad frigoris, & horroris ablationem vtebamur, imò conferebant maximè ad sedandos ventris dolores, & tormina à flatibus procedentia, necnon difficilem respirationem.

Fotus flatus resoluens.

Sed quia iis non quiescebat ægra, fotum parauimus ex decoctu seminis angelicæ, peoniæ, anisi, & fœniculi, & fœnugræci, chamæmali, meliloti, cinnamomi, cardamomi, cubebarum & nucis moschatæ, in quo calido nimis spongia madefiebat, & fortiter expressa, & linteo subtili inuoluta ventris regioni applicabatur: ante tamen quàm infrigidaretur, tollebatur, & alia eodem modo loco illius ponebatur. Non minorem præstat vtilitatem, si applicetur vessica bubula eodem decocto semiplena.

Cucurbita flatus resoluit.

Cucurbita magna vmbilico ad nota potenter flatus resoluit: quod si eam nequit ferre, loco illius admoueri possunt cucurbitæ minores in regione vmbilicali, & supra lienem, quæ etiam applicari debent à lumbis deorsum, vt vapores, & humores supra petentes ad inferiora ferantur.

Purgatio in morbis longis est repetenda.

His, & aliis oblatis auxiliis, sæpeque repetitis, prout postulabat necessitas vsque ad 26. morbi diem fuit peruentum; & cum iam in vrina aliqua coctionis signa essent, neque tota morbi materia simul concoqui potuisset, sed paulatim, ideò paulatim eam euacuare decreui purgatione, græcè epyctasis dicta; eique obtuli hanc potionem. ℞. agarici trochisc. & rhabarb. optimi, ana ʒ. ß. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥ ij. decocti Pugini, & colaturæ adde syrup. Regij ℥. ij. ß. aromat. rosarum ℈ vij misce pro potu, quo moderatè purgauit, ventris tormina, & dolores euanuerunt, non tamen cessarunt frigus, & horror, imò humore attenuato, & calidiori reddito, horroris loco rigebat. Per interualla quater ægram purgaui, ita vt omnia mitigarentur accidentia; non tamen delebatur febris, pendebat enim ex humoribus crassis obstruentibus, ad quorum attenuationem, & delendas obstructiones hoc paraui decoctum. ℞. pullorum duorum carnem ab ossibus, & recrementis mundatam, corticum quinque radicum diureticarum, ana ℥. j. foliorum borrag. scariolæ, & chicorij, ana m. j. cicerum nigr. n. 24. absintij m. j. cinnamomi ʒ. ij. linguæ ceruinæ m. ß quatuor seminum frigid. malorum mundat. ana ℥. ß. omnia præparentur, & coquantur ex arte, deinde mittantur in alembicum cum brodio, addendo simul succi eupatorij, dialaceæ, & diacurcumæ ana ℥. ß. distillentur per balneum Mariæ, de qua aqua quolibet mane bibebat ægra ℥. iij. quâ paulatim à febris vinculis fuit soluta.

Distillatio deobstruens laudabilis.

Pullus decoctus cum radicibus diureticis confert febribus longis, & obstructionibus.

Non minùs confert decoctum radicum diureticarum, si eis priùs infarciatur pullus gallinaceus, & coquatur in olla benè cooperta lento igne, quousque maneant illius decocti ℥. vj. vel vij. quo calido vti debet pluribus diebus: quod si fastidire faciat, addes parum croci, & sacchari. Fateor quidem, hoc auxilium maximè proficere in febribus longis, quo sæpè vsus fui; illud tamen aliqui reformidant ægri, quia gustui non est gratum. Ad idem valent syrupi de duabus, & quinque radicibus, capillor. Ven. & de bisantiis. iulep longum similiter paratur ex decocto earundem radicum, cum eisdem syrupis aperientibus, addito saccharo ad gratum saporem conciliandum.

Nutritionis membra in morbis longis sunt roboranda.

Sed quia in morbis longis maximè offenduntur membra nutritioni dicata, ea roborare oportet, eorumque intemperiem euertere, & deobstruentia spleni, & ventri admouere eo modo, quo diximus in curatione nothæ, & duplicis tertianæ, quæ prolixitati parcentes consultò nunc omittimus.

§. Vni

§. VNICVS.

An in febrium acceſſionibus detur occaſio mittendi ſanguinem.

ALiud ſymptoma die 20. ſuæ ægritudinis, dolor ſcilicet, ipſam ægrè moleſtans cœpit in crure, & femore dextro, quem perferre ob eius violentiam nequibat, in cuius ſubſidium ſtatim vocatus fui, diiudicauique, quod natura aliquam criſim imperfectam ſaltem moliebatur, mouens humorem verſus eam partem in die decretorio, timuique abſceſſum futurum, iuxta dictum Hippocratis 4. *aphoriſmor. textu* 44. vbi ait: *Quibus febres longæ, his tubercula ad articulos, & dolores fiunt.* Sed quia ægra erat in acceſſione febrili, in qua, vt ait Celſus *libro* 2. *capite* 10. ſanguinem mittere eſt ægrum iugulare, ſanguinis miſſionem non ſine ratione recuſabam; dolor tamen erat magnus, quem ſuſtinere non poterat.

Quapropter cùm alia remedia non proficerent, coactus fui in ipſo acceſſionis vigore humorem fluentem reuellere, ſanguinem mittendo ex baſilica brachij ſiniſtri; ſicque dolor ſtatim leuatus fuit, ægraque dormiuit, ſatius enim eſt, vt ipſe monet Celſus *loco citato*, primùm leuare ægrum.

Si enim ex doloris vehementia vires diſſoluantur, poſteà accedente febris declinatione non poterit æger ferre venæ ſectionem: quare non eſt differenda venæ ſectio. Si enim *in ipſo ſtatus vigore ſuperueniat aliquis caſus robur naturæ diſſoluens, nutrire cogimur*, vt ait Galen. 1. *aphoriſmor. phraſi* 9. etiamſi in acceſſionibus cibus noceat, vt ait Hippocrat. 5. *aphoriſmor. text.* 51. quid mirum ergo, ſi ſuperueniat dolor, qui vires deuaſtet nimis, quod in ipſo vigore febris adhibeamus venæ ſectionem, quamuis quodammodò ægram lædere videamus.

Cur actio coactè ſemper fit cum incommodo naturæ.

Semper etenim, dum coactè procedimus in curatione, remedium fit cum maiori incommodo naturæ, quàm cùm regulariter, & horâ electionis adhibetur, vt patet in euacuatione minoratiua dicta, quæ ante materiæ regulationem fit, quæ licèt in aliquibus caſibus conueniat, eamque commendet Auicenna *fen.* 4. *lib.* 1. *doctrin.* 5. *cap.* 3. eam tamen plures reprobant, propter incommoda quæ ſequuntur; cum hoc tamen neceſſitate compulſi ea vti ſolemus, neque aliter ægrum liberare poſſumus, vt nos probauimus latè 4. *de febrium curat. quæſt.* 4. Si igitur in febrium acceſſione ſuperueniſſet vel angina vehemens, aut peripneumonia, ſeu pleuritis, vel dolor intenſus, qui citò reuulſionem peteret, & cauſæ fluentis ablationem, neque aliter quàm ſanguinis miſſione poſſet emendari, venæ ſectionem ſtatim conſulerem;

Dilatio ab omni arte aliena, maximè à medicina.

nam vt ſcribit ille Cons ad Crateuam, ab omni quidem arte aliena res eſt dilatio, verùm maximè à Medicina, in qua dilatio eſt animæ periculum.

OBSERVATIO III.

De ileo, ſeu volulo à pillularum deuoratione ſuborto, & potu vini generoſi curato.

Hiſtoria paſſi.

HVius caſus mentionem facere cœpi in praxi, *cap. de volulo*, vbi dixi, mihi eueniſſe ex primæ regionis cruditatibus, in præſenti tamen longiori ſermone ipſum caſum enarrabo, & immediatam illius cauſam in annotatione patefaciam. Caſus ſic ſe habet; ego enim in diebus iuuentutis meæ, cùm literarum ſtudia diligentiſſimè colerem, ab omni alia cura deſtitutus, ad ſtudia tantùm animum traduxi per longum tempus, quo factum fuit, vt ventriculus multis ſcateret cruditatibus, à quibus ſuperuenit ſomnus, inappetentia ciborum, ſitiſque defectus me arripuit, ita vt circa potum, & cibum haberem appetitus actionem abolitam: deinde multam ſaliuam ex ore mittebam frigidam, corpus debilitari cœpit, & ſi aliquid cibi aſſumebam, in pituitam facile migrabat, neque ex cibo aliquam capiebam vtilitatem. Cognoſcens ergo horum ſymptomatum cauſam, ab aſſiduis ſtudiis abſtinui, ſtatimque de ventriculi prouidentia, & caloris ad illum reuocatione curaui, ſumebamque quolibet mane mel deſpumatum calidum, loco ſyrupi; deinde accepi per noctem pillulas ſeptem de hiera, & de agarico, quibus nihil purgaui; ſed tribus, vel quatuor horis ab earum deglutione, ſentire cœpi dolorem vehementem in regione dextra ventris ſupra vmbilicum, mox plurimùm euomere, cuius ſapor acidus erat: quod ſi aliquid cibi deglutiebam, vomitus ſtatim ſuſcitabatur, in quo magna quantitas humoris acidi euacuabatur per infernam aluum, neque flatus aliquis erumpebat. Cùm ergo hic dolor cum frequenti, & magna euacuatione vſque ad tertium diem ſe extenderet, vireſque mihi deficerent ad tot ferendos labores, neque remedia, vt clyſteres, fomenta, emplaſtra, & plurima ore aſſumpta proficerent, decreui bibere hauſtum vini albi generoſi, cupiens diſſoluere ſic doloris cauſam, ſuoque calore vincere quodammodo intenſam ventriculi, & inteſtinorum frigiditatem. Bibi vinum copioſè, quod ſtatim euomui, tamen aliquod illicò leuamen perſenſi; quare ne ex multa vini quantitate ventriculus iterum grauaretur, deliberaui vinum iterum bibere in moderata quantitate, vt poſſet ventriculus illud amplecti. Res ex voto ſucceſſit; nam detento vino, cœpi calorem perſentire in toto ventre, dolor breuiſſimè leuatus fuit, ita vt ſomnum capere poſſem, quo ſoluto, ex toto etiam ſolutus fuit dolor, & liber euaſi ab hoc crudeli morbo.

ANNOTATIO.

Ilei denominatio.

EX accidentibus in hiſtoria propoſitis euidenter conſtat, hunc affectum fuiſſe ileum, ſeu volulum, à barbaris, *miſerere mei*, dictum; quia cùm nullum auxilium eum vincere poſſit, Dei auxilium, & miſericordiam implorat. Hic affectus denominationem ſumit à parte affecta, nempe ab inteſtino ileo, qui etiam dicitur voluulus, aut chordapſon, quia hoc inteſtinum eſt ad ſimilitudinem chordæ conuolutum, vt ait Gal. 6. *de loc. cap.* 2. de quo in praxi latè egi, ad quem locum Lectorem remitto. Pars affecta in plurimum eſt inteſtinum ileon, vt inſinuat Galen. 6. *aphoriſmorum*, *comment.* 44. cum hoc tamen fieri contingit in aliis inteſtinis, imò & in craſſioribus, vt oſtendit Galenus 3. *de morbis vulgaribus*, *parte* 2. *comment.* 9. benè enim poterit ab aliqua cauſa inteſtinum aliquod craſſum, præſertim inteſtinum colon, obturari, & obſtrui, ita vt nullus adſit deſcenſus ad inteſtinum rectum, & peruerſo ordine naturæ, omnia ſurſum ferantur, & per os vomitu expellantur.

Pars affecta in ileo.

Quare hic affectus aduenit inteſtino ileo magis quàm aliis.

Inquires, quare frequentiùs hic affectus ſuperuenit inteſtino ileo, quàm aliis inteſtinis? Reſpondeo, id illi inteſtino accidere ob eius ſtructuram, ſeu compoſitionem; eſt enim anguſtum, variaſque habet circumvolutiones, eſtque paratum maximè ad retentionem, & non ad expulſionem: quapropter ſi aliqua cauſa præter naturam illius cauitatem occupet, facilè eum obſtruit, doloreſque excitat vehementes, intercluſâ viâ inferioris exitus, vt ait Gal. *loco proximè cit.* Ex cuius verbis conſtat, hunc morbum eſſe

Cauſa proponuntur.

morbum

morbum in cauitate impedita. Impeditur hæc via, vel ex stercoris aridi obstructione, vel inflammatione, ex Gal. 6. *de locis affect. cap.* 2. at 6. *aphorismor. commentar.* 44. addit, obstructionem etiam fieri ex humoribus crassis, & viscidis; neque mirum, cùm dicat Auicen. *fen.* 16. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 29. quod ileos accidit ex omnibus, ex quibus accidit colica. Aëtius inter morbi causas constituit venenum, aut deleterium medicamentum epotum, quatenus mouet humores ad intestina, & in eis inflammationem, aut obstructionem pariunt: ciborum assidua corruptio, præsertim si crassi, & viscidi sint, huius morbi causa existit, ex eodem.

Quare ex pillulis deuoratis habuit ortum hic affectus.

In nostro casu causam inuestigamus, eamque reducimus ad pillulas, quas deuoraui, quæ ob debilitatem caloris naturalis stomachi non fuerunt ad actum reductæ, neque dissolutæ, quas natura versùs intestina transmisit, quæ dum ad intestinum ileon perueniissent, ibi inculcatæ, & humoribus viscidis adhæsæ, obstructionem maximam produxerunt, ita vt nihil infra descendere posset, ibique partem distendentes, dolores quammaximos, & cruciatus inferebant, ita vt in nullo loco quiescere possem; & cùm dolor nimis vrgeret, tractionemque adiuuaret, magis, ac magis exacerbabatur dolor, qui assumpto cibo alleuiabatur; quia simul cum cibo maximam quantitatem pituitæ aquosæ, & acidæ euomebam; sed quia ad eandem partem ex ventriculo, & partibus vicinis facile confluebat humor, statim dolor increscebat, & indesinenter me vexabat. Sed cùm nihil per infernam aluum erumperet, & natura proprio ipsius ordine peruerso omnia sursum moueret, violenterque impelleret, timui fæcum vomitum, & existimaui casum deploratum, quia podicem nimis adstrictum habebam, & totum corpus frigidum, præsertim ventris totam regionem, quæ neque pannis calidis, aut clystribus, neque applicatione ad ignem calorem recuperabat.

An stercoris vomitus lethalis.

Dubitari tamen potest, quam ob causam excrementa, seu fæces, quæ euomuntur in ileo, sunt signum mortale? Et ratio dubitandi est, nam excrementa fiunt, & resultant ex coctionibus, vt ait Gal. *lib.* 1. *de sanit. tuenda*, nam in coctione separatur vtile ab inutili, quod est excrementum. Cum ergo fæces

Excrementa ex coctionibus resultant.

sint excrementa primæ coctionis, quæ efficitur in ventriculo, ibi debent generari. Ita Auic. *fen.* 16. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 1. tunc sic: Illud quod in ventriculo generatur, siue sit excrementum, vel aliud quodvis, facilè euomi potest, neque mortem significat, imò vt suo loco probauimus, vomitus aliquando est naturalis, vt deducimus ex Gal. 1. *aphorismorum, com.* 21. vbi ventrem appellat regionem conuenientem ad euacuationem supernam. Si ergo fæces sunt quid præter naturam, quæ maximè offendere possunt, si intra corpus detineantur, ex earum euacuatione adhuc per supernam aluum maximum assequentur commodum, atque adeò non erit signum mortale fæcum per superna excretio.

Vbi generentur fæces.

Dices, quod licèt fæces propriam adquirant formam in ventriculo, quia coctionis ventriculi sunt excrementa, non tamen ibi comparant formam, quæ est in accidentibus, vt est fœtor; nam antea in ventriculo illius excrementa crassa non merentur dici fæces, licèt dicantur coctionis illius excrementa; nam non dicuntur fæces, quousque descendant ad intestina, ibique comparent calorem aliquem putredinalem, à quo originem ducit fœtor; quod comprobat Arist. 4. *meteor. cap.* 3. vbi sic: *Concoctio in ventriculo nauatur, in aluo putrescit quod excernitur.*

Sed quia plura sunt intestina, & ad diuersos fines à naturæ Conditore creata, ideò Galen. quærens in quibusnam intestinis fæces generentur, 3. *de facult. natural. cap.* 7. asserit earum generationem esse in tenuibus intestinis, in quibus à venis meseraicis attrahitur chylus, ibique remanent partes fæcales, quæ sunt partes crassæ excrementitiæ ipsius chyli.

Obiectio

Sed adhuc his admissis, nondum est soluta difficultas; nam si fæces sunt in ileo supra partem affectam, non videtur extra rationem, quod superiùs euacuentur; aliter enim maiorem causabunt obstructionem, & affectum adaugebunt, neque earum euacuatio erit signum lethale. Quod si sint infra partem affectam, nequeunt superne excerni ob viam impeditam. Ex quibus deducitur, quod vel non potest euomi fæcalis hæc substantia, vel quod si euomitur, non est signum mortale.

Ad illam responsio.

Vt hanc difficultatem absoluamus, dicimus, quod quamuis simul cum substantia chylosa descendat ex ventriculo ad tenuia intestina pars crassior, quæ coctionis ventriculi excrementum dicitur; non tamen hæc pars separatur facilè ab ipso chylo in tenuibus intestinis, vt ex eorum compagine colligi potest, ratione adiuncta.

Intestinum ianitor dictum est strictum.

In primis duodenum tenuium intestinorum primum, aliàs ianitor dictum, quod à fundo ventriculi spinam versus descendit, arctissimum est omnium, ne facilè præterlaberetur quidquid à ventriculo descendit, sicque chylus, & eius partes excrementitiæ ibi nequeunt separari; non tamen negamus, quod iecur sugat ex ipso chylosam substantiam, & fiat illius aliqua separatio. Quod dicimus est, quod ibi non adipiscitur fæcis formam; nam si hoc esset, sæpè reiicerentur fæces per os, ob viciniam huius intestini cum ventriculo. Neque fiunt in intestino ieiuno; nam ibi chylus parum detinetur, proptereaque ieiunum vocitatur.

In intestinis crassis fæces suam adipiscuntur formam & figuram.

Neque in intestino ileo; nam licèt hoc intestinum sit longissimum, plurimis orbibus, & anfractibus inuolutum, vt ibi detineretur chylus, & sugeretur per venas meseraicas ab hepate, non tamen (vt existimo) eius pars crassa formam fæcis adipiscitur, quousque perueniat ad intestinum crassum monoculum dictum, & ad intestinum colon, quod pluribus cellulis componitur, vt ibi morentur fæces, in cuius inuolucris figurantur, & integra fiat cremoris suctio, quâ peractâ fæces perfectæ, & suâ fæcali formâ, & figurâ præditæ, per intestinum rectum vt inutiles reiiciuntur ad extra.

Neque ex hoc dicere volo, quod in ipso transitu per omnia intestina, ea pars crassa non subeat alterationem, & dispositionem in ordine ad formam fæcalem adquirendam, siue talis forma sit substantialis, siue accidentalis, de quo non curo; nam qui vnum, vel alterum tueatur, non poterit facilè argumentis conuinci. Quod assero est, non induere formam fæcum perfectam, & absolutam, donec ad intestina crassa descendant, licèt in tenuibus aliquam subeant elaborationem: cum quo saluatur Galeni mens *loco suprà cit.* dum ait, quod fæces generantur in tenuibus intestinis. Idem statuit Auic. 14. *de nat. animal. cap.* 6. Mercur. Lap. *de generat. fæcum.*

Vomitus fæcum est signum mortale.

Ex iis deduco, quod si in ileo morbo superueniat vomitus stercoris, est signum mortale; nam formam perfectam stercoris accipit in crassis intestinis; & licèt intestinum ileon sit obstructum, vel impeditum, incipit motus infernè sursum, peruerso naturæ ordine; & ea, quæ in intestinis crassioribus continentur, violenter sursum impelluntur; motu constrictionis incipiente à parte inferiori, ita vt aliquibus clysteris aliquid iniecti in ventrem subeat, neque obstructio, aut inflammatio ilei cauitatem replens potest impedire violentum motum, quo sursum feruntur excrementa, & alia, quæ in crassis intestinis continentur; sicque

tuctus

ructus fœtidi, & stercoris vomitus accidere solent, salutemque desperatam portenduot; aliter enim non poterant esse signum mortale.

Signa ilei.

Præter hoc signum alia signa adducuntur à nobis in praxi, vt si dolor sit supra vmbilicum, & de subter nihil egrediatur, vel ructus inanes, vomitus bilis, & pituitæ, podicis astrictio, sudor frigidus, vrinæ detentio, denique ructus fœtidi, vomitus fæcum, conuulsio, desipientia, & singultus, docente Hipp 7. *aphor. text.* 11. Sed quia huium aliqua symptomata deficiunt, neque in quocunque tempore huic affectui adptari possunt, vnum tamen symptoma pathognomonicum reperitur, quod tradit Gal. 7. *aphor. comm.* 10. vbi sic: *In ileo nihil descendit ad inferiora*; & hoc est proprium inseparabile passionis, reliqua verò symptomata possunt abesse, vt constat ex verbis Authorum, & experimento fidissimo obseruatur.

Stercus ilei sic non transitur.

Neque euertit hanc doctrinam Hipp. 3. *epidem. sect.* 2. *textu* 9. vbi ait, quandam mulierem hoc morbo vexatam fuisse, quæ habebat infernè deiectiones tenues, crudas, & paucas. Facilè enim respondetur, eam excreuisse quidquid erat à parte affecta deorsum, non verò quæ erant à parte affecta sursum; nam hæc ob viam impeditam, & ob motum constrictionis partium supernè deorsum non possunt descendere. Quando ergo dicimus cum Galen. quod nihil descendit ad inferiora, non negamus, quod illud excrementum in crassis intestinis collectum non descendit, sed quod illud, quod est in tenuibus intestinis supra partem affectam, nequaquam descendere potest.

Quare ex aduer entia calor ventri uli deperditur.

Ante tamen, quàm nostrum discursum finiamus, nobis occurrere poterat longa disputatio, quâ de causa ex nimia ad tertentia circa studia, aut circa alia, ventriculus destituitur calore, & illius coctio fit diminutè, vt mihi contigit antequam in hoc crudele malum inciderem? Hanc disputationem solutam reddit Diuus Præceptor 1.2 *quæst.* 10. *art.* 3. & *q.* 22. *art.* 2. vbi probat in animi passionibus transferri sanguinem, & spiritus ex vno loco in alium, iuxta exigentiam passionis animi. Quia ergo maximè nauabam operam literis quocunque tempore, attentâ imaginatione circa literas, necessum erat, vt spiritus, & sanguis ducerentur ad caput, vt imaginationis, & cogitationis actionem adiuuarent, deficerentque in ventriculo, atque adeò minueretur eius actio. Quando enim animæ intentio vehementer trahitur ad operationem vnius potentiæ, distrahitur à concursu circa operationem alterius, vt probat Diuus Thomas 1.2. *quæst.* 37. *artic.* 1. & latè nimis Garc. *in lib. de locis*, *disputat.* 7. *de phrenitide*, *cap.* 12. quâ autem ratione id accidat, docuimus *lib.* 3. *de causis febrium.* Ob hanc igitur causam multam pituitæ copiam aggregaui, saliuam frigidam ex ore mittebam, & ad somnum facilè inclinabar, & ob cibi coctionis defectum, in atrophiam incidebam, sentiebamque omnium virium languorem. Hæc omnia me coëgerunt remedia quærere ad salutis amissæ restaurationem, & deuenire ad vsum mellis despumati, & pillularum deuorationem, quæ non reductæ ad actum, ad intestina descenderunt plurimis cruditatibus admixtæ, & in ileo detentæ, ipsum obstruxerunt, & subsequutus fuit affectus ileon dictus, vt ex signis illum comitantibus facilè deprehendere potui.

Quare curauit Author in hunc morbum.

Sed vt verum fatear, vt certum habeo, quod si loco pillularum, quæ ad actuationem calorem intensum in ventriculo petunt, ego biberem ius gallinæ, in quo esset dissoluta manna, vel assumerem clemens medicamentum, quod à calore remisso ventriculi actuari posset, vt manna dissoluta in decocto Pugini, cum syr. Principis, aut aliquis cremor seminis cartami, seu morselli ex diacathol. & cassiæ pulpa, cum aliquo puluere aromat. rosatum, vel cinnamomi, neutiquam malè succederet, leniter enim purgarem; tamen cùm pillulæ diu asseruantur, & ad vetustatem deueniunt, exsiccantur nimis, virtutemque temporis tractu deperdunt, & vt ad actum reducantur, calorem flagitant intensum, ex cuius penuria, pillulis assumptis, ad illum miserrimum statum deueni. Hæc in medium adduco, vt sciamus, qualiter est hæc de salute materia tractanda, & indicatio sumenda à parte etiam affecta, vt toties dictat Galenus *lib. methodi*, præsertim 11. *methodi*, *cap.* 1. vbi asserit, quod curationem indicant affectus, quem curamus, & partium temperies; quam si considerassem, forsan neque pillulas deglutirem, neque in talem caderem affectum. Supra hominis captum est nunquam hallucinari, aliquando oberrare solius artificis, ait Galenus 3. *prognostic. com.* 41.

Nota circa pillularum vsum.

§. Vnicvs.

Remedia ad ileon abigendum proponuntur.

IAm tempus efflagitat, vt remediis hunc deinceps morbum tentemus, quæ debent esse calefacientia, & euacuantia. Calefacientia exteriùs, & interiùs sunt adhibenda. Interiùs per os assumenda, & infernè clysteribus iniicienda, quæ simul habere debent vires resoluendi, attenuandi, & euacuandi pituitam. Exteriùs igitur hoc tentabimus inunctionibus ex oleo chamæmi. anethino, irino, rutaceo, laurino, costino, de croco, & de castoreo, & similibus. Vnguentum Agrippæ, & dialtheæ miram vim habent ad idem, aut vnguentum ex dictis oleis, cum puluere castorei, piperis, sulphuris, piretri, & cinnamomi confectum.

Fomenta.

Fomenta similiter parari possunt in vino, sic. ℞. radicum altheæ, rubeæ tinctorum, & de capparis, ana ℥. j. chamæmali, meliloti, anethi, fœniculi, & fœnugræci, mercurialis, & parietariæ, ana m. j. zedoariæ, piretri, & sulphuris, ana ʒ. j. galangæ, cinnamomi, piperis, & cariophylorum, ana ʒ. ß. coquantur ex arte in debita quantitate vini albi ad ℔. iiij. quo foueatur venter. Vessica apposita hoc decocto calidu semiplena, vel spongia in eodem infusa, deinde fortiter expressa, & ventri calida admota iuuat. Decoctum descriptum, vel aliud simile fortiter valet, si in modum stillicidij admoueatur; quod efficies, si vas repleatur decocto, in cuius vasis fundo sint foramina; quod vas eleuari debet à patiente ad longitudinem staturæ humanæ, & dimittatur liquor calidus cadere supra ventrem, quod remedium probat maximè Auic. & laudat Capibaceus.

Emplastra.

Emplastra etiam sunt ex vsu, ex pulegio, ruta, anetho, meliloto, mercuriali, chamæmalo in vino priùs decoctis, deinde oleo chamæmali, & anethi malaxatis, & addita fœnugræci farina ad emplastri formam redactâ; in quem finem accommodari possunt ea omnia, quæ adduximus in curatione tam colici, quàm iliaci doloris in praxi.

Interius assumenda.

Sed quia hic morbus ob sui acutiem non dat expectandi inducias, dum hæc adhibentur, alia interiùs sunt offerenda. Per os igitur assumat potiones calidas, vt elexir vitæ, aquam vitæ, cum aniso, vel cinnamomo distillata, aquam cinnamomi instillatam, ex Mathioli descriptione. Castoreum quantitate ℈. j. assiduè potatum in aqua mulsa commendatur ab Aëtio. Theriaca magna in vino dissoluta, aut diatrion pipereon vtilia censentur ex Paulo. Aliqua ex his, dum essem hoc morbo affectus, assumpsi; non tamen vtilitatem persensi, donec ad vini generosi

rosi

roſi potum deueni, quo ſtatim cognoui eius calorem me adiuuaſſe, vias aperuiſſe, dolorem leuaſſe, ſomnumque mihi conciliare feciſſe, à quo exurgens ex toto ab illo immani dolore liber euaſi. Vinum igitur meum fuit primum leuamen, ſicque cum Ouid. 1. *de art.* de vino canere poſſum:

In laudem vini carmina.

Vina parant animos, faciuntque caloribus aptos;
Cura fugit, multo diluiturque mero.
Tunc veniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit,
Tunc dolor, & cura, rugaque frontis abit.

Somnus ſimiliter ſecundum obtinuit locum, in cuius laudem cum Seneca *in Herc. act.* 4. ſic prorumpere poſſum.

In laudem ſomni.

Tuque, ò domitor
Somne, malorum; requies animi,
Pars humanæ melior vitæ.

In volulo frigido tam vinum, quàm ſomnum commendat Hipp. 2. *epidem. ſect.* 6. Interim tamen dum hæc adminiſtrabantur, non abſtinebam ab vſu clyſterum purgantium, & reſoluentium; copiam eorum non eſt opus referre, cùm ab omnibus frequenter proponantur. Vſuſque fui ſyringa, quâ flatum in ventrem immittere præcepi, vt ſic venter, & inteſtina diſtenderentur, quod folle ſubtili in ventrem immiſſo facere monet Hipp. 3. *de morbis, cap. de volulo.* Reliqua pete ex capite de iliaca, & colica affectione, in quo traditur curatio huius morbi à quacumque cauſa producti.

An ileos fiat à flatu

Ante tamen, quàm hæc finiatur annotatio, poteſt dubitari, an ileos fieri poſſit à flatu. Si enim hic affectus habet eaſdem cauſas cum dolore colico, vt ait Auicenna, cùm frequenter à flatibus fiat colicus dolor, idem videtur aſſerendum de hoc affectu. Vlteriùs agentes de apoplexia diximus eam fieri poſſe à flatu nebuloſo cerebrum obſtruente: ergo non implicat, quod etiam obſtruat hoc inteſtinum, & cauſet hunc morbum in obſtructione.

Zacutus reſpondet, non fieri à flatu, quia cùm huius inteſtini ſubſtantia ſit tenuis, & rara magis, quàm ſubſtantia inteſtini craſſi colon dicti, facilè vapores exeunt per illius poroſitates, & obſtruere nequeunt. Mihi tamen videtur, quod propter ilei inteſtini ſtricturam, & obuolutionem, flatus nebuloſus ſemel intra illud incluſus non poterit facilè expelli, neque per poros, neque per aliam viam; quia ſuppono flatum illum eſſe nebuloſum, & craſſum: tamen curatur, vt dolor colicus, remediis calefacientibus, & reſoluentibus, ſpeciemque præ ſe fert doloris colici; nam vt ſuprà diximus, ſicuti non implicat, quod volulus fiat in inteſtino colon, neque implicat, quod etiam dolor in ileo ſibi nomen colici doloris arripiat, cùm ſemper dolor in tota ventris regione cauſatus, vel in quauis eius parte, pro colico vſurpetur; ſicque raro, aut nunquam fit à ſolo flatu.

An ileos fiat à quocumque tumore.

Dubitatur etiam, an non ſolùm poſſit fieri ab inflammatione, ſed etiam à quocumque tumore.

Reſpondeo affirmatiuè; nam quilibet tumor, ſi ad tantam perueniat magnitudinem, vt totam inteſtini capacitatem obſtruat, vel comprimat, huic affectui dabit initium. Id comprobat Skenchius *lib. 3. obſeruat. cap. de ileo*; viditque ipſe in fabro ferrario, qui cùm in colo per plures menſes cancrum paſſus fuiſſet, ex quo in tranſitu fæcum quotidie vehementi cruciabatur dolore, maximas perſentiens punctiones, tandem aucto cancro, ab eodemque obſtructis inteſtinis, factus iliacus, præcedentibus ſtercoris vomitibus, miſerè vita functus eſt. Idem aſſerit Gal. 6. aphor. comm. 44.

An ileos ſuperueniat ex vrinæ ſtillicidio.

Prætereà vertitur in dubium, an ileos ſuperuenire poſſit ex vrinæ ſtillicidio, iuxta Hipp. mentem 6. *aphoriſm. text.* 44. vbi ſic: *Quibus ex ſtillicidio vrinæ*

A *ileos ſuperuenerit, in ſeptem diebus pereunt, niſi febre ſuperueniente ſatis vrina fluxerit.* Galenus in huius textus commentario ignorat, an iſte aphoriſmus ſit inter legitimos Hippoc. reponendus, cùm nunquam ipſe vidiſſet ægrum ex ſtillicidio vrinæ in hunc incidiſſe morbum; imò ſi contingeret, deberet fieri in maiori veſſicæ extenſione, & vrinæ detentione, à quacumque cauſa fiat; at nunquam experti fuimus ex tali cauſa ileon ſuperuenire: videtur ergo, quod ex vrinæ ſtillicidio non poteſt conſurgere ileos. Vega *ſuper eundem aphoriſm.* vt defendat illius doctrinam, aſſerit, quod ſupponamus aliquem pati vrinæ ſtillicidum ob craſſos humores, qui veſſicam, eiuſque ceruicem occupant, quorum pars ad tenue inteſtinum transferatur; is ſimul patietur ſtillicidium vrinæ, & ileon, quem ob morbi acutiem, & grauitatem moriturum eſt exiſtimandum intra ſeptem dies; ſi verò febris ſuperueniat, ſpes ſalutis habetur, vbi vrina abundè fluxerit, tuncque ſimul ceſſabit
B vrinæ ſtillicidium, & ileos; aliter enim non poteſt ſaluari Hippocratis textus.

An in ileo ſit ſanguis mittendus.

Iterum dubitatur, an in ileo conueniat ſanguinis miſſio. Cui dubio reſpondetur, quod ſi ex inflammatione fiat, omnes ducent, neceſſariam eſſe venæ ſectionem; ſi verò fiat ab aliis cauſis, & ratione doloris fortis timeatur inflammatio, à ſanguinis miſſione eſt auſpicandum, & vtendum frictionibus extremitatum, & ventoſis, vt prohibeamus materiam ad partem dolentem fluere. Ita Auicen. *fen.* 16. *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 31. Paul. *lib.* 3. *cap.* 44. Celſus *lib.* 4. *cap.* 13.

An ſit purgandum in ileo.

Non minùs dubitatur, an ſit offerendum aliquod medicamentum purgans. Dico quod ſi fiat ex inflammatione, neutiquam; nam cùm ex vi medicamenti purgantis humor ad inteſtina feratur, adaugebitur inflammatio, & in internis inflammationibus timenda eſt purgatio: neque ob aliam rationem Galen. 2. *de ratione victus, comm.* 51. de pleuritide deſcenden-
C te agens dicit non conuenire purgationem; nam ſecurius remedium exiſtit ſanguinis miſſio. Et *lib. quos, quibus, & quando purgare conueniat*, aſſerit: *Etenim qui ſæpè cruditate laborarint, & qui tenacibus, & craſſis veſci conſueuerint, quique ſub coſtis tenſum, & inflatum ventrem habent, vel eximiè calidum, atque feruentem, aut in his locis inflammationes ſentiunt, omnes ad purgationes ſunt inepti, hos itaque dimittere oportet.* Idem comprobat 5. *aphoriſm. com.* 24. Quapropter donec febris ſit remiſſa, & inflammatio ſedata, nullus ſanæ mentis purgans medicamentum audebit offerre.

De ileo ab aliis cauſis dependente eſt maior dubitatio, an conueniat, vel non. Paulus *lib.* 3. *cap.* 44. ait: *Ad hæc in oleum calidum deſcendere, antidota, purgationeſque aſſumere, &c.* Aëtius *tetrab.* 3. *ſerm.* 1. *cap.* 28. ait: *Feliciter vſi ſumus, inquit Archigenes, ad volulos abſque inflammatione hiera noſtra ex colo-*
D *cynthide, pondere* ʒ. ij. *aliquando etiam trium.*

In hoc caſu certum eſt, medicamentum ſeligens nullo modo offerri poſſe; nam ſi dependeat hic affectus ab humoribus craſſis, & viſcidis, niſi priùs ſint attenuati, & inciſi, ſunt ad purgationem inepti, vt diximus ex Galen. proximè citato; neque poſſumus purgare, niſi corpora priùs fluida faciamus, ex Hippoc. 3. *aphor. text.* 9. Quia ergo via eſt obſtructa, per quam debet deſcendere humor ibi detentus, maiorem obſtructionem efficiet, malumque adaugebit; & idem ſtatuo, ſi ex fæcibus induratis iſte ſuperueniat affectus. Quapropter licèt Celſus *lib.* 4. *cap.* 13. doceat purgare, quando dolor eſt infra vmbilicum, nullum tamen adhibet remedium purgans cum electione, ſed ſolùm cremorem priſanæ cum melle, & oleo, ita vt præter iſta nihil adiiciatur. Exiſtimo

ergo, quod horum purgantium vsus omninò est interdicendus. Quare in fæcibus detentis, & induratis emollientia sunt ex vsu, superiùs, & inferiùs adhibita. Per os assumat æger ius pingue caponum, gallinarum, seu pullorum, vel oleum amygd. dulc. vel commune, ad ℔. ß. deinde cassiæ pulpam in iure dissolutam. Inferiùs iniiciantur clysteres emollientes cum oleis, & pinguedine, deinde acriores conueniunt, vt docet Galenus *lib. art. medic. cap.* 94. agens de obstructione ab stercore duro facta; sicuti attenuantes, & inscindentes, dum ea obstructio fit ab humoribus crassis, vt suprà diximus. Reliqua, quæ ad huius affectus curationem attinent, capite de ileo, & coli dolore non difficilè inuenies.

OBSERVATIO IV.

Pro quodam laborante febre maligna cum phrenitide, & memoriæ amissione, qui venæ sectione ex talo, deinde purgatione, eodem die, quo purgauit, memoriam ex toto restaurauit.

PRæclarus vir doctrinâ, virtute, & sanctitate ornatus, & vt totum complectar, in Sacra Religione Societatis Iesv renatus; hic igitur, cùm Concionator esset, & eius fama magnam auditorum multitudinem conciliaret, & suum munus adimpleret, indefessè studebat, ita vt ex assiduo prædicandi, & studendi labore in febrem incidit continuam, & malignam, quam puncticularem vocamus, ad cuius curationem accessimus, & adhibito vitæ regimine, quæ in administratione sex rerum non naturalium consistit, cùm febris continuò affligeret, & quotidie repeteret, licèt de tertio in tertium diem, cum maiori exacerbatione, haberetque pulsus grauatos nimis, & inæquales, vrinam flauam, & crassam, calorem mordacitatis participem, simulque anxius extitisset. His, & aliis signis deprehendimus hanc febrem fuisse de sorte malignarum, neque ad hoc erat opus multâ coniecturâ, quia constitutio temporis hanc febrium conditionem ostendebat; inquit enim Hipp. 1. *prognost.* quod debemus considerare impetus & conditionem morborum populariter grassantium. Ideóque statim sanguinem mittere iussimus, prout postulabat morbus, & alia adhibuimus remedia morbi malignitatem frænantia. Septimo die ei apparuerunt exanthemata, delirareque cœpit; quapropter suturæ coronali admotum fuit oxyrrhodinum, & reuulsionis causâ cucurbitulæ, & frictiones supernè deorsum fuerunt adhibitæ. Sed cùm adhuc iis non sedaretur febris, nec phrenitis, decima die sanguinem mittere iussi ex saphœna, quo factum fuit, vt sedaretur phrenitis; remansit tamen cum maxima læsione memoriæ; leuata fuit febris ab vndecimo die, vrina apparuit minùs flaua cum substantiæ modo naturali quamsimillimo, & nubecula ad albedinem vergente; remissa fuerunt omnia accidentia, memoriâ exceptâ: decimaquarta die vrina apparuit perfectè cocta, memoriæ tamen defectus perseuerabat; die 16. cùm nullum inuenirem impedimentum ad medicamentum purgans propinandum, decreui ei offerre potionem purgatoriam, quâ ebibitâ purgauit feliciter & vespere memoriam ex toto restaurauit, & liberatus fuit à morbo.

ANNOTATIO.

NOn est mihi in animo disserere, quid sit febris maligna, neque ad hunc finem huius memorabilis viri historiam retuli, cùm de hac febre latè nimis egissem in libro de febribus; solùm enim rationem proponam, quâ commotus fui ad sanguinis missionem ex talo in hac febre; & rationem reddam, ob quam ex phrenitide memoriæ læsio fuit suborta, & purgatione extra omnium spem curata. Quoad primum de venæ sectione ex talo, non est nouum in morbis malignis, & pestilentibus sanguinem mittere ex illo, vt maior retractio fiat humorum, qui cor obsident: neque ob alium finem Gal. *lib. de scarificatione, cap.* 10. sibi crura scarificauit in ea pestilentia, quæ cùm deprehendisset Asiam, eum etiam apprehendit, duasque sanguinis libras detraxit, hacque de causa periculum vitauit. Hoc etiam remedium consulit faciendum Mercatus *tract. de febre maligna.* Doctor Medrano Cathedræ Primariæ Moderator in Vniuersitate Salmanticensi, in tractatu manu scripto de febre maligna hoc remedium maximè commendat ad deponendam plenitudinem, & reuellendum humorem venenosum à corde, præsertim dum minatur phrenitis, aut dolor vehemens capitis. Idem consulit faciendum Auicen. *fen.* 1. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. Matthæus de Gradi *conf.* 4. comprobat insignis Medicus Ioseph Galeanus Panormitanus *epistola medica de febre epidemica.*

Quod ego pluries cum felici successu obseruaui in hac febre puncticulari, est quod iuxta, vel post apparitionem puncticulorum, dummodò adsit necessitas mittendi sanguinem, eum extrahere iubeo ex talo, præsertim eo tempore, quo humores commoti, & conturbati facilè caput oblædunt, & dolorem, & phrenitidem excitant. Cùm ergo hic æger laborare cœpisset phrenitide, timui inflammationem cerebri, quia continuò delirium affligebat, tuncque retractio humorum ad partes distantes conueniebat, sicque facta venæ sectione ex talo, subleuatus fuit æger, & phrenitis dempta; cum hoc tamen obliuiosus permanebat.

An in febribus malignis conueniat vena sectio ex talo.

Sed quia plures causas læsionis memoriæ Authores assignant, existimaui eam memoriæ læsionem originem duxisse ex humore crasso, qui ad caput delatus fuit quando phrenitide fuit arreptus; consumptisque partibus subtilibus ipsius humoris à calore febrili, remansit portio humoris crassi, & frigidi, à cuius temperie fuit subsequuta mala dispositio in cerebro, præcipuè in parte posteriori, in qua magis memorandi viget potentia. Hanc memoriæ læsionem adiuuare potuerunt oxyrrhodina capiti admota, quæ suâ frigiditate valent cerebrum distemperare; faciliùs enim offenditur memoriæ organum ex frigiditate, quàm ex alia qualitate, vt diximus in praxi ex Gal. sententia, quod enim calore intensiori indiget, minùs potest sustinere eius subtractionem, quàm cui minùs sufficit; *frigidum enim inimicum est cerebro*, ex Hipp. 5. *aphor. text.* 18. causa enim frequentior læsionis memoriæ cùm sit frigiditas per se, vel cum humore, ideo Galen. 3. *de locis, cap.* 5. ait: *Dum perit, vel grauiter læsa est memoria, frigida omninò intemperies est in causa, quocirca calefacere ipsam oportet.* Tamen cùm humor esset concoctus, & purgationi aptus, pertransissetque æger dies 14. & omnia alia accidentia essent subleuata, visum fuit mihi ei offerre medicamentum purgans, quo censebam non solùm euacuari posse humorem, à quo prodibat febris, sed eum, qui in capite contentus memoriæ organum offendebat, sicque obtuli hanc potionem. ℞. agarici trochis. & rhabarbari optimi, ana

Causæ læsionis memoriæ plures, frigiditas tamen reliquas superat.

ana ʒ.ß. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥.ij. ß. decocti Pugini, & eolaturæ adde diacathol. ʒ.iij.syrupi persic. solut. ℥.iij.miscc: quo remedio feliciter purgauit. Vespere dum ad eum visendum accessissem, eum inueni de omni re ad memoriam reuocatum; ablatâ enim causâ, à qua pendebat intemperies cerebrum offendens, facillimè pristinum recuperauit statum, neque fuit necesse admouere remedia ad auferendam intemperiem, quia erat in cerebro per modum fientis, & dispositionis, non verò in facto, aut per modum habitus: quapropter causâ illius euacuatâ, ob defectum conseruantis, fuit citissimè à calore naturali euicta, & organum memoriæ restauratum, non nisi mei, & adstantium magnâ admiratione.

OBSERVATIO V.

In qua proponitur alter casus circa memoriæ læsionem.

DVm hæc scriberem, se obtulit casus mentione dignus euidam amico, qui optima fruebatur salute, & in memoria nunquam aliquam labem persensit. Hic ergo noctu eum domum adiret, voluit scribere epistolas aliquibus, quibus in negotiis agendis respondebat; erat enim procurator, & aliena gerebat negotia. Arrepto ergo calamo ad scribendum, nunquam potuit formare discursum, nec recordari nominis illius, ad quem epistolam dirigere voluit. Vidi epistolam, quam scripsit, in qua omnia verba scripta erant dissona, nullamque habebant connexionem, erantque omnia disparata; & cùm voluisset epistolam subscribere, proprij sui nominis fuit oblitus. Hanc epistolam reseruare iussi, vt ab omnibus videretur, quos omnes in admirationem rapuit. Manè ad eum pergo, huius casus repentini examinare causam incipio, & eorum quæ præcesserunt die hesterna, ipse immemor nullam reddebat rationem.

Quapropter inuestigaui vitæ illius modum, & qualiter se gerebat circa res non naturales, vt iis cognitis possem deuenire in cognitionem causæ affectus huius repentè aduenientis, cuius duas reperi causas. Prima erat frigiditas in cubiculo, in quo morabatur, vbi semper capite discooperto existebat. Altera fuit immodicus vsus pulueris herbæ nicotianæ, quem sæpè per nares absorbebat, in quas causas reduxi hunc affectum, seu morbum. Qualiter autem repentè hunc produxerunt affectum, infrà breuiter aperiemus. Statim ad eius curationem clysterem ventrem subducentem ordinaui, ita vt illum reciperet manè, & vesperè, quo purgauit pro ratione. Die sequenti obtuli medicamentum purgans, ad deponendas ventris cruditates, quibus auxiliis cœpit recordari: duobus diebus transactis à purgatione, cum haberet vrinam flauam, & biberet antea vinum generosum, & alimenta assumeret speciebus aromaticis condita, ei venam dissecare iussi communem, quo meliùs se habuit, & à iuuante auxilio indicatione sumpta, iterum fuit secta vena; deinde eum purgaui, factâ priùs præparatione cum pillulis fœtidis, & cochiis; quibus leuato capite omnimodè memoriam restaurauit; ad maiorem tamen securitatem, & tollendas humorum reliquias, eius capiti imposui cucufam cum pulueribus capitalibus constructam, sicque se benè gubernans incolumis perseuerat.

ANNOTATIO.

Frigiditas memoriam destruit.

PLurima in hoc libro annotantur de memoriæ læsione, idemque fecimus in praxi; quapropter in præsenti solùm rationem reddam, quare ex causis

A propositis in huius ægri historia fuit repentè subsequuta obliuio. Iam dictum est, quantam vim habeat frigiditas ad memoriam diruendam, ita vt Hipp. *lib. de morbo sacro*, vocet obliuiosos eos, qui sunt perfrigerati: quare Vall. 3. *de locis*, *cap.* 2. ait, quod si subitò memoria lædatur, talis læsio à frigidate procedit. In dubium tamen reuocari potest, quo modo frigiditas potest subitaneam memoriæ læsionem inferre? Et ratio dubitandi sumitur ex Galen. 2. *de causis sympt. cap.* 7. vbi asserit, quod apoplexia non potest fieri ab intemperie, quia subitò apoplexia fit, & subitò soluitur; quod non potest accidere intemperiei, quæ introducitur paulatim, & non subitò; quia ea introductio fit cum resistentia contrarij: ergo cùm frigiditas in cerebro successiuè introducatur, successiuè etiam, & paulatim causabit memoriæ nocumentum, & non subitò; neque apparet ratio, propter quam apoplexia non fiat ex frigiditate subitò, & memoriæ actio à frigiditate deperdatur.

Quomodo perfrigerati fiant obliuiosi subitò.

B Huic dubio sic satisfaciendum censeo. Apoplexia, vt fiat à frigiditate, petit eam nimis intensam, vt diximus in alia annotatione, quæ antequam ad eam peruenit intensionem, valet producere affectiones soporosas, vt earum, qui minorem exposcit frigiditatem, vt fiat, quàm apoplexia. Vnde quando à Galen. dicitur, quod apoplexia non fit ab intemperie, quia fit subitò, sensus est, quod fit nullo alio morbo præcedente; quia ex sua ratione apoplexia, vt fiat, non petit fieri cum hac conditione, sed sæpè inuadit repentè, antequam alius adueniat morbus: hoc autem accidere nequiret, etsi penderet ab intemperie, quæ quidem priùs alium produceret morbum, quàm apoplexiam. At verò ad memoriæ perditionem frigiditas in minori intensione sufficiens est, sicque non est necesse, vt alter morbus præcedat; sed incolumis existens homo, subitò potest cadere in memoriæ læsionem, C præcipuè si pars posterior cerebri afficiatur, in qua, vt sæpè dictum est, magis memoria viget.

Et quamuis ea frigiditas successiuè, & cum resistentia contrarij introducatur, non tamen quælibet intensio illius est sufficiens ad producendum morbum medicum, benè tamen ad producendum morbum physicum, qui in quauis improportione consistit, modò lædat insensibiliter, vel sensibiliter.

Differentia inter morbum physicum, & medicum.

De herba nicotiana, quam nostrates *tabaco* appellant, non dubitatur, quod eius assiduus vsus lædat memoriam; tum ob siccatem, & calorem; tum ob vehementem attractionem & irritationem, quam causat. Cùm ergo eius puluerem absorbeant per nares, non solùm deseruit ad expulsionem eorum quæ sunt in capite, sed etiam ex aliis partibus versùs caput humores excitat, & attrahit, ita vt ex eius continuo vsu caput humoribus repletur, nares obstruuntur, cerebrumque nimis distemperatur, ita vt eius D propriis qualitatibus, & humorum attractione lædat cerebri compositionem, & illius temperiem euertat; quo facilè conieci, quod humor aliquis fuit commotus ad cerebrum, à quo fuit irrigata pars posterior cerebri, & refrigerata, & denique memoria deperdita, præcipuè cùm ob vini potum facilè ægri caput vaporibus, & cruditatibus repleretur.

Quare herba nicotiana memoriam lædit.

Cùm necessitas vrgeret antequam morbus firmaretur, & ne ex prima regione ad caput vapor, aut humor ascenderet, decreui manè ei clysterem iniicere purgatiuum, ex melle rosaceo, persico, benedicta, & decocto emollienti, & carminatiui, quo benè purgauit. Vespere idem recepit auxilium, die sequenti ei adhibui hanc potionem. ℞. mannæ electæ ℥.ij. dissolue in ℥.ij. ß. decocti Pugini, & adde syr. Principis ℥.ij. quo feliciter purgauit quidquid in prima continebatur regione. Sed quia affectus erat frigidus, venæ sectionem renuebam: verumtamen cùm existimas-

Curatio propositi.

sem, humores ad caput rapi, ipseque esser assuetus potui vini generosi, & alimentis calidis, quibus generabat humores supra sanguinem, habuisserque vrinam flauam, retractionis gratiâ visum fuit mihi ei in moderata quantitate sanguinem mittere, bisque sanguinem extrabere iussi, quo auxilio maximè fuit adiutus, illumque pillulis, vt dictum est, purgaui: deinde factâ cucufâ cum puluetibus capitalibus, nempe roris marini, chamæmali, granæ, stœcados, maiotanæ, betonicæ, thymi, galangæ, ligni aloës, macis, nucis moschatæ, piretri, rosarum, satureiæ, & similium, salutem omninò fuit adeptus, neque opus fuit alio auxilio.

Cucufa ad roborandum corpus.

§. I.

De vtilitatibus, & nocumentis herbæ nicotianæ, & de malo vtendi modo.

NOn est opus huius herbæ descriptionem, seu historiam referre, cùm sufficienter à Manardo, & Carolo Clusio, & aliis sit adducta; quæ licèt miram in operando habeat efficaciam, & ad plura deseruire possit, vtinam nunquam ex Indiis in Hispaniam veheretur; non enim tot naturæ humanæ præiudicia pararentur, quot ex malo, & peruerso, & intempestiuo eius vsu superueniunt. *Quæcumque etenim Deus creauit, valde bona sunt*, vt dicitur *Genesis* 1. & in hominis vtilitatem omnia concreata; atque ita *Ecclesiast.* 39. dicitur: *Initium necessariæ rei vitæ hominum aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, &c.* Hæc, & alia omnia, si non eis benè fruamur, in mala conuertentur; debemus enim considerare apud nos communem vtilitatem vniuersæ multitudinis, vt scribitur 2. *Machabæorum* 4. hæc autem vtilitas deperditur ex rebus, si mensuram qualitatis excesserit, *non enim à decoro debet discedere vtile*, vt Periand. ait. Indecorè se gerit, & malè, qui malè vtitur rebus, quæ à naturæ summo Conditore in cuiuscumque vtilitatem, & commodum sunt creatæ. Neque remedium appellari potest, quod salutem humanam destruit: quapropter licèt hæc mirabilis herba plures morbos fugare valeat, si debito modo applicetur, & tempore opportuno, ob eius tamen inordinatum vsum plures morbos gignit, quibus homines ad interitum ducit; & quod peius est, hoc vitium ita commune est, & quotidianum, quod (vt timeo) nunquam est corrigendum. Omnia quidem sua tempora habent, maximéque medicina, atque adeò Ouid. *de remed. amoris* canit:

Omnia à Deo creata valde bona sunt.

Decorum non debet discedere ab vtili.

Herba nicotiana prauus vsus homines ducit ad interitum.

Temporibus medicina valet, data tempore prosunt.
Et data non apto tempore vina nocent.

Quia ergo in antecedenti annotatione aliqua asseruimus de hac herba, in animum induxi de eius viribus pertractare, & dicere, quibus morbis conuenire possit, quo tempore, ætate, & occasione eius vsus sit vtilis, vt immoderatum (si possibile est) excludamus vtendi modum.

Hæc planta apud Indicos Sacerdotes est celeberrima, quâ vtebantur ad responsiones; erat enim consuetudo apud Indos Sacerdotes de bellorum euentu, & magnis negotiis consulere. Sacerdos verò consultus istius plantæ folia sicca vrebat, vt ait Manardus, & eorum fumum canulâ per os excipiebat; mox quasi in extasin raptus, & somno correptus, omni motu priuatus cadebat, sicque permanebat donec ille fumus esser absumptus, surgensque referebat negotium cum dæmone contulisse, & responsa dabat ambigua, vt vtcumque euentus succederet, illis facilè persuaderet, sic se prædixisse, & hoc modo miseros illos Indos decipiebat.

Hæc planta somnum prouocat, qua vtebantur Indici Sacerdotes.

Neque nouum est, quod aliquæ plantæ insomnia causent, variasque species, & imagines repræsentare faciant. *Si enim quis anisum dormiturus edat, somnum habet iocundum, & suauem*, vt ait Lacuna *lib.* 3. *cap.* 41. Similiter solanum maniacum, ex Diosc. *proprio capite*, varias, vanasque, & non iniocundas imagines, seu species repræsentat, si ex eius radice ℨ. j. in vino epota sumatur; si verò in duplicata quantitate bibatur, ad tres vsque dies mentis alienationem affert, & in maiori quantitate mortem. Garcias ab Horto *lib.* 2. *plantarum hist. cap.* 25. de bangue planta cannabi non absimili asserit esse contra vigiliam remedium: idemque fertur de opio, quod cum bangue confundunt aliqui, vt ipse ibi statuit. Inquit ergo iste Author, quod magnus Sultanus Badur dicebat, quod cum in somnis adire volebat Lusitaniam, Brassiliam, Asiam minorem, Arabiam & Persiam, pauxillum bangue dumtaxat sumebat, sicque somniabat super huiusmodi prouincias peragrare. Indici Sacerdotes herba vtebantur nicotiana ad somnum conciliandum, & in ipso varias rerum imagines repræsentandum, & ad prædicendum futuros euentus per somnia superstitiosa, & vana, quæ neutiquam ad diuinationem conferre possunt, vt probat Angelicus Præceptor; est enim dæmon mendacij Author, qui tempore somni introducti ex comestione alicuius herbæ somnum conciliantis facilè mouet species ad repræsentandum illud, quod sibi placet, vt per illud decipiat homines, qui facilè ei fidem adhibent.

Quædam somniare faciunt.

Dices tamen, huiuscemodi herbam nequaquam posse somnum prouocare, cùm dum virens est, caliditatem, & siccitatem habeat in secundo gradu, vt ait Manardus; dum verò siccatur, ad tertium caloris, & siccitatis gradum accedit, vt probat Doctor Leyua Cordubensis 3. *p. tractatus huius herbæ, cap.* 5. Constat autem ex antecedentibus à nobis traditis, quod quæ calida, & sicca sunt, vigilias inducunt; quæ verò frigida, & humida, somnum conciliant: non ergo est dicendum, hanc herbam conferre ad somnum, cùm calorem, & siccitatem excedentem possideat.

Est calida & sicca; nihilominus somnum conciliat.

Respondetur, quod causa frequentior conciliandi somnum est frigus, quod primum habet locum, deinde humiditas; sunt tamen aliqua calida, & sicca, quæ de se mittunt vapores crassos ad cerebrum, & illud obstruendo somnum conciliare valent, vt fertur de aloë, de quo Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 66. ait, quod cùm calidum & siccum sit, somnum prouocat; & de lethargo agens, eius interdicit vsum, ne somnum adaugeat: idemque asserimus de vino, experimur enim eos, qui inebriantur, sæpe altissimo corripi somno. Neque in hac parte sequendus est Rembertus Dodoneus *pentad.* 3. *lib. stirpium historiæ*, qui asserit iuschiamum peruuianum narcoticum esse ab ipsius substantiæ proprietate, licèt calidum, & siccum temperie sit; narcotica enim, & stupefacientia frigida à prædominio sunt, vt omnes docent, præcipuè Gal. 5. *simplic. c.* 19. quapropter hæc herba, cùm sicca, & calida sit, non potest narcotica appellari, licèt concilier somnum eo modo, quo dictum est.

Causa conciliandi somnum assignatur.

Huius mirabilis plantæ vtilitates tradunt Authores, easque omnes ex Manardo desumunt; ne tamen huic tractationi aliquid desit, eas proponere non grauabor, etiamsi ab aliis mandentur scriptis.

Nicotianæ vtilitates adducuntur.

Huius plantæ folia viridia calefacta, & capiti imposita, cephaleæ, & hemicraneæ à causa frigida sunt remedium præsens; sæpè tamen sunt reponenda, donec morbus tollatur, conferuntque dolori cuicumque alterius partis ab eadem causa orto.

Confert cuicumque dolori ex frigiditate.

Tollit mirificè dolores dentium à causa frigida, dente priùs deterso aliquo linteo eius succo delibuto; & pillula ex eius folio confecta, & denti indita, ne corruptio serpat, prohibet.

Demit dolorem dentium.

Pectoris

Conuenit asthmati & morbis frigidis pectoris.

Pectoris vitiis, & tussi antiquæ, asthmati, & similibus morbis ea pituita ortis confert foliorum decoctum ea aqua, vel eclegma ea eorum decocto. Syrupus etiam ea eo conficitur pro sputo educendo, & expurgando pectore ab humoribus crassis obsesso, vt io asthmate, & aliis.

Moduin conficiendi syrupum ponit Quercetanua sub nomine syrupi de peto; debet tamen sumi in pauca quantitate, nam multum prouocat. Asthmaticis etiam eorum fumua ore exceptus opitulatur.

Tollit obstructiones, & flatum ventris.

Ventriculo frigido, & flatibus pleno folia sub cineribus calefacta, & sordida, non excussis cineribus, calidaque sæpiùs imposita vtilia sunt. Lienis, & ventris obstructionibus folia pauaillo aceto intrita, diuque illita accommoda sunt, quibus deinde folia calefacta, aut lineua pannus succo calido intinctus superimponuntur. Quod si folia viridia deficiunt, à quibus eatrahitur succus, puluis prodesse potest admiatus vnguentis aperientibus, quibus pars obstructa, aut tumore affecta diu inungi debet.

Emollit ventrem, & cruditates tollit.

Ventris eruditates tollunt, ventremque emolliunt folia sub cineribus calefacta, posita ante, & retrò, si quoties opus fuerit, renouentur, præsertim si venter inferiot priùs inungatur oleo aliquo, vel vnguento emollienti.

Expellit vermes.

Latos, & teretes ventris vermes expellit foliorum succus cum saccharo coctus, & deputatus, in pauca quantitate sumptus, in quem finem folium tritum vmbilico imponendum, deinde aluus clystere eluenda est.

In clysteribus administratur.

Ventrem maaimè protitat foliorum decoctum clysteribus iniectum, fomentis etiam, & emplastris conducere maximè valet. Nephriticis doloribus folia sub cineribus antea calefacta, & partibus dolentibus applicita prosunt, quod remedium repetendum quoties opus fuerit.

Liberat ab vteri suffocatione.

Folia calefacta in suffoeationibus vteri, vmbilico, vterique regioni imposita magnum afferunt leuamen; quà de causa mulleres indicæ tabaci folia seroant, magniquè faciunt; fumus etiam illorum naribua obiectum ab vteri suffocatione liberat, in quo affectu odorata priùs admouentur vmbilico, vt balsamum, oleum de liquidambar, catana, aut tacamacha, ea quibus, & aliis paratur emplastrum pro vmbilico.

Curat articulorum dolores.

Articulorum dolores frigidos folia calida remouent, vel eorum sueco pannus lineus intinctus. Tumoribua œdematosis folia similiter calida imponuntur, eorum sueco calido priùs elotis; resoluunt enim, & digerunt.

Perniones sanat.

Si ter, aut quater huius plantæ foliis fricentur partes, quæ pernionibus offenduntur, eos tollit, si postea eædemmet partes abluantur aquâ calida cum sale.

Veneno opponitur.

Venenis, & toxico deterrimo, quo Cannibales sagittas illinunt, resistit, si foliorum succo pars veneno infecta abluatur.

Carbunculis crustam inducit.

Crustas inducunt venenatis, pestiferisque carbunculis folia trita imposita, & venenatis ictibus, seu morsibus animalium præsens sunt remedium.

Sanguinem sistit.

Recentibus vulneribus imposita illicò sanguinem sistunt, eaque agglutinant; quod si maiuscula sint, vino prius ablui debent, & labiis vulnerum coniunctis succus foliorum inspergatur, & ipsa folia trita supra vulnus alligabuntur; idemque seruabitur ordo diebus subsequentibus.

Omnia vlcera antiqua cuiuscumque animalis sanat.

Foliorum succus instillatos, & folia trita superposita detergunt vlcera vetera, & ad cicatricem perducunt, & hoc non solummodò in hominibus, sed etiam in animalibus ipsa eaperientia docuit, ita vt putrida, fœtida, & vermiculosa vlcera sanet: quapropter Indi tabaci puluerem semper secum afferunt, & illius foliis tolluntur impetigines, & capitis scabies, si eis confricentur. Alias vtilitates huius plantæ refert Manardus ad alios fines ab Iudis inuentas, quas quiuis ibi legere potest.

Sternutationes mouet, & caput grauatum leuat.

Præter dotes huius mirabilis plantæ à Manardo inuentas, alias proponere possumus non minoris notæ, quas quotidianus approbat vsus; nam sternutare facit, sicque caput grauatum alleuiatur deponendo excrementa per nares, & os. Scimus enim quantam vim habet sternutatio in omnibus morbis, præterquam in morbis pectoris, & pulmonis, ex Hippocrate a. *prognosticorum*; significat siquidem robur facultatis expultricis, ad quam eacitandam tempore difficultatis partus grauidis sternutatoria administramus, ea Hippoc. 5. *aphorism. text.* 35. vt ergo exciterur facultas cerebri ad expulsionem in fluxionibus catarrhalibus, in distillationibus, in doloribus capitis, præcipuè à causa frigida, ita præualet vsus absorbendi puluerem tabaci per nares, vt nullus ferè sit, qui non vtatur hoc remedio, quo euacuatur humor, & ab his liberantur morbis; & cùm facultas consopita in apopleaia excitari debeat, hic puluis maximè ad hoc deseruit per nares insufflatus.

Vomitum prouocat.

Similiter maaimè prodest ad excitandum vomitum tempore necessitatis, præcipuè quando ventriculus est eiborum multo onere pressus, quo liberantur homines à plurimis morbis præsentibus, & imminentibus; propterea que *Eccles.* 31. dicitur: *Si coactus fueris in edendo multùm, surge è medio, & vome, & refrigerabis te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.*

Purgat electiuè pituitam.

Nec minor virtus inest ei electiuè purgandi pituitam, vt quotidie eaperimur; non enim solùm per qualitatem irritantem commouet, & eacitat naturam ad eapellendum, sed propria virtute ad se humorem allicit, vt reliqua medicamenta purgantia: quapropter si drachmæ duæ foliorum eius infundantur in aliquo liquore tempore debito, vt in vino, talis liquor purgat à toto corpore sufficienter; non tamen consulerem, quod aliquis illius puluerem sumeret per os, ob maximam irritationem, & molestiam, quam posset gulæ, ventriculo, & intestinis inferre.

Fumus tabaci mitiùs irritat.

Vnde si per os assumatur, vel debent masticari eius folia, vt succus aliquis deglutiatur, ad prouocandum ventrem, vel vomitum; vel debent sumi in infusione, vt dictum est, vel fumus illius est deglutiendus, qui vt censeo, mitiorem vim habet, quàm eius puluis; nam ea medicamenta, quæ suapte naturâ acria, & mordacia sunt, vstione mitiora euadunt; absumit enim ignis partes calidiores, & mordacitatis participes, proinde fumus illius, etsi magis penetret, non tamen ita mordicat sicut puluis.

Quid sit medicamentum.

Neque ex dictis inferre licet, quod hæc singularis herba iis dotibus ornata, adhuc probè administrata, nullum afferat incommodum, quod est impossibile; est enim medicamentum, ex Gal. 1. *simplic. cap.* 1. quod nostram naturam alterare valet, in qua alteratione ipsa patitur natura; neque potest medicamentum esse tam vtile, quod aliqua ex parte non lædat, vt ait Galen. 11. *method. capite* 51. & Ouidius *in eleg. ad Aug.*

Medicamentum quodammodo lædit.

Nil prodest, quod non lædere possit idem.

Necessitas mortis desumitur ex alimento.

Quapropter si alimentum, quod est naturæ familiare, quo ipsa natura conseruatur, ipsam etiam paulatim ducit ad obitum, vt probat Angelicus Doctor 1. *parte, quæst.* 11. *artic.* 1. *ad* 4. neque per alimentum restauratur æquè humida substantia ac fuit deperdita, atque adcò à principio vitæ ad finem continuò exsiccamur, vt probat Galenus 1. *de sanitate*

tuenda cap. 3. quid mirum, quod medicamentum, quod non est naturæ familiare, quodammodo ipsam lædat. Idem ergo asserendum de hac planta, quæ sua siccitate, & calore potest consumere, & depasci humidum substantificum, & corpus exsiccare, vt reliqua medicamenta eadem vi prædita, præsertim si indebitè administrentur.

§. II.

De malo, & peruerso ordine vtendi herba nicotiana.

VT sciamus quem ordinem seruare debemus in huius remedij mirabilis applicatione, oportet in medium adducere prauum vsum illius apud omnes, & illum detestari, & abominari, vt plurium malorum, imò senectutis, & mortis Authorem, quem vt inimicum fugere debemus. Errores ex prauo vsu huius herbæ recenset Doctor Leiua, & Aguilar Cordubensis libro idiomate vulgari inscripto, *dessengaño contra el mal vso del tabaco.*

Lædit dum adhibetur ante vniuersales euacuationes.

Improbatur ergo vsus tabaci ante vniuersales euacuationes, nam cùm eo vtantur absorptum per nares, frequenter habet vicem remedij topici, & particularis capitis, tuncque irritat, & humores mouet, & suo calore liquat, & attrahit non solùm ex capite, sed ex aliis partibus ad ipsum caput, ita vt pars nobilissima totius corporis caput scilicet, fiat cloaca cuiusque excrementi, & ea pars, in qua potentiæ sensitiuæ resident, fit receptaculum superfluitatum totius corporis. Hunc curandi modum refutat Galen. 3. *de locis, cap.* 3. in curatione memoriæ abolitæ, qui priùs adhibet remedia vniuersaliter euacuantia, deinde capiti remedia admouet. Idem comprobat 13. *method. cap.* 5. aliter enim remediis topicis, quale est tabacus, plus affluit vitiosi succi ad membrum læsum; quod periculum subterfugimus priùs præpurgato toto corpore, vt ipse asserit *libro de remediis facilè parabilibus*; propterea que Galen. 1. *de de natur. hum. com.* 12. hoc inspiciens dixit: *Apophlegmatismus est post totius corporis euacuationem accommodatus; ita etiam quæ per nares caput purgare dicuntur.*

Ex hoc errore nascitur, quod qui per nares sæpè tabaci puluerem capiunt, semper attrahunt ad nares humores in ipsis obstructionem causantes; caput enim est repletum, & ex toto corpore ad caput, & nares vi attractionis, & irritationis tabaci humores fluunt.

Præceptiones medicæ non sunt vniuersim accipiendæ.

Neque ex hoc colligas, hoc præceptum esse inuiolabile; nam potest dari casus, in quo talia adhibeantur remedia ante vniuersalium admotionem; nam hîc loquimur iuxta curationem magis regularem, intra quam benè compatitur, quod vti possimus aliquando medicamento aliquo particulari benigno, quo frequenter vtimur; præceptiones enim practicæ, vt inquit Valles. non sunt vniuersaliter accipiendæ, sed temperandæ pro vrgentiæ indicatione; ideóque Hipp. 2. *de rat. vict. text.* 1. in curatione doloris pleuritici calidis fomentis incipit, antequam sanguinem mittat; sæpè enim ad morborum curationem est necessaria particularium remediorum applicatio, sæpéque à iuuantibus, & nocentibus sumitur indicatio ad curationem perficiendam: hoc autem non conuenit huic herbæ, quæ adhoc in parua quantitate nimis irritat, agitat, & attrahit humores, præcipuè cùm inordinatus, & frequens sit apud omnes illius vsus. Neque antea humores præparant, neque eos fluidos reddunt: quam conditionem, vt necessariam proponit Hippoc. 2. *aphor. text.* 9. dum ait: *Corpora cùm quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere; ex vsu enim est, omnes vias, per quas excernuntur excrementa, aperiri*, ex Hipp. 6. *epidem. sect. 2. text.* 32. præsertim si humor sit tenax, & partibus adhærens, vel non cedat medicamento attrahenti, vel violenter nimis attrahatur.

Lædit ex frequenti eius vsu.

Non minùs errant, qui qualibet hora tabaco vtuntur; nam vt inquit Verinus, impediunt certam medicamina crebra salutem: & *Eccles.* 8. omni negotio tempus est, & opportunitas; & sicuti anteà diximus, data tempore prosunt, omniaque tempus habent, neque semper adest remediorum opportunitas, & vt alibi diximus ex Horat. *serm.* 1. debet esse modus in rebus. Vnde facilè quiuis diiudicare valebit, quàm malè agit, qui quacumque hora hoc fœtit vtitur remedio. Si enim in remediorum admotione non seruatur ordo, nec remedia pro ratione adhibentur, adhuc medicina non merebitur nomen artis, quæ est habitus cum ratione factiuus, ex Arist. 6. *Ethic. cap.* 4. Ad Medicum ergo spectat dispensare remedia iuxta rationis regulas, & occasionem perquirere, quam difficillimè assequimur; propterea que Gal. 1. *de arte curat. cap.* 1. ait, quod occasio præ omnibus est cognitu difficillima, & circa illam etiam Medici præstantissimi aberrant, eamque præcipitem, & facilè labentem vocat Hipp. 1. *aphor. text.* 1. in qua tempus multum non datur, ex eodem *libro de precept. in principio.*

Remediorum occasio præcep.

Quantitatem remedij ex coniectura inuestigamus.

Nec minùs errant, cùm huius remedij quantitatem determinatam non habeant; nam licèt quantitas remedij totam artem medicam coniecturalem reddat, vt ait Gal. *de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap.* 12. nihilominus Medicus licèt non possit metiri remediorum quantitatem exactè, coniecturaliter tamen, secundùm quod possibile est, eam metitur, & accommodat; scimus enim, vt ait Gal. proximè citatus, quo medicamento possumus bilem verbi gratiâ euacuare; non tamen illius medicamenti quantitatem exactè determinare. Quapropter Auic. *fen.* 1. 4. asserit, melius esse infra subsistere, quàm exquisitissimè euacuare. Errant ergo qui quocumque tempore tabacum sibi applicant indeterminatè, neque ipsius metiuntur quantitatem, prout eorum necessitas postulat; & quod magis est, absque necessitate eo vtuntur, potiùs à consuetudine perducti, quàm necessitate compulsi; sicque, vt illis apparet, minùs offenduntur; nam quæ longo tempore sunt consueta, etsi deteriora, minùs molestare solent, ex Hipp. 2. *aphor. textu* 50.

Consuetudinis ratione remedia minus lædunt.

Neque ob aliam causam senes faciliùs labores sustinent, quibus sunt assueti, quàm iuuenes, & fortes, qui non sunt assueti, ex eodem Hippoc. *eodem lib. text.* 49. & 2. *de rat. vict. text.* 33. ait, cibos, & potus, quibus assueti sunt, facilè ferunt, tametsi naturâ haudquaquam boni fuerunt. Neque ob aliam rationem Auicen. *fen.* 4. *lib.* 1. *tract.* 5. *cap.* 1. iubet mutare medicinam; nam ab ipso, quod consuetum est, non fit passio, sicque qui assueti sunt huic remedio, illud facilè ferunt, quia ob assuetudinem non immutatur sensibiliter; tantaque est vis assuetudinis, vt venenum assuetum non valeat nocere. Lege Gal. 3. *simplic. c.* 11. *&* 18. Mithridates quoque vsu frequenti venenorum à venenis sese reddidit immunem.

Venenum assuetum non nocet.

Consuetudo permutanda.

Hæc enim re vera, etsi non veritati dissona, verumtamen qui hac herbâ ob assuetudinem vtuntur, rem non attingunt; oportet enim ad insueta permutari, vt ait Hipp. nam si homo sanus est, non est illi opus medicina, ea enim conuenit malè habenti, ex Diui Lucæ capite 5. ideoque Celsus ait: *Homo sanus nullis medicinæ legibus adaptari debet. Qui enim benè se habent è corpore, difficulter ferunt medicationes*, ex Hippoc. 2. *aphor. text.* 38. & si purgentur, facilè exsoluuntur, ex eodem *textu antecedenti*; solùm enim regimine rerum non naturalium conseruantur.

Homo sanus medicina non eget.

Consuetudo non indicat remedium.

Si verò homo morbo sit affectus, & rationi subditus est, debet vti remediis in quantitate, & qualitate affectui commensuratis, debito tempore, & occasione, vt dictum est, non verò aliter, nec propter consuetudinem; consuetudo enim, vt eleganter probat Valles. 8. *controuers. cap.* 5. non indicat remedium, sed illud tantùm permittit; est enim consuetudo aduentitia natura; & sicuti natura non indicat remedium, quod quidem expostulatur à morbo, neque illud indicat consuetudo, vt ait Galen. 9. *method. cap.* 16. vbi asserit, *consuetudo indicat sicut ætas*. Tenet se consuetudo ex parte naturæ, quæ licèt permittat remedium faciendum, non tamen illud exposcit. Quæ consuetudo tam longè abest, vt petat remedium ad sui conseruationem, quod potiùs ex toto auferri debet, quia est vitiosa consuetudo, malaque nimis; & quod peius est, faciendo quod malum est, mala consuetudine se implicant, ita vt ipsa consuetudo mali non eos sinat videre, quod malum est, & sunt defensores huius mali, & alios hortantur, vt in hanc prauam incidant consuetudinem; sic enim loquitur Diuus August. de Sodomitis *tomo* 10. *serm.* 46. *in Euang. secund. Ioannem, de verbis Domini*; & sicuti de Sodomitis ipse ait, quod ipsi suâ malignâ consuetudine pressi sunt tanquam sepulti; idem ferè dicere possumus de iis, qui nimis assueti sunt huic herbæ, cuius immodico, & frequenti vsu sepeliuntur, vt posteà dicemus.

Qui hac herba vtuntur mouent alios ad eius vsum, & omnes peruerunt.

Errant in applicatione huius plantæ ad omnes morbos.

Alium errorem non paruum committunt, qui hac vtuntur herba; siquidem censent esse omnibus morbis vtilem, atque adeò ea in curatione cuiuscumque morbi vtuntur. *Frigida pugnare calidis, humentia siccis*, Ouid. cecinit; non tamen calida calidis, aut frigida frigidis, nisi aliquando id per accidens eueniat, vt dicere solemus de perfusione aquæ frigidæ supra partem conuulsam, aut articulari morbo vexatam, quæ huiusmodi affectus ex frigida causa ortos curat, vt ait Hipp. 5. *aphor. text.* 21. & 25. reuocandu calorem influentem ad intra per actionem antiperistaticam, eo modo, quo tempore hiemis ob frigiditatem aëris occursantis ventres calidissimi redduntur: tamen quod hæc herba possit conuenire morbis pendentibus ex intemperie calida, & sicca, nuda, vel cum humore, intellectus non capit; siquidem ipsa huiusmodi qualitates adaugere valet, & licet ex accidenti infrigidet partes igneas, & aëreas consumendo, ex quarum absumptione corpus infrigidatur, ex hoc potiùs maior sequitur noxa; siquidem corpus absumptis partibus, à quibus dependet vita, quæ in permansione calidi in humido sita est, ex Arist. *lib. de vita, & morte*, citiùs senescit homo, & non solùm qualitatiuè manet corpus frigidum & siccum; sed etiam substantificè; & sic sanitatis mediocritate transmissa excitatur morbus præcedenti contrarius, quod semper cauere debemus, vt monet Galen. 9. *methodi, cap.* 15. non enim aliter ad senectutem peruenimus, nisi iis partibus absumptis, quas difficilè, aut nunquam resarcire possumus, vt ait Gal. *libro de marasmo*; quod quidem facilè consequuntur ij, qui immodicè hoc vtuntur remedio; remedia enim contraria debent esse morbo, & à mediocritate pari numero distare, vt ait Gal. *lib. de art. medic. text.* 89. implicat enim vnicum remedium esse omnibus morbis aduersum, atque adeò implicabit, quod eo omnes curentur morbi; proptereaque inquit idemmet Gal. *lib.* 8. *de composit. medicamentorum secundum loc. cap.* 3. esse impossibile inuenire pharmacum ad multas affectiones optimum, præcipuè cùm dicat Ouid. *remed.* 1. *Mali mille species.*

Nota de antiperistasi.

Vita destruitur vsu immoderato huius plantæ, & in quo vita permanet.

Vnico remedio non curantur morbi omnes.

Non est conueniens omnibus,

neque in omni tempore, & ætate.

Nec minùs improbantur illius vsus immodicus in quacumque ætate, temperie, regione, & tempore. *Differt enim ætas ab ætate, temperamentum à temperamento*, ex Hippocrat. *libro de flat. Neque vnico calepodio possumus omnes calcere*, vt ait Galen. 10. *method. cap.* 16. debemusque considerare in morbis ætatem, consuetudinem, anni tempus, & regionem ad euacuationes faciendas, & alia remedia exercenda, & in quibus conueniant, vel non, vt dictat Hippoc. 1. *aphoris. text.* 2. Cùm enim ætates inter se nimis differant, quarum quædam petunt sui conseruationem, vt pueritia, & adolescentia, quæ ætates optimæ sunt, quia in ipsis magis dominatur calor innatus, vt ait Galen. 3. *aphorism. comment.* 18. quædam verò petunt sui correctionem per contraria, proptereaque Hippoc. *eodem libro, text.* 18. asserit, quod senes æstate, & vsque ad aliquid autumni optimè degunt & sani sunt maximè; reliquum, & hyeme, qui mediam ætatem habent. Si ergo ætates omnes ita in temperamento euariant, quomodo potest eis adaptari remedium vnicum, quo illæ ætates benè se habeant? Plura ergo debent conuenire remedia, sicque Cornel. Galen. canit:

Diuersos diuersa iuuant, non omnibus annis
Omnia conueniunt, res priùs apta nocet.

Sed quia hoc ita notum est, vt probatione non egeat, & similis discursus fieri potest de tempore, & regione, quæ etiam consideranda veniunt in morborum curatione, vt docet Hippoc. *libro de aëre, locis, & aquis*, Galen. 1. *de arte curat. cap.* 13. & alibi millies, ideò consultò hæc omitto; est enim consumere tempus in reprobando id, quod sub sensum cadere non debet.

Præparatio tabaci maximè necessaria.

Non solùm in his committimr lapsus, sed etiam in modo præparandi, & sumendi tabacum; debet enim accipi præparatus priùs, aliter enim nocuus erit: cùm enim sit medicamentum purgans electiuè, & inter benigna, & fortia mediam sortiatur naturam, & vt existimo, magis accedat ad naturam fortium medicamentorum, neque potest naribus applicari, neque per os assumi, quin prius præparetur sufficienter, & ei aliquid roborans, & confortans admisceatur; quod admonet faciendum Gal. 1. *de natur. humana, comment.* 12. & Auic. *fen.* 1.4 *tract.* 5. *cap.* 9. in medicamentis purgantibus; perueniit enim medicamentum purgans ad stomacum: ne ergo eum destruat, ei admiscent moschum, & ambram, quibus adhibere aliquid aromatici rosarum, vel diarrhod. Abb. sic enim roborabitur ventriculus, necnon vires cordis reparabuntur. Quod si eius puluerem per nares absorbeant, etiam rerum capitalium admixtio ad roborandum caput vtiliter adhibebitur, sicque simul cum moscho poterit admisceri aliquid florum roris marini, betonicæ, vel saluiæ. Quod si eius infusio bibatur pro purgatione ventris, vel totius, ei adhibere possumus dictum puluerem diarrhod. & cum eo simul infundere flores cordiales, vel aliquid aliud, prout Medico visum fuerit.

§. III.

De trituratione huius herbæ, & triturationum differentiis.

SEd quia sub forma pulueris, vel fumi frequenter eo vtuntur, oportet vtriusque docere præparationem. Quando ergo sub forma pulueris sumitur, necessariò triturari debet; est enim trituratio vna ex quatuor præparationibus traditis à Mesuë, quæ si decenter, & vt conuenit, non fit, destruit vim medicamenti triturati; sunt enim quædam, quibus non conuenit multa trituratio. Sunt etiam quibus necessaria est multa, & sunt quibus medioctis: vnde deducunt omnes, quod trituratio est triplex, grossa, subtilis, & medioctis; quæ triturationis differentiæ

alias poſſunt pati ſubdiuiſiones, quarum tractatio ad pharmacopolas ſpectat; nos autem impræſentiarum agimus de vltimis differentiis triturationis, in quibus accedimus ad triturationem vltimam rei groſſæ, & ad vltimam rei quæ ſubtiliter triturari poteſt, & ad mediam inter vtramque; nam vna ex his debet conuenire huic herbæ, nam aliæ triturationes groſſiores non poſſunt reducere tabaci folia ad pulueris formam.

Triturandi neceſſitas in medicamentis triplex, ex Meſue.

Triturandi neceſſitas in medicamentis ex Meſuë eſt triplex; aut enim eſt, vt miſcibilium in vnum melius fiat admiſtio, vt patet in trituratione eorum, ex quibus componitur theriaca: aut vt in medicinis aliqua proprietas adquiratur, vt patet in diacymino, quod ſubtiliter trituratum fit vrinæ prouocatiuum, vt ait Gal. 7. *methodi*: aut vt aliqua eius reprimatur malitia, quare colocynthis vltimatè debet triturari, nam aliter illius partes adhærent ventriculo; & inteſtinis, replenturque humiditate, inflant, & inflammant, & partes quas attingunt, exulcerant: at verò vltimatè triturata deperdit hæc nocumenta.

Trituratio fieri debet iis ordine ad partem, in quam medicamentum debet peruenire.

Hæc omnia eò tendunt, vt inſpiciamus ſubſtantiæ modum in medicamentis. Attamen Meſues non amplectitur omnes cauſas triturationis, vt optimè aduertit Arnald de Villanoua *in antidot.* quem ſequitur Ouietus 2. *method. cap.* 26. nam etiam dum fit trituratio alicuius medicamenti, inſpicere debemus non ſolùm ſubſtantiam illius, ſed etiam corporis noſtri partem, ad quam debet peruenire, & in quam debet operari: & quia ſæpè vna, & eadem res ad operandum in diuerſis partibus trituratur, etiamſi modus ſubſtantiæ ſit vnus, non poteſt trituratio eſſe vna; nam ſi adminiſtretur ita, vt debeat facere moram in ventriculo, mediocris ei trituratio ſufficit; ſi verò ad profundiſſimas partes, & per vias ſtrictas deuenire debeat, ſubtiliter eſt trituranda, neque aliter poterit illius virtutem partibus diſtantiſſimis communicare, ſicque roſa trituratur ad compoſitionem diamargat. frig. diuerſimodè ac ad componendam hieram magnam Galeni: quod animaduertens Galen. 4. *de ſanitate tuenda, capite* 7. hæc profert verba: *Atque herbarum quidem quidquid lignoſum, & durum, id abiiciendum, accipienda verò ad medicamentum folia, atque ex iis maximè ſubtiliſſima, virentiſſimaque ſint, atque in ſummis herbis nata: ad hæc flores, & quæ cum iis ſunt, vnà minutiſſima, tenuiſſimaque feſtuca; hæc omnia ſimul tundenda, cribrandaque ſunt tenui cribro. Quippe eiuſmodi medicamenta in totum corporis habitum maximè digeruntur, veluti è diuerſo craſſiora in ventre hærent, vt quæ anguſta venarum oſcula ſubire nequeant, &c.*

In triturationibus herbarum quidquid lignoſum, eſt abiiciendum.

Ex iis claret, quod vni medicamento competit trituratio, non ſolùm habito reſpectu ad illius ſubſtantiæ modum, ſed etiam ad partem, in quam debet operari. Hoc totum manifeſtum fit in trituratione diacymini; nam dum volumus eius operationem in ſtomacho, & ventre, vt moram ibi faciat, eius optamus triturationem mediocrem; ſi verò offeratur ad vrinæ prouocationem, ſubtiliter eſt triturandum, atque adeò Galen. *loco proximè citato*, loquens de trituratione diacalamintidis, ait: *At huius quidem præcepti in omnium medicamentorum compoſitione meminiſſe expedit; propoſitum verò in præſenti medicamentum omnia prorſus ſubtilia poſtulat, quo facilè in omnem corporis partem digerantur, ferunturque, &c.* Agebat enim ibi Galenus de curanda cruditate in extremo corporis habitu; ad quem non poterat peruenire hoc medicamen, niſi eſſet ſubtiliter trituratum.

In trituratione eſt attendendus ſubſtantiæ modus rei, & pars in quam debet operari.

Ex dictis conſtat, quod in trituratione duo ſunt attendenda, & modus ſubſtantiæ rei triturandæ, & pars, ad quam ipſa res triturata deferri debet. Si enim non conſideretur ſubſtantia rei, & laborioſè trituretur, ob eius tenuitatem, & facilitatem amittit propriam virtutem: quare quæ duræ ſunt ſubſtantiæ, ſubtiliter poſſunt triturari ſine amiſſione virtutis, quam ipſæ partes duræ adhuc ſubtiles retinent: ideoque Gal. 11. *ſimplic. cap.* 26. buccinorum, purpurarumque teſtam duriſſimam vrebat, deinde pollinis in modum læuigabat, tundendo ſcilicet, & cribrando priùs: quod quidem præceptum (inquit) debet eſſe commune in omnibus lapidoſis, teſtaceiſque ſubſtantiis; nam ſi exactè læuia non ſint reddita, arenis ſimilia ſunt. Idem ſenſit Arnald. de Villan. *in antidot. cap. de triturat.* Vuecerus *lib. 3. antidot. gener. c.* 26. Similiter ſi medicamenta ſint tenuis ſubſtantiæ, contrario modo ſunt trituranda, facilè enim forti trituratione eorum virtus euolat; quapropter ſunt craſſo modo trituranda. Ponit exemplum Ouietus in tritici farina, quod cùm durioris ſubſtantiæ ſit quàm medicamenta tenuia, vt flores, & folia, nihilominus diſpergitur plurimùm farinæ ad molendini parietes, ob vehementem & fortem triturationem, quæ farina à nobis volatilis dicitur. Quia ergo medicamenta craſſa ſubtilem, tenuia craſſam exigunt imminutionem, ſeu triturationem, ita mediocria mediocrem.

Verumtamen ſi conſideramus partem, in quam feruntur ad operandum, aliter erit procedendum. Nam vel medicamenta ſumuntur interiùs, aut adhibentur exteriùs; ſi interiùs, vel ad operandum in diſtans, vel in propinquum. Si in propinquum, vt in ſtomachum, mediocriter ſunt trituranda, vt diximus ex Gal. mente; ibi enim moram faciunt, quia ob earum partium craſſitiem non facilè ad alias permeant partes, neque omnia eandem perpetiuntur trituram, etiamſi detineri debeant in ſtomacho, quia in eis debemus conſiderare ſimul ſubſtantiæ modum. Si medicamenta ſint pectoralia, ſubtiliter ſunt comminuenda; nam licet pectus ſit vicinum, non tamen medicamenta ad illud peruenire poſſunt, niſi priùs per vias ſtrictas, & longinquas nimis ferantur: vt verò medicamenta in diſtans operentur, ſubtiliter ſunt trituranda; attamen non omnia æqualiter, ſed magis, aut minùs, ſecundum maiorem, vel minorem diſtantiam partium, ad quas peruenire debent.

Pectoralia qualiter trituranda.

Quæ exterius dimouentur quomodo trituranda, & præparanda.

Exteriùs ſimiliter adminiſtrantur medicamenta triturationem ſubeuntia; hac tamen adhibita differentia; nam quædam applicantur partibus ſenſu exacto præditis, vt oculis, quæ ſubtiliſſimam triturationem ferre debent, aliter enim maximè oculi offenduntur: quædam exteriùs etiam adhibentur, quorum virtus in aliquibus partibus profundis, ſeu diſtantibus deſideratur, vt in ſtomacho, vtero, renibus, corde, &c. Quæ vt faciliùs penetrent, ſubtiliter triturantur. Si verò eorum operatio optatur in eadem parte, ad reſoluendum verbi gratiâ, vel ſuppurandum, non egent ſubtili trituratione, quia non oportet vt ſint penetrantia nimis, cùm operari debeant in ea parte, cui admouentur. Quod ſi ſupra vulnus, aut vlcus aliquod vnguentum, vel emplaſtrum ſit apponendum, debet confici ſemper cum pulueribus ſubtiliter comminutis; nam aliter ſuâ craſſitie parti vulneratæ dolorem inferunt, & cicatricem impediunt, quo fit vt Galen. 3. *de compoſitione medic. per gen. c.* 7. ſermonem inſtituens de vulneribus neruorum, medicamentum componit ex herbis, & radicibus, quod vt probè componatur, inquit: *At radices, herbaſque totas non modò ſcire oportet accuratè contuſas tenuibus cribris ſecernere, ſed etiam denuò exactè læuigare, vt arida collyria, quouſque in puluerem redigantur; nam quod craſſis conſtat partibus, neruos vulneratos nihil iuuat.* Idem ſtatuit 11. *ſimplic.*

simplic. capite 16. citato, de testaceis, & lapidosis pro vlceribus malignis, vt suprà diximus, dum erat sermo de trituratione desumpta ex substantiæ modo medicamentorum.

Medicamentum subtile quomodo subtiliter triturandum absque sua substantiæ deperditione.

Sed quia potest contingere, quod medicamentum triturandum non possit perferre triturationem subtilem, & aliàs debeat deferri ad partes distantes, aliter non poterit ad eas deuenire; tunc certè debemus forsan inspicere partem, ad quam debet peruenire, & illud subtiliter triturare, vel potiùs inspicere illius substantiæ modum, qui non potest ferre triturationem ei debitam secundùm ipsius propriam substantiam, & cum hac trituratione perferri ad partem, in qua optatur eius operatio; tunc quidem nihil aliud excogitari potest: si enim medicamentum est duræ substantiæ, vt lapides, & testacea v. g. quæ debent subtilem triturationem perferre, & vltra hoc debent duci ad partes longinquas, tunc quidem facienda est trituratio iuxta substantiæ modum ipsius medicamenti; at verò si medicamentum sit tenue, vt flores, vel folia, quod non potest sustinere subtilem triturationem, & nihilominus debeat peruenire ad distantissimas partes, vt ad vterum, cor, renes, &c. tunc trituratio est facienda habito respectu ad partem, ad quam debet duci; nam si eius virtus non accedit ad eam partem, inutiliter tale adhibetur remedium, cùm eius virtus non attingat partem malè se habentem, in ordine ad quam adhibetur.

Dices: Medicamentum tenue subtiliter comminutum plurimùm deperdit de propria virtute, vt diximus supra ex Mesue sententia: ergo etsi in ordine ad partem distantem ei debeatur talis trituratio, non tamen potest ei adhiberi, quia eam sine multa partium resolutione non potest ferre.

Industrius debet esse pharmacopola in trituratione rei tenuis substantiæ.

Respondeo, quod vt non resoluatur medicamenti tenuis virtus, neque illius partes subtiliores trituratione euolent, plura possunt fieri; nam potest dum trituratur, admisceri alteri medicamento crasso. Quod si non conueniat medicamentum crassum ad compositionem faciendam cum tenui, vt crassum sua crassitie impediat resolutionem partium medicamenti tenuis, potest prius mortarium parum madefieri, vt sua humiditate partes non facilè euolent, vel in eodem mortario amygdalum tundere, vt sua oleagine obstruat subtiles partes, & eas detineat: idemque facimus aliquid aliud oleaginosum priùs in mortario tundendo, quod corio, vel papyro operiendum, vt intra ipsum conseruentur partes omnes illius medicamenti, dummodo sit foramen in medio ad ingressum pistilli, quo trituratio fit: sed hæc iam ad pharmacopolas attinent, sufficit nobis pro nunc scire, qualiter medicamenta sunt trituranda, vt sciamus qualiter corporibus nostris sunt applicanda.

Qualiter tabacus triturandus, vt sorbeatur per nares.

Et admoueatur aliis partibus.

Ex dictis infero, quod dum huius herbæ folia triturantur, vt puluis absorbeatur per nares, non sunt nimis trituranda; tum quia pars, in quam debet puluis deferri, non multùm distat, neque viæ sunt nimis strictæ, per quas permeat: tum quia trituratio mediocris est suæ substantiæ modo magis conformis. Si verò cum vnguentis vel emplastris adhibetur, vt ad partes internas perueniat, tunc subtiliter est trituratio facienda; si verò vulneri, aut vlceri accommodatur, similiter; nam aliter dolorem in parte vulnerata excitabit: at verò si in eadem parte, cui adhibetur, debeat solùm operari, non requirit tantam triturationem; quæ enim adduximus in communi de trituratione, triturationi particulari huius herbæ sunt adaptanda.

Aqua in ore detinenda, dum per nares puluis tabaci sumuntur.

Sed quia dum per nares ascendit, facilè aliquid illius ori communicatur, quod potest laryngem inflammare, & sua mordacitate oris partes exulcerare, vtile erit aquam in ore detinere, quousque humor per nares effluat; quod admonet faciendum Gal. *lib. de instrum. odor.* dum sternutatoria administrantur; deinde etiam nares abluere, ne sit æger in continua sensatione, & irritatione.

In forma fumi per os à pluribus accipitur quacumque hora, siue sit statim ab assumpto cibo, siue antea; qui omnes toto cœlo errant. Et licèt non sciant quid faciunt, non tamen sunt veniâ digni; nam à Medicis admoniti se suæ accingunt proteruiæ, & suam inscitiam cognoscentes, nequeunt à suo placito deuiare. Hæc in horum gratiam non scribo, sed in gratiam eorum, qui ratione duce se gubernant; nam vt loquit Manil. *lib. 2.*

Nam neque decipitur ratio, nec decipit vnquam.

Mendacium in medicina maius quàm in alia arte.

Semperque credendum est peritis in arte; *nullum enim maius datur periculum, quàm in mendacio erga medicinam*, vt inquit Plin. *lib. 22. cap. 6.* Quis enim rationis gnarus statim ab assumpto cibo, aut nondum peracta coctione audebit sumere medicamentum ventrem subducens, aut vomitum excitans, perturbando coctionem, quæ quietem desiderat, ex Gal. 4. *de rat. vict. com. 44.* & naturæ opera impediendo? Quapropter cùm fumus tabaci hæc omnia faciat, abstinendum est ab eo, quousque non solùm cibus sit concoctus, sed etiam distributus, ne ex fumi ingressu, qui irritat, & supernè, inferneque euacuat, allata incommoda sequantur.

Tempus idoneum assumptioni tabaci.

Tempus ergo accommodum erit hora matutina, quo vti possunt, qui pluribus cruditatibus scatent, vt in principio annotationis adduximus; & qui ventriculum habent frigidum, & cerebrum cruditatibus refertum, & fluxionibus obnoxium. Neque est contra rationem eius vsus ad phthisim, præcipuè dum prouenit ex fluxione catarrhali; siccat enim vlcus, & agglutinat, consumitque humorem ad pulmonem defluentem, neque inutiliter in hunc finem commendatur à Mercato in praxi, *cap. de phthisi. seu tabe.*

Ad phthisim fumus tabaci vtilis.

Quod si homo sit temperaturæ calidæ, ad fumi attemperationem conducit quammaximè, quod canula, per quam fumus ascendit, habeat globum, in quo contineatur aqua frigida, vel nix, vt quodammodò fumus deponat calorem, & mordacitatem. Neque vsus illius quotidianus in omnibus potest esse vtilis, cùm non omnes æquè laborent, neque sint eiusdem temperiei: & certum est, quod eius vsus magis congruit tempore hiemis, & in regionibus frigidis, quàm è contra.

§. IV.

De nocumentis ex peruerso vsu tabaci.

SVprà diximus, quod omnia sua habent tempora, & in omnibus occasio inquirenda, & quod morbus remedium indicat, & quod remedia debent esse æqualia morbo, & quod in remediorum admotione veniunt consideranda ætas, consuetudo, temperamentum, regio, anni tempus, vt sic sciamus quibus conueniant remedia, vel non. Dum ergo circa hæc omnia consideratio deficit, ea quæ offeruntur, potiùs ruinam ægri causant, quàm eius salutem. Maximè suas exercet vires ob eius actiuitatem contra salutem, & in vitæ dispendium hæc planta in iis, qui ea inordinatè, & extra tempus vtuntur.

Destruit vitam, & ad senectutem breuiter facit peruenire.

Siccat enim, & calefacit plus quàm decet, ducitque homines facilè ad senectutem, & ad mortem; debet enim medicamentum alterare secundùm eas qualitates, quas habet, vel actu, vel potentiâ. Quia ergo, vt suprà diximus, hæc planta est calida, & sicca in tertio gradu, si immodicè exhibeatur, non solùm aufert pituitam, & absumit excrementa aquea, sed propriam viuentis substantiam depascit, & ab-

sumendo

sumendo per se substantiam humidam, ratione siccitatis, quæ humiditati opponitur, & ex accidenti ratione caloris, redditur totum corpus siccius; & cùm calor ex accidenti (vt dixi) resoluat partes humidas, & aëreas, remaneantque partes frigidæ, & terrestres, totum corpus resultat frigidum, & siccum, citoque senectutis ætatem comparat; propterea Galen. 6. *de sanitate tuenda, capite* 3. ait: *Qui maximè humidi sunt, hi maximè sunt longæui; quique naturá sunt sicci, in siccitatem senilis intemperantia citiùs perueniunt.* A principio enim vitæ vsque in finem continuò exsiccamur, contingitque totius nostræ substantiæ fluor, ex Galen. 1. *de sanitate tuenda, capite* 2. Sicque ætatem definiunt Philosophi, & Medici penes hoc, quod *sit mutatio natiui temperamenti ad siccitatem, annorum ratione proueniens.* Ita Segarra 2. *de temper. c.* 2. Et quamuis ætatis siccitas superueniat ratione temperamenti innati, cuius actio versùs siccitatem est ineuitabilis, atque adeò Galen. 5. *de sanitat. tuend. cap.* 9. explicans quid sit senectus, asserit senectutem appellari *frigidum, & siccum temperamentum annorum multitudinis ratione proueniens.* Certum tamen est, quod rebus siccis, & alimentis siccantibus adiuuabitur ætas, itavt ocyssimè in senectutem transeat, & consequenter in mortem; siquidem senectus est occasus vitæ, ex Cic. *in topic.* & senex idem est, quod seminex, hoc est semimortuus. Ne igitur ad senectutem citò homines perueniant, se abstinere debent ab inordinato, & intempestiuo vsu huius plantæ, siue in forma pulueris, aut fumi, vel alio quouis modo assumatur.

Quid sit ætas.

Senectus quid sit.

Neque obstat contra hanc doctrinam, quæ neutiquam veritati, & experientiæ dissonat, in hominibus, quorum vitam prolongare cupimus, præcauentes ea, quæ senectutem anticipant, & admonentes ea, quæ eam retardant, & in longum tempus protrahunt, quod quædam animalia siccæ temperaturæ diutiùs viuant, quàm alia suaptè naturâ humidiora; vnde posset inferri, idem posse hominibus contingere, etiamsi sicca ei alimenta administrentur, & alia, quæ eadem polleant virtute. Non enim hoc iudicamus impossibile, siquidem duo homines eiusdem temperamenti, eisdem rebus non naturalibus vtentes, qui eundem vitæ terminum habere deberent, eorum vnus gignit humores laudabiles, quibus longiorem vitam comparat; alter verò è contra prauos humores creat, citiùsque suam finit vitam, vt ait Auerroës 6. *collect. cap.* 2. nam sunt aliæ qualitates in vno, quæ non sunt in alio; nam temperies non solùm attendenda venit respectu primarum qualitatum, sed earum etiam, quæ ad ipsas consequuntur.

Quare quædam animalia sicca diutius viuunt quàm alia humida.

Neque hæ solùm dantur in mixtis, sed aliæ plures, quæ dicuntur à tota substantia, quæ perfectiori modo reperiuntur in vno, quàm in alio. Ex quo fit, quod quædam corpora, etsi sicca, seriùs ad senectutem perueniunt, quàm alia humidiora; ita vt cerui, etsi naturâ sicci, longè viuunt, vt ait Plinius *libro* 7. *capite* 48. & *libro* 8. *capite* 22. asserit: *Vita ceruis in confesso longa post centum annos, aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate.* Neque hoc mirum, cùm neque à serpentum morsu offendantur, vt ipse ibi ait: imò ipsis est cum serpentibus pugna, vestigantque cauernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Si enim venenis resistere valent per qualitatem nobis ignotam, per eandem, vel aliam valebunt etiam resistere causis senectutem anticipantibus. Scimus tamen, quod in humana specie, quæ siccare possunt, immodicè applicita lædunt, atque adeò vt pueri crescant, Gal. 1. *de sanitate tuend. cap.* 7. ipsis prohibet exsiccantia, scribitque aduersus eos, qui Infantes esse siccandos asserebant. Et *lib.* 5. *c.* 7. *&* 8. victum humectantem & calefacientem pro senibus commendat, carpitque eos, qui senes frigidos, & humidos esse dicunt, eisque alimenta offerunt sicca.

Cerui longè viuunt, & quare.

Dices: Vt corpus arescat, debet siccitatem contrahere in omnibus partibus; nam omnes partes per ætatum decursum siccantur, quod non contingit ex vsu huius herbæ; nam sæpè administratur per nares, tuncque solum cerebrum siccat, non verò corpus secundum alias partes; quod vt senescat, debet siccari secundum omnes. Hoc, inquam, est absurdum; nam ex Hip. *lib. de alim.* consensus est vnus, conspiratio vna, & omnia consentientia. Quapropter non solum læditur cerebrum, sed per communes vias, & canales facilè quidquid assumitur, assiduè reliquis partibus impartitur: quod comprobauit experientia in aliquibus repentè mortuis ex immodico vsu huius herbæ, quorum corpora fuerunt dissecta; & non solum in cerebri ventriculis fuit reperta magna quantitas fuliginum; sed etiam in aspera arteria, & pulmone, & aliis partibus. Lege circa hoc Doct. Aguilar Cordubensem *art.* 14. Quod si eius fumum absorbeant, facilè ad partes principes defertur, quas attingens necessariò lædet. Cum hoc tamen, dum per nares eius puluis assumitur, maiorem noxam cerebri substantiæ, & aliis capitis partibus facit, ob maiorem propinquitatem, quàm reliquis partibus corporis, à quibus magis distat. Quod non erit difficile comprobare, si cerebri temperiem animaduertas, quod licèt ratione temperiei actuatæ per calorem spirituum vitalium, & animalium euadat calidum, & humidum, temperametum tamen innatum illius est frigidum, & humidum. Ita Gal. 2. *de temper. c.* 3. & *lib.* 1. *c. vlt.* & 5. *aphor. com.* 69. & alibi millies: propterea Arist. *lib.* 5. *de gener. anim. c.* 3. cerebrum vocat frigidum, & humidum, de se largam humoris copiam præbens, ideoque maximam tutelam desiderat, ex eodem *lib.* 2. *de part. anim. c.* 14. est enim datum, vt ipse censet, vt cordis calorem, feruoremque moderetur: quapropter ne cordis calor efferuescat, oportet quammaximè cerebri temperiem conseruare. Quam autem veritatem habeat Arist. doctrina, nunc non disputo.

Quare senectus citò aduenit ex vsu tabaci per nates.

Agitur de temperie cerebri innata, & actuata.

Neque valet contra dicta, quod Gal. 8. *de vsu partium, c.* 2. asserit, quod cerebrum est calidius calore æstiuali; nam ibi agit Gal. de temperamento quod est aëre æstiuali calidius; aliis verò locis, dum asserit, quod cerebrum est frigidum, loquitur de temperamento innato ipsius; est enim pars exsanguis, & seminalis, propterenque nequit esse calidum; oportebat enim cerebrum esse frigidum, inquit Auic. *fen.* 1. *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 2. propter fortitudinem motuum neruorum, & vehementes passiones sensuum internorum, & alterationes & motiones spirituum, ex cuius frigiditate hæc omnia attemperantur; aliter enim facilè inflammaretur cerebrum, & consequenter cor, & reliquæ partes.

Quare cerebrum oportebat esse frigidum.

Ex iis facilè percipies, quod cerebri substantia, si magis quàm decet, calefiat, & arescat, quod amittit multùm de frigiditate, & humiditate naturali; atque adeò vitiabitur eius operatio, quæ quidem petit, vt fiat accommodum temperamentum: nam vt ait Galen. *de differ. sympt. cap.* 5. *Omnis immodica intemperies deiicit actum propria virtutis.* Vnde cerebrum siccum euadens, & magis calidum, quàm oportet, vitium contrahere debet, & malè suas operationes elicere, præsertim cùm in cerebro iuxta magis firmam sententiam resideant potentiæ rectrices, vti imaginatio, ratio, & memoria: qua de causa Gal. 2. *prognost. com.* 6. ait: *Præcipua verò cerebri ministeria sunt, meminisse, ac cogitare; subseruientia*

Quare ex vsu tabaci læditur cerebrum.

In cerebro resident potentia sensitiua.

tientia sentire, & mouere secundùm desiderium.

Quare cùm temperamentum in potentiis his sensitiuis ex mente Angel. Doct. 1. *part. quæst.* 78. *art.* 1. concurrat ad actiones earum in genere causæ dispositiuæ, dummodò non seruetur dispositio naturalis eis debita, non valebunt perfectè suas elicere actiones.

Ad memoriam moderata optatur siccitas.

Quod si suâ siccitate, & calore possit iuuare memoriam labentem ratione humiditatis superfluæ, in iis qui cruditatibus plurimis sunt referti; ex eius tamen immodico vsu ita exsiccari potest cerebrum, vt posteà receptioni specierum non sit idoneum; nam in parte, in qua residet memoria, vigetque magis, expetitur moderata siccitas, quæ magis apta est specierum receptioni, vt alibi diximus ex Arist. *libro de memor. & reminisc.* at si siccitas sit superflua, nulla fiet rerum noua perceptio. Accedit ad hoc, quod huius plantæ calor valebit absumere spiritus, qui per cerebrum diuagantur, & sunt ad actiones huius, & alterius potentiæ sensitiuæ necessarij, ex quorum defectu minuuntur huius potentiæ actus, vt patet in conualescentibus, qui ob spirituum defectum, & caloris dissipationem diminutè operantur.

Sensus communis, & imaginationis organum humiditatem exposcit.

Vnde infero, quod organum sensus communis, imaginatiuæ, & cogitatiuæ maiorem humiditatem postulat, vt colligitur ex Galen. 9. *de vsu partium, cap.* 12. vbi expressè asserit, quod cerebrum secundùm partem anteriorem est mollius, secundùm verò posteriorem durius. Rationem insinuat ipse *lib.* 8. *de vsu part. cap.* 6. vbi ait, quod illi conueniebat esse molle anteriùs, vt quod sensus recipit, omnesque imaginationes, & intellectus complectitur, & est principium mollium neruorum, quæ sunt sensuum instrumenta. Reliquum autem durius, quia principium & ipsum neruis duris in corpus vniuersum diffundendis esset futurum. Si enim secundùm partem anteriorem, & mediam non esset cerebrum parte posteriori mollius, non ita facilè immutaretur sensus communis, & reliquæ potentiæ, quæ ipsi insident; cum communi enim, & magis probabili opinione asserimus, cerebrum esse facultatum animalium domicilium: vnde in hanc sententiam incidens Hipp. *lib. de morbo sacro*, cor nihil sapere docet, omniaque vult esse in cerebri potestate.

Vsus immodicus tabaci lædit omnes potentias relatas.

Cùm igitur hæc vera sint, fatendum est, ex immodico vsu huius remedij actus harum potentiarum lædi, quatenus prauè disponitur organum, quod est earum sedes, & domicilium; siquidem vt Hipp. ait *libro de morbo sacro*, iam citato: *Cerebro intelligimus, deliramus, insanimus, cùm aut calidius fuerit, aut siccius, &c.* Quamobrem si humor aliquis siccans cerebrum lædit imaginationem, delirium excitat, & prauos cogitandi motus, vt videmus in maniacis, & melancholia morbo affectis; cur non possumus ex assiduo vsu huius herbæ timere in cerebro siccitatem, & calorem, ita vt ad delirium, & mentis perturbationem deueniant, imò & ad fatuitatem, quatenus huiusmodi herba consumit cerebri substantiam? Nam vt existimo, qui eam habent diminutam, fatui fiunt, atque adeò Galen. 3. *de locis affect. cap.* 4. prope finem, eos vocat fatuos, *qui cerebrum non habent.*

Fatui fiunt homines ex vsu immodico tabaci.

Lædit visum, & quare.

Neque verti in dubium potest, quod inordinatus vsus huius herbæ minuat visum, spiritus animales resoluendo, quorum maxima copia ad oculos per neruorum opticorum cauitatem fluit: quapropter Gal. 8. *de vsu partium, cap.* 6. asserit hos solos sensibiles poros, idest meatus, in seipsis habere; non enim dubitatur apud Medicos, & Philosophos, quod spiritus animales secundum propriam substantiam deferuntur ad visum; sed solùm id controuertitur de aliis partibus sensitiuis, in quarum neruis nullus cernitur meatus; est enim videndi maxima potestas, & reliquorum sensuum sphæram plurimùm in operando superat, atque adeò maxima eget spirituum copia, præsertim si sequamur Gal. sententiam 7. *de placit. prope finem*, quæ multò anteà Platonis fuit asserentis, non solùm visionem fieri intus sumptione, vt Arist. existimauit 5. *de generat. animal. c.* 1. sed etiam extra missione, ex diffusione spirituum animalium ad certam distantiam: cuius sententiam amplectitur Valles. *lib.* 3. *controuers. cap.* 28. iuxta quorum placitum necessariò fatendum est, spiritus animales maximè dissipari, ita vt si inordinatè, & pluries quàm decet, quis hac vtatur planta, facilè incidet in visus minutionem.

Consumit humores oculi, & desiccat membranas illius, & tollit diaphanei[tatem] eorum.

Nec minùs dubitatur, quod humores tres, quibus perficitur visio, deuastentur, si eorum perpendamus naturam; nam licèt sit positum in controuersia, quo temperamento gaudent oculi, quidamque censeant, esse de natura ignis, inter quos Valles. 2. *controu. c.* 23. quod colligit ex oculorum splendore, quem percipiunt sæpè, qui in tenebris obuersantur; & quia cùm visus sit inter reliquos sensus præstantior, debet illi respondere temperamentum insignius, quale est illud, quod refertur ad ignem: tamen consideratis partibus omnibus, ex quibus oculus integratur, potiùs tale temperamentum redolet naturam aquæ, & terræ, quam ignis; ideoque Arist. 5. *de generat. animal. c.* 1. ait: *Visus in omnibus aqua tribuenaus est.* Et de sensu, & sensibili, ait: *Visus est aqua, & non accidit eum videre, vt est aqua, sed secundùm quod & aëri commune est; sed magis seruabilis est aqua aere, & magis susceptibilis; ideo pupilla & oculus aqua sunt.* Quia ergo humores, vitreus nempe, & crystallinus, visionis instrumentum, & albugineus sunt partes seminales, quæ ex sua natura frigidæ remanent, & quilibet ex iis facilè liquatur ob humiditatem, vt ait Gal. 10. *de vsu part. cap.* 1. neque fuit conueniens (inquit ipse) vt humor crystallinus qui est primum videndi instrumentum, nutriretur sanguine, vt qui multùm qualitatibus ab eo dissideret, propertereaque humor vitreus ei præparat alimentum; & cùm humores hi debeant seruare perspicuitatem, vt penetrent species visibiles ad visum, ideò in neutro horum humorum vena inest; nam si immediatè sanguis ad ipsos perueniret, eorum diaphaneitatem, & perspicuitatem suo colore destrueret; sicque per diadosim, idest transsumptionem nutriuntur, crystallino à vitreo, & vitreo à corpore ipsum ambienti alimentum recipiente iam elaboratum. Si ergo in qualitatibus isti humores à sanguine dissident, iam ex Galeno colligitur, quod non sunt naturâ calidi. Similiter si non nutriuntur sanguine, iam se habent vt partes spermaticæ, quæ cùm frigidæ sint, ad sui alitionem petunt humores frigidos, ob symbolas qualitates, quæ versari debent inter nutriens, & nutritum. Neque conuincit oculorum in tenebris splendor, cùm hic tribuatur fulgori spirituum, qui lucidi sunt.

Quod temperamentum tribuitur oculis.

Humor & oculi an sanguine nutriantur.

Ex iis claret, quod cùm humores isti sint frigidi, & humidi, quod continuus vsus huius herbæ, quæ calida, & sicca existit, potest causare deperditionem propriæ frigiditatis, & humiditatis, ita vt calore, & siccitate absumantur, & corrugentur, & non retineant eam luciditatem, & diaphaneitatem, quæ est necessaria ad visum, ex quarum defectu senes in videndo minutionem patiuntur; & cùm in parte anteriori oculi, vbi humor residet albugineus, fiat extensio pupillæ, & oculi eleuatio ab ipso humore, & à copia spirituum, tum etiam humor crystallinus humectetur ab albugineo; si dicto herbæ vsu ille humor, & spiritus absumuntur, totus oculus corrugabitur, & super crystallinum humorem concident membra

membranæ humores obuoluentes, vt rectè aduertit Galen. 10. *de vſu partium*, *cap* 6. conſtituens vſum propter quem humor ille, & ſpiritus eam occupant partem.

Medium viſus debet eſſe diaphanum.

Neque hæc ſolùm noxa fit, ſed etiam membranas cerebri, & oculorum, & aliorum ſenſuum alterabit, & ad ſenectam perducet; & ratione maioris ſiccitatis tunicæ, quæ oculis inſeruiunt, denſiores fient, & craſſiores, neque poterunt habere perſpicuitatem requiſitam ad ſpecierum receptionem, quarum medium debet eſſe diaphanum, vt docet Galen. 10. *de vſu part. cap.* 5. & Ariſt. 2. *de anima*, *cap.* 7. Neque opus eſt referre alia quamplurima nocumenta, quæ oriuntur ex inordinato vſu huius herbæ, quæ videri poſſunt apud dictum Doct. Leiua Aguilar, de quibus ſatis doctè, & diffusè pertractat, vt apuplexiæ, epilepſiæ, morbi comitiales, ſanguinis fluxus, & alia, quæ breuitatis gratià omitto; quæ quidem omnia fieri ſuſpicor, quia partim irritatione, partim attractione humores agitat, & mouet ad caput, in quo tales morbi fiunt.

Intellectum minuit, & errare facit vſus huius herbæ aſſiduus.

Vnicum tamen nocumentum non poſſum non referre, quod maximè homines offendit, videlicet læſionem intellectus, de qua iam ſuprà dicere cœpi; ſiquidem reddit homines fatuos cerebri ſubſtantiam minuendo, & ſiccando, quo fit, vt potentiæ rectrices, vel diminutè, vel deprauatè operentur; & cùm pro hoc ſtatu intellectus noſter operetur dependenterà phantaſmatibus, ex Ariſt. 3. *de anima*, *capite* 5. & Diuo Thoma 1. *part. quaſt.* 85. *art.* 1. ſi huiuſmodi phantaſmata ex errore imaginationis, vel alterius potentiæ aliter repræſentent, quàm conueniat, vt delirantibus accidit, intellectus agens vtens his phantaſmatibus, vt inſtrumentis ſaltem ad productionem ſpecierum intelligibilium, valebit producere ſpecies intelligibiles, quæ eodem modo repræſentent; ſicque ſequitur error in intellectu poſſibili. Quà autem ratione phantaſmata concurrunt ad intellectionem, pertinet ad libros de anima. Si enim mentem deperdit homo, quæ eſt animæ præcipua virtus, vt ait Thales, præter mentem nihil eſſe mirabile in homine, cui magno nihil eſt magnum, & ſecundùm Diuum Auguſt. *libro de ſpiritu, & anima*:

Intellectus dotes ex Auguſtino.

Mens bonum, malumque diſcernit, virtutes eligit, Deum diligit, & ſemper viuimus, vt rationem reddendam nobis arbitremur, vt ait Lactant. Firm. *lib.* 6. *cap.* 4. quid enim ei reſtat, per quod diſtinguatur à brutis, ſi ob ſui errorem, & prauam conſuetudinem in aſſumendo huius herbæ puluerem, intellectu, & ratiocinio priuatur? Vt ergo hæc omnia euitemus, prudenter, & cum Medici conſilio adminiſtrari debet, quo caſu in hominis vtilitatem, vt eum à morbis liberet, maximè conferre poteſt.

§. V.

Vtrum immodicus tabaci vſus reddat homines impotentes.

Sterilitatis cauſa quædam proponuntur.

PLoties mihi in mentem venit, an præter nocumenta à nobis perſcripta ex aſſiduo vſu herbæ huius, ei poſſit attribui virtus calefaciendi, & exſiccandi, ita vt minuat ſemen, illudque infœcundum reddat, & generationi ineptum. Ad huius nodi ſolutionem non eſt mihi in animo omnes ſterilitatis cauſas recenſere, ſed ſolum eas, quas fugere non poſſum ad veritatem indagandam, quæ ex intemperie primarum qualitatum, & eas conſequentium deſumuntur; quas omnes fuit amplexus Hipp. 5. *aphor. text.* 62. & Gal. *in commentario*, ſub his verbis: *Quæcumque frigidos, & ſpiſſos vteros habent, non concipiunt; & quæcumque* A *prehumidos vteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in eis genitura; & quæcumque magis ſiccos, & adurentes, nam ex defectu alimenti corrumpunt ſemen. Quæcumque verò ex vtriſque mediocrem habent temperaturam, hæ fœcundæ ſunt.* Sed quia facile dicere poteris, hîc Hipp. agere de ſterilitate, & fœcunditate mulierum? Reſpondetur, hanc doctrinam accommodari maribus, & propterea in textu ſubſequenti Hip. addit, *ſimiliter & in maribus.* Vnde Galen. *in comment.* aſſerit, quod ſicuti in textu antecedenti egit Hipp. de quatuor intemperaturis, quibus mulieres ſteriles fiunt, oportebat etiam in textu huic ſubſcripto agere de intemperaturis eiſdem in maribus, vt ipſe fecit.

Si ergo hæc planta lædere debet, maximè ſuis qualitatibus, nempe calore, & ſiccitate; nam aſſari, aut torrefieri poteſt ſemen à calore, & ſiccitate medicamenti, ſi modum excedat, vt ait Gal. *in com-* B *mento*; idque aſſerunt de ruta, de qua Dioſcor. ait, quod minuit ſemen; & ſchola Salerni ſic: *Ruta viris coitum minuit, mulieribus auget.*

Ruta reddit hominem impotentem ſicque & apij caulis.

Mulieres enim viris frigidiores cùm ſint, calore rutæ iuuantur, qui ſuperfluam ſeminis humiditatem abſumit, eaſque calefacit, & ad libidinem excitat. De apij caule, quæ calorem, & ſiccitatem obtinet, ait Plinius 20. *nat. hiſt. cap.* 11. *homines, fœminaſque ſteriles facere*; immodicæ enim intemperies ſterilitatem cauſant, ex Galen. 1. *de ſem. cap.* 7.

An calor reddat homines ſteriles.

Sed licèt hæc vera ſint, & ab omnibus accipiantur, videtur quod caliditas non poteſt conducere ad ſterilitatem, imò potius fœcundos homines efficere debet; nam ſi ſeminis naturam, & generationis inſtrumentum contempleris, vt ſit fœcundum, debet eſſe coctum, & craſſum ea craſſitie, quæ calore perficitur, & coctione. Ita Ariſtot. 4. *de gener. anim. cap.* 1. *Coctione enim calidiora, & craſſiora,*

Semen fœcundum quale.

C *quæ coquuntur, euadunt*, ipſo dicente 4. *meteor. cap.* 2. & 2. *de generatione animal. capite* 4. ait: *Calidum quidem, quod concoctum eſt; concoctum autem, quod ſpiſſum, ac quod craſſum eſt.* Igitur cùm coctio peragatur calore, quæ calida ſunt, non impediunt ſeminis fœcunditatem, ſed eam adiuuant. Præterea *lib.* 7. *de gener. anim. cap.* 1. improbat ſemen tenue, quia frigidum; approbat verò craſſum, quia calidum, & coctum.

Quæ impediant matrimonium vel dirimant.

Vlteriùs Doctores Summiſtæ de matrimonij impedimentis agentes, ſermonem inſtituunt de frigidis & maleficiatis, & inquirunt, an frigiditas matrimonium impediat, vel ipſum dirimat; non tamen id dubitant de calore, vt videre eſt apud Angelic. Præcept. 3. *parte, in quaſt. addit.* 58. *articulo* 1. igitur calor non eſt cauſa ſterilitatis. Demùm ſæpe reperiuntur homines frigidi, qui habent ſemen tenue, & aquoſum, qui calore intenſiori egent, vt coctum, & craſſius reddatur, cuius calor adaugeri, & adiuua- D ri poteſt calore medicamenti, vel alimenti: quo in caſu ſicuti ruta adiuuat mulieres, ita poterit homines adiuuare frigidos: & idem ſtatuere poſſumus de hac herba, & qualibet alia calida.

Coctio à quo calore fit.

Nec valet ſi dicas, quod coctio fit à calore naturali, & proprio; calor autem medicamenti eſt extraneus, neque poterit eſſe coctioni aptus. Hoc, inquam, nullam habet vim; nam licèt à proprio calore fiat, ſæpè auxilio eorum, quæ externa ſunt, completur, vt dictat Ariſtot. 4. *meteor. citato*; quotidie enim vt coctiones ventriculi, & aliarum partium conficiantur, rebus calidis vtimur, quibus calor naturalis ſuſcitatur ad operandum; plurimaque remedia calida petunt homines, dum nubere cupiunt, in ordine ad concubitum, & ad generationem, quoniam talia calefaciunt, ſeminis concoctionem adiuuant, & ad libidinem excitant.

Hæc

Quare vsus rerum calidarum sterilitatem causat.

Hæc non obstant; sunt enim contraria experientiæ, & rationi: nam mulieres quædam gignuntur viragines, quibus menstrua non superueniunt, quia ob calorem, feminis, & sanguinis menstrui materia absumitur; quæcumque etiam vteros siccos & adhærentes habent, non concipiunt, propter defectum alimenti; nam in siccis veris tale quidem accidit, quale vbi aut arenæ, aut argillosæ terræ, aut pertosæ semina mandantur; in habentibus autem immodicam caliditatem, quale vbi valde calidæ terræ semina committuntur, quemadmodum in æstibus sub cane contingit. Viris etiam idem euenit, qui propter calorem semen vrunt, vel tale aliquid semen patitur, & eius spiritus implantatus consumitur. Quare licèt homines biliosi nimis sint ad libidinem parati, genituram mittunt in parua quantitate, licèt crassam, ob resolutionem inductam à calore eorum excedenti. Tum insuper (vt dixi) spiritus genitiuus resoluitur ab eodem calore, ita vt impotentes reddantur quousque eorum calor temperetur, siue ab arte, siue à natura; nam quod qualitates in ordine ad generationem, proportionaliter se habent ea quæ dicta sunt de mulieribus respectu virorum, vt aduertit Galen. 5. *aphor. com.* 62.

Res calida morbos frigidos pariunt, & quomodo.

Si igitur hæc omnia euenire contingit per naturam, quid prohibet vt vsu rerum calidarum superueniant? Neque nouum est in Philosophia asserere, quod rerum calidarum immodicus vsus vires resoluit, gignit morbos frigidos, & consequenter totum corpus frigidum manet; eædem enim causæ, quæ per se calefaciunt corpus, & liberant à morbis frigidis, immodicè applicatæ partes tenues, igneas, & aëreas resoluunt, à quibus contemperabantur aliæ partes terreæ, & aqueæ, sicque remanet corpus frigidum debile, & consumptum. Hoc quidem experitatur in motu locali, qui à Galen. ponitur inter causas calidi morbi, *de caus. morb. cap.* 2. deinde *cap.* 3. eundem motum collocat inter causas morbi frigidi.

Vinum modicè haustum calefacit, immodicè refrigerat, & idem de venere.

Sic etiam vinum modicè haustum, vt quod maximè proprium alimentum sit, calorem adauget; immodicè assumptum morbos frigidos gignit, vt ipse eodem loco testatur, & 3. *de temperam. cap.* 2. ait: *Vinum vbi plus bibitur, quàm vt vinci possit, tantùm abest, vt animal calefaciat, vt etiam vitia frigida gignat, quippe apoplexia, paraplexia, & quæ Græci caros, & comata vocamus, & alij morbi, quorum vnumquodque frigidum est vitium.* Si igitur ebrij redduntur frigidi, tremuli, & mente læsi, non mirum, quod etiam de ipsis Galen. asserat, quod vitiosum habent semen: ita 11. *de vsu part. cap.* 10. imò si legas Diuum Augustinum *sermone vno de sobrietate, & virginitate*, ebrietatis conditiones recensentem, nullum inuenit vitium corporale aut spirituale, quod ebrietati non adscribatur, cuius contrarium facit sobrietas, vt ipse ibi refert, propteteáque Propertius ait: *Vino forma perit, vino corrumpitur ætas.* Ouidius eadem vitia tribuit veneri, & vino, *in epigram.* dicens:

Nec veneris, nec tu vini capiaris amore,
Vno namque modo vina, venusque nocent.
Vt venus eneruat vires, sic copia vini.
Et tentat gressus, debilitatque pedes. &c.

Vinorum differentia & facultates plures.

Vides quanta nocumenta vinum immodicè bibitum affert, ex cuius moderamine multa vitia sequuntur, in quorum comprobationem non est opus aliqua referre, de quo plura Hippoct. 3. *de ration. vict.* & Galen. *lib. de vino*, ad plurique conducit, vt alimentum, & medicamentum, & est vniuersale medicamen, præsertim cùm tam varia vinorum genera reperiantur diuersis facultatibus constantia, quæ etiam secundùm diuersitatem ætatum remissiorem, aut intensiorem operandi vim habent.

A Quapropter Gal. 3. *epidem. sect.* 2. *ægroto* 8. ait, non eundem effectum præstare vinum nouum & vetus, neque crassum ac tenue, neque album atque nigrum, neque odoratum ac fœtidum, neque austerum atque dulce. *Ecclesiastici* 9. comparatur amicus antiquus veteri vino, & nouus nouo; docenturque, quod vinum nouum, dum inueterascit, bibitur cum suauitate; odorem etenim, & suauitatem, & vigorem comparat, quibus dum erat nouum, & ipsum carebat; multùm enim temporis tractu vina, sicuti & alia, mutantur.

Amicus vino comparatur.

Vina an libidinem excitent.

Dices, vinum ad libidinem concitare, vt experientia testatur, ita vt dicat Ouid. *2. remed.* vina parant animos veneri. Propiereaque vinum Romæ interdicebatur pueris ante 18. annum, & mulieribus, ne eius vsu castitatem perderent, vt habetur ex Plat. 2. *de legibus*: ergo eius vsus non potest vituperari, quatenus de ipso asseritur, quod impedit generationem. Et *Prouerbiorum* 20. habetur: *Luxuriosa res vinum, B tumultuosa ebrietas.*

Respondetur, quod pueris prohibebatur vinum adhuc in parua quantitate; nam non licebat, vt ipse Plato ait, igni ignem addere: pueri enim cùm calidi sint, facilè calore vini adhuc moderati inflammantur, morbisque ex sanguine subiiciuntur. Mulieribus verò denegabatur, ne suo calore libidina tentarentur. In præsenti non agimus de vini moderato vsu, quod potiùs in pluribus laudandum, licèt non omnibus concedendum; sed de assiduo, & inordinato illius vtendi modo, de quo dicimus, quod frigidos morbos procreat, & vicilitatem destruit, ex accidenti saltem, vt supra diximus.

Tabacum steriles homines facit.

Ad intentum igitur accedentes, facillimè ex dictis comprehendes, quantam vim possidet herbæ nicotianæ inordinatus, & continuus vsus ad steriles, & impotentes reddendos homines. Si enim quæ calida C sunt propter immodicum vsum morbos frigidos producunt, tremores faciunt, vires resoluunt, spiritus vitales, & animales dissipant, partes igneas, & aëreas absumunt, seminis spiritum genitiuum exhalare faciunt, ex cuius deperditione semen remanet frigidum, & generationi ineptum; quid dicam de in modico vsu huius herbæ, quæ vt dixi, calida est, & sicca in tertio gradu; quæ licèt ad libidinem promoueat, eius tamen frequens vsus vitilitatem destruit, & semen infrigidat, & conceptum denique impedit, sicuti & reliqua eiusdem ordinis. Si id conceditur tutæ, vt quid denegabitur huic? Si vinum, quod est naturæ familiare, suo calore id facit, cur hoc medicamentum maximè naturæ dissimile idem facere non valebit? Et vt omnia amplectar, calidum, vbi quis sæpiùs eo vtatur, hæc mala affert, *carnium effœminationem, neruorum impotentiam, mentis torporem, sanguinis eruptiones, animi deliquia, ex quibus mors*, ex Hippocr. D *5. aphor. text.* 16. quid ergo vtile expectari potest ex vsu huius medicamenti immodico, cùm calidum, & siccum immodicè sit? Oportet ergo eius reformidare vsum, cùm vitam destruat, & opus naturalissimum viuentis, quod est generare sibi simile.

Ad argumenta responsiones.

Neque argumenta in contrarium posita conuincunt; facilem enim ex dictis admittunt solutionem. Quare ad primum dico, quod semen vt sit fœcundum, debet esse coctum, calidum, ac crassum, non tamen vstum & resolutum secundùm partem spirituosam, ratione immodici caloris, ex cuius resolutione remanet frigidum, & generationi ineptum.

Quomodo virorum, & fœminarum cognoscitur fœcunditas.

Rogabis, quomodo poterit virorum, & fœminarum fœcunditas cognosci? Respondet Aristot. 2. *de generat. anim. cap.* 5. quod virorum fœcunditas agnoscitur ex ipso semine in aqua proiecto; quod enim tenue, ac frigidum est, citò diffusum per summa innatat,

innatat; quod fœcundum eſt, in imo deſcendit. Sed boc experimentum eſt contra bonos mores, idcóque euitandum, & ad alia recurrendum, quæ pertractata inuenies *capite de virorum impotentia.* Mulierum verò probatio ſuffitu fit, & illitu. Suffitu quidem, vt ſi odores ſubeuntes vterum efferantur ad locum ſpirandi, & afficiant halitum. Idem oſtendit Hipp. 5. *aphor. sext.* 59. dicens: *Si mulier in ventre non concipit, velis autem ſcire, an conceptura ſit, veſtimentis circumtectam ex infernis ſuffito; & ſi quidem odor per corpus tibi procedere videatur ad nares, & ad os, ſcito quod ipſa non propter ſeipſam infœcunda eſt.* Illitu, vt ſi colores oculis impoſiti ſaliuam perficiunt oris; ſi enim ita fiat, meatus corporis, per quos excrementum recedit, non eſſe confuſos, & obcæcatos ſignificatur, atque adeò neque habent vteros ſpiſſos, ac denſos, & frigidos. De oculis ſcimus quod per coitum venereum manifeſtè immutantur, & vſu immodico veneris ipſi languent; eſt enim oculorum ſedes maximè ſeminalis, & vt valent oculi, ita & corpus, ex Hipp. 6. *epidem. sect.* 4. atque adeò ſi viæ oculi ad os ſint clauſæ, & obturatæ, cenſendum eſt totum corpus hoc eodem vitio frequentiùs corripi. Ex oculis, ad plura demonſtratio ſumitur, ideóque Plin. 11. *nat. hiſt. cap* 37. aſſerit, in oculis animum inhabitare, hoc eſt animus manifeſtatur; ſiquidem ex oculorum inſpectione animi paſſionum indicia ſumuntur, videlicet moderationis, clementiæ, odij, amoris, triſtitiæ, lætitiæ, & iræ. Alia ſterilitatis, & fœcunditatis ſigna à nobis tradita ſunt in praxi, *cap. de ſterilitate.*

Coitus immutat oculos.

Ex oculis deprehendimus cuiuſque animum.

Ad locum D. Thomæ reſpondetur ex eodem ibi, *in reſponſione ad* 2. quod frequentiùs à frigiditate proficiſcitur infœcunditas, atque adeò eſt titulus de frigidis, & maleficiatis, non verò de calidis. Vel ſecundò reſpondetur, quod calor immodicus ex accidenti refrigetat eo modo, quo iam ſuprà diximus, ac per conſequens caloris vitium, ſeu ſterilitas orta ex illo redici poteſt ad frigiditatem.

Ad vltimum reſpondetur, quod vſus rerum calidarum poteſt competere viris effœminatis, & frigidis, magis quàm viris calidis, minuſque ab eis moleſtiam accipient: nos autem in præſenti non vituperamus res calidas, ſed earum exceſſum pertimeſcimus, & fugere præcipimus.

DISPVTATIO III.

De inſomniis, & eorumdem cauſis, & ſignificationibus. Ad quemdam diſcipulum. Ad Medicos præcipuè, & ad alios ſummè neceſſaria.

SÆPE à me petiiſti (ingenioſe Licenciate, litteris, & virtutibus maximè condecorate,) vt tibi breuiter deſcriberem, quid inſomnium ſit, quamque præſagationem ex ipſo depromere poſſemus in ordine ad ſalutem, & morbos fugandos: tuæque petitioni libenter aſſentiens, iam ad ſomniorum tractationem, eorumque ſignificationes deuenire ſtudui, non enim magis differre volo, quod citò ſcire deſideras; cupioque animum tuum vehementi ſciendi deſiderio commotum in quietem redigere. Dicam ergo circa id, quod poſtulas, & quod meo aſſenſui magis congruit; & ſi in aliquibus defecerim, vel in aliquo deliquerim, me veniâ dignum iudica, cùm id tribui debeat mei ingenij ruditatibus potiùs quàm voluntati, aut deſiderio: dicamque cum Lucano ad Piſonem,

Quod ſi digna tuâ minùs eſt mea paginâ laude,
At voluiſſe ſat eſt, animum non carmina iacto.

A Ad rem igitur deueniendo, vt mentem noſtram explanemus, in hoc tractatu tria faciam. Primò, quid, & quotuplex inſomnium ſit, dicam, & cui potentiæ conueniat, aliqua ſimul annotando ad quæſiti maiorem intelligentiam. Secundò, quomodo inſomnia fiant, & à quibus excitantur cauſis; denique eorum ſignificationes tradam, quibus ea omnia, quæ ad inſomnia pertinent, ſufficienter diſcuſſa manebunt. Ad primam partem accedendo, ſupponendum eſt primò, quod Hipp. libellum ſcripſit de inſomniis. Idem fecit Ariſt. vterque tamen ſub ænigmate, vel obſcuris verbis inſomnium quid eſſet, explanarunt. Oportet tamen conſtituere differentiam inter ſomnum, & inſomnium; eſt enim ſomnus ex Ariſtot. 2. *de anima, capite* 1. *Operatione vacanti ſimilis, vigilia contemplationi.* Ex quo aſſerunt Authores, quod ſomnus eſt otioſitas membrorum, ſeu priuatio vigiliæ; atque adeò ipſe *lib. de ſomno, & vigilia,* ſomnum omnium ſenſuum ligamentum vocat. Et 2. *Ethicor.* ad Endemum, B *ſomnum eſſe vitæ otium, & non operationem ſtatuit.* Idem aliis in locis; ceſſant enim operationes ſenſitiuæ per ſomnum, quæ quidem fiunt in vigilia: quapropter non mirum, quod vigiliæ orbitatem ſomnum appellauerit.

Hipp. & Ariſt. obſcurè de inſomniis egerunt.

Somnus quid ſit.

Neque ex hoc eſt credendum, quod omnimodè actiones ſenſitiuæ ceſſant in ſomnis, cùm adhuc animal reſpiret, & ſi pungatur, membrum punctum contrahit, & ſi vocibus magnis acclamatur, reſpondet; quæ omnia indicant virtutem ſenſitiuam non eſſe omnimodè ſublatam. Quod intelligens Gal. *de motu muſcul.* ait: *Temeraria eſt ſententia eorum, qui aſſerunt, animas dormientium omnimodè quieſcere, non enim penitus ſenſùs ſunt expertes, ſed difficulter ſentiunt.* Neque in hac parte impugno Argenterium, qui *lib. de ſomno, cap.* 12. carpit Ariſt. eo quod varius extitiſſet in tradendis definitionibus ſomni; ſufficit enim dicere, quod Ariſt. quandoque definit ſomnum per id, quod eſt illi eſſentiale, vt quando ipſum C definit per priuationem vigiliæ, ſeu otium membrorum ſenſibilium; quandoque per effectum illius, & cauſam, vt colligitur ex definitione illius allata 4. *Metaphyſic. cap* 8. quandoque per effectum tantùm, vel per cauſam ſolum, vt omnes ſomni definitiones legenti patebit, quas omitto, quia hæc tractatio magis ad inſomnium, quàm ad ſomnum dicata eſt. Quapropter neque illius cauſas refero, neque finem, in quem ordinatur, pronuntio: forſan alibi de omnibus diſſeremus, de quibus omnibus egit Ariſt. *lib. de ſomno, & vigilia,* etſi eius doctrina non ſit inter omnes recepta. Somnium breuiter definitur ab Ariſt. *lib. cit.* ſic: *Somnium nihil aliud eſt, quam viſum, quod in ſomno apparet.* Illa autem dictio *Viſum,* idem eſt ac repræſentatio, ſeu apparitio in ſomnis facta. Vnde facilè colligitur, quod inſomnium *eſt imago, quæ ex ſenſibilium ſpecierum motione figurata animalibus dormientibus repræſentatur.*

Non ceſſant omnimodè actiones ſenſitiuæ in ſomnis.

Somnij definitio ex Ariſt.

D Sed vt hoc intelligatur, ſuppono ſecundò ex communi omnium aſſenſu, quod vt inſomnium fiat, debet fieri per ſpecies reſeruatas in ſenſu interno, quæ hoc producuntur modo. Cùm enim ab obiecto, & potentia pariatur notitia, neque obiectum ſenſibile immutet potentiam ſenſitiuam, niſi per ſpecies intentionales, ſeu impreſſas, quæ ſunt vicariæ ipſius obiecti, mittit ipſas per medium ad ſenſum externum, cui tale obiectum competit, quæ informantes ſenſum, ſimul cum ipſo ſenſu producunt ſpeciem expreſſam obiecti repræſentatiuam; deinde ex immutatione facta in ſenſu externo, reſultat alia ſpecies in interno, ad quam obiectum non concurrit immediatè, ſed mediante ſpecie expreſſa ſenſus externi. Huius rei ratio eſt euidens. In primis vt ſenſus internus, vt imaginatio, aut cogitatio operetur, non petit præſentiam obiecti,

Qualiter ſpecies producuntur, & reſeruantur in memoria.

obiecti, circa quod versatur; sed per species reseruatas illius operatur circa illud, atque adeò non concurrit immediatè ad sensationem internam. Neque immediatè potest concurrere ipsa species intentionalis recepta in sensu externo ab obiecto; nam ipsa solùm concurrit immediatè ad productionem speciei expressæ in ipso sensu externo, non verò ad productionem phantasmatum: neque talis species impressa est necessaria, cùm iam sit producta per illam species expressa, quæ est formalis imago obiecti, à qua simul cum potentia sensitiua interna phantasmata, seu simulachra rerum procedunt; quæ quidem reseruantur in memoria, vt sic fiat rerum præteritarum recordatio. Quando ergo huiusmodi simulachra rerum per somnum apparent, & lucent, tunc adesse insomnium dicimus, atque adeò Philosophus definit insomnium per visum, seu repræsentationem. Ita omnes sentiunt animastici, & est mens D. Thomæ *de spiritualibus creaturis art.10. arg.vlt.* & *1.p.q.78.art.4. ad secundum.*

In quo differunt insomnium, & delirium.

Ex iis iam habemus, quod visiones, seu repræsentationes in somnis aduenientes, insomnia vocitantur, quas facilè à delirio discernere poteris; nam licèt in delirantibus plurima repræsententur, non tamen est necesse, vt earum repræsentatio fiat dum ipsi dormiunt; at si inter dormiendum delirant, benè quidem illud delirium erit simul insomnium, siquidem formaliter est visio, seu repræsentatio rerum tempore somni adueniens.

Ad quam animæ facultatem pertinet somnus.

Sed ad quam animæ facultatem somnium, imò & somnus pertineat, explicare conuenit. Hoc dubium soluit Arist. *lib. de som. & vigil.* vbi probat, pertinere ad facultatem sensitiuam, ita vt sensui interno conueniat, & in nobis quadam ratione ad intellectum, nequaquam ad sensus externos: quod etiam facilè deducitur ex Ang. Præceptore *1.p. q.84. art.8. ad 2.* Quod verò pertineat ad facultatem sensitiuam, inde constat; nam in somnis fit repræsentatio, seu rerum perceptio sic, vel aliter, quæ est vera cognitio: hæc autem non potest competere, nisi facultati cognoscenti, atque adeò somnium pertinet ad illam.

Neque ex hoc colligas, somnium conuenire potentiæ intellectiuæ; nam cùm somnium reperiatur in brutis, debet conuenire potentiæ, quæ sit nobis, & illis communis. Quod autem conueniat brutis, expressit Arist.4. *de hist. anim. cap.*10. & *lib. de diuinat. somniorum, cap.*2. Plin. *lib.* 10. *cap.*75. Quare cùm in ratione gradus sensitiui nobiscum conueniant, in ratione somni, & insomnij cum eis conuenire debemus; experimur siquidem quædam animalia somniare, canem inter dormiendum latrare, & moueri; quod fieri nequiret, nisi eis aliquid in somnis repræsentaretur per species reseruatas, quæ illum excitarunt vel ad latrandum, vel ad motum. Sed quod non conueniat sensibus externis, inde patet, nam vt Philosophus probat *lib. de sensu, & sensibili*, sensus externi non operantur nisi in præsentia obiecti, quod excitat actu potentiam: at tempore somni cessant actiones sensuum externorum, & propterea diximus, somnum esse priuationem vigiliæ, idest earum actionum, quæ tempore vigilandi fiunt in huiusmodi sensibus; non enim sensus externi retinent species intentionales obiectorum in eorum absentia, quapropter si obiecta non immutant sensus per species impressas, nequeunt sensus exteriores operari, neque insomnium competere illis. Debet ergo conuenire sensibus internis.

Sensus externi ad operandum petunt obiectum præsens.

Ad quem sensum ex internis somnium pertinet.

Sed meritò dubitari potest, ad quem sensum ex internis somnium attinet. Qui tuentur dari tantùm vnicum sensum internum, facilè ab hac difficultate se expediunt. Ita noster Carrer. *super f.n.1. Auic.* *D. de Maroja Obseruat. & Annot. Medic.*

Nos autem Angelici Præceptoris mentem amplectentes, qui 1. *parte*, *q.*78. *art.*4. quatuor esse sensus internos ostendit, nempe sensum communem, imaginatiuam, æstimatiuam, seu cogitatiuam, & memoratiuam, aliter procedere debemus. Augustinus Nyphus *in paraphr. lib. de insomniis*, tenet in phantasia, seu imaginatione dari insomnia per species insensatas obiectorum; in cogitatiua, dari etiam per species insensatas: ex quibus facilè assequi possumus, dum adest insomnium, cui facultati sit tribuendum. Asserit tamen, nescio quo ductus fundamento, nunquam dari in memoria, quia nunquam dantur insomnia sub differentia temporis præteriti.

Insomnium datur in memoria, imaginatiue, & cogitatiua.

Nos veritati magis accedentes, dicimus insomnia pertinere ad omnes sensus internos, qui in operando actu non dependent ab operationibus sensuum externorum, sed habent species reseruatas sensatas, vel insensatas, quibus mediis, tempore somni possint aliquid repræsentare, quæ repræsentatio insomnium dici meretur. Ita Petrus Gare. *disp.7. de phrenit. cap* 13. *in libro de locis*, & quantùm ad imaginationem clarè ostendit Diuus Thomas 1. *part. quæst.*84. *art.*8 *ad* 2. & *quæst.*111. *art.*3. & idem argumentum efformari potest de reliquis potentiis internis, vt de æstimatiua, & memoratiua, nam hæ omnes potentiæ sunt actiuæ, iuxta magis probabilem sententiam; & hoc dico propter aliquos, qui asserunt, memoriam non esse operatiuam, sed esse tantummodò thesaurum, in quo sunt reconditæ species, quibus reliquæ potentiæ operantur.

Si ergo sunt actiuæ, & operantur per phantasmata, seu species custoditas in memoria: ergo si tempore somni species commouentur in ordine ad opus alicuius potentiæ, somnium necessariò est reducendum ad illud; si enim repræsentent cum differentia temporis præteriti, talis repræsentatio reducenda est ad memoriam: si verò repræsentatur aliquod obiectum simpliciter, siue præsens, siue absens, erit imaginandi actus: denique si ea repræsentatio fiat per species insensatas, ad æstimatiuam potentiam pertinere necesse est, neque aliter Diuus Thomas diuersificat huiusmodi potentias, nisi per diuersos actus, & diuersos tendendi modos in illos, vt constat *ex* 1. *part. quæst.* 78. *art.4.cit.* Circa hanc doctrinam nullam inuenio repugnantiam.

An sensui communi conueniat insomnium.

Sed poterat dubitari de sensu communi, an illi competat insomnium? Respondetur negatiuè; nam sensus communis non operatur, nisi dum externi sensus eliciunt suas sensationes, quæ cùm tempore somni non fiant, ideò non pertinet insomnium ad illum. Vlteriùs sensus communis non operatur per species reseruatas, insomnia verò nihil aliud sunt, quàm repræsentatio facta per huiusmodi species, sicque sensui communi conuenire nequeunt.

Somniorum differentia proponuntur.

Iam ex dictis claret, ad quam facultatem insomnia pertinent, & quid insomnij nomine intelligitur; nunc verò oportet insomniorum differentias proponere. Augerius Ferretius libro, quem de insomniis inscripsit, refert antiquorum de insomniis placitum, qui tria somniorum genera constituebant, vanum vnum, naturalem alterum, tertium vatidicum, seu diuinum.

Vana insomnia appellabant, dum quæ quis interdiu pertractasset, aut vigilans cogitando admisisset, in somnis recolligeret; item chimæras, centauros, montes aureos, aliaque id genus, quæ in natura nunquam extiterunt: ideò Plin. *libro* 10.*cap.*74. ait: *In redormitatione vana videntur.* Naturalia sunt, quæ corporis nostri habitudinem, constitutionemque sequuntur. Vatidica, quæ è diuinitate quadam

profecta, futurum aliquid portendunt, vel præteriti, vel præsentis aliquid nos commonent, quod ad mores, eruditionem, fortunasve nostras, aut Reipublicæ statum pertinere videtur. Ex his vatidica, & naturalia aliquid solùm significare censebant, vana verò nihil prorsus significare: in quo parùm rectè sentire videntur, imò est contra Hippoc. *libro de insomniis*, vbi expressè asserit: *Omnia insomnia aliquam præbere significationem*, vt insequentibus docebimus. Quare cùm talia somnia inter naturalia connumerentur, oportet aliam somniorum diuisionem proponere: quapropter Hippoc. comprehendens insomnia ab aliis vana appellata, sub naturalibus duo somniorum genera refert, diuina scilicet, seu vatidica, & naturalia. Clariùs Augerius Ferrerius somnia diuisit in *naturalia*, *diuina*, seu *vatidica*, & *in ea quæ à malis angelis inspirantur*: quæ Augerij diuisio omnia insomniorum genera amplectitur, neque somnium potest assignari aliquod, quod non sit huius diuisionis membrum.

Dantur somnia naturalia.

Quod verò somnia naturalia fiant, ipsa ostendit experientia; rationem insinuat Hipp. *lib. de insomniis*, per hæc verba: *Anima etenim dum vigilat, atque corpori vires ministrat, in multa dispertita loca, nequaquam vacat sibi, sed singulis corporis functionibus intenta est: quippe ipsis sensibus, auditui, visui, tactui, ambulationi, actioni omni, denique cogitationi ipsa pro se nihil agitat. Cùm verò quiescit corpus, illa mouetur, atque egrediens è corporis partibus, suo domicilio continetur, ibique omnibus illius fungitur officiis; hoc siquidem tempore per somnum multa operari solet, nec vacat operationibus sensuum internorum.* Ex quibus Hipp. verbis facilè colligitur, in statu naturali somnia contingere; nam per somnum multa naturaliter operamur, imò neque semper per somnum ratio cessat; siquidem solemus discutere, imò difficiles argumentorum solutiones tradere, vt mihi pluries contigit; propotereaque Arist. dixit, in nobis somnium quadam ratione conuenire ad intellectum.

Insomnia diuina dantur.

Diuina dari insomnia docuit Homer. *in iliade*, dicens: *Etenim somnium à Ioue est*. Diuus Thomas 2. 2. *q.95. art.6.* ait, diuinationem susceptam in somnis, quæ ex diuina fit reuelatione, illicitam non esse: quod autem talia insomnia dentur, sacræ Paginæ demonstrant. *Genes. 20. cap.* Deus loquitur Abimelech per somnum, qui abstulit mulierem Saram, & dixit ei: *En morieris propter mulierem, quam tulisti; habet enim virum.* Et *Num. 12. cap.* dixit Dominus loquens ad Moysem, Aaron, & Mariam: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, & loquar ad illum per somnum.* Et *Genes. 28.* vidit Iacob in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum, Angelos quoque ascendentes, & descendentes per illam. *Genes. 37.* Ioseph somniauit, ipsum, & fratres D suos ligare manipulos in agro, & quasi consurgere manipulum suum, & stare, & fratrum suorum manipulos circumstantes adorare manipulum eius. Et Diuo Iosepho viro Mariæ Sanctissimæ in somnis Angelus apparuit, & dixit illi: *Accipe puerum, & matrem eius, & vade in ciuitatem Israël, &c.* Neque opus est alia plura insomnia diuinitus accepta referre, cùm meritò ea ab omnibus benè sentientibus admittantur.

Arist. censebat non dari insomnia diuina.

Neque hanc verissimam euertit doctrinam Arist. qui libro de præsensione per somnum intendit probare, nulla dari insomnia diuina, eo quod talia insomnia accidere deberent hominibus prudentibus, & sapientibus, cuius contrarium euenit; nam idiotis, & imprudentibus quædam insomnia contingunt, quæ Diis tribuunt, quæ quidem vana sunt, A & falsitate plena; atque adeò non possunt excitari à Deo, nec merentur dici diuina. Vlteriùs reuelationes à Deo procedentes meliùs fierent diu, quàm noctu, & per somnum. Demùm alia animalia somniant: ergo somnia in hominibus non procedunt diuinitus.

Redarguitur opinio Arist.

Hæc, inquam, non obstant. Quare ad primum fundamentum Arist. respondetur cum Pereyra *lib. 1. super Danielem, cap. 95.* quod insomnia diuina sunt in duplici differentia: quædam sunt à Deo optimo, & maximo, quæ quidem vtilissima, & verissima sunt, & hæc simplicioribus, & non sapientioribus communicantur, quia simpliciores sunt diuinæ naturæ propinquiores, & magis participes; nam ij ad diuinum capiendum lumen sunt aptiores, vt sacræ testantur literæ, cùm dicitur: *Quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*: & illos, quos quasi insanos, & stultos neglexit mundus, diuinorum mysteriorum reuelationem habere meruerunt, iuxta illud: *Nos insensati vitam il*B*lorum reputabamus insaniam.*

Somnia quædam à dæmone procedunt.

Alia causantur à Diis Gentilium, qui dæmones sunt; tales enim cùm non possint cognoscere res futuras, neque hominibus certò signis, aut verbis annuntiare, ideò talia insomnia non causabant nisi in hominibus idiotis, ne vanitatem illorum deprehenderent; nam idiotæ non valent verum à falso discernere, & sic insomnia non parui faciebant, quæ erant obscura, & ambigua, & ad diuersos euentus poterant retorqueri. Dicendum ergo est, hominibus idiotis, & stultis talia somnia accidisse, quæ à Diis gentium habebant. At verò insomnia à Deo data, sunt clara, distincta, & viris sanctitate præditis communicata, de quibus non egit Arist. illo loco.

Ad Arist. respondetur.

Ex dictis facilè colligitur, dari insomnia vana, & superstitiosa, ab Angelis malis commota, quæ nequeunt conferre ad diuinationem, neque ad aliam rem vtilem, vt docuit Angelicus Præceptor *loco* C *suprà citato.*

Hominis anima per vigiliam nimis distrahitur.

Ad secundum dic, quod quando Deus vult aliquid nobis reuelare, id meliùs fit inter dormiendum, quàm per vigiliam; nam anima hominis, vt dictum est ex mente Hipp. dum in vigilia est, circa plura vehementer est distracta, & occupata circa externa sensibilia; atque adeò minùs percipere valet impressiones à Deo factas. Quando verò homo somno est correptus, & actionibus orbatus, tunc anima suo fungitur munere, & operari potest sine distractione, atque adeò meliùs percipit, & cognoscit, quæ illi à Deo optimo, & maximo proponuntur.

Neque ex eo, quod reliqua animalia ab homine naturaliter somnient, colligitur, quod homo non possit habere somnia diuinitus accepta, sicque Arist. fundamenta soluta manent. Hæc tradita sunt pro prima parte nostri discursus.

§. I.

De somniorum causis.

AD secundam partem peruenientes, rem difficillimam attingimus, nempe causas, quibus somnia fiunt, & excitantur. Diuus Thomas 2. 2. *quæst. 95. art. 6.* quatuor causas statuit, duas internas, duasque externas. Interna vna est animalis, in quantum incurrunt imaginationi in somno, quæ præfuerunt in vigilia, sicque species receptæ per vigiliam ab obiectis, cùm tempore somni sint reseruatæ, ipsa obiecta repræsentant, & insomnia fiunt. Alia interna est dispositio aliqua cerebri conducens ad hoc somniandum potiùs quàm illud. Externa causa vna est spiritualis, Deus, Angelus bonus, vel malus. Alia est corporalis, vt cœlum, aër, vapor, & reliqua,

quæ

quæ immutant, & disponunt ad hunc somnum potiùs conciliandum, quàm illud. Angeli tamen, siue boni, siue mali, nihil præstant, nisi applicando actiua passiuis; Deus non solùm hoc modo, sed producendo species.

Aristotelis mens.

Arist. *loc. cit.* tradens somnij causas docuit, ideo apparere simulachra inter dormiendum, quia motio quædam fit sanguinis ad primum sensorium. Hæc sunt illius verba: *Cùm enim dormit, plurimo ad principium defluente sanguine, ij qui insunt motus, simul deuoluuntur, alij quidem potestate, alij verò actu, &c.* Quæ verba nihil aliud sonant, quàm quod sanguis, & spiritus descendit ad principem sensum, & illo simul deferuntur species rerum: nomine autem principij intelligitur cor, quod fontem, & originem omnium facultatum existimauit Arist. quod cùm sit prima radix, primum sensorium etiam dicitur. Medici tamen, & plures Philosophi non concordant cum Aristot. imò vt certius suadentur, in cerebro adesse primum sentiendi principium, atque adeò nomine primi sensorij cerebrum venit intelligendum, in quo species mouentur ad motum sanguinis, & spirituum. Hunc dicendi modum tenet D. August. *libro vno de spiritu & anima, cap.* 22. qui ponit vim animalem, & sensus in cerebro: idem *cap.* 25. agens de somniorum differentiis. Diuus Thomas *comment. super Arist. librum de insomniis,* & 1. *part. quæst.* 111. *art.* 3. vbi statuens rationem, quare Angeli, tam boni, quàm mali possunt imaginationem mutare, respondet id euenire ratione motus localis, ex applicatione scilicet spirituum, & humorum, in quibus species recipiuntur, per quas potentia cognoscitiua immutatur. Potest enim Angelus sua naturali virtute sensus internos mouere per somnum, & per vigiliam, & commouere spiritus, & humores, ex quibus sensus interni diuersimodè immutentur. Potest etiam inter vigilandum immutare sensum exteriorem, ponendo aliquod sensibile, vel à natura formatum, vel illud de nouo formando, sicut facit dum corpus assumit, vt ipse tradit *artic.* 4. *eiusdem quæstionis.* Quia ergo potentiæ internæ cognoscitiuæ resident in cerebro, ideò motio, quæ desideratur in humoribus, aut vaporibus, vel spiritibus in somnis, debet fieri in cerebro, tanquam in primo sensorio, vt dictum est, non verò in corde.

Somnium fit ex vaporum motione, & quomodo.

Sed licèt dictum sit, quod ex spirituum diuersa motione diuersa componuntur insomnia, oportet tamen insinuare rationem. Primò tamen se offert dubitandi ratio; nam si verum est, quod, species internæ recipiuntur, & subiectantur in spiritibus, quatenus sunt medium, per quod species deferuntur ad potentiam cognoscitiuam, si simul in eadem spirituum parte plurium obiectorum species recipiuntur, & omnes istæ species simul eidem potentiæ applicantur, & approximantur æqualiter, ex applicatione partis spirituosæ, in qua resident, non potest causari somnium circa vnum obiectum magis quàm circa aliud, cùm vtriusque species sint æqualiter approximatæ; quare tunc videtur dicendum, quod si fit somnium, debet amplecti vtrumque obiectum, vel non debet fieri circa vllum.

Aristotelis mens.

Arist. videtur tetigisse huius dubij solutionem, siquidem in verbis superiùs citatis ait: *Alios motus esse actu, & alios potestate;* quasi diceret, quædam species actu mouent, hæ scilicet, quæ potentiæ magis sunt approximatæ; aliæ verò vt à potentia distantes, potestate mouent, idest sunt in potentia ad mouendum, & excitandum potentiam, si ipsi potentiæ appropinquentur; tunc siquidem mouere poterunt, & somnium producere. Neque requiritur, quod spiritus secundùm omnes suas partes sint proximi primo sensorio, & sic neque omnes species: quapropter illæ species, quæ sunt magis propinquæ, somnium facere valebunt, quousque aliæ partes spirituum accedant magis ad potentiam simul cum nouis speciebus, quæ tunc somniare facient, anteà verò minimè.

Illius illata pugnatio.

Hæc tamen solutio displicet, neque nodum soluit; nam in primis non est dubium de speciebus, quæ sunt in diuersis partibus spirituum, quarum quædam sunt propinquæ potentiæ, aliæ verò distant; sed de pluribus speciebus, quæ in vnica parte spirituum resident, & æqualiter, simulque sunt potentiæ approximatæ, ita vt potentiam excitent ad opus; non enim implicat, quod in vna, & eadem parte sint species albedinis, & nigredinis, simulque & aliorum obiectorum. Quod ergo dubitatur, est quare potiùs fit tunc insomnium per species albedinis, quàm nigredinis, vel aliorum, cùm omnes æqualiter sint aptæ excitare potentiam ad insomnium circa proprium obiectum. Deinde licèt constet, quod spiritus sunt medium, per quod species communicantur potentiæ, ita vt per spiritus deferantur ad primum sensorium, nullus dubitat, quod ipsæ species sunt receptæ in organo potentiæ; imaginationis scilicet, aut memoriæ: ergo ex eo, quod spiritus approximentur potentiæ, nihil de nouo ponunt in ipsa, vt insomnia fiant: ergo motus ille spirituum non est necessarius ad insomnium causandum, atque adeò Arist. mens ex toto ruere videtur. Denique si motus spirituum aliquid faceret, maximè quod tempore vigiliæ, nempe quod omnia adhuc quieta apparerent moueri, vt contingit in vertigine affectis: ergo si ratione motus spirituum somnium fit, debet esse circa sensibile commune, nempe circa motum; atque adeò per somnium omnia apparere deberent in motu, & non aliter.

Qualiter ex motu spirituum fiunt insomnia.

Vt tamen magis mentem Arist. imò & D. Thomæ aperiamus, dicendum est, duobus modis ex motu spirituum, & vaporum insomnium fieri, siue tale insomnium sit naturale, siue varidicum, vel quomodocumque, aut facta variatione ex spirituum applicatione in aliquibus speciebus, aut productâ aliquâ dispositione corporali in organo potentiæ, quæ disponat potiùs ad hoc insomnium, quàm ad illud. Quantùm ad primum asserendum est, quod licèt species in potentiis internis, & in spiritibus sint; potest tamen contingere, aliquas species esse intensiores in spiritibus, quàm in ipsa potentia; & hoc duplici de causa, vel quia spiritus erant proximiores obiecto, à quo species illæ fuerunt deriuatæ; vel quia in illis erat passiua dispositio melior. Cùm ergo accedant spiritus in somnis potentiæ sensitiuæ, & in illis possint esse species intensiores, quàm in potentia, non mirum, quod motus spirituum ad sensorium sit necessarius, vt somnium fiat.

Primum argumentum contra dicta.

Licèt hæc facilè intelligantur, non tamen manet soluta difficultas: imò contra dicta efficaciter insurgere possumus; non enim implicat, quod in organo sensus interni sint per somnum species ita intensæ, sicuti dantur in spiritibus: ergo eo tempore frustrà motus ille vaporum, & spirituum adhibetur. Antecedens est certum, consequens probatur; nam si ob aliquam rationem ille motus spirituum est necessarius, maximè vt spiritus appropinquentur potentiæ, vt sic etiam mediâ eorum approximatione species intensæ, quæ sunt in spiritibus, proximiores fiant: sed species aliæ possunt esse ita intensæ in organo sensus, sicuti illæ quæ in spiritibus; & ex alia parte sunt magis propinquæ, quia inhærent ipsi organo: ergo frustra ille motus spirituum, & vaporum in ordine ad hunc finem constituitur, cùm sint omnia requisita ad somnium ante eorum motum.

Secundum argumentum.

Secundò: Si motus humorum, aut vaporum ad primum ſenſorium eſſet neceſſarius, maximè vt aliqui cenſent, vt ſpiritus intra detineantur, ne perueniant ad ſenſoria externa; qua de cauſa in ſomno adeſt priuatio actionum ſenſuum exteriorum: quæ priuatio ideò fit, quia impeditur eorum motus ad extra ab ipſis humoribus, ſeu vaporibus; ſed ſomnus multoties conſurgit ex penuria ſpirituum, qui tempore vigiliæ abſumuntur; quo tempore cerebrum retrahit, & colligit in ſe illos ſpiritus animales, qui remanent ſine motu vaporum, aut humorum ad ipſum: ergo ſomnium eo tempore adueniens non poteſt reduci ad motum humorum, ſeu vaporum. Quod autem fiat retroceſſus ſpirituum animalium in ſomno, docuit Auic. *fen.*1. *lib* 3. *tract.*4. *cap.*1. Auerroës 2. *collect. capit.*21. imò non ſolùm retrocedunt ſpiritus animales, ſed etiam vitales, vt ipſe Auic. ait, & ipſa oſtendit obſeruatio; nam tempore ſomni indigemus tegumentis, vtpotè quia refrigerantur exteriora; & propterea Hippocrat.6. *epidem. ſect.*4. *text.* 13. aſſerit, *per ſomnum partes externas refrigerari, internaſque calefieri.* Id comprobat Ariſt.2. *de hiſt.animal.cap.*19. inquiens: *Dormientibus porrò ſanguinis copia partes exteriores deſerit, ſubitque interiores, ita vt adacto cultello non æquè fluere poſſit.* Hoc autem neutiquam accideret, niſi calor influens, & ſanguis ad intra recurreret.

In ſomno retroceduntſpiritus.

An ſit neceſſaria retractio ſpirituum in ſomno.

Dices, eam retractionem in ſomnis non eſſe neceſſariam, ſufficit enim quod ſanguis, & ſpiritus ad intra detineantur, quia impeditur eorum motus ad partes externas, & ſic ſupponitur motus vaporum impedientium, qui detinent ipſos ſpiritus intra cerebrum, vt docet Ariſt. *libro de ſomno & vigilia*, & 4. *Metaph. cap.*8. Ego dicam, neque ſemper eſſe neceſſariam obſtructionem vaporum, neque eſſe ſupponendam ſemper, vt fiat ſomnus, qui plures cauſas habet, à quibus conciliari poſſit; nam non implicat, quod tempore indigentiæ, dum per labores plures ſpiritus ſunt conſumpti, quod remanentes trahantur vitales à corde, animales à cerebro, ita vt defectu vitalium in partibus externis adſit infrigidatio, & ex defectu animalium in ſenſoriis externis ſit priuatio actionum ſenſuum exteriorum, in qua formaliter conſiſtit ſomnus; atque adeò, vt ſomnus concilietur, non præreququiritur motus vaporum, neque eorum impedimentum. Tunc ſic: Dum ſomnus excitatur ex defectu ſpirituum, & eorum ad cerebrum retractione, non præſupponitur, vt fiat motus vaporum; & tamen eo tempore poteſt contingere inſomnium: ergo inſomnium non petit ad ſui productionem motum vaporum, vel humorum ad cerebrum: & cùm ſuprà probatum ſit, impertinenter etiam ſe habere motum ſpirituum, videtur dicendum, quod neque ſpirituum, neque humorum, aut vaporum motus ad cerebrum eſt neceſſarius, vt fiat inſomnium.

Infrigidantur in ſomno externa, & quare.

Tertium argumentum.

Tandem admiſſo caſu, quod vapores illi intra cerebrum incluſi ſint neceſſarij ad ſomnum conciliandum, vt vult Ariſt. non tamen poſſunt cauſare inſomnia; nam vapores illi cùm intra cerebrum ſint collecti, non habent vim producendi ſpeciem aliquam in ſenſu interno: ergo neque inſomnium cauſandi. Patet antecedens, nam nullum obiectum ſenſibile ad ſenſus internos ſuas ſpecies mittit antequam ad externos ſenſus perueniant; non enim cæcus iudicat de coloribus, licèt in cerebro habeat ſanguinem, vel pituitam, vel alia colorata; prærequiritur enim ſenſualis exterior cognitio obiecti, vt à ſenſu interno percipiatur. Cùm ergo illi vapores ſpecies impreſſas non mittant ad aliquem ex ſenſibus externis, nequeunt percipi ab internis: ergo neque mediis ſuis ſpeciebus illos immutabunt in ordine ad cognitionem. Hoc totum docet Ariſt. *lib. de memor. & reminiſc.* Idem Diuus Thomas *ſuper eundem locum*, Molina 1. *part. quæſt.*1. *art.* 2. *ad* 2. Ferrarienſis 1. *contra Gentes*, vbi expreſsè probant, nihil poſſe percipi à ſenſu interno, quin priùs percipiatur ab externo.

Quidquid percipitur à ſenſu interno, priùs cognoſcitur ab externo.

Fracaſt. ſententia proponitur.

Vis huius vltimi argumenti coëgit Fracaſt.4. *de intellect. folio* 141. aſſerere à vaporibus, & humoribus in inſomniis quandam ſpeciem occultam produci à phantaſia, quæ valet excitare memoriam quorumdam coniunctorum. Quòd ſi dicas, à quonam producitur iſta ſpecies in ſenſu interno, ſiquidem vapores illi nequeunt aliquid ſenſui interno repræſentare, quin priùs ſenſui externo manifeſtetur.

Reſpondet produci ſpeciem internam ex ſenſatione externa, quæ adhuc per ſomnum fit; nam tunc non datur totalis priuatio actionum ſenſuum externorum; quod & nos ſuprà diximus ex Gal. mente: ſi enim quis inter dormiendum vocibus acclametur, aut acu pungatur, ex vocis acclamatione ſurgit, ex acus punctione fugit, punctionem ſentiens. Vides ergo, quomodo in ſomnis tactus, & auditus non ſunt omninò ſuis actionibus deſtituti. Similiter dum quis in lingua colligit dulcem pituitam, ſomniare dulcia ſolet; & ſi flatus circa dentem commoueatur, vel quodammodo dentem impellit, ſomniant quod dens cadit: quod quidem habet initium à ſenſu externo; & ratio eſt, quia ſenſus obtuſus, qui datur per ſomnum, non poteſt rerum differentias exactè cognoſcere, & ſic confert ſe ad id, quod notiſſimum eſt, vt ſunt obiecta maiora, quæ ſub ſenſum cadunt, principiumque ſumunt ex ſenſatione externa.

Fracaſt. placitum non eſt vniuerſaliter verũ.

Hic tamen dicendi modus, licèt ſit ſubtilis, non tamen poteſt eſſe vniuerſaliter verus; nam licèt per ſomnum dentur aliquæ ſenſationes externæ, quatenus non omninò ſenſus externi quieſcunt, & ab iis ſomnia inſurgere poſſunt; nihilominus ſine huiuſcemodi ſenſationibus ſaluantur inſomnia; nam vt poſteà dicemus, qui ſanguine abundant, rubra ſomniare ſolent; qui bile, iracunda; qui crudiratibus ſunt referti, aquea; & melancholici, triſtia: horum tamen nihil inter dormiendum percipitur à ſenſibus exterioribus. Igitur plura dantur inſomnia, quæ non capiunt originem ab illis, atque adeò aliam cauſam vniuerſaliorem inueſtigare debemus.

Quare motus humorum, & vaporum ad cerebrum ſomnia creat.

Amplectentes ergo Ariſt. & Diui Thomæ ſententiam, dicendum eſt cum ſubtili Magiſtro Petro Garcia *in libro de locis affectis*, *diſputat.*7. *cap.* 13. vapores, & humores in cerebro diſpoſitionem quandam producere proportionalem quibuſdam ſpeciebus, ita vt ex vi illius diſpoſitionis illæ ſpecies excitentur ad repræſentandum, aliæ verò quietæ permaneant. Quod autem priùs vapores, & humores moueantur tempore ſomni, non dubito, quia ex caloris influentis retroceſſu ad intra, vapores, & humores mouentur, & agitantur, perueniuntque ad primum ſenſorium, vt voluit Ariſtot. permutatiſque, & perturbatis ſpiritibus, & humoribus, immutantur ſenſus, vt docet Diuinus Præceptor 1. *part. quæſt.*111. *art.* 4. *cit.* Quod etiam à vaporibus, & humoribus motis ſomnus, & inſomnium fiat, docuit ipſe 2.2. *quæſt.*84. *art.*8. *in reſponſione ad* 2.

Humores & vapores cerebrum diſponunt ad ſomniandum hoc vel illud.

Quod verò ipſi vapores cerebrum attingentes per ſomnum ipſum cerebrum diſponant, ibi etiam manifeſtè docet Angelicus Doctor. Neque hoc eſt probatu difficile; nam inter vigilandum, qui ſunt natura ſanguinei, ſunt procliues ad riſum, melancholici ſunt triſtes, & timidi; pituitoſi ſegnes, bilioſi audaces, & iracundi, ita vt animi mores corporis

tempera

temperaturam sequantur, vt ait Galen. proprio loco. Hoc totum originem trahit ex temperie, & dispositione, qua quivis est dispositus: ergo similiter inter dormiendum dum phantasmata repræsentant, & insomnia hæc, vel illa fiunt, debent petere in cerebro dispositionem, quæ magis conducat ad hoc potiùs repræsentandum, quàm illud: quare melancholici tristia somniant; sanguinei alacria, & sic de reliquis; atque adeò cum hæc somniorum diuersitas non oriatur, nisi ex diuersa humorum dispositione, non est recurrendum ad aliud principium, sicque facile est argumenta soluere.

Argumentum efficax contra dicta. Sed adhuc non videtur soluta difficultas; nam aliquando non est necessarium recurrere ad talem dispositionem à vaporibus, seu humoribus natam, vt insomnia fiant. Nam perseuerante eadem dispositione, quæ erat per vigiliam, potest ex alio principio hoc vel illud insomnium excitari; nam ex frequenti imaginatione, vel cogitatione circa aliquod obiectum inter vigilandum insurgit, quod tempore somni insomnia excitantur, illud met obiectum repræsentantia. *Sæpe somniamus de his quæ tractantur per vigiliam.* Quod autem quæ inter vigilandum in mente habuimus, nos somniare contingat, ita clarum est, vt probatione non egeat; quod vlteriùs docuit Aristotel. *sectione 30 problem. quæstione 13.* vbi ait: *De iis, quæ agimus, aut volumus, & cogitationes, & imaginationes obueniunt, somniamus.* Et libro de persensione per somnum, asserit, aliquando insomnia habere principium ex sensatione exteriori, quam quis habuit in vigilia. Idem confirmat Galen. *lib. de dignotione ex insomniis*: & 5. *Ecclesiastic.* dicitur: *Multas curas sequuntur insomnia.* Neque est difficile inuenire causam huius rei; nam species illæ recentes cùm sint, & intensæ, faciliùs excitant potentiam ad repræsentandum, quàm aliæ antiquiores: quod etiam patet in vigilia, nam dum quis aliquid vehementer cogitat, facillimè ad eandem cogitationem reuertitur, & citiùs ad talem cogitationem potiùs quàm ad aliam excitatur cogitatiua potentia: quo casu non est reducenda ea repetita cogitatio ad aliquam nouam cerebri dispositionem, sed potiùs ad intensionem, & nouitatem specierum, quæ maximè immutant potentiam.

Ad argumentum responsio. Sed hoc non euertit veritatem; nam species, prout recens, vel intensa, non potest magis immutare potentiam, quàm aliæ species; nam esse speciem recentem, vel antiquam, solùm dicit temporis differentiam præsentis, vel præteriti; ex hoc autem non sumitur ratio ad intentum, imò species antiqua est magis fixa, & radicata in organo, quàm recens. Neque ex speciei recentis intensione sequitur, quod excitetur cogitatio, aut imaginatio; nam non implicat, quod eo tempore sit alia species intensior, quæ poterat eam mouere, & tamen non mouet: ergo ratio excitandi potentiam in somno, non nascitur ex nouitate, & intensione specierum sensibilium.

Confirmatur, quod somnia fiũt ex dispositione causata à vaporibus & spiritibus motis. Quapropter censendum est, præualere speciem illam, & maiorem efficaciam habere per aliquam conditionem sumptam ex aliqua dispositione corporali, vt suprà dictum est, ratione cuius excitat ad opus; quæ dispositio aduenit ex recursu vaporum, humorum, & spirituum ad cerebrum tempore somni. In quo autem talis dispositio consistat, à nemine hucusque dictum est: circa quam eodem modo philosophandum, ac de ea dispositione, quæ reperitur in delirio, iuxta cuius dispositionis varietatem ipsa deliria varia, & diuersa fiunt. Ita Diuus Thomas 2. 2. *quæst. 95. art. 6. in corpore.* Petrus Garcia, & alij.

Quomodo fiunt insomnia turbulenta, & inordinata. Ex dictis constat iam, quâ ratione insomnia fiunt; nondum tamen constat, quomodo ipsa fiut turbulenta, monstruosa, & perturbata. Arist. quandam adducit rationem, sumpta similitudine ab aquis, A quæ si plurimùm mouentur, nullam recipiunt figuram, quæ videri possit; si verò minor motio fiat, recipiunt figuram tortuosam, & inordinatam. Ita similiter inquit accidere nobis inter dormiendum; nam si vapores plurimi sint, & velociter moueantur, nullum fit insomnium, neque aliquid nobis repræsentant; veruntamen si minor motus intra cerebrum fit, insomnium accidit: attamen omnia per somnum comprehensa, monstruosa, & distorta repræsentantur. Clariùs D. Præcep. 1. *part. q. 84. art. 8. cit. ad* 2. vbi ait: *Quando enim multus fuerit motus vaporum, non solum ligatur sensus, sed etiam imaginatio, ita vt nulla appareant phantasmata, sicut præcipuè accidit cùm aliquis dormire incipit post multum cibum, & potum; si verò motus vaporum aliquantulum fuerit remissior, apparent phantasmata, sed distorta, & inordinata, sicut accidit in febricitantibus; si verò adhuc motus magis sedetur, apparent phantasmata ordinata, sicut* B *magis contingere solet in fine dormitionis, & in hominibus sobriis, & habentibus fortem imaginationem. Si autem motus vaporum fuerit modicus, non solum imaginatio remanet libera, sed etiam sensus communis ex parte soluitur, ita quod homo iudicat interdum in dormiendo, ea quæ videt, somnia esse, quasi diiudicans inter res, & rerum similitudines; sed tamen tunc quia dormit, ex aliqua parte remanet sensus communis, imò & exterior ligatus.* *Aristot. & Diui Thomæ mens proponitur.* Ex iis Diui Thomæ verbis faciliùs colligitur, quomodo non solùm insomnia turbulenta fiunt, sed etiam ea, quæ ordinata conspiciuntur.

Fracast. ratio de somnis turbulentis proponitur. Fracast. 2. *de intellect. folio* 141. rationem assignat etiam, quare ex motu spirituum, & vaporum somnia monstruosa, & inordinata elucent; inquit enim, quod ad rectam, & ordinatam intentionem requiritur medium, per quod veniunt species, quod sit purum, non perturbatum, neque inordinatè motum; hoc autem non contingit spiritibus, dum permiscen- C tur vaporibus, qui sunt impuri, inquieti, & tumultuosè agitati; nam & hoc modo se habent species in spiritibus receptæ, vnde extraneas, & inordinatas cogitationes repræsentant. Motus ergo iste potest offerre diuersa loca, tollere coniunctorum applicationem, multa intercipere, ordines permettere, situs diuersos offerre; quibus variatis, fit vt multa extranea somnientur: quam tamen veritatem habeat hæc sententia, infrà adducemus.

Aquæ nimis motæ quare non recipiunt figuram, quæ possit videri. Sed explicare oportet, quam ob causam aquæ, dum nimis agitantur, & mouentur, non suscipiunt figuram, quæ videri possit. Petrus Garcia, relictis aliis dicendi modis ait, hoc non consurgere præcisè propter motum illum, sed potiùs ob inæqualitatem partium, quæ ex motu fit; nam partes quædam eminent, aliæ verò deprimuntur, & vario modo comparatur figura, & variatur, ita vt spe- D cies visibiles ad oculum venientes repræsentent obiectum, quin possimus determinatam figuram percipere.

Quare dum motus vaporum est nimius, impedit insomnia. Hoc ergo modo accidere in nobis Aothores affirmant, dum somnia fieri deberent; nam ita velociter humores, & vapores, imò & spiritus concitantur, & mouentur, vt nulla possit imago repræsentari; non tamen contingit præcisè ratione motus, cùm motus nihil detrahat de iis quæ requiruntur ad cognitionem, dummodo spiritus maneant approximati; impeditur tamen cognitio, quatenus per motum illum separantur à debita approximatione, propter quam causam non valent producere dispositionem in organo potentiæ, quæ sit necessaria ad operandum; vel quia ita permiscentur istæ duæ substantiæ secundùm suas minimas partes, vt propter eam permixtionem potentia non producat, neque possit producere suum effectum.

Quare somnia monstruosa & inordinata ex minori motu vaporum excitantur.

Sed quamuis explicatum sit, quare insomnia non fiunt in præsentia motus nimij plurium vaporum, restat explicare, quare somnia monstruosa, & inordinata ex minori vaporum motu, & agitatione fiunt? Et ratio difficultatis est, nam ratio suprà adducta à Fracast. non conuincit, neque similitudo desumpta ex aqua minùs mota, quam proponit Aristoteles. Nam species non producuntur de nouo in spiritibus, & cerebro, quamuis spiritus per motum moueantur: ergo siue spiritus moueantur, vel non, aut aliam adquirant figuram, illæ species non repræsentabunt obiectum aliter ac est: quapropter si obiectum non est monstruosum, distortum, vel inordinatum, non poterit sub ea figura repræsentari. Hoc patet, nam species illius obiecti non variatur, nec amittit repræsentationem obiecti ex motu, vel quiete vaporum, vel spirituum.

An species modificentur cum medio, ita vt aliter representent obiectum proprium.

Dices, species illas modificari cum spiritibus, & vaporibus. Contra est, nam si hoc fieret, esset solùm deceptio circa sensibile commune, non verò circa proprium, vt experimur in vertigine, in qua ratione motus vaporum, & spirituum, res quietæ apparent moueri; non tamen illæ res apparent tortuosæ, monstruosæ, vel inordinatæ: ergo si motus spirituum in vertigine non sufficit ad talem effectum, neque motus per somnum erit sufficiens. Neque similitudo ex aqua quodammodo mota, in qua tortuosæ, & inordinatæ figuræ visuntur, aliquid probat; nam ideo in aqua tales figuræ percipiuntur dum agitatur, quia repræsentantur visui: at verò figuræ adquisitæ in spiritibus, & humoribus, cùm non percipiantur ab aliquo externo sensu, nequa possunt immutare sensum internum, vt suprà diximus: vnde ratione illius motus non potest deficere vera repræsentatio.

Nota hanc doctrinam, cum qua percipitur qua ratione fiunt insomnia turbulenta & monstruosa.

Etsi hæc difficilia videntur, non tamen doctrinam traditam euertunt. Quare respondetur, ita esse, sicut probant rationes traditæ; cum hoc tamen motus spirituum, & vaporum habet vim in iis insomniis; nam cùm species plures sint intensæ in spiritibus, & in diuersis partibus eorum, quæ valent repræsentare diuersa obiecta, medio motu possunt accedere spiritus modò secundum vnam partem, modò secundum aliam, ita vt excitent potentiam ad repræsentandum obiecta diuersa inordinata, & variis figuris prædita; neque ad hoc est necesse, vt ipsi spiritus moti percipiantur à sensu externo, vt diximus de aqua, quia hunc effectum non præstant spiritus vt obiectum sensus, sed vt medium, in quo recipiuntur species obiectorum, & per quod deferuntur ad potentiam cognoscitiuam; & quia per motum attingit organum potentiæ secundum diuersas partes, quibus insunt species diuersorum obiectorum, facit potentia amplexum plurium: & sicuti in applicatione specierum ad potentiam non seruatur ordo, talia obiecta repræsentantur monstruosa, & inordinata.

Comprobatur, & fulcitur nostra assertio.

Neque mirum hoc; nam sicuti per vigiliam imaginatio potest fingere montem aureum nondum visum, aut minocentaurum, & alia huiusmodi, non repugnat idem in somnis accidere posse.

Vt hoc tamen intelligatur suppono, quod potest aliquid dupliciter vt nouum considerari; aut quia taliter secundùm se, & sua principia sit nouum, vt nunquam alicuius sensus illud comprehenderit, quod neque potest cadere sub imaginationem, vt colores respectu cæci, & sonus respectu surdi.

Alio modo potest esse nouum secundùm speciem totius, licèt non secundum species partium, vt quando apprehendimus montem aureum, eo quod habemus speciem montis, & auri; cum enim singulas partes homo videat, potest eas in vnum colligere, & illius compositi habere phantasmata. Cùm ergo id possit imaginari per vigiliam, & de hoc composito, & eius partibus intus reseruare species, non est rationi dissonum, quod in somnis talia phantasmata repræsentent obiecta eo modo, quo diximus, & propter variam specierum applicationem ex motu spirituum formari simulachra monstruosa, & alia. Hæc dicta sufficiant pro hac secunda, & satis difficili parte.

§. II.

De somniorum significatione, & diuinatione.

AD tertiam deuenire partem tempus postulat, in ordine ad quam hæc omnia tradidimus; in tantùm enim vtilitatem præstat hæc de insomniis tractatio, in quantum ex ipsa aliquid possumus annuntiare in ordine ad sanitatem tuendam, ad morbos cognoscendos, & debellandos, & imminentes præcauendos; proinde hanc partem dicauimus somniorum significationibus.

Omittuntur diuinationes ex diuina reuelatione euenientes, & quæ à dæmone.

Scire tamen oportet, quod in præsenti non est mihi in animo agere de significationibus insomniorum, quæ vatidica, seu diuina dicuntur; ea enim Theologis relinquimus, & viris sanctitate præditis. Neque de insomniis à demone agitatis, ea siquidem vt superstitiosa, vana, & mendacio plena omittimus: agimus ergo de insomniis, quæ naturaliter eueniunt, de quibus obscurè tractarunt Hipp. *lib. cit. de insomniis*, & Arist. *lib. cit. de præsensione per somnum*: neque ex eis depromere clarè possumus naturales significationes.

Tripliciter insomnia naturalia significant.

Hanc de insomnis diuinationem, seu significationem, neque omninò contemnendam, neque omninò illi fidem adhibendam docet Arist. & vt clariùs procedamus, tria significare valent insomnia, vel causam, vel signa aliqua, vel tandem aliqua accidentia fortuita, & contingentia, de quibus omnibus sigillatim est agendum. Ex signo enim deprehendimus aliquid; nam signum ex Diuino August. *lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 1.* quod est præter speciem quam ingerit sensibus, facit nos deuenire in cognitionem alterius, qua ratione vestigium animalis venire nos facit in cognitionem illius, cuius est vestigium, & sic de reliquis signis, siue naturalibus, siue ad placitum. Insomnia igitur rationem signi sortiuntur, quando faciunt nos deuenire in cognitionem verbi gratiâ dispositionis corporalis, sic enim inquit, & conuenit Medicis, & etiam aliis studiosè ac diligenter somnia animaduertere, docetque considerare motus, qui in somnis superueniunt, qui licèt si fierent in vigilia, parui iudicarentur, in somnis verò magni censentur, & solent esse signa dispositionis corporis, & morbi; nam tenui strepitu auris percepto, suspicamur adesse tonitrua, & fulmina; qui sonus licèt in se exiguus sit, significat tamen flatus, & vapores in corpore redundare, & caloris debilitatem, cuius ratione illi gignuntur flatus. Accidit etiam aliquibus somniare, quod ipsi volant, quod sæpè mihi contigit, dum puer essem; tale autem insomnium significat similiter flatus, qui sua leuitate talem causare valent repræsentationem. Quod si somnient degustare mel, significat quod pituita dulcis, vel sanguis redundat in corpore; si verò somnient degustare amara, ostendit bilis prædominium, & quod fluit ad os. Quod si somniant super se magnum sustinere pondus, magnam humorum copiam redundare significat. Si verò quis somniet, se locum quærere ad mingendum, est indicium, quod corpus abundat plurimis humiditatibus; si rubra, & delectabilia, sanguinem; si esse in niue, vel aqua, pitui-

Quid sit signum.

Qualiter habent insomnia rationem signi.

tam;

tam; si tristia, timorosa, & melancholica, melancholiam; si iracunda, & ignem flagrantem, bilem dominantem ostendit.

Quod si in morbis acutis turbulenta insomnia fiunt, phrenitidem, necnon capitis dolorem denuntiant; signum enim est, quod vapores, & humores in caput feruntur, vt ait Hippocrates; at si extra morbum talia superueniant insomnia, flatuum repletionem, vt diximus, significant, & totius conturbationem. Similiter cùm somniamus ea, quæ inter vigilandum operati sumus, bonam corporis dispositionem significant, & quod corpus non habet inanitionem, neque repletionem. Quod si insomnia diurnis actionibus aduersantur, ita vt inter ipsa non conueniant, corporis perturbati significationem præbent. Quod si quis inter dormiendum intuetur solem, lunam, & sidera pura, suo quæque motu agitata, valetudinem denuntiat, & bonam corporis dispositionem: si verò imaginetur illorum lumen amissum & obscuratum, tristitiam, & morbum prænuntiat.

Verùm si illorum lumen nubibus aut aqua impediatur, indicat morbum venturum ratione cruditatum, & humiditatum in corpore redundantium. Si verò sidera, igneam, & flammeam naturam comparare imaginetis, bilis dominium ostendit, & quod potest timeri febris ardens, vel alter morbus ex bile pendens. Verumtamen si talium siderum lux euanescit, mortem præsagire solet; si autem postea vegeta fiant, & lucem amissam restaurent, salutem amissam restaurari portendunt. Denique si quis somniet se habere crus, vel brachium, aliudve membrum lapideum, timere debet paralysim in eodem membro, nam refert Galenus *libro de insomniis*, quidam somniauit crus sibi factum lapideum, breuiterque illius crus fuit affectum paralysi. Dicta sufficienter ostendunt, qualiter insomnia sunt accipienda vt signa, quæ omnia sunt deprompta ex Hippocrat. Galen. Dito Præcept. & obseruationibus.

Somnium quomodo habet causæ rationem.

Quòd verò somnium habeat rationem causæ, ita vt ex illo, tanquam ex principio, aut causa incipiat nostra operatio, aliquibus exemplis demonstratur. Plinius 25. *naturalis histor.* inquit, quod suis temporibus insanabilis erat morsus canis rabidi adferens odium, & pauorem aquæ; materque cuiusdam militis morsi à cane rabido somniauit, quod radix siluestris rosæ, quam cynorhodon vocant, rabiem abigebat, eamque misit filio bibendam in lacte. Habuit ergo hoc remedium initium à somnio tanquam à causa. Galenus 14. *methodi, cap.* 8. dum ageret de curatione linguæ tumefactæ, & adhibita remedia non proficerent, nocte somniauit, quod lactucæ succus esset accommodus ad curationem, si os ægri tali succo collueretur. Similiter cum homo quidam laborasset lienis inflammatione, eique curationem adhibuisset Gal. somniauit, quod si sanguinem illi extraheret ex vena saluatella manus sinistræ, & sineret sanguinem exire, donec per se detineretur, sanitatem recuperaret, quod vtique ipse faciens, ægrum liberauit. Præterea 9. *method. cap.* 4. (in vita ipsius etiam traditur) refert, patrem suum somniasse se habiturum filium Medicinæ Principem, & somno monitus Galen. ad Medicinæ studium excolendum venit.

Prænuntiantur insomnia quæ fortuita ostendunt, quibus non est adhibenda fides.

Quod tandem insomnia quandoque fortuita, & contingentia portendant, licet non certò, etiam experientia demonstrat; vidimus enim aliquos somniasse se esse consequutos officium, dignitatemque, deinde ipsos fuisse consequutos. Plura possem dicere, quæ mihi euenerunt, priùs prænuntiata per somnum; non tamen eis fidem adhibere licet, ea tamen habere solent fundamentum in iis, quæ inter vigilandum præcesserunt: sæpè etiam in nobis nullum elucet fun-

A damentum. Ex iis deducimus, quod solùm diuinatio, quæ ex naturali causa intrinseca, vel extrinseca procedit, illicita non est, sub qua comprehendimus somnia vana, quæ etiam naturalem causam habent, & suæ causæ signa esse solent, conferuntque ad demonstrandum dispositionem corporalem, atque adeò sub naturalibus insomniis locum habent. Somnia circa fortuita, casualia, & contingentia, non sunt credenda, quia vel non habent fundamentum, vel oriuntur ex iis, quæ inter vigilandum fuere anteacta.

Diuinatio ex dæmonum reuelatione inutilis & superstitiosa.

Diuinatio etiam, quæ in somnis ex dæmonum reuelatione procedit, superstitiosa, vana, & omninò illicita est, ex qua nihil accipere possumus, quod conferat ad salutem animæ, vel corporis. De diuina reuelatione in somnis suscepta non ago, quia eam Theologis relinquo, vt suprà dixi; hic enim solùm B ago personam Philosophi, & Medici. Lege Angelicum Doctorem 2. 2. *quæstione* 95. *articulo* 6. in conclusione, in qua quidquid ad diuinationem ex insomniis pertinet, amplectitur sic: *Diuinatio suscepta in somniis, quæ ex diuina sunt reuelatione, aut quauis naturali causa intrinseca, vel extrinseca, illicita non est: at ea quæ ex dæmonum reuelatione procedit, superstitiosa, & omnino illicita est.*

Approbat Diuus Thomas diuinationem in somniis ex reuelatione diuina, vel ex causa naturali, siue intrinseca, vel extrinseca.

Sic ergo ex insomniis naturalibus plura depromere possumus in ordine ad cognitionem earum, quæ nostris corporibus adueniunt, dispositionum. Si longiorem de somnis sermonem exoptas, lege Doct. Martin. Delrio *libro* 4. *disquisitionum magicarum, c.* 3. *quæstione* 6. vbi eleganter, vt de more habet, de coniectatione ex insomniis pertractat, imò & de causis illorum. Quod si iis tuus non acquiescit animus, lege Macrobium *libro* 1. *de somno Scipionis*, vbi quinque genera eorum, quæ sibi videre videntur dormientes proponit; quæ eadem met adducit Diuus C Augustinus *libro vno de spiritu & anima, cap.* 25. videlicet oraculum, visio, somnium, insomnium, & phantasma; quæ omnia Artemidorus ad duo reuocauit, ad somnium, & insomnium: ego autem eadem omnia sub somnio, vel insomnio comprehendo, sub quo quæ diuisim ab aliis Authoribus tractantur, amplector, quoniam omnia inter dormiendum accidunt, & per phantasmata repræsentantur.

OBSERVATIO VI.

De rigore laborioso per plures dies molestante, nullâ superueniente febre, & de eius curatione.

Historia propositur.

D Quidam religiosus è Societate Iesu, in Collegio Diui Ambrosij huius ciuitatis Vallis-Oleti Collega, ætate iuuenis, naturâ debilis, plurimis abundans cruditatibus, ob maximam frigiditatem in prima, & secunda regione, patiens simul difficultatem vrinæ ex pituita viscida, & calculo magno in vessica contento suboriam; hic igitur ecidit in ophthalmiam, seu inflammationem oculi dextri cum ingenti capitis dolore, præcipuè circa dimidiam capitis partem oculo dextro respondentem. Cùm iam adhibitis remediis ad inflammationis curationem, doloremque sedandum, salutem recuperasset, liberque euasisset, cœpit rigere nimis, & concuti secundùm omnes corporis partes, & totum mouere lectum, ita vt omnes existimarent, ipsum denuò in alium incidisse morbum, expectabantque febrem superuenturam, neque rigoris vehementiam aliquid aliud promittere suspicabantur. Vnâ horâ transactâ

à

à rigoris insultu, rigor paulatim euanuit, quietus æger permansit, & sine febre; sed breoissimo temporis interuallo iterum rediit, sicque inordinatè repetens modò cum intensione, modò cum remissione vsque ad diem perdurauit septimum; nunquam tamen febricitauit, siueque somno delatus, siue cibum, vel potum accipiens, ferè semper inæqualiter concutiebatur, ita vt illius corpus frangi videretur, tantaque fuit rigoris vis, vt socij timuerunt, ne illius vires dissoluerentur, eiusque mortem præuidentes, ei obtulerunt pro Viatico Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, vnxeruntque Oleo Sancto. Vocatus fui, vt illum curarem, quem adhibitâ purgatione, & remediis calidis interiùs, & exteriùs admotis, ad pristinam (Deo adiuuante) salutem reduxi, de quibus omnibus in sequenti annotatione reddere rationem conabor.

ANNOTATIO.

LAtè nimis egimus de rigore, horrore & perfrigeratione *lib. 3. de causis febrium*; quapropter hîc solùm quæ ad casus intelligentiam conducere v... & ad curationem huius affectus, proponemus. *Cùm morborum cognitio sit remediorum materia*, ex Galen. 5. *de aliment. facult. cap. 1.* vt certum tenendum est, quod iste affectus fuit verè rigor, siquidem aderant omnes illius conditiones, quas vnica definitione amplexus fuit Galen. *libro de rigore, trem. conuulf. &c. cap. 6.* à quo desumpsit Auicen. *fen. 1. lib. 4. tract. 2. capit. 6.* dicens: *Rigor est perfrigeratio dolorosa cum quadam totius corporis agitatione, seu concussione inæquali.* Hanc definitionem ibi sufficienter explanauimus: in ea tamen dantur, quæ in hoc ægro reperiebantur; atque adeo pro certo affirmandum, rigore, & non alio morbo fuisse vexatum. Habebat siquidem perfrigerationem, ita vt sentiret frigus, peteretque calefacientia, & tegumenta, quia nequibat illud sustinere.

Rigor quid sit.

Habebat simul dolorem, qualis reperitur in his, qui rigore afficiuntur; neque hoc solum, sed concussio vehemens, inæqualis, & inordinata totius corporis ipsum molestabat.

Hæc tria dum simul inueniuntur, rigoris naturam constituunt, vt suo loco nunciauimus. Neque nostram mentem euertit, asserere ex Galeno proximè citato, quod rigor est passio calidi innati, nomine cuius debemus intelligere calorem influentem, in spiritibus, & sanguine residentem, vt exponit Valles. 5. *controu. cap.* 17. nam licèt reuerà detur motus reciprocus spirituum, & sanguinis in rigore, diximus tamen non integrare naturam illius, sed esse conditionem, sine qua rigor fieri non potest; nam necessariò in rigore debet constitui ille motus, fugit enim calor ad intra, vt rem molestantem fugiat; intraque coërcitus, cùm suffocari incipiat, vehementer ad extra prorumpit, quo prodeunte membra quodammodò calorem amissum restaurant, vires recuperant, sicque humorem dolorem inferentem expellere conantur; deinde molestiam itenim fugiens, iterum ad intra recurrit, & hic motus reciprocè fit, quousque humor dolorem excitans quiescit; tunc enim cessat rigor; nam rigor nequit dari sine motu, propterea que Galen. 2 *de causis sympt. cap. 5.* rigorem vocat *validos motus facultatis expultricis*, ad differentiam horroris, qui licèt motum petat, vt fiat, modicus esse debet, vt ipse ait *eodem libro, cap. 9.*

Tria in rigore dantur, quæ eius adimplent naturam.

Datur in rigore reciprocus motus spirituum, & quare.

Rigor nequit dari sine motu.

Si verò inquiras, à quonam efficienter sanguis, & spiritus mouentur intra, & extra in rigore, & horrore? Respondetur, illorum motum esse tribuendum vel facultati cuidam regitiuæ, quæ cordi inest, vt voluit Auerroës, vel facultati naturali attractrici, & expultrici cordis; vt habuit Petrus Garcia, quem sequitur Matamor. 2. *de febribus, tract. 1.* & 1 *de causis febrium, disputat.* 7. hæc enim facultas tempore indigentiæ attrahit, & expellit spiritus vitales, sicut facultas eadem residens in cerebro impellit, & attrahit animales; quæ facultas, tam in cerebro, quàm in corde est distincta realiter à facultate dilatatiua, & compressiua cerebri, & cordis, vt probare intendit Doctiss. Garc. *libro de locis affect. disputat. 4. cap. 5.* Nos tamen vt certius existimamus cum Angelico Doctore 1. 2. *quæst.* 24. *art.* 2. *ad* 2. in somno, & vigilia, in animi passionibus, in rigore, & horrore, sanguinem, & spiritus moueri à facultate pulsifica cordis dilatatiua, & compressiua; quæ quidem facultas operatur pro ratione vsus, & indigentiæ, & immutatur in rigore, horrore, & aliis, vt facilè constat ex pulsuum immutatione, quæ reperitur, dum tales affectiones, & animi passiones nostrum immutant corpus. Huius rei probationem inuenies in *meo tract.* de febribus, *fol.* 41. & idem assero de facultate dilatatiua, & compressiua cerebri in ordine ad motionem spirituum animalium; non enim oportet multiplicare entitates sine necessitate.

A quonam efficienter spiritus & sanguis mouentur in rigore.

§. I.

De causis rigoris.

COgnita natura rigoris ex iis quæ hîc, & alibi tradidimus, oportet illius causas inuestigare, vt possimus deprehendere causas rigoris hunc vexantis ægrum; neque aliter effectum possumus detrahere, nisi pugnemus aduersus causam, eam priùs cognoscendo. Duplicis causæ meminit Galen. 2. *de causis sympt. cap. 1.* & *de rigore, tremore, &c. cap. 5.* nempe facultatis, quæ excitatur ad expulsionem obiecti molestantis, & illud mouet ad partes sensibiles; nam aliter non poterat in illis suscitari dolor. Mouet ergo motu concussiuo de parte in partem, eo modo quo dictum est. Meminit etiam causæ obiectiuæ, quæ sua mordaci, & acri qualitate dolorem inferens, excitat facultatem expellentem ad illius expulsionem, proptereaque Gal. *loc. citat.* asserit, quod rigor partim fit à morbo, partim à natura, ad differentiam aliorum motuum, qui vel fiunt à natura tantùm, vt coctiones, & motus naturales; vel solùm fiunt à morbo, vt paralysis, palpitatio, & conuulsio. Quænam autem sit hæc facultas humores agitans in rigore, & horrore, *proprio tract. de rigore* patefecimus, vbi diximus ad talem motum concurrere facultatem vitalem pulsificam, vt constat ex compressione magnæ arteriæ, quæ dum adest rigor, elucet. Necnon concurrit facultas naturalis, seu vegetabilis partium, quæ cuicumque parti insita est ad nocui expulsionem. Simúlque operatur animalis facultas expellens, quæ imperio rationis subditur, atque adeò sæpè rigorem secundùm motum istum imperatum coërcemus; & propter hanc rationem existimo, motum pendentem à facultate motiua animali non esse de intrinseca ratione rigoris; nam eo motu ablato, & ipso voluntariè cessante, remanet rigor cum concussione facta per motum facultatis expultricis vegetabilis; non tamen rigor perseuerare potest, cessante motu huius facultatis.

Quænam facultas agitat humores in rigore & horrore.

Causa obiectiua, seu humor offendens, duplex statuitur à Gal. & ab aliis Authoribus *locis supra citatis*, videlicet humor frigidus, vel calidus, non quia talis tantùm, sed quatenus sua acri, & mordaci, vel prauâ alia qualitate naturam irritare valet. Quod verò ab huiusmodi causis originem trahat, docet Galen. 2. *de causis symptom. capit.* 5. vbi ait: *Rigorem facit frigus, & calor mordax* Et 4. *aphorismor.*

com.

com. 58. *Rigor fit ob flauam bilem motam supra membra sentientia.* Libro *de rigore, cap.* 7. acre, & calidum medicamentum vlceri admotum primò dolorem infert, mox horrorem, deinde rigorem excitat. Idem testatur de humore vitreo. Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *capit. cit.* à phlegmate vitreo in corpore sparso rigorem superuenire ait. Hipp. 5. *aphorism. text.* 17. asserit, frigida rigores febriles facere, neque in hoc est circa Authores dissensio. Præter huiusmodi causas aliam reperi, quam etiam tradit Costeus *in locum citatum Auic.* Non enim implicat, quod flatus crassi, & mordaces ad membra sentientia ruant, dolorem concitent, moueantque facultatem expultricem ad suum opus; sunt enim rigores multi repentè inuadentes, qui etiam citissimè auferuntur: hæc autem repentina inuasio, & rigoris solutio potiùs excitatur à vaporibus, quàm ab humoribus; quod patet in palpitatione, de qua Galen. *lib. cit. de rigore, & palpitat. cap.* 5. & 2. *de causis sympt. capit.* 2. asserit fieri à flatu, & rationem insinuans dicit: *Fieri à vaporoso spiritu, seu flatulenta substantia, ob motus celeritatem, scilicet quia facilè fit, & facilè soluitur.* Hoc autem non fieret, si semper ab humore procederet. Idem proportionaliter est asserendum de rigore; nam non implicat, quod vapores mordaces caloris actione eleuentur ex minera putredinis, vel ab humore frigido, qui dum ad membra sentientia deueniunt, dolorem, & rigorem excitant.

Causa rigoris in hoc ægro statuitur.

Iam habemus ex dictis, quænam sint rigoris causæ; nondum tamen manifestauimus causam rigoris in nostro ægro. De obiectiua loquimur; nam alia ex facultate deprompta omnibus communis censetur. Sed cùm cruditatibus abundaret, multaque pituitosa excrementa per vrinam excerneret, & transacto rigore non febricitasset, existimaui eius rigorem ortum habuisse ex materia frigida, & ex vaporibus ab illa exortis. Neque vt eliceret humores crudi, & pituitosi in nostro ægro, parum iuuauit venæ sectio antecedenter facta pro curatione ophthalmiæ, & doloris capitis; nam detracto sanguine corpus infrigidatur, & quando humores crudi sunt extra sanguinis consortium, vel supernatant, tunc quidem magis incendantur: quod voluit significare Auicenna, dum ait: *Caue ne ægrum ad vnum duorum perducas, &c.* Non enim potuimus excusare venæ sectionem, nam oculi dextri inflammatio, & capitis dolor ex sanguine pendebant, & vrgebat necessitas euacuandi illum, adhibito priùs clystere, qui ventriculi & intestinorum cruditates, vt possibile esset, deponeret. Sed cùm oculi inflammatio, necnon dolor capitis sedaretur, antequam ad humorum præparationem, & expurgationem deuenirem rigor accessit, qui inopinatè superueniens fecit mutare consilium.

Poterat in dubium reuocari, quænam in hoc morbo esset pars mandans; nam in rigore cùm humores moueantur ex vno loco in alium, necesse est constituere locum primum, in quo humores illi existant, & ex illo ad partes sentientes transmittantur; reddereque simul rationem, ob quam antea quieti in illo loco permansissent, postea verò moti ad alia transferantur loca.

Quænam esset pars mandans, & quare ex illa ad alias partes humor transmittebatur.

Primo dubio satisfit, si dicamus quod non solùm in prima corporis regione cruditates redundabant, sed etiam in secunda; nam inerat illi debilitas ventriculi, plurimasque cruditates gignebat, quæ ad secundam regionem accedentes ineptæ erant, vt in sanguinem, vel alium humorem naturæ vtilem conuerterentur; neque enim quod in prima coctione malè perficitur, potest in secunda emendari, ex Galen. 4. *de sanit. tuenda, cap. vltim.* requirit enim quælibet coctio dispositionem certam in re coquenda, quâ deficiente,

A nequit coctio vltimatè rem coquendam perficere. Redundabant ergo cruditates in prima, & secunda regione, necnon in vessica, quam læsam habuit à principiis generationis, & plurium excrementorum susceptiuam; ea tamen excrementa renes calidi attrahebant, & ad vessicam transmittebant, à quibus, vt existimo, ortum etiam habuit rigor, communicatis vaporibus ex ipsis humoribus ad membra sentientia. Itaque ex omnibus iis partibus mandantibus fuit facta humorum, & vaporum commotio, & agitatio, & expulsio ad partes sentientes, in quibus dolorem, horrorem, & rigorem promouebant.

Neque est difficile reddere causam, ob quam humores hi quieti antea erant, posteà verò in motum erumpunt; nam ad expulsionem alicuius humoris requiritur quod humor suis qualitatibus naturam stimulet, vel sua quantitate aggrauet. Ita Galen. 2. *de different. febrium, cap.* 11. Quia ergo illi humores antea neque sua qualitate, neque multitudine B infestabant, ideo in parte quieti permanebant; non enim quælibet quantitas humoris sufficit ad irritationem, vt patet in excretione vrinæ, quæ dum naturali modo excernitur, detinetur in vessica, quousque sua quantitate aggrauet, suaque qualitate irritet. Pariter ergo dicendum de iis humoribus; quieti ergo permanent, donec suâ quantitate, qualitatéve aut vtroque simul infestent. Si igitur mouentur, & expelluntur, ideo fit, quia non potest eos ferre natura, atque adeò vt excrementitia, & nociua ea expellit. Hæc autem noxa potuit illis euenire adaucta eorum quantitate, & diminuto corporis calore ex venarum sectionibus præcedentibus pro ophthalmiæ curatione; nam medio sanguinis calore quodammodo attemperabantur; sanguine tamen detracto intensiorem nacti frigiditatem, facti fuerunt obiectum facultatis secretricis, sicque eos agitauit, truditque ad partes sentientes, in quibus fuit subsequutus dolor, C horror & rigor, vt dictum est.

Quare ad rigorem non semper febris superuenit.

Sed restat explicare, quare ad rigorem non fuit subsequuta febris. Hoc punctum tetigi nostro tractatu de febribus, ad illumque Lectorem remitto: pro nunc tamen dico, quod licèt apud Galeno antiquiores non inueniatur, quod fuisset rigor absque febris successione, vt ipse Galen. asserit 2. *de causis sympt. cap.* 4. *de inæquali intemperie capit.* 8. & deducitur ex Hipp. 1. *de morbis, text.* 7. asserente: *Mala porrò supra mala fieri necesse est, veluti si rigor corripuerit, ardor igneus superuenit.* Nihilominus tenendum est, rigorem sine febre aduenire posse, vt constat ex Gal. 1. *de febribus, cap.* 5. vbi ait: *Est autem aliquando sine febre rigor.* Et *de inæquali intemperie, capit.* 8. ait: *Vidimus rigorem, quem nulla fuit sequuta febris.* Libro etiam *de rigore, tremore, &c. cap.* 7. refert historiam cuiusdam adolescentis, qui in Alexandria ex esu glandium palmularum recentium, & D immaturarum cecidit in rigorem per aliquot dies, non tamen febricitauit. Auicenna *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *capite* 6. *cit.* ait: *Et multoties rigor accidit à phlegmate vitreo sparso in corpore, non perducens ad febrem.*

Antiqui cognouerunt rigorem, nulla superueniente febre.

Neque hoc solùm arbitramur verum, sed quod etiam fuit rigor sine febre ab antiquis cognitus, vt tenet Valles. 5. *controu. cap.* 17. nam illis temporibus aderant morbi ex magnis cruditatibus orti, ex quibus poterat insurgere rigor non recalescens. Aderat simul pituita vitrea, quæ commota poterat excitare rigorem; neque illis temporibus erat tanta victus moderatio, vt existimat Galen. 2. *de causis symptomatum cit.* vt non generaretur copia crudorum humorum, siquidem febres epialæ, & alij morbi à materia frigida prodeuntes tunc producebantur. Neque (vt sæpe à nobis dictum est) propositiones Hipp. sunt vniuersaliter accipiendæ, sed veniunt intelligendæ

telligendæ de iis, quæ plurimùm eueniunt; sunt enim magis doctrinales, quàm vniuersales. Vel dicere possumus, quod Hippoc. loquitur de rigoribus, qui pendent ex bile, seu ex causa calida, quibus frequenter superuenit febris; non verò de eo qui ex frigida, aut extrinseca causa originem trahit, qui sæpè datur sine febre superueniente.

Quare aliquot rigori febris superuenit, aliori verò minimè.

Inquires, quare rigoribus aliquibus superuenit febris, aliis verò minimè? Solutionem tradit Auic. loco superiùs cit. dicens: *Cùm humor incipit putrefieri, incipit calefieri.* Quare cùm humores illi frigidi, & vapores difficilè putrefiant, hinc est, vt non excitent febrem: si verò putrefiant, non mirum, quod sequatur febris; tanta enim potest esse humorum, & vaporum frigiditas, vt nequeat à calore vinci, vt Galen. refert 2. *de locis affect. cap.* 5. de pituita, quam vitream Praxagoras vocat, quæ adhuc extra corpus eiecta, tactu percipitur frigida, ita vt non possit vinci a calore, vt ipse expertus in se fuit. Idem ergo censendum est nostro accidisse ægro, qui plurimis scatens cruditatibus, & humoribus frigidis, à calore non potuit eorum euinci frigiditas.

Prologium in rig. ro.

Quantùm ad prognosticum spectat: *Si rigor superueniat in febribus ardentibus, ægro iam debili existente, lethale est*, ex Hipp. 2. *aphor. text.* 46. tunc etenim, & vt causa, & vt signum est malum, ex Galen. *in comment.* Vt signum, quia significat naturam incipere mouere humorem ad expulsionem, & non posse expellere. Vt causa, quia in eo motu lacessitur, & debilitatur facultas, quæ talem incipit humorum motionem. *Post rigorem non calefieri malum est*, ex Gal. *lib. de tremore, rigore, &c.* nam calor inter pugnam iam victus est. *Ex rigore refrigerationes quæ non recalescunt, mala*, ex Hipp. 2. *prorrhet. text.* 31. illæ enim refrigerationes debilitatem virtutis ostendunt, vt ait Galen. *in comment.* Item si rigor in febribus ardentibus sexto die fiat, iudicium habet difficile, ex Hipp. 4. *aphor. text.* 29. non enim dies sextus benè decernit, aut morbos iudicat, vt sæpè ostendit Galen. *in libro de diebus decretoriis.* *Quibus etiam in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluuntur*, ex Hipp. 4. *aphor. text.* 63. A febre etiam ardente habito rigore superueniente solutio, ex eodem 4. *etiam aphorismor. text.* 58. Sed quia rigores non recalescentes ab humoribus crudis ortum trahentes possunt aduenire absque magna virium iactura, etiamsi non recalescant, non ideò lethales habendi sunt. Cùm ergo vires supersint, admittere remedia possunt, tam euacuantia, quàm calefacientia, quibus vsi fuimus in curatione rigoris, de quo loquimur.

Rigoris non recalescentis curatio.

Ad curationem peruenientes, debito regimine instituto per alimenta calefacientia, cùm ferè semper esset rigore, vel horrore correptus, calefacientia erant ex vsu, quæ rigores mitigant, ex Hipp. 5. *aph. text.* 22. *Rigoris remedium calefactio est*, inquit Galen. 2. *de causis sympt. capit.* 5. Quapropter ei applicare iussimus lintea calida inter crura, & partibus extremis, quæ cùm exsangues, & frigidæ sint, maximè offendebantur. Sed quia remedia calefacientia parum, aut nihil proficiebant, decreui illum humorem frigidum euacuare; nam iuxta regulas Medicinæ, priùs causam abscindere debemus, deinde ad dyscrasiam, seu intemperiem corrigendam deuenire, præsertim quia præcipuum cruditatum remedium est euacuatio, vt ait Gal. 2. *de alimentorum facult. cap.* 7.

Praecipuum cruditatis remedium purgatio.

Veruntamen cùm cruditates venæ sectionem impediant, vt ipse asserit *de euacuandi ratione per sang. missionem, cap.* 6. opus fuit ei offerre medicamentum, quod non solùm primam repurgaret regionem, sed etiam secundam, ipsos humores crassos priùs attenuando & calefaciendo. Quapropter ei obtulimus syrupum de succo rosarum, & fumariæ, cum pauco oxymelite, superadditis guttulis aquæ cinnamomi ex descriptione Mathioli, superbibitâ aquâ calidâ saxifragæ Indicæ, & cinnamomi. Bibebat insuper eandem aquam calidam, & inter prandendum parum vini albi generosi. Purgaui breuiter ipsius humorem hac potione. ℞. agarici trochisc. ℈. ij. fiat infusio, & expressio secundum artem in ℥. ij. ß. decocti Pingini, & colaturæ adde syr. persici lennati ℥. ij. ß. diacathol. ℥. ß. pulu. aromat. rosatum ℈. vj. misce. Hoc remedio purgauit feliciter, parumque alleuiatus fuit. Deinde ad remedia resoluentia interiùs, & exteriùs adhibita deuentum fuit.

Calefactio, sudor, & vomitus rigorem curant.

Interiùs assumebat quotidie decoctum saxifragæ indicæ, anisi, & cinnamomi calidum, quantitate ℥. vij. & cooperiebatur veluti si præpararetur ad sudorem: *Remedium siquidem ad rigorem, calefactio, sudor, & vomitus, &c.* ex Gal. 2. *de caus. sympt. cap.* 5. *citato.* Exteriùs inungere iussimus dorsum cum oleo rutæ, chamæmali, & lilij, & modico aquæ vitæ, & theriacæ magnæ; ex præcepto enim Auic. hæc, vel similia administrari debent. Sed quia ob multam pituitam viscidam, & salsam, quâ in vessica abundabat, existimabam, quod vessica inter reliquas partes habebat rationem partis mandantis, visum fuit mihi circa eandem partem apponere vessicam semiplenam decocto rerum calefacientium, videlicet rutæ, chamæmali, meliloti, anisi, fœniculi, dauci, ameos, radicis, & seminis peoniæ, radicum iridis, & altheæ, de capparis, & similium, vt sic vapores, & humores, qui in membra sentientia diffundebantur, ad resolutionem deuenirent, simulque humor in vessica detentus resolueretur. Ad idem valet spongia eodem decocto calido madefacta, expressa, & eidem parti admota. Vnguenta similiter parauimus ad eandem partem, ex eisdem oleis suprà tradinis. Valet ad idem oleum costinum, de pipere, aut de castoreo, vel vnguentum dialtheæ, & de Agrippa, & similia. Quod si adhuc iis rigor non sedatur, scire oportet, quod humor non est sufficienter euacuatus, oportebitque iterum euacuare; neque humores crassi facilè cedunt medicamento purganti, neque ita sunt dispositi, vt simul vnicâ euacuatione sint contenti. Quapropter non semel, sed bis aut ter tentanda est euacuatio. At noster æger vnica purgatione, cum aliorum remediorum adhæsu, fuit omnimodè liberatus, neque fuit necesse bis ei medicamenta purgantia offerre.

Rigoris curatio ex ardore.

Quod si ab humoribus, & vaporibus calidis ortum ducat rigor, magis temperata conueniunt, quia ferè semper superuenit febris, & nimis calefacientium vsu ipsa adaugebitur; neque pro eorum ratione purgamus tantùm, sed habito respectu ad febrem ex illo subsequutam, in qua non semper datur locus purgationi; sed debemus expectare occasionem, in qua detur coctio humorum, dummodo non sit vrgens necessitas, quæ Medicum cogat ante tempus coctionis medicamentum purgans propinare.

Curatio rigoris procedentis à causa extrinseca.

Si verò rigor superueniat occursu causæ extrinsecæ, illius ablatione, & contrarij applicatione aufertur: verbi gratiâ si causa frigida excitat rigorem, ex ipsius appositione supra vlcus, eius detractione, & calefactione per contraria aufertur; nam vt diximus ex Hipp. 4. *aphor. text.* 22. *Calida suppuratoria rigores, atque conuulsiones delent.*

Curatio rigoris in febribus debili ægro existente.

Tandem si in febribus lethalibus, ægro existente debili rigor superueniat, qui vires dissoluit, omni arte curandum est vires reparare iis, quæ facillimè nutriunt, vt sic facilè spiritus vitales, & animales restaurentur; idque assequimur potionibus, & distillationibus alimentitiis, necnon rebus odoriferis,

iuxta

iuxta dictum Hippocrat. *lib. de alimento*, vbi: *Qui celeri* (inquit) *egent appositione, per epota; qui adhuc citiori, per odorata.* Imò & alimenta extrinsecus admota iuuare solent, quo casu caro assa gallinæ, vel veruecis irrorata modico vino generoso, & pulueribus diarthod. Abb. & aromatici rosatum puluerizata, & vmbilico, & ventri apposita prodest; tempore enim necessitatis omnia sunt communia, & alimenta forinsecus applicita iuuant, ex eodem Hippoc. *loco cit.* Neque iis solùm, sed semper pugnandum est contra morbum febrilem, simul membra principalia roborando. Quod si sudor superueniat magis naturam dissoluens, compescendus iis est, quæ in curatione tertianæ syncopalis minutæ proposuimus, pulueribus adstringentibus per totum corpus sparsis, & ipsi sudori admixtis, simulque aër attemperandus flabellatione, & irroratione aquæ rosatum, necnon sparsis per cubile frondibus myrtorum, vitium capreolis, & rosis, ipsisque pauimentum consternendo, & alia adhibendo, quæ quiuis ibi legere poterit.

§. II.

Vtrùm possit dari febris ex putredine seri. Vbi agitur priùs de seri natura, & vsu.

Licet à pluribus Authoribus antiquis, & recentioribus actum sit de seri natura, & proprietatibus, qui etiam abundè de illius vsu in curatione morborum pertractarunt; circa seri naturam, & conditiones tamen discrepant: quid tamen de ea sentiam, breuiter adaperiam, non vt meum placitum amplectar, sed vt aliorum ingenij acumini subiiciam, & vt quæ narro pensitent, & de singulis quid sentiant, dicant; præsertim cùm non solùm sim contentus iis, quæ ab Authoribus accepi, sed mei intellectus argutie motus, noua inuestigare cupiens, in animum induxi inquirere, an sicuti ex humoribus putrescentibus fiunt febres putridæ, ita ex serositate humorum ad putredinem tendente insurgat febris de putridarum genere; quod non inueni scriptum apud Authores, quos ego legerim. Scio equidem hoc mihi posse tribui superbiæ, non tamen amor, seu propriæ excellentiæ appetitus me mouet, in quo superbia consistit, secundùm Diuum Augustin. *libro 14. de ciuitate Dei.* Antiquos veneror Authores, & modernos, meamque confiteor ignorantiam, & forsan dubito, quia rem, vt ipsi, non calleo, sicque aliter sentio; nam vt inquit Ouid. 1. *Fast.* & 3. *trist.*

Quid sit superbia.

Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque, metumque suo.

Et vt ait Plautus *in Amph.*

Qui non delinquit, decet
Audacem esse; & confidenter pro se, & proteruè loqui.

Benè quidem scio, quod Horatius 1. *epist.* 18. percunctatorem fugere nos docet; nam vt ait Corn. Gallus, *Euentus varios res noua semper habet.* Ego autem in præsenti nihil nouum affero, sed solùm nouiter in dubium reuoco id, quod anteà plurimis annis forsan accidit, & nondum ab aliis fuit pertractatum: dubito non quod alij ignorarunt, sed quod ipsi non disputarunt. Hanc autem disceptationem libenter accipio; poterit enim Medicis, & ægris aliquam præstare vtilitatem, neque aliquis error, aut noxa ex ipsa insurgere potest. Amplector in hoc Ouidij sententiam 3. *de Pont.* 4. vbi ait:

Est quoque cunctarum nouitas gratissima rerum.

Rerum nouitas gratissima.

Ad propositum igitur redeuntes, vt clariùs procedamus, quid serum humorum sit, breuiter, quaque temperie constet, manifestum reddam; deinde quibus morbis possit esse ex vsu. Denique an ex ipso putrescente poterit insurgere febris putridæ quartum genus. Quibus explicatis, alia etiam referam ad medicinæ praxim necessaria.

Quid tractandum proponatur.

Circa primum reuocatur in dubium; quid sit humorum serum; omissis tamen plurimis, quæ ab aliis sunt disputata, breuiter dicendum, quod in qualibet coctione, quæ in nostris corporibus celebratur, ad minùs duo excrementa resultant; tenue vnum, alterum crassum. Ita Galen. 1. *de sanitate tuenda*, & 3. *methodi*, *capite* 2. Quia ergo secunda coctio celebratur in hepate, in quo massa sanguinis generatur, ibi generatur bilis, quæ est tenue excrementum, quod ad vessicam felleam ducitur; & humor melancholicus fæx sanguinis dictus, excrementum crassum, quod liene trahitur; simulque serosum excrementum, quod segregatur vi attractrice renum; quod dum vi renum segregatur, & per vessicam vrinariam, & pudenda defertur, dicitur lotium, seu vrina, quæ se habet vt signum ad demonstrandum ea, quæ sunt in venis. Propterea que definitur vrina commodiùs per hoc, quod sit serum humorum existentium intra venas, quod calore confectum est in iecore, substantiâ, & contentis constans; Medico contemplabile. Idemmet serum sudoris modo per corporis porositates expellitur, est enim eadem materia sudoris, & vrinæ, vt docet Gal. 10. *de simpl. med. facult. capite hydros.* Loquor non de materia proxima, sed de remota. Idem etiam serum, dum quis luget, aut ridet nimis, per oculos in lachrymarum forma eiicitur. Similiter cùm lac è mammis effluit, vel sugitur, serosa pars simul extrahitur; est enim in lacte triplex substantia, caseosa, butyrosa, & serosa, ex Gal. 3. *de aliment. facult. cap.* 15. Denique in venis remanet serum humorum, vt sit eorum vehiculum; neque enim ad partes nimis distantes, & earum porositates ad nutritionem humores peruenire poterant, nisi seri adminiculo quodammodo fluxibiliores redderentur. Quod quidem serum, dum semel suo functum est officio, vel sudoris modo, vel insensibiliter euacuatur per spiramina cutis, vt dictum est.

Quid sit serum humorum.

Vrina quid sit.

Sudoris, & vrinæ eadem est materia.

In lacte triplex datur substantia.

Ex iis facilè percipimus, quod serum est excrementum secundæ coctionis, quæ in hepate peragitur; quod quidem probat Galen. 1. *de sanitate tuenda*, *capite* 12. neque hoc eget probatione, cùm iam ferè ab omnibus sit receptum. Ita Author libri *de definitionibus medicis.* Actuar. *de vrinarum differ. cap.* 5. Montanus *lib. de excrementis*, *cap.* 1.

Serum secundæ coctionis sit excrementum.

Circa materiam, ex qua generatur serum, discrepant Authores; illud tamen inter aquæ genera constituunt. Aristot. 4. *meteororum*, *cap.* 5. *Aquæ genera* (inquit) *habent vinum, lotium, serum, &c.* Idem statuit *cap.* 7. *eiusdem libri*, & 3. *de partibus animal. cap.* 8. ex quibus deducunt, quod serum est aqueum, ita vt eius materia sit potulenta substantia. Quod confirmare visus est Gal. 10. *simplic. capite hydros, seu de sudore*; vbi agens de vrina, quæ ab huiusmodi sero non distinguitur, asserit, quod generatur ex bibito humore, & biliosæ substantiæ non nihil adepto. Idem *libro de atra bile*, *capite* 2. & 4. *de vsu partium*, *cap.* 8. atque adeò quantitas vrinæ debet proportionari quantitati potulentæ substantiæ, vt ipse dictat 4. *de vsu partium*, *cap.* 4. & *cap.* 5.

Seri materia proponitur.

Mihi tamen videtur, serum non solùm ex potulenta substantia alterata fieri, sed etiam ex humorum sero: quod facile intellectu est; nam non potest negari, quod humorum serum est nutritioni ineptum, quod cùm redundat, euacuari debet eo modo, quo dictum est, & per regiones ad hunc finem à natura destinatas. Quod verò remanet in venis, deseruit ad humorum distributionem. Sunt enim multa cibaria liquida, vt iura, lac, & similia, quæ quodammodò aquea dici possunt, ex quibus humores generantur, & serum, licèt non aliquid potulentum sumatur; habent enim simul cibi, & potus rationem, sicque in hepate per illius coctionem istud generatur serum: & hoc modo est intelligendus Gal. quando *loco superius cit.* dixit, quod quantitas vrinæ debet proportionari quantitati potulentæ substantiæ, nomine cuius non solùm intelligimus eam, quæ verè talis est, vt aqua; sed etiam quamlibet, ex qua ratio potus desumi potest, vt lac, vinum, succi, stillatitia iura, & quæcumque similia, ex quorum oblatione, etiamsi nihil bibatur, multùm seri gignitur, multaque vrina excernitur, quæ idem est cum sero. Neque hoc solùm verum tenet in cibariis liquidis, & humidis, sed in siccis, & terreæ naturæ; nam alimentum non potest esse ita homogeneum, quod non habeat excrementa crassa, quæ per aluum deponantur; & aliqua tenuia, quæ in serum conuertantur, vt statuit Galen.4. *simpl. cap.3.*

In quolibet liquore inuenitur duplex substantia aquea.

Vt hoc tamen magis pateſiat, notandum est ex Galeno proximè citato, quod in ipsis liquoribus, vt in vino, & oleo, &c. inueniuntur duæ substantiæ aqueæ, vna communis, & excrementitia, & alia propria, informata eadem formâ, quâ & ipse liquor, quæ dicitur pars aquea ipsius liquoris; nam cùm liquor sit verè mixtum, habere debet partes elementis correspondentes, materiales saltem, ita vt habeat etiam quæ correspondent aquæ: idque Gal. exemplo ex vino desumpto probat, dum ait: *Vinum namque dicimus, vnum quidem habens in se recrementum crassarum partium; vnde dum temporis spatio secernitur, fertur que, deorsum fæx consistit. Aliud verò secundum, quod flos nuncupatur, quod dum vinum feruet, supernatat. Tertium aqueum, quod toti vino permixtum est; hoc primariò, potissimumque feruet. Quartum præter hæc, id ipsum reuerà vinum, &c.* Ecce qua ratione distinguit substantias excrementitias ab ipso vino, inter quas annumerat substantiam aqueam, seu serosam, ab ipso vino distinctam, quæ separatur à vino, quando vinum feruet, & magis fincerum, & purum redditur; & hæc est etiam ratio, quare temporis diuturnitate vinum, imò & oleum fit potentius, consumptione scilicet, & separatione huius substantiæ aqueæ, ex cuius præsentia vini, & olei virtus refringitur, eaque separatâ vinum potiùs, & oleum perficitur. Neque ob aliam rationem pharmacopolæ aquas stillatitias, & liquores, seu succos ex herbis extractos ad solem exponunt, nisi vt excrementitium deponant, & solis calore absumatur. Idem proportionaliter est dicendum de humoribus, qui generantur in nostro corpore, qui præter partes aqueas, quibus constant, quæ eadem forma substantiali informantur, ac ipsi humores, cuius sunt partes, habent insuper substantiam serosam, excrementitiam, nimis distinctam à partibus aqueis humorum naturam integrantibus. Idem venit asserendum de lactia sero, quod non est de integritate lactis; nam in lacte reuerà reperitur substantia butyrosa, & caseosa, & vnaquæque suas partes aqueas distinctas habet à sero; nam ex illo, & substantiis caseosa, & butyrosa resultat quoddam aggregatum, quod lac nominatur, veluti ex humoribus resultat aggregatum appellatum sanguis, seu massa sanguinaria.

Cognitâ seri materiâ, & quod est excrementum secundæ coctionis, siquidem omnes conueniunt, quod istud serum eadem coctione, per quam generantur humores, fit; etiam fatendum est, quod est mixtum, aliter enim non poterat coctione produci; excrementa enim per eandem actionem producuntur, per quam producuntur substantiæ, quarum sunt excrementa: & cum receptum sit, iuxta magis probabilem sententiam, quod humores in hepate generantur, idem est statuendum de sero, quod est illius coctionis excrementum, & propterea agentes de vrina diximus, quod modus substantiæ mediocris illius indicat coctionem, quia talem modum actione adquisiuit; neque vllus mentis compos dicere audebit, quod serum, quod extrahitur à lacte, sit solùm aqua alterata tantùm; sed quod est mixtum aqueum, sicque est capax coctionis, & putredinis, quæ sunt passiones mixtorum; nam vt *libro 5. de febribus*, probauimus de causis pestis pertractantes, nullum elementum quà tale, potest subire coctionem, vel putredinem.

Serum est substantia mixta.

Sed quia dictum est, quod serum est quid distinctum ab humoribus, meritò dubitatur, an pro omnibus humoribus detur vnicum serum, vel in quolibet humore reperiatur suum serum à quolibet alio distinctum, ita vt sint quatuor sera. Quod verò sit vnum serum pro omnibus humoribus, probat Valles. *compendio de vrinis.* Primò, nam ex opposito sequeretur, semper vrinam apparere rubram, cuius contrarium obseruatio demonstrat. Sequela patet, quia maioris copiæ humoris est maior copia seri. Quia ergo sanguinis est maior copia, illius erit plus seri; atque adeò cùm serum sanguinis referat sanguinis colorem, necessariò vrinam rubram efficiet. Secundò, nam totius lactis, etsi ex diuersis substantiis sit compositum, tantùm est vnicum serum: ergo totius massæ sanguinariæ, etiamsi ex diuersis humoribus sit composita, erit tantùm vnicum serum. Tertiò, nam si ex pluribus serositatibus serum constitueretur, sequeretur quod esset vnum per accidens, si quidem ex pluribus inter se distinctis componitur, atque adeò non posset definiri. Tandem serum fit ex parte aquea alimenti: sed alimentum, ex quo generantur quatuor humores, potest esse vnum: ergo & serum genitum ex illo.

Verum sit vnum serum pro omnibus humoribus.

Pro alia parte stat etiam ipse Vallesius 3. *controu. cap. 18.* vbi asserit, quod cuicumque humori ex quatuor in iecore genitis respondet suum serum. Quam sententiam in hac parte vt veriorem amplector, quæ fundatur in verbis Galeni 2.*prognost. textu 27.* asserentis vrinam esse rubram, quia multùm seri sanguinis descendit: idque expressiùs docet 2. *de natural. facult. capite vltimo*, & 4. *de simpl. medicam. facultat. capite 3.* vbi docuit in quolibet liquore dari serosam substantiam distinctam ab ipso liquore: quæ sententia patescit ex argumentorum solutione. Quare ad primum respondetur, non benè inferri, Est plus sanguinis: ergo plus seri illius; quia licèt sit plus sanguinis, quàm reliquorum humorum, est tamen magis densus, & crassus, & sic minùs seri continet: humor verò, qui sanguine est aquosior, qualis est pituita, licèt illius minor detur copia, plus habet seri, quàm ipse sanguis. Quapropter non infertur, quod vrina semper appareat rubra. Vel secundò dic, quod licèt detur plus seri sanguinis, non tamen inde sequitur, quod serum sit coloris rubri; nam quodlibet serum habet aqueam naturam perspicuam, & lucidam; tingitur tamen à portione bilis, quæ illi admiscetur, dum serum perficitur, & elaboratur in hepate,

In quolibet humore reperitur vnum serum.

quæ

quæ bilis portio deseruit, vt serum magis penetret, & vehiculum alimenti ad penitissimas partes meliùs officium exerceat, sicque serum, & vrina babet in statu naturali illum colorem subflauum, ob mixtionem scilicet bilis, ratione cuius fit serum salsum, imò & amarum, vt docuimus *lib. 2. de intern. morbor. cur. cap. de lacbrymarum effluxu*; nam ex tribus causis, à quibus salsum procedit, vna est permistio amaræ bilis, vel alterius rei amaræ cum humiditate; verumtamen si rei amaræ quantitas, quæ admiscetur, multa sit, non solùm salsum, sed amarum saporem gignit. Ita Auicenna *fen. 1. lib. 1. doct. 4. cap. 1.* ex quibus facilè colligitur, quod serum non retinet colorem humoris à quo deriuatur, quia non est illius pars. Quapropter si fortè alium adquirit colorem, id euenit ob permixtionem humoris talem colorem babentis, vt sæpè experimur in multis morbis, in quibus vrina ostendit humorem prædominantem, quia vrina ab eo tingitur humore; non tamen eam habet tincturam ex propria illius natura.

Quomodo serum sit salsum.

Serum non retinet colorem humoris, à quo est serum, & quare.

Ad secundum dic, quod si partes lactis sunt distinctæ secundùm speciem; veluti ipsi humores in massa sanguinaria, consequenter dicere debemus, quod cuicumque substantiæ, quæ datur in lacte, debet correspondere suum serum; at si illæ substantiæ non differunt substantialiter, tantùm illis correspondere debet vnicum serum. Verumtamen cum humores specie differant inter se, debent etiam babere diuersa sera.

Ad tertium respondetur negando sequelam; nam etsi humores specie differant, illorum tamen sera sunt eiusdem speciei, & sic non constituunt ens, seu aggregatum per accidens; etenim habent se sicut plures partes aquæ, quæ si inter se coniungantur, constituunt vnum per se continuum, quia omnes partes aquæ sunt eiusdem rationis. Idem proportionaliter statuendum est de serositatibus humorum, quæ simul iunctæ, vnum constituunt per se, quod serum vocamus.

Ad vltimum respondetur, quod eadem ratione, quâ in iecore ex vnico alimento quatuor generantur humores, pariter quatuor sera gignuntur illis correspondentia.

§. III.

Seri proprietates referuntur.

HVcusque actum est de seri natura, & generatione; restat nunc illius propriam temperiem, & conditionem inuestigare; aliter enim non possimus illud adaptare morborum curationibus. Arist. 4. *meteororum*, inter ea, quæ frigore condensantur, serum enumerat; ex quo sequitur, quod sit frigidum, cui adstipulatur Gal. 4. *simplic. cap. 16.* vbi expresè ait, serum frigidum esse, & humidum, propterea que in affectibus calidis, & hepatis, & renum intemperie, vtile esse censetur, & quotidie administratur. Contrarium tuentur plures, inter quos Mesuë, Auic. Oribasius 2. *synopsis*, qui calidum, & siccum esse serum testantur; neque horum opinioni aduersatur Gal. 3. *de aliment. facultatibus, cap. de oxygalacte*, in quo lac habere acrimoniam, & caliditatem à sero scripsit; & *cap. 15.* eiusdem libri docet lac elixare, vt consumpto sero acrimoniam lac deponat; & Medici in lac aquam iniiciunt, vt omnis acrimonia à lacte remoueatur. Quæ omnia ostendunt, lac ratione seri habere calorem, & mordacitatem. Accedit ad hoc serum detergit, quod deobstruit, & attenuat, & purgat; qui effectus à calore originem trahunt. Lege Auic. *fen. 18. 3. tract. 2. c. 3.* & *lib. 2. tract. 2. c. 127.* Ioan. Bapt. Cortes *miscell.*

A *medicin. decade* 8. volens conciliare Galeni loca, & Authores, asserit quod dupliciter considerari potest serum, vel dum generatur, vel dum sugitur, aut extrahitur ex lacte. Si primo modo, procul dubio videtur esse calidum; at si consideremus ipsum cum transmutatione sanguinis, quæ in mammis fit pro lactis generatione, fatendum est, ipsum frigidum, & humidum esse. Quod sit humidum, constat; nam est suâ substantiâ fluidum, terminaturque termino alieno, sicque actu, & potentiâ humidum. Quod verò sit frigidum, etiam constat; nam cùm in glandulosa mammarum substantia, quæ frigida est, alterationem subeat, necessariò debet euadere frigidum, ita vt serum, quod separatur à lacte, frigidum, & humidum sit. Huc Costeus asserit, quod quamuis serum, quod ex lacte extrahitur, sit illud, quod priùs sanguini inerat, in coctione tamen, & elaboratione, quam in mammis adquirit, deperdit multùm salsedinis, & mordacitatis, quam adquisiuit

B in iecore ex permixtione bilis, ita vt non remaneat fermè saporis aliquod vestigium; benè tamen in ipso aliquid bilis remanet, siquidem habet detergendi facultatem; atque adeò concludit, serum lactis, quod est in medicinæ vsu, esse frigidum, & humidum cum aliquali leui caliditate.

Cortes sententia circa seri tempe riem.

Hic tamen dicendi modus non videtur omninò probabilis; nam ex eo, quod generetur serum per coctionem simul cum humoribus, & ab hepate suâ naturâ calido, non inde potest inferri, quod serum ibi genitum adquirat calorem dominantem; nam pituita, & melancholia sunt humores frigidi, & eadem iecoris facultate simul geniti; & vt suprà diximus, serum est substantia aquea: quare si ex portione substantiæ frigidæ alimenti in hepate generatur humor frigidus, meliùs poterit ex aquea substantia serum resultare frigidum. Neque obstat asse-

Cortes sententia non omninò v. a.

C tere, quod nonnihil bilis admiscetur, cuius ratione calidum fit; nam ea bilis portio est parua, quæ nondum potest serum efficere amarum, neque calidum; non enim in tam parua quantitate suo calore potest euincere frigiditatem tanti seri, quod ex se aqueum, & frigidum est. Ex quo infero, quod serum in suo naturali statu semper est frigidum. Neque benè probat esse humidum actu & potentia, quia terminatur termino alieno; nam quod benè terminatur alieno termino, potiùs debet dici fluidum, quàm humidum; nam plura sunt actu, & potestate sicca, quæ quidem terminantur termino alieno, vt argentariorum aqua, aqua sublimati, aqua vitæ, oleum sulphuris, vel vitrioli: quæ omnia etsi fluida, siccant. In humoribus etiam bilis, & melancholia siccandi vim habent.

Dices, non implicare, idem corpus esse actu humidum, & potestate siccum: quod constat in hu-

D moribus, qui omnes definiuntur per hoc, quod sint corpus humidum, & fluidum; & nihilominus bilis, & melancholia sunt potestate talia.

An idem corpus possit esse actu humidum, & potestate siccum.

Huic responsioni nunquam assentire potui, inuenio enim in ea euidentem contradictionem; implicat enim, quod aliquod corpus actu habeat naturalem qualitatem excedentem, & quod ei qualitas opposita naturaliter conueniat, hoc est, quod habeat in se virtutem producendi talem qualitatem in præsentia qualitatis oppositæ actu existentis. Ratio quâ suadeor, est; nam vnumquodque operatur per qualitates, quas actu babet: igitur si corpus actu habet humiditatem (v. g.) necessariò humectabit corpus temperatum, cui applicatur: ergo non poterit operari per siccitatem, quam potestate habere fingis. Vlterius, quodlibet corpus humidum tale euadit, quia in ipso adest prædominium partium, quæ correspondent elemento aëreo, vel aqueo: ergo

tale corpus habens temperiem ortam iuxta talium partium prædominium, operabitur per talem temperiem prædominantem: ergo non habet in se virtutem producendi siccitatem excedentem et contrariam; nam hæc siccitas et contraria perit, vt fiat, prædominium partium, quæ correspondent elementis siccis; implicat autem, quod in eodem subiecto respectu earundem partium simul detur dominium partium exsiccantium, & humectantium; atque adeò, quod est actu suâ naturâ humidum, nequit esse potestate siccum; & idem statuo de corpore frigido respectu caloris, & è contra. Denique humiditas est magis actiua siccitate, vt omnes Philosophi dicunt: ergo impossibile videtur, quod in præsentia humiditatis siccitas valeat corpus exsiccare; moueretur enim tunc etiam illud corpus duobus motibus contrariis, quod neutiquam est admittendum.

Fluxibilitas in humoribus à qu. proueniat.

Quod si dicas, corpora fluxibilitatem habere ex dominante aqua, atque adeò debere esse humida; ego dicam ob hanc rationem etiam omnia corpora fluxibilia debere etiam esse frigida; neque oportet, quod si aliquod elementum prædominetur quantùm ad virtutem motiuam, prædominetur etiam quantùm ad primas qualitates, vt patet in pluribus corporibus, quæ grauia sunt; & tamen sunt calida, & sicca; & licèt ad fluxibilitatem sit aliqualis humiditas necessaria, non tamen omnia quæ excedenter sunt humida, fluitant, vt lactuca, opium, papauer, cucumer, & huiuscemodi alia. Quapropter non benè infertur, Terminatur termino alieno: ergo est humidum; benè tamen, Est fluidum. Quapropter dum Doct. Garc. Carrerus & Sancta-Cruz explicant eam particulam *humidum*, in definitione tradita ab Auicen. de humoribus, aiunt humidum, & fluidum idem significare, & vnum poni ad alterius explicationem. Corroborant suum placitum ex Gal. 1. *de nat. humana, comm.* 39. asserente, humores esse calidos, frigidos, humidos, & siccos per excellentiam, id est secundùm prædominantem qualitatem; aliter enim illa particula, *per excellentiam*, explicari nequit. Deducitur ergo, quod non omne fluidum est actu, & potestate humidum, neque ratione fluxibilitatis tantùm id possumus affirmare de sero.

Serum est frigidum, & humidum.

Quid ergo huic difficultati respondendum? Dicam breuiter quid sentiam; si tamen à veritate deuiarim, totam rem Doctorum correctioni submitto. Dico ergo primò, serum à lacte extractum, quo vtimur ad morborum pulsionem, esse naturâ suâ frigidum, & humidum; in quo conuenio cum Gal. 4. *simplic. cap.* 16. quem sequitur Cortes *loco præallegato.* Horat. Augen. 7. *epist. epist.* 1. Ratio suprà tradita est; fit enim ex potulenta substantia, & ex sero humorum, quod ad aqueam naturam reducitur, vltimoque elaboratur in mammis, quæ suâ naturâ frigidæ sunt; & sicuti mammæ ex sanguine calido gignunt lac frigidum, vel minùs calidum; nam lac est in medio pituitæ & sanguinis, vt ait Gal. 5. *simplic. cap.* 21. sic similiter attemperant serum, ita vt in mammis deponat fermè totam salsedinem, & acrimoniam, quam in iecore accepit, dum fuit genitum, & cum bile permixtum. Benè tamen dum per coagulum separatur à sero, poterit aliquo modo qualitatem calidam, vel magis frigidam adquirere, iuxta coaguli frigidi, vel calidi naturam; quod libenter admitto, licèt parum qualitatis illius adquirat; nam ferè tota vis illius in lacte, quod coagulatur, recondita manet; hîc tamen temperiem naturalem ei debitam quæro, non illam, quæ extrinsecus aduenit. Comprobo hoc placitum ex modo vsitandi in medicinis; nam eo sæpè vtimur ad infrigidandum, & corrigendam caliditatem, & siccitatem hepatis, & aliarum partium; ad temperandas febres, & sedandos dolores ex causa calida, vt dum de eius vsu erit infrà sermo, notum fiet.

Lac deiicit aluum.

Lac est in medio pituitæ, & sanguinis.

Dices ex Gal. 3. *de aliment. facult. cap.* 15. quod lac deiicit aluum, ob acrimoniam seri. Et *libro de melancholia* docet, quod confert sero lactis aluum lenire; hoc autem opus perficitur ratione caloris: calidum ergo debet esse serum, quod etiam tollit obstructiones, detergit, attenuat, & alia efficit, quæ calori debentur? Respondetur, id ei euenire dupliciter; detergit enim, & abluit. Primò, quia liquidum, & aquosum est; nam sordes detrahere non semper est caloris opus, vt experimur in aqua, quæ sua ablutione detergit; & in succo limonis, quo vestium sordes auferri solent. Secundò ei accidit ob mixtionem bilis, quâ redditur salsum; salsa enim habent vim penetrandi, & abstergendi, vt experimur in aqua marina, & in muria, quæ nimis abluunt, & abstergunt; & licet in mammis quodammodo bilis fuit contemperata, vt suprà diximus, non tamen ex toto fuit euicta, neque omnimodè eius salsedo detracta. Neque ex eo, quod ventrem subducit, colligas esse calidum; id enim facit ventrem leniendo, & sua nitrosa qualitate abstergendo. Similiter deobstruit, ob vim penetrandi adquisitam ex bilis permixtione, sicuti acetum penetrat ob vini partes tenues, quæ in ipso reseruantur aceto.

Quare serum frigidum cum sit, detergit, purgat, & abluit.

Dico secundò, quod serum, quod remanet in venis, & per vias vrinarias excernitur, licèt frigidum sit; non tamen habet eam frigiditatem, quæ reperitur in sero ex lacte extracto; & hoc modo venit intelligendus Galen. *lib.* 3. *de aliment. facult. cap.* 15. & 10. *simplic. cap. hydros, & de vrina*, vbi ait sudorem, & vrinam esse calidæ, & siccæ naturæ: & vt existimo, qui tenent serum esse calidum, & siccum, censent talem habere vim ratione bilis, cui permiscetur; non tamen absolutè potest habere calorem superantem frigiditatem, quia bilis portio, quæ admiscetur, parua est; sufficiens tamen vt reddatur magis calidum quàm anteà, dum erat bili impermixtum; & posteà dum in mammis, quæ frigidæ sunt, magis contemperatur, habet se sicuti atra bilis, quæ modicùm caloris retinet, vt cinis, & acetum; propterea que fermentat terram, & feruorem excitat, quorum ratione dici poterat calida, & sicca, licèt sit frigida ex sua natura, vt mille in locis testatur Galen. præcipuè tamen 3. *de causis sympt. cap.* 1. §. qui incipit: *Non enim cùm perfrigeratur sanguis, &c.* & *de differentiis morborum capit.* 12. Neque obstat, quod fiat per vstionem, vt ipse refert libro de atrabile; nam dum eius materia aduritur, remanet terrestrior, & crassior, resolutis partibus tenuioribus, & calidioribus; quæ si remanerent, totam atram bilem redderent calidam.

Serum remanens in corpore ad mammas non perductum, manet frigidum.

Bilis atra frigida est sua natura.

Quia ergo aliquæ partes remanent calidæ, & subtilissimæ, quæ rodunt, penetrant, & alia efficiunt, quæ attribui calori possunt, ideò potest vocitari calida. Pari ratione idem suo modo adaptandum est sero humorum, siue intra corpus maneat, siue per vrinam, vel sudorem, aliterve expellatur; quod quia parum bilis accepit, habet vim producendi effectus, qui tribuuntur caloti; tamen quia eius materia est aquea, etsi per coctionem in iecore fiat, remanet frigida, & humida à prædominio; non tamen ita intensè frigida, veluti ea, quæ in mammis fuit elaborata.

Cognitâ naturâ, & facultatibus seri, animaduertere oportet, quod eius virtus variatur penes magis, & minus, non solùm pro diuersitate modi præparandi illud, sed etiam pro specie animalium,

Seri differentia vnde sumantur.

lium, à quorum lacte detrahitur; vaccinum enim magis refrigerat, quàm caprinum, quod quidem magis detergit, & aluum subducit. Camelorum, & asinorum lacti plurimùm seri inest, caseosæ, & butyrosæ substantiæ parum, ex Gal. *lib. de succorum bonit. & vitio, cap.* 4. quod quidem serum magis frigidum censetur, sicuti & ipsum lac, quàm serum reliquorum animalium, imò & tenuius, vt ipse ostendit 6. *de sanit. tuenda, cap.* 11. Cùm ergo serum frigidum, & humidum sit, abstergens, adapeperiens, infrigidans, & humectans, videndum est quibus morbis possit conuenire. Illud quidem, etsi vnum remedium sit, virtute tamen multiplex existit; nam vt refrigerans, & humectans indicatur à morbis in intemperie calida, & sicca consistentibus, necnon ab humoribus exustis, & mordacibus. Quapropter Gal. 4. *de rat. vict. comm.* 7. serum asininum commendat in febribus ardentibus, necnon in affectibus renum calidis, & siccis, & aliarum partium, præsertim cùm easdem partes abluat, & abstergat humores, eosque attenuet; ideóque Gal. 10. *de simpl. medic. facult. capite de sero lactis*, serum iniicere præcipit per clysteres, vt tollat humorum acrimoniam, abluatque, & detergat humores sine mordacitate; atque adeò illud commendat in dysenteria, & in qualibet ventris acri fluxione: cuius sordes etiam mundificat. Quod si infantes ob mordacitatem lactis, quod sugunt, vlcera in ore contrahant, seri ablutione absterguntur, & sanantur. Nec tenuerem illud offerre maciatis, & hecticis, vt eorum corpus attemperaretur, & humectaretur.

Seri vtilitates proponuntur. Modicè purgat.

Serum est infusionum materia, & ad plura deseruit.

Non solùm per se serum administrari potest, sed aliis admixtum, quo plures morbos abigere possumus; est enim, vt inquit Mesuë, fundamentum infusionum, seu macerationis materia, & iuxta ea, quæ in ipso infunduntur, plurimis morbis conuenire potest. Quapropter Gal. 14. *methodi, cap.* 9. docet sero infundere medicamentum, quod aptum sit humorem biliosum, & melancholicum trahere, vt est epithymum pondo ℥. iiij. & *lib. de melancholia*, serum commendat, in quo infunditur aliquid humorem melancholicum euacuans. Si verò velimus ipso sero ventrem subducere, Gal. 5. *aphor. com.* 64. & 3. *de aliment. facult. cap.* 15. mel, & sal addit, ita tamen, vt gustui sit suaue. Quod si ad vessicæ, & renum affectus, vbi sit simul cum abstersione temperandi necessitas, prædicto sero vti volueris, ei admiscebis lac seminum melonum, & cucumerum, necnon aliquid syrupi violarum. Quod si deobstruere optas, ei adde syrupum aliquem diureticum, vt syrup. capillor. Ven. duarum, vel quinque radic. aut de bysantiis.

Quanam seri quantitas offeranda.

Sed quia quantitas remedij artem nostram reddit coniecturalem, prout possibile fuerit, illius quantitas est assignanda. Antiqui magnam seri quantitatem offerebant, vt constat ex Gal. *lib. de salub. diæta, com.* 18. atque adeò Diosc. *lib.* 2. *cap.* 63. seri quantitatem esse offerendam ad heminas quinque docet, & pro vna vice heminam dat, & transactâ vnâ horâ alteram, quovsque quinque sumat. Hemina enim secundùm Saladinum est pondus ℔. j. & ℥. iij. Cortes duplicem heminam constituit; Atticam vnam, Romanam alteram. Attica est pondus nouem ℥. Romana duodecim; nos tamen circa illius quantitatis oblationem cum distinctione procedemus. Si enim offeratur ad purgationem, in eo infundendo sennam, epithymumve, aut rhabarb. &c. sufficiunt ℥. vj. vel vij. addito saccharo, vt fiat gustui gratum. Si verò exhibeatur ad delendas obstructiones, maior dosis requiritur, infundendo cortices capparorum, vel tamarisci, vel scolopen-

A drium, vel aliquem ex syrupis aperientibus; vt iam traditum est. Quod si ad renes attemperandos, eorumque humores crassos, & viscosos attenuandos, & euacuandos per vrinam serum condonetur, opus est illius offerre magnam quantitatem, sunt enim viæ plurimæ, per quas serum defluere debet: & vlteriùs cùm vrinæ vias abluere, & abstergere desideramus, id effici nequit, nisi magnâ seri quantitate oblatâ, & hoc significare voluerunt antiqui; dum multùm seri eadem die propinabant per interualla temporis. Si igitur ipsum concedere velimus in ordine ad hunc finem, singulo die debent concedi ℔. x. ad minus illius, sic. Prima vice bibat æger ad ℔. j. & per horæ quadrantem ambulet; deinde assumat aliam libram, & per quadrantem horæ iterum deambulet, & sic successiuè procedat quovsque designatam quantitatem assumat, eamque per vrinam excernat. Quod si in primo cyatho vnciæ

Maxima seri quantitas condonanda in affectibus renum & vessicæ.

B duæ, vel tres succi limonum depurati iniiciantur, meliùs humores abscindit, & vias abstergit. Benefacit etiam ei admiscere in primo cyatho lithontribon ʒ. ij. vel totidem diacurcumæ per noctem; manè verò serum colatum pro prima potione offerunt. Debemus enim in hoc casu sero vti, veluti vti solemus aquis ex mineralibus fluentibus, quæ huic vsui sunt proficuæ, de quibus accipiunt multùm ægri, dum renum, & vessicæ calculis, & obstructionibus laborant, qualis est fons, cuius mentionem facit Plinius *lib.* 31. *cap.* 2. per hæc verba: *Tungri ciuitas galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis, & ipse non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculosorumque vitia.* Est etiam fons saluberrimus, qui dicitur fons de Gambo, in confinibus Galliæ, & Hispaniæ, cuius aqua in multa quantitate ebibita potenter renum calculos frangit, & expellit, de qua periculum faciunt plures cum

Tungri ... in Gallia, & ... monstro fit.

C euentu felici. Alios fontes esse maximæ vtilitatis ad hos morbos fugandos testatur Lacuna *libro* 5. *super Diosc. cap.* 12. Fontes qui dicuntur de Arnedillo, in Prouinciâ Hispaniæ vulgariter dicta Rioja, miram vim habent ad idem. Et in Galeciæ Regno sunt etiam fontes eiusdem vtilitatis, si in multa quantitate eorum bibatur aqua. Hoc ergo modo procedendum, dum serum propinamus pro curatione affectuum renum, & partium ad ipsos renes attinentium; neque me fefellit experientia in quodam ægro patiente vrinæ stillicidium, ex vrinæ ardore, & salsa pituita; debet tamen administrari quovsque vrina exeat ab omni superfluitate libera; videbis siquidem quocumque die, quod per vrinam excernitur maxima copia pituitæ viscidæ, sicque totum tollitur nocumentum.

Quæ considerando in sero vsu.

Sed quia ex parte ægri, vel temporis, aut regionis potest aliqua esse contra indicatio, non in omD nibus est idem modus obseruandus; nam si quis habet ventriculum frigidum, vel tempus sit hiemale, vel in regione frigida, tunc quidem actu calidum est offerendum, vel saltem ei admiscendum cinnamomi aliquid, vt eius frigiditas emendetur: illis verò qui æstuosi sunt, & febribus ardentibus corripiuntur, in tempore calido, vel calida regione, actu frigidum est condonandum, & quandoque niue refrigerandum. Aduertere tamen oportet, quod dum serum administratur, priùs debemus totius corporis habere prouidentiam, ita vt præcedant vniuersales euacuationes, iuxta vitium tenorem, & morbi indigentiam.

Quomodo serum præparandum.

Hac supposita veritate, vt probè eo vtamur, debemus præbere modum extrahendi serum à lacte, eligendo priùs animal, cuius lac, & serum desideramus. Iam suprà diximus, quod lac camelinum, & asininum

Lac asininum tenuius est aliis. *Seri electio qua?*

est aliis tenuius; tamen quia aquosum nimis, non habet potentem vim reserandi vias: propterea eligendum est lac capratum iuuenum, nigrarum, & boni pastus, & recenter fœtarum, vt ait Mesues *capite de aqua lactis*, quod sit boni odoris, & saporis proprij, & non extranei, in quo nulla accidat corruptio; sicque conuenit, vt in se sit recens. Hoc igitur serum dupliciter separamus, vel simpliciter, sine alterius rei mixtione, vel aliquid ei admiscendo. Sine rei admixtione separatur, quando lac efferuescit nimis, immittendo in ipsum lac vas æneum aquâ frigidâ plenum, vt docet Galen. 4. *de rat. vict. comm.*7. Diosc. argenteum, vel æneum immittere præcipit. Cum alterius rei permixtione serum à lacte separatur, vel coagulo ex agno, hœdo, lepore, vel vitulo, aut tunica interna ventriculi gallinæ, vel ficulneo succo, vel eius loco rami recentes lac efferuescens agitantes conueniunt, ex Dioscoride, vel cardui siluestris flos, aut oxymel, seu oxysaccharum, vel limonis succus.

Serum distillatum probatur.

Præter huiusmodi modos separandi serum à lacte, Cortes *loca superiùs citato* monet, ipsum serum iam à lacte separatum esse distillandum, sicque purissimum redditur, ita vt si accipias vitream phialam sero alembicato plenam, vix possis distinguere à phiala purissimâ aquâ plena; aliter enim nunquam clarum redditur, neque sine prauo sapore remanet: si verò distillatum sit, suaue, & gustui gratum efficitur, quod sic conseruari potest per aliquos menses, præcipuè tempore hyemis, & reseruari in officinis: quem præparandi modum, etsi parum vsitatum, probo, de quo periculum fecit ipse Cortes, ipsumque laudat, vt magnum auxilium, ad omnes, quos retulimus affectus.

§. IV.

An febris putrida fieri possit ex humorum sero.

Pars negatiua proponitur.

HIs igitur prælibatis, accedat iam nostra disputatio circa id, quod promisimus, an scilicet febris putrida ortum ducere possit ex sero humorum in venis existente, ita vt præter febres ex putridarum sorte numeratis à Galen. & ab aliis Authoribus, detur genus febrium putridarum ab humorum serositate procedens.

Hæc difficultas, nempe quod detur, vel non, talis febris, non potest authoritatibus probari, cùm à nemine, quem ego viderim, vsque in hunc diem sit in controuersiam posita: rationibus ergo suaderi debet, & quod nequeat dari talis febris, probatur primò. Nam omnes antiqui constituunt tantùm tria genera febrium putridarum simplicium, ex bile scilicet, melancholia, & pituita, nullâ factâ mentione alterius febris simplicis, quæ ex sero originem traheret. Ita Galen.2. *de crisibus, cap.*6. Paulus *lib.*2. *à cap.*17. Auic. *fen.*1.4. & alij omnes, quorum nullus sermonem instituit de hac febre: ergo euidens signum est, quod non potest dari; si enim daretur, reuerà ab istis Authoribus, qui abdita medicinæ penetrarunt, cognosceretur; & sicuti aliarum febrium putridarum curationem instituunt, huius etiam curationem traderent.

Corpus simplex non potest putrefieri.

Secundò, quod non est corpus commixtum, non potest putrefieri: tale est serum humorum: ergo non potest putrefieri. Maior est Arist 4. *meteor.cap.*2. vbi ait, quod concoctio est passio mixtorum, & hoc etiam intelligitur de putredine coctioni opposita; nam debent quæ opposita sunt, versari circa idem. Insuper quod putrefit, debet habere partes humidas, & siccas, quæ per putredinalem calorem

A separantur, sicuti vniuntur per calorem naturalem concoquentem, quibus partibus corpora simplicia carent. Minorem verò, quod serum sit corpus simplex, docet Auicenna *fen.*1.1. *doct* 4. *c.*1. vbi sic: *Serum non est corpus commixtum, sed simplex*, non igitur potest putrefieri.

Tertiò, si serum putrefieret, maximè dum non ventilatur, quo tempore alij etiam humores facilè putrescunt, iuxta Galeni dictum 8. *methodi, cap.*4. *Vbi enim humor penitus non transpirat, necesse est vt putrefiat.*

Primo etiam de febribus asserit, febres fieri propter detentum calidi effluuium. Et *de different. morborum cap.*2. constrictionem causam esse febris ait. Sed constrictio, vel obstructio, seu detentum calidi effluuium neque febrem excitat in sero putridam, neque alterius sortis: ergo. Minorem probo in ascite, in qua copia maxima substantiæ serosæ intra tunicam peritoneum dictam continetur, ita vt non

B possit ventilari, quæ longo tempore ibi collecta conseruatur sine putredine, & sine calore febrili: & in vrinæ suppressione idem comperimus: ergo non est putredinis, vel caloris febrilis capax. Idem comprobari etiam potest respectu causarum aliarum, quæ calorem, & febrem gignere valent.

Quartò, nam si talis febris putrida excitaretur, maximè in venis, in quibus detinetur serum, vbi in multa posset redundare quantitate: sed ea quantitas quotidie reiicitur, ad renes, & vesicam delata, ita vt non remaneat tempus sufficiens, in quo posset putrefieri: igitur non poterit accendere febrem.

Quæ continuò mouentur, difficilè ad putredinem deueniunt.

Quintò, quæ mouentur continuo motu fluxionis, raò, aut nunquam putrefiunt; quæ verò in quiete permanent, facilè putredinem subeunt, vt experimur in aquis fluuialibus, quæ quia sunt in

C motu, non putrefiunt; stagnantes verò, & paludum aquæ facilè putrefiunt, & prauum de se mittunt odorem, qui putredinis soboles esse solet, non alia ratione, nisi quia intra ipsas aquas, dum detinentur, plures vapores putridi aquis admiscentur, qui non inuenientes exitum, ob motus defectum, totam aquam putridam, & fœtentem reddunt; cuius contrarium accidit aquis fluentibus. Sed serum humorum intra corpus contentum est in continuo motu fluxionis, siquidem est vehiculum humorum, & defert secum humores vsque ad corporis penitissimas partes, quod nequit fieri sine motu; & reliquum, quod superest, mouetur, & attrahitur à facultate renum, ita vt non quiescat, quia cùm excrementum sit, natura ad illius expulsionem excitatur: ergo non potest putrefieri.

Tandem si talis febris insurgeret, seruaret aliquam periodum, circuitum, vel repetitionem, vt reliquæ

D febres putridæ pendentes ex humoribus: sed talis periodus non potest dari: ergo neque febris. Maior patet in reliquis febribus putridis, quarum quælibet habet suum circuitum, vt patet in quotidiana, quæ quotidie repetit; in tertiana, quæ de tertio in tertium; & in quartana, quæ quarto die suas habet exacerbationes. Quod verò non detur alia periodus, constat; nam omnes aliæ periodi, quæ dantur in febribus, vt quintana, sextana, nonana, &c. referuntur ad humorem melancholicum, & habent signa quæ ostendunt naturam, & conditionem illius. Lege Auic. *fen.*s. 4. *tract.* 2. *cap.* 68. Si ergo omnes istæ periodi, seu circuitus habent secum adiuncta signa, quæ demonstrant humorem peccantem distinctum à sero, planè asserendum est, non esse concedendam hanc febrem. His rationibus suaderi potest sententia omnium Medicorum febrem ex sero humorum negantium.

Opposita

Sententia affirmans proponitur.

A Opposita tamen sententia mihi verior existimatur, quam vt certissimam amplector, tum ratione, tum experientiâ ductus. Vt tamen eius veritas patefiat, aliqua sunt prænotanda, ex quorum intelligentia luce clarior euadet.

Omnia prætar ignem putrefieri possunt.

Noto ergo primò ex Arist. 4. *meteor. c.* 2. quod omnia putrefieri possunt præter ignem. Verba eius sunt hæc: *Idcirco reliqua etiam omnia, vno igne excepto, in putredinem dilabuntur; terra enim & aqua, & aër putrescunt.* Quonam autem ratione hæc Arist. doctrina veniat intelligenda, patefecimus *lib.* 5. *de febribus, cap. de causis febris pestilentis.* Quia ergo serum est capax recipere calorem putredinalem imò quotidie experimur, quod vrina, quæ est idem cum sero, facilè putrefit, & fœtet, ita vt eius fœtorem grauem sustinere non valeamus, signum euidens est, quòd serum est de iis, quæ facilè putredinem nanciscuntur.

Serum est mixtum.

B Noto secundò, quod serum, licèt sit corpus aqueum, non tamen est aqua, ita vt sit simplex elementum; est enim, vt fere omnes dicunt, genitum per coctionem, diciturque excrementum secundæ coctionis: quapropter debet esse capax putredinis, est enim mixtum quoddam ex bile, & substantia aquea, potulenta, & humorum varias in corpore alterationes perpetiens, ac denique à calore ieeoris cum humoribus congenitum, ita vt plures asserant, quod serum est pars integralis ipsorum humorum. Ex quibus inferre licet, quod cùm mixtum sit, potest alterari, & putrefieri à calore extraneo.

Elementa impura putrefieri possunt, ex Vallesf.

Quòd si sequamur Valles. sententiam 4. *meteor. cap.* 12. dicentis, elementa impura, igne excepto, putrefieri posse ratione eorum, quæ illis admiscentur, idem possumus affirmare de sero humorum, quod licèt sit aqua, est tamen aqua admixta bili, quæ habet saporem salsum, & continuò alteratur intra venas à causis extrinsecis, nempe à qualitatibus humorum, & partium, ad quas defertur; quæ omnia C serum deniant à propria natura, illudque alienant à propriis conditionibus; & consequenter sub forma aquæ (quod impossibile iudico) debet vocitari non aqua, sed aqueum: idemque asserit de omnibus elementis, quæ ob eorum impuritatem non elementa, sed elementata vocat, eo quod habent qualitates non solùm sibi debitas, sed alias ab extraneis receptas, quibus possunt alterari, & putrefieri secundùm partes.

Humores frigidi pati possunt putredinem.

Noto tertiò, quod non obstante frigiditate, quæ in humoribus aliquibus reperitur, per quam putredini obsistunt, nihilominus ipsi humores putrefiunt, vt patet in pituita, de qua Auic. *fen.* 1. 1. *doct.* 3. *cap.* 2. asserit frigidum, quod est in corpore, esse phlegma. Idem Galen. 1. *de temperam. cap. vltimo*, & idem dicitur de melancholia, ita vt ex pituita per putredinem excitetur febris quotidiana, ex melancholia febris quartana, & aliæ febres. Pari ratione D etsi serum humorum frigidum sit, vt probatum est, non est de illo dubitandum, quod putrefiat; imò cùm illius substantia sit magis tenuis, quàm reliqui humores, faciliùs quàm illi à rebus extrinsecùs aduenientibus potest alterari. Neque ob aliam rationem

Quæ tenuis sunt, faciliùs alterationem perpatiuntur.

aqua laudabilis ad potum facilè calefit, & infrigidatur, nisi quia tenuis est, & facile permeat, nec ventriculum grauat, ex Gal. 5. *aphor. comm.* 26. habet enim sic minorem resistentiam, formalem saltem. Idem ergo est proferendum de humorum sero, quod ob eius substantiæ tenuitatem faciliùs alterationem recipere potest, adhuc quàm reliqui humores. His igitur prænotatis, tradendæ sunt conclusiones sequentes.

PRIMA CON[illegible]

Potest dari febris intermittens serosa.

Febris putrida potest ex[illegible] rum serosa. Hanc conclusionem [illegible] ex tibus comprobare non possumus [illegible] ma ratione defendere. *Nihil enim [illegible] in omni cœlo atque terra ratione [illegible] adoleuit, atque perfecta est, nomin[illegible]* vt ait Cic. 1. *de legibus.* Plus equidem [illegible] ratio valet, quàm vulgi opinio, vt ipse Ci[illegible] Vincat ergo in hac re ratio authoritatem, & [illegible] munem opinionem. Probatur ergo primò [illegible] sertio. Serum humorum est capax putrefieri [illegible] excitandi febrem putridam. Antecedens notum [illegible] iis, quæ suprà attulimus, cùm sit corpus mixtum, tenue, alterabile, parum resistens, minùs frigid[illegible] quàm pituita, & in qualitatibus passiuis humidum. Quæ omnia ostendunt, posse pati alterationem, & putredinem à calore. Humida enim facilè efferuescunt, inquit Arist. 2. *de part. anim. cap.* 14. tenuia, vt probatum est, facilè alterationem subeunt, vt experimur in aqua, & diximus ex Gal. mente, atque adeò ex nullo capite negari potest, quod serum sit putredini obnoxium. Consequentia ex dictis facilè infertur, & similiter probatur à simili; nam reliqui humores à sero dum putrescunt, excitant febrem putridam: ergo & serum. Consequentiam probo; nam calor ille, qui in facto esse concipitur in humoribus, dum excitant febrem, potest concipi in ipso sero: ergo sicuti calor ille cordi communicatus causat febrem putridam, ita calor seri potest cordi communicari, & febrem eiusdem rationis causare.

Secundò probatur. Si serum, dum putrefit, non excitat febrem, vel quia tenue est, & facilè antequam cor accendat, resoluitur; vel quia cor non est intra sphæram actiuitatis caloris putredinalis illius; vel etsi sit intra sphæram illius, serum illud non detinetur tempore sufficienti, vt possit calorem febrilem accendere in corde; neque enim videtur alia assignabilis causa, quæ impedire valeat talem calorem in corde. Non quia tenue; nam licèt plurimùm euaporetur, est tamen seri magna quantitas, & ex eo, quod comeditur, & bibitur quotidie, serum fouetur, ita vt non deficiat quantitas, ex qua calor eleuatus mediis vaporibus, & fuliginibus possit pertingere cor. Id confirmat calor succensus in spiritibus, qui etsi tenuissimi sint, & plurimùm resoluantur, nihilominus cor calefaciunt calore excitante febrem: ergo tenuitas seri non obstat ad hoc vt prodeat febris ex illo. Neque distantia seri à corde potest impedire febris productionem; nam serum in venis est humoribus commixtum: ergo sicuti humores in venis existentes, imò & extra venas, sunt in debita distantia, vt calorem febrilem cordi communicent, idem est asserendum de sero, à quo calor febrilis in corde poterit produci. Neque aliquis, nisi sit duræ ceruicis, potest huic doctrinæ non assentiri. Non quia non detineatur tempore sufficienti; nam nunquam venæ sunt sero destitutæ, sicuti neque humoribus, quorum serum est vehiculum. Et licèt quotidie sæpè euacuetur, & exeernatur per vrinam, ex hoc solùm deducimus, quod est illius magna quantitas, non tamen quod illud, quod intra corpus detinetur, non putrefiat, & causet febrem. Et confirmatur in febre diaria ex spiritibus; nam plures spiritus quotidie resoluuntur, & dissipantur, quorum loco alij de nouo reponuntur; & tamen hæc euacuatio, seu consumptio spirituum non tollit, quod remanentes sufficienter detineantur, vt possint excitare febrem diariam, & factam conseruare: ergo etsi seri quantitas multa quotidie euacuetur,

cuatur, ea quæ remanet, erit sufficiens principium ad febrem gignendam. Idem argumentum conuincit in humoribus, qui etiam quotidie euanescunt, quia quotidie, vt ait Galen. *de facult. natur, capite* 2. accidit nostræ substantiæ fluor, quæ non nisi mediis humoribus, quæ quotidie per nutritionem in nostram substantiam transeunt, queit reparari.

Alimenti assumptio necessaria, quia quotidie resoluntur.

Neque ob aliam rationem vescimur, nisi quia humores consumuntur in nutritione partium; cum hoc tamen ab ipsis humoribus excitantur febres putridæ: ergo etiamsi seri plurimùm resoluatur, & euacuetur, poterit eodem modo excitare febrem illud, quod remanet, & habere moram sufficientem intra corpus ad producendam febrem, & illam conseruandam; ac per consequens, cùm ex nullo capite impediatur seri putrefactio, & caloris præter naturam ad cor communicatio, necessariò fateri cogimur, dari posse talem febrem.

Signa febris putridæ ex sero proponuntur.

Tertiò probatur ab experientia; nam non aliter deprehendimus febrem biliosam, vel pituitosam e.g. nisi quia adsunt signa, ex quibus in earum febrium cognitionem deuenimus: ergo si adsunt signa, quæ ostendant febrem serosam, ipsam posse dari non tenuemus.

Quòd dentur talia signa, inde constat; nam plures febricitantes curaui in aliquibus constitutionibus, in quibus nullum vitium apparebat in massa sanguinaria, excepto sero, in quo elucebat flauities maxima, vel color viridis; quod si separabatur à sanguine venæ sectione extracto, totus sanguis laudabilis conspiciebatur, in sero tamen erat totum vitium contractum. Vlteriùs vrina habebat vitium in colore, referebat enim colorem illius seri, quod venæ sectione simul cum sanguine fuit emissum. Contentum, seu sedimentum erat laudabile, album, læue, & æquale per omne tempus, vsquedum morbus iudicabatur: quod signum euidenter ostendit massam sanguinariam ab omni labe esse liberam, vitiumque solum esse in substantia serosa.

Obiectio.

Dices, illum colorem serum comparasse ratione bilis, cui admiscetur; nam cùm flaua sit, & vlteriori calore ad viriditatem tendat, vt ait Auic. *fen.* 1. *lib.* 1. *doct.* 4. *cap.* 1. dum viridis efficitur, totam vrinam viridem reddit, eritque illa febris orta ex bile illius coloris.

Responsio.

Hoc non conuincit; nam oportet reddere rationem, quare à calore excedenti bilis illum comparat colorem, & quod serum non possit illum acquirere; nam si ex vrinis deprehendimus calorem adurentem, qui bilem occupat, & reliquos humores, cur non possumus etiam calorem adurentem vrinæ inhærentem comprehendere, ita vt ex vi illius caloris vrina mutet colorem, sicuti & ipsi humores, dum aduruntur? Scimus enim ex Galen. 1. *de crisibus, capit.* 12. quod color viridis in humoribus tribuitur calori. Idem statuit 2. *prognosticorum, commentario* 21. Actuarius 1. *de causis vrinarum, cap.* 9. in quo ferè omnes conueniunt; qui color, etsi pluries significet calorem adurentem in bile, quia magis apta est vstioni, quia calida, & sicca; non tamen absolutè est verum asserere, Est color viridis in vrina: ergo bilis ratione fit talis color in illa; quia ille color inhæsiuè potest esse in ipso, ita vt non tribuatur bili, sed totus referatur in vrinam.

Serum potest colorem viridem comparare absque bile.

Distinctio febris huius ab aliis putridis assignatur.

Rogabis: Quomodo ergo deprehendere possumus illum colorem significare potiùs calorem adurentem seri, quàm bilis, vt sciamus distinguere vnam febrem ab alia? Respondeo, id deprehendi ex aliis signis adiunctis. Ex modo caloris, qui in bile magis mordax existit, quàm in sero humorum. Si inuadat cum rigore, ex vehementia illius; quia cùm magis mordax sit bilis, magis irritat, & excitat vehementiorem motum concussiuum. Sitis, & alia

A accidentia non sunt ita intensa in febre serosa, sicuti ea quæ dantur in biliosa; nam serum, vt diximus, est frigidum, & humidum, licèt ob bilis permixtionem non nihil caloris, & siccitatis participet, ratione cuius, vt existimo, habet hæc febris circuitus tertianos. Neque hæc febris est ita intensa, sicuti febris ardens; neque ita remissa, vt febris quotidiana, quia eius materia non est ita calida, sicut bilis; neque ita frigida, vt pituita.

Ad morborum plurium exactam notitiam longa requiritur experientia.

Neque ignoro, quod in plurium morborum cognitione artificiosâ egemus coniecturâ; non enim in omnibus morbis, vt noster Galenus ait, inuenienimus notas, quales in pleuritide, & dysenteria apparent; affectus siquidem qui in imo corpore latent, vt cognoscantur, virum ratione exercitatum desiderant; qui verò in superficie sunt, facilè deprehenduntur sensibus, vt docet Galen. 1. *de locis affect. cap.* 1. neque hanc febrem deprehendere potui, nisi longâ experientiâ; nam aliter quæ difficillima sunt, B comprehendi nequeunt, propterea Ouid. 6. *Met.* ait: *Seris venit vsus ab annis.* Quapropter cum febres ortas ex aliis humoribus signis eis accommodatis deprehendamus, simili modo hæc febris habet propria signa, quibus cognoscitur distincta a signis aliarum febrium; & sicut in apprehensione reliquarum febrium vtimur coniectura, quæ est mentis conceptus ab aliquo signo probabili deductus, eodem modo procedimus in cognitione huius febris. Admittenda ergo est, neque ableganda à consortio reliquarum febrium putridarum, ita vt asseueranter dicamus, dari aliam febrem simplicem putridam, serosam, distinctam à tribus febribus putridis simplicibus, quæ connumerantur à Galeno, & ab omnibus Authoribus.

Secunda Conclusio.

Febris serosa potest esse continua.

C Febris hæc potest esse continua. Hæc conclusio facillimè probatur, suppositâ veritate primæ conclusionis: nam ea putredo potest communicari continuò ipsi sero, eo modo, quo communicatur alteri humori febrem continuam excitanti. Potest insuper putrefieri intra venas, & iuxta hunc modum putredinis differunt febres continuæ ab intermittentibus, vt suo diximus loco; siquidem in febribus intermittentibus humor extra venas putrescit: non enim natura, dum continuò affligit febris, potest ad aliam regionem transmittere humorem, sicque permittit ipsum intra propria vasa putrefieri, & febrem non interpolatam causare.

Obiectio contra dicta, & ad illam responsio.

Dices, id tantum verificari posse de humoribus, qui in febribus continuis intra venas remanent, quos natura retinet, vt concoquat, iuxta Galeni doctrinam 4. *aphorism. commentario* 23. vbi asserit, præire coctionem oportere, subsequi verò discretionem, & postea euacuationem, vt iudicium, seu D crisis bona fiat: quâ de causâ, vt humores coquantur, retineri debent; cuius contrarium accidit in sero humorum, quod sæpè quotidie excernitur per vrinam, atque adeò non retinetur.

Respondeo, id non tollere, quod febris serosa sit continua; nam huius substantiæ, vt suprà diximus, est maxima quantitas, & propterea vt expurgaretur massa sanguinaria ab hoc excremento seroso, natura fabrefecit duos renes, vt meliùs finis tractionis seri ab ipsis adimpleretur, vt docet Galen. 5. *de vsu partium, capite* 6. & *de renum dignot. & medela, capite* 1. & aliis in locis. Quia ergo adhuc euacutione suppositâ naturali huius seri, potest remanere quantitas illius intra venas sufficiens ad excitandam febrem continuam, ideò existimare oportet, quod ea euacuatio non potest auferre talem continuationem,

rem, præsertim cum adhuc in febribus aliis continuis humoralibus plures superueniant euacuationes circa initia morborum, vt sunt euacuationes symptomaticæ, quæ licet euacuent plurimùm humoris febrem succendentis, non tamen tollunt febrem, neque eius continuationem, quia intra venas remanet ille humor in tanta quantitate, vt possit continuam febrem consenire. Vlteriùs potest contingere, quod renes non benè attrahant serum, quod detentum putrefieri potest, & continuam facere febrem, vt experimur etiam in his, qui vrinæ suppressione laborant: quod etiam indicare visus est Gal. *lib. de plenitudine*, *cap.* 11. & 13. *methodi*, *cap.* 6. vbi de cacochymia, seu humorum vitio agens, mentionem facit eius cacochymiæ, quæ ex serosis humoribus fit, per hæc verba: *Vbi verò vel flaua bile, vel nigra, vel pituita, aut serosis humoribus refertum corpus iam fuerit, eum habitum cacochymiam, non plethoram nominant.* Si igitur alij humores à sanguine cacochymi facti sæpè putrefiunt, & febrem non intermittentem causant, non dubito, quod serum cacochymiam faciens etiam possit putrefieri, & febrem suscitare.

Cacochymia fi potest ex serosis humoribus.

Rogabis tamen, an sicuti cacochymia fit ex sero humorum redundante, possit etiam fieri plenitudo? Respondetur, quod si Gal. attentè legamus, non inueniemus plenitudinem ortam ex redundantia seri, sed solum vel plenitudinem absolutam, in qua redundant supra debitam proportionem omnes humores, vel solus sanguis; vel plenitudinem cum addito, in qua simul cum sanguine in corpore alter alius humor redundat, vt ipse asserit *lib. de multitud. caput.* 11. ita vt sit plenitudo biliosa, pituitosa, & melancholica, nullâ mentione facta plenitudinis serosæ.

An plenitudo consurgat ex serosis humoribus.

Nos tamen, qui nouo modo dicendi accingimur, asserimus dari posse genus omne plenitudinis, tam ad vasa, quàm ad vires, in cuius complemento contineatur serum. Neque hoc est probatu difficile, nam si plenitudo absoluta fit ex redundantia omnium humorum, quid prohibet, quod tunc temporis simul serum excedat debitam proportionem, ita vt non solùm sit augmentum omnium humorum, sed etiam ipsius seri, simulque ea plenitudo compleatur sero: & sicuti plenitudo attenditur respectu incrementi humorum, ita etiam intelligatur respectu incrementi seri. Præterea quando serum redundat simul cum sanguine, tunc debet dici plenitudo serosa, eo modo, quo biliosa dicitur, dum superexcedit bilis. Neque negari potest, quod serum vires aggrauare valeat, & constituere plenitudinem ad vires. Si enim serum ex Galeni sententia 13. *methodi*, *cap.* 6. *cit.* cacochymiam efficit, dum ipsum nimis in corpore abundat, & in hoc conuenit cum aliis humoribus; quare dum in massa sanguinis excedenter continetur, saltem vt vehiculum, non poterit plenitudinem constituere, sicuti & reliqui humores. Neque obstat, quod Galenus non cognouisset talem plenitudinem, nam vt ipse ait 3. *prognost. comm. vlt.* *Nunquam hallucinari, supra hominis captum est*; & vt inquit Cic. 3. *Tusc.* *Optimus, ac grauissimus quisque confitetur, se multa ignorare, & multa sibi etiam, atque etiam esse discenda.* Laudandus est Galenus, quia plurima laude digna dixit, in quibus dedit nobis ansam inquirendi alia; sicque facile est eius inuentis addere. Mihi ergo liceat in re tam difficili sic philosophari; nam non impugno Authores, sed eorum sententiam amplectens, & eorum veritati acquiescens, quæ ab eis sunt prætermissa, inuestigare cupio.

Respondetur affirmatiuè.

Qui multa sapit, confitetur se multa ignorare.

TERTIA CONCLVSIO.

Non repugnat, dari febrem intermittentem ex putredine seri excitatam. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus solet probari, dari febres intermittentes ex putredine aliorum humorum; nam non minus serum potest naturam irritare, quàm reliqui humores, & motum concussiuum vbiectiuè causare, ita vt natura excitetur ad expulsionem illius extra vasa, quo tempore potest putrefieri, & febrem putridam intermittentem producere, priùs rigorem commouendo, admodum aliarum febrium.

Potest dari febris intermittens serosa.

Quod si dicas, tunc serum illud excerni per vrinam, antequam putredinem subeat, atque adeò non posse efficere febrem. Respondeo, quod hoc solùm probat, hanc febrem rarò aduenire, propter rationem traditam: veruntamen dum serum alterari incipit intra venas, & irritare naturam ad expulsionem, bene potest contingere, quod sit extra sphæram renum, qui habent vim attrahendi illud, quo tempore natura expellet illud serum eo modo, quo solet alios humores pellere, dum faciunt febres interpolatas; & licèt non viderim quemquam hac febre intermittente laborantem, non tamen hoc probat, ipsam dari non posse, forsan enim eam inueni, non tamen eius naturam percallui, existimans ipsam fuisse de aliarum intermittentium sorte. Reliqua ex argumentorum solutione perquires.

Quare ad primum respondetur, quod antiqui (vt dixi) censebant tantummodò dari tria illa genera febrium simplicium putridarum, quæ per circuitus repetebant, & ab illis tribus humoribus fiebant: omitto eam febrem, quæ ex sanguine putrescente nascitur, quam synochum putridam vocant, quæ licet inter putridas sit adscribenda, non tamen est de iis quæ periodicè, & per circuitus mouentur. Nos autem in præsenti febrem simplicem ab ipsis prætermissam patefacimus, atque adeò quartum genus febrium putridarum simplicium assignamus.

Antiqui non cognouerunt hanc febrem.

Ad secundum dicendum, quod serum est mixtum, & per consequens capax coctionis, & putredinis: quod si Auic. appellauit serum aquam simplicem, non est quia existimasset, esse simpliciter aquam, sed quia sicuti aqua non habet modum substantiæ similem viuenti in ordine ad nutritionem, idem statuit de sero humorum, & propterea serum vocat aquam, seu corpus simplex.

Serum humorum non est corpus simplex.

Ad tertium respondetur, quod omnes causæ, quæ sunt productiuæ febrilis caloris, poterunt producere illum in serositate humorum; quæ productio fit iuxta dispositionem, quæ reperitur in passo, cuius ratione accidit, quod febris sit vel humoralis, vt biliosa; vel ephemera, aut hectica; & cùm non repugnet, dari eam dispositionem in sero, resultabit febris ex illo.

Ad quartum dicimus, quod in nostris corporibus, dum serum mouetur, vt vehiculum humorum per venas, & ex venis ad omnes partes tertiæ regionis, simul etiam mouentur humores cum illo: quare cùm ille motus humorum non possit impedire putrefactionem, per quam calor febrilis excitatur in illis, idem est asserendum de motu seri ipsorum.

Ad vltimum respondetur, quod hæc febris habet modum repetendi tertianæ; nam si continuò affligit, maiores exacerbationes accipit quolibet tertio die; si verò interpolatè repetit, de tertio in tertium diem suas habebit accessiones. Est enim particeps bilis, substantia tenuis, & ob bilis permixtionem citiùs irritans, & excitans ad motum, quàm humores crassi, & melancholici: & quia plurimùm illius quotidie euacuatur, non manet intra corpus in

Quem ciborum ordinem habeat serosa.

tanta

tanta quantitate, vt pituita, etsi quodammodo in qualitatibus primis illi euadat similis: quare cùm in substantiæ modo, & ob bilis miscellam nimis accedat ad bilis naturam, censendum est, eodem modo repetere. Sed hæc dubitatio iam suum meritò est adepta finem, si prius dixerim, quod hæc febris, cùm maximè accedat ad naturam biliosæ febris, eandem fortè petit curationem; tamen quia sæpè in nostris Schulis controuertitur de occasione mittendi sanguinem in febribus putridis, & de scopis qui ad sanguinem mittendum requiruntur, vt meliùs febrium putridarum curationem assequamur, de ipsis infrà agere decreui; sic enim sciemus etiam qualiter est exercenda euacuatio in hac febre, ex putredine seti; quod mihi semper magnum fecessit negotium.

Febris ex fere curatur, vt febris biliosa.

OBSERVATIO VII.

Pro sene octogenario pleuritide exquisita & febre ardente correpto, qui intra quatuordecim dies septies vena sectionem sustinuit, paulatimque conualuit.

OCtogenarius naturâ obesus, bona fruens salute, vt illi permittit ætati, benéque nutritus, rubei coloris, & circa res omnes non naturales benè se gerens, cùm iter egisset, ex equo cecidit, & ex casu maximam persensit molestiam, ita vt non posset iterum in equum ascendere, ita in humo remanens per longum temporis spatium, radiis æstiui solis expositus, donec à prætereuntibus adiutus in equum ascendens ad suam rediit domum, & in itinere persensit dolorem in latere sinistro, simulque febricitare cœpit, eique superuenere omnia signa pathognomonica pleuritidem veram concomitantia. Statim ad eum visendum vocatus fui, quem inueni nimis febricitantem, & per sputum sanguinem flauum reiicientem cum dolore punctorio, & aliis signis, vt dixi, & cum vrina flaua, & maxima siti, neque poterat supra latus contrarium decumbere. Vt ergo ei curationem adhiberem, priùs institui regimen circa res non naturales, & depositis alui excrementis, sanguinem ex vena basilica eiusdem lateris detrahere iussi, non semel, sed bis, terque, quaterque; non tamen cedebat malum, & quod magis est, neque vires minuebantur. Quapropter ausus fui ei septies sanguinem mittere, non sine magna admiratione adstantium, quibus, & aliis auxiliis sputa apparuerunt magis concocta, & febris declinare cœpit, qui superueniente diarrhæa paulatim ad sanitatem fuit perductus, & ex toto liberatus intra quadragiuta dies.

ANNOTATIO.

An corpus senile incidere possit in febrem ardentem.

PLura veniunt in hoc casu consideranda. Primò, quod octegonarius incideret in febrem ardentem, siquidem in illa vltima ætate corpus nimis frigidum existit, propter quod Hipp. 1. *aphor. text.* 14. inquit: *Senibus non fiunt acutæ febres*; & reddit rationem, *quia eorum corpus frigidum est.* Neque ita facilè incalescere potest, vt ait Gal. in phrasi, qui pluries asserit, quod in ipsis pituita, & plura excrementa humida coacervantur, quæ nequaquam possunt excitare febrem intensam: qua de causa Auicenna *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *cap* 6. inquit: *Senum febres sunt sepulta.* Id est paruæ, & ferè imperceptibiles, quia ab humoribus frigidis quibus abundant, dependent; neque ad id ratio suffragatur, nam qui in vltima ætate sunt constituti, A parum bilis, vel pituitæ salsæ gignunt, à quibus febris excitatur ardens, testante Hipp. 4. *de ratione victus*; neque in ipsis calor hepatis est excedens, qui humores supra sanguinem gignat, atque adeò videtur impossibile, quod febre exurentissima tentaretur. Dempto si aliquando accidat illis febris exurens, qualis iuuenibus, omninò hæc ad interitum ægrotantis terminatur, dicente Gal. 1. *aphor. phrasi* 14. *cit.* resoluitur enim facillimè calor eorum pusillus à nimia flamma ignis adurentis; quapropter non poterat hic æger euadere.

Senum febres sunt sepulta.

Sed hæc doctrina ostendit id, quod frequenter accidere visum est, non tamen raros casus excludit, præsertim dum causa est vehemens, quæ febrem gignit, propterea que Galenus proximè citatus inquit: *Multum enim calidum promptè in immensum attollitur, paucum verò non facilè, sed maximam exigit causam, quæ cogat ad hoc. Neque senes maxima ex parte febricitant acutas febres; sicuti iuniores, &c.* Quia ergo B hic venerabilis senex habuit magnam causam, nempe casum vehementem ex equo in terram, magnamque animi ex casu perturbationem, insuperque cùm non posset se adiuuare, neque iter agere inceptum, nisi ab alio adiutus fuisset, & in terra radiis solaribus per longum temporis spatium expositus extitisset, ab huiusmodi causis collectiuè, imò & diuisiuè sumptis non mirum, quòd ingens febris excitaretur, simulque humores conturbati, attenuati, & commoti fluerent in pleuram, ita vt ibi inflammationem procrearent, cum omnibus signis pleuritidis naturam demonstrantibus, & aliis, quæ simul febrem adurentem ostendebant. Neque nouum est, quod morbi improportionales fiant, licèt verum sit, quòd omnes faciliùs congruentibus naturæ suæ morbis corripiantur, ex Galeno 2. *aphorism. comment.* 39. si verò non congruant naturæ, ætati, regioni, & habitui, vt producantur, maximam exposcunt causam, quæ hæc omnia superet; C propterea que Gal. 2. *aphor. com.* 34. inquit: *Vehemens dissfirio causa est, vt hyeme febris ardens fiat.* Quæ doctrina proportionaliter applicari debet ætati senili, quæ hyemi in frigiditate respondet, neque vinci potest, nisi à vehementi causa. Fuit igitur necessarium, vt adessent causæ istæ magnæ in hoc sene, vt magnum, & ferè inuincibilem producerent effectum.

Pars affirmatiua tenetur, & ratio traditur.

Neque oportet existimare, hanc febrem fuisse exquisitam causum, sed appellari ardētem ob tingētem calorem ab huiusmodi causis productum, qui (vt existimo) habuit suum esse in facto in humoribus biliosis, pituitæ, & melācholiæ admistis; propterea que fuit morbus acutus ex decidentia, & ad quadragesimum fuit prolongatus; erat enim habitu obesus, & ratione ætatis plurimis scatebat cruditatibus: neque ob aliam causam Hipp. *libro de dieta*, senes vocat frigidos, & hu- D midos, nisi quia ob defectum caloris plura congerunt excrementa humida, & frigida, & ex alia parte ratione temperiei ætatiuæ senes sunt frigidi, & sicci, ex Galen. 3. *de causis sympt. cap.* 3. & alibi millies; atque adeò succum plurimum melancholicum gignunt. Sed quia hic æger, etsi in extrema ætate, fruebatur bono cibo, & calido, & vino laudabili, vt calorem deperditum suscitaret, generabat maiorem bilis portionem, quàm alius, ita vt dum in febrem incidisset, haberet exacerbationes tertia die fortiores, eo modo quo eas habent, qui febribus biliosis corripiuntur; ideoque existimaui ab his humoribus ad putredinem tendentibus hanc febrem originem duxisse. Signaque ex pulsu, vrina, somno, & vigilia, siti, inappetentia ciborum, & aliis desumpta idem ostendebant.

Præter hanc febrem humoralem continuam ab huiusce modi humoribus mixtis, & putrescentibus excitatam

Hic æger habuit duplicem febrem.

excitatam, fatendum est, ipsum habuisse simul febrem etiam ex inflamatione pleuræ, quæ febris accidens dicitur; siquidem inter signa pleuritidis febris hæc collocatur: nam humor ille intra illam partem reconditus, & extra propria conceptacula statim putrefit, ob defectum ventilationis, & suis fuliginibus lædit cor, & accendit febrem in illo, ita vt hic æger simul vtraque febre laborasset: quod sæpè sæpius videmus in plurimis ægris hoc morbo oppressis.

Senes an sint euacuandi per venæ sectionem, & quo tempore.

Secundum, quod se offert, est venæ sectio, quæ licèt debeatur febri ardenti, & inflammationibus internis, vt propriis diximus locis, quatenus sunt morbi magni pendentes ex sanguinis vitio, nihilominus senibus eam denegat Galenus in vltima senectute. Ita quidem *libro de sectione, ad eos qui introducuntur, cap.* 3. *& cap.* 8. vbi sic: *Sed neque vos aut in vltima senectute cuiquam, aut puero natu admodum paruo, neque quispiam alter vnquam sanguinem mittere est ausus.* Idem fassus est 8. *methodi, cap.* 4. vbi excipit pueros, & senes. Auic. 3. *parte canticorum, num.* 104. venæ sectionem senibus interdicit cùm peruenerint ad 70. annum, post quam ætatem (inquit) phlebotomia omninò est prohibenda.

Nihilominus dicendum est, quod ætas in tantùm venæ sectionem prohibet, in quantùm vires deficiunt; & cùm in extrema senectute iam calor sit ferè frequenter extinctus, propter hanc rationem venæ sectionem non ferunt; verumtamen si in illa ætate supersunt vires, vt nostro contigit ægro, & adest simul præsentia postulantium, & absentia impedire valentium, non est destituendus eger ab hoc magno auxilio: quod comprobat Galenus *libro de euacuandi ratione per sang. missionem, cap.* 9. de septuagenariis agens, qui in hac ætate multo sanguine abundant,

Qui senes sunt euacuandi.

de quibus ait: *Nam sunt qui sexagesime ætatis anno venæ sectionem non ferunt, cum quidam sint qui septuaginta annos nati perferant.* Auicenna *fen.* 4. 1. *doct.* 5. *cap.* 10. inquit, quod cauere debemus à minutione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus frigidis, post balneum, & post coitum, & in pueris, & senibus, nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum, venarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine; hos namque ex adolescentibus, & senibus phlebotomare audebis. Aëtius *libro* 2. *capit.* 12. idem statuit: *At robustus senex, firmus puer, & grauida mulier valens tutò curantur.* Habebat quidem noster æger omnes conditiones ab Auicenna connumeratas, quæ ad sanguinem mittendum conducere valent, ideoque in tanta quantitate sanguinem extrahere præcepimus, valenterque ipse sustinuit. Neque vt alibi diximus, præcepta practica sunt vniuersim accipienda, sed iuxta exigentiam contemperanda; quare etsi frequenter vltra 70. annum sanguinis missionem non ferant, benè potest dari senex ita robustus, qui vltra 80. eam perferat, vt in casu præsenti.

Hic poterat pertractari, ex quo latere, & ex qua vena in pleuritide sit sanguis mittendus? Sed quia hic nodus solutus est in praxi, ab eius tractatione libenter abstineo.

Senex quare liberatus fuit.

Tandem circa hunc ægrum potest dubitari, quomodo potuit liberari ab his duobus morbis acutis; nam Galenus 1. *aphor. phrasi* 14. asserit, quod si seni febris exurens accidat, hæc omninò ægrotantem ad interitum ducit.

Respondeò, quod ideò liberatus fuit, quia vires validas habebat, quibus humorem in venis existentem concoxit, & deinde per aluum criticè excreuit; eum verò qui in thorace continebatur, per sputum reiecit, sicque à febre vrenti, & à pleuritide fuit liber.

A Sed adhuc scrupulus restat desumptus ex Hypp. 6. *aphor. text.* 16. vbi ait: *A pulmonia, & pleuritide detento fluxus alui superueniens malum.* Ergo potiùs iste æger ex fluxu alui debebat deteriùs se habere, quàm liberari; nam ex tali euacuatione minuuntur vires, & solet cessare exspuitio; neque regio illa est conueniens ad euacuandos humores intra thoracis cauitatem contentos.

An fluxus alui in pleuritide conferre possit.

Hoc dubium solutum est in praxi; pro nunc tamen dicendum est, quod licèt pleuritis non benè terminetur per aluum, sed per sputum, quandoque tamen terminari solet per aluum, & per vrinam, vt sentit Gal. *lib.* 6. *de lo. is aff. ctis, cap.* 4. *prope finem*; natura enim sibi parat vias, & non excogitatione, quæ sunt sæpe nobis ignotæ. Præterea cùm hic æger laborasset duplici morbo, febre scilicet ardenti, & pleuritide, potuit quidem coctione peractâ in venis febris ardens terminari per aluum;

B cuius causâ euacuatâ cessauit etiam fluxus humoris ad pleuram, indeque fuit subsequuta salus. Quod si fluxus alui pleuritidi, aut peripneumoniæ superueniens sæpè sit malus, quia vires deiicit, quæ maximè conferunt ad salutem in his morbis; nam vt inquit Galenus, virium robur est salus, tum pleuriticis, ac peripneumonicis, quatenus sunt necessariæ ad expulsionem eorum, quæ sunt in thorace: nihilominus cùm euacuatio illa est critica, & vires eam ferre valent, neutiquam semper est aspernenda, sed aliquando amplectenda, vt expertì fuimus in nostro ægro. Si latiùs tractationem de pleuritide scire exoptas; ad caput de pleuritide in praxi adductum recurre.

OBSERVATIO VIII.

C *De nobili Senatore huius Vallis-Oletani Senatus, qui cùm esset dysenteria affectus, ex vehementi animi passione obmutuit statim, & cessante dysenteria, in apoplexiam immedicabilem cadens mortuus fuit.*

Nobilis iste vir sexagenarius erat, melancholicus, gracilis, timidus, & morbo articulari subiectus; qui cùm per plures dies liber euasisset ab arthritide, dysenteriâ fuit correptus ab humoribus melancholicis, & mordacibus prodeunte, cui plurimis remediis subuenire iussimus; nihil tamen proficiebant, sed vires deficiebant, ita vt immineret mortis periculum: quapropter fuit necessum ei mistercrimum suum statum annunciare, vt confiteretur, Sacrosanctæ Eucharistiæ Sacramentum reciperet, & ne intestatus obiret. Vxor tamen illius ingratis auribus hoc nuntium recipiebat, oolebatque vt ad ægrotum

D aures illud perueniret nuntium; sæpè enim illam deprecatus fui, vt ægro manifestaretur à Confessario suæ vitæ status; aliter enim mei muneris erat, ei notum facere, adhuc ipsius non obtentâ veniâ: ipsa erat mihi obstaculum, sed quia iam non erat locus expectandi, accessi ad ægrum, piisque alloquiis, & salutari ad animam oratione illum solatus fui, & admonui, vt salutari confessionis medicinâ sua deleret peccata. Ipse tamen mortis timore perterritus, cùm timidus esset nimis, dixit, *Luego mueromo*, subitoque obmutuit, priuatusque fuit sensu, & motu, & omnimodè dysenteria cessauit, ipseque altera die obiit, neque potuit Sacerdoti intimos animi sui defectus exprimere.

ANNO

ANNOTATIO.

Morbi aliqui in alios mutantur ex causa mutatione.

VT huius obseruationis doctrina nota fiat, certum debet esse, quod morbi, quibus aliqui sunt obnoxij, in alios mutari solent, eorum causa ad alium locum transmissa. Ita sensit Hipp. *6. epidem. sect.* 4. vbi dicit: *Superueniente articulari morbo intestinorum dolori, intestinorum dolor sedatur.* Ex dolore colico etiam fieri solet arthritis, vt ait Auic. *fen.* 2. 2. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 5. & nos diximus in praxi; nam si fortè accidat, quod vna pars, in qua morbus fieri solet, roboretur, superfluitates, quæ ad illam partem confluere deberent, ad aliam transmittuntur, in qua alter pro ratione partis generatur morbus; propterea que Auicenna inquit, quod curatio colicæ secundùm modum, quo confortantur intestina, facit vt superfluitates transmittantur ad extrema, & arthritidem concitent. Idem proportionaliter est asserendum de arthritide, quæ cum sit morbus articulorum, si ob aliquam causam motus humorum redundantium ad ipsos articulos impediatur, siue ab obstructionibus, siue à debilitate facultatis expellentis, vel ab aliqua vehementi animi passione, aut denique ab aliqua causa ipsos articulos roborante, tunc quidem existimandum est, quod illi humores vitiosi, vel intra venas detenti febrem accendent, vel extra venas propulsi alium morbum excitabunt, præsertim cùm sint talis conditionis, & eos natura neque euincere, neque corrigere valet. Hoc totum compertum fuit in nostro ægro, qui cùm esset senio confectus, & melancholicus, habitu gracilis, & ratione ætatis, & propriæ temperiei in omnibus membris dominantem haberet siccitatem, & partium corrugationem, pororumque adstrictionem, & iam ei defuisset facultatis robur, non potuit humores prauos, vt antea, ad articulos transmittere, misitque illos per vias patentiores, ad intestina scilicet, vbi dolorem, tormina, & vlcus intestinorum causarunt, cum parua, frequenti, cruentaque eiectione, quod est de ratione huius morbi, vt docet Gal. 3. *de symptom. caus. cap.* 2. *&* 5. *de locis affect. cap.* 2. & 12. *method. capit.* 7. modum quo iste morbus fit, & eius causas, & accidentia in nostra praxi, capite de dysenteria sufficienter adduximus, quæ iterum hîc non sunt repetenda.

Diximus in obseruatione, quod æger erat morbo articulari paratus, cuius humor fuit ad intestina transmissus, ibique excitauit vlcus, seu intestinorum difficultatem. Dubitari tamen potest, an arthritis fieri possit ab intemperie nuda, hoc est sine affluxu humoris. Paulus *lib.* 3. *cap.* 78. duas articularis morbi causas esse necessarias statuit; nam debet imbecillitas articulis incumbere, & ad ipsos humor superans confluere, tanquam ad partem debilem; ita vt si infirmi sint articuli, & debiles tantùm, neutiquam fit dolor articularis, donec ad ipsos humor se conferat, qui partes sentientes distendat, & dolorem excitet. Idem docet Galen. 10. *simplic. cap.* 1. quod etiam experientia quotidiana comprobatur, siquidem hic affectus curatur semper remediis euacuantibus humorem ad partem fluentem: vlteriùs in hoc morbo adhibentur eadem remedia, quæ adaptantur fluxioni alterius partis, admouendo modicè repellentia in principio, deinde resoluentia, quæ non debentur intemperiei nudæ, sed illi, quæ ex humoribus dependet.

Costeus *fen.* 2. 2. *lib.* 3. *tract.* 2. *annot. super cap.* 5. censet, quod hic morbus potest fieri ab intemperie sine humoris affluxu, probatque ex Hippoc. *lib. de intern. affectionibus*, vbi ischiadem, quæ est arthritidis species, ex siccitate prouenire testatur; cui etiam suffragatur ratio, nam vt ex eodem Hippoc. constat, dolores fiunt cùm subitò natura alteratur, aut corrumpitur: ergo cùm articuli possint alterari subitò ab intemperie aliqua nuda, vt ab intemperie solis æstuantis, vel alterius causæ, ea alteratio valebit excitare dolorem articularem. Non ergo requiritur fluxus alicuius humoris ad articulos. Accedit ad hoc, quod in arthritide aliquando non differt pars sana ab ægra ratione tumoris, sed solùm ratione doloris, & intemperiei; & in curatione huius morbi Auic. commendat mutationem complexionis. Videtur ergo, quod aliquando fiat ab intemperie nuda sine materia.

Morbus articularis frequenter dependet ab humoribus.

Mihi tamen videtur, quod morbus hic frequenter dependet ab intemperie cum affluxu humorum, vt constat ex Authorum placitis, & methodo curandi illum, qui neutiquam conuenire potest intemperiei sine materia; & propterea in praxi diximus, quod hic morbus fit, vel ob fluxionem humorum ad articulos, vel quia paulatim ob eorum debilitatem plura congregantur in illis excrementa, quæ dolorem excitant. Quod si Hipp. asserat ischiadem fieri à siccitate, debet intelligi de siccitate cum affluxu humoris. Neque valet: Alterantur articuli subitò, ergo fit dolor articularis; nam licèt communi nomine sic possit appellari, nullus tamen dicitur morbo articulari affectus, quin habeat dolorem dependentem à causa aliqua materiali: quare stricto modo sumptus articularis morbus dicitur ille, qui articulos afficit dependenter à materia: neque [illegible] podagricus, qui habet intemperiem dolorosam in pede, donec humores ad illius confluant articulos, siue tumorem eleuent, vel non. Neque Auic. commendat solùm mutationem complexionis in curatione huius affectus, vt constat ex *cap.* 22. *lib.* 3. *tract.* 2. vbi statim commendat euacuationem humoris redundantis, vt cuilibet capitis Auic. initium legenti patefit. Præualuit ergo vsus appellandi arthritidem, podagram, chiragram, & ischiadem eum morbum, qui in illis partibus dolorem concitat ab aliqua causa humorali, non verò intemperiem articulos afficientem, siue dolorem inferat, vel non: & propterea cùm arthritis hæc fieret ab humoribus, ipsa cessante ob causas à nobis propositas, facile erat humores aggregatos ad intestina propellere, & dysenteriam gignere, & ob ægri imbecillitatem, & humorum effrænem conditionem, eum ad interitum ducere; non enim est possibile omnes euincere morbos, vt ait Hippocrat. *1. prognost.*

Timor est aliquando aluum sistit.

Sed quod mentione dignum iudico est, quod statim ac illum admonui blando, & leni sermone, vt confessarius accederet, ipse illicò obmutuit, & correptus fuit apoplexia, solumque pronunciauit illa verba: *Luego muerome*, subitoque alui fluxus cessauit, cuius contrarium producere timor eum occupans poterat; nam vt alibi diximus, metus aluum mouet, non ergo illum sistere debet, neque facere motus contrarios. Ita sentit Francifortius *lib.* 1. *sectione* 16. *de perturbat. subiect. sect.* 16. *de timore*. Idem refert Aristotel. 3. *de partibus animal. capit.* 2. de bonaso animali, cui natura pro auxilio dedit profusionem excrementi; nam cùm metu corripitur, excremento se tuetur, quo canes illud insectantes offendit, imò & vrit, vt etiam tradit Plin. *libro* 8. *capite* 15. Ratio est in promptu, nam per timorem humores agitantur, & mouentur vehementer; & quia timor, vt ait Arist. 2. *Rhetoric. ad Theodectem, cap.* 5. fit ex imaginatione futuri mali corruptiui, quod de prope videtur, vt iam impendeat, tunc quidem maximè animum perturbat, humoresque mouentur ad intra in subsidium cordis, à quibus in magno timore suffocari solet, & esse mortis causa, vt alibi diximus

ex

ex mente Diui Thomæ 1. 2. *q.41. artic.* 2. consistit enim in fuga ab obiecto arduo disconuenienti, quod de propè minatur, & vt se liberet à suffocatione natura dum potens est, omni conatu excernere tentat ipsos humores, eosque secernit per aluum: ergo ex timore alui fluxus non deberet cohiberi.

Hanc controuersiam facilè dirimam asserendo, quod non semper in timore, etsi magno excitatur alui fluxus; imò ob retrocessum humorum ad intra præsente timore, alui fluxus impeditur; quare si postea ipse superueniat, ideo fit, quia natura robusta illum humorem expellit; tamen dum ipsa languida nimis est, non potest illum humorem expellere, qui ad intra detentus solet mortem inopinatam afferre, vt nos latè probauimus 3. *lib. de febribus*, *in quæst. Virum animi passiones possint interitum subitò causare*; præsertim dum vehemens passio est, & vires languidæ nimis, vt in casu à nobis proposito.

Propter hanc rationem, delato etiam humore ad partes superiores, obmutuit; qui euentus etiam timori tribuitur à Virgilio *Georg. lib.* 3. vbi ait:

Stat pecus omne metu mutum.

Transmisso ergo humore ad caput, aberrante naturâ, fuit subsequuta apoplexia, & inde sensûs, & motûs amissio, cum difficili, & inæquali respiratione, & tandem mors.

Qualiter Medicus se habere debeat circa ægrorum confessionem.

Hanc attuli obseruationem, vt Medici agnoscant, quantam solertiam, & industriam habere debent circa ægros, dum propè mortis limina sunt, quos prudenter admonere debent. Verumtamen si sint nimis timidi, ita vt præ timore vehementi, pronuntiato periculo à Medico, tale perferre nuntium ipsos non posse Medicus existimet, eo in casu prouideat, vt per confessarium, vel amicum, seu familiarem blando sermone de suæ vitæ statu certi fiant, vt sic suauiter etiam ad confessionem se præparent, & ad ea quæ sui muneris sunt. Quod si alij nolint ipsos admonere ægros, Medico Christiano incumbit proponere quidquid illis conuenit, iuxta Bullam Pij V. *Super gregem*, editam anno Domini 1566. in qua præcipit, ne Medici vltra tertium diem ægrotum visitent, nisi de illius confessione certi fiant; quæ constitutio renouatur *in capite. Cum infirmitas, de pænitentia, & remiss.* Benè verum est, dictam constitutionem non obligare, nisi in morbo graui, vel qui in principio prudenter, & iuxta medicinæ regulas iudicatur periculosus: lege Dianam *n.* 15. *de confessione.*

LIBER QVARTVS

Obseruationum, Annotationum, Disputationum, & Quæstionum ad Philosophiam, & Medicinæ theoriam, & illius praxim attinentium.

DISPVTATIO I.

De scopis ad sanguinis missionem necessariis. Ad D.D. HIERONYMVM MORALES DE PRADO, *Comitem Palatinum, Magni Philippi Quarti Regis nostri potentissimi à cubiculo Medicum meritissimum, ac Protomedicum generalem, meumque Magistrum.*

DE scopis mittendi sanguinem latè nimis Galen. & omnes prisci Medici pertractarunt, ita vt nihil desideretur, quod in ipsis, præcipuè in Galeni scriptis, non comprehendatur; tamen circa eorum intelligentiam plurimùm dissentiri video, quod forsan dedit dubitandi ansam pluribus circa huius generosi auxilij exequutionem, ex cuius debito vsu ferè omnium morborum extinctio præualet; nam

Venæ sectio in omnibus ferè morbis exercetur.

vt inquit Cels. *lib 2. cap.* 10. *Sanguinem incisâ venâ mitti nouum non est; sed nullum penè morbum esse, in quo non mittatur, nouum est*, *&c.* Nihil communius in praxi, quàm sanguinem mittere, nihil verò difficilius, quàm scopos mittendi sanguinem, & purgandi inuenire; forsan enim vulgo hæc vilia putantur, quæ intellectu difficillima sunt, vt ait Hipp. *lib. de flatibus.* Communiter dici solet, quod Medici nihil aliud sciunt, quàm sanguinem mittere, & expurgare; vtinam adhuc omnes Medici hoc probè scirent, sic etenim non esset difficile reliqua pertingere, quæ cognitu faciliora sunt. Dum in consultationibus versamur, circa ea, quæ ægris administrari debent, sæpè dissentimus, quibusdam venæ sectionem admonentibus, aliis purgationem, aliis denique vtrumque auxilium fugientibus, & alia remedia consulentibus; quod vtique maximè noxium est miserrimo ægrotanti, qui in tali conflictu positus poterit dicere cum Menand. *Multorum Medicorum ingressus me perdidit.* Hoc autem prouenit ex mala scopotum, & indicantium comprehensione; non enim omnes eandem rem eodem pertractant modo, quia neque eodem modo indicantia, & scopos cognoscunt, aut quia diuersimodè Authorum verba interpretantur, aut quia rem eorum plurimi non possunt callere, neque scopum attingere; sicque quidquid adhibent, est cum ægroti discrimine vitæ, & toties peccare solent, quoties ad ægrum accedunt. Vt ergo hos fugiamus errores, habeamusque notitiam, quam artificiosa coniectura præhere potest, ad indicantium cognitionem, & remediorum ad scopos directionem hanc prouinciã aggredi non pertimesco, quam vtilem profuturam esse non dubito. Eam tibi dico, non vt mei intellectus facilitatem, & acumen laudibus extollas; nam dum hæc scribo, mei ingenij

Inter Medicos dissensio vnde proueniat.

telligendæ de iis, quæ plurimùm eueniunt; sunt enim magis doctrinales, quàm vniuersales. Vel dicere possumus, quod Hippoc. loquitur de rigoribus, qui pendent ex bile, seu ex causa calida, quibus frequenter superuenit febris; non verò de eo qui ex frigida, aut extrinseca causa originem trahit, qui sæpè datur sine febre superueniente.

Quare aliquo rigori febris superuenit, alteri verò minimè.

Inquires, quare rigoribus aliquibus superuenit febris, aliis verò minimè? Solutionem tradit Auic. loco superiùs cit. dicens: *Cùm humor incipit putrefieri, incipit calefieri.* Quare cùm humores illi frigidi, & vapores difficilè putrefiant, hinc est, vt non excitent febrem: si verò putrefiant, non mirum, quod sequatur febris; tanta enim potest esse humorum, & vaporum frigiditas, vt nequeat à calore vinci, vt Galen. refert 2. *de locis affect. cap.* 5. de pituita, quam vitream Praxagoras vocat, quæ adhuc extra corpus eiecta, tactu percipitur frigida, ita vt non possit vinci a calore, vt ipse expertus in se fuit. Idem ergo censendum est nostro accidisse ægro, qui plurimis scatens cruditatibus, & humoribus frigidis, à calore non potuit eorum euinci frigiditas.

Prælagium in rigore.

Quantùm ad prognosticum spectat: *Si rigor superueniat in febribus ardentibus, ægro iam debili existente, lethale est*, ex Hipp. 2. *aphor. text.* 46. tunc etenim, & vt causa, & vt signum est malum, ex Galen. *in comment.* Vt signum, quia significat naturam incipere mouere humorem ad expulsionem, & non posse expellere. Vt causa, quia in eo motu lacessitur, & debilitatur facultas, quæ talem incipit humorum motionem. *Post rigorem non calefieri malum est*, ex Gal. *lib. de tremore, rigore, &c.* nam calor inter pugnam iam victus est. *Ex rigore refrigerationes quæ non recalescunt, malæ*, ex Hipp. 2. *prorrhet. text.* 31. illæ enim refrigerationes debilitatem virtutis ostendunt, vt ait Galen. *in comment.* Item si rigor in febribus ardentibus sexto die fiat, iudicium habet difficile, ex Hipp. 4. *aphor. text.* 29. non enim dies sextus benè decernit, aut morbos iudicat, vt sæpè ostendit Galen. *in libro de diebus decretoriis. Quibus etiam in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluuntur*, ex Hipp. 4. *aphor. text.* 63. A febre etiam ardente habito rigore superueniente solutio, ex eodem 4. *etiam aphorismor. text.* 58. Sed quia rigores non recalescentes ab humoribus crudis ortum trahentes possunt aduenire absque magna virium iactura, etiamsi non recalescant, non ideò lethales habendi sunt. Cùm ergo vires supersint, admittere remedia possunt, tam euacuantia, quàm calefacientia, quibus vsi fuimus in curatione rigoris, de quo loquimur.

Rigoris non recalescentis curatio.

Ad curationem peruenientes, debito regimine instituto per alimenta calefacientia, cùm ferè semper esset rigore, vel horrore correptus, calefacientia erant ex vsu, quæ rigores mitigant, ex Hipp. 5. *aph. text.* 22. *Rigoris remedium calefactio est*, inquit Galen. 2. *de causis sympt. capit.* 5. Quapropter ei applicare iussimus lintea calida inter crura, & partibus extremis; quæ cùm exsangues, & frigidæ sint, maximè offendebantur. Sed quia remedia calefacientia parum, aut nihil proficiebant, decreui illum humorem frigidum euacuare; nam iuxta regulas Medicinæ, priùs causam abscindere debemus, deinde ad dyscrasiam, seu intemperiem corrigendam deuenire, præsertim quia præcipuum cruditatum remedium est euacuatio, vt ait Gal. 2. *de alimentorum facult. cap.* 7.

Præcipuum cruditatis remedium purgatio.

Veruntamen cùm cruditates venæ sectionem impediant, vt ipse asserit *de euacuandi ratione per sang. missionem, cap.* 6. opus fuit ei offerre medicamentum, quod non solùm primam repurgaret regionem, sed etiam secundam, ipsos humores crassos priùs attenuando & calefaciendo. Quapropter ei obtulimus syrupum de succo rosarum, & fumariæ, cum pauco oxymelite, superadditis guttulis aquæ cinnamomi ex descriptione Mathioli, superbibitâ aquâ calidâ saxifragæ indicæ, & cinnamomi. Bibebat insuper eandem aquam calidam, & inter prandendum parum vini albi generosi. Purgaui breuiter ipsius humorem hac potione. ℞. agarici trochisc. ℈. ij. fiat infusio, & expressio secundum artem in ℥. ij. ß. decocti Pugini, & colaturæ adde syr. persici lennati ℥. ij. ß. diacathol. ℥. ß. pulu. aromat. rosatum gr. vj. misce. Hoc remedio purgauit feliciter, parumque alleuiatus fuit. Deinde ad remedia resoluentia interiùs, & exteriùs adhibita deuentum fuit.

Calefactio, sudor, & vomitus rigorem curant.

Interiùs assumebat quotidie decoctum saxifragæ indicæ, anisi, & cinnamomi calidum, quantitate ℥. vij. & cooperiebatur veluti si præpararetur ad sudorem: *Remedium siquidem ad rigorem, calefactio, sudor, & vomitus, &c.* ex Gal. 2. *de caus. sympt. cap.* 5. *citato.* Exteriùs inungere iussimus dorsum cum oleo rutæ, chamæmali, & lilij, & modico aquæ vitæ, & theriacæ magnæ; ex præcepto enim Auic. hæc, vel similia administrari debent. Sed quia ob multam pituitam viscidam, & salsam, quâ in vessica abundabat, existimabam, quod vessica inter reliquas partes habebat rationem partis mandantis, visum fuit mihi circa eandem partem apponere vessicam semiplenam decocto rerum calefacientium, videlicet rutæ, chamæmali, meliloti, anisi, fœniculi, dauci, ameos, radicis, & seminis peoniæ, radicum iridis, & altheæ, de capparis, & similium, vt sic vapores, & humores, qui in membra sentientia diffundebantur, ad resolutionem deuenirent, simulque humor in vessica detentus resolueretur. Ad idem valet spongia eodem decocto calido madefacta, expressa, & eidem parti admota. Vnguenta similiter parauimus ad eandem partem, ex iisdem oleis suprà traditis. Valet ad idem oleum costinum, de pipere, aut de castoreo, vel vnguentum dialtheæ, & de Agrippa, & similia. Quod si adhuc iis rigor non sedatur, scire oportet, quod humor non est sufficienter euacuatus, oportebitque iterum euacuare; neque humores crassi facilè cedunt medicamento purganti, neque ita sunt dispositi, vt simul vnicâ euacuatione sint contenti. Quapropter non semel, sed bis aut ter tentanda est euacuatio. At noster æger vnica purgatione, cum aliorum remediorum adhæsu, fuit omnimodè liberatus, neque fuit necesse bis ei medicamenta purgantia offerre.

Rigoris curatio ex calore.

Quod si ab humoribus, & vaporibus calidis ortum ducat rigor, magis temperata conueniunt, quia ferè semper superuenit febris, & nimis calefacientium vsu ipsa adaugebitur; neque pro eorum ratione purgamus tantùm, sed habito respectu ad febrem ex illo subsequutam, in qua non semper datur locus purgationi; sed debemus expectare occasionem, in qua detur coctio humorum, dummodo non sit vrgens necessitas, quæ Medicum cogat ante tempus coctionis medicamentum purgans propinare.

Curatio rigoris procedentis à causa extrinseca.

Si verò rigor superueniat occursu causæ extrinsecæ, illius ablatione, & contrarij applicatione aufertur: verbi gratiâ si causa frigida excitat rigorem, ex ipsius appositione supra vlcus, eius detractione, & calefactione per contraria aufertur; nam vt diximus ex Hipp. 4. *aphor. text.* 22. *Calida suppuratoria rigores, atque conuulsiones delent.*

Curatio rigoris in febribus debili ægro existente.

Tandem si in febribus lethalibus, ægro existente debili rigor superueniat, qui vires dissoluit, omni arte curandum est vires reparare iis, quæ facillimè nutriunt, vt sic facilè spiritus vitales, & animales restaurentur; idque assequimur potionibus, & distillationibus alimentitiis, necnon rebus odoriferis,

iuxta

A iuxta dictum Hippocrat. *lib. de alimento*; vbi: *Qui celeri* (inquit) *egent appositione, per opera; qui adhuc citiori, per odorata.* Imò & alimenta extrinsecus admota iuuare solent, quo casu cato assa gallinæ, vel veruecis irrorata modico vino generoso, & puluetibus diarrhod. Abb. & aromatici rosatum puluerizata, & vmbilico, & ventri apposita prodest; tempore enim necessitatis omnia sunt communia, & alimenta forinsecus applicita iuuant, ex eodem Hippoc. *loco cit.* Neque iis solùm, sed semper pugnandum est contra morbum febrilem, simul membra principalia roborando. Quod si sudor superueniat magis naturam dissoluens, compescendus iis est, quæ in curatione tertianæ syncopalis mionæ proposuimus, pulueribus adstringentibus per totum corpus sparsis, & ipsi sudori admixtis, simolque aër attemperandus flabellatione, & irroratione aquæ rosarum, necnon sparsis per cubile frondibus myrtorum, vitium capreolis, & rosis, ipsisque paul- B mentum consternendo, & alia adhibendo, quæ quiuis ibi legere poterit.

§. II.

Vtrùm possit dari febris ex putredine seri. Vbi agitur priùs de seri natura, & vsu.

Licet à pluribus Authoribus antiquis, & recentioribus actum sit de seri natura, & proprietatibus, qui etiam abundè de illius vsu in curatione morborum pertractarunt; circa seri naturam, & conditiones tamen discrepant: quid tamen de ea sentiam, breuiter adaperiam, non vt meum placitum amplectar, sed vt aliorum ingenij acumini subiiciam, & vt quæ narro pensitent, & de singulis quid sentiant, dicant; præsertim cùm non solùm sim contentus iis, quæ ab Authoribus accepi, sed mei intellectus argutie motus, noua inuestigare cupiens, in animum induxi inquirere, an sicuti ex humoribus putrescentibus fiunt febres putridæ, ita ex serositate humorum ad putredinem tendente insurgat febris de putridarum genere; quod non inueni scriptum apud Authores, quos ego legerim. Scio equidem hoc mihi posse tribui superbiæ, non tamen amor, seu propriæ excellentiæ appetitus me mouet, in quo superbia consistit, secundùm Diuum Augustin. *libro 14. de ciuitate Dei.* *Quid sit superbia.* Antiquos veneror Authores, & modernos; meamque confiteor ignorantiam, & forsan dubito, quia rem, vt ipsi, non calleo, sicque aliter sentio; nam vt inquit Ouid. 1. *Fast. & 3. trist.*

Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque, metumque suo.

Et vt ait Plautus *in Amph.*

Qui non delinquit, decet
Audacem esse, & confidenter pro se, & proteruè loqui.

Benè quidem scio, quod Horatius 1. *epist.* 18. percunctatorem fugere nos docet; nam vt ait Corn. Gallus, *Euentus varios res noua semper habet.* Ego autem in præsenti nihil nouum affero, sed solùm nouiter in dubium reuoco id, quod anteà plurimis annis forsan accidit, & nondum ab aliis fuit pertractatum: dubito non quod alij ignorarunt, sed quod ipsi non disputarunt. Hanc autem disceptationem libenter accipio; poterit enim Medicis, & ægris aliquam præstare vtilitatem, neque aliquis error, aut noxa ex ipsa insurgere potest. Amplector in hoc Ouidij sententiam 3. *de Pont.* 4. vbi ait:

Est quoque cunctarum nouitas gratissima rerum. *Rerum nouitas gratissima.*

Ad propositum igitur redeuntes, vt clariùs procedamus, quid serum humorum sit, breuiter, quaque temperie constet, manifestum reddam; deinde quibus morbis possit esse ex vsu. Denique an ex ipso putrescente poterit insorgere febris putridæ quartum genus. Quibus explicatis, alia etiam referam ad medicinæ praxim necessaria. *Quid tractandum expenditur.*

Circa primum reuocatur in dubium, quid sit humorum serum; omissis tamen plurimis, quæ ab aliis sunt disputata, breuiter dicendum, quod in qualibet coctione, quæ in nostris corporibus celebratur, ad minùs duo excrementa resultant; tenue vnum, alterum crassum. Ita Galen. 1. *de sanitate tuenda*, & 3. *methodi*, *capite* 2. *Quid sit serum humorum.* Quia ergo secunda coctio celebratur in hepate, in quo massa sanguinia generatur, ibi generatur bilis, quæ est tenue excrementum, quod ad vessicam felleam ducitur; & humor melancholicus fæx sanguinis dictus, excrementum crassum, quod liene trahitur; simulque serosum excrementum, quod segregatur vi attractrice renum; quod dum vi renum segregatur, & per vessicam vrinariam, & pudenda defertur, dicitur lotium, seu vrina, quæ se habet vt signum ad demonstrandum ea, quæ sunt in venis. Propterea que definitur vrina communiter per hoc, quod sit serum humorum existentium intra venas, quod calore confectum est in iecore, substantiâ, & contentis constans; Medico contemplabile. *Vrina quid sit.* Idemmet serum sudoris modo per corporis porositates expellitur, est enim eadem materia sudoris, & vrinæ, vt docet Gal. 10. *de simpl. med. facult. capite hydros.* *Sudoris, & vrinæ eadem est materia.* Loquor non de materia proxima, sed de remota. Idem etiam serum, dum quia luget, aut ridet nimis, per oculos in lachrymarum C forma eiicitur. Similiter cùm lac è mammis effluit, vel sugitur, serosa pars simul extrahitur; est enim in lacte triplex substantia, caseosa, butyrosa, & serosa, ex Gal. 3. *de aliment. facult. cap.* 15. *In lacte triplex datur substantia.* Denique in venis remanet serum humorum, vt sit eorum vehiculum; neque enim ad partes nimis distantes, & earum porositates ad nutritionem humores peruenire poterant, nisi seri adminiculo quodammodo fluxibiliores redderentur. Quod quidem serum, dum semel suo functum est officio, vel sudoris modo, vel insensibiliter euacuatur per spiramina cutis, vt dictum est.

Ex iis facilè percipimus, quod serum est excrementum secundæ coctionis, quæ in hepate peragitur; quod quidem probat Galen. 1. *de sanitate tuenda*, *capite* 12. neque hoc eget probatione, cùm iam ferè ab omnibus sit receptum. *Serum secundæ coctionis sit excrementum.* Ita Author libri *de definitionibus medicis.* Actuar. *de vrinarum differ. cap.* 5. Montanus *lib. de excrementis*, *cap.* 1.

D Circa materiam, ex qua generatur serum, discrepant Authores; illud tamen inter aquæ genera constituunt. *Seri materia proponitur.* Aristot. 4. *meteororum*, *cap.* 5. *Aqua genera* (inquit) *habent vinum, lotium, serum, &c.* Idem statuit *cap.* 7. *eiusdem libri*, & 3. *de partibus animal. cap.* 8. ex quibus deducunt, quod serum est aqueum, ita vt eius materia sit potulenta substantia. Quod confirmare visus est Gal. 10. *simplic. capite hydros, seu de sudore*; vbi agens de vrina, quæ ab huiusmodi sero non distinguitur, asserit, quod generatur ex bibito humore, & biliosæ substantiæ non nihil adepto. Idem *libro de atra bile*, *capite* 2. & 4. *de vsu partium*, *cap.* 8. atque adeò quantitas vrinæ debet proportionari quantitati potulentæ substantiæ, vt ipse dictat 4. *de vsu partium*, *cap.* 4. & *cap.* 5.

Mihi tamen videtur, serum non solùm ex potulenta substantia alterata fieri, sed etiam ex humorum sero: quod facile intellectu est; nam non potest negari, quod humorum serum est nutritioni ineptum, quod cùm redundat, euacuari debet eo modo, quo dictum est, & per regiones ad hunc finem à natura destinatas. Quod verò remanet in venis, deseruit ad humorum distributionem. Sunt enim multa cibaria liquida, vt iura, lac, & similia, quæ quodammodò aquea dici possunt, ex quibus humores generantur, & serum, licèt non aliquid potulentum sumatur; habent enim simul cibi, & potus rationem, sicque in hepate per illius coctionem istud generatur serum: & hoc modo est intelligendus Gal. quando *loco superiùs cit.* dixit, quod quantitas vrinæ debet proportionari quantitati potulentæ substantiæ, nomine cuius non solùm intelligimus eam, quæ verè talis est, vt aqua; sed etiam quamlibet, ex qua ratio potus desumi potest, vt lac, vinum, succi, stillatitia iura, & quæcumque similia, ex quorum oblatione, etiamsi nihil bibatur, multùm seri gignitur, multaque vrina excernitur, quæ idem est cum sero. Neque hoc solùm verum tenet in cibariis liquidis, & humidis, sed in siccis, & terreæ naturæ; nam alimentum non potest esse ita homogeneum, quod non habeat excrementa crassa, quæ per aluum deponantur; & aliqua tenuia, quæ in serum conuertantur, vt statuit Galen. 4. *simpl. cap.* 3.

In quolibet liquore inuenitur duplex substantia aquea.

Vt hoc tamen magis patefiat, notandum est ex Galeno proximè citato, quod in ipsis liquoribus, vt in vino, & oleo, &c. inueniuntur duæ substantiæ aqueæ, vna communis, & excrementitia, & alia propria, informata eadem formâ, quâ & ipse liquor, quæ dicitur pars aquea ipsius liquoris; nam cùm liquor sit verè mixtum, habere debet partes elementis correspondentes, materiales saltem, ita vt habeat etiam quæ correspondent aquæ: idque Gal. exemplo ex vino desumpto probat, dum ait: *Vinum namque dicimus, vnum quidem habens in se recrementum crassarum partium; vnde dum temporis spatio secernitur, ferturque, deorsum fax consistit. Aliud verò secundum, quod flos nuncupatur, quod dum vinum feruet, supernatat. Tertium aqueum, quod toti vino permixtum est; hoc primariò, potissimumque feruet. Quartum præter hæc, est ipsum reuerà vinum, &c.* Ecce qua ratione distinguit substantias excrementitias ab ipso vino, inter quas annumerat substantiam aqueam, seu serosam, ab ipso vino distinctam, quæ separatur à vino, quando vinum feruet, & magis sincerum, & purum redditur; & hæc est etiam ratio, quare temporis diuturnitate vinum, imò & oleum fit potentius, consumptione scilicet, & separatione huius substantiæ aqueæ, ex cuius præsentia vini, & olei virtus refrangitur, eaque separatâ vinum potiùs, & oleum perficitur. Neque ob aliam rationem pharmacopolæ aquas stillatitias, & liquores, seu succos ex herbis extractos ad solem exponunt, nisi vt excrementitium deponant, & solis calore absumatur. Idem proportionaliter est dicendum de humoribus, qui generantur in nostro corpore, qui præter partes aqueas, quibus constant, quæ eadem forma substantiali informantur, ac ipsi humores, cuius sunt partes, habent insuper substantiam serosam, excrementitiam, nimis distinctam à partibus aqueis humorum naturam integrantibus. Idem venit asserendum de lactis sero, quod non est de integritate lactis; nam in lacte reuerà reperitur substantia butyrosa, & caseosa, & vnaquæque suas partes aqueas distinctas habet à sero; nam ex illo, & substantiis caseosa, & butyrosa resultat quoddam aggregatum, quod lac nominatur, veluti ex humoribus resultat aggregatum appellatum sanguis, seu massa sanguinaria.

Serum est substantia mixta.

Cognitâ seri materiâ, & quod est excrementum secundæ coctionis, siquidem omnes conueniunt, quod istud serum eadem coctione, per quam generantur humores, fit; etiam fatendum est, quod est mixtum, aliter enim non poterat coctione produci; excrementa enim per eandem actionem producuntur, per quam producuntur substantiæ, quarum sunt excrementa: & cum receptum sit, iuxta magis probabilem sententiam, quod humores in hepate generantur, idem est statuendum de sero, quod est illius coctionis excrementum, & propterea agentes de vrina diximus, quod modus substantiæ mediocris illius indicat coctionem, quia talem modum actione adquisiuit; neque vllus mentis compos dicere audebit, quod serum, quod extrahitur à lacte, sit solùm aqua alterata tantùm; sed quod est mixtum aqueum, sicque est capax coctionis, & putredinis, quæ sunt passiones mixtorum; nam vt *libro 5. de febribus*, probauimus de causis pestis pertractantes, nullum elementum quà tale, potest subire coctionem, vel putredinem.

Vtrum sit vnum serum pro omnibus humoribus.

Sed quia dictum est, quod serum est quid distinctum ab humoribus, meritò dubitatur, an pro omnibus humoribus detur vnicum serum, vel in quolibet humore reperiatur suum serum à quolibet alio distinctum, ita vt sint quatuor sera. Quod verò sit vnum serum pro omnibus humoribus, probat Valles. *compendio de vrinis.* Primò, nam ex opposito sequeretur, semper vrinam apparere rubram, cuius contrarium obseruatio demonstrat. Sequela patet, quia maioris copiæ humoris est maior copia seri. Quia ergo sanguinis est maior copia, illius erit plus seri; atque adeò cùm serum sanguinis referat sanguinis colorem, necessariò vrinam rubram efficiet. Secundò, nam totius lactis, etsi ex diuersis substantiis sit compositum, tantùm est vnicum serum: ergo totiùs massæ sanguinariæ, etiamsi ex diuersis humoribus sit composita, erit tantùm vnicum serum. Tertiò, nam si ex pluribus serositatibus serum constitueretur, sequeretur quod esset vnum per accidens, si quidem ex pluribus inter se distinctis componitur, atque adeò non posset definiri. Tandem serum fit ex parte aquea alimenti: sed alimentum, ex quo generantur quatuor humores, potest esse vnum: ergo & serum genitum ex illo.

In quolibet humore reperitur vnum serum.

Pro alia parte stat etiam ipse Vallesius 3. *controu. cap.* 18. vbi asserit, quod cuicumque humori ex quatuor in iecore genitis respondet suum serum. Quam sententiam in hac parte vt veriorem amplector, quæ fundatur in verbis Galeni 2. *prognost. textu* 27. asserentis vrinam esse rubram, quia multùm seri sanguinis descendit: idque expressiùs docet 2. *de natural. facult. capite vltimo*, & 4. *de simpl. medicam. facultat. capite* 3. vbi docuit in quolibet liquore dari serosam substantiam distinctam ab ipso liquore: quæ sententia patefit ex argumentorum solutione. Quare ad primum respondetur, non benè inferri, Est plus sanguinis: ergo plus seri illius; quia licèt sit plus sanguinis, quàm reliquorum humorum, est tamen magis densus, & crassus, & sic minùs seri continet: humor verò, qui sanguine est aquosior, qualis est pituita, licèt illius minor detur copia, plus habet seri, quàm ipse sanguis. Quapropter non infertur, quod vrina semper appareat rubra. Vel secundò dic, quod licèt detur plus seri sanguinis, non tamen inde sequitur, quod serum sit coloris rubri; nam quodlibet serum habet aqueam naturam perspicuam, & lucidam; tingitur tamen à portione bilis, quæ illi admiscetur, dum serum perficitur, & elaboratur in hepare,

quæ

quæ bilis portio deseruit, vt serum magis penetret, & vehiculum alimenti ad penitissimas partes meliùs officium exerceat, sicque serum, & vrina habet in statu naturali illum colorem subflauum, ob mixtionem scilicet bilis, ratione cuius fit serum salsum, imò & amarum, vt docuimus *lib. 2. de intern. morbor. cur. cap. de lachrymarum effluxu*; nam ex tribus causis, à quibus salsum procedit, vna est permistio amaræ bilis, vel alterius rei amaræ cum humiditate; verumtamen si rei amaræ quantitas, quæ admiscetur, multa sit, non solùm salsum, sed amarum saporem gignit. Ita Auicenna *fen. 1. lib. 1. doct. 4. cap. 1.* ex quibus facilè colligitur, quod serum non retinet colorem humoris à quo deriuatur, quia non est illius pars. Quapropter si fortè alium adquirit colorem, id euenit ob permixtionem humoris talem colorem habentis, vt sæpè experimur in multis morbis, in quibus vrina ostendit humorem prædominantem, quia vrina ab eo tingitur humore; non tamen eam habet tincturam ex propria illius natura.

Quomodo serum sit salsum.

Serum non retinet colorem humoris, cuius est serum, & quare.

Ad secundum dic, quod si partes lactis sunt distinctæ secundùm speciem; veluti ipsi humores in massa sanguinaria, consequenter dicere debemus, quod cuicumque substantiæ, quæ datur in lacte, debet correspondere suum serum; at si illæ substantiæ non differunt substantialiter, tantùm illis correspondere debet vnicum serum. Verumtamen cum humores specie differant inter se, debent etiam habere diuersa sera.

Ad tertium respondetur negando sequelam; nam etsi humores specie differant, illorum tamen sera sunt eiusdem speciei, & sic non constituunt ens, seu aggregatum per accidens; etenim habent se sicut plures partes aquæ, quæ si inter se coniungantur, constituunt vnum per se continuum, quia omnes partes aquæ sunt eiusdem rationis. Idem proportionaliter statuendum est de serositatibus humorum, quæ simul iunctæ, vnum constituunt per se, quod serum vocamus.

Ad vltimum respondetur, quod eadem ratione, quâ in iecore ex vnico alimento quatuor generantur humores, pariter quatuor sera gignuntur illis correspondentia.

§. III.

Seri proprietates referuntur.

HVcusque actum est de seri natura, & generatione; restat nunc illius propriam temperiem, & conditionem inuestigare; aliter enim non possumus illud adaptare morborum curationibus. Arist. 4. *meteororum*, inter ea, quæ frigore condensantur, serum enumerat; ex quo sequitur, quod sit frigidum, cui adstipulatur Gal. 4. *simplic. cap. 16.* vbi expresè ait, serum frigidum esse, & humidum, propterea que in affectibus calidis, & hepatis, & renum intemperie, vtile esse censetur, & quotidie administratur. Contrarium tuentur plures, inter quos Mesuë, Auic. Oribasius x. *synopsis*, qui calidum, & siccum esse serum testantur; neque horum opinioni aduersatur Gal. 3. *de aliment. facultatibus, cap. de oxygalacte*, in quo lac habere acrimoniam, & caliditatem à sero scripsit; & *cap. 15.* eiusdem libri docet lac elixare, vt consumpto sero acrimoniam lac deponat; & Medici in lac aquam iniiciunt, vt omnis acrimonia à lacte remoueatur. Quæ omnia ostendunt, lac ratione seri habere calorem, & mordacitatem. Accedit ad hoc serum detergit, quod deobstruit, & attenuat, & purgat; qui effectus à calore originem trahunt. Lege Auic. *fen. 18. 3. tract. 2. c. 3.* & *lib. 2. tract. x. c. 127.* Ioan. Bapt. Cortes *miscell. medicin. decade* 8. volens conciliare Galeni loca, & Authores, asserit quod dupliciter considerari potest serum, vel dum generatur, vel dum sugitur, aut extrahitur ex lacte. Si primo modo, procul dubio videtur esse calidum; at si consideremus ipsum cum transmutatione sanguinis, quæ in mammis fit pro lactis generatione, fatendum est, ipsum frigidum, & humidum esse. Quod sit humidum, constat; nam est suâ substantiâ fluidum, terminaturque termino alieno, sicque actu, & potentiâ humidum. Quod verò sit frigidum, etiam constat; nam cùm in glandulosa mammarum substantia, quæ frigida est, alterationem subeat, necessariò debet euadere frigidum, ita vt serum, quod separatur à lacte, frigidum, & humidum sit. Hinc Costeus asserit, quod quamuis serum, quod ex lacte extrahitur, sit illud, quod priùs sanguini inerat, in coctione tamen, & elaboratione, quam in mammis adquirit, deperdit multùm salsedinis, & mordacitatis, quam adquisiuit in iecore ex permixtione bilis, ita vt non remaneat fermè saporis aliquod vestigium; benè tamen in ipso aliquid bilis remanet, siquidem habet detergendi facultatem; atque adeò concludit, serum lactis, quod est in medicinæ vsu, esse frigidum, & humidum cum aliquali leui caliditate.

Cortes sententia circa seri temperiem.

Hic tamen dicendi modus non videtur omninò probabilis; nam ex eo, quod generetur serum per coctionem simul cum humoribus, & ab hepate suâ naturâ calido, non inde potest inferri, quod serum ibi genitum adquirat calorem dominantem; nam pituita, & melancholia sunt humores frigidi, & eadem iecoris facultate simul geniti; & vt suprà diximus, serum est substantia aquea: quare si ex portione substantiæ frigidæ alimenti in hepate generatur humor frigidus, meliùs poterit ex aquea substantia serum resultare frigidum. Neque obstat asserere, quod nonnihil bilis admisceatur, cuius ratione calidum fit; nam ea bilis portio est parua, quæ nondum potest serum efficere amarum, neque calidum; non enim in tam parua quantitate suo calore potest euincere frigiditatem tanti seri, quod ex se aqueum, & frigidum est. Ex quo infero, quod serum in suo naturali statu semper est frigidum. Neque benè probat esse humidum actu & potentia, quia terminatur termino alieno; nam quod benè terminatur alieno termino, potiùs debet dici fluidum, quàm humidum; nam plura sunt actu, & potestate sicca, quæ quidem terminantur termino alieno, vt argentariorum aqua, aqua sublimati, aqua vitæ, oleum sulphuris, vel vitrioli: quæ omnia etsi fluida, siccant. In humoribus etiam bilis, & melancholia siccandi vim habent.

Cortes sententia non omninò vera.

Dices, non implicare, idem corpus esse actu humidum, & potestate siccum: quod constat in humoribus, qui omnes definiuntur per hoc, quod sint corpus humidum, & fluidum; & nihilominus bilis, & melancholia sunt potestate talia.

An idem corpus possit esse actu humidum, & potestate siccum.

Huic responsioni nunquam assentire potui, inuenio enim in ea euidentem contradictionem; implicat enim, quod aliquod corpus actu habeat naturalem qualitatem excedentem, & quod ei qualitas opposita naturaliter conueniat, hoc est, quod habeat in se virtutem producendi talem qualitatem in præsentia qualitatis oppositæ actu existentis. Ratio quâ suadeor, est; nam vnumquodque operatur per qualitates, quas actu habet: igitur si corpus actu habet humiditatem (v. g.) necessariò humectabit corpus temperatum, cui applicatur: ergo non poterit operari per siccitatem, quam potestate habere fingis. Vlteriùs, quodlibet corpus humidum tale euadit, quia in ipso adest prædominium partium, quæ correspondent elemento aëreo, vel aqueo: ergo

tale corpus habens temperiem ortam iuxta talium partium prædominium, operabitur per talem temperiem prædominantem: ergo non habet in ſe virtutem producendi ſiccitatum excedentem ei contrariam; nam hæc ſiccitas ei contraria petit, vt fiat, prædominium partium, quæ correſpondent elementis ſiccis; implicat autem, quod in eodem ſubiecto reſpectu earumdem partium ſimul detur dominium partium exſiccantium, & humectantium; atque adeò, quod eſt actu ſuâ naturâ humidum, nequit eſſe poteſtate ſiccum; & idem ſtatuo de corpore frigido reſpectu caloris, & è contra. Denique humiditas eſt magis actiua ſiccitate, vt omnes Philoſophi dicunt: ergo impoſſibile videtur, quod in præſentia humiditatis ſiccitas valeat corpus exſiccare; moueretur enim tunc etiam illud corpus duobus motibus contrariis, quod neutiquam eſt admittendum.

Fluxibilitas in humoribus à qu. promit pro omnis.

Quod ſi dicas, corpora fluxibilitatem habere ex dominante aqua, atque adeò debere eſſe humida; ego dicam ob hanc rationem etiam omnia corpora fluxibilia debere etiam eſſe frigida; neque oportet, quod ſi aliquod elementum prædominetur quantùm ad virtutem motiuam, prædominetur etiam quantùm ad primas qualitates, vt patet in pluribus corporibus, quæ grauia ſunt; & tamen ſunt calida, & ſicca; & licèt ad fluxibilitatem ſit aliqualis humiditas neceſſaria, non tamen omnia quæ excedenter ſunt humida, fluitant, vt lactuca, opium, papauer, cucumer, & huiuſcemodi alia. Quapropter non benè infertur, Terminatur termino alieno: ergo eſt humidum; benè tamen, Eſt fluidum. Quapropter dum Doct. Garc. Carretus & Sancta Cruz explicant eam particulam *humidum*, in definitione tradita ab Auicen. de humoribus, aiunt humidum, & fluidum idem ſignificare, & vnum poni ad alterius explicationem. Corroborant ſuum placitum ex Gal. 1. *de nat. humana, comm.* 39. aſſerente, humores eſſe calidos, frigidos, humidos, & ſiccos per excellentiam, id eſt ſecundùm prædominantem qualitatem; aliter enim illa particula, *per excellentiam*, explicari nequit. Deducitur ergo, quod non omne fluidum eſt actu, & poteſtate humidum, neque ratione fluxibilitatis tantùm id poſſumos affirmare de ſero.

Serum eſt frigidum, & humidum.

Quid ergo huic difficultati reſpondendum? Dicam breuiter quid ſentiam; ſi tamen à veritate deuiatim, totam rem Doctorum correctioni ſubmitto. Dico ergo primò, ſerum à lacte extractum, quo vtimur ad morborum pulſionem, eſſe naturâ ſuâ frigidum, & humidum; in quo conuenio cum Gal. 4. *ſimplic. cap.* 16. quem ſequitur Cortes *loco prælegato.* Horat. Augen. 7. *epiſt. epiſt.* 1. Ratio ſuprà tradita eſt; fit enim ex potulenta ſubſtantia, & ex ſero humorum, quod ad aqueam naturam reducitur, vltimoque elaboratur in mammis, quæ ſuâ naturâ frigidæ ſunt; & ſicuti mammæ ex ſanguine calido gignunt lac frigidum, vel minùs calidum; nam lac eſt in medio pituitæ & ſanguinis, vt ait Gal. 5. *ſimplic. cap.* 21. ſic ſimiliter attemperant ſerum, ita vt in mammis deponat fermè totam ſalſedinem, & acrimoniam, quam in iecore accepit, dum fuit genitum, & cum bile permixtum. Benè tamen dum per coagulum ſeparatur à ſero, poterit aliquo modo qualitatem calidam, vel magis frigidam adquirere, iuxta coaguli frigidi, vel calidi naturam; quod libenter admitto, licèt parum qualitatis illius adquirat; nam ferè tota vis illius in lacte, quod coagulatur, recondita manet; hîc tamen temperiem naturalem ei debitam quæro, non illam, quæ extrinſecus aduenit. Comprobo hoc placitum ex modo vſitandi in medicinis; nam eo ſæpè vtimur ad infrigidandum, & corrigendam caliditatem, & ſiccitatem hepatis, & aliarum partium; ad temperandas febres, & ſedandos dolores ex cauſa calida, vt dum de eius vſu erit infrà ſermo, notum fiet.

Lac est in medio pituitæ, & ſanguinis.

Lac deiicit aluum.

Dices ex Gal. 3. *de aliment. facult. cap.* 15. quod lac deiicit aluum, ob acrimoniam ſeri. Et *libro de melancholia* docet, quod confert ſero lactis aluum lenire; hoc autem opus perficitur ratione caloris: calidum ergo debet eſſe ſerum, quod etiam tollit obſtructiones, detergit, attenuat, & alia efficit, quæ calori debentur? Reſpondetur, id ei euenire dupliciter; detergit enim, & abluit. Primò, quia liquidum, & aquoſum eſt; nam ſordes detrahere non ſemper eſt caloris opus, vt experimur in aqua, quæ ſua ablutione detergit; & in ſucco limonis, quo veſtium ſordes auferri ſolent. Secundò ei accidit ob mixtionem bilis, quâ redditur ſalſum; ſalſa enim habent vim penetrandi, & abſtergendi, vt experimur in aqua marina, & in muria, quæ nimis abluunt, & abſtergunt; & licet in mammis quodammodo bilis fuit contemperata, vt ſuprà diximus, non tamen ex toto fuit euicta, neque omnimodè eius ſalſedo detracta. Neque ex eo, quod ventrem ſubducit, colligas eſſe calidum, id enim facit ventrem leniendo, & ſua nitroſa qualitate abſtergendo. Similiter deobſtruit, ob vim penetrandi adquiſitam ex bilis permixtione, ſicuti acetum penetrat ob vini partes tenues, quæ in ipſo reſeruantur aceto.

Quare ſerum frigidum cum ſit, detergit, purgat, & abluit.

Serum remanens in corpore ad mammas non perductum, minùs frigidum.

Dico ſecundò, quod ſerum, quod remanet in venis, & per vias vrinarias excernitur, licèt frigidum ſit; non tamen habet eam frigiditatem, quæ reperitur in ſero ex lacte extracto; & hoc modo venit intelligendus Galen. *lib.* 3. *de aliment. facult. cap.* 15. & 10. *ſimplic. cap. hydros, & de vrina*, vbi ait ſudorem, & vrinam eſſe calidæ, & ſiccæ naturæ: & vt exiſtimo, qui tenent ſerum eſſe calidum, & ſiccum, cenſent talem habere vim ratione bilis, cui permiſcetur; non tamen abſolutè poteſt habere calorem ſuperantem frigiditatem, quia bilis portio, quæ admiſcetur, parua eſt; ſufficiens tamen vt reddatur magis calidum quàm anteà, dum erat bili impermixtum; & poſteà dum in mammis, quæ frigidæ ſunt, magis contemperatur, habet ſe ſicuti atra bilis, quæ modicùm caloris retinet, vt cinis, & acetum; propterea que fermentat terram, & feruorem excitat, quorum ratione dici poterat calida, & ſicca, licèt ſit frigida ex ſua natura, vt mille in locis teſtatur Galen. præcipuè tamen 3. *de cauſis ſympt. cap.* 1. §. qui incipit: *Non enim cùm perfrigeratur ſanguis, &c.* & *de differentiis morborum capit.* 12. Neque obſtat, quod fiat per vſtionem, vt ipſe refert libro de atrabile; nam dum eius materia aduritur, remanet terreſtrior, & craſſior, reſolutis partibus tenuioribus, & calidioribus; quæ ſi remanerent, totam atram bilem redderent calidam. Quia ergo aliquæ partes remanent calidæ, & ſubtiliſſimæ, quæ rodunt, penetrant, & alia efficiunt, quæ attribui calori poſſunt, ideò poteſt vocitari calida. Pari ratione idem ſuo modo adaptandum eſt ſero humorum, ſiue intra corpus maneat, ſiue per vrinam, vel ſudorem, aliterve expellatur; quod quia parum bilis accepit, habet vim producendi effectus, qui tribuuntur calori; tamen quia eius materia eſt aquea, etſi per coctionem in iecore fiat, remanet frigida, & humida à prædominio; non tamen ita intenſè frigida, veluti ea, quæ in mammis fuit elaborata.

Bilis atra frigida eſt ſua natura.

Seri differentia vnde ſumuntur.

Cognitâ naturâ, & facultatibus ſeri, animaduertere oportet, quod eius virtus variatur penes magis, & minus, non ſolùm pro diuerſitate modi præparandi illud, ſed etiam pro ſpecie animalium,

lium, à quorum lacte detrahitur; vaccinum enim magis refrigerat, quàm caprinum, quod quidem magis detergit, & aluum subducit, Camelorum, & asinorum lacti plurimùm seri inest, caseosæ, & butyrosæ substantiæ parum, ex Gal. *lib. de succorum bonit. & vitio, cap.4:* quod quidem serum magis frigidum censetur, sicuti & ipsum lac, quàm serum reliquorum animalium, imò & tenuius, vt ipse ostendit 6. *de sanit. tuenda, cap.* 11. Cùm ergo serum frigidum, & humidum sit, abstergens, adaperiens, infrigidans, & humectans, videndum est quibus morbis possit conuenire. Illud quidem, etsi vnum remedium sit, virtute tamen multiplex existit; nam vt refrigerans, & humectans indicatur à morbis in intemperie calida, & sicca consistentibus, necnon ab humoribus exustis, & mordacibus. Quapropter Gal.4. *de rat. vict. comm.7.* serum asininum commendat in febribus ardentibus, necnon in affectibus renum calidis, & siccis, & aliarum partium, præsertim cùm easdem partes abluat, & abstergat humores, eosque attemperet; ideóque Gal. 10. *de simpl. medic. facult. capite de sero lactis*, serum inijcere præcipit per clysteres, vt tollat humorum acrimoniam, abluatque, & detergat humores sine mordacitate; atque adeò illud commendat in dysenteria, & in qualibet ventris acri fluxione: cuius sordes etiam mundificat. Quod si infantes ob mordacitatem lactis, quod sugunt, vlcera in ore contrahant, seri ablutione absterguntur, & sanantur. Nec tenuerim illud offerre maciatis, & hecticis, vt eorum corpus attemperaretur, & humectaretur.

Seri vtilitates proponuntur. Medicè purgat.

Non solùm per se serum administrari potest, sed alijs admixtum, quo plures morbos abigere possumus; est enim, vt inquit Mesuë, fundamentum infusionum, seu macerationis materia, & iuxta ea, quæ in ipso infunduntur, plurimis morbis conuenire potest. Quapropter Gal. 14 *methodi*, *cap.9.* docet sero infundere medicamentum, quod aptum sit humorem biliosum, & melancholicum trahere, vt est epithymum pondo ℥. iiij. & *lib. de melancholia*, serum commendat, in quo infundatur aliquid humorem melancholicum euacuans. Si verò velimus ipso sero ventrem subducere, Gal. 5. *aphor. com.64.* & 3. *de aliment. facult. cap.*15. mel, & sal addit, ita tamen, vt gustui sit suaue. Quod si ad vessicæ, & renum affectus, vbi sit simul cum abstersione temperandi necessitas, prædicto sero vti volueris, ei admiscebis lac seminum melonum, & cucumerum, necnon aliquid syrupi violarum. Quod si deobstruere optas, ei adde syrupum aliquem diureticum, vt syrup. capillor. Ven. duarum, vel quinque radic. aut de bysantils.

Serum est infusionum materia, & ad plura deseruit.

Sed quia quantitas remedij artem nostram reddit coniecturalem, prout possibile fuerit, illius quantitas est assignanda. Antiqui magnam seri quantitatem offerebant, vt constat ex Gal. *lib. de salub. dieta, com.*18. atque adeò Diosc. *lib.2. cap.63.* seri quantitatem esse offerendam ad heminas quinque docet, & pro vna vice heminam dat, & transactâ vnâ horâ alteram, quousque quinque sumat. Hemina enim secundùm Saladinum est pondus ℔.j. & ℥. iij. Cortes duplicem heminam constituit; Atticam vnam, Romanam alteram. Attica est pondus nouem ℥. Romana duodecim; nos tamen circa illius quantitatis oblationem cum distinctione procedemus. Si enim offeratur ad purgationem, in eo infundendo sennam, epithymumve, aut rhabarb. &c. sufficiunt ℥. vj. vel vij. addito saccharo, vt fiat gustui gratum. Si verò exhibeatur ad delendas obstructiones, maior dosis requiritur, infundendo cortices capparorum, vel tamarisci, vel scolopen-

Quanam seri quantitas offerenda.

A drium, vel aliquem ex syrupis aperientibus; vt iam traditum est. Quod si ad renes attemperandos, eorumque humores crassos, & viscosos attenuandos, & euacuandos per vrinam serum condonetur, opus est illius offerre magnam quantitatem; sunt enim viæ plurimæ, per quas serum deferri debet: & vlteriùs cùm vrinæ vias abluere, & abstergere desideramus, id effici nequit, nisi magnâ seri quantitate oblatâ, & hoc significare voluerunt antiqui, dum multùm seri eadem die propinabant per interualla temporis. Si igitur ipsum concedere velimus in ordine ad hunc finem, singulo die debent concedi ℔.x. ad minus illius, sic. Prima vice bibat æger ad ℔.j. & per horæ quadrantem ambulet; deinde assumat aliam libram, & per quadrantem horæ iterum deambulet, & sic successiuè procedat quousque designatam quantitatem assumat, eamque per vrinam excernat. Quod si in primo cyatho vnciæ

Maxima seri quantitas concedenda in affectibus renum & vessicæ.

B duæ, vel tres succi limonum depurati inijciantur, meliùs humores abscindit, & vias abstergit. Benefaciet etiam ei admiscere in primo cyatho lithontribon ʒ. ij. vel totidem diacurcumæ per noctem; manè verò serum colatum pro prima potione offeratur. Debemus enim in hoc casu sero vti, veluti vti solemus aquis ex mineralibus fluentibus, quæ huic vsui sunt proficuæ, de quibus accipiunt multùm ægri, dum renum, & vessicæ calculis, & obstructionibus laborant, qualis est fons, cuius mentionem fecit Plinius *lib.31. cap.2.* per hæc verba: *Tungri ciuitas galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis, & ipse non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculosorumque vitia.* Est etiam fons saluberrimus, qui dicitur fons de Gambo, in confinibus Galliæ, & Hispaniæ, cuius aqua in multa quantitate ebibita potenter renum calculos frangit, & expellit, de qua periculum faciunt plures cum

Tungri ciuitas in Gallia, & fontis eorum mentio fit.

C euentu felici. Alios fontes esse maximæ vtilitatis ad hos morbos fugandos testatur Lacuna *libro 5. super Diosc. cap.* 12. Fontes qui dicuntur de Arnedillo, in Prouincia Hispaniæ vulgariter dicta Rioja, miram vim habent ad idem. Et in Galeciæ Regno sunt etiam fontes eiusdem vtilitatis, si in multa quantitate eorum bibatur aqua. Hoc ergo modo procedendum, dum serum propinamus pro curatione affectuum renum, & partium ad ipsos renes attinentium; neque me fefellit experientia in quodam ægro patiente vrinæ stillicidium, ex vrinæ ardore, & salsa pituita; debet tamen administrari quousque vrina exeat ab omni superfluitate libera; videbis siquidem quocumque die, quod per vrinam excernitur maxima copia pituitæ viscidæ, sicque totum tollitur nocumentum.

Sed quia ex parte ægri, vel temporis, aut regionis potest aliqua esse contra indicatio, non in om-

Qua consideranda in seri vsu.

D nibus est idem modus obseruandus; nam si quis habet ventriculum frigidum, vel tempus sit hiemale, vel in regione frigida, tunc quidem actu calidum est offerendum, vel saltem ei admiscendum cinnamomi aliquid, vt eius frigiditas emendetur: illis verò qui æstuosi sunt, & febribus ardentibus corripiuntur, in tempore calido, vel calida regione, actu frigidum est condonandum, & quandoque niue refrigerandum. Aduertere tamen oportet, quod dum serum administratur, priùs debemus totius corporis habere prouidentiam, ita vt præcedant vniuersales euacuationes, iuxta virium tenorem, & morbi indigentiam.

Hac supposita veritate, vt probè eo vtamur, debemus præbere modum extrahendi serum à lacte, eligendo priùs animal, cuius lac, & serum desideramus. Iam suprà diximus, quod lac camelinum, & asininum

Quomodò serum præparandum.

Lac asininum tenuius est aliis.

Seri electio qua?

est aliis tenuius; tamen quia aquosum nimis, non habet potentem vim reserandi vias: propterea eligendum est lac capratum iuuenum, nigrarum, & boni-pastus, & recenter fœtarum, vt ait Mesues *capite de aqua lactis*, quod sit boni odoris, & saporis proprij, & non extranei, in quo nulla accidat corruptio; sicque conuenit, vt in se sit recens. Hoc igitur serum dupliciter separamus, vel simpliciter, sine alterius rei mixtione, vel aliquid ei admiscendo. Sine rei admixtione separatur, quando lac efferuescit nimis, immittendo in ipsum lac vas æneum aquâ frigidâ plenum, vt docet Galen. 4. *de rat. vict. comm.*7. Diosc. argenteum, vel æneum immittere præcipit. Cum alterius rei permixtione serum à lacte separatur, vel coagulo ex agno, hœdo, lepore, vel vitulo, aut tunica interna ventriculi gallinæ, vel ficulneo succo, vel eius loco rami recentes lac efferuescens agitantes conueniunt, ex Dioscoride, vel cardui siluestris flos, aut oxymel, seu oxysaccharum, vel limonis succus.

Serum distillatum probatur.

Præter huiusmodi modos separandi serum à lacte, Cortes *loco superiùs citato* monet, ipsum serum iam à lacte separatum esse distillandum, sicque purissimum redditur, ita vt si accipias vitream phialam sero alembicato plenam, vix possis distinguere à phiala purissimâ aquâ plena; aliter enim nunquam clarum redditur, neque sine prauo sapore remanet: si verò distillatum sit, suaue, & gustui gratum efficitur, quod sic conseruari potest per aliquos menses, præcipuè tempore hyemis, & reseruari in officinis; quem præparandi modum, etsi parum vsitatum, probo, de quo periculum fecit ipse Cortes, ipsumque laudat, vt magnum auxilium, ad omnes, quos retulimus affectus.

§. IV.

An febris putrida fieri possit ex humorum sero.

Pars negatiua proponitur.

HIs igitur prælibatis, accedat iam nostra disputatio circa id, quod promisimus, an scilicet febris putrida ortum ducere possit ex sero humorum in venis existente, ita vt præter febres ex putridarum sorte numeratas à Galen. & ab aliis Authoribus, detur genus febrium putridarum ab humorum serositate procedens.

Hæc difficultas, nempe quod detur, vel non, talis febris, non potest authoritatibus probari, cùm à nemine, quem ego viderim, vsque in hunc diem sit in controuersiam posita: rationibus ergo suaderi debet, & quod nequeat dari talis febris, probatur primò. Nam omnes antiqui constituunt tantùm tria genera febrium putridarum simplicium, ex bile scilicet, melancholia, & pituita, nullâ factâ mentione alterius febris simplicis, quæ ex sero originem traheret. Ita Galen. 2. *de crisibus, cap.*6. Paulus *lib.*2. *à cap.*17. Auic. *fen.*1.4. & alij omnes, quorum nullus sermonem instituit de hac febre: ergo euidens signum est, quod non potest dari; si enim daretur, reuerà ab istis Authoribus, qui abdita medicinæ penetrarunt, cognosceretur; & sicuti aliarum febrium putridarum curationem instituunt, huius etiam curationem traderent.

Corpus simplex non potest putrefieri.

Secundò, quod non est corpus commixtum, non potest putrefieri: tale est serum humorum: ergo non potest putrefieri. Maior est Arist. 4. *meteor. cap.*2. vbi ait, quod concoctio est passio mixtorum, & hoc etiam intelligitur de putredine coctioni opposita; nam debent quæ opposita sunt, versari circa idem. Insuper quod putrefit, debet habere partes humidas, & siccas, quæ per putredinalem calorem

A separantur, sicuti vniuntur per calorem naturalem concoquentem, quibus partibus corpora simplicia carent. Minorem verò, quod serum sit corpus simplex, docet Auicenna *fen.*1.1. *doct.* 4. *c.*2 vbi sic: *Serum non est corpus commixtum, sed simplex*; non igitur potest putrefieri.

Tertiò, si serum putrefieret, maximè dum non ventilatur, quo tempore alij etiam humores facilè putrescunt, iuxta Galeni dictum 8. *methodi, cap.*4. *Vbi enim humor penitus non transpirat, necesse est vt putrefiat.*

Primo etiam de febribus asserit, febres fieri propter detentum calidi effluuium. Et *de different. morborum cap.*2. constrictionem causam esse febris ait. Sed constrictio, vel obstructio, seu detentum calidi effluuium neque febrem excitat in sero putridam, neque alterius sortis: ergo. Minorem probo in ascite, in qua copia maxima substantiæ serosæ intra tunicam peritoneum dictam continetur, ita vt non B possit ventilari, quæ longo tempore ibi collecta conseruatur sine putredine, & sine calore febrili: & in vrinæ suppressione idem comperimus: ergo non est putredinis, vel caloris febrilis capax. Idem comprobari etiam potest respectu causarum aliarum, quæ calorem, & febrem gignere valent.

Quartò, nam si talis febris putrida excitaretur, maximè in venis, in quibus detinetur serum, vbi in multa posset redundare quantitate: sed ea quantitas quotidie reiicitur, ad renes, & vesicam delata, ita vt non remaneat tempus sufficiens, in quo posset putrefieri: igitur non poterit accendere febrem.

Quæ continuò mouentur, difficilè ad putredinem deueniunt.

Quintò, quæ mouentur continuo motu fluxionis, rarò, aut nunquam putrefiunt; quæ verò in quiete permanent, facilè putredinem subeunt, vt experimur in aquis fluuialibus, quæ quia sunt in C motu, non putrefiunt; stagnantes verò, & paludum aquæ facilè putrefiunt, & prauum de se mittunt odorem, qui putredinis soboles esse solet, non alia ratione, nisi quia intra ipsas aquas, dum detinentur, plures vapores putridi aquis admiscentur, qui non inuenientes exitum, ob motus defectum, totam aquam putridam, & fœtentem reddunt; cuius contrarium accidit aquis fluentibus. Sed serum humorum intra corpus contentum est in continuo motu fluxionis, siquidem est vehiculum humorum, & defert secum humores vsque ad corporis penitissimas partes, quod nequit fieri sine motu; & reliquum, quod superest, mouetur, & attrahitur à facultate renum, ita vt non quiescat, quia cùm excrementum sit, natura ad illius expulsionem excitatur: ergo non potest putrefieri.

Tandem si talis febris insurgeret, seruaret aliquam periodum, circuitum, vel repetitionem, vt reliquæ D febres putridæ pendentes ex humoribus: sed talis periodus non potest dari: ergo neque febris. Maior patet in reliquis febribus putridis, quarum quælibet habet suum circuitum, vt patet in quotidiana, quæ quotidie repetit; in tertiana, quæ de tertio in tertium; & in quartana, quæ quarto die suas habet exacerbationes. Quod verò non detur alia periodus, constat; nam omnes aliæ periodi, quæ dantur in febribus, vt quintana, sextana, nonana, &c. referuntur ad humorem melancholicum, & habent signa quæ ostendunt naturam, & conditionem illius. Lege Auic. *fen.*1. 4. *tract.* 2. *cap.* 68. Si ergo omnes istæ periodi, seu circuitus habent secum adiuncta signa, quæ demonstrant humorem peccantem distinctum à sero, planè asserendum est, non esse concedendam hanc febrem. His rationibus suaderi potest sententia omnium Medicorum febrem ex sero humorum negantium.

Opposita

Sententia affirmans proponitur.

Opposita tamen sententia mihi verior existimatur, quam vt certissimam amplector, tum ratione, tum experientiâ ductus. Vt tamen eius veritas patefiat, aliqua sunt prænotanda, ex quorum intelligentia luce clarior euadet.

Omnia præter ignem putrefieri possunt.

Noto ergo primò ex Arist. 4. *meteor. c.* 2. quod omnia putrefieri possunt præter ignem. Verba eius sunt hæc: *Idcirco reliqua etiam omnia, vno igne excepto, in putredinem dilabuntur; terra enim & aqua, & aër putrescunt.* Quinam autem ratione hæc Arist. doctrina veniat intelligenda, patefecimus *lib. 5. de febribus, cap. de causis febris pestilentis.* Quia ergo serum est capax recipere calorem putredinalem imò quotidie experimur, quod vrina, quæ est idem cum sero, facilè putrefit, & fœtet, ita vt eius fetorem grauem sustinere non valeamus, signum euidens est, quòd serum est de iis, quæ facilè putredinem nanciscuntur.

Serum est mixtum.

Noto secundò, quod serum, licèt sit corpus aqueum, non tamen est aqua, ita vt sit simplex elementum; est enim, vt fere omnes dicunt, genitum per coctionem, diciturque excrementum secundæ coctionis: quapropter debet esse capax putredinis, est enim mixtum quoddam ex bile, & substantia aquea, potulenta, & humorum varias in corpore alterationes perpetiens, ac denique à calore iecoris cum humoribus congenitum, ita vt plures asserant, quod serum est pars integralis ipsorum humorum. Ex quibus inferre licet, quod cùm mixtum sit, potest alterari, & putrefieri à calore extraneo.

Elementa impura putrefieri possunt, ex Vallesf.

Quòd si se quamur Vallesf. sententiam 4. *meteor. cap.* 12. dicentis, elementa impura, igne excepto, putrefieri posse ratione eorum, quæ illis admiscentur, idem possumus affirmare de sero humorum, quod licèt sit aqua, est tamen aqua admixta bili, quæ habet saporem salsum, & continuò alteratur intra venas à causis extrinsecis, nempe à qualitatibus humorum, & partium, ad quas defertur; quæ omnia serum deuiant à propria natura, illudque alienant à propriis conditionibus; & consequenter sub forma aquæ (quod impossibile iudico) debet vocitari non aqua, sed aqueum: idemque asserit de omnibus elementis, quæ ob eorum impuritatem non elementa, sed elementata vocat, eo quod habent qualitates non solùm sibi debitas, sed alias ab extraneis receptas, quibus possunt alterari, & putrefieri secundùm partes.

Humores frigidi pati possunt putredinem.

Moto tertiò, quod non obstante frigiditate, quæ in humoribus aliquibus reperitur, per quam putredini obsistunt, nihilominus ipsi humores putrefiunt, vt patet in pituita, de qua Auic. *fen.* 1. 1. *doct.* 3. *cap.* 2. asserit frigidum, quod est in corpore, esse phlegma. Idem Galen. 1. *de temperam. cap. vltimo*, & idem dicitur de melancholia, ita vt ex pituita per putredinem excitetur febris quotidiana, ex melancholia febris quartana, & aliæ febres. Pari ratione etsi serum humorum frigidum sit, vt probatum est, non est de illo dubitandum, quod putrefiat; imò cùm illius substantia sit magis tenuis, quàm reliqui humores, faciliùs quàm illi à rebus extrinsecùs aduenientibus potest alterari.

Quæ tenuia sunt, facilè alterationem perpetiuntur.

Neque ob aliam rationem aqua laudabilis ad potum facilè calefit, & infrigidatur, nisi quia tenuis est, & facile permeat, nec ventriculum grauat, ex Gal. 5. *aphor. comm.* 26. habet enim sic minorem resistentiam, formalem saltem. Idem ergo est proferendum de humorum sero, quod ob eius substantiæ tenuitatem faciliùs alterationem recipere potest, adhuc quàm reliqui humores. His igitur prænotatis, tradendæ sunt conclusiones sequentes.

Prima Conclusio.

Febris putrida potest fieri ex putredine seri.

Febris putrida potest excitari à substantia humorum serosa. Hanc conclusionem, vt dixi, authoritatibus comprobare non possumus, benè tamen firma ratione defendere. *Nihil enim in hominibus, sed in omni cœlo atque terra ratione diuinius, quæ cùm adoleuit, atque perfecta est, nominatur ritè sapientia,* vt ait Cic. 1. *de legibus.* Plus equidem apud nos vera ratio valet, quàm vulgi opinio, vt ipse Cic. asserit. Vincat ergo in hac re ratio authoritatem, & communem opinionem. Probatur ergo primò nostra assertio. Serum humorum est capax putrefieri: ergo & excitandi febrem putridam. Antecedens notum est ex iis, quæ suprà attulimus, cùm sit corpus mixtum, tenue, alterabile, parum resistens, minùs frigidum quàm pituita, & in qualitatibus passiuis humidum. Quæ omnia ostendunt, posse pati alterationem, & putredinem à calore. Humida enim facilè efferuescunt, inquit Arist. 2. *de part. anim. cap.* 14. tenuia, vt probatum est, facilè alterationem subeunt, vt experimur in aqua, & diximus ex Gal. mente, atque adeò ex nullo capite negari potest, quod serum sit putredini obnoxium. Consequentia ex dictis facilè infertur, & similiter probatur à simili; nam reliqui humores à sero dum putrescunt, excitant febrem putridam: ergo & serum. Consequentiam probo; nam calor ille, qui in facto esse concipitur in humoribus, dum excitant febrem, potest concipi in ipso sero: ergo sicuti calor ille cordi communicatus causat febrem putridam, ita calor seri potest cordi communicari, & febrem eiusdem rationis causare.

Secundò probatur. Si serum, dum putrefit, non excitat febrem, vel quia tenue est, & facilè antequam cor accendat, resoluitur; vel quia cor non est intra sphæram actiuitatis caloris putredinalis illius; vel etsi sit intra sphæram illius, serum illud non detinetur tempore sufficienti, vt possit calorem febrilem accendere in corde; neque enim videtur alia assignabilis causa, quæ impedire valeat talem calorem in corde. Non quia tenue; nam licèt plurimùm euaporetur, est tamen seri magna quantitas, & ex eo, quod comeditur, & bibitur quotidie, serum fouetur, ita vt non deficiat quantitas, ex qua calor eleuatus mediis vaporibus, & fuliginibus possit pertingere cor. Id confirmat calor succensus in spiritibus, qui etsi tenuissimi sint, & plurimùm resoluantur, nihilominus cor calefaciunt calore excitante febrem: ergo tenuitas seri non obstat ad hoc vt producatur febris ex illo. Neque distantia seri à corde potest impedire febris productionem; nam serum in venis est humoribus commixtum: ergo sicuti humores in venis existentes, imò & extra venas, sunt in debita distantia, vt calorem febrilem cordi communicent, idem est asserendum de sero, à quo calor febrilis in corde poterit produci. Neque aliquis, nisi sit duræ ceruicis, potest huic doctrinæ non assentiri. Non quia non detineatur tempore sufficienti; nam nunquam venæ sunt sero destitutæ, sicuti neque humoribus, quorum serum est vehiculum. Et licèt quotidie sæpè euacuetur, & excernatur per vrinam, ex hoc solùm deducimus, quod est illius magna quantitas, non tamen quod illud, quod intra corpus detinetur, non putrefiat, & causet febrem. Et confirmatur in febre diaria ex spiritibus; nam plures spiritus quotidie resoluuntur, & dissipantur, quorum loco alij de nouo reponuntur; & tamen hæc euacuatio, seu consumptio spirituum non tollit, quod remanentes sufficienter detineantur, vt possint excitare febrem diariam, & factam conseruare: ergo etsi seri quantitas multa quotidie eua-

cuetur, ea quæ remanet, erit sufficiens principium ad febrem gignendam. Idem argumentum conuincit in humoribus, qui etiam quotidie euanescunt, quia quotidie, vt ait Galen. *de facult. natur. capite* 2. accidit nostræ substantiæ fluor, quæ non nisi mediis humoribus, quæ quotidie per nutritionem in nostram substantiam transeunt, quit reparari.

Alimenti assumptio necessaria, quia quotidie resoluitur.

Neque ob aliam rationem vescimur, nisi quia humores consumuntur in nutritione partium; cum hoc tamen ab ipsis humoribus excitantur febres putridæ: ergo etiamsi seri plurimùm resoluatur, & euacuetur, poterit eodem modo excitare febrem illud, quod remanet, & habere materiam sufficientem intra corpus ad producendam febrem, & illam conseruandam; ac per consequens, cùm ex nullo capite impediatur seri putrefactio, & caloris præter naturam ad cor communicatio, necessariò fateri cogimur, dari posse talem febrem.

Signa febris putridæ ex sero proponuntur.

Tertiò probatur ab experientia; nam non aliter deprehendimus febrem biliosam, vel pituitosam e.g. nisi quia adsunt signa, ex quibus in earum febrium cognitionem deuenimus: ergo si adsunt signa, quæ ostendant febrem serosam, ipsam posse dari non renuemus.

Quòd dentur talia signa, inde constat; nam plures febricitantes curaui in aliquibus constitutionibus, in quibus nullum vitium apparebat in massa sanguinaria, excepto sero, in quo elucebat flauities maxima, vel color viridis; quod si separabatur à sanguine venæ sectione extracto, totus sanguis laudabilis conspiciebatur, in sero tamen erat totum vitium contractum. Vlteriùs vrina habebat vitium in colore, referebat enim colorem illius seri, quod venæ sectione simul cum sanguine fuit emissum. Contentum, seu sedimentum erat laudabile, album, læue, & æquale per omne tempus, vsque dum morbus iudicabatur: quod signum euidenter ostendit massam sanguinariam ab omni labe esse liberam, vitiumque solum esse in substantia serosa.

Obiectio.

Dices, illum colorem serum comparasse ratione bilis, cui admiscetur; nam cùm flaua sit, & vlteriori calore ad viriditatem tendat, vt ait Auic. *fen.* 1. *lib.* 1. *doct.* 4. *cap.* 1. dum viridis efficitur, totam vrinam viridem reddit, eritque illa febris orta ex bile illius coloris.

Responsio.

Hoc non conuincit; nam oportet reddere rationem, quare à calore excedenti bilis illum comparat colorem, & quod serum non possit illum adquirere; nam si ex vrinis deprehendimus calorem adurentem, qui bilem occupat, & reliquos humores, cur non possumus etiam calorem adurentem vrinæ inhærentem comprehendere, ita vt ex vi illius caloris vrina mutet colorem, sicuti & ipsi humores, dum aduruntur? Scimus enim ex Galen. 1. *de crisibus*, *capit.* 12. quod color viridis in humoribus tribuitur calori. Idem statuit 1. *prognosticorum, commentario* 21. Actuarius 1. *de causis vrinarum, cap.* 9. in quo ferè omnes conueniunt; qui color, etsi pluries significet calorem adurentem in bile, quia magis apta est vstioni, quia calida, & sicca; non tamen absolutè est verum asserere, Est color viridis in vrina: ergo bilis ratione fit talis color in illa; quia illic color inhæsiuè potest esse in ipso, ita vt non tribuatur bili, sed totus referatur in vrinam.

Serum potest colorem viridem comparare absque bile.

Distinctio febris huius ab aliis putridis assignatur.

Rogabis: Quomodo ergo deprehendere possumus illum colorem significare potiùs calorem adurentem seri, quàm bilis, vt sciamus distinguere vnam febrem ab alia? Respondeo, id deprehendi ex aliis signis adiunctis. Ex modo caloris, qui in bile magis mordax existit, quàm in sero humorum. Si inuadat cum rigore, ex vehementia illius; quia cùm magis mordax sit bilis, magis irritat, & excitat vehementiorem motum concussiuum. Sitis, & alia accidentia non sunt ita intensa in febre serosa, sicuti ea quæ dantur in biliosa; nam serum, vt diximus, est frigidum, & humidum, licèt ob bilis permixtionem non nihil caloris, & siccitatis participet, ratione cuius, vt existimo, habet hæc febris circuitus tertianos. Neque hæc febris est ita intensa, sicuti febris ardens; neque ita remissa, vt febris quotidiana, quia eius materia non est ita calida, sicut bilis; neque ita frigida, vt pituita.

Ad morborum plurium exactam notitiam longa requiritur experientia.

Neque ignoro, quod in plurium morborum cognitione artificiosâ egemus coniecturâ; non enim in omnibus morbis, vt noster Galenus ait, inuenimus notas, quales in pleuritide, & dysenteria apparent; affectus siquidem qui in imo corpore latent, vt cognoscantur, virum ratione exercitatum desiderant; qui verò in superficie sunt, facilè deprehenduntur sensibus, vt docet Galen. 1. *de locis affect.* *cap.* 1. neque hanc febrem deprehendere potui, nisi longâ experientiâ; nam aliter quæ difficillima sunt, comprehendi nequeunt, propterea Ouid. 6. *Met.* ait: *Seris venit vsus ab annis.* Quapropter cum febres ortas ex aliis humoribus signis eis accommodatis deprehendamus, simili modo hæc febris habet propria signa, quibus cognoscitur distincta à signis aliarum febrium; & sicut in apprehensione reliquarum febrium vtimur coniectura, quæ est mentis conceptus ab aliquo signo probabili deductus, eodem modo procedimus in cognitione huius febris. Admittenda ergo est, neque ableganda à consortio reliquarum febrium putridarum, ita vt asseueranter dicamus, dari aliam febrem simplicem putridam, serosam, distinctam à tribus febribus putridis simplicibus, quæ connumerantur à Galeno, & ab omnibus Authoribus.

Secvnda Conclvsio.

Febris serosa potest esse continua.

Febris hæc potest esse continua. Hæc conclusio facillimè probatur, suppositâ veritate primæ conclusionis: nam ea putredo potest communicari continuò ipsi sero, eo modo, quo communicatur alteri humori febrem continuam excitanti. Potest insuper putrefieri intra venas, & iuxta hunc modum putredinis differunt febres continuæ ab intermittentibus, vt suo diximus loco; siquidem in febribus intermittentibus humor extra venas putrescit: non enim natura, dum continuò affligit febris, potest ad aliam regionem transmittere humorem, sicque permittit ipsum intra propria vasa putrefieri, & febrem non interpolatam causare.

Obiectio contra dicta, & ad illam responsio.

Dices, id tantum verificari posse de humoribus, qui in febribus continuis intra venas remanent, quos natura retinet, vt concoquat, iuxta Galeni doctrinam 4. *aphorism. commentario* 23. vbi asserit, præire coctionem oportere, subsequi verò discretionem, & postea euacuationem, vt iudicium, seu crisis bona fiat: quâ de causâ, vt humores coquantur, retineri debent; cuius contrarium accidit in sero humorum, quod sæpè quotidie excernitur per vrinam, atque adeò non retinetur.

Respondeo, id non tollere, quod febris serosa sit continua; nam huius substantiæ, vt suprà diximus, est maxima quantitas, & propterea vt expurgaretur massa sanguinaria ab hoc excremento seroso, natura fabrefecit duos renes, vt meliùs finis actionis seri ab ipsis adimpleretur, vt docet Galen. 5. *de vsu partium*, *capite* 6. & *de renum dignot. & medela*, *capite* 1. & aliis in locis. Quia ergo adhuc euacuatione suppositâ naturali huius seri, potest remanere quantitas illius intra venas sufficiens ad excitandam febrem continuam, ideò existimare oportet, quod ea euacuatio non potest auferre talem continuationem,

uem, præsertim cum adhuc in febribus aliis continuis humoralibus plures superueniant euacuationes circa initia morborum, vt sunt euacuationes symptomaticæ, quæ licèt euacuent plurimùm humoris febrem succendentis, non tamen tollunt febrem, neque eius continuationem, quia intra venas remanet ille humor in tanta quantitate, vt possit continuam febrem conseruare. Vlteriùs potest contingere, quod renes non benè attrahant serum, quod detentum putrefieri potest, & continuam facere febrem, vt experimur etiam in his, qui vrinæ suppressione laborant: quod etiam indicare visus est Gal. *lib. de plenitudine, cap.* 11. & 13. *methodi, cap.* 6. vbi de cacochymia, seu humorum vitio agens, mentionem facit eius cacochymiæ, quæ ex serosis humoribus fit, per hæc verba: *Vbi verò vel flaua bile, vel nigra, vel pituita, aut serosis humoribus refertum corpus iam fuerit, eum habitum cacochymiam, non plethoram nominant.* Si igitur alij humores à sanguine cacochymi facti sæpè putrefiunt, & febrem non intermittentem causant, non dubito, quod serum cacochymiam faciens etiam possit putrefieri, & febrem suscitare.

Cacochymia fit potest ex serosis humoribus.

A

B

An plenitudo consurgat ex serosis humoribus.

Rogabis tamen, an sicuti cacochymia fit ex sero humorum redundante, possit etiam fieri plenitudo? Respondetur, quod si Gal. attentè legamus, non inueniemus plenitudinem ortam ex redundantia seri, sed solum vel plenitudinem absolutam, in qua redundant supra debitam proportionem omnes humores, vel solus sanguis; vel plenitudinem cum addito, in qua simul cum sanguine in corpore alter alius humor redundat, vt ipse asserit *lib. de multitud. caput.* 11. ita vt sit plenitudo biliosa, pituitosa, & melancholica, nullâ mentione facta plenitudinis serosæ.

Respondetur affirmatiuè.

Nos tamen, qui nouo modo dicendi accingimur, asserimus dari posse genus omne plenitudinis, tam ad vasa, quàm ad vires, in cuius complemento contineatur serum. Neque hoc est probatu difficile, nam si plenitudo absoluta fit ex redundantia omnium humorum, quid prohibet, quod tunc temporis simul serum excedat debitam proportionem, ita vt non solùm sit augmentum omnium humorum, sed etiam ipsius seri, simulque ea plenitudo compleatur sero: & sicuti plenitudo attenditur respectu incrementi humorum, ita etiam intelligatur respectu incrementi seri. Præterea quando serum redundat simul cum sanguine, tunc debet dici plenitudo serosa, eo modo, quo biliosa dicitur, dum superexcedit bilis. Neque negari potest, quod serum vires aggrauare valeat, & constituere plenitudinem ad vires. Si enim serum ex Galeni sententia 13. *methodi, cap.* 6. *cit.* cacochymiam efficit, dum ipsum nimis in corpore abundat, & in hoc conuenit cum aliis humoribus; quare dum in massa sanguinis excedenter continetur, saltem vt vehiculum, non poterit plenitudinem constituere, sicuti & reliqui humores. Neque obstat, quod Galenus non cognouisset talem plenitudinem, nam vt ipse ait 3. *prognost. comm. vlt. Nunquam hallucinari, supra hominis captum est*; & vt inquit Cic. 3. *Tusc. Optimus, ac grauissimus quisque confitetur, se multa ignorare, & multa sibi etiam, atque etiam esse discenda.* Laudandus est Galenus, quia plurima laude digna dixit, in quibus dedit nobis ansam inquirendi alia; sicque facile est eius inuentis addere. Mihi ergo liceat in re tam difficili sic philosophari; nam non impugno Authores, sed eorum sententiam amplectens, & eorum veritati acquiescens, quæ ab eis sunt prætermissa, inuestigare cupio.

C

D

Qui multa sapit, confitetur se multa ignorare.

Tertia Conclvsio.

Non repugnat, dari febrem intermittentem ex putredine seri excitatam. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus solet probari, dari febres intermittentes ex putredine aliorum humorum; nam non minus serum potest naturam irritare, quàm reliqui humores, & motum concussiuum obiectiuè causare, ita vt natura excitetur ad expulsionem illius extra vasa, quo tempore poterit putrefieri, & febrem putridam intermittentem producere, priùs rigorem commouendo, ad modum aliarum febrium.

Potest dari febris intermittens serosa.

Quod si dicas, tunc serum illud excerni per vrinam, antequam putredinem subeat, atque adeò non posse efficere febrem. Respondeo, quod hoc solùm probat, hanc febrem rarò aduenire, propter rationem traditam; veruntamen dum serum alterari incipit intra venas, & irritare naturam ad expulsionem, bene potest contingere, quod sit extra sphæram renum, qui habent vim attrahendi illud, quo tempore natura expellet illud serum eo modo, quo solet alios humores pellere, dum faciunt febres interpolatas; & licèt non viderim quempiam hac febre intermittente laborantem, non tamen hoc probat, ipsam dari non posse, forsan enim eam inueni, non tamen eius naturam percallui, existimans ipsam fuisse de aliarum intermittentium sorte. Reliqua ex argumentorum solutione perquiras.

Quare ad primum respondetur, quod antiqui (vt dixi) censebant tantummodò dari tria illa genera febrium simplicium putridarum, quæ per circuitus reperiebant, & ab illis tribus humoribus fiebant: omitto eam febrem, quæ ex sanguine putrescente nascitur, quam synochum putridam vocant, quæ licèt inter putridas sit adscribenda, non tamen est de iis quæ periodicè, & per circuitus mouentur. Nos autem in præsenti febrem simplicem ab ipsis prætermissam patefacimus, atque adeò quartum genus febrium putridarum simplicium assignamus.

Antiqui non cognouerunt hanc febrem.

Ad secundum dicendum, quod serum est mixtum, ac per consequens capax coctionis, & putredinis: quod si Aric. appellauit serum aquam simplicem, non est quia existimasset, esse simpliciter aquam, sed quia sicuti aqua non habet modum substantiæ similem viuenti in ordine ad nutritionem, idem statuit de sero humorum, & propterea serum vocat aquam, seu corpus simplex.

Serum humorum non est corpus simplex.

Ad tertium respondetur, quod omnes causæ, quæ sunt productiuæ febrilis caloris, poterunt producere illum in serositate humorum; quæ productio fit iuxta dispositionem, quæ reperitur in passo, cuius ratione accidit, quod febris sit vel humoralis, vt biliosa; vel ephemera, aut hectica; & cùm non repugnet, dari eam dispositionem in sero, resultabit febris ex illo.

Ad quartum dicimus, quod in nostris corporibus dum serum mouetur, vt vehiculum humorum per venas, & ex venis ad omnes partes tertiæ regionis, simul etiam mouentur humores cum illo: quare cùm ille motus humorum non possit impedire putrefactionem, per quam calor febrilis excitatur in illis, idem est asserendum de motu seri ipsorum.

Ad vltimum respondetur, quòd hæc febris habet modum repetendi tertianæ; nam si continuò affligit, maiores exacerbationes accipit quolibet tertio die; si verò interpolatè repetit, de tertio in tertium diem suas habebit accessiones. Est enim particeps bilis, substantia tenuis, & ob bilis permixtionem citiùs irritans, & excitans ad motum, quàm humores crassi, & melancholici: & quia plurimùm illius quotidie euacuatur, non manet intra corpus in tanta

Quem circuitum seruet febris hæc serosa.

tanta quantitate, vt pituita, etsi quodammodo in qualitatibus primis illi euadat similis: quare cùm in substantiæ modo, & ob bilis miscellam nimis accedat ad bilis naturam, censendum est, eodem modo reperire. Sed hæc dubitatio iam suum meritò est adepta finem, si prius dixerim, quod hæc febris, cùm maximè accedat ad naturam biliosæ febris, eandem fermè petit curationem; tamen quia sæpè in nostris Scholis controuertitur de occasione mittendi sanguinem in febribus putridis, & de scopis qui ad sanguinem mittendum requiruntur, vt meliùs febrium putridarum curationem assequamur, de ipsis infrà agere decreui; sic enim sciemus etiam qualiter est exercenda euacuatio in hac febre, ex putredine fieri; quod mihi semper magnum facessit negotium.

Febris ex foro curatur, vt febris biliosa.

OBSERVATIO VII.

Pro sene octogenario pleuritide exquisita & febre ardente correpto, qui intra quatuordecim dies septies venæ sectionem sustinuit, paulatimque conualuit.

OCtogenarius naturâ obesus, bona fruens salute, vt illi permittit ætati, benèque nutritus, rubei coloris, & circa res omnes non naturales benè se gerens, cùm iter egisset, ex equo cecidit, & ex casu maximam persensit molestiam, Ita vt non posset iterum in equum ascendere, ita in humo remanens per longum temporis spatium, radiis æstiui solis expositus, donec à prætereuntibus adiutus in equum ascendens ad suam rediit domum, & in itinere persensit dolorem in latere sinistro, simulque febricitare cœpit, eique superuenere omnia signa pathognomonica pleuritidem veram concomitantia. Statim ad eum visendum vocatus fui, quem inueni nimis febricitantem, & per sputum sanguinem flauum reiicientem cum dolore punctorio, & aliis signis, vt dixi, & cum vrina flaua, & maxima siti, neque poterat supra latus contrarium decumbere. Vt ergo ei curationem adhiberem, priùs institui regimen circa res non naturales, & depositis alui excrementis, sanguinem ex vena basilica eiusdem lateris detrahere iussi, non semel, sed bis, terque, quaterque; non tamen cedebat malum, & quod magis est, neque vires minuebantur. Quapropter ausus fui ei septies sanguinem mittere, non sine magna admiratione adstantium, quibus, & aliis auxiliis sputa apparuerunt magis concocta, & febris declinare cœpit, qui superueniente diarrhæa paulatim ad sanitatem fuit perductus, & ex toto liberatus intra quadraginta dies.

ANNOTATIO.

PLura veniunt in hoc casu consideranda. Primò, quod octogenarius incideret in febrem ardentem, siquidem in illa vltima ætate corpus nimis frigidum existit, propter quod Hipp. 1. *aphor. text.* 14. inquit: *Senibus non fiunt acutæ febres*; & reddit rationem, *quia eorum corpus frigidum est.* Neque ita facilè incalescere potest, vt ait Gal. in phrasi, qui pluries asserit, quod in ipsis pituita, & plura excrementa humida coaceruantur, quæ nequaquam possunt excitare febrem intensam: qua de causa Auicenna *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *cap* 6. inquit: *Senum febres sunt sepultæ.* Id est paruæ, & ferm è imperceptibiles, quia ab humoribus frigidis quibus abundant, dependent; neque ad id ratio suffragatur, nam qui in vltima ætate sunt constituti,

An corpus senile incidere possit in febrem ardentem,

Senum febres sunt sepultæ.

parum bilis, vel pituitæ salsæ gignunt, à quibus febris excitatur ardens, testante Hipp. 4. *de ratione victus*; neque in ipsis calor hepatis est excedens, qui humores supra sanguinem gignat, atque adeò videtur impossibile, quod febre exurentissima tentaretur. Demùm si aliquando accidat illis febris exurens, qualis iuuenibus, omninò hæc ad interitum ægrotantis terminatur, dicente Gal. 1. *aphor. phrasi* 14. *cit.* resoluitur enim facillimè calor eorum pusillus à nimia flamma ignis adurentis; quapropter non poterat hic æger euadere.

Sed hæc doctrina ostendit id, quod frequenter accidere visum est, non tamen tales casus excludit, præsertim dum causa est vehemens, quæ febrem gignit, propterea que Galenus proximè citatus inquit: *Multum enim calidum promptè in immensum attollitur, paucum verò non facilè, sed maximam exigit causam, quæ cogat ad hoc. Neque senes maxima ex parte febricitant acutas febres; sicuti iuniores, &c.* Quia ergo hic venerabilis senex habuit magnam causam, nempe casum vehementem ex equo in terram, magnamque animi ex casu perturbationem, insuperque cùm non posset se adiuuare, neque iter agere inceptum, nisi ab alio adiutus fuisset, & in terra radiis solaribus per longum temporis spatium expositus extitisset, ab huiusmodi causis collectiuè, imò & diuisiuè sumptis non mirum, quòd ingens febris excitaretur, simulque humores conturbati, attenuati, & commoti fluerent in pleuram, ita vt ibi inflammationem procrearent, cum omnibus signis pleuritidis naturam demonstrantibus, & aliis, quæ simul febrem adurentem ostendebant. Neque nouum est, quod morbi improportionales fiant, licèt verum sit, quod omnes faciliùs congruentibus naturæ suæ morbis corripiantur, ex Galeno 2. *aphorism. comment.* 39. si verò non congruant naturæ, ætati, regioni, & habitui, vt producantur, maximam exposcunt causam, quæ hæc omnia superet; propterea que Gal. 2. *aphor. com.* 34. inquit: *Vehemens dispositio causa est, vt hyeme febris ardens fiat.* Quæ doctrina proportionaliter applicari debet ætati senili, quæ hyemi in frigiditate respondet, neque vinci potest, nisi à vehementi causa. Fuit igitur necessarium, vt adessent causæ istæ magnæ in hoc sene, vt magnum, & ferè inuincibilem producerent effectum.

Pars affirmatiua tenetur, & ratio traditur

Neque oportet existimare, hanc febrem fuisse exquisitum causum, sed appellari ardētem ob ingētem calorem ab huiusmodi causis productum, qui (vt existimo) habuit suum esse in facto in humoribus biliosis, pituitæ, & melācholiæ admistis; propterea que fuit morbus acutus ex decidentia, & ad quadragesimum fuit prolongatus; erat enim habitu obesus, & ratione ætatis plurimis scatebat cruditatibus: neque ob aliam causam Hipp. *libro de dieta*, senes vocat frigidos, & humidos, nisi quia ob defectum caloris plura congerunt excrementa humida, & frigida, & ex alia parte ratione temperiei ætatiuæ senes sunt frigidi, & sicci, ex Galen. 3. *de causis sympt. cap.* 3. & alibi millies; atque adeò succum plurimum melancholicum gignunt. Sed quia hic æger, etsi in extrema ætate, fruebatur bono cibo, & calido, & vino laudabili, vt calorem deperditum suscitaret, generabat maiorem bilis portionem, quàm alius, ita vt dum in febrem incidisset, haberet exacerbationes tertia die fortiores, eo modo quo eas habent, qui febribus biliosis corripiuntur; ideoque existimaui ab his humoribus ad putredinem tendentibus hanc febrem originem duxisse. Signaque ex pulsu, vrina, somno, & vigilia, siti, inappetentia ciborum, & aliis desumpta idem ostendebant.

Præter hanc febrem humoralem continuam ab huiusce modi humoribus mixtis, & putrescentibus excitatam

Hic æger habuit duplicem febrem.

excitatam, fatendum est, ipsum habuisse simul febrem ortam ex inflamatione pleuræ, quæ febris accidens dicitur; siquidem inter signa pluritidis febris hæc collocatur: nam humor ille intra illam partem reconditus, & extra propria conceptacula statim putrefit, ob defectum ventilationis, & suis fuliginibus lædit cor, & accendit febrem in illo, ita vt hic æger simul vtraque febre laborasset: quod sæpè sæpius videmus in plurimis ægris hoc morbo oppressis.

Senes an sint euacuandi per vena sectionem, & quo tempore. Secundum, quod se offert, est venæ sectio, quæ licèt debeatur febri ardenti, & inflammationibus internis, vt propriis diximus locis, quatenus sunt morbi magni pendentes ex sanguinis vitio, nihilominus senibus eam denegat Galenus in vltima senectute. Ita quidem *libro de sectione, ad eos qui introducuntur, cap. 3. & cap. 8.* vbi sic: *Sed neque vos aut in vltima senectute cuiquam, aut puero natu admodum paruo, neque quispiam alter vnquam sanguinem mittere est ausus.* Idem fassus est *8. methodi, cap. 4.* vbi excipit pueros, & senes. Auic. *3. parte canticorum, num. 104.* venæ sectionem senibus interdicit cùm peruenerint ad 70. annum, post quam ætatem (inquit) phlebotomia omninò est prohibenda.

Nihilominus dicendum est, quod ætas in tantùm venæ sectionem prohibet, in quantùm vires deficiunt; & cùm in extrema senectute iam calor sit ferè frequenter extinctus, propter hanc rationem venæ sectionem non ferunt; verumtamen si in illa ætate supersunt vires, vt nostro contigit ægro, & adest simul præsentis postulantium, & absentia impedire valentium, non est destituendus eger ab hoc magno auxilio: quod comprobat Galenus *libro de euacuandi ratione per sang. missionem, cap. 9.* de septuagenariis agens, qui in hac ætate multo sanguine abundant, de quibus ait: *Nam sunt qui sexagesimo ætatis anno*

Qui senes sunt euacuandi. *vena sectionem non ferunt, cum quidam sint qui septuaginta annos nati perferant.* Auicenna *fen. 4. 1. doct. 5. cap. 20.* inquit, quod cauere debemus à minutione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus frigidis, post balneum, & post coitum, & in pueris, & senibus, nisi in figura confusus fueris, & in soliditate musculorum, venarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine; hos namque ex adolescentibus, & senibus phlebotomare audebis. Aëtius *libro 2. capit. 12.* idem statuit: *At robustus senex, firmus puer, & grauida mulier valens tutò curantur.* Habebat quidem noster æger omnes conditiones ab Auicenna connumeratas, quæ ad sanguinem mittendum conducere valent, ideoque in tanta quantitate sanguinem extrahere præcepimus, valenteque ipse sustinuit. Neque vt alibi diximus, præcepta practica sunt vniuersim accipienda, sed iuxta exigentiam contemperanda; quare etsi frequentet vltra 70. annum sanguinis missionem non ferant, benè potest dari senex ita robustus, qui vltra 80. eam perferat, vt in casu præsenti.

Hic poterat pertractari, ex quo latere, & ex qua vena in pleuritide sit sanguis mittendus? Sed quia hic nodus solutus est in praxi, ab eius tractatione libenter abstineo.

Senex quare liberatus fuit. Tandem circa hunc ægrum potest dubitari, quomodo potuit liberari ab his duobus morbis acutis; nam Galenus *1. aphor. phrasi 14.* asserit, quod si seni febris exurens acidat, hæc omninò ægrotantem ad interitum ducit.

Respondeò, quod ideò liberatus fuit, quia vires validas habebat, quibus humorem in venis existentem concoxit, & deinde per aluum criticè excreuit; eum verò qui in thorace continebatur, per sputum reiecit, sicque à febre vrenti, & à pleuritide fuit liber.

Sed adhuc scrupulus restat desumptus ex Hyp. *6. aphor. text. 16.* vbi ait: *A pulmonia, & pleuritide detento fluxus alui superueniens malum.* Ergo potiùs iste æger ex fluxu alui debebat deteriùs se habere, quàm liberari; nam ex tali euacuatione minuuntur vires, & solet cessare exspuitio; neque regio illa est conueniens ad euacuandos humores intra thoracis cauitatem contentos. *An fluxus alui in pleuritide conferre possit.*

Hoc dubium solutum est in praxi; pro nunc tamen dicendum est, quod licèt pleuritis non benè terminetur per aluum, sed per sputum, quandoque tamen terminari solet per aluum, & per vrinam, vt sentit Gal. *lib. 6. de locis aff. ctis, cap. 4. prope finem*; natura enim sibi parat vias, & non excogitatione, quæ sunt sæpe nobis ignotæ. Præterea cùm hic æger laborasset duplici morbo, febre scilicet ardenti, & pleuritide; potuit quidem coctione peractâ in venis febris ardens terminari per aluum, cuius causâ euacuatâ cessauit etiam fluxus humoris ad pleuram, indeque fuit subsequuta salus. Ergò si fluxus alui pleuritidi, aut peripneumoniæ superueniens sæpè sit malus, quia vires deiicit, quæ maximè conferunt ad salutem in his morbis; nam vt inquit Galenus, virium robur est solus, tum pleuriticis, ac peripneumonicis, quatenus sunt necessariæ ad expulsionem eorum, quæ sunt in thorace: nihilominus cùm euacuatio illa est critica, & vires eam ferre valent, neutiquam semper est aspernenda, sed aliquando amplectenda, vt experti fuimus in nostro ægro. Si latiùs tractationem de pleuritide scire exoptas, ad caput de pleuritide in praxi adductum recurre.

OBSERVATIO VIII.

De nobili Senatore huius Vallis-Oletani Senatus, qui cùm esset dysenteria affectus, ex vehementi animi passione obmutuit statim, & cessante dysenteria, in apoplexiam immedicabilem cadens mortuus fuit.

Nobilis iste vir sexagenarius erat, melancholicus, gracilis, timidus, & morbo articulari subiectus; qui cùm per plures dies liber euasisset ab arthritide, dysenteriâ fuit correptus ab humoribus melancholicis, & mordacibus prodeunte, cui plurimis remediis subuenire iussimus; nihil tamen proficiebant, sed vires deficiebant, ita vt imminerer mortis periculum: quapropter fuit necessum ei misertimum suum statum annunciare, vt confiteretur, & Sacrosanctæ Enchartistiæ Sacramentum reciperet, & ne intestatus obiret. Vxor tamen illius ingratis auribus hoc nuntium recipiebat, nolebatque vt ad ægroti aures illud peruenirer nuntium; sæpè enim illam deprecatus fui, vt ægro manifestareur à Confessario suæ vitæ status; aliter enim mei muneris erat, ei notum facere, adhuc ipsius non obtentâ veniâ: ipsa erat mihi obstaculum, sed qoia iam non erat locus expectandi, accessi ad ægrum, piisque alloquiis, & salutari ad animam oratione illum solatus fui, & admonui, vt salutari confessionis medicinâ sua deleret peccata. Ipse tamen mortis timore perterritus, cùm timidus esset nimis, dixit, *Luego muerome*, subitoque obmutuit, priuatusque fuit sensu, & motu, & omnimodè dysenteria cessauit, ipseque altera die obiit, neque potuit Sacerdoti intimos animi sui defectus expromere.

ANNO

Annotatio.

Morbi aliqui in alios mutantur ex causa mutatione.

VT huius obseruationis doctrina nota fiat, certum debet esse, quod morbi, quibus aliqui sunt obnoxij, in alios mutari solent, eorum causâ ad alium locum transmissâ. Ita sensit Hipp. *6. epidem. sect.* 4. vbi dicit: *Superueniente articulari morbo intestinorum dolori, intestinorum dolor sedatur.* Ex dolore colico etiam fieri solet arthritis, vt ait Auic. *fen.* 2.2. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 5. & nos diximus in praxi; nam si fortè accidat, quod vna pars, in qua morbus fieri solet, roboretur, superfluitates, quæ ad illam partem confluere deberent, ad aliam transmittuntur, in qua alter pro ratione partis generatur morbus; propterea que Auicenna inquit, quod curatio colicæ secundùm modum, quo confortantur intestina, facit vt superfluitates transmittantur ad extrema, & arthritidem conciteni. Idem proportionaliter est asserendum de arthritide, quæ cum sit morbus articulorum, si ob aliquam causam motus humorum redundantium ad ipsos articulos impediatur, siue ab obstructionibus, siue à debilitate facultatis expellentis, vel ab aliqua vehementi animi passione, aut denique ab aliqua causa ipsos articulos roborante, tunc quidem existimandum est, quod illi humores vitiosi, vel intra venas detenti febrem accendent, vel extra venas propulsi alium morbum excitabunt, præsertim cùm sint talis conditionis, & eos natura neque euincere, neque corrigere valet. Hoc totum compertum fuit in nostro ægro, qui cùm esset senio confectus, & melancholicus, habitu gracilis, & ratione ætatis, & propriæ temperiei in omnibus membris dominantem haberet siccitatem, & partium corrugationem, pororumque adstrictionem, & iam ei defuisset facultatis robur, non potuit humores prauos, vt antea, ad articulos transmittere, misitque illos per vias patentiores, ad intestina scilicet, vbi dolorem, tormina, & vlcus intestinorum causarunt, cum parua, frequenti, cruentaque eiectione, quod est de ratione huius morbi, vt docet Gal. 3. *de symptom. caus. cap.* 2. & 5. *de locis affect. cap.* 2. & 12. *method. capit.* 7. modum quo iste morbus fit, & eius causas, & accidentia in nostra praxi, capita de dysenteria sufficienter adduximus, quæ iterum hîc non sunt repetenda.

Diximus in obseruatione, quod æger erat morbo articulari paratus, cuius humor fuit ad intestina transmissus, ibique excitauit vlcus, seu intestinorum difficultatem. Dubitari tamen potest, an arthritis fieri possit ab intemperię nuda, hoc est sine affluxu humoris. Paulus *lib.* 3. *cap.* 78. duas articularis morbi causas esse necessarias statuit; nam debet imbecillitas articulis incumbere, & ad ipsos humor superans confluere, tanquam ad partem debilem; ita vt si infirmi sint articuli, & debiles tantùm, neutiquam fit dolor articularis, donec ad ipsos humor se conferat, qui partes sentientes distendat, & dolorem excitet. Idem docet Galen. 10. *simplic. cap.* 1. quod etiam experientia quotidiana comprobatur, siquidem hic affectus curatur semper remediis euacuantibus humorem ad partem fluentem: vlteriùs in hoc morbo adhibentur eadem remedia, quæ adaptantur fluxioni alterius partis, admouendo modicè repellentia in principio, deinde resoluentia, quæ non debentur intemperiei nudæ, sed illi, quæ ex humoribus dependet.

Costeus *fen.* 2.2. *lib.* 3. *tract.* 2. *annot. super cap.* 5. censet, quod hic morbus potest fieri ab intemperie sine humoris affluxu, probatque ex Hippoc. *lib. de intern. affectionibus*, vbi ischiadem, quæ est arthritidis species, ex siccitate prouenire testatur; cui etiam suffragatur ratio, nam vt ex eodem Hippoc. constat, dolores fiunt cùm subitò natura alteratur, aut corrumpitur: ergo cùm articuli possint alterari subitò ab intemperie aliqua nuda, vt ab intemperie solis æstuantis, vel alterius causæ, ea alteratio valebit excitare dolorem articularem. Non ergo requiritur fluxus alicuius humoris ad articulos. Accedit ad hoc, quod in arthritide aliquando non differt pars sana ab ægra ratione tumoris, sed solùm ratione doloris, & intemperiei; & in curatione huius morbi Auic. commendat mutationem complexionis. Videtur ergo, quod aliquando fiat ab intemperie nuda sine materia.

Morbus articularis frequenter dependet ab humoribus.

Mihi tamen videtur, quod morbus hic frequenter dependet ab intemperie cum affluxu humorum, vt constat ex Authorum placitis, & methodo curandi illum, qui neutiquam conuenire potest intemperiei sine materia; & propterea in praxi diximus, quod hic morbus fit, vel ob fluxionem humorum ad articulos, vel quia paulatim ob eorum debilitatem plura congregantur in illis excrementa, quæ dolorem excitant. Quod si Hipp. asserat ischiadem fieri à siccitate, debet intelligi de siccitate cum affluxu humoris. Neque valet: Alterantur articuli subitò: ergo fit dolor articularis; nam licèt communi nomine sic possit appellari, nullus tamen dicitur morbo articulari affectus, quin habeat dolorem dependentem à causa aliqua materiali: quare stricto modo sumptus articularis morbus dicitur ille, qui articulos afficit dependenter à materia: neque dicitur podagricus, qui habet intemperiem dolorosam in pede, donec humores ad illius confluant articulos, siue tumorem eleuent, vel non. Neque Auic. commendat solùm mutationem complexionis in curatione huius affectus, vt constat *ex cap.* 22. *lib.* 3. *tract.* 2. vbi statim commendat euacuationem humoris redundantia, vt cuilibet capitis Auic. initium legenti patefit. Præualuit ergo vsus appellandi arthritidem, podagram, chiragram, & ischiadem eum morbum, qui in illis partibus dolorem concitat ab aliqua causa humorali, non verò intemperiem articulos afficientem, siue dolorem inferat, vel non: & propterea cùm arthritis hæc fieret ab humoribus, ipsâ cessante ob causas à nobis propositas, facile erat humores aggregatos ad intestina propellere, & dysenteriam gignere, & ob ægri imbecillitatem, & humorum effrænem conditionem, eum ad interitum ducere; non enim est possibile omnes euincere morbos, vt ait Hippocrat. 1. *prognost.*

Timor cur aliquando aluum sistit.

Sed quod mentione dignum iudico est, quod statim ac illum admonui blando, & leni sermone, vt confessarius accederet, ipse illicò obmutuit, & correptus fuit apoplexia, solumque pronunciauit illa verba: *Luego mueron me*, subitoque alui fluxus cessauit, cuius contrarium producere timor eum occupans poterat; nam vt alibi diximus, metus aluum mouet, non ergo illum sistere debet, neque facere motus contrarios. Ita sentit Francifortius *lib.* 1. *sectione* 16. *de perturbat. subiect. sect.* 16. *de timore.* Idem refert Aristotel. 3. *de partibus animal. capit.* 2. de bonaso animali, cui natura pro auxilio dedit profusionem excrementi; nam cùm metu corripitur, excremento se tuetur, quo canes illud insectantes offendit, imò & vrit, vt etiam tradit Plin. *libro* 8. *capite* 15. Ratio est in promptu, nam per timorem humores agitantur, & mouentur vehementer; & quia timor, vt ait Arist. 2. *Rhetoric. ad Theodectem*, *cap.* 5. fit ex imaginatione futuri mali corruptiui, quod de prope videtur, vt iam impendeat, tunc quidem maximè animum perturbat, humoresque mouentur ad intra in subsidium cordis, à quibus in magno timore suffocari solet, & esse mortis causa, vt alibi diximus

ex

ex mente Diui Thomæ 1. 2. *q.41. artic*, 2. consistit enim in fuga ab obiecto arduo disconuenienti, quod de propè imminet, & vt se liberet à suffocatione natura dum potens est, omni conatu excernere tentat ipsos humores, eosque secernit per aluum: ergo ex timore alui fluxus non deberet cohiberi.

Hanc controuersiam facilè dirimam asserendo, quod non semper in timore, etsi magno excitantur alui fluxus; imò ob retrocessum humorum ad intra præsente timore, alui fluxus impeditur; quare si postea ipse superueniat, ideo fit, quia natura robusta illum humorem expellit; tamen dum ipsa languida nimis est, non potest illum humorem expellere, qui ad intra detentus solet mortem inopinatam afferre, vt nos latè probauimus 3. *lib. de febribus*, *in quæst. Vtrum animi passiones possint interitum subitò causare*; præsertim dum vehemens passio est, & vires languidæ nimia, vt in casu à nobis proposito.

Propter hanc rationem, delato etiam humore ad partes superiores, obmutuit; qui euentus etiam timori tribuitur à Virgilio *Georg. lib.* 3. vbi ait:

Stat pecus omne metu mutum.

Transmissu ergo humore ad caput, aberrante naturâ, fuit subsequta apoplexia, & inde sensûs, & motûs amissio, cum difficili, & inæquali respiratione, & tandem mors.

Hanc attuli obseruationem, vt Medici agnoscant, quantam solertiam, & industriam habere debent circa ægros, dum propè mortis limina sunt, quos prudenter admonere debent. Verumtamen si sint nimis timidi, ita vt præ timore vehementi, pronuntiato periculo à Medico, tale perferre nuntium ipsos non posse Medicus existimet, eo in casu prouideat, vt per confessarium, vel amicum, seu familiarem blando sermone de suæ vitæ statu certi fiant, vt sic suauiter etiam ad confessionem se præparent, & ad ea quæ sui muneris sunt. Quod si alij nolint ipsos admonere ægros, Medico Christiano incumbit proponere quidquid illis conuenit, iuxta Bullam Pij V. *Super gregem*, editam anno Domini 1566. in qua præcipit, ne Medici vltra tertium diem ægrotum visitent, nisi de illius confessione certi fiant; quæ constitutio renouatur *in capite. Cum infirmitas, de pœnitentia, & remiss.* Benè verum est, dictam constitutionem non obligare, nisi in morbo graui, vel qui in principio prudenter, & iuxta medicinæ regulas iudicatur periculosus: lege Dianam *n. 15. de confessione.*

Qualiter Medicus se habere debeat circa ægrorum confessionem.

LIBER QVARTVS

Obseruationum, Annotationum, Disputationum, & Quæstionum ad Philosophiam, & Medicinæ theoriam, & illius praxim attinentium.

DISPVTATIO I.

De scopis ad sanguinis missionem necessariis. Ad D.D. HIERONYMVM MORALES DE PRADO, *Comitem Palatinum, Magni Philippi Quarti Regis nostri potentissimi à cubiculo Medicum meritissimum, ac Protomedicum generalem, meumque Magistrum.*

DE scopis mittendi sanguinem latè nimis Galen. & omnes prisci Medici pertractarunt, ita vt nihil desideretur, quod in ipsis, præcipuè in Galeni scriptis, non comprehendatur; tamen circa eorum intelligentiam plurimùm dissentiri video, quod forsan dedit dubitandi ansam pluribus circa huius generosi auxilij exequutionem, ex cuius debito vsu ferè omnium morborum extinctio præualet; nam vt inquit Cels. *lib.* 2. *cap.* 10. *Sanguinem incisâ venâ mitti nouum non est; sed nullum penè morbum esse, in quo non mittatur, nouum est*, *&c.* Nihil communius in praxi, quàm sanguinem mittere, nihil verò difficilius, quàm scopos mittendi sanguinem, & purgandi inuenire; forsan enim vulgo hæc vilia putantur, quæ intellectu difficillima sunt, vt ait Hipp. *lib. de flatibus.* Communiter dici solet, quod Medici nihil aliud sciunt, quàm sanguinem mittere, & expurgare; vtinam adhuc omnes Medici hoc probè scirent, sic etenim non esset difficile reliqua pertingere, quæ cognitu faciliora sunt. Dum in consultationibus versamur, circa ea, quæ ægris administrari debent, sæpè dissentimus, quibusdam venæ sectionem admonentibus, aliis purgationem, aliis denique vtrumque auxilium fugientibus, & alia remedia consulentibus; quod vnque maximè noxium est miserrimo ægrotanti, qui in tali conflictu positus poterit dicere cum Menand. *Multorum Medicorum ingressus me perdidit.* Hoc autem prouenit ex mala scoporum, & indicantium comprehensione; non enim omnes eandem rem eodem pertractant modo, quia neque eodem modo indicantia, & scopos cognoscunt, aut quia diuersimodè Authorum verba interpretantur, aut quia rem eorum plurimi non possunt callere, neque scopum attingere; sicque quidquid adhibent, est cum ægroti discrimine vitæ, & toties peccare solent, quoties ad ægrum accedunt. Vt ergo hos fugiamus errores, habeamusque notitiam, quam artificiosa coniectura præbere potest, ad indicantium cognitionem, & remediorum ad scopos directionem hanc prouinciã aggredi non pertimesco, quam vtilem profuturam esse non dubito. Eam tibi dico, non vt mei intellectus facilitatem, & acumen laudibus extollas; nam dum hæc scribo, mei ingenij

Vena sectio in omnibus ferè morbis exercetur.

Inter Medicos dissensio vnde proueniat.

ingenij ruditatem, & inscitiam confiteor; sed vt Magister tuâ doctrinâ, & sapientiâ corrigas, emendes, & perlustres. Si aliter feceris, non laude, sed reprehensione dignus eris, dicamque eum Plaut. *in Trinum*.

Sed tu ex amicis certis mihi certissimus,
Si quid me scis fecisse inscitè, aut improbè,
Si id non accusas, tu ipse obiurgandus es.

Remedia debent esse morbo aequalia.

Ad propositum ergo accedentes, nonnulla sunt supponenda ad quaesiti intelligentiam. Tanquam certum supponimus primò, quod cùm remedia debeant esse aequalia morbo, vt curatio tuta fiat, morbis magnis magna debent adhiberi remedia: quare Hipp. 1. *aphorism. text.6.* extremis morbis extrema esse admouenda remedia docet. Sed cùm trifariam morbus dicatur magnus, vt notat Gal. 4. *method. cap.6.* aut quia in se magnus est, hoc est secundùm propriam essentiam, vt vlcus magnum, ingensve intemperies; aut quia partem principem afficit, nempe cor, vel cerebrum, &c. aut ob causam, seu malignitatem, vt febris pestilens, vel maligna, quibus omnibus debentur magna remedia, aliter enim auferri nequeunt. Sed quia sanguinis missio, imò & expurgatio remedia magna sunt, de ipsis dubitatur, an cuicumque morbo magno sint ex vsu, vel determinatè potiùs vni, quàm alteri adaptentur.

Triplicitèr morbus dicitur magnus.

Morbus magnus praesens, vel imminens curationem exigit.

Attamen cùm morbus magnus possit esse praesens, vel imminens, non solùm remedia proponuntur ad morbum magnum praesentem abigendum, sed etiam ad morbum futurum, seu imminentem, in ordine ad quem Hipp.6. *aphor. text.47.* ait: *Quibuscumque vena sectio, vel expurgatio cum medicamento conuenit, hos vere purgare, vel venam incidere oportet.* Haec autem curatio praeseruatiua nuncupatur, vt ait Galen. 2. *aphorism. comment.* 22.

Morbi quidam pendent ex humoribus alij independenter se habent.

Suppono secundò, quod morbi quidam pendent ab humoribus, sine quorum ablatione morbi ipsi non auferuntur, de quibus loquitur Galen. *libro artis medic. cap.* 89. dum ait: *Vnamquamque causam prius abscindere debemus, deinde ad eam, quae facta est, dyscrasiam peruenire.* Hi igitur morbi, qui ab iis humoribus originem trahunt, dum magni existimantur, petunt sanguinis missionem, aut expurgationem, tanquam remedium magnum: quodnam autem remedium ex iis exigant, & à quo morbo indicatur, est quod inuestigamus.

Quid sit indicans, & scopus.

Tertiò suppono differentiam quandam inter indicans, & scopum; nam indicatio est agendorum insinuatio, ex Gal. 2. *methodi, cap.7.* vnde vulgò dici solet: *Indicatio est agendorum insinuatio, seu repraesentatio, ex proposita rei natura*; nam cognitâ naturâ indicantis, est tacita quaedam ostensio, & repraesentatio illius, quod fieri debet, & sic eò loci indicationem emphasim vocat Gal. quae nihil aliud est, quàm figura grammaticalis, quâ aliquid latitans ex manifesto eruitur: & quia cognitâ rei naturâ, & sese offerente eo, quod indicatur, statim quid sit faciendum, eruimus, ideò Gal. indicationem emphasim esse pronunciat.

De indicatione traditur triplex definitio.

Haec definitio indicationis, etsi breuis, comprehendit tam indicationem desumptam ab statu naturali, quàm ab statu praeter naturam, & neutro; nam in statu naturali indicantia insinuant, quae facienda sunt ad illius status conseruationem, & in statu praeter naturam, quae conferunt ad morbi ablationem, & reductionem ad statum salubrem: & idem suo modo dicendum de statu neutro, siue sit conualescentiae, siue degidentiae. Ampliorem indicationis definitionem proponit Galen. *libro de opt. secta ad Trasib. cap.*11. quae quidem amplectens quemlibet statum, vt prima, debitam remediorum quantitatem, qualitatem, tempus, occasionem, & locum, in quo debent apponi, describit, dicens: *Indicatio est, quando rebus percipiendis, simul & quod confert percipitur sine obseruatione, & ratiocinio.* Si enim non adhiberentur remedia, & alia in quocumque statu, cum conditionibus ab ipso allatis, non poterat de illis affirmari, quod conferrent, possint: quapropter latiùs patet haec definitio indicationis, quàm prima. Aliam denique definitionem tradit eodem loco, sic: *Indicatio est comprehensio inuantis simul cum comprehensione nocentis, absque obseruatione, & ratiocinio.* Haec tamen definitio comprehendit tantùm indicationem curatricem, quae à morbo sumitur, nam in indicatione conseruatrice, quae à rebus secundùm naturam accipitur, nihil nocens simul cum iuuante apprehenditur; solùm enim indicatio insinuat quae facienda sunt, non verò quae nocent, vt morbus, & alia. Indicans ergo est, à quo indicatio ipsa desumitur. Scopus est id, quod prae oculis habemus ad talem indicationem exequendam. Itaque indicans insinuat, quid sit agendum; scopus verò, an sit exequendum, quod est indicatum, & quomodo. Exemplo res demonstratur. Indicatio ad euacuandum in genere sumitur ab humorum peccato; an verò haec euacuatio fieri debeat venae sectione, purgatione, balneo, inedia, &c. indicatur ab specie humoris peccantis. An verò debeat exequi euacuatio indicata, & quomodo, non ab indicantibus suprà dictis, sed ab scopis excipi debet, vt sunt vires, morbi magnitudo, aetas, regio, anni tempus, consuetudo, & qui praescribunt executionem remedij, & illius modum; quidam eam executionem permittentes, vt vires; quidam executionem exposcentes, vt morbus; quidam denique quantitatem, & qualitatem remedij metientes, vt aetas, & reliqua, simulque modum exhibendi imponentes.

Quid sit scopus, & indicans proponitur.

Sed quia hîc agimus de scopis mittendi sanguinem, necessariò morbus tale remedium exposcens debet pendere à sanguine quantitate, vel qualitate peccante, aliter frustrà tale exerceretur remedium. Pro quo denique suppono, quod bifariam potest sanguis peccare, vel quia quantitate excedit, vel quia in qualitatibus à propria distat natura. Primum vitium plethora, seu plenitudo nominatur: secundum cacochymia dicitur. Ita Galenus pluribus in locis, praecipuè tamen *libro de plenitudine, capit.* 11. & 13. *methodi, cap.6. iam citato.* Neque circa hoc est inter Authores dissensio. Sed quia ad purgationem requiritur, quod etiam morbus, in quo est exercenda purgatio, pendeat ab humoribus, meritò vertitur in dubium, quinam sint scopi in morbis his, qui pendent ex humorum vitio, siue qualitate, siue quantitate peccent, qui determinent Medicum ad vnum potiùs quàm ad aliud exercendum remedium: vnde si semel apprehendamus scopos mittendi sanguinem, non erit difficile comprehendere eos, qui purgationem expostulant. His igitur suppositis singulas sententias referemus; magis probabilem, & quae quietiorem reddat intellectum, eligemus, & reliquas redarguere tentabimus. Vtinam ex hac controuersia vtilitatem in ordine ad salutem depromere valeamus.

Sanguis dupliciter peccat.

§. I.

Proponitur primus dicendi modus.

Prima sententia asserit, quod quando adest, vel aderit morbus magnus, aetas florens, & virtus constans, tunc est exercenda sanguinis missio. Hunc dicendi modum sequitur Mathaeus Curtius, cui

Prima sententia probans morbi magnitudinem, &

Virium robur esse scopus sanguinis missionis proponitur.

cui non desunt fundamenta. Probatur ergo primò ex nostro Hipp. 4. *de rat. vict. in morbis acutis*, *textu* 19. vbi sic: *In morbis acutis, si morbus magnus esse videatur, floruitque ægrotantis ætas, & adfuerit virium robur, sanguinem detrahes.* Idem Galenus 4. *method. cap.* 6. vbi adducens huiusmodi scopos asserit, quod præsentibus iis scopis, nemo est in arte medica exercitatus, qui sanguinem non mittat; & propterea 4. *de rat. vict. in comm. textus citati*, miratur, quare Hippoc. non reposuerit illam sententiam inter aphoristicas. Idem statuit *libro de curandi ratione per venæ sectionem*, *cap.* 9. & 13. vbi præsentibus iis scopis, sanguinem semper mittere iubet. Oribas. *lib.* 1. *synopseos*, *cap.* 7. ait: *Si morbus magnus expectetur, sanguis omninò mittendus erit, etiamsi plenitudinis signa non adsint; habita tamen ratione ætatis, anni temporis, & virium.* Hoc comprobat Galen. 11. *method. cap.* 15. in curatione febrium putridarum, vbi saluberrimum esse dicit venam incidere, non in continuis modò, sed in omnibus iis, quas putridus humor concitat, vbi præsertim nec ætas, nec vires prohibeant; leuata namque, quæ corpus nostrum tegit, naturâ, exonerataque eo, quo veluti sarcina premitur, haud ægrè quod reliquum est, vincet. Itaque proprij muneris haud oblita, & concoquet quod concoqui est habile, & excernet quod potest excerni.

Et rationibus suadetur hæc assertio primò; nam si ob aliquam rationem humores intra venas prohibent venæ sectionem, maximè quia distant à natura sanguinis, ac per consequens simul euacuabitur innoxium cum noxio: hoc autem non tollit huius remedij vsum; nam licèt humores distent à natura sanguinis, exibunt tamen per venæ sectionem, vt experimur in vasis extrinsecis, in quibus si vinum, & aqua simul contineantur commixta, nequit extrahi vnum sine alio.

Medicamentum purgans perturbat coctionem.

Dices eos humores noxios debere extrahi purgatione, quæ respicit humores qualitate peccantes? Responderi potest, quod medicamentum purgans, licèt humores illos attrahat, & euacuet, id tamen facit maxima cum commotione corporis, perturbatque coctionem, quam desideramus in ipsis humoribus: Quapropter, nisi in casu turgentiæ, aut vrgentiæ, in morbis magnis, & acutis non vtimur medicamento purganti. Confirmatur; nam in ardentissimis febribus sanguinem non quomodocumque mittere iubet Galen. sed vsque ad animi deliquium; sed febres ardentes fiunt à bile succensa, & putrefacta, quæ maximè distat à natura sanguinis: ergo etiamsi nullum sit peccatum in sanguine, venam secare debemus.

Poteris respondere, quod quando humores sinceri seorsum à sanguine putrescunt, aduruntur, vel inflammantur, aut aliquâ malignâ qualitate sunt infecti, non possunt constare vires, quia in præsentia parui humoris non potest natura benè se nutrire, sicque deficiente scopo virium deficit scopus sanguinis missionem permittens. Sed hoc opponitur veritati; nam in præsentia humoris praui, & cacochymi possunt saluari vires robustæ, vt elucet in morbis pluribus pestilentibus, & malignis, & aliis, in quibus Authores omnes sanguinem mittunt; quod ostendit Galen. 1. *aphorism. comm.* 17. vbi docet, coniungi posse virium robur cum humorum corruptione: ergo tunc non deficit scopus, qui desumitur ex robore virium.

Præsentibus humoribus vitiosis saluantur vires robustæ.

Quibus de causis sanguis est mittendus.

Secundò probo ex Galen. 9. *method. cap.* 11. vbi docet, venam esse secandam, dum sanguis sit naturæ inutilis: vbi bifariam inutilem fieri asserit, vel quia ad vnguem suam temperiem non seruat, vt nutrire possit; vel quia ita multitudine creuit, vt venas, aut arterias vel distendat, vel findat, vel obstruat, viresque premat. Sed dum sanguis non seruat propriam temperiem, & redditur nutritioni ineptus, dicitur cacochymus, & vitiosus: ergo præsentibus scopis à nobis assignatis, cacochymia non impedit venæ sectionem. Hoc confirmat Auic. *fen.* 4. 1. *doct.* 5. *cap* 20. vbi sic: *Vnusquisque eorum, aut phlebotomatur propter sanguinis multitudinem additam, aut propter ipsius malitiam, aut propter vtrumque.* Atque adeò dum cum his scopis humorum malitia reperitur, sanguis necessariò est mittendus.

Vires ad sanguinis missionem debent esse fortes.

Tandem probatur de quolibet scopo per se. In primis vires ad sanguinis missionem debent esse fortes; nam remedium magnum, quale est sanguinis missio, vires multùm deiicit. Debent ergo vires esse valentes ad hoc sustinendum auxilium, vt ait Galen. 9. *method. cap. proximè cit.* neque in hoc disconueniunt Authores. Quod verò ætas florens sit necessaria, inde constat; nam pueri habent substantiam facilè resolubilem, sicque alia euacuatione non egent. Quapropter libro *de curand. rat. per sanguin. missionem*, *cap.* 13. ait: *Hac ratione nec pueris venam tundes vsque ad quartumdecimum ætatis annum &c.* Senes similiter, quia sanguinem crassum, & frigidum habent, & consequenter vires debiles, eis tale denegatur auxilium; quâ de causa senibus sanguinem non detrahere præcipit. Inter ætatem autem puerilem, & senilem, si robur ægro non deest, secare venam iubet, etsi plenitudinis signa non adsint. Confirmat id de senibus Gal. *eodem lib. cap.* 9. vbi sic: *Verùm senum ætas in virium verbo comprehendi potest, nulli enim qui ea ætate est, robur inest.* Quare cùm in ipsa ætate senili vires debiles existant, ideò eam ætatem sub verbo virium comprehendit. Non tamen sic accidit pueris, quibus sanguinem mittere non debemus, non quia non habent vires, sed quia habent euacuationem insensibilem propriæ substantiæ, quæ defectum supplet sanguinis missionis, vt eodem loco fatur Gal. De morbo magno non dubitatur, quod remedium postulet magnum. Itaque si morbus sit pendens ab humoribus, nullum aliud auxilium commodius adhiberi potest, quàm venæ sectio; & amplectens Gal. loco vt suprà huiuscemodi tres scopos, ait: *Rectè ergo admonemur, in iis qui exempli causâ in libris de ratione victus acutorum proponuntur, sanguinem mittere, si magnus sit morbus, & æger florenti sit ætate, roburque adsit.*

Senum ætas sub viribus comprehenditur ad rationem exequendum.

Quo tempore habet locum purgatio.

Percontaberis tamen, quando purgatio medicamento facienda habeat locum? Nam si dum adest plenitudo, vel cacochymia, cum scopis assignatis, sanguinem mittimus, nullum remanet tempus, neque occasio offerendi medicamentum purgans, in cuius oblatione, cùm remedium magnum sit, expostulantur etiam iidem scopi, qui desiderantur in venæ sectione.

Massario responsio.

Huic dubio satisfacit Alex. Massar. *tract. de scopis mittendi sanguinem generaliter*, *propè finem*, asserens, quod licèt iidem scopi requirantur ad vtrumque auxilium; tamen cum hac differentia: nam cùm vires valentes sunt, ita vt adhibito remedio supersint sufficientes ad ferendum morbum, tunc quidem venæ sectio est consulenda: at verò si coniecturâ assequatur Medicus, quod factâ venæ sectione vires ita debiles redduntur, vt nequeant postea morbum superare, tunc melius, & securius est pharmaco purganti humorem extrahere, quo minùs deiiciuntur vires, meliusque possunt ferre symptomata, quàm si sectio venæ administraretur, in qua maius robur virium expostulatur, quàm ad expurgandum. Id comprobare visus est Valles. 7. *controuers.*

*cap.*10. vbi tenet, virtutem magis conſtare debere ad mittendum ſanguinem, quàm ad expurgationem; nam quamuis medicamenta purgantia per ſe deiiciant virtutem alterando, ex accidenti tamen iuuant magis, euacuando noxios humores: in venæ verò ſectione plurimùm ſanguinis laudabilis, necnon ſpirituum vitalium, qui ſanguini ſunt commixti, euacuatur, quo fit vt multùm vires debilitentur, atque adeò his ſic intellectis, datur locus vtrique auxilio.

§. II.

Huius dicendi modi impugnatio.

QVamuis tot authoritatibus, & rationibus ſtabilita ſit hæc ſententia, à nobis tamen impugnanda venit; nam licèt detur caſus, in quo præſentibus illis ſcopis ſanguinem mittere debeamus, non tamen vniuerſaliter eſt accipienda: nam plures ſunt caſus, in quibus prædicti ſcopi reperiuntur; & tamen eſſet maximus error ſanguinem mittere.

In turgentia ſemper conuenit purgatio.

Probatur ergo primò, nam præſente turgentia, etſi ſcopi aſſignati eluceant, nullus ſanæ mentis tentabit ſanguinem mittere, ſed ſtatim eadem die medicamentum purgans propinabit, iuxta dictum Hipp.4. *aphor. textu* 10. vbi ait: *Medicari in valde acutis, ſi materia turget, eadem die; tardare enim in talibus malum eſt.* Idem docet 1. *aphoriſm. text.*22. vbi concocta præcipit medicari, & non cruda, niſi materia turgeat. Quaſi diceret, quod turgente materia ſtatim eſt medicandum: ergo cùm præſentibus his ſcopis conueniat etiam expurgatio, non ſemper poſſumus venæ ſectionem adminiſtrare.

Secundò id probatur ex Galen.4. *methodi*, *cap.*6. vbi tam morbi magnitudinem, quàm virium robur dicit eſſe ſcopos ad ſanguinem mittendum, & ad expurgandum: qui cùm ad vtrumque auxilium indifferenter ſe habeant, debemus aſſignare aliquid, per quod Medicus determinetur potiùs ad vnum auxilium, quàm ad aliud.

Morbus magnus exigit remedium magnum.

Tertiò id probo de quolibet ſcopo per ſe ſumpto, & primò de morbi magnitudine; nam morbus magnus poſtulat remedium magnum per ſe: ergo cùm plura ſint remedia magna, debet aſſignari aliquod, cuius ratione remedium magnum determinatè tale expoſtuletur: hoc non poteſt eſſe ipſa morbi magnitudo, quæ indifferenter ſe habet ad quodlibet remedium magnum: ergo morbi magnitudo non petit determinatè ſanguinis miſſionem, ſiue præſentes ſint alij ſcopi, ſiue non. Et confirmatur, nam morbus magnus poteſt eſſe talis in intemperie, ſine dependentia ab humoribus, vt patet in febre ephemera, quæ ratione propriæ eſſentiæ, & partis affectæ eſt reuerà magna. Quod ſi nolis admittere, negari non poteſt, quod ipſa quandoque ſit peſtilens, vt in noſtro libro de febribus ſufficienter probauimus; tuncque erit magna ob cacoëthiam, ſeu malignitatem; quo tempore nulla datur occaſio mittendi ſanguinem, aut expurgandi; quia ea febris non dependet à peccato ſanguinis, ſed ſolùm petit ſui ablationem per contraria alterantia, & qualitatem malignam coërcentia: ergo morbi magnitudo per ſe non indicat ſanguinis miſſionem, neque eſt ſcopus, in quem per ſe dirigitur tale remedium.

Morbus magnus non eſt ſcopus mittendi ſanguinem.

Quartò; nam ſi eſſet morbus magnus cum multa copia ſucci crudi, qui venæ ſectionem impediret, neutiquam ſanguis eſſet mittendus, vt inſinuat Galen. *lib. de euac. rat. per ſanguin. miſſionem*, *cap.*10. vbi expreſsè docet, quod ſi crudi ſucci exſuperant, nequaquam eſt ſanguis mittendus: ergo morbi magnitudo ſanguinis miſſionem non indicat. Dices, in iis non adeſſe virium robur, quod eſt alter ſcopus. Demus ex impoſſibili hypotheſi, vt ait Valleſ. 7. *controu. cap.*2. quod adeſſet morbus magnus ex cruditatibus cum virtutis robore, tunc nullus ſanguinem mitteret, ac per conſequens morbus magnus non eſt ſcopus per ſe ſanguinis miſſionis.

Vires non petunt venæ ſectionem, ſed ſui cuſtodiam.

De viribus, quod non petant venæ ſectionem, notum eſt; ſolùm enim petunt quidquid ad earum requiritur conſeruationem, & cuſtodiam; vires enim ſeruare, nihil planè aliud eſt, quàm vitam cuſtodire, ait Galen.9. *method. cap.*10. quapropter ſicuti morbus petit ſui ablationem, vires ſuam expoſtulant conſeruationem; & ſi vires remedium ſuſtineant, & illud permittant, non tamen remedium indicant, neque per ſe ſunt ſcopus, aut indicans. Si igitur per ſe remedium in genere non indicant, non poſſunt indicare ſanguinis miſſionem, quæ eſt ſpeciale remedium. Quod dilucidè explicuit Gal. *lib. de euacuandi ratione per ſang miſſ. capit.*13. *cit.* dicens: *Morbi quidem magnitudo cum virium robore, primi erant mittendi ſanguinis ſcopi; illa quidem, quæ facienda ſunt indicans; hoc tanquam illud haud prohibens; id quod contraindicare iuniorum Medicorum quidam appellant.* Confirmo hanc doctrinam ex ſtatu virium tempore ſalutis, quæ dum valentes ſunt, alimentum exigunt ad ſui conſeruationem, non verò ſanguinis miſſionem, quæ potiùs vires deiicit; neque aliud remedium euacuans, vel alterans. Cùm ergo indicatio deſumatur à cuiuſque rei natura, quocumque tempore indicatio ab eadem natura deſumi debet: ergo ſi tempore ſalutis à natura virium, earum conſeruatio indicatur, quocumque tempore ſuam expoſtulant conſeruationem. Continuò ergo alimentum, & ſui cuſtodiam præſcribunt vires.

Quid ſit ætas florens & an ſit ſcopus ad ſanguinem mittendũ.

Tandem, quod ætas florens non debeat connumerari inter ſcopus ſanguinis miſſionis, & expurgationis, facile probari poteſt ſupponendo priùs, quid nomine ætatis florentis intelligit Hipp. certum enim eſt, quod ſub hac ætate non comprehendit pueritiam, ſiquidem Galenus interdicit pueris venæ ſectionem vſque ad 14. annum, in quo communiter terminatur pueritia, vt ipſe refert *libro de euac. rat. per ſang. miſſion. cap.*13. *toties repetito*, vbi vt venam tundat pueris, multa priùs docet eſſe conſideranda, vt ſi poſt 14. annum multus ſanguis congeſtus appareat, tempuſque anni vernum fuerit, regioque naturâ temperata, & pueri natura benè ſanguinea; multoque magis, ſi aut peripneumoniæ, aut anginæ, aut pleuritidis, aut alterius acuti, grauiſque morbi periculum incumbat. Et *cap.*9. adducens ſcopos mittendi ſanguinem, excipit pueros; quapropter florens ætas non comprehendit ætatem puerilem, nec ſub hac ætate ætas ſenilis continetur, vt deducitur ex eodem Gal. proximè citato, vbi excipit ſenes, quibus non eſt ſanguis mittendus, quorum ætas in virium verbo comprehendi debet, vt ipſe ait: quo in loco docet ætatem florentem eſſe ætatem iuuenilem, in qua maximè vires vigent, & maius robur naturæ ineſt. Sed quia facilè poteris hanc Gal. mentem increpare, nam ipſe tranſacto 14. anno in pubertate ſanguinem mittit, & ſimiliter in ætate conſiſtentiæ; ideò ipſe aſſerit, quod non rectè habet Hipp. dumtaxat dixiſſe ætatem florentem, ſed addenda eſt, & quæ illam præcedit, & quæ ſequitur, vti videlicet hæ duæ tantùm diſtinctioni eximantur, nempe puerorum, & ſenum. Ex cuius verbis colligitur, quod etſi Hippoc. tantùm adduxiſſet inter ſcopos ad ſanguinem mittendum ætatem florentem, non tamen ita præciſè debet eſſe talis ætas, vt ſanguis non poſſit mitti in præcedenti,

denti, & consequenti ætate. Debet ergo lato modo ætas florens sub se continere ætatem adolescentiæ & consistentiæ; & hoc modo est interpretandus Hip. dum ætatem florentem consignat ad sanguinis detractionem. Horatius Augenius inquit, non solùm per ætatem florentem esse intelligendas ætates omnes intermedias à pueritiæ termino ad senectutem; sed etiam vsque ad eum senectutis partem, quæ anno incipit sexagesimo; solet enim senectus in tres diuidi partes, inter quas florens ætas primam, necnon secundam partem complectitur; extrema autem senectus, sicuti & prima ætas, non ferunt sanguinis missionem: diuersa tamen ratione in vltima senectute parum inest calidi innati, ita vt non possit sustinere hoc magnum auxilium; in pueritia, quia plurimùm calidi innati adest, facilis fit resolutio, & euacuatio propriæ substantiæ, quæ etiam consurgit ex dispositione innata illius: quæ quidem ob mollitiem, & tenuitatem illius citissimè euacuatur insensibiliter: qua de causa qui crescunt, plurimo egent alimento, alioquin corpus absumitur, vt ait Hipp. 1. *aphorism. text.* 14. Quia ergo naturalem pueri euacuationem habent, non egent euacuatione artificiali. Hæc omnia consentanea sunt Galeni doctrinæ, iuxta ea, quæ ex eius mente tradidimus.

Ætas florens non est scopus ad venæ sectionem.

His suppositis probatur, quod ætas florens non desideratur vt scopus ad sanguinis missionem, vel expurgationem; nam quod est secundùm naturam, vt ætas, vires, temperamentum, curationem indicare non potest, sed sui conseruationem. Patet; nam indicatio sumitur à natura rei: sed ætas florens in statu salutis indicat suam conseruationem, & non curationem: ergo in statu morbi idem indicare debet; nihil enim magis commune in medicina, quàm quod vnum vnum indicat; & quidquid pro sua natura indicat, id vnum semper indicat, seu quod vnam habet naturam, vt docet Galen. 9. *method. cap.* 12. Quòd si dicas, ætatem florentem hoc non habere, nisi propter morbos, nihil conuincit; tunc enim non indicat per se, sed ex accidenti: nam quod vni comperit propter aliud, quod non est de illius intrinseca ratione, conuenit illi per accidens; neque tunc dici potest, quod indicatio sumitur à natura illius.

Indicatio sumitur à natura rei.

In pueris, & senibus venæ sectio exercetur.

Secundò, nam sæpè in pueris, & senibus exercenit sanguinis missio maximâ cum vtilitate, atque adeò non est semper necessaria ætas florens. De pueris id quotidiana obseruatio ostendit; nam dum pueri afficiuntur angina, pleuritide, febre synocho, vel alio morbo acuto, venæ sectione feliciter curantur. Imò sæpè accidit, quod in pueris plures morbi terminantur fluxu sanguinis narium: ergo si illorum natura fert eam euacuationem sponte factam, benè quidem poterit Medicus talem euacuationem supplere per venæ sectionem. Similiter alias natura molitur euacuationes, per sudorem scilicet, vel alui fluxum, sine virium dispendio: ergo pari ratione ars dum natura deficit in suis operibus, poterit easdem euacuationes excitare. Confirmatur; nam non minùs per crisim terminantur morbi acuti in pueris, quàm in aliis ætatibus: sed sæpè conuenit, dum natura pigrè, & diminutè operatur in crisi, ipsam naturam adiuuare in aliis ætatibus, vt opus expulsionis humorum perficiatur: ergo etiam in ætate puerili, quo tempore si fiat crisis imperfectè per fluxum sanguinis, vel aliter, semper est adiuuanda; hoc enim est rationi, & Gal. doctrinæ consonum, *lib.* 1. *aphorism. comment.* 20. vbi ait: *Vbi verò indeficienter indicatur, id quod deficit, supplere nos conuenit.* Et rationem insinuat dicens: *Nam quæ post indicationem relinquuntur, faciunt recidiuas.*

Natura defectū supplet ars.

Tertiò id probo adhuc in pueris; nam ideò in pueris sanguinem mittere prohibet Galenus, quia scilicet habent euacuationem insensibilem naturalem, & sunt in continuo substantiæ fluore, ob mollem eorum substantiam, quæ continuò consumitur à calore innato; propterea que 9. *methodi, cap. vlt.* inquit, quod eorum substantia, quia humidissima est, facile digeritur, quo minùs vacuantis præsidij æget, cùm habeat ex seipsa vnde naturaliter euacuetur. Idem ostendit 11. *method. cap.* 14. & alibi millies: sed hæc euacuatio sponte adueniens, non impedit fieri alias euacuationes vtiliter in morbis, vt iam dictum est: ergo neque impedit sectionem. Si enim impediret, maximè quia ex euacuatione sponte facta à natura, & euacuatione superueniente in morbis fieret virium lapsus, ita vt non possent vires vtramque euacuationem tolerare; hoc autem est falsum, nam sæpè experimur pueris superuenire euacuationes criticas, imò & symptomaticas, quibus iuuantur, & morbos superant; atque adeò non est ratio, quæ dissuadeat ad sanguinem mittendum.

Pueri habent sibi additam euacuationem propria substantia.

Inquires, si hæc vera sunt, cur Galen. denegat pueris vsque ad 14. annum venæ sectionem? Respondeo, quod antiquitus erat in frequenti vsu sanguinem in maxima copia extrahere, propterea que in aduentibus febribus, & in magnis inflammationibus, & vehementissimis doloribus sanguinem ad animi deliquium vsque mittebant. Renuens ergo Galen. copiosam sanguinis euacuationem in pueris, propter euacuationem, quam sibi insitam babent, ideò asserit, quod neutiquam est illis sanguis mittendus vsque ad præfixum tempus. Hoc quidem claret ex eius verbis; nam *libro de euacuandi ratione per sanguin. mission. cap.* 13. *sæpe citato*, statuens quantitatem sanguinis puero extrahendi, inquit: *Detrahes autem primùm, vt summùm ad cotylam vsque.* Est enim cotyla, secundùm Saladinum, pondus nouem vnciarum, quæ quantitas pro vna vice in homine robusto sufficiens appatet, non tamen, vt existimo, omnimodè pueris venæ sectionem denegat, nisi in pueris admodum paruis, & ortui proximis, vt ex ipso constat *libro de sectis, ad eos, qui introducuntur, cap.* 3. vbi verno tempore, ætate consistenti, & loco natura temperato sanguinem mittere iubens, subdit: *Sin imbecilla virtus est, ætasque aut pueri nati admodum parui, aut senii in senium longè prouecti, regioque aut frigore algeat, qualis Scythia est; aut calore exusta sit, qualis est quam Æthiopes incolunt, anniquè tempus vehementer frigidum sit, vel calidum, nemo est qui venam discindere audeat.*

Cur Galenus non admittit venæ sectionem in pueris.

Quibus verbis excludit tantùm pueros recenter natos à venæ sectione, non verò natu maiores. Idem ostendit *cap.* 8. *eiusdem libri*. Sicque solui potest Gal. doctrina, dum asserit, quod in pueris non est vena abscindenda ante 14. annum; nam ante illud tempus non est extrahenda quantitas sanguinis, quam antiqui detrahere solebant; benè tamen minor; quod manifestè docet Gal. *de euacuandi rat. cap.* 14. vbi ait: *Proinde minùs detrahimus quàm plenitudo commouet, quod ad ætates quidem attinet in pueris.*

Dubitabis tamen, & meritò, quo tempore pueris venam scindere possumus ante 14. annum? Horat. Augen. *lib.* 1. *de sang. mission. cap.* 7. duo dicit. Primum, quod nunquam in pueris ausus fuit venam phlebotomo incidere, nisi transacto decimo ætatis anno. Rationem reddit, quia propter carnis mollitiem nimis altè penetrat; & quia cognouit hominem in sanguine mittendo duos pueros pessimè tractasse, quod remedium non admittit in omni puero in ea ætate constituto, sed in iis dumtaxat, qui sunt

Quo tempore pueris sit secanda vena.

pleno corporis habitu; in aliis asserit esse abstinendum. Secundum, quod dicit, est, ante annum sextum nullo modo sanguinem misisse; nam venæ ante id tempus vix videntur conspicuæ: post sextum autem annum vsque ad decimum brachiis pueruli hyrudines admouebat, fricando priùs brachium, & ligando illud, vt patentiores venæ redderentur, ex quibus sanguinem haurire debebant.

Augenius improbatur.

Sed tanti viri pace, mihi eius displicet sententia; nam ante illud tempus sæpè pueri magnis, & acutissimis corripiuntur morbis, quibus ocyssimè subuenire debemus, nec aliter, nisi magnis remediis. Si enim puer angina forti premitur, quæ illum intra diem naturalem è medio tollere potest, vt quid differendum est remedium magnum, æquè morbi magnitudini respondens? Nam vt ait Hip. *lib. de locis in homine*, vbi morbus magnus est, in hoc periclitari licet; nam si successerit, sanum facies; sin minùs, quod futurum est, id ipsum perpetitur: & melius est, vt inquit Celsus, anceps periculum experiri, quàm nullum. Quapropter dum timetur suffocatio, vel vitæ periculum imminet, si citò remedia non adhibentur, reuerà sanguinem mittere non recusarem, quod quidem feci cum felici successu in puero sex mensium, in quo venæ non erant absconditæ. Neque ex eo, quod artifex semel errorem commisit in mittendo sanguinem, destituendus est puer tempore necessitatis ab hoc generoso præsidio; nam vt prouerbialiter dicitur, vna hirundo non facit ver. Quærere igitur oportet artificem industrium, & bene exercitatum, qui venam tundat; at si ob venarum obscuritatem non possit phlebotomo vena scindi, tunc præualet vsus hirudinum, imò sæpè necessitas cogit puerorum crura, vel brachia scarificare, neque ad hoc possumus semper expectare ætatis sextum annum, imò neque sextum mensem ab eorum editu in lucem. Ex iis ergo colligas pueritiam quantitatem remedij præfinire, non tamen eam simpliciter prohibere.

An senes sint vena sectione curandi.

Tandem de senibus probatur, quod ferre possunt hoc auxilium, nam in ætate senili potest reperiri morbus magnus, qui venæ sectionem petat, & virium robur, qui primi, & præcipui scopi mittendi sanguinem sunt, vt ait Galen. *libro de euacuandi ratione, cap.9.* idem comprobat ipse *cap. 13. eiusdem lib.* agens de septuagenariis, vbi sic: *Sunt enim quidam & in hac ætate multi sanguinis, viresque habent robustas.* Deinde subdit: *Nam sunt, qui sexagesimo ætatis anno venæ sectionem non ferant, cùm quidam, qui septuaginta nati sunt annos, perferant.* Quod voluit significare Celsus *lib.2. cap. 10.* dum ait: *At firmus puer, robustus senex, & grauida mulier valens tutò curantur.* Sed cùm hoc à nemine dubitetur, altiori probatione non eget. Neque inuenio contradictionem in verbis Galeni; nam dum senibus denegat venæ sectionem, loquitur de illis in extrema senectute constitutis; quo tempore spiritus, & sanguis deficiunt; non tamen id negat absolutè de qualibet senectutis parte, vt constat ex ipso *libro de sectis, ad eos qui introducuntur, capit.3. suprà citato*, vbi senibus in senium longè prouectis venæ sectionem denegat. Idem asserit *capit.8. eiusdem libri*, vbi sic: *Sed neque vos, aut in vltima senectute cuiquam, aut puero natu admodum paruo, neque quispiam alter vnquam sanguinem mittere est ausus.* Ex iis facilè deprehenditur, quod morbi magnitudo, virium robur, & ætas florens non sunt scopi ad sanguinem mittendum, sed quod sunt indifferentes ad vnum, vel alterum auxilium. Solùm ergo restat ad huius sententiæ fundamenta respondere.

Vt sanguis

Ad authoritatem Hippocrat. Gal. & aliorum asserentium præsentibus iis scopis sanguinem esse mittendum, respondetur, ideò eos dixisse tunc esse mittendum sanguinem, non quia semper ipsis stantibus scopis sit mittendus, sed quia dum mittitur, semper debent adesse, saltem illi duo præcipui, videlicet morbi magnitudo, & virium robur; & vt inquit Vallesius, non erat tam facile ipsos affectus, qui venæ sectionem expostulant, comprehendere, cùm plures sint; ideo breuicula methodo Hipp. scopos perpetuos missionis sanguinis nobis proposuit, morbi scilicet magnitudinem, & virium robur, sine quibus non licet sanguinem mittere, etiamsi per se sanguinis missio non indicetur ab illis.

mittatur semper requiritur morbi magnitudo, & virium robur.

Ad primam rationem dic, quod humores dum sunt sanguini commixti, venæ sectione euacuantur, etiamsi distent quodammodo à natura sanguinis; si verò non sint commixti, vt in caso turgentiæ, vel in aliis casibus, vt suo loco dicemus, non est secanda vena, etiamsi hi scopi sint præsentes.

Humores sanguini commixti vena sectione euacuantur.

Ad secundam rationem desumptam ex Gal. *9. method. cap.11.* respondetur, quod in casibus à Gal. adductis sanguinem mittimus, non tantùm ratione plenitudinis, sed etiam quia sanguis non seruat suam temperiem, neque est nutritioni aptus; an verò sit ille sanguis cacochymus, vel non, infrà adducemus. Pro nunc sufficit dicere, quod dum sanguis, vel alter humor sanguini commixtus in qualitate peccat, tunc venæ sectione est euacuandus. Ad vltimam rationem, quæ singulariter probat de quolibet scopo per se, respondetur verum esse, requiri morbi magnitudinem, & virium robur ad sanguinem mittendum; non tamen sunt scopi determinantes sanguinis missionem, sed indifferenter se habent ad hoc, vel illud remedium magnum; atque adeò debemus constituere scopum, qui tale determinet auxilium.

§. III.

Secundus dicendi modus statuitur.

Alij, inter quos Menodotus, cuius facit mentionem Galen. *libro de euacuandi ratione per sanguinis missionem, cap.9.* censent, morbum pendentem ex plenitudine, siue ad vasa, siue ad vires, tantummodò sanguinis missionem exposcere; quem dicendi modum defendere conantur quidam hodierna die in nostris Scholis, probantque primò suum placitum ex Auicenna *fen.4.1. doctrin.5. cap.20.* sic phlebotomiam definiente. Phlebotomia est euacuatio vniuersalis, quæ multitudinem euacuat. Ex qua definitione constat, quod sanguinis missio dirigitur ad deponendam plenitudinem, & non ad aliud. Hippoc.1. *aphorismor. textu 3.* summè bonum exercitatorum habitum soluere præcipit, vt rursus corpus nutriri incipiat; ille tamen habitus plethoricus est, quem venæ sectione soluere iubet Galen. *in commentario.* Confirmat hoc Galen.4. *methodi, cap.6.* vbi in hæc prorumpit verba: *Sicuti missio sanguinis, vel propter ipsius plenitudinem, vel propter morbi magnitudinem; ita purgatio, & propter abundantiam alterius succi, & propter vim morbi adhibetur.* Quo in loco Gal. dum alij humores à sanguine redundant, purgationem admonet; dum verò plenitudo adest, sanguinem mittit. Et ratione probatur; nam illud, quod per se primò euacuatur sanguinis missione, dicitur primò, & per se sanguinis missionem indicare; sed primò, & per se euacuatur plenitudo: ergo plenitudo primò, & per se tale remedium indicat. Comprobat hoc Galen.3. *methodi, cap.1.* vbi ait: *Absurdum est*

Quod plenitudo sit scopus ad mittendum sanguinem, tenet secunda sententia.

est dicere, aliud curari, & aliud esse, quod curationem præscribat. Ergo cùm morbus pendens ex plenitudine, sit qui curatur, ipse morbus cum plenitudine remedium præscribit: hoc autem est sanguinis missio: ergo morbus pendens ex plenitudine indicat sanguinis missionem.

Contra dicta circa missionem sanguinis in plenitudine, obiectio.

Quod si contra hanc doctrinam insurgas ex Galen. *lib. de euacuand. ratione per sanguin. mission. cap.* 8. vbi probat, quod non solùm quando adest plenitudo quoad vasa, vel quoad vires, venæ sectio prodest, verùm etiam citra plenitudinem in initio phlegmonis, qui aut propter ictum, aut dolorem, vel partium debilitatem prouenit; quippe cum dolor sanguinem ad se trahat, & sæpè partium debilitas phlegmonem, absque eo quod in corpore plenitudo sit, procreet, tunc necessaria est venæ sectio: ergo vt sanguinem mittamus, non oportet adesse plenitudinem. Respondetur, quod plenitudo potest dupliciter accipi, vel pro plenitudine totius corporis, vt quando venæ repletæ sunt sanguine; vel pro plenitudine determinatæ partis. Quando ergo Gal. asserit, quod venæ sectio citra plenitudinem prodest, loquitur de plenitudine totius, quæ vt ibi ait, non est necessaria ad sanguinem mittendum; non verò de plenitudine partis, in qua timetur inflammatio ob ictum, vel debilitatem partis, aut ob quampiam causam; tunc enim verum est, sanguinem non mitti propter plenitudinem totius, benè tamen propter plenitudinem imminentem in parte, in qua propter dictas causas timetur inflammatio; nam sanguis fluens ad eam partem, eam replet, & aggrauat ita, vt timeamos morbum venturum ex plenitudine partis prodeuntem, cum quo benè stat, quod semper venæ sectio indicatur à morbo ex plenitudine pendente.

Plenitudo duplex, vniuersalis vna, particularis altera.

Plethora venæ sectione, cacochymia purgatione detrahitur.

Secundò probatur ex Gal. 13. *method. c.* 6. vbi constituens differentiam inter plenitudinem, & cacochymiam, inquit, quod plethora sanguinis missione curatur; succorum autem vitium, hoc est cacochymia, purgatione, quæ cuique superanti succo fit accommodata, corrigitur. Ex quo inferre licet, quod cùm sanguis peccet vel quantitate, vel qualitate tantùm, si dum qualitate peccat, debetur ei expurgatio, dum quantitate excedit, debet sanguinis missione educi, atque adeò solum præsente plenitudine est exercenda sanguinis missio.

Ad sanguinem mittendum sufficit plenitudo partis.

Instabis tamen ex Gal. 9. *meth. c.* 11. vbi commendat venæ sectionem, dum sanguis vel multitudine creuit, vt euacuans auxilium, vel dum ipse suis qualitatibus alienatur, vt remedium reuellens, vel deriuans: igitur vt hoc remedium fiat, non semper est expectanda plenitudo. Poterit responderi, quod non semper est expectanda plenitudo totius; nam ad sanguinem mittendum sufficit imminens plenitudo partis: quapropter dum timetur inflammatio in parte, aut sanguis est in motu ad illam, sanguinem mittimus reuulsionis gratiâ, sicuti dum humor est vicinus parti, deriuatione vtimur; vtraque tamen euacuatio, tam reuulsiua, quàm deriuatiua, respicit plenitudinem, vel morbum pendentem ex illa, in illa parte, in quam ipse fluit sanguis, ita vt in quocunque casu ad sanguinis missionem parato, semper saluetur ratio plenitudinis; vel totius, vel partis determinatæ.

Quare in febribus citra plenitudinem sanguinem mittimus.

Insurges iterum, non implicat, quod absque humorũ redundantia, seu plenitudine fiat febris, v.g. ardens; nam intra debitam porportionem quantitatis humorum potest bilis præter naturam calefieri, & causare febrem ardentem: sed tunc conuenit sanguinis missio: ergo non semper ad sanguinem mittendum desideratur plenitudo. Maior necessariò est admittenda, quia nihil supponimus impossibile. Minor, scilicet, A quod conueniat sanguinis missio, non potest negari; nam debemus detrahere causam morbi, quo tempore non habet locum expurgatio: debet ergo exerceri sanguinis missio? Responderi potest eo modo, quo suprà; nam licèt non sit plenitudo totius, vt supponit argumentum; est tamen timenda plenitudo partium, in quibus est focus putredinis bilis, ad quam ratione caloris, & inflammationis sanguis, & reliqui humores confluunt, replentque illas partes, easque aggrauant. Quapropter tunc exercetur venæ sectio, vt reuellens medicamentum ad euitandam febrem, quam excitat humor ad focum putredinis confluens, & ibi plenitudinem excitans.

Tandem contra istam assertionem arguere poteris; nam videtur, quod sanguinis missio indicatur à morbo pendente ex cacochymia, & non ex plenitudine tantùm. Id deducitur ex Gal. 6. *epidem. sect.* 3. *com.* 20. qui cuidam mulieri extenuatissimæ venam B dissecuit, & extraxit primo die sexquilibram sanguinis, rursus postero die libram vnam, tertio die verò non multò plus semilibra: erat tamen sanguis crassitudine, & colore similis liquidæ pici; qui color, & substantiæ modus ostendebant vitium sanguinis in qualitatibus, ita vt sanguis totus esset cacochymus. Nono etiam methodi, *cap.* 10 in humorum corruptela sanguinem mittit per epicrasin. Similiter 8. *methodi*, *cap.* 4. sanguinem mittit in curatione febris ephemeræ ex obstructione, etiamsi plenitudinis signa non adsint. Et denique febres putridæ dantur sine plenitudine, quæ pendent ex cacochymia, seu humorum vitio: ergo cùm in omnibus iis casibus sit admittenda sanguinis missio; non solùm indicatur à morbo pendente ex plenitudine, sed etiam ex cacochymia, ita vt sit remedium vtrique commune. Propter hæc, & alia argumenta Leonard. Botall. *de sang. mission. cap.* 10. censet venæ sectionem tam cacochymiæ, quàm pleni- C tudini conuenire.

Sed hæc non obstant; quare ad primam Gal. authoritatem respondetur, quod illa mulier extenuatissima habuit mensium suppressionem, & in ea erat redundantia sanguinis, & habebat simul cum vitio sanguinis in qualitate vitium illius in quantitate: qua de causa multùm sanguinis extrahere iussit, sicque ægrum liberauit; vnde potiùs ratione plenitudinis, quàm cacochymiæ illi fuit dissecta vena. Ad locum *ex* 9. *methodi*, *cap.* 10. respondetur, quod ibi Galenus vtitur venæ sectione, vel expurgatione, & euacuatione dicta Græcè epicrasis; tamen non in omnibus vtrumque remedium est exequendum, sed Medicus debet attendere, an simul cum humorum corruptela sit aliqua sanguinis redundantia, quo tempore parcè sanguis est euacuandus. Verumtamen si non adsit sanguinis redundantia, tunc purgatio est adhibenda, quæ debetur humoribus cacochymis. D Ad locum *ex* 18. *methodi*, respondetur, tunc sanguinem mitti reuulsionis gratiâ, non ratione plenitudinis totius, vt dictum est, sed ratione plenitudinis, quæ in partibus obstructis ex fluxu humorum ad illas potest generari.

Ad rationem vltimam respondetur, quod si ea febris esset sine plenitudine aliqua, siue talis plenitudo sit absoluta, siue cum addito, vt argumentum supponit, non est sanguis mittendus, sed est expurgandum priùs humorem attemperando per remedia alterantia, quousque humor sit dispositus, vt possit medicamento purganti euacuari. His roborata, & confirmata manet hæc assertio, quam vt certiorem inter alios admittit Ioannes Baptista Cortes *decade* 7. *miscellan. medicinalium*, de instrumento chirurgico sermonem instituens.

§. IV.

Hic dicendi modus impugnatur.

Plenitudo vt ſic non petit ſanguinis miſſionem.

LIcèt hæc ſententia non ſit deſtituta fundamentis, maximéque apud plurimos præualeat, nunquam tamen mihi placuit, ſicque eſſe à veritate alienam, docere tentabo. In primis enim plenitudo, vt talis eſt, non petit ſanguinis miſſionem; nam vt ait Gal. 2. *aphor. text.* 22. quicomque morbi ex repletione fiunt, inanitione curantur; conſtat autem inanitionem fieri poſſe inediâ, balneis, exercitiis, frictionibus, ſanguinis miſſione, & aliis plurimis euacuationibus auferri poteſt; atque adeò non poſtulat determinatè ſanguinis miſſionem. Id ſuadet Gal. *lib. 6. de compoſit. medic. ſecund. locos, cap.* 1. dicens: *Etenim vena ſectione vtimur, & purgatione, & clyſteribus, & inedia, vbi totum corpus apparuerit aut multitudine humorum refertum, aut eorumdem malitiâ vitiatum.* Et *lib. de ſubfigurat. empyrica, cap.* 6. ait: *Si quæratur, an plethorico vena ſecanda ſit? Reſpondetur non cuicumque ſecandam eſſe.* Et 4. *de rat. victus, phraſi* 19. inquit: *Neque etiam plethorica facta ſyndrome ſanguinem ſemper mittimus, ſed & frictione, & balneis multis, & abſtinentiâ, quæ tribus, vel quatuor diebus fiat, ad id, quod naturale eſt, reuocamus.* Vbi redarguit etiam Menodorum Empyricum, qui in ſola plenitudine tantùm ſanguinis miſſionem obſeruabat; qui etiam docet, eâ non exiſtente, ſanguinem eſſe mittendum. Neque opus eſt Galeni authoritates referre, cùm plurimis in locis eandem ſtatuiſſet doctrinam. Conſtat ergo, quod ſcopi mittendi ſanguinem non comprehendunt plenitudinem, ſed fientis (vt ſic dicam) paſſionis ſuſpicionem, quæ ſi magna ſit cum virium robore, etiamſi nulla ſit plenitudo, ſanguinem mittimus, ex eodem Gal. *de vena ſect. cap.* 9. quapropter licèt in morbo magno pendente ex plenitudine cum aliis ſcopis, nempe virium robore, ſanguinem mittere debeamus, non tamen excluduntur alij morbi magni, qui licèt ex plenitudine non prodeant, venæ tamen ſectionem poſtulant; imò morbis ex inanitione non denegat Gal. venæ ſectionem, vt ipſe docet *de vena ſect. cap.* 11. vbi in fluxu ſanguinis narium ſanguinem mittit, & ſanguinem fluentem compeſcit; quo tempore non ratione plenitudinis ſanguinem euacuamus, ſed potiùs ratione inanitionis, vt humorem ad contrariam partem reuellamus; ita vt ſi ex dextra nare fluat ſanguis, ex brachio dextro; ſi verò ex ſiniſtra, ex ſiniſtro venam ſecemus. Sed non ſolum in fluxu ſanguinis ex naribus, ſed dum ſanguis ex hæmorrhoïdibus, vel ex vulnere prorumpit immodicè, illum ſiſtere tentamus ſæpè ſanguinis miſſione reuulſoria, quo in caſu non habet locum plenitudo, cum potius ex fluxu ſanguinis inaniatur corpus, & ad impediendam inanitionem venæ ſectio adminiſtretur, non verò ad demendam plenitudinem. Neque eſt contra rationem, dari aliquem morbum magnum ſine plenitudine, vt febris peſtilens, vel maligna ex humoribus pendens, qui venæ ſectione curetur. Neque tunc etiamſi humores illi qualitate peccent, expediens erit ad purgationem confugere, cum plura requirantur ad purgationem, quæ forſan in principio talis morbi deficient; non enim valet, Humores ſunt vitioſi, & ſine plenitudine: ergo ſunt euacuandi per medicamentum purgans, vt infrà trademus; nam licèt cacochymiæ, ſeu humorum vitio debeatur purgatio, non tamen omni concreditur.

Morbis ex inanitione ſæpè vena ſectio conuenit.

Quibus morbis debetur vena ſectio.

Ex dictis facile erit iam authoritatibus, & rationibus in contrarium ſatisfacere, non enim negamus, quod

A morbis magnis pendentibus ex plenitudine debetur venæ ſectio, ſicque dum Auic. definit phlebotomiam per euacuationem, quæ multitudinem euacuat, loquitur de ea, quatenus eſt remedium euacuans, & vt tale Gal. plenitudini illud concedit 9. *methodi, cap.* 11. ſanguinis enim miſſionis adæquata definitio ad plura ſe extendit, quàm ea, quam Auic. inſigniuit; propterea Gal. exactiorem, & magis vniuerſalem definitionem addocit, dicens: ſanguinis miſſio eſt vniuerſalis euacuatio, quæ omnes humores indifferenter euacuat. Neque aliæ authoritates Galeni & Hippocratis conuincunt; nam illis locis agunt de morbis pendentibus ex plenitudine, in quibus ſanguinem mittere libenter concedimus; non tamen excludimus alios morbos, etiamſi ex multitudine originem non trahant.

Ad ſecundam rationem deſumptam ex Gal. 13. *methodi, cap.* 6. reſpondetur verum eſſe, cacochymiam purgatione auferri; quænam autem cacochymia ſit hæc, inferiùs declarabimus; ſi enim humor B cacochymus ſit ſanguini admiſtus, vt contingere ſolet in febribus putridis, etiamſi nulla ſit aſſignabilis plenitudo, tunc potiùs venæ ſectione, quàm aliter eſt educendus: at ſi humor ſit ſeparatus à commercio ſanguinis, ille purgatione eſt euacuandus, de qua purgatione loquitur Galen. dum purgationem commendat in ſuccorum vitio.

Quando purgatio conuenit humoribus vitioſis.

§. V.

Tertius dicendi modus proponitur.

ALij aliter opinantur, videlicet quod non in magno affectu quocumque conuenit ſanguinis miſſio, ſed in his dumtaxat, qui à calidis humoribus producuntur; & quia calidi ſunt duo humores, bilis, & ſanguis, in horum redundantia, aut vitio, C ſeu mala qualitate ſanguinem mittunt, ita vt antequam hoc præſidio vtamur, debemus priùs humorem peccantem contemplari, qui ſi calidus ſit, & ab eo pendet morbus magnus, & vitium robur non deficit, tunc ſtatim vena eſt ſecanda; in aliis verò humoribus purgandum. Hæc autem opinio probari poteſt; nam hydrops (verbi gratiâ) eſt morbus magnus, & ex alia parte adiungitur robori virium, ſiquidem validiſſima ſuſtinet medicamenta, quæ non poſſent adhiberi, niſi vires conſtarent; cum hoc tamen in hydrope ſanguinem mittere non auſus eſt vllus, vt docet Galen. 4. *de ratione victus, com.* 111. & licèt Hipp. in illo textu ſanguinis miſſionem commendet, hanc tamen conuenire tantùm in anaſarca, ait Galenus, dum ex retentione ſanguinis hæmorrhoïdum, vel muliebrium fit. Quod autem humores crudi ſunt impedimento ad venæ ſectionem, docuit Galen. plurimis in locis, præſertim *libro de vena ſect. cap.* 10. vbi docet, quod ſi crudi ſucci exſuperant, nequaquam eſt venæ ſectio facienda: & *cap.* 12. D partitas euacuationes facit in homorum crudorum copia, quia paulatim eos calefacit, & atterit. Et *cap.* 13. inquit, quod præſentibus ſcopis mittendi ſanguinem non poteſt eſſe tanta humorum crudorum multitudo, quæ miſſionem ſanguinis prohibeat; quaſi diceret, quod dum humores ſunt crudi, aliter quàm venæ ſectione ſunt euacuandi. Et 11. *methodi, cap.* 14. in febribus putridis ſanguinem mittit, niſi adſit cruditas, quæ venæ impedit ſectionem. Id confirmare videtur Gal. 1. *aphoriſm. comment.* 23. qui poſtquam præcepit eſſe euacuandum vſque ad animi deliquium in ingentiſſimis febribus, & inflammationibus, & vehementiſſimis doloribus, inquit eſſe diſtinguendum, an ſanguinem mittere, an expurgare conueniat. Ergo præſentibus morbo

An tantùm vena ſectio debeatur humoribus calidis.

magno, & virium robore, aliquid aliud desideratur ad sanguinem mittendum, quod non potest esse aliud, quam humorum succensio, & inflammatio, non verò eorum cruditas, & infrigidatio, quorum vnum venæ sectionem, alterum purgationem exoptat. Idem Auic. *fen.* 4. *t. doct.* 5. *c.* 20. dum ait: *Quandoque est ratio ex humoribus crudis, & tunc phlebotomia multum impedit.*

§. VI.

Hic dicendi modus refellitur.

HÆc opinio à priori differt solùm penes hoc, quod prior dicebat, quod existente morbo magno cum virtutis robore, erat sanguis mittendus; hæc autem statuit missionem sanguinis indicari tantùm à morbo magno ab humoribus calidis orto, non verò à morbo magno ex humoribus frigidis, & crudis genito. Sed hæc assertio facilè falsitatis conuincitur, cùm plures morbi magni reperiantur ex humoribus calidis originem trahentes, quibus deneganda est venæ sectio, vt patet in febre ardenti, dum humores turgent calidi, in qua non recurrimus ad venæ sectionis, sed statim ad medicamentum catharticum confugimus. Turgente materia io valde acutis eadem die medicari oportet, vt præcipit Hippoc. 4 *aphor. text.* 10. Similiter Galen. 2. *de arte curat. cap.* 2. Interysipelate venæ sectionem recusat, & purgationem commendat. Tralianus *lib.* 2. *cap.* 5. in ophthalmia ex biliosis humoribus medicamenta purgantia bilem exhibet. Vega turgentes oculorum inflammationes, & eorum dolores viginti horarum spatio sanauit, adhibitâ purgatione per pillulas cochias, vt ipse asserit *lib.* 3. *de arte medend. cap.* 1. Dolores præterea colici ex bile, purgatione, & non sanguinis missione auferuntur. Denique in humoribus calidis quandoque prohibenda est venæ sectio in morbis magnis, & acutis, vt ait Auic. dum dicit: *Caue tibi, ne agrum ad unam duarum rerum perducas, aut biliosorum humorum efferuescentiam, aut crudorum frigiditatem.* Ex quibus deducimus, quod hæc opinio nequit sustineri, atque aliâ viâ incedendum, si priùs illius euertantur fundamenta.

Cacochymia debetur expurgatio.

Ad primum de hydrope respondetur, verum esse, in ipsa sanguinem non mitti, non tamen valet argumentum à singulari ad vniuersale, videlicet: In hoc morbo ex cruditate sanguis non est mittendus: ergo in nullo; non enim hæc argumentatio est in materia necessaria, sed agimus de remediis, quæ morbis adhiberi debent. Qua autem occasione sanguinem mittere oportet in morbis pendentibus ab humoribus crudis, & frigidis, infrà trademus, dum nostram proponamus sententiam.

In hydrope non est secanda vena.

Ad Gal. authoritates respondetur, quod si crudi succi exsuperant, ita vt sint separati à sanguine, nequaquam sanguinem mittere possumus; si verò sint sanguini admixti, benè quidem sanguinem extrahere valemus, in minori tamen dosi, quàm si humores essent alterius conditionis: & propterea Gal. *de vena sect. cap.* 12. in humorum crudorum copia partitas facit euacuationes per sanguinis missionem; & in febribus putridis sanguinem non detrahit, dum adest cruditas in ventriculo, vt ipse ait 11. *method. cap.* 14. *cit.* quia illa cruditas venâ sectâ facilè fertur ad venas, ibique obstructiones efficit, & maioris mali causa existit, vt ipse ait *lib. Præsagium experimento confirmatum.* Et quia in febribus vehementissimis, & in inflammationibus, & doloribus potest dari occasio, quæ potiùs purgatio, quàm sanguinis missio conueniat, ideo ipse 1. *aphor. com.* 23. distinctione vtitur, an scilicet euacuatio illis debita ad animi

In præsentia succorum crudorum, qui sunt sanguini admixti bene possumus vti phlebotomia.

vsque deliquium sit exercenda venæ sectione, vel purgatione; in quo autem stet ea occasio, infrà adducemus. Neque mirum, quod impedimentum sit humorum cruditas sæpè ad sanguinem mittendum, vt ait Auic. non tamen semper impedit, sed potiùs quantitatem remedij moderatur.

§. VII.

Quartus dicendi modus stabilitur.

ALter dicendi modus excogitari potest, qui habet etiam fundamentum in verbis Galeni, quem sequitur Massarias; nempe quod existente morbo magno cum virium robore ex vitio sanguinis pendente, tunc indicatur sanguinis missio. Probatur ex Gal. 9. *methodi, capit.* 11. vbi venæ sectionem adhibet, dum sanguis quantitate, vel qualitate peccat. Idem Auic. *fen.* 4. 1. *doct.* 5. *cap.* 20. vbi vnusquisque docet phlebotomari, vel ob vitium in quantitate sanguinis, vel qualitate, vel propter vtrumque. Quod verò dum sanguis quantitate excedit, sanguinem mittere debeamus, de se notum est; nam morbus magnus pendens ex plenitudine sanguinis, reuerà sanguinis missionem indicat, neque est circa hoc remanet dubium. Si verò talis morbus pendeat ex vitio qualitatis humorum, idem patet; nam in febribus, quas putridus sanguis concitat humor, venam secare iubet Gal. 11. *methodi, cap.* 14. & 15. neque aliter succurrere possumus febribus ex humorum putredine ortis. In curandis obstructionibus non minùs sanguinem mittit Gal. 8. *method. cap.* 4 non tamen omnes fiunt à sanguinis multitudine, sed etiam ab eius crassitie, seu viscitate. Ex quibus deducitur, quod dum vitium adest in sanguine, tunc quidem venæ sectio conuenit, imò nunquam aliter debet mitti; nam dum inculpatus est sanguis, frustra sanguinis missio exercetur; imò ex eius vsu læderetur homo: neque potest dari morbus magnus ex sanguine pendens, quin sanguis vitium aliquod contrahat, aliàs morbus non orietur ex sanguine; nam sanguis laudabilis existens non potest, vt sic, morbum producere. Debet ergo vitium habere; atque adeò concluditur, quod sanguinis missio exposcitur, vt sit vitium in sanguine: indicatur ergo ab eius vitio.

An in quolibet peccato sanguinis sit vtilis sanguinis missio.

§. VIII.

Improbatur hic dicendi modus.

NOn minùs errant, qui hunc dicendi modum tenent, quam præcedentes; nam licèt in morbis magnis à plenitudine seu vitio in quantitate pendentibus omnes consulant venæ sectionem, non tamen absolutè debetur morbis magnis pendentibus ab humorum vitio in qualitate; si enim hoc sustineretur, nullus remaneret locus purgationi, quæ debetur humoribus qualitate peccantibus, vt ait Gal. 1. *aphor. textu* 2. & alibi millies. Neque hoc solùm, sed in materia turgente vteremur venæ sectione, quod neutiquam est admittendum. Vlteriùs cùm sanguini superuenire possunt plura vitia, non possunt ad vnicum remedium coarctari; nam potest esse vitium in defectu sanguinis, quod potiùs corrigitur alimento, quàm venæ sectione. Nec scio, quare dum sanguis quantitate excedit, sub sanguinis vitio debeat comprehendi; & dum ipse deficit, sub vitio in defectu non consistat. Hoc ergo vitium sanguinis missione emendari nequit. Similiter putredo, tenuitas, crassities, viscíditas, alteratio, & venefica qualitas, quæ omnia sanguinis vitia meritò dicuntur, non benè venæ sectione

Non omnibus morbis qui pendent ex vitio in qualitate humorum conuenit sanguinis missio.

Putredo, & ... petit venæ sectionem.

A ctione corriguntur, cùm horum quodlibet habeat suum contrarium, quo possit expelli. Putredo enim, vt talis est, non petit venæ sectionem, sed potiùs exsiccationem, abstersionem, & apertionem, vt docet Gal. 8. *methodi*, *cap*. 4. & 11. *methodi*, *cap*. 14.

Alteratio non petit auferri venæ sectione.

Neque alteratio ad putredinem consequuta, nam ea ferè semper febrem gignit, quæ cùm calida, & sicca passio sit, refrigerantia, & humectantia exposcit auxilia, vt ait Gal. 9. *methodi*, *cap*. 12. & idem dico de aliis qualitatibus primis, quæ suis contrariis auferri debent: reliquæ qualitates, vt tenuitas, & crassities, quæ secundæ dicuntur, etiam habeoi contrarium, non tamen dicimus, quod tenuitas, vel crassities opponuntur missioni sanguinis, atque adeo missionem sanguinis non indicant: & idem asserimus de maligna, seu venefica qualitate, quæ remediis alexipharmacis destrui debet potius quàm sanguinis missione. Relinquitur ergo, quod vitium sanguinis in qualitate non petit venæ sectionem, ac per consequens B ruit hæc opinio. Restat ergo solùm respondere ad ea, quæ adducta fuere in confirmationem huius placiti.

Ad argumenta huius opinionis responsiones.

Quare ad primum, quod probat, reuerà morbum magnum ex plenitudine omnium sanguinis missionem indicare, respondetur habere sibi annexam veritatem, neque nos negare possumus; negamus tamen, quod vitium in qualitate sanguinis indicet sanguinis missionem, cùm quodlibet vitium in qualitate habeat sibi qualitatem oppositam, per quam debet auferri; & sicuti calor (v. g.) vt auferatur, petit suum contrarium, quo ipse calor destruitur, idem fatendum de quolibet vitio in qualitate sanguinis.

Ad illud de febribus putridis, in quibus saluberrimum esse docet Galen. sanguinem mittere, vbi relucet vitium in qualitate sanguinis, si quidem humor, à quo pendet febris, habet calorem præter naturam in facto. Respondetur, ibi plerumque adesse vitium, quod aliter quàm venæ sectione emen- C dari nequit, vt infrà trademus; non tamen infertur ex hoc, quod in omni sanguinis vitio est sanguis mittendus, siquidem dum sanguis est vitiatus, sæpe cogimur sanguinem mittere, sæpeque medicamento purganti vti. Quia ergo indifferenter se habet illud vitium ad sanguinem mittendum, & expurgandum, non est dicendum, quod vitium sanguinis absolutè indicat venæ sectionem. Quam autem veritatem habeat Galeni, & Auic. doctrina, dum asserunt, quod phlebotomia est exercenda propter vitium sanguinis, dum ad vnguen non seruat suam naturalem temperiem, & ineptus redditur ad nutritionem, infrà explanabimus. Neque semper in omni obstructione sanguinis missio est vtilis, sed in ea, quam sanguinis copia facit, vt ait Galenus 10. *methodi*, *cap*. 2. in alia verò, quæ ex viscidis, & crassis humoribus fit, D præfertur expurgatio, vt ipse ibi testatur. Ex dictis facilè concluditur, quod vitium sanguinis absolutè non indicat sanguinis missionem.

§. IX.

Authoris dicendi modus proponitur, & difficultatis nodus dissoluitur.

IN re tam ardua, difficili, & necessaria, ex cuius vera intelligentia salutis humanæ, & vitæ conseruatio dependet, & ex morbo ad salutem recursus, quia mei ingenij humilitatem agnosco, de ipsius virtute, & intelligentia nihil confido; quæ enim manifestissima sunt, difficillimè à nostro intellectu percipiuntur, quantò magis, quæ nimis abdita, vt ait Arist. 2. *Metaph. cap*. 1. per hæc verba: *Quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ, ad ea, quæ manifestissima omnium sunt*, &c. Quapropter vt huius, & cuiuscumque rei veritatem attingam, Dei auxilium, necnon eius Sanctissimæ Matris imploro, dicoque cum Virgil. 2. *Æn.*

Nostri intellectus paruitas manifestatur.

Iupiter omnipotens precibus si flecteris vllis,
Aspice nos, hoc tantum; & si pietate meremur,
Da deinde auxilium Pater, atque hæc omnia firma.

Sanguinis missio est multiplex auxilium.

Vt ergo nostram aperiamus sententiam, tanquam certum suppono, quod sanguinis missio, vt alio diximus loco, licèt sit vnicum auxilium, virtute tamen est multiplex; quapropter non semper expostulatur ab vno sanguinis vitio, neque semper vnicum scopum respicit. Hoc manifestat Galenus 9. *methodi*, *cap*. 11. vbi pluribus de causis venæ sectionem imperat; nam vbi sanguis multitudine creuit, ita vt venas, & arterias findat, distendat, & aggrauet, sanguinis missio est vtilis, ceu auxilium euacuans; si verò intemperie sit affectus, ita vt fluat, vel paratus sit fluere ad aliquam partem, venæ sectio confert vt reuellens auxilium. Si verò aliquam obsedit partem, vt deriuans est amplectenda, & hoc modo est intelligendus Galenus 2. *de arte curatiua ad Glauc. capit*. 2. dicens: *Humorum fluentium retractio, eorum verò, qui iam partem obsederunt, deriuatio medela est*, &c. Reuellere igitur oportet, si quò non oportet, vergat humor, ex Hippocrate 6. *epidem. sect*. 2. *text*. 29. & Galenus *lib. de vena sectione*, *cap*. 19. docet qua ratione per sanguinis missionem reuellere, deriuare, & euacuare debemus, vbi in principio inflammationum, & humorum fluentium, & dum parati sunt fluere, & phlegmonem excitare, sanguinem mittere præcipit reuulsionis gratiâ; quando verò in parte humor est impactus, & etiam phlegmon est inueteratus, tunc quidem ex affectis partibus. Quod si fieri non potest, ex vicinis fieri debet euacuatio: quo in loco amplectitur Galen. tam euacuationem, quàm deriuationem; nam dum euacuatio fit ex parte ipsa, illud auxilium euacuatorium dici meretur; quando verò ex parte proxima, nomen deriuationis arripit.

Deriuatio, & reuulsio non semper conueniunt.

An tumores inueterati petant deriuationem.

Sed difficultatem habet explicare hunc Galeni locum; nam tumores inueterati potiùs petere videntur euacuationem, quàm deriuationem. Idem statuo de recentibus, dum humor partem obsedit, cui Gal. 2. *de arte curat. cap*. 1. dicit conuenire deriuationem, quod videtur rationi aduersari, siquidem dum humor est iam in parte, tunc non petit deriuari; nam deriuatio, vt ait Augenius, est quædam particularis, seu localis reuulsio, quæ debetur adhuc humoribus fluentibus ex parte vicina; sicuti enim reuulsione retrahimus humores ad partem contrariam, ita deriuatione ad vicinam; nunquam enim dum humores in parte sunt quieti, eos deriuatione retrahimus, sed potiùs euacuatione educimus, quæ (si possibile est) fieri debet ex eadem parte.

Tumor potest habere plures status.

Hoc dubium facilè solui potest, si dicamus, quod tumor, quicumque sit, dupliciter considerandus venit; nam potest esse totus factus, ita vt totus humor sit impactus, & contentus in parte; & hoc modo, siue inueteratus, siue recens sit, non exigit remedium reuulsorium, neque deriuatorium, cùm vtrumque debeantur humoribus fluentibus; hac tamen adhibita differentia, quod reuulsio debetur in principio fluxionum, & dum immodicè humor fluit ad partem; sic enim eorum motum coërcemus, & illorum impetum sedamus, quo sedato, si adhuc remanet aliquis fluxus: licèt paruus, factâ collatione ad illum, qui præcessit, dum erat necessaria reuulsio, tunc quidem illi humori adhuc in motu quodammodo perseueranti competit deriuatio. Vnde infero, quod

quod quando Galenus dixit, quod deriuatio debetur humoribus, qui iam partem obsederunt, debet intelligi de ipsis humoribus, & tumoribus, non quomodocumque, sed de ipsis humoribus, & tumoribus, qui licet plurimùm sint in parte, habent tamen aliquid in motu, ratione cuius est exercenda deriuatio, quæ etiam conuenit tumoribus scirrhosis, & inueteratis, dum adhuc aliquis humor ad illos confluit; non verò debetur illis, dum totum suum esse habent in facto.

An curatio incipere debeat semper à reuulsione, fluentibus humoribus.

Ante tamen quàm ad alia deueniam, se offert dubium circa modum, quo Medicus se debet habere circa horum remediorum vsum; nam potest contingere (vt sæpè accidit) quod tam reuulsio, quàm deriuatio & euacuatio eidem conueniant morbo: quo tempore dubitari potest, an curatio prius incipere debeat à reuulsione, deinde reuulsione absoluta, ad deriuationem, ac deniquead euacuationem deueniendum sit. Curtius habuit in hoc singularem sententiam, cùm dicat fluentibus humoribus deriuationem conuenire, hancque præcedere reuulsionem, cuius contrarium docent omnes, desumuntque ex Gal. *lib. de vena sect. cap.* 19. & 2. *de arte curat. cap.* 2. necnon 13. *methodi*, *cap.* 11. quibus in locis docet primò conuenire reuulsionem, sicque administratur incipientibus inflammationibus, & fluxionibus rheumaticis præsentibus, aut imminentibus; deinde magis accedentes ad partem, dum vehemens humorum impetus sedatur, deriuatoria euacuatione vtimur, quousque tandem ipsam partem attingentes, humorem impactum in parte euacuamus. Hunc curandi modum tradit Auicen. *fen.* 1. 3. *tractat.* 5. *cap.* 1. in pectoris apostematibus, in quibus curandis semper à reuulsione incipit. Quòd quidem ipsa comprobat ratio; nam dum humor fluit ad partem, eum ad contrariam ducere conuenit; hoc autem reuulsione assequimur, ab ea ergo debet incipere curatio: nam si deriuatio in principio fiat, vt voluit Curtius, cùm hæc fiat ex parte propinqua parti patienti, non poterit impedire motum humorum ad ipsam partem, quia tunc vehementi motu humores ad partem feruntur, & euacuatione deriuatoria plus humorum impetus iuuabitur, ita vt maior in parte subsequatur inflammatio. Neque in principio euacuatio ex eadem parte conferre potest, nam vt ait Gal. 13. *method. cap cit. Longissimè à tentata fluxione parte, quod redundat, reuellere, nequaquam ad eam trahere conuenit.* Quia ergo in corpore humores vitiosi redundant, dum ad partem aliquam fluunt, ex euacuantium in parte admotione maior ad partem humorum fit attractio, atque adeò euacuatio vitanda. Vlteriùs, cùm remedia, quæ parti admouentur resoluentia, & euacuantia calida sint, facilè tractionem iuuant, replentque partem, fluxionemque adaugent. Quapropter non potest ea euacuatio conuenire, quin priùs aliæ præcedant euacuationes; neque semper est bonum tentare remedia topica, & particularia ante executionem vniuersalium, vt monet Gal. *lib.* 3. *de locis cap.* 3. Quod si aliquod remedium locale potest esse ex vsu in principio inflammationis, maximè quod repellens est, quod quidem debetur in initio inflammationis, vt omnes tenent, & docet Galen. 2. *de arte curat. cap.* 2. *cit.* His suasi rationibus, & authoritatibus, firmiter Medici ferè omnes eius adhærent sententiæ, existimantes, nunquam esse recedendum ab hoc curandi modo.

Veritas declaratur.

Qui tamen considerauerit, quod præceptiones practicæ non sunt vniuersaliter accipiendæ, sed sunt temperandæ pro vrgentiæ ratione, non ita se huic doctrinæ accinget, vt aliquando non possit recedere ab ea, imò oppositum vrgente necessitate quotidianis comprobat vsus, neque destituetur eleganti fundamento, ex Hippocrat. desumpto 6. *epidem. sect.* 2. *text.* 8. vbi ait: *Deriuare, cedentem reuellere statim, renitentem cedere.* In cuius textus interpretatione Galen. inquit, quod licet verum sit, quod humores malè in membrum aliquod irruentes sunt reuellendi, non tamen semper in reuellentibus auxiliis est permanendum, sed aliquod tempus, quod retrahentibus vacet, interponere oportet. Itaque si quod reuellendum est, statim cedit reuulsioni, deriuationique, deriuandum, ac reuellendum est vt expedit. Si verò reniti admodum videatur malum, neque iis cedat remediis, ita vt non præbeat inducias expectandi, à reuellendo tantisper desistere oportet, & euacuationem interponere; rursùsque ad reuulsionem iterum deuenire. Rationem insinuat Gal. *loco citato*; nam succus qui in parte inflammata continetur, bifariam offendit, & dolorem causat, & multitudine distendit, & qualitate cruciat; sicque ad ipsam partem ratione doloris magis humores irruunt; tuncque si ipsos in particula prius illatos exire permiseris, ipsam à dolore liberabis, faciliusque auxiliis reuulsoriis aliquid proficies. Hoc inspiciens Valles. *super eundem textum*, asserit quod nunquam in pleuritide, aut inflammatione alia periculosa abstinemus, vsquedum omnes missiones sanguinis sunt prægressæ; sed vnâ, aut alterâ missione factâ, admouere incipimus in parte, quæ videntur expedire; sicque sedantia dolorem, imò & euacuantia inter vnam, & alteram reuulsionem admouemus; & quanquam totius corporis euacuatio præeat, non ita tamen, vt admotio medicamentorum non subsequatur antequam ipsa omninò sit completa; aliter enim nullâ interpositâ euacuatione per medicamenta saltem anodina, & quodammodo resoluentia, & euacuantia, non cessabit molestia, neque reuulsio erit satis, vt fluxio cesset. Cùm ergo in parte inflammata magna sit molestia, alternatè est reuellendum, & euacuandum, minorque ad partem affectam fiet attractio.

Qualiter medicus se habere debet tempore, quo est necessaria reuulsio, deriuatio, & euacuatio.

Neque hic modus curandi opponitur præcedenti; nam ille est regularis, qui exercetur dum necessitas, seu vehementia doloris non cogit ad vtrumque remedium faciendum. Tamen quando dolor est vehemens, & inter causas attractionis contemplatur, non est extra rem illum sedare humorem euacuando per ea, quæ poros dilatando, & insensibiliter ipsum in halitus digerendo opus perficiunt; quo intellecto nihil suadent opposita fundamenta, neque aliâ egent solutione.

Quando conueniat reuulsio, deriuatio, & eu cuatio humorum.

Ex iis iam habemus, quod dum morbi magni pendent ex vitio humorum in quantitate, tunc conuenit sanguinis missio, vt remedium ei aduans; quando verò sunt in motu, vel parati ad motum, siue quantitate excedant, vel qualitate irritent, eis conuenit venæ sectio, vt reuellens auxilium, aut deriuans eo modo, quo diximus; nam si phlegmon incipit fieri in particula, vel est dispositio in humoribus, per quam possumus expectare venturum phlegmonem, vt in casu, & ictu, tunc vt reuellens auxilium venæ sectio exercetur, deinde ad deriuandum deuenimus, quando iam quodammodo humorum impetus compescitur, & pigrè humor ad partem inflammatione tentatam fluit, sicque scopus, in quem dirigi debet venæ sectio, vt euacuans remedium, debet esse morbus pendens ex plenitudine; scopus verò mittendi sanguinem, vt reuellens erit morbus magnus, præsens, vel imminens, ex fluxione pendens, in qua fluxionis impetus est magnus, vel timetur talis; scopus verò deriuationis erit idem morbus pendens ex eadem fluxione, mitigata tamen, & remissiori facta. Hæc nostra assertio ex suprà dictis ita conspicua manet, vt nullus sit sanæ mentis, qui dissentiri possit,

ſit, cùm à Galen. paſſim *lib. de euac. rat. per ſanguinis miſſionem, & de vena ſect. aduerſus Eraſiſt.* & *lib. methodi*, & ab aliis Authoribus ſit accepta. Lege circa hanc difficultatem, ſi vis tempus conſumere, Maſſariam. Horat. Augenium, Botallum, Menam, Sernam, & Santa-Cruz, & alios, qui de hac re diſſertant, quos omnes conuenire vides, in his affectibus ſanguinem eſſe mittendum, licèt non omnes eandem rationem tradant, ſed maximè diuerſis rationibus probent, & confirment.

§. X.

Quomodo intelligitur, quod vnum indicat vnum.

VT tamen omnes de hac re difficultates diſſoluamus, & veritatem luce clariorem reddamus, ſe offert aliud dubium circa dictum auxilium; nam ſuprà dictum eſt ex Galeni mente, quod ſanguinis miſſio eſt multiplex auxilium, atque adeò non ſemper ab eodem indicante expoſtulari ſecundùm vnam rationem: quod videtur aduerſum iis, quæ defendimus, nam vnum indicans tantùm vnum indicatum petit; nam vnum, vt tale eſt, vnum indicat, & non plura: ergo ſi morbus eſt vnus ſpecie, vt inflammatio exempli gratiâ, tantùm debet indicare vnum auxilium ſpecie: ergo ſi indicat ſanguinis miſſionem, vt remedium reuellens, non poteſt indicare eam vt deriuans, vel euacuans; ſiquidem reuulſio ſpecie differt à deriuatione, & euacuatio ab vtraque; nam nullum ex iis includitur in conceptu ſpecifico alterius.

Quæ ſequuntur ſunt maximæ vtilitatis ad praxim.

Hoc dubium ſic eſſe ſoluendum iudico, ex cuius determinatione plurima maximi emolumenti in praxi deſumuntur. Vnum equidem indicat vnum, ſi illud vnum indicans non recipit mutationem, quo tempore neque indicatum vllam mutationem recipere debet. Si verò indicans ſenſibilem recipit mutationem, & ipſum indicatum eam recipit, & mutari debet ad mutationem conditionis indicantis. Hoc manifeſtè patet in inflammatione, in cuius principio repellentia competunt; in augmento repellentia ſimiliter cum reſoluentibus adiuncta; in ſtatu reſoluentia in maiori quantitate admouentur, & in declinatione reſoluentia tantùm ei adaptantur. Ecce vnus morbus, puta inflammatio, quæ indicat, & indicata ſunt plura; quæ pluralitas oritur ex diuerſa conditione, & mutatione, quam habet ipſa inflammatio. Pari ratione in febre ardenti ſanguinem mittimus, quia pendet ex vitio ſanguinis, vel bilis ſanguini commixtæ: deinde ab eadem febre indicatur purgatio, quia febris illa, dum petit purgationem, recipit mutationem inſignem in cauſa, quâ antea carebat; nam antea non erant humores concocti, neque ſeparati à ſanguinis conſortio; & propterea congruens erat illi febri venæ ſectio: poſteà verò dum humores illi iam concocti exiſtunt, & habiles, vt educi poſſint purgatione, purgationem expoſtulant, ita vt mutatio conditionis ipſius morbi, morbo in ſua eſſentia permanente, ſufficiens ſit ad mutationem indicati. Ex quibus concludimus, quod non debet mutari indicatum, dum eodem modo ac antea ſe habet indicans; neque perſiſtere in eodem Indicato, ſi mutationem ſenſibilem habet indicans. Quia ergo, dum eſt neceſſaria reuulſio, & deriuatio in eodem morbo, morbus ipſe aliter ſe habet, dum deriuamus, quàm dum reuellimus, & aliter dum euacuamus, vt ſuprà dictum eſt, ſiquidem per reuulſionem coërcemus impetum vehementem humorum morbum cauſantium, & ipſos ad contraria diſtrahimus, & per deriuationem eorum motum pigriorem ſedamus, & per partem vicinam eos euacuamus, hinc eſt, quod morbus pendens ab his humoribus habeat diuerſam conditionem, quando vtimur reuulſione, & deriuatione, necnon quando ab ipſa parte aff. cta euacuamus, nam tunc ſupponimus nihil ſenſibile eſſe in motu, dum regulariter euacuatio adminiſtratur: neceſſariò ergo mutatis conditionibus ſenſibiliter ipſius morbi, mutari debent etiam indicata ab ipſo.

Ex mutatione conditionis morbi, indicata mutantur, [illegible] p. [illegible]

Neque hoc nouum eſt, ſed maximè conſonum doctrinæ Hippocr. ſiquidem pro diuerſo morbi ſtatu diuerſam victus formam deſcribit, etiamſi morbus à principio in finem perſeueret, vt patet *ex 1. lib. aphoriſmorum*, per plures textus, præcipuè *textu 7.* vbi victum imperat in ſtatu tenuiſſimum in morbis acutis, qui ſtatim extremos habent labores, in aliis verò paulò longiorem, in quorum omnium principio, & augmento pleniorem victum inſtituit, quem ſubtrahit in ſtatu, vt ipſe docet *textu* 10. & hoc non alia ratione, niſi quia morbus in principio, & aliis temporibus recipit diuerſam mutationem, viteſque, in quarum ſubſidium cibus adhibetur, habent diuerſum ſtatum in vno tempore morbi, quam in alio. Hoc totum docet Galen. *lib. de optima ſecta, cap. 44.* non quia tempus morbi indicat, ſed quia morbus in illo tempore habet mutationem inſignem, & conditionem, quæ ei deficit aliis temporibus; nam quod indicatur, vel eſt in conſeruationem indicantis, vel ad eius conducit ablationem; ſic enim vires victum poſtulant, vt cuſtodiantur; morbus, & illius cauſa petunt medicamenta, vt auferantur; tempus autem nihil horum petit, cùm neque cibis conſeruetur, neque medicamentis auferatur, vt dilucidè pertractat Galen. *libro proximè citat. cap. 45.*

Vena ſectio eſt remedium attemperans.

Sed ne aliquid prætermittam, quod ad huius rei exactam notitiam pertineat, non ſolùm venæ ſectio confert, vt remedium reuellens, deriuans, & euacuans eo modo quo dictum eſt; ſed vt attemperans, vt experimur in febribus putridis, in quibus ſalubertimum eſt ſanguinem mittere. Pene qui em vetum eſt, quod ea attemperatio non debetur ei per ſe, ſed ei conuenit ex accidenti. Sunt enim quædam, quæ actu refrigerant, vt aquæ frigidæ potio, vel balneum frigidum. Alia ſunt poteſtate talia, vt vuæ immaturæ ſuccus. Ambo hæc per ſe, id eſt nullo alio interueniente, refrigerant. At ſanguinis miſſio non per ſe, ſed ex accidenti, hoc eſt alio interueniente refrigerat; tollit enim cauſam calefacientem, nempe ipſum humorem præter naturam calefactum, quo ablato, natura facilè ad temperiem naturalem reducitur, & aëre attracto reſpiratione, & pulſu, & aliis remediis attemperantibus, adiuuatur, vt oſtendit Galen. 10. *methodi, capit.* 10. tollit enim ſanguinis miſſio cauſam febrem efficientem, qua ablata, cùm natura ſit morborum medicatrix, facilè ſibi parat vias ad ſalutem, & non excogitatione, vt ait Hippocrates 6. *epidem. ſectione 4. textu 1. & 2.*

Qualiter frigiditas conferat pro curatione febris ardentis, diſputatur.

Quod ſi obiicias: Morbus perit ſui ablatione per contraria: ſed febri ardenti ex. gr. contrariatur frigiditas: ergo petit frigiditatem, ergo non ſanguinis miſſionem. Reſpondetur concedendo maiorem; ad minorem tamen dicimus, quod in febre ardenti duo veniunt conſideranda, & ipſa febris, cui vt talis eſt, debetur frigiditas; & cauſa à qua dependet, ſine cuius ablatione febris non aufertur. Qua propter diſtinguenda ſic eſt minor: febri ardenti contrariatur frigiditas tantùm, ſi per ſe, & independenter à cauſa conſideretur, concedo minorem; ſi conſideretur vt pendens à bile putreſcente, ſolùm contrariatur frigiditas, nego minorem; nam cùm febris ardens ſit ita conditionata, vt nequeat auferri ſine

cauſa

causæ ablatione; nam vnamquamque causam priùs abscindere debemus, vt toties proclamatum est à Gal. hinc est, quod illa febris pendens à bile non solùm petit frigiditatem ad sui ablationem, sed frigiditatem cum dimotione causæ; & propterea indicat venæ sectionem, quæ ex accidenti infrigidat, & per se causam euacuat, quo remedio tam causæ febris, quàm ipsi febri satisfit.

Instabis iterum: Suprà probatum est, quod febris potest dari sine plenitudine, ita vt humores seruent in quantitate proportionem naturalem, & non excedant, dummodò amittant temperiem naturalem, & calorem comparent præter naturam, qui sit causa febris; tunc illi humores non exigunt euacuationem, quia euacuatio debetur repletioni, quæ in casu proposito caret æger: ergo tunc non sunt dimouendi humores per sanguinis missionem, sed solùm vtendum est remediis humores, & febrem attemperantibus.

Quare in febris ardentis curatione frigiditas sola non conuenit. Dic, quod licèt ea quantitas humoris non redundet, quia non excedit mensuram naturalem; non potest tamen temperiem amissam solis refrigerantibus restaurare, quia ipsa refrigerantia inhibent coctionem, obstructiones adaugent, humores concoquendos incrudant, & facere solent morbum immedicabilem; & non nisi vrgentes, & in magno æstu febris, in qua timeri potest virium resolutio, est infrigidandum ante causæ detractionem, est enim plerumque causæ maior vis, vrgentes tamen fieri aliquando potest, vt ea sit febris magnitudo, quæ præsentem perniciem, nisi occurras, afferat; quo casu oportebit hac priùs submotâ, deinde ad causam submouendam accedere, vt docet Galen. 10. *methodi*, *capit.* 10. nos autem in præsenti sermonem *Vnico remedio plura complentur.* instituimus de modo procedendi in cura regulari, iuxta quam incipimus à remotione causæ; simulque vnico remedio, quod vt dixi, est virtute multiplex, quale est sanguinis missio, humorem peccantem euacuamus, à foco putredinis humorem reuellimus, demimus obstructiones, & denique refrigeramus, sicque tunc temporis sunt plura indicantia, & plura indicata sub vnico remedio virtualiter contenta.

§. XI.

Distinctio inter scopos purgationis, & venæ sectionis examinatur.

Sed licèt hæc doctrina sic intellecta maximè rationi consona sit, tamen ampliùs eam elucidare oportet, & vt magis pateat, contra eam insurgo; nam purgatio habet eosdem scopos, imò & indicantia eadem, ac sanguinis missio: ergo non est maior ratio, quare in morborum curatione, seu præseruatione, sanguinis missio, quàm expurgatio administretur. Antecedens patet discurrendo per singula. In primis purgatio se habet vt remedium ex accidenti refrigerans, vt dictum est de venæ sectione, & docet Galen. 10. *methodi*, *capit.* 10. *citat.* dicens: *At sanguinis missio, vt priùs indicauimus, in febribus continentibus non primùm, sed ex accidenti calidam aliquando intemperiem sanat; ad eundem modum clyster, & purgatio, &c.* Ratio est, nam sanguinis missio ideò refrigerat, quia euacuat humorem, qui corpus calefacit, & febrem excitat, quo ablato, facilè reducitur ad salutis statum ipsa natura. Idem facit purgatio medicamento seligenti *Purgatio ad plura deseruit, vt sanguinis missio.* facta, quæ humorem noxium euacuat, quo euacuato, natura pristinum salutis statum recuperat. Relinquitur ergo, quod tam purgatio, quàm sanguinis missio idem munus præstant, atque adeò ab eodem debent indicari, & eundem scopum habere. Vt reuellens remedium proficit etiam purgatio in pleuritide, in qua etiam conuenit venæ sectio in principio, si Hippoc. & Gal. credimus 4. *de ratione vict. textu* 76. quo in loco antequam humores firmentur, dum sunt in motu, eos medicamento purganti euacuare præcipiunt prima, secunda, quarta, & quinta die, quibus diebus conuenit venæ sectionem in pleuritide, nemo est qui dubitet. Quod verò vt euacuans auxilium conferat purgatio, de se notum est. Neque minùs deobstruit, quàm venæ sectio; propterea Gal. 10. *method. cap.* 2. commendat sanguinis missionem, & purgationem ad deobstruendum. Si igitur hæc omnia indicant tam venæ sectionem, quàm purgationem, videtur dicendum, quod non est maior ratio, quare vnum potiùs quàm alterum remedium administretur. Et ratione potest ostendi hæc assertio; nam morbus semper sui indicat ablationem per contrarium: ergo si morbus (v. g.) sit in obstructione, petit remedia contraria deobstruentia: hæc sunt purgatio, & sanguinis missio (omitto alia deobstruentia, de quibus potest esse eadem difficultas:) ergo petit sanguinis missionem, & expurgationem; vel debes assignare rationem, ob quam ei denegetur vnum, & alterum concedatur. Idem argumentum efformare possumus respectu aliorum morborum, quibus conuenire possunt hæc remedia, & à quibus indicantur.

Qui asserunt, ad sanguinem mittendum semper requiri plenitudinem, facilè ab hac difficultate se expediunt; nam ea præsente, vel imminente, sanguinem esse mittendum semper testantur; ea verò deficiente, tunc esse expurgandum, quia vitium humorum in qualitate, sine vitio in quantitate purgationem præscribit. Nos tamen, qui aliter sentimus, & venæ sectionem imperamus in vitio humorum aliquo, etiamsi signa plenitudinis non adsint, alia via incedimus, & ex dicendis patebit argumenti solutio, & totius quæstionis enodatio.

Vt ergo soluatur, dicendum est, quod sicut morbus in genere indicat sui ablationem per contrarium generice, vt morbus magnus remedium magnum, & paruus paruum, &c. ita similiter morbus in specie indicat & remedium in specie, & speciem remedij. Exempla mouent, exemplis rem declaro. Morbus in intemperie calida (verbi gratià) independens à causa humorali petit remedium frigidum, quod est illi oppositum, & speciem remedij designat, quod debet esse qualitate, & gradu æquale, & non sit remedium ex iis, quæ euacuando per accidens refrigerant, vt diximus de sanguinis missione & expurgatione; esset enim maximus error sanguinem euacuare, aut purgare, vt ex accidenti subsequeretur frigiditas, quæ opponitur intemperiei calidæ nudæ. Idem argumentum formari potest de qualibet alia intemperie nuda, siue simplici, siue composita. Si verò intemperies sit dependens à causa, vt à bile, vel pituita, &c. non solùm indicat auxilium specie contrarium quomodocumque, sed speciem remedij designat, videlicet quod tale remedium attemperans sit simul euacuans, & morbi causam respiciens; aliter enim per remedia contraria auferri nequibit, quia remanet ibi causa continens, & conseruans, sine cuius ablatione morbus non potest abscindi; & propterea dico, quod morbus non solùm remedium, sed remedij speciem describit.

Morbus generice indicat remedium in genere; morbus in specie specificum remedium, & remedij speciem designat.

Sed quia remediorum materia est multiplex in ordine ad vnicum morbum, qui ratione suæ causæ, euacuationem expostulat; nam quandoque sufficiunt, vt auferatur inedia, frictiones, balnea, vel exercitium; quandoque ad maiora auxilia, ad venæ scilicet

scilicet sectionem, & purgationem cogit venire necessitas, ideò consideranda venit morbi magnitudo, aut paruitas; nam si morbus magnus est, & magna exposcit remedia, tunc ei adhiberi debent venæ sectio, aut expurgatio; reliqua enim pro tanto morbo expellendo sufficere non valent.

An aliquis morbus poscat sanguinis missionem, & expurgationem,

Verumtamen etsi hæc vera sint, nondum manet soluta difficultas; siquidem quærimus scopum, & indicans sanguinis missionis, & expurgationis in vno, & eodem morbo, qui vtrumque remedium efflagitat. Doctissimus Serna *libro 5. de cibandi ratione per indicationem, exercitata in sanguinis extractione, capite 5.* vt ab hac se liberet difficultate asserit, quod nec morbus, nec eius causa, neque ambo simul indicant per se, neque per accidens sanguinis missionem, vel expurgationem, sed solùm sui ablationem per contraria; nam vt suprà diximus ex mente Gal. *Indicatio est agendorum insinuatio, sine comprehensio iuuantis simul cum comprehensione laden* B *tis absque obseruatione, & ratiocinio.* Loquor tunc de indicatione curatiua, quæ in vltima hac definitione manifestatur; statim enim ac se offert natura morbi, & ipsi repræsentatur intellectui, statim etiam ipse intellectus apprehendit, ei deberi remedium contrarium: neque ad hoc est necessarium ratiocinium, vel obseruatio; ipsâ enim naturâ morbi semel cognitâ, facilè præscribit, & veluti digito demonstrat remedium vtile, & adiuuans; nam sicuti principia cognitionis intellectus sunt per se nota ipsi intellectui, ita indicatio ex cognitione naturæ morbi desumpta est per se nota intellectui, vt citra ratiocinium ab ipso intellectu deprehendatur. Ita Gal. *lib. de optima secta, cap. 10.*

Ex quo colligit, quod cùm ad sanguinem mittendum, vel expurgandum, aliudve quodvis remedium exercendum necessarius sit discursus, nam debemus metiri quantitatem, & qualitatem remedij, & tempus, & occasionem offerendi illud inuestiga- C re; & totum hoc nequeat fieri sine obseruatione, & ratiocinio, ideo censet, quod venæ sectio, aut expurgatio non indicatur à morbo, sicque carpit Valles. 7. *controuers.* dum asserit, quod affectus magnus specialis per se indicat sanguinis missionem, tanquam remedium speciale illius; affectus tamen magnus genericè, ex accidenti, quatenus nempe eius magnitudo associatur affectui speciali, qui per se sanguinis missionem exposcit, indicat venæ sectionem: sed quia vt exerceatur venæ sectio, requiritur ratiocinium, & sæpè obseruatio, ideò asserit venæ sectionem non indicari, sed viâ quadam rationali ad eam exercendam duci; via autem rationalis non reperitur in indicatione.

Quid tenendum.

Mihi tamen videtur Doct. Serna loqui minùs benè; sicuti enim morbus magnus per se remedium indicat magnum absolutè, ita talis morbus petit tale remedium in specie. D

Dices, talem morbum petere remedium speciale contrarium, quo auferatur, non verò determinatè hoc, vel illud. Contrà; nam morbus in specie talis, qui aliter quàm venæ sectione curari nequit, non potest auferri, nisi per sanguinis missionem: v. g. morbus magnus pendens ex plenitudine non potest auferri, nisi per sanguinis missionem: ergo si petit remedium magnum sibi contrarium, debet necessariò petere sanguinis missionem, & non aliud, aliàs peteret illud, quo non posset auferri, tuncque cessaret indicatio; propterea que suprà dixi, morbum in specie magnum non solùm indicare remedium specie contrarium, sed etiam speciem remedij contrarij.

Indicatio curatiua duplex, communissima vna, & alia specialis, & artificio plena,

Quare respondetur ad Sern. quod duplex est indicatio curatiua: vna communissima, quæ consistit A in contrarietate morbi; sicuti enim morbi idea communissima est, ita est communissima indicatio, quæ insinuat morbi ablationem in communi, quæ cognita est vulgo, idiotis, & peritis Medicis, vt docet Galenus 3. *methodi, cap. 1.* ad quam non est necessarius discursus, aut experientia. Alia est indicatio particularis, desumpta ex morbo particulari, quo cognito, deuenimus ad contrarium indicatum per illam; hæc tamen docet quâ viâ, methodo, ordine, occasione, tempore, loco, quantitate, & qualitate contrarium remedium est offerendum; quæ quidem indicatio est artificiosa nimis, inuenta à Medico rationali, qui optimâ methodo finem Medicinæ assequitur. Vnde quando Galenus; & cum eo omnes dicunt, quod indicatio curatiua datur sine obseruatione, & ratiocinio, non est sermo de indicatione artificiosa Medicis peritis debita, sed tantùm de communi indicatione cuilibet non ignota: ex quo sequitur, quod licèt morbus magnus in specie non indicet per se sanguinis missionem secundùm illam rationem communissimam morbi magni, secundùm quam solùm per se remedium magnum expetit; tamen ea magnitudo affectus contracta ad speciem talis morbi magni per se, non solùm indicat remedium magnum, sed etiam insinuat, illud debere esse venæ sectionem: hæc autem venæ sectio non potest comprehendi sine ratiocinio, & propterea dicimus, quod hæc indicatio est artificiosa, & Medicum rationalem desiderat.

Massa sanguinaria continet formaliter quatuor humores ad salutem, dum sunt in statu naturali.

Dimisso ergo hoc dicendi modo, vt iam ad quæsiti veritatem magis accedamus, tenendum est primò, massam sanguinariam conflari ex quatuor humoribus, & eorum sero in proportione quadam, ex cuius contemperatione, & humorum quasi vnione sanitas consurgit; quâ deficiente ipsi humores solent esse causa morbi. Neque disputo, an in massa sanguinis virtualiter tantùm hi humores contineantur, vt opinatur Fernel. an formaliter; nam quocumque modo considerentur, dummodo seruent naturalem proportionem, & vnionem sibi debitam, ad salutem conferunt; si verò eam amiserint, & vitium contrahant, siue in quantitate, siue in qualitate, morbos gignere valent; nam sicuti elementa, dum sunt in mixto in mensura mixto debita, & cum qualitatibus, & vnione ipsi conuenienti, mixtum conseruant, & dum putredinem adquirunt, mixtum dissoluitur in ea, ex quibus componitur; pari ratione cùm massa sanguinaria seruat ea, quæ ei debentur pro statu salutis, conducit ad vitæ custodiam; si verò alteratur, vel putrefit, ita vt humores effrænes fiant, & separentur inter se, & non habeant eam vnionem, quæ illis debetur in statu salutis, morbos procreant, & dolores suâ intemperie, & continuum soluendo excitant.

Quando humores venæ sectionem impediunt.

Secundò tenendum est, quod hæc humorum separatio inter se à causa præternaturam facta, potest ad eum statum deuenire, vt impediat venæ sectionem; & hoc accidit dum humor emergit, vt docet Gal. 2. *de nat. humana, commentario 22.* vbi ait: *Emergere idem est ac non esse contemperatum, & commixtum aliis.* Et secundùm Ambros. Calepinum, *emergo* idem significat ac *supernato*; ex quo deducimus, quod dum humores supernatant, & non habent mixtionem sibi debitam, non possunt venæ sectione educi, sunt enim separati à consortio sanguinis; & cùm non sint sanguini commixti, aliter ducendi sunt, quàm sanguinis missione. *Sunt enim tunc citra sanguinis copiam vitiosi succi, atque adeò purgatio petenda est, quæ infestanti excremento sit accommoda,* vt ait Galen 4. *de sanitate tuenda, cap. 4.* Considerate tamen oportet, quod succorum alij paululùm, alij plus, alij plurimùm à sanguine recesserunt.

Vbi

Vbi ergo paululum, vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum est, audacter mittendus est sanguis; vbi plus; consideretiùs agendum est; vbi plurimùm, in iis nullus omninò mittendus est, ex eodem Gal. proximè citato. Quibus verbis docet Galenus, quando habet locum venæ sectio, & expurgatio: tunc enim purgatio habet locum, quando humor aliquis plurimùm recessit à sanguine, siue per putredinem, siue per malignam, & prauam qualitatem, vel illius irritamentum: quando verò parum à sanguine recessit humor, & paululum citra sanguinem restitum, vel vltrà processum est, tunc quidem sanguinem mittere admonet; non enim humores illi, siue qualitate, aut quantitate offendant, si non sint separati à massa sanguinaria, & non supernatant, venæ sectionem impediunt.

In ... differentia ... turgentia humorum.

Tertiò vt certum tenendum est ex nostro præceptore Doctore Santa-Cruz, differre supernatantiam à turgentia humorum; nam in turgentia non solùm humores sunt separati, sed vagè, & indifferenter mouentur, vt docet Gal. 4. *aphorism. commentar.* 10. & 1. *aphorism. commentar.* 22. at in supernatantia non est necesse, vt moueantur humores, sed solùm vt segregentur à mixtione cum sanguine: benè tamen turgentia dari nequit alicuius humoris, sine supernatantia; nam turgentia fundatur in humoribus supernatantibus, & qui separantur à sanguine; neque humores hi turgere possunt, quin priùs supernatent.

Dupliciter peccant humores in qualitate.

Denique humores qualitate peccantes dupliciter considerantur, vel sanguini admixti, vel segregati ab eius consortio, eo modo, quo diximus. Si primo modo, benè sanguinis missione euacuantur, dum morbus magnus, præsens, vel imminens pendet ab illis: si secundo modo, nequaquam per sanguinis euacuationem sunt educendi, sed aliter. His igitur suppositis, sequentes conclusiones stabiliendæ sunt.

Prima Conclvsio.

Sanguinis missio conuenit omni morbo magno ex plenitudine pendenti. Hæc conclusio ita nota est, & ab omnibus accepta, vt non egeat probatione, imò sufficienter probata manet in secundo modo dicendi, qui probare intendebat venæ sectionem semper indicari à plenitudine, & authoritates ibi adductæ in illius sententiæ corroborationem, huic accommodari possunt. Aduertere tamen oportet, quod existente plenitudine sanguinis missio est vtilis, ceu auxilium euacuans, vt ait Gal. 9. *methodi, cap.* 15.

Secvnda Conclvsio.

Sanguinis missio, vt reuellens, & deriuans auxilium debetur humoribus in motu, vel paratis ad motum.

Sanguinis missio, vt reuellens, & deriuans medicamentum debetur humoribus in motu, aut his qui parati sunt ad motum. Hæc conclusio etiam ex dictis sufficienter manet comprobata, quam tradit Gal. 9. *method. cap.* 11. *cit.* vbi sanguinis missionem commendat vt reuellens auxilium, vt retrahantur humores ad partem contrariam; & vt deriuans, vt per partem propinquam euacuentur; semper enim fluxionis motum ad contrarium trahere expedit, vt docet ipse 2. *de art. curatiua, cap.* 2.

Reuulsio, & deriuatio, quando sanguinis missione, vel purgatione sunt facienda.

Est tamen instantia contra hanc conclusionem, nam vt suprà tractum est, reuulsio, imò & deriuatio possunt fieri per purgationem: ergo debemus assignare aliquod determinans potiùs vnum auxilium, quàm aliud; quod proposuimus inuestigandum.

Respondetur concedendo antecedens, ad con-

A sequentiam dicimus, quod si morbus pendet ex humoribus vitiosis supernatantibus, seu separatis à sanguinis massa, vt dictum est, vt dum humor aliquis, putà bilis, est extra sanguinis consortium, dum facit morbum regium, vel confluit in os stomachi, vel ad aliam partem irruit; vel pituita est in aliqua parte collecta, vt dum constituit œdema, vel facit hydropem anasarcam, vel intra venas existens ita adhærens sit venis ob eius crassitiem, & visciditatem, vt non possit cedere venæ sectioni; tunc quidem potiùs purgatio, quàm venæ sectio conuenit, habita ratione de abundantis succi copia pariter, & specie, vt ait Galen. 4. *de sanit. tuenda.* Tamen si humor fluens sit sanguini commixtus, ita vt venæ sectione retrahi possit, eam exercere tutius sentiunt Doctor Serna, & Santa-Cruz *libro aureo de impedim. magnorum auxiliorum*: & hoc modo venit intelligendus Auicenna, dum ait: *Caue tibi, ne ægrum ad vnum duorum perducas, &c.* Nam si humores biliosi sint sine sanguinis consortio, dum B scinditur vena, magis effrænes fiunt, & ad intensiorem inflammationem deueniunt; si verò pituita redundet absque sanguinis miscella, per venæ sectionem magis incrudatur: quapropter in his casibus reuulsio, deriuatio, & euacuatio purgatione est exercenda, neque tunc adest scopus mittendi sanguinem.

Purgatio in materia turgenti est reuulsiua, & in febribus perniciosis.

Confirmo hanc sententiam in humoribus turgentibus, in quibus omnes propterea ad purgationem; quæ purgatio retrahit, vt reuellens auxilium, humores fluentes, ne cadant in partem principem, & inopinatam mortem afferant, non alia ratione, nisi quia sunt illi humores segregati à sanguine; nam si essent sanguini admixti, fieret sanè in illis venæ sectio, & potiùs maximè conferret vt reuellens medicamentum. In febribus prætereà perniciosis ob decubitum humoris in partem principem, nullum maius noui remedium, quàm purgationem adhibitam C reuulsionis gratiâ: neque proderat venæ sectio, vt sæpè periculum feci, imò venæ sectione deteriùs se habebat æger, non alia ratione, nisi quia erat humor irruens in partem nobilem à sanguine separatus, & per venæ scissionem parum, aut nihil euacuabatur causæ morbificæ, vt latè diximus agentes de terțiana perniciosa, & febribus cum accidentibus. Neque ob aliam causam Tral. *lib.* 2. *cap.* 2. purgantia adhibet remedia in dolore oculorum à bile acri: & Vega curans oculorum inflammationem, intra 24. horarum spatium pillulis capitalibus ad sanitatem ægros perduxit, nullâ factâ mentione scissionis venæ.

Contra doctrinam verissimam traditam obiectio insistax.

Sed quia rem nimis difficilem pertracto, ad ampliorem notitiam contra illam insurgo. Sunt plures morbi pendentes ex peculiaribus humoribus à sanguine separatis, in quibus licet sanguinem mittere: ergo scopus humores purgandi non est morbus pendens ab humoribus extra sanguinis consortium. D Patet antecedens, nam phrenitis est inflammatio orta ex bile putrescente in cerebro: lethargus est etiam inflammatio cerebri à pituita procedens: apoplexia plerumque ab humoribus crassis, & frigidis ortum ducit: catochus ab humore melancholico: epilepsia plerumque à succis frigidis, & crassis obstruentibus: pleuritis à quolibet humore seorsum; *anemies*, hoc est flatus, venæ sectione soluuntur. Idem dico de aliis plurimis morbis, quorum causa est independens à sanguinis consortio.

Obiectionis solutio.

Hæc omnia non euertunt nostram doctrinam. Quare ad replicam dic, quod in morborum curatione, qui ex humoribus fiunt, debemus considerare causam coniunctam, quam continentem vocamus, ex qua immediatè pendet morbus; & causam antecedens

antecedentem, quæ parata est morbum producere. Si vtraque causa sit extra sanguinis miscellam, seu sit supernatans, vtique prouidendum est purgatione, neque aliter poterit è corpore educi. Si verò causa antecedens morbum sit commixta sanguini, rectè in omnibus his, & aliis affectibus sanguinem mittimus; nam sic reuellimus, & euacuamus causam, quæ morbum fouet. Quapropter in febribus intermittentibus, in quibus humores à sanguine separantur, sanguinem extrahimus, non ratione causæ coniunctæ, nam hæc extra venas putrescit, & in ipsis accessionibus absumitur; sed ratione causæ antecedentis, quæ est sanguini coniuncta, & disponitur ad efficiendam accessionem subsequentem. Idem proportionaliter est affirmandum de aliis omnibus.

Signa quibus dignoscimus humorem supernatantem, proponuntur.

Sed quia sic difficile est cognoscere, an humor qui debet euacuari, sit separatus à sanguine, vel non, vt huius habere possimus cognitionem, multa docet B esse attendenda Galen. 4. *de sanitate tuenda cit.* ex quibus facilis inuentu est humoris species emergentis, videlicet ex anteacta vita, & ex iis, quæ ipsis corporibus inciderunt, & ex signis, quæ ex vrinis, & aliis, quæ præter naturam excernuntur, vel propè cutem elucent. Qui enim in otio degerunt, immodicè biberunt, & per loca frigida deambularunt, vel ventis frigidis fuere expositi, & insuper habent vrinam albam, tenuem, & sine subsidentia, vel appendice, os plurimo succo crudo abundare, & ipsum supernatare credimus. Qui verò valde fatigati sunt, eosque multus labor exercet, hi biliosum, vel melancholicum, illum æstate, hunc autumno gignunt: si præter dicta vtantur rebus calidis, & in ipsa color totius corporis flauus, vel fuscus conspiciatur, primus bilem, secundus melancholiam excedentem ostendunt. Idem præstant vrinæ, quæ æmulantur potiùs naturam vnius humoris, quàm alterius; imò & sapor, & pustulæ, quæ corpore erumpunt: quæ omnia sunt attendenda, vt cognoscamus naturam humoris peccantis, & qui supernatat; in quotum redundantia, cognitâ humoris ideâ est vtendum medicamento purganti.

An humori qualitate peccanti conueniat purgatio.

Instabis iterum ex Galen. plurimis in locis, præcipuè tamen 1. *aphorismorum, commentario* 2. & 2. *aphorismorum, commentario* 17. vbi docet, quod purgatio est euacuatio humorum qualitate peccantium: ergo cùm humores qualitate peccant, debent per purgationem euacuari: sed dum sanguini sunt commixti, sæpe qualitate peccant: ergo dum sanguini sunt commixti, debent purgari; sunt enim hi humores cacochymi, quibus debetur expurgatio, atque adeò licèt non supernatent, sunt purgandi.

Respondetur, quod purgatio debetur humoribus non quomodocumque qualitate peccantibus, sed D illis, qui sunt cacochymi, & separati à sanguinis consortio; nam non quodlibet vitium humorum cacochymiam constituit, sed illud tantùm, per quod superant, & separati sunt à sanguine: quod manifestè docet Galen. 4. *de sanitate tuenda citat.* vbi sic: *Nam virium robore constante, si lassitudo adhuc infestat, æstimandum est, cum sanguinisne copia, an cum crudis, ac minimè concoctis humoribus, an per se solus consistat vitiosus humor, qui lassitudinem creat; nam si cum sanguinis copia, aut vena incidenda, aut aliquid quod tantumdem valet, agendum. Quod si vitiosi tantùm succi, hique citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est, quæ infestanti excremento sit accommoda, &c.* Ex quibus inferre licet, quod humores, dum sunt cum sanguinis copia, siue crudi, siue alio vitio sint affecti, venæ incisione, aut alio, quod tantumdem valeat, sunt euacuandi; si verò A sint citra sanguinis copiam, sunt purgatione auferendi.

Quem statum præter naturā habere possunt humores, vt morbum gignant.

Argues vlteriùs: Duplicem statum habere possunt humores, vt morbum gignant, videlicet plenitudinis, aut cacochymiæ, neque ab aliquo ex Authoribus, quos ego legi, alius status humorum assignatur. Ergo humores vitiosi sanguini admixti debent petere illud auxilium, quod debetur vel plenitudini, vel cacochymiæ: at non est offerendum remedium, quod conuenit plenitudini, siquidem humores illi sanguini admixti possunt esse sine plenitudine: ergo est adhibendum remedium, quod debetur cacochymiæ, hoc est purgatio: ergo humoribus qualitate infestantibus competit purgatio, siue sint cum sanguinis consortio, vel à sanguine separati.

Humores cacochymi qui dicantur.

Respondetur propriè, & rigorosè dici humores cacochymos eos, qui sunt segregati à sanguine, quos locis proximè citatis purgatione euacuare præcipit Galen. reliquos verò neque rigorosè constituere plenitudinem, neque cacochymiam. Non plenitudinem; nam possunt vitiari absque sanguinis accretione supra debitam proportionem. Non cacochymiam; nam cacochymia adest dum humores sunt sine sanguine, aliter non datur cacochymia, licèt vitiosi sint humores: & proptereà dum Galen. ait, quod purgatio conuenit humoribus qualitate infectis, loquitur de ipsis separatis, & non sanguini commixtis, vt ex locis supra traditis facilè constat; & hoc modo interpretandus est Gal. omnibus in locis, in quibus docet, vtilem esse purgationem ad cacochymiam auferendam. Ita sentiunt Serna *lib. 5. de methodo inueniendi remedia, capit. 4.* Santa-Crux *lib. 3. de rebus preternat. impedient. magna auxilia, cap. 3.* Doctissimus noster Socius Gaspar Brauus *lib. de purgandi ratione*; & sic constituendus est alter status humorum distinctus à plenitudine, & caco- C chymia. Neque hoc est intellectu difficile in doctrina Gal. nam plenitudinem vocat augmentum humorum, aut solius sanguinis; vel si sit plenitudo cum addito, redundat vnus humor, vel duplex; simul tamen cum sanguine, vt ipse asserit *libro de multit. cap. 11.* & 13. *method. cap. 6.* & 4. *de sanitate tuenda, cap. 4.* Cacochymiam etiam esse dicit, dum vnus, vel alter succus exsuperat, ita vt superante bile reliquos humores, sine sanguinis augmento, fit cacochymia biliosa, & sic de reliquis succis, ita vt iuxta mentem Gal. quem in hac parte omnes sequuntur, tunc adest cacochymia, quando citra sanguinis augmentum aliis humoribus corpus est refertum, vt verbis Gal. vtar. Non tamen negat Gal. quod sanguis sine sui augmento possit vitiari, & prauas adquirere qualitates. Quod si hoc non admittas, alius humor à sanguine, qui non excedit sua quantitate, potest qualitatibus suis infestare, vel putrefieri, quo tempore erit vitium in qualitate illius humoris sine cacochymia; nam vt dixi, ad cacochymiæ rationem requiritur, quod humor vitiosus excedat suâ quantitate reliquos humores. Ecce ergo alter status in humoribus distinctus ab statu plenitudinis, & cacochymiæ; nam licèt ille humor, si putrefiat, debeat euacuari vel sanguinis missione, vel purgatione, non tamen facit cacochymiam, neque plenitudinem. Similiter si sequamur sententiam Roderici à Veiga *libro de differentiis febr.* qui censet cacochymiam appellari tantùm vitium humorum ad putredinem tendentium, qui purgatione auferuntur, non verò vitium in calore, frigiditate, humiditate, &c. quæ per attemperantia corriguntur, fatendum est, dari alium statum humorum distinctum ab statibus plenitudinis, & cacochymiæ, & sic non est nouum alios status referre ipsorum humorum.

Sed quia dictum est cacochymiam rigorosam

Qualiter dicuntur humores separati à sanguine.

sam adesse, dum humores redundant, & separati sunt à sanguine, non est hoc ita intelligendum, vt humores sint ita separati, vt nullum consortium habeant cum sanguine; sufficit enim, quod emergant, vel supernatent; nam licèt intra eadem vasa cum sanguine contineantur, si tamen non seruant eandem vnionem, quam in statu salutis, dicuntur supernatare, & esse separati à sanguine, & cacochymi.

Cur cacochymia debetur purgatio.

Rogabis tamen, cur his humoribus debetur purgatio? Et ratio dubitandi est, nam cacochymia est vitium humorum redundantium, vt suprà ex mente Galeni insinuauimus: ergo cùm quodlibet vitium habeat eius oppositum, per quod possit auferri, non est recurrendum ad purgationem; nam purgatio, cùm euacuatio quædam sit, non opponitur alicui qualitati, siquidem frigida pugnant calidis, humentia siccis, tenuia crassis, &c.

Respondetur iuxta Veigæ sententiam, quod cùm purgatio exercetur pro humoribus cacochymis euacuandis, solùm habet locum dum humores putridi euadunt, qui nequeunt corrigi, neque emendari, qui petunt, vt reliqua excrementa, è corpore pelli; tamen si aliis qualitatibus præter naturam sunt affecti, contrariis sunt auferendi, ita vt si humores sunt frigidi, sunt calefaciendi; & si calidi, refrigerandi, &c. non tamen euacuatione est vtendum.

Secundò, & meliùs respondetur, quod sæpè non possumus eam intemperiem corrigere per contraria alterantia, vt quotidie experimur in febribus putridis, in quibus sanguinem mittimus, & expurgamus, & humorem vitio affectum euacuando ægrum liberamus; sic etenim subtrahimus febris causam, & ex accidenti intemperiem ab humoribus vitiosis ortam tollimus, & vnico remedio causam morbi, & ipsum morbum abscindimus; causam per se, humorem euacuando; & morbum ex accidenti, vt iam suprà dictum est: quem curandi modum exhibet Galen. 11. *methodi*, *cap.* 10. & admonet faciendum in morbis pendentibus à causa, *lib. de optima secta*, *capit.* 25. multitudine enim euacuatione subtractâ, simul & per eam genitus morbus tollitur.

Vnico remedio morbum, & eius tollimus causam.

Tertia Conclvsio.

Morbi ex vitio sanguinis venæ sectione curantur.

Morbi magni pendentes ex vitio sanguinis, siue tale vitium sit peccatum in quantitate, siue in qualitate, petunt sui ablationem per sanguinis missionem. Hæc conclusio quoad primam partem suprà tradita est, circa quam nulla est dubitatio. Quoad secundam, etiam ex dictis facilè probari potest, affirmando id de massa sanguinaria vitiata, non de humoribus vitio refertis supernatantibus. Gal. 11. *methodi*, *cap.* 14. & 15. non solùm in febribus continentibus, sed in omnibus febribus putridis, vt salutare præsidium venæ sectionem imperat; si verò humores sunt segregati à massa sanguinis, vt dum turgent, tunc purgationem admonet, ex consilio Hipp. Similiter si cruditas ventriculi obsit, differre præcipit venæ sectionem, donec excrementa descendant, vel cruditas absumatur. Idem docet 9. *methodi*, *cap.* 11. vbi sanguinem mittere iubet, dum sanguis propriam qualitatem ad vnguem non seruat, neque nutrire valet: & licèt asserat, quod tunc sanguinis missio est vtilis, vt reuellens, vel deriuans remedium; nihilominus cùm sanguis possit vitiari, & reddi inutilis nutritioni per qualitates sibi alienas, absque motu, non est negandum, quod sanguinis missio conferat ad corrigendum illud vitium, absque deriuatione, & reuulsione. Auic. est eiusdem sententiæ, siquidem *fen.* 4. 1. *doct.* 5. *cap.* 10. *Vnumquemque* (ait) *esse phlebotomandum, propter vitium in quantitate sanguinis, vel qualitate, vel propter vtrumque.* Neque opus est referre Authores, cùm nullus sit morbus pendens ex vitio massæ sanguinis, eo modo, quo dixi, in quo sanguinem ipsi non mittant.

In ventriculi cruditatibus venæ sectio differenda.

An humores cr[u]di venæ sectionem impediant.

Sed ne incidamus in tertium dicendi modum, qui arbitratur solùm in morbis pendentibus ex humoribus conuenire venæ scissionem, asserendum est, adhuc in morbis ab humoribus frigidis ortis, sanguini tamen admixtis, sanguinem esse detrahendum, partitè tamen, & in minori dosi, vt facit Gal. *lib. de sanguin. miss. cap.* 12. vbi sic: *Vbi ergo multa euacuatione est opus, verùm vires sunt imbecilliores, in iis vacuationem partiri expedit, vti nimirum & me fecisse vidistis in iis, quibus crudorum inerat humorum copia.* Quod si præcipui scopi adsint, nempe virium robur, & morbus magnus, qui venæ sectionem suadeant, nullam esse crudorum humorum tantam, talemque plenitudinem, quæ hoc inhibere auxilium possit, vt ibi *cap.* 13. ait ipse. Id comprobat quotidianus vsus, vt suprà diximus; nam in caro, catocho, seu catalepsi, apoplexia, quartana febre, quotidiana, arthritide, coxendicum dolore, & aliis huius census, Authores venæ scissionem commendant. Vnde nisi crudus per corpus collectus sit succus, nimisque regio naturæ frigida, tum natura quoque hominis frigidior, ita vt timeamus per sanguinis missionem totum corpus grauiter refrigerari, benè quidem possumus viribus constantibus sanguinem mittere; nam licèt aliqua superueniat noxa ex huiusmodi auxilio, maxima sequi solet vtilitas ex euacuatione causæ, reuulsione, & deriuatione illius: & licèt venæ sectio non corrigat frigiditatem humoris per se, imò detracto sanguine, & spiritu frigidum debet corpus remanere, dicimus tamen plurimùm iuuare euacuando ipsum humorem frigidum, ex cuius extractione corpus postea meliùs calefit, ablato humore infrigidante, & calorem natiuum suffocante, vt docet Gal. 4. *de rat. vict. text.* 111. *Nam vt ignis propè extinguitur immissis lignis tum humidis, tum multis, nisi quis multitudinem sustulerit, sic & in frigidiore ob copiam sanguine, vbi calor natiuus prope extinguitur, præsentissimum est remedium sanguinis missio, quo tempore periculum ita prehenderit.*

Qvarta, et Vltima Conclvsio.

An in morbis, in quibus expostulatur venæ sectio, & expurgatio, venæ sectio debeat præcedere purgationem.

Quoties vnus morbus petit venæ sectionem, & purgatiooem humorum, qui sunt intra venas, curatio incipere debet à sanguinis missione. Hanc conclusionem tradit Gal 4. *de san. tuenda*, *cap.* 4. *toties repetito*, vbi in humoribus crudis cum sanguinis copia venam tundit, vel aliud remedium adhibet, quod tantumdem valeat, vt in detentione hæmorrhoidum, earum apertio, & in mensium suppressione, reuocatio: deinde aluum deiicere iubet medicamento malo succo accommodato. Hanc doctrinam accepit ex Authore libri 4. *de rat. vict. text.* 21. vbi referens plurimos morbos, in quibus arbitratur vtrumque auxilium esse expediens, de ipsis asserit, quod solui non possunt, si quis primùm purganti medicamento vti aggressus fuerit; nam venæ sectio in his præferenda venit. Idem docet Galen. 6. *epidem. sect.* 1. *textu* 6. vbi agens de renum dolore asserit, *quod si vtroque auxilio ipse homo indigeat, à vena sectione incipiendum esse notissimum est.* Hanc conclusionem verissimam esse censet Valles. 7. *controu. cap.* 9. & rationibus facilè suadetur. Nam sanguinis missio aperit vias, & corpora paratiora reddit ad purgationem, ita vt sit veluti dispositio, licèt non omnimodè

necessaria ad purgationem, maximè tamen congruens ad illam. Prætereà sanguinis missio fit tutius, & citiùs, & cum minori apparatu, quàm purgatio. Similiter facta sanguinis missione, deoneratâ naturâ, aluus humectatur, prouocatur vomitus, aut sudor superuenit. Demùm commodius est euacuare sanguinem impurum, quàm purum: sed ante purgationem sanguis est impurus, post purgationem purus redditur: ergo ante purgationem est venæ sectione euacuandus. Hanc doctrinam tuentur omnes, siquidem in febribus putridis, & aliis morbis, qui pendent ex vitio humorum, qui sanguini sunt commixti, dum non sit aliquid prohibens, semper curationem aggredimur à sanguinis missione auspicantes, deinde pro natura redundantis humoris vtimur medicamento purganti.

Contra dicta obiectio, an humores vitiosi sanguini commixti purgatione possint euacuari.

Vt tamen hæc veritas magis innotescat, contra eam insurgo ex suprà dictis. Dum humores vitiosi sunt sanguini commixti, petunt euacuari venæ sectione; dum verò supernatant, vel sunt separati à B sanguine, poscunt purgationem: ergo morbi pendentes ex ipsis humoribus non exigunt vtrumque auxilium, siquidem solùm petunt illud remedium, quod illis conuenit, vt auferantur, quod est venæ sectio. Discursum confirmo. Ideo dicimus purgatione esse euacuandos humores, quia vt inutiles sunt segregati à consortio sanguinis, qui neutiquam sunt euacuandi sanguinis missione: ergo pariter si humores, quia sunt sanguini admixti, euacuantur sanguinis missione, nequaquam purgatione sunt detrahendi: ergo si morbus pendet ex humoribus vitiosis, si illi sunt sanguini admixti, semper exigunt venæ sectionem; si verò separati à sanguine, purgationem: ergo nunquam datur casus in vno, & eodem morbo, in quo æger possit vti vtraque euacuatione.

Nota benè quæ sequuntur.

Ex huius argumenti solutione plura abstrusa nimis, & difficillima conspicua fient, quæ quotidie in morbis curandis nobis se offerunt. Pro cuius solutione sunt in memoriam reuocanda, quæ suprà adduximus ex Hippocrat. & Gal. mente, quod licèt morbus à principio in finem sit vnus, ac per consequens habeat rationem vnius indicantis, tamen quando habet aliquam insignem mutationem in se, vel in causa, à qua dependet, debet etiam fieri mutatio in remedio indicato. Quapropter si morbus à principio in finem penderet ex vitio alicuius humoris sanguini admixti, & vires essent validæ, & aliter quàm sanguinis missione non posset detrahi, reuerà vteremur sanguinis missione, quæ est remedium indicatum; tamen quia morbus in se in causa habet mutationem insignem, & diuersam conditionem in diuersis temporibus, sicuti ipse morbus, & eius causa mutationem accipit, eandem debet accipere remedium. In principio, exempli gratiâ, febris putridæ pendentis ex bile sanguini admixta, venam secamus plurimis de causis, ad euacuandam bilem, ad tollendas obstructiones, & ad refrigerandum, & ad reuellendum humorem fluentem ad focum putredinis. Eadem etiam febris poposcit purgationem, non tamen eodem tempore, & sub eisdem conditionibus, sed maximè diuersis; nam si vellimus offerre medicamentum purgans dum humores sunt incocti, & crudi, neutiquam feliciter potest succedere purgatio, iuxta celeberrimum dictum Hippoc. *Concocta medicari atque mouere, & non cruda, neque in principiis, &c.* Et vt asserit: *In acutis passionibus rarò in principiis medicinis purgantibus est vtendum, & hoc cum præmeditatione faciendum.* Si etiam idem medicamentum propinemus, antequam viæ sint expeditæ, & manifestæ, & obstructiones ablatæ, toto cœlo errabimus, vt clarè docet Gal. 1.

Quibus de causis sanguinis missio conuenit in febrium initio.

Quare purgat non conuenit in febrium initio.

A *aphor. phrasi 24.* dicens: *Humores, quammaximè fieri potest, debent esse fluxui parati, hoc est tenues, & nullum lentorem participantes, & aperta foramina; per quæ purgatio debet fieri, & nulla debet esse obstructio.* Neque eo tempore purgatio, vt refrigerans medicamentum, potest adhiberi; quia cùm calidum sit, & corpus commoueat, potiùs calorem adauget, & coctionem humorum perturbat, quæ quietem desiderat, vt Gal. ait *lib. quos, & quando, & quibus purgare conueniat.* Hæc omnia euitantur incommoda dum venæ sectio exercetur: quapropter consulenda est in morborum initiis; dum verò iam morbus est in declinatione, & omnia accidentia sunt remissa, tam morbus, quàm eius causa sunt in diuerso statu, & habent magnam mutationem; nam tunc febris est remissa, accidentia mitigata, humores sunt cocti, & superati à natura; & quia non possunt aliud recipere beneficium à natura, neque in illius substantiam conuerti, tanquam inutiles, & excrementitij separantur à sanguinaria massa; tuncque solet superuenire crisis, seu iudicium, quod si integrè factum sit, nihil mouere, neque nouare expedit; si verò neque fiat crisis, vel si fiat, non sit consummata, tunc arte suppleri debet, ipsum humorem euacuando, quod sæpe consequimur medicamento purganti. Ex quibus desumimus, quod vnus, & idem morbus iuxta diuersos status, quos habet, potest petere diuersum auxilium; sufficit enim variatio in morbo, & illius causa, vt variationem accipiat remedium.

Coctio quietem desiderat.

In crisi perfecta nihil nouandum.

Percontaberis tamen, an in eodem tempore vnus, & idem morbus vtrumque auxilium exposcat. Respondetur, sæpe id accidere; nam licèt humores non supernatent, possunt tamen esse talis conditionis, vt adhuc misso sanguine non possint vinci à natura, quo in casu facta euacuatione per sanguinis missionem, statim accedimus ad purgationem per medicamentum, quod eiectiuè eos humores euacuet: & licèt C dum purgatio fit à natura, vel ab arte, humor purgandus debet esse à sanguine segregatus, si regulariter ea purgatio fiat; tamen accidere potest, quod natura non possit eius humoris discretionem facere, quo tempore, factâ priùs venæ sectione, medicamentum purgans offerimus, quem curandi modum sæpe exercemus in morbis, qui sunt sine febre, & ab humoribus ortum habent, vt in lue gallica, in qua sanguis inficitur, & ad eius curationem sæpè sanguinem mittimus, sæpeque purgamus; & ad præcauendum morbum, vere etiam eadem administramus remedia, licèt humores omnes sint in massa sanguinaria contenti.

An in eodem tempore morbi conueniat vtrumque auxilium, videlicet venæ sectio, & purgatio.

DISPVTATIO II.

D *An in febribus putridis iuxta earum initium conueniat purgatio.*

DE febribus putridis est maior dubitatio, an scilicet in eodem tempore, putà in principio vniuersali illarum, vtrumque possit conferre auxilium. Hoc dubium solutum fuit in nostro libro de febribus, de minoratione facienda in principiis febrium tractantes. Qui enim minoratiuam fugiunt, non inueniunt occasionem purgandi, nisi materia turgente, aut eâ concoctâ: sed quia rarò materia turget, rarò purgationem admonent, quousque peracta sit coctio, quæ est necessaria ad perfectum iudicium, seu euacuationem humorum arte factam. Nos tamen, qui ex Hipp. Galeni, & Auicen. mente, & ratione docti, vt certum tuemur purgationem minoratiuam esse

quando

quandoque maximè vtilem, quâ plures ægros à morte liberauimus, dicimus vtrumque posse auxilium proficere, si fiat, vt ait Hipp. *maxima cum meditatione*; quod quidem conuenire potest in principio vniuersali morbi, quando facta euacuatione per venæ sectionem, tanta est humorum sarcina, vel praua illius conditio, vt non possit emendari, nec corrigi à natura; tunc enim non restat aliud auxilium, quàm purgatio, quâ humor ille noxius minor redditur, ita vt possit superari, & euinci; & vt verum fatear, Deum omnipotentem testor, plures ægros febre acuta, & maligna correptos, quibus alia non profuerunt remedia, occultè adhibitâ potione minorante, ad meliorem statum extra omnium spem reduxisse. Occultè dixi, quia oportet nos esse cautos, dum hoc remedio vtimur, quod non conuenit, nisi vrgente necessitate, & debemus timere quocunque modo periculum; & ne infelix euentus, qui vi morbi euenire solet, nostræ adscribatur actioni, quoad fieri potest remedium occultè offero, neque illud manifesto, donec probum, & salutarem cognoscam effectum. Sed quia praxim agimus, & totum nostrum opus ad praxim dirigimus, dicam, quod sæpè feci in tot angustiis coniectus. Cum expectarem morbum terminandum die 14. neque in vrina erant signa coctionis, neque victoriæ naturæ supra causam morbificam, timebamque crisim futuram deterrimam, cum ex venæ sectione æger non proficeret in melius, decernebam die 12. aliquid purgans exhibere, quod minueret causam morbi, sub forma potionis cordialis, quæ non posset febrem magis accendere; in quem finem dissoluere soleo ℥. ß. carnis tamarindorum in ℥. iiij. vel quinque decocti florum cordialium, & foliorum sennæ, vel decocti Pugini, cui addo aliquid confect. hyacinth. vel alchermes: quâ potione frigidâ epotâ venter soluitur, roboratur cor, & morbi causa minuitur, deinde natura potentior reddita supra residuum de morbo victoriam reportat; neque antea periculum timens audebam manifestare remedium; & sicuti, vt inquit Horatius *lib. 1. epist. 16.*

Nota in casu minorationis quid sit faciendum.

Cautus enim metuit foueam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, & opertum miluius hamum.

Sic similiter timore correptus ventorum periculum reformidabam; necessitas tamen cogit ad illud offerendum, accidebatque mihi, quod refert Lucan. Pharsal. *lib. 7.* dum canit: *Multos in summa pericula misit venturi timor ipse mali, fortissimus ille est, qui promptus metuenda pati.*

Nec miror, dum inuenio Authores ita discordes circa minorantis medicamenti vsum; in morbis tamen magnis periclitari licet, vt ait Hipp. *lib. de locis in homine*, & dum speramus auxilio hoc naturam morbum superare posse, non est destituenda à tanto auxilio; non enim necessitatis aliud effugium est, quàm velle, quod ipsa cogit, nihilque necessitate fortius, vt Lipsius ait *lib. de constant. cap. 21.* Quibus enim alia salutis ratio non est, & quæ vnica videtur, ea dubia est; necessarium videtur aduersùs periculum ire.

Necessitas ad multa cogit.

Ex dictis concluditur, quod in eodem tempore vniuersali febris acutæ (verbi gratiâ) vtrumque auxilium potest adhiberi; sanguinis tamen missio præcedere debet purgationem, ob rationes iam suprà insinuatas. Hæc omnia fuit necesse proponere, vt magis firmemur in praxi: quibus intellectis non erit difficile argumentum propositum, & illius confirmationem soluere.

Ad argumentum responsio.

Quare ad illud respondetur, quod in purgatione adhibenda dupliciter proceditur, vel regulariter, vel coactè. Tunc regulariter purgatio offertur, vt alio loco diximus, quando humores sunt turgentes, & ad purgationem eorum habemus naturam adminiculantem, vel quando humores sunt concocti, saltem ea coctione, quæ dicitur in nocitiuo, post quam natura secernit, & separat humores, vt euacuentur, vel etiamsi non moueantur, vt in turgentia supernatant, vel sunt omnimodè separati à sanguine; qui omnes ita se habentes nequeunt euacuari venæ sectione, atque adeò purgatione, vel alio modo sunt pellendi de cura regulari. Coactè tamen purgationem offerimus quando in humoribus euacuandis deficiunt omnes conditiones assignatæ, ita vt non sint concocti, neque separati, sed sanguini admixti, & nequeant vinci ab ipsa natura; tunc quidem vanum est expectare coctionem in his, qui ob eorum multitudinem, vel prauam conditionem sunt ad coctionem inepti, qui purgatione sunt ducendi, præcedente sanguinis missione.

Curatio duplex, regularis, & coacta.

Neque facit contra hoc, si afferas, quod humores crudi non cedunt medicamento purganti, neque natura adiuuat eorum expulsionem, imò eos retinet, vt concoquat, vt ait Galen. 4. *aphor. textu 22.* quapropter non sunt purgatione euacuandi. Hoc enim dubium alibi solutum est; pro nunc tamen dico, quod dum regulariter natura operatur, priùs retinet, deinde concoquit, postea distribuit, secernit, & denique expellit; verumtamen dum irregulariter operatur, & vi causæ morbi impulsa, sæpe ipsos humores excernit crudos, & incoctos, vt ostendunt plurimæ euacuationes symptomaticæ, de quibus latè egimus nostro libro de febribus; pari ratione dum necessitas vrget purgandi humores crudos, qui sunt quieti, & sanguini mixti, licèt non ita cedant, veluti si essent separati, & dispositi; nihilominus cùm intercedat familiaritas inter attrahens medicamentum & attractum, & medicamentum actuetur à natura, vt possit attrahere, non est à quo impediatur actio; nam si impediretur attractio, maximè à natura: nam ea non tam retinet, quia retentionem diligit, quàm quia non potest expellere. Quapropter in hoc casu, quod per se solam facere non potest, adiuta ab arte facere valebit; non enim implicat, quod natura propter humoris exuberantiam, vel aliam conditionem, etiamsi vellet, non possit expellere, adiuta tamen expellat, ita vt quodammodo habeamus adminiculantem, & non prohibentem purgationem. Quapropter in hac parte non est sequendus Fallopius *tract. de purgatione*, qui asserit nullam intercedere similitudinem inter medicamentum purgans, & humorem crudum attrahendum; & propterea nihil conducere exhibere medicamentum purgans. Neque omninò negantes minoratiuam purgationem sunt admittendi, quatenus arbitrantur, naturam repugnare illi euacuationi, quia sæpe natura plures moliatur euacuationes in principiis morborum, quæ solent magnam præstare vtilitatem, licèt fiant cum maiori naturæ dispendio, quàm si fierent materiâ iam coctâ, & iuxta naturæ regulas. Quapropter Auic. *fen. 4. 1. cap. 3.* ait: *In quocunque morbo non turgente melius esset concoctionem expectare, si liceret per facultatem, & morbi magnitudinem; at si non fuerimus securi, quod virtus vsque ad maturitatis horam perduret, euacuabimus eam.* Hæc autem euacuatio, cum faciat nos deuiare à regulis, quas ipsa natura obseruat, dum rectè, & cum pauco virium dispendio operatur, ideo dicitur irregularis, & coactè facta. Ad confirmationem respondetur negando paritatem; nam licèt humores à sanguine recedentes sunt medicamento purganti educendi, quia cùm sint sine sanguine, non obediunt venæ sectioni, tamen humores praui admixti sanguini, quos natura non potest seperare, bene quidem purgatione auferri possunt, præcedente, vt dixi, sanguinis missione.

Vtrum humores crudi debeant purgari.

Fallopius arguitur, & qui minoratiuam dehortantur.

Responsio ad confirmationem.

Bene verum est, quod si extra sanguinis miscellam extitissent, melius medicamentu purganti attraherentur; tamen dum natura eos non separat ob eorum resistentiam, seu impotentiam naturæ, Medici munus est eos separare medicamento purganti, & eos extra corpus pellere.

Præcipui scopi mittendi sanguinem enumerantur.

Ex dictis deducimus, quod præcipui scopi mittendi sanguinem sunt morbus magnus pendens ex sanguinis vitio in quantitate, qualitate, & motu; & virium robur, quibus præsentibus, nemo in arte exercitatus est, qui sanguinis missionem reformidet. Ita vt præsente plenitudine, ex qua pendeat morbus præsens, vel possit pendere imminens, venæ sectio adhibeatur, vt euacuans auxilium. Si verò morbus magnus ortum trahat à vitio humorum, adhuc sine plenitudine conueniet sanguinis missio, vt attemperans, & corrigens illud vitium, quod in humoribus est causa morbi, euacuando ipsius morbi causam. Quod si humores sunt in motu, vel prompti, & parati ad motum, venæ sectio prodest vt reuellens, & deriuans medicamentum, eo modo, quo suprà recensuimus: nec minùs desestuit ve deobstruens in morbis magnis ex obstructione. Sub his modis vniuersalioribus comprehendimus plurimos morbos specie distinctos, quibus vna, vel alia ratione competit sanguinis missio, nisi sit aliquod impediens, vel contra indicans, quo præsente omninò solet impediri venæ sectio, vel saltem in minori dosi sanguis euacuari.

Quantitas determinatur.

Sed quia, vt suprà diximus, quantitas auxilij reddit totam artem medicam coniecturalem, sunt plures scopi coindicantes, qui licèt non coindicent sanguinis ipsam detractionem, coindicant tamen detractionis quantitatem, vt pluribus in locis asserit Gal. præcipuè tamen *lib. de venæ sectione, cap. 9.* Itaque ex morbo magno à causa materiali pendente, vt diximus, & virium robore, tanquam ex scopis præcipuis, indicia minuendi sanguinem sunt desumenda; ex reliquis verò, tanquam ex minùs præcipuis, vt ex ætate, consuetudine, plenitudine, seu plethorica vocata syndrome, aëris nos ambientis temperie, tempore, regione, loco, corporis habitu, naturali ægri temperie, comestorum tum quantitate, tum qualitate, exercitationibus, aut exercitiis. Hæc & alia commemorat Gal. *lib. 1. de arte curat. ad Glauc. cap. 14.* ex quo loco ea desumpsit Doct. Sancta-Cruz *lib. de impediment. magnorum auxiliorum.* Quæ quidem si exactè comprehendantur, remedij quantitatem describunt, vel omninò illius executionem perturbant. Ad locum Gal. lectorem remitto, in quo quæ venæ sectioni repugnant, quæve eam contemperant, & quantitatem determinant, longè discussa videbit.

§. Vnicvs.

Scopi purgationis proponuntur.

His exactè pensitatis, non erit difficile inuenire scopos offerendi medicamentum purgans. Et licèt ad alium locum spectet hæc tractatio, tamen quia plura acta sunt à nobis circa purgationem, & illius scopos, breui epilogo quæ diffusè sunt pertractata, ad vnguem amplectar. Inter magna remedia maximum sibi vendicat locum purgatio, atque adeò debet indicari à morbo magno: sed quia purgatio, vt suprà diximus ex Galeni mente, est euacuatio humorum qualitate peccantium, morbus exposcens purgationem, siue præsens sit, siue imminens, debet habere necessariò suum esse dependenter ab ipsis humoribus qualitate peccantibus; aliter enim esset superflua, & maximè nocens talis euacuatio. Ve-

A rumtamen animaduerto, quod licèt purgatio sit vnicum remedium, vt diximus de sanguinis missione, est tamen virtute multiplex, est enim non quomodolibet euacuans, sed etiam reuellens, deriuans, deobstruens, & attemperans. Quia ergo ad plura deseruit, ideo non ab vno, sed à pluribus indicari debet: & eum non indicetur à morbo in eo statu, in quo sanguinis missionem expostulat, licèt ab eodem morbo sumatur indicatio ad vtrumque remedium, necessariò debemus constituere morbum in diuerso statu, vt indicet purgationem. Per statum diuersum velim intelligas non solùm diuersam mutationem morbi, sed etiam suæ causæ; cùm sit noster sermo de morbis magnis à causis procedentibus.

Purgatio est remedium virtute multiplex.

Purgatio varia sortitur nomina.

Prætereà purgatio alia sortitur nomina secundùm varios effectus, quos produeit; nam quædam dicitur radicatiua, quæ quidem radicitus morbi magni causam euellit, & hæc debetur morbo magno pendenti ex humoribus turgentibus, & humoribus iam

B coctis, qui crisi à natura intenta non euacuantur; nam cùm hi sint inepti ad nutritionem, vt excrementa debent expelli, quos dum natura non euacuat, artis medicæ munus est eos medicamento purganti protinus euacuare. Alia est purgatio per epicrasim, per quam paulatim id noxium, quod coctum est, euacuatur: de qua purgatione egit Gal. 9. *method. cap. 10. propè finem.* Hæc purgatio potest reduci ad purgationem radicatiuam, cui competit humorem concoctum euacuare omnimodè; nam licèt non euacuet vniuersaliter omnem humorem, euacuat tamen partem illius, quæ coctionem recepit. Non enim reduci potest ad purgationem minoratiuam; nam hæc euacuat humores crudos, & incoctos: epicrasis verò euacuat humoris partem coctam, & non crudam.

Euacuatio per epicrasim reducitur ad purgationem radicatiuam.

Purgatio minoratiua qualis esse debeat.

Alia dicitur ab Auic. minoratiua, quæ conuenire solet in morbi magni principio vniuersali, præce-

C dente sanguinis missione, quâ minori redditâ materiâ potentior redditur natura supra residuum, de qua (quidquid dicat Gal.) loquitur Hipp. *1. aphorism. textu 23.* dum ait: *In acutis passionibus rarò medicinis purgantibus vti, & hoc cum meditatione faciendum.* Et *2. aphorismor. text. 29.* dum asserit: *Incboantibus morbis, si quid tibi mouendum videtur, moue, &c.* Non enim loquitur de purgatione debita humoribus turgentibus, sed de purgatione minoratiua. Ita sentit Augenius, & ipsa dictat ratio; nam quando Hipp. agit de purgatione debita materiæ turgenti, non addit illam particulam *cum præmeditatione*, vt cuilibet legenti Hipp. sententias notum fiet: *1. enim aphorism. textu 22.* si turgeant humores, medicari absolutè præcipit: vtero gerentes docet etiam purgare, si materia turget, *4. aphorismorum textu 1.* & idem consulit faciendum *eodem lib. text. 10.* in quibus locis non docet purgationem facere turgente materia maximâ cum meditatione, quam ha-

Loci Hipp. explicatio congruens.

D bere deberet Medicus maximè in vtero gerentibus, & in quacunque turgentia. Quapropter arbitror, quod quando ipse dixit, in acutis passionibus rarò in principiis esse purgandum, non agit de purgatione materiæ turgentis, sed de purgatione minoratiua humoris crudi, & quieti, in qua exercenda maxima præmeditatio est necessaria, imò maior, quàm in materia turgenti; nam in ipsa humores sunt fluxiles, & facilè mobiles, tuncque offerimus medicamentum veluti manum porrigens, quod humores illos iam motos ad aluum deducat, vt ostendit Gal. *4. aphorismor. comment. 1.* neque ad hoc est opus maxima meditatione; at verò dum humores sunt crudi, & quieti, habet magnam difficultatem eorum motio arte facta; quapropter si fiat, maximâ cum meditatione est facienda, & hoc voluit insinuare Hippocrat.

erat. quando asserit, quod in morbis acutis rarò medicinis purgantibus vtimur, & hoc cum meditatione faciendum, prætermittens verbum *meditari* in purgatione exercenda in casu turgentiæ, quia non est necessaria tanta meditatio ad euacuandum humorem, qui est in motu, quanta requiritur ad purgandum humorem quietum in casu vrgentiæ.

Purgatio lenitiua quæ?

Alia datur purgatio lenitiua, quâ cruditates, & humores in prima regione collecti euacuantur, ad quam non est necesse, vt medicamenta sint electiua, & attrahentia, sed leniendo ventris excrementa deponunt, vt cassia, manna, syrup. viol. ex 9. infusionibus, prunorum, & tamarindorum caro, & huius census alia.

Morbi quibus debetur purgatio, habent plures status.

Habent ergo morbi, quorum ratione purgationes istæ adhibentur, plures status; nam dum turgent humores, qui morbum magnum, & acutum faciunt, debent euacuari, ob incommoda tradita à Gal. 4. *aphor. com.* 10. *Ne scilicet decumbant in partem principem, vel virtus debilitetur, vel febris caliditas augeatur, &c.* Ego addo, quia sunt ij humores dispositi, & facilè mobiles, & sunt separati à sanguine, & non seruant vnionem sibi debitam in statu salubri cum ipso sanguine, & non aliter possunt euacuari quàm purgatione, & sunt verè cacochymi: quod vitium reperitur in humoribus, dum sunt extra sanguinis consortium, vel emergunt, vt iam suprà statui in Gal. & aliorum sententia.

Dum verò humores sunt concocti, nisi priùs euacuentur à natura per crisim, debent euacuari purgatione, quia iam illi humores non sunt emendabiles magis, & vt excrementitij, debent reiici, sicque eos natura segregat à sanguine, & non possunt venæ sectione euacuari. Debent ergo purgatione expelli. Si verò humores, seu cruditates primam occupant regionem, vel vomitu, aut clysteribus, seu purgatione lenitiua sunt pellendi; non enim sanguinis missionem expetunt, imò eam impediunt, vel prohibent, vt suprà insinuatum est. Ex quibus concludimus, quod purgationes omnes, quæ regulariter fiunt ab arte, imò & à natura, respiciunt humores à sanguinis consortio segregatos; ea verò purgatio, quæ minoratiua dicitur, & in principiis morborum ab arte fit, respicit materiam crudam, & sanguini mixtam; nam licèt natura sit intenta eius separationi, & expulsioni, quia aliter non se potest liberare ab eius sarcina, non tamen potest, donec Medici auxilio adiuuetur: quapropter ad deponendum naturæ onus, ne scilicet decumbat antequam æger ad morbi statum deueniat, adhibetur hæc purgatio minoratiua, ad cuius executionem supersunt plura fundamenta à nobis recensita *lib. 4. de febribus, quæst. 4.* quæ prolixitati parcens iterum hîc non repeto.

Cacochymia fit etiā ab humoribus serosis, qui sunt purgatione euacuandi.

Sed quia ex Galeni mente constat, quod cacochymia non solum attenditur respectu cuiuscumque humoris supernatantis, & à sanguine separati, sed etiam respectu humoris serosi, siquidem Gal. asserit, quod dum corpus serosis humoribus est refertum, datur cacochymia; ideo dum isti humores serosi cacochymiam faciunt, sunt purgatione euacuandi, sicuti reliqui humores, vt dum adest hydrops ascitis dicta, in qua serum intra peritonæum est collectum; aut dum fit vrinæ suppressio, in qua serum supernatat in venis; vel quando febris (vt dixi) fit ex putredine seri, & iam remissa est febris, si non euacuetur illa substantia serosa sufficienter per vrinam, medicamento ipsam purgante est educenda; nam in huiusmodi substantiæ euacuatione eodem modo est procedendum, ac in euacuatione reliquorum humorum, siue ea euacuatio purgatione, siue venæ sectione fiat. Plura circa purgationem, & sanguinis missionem referre possem; sed quia mei instituti fuit tantùm mentionem facere de scopis, & indicantibus venæ sectionem, & obiter aliqua de purgatione proponere, omitto reliqua, cùm iam hæc tractatio optatum sit adepta finem, quam tuæ correctioni submitto, vt omnes sic vtilitatem ex ea capessere valeant.

OBSERVATIO I.

Pro quadam nobili matrona difficili partu laborante, & fœtus mortui extractione.

Propositio historiæ.

NObilis vtero gerens, cùm ad terminum naturalis partus accessisset, cœpit doloribus torqueri, ita vt ipsa cognosceret partus propinquitatem, vocareque iussit obstetricem, vt ipsi assister in adiutorium. Accedens ergo obstetrix, statim agnouit illos dolores partum annunciare, & requisita ad partum præparauit, iuuauitque prægnantem, vt de more est, ad exitum infantis facilitandum; sed dum sperabat ex vtero priùs infantis caput exire, manum ad extra misit, deinde totum brachium: obstetrix tentauit brachium ad intra reducere, vt infans exitum meliorem, & securiorem figuram compararet; nunquam tamen potuit, timensque infantis suffocationem, propter malam partium positionem, quam habebat in vtero, eo modo, quo potuit, ipsum baptizauit, deinde totis viribus conata fuit fœtum extrahere, sicque præcipiebat, vt misera grauida, quoad fieri posset, fœtum ex vtero exprimeret, illamque adiuuabat ex brachio fœtum violenter attrahendo, qua attractione intumuit brachium, & immobile permansit, ita vt neque brachij, neque fœtûs aliquis perciperetur motus: iudicauit ex hoc, quod fœtus esset mortuus. Pertimescens igitur, quod simul grauida cum fœtu perderetur, maritus ocyssimè ad me venit: propero ad ægram, casum comprehendo, bonâ spe victoriæ ægram alere incipio, & Chirurgum vocari iubeo, & brachium infantis illicò nouacula, vt amputet, præcipio; deinde dissecto brachio, iussi vt obstetrix per infantis humerum manu immissa, caput illius comprehenderet, vt facilius extrahi posset; nunquam tamen potuit caput inuenire, & caput inuestigans, pedem arripuit, & ad extra reduxit pedem, crus, & femur, quod totum in parte subliniori amputare feci; deinde introducta manu obstetrix alterum adinuenit pedem, & extra tulit, paulatimque fune ligato pede, etiam femur eduximus, quousque tandem fœtum totaliter cum secundinis extraximus, ipsum fœtum per pedem, & crus ex vtero diuellentes; sicque matrem ab afflictione, & à morte Dei auxilio liberauimus, non sine magna omnium admiratione, quæ postcà diu vixit, & alios peperit filios.

ANNOTATIO.

Hic casus non proponitur vt nouus, sed vt in memoriam reuocetur.

NOn refero hanc historiam, vt nouitatem afferam, cùm certum sit, quod dum in illo miserrimo statu collocatur grauida, aliter succurri nequit; sed solùm in memoriam reuoco id, quod ab antiquis commendatur, præsertim ab Hipp. *lib. de fœtus exsectione*, vbi eundem proponit casum, inquiens: *Si itaque fœtus obliquè prolapsus, manum protensam habuerit, manu apprehensa foras producere quammaximè conare, & brachium excoriato, atque vbi os brachij denudaueris, squatina pellem, tum duos manus digitos obligato, ne caro lubricitate sua elabatur. Deinde verò carnem circa humerum rescinde, ipsumque iuxta iuncturam exime; postea caput iuxta naturam*

turam protrusum foras producere tenta, &c. Si enim dum obliquè descendit fœtus, potest reduci, ita vt præcedat caput, deinde exeant cætera membra, conandum est id efficere; sin verò id assequi non possit, cum fœtus aliter exire non valeat, & ob indebitum situm facilè suffocetur, & nequeat grauida fœtum extra vterum exprimere, neque detur locus fœtus expulsioni, tunc nullum remedium commodius potest inueniri, quàm illius abscissio, & extractio per partes: neque oportet admonere grauidam, vt vehementer se comprimat, vt expellat fœtum, cùm sit illius impossibilis expulsio, dum sub tali figura, & positione fœtus sit constitutus; quapropter increpandæ sunt obstetrices, quæ grauidas ad parturiendum eo tempore vehementer concitant, imò & Medici, qui potiones adhibent ad facilitandum partum, & nihil tentant de reductione fœtus ad debitam figuram, vt possit exire. Destruunt siquidem miseram grauidam, eius vires dissoluunt, & potionibus aperientibus faciunt purgationem vteri immodicam, ex quibus tam fœtus, quàm matris obitus eorum causa fit. Vt ergo partum vitiosum facilitare valeamus, & eius curationem attingere, ita vt quoad fieri possit, saluentur tam mater, quàm fœtus, vel saltem ambo simul non pereant, causas difficilis, laboriosi, & vitiosi partus, eiusque signa, & curationem tradam, si priùs dixerim, quis sit in vtero situs fœtus, & partium eius; quæ sit figura naturalis fœtus, vt ipse meliùs exeat in lucem, & alia scitu digna in medium adducam.

Nota obstetricum errorem circa malè parturientes.

Quoad primum Hipp. *libro de natur. pueri* ait, quod puer in vtero ita situs est, vt manus habeat ad genas, caput pedibus propinquum, ita vt nemo iudicare possit, an caput suprà, vel infrà sit: multi tamen transtulerunt, non ad genas, sed ad genua. Ita Arist. 7. *de historia animal. cap.* 8. vbi sic: *Homo etiam in semet conglobatus sic gestatur, vt nasum inter genua, oculos super genua, aures extra genua habeat.* Neque facit contra hoc Hipp. *lib. de octimestri partu*, vbi sic asserit: *Producuntur enim omnes sursum habentes caput; nam aliud est, quod sic producantur, aliud quod sic perseuerent.* Quando ergo Hippoc. dixit, quod puer habet caput pedibus propinquum, loquitur de situ, quem intra vterum seruat, non verò de situ, quem caput habet dum producitur. Id colligi potest etiam ex Arist. *loco proximè cit.* vbi ait: *Omnibus equè animalibus caput primùm superius est, sed cùm creuerint, & iam exitum appetant, deorsum deducitur.* Est enim hæc figura, & partium fœtus positio magis accommodata, vt fœtus cum minori matris noxa intra vterum contineatur; & cùm habeat figuram veluti orbicularem, faciliùs potest ipse moueri. Ego quidem obstetrices interrogaui, qualiter fœtum intra vterum existere intelligerent, vt sic veritatem Hippoc. & Gal. confirmarem: & ab ipsis intellexi, fœtum ita intra vterum conglobari, vt pedes habeat ad nates, manus supra genua, nasum inter genua, & oculos super genua. Ex quibus elucet veritas doctrinæ Arist. & Hipp. ita vt in vno conueniant; nam manus fœtus in vtero tangunt & genas, & genua: nam palma, & vola manus genua contingunt; gena verò vtraque firmatur supra partem externam manus; ita vt saluetur, quod simul nates habeat intra genas, & intra genua, & manus supra genua, & supra genas, oculos super genua, & supra genas, &c. Dum tamen foras fœtus exire debet, caput deorsum deducitur, vt ait Arist. loco proximè citato. Rationem insinuat Hipp. *de octim. partu*, dicens: *Flexibiles enim corporis partes non impedimento sunt puero in caput exeunte; verùm cùm in pedes prodierit, obturamenta contingunt.* Itaque ex dictis comprehenditur facilè, quod infans in principio habet caput sursum toto tempore, quo paruum occupat locum; deinde in se conglobatus perseuerat, eo modo quo diximus, quousque viam parat ad exitum.

De situ infantis in vtero.

Eandem figuram depinxit Auic. fen. 21. 3. tract. 1. c. 2.

Quamuis talem situm habeat fœtus intra vterum, non tamen debemus existimare, quod omnia animalia intra vterum eandem partium positionem seruant; nam vt ait Arist. ibi: *Situs in vtero quadrupedum omnium extensus est, expedum autem obliquus, vt piscium; bipedum verò inflexus, contractusque, vt auium.* Huius rationem assignat Mercur. 2. *de morb. muliebr. cap.* 2. inquit enim, quod animalia quadrupeda statim ac exeunt in lucem, coguntur ambulare, & crura extendere; quapropter fuit conueniens, vt intra vterum essent sic consolidata, vt possent ambulare, & se supra pedes continere ad quærendum mares, & inueniendum cibum; si enim in vtero contorquerentur, non solidescerent, neque essent ad motum habiles. Piscium situs obliquus est, quia pisces sunt oblongi, & vterum habent angustissimum; & propterea fuit conueniens, vt natura inueniret figuram, veluti alicuius lemniscæ, & vittæ contortæ; quæ figura esset apta nimis, vt in angustissimo, licèt oblongo, contineretur loco. Auium situs debet esse contortus, & membra auium nimium etiam contracta, quia cùm oriantur in ouo, & non aliunde alimentum recipiant, quàm ab eo, quod in ouo continetur, fuit necesse alimentum magnum spatium oui occupare ad auium nutritionem; quod non fieret, si auium membra non essent nimis contracta: qua autem de causa impleto tempore pariendi à natura præfixo partus superueniat naturalis, diximus *lib. 6. de internorum morborum curatione, cap. de partu difficili, ac laborioso*; quo in loco etiam partus difficilis, ac laboriosi causas adduximus; nunc autem cùm sit noster sermo de partu vitioso ratione figuræ fœtus, ipsius causas esse proponendas ipsa dictat ratio.

Reliqua animalia ab homine quam positionem habent in vtero.

Piscium situs in vtero.

Auium situs in ouo.

Hipp. *lib. de natura pueri*, huiusmodi partus causas ad duo genera reducit, videlicet ad vteri amplitudinem, quando vterus ita latus, & amplus est, vt facilè fœtus huc, & illuc labatur, quo tempore potest contingere, quod partu accedente fœtus non valeat comparare figuram magis habilem ad exitum: vel ad grauidæ motum, quæ nunquam quiescit, sed modò surgit, modò sedet, modò erecta manet, ita vt nullum sibi inueniat locum conuenientem, in quo quiescere possit. Præter huiusmodi causas aliæ supersunt, quæ partum vitiosum reddunt; vt enim partus naturalis fiat, tria debent occurrere, parturiens, fœtus, & modus debitus expulsioni fœtus; non enim expulsio fœtus, vel motus illius in lucem fieri potest, nisi parturientis facultas expultrix excitetur; proptereáque Galen. 3. *de facult. nat. cap.* 11. ait, quod vterus dum in se continet fœtum, mouet se ad expulsionem, ob offensionem, cuius est triplex causa, aut nimia moles, aut aliquod pondus, aut morsus; hæc enim tria dari solent dum partus naturalis appropinquat, quæ cogunt grauidam ad fœtus expulsionem. Ea tamen, si debilis sit, non potest se adiuuare, & propterea non benè excernitur, neque adiuuatur fœtus in ordine ad motum capitis deorsum. Neque mater se sola fœtum trudere potest, nisi ipsius fœtus adiuuamine, quo fit, vt ante decem menses fœtus est indigens alimento, sicque calcitrans, ac membranas disrumpens, initium partus matri affert, vt inquit Galen. 5. *aphorism. comment.* 37. Quod si fœtus imbecillis sit ob aliquam morbi, vel alterius rei occasionem, ita vt intra vterum non possit munus sibi debitum in ordine ad exitum adimplere, neque ob debilitatem ferre deorsum caput, necessariò partus erit difficilis, & vitiosus, vt ait

Partus vitiosi causa.

Auicen.

Auicen. *fen.* 21. *lib.* 3. *tractat.* 1. *cap.* 2.

Quod si in iis, quæ naturaliter accidere debent, tam grauidæ partui proximæ, quàm fœtui adsit defectus, non mirum, quod ex parte modi pariendi, & figuræ fœtus vitium contrahatur; quia fœtus non potest accommodare se in figura, modo, & situ naturali, propter defectum harum causarum, vt rectè explicuit Alfonſ. à Cartanza *cap.* 2. *de fœtu, seu ventre, sect.* 4. & *cap.* 20. *miscellan. partus.* Quare tempore partus propter huiuscemodi causas tentans fœtus in lucem prodire, extra priùs mittit caput, vt sequantur cætera membra; nam caput ex sua crassitie, & grauitate facit locum cæteris membris grandioribus, vt ait Gal. *lib. de anatom. viuorum*, & 15. *de vsu partium, cap.* 7. Et quia, vt ait Arist. 4. *de generat. anim. c.* 9. partes animales ab vmbilico sursum maiores sunt, quàm inferiores, maiora autem plus ponderis continent; atque adeo veluti in statera depeodentes, eò vergunt, quò trabuntur; tamen non potest hanc adquirere figuram, quæ naturalissima est, tuncque adquirit quam potest. Inter eas, quæ vitiosæ existimantur, & contra naturam, vna est quando in pedes dilabitur fœtus, quæ inter omnes est magis secura, licèt ægrè feratur: qui hoc modo nascitur, Agrippa nominatur, quasi ægrè partus, vt ait Plinius 7. *naturalis hist. c.* 8. sicque ferunt in lucem editum fuisse Agrippam, atque ita fuisse vocatum.

Agrippa quare sit dictus.

De Nerone quoque Imperatore generis humani, præsertim Religionis Christianæ hoste, idem scripsit parens eius Agrippina, vt Author est Cornel. Tacitus *Annal. lib.* 4. Reliquæ figuræ hac sunt deteriores, quas omnes amplectitur Hipp. *lib. de natura pueri*, Arist. 7. *de hist. animal. cap.* 6. vbi sic: *Ita fit, vt omnibus animalibus partus secundum naturam in caput, contra naturam in pedes, aut in flexu, circumactòque corpore agatur.* Auic. *fen.* 21. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 20. idem asserit: quapropter si fœtus egrediatur super pedes suos, aut super latus, aut egrediatur curuatus, ita vt pedes declinent versùs faciem, vel egrediatur super genua & coxas, quocumque modo ex iis appareat, declinat maximè à bono exitu, & consequentet magnum infertur periculum.

Nero natus fuit in pedes.

Partus secundum naturam omnibus animalibus in caput.

Licèt hæc verissima sint, & à nemine dubitata, extat tamen Auicenna *fen.* 21. 3. *tractatu* 1. *capit.* 2. *iam citat.* qui constituit differentiam inter masculi, & fœminæ intra vterum situm, & positionem; asserit enim, quod collum, & facies maris est ad dorsum matris eius, defendendo cor; & hæc quidem præparatio conuenientior est ad conuersionem faciendam, licèt quidam dixerunt, quod faciei mulieris præparatio est secundùm contrarium huius, ita vt situatione differant. Petamatus *libro de hominis procreat. capit.* 7. ait, quod masculus anteriori corporis parte in matris suæ abdomen, & posteriore in dorsum versus est; fœmina verò è contra anteriori parte dorso innititur, & posteriori respicit abdomen. Idem Fernel. *de hominis procreatione, capit.* 11. Serna *tractatu* 2. *de conseruation. infant. libro vnico, capit.* 7. hoc iudicat verissimum, vt obstetrices testantur; imò ipsæ ex talis fœtus situatione ante exitum totius corporis fœtus cognoscunt, an sit fœmina, vel mas, & iocundum ortum filij annunciantes, strenam petere solent, antequam omnimodè ex vulua procedat. Mercurialis 2. *de morbis mulierum, capit.* 1. falsum esse hoc asserit ex obstetricum testimonio, quæ testantur ferè semper eundem situationem marem & fœminam adseruare. Dum hæc scriberem, cupiens huius rei veritatem indagare, obstetricem peritam vocaui, cui de hac re fidem adhibere poteram, quæ mihi dixit, tam fœtum marem, quàm fœminam eundem modum, & figuram seruare, ita vt tam fœmina, quàm mas faciem

An masculus & fœmina intra vterum habeant eundem positionem & situm.

A habeant ad dorsum matris, in cordis defensionem, vt voluit Auicenna; nam licet contrarium asserere videatur, non tamen loquitur ex propria mente, vt constat ex illis verbis, *licet quidam dixerunt, &c.*

Signa vitiosæ situationis, & figuræ fœtus quandoque sunt conspicua, vt quando obstetrix tactu, seu manus comprehensione aliquam partem fœtus extrà prodeuntem, vel exitui proximam contingit, vt brachium, pes, nates, &c. Quandoque etiam coniecturâ deprehenditur, præsertim ex intenso dolore, qui dum perseuerat sine causa manifesta, suspicandum est fœtum ipsos concitare dolores, non tamen exire posse, quia habet inuersam figuram. Habetur insuper signa ex motibus mulieris; nam si dum imminet partus mulier sese agitet; ita vt præ nimio dolore non quiescat, vel partum detineatur, timendum erit ne fœtus exeat in vitiata figura, præcipuè si graui la habuerit ventrem latum. Quæ omnia sunt non B solùm ab obstetricibus, sed etiam à Medicis contemplanda, vt feliciorem expectemus euentum.

Signa vitiosi partus.

Prognosticum nunquam est bonum; nam omnis figura non naturalis est periculo plena; debemus enim timere, ne fœtus perdatur, aut fœtus & grauida, vt ait Hipp. *lib. de nat. fœtus.* Inter figuras non naturales est tamen differentia; nam qui in pedes nascuntur, minùs periculo sunt expositi, nam hæc figura est naturali statui proximior, quàm reliquæ; dum tamen hi seruantur, vel valetudinarij viuunt, vel prauo animo sunt præditi. Vtrumque comprobat Plin. 7. *natur. hist. cap.* 8. duobus exemplis: primo Agrippæ, qui perpetuò valetudinarius fuit, quippe pedum aduersa valetudine semper fuit affectus. Altero Claudij Neronis, qui & pedibus exiuit, & totius orbis fuit perditio. Similiter si mulier quatuor dierum spatio in partu laboret, tunc periclitatur fœtus, vt ait Auic. & non oportet tem- C pus consumere in fœtus conseruatione, sed potiùs in eius extractione.

Prognosticum.

§. VNICVS.

Partus vitiosi curatio.

AD curationem deuenientes, licèt curatio ad obstetrices pertineat, Medici tamen, vt ait Mercur. non debent esse ignari; nam sæpe obstetricis munere funguntur ipsâ necessitate coacti, vt mihi accidit: dicitur enim obstetrix ab obstando, eo quod obsistit dolori, vel fœtui, oc laxatis vteri viis in terram defluat. Hoc etiam munus Medico competit, nempe fœtum intra matris vterum conseruare toto tempore gestationis naturalis, & tempore partus, demulcere dolores nimis infestantes; & si viæ, seu vteri claustra sint nimis occlusa, laxan- D tibus aperire; & si fœtus non exeat naturali modo, eum ad debitam, & magis naturalem figuram reducere; quod si id non possit assequi, conandum est eum omni arte extrahere, aliter enim non poterit parturiens, nec fœtus liberari.

Sed quia ex triplici capite, vt diximus, partus est naturalis, vel præter naturam, videlicet ex parte parturientis, vel ex parte nascentis, & denique ex parte modi; si hæc omnia iuxta naturæ regulas se habeant, partus erit naturalis, aliter verò vel difficilis, vel vitiosus. Sic ergo primò mulier est tractanda, eam bona spe euentus replebimus, præsertim si sit timida, & imbecillis, quæ tempore partus debet esse quieta, ne ex motu fœtus in vtero adquirat figuram exitui ineptam, vt scribit Mnschio, qui etiam consulit, parturitas tunc non esse alendas; nam ventriculo repleto, mulier grauatur, & offenditur, vterusque comprimitur, & intrà vterum fœtus mo-

Ex triplici capite partus fit naturalis, vel præter naturam.

tus

a

tus impeditur. Hic non refero causas difficilis partus, quæ se tenent ex parte parituræ, cùm in praxi, capite de laborioso, & difficili partu, sint adductæ; hoc enim caput tantummodò dicatur partui vitioso euitando, reliqua omittendo.

Ex parte fœtus obstetrix maximè omni arte prouidere debet, vt fœtus exeat figura naturali, in qua si exeat, conseruari debet. Sin in pedes exeat, non est mutanda figura; nam difficile nimis erit reuoluere fœtum, ita vt caput pedibus oppositum primò paretur ad exitum, atque adeò tentandum est, vt paulatim sic ducatur, curandumque est brachia apprehendere, vt coxis extensa leniter, & blandè foras attrahantur; sic enim sanus infans in lucem prodire solet. Quod si tantùm vnicus erumpat pes, non est manu trahendus, nec comprehendendus, ne laxetur, vel flectatur, vel fœtus dilaceretur, sed conandum est, ipsum retrahere iuxta inguina, ita vt totus pes redeat ad vterum; deinde curandum est ambos pedes manibus comprehendere, continere, & blandè extrahere, vt dictum est.

Si in manus exeat, non sunt manus attrahendæ, quia neutiquam exire valebit infans; sed sunt complectendi humeri, & retrahendus totus fœtus, quousque manus reuertantur ad vterum; deinde caput apprehendendum, & attrahendum est. Si verò solùm vnica manus patefiat, idem faciendum; debet enim retrahi vsquequò vel capite, vel pedibus exire incipiat. Veruntamen si obliquè appareat, obstetrix debet fœtum lateribus complecti, atque iterum blandè in vterum immittere, & blandè eum tractare, donec manu comprehenso capite in lucem producatur. Quod si duplicatus exeat, neutiquam sic exire potest; quapropter complectenda sunt latera, & circumducendus fœtus, donec figuram, & situm comparet bonum ad exitum, & manibus obstetricis adiuuari possit. Contingit etiam fœtum apparere capite pedibus adiuncto, in qua figura neque exire potest: quapropter prouidendum est disiungere pedes à capite, pedesque intromittere, deinde caput leniter ducere.

An tempore necessitatis aquâ Baptismatis pars fœtus quævis ablui debeat.

Si verò his debitè factis partus non succedat, neque aliter liberari posset parturiens, quàm fœtus excisione, eum per partes abscindere potest. Quod si fœtui vitæ aliquod adest vestigium, prius pars extrà erumpens, vel etsi non erumpat, quæ manu obstetricis tangi potest, ablui debet aqua baptismatis; nam licèt extra necessitatem sit seruandus modus ablutionis in vnaquaque Ecclesia præscriptus, & vsitatus, vt ait Diana *parte prima Summæ*, agens de Baptismi materia; vrgente tamen necessitate quælibet minima pars, si potest ablui, est validus baptismus, etiamsi illa pars sit excrementum, vt capilli, & vngues; nam licèt non viuant, vt plures ea Medicis, & Philosophis tenent, reputantur tamen vt partes hominis; & qui abluit capillos, dicitur abluere corpus. Ita determinat Diana *eodem loco*, ex placito Soti *in 4. distinctione 3. quæstione 1. artic. 7.* §. 3. & Vazquez *tomo 2. in 3. part. disputatione* 146. & quamuis Villalobos *tomo 1. tractat. 5. differ. 4. numer.* 2. & alij contrarium statuant, nihilominus in extrema necessitate Baptismus sic est conferendus cum conditione, quia melius est puero moribundo adhibere remedium salutis incertum, quod fortassè proderit, quàm nullum. Imò Ochagauia *tractatu vnico de Baptismo, q. 4. n. 3. parte 5. tom. 3. ref. 4. & 112.* cum aliqua probabilitate asserit, quod si secundina, quâ inuoluitur fœtus intra vterum, & venulæ vmbilicales, per quas fœtus alimentum sugit, abluantur, ea ablutio poterit dici Baptismus, quia illæ partes sunt veluti partes fœtus, & sic abluitur per aliquid sui, & potest dici lotus.

A Neque huic nostræ assertioni contrariatur dictum D. August. *in epist. ad Dardanum*, vbi asserit: *Nemo renascitur, nisi primò nascatur.* Ex quo Angelicus Præceptor 3. *p. quæstione* 88. *art.* 9. hanc desumit conclusionem: *Nullo modo possunt pueri in maternis vteris existentes baptizari, sed prius secundùm carnem nasci, deinde per Baptismi realem ablutionem secundùm spiritum renasci, & renouari.* Nam vt Diuus Thomas ait ibi, *in respons. ad* 4. expectanda est totalis egressio pueri ex vtero ad baptismum, nisi mors immineat; imminente verò mortis periculo, si caput exeat, vel appareat, in quo omnes sensus fundantur, debet statim baptizari, & non est postea rebaptizandus, sicuti si perfectè natus fuisset. Et idem faciendum docet, quæcunque alia pars egrediatur; sed quia in nulla alia parte exteriori ita vitæ integritas consistit, veluti in capite, quæcunque alia corporis parte abluta, puer post perfectam natiuitatem iterum est baptizandus sub hac forma: *Si non es* B *baptizatus, ego te baptizo*, &c. Hæc in medium adduxi, vt sciat Medicus, quid in hoc casu debeat facere obstetrix, quæ ob sui imperitiam potest hæc omnia ignorare, quam Medicus admonere, & dirigere debet, ne infans tam salutari destituatur beneficio.

Quæ consideranda in excisione fœtus.

His peractis, si aliter fœtus extrahi non potest, quàm excisione, priùs quam ad illius excisionem deueniamus, notare oportet, vt docet Paul. *lib. 6. c.* 74. an mulier superstes futura sit, an minùs; nam si salus eius non speratur, tunc manum admoliemur, sin è contra, attingi non debet. Si ergo mulier robusta sit, nec praua nimis patiatur accidentia, ita vt possimus bonum expectare euentum, eam resupinam in lecto collocare oportebit, ita vt ipsius figura magis sit decliuis, & ipsius crura elata magis, quam ministræ vtrinque contineant, in quarum defectu mulieris thoracem lectulo vinculis adfirmabunt, sicque digitis C attenuatis, & oleo inunctis, si nulla fœtus pars egrediatur, inquiremus partem vicinam attrahere; si verò pars manu non potest colligi, eam vnco capiemus, & orbiculatim circumagemus, vt facilùs extrahi possit, & subsequenter totum corpus. Quod si manus (v.g.) obiecta fuerit, & propter obstructionem nequeat conuerti, modicè attrahere oportet, vt nos fecimus in casu hîc proposito; deinde eam prolapsam totam ab humero abscindemus. Idem faciemus, si duæ manus prociderint, vel pedes, corpore reliquo non subsequente. At si caput iusto maius obstruat, & hydrocephalon patiatur, hoc est aquæ multitudinem in capite infans collegerit, caluariam diuidemus, & aquam auferre curabimus, ipsum caput manibus comprimendo, & reliqua faciemus, vt consulunt Hipp. Paulus, & alij Authores. Deinde puerperam optimo regimine adstruemus, & accidentia aliqua, si superuenerint, vt immodicus sanguinis fluxus, vel vteri inflammatio, corrigemus, quorum curatio- D nem propriis capitibus pertractatam inuenies.

OBSERVATIO II.

Pro nobili viro stanguria laborante, & difficultate vrinæ, qui post aliorum remediorum vsum, aquâ fontium de Gambo fuit ad sanitatem restitutus.

Nota historiam.

DOn D. Didacus de Vera, Sanctæ Ecclesiæ Salmanticensis Canonicus meritissimus, in ætate consistenti constitutus, stillicidio vrinæ, quod Græci stranguriam vocant, premebatur maximè, cum vrinæ difficultate; & quoties reddere tentabat vrinam,

vrinam, cruciabatur, eamque difficilè reiiciebat, arenulis, & pituitâ matulæ fundo adhærente plenam. Cumque variis fuiſſet vſus remediis, neutiquam illis cedebat malum, quod cùm non poſſet ſuſtinere, remedia potentiora expoſtulabat. Inter quæ conuenientius apparuit potio aquæ nominatæ de Gambo, quæ ortum habet intra Regnum Galliæ, neque multùm diſtat à confinibus Hiſpaniæ, cuius dotes quotidianus approbat vſus pro huius affectus curatione. Sed quia hi fontes longè diſtabant, noluit ſe accingere ad iter, iuſſitque vt ad ipſum veheretur aqua, quam calidam ſingulis diebus ieiuno ventre bibebat vicies, per noctem dies, & pro qualibet vice cyathum fermè vnius libræ, deambulans ſemper; tempus tamen interueniens inter vnam & alteram potationem erat quadrantis vnius horæ. Hoc remedio à primo die replere cœpit matulam viſcoſa, & craſſa materia, & arenulis, ſimulque per inferiorem aluum purgare magnam humorum craſſorum quantitatem, quotidieque excernebat, donec expurgatis renibus, & viis vrinariis, vrina exibat ſine difficultate, ſine dolore, & ſine frequentia, & libera ab omni viſcida pituita, & in quantitate naturali, & modo debito, quo auxilio incolumis perſeuerat. Cùm exempla moueant, Gymnaſiarcha Eccleſiæ Epiſcopalis huius inclytæ ciuitatis Vallis-Oleti eodem morbo affectus, cùm alia tentaſſet remedia, nihilque ei proficerent, omnem ſuæ ſalutis ſpem in hoc remedio collocauit, quo eodem modo vtens, optatam ſalutem fuit adeptus. Dum hæc ſcribo, alter æger hoc morbo vexatus eandem bibit aquam, licèt in minori doſi, quia debilis exiſtit, quâ per vrinam reiecit magnam pituitæ viſcidæ copiam, faciliuſque, & cum minori dolore mingit, ſperoque ipſum ad meliorem ſalutis ſtatum breuiter rediturum.

ANNOTATIO.

HOrum fontium de Gambo mentionem fecimus de ſero pertractantes, vbi diximus, quodammodò ſerum eſſe præferendum thermis in affectibus vrinæ, & obſtructionum. Ante tamen quàm ad pertractandum de hoc ſingulari remedio perueniamus, breuiter repetemus quæ alibi à nobis ſunt adducta circa horum affectuum naturam, cauſas, & ſymptomata; aliquaque remedia etiam referemus à nobis ibi prætermiſſa, vt ex vtroque capite nihil, quod pertineat ad huiuſcemodi morbos, deſideretur.

Tres affectus vesſica accidunt, qui hic annumerantur.

Tria ſymptomata veſſicæ, & mingendi inſtrumento accidere ſolent, videlicet iſchuria, dyſuria, & ſtranguria, vt notat Gal. 6. *de locis affectis*, *cap*. 4. Iſchuria omnimodam vrinæ ſuppreſſionem dicit; dyſuria idem eſt, quod vrinæ difficultas, quando ſcilicet modò cum dolore, modò ſine illo, vehementi conatu æger vrinam excernere exoptat, & tandem aliquid excernit.

Stranguria quid ſit.

Stranguria græcè idem ſignificat, quod latinè vrinæ ſtillicidium, quando ſcilicet vrina guttatim mingitur. His duobus affectibus noſter laborabat æger, quorum cauſas, & aliquid ad curationem pertinens breuiter adaperiemus; habent enim inter ſe maximam affinitatem, & in pluribus cauſis conueniunt, ita vt ſæpe vnus alium comitetur.

Vrina ſuppreſſio, & illius difficilis exitus differunt ratione maioris, vel minoris.

Sermonem igitur primò inſtituendo de vrinæ difficultate, hic affectus habet eaſdem cauſas ac vrinæ omnimoda ſuppreſſio: differunt quidem ſolùm ratione maioris, vel minoris. In omnibus adeſt ſymptoma in his, quæ retinentur præter naturam; ſiquidem in vrinæ ſuppreſſione totum, quod debebat excerni, retinetur, inſurgitque abolita actio facultatis expultricis; quæ quidem actio cùm ſit mixta ex naturali, & animali, vt oſtendit Galen. 3. *de loc. cap*. 4. ideò aſſerendum, non ſolùm lædi abolitè vnam actionem, ſed alteram. In dyſuria verò, licèt aliquid excernatur, fit hoc tamen cum nixu, & dolore, & minùs excernitur, quàm pro ſtatu naturali, ibique intercedunt plurium actionum læſiones: eſt quidem ibi actio diminuta vtriuſque facultatis, expellentis videlicet, naturalis, & animalis; ſiquidem in minori doſi excernitur, quàm deberet excerni, cuius expulſio, vt dixi, eſt vtriuſque facultatis munus. Repetitur inſuper dolor, qui, vt alibi diximus, eſt actio deprauata ſenſus tactus, licèt pro formali ad appetitum ſenſitiuum pertineat. Nec minùs dici poteſt, quod læditur ſimul actus facultatis retinentis, quæ plus retinet, quàm debet; & propterea datur actio etiam illius vitiata.

Cauſa retentionis, & difficultatis vrinæ proponuntur.

Verumtamen, cùm omnia ſymptomata præcedat morbus, qui ſe habet vt cauſa reſpectu illorum, horum ſymptomatum cauſas inueſtigare ad noſtrum attinet inſtitutum, vt notam faciamus cauſam, quæ noſtrum moleſtabat ægrum. Eas amplectitur Gal. 3. *de cauſis ſymptomat. cap*. 2. & 6. *de locis affect. cap*. 2. Retinetur igitur vrina, vel difficulter excernitur, quia vel occluditur, ſeu obſtruitur veſſicæ collum, vel quia ipſa imbecillitatem adquirit. Loquimur nunc de affectione, quæ veſſicæ accidit, dum in ipſa adeſt læſionis cauſa, non verò de ea vrinæ ſuppreſſione, vel exitu difficili, qui fit ob renum, vel vreterum vitium, quæ licèt ſub iſchuria ſit comprehenſa, nomine tamen caret, vt ipſe Galen. teſtatur 3. *de cauſ. ſympt. cit*. Ob veſſicæ imbecillitatem multipliciter accidit, quod vrina excernatur difficilè, vel omnimodè ſupprimatur, vel propter intemperiem, præſertim frigidam, ratione cuius maximè partes exſangues, qualis eſt veſſica, offenduntur; vel etiam ratione ſiccitatis, quâ valentior redditur in ſuo opere retentrix facultas, quod experimur in aliquibus febribus ardentiſſimis, & liquet etiam ex Galeno proximè citato, & 3. *aphoriſm. commentario* 5. vel quia nimis diſtenta veſſica ob vrinæ multitudinem, quam in ſe complectitur, non poteſt ſe comprimere, aut difficilè ſe comprimit in ordine ad vrinæ excretionem: hoc accidit iis, qui in negotiis maximè occupantur, & circa negotia detenti, mictionis non recordantur; vel iis, qui ob pudorem in conuiuiis multùm immorantur, & plus quàm oportet, vrinam retinent; poſteà verò non poteſt mediis fibris tranſverſalibus veſſica ſeipſam comprimere, impedit enim compreſſionem vehemens extenſio veſſicæ. Difficilè expellitur vrina ob obtuſum veſſicæ ſenſum, cùm ſcilicet nerui illius patiuntur; nam, vt diximus, opus excretionis vrinæ, eſt munus tam facultatis animalis quàm naturalis; tunc etenim pati ſolet veſſica ob conſenſum neruorum, qui in ipſam inſeruntur, per quos non dilabitur virtus, quæ ad ſenſum ordinatur, atque adeò non ſentit noxam ex quantitate, & qualitate lotij illatam. Neque minùs hæc noxa inſurgit iis, qui phrenitide laborant, vel mentem nimis diſtractam habent circa aliquod obiectum; & propterea dicitur à Galeno 2. *aphoriſmor. commentario* 46. quod dolores vehementiores occultant minores, quia vis ſenſibilis ad vehementiores rapitur. In ſoporoſis ſimiliter affectionibus ſupprimi ſolet, vel difficilè excerni vrina ob ſenſus defectum; omnes enim euacuationes naturales deficere ſolent per ſomnum, dempto ſudore; & propterea in immodico alui fluxu Auic. commendat ſomnum, *fen*. 16. 3. *tract*. 1. *cap*. 4. nec non in lethargo, caro, apoplexia, & huius ſenſus aliis irritantibus vtimur, vt ipſi ventris, & veſſicæ excrementa deponant, quæ ſomni cauſâ cohibentur.

Aliam cauſam ſuppreſſionis, & difficilis exitus vrinæ tradidimus, nempe meatus vrinarij obſtructionem;

nem; hæc tamen à pluribus rebus fieri potest, vt ab humoribus crassis, à caruncula, vel callo ibi genito, ab arenulis, lapide ibi impacto, à sanguinis grumo, à pure, ab inflammatione, vel alio quouis tumore ipsum meatum obstruente, vel comprimente, vel à flatu crasso, & nebuloso in collo vesicæ detento, de quibus omnibus signa trademus, quæ ex præsentibus, & præcedentibus rebus desumuntur.

Causa, & signa debilitatis vesicæ assignantur.

Si igitur ex vesicæ debilitate hic affectus originem ducat, cùm plerumque ab intempetie frigida fiat, considerare debemus anteactam vitam, ætatem, temporis constitutionem, & regionem; si enim hæc frigida sint, facilè ex ipsis coniicimus frigiditatem esse huius affectus causam; neque parum conducit ad agnitionem ipsius ægri relatio. Idem dico de sicca intempetie. At si talia deficiant, auscultati oportet, an præcesserit aliqua læsio in spinali medulla, ea parte, quà nerui deriuantur ad vesicam, quibus resolutis, aut aliter affectis, vesicæ sensus deperditur, ita vt non sentiat noxam ex vrina vesicam adimplente.

Signa difficultatis vrinæ ab aliis causis traduntur.

Veruntamen si nihil horum adesse contingat, existimandum est, vrinæ difficultatem, seu suppressionem fieri ab aliis causis comprimentibus, vel obstruentibus meatum vrinarium. Si enim fit à lapide impacto, vel inflammatione, propria habebis signa in nostra praxi, capitibus de lapidis, & inflammationis vesicæ natura, & curatione. Si à sanguinis grumo, solet præcedere sanguinis per eam partem euacuatio. Si verò ea non antecedat sanguinis excretio, seu euacuatio, & tamen grumus sanguinis sit in causa, praua symptomata infestare solent, vt animi deliquium, mentis conturbatio, refrigeratio extremorum, faciei pallor, pulsusque parui, & obscuri, & anxietas, vt liquet ex Galen. 3. *de locis affectis, cap. cit.* Si autem à pure fiat, præcedere solent vlcera in renibus, & vesica, & aliqua puris excretio. Callum, & carnem exerescentem præcedunt etiam vlcera in collo vesicæ, & meatu vrinario; qui affectus præcipuè superuenit his, qui immodica vtuntur venere, vel concubitum habent cum muliere lue gallica infecta. Si ab humoribus crassis & viscosis obstructio, seu vrinæ difficultas superueniat, solent antea per vrinam excerni ipsi humores, & apparere in matulæ fundo, præcedereque solent signa redundantia horum humorum, & crassorum edaliorum esus. In his omnibus æneâ fistulâ per penem transmissâ, huius affectus causa redditur manifesta, quâ quidem vti oportebit. Quod si nulla ex iis causis præcesserit, & tamen ex ægri sermone constet, quod propter negotium aliquod, vel detentionem in foro, vel conuiuio, seu conuersatione vrinam detinuit, in hanc causam potiùs quàm in aliam hic est reducendus affectus. Denique si hæc omnia absint, censendum est, vitium aliquod esse contractum supra vesicam, ita vt actio eiium attrahendi sit depetdita: quod venaberis, quia æger anteà passus fuisset dolorem in renibus, ex calculo in ipsis genito, cuius ratione offendi solet renum substantia, ac per consequens facultates naturales, quibus & ipsi fruuntur, vel quia aliqua in ipsis præcessit inflammatio, vel obstructio in venis emulgentibus, vel tumor; & quia in vesicæ regione nec tumor, nec dolor deprehenditur.

Vrinæ stillicidium quare sic dictum.

His signis haud difficilè deprehendimus vrinæ suppressionem, vel illius difficilem exitum, & quibus de causis fiant. Sed cùm æger, euius narramus historiam, pateretur simul stranguriam, seu vrinæ stillicidium, quì frequenter ab eisdem causis habet initium, sæpeque cum dysuria complicati solet; idcò nonnulla de hoc affectu sunt proferenda, vt vtriusque simul comprehendatur curatio. Vrinæ stil-

A licidium ita dictum est, quia per illud vrina stillatim emittitur, vt ipsum nomen ostendit, & docet Gal. 7. *aphorism. phrasi* 48. Hic affectus proportione respondet tenesmo; nam sicuti in tenesmo excrementa assiduè in parua quantitate deiiciuntur, pari ratione in stranguria parcè, & assiduè vrinam reddunt ægri.

Vrinæ stillicidium, quod symptoma sit.

Hoc symptoma consistit in iis, quæ excernuntur præter naturam, vt constat ex Gal. 3. *de caus. symp. capit.* 2. est enim error in modo excernendi; nam cùm debeat vrina excerni tempore à natura præfixo, & in quantitate naturali assueta, peruerso ordine extra tempus natura vrinam excernit, erratque facultas excretrix, minusque quàm oportet, & detinet retentrix.

Causa stillicidij constituuntur.

Sed quia omne symptoma morbum supponit, tanquam quid necessarium vt fiat, ideò morbum, seu causam horum symptomatum inuestigabimus. Duplicem causam stillicidij vrinæ Authores statuunt, quas acceperunt à Galen. 3. *de caus. symptom. cap.* 2. & 7. *aphorism. comm.* 48. & 6. *de locis, cap.* 4. vbi duplicem causam stillicidij vrinæ proponit, ad quas omnes causæ reduci debent: vna est mordacitas, seu acrimonia; alia potentiæ retentiuæ in vesica imbecillitas. Mordetur, & irritatur vesica à pluribus causis, vt ab humoribus acribus in toto corpore redundantibus, vel à pituita salsa, & viscida; qui humores supponunt intempetiem calidam, & siccam hepatis, & renum, vel à pure ex renibus, vel ab alia parte ad vesicam confluente, vel ab inflammatione vteri, vel intestini recti, vt docet Hipp. 5. *aphorismor. text.* 58. & confirmat Gal. *in commentar.* Humores siquidem suâ acrimoniâ, & salsugine irritant expultricem ad excretionem, vesicamque sua mordacitate dilacerant, & continuum soluendo, dolorem excitant. Eundem effectum præ-

C stat pus; quæ omnia, aut singula in parua quantitate vrinis admixta irritant, coguntque facultatem ad excretionem, antequam in maiori quantitate colligantur. Quapropter cùm vrina, nisi maximo cum dolore detineri non possit, paulatim, & guttatim distillat, & ad meiendum adest frequens cupiditas, sicuti & frequens, seu assidua irritatio. Fit ex inflammatione vteri, seu recti intestini ob partium vicinitatem; nam calor adurens inflammationis vrinam reddit acrem, & mordacem, sicuti experiri solemus etiam in aliquibus febribus ardentibus, in quibus ob eandem rationem frequentiùs quàm anteà excernitur vrina.

Stillicidium fit per vesicæ propriam affectionem vel per consensum.

Ante tamen quàm ad alia procedamus, scire priùs conuenit, quod iuxta Galeni doctrinam 6. *de locis, cap.* 4. *cit.* hic affectus quandoque appellatur accidens vesicæ, quandoque affectus illius. Tunc dicitur accidens vesicæ, quando fit per consensum, vt

D quando prouenit à causis aliundè dimanantibus, quæ stimulant vesicam frequenter ad excretionem, quibus ablatis, vesica incolumis remanet sicut antea. Tunc dicitur affectus vesicæ, quando ipsa per se iam patitur, dum videlicet ob humorum, vel putis acrimoniam exulceratur, ita vt humoribus, & pure ab ipsa dimotis, adhuc in ipsa vleus inflictum maneat, vel ob aliquem abscessum, vel calculum ibi genitum, vel à renibus emissum, vesica ita exulceratur, vt partem exulceratam, & excisam attingens vrina suâ acrimoniâ dolorem excitet, & ad expulsionem moueat. Ipse calculus similiter in vesica contentus suâ asperitate ita offendere solet, vt continuò prorritet, & cupiens natura excernere id, quod molestat, loco illius, vrinæ guttulas reiicit.

Aliam causam adduximus, potentiæ scilicet retentinis imbecillitatem; sed quia retinens facultas calore, & siccitate eget ad retinendum, existimata

mare oportet, quod illius imbecillitas à frigiditate, & humiditate originem ducit; quod comprobat Gal. *locu suprà citat.* Hæc tamen intemperies potest esse nuda, vel cum præsentia humoris pituitosi, & crudi, qui sua frigiditate, & humiditate ita vim contentricem debilitare potest, vt facilè à parua quantitate vrinæ vessica grauetur, & offendatur, etiamsi sua mordaci qualitate non irritet; tuncque vrina in parua illa quantitate facilè dilabitur, & guttatim mingitur sine dolore, & punctione.

Stillicidij vrinæ nota assignantur.

Cùm huius affectus dentur plures causæ, eas signis comprehendere debemus. Si igitur ab humoribus calidis, & mordacibus originem trahit, signa bilis prædominantis aderunt, præcedentque alimenta calida, & intemperies calida, & sicca iecoris, & renum; vrina erit rufa, & flaua; anni constitutio, & regio calida; exercitium immoderatum, vigiliæ immodicæ, aut animi passiones ad iram inclinantes.

Si à pituita salsa proueniat, eam deprehendimus ex vrinæ crassitudine, & albedine, & ex sedimento cinericio matulæ fundo adhærente. Si verò à pure hic excitetur affectus, debent præcedere inflammatio renum, vel alterius partis, & dolor eiusdem partis, vel vlcera in vessica, neque erit difficile ipsum pus cognoscere, dum per vrinam excernitur. Quod si in aliis partibus à vessica nulla sentiatur noxa, pus tamen exeat, & dolorem in vessica sentiat, existimare oportet, vessicam esse exulceratam. At si ab arenulis ortum duxerit affectio, ipsæ simul cum vrina excretæ de se notitiam præbent. Si verò à calculo vessicæ fiat vrinæ stillicidium, eius signa proponuntur à nobis in praxi, capite *de curat. lapidis vessicæ*, vt dolor infra os pubis, grauitas, pruritus ani molestus, membri erectio frequens, ani exitus, vrina cruda, & subalbida, in qua arenosa subsistunt, mingendi difficultas, & denique immisso digito per anum tangitur lapis, quod signum est aliis certius.

Calculi vessicæ signum infallibile est digito per anum immisso calculum pertingere.

Vessicæ imbecillitas, seu relaxatio agnoscitur ex redundante pituita, albedine, & crassitie vrinæ, quæ sine morsu, & sine dolore expellitur, quam præcedere solent vita otiosa, potus aquæ frigidæ, vsus ciborum crassorum, & frigidorum, temporis constitutio frigida, balneum frigidum, vel sessio in lapidibus frigidis. Hic affectus ab huiusmodi procedens causa superuenire solet senibus, vt inquit Hippocrates 3. *aphorismorum, textu vltim.* abundant enim plurimis cruditatibus, & humoribus frigidis, quibus vessica, & renes grauantur, ita vt quidam existiment, ætatem senilem esse potiùs frigidam & humidam, quàm frigidam & siccam, vt ostendit Galen. *in plerasq.*

Hæc omnia adducere volui, vt maiori claritate procederem in tradendis signis, quæ in nostro ægro fuere inuenta; habebat enim vrinam ad albedinem vergentem, pituitâ crassa plenam, quæ facilè matulæ adhærebat; & insuper arenulas reiiciebat cum vrina, necnon aliquando calculum exiguum: sed quia quoties vrinam redderet, semper simul cum illa pituitam viscidam, & crassam excernebat cum dolore, sæpeque cum maxima difficultate, ideò existimaui causam frequentiorem esse pituitam illam, quæ suâ corporaturâ, & crassitie vrinam sæpe detinebat, ita vt difficilè eam excerneret, & sua qualitate salsuginosa dolorem, & molestiam inferebat, ita vt cogeret expultricem ad vrinæ exeretionem ante tempus, sicque vrinæ stillicidium, & illius difficilem exitum causaret. Neque ad hoc sæpe parum conducebant calculi parui, & arenulæ, quæ etiam huius mali solent esse causæ, vt suprà insinuauimus, licèt non semper in nostro appateret ægro: quapropter ad pituitam crassam, viscidam, & salsuginosam, tanquam ad causam assiduè affligentem hunc affectum meritò reduximus; habebat enim renes, & hepar calidum, vsusque fuit eduliis crassis humorum crassorum generationi idoneis, sicque maximam quotidie pituitæ salsæ, & viscidæ copiam aggregabat.

Curatio difficultatis vrinæ, & stillicidij illius.

Vt horum affectuum curatio integrè perficeretur, institutâ victus ratione conuenienti, vt tradidimus *cap. de curatione suppressionis vrinæ, & de vrinæ stillicidio*, in praxi, adhibitaque curatione per sanguinis missionem, & expurgationem, vt postulabant affectus, ad remedia deobstruentia, & minimè mordicantia deuenimus, inter quæ commendatur syrupus ad ardorem vrinæ, & ad difficilem illius exitum paratus à Mercato *libro vnico consult. consultatione* 18. qui sic habetur. ℞. foliorum maluarum, borrag. buglossi, lupinorum, & chicorij, ana m. iij. conseruæ violarum, & borrag. ana ℥. ij. mucilaginis seminis citoneorum, & psillij, ana ℥. ij. aquarum hordei, & maluarum ℥. xij. radicum borrag. & buglossi, ana ℥. iij. ß. mundentur radices, & minutim inscindantur, & omnia malaxentur, & bulliant leuiter, & mox simul excipiantur in alembico vitreo, & in duplici vase instillentur, & huius instillationis accipe lb. ij. succi maluarum ℥. vj. succi pomorum dulc. ℥. viij. succi borrag. ℥. v. & cum saccharo fiat syrupus, cui adde in ligatura interim dum coquitur, confect. de hyacintho sine croco ʒ. iij de quo syrupo æger quolibet mane bibat ℥. ij. vel tres, cum ℥. iij. aquæ stillatitiæ maluarum. Ad idem valet syrupus hic. ℞. radicum petroselini, asparagi, brusci, apij, rubeæ tinctorum, ana ℥. ß. semin. lactucæ, altheæ, citoneorum, psillij, ordiuiæ, cucumeris, cucurbitæ, & melonum, ana ʒ. iiij. florum violarum, borrag. & buglossi, ana p. j. coquantur omnia in debita quantitate aquæ maluarum ad lb. ij. & colaturæ adde succi pomorum redolentium, & chicorij, ana ℥. iiij. sacchari, quod sit satis, vt fiat syrupus. Lac caprinum, vel asininum lenit, & detergit mirificè, præsertim si in eo dissoluatur diatragacantum frigidum, aut trochisci alchehengi.

Syrupus Mercati ad ardorem & difficultatem vrinæ.

Inter reliqua maximè commendo serum caprinum, præcipuè distillatum, de cuius dignitate in annotatione de seri natura, proprietatibus & vsu sufficienter egi, in quo reperitur virtus abstergendi, refrigerandi, & abluendi venas, renes, vreteres, & vessicam, quo (vt dixi) vsus fuit Baptista Cortes cum euentu felici, illudque præfert thermalibus, nullamque noxam relinquit in visceribus; imò eorum obstructiones tollit, & intemperies calidas emendat, si pluries singulo manè assumatur ad ℥. vj. vel septem, deambulando inter vnam, & alteram assumptionem per horæ quadrantem, quod maximè prouocat vrinam, & illius difficultatem detrahit, præsertim si in primo cyatho dissoluatur ʒ. j. ß. lithontribon, vel diacureumæ; facit enim eiicere per vrinam materiam viscidam, & crassam, quæ vrinæ stillicidium, & eius difficilem exitum causat, debetque assumi quousque vrina liberè exeat, & sine dolore; hoc autem consequi solet serum bibendo spatio duodecim, vel quindecim dierum, donec vrina exeat clara, vel pituitæ crassæ, & viscidæ minùs admixta. Quod si propter intemperiem frigidam ventriculi non possit hoc ferri remedium, est serum calidum sumendum, vel ei admiscendum cinnamomi, vel diarrhod. Abb. aut aromatici rosatum parum.

Serum caprinum vtilissimũ.

Inter ea, quæ nobis in vsum veniunt, est aqua ex oppido de Gambo, quod parum distat à confinibus Hispaniæ, & est intra Galliæ limites, parumque distat à Montibus Pirenæis; quæ aqua mirabilem vim habet ad delendas obstructiones, & vrinæ difficulta

Aquæ de Gambo dotes enunciantur.

difficultatem ab humoribus crassis, & viscidis ortam, propter eius vim sulfuream, & ferream, quâ constat; ea enim vsus fuit præclarus hic æger maximâ cum vtilitate, qua liberatus fuit ab vrinæ stillicidio, & eius difficili exitu à salsa, & viscida pituita nato. Idemque contigit aliis hoc morbo oppressis ab eadem causa prodeunte. Nec minùs confert (vt referunt) hydropicis, & obstructionibus maximis, quatenus vias aperit, scindit, attenuat, purgat per infernam aluum, & per vrinam. Et quamuis sulfuream participet naturam, ita vt sitim adaugere valeat, ex accidenti tamen sitim leuat, quatenus humores sitim excitantes è corpore pellit, & hoc modo etiam corrigit calidam hepatis, & renum intemperiem, humorem scilicet calidum extra corpus reiiciendo, qui intemperiem calidam fouebat; sed hòc non facit tanta cum securitate, ac dum humores sunt crassi, & viscidi.

De modo bibendi aquam.

B Modum aquam potandi adduximus in principio, nostri ægri historiam narrantes; oportet tamen priùs vt præcedant euacuationes vniuersales, vt viæ patentiores fiant, & humores faciliùs huius aquæ vsu educantur. Sed quia ab huius aquæ assumptione ambulatione, & exercitio fatigari solet æger, postquam sufficienter ambulauerit, quiescat, & bibat iusculum carnis gallinarum, vel caponum, vt illius recreentur vires; & in rebus non naturalibus optimum seruet modum, quo plures morbi longi superari solent, vt ait noster Galen. *libro de attenuante victus ratione, circa initium.* Verumtamen si tractu temporis in eundem reincidat lapsum æger, optimum consilium erit ad idem remedium recurrere, vt vtiliter fecerunt aliqui, qui hanc susceperunt curationem. Omitto vnguenta, balnea, potiones, clysteres, & alia remedia, quæ per penem iniici debent, de quibus omnibus actum est in praxi. Si verò ab aliis causis hæc affectio originem trahat, vt ab imbecillitate vessicæ, proprio capite in praxi remedia C proponuntur; ad illud ergo caput recurres. Neque solùm huic aquæ talis inest virtus, sed aliis pluribus, vt diximus tractatu de sero.

Aqua fontis del Rastro Vallis-Olets, laudes proferuntur.

Inter aquas non habet infimum locum aqua fontis huius præclaræ & antiquæ Vrbis Vallis Oletanæ, quæ dicitur vulgariter, *agua de la fuente del Rastro*, cuius assiduus vsus renes abstergit, & mundificat, & reiicere facit arenulas, & calculos, viscidamque pituitam, quæ bibitur etiam copiosè, & cum temperie quam habet, dum ex ipso hauritur fonte, sicque magis gustui est grata, quàm reliquæ aquæ, quæ calidæ bibuntur.

DISPVTATIO III.

De temporibus morborum vtilis, breuisque tractatio. Ad Licentiatum meritissimum Cosmam Gil-Negrete, olim in Pintiana Academia Artium Cathedræ Moderatorem, nunc Liuiæ publicum Medicinæ Professorem, meumque charissimum discipulum.

Quæ scribit Author, in salutis humanæ tutelam tradunitur.

[E]tsi apud Authores plura inueniantur scripta, & dilucidè disputata de morbi temporibus, in quibus inuenire poteras (fili mi dilecte) hanc difficultatem solutam; tamen vt tuæ petitioni satisfaciam, libenter tuo quæsito respondebo. Quod si in aliquo à communi dicendi modo recedere videar, ratione duce me id facere suadearis; omnia tamen in praxis A finem dirigere intendam, neque alius finis ad scribendum me cogit, quàm salutis humanæ reparatio, iuxta medicinæ regulas, quas in omnibus, quæ dixerim, seruare conabor: vtinam in totius Reipublicæ vtilitatem mea scripta accommodentur, vtile enim iudico commune bonum tueri, præsentia, & imminentia mala fugare: sed quia omnia sublunaria tempore mensurantur, siue bona, siue mala sint, & vnaquæque sua tempora habent, quæ sunt veluti ætates quædam facilè transeuntes, & omnia consumentes, vt ait Ouid 4. *Pont.* 8. sic:

Omnia tempore consumuntur.

Tabida consumit ferrum, lapidesque vetustas,
Nullaque res maius tempore robur habet.

Meritò à me inquiris, an morbus quilibet ad vetustatem, seu sui vltimum tempus necessariò peruenire debeat, vel possit ante illud tempus, videlicet in sui principio, aut tempore augmenti, vel status deficere, ita vt ad declinationis tempus, quod est tempus B simile senectuti, non necessariò perueniat. Vt tamen hanc difficilem quæstionem dis...iamus, nonnulla de temporibus morborum sunt prænotanda; neque hæc quæstio mente concipi potest, quin priùs alia in controuersiam sint posita: quapropter vt h..c operi aliquid non desit, quod ab aliis petas, quidquid attinet ad morborum tempora, in medium adducam; est enim hæc de temporibus tractatio maximè vtilis, & necessaria ad curationem morborum, ad prædictionem, & ad cognoscendum quo tempore fieri debet crisis, seu morbi solutio. Pro temporum equidem morbi varietate diuersa instituuntur remedia; nam in statu morbi in quo omnia vigent, quiescere debemus; in eorum tamen principio mouere expedit, siue sanguinis missione, siue expurgatione, vel aliter, iuxta dictum Hipp. 2. *aphor. text.* 29. *Inchoantibus morbis, si quid tibi, &c.* Necnon cibus etiam diuersificatur; nam in principio vberiùs est cibandum, in statu verò, & parum ante illum, ci-C bus est subtrahendus, vt monet noster Senex 1. *aphorismorum*; atque ob hanc rationem morborum constitutiones, & durationes considerari debent, neque aliter probè victum instituere possumus; cuius institutio debet esse à principio morbi in ordine ad statum, vt ait Galen 1. *de crisibus*, *capit.* 3. ex Hippocrat. mente. Similiter cùm plures morbi habeant accessiones, quas ad ciborum oblationem fugere expedit, & accessiones diuidantur in tempora morbi particularia, oportet etiam accessiones cognoscere, & tempora particularia, quibus ipsæ accessiones mensurantur; siquidem in ipsis (nisi cogat necessitas) omnimodè cibus est subtrahendus; *in accessionibus enim abstinere oportet*, inquit Hippocrat. 1. *aphorismorum*, *text.* 11. & 4. *de rat. vict.* *text.* 39. Quantùm conferat hæc tractatio ad prædictionem, de se notum est, cùm crisis fiat status tempore; & per signa tempus demonstrantia, vide-D licet per signa coctionis, quibus ipsa tempora morbi vniuersalia cognoscimus, iudicamus securitatem morbi, illius celeritatem, aut horum contrarium; proptereáque dicitur ab Hippocrat. *Coctiones celeritatem iudicij, & securitatem ostendunt; cruda, & incocta, & in malos abscessus conuersa, aut acrisias, aut labores, &c.* Hæc autem de temporibus consideratio maximè attenditur in febribus putridis, quàm in aliis morbis; & ob eius vtilitatem, & necessitatem Galenus edidit in lucem librum de morbi temporibus, de quibus latè pertractat etiam Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. nos autem tractationem hanc breuiter absoluemus, more scolastico illius veritatem indagantes, & quæstiones perlustrantes, quarum prima sic proponitur.

Qualiter medicus se habere debet circa remedia in diuersis morbi temporibus.

Cognitio temporum morbi est necessaria ad prædictionem.

§. I.

§. I.

Quot sunt tempora morborum, & quibus dignoscuntur signis.

Tempora morborum sunt veluti ætates animantium.

PLato in vltimis verbis dialogi *de natura*, & Galenus libro *de morbi temporibus*, & *de totius morbi temporibus*, *capite* 1. animalibus ætates tribuit, morbis verò tempora, quæ cum animantium ætatibus habent similitudinem. Quia ergo quatuor in animantibus præcipuas connumeramus ætates, nempe pueritiam, adolescentiam, consistendi tempus, & senectutem, pari ratione morborum quatuor tempora dantur, quæ eorum ætates dici merentur, videlicet principium, augmentum, status, & declinatio; & sicuti animalia per ætates variationem accipiunt, & insignem subeunt mutationem, ita & morbi per tempora, quæ percurrunt; hac tamen adhibita distinctione, quod ætates (loquor B nunc de hominum ætatibus) in longitudine, & breuitate non multùm euariant; est enim eis terminus constitutus, ad quem vel accedunt, vel parum ab eo recedunt; sicque dicere solent Authores, quod infantilis ætas attingit septimum annum, à quo incipit pueritia, quæ ad 14. se extendit, tuncque incipit pubertas; & sic de iuuentute, & senectute, quæ fixum terminum habent inceptionis, & desitionis; non enim sic accidit morbis, qui cùm varij sint, & inter se specie differentes, imò & eorum quidam differant genere, vt alio loco annotauimus, neutiquam pro omnibus possumus tempus determinatum constituere; sicuti enim naturâ euariant, ita etiam duratione, & ætate. Sunt enim eorum quidam chronici, qui longè durant, vt febris quartana, paralysis, conuulsio, & arthritis. Alij sunt acuti, qui quatuordecim diebus terminantur, vt ait Hippoc. 1. *aphorismor. textu* 23. Alij acutissimi, qui septimum diem attingunt, qui peracuti simpliciter appellantur à Galen. 2. *de diebus decret. cap.* 12. Alij peracuti exactè, qui quarto die finiuntur, de quibus agit Hippoc. 3. *prognostic. text.* 2. dum ait: *Simplicissimæ febrem signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citiùs finiuntur; deterrimæ verò, ac signis affligentes difficillimis, quarto die, aut citiùs interimunt.* Alij denique dicuntur acuti ex decidentia, qui ad 20. imò & 40. diem se extendunt; de his loquitur Hipp. 1. *prognost.* dum asserit, bonam respirationem magnam vim habere in omnibus morbis acutis, qui cum febribus fiunt, & in quadraginta diebus terminantur; qui neque chronici, neque acuti rigorosè sunt, sed inter vtrosque medium tenent. Quia ergo morbi in sua natura, & duratione inæqualiter se habent, non possunt omnes æqualibus mensurari temporibus.

Morbi chronici, & acuti differentia proponitur.

Acuti morbi ex decidentia quales sunt.

Tempora morborum quædam sunt vniuersalia, quædamque particularia.
In quibus morbis dantur tempora particularia.

Hæc morborum tempora sunt in duplici differentia: quædam sunt vniuersalia, & alia particularia. Vniuersale tempus dicitur, quod totum morbum metitur à principio in finem, in quo comprehenduntur quatuor tempora à nobis antea descripta, nempe principium, augmentum, status, & declinatio vniuersalis. Tempus particulare attenditur respectu particularis accessionis, in qua etiam reperitur principium, augmentum, status, & declinatio particularis accessionis illius singularis: hæc tamen tempora particularia non dantur in omnibus morbis, sed in illis tantùm, qui circuitus, seu accessiones habent, vt in febre tertiana, quartana, & aliis, quas accessiones metimur, & in tempora particularia diuidimus, & accessionis partes contemplamur.

Tempora morborum sunt insignes mutationes in morbis repertæ.

Pro maiori tamen nostri discursus intelligentia notare oportet, quod hîc non agimus de tempore, A prout accipitur à Philosophis, qui dicunt esse numerum motus secundùm prius, aut posterius; neque pro partibus aliquotis ipsius temporis, nempe pro hora, vel illius medietate, vel quadrante, aut die, vel nocte; sed accipitur pro insigni mutatione in morbis reperta, eorum inuariatâ manente essentiâ. Quando ergo in nostris corporibus mutatio aliqua insignis superuenit ratione morbi, sicuti in hominibus mutatio aliqua insignis superuenit ratione ætatis, tunc dum ea insignis adest mutatio, ea durante, dicitur vnicum illius morbi tempus, quod vt cognoscatur, & distinguatur ab alio tempore eiusdem morbi, debet habere signa, quæ vni tempori sint propria, & non communia alteri; & licèt cognitio temporum vniuersalium in quocumque morbo sit necessaria, maximè tamen in febribus humoralibus, qui signis coctionis, & cruditatis deprehenduntur. Cognitio similiter temporum particularium accessionum maximam præbet vtilitatem, B non tamen signis coctionis, aut cruditatis, sed aliis signis deprehendi debet. Morbi ergo per accessiones, & circuitus repetentes, vt febres intermittentes, & ex continuis plurimæ, præter tempora vniuersalia habent etiam sua tempora particularia à nobis præscripta. Veruntamen febres intermittentes habent sex tempora particularia, quæ sunt principium, inæqualitas, augmentum, status seu vigor, declinatio, & interuallum seu quies, quæ intercedit inter vnam, & alteram accessionem; quæ omnia cognoscere docet Galen. *libro de morbi temporibus, cap.* 5. Principium equidem in febribus intermittentibus cognoscitur ex systole, seu pulsus compressione, & retractione, & caloris ad intra recursu, ex extremorum frigiditate, & in febribus tertianis exquisitis ex rigore, seu vehementi membrorum concussione; tunc etenim, quando hæc omnia adsunt, dicimus ægrotantem esse in principio C particulari morbi accessionaliter repetentis. Post principium inæqualitatis tempus elucet, quando scilicet humores oppositum motum faciunt, & ad extra, & ad intra, permutatis vicibus, reuocantur, & inæqualiter partes externæ calefieri incipiunt. At cùm iam partes externæ quadam cum æqualitate calefieri incipiunt, & calorem augeri persentimus, tunc adesse accessionis incrementum dicimus. Cùm verò iam calor ad summum peruenerit incrementum, ita vt eundem tenorem, seu statum seruare videatur, vigor, seu status particularis accessionis dici debet. Tandem cùm ab eo statu, & vigore declinat, halitu, vel sudore, aut aliter humore excusso, ita vt accidentia mitigentur, & febrilis caloris intensio ad sensibilem deueniat remissionem, tunc dicitur tempus particulare declinationis accessionis, quo transacto sequitur interualli tempus, quando scilicet ad infebricitationem peruenit æger, ablatis calore febrili, & symptomatibus, ita vt quodammodò D videatur esse in statu salubri, donec altera superueniat accessio.

Maximè necessaria est temporum cognitio in febribus humoralibus.

Febres intermittentes habent sex tempora particularia.

Temporum particularium signa proponuntur.

Temporum morborum cognitio difficilis, dum inter se complicantur.

Ex dictis constat, quod cùm tempora sint mutationes quædam insignes, quæ morbis adueniunt, debent etiam differre insignium symptomatum ratione, aliter enim nequeunt illæ percipi mutationes: hæ quidem facilè deprehendi possunt in morbis simplicibus accessionaliter repetentibus, qui cum aliis neutiquam complicantur; in compositis verò, seu complicatis, difficilis est eorum cognitio: nam sæpè contingit, quod principium accessionis vnius morbi complicetur cum incremento, aut statu alterius, ita vt sit omnium confusio, & difficilè distinguamus tempus vnius morbi à tempore alterius; ad quod requiritur Medicus maximè attentus, & in praxi non parum exercitatus.

In declinatione particulari viribus resolutis mori solet æger.

Sed quia dictum est, quod in declinatione particulari morbi omnia accidentia mitigantur, ex quorum remissione potest inferri, quud etiam morbus in declinatione minuatur; cum hoc tamen non implicat, quod in declinatione particulari viribus resolutis moriatur æger, & remaneat sufficiens dispositio ad interitum ægri, vt liquet ex Galeno *libro de morbi temporibus*, *cap. 5. citato*, & 3. *de crisibus*, *capit. 9.* vbi testatur in declinatione particulari ægrum mori posse, minimè tamen in declinatione vniuersali, vt in sequentibus docebimus, sed ante illud tempus necessariò perit: & cùm ante declinationem vniuersalem detur in ipsis incrementis, & accessionibus declinatio particularis, absumptâ parte materiæ, quæ particulariter illam accessionem faciebat; & hæc quidem aduenire, & accidere potest in quocumque tempore vniuersali, siue tale tempus sit illius principium, incrementum, vel status; ideò contingit sæpe, quod in remissione, & declinatione particulari principij, augmenti, aut status vniuersalis mors ægrum rapiat. Quanam autem ratione in declinatione vniuersali mors ex vi illius morbi declinantis non superueniat, suo loco dicemus.

Tempora morborum vniuersalia triplicia sunt.

His attentè inspectis, comprehendimus tempora morborum particularia: restat nunc deuenire ad cognitionem temporum vniuersalium morborum, præsertim febrium humoralium, & aliorum morborum, qui ab humoribus dependent. Mutatio igitur insignis constitutiua temporum vniuersalium morborum tripliciter in morbis datur; nam potest attendi respectu essentiæ, non quod morbi essentia mutetur, sed quod morbus recipiat intensionem, aut remissionem, integrâ manente morbi essentiâ, vt patet in calore, qui saluâ eius naturâ patitur augmentum, vel decrementum. Vel attenditur respectu coctionis, vel cruditatis humorum, & denique respectu accidentium, ita vt iuxta hanc doctrinam constituantur tria morborum tempora vniuersalia, nempe quoad essentiam morbi, quoad materiam, seu coctionem, vel cruditatem, & tandem quoad accidentia. De iis ergo omnibus est in præsenti pertractandum, & à principio auspicantes, morbi principium trifariam vsurpari solet, ex Galen. 1. *de crisibus*, *cap. 6.* & 1. *prognost. phrasi 9.* Primò sumitur principium pro morbi insultu, seu prima inuasione; quod tempus sic acceptum, fermè momentaneum existit: dicit enim solùm morbi inceptionem, quando iam potens est sensibiliter actiones lædere, à quo excludimus dispositionem antecedentem, quæ neutræ dispositionis vicem gerit. Secundò sumitur principium pro tempore latitudinem habente, & hoc modo pluries vsurpatur ab Hipp. vt insinuat Gal. *pluribus in locis*, vt *in 1. aphor. phrasi 15.* & 1. *epidem. sect. 1. ante medium*, §. *circa principia morborum*, *&c.* & 1. *aphor. phr. 54.* & 2. *aphor. 29. & 30.* & denique *lib. de totius morbi temporibus*, *cap. 2.* Hoc principium in hac latitudine acceptum diuiditur in artificiosum, & vulgare, de quo agit Gal. 1. *de crisibus*, *cap. 7. & 8.* Vulgare nihil aliud est, quàm tempus trium dierum ab inuasione morbi; vel tempus, quo circumscribitur prima accessio: & hoc modo recipitur ab Hip. 1. *aphor. text. 12.* vbi ait: *Si sputum circa initia appareat, morbum breuiat*, *&c.* Nam illa particula *initium*, non significat primum morbi insultum, quia in illo tempore momentaneo non potest adesse sputio; ad quam longius tempus desideratur. Accipitur ergo pro primis tribus diebus, vel pro tempore primam accessionem circumscribente. Appellatur principium spatium trium dierum, quoniam morbi acuti, qui plerumque pendent ex bile, intra trium dierum spatium suam habent periodum, cùm de tertio in tertium diem exacerbentur. Principium artificiosum dicitur totum tempus, in quo in excrementis signa cruditatis apparent; quod tempus dicitur principium vniuersale morbi, vt docet Gal. 1. *progn. com. 9.* & 2. *de crisibus*, *cap. 6.* Cùm iam principia coctionis apparuerint, principium morbi vniuersale finitur, & incrementum incipit, vt ipse docet *capit. 7. eiusdem libri.* Principij breuitas, aut longitudo, sicuti & aliorum temporum, ex morbis ipsis deprehenditur, & ex anni temporibus, & circuituum successiuis incrementis, & ex iis, quæ mox apparent, vt docet Hippocrat. 1. *aphorismorum*, *sent. 12.* & Galen. 1. *de crisibus*, *capit. 9.* quapropter in morbis pendentibus ex humoribus, qui sunt intra venas, inspiciendæ sunt vrinæ, in quibus si nullum apparet coctionis signum, tunc dicimus morbum illum esse in principio vniuersali constitutum. Si verò morbus sit in pectore, sputum est considerandum; si in capite, ex eis, quæ excernuntur per nares, cognitio desumitur; veluti si intestina afficiantur, ex excrementorum illorum deiectione, vt ait Galen. 1. *de crisibus*, *capit 7.* Augmentum morbi dicitur, quando signa manifestæ coctionis elucent, accidentia crescunt, & morbus accipit incrementum; sicuti status, seu morbi summus vigor, quando signa perfectæ coctionis innotescunt, accidentia vigent, & morbus est iam in summo vigore. Declinatio cognoscitur ex perfecta coctione materiæ simul cum declinatione morbi, & accidentium remissione, vt deducitur ex Galen. *locis supra citatis*, & *de totius morbi temporibus capite 3.*

Morbi principium quibus dicitur modis.

Quare principium dicitur trium dierum.

Principium morbi artificiosum quale dicatur.

Quando aduenit morbi incrementi tempus, & idem de statu, & declinatione.

Ex iis iam habemus, quod quatuor sunt tempora morborum vniuersalia, & quomodo possint cognosci, & inter se distingui, ita vt tempora quoad essentiam constituantur penes intensionem, & remissionem morbi; quoad accidentia penes eorum magnitudinem, prauitatem, paruitatem, & benignitatem, seu conditionem. Quoad coctionem, vel cruditatem dignoscuntur per coctionem, aut cruditatem, quæ in excrementis reperiuntur, vt dictum est. Hanc doctrinam patefacit Galen. *lib. citat. de totius morbi temporibus*, & Auic. *fen. 2. lib. 1. doctrin. 1. cap. 7.* exemplo inflammationis. Quando enim aliqua pars pati incipit inflammationem, & se extendit vt humorem fluentem recipiat, incipitque alterari ab ipso humore inflammationem excitante, tunc quidem ea inflammatio est in principio vniuersali, quoad essentiam, quia cœpit distendi pars: est etiam in principio accidentium, quia cœpit alterari, & dolorem pati. Est simul in principio quoad materiæ coctionem, quia tunc nullum, aut saltem obscurum adest coctionis vestigium. Cùm autem sanguinis influxus cessauerit, & sanguis in particula contentus putrefieri inceperit, ipse calor putrefaciens, liquans, & fundens sanguinem, gignensque flatuosum spiritum magis partem distendit; & si nihil inflat, tunc dicitur tempus incrementi, quia omnia à nobis assignata incrementum accipiunt; nam maior fit extensio, quæ pertinet ad essentiam tumoris; accidentia crescunt, siquidem inducta maiori partis extensione, necessariò fit maior partium deunio, quam comitatur intensior dolor, simulque à calore putrefaciente calori naturali adiuncto concoqui incipit materia in ipsa parte collecta, ita vt eluceat aliquod signum coctionis manifestæ; neque aliter possumus deprehendere huius morbi augmentum. Verùm cùm in pus iam vertitur, tuncque febres, ac dolores fiunt, omniaque summum vigorem attingunt, dicimus inflammationem suum vigorem, vel statum habere, sicuti pure iam confecto, & accidentibus remissis, eam iam declinasse cognoscimus. Ecce breuiter

Exemplo inflammationis quatuor morbi tempora demonstrantur.

connume

connumerata tempora quoadmorbi essentiam, illius accidentia, & quoad materiæ coctionem, ex quibus poteris in aliis morbis eadem tempora comprehendere.

§. II.

Vtrum quilibet morbus quatuor percurrat tempora.

HÆc quæstio maximam continet difficultatem, quæ non procedit de morbi temporibus, cum certum sit, quod æger potest mori in principio accessionis, vel in alio tempore particulari illius, vt docet Gal. 3. *de crisibus*, *cap.* 9. quo casualia non transibit tempora. Est ergo quæstio de temporibus morbi vniuersalibus.

Pars affir- a

Pro parte negante stat Gal. *de optima secta*, *ad Trasib. cap.* 47. reprehendens eos, qui dicunt, omnes morbos percurrere quatuor tempora: & probatur plurimis rationibus.

Primò; nam morbi quidam peracuti, vt apoplexia, statim videntur esse in statu, cùm in apoplexiæ quocumque tempore detur omnimoda sensus, & motus priuatio, neque aliter est apoplexia; si enim daretur affectus, qui omnimodam priuationem sensus, & motus non diceret, non esset apoplexia: atque adeò cùm ab apoplexiæ inuasione hæc accidentia reperiantur in eadem intensione, possumus asserere, quod apoplexia non habet principium, vel augmentum, imò neque declinationem; siquidem qui apoplexia tenentur, pereunt antequam ad declinationis tempus perueniant.

Secundò: Febres continentes, quæ à principio in finem in eodem statu perseuerant, quas homothonas, seu acmasticas vocat Gal. non habent principium, augmentum, neque declinationem, siquidem semper eundem statum, & tenorem seruant.

Tertiò: Morbi, qui vera crisi finiuntur, carent declinatione; nam crisis, vt suo loco diximus, fit in statu morbi, & est ad salutem subita mutatio.

Turgente materia euacuata cessat morbus.

Quartò: Nam si materia morbifica in morbi principio tota sit turgens, & carhartico medicamento euacuetur, morbus ex illa pendens necessariò tunc cessabit; nam ablatâ causâ, tollitur effectus, nequibitque morbus ad augmenti tempus peruenire.

Quintò: Febris ephemera in sui principio, ex causæ illius ablatione desinit esse; non enim habet causam à qua intendi possit, neque potest ad incrementum deuenire, neque spiritus à seipsis intendi. Id confirmo in febre hectica, quæ est independens à causa, & non est assignabile principium eius calorem intendens. Similiter solutio continui caret iis temporibus, neque in illa potest assignari aliqua temporum differentia.

Sextò: Non implicat, quod natura potens, vi causæ morbificæ irritata, totam materiam in principio expellat: ergo morbus pendens ex illa in ipso principio finietur, quin alia percurrat tempora.

Septimò: Cæcitas à nimio fulgore excitata, & surditas ratione tonitru contracta, subitò fieri solent: ergo subitò ad statum deueniunt.

Octauò: Inter temperatum, & intemperatum non datur medium: ergo principium morbi non est ab aliis temporibus distinctum; siquidem omnia morbi tempora inuoluunt intemperantiam, & improportionem.

Nonò: Morbus est res simplex: ergo non habet tempora. Patet antecedens; nam morbus non est sicuti domus, quæ ex variis partibus, & diuersæ rationis construitur; sed cùm primò incipit, statim totam suam essentiam indiuisibiliter habet, vt constat ex Gal. *lib. de totius morbi temporibus*, *cap.* 1. & *de morbi temporibus*, *cap.* 1. & 2. ergo non potest diuidi in tempora.

Decimò: Valida euacuatio medicamento purganti exercita curat ophthalmiam in sui principio, ex Gal. 13. *methodi*, *cap.* 11. ergo illi alia deficiunt tempora.

In febre putrida ex ephemera orta, ab initio vrina apparet cocta.

Vltimò probatur ex Galen. 1. *de differ. febrium*, *cap.* 11. vbi asserit, quod proprium, & inseparabile signum febrium putridarum est vt inuadant, vrinâ crudâ existente, vel obscurè coctâ; ibi tamen excipit febres putridas, quæ diariam insequuntur, quæ non petunt cruditatis signa in vrina: ergo saltem in febribus putridis; quas diaria præcedit, non dabitur principium quoad coctionem, vel cruditatem.

Morbi lethales non attingunt declinationem vniuersalem.

Pro huius quæstionis solutione aliqua sunt prælibanda. Primò in præsenti non extat noster sermo de lethalibus, quoniam hi neutiquam quatuor tempora percurrere queunt; nam non possunt attingere vniuersalem declinationem, vt deducitur ex Gal. 1. *de crisibus*, *cap.* 2. & *de totius morbi temporibus*, *cap.* 1. in morbis enim triplex esse solet mortis causa, ex Galen. 3. *de crisibus*, *cap.* 9. *in fine*; nam est vel suffocatio caloris, vel vehementia morbi, & accidentium vehementer virtutem subuertentium, vel resolutio facultatis imbecillis. Illi ergo, qui suffocantur præ moltitudine materiæ, in principio morbi maiori ex parte deficiunt; qui morbi, & accidentium sæuitie, in augmento, & statu pereunt, sicuti qui ex virium resolutione, in ipsa declinatione particulari.

Aliqui morbi breuiter aliqua percurrunt tempora.

Secundò prælibandum, quod aliqui sunt morbi, qui aliqua tempora ita breuiter percurrunt, vt Medici capium effugiant, nisi sensui adiungatur ratio, ex Gal. 1. *de crisibus*, *capit.* 17. circa initium; non tamen ex hoc inferas, quod tales morbi suis destituuntur temporibus, vt patet in forti angina, in vehementi apoplexia, & in accessionibus epilepticis; ex eodem *de totius morbi temp. cap.* 4. & in febribus continentibus, & aliis morbis exactè peracutis, in quibus statim extremi labores eueent, ex Hipp. 1. *aphor. text.* 10. atque adeò cùm in morbi statu extrema accidentia patefiant, non percipiuntur sensibiliter principium morbi, & illius augmentum; vigent enim accidentia à prima morbi inuasione, veluti si morbus esset à primo insultu in statu. Non tamen asserere possumus, quod illi morbi principio, & augmento carent; non enim capit intellectus, quod morbus, accidentia, & coctiones peruenire valent ad gradum suæ intensionis, quin talis intensio priùs incipiat à remissiori, deindeque incrementum accipiens, ad statum, & summum vigorem accedat, in quo tam morbus, quàm accidentia, & coctiones vigent.

Communis dicendi modus proponitur.

Hac supposità doctrinâ, communis dicendi modus apud omnes ferè Authores receptus est, quod morbus salubris materialis, seu pendens ex humoribus, debet necessariò percurrere quatuor tempora, quæ in illis debent esse quoad essentiam, quoad accidentia, & quoad coctionem materiæ. Si verò morbus salubris sit immaterialis, hoc est independens ab humoribus, habere etiam debet sua quatuor tempora, & quoad essentiam, & quoad accidentia, non verò quoad coctionem, quia non pendet ex materia coquenda. Hoc commune placitum defendunt inter alios Galen. *lib. de totius morbi temporibus*, *cap.* 3. *lib.* 1. *de crisibus*, *cap.* 2. & *cap.* 8. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 20. Herculanus *fen.* 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 6. *fol.* 23. *columna* 4. exemplo posito in febre ephemera. Vall. 10 *controuers. cap.* 7. Vega 2. *de different. febrium*, *cap.* 16. Mercurialis *lib.* 5. *suarum prælectionum*, *cap.* 4. Mercatus *lib.* 3. *part.* 2. *classe* 4. *art.* 8. *num.* 13.

necessaria ad purgationem, maximè tamen congruens ad illam. Præterea sanguinis missio fit tutius, & citiùs, & cum minori apparatu, quàm purgatio. Similiter facta sanguinis missione, deonerata natura, aluus humectatur, prouocatur vomitus, aut sudor superuenit. Demùm commodius est euacuare sanguinem impurum, quàm purum: sed ante purgationem sanguis est impurus, post purgationem purus redditur: ergo ante purgationem est venæ sectione euacuandus. Hanc doctrinam tuentur omnes, siquidem in febribus putridis, & aliis morbis, qui pendent ex vitio humorum, qui sanguini sunt commixti, dum non sit aliquid prohibens, semper curationem aggredimur à sanguinis missione auspicantes, deinde pro natura redundantis humoris vtimur medicamento purganti.

Contra dicta obiectio, an humores vitiosi sanguini commixti purgatione possint euacuari.

Vt tamen hæc veritas magis innotescat, contra eam insurgo ex suprà dictis. Dum humores vitiosi sunt sanguini commixti, petunt euacuati venæ sectione; dum verò supernatant, vel sunt separati à sanguine, poscunt purgationem: ergo morbi pendentes ex ipsis humoribus non exigunt vtrumque auxilium, siquidem solùm petunt illud remedium, quod illis conuenit, vt auferantur, quod est venæ sectio. Discussum confirmo. Ideo dicimus purgatione esse euacuandos humores, quia vt inutiles sunt segregati à consortio sanguinis, qui neutiquam sunt euacuandi sanguinis missione: ergo pariter si humores, quia sunt sanguini admixti, euacuantur sanguinis missione, nequaquam purgatione sunt detrahendi: ergo si morbus pendet ex humoribus vitiosis, si illi sunt sanguini admixti, semper exigunt venæ sectionem; si verò separati à sanguine, purgationem: ergo nunquam datur casus in vno, & eodem morbo, in quo æger possit vti vtraque euacuatione.

Nota benè quæ sequuntur.

Ex huius argumenti solutione plura abstrusa nimis, & difficillima conspicua fient, quæ quotidie in morbis curandis nobis sæ offerunt. Pro cuius solutione sunt in memoriam reuocanda, quæ suprà adduximus ex Hippocrat. & Gal. mente, quod licèt morbus à principio in finem sit vnus, ac per consequens habeat rationem vnius indicantis, tamen quando habet aliquam insignem mutationem in se, vel in causa, à qua dependet, debet etiam fieri mutatio in remedio indicato. Quapropter si morbus à principio in finem pendeat ex vitio alicuius humoris sanguini admixti, & vires essent validæ, & aliter quàm sanguinis missione non posset detrahi, reuerà vteremur sanguinis missione, quæ est remedium indicatum; tamen quia morbus in se in causa habet mutationem insignem, & diuersam conditionem in diuersis temporibus, sicuti ipse morbus, & eius causa mutationem accipit, eandem debet accipere remedium. In principio, exempli gratiâ, febris putridæ pendentis ex bile sanguini admixta, venam secamus plurimis de causis, ad euacuandam bilem, ad tollendas obstructiones, & ad refrigerandum, & ad reuellendum humorem fluentem ad focum putredinis. Eadem etiam febris poposcit purgationem, non tamen eodem tempore, & sub eisdem conditionibus, sed maximè diuersis; nam si velimus offerre medicamentum purgans dum humores sunt incocti, & crudi, neutiquam feliciter poterit succedere purgatio, iuxta celeberrimum dictum Hippoc. *Concocta medicari atque mouere, & non cruda, neque in principiis, &c.* Et vt asserit: *In acutis passionibus rarò in principiis medicinis purgantibus est vtendum, & hoc cum præmeditatione faciendum.* Si etiam idem medicamentum propinemus, antequam viæ sint expeditæ, & manifestæ, & obstructiones ablatæ, toto cœlo errabimus, vt clarè docet Gal. 1. aphor. phrasi 24. dicens: *Humores, quammaximè fieri potest, debent esse fluxui parati, hoc est tenues, & nullum lentorem participantes, & aperta foramina; per quæ purgatio debet fieri, & nulla debet esse obstructio.* Neque eo tempore purgatio, vt refrigerans medicamentum, potest adhiberi; quia cùm calidum sit, & corpus commoueat, potiùs calorem adauget, & coctionem humorum perturbat, quæ quietem desiderat, vt Gal. ait *lib. quos, & quando, & quibus purgare conueniat.* Hæc omnia euitantur incommoda dum venæ sectio exercetur: quapropter consulenda est in morborum initiis; dum verò iam morbus est in declinatione, & omnia accidentia sunt remissa, tam morbus, quàm eius causa sunt in diuerso statu, & habent magnam mutationem; nam tunc febris est remissa, accidentia mitigata, humores sunt cocti, & superati à natura; & quia non possunt aliud recipere beneficium à natura, neque in illius substantiam conuerti, tanquam inutiles, & excrementitij separantur à sanguinaria massa; tuncque solet superuenire crisis, seu iudicium, quod si integrè factum sit, nihil mouere, neque nouare expedit; si verò neque fiat crisis, vel si fiat, non sit consummata, tunc arte suppleri debet, ipsum humorem euacuando, quod sæpe consequimur medicamento purganti. Ex quibus desumimus, quod vnus, & idem morbus iuxta diuersos status, quos habet, potest petere diuersum auxilium; sufficit enim variatio in morbo, & illius causa, vt variationem accipiat remedium.

Coctio quietem desiderat.

In crisi perfecta nihil nouandum.

An in eodem tempore morbi conueniat vtrumque auxilium, videlicet venæ sectio, & purgatio.

Percontaberis tamen, an in eodem tempora vnus, & idem morbus vtrumque auxilium exposcat. Respondetur, sæpe id accidere; nam licèt humores non supernatent, possunt tamen esse talis conditionis, vt adhuc misso sanguine non possint vinci à natura, quo in casu facta euacuatione per sanguinis missionem, statim accedimus ad purgationem per medicamentum, quod electiuè eos humores euacuet: & licèt dum purgatio fit à natura, vel ab arte, humor purgandus debet esse à sanguine segregatus, si regulariter ea purgatio fiat; tamen accidere potest, quod natura non possit eius humoris discretionem facere, quo tempore, factâ priùs venæ sectione, medicamentum purgans offerimus, quem curandi modum sæpe exercemus in morbis, qui sunt sine febre, & ab humoribus ortum habent, vt in lue gallica, in qua sanguis inficitur, & ad eius curationem sæpè sanguinem mittimus, sæpeque purgamus; & ad præcauendum morbum, vere etiam eadem administramus remedia, licèt humores omnes sint in massa sanguinaria contenti.

DISPVTATIO II.

An in febribus putridis iuxta earum initium conueniat purgatio.

De febribus putridis est maior dubitatio, an scilicet in eodem tempore, putà in principio vniuersali illarum, vtrumque possit conferre auxilium. Hoc dubium solutum fuit in nostro libro de febribus, de minoratione facienda in principiis febrium tractantes. Qui enim minoratiuam fugiunt, non inueniunt occasionem purgandi, nisi materia turgente, aut eâ concoctâ: sed quia rarò materia turget, rarò purgationem admonent, quousque peracta sit coctio, quæ est necessaria ad perfectum iudicium, seu euacuationem humorum arte factam. Nos tamen, qui ex Hipp. Galeni, & Auicen. mente, & ratione ducti, vt certum tenemus purgationem minorantem asse quando

Quibus de causis sanguinis missio conueniat in febrium initio.

Quare purgatio non conueniat in febrium initio.

quandoque maximè vtilem, quâ plures ægros à morte liberauimos, dicimns vtrumque poſſe auxilium proficere, ſi fiat, vt ait Hipp. *maxima cum meditatione*; quod qoidem conuenire poteſt in principio voiuerſali morbi, quando facta euacuatioue per venæ ſectionem, taota eſt bumorum ſarcina, vel praua illius conditio, vt oon poſſit emendari, nec corrigi à natura; tunc enim non reſtat aliud auxilium, quàm purgatio, quâ humor ille noatus minor redditur, ita vt poſſit ſuperari, & euinci; & vt verum fatear, Deum omnipotentem teſtor, plures ægros febre acuta, & maligna correptos, quibus alia noo profuerunt remedia, occultè adhibitâ potione minorante, ad meliorem ſtatum extra omnium ſpem reduxiſſe. Occultè dixi, quia oportet nos eſſe cautos, dum hoc remedio vtimur, quod non conuenit, niſi vrgente neceſſitate, & debemus timere quocunque modo periculum; & ne infelix euentus, qui vi morbi euenire ſolet, noſtræ adſcribatur actioni, quoad fieri poteſt remedium occultè offero, neque illud manifeſto, donec probum, & ſalutarem cognoſcam effectum. Sed quia praxim agimus, & totum noſtrum opus ad praxim dirigimus, dicam quod ſæpè feci in tot anguſtiis coniectus. Cum expectarem morbum terminadum die 14. neque in vrina erant ſigna coctionis, neque victoriæ naturæ ſupra cauſam morbificam, timebamque criſim futuram deterrimam, cum ea venæ ſectione æger non proficeret in melius, decernebam die 12. aliquid porgans exhibere, quod minueret cauſam morbi, ſub forma potionis cordialis, quæ non poſſet febrem magis accendere; in quem finem diſſoluere ſoleo ℥. ß. carnis tamarindorùm in ℥. iiij. vel quinque decocti florum cordialium, & foliorum ſennæ, vel decocti Pugini, cui addo aliquid confect. hyacinth. vel alebermes: quâ potione frigidâ epotâ venter ſoluitur, roboratur cor, & morbi cauſa minuitur, deinde natura potentior reddita ſupra reſiduum de morbo victoriam reportat; neque antea periculum timens audebam manifeſtare remedium; & ſicuti, vt inquit Horatios *lib.1.epiſt.16.*

Nota in caſu minorationis quid ſit faciendum.

Cautus enim metuit foueam lupus, accipiterque
Suſpectos loqueos, & opertam miluius hamum.

Sic ſimiliter timore correptus venturun periculum reformidabam; neceſſitas tamen cogit ad illud offerendum, accidebatque mibi, quod refert Lucan. Pharſal. *lib.7.* dum canit: *Multos in ſumma pericula miſit venturi timor ipſe mali, fortiſſimus ille eſt, qui promptius metuenda pati.*

Nec miror, dum inuenio Aothores ita diſcordes circa minorantis medicamenti vſum; in morbis tamen magnis periclitari licet, vt air Hipp. *lib.de locis in homine*, & dum ſperamus auxilio hoc naturam morbum ſuperare poſſe, non eſt deſtituenda à tanto auxilio; non enim neceſſitatis aliud effugium eſt, quàm velle, quod ipſa cogit, nihilque neceſſitate fortius, vt Lipſius ait *lib.de conſtant. cap.* 21. Quibus eoim alia ſalutis ratio non eſt, & quæ vnica videtur, ea dubia eſt; neceſſarium videtur aduersùs periculum ire.

Neceſſitas ad multa cogit.

Ex dictis concluditur, quod in eodem tempore vniuerſali febris acutæ (verbi gratiâ) vtrumque auxilium poteſt adbiberi; ſanguinis tamen miſſio præcedere debet purgationem, ob rationes iam ſuprà inſinuatas. Hæc omnia fuit neceſſe proponere, vt magis firmemur in praxi: quibus intellectis non erit difficile argumentum propoſitum, & illius confirmationem ſoluere.

Ad argumentum reſponſio.

Quare ad illnd reſpondetur, quod io purgatione adhibenda dupliciter proceditur, vel regulariter, vel coactè. Tunc regulariter purgario offertur, vt alio loco diximus, quando humores ſunt turgentes, & ad purgationem eorum habemus naturam adminiculantem, vel quando humores ſunt concocti, ſaltem ea coctione, quæ dicitur in nocitiuo, poſt quam natura ſecernit, & ſeparat humores, vt euacuentur, vel etiamſi non moueantur, vt in turgentia ſupernatant, vel ſunt omoimodè ſeparati à ſanguine; qui omnes ita ſe habentes nequeuot euacuari venæ ſectione, atque adeò purgatione, vel alio modo ſunt pellendi de cura regulari. Coactè tamen purgationem offerimus quando in bumoribus euacuandis deficiunt omnes conditiones aſſignatæ, ita vt noo ſiue concocti, neque ſeparati, ſed ſanguini admixti, & nequeant vinci ab ipſa natura; tunc quidem vanum eſt expectare coctionem in his, qui ob eorum multitudinem, vel prauam conditionem ſunt ad coctionem inepti, qui purgatione ſunt ducendi, præcedente ſanguinis miſſione.

Curatio duplex, regularis, & coacta.

Neque facit contra hoc, ſi aſſeras, quod humores crudi non cedunt medicamento purganti, neque natura adiuuat eorum expulſionem, imò eos retinet, vt concoquat, vt ait Galen. 4. *aphor. textu* 22. quapropter oon ſunt purgatione euacuandi. Hoc enim dubium alibi ſolutum eſt; pro ounc tamen dico, quod dum regulariter natura operatur, priùs retinet, deinde concoquit, poſtea diſtribuit, ſecernit, & denique expellit; verumtamen dum irregulariter operatur, & vi cauſæ morbi impulſa, ſæpe ipſos humores excernit crudos, & incoctos, vt oſtendunt plurimæ euacuationes ſymptomaticæ, de quibus latè egimus noſtro libro de febribus; pari ratione dum neceſſitas vrget purgandi bumores crudos, qui ſunt quieti, & ſanguini miati, licèt non ita cedant, veluti ſi eſſent ſeparati, & diſpoſiti; nihilominus cùm intercedat familiaritas inter attrahens medicamentum & attractum, & medicamentum actuetur à natura, vt poſſit attrahere, non eſt à quo impediatur actio; nam ſi impediretur attractio, maximè à natura: nam ea noo tam retinet, quia retentionem diligit, quàm quia ooo poteſt expellere. Quapropter in hoc caſu, quod per ſe ſolam facere non poteſt, adiuta ab arte facere valebit; non enim implicat, quod natura propter humoris exuberantiam, vel aliam conditionem, etiamſi vellet, non poſſit expellere, adiuta tamen expellat, ita vt eam quodammodo habeamus adminiculantem, & non probibentem purgationem. Quapropter in hac parte non eſt ſequeodus Fallopius *tract. de purgatione*, qui aſſerit nullam interceedere ſimilitudinem inter medicamentum porgans, & humorem crudum attrahendum; & propterea nihil conducere exhibere medicamentum purgans. Neque omninò negantes minoratiuam purgationem ſunt admittendi, quatenus arbitrantur, naturam repugnare illi euacuationi, cùm ſæpe natura plures moliatur euacuationes in principiis morborum, quæ ſolent magnam præſtare vtilitatem, licèt fiant cum maiori naturæ diſpendio, quàm ſi fierent materiâ iam coctâ, & iuxta naturæ regulas. Quapropter Auic. *fen.* 4. 1, *cap.*3. ait: *In quocunque morbo non turgente melius eſſet coctionem expectare, ſi liceret per facultatem, & morbi magnitudinem; at ſi non fuerimus ſecuri, quod virtus vſque ad maturitatis horam perduret, euacuabimus eam.* Hæc autem euacuatio, cum faciat nos deuiare à regulis, quas ipſa natura obſeruat, dum rectè, & cum pauco virium diſpendio operatur, ideo dicitur irregularis, & coactè facta. Ad confirmationem reſpondetur negando paritatem; nam licèt humores à ſanguine recedentes ſuot medicamento purganti educendi, quia cùm ſiot ſine ſanguine, non obediunt venæ ſectioni, tamen humores praui admixti ſanguini, quos natura non poteſt ſeperare, bene quidem purgatione auferri poſſunt, præcedente, vt dixi, ſanguinis miſſione.

Verum humores crudi debeant purgari.

Fallopius arguitur, & qui minoratiuam dehortantur.

Reſponſio ad confirmationem.

Bene verum est, quod si extra sanguinis miscellam extitissent, melius medicamento purganti attraherentur; tamen dum natura eos non separat ob eorum resistentiam, seu impotentiam naturæ, Medici munus est eos separare medicamento purganti, & eos extra corpus pellere.

Præcipui scopi mittendi sanguinem referuntur.

Ex dictis deducimus, quod præcipui scopi mittendi sanguinem sunt morbus magnus pendens ex sanguinis vitio in quantitate, qualitate, & motu; & virium robur, quibus præsentibus, nemo in arte exercitatus est, qui sanguinis missionem reformidet. Ita vt præsente plenitudine, ex qua pendeat morbus præsens, vel possit pendere imminens, venæ sectio adhibetur, vt euacuans auxilium. Si verò morbus magnus ortum trahat à vitio humorum, adhuc sine plenitudine conuenit sanguinis missio, vt attemperans, & corrigens illud vitium, quod in humoribus est causa morbi, euacuando ipsius morbi causam. Quod si humores sunt in motu, vel prompti, & parati ad motum, venæ sectio prodest vt reuellens, & deriuans medicamentum, eo modo, quo suprà recensuimus: nec minùs deseruit vt deobstruens in morbis magnis ex obstructione. Sub his modis vniuersalioribus comprehendimus plurimos morbos specie distinctos, quibus vna, vel alia ratione competit sanguinis missio, nisi sit aliquod impediens, vel contra indicans, quo præsente omninò solet impediri venæ sectio, vel saltem in minori dosi sanguis euacuari.

Sed quia, vt suprà diximus, quantitas auxilij reddit totam artem medicam coniecturalem, sunt plures scopi coindicantes, qui licèt non coindicent sanguinis ipsam detractionem, coindicant tamen detractionis quantitatem, vt pluribus in locis asserit Gal. præcipuè tamen *lib. de vena sectione, cap. 9.* Itaque ex morbo magno à causa materiali pendente, vt diximus, & virium robore, tanquam ex scopis præcipuis, indicia minuendi sanguinem sunt desumenda; ex reliquis verò, tanquam ex minùs præcipuis, vt ex ætate, consuetudine, plenitudine, seu plethorica vocata syndrome, aëris nos ambientis temperie, tempore, regione, loco, corporis habitu, naturali ægri temperie, comesorum tum quantitate, tum qualitate, excretionibus, aut exercitiis. Hæc & alia commemorat Gal. *lib. 1. de arte curat. ad Glauc. cap. 14.* ex quo loco ea desumpsit Doct. Sancta-Cruz *lib. de impediment. magnorum auxiliorum.* Quæ quidem si exactè comprehendantur, remedij quantitatem describunt, vel omninò illius executionem perturbant. Ad locum Gal. lectorem remitto, in quo quæ venæ sectioni repugnant, quæve eam contemperant, & quantitatem determinant, longè discussa videbit.

Quantitas determinatur.

§. Vnicvs.

Scopi purgationis proponuntur.

His exactè pensitatis, non erit difficile inuenire scopos offerendi medicamentum purgans. Et licèt ad alium locum spectet hæc tractatio, tamen quia plura acta sunt à nobis circa purgationem, & illius scopos, breui epilogo quæ diffusè sunt pertractata, ad vnguem amplectar. Inter magna remedia maximum sibi vendicat locum purgatio, atque adeò debet indicari à morbo magno: sed quia purgatio, vt suprà diximus ex Galeni mente, est euacuatio humorum qualitate peccantium, morbus exposcens purgationem, siue præsens sit, siue imminens, debet habere necessariò suum esse dependenter ab ipsis humoribus qualitate peccantibus; aliter enim esset superflua, & maximè nocens talis euacuatio. Verumtamen animaduerto, quod licèt purgatio sit vnicum remedium, vt diximus de sanguinis missione; est tamen virtute multiplex, est enim non quomodolibet euacuans, sed etiam reuellens, deriuans, deobstruens, & attemperans. Quia ergo ad plura deseruit, ideo non ab vno, sed à pluribus indicari debet: & cum non indicetur à morbo in eo statu, in quo sanguinis missionem expostulat, licèt ab eodem morbo sumatur indicatio ad vtrumque remedium, necessariò debemus constituere morbum in diuerso statu, vt indicet purgationem. Per statum diuersum velim intelligas non solùm diuersam mutationem morbi, sed etiam suæ causæ; cùm sit noster sermo de morbis magnis à causis procedentibus.

Purgatio est remedium virtute multiplex.

Præterea purgatio alia sortitur nomina secundùm varios effectus, quos producit; nam quædam dicitur radicatiua, quæ quidem radicitus morbi magni causam euellit, & hæc debetur morbo magno pendenti ex humoribus turgentibus, & humoribus iam coctis, qui crisi à natura intenta non euacuantur; nam cùm hi sint inepti ad nutritionem, vt excrementa debent expelli, quos dum natura non euacuat, artis medicæ munus est eos medicamento purganti protinus euacuare. Alia est purgatio per epicrasim, per quam paulatim id noxium, quod coctum est, euacuatur: de qua purgatione egit Gal. *9. methodi, cap. 10. propè finem.* Hæc purgatio potest reduci ad purgationem radicatiuam, cui competit humorem concoctum euacuare omnimodè; nam licèt non euacuet vniuersaliter omnem humorem, euacuat tamen partem illius, quæ coctionem recepit. Non enim reduci potest ad purgationem minoratiuam; nam hæc euacuat humores crudos, & incoctos: epicrasis verò euacuat humoris partem coctam, & non crudam.

Purgatio varia sortitur nomina.

Euacuatio per epicrasim reducitur ad purgationem radicatiuam.

Alia dicitur ab Auic. minoratiua, quæ conuenire solet in morbi magni principio vniuersali, præcedente sanguinis missione, quâ minori redditâ materiâ potentior redditur natura supra residuum, de qua (quidquid dicat Gal.) loquitur Hipp. *1. aphorism. textu 23.* dum ait: *In acutis passionibus rarò medicinis purgantibus vti, & hoc cum meditatione faciendum.* Et *2. aphorismor. text. 29.* dum asserit: *Inchoantibus morbis, si quid tibi mouendum videtur, moue, &c.* Non enim loquitur de purgatione debita humoribus turgentibus, sed de purgatione minoratiua. Ita sentit Augenius, & ipsa dictat ratio; nam quando Hipp. agit de purgatione debita materiæ turgenti, non addit illam particulam *cum præmeditatione*, vt cuilibet legenti Hipp. sententias notum fiet: *1. enim aphorism. textu 22.* si turgeant humores, medicari absolutè præcipit: vtero gerentes docet etiam purgare, si materia turget, *4. aphorismorum textu 1.* & idem consulit faciendum *eodem lib. text. 10.* in quibus locis non docet purgationem facere turgente materia maximâ cum meditatione, quam habere deberet Medicus maximè in vtero gerentibus, & in quacumque turgentia. Quapropter arbitror, quod quando ipse dixit, in acutis passionibus rarò in principiis esse purgandum, non agit de purgatione materiæ turgentis, sed de purgatione minoratiua humoris crudi, & quieti, in qua exercenda maxima præmeditatio est necessaria, imò maior, quàm in materia turgenti; nam in ipsa humores sunt fluxiles, & facilè mobiles, tuncque offerimus medicamentum veluti manum porrigens, quod humores illos iam motos ad aluum deducat, vt ostendit Gal. *4. aphorismor. comment. 1.* neque ad hoc est opus maxima meditatione; at verò dum humores sunt crudi, & quieti, habet magnam difficultatem eorum motio arte facta; quapropter si fiat, maximâ cum meditatione est facienda, & hoc voluit insinuare Hippocrat.

Purgatio minoratiua qualis esse debeat.

Loci Hipp. explicatio congruens.

trat. quaodo asserir, quod in morbis acutis tardò medicinis purgantibus vtimur, & hoc cum meditatione faciendum, prætermittens verbum *meditari* in purgatione exercenda in casu turgentiæ, quia noo est necessaria tanta meditatio ad euacuandum humorem, qui est io motu, quanta requiritur ad purgandum humorem quietum in casu vrgentiæ.

Purgatio lenitiua qua?

Alia datur purgatio lenitiua, quâ cruditates, & humores in prima regione collecti euacuantur, ad quam noo est necesse, vt medicamenta sint electiua, & attrahentia, sed leniendo ventris excrementa deponunt, vt cassia, manna, syrop. viol. ex 9. infusionibus, prunorum, & tamarindorum caro, & huius census alia.

Morbi quibus debetur purgatio, habent plures status.

Habent ergo morbi, quorum ratione purgationes istæ adhibentur, plures status; nam dum turgent humores, qui morbum magnum, & acutum faciunt, debent euacuari, ob incommoda tradita à Gal. 4. *aphor. com.* 10. *Ne scilicet decumbant in partem principem, vel virtus debilitetur, vel febris caliditas augeatur, &c.* Ego addo, quia sunt ij humores dispositi, & facilè mobiles, & sunt separati à sanguine, & non seruant vnionem sibi debitam in statu salubri cum ipso sanguine, & non aliter possunt euacuari quàm purgatione, & sunt verè cacochymi: quod vitium reperitur in humoribus, dum sunt extra sanguinis consortium, vel emergunt, vt iam suprà statui in Gal. & aliorum sententia.

Dum verò humores sunt concocti, nisi priùs euacuentur à natura per crisim, debent euacuari purgatione, quia iam illi humores non sunt emendabiles magis, & vt excrementitij, debent reiici, sicque eos natura segregat à sanguine, & noo possunt venæ sectione euacuari. Debent ergo purgatione expelli. Si verò humores, seu cruditates primam occupant regiooem, vel vomitu, aut clysteribus, seu purgatione lenitiua sunt pellendi; non enim sanguinis missionem expetunt, imò eam impediunt, vel prohibent, vt suprà insinuatum est. Ex quibus concludimus, quod purgationes omnes, quæ regulariter fiunt ab arte, imò & à natura, respiciunt humores à sanguinis cooSortio segregatos; ea verò purgatio, quæ minoratiua dicitur, & in principiis morborum ab arte fit, respicit materiam crudam, & sanguini mixtam; nam licèt natura sit intenta eius separationi, & expulsioni, quia aliter non se potest liberare ab eius sarcina, non tamen potest, donec Medici auxilio adiuuetur: quapropter ad deponendum naturæ onus, ne scilicet decumbat antequam æger ad morbi statum deueniat, adhibetur hæc purgatio minoratiua, ad cuius executionem supersunt plura fundamenta à nobis recensita *lib. 4. de febribus, quæst.* 4. quæ prolixitati parcens iterum hic non repeto.

Cacochymia fit etiã ab humoribus serosis, qui sunt purgatione euacuandi.

Sed quia ex Galeni mente constat, quod cacochymia non solum attenditur respectu cuiuscumque humoris supernatantis, & à sanguine separati, sed etiam respectu humoris serosi, siquidem Gal. asserit, quod dum corpus serosis humoribus est refertum, datur cacochymia; ideo dum isti humores serosi cacochymiam faciunt, sunt purgatione euacuandi, sicuti reliqui humores, vt dum adest hydrops asciris dicta, in qua serum intra peritonæum est collectum; aut dum fit vrinæ suppressio, in qua serum supernatar in venis; vel quando febris (vt dixi) fit ex putredine seri, & iam remissa est febris, si noo euacuetur illa substantia serosa sufficienter per vrinam, medicamento ipsam purgante est educenda; nam in huiusmodi substantiæ euacuatione eodem modo est procedendum, ac in euacuatione reliquorum humorum, siue ea euacuatio purgatione, siue venæ sectione fiat. Plura circa purgationem, & sanguinis missionem referre possem; sed quia mei instituti fuit rantùm mentionem facere de scopis, & indicantibus venæ sectionem, & obiter aliqua de purgatione proponere, omitto reliqua, cùm iam hæc tractatio optatum sit adepta finem, quam tuæ correctioni submitto, vt omnes sic vtilitatem ex ea capessere valeant.

OBSERVATIO I.

Pro quadam nobili matrona difficili partu laborante, & fœtus mortui extractione.

Proponitur historia.

NObilis vtero gerens, cùm ad terminum naturalis partus accessisset, cœpit doloribus torqueri, ita vt ipsa cognosceret partus propinquitatem, vocareque iussit obstetricem, vt ipsi adesset in adiutorium. Accedens ergo obstetrix, statim agnouit illos dolores partum annunciare, & requisita ad partum præparauit, iuuauitque prægnantem, vt de more est, ad exitum infantis facilitandum; sed dum sperabat ex vtero priùs infantis caput exire, manum ad extra misit, deinde totum brachium: obstetrix tentauit brachium ad intra reducere, vt infans exitum meliorem, & securiorem figuram compararet; nunquam tamen potuit, timensque infantis suffocationem, propter malam partium positionem, quam habebat in vtero, eo modo, quo potuit, ipsum baptizauit, deinde totis viribus conata fuit fœtum extrahere, sicque præcipiebat, vt misera grauida, quoad fieri posset, fœtum ex vtero exprimeret, illamque adiuuabat ex brachio fœtum violenter attrahendo, qua attractione intumuit brachium, & immobile permansit, ita vt neque brachij, neque fœtûs aliquis perciperetur motus: iodicauit ex hoc, quod fœtus esset mortuus. Pertimescens igitur, quod simul grauida cum fœtu perderetur, maritus ocyssimè ad me venit: propero ad ægram, casum comprehendo, bonâ spe victoriæ ægram alere incipio, & Chirurgum vocari iubeo, & brachium infantis illicò nouacula, vt amputet, præcipio; deinde dissecto brachio, iussi vt obstetrix per infantis humerum manu immissa, caput illius comprehenderet, vt facilius extrahi posset; nunquam tamen potuit caput inuenire, & caput inuestigans, pedem arripuit, & ad extra reduxit pedem, crus, & femur, quod totum in parte sublimiori amputare feci; deinde introducta manu obstetrix alterum adinuenit pedem, & extra tulit, paulatimque fune ligato pede, etiam femur eduximus, quousque tandem fœtum totaliter cum secundinis extraximus, ipsum fœtum per pedem, & crus ex vtero diuellentes; sicque matrem ab afflictione, & à morte Dei auxilio liberauimus, non sine magna omnium admiratione, quæ posteà diu vixit, & alios peperit filios.

ANNOTATIO.

Hic casus non proponitur vt nouus, sed vt in memoriam reuocatur.

NOn refero hanc historiam, vt nouitatem afferam, cùm certum sit, quod dum in illo miserrimo statu collocatur grauida, aliter succurri nequit; sed solùm in memoriam reuoco id, quod ab antiquis commendatur, præsertim ab Hipp. *lib. de fœtus exsectione*, vbi eundem proponit casum, inquiens: *Si itaque fœtus obliquè prolapsus, manum protensam habuerit, manu apprehensâ foras producere quammaximè conare, & brachium excoriato, atque vbi os brachij denudaueris, squatina pellem, tum duos manus digitos obligato, ne caro lubricitate sua elabatur. Deinde verò carnem circa humerum rescinde, ipsumque iuxta iuncturam exime; postea caput iuxta naturam*

turam protrusum foras producere tenta, &c. Si enim dum obliquè descendit fœtus, potest reduci, ita vt præcedat caput, deinde exeant cætera membra, conandum est id efficere; sin verò id assequi non possit, cum fœtus aliter exire non valeat, & ob indebitum situm facilè suffocetur, & nequeat grauida fœtum extra vterum exprimere, neque detur locus fœtus expulsioni, tunc nullum remedium commodius potest inueniri, quàm illius abscissio, & extractio per partes: neque oportet admonere grauidam, vt vehementer se comprimat, vt expellat fœtum, cùm sit illius impossibilis expulsio, dum sub tali figura, & positione fœtus sit constitutus; quapropter increpandæ sunt obstetrices, quæ grauidas ad parturiendum eo tempore vehementer concitant, imò & Medici, qui potiones adhibent ad facilitandum partum, & nihil tentant de reductione fœtus ad debitam figuram, vt possit exire. Destruunt siquidem miseram grauidam, eius vires dissoluunt, & potionibus aperientibus faciunt purgationem vteri immodicam, ex quibus tam fœtus, quàm matris obitus eorum causâ fit. Vt ergo partum vitiosum facilitare valeamus, & eius curationem attingere, ita vt quoad fieri possit, saluentur tam mater, quàm fœtus, vel saltem ambo simul non pereant, causas difficilis, laboriosi, & vitiosi partus, eiusque signa, & curationem tradam, si priùs dixerim, quis sit in vtero situs fœtus, & partium eius; quæ sit figura naturalis fœtus, vt ipse meliùs exeat in lucem, & alia scitu digna in medium adducam.

Nota obstetricum errorem circa malè parturientes.

Quoad primum Hipp. *libro de natur. pueri* ait, quod puer in vtero ita situs est, vt manus habeat ad genas, caput pedibus propinquum, ita vt nemo iudicare possit, an caput suprà, vel infrà sit: multi tamen transtulerunt, non ad genas, sed ad genua. Ita Arist. 7. *de historia animal. cap.* 8. vbi sic: *Homo etiam in semet conglobatus sic gestatur, vt nasum inter genua, oculos super genua, aures extra genua habeat.* Neque facit contra hoc Hipp. *lib. de octimestri partu*, vbi sic asserit: *Producuntur enim omnes sursum habentes caput; nam aliud est, quod sic producantur, aliud quod sic perseuerent.* Quando ergo Hippoc. dixit, quod puer habet caput pedibus propinquum, loquitur de situ, quem intra vterum seruat, non verò de situ, quem caput habet dum producitur. Id colligi potest etiam ex Arist. *loco proximè cit.* vbi ait: *Omnibus æquè animalibus caput primùm superius est, sed cùm creuerint, & iam exitum appetant, deorsum deducitur.* Est enim hæc figura, & partium fœtus positio magis accommodata, vt fœtus cum minori matris noxa intra vterum contineatur; & cùm habeat figuram veluti orbicularem, faciliùs potest ipse moueri. Ego quidem obstetrices interrogaui, qualiter fœtum intra vterum existere intelligerent, vt sic veritatem Hippoc. & Gal. confirmarem: & ab ipsis intellexi, fœtum ita intra vterum conglobari, vt pedes habeat ad nates, manus supra genua, nasum inter genua, & oculos super genua. Ex quibus elucet veritas doctrinæ Arist. & Hipp. ita vt in vno conueniant; nam manus fœtus in vtero tangunt & genas, & genua: nam palma, & vola manus genua contingunt; gena verò vtraque firmatur supra partem externam manus; ita vt saluetur, quod simul nares habeat intra genas, & intra genua, & manus supra genua, & supra genas, oculos super genua, & supra genas, &c. Dum tamen foras fœtus exire debet, caput deorsum deducitur, vt ait Arist. loco proximè citato. Rationem insinuat Hipp. *de octim. partu*, dicens: *Flexibiles enim corporis partes non impedimento sunt puero in caput exeunte; verùm cùm in pedes prodierit, obturamenta contingunt.* Iraque ex dictis comprehenditur facilè, quod infans in princi-

De situ infantis in vtero.

Eandem figuram depinxit Auic. fen. 21. 3. tract. 1. c. 2.

A pio habet caput sursum toto tempore, quo partium occupat locum; deinde in se conglobatus perseuerat, eo modo quo diximus, quousque viam parat ad exitum.

Quamuis talem situm habeat fœtus intra vterum, non tamen debemus existimare, quod omnia animalia intra vterum eandem partium positionem seruant; nam vt ait Arist. ibi: *Situs in vtero quadrupedum omnium extensus est, expedum autem obliquus, vt piscium; bipedum verò inflexus, contractusque, vt auium.* Huius rationem assignat Mercur. 2. *de morb. muliebr. cap.* 2. inquit enim, quod animalia quadrupeda statim ac exeunt in lucem, coguntur ambulare, & crura extendere; quapropter fuit conueniens, vt intra vterum essent sic consolidata, vt possent ambulare, & se supra pedes continere ad quærendum mares, & inueniendum cibum; si enim in vtero contorquerentur, non solidescerent, neque essent ad motum habiles. Piscium situs obliquus est, quia B pisces sunt oblongi, & vterum habent angustissimum; & propterea fuit conueniens, vt natura inueniret figuram, veluti alicuius lemnæ, & vittæ contortæ; quæ figura esset apta nimis, vt in angustissimo, licèt oblongo, contineretur loco. Auium situs debet esse contortus, & membra auium nimium etiam contracta, quia cùm oriantur in ouo, & non aliunde alimentum recipiant, quàm ab eo, quod in ouo continetur, fuit necesse alimentum magnum spatium oui occupare ad auium nutritionem; quod non fieret, si auium membra non essent nimis contracta: qua autem de causa impleto tempore pariendi à natura præfixo partus superueniat naturalis, diximus *lib. 6. de internorum morborum curatione, cap. de partu difficili, ac laborioso*; quo in loco etiam partus difficilis, ac laboriosi causas adduximus; nunc autem cùm sit noster sermo de partu vitioso ratione figuræ fœtus, ipsius causas esC se proponendas ipsa dictat ratio.

Reliqua animalia ab homine quam positionem habent in vtero.

Piscium situs in vtero.

Auium situs in ouo.

Hipp. *lib. de natura pueri*, huiusmodi partus causas ad duo genera reducit, videlicet ad vteri amplitudinem, quando vterus ita latus, & amplus est, vt facilè fœtus huc, & illuc labatur, quo tempore potest contingere, quod partu accedente fœtus non valeat comparare figuram magis habilem ad exitum: vel ad grauidæ motum, quæ nunquam quiescit, sed modò surgit, modò sedet, modò erecta manet, ita vt nullum sibi inueniat locum conuenientem, in quo quiescere possit. Præter huiusmodi causas aliæ supersunt, quæ partum vitiosum reddunt; vt enim partus naturalis fiat, tria debent occurrere, parturiens, fœtus, & modus debitus expulsioni fœtus; non enim expulsio fœtus, vel motus illius in lucem fieri potest, nisi parturientis facultas expultrix excitetur; proptereáque Galen. 3. *de facult. nat. cap.* 12. D ait, quod vterus dum in se continet fœtum, mouet se ad expulsionem, ob offensionem, cuius est triplex causa, aut nimia moles, aut aliquod pondus, aut morsus; hæc enim tria dari solent dum partus naturalis appropinquat, quæ cogunt grauidam ad fœtus expulsionem. Ea tamen, si debilis sit, non potest se adiuuare, & propterea non benè excernitur, neque adiuuatur fœtus in ordine ad motum capitis deorsum. Neque mater se sola fœtum trudere potest, nisi ipsius fœtus adiuuamine, quo fit, vt ante decem menses fœtus est indigens alimento, sicque calcitrans, ac membranas disrumpens, initium partus matri affere, vt inquit Galen. 5. *apherism. comment.* 37. Quod si fœtus imbecillis sit ob aliquam morbi, vel alterius rei occasionem, ita vt intra vterum non possit munus sibi debitum in ordine ad exitum adimplere, neque ob debilitatem ferre deorsum caput, necessariò partus erit difficilis, & vitiosus, vt ait Auicen.

Partus vitiosi causa.

Auicen. *fen.* 21. *lib.* 3. *tractat.* 1. *cap.* 2.

Quod ſi in iis, quæ naturaliter accidere debent, tam grauidæ partui proximæ, quàm fœtui adſit defectus, non mirum, quod ex parte modi pariendi, & figuræ fœtus vitium contrahantur; quia fœtus non poteſt accommodare ſe in figura, modo, & ſitu naturali, propter defectum harum cauſarum, vt rectè explicuit Alfonſ. à Carranza *cap.* 2. *de fœtu, ſeu ventre, ſect.* 4. & *cap.* 20. *miſcellan. partus.* Quare tempore partus propter huiuſcemodi cauſas tentans fœtus in lucem prodire, extra priùs mittit caput, vt ſequantur cætera membra; nam caput ex ſua craſſitie, & grauitate facit locum cæteris membris grandioribus, vt ait Gal. *lib. de anatom. viuorum,* & 15. *de vſu partium, cap.* 7. Et quia, vt ait Ariſt. 4. *de generat. anim. c.* 9. partes animales ab vmbilico ſurſum maiores ſunt, quàm inferiores, maiora autem plus ponderis continent; atque adeo veluti in ſtatera dependentes, eò vergunt, quò trahuntur; tamen non poteſt hanc adquirere figuram, quæ naturaliſſima eſt, tuncque adquirit quam poteſt. Inter eas, quæ vitioſæ exiſtimantur, & contra naturam, vna eſt quando in pedes dilabitur fœtus, quæ inter omnes eſt magis ſecura, licèt ægrè feratur: qui hoc modo naſcitur, Agrippa nominatur, quaſi ægrè partus, vt ait Plinius 7. *naturalis hiſt. c.* 8. ſicque ferunt in lucem editum fuiſſe Agrippam, atque ita fuiſſe vocatum. De Nerone quoque Imperatore generis humani, præſertim Religionis Chriſtianæ hoſte, idem ſcripſit parens eius Agrippina, vt Authòr eſt Cornel. Tacitus *Annal. lib.* 4. Reliquæ figuræ hac ſunt deteriores, quas omnes amplectitur Hipp. *lib. de natura pueri,* Ariſt. 7. *de hiſt. animal. cap.* 6. vbi ſic: *Ita fit, vt omnibus animalibus partus ſecundùm naturam in caput, contra naturam in pedes, aut inflexu, circumactóque corpore agatur.* Auic. *fen.* 21. *lib.* 3. *tract.* 2. *cap.* 20. idem aſſerit: quapropter ſi fœtus egrediatur ſuper pedes ſuos, aut ſuper latus, aut egrediatur curuatus, ita vt pedes declinent versùs faciem, vel egrediatur ſuper genua & coxas, quocumque modo ex iis appareat, declinat maximè à bono exitu, & conſequenter magnum infertur periculum.

Agrippa quare ſic dictus.

Nero natus fuit in pedes.

Partus ſecundum naturam omnibus animalibus in caput.

Licèt hæc veriſſima ſint, & à nemine dubitata, extat tamen Auicenna *fen.* 21. 3. *tractatu* 1. *capit.* 2. *iam citat.* qui conſtituit differentiam inter maſculi & fœminæ intra vterum ſitum, & poſitionem; aſſerit enim, quod collum, & facies maris eſt ad dorſum matris eius, defendendo cor; & hæc quidem præparatio conuenientior eſt ad conuerſionem faciendam, licèt quidam dixerunt, quod faciei mulieris præparatio eſt ſecundùm contrarium huius, ita vt ſituatione differant. Peramatus *libro de hominis procreat. capit.* 7. ait, quod maſculus anteriori corporis parte in matris ſuæ abdomen, & poſteriore in dorſum verſus eſt; fœmina verò è contra anteriori parte dorſo innititur, & poſteriori reſpicit abdomen. Idem Fernel. *de hominis procreatione, capit.* 11. Serna *tractatu* 2. *de conſeruation. infant. libro vnico, capit.* 7. hoc iudicat veriſſimum, vt obſtetrices teſtantur; imò ipſæ ex talis fœtus ſituatione ante exitum totius corporis fœtus cognoſcunt, an ſit fœmina, vel mas, &. iocundum ortum filij annunciantes, ſtrenam petere ſolent, antequam omnimodè ex vulua procedat. Mercurialis 2. *de morbis mulierum, capit.* 1. falſum eſſe hoc aſſerit ex obſtetricum teſtimonio, quæ teſtantur ferè ſemper eandem ſituationem marem & fœminam adſeruare. Dum hæc ſcriberem, cupiens huius rei veritatem indagare, obſtetricem peritam vocaui, cui de hac re fidem adhibere poteram, quæ mihi dixit, tam fœtum marem, quàm fœminam eundem modum, & figuram ſeruare, ita vt tam fœmina, quàm mas faciem habeant ad dorſum matris, in cordis defenſionem, vt voluit Auicenna; nam licet contrarium aſſerere videatur, non tamen loquitur ex propria mente, vt conſtat ex illis verbis, *licet quidam dixerunt, &c.*

An maſculus & fœmina intra vterum habeant eandem poſitionem & ſitum.

Signa vitioſæ ſituationis, & figuræ fœtus quandoque ſunt conſpicua, vt quando obſtetrix tactu, ſeu manûs comprehenſione aliquam partem fœtus extrà prodeuntem, vel exitui proximam contingit, vt brachium, pes, nates, &c. Quandoque etiam coniecturá deprehenditur, præſertim ex immenſo dolore, qui dum perſeuerat ſine cauſa manifeſta, ſuſpicandum eſt fœtum ipſos concitare dolores, non tamen exire poſſe, quia habet inuerſam figuram. Habetur inſuper ſigna ex motibus mulieris; nam ſi dum imminet partus mulier ſeſe agitet; ita vt præ nimio dolore non quieſcat, vel parum detineatur, timendum erit ne fœtus exeat in vitiata figura, præcipuè ſi grauida habuerit ventrem latum. Quæ omnia ſunt non ſolùm ab obſtetricibus, ſed etiam à Medicis contemplanda, vt feliciorem expectemus euentum.

Signa vitioſi partus.

Prognoſticum nunquam eſt bonum; nam omnis figura non naturalis eſt periculo plena; debemus enim timere, ne fœtus perdatur, aut fœtus & grauida, vt ait Hipp. *lib. de nat. fœtus.* Inter figuras non naturales eſt tamen differentia; nam qui in pedes naſcuntur, minùs periculo ſunt expoſiti, nam hæc figura eſt naturali ſtatui proximior, quàm reliquæ; dum tamen hi ſeruantur, vel valetudinarij viuunt, vel prauo animo ſunt prædit. Vtrumque comprobat Plin. 7. *natur. hiſt. cap.* 8. duobus exemplis: primo Agrippæ, qui perpetuò valetudinarius fuit, quippe pedum aduerſa valetudine ſemper fuit affectus. Altero Claudij Neronis, qui & pedibus exiuit, & totius orbis fuit perditio. Similiter ſi mulier quatuor dierum ſpatio in partu laboret, tunc periclitatur fœtus, vt ait Auic. & non oportet tempus conſumere in fœtus conſeruatione, ſed potiùs in eius extractione.

Prognoſticum.

§. VNICVS.

Partus vitioſi curatio.

AD curationem deuenientes, licèt curatio ad obſtetrices pertineat, Medici tamen, vt ait Mercur. non debent eſſe ignari; nam ſæpe obſtetricis munere funguntur ipſa neceſſitate coacti, vt mihi accidit: dicitur enim obſtetrix ab obſtando, eo quod obſiſtit dolori, vel fœtui, ne laxatis vteri viis in terram defluat. Hoc etiam munus Medico competit, nempe fœtum intra matris vterum conſeruare toto tempore geſtationis naturalis, & tempore partus. demulcere dolores nimis infeſtantes; & ſi viæ, ſeu vteri clauſtra ſint nimis occluſa, laxantibus aperire; & ſi fœtus non exeat naturali modo, eum ad debitam, & magis naturalem figuram reducere; quod ſi id non poſſit aſſequi, conandum eſt eum omni arte extrahere, aliter enim non poterit parturiens, nec fœtus liberari.

Sed quia ex triplici capite, vt diximus, partus eſt naturalis, vel præter naturam, videlicet ex parte parturientis, vel ex parte naſcentis, & denique ex parte modi; ſi hæc omnia iuxta naturæ regulas ſe habeant, partus erit naturalis, aliter verò vel difficilis, vel vitioſus. Sic ergo primò mulier eſt tractanda, eam bona ſpe euentus replebimus, præſertim ſi ſit timida, & imbecillis, quæ tempore partûs debet eſſe quieta, ne ex motu fœtus in vtero adquirat figuram eximiè ineptam, vt ſcribit Moſchio, qui etiam conſulit, parituras tunc non eſſe alendas; nam ventriculo repleto, mulier grauatur, & offenditur, vteruſque comprimitur, & intrà vterum fœtûs motus

Ex triplici capite partus ſit naturalis, vel præter naturam.

tus impeditur. Hic non refero cauſas difficilis partus, que ſe tenent ex parte parituræ, cùm in praxi, capite de laborioſo, & difficili partu, ſint adductæ; hoc enim caput tantummodò dicatur partui vitioſo curando, reliqua omittendo.

Ex parte fœtus obſtetrix maximè omni arte prouidere debet, vt fœtus exeat figura naturali, in qua ſi exeat, conſeruari debet. Sin in pedes exeat, non eſt mutanda figura; nam difficile nimis erit reuoluere fœtum, ita vt caput pedibus oppoſitum primò paretur ad exitum, atque adeò tentandum eſt, vt paulatim ſic ducatur, curandumque eſt brachia apprehendere, vt coxis extenſa leniter, & blandè foras attrahantur; ſic enim ſanus infans in lucem prodire ſolet. Quod ſi tantùm vnicus erumpat pes, non eſt manu trahendus, nec comprehendendus, ne laxetur, vel flectatur, vel fœtus dilaceretur, ſed conandum eſt, ipſum retrahere iuxta inguina, ita vt totus pes redeat ad vterum; deinde curandum eſt ambos pedes manibus comprehendere, continere, & blandè extrahere, vt dictum eſt.

Si in manus exeat, non ſunt manus attrahendæ, quia neutiquam exire valebit infans; ſed ſunt complectendi humeri, & retrahendus totus fœtus, quouſque manus reuertantur ad vterum; deinde caput apprehendendum, & attrahendum eſt. Si verò ſolùm vnica manus pareſiat, idem faciendum; debet enim retrahi vſquequò vel capite, vel pedibus exire incipiat. Veruntamen ſi obliquè appareat, obſtetrix debet fœtum lateribus complecti, atque iterum blandè in vterum immittere, & blandè eum tractare, donec manu comprehenſo capite in lucem producatur. Quod ſi duplicatus exeat, neutiquam ſic exire poteſt; quapropter complectenda ſunt latera, & circumducendus fœtus, donec figuram, & ſitum comparet bonum ad exitum, & manibus obſtetricis adiuuari poſſit. Contingit etiam fœtum apparere capite pedibus adiuncto, in qua figura neque exire poteſt: quapropter prouidendum eſt diſiungere pedes à capite, pedeſque intromittere, deinde caput leniter ducere.

An tempore neceſſitatis aquâ Baptiſmatis pars fœtus quæuis ablui debeat.

Si verò his debitè factis partus non ſuccedat, neque aliter liberari poſſet parturiens, quàm fœtus exſectione, eum per partes abſcindere poteſt. Quod ſi fœtui vitæ aliquod adeſt veſtigium, prius pars extrà erumpens, vel etſi non erumpat, quæ manu obſtetricis tangi poteſt, ablui debet aqua baptiſmatis; nam licèt extra neceſſitatem ſit ſeruandus modus ablutionis in vnaquaque Eccleſia præſcriptus, & vſitatus, vt ait Diana *parte prima Summæ*, agens de Baptiſmi materia; vrgente tamen neceſſitate quælibet minima pars, ſi poteſt ablui, eſt validus baptiſmus, etiamſi illa pars ſit excrementum, vt capilli, & vngues; nam licèt non viuant, vt plures ex Medicis, & Philoſophis tenent, reputantur tamen vt partes hominis; & qui abluit capillos, dicitur abluere corpus. Ita determinat Diana *eodem loco*, ex placito Soti *in 4. diſtinctione 3. quæſtione 1. artic. 7.* §. 3. & Vazquez *tomo 2, in 3. part. diſputatione* 146. & quamuis Villalobos *tomo 1. tractat. 5. differ. 4. numer.* 2. & alij contrarium ſtatuant, nihilominus in extrema neceſſitate Baptiſmus ſic eſt conferendus cum conditione, quia melius eſt puero moribundo adhibere remedium ſalutis incertum, quod fortaſsè proderit, quàm nullum. Imò Ochagauia *tractatu vnico de Baptiſmo, q. 4. n. 3. parte 5. tom. 3. reſ. 4. &* 112. cum aliqua probabilitate aſſerit, quod ſi ſecundina, quâ inuoluitur fœtus intra vterum, & venulæ vmbilicales, per quas fœtus alimentum ſugit, abluantur, ea ablutio poterit dici Baptiſmus, quia illæ partes ſunt veluti partes fœtus, & ſic abluitur per aliquid ſui, & poteſt dici lotus.

Neque huic noſtræ aſſertioni contrariatur dictum D. Auguſt. *in epiſt. ad Dardanum*, vbi aſſerit: *Nemo renaſcitur, niſi primò naſcatur.* Ex quo Angelicus Præceptor 3. *p. quæſtione* 88. *art.* 9. hanc deſumit concluſionem: *Nullo modo poſſunt pueri in maternis vteris exiſtentes baptizari, ſed prius ſecundùm carnem naſci, deinde per Baptiſmi eadem ablutionem ſecundùm ſpiritum renaſci, & renouari.* Nam vt Diuus Thomas ait ibi, *in reſponſ. ad* 4. expectanda eſt totalis egreſſio pueri ex vtero ad baptiſmum, niſi mors immineat; imminente verò mortis periculo, ſi caput exeat, vel appareat, in quo omnes ſenſus fundantur, debet ſtatim baptizari, & non eſt poſtea rebaptizandus, ſicuti ſi perfectè natus fuiſſet. Et idem faciendum docet, quæcunque alia pars egrediatur; ſed quia in nulla alia parte exteriori ita vitæ integritas conſiſtit, veluti in capite, quacunque alia corporis parte abluta, puer poſt perfectam natiuitatem iterum eſt baptizandus ſub hac forma: *Si non es baptizatus, ego te baptizo*, &c. Hæc in medium adduxi, vt ſciat Medicus, quid in hoc caſu debeat facere obſtetrix, quæ ob ſui imperitiam poteſt hæc omnia ignorare, quam Medicus admonere, & dirigere debet, ne infans tam ſalutari deſtituatur beneficio.

Quæ conſideranda in excisione fœtus.

His peractis, ſi aliter fœtus extrahi non poteſt, quàm exciſione, priùs quam ad illius exciſionem deueniamus, notare oportet, vt docet Paul. *lib. 6. c.* 74. an mulier ſuperſtes futura ſit, an minùs; nam ſi ſalus eius non ſperatur, tunc manum admoliemur, ſin è contra, attingi non debet. Si ergo mulier robuſta ſit, nec praua nimis patiatur accidentia, ita vt poſſimus bonum expectare euentum, eam reſupinam in lecto collocare oportebit, ita vt ipſius figura magis ſit decliuis, & ipſius crura elata magis, quam miniſtræ vtrinque contineant, in quarum defectu mulieris thoracem lectulo vinculis adfirmabunt, ſicque digitis attenuatis, & oleo inunctis, ſi nulla fœtus pars egrediatur, inquiremus partem vicinam attrahere; ſi verò pars manu non poteſt colligi, eam vnco capiemus, & orbiculatim circumagemus, vt faciliùs extrahi poſſit, & ſubſequenter totum corpus. Quod ſi manus (v.g.) obiecta fuerit, & propter obſtructionem nequeat conuerti, modicè attrahere oportet, vt nos fecimus in caſu hic propoſito; deinde eam prolapſam totam ab humero abſcindemus. Idem faciemus, ſi duæ manus prociderint, vel pedes, corpore reliquo non ſubſequente. At ſi caput iuſto maius obſtruat, & hydrocephalon patiatur, hoc eſt aquæ multitudinem in capite infans collegerit, caluariam diuidemus, & aquam auferre curabimus, ipſum caput manibus comprimendo, & reliqua faciemus, vt conſulunt Hipp. Paulus, & alij Authores. Deinde puerperam optimo regimine adſtruemus, & accidentia aliqua, ſi ſuperuenerint, vt immodicus ſanguinis fluxus, vel vteri inflammatio, corrigemus, quorum curationem propriis capitibus pertractatam inuenies.

OBSERVATIO II.

Pro nobili viro ſtanguria laborante, & difficultate vrinæ, qui poſt aliorum remediorum vſum, aquâ fontium de Gambo fuit ad ſanitatem reſtitutus.

Nota hiſtoriam.

DOn D. Didacus de Vera, Sanctæ Eccleſiæ Salmanticenſis Canonicus meritiſſimus, in ætate conſiſtenti conſtitutus, ſtillicidio vrinæ, quod Græci ſtranguriam vocant, premebatur maximè, cum vrinæ difficultate; & quoties reddere tentabat vrinam,

vrinam, cruciabatur, eamqoe difficilè reiiciebat, arenulis, & pituitâ matolæ fundo adhærente plenam. Cumque variis fuisset vsus remediis, neutiquam illis cedebat malum, quod cùm non posset sustinere, remedia potentiora expostulabat. Inter quæ conuenientius apparuit potio aqnæ nominatæ de Gambo, quæ ortum habet intra Regnum Galliæ, neque multùm distat à confinibus Hispaniæ, cuius dotes quotidianus approbat vsus pro huius affectus curatione. Sed quia hi fontes longè distabant, noluit se accingere ad iter, iussitque vt ad ipsum veheretur aqua, qoam calidam singulis diebus ieiuno ventre bibebat vicies, per nouem dies, & pro qualibet vice cyathum fermè vnius libræ, deambulans semper; tempus tamen interueniens inter vnam & alteram potationem erat quadrantis vnius horæ. Hoc remedio à primo die replere cœpit matulam viscosa, & crassa materia, & arenulis, simulque per infernam aluum purgare magnam humorum crassorum quantitatem, quotidieque excernebar, donec expurgatis renibus, & viis vrinariis, vrina exibat sine difficultate, sine dolore, & sine frequentia, & libera ab omni viscida pituita, & in quantitate naturali, & modo debito, quo auxilio incolumis perseuerat. Cùm exempla moueant, Gymnasiarcha Ecclesiæ Episcopalis huius inclytæ ciuitatis Vallis-Oleti eodem morbo affectus, cùm alia tentasset remedia, nihilque ei proficerent, omnem suæ salutis spem in hoc remedio collocauit, quo eodem modo vtens, optatam salutem fuit adeptus. Dum hæc scribo, alter æger hoc morbo vexatus eandem bibit aquam, licèt in minori dosi, quia debilis existit, quâ per vrinam reiecit magnam pituitæ viscidæ copiam, faciliusque, & cum minori dolore mingit, speroque ipsum ad meliorem salutis statum breuiter rediturum.

ANNOTATIO.

HOrum fontium de Gambo mentionem fecimus de sero pertractantes, vbi diximus, quodammodò serum esse præferendum thermis in affectibus vrinæ, & obstructionum. Ante tamen quàm ad pertractandum de hoc singulari remedio perueniamus, breuiter reperemus quæ alibi à nobis sunt adducta circa horum affectuum naturam, causas, & symptomata; aliquaque remedia etiam referemus à nobis ibi prætermissa, vt ex vtroque capite nihil, quod pertineat ad huiuscemodi morbos, desideretur.

Tres affectus vesicæ accidunt, qui his annumerantur.

Tria symptomata vessicæ, & mingendi instrumento accidere solent, videlicet ischuria, dysuria, & stranguria, vt notat Gal. 6. *de locis affectis*, *cap.* 4. Ischuria omnimodam vrinæ suppressionem dicit; dysuria idem est, quod vrinæ difficultas, quando scilicet modò cum dolore, modò sine illo, vehementi conatu æger vrinam excernere exoptat, & tandem aliquid excernit.

Stranguria quid sit.

Stranguria græcè idem significat, quod latinè vrinæ stillicidium, quando scilicet vrina guttatim mingitur. His duobus affectibus noster laborabat æger, quorum causas, & aliquid ad curationem pertinens breuiter adaperiemus; habent enim inter se maximam affinitatem, & in pluribus causis conueniunt, ita vt sæpe vnus alium comitetur.

Vrinæ suppressio, & illius difficilis exitus differunt ratione maioris, vel minoris.

Sermonem igitur primò instituendo de vrinæ difficultate, hic affectus habet easdem causas ac vrinæ omnimoda suppressio: differunt quidem solùm ratione maioris, vel minoris. In omnibus adest symptoma in his, quæ retinentur præter naturam; siquidem in vrinæ suppressione totum, quod debebet excerni, retinetur, insurgitque abolita actio facultatis expultricis; quæ quidem actio cùm sit mix-

A ta ex naturali, & animali, vt ostendit Galen. 3. *de loc. cap.* 4. ideò asserendum, non solùm lædi abolitè vnam actionem, sed alteram. In dysuria verò, licèt aliquid excernatur, fit hoc tamen cum nixu, & dolore, & minùs excernitur, quàm pro statu naturali, ibique intercedunt plurium actionum læsiones: est quidem ibi actio diminuta vtriusque facultatis, expellentis videlicet, naturalis, & animalis; siquidem in minori dosi excernitur, quàm deberet excerni, cuius expulsio, vt dixi, est vtriusque facultatis munus. Reperitur insuper dolor, qui, vt alibi diximus, est actio depravata sensus tactus, licèt pro formali ad appetitum sensitiuum pertineat. Nec minùs dici potest, quod læditur simul actus facultatis retinentis, quæ plus retinet, quàm debet; & propterea datur actio etiam illius vitiata.

Causa retentionis, & difficultatis vrinæ proponuntur.

Verumtamen, cùm omnia symptomata præcedat morbus, qui se habet vt causa respectu illorum, horum symptomatum causas inuestigare ad nostrum attinet B institutum, vt notam faciamus causam, quæ nostrum molestabat ægrum. Eas amplectitur Gal. 3. *de causis symptomat. cap.* 2. & 6. *de locis affect. cap.* 2. Retinetur igitur vrina, vel difficulter excernitur, quia vel occluditur, seu obstruitur vessicæ collum, vel quia ipsa imbecillitatem adquirit. Loquimur nunc de affectione, quæ vessicæ accidit, dum in ipsa adest læsionis causa, non verò de ea vrinæ suppressione, vel exitu difficili, qui fit ob renum, vel vreterum vitium, quæ licèt sub ischuria sit comprehensa, nomine tamen caret, vt ipse Galen. testatur 3. *de caus. sympt. cit.* Ob vessicæ imbecillitatem multipliciter accidit, quod vrina excernatur difficilè, vel omnimodè supprimatur, vel propter intemperiem, præsertim frigidam, ratione cuius maximè partes exsangues, qualis est vessica, offenduntur; vel etiam ratione siccitatis, quâ valentior redditur in suo opere retentrix facultas, quod experimur in aliquibus feC bribus ardentissimis, & liquet etiam ex Galeno proximè citato, & 3. *aphorism. commentario* 5. vel quia nimis distenta vessica ob vrinæ multitudinem, quam in se complectitur, non potest se comprimere, aut difficilè se comprimit in ordine ad vrinæ excretionem: hoc accidit iis, qui in negotiis maximè occupantur, & circa negotia detenti, mictionis non recordantur; vel iis, qui ob pudorem in conuiuiis multùm immorantur, & plus quàm oportet, vrinam retinent; posteà verò non potest mediis fibris transuersalibus vessica seipsam comprimere, impedit enim compressionem vehemens extensio vessicæ. Difficilè expellitur vrina ob obtusum vessicæ sensum, cùm scilicet nerui illius patiuntur; nam, vt diximus, opus excretionis vrinæ, est munus tam facultatis animalis quàm naturalis; tunc etenim pati solet vessica ob consensum neruorum, qui in ipsam inseruntur, per quos non dilabitur virtus, quæ ad sensum ordinatur, atque adeò non sentit noxam ex quantitate, & quaD litate lotij illatam. Neque minùs hæc noxa insurgit iis, qui phrenitide laborant, vel mentem nimis distractam habent circa aliquod obiectum; & propterea dicitur à Galeno 2. *aphorismor. commentario* 46. quod dolores vehementiores occultant minores, quia vis sensibilis ad vehementiores rapitur. In soporosis similiter affectionibus supprimi solet, vel difficilè excerni vrina ob sensus defectum; omnes enim euacuationes naturales deficere solent per somnum, dempto sudore; & propterea in immodico alui fluxu Auic. commendat somnum, *fen.* 16.3.*tract.* 1.*cap.* 4. necnon in lethargo, caro, apoplexia, & huius sensus aliis irritantibus vtimur, vt ipsi ventris, & vessicæ excrementa deponant, quæ somni causâ cohibentur.

Aliam causam suppressionis, & difficilis exitus vrinæ tradidimus, nempe meatus vrinarij obstructionem;

nem; hæc tamen à pluribus rebus fieri poteſt, vt ab humoribus craſſis, à caruncula, vel callo ibi genito, ab arenulis, lapide ibi impacto, à ſanguinis grumo, à pure, ab inflammatione, vel alio quouis tumore ipſum meatum obſtruente, vel comprimente, vel à flatu craſſo, & nebuloſo in collo veſſicæ detento, de quibus omnibus ſigna trademus, quæ ex præſentibus, & præcedentibus rebus deſumuntur.

Cauſæ, & ſigna debilitatis veſſicæ aſſignantur.

Si igitur ex veſſicæ debilitate hic affectus originem ducat, cùm plerumque ab intemperie frigida fiat, conſiderare debemus anteactam vitam, ætatem, temporis conſtitutionem, & regionem; ſi enim hæc frigida fiat, facilè ex ipſis coniicimus frigiditatem eſſe huius affectus cauſam; neque parum conducit ad agnitionem ipſius ægri relatio. Idem dico de ſicca intemperie. At ſi talia deficiant, auſcultari oportet, an præceſſerit aliqua læſio in ſpinali medulla, ea parte, quâ nerui deriuantur ad veſſicam, quibus reſolutis, aut aliter affectis, veſſicæ ſenſus deperditur, ita vt non ſentiat noxam ex vrina veſſicam adimplente.

Signa difficultatis vrinæ ab aliis cauſis traduntur.

Veruntamen ſi nihil horum adeſſe contingat, exiſtimandum eſt, vrinæ difficultatem, ſeu ſuppreſſionem fieri ab aliis cauſis comprimentibus, vel obſtruentibus meatum vrinarium. Si enim fit à lapide impacto, vel inflammatione, propria habebis ſigna in noſtra praxi, capitibus de lapidis, & inflammationis veſſicæ natura, & curatione. Si à ſanguinis grumo, ſolet præcedere ſanguinis per eam partem euacuatio. Si verò ea non antecedat ſanguinis excretio, ſeu euacuatio, & tamen grumus ſanguinis ſit in cauſa, praua ſymptomata infeſtare ſolent, vt animi deliquium, mentis conturbatio, refrigeratio extremorum, faciei pallor, pulſuſque parui, & obſcuri, & anxietas, vt liquet ex Galen. 3. *de locis affectis*, *cap. cit.* Si autem à pure fiat, præcedere ſolent vlcera in renibus, & veſſica, & aliqua puris excretio. Callum, & carnem excreſcentem præcedunt etiam vlcera in collo veſſicæ, & meatu vrinario; qui affectus præcipuè ſuperuenit his, qui immodica vtuntur venere, vel concubitum habent cum muliere lue gallica infecta. Si ab humoribus craſſis & viſcoſis obſtructio, ſeu vrinæ difficultas ſuperueniat, ſolent antea per vrinam excerni ipſi humores, & apparere in matulæ fundo, præcedereque ſolent ſigna redundantia horum humorum, & craſſorum eduliorum eſus. In his omnibus æneâ fiſtulâ per penem tranſmiſsâ, huius affectus cauſa redditur manifeſta, quâ quidem vti oportebit. Quod ſi nulla ex iis cauſis præceſſerit, & tamen ex ægri ſermone conſtet, quod propter negotium aliquod, vel detentionem in foro, vel conuiuio, ſeu conuerſatione vrinam detinuit, in hanc cauſam potiùs quàm in aliam hic eſt reducendus affectus. Denique ſi hæc omnia abſint, cenſendum eſt, vitium aliquod eſſe contractum ſupra veſſicam, ita vt actio renum attrahendi ſit deperdita: quod venaberis, quia æger anteà paſſus fuiſſet dolorem in renibus, ex calculo in ipſis genito, cuius ratione offendi ſolet renum ſubſtantia, ac per conſequens facultates naturales, quibus & ipſi fruuntur, vel quia aliqua in ipſis præceſſit inflammatio, vel obſtructio in venis emulgentibus, vel tumor; & quia in veſſicæ regione nec tumor, nec dolor deprehenditur.

Vrinæ ſtillicidium quare ſic dictum.

His ſignis haud difficilè deprehendimus vrinæ ſuppreſſionem, vel illius difficilem exitum, & quibus de cauſis fiant. Sed cùm æger, cuius narramus hiſtoriam, pateretur ſimul ſtranguriam, ſeu vrinæ ſtillicidium, qui frequenter ab eiſdem cauſis habet initium, ſæpeque cum dyſuria complicari ſolet; ideò nonnulla de hoc affectu ſunt proferenda, vt vtriuſque ſimul comprehendatur curatio. Vrinæ ſtillicidium ita dictum eſt, quia per illud vrina ſtillatim emittitur, vt ipſum nomen oſtendit, & docet Gal. 7. *aphoriſm. phraſi* 48. Hic affectus proportione reſpondet teneſmo; nam ſicuti in teneſmo excrementa aſſiduè in parua quantitate deiiciuntur, pari ratione in ſtranguria parcè, & aſſiduè vrinam reddunt ægri.

Vrinæ ſtillicidium, quod ſymptoma ſit.

Hoc ſymptoma conſiſtit in iis, quæ excernuntur præter naturam, vt conſtat ex Gal. 3. *de cauſ. ſympt. capit.* 2. eſt enim error in modo excernendi; nam cùm debeat vrina excerni tempore à natura præfixo, & in quantitate naturali aſſueta, peruerſo ordine extra tempus natura vrinam excernit, erratque facultas excretrix, minuſque quàm oportet, detinet retentrix.

Cauſæ ſtillicidij conſtituuntur.

Sed quia omne ſymptoma morbum ſupponit, tanquam quid neceſſarium vt fiat, ideò morbum, ſeu cauſam horum ſymptomatum inueſtigabimus. Duplicem cauſam ſtillicidij vrinæ Authores ſtatuunt, quas acceperunt à Galen. 3. *de cauſ. ſymptom. cap.* 2. & 7. *aphoriſm. comm.* 48. & 6. *de locis, cap.* 4. vbi duplicem cauſam ſtillicidij vrinæ proponit, ad quas omnes cauſæ reduci debent: vna eſt mordacitas, ſeu acrimonia; alia potentiæ retentiuæ in veſſica imbecillitas. Mordetur, & irritatur veſſica à pluribus cauſis, vt ab humoribus acribus in toto corpore redundantibus, vel à pituita ſalſa, & viſcida; qui humores ſupponunt intemperiem calidam, & ſiccam hepatis, & renum, vel à pure ex renibus, vel ab alia parte ad veſſicam confluente, vel ab inflammatione vteri, vel inteſtini recti, vt docet Hipp. 5. *aphoriſmor. text.* 58. & confirmat Gal. *in commentar.* Humores ſiquidem ſuâ acrimoniâ, & ſalſugine irritant expultricem ad excretionem, veſſicamque ſua mordacitate dilacerant, & continuum ſoluendo, dolorem excitant. Eundem effectum præſtat pus; quæ omnia, aut ſingula in parua quantitate vrinis admixta irritant, coguntque facultatem ad excretionem, antequam in maiori quantitate colligantur. Quapropter cùm vrina, niſi maximo cum dolore detineri non poſſit, paulatim, & guttatim diſtillat, & ad meiendum adeſt frequens cupiditas, ſicuti & frequens, ſeu aſſidua irritatio. Fit ex inflammatione vteri, ſeu recti inteſtini ob partium vicinitatem; nam calor adurens inflammationis vrinam reddit acrem, & mordacem, ſicuti experiri ſolemus etiam in aliquibus febribus ardentibus, in quibus ob eandem rationem frequentiùs quàm anteà excernitur vrina.

Stillicidium fit per veſſicæ propriam affectionem vel per conſenſum.

Ante tamen quàm ad alia procedamus, ſcire priùs conuenit, quod iuxta Galeni doctrinam 6. *de locis, cap.* 4. *cit.* hic affectus quandoque appellatur accidens veſſicæ, quandoque affectus illius. Tunc dicitur accidens veſſicæ, quando fit per conſenſum, vt quando prouenit à cauſis aliundè dimanantibus, quæ ſtimulant veſſicam frequenter ad excretionem, quibus ablatis, veſſica incolumis remanet ſicut antea. Tunc dicitur affectus veſſicæ, quando ipſa per ſe iam patitur, dum videlicet ob humorum, vel puris acrimoniam exulceratur, ita vt humoribus, & pure ab ipſa dimotis, adhuc in ipſa vlcus inflictum maneat, vel ob aliquem abſceſſum, vel calculum ibi genitum, vel à renibus emiſſum, veſſica ita exulceratur, vt partem exulceratam, & exeſam attingens vrina ſuâ acrimoniâ dolorem excitet, & ad expulſionem moueat. Ipſe calculus ſimiliter in veſſica contentus ſuâ aſperitate ita offendere ſolet, vt continuò proritet, & cupiens natura excernere id, quod moleſtat, loco illius, vrinæ guttulas reiicit.

Aliam cauſam adduximus, potentiæ ſcilicet retinentis imbecillitatem; ſed quia retinens facultas calore, & ſiccitate eget ad retinendum, exiſtimare

mare oportet, quod illius imbecillitas à frigiditate, & humiditate originem ducit; quod comprobat Gal. *locu suprà citat.* Hæc tameo iotemperies potest esse nuda, vel cum præsentia humoris pituitosi, & crudi, qui sua frigiditate, & humiditate ita vim contentticem debilitare potest, vt facilè à parua quantitate vrinæ vessica grauetur, & offendatur, etiamsi sua mordaci qualitate non irritet; tuncque vrina io parua illa quantitate facilè dilabitur, & guttatim mingitur sine dolore, & punctione.

Stillicidij vrina nota assignantur.

Cùm buius affectus dentur plures causæ, eas signis comprehendere debemus. Si igitur ab humoribus calidis, & mordacibus origiocm trahit, signa bilis prædominantis aderunt, præcedentque alimenta calida, & intemperies calida, & sicca iecoris, & renum; vrina erit rufa, & flaua; anni constitutio, & regio calida; exercitium immoderatum, vigiliæ immodicæ, aut animi passiones ad iram inclinantes.

Si à pituita salsa proueniat, eam deprehendimus ex vrinæ crassitudine, & albedine, & ex sedimento cinericio matulæ fuodo adhærente. Si verò à pure hic excitetur affectus, debent præcedere inflammatio renum, vel alterius partis, & dolor eiusdem partis, vel vlcera in vessica, neque erit difficile ipsum pus cognoscere, dum per vrinam excernitur. Quod si io aliis partibus à vessica nulla sentiatur noxa, pus tamen exeat, & dolorem in vessica sentiat, existimare oportet, vessicam esse exulceratam. At si ab arenulis ortum duxerit affectio, ipsæ simul cum vrina excretæ de se notitiam præbent. Si verò à calculo vessicæ fiat vrinæ stillicidium, eius signa proponuntur à oobis in praxi, capite *de curat. lapidis vessica*, vt dolor infra os pubis, grauitas, pruritus ani molestus, membri erectio frequeos, ani exitus, vrina cruda, & subalbida, in qua arenosa subsistunt, mingendi difficultas, & denique immisso digito per anum tangitur lapis, quod signum est aliis certius.

Calculi vessica signum infallibile est digito per anum immisso calculum pertingere.

Vessicæ imbecillitas, seu relaxatio agnoscitur ex redundante pituita, albedine, & crassitie vrinæ, quæ sine morsu, & sine dolore expellitur, quam præcedere solent vita otiosa, potus aquæ frigidæ, vsus ciborum crassorum, & frigidorum, temporis constitutio frigida, balneum frigidum, vel sessio in lapidibus frigidis. Hic affectus ab huiusmodi procedens causa superuenire solet senibus, vt inquit Hippocrates 3. *aphorismorum, textu vltim.* abundant enim plurimis cruditatibus, & humoribus frigidis, quibus vessica, & renes grauantur, ita vt quidam existiment, ætatem senilem esse potiùs frigidam & humidam, quàm frigidam & siccam, vt ostendit Galen. *in phrasi.*

Hæc omnia adducere volui, vt maiori claritate procederem in tradendis signis, quæ in nostro ægro fuere inuenta; habebat enim vrinam ad albedinem vergentem, pituità crassa plenam, quæ facilè matulæ adhærebat; & insuper arenulas reiiciebat cum vrina, necnon aliquando calculum exiguum: sed quia quoties vrinam redderet, semper simul cum illa pituitam viscidam, & crassam excernebat cum dolore, sæpeque cum maxima difficultate, ideò existimaui causam frequentiorem esse pituitam illam, quæ suà corporatură, & crassitie vrinam sæpe detinebat, ita vt difficilè eam excerneret, & sua qualitate salsuginosa dolorem, & molestiam inferebat, ita vt cogeret expultricem ad vrinæ excretionem ante tempus, sicque vrinæ stillicidium, & illius difficilem exitum causaret. Neque ad hoc sæpe parum conducebant calculi parui, & arenulæ, quæ etiam huius mali solent esse causæ, vt suprà insinuauimus, licèt non semper in nostro apparerent ægro: quapropter ad pituitam crassam, viscidam, & salsugi-

A nosam, tanquam ad causam assiduè affligentem hunc affectum meritò reduximus; habebat enim renes, & hepar calidum, vsusque fuit eduliis crassis humorum crassorum generationi idoneis, sicque maximam quotidie pituitæ salsæ, & viscidæ copiam aggregabat.

Curatio difficultatis vrina, & stillicidij illius.

Vt horum affectuum curatio integrè perficeretur, institutà victus ratione conuenienti, vt tradidimus *cap. de curatione suppressionis vrina, & de vrina stillicidio*, in praxi, adhibitaque curatiooe per sanguinis missionem, & expurgationem, vt postulabant affectus, ad remedia deobstruentia, & minimè mordicantia deuenimus, inter quæ commendatur syrupus ad ardorem vrinæ, & ad difficilem illius exitum paratus à Mercato *libro vnico consult. consultatione* 18. qui sic habetur. ℞. foliorum maluarum, borrag. buglossi, lupinorum, & chicorij, ana m. iij. conseruæ violarum, & borrag. ana ℥. ij. mu-

Syrupus Mercati ad ardorem & difficultatem vrinæ.

B cilaginis seminis citoneorum, & psillij, ana ℥. ij. aquarum hordei, & maluarum ℥. xij. radicum borrag. & buglossi, ana ℥. iij. ß. mundentur radices, & minorim inscindantur, & omnia malaxentur, & bulliant leuiter, & mox simul excipiantur in alembico vitreo, & in duplici vase instillentur, & buius instillationis accipe ℔. ij. succi maluarum ℥. vj. succi pomorum dulc. ℥. viij. succi borrag. ℥. v. & cum sacchato fiat syrupus, cui adde in ligatura interim dum coquitur, confect. de hyacintho sine croco ʒ. iij de quo syrupo æger quolibet mane bibat ℥. ij. vel tres, cum ℥. iij. aquæ stillatitiæ maluarum. Ad idem valet syrupus hic. ℞. radicum petrosenili, asparagi, brusci, apij, rubeæ tinctorum, ana ℥. ß. semin. lactucæ, althææ, citoneorum, psillij, endiuiæ, cucumeris, cucurbitæ, & melonum, ana ʒ. iiij. florum violarum, borrag. & buglossi, ana p. j. coquantur omnia in debita quantitate aquæ maluarum

C ad ℔. ij. & colaturæ adde succi pomorum redolentium, & chicorij, ana ℥. iiij. sacchari, quod sit satis, vt fiat syrupus. Lac caprinum, vel asininum lenit, & detergit mirificè, præsertim si in eo dissoluatur diatragacantum frigidum, aut trochisci alchehengi.

Serum caprinum vtilissimum.

Inter reliqua maximè commendo serum caprinum, præcipuè distillatum, de cuius dignitate in annotatione de seri natura, proprietatibus & vsu sufficienter egi, in quo reperitur virtus abstergendi, refrigerandi, & abluendi venas, renes, vreteres, & vessicam, quo (vt dixi) vsus fuit Baptista Cortes cum euentu felici, illudque præfert thermalibus, nullamque noxam relinquit in visceribus; imò eorum obstructiones tollit, & intemperies calidas emendat, si pluries singulo manè assumatur ad ℥. vj. vel septem, deambulando inter vnam, & alteram assumptionem per horæ quadrantem, quod maximè prouocat vrinam, & illius difficultatem detra-

D hit, præsertim si in primo cyatho dissoluatur ʒ. j. ß. lithontribon, vel diacurcumæ; facit enim eiicere per vrinam materiam viscidam, & crassam, quæ vrinæ stillicidium, & eius difficilem exitum causat, debetque assumi quovsque vrina liberè exeat, & sine dolore; hoc autem consequi solet serum bibendo spatio duodecim, vel quindecim dierum, donec vrina exeat clara, vel pituitæ crassæ, & viscidæ minùs admixta. Quod si propter intemperiem frigidam ventriculi non posset hoc ferri remedium, est serum calidum sumendum, vel ei admiscendum cinnamomi, vel diarrhod. Abb. aut aromatici rosarum parum.

Aqua de Gambo dotes enumerantur.

Inter ea, quæ nobis in vsum veniunt, est aqua ex oppido de Gambo, qui parum distat à confinibus Hispaniæ, & est intra Galliæ limites, parumque distat à Montibus Pirenæis; quæ aqua mirabilem vim habet ad delendas obstructiones, & vrinæ

difficultatem ab humoribus crassis, & viscidis ortam, propter eius vim sulfuream, & ferream, quâ constat; ea enim vsus fuit præclarus hic æger maximâ cum vtilitate, qua liberatus fuit ab vrinæ stillicidio, & eius difficili exitu à salsa, & viscida pituita nato. Idemque contigit aliis hoc morbo oppressis ab eadem causa prodeunte. Nec minùs confert (vt referunt) hydropicis, & obstructionibus maximis, quatenus vias aperit, scindit, attenuat, purgat per infernam aluum, & per vrinam. Et quamuis sulfuream participet naturam, ita vt sitim adaugere valeat; ex accidenti tamen sitim leuat, quatenus humores sitim excitantes è corpore pellit, & hoc modo etiam corrigit calidam hepatis, & renum intemperiem, humorem scilicet calidum extra corpus reiiciendo, qui intemperiem calidam fouebat; sed hoc non facit tanta cum securitate, ac dum humores sunt crassi, & viscidi.

De modo bibendi aquam.

Modum aquam potandi adduximus in principio, nostri ægri historiam narrantes; oportet tamen priùs vt præcedant euacuationes vniuersales, vt viæ patentiores fiant, & humores faciliùs huius aquæ vsu educantur. Sed quia ab huius aquæ assumptione ambulatione, & exercitio fatigari solet æger, postquam sufficienter ambulauerit, quiescat, & bibat iusculum carnis gallinarum, vel caponum, vt illius recreentur vires; & in rebus non naturalibus optimum seruet modum, quo plures morbi longi superari solent, vt ait noster Galen. *libro de attenuante victus ratione, circa initium.* Veruntamen si tractu temporis in eundem reincidat lapsum æger, optimum consilium erit ad idem remedium recurrere, vt vtiliter fecerunt aliqui, qui hanc susceperunt curationem. Omitto vnguenta, balnea, potiones, clysteres, & alia remedia, quæ per penem iniici debent, de quibus omnibus actum est in praxi. Si verò ab aliis causis hæc affectio originem trahat, vt ab imbecillitate vesicæ, proprio capite in praxi remedia proponuntur; ad illud ergo caput recurres. Neque solùm huic aquæ talis inest virtus, sed aliis pluribus, vt diximus tractatu de sero.

Aqua fontis del Rastro Vallis-Oleti, laudes proferuntur.

Inter aquas non habet infimum locum aqua fontis huius præelatæ & antiquæ Vrbis Vallis Oletanæ, quæ dicitur vulgariter, *agua de la fuente del Rastro*, cuius assiduus vsus renes abstergit, & mundificat, & reiicere facit arenulas, & calculos, viscidamque pituitam, quæ bibitur etiam copiosè, & cum temperie quam habet, dum ex ipso haurittur fonte, sicque magis gustui est grata, quàm reliquæ aquæ, quæ calidæ bibuntur.

DISPVTATIO III.

De temporibus morborum vtilis, breuisque tractatio. Ad Licentiatum meritissimum Cosmam Gil-Negrete, olim in Pintiana Academia Artium Cathedræ Moderatorem, nunc Liuiæ publicum Medicinæ Professorem, meumque charissimum discipulum.

Quæ scribit Author, in salutis humanæ tutelam tradantur.

ETsi apud Authores plura inueniantur scripta, & dilucidè disputata de morbi temporibus, in quibus inuenire poteras (fili mi dilecte) hanc difficultatem solutam; tamen vt tuæ petitioni satisfaciam, libenter tuo quæsito respondebo. Quod si in aliquo à communi dicendi modo recedere videar, ratione duce me id facere suadeatis; omnia tamen in praxis finem dirigere intendam, neque alius finis ad scribendum me cogit, quàm salutis humanæ reparatio, iuxta medicinæ regulas, quas in omnibus, quæ dixerim, seruare conabor: vtinam in totius Reipublicæ vtilitatem mea scripta accommodentur, vtile enim iudico commune bonum tueri, præsentia, & imminentia mala fugare: sed quia omnia sublunaria tempore mensurantur, siue bona, siue mala sint, & vnaquæque sua tempora habent, quæ sunt veluti ætates quædam facilè transeuntes, & omnia consumentes, vt ait Ouid 4. *Pont*. 8. sic:

Omnia tempore consumantur.

Tabida consumit ferrum, lapidesque vetustas,
Nullaque res maius tempore robur habet.

Meritò à me inquiris, an morbus quilibet ad vetustatem, seu sui vltimum tempus necessariò peruenire debeat, vel possit ante illud tempus, videlicet in sui principio, aut tempore augmenti, vel status deficere, ita vt ad declinationis tempus, quod est tempus simile senectuti, non necessariò perueniat. Vt tamen hanc difficilem quæstionem discutiamus, nonnulla de temporibus morborum sunt pertractanda; neque hæc quæstio mente concipi potest, quin priùs alia in controuersiam sint posita: quapropter vt huic operi aliquid non desit, quod ab aliis petas, quidquid attinet ad morborum tempora, in medium adducam; est enim hæc de temporibus tractatio maximè vtilis, & necessaria ad curationem morborum, ad prædictionem, & ad cognoscendum quo tempore fieri debet crisis, seu morbi solutio. Pro temporum equidem morbi varietate diuersa instituuntur remedia; nam in statu morbi in quo omnia vigent, quiescere debemus; in eorum tamen principio mouere expedit, siue sanguinis missione, siue expurgatione, vel aliter, iuxta dictum Hipp. 2. *aphor. text.* 29. *Inchoantibus morbis, si quid tibi, &c.* Necnon cibus etiam diuersificatur; nam in principio vberiùs est cibandum, in statu verò, & parum ante illum, cibus est subtrahendus, vt monet noster Senex 1. *aphorismorum*; atque ob hanc rationem morborum constitutiones, & durationes considerari debent, neque aliter probè victum instituere possumus, cuius institutio debet esse à principio morbi in ordine ad statum, vt ait Galen. 1. *de crisibus*, *capit*. 3. ex Hippocrat. mente. Similiter cùm plures morbi habeant accessiones, quas ad ciborum oblationem fugere expedit, & accessiones diuidantur in tempora morbi particularia, oportet etiam accessiones cognoscere, & tempora particularia, quibus ipsæ accessiones mensurantur; siquidem in ipsis (nisi cogat necessitas) omnimodè cibus est subtrahendus; *in accessionibus enim abstinere oportet*, inquit Hippocrat. 1. *aphorismorum*, *text*. 11. & 4. *de rat. vict. text*. 39. Quantùm conferat hæc tractatio ad prædictionem, de se notum est, cùm crisis fiat status tempore; & per signa tempus demonstrantia, videlicet per signa coctionis, quibus ipsa tempora morbi vniuersalia cognoscimus, iudicamus securitatem morbi, illius celeritatem, aut horum contrarium; proptereáque dicitur ab Hippocrat. *Coctiones celeritatem iudicij, & securitatem ostendunt; cruda, & incocta, & in malos abscessus conuersa, aut acrisias, aut labores, &c.* Hæc autem de temporibus consideratio maximè attenditur in febribus putridis, quàm in aliis morbis; & ob eius vtilitatem, & necessitatem Galenus edidit in lucem librum de morbi temporibus, de quibus latè pertractat etiam Auic. *fen*. 1. 4. *tract*. 5. *cap*. 3. nos autem tractationem hanc breuiter absoluemus, more scolastico illius veritatem indagantes, & quæstiones perlustrantes, quarum prima sic proponitur.

Qualiter medicus se habere debet circa remedia in diuersis morbi temporibus.

Cognitio temporum morbi est necessaria ad prædictionem.

§. I.

§. I.

Quot sunt tempora morborum, & quibus dignoscuntur signis.

Tempora morborum sunt veluti ætates animantium.

PLato in vltimis verbis dialogi *de natura*, & Galenus libro *de morbi temporibus*, & *de totius morbi temporibus*, *capite* 1. animalibus ætates tribuit, morbis verò tempora, quæ cum animantium ætatibus habent similitudinem. Quia ergo quatuor in animantibus præcipuas connumeramus ætates, nempe pueritiam, adolescentiam, consistendi tempus, & senectutem, pari ratione morborum quatuor tempora dantur, quæ eorum ætates dici merentur, videlicet principium, augmentum, status, & declinatio; & sicuti animalia per ætates variationem accipiunt, & insignem subeunt mutationem, ita & morbi per tempora, quæ percurrunt; hac tamen adhibita distinctione, quod ætates (loquor nunc de hominum ætatibus) in longitudine, & breuitate non multùm euariant; est enim eis terminus constitutus, ad quem vel accedunt, vel parum ab eo recedunt; sicque dicere solent Authores, quod infantilis ætas attingit septimum annum, à quo incipit pueritia, quæ ad 14. se extendit, tuncque incipit pubertas; & sic de iuuentute, & senectute, quæ fixum terminum habent inceptionis, & desitionis; non enim sic accidit morbis, qui cùm varij sint, & inter se specie differentes, imò & eorum quidam differant genere, vt alio loco annotauimus, neutiquam pro omnibus possumus tempus determinatum constituere; sicuti enim naturâ euariant, ita etiam duratione, & ætate. Sunt enim eorum quidam chronici, qui longè durant, vt febris quartana, paralysis, conuulsio, & arthritis. Alij sunt acuti, qui quatuordecim diebus terminantur, vt ait Hippoc. 2. *aphorismor. textu* 23. Alij acutissimi, qui septimum diem attingunt, qui peracuti simpliciter appellantur à Galen. 2. *de diebus decret. cap.* 12. Alij peracuti exactè, qui quarto die finiuntur, de quibus agit Hippoc. 3. *prognostic. text.* 2. dum ait: *Simplicissimæ febres signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citiùs finiuntur; deterrimæ verò, ac signis affligentes difficillimis, quarto die, aut citiùs interimunt.* Alij denique dicuntur acuti ex decidentia, qui ad 20. imò & 40. diem se extendunt: de his loquitur Hipp. 1. *prognost.* dum asserit, bonam respirationem magnam vim habere in omnibus morbis acutis, qui cum febribus fiunt, & in quadraginta diebus terminantur; qui neque chronici, neque acuti rigorosè sunt, sed inter vtrosque medium tenent. Quia ergo morbi in sua natura, & duratione inæqualiter se habent, non possunt omnes æqualibus mensurari temporibus.

Morbi chronici, & acuti differentia proponitur.

Acuti morbi ex decidentia quales sunt.

Tempora morborum quædam sunt vniuersalia, quædamque particularia.

In quibus morbis dantur tempora particularia.

Hæc morborum tempora sunt in duplici differentia: quædam sunt vniuersalia, & alia particularia. Vniuersale tempus dicitur, quod totum morbum metitur à principio in finem, in quo comprehenduntur quatuor tempora à nobis antea descripta, nempe principium, augmentum, status, & declinatio vniuersalis. Tempus particulare attenditur respectu particularis accessionis, in qua etiam reperitur principium, augmentum, status, & declinatio particularis accessionis illius singularis: hæc tamen tempora particularia non dantur in omnibus morbis, sed in illis tantùm, qui circuitus, seu accessiones habent, vt in febre tertiana, quartana, & aliis, quas accessiones metimur, & in tempora particularia diuidimus, & accessionis partes contemplamur.

Tempora morborum

Pro maiori tamen nostri discursus intelligentia notare oportet, quod hîc non agimus de tempore, A prout accipitur à Philosophis, qui dicunt esse numerum motus secundùm prius, aut posterius, neque pro partibus aliquotis ipsius temporis, nempe pro hora, vel illius medietate, vel quadrante, aut die, vel nocte; sed accipitur pro insigni mutatione in morbis reperta, eorum immutatâ manente essentiâ. Quando ergo in nostris corporibus mutatio aliqua insignis superuenit ratione morbi, sicuti in hominibus mutatio aliqua insignis superuenit ratione ætatis, tunc dum ea insignis adest mutatio, ea durante, dicitur vnicum illius morbi tempus, quod vt cognoscatur, & distinguatur ab alio tempore eiusdem morbi, debet habere signa, quæ vni tempori sint propria, & non communia alteri; & licèt cognitio temporum vniuersalium in quocumque morbo sit necessaria, maximè tamen in febribus humoralibus, qui signis coctionis, & cruditatis deprehenduntur. Cognitio similiter temporum particularium accessionum maximam præbet vtilitatem, B non tamen signis coctionis, aut cruditatis, sed aliis signis deprehendi debet. Morbi ergo per accessiones, & circuitus repetentes, vt febres intermittentes, & ex continuis plurimæ, præter tempora vniuersalia habent etiam sua tempora particularia à nobis præscripta. Veruntamen febres intermittentes habent sex tempora particularia, quæ sunt principium, inæqualitas, augmentum, status seu vigor, declinatio, & interuallum seu quies, quæ intercedit inter vnam, & alteram accessionem; quæ omnia cognoscere docet Galen. *libro de morbi temporibus*, *cap.* 5. Principium equidem in febribus intermittentibus cognoscitur ex systole, seu pulsus compressione, & retractione, & caloris ad intra recursu, ex extremorum frigiditate, & in febribus tertianis exquisitis ex rigore, seu vehementi membrorum concussione; tunc etenim, quando hæc omnia adsunt, dicimus ægrotantem esse in princi- C pio particulari morbi accessionaliter repetentis. Post principium inæqualitatis tempus elucet, quando scilicet humores oppositum motum faciunt, & ad extra, & ad intra, permutatis vicibus, reuocantur, & inæqualiter partes externæ calefieri incipiunt. At cùm iam partes externæ quadam cum æqualitate calefieri incipiunt, & calorem augeri persentiunt, tunc adesse accessionis incrementum dicimus. Cùm verò iam calor ad summum peruenerit incrementum, ita vt eundem tenorem, seu statum seruare videatur, vigor, seu status particularis accessionis dici debet. Tandem cùm ab eo statu, & vigore declinat, halitu, vel sudore, aut aliter humore excusso, ita vt accidentia mitigentur, & febrilis caloris intensio ad sensibilem deueniat remissionem, tunc dicitur tempus particulare declinationis accessionis, quo transacto sequitur interualli tempus, quando scilicet ad infebricitationem peruenit æger, ablatis calore febrili, & symptomatibus, ita vt quodammodò D videatur esse in statu salubri, donec altera superueniat accessio.

sunt insignes mutationes in morbis repertæ.

Maximè necessaria est temporum cognitio in febribus humoralibus.

Febres intermittentes habent sex tempora particularia.

Temporum particularium signa proponuntur.

Temporum morborum cognitio difficilis, dum inter se complicantur.

Ex dictis constat, quod cùm tempora sint mutationes quædam insignes, quæ morbis adueniunt, debent etiam differre insignium symptomatum ratione, aliter enim nequeunt illæ percipi mutationes: hæ quidem facilè deprehendi possunt in morbis simplicibus accessionaliter repetentibus, qui cum aliis neutiquam complicantur; in compositis verò, seu complicatis, difficilis est eorum cognitio: nam sæpè contingit, quod principium accessionis vnius morbi complicetur cum incremento, aut statu alterius, ita vt sit omnium confusio, & difficilè distinguamus tempus vnius morbi à tempore alterius; ad quod requiritur Medicus maximè attentus, & in praxi non parum exercitatus.

commumerata tempora quoadmorbi essentiam; illius accidentia, & quoad materiæ coctionem, ex quibus poterit in aliis morbis eadem tempora comprehendere.

§. II.

Vtrum quilibet morbus quatuor percurrat tempora.

HÆc quæstio maximam continet difficultatem, quæ non procedit de morbi temporibus, cum certum sit, quod æger potest mori in principio accessionis, vel in alio tempore particulari illius, vt docet Gal. 3. *de crisibus*, *cap*. 9. quo casu alia non transibit tempora. Est ergo quæstio de temporibus morbi vniuersalibus.

Pars affirmat. Pro parte negante stat Gal. *de optima secta*, *ad Trasib. cap*. 47. reprehendens eos, qui dicunt, omnes morbos percurrere quatuor tempora: & probatur plurimis rationibus.

Primò; nam morbi quidam peracuti, vt apoplexia, statim videntur esse in statu, cùm in apoplexiæ quocumque tempore detur omnimoda sensus, & motus priuatio, neque aliter est apoplexia; si enim daretur affectus, qui omnimodam priuationem sensus, & motus non diceret, non esset apoplexia: atque adeò, cùm ab apoplexiæ inuasione hæc accidentia reperiantur in eadem intensione, possumus asserere, quod apoplexia non habet principium, vel augmentum, imò neque declinationem; siquidem qui apoplexia tenentur, pereunt antequam ad declinationis tempus perueniant.

Secundò: Febres continentes, quæ à principio in finem in eodem statu perseuerant, quas homotonas, seu acmastieas vocat Gal. non habent principium, augmentum, neque declinationem, siquidem semper eundem statum, & tenorem seruant.

Tertiò: Morbi, qui vera crisi finiuntur, carent declinatione; nam crisis, vt suo loco diximus, fit in statu morbi, & est ad salutem subita mutatio.

Turgente materia euacuata cessat morbus. Quartò: Nam si materia morbifica in morbi principio tota sit turgens, & cathartico medicamento euacuetur, morbus ex illa pendens necessariò tunc cessabit; nam ablatâ causâ, tollitur effectus, nequibitque morbus ad augmenti tempus peruenire.

Quintò: Febris ephemera in sui principio, ex causæ illius ablatione definit esse; non enim habet causam à qua intendi possit, neque potest ad incrementum deuenire, neque spiritus à seipsis intendi. Id confirmo in febre hectica, quæ est independens à causa, & non est assignabile principium eius calorem intendens. Similiter solutio continui caret iis temporibus, neque in illa potest assignari aliqua temporum differentia.

Sextò: Non implicat, quod natura potens, vi causæ morbificæ irritata, totam materiam in principio expellat: ergo morbus pendens ex illa in ipso principio finietur, quin alia percurrat tempora.

Septimò: Cæcitas à nimio fulgore excitata, & surditas ratione tronitru contracta, subitò fieri solent: ergo subitò ad statum deueniunt.

Octauò: Inter temperatum, & intemperatum non datur medium: ergo principium morbi non est ab aliis temporibus distinctum; siquidem omnia morbi tempora inuoluunt intemperantiam, & improportionem.

Nonò: Morbus est res simplex: ergo non habet tempora. Patet antecedens; nam morbus non est sicuti domus, quæ ex variis partibus, & diuersis ta-

A tionis construitur; sed cùm primò incipit, statim totam suam essentiam indiuisibiliter habet, vt constat ex Gal. *lib. de totius morbi temporibus*, *cap*. 2. & *de morbi temporibus*, *cap*. 1. & 2. ergo non potest diuidi in tempora.

Decimò: Valida euacuatio medicamento purganti excitata curat ophthalmiam in sui principio, ex Gal. 13. *methodi*, *cap*. 11. ergo illi alia deficiunt tempora.

In febre putrida ex ephemera orta, ab initio vrina apparet cocta. Vltimò probatur ex Galen. 1. *de differ. febrium*, *cap*. 11. vbi asserit, quod proprium, & inseparabile signum febrium putridarum est vt inuadant, vrinâ crudâ existente, vel obscurè coctâ; ibi tamen excipit febres putridas, quæ diariam insequuntur, quæ non petunt cruditatis signa in vrina: ergo saltem in febribus putridis, quas diaria præcedit, non dabitur principium quoad coctionem, vel cruditatem.

Morbi lethales non attingunt declinationem vniuersalem. Pro huius quæstionis solutione aliqua sunt prælibanda. Primò in præsenti non extat noster sermo de B lethalibus, quoniam hi neutiquam quatuor tempora percurrere queunt; nam non possunt attingere vniuersalem declinationem, vt deducitur ex Gal. 1. *de crisibus*, *cap*. 2. & *de totius morbi temporibus*, *cap*. 1. in morbis enim triplex esse solet mortis causa, ex Galen. 3. *de crisibus*, *cap*. 9. *in fine*; nam est vel suffocatio caloris, vel vehementia morbi, & accidentium vehementer virtutem subuertentium, vel resolutio facultatis imbecillis. Illi ergo, qui suffocantur præ multitudine materiæ, in principio morbi maiori ex parte deficiunt; qui morbi, & accidentium sæuitie, in augmento, & statu pereunt, sicuti qui ex virium resolutione, in ipsa declinatione patriculati.

Aliqui morbi breuiter aliqua percurrunt tempora. Secundò prælibandum, quod aliqui sunt morbi, qui aliqua tempora ita breuiter percurrunt, vt Medici captum effugiant, nisi sensui adiungatur ratio, ex Gal. 1. *de crisibus*, *capit*. 17. circa initium; non tamen ex hoc inferas, quod tales morbi suis destituuntur temporibus, vt patet in forti angina, in C vehementi apoplexia, & in accessionibus epilepticis; ex eodem *de totius morbi temp. cap*. 4. & in febribus continentibus, & aliis morbis exactè peracutis, in quibus statim extremi labores elucent, ex Hipp. 1. *aphor. text*. 10. atque adeò cùm in morbi statu extrema accidentia pateant, non percipiuntur sensibiliter principium morbi, & illius augmentum; vigent enim accidentia à prima morbi inuasione, veluti si morbus esset à primo insultu in statu. Non tamen asserere possumus, quod illi morbi principio, & augmento carent; non enim capit intellectus, quod morbus, accidentia, & coctiones peruenire valeat ad gradum suæ intensionis, quin talis intensio prius incipiat à remissiori, deindeque incrementum accipiens, ad statum, & summum vigorem accedat, in quo tam morbus, quàm accidentia, & coctiones vigent.

Communis dicendi modus proponitur. Hac suppositâ doctrinâ, communis dicendi mo- D dus apud omnes ferè Authores receptus est, quod morbus salubris, materialis, seu pendens ex humoribus, debet necessariò percurrere quatuor tempora, quæ in illis debent esse quoad essentiam, quoad accidentia, & quoad coctionem materiæ. Si verò morbus salubris sit immaterialis, hoc est independens ab humoribus, habere etiam debet sua quatuor tempora, & quoad essentiam, & quoad accidentia, non verò quoad coctionem, quia non pendet ex materia coquenda. Hoc commune placitum defendunt inter alios Galen. *lib. de totius morbi temporibus*, *cap*. 3. *lib*. 1. *de crisibus*, *cap*. 2. & *cap*. 8. Aëtius *tetrab*. 2. *serm*. 1. *cap*. 20. Herculanus *sen*. 1. 4. *tract*. 1. *cap*. 6. *fol*. 13. *columna* 4 exemplo posito in febre ephemera. Vall. 10 *controuers. cap*. 7. Vega 2. *de different. febrium*, *cap*. 16. Mercurialis *lib*. 5. *suarum prælectionum*, *cap*. 4. Mercatus *lib*. 3. *part*. 2. *classe* 4. *art*. 8. *num*. 13.

num. 13. Matamoros 2. *de febribus, tract. de temporibus febrium, disput.* 1.

Communis docendi modus probatur.

Hæc conclusio sic communiter recepta probatur primò de morbi temporibus quoad coctionem. Nam materia morbifica à principio ad finem alteratur per actionem, quam suppurationem vocant, coctionis, & cruditatis participem. Sed hæc alteratio materiæ est maior in statu quàm in principio, neque à principio ad statum properare potest, quin recipiat augmentum: ergo necessariò debet habere principium, augmentum, & statum. De declinatione non dubitant; nam cùm in statu materia sit perfectè cocta, saltem coctione in nocitiuo, in declinatione natura à coctione cessat, & tam morbus, quàm accidentia remittuntur, per crisimque morbi materià imminutà, omnia remissiora conspiciuntur.

Secundò idem probatur respectu temporum quoad morbi essentiam; nam morbus recipit incrementum, & intensionem in augmento, quam non habet in principio; atque adeò iam verificatur, quod his duobus temporibus exoritur morbus. Prætereà eandem intensionem vltimò adquisitam in augmento conseruat in statu, & deperdit in declinatione, siue morbus crisi, vel aliter terminetur: igitur morbi salubres debent quatuor tempora percurrere.

Tertiò omnis res, quæ incipit, & desinit, necessariò debet habere statum; nam status est illud punctum summum, ad quod peruenit morbus: vt verò habeat statum, debet habere incrementum; nam est via ad statum, & ex alia parte, cùm incipiat, & desinat, debet habere principium, & declinationem: ergo necessariò omnis res, quæ incipit, & desinit, debet percurrere quatuor tempora.

Ex veritate huius doctrinæ inferunt, quod morbi salubres debent etiam habere quatuor tempora quoad accidentia; nam si sermo sit de pathugoomonicis, habent suum esse dependenter à morbo, regulanturque secundùm tempora morbi, à quo dependent, recipiuntque intensionem, & remissionem, & alias mutationes, ex quibus eorum tempora dinumeramus. Eandem enim proportionem, quam habet causa morbi ad morbum, habet etiam morbus ad symptomata, ex Gal. 1. *methodi, cap.* 8. quare sicut morbus ratione suæ causæ habet quatuor tempora, eadem tempora adquirent accidentia ratione morbi. Si verò sit sermo de accidentibus, quæ sequuntur conditionem materiæ, & illius coctionem in morbis salubribus, eodem modo est philosophandum; ea enim miniora apparent in principio, & quo magis ad statum, & perfectam coctionem peruenerit materia, sæniora cernuntur; intenditur enim putredo simul cum coctione in morbis salubribus, vt probauimus *lib.* 3. *de febribus, quæstione* 4. ita vt detur maior coctio, & putredo in morbi statu, quàm in aliis temporibus: & idem proportionaliter est intelligendum de omnibus aliis accidentibus, quæ materiæ conditionem sequuntur, cuiuscumque sortis sint, quæ crescunt, vel decrescunt, & varia tempora currunt, iuxta alterationem, & variationem, quam subit materia, à qua dependent. Sed vt hæc clariora euadant, oportet soluere argumenta in principio posita.

Responsiones ad argumenta pro communi opinione.

Ad primum respondetur, quod apoplexia, & morbi exactè peracuti habent principium, & augmentum breuissimum, neque aliter possunt ad summum peruenire vigorem, quin incipiant, & augeantur, atque adeò percurrunt tria illa tempora; & si salubriter terminantur, debent deuenire ad declinationem, ita vt omnia quatuor tempora currant: si verò moriantur, ad morbi vniuersalem declinationem deuenire nequeunt: & eodem modo re-

A spondetur ad secundum de febribus continentibus.

Solutio D. Matamoros.

Ad tertium respondet Matamoros, quod morbi, qui crisi terminantur, carent declinatione, quoad materiei alterationem; nam si perfecta est crisis, quæ quidem in statu aduenit, vniuersa morbi materia euacuatur. Ex quo fit, quod nullum signum materiei illius, transacta crisi appareat; benè tamen datur quoad essentiam morbi, & quoad symptomata declinationis tempus: nam licèt crisis, & materiei euacuatio fiat in vltima parte status, tamen quando declinat morbus per subitam mutationem ad salutem, tunc quidem morbus recessit ab statu per remissionem sui, & accidentium; quæ remissio est vera morbi, & accidentium declinatio; quæ quia breuissimo tempore fit, ideò in morbis crisi terminatis temporis declinationis vniuersalis non fit mentio, etsi realiter ea adsit declinatio.

Vallesij responsio ad quartum.

B Ad quartum respondet Valles. quod medicamenta purgantia, dum humores turgent, non possunt morbum in medio eius cursu reprimere; possunt tamen sequentia tempora breuiora facere, ita vt omninò sine remissione videatur sublatus morbus; nam remedia non valent morbos omninò sua constitutione priuare, possunt tamen eos illegitimæ constitutionis facere. Hanc Valles. solutionem increpat Matamoros, qui asserit, quod si cathartico medicamento materia turgens in principio vniuersali morbi euacuetur, morbus quoad alterationem materiæ non percurrit quatuor tempora; nam in principio euacuatur tota materia cruda, & non habet vnde reliqua accipiat tempora; si enim non coquitur manifestè, neque potest dari incrementum, aut status alterationis illius materiæ, neque declinatio, vt de se patet. Neque mirum, quod aliqua morborum tempora medicis auxiliis impediantur: benè tamen, inquit, saluari possunt tempora morbi, & accidentium, vt C ex ipso diximus in responsione ad tertium. Hunc dicendi modum fursan accepit ex Mercato, qui hoc insequitur placitum.

Matamoros redarguit Vallesium.

Ad quintum respondetur, quod febris diaria, siue dependeat à causa, vel non, percurrit omnia tempora; nam causa quæ fuit potens eam producere febrem, dat principium, augmentum, & reliqua tempora; neque est necesse, vt à seipso intendatur calor in spiritibus, vt quidam censent; sed quod intendatur à causa spiritus succendente, in cuius incremento fine status febris datur, post quem remitti incipit calor, & febris declinare incipit.

Qualiter febris hectica temporibus mensuratur.

Ad confirmationem de febre hectica, quæ est independens à causa, quæ illam produxit. Respondetur, eam habere propria tempora, iuxta maiorem, vel minorem subuersionem temperamenti substantifici; nam quando crescit ea subuersio, febris est in D incremento; quando verò ad summum subuersionis illius peruenit, est in statu, quousque tandem temperamenti substantifici reparatione inceptà, ipsius incipit declinatio.

Inquires tamen, si febris hectica est independens à causa, vt communiter fertur, à quo ergo ille calor hecticus intenditur, ita vt augmentum & statum recipiat? Non enim à seipso intendi potest.

Quomodo febris hectica accipiat intensionem, remissionem & sua tempora.

Respondetur, quod si loquamur iuxta communem dicendi modum, calor ille intendi non potest, quia non habet causam suæ intensionis, tuncque tempora non commensurantur ratione caloris febris hecticæ, sed potiùs ratione siccitatis sibi adiunctæ; quæ intensior apparet in secunda specie febris hecticæ, quàm in prima; & in tertia, quàm in secunda. Quanam autem ratione ea siccitas producitur, & à qua causa, non est huius loci, circa hanc rem lege caput de conuulsione, in quo agitur

agitur de causis conuulsionis ex inanitione, & siccitate, cuius doctrina huic casui adaptari potest. Quando ergo peruenit ad summam siccitatem, quam viuens potest contrahere, est in suo statu, seu vigore; si verò postea rehumectetur substantificè, & qualitatiuè, reuerà est in declinatione. Io sententia verò asserentium febrem hecticam produci, vel conseruari ab anima, facilè respondetur, quod consumptâ maiori parte partium frigidarum à calore illo febrili, anima ipsa iuxta exigentiam materiæ, quam informat, producit intensiorem calorem, ita vt accedat ad incrementum, vel statum; ita vt ratione intensionis, & remissionis caloris, febris hectica valeat omnia tempora percurrere.

Solutionis continui tempora enumerantur.

Ad aliam confirmationem de continui solutione dic, ipsam etiam suis temporibus constare; habet enim principium, siquidem ab eo incipit diuisio: habet etiam incrementum, dum ipsa augetur diuisio, dum verò diuisio est adimpleta, constituitur in statu: illius denique declinatio est, quando mediante indiuisibili continuatio vniri incipit. Ad sextum iam responsum est in quarto.

Cæcitatis, & surditatis tempora ponuntur.

Ad septimum dic, quod cæcitas & surditas, dum subitò contrahuntur, habent breuissimum principium, & augmentum, neque ad statum, deuenire possunt, quin à minori ad maius conscendant.

Ad octauum respondetur, quod inter temperatum, & intemperatum physicè, non datur medium, sicuti neque inter par, & impar, proportionatum, & improportionatum; medicè verò datur, ita vt improportionata sint plura, & vnum alio maius, taliter vt possint sua tempora habere.

Res similaris qualiter habet tempora.

Ad nonum dicunt, quod morbus licèt habeat suam essentiam indiuisibiliter, vt res similaris; habet tamen intensionem, & remissionem, penes quam tempora considerari possunt.

Ad decimum dicitur, ophthalmiam curari in principio validâ purgatione, non quia alia tempora non percurrat, sed quia ob eorum breuitatem imperceptibilia fuere; nam ea inflammatio habuit initium, & augmentum, cuius finis fuit status, quo transacto, fuit subsequuta declinatio, medio illo medicamento purganti: sed ob temporum breuitatem solùm mentionem faciunt principij, ideoque dicit Galenus, quod in principio fuit ophthalmia medicamento purganti sedata.

Ad vltimum denique respondetur, illas vrinas esse coctas, quando febris putrida diariam subsequitur, non tamen ea coctio est in humore febrem faciente, nec dum illis vrinis alteratio est sufficienter communicata; imò sæpè accidit, quod nullâ præcedente febre diaria incipiat febris putrida, & tamen in eius initio vrina eluceat perfectè cocta, quia est serum eorum humorum, qui coctionem receperunt; non verò serum humoris febrem producentis, quo tempore non habet rationem signi respectu febris putridæ. Hæc dicta sunt pro magis communi sententia.

§. III.

Authoris sententia à communi recedens proponitur.

Licet hæc doctrina tot rationibus stabilita habeat in sui defensionem omnes ferè Authores, ita vt temerarium videatur à communi dicendi modo recedere; nunquam tamen mihi placere potuit, imò eius contrarium esse magis rationi consonum iudico, existimoque morbos adhuc salubres, de quibus insurgit dubium, siue dependeant à materia, vel aliter se habeant, finiri posse, & in salutem terminari, quin quatuor tempora pertranseant. Hunc dicendi

A modum tradit Hugo Senensis *sin. 1. 4. cap. 3.* & probat *1. aphorismorum, comment. 12.* quem in præsenti amplector, & probare intendam de omnibus temporibus quoad coctionem, quoad morbi essentiam, & quoad accidentia.

Morbi salubres ex materia pendentes non petunt percurrere quatuor tempora.

De temporibus morborum quoad coctionem, vel alterationem materiæ facilè conuincitur argumento quarto suprà tacto de humoribus in principio morbi turgentibus; nam non implicat, quod tota materia turgens pharmaco feligenti euacuetur in principio vniuersali morbi, quando est omninò cruda: ergo morbus ille ex tali materia pendens finietur in principio quoad materiæ alterationem; neque poterit ad incrementum peruenire, cùm non remaneat materia morbifica, quæ coctionem vlteriorem manifestam recipiat; & consequenter neque habebit statum, neque declinationem vniuersalem quoad coctionem, seu materiei alterationem. Hunc dicendi

B modum comprobat Mercatus *lib. vnico furum. consult. consult. 16.* vbi asserit, quod quidam æger liberatus fuit à morbo, adhibito medicamento minorante, cùm fuit radicitus euacuata tota materia, cùm tamen extitisset cruda, neque potuit aliam alterationem, vel nimiam mutationem recipere, siquidem ex toto antea fuit euacuata. Hunc casum admittit Cardanus *2. contradict. tract. 5. contrad. vltima.*

Accidentia alterationem materia consequentia non est necesse, vt percurrant quatuor tempora.

Ex hac conclusione, quæ mihi verissima est, aliam non minùs certam deduco, videlicet quod etiam accidentia, quæ sequuntur conditionem, seu alterationem materiæ morbificæ, non percurrant semper quatuor tempora; nam ipsa immutantur secundùm materiei mutationem. Si ergo materia antè mutationem constitutiuam temporis incrementi, vel ab arte, vel à natura euacuatur, pariter accidentia ab ipsa materia producentia cessare debent, atque adeò

C benè infertur, quod dari possint accidentia materiam concomitantia, quæ non percurrant quatuor tempora.

Morbi salubres, vt sinantur, non exigunt necessariò quatuor tempora.

Hæc allata conclusio, vt magis innotescat, sequentem exigit, quæ probat morbos salubres quoad eorum essentiam, neque petere quatuor tempora, & probo hac ratione. Non implicat, quod morbus in principio vniuersali sui ipsius auferatur: ergo neque implicat, quod non percurrat alia tempora: Antecedens probo. Morbus in principio constituitur per hoc, quod sit affectus lædens operationes sensibiliter; in augmento verò per hoc, quod ipse affectus adaugeatur, ita vt læsio actionum magis adaucta sit, quàm in principio, sicuti dum est in statu, totam sibi debitam magnitudinem adquisiuit, & consequenter actionum læsionem. Sed dum morbus in principio lædit actiones, antequam ad augmentum deueniat, auxiliis medicis, aut per remotio-

D nem suæ causæ potest auferri: ergo morbus in sui principio terminabitur, ac per consequens non accedet ad augmentum, statum, & declinationem. Minor de se patet; nam auxilia poterunt impedire morbi incrementum; & si causa submoueatur, non est à quo incrementum accipiat, cùm nihil à seipso intendatur. Clariùs exemplo assumptum demonstrare nitor. Supponamus, quod ad constituendum morbum calidum requiritur calor præternaturam vt duo; iste calor valebit lædere actiones sensibiliter, ante verò quàm esset calor vt duo, non erat potens sensibiliter lædere, neque erat morbus ex hypothesi. Tunc sic: Hic calor vt duo non potest habere tempus augmenti, nisi intendatur, quocumque modo intensio fiat: sed contingere potest, quod causa præter naturam productiua illius caloris vt duo, non habeat virtutem producendi vlteriorem calorem: ergo ille morbus semper manebit in sui principio. Quod

si

si causa habet virtutem ad vlteriorem caloris gradum, per quem morbus collocetur in suo incremento, poterit remoueri, vel impediri: ergo cùm nihil addatur huic calori morbum in principio constituenti, cuius ratione incrementum accipiat, remanebit quidem in principio ab aliis temporibus destitutus.

Tempora morborum sunt mutationes insignes.

Secundò id probo ex concessis; nam tempora morborum sunt mutationes quædam insignes, quæ dantur in morbis, sicuti ætates in animantibus: sed in morbis salubribus possunt impediri istæ mutationes, seu tempora: ergo possunt dari sine illis. Minor probatur; nam vt constituatur morbus in augmento, petit mutationem insignem distinctam partialiter saltem à mutatione constitutiua principij morbi; nam petit adaugeri, vel intendi sensibiliter: sed ante illam mutationem augmentatiuam, vel intensiuam constitutiuam temporis augmenti, potest detrahi causa augmentationis, vel intensionis, vel eius operatio per remedia contraria auferri, vel forsan causa potest esse paruæ actiuitatis, ita vt valeat solùm producere morbum, qui solùm lædat actiones, vt debentur illius principio, non verò, quod eas valdè lædat, vt in augmento; atque adeò illi morbo deficient reliqua tempora.

Morbus salubris potest finiri sine declinationis tempore, in rigore medico.

Dices, morbum salubrem non posse priuari declinatione, cùm reuera auferatur, eius declinatio adest, dum incipit morbus remitti, & in salutem tendere. Respondeo, duplicem assignari posse declinationem, physicam vnam, medicam alteram. Si consideretur physicè morbus, ad illius constitutionem sufficit quilibet recessus ab statu salubri; nam physicè non datur medium inter proportionatum, & improportionatum; quapropter morbus sic sumptus, cùm incipiat ab esse remisso ad esse intensum, deinde dum declinat, denuò remittatur, necessariò habet omnia quatuor tempora: at verò morbus medicè sumptus non petit improportionem quomodocumque, sed eam, quæ sensibiliter actiones vitiat. Si ergo morbus perueniat ad intensionem, per quam lædat actiones sensibiliter in principio, & ex illius morbi remissione non maneat potens ad lædendum sensibiliter, aufertur sine declinatione medica; nam in ipsa morbi declinatione adhuc manet morbus; at in hoc casu non manet, cùm incepta ea remissione iam non possit lædere. Quapropter dicimus, quod morbus ille physicè acceptus, prout dicit quacumque improportionem, habet declinationem physicam, non tamen eam habet, prout pertinet ad Medicum, qui contemplatur improportionem magis sensibilem, & læsionum actionum capacem.

Quid ergo respondendum est Authoribus contrariam assertionem tuentibus. Facilis est responsio, si dicamus, ipsos fuisse loquutos iuxta modum magis regularem; nam frequenter accidit, quod morbi salubres pendent ex humoribus; & morbi etiam immateriales quatuor tempora percurrant; tamen reuerà non est perpetuum, vt probatum manet.

§. IV.

Vtrum tempora quoad morbi essentiam coincidant cum temporibus accidentium, & alterationis materiæ.

IN antecedentibus actum est de temporibus morborum; nunc autem controuertitur, an huiusmodi tempora simul coincidant, ita vt si morbus sit in principio, materia morbi, quoad eius alterationem, & accidentia, similiter debeat etiam esse in principio, & sic de reliquis temporibus; vel è contra, morbus quando est in statu, alteratio materiæ, & accidentia possint esse vel in principio, aut augmento, v. g. vel debeant esse in statu, & vigore, sicut & ipse morbus. Quod huiusmodi tempora non coincidant, probari potest primò, nam in statu morbi salubris pendentis ex materia, adest summa coctio: ergo debet esse accidentium remissio. Antecedens probo; nam accidentia quæ sequuntur alterationem materiæ, incrementum, vel minutionem accipiunt iuxta augmentum, vel diminutionem alterationis ipsius materiæ: sed in statu morbi est minor alteratio materiæ, quàm in aliis temporibus: ergo status morbi non coincidit cum statu accidentium, quæ materiæ alterationem sequuntur. Minor patet; nam in statu morbi materia morbifica est perfectè cocta, & euicta per coctionem, seu actionem naturæ.

Pars negans traditur.

Coctio, & putredo habent terminos incompossibiles.

Si verò dicas, in statu morbi in materia illa simul vigere coctionem, & putredinem, sicque vigere simul accidentia putredinalem actionem attestantia. Contrà est; nam est impossibile, quod vna & eadem materia simul coquatur, & putrefiat, siquidem coctio, & putredo habent terminos incompossibiles: ergo est impossibile, quod dum elucent accidentia summæ coctionis, eluceant accidentia summæ putredinis; atque adeò datur status morbi sine statu accidentium, quæ materiæ alterationem insequuntur.

Secundò probatur ex Hippoc. 2. *aphor. text.* 47. dicente: *Dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis quàm iam confecto.* Sed dum pus conficitur, est morbus in principio, & augmento; dum verò est confectum, est in statu: ergo dolor maior est in principio, & augmento morbi quam in ipso statu: ergo accidentia, quæ dependent ex alteratione materiæ, non coincidunt cum accidentibus morbi. Quod verò pus sit confectum in statu, patet; nam pus confectum dicitur tale, quia perfectè coctum, & elaboratum, quod supponit victoriam naturæ supra causam morbificam, ita vt iam illius materiæ alteratio cesset, & non reluceant accidentia morbifica ad alterationem materiæ consequuta, sicuti in principio, & augmento. Confirmatur, nam vt dolor fiat, requiritur quod natura subitò alteretur, aut corrumpatur; non verò, quod iam sit corrupta, & alterata: at in statu morbi iam materia morbifica est alterata, siquidem est perfectè cocta: ergo in statu morbi non adest dolor, neque alia accidentia, quæ pendent ex materiæ alteratione; alteratio siquidem materiæ dicit motum ad terminum, non tamen est ipse terminus. Cùm ergo iam detur terminus alterationis in ipso morbi statu iam productus, cessant accidentia alterationis causæ morbificæ.

Tertiò ex Gal. 2. *aphor. com.* 30. probatur; nam accidentia in statu morbi salubris debent esse meliora: ergo in statu morbi salubris sunt remissiora; videtur enim impossibile, quod sint meliora, & intensiora; nam quæ intensiora sunt contra naturam, magis temperiem naturalem destruunt, quàm remissiora.

Quartò in pleuritide, exempli gratiâ, statum appellamus, quando sputum reiicitur album, & æquale: sed illo tempore omnia accidentia pleuritidis remissiora sunt quàm antea, vt tussis, difficilis respiratio, pulsus durities, & inæqualitas, dolor, imò & ipsa febris: ergo morbus, & accidentia remissiora euadunt in statu coctionis, atque adeò status coctionis morbi, & accidentium non coincidunt.

Quintò: Facultas naturalis, quæ morbis medetur, reddit morbum minorem, quando vincit illum: sed in statu morbi vincit illum: ergo in statu est morbus minor; at in principio, & augmento non potuit illum euincere: ergo quia in

in principio, & augmento fuit morbus fortior, quàm in ipso statu.

Quæ longo tempore sunt consueta minùs offendunt.

Sextò: Quæ magis consueta sunt, minùs molestare solent, ex Hippocrate 2. *aphorismorum*, *textu* 50. nam vt communiter fertur, ex assuetis non fit passio: sed in statu morbi natura est magis morbo assuefacta, quàm in principio, & augmento: ergo in statu morbi minùs molestabitur ab illo; ac per consequens in ipso morbi statu morbus, imò & ipsius accidentia sunt mitiora.

Tandem; nam ex opposito sequeretur, quod nullus æger deficere posset in morbi principio, cuius contrarium ratio, & obseruatio demonstrat. Sequela patet, quia tunc debet contingere mors, quando morbus, & accidentia sunt sæuiora: hæc solùm eueniunt in summo vigore: ergo solùm in summo vigore deficiet homo.

Pro huius quæstionis decisione in memoriam sunt reuocanda quæ suprà diximus, videlicet quod quidam morbi sunt materiales, seu dependentes ab humoribus; alij sunt immateriales, & à materia humurali independentes, quorum respectu non datur tempus quoad alterationem materiæ, sed solùm quoad morbum, & accidentia, de quibus nulli dubium est, quod in statu sunt maiores. Neque alia de causa dicimus morbum esse in summo vigore, nisi quia ipse, & illius accidentia vigent, vt docent Gentil. 2. *contradict. tract.* 5. *contradict. vltima.*

Crisis potest fieri semel, vel paulatim.

Secundò aduertendum est, quod morbi materiales, vel pendent à materia, quam natura retinet, & seruat ad vnam criticam expulsionem, seu euacuationem; vel paulatim eam reiicit, quia scilicet paulatim concoquitur, & paulatim euacuatur, vt experimur in pleuritide, & peripneumonia, in quibus si circa initia sputum appares, morbum breuiat; nam humor in pectore contentus paulatim per sputum euacuatur, ita vt natura residuum humoris faciliùs superet, & expellat. Hæc distinctio traditur à Galen. 3. *de crisibus*, *capite* 1. 3. *prognost. com.* 5. & est Hipp. 5. *epidem. sect.* 3. *text.* 16.

Lethales morbi in robustissimo ægro statum attingere solent.

Vltimò animaduerto, quod morbi vel sunt salubres, vel mortiferi: hæc autem quæstio intelligenda venit de salubribus; nam lethales in robustissimo ægro tantum ad statum perueniunt, in quo ipse perit æger, in imbecilliori verò in principio, vel augmento mors aduenit; & vt Gal. docet *de totius morbi temporibus*, *cap.* 6. & 7. mors vt plurimùm in principio, vel augmento accidit; & tunc censendum est, quod si talis æger viueret vsque ad morbi statum, necessariò morbus cresceret, & accidentia similiter, ita vt ad summum incrementum deuenirent; tamen quia vires sæpè nequeunt ferre accidentia vsque ad eorum statum, non mirum si in principio, aut incremento moriatur ipse, vt optimè docet Cardanus *loco superiùs citato.*

Conclusio affirmatiua adducitur.

His igitur prænotatis, statuitur conclusio tenenda, quæ talis est: In morbis materialibus, in quibus morbi materia reseruatur ad vnicam criticam euacuationem, simul coincidunt status coctionis, & putredinis, seu quod idem est, alterationis materiæ; & status morbi, & accidentium: & idem statuendum de reliquis temporibus. Huius sententiæ fuit Gal. *lib. de morbi temporibus*, & *de totius morbi temporibus c.* 1. Iacobus *in fen.* 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. quam accepit ex Auic. *ibi*. Gentilis *in extrauagant. quæst.* 33. Cardanus *loco vt suprà*. Valles. 10. *controuers. cap.* 6. Mercatus 3. *de morbis*, *parte* 2. *classe* 4. *fol.* 1190. Matamoros 2. *de febribus*, *tract.* 2. *disput.* 4. & est communiter recepta, faciléque probatur supponendo priùs communem philosophandi modum à nobis etiam descriptum 3. *de febribus*, *disp.* 4. vbi asseruimus, in statu morborum salubrium, de quibus loquimur, simul tam coctionem, quàm putredinem vigere, licèt natura supra causam morbificam victoriam sit adepta. Quando adest summa putredo, & coctio causæ morbificæ, tunc datur status morbi quoad alterationem materiæ morbificæ: ergo debent dati & reliqui status, nempe morbi, & accidentium. Consequentia patet; nam dum adest summa putredo, calor putredinem causans, imò & ipse morbus in calore consistens, est etiam in summo vigore; non enim compatitur, quod effectus caloris putredinalis sit in summo suo vigore, & intensione; & calor, qui est illius causa, sit in gradu remisso: atque adeò dicendum, simul coincidere statum coctionis, & putredinis, seu alterationis materiæ cum statu morbi.

De accidentium temporibus simile procedit argumentum; accidentia enim habent suam entitatem dependenter à morbo: ergo dum morbus viget, vigere debent accidentia. Loquor nunc de accidentibus pathognomonicis, quæ morbi sequuntur naturam, crescuntque & decrescunt, quatenus morbus minuitur, vel adaugetur.

Qualiter intelligendus Hipp. 2. aphorismor. text. 29.

Iuxta hanc doctrinam venit intelligendus Hipp. 2. *aphor. text.* 30. dum ait: *Circa initia, & fines omnia remissiora; cum vero consistunt, ac vigent, fortiora.* Et *text.* 29. *eiusdem sectionis*, idem suadere videtur, si quidem docet in ipso morbi statu quietem esse habendam, & non esse vtendum medicamentis; esset enim nimis difficile ægro medicamenta admouere, si omnes status prædicti non coinciderent, nam si status alterationis materiæ esset in vno tempore, status accidentium in alio, & status morbi in altero, nullum esset tempus offerendi remedium, aut deberemus vti remediis in vno, aut altero statu; quod longissimè à ratione est, idque prohibet Hipp. illo contextu; non enim in statu debemus distrahere naturam à mutua pugna cum causa morbifica, ob inconuenientia adducta à Galen. 1. *aphor. com.* 7. neque adhuc cibus in statu est offerendus, ob eandem rationem. Reliqua quæ difficultatem habent, ex argumentorum solutione luce clariora manebunt.

Ad primum, quod magis difficile est, dic quod non implicat, vt vna, & eadem materia adæquata morbi inadæquatè, & secundùm diuersas minimas partes simul putrefiat, & concoquatur, habeatque terminos oppositos inadæquatos circa diuersa minima; qui termini in diuersis minimis, seu partibus exiguis sunt compossibiles, neque sunt contrarij, sicque nihil concludit argumentum. Hanc difficultatem tractatam, & sufficienter pro mei ingenij viribus discussam inuenies 3. *lib. de febribus*, post quæstionem quartam.

Ad secundum dic, quod dum pus est factum, iam inflammatio non est in summo vigore, sed in declinatione, vt colligitur ex Gal. *in com. textus Hip. cit.* & ex accidentibus, quæ pure confecto remissiora fiunt, imò dolor, & febris cessant.

Disputatur an in morbi statu sit materia illius euicta.

Obiicies tamen: In statu morbi est perfecta coctio: ergo in statu est euicta materia morbi, ac per consequens cessat alteratio materiæ, imò & accidentia ex eius alteratione orta. Consequentia patet; nam tunc est victoria naturæ supra causam morbificam, calorque naturalis concoquens viget, & superat calorem præter naturam, qui datur in causa, & qui morbum febrilem constituit. Si ergo in statu, quia materia est perfectè cocta, cessat materiæ alteratio, pari ratione dicendum, quod pure confecto per coctionem, est inflammatio in ipso statu.

Respon

Reſpondetur, quod in ſtatu morbi, materia illius, etiamſi dicatur cocta, patitur tamen magnam alterationem; atque adeò morbus, & accidentia eo tempore vigent; eſt enim calor præter naturam in ſummo vigore, & materia morbifica capax recipere alterationem ab eo calore, & coctionem, etiamſi dicatur perfectè cocta; nam in præſentia coctionis ſaltem ſecundùm alias partes eſt etiam putredo, quæ coctionem ceſſare facit ipsâ manente ſubſtantiâ, teſtante Galen. 2. *aphoriſmorum, commentario* 17. Partes igitur illæ putridæ alterantur à natura, vt ad coctionem dirigantur; partes etiam coctæ alterantur à calore febrili, vt putreſiant. Ex quibus inferre licet, quod licèt plorium partium detur in ſtatu perfecta coctio, ſunt tamen plures partes, quæ putreſiunt, & alterantur, ita vt ſummè vigeat calor putredinalis in ipſo morbi ſtatu; quapropter Galen. 1. *aphoriſmorum commentario* 8. iubet offerre tenuiſſimum victum in ſtatu morbi duplici de cauſa, aut propter ſymptomatum magnitudinem, & vehementiam; aut propter materiæ coctionem, ad quam perficiendam non oportet diſtrahere naturam, oblato cibo. Secundo etiam aphoriſmorum *com.* 29. rationem inſinuat, ob quam admonet Hipp. in morbi vigore quietem habere, nullumque adhibere remedium; & ait, quia coctiones tunc temporis maximè fiunt: non enim dicitur morbi ſtatus, quia ibi ſtet, ita vt quieſcat, ſed quia in illo ad ſummum ſuum peruenit vigorem; quo tempore alteratio circa materiam morbi procedit ad ſummum, quouſque tandem remitti incipiat declinationis tempore; idemque accidit dum pus conficitur proportionali modo.

Quare victus tenuiſſimus conuenit in morbi ſtatu.

In ſtatu coctiones maximè fiunt.

Accidentia poſſunt eſſe intenſiora, & meliora.

Ad tertium dic, aliud eſſe accidentia eſſe meliora, & intenſiora; fieri enim poteſt quod morbus, & accidentia ſint intenſiora, & nacta ſint meliorem, & benigniorem conditionem, ita vt morbus tendat in ſalutem, etiamſi omnia vigeant; nam eadem accidentia cum ea intenſione poſſunt oſtendere victoriam naturæ ſupra morbum, & illius cauſam.

In pleuritide datur duplex morbus.

Ad quartum reſpondetur, in pleuritide dari duplicem morbum, & vterque ſua habet tempora, quæ non ſimul coincidunt. Vnus eſt morbus compoſitionis, qui pendet ex fluxione, qualis eſt inflammatio; alter pendet ex alteratione materiæ, quæ in ipſa parte inflammata colligitur. Quando ergo in pleuritide reſudat humor ex parte inflammata, & per ſputum educitur, incipit dolor minui, quia etiam minuitur, & declinare incipit morbus compoſitionis, qui conſiſtebat in partis pleuræ diſtenſione; non verò minuitur morbus ex alteratione pendens, nempe ipſa febris; imò tunc ſolet eſſe in principio alterationis, ſeu coctionis materiæ, quando alter declinare incipit. Vlteriùs hîc agimus de morbis, quorum materia ſeruatur ad vnicam criticam expulſionem; in pleuritide verò, & in pulmonia paulatim materia morbifica educi ſolet per ſputum.

Quare morbi materia vincitur.

Ad quintum reſpondeo, quod morbus non ſuperatur, & vincitur in ſtatu, eo quod facultas ſit robuſtior quàm in princio, aut augmento; ſed quia materia eſt magis diſpoſita, & ad expulſionem parata, tuncque vires imbecilliores poſſunt eam expellere, & euacuare. Ita Auerroës 4. *collect. cap.* 18. *ad finem.*

Ad ſextum dic, quod licèt natura ſit magis aſſuefacta in ſtatu ipſi morbo, quàm in principio, & augmento; non tamen eſt aſſuefacta illius intenſioni, quæ datur in ſtatu, à qua magis quàm antea offenditur & læditur: quapropter in ſtatu potius quàm in temporibus antecedentibus natura excitatur ad expulſionem cauſæ morbificæ.

Ad vltimum denique reſpondetur negando ſequelam; nam ſi daretur caſus, in quo ille morbus poſſet ad ſtatum deuenire, quin in ſui principio, vel augmento periiſſet æger, haberet quidem ſæuiora accidentia, quàm in aliis temporibus; tamen bene poteſt habere talia accidentia antecedenter ad ſtatum, vt vires deficiant, & non poſſit ad illum accedere.

§. V.

An in quolibet morbi tempore æger obire poſſit.

HÆc quæſtio proponitur propter illos, qui aſſerunt, ægros mori poſſe in declinatione vniuerſali morbi; certum enim eſt, quod in reliquis temporibus æger mori poteſt, vt oſtendit Galen. 3. *de criſibus, cap.* 9. multi enim in principiis acceſſionum ob materiæ multitudinem, ſeu craſſitiem ſuffocantur, & propter inflammationis magnitudinem in incremento exitialiter laborant, & pereunt; in ſtatu verò propter morbi, & accidentium vehementiam viribus reſolutis pereunt. Dubium ergo eſt, an in ipſa declinatione vniuerſali mors contingere poſſit; nam in declinatione particulari à nemine dubitatur.

Pars affirmans proponitur.

Quidam in noſtris Scholis verſantes exiſtimant, ægrum perire poſſe in ipſa declinatione vniuerſali; quorum ſententia non eſt fundamentis deſtituta, eamque primò probant ex Auic. *fen.* 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 98. vbi aſſerit, quod in declinatione variolarum æger mori poteſt: idemque colligitur ex Auerroë 3. *collect. cap.* 9. *ad finem*; poſſunt enim vires reſolui in declinatione ratione accidentium, quæ præfuerunt in ſtatu.

Secundò: His qui hydrope aſcite laborant, ex paracentheſi facta in abdomine minuitur tumor aquoſus, & aqua in illo collecta euacuatur, declinatque morbus; & nihilominus in ipſa moriuntur declinatione ferè omnes qui aperiuntur. Igitur in quolibet morbi tempore vniuerſali poſſunt deficere.

Tertiò: In declinatione particulari moritur æger propter virium diſſolutionem, vt ſuprà diximus ex Galeni mente: ergo idem contingere poterit in declinatione vniuerſali. Probo conſequentiam; nam qualis eſt proportio vniuerſalis declinationis ad præcedentia tempora vniuerſalia, talis eſt proportio particularis declinationis ad tempora particularia, quæ præceſſerunt: ſed ſeruatâ hac proportione, in declinatione particulari viribus reſolutis, ratione temporis particularis quod præceſſit, moritur æger: ergo ſimiliter in declinatione vniuerſali, viribus reſolutis, ratione accidentium, quæ aliis temporibus præceſſerunt vniuerſalibus, poterit æger mori. Quod verò eadem detur proportio, patet; nam in declinatione particulari moritur æger, quia habet vires reſolutas, ratione accidentium particularis acceſſionis, quæ præceſſerunt: ſed in ſtatu vniuerſali morbi vigent etiam accidentia, quæ vires reſoluere valent: ergo ratione eorum poterit æger mori in declinatione vniuerſali.

Quartò probatur ex Hippocrat. 3. *prognoſticorum*, vbi ait: *Eiſdem diebus ſuperſunt homines, quibus & moriuntur*: ſed in declinatione vniuerſali ſuperſunt: ergo in eadem declinatione moriuntur.

Materiâ coctâ poteſt perire æger.

Quintò: Materiâ perfectè coctâ exiſtente aduenit mors, ex Galen. 2. *prognoſt. phraſi* 47. ſed in declinatione vniuerſali taliter ſe habet materia: ergo

ergo in ea potest æger mori. Maior patet, nam materiâ coctâ existente, & in declinatione vniuersali, potest facultas expultrix esse debilis, & non expellere ipsam materiam iam coctam; non enim implicat, quod vna facultas, verbi gratiâ concoctrix, sit valida; & alia, vt expultrix, sit languida. Si ergo ea materia non expellatur, poterit ægrum suffocare, siue cocta, siue cruda sit, vt accidere visum est in pleuritide, in qua vidi ægium suffoeari, inflammatione in pus versâ, & materiâ illius concoctâ.

Sæpe suffocatur æger materia morbi concocta.

Sextò: Morbus in augmento, & declinatione est æqualis; nam sicuti per augmentum accedit ad statum, ita per declinationem ab eodem statu recedit: sed in augmento deficere potest: ergo & in declinatione, præsertim cum virtus sit magis languida ratione accidentium quæ præcesserunt in statu.

Septimò: Non implicat, quod ex actione naturæ in causam morbi minuatur morbus; neque implicat, quod propter pugnam cum morbo, & illius violentiam, vires deficiant: ergo in ipsa morbi declinatione, seu minutione potest mors contingere.

Octauo: In febre hectica marasmo dicta, est remissior calor, quàm in eadem febre antecedenter; & tamen in ipsa æger perit: ergo perit in declinatione. Patet consequentia, quia calor, & morbus, dum remittitur, declinare videtur.

Nonò & vltimò: Fieri potest, vt in tempore status natura expellat humorem peccantem ad aliquod membrum nobile; & morbus, qui ex illo humore pendebat, in declinationem veniat, in qua moriatur æger ob decubitum in partem nobilem assignatam. Et propterea Hipp. 2.*aphorism. text.* 19. dicebat, acutorum morborum non esse certas prænuntiationes salutis, aut mortis.

Nullo errore commisso in declinatione vniuersali, non potest æger mori.

His tamen non obstantibus sit conclusio: Si non committatur error, impossibile est, quod vi morbi in illius declinatione vniuersali moriatur æger. Hanc conclusionem ferè omnes tuentur, quam tradit Galen. 3. *de crisibus, cap.* 5. vbi expressè sic asserit: *Nullum est mortis periculum tempore status elapso, quantùm indicio assequi possum; neque enim possibile est, vt postquam causæ morbosæ iam coctæ sunt, ac iam natura superauit, æger moriatur, modò recta curatio à Medicis adhibeatur.* Idem repetit *cap.* 6. *&* 9. *sequent.* Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. & *fen.* 2. *lib.* 4. *tract.* 1. *cap.* 98. neque est opus Authores referre, cùm communiter ad omnibus Authoribus, quos ego legerim, sit recepta.

Vt tamen hæc assertio notior euadat, nonnulla sunt supponenda. Suppono ergo primò differentiam, quam proponit Galen. 3. *de crisibus, cap.* 9. inter declinationem falsam, seu apparentem, & veram; nam in declinatione vniuersali vera pulsus fit vehementior, æqualior, & ordinatior, licèt ob pugnam antecedentem aliquam debilitatem, & inordinationem contraxerit. In falsa verò facillimè debilitatur, & omnes facultates cùm restaurari deberent, facillimè exsoluuntur. Quanam autem ratione, & quibus de causis falsæ, & apparentes declinationes fiunt, diximus agentes de recidiua. Ne ergo idem bis repetamus, ad illum locum recurres.

Declinationis falsæ & veræ differentia.

Secundò suppono ex Galen. *locis proximè citatis*, quod vt morbus quiuis dicatur esse in declinatione vniuersali, supponit victoriam naturæ supra illum; & propter hanc rationem Hipp. ait: *Coctiones celeritatem iudicij, & securitatem ostendunt*, quatenus coctiones indicant victoriam naturæ; aliter enim non possent securitatem annuntiare. Neque quando simul æger, & morbus extinguuntur, dicimus morbum declinare, sed potiùs quando naturâ dominante, morbus remittitur, quia est euictus & superatus. Quapropter Auic. *fen.* 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 3. inquit, *Declinatio quidem est hora, in qua calor innatus dominatur materiei, & vicit eam.* Quod si fortè propè mortem accidentia quædam remittantur, & morbus declinare videatur, tunc non dicitur vera declinatio, sed falsa, & apparens; nam non sufficit, quod declinet, & auferatur morbus, vt accidit iis qui moriuntur, vt dicatur vera declinatio; sed requiritur, quod sit declinatio vera, causata opere naturæ vincentis morbum, & illius causam, siue sit adiuta ab Medici auxiliis, vel non. Ideoque Auicen. *cap.* 4. *eiusdem tract.* inquit, quod multoties ad mortem est dispositio, quæ est sicut declinatio; non tamen eam vocat declinationem, quia hæc fit actione victoriosa naturæ.

Vt morbus dicatur declinare, supponit victoriam naturæ.

Vltimò suppono ex Galen. 8. *methodi, cap.* 1. quod errores circa ægrum possunt se habere vel ex parte Medici, aut ægri intemperantia, vel assistentium, & aliorum lapsu. Quorum ratione non mirum, quod nouus excitetur morbus; & si præsens non est victus, protrahatur, & in deterius veniat. Verumtamen si iam est euictus, & in declinatione vniuersali constitutus, & aliquis committitur error, ex vi illius non potest idem morbus adaugeri, si ipse sit pendens ex humoribus, qui coctione corriguntur; nam si fortè morbus in declinatione existens crescit, necesse est humores incrudari, ex quorum cruditate nouus constituitur morbus, & ponitur in principio vniuersali morbi recenter producti, & à primo distincti. Neque obstat, quod morbus ille intensione fiat maior, ita vt solùm morbus præsens in declinatione positus per intensionem deueniat ad vlteriorem gradum, cum quo benè compatitur, esse vnum, & eundem numero morbum, licèt cum maiori intensione.

Quibus modis accidunt errores circa ægrum.

Hoc, inquam, non obstat; nam licèt physicè sit vnus morbus, quia reuerà addito vlteriori gradu caloris (verbi gratiâ) morbus ille calidus intensione perficitur, medicè tamen aliter consideratur in ordine ad curationem; nam Medicus considerat materiæ dispositionem, à qua morbus ille dependet, & simul illius constitutionem, & tempora. Quia ergo ratione erroris humores incrudantur, & morbus ponitur in eius principio, quod deprehenditur cruditatis signis, ideò asserimus, non esse eundem numero morbum, neque eandem habere numericam constitutionem. Si verò morbus sit immaterialis, vt calor febris hecticæ, & propter aliquem errorem intendatur supra illud, quod ei debetur in declinatione vniuersali, iam desinit esse in declinatione, & aliis temporibus regulari debet, qui physicè etiam potest esse idem cum morbo antecedenti; distinctus tamen solùm secundùm intensionem, & remissionem, qui poterit ratione illius intensionis superuenientis ægrum perdere; quo tempore iam non in declinatione, sed in alio tempore illum perdit; nam in declinatione vniuersali quemquam mori, neque vidit Galen. neque adinuenit ratio, vt ipse statuit 3. *de crisibus, cap.* 9. *cit.* in particulari tamen declinatione, sine vllo errore æger perire potest, quoniam à sæuissimis accidentibus status particularis accessionis afflictus, viribus deperditis, in declinatione particulari perit; tunc siquidem à medio ad extrema humores, & spiritus mouentur, facilèque naturæ habitus spargitur, & dissoluitur, ex eodem Galen. *loco proximè citato.*

Non est idem morbum esse physicè talem, & medicè.

In declinatione vniuersali quemquam mori non vidit Gal.

His igitur prænotatis facile est conclusionem probare. Primò; nam tunc mors accidit, quando

Probatur quod nullus moriatur in declinatione vniuersali.

morbus naturam ſuperat, & non è contra: ſed in declinatione vniuerſali morbi morbus eſt ſuperatus, & victus à natura: ergo in declinatione tali non accidit mors.

Secundò, antè morbi declinationem morbus erat vehementior, & illius cauſa diſſimilis naturæ; in declinatione vniuerſali morbus eſt remiſſus, & illius cauſa facta naturæ ſimilis: ergo ſi morbus vehementior, & illius cauſa diſſimilis non potuerunt ante declinationem ægrum extinguere, minùs id efficere poſſunt in declinatione. Antecedens patet de morbo, qui in declinatione eſt euictus, & ſuperatus à natura; & de cauſa, quæ magis ſimilis reddita quam antea, minùs agere poteſt in naturam, quoniam actio non fit in ea ſimilia, ex Ariſt. 1. *de ortu, & interitu*, *cap.* 7. & ex Gal. 2. *ſimplic. cap.* 24. *iuxta medium.*

Denique probatur ex Galen. 3. *prognoſt. phraſi* 37. *iuxta medium* § *deinde iis ita habentibus, &c.* Quando natura pugnat, ſi tunc temporis ſigna coctionis ponantur, etiamſi ſigna timoroſa conſpiciantur, non moritur æger: ergo multò minùs conſequuta victoriâ in morbi declinatione; ſi enim timoroſa etiſim antecedentia, & ſymptomata critica non potuerunt ægrum interficere, vt ait Auic. *fen.* 2. *lib.* 4. *tract.* 1. *cap.* 3. quomodo iis iam elapſis, & euictis, & morbo iam declinante poterit æger mori? Reſpondeamus ergo ad fundamenta in oppoſitum, vt huic quæſtioni fiat ſatis.

In declinatione variolarum ob errorem commiſſum æger mori poteſt.

Ad primum reſpondeo, quod in declinatione variolarum æger mori poteſt ratione alicuius erroris, vt ſi non benè operiatur, vel exponatur aëri frigido, ita vt variolæ retrocedant, intrò recurrentes poſſunt alium morbum producere, & ægrum perdere. Vel ſecundò reſpondeo, quod etiamſi nullus committatur error, æger poterit perire in variolarum declinatione, non ab ipſis variolis, ſed ab alio morbo, qui in ipſa declinatione exordiatur; tuncque moritur æger in principio alterius morbi, & ex vi illius; non verò ratione declinationis. Ad Auerroëm reſpondetur, ipſum fari de declinatione falſa & mendoſa.

Quare apertione facta in aſcite æger moritur.

Ad ſecundum reſpondetur, quod quando factâ apertione vmbilicali extrahitur hydropicorum aqua, & minuitur tumor aquoſus peritonæi, non tamen minuitur intemperies frigida habitualis, in qua formaliter conſiſtit morbus, ſicque eâ euacuatione factâ, ſpiritus ſimul euacuantur, magiſque frigidum redditur hepar, morbuſque ad maiorem deuenit intenſionem, reſolutiſque viribus mors ſuccedit.

Quare in particulari declinatione, & non in vniuerſali mors ſuperuenit.

Ad tertium dicendum, quod non eſt eadem proportio declinationis vtriuſque. Ratio diſparitatis ſtat in hoc; nam in declinatione particulari contingit mors, quia licèt portio materiæ coniunctæ, & acceſſionem facientis ſit ſuperata, & euicta à natura, non tamen eſt euicta materia vniuerſalis faciens totum ipſum morbum, cui non dominatur virtus; & propterea vi illius, & accidentium ab eâ procedentium æger perire ſolet: at in declinatione vniuerſali tota morbi materia eſt euicta, & ſuperata, & nulla eſt portio materiæ, cui virtus non dominetur, ac per conſequens non poteſt æger mori.

Ad quartum dic, quod quando Hipp. dixit, quod eiſdem diebus ſuperſunt homines, quibus & moriuntur, loquitur de morbis, qui criſi terminantur, non verò de iis, qui aliter ſoluuntur. Quia igitur criſis fit in ſtatu, non verò in declinatione, non poteſt æger ratione criſis in declinatione perire.

Quare cocta morbi materiâ æger mori poteſt.

Ad quintum reſpondeo, quod coctâ exiſtente A materiâ, æger mori poteſt, non tamen ratione illius morbi, ſed alterius; quare ſi in pleuritide materia iam cocta non expellatur, poterit producere morbum in viâ, ſeu in obſtructione, & ægrum ſuffocare, qui diſtinctus eſt à præexiſtenti. Comprobat hoc Galen. 1. *epidem. ſect.* 2. *phraſi* 84. vbi refert Cherionactem, & pictoris ancillam periiſſe in declinatione vniuerſali parotidum; ratione tamen alterius morbi febrilis pendentis ex materia cruda, quæ remanſit in venis.

Ad ſextum dicit, quod morbus debet conſiderari in quocumque ſtatu, factâ collatione ad vires; & quia vires in declinatione vniuerſali habent victoriam ſupra omnem morbi materiam, quæ non eſt euicta tempore augmenti, hinc eſt, quod poſſit deficere in augmento, & non in declinatione, etiamſi morbus ſit æqualis in intenſione in vtroque tempore.

B Ad ſeptimum reſpondetur, quod licèt vires minuantur propter pugnam, eo quod omne agens in agendo repatitur; cùm tamen victoriam vires adipiſcantur, & morbum vincant, non poſſunt deficere.

In hectica tertia ſpecie dantur plures morbi.

Ad octauum reſpondetur in tertia ſpecie febris hecticæ dari plures morbos, quibus deficit æger; nam datur febris, & maxima atrophia, ſeu partium conſumptio, maiorque ſubuerſio temperamenti ſubſtantifici, quàm in reliquis hecticæ ſpeciebus; neque tunc poteſt dici morbus in declinatione, nam licèt remiſſus ſit calor febrilis, quia plures partes calidæ viuentis euanuerunt, ea tamen remiſſio non eſt remiſſio, quam contemplatur Medicus; nam hæc debet fieri cum victoria naturæ; eſt tamen remiſſio, ſeu declinatio phyſicè loquendo.

Ad vltimum dicito, quod ſi humor tranſ-C mittitur ad partem nobilem, tempore quo morbus declinat, ſi moriatur æger, non moritur ratione primi morbi, ſed ratione illius, qui in ipſa parte nobili producitur ab humore in illam decumbente.

§. VI.

De proportione, quam ſeruant inter ſe tempora morborum, quoad durationem.

HÆc quæſtio ducit nos in cognitionem futuri ſtatus morbi, in ordine ad quem victum, & remedia inſtituere debemus, quem debet contemplari Medicus arte Hippocratica dignus, vt iam ſuprà diximus ex Galeni mente 1. *de criſibus*, *cap.* 3. vt omnia debitè adhibeantur: & licèt ſcientifico modo morbi ſtatus non ſemper cognoſcitur, coniecturâ tamen artificio plenâ cog-D noſcitur ex proportione quadam, quam morbi ſeruant inter ſe. Pro huius tamen nodi ſolutione animaduerto primò, quod noſter ſermo non procedit de omni morbo, neque de quocumque morbi tempore, ſed ſolùm de morbi temporibus quoad alterationem materiæ, quoad coctionem & putredinem illius, & de eorum notitia, ſeu cognitione deſumpta ex ipſa materiei concoctione, & cruditate. Hæc autem cognitio præcipuè datur in febribus putridis, in pleuritide, & aliis inflammationibus, quæ in ſuppurationem tendunt, in quibus omnibus Galen. 3. *de criſibus*, *cap.* 3. maximum eſſe dicit concoctiones conſiderare, quæ inſtantis criſis ſunt indicium.

Proportio, quam inquirimus, eſt de temporibus morborum ab humoribus pendentibus.

Secundò aduerto, quod ſicuti quilibet morbus habet propriam conſtitutionem, ita & durationem; nam quidam ſunt breues, alij longi, alij inter vtroſque

vtrosque mediam participant durationem. Quapropter vnusquisque eorum in suis temporibus suam seruat proportionem.

Morbi quidam legitimè mouentur, alij illegitimè. Quæstio procedit de iis, qui legitimè mouentur.

Tandem noto, quod morbi quidam legitimè mouentur, alij illegitimè: moueri legitimè dicuntur, qui citra irritamentum aliquod, aut causam, quæ anticipet, aut retardet, suum fatalem cursum perficiunt; qui omnes in suis temporibus debitam seruant proportionem. Illegitimè moueri dicuntur morbi, qui ob aliquod irritamentum, vel errorem, tempora, habent breuiora, aut longiora, ita vt anticipentur, vel postponantur plusquam in legitima constitutione. Exemplis rem declaro. Si quis incidat in febrem ardentem diebus calidioribus, ita vt iuxta morbi acutiem, magnitudinem, & velocitatem terminari deberet die septimo, aëris superueniens frigida temperies poterit retardare crisim, seu iudicium, ita vt febris se extendat ad nonum, vel vndecimum, & non seruet proportionem ei in temporibus debitam, neque legitimam constitutionem. Similiter si error in dicta febre committatur in victu, potu, vel aliis rebus non naturalibus, non mirum, quod anticipentur, vel postponantur omnia, & non seruet febris in duratione, & suis temporibus proportionem. Est ergo quæstio de proportione, quam tempora seruant in morbi constitutione legitima; nam de illegitima nullus debitat, quod tempora nequeunt eam habere proportionem.

Tempus principij continet tantum, quantum status, & augmenti tempus.

Huius quæstionis veritatem magis obseruatione, quàm ratione comprobat Hipp. qui ostendere videtur, quod tempus vniuersale principij debet esse æquale tempori augmenti, & status, ita vt tantùm duret principium vniuersale solum, quantùm augmentum, & status morbi collectiuè sumpta; ita enim 4. *aphor. text.* 71. per hæc verba: *Quibus septima iudicatur, iis nubecula rubra quarto die in vrina apparet.* Constat enim, quod quartus dies est communis primo, & septimo, & medius inter vtrumque, & ab vtroque æqualiter distat, & quod nubecula rubra in fine principij, & in principio augmenti, & quarto die apparens, est signum coctionis manifestæ, quæ datur in principio augmenti, & in fine principij vniuersalis morbi; antea verò solùm erant signa cruditatis, vel obscuræ coctionis, per quam principium morbi vniuersale denotatur. Hæc doctrina verum etiam tenet in morbis lethalibus; nam si nubecula nigra in vrina apparet quarta die, septima æger discedit à vita, ex Galen. 3. *de crisibus*, *cap.* 10. tardò tamen æger crisis statum exspectat, sed maxima ex parte in augmento rapitur, aut in principio, tuncque illegitimè mouetur, vt dictum est, quia non seruatur proportio seruanda.

Nubecula quarta die apparens indicat morbum septima terminandum.

Obiectio contra dicta.

Sed meritò quiuis inquirere potest, vnde nascitur, quod tempus principij sit æquale tempori augmenti, & status; imò eius oppositum ostendit Hipp. 2. *aphor. text.* 34. vbi asserit. *Septenorum quartus est index*, &c. Ibi enim ostendit, quod indices dies per quaternarios morborum insignes ostendunt mutationes, vt si septima die sit iudicandus morbus, quarta die indicetur crisis; si verò vndecima die crisis fieri debeat, octaua die indicatur; si decimaquarta die, vndecimus dies indicat, & sic de reliquis. Ecce quomodo tempus principij est longius in plurimis morbis, quàm tempus augmenti, & status; nam si in vndecima die, verbi gratiâ, signa coctionis manifestæ aluceant, tunc finitur morbi principium, & incipit augmentum vsque ad decimumquartum, in quo datur morbi status: ex quo facilè colliges plus temporis consumi ab inuasione morbi ad 11. quàm ab. 11. ad decimumquartum; ac per consequens non seruatur æqualitas horum temporum ab Hipp. & Galen. allata.

Obiectionis solutio.

Hoc dubium sic soluendum indico. Ad veritatem equidem sententiæ aphoristicæ Hipp. sufficit, quod in die octauo, qui secundæ septimanæ est principium, aliqua sensibilis mutatio appareat, taliter quod si octauo die appareat in vrina aliquod signum, vt nubecula rubra, vndecima die apparebit nubecula alba, vel appendiculum; nam signa manifestæ coctionis latitudinem habent: & quia io morbi augmento semper elaboratur materia morbi, signa manifestæ coctionis perfectiora erunt io medio temporis augmenti, quàm in eius initio. Quapropter si octauo die eluceret signum aliquod ostendens principium augmenti, credendum est, quod vndecima die illud signum erit magis notum, & erit in materia morbi magis insignis mutatio, & apparebit magis cocta; & hoc voluit dicere Hipp. quando dixit: *Est autem octauus alterius septimanæ principium, & est quartus ab vndecimo.* Nam octauus indicat mutationem faciendam in vndecimo; non tamen ostendit crisim esse illo die venturam: coctio enim, vt alibi diximus, non indicat crisim, sed solùm morbi breuitatem, & securitatem; crisis verò aliis signis deprehenditur: quare ex verbis Hippoc. solùm colligitur, quod si octauo die signa coctionis manifestæ appareant, vndecimo magis elucebunt, & erit in illo die insignis aliqua mutatio; & propterea octauus dicitur quartus vndecimi, & vndecimus quartus decimiquarti; non tamen ex iis mutationibus licet inferre, quod tempus principij non sit æquale tempori status, & augmenti, eo modo quo dictum est.

Coctio non indicat crisim, sed morbi breuitatem, & securitatem.

Quare tempus principij est æquale tempori status, & augmenti.

Sed nondum quæsito responsum est; nam nondum assignata est ratio, propter quam tempus principij debeat esse æquale tempori status, & augmenti, ita vt in principio tantùm temporis absumatur, quantùm consumitur in toto augmento, & statu. Huius dubij solutionem apud Authores non inueni, prout tamen mei ingenij vires permittunt, eam dilucidabo, huiusque causam tradere conabor, quæ vt existimo, est duplex; vna ex radice inferna petita, altera ex radice superna. Quæ ex radice inferna ortum habet, est ipsa natura ægri, quæ mediis suis facultatibus humorem retinet, concoquit, & tempore crisis separat, & expellit, eo quod à qualitatibus humoris ipsa irritatur natura, & concitatur ad expulsionem.

Quia ergo materia morbifica in principio est cruda, & rebellis conditionis, magis adhuc quàm in aliis morbi temporibus, ita vt non obediat naturæ, vt ex signis cruditatis innotescit, vt compareat aliquas ipsius naturæ conditiones, & quodammodo ab ipsa vincatur natura, petit longius tempus, quàm si esset magis disposita, & assimilata naturæ: hoc ergo tempus consumitur in toto morbi principio, quo transacto incipiunt in ipsa materia morbi elucescere signa manifestæ coctionis, vt in vrinis nubecula rubra, vel alba, seu appendiculum, quæ denotant incrementi principium, in quo cùm materia morbifica sit alterata à natura à morbi principio, minùs naturæ resistit, & citiùs, & faciliùs euincitur, quàm in tempore principij, atque adeò breuiori tempore, ita vt augmenti, & status tempus partim, aut nihil distet in æqualitate à toto tempore principij. Ex quo liquet, quod tanto tempore durant signa cruditatis, & obscuræ coctionis, quæ datur in morbi principio, quantò durant signa manifestæ coctionis, quæ in augmẽto, & perfectæ coctionis, quæ reperitur in statu.

Signa obscuræ coctionis tantum temporis consumunt, quantum signa manifesta, & perfectæ coctionis.

Iterum rogabis: Morbi incrementum durat toto tempore

Quomodo possumus cognoscere status durationem.

tempore, quo signa manifestæ coctionis elucent; at verò quando signa perfectæ coctionis manifestantur, tunc incipit status: quomodo ergo possumus cognoscere ipsius status durationem, & tempus, & eum distinguere à declinatione morbi, in qua etiam materia morbi est perfectè cocta?

Morbi acuti status rarò occupat tres accessiones.

Respondeo ex Galkno *de crisibus*, *cap.* 10. quod si morbus sit vehementissimus, maximasque habuerit accessiones, ita vt per crisim terminetur, principium crisis erit terminus vltimus status ipsius morbi; si verò morbus sit ex iis, qui paulatim soluuntur, ad eas, quæ fiunt in periodis, accessiones est attendendum; contingit enim duas accessiones, vbi maximè factæ fuerint inuicem æquales, status tempus circumscribere, & in acutissimis morbis vnica tantùm sufficit accessio, quandoque duplex; ad tres verò accessiones statum se extendere in morbis acutis rarò contingit, in longis verò non ad totidem, sed longè plures, vt ibi Galeuus notat.

Tempus declinationis non definitur, & quare.

Neque est difficile distinguere statum à declinatione; nam licèt in vtroque tempore mobi materia appareat perfectè cocta, accessiones tamen in declinatione remissiores, & breuiores fiunt, morbusque remittitur, sicque declinatio manifestatur, cuius tempus non definitur, eo quod in ea non expectatur crisis, neque in ordine ad declinationem victum instituimus.

Causa superior temporum morbi stabilitur.

Alia causa (vt dixi) originem capit à radice superna, nempe à planetarum influxu, & eorum aspectuum diuersitate; quam causam admittunt plures ex iis, qui vim dierum decretoriorum tribuunt planetis; neque mirum, cùm ex Arist. constet 1. *meteor. cap.* 1. continuitatem huius mundi inferioris esse necessariam inter corpora illius, vt virtus cœlestis illis impartiatur, neque aliter regi, aut gubernari possunt; de quo puncto plura adduximus agentes de vi dierum decretoriorum. Larè Galen. 3. *de diebus decretoriis*, de vi planetarum circa hæc inferiora pertractat, quibus attribuit vim horum dierum, præsertim Lunæ, quæ ob sui vicinitatem magis immutat hæc inferiora, quàm alij planetæ, licèt dignitate, & virtute eos non excellat; ex cuius variatione secundùm varios aspectus, quos habet ad solem, variè etiam nostra corpora alterat, quæ per quaterniones, & septimanas insignes mutationes efficit, sicuti Sol per menses. Quapropter ei potiùs quàm alteri planetæ vis dierum decretoriorum adiudicatur. Hæc nostra assertio est communis omnibus Astrologis, nemine dempto. Ptolomæus 1. *quadripartiti*, in ordine ad hunc finem Lunæ peragrationem considerare iubet: lege circa hoc Alchabitium, Ioannem de Saxonia, Ioannem Hispalensem, Franciscum Iuntinum, Ciruelum, & alios, quos omnes in hoc concordare video.

Causa adæquata crisis, & motionis humorum est causa superior iuncta inferiori.

Ex lunæ igitur aspectibus insurgunt in humoribus determinatæ motiones, quæ fiunt quarto, septimo, vndecimo, & decimoquarto, &c. nam illis diebus vegetior influxus elucet, cuius perpetuus ordo non nisi ex causa stabili, & firma oriri potest: neque potest dici, quod septimus, 14. & 20. habent maiorem vim, & efficaciam iudicandi morbos, & salubriùs terminandi eos, ex motu, & actione causæ inferioris, & ex proportione, quæ datur inter agens, & passum, vt quidam voluere, vt Auerroës 3. *collect.* Conradus 3. *de superstitione*, *c.* 8 *&* 9. Manard. Ferrariensis *lib.* 15. *epist.* 5. D. Francisc. de Torreblanca *in epitome delictorum*, *cap.* 27. *num.* 33. qui omnes censent, quod causa adæquata alterationis, motionis, separationis, & crisis in morbis materialibus est ipsa natura ægri, irritata tamen à causa humorali obiectiua, ita vt actio resultet iuxta proportionem **A** actiuitatis agentis in ordine ad resistentiam passi, vt suprà insinuauimus. Hunc tamen dicendi modum reiecimus, dum erat sermo de vi dierum decretoriorum in nostro tractatu manuscripto, quem forsan typis mandabimus, nisi temporis angustia impediat, & circa ægros assidua occupatio me nimis molestet; non enim ab huiusmodi causa ab hinc mille annis adseruatus ordo pendere tantùm potest, cùm ipsa neque stabilitatem, neque permanentiam habeat, imò semper est mobilis, & facilè alterabilis, ita vt dogma sempiternæ passionis habeat euidentem demonstrationem. Debemus ergo ad aliam causam superiorem recurrere, stabilem, & firmam, ex qua, & ex causa inferiori fiat vna causa totalis mutationum, quæ in morbis diebus determinatis adueniunt. Ex quibus resultat, quod morbi sint salubres, breues, aut longi, aut aliis conditionibus præditi; sicque Hippocrat. considerare iubet *libro de aere, locis, & aquis*, astrorum exortum, præsertim **B** Arcturi, & occasum Pleiadum; in his etenim diebus ægri plurimi pereunt. Periculosissima esse solent ambo solstitia; periculosum & æquinoctium vtrumque. Idem docet 2. *de dieta*, vt in principio huius operis diximus. Pro nunc tamen tibi dicta sufficiunt de temporibus morborum, ad alia enim iam propegat animus.

OBSERVATIO III.

Pro nobili viro botio laborante, qui post aliorum remediorum vsum, suppurantibus fuit ad sanitatem restitutus.

Casus refertur.

QVidam præclarus vir ætatem consistentem agens, habitu mediocri, inter gracilem, & **C** obesum, frigido ventriculo, & hepate calido ad siccitatem vergente constans, fluxionibus obnoxius catarrhalibus, cùm præ temporis constitutione frigida, & sicca in destillationem catarrhalem incidisset, à qua venæ sectione, purgatione, & optimo vitæ regimine quodammodò liberatus fuisset, ita vt non perciperet noxam sensibilem in capite, & pectore, & aliis partibus, in quas defluere solebat humor, transactis aliquibus diebus, in inguli parte anteriori sentire cœpit tumorem durum cum leuissimo dolore, de quo nihil curans, circa illius initium oualem magnitudinem adquisiuit, coëgitque Medicum accersiri ad eius curationem; & factis iterum vniuersalibus euacuationibus, & appositis emplastris resoluentibus, in totum ferè euanuit, donec post aliquos dies iterum noua fluxione concitatâ, Incrementum accepit maius, quàm antea, neque facilè cedebat remediis, quæ pro illius cura**D**tione admoneri solebant. Inito ergo consilio circa ea quæ facienda erant, statim fontanellas aperire iussimus in brachio sinistro, & crure dextro, & quod æger per epicrasim euacuaretur. Simulque controuersum fuit, an resoluentia possent esse ex vsu, vel suppurantia: & cùm tumor esset nimis induratus, iudicauimus resolutionem impossibilem, & quod forsan resolutione partium tenuium humoris maiorem duritiem partes crassiores remanentes nanciscerentur; atque adeò ex omnium consensu adhibita fuere remedia suppurantia; quibus quodammodò mollem reddere tumorem sperabamus, etiamsi ad veram suppurationem, ob eius resistentiam deuenire non posset; cum tamen iuxta vnam partem mollior fieret, in illa adhibitum fuit causticum ad partis apertionem, deinde digerentibus appositis, paulatim ille humor

fuit

fuit ſuppuratus, licèt ſuppuratione non perfectâ, paulatimque euacuatus fuit per locum, in quo ruptorium fuit admotum, donec ex toto euacuatus, adhibitis medicamentis mundificantibus, incarnantibus, & cicatrizantibus, omnimodè fuit reſtitutus. Sed quia caput diſtemperatum nimis erat, & maximam excrementorum congerebat copiam, eamque ad partes tranſmittebat vicinas, vt ſingulare auxilium ei fuit adhibitus ſero in occipite, vt adaperto foramine, per illud euacuaretur, quod in dies generabatur, quo remedio ad meliorem ſtatum fuit reductus, vt in annotatione patefiet.

ANNOTATIO.

QVi plura de tumoribus præter naturam ſcire deſiderat, legat Gal. *lib. de tumoribus*, & 14. *method.* & 2. *de arte curat. ad Glauconem*; Paulum, Aëtium, Albucaſ. & alios, qui de re chirurgica tractant; nos autem quid ſit iſte tumor, & eius cauſa, & in quo ab aliis tumoribus differat, diſſeremus, vt iis cognitis ad eius curationem feliciter deueniamus. Vt autem quid botium ſit, intelligatur, ſcire oportet, quod iſte tumor afficit collum, dumque ſit in illo, appellatur ab Authoribus botium, hernia gutturis, vel bronchocele. Sed quia plures ſunt tumorum differentiæ iuxta diuerſitatem humorum, à quibus ipſi initium trahunt, vt certum tenendum eſt, quod hic tumor ab Authoribus inter excreſcentias, quæ à pituita dependent, connumeratur: lege circa hanc difficultatem Ioannem de Vigo, Guidonem, Danzam, Ambroſium Paræum, &c. qui omnes ad materiam phlegmaticam, tanquam ad cauſam frequentiorem, illum reducunt; neque hoc difficile creditu eſt, cùm reperiatur ſine febre, cum paruo, aut nullo dolore, & ſine coloris cutis mutatione. Loquor nunc de hoc tumore, dum ſimplex eſt, & ſine permixtione alterius humoris; nam ſi aliis humoribus ſit permixta pituita, non erit tumor ſimplex, ſed compoſitus.

Botium inter excreſcentias à pituita ortas connumeratur.

Sed quia tumorum, qui à pituita dependent, plures ſunt differentiæ, oportet eos inter ſe diſtinguere, vt ſic quid propriè botium ſit, dicatur. Tumores igitur pituitoſi quidam fiunt à pituita naturali, dum in aliqua parte coaceruatur; alij à pituita diuerſimodè alterata, & præter naturam ſubſtantiæ modum maximè à pituitæ modo alienum comparante, ex qua varij tumores diuerſis nominibus inſigniti conſtituuntur. Qui à pituita naturali ortum ducit, œdema nominatur, qui tumor eſt *indolens, & digitis cedens, partis colorem naturalem conſeruans.* Verum tamen eſt, quod œdema apud antiquiſſimos Authores quemlibet tumorem ſignificat, vt docet Gal. 1. *prognoſt. comment.* 29. quo in loco Hippoc. œdema durum, & dolens in aliis peſſimum ſignum eſſe teſtatur. Vbi nomine œdematis inflammationem intelligit; in ſtricta tamen ſignificatione œdema tumorem à pituita naturali prodeuntem ſignificat, & hoc modo accipitur ab Hipp. 1. *prognoſt. text.* 34. dicente: *Si verò molle œdema eſt, nec dolet, nec preſſum digitis cedit, diuturniorem efficit indicationem.* Vbi rigoroſè œdematis ſigna proponit, quibus ab aliis tumoribus præter naturam diſtinguitur. Hic tumor accidit ex fluxu pituitæ in aliquam partem, ſæpeque in crura, & pedes dilabitur, vt accidit in cachexia, ſeu malo corporis habitu, vel in toto corpore, vt in hydrope anaſarca dicta. Reliqui tumores, qui pendent ex pituita, non pendent ex pituita naturali, ſed plures eorum ſunt toto genere præter naturam; quia licèt ſub pituitoſis tumoribus comprehendantur, generantur tamen immediatè ex ſubſtantia maximè aliena, vt ſteatoma, atheroma & melyceris. Alij licèt ex pituita fiant, alias tamen qualitates, & ſubſtantiæ modum à pituitæ qualitatibus, & ſubſtantiæ illius modo diſtinctum comparant; quapropter pituita ita ſolet indurari, vt ſcirrhum gignat, & tophos, vt docet Galen. *lib.* 5. *ſimplic. cap.* 9. Qui ergo à pituita, tanquam à radice oriuntur, & non ſemper ſunt toto genere præter naturam, licèt aliquando fiant, numerantur à Guidone, & ab aliis ſub his nominibus, ſcrofulæ, dictæ etiam gangliæ, ſeu ſcherades, vel ſtrumæ, botium, quod etiam bronchocele, vel gutturis hernia nominatur; nodus, lupia, teſtudo, glandula, hernia, bubo, nacta; qui omnes tumores inter ſe differunt, vel in figura, vel ſubſtantiæ modo, vel ratione magnitudinis, vel paruitatis, vel ſitus partis affectæ, etiamſi ab vna, & eadem cauſa procedant, videlicet à pituita viſcida, & craſſa; eos tamen omnes ſummatim amplectar, ne verborum fuſione generetur confuſio.

Tumorum pendentium à pituita plures differentia conſignantur.

Oedema quid ſit.

Scrofulæ, ſeu ſtrumæ in numero plurali dicuntur, quoniam rarò accidit, quod vna ſola generetur; ſcrofulaque dicitur, quia plurificatur ad modum ſcrofæ porcinæ. Has ſcrofulas noſtrates *Lamparones* vocant, quæ plerumque in collo naſcuntur; quæ quidem, vt inquit Guido, tria petunt, vt ſtrumæ, ſeu ſcrophulæ dicantur; quod ſint plures, vel multiplicentur; quod ſint duræ, & quod ſint fixæ.

Scrofula qua dicantur.

Neque ad earum curationem parum intereſt cognoſcere earum differentias, quas depingit Aëtius *tetrab.* 4. *ſerm.* 3. *capit.* 5. vbi ait: *Differunt ſtrumæ inter ſe magnitudine, naturâ, loco, ortu, multitudine, & vaſorum complicatione.* Magnitudine, quia aliæ paruæ, aliæ magnæ, aliæ ingentes, & ad tantam magnitudinem peruenire ſolent, vt dicat Fragoſus *in gloſſa ſuper ſcrofulas*, quod abſciſſa fuit ſcrofula pondere 60. librarum. Naturâ, quia aliquæ ſunt manſuetæ, aliæ malignæ, vt ex bonitate, & ſæuitie accidentium deduci poterit. Loco, quoniam quædam in colli parte anteriori, quædam denique circa magna, ac nobilia vaſa, & circa alia membra penitus inſident. Ortu, quia quædam eleuatæ, & parùm radicatæ conſpiciuntur, facileque huc & illuc mouentur; aliæ inſeriæ, & nimis radicatæ, & fixæ, & ad contactum renitentes. Multitudine, quia vna, & plures generantur, & multiplicantur. Vaſorum complicatione; nam quædam venas, & arterias implicatas habent, aliæ verò non. Quæ omnia noſſe oportet, vt earum curationem attingamus. Hæc omnia tradere volui in ſcrofularum differentiis, vt in aliis tumoribus, ſi aliquid horum inueniatur, ex eo poſſimus deprehendere facilem, vel difficilem curationem.

Scrofularum differentia.

Glandula eſt tumor ad formam glandis, ſatis mollis, vnicus, mobilis & ſeparatus, qui vt plurimùm in emunctoriis reperitur. Lupia fit in iuncturis, & locis ſiccis, ſicut lupulus mollis, & rotunda. Nodus ita dicitur, quia ſimilis efficitur nodo chordæ, rotundus, & durus, fixus, locis neruoſis adhærens. Nacta eſt excreſcentia magna, carnoſa, veluti caro natium, ſeu ancharum, diuerſarum formarum & quantitatum, velut melo, & cucurbita, ſortiens diuerſa nomina, ſecundùm formam, & diuerſa membra. Petrus de Argelata aſſerit, iſtum tumorem fieri ſolere in ſpatulis, magnum, carnoſum, & mollem, ſine dolore, vel pulſatione, quem ego vidi ingentis magnitudinis in ſpatulis vnius Monachæ Ordinis Sanctæ Claræ huius ciuitatis. Teſtudo eſt exitura magna humoralis, mollis, cum lata forma ad modum teſtudinis; in capite dicitur talparia, in collo botium, bronchocele, & hernia gutturis; in teſticulis hernia, quæ aliquoties

Glandula quid ſit.

Lupia, & nodus quid ſint.

Nacta quid ſit.

Teſtudo quid ſit.

cum sanie, squammia, aut fistulis reperitur, de quo tumore nostri muneris est agere in præsenti, si priùs dixerimus, quot sunt tumores, qui dicuntur toto genere præter naturam.

Tumores toto genere præter naturam. Tumores toto genere præter naturam sunt omnes illi, quorum materia semper est omnimodè aliena à natura, vt illi qui sunt flatulenti, & qui intra se continent plura maximè à natura discrepantia, quales sunt abscessus, de quibus agit Galen. 14. *method. cap.* 12. qui in se habent corpora plura solida, similia vnguibus, pilis, ossibus, testis, lapidibus, & aliis huius census. Sunt etiam huius sortis tumores dicti atheroma, steatoma, & meliceris, qui tales etiam dicuntur sumptâ similitudine substantiarum in ipsis contentarum. *Atheroma quid sit.* Atheroma sic vocatur, quia continet substantiam pulticulæ similem, quam græcè atheram vocant. *Steatoma quid sit.* Steatoma, quia continet substantiam sebo non absimilem, sicuti *Meliceris quid sit.* meliceris ita dicitur, quia in se habet substantiam melli non dissimilem. Ad huiusmodi genus pertinent callosi tumores, & vteri molæ, & quicunque alij, si fortè possunt reperiri.

Tumorum toto genere præter naturam differentia. Ex iis tumoribus quidam continent substantiam in cysti, seu membranula; quidam sunt sine illa, & eorum substantia est in ipsa carne infiltrata. Similiter quidam sunt resolubiles, quidam verò non; quidam pedem habent gracilem, quidam verò è contra, quidam parui, quidam magni, seu mediocres; quidam molles, quidam duri; quidam sanabiles, quidam verò non; quidam recentes, quidam antiqui, quæ & alia nosse conuenit, vt eis curationem adhibeamus conuenientem.

Quare botium aliquando durum. Sed quia dictum est, quod bronchocele est tumor cullum afficiens intercutem, & asperam arteriam, latus, & mollis; tumor verò, quo noster æger afficiebatur, est durus, videtur quod non possit dici bronchocele. Respondetur facilè, quod ratio mollitiei conuenit exquisito bronchoceli, qui cùm fiat ex substantia molli, ipse mollis tactu percipitur; quando verò ex pituita crassa, plurimâ illius humiditate absumptâ, tumor mollis non existit, imò duritiem contrahit, & in scirrhi naturam degenerat, vt suprà diximus ex Galeni mente 5. *simplic. cap.* 9 Probauimus enim sufficienter 4. *lib. de febribus*, agentes de quartana febre, quod pituita per vstionem, vel putredinem in melancholiam migrat, licèt non exquisitam, ita vt ex ipsa febris quartana, & alij morbi melancholici procreentur. *Botij legitimi, & illegitimi differentia.* Quapropter licèt botium legitimum sit naturâ molle, ob substantiæ mollitiem, ex qua componitur; illegitimum tamen cùm fieri possit ex pituita crassa, vel permixta humori melancholico, benè potest esse durum, quale est illud, quod nostrum ægrum molestat. Quod quidem ei accidit, quia cùm ventriculum frigidum habeat cum iecoris calida, & sicca intemperie, in ventriculo humores frigidos, & crassos gignit, qui posteà ad hepatis regionem peruenientes, ibi à calore resoluentes partes humorum aqueas, & ab eius siccitate eas quæ remanent, crassiores reddente, non mirum, si morbi, quos ipse æger patitur, pendeant ex pituita superassata, & humoris melancholici naturam redolente. Neque semel morbo simili fuit vexatus, sed anteà primò habuit tumorem similem in facie, deinde aliquibus annis elapsis, alius ei superuenit in ore stomachi, quousque tandem progenitus fuit tumor iste in collo. Quæ omnia præbent indicium, quod æger maximam humoris crassi, & melancholici congregat copiam, ob dictaa intemperies, præsertim cùm circa res non naturales benè se gerat; & vt possibile est, omnes occasiones extrinsecus aduenientes, quæ huic malo incrementum præbere possint, fugiat, necessariò recurrendum est ad causas intrinsecas, quæ in dictarum partium intemperie fundamentum habere videntur.

Causæ tumorum præter naturam statuuntur. Causæ horum tumorum sunt in triplici differentia; quædam primitiuæ, vt casus, percussio, crapula, potus nimius aquæ, otium, alimenta pituitosa, & crassa, aër frigidus, regio, vel temporis constitutio frigida, veneris immodicus vsus, & alia huiusmodi, quæ corpus infrigidare valent. Aliæ sunt antecedentes, videlicet ipsi humores pituitosi, qui parati sunt incidere in partem tumori efficiendo aptam. Nec minùs habet rationem causæ intemperies frigida ventriculi, & aliarum partium, in quibus vel gigni, vel infrigidari possunt humores; nam licèt intemperies non possit habere rationem causæ antecedentis materialis, habet tamen vim causæ antecedentis efficientis; siquidem humores frigidos gignit, vel genitos incrassat. Aliæ sunt causæ coniunctæ, nempe illa substantia, quæ tumorem efficit, partemque distendit, morbumque facit in magnitudine adaucta.

Qua de causa in tumoribus generentur lapides, pili & alia longè à natura aliena. Sed dubitare quis poterit, quare in his abscessibus generantur plura corpora longè dissita à communi tumorum materia, vt lapides, cornu, vngues, pili, integra etiam animalcula, carnes duræ, molles, & spongiosæ, & alia plura ab Authoribus connumerata. Respondetur, ea omnia fieri à calore putredinali, vel adurente, suppositâ materiæ dispositione. Sed quia ibi plores formæ substantiales producuntur, quæ nequeunt à calore tantùm procedere, non est extra rem recurrere ad causam vniuersalem; quæ iuxta exigentiam materiæ sic, vel aliter dispositæ, hanc, vel illam formam de materia educit, & hoc modo varia, & multiplicia conspiciuntur in ipsis abscessibus, dum aperiuntur.

Botij causæ referuntur. Quia tamen nostra tractatio contendit, vt botij causas potiùs quàm aliorum tumorum referamus, omissis aliis, ad earum deuenimus inuestigationem, quæ quidem possunt esse pituita viscida, & mollis, vt iam dictum est; vel potest esse substantia pulticulæ, aut sebo, aut melli similis, ita vt fit steatoma, atheroma, aut meliceris. Similiter potest indurari, vel quia procedit à pituita crassa ad melancholiam declinante, vel ex pituitæ, & melancholiæ mixtione, vel quia medicamentorum calidorum vsu partes tenuiores resolutæ fuere, remanentibus crassioribus; aut quia frigidorum repellentium admotione fuit induratus tumor. Solet etiam contingere, quod botium habeat carneam naturam; quia caro ibi supercrescit. Hic tumor, sicut & alij, potest fieri per defluxum humorum, præsertim à capite; vel quia paulatim ex humoribus, qui attrahuntur pro iugularium partium nutritione, ibi humor paulatim congregatur, quia neque coquitur à facultate concoctrice, neque ab excretrice expellitur.

Neque solùm causæ à nobis relatæ huoc valent producere tumorem, sed aliæ, videlicet apertio venarum iuguli, ob vehementissimos dolores, vt aliquibus parturientibus contigit, quæ ob nimium dolorem vehementer spiritum detinent. Præterea aliqui sunt hæreditarij, alij etiam sunt communes alicui prouinciæ, orti ex frigiditate aquæ, & aëris ambientis illius prouinciæ, vel regionis, vt in Germania, & Brixia conspicitur.

Tumorum signa. Neque signis ad eorum cognitionem opus habemus, cùm facilè hi tumores ab aliis discernantur. Cum hoc tamen quidam eorum fiunt sine cysti, seu membrana eorum substantiam inuoluente, alij cum illa; qui verò in membrana inuoluti sunt, facilè mouentur, & separantur à cute; quando verò sunt sine cysti,

cysti, sunt fixi, & adhærentes carni, & cuti. Ex tis, qui ex principiis generationis contrahuntur, curationem non admittunt, neqoe illi qui ex spiritus cohibitione superueniont, neque qui implicati sunt cum venis, arteriis, vel neruis, nisi sint recentes. Antiqui enim rarò, aut nunquam curantur; & denique omnes difficillimè curantur, quia eorum materia cùm frigida sit, & viscida, neque facilè resoloitur, neque in suppurationem vertitur, & ob loci incommoditatem, & periculum non potest abscindi. Neque oportet circa dicta Authores citare, cùm eis assetiantur Paulus, Aetius, Cornel. Cels. Guido, Vigo, Argelata, & omnes, quos dum hæc scriberem, legi.

§. Vnicvs.

Boty curatio traditur.

Curatio boty tribus medicinæ instrumentis perficitur.

AD curationem peruenientes, huius morbi dimotio, vt probè fiat, ad tria se extendere debet, videlicet ad victus rationem, quæ sex rebus non naturalibus adimpletur; ad causæ antecedentis ablationem, quæ sanguinis missione, & expurgatione medicamento electiuè purganti fieri debet; & tandem remedijs topicis, quæ ad euacuationem causæ coniunctæ immediatè tumorem facientis ordinantur. Quoad victus rationem, debet esse exsiccans, & ad calorem vergens, ita vt ea, quæ frigida, & humida sunt, euitentur, & opponantur secundùm quod possibile fuerit, causis manifestis, seu procatharticis, à quibus dimanauit affectio; sic etenim minuitur causa antecedens, faciliúsque succurrimus causæ coniunctæ, vt auferatur morbus. Vitæ regimine instituto, si corpus sanguine abundet, & humores fluant ad partem affectam, vel parati sint fluere, aut aliqua euacuatio sit suppressa, tunc sanguinem demere expedit; qua euacuatione potest adimpleri intentio reuellendi, deriuandi, & euacuandi; ea enim fieri debet, vt suo diximus loco, partium rectitudine seruatâ, aliter enim aut nocet, aut non iuuat; euacuationeqoe per directum facta, natura omnes affectus persanare solet, vt ostendit Galen. *libro de euacuandi rat. per sang. missionem*, *cap.* 15. parcè tamen sanguis est detrahendus, quia humores frigidi sunt: quod ipse Gal. faciebat in his, quibus inerat humorum crudorum copia, vt ipse *eodem lib.* asserit, *cap.* 12. Deinde humor præparandus ad purgationem syrupis capill. Ven. liquiritiæ, duarum, vel quinque radicum, cum aquis fœniculi, buglossi, saxifragæ Indicæ, radicis chinæ, & similibus; mox euacuandus phlegmagogis medicamentis, in quem finem confert agaricus trochisc. cum vino zingiberis, turbith, polypodij, mechoacam, & ex electuariis diaphœnicon. diacatholic. indum maius, & minus; & ex pillulis de agarico, cochiæ, arteticæ, aggregatiuæ, de tribus, &c. Aduertere tamen oportet, quod humores crassi non possunt vnica euacuatione euacuari, quia cùm crassi sunt, & partibus adhærentes, paulatim sunt præparandi, & per epicrasim euacuandi; aliter enim non cedunt medicamento purganti. Laudo ad id syrupum hac lege confectum. ℞. mechoacam ʒ. vj. polypodij, & turbith, ana ℥. j. seminis cartami ℥ j. agarici trochisc. cum vino zingiberis, & rhabarb. electi, ana ʒ. iij. epithymi, & folior. sennæ, ana ℥. ß. passulatum sine vinaceis, & iuiubarum, ana ℥. j. capillorum Ven. ceterac, ana m. ß. saxifragæ indicæ ʒ. iij. cinnamomi ʒ. j. florum violarum, borrag. buglossi, & naphæ, ana p. j. coquantur

Sanguinis missio ad plura deseruit in tumorum curatione.

Humores crassi non sunt vnica euacuatione euacuandi.

Syrupus mirabilis ad paulatim euacuandum.

A omnia secundùm artem in debita quantitate aquæ, quovsque maneant ℔. ij. ß. & colaturæ adde succi chicorij, rosarum, & borrag. ana ℥. ij. sacchari albi, quod sit satis, vt fiat syrupus, de quo pro vna vice bibat æger ℥ ij. vel iij. Vel ℞. agarici trochisc. ℈. iiij. fiat infusio, & expressio secundùm artem in ℥ ij decocti magist. foliorum sennæ, & colaturæ adde syr. persici solut. vel de polypodio ℥. ij ß. misce.

Remedia peculiaria traduntur pro boty, & aliorum tumorum curatione.

Interim dum hæc fiunt, aliqua remedia particularia parti affectæ sunt admouenda, vt caosam coniunctam diuellamus; si enim in cysti, seu membrana sit contentus humor, ita vt nullam spem suppurationis, vel resolutionis habere possimus, caustico, seu ruptorio ipsum tumorem rumpere expedit, vel iostrumento subtili scindenti longitudinaliter supernè deorsum est aperiendus tumor vsque ad ipsam membranam, deinde vnguibus extrahendus humor simul cum membrana, vt docet Celsus *lib.* 7. *cap.* 13. & Vigo *lib.* 2. *cap* 7. deinde si benè, quod B est præter naturam, extrahatur totum, vulnus suatur; remaneat tamen in parte inferiori orificium, per quod remedia digerentia, mundificantia, & incarnantia totus admoueantur, quovsque sit absoluta curatio; quem curandi modum breuiorem iudico, quàm eum, qui cauterio perficitur. Circa hanc curationem leges Ioannem de Vigo *loco proximè citato*, & vt feliciter succedat, quærendus est vir in arte maximè exercitatos. Quod si illius membranæ aliquid intus maneat reconditum, vel aliquid ij sius scrofulæ, quod difficilè digeri potest, vtendum est puluere præcipitato Vigonis, vel trochiscis de minio, vel arsenico, vel alio simili in quantitate vnius grani. Quod remedium quotidie est repetendum, donec ex toto auferatur, deinde vt reliqua vlcera curabitur. Quod si tumor iste sit venis, neruis, aut arteriis implicatus, ita vt non possit extirpari propter timorem ruptionis harum partium, C abstinere debemus ab huiusmodi curatione, & operatione manuali. Si verò in membrana sit inuolutus, & haber pedem gracilem, forti ligatione diuellitur. Si tumor ille sit implicatus cum venis, neruis, aut arteriis, aut non sit illius humor intra pelliculam inuolutus, neque possit operatione manuali extrahi, ad alia remedia confugere oportet, quæ quidem non debent vehementer calefacere, & resoluere, ne absumptis partibus tenuioribus, quod reliquum est, veluti lapidosa concretio relinquatur, vt ostendit Galenus 14. *methodi*, *capit.* 4. præsertim cùm tumor in scirrhosam degenerat naturam, qui facilè lapidescit: quapropter quæ humectent, excalefaciant, molliant, ac liquent, commendantur ab eodem, quæ malactica, idest mollificantia dicuntur, cuiusmodi sunt medullæ omnes, atque adipes, veluti medulla ceruina, & vitulina, & ex adipibus, anserum, leonum, vrsinus, & taurinus, D quibus admiscere oportet ex Galeni consilio ea, quæ attenuandi, & penetrandi vim habent, inter quæ commendat oleum sabinum, cuius loco vti possimus oleo irino, lilij albi, & anethi. Bdellium masticatum saliuæ admixtum prodest, necnon diachilon magnus pulueribus iridis, origani, & salis gemmæ admixtus, ad emplastri formam redactos.

Remedia non debent esse nimis resoluentia.

Suppuratio in his tumoribus tentanda.

Sed quia hæc, & alia huiusmodi resoluunt, & suo calore ad maiorem duritiem peruenire facere solent tumorem, neque remedia ex adipibus & medullis, & oleis satis sunt pro tumoris indurati emollitione, omni arte curandum est suppurationem tentare; nam licèt humores frigidi, & qui toto genere præter naturam sunt, sint inepti ad suppurationem, possunt tamen ad eum deuenire statum, in quo actione caloris medicamenti suppurantis, vt ait Vigo,

sanici

saniei quandam formam fluxibilem compararent, vel aliquam subeant coctionem, vt adaperto orificio effluat, veluti si verè suppuratus humor fuisset. Quapropter visum fuit nobis ea adhibere, quæ ad suppurationem declinant, parareque iussimus pro nostri ægri tumoris curatione decoctum radicum altheæ, brioniæ, seu vitis albæ, foliorum lilij albi, maluarum, bismaluæ, chamæmeli, meliloti, fœnugræci, passularum Corinthi, caricarum, seminis lini, & anethi, quo fouebatur pars, deinde parabatur ceratum sic. ℞. vnguenti basiliconis ℥. j. emplastri filij Zachariæ, & cerati Philagrij, & axungiæ suillæ recentis, ana ℥. j. croci minutim scissi ʒ. ß. misce. Non minùs confert emplastrum confectum ex diachilone magno, & paruo, & cerato Philagrij, vt tendat in suppurationem scrofula, vel quiuis alius tumor à pituita ortus. Laudat Ioannes de Vigo hoc emplastrum, quo tumor saltem in saniem vertitur antequam aperiatur. ℞. radicum bismaluæ, & lilij albi, ana lb. ß. coquantur in aqua sufficienter, deinde pistentur, & cribellentur; quibus adde capitum alliorum sub cineribus assatorum, & cepe, ana ℥. iij. olei irini, & butyri vaccini, ana ℥. ij. axungiæ porcinæ, & anseris, ana ℥. ij. ß. cum farina tritricea, fœnugræci, & lini, & decocto suprà dicto radicis bismaluæ, & lilij albi ad guem fiat emplastrum, addendo in fine vitelli ouorum n. iij. Cùm ergo tumor aliquam mollitiem contraheret, ita vt iudicaremus ibi esse inclusam saniem, quæ euacuatione indigeret, ex omnium consilio ruptorium fuit appositum, & decisâ eschara sanies illa fuit extracta, & paulatim medicamentis suppurantibus extrà appositis, & digerentibus, & mundificantibus intrà applicitis tumor ille euanuit, & æger liberatus fuit; ad cuius maiorem securitatem, vitæ regimine instituto, aperuimus fontanellam in crure dextro; nam vt tutò curemus, tria potissima sunt, quibus intenti simus oportet; vnum, primumque, vt omninò absolutionem operis consequamur, quod vtique fecimus in nostro ægro. Alterum, vt sicubi hanc non consequamur, saltem eubantem non lædamus. Tertium, vt vitium non facilè reuertatur, vt docet Gal. 14. *methodi, capit.* 13. & vt hoc vltimum assequi valeremus, fontanellam aperuimus, & alia ordinata fuere in ordine ad causæ antecedentis correctionem, & euacuationem; eis tamen non potuimus impedire in collo, & facie nouam tumorum generationem de scrophularum genere, quorum quidam eysti inuoluti, alij deuoluti existebant, qui diutiùs, ob eorum rebellem conditionem, perseuerarunt, & paulatim eisdem curabantur auxiliis; denuò tamen alij erumpebant; quocirca existimauimus, quod præter cruditatem ventriculi, & hepatis calidam intemperiem, & alias causas à nobis recensitas, caput illius erat maximè distemperatum versùs calorem, & siccitatem, vt ex calore, & somno paruo deduci poterat, ita vt maxima fieret attractio humorum versùs caput, in quo plura congerebantur excrementa, quæ ibi à calore & siccitate capitis (partibus tenuioribus resolutis) crassitudinem maiorem comparabant, & ad partes faciei, & colli pulsa, huiusmodi gignebant tumores: qua de causa remedia vniuersalia, & particularia nihil proficiebant; quapropter decreuimus setonem figere in occipite, iuxta extremitatem capillorum, vt sic ea excrementa, quæ quotidie in capite coaceruabantur, paulatim per illum euacuarentur. Quod monet faciendum Hipp. *lib. de internis affectionibus*, agens de morbis hepatis, & splenis; vbi postquam aliis est vsus remediis, vrere hepar, & lienem præcipit, & inquit: *Si vstio successerit, sanum efficies.* Idem proportionaliter admonet noster Mercatus *lib. de recto præsid. artis med. vsu, in consilio de administrandis fontanellis, & setonibus*, vbi inquit, quod in affectibus inueteratis capitis, vbi vitiatur concoctrix, ita vt excrementa ibi congregentur, & in alias partes transmittantur (dum rationalia remedia adhibita non profuere) propè membrum distemperatum fontanella est aperienda, vt quod excrementi in dies in capite accrescit, paulatim facto foramine expurgetur. Hae enim lege (ait) Hipp. splenem vrit, & hepar.

Emplastrum suppurans Ioannis de Vigo.

Vt curatio tutò fiat, tria potissimum sunt necessaria.

A

Hoc singulari auxilio post plures dies cœpit meliùs se habere, tumores euanuerunt, & dum hæc scribo, eum fermè ab huiusmodi tumoribus liberum inuenit, neque aliter succurri potuit, cùm quamplurima antea fuissent auxilia tentata.

B

Alia remedia ab Authoribus approbantur, inter quæ commendant vnguentum mercurij ad botium, & scrofulas. Benefacit etiam emplastrum de ranis. Iacobus Holerius *lib.* 1. *institut. chirurgic. cap.* 5. admirandum ad strumas, botiumque, & parotidas, & ad omnem duritiem, & œdemata remedium proponit, nempe cupressi folia, neque tenera, neque dura in pulueirem comminutes, tortiuo vino conspergés, atque ita volutabis, dum in fæcis corpus coeant. Inde struma, vel tamex inducitur; tertio die primum soluitur medicamentum, enutactum locum inuenies, qui digitis exprimi debet. Rursus ad tres dies idem pharmacum applicabis, eodemque modo solues, & exprimes: septimo die, vel ad summum nono, strumæ velut miraculo abolebuntur. De aliquibus ex his periculum feci, non tamen in eis inueni eam vtilitatem, quam ipsi Authores de ipsis referunt.

C

OBSERVATIO IV.

Pro familiari Insignis Collegij Sanctæ Crucis tertianâ nothâ perniciosâ laborante, qui cathartico medicamento in principio oblato, omnimodè liber euasit à febre.

FAmiliaris hic, cuius historiam narrare incipimus, erat ætate iuuenis, habitu gracilis, temperie calidus, & siccus, tempore æstiuo, & sub cane constitutus, quibus omnibus paratus erat incidere in morbum calidum: neque ad hoc parum conducebat potus vini generosi, cui erat assuetus, necnon & exercitium, sicque incidit in febrem tertianam intermittentem, cuius accessio inuadebat eum rigore paruo, seu horrore, & partium extremarum frigore, quæ tardè recalescebant; quo tempore sine quiete mouebatur de vno loco in alium, suspiriosus, & anxius, eum pulsum paruitate, & inæqualitate; qui etsi cum febre magnitudinem aliquam cum celeritate comparabant, non tamen inæqualitatem amittebant: euomebat bilem ad viriditatem vergentem, sentiebat in ore ventriculi morsum, sitim implacabilem simul cum ciborum abominatione, quousque superueniente particulari declinatione remittebantur omnia, & cessante febre, & ad intermissionem deueniente, viribus recreatis, sine his accidentibus quietus permanebat. Transactâ secundâ accessione, quæ fuit deterior primâ, in die intermissionis sanguinem ei miserunt, iuxta illud Galeni commune præceptum: *In omnibus febribus, quas putridus*

D

concitat

concitat humor, ſanguinem detrahes, &c. Eadem die duplicata fuit febris, cum eiſdem accidentibus, & in die ſubſequentis acceſſionis omnia exacerbata fuerunt, ita vt nullam ſalutis ſpem haberemus: declinauit febris, non tamen abolita fuit; remiſſa fuerunt accidentia, dormiuit, & inueni eum reſtitutum, tuncque ſummo manè ei exhibui potionem hanc. ℞. rhabarb. mediocriter triturati ʒ. j. decocti Pugini ℥. ij. ß. ſyr. ex 9. infuſionibus roſarum rub. ℥. ij. miſce. Hoc remedio purgauit, roboratus fuit venter, & ſine febre remanſit.

ANNOTATIO.

De febribus cum accidentibus ſermonem inſtituit Galen. 1. *de arte curat. ad Glauc. cap.* 13. de eiſdem nos egimus *lib* 4. *de febrium curatione*, ſub nomine tertianæ perniтioſæ, & ſyncopalis, vbi diximus febrem intermittentem eſſe perniтioſam, & deterrimæ conditionis, ob decubitum humoris in partem principem, vel iuxta illam. Quam difficultatem ſufficienter enodatam reliquimus, ita vt noua non egeat probatione, illucque lectorem remittimus. Huius ſortis fuit febris, quâ correptus fuit æger, vt illius oſtendebant ſigna; patiebatur enim febrem tertianam intermittentem, ſiquidem tertio die habebat acceſſiones; die autem intermedio erat ſine febre: inuadebat cum rigore & frigiditate partium extremarum, euomebat bilem, ſiti implacabili tenebatur, & alia ſigna habebat, quæ oſtendebant talem febrem eſſe de tertianarum febrium intermittentium ſorte.

Tertiana exquiſita fit à ſincera bile.

Hæc febris non fuit tertiana exquiſita; nam hæc à ſincera bile naturali ad putredinem tendente excitatur, in qua rigor vehemens repetitur; in hoc verò ægro bilis erat ad viriditatem vergens, neque aderat vehemens rigor, forſan ob pituitæ permixtionem, vel quia maior humoris copia ad ſtomachum confluebat, quæ debebat attingere partes ſenſu præditas, ad rigorem, ſeu concuſſionem validam membrorum faciendam. Tardè recaleſcebant partes extremæ, quia maxima ſpirituum vitalium aderat reſolutio, vt deduci poterat ex pulſuum paruitate, & inæqualitate. Anxius fiebat æger, quia humores acres, & mordaces verſus os ſtomachi, & cor mouebantur, & in ſtomachi ore dolorem mordicantem inferebant, & vomitum æruginoſum, vt accidere ſolet in cardialgia, vt *cap. de cardialgia*, ex Authorum omnium mente diximus.

In tertiana quare rigor ſæpe non eſt vehemens.

Anxitas quare fit.

Antiqui os ſtomachi cor appellarunt, & quare.

Ex his facile fuit deprehendere, hanc tertianam fuiſſe perniтioſam, ob confluxum humoris ad os ſtomachi, quo patiente facilè cor trahitur in conſenſum: neque ob aliam rationem, vt exiſtimo, antiqui os ſtomachi cor appellarunt, vt conſtat ex Galen. 5. *methodi, cap.* 5. & 5. *de placitis, cap.* 8. quod confirmat ex quadam hiſtoria tradita ab Hipp. cuiuſdam mulieris, quæ oris ventriculi dolorem patiebatur, & cordis dolorem nominauit Hipp. habent enim inter ſe os ventriculi, & cor mirandum conſenſum ob vinculum intercedens mediis arteriis, quæ ex corde in os ventriculi implantantur: quapropter dum os ventriculi nimis infeſtatur ab humoribus prauæ conditionis, facilè in cor demandantur ipſi humores, vel halitus maligni; qui cor diſtemperant, ſpiritus diſſipant, & reſoluunt, ita vt facilè ſequatur virium reſolutio, & extremarum partium refrigeratio, pulſuum paruitas, & eorum inæqualitas. Quæ omnia inuenta ſunt in hoc ægro cum ſiti implacabili, & ciborum abominatione, durante ipſa acceſſione, quouſque ad declinationem deueniſſet particularem, in qua euacuatâ cauſâ, & ceſſante humorum confluxu ad ventriculum, ad infebricitationem perueniebat, & accidentia plurimùm ceſſabant.

Die intermiſſionis, factâ venæ ſectione, hæc febris habuit eadem die annotationem compreſſam, & ei ſuperuenerunt ſymptomata connumerata: ſanguis extractus fuit laudabilis, meritóque timui bilis efferueſcentiam, ſeu ebullitionem, iuxta illud Auic. *caue ne ægrum ad vnum duorum perducas, &c.* Præſertim cùm iudicaſſem, humorem illum fuiſſe extra ſanguinis conſortium, aut in abditis locis recluſum, vt ſanguinis extracti bonitas demonſtrabat; quod vt exiſtimaui, ita fuit: ſiquidem in die acceſſionis omnia exacerbata fuere, & ægrum ad extremum perduxerunt periculum. Qua de cauſa fiat bilis efferueſcentia, venâ ſectâ, docet Zacutus *lib.* 3. *de Medic. Princip. hiſtor. quæſt.* 30. Quapropter altera die, in qua erat occaſio exercendi remedium, venæ ſectionem prohibui, ne ex eius executione magis effrænis redderetur humor, & maiorum ſymptomatum eſſet cauſa. Sed quia vrgebat neceſſitas exercendi remedium magnum, aliter etenim huic malo non poterat ſubueniri, coactus fui ei offerre medicamentum purgans, quo fœlicem ſperabam euentum, his motus fundamentis. Primò, humor ille erat ſeparatus à ſanguinis conſortio, neque venæ ſectione exire poterat, atque adeò ſanguis euacuabatur innocuus, & ſine labe. Secundò, ille humor erat in venis propinquus cordi, ibique erat minera putredinis illius, vt oſtendebant ſigna à nobis recenſita. Tertiò, quoniam ille humor erat prauæ naturæ, & in motu, ita vt non eſſet capax coctionis, quæ præter diſpoſitionem humoris coctioni aptam, quietem etiam deſiderat. Demùm, quia ille humor, licèt non eſſet turgens, eo quod non mouebatur vagè, vel indifferenter, ſed ad determinatum locum, nempe ad os ventriculi, & ad cor; nihilominus vt turgens erat tractandus, ſtatimque à corpore pellendus. Nam ſi humores turgentes eadem die, vt ait Hippoc. ſunt medicandi, ne cadant in partem principem, & malum efficiant immedicabilem, multò melius illi, qui iam ad ipſam partem peruenerunt, antequam firmentur in ipſa. His ſuaſus rationibus, ei obtuli potionem in obſeruatione præſcriptam, cum intentione roborandi ventriculum, & euacuandi, & reuellendi humorem paratum fluere ad ipſum; quo euacuatus fuit totus humor, & liberatus fuit æger.

Vena ſectio quando bilis efferueſcentiam concitat.

Sanguis in tertiana perniтioſa extrahitur laudabilis. Cauſa quæ mouent ad purgandum in tertiana perniтioſa, ſtabiliuntur.

Neque aduerſatur huic doctrinæ, quod euacuationes ſymptomaticæ, ſiue ab arte, ſiue ſponte fiant, nullam præſtare poſſunt vtilitatem, quoniam ſunt decretoria non decernentia, & irregulariter fiunt, & ſine ſignis coctionis, & ſunt præter naturam. Hoc, inquam, non obſtat, vt latè probaui in tractatu de febribus; ibi enim dixi, quod vt euacuatio ſit bona, vtcumque fiat, ſufficit quod conferat, & leuiter ferat æger, ſiue crudus, ſiue coctus humor ſit, vt claret in materia turgente, cuius euacuatio adminiſtratur, nullâ expectatâ coctione: imò in ipſa extra metas rationis eſſet expectare coctionem, cùm incoctilis ſit, & natura intenta eſt eius euacuationi, quam ſtatim adiuuare debemus, propter inconuenientia allata à Galen. 4 *aphoriſm. phraſi* 10. Sic etiam ſæpe cogimur, licèt cum maxima meditatione, offerre medicamentum minoratiuum in febribus aliquibus acutis, quo non ſolùm minui ſolet febris, ſed citra recidiuam auferri, vt refert Mercatus noſter *lib vnico conſult. conſultat.* 16. Confirmat hanc doctrinam Auic. *fen.* 1. 4. *tract* 2. c 37. vbi aſſerit, quod tertiana puta quandoque conſumitur in vno paro-

Euacuationes ſymptomatica quando vtiles.

Tertiana pura vnà accessione consumi solet.

paroxysmo, in quo accidit vomitus, aut ventris solutio mundificans; quæ euacuatio cùm prima die febris superueniat, in qua neutiquam materia potest esse cocta, necessariò inter symptomaticas est reponenda. Si igitur spontaneæ euacuationes in febribus crudà existente materiá, & in materia turgente illæ, quæ ab artis adminiculo fiunt, omnimodè liberant ægrum, quid mirum, quod noster æger assumpto medicamento purganti, in morbi principio vniuersali, quando humor paratus erat fluere in partem principem, salutem recuperasset, moto humore ad contrariam partem, simulque toto è corpore pulso, vt accidere solet, cùm turgente materiá pharmacum purgans propinamus?

Euacuatio symptomatica potest ægrum à febre liberare.

OBSERVATIO V.

Pro nobili Matrona menstruorum detentione laborante, cum cordis oppressione, dolore, & palpitatione, calida que cerebri intemperie, cum affluxu pituitæ viscida ad fauces, & asperam arteriam, ita vt suffocari videretur.

Casus ponitur.

NObili Matronæ, cum ob otium & vitam sedentariam diminutè menstruæ processissent purgationes, breui tempore cœpit in regione cordis dolorem percipere, & illius oppressionem: quæ cùm in instrumentis respirationis nullum per se haberet affectum, difficilè tamen respirabat, ita vt suffocari videretur; sæpe in cordis palpitationem incidebat cum maxima pulsus inæqualitate: neque huiusmodi symptomata continuò vexabant, sed aliquibus accidebant interuallis, præsertim quando ægra menstruam expectabat purgationem, & ipsis mensibus fluentibus. Sed aliquibus mensibus transactis ab horum affectuum inuasione, cœpit simul persentire calorem in toto capite, ex quo fuit subsequuta distillatio pituitæ viscidæ ad fauces, & guttur, quæ nimis ipsis adhærens partibus, suffocationis præbebat indicium. His omnibus trium annorum spatio vexata perstitit. Eius ætas triginta annorum est, naturà sanguinea, habitu mediocri inter crassum, & tenuem constans; hepar illius calidum, ventriculus cruditatibus obnoxius: dormit, & cibum appetit. Hæc mihi per litteras tradiderunt, vt eis visis, de huius præclaræ ægræ salute curarem, quibus responsum præbui eo modo, quo in sequenti proponitur annotatione.

ANNOTATIO.

Obstructio fuit reliquorum morborum initium.

LIcèt plurimis morbis corripiatur hæc nobilis ægra, vnus tamen reliquis initium præbet, cui ferè omnes alios consentire arbitror. Patitur enim obstructionem in venis, quæ ad vterum sanguinem menstruum deferunt, vt colligitur ex omnimoda menstruorum suppressione, quæ est symptoma tertij generis, & constituit symptoma in his quæ præter naturam retinentur, denotatque morbum in via, & supponit actionem abolitam facultatis expoltricis, & adauctam retentricis; retinet enim illud, quod deberet euacuari.

Causa obstructionum referuntur.

Nec ignoro, quod plures causæ assignantur ab Authoribus retentionis menstruorum, quas in praxi recensuimus; in præsenti tamen ex aliarum defectu, ad obstructionem confugimus. Scimus enim, quod

A animi passiones vehementes sanguinem distrahunt, & mouent ad diuersas partes, vt probauimus nostro tractatu de febribus, agentes de causis febrium. Quia ergo in animi affectionibus sanguis & spiritus mouentur in hanc, vel illam partem, iuxta exigentiam passionis, ideò tempore, quo nimis infestat animi passio, non mirum, quod sanguis, quia ad vterum defluere debebat, ex vi animi passionis in aliam transferatur partem. Exercitium immodicum similiter menses cohibet, quatenus sanguinem distrahit, & ad alias mouet regiones, præcipuè quando labor, seu exercitium partes infestat superiores; tunc etenim sanguinem superiùs reuocat. Vlteriùs cùm labor, & exercitium calorem, & siccitatem inducit, spiritus, & sanguinem ad vterum confluentem absumere valet. Dolor similiter potest euacuationem menstrualem impedire, quatenus ad partem dolentem sanguinem reuocat. Frigus vias coarctando, & humores condensando, menses cohi-
B bet. Sanguinis plethora, & crassities sanguinis descensum impediunt. Vasorum adstrictio, & oppressio ab aliqua causa, vt à tumore præter naturam ex. g. vel inflammatione, vasa angustiora reddit, & sanguinem fluere cohibet. Nimia pinguedo dupliciter menses detinet, vel quia vias coarctat, vel quia plurimùm sanguinis in pinguedinem transit, sicque menses deficere solent. Vteri præterea mala conformatio huius symptomatis solet esse causa, vt tortuositas colli illius, tunica aliqua ibi adnata, vel ob cicatricem ob aliquod vlcus inductam: immodica etiam ciborum abstinentia, aut quia præcesserant aliæ euacuationes, vel ab arte, vel à natura factæ. Aut naturæ ordine peruerso sanguis ille per aliam regionem euacuatur, de quo mille extant historiæ, vt quando menstrua deficiunt, quia sanguis ex naribus defluit, vt dictat Hippocrat. *5. aphorism. text. 33.*

C Harum causarum nulla fuit præsens, neque ipsam adfuisse ex relatione ad nos missa suaderi potest; quapropter huiusmodi affectio in aliam causam referri debet, nempe ad otium, & vitam sedentariam; de hac enim mentio facta est in ipsa relatione: hæc enim occasionem præstat, vt plures gignantur cruditates, quibus replentur venæ, sanguis incrassatur, & minùs benè distribuitur, quo fit, vt viæ obstruantur, de quo sæpe periculum fecimus. Exercitatio quidem salutaris est maximè, ita vt dicat Hipp. *1. de diæta*, quod homo edens sanus esse non potest, nisi laboret: quapropter Euripides inquit: *Laborare autem mortalibus necesse est, laborque ad senectutem perducit*; & vt ad ipsam nos perueniamus, labore opus habemus; sicque canit Ouidius *2. de art.*

Horum omnium morborum causa, seu occasio fuit otium.

Exercitatio laudatur.

Dum vires, animique sinunt tolerare labores,
Iam veniet tacitè curua senecta pede.

D Otium etenim vitam destruit, & vt inquit Menander: *Quàm multa mortalibus otium facit mala.* Desidia, & otio timiditas augetur, ait Hipp. *lib. de aëre, locis, & aquis.* Aquæ, quæ non mouentur, facilè putrescunt, & aquæ mortuæ dicuntur; sic etiam & homo in otio constitutus, vt mortuus iacet. Lege circa hoc dialogum 121. Francisci Petrarchæ, vbi inuenies vtilitates laboris, & exercitij, & nocumenta desidiæ, & otij. Otium igitur fuit omnium horum morborum initium, vt ex ipsa relatione depromitur, in qua dicitur, quod ob otium, & vitam sedentariam diminutè menstruæ processerunt purgationes; ex quo facilè eruimus, quod diminuta menstruorum euacuatio ex obstructiona causata ratione otij originem duxit, à qua & omnes alij morbi, vt in sequentibus trademus.

Otium vituperatur.

Labor laudatur, vituperatur otium.

Ex

Qualiter symptoma est causa alterius morbi.

Ex huiusmodi igitur menstruorum retentione alij fuere subsequi morbi, & licet ea retentio sit verè symptoma, vt dictum est, & symptoma vt tale est, habeat tantùm sequi morbum, veluti vmbra corpus, ita vt ex morbi, à quo dependet, ablatione auferatur, vt ostendit Galen. 12. *methodi*, c. 1. contingit tamen sæpè, quod symptoma habet rationem causæ alterius morbi, à quo alia oriuntur symptomata. Qua de causa vigilias prohibemus immodicas, somnum profundum coërcemus, dolorem ingentem sedamus, euacuationes excedentes prohibemus, ne ex ipsis maiora mala succrescant: quare si sanguis ille menstruus, vel sponte, aut Medici iuuamine singulis mensibus debitè flueret, vtique nostra ægra tot non vexaretur malis, neque egeret curatione. Est ergo talis sanguinis menstrui detentio aliorum morborum initium, & vt morborum causa sui exposcit ablationem.

Quare ex euacuationis cohibitione plures morbi oriuntur.

Ex mestrua purgatione detenta facilè cor patitur; nam plures vapores eleuantur actione caloris ex ipso sanguine, tanquam ex materia, qui cor attingentes, illud molestant; facilè enim per venas, & arterias, & alias partes cordi communicantur, sicque cor opprimitur, & arteriæ, ita vt ab ipsis vaporibus intra pericardion receptis, & inclosis fiat palpitatio cordis, & arteriarum pulsationes inæquales, paruæque cordi vicinæ sensitiuæ distendantur, in illisque dolor excitetur.

Ex detentione humorum suffocatio superuenit, & quare.

Neque est difficile reddere causam suffocationis; siquidem ipsi vapores sursum rapti comprimunt diaphragma instrumentum præcipuum respirationis, & illius cohibent motum, quo deficiente, etsi nullum in pectore eluceat vitium, suffocari videtur. Neque ad hoc est necesse, vt respirationis instrumenta per se afficiantur, sed sufficit ea per consensum affici. Veruntamen vaporibus ipsis resolutis, vel insensibiliter euacuatis, & expulsis, cessare solet affectio, donec alij vapores denuò procreentur; quod accidit plerumque iuxta mensium eruptionem, quo tempore agitantur humores, & mouentur, & eorum plurimum in flatus vertitur, à quibus iterum suscitantur isti affectus.

Caput calida intemperie afficitur ab eodem comprincipio, vaporibus scilicet calidis sursum elatis, neque parum ad hoc adiuuare valebit hepatis calida intemperies, quæ plurimum sanguinem gignit, cuius subtilior, & calidior pars sursum volans, frequenter caput calefacit, ita vt cerebrum patiatur intemperiem calidam.

Distillatio humoris frigidi quomodo possit excitari à calida capitis intemperie.

Sed quia dictum est, quod ipsa patitur etiam distillationem pituitæ viscidæ ad fauces, & asperam arteriam ex ipso capite prodeuntem, ita vt suffocari videretur, dubitatur, quare ea distillatio fiat. Et ratio dubitandi est, nam dyscrasia calida non potest esse causa pituitæ; ipsa enim fit à calore diminuto, potiùs enim esset ea distillatio humoris biliosi, quàm pituitosi. Vlteriùs pituita viscida intensiorem supponit frigiditatem, calor enim attenuat, frigus verò incrassat, & humorum concretionem parit, ita vt pituita vitrea, quæ crassa nimis est, excedentem habeat frigiditatem, vt docet Galen. 2. *de locis*, c. 5. quapropter existimare oportet, quod crassities ea, quæ datur in pituita, ad frigiditatem refertur: non ergo à capite calido potest originem capere distillatio pituitæ viscidæ, & frigidæ: & licèt detur pituita gypsea, quæ apparet in tophis, quæ à calore substantiam tenuem euaporante succrescit; id tamen non verificatur in hoc casu, neque constat, quod pituita ad cerebrum feratur, à cuius calore illius tenuior pars resoluatur, crassioribus remanentibus.

Pituita vitrea frigidissima est.

D. de Maroja Obseruat. & Annot. Medic.

A Vt hoc dubium soluamus, assignare oportet huius fluxionis causam efficientem, & materialem. Circa causam materialem censendum est, eam esse partim humores ad caput missos pro illios nutritione; cum enim cerebrum frigidum, & humidum naturâ sit, pro illios nutritione humores frigidos ad se allicit; sed quia dyscrasiatum est, potest eos in propriam substantiam conuertere, atque adeò necessariò redundant in capite, ibique à calore humidum depascente crassescunt, & viscidi fiunt. Neque ad hoc parum iuuat capitis calor, quatenus iuuat attractionem humorum, à quibus fit distillatio. Partim etiam sunt vapores plures, qui oriuntur ex materia frigida ventriculi, qui ad cerebrum peruenientes, ibi incrassantur, & ex ipsis, tanquam ex materia, fiunt humores viscidi, qui ad guttur descendentes, ipsi adhærent, & gutturis vias obstruunt, & respirationem prohibent.

Causa efficiens, & materialis fluxi onis huius stabilitur.

B Sed quia vapores ad caput peruenientes ex ventriculo, & aliis partibus, sunt leues, & tenues, perueniontque ad caput calidè intemperatum, meritò dubitatur, à quo efficienter incrassantur? Non enim à calore; nam licèt calor in coctionibus incrassare valet, & ea quæ coquuntur, crassiora euadunt, vt ait Aristot. 4. *meteororum*, *capit.* 2. idcò crassescunt, quia calor facit exhalare humidum, remanente sicco crassiori, vt ipse ait 4. *meteororum*, *capit.* 6. vbi asserit, quod quædam crassescunt tam à frigore, quàm à calore; non tamen eodem modo: à calore quidem humidum hauriente, à frigore verò humidum exprimente, & siccum cogente. At verò vapor, licèt frigore, & siccitate condensari valeat, conuertique in humorem crassum; non tamen id potest pati vapor à calore: nam quæ frigore, & calore densari possunt, debent esse communia aquæ, & terræ, ex eodem Aristotel. proximè citato: quapropter aqua, dum non habet permixtionem partium terrestrium, si igni applicetur, tota absumitur, & in flatus vertitur; si verò habet partium terrestrium permixtionem, calore crassitudinem adquirit, vt patet in mari, cuius aquæ partium siccarum, & terrestrium habent miscellam, & à calore crassitiem comparant. Veruntamen cùm vapores hi sint aquei, vtpote ex materia aquea humorum eleuati, parum, aut nihil terreum habent, cuius ratione à calore possint incrassari; sicque dum calefiunt, aut resoluuntur, aut in tenuissimam substantiam rediguntur, ita vt neutiquam à calore valeant incrassari. Nec à frigiditate congelari possunt; nam supponimus cerebrum esse intemperatum versùs calorem, & vnumquodque operatur per qualitates, quas habet in actu. Siccitas cerebri non potest hos vapores incrassare; nam licèt siccitas, si daretur, talem effectum producere posset; tamen in cerebro ægræ non præualet siccitas, siquidem vt ex relatione constat, dormit moderatè, hoc est habet somnum sibi debitum, qui in præsentia siccitatis deficeret, siquidem ad vigilandum siccitas maximum locum habet, vt desumitur ex Galen. 3. *de locis*, *cap.* 5. & alibi millies.

Vapores hi à calore in regione calida qualiter incrassari possunt.

Qualiter calor, & frigus incrassare valeant.

C

D

In hac re ancipiti soluendà tenendum est cum sapientiss. Doct. Gaspare Brauo *disput.* 2. *de elementis*, *sect.* 1. *resolut.* 4. *num.* 3. quod duplex est raritas, & densitas; vna, quæ producitur mediis qualitatibus primis, vt quando calor liquat ceram, & eam raram reddit, vel indurat lutum, & densat. Alia est raritas, vel densitas localis, quæ per motum localem producitur, & nullo modo dependet à qualitatibus primis; & hæc tantùm consistit in positiona partium diuersa, quam corpus rarefactibile, vel condensabile per motum

Raritas, & densitas est duplex.

motum adquirit. Sic enim ex impulsu in motu progressiuo adquiritur raritas localis in aëre post terga relicto, & densitas in aëre in parte anteriori compresso. Aër etiam silice, & chalybe percussus rarescit, ita vt inducta raritate, & leuitate locali, ex percussione horum corporum ignis in aëre succendatur. Pari modo, dum vapores ex ventriculo per motum localem feruntur ad caput, ibi condensantur, ita vt multum materiæ eorum sit sub parua dimensione, quod est de ratione densi. Neque ad hoc est necesse fugere ad primas qualitates, sed solùm ad positionem partium corporis, quod in paruo spatio plurimùm habet quantitatis.

Vapores disfunt-rio loco calido densatione loc li, non verò densatione qualitatiua.

His suppositis, vt certum tenendum, quod vapores sursum ad caput delati, in multa quantitate sub parua extensione collecti condensantur per applicationem plurium partium ad vnum spatium, quod nequit subtrahere calor; saluaturque quod humor crassus hoc modo generari potest, qui aliis humoribus crassis, & viscidis admixtus grauat caput, & excitat illius facultatem expultricem ad expulsionem versus guttur, & fauces, in quibus obstructionem creat, & suffocationis speciem præbet, donec remediis pectoralibus ille humor attenuatus, & incisus sit è gutture pulsus.

§. Vnicvs.

Horum affectuum proponitur curatio.

His sufficienter explicatum manet, in quo consistit horum affectuum natura, & quæ sint eorum causæ, & symptomata: nunc ad curationem deuenire oportet, si priùs asseramus circa præsagationem, huiusmodi morbos non esse facilia curationis; nam licèt ex obstructionibus ortum trahant, existimo tamen capitis, & aliarum partium temperamentum esse quodammodò subuersum; atque adeò non solùm pati per consensum, sed per propriam passionem. Adducemus tamen remedia, quibus Deo fauente morbos vel minuamus, vel radicitùs exstirpemus.

Vnus morbus habet rationem causæ respectu alterius.

Ante tamen, quàm curationem incipiamus, aduertere debemus, quisnam morbus habet rationem causæ respectu aliorum; aliter enim curari nequibunt. Sed quia dictum est, quod obstructio venarum, quæ in vterum terminautur, & quæ sunt mesenterij, & parenchymatis lienis, est aliorum morborum causa; ideò omne genus præsidij ad auferendam obstructionem dirigi debet, in ordine ad quam victus rationem præscribere priùs debemus, aliis morbis non neglectis.

Victus ratio in his morbis præscribitur.

Alimentum ergo debet esse attenuans, adaperiens, & boni succi, quale illud est, quod adduximus in praxi, *cap. de hepatis, & lienis obstructione.* Bibat aquam ceterac, & agrimoniæ, vel capill. Ven. vel pimpinellæ, aut aquam rhabar. Exercitium imperandum est, quod quieti, & otio opponitur, à quo morbi sumpserunt originem; neque aliter morbos demere possumus, nisi eorum præscindamus occasiones, & causas. Ventrem mollem habeat, aut clysteribus subducatur, qui parentur ex rebus emollientibus, aperientibus, resoluentibus, & euacuantibus, vt ℞. maluæ, mercurialis, chamæmali, anethi, senecionis, ana m. ß. furfuris in linteo ligati p. j. semin. lini, & fœnugræci, ana ʒ. ij. radicum altheæ, & capparorum, ana ℥ ß. bulliant in debita quantitate aquæ, cuius decoctionis accipe ℥. viij. benedictæ ℥. ß. olei amygdal. amararum, & capparorum, ana ℥ j. ß. sacchari, & mellis, ana ℥. j. misce, & fiat enema. Vel ℞. radicum altheæ, liquiritiæ, iridis, & rubeæ tinctorum ana ℥. ß. betonicæ, capill. Ven. maluarum, bismaluæ, chamæmali, & meliloti, ana m. ß. seminis lini, anethi, & fœnugræci, ana ʒ. j. coquantur sufficienter, cuius colaturæ accipe ℥. viij. elect. Indi ℥. ß. olei laurini, & lil. alb. ana ℥. j. mellis rosati Persici ℥. ij. misce pro clystere.

Clyster emolliens resoluens, & deobstruens proponitur.

Si verò in prima regione crudirates abundent, ita vt clysterum vsu nequeant auferri, aliquo lenienti sunt euacuandæ, facta priùs præparatione cum syrupo rosarum, & borrag. vel capill. Ven. Purgatio lenitiua fit mannæ assumptione in iure aliquo, vel sic. ℞. mannæ electæ ℥. ij. dissolue in ℥ ij. decocti Pugini, & adde syr. Principis ℥. ij. Vel sic. ℞. specierum hieræ ʒ. ß. decocti Pugini ℥. ij. ß syr. Regij ℥. ij. misce. Ad idem valet puluis mechoacam in iure gallinæ, vel vino dissolutus, aut pulpa cassiæ in boli formam.

In mensium detentione ex quo loco sanguis mittendus.

His peractis, cùm sanguinis menstrualis detentio sit tot malorum origo, ipsum sanguinem reuocare debemus per conuenientem regionem; & licèt Aëtius *tetrab. 4. serm. 4. cap. 57.* asserat, quod in suppressione menstruorum, existente plenitudine, venæ sectio debeat fieri ex brachiorum venis, ne ex venæ sectione ex talo humores inculcentur, & detineantur in venis, & obstructionem adaugeant; mihi tamen magis placet Galeni sententia *lib. de euacuandi rat.* qui sanguinem extrahere docet ex talo in mensium detentione, siue plethora adsit, siue non: vbi plures tradit rationes in sui placiti comprobationem; sic enim per conuenientem regionem, & per loca conferentia fit; aliter fit reuulsio ad contraria, quam in hoc casu fugere debemus.

Facta sufficienti euacuatione per sanguinis missionem, vt magis deobstruantur venæ, humoresque flexibiliores fiant, eos attenuabimus syrupis huic muneri dicatis vt syrupo capill. Ven. chicorij, & duarum radicum sine aceto: mox ipsos humores euacuabimus medicamentis purgantibus, quæ non multùm attrahant; nam vt consulit Galen. 7. *methodi, capit.* 11. in affectibus ventriculi, & intestinorum moderatè purgantia conueniunt, ne ex magna humorum ad ipsas partes attractione obstructiones maiores excitentur. In quem vsum commendo syrup. Principis, vel Regij, & decoctum Pugini, cum diluto rhabarb. & agarici trochiscati, cum vino zingib. aut cum diacatholicone, vel diaphœnic. & aliis huius census. Neque erit abs re per internalla medicamentum aliquod leue purgans propinare, vt paulatim humores aggregati, & impacti in partibus obstructis detrahantur, in quem finem sic parari potest syrupus magistralis. ℞ rhabarb. optimi, & agarici trochisc. ana ʒ. ij. polypodij, foliorum sennæ, mechoacam, ana ʒ. j. capill. Ven. chicorij, agrimoniæ, ceterac, ana m. ß. radicum apij, petroselini, & pimpinellæ, ana ℥ j. quatuor seminum frigid. maiorum mundat. ana ʒ. ij. prunorum, iuiubarum, sebesten, ana n. viij. betonicæ m. j. passularum sine vinaceis ℥. j. bulliant secundùm artem in debita quantitate aquæ, quousque maneant ℔. ij. & colaturæ adde succi chicorij, pomorum redolentium, & rosarum, ana ℥. ij. sacchari albissimi, quod sit satis, vt fiat syrupus, de quo pro quauis vice bibet ægra ℥. ij. vel tres, quem dilutiorem efficies addita ℥. aquæ cinnamomi, vel decocto florum cordialium, & cinnamomi, & foliorum sennæ. Quod si renuat assumere potionem purgatiuam, loco illius vti poterit clysteribus suprà traditis, in quorum decocto addatur caput arietis nigri, detractis ossibus, lingua, & cerebrali substantiâ, quod emollit, laxatque vias.

Syrupus magistralis ad obstructiones ad flatus resoluendos, & ad pectus vtilis.

Sed

Chalybis & scoriæ ferri vtilitas.

Sed quia iis oondum solent auferri obstructiones, neque superuenire purgationes menstruæ, tutum remedium erit vsus chalybis præparati, vel scotiæ ferri, quantitate ʒ.j. manè sumpti, & in syr. capill. Ven. dissoluti, vel aliter adhibiti, quo plures ab obstructionibus liberani.

Nota historiam.

Monacha quædam ex immodico aquæ potu tempore æstatis obstruebatur qnolibet anno, quæ volens se ab obstructionibus liberare, ineunte vere per duodecim dies assumebat ʒ.j. scotiæ ferri in melle despumato calido, deambulatque donec fatigaretur, sicque tollebat obstructiones, & menses detenti erumpebant, & colorem albicantem in flotidum mutabat, & quod magis est, id faciebat, nulla præcedcote vniuersali enacuatione, tanta est vis deobstruendi huius medicamenti.

Distillatio optima ad deobstruendum & roborandum ventriculum, caput, & pectus.

Benè facit quammaximè ad tollendas obstructiones, flatus dissipandos, & caput firmandum distillatio sequens, si per plures dies sumatur quantitate B duarum, vel trium ℥. ℞. quinque radicum diuretic. pimpinellæ, chicorij, borrag. scorcion. altheæ, & de capparis, & liquiritiæ, ana ℥ j. tamarisci ℥.ß. capillor. Ven. ceterac, agrimoniæ, melissæ, ana m.j. seminis melonum, vrticæ, anisi, & fœniculi, ana ʒ.ij. passularum Corinthi ℥. j. prunorum enucleat. n.viij. iuiubarum n.xij. sebesten n. viij. florum violarum, borraginis, buglossi, & naphæ, ana ʒ.ij. vtriusque spicæ, & calami aromat. ana ʒ.j. absinthij m. ß. coquantur omnia secundùm artem in debita quantitate aquæ ad ℔. ij. vel iij. & adde succi chicorij, eupatorij, & pomorum redolentium, ana ℥.ij. antidoti emagogi, dialaccæ, & diacurcumæ, ana ʒ. vj. omnia simul mittantur in alembicum, & instillentur per balneum Mariæ. Non minùs conducit hæc porio. ℞. chalybis præp. ℈. ij. syr. capill. Ven. & de bisantiis, ana ℥. ß. distillationis suprà descriptæ ℥. ij. ß. misce.

Cordis palpitantis remedia.

Quod si iis morbi non auferantur, consulerem aperire fontanellam vnam in crure, vt menstrualis purgatio reuocetur; alteram in brachio, vt excrementa, quæ quotidie congeruntur in capite paulatim, per illam euacuentur.

Pulueres Papæ Benedicti.

His etiam solet detrahi palpitatio cordis, ad cuius reliquias deterendas, si quæ supersint, conducit quammaximè assumere pulueres Papæ Benedicti, quorum hæc est descriptio. ℞. seminis anisi, fœniculi, carui, cumini rustici, liquiritiæ rasæ, dyptami Regij, ana ʒ.iij. coriandri præp. ʒ.vj. triturentur subtiliter, & adde sacchari albi ad pondus omnium, de qoibus æger post prandium, & cœnam, & manè ieiuno ventre accipiat cochleare; subtiliter enim triturati vrinam, & menses prouocant, flatusque resoluunt, qui sunt palpitationis, & doloris cordis causa, licèt magis resoluant, dum mediocriter triturantur, eo quod magis intra corpus detinentur.

Sacculus pro corde.

Hîc accommodari possunt ea, quæ in praxi proposuimus pro curatione palpitationis; cum hoc tamen prodest sacculus hic cordi admotus. ℞. florum naphæ, borrag. & buglossæ, ana ʒ.ij. doronici, been vtriusque, corticum citri, cariophylorum, cinnamomi, & pulu. granæ, ana ʒ. j. ß. diacymini ʒ. j. florum basiliconis ʒ. j. ß. terantur terenda subtiliter, & fiat sacculus pro corde cum bastituris.

Sed quia huiusceemodi curatio potiùs respicit palpitationem imminentem, & illius causam, & similiter suffocationem inducendam ex sepri transuersi compressione, ita vt potiùs sit præcautoria, quàm curatoria, aliqua auxilia sunt proponenda, per quæ tam palpitatio, quàm suffocatio actu affligens dimoueantur, quæ habere debent vim resoluendi A flatus nebulosos, qui vtriusque affectionis causa existunt.

Aqua cinnamomi vtilis ad flatuum resolutionem.

Commendantur ergo, vt mirabile remedium, aqua instillata cinnamomi ex Mathioli descriptione, quantitate ℥.j. bibitæ, vel aqua naphæ, vel instillatio, quam spiritum anisi vocant in parua quantitate, vel aqua melissæ calida ebibita, siue decoctum anisi, vel cinnamomi calidum, vel tabellæ diacymini, cum modico vini generosi.

Ventosæ potenter flatus resoluunt.

Conueniunt etiam clysteres carminatiui, necnon ventosæ in ventris regione, quibus perficitur reuulsio ad originem, & incantamenti instar morbos auferunt ex flatibus pendentes, vt ait Galen. 12. *methodi*, *cap. vlt.* Sacculi etiam parantur ex milio, & surfuribus tostis, sale, chamæmalo, meliloto, fœnugræco, & lini semine vino albo irroratis, qui ventri applicari debent. Fomenta etiam conueniunt ex oleo rutaceo, irino, chamæmali, & anethi, cum aqua vitæ, & alia, quæ proposuimus in praxi pro curatione doloris colici à flatu. His adaptantur vnguenta, & emplastra resoluentia, & deobstruentia tradita in praxi pro curatione obstructionum iecoris, & lienis.

Remedia pro calida cerebri intemperie traduntur.

His auxiliis non solùm curari solet obstructio, palpitatio, & suffocatio, sed etiam alij morbi, qui ab obstructione oriuntur; inter quos connumerauimus intemperiem calidam capitis, & distillationem ab eo ad fauces, & asperam arteriam prodeuntem: attamen cùm ea intemperies temporis tractu habitualis sit facta, non facilè ex causæ separatione tollitur; quapropter capitis intemperiem corrigere & emendare oportet, in quem finem potest parari decoctum rosarum, borraginis, buglossæ, seminis, & foliorum myrti, & vtriusque santhali, & camphoræ, quo caput sæpè abluatur, & ex eisdem rebus potest fieri cucufa superaddendo pulueres vtriusque coralli, terræ sigillatæ, corticum citri, & flo- C rum roris marini. Non minùs vtile est caput suprà suturam coronalem inungere oleo rosarum, & violarum, cum puluere rosarum, & santhali rubri, quibus caput temperatur, & roboratur; quo reducto ad propriam temperiem, nequibunt congeri in ipso tot excrementa, quæ sunt distillationis causa, quæ dum suffocationem efficit, remediis pectoralibus est detrahenda, quæ attenuandi, & inscindendi humores crassos vim habeant, vt sunt syrupus capill. Ven. liquiritiæ, de prasio, oxymel simplex, & alia id genus.

Curatio suffocationis, præsertim ex distillatione, in qua proponitur syr. de peto.

Hic syrupus vtilis censetur, si lambendo sumatur. ℞. syrupi liquiritiæ, & capill. Ven. ana ℥. j. ß. oxymelitis simplicis ℥. ß. aquæ stillatitiæ cinnamomi ℥. ß. olei vitrioli ʒ. j. misce. Decoctum etiam pectorale vtile censetur, quod conficitur ex passulis Corinthi, iniubis, radice liquiritiæ, caricis, & similibus, quod cum aliquo ex prædictis syrupis assumi debet. Syrupus etiam peti à Quercetano adductus maximè iuuat, & materias crassas, D & viscidas reiicere facit, qui etiam confici solet ex decocto foliorum ipsius, in quo simul decoqui possunt pectoralia quædam, ex quo cum saccharo potest formari syrupus, qui lambendo, & paulatim degluriendo accipiatur.

Exteriùs pectori admoueantur emplastrum filij zachariæ, vel vnguentum Agrippæ, vel naphæ, vel vnguentum finges ex oleo amygd. amararum, lilij albi, & irini, cum axungia gallinæ, & anatis, addito puluere cinnamomi, & cariophylorum, galangæ, & ligni aloës, addito modico ceræ albæ, & guttulis aquæ vitæ, vel ex eisdem potest parari ceratum.

Herba nicotiana vtilis ad præcauendam

Distillationem imminentem præcauebimus remediis iam traditis; tamen aliqua adducemus, quibus eam inhibeamus, & eius causam, antequam

 fiat,

dum diſtillationem immanentem.

fiat, abſcindamus, inter quæ vſum tabaci in puluerem redacti non reformido; ſiquidem eſt remedium topicum euacuans humorem ex ipſa parte per nares aſſumptum, quo grauitatem capitis auferre ſolent plures, qui eo, vt conuenit, vtuntur. Quod ſi ipſum ſub forma fumi per os recipiant, neutiquam lædet; penetrat quidem, attenuat, & euacuat ipſum humorem, impeditque fieri diſtillationem, & moderatè aſſumptum cerebri intemperiem calidam augere nequibit. Reliqua pete ex obſeruatione in hoc tomo tradita de fluxione catarrhali.

OBSERVATIO VI.

Pro quodam ægro ventriculi debilitatem, nauſeam, & vomitum patiente ex decidentia xiphoidis, ſiue cartilaginis mucronatæ.

QVidam æger aquæ potui datus, alimentiſque frigidis, & humidis aſſuetus cœpit pati ventriculi debilitatem, & humorum crudorum in ipſo redundantiam, indeque nauſeam, & ad vomitum propenſionem, ac denique euomebat humores crudos, & ſæpe ipſum alimentum inconfectum, eo quod parum detinebatur in ventriculo; cúmque diu huiuſmodi affectione laboraſſet, variiſque vſus fuiſſet remediis, quibus ventriculus euacuaretur, & roboraretur, nunquam tamen ſalutem reſtaurabat; qui ad me perueniens, quæ ei ſucceſſerunt, mihi narrauit, vt ei pro auxilio eſſem; quem vt curarem, iuſſi vt mane in lecto quieſceret, donec ad eum viſendum accederem, & illius ventrem tangerem; ad quem cùm perueniſſem, & os ventriculi attigiſſem, viſum fuit mihi, ipſum babuiſſe cartilaginem mucronatam, quæ ventriculi os tegit, parum deciſam, ita vt non eſſet in loco altiori ſibi debito, exiſtimauique, quod ipſa cartilago os ventriculi comprimens erat horum ſymptomatum cauſa, & quod ex illius ad proprium ſitum reductione facilè æger ſalutem deperditam adquireret, ſicque curaui ipſam reducere picatione facta, manibus cum terebinthina, quibus partem tangebat miniſtra, ſuſumque ferebat, idque ſæpe fecit; deinde inſperſo puluere maſtichis, mannæ, thuris, abſinthij, & aliorum adſtringentium, & roborantium ventriculum, ſuperpoſitis petiis, cœpit detinere alimentum, detentum coquere, & ſedato vomitu ſalutem optatam adquiſiuit. Sed huius caſus veritas, & huius morbi natura magis ſequenti indagabitur annotatione.

ANNOTATIO.

An cartilago xiphoidis dicta introrſum flecti poſſit.

DVm eſſem iuuenis, & in lectionibus Authorum non multùm exercitatus, cenſebam, introrſum flecti cartilaginem dictam, eſſe merum figmentum, neque poſſe talem excogitari morbum, quem noſtrates appellant *paletilla cayda*; exiſtimabam ſiquidem, vt ipſa eſſet extra periculum prolapſus, quia eſt vnita nimis, & adhærens oſſi ſterno, vt neutiquam poſſet relaxari, quod ita cenſet Realdus *in anatome, lib.* 5. *de oſſibus*, *cap.* 10. Fragoſus *lib.* 1. *cap.* 23. Andreas Laurent. 3. *de re anatomica*, *cap.* 11. Cæterùm Authorum lectio, & experientia me docuit contrarium; imò neque eſt ratio, quæ oppoſitum ſuadeat: quapropter Paræus *libro* 3. *de partium thoracic. anatome*, *capit.* 5. inquit, quod huiuſmodi cartilago ſæpe humiditatibus aquoſis, & ſeroſis, quibus orificium ventriculi natat, ita proluitur, & perfunditur, vt his delibuta, & tanquam inebriata relaxetur, cuius curationem, & reſtitutionem ad proprium ſitum ipſe proponit. Doctiſ. Veiga *de locis affect. cap.* 4. *num.* 21. non ſolùm hanc cartilaginem flecti cenſet, ſed etiam eam, in quam ad caudam ceſſat ſpina. Audi illius verba: *Abſurdum non eſt opinari duas illas inſignes cartilagines, in quas & pectus, & tota ſpina ad caudam ceſſant, quandoque tempore introrſum inflecti, & labores, & imbecillitates corpori parere, reducique manus opere, iunctu adſtrictoriis medicamentis, quieteque.* Venerandus Magiſter Garcia *diſput.* 51. *de locis affectus*, *cap.* 2. adducens cauſas tabis, inquit, corpus tabeſcere poſſe vitio mucroſæ cartilaginis, quæ iuxta ventriculum eſt, vbi finitur os pectoris: quod vitium vulgares decidentiam appellant, cuius antiqui Medici non fecerunt mentionem; habet enim commodam rationem, propter quam dicamus, illam cartilaginem poſſe introrſum flecti, emollito ſcilicet glutine, quo oſſi hæret. Zacutus *lib. de Medicor. Princip. hiſt. quæſt.* 36. hoc dubium affirmatiuè ſoluit. Benè enim nimio mucore, humiditateque excrementitia impleri, & relaxari poteſt, emollito glutine, quo pectori hæret, inquit etiam ipſe; qui omnes huius vitij rationem aſſignant.

Tabes fieri poteſt ex decidentia huius cartilaginis.

Neque eſt extra rationem, quod tabes ex huiuſmodi oriatur cauſa, cùm ventriculus comprimatur ab ipſa cartilagine, & cauitas ventriculi minor fiat, & quodammodo in ipſo ventriculi ore dolorem excitet, & vomitum eorum, quæ deuorantur, ita vt alimentum deficiat partibus alendis.

Signa huius morbi flatulentur.

Oſtendunt hoc vitium ventriculi debilitas, tuſſis, nauſea, vomitus, anguſtia, ſeu oppreſſio circa os ventriculi; & ſi nimis duret hæc affectio, ita vt coctiones cibi ingeſti impediantur, in tabem æger incidere ſolet: reſpiratio læditur, quia quodammodo comprimitur diaphragma à cartilagine introrſum flectente, cuius ipſa cartilago eſt tutela, vt ait Gal. 7. *de vſu part. cap.* 21. Adeſt appetitus proſtratio, oris humiditas, & ſæpe capitis dolor ex ventriculi conſenſu ſubortus. Præcedunt inordinatus eduliorum humidorum vſus, nimins aquæ potus, otium, & quidquid ventriculum cruditatibus replere valet.

Hic affectus diu durare ſolet ob Medicorum incuriam, qui exiſtimant, talem affectum ex tali cauſa ſubortum non dari, ſed eſſe fabuloſum, & ab anicnlis introductum, atque adeò paulatim, ſortimque homo contabeſcit, & perit, ſi eius ignoratur cauſa.

Curatio xiphoidis decidentis.

Ad curationem deuenientes, curari debet veluti curatur debilitas ventriculi à frigiditate, & humiditate cum humoris præſentia nata, cuius curationem pateſecimus in praxi, capite de ventriculi debilitate, & de cibi faſtidio. Vnum tamen habet hic affectus peculiare, vt, ſuprà diximus ex Paræi, & Veigæ ſententia, nempe quod hæc cartilago ad ſuum locum eſt reducenda manuali operatione, quod optimè perficitur picatione.

Picare quid ſit.

Os igitur ventriculi concutiatur ſetula pice, vel terebinthina illita, vel melle, paulatimque, & ſæpe ſetula attollatur, donec caro rubefiat, & ſi opus eſt, apponatur cucurbitula, quæ maximè attrahit, & ad partem calorem reuocat; eaque detracta, ſtomachica roborantia, & adſtringentia ſunt apponenda ſimul cum terebinthina, vt contumaciùs ori ſtomachi adhæreant.

Neque

Picare conuenit cuicumque parti ad suscitandum illius calorem.

Neque hic curandi modus solùm conuenit huic affectui, sed illum commendat Galen. *7. method. cap.7.* in debilitate ventriculi, ad quam docet esse mirificum medicamentum, si eo moderatè sciant vti; attrahit enim, & reuocat calorem ad ipsum, & coctiones perfectiores fiunt, neque ad hanc partem solum est vtile medicamentum, sed ad alias, in quibus est necessaria attractio, & caloris ad illas reuocatio; propterea que Galenus pro reficiendis corporibus extenuatis 14. *method, cap.16.* tale medicamentum adhibet, quod calefacit quidem, & humectat, & sanguinem attrahit; sed ne plus iusto eo vtamur præsidio, illi imponit modum, dicens: *Quibuscumque partibus bonam habitudinem reddere studemus, has & fricare, & perfundere, & percutere, & picare oportebit tantisper, dum intumescant; hoc vbi factum est, protinus desistere oportet, prius quam digeri cœperint.* Picationis talis est forma, vt ipse Galenus ibi ait: *Ferulas paruas ac lenes modicè illitas partibus gracilibus incutiunt, donec modicè attollantur; ferularum loco volam manus illinunt, & ori ventriculi accommodant, sursumque rapiunt, secumque attrahunt partem, & sanguinem mouent ad illam, vt cognoscitur ex rubedine, quam ipsa comparat pars.* Sicque partis calor, qui erat veluti extinctus, viuificatur; & partis actiones roborantur attractione sanguinis, & spiritus, dummodò ea attractio non sit excedens; nam tunc fiet spirituum, & sanguinis dissipatio: nam vt *loco cit.* ait Galenus, ea quæ calefaciunt, sicut attrahere, ita etiam digerere sunt apta; & sicut ab illis pars intumescit, dum eis vtimur moderatè, eorum excessus corpus gracilescere facit. Sed dicta sufficiant pro xiphoidis reductione, & ventriculi debilitate ab illa pronata.

OBSERVATIO VII. & vltima.

Pro quadam ancilla, quæ dum epilepsiâ laborasset, cecidit in guttam serenam, & omnimodè amisit visum, quem adhibito medicamento purganti intra diem naturalem restaurauit ex toto, citra omnium spem.

FAmola quædam Garciæ de Miranda Procuratoris in hoc Pintiano Senatu ætatem agebat 14. annorum: ex mensium detentione sentire cœpit capitis grauitatem, deinde motum concussiuum, ac denique in epilepsiam incidit, in cuius paroxysmis maximè concutiebatur, spumamque ex ore mittebat, ipsamque qualibet die non semel, sed pluries epilepsia apprehendebat; quæ quidem in mense Martij anno 1649. cœpit eam vexare, & ingrauescente malo, in mense Iunij dixit, se cum oculo sinistro nihil videre, & inspecto eius oculo, nihil apparebat, in quod posset reduci visionis defectus. Denique in mense Octobris cum oculo dextro diminutè videre cœpit, quousque tandem omnimodè visum amiserit, nullo malo in oculis apparente, in cuius conflictu vocatus fui, & vt euacuationem menstrualem reuocarem, sanguinem ex talo extrahere præcepi, frictionibus, cucurbitulis, & ligaturis partium inferiorum vti: sed iis alleuiabatur nihil, imò commotis humoribus citiùs in morbum incidebat comitialem, & oculos nimis habebat grauatos. Decreui igitur eam

A purgare, attamen neque potionibus, neque pilulis id assequi potui; nam potiones euomebat statim, & pillulas non reducebat ad actum, forsan quia calor ventriculi debilis persistebat; quousque tandem 15. die mensis Nouembris dedi in ℥. iiij. vel quinque vini albi ℥. j. puluis zagualipanis, qui puluis calore vini ita fuit actuatus, vt largè per infernam aluum purgasset, quâ purgatione peractâ, nocte requieuit, altero verò mane è somno resurgens, vidit lucem, iudicauit de coloribus, & omninò visum recuperauit, & nunc incolumem seruat: quod portentum in admirationem rapuit omnes.

ANNOTATIO.

Res mirabiles quibus dicuntur modis.

MVltis modis res mirabiles apparent, vt Hug. de operationibus trium dierum asserit, aut quia paruæ, aut quia raræ, vel pulchræ. Se-B cundùm magnitudinem mirabilis res aliqua dicitur, quando in quantitate alias sui generis excedit: sic miramur gigantem inter homines, cetum inter pisces, gryphonem inter volucres, elephantem inter quadrupedes, draconem inter serpentes. Secundum paruitatem res mirabilis attenditur, quando res quælibet cæteris sui generis est minor, vt tinea, vermes, culices, pulices, & alia similia, quæ cæteris omnibus paruitate disparia sunt. Attende ergo quid magis mireris, dentes apti, vel tineæ; alas gryphi, vel culicis, leonem, vel pulicem; ibi miratis magnitudinem, hîc miratis paruitatem, sub qua tot virtutes, & adiutamenta suæ naturæ congrua summus Opifex distribuit, vt nihil videas deesse in minimis eorum omnium, quæ idemmet Opifex formauit in magnis. Rarò eueniens res in admirationem su-

Rarò euenientia mirabilia sunt.

C bire facit; quæ quia noua, & nunquam visa, stuporem, & admirationem causat, vt dilucidè ostendit Hieronymus Fracast. *de simpat. & antipat. rerum, cap.* 10. Idem statuit D. August. *lib.*21. *de Ciuit. Dei, ad Marcellinum cap.8. litterâ G*, vbi ait, quod licèt mirabilior sit consideratio dissimilitudinis, quæ reperitur in nobis, quoniam similitudinem iustiùs videtur exposcere hominum natura communis; tamen quoniam quæ sunt rara, ipsa sunt mira, multò etiam ampliùs admiramur quando duos ita similes reperimus, vt in eis discernendis aut semper, aut frequenter erremus. Perrarum, mirabileque est vnico medicamento purgante cæcum illuminare, & eius caliginem auferre, ita vt pristinum recuperaret visum; quem euentum neque ego sperabam, & si fortè accideret, non nisi post plurium medicamentorum vsum, præsertim cùm morbus ille sit difficilis solutionis.

D Quod ægra laborasset huiusmodi morbo, de se notum est; nullum enim in oculo malum apparebat, quo cernendi sensus læderetur; & tamen cernendi actio erat abolita; quod signum tradit Gal. 4. *de locis, cap.* 1. pro cognitione huius affectus; patitur enim oculus per consensum, causam enim huius læsionis continet neruus opticus, cùm vel inflammatione, vel schirrho laborat, vel alioquin ex humorum defluxione afficitur, aut aliter quomodolibet illius foramen obturatur, vt ibi Gal. asserit.

Neque est difficile intellectu, quod ægra in hanc incidisset labem, propter humorum defluxionem ad neruos, quibus fuit in illis producta obstructio totalis; quæ quidem primò occupauit neruum opticum, qui ad radicem oculi sinistri terminatur, atque

atque adeò priùs obcæcatus oculus ille fuit, deinde fluente humore ad oculi dextri neruum, illum obturauit, & omnimodè priuata fuit viſu. Neque aderant ſigna, quæ oſtenderent viſionis læſionem potuiſſe ab aliis cauſis ſuperuenire. Hic humorum impulſus originem traxit à cerebro ſe concutiente in acceſſionibus epilepticis, quibus antea vex·batur, in quibus natura tentans humorem ill·im expellere, tranſmittebat illum ad neruos, in q ibus impactus abolitæ viſionis fuit cauſa. Fuit e go in hac ægra totus ille humor miſſus ad n ruos opticos, quem poſtea nequiuit in alium l cum dimittere, ibique aceruatus, obſtructione i ducta viſum deſtruxit, donec adhibitis remediis, denique oblato puluere zagualtipanis quantitate ℥. j. in vino albo, copioſè purgauit, & A non ſolùm euacuauit cauſam antecedentem, quæ parata erat fluere in neruos, ſed etiam cauſam coniunctam, ſeu immediatam; aliter etenim non poterat ita facilè viſum recuperare: & quod magis eſt., non paulatim, ſed confeſtim viſio fuit reſtituta; ad hoc enim potuit adiuuare ſomnus, ratione retroceſſus caloris ad intra, quo reſolutus fuit ille humor, ſi aliquis in neruorum cauitatibus remanſit; propterea que non vidit die purgationis, ſed die ſequenti, ſomno iam conſummato.

Si velis guttæ ſerenæ affectum probè curare, recurre ad caput proprium de ſuffuſione, in praxi, vbi plura adducuntur remedia pro huius affectus curatione, & ad obſeruationem in hoc libro traditam pro viro præclaro gutta ſerena, & ſuffuſione incipiente ſimul moleſtato.

INDEX

INDEX
RERVM OMNIVM NOTABILIVM,
Quæ in præcedentibus tripartitis Operibus Medicis comprehenduntur;

In quo prior numerus paginam, alter columnam denotat: postremò inter vtramque columnam interiecta litera designantur.

A

Diuretica

Flatus.

Morbi

Polypus

Putredo

Smaragdus

Victus

X.

Xalapa.

Z.

Zaqualtipanis.

FINIS.

